

Sol ve demokrasi (7): Bizim nesil

Halil Berktaş 22.02.2008

Bazen Doğan Avcıoğlu darbeciliğinin Sola marjinal olduğunu söyleyenler çıkıyor. Özellikle bazı tarihsel şefler, "proletarya önderliğinde millî demokratik devrim" ile Yön-Devrim çizgisini tamamen farklı gösteriyor. Bu bir savunma refleksi. Solun tarihine, kendi fraksiyonunun içinden bakmaya devam eden, 50-60 yaşlarında (veya daha bile ihtiyar, dolayısıyla akıllandı sanacağınız) tonla insan var ortada. Ergenekon'a rücu edenleri dahi, kendi durduğu yerin "en doğru"luğunu inatla tekrarlıyor. Bu tür yanılsamalarla, ne Sol kendisiyle hesaplaşıp namuslu bir yenilenme yaşayabilir, ne de doğru tarih yazılabilir. Birincisinden zaten pek umudum yok, ama ikincisi hakkında iyimserliği koruyorum. Gerçek şu ki, ister (o günün ulusalcısı diyebileceğimiz) Doğan Avcıoğlu, ister Leninizm-Stalinizm-Maoculuk kanalından gelen (a) devletçiliği, (b) milliyetçiliği ve (c) anti-demokratikliği, (sadece MDD'ciler de değil) Solun geniş kesimleri paylaşıyordu. Çarpıcı istisnalar vardı tabii. Örneğin Birikim dergisi ve çevresi, daha evrensel bir demokratik solun düşünsel olanakları üzerinde duruyordu. Ama Solun genel kültüründe, sözünü ettiğim üç nokta ağır bastı. Bu duygu ve düşünce yapısının yol açtığı trajedi, herkesin az çok malûmu. Mâlumu ama, pek de telaffuz edilmiyor, nedense. Onun için eşyanın adını tekrar tekrar koymalı. Birincisi, ister darbe, ister halk ihtilâli yoluyla gelecek bir "düzen değişikliği" (ve kurulacak bir "devrimci diktatörlük") özlemi, hükümete karşı seçim kazanmak değil, "iktidarı" yıkmak, devirmek, alaşağı etmek üzerine kurulu bir siyasal kültürü besledi (ve aynı anlayış, aynı sözcük dağarcığı, askerî-bürokratik ulusalcılık tarafından AKP'ye de uygulandı, uygulanıyor). İkincisi, adına demokrasi de dediğimiz normal politika, âdeta tanım gereği hazımlı, geniş mezheplidir de, adına devrimcilik dediğimiz (benim revolutionism diye ifade etmeye çalıştığım) anormal politika, muazzam bir katılık ve sekterlik potansiyeli taşır. "Tek yol devrim" anlayışı, "devrimin tek yolu" anlayışıyla iç içedir. "Tek doğru" dışında her şey derece derece sapmadır, oportünizmdir, revizyonizmdir, burjuvalıktır, ihanettir, döneklidir. Bunun bir türevi, kendi çizginize en yakın (ya da sizden en son ayrılmış) olanları "en tehlikeli düşman" görmenizdir. Bir diğeri, kendini daima suret-i haktan sayan, korkunç bir epistemolojik özgüvendir. Pratikte bunlar (a) sınırsız parçalanma ve fraksiyonlaşma, (b) eylemden önce söylemde fütursuzluk, küstahlık ve saldırganlık biçiminde tezahür eder. Etti nitekim. Lütfen bana "Sol provokatörler yüzünden bölündü" demeyin. Türk-Yunan dostluğuna ilişkin rakı sohbetlerinde birileri çıkar, "ah bizi kötü politikacılar böldü" veya "bizi emperyalistler böldü" der. Tıpkı, rahmetli babaannem Ülfet Hanım gibi. Kimse, halka ve popüler milliyetçiliğe toz kondurmaz. Bu "provokatörler" muhabbeti de aynı fasiledendir. Oysa kabahat, provokasyona uygun atmosfer ve haleti ruhiyenin kendisindedir. Nitekim üçüncüsü, hem aşırı sağın saldırılarının, hem İttihatçılığı, Kominterni ve Avcıoğlu'nu bileştiren bir teorik kılavuzluğun etkisiyle, 1960'ların gençlik hareketi de hastalıklı bir süper-solculuk rekabeti içine girdi. Kimse frene basamadı; "tamam kardeşim, ben sağ sapmacıyım, reformcuyum, var mı ?" diyemedi. Kâh darbe, kâh silâhlı mücadele peşinde, nasıl demokrat olunur? Burada bir paradoks var. Solun savunduğu taleplerin, taşıyıcılığını yaptığı bazı mücadelelerin, toplumu ve siyaset sahnesini demokratikleştirmeye önemli katkısı oldu. Spesifik baskı ve zulümler, haksızlıklar geriledi. Egemen ideolojiler çıplaklaştı, kutsallığını yitirdi. Öte yandan, kalıcı kültür mirası ne olabilirdi, ne oldu? Son tahlilde Sol, uzun süre sadece kendisi için istedi, demokrasiyi ve insan haklarını. Hem (o zamanın 301'i) 141-142'ye karşı mücadele etti, hem de "legalitenin istismarı"ndan söz etti. Zaten liberalizmi tanımamış bu topluma, ciddi ve kapsamlı bir demokrasi terbiyesi veremedi. Ve bakın, o fütursuzluk, küstahlık, saldırganlık var ya... Bugün ulusalcılıkta devam ediyor. 23.02.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

80'lerin sonunda kaçan fırsat: Birleşik, demokratik bir Sol özlemi

Halil Berktaş 28.02.2008

Batı Avrupa ve ABD'de 1960'lar, Eski Sol'dan, yani KP'ler geleneğinden bağımsız, çok daha demokratik bir Yeni Sol'un doğuşuna tanık oldu. Türkiye ise farklı bir gelişme gösterdi. Bugün, keşke böyle bir kuşak ayrışması oluşsaydı, diyeceğim geliyor. Onyıllarca bastırılmış eski lider ve çevreler özgürleşip ortaya çıktı --ve birbirleriyle sadece güncelliğin değil, geçmişin de kavgalarını kaldıkları yerden vermeye koyuldu (bu, 1951-52 tevkifatının "Eski Tüfek"leri gibi, Aybar ve etrafı, Behice Boran ve etrafı, Kıvılcımlı ve etrafı için de geçerliydi). Aynı zamanda (a) Üçüncü Dünya'nın yükselişi reel sosyalizmin iflâsını örtüyordu; (b) yasaklar alanına büyük bir ilgi ve merak duyuluyordu; (c) Türkiye dünyadan bugüne kıyasla çok daha habersizdi, yani geriliği bir de düşünsel az gelişmişlik boyutuyla malûldü. Bu koşullarda, aslında hayli taşlaşmış bir Komintern Marksizmi, taze bir rüzgâr gibi esip yayın hayatında öne çıktı. Keza "Eski Tüfekler" bu zeminde, başta TİP olmak üzere bütün sol akım ve örgütler nezdinde bir hak ve ispat-ı vücud mücadelesine girişti. Etkili de oldu. O kadar ki, o günlerde bir arkadaşım (İkinci Yeni şiirine atfen) "biz İkinci Eski'yiz" demişti, genç MDD'ciler için. Espri nefisti de... içeriği canımı yakıyor, şimdiki kafamla. 1970'lerde hepsinin üstüne, yurtdışındaki TKP'nin artan nüfuzu ve kâh Sovyetlerin, kâh Çin'in, kâh Arnavutluk'un, kâh Küba'nın ve Tricontinental'in "temsilciliği" rekabetleri bindi. Önemli ölçüde bu aidiyetler yüzündendir ki, SSCB'nin çöküşüyle birlikte, (Batı'da Yeni Sol bir ölçüde yaşayabilirken) Eski-Eski Sol öldü, bitti Türkiye'de. 1980'lerin sonunda hâlâ zaman ve mekân (Birleşik Sosyalist Parti süreci) varken, bu son fırsatta dahi basiretli davranıp kendini dürüstçe yenilemeyi başaramadı. Bir yanda TKP önderliği, gene benmerkezcilik yaptı; birleşmeden önce sırf kendi özel muhasebesiyle yetinecek yerde, bir bütün olarak Marksizmin özeleştirisini herkesten önce ve tek başına yapmaya (ve bunun ardına sığınmaya) kalkıştı. Buna karşılık TKP'den nefret eden bütün diğer gruplar, çok kısa vâdeli ve dar kafalı bir intikam oportünizmine saplandı. Nispeten tecrübeli liderleri vardı gerçi. Ama nedense hemen herkes, "hah işte bak, gördünüz mü, Marksizmi terk etmek suretiyle gerçek yüzlerini gösterdiler" ucuzluğunu tercih etti. Zaten bazı kötü niyetli capoitistorico'lar da son çare olarak "reformculuk" şantajına başvuruyordu. BSP'de toplanmaya başlayanların önemli bir bölümü bu tuzağa düştü; samimiyetten uzak bir "devrimcilik" pozuna girdi. "Devrim-reform" fantezisi, bir kere daha Solu bölmeye (veya bölünmüş tutmaya) yetti. Ciddi bir devrim projesi mi vardı ortalıkta? Ne gezer! Marx'ın dediği gibi, ilk seferinde gerçek bir trajedi olarak yaşananlar, 89-90'da bir farce, sahte ve yapay bir komedi olarak sahnelendi. Ankara konferansında bir konuşmacının kullandığı anlamlı ifadeyle "Yeni'nin militanlığı" yeşeremedi. Bazıları ruhsuz bürokratiklik yaptı. Bazılarının "devrimcilik" fiyakası, adam gibi bir birleşmenin gerektirdiği derin ve topyekûn angajmandan kaçıp eski klişelerle idare etmenin gerekçesine dönüştü. Sonuçta, fraksiyonel örgütlenmesinin son demlerindeki bu Sol, parçalanmışlığından yeni bir sentez çıkartamadı. BSP dahi böyle bir sentez olamadı, çünkü sosyalizmin 150 yıllık teorik mirasının elbirliğiyle, canıgönülden revizyonu süreci idare edilemedi. Güvenilir bir cazibe merkezi, uğrunda tekrar fedakârlıklara katlanılabilecek bir proje oluşmayınca, aydınların siyasetten kaçışı büsbütün hızlandı. Meydan vasatlığa (mediocrity) kaldı. Ufuk Uras gibi birkaç istisnaıyla ÖDP, Eski-Eski Solun belki hep vasatlığı simgelemiş bileşeninin eline geçti. Maoculuk, tarihselliğini yitirip mutlaklaşmış, genel bir dış dünya fobisine dönüşmüş bir "anti-emperyalizm" üzerinden, nezih bir tanım arayışı içinde ulusalcılık dedikleri, düpedüz faşizan bir neo-nasyonalizme katıldı. Sonuçta, siyaset sahnesinin sol yanına, 1960'lar, 70'ler ve 80'lerden, anlamlı bir örgütsel devamlılıkla birlikte, geniş ve özenli bir demokrasi vizyonu da intikal edemedi. 28.02.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sol ve demokrasi (8): Bugünkü Türkiye’den kesitler

Halil Berktaş 03.03.2008

Halen bir Sol var mı, veya nerede? Küçük parti kırıntılarının fikir hayatına etkisi sıfır. Buna karşılık basında ve sivil toplumda çok ciddi bir demokrasi birikimi söz konusu. Ama bu ikisi artık apayrı dünyalarda yaşıyor. 21. yüzyıl başında en temel iki sorun, demokrasi ve milliyetçilik. Üstelik ikisi tamamen iç içe. Sırasıyla 1912-22, 1925-27 ve Büyük Bunalım dönemlerinde şekillenen ulus-devletin dayanakları, öncelikle bu iki açıdan sorgulanıyor. Ulusalçılığın yükselişi hepimize çok şey öğretti. Milliyetçiliği geriletmek, özgürlükleri iğneyle kuyu kazarcasına genişletmeye bağlı. Egemen Sünni-Türk milliyetçiliğinin “öteki”lere bakışını değiştirmeden, daha büyük demokrasi hamleleri olanaksız.

Kaç seçim geldi geçti; ÖDP “şimdi sosyalizm” istemek veya “sokak süpürmek”ten uyanacak da böyle bir stratejik tespit yapacak diye galiba boşuna bekliyorum. Canalcı mücadeleler: kuruluş efsanelerimiz; Kürt sorunu; Ermeni soykırımı; Kıbrıs çıkmazı; 301. madde; devletin kamusal alanı yutması; derin devletçi YÖK başkanları; üniversitelerde hem bilim, hem kılık kıyafet özgürlüğü; azınlık vakıfları; patrikhanelere baskı; çeteler; darbecilik; Hrant cinayeti; Malatya katliamı; Nokta baskını; Susurluk rezaleti ve ?emdinli fiyaskosu; hukukun hukuksuzluğu; homofobinin kırılması; vicdanî red... etrafında dönüyor. Hepsinin başını, eleştirel aydınları, köşe yazarları, öğretim üyeleri, liberal ve sol-demokratları, Baskın Oran’ın yokluktan fıskıran seçim kampanyası, sair “platform”ları, “imza” ve “inisiyatif” grupları, internet listeleri ve web siteleriyle örgütsüz Sol çekti. Buralarda, eski “proleter enternasyonalizmi”nden çok daha içten ve kapsamlı bir evrenselcilik de çiçek açıyor.

Buna karşılık örgütlüler “eski teori” bataklığında boğuluyor. Cumhuriyetin 85. yılında, bazıları (kâh emperyalizmin, kâh irticayın) “karşı-devrim”ine karşı hâlâ Kemalist Devrimi “sürdürmek” iddiasında. Kendini ya 1919-20’de (Sevr) ya 1925-27’de (Tahrir-i Sükûn) zannediyor. “Her şeyi mubah” görüp “TSK’nın silâhları”na sığınıyor.

Başka grupçuklar otoritarizme iltihakın değişik yollarını buluyor. Ergenekon’un çözülmesine, yalnız güzide yazarı Veli Küçük’ten mahrum kalan nasyonal sosyalist işçi partisi değil, yeni TKP de (liberaller haklı çıkacak diye) hayıflanıyor. Jose Marti Derneği, Ufuk Uras’ı ha Che tişörtleri, ha türban dediği için kınıyor. Ellerine üç kuruluşluk iktidar geçse, bir “Guevara’nın anısına hakaret” yasası da onlar çıkaracak. Uras’ın geçmişte “Küba demokrasisi”ni eleştirmeye yeltendiğini ayrıca hatırlatmışlar (ve ben bu satırları yazarken ajanslar, Raul Castro’nun “oybirliğiyle” cumhurbaşkanı seçildiğini, böylece iktidarın aynı Platonik yaşlılar oligarşisi içinde 81 yaşındaki ağabeyden 76 yaşındaki kardeşine “demokratik” biçimde geçtiğini duyuruyor).

Türban tartışmalarında bir kısım solcu, “materyalizm doğru, din yanlış, öyleyse türban talebi de yanlış, öyleyse türbana serbestlik tanınmamalı” mantığının dışına çıkamıyor. Bianet sitesindeki Selim Evren imzalı yazı, “postmodern özgürlük dini”ne saldırıyor. “Lenin’in ‘burjuva demokrasisi’ dediği biçimsel özgürlük sahnesi”ne aldanmamamızı talep ediyor. “Belirlenmiş koşullar içinde seçme serbestliği özgürlük değildir” buyuruyor. “Bizzat bu koşulların seçilebileceği konum” olarak “komünizm evresi”ni “gerçek özgürlüğe kapı” sayıyor. Peki, oraya nasıl geleceğiz? Gene “proletarya diktatörlüğü”yle mi? Ama orada da bir başka tür [parti tarafından] “belirlenmiş koşullar” söz konusu değil mi? Örneğin Küba’da, her koltuğa tek aday gösterilebiliyor. Öyle ya, “biçimsel” değil “gerçek” özgürlük! Pardon, halk asıl bu “sınırlı seçme serbestliği”ni reddederse ne yapacağız? Çavuşesku gibi, orduya ateş emri mi verelim? Devamında yazar, “özgürlüğün teolojik bir kategori olmadığını” vurgulayarak sorunu çözdüğünü sanıyor.

Kendimi bunun bir şaka, bir dogmatizm hicvi olabileceğine inandırmaya çalışıyorum. Değilse? Sırf bu yazı, realiteye ve topluma sırtını dönüp kendi “teori”sinin tabutuna kapanmış bir Solun mezar taşı gibi duruyor.

01.03.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mississippi’de zulüm ve hukuk devleti

Halil Berktaş 19.03.2008

ABD’nin güney eyaletlerindeki apartheid’in yıkılış öyküsünde, 1957’nin “Little Rock Dokuzları”nı, 1961’in “Özgürlük Yolculukları” (Freedom Rides) ve 1962-65’te kilit üniversitelerin entegrasyonu izledi. Montgomery Otobüs Boykotu’nun ardından CORE (Congress for Racial Equality = Irk Eşitliği Kongresi), “Derin Güney”den geçen şehirlerarası otobüsler ve terminallerindeki segregasyonu kırmaya yönelik “Özgürlük Yolculukları” düzenledi. 1960’ta kurulan SNCC’nin aktivistleri bu eylemlere yoğun olarak katıldı. Alabama eyaletindeki Anniston, Birmingham ve gene Montgomery’de, tekrar tekrar (bazı yerel polis şeflerinin de arka çıktığı) Kerişsiz-Ergenekon-Kızılma muadili Ku Klux Klan’cılarının saldırısına uğradılar. Dövüldüler; bindikleri araçlara molotof atıldı. Mississippi’nin başkenti Jackson’da, keyfi olarak otobüslerden indirilip, “beyazlara mahsus” yerleri kullandıkları için “kamu huzurunu ihlâl” bahanesiyle tutuklandılar. 300’den fazlası yaz boyu küçük, pis ve havasız hücrelerde tutulup zaman zaman dayaktan geçirildi; şilteleri alındı ve yemeklerine aşırı tuz katıldı; bileklerinden duvara asılanları oldu. Ama bu zulüm ve işkence öyle bir tepki doğurdu ki, Kennedy yönetiminin çıkarttığı yeni bir eyaletler-arası seyahat ve ticaret yönetmeliğiyle, 1 Kasım 1961’den itibaren terminallerden, tuvaletlerden, sebil ve çeşmelerden, bütün “Beyazlara mahsus” (Whites) ve “Renkilere mahsus” (Colored) tabelaları kaldırılıp yasaklandı; bekleme salonları birleştirildi; lokanta ve kafeteryalara, herkese eşit servis yapma talimatı verildi. (Not 1: Vay, bu yeni yasa ve yönetmeliklere uymayanlara! Bazen, Türkiye kamuoyunun Avrupa ve ABD’yi ne kadar tanıdığı kafamı kurcalıyor. Hem Sol hem Sağ, Amerika’yı sadece George W. Bush yönetimine indiriyor. Ha Perikles’in Atina’sını emperyalizmden ibaret sanmışsın, ha bugünkü ABD’yi. Ufkun İran mollalarının “büyük şeytan”ıyla sınırlı kalıyor. Yakında, Hasan Celâl Güzel’in “Kızılderili soykırımını hatırlatırsak perişan olurlar” avuntusu bağlamında, Batı demokrasisinin, eleştiri ve bilim özgürlüğünün nasıl işlediğine ayrıca değineceğim. ?imdilik şu kadarı yeterli ki, örneğin Amerika’nın gerçekten bir “hukuk devleti ve toplumu” olması, aynı zamanda kanun yaparak, kanunlar aracılığıyla kendi kendini değiştirebilmesi anlamına geliyor. Demokrasinin olmazsa olmaz koşulu, kural ve kurumlara saygı mı gösterileceği, yoksa partizanca, oportünistçe manipüle ve dolayısıyla dejenere mi edileceği. Eisenhower, Kennedy ve Lyndon Johnson’ın bu dönemdeki davranışlarına bakınca birincisini; Türkiye’ye bakınca ikincisini görüyoruz. Bizde herkes ve her şey çifte standartlı. İktidarı ve muhalefeti, AKP’si ve CHP-MHP’siyle. Segregasyonist rektörleri; cumhuriyet için demokrasiyi feda eden ulusalcılığı; 301’ci, 367’ci ve “kapatma”cı yargısıyla. Özgürlüğü sadece kendi epistemolojilerinden türeten Marksist, İslâmcı ve Atatürkçüleriyle.) (Not 2: SNCC, Student Nonviolent Coordinating Committee demekti. Yani “?iddet İçermeyen Mücadeleler Öğrenci Koordinasyon Komitesi”. Kilit çözcük Nonviolent = ?iddet İçermeyen [Mücadeleler]. ABD’de büyük kitleselleşme bu dirayetle; haklı, meşru ve barışçı zeminden asla ayrılmamakla sağlandı. Sonra bu potansiyel, Black Panthers gibi ultra-radikal örgütlerin ortaya çıkmasıyla, ezici bir polis baskısını da âdeta davet ederek dağılmaya yüz tuttu.) (Not 3: Gel de dertlenme şimdi. 1960’ların başları ve ortalarında, TİP’in ilk ilçe örgütleri, ardından öğrenci hareketi peş peşe sağcı-faşist saldırılara uğrarken, “bizim nesil” gelmeseydi bu oyuna? Gandhi alternatifini bilse, ya da Leninistçe küçümsemek yerine ciddiye alabilseydi? Barışçı bir vizyonu taş çatlasa yitirmeseydi? FKF, kendini Dev-Genç’e dönüştürmek yerine, adı üstünde, Fikir Kulüpleri olarak kalabilseydi? Yaşanan, yaşandı tabii. O tarihî moment gelmez bir

daha. Ama hiç olmazsa bunları unutup gitmek yerine baştan düşünmek; ders çıkarıp yeniden teorileştirmek; 21. yüzyıl henüz tazeyken geleceğe dönük bir Sol kültüre dönüştürmek gerekmez mi?)

20.03.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ara nağme: Bir tahlil denemesi

Halil Berktaş 23.03.2008

Parantez parantezi açtı; çıkış noktamdan çok uzaklara sürüklendim. Tâ 17 ocakta, "DTP'yi kapatma girişimi" bağlamında başlamıştım bu diziye. Bir TESEV raporu, yargının aslında hukukun üstünlüğünü değil, devleti korumayı esas aldığına işaret ediyordu. Kendime seçtiğim "Weimar Türkiye'si" analiz çerçevesi içinde, bu anlayışın otoriter modernleşmeci Alman ve Rus emperyal geleneklerindeki köklerine eğiliyordum. Ama sırf "Prusya devletçiliğinden Nazizme" geçişi vurgulamak (24 ocak), bütün sorumluluğu Sağa yıkmak anlamına gelecekti. Onun için 31 ocakta "Sol ve demokrasi" bahsine girdim. Ve altı hafta çıkamadım. O sırada anayasa değişti. Ne ki, bu sefer de bazı rektör ve YÖK üyeleri ile ÜAK bu kısmî kıyafet özgürleşmesinin karşısına dikildi. Tavırları bana "ırkçılığın dışlayıcılığı"nı çağırıyordu (8 mart). Bu son fikir doğrultusunda, ABD'nin güney eyaletlerindeki ırk ayırımı (ve yıkılışı) ile Türkiye'deki ayırımcılıkları karşılaştırıyor; bu arada, Solun ataletine, vizyonsuzluğuna da değiniyordum ki... Memleketim realitesi imdada yetişti. DTP'yi kapatmak isteyen aynı Yargıtay Başsavcısı, şimdi de AKP'yi kapatma dâvâsı açtı. Hepimizi, Türkiye'nin hukuk ve demokrasi faciasına geri çağırıyor. (1) Bazı Sol yorumcular için dersler: Demek, hükümet ile devlet arasında tam bir uzlaşma ve bütünleşme yokmuş. Türban konusunda Ordu'nun ses çıkarmamasına, buna karşılık Başbakan'ın milliyetçi söylemi tırmandırmasına bakarak, öyle yeni ve yekpare bir "egemen blok"tan söz etmek için, en azından çok erkenmiş. Her şey kamuoyu önündeki gösterimlerden ibaret değilmiş, anlaşılan. Sathın altında neler var, "açık toplum" olmadığımız için göremediğimiz (oysa Batı'da, örneğin ABD'de, çoktan New York Times veya Washington Post sayfalarına döküldüğüne tanık olacağımız) ? AK Parti hâlâ çok mu güvensiz bir darbe olasılığı karşısında? Askerî-bürokratik kompleksin Kuzey Irak'a girme (ve kalma) özlemi, sandığımızdan çok mu güçlü? 27 Nisan 2007'deki "postmodern muhtıra" için, acaba laiklik bahaneydi de, ardında asıl bu mu vardı? Böyle bir "siyasetin re-militarizasyonu" projesi mi, AKP'yi bu kadar tedirgin edip, bir çeşit "milliyetçi yatıştırma"ya zorluyor? Zap vâdisine giriş-çıkıştan habersizlik, bu ürküntüyü arttırdı mı? İki kanat birbirine sürekli yalan mı söylemekte? Askerin suskunluğu, hükümetle görüş birliğinin mi, yoksa pusuya yatmışlığın mı işareti? Bu, silsile-yi meratip (ya da emir-komuta zinciri) içinde bir bekleyiş mi, yoksa daha aşağılarda, fırsat kollayan ve yukarıya da baskı yapan başka bir cunta mı var? Geçenlerde Murat Belge de herhalde bundan söz ediyordu (8 mart). Belge, harekâtın ardından CHP ve MHP'nin Genelkurmay ile takışması hakkında, "Yanlışlıkla mı, bilerek mi" sorusunu sordu; "oyunu değiştireni değiştirme" arzusundan söz etti ve bunu CHP'nin "manzara-i umumiye" edebiyatıyla birleştirerek "korkunç" bir olasılığı gündeme getirdi. Ben de aynı 8 mart günü, bir kısım rektörlerin, YÖK üyelerinin ve ÜAK başkanlığının gerilim tırmandırıcılığında, "haydi, gelip tutuklasınlar bakalım" meydan okuyuşunda, belki bir 27 Mayıs özentisi sezer gibi olmuştum. En son Mümtaz'er Türköne, "Birileri Ergenekon'dan çıkmaya çalışıyor" diye yazdı (Zaman, 16 mart): "Devletin sahipleri kendileri için bir çıkış yolu arıyor. Toplum, geçmişte ağır bedeller ödediği karanlık bir maceraya, Ergenekoncular tarafından sürükleniyor. Başsavcının iddianamesi, karanlık çağlardan fırlayan bir hayalet gibi önümüzde duruyor." (2) AKP'nin kendisi için dersler: Korkunun ecele faydası yok. Milliyetçilikte milliyetçilerle, faşizmde faşistlerle yarışamazsınız. Sizin bu derin devlete güven vermeniz mümkün değil. İyisi mi, yatıştırıcılık uğruna özgünlüğünüzü yitirmeyin. 22 Temmuz'un getirdiği hubris'ten çıkın. DTP'yi horlamaktan vazgeçin, 301'i kaldırın, Alevilerin sesini duyun, AB projesini canlandırın. Liberal ve Sol demokrat aydın kamuoyunun desteğini yeniden kazanmaya bakın.

Türkönë'nin söz ettiği "hayalet"i sırf kendi başınıza; Avrupa, aydınlar ve tutarlı bir demokrasi projeniz olmadan alt edemezsiniz.

22.03.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"İliştirilmiş" (embedded) emekli generaller

Halil Berktaş 28.03.2008

AKP'yi kapatma dâvâsı açılalı iki hafta olmuşken, 21 Mart'ın erken saatlerinde yeni bir Ergenekon operasyonu gerçekleşti. İlhan Selçuk ve İstanbul Üniversitesi eski rektörü Kemal Alemdaroğlu'yla birlikte, nasyonal sosyalist işçi partisinin lideri ve diğer bazı kadroları da gözaltına alındı. Gizli bir örgütle, ceza hukukuna girecek bağları ortaya çıkar mı, bilinmez. Ama aynı politik safta oldukları çok açık. (Not 1: Hazin anılar. 12 Eylül'ün TİKP iddianamesinde, Atatürk'ün kalpaklı resmi dahi, silâhlı devrim niyetine yorumlanmıştı. Birincisi, bu "kafalardaki şeytani taşlama" mantığı, şimdi Yargıtay Başsavcısı'nın hazırladığı AKP iddianamesinin de temeli. İkincisi, bu suçlamaya karşı Doğu Perinçek (mealen), "Savcının uyarısına teşekkür ederiz; bir daha asla binalarımıza Atatürk'ün üniformalı resimlerini koymayacağız" demişti. Önemli bir sivillik, demokrasi ve anti-militarizm taahhüdüydü bu. Nereden nereye? ?imdi, karanlık bir terör şebekesiyle, dostluk ve ittifak fotoğraflarının ötesinde bir ilişkisi olup olmadığı soruşturuluyor. Son haberlere göre Perinçek, Ergenekon'un Manifesto'sunu kaleme aldığı iddiasına karşı "Benden etkilenmiş olabilirler. Öyle gözüküyor" demiş. Malûm kibir bir yana. Ne garip bir başkalaşım! Türkiye'de bir benzeri var mı?) (Not 2: Eh, İlhan Selçuk belki her zaman cuntacıydı ama, onun da Kızıllemacılığa ve kendi işkencecilerini affedecek kadar topyekûn bir ordu yandaşlığına kayışı, herkesin önünde cereyan etti. Bu süreçte gazetesi ulusalcı faşizmin sesi oldu. Kendilerine atılan bombaları AKP'ye yıkmaktan, ilk Ergenekon tevkifatına hayıflanmaya kadar her noktada, "diktatörlüğün manevî evreni"ni kuran bir yayın çizgisi izledi. Bu çerçevede, öğreniyoruz ki İlhan Selçuk, 23 Ocak 2008'de "Savcı, kırmızıçizgiyi çiğneyip bölücülük ya da dincilik yapan siyasal partiye dava açmasın... Görür gününü" ve "Cumhurbaşkanımız dosyalı zanlı... Başbakanımız dosyalı zanlı... Bir de iktidar partimiz zanlı oldu mu, gel keyfim gel" diye yazmış. Doğu Silâhçioğlu adında bir emekli general de varmış, Cumhuriyet bünyesinde. O da 3 ?ubat 2008'de, "AKP hükümetinin yönetimden uzaklaştırılması" için "Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Anayasa Mahkemesi'nde dava açmak ve AKP'nin kapatılmasını sağlamak" gerektiğini vurgulamış.) Benim kafamı, bu "fazla tesadüf"lerden bir başkası kurcalıyor. Nedir bu emekli general enflasyonu, belki emplantasyonunun ardında yatan? Zira, Irak'ın işgali sırasında savaş muhabirlerinin belirli birliklere "iliştirilmiş" (embedded) olarak görev yapmalarını andıran bir "emekli general ilişitirilmişliği" var karşımızda. Belki yepyeni sayılamaz. Geçmişte de birçok bankanın, holdingin yönetim kurulunda bir iki paşa kadrosu olurdu. İsim ve nüfuzlarının, devlet nezdinde kolaylık sağlayacağı farzedilirdi. Tabii bu zihniyetin tarihçesi de bir doktora tezini hakeder. Ama şimdi bakıyorsunuz, olay medyaya sıçramış. Nicedir, her büyük gazetede mutlaka bir istihbaratçının olduğu söylenir. Ama sonuçta bunlar profesyonel gazetecidir. Olağanüstü bir dönemin olağanüstü icaplarına yetmediler mi ki, son dört beş yılda değişik bir uygulamaya geçilirken, ilişkinin biçimi ve dengesi tersyüz edildi? Eskiden kurumlar devlete özel bir kanal, bir çeşit "kırmızı hat" döşüyordu. ?imdi inisiyatif ve güdüleyicilik derin devletten kaynaklanıyor. Aydınlık'a Veli Küçük, Cumhuriyet'e Doğu Silâhçioğlu... artı Aytaç Yalman, ?ener Eryugur. Kendiliklerinden mi böyle dağılmış, yoksa dağıtılmış, cuk oturan askerî deyimiyle "konuşlandırılmış"lar mı? Aynı şeyi sert devletçi, ulusalcı çizgideki bazı emekli büyükelçilerin CHP-MHP eksenine yayılımı için de sorabiliriz; ?ükrü Elekdağ, Onur Öymen, Gündüz Aktan... Ve bazı televizyon kanallarında, bırakın ceviz kabuğunu, bir türlü incir çekirdeğini dolduramayan ersatz talk show'cuların boy göstermesi. Kendi yetenek(sizlik)leriyle beğenilip sivrildiklerine inanmak çok zor. Bu da mı, aynı operasyonun parçası? Kızmayın

canım. "Komplo teorisyeni" ve "jeostrateji uzmanı" değil misiniz? İşte bakın, ben de sizin alanınıza küçük bir katkıda bulundum.

27.03.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sol ve demokrasi (10): "Özcü"lüğün eylemsizliği

Halil Berktaş 30.03.2008

Beklenen oldu: saflar billûrlaştı; birbirinden iyice açıldı ve ayrıştı. Kutuplaşma tırmana tırmana büyük bir krize dönüştü. Eskiden "devrimci kriz" derdik. ?imdi, ufukta Marksist tanım ve beklentilere uygun bir devrim yok (eğer postalcı, pardon ulusalcı değilseniz). Gene de tam bir dönüşüm krizi söz konusu. Ya devlet başa, ya kuzgun leşe; herkes bütün kozlarını oynuyor. İşte, AKP'yi kapatma davası. Bu tür krizlerde hep görülen, "normal politika"dan "anormal politika"ya geçiş noktasına geldik, geliyoruz. Buradan büyük bir sarsıntı ve bir tarafın net yenilgisi olmadan çıkmak çok zor. Öyle olduğu için de, her yöntem meşru sayılıyor. Bir ölüm kalım mücadelesinin olanca hayâsızlığına karşın, gene de her şey eşit değil kuşkusuz. İyilik ve kötülük, namus ve namussuzluk, umut ve tehlike dengeli dağılmıyor. İmparatorluktan ulus-devlete geçişin temelinde bir takım "çözüm" veya "düzenleme"ler vardı. Bunlar işçilerin, kadınların, Kürtlerin, "azınlık"ların ve Müslümanların kâh kooptasyonu, kâh toptan dışlanması üzerine oturdu. Kurucu elit, bu dışlamayı zorlanarak da olsa yetmiş seksen yıl sürdürdü. Askerî-bürokratik kompleks, sivil toplumdan gelen meydan okuyuşları (ister Demokrat Parti, ister 60 ve 70'lerin Solu) alt edebildi. Bastırdı, kuşattı, karşılarına bekçiler dikti. Soğuk Savaşın bitimiyle bu düşmanlara Avrupa --ya da "kökü dışarıda" komünizmin yerini alan "kökü dışarıda" demokrasi, insan hakları ve çok-kültürlülük- eklendi. Robert 64'ten bir arkadaşım, kapatma davasını duyar duymaz, çok hoşnut, hatta kasıntı bir not yazmış. Bkz ?ekil 1: tahsilli orta sınıfların faşistleşmesi. Tipik İttihatçı zihniyetiyle, "nerede ise 200 yıllık deyimlerimiz sonucunda düzenlenmiş, 'tezgâhtan malı kaçırmaya çalışan sahtekâr işportacılar' geçit vermemek için ince ince düşünülüp, inşa edilmiş Anayasal kurumlarımız"a şükrediyor. Hangi "ince"likse bu? Fazla iltifat, askerî darbelerin çuval üzerine teyel tutturma çabalarına. Ama yürümüyor artık. Yamalı bohçanın bütün dikişleri atıyor. Ertelenmiş-susturulmuş sorunlar geri geliyor. Çürümüş bir şey var şu Danimarka devletinde (Hamlet). Türkiye'de bir hayalet --demokrasi hayaleti kol geziyor (eh, bunu da siz bulun artık). Tehdit altındaki düzen (ki, kaba bir şematizmin "burjuva düzeni" değildir), kendini savunmak için ulusalcılığı salgıladı: Batıya karşı, Kürtlere karşı, demokrasiye karşı, kadınlara karşı, Müslümanlara ve/ya İslâmcılara karşı, Türk milliyetçiliğinin şimdiye kadar sessiz mağduru "azınlık"lara (ve bu arada Ermeni soykırımının canlanan anılarına) karşı. Özetle: bugüne değin şeffaflığı ve hesap verirliliği olmayan ulus-devletin, özellikle de askerî-bürokratik özü ve çekirdeğinin, şeffaf ve hesap verir (accountable) kılınmasına karşı. 1920 ve 30'ların eskimiş, aşınmış, artık dar gelen "çözüm"lerinin yeniden görüşülmesi ve çağa uygun bir kapsayıcılığa kavuşturulmasına karşı. Yani, tam da "ya cumhuriyet ya demokrasi" metafiziğinin farkına varmaksızın açığa vurduğu gibi, cumhuriyetin demokratikleşmesine karşı. Peki, nasıl oldu da bu kadar çok ve değişik dışlanmış kesim varken, bu demokrasi mücadelesi AKP'ye yâr oldu? Bakıyorum, çeşitli Sol forumlarda yazıp çizenler, genç-ihtiyar, "AKP'nin demokrat olup olmadığı"nı tartışmaktan kurtulamıyor. Demek, demokratiği hâlâ şu veya bu toplumsal güç ve/ya partinin "özel karakteri" olarak anlıyorlar. Bazı güçler bizatihî, doğaları gereği (ipso facto mu demeli?) demokratik; bazıları ise doğaları gereği demokratik değil --böyle sanıyorlar. Ortaçağın "meleklerin cinsiyeti" tartışmalarının günümüzdeki karşılığı, bu özcülük (essentialism) olsa gerek. Oysa demokratlık görelî bir şey; her tarihsel konjonktürün kendine özgü siyasî yelpazesinden, bu yelpaze içindeki konumların (değişken) dinamiğinden kaynaklanıyor. Bunu anlamamak, Solun AKP'yi öne çıkaran kendi başarısızlığını tahlil

etmesini önlediği gibi, bu başarısızlığın çığ gibi büyümesine de yol açıyor. Solu donmuşluğa, hareketsizliğe; ulusalcı faşizmin yükselişi karşısında mükemmeliyetçi, dolayısıyla seyirci kalmaya mahkûm ediyor.

29.03.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kirli gerçeklik, temiz 'yok-ülke'ler

Halil Berktaş 03.04.2008

Sol ve demokrasi (11):

Bırakalım, bazıları "AKP'nin demokrat olup olmadığını" tartışa dursun. Hattâ şu 2008 yılında, saf, mutlak bir demokrasi tanımı bulmak için Marksizm-Leninizm sözlüğüne bakıp, bin yıllık bir teorik apriorizm ve tumturaklı edâ içinde, "biliyoruz ki demokrasi bir sınıf tahakkümü biçimidir, öyleyse..." diye devam etsin. Asıl anlamlı sorular şunlar: (1) Hükümet [ve biz] ulusalcılığa, Kızılçama cephesine, CHP-MHP'ye, Ergenekon'a, askerî-bürokratik komplekse ve Yargıtay Başsavcısı'na göre, daha demokratik bir yerde mi[yiz], değil mi[yiz]? Ya da şöyle diyelim: en kötüsü ne? Geline nokta, AKP'nin bir "yargı darbesi" veya "jüristokrasi" oyunuyla (bkz. Ergun Özbudun, ?ahin Alpay) kapatılması, memleketin geleneksel efendileri karşısında demokrasinin yenilgisini ifade edecek mi, etmeyecek mi? (Not 1: Ehven-i şer mantığı mı dediniz? Size çok mu kirli, alacalı, "element'lerin arıtılmış hali"nden uzak geldi? Tabii ki ehven-i şer mantığı! Bir de mükemmeliyet mi arayacaktım? Hangi utopia'da, yani kelime anlamıyla yok-ülke'de? Plato'nun erdemli filozoflar oligarşisinde mi? Bir zamanlar "gerçek özgürlüğe geçiş" diye tanımlanan proletarya diktatörlüğünde mi? Atatürkçülerin altın çağı, asr-ı saadetinde: 1930'ların Tek Parti'sinde mi? Gene Plato'nun, halka çocukluktan telkin edilirse ideolojik türdeşlik sağlayacağını umduğu efsaneler, 20. yüzyılda --Orwell'in kara mizahındaki gibi- Goebbels'in Propaganda Bakanlığı'nın, Stalin'in apparatchik'lerinin, Recep Peker'in İnkılâp Dersleri'nin, Mao'nun Kültür Devrimi'nin... "ikilidüşün" (doublethink) ve "ikilikonuş"una (doublespeak) dönüşmedi mi? Oysa bütün çok-partitli siyaset, iyyinin iyisini ararken kötünün kötüsünden kaçınmaktan başka nedir? Demokrasi --evet, formel, biçimsel demokrasi. Kuralları ve kurumları, dokunulmaz hak ve özgürlükleri, kuvvetler ayrılığı, seçimleri, hukuk devleti olan demokrasi. "Yaşa ve bırak yaşasın", "benim özgürlüğüm, başkalarının özgürlüğünün başladığı yerde biter" ve "fikirlere karşıyım, ama bunları savunma hakkınızı sonuna kadar savunacağım" gibi, son derece basit müteakabiliyet ve hakkaniyet ilkelerine dayanan demokrasi. Maksimalist, boyölçüşmeci ve imhacı olmayan demokrasi! Bu demokrasinin kendisi, diğer siyasal rejimlerle, özellikle de şu veya bu ütopyanın cehennemine giden "iyi niyet döşenmiş" yollarla kıyaslandığında, son tahlilde hep kötünün iyisi değil mi?) Eğer en tepedeki birinci büyük sorunun (ve Not 1'deki alt-soruların) cevabı evet ise, o zaman (2) ne oldu da bu görelî demokratlık rolü ve konumu, AKP'ye kaldı? Bunun da iki alt-unsuru var aslında: (2a) Diğer İslâm ülkelerinden farklı olarak, bir ölçüde Batı ve Avrupa yanlısı, ılımlı bir "politik İslâm" nereden türedi? (2b) Hangi koşullarda öne çıktı ve "devlet partisi"ni geriletme işlevini üstlendi? (2)'den başlayalım, sonra (1)'e dönelim. Burada ilk ve en çarpıcı faktör, demokrasi adına ortaya çıkan diğer kesim ve akımların iflâsı. En başta, tarihsel bakımdan miadını doldurmuşluk var. Bu, Türk milliyetçiliğinin birinci ve ikinci nesilleri, yani aynı zamanda ulus-devletin kurucu ideolojisinin ve elitlerinin birinci ve ikinci nesilleri (İttihatçılık ve Kemalizm) için geçerli. Unutmayalım ki onlar da bir zamanlar kendi ancien régime'leriyle mukayese ve mücadele içinde demokratikti. Muhalefet(te) olmak başka, iktidar(da) olmak başka. Bazen sırf bu yer değiştirme, demokrasiden anti-demokrasiye geçişi (ve tersini) belirleyebilir. 1950'de DP'nin üste çıkması (ve giderek faşistleşmesi), CHP'nin ise alta düşmesi (ve giderek demokratlaşması) gibi. Bunlar, belirli bir gelişme eşiği üzerinde konjonktürel salınımlar. Ama bir de, daha uzun vâdede, belirli bir döneminin üstyapıları ve egemenlerinin zaman içinde ister istemez eskimesi,

muhafazakârlaşması söz konusu. Değişmeyen tek şey, değişimin kendisidir (Herakleitos'a atfen). Aynı nehirde iki kere yıkanamazsınız (keza). Marksistler: Politzer'den Felsefenin İlkeleri'ni ezberlemeyi iyi bilirdiniz. Neden o diyalektik metodu, şu rejimin, şu düzenin tükenişine uygulamiyorsunuz?

03.04.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Weimar Türkiyesi"nde soldan faşizme geçenler

Halil Berktaş 06.04.2008

Bir İP heyetinin başkanlarıyla telefonlaşmasının bant çözümü basına ulaştı. Gidip Yargıtay Başkanı, Yargıtay Başsavcısı ve bazı Anayasa Mahkemesi üyeleriyle konuşmuşlar. "Kimse merak etmesin, bu işleri çözeceğiz" denmiş kendilerine. Temsilci devam ediyor: "Bir şey istediler orası çok önemli. 'Siz'[in] dediler, 'kitle desteğini, halk desteğini, toplum desteğini oluşturmamız gerekiyor.'" Güzel işbölümü: yukarıda bürokrasi, aşağıda faşizan ulusalcılığı örgütleyen odaklar. Tarih 13 Nisan, saat 17:51. AKP'yi kapatma dâvâsına az var (bkz Fuat Uğur, 31 Mart 2008, www.dorduncukuvvetmedya.com).

Bu bilgilerin kendisine aktarıldığı nasyonal sosyalist işçi partisi lideri, ilginç bir yazı yazmıştı 1985'te. Deniz Baykal gibi o da 12 Eylül'ün mağdurlarındı; bir demokratik muhalefet aşamasından geçiyordu. "Kemalizm ve Devlet" incelemesinin son bölümünde, "Atatürkçülük iddiasıyla devleti ve itaati yücelten siyasal güçler"i eleştiriyor; "Kemalizmin Türkiye tarihindeki ideolojik değiştirici işlevini yitirmesinin... sınıfsal temelleri"nden söz ediyor; "Türkiye'de uzun zamandan beri hiç yenileşemeyen, en fazla kalıplaşmış ve donmuş olan düşünce Kemalizmdir" hükmüne varıyordu (Doğu Perinçek, Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet [Kaynak Yayınları, 1986], 185, 189, 189-90).

Doğruya doğru, eğriye eğri. Kim olursa olsun, son cümlemin altına imzamı atarım. Evet, bugün Türkiye'de en muhafazakâr, en donmuş düşünce Kemalizm gerçekten. Esasen bu çürümüşlük ve tükenmişliktir ki, çözölen bir oligarşinin, cumhuriyetin hayat verdiği demokrasiyi can havliyle boğmaya kalkışmasını beraberinde getiriyor. Yunan mitolojisinin Zeus öncesi baba tanrısı, kendisini devirmesinler diye oğullarını yiyen Kronos; Goya'nın "Kara Tablolar"ındaki korkunç Dev (1810) veya Çocuğunu Yiyen Satürn (1819) geliyor akla. Böyle mücadelelerde her şey altüst olur; saflar karışır ve tekrar ayırır. Bir de bakarsınız, yukarıdaki satırların yazarı, o "en kalıplaşmış ve donmuş" dediği düşünce kampına iltihak etmiş; hem de öyle iltihak etmiş ki, Veli Küçük ve Kemal Kerişsiz'lerle birlikte, Ergenekon soruşturmasına konu oluyor.

Yukarıda Deniz Baykal'dan söz ettim. Onun öyküsü de ilginç, bu bağlamda. Baykal'ın aldığı viraj Perinçek'in dönüşünden aşağı kalmıyor.

Artık kimse hatırlasın istemiyor olabilir: 1960'ların genç SBF doçentlerinden Baykal, "Mülkiye Cuntası"na mensuptu (diğerleri: Turan Güneş, Haluk Ülman, Ahmet Yücekök). "Cunta" yakıştırması büyük haksızlıktı aslında. Hürriyet Partisi denemesinden CHP'ye gelen rahmetli Turan Hoca başta olmak üzere, liberal ve liberter bir çizgideydiler. Cumhuriyet tarihinde bürokrasi-burjuvazi farklılığını vurguluyor; bu analitik çerçeveden hareketle, bürokrasinin sultasına karşı çıkıyorlardı. Daha açık bir ifadeyle, Atatürkçü devletçiliğin görece erken siyasi ve akademik eleştirmenleri arasındaydılar. Esasen bu nedenle, sınıf şablonlarına uymayan tahlilleri karalanıyor; Atatürkçülüğe ve cuntacılığa çok daha açık hızlı solcular, bu parlamentaristleri sağcı sayıyordu. Turan Güneş hep öyle, zeki, sıcak, insan ve demokrat kaldı. 12 Eylül'e ince ince direndi (o dönem yakınlığımızın gizli öyküsünü belki ayrıca yazarım). Yüreği dayanmadığı için erken göçmesi, diktatörlüğü sevilen bir muhaliften, Ecevit ve Baykal'ı en ciddi rakiplerinden kurtardı. Sonra Deniz Baykal Zincirbozan faslının anti-militarist havasından, 2000'lerdeki milliyetçi-devletçi, AB karşıtı, darbe kışkırtıcısı çizgisine evrildi. Bunu da kinik bir Makyavelizmle yaptığını düşünüyorum aslında. Ciddi bir inancı, ilkesi yoktur ki. Liderlik hırsından başka.

Lyndon Johnson'un Vietnam savaşını tırmandırışının henüz erken bir aşamasıydı. 16 Eylül 1965'te David Levine, Johnson'ın halkın acıları karşısında timsah gözyaşları döken bir karikatürünü çizmişti. Bir süre geçmiş, liberal Amerika yönetimin yalanlarına biraz daha uyanmıştı. 23 Haziran 1966'da Levine'in, LBJ gözyaşları döken bir timsah karikatürü yayınlanmıştı.

Demokrasi katledilirken Deniz Baykal gözyaşları döken bir timsah! Ah, çizgi yeteneğim olsa.

05.04.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

1970'lerden bugüne, faşizmin korku ve sefaleti

Halil Berktaş 10.04.2008

(Önce bir açıklama. Bu ay sırf 1915 soykırımını yazacaktım. Olmadı; güncelliğin fikir çağrışımalarını tüketemedim. Yetiştiremediğim başka şeyler de var 24 Nisan'a. ?imdiden söyleyeyim; bir ayı aşkın gecikmeli de olsa, mayıstan başlayarak gireceğim bu meseleye. Değişik yönleriyle. Kimse atladı, unuttu demesin. Ama önce, Weimar Türkiye'si'nin "iki cami arasında bî-namaz" solcularını biraz daha sorgulamak istiyorum.)

12 Mart rejiminden çıkış dönemi idi. O ilk faşist darbe çok hırpalamıştı Türkiye'yi. Acılar kanıksanmamıştı. İşkence şoku tazeydi; masif çoğalışı içinde sıradanlaşmamıştı. Fraksiyonlaşma olsun, aşırı sağ ve silâhlı sol arasında 70'lerin sonlarında tırmanacak fiili iç savaş olsun, Solun mağduriyetine gölge düşürmemişti. Ahlâken görece temizdik --henüz. Bütün bir kuşak olarak, çektiklerimizi "büyük insanlığa" bağlamaya, 20. yüzyıl tarihine ilişkin bütünsel bir paradigmanın içine oturtmaya çabalıyorduk. Bir Nâzım da yoktu, doğrudan bizim hayatlarımızı evrenselliğe taşıyacak. Ülkemizin tarihinde çoğu zaman olduğu gibi, başka tecrübeleri ithal edip uyarlıyorduk. Furcht und Elend des Dritten Reiches (Üçüncü Reich'in Korku ve Sefaleti), Brecht'in ilk büyük Nazi aleyhtarı eseridir. Bu bağlamda ve Faşizmin Korku ve Sefaleti adıyla (yani kendi özel çerçevesinden biraz taşırılarak) defalarca sahnelenmişti. Onda kendimizi arıyorduk.

Bir praxis olarak Siyaset ve akademik bir disiplin olarak Tarih, bir anlamda "zayıf" bilgi alanlarıdır. İkisi de oldukça betimseldir; özel bir teorik yoğunlaştırma dili ve araçlarından görece yoksundur. Doğa bilimlerinde ve Ekonomide, bilgi üretimi belirli problem ve teoremlere dönüştürülebildiği gibi, bir de üstelik matematiksel ifadeye kavuşur. Bu çok yüksek soyutlama düzeyi, mevcut bilgi birikiminin bir kuşaktan diğerine aktarılmasını kolaylaştırır ve kesintisiz kılar. Buna karşılık, olanca somutluğu içinde insanlık halinin karmaşıklığını bu şekilde soğurup damıtmak çok zor, neredeyse olanaksızdır. Genelleme denemelerimiz olursa da, hem daha sınırlı kalır, hem daha sınırlı kabullere kavuşur. İşte, büyük ölçüde bu yüzden, Siyasette ve Tarihte her yeni nesil her şeyi baştan öğrenmek, "Amerika'yı yeniden keşfetmek" zorunda kalır. Öğrencilerin kopya ve intihal (plagiarism) girişimlerini saptamayı kolaylaştıran "turnitin" gibi bilgisayar yazılımlarımız varsa da, tarihsel akışın kendi kendinden intihale kalkışmasını --örneğin, her farklı konjonktürde, değişik kılıklar altında çıkagelen milliyetçi demagogileri, totalitarizmleri, faşizan eğilimleri- ânında teşhis etmeyi mümkün kılacak bir software'imiz yok ve olmayacak. AIDS'e aşı bulunacak ama gergedanlaşmaya (bkz. "Okuma Notları", 1 Aralık 2007) bulunamayacak. Bu tür transmisyon yöntemlerinin, "zip" veya "WinRAR"ların yokluğunda, Tarihçiliğin zengin edinimlerini hatırlamak, (a) tartışmalarda devamlılık sağlayan yayın, eleştiri ve editörlük faaliyetiyle birlikte, (b) en azından

bir kısmımızın ısrar ve inatla historiyoğrafi çalışıp yazmamıza bağlı. Siyasette ise, belirli akım, dünya görüşü ve partilerin sürekliliğine, dolayısıyla örgütlü bellek sürekliliğine bağlı. Kuşkusuz böyle her öznel bellek, komple ve mükemmel değildir. Kendi seçiciliği, çarpıklıklarıyla malûldür. Nitekim Solun belleği, kendi günahlarını es geçmeye yatkındır. Sözgelimi Fransız Komünist Partisi, Molotov-Ribbentrop saldırmazlık paktını, Katyn ormanı katliamını, Imre Nagy'nin idamını onaylamasını, bir dönem Vietnam'ın kurtuluş mücadelesine sırt çevirmesini bilmek bile istemez. Ama hiç olmazsa Halk Cephesi'nin, Rezistans'ın, İspanya İç Savaşı'nın, Guernica'nın ve Oradour'un anılarını diri tutar.

Türkiye'de, birleşik ve demokratik bir Sol kurup 1980'lerden 21. yüzyıla taşıyamadık. Bir analitik kapasite kaybıyla birlikte, belirli bir hafıza kaybı da olmuşa benzer. İttihatçılardan bugüne, derin devlet karanlığı, yalanları, komploları yüzünden bu toplumun nelere maruz kaldığı unutuldu mu acaba? Bazı solcular dümdüz üzerimize gelen esas tehlikeye, ulusalcı faşizme bu yüzden mi teşhis koyamıyor?

10.04.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Üç tarz-ı faşizm

Halil Berktaş 13.04.2008

(Not 1: Yusuf Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset'i, 1904'te Kahire'de yayınlanmıştı. Türkiye, orada öngörülen ulus-devletin görece normalitesini, gelip giden faşizm türleriyle karışık yaşıyor.)

Aşağıdan faşizmi gördük (MHP). Askerî darbeyle gelen faşizmi gördük (1971, 1980). ?imdi karşımızda, daha saf şekliyle devlet faşizmi. Darbesiz bir faşizm, bir "manevî diktatörlük" uğraşısı. Çünkü bana çok açık geliyor, bu mücadelenin anlamı. Karşıtların nerede durduğu. AKP'yi kapattırmayı, siyaseti tıkamayı, önce çözümsüzlük sonra kaos yaratmayı başarırlarsa, neler olacağı. Ergenekon'un, Veli Küçüklerin, Kemal Kerişsizlerin zaferinin olası sonuçları. Kenan Evren'in, Batı Çalışma Grubu'nun, Susurlukçuların, Sarıkız'ın, Ayışığı'nın bıraktığı yerden. Türkiye'nin Nacht der langen Messer'i (Uzun Bıçaklar Gecesi, 30 Haziran-2 Temmuz 1934) ve Kristallnacht'ı (Kırık Camlar Gecesi, 9-10 Kasım 1938). Kahramanmaraş'taki gibi, önceden işaretlenmiş evler. Murat Belge'nin ifadesiyle, "kıyamet gibi kan" akması (Taraf, 28-29 Ocak 2008). Ve/ya 12 Mart, 12 Eylül tarzı gözaltılar. Aydınlarla, Kürt ve "azınlık" liderlerine "makabline şamil" Beyaz Terör. AB reformlarının tersyüz edilmesi. ? effaflığın, demokratikleşmenin, Kürt sorununa barışçı çözüm ve Ermeni sorununu isteri nöbetleri olmaksızın konuşabilme umutlarının, daha genel olarak çok-kültürlülük olasılığının sonu. Karanlık çıkması ülkenin üstüne. Türkiye'nin Myanmar'laşması. Her büyük boy ölçüşme, şöyle bir boyut da taşır: görece yanlış veya haksız olan tarafın mânen tefessühü; yalanın, demagojinin, hilekârlığın, kanun ve kural tanımazlığın o tarafta yoğunlaşması. Bu ölçütle de bakalım, bir oligarşinin çözülüşüne : Ahlâksızlık, tutarsızlık, çifte standartlılık daha çok nerede birikti ? Kimler kasten, göz göre göre "dezenformasyon" peşinde? Beş yıldır, kimler akı kara, karayı ak gösteriyor? Bir döküm: Azınlıklar Raporu nedeniyle Baskın Oran ve İbrahim Kaboğlu'na saldırı. Hrant'ın yazılarının tahrifi. Aleyhindeki sansasyonel başlıklar. 301 dâvâlarında hedef seçimi, duruşma girişlerindeki linç denemeleri. Çılgın Türkler'i şişirme, Kurtlar Vâdisi'ni pompalama, Orhan Pamuk'u küçültme, Nobel ödül süreçlerini emperyalist bir komplo gibi gösterme, sırf İsveç'e çamur atabilmek için TRT'ye sözde soykırım filmi

yaptırma kampanyaları. 2005 sonbaharının Ermeni konferansını boğmaya çabası. Cinayetler (Dink, Santoro, Malatya) ve mazeretleri. Sadece seçim kaybetmiş Denktaş'ı tanımak. Buna karşılık Talât'ı, Talabani'yi keyfince yok saymak. Hem Kıbrıs, hem Kürt sorunlarını yokuşa sürmek. Darbe planlayanları koğuşturmak yerine, bu planları açıklayan Nokta'yı basıp susturmak. İki darbe projesinden (en az) biriyle ilişkisi aleniyete kavuşan bir emekli generalin yönettiği Atatürkçü Düşünce Federasyonu'nun ulusalcı mitinglerinin finansmanı. Kürt sorununun yeniden militarizasyonu. Sınır ötesi operasyon sırasında savaş davulları çalmak, sonra "orada kalmadığımıza" hayıflanmak. ?emdinli sanıklarına "iyi çocuklar", Ergenekon sanıklarına "şerefli insanlar" iltifatı. 301'i kaldırtmama baskısı. Yargının (a) Hrant Dink ve AGOS aleyhindeki, (b) ?emdinli savcısının hayatının söndüren, (c) cumhurbaşkanı oylamasında "nitelikli çoğunluk" (= 367) isteyen kararları. Nihayet (d) DTP ve AKP'yi kapattırma çabası. Ferhat Sarıkaya'nın iddianamesine topyekûn hücum, Yargıtay Başsavcısının iddianamesine "hukukun üstünlüğü" savunması. Ergenekon yokmuş gibi davranan gazeteler, yazarlar, yayın yönetmenleri. Terör çetesi soruşturmasının, parti kapatma çabası ile bir tutulması. Bütün bunlar kimden, hangi kamptan kaynaklandı? Hukuk (daha doğrusu yargı) ile hakkaniyet duygusu aynı şey mi? Daha yeni yüzde 47 ile seçim kapanmış bir partiyi kapatmaya, önderliğini (cumhurbaşkanı dahil) siyasetten dışlamaya kalkışmanın absürditesine dikkat çekmek, belki "hukukî" bir argüman değil. Ama hakkaniyetle de mi ilgisi yok, bu argümanın? 22 Temmuz seçimlerine giden yolda ve şimdi bir kere daha, toplumun insaf ve hakkaniyet duygusunu hangi tavır, hangi çizgi çatlatıyor?

12.04.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bismarck, Hitler ve Türkiye'nin seküler faşizmi

Halil Berktaş 17.04.2008

İki soru sormuştum, 3 nisan: (1) Ulusalçılık karşısında hükümet daha demokratik bir yerde mi, değil mi? Bunu kendimce cevapladım sanırım. Zaten İsmet Berkan, 2001 sonbaharından günümüze "büyük Ergenekon"u didik didik etti (Radikal, 4-11 Nisan '08). Darbe arayışlarının kritik bir halkasında 367 kararının nasıl alındığı --daha doğrusu aldırıldığı-- da giderek aydınlanıyor (Yasemin Çongar, Hasan Cemal). İmparatorun yeni elbisesi filan yok. Tersine, çırlıçıplak. Bakıp da görmeyen medya kesimleri ise, herhalde Hans Christian Andersen'in 1837 tarihli masalındaki kibirli aptallara denk düşüyor.

Öyleyse (2) ne oldu da bu göreceli demokrasi rolü AKP'ye kaldı? (2a) Diğer Müslüman ülkelerden farklı olarak, bir ölçüde Batı ve Avrupa yanlısı, ılımlı bir İslâmcılık (daha takır tukur bir ifadeyle, "politik İslâm") nereden türedi? (2b) Hangi koşullarda öne çıktı ve kendini, "devlet partisi"ni geriletme konumunda buldu?

Bir kere Türkiye'de oldukça gelişmiş bir kapitalizm söz konusu. Bir zamanlar "emperyalizm ve proletarya devrimleri çağı"nın ilk muzaffer ulusal kurtuluş savaşı" derdik. Teorik bir klişeydi. Gerçeklik payını iyi anlamak lâzım. İmparatorluğun "?ark Meselesi" denen uzun süreli can çekişmesi, Tanzimat fideliğinde yeni bir askerî-bürokratik zümrenin gelişmesine olanak verdi. Sömürge ülkelerde görülmeyen bu modern devlet çekirdeği, Birinci Dünya Savaşı yenilgisinin ardından, Anadolu'daki subay ve memur kadroları (garnizon ve askerlik şubeleri, vali ve kaymakamları) ile teknik olanaklarını (telgraf ve demiryolu hatlarını) toparlayıp, 1919-22'de direndi ve kazandı. Başka bir deyişle, İstiklâl Harbi, tam da klasik anlamda bir ulusal kurtuluş savaşı olmadığı (uzun ve derin bir sömürgelik haline karşı verilmediği) için, "çabuk" ve "erken" zafere ulaştı. Bağımsız bir cumhuriyetin, 1950'lerin genel de-kolonizasyon hareketinden 30-40 yıl önce kurulması, gerek kapitalizm, gerek demokrasi açısından da Üçüncü Dünya'ya göre en az 30-40 yıllık bir ön-almayı beraberinde getirdi. (Not 1: 1973 sonbahar seçimlerini hatırlar mısınız? Hani, Ecevit'in CHP'sinin önde gittiği anlaşılınca, TRT seçim sonuçlarını alabildiğine yavaş ve "dengeli" vermeye koyulmuş; Demirel ise bir süre evinden çıkamamıştı? İşte

bakın, Zimbabwe, Türkiye'nin 1946-50'si ile 1973'ünü birlikte, ama daha rezilce yaşıyor. Tabii, "ileri"liğimize sevinmeniz de mümkün, bizatihî bu karşılaştırmaya yerinmeniz de.)

Sonuçta, 19. yüzyıl reformcularının, Jön Türklerin ve Kemalistlerin başarısı sayesinde ki, kurucu bürokrasinin karşısında bir de burjuvazi yükseldi. Başta dardı, sınırlıydı, vesayet altındaydı. İthal ikameci sanayileşmenin himaye duvarları, kredileri, imtiyazları bakımından hâlâ devlete bağımlıydı. Zaman içinde serpildi, genişledi, çeşitlendi. Bir bütün olarak Türkiye, ticaretinin yüzde 70'ten fazlasını Avrupa ile yapıyor. Buna, son yirmi yılda yükselen "Anadolu kaplanları"nın yeni burjuvazisi de dâhil. Peş peşe gelen MNP, MSP, RP, SP ve nihayet AKP, kabaca bu kesime yaslanmakta.

Özetle, Türkiye'de "politik İslâm" hırçın bir umutsuzluk ve çıkışsızlıktan doğmadı. Sosyal temeli yoksullaşma, işsizleşme, lümpenleşme değil. Aksine, Avrupa'yla bağları içinde büyüyen bir sermaye birikimine oturuyor. Ne şeriat istiyor, ne dış dünyadan kopuş. Parlamentarizmi reddedişin hemen hiçbir işareti yok. Ne ki, kozasından siyaset sahnesine çıkışı, taşraya özgü "geleneksel" değerlerle oluyor. Önceden Garplılaşmış (Tanzimat, İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet alla franca'lıklarının mirasçısı) elitler, işte kamusal alanın bu "kirleniş"ine, ırkçı tonlamalar taşıyan bir nefret duymakta.

Ekonomik ve siyasal iktidar kavgasının kültürel boyutuna, bu nefret yansıyor. Öyle bir seküler faşizm ki, tarihin "kan ve demir"le belirleneceğini savunan Bismarck'ın Kulturkampf'ını, ya da kendisine rakip odak (ve muhalif ahlâkî değer) bırakmamak isteyen Hitler'in gene Katolik Kilisesine karşı başlattığı saldırıyı andırıyor. "Laikliği savunma" harekâtına taşınan motifler, Beyaz Türklere özgü bu "sosyal ırkçılık"tan kaynaklanıyor.

17.04.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Atatürkçülüğün ve CHP'nin evrenselliği terk edişi

Halil Berktaş 20.04.2008

AKP'nin (Avrupa'yla iş yapan yeni taşra burjuvazisi diye özetleyebileceğimiz) sınıfsal tabanı, en azından 2002-2004 arasında benimseyip bugün de kısmen sürdürdüğü, AB yanlısı reformcu çizgiyi açıklıyor da, niçin ve nasıl demokrasi mücadelesinin önüne geçtiğini tam açıklamıyor kuşkusuz. Sorun kısmen, demokrasi adına ortaya çıkan diğer kesim ve akımların iflâsı. Her şeyden önce, Türk ulus-devletinin kurucu ideolojisi zıddına dönüştü. Bir dönem, modern bir cumhuriyete hayat vermek suretiyle, (başka nice maliyetlerle de olsa) bir anlamda tarihin ilerlemesine hizmet ederken, şimdi artık tamamen donmuş, tutucu, statükocu bir konumda. O kadar ki, nasyonal sosyalist işçi partisinin şimdi Ergenekon'dan yargılanan lideri dahi, bunu görebilmiş bir zamanlar. Atatürkçülüğün tarihsel misyonunu tüketmişliğinin belki en önemli göstergesi, CHP'nin konumundaki değişiklik. Kemalist Devrimin hem milliyetçilik, hem modernite (ve dolayısıyla evrenselcilik) diye tarif edebileceğimiz iki ayağını, Halk Partisi uzun süre birlikte götürdü. Özellikle 1950'deki iktidar-muhalefet yer değiştirmesinin ardından Demokrat Parti giderek demokrasiden uzaklaştı, hattâ son döneminde (Vatan Cephesi ve Meclis Tahkikat Encümenleriyle) bir parlamenter faşizm denemesine yöneldi. Buna karşılık (kısa süren Hürriyet Partisi denemesini de içine alan) Halk Partisi görece demokratik bir konuma geçti. Bundan sonra ve 60'ların ikinci yarısı ile 70'lerin başlarında, örneğin Faruk Sükan'ın İçişleri Bakanlığı, ya da 12 Mart cuntasına AP'nin Meclis'te verdiği destek, sonra idamlar ve işkence karşısında demokrasi ve insan hakları

umudu hep CHP muhalefesinde yoğunlaştı. Hattâ öyle ki, CHP de 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin hedef ve kurbanları arasında yer aldı. Ecevit önemli ölçüde bu yüzden İnönü ile bozuştı; gene bu yüzden, 1973 sonbahar seçimleri sırasında meydanlarda "Kahrolsun faşizm!" diye bağırان kitlelerin oyları mavi gömlekli, güvercin umutlu Karaoğlan'a aktı. Bu yöneliş MC'ler dönemine de uzandı (ve bir ara derin devlet, Demirel'i dahi korkutacak şekilde, "Taksim mitinginde Ecevit'e suikast"i düşündü; nitekim Mehmet İsvan'ı vuran esrarengiz Tangaz mermisi de bu zamana denk geldi). Ne ki, bugün durum tam tersi. 2002'den itibaren Deniz Baykal, AKP'ye muhalefeti "AB reformları ve demokratikleşmenin yetersizliği" çizgisine değil, "fazla demokratikleşme, fazla Avrupacılık" eksenine oturttu. Uzun süre kimse inanmadı buna --ama Kıbrıs'ta Denktaş'a destek; Kürt meselesinde uzlaşmazlık, her türlü yumuşak söylem ve barışçı çözüm arayışına sabotaj; 2005 Sonbaharının Ermeni konferansına (?ükrü Elekdağ'ın ağzından) en korkunç saldırı; 301'in değiştirilmesi veya kaldırılmasına blokaj; cumhurbaşkanı seçimi için 367'de ısrar; Anayasa Mahkemesi'ni bir çeşit senato mertebesine getiren iptal dâvâları; dahası, hükümeti askere de şikâyet; başta örtük ve sonra giderek belirtilik darbe çağrıları... hep CHP'den, hattâ MHP'den bile fazla CHP'den geldi. Dahası, "girelim ama onurumuzla girelim"den başlayarak, AB'nin bir çeşit tuzak, yeni bir emperyalist komplo gibi gösterilmesinde, CHP'nin emekli büyükelçileri MHP'nin emekli büyükelçileriyle el ele verdi. Bu süreçte CHP, cumhuriyetin demokratikleşmesi mücadelesine zayıf veya yetersiz destek vermek şöyle dursun, bu mücadelenin doğrudan, cepheden karşısına dikildi. MHP'yle, askerle, darbecilerle, Ergenekoncularla saf tuttu. Devleti demokrasiye tercih etti. Böyle yapmakla, bazı tarihçi arkadaşlarıma göre 1960'lar ve 70'lerine ihanet etti. Başka bazı tarihçi arkadaşlarıma bakılırsa, aslına rücu etti. Ben, bağrında taşıdığı çelişkiyi iki yönde de çözebilecekken, milliyetçi-devletçi yanının "muasır medeniyet" yanına ağır bastığını söylemeyi yeğlerim. Bir kader değildi; böyle olmayabilirdi. Ama sonuçta, sosyal demokrat veya demokratik sol çizgide gelişme umudu sona erdi. Tek Parti, Milli Şef, Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker mirası ağır bastı. Bu, modernitenin evrenselcilik boyutunu artık bütünüyle terk ediş anlamına geldi. Sosyalist Enternasyonal'den atılmalı mı? Tabii ki.

19.04.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Batı: kahpe mi, canavar mı, çağdaş uygarlık özlemi mi?

Halil Berktaş 26.04.2008

Bir ek yapmak istiyorum, Atatürkçülerin, CHP'nin (ve bir kısım Solun) evrenselliği yitirışine. 1990 dolayında Türkiye, Batı açısından taşıdığı Soğuk Savaş değerini yitirdi. Bu kadarına sevindik; artık ABD ve Avrupa'nın, NATO'nun güneydoğu kanadının bekçiliği hatırına 12 Mart ve 12 Eylül'lere göz yummayacağını düşündük. Ama aynı zamanda, Batı'nın da Türkiye için Soğuk Savaş değerini yitirdiğini ilk başta göremedik. Tanzimattan İkinci Meşrutiyete, Osmanlı-Türk elitleri Batı ile karmaşık bir "aşk ve nefret" ilişkisi peydahlamıştı. "Medeniyet"e, yani "Garp medeniyeti"ne hem hayran, hem düşmandılar. Bir evrensel insanlık içeriği ile sömürgeci baskı ve tahakkümü nasıl ayrıştıracaklarını pek bilemiyorlardı (zaten çoğu, şimdi de bilemiyor). 19. yüzyılda beğenme ve öykünme ön plandaydı. Trablusgarp, Balkan Harbi, Seferberlik sürecinde anti-emperyalizm ağır bastı. Hızla milliyetçileşen, Türkçüleşen İttihatçılık, Düvel-i Muazzama'nın yanı sıra, içerdeki, "güvenilmez" gayrimüslimleri de şiddetle hedef aldı (1913-14 etnik temizliği, 1915 Ermeni soykırımı). Batı'ya bu tepki, gerek modernist Türk milliyetçiliği (Ömer Seyfeddin), gerek İslâm reformculuğu (Mehmed Âkif) aracılığıyla yaygınlaştı. 1919-22 direnişinin başını modernist Türk milliyetçileri çekerken, kitlesel seferberlik ideolojisi Zürcher'in "İslâm yurtseverliği" dediği damardan geldi. Âkif'in Çanakkale şehitleri güncel röportaj öğelerinden sıyrılıp İstiklâl Marşı'na dönüştü. Medeniyet kâh "kahpe", kâh "tek dışı kalmış canavar" oldu. (Yazmaya çalıştığım bir kitap var; sırf bu geçişlere, bütün bir bölüm ayırıyorum.)

Vurgulamalıyım ki, İttihatçı milliyetçiliğinden bağımsız değildi, bu “kahpe/canavar” imgesi ve söylemi. Tersine, kısmen o milliyetçiliğin yüklediği bir misyondur. Âkif İslâmcılık ile Türkçülük arasında bir konumu; Balkan Harbi sonrasında dine bakışlarını kısmen değiştiren İttihatçılar için “yararlı”, “kullanılabilir” bir İslâmı simgeliyordu. Cumhuriyetle birlikte Kemalist önderlik, İstiklâl Harbi’nin yaslanmış olduğu bu ittifakı bozdu. Topyekûn Batılılaşma hamlesine girerken, “medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar” yerine, “muasır medeniyet seviyesine ulaşma”yı slogan edindi. Bu, sadece İslâmcılıktan bir kopuş değil, daha önemlisi, kendini İslâmî bir dille ifade etmiş olan İttihatçı milliyetçiliğindeki Batı düşmanlığının da reddi anlamına geliyordu. Nitekim 1925-27 hesaplaşmasında hem İttihatçıların önderlik kalıntıları ezildi, hem Âkif kendi kendini sürgün etti. Atatürk ve İnönü dönemleri boyunca, bir uygarlık tercihi olarak Batı hep ön planda kaldı. Ardından bu sefer Soğuk Savaş dönemi, askerî-bürokratik kompleksin İttihatçılıktan müdevver Batı ve yabancı düşmanlığının kısmen bastırılmasını gerektirdi. Tabii “azınlık” düşmanlığı bunun dışında kaldı (Trakya olayları, Varlık Vergisi, Aşkale, 6-7 Eylül, İstanbul’un Son Sürgünleri). Böylece Batı düşmanlığı ile “azınlık” düşmanlığı arasında (geçici) bir bölünme oluştu. Sağ Batı düşmanlığından vazgeçmiş göründü. Buna karşılık Sol anti-emperyalizmi Batı’ya yöneltti. Komünizmin çöküşü ve Soğuk Savaşın sona erışı, bu mevzilenişi altüst etti. Sovyet korkusu kalmayınca, devlet ve sokak (MHP) varyantlarıyla Türk milliyetçiliğinin 20. yüzyıl başlarına özgü bütün fobileri su yüzüne çıktı. Hem Batı düşmanlığı ile “azınlık” düşmanlığı, hem Sağ ile Sol, genelleştirilmiş bir anti-emperyalizm üzerinden, topyekûn bir dış dünya düşmanlığında buluştu. Kızıl cephesi duygusal boyutunu eski Sağdan, teorisini ise Lenin’in Emperyalizm’ini tarihsizleştiren, mutlaklaştıran ve ebedileştiren eski Soldan aldı. Köhne düzenin son barikadı ulusalcılık, bu kaynaklardan beslendi.

(Not 1: Atatürkçülük mü? Değil aslında. Çünkü bir kere daha, “muasır medeniyet seviyesi”nden “medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar”a geri dönüş söz konusu.)

(Not 2: Kıssadan bir hisse de AKP’ye. Çanakkale ?ehitleri’ni mitinglerde ne kadar çok söylerseniz, Avrupa mecrasından o kadar uzaklaşır, siz de tekrar Sevr psikozuna girer ve neo-İttihatçılığa boyun eğersiniz.)

26.04.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkiye ve Rusya; CHP’nin çöküşü ve Solun çöküşü

Halil Berktaş 26.04.2008

CHP çöktü mü? Evet, çöktü bence. Böyle bir ideolojik iflâsın yanı sıra, artık en fazla yüzde 20 oy alabiliyorsa, hiç lâfı dolandırmadan buna çöküş demeli. Yelkenlerini hiçbir yeni fikir kırıntısının rüzgârı doldurmuyor. Treni kaçırdı, tarihsel fırsatın tümüyle dışında kaldı. Bu, üzerine ölü toprağı serpilmişlik halinden, nasıl, hangi platformla, kiminle çıkılır? Deniz Baykal dümdüz etti koca partiyi. Kendinden başka şahsiyet bırakmadı. İlginç olan şu ki, Marksizmle alâkası olmayan CHP’nin bu çöküşü Marksist kökenli Solun çöküşüyle paralel ve iç içe gitti. Buna şaşmamak gerek. Rusya ve Türkiye tarihi arasındaki benzerlik ve etkileşimler sayılamayacak kadar fazla. Gecikmiş, yarı-periferal modernizasyon denemeleri: 19. yüzyılda Çarlık ve Tanzimat. Toprak ve köylü sorunu. Geri tarım ekonomilerinin üzerine, Avrupa devleti ve ordusunun ithal edilip yamanması. Güçlü, otoriter, benmerkezci bürokrasiler (bkz. Gogol’un Müfettiş’i). 20. yüzyıl başı: eski imparatorlukların son demleri.

Birinci Dünya Savaşı. Götterdammerung (tanrıların alaca karanlığı).

1905 ve 1908. Sonra 1917 ve 1919-22. Sovyetler Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti: ulusal kalkınmacılığın sosyalist ve milliyetçi (belki doğrusu, sosyalist-milliyetçi ve saf milliyetçi) iki varyantı. Geriden gelip, çağdaş sanayi ekonomisine cebri yürüyüşle, marş marşla yetiştirme çabasının her iki topluma yukarıdan aşağı empoze ettiği büyük zorlama. Aşırı merkezîyet, otoritarizm, diktatörlük biçimleri. Kemalizmin Atatürkçülüğe ve neo-Atatürkçülüğe, Marksizmin Stalinizme ve neo-Stalinizme dönüşmesi. Her iki kurucu ideolojinin, muhalefetteki canlılığını yitirip dumura uğraması. Bir türlü normaliteyi, demokrasiyi üretemeyiş ya da benimseyemeyiş. Çok daha "sert çekirdekli" ve dolayısıyla sistemli, bütüncül, bağlayıcı bir teori olan Devlet Marksizminin (ve onu taşıyan parti aparatının), geçirgenlikten, esneyip değişme kapasitesinden yoksunluğu. Bu yüzden, bir noktada toptan çökmesi ve çökerken, sadece SSCB'yi değil, bütün uluslararası komünist hareketi, hattâ dünya çapında Marksizmi birlikte götürmesi. Buna karşılık, böyle bir sert çekirdeği (= diyalektik ve tarihî materyalizmi, emek-değer ve artı-değer teorisi, "bilimsel" sosyalizmi) olmayan Kemalizmin ve/ya Atatürkçülüğün, görece büyük bir esneklik gösterip, en azından bir elli yıl, ne kadar kuşatılmış ve vesayet altına alınmış da olsa enikonu çok-partili bir siyasal hayata az buçuk tahammül edebilmesi.

Hem Türkiye (ve CHP), hem Sovyetler (ve uluslar arası komünist hareket) için "Aşıl topuğu", canalcı zaaf: Çok derin bir devletçilik ortak paydası; ekonomide, siyasette, kültürde, her alanda devlet (ve parti, lider, hiyerarşi) fetişizmi.

Tek tük, bu boğulmuşluktan çıkış yolu arayanlar. Giderek kemikleşen ulus-devlet için, son bir mola, beş on yıllık: Turgut Özal'la çıkagelen bir nefeslenme payı (Kruşçev'i mi andırıyor, düşünmek lâzım). Küreselleşmeyi yakalama gayreti. Kompleksiz pragmatizminden kaynaklanan, bazı olumlu açılımlar: Kürt sorununa barışçı çözüm arayışı; hattâ 1991'de Amerika'daki bir danışma toplantısında, küt diye "Ermeni soykırımını tanısak ne olur?" bile diyebilmesi.

Tabii hatâları, kendi çizgisel şematizmi, kültür eksikliği. Ucuz ve yanlış fırsatçılığı (Körfez Savaşı örneği). Yapmak istediklerini daha çok bir "siyaset değişikliği" düzeyinde algılayıp, kurumları ve siyasal kültürüyle, en önemlisi, yeni, evrensel demokrasi ve insan hakları norm'larıyla birlikte düşünememesi. Öte yandan, düşünebildiği ve yapabildiği kadarıyla dahi, maruz kaldığı korkunç "liboş" düşmanlığı. Kısmen yeniçerilerin, Patrona Halil ve Kabakçı Mustafa'ların "istemezük"çülüğünün devamı. Kısmen, Marksizme çöreklenen "revizyonizm" düşmanlığının, "yeni fikir" düşmanlığının çağdaş ve benzeri. Bu ideolojik duvara toslayıp durması, belki sonunda yok edilişi.

Kruşçev sonrasında, Sovyetlerin Brejnev döneminde taşlaşması. Türkiye'de, Özal sonrasında kâh Tansu Çiller, kâh Ecevit-Mesut Yılmaz-Devlet Bahçeli hükümetlerinde somutlanan bir taşlaşma. Yolların bir çöküşte kesişmesi.

24.04.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Weimar Türkiye'si'nde diktatörlük ve demokrasi

Halil Berktaş 09.05.2008

Bu yazı 1 Mayıs'ta yayınlanacak. Ne acı. 1 Mayıs'ları hatırlıyor ve Solun nereden nereye geldiğine bakıyorum. 1990 civarında komünizm demokrasiyi üretemediği için bitti. Çeşitli ülkelerde Marksizm kökenli Sol, öncelikle bu nedenle derin yara aldı. Bazı örneklerde derhal silindi. Bazı örneklerde ise, hâlâ önünde bir şans var(dı), daha demokratik bir toplum için mücadeleyi gene demokrasi çerçevesinde sürdürebilmesi için. Ama bunun olmazsa olmazı, değişen koşulları görebilmek, yeni dönemi --bu arada, bizim tanıdığımız ve bildiğimiz anlamıyla Yakınçağ'ın kapanmış ve henüz içeriğini bilemediğimiz, adını koyamadığımız bir tarih çağının açılmış olduğunu- derinlemesine kavramak(tı).

Bu çağ değişiminin evrenselliği var, tek tek her ülkeye yansıması var. Bize özgü bir boyutuna, geçen sefer değinmiştim. Mazower'ın da (Karanlık Kıta) anlattığı gibi, 1950'lerden 80'lere Avrupa'da demokrasi yeniden tanımlandı; daha kapsayıcı bir nitelik kazandı. Öte yandan, Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte hem Türkiye'nin Batı için 'güvenlik' değeri, hem Batı'nın Türkiye için 'güvenlik' değeri düştü. Bu koşullarda, bir yandan, 'ara rejim'lere açılmış anti-demokrasi avansları kesildi. Bon pour l'Orient (?ark için hiç de fena sayılmaz) zihniyeti eskidi. Özellikle AB'nin demokrasi ölçütlerine uygunluk arayışı, mazeret ve istisna kabul etmez bir hal aldı. Diğer yandan, ulus-devlet kurucu elitinin, sathın altında, bastırılmış vaziyette bekleyen Batı düşmanlığı hortladı. Askerî-bürokratik kompleks, insan hakları, azınlık hakları, Kıbrıs'a ve Kürt sorununa barışçı çözüm gibi konularda Batı'dan gelen talep veya önerilere çok daha şüpheli davranmaya başladı. Giderek bunları, 19. yüzyılın Düvel-i Muazzama müdahaleciliğinin, ülkeyi bölüp parçalamaya yönelik bir Haçlı komplosunun devamı gibi gördü ve gösterdi. Hele MGK'nın zayıflatılması, TSK özerkliğinin son bulması gibi fikirler karşısında, tamamen zıvanadan çıktı. AB'yi ve AB reformlarını, ulus-devleti hesap verir kılmayı içerdiği ölçüde, kendi egemenliğine yönelik bir tehdit olarak algıladı.

Bütün bunlarla zamandaş bir diğer olay, eski adıyla Üçüncü Dünya'da, isterseniz Güney'de diyelim, bir 'kurtuluş ideolojisi' (liberation ideology) olarak Marksizmin bıraktığı boşluğa İslâmiyetin yerleşmesiydi. Benim açımdan bu, herhangi bir değer yargısı içermeyen, nesnel bir saptama; Solun özellikle (a) anti-emperyalizm ve (b) sosyal adalet söylemini, İslâmcı akımların devralış ve sürdürüş biçimlerine işaret ediyor. Pek çok ülkede bu gelişme, toplumun en yoksul, en umutsuz, en ezilmiş ve hırçın kesimlerinden beslenen katı, dogmatik, fanatik, şiddete dayalı İslâmcı akım ve örgütlerde somutlandı. Bu cihad cereyanı, İslâm ülkelerinin sessiz, barışçı çoğunluğunu gölgeliyor. ABD'nin neo-con'larına koz veriyor. Huntington'ın 'medeniyetler çatışması'na, 'kendi kendini doğrulayan bir öngörü' olma şansı tanıyor.

Ama Türkiye'de öyle olmadı. Kapitalizmin görece gelişmişliği ve yeni bir taşra burjuvazisinin yükselişi temelinde, siyasal tecrübe ve öğrenme süreçlerinden de yararlanarak, çok daha yumuşak, ılımlı, hattâ AB yanlısı bir İslâmcılık ortaya çıktı. İslâmî kökenli, geniş kitlelerle bu dil üzerinden bağlantı kurabilen, Özal deneyiyle de birleşen, muhafazakâr-modernist bir parti yarattı. ?iddete değil demokrasiye başvurdu. Ve son altı yılda, peş peşe üç (iki genel, bir yerel) seçimi, her seferinde daha ezici çoğunluklarla kazandı.

Giderek tıkanan bir ulus-devlet sözleşmesinin askerî-bürokratik kompleksi, kendilerine Atatürkçü diyen elitleri ve bekçileri, buna tahammül edemedi. 1925-27'de ezip dağıttıkları, sonra defalarca tekrar sopaladıkları güçlerle bir kere daha kuşatılmış hissettiler: Kürtler, anılar, liberal ve sol-demokrat aydınlar, üstelik bir de AKP, yani hepsinden daha kitlesel bir 'politik İslâm'; arka planda Batı, Avrupa, dünya kamuoyu. Faşizan reaksiyonları, ulusalcılık biçiminde somutlandı.

İşte, siyasetin bu yeniden mevzilenişi çerçevesindedir ki, devlet partisi ile CHP ve MHP uzantıları diktatörlük, AKP ise demokrasi cephesine oturdu.

01.05.2008

Bardakoğlu'nun Harvard konuşması

Halil Berktaş 22.05.2008

Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu 23 Nisan'da Harvard'daydı. "İslâm'da bir arada yaşama kültürü: Türkiye örneği" başlıklı konuşmasına, İslâmiyete ilişkin önyargılarla başladı. Kuran'da herhangi bir şiddet reçetesi yoktu. Tersine, İbrahîmî dinlerin devamlılığı, farklılık ve çeşitliliğin kabulü esastı. Ama maalesef Ortadoğu'da aşırılık ve şiddet almış yürümüşü. Bu durum Müslümanları "kin ve nefret sembolleri"ne, Batı demokrasilerinin bağrında bir "güvenlik riski"ne dönüştürüyordu. Bu, dinin siyasete âlet edilmesinin sonucuydu. Geniş kitleler neyin din, neyin siyaset olduğunu ayırt edemiyordu. Buna karşı "doğru din" in anlatılması gerekliydi. Konuşmanın ikinci ve üçüncü bölümleri, Osmanlı ve Cumhuriyet deneyimlerine hasredilmişti. Bardakoğlu, 1453 sonrası millet sisteminin "Osmanlı toleransı" nı yansıttığını tekrarladı. Ama bu "tolerans" ın sınırlarına, politik araçsallığına, Katolikleri dışlamasına, ?ilik ve Aleviliği bastırmasına, sonuçta "eşitsiz ve ayrımcı bir tolerans" olduğuna hiç değinmedi. Buna karşılık, çok-mezhepli imparatorluktan ulus-devlete geçişin "zorluk ve acı" larından, Lozan' la "azınlık" ların kanun önünde eşitliğinin garanti edilmesine karşın "pratikteki ihlâl" lerden söz etmesi; "Anayasal ilkelerin, kamusal algıların da değişmesini gerektirdiği" ni vurgulaması önemliydi. Bu olumluluk, Bardakoğlu'nun dördüncü bölümde Diyanet'in pozisyonunu "şiddete, ayrımcılığa karşı ve eşitlikten, hoşgöründen yana" diye tanımlamasına uzandı. Dergilerinin son sayısında İslâmiyetten başka dinlere geçiş özgürlüğünü dahi savunduklarını belirten Bardakoğlu'nun, "daha fazla özgüvenin, gayrimüslimlerin artık tehdit olarak görülmediği, daha açık bir toplumu" mümkün kılacağı saptaması, konuşmasının üst noktasıydı. Gelelim sorunlara. Bardakoğlu Diyanet'in görevini "kendi dinimizi doğru öğrenmemizi sağlamak" diye tanımladı. Konuşmanın her zerresine sinmiş bu "doğru din" vurgusu, "bilimsel bir doğruluk" tan söz etmesine; hattâ bir yerde, sonradan düzeltse de, doğa bilimlerine özgü scientific sözcüğünü kullanmasına kadar vardı. Bu ısrar çok problemli, çünkü bütün din ve mezheplerin farklı yorumları var. Bu, bir bilim alanı değil bir iman alanı. Tanım icabı sübjektif. Bu yorumların herhangi birini "doğru" saymak, sadece kişinin öznel tavrını yansıtır. Örneğin Atatürkçülüğün "bâtıl [?] inançlardan arınmış bir İslâmiyet" söylemi, belirli bir tercihin "bilim" diye takdimi demek. Belirli bir iman-yorumun güçlü, aşırı epistemolojik özgüveni, çeşitli inanışlar alanına tek yanlı olarak uygulanırsa, problemlerin çığ gibi büyümesi kaçınılmazdır. 40-45 dakikalık konuşmasının bir saati aşan tartışmalarında, bunlar Prof. Bardakoğlu'na defalarca hatırlatıldı. Tanzimat'tan beri devlet içeride başka, dışarıda başka konuşur; bu da ülkemizin gerçekliği ile dünyaya gösterimini birbirinden farklı kılar. Bardakoğlu son haftalarda, cemevlerinin ibadet yeri olarak kabul edilmesine Aleviliği ayrı bir din saymak anlamına geleceği gerekçesiyle karşı çıkmış; zorunlu din derslerini savunmayı da sürdürmüştü. Bunları söylediği anda, kendi Sünni Müslümanlık yorumunun "doğru" larını başka inanç sahiplerine de dayatmış; kendi öznelliğini onların öznelliği yerine geçirmiş olmuyor muydu? Notlarıma bakıyorum: sekiz kişi söz almış; ben dahil beşi, döne döne bu noktayı sorgulamış. Prof. Bardakoğlu bütün itirazlar karşısında nazik, dikkatli, nüanslıydı. Ama bir türlü kendi iç çelişkisini algılamadı, tutumunu değiştirmede. Sonuçta, laik bir Cumhuriyette Diyanet İşleri'nin sadece Sünni Müslümanlığı gözetmek ve denetlemek (dolayısıyla temsil etmek) ile görevlendirilmesinden kaynaklanan temel, yapısal hatâ, bir kere daha sergilenmiş oldu. Son bir not. ABD'deki Gülen taraftarlarının Ebru TV'si baştan sona çekim yapmıştı. Sonra kesip biçip yayınlamışlar da. İzledim: şaka gibi. Onca yoğun eleştiri hiç yok. Bardakoğlu gelmiş, mükemmel bir konferans vermiş, herkes takdir etmiş. O kadar. Aman, cemaatimizin kafası karışmasın!? Eh, bu da bir habercilik ahlâkı, gerçek anlayışı.

10.05.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir parentez. Kruşçev, Özal ve Ermeni meselesi

Halil Berktaş 22.05.2008

Kruşçev ile Turgut Özal arasındaki benzerlikten söz edeli üç hafta oluyor (24 Nisan '08: "CHP'nin çöküşü ve Solun çöküşü"). İkisi de (kâh komünist, kâh katıksız milliyetçi) bir hızlandırılmış modernizasyon modeli olarak ulusal kalkınmacılığın yarattığı devletçilik kamburundan çıkış yolu aradı. Ülkelerini kuşatan ve ekonomiye çok ağır bir yük bindiren düşmanlık çemberlerini gevşetmek uğruna, biri Soğuk Savaşı "yumuşatma"yı, diğeri Kürt ve Kıbrıs (hattâ belki Ermeni) sorunlarını çözmeyi denedi/düşledi.

Bu bağlamda, ilk bakışta pek göze çarpmayan bir ortak paydaları da, devraldıkları siyasî mirasın geçmişinde, karanlık koridorlarında saklı iskeletlerden söz edebilmeleriydi. Kruşçev, SBKP'nin 1956'daki 20. Kongre'sinin 24-25 şubat tarihli kapalı oturumuna, "Stalin döneminin cinayetleri" konusunda özel bir rapor sundu. Özal ise, anlaşılan, 21. yüzyılın eşğindeki çağdaş Türkiye'nin, Enver, Talât ve Cemal triumvirinden oluşan İttihatçı askerî diktatörlüğünün 1915'teki cinayetlerinin ölü ağırlığından nasıl kurtulabileceğini --hiç olmazsa, kurtulması gerektiğini-- düşünebilmiş; kulislerde, yarı-kapalı kapılar ardında da olsa gündeme getirebilmişti.

Bu olay basına Sefa Kaplan'ın bir yazısıyla yansıdı (Hürriyet, 7 Mayıs 2005). Kaplan'ın, dönemin Washington büyükelçisi Nüzhet Kandemir'den aktardığına göre Özal, 1991'de ABD'ye yaptığı bir ziyaret sırasında Kandemir'e "u Ermeni soykırımı meselesi fena halde can sıkımaya başladı. Türkiye olarak bu soykırımı tanısak ve bu iş sona erse daha iyi olmaz mı" diye sormuştu. Gene Kandemir'e göre, "bu sözleri gazeteciler dahil herkes dehşet içinde dinle[miş], Dışişleri mensupları ne yapacaklarını şaşır[mıştı]. ... Biliyorsunuz, kendisi böyle fikirler ortaya atar ve tartışılmasını isterdi. Bu da onun gibi bir şeydi." Eski büyükelçi ve Dışişleri Bakanı İlder Türkmen de, "Özal konuları enine-boyuna tartıştırmak için böyle öneriler ortaya atardı, amacı bu tür netameli konuların da tartışılabilmesini göstermekti" sözleriyle, Kandemir'i adetâ doğruluyordu.

Tahmin edilebileceği gibi, bu vesileyle Özal'ın anısı bir kere daha ulusalcıların hücumlarına hedef oldu. Taha Kivanç (ya da Fehmi Koru) ise bir hafta sonra, bunun aslında Nüzhet Kandemir'in (ve belki İlder Türkmen'in) kendi görüşleri olabileceği, ama "yutkunmak veya uluorta söyleyip sonucuna katlanmak yerine" artık hayatta olmayan, dolayısıyla onları tekzip edemeyecek bir cumhurbaşkanına atfetmeyi yeğledikleri yorumunu getirdi (Yeni ?afak, 14 Mart 2005).

Gerçi ben bu spekülasyona katılmıyorum, çünkü aktarılan ifade çok Özal kokuyor; Özal'ın kendine has, tabusuz ve kompleksiz düşünme kapasitesini yansıtıyor. Ama diyelim ki öyle --işin özü itibarıyla ne farkeder? Fikir ister eski cumhurbaşkanının, ister kıdemli iki dışişleri mensubunun fikri olsun, dile getirildiği anda bir itiraf niteliği taşıyor. Osmanlı Ermeniliğinin tehcir sırasında büyük ölçüde yok edildiği, gerçek olmasa; resmî inkârcılığın dediği gibi, bir yalandan ibaret olsa, bunun kabulü diye bir seçenek gündeme gelir mi hiç? Kendine ve pozisyonuna güvenen hangi yönetici elit, durup dururken bir iftirayı kabullenmeyi aklından geçirebilir? Kaç kere yazdım, söyledim: bütün üst kademeleriyle, sinir merkezleriyle, cumhurreisleri, hükümetleri ve hariciyesiyle devlet, pekâlâ biliyor 1915'te ne olduğunu. Truth, verity, reality anlamında neyin doğru, neyin yanlış olduğunu tartışmıyorlar bile. Her "sözde" dendiğinde yalan söylendiğinin de farkındalar. Onlar için tek

sorun, bunca yıl “yok” dedikten sonra şimdi nasıl “var” diyecekleri, “var” demenin sonuçlarının ne olacağı. Dünyayı ikna şansı zaten sıfır; iç politika tâyin edici. Bir örnek daha vereyim. Çeşitli tartışmalarda “ama orada kalmaz ki; tanırsak toprak da isterler, tazminat da” deniyor ya... Burada toprak ve tazminat bahane, bir umacı (zira Ermenistan’ın dahi savunmadığı bu talepleri, sırf Kaliforniya Taşnakları’nın tutturması olanaksız). Aslolan, kamuoyu önünde bu virajı alma korkusu. Bu kayıtlarla, her “ama orada kalmaz ki” dendiğinde, soykırım yeniden ikrar edilmiş oluyor.

15.05.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Boğulan reformlar çizgisinde, Cao Ziyang örneği

Halil Berktaş 22.05.2008

Gecikmiş-hızlandırılmış, yukarıdan aşağı, otoriter modernizasyon deneylerinin adım adım durağanlaşma aşamalarında, boğulan reformlar ve reformcular deyince, Kruşçev ve Turgut Özal ile birlikte, mutlaka Cao Ziyang da geliyor akla. Üstelik, üçünün de takıldığı ortak bir nokta var: demokrasi ve hukuk reformu. Ayrıca, en azından ikisine kurulan tuzaklar, devletin sınırsız ve hukuk dışı zor kullanımıyla ilgili.

Önce ve bir kere daha, Kruşçev ve Özal. İkisinin de değişim vizyonu politikalar düzlemiyle sınırlı kaldı; temel kurumları dönüştürmeyi içeremedi. (1) Kruşçev, 20. Kongre’de gizli polis terörü ve “kişiye tapma kültü”ne karşı çıktı. Stalinizm kadar keyfi olmayan bir “sosyalist legalite”yi savundu. Ama özünde, “proletarya [= parti] diktatörlüğü” teorisi ve pratiğine dokunamadı. Başlı başına bu, gerçek bir hukuk devletini olanaksız, erişilmez kıldı. Dahası, aynı 1956 yılında Macar ayaklanması patlak verdi. Politbüro içindeki muhafazakârlar, “sosyalist sistem tehlikede” diye Kruşçev’i müdahaleye zorladı. Büyük dönüşüm süreçlerinin başını çekenler, bazen böyle tercihlerle karşılaşır: demokrasiye, reformlara veya devrime devam mı, yoksa düzeni, devleti, (varsa) imparatorluğu savunmaya çekilmek mi? 1908’den sonra İttihatçıların konumu da buydu. İşçi grevlerini ezmeyi, Libya’da savaşmayı, Balkan uluslarıyla düşmanlaşmayı yeğlediler --ve bu, “hürriyet”in sonu anlamına geldiği gibi, savaş ve soykırıma da yol açtı. Kruşçev’in de Sovyet tanklarını Macaristan’a yollaması, statüko yanlılarına teslim olması demektir. Sekiz yıl daha süründü gerçi. Ama yolunu şaşırmıştı bir kere; yelkenleri pörsümüş, kendine bağlanan umutları tüketmişti. Hakkından gelemediği parti bürokrasisi, onun hakkından geldi. Farklı bir Masalların Masalı: 1964’te Brejnev-Kosigin-Podgorni üçlüsü geldi. Önce Podgorni gitti, Brejnev-Kosigin kaldı. Sonra Kosigin de gitti, Brejnev kaldı. Sonra Brejnev gitti. Sonra SSCB de gitti.

(2) Özal, Türkiye ekonomisinin devletçi, himayeci ve kendi içine kapalı yapısına karşı, piyasa kurallarının işlerliği, dışa açıklık ve dünyaya entegrasyon yönünde önemli adımlar attı. Ancak bunu yaparken, sistemin ataletini belirli noktalara yetenekli “prens”lerini paraşütle indirmek suretiyle aşabileceğini sandı. Karl Polanyi, laissez faire liberalizminin yanlışlığını; piyasanın doğal olmadığını, tarihin her aşamasında görülmek şöyle dursun, ancak çok özel koşullarda ortaya çıkabildiğini, daha 1940’larda vurgulamıştı. Sağlıklı bir kapitalizmin, belirli bir hukuk ve kültür çerçevesi olmalıydı. SSCB ve Doğu Avrupa’da 1990’dan itibaren yaşananlar, pazar ekonomisinin kendiliğinden, tıkr tıkr işlemediğini bekleyen herkese, bu dersi tekrar öğretti. Ama bu anlayış 80’lerde henüz yoktu. Özal hukuk alanını önemsemedi; kapsamlı bir hukuk reformunu öngörmedi, ya da habire erteledi. Yeni piyasa ekonomisi akılcı hukukî dengelerden yoksun kalınca, benzersiz bir yolsuzluk furası

yaşandı. Yakın çevresinin de yuvarlandığı bu girdap Özal'ı korkuttu. Atatürkçü ulus-devletin tabulaştırdığı alanlara pek giremedi. Tersine, siyaset alanını terk ederek Çankaya'ya çıktı-sığındı ve orada öldü. Hem Kruşçev hem Özal, değiştirmeye kalkıştıkları rejimin şiddetli direnişiyle karşılaştı. Özünde, ikisi de revizyonizmle damgalandı (bunun Türkiye'deki özel adı "liboş"luk oldu). Sonuçta, Sovyetlerin ve Türkiye'nin kendine özgü, hukuk devletini aşan "derin" mekanizmaları, her ikisinin başını yedi. Özal ile aşağı yukarı aynı sıralarda, (3) Cao Ziyang da benzer bir süreçten geçti. Cao (veya Zhao), 1980-87 arasında Çin başbakanıydı ve ekonomiden sorumluydu. Partinin başında ise ufku en geniş olan Hu Yaobang vardı. Ama asıl iktidar görünüşte hiçbir sorumluluk taşımayan "iki ihtiyar"da, daha çok Deng Xiaoping ile biraz da Çen Yun'da toplanıyordu. Çok tehlikeli bir durumdu bu, çünkü davul önce Hu'nun ve sonra Cao'nun boynunda, ama tokmak daima Deng'in elindeydi. Nitekim sonraki gelişmeler içinde görece demokrasi yanlısı Hu ve Cao yenilecek; Deng'in "piyasaya evet, demokrasiye hayır" çizgisi egemen olacaktı.

17.05.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Brecht'ten ulusalcılara bir öneri

Halil Berktaş 22.05.2008

Ulusalcılık inişte ama demokrasi düşmanlığı habire tırmanıyor. Seçim ilkesi bile bombardıman altında. Robert '64'lü bir sınıf arkadaşımın, AKP'ye kapatma dâvâsı açılmasından hemen birkaç saat sonra, sevinçten neredeyse zil takıp oynayacak bir mektubundan söz etmiştim (29 Mart '08). Hâlâ saklıyor, açıp okuyorum. 2007 Temmuz sonuçlarını "kömür, deterjan, yumurta vs. dağıtıp; varoşlara tıktığın garip ve umutsuz çaresiz halkın oyunu şavullamak" ve "his sömürüsü rüşveti ile oy toplayıp, çaktırmadan malı götürmek" diye açıklıyor. Aynı "sadakayla satın alınmış oylar" fikrine, gezindiğim web gruplarında da rastlıyorum. Birkaç yıl önce, misyonerlerin 100 dolar verip Müslümanları Hristiyan yaptığı iddiası çıkmıştı, biliyorsunuz. O da müminlerden değil, (Rahşan Ecevit gibi) ulusalcılardan kaynaklanıyordu.

İnsanların hem dinî, hem siyasî inançlarını bu kadar kolay satabileceği, herhalde sadece tahsilli orta sınıf faşizmine özgü bir kanaat. Kendi kendilerini aslında azınlık olmadıklarına, kaybetmediklerine ikna edebilmek için başka masallara da başvuruyorlar. Nitekim gene o RA '64 mektubu, "salt çoğunluk olan yüzde 53'e mensubiyet ile böbürlenirken, internette dolaşp RA '65'lilere gelen bir başka metinde, eşsiz bir seçim sahtekârlığı ifşa ediliyor: 22 Temmuz oyları sayılırken bir bilgisayar hilesiyle bütün sandıklarda AKP'ye önce yüzde 25 yazılmış da, sayım bundan sonra başlamış --ve kimse bunun farkına varmamış! Kimisi de "Dağdaki çobanın oyuyla benim oyum bir olur mu" diyen Aysun Kayacı'ya felsefî destek arıyor. Nobel ödüllü iktisatçı Amartya Sen, 1999'daki bir makalesinde, demokrasinin artık evrensel bir değer haline geldiğini savunmuştu. Yanılmış --ama Türkiye'nin garabetini nasıl öngörsün ciddi bilim adamı? Bizde yığınlar hep cahil ve aldatılmış; dolayısıyla "halka rağmen"cilik (Fatih'ten itibaren Osmanlı tuğra ve sikkelerinde, hattâ en bahtsız sultanlar için dendiği gibi) el muzaffer daima.

Bertolt Brecht'e gidiyor aklım. Hitler iktidara gelirken, son anda, şubat 1933'te çıktı Almanya'dan. Altı yıl Danimarka'da kaldı. 1939'da İsveç'e oradan Finlandiya'ya geçti. 1941'de Amerika'ya geldi. Savaşın bitiminde, bu sefer Wisconsin Senatörü Joseph McCarthy'nin başlattığı (kendi adıyla anılan) cadı avının hedefleri arasında

yer aldı. 30 Ekim 1947'de Kongre Amerikan Aleyhtarı Faaliyetler Komitesi (HUAC) önünde ifade verdi. Hiç Komünist Partisi'ne üye olmadığını söyledi ve hemen ertesi gün Avrupa'ya uçtu. Kâğıt üzerinde, doğrudu dediği; ne ki, 1926'dan itibaren yoğun olarak Marksizme yöneldiği, özellikle Karl Korsch'un etkisinde kaldığı ve kendisini düşünsel bakımdan komünist saydığı da doğrudu. Liberal demokrasinin Hitler canavarını yatıştırma hayallerine tanık olan bu nesiller için komünizm, faşizmin biricik panzehiriydi. Bir süre İsviçre'de yaşadktan sonra, Batı'da eski Nazilerin itibarlarının iade edilip Soğuk Savaş görevlerine getirilmesi karşısında dehşete kapılan Brecht, 1949'de Doğu Almanya'ya döndü. Kendi tiyatrosu oldu: ünlü Berliner Ensemble. Avusturya vatandaşlığını, yurtdışı banka hesaplarını, telif hakları gelirini korudu. Rejimin vitrinindeki en önemli aydın konumuna yerleşti. Tâ, halk muhalefeti yükselinceye kadar. Zigzaglı oldu reaksiyonu. İlk başta, 17 Haziran (1953) ayaklanmasının icabında Sovyet tanklarıyla dahi ezilmesini savundu. Aynı gün, parti (SED) Birinci Sekreteri Ulbricht'e yazdığı mektupta, komünist diktatörlüğün insanî bedeli ne olursa olsun korunmasını istedi. Bir süre sonra, ben ne yapıyorum mu dedi? Silkindi, kendine geldi. Ve ünlü "Çözüm" (Die Lösung) şiirini kaleme aldı (kendi, yeni çevirim):

17 Haziran ayaklanmasından sonra
Yazarlar Birliği Sekreteri
broşür dağıttırmış Stalin Caddesinde;
dediğine bakılırsa,
hükümetin güvenini yitiren halk
ancak çok çalışır, çabalarsa
bu güvene tekrar nail olabilirmiş.
Ama o takdirde
hükümetin halkı feshedip
kendine yeni bir halk seçmesi
daha kolay olmaz mı acaba ?

Sovyet ve Doğu Avrupa rejimlerini hedef alan bir hiciv, günümüz Atatürkçülerine cuk oturuyor. Biraz düşünün; belki siz de uyanırsınız.

03.05.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gorbaçov ve Cao Ziyang: demokratiğin bedeli

Halil Berktaş 22.05.2008

Çin'i anlamak, sadece Solun demokrasi perspektifleri açısından değil, bir bakıma bütün dünya için önemli. Zira Çin'in nüfusu, insanlığın neredeyse dörtte biri (Hindistan'la birlikte, yüzde 40 kadarı). Üstelik, yeryüzünün en hızlı -- olağanüstü hızlı- büyüyen ekonomisi. Dolayısıyla Sovyetlerin yerini doldurup, ikinci süper devlet olarak ABD'ye rakip çıkmaya, Putin'in Rusya'sından da güçlü bir aday. Zaten bu nedenle, Çin'in en yakından izlendiği yer de Amerika. Örneğin New York Times'da, hemen her hafta Çin'deki gelişmelere sayfalar dolusu yazı

ayrılıyor. Döviz fazlası, nükleer silâhları, yolsuzlukları, idamları, Tibet sorunu, muhalifleri, 20-30 milyonluk kentleri, borsası, çocuk işçileri, yurtdışı yatırımları, yaklaşan Beycing Olimpiyatları, depremleri, köle (evet, köle) ticareti...

Ve bir de parti kongreleri, merkez komitesi toplantıları, politbüro değişiklikleri. 1,5 milyara yaklaşan bir ülkeyi yöneten mekanizma; demokratik olmayan bir tek-parti rejiminin tepesindeki muazzam iktidar temerküzü. "Kolektif yönetim" adı altında, birbirini yemek için fırsat kollayan klikler, himaye ve tâbiyet şebekeleri. İktidarın nimetleri; açık verip alta düşmenin ise, hukuk devleti olmamasıyla büyüyen bedeli. Bu sistemde, en üstteki kişi hem güçlü, hem kırılıgandır --herhangi bir "hatâ" şahsen kendisine maledilebileceği için. Olanca kişisel prestijiyle Mao dahi bundan muaf değildi. Nitekim 1950'lerin sonlarında saçmalamaya başlamış; "Büyük İleri Atılım" sonucu milyonlarca kişinin açlıktan ölmesiyle zaafa düşmüş; belki bu yüzden daha da saçmalayarak "Kültür Devrimi"ni başlatmış; habire kuvvet toplayan rakiplerine karşı bu ölüm-kalım hamlesini yeğlemiştir. Bu çalkantılar içinde iki kere tasfiye edilip yeniden doğrulan Deng, 1980'lerde Çin'i piyasa ekonomisine geçirme riskini alırken, bir kere daha "çizgi hatâsı"ndan sorumlu tutulmak niyetinde değildi. Onun için iki kritik mevkii Hu ve Cao gibi iki dinamik yürütmeciye bırakıp, kendini güya danışmanlık konumuna çekmişti. Başarırlarsa ne âlâ; başaramazlarsa da, en azından günah keçisi olabilirlerdi. Ama her halükârda çizmeyi aşmamaları şarttı. Hu Yaobang galiba unuttu bunu; Deng kilit önemdeki askerî komisyon başkanlığından çekilmeyi önerdiğinde, bu jesti reddedeceğine, "tamam, peki" demek gafletini gösterdi. Bunun üzerine Deng, piyasa reformlarının demokratik siyasî reformlarla bütünlenmesini istemesinden zaten hoşlanmadığı Hu'yu "burjuva liberalizmi" suçlamasıyla istifaya zorladı ve Cao'yu parti genel sekreterliğine getirdi (1987-89). Evet, ilginçtir --ilginçti- komünist partilerinin iç yaşantısı, ayak oyunları, "tarihsel şef"lerin sadakat beklentileri. Ne ki, Çin'de demokrasi rüzgârının estiği bir dönemdi ve Ekim 1987'deki bir basın toplantısında önceliği sorulduğunda bu sefer Cao Ziyang, lâfını sakınmadan "politik reform" deyiverdi. Bu tavır, 1989 Tiananmen gösterileri sırasında, krizi "demokrasi ve kanun egemenliği" çerçevesinde çözme ısrarına kadar uzandı. Oysa başbakan Li Peng ve diğer bürokrat kafalılar, Deng'i "karşı-devrim niyeti"nin varlığına ikna etmişlerdi. Bir başka çeşit Macaristan olayıydı bu. Ve tam da hukuk devleti diye bir şey olmadığı için, Deng önce kendi başına ordunun başkenti kuşatmasını emretti, sonra Cao'yu çağırıp askerin zor kullanmasını onaylamasını istedi. Gorbaçev'in aşağı yukarı aynı yıllarda, Doğu Avrupa'daki kıpırdanışların üzerine bir kere daha Sovyet tanklarını göndermeyi reddetmesi gibi, Cao'nun da hayatı pahasına Deng'e direnmesini, Çin'de bile, geleceğin daha halkçı tarihleri şükranla anacak. Buna karşılık 4 Haziran 1989 Tiananmen katliamının, resmen kimsenin üstlenemediği utancından, Deng ne yaşarken, ne de 1997'de öldükten sonra kurtulabildi. Cao'ya gelince, devrildi ama onurunu yitirmedi. "Partiyi bölmek" ve "kargaşayı desteklemek"le suçlanmasına karşın, alalusul "özeleştirii" yapmayı reddetti. Sonraki 16 yılı Beycing'de, Refah ve İktidar Sokağı No: 6'daki konutunda ev hapsinde geçirdi (hangi kanun uyarınca, hangi mahkeme kararıyla ?). 17 Ocak 2005'te, 85 yaşında öldü.

22.05.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sol ve demokrasi (12): Weimar Türkiyesi'nde ortayolculuk hayalleri

---

Sessizce izlediğim chat gruplarında, teori fazlasına boğulmamış bir saptamaya rastladım: "Demokrasiye asıl sahip çıkması gerekenler sahip çıkmayınca elbette Sağ sahip çıkacak... Sol, demokrasiye taktik olarak bakmaya devam ettiği sürece yeni bir Sol yaratma yeteneğini kazanamayacak."

Bu başarısızlık, katman katman. Bir kere, (doğrudan Ergenekoncu) İP ile (Ergenekon tutuklamasına liberaller sevinecek diye hayıflanılan) TKP dışında da, ulusalcılığa kayanlar var Sol çevrelerde. DİSK etrafındaki 10 Aralık Hareketi'nin, kapatma dâvâsına ilişkin 18 Mart bildirisinin özeti, yargı darbesine destek: "... [İ]ddianame tümüyle gözardı edilmesi kolay olmayan kanıtlar içermektedir... AKP yetkililerinin belirli söylem ve uygulamaları, hukukta dinin dayanak alınmaması gereğini yansıtan lâiklik ilkesine aykırı..." Ayıp. 1 Mayıs'ta illâ Taksim inadı bunu unutturmuyor. Tersine, arada bir bağlantı mı var sorusunu akla getiriyor.

İkinci kategoride, 'yekpare blok' tahlilleri (bkz, bu köşede, 22 Mart '08 "Ara nağme"si). Nedense Solun kronik merakıdır bu: her şeyi monolitik görmek, göstermek. Bütün emperyalistler bir; bütün gericiler bir; bütün hâkim sınıflar bir. Türdeş bir burjuvaziye karşı türdeş bir emek kitlesi. Kapital'in birinci cildinden maddî realiteye yükselemeyen bir soyutlama. Büyük bir psikolojik rahatlık: Biz safız, temiziz, hiçbir teressübat (impurity) ile malûl değiliz. Asla herhangi bir 'hâkim sınıf' kesimiyle yan yana gelemeyiz, gelmemişiz. Yerimiz ezeli ve ebedi ret cepheleri. Ve türevleri: ikisine de aynı derecede karşıyız iddiası; her iki tarafı kötüleyici sıfatlar arayışı. Kapatma dâvâsına "Tanrım, bizim suçumuz ne?" reaksiyonu --yani, tam bütün gücümüzle onları hedef almışken, şimdi ne vardı AKP'yi mağdur edecek?

Ufuk Uras'ın 18 mart tarihli demecinin son cümlesi: "AKP'yi, onun neo liberal politikalarını ve toplumdaki muhafazakârlaşmayı, devlet içindeki kadrolaşmayı durduracak ve geriletecek yolu, mahkemelerde, kışlalarda değil, meydanlarda, sandıklarda alt etmenin dilini, yolunu, yöntemini ve birliğini bulalım." Demokrasi vurgusu güzel. Ama (1) 'neo-liberal'lik, Marksizmin 19. yüzyıl kökenlerindeki 'liberalizm = burjuvazi = en kötü' saplantısından gelen, yapay bir yafta. (2) Toplumdaki muhafazakârlaşma aslen AKP'den kaynaklanmıyor. (3) Devletteki kadrolaşmanın en korkuncu, mevcut ulusalcı kadrolaşma. (4) Günümüzde temel süreç veya baş çelişki, (hâlâ) AKP'yi geriletme-durdurma mücadelesi değil. Vesayetten, derin devletten, Büyük Ergenekon'dan kurtulma mücadelesi. Meseleyi "AKP'yi durdurmanın yolu" diye koyduğunuzda, ulusalcılık ile yöntem anlaşmazlığınız öne çıkıyor. "Meydanlarda, sandıklarda" demokrasi, bir mücadele tekniğine --baştaki alıntıda olduğu gibi, bir taktiğe- indirgeniyor. Oysa demokrasiyi işin özü saydığınız anda, asıl AKP'ye, "diktatörlüğe karşı demokrasiyi savunmanın yolu bu değildir" diye seslenmeniz gerekli.

Hele şu 1 Mayıs rezaletinden sonra, hükümeti eleştirmek çok kolay. Bunu iyi yapanlar var. En son ?ahin Alpay (Zaman, 3 mayıs) başarısızlık ve tıkanmalarının kapsamlı bir dökümünü verdi. Murat Belge, Atatürkçülüğün 'ayaktakımı'nın başka 'ayak'ları dışlamasının tutarsızlığına değindi. Bir dizi başka yorumcu, muhafazakârlığın ideolojik sınırları, savruluşu, kapatılma paniği içinde devlete kapağı atması üzerinde duruyor. Ortak yan, bir yanlış tercih vurgusu. AKP bir 'ara güç'. Otoriter devletçiliğe kaydığı anda, kendi bindiği dalı da kesiyor.

Öte yandan, Birgün gazetesinin 22 mart tarihli Ergenekon soruşturması manşeti: "Yiyin birbirinizi". Sözümona tahlil: "demokrat oligarklarla anti-demokrat oligarkların kapitalizm-içi mücadelesi". Burada 'oligark' sözcüğünün işlevi, 'neo-liberal' ile aynı. Oligarklık birincil, özdeşleştirici. Demokratlık/anti-demokratlık ikincil, önemsiz. Demokrat olup olmamak fark etmiyor, zira demokrasi gene sadece bir metot meselesi.

Ağzınızdan çıkanı kulağınız duysun. Salak değillermiş. Genç sosyal bilimci Doğan Gürpınar, 18 nisan da internette Weimar Komünistlerinin körlüğünü güzel anlatmış.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sosyalizmin bahtsız reformcuları, neden ve kimin için önemli?

Halil Berktaş 24.05.2008

Cao Ziyang gibi unutulmuş bir adamı, niye şimdi uzun uzadıya yazıyorum? Birincisi, salt tarihçilik gereği. Bellek ile tarih farklı şeyler. Üstelik günümüz tarihçiliği, sadece galiplerle değil; daha çok alttakilerin, yeniklerin, susturulmuşların, kıyıda köşede kalmışların öyküsüyle ilgileniyor. Bu sınıflar kadar küçük gruplar, hattâ bireyler için de geçerli.

İkincisi, 16 yıllık ev hapsi boyunca Cao'nun fikirlerinin hangi yönde geliştiği, Solun bugünkü sorunsalına ışık tutuyor. O merkezî sorunsal sosyalizmdir, yoksa kapitalizm değil. Bakıyorum, gene '68 kuşağı güzellemeleri almış gidiyor. İnternet sitelerinde habire kapitalizmin kötülükleri anlatılıyor. Deniz Gezmiş'lerin idamının yıldönümünde, neye karşı mücadele ettiklerinden ve bu dâvânın haklılığından hareketle, Marksizm-Leninizme bağlılık yemini edilmiş. Sungur Savran, "sol liberal"leri ulusalcılıkla tartışma kolaylığını bırakıp "Marksizmle tartışmaya" çağırmış (Radikal İki, 11 Mayıs). Ama bütün argümanı, mevcut düzenin iflâh olmazlığı (ve bunu görmeyenlerin yanılması) üzerine kurulu.

Gerçi bu gibi örneklerle bakarak, Sol adına ortaya çıkan grupların yenilenebileceği konusunda hiç umutlu olamıyorum. Gene de, burada küçük bir problemin varlığına işaret etmekten kendimi alamayacağım. İster gelişmiş merkez, ister azgelişmiş periferi kapitalizmlerinin --son derece gerçek olan- sömürü, haksızlık, eşitsizlik, baskı ve zulüm boyutlarının dökümünü istediğimiz kadar yapalım. Sırf veya esas olarak bununla, ne anti-sistemik duruşumuzu haklı çıkarabilir, ne farklı bir gelecek projesini temellendirebiliriz. Açıkçası, sırf bununla sosyalizmi savunamayız; kapitalizmin desteklenmeye lâyık alternatifi, kapitalizmi yok edip yerini alacak (alması gereken) düzen gibi gösteremeyiz. Marks ve Engels'in 19. yüzyılda yaptığı, bugün yapılamaz. Zira 1917'den başlayarak, doksan yıldır sosyalizm var(dı) yeryüzünde. Çeşitli kurnazlıklara başvurup "yok, hayır, bu zaten gerçek sosyalizm değil(di)" de diyemeyiz, çünkü Marksizm ve sonra Leninizm ve sonra Stalinizm ve hattâ Maoizm, işte böyle bir deneyim çıkardı ortaya. Bir kere, uluslararası komünist hareket diye müstebit, anti-demokratik bir örgütlenme geleneği peydahladı. Dahası, kendine özgü canavarlıklar yarattı (terör, toplama kampları, Gulag, Kültür Devrimi; 1930'larda Ukrayna ve 1950'lerde Çin'de, kolektivizasyon zorlamalarında açlıktan ölen milyonlar; Macaristan, Çekoslovakya, Afganistan işgalleri; Kamboçya'nın ölüm tarlaları). Peki, hiç olmazsa uzun vâdede, kapitalizme kıyasla daha arzu edilir bir yaşam tarzı? Daha fazla özgürlük, demokrasi, refah, barış, adalet, çevreyle sürdürülebilir bir denge? Hiçbirini getirmedi, getiremedi. Sovyetler ve Doğu Avrupa bu yüzden çöktü; Küba zorlanıyor, Castro sonrası değişme sinyalleri veriyor; Çin çoktan tek parti diktatörlüğünde kapitalizme geçti. ?imdilik.

Onun için, mevcut Sol akımların kendi kendini avutan küçük mahfillerden, ahbap çavuş çevrelerinden öteye geçip tekrar toplumsallaşma, kitleleşme şansı olacaksa, bu, artık kapitalizmin eleştirisinden değil, daha çok (a) uluslararası komünist hareketin; (b) geçmiş ve mevcut sosyalist ülkelerin eleştirisinden geçmek zorunda. Açık konuşalım: geleceğin âdil düzeni, hem kapitalizme, hem sosyalizme alternatif olabilmeli. Bu, aksiyomatik "öncel"leri bırakıp praxis'e, yaşanan trajediye eğilmeyi gerektirir. Marksizmle tartışmak, günümüzde, büyük ölçüde bu demek. Oysa ilginçtir, Sol adına ne varsa, tam da bunu yapmaya isteksiz. Komünizm çökeli neredeyse yirmi yıl oluyor; hemen hiç tartışılmadı Türkiye'de. Benim de bu köşede yazdıklarımın büyük kısmı, aslında Marksizmle tartışıyor --ama hiçbir yankı uyandırmıyor gibi.

Üçüncü neden, biraz ironik. İyilik yap, denize at; balık bilmezse Hâlik bilir (demişler). Cao Ziyang'ın kaderi ve düşüncelerinden, Solun yararlanacağı yoksa da, bakarsınız, Türkiye'nin Atatürkçü-devletçi geleneğine karşı, önce Özal'ın ve sonra AKP'nin derin bir hukuk ve demokrasi reformuna girişememesi hakkında kafa yoranlar yararlanabilir.

24.05.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mertlik ve nâmertlik üzerine

Halil Berktaş 29.05.2008

Arkadaş var, arkadaş var. Sovyet ve Çin tipi, "düşenin dostu olmaz" dedirten rejimlerde, aksini ispatlamak arkadaşlığın en yüksek ölçütü olmalı. Kemal Tahir'in Kurt Kanunu'nda, İzmir suikastı hengâmesinde dahi İttihatçıların Kara Kemal'ini evinde saklayan Emin Bey gibi.

Kimmiş Zong Fengming? Öğreneceğiz. Cao gibi o da Henan'lıymış. 1940'larda Japon işgaline karşı birlikte savaşmışlar. Parti dışında hayatları olmamış. Zong, Beycing Havacılık ve Uzay Üniversitesi parti sekreterliğinden 1990'da emekli olmuş. Bir yıl önce tasfiye edilip ev hapsine alınan Cao'yu, 1991-2004 arasında yüz küsur defa ziyaret etmiş. Her seferinde, konutun önündeki askerî inzibatların içinden; karşı binadan bütün geliş gidişleri filme alan sivillerin önünden, Cao'nun qigong (nefes talimi) eğitmeni kimliğiyle geçmiş. İki yaşlı adam, elektronik dinlemeye karşı hep açıkta, avluda oturup konuşmuşlar. Zong ne teyp kullanmış, ne not almış. Sadece evine döner dönmez, her şeyi aklında kaldığı kadarıyla kâğıda dökmüş. Öte yandan, halkın Cao'ya besleyebileceği sevgiden yönetimin korkusu, eski liderin ölümünde de sürmüştü. Cao son nefesini verdiği anda, o sırada ve şimdi "en yüce önder" (İng. paramount leader; bir şey hatırlatıyor mu?) konumundaki --ÇKP genel sekreterliğini, ÇKP Merkez Askerî Komisyonu başkanlığını ve ÇHC devlet başkanlığını şahsında birleştiren- Hu Jintao, hemen bir "Acil Durum Önderliği Küçük Grubu" kurmuş. Başkanlığını gene kendisi üstlenmiş, başkan yardımcılığına da Çin'in en yüksek polis şefi Luo Gan'ı getirmiş. "Olağanüstü hassas dönem" ilân edilmiş; Halk Milisi alarma geçirilmiş; olası kanunsuz gösterileri önlemeleri emredilmiş. Demiryolları Bakanlığı'na, sömestir tatili nedeniyle başkentten ayrılacak öğrencilerin gidişini hızlandırma, şehre girecek herkesi ise sıkı kontrolden geçirme talimatı verilmiş. Cao'nun ölümü ne basında (tabii devlet basını), ne televizyonda (tabii devlet televizyonu) yer almış. Duyup da Cao'nun ailesine taziyete gelenlerin önüne, Devlet Güvenliği çıkmış. (Not 1: Böyle bir rejimde yaşamak ister miydiniz ? Ya da, Türkiye'de böyle bir rejimi hâlâ kimler özlüyor dersiniz?)

Bu koşullarda yazıp bitirmiş Zong Fengming, Cao Ziyang'la 13 yıllık dertleşmesini. İşin kokusu çıkar gibi olduğunda, Devlet Konseyi Bilim, Teknoloji ve Sanayi Komisyonu'nun bir başkan yardımcısı (hep de böyle tumturaklı unvanlar taşırlar), Zong'u evinde ziyaret etmiş. Geçmişte olsa kitabının "karşı-devrimci" sayılacağına dair karanlık imâlarda bulunmuş ve elyazmasını teslim etmesini istemiş. Zong reddetmiş. Ardından, bir ara bizzat Mao'nun sekreterliğini yapıp da şimdi Çin'in önde gelen reformcu düşünürlerinden olan Li Rui ile, çok uzun süre Cao'nun siyasî sekreteri olan Bao Tong, üstelik kalbinden rahatsız olan Zong'un başına gelebilecekler konusunda endişelenip, bir elçi yollayarak bir süre beklemesini rica etmişler. Zaten 86 yaşımıdayım; bana daha ne yapabilirler ki, demiş Zong. Bir de, geleneksel Çin tarzında bir şiir yazıp geri yollamış, aracılıyla birlikte

(İngilizcesinden, kendi çevirim) :

LÂFIMI SAKINMADAN

-- dostlarımın, benim için
taşıdığı endişelere dair

Ben bir ipekböceğiyim, ipeğimi salmaktır bütün yaptığım,
Ve gerçeği alkışlamak, adaleti biraz ittirmek arkadan,
Ve umarım, geride bazı katıksız iplikler bırakmak.

Ama özgür bir kelebeğim aynı zamanda.
Kozasından çıkmış, Buddha'nın ruhu gibi,
Gökte süzülen, dokunulmaz, dokunulmamış.

(Not 2: Eluard'ın da bir şiiri vardır, À mes amis exigeants alt-başlıklı. Komünist Partisi'ne girişiyle ilgili sorulara cevaptır. Bu ise, çıkış özgürlüğü hakkında bir açıklama.)

(Not 3: Biraz Yunus (dertli dolap), biraz Pir Sultan (yol oğlu, yol sefili) var Zong Fengming'in ilk mısraında. Bir bu adamı düşünün, bir de onu tehdide gelen aparatçık'ı. Ben de böyle namussuzlar tanıdım maalesef. Sırf iktidar, sırf politika için yaşayan. Sadece maiyetinin merbutiyetiyle varolabilen. Kişisel insaniyetten yoksun. Ne sevgi, ne vefa, ne arkadaşlık. Yalan, hakaret, alçaklık, ahlâksızlık --her şey, ama her şey mübah. "Doğru çizgi" ve "sınıf mücadelesi" uğruna. Heil Hitler.)

29.05.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cao Ziyang'ın Tutsaklık Sohbetleri

Halil Berktaş 31.05.2008

Zong Fengming'in Cao Ziyang ile konuşma notları, bu yıl Hong Kong'da basıldı (Ruanjinzhong de tanhua: Kaifang, 2008) --ve Çin'de hemen yasaklandı. Başlık, İngilizcede Captive Conversations demekmiş; Türkçesi ya Tutsak Sohbetler, ya Tutsaklık Sohbetleri. Kitabı görmedim, ama (Princeton'da Doğu Asya Etütleri Profesörü olan) Perry Link'in uzun, ayrıntılı tanıtma yazısını birkaç kere, altını çizme okudum (New York Review of Books, 55/5, 3 Nisan 2008 : "He would have changed China" [Çin'i değiştirecekti? Çin'i değiştirmeye kalkmıştı?]). Bundan sonraki alıntılar, bu yazıya dayanıyor.

"1980'lerde," diyor Cao Ziyang, "ekonomik reformları doğru tutturduğumuz ve ekonomi geliştiği sürece halkın hoşnut ve ülkenin istikrarlı olacağına inanıyordum". Oysa 1991'de, artık "siyasal reformların ekonomik reformlarla elele gitmesi gerektiğini, aksi takdirde bir yığın sosyal ve siyasal sorun çıkacağını" düşünüyor. "Demokratik denetim"i şart sayıyor. 2004'e gelindiğinde ise, "tek-parti yönetiminde bir piyasa ekonomisinin, yolsuzluk doğurmasının kaçınılmaz olduğu" sonucuna varıyor.

Cao'nun, Çin'in büyümesinin giderek çarpıklaşmasına ilişkin analizi, Çinli muhaliflerden He Çingliang'ın China's Pitfall (Çin'in Önündeki Tuzak, 1998) kitabından çok etkilenmiş. Formel eğitimi lise diplomasıyla sınır olan Cao, mahpusluğu boyunca habire okumuş. Daha çok da aykırıları, rejimi eleştirenleri. Zamanla kafasında, "siyasî iktidarı ellerinde tutanların, bu iktidarı... toplumun zenginliğini kendi özel zenginliklerine dönüştürmek için kullandığı" fikri doğuyor. Bu, kamunun denetimi dışında, bir "kara kutu" içinde ve "muazzam" ölçekte gerçekleşiyor. Cao'nun Zong'la 18 Eylül 1998 sohbetinde kullandığı sözcüklerle: "Piyasa ekonomisi büyüdükçe, iktidarın da piyasalaşması ve para ile iktidarın iç içe geçmesine yol açıyor... İmtiyazlı bir sınıf oluşuyor, zenginlerle yoksulların arası açılıyor, üst üste yığıldıkça ağırlaşan başka toplumsal sorunlar beliriyor." Aynı süreç, 1980'lerin eleştirel seslerini de susturuyor. Cao, "iç dayanışması çok güçlü bir menfaat grubuna, artık, Batı demokrasilerinde eğitim görmüş öğrencilerin de katıldığını" anlatıyor: "Bu insanlar da iktidarın iğvasına kapıldılar; dolayısıyla şimdi karşımızda, siyasal eliti, ekonomik eliti ve entelektüel eliti kaynaştıran üçlü bir grup var. Bu iktidar eliti Çin'de reformların sürmesi yolunu tıkıyor ve ülke politikalarını kendi hizmetine koşuyor." (Not 1: Bu, aydınların da yutulması, kooptasyonu gözlemi, Türkiye açısından da ilginç. Özal döneminde başlayan holdingleşme sürecinde, yeni basın kartelleri ile devlet arasındaki karmaşık ilişkiler matrisine yerleşen bazı başyazar ve köşe yazarı modellerini; 1980'lerde Ankara'yı "son Demirperde başkenti" diye betimleyecek kadar, Sovyet sistemi ile Atatürkçülük arasındaki benzerliklerin farkına varmışken, oradan ulusalcılığın amiralliğine tırmananları düşündürüyor.)

Son defa başa geçtiğinde Deng Xiaoping, "Çin'in özelliklerini taşıyan sosyalizm"i parti çizgisi haline getirmişti. Cao, "piyasaya evet, demokrasiye hayır" diye özetlenebilecek bu formülün sonucunu, "kapitalizmin en kötüsü": "iktidar eliti kapitalizmi" diye niteliyor. Bir zamanlar kendisinin de, "insanların karnı açken düşünce özgürlüğü bir lükstür" savını kabullenmiş olduğunu, biraz kederle hatırlıyor. Oysa, diyor 1998'de, aslında ikisi bir bütündür; düşünce ve ifade özgürlüğü olmadan, "çarpık bir ekonomi"yle kala kalırsınız.

Ömrünün sonbaharında Cao, Çin'in siyasal hayatının en az üç unsura muhtaç olduğunu vurguluyor: özgür bir basın; bağımsız bir yargı; Çin Komünist Partisi'nin iktidar tekelinin son bulması. Basın özgürlüğü yoksa, vatandaşlar "otoritenin sadık araçları"na dönüşür. "Yargıya siyasî müdahaleden hiçbir hayır gelmez." Parti ise "her şeyi denetleme yetkisinden vazgeçmek zorunda"; aksi takdirde sivil toplum hayat bulmayacak. "Proletarya diktatörlüğü" kavramı terk edilmeli. "İlerlemenin yolu, kaçınılmaz olarak parlamenter demokrasiden geçiyor." (Not 2: Marksizmle de tartışmış oldum mu acaba?)

31.05.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Milliyetçiliğin işlevleri: Çin, Türkiye, Rusya

Halil Berktaş 05.06.2008

Türkiye'de Özal'ın 1980'lerdeki reform çabaları, yargı reformuna el atamadı ve devletin tabularına (Kürt meselesi) takılıp durdu. Yerini Ecevit'li, Mesut Yılmaz'lı, MHP'li hükümetlerin umutsuz duraganlığı aldı. Sonra AKP 2002-2004 arasında demokratikleşme ve Avrupalılaşma yönünde ciddi bir atılım yaptı. Ama bunu 2007 Temmuz seçimlerinden sonra devam ettirmedi. Radikal dönüşümleri sürdüreceği yerde, kurumsal otoritarizme yaklaşmayı çare sandı. Aynı tahlili yapan pek çok yazardan sadece birinin ifadesiyle söylersek, "devlete karşı

bezgin, sokağa karşı despot" bir tavır içine girdi (Ali Bayramoğlu, 10 Mayıs '08). Sonuçta, kendi kendini tecrit etti ve kapatma dâvâsının görece kolay hedefi haline geldi. Zarar sadece AKP'nin değil. Askerî-bürokratik kompleksin inadı, ülkeyi yeni bir boğulma ve kapanma döneminin eşiğine sürüklüyor.

Kruşçev'den sonra SSCB, yirmi yıllık bir boğulma ve kapanmayı Brejnev (sonra Andropov ve Çernenko) ile yaşamıştı. Gorbaçov ve Yeltsin demokrasi ile istikrarı birleştiremeyince, şimdi komünizm olmasa bile gene bir "demir adam" egemenliği söz konusu. Yükselen petrol ve doğal gaz gelirlerine yaslanan Putin'in yumruğu, muhaliflerine, serbest seçimlere, hukuk devletine --özetle, din ve vicdan özgürlüğü dahil demokrasinin hiçbir temel unsuruna şans tanımıyor. Burada ilginç olan, klasik polis devleti yöntemlerinin yanı sıra, canlandırılan Büyük Rus milliyetçiliğinin oynadığı rol. Putin, bizde "Cumhuriyet" mitinglerine katılan ulusalcı gençliğin benzerini yaratmakla kalmadı; örgütledi ve kalıcılaştırdı da. İdeolojik meşruiyetini, partisi ve taraftarlarını bir arada tutma kapasitesini, Çin ile "Avrasyacı" ittifaklar arayışının itilimini, hep bu, kâh Çarlık kâh Sovyetler dönemindeki gücüne tekrar kavuşmuş Büyük Rusya vizyonundan alıyor.

Gelelim Çin'e. Ölümünden üç yıl sonra yayınlanan Tutsaklık Sohbetleri'nde Cao Ziyang, ekonomik büyüme ve refahın otomatik olarak demokrasi getirmeyebileceğinden; tersine, zenginleşen seçkinlerin, parti iktidarı ile ekonomik nüfuzu kaynaştırıp (yani oligarşileşerek), başarılı bir baskıcı devlet oluşturabileceğinden söz ediyor.

Cao, böyle bir "canavar devlet"in Çin milliyetçiliğine başvurmasını hem kaçınılmaz, hem de "Çin'in modern bir uygarlığa doğru ilerleyişi" açısından "en büyük tehlike" olarak görüyor. Tabii "Çin'in yüz yıllık yabancı sömürü ve zorbalığı geçmişinin zehirli iğnesi" nedeniyle, milliyetçiliğin belirli bir temeli var. Bunu anlamak mümkün. Ama asıl kötülük, "ülke içi birlik" uğruna yetkililerin bu duyguları sömürüp "taşralılığa özgü etnik nefretleri körüklemesi" olasılığından kaynaklanıyor (The New York Review of Books, 3 Nisan '08, s. 42).

Bir yönüyle bu satırlar Türkiye için yazılmış gibi. Bizim de geçmişimizde emperyalizmin baskı ve tahakkümü var. Çaresi "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak". Ama kurucu-elit konumlarını yitirmek istemeyenlerce yukarıdan, o bezdirici "millî birlik ve beraberlik" teranesiyle kısıktılan neo-nasyonalizm (= ulusalcılık), "muasır medeniyet" yürüyüşüne köstek haline geliyor. Bunu bütün geri ülkeler yaşıyor, yaşıyor: habire Batı'ya, dış âleme düşmanlıkla bir yere varılamaz. Mağduriyetine mağrur bir Üçüncü Dünyacılık, duraganlığın, tıkanışın, yerinde saymanın mazeretine dönüşüyor.

Çin açısından ise Cao hedefi tam 12'den vurmuş. Deng'in "piyasaya evet, demokrasiye hayır" çizgisiyle birlikte, ÇKP'nin meşruiyetini Marksizm-Leninizme, proletarya devrimine, ezilenlerin kurtuluşuna dayandırması olanağı zaten kalmamıştı. Önce Jiang Zemin ve şimdi Hu Jintao'nun "yüce önder"liği altında, bunun yerini, zengin ve kudretli Büyük Çin söylemi aldı. Bu ideal, Güneydoğu Asya ve hattâ Kuzey Amerika'nın kalabalık, çalışkan, işbilir, tutumlu Çin diaspora'sında da yankılanıyor. Onları "anavatan" ile bütünleşmeye çağırıyor.

(Not 1: Bunun karşılığını gene Özal denedi: Uzak Asya'dan Balkanlara uzanan bir "Türk dünyası" çağrısı. Büyük yanlışlarındandı. Neyse ki böyle bir "emperyal vizyon" --Türkiye ne Rusya, ne Çin olamayacağından- boş bir hayal olarak kalmaya mahkûm.)

05.06.2008

Batı karşıtı Doğu emperyalizmi

Halil Berktaş 07.06.2008

“Düşmanımın düşmanı, dostumdur”: realpolitik denen ahlâksızlığın pis, korkunç mantığı. Değişik ifadesi, “denize düşen yılanı sarılır.” Absürditenin sınırında bir örnek: Ermeni soykırımı “iddia”larına karşı resmî ideolojinin İsrail’den medet umması. Zira paylaşılamayan mirasların (contested patrimonies) en önemlisi, hiç kimsenin vazgeçemediği mağduriyet mirası (contested victimhood). Üstelik, İsrail’in varlığı bir bakıma Shoah’ın, Holocaust’un biricikliği, benzersizliği üzerine kurulu. Ne demekmiş, Yahudi soykırımının yanına bir de Ermeni (hattâ Rum, Süryani, Yezidî) soykırımı koymak? Daha neler.

Bu zeminde, ne zaman Amerikan Kongre’sinde bir soykırım tasarısı gündeme gelse, hemen “Yahudi lobileri” yardıma çağrılıyor. Gerçi Knesset’deki gelişmelere bakılırsa, bu taktiğin daha ne kadar süreceği belirsiz. Ama biz gene evveliyatını hatırlayalım. Sahne: 1990’larda Heidelberg’de bir Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi kongresi. Bir Yahudi tarihçi, Selânik’teki Yahudi cemaatinin 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında uğradığı baskıları, maruz kaldığı ayrımcılığı anlattı. Uyumlu, hoşgörülü bir “Osmanlı barışı” güzellemesine ters düştüğü için, bazı muhafazakâr tarihçilerimiz çok sinirlendi buna. Lâkin daha sonra mevzileniş tamamen değişti. Başka bir panelde Hilmar Kaiser ve Ara Sarafian’ın ortak bildirisi vardı --buldukları bir hâtıra defteri üzerinden, 1915 kıyımına ilişkin. “Baş düşman” farklıydı artık. Aynı Yahudi tarihçi, bu sefer kalkıp Ermeni soykırımına karşı konuştuğu; (mealen) “bir tek soykırım vardır, o da benim soykırımdır” dediği için, önceki gün kızdırdığı (sert İslâmcılıkları nedeniyle düpedüz Yahudi aleyhtarı, anti-Semitik sayabilecekleriniz dahil) bütün Türk tarihçilerince hararetle alkışlandı.

İkiyüzlülüğün bu kadarında, komik bir yan da var. Oysa geçmişte, özellikle ezilen uluslar çok daha trajik akıl tutulmaları da yaşadı. İrlanda’da, 1915 Paskalya ayaklanmasını kanla bastıran İngiliz sömürgeciliğine tepki, hem Birinci hem İkinci Dünya Savaşı yıllarında Alman taraftarlığına dönüştü. Aynı nedenle, 1930’lar ve 40’larda bir kısım Hint milliyetçisi de Nazi hayranlığına sürüklendi. Hemen belirtelim ki bunda, “İndo-Aryan ırkının üstünlüğü” teorisinde buluşmanın (veya buluşma yanılsamasının) da payı vardı.

Ne ki, Almanya’nın Asya platformunda iç kulvardan koşan Japonya ile rekabet etmesi olanaksızdı. Her emperyalizmin, çeşitli tarihî-kültürel özelliklerle bezenmiş kendi kültür dairesi vardır. 1930’dan itibaren Japon militarizmi Pan-Asyacı bir boyut peydahladı. Eski Dünya’nın mazlumlarına, Avrupa ırkçılığının simetriği diyebileceğimiz bir “beyaz adam” düşmanlığı üzerinden kanca atmaya denedi. Batı’nın “sarı tehlike” klişesini tersyüz edip “beyaz tehlike”yi öne çıkardı. Özlediği, Hitler’in lebensraum’una denk düşen nüfuz alanını “Doğu Asya’da Yeni Düzen” ya da “Doğu Asya Ortak Refah Bölgesi” gibi adlarla sundu.

(Not 1: Cemil Aydın bu fikriyatın köklerine eğilmiş. Halen, University of North Carolina-Charlotte’da yardımcı doçent. Doktorasını Harvard’da Cemal Kafadar’la yapmıştı. Tezinin kitaplaştırılmış hali 2007’de Columbia University Press’ten yayınlandı: The Politics of Anti-Westernism in Asia. Visions of World Order in Pan-Islamic and Pan-Asian Thought (Asya’da Batı Karşıtlığı. Pan-İslamist ve Pan-Asyacı Düşüncede Dünya Düzeni Arayışları). Bundan böyle, Türk milliyetçiliği derslerimin okuma listesinde hep olacak. Ama bakalım, aydın kamuoyunda ne kadar tartışılacak?)

(Not 2: İnsan ve Toplum Bilimlerinde öyle bir genç nesil var ki, ABD’nin en iyi üniversitelerinde okuyan.

İnsanlığın bütün düşünsel kazanımlarına açık. Eleştirel; ideolojik fetişizmlerden uzak. "Taşra darkafalılığı"yla hiç bağdaşmayacak. Araştırmalarının Türkiye'ye eklemelenmesini kolaylaştırsak. Örneğin özel ödül konsa, her yıl geniş anlamıyla "Osmanlı diyarları" üzerine yazılmış en iyi üç teze. Hem Türkçeye çevrilseler, hem de yazarları bir-iki yıllık post-doc'larını ülkelerinde geçirse. Fena mı olur, evrensel bilimle köprüleri çoğaltmak açısından?)

07.06.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çin'in ulusalcıları

Halil Berktaş 12.06.2008

1930'lar ve 40'lar Japonya'sından sonra, Çin de girer mi "Batı karşıtı Doğu emperyalizmi" yoluna? Dünya ekonomisindeki payı habire büyüyor gerçi. Bir zamanların kötü şöhretli "Güney Kore modeli," askerî rejimlerin işçileri ezip emek maliyetlerini düşük tutmasına dayalıydı. Seoul görece demokratikleşti ama şimdi aynı oyunu, ücretlerin Komünist Partisi'nce bastırıldığı Çin, çok daha büyük ölçekte oynuyor. Güneydeki Kunming'den Bangkok'a inen 1.800 km karayolu, Tayland ve Laos'un ücra yörelerini kalkınmaya --ve 30-50 yıllık ayrıcalıklar sağlayan Çin firmaları, turistleri ve kumarhanelerinin istilâsına açtı (New York Times, 31 Mart '08). Çin'in dayanıklı tüketim malları Afrika'da da hayatı kolaylaştırırken, pek çok yerli işletmeyi iflâsa itiyor. Yüksek tasarruf oranları hem derin ve canlı Çin borsasını, hem mevduat hacmini besliyor. Merkez Bankası elindeki fonları yatıracak yer aramakta. Çin sanayisinin petrol tüketimi, varil fiyatının yıl başında 100, halen 135 doları geçmesinin etkenleri arasında (Paul Krugman, NYT, 4 Ocak '08).

Piyasa ekonomisinde (ister ulusal, ister uluslararası) rekabetin bu olağan sonuçlarına karşı (a) geri ve zayıf ekonomiler kendi kalkınmalarını gerçekleştirip, eğitim yoluyla kalifiye bir işgücü yaratarak, sektörel iniş-çıkış sarsıntılarına esnek mukabele kapasitesine kavuşmalı. (b) İnsanlık çok daha âdil bir "dünya yönetişi" aracılığıyla yeryüzünün korkunç eşitsizliklerini dengelemeye bakmalı. Çin'e dönecek olursak --dev ekonomisi ve nüfusu, tam anlamıyla yayılmacılığa dönüşür mü? Bu noktada, ekonomist-indirgemeci bir mantığa dikkat. 1875-1914 arasının "Yeni Emperyalizm"i, sadece (1) sınaî-malî bir temele değil, (2) Lenin'in ihmal ettiği ideo-kültürel faktörlere ve (3) derin bir teknik-askerî kuvvet dengesizliğine de oturuyordu. Günümüzde üçüncü konjonktür çok değişti; ikinci tür koşullar ise her zaman, her yerde mevcut değil. Sonuçta Çin Devrimi, hiç olmazsa eski topraklı hâkim sınıflara has askerî kültürün kökünü kazıdı. ?u anda Çin'de, Japon samurai'lerinin bushido değerlerinin ve imparatora kayıtsız şartsız itaat geleneğinin pek bir benzeri yok. Peki, ya Parti'ye kayıtsız şartsız itaat ? Son depremde çocukları çürük okulların enkazı altında kalan yüzbinlerin "önder"lerden nasıl bir öfkeyle, çılgık çılgıca hesap sorduğuna (ve yetkililerin bu tür haberleri yasaklamak zorunda kaldığına) bakılırsa (NYT, 25 Mayıs '08), bu da çok sağlam durmuyor doğrusu.

Ürkütücü olan, başlıca iki husus. Birincisi, Çin'in "anti-emperyalizm" uğruna dünyanın en rezil rejimlerine el uzatması: halkın acılarına kayıtsız Myanmar cuntası; Darfur'un Sudanlı soykırımcıları; Zimbabwe'de hayâsız, eli kanlı Mugabe. İkincisi, şirret bir milliyetçileşme süreci. Son zamanlarda bu en fazla, Tibet'teki gösteriler sırasında ortaya çıktı. Bir kere Çin toplumunun kendi içinde, Tibetli "ayrılıkçı"lara karşı (Türkiye'deki Kürt

düşmanlığını andıran) bir nefret rüzgârı esti. Dahası, evrensel kınama dalgası ABD'deki Çinli öğrencilerin milliyetçi galeyanını tetikledi. Çeşitli forumlarda bu öğrenciler, ülkelerini eleştirenlere azamî tahammülsüzlük gösterdiler. Demokrasiden habersiz hazımsızlık ve âdâbsızlıkları, bağıra çağıra söz kesmelerinde, "yanlı" konuşmacıları slogan atarak, hattâ pet şişe fırlatarak susturmaya kalkışmalarında somutlandı. Yer yer öğrenci kimlikli Çin devlet ajanlarınca örgütlendiği hissedilen "tepki"ler, Duke Üniversitesi'nde, Çinlilerle Tibetliler arasında arabuluculuk yapmaya kalkışan birinci sınıf öğrencisi Grace Wang'ın hakaretlere uğramasına; internet sitelerinde "vatan haini" diye damgalanmasına; binlerce ölüm tehdidi almasına; Çin'deki ailesinin isim ve adres belirtilerek hedef gösterilmesine vardı (NYT 31 Mart, 17 ve 29 Nisan; The Boston Globe, 21 Nisan '08).

Bu haberleri okuyup resimleri görünce, kendimi, her seferinde sahnelendikleri ülkenin (ABD, Almanya, Fransa) kamuoyu tarafından ayıplanan, dolayısıyla Türkiye'nin zararına olan, ama gene de derin devletimiz tarafından inatla tezgâhlanan "Ermeni karşıtı" mitinglerde sandım.

12.06.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Zimbabwe'nin ulusalcıları (1): Mugabe'nin ırkçılaşması

Halil Berktaş 14.06.2008

(Not 1: Ben Türkiye'yle hiç ama hiç ilgilenmiyorum. Adım adım derinleşen bir "yargı darbesi" varmış diyorlar; şahsen duymuş değilim. Önce Yargıtay, ardından Danıştay peş peşe siyasî manifestolar yayınlamış. Ardından, daha önce cumhurbaşkanlığı seçimlerinde "nitelikli çoğunluk" (= 367) aranmasını, CHP'nin isteği doğrultusunda karar bağlamış bulunan Anayasa Mahkemesi, bu sefer de, üniversitelerde giyim kuşam özgürlüğü tanıyan --ve TBMM'den 411 oyla geçen- yasayı, gene CHP'nin istediği şekilde iptal etmiş. Oysa Anayasa Mahkemesi'nin yasaları sadece şekil yönünden inceleme yetkisi varmış; esastan inceleme ve bozma yetkisi yokmuş. Böylece olmayan bir hakkı çekip alıyor; adetâ askerî-bürokratik kompleks adına tümüyle dokunulmaz bir senato denetimi uyguluyormuş. Genelkurmay Başkanı da buna "beklenen karar" demiş. Hal böyleyken Solda bunu kâh yarım ağızla kınayanlar, kâh düpedüz alkışlayanlar varmış. Örneğin ÖDP milletvekili Ufuk Uras, öncelikle bu yetki gaspına dikkat çekip Meclis egemenliğini savunacağına, AKP'nin vahim yanlışlarına ise belki daha sonra değineceğine, tam tersini yapıyor: önce AKP'ye çatıyor ve sonra lâfî karara getiriyormuş. Oysa (1) Anayasa Mahkemesi'ninki, parlamenter demokrasiyi imkânsızlaştıran bir hukuk faciası; (2) AKP'ninki ise, büyük de olsa sonuçta bir siyasî dirayet hatâsıymış. Ama tabii Solun anti-demokratizmi açısından çok daha vahim örneği, asıl Refleks'de Melih Pekdemirli'nin "özgürlük dini"ne demediğini bırakmaması oluşturunuyormuş. Yani bir "özgürlük dini" ve de "yobaz"ları varmış. Bu lâflar da demokrasinin pamuk ipliğine bağlı olduğu Weimar Türkiye'sinde yazılabiliyormuş. --Aman, bu yorumları benim sanmayın. Görmedim, işitmedim, okumadım. Akıl ve mantığım isyan etmiyor; insaf ve adalet duygularım rencide olmuyor. ?imdi böyle önemsiz şeylerle uğraşmaktansa, küçük ve uzak Zimbabwe'nin, kuşkusuz Türkiye ile en ufak bir bağlantısı olmayan sorunlarına eğilmeyi tercih ediyorum.)

Çin ve Zimbabwe, eski sömürge-sonrası (post-colonial) dünyanın adetâ iki ucu. Görünüşte, ancak bu kadar

farklı olunabilir. Devrim ânının iki büyük lideri olarak Mao ve Mugabe, bir bakıma yekdiğerinin karşılığıydı. ? imdi (Çin'in şansı) Mao otuz yıldır yok, ama (Zimbabwe'nin şanssızlığı) Mugabe hâlâ var. Çin, Mao'nun "Büyük İleri Atılım" (1958-61) ve "Kültür Devrimi" (1966-76) çılgınlıklarını geride bıraktıktan sonra, en azından şimdilik (demokrasiz piyasasının bütün iç çelişkileriyle birlikte) hızla kalkınıyor. Zimbabwe ise, bağımsızlık sonrasının bitmek bilmeyen "Büyük Kurtarıcı"lığında, yeryüzünün en geri, en sefil, en korkunç yerlerinden biri haline geldi. Ama bunca tezada karşı Üçüncü Dünya milliyetçiliği her ikisinin ortak paydasını meydana getiriyor.

Öyle bir milliyetçilik ki, vezir de eder, rezil de eder, kişileri ve bazen bütün bir ülkeyi. Yani, iktidara da getirir, yabancı-emperyalist sultasına karşı mücadelenin prestijiyle. Bir dönem, ilerlemenin, modernleşmenin itici gücü ve kurumsal çerçevesini de sağlar (= ulus-devlet). Ardından, politikanın büyük körleştiricisi de olabilir. Belki hiçbir yerde bu, Mugabe örneğindeki kadar net değil. Afrika'da iki yerde, İngiliz sömürgeciliği iktidarı yerel beyaz azınlıklara devretti. Bunların siyah çoğunluğu kontrol altında tutabilmek için kurduğu apartheid rejimlerine karşı mücadele, 1960'lar ve 70'lerde evrensel bir önem kazandı.

Sonunda da yıkıldı her iki ırkçı yönetim --ama bambaşka biçimlerde. Nelson Mandela, çoğu Robben Adası'nda geçen 27 yıllık mahpusluğunun ardından 1990'da serbest bırakıldığında, Gandhi örneğini izleyerek her türlü kin ve nefreti aştı; intikamcılığı önledi ve görece demokratik bir Güney Afrika'nın mimarı oldu. Mugabe ise tam tersine, iktidara yapıştıkça meşruiyetini bir "düşman kültürü"nde aramaya başladı. Giderek daha fazla milliyetçileşti: her şeyden "emperyalizmin ajanları"nın suçlamaya koyuldu. Hattâ ırkçılaştı: eşitlik, kardeşlik, adalet ve hakkaniyeti esas alacağına, Ian Smith'in beyaz ırkçılığının simetriği, aynadaki aksi sayılabilecek bir siyah ırkçılığına sarıldı.

14.06.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Zimbabwe'nin ulusalcıları (2): Bir demokrasi aktivistinin ölümü

Halil Berktaş 20.06.2008

(Not 1: Barack Obama ABD'nin ırkçılık mirasını ortak bir siyah-beyaz projesiyle aşmaya çalışıyor. Chicago'daki kilisesinin eski rahibi Jeremiah Wright ise ırkçılığa tepkisini beyazlardan nefret şeklinde sürdürüyor. Bu ve benzeri bütün ezeli-ebedi mağduriyet söylemcilerinin, bundan sonrası üzerinde dikkatle düşünmesi gerek.)

İrkçi Ian Smith rejimi 1980'de devrildiğinde, ZANU-PF'nin başlangıç çizgisi "bir arada yaşamak"tı. Bu çerçevede, Zimbabwe'yi vatan bilen 5000 kadar beyaz çiftçi de ülkede kalmıştı. Ne ki, bu sâkin ve olgun yaklaşım çok sürmedi. Önce demokrasi "fazla" geldi. 1988'de hükümet anayasayı değiştirip, başbakanlığı kaldırdı ve devlet başkanlığını olağanüstü yetkili kıldı. Tabii Mugabe de devlet başkanı oldu. Üçüncü Dünyaya özgü (şimdilerde Chavez'in peşinde koştuğu türden) bu iktidar temerküzüyle birlikte, gerilimler tırmanmaya başladı. Bağımsızlık savaşından çok sonra, "anti-emperyalizm" tekrar tırmandırıldı ve bu sefer bütün beyazlara yöneldi. Bu yeni

siyah ırkçılığına "sınıfsal" bir kılıf da bulundu, Zimbabwe ekonomisinin belkemiğini oluşturan beyaz çiftçilerin 1990'lar boyunca şeytanlaştırılmasıyla. 2000'den itibaren bütün toprakların "millî"leştirilmesi gündeme geldi. ZANU-PF militanlarından oluşan silâhlı çeteler kırsal alanlarda terör estirdi. Beyazların çiftliklerine saldırıldı; telefon hatları kesildi; evleri yakıldı; birçoğu jandarmanın gözü önünde boğazlandı. Gasp edilen topraklar gene ZANU milislerine dağıtıldı. Ama ne oldu? Geçmişte gıda maddeleri ihraç eden Zimbabwe, tarımı toptan çöktüğü için şimdi açlığın eşiğinde. Her beş yetişkinden sadece birinin düzenli bir işi var. Enflasyon yüzde 165.000. Nisan'da gözaltına alınan iki Amerikalı gazeteci, kişi başına 300 milyon Zimbabwe Doları kefalet ödemiş --yani 7'şer ABD Doları. Yeni basılan 100 milyonluk banknot bir ekmeğe zor yetiyor. Son yıllarda 13 milyonun dörtte biri yurt dışına kaçtı.

Keskin sirke, küpüne zarar. Farklılığa tahammül edemeyen "ya sev ya terk et" milliyetçiliğinin Zimbabwe varyantı, vatanını fart-ı muhabbetten öldürüyor. Dahası, aynı yöntemler sekiz yıldır (siyah) muhalefete de uygulanmakta. 29 Mart 2008 seçimlerini, onca baskı ve kanunsuzluğa rağmen muhalefetteki MDC'nin (Demokratik Değişim Hareketi) kazanınca, inanılmaz bir rezillik sahnelendi. Resmî sonuçlar haftalarca açıklanmadı. Sonunda, MDC lideri Morgan Tsvangirai'nin daha çok oy aldığı, ama yüzde 50'yi aşmadığı için ikinci tur yapılacağı duyuruldu. Aynı anda, taşrada yeni bir terör dalgası başladı. 1000'e yakın MDC sandık görevlisi ağır surette dövüldü, yaralandı. 70'e yakın yerel kadrosu hunharca öldürüldü. Ama hükümet bütün bu cinayetlerden gene muhalefeti sorumlu tuttu.

Tonderai Ndira, ZANU-PF cinayetlerine kurban giden MDC aktivistlerinden biri. Elektriğin kâh gelip kâh gittiği, çöp içinde yüzen, kolera vakalarının görüldüğü Mabvuku-Tafara kasabasında yaşıyordu. Muhalefetin 30'larındaki kadrolarındandı. Güvenlik aygıtının cehennemî gücüne direndiği için, polis "takmıştı" kendisine. Haftalarca eve gelmiyor, sonra bir uğrayıp gene kayboluyordu. 13 Mayıs Salı günü de yeni dönmüş ve bitkin uyuya kalmıştı. Sabahın 6.45'inde, 10 tabancalı, kalaşnikoflu, maskeli adamla bir kamyonet, sokağa girdi. Tonderai'yi karısı ve üç çocuğunun önünde don paça yataktan kaldırıp, kanlar içinde kamyonete taktılar. 21 Mayıs'ta Harare hastanelerinden birinin morgunda, "çenesi parçalanmış, parmak eklemleri kırılmış, kalbinde bir kurşun deliği, bıçak yaralarıyla delik deşik, kafasının arkası herhalde bir çekiç darbesiyle çökmüş" bir ceset bulundu. Akrabaları uzun boyundan, kâküllerinden ve yüzüğünden tanıdılar.

César Vallejo'nun en güzel İspanya İç Savaşı şiirlerinden biri, "Cumhuriyetin Bir Kahramanı İçin Küçük Ağıt" başlığını taşır (Pequeno responso a un héroe de la republica). Toledo muharebesinde ölen savaşçının nâşından, bir kitap yükselir. Ne vardır içinde? "Morarmış elmacık kemiklerinin şiiri, söylemekle/ söylememek arasında..."

?imdi bana, Tonderai Ndira'nın dövüle dövüle çökertilmiş yüzünü anlatıyor.

19.06.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkiye farkı: Biz bize benze(ti)riz

Halil Berktaş 21.06.2008

Olumsuzluk varyasyonları.

Olumsuz bir tema üzerine varyasyonlar.

Olumsuz -ma eki üzerine varyasyonlar.

Tonderai Ndira'nın "morarmış elmacık kemikleri" bana Mehmet Bal'ın "morarmış elmacık kemikleri"ni hatırlatmıyor. Zimbabwe'nin linç kültürü, Trabzon'un linç kültürünü hatırlatmıyor. Örselenmiş bedeni, Hrant'ın birbirinden ayrılmış ayaklarını hatırlatmıyor.

İki kurucu parti: ZANU-PF ile İttihat ve Terakki. Eh işte, ancak bu kadar farklı olunabilir! Demokrasi (= hürriyet) gündeminin, habire anti-emperyalizm (= istiklâl) gündemine feda edilmesinden kaynaklanan böyle bir otoritarizm, bizde zinhar yok. İttihatçılar da merkezîyetçi değildi, Kemalistler de. Sürekli devleti ve icrayı güçlendirmenin, buna karşılık yerine göre sivil toplumu, yerine göre denetimin denge ve frenlerini zayıflatmanın yollarını aramadılar. 9 Kasım 1982'de yürürlüğe giren 12 Eylül anayasamız ile Zimbabwe'nin 1988 anayasası da bu açıdan birbirine benzemez. İki oylamadan birinde Kenan Evren'in, diğerinde Mugabe'nin cumhurbaşkanı "seçilmesi" ancak tesadüf sayılabilir.

Biraz daha ayrıntılara inerek, ZANU-PF'nin beyaz çiftçilere yönelik "sınıf-kırımcı" (Michael Mann: class-icide) politikaları, imparatorluğun Türkleşme sürecinde Osmanlı "azınlık"larının başına gelenlerle karşılaştırılmamalı. Birikmiş sınıf kinleri, sadece orada, millî-ırkî nefretlere dönüştü. Burada ise biliyorsunuz, zaten etnik temizlik, soykırım filân olmadı. Sadece komprador burjuvazi tasfiye edilip, millî burjuvazi için gerekli "ilk sermaye birikimi" yaratıldı. Bu da gerekli ve haklıydı, zira (bütün) Rum, Bulgar ve Ermeniler hakikaten yabancı işbirlikçisiydi. Nitekim bugün de öyleler. Kürtleri de unutmayalım.

Dolayısıyla ZANU gang'lerinin saldırıları, 1915 katliamlarının nasıl gerçekleşmiş olabileceğine hiçbir şekilde ışık tutmaz, tutamaz (ne amaç, ne yöntem bakımından).

Sadece siyahların toprak sahibi olabilmesi anlayışı, Türkiye'de yabancılara arazi satışını engelleme çabalarıyla karıştırılmamalı.

"Bu ülkeyi biz kurduk; kimseye vermez, istediğimizi yaparız." Sadece Zimbabwe'ye özgü bu zihniyet yapısının, Türkiye'de muadilini bulmak olanaksız. İngilizcede bir deyim vardır, moving the goalposts diye: maçta gol yiyecekken kale direklerinin yerini değiştirmek anlamında. Başkanlık seçimlerinin 27 Haziran'da yapılacak ikinci turundan önce, MDC lideri ve aday Tsvangirai şimdiye kadar üç defa gözaltına alındı. Muhalefet mitingleri önce bazı bölgelerde, "seçimden sonra yaparsınız" gerekçesiyle engellendi; ardından bütün ülkede yasaklandı. Gerekçe: muhalefetin, güvenlik yokluğuna ilişkin şikâyetleri! Yetmedi; Genelkurmay Başkanı Martin Chedondo, askerlerin zaten "devrimi koruma ve kollama" ilkeleri uğruna orduya yazıldığını vurgulayarak, Mugabe'ye oy vermelerini, aksi takdirde "üniformalarını çıkarıp" silâhlı kuvvetlerden ayrılmasını emretti.

Kuşkusuz bu yöntemlere Türkiye'de kimse gıpta ve özlemle bakmaz. Bir kere hiçbir Türk vahşet, şiddet nedir bilmez. Hepsi merhametli, yufka yüreklidir. (Kanlı Pazar, Kahramanmaraş, Sivas Madımak, veya günde ortalama 15-20 kişinin öldüğü 1970'lerin iç savaş hali de bu ülkede değil, uzayda bir yerde yaşandı.) İkincisi, Türkiye tarihte hiç sömürge olmadı. Siz Patagonya mı sanmıştınız? Çooookk ileri bir memlekettir burası. Yamyamlarla mukayese bile edilemez. Neymiş; bir zamanların yarı-sömürgeleri de eski sömürgelere benzer miymiş, bazı bakımlardan? 19. yüzyılda Tanzimat elitleri, kendi iç mekânlarının "yerli sömürgecisi" rolünü mü oynamış? Buradan başlayarak, post-coloniality halinin evrensel siyaset ve zihniyet yapıları mı söz konusuymuş?

Yok canım. Daha neler. Her şey bir yana; Zimbabwe'nin Türkiye gibi bir Anayasa Mahkemesi, bir Yargıtayı, bir Danıştayı dahi yok. Tonderai'nin katilleri, Türkiye'de Kuvayı Milliye yeminleri eden ve ettirenleri; Murat Belge'nin ifadesiyle "oluklar gibi kan" akıtmaya hazırlananları çağırıştırılmaz.

Günümüzün İdi Amin'ine dönüşen 84'lük dinozor Mugabe'nin yüz hatlarında, Ergenekon'un Afrikalı çehresi sırtıtmıyor.

21.06.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Anti-emperyalizm, sen nelere kadirsin!

Halil Berktaş 26.06.2008

Sol ve demokrasi (13)

19 Ocak 2008'de, yani Hrant'ın ölüm yıldönümünde, "Yargının zihniyet kalıpları" yazısıyla adım atmıştım, hukuk alanına. Bu çerçevede, Solun demokrasiyle ilişkisini de sorgulamış; bu alt-konuya (şimdiye kadar) 12 yazı ayırmıştım. Özetle, (a) Demokrasinin "burjuva demokrasisi" ve dolayısıyla "burjuva diktatörlüğü"ne eşitlenmesi, çok temel bir hatâ (demiştım). Madalyonun diğer yüzünde, hukukun da aynı "burjuva diktatörlüğü"nın aracından başka bir şey olmayan "burjuva hukuku"na eşitlenmesi, bir başka temel hatâ. İkisi bir arada, gerek hukukun, gerekse demokrasinin küçümsenmesine yol açıyor. Demokrasi bir "sınıf tahakkümü biçimi"ne; dolayısıyla eh, olsa da olur olmasa da olur bir "mücadele yöntemi"ne indirgeniyor.

(b) Demokrasi (ve hukuk) görelileştirilince, daha yüce ve ulvî hedeflere feda edilmesinin de kapısı aralanıyor. ? iddete dayalı devrim, bir "düşmanlık kültürü"nü (culture of the enemy) zorunlu kılıyor. İlk başta bu düşman, "burjuvazi". Kapitalizmin restorasyonuna karşı "proletarya diktatörlüğü"nü korumak şart. Bu da ufkun ardındaki "sınıfsız toplum" serabına kadar demokrasisiz yaşamayı gerektiriyor. Eski sömürge ve yarı-sömürgelerde ise, ezeli ve ebedî düşmanın özel adı "emperyalizm." Ama "burjuvazi"ye kıyasla biraz daha spesifik gözükmesine bakmayın. Bu da o kadar genel ve soyut, o kadar tarihsizleştirilmiş bir hayalet ki, "anti-emperyalist mücadele" hep merkezîyeti gerektirirken, sıra bir türlü demokrasiye gelemiyor.

Bunun Türkiye tarihindeki somut ve bir yere kadar anlaşılabilir örneği, Jön Türk Devriminin vâdettiği hürriyet'in bir türlü doğmayıp (bkz Hasan Amca, Doğmayan Hürriyet. Bir Devrin İçyüzü 1908-1918) yerini hızla istiklâl'e bırakması. Giderek anlaşılmaz örneği, Abdülhamit'in düşüşünden 100, Cumhuriyetin ilânından 85 yıl sonra bugün, habire önümüze sürülen "cumhuriyet mi, demokrasi mi" ikilemi. Burada cumhuriyet, geçmişteki istiklâl'in devamı. Demokrasisiz istiklâl; demokrasisiz cumhuriyet. Ergenekon, lahika ve "anti-emperyalizm" üzerinden ulusalcılaşmış bir Sol, bu vesayet rejiminde buluşuyor.

(Sovyet ve Çin fetişizmleriyle birlikte) Latin Amerika fetişizmi, Solun bu çizgi üzerinde evrilen hastalıklarından.

Eskiden Castro ve Guevara'cılık, Régis Debray'den mülhem bir foco'culuk, derken Tupamaro'culuk, FARC'cılık, Sandinista'cılık, Aydınlık Yol'culuk vardı. İmdi, Chavez hayranlığı ön planda. Venezuela gibi, Bolivya'da Evo Morales ve Brezilya'da Lula da Silva yönetimlerine de, yüzyılların haksızlığına tepkinin ötesinde, yeni bir sosyalizm umudu bağlanıyor.

Bir örnek, Michael Löwy ile 2008'de yapılmış bir söyleşi (www.sendika.org). Yanlış anlaşılmasın: Löwy'nin "eko-sosyalizm"i beni de çok ilgilendiriyor. Küreselleşmenin küçük üreticiler, geleneksel köylü ve yerli cemaatleri ve doğal çevre açısından yıkıcı sonuçlarına karşı patlak veren yerel hareketlere ben de sempati duyuyorum. Ama bunların hangi teorik platformda evrenselleşebileceği ayrı bir konu. Bu noktada Löwy aynen şöyle diyor: "[Guevara'daki] Bu radikallik, emperyalizmle, kapitalizme savaşırkenki bu radikal tutum bugün son derece anlamlıdır. Kullandığı temel yöntemler tartışılabilir, silâhlı mücadele mi olacak, olmayacak mı, barışçıl mı olacak vs. Temel sorun bu değildir. Temel sorun sisteme karşı savaşıma gereğidir. Uzlaşmaktır, sisteme taviz vermemektir."

Doğru mu okuyorum? Önemli olan, tâvizesiz, uzlaşmasız bir anti-emperyalizmmiş. Yoksa mücadelenin silâhlı mı, barışçı olacağı değilmiş. Bu, ikincil bir "yöntem" meselesiymiş (demokrasinin de bir "yöntem"e indirgenmesi gibi). Löwy, cebir ve şiddeti öngören bir strateji ile buna denk düşen bir örgütlenmenin, muhalefette ve iktidarda, nasıl bir yaşam tarzı ve nasıl bir toplum anlamına geldiği üzerinde hiç mi kafa yormamış?

20. yüzyılda, silâhlı devrim yoluyla kurulan sosyalist rejimlerin hiçbiri, kendi içsel evrimiyle demokrasiyi üretmedi. Gene de, "sosyalizmin 21. yüzyıldaki olanakları" adına böyle bir şey söylenebiliyor. Ve demokrasi, bir kere daha "anti-emperyalizm"e kurban. Allah akıllar versin.

26.06.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İran'ın ulusalcıları ve Marksizm-Leninizm

Halil Berktaş 28.06.2008

"Ya İran gibi olursak ?" Bu korkutmacanın bir sakatlığı, AKP'nin ılımlı, Avrupa yanlısı İslâmının, alabildiğine Batı düşmanı mollalar rejimiyle özdeşleştirilmesi. Bir diğer sakatlığı, AB reformlarına demokratikleşme uğruna omuz vermenin, İran Solunun İslâm Devrimini desteklemesine benzetilmesi. Oysa Yüksel Taşkın'ın hatırlattığı gibi (26 Şubat 08 : "Kurtuluş teolojisi" mi, tarihsel sol mu ?), o destek anti-emperyalizm adına verilmişti. Tudeh, Tufan ve bütün diğer fraksiyonlarıyla İran Solu, Şaha öncelikle ABD işbirlikçiliği açısından karşıydı. Başka bir deyişle, 1979'a giderken başlı başına demokrasi, Humeyni ve diğer ayetullah'ların gündeminde olmadığı gibi, (kendi özgürlüğü dışında) Solun da pek gündeminde değildi. Sonrasını biliyoruz: bu balayı 1983'te sona erdi. Beni Sadr devrildi. Solcuların çoğu sürgüne kaçırıldı. Gitmeyenler 1988'de idam edildi.

(Not 1: "Sol ve demokrasi" alt-dizisinin başlarında, 1930 ve 40'larda TKP'nin demokrasiyi "burjuva liberalizmi" ile özdeşleştirip, "millî-devrimci iktidar"dan tâviz gibi görüp görmediğini sormuş [14 Şubat: Tek Parti ve "geçiş"]

dönemi]; aynı doğrultuda, Doğan Avcıoğlu ve bazı "eski tüfek"lerin, "cici demokrasi"yi nasıl küçümseyip 1946-50'de çok-partililiğe geçişi bizatihî "karşı-devrim" gibi gösterdiklerine dikkat çekmiştim [21 ?ubat: 1960'larda hem çoğulculuğun, hem piyasanın reddi]. İran Solunun 1979 öncesindeki pozisyonları, 1946-50 öncesi ile 1960'ların Türkiye Solunu fazlasıyla andırıyor.)

(Not 2: Bu paralellik, bugün de geçerli. İran deyince şeriat anlayan söylem, mollalar ve onlara omuz veren Solcular ile Türkiye'de Atatürkçü ve ulusalcılar arasındaki buluşmayı gölgeliyor. Bir kere daha bu benzerlik, demokrasinin "anti-liberalizm" ve "anti-emperyalizm"e feda edilmesinde yoğunlaşıyor.)

Yüksel Taşkın'dan bir ay önce, 20 Ocak 2008 tarihli New York Times'dan kesip sakladığım bir kupürde de pek bir akıllanma alâmeti yok. Son zamanlarda radikal sol gruplar yeniden ortaya çıkmış. Gelgelelim, bu genç Marksist-Leninistlerin de müktesebatı "burjuvazi, kapitalizm, liberalizm, emperyalizm" düşmanlığıyla sınırlı. O kadar ki, mollalar yönetimini (bile) "kapitalist rejim" olarak görüyorlar. Ama devirmek de istemiyorlar. Zira "ABD emperyalizmi"ne karşı din adamlarının ılımlı kesimleriyle dahi değil, en muhafazakârlarıyla aynı "anti-emperyalist" söylemi paylaşıyor; hattâ --şimdi sıkı durun- değişim isteyen demokrasi taraftarlarını "burjuva" olarak niteliyorlar (ve tabii bu, yapılabilecek en kötü suçlama oluyor). Müşarekât'ın gençlik lideri Rıza ?erifi, hükümetin dünyadaki dostları Castro ve Chavez iken, ülke içinde Marksist öğrencileri ezemeyeceğine güveniyor (Mustafa Suphi'lerin başına geleni duymamış galiba). Bunun ötesinde --ve gene TKP'nin geçmişini hatırlatırcasına- ufukları dar ekonomik, ameleci (ouvriériste) taleplerle sınırlı. Tahran Üniversitesi'nin "Radikal Marksistler"ine mensup, 22 yaşında bir öğrenci, "sınıflar, kapitalizm ve eşitlik konusunda bildiklerimizi topluma, özellikle de işçilere aktarabiliriz" diyor. Kendi babası 88'de asılan ?ahin, öğrencilerin nihaî olarak "parasız eğitim, parasız sağlık bakımı ve işçilere daha yüksek ücret" istediğini anlatıyor. Grup üyeleri kendilerini ateist, yoksulluğa karşı, Batı'ya karşı... ve demokrasi yanlısı öğrencilere karşı olarak tanımlıyor. Maalesef çeşitli İran uzmanları, bu radikal Solculara, tam da liberal reformculara ve Batı'ya çattıkları için/ölçüde özgürlük tanındığı yorumunu yapıyor.

?imdi gel de, Türkiye'nin bugünkü büyük kampaşmasında militarizme karşı saf tutmayı "salaklık" sayan; Ergenekon'un açığa çıkmasına "liberalizmi" güçlendireceği için hayıflanan; "liberal ve hattâ neo-liberal" sözcüklerini en ağır hakaret olarak kullanan; liberal-demokratik değerlere saygıdan söz edenleri her türlü serbest tartışma forumundan ihraç etmeyi öneren; "kapitalist olmaktansa faşist olurum" diye övünen; zekâ ve yaratıcılıkları kendilerine birkaç gömlek fazla gelen Genç Sivillere ânında düşman kesilen bir kısım Solcuyu hatırlama!

28.06.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Liberalizm ve cehalet üzerine

Halil Berktaş 03.07.2008

Daha önce de değindim: internette bir liberalizm furyasıdır gidiyor. Kendini solcu sayan bazıları, önüne gelene liberal yaftası asmakta. 12 Mart döneminde cunta, (zamanın tek kanalı) TRT'ye, herhalde o zamanki Andıç ve Lahika yazarlarının elinden çıkma birtakım propaganda programları koydurtmuştu. Adı bilinmeyen bir spiker, eski Türk filmleri ve radyo tiyatrosunun melodramatik tonlamasıyla, "anarşist"lerin alt-kategorileri diye (neo-con icadı "terörist" klişesi henüz yoktu) "Marksiiist, Leniniist ve hattâ Maoiiist"lerden dem vururdu. Duyduğunuzda ödünüzün patlayacağı umuluyordu. ?imdi de (Türkiye'nin darbeli-darbesiz askerileştirilmesi projesine karşı saf tutmayı "salaklık" sayan Sol kesimler arasında) "liberaal ve hattâ neeo-liberaal" diye konuşmak moda. Bunu, akan suları durduracak argüman, karşıtlarına öldürücü darbe, en ezici aşağılama olarak kullanıyorlar.

Tahmin edebileceğiniz gibi, kof ve cahil insanlar söz konusu. Bazen liberal ile liberter arasındaki farkı bilmeyecek, bazen liberal yerine liberalist diyecek kadar cahil. Ama cehaleti sergilemek kadar, tarihçesini anlamak da önem taşıyor.

Liberalizm, öyle çoluk çocuğun bir kalemde silip atacağı bir şey değil; insanlık tarihinde çok derin, çok önemli bir düşünce akımı. Marksizmden önce liberalizm vardı. En geniş anlamda felsefî kökleri, kapitalizm öncesine dayanır. Avrupa Ortaçağında, gerek baronların ve gerekse burgher denen embryonik burjuvazi başlangıçlarının, güçlenen krallık yetkilerine karşı kendilerini, ailelerini, mal ve mülklerini koruma ihtiyacı, 13. yüzyıl başlarının Magna Carta Libertatum'una (Büyük Özgürlükler ?artnamesi'ne) yansıdı. Varlıkların dar sınıfsal çıkarları, deyip geçmemek lâzım; bu maddî temel, soyut ifadesini, herkes için geçerli hukukî garanti ve dokunulmazlıklarda buldu. Örneğin, bireylerin rastgele tutuklanıp hapse atılmasını önleyen habeas corpus koşulundan, lordlarla birlikte serfler de yararlandı.

Allahtan ki 1215'te, güya emekçi halk adına "birbirlerini yesinler, bizi ilgilendirmez" diyecek halis Türk zekâları yoktu. Magna Carta, Batı feodalizminin "bağıtsal vasallık" (contractual vassalage) boyutunu ve dolayısıyla genel olarak "bağıtsallık" (contractuality) anlayışını güçlendirdi. Aynı zamanda, hükümdarların iradesinin kanunla sınırlanmasının önünü açtı; günümüzün anayasa hukukuna giden uzun ve karmaşık süreçlerin ilk adımı oldu. Old wine in new bottles, İngilizcede "eski hamam eski tas" (yani aslında pek bir şeyin değişmediği) anlamında kullanılır. Ama bunun tersini düşünmek de mümkün: new wine in old bottles, yani eski şişelerin (kalıpların) içine taze şarap (yeni bir muhteva) doldurulması. Magna Carta'nın başlattığı "sınırlı monarşi" anlayışı ve uygulaması, kapitalizmin ve sivil toplumun gelişmesi için elverişli bir çerçeve oluşturdu. Zamanla bunun üzerine 1640 ve 1688 İngiliz devrimleri bindi. Düşünsel planda, Hobbes'un mutlakiyet savunusuna Locke karşı çıktı; Hume deneyciliği ve akılcılığı, Montesquieu hukukun üstünlüğü düşüncesini daha fazla geliştirdi; Aydınlanma --Cumhuriyet'çi yorumunda sanıldığı gibi- sadece dine ve Kiliseye karşı çıkmakla kalmayıp, genellikle "[tabuları aşarak] düşünme ve öğrenme cesareti"ni (Kant: Sapere aude!) ve dolayısıyla kapsamlı bir "mukaddesatsızlaştırma"yı (de-sacralization) kucakladı. 19. yüzyıl sonlarının Amerikan ve Fransız devrimleri sürecinde Tom Paine ve Jean-Jacques Rousseau, daha radikal bir demokrasiyi teorileştirmeye çalıştı. Adam Smith'i David Ricardo, James Mill'i oğlu John Stuart Mill izledi.

Bu olağanüstü birikimi bilmeden, tanımadan liberalizme dudak bükme, kişinin kendi düşünce sığılğından başka neye tanıklık eder?

Bu, bilgiye artık vahiy ve otorite (revelation and authority) yoluyla değil, mantık, deney ve deneyim (reason, experience and experiment) yoluyla ulaşma ilkesi ve yöntemi olmaksızın; bu eleştirel akıl, bu hürriyetçilik, bu hukuk ve adalet anlayışı olmaksızın; bu birey özgürlüğü ve dokunulmazlığı vurgusu olmaksızın, çağdaş demokrasi olabilir miydi?

Marx olabilir miydi?

03.07.2008

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Voltaire ve Mill'den özgürlük dersleri

Halil Berktaş 05.07.2008

Birden aklıma takıldı: orta öğretimde, demokrasi ve insan hakları gibi konularda liberal düşüncenin klasik metinleri okutuluyor mu acaba?

Danıştığım eğitimci arkadaşlarım, güldüler ister istemez. 7.-8. sınıflarda Vatandaşlık dersi varmış ama kaldırılmış. Liselerde Demokrasi ve İnsan Hakları, seçimlik, haftada bir saatmiş. İçeriği öyle basmakalıp, sırf ezbere dayalıymış ki, ütöpik hayallerim karşısında bir öğretmen sadece "tövbe, tövbe" diyebilirdi.

Her şeyin dogma ve mevzuata indirgendiği bu ülkede, şaşmadım tabii. Oysa bir düşünün : (a) Ortaçağ'dan bu yana, insanlığın trajik tecrübeleri ile (b) demokratik ve bu arada liberal düşüncenin de temel metinlerinin birlikte, iç içe işlendiği bir ders, ne dolu ve canlı geçerdi kimbilir! 301. maddeye takılmamak için (c) Türkiye'nin kendi serüvenine doğrudan değinilmese bile, şimdiki ulusal güvenlik ideolojisinin damardan zerk ettiği sığ ve süflü oportünizm yerine, evrensel değerleri biraz daha içselleştirmiş, hukuk ve ahlâk normlarına biraz daha saygılı nesiller yetişmez miydi?

Böyle bir dersin, öğretmenin takdirine göre kullanılacak temel metinler, birincil kaynaklar seçkisinde, John Stuart Mill'in Özgürlük Üzerine denemesi (On Liberty, 1859) en başlarda yer alırdı kuşkusuz. Burada Mill, toplumun birey üzerinde uygulayabileceği iktidarın sınırlarına eğilir. Başka bir deyişle, öncelikle bireyin toplum/devlet karşısındaki görevlerine değil, haklarına bakar. Kişi özgürlüğü, ancak başkalarına zarar vermemesi için kısıtlanabilir; asla "kendi iyiliği için" kısıtlanamaz. Herkes kendisi için neyin iyi ve doğru olduğuna karar verme hakkına sahiptir. Birey kendi kafası ve bedeninin tek hâkimidir. Bu çerçevede Mill, özellikle düşünce ve ifade özgürlüğünü tutkuyla, coşkuyla savunur. İnsanların diledikleri gibi konuşup yazabilmesi, düşünsel ve toplumsal gelişmenin zorunlu şartlarından. Susturulmuş bir fikrin de bir gerçek payı taşımadığına asla emin olamayız. Diyelim ki bazıları yanlış şeyler söyleyecek --bu dahi iki açıdan yararlıdır. Birincisi, açık ve serbest tartışma hatâli fikirlerden vazgeçmeyi kolaylaştırır. İkincisi, tartışma sırasında insanların görüşlerini habire sınamaya, gözden geçirmeye zorlanması, bu görüşlerin dogmalaşmasını önleyici bir rol oynar. Mill (Tanrının yanılmazlığı dahil) her türlü yanılmazlık iddiasına şüpheyile bakar. Kimse kendi mutlak doğrularını başkasına dayatamaz. Eğer karşındakinin görüşlerini savunmasını engelliyorsan, kendini yanılmaz farzediyorsun demektir. Hele bunu, muhatabını dinsizlik veya ahlâksızlıkla [veya şeriatçılık, hainlik, liberallik, Sorosçulukla] suçlayarak yapıyorsan, özgürlük için daha ölümcül bir durum tasavvur olunamaz.

(Not 1: Mill'den yaklaşık doksan yıl önce, Voltaire'in (1694-1778) Helvétius'a hitaben, bir varyantında,

“Söylediklerinize katılmıyorum, ama bunları söyleme hakkınızı hayatım pahasına savunacağım,” bir başka varyantında ise “Yazdıklarınızdan nefret ediyorum, ama yazmayı sürdürmenizi mümkün kılmak uğruna canımı veririm” dediği rivayet edilir.)

Geçenlerde bir web sitesinde komik bir şey okudum. Biri, Ankara’da Cumhuriyet’çi bir gazete bayiiinin ısrarla kendisine Taraf vermediğinden, “yok” deyip geçiştirdiğinden yakınıyor. Diğeri, Yargıtay Başsavcısı’nın sokak (veya mühendis) uzantısı. “Gayet doğru, ne var bunda, akıl ve bilimin emrettiği tek doğrunun icabını yapmış” diye, ciddi ciddi o bayii savunuyor!

Bu Türkiye’nin, çok yüksek dozda bir Voltaire-Mill tedavisine ihtiyacı var, hem de âcilen. Dahası, gayet net söylüyorum, şu anda Marx’tan fazla Voltaire ve Mill’e ihtiyacı var. Zira Marx’ın “burjuva” diye sırt çevirdiği, geliştirmekle ilgilenmediği, devrimle aşılabileceğini sandığı olağan demokrasi ve özgürlük standartlarına, o horlanan liberal-demokratik düşünce çok daha fazla ışık tutuyor. Kâh Atatürkçü kâh Solcu yasakçılara, çoğulculuk ve tolerans adına, Marx’tan hareketle söylenecek çok şey yok, ama Voltaire ve Mill’den hareketle söylenecek çok şey var. En azından şu örnekte, John Stuart Mill zamanın sınavına Karl Marx’tan daha iyi dayanıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Marx’ın bıyıklarında debelenmek

Halil Berktaş 10.07.2008

Bu sefer Neruda’yla başlayacağım. Karşıtlarının küçümsemesine, yandaşlarının dırdırına aldırmazlığını ne güzel anlatır, *Odas elementales*’in içindeki “Oda a la critica”da (kendi çevirim):

Beş şiir yazdım:

biri yeşil,

birinin şekli ekmek somunu,

üçüncüsü yükselen bir evi andırır,

dördüncüsü, bir yüzük,

beşincisi

bir şimşek küçüklüğünde...

Ve sonra eleştirmenler çıkageldi: biri sağır,

biri dillere yetenekli,

ve daha niceleri ve niceleri:

körler ve yüz-gözlüler,

kırmızı iskarpinli

ve karanfilli züppeler,

kadavra gibi

düzgün giyimliler,

ve bir de, Marx'ın alnına çöreklenmiş

ya da bıyıklarında debelenenler...

Ben de iki yazı yazdım ya liberalizme ve özgürlüğe dair; işte o, Marx'ın bıyıklarında debelenenler hemen sökün ediverdi. Yeni duyup tuttuğum bir deyimle bu “kazma sol”un aklî ve ahlâkî pejmürdeliğine de sıra gelecek elbet. Şimdilik, işin özünü bir kere daha anlatmayı deneyeceğim. Liberal değilim ve liberalizmi salık vermiyorum. Ama Solun,

cahilce kötülemek yerine, özellikle demokrasi ve özgürlük konularında liberalizmden öğrenmek diye bir meselesi olduğu kanısındayım. Çünkü demokrat ve özgürlükçü olamayıp, Solun en büyük zaafı. Kaynağını görmek için, Voltaire ve Mill'den neler öğrenebileceğimize paralel, şu diğer soruyu da soruyorum: Marx'tan tevarüs edebileceğimiz bir demokrasi, çoğulculuk ve tolerans etiği var mı? Ya da, nereye kadar?

Benim kendi cevabım kısaca şöyle: Marx 19. yüzyıldaki şekli ve haliyle demokrasinin eleştirisi üzerinde yoğunlaştı. Özellikle Fransız, kısmen de İngiliz parlamenter demokrasisinin çarpık ve güdüklüğünü, ardındaki menfaat örüntülerini, bağrındaki sosyal uçurumları, kanunlar önünde eşitlik ilkesinin gizlediği korkunç sınıfsal eşitsizliği sergiledi. Güncel tarihe bu yaklaşımı için, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850*'ye (1850), *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*'ne (1852), *Fransa'da İç Savaş'a* (1872); ayrıca, *Kapital*'in birinci cildindeki (1867) çeşitli gözlem ve yorumlara bakılabilir.

Önemli olan şu ki, Marx bütün bunları, zamanın demokrasisinin onarımına, geliştirilmesine, düzeltilmesine kanalize etmedi. Tersine, o demokrasinin tepesinde oturan egemen sınıfların teşhiri ve devrim yoluyla devrilmesinin gerekçelendirilmesi için kullandı. Özetle, “burjuva” demokrasisini iflâh olmaz saydı. Zaten aynı bağlamdadır ki, o “burjuva” demokrasisini “burjuva diktatörlüğü”ne eşitledi; karşısına ise “proletarya diktatörlüğü”nü dikti ve işçi sınıfı, daha genel olarak bütün emekçi halk için gerçek demokrasi anlamına geleceğini varsaydı. Onun için, başlı başına bir demokrasi projesi yoktur Marx'ın. Evet, son tahlilde “tek yol devrim” kafasındadır. O “tek yol”un iki adım ötesinde ise Stalinizm yer alır. Bunu Marksizme arızî saymaktan vazgeçelim. Stalin'in şahsî gaddarlığı bir yana; komünizm veya “reel sosyalizm” uygulamasının teorik dayanakları, pekâlâ Marx'ta mevcuttur.

Buna karşılık J. S. Mill, dikkat ediniz, herhangi bir parlamenter düzenin uygulama ayrıntılarıyla değil, daha çok, genel özgürlük fikri ve icaplarıyla ilgilidir. Gerçekten özgürlükten yanaysanız, nasıl düşünmeniz, belirli konularda nasıl tavır almanız gerekir? Vazgeçemeyeceğiniz ilkeler nelerdir? Demokrasi, nasıl bir özgürlükçü siyasal kültüre dayanmak zorundadır? Bu yönleriyle Mill'de, Marx'ta olmayan bir şey var: mevcut demokrasiyi iyileştirme, özgürlük ilkesini demokrasiye hâkim kılma projesi. Onun içindir ki, 2008 Türkiye'sinin demokratik ahlâk ihtiyacına, Marx'tan fazla Mill ışık tutuyor.

Ve gene onun içindir ki, birey hak ve özgürlükleri konusunda liberalizmden öğrenen ve öğrenmeyen Sol akımlar arasında, zaman içinde muazzam bir fark oluştu. Özetle: birey hak ve özgürlükleri ile klasik demokrasi ölçütlerine saygının güçlü olduğu ülke ve toplumlarda, (a) bu değerler ile (b) 19. yüzyılın “içtimâî mesele”si karşısında sosyal adaletten yana bir duyarlılığın harmanlanması, Marksizmden türeyen Sosyal Demokrasi damarına hayat verdi. Böyle bir geleneğin olmadığı (Çarlık Rusyası veya Çin gibi) “şiddet toplumları”nda ise, Marksizm komünizme açıldı. Bu çizginin *Ozymandias* benzeri sonu (7 Şubat '08: Shelley, Nâzım ve Sovyetler Birliği) bugün çok daha net görülüyor.

Murat Belge'nin Ertuğrul Özkök'e cevabında (17 Haziran '08) belirttiği gibi, “Siyasî liberal... düşünce tarzının dünya fikir iklimine getirdiği büyük katkılar vardır ve liberalizmle kendi sentezini yapmayan, yapmaktan kaçınan bir ‘sol’ anlayış, gerçek bir sol anlayış olamaz. Genellersek, dünya sosyalist hareketi liberalizmin katkılarını özümsemiş bir solculuktur.” Ben de geçen haftadan bu yana, aynı fikri daha açarak yazıyorum. Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

En baştaki liberalizm düşmanlığı

Halil Berktaş 12.07.2008

En baştaki liberalizm düşmanlığı

(ve milliyetçiliğe hayırhah duruş)

Peki öyleyse, nereden geliyor Marksizm içindeki bir damarın, ya da bir kısım Marksistin, ya da bir kısım Solcunun, bu denli koyu liberalizm düşmanlığı? Bu, dünya çapında, genel bir fenomen mi, yoksa sırf Türklere mi özgü? Ne kadarı evrensel, ne kadarı Türkiyeli?

Bu konuda, belki iki hafta boyunca, dört beş ayrı tarihsel döneme ilişkin bazı gözlemleri dile getirmeye çalışacağım.

(1) Mark Mazower'la birlikte (*Karanlık Kıta*), 19. ve 20. yüzyıl tarihine üç büyük ideoloji ve siyasal türevlerinin mücadelesi olarak bakabiliriz: Liberalizm, Sosyalizm ve Nasyonalizm (ya da milliyetçilik). Ne ki, bunlar aynı anda doğup gelişmedi. Özel olarak Marksizm, 19. yüzyıl ortalarında, kendini daha çok liberalizmle mukayese ve mücadele içinde belirledi. Marx ve Engels, 1770'lerde başlayan Sanayi Devrimi'nin sarsıntılarına, yarattığı "içtimaî mesele"ye tepkiden yola çıktılar. Bu ölçü ve kapsamda zaferi insanlık tarihinde yeni bir olgu sayılabilecek piyasanın, özellikle de işgücü piyasasının emekçiler açısından ifade ettiği yıkım, çok sert bir piyasa karşıtlığı yarattı. Bu zeminde Marksizm, piyasasız bir modernite arayışı (Michael Cook, *A Brief History of the Human Race*) olarak şekillendi. Buna karşı, o gün piyasayı kayıtsız şartsız savunan liberalizm, kapitalizmle özdeşleştirildi; kapitalizmin mücessem kötülüğü, büyük ikiyüzlülüğü, adetâ biricik "ideolojik üstyapı"sı, temel direği ve payandası sayıldı.

(Not 1: Yeri gelmişken belirteyim ki, Marksizmin “kurucu-belirleyici dışsal”ında (*constitutive outside*) liberalizmin çok büyük yer tutmasına karşılık, milliyetçilik de o denli es geçiliyor; hattâ yer yer devrimci-demokratik mücadelenin müttefikleri arasında sayılıyordu. Çarlık Rusyası, Avusturya-Macaristan, Osmanlı devleti gibi köhnemiş imparatorluklar, hem miadını doldurmuş birer mutlakîyet veya istibdat rejimiydi, hem de (1938’in *SBKP(B) Tarihi*’nin ifadesiyle) birer “milletler hapishanesi”. Dolayısıyla Rusya’ya karşı Fryderyk Chopin’in, Osmanlılara karşı Lord Byron’ın, Avusturya’ya karşı Giuseppe Garibaldi’nin, anti-despotizm ve/ya cumhuriyetçilik ile Leh veya Yunan veya İtalyan milliyetçiliğini örtüştüren kişilikleri, sosyalistlerce de kahramanlaştırılmaktaydı. Yahudi Bund’unun RSDİP ile zor ve karmaşık ilişkisi de, aynı gerilimli birliktelikler manzumesinin bir parçasıydı. 1875-1914 arasının Yeni Emperyalizm çağında iyiden iyiye güçlenen bu milliyetçilikle ittifak eğilimi, Lenin ve Stalin tarafından, objektif olarak emperyalizme karşı mevzilenen bütün güçleri ilerici sayılması gerektiği biçiminde teorileştirildi. Oradan da Komintern’in, Çin’de Mao’nun “yeni demokratik devrim” veya “millî demokratik devrim” doktrinine sığdırdı.)

(Not 2: Bütün bunlar niçin önemli ? Yakın zamanda *Taraf* sayfalarında, ’68 kuşağı üzerine bir tartışma cereyan etti. Nostaljik savunmaları bir yana koyalım. Eleştirel kanatta ise, değerli görüşler dile getirilmekle birlikte, örneğin Rasim Ozan Kütahyalı’nın yazılarında, bugünkü ulusalcılığı doğrudan Deniz Gezmiş’lere yükleyen; olguların embriyonik başlangıçlarıyla olgun biçimlerini özdeşleştiren; süreçleri göz ardı eden ve dolayısıyla tarihsellikten uzak bir tavır da göze çarptı. Bunun ötesinde, kanımca tartışma evrensel-komparatif çerçeveden de biraz yoksun kaldı. (a) Solculuğun Türkiye’deki ulusalcılaşması, SSCB ve Yugoslavya’nın dağılmasıyla birlikte bir dizi eski KP’nin ve liderlerinin (Milosevic, Tudjman, Kravchuk, Haydar Aliyev; Kıbrıs’ta AKEL ve Yunanistan’da eski “dış” komünist partisi) neredeyse bir gecede milliyetçiliğe kapağı atması gibi hayli genel bir fenomenden kopuk ele alındı. (b) Bir adım gerisinde, bizim neslimizde varolan milliyetçilik damarı, gene dünya çapındaki emsallerinden soyutlandı. (c) Onun da gerisinde, problemin doğrudan doğruya Marx-Engels ve Lenin dönemlerindeki kökleri üzerinde hemen hiç durulmadı.)

(Not 3: Kendi payıma, “Milliyetçilik Çağında Balkan Edebiyatları” konusunda 2005-2006 yıllarında Bilgi Üniversitesi’nde düzenlenen bir dizi seminer çerçevesinde verdiğim iki ayrı tebliğde, tam bu konuya eğilmiş; yukarıdaki saptamaları dile getirmiştım. Daha sonra bu fikirleri biraz daha derinleştirmeye uğraştım. 29 Nisan ve 3-7 Mayıs 2007 tarihlerinde Harvard’da verdiğim üç konferansı, hemen tamamen, “tarihsel Marksizm ile nasyonalizmin mutsuz evliliği, başarısız boşanması” (*unhappy marriage, failed divorce*) konusuna hasrettim. Bunları, neredeyse bir buçuk yıl süreyle ABD’de yaptığım bütün diğer konuşmalarla birlikte, *Bir Ölümün Gölgesinde* başlıklı bir kitapta yayınlanacak hale getirmeye çabalıyorum. Belki daha önce, bu köşede de tekrar değinmeyi umuyorum.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Liberalizmin günahları

Bazı solcuların liberalizme duyduğu nefretin, Marksizmin kuruluş döneminden sonraki ayağında, (2) liberalizmin gerçek tarihsel kötülük ve başarısızlıkları yer alıyor. Nelerdi(r) bunlar, bir hatırlayalım. Birincisi, *ekonomik alanda* liberalizm, özellikle katıksız *laissez-faire*'ci 19. yüzyıl varyantıyla, ilk sanayileşmenin doğurduğu insan acılarını hemen hiç umursamadı. Vahşi kapitalizmin hemen bir iki nesil içinde kırsal alandan kentlere, yeni fabrika konutları ve işçi mahallelerinin cengeline savurduğu; “emeğin tabii laboratuvarı olarak toprak”tan (Marx, *Formen*) koparırken köy cemaatiyle göbek bağına da kestiği modern proletarya, her türlü dayanışma olanağı ve destek sisteminden yoksun bırakılmış; işsizlik (ve dolayısıyla açlık) kırbacının, her an bu savunmasız “yedek işgücü ordusu”nun sırtında şaklaması sağlanmıştı (*Kapital I*).

Marx’a göre, hiçbir doğal tarafı yoktu bu mülksüzleştirme operasyonunun; “ilk birikim” (*primitive accumulation*) pek az maskelenmiş bir cebir ve şiddete dayanıyor, sermaye “bütün gözeneklerinden kan ve irin sızdırarak” çıkageliyordu. Oysa klasik iktisatçılar için piyasa, tarihsizleştirilmiş (*de-historicized*) bir “doğal” kategoriydi ve emeğin maruz kaldığı canavarlık da, Adam Smith’in “görünmez el”inin maksimum refaha yol açması beklenen işleyişinin zorunlu bir parçasıydı. Aynı mantığa göre, kadın ve hattâ küçük çocukların günde 12, 14, 16 saati dokuma tezgâhlarının başında geçirmesinin, ya da kömür madenlerinin en dar galerilerinde, dört ayak üzerinde emekleyerek, yerlerde sürünürcesine dekovil çekmelerinin önlenmesi dahil, işgücü piyasasında en ufak bir düzenleme, ya da çalışma koşullarında en küçük bir iyileştirme girişimi, “doğaya aykırı”ydı.

(Not 1: 1844’te İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu (*The Condition of the Working class in England in 1844*) üzerine incelemesinde, henüz 24 yaşındaki Engels, Manchester’da yolda karşılaştığı varlıklı bir centilmene, kentin pamuklu dokuma ve diğer sanayilerindeki tüyler ürpertici koşullara ilişkin gözlemlerini aktardığını; ancak muhatabının sessizce dinledikten sonra, “gene de burada çok para kazanılıyor bayım, size iyi günler dilerim” (*and yet a good deal of money is made here; good day, sir*) diyerek vedalaşıp ayrıldığını aktarır.)

Ama tabii ekonomik liberalizm açısından asıl tahammül edilmez müdahaleyi, her türlü emek ve sendika örgütlenmesi simgeliyordu. Bu, işgücü arzı üzerinde “tekel” kurmak demekti ve “saf” ya da “kusursuz” rekabetin ihlâli yoluyla bizzat işçilere zarar vermesi kaçınılmazdı. Dolayısıyla daha da sert bir tepkiyi hak ediyordu. Zola’nın *Germinal* romanı ve/ya filminde, bir Belçika kömür madeninde grev yapan işçilere jandarmanın ateş açması sahnesini hatırlayın.

Özetle, Karl Polanyi’nin –Engels’ten tam yüz yıl sonra- *Büyük Dönüşüm*’de (*The Great Transformation*, 1944) Avrupa sömürgeciliğinin yerli halklar üzerindeki etkisiyle karşılaştırılabilir bir travma olarak nitelediği bu muazzam sökülme-burulma-burkulmaya ve ona eşlik eden kültür şokuna, liberalizm kulaklarını tıkadı. Ve bu umursamazlık, eşitsiz gelişme sonucu farklı zaman dilimlerinde, kapitalizmin yeni girdiği her ülkede tekrarlandı. Fransız Devrimi öncesinde Marie-Antoinette’e atfedilen “ekmek bulamazlarsa pasta yesinler” sözünün yansıttığı, yüksek aristokrasinin vurdumduymazlığının yerini, “sermaye çağı”nın (Hobsbawm, *The Age of Capital*) liberal burjuvazisinin vurdumduymazlığı aldı.

İkincisi, 19. yüzyılda şekillenen mutlak *laissez-faire* ideolojisi ve zihniyet yapılarının uzantısında kapitalizm, 1929-30'da Büyük Bunalım gelip çattığında da, uzun süre aynı umursamazlığı gösterdi; gözle görülür, elle tutulur kanıtlara karşın, tâ Keynes *İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi*'yle (*General Theory of Employment, Interest and Money*, 1936) farklı bir teorik açıklama getirinceye kadar, piyasaların hiçbir müdahale olmaksızın kendi kendilerini düzeltebileceği dogmasını korudu. Bu da, borsaların çöküşüyle işsiz kalan, gezici mutfaklarda bir kâse çorba için kuyruğa giren on milyonların ızdırabını keskinleştirirken, liberalizmin düşünsel prestijine önemli bir darbe vurdu.

(Not 2: Hele, aynı dönemde Sovyetler Birliği'nin ulaştığı yüksek büyüme ve sanayileşme hızlarıyla karşılaştırıldığında! Zaten herkes, tam da bu yüzden, Bolşevik Devrimi'nin simgelediği ayaklanmacı cesaretin ötesinde, devletçi planlamaya hayran ve Stalin'i dahi kabullenmeye yatkındı. Aydınlar, kapitalizmin ve daha özel olarak liberalizmin insanlığa maliyetini görüyor, ama çok katı bir devletçilik biçimi olarak komünizmin, daha özel olarak Stalinizmin insanlığa maliyetini henüz görüp tanımıyordu.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Gecikmiş"lerin "yetişmeci" liberalizm düşmanlığı

Halil Berktaş 19.07.2008

Ekonomik liberalizmin kesin iflâsı sayılan Büyük Bunalım karşısında Sovyet kalkınmasına duyulan hayranlık, uluslararası gericiliğe tepkiyle de bütünleştiğinde, Batılı sosyalistlerle birlikte geniş bir demokratlar ve pasifistler halkasını da kapsıyordu. Örneğin H. G. Wells, Lenin'in rekonstrüksiyon çabalarını yakından gözlemiş ve özlediği planlı *Cosmopolis*'in kapısını araladığını düşünerek, bilimkurguculuğuna yakışan "Gelecekte geliyorum; pekâlâ çalışıyor" (*I've been to the future, and it works*) vecizesini sarfetmiş (ayrıca bkz *Russia in the Shadows*, 1920); 1930'lardaki ikinci ziyaretinde darkafalılığına, at gözlüklü katılığına ilişkin ciddî kuşkular peydahladığı Stalin'den, *New Statesman*'daki bir yazısında "hayatımda daha âdil, içten ve dürüst biriyle karşılaşmadım" diye söz etmişti. Büyük Fransız hümanisti Romain Rolland da 1935'te Maksim Gorki'nin dâvetiyle Moskova'ya gitmiş; "devrin en büyük adamı" saydığı Stalin'le tanışıp konuşmuş; muhalefetin hunharca bastırılmasından duyduğu olanca rahatsızlığa karşın, Fransız sanat âleminin Sovyetler nezdindeki gayri resmî temsilcisi olmuştu.

Geçen yazımda da söylediğim gibi, bu saf tutuşun bir boyutu, liberalizmin bedelinin açığa çıkmış, ama çok katı bir devletçilik biçimi olarak komünizmin ve/ya Stalinizmin bedelinin henüz açığa çıkmamış olmasıydı. Burada, Wells'in o zamanlar haksız bulduğu "meşum" Stalin imajının ötesinde bir sorun yatıyor. Polanyi, 19. yüzyıl İngiltere'sinde piyasanın hiç de kendiliğinden işlemediğini hatırlatır. Pazar ekonomisinin öyle bazı kurumsal önkoşulları vardı ki, *laissez-faire*'ciler bunların adını bile anmıyordu: içişleri bakanlığı, polis ve jandarma. Ama aynı şey Sovyetler Birliği'nin "sosyalist üretim tarzı" için, hem çok daha fazlasıyla geçerliydi. Batı'nın birkaç yüzyılda aldığı yolu "marş marş"la birkaç onyılda katetme çabası, yukarıdan aşağı müthiş bir disiplin, cebir ve şiddet uygulanmasını gerektiriyordu (Halil

Berktaş, *Bir Dönem Kapanırken*, 1991). Dolayısıyla Gosplan'ın ardında Çeka, OGPU, NKVD ve Gulag duruyor; Richard Overly'nin *The Dictators*'da işaret ettiği gibi, bu, zorla kolektifleştirme ve hızlı sanayileşmeyi kapsayan “ikinci devrim” ile “Stalin terörü” arasındaki içsel bağlantıyı meydana getiriyordu.

İşte bu noktada, liberalizm düşmanlığının bir diğer (ve pek de emekçilerden kaynaklanmayan) ayağı: (3) “gecikmiş”lerin “yetişmeci”liğine özgü varyantı karşımıza çıkıyor. Zira sanayi modernitesini bir çeşit cebri yürüyüşle yakalama çabası, SSCB'ye özgü değildi; böyle bir “yakalama” veya “kavuşma” özlemini, 1770'lerde patlak veren birinci Sanayi Devrimi'nden bu yana, kapitalist gelişmede derece derece geriden gelip İngiltere'nin “dünyanın atölyesi” (*workshop of the world*) konumunu kıskanan, ister ekonomik ister politik alandan yükselmiş hemen bütün hâkim sınıflar paylaşıyordu. Tekstil fabrikaları, buhar makineleri, takım tezgâhları, demiryolları ve uskurlu istimbotlarıyla Büyük Britanya, 19. yüzyıl başlarından itibaren biricik “norm”u, Orta ve Doğu Avrupa, giderek Avrupa dışı diyarlar ise çeşitli “sapma”ları temsil ediyor; aradaki “fark” veya “uçurum”un mutlaka kapatılması gerekiyordu. Rus, Japon veya Osmanlı elitleri hep aynı kafadaydı. Gene de bu zihniyetin en berrak ifadesi, 1930'lardan başlayarak Sovyet Beş Yıllık Plan'larında bulunabilir. Açın bakın; temel hedeflerin hep, kişi başına demir-kömür-elektrik üretiminde Almanya'yı ne zaman, İngiltere'yi ne zaman, ABD'yi ne zaman geçecekleri biçiminde ifade edildiğini görürsünüz. Bunları, *SBKP(B) Tarihi - Kısa Ders'i* okumadan çok önce, çocukluğumun İzmir Fuarlarındaki SSCB pavyonlarının duvar panolarından ezberlemiştim. Onca zorlamaya karşın, hiçbir gerçekleşmedi. Atatürk'ün, aynı karşılaştırmalı çerçeve içinde düşünülmesi gereken “muasır medeniyet seviyesine ulaşma” sloganı ise, ilginçtir, biraz daha gerçekçi çıktı –Kemalizm daha pragmatik, Türkiye daha demokratik olabildiği ölçüde. Lâkin ulusalcılığın bu umudu toptan öldürme şansı sıfırlanmış sayılmamalı.

Geçelim. “Gecikmiş-yetişmeci” ideolojinin bir diğer ortak kabulü, gerekli atılımın asla liberal politikalarla gerçekleşmeyeceği varsayımıydı. Klasik ekonomi politik, müdahale edilemezlik açısından iç ve dış pazar(lar) arasında hiçbir ayırım yapmıyor; hattâ Ricardo aracılığıyla, herkesin kendi “mukayeseli üstünlük” alanında uzmanlaşmasını salık veriyordu.

Faraza Almanya için bu, sanayisini korumasız bırakıp iç pazarının İngiliz mallarınca istilâsına göz yummakla eşanlamlıydı ki, Kıta Avrupası'nın burjuvazileri açısından, liberalizmin bir diğer, belki en büyük günahını ifade ediyordu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Teorik intermezzo: “burjuva” devrimi?

Halil Berktaş 24.07.2008

Galiba hayli uzun bir tahlil denemesine girmişim; durup bir toparlasam iyi olacak. Türkiye’deki (Batı’yla kıyaslanamayacak) liberalizm nefretinin –Marx’ın *ekonomik* liberalizmin günahlarına muhalefetini aşan- özel ve değişik boyutları var. Süreç kabaca şöyle: (i) “Gecikmiş” ulus-devletler liberalizmi sevmeydi. Hem ekonomik, hem siyasal anlamda. (ii) Bu tabu Prusya otoritarizminden İttihatçılığa geçti. (iii) Gerçi Türk milliyetçiliğinin Kemalist varyantı, önceki “erken Türk milliyetçiliği”ni kısmen revize etti. Ama İttihatçı zihniyet yapıları alttan alta sürdüğü gibi, (iv) Tek Parti ve (v) Büyük Bunalımla daha da güçlendi. (vi) Gerek 1930’larda, gerekse 60’lardan itibaren Sol, bu mirası “anti-empyeralizm” üzerinden içselleştirdi. (vii) Gene de Sol henüz sırf İttihatçılık veya Atatürkçülük değil, Marksizmle bu diğer öğelerin bir karışımıydı. (viii) Ne ki, komünizmin çöküşüyle uzun vadede devrim perspektifi (itiraf edilsin-edilmesin) yitirildi; eski örgüt ve önderlikler dağıldı. Bu noktada Solun duygu-düşünce dünyası da unsurlarına ayrıştı. Marksizmin empoze ettiği kısıtlardan kurtulan milliyetçilik bileşeni, âdeta zincirlerinden boşanarak ulusalcılık oldu. Böylece (ix) belirli bir Sol söylem, sırf milliyetçilik değil, liberalizm düşmanlığı açısından da soya, İttihatçılığa çekti.

(Not 1: Yakın zamanda *Taraf* sayfalarındaki ’68 kuşağı tartışmalarında, örneğin Rasim Ozan Kütahyalı’nın, Deniz Gezmişler’i doğrudan ulusalcılıkla özdeşleştirmesinde, yukarıda viii’inci ve ix’uncu maddelerdeki momentleri atlamaşının önemli payı olduğu kanısındayım. Doğan Gürpınar bu indirgemecilik eleştirisinin nispeten dışında kalıyor.)

Not 2: Ufuk Uras için de benzer bir gözlem geçerli. Geçen hafta *Zaman*’dan Nuriye Akman’a verdiği demeçte Uras, “hıyar ve salatalık” benzetmesiyle, milliyetçilik ile ulusalcılık aynı şeydir demeye getirdi. Hem evet hem hayır. Kendi payıma, Marksizmle bütün palamarları çözüp frenleri patlatarak müfrit milliyetçiliğe savruluş anlamında ulusalcılığı *neo-nasyonalizm* olarak düşünmeyi ve tercüme etmeyi yeğliyorum. Dikkat ederseniz, nasyonal sosyalist işçi partisi, ya da “yeni TKP”, ya da ÖDP ve *Birgün*’ün bir kanadı gibi çığrından çıkmışlık örneklerini de, böyle bir tahlil daha iyi açıklıyor. Aksi takdirde, elimizde farklı dönemlerin özgülüğünü yansıtacak nüanslı bir terminoloji kalmıyor.)

Yalnız burada bir sorun var: Söz konusu “gecikmiş” ve “yetişmecî” ulus-devletleri doğuran devrimlerden nasıl söz edeceğiz? Eskiden, “burjuva” veya “burjuva-demokratik” diyorduk, büyük bir kolaylıkla. Faraza Jön Türk ve Cumhuriyet devrimlerini de tereddütsüz bu “Prokrustes yatağı”na yatırıyorlardık. Eski Yunan mitolojisinde, Attika yollarının ünlü haydudunun eline geçirdiği zavallılara yaptığı gibi, kesip biçiyor ya da çekip uzatıyor; kâh “küçük burjuvazi = millî burjuvazi”, kâh “Anadolu eşraf ve âyânı = millî burjuvazi”, kâh (onların da burjuva-demokratik gündeme hizmet ettiği gerekçesiyle) “askerî-bürokratik kadrolar = millî burjuvazi” diyor; sonuçta, İttihatçı veya Kemalist önderliğin “burjuva” karakterini “kanıt”lıyorduk. Nerede, “somut koşulların somut tahlili”? Ciddî, ampirik bir tarih çalışmasından çok, teorik bir paradigmanın icaplarını yerine getiriyorduk. Her şeyin ve bu arada devrimlerin de bir sınıf karakteri olmalıydı. Bu, bizi “burjuva/zi” kavramını tümüyle anlamsızlaştırıp, bir totolojiden ibaret kılmaya götürüyordu. Sınıf şablonlarımıza uymadığı gerekçesiyle, Doğan Avcıoğlu’nun “asker-sivil aydın zümre”sini de karalıyorduk, Turan Güneş’in “bürokrasi”sini de. Sol fraksiyonlaşma alanının dışında kalan sosyal bilimlerden öğrenmeyi reddedişimiz, “bürokrasi”yi “burjuvazi”ye indirgeyip, kendimizi “bürokrasi-burjuvazi” çelişmesi gibi, bugünü anlamak için de çok önemli bir analiz aracından yoksun bırakmaya varıyordu.

(Not 3: “Burjuva” devrimi için bir “millî burjuvazi”nin varlığını savunmak “teorik zarureti”nden vazgeçtiğiniz anda, 1960 ve 70’lerin, Kemalist Devrim’i kimin yaptığı tartışmalarından geriye ne kalır?)

Türkiye'nin Sol kültürü, komünizmin çöküşü sonrasında iyiden iyiye “dünya bilgileri”nden kopuk bir düşünsel duraganlığa kapandı. Oysa “Fransız Devrimi'nin sosyal yorumu” (Soboul, Georges Lefebvre, George Rudé) son otuz yılda prestijinden çok şey yitirdi. Çağdaş tarihçilik 1789'da elle tutulur bir burjuvazi, 1848'de modern bir proletarya bulamıyor. Bu koşullarda, klasik “burjuva” ve “proleter” devrimleri kategorizasyonundan geriye, daha çok teorik bir *apriorizm*, bir “öyle olması gerekir”cilik kalıyor. Bu da, dürüst olacaksak, “burjuva devrimleri” diye yazıp çizmeyi zorlaştırıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir devrimler tipolojisi

Halil Berktaş 26.07.2008

İster “burjuva” devrimleri deyin, ister modernleşme devrimleri, ister ulus inşası (*nation-building*) devrimleri. Hangi kavramsal çerçeveyi kullanırsanız kullanın: (1) Demokrasi gibi devrim de modernitenin bir ürünüdür. Her ikisine de tarihin her döneminde, hele binlerce yıllık köylü toplumlarında rastlanmaz. Zira gerek demokrasi, gerekse devrim, sosyal sınıfların mevzilenişi, seferberliği, ortak eylem kapasitesi bakımından *kamusal alana* ihtiyaç gösterir. Eski Yunan şehir-devletleri olağanüstü küçük ölçeğinde, herkes herkesi tanıyordu. Daha hatırı sayılır nicelikteki kamusal alanlar, kentleriyle, piyasasıyla, matbaasıyla, basınıyla, kitlesele okur-yazarlığıyla modernite tarafından kurulup genişletilir.

(2) Dolayısıyla –sanayi, fabrikalar, işçi mahalleleri, İngiliz mühendis ve ustabaşları, futbol takımları gibi- devrimler de, 16. yüzyılın Protestan Reformasyonu, 1640-48 İngiliz ve 1789 Fransız devrimlerinden başlayarak, Avrupa'da batıdan doğuya yayılır.

(Not 1: Steven Ozment'in [*Protestants: The Birth of a Revolution*, 1993] işaret ettiği gibi, Reformasyon düpedüz Protestan *Devrimi*'ydi ve yol açtığı din savaşları da, devrim-karşıdevrim kutuplaşmasının tipik özelliklerini taşıyordu. Katolikliğe karşı vicdan özgürlüğü, İspanya'ya karşı bağımsızlık, monarşiyeye karşı parlamento boyutlarını içeren Hollanda devrimini de, Goethe ve Beethoven'ın ölümsüzleştirdiği Kont Egmont gibi hürriyet kahramanları dahil, Reformasyon dışında düşünmek olanaksızdır.)

(3) Bütün bu 19. ve erken 20. yüzyıl devrimlerinin hem liberal-demokratik, hem milliyetçi eğilimleri vardı. Bu farklı boyutlar görece liberal-demokratik bir aşama ile görece milliyetçi bir aşamada yoğunlaşabiliyordu. Örneğin Fransız Devrimi'nde 1789-92 arası “ılımlı” diye de tarif edilen liberal-demokratik aşamayı; Viyana destekli aristokratik *émigré* ordularının saldırısı karşısında Jakobenler'in devrimi/Fransa'yı savunmayı üstlenerek öne çıkmaları ise “radikal” de denen milliyetçi aşamaya geçişi belirler. Bu iki aşamaya aynı zamanda 1793 ve 1795'in farklı anayasaları denk düşer.

(4) Bu devrimler yelpazesi içinde, batıdan doğuya ve dolayısıyla “erken”den “geç”e gidildikçe, biraz daha doğudaki ve dolayısıyla biraz daha geç her devrimin, kendinden öncekilere ve özellikle iki büyük nirengi noktasını oluşturan İngiliz-Fransız devrimlerine kıyasla, liberal-demokratik aşaması daha kısa, liberal-demokratik karakteri daha zayıf; buna karşılık milliyetçi aşaması daha uzun, bu aşamada satha çıkan devletçi karakteri daha belirgindir.

(5) Siyasal coğrafyanın da hakkını verelim. Miroslav Hroch (ve öğrencisi Jitka Maleckova), Avrupa’da üç tip devrim ve uluslaşma sürecinden söz eder. [I] Az çok sabit bir toprak-nüfus biriminde gerçekleşenler. İngiltere ve Fransa, bu varyanta da örnektir. Zira her ikisinde de, belirli bir İngiliz-Fransız teritoryalitesi ve demografisi, Ortaçağ ve Yeniçağ’da şekillenmişti. Dolayısıyla devrim, esas olarak içsel bir rejim değişikliği biçimini aldı. [II] Parçalı ve dağınık bir toprak-nüfus tablosunda gerçekleşenler. Alman ve İtalyan “ulusal birlik”lerinin kurulması, bu patikanın tipik örnekleridir. [III] Eski, köhnemiş emperyal mozaikler zemininde gerçekleşenler. Bu, bir parçalanma mecrasıdır. Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorluklarının dağılıp, birbirine rakip ve düşman ulus-devletlere bölünmesiyle somutlanabilir.

(6) Liberal-demokratik çizginin fideliği, daha çok I. patikadır. Buna karşılık II. ve III. tip süreçler, devletçi-milliyetçi içeriğin baskın çıkmasına yatkındır. I. varyantta, devletin toprak ve nüfus birliğini sağlaması için yüksek oranda cebir ve şiddet kullanması gerekmediği gibi, kapitalizmin gelişmesi için özel bir çaba sarfetmesi de gerekmez. Eski Düzeni (*ancien régime*) tasfiye etmesi, zaten uç vermiş bulunan özel mülkleşme, metalaşma ve parasallaşma süreçlerinin önünü açmaya –neredeyse- yeterlidir. Buna karşılık II. ve III. varyantlarda, devlet agresif ve defansif savaşlar, irredantizm (Pan-Cermanizm ve Pan-Slavizm; *megali idea*, Pan-Türkizm, Turancılık) ve etnik temizlik (anti-semitizm, Ermeni soykırımı, Mübadele) gibi yöntemlerle, belirgin bir “birleştiricilik” ve/ya “ülkesi ve milletiyle bölünmezlik” işlevini üstlenir. Bismarck’ın “kan ve demir” yaptırımcılığının öne çıkardığı, toplumu yoktan vareden Tanrı rolüne büründürdüğü askerî-bürokratik aygıt, misyonunu, millî kapitalizmin inşasına yönelik özel politikalarla sürdürür.

Barrington Moore’un (*Social Origins of Dictatorship and Democracy*, 1966) ikilemiyle söyleyecek olursak, bu, demokrasinin değil diktatörlüğün sosyal zemindir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Devletçi-milliyetçi “burjuva” devrimleri

Halil Berktaş 31.07.2008

Avrupa’nın batısından ortası ve doğusuna, devrimler giderek liberal-demokratik içerikten uzaklaşıp, milliyetçi-devletçi bir gündem peydahladı. Bu açıdan fay hattı, Alman ve İtalyan ulus-devletlerinin kurulmasından geçiyordu.

Her ikisinin ortak özelliği, Almanca konuşulan alanlar ile İtalyanca konuşulan alanların, (krallık ve prenslikler, “serbest şehir”ler, hattâ Papalık gibi) irili ufaklı bir yığın devletçik arasında bölünmüş karakteriydi. Bu siyasal parçalanmışlık, birimden birime eşitsiz gelişim sorunlarını büsbütün arttırıyor; bütün “Almanya” veya bütün “İtalya”yı kapsayacak, enlemesine kesecek sınıfların ve siyasal hareketlerin (liberal, demokratik, sosyalist) kristalize olmasını zorlaştırıyor; ortak eylem kapasitelerinin karşısına dikiliyordu. Nitekim bu, 1848 devriminin başarısızlığının da önemli nedenlerindendi.

(Not 1: Dolayısıyla “birlik”, şu veya bu şekilde “birlik”, egemen ve orta sınıfların olduğu kadar emekçilerin de yararınaydı. Örneğin Marx ve Engels’in tavrı, Almanya’nın iki ayrı devrim, iki ayrı “birleşme” alternatifleriyle yüz yüze olduğu şeklindeydi. Biri aşağıdan yukarıydı, demokratikti; diğeri ise otoriterdi, yukarıdan aşağıydı. Marksizmin kurucuları tabii birincisini savunurken, tarihin her zaman “iyi” tarafından değil, bazen –belki çoğu zaman- “kötü” tarafından geliştiğini de biliyorlardı.)

(Not 2: Ulusal birliğin bu denli önem kazanması, sosyalist ve komünistlerin kültürüne, sözcük dağarcığına da çeşitli biçimlerde yansdı. Örneğin Gramsci’nin, 12 Şubat 1924’te İtalyan Komünist Partisi’nin yeni resmî organını, “işçilerin ve köylülerin gazetesi”ni *L'Unità* adıyla kurması, sadece Solun birliği mesajıyla değil, bütün bu ulusal çağrışımlarla da yüklüydü.)

Sonuçta, Marx ve Engels’in istemediği oldu: 1848 Frankfurt parlamentosu, büyük ölçüde –demokratik sol ile muhafazakâr sağ arasında sıkışan- “liberal merkez”in kararsızlığı, “bir münazara kulübü”nden ibaret kalması, Viyana ve Berlin’deki gerici karargâhlarının üzerine yürüyememesi yüzünden yenilgiye uğradı (bkz. Engels, *Almanya’da Devrim ve Karşı-Devrim*, 1851-52, 1896). Bu noktadan itibaren bütün saflaşma ve mevzilenmeler yer değiştirdi. Liberal-demokratik, cumhuriyetçi muhteva tamamen silindi; monarşik-aristokratik bir önderlik altında, milliyetçi, otoriter modernleşmeci bir program hâkim oldu. Bu çizgi, kendinden önceki bütün radikal akımları yuttu, yok etti. Almanya’da, 1815 sonrasının –Metternich’i o kadar uğraştırmış, liberal düşüncüyü yasaklayan Karlsbad Kararnameleri’ni (1819) çıkarmaya zorlamış- bir demokratik öğrenci hareketi vardı. Marx’ın da dostu olan bir Heinrich Heine vardı; “Genç Almanya” çevreleri vardı. Keza Mazzini vardı, *Carbonari*’si ve “Genç İtalya”sıyla. Hepsi, kâh I. Wilhelm ve Graf von Bismarck’ın; kâh Vittorio Emmanuel ve Kont Cavour’un kooptasyon ve asimilasyonuna uğradı. Prusya’nın Avusturya ve Fransa ile; Savua-Piyemonte’nin gene Avusturya ile savaşları, hürriyet özleminin yerini milliyetçi ideallerin almasına zemin oluşturdu. Örneğin Garibaldi, 1859’da patlak veren İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı (Avusturya-Sardunya Savaşı) sırasında Mazzini’nin cumhuriyetçiliğini terk edip, Piyemonte hanedanının hizmetine girdi.

(Not 3: 1870-71’de Alman ve İtalyan ulus-devletlerinin kurulmasına, sözümona Marksist gerekçelerle “devrim değil” diyen varsa, Engels’in *Anti-Dühring*’inin [1877-78] ilgili bölümlerini genişleterek yayınladığı makaleleri içeren *Tarihte Zorun Rolü*’nü [1887-88] bir zahmet yeniden okumasını öneririm. “Bürokrasi”nin “burjuvazi”den bağımsız olarak sahneye çıkmasının tarihsel olabilirliğini kavramaya da yarar. Bonapartizmi de.)

Daha önce de ifade ettiğim gibi, her iki monarşik-militer odak (Prusya ve Piyemonte), embryonik bir ulus-devlet teritoryalitesini birleştirmek ve/ya savunmak gibi *askerî* işlevler etrafında yükselirken, ideolojik planda liberalizme, uygulamada demokrasiye düşman kesildi. Bu düşmanlığın en net ifadesi, Bismarck'ın ünlü “demir ve kan” konuşmasıdır. 1862’de Prusya parlamentosunun aşağı kamarası (*Landtag*) krala direnmek pahasına yeni askerî harcamaları onaylamıyordu. Tahttan çekilmeyi dahi düşünen Wilhelm, ezici, mütehakkim şahsiyetiyle ünlü Bismarck’ı yardıma çağırdı. Geçici başvekilliği üstlenen Bismarck, 29 Eylül’de *Landtag*’ı azarladı. 30 Eylül’de ise Bütçe Komisyonu’nda şunları söyledi:

“Prusya’nın Almanya içindeki konumu... liberalliğiyle değil, gücüyle, kudretiyle belirlenecek.... Zamanımızın büyük sorunları, nutuklar ve çoğunluk kararlarıyla değil –zaten bu, 1848 ve 1849’un büyük hatâsıydı- demir ve kanla çözülecektir.”

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

‘Burjuvazi’yi iğdiş eden ‘bürokrasi’nin anti-liberalizmi

Halil Bertay 02.08.2008

2002’de ölen Amerikalı tarihçi, Aydınlanma ve Fransız Devrimi uzmanı R. R. Palmer (*Twelve Who Ruled; The Age of the Democratic Revolution*), neredeyse altmış yıldır yararlığını yitirmeyen dünya tarihi denemesinde (*A History of the Modern World*, 1950; onuncu baskı 2006), 19. yüzyıl sonlarında baş gösteren yeni bir “zihinsel sertlik” veya “zihinsel katılaşma”dan (*the new toughness of mind*) söz eder. Bu sertlik en fazla, birey odaklı liberalizme değil, onun karşısında mevzilenirken “millet” veya “sınıf” gibi kolektif birimlere odaklanan iki kitle seferberlik ideolojisine: nasyonalizme ve sosyalizme yansdı. Bu yeni zihinsel sertliğin içinden, zamanla hem (entegral milliyetçilik biçimleri olarak) Faşizm ve Nazizm, hem (entegral sosyalizm biçimi olarak) Komünizm çıktı.

1860’larda Bismarck’ın liberalizm, seçimler, parlamentolar ve demokrasi karşısındaki inanılmaz küstahlığı, bu sertleşmenin bir parçasıydı. Aynı sertleşme Marksizmi de sardı; aynı horlama, 19. yüzyıl liberallerinden Bismarck’lara karşı duramadıkları için nefret eden Marksistlerin söylemine de –üstelik tarihsizleştirilmiş, genelleştirilmiş biçimde- girdi. Dönemin yaygın kültüründe, günümüzün toplumsal cinsiyet duyarlılıklarından eser yoktu. Ataerkil değerler yüceltilir; *macho*’luk yolunda yürümeyen oğlan çocukları ise *sissy*, “hanım evlâdı” diye aşağılanırdı. Bu çerçevede, hukuk, ahlâk, doğruluk, özgürlük ve demokrasi gibi değerlere bağlı kalmak da (sigara içmemek, geneleve gitmemek gibi) bir çeşit *sissy*’lik olmuştu. Gün, neo-Makyavelizmin, Sosyal Darwinizmin, *realpolitik*’in günüydü. Görünüşte birbirinden çok farklı, hattâ düşman iki akım olarak devletçi-milliyetçilik ve Marksizm, düşünsel planda liberalizmi ve liberalleri sağdan ve soldan hırpalamaya girişti.

Bu hırpalamanın bir ayağı bireycilik ya da topluma “atomist” yaklaşımdı. Bir ayağı “burjuva” demokrasisinin ikiyüzlülüğüydü. Üçüncü bir ayağı, liberallerin “devrimci kriz” durumlarında –tabii radikallere, ihtilâlcilere göre– gösterdiği kararsızlık veya bocalamaydı. 1848 Frankfurt parlamentosunun aczinin üzerine, 1871 Paris Komünü, Rusya’da 1905 ve 1917 Şubat-Ekim devrimleri bindi. “*Aurora*’nın toplarından korkan burjuvazi”nin, “emperyalizm ve proletarya devrimleri çağı”nda artık kesinlikle “devrimci barutunu yitirdiği”, sorgulanmaksızın nesilden nesile aktarılan bir mütearife haline geldi.

Özel olarak bu ayak Osmanlı İmparatorluğu’na, 1876-77’de Mithat Paşa ve etrafındaki Osmanlı liberallerinin, II. Abdülhamit’e fazla güvenmelerinin, karşı-devrim ihtimalini yok saymalarının, hazırladıkları anayasaya sultana olağanüstü yetkiler tanıyan maddeleri kendi elleriyle koymalarının devrimci alternatifi gibi görülen ve gösterilen İttihatçı konspirativizmi, şiddet fetişizmi, Kuran-bayrak-tabanca yeminleri, darbeciliği ve fedaiciliği biçiminde yansıdı. Liberalizm, bireyciliği içinde kitlelerden kopuk ve uzak, halka yabancı, cebir ve otorite karşısında ise her zaman boynunu eğik gibi tanıtıldı.

Liberalizmin itilip kakılmasının dördüncü ayağında, klasik İngiliz ekonomi politiği kendi sermaye birikimlerini “gecikmeli” biçimde gerçekleştirmeye çalışan egemen sınıflarca (“bürokrasi”leri ve “burjuvazi”leri dahil) geçersiz sayıldı. Prusya daha 1818’de kendi topraklarındaki iç gümrükleri kaldırırken dışarıya karşı tek ve birleşik bir tarife duvarı kurdu. Sonraki yıllarda diğer bazı Alman devletçiklerinin tek tek katıldığı bu sistem, 1834’te Alman Konfederasyonu’nun büyük bölümünü kapsayan *Zollverein* (Gümrük Birliği) haline geldi. Bu sürecin ideolojik mimarı konumundaki Friedrich List, zamanla merkantilist ve müdahaleci görüşlerini daha sistematik bir “ulusal ekonomi” teorisine dönüştürdü (*The National System of Political Economy*, 1841); Batı Avrupa’nın gelişmiş sanayileriyle rekabet içinde kalkınmanın serbest ticareti değil kapsamlı bir devletçiliği gerektirdiğini savundu. List’in “bebek sanayi”lerin (*infant industries*) uzunca bir dönem koruma altında geliştirilmesi önerisi, ardıllarınca bütün bir “genç ekonomi” (*young economy*) kucaklayıcılığına doğru genişletildi. Bu çerçevede Bismarck, *ekonomik* alanda Alman burjuvazisine istediği hemen her şeyi verdi: dışa karşı himaye, bankalara devlet desteği, kredi kolaylıkları, kalifiye bir teknik eğitim... ve sendikalaşmanın, işçi haklarının, ücretlerin baskı altına alınması. Buna karşılık, *siyasal* alanı, orduyu ve bürokrasiyi Prusya aristokrasisinin tekeline tuttu.

“Bürokrasi”nin “burjuvazi”yi ekonomik bakımdan tatmin ama siyasi bakımdan iğdiş ettiği bu düzenin harcını, hem ekonomik hem siyasal anti-liberalizm oluşturdu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Polemik alışkanlığı; üslûp ve kavrayış sorunları

Halil Berktaş 07.08.2008

(Not 1: Etimolojik sözlükler *polemik* kelimesinin ilk kullanımı için 1638'i gösteriyor. Orta Fransızcadaki *polemique*, 17. yüzyıl Fransızcasındaki *polémique*'in kökeni Yunanca *polemos* = savaş; *polemikos* = savaşçı, savaşkan. Ama Eski Yunanlılar'ın kendileri bu deyim kullanmıyordu, düşmanca saldırılar için. Demosthenes'in İÖ 4. yüzyıl ortalarında Makedonya Kralı II. Filip konusunda Atinalılar'ı uyaran söylevleri, topluca *Philippics* diye bilinir. Bu kullanım daha sonra Romalılar'a geçti. Nitekim Cicero, İÖ 44-43'te Marcus Antonius'u hedef alan on dört büyük nutkunu Demosthenes örneğinde birer *philippic* olarak tasarlamıştı.)

Çok sert, hattâ hakaretâmiz hitabet örnekleri, ateşli ve ezici tiradlar anlamında *philippic*, Yeniçağda yerini *polemik* sözcüğüne bıraktı. Herhalde bu gelişmede, matbaanın da büyük payı var. Avrupa Ortaçağ ve Osmanlı elyazmalarının pek çoğu, açık-örtük belirli bir patrona, hâmiye hitap ediyor; öncelikle onu hoşnut etmeyi amaçlıyordu. Oysa basılı eserler, mukayese edilemeyecek derecede geniş ve *anonim* bir okuyucu kitlesine seslenmekteydi. Bileşimi ve sınırları bilinmeyen böyle bir kitleyi eğitme, kazanma, ikna etme ihtiyacı, bir yönüyle bambaşka, nesnel ve gayri-şahsî bir yazım tarzını gerektiriyordu. Ama diğer yönüyle, rakiplere, muhalif ve muarızlara muamele çok daha kişisel olabiliyordu. Mahkemede veya senatoda konuşmanın yerini, belirli bir “muhayyel topluluk” (Benedict Anderson: *Imagined Communities*) önünde yazmanın alması, âdeta büyük bir arenada çarpışmaya çağırıyordu. Bu da, özellikle belirli bir broşür, kitapçık, risale literatüründe, okuyucu-seyirci önünde düello mentalitesine dâvet gibiydi.

Modernite sürecinde, bir yandan, (hukukta) ifade özgürlüğü ve (kültürde) demokratik toleransın, hazımlılığın sınırları genişlemeye devam etti. Diğer yandan, özellikle 19. yüzyılın üç büyük ideolojisi arasındaki çatışma, savaş terminolojisinin hayatın her alanını sarmasına; fikir mücadelelerinin de “kalem *savaşları*”na dönüşmesine yol açtı. Bu olumsuz mecraya en büyük katkı da liberalizmden değil, çok daha tekçi, epistemolojik özgüveni çok daha yüksek diğer iki ideolojinin 20. yüzyıl varyantlarından geldi. Alabildiğine saldırgan, çığırkan bir söylemin yerleşmesinde Faşizm ve Nazizm başı çekti. Ama Stalinizm de çok geride değildi. “Doğru çizgi”nin sırat köprüsünden en küçük “sapma” ya ırk ihaneti demekti, ya sınıf ihaneti; ya ırk nefretine lâyıktı, ya sınıf nefretine. Böylece, bilimin ve demokrasinin gerektirdiği serinkanlı tartışma ortamını yokedici; insanda akıl ve mantık bırakmayıp hezeyana sürükleyici diller türedi.

(Not 2: Aklıma, Orwell'in 1984'ündeki sinema sahnesi geliyor. Neyse ki Türk faşizminin *patrisyen* kolunun tezgâhladığı ulusalcılık, Hitler gibi karizmatik bir demagogdan, sürükleyici bir *pleb* liderden yoksun kaldı.)

Eğri oturup doğru konuşalım: 1960'larda bu polemik tarzını, maalesef Sol olarak bizler Türkiye'ye soktuk. Kırk yıl geçti. Komünizm yıkıldı, ama bu siyasal kültür orada burada varlığını koruyor. Geçmişten örnek –*SBKP(B) Tarihi*, “Buharinci-Troçkist casuslar, yıkıcılar ve vatan hainleri çetesi”ni anlatıyor: “Aslında bir sinek kadar bile güçlü olmayan bu Beyaz Muhafız cüceler,... Bu Beyaz Muhafız haşerat,... Bu aşağılık faşist uşakları....” Bir web sitesinden güncel örnek (www.sendika.org): “... iktidar tetikçisi istihbarat bülteni, entel-liboşların ve CIA ajanlarının ‘aşk gemisi’ *Taraf*...” Evet, bundan benim kuşağım sorumlu.

Türkiye'de insanların, bırakalım nasıl tartıştıklarını; herhangi bir lâfi anlayıp anlamadıkları başlı başına bir muamma. Panel ve açık oturum izleyicilerini alalım. Büyük çoğunluğu asla değişik bir şey duymayı, yeni bilgiler edinmeyi değil; tersine, sırf kendi düşüncelerini savunan birini bulup onunla özdeşleşmeyi, karşısında ise düşüncelerinden nefret ettiği

başka biriyle kutuplaşmayı; her iki yolla, kendi duruş ve aidiyetini teyit ettirmeyi arıyor. Bu tabloda, ciddi okuma veya dinlemeye yer yok.

Şimdi bunlara neden gerek duydum? Liberalizm konusunda yazıyorum ya 3 temmuzdan beri. Birileri, benim liberal olduğuma karar vermiş. Başka birileri, liberalizmi düzeltme çabamın (?) doğrultusunu yanlış buluyor. Asıl, liberalizmin “tek doğru”cu modernist-sekülerizmine yüklenmek gerekirmiş. Ben tarihçiyim; söz ettiğim *tarihsel* liberalizmin probleminin “tek doğru”culukta düğümlendiğine ikna olmam çok zor. Voltaire ve Mill referanslarım tam tersini düşündürüyor. Ama bu dahi esas meselem değil. Daha çok, Türkiye’deki katı liberalizm nefretinin nasıl oluştuğunu kurcalıyor; ülkemizin fikir tarihi, zihinsel muhit ve iklimiyle ilgili bazı saptamalar yapmaya çalışıyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

20. yüzyılda devletçilik ve devlet kapitalizmi

Halil Berktaş 09.08.2008

Biz gene dönelim, tarihsel liberalizm ve tarihsel anti-liberalizme. 19. yüzyıl sonlarının himayeci, teşvikçi, ithal ikameci uygulamaları, kapitalist modernleşmede yeni bir çizgi demektir. *Devlet kapitalizmi* 20. yüzyıl boyunca gelişip güçlendi; değişik biçimlere büründü. Birincisi, gelişmiş (liberal) sanayi ülkeleri bile, Büyük Bunalım karşısında ve sonrasında gitgide daha devletçi, Keynesçi önlemlere başvurdu. İkincisi, Faşizm ve Nazizm, İtalyan-Alman burjuvazilerini siyasî işbirlik konumunda tutmaya devam etti.

Üçüncüsü, Türkiye 1960’ların Üçüncü Dünya’sını haber veren bir süreç yaşadı. Osmanlı İmparatorluğu’nun hiç sömürgeleşmemesinin sağladığı modernizasyon fideğinde, “Avrupa ordusunun ithali” zemininde gelişen askerî-bürokratik kompleks, iki devrime öncülük etti. Hem İttihatçılar hem Kemalistler, görece liberal başlangıçlar ve bazı salınımlarla birlikte, sonunda belirginleşen bir devletçilikte karar kıldılar. Devlet eliyle “millî burjuva” yaratma çabası İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e belki en önemli devamlılığı oluşturdu. (60’lar ve 70’lerde bunu salt sınıfsal kavramlarla düşünüyor, “komprador” veya “işbirlikçi” burjuvazinin karşısına dikiyorduk; çok yalın etnik-dinî içeriğinin, Türk-Müslüman burjuvazi anlamına geldiğinin farkında değildik.)

Dördüncüsü, Bolşevik Devrimi’nin eski toplumun “bürokrasi”sini de, “burjuvazi”sini de yok etmesinin ardından, Sovyetler Birliği devletçiliğin en koyusunu uygulamaya girişti. Ekonomi planında piyasayı da reddetti, siyasal planda demokrasiyi de. Lenin için SSCB’de “tekelci devlet kapitalizmi”, ekonomiyi çöküşten kurtarmak için 1921’de devreye soktuğu NEP’le sınırlıydı. Zıddı ve alternatifi “sosyalizm”di. Stalin 1929’da NEP’e son verip “sosyalizm”e rücu etti. Bu “ikinci devrim” (a) emredici beş yıllık planları; (b) hızlı sanayileşmeyi; (c) zorunlu kolektivizasyonu kapsıyordu. Ama acaba “sosyalist üretim tarzı” mı demektir? Yoksa, tam tekelci devletçilik asıl bu muydu? En cebri, en vahşi yetiştirmeciliği

Sovyet halkları mı yaşadı? Barrington Moore'un Almanya ve İtalya için "en kötü" varyant saydığı aristokrasi-burjuvazi ittifakının otoritarizmi, parti otoritarizmine dönüşmedi mi? Bunu görmemizi engelleyen nedir? İktidardaki partinin ve diktatörlüğünün "proleter"; dolayısıyla o diktatörlüğün elinde yoğunlaşmış devlet mülkiyetinin "sosyalist" niteliği mi?

Burada çok zor bazı soru ve sorunlar var, kuşkusuz. Sonuçta, dünya Sovyet deneyimini "sosyalist" saydı; tarihin hükmü, en azından şu ana kadar, başka bir örnek ve model de olmadığından, "sosyalizm budur" şeklinde tecelli etti. Dahası (ve beşincisi), ister 1930'lardan 60'lara kazandığı (veya, maliyetleri henüz bilinmediği için kazanmış gözüktüğü) başarılarla, ister Batı'ya karşı "anti-emperyalist" bir alternatif, denge unsuru ve yardım kaynağı oluşturmasıyla, ister doğrudan süper-devlet olmanın gücü ve etkisiyle, Sovyet tipi (ya da Sovyet-Çin tipi) sosyalizm Üçüncü Dünya'da belirli bir yaygınlık kazandı. Yeni bağımsız ve/ya bloksuz Asya-Afrika ülkeleri için devletçilik, "bizi yutmak isteyen kapitalizme ve bizi mahvetmek isteyen emperyalizme" alternatifti (öyle görüldü, gösterildi, sanıldı, algılandı). Gariptir: Prusyacılık türevleri "anti-kapitalist umut" oldu. Buna karşılık görece liberal kalkınma politikaları, otomatikman emperyalizmle, işbirlikçilikle özdeşleştirildi. Öyle ki, her somut tarihsel veya güncel durumda, emperyalizmin liberalizmi savunduğunu ve empoze etmeye çalıştığını farzetmek; madalyonun diğer yüzünde, liberalizmi bizatihî emperyalizmin işbirlikçisi, Truva atı gibi değerlendirmek, bütün bir Sol yorum geleneği haline geldi.

(Not 1: Burada çok önemli bir faktör, 1875-1914 arasının Yeni Emperyalizm'inin, Marksist teoride, daha doğrusu Komintern Marksizmince ezelî ve ebedî kılınması, tarihsizleştirilmesi ve mutlaklaştırılmasıdır. Hâlâ Lenin'in tarif ettiği emperyalizm çağında yaşıyoruz ve yaşamaya devam edeceğiz! Devrim (hangi devrim?) olmadıkça, bu çağın kanuniyetleri aynen sürececek! Her aşamada, liberalizm eşittir karşı-devrim; liberalizm eşittir dışa açılma eşittir emperyalizme teslimiyet. Örneğin 12 Mart döneminin siyasî savunmaları bağlamında, Sol fraksiyonlarca yazılmış hemen bütün Türkiye tarihi denemelerinde, bu *apriorist* liberalizm-emperyalizm fobisinin şaşmaz sonuçları kolayca izlenebilir.)

(Not 2: Şu Soğuk Savaş'a özgü "büyük anlatı"ları da (*grand narratives*) tekrar düşünsük. Odd Arne Westad'ın konuya ilişkin çalışmaları, örneğin *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times* (2006) kitabı, fena bir başlangıç olmayabilir.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Liberal emperyalizm

Halil Berktaş 14.08.2008

Türkiye'de Sol hep devletçi, hep anti-liberal kaldı. Daha doğrusu, özel sektör ile özdeşleşmiş bir kapitalizm korkusundan başlayarak, derinleşen bir anti-liberalizme sürüklenip, her fırsatta devletin kanadı altına girmeye uğraştı. Peki ama devlet kapitalizmi, hattâ tekelci devlet kapitalizmi, neden *her koşulda* özel kapitalizmden daha iyi, daha ileri olsun? Marksist

teori üzerinden konuşacaksak, sonuçta bu da “burjuvazi”nin bir programı değil mi(ydi)? Faraza KİT’lerin –devlet tekel ve yarı-tekellerinin- güçlendirilmesi, sonuçta “burjuva devleti”nin güçlendirilmesi anlamına gelmiyor mu(ydu)?

Sosyalist Solda bu soruya hiçbir zaman mantıklı, tutarlı bir cevap verilemedi. Artık aramızdan ayrılmış olan tarihsel kişilikler de cevap veremedi –ne, Sovyet çizgisindeki Behice Boran ve Sadun Aren, hattâ ne de Mehmet Ali Aybar-, “ceberrut devlet geleneği”ne onlardan çok daha karşı olduğu halde. Problemin bir bölümü, 19. yüzyıldan itibaren devlet sektörünün büyüklüğü, ekonominin çoğunu kaplamasıydı. Bizatihî proletaryanın oluşumu, devletin enfastrüktür şirketleri (vapur, tramvay), manifaktürleri (feshane, peksimethane, baruthane) ve sonra fabrikalarına (şeker, mensucat) bağlıydı. Dolayısıyla sendikalaşma mücadelesi de buralarda yoğunlaşıp belirli başarılar kazanıyor; işçi örgütleri, görece küçük ve dağınık özel işletmelerin sendikasız vahşetine karşı, devletten kopardıkları tâvizlerin güvencesini tercih edebiliyordu.

Belki bunun kapısını araladığı patriyarkal vesayet ve himaye ideolojisi yüzünden, habire “sınıfsallık”tan söz eden Sol, en azından ekonomik alanda, bir türlü Türkiye devletini sınıflar üstü görmekten kurtulamadı. Ama herhalde devletin soyut bir “kamu yararı/çıkarı” ile özdeşliği illüzyonunu en fazla güçlendiren şey, iç/dış, yerli/yabancı sorunsalıydı. 1980’lerin sonlarından bu yana, tipik olarak Mümtaz Soysal’ın simgelediği özelleştirme karşıtlığının karakteristik söylemini hatırlayalım. Osmanlı ve sonra modern Türk devleti, reel bir olgu olarak emperyalizm ile ve aynı zamanda bunun etrafında türeyen, genelleştirilmiş-abartılmış “emperyalizm” algıları ile karşıtlık içinde “millî”leşti. Devlet mülkiyeti, bu “millî”lik üzerinden, sanki bütün halka aitmiş gibi bir görüntü kazandı. “Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle” fantezisi ile Altı Ok’un devletçilik ve milliyetçilik ilkeleri arasında bir uyum, bir mütakabiliyet oluştu.

Bu emperyalizm takıntısı da, ona eşlik eden liberalizm takıntısı da, kuşkusuz kendi döneminde belirli bir gerçeklikten kaynaklanıyordu. John Gallagher ve Ronald Robinson’un, elli küsur yıl geride kalmasına karşın önemini koruyan bir makalede dikkat çektikleri gibi, 19. yüzyılın başlarında ve uzun süre, Büyük Britanya’nın “serbest ticaret emperyalizmi” aracılığıyla “informel imparatorluk” arayışı yürürlükteydi (*The Economic History Review*, Second Series, VI/1, 1953). Nitekim *Komünist Manifestosu* (1848), Avrupa dışı toplumların kendilerini dışarıya kapatan duvarlarını, kapitalizmin öncelikle ucuz sanayi ürünleriyle bombardımana tutup yıktığını söylüyordu. 1838 Türk-İngiliz Ticaret Sözleşmesi, Cumhuriyet döneminde adetâ Marx ve Engels’in bu fikrinin bir uygulaması çerçevesinde yorumlandı. İlginçtir: bu yorum çizgisini önce –Friedrich List’in “ulusal ekonomi”sinin takipçilerinden- bir CHP ve Tek Parti ideologu olarak Yusuf Kemal Tengirşenk geliştirdi. Ardından, 1964’te *Sosyal Adalet*’te yayınlanan “Feodal Bir İmparatorluktan Bir Yarı-Sömürge Haline Geçiş Süreci” başlıklı çalışmasıyla (babam) Erdoğan Başar (Berktaş), aynı çizgiyi Marksizm alanına taşıdı. 1960’lar ortamında bu yazı, hem Doğan Avcıoğlu’nun *Türkiye’nin Düzeni*’ni (1969), hem Ahmet Yücekök aracılığıyla bazı CHP çevrelerini etkiledi. Bugün bu geçişleri, Marksizme giriş-çıkış ilişkilerini, Bakhtin-vâri döngüsellikleri yeniden düşünmek ilginç oluyor.

“Ah, keşke olmasaydı” türü hayallere sürüklenmemek için, unutmayalım ki “serbest ticaret emperyalizmi”nin yanı sıra, emperyalizm ile liberalizmin başka örtüşmeleri de söz konusuydu. Örneğin *liberal emperyalizm* başlı başına bir olguydu. Simon Schama, İrlanda’daki korkunç 1845-52 “patates kıtlığı” sırasında, “insanlar yaban lâhanası yer ve bebeklerini toprağa verirken”, İngiliz Hazinesi’nden Charles Trevelyan’ın, hem piyasaya müdahale olur diye yardımı engellediğini, hem İrlandalıları gelecekte hükümete bel bağlamamayı öğütlediğini hatırlatır. Gene Büyük Britanya’nın, milyonlarca

Çinliyi zehirlemek pahasına Çin'e afyon sokma serbestisi veya imtiyazını korumak amacıyla giriştiği Afyon Savaşları da (1839-42, 1856-60) aynı döneme rastlar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tanzimat'tan İttihatçılığa, bir dönemin ikilemleri

Halil Berktaş 16.08.2008

Ezilenlerin emperyalizm ve liberalizm karşıtlığının birlikte, iç içe tırmanması açısından, “serbest ticaret emperyalizmi” ve “liberal emperyalizm”den de daha genel bir faktör, Avrupalılar’ın Avrupa dışında yaptıklarıydı. Eugene Burdick ve William Lederer’in *Çirkin Amerikalı*’sından (*The Ugly American*, 1958) çok önce, 19. yüzyılda dünya çirkin İngiliz, Fransız, Alman ve İtalyanlar’ı tanıdı. Bu dönemde Batı hem liberaldi, hem alabildiğine benmerkezci (= Avrupa-merkezci). Bir yandan, insanlığın kesintisiz tekâmülüne, giderek mükemmele erişme kapasitesine inanıyordu. Diğer yandan, kendi modeli ve evrim çizgisini “medeniyet misyonu” çerçevesinde yeryüzünün “yeni yakalanmış, somurtkan, yarı-şeytan yarı-çocuk” kavimlerine (Rudyard Kipling) dayatma özgüvenini taşıyordu.

(Not 1: Gareth Stedman Jones da 1960’larda Marksist olarak yola çıkıp, zaman içinde sosyalizmin olgun, dikkatli tarihçisine dönüştü. 31 Ekim 2007’de Cambridge’de verdiği konferansı, 2 Nisan 2008’de Harvard’da tekrarladı (*Radicalism and the Extra-European World: The Case of Marx*). Anlatımının bir boyutu, vatanlarında hukuka, demokrasiye, insanlık normlarına saygılı Avrupalılar’ın, “ilkel”lerin diyarlarına ayak bastıkları anda kendilerini nasıl her türlü kuraldan âzâde saydığını kapsıyordu.)

(Not 2: Edward Said, Pontecorvo’nun *Cezayir Savaşı*’nı (*La Battaglia di Algeri*, 1965), gene Pontecorvo’nun *Queimada*’sıyla birlikte (1969), siyasi sinemanın gelmiş geçmiş en büyük iki örneği sayıyordu. İlkinde, önce Hindicini’de savaşmış; Dien Bien Phu yenilgisinden sonra Cezayir’e aktarılmış Fransız paraşütçülerinin zulmü önemli yer tutar. Filmdeki Albay Mathieu tipi, gerçek hayattaki Massu ve Bigeard gibi paraşütçü komutanlarının bir karışımıdır. Kurgunun bir noktasında, bir FLN lideri *para*’larca yakalanır. Yanında Albay Mathieu, önce basının önüne çıkartılır, sonra işkenceye götürülür. Sorguda ölür veya intihar eder (ayrıca bkz. Henri Alleg, *La Question*). Bu sefer gazetecileri tek başına göğüsleyen Albay Mathieu, hem Fransız sömürgeciliğinin nimetlerinden yararlanmak, hem de ahlâkçılığı elden bırakmamak isteyen liberal aydınlarla alay eder. Pontecorvo’nun ortak senaristi Franco Solinas’a, daha sonra, Mathieu tipini fazla şık ve soylu gösterdiği eleştirisi yöneltildi. Solinas buna, “Batı uygarlığı ne kaba saba, ne de kültürsüz olduğu için” Mathieu’yü “zarif ve kültürlü biri” olarak resmettiği karşılığını verdi.)

Bütün bunlar çok çelişkili bir gerçekliğin parçalarıdır. Onun için de, Osmanlı’nın “uzun 19. yüzyılı” boyunca Avrupa ile –Atilla İlhan’ın *Hangi Batı*’sını haber veren- karmaşık bir aşk-nefret ilişkisi yaşanır; “Garp medeniyeti”ne hayranlık,

zamanla yerini “kahpe”ye, “tek dişi kalmış canavar”a bırakır. *Çanakkale Şehitleri*’nde Âkif, Avrupa-merkezciliği baş aşağı çevirerek, “yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi” Avrupalılar’ın, kendilerini “gösterdiği vahşet”le açığa vurduğundan söz eder. Artık çelişkili realite gitmiş, sırf nefret kalmıştır. Sorun, o tarihî dönemin gerçekliği değil, yol açtığı reaksiyonlar içinde donup katılaşması, ebedileşmesidir. Günümüzde, ikide bir coşup kürsülerden *Çanakkale Şehitleri*’ni okuma alışkanlığı ile demokratikleşme ve Avrupalılaşma reformlarını sürdürme ihtiyacı, kolay kolay telif edilemez.

Türkiye’de bu katılaşma, büyük 1908-22 krizinin, daha özel olarak 1912-18 alt-döneminin ürünüdür. Tabii ardında uzun bir gelişme vardır. Tanzimat’la birlikte Osmanlı toplumunda çeşitli düaliteler oluşur. Bir *alla turca* denizinde, *alla franca* yaşam tarzının sürdürüldüğü her yer *enclave*’leşir; bütün sâkin veya mensupları “yabancı” kabul edilir. *Alla franca*’yı kuşatan kültürel-sınıfsal tepki ve kıskançlıklar Felatun Bey’den başlayıp, Ahmet Mithat’ın “dekadan”larından (yani *Servet-i Fünun*’culardan) geçerek, İttihatçılar’ın Tevfik Fikret düşmanlığına ulaşır. Berna Moran’ın “alafranga züppe”den alafranga hain’e” diye tarif ettiği süreçtir bu. O gün bugündür, Galatasaray ve Robert Kolej gibi eğitim kurumlarına kuşkuyla bakılmasına yansır. Günümüzde, faraza Murat Bardakçı’nın 2005’teki, asla unutulmayacak yazısında, Abdülhamid’e suikast düzenleyen “Ermeni teröristleri”ni (istibdat karşıtlarını, demek istiyor) alkışlayan Tevfik Fikret ile “Boğaziçi Üniversitesi tarihçileri” arasında bir ihanet bağlantısı kurma çabasında somutlanır. On yıldır aldığım tehdit mektuplarında, “hain olduğunuz zaten nerelerde okuduğunuzdan belli, zira oralara Türk çocukları asla giremez” gibi bir *aşağılık kompleksi* söyleminin sürekliliğinde; sonra, Ergenekoncu işçi partisinin imalâtı “Sorosçu çocukları” montajlarında yaşamaya devam eder.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şu Fikret ve Abdülhamit meselesi

Halil Berktaş 21.08.2008

1905’te Osmanlı İmparatorluğu’ndaki bütün devrimci akımlar Abdülhamit’e düşmandı. Etnik-dinî kökenleri ne olursa olsun. Esas dâvâ istibdat ile hürriyet arasındaydı. O çağda, Marksistler’in değil ama anarşistlerin ve diğer küçük, illegal grupların mücadele yöntemleri arasında suikastlar önemli bir yer tutuyor; geri toplumlarda, kitleleri uyandırma zahmetine katlanamayacak kadar sabırsız aydın-öncülerce benimseniyordu. Habsburg ve Romanov hanedanları en popüler hedefler arasındaydı. Yerine göre, işin içine ulusal özelemler de giriyordu. Bu da anlaşılır bir şeydi, çünkü Rusya ve Avusturya-Macaristan hem anti-liberaldi, hem de birer “milletler hapishanesi”. Zaten “demokratik” ve “millî” programları birbirinden ayırt etmek de çoğu zaman mümkün olmuyordu.

Bu açıdan, faraza 13 Mart 1881’de Rus Çarı II. Alexander’ın, ya da 28 Haziran 1914’te Arşidük Ferdinand’ın katli ile 21 Temmuz 1905’te II. Abdülhamit’e yapılan başarısız suikast girişimi arasında pek bir fark yoktur. Esasen II. Alexander en az beş defa öldürülmek istenmiş; sonuncusu hariç hepsinden kıl payı kurtulmuştu. İlkinde, 4 Nisan 1866’da Dimitri Karakozov’un pususunu atlatmış; ikincisinde, 20 Nisan 1879 sabahı elinde tabanca kendisine doğru gelen Alexander

Solovyev'i görünce koşarak kaçmaya başlamış, ardından beş el ateş edip ıska geçen Solovyev yakalanmış ve 28 mayısta asılmıştı. Üçüncüsünde *Narodnaya Volya* (Halkı İradesi) grubu, Aralık 1879'de Livadya-Moskova demiryolunu havaya uçurdu, ama çarın trenini tutturamadı. Dördüncüsünde, 5 Şubat 1880 günü gene *Narodnaya Volya* mensupları, Kışlık Saray'ın yemek salonunun tam altına gelen nöbetçi odasında bir bomba patlattı; 67 kişi öldü veya yaralandı, ama akşam yemeğine geciken çara gene bir şey olmadı.

13 Mart (eski tarihle 1 mart) 1881'de II. Alexander'ın sonunu getiren ise, bir bakıma kendi cesaretidir (demek sırf Abdülhamit değilmiş, tehlike karşısında soğukkanlılığını koruyan). Her pazar yaptığı gibi, yedi Kazak tarafından korunan arabasıyla bazı muhafız birliklerini teftişe gidiyordu. Alışılmış güzergâhından geçerken, önce Nikolay Risakov adında bir genç, atların altına bombasını attı. Çar kurşun geçirmez arabasından çıktığı anda, Risakov'un kalabalıktaki birilerine seslenmesinden etrafta başka suikastçılar da olduğu anlaşıldı. Ama polis şefinin uyarısına karşın II. Alexander ısrarla olay yerini görmek istedi ve tam caddedeki çukura bakarken, Ignacy Hryniewicki'nin attığı ikinci bomba ayaklarının dibinde patladı (ülkesi Polonya'nın defalarca paylaşılmış ve nihayet 1867'de, bizzat II. Alexander tarafından ilhak edilmiş olduğunu unutmayalım). Bacakları parçalanan Çar kan kaybından öldü. İvan Emelyanov adındaki üçüncü bombacının da yakında hazır beklediği, ancak daha sonra anlaşıldı.

Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand ile karısı Sophie'nin kaderi daha iyi bilinir –28 Haziran 1914 günü Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da öldürülmeleri, Birinci Dünya Savaşı'nı tetiklediği için. Bir kere daha, bütün bir devrimci-milliyetçi ekip söz konusuydu: Danilo İliç'in koordine ettiği Gavrilo Princip ve beş arkadaşı, Güney Slavlar'ın yaşadığı toprakları Avusturya-Macaristan'dan koparıp geleceğin Büyük Sırbistan veya Yugoslavya'sına katmayı amaçlıyordu.

Orta-lise düzeyinde “millî tarih”imizin dünya tarihinden tamamen kopuk olarak ele alınması yüzünden, en küçük bir komparatif perspektif oluşmaz. Örneğin 1918 sonrasında Avrupa'da herkesin birbirinden anayasa ithal ettiğini; dahası, Avusturya anayasasına göre egemenliğin “halk”tan, Polonya, İrlanda ve Yunanistan anayasalarına göre ise “millet”ten kaynaklandığı bilmeyişimiz, Türk anayasacılığını kendine özgü (*sui generis*), “hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” ilkesini yalnızca Mustafa Kemal'in kendi kişisel dehasının ürünü sanmamıza yol açar.

Dönemin suikastları için de böyle. Ama bu cehalet Tevfik Fikret için geçerli değil, kuşkusuz. Kendi çağının farkındaydı o. II. Alexander ile II. Abdülhamit arasında bir fark görmüyor; bütün Jönler gibi “Kızıl Sultan”dan kurtulmayı özliyordu. 21 Temmuz suikastçılarının “Ermeni”liği değildi önemli olan. “Bir Lâhza-i Ta'ahhur” şiirinde, “avcı”nın attığını vuramamasına bu yüzden hayıflanmıştı.

Bu tarihsel ânı bugünden geriye bakarak etnikleştirme ve güncelleme; (ASALA cinayetlerini çağrıştıracak tarzda) “Ermeni terörist”lerin “Türk” padişahına ihaneti gibi sunma çabaları hakkında ne denebilir ? Anakronizm (= belirli olgu ve kavramları henüz mevcut olmadıkları zamanlara teşmil etmek), doğru dürüst tarih ve metot eğitimi görmemiş amatörlerin sıkça düştüğü bir hatâdır. Ama galiba burada sırf cahillik değil, kötü niyet de söz konusu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fikret, Köprülü, Atatürk

Halil Berktaş 23.08.2008

Düşünmüştüm ki, pek çok şey gibi sağda ve solda yaygın liberalizm düşmanlığının da kökleri İttihatçılıkta yatıyor. Erken dönem Türk milliyetçiliğinin sokak (*street nationalism*) varyantının öncüsü Ömer Seyfeddin'in, sadece liberalizmden değil, düpedüz "insanlık" ve "evrenselcilik"ten ne kadar nefret ettiğini yazacaktım (yazacağım da). Derken bunu dile getirdiği hikâyeleri, Tevfik Fikret'e beslediği özel kini de yeniden hatırlattı. Birden fark ettim ki 19 ağustos (salı), Fikret'in (1867-1915) 93. ölüm yıldönümü. Jön Türk Devrimi'nin yüzüncü yılı kutlandı da, Fikret'i anan çıkmadı pek. Ya da ben mi algılamadım?

Meğer Fuad Köprülü de yaşamış aynı üzüntüyü. 21 Ağustos 1921'de *İkdam*'da çıkan yazısına "Son çeyrek asırda yetiştirdiğimiz en büyük sanatkârın ebediyete karıştığı gün! Edebiyatımız için unutulmaz bir tarih..." diye başlıyor. Devamında, şairin ölümünden sonra geçen altı yılda "Fikret'in dostu olduklarını iddia eden muasır[ın], seneden seneye biraz daha azaldığından]" yakınıyor: "Acaba ne olmuştu ki bu eski hararetli dostlar birden bire meydanlardan siliniverdiler? Bu muammayı anlamak kabil olamadı."

Sanırım Köprülü kasten bilmezlikten gelmiş; bir tecahül-ü ârif örneği sunmuş. Yoksa, bütün düşüncesi "hürriyet" ve "medeniyet" etrafında örülen; despotizme karşı *Sis* şiirini yazan; 1890'larda defalarca evi basılıp gözaltına alınan; (*Tarih-i Kadîm* ve *Tarih-i Kadîme Zeyl*'de) insanları birbirine düşürdüğü gerekçeyle bütün dinleri reddeden; Abdülhamit'e olduğu kadar, (*Han-ı Yağma*'da) İttihatçıları saran iktidar yozlaşmasına da karşı çıkabilen; nihayet *Halûk'un Amentüsü*'nün

"Milletim nev-i beşerdir, vatanım ruy-i zemin"

mısraıyla zamanının bütün tabularına meydan okuyan Fikret'in, Osmanlı muhafazakârlığının, İslâmcılığın ve yabancı düşmanlığının çapraz ateşinde kaldığı, tartışılmayacak derecede açıktır.

İnternette basit bir gezinti, bunu hemen gözler önüne seriyor. "II. Abdülhamit'e suikast" anahtar sözcükleriyle baktım; karşıma çıkan web sitelerinin çoğunda, 21 Temmuz 1905 girişimini kâh "ulu hakan"çılık, kâh Türkçülük açısından lânetleyen birkaç temel metin, küçük değişikliklerle tekrarlanıyor. Herkes kendini anakronizme kaptırmış; bu arada Murat Bardakçı da bir değil birkaç kere yazmış; kör kör parmağım gözüne, olayı bazen "Ermeni terörizmi" üzerinden okuyor, bazen de (suikastçılarla işbirliği yapan Charles Edward Jorris'in Belçikalı olmasından hareketle ve Sabancı

cinayetine göndermeyle) “zaten Belçika daima bize saldıran teröristleri himaye etmiştir” türü mesajlar veriyor. *Millî Gazete*’den biri, Fikret’in “Mason”luğuna, “ımanı es geçme”sine, “maddecî söylem”ine demediğini bırakmayıp, sonuçta panzehir diye “cennetmekân Mehmed Âkif Ersoy”u önermiş. Bir yerde, başka kaynaklardan kes-yapıştır yöntemiyle apartılmış bir yazının son paragrafında, Fikret’in isminin önüne parantez içinde (*şerefsiz*) sözcüğünün eklendiği gözleniyor.

Şerefsiz, öyle mi? Tevfik Fikret ile Orhan Pamuk’a saldıranlar aynı kafada. Ama bir de, o günleri yaşamış birinin tanıklığına başvuralım: “‘Fikret sadece bir şair, ama son derece iyi bir şair değil, aynı zamanda devrimci düşün felsefesinin de bir büyük temsilcisidir Sabiha’ dedi ve heyecanla devam etti sözlerine: ‘Onu oku kızım, tekrar tekrar oku, defalarca oku.... Onda gerçek insanıyeti, üstün insanlık duygularını göreceksin. Hem de kristalize olmuş, apayrı bir şekilde. Fikret’in düşünce ve duygularını idrak edebilmek, insan olma yolunda ileri adımlar atabilmek demektir Sabiha. Fransa’daki toplumcu hareketin etkisini onda görmek mümkündür. Yani o, halkının lehine olan her olumlu eyleme katılmaya hazır bir başkaldırıdır. Ezenin karşısında, ezilenin yanındadır. Putları yıkmak, tek bir insanın egemenliğini yıkmak, ya da sınıfların hâkimiyetini yıkmaktır onun amacı. Bunun için kafasını eğitmiş; bilinçle, duygu ile yoğrulmuş sağlam temelli şiirlerini bunun için asil ve büyük bir solukla yazabilmiştir. O, Osmanlı toplumunun kaderci çizgisindeki çıkmazı görmek, teşhis etmek, bunun için de çıkar yollar aramak bahtiyarlığına erişmiş ve bu heyecanla o çıkmazı oluşturan setleri yıkmaya çalışmış[tır].’”

Bu alıntıyı kullanmamın bazı nedenleri var. Özel, entim bir sohbetin parçası. Dolayısıyla artık devletin tepesindeki Atatürk’ün belki en içten, en kişisel sesi. Fikret’i tamamen gerilik ve istibdat ile mücadele bağlamında değerlendiriyor. Abdülhamit’e suikastı desteklemesine en küçük bir tepkisi yok. İttihatçılar’dan farkı da çok belirgin.

Hiçbir meseleyi Atatürk’ün otoritesine yaslanarak çözmekten yana değilim. Ne ki, bazen insanın “şu Atatürkçüler, Atatürk’ün tırnağı olabilse” diyeceği geliyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İttihatçıların ve Rus Sosyal Demokratlarının

Halil Berktaş 28.08.2008

Liberalizm sadece Türkiye’de değil, Rusya’da, Çin’de, sömürge veya yarı-sömürge kökenlerden başlayıp moderniteye devletçi bir cebri yürüyüşle yetismeye çalışan diğer ülkelerde de, yok veya çok zayıf. Ben bu yelpazeyi bir arkaplan gibi kullanarak, ama hepsini tek tek irdelemeye kalkışmadan, özellikle bu topraklarda liberalizmin yoğun biçimde küçümsenme, horlanma örnek ve dönemleri üzerinde duruyorum.

Taraf çıkmaya, ben de bu köşede yazmaya daha yeni başladığımda, Ege Cansen'in bir makalesinden hareketle, düşünce hayatımızda çok rastlanan savaş ve ölüm hayranlığını kurcalamaya girişmiş (22, 24, 29 Kasım 2007); oradan, "İttihatçılığın ön-faşizmle paylaştığı düşünce ortamı"na sıçramıştım (6 aralık). Şöyle demiştim (özetle): Jön Türkler sadece mazlum bir milletin devrimci-demokratları değildi. Yönettiği diğer halklara kuşku ve nefreti giderek derinleşen bir imparatorluğun da (1908'den itibaren) başındaydılar. Bu yüzden Türk milliyetçiliği, sadece modern emperyalizme değil, öncelikle "öteki" millet ve milliyetçiliklere karşı bir ideolojik silâh olarak şekillendi. İttihatçılar İkinci Enternasyonal'in Marksist anti-emperyalizminden alıntılarla yetinmediler. 19. yüzyıl sonu milliyetçiliklerinin birbirleriyle boğazlaşmakta kullandıkları teorileri de ithal ettiler. Bir ön-faşizm ortamında boy atan fiziksel antropoloji, ırkçılık, Sosyal Darwinizm, savaşseverlik, Nietzsche tarzı ahlâk-üstülük (*amorality*), gene Nietzsche tarzı üstün insan (*übermensch*) hayranlığı, şiddet fetişizmi ve enerji sarhoşluğu, bu kanaldan İttihatçılığa ve genel olarak Türk milliyetçiliğine girdi.

(Not 1: Sosyal bilimlerde bu "ön" (*proto*) sıfatı ya da öneki (*prefix*), belirli süreçlerin ara-konaklarını; herhangi bir fenomenin olgun veya daha ileri biçimlerine ulaşmadan önceki halini anlatmak için kullanılır. 2000-2005 yıllarının Ermeni soykırımı tartışmaları bağlamında, 1915 için birkaç kere ön-soykırım (*proto-genocide*) deyimine başvurduğumda, Gündüz Aktan çok şaşırmış; *Radikal*'deki köşesinde, Halil Berktaş şimdiye kadar kimsenin duymadığı kavramlar icat ediyor diye, aklınca alay etmeyi denerken, kendi bilgisizliği ve düşünce sınırlarını açığa vurmuştu. Ben 1915 faciasının "soykırım mı, değil mi" ikilemi içine hapsedilmesinden rahatsızdım –ve gene rahatsızım; dar-hukukçu yaklaşımın dışına çıkarak, *tarihselliğini* yakalamaya çalışıyordum- ve gene çalışıyorum. İşte bu çerçevede, 19. yüzyılın ikinci yarısının giderek sertleşen, sağcılaşan, hunharlaşan milliyetçilikleri ve bunların giriştiği etnik temizlik hareketleri ile Nazizm ve Yahudi soykırımı arasında bir ara-konağa yerleştirdiğim Ermeni trajedisi için *proto-soykırım*, Avrupa çapındaki makro-bağlamı için de *ön-faşizm* terimlerini kullanmıştım –ve kullanmaya devam ediyorum. Hitler'e atfedilen "Ermenileri kim hatırlıyor ki?" sözü, aslında aynı gerçeğin daha grotesk ifadesidir. Anlarsınız veya anlamazsınız. Ama yeri gelmişken, eğer herkes sadece kendinden önce mevcut kavramlar dağarcığını kullanmaya devam etseydi, bilim ve fikir hayatında en ufak bir gelişme olmayacağını da belirtmeliyim.)

Her neyse. Bu İttihatçı ön-faşizmi ve Sosyal Darwinizmine döneceğimi söylemiştim.

Olmadı; dokuz aydır araya bir yığın başka konu ve parantez içinde parantezler girdi.

Ama şimdi tam sırası. 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl başlarına kadar liberalizme karşı gelişen bazı tepki türlerinin karışımı, Jön Türklerin sert, milliyetçi, merkezîyetçi kanadınca gerçekleştirildi. Türkiye ve Rusya arasındaki bazı paralelliklere daha önce değinmiştim (24 Nisan 2008). Çarlık ve Abdülhamit rejimlerinden kaçanların çoğu ya Paris'te, ya Zurich ve Cenevre'de beraberdi (Ruslar için bkz, E. H. Carr, *The Romantic Exiles*, 1933). Jönlerin birinci kongresi 4-9 Şubat 1902'de Paris'te yapıldı. Delegeler Osmanlı devleti için merkezi yönetim isteyenler ile âdem-i merkezîyet yanlıları arasında ikiye bölündü. Ahmet Rıza'nın merkezîyetçi platform ve grubu, Prens Sabahattin'in âdem-i merkezîyetçilerine ağır bastı. Bu andan itibaren, İttihat ve Terakki (önce Terakki ve İttihat) Cemiyeti ile Teşebbüs-ü Şahsî ve Âdem-i Merkezîyet Cemiyeti, fiilen ve resmen iki ayrı ve rakip parti haline geldi. Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) ikinci kongresi 1903'te Belçika'da başladı, Londra'da devam etti. 17 Kasım'da parti Lenin'in örgütsel merkezîyetçileri ile Martov'un

örgütsel âdem-i merkeziyetçileri arasında ikiye bölündü. İlk ağızda, Lenin kanadı Martov’a ağır bastı. Bu andan itibaren, Bolşevikler ile Menşevikler iki ayrı fraksiyon olarak gelişti. 1905-17 arasında bu fraksiyonlar giderek rakip ve düşman partilere dönüştü.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İttihatçı ideolojisinin görece özerkliği ve uzun vâdeli sonuçları

Halil Berktaş 30.08.2008

Evet, çok da keyfi değildi bu merkeziyet ve iktidar vurgusu. İttihatçılar olsun, Rus Marksistleri olsun, çok sert bir dünyada yaşıyordu. Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu birer şiddet toplumdur. Ayrıca Osmanlıların etrafı ek şiddet çemberleriyle kuşatılmıştı.

Ne ki, cebir ve şiddeti, otoriteyi, diktatörlüğü teorileştirmenin –hangi gerekçeyle olursa olsun- *önceden tahmin edilemeyen* sonuçlarının da olması kaçınılmazdı. Kant, Hegel, Marx (ve diğer tarih felsefecileri), geçmişte adına “yasa” denebilecek bazı istikrarlı sebep-sonuç ilişkileri aramakla kalmadılar. Bu “yasa”ları geleceğe uzatmaya kalkıştılar. Sadece geri teknik ve teknolojilerden daha ilerilerine, ya da görece basit toplumsal örgütlenme biçimlerinden giderek daha karmaşıklarına doğru bir gelişmenin *saptanması* değildi bu. Çok daha fazlasını: zaman içinde nasıl bir düzen veya sosyal formasyonun –Spengler’e göre Kayzercilik çağının; Marx’a göre sosyalizm ve sonra komünizmin; Henry Maine’e göre, özgür birey tercihlerine dayalı “sözleşme toplumu”nun; en son Fukuyama’ya göre ebedî bir kapitalizmin- hâkim olacağını *öngörme* iddiası taşıyordu. Beklentileri farklıydı ama hepsi tarihin belirli bir *yöne* gittiğine inanıyor; öznel ütopyasını bir kanuniyet ve zaruret kılığında sunuyordu.

Gelmiş geçmiş bütün tarih felsefecileri ile birincil kaynaklar üzerinde bilfiil çalışan “pratisyen” tarihçilerin (*practicing historians*) yolları bu noktada ayrılıyor. 1850’den bu yana, sosyal bilimleri herhalde en fazla Marksizm zenginleştirdi. Ama çağdaş tarihçilik, Marx’ın kiler de dahil ileriye dönük hiçbir “yasa” projeksiyonunu kabul etmiyor; tarihe herhangi bir yön biçmeyi olanaksız sayıyor.

Negatif bir kuşkuculuktan ibaret değil bu tavır; temelinde sağlam bir metodolojik ilke yatıyor. Ernest Gellner’in ifadesiyle, “insan biyolojik bakımdan eksik programlanmış bir yaratık.” Genlerimiz şu veya bu maddî koşullarda, değişik problemler karşısında, hele kolektifler halinde ne yapacağımızı hemen hiç belirlemiyor. İnsan toplulukları için kültür, biyolojiden çok daha önemli. Aşağı yukarı aynı teknolojik eşik üzerinde yer alan toplumlar, bakıyorsunuz, yüz yüze geldikleri (ortak) problemlere değişik çözümler bulmuş, çok farklı kurumlar yaratmış. Bu özgül deneyim, çözüm ve

kurumların toplamı, kendine has bir kültürü oluşturuyor. Gene bakıyorsunuz, böyle her bir spesifik kültür birikimi toplumun sonraki tercihlerine kuvvetle yansıyor. Seçenek yelpazelerini doğa değil kültür şekillendiriyor. Toplumlar kendilerini çok büyük ölçüde kültür aracılığıyla yeniden üretiyor.

Bu yaklaşımın İttihatçılık, milliyetçilik ve liberalizm tartışmalarıyla ne ilgisi var? Öncelikle şu: ideoloji dahil kültürün süreklilik kapasitesini çok daha ciddiye almamız lâzım. Marksizm, materyalizmde fazla ileri gitti. Önce, güçlü bir sosyo-ekonomik determinizm yarattı. Sonra da indirgemecilikten rahatsız oldu, çıkış yolları aradı. 1960’larda Batı Marksistlerinin “ideolojinin görelî özerkliği”ni (tekrar) vurgulamaya başlaması yetmedi, ekonomik temel/üstyapı kalıplarını kırmaya. Oysa şimdi elimizde, kültür ve ideoloji kertesinin olanca önemini kavramaya daha elverişli araçlar var. Yukarıdaki analiz, birincisi, herhangi bir ideo-kültürel geleneğin, kendi doğuş koşullarını aşan bir ataleti ve ağırlığı olabileceğine; ikincisi, kökeninden çok daha ötelere uzanan bu itilimin nereye varacağını kestirmenin olanaksızlığına dikkat çekiyor. Tam da bu yüzden günümüz tarihçileri, tarihte en önemli yasanın “istenmeyen, öngörülemeyen sonuçlar yasası” (*the law of unintended consequences*) olduğunu konuşuyor.

Onun için, İttihatçılığa hayat veren koşullar başka; İttihatçı ideolojisinin tarihsel çerçevesinden kopma kapasitesi ve koptuğu andan itibaren etkileri gene başka. RSDİP’in 1903 kongresinden itibaren, Bolşevikler için Menşevikler liberal dönemlerden başka bir şey değildi. Dolayısıyla örgütsel merkezîyet ilkesi de mutlaklaştı, tartışılmaz hale geldi. Sonuç malûm. Aynı şekilde, Jön Türklerin 1902 kongresinden itibaren İttihatçılar için de liberalizm, Prens Sabahattin demekti, Osmanlı Ahrar Fırkası demekti, Hürriyet ve İtilâf demekti. *Alla franca* “züppe”ler, devleti bölmek ve yıkmak için adem-i merkezîyet öneriyor; İngiliz-Fransız liberal emperyalizminin yolunu açmaya çalışıyordu. Sonra bu İştirakçi Hilmi de nereden çıkmıştı? İşçi haklarının sırası mıydı? Yedi düvel üzerimize çullanmışken “hain”lerin (içeride) *hürriyet* istemesinin, günün (dışa karşı) *istiklâl* görevinin gerektirdiği “millî birlik ve beraberliği” sabote etmekten başka ne anlamı vardı?

Eh, bunun da sonuçları karşımızda duruyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Önce Ömer Seyfettin, sonra Işık Koşaner

Halil Berktaş 04.09.2008

(Not 1: Işık Koşaner’e bir cevap da ben vereceğim, ama şu başladığım düşünce silsilesini tamamlamam lâzım.

Çocukluğumda İzmir’de seyrettiğim bir piyeste, entellektüel bir kadın, yemeğe oturmak için sabırsızlanan misafirlerine “önce Jean-Jacques Rousseau, sonra ördek!” diyordu. Eseri çıkaramıyorum; o yaşta çok komiğime gitmiş olmalı ki, bu

kadarı takılmış aklıma. Şimdi bile, önüme birkaç iş birden yığıldığında içimden hep “önce Jean-Jacques Rousseau, sonra ördek” derim. İşte o misal: Önce Ömer Seyfeddin, sonra Işık Koşaner. Önce İttihatçılar, sonra Işık Koşaner.)

(Not 2: Bir ideolojinin tarihsel kökeni ve çerçevesinin ötesine taşınmasında, sanat ve edebiyat çok etkili. Bir insanlık ânını alıp zamanın dışına çıkarıyorsunuz. Mehmet Âkif 1915’te “Çanakkale Şehitleri”ni yazdı, 1921’de İstiklal Marşı sözlerini. Birincisi hayli somuttur: *Boğaz Harbi, Marmara, donanma, bomba şimşekleri, siper, nefer, binlerce lağam, sayısız tayyare, gülle yağan mermiler, çelik tabyalar, alevden seller* yer yer manzum röportaj havası yaratır (ve şiiriyeti aşağı çeker). İkincisi ise, aynı deneyimi çok daha soyut ifadelerle başı sonu belirsiz bir tarihe yayar, konjonktürü kalıcı kılar: *alsancak ve en son ocak, hürriyetimize zincir vuracaklar, Garbın çelik zırhlı duvarları, medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar*. Onun için her “Korkma sönmez”de 20. yüzyılın ilk çeyreğini bugünmüş gibi duyumsar; bitmek bilmeyen “mazlum ulus”luğumuzu yeniden yaşarız. Zaten budur istenen. Aynı şekilde, 2002-2007’de ulusalcılık törenlerinin odağındaki Onuncu Yıl Marşı bizi tekrar, “bütün dünyanın saydığı Başkumandan” dönemine götürür. “Bütün başlardan üstünlük” inancımızı pekiştirir. Cumhuriyet’in erken aşamalarının tartışılmaz, karşı konulmaz ideolojik hegemonyasını restore eder.)

Türk milliyetçiliği deyince akla Ziya Gökalp gelir. Bense her zaman, Ömer Seyfettin’in çok daha önemli ve etkili olduğunu düşünmüşümdür. 1910’larda her Gökalp okuru için herhalde en az on Ömer Seyfettin okuru vardı. Hem dilinden hem içeriğinden: “millî acı” ve “millî düşman”ları yazmasından ötürü. Milliyetçiliğin olmazsa olmaz koşullarından biri mağduriyet duygusuysa, diğeri de “öteki”ler, düşmanlar, şeytanlar galerisidir. Milliyetçilik başka türlü popülerleşemez; sokağı kazanamaz, bir kitle seferberlik ideolojisi olamaz.

(Not 3: Türk Tarih Tezi’nin bilimsel açıdan çürüklüğü bir yana, ikinci büyük zaafı, MÖ 7000 ve öncesinde Orta Asya’nın hatırdakalacak düşman ve kahramanlardan yoksunluğudur.)

Üstelik düşmanlar cehennemi, ilâh ve kahramanlar *pantheon*’una öncelik taşır. Zira eski Yunan mitolojisinde olduğu gibi her modern milliyetçi mitolojide de, tanrı ve kahramanların işlevi, yeryüzünü kâh devler ve *centaur*’lardan, kâh ecnebilere arındırıp “kendimize” yer açmaktır. Dolayısıyla ilkin kötüler, sonra “biz”i koruyup “onlar”dan kurtaran iyiler belirlenir.

Dahası, düşmanlar“ımız”ın teşhisi başlıbaşına bir platform demektir. ABD’de yapılan bazı siyaset bilimi tezlerinde bir moda çıktı. Cumhuriyete kadar Türk milliyetçiliği yoktu, diyor: ancak ulus-devletin kurulması ve başladığı yukarıdan aşağı modernizasyon hamlesidir ki, aidiyet sorununa çözüm olarak Türk milliyetçiliğinin icadını beraberinde getirdi. Buna karşılık faraza Jön Türk Devrimine baktığımızda, net bir ulus-devlet projesi göremiyoruz. Dolayısıyla İttihatçıların dahi Türk milliyetçisi olduğu çok şüphelidir.

Çok yanlış. O kadar yanlış ki, neresinden başlayacağımı bilemiyorum. (1) Tuhaf bir şekilde bu yaklaşım, Atatürk öncesini bir çöl, bir boşluk gibi tasvir eden Atatürkçü söylemle aynı kapıya çıkıyor. (2) Keza bu yaklaşım, 1915’te herhangi bir Türk milliyetçiliği mevcut olmadığından, tehcirin ideolojik saiklerden değil sadece hikmet-i devletten

(*raison d'état*) kaynaklandığı, bu motivasyon farkından ötürü de soykırımdan söz edilemeyeceği şeklindeki defansif inkârcılıkla buluşuyor ve örtüşüyor. (3) Diyelim ki önce modernizasyon başlar; sonra modernizasyon milliyetçiliği “çağırır”, ona hayat verir. Peki, Osmanlı’nın 19. yüzyıl modernizasyonunu ne yapacağız? En basit bir inceleme, böyle bir “seçici buluşma” (*elective affinity*) modelini Tanzimat ve Abdülhamit dönemlerinden başlatmamız gerektiğini ortaya koyar.

(4) Tarih ve edebiyat bilmeden teori kurmayı anlayamıyorum. Nasıl yokmuş, 1908-19 arasında Türk milliyetçiliği? Hiç mi Ömer Seyfettin okumamışlar? Türkçülüğün eksiksiz bir demonolojisi mevcuttur Ömer Seyfettin’de. Ve Bulgar, Rum ve Ermenilerin şeytanlaştırılması, derhal bir *program*: mutasavver ulus-devletin özlenen mekânının, teritoryalitesinin etnik temizliğe tâbi tutulmasını beraberinde getirir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türk milliyetçiliğinin “sıcak plazma”sı

Halil Berktaş 06.09.2008

Tam bir İttihatçılık sentezidir Ömer Seyfettin. Türk milliyetçiliğinin “büyük patlama”sında yaşar ve ilk maddenin “sıcak plazma” haline şekil verir. Ne ararsanız bulursunuz: Taner Akçam’ın hep vurguladığı; Fuat Dündar’ın geçen yıl Paris’te bitirdiği doktora tezinde mercek altına aldığı “Anadolu’nun Türkleştirilmesi” projesinin temelindeki korku ve nefret. Ezeli ve ebedî düşmanlarımız Rumlar, Bulgarlar ve Ermeniler (bir kitap yazıyorum ve adı bu olacak: *Our Eternal Enemies*). Sosyal Darwinizm, orman kanunu, en yırtıcıların hayatta kalma hakkı. Osmanlı altın çağında biz onlara ne kadar âdil ve cömert davranmışken, bu nankör ve hainlerin bizi nasıl sırtımızdan bıçakladığı. (Bu noktada Cemil Çiçek’i anmamak mümkün mü?)

Aynı İttihatçı ön-faşizminde, amansız Tefik Fikret karikatürlerine ve liberalizmi –sadece liberalizmi mi; hayır, daha genel olarak evrenselciliği, hümanizmi, insanlık sevgisini- horlamanın, aşağılamanın en berrak ifadelerine de rastlarız.

Ömer Seyfettin’in liberalizmde sevmediği şey, bireyciliktir. Kötüdür, çünkü cemiyetle çelişir. Bireycilik milletin içinde erimez, millî dâvâyâ sırt çevirir. Özgürlük kendi başına bir amaç değildir. Sadece birey kendini milletine adarsa anlamlıdır.

Hürriyet Gecesi’nde (1917) genç bir muharrir, dokuz yıl önceki 1908 devrimini hatırlar. “O ilk gün, o ilk hürriyetin ilân edildiği gün neydi yarabbi!” Kendini kaybeder, sokaklarda dolaşır, evine döner, duramaz, gene dışarı fırlar. Emellerinin

“dünkü devrin şahsiyet etrafına çektiği o demir ve ateş kale”den kurtulduğunu düşünür. Bir şiddet ve heyecan boşalımını içindeyken, yanında beliren uzun boylu, beyaz sakallı bir ihtiyar, fevkalâde parlak gözleriyle ruhunu okur: “Heyhat... Ben seni gördüm delikanlı, inkâr etme. Senin ruhun hırs dolu... Sen gayesini idrak etmemiş bir cemiyetin evlâdısın! Çok gençsin! Hakikî hayatın mânasını bilmiyorsun! Her gafıl gibi yalnız kendini düşünüyor, fani nefsinin kıymetsiz menfaatinden başka bir şeyi aklına getirmiyorsun.” Devamında ihtiyar, hep 1917’den geriye bakıp Türk milliyetçiliğinin tipik korkularını dile getirir: “On beş gün sonra şüphesiz bu gürültüler, bu nümayişler bitecek. Kuvvetlenmemizi çekemeyen düşmanlar gizli hücumlarına başlayacaklar.... En büyük devletler ordularıyla, donanmalarıyla bizi ezmeğe, tarihten silmeye koşacaklar. Eğer biz uyanık bulunmazsak... Bizi uyandıracak muharrirlerimiz, şairlerimiz, ediplerimizdir...” Mesaj açıktır: “Hürriyet! Hürriyet! Bu, seni mes’udiyete götürecek bir yol mu? Milletin mes’ut olmadan sen mes’ut olabileceğini ümit ediyor musun?” Onun için: “Ey genç muharrir! Gel, sen bir kahraman ol! Nefsini düşünme. Boş gururu, menfaatperverliği bırak. Milletini uyandır.” Sonunda genç yazar “milletin içinde [tasavvuf anlamında] fena bulmaktaki zevki, bunun azametini” idrak eder; ruhunda o âna kadar duymadığı “başka bir galeyanın nurdan fırtınası” gürlemeye başlar.

Nakarat (1918) “gençliğini Makedonya’da geçiren eski bir zâbitin hatırat defterinden” fragmanlar biçiminde kaleme alınmıştır. 1878’de Ayastefanos antlaşmasıyla Bulgaristan’a verilen, sonra Berlin antlaşmasıyla geri alınan Makedonya, rakip Bulgar, Yunan ve Sırp milliyetçilikleri ile Osmanlı jandarmalarının mücadelesi alanına dönüştü. Genç bir teğmen, 1903-1904’te Pırlıbeliçe’de konaklamıştır. Günlüğüne düştüğü notlardan, “çabuk terfi etmek, yüksek mevkilere geçmek, güzel İstanbul’da zevk içinde, eğlence içinde yaşamak, çok iyi yemek, çok iyi içmek, çok iyi giyinmek, zengin bir izdivaç avlamak, çabucak paşa olmak, Avrupa’da ataşemiliterlikle keyif yetiştirerek ömür sürmek” için erkânıharf (kurmay) çıkmak istediğini, ama bir arkadaşını dövdüğü için bu cehenneme atandığını öğreniriz. “Mükemmel, muntazam, şık bir ordu” hayal etmişken, şimdi “sanki bir kabir azabı” çeker. Derken arka avludaki bir Bulgar kızına uzaktan âşık olur. Onunla birlikte Amerika’ya kaçmayı düşler. Ama Rada’nın uzaktan uzağa tekrarladığı nakaratın, sandığı gibi bir aşk şarkısı olmayıp, “İstanbul bizim olacak” sözleriyle Büyük Bulgaristan idealini yansıttığını öğrendiğinde şok geçirir. Öykünün sonunda, “Velmefçe ormanlarında kendince mukaddes bir fikir için ölen komite papazın o cesur kızıyla arasındaki farkı düşünerek” yatmaktadır.

(Not 1: Beş kişilik 12 Eylül cuntasının 1981’de çıkardığı Yüksek Öğretim Yasası, “Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu” öğrenciler yetiştirmeyi emreder.)

Henüz YÖK’ten geçmeyen genç muharrir ile teğmenin ortak noktası, millî gayeye, ulvî hedeflere yabancılıklarıdır. O ulvî dâvâlara bağlılığın insanlığa bakışı ne hale getirdiğini de gelecek sefer görelim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Neredeyse Ahd-i Atik’ten kalma...

(Not 1: Nâzım ve Ahd-i Atik. “Ha, birkaç zamandır *Tevrat*’ı okuyordum. Çeşitli insan ihtiraslarını gayet basit, hattâ çocukçasına, fakat bütün azametiyle hikâye ediyor. *Tevrat*’ın içinde kaynaşan insan kalabalığının çırılçıplak iç dünyalarını başka bir kitapta bulmak zor olsa gerek.” *Cezaevinden Memet Fuat’a Mektuplar*, 9.1.50 Bursa Hapisane.)

(Not 2: “Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer şekilsizdi ve boştu; ve derinliğin üstü karanlıklarla kaplıydı. Ve Tanrı’nın Ruhu suların üzerinde dolaşıyordu.” *Tekvîn*, 001-002. Kısmen kendi çevirim.)

(Not 3: Başlangıçta İttihatçılar vardı. Cemal Tural henüz yoktu. Memduh Tağmaç yoktu. Kenan Evren yoktu. İlker Başbuğ yoktu. Işık Koşaner yoktu. Henüz düşman, “küresel güçler tarafından kurgulanan ve ülke içi medya, bazı akademik ve sermaye çevreleri ile sivil toplum örgütleri içine yuvalanan post-modern bir tabaka” değildi. “Dış fonlarla yönlendirilen sivil toplum örgütü ve kuruluşu görünümlü unsurlar, bozucu ve yıkıcı özellikleri ile kendileri güvenlik sorunu olmaktadır” gibi dolambaçlı ifadeler kullanılmıyordu. Melih Pekdemir “Özgürlük dininin yobazları”nı yazmamıştı. Her şey çok daha açık ve yalındı. Özgürlüğü, demokrasiyi, insanlık sevgisini hafifsemek, çiğnemek, üzerinde tepinmek isteyenler bunu dümdüz söylüyordu. Onların *çırılçıplak iç dünyalarını* Ömer Seyfettin anlatır –daha doğrusu, varolanı yansıtmaktan çok, olması gerekeni yaratır, inşa eder; milliyetçiliğin *gayet basit, hattâ çocukça ihtiraslarına azamet kazandırmaya çalışır*.)

İttihatçılıkta liberalizm düşmanlığı, Rum-Bulgar-Ermeni düşmanlığı, hümanizm düşmanlığı ve Tefik Fikret düşmanlığı iç içedir. *Ashab-ı Kehfimiz* 1918’de basıldı. Uzunca girişinde Ömer Seyfettin “bu küçük romanı beş sene evvel”, yani 1913’te yazdığını söyler. Bunu şüpheyile karşılıyorum. *Ashab-ı Kehfimiz*’in alt başlığı “Bir Ermeni Gencinin Hatıraları”dır. Anlatıcısı Hayikyan’ın arkasında durup not defterini dikiz ederken, (Türk milliyetçiliğine göre) Ermeniliğin iç dünyasını gözetlemiş oluruz –ve “onlar”ın bize ilişkin niyetleri, “biz”im “onlar” a yaptıklarımızı (daha doğrusu, 1913 iddiasını kabul edersek, yapacaklarımızı) haklı çıkarmak için kullanılır. Hayikyan 20 Ağustos 1912’de defterine şu notu düşer:

“Rumların fikri, İstanbul’u, İzmir’i falan zaptedip bu on dört milyonu Kızılırmak’ın sağ tarafına atmak; Ermenilerin fikri, Büyük Ermenistan’ı teşkil edip, ne kadar Türk varsa hepsini Kızılırmak’ın sol tarafına atmak... Eğer bu iki millet aynı zamanda muvaffak olursa, Anadolu’da bir tane Türk kalmayacak, hepsi Kızılırmak’a dökülerek denize akacaklar. Lâkin! Türkler de, Rumlar, Ermeniler, hattâ Araplar, Arnavutlar gibi milliyetlerine sarılırsa! On dört on beş milyonluk toplu bir kuvvetin karşısında biz ne olacağız?”

Pratikte olan şudur: Kızılırmak’ın (ve Yeşilirmak’ın, Çoruh’un, Dicle’nin, Fırat’ın) sularına, 1915’te Türklerin değil, kabileler halinde nehir kıyısına götürülüp bir daha geri gelmeyen binlerce, on binlerce Ermeninin kanı karıştı. Bu vahşetin anıları, tabii resmî “ulusal bellek”te değil, ama o resmiyetin bastırıp yeraltına itirmekle birlikte bütünüyle silemediği, daha yerel ve reel bir “toplumsal bellek”te yaşamaya devam ediyor (bkz bu köşede, 12 Ocak 2008: “Nâzım, Ermeniler, bir Kolej hikâyesi”). Bu bir yana –1913’te bütün bunlar öngörülebilir veya bu denli hissettirilebilir miydi?

Balkan Savaşları'nın (1912-13) daha yeni sona erdiği bir noktada, Türk milliyetçiliğinin düşman ve şeytanları arasında birinci sırayı Bulgarlar, ikinci sırayı Rumlar almıyor muydu? O ân için Ermenilerin şeytanlaştırılması daha geri bir noktada değil miydi? Ömer Seyfettin'in, 1908'in ilk ağızda benimsediği Osmanlılık vizyonu ve politikasına reddiyesini hemen tamamen Ermeni milliyetçiliğinin gizli emelleri etrafında örmesini mümkün ve gerekli kılacak noktaya ulaşmış mıydı?

2000 ilkbaharında Chicago Üniversitesi'ndeki ilk Türk-Ermeni tarihçiler atölyesinde, yukarıdaki mülâhazalarla (ve metinden örnekleri çoğaltarak), Ömer Seyfettin'in *Ashab-ı Kehfimiz*'e 1913'te değil 1918'de şekil vermiş olabileceğini söylemiştim. Cihan Harbi sona ermiş, Ermeni soykırımı nedeniyle İttihatçılardan hesap sorulmaya başlamıştı. 1918-19 askerî mahkemesinde Ziya Gökalp “karşılıklı mukatele ettik” ifadesiyle, Türk milliyetçiliğinin seksen yıllık savunma çizgisinin temellerini atacaktı. Ömer Seyfettin'in de *Ashab-ı Kehfimiz*'i ya 1918'de yazarak, ya da belki daha eski bir taslağı adapte ederek, aynı amacı gütmüş olabileceğini sanıyorum. *Our Eternal Enemies*'de (Ezelî ve Ebedî Düşmanlarımız) –bitirebilirim, bitirtirlerse- buna da yer vermeyi umuyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hayalî bir Tefvik Fikret pogrom'u

Halil Berktaş 13.09.2008

(Not 1: Şükrü Hanioğlu, *The Young Turks in Opposition*'da [Oxford University Press, 1995] “çağdaş bilimin Osmanlı düşüncesi üzerindeki etkileri”ne geniş yer ayırır. Aşkın (*transcendent*) bir anlam kazanan bu “bilim”in Jön Türklerin fikirlerine nasıl yansıdığına eğilir. Ludwig Büchner'in –Marx, Engels ve Lenin'in eleştirdiği- “kaba materyalizm”ini, Jönlerin biyolojik-materyalistliği ve Darwinciliğiyle bağlantılandırır. Bir sonraki *Preparation for a Revolution*'da [OUP, 2001], söz konusu Sosyal Darwinizm damarını militan Türkçülükle birleştirerek, İttihatçılığın zihinsel haritasını 1908 arifesine taşır.)

(Not 2: Bu dönemin tenkillerinde ve özellikle Ermeni soykırımında ünlü bazı doktorların oynadığı rol, sadece Tıbbiye mezunlarının İttihat ve Terakki'deki önde gelen konumlarıyla açıklanabilir mi? Yoksa, biyolojik ırkçılığa ve “ırk sağlığı”na (*eugenics*) yatkınlıklarının da bunda bir payı var mıdır?)

Ömer Seyfettin ilk baştaki “Osmanlılık” denemesiyle hep alay eder. Ona göre millet doğal bir kategoridir; milliyetçilik insanın özünde, ruhunda vardır. Buna karşı çıkmak insan tabiatına aykırıdır. Neslinin olanca pozitivizmi ve bilimperestliğiyle (*scientism*), *Hürriyet Bayrakları*'nda (1913) bunun aritmetik ispatını sunar : “Bir cinsten olmayan şeyler cemedilemez [toplanamaz]. Meselâ on kestane, sekiz armut, dokuz elma... Nasıl cemededeceksiniz. Bu mümkün

değildir. Ve bu imkânsızlık nasıl riyazî ve bozulmaz bir kaide ise birbirinden tarihleri, an'aneleri, meyilleri, müesseseleri, lisanları ve mefkûreleri ayrı milletleri cemedip hepsinden bir millet yapmak da o kadar imkânsızdır.”

Milletleri gerek cansız dünyanın, gerekse biyolojinin *cins*'lerine eşitlemesi bakımından, metafizik bir lâf cambazlığıdır bu. Geçerli, kalıcı bir mantığı içermez; nitekim tarihsel öngörüsü, 20. yüzyıl boyunca insanlığın bir dünya yönetişimine ihtiyacının artması, uluslar-üstü kuruluşların (BM, AB) yükselmesiyle yanlışlanıyor. Gerçi İttihatçılığın “kozmpolitizm düşmanlığı” Işık Koşaner’de yaşıyor gibi: “Ulus ötesi sosyal ve kültürel hareketler ile etnik çeşitlilik, ulusal birlik ve güvenliği tehdit eder hale gelmiştir; uluslararası kuruluşlar ve ulus ötesi sivil toplum örgütleri küresel karar alma ve uygulama aşamasında giderek daha etkili olmaya başlamıştır.”

2008’de bu tamamen anakronistik, çağdışı. Oysa doksan yıl önce gücünü, inandırıcılığını milliyetçi boğazlaşmalar konjonktüründen alıyordu. Tekrar *Ashab-ı Kehfimiz*’e dönersek: 1908’de on dört münevver bir “Osmanlı Kaynaşma Kulübü” kurar. Birer Rum, Bulgar, Sırp, Arnavut, Yahudi ve Levantenin yanı sıra, çoğu iyi niyetli Türk-Müslümanlardan oluşur. Bütün o göstermelik gayrimüslimler çeker gider; geriye yalnızca, Ömer Seyfettin’in amansızca saldırdığı, alabildiğine karikatürize ettiği, fikirlerini çığırından çıkarıp zırvalığa vardırıldığı, yeni bir dil ve din icat etmekle suçladığı Türk kurucular kalır. Bu kendini bilmezler *İnsanlık* diye bir mecmua çıkarınca Türk Yurdu, Türk Ocağı, Türk Gücü, Altın Ordu, Yeni Turan, Türk Birliği gibi kuruluşlardan protesto telgrafları yağar. Kırk elli bin kişilik, elleri bayraklı bir kalabalık çıkagelir. Lânetleme nutukları atılır. “Asker adımlarıyla manga manga Türk mekteplerinin, Darülfünun, Tıbbiyyenin talebeleri” geçer. Kalabalık seksen bini bulur. İçeridekiler korkar, sararır. Millî şuur uyanmış; millî gençlik galeyana gelip bu alafranga züppe ve hainlerin haddini bildirmiş, beynelmilelci budalalıklarına son vermiştir.

Lütfen, isimlerin nasıl seçildiğine, yazarın nasıl bir ikilem ve kutuplaşma yarattığına özellikle dikkat edelim: bir yanda *İnsanlık*; diğer yanda *Türk Yurdu*, *Türk Gücü*, *Altın Ordu*, *Yeni Turan*, *Türk Birliği*, *Türk Ocağı*. Bir bakıma, 4 Aralık 1945 (Tan Matbaası) ve 6-7 Eylül 1955 gibi *pogrom*’ların da senaryosunu yazmıştır Ömer Seyfettin. Tevfik Fikret’e dil uzatmaya varıncaya dek. Öykünün girişinde “içindeki fikirler sırf Tanzimat ilhamları olduğu için herhangi bir zata atfederek şahsî enmuzeçler çizmeye çalışmamıştım” der. Doğru değil. “Osmanlı Kaynaşma Derneği”nin kurucularından Şair Sait Bey, gayet belirtik olarak Tevfik Fikret’tir. Bir yerde Ömer Seyfettin, Sait Beyi Hayikyan’a övdürtür: “Bu çok değerli bir adam; hakikaten şiarı: ‘Milletim kavm-i beşerdir, vatanım rûy-ı zemin’ olan bir âlim.” Fikret “Haluk’un Amentüsü”nü *Haluk’un Defteri* (1911) kitabına koymuştu. Ömer Seyfettin’de ise Sait Bey “gayri millî” edebiyatın “hakikaten bir şaheseri” olan şiirini o kahrolası *İnsanlık* mecmuasının 1913’teki ilk ve tek sayısında yayınlar.

Daha açık söyleyecek olursak, Tevfik Fikret Ömer Seyfettin’in muhayyel *pogrom*’unun hedefleri arasındadır.

Kenan'ın fazilet ve insaniyetten kopuşu

Halil Berktaş 18.09.2008

(Not 1: İnsan Irkının Kısa Tarihi'nden daha önce de söz etmiş olmalıyım [*A Brief History of the Human Race*, Granta 2003]. John Arnold “21. yüzyılın ilk gerçekten önemli kitabı” sayıyor. Haksız da değil. Michael Cook aslen İslâm ve Osmanlı tarihçisi. Ama Princeton'daki dünya tarihi derslerinden hareketle yazdığı bu eser, olağanüstü yoğun. Sonlara doğru Cook, modernitenin Batı Avrupa'dan yeryüzüne yayılmasının doğurduğu reaksiyonlara da değiniyor. Bu bağlamda, milliyetçiliğin modernite ile bir uzlaşmayı ifade ettiğini vurguluyor.)

Kemalizmde milliyetçiliği modernite ile uzlaştırma çabası çok belirgin. 20. yüzyıl başında bir medeniyetler çoğulluğu fikri henüz yoktu. Medeniyet tekti, “Garp medeniyeti”ydi; “medenî milletler” ise kestirmeden Batı anlamına geliyordu. Osmanlı münevverleri için de böyleydi. Mehmed Âkif'i ve Ömer Seyfettin'le 1908-18 kuşağı, “medeniyet”i kâh “kahbe” kâh “tek diş kalmış canavar” diye nitelemek noktasına varmıştı. Atatürk bunu kısmen değiştirdi. “Muasır medeniyet seviyesi”ne yetişmeyi; yetişmekle de kalmayıp, o camiaya katılmayı hedefledi. Böylece Cumhuriyet, milliyetçilik ve modernizm-Batıcılık olmak üzere iki ayak üzerine oturdu. Deyim yerindeyse, hem Âkif'i ve Ömer Seyfettin'i, hem Tevfik Fikret'i kucaklamaya ve bağdaştırmaya çalıştı. Ne ki, şizoid bir durumdu bu. Zira Cumhuriyetin milliyetçilik ayağı evrenselci ayağını; Ömer Seyfettin'ler Tevfik Fikret'leri basıp kesme çabasından hiç geri durmadı. 21. yüzyıla geldik, kafamız hâlâ karışık. Medeniyet canavar mı, özlenen aidiyetimiz mi? Bir türlü açıklığa kavuşamadı.

Primo Ömer Seyfettin'in sanatının doruklarından. Çok işlenmiş, fazlalıkları atılmış; kapsamlı ama sarkmayan, gergin ve gerilimli bir bütünlüğe kavuşturulmuş. Herhalde bunda, aşırı üretim zorlamasının, tefrikalaşmayla gelen savrukluğun henüz başgöstermemiş olmasının da payı var. 1911'de *Genç Kalemler*'de tek seferde yayınlandığında, tam başlığı *Primo: Türk Çocuğu*. Daha sonra Ömer Seyfettin buna, bitirmediği bir devam yazmaya kalkacak; o zaman ilk şeklinin adı *Primo: Türk Çocuğu. 1. Nasıl doğdu*, ikinci kısmının adı ise *Primo: Türk Çocuğu. 2. Nasıl öldü* olacak. Nasıl bakarsanız bakın, tematik bakımdan da belki en komple hikâyesi Ömer Seyfettin'in. Neredeyse tek başına bir Türk milliyetçiliği kütüphanesi. İttihatçı yazarının Sosyal Darwinist milliyetçiliği ve buna bağlı olarak, her türlü evrenselci hümanizme beslediği müthiş nefret, en berrak şekliyle *Primo*'da ortaya çıkar.

Kenan Tanzimat'ın getirdiği *alla franca* eğitim ve yaşam tarzının tipik bir örneği olarak sunulur. Avrupa'da okumuş; Batı medeniyetine hayran olmuş; memleketine dönünce “her Paris'ten gelen gibi o da dolgun bir maaşla İzmir'e gitmiş”; İtalyan patronu Mösyö Vitalis'in kızı Grazia ile evlenmiş; karı koca ilk çocuklarına Primo adını koymuş; ailecek Selanik'e yerleşmişler ve Kenan kentteki mason locasına kaydolup yükselmeye başlamıştır. Berna Moran'ın ünlü yazısının başlığıyla söyleyecek olursak, “alafranga züppeden alafranga haine” geçiş sürecinin bütün basamaklarını birer birer tırmanmaktadır.

(Not 2: O dönemdeki lâkabıyla *Gâvur İzmir*, Türk milliyetçiliğinin nefret ettiği bir komprador şehridir. Tâ, 13-17 Eylül 1922'deki büyük yangınla günahlarından arındırılınca; bir zamanların büyük Rum ve Ermeni mahalleleri önce kapkara bir yangın yerine dönüşünceye ve sonra üzerine Fuar-Kültürpark oturtuluncaya kadar. İstenmeyen bir tarihin silinmesinin bundan daha çarpıcı, daha fiziksel bir ifadesi olamaz.)

Derken İtalya Trablus'a saldırır ve her şey altüst olur. Kenan'ın gözlerindeki perde yırtılır; bir maske iner, emperyalizm gerçek çehresiyle ortaya çıkar. İkinci Enternasyonal teorisyenlerinden Parvus (Alexandre Helphand) İttihatçılara yakındı ve *Primo*'dan birkaç ay önce yayın hayatına atılan *Türk Yurdu* dergisine katkıda bulunacaktı. *Primo*'nun özellikle İngiliz ve Fransız sömürge imparatorluklarının teşhirine ayrılmış sayfaları, 20. yüzyıl başlarından itibaren anti-emperyalizmin Marksizm ile milliyetçilik arasında nasıl bir köprü oluşturduğunu kuvvetle yansıtır. Kenan "daima fazilete, insaniyete hizmet ettiğini haykıran" İngiliz ve Fransızların Afrika ve Asya'da işlediği cinayetleri düşünerek gaflet uykusundan uyanır. Hikâyenin devamında hayatını ve ideolojisini tamamen değiştirir; Grazia'yı boşayıp memleketine yollar; kendini bundan böyle tamamen Türklük dâvâsına adayacaktır.

Peki, fazilet ve insaniyet konusunda, nedir Kenan'ın ulaştığı yeni gerçek? Emperyalizmin ikiyüzlülüğünün teşhiri yoluyla, daha derin ve tutarlı bir insanlık anlayışı mıdır? Yoksa erdem ve insanlık kavramlarının toptan inkârı mıdır?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir İttihatçı ön-faşistinin insaniyet düşmanlığı

Halil Berktaş 20.09.2008

İtalya'nın Trablus'u işgalini izleyen bir gece, Selânik rıhtımında tek başına dolaşan Kenan'ın geçmiş yanlışlarını Ömer Seyfettin şöyle anlatır:

"O hiç harbi sevmezdi. 'Harp, hayattır!' diyen feylesofun kırmızı bir canavardan başka bir mahlûk olamayacağını iddia eder, uzviyattaki 'mücadele' fiilinin içtimaiyatta, insanlıkta da lâzım ve mecburi bulunduğunu fenle, tecrübe ile gösteren Darwin'den nefret ederdi."

(Not 1: Darwin'in kendisi böyle bir şey göstermedi. Bu sıçrama Darwin'in değil Ernest Haeckel gibi vülgarizatörlerindir. Ömer Seyfettin de bir Haeckel hayranıydı. Özellikle evrim teorisini Haeckel yorumuyla biliyor ve Darwin'le özdeş sanıyordu.)

(Not 2: Geçtiğimiz sonbaharda ulusalcılar, Kuzey Irak’a saldırının siyaseti yeniden askerileştireceği umuduyla savaş naraları atarken, Ege Cansen de barış karşıtı bir yazısında [*Hürriyet*, 3 Kasım 2007] şu sahte bilgeliği sunmuştu: “1. Hayatın en büyük gerçeği ölümdür.... 2. Tarihin en büyük gerçeği savaştır.” O zaman, Cansen’in düşünsel soykütüğünün Sosyal Darwinist İttihatçı ön-faşizmine dayandığını söylemiştim. İşte kanıtı yukarıda duruyor.)

“Hakikate dokunmayarak daima hayal içinde yaşayan o tembel, korkak ve hasta mütefekkirlerin müşterek şiiri, ‘insaniyet’ hülyası onun mezhebi idi. Asıllarını, menşelerini, ikinci sebeplerini bilmediği bir sürü ‘fazilet’ hayalindeki seraptan mabette, dumandan yontulmuş büyük ve vücutsuz putlar gibi yükselir; bu ismi var cismi yok ilâhların karşısında o daima ruhuyla secde ederdi.”

Demek ki neymiş? İnsaniyetin de, faziletin de aslı esası yokmuş. Gerçeklerden uzak bir takım tembel, korkak ve hasta düşünürler varmış. Fazilet ve insaniyet onların hülyalarındanmış.

“[Kenan’ın] Ne olduğunu vuzuhla bilmediği bir gaye, bir ‘fazilet ve insaniyet’ fikri, muayyen ve sabit manâsı olmayan bu umumî ve müphem iki kelime bütün mantıklara, bütün muakalelere, bütün fenlere, bütün hakikatlere isyan eden yırtıcı ve vahşi bir din gibi, dimağını dumura uğratmış, ruhunu katletmiş, onu müteharrik ve yaşar bir ceset hâlinde bırakmıştı.”

Demek ki neymiş? Fazilet ve insaniyet fikri akla, bilime, gerçeğe aykırıymış. Yırtıcı ve vahşi bir dinmiş –Melih Pekdemir’in “Özgürlük Dininin Yobazları”nda çattığı din olmasın? Maazallah. İnsanların beynini dumura uğratar, ruhunu öldürür, canlı cesede dönüştürmüştü.

Kimbilir kaç kere yazdım? Richard Overly, *The Dictators* kitabının çok kritik bir bölümünde, Stalin ve Hitler rejimlerinin “diktatörlüğün manevî evreni”ni nasıl yarattıklarını anlatır. Hukuku ve ahlâkı görelileştirip önemsizleştirmek için gerek Nazizm, gerek Stalinizm “nihaî amaç, araçları meşru kılar” (*the end justifies the means*) felsefesine başvurdu. İlki için nihaî amaç millî devrim ve ırk sağlığı, ikincisi için proletarya diktatörlüğü ve sosyalizmdi. SA ve SS’ler, *Gauleiter*’ler, *apparatchik*’ler, Auschwitz ve *Gulag* bekçileri böyle yaratıldı.

Ömer Seyfettin’in sertleşen milliyetçiliği daha erken bir konağı simgeliyordu. *Hürriyet Gecesi* ve *Nakarat*’taki millî gayeye, ulvî hedeflere bağlılık çağrısını, *Primo*’nun fazilet ve insaniyet reddiyesiyle birleştirelim. Görürüz ki Himmler, Yezhov ve Beria’lardan önce Ömer Seyfettin de kendini hukuk ve ahlâk gibi ayakbağlarından kurtarmış, “milletin içinde fena bulmaktaki azameti” idrak ettiği anda her şeyi yapabilecek bir insan tipi arıyordu.

Bugünden geçmişe bakınca daha iyi anlıyoruz: Rakel Dink’in, Hrant’ın cenazesindeki ifadesiyle bu, bebeklerden katil yapmaya varacaktı. Bahattin Şakir’leri, Dr Nâzım’ları Nietzsche’nin *übermensch*’inin yeryüzündeki amoral suretlerine dönüştürmeye varacaktı.

Ashab-ı Kehfimiz'deki Şair Sait Bey'le birlikte, *Primo*'nun başlarındaki Kenan'ın da bir Tevfik Fikret karikatürü olması, bu korkunç tablonun küçük bir parçasıdır. Ama kıymetini bilenler de hep oldu. 1921'de Fuat Köprülü, sanki Ömer Seyfettin'e cevap verircesine, İttihatçıları lânetleyerek şunları yazmıştı:

“Fikret henüz sağken onun beynelmileliyet ve insaniyet telâkkilerine şiddetle muarız olan bazı gençler, Harb-i Umumi'nin doğurduğu korkunç ahlâk buhranı karşısında, onun hâtırasını bir ahlâk ve fazilet heykeli gibi takdise başlamışlardı. Ve bilseniz bunda ne kadar haklıydılar!... Mecnunâne idare olunan meşum ve nisbetsiz bir cidal uğrunda millet kanını ve malını ibzâl ederken, Fikret'in arkadaşları, yalancı serdarların mevhum muzafferiyetlerine milleti inandırmak için en bayağı şaklabanlıklardan çekinmiyorlardı...”

Arif Damar da Köprülü'yü okumuş mudur acaba?

Savaşa savaş açtığın için

Düşman bellediler seni

Hastaydın şekerin vardı

Beklettiler bile bile

Gümrükte alıkoydular

Tek ilâcın ensülini

O katiller

O savaş çılgınları

Tarih ve takiyye sorunu

Halil Berktaş 25.09.2008

Ömer Seyfettin'in şahsında İttihatçı milliyetçiliğinin ahlâk dışılığını, insanlığa ve evrenselliğe düşmanlığını incelemeye devam edeceğim. Yakında, *Primo*'nun Kenan'ından *Beyaz Lâle*'nin Binbaşı Radko'suna geçmeyi tasarlıyorum.

Zira Radko, Kenan'ın *alter ego*'su. Kenan'ın henüz bir "alafranga züppe ve hain"ken (yanlılıkla) reddettiği Sosyal Darwinizmi, en saf ve sert haliyle, amansız bir Bulgar milliyetçisi savunuyor. Dolayısıyla Kenan fazilet ve insaniyet gibi manevî ayakbağlarından kurtulup Nietzsche anlamında özgürleşince, Jack London'ın Kurt Larsen *übermensch*'i gibi kanatlanıp uçunca... Radko olacak! Bunu görmemizi sadece Kenan'ın "bizden", Radko'nun ise "öteki" olması engelliyor.

Oysa gerçekte, Türk ve Bulgar (ya da Türk ve Yunan, Türk ve Ermeni, Türk ve Kürt) milliyetçilikleri, bir bakıma yekdiğerinin aynadaki sureti. "Bizim" olması gereken toprakları "yabancı"lardan arındırmayı amaçlayan küçük ölçekli, düşük yoğunluklu etnik savaşlar aşamasında, birinin "kahraman"larının öbürünün "canavar"ları olması da bunun bir parçası. Aslında bütün bu kahraman ve canavarlar hep birbirine benziyor. Onları kahraman veya canavar kılan şey, ilkin "biz" ve "öteki"lerle ilişkileri. İkincisi, sonuçta kimin galebe çaldığı. Onun için Veli Küçük, bir zamanlar iki tarafın çetelerinin karşılıklı köy bastığı Doğu Karadeniz'de, Rum kadınlarının yaramaz çocuklarına "geliyor ha" dediği Topal Osman'ın heykelini diktirdi. (Ama ya Yunan milliyetçiliği kazansaydı ne olacaktı?) Gene Veli Küçük, herhalde Kürtlerin gözünde bir canavar olan Korkut Eken'i, Susurluk mahkûmiyetinden sonra ziyaret ve kahraman ilân etti. (Ergenekoncular kazansaydı, bu da resmiyete kavuşacaktı.) Ve onun için, madalyonun bir yüzünde Ömer Seyfettin'in dönüştürerek kahramanlaştırdığı Kenan varsa, diğer yüzünde de Binbaşı Radko duruyor.

Bunları daha ayrıntılı bir metin analiziyle desteklemeye çalışacağım. Çalışacağım da... öncelikle söylemeye çalıştığım şey şu: Milliyetçilikler boşlukta ve kendiliğinden gelişmez. Tabii tarih hiçbir bağlamda Hegelci değil. Plato'nun başka bir mağarasında saklı duran "öz" veya "töz"ler (*essence*'lar) yok. Böyle "öz"ler bir noktada ortaya çıkıp, kendi kendilerini "açımlamaya" (*aufhebung, unfolding*) koyulmuyor. Tersine, olaylar sayısız atomun çarpışması ve birbirinden sekmesi; vektörlerin kesişmesi, kâh aynı kâh farklı yönlerde çekmesi, birbirine eklenmesi ve birbirini eksiltmesinin yarattığı kazalar, rastlantısallıklar, koşulluluklarla; öğrenme ve etkilenme süreçleriyle ilerliyor.

Yeri gelmişken: bu perspektif, şu takiyye (*dissimulation*) tartışmasına da ışık tutabilir. Biraz modası geçmiş de olsa. Malûm: 2002'den bu yana, AKP'nin şariat düzeni kurma amacını (*darülharb*'deki Müslümanlara tavsiye edilen) takiyye yöntemiyle kamufle ettiği söyleniyor. Bunun akliselimi zorlayan yönleri var: (1) Haydi diyelim ki dar ve küçük bir kadro asıl programını bir süre saklı tutabilir. Peki, bunu büyük kitle partileri başarabilir mi? Taşranın her köşesinde örgütlüyseniz, yüzde 34-47 oy alıyorsanız, 350 küsur milletvekili çıkarmışsanız ve haliyle içinde çeşitli fraksiyonlar da mevcutsa... askerî *think tank*'lerin psikolojik harekât denemelerinin dahi hızla fâş olduğu koşullarda, hangi gizli

gündemi, kaç gün koruyabilirsiniz, basına yansımadan? (2) İnsanlar son tahlilde *pratikleri* değil midir? Bir tiyatro sanatçısı beş altı yıl her gece aynı oyunu oynarsa, rolüyle özdeşleşmeye başlamaz mı? Diyelim ki Gül ve Erdoğan sabahtan akşama laiklik numarası yapıyor. O rol bir noktadan sonra gerçeklik kazanmaz mı?

Ama asıl problem (3) bu takiyye yaklaşımının tarihin akışını açıklayamaması. İttihatçılar kript-Osmanlıcı mıydı, yani 1908’de *ittihad-ı anâsır* politikasını ilân ettiklerinde, Türkçülük gündemlerini gayrimüslimlerden gizlemek suretiyle takiyye mi yapıyorlardı? Faraza Ermeni soykırımını 1915’ten çok önce tasarlamışlardı da, sadece uygun zamanı mı kolluyorlardı? Karşı uçta, Ermeni millî devrimcileri de benzer bir takiyye içinde miydi? Yani aslında “ihamet”e kararlıyken, sahtekârlıktan mı son âna kadar İT kongrelerine katılıyorlardı? Gerçek şu ki, herkes bir süreç içinde milliyetçileşti; olay maksimalist hesap hatâlarıyla tırmandı ve bir yol ayrımına geldi. Tabii her ülkenin üçüncü sınıf tarihçileri bunu hiç anlamıyor.

İnkılâp Tarihinin en ilkel varyantlarında, Mustafa Kemal’in daha Harbiye sıralarındayken gelecekte bağımsız, laik bir cumhuriyet kurmayı tasarladığı anlatılır. Yani Atatürk de takiyye yapmış: kafasında eksiksiz bir ozalit kopya varmış da, bunu halk hazır oldukça, adım adım açıklamış. Geçin efendim. Geçin. Tarih böyle oluşmuyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

“Ama onlar da bize yapıyordu”

Halil Berktaş 27.09.2008

Tamam, tarih daima kazalar, rastlantısallıklar, koşulluluklar üzerine kurulu da... Hiçbir şeyin boşlukta kendi başına gelişmediği, belki en çarpıcı biçimde milliyetçilik(ler) için geçerli. Milliyetçilik insanın vatanını sevmesinden farklı bir şey. Kimliğin pozitif değil negatif öğelerle, düşmanlar üzerinden tanımlanması. Her milliyetçiliğin bir “belirleyici dışsal”ı var (*constitutive outside*). Bu çerçevede, “öteki”lerle hem çatışıyor, hem “onlar”dan bir anlamda öğreniyor, “ders” çıkarıyor, “tecrübe” kazanıyor. Bir milliyetçiliğin etrafındaki başka milliyetçilikleri zehirleme kapasitesi, ya da tersten söyleyecek olursak, bir milliyetçiliğin etrafındaki başka milliyetçiliklerden zehirlenme kapasitesi, adetâ sonsuz. Gene W.H. Auden’in mısraları geliyor aklıma (bu köşenin okuyucuları –varsa- Auden’i çok sevdiğimi anlamış olmalı):

I and the public know

What all schoolchildren learn,

Those to whom evil is done

Do evil in return.

Bu sefer, şiir formunu koruyarak çevirmeyi beceremeyeceğim: Ben de, bütün kamuoyu da çok iyi biliriz, zaten bütün okul çocuklarına öğretileni. Kime kötülük yapılırsa, o da kötülük yapar karşılığında.

Ve işte tanıklar, kanıtlar. **Nazizm, İsrail, Filistin**. Birinci döngü: İndo-Aryan ırkçılığının Yahudilere yaptıkları. Hristiyan dünyasında Ortaçağdan beri süren Yahudi düşmanlığının, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında, sistemli bir anti-semitizm ideolojisine dönüşmesi. Bunun Hitler'in *Mein Kampf* ını beslemesi. Orta ve Doğu Avrupa Yahudiliğinin neredeyse tamamen ortadan kaldırılması. İkinci döngü: İsrail'in Filistinlilere yaptıkları. Nazizmin vahşetine maruz kalan Yahudilere bir vatan yaratmak uğruna, Filistinlilerin topraklarının alınıp İsrail'e verilmesi. Bu yeni devletin Siyonizm üzerine, yani ırkî değilse de dinî dışlayıcılık üzerine kurulması. Batı Şeria'da, Gazze Şeridi'nde inanılmaz zulüm. Sabra ve Şatila katliamları. Üçüncü döngü: Bazı Filistin örgütlerinin İsraillilere yapmaya başladığı. Arap dünyasında başını alıp giden reaktif Yahudi düşmanlığı. Hamas ve Hizbullah gibi örgütlerin ortaya çıkıp, kuvvet toplaması. Katıksız terör. İntihar komandoları.

Emperyalizm ve Araplar. Birinci döngü: 1915'te İtalyan uçaklarının Libya'da, 1920'de İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin Mezopotamya'da, aşiretlere ölüm yağdırması. Yerde ve savunmasız olmanın çaresizliği. Seksen doksan yıldır süren bir teknolojik tedhiş. Körfez Savaşı'nda gene aynı senaryo. Son Irak Savaşı'nda gene aynı senaryo. İkinci döngü: El Kaide. 9/11 cinayetleri (kimse bana, aslında ABD'nin, CIA'nin yaptığı masallarını anlatmasın). Irak'ta kolay kapanmayacak bir kara delik. Büyüyen bir cihad cephesi. Ve gene katıksız terör. Rehin alma, kelle kesme. İntihar komandoları.

Balkan, Kafkas, Ortadoğu ve Türk milliyetçilikleri (sevgili Stefan Yerasimos, toprağın bol olsun). Birinci döngü: Büyük Devletlerin ve Balkan milliyetçiliklerinin karşısında, Osmanlıların habire yenilerek geri çekilmesi. Bu arada Türk milliyetçiliğinin doğup gelişmesi. İktidarı ele geçirmesi. İmparatorluğu savunacağım derken, Trablus ve Balkan, sonra Seferberlik felâketlerine maruz kalması. İkinci döngü: bu yolla "eğitilen" Türk milliyetçiliğinin, mağduriyetinin acısını, o diğer millet ve milliyetçiliklerden "içeride" "kim kalmışsa onlardan çıkarması. Mazlumun zalime dönüşmesi. Birikmiş öfkenin, 1915'te Ermenilere, sonra Kürt ve Araplara patlaması. Ama tabii her aşamada, kendi mağduriyetine dayanarak haklılığını ispatlamaktan geri durmaması. (2005 Sonbaharının "Osmanlı Ermenileri" konferansının kapanış panelinde, Temel İskit'in, "ben bir Türk diplomatı olarak kırk yıldır her zaman 'haklı' olmaktan bıktım" deyişi geliyor aklıma.) Üçüncü döngü: Türk milliyetçiliğinin Kürt milliyetçiliğine hayat vermesi. Diyarbakır Cezaevi'nin PKK'yı doğurması. 1990'ların ortalarında bir Helsinki Yurttaşlar Derneği toplantısı. Şerafettin Elçi konuşuyor: "Kürtler tarihte hep varolmuş büyük bir ulustur. Hep devletler kurmuşlardır..." Buyrun bakalım: 1930'ların Türk Tarih Tezi'nin söylemiyle konuşan bir Kürt Tarih Tezi. (Eleştirdiğim için nasıl kötü kişi olmuştum !) Dördüncü döngü: Ermeni milliyetçiliğinin bir kolunun ASALA terörü. Beşinci döngü: Ermeni milliyetçiliğinin Dağlık Karabağ'da Azerilere yaptığı.

Ve hep mağduriyet, hep mağduriyet. Paylaşılamayan mağduriyet (*contested victimhood*): paylaşılamayan mirasların (*contested patrimonies*) en yücesi, en paha biçilmezi. Rasim Ozan Kütahyalı'nın sözünü ettiği “banal” milliyetçiliğin en yaygın fragmanı: “Ama onlar da bize yapıyordu.”

İlk kim başlattı? Tabii onlar. Fâsit daireler. Kan dâvâları.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hem mazlum, hem fatih

Halil Berktaş 02.10.2008

Ben tam, Ömer Seyfeddin'in genel ahlâk değerlerini “bilimsel değil” diye reddedişindeki vahameti anlatmaya çalışırken, Finlandiya'da korkunç bir cinayet işlendi. 22 yaşında bir genç, öğrencisi olduğu okula girip on kişiyi öldürdü ve intihar etti. Saari'nin Sosyal Darwinizmi benimsediği, dünya televizyonlarında defalarca belirtildi. Önünde *Humanity is overrated* (İnsanlığa gereğinden çok değer biçiliyor) yazılı t-shirt'üyle çekilmiş videoları yayınlandı. Bu konuda Türkiye'de yapılan haberlerde ise, bu çarpıcı ideolojik ayrıntılar hemen hiç yer almadı. Oysa işte, toplumu ve insanlığı bir arada tutan, birlikte yaşamayı mümkün kılan bağlardan kendini “kurtarmış” bir canavarın neler yapabileceği, karşımızda duruyor.

Bir dönemin edebiyatında çokça rastlanan bu tür canavarlardan biri de, *Beyaz Lâle*'deki Binbaşı Radko'dur. *Primo: Türk Çocuğu* Ömer Seyfeddin'in teorik bakımdan en komple, en programatik hikâyesiyse, *Beyaz Lâle* de en saf ve mutlak nefret öyküsüdür denebilir. Erken dönem Türk (İttihatçı) milliyetçiliğinin inşası açısından, Ömer Seyfeddin'in iki grup hikayesi dikkat çeker. Birinci grupta, “sosyal zaman”da (*social time*) kurgulanmış korku ve nefret öyküleri yer alır: *Nakarat, Hürriyet Gecesi, Hürriyet Bayrakları, Tuhaf Bir Zulüm, İki Mebus, İrtica Haberi, Mehdi, Mehmâemken, Primo 1 (Nasıl Doğdu), Primo 2 (Nasıl Öldü), Bomba, Ashab-ı Kehfimiz, Bir Çocuk: Aleko*. Hepsinin genel bağlamı, 1908-18 arasında imparatorluğun Rumeli'den çekilişidir. Dolayısıyla “öteki”ler, Balkan ve Kafkas milliyetçiliklerinin temsilcileridir (Büyük Devletler ya hiç görünmez, ya da çok arkalarda kalır; olsa olsa imâlara, dolaylı atıflara konu olur). “Biz” ise tabii bu gaddar ve kahhar Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler karşısında daima mazlum ve mağdur konumdayızdır.

İkinci grup, Ömer Seyfeddin'in “anıtsal zaman” (*monumental time*) içine yerleştirilmiş tarihî hikâyelerinden oluşur: *Kızıllema Neresi, Ferman, Teselli, Pembe İncili Kaftan, Büyücü, Forsa, Başını Vermeyen Şehit, Topuz, Kütük, Vire, Teke Tek*. Murat Belge beş haftadır *Taraf*'ın Pazartesi eklerinde “millî edebiyat” ve “millî roman” konusunu işliyor. İlkinde, “millî edebiyat” cereyanının kökeninde nasıl bir devlet irade ve müdahalesinin yattığına da işaret etmişti. Cephelerde durum kötüleştiğinde, Türkiye'yi bu “mecnunâne, meşum cidal”e sürükleyip “mevhum muzafferiyet”leriyle övünmeye kalkan “yalancı serdar”lar telâşa kapıldı (Fuat Köprülü'nün, Atatürk'te de yankı bulacak bu ifadeleri için, bkz *Okuma*

Notları, 20 Eylül '08). 1917'de bizzat Enver Paşa, yazar ve sanatçıları savaş propagandasına çağırdı. Ömer Seyfeddin de yukarıdaki öykülerin pek çoğunu kapsayan *Eski Kahramanlar* dizisini bu çerçevede kaleme aldı. Aynı 1917 yılı içinde yayınladı.

Birinci gruptakiler gibi bunların da ortak yanları çoktur. Olaylar çoğu zaman Kanunî döneminde geçer. Bu sefer “düşman”lar (*Topuz* istisnasıyla) Balkan halkları değil, kâh Habsburglar kâh Safevîlerdir; başka bir deyişle, Düvel-i Muazzama'nın 16. yüzyıldaki karşılıklarıdır. Stratejik açıdan bakıldığında “Türkler” üstünse de, Ömer Seyfeddin –ki asla Osmanlı demez; İttihatçı triumvirinin yeryüzünde, Anadolu coğrafyasında yürüttüğü reel Türkleştirme operasyonunu geçmişe uygular- bu genel tablo içinde, taktik bakımdan “düşman”larımızın güçlü, “biz”im ise zayıf olduğumuz bazı ân ve durumlara odaklanır. Daha doğrusu, böyle durumları özenle kurgular: tâ Avusturya sınırındaki, küçük ve uzak *palanga*'ların üstün bir orduyla kuşatılması (*Vire, Başını Vermeyen Şehit*); zaptı neredeyse imkânsız bir hisar (*Kütük*); gücüne mağrur Şah İsmail'in huzurunda onurlu bir elçi (*Pembe İncili Kaftan*); dev gibi bir zırhlı şövalyeye karşı çelimsiz, zırhsız bir sipahi (*Teke Tek*). Ne ki, bütün bu David-Goliath, Dâvud-Câlud durumlarından, “Türk” Dâvudlar (Arslan Bey, Barhan Bey, Muhsin Çelebi, Kasım Voyvoda), kaba kuvvetleri değil zekâ ve çeviklikleri, bir de sarsılmaz özgüvenleri sayesinde sıyrılır.

Bu, Mehmed Âkif'in “Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar / Benim da iman dolu göğsüm gibi serhaddim var” mısralarının Ömer Seyfeddin'deki karşılığıdır. Âkif Türk milliyetçiliğinin kıyısına gelmiş ılımlı bir İslâm reformatörüdür –Zürcher'in deyişiyle bir “İslâm yurtseveri”. Ömer Seyfeddin ise, dinle oportünist bir ilişki içindeki modernist bir Türk milliyetçisi. Birleştikleri nokta, “Yükselme Devri” gibi şimdi de Câludları altetme imanının, inşa halindeki “Türk milleti”ne (Âkif'te, “kahraman ırkım”a) aktarılmasıdır. Ömer Seyfeddin'in farkı, buna bir de, Ömer Lütfi Barkan'ın 1930'ların ikinci yarısında itibarını iade edeceği Osmanlı “altın çağı” paradigmasını eklemesinde yatar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kimine ihanet, kimine devrim yapma hakkı

Halil Bertay 04.10.2008

Ömer Seyfeddin'in *Eski Kahramanlar* dizisi, 1910'ların köşeye sıkışmış Türklerini bir psikolojik telâfi mekanizması olarak şanlı Osmanlı geçmişine çağırır. Bu, milliyetçiliğin büyüklük yanılsaması (*illusions of grandeur*), üstünlük taslamasıdır. Ancak bu böbürlenme bir ihanete uğramışlık duygusuyla da elele gider. “Biz onlara âdil davrandık, onlar ise nankörlük ettiler, bizi sırtımızdan hançerlediler.” Diyakronik açıdan bu söylem, Ömer Seyfeddin'den başlayıp Barkan'dan geçerek Cemil Çiçek'e uzanır. Senkronik açıdan, Ömer Seyfeddin'in “anıtsal zaman”da geçen hikâyelerini “sosyal zaman”dakilerle birleştirir. Zira “sosyal zaman”daki korku ve nefret hikâyelerinin işlevi bize “ihanet” yüzünden nelere maruz kaldığımızı hatırlatmak; büyüklük yanılsamalarımızı sürekli aşağılandığımız, haksızlığa uğradığımız

kompleksiyle (*delusions of persecution*) tamamlamak; böylece millî hissiyatımızın bütün bileşenlerini bir araya getirmek, haleti ruhiyemizi yakıcı, patlayıcı, öldürücü bir kıvama kavuşturmadır.

(Not 1: Bu süreç, popüler kültürümüzde “hain” sözcüğünün rastgele ve uluorta kullanılmasını, en ağır hakarete dönüşmesini de bir nebze açıklar. Bir durup etrafımıza bakalım; haftada ortalama kaç mümtaz şahsiyetin hangi bağlamlarda “ihane”ten dem vurduğunu saymaya çalışalım. Görürüz ki kelimelerin anlamını yitirdiği tam bir canhıraşlık söz konusudur. Bu çığrından çıkmışlık hali, ilginçtir, sporda özellikle belirginleşir –günümüzde sporun da canına okuduğumuz, hem politikanın hem savaşın ikamesi, *proxy*’si, *surrogate*’i haline getirdiğimiz için. Bir yüzücü madalya kazanamaz, üstelik kapanış gecesinde bir Yunanlı kadın yüzücüyle dans ederken resmi çekilir; “kansız” ve “hain” olur. Transfere çok para döken bir takım yurtdışında yenilir; oyuncular ve/ya teknik direktörü gene “hain” olur. Bir kaleci durup dururken faul yapar, üstelik hakeme itiraz eder ve kendini oyundan attırır –akılsızlıkla kalmaz; gider “hain” olur. İmparatorluğun dağılma süreciyle başlayan bu “ihane” söylemi sona erdiğinde, herhalde toplum olarak biraz olgunlaşmış, biraz daha alçak sesimizle ve küçük harflerle konuşabilir hale gelmiş olacağız. İnşallah.)

Esas konuya dönecek olursak, Ömer Seyfeddin’in Balkan hikâyelerinde hep “onlar”ın “biz”e yaptıkları anlatılır, “biz”im “onlar”a neler yapmış olabileceğimizden ise asla söz edilmez. Tarih müfredatımız ve ders kitaplarımızda, her şeyden önce Osmanlı İmparatorluğu *doğal* kabul edilir; Bulgar, Sırp ve Yunan topraklarında ne aradığı(mız) hiç sorulmaz, sorgulanmaz, sorunsallaştırılmaz. Fetih adetâ bize özgü bir haktır ve her nasılsa, diğer halklara hiç zarar vermeden başarılmıştır. Tarih Atlaslarına bakın: çeşitli saltanat dönemleri boyunca Osmanlı yayılması hep sıcak renklerle gösterilir; kırmızının koyusundan başlayıp, giderek açılan tonlarından geçerek pembeye sıçrar; oradan gene turuncu ve sarının koyudan açığa çeşitli tonlarına ulaşır. Ötesi ise bembeyazdır, yani önemsizlik, ayrıntısızlık, yeknesaklık, giderek hiçlik, insansızlık hissi uyandırır. Böylece bu görsel dil, ikonik bir “biz”i sevdirmekle kalmaz; boş bir alanın dâvet ediciliğine doğru genişlemiş olduğumuz mesajını verir. Millî Eğitim sayesinde bunlar küçüklüğümüzden itibaren bilinç altımıza yerleşir. Profesyonel tarihçiliğimiz de çok farklı sayılmaz. Örneğin Balkanların feodal anarşisi içinde Osmanlıların “dinamik, birleştirici bir güç” olarak belirlediğinden söz edilir. Bu, “yükselme devri”ndeki Osmanlıya dinamik-rasyonel bir erkeklik, Balkanlara ise pasif, irrasyonel, bekleyici-alıcı bir kadınsılık izafe edilmesi anlamına gelir.

İmparatorluk *doğal* olduğuna göre, birtakım kendini bilmezlerin ayrılma çabalarına karşı kendini savunması da aynı derecede *doğaldır*, kaçınılmazdır. Ömer Seyfeddin’in *Topuz*’undaki “Türk” elçisi, Eflâk prensinin beynini dağıttıktan sonra kılıcını sıyırıp “İşte gördünüz, istiklâl hevesine kapılan âsilerin sonu budur!” diye bağırır. Bu veciz ifade, Türk milliyetçiliğinin bütün 20. yüzyıl çizgisine damgasını vurur. Ders kitaplarımızda, “onlar”ın devrim ve bağımsızlık mücadeleleri sadece birer isyan, birer eşkiyalık “vaka”sı, genellikle bir kanun ve nizam meselesi gibi anlatılır. Burada iki ayrı söylem devreye girer. Jön Türk ve Cumhuriyet devrimleri söz konusu olduğunda, sosyo-ekonomik ve politik bir anlatım tarzı çerçevesinde, biz Türklerin çürümüş Osmanlı düzenine karşı devrim yapmamızın haklılığı vurgulanır. Ama Yunan, Sırp ve diğer Balkan mücadeleleri söz konusu olduğunda, *ancien régime* gider, etnisite gelir; “onların” dâvâsı devrim değil, sırf Türklere ve Türklüğe “ihane” olarak damgalanır.

Dostoyevsky ve Ömer Seyfeddin

Halil Berktaş 09.10.2008

Demiştım ki: Ömer Seyfeddin’in Balkan öykülerinde bizim ötekilere yaptıklarımız atlanıp, hep bize yapılanlar vurgulanır. Bulgaristan’daki 1876 Nisan kalkışmasını alalım. Bulgar milliyetçileri Müslüman komşularına da saldırdı ve zulmetti. Ardından bastırma harekâtı geldi. 1915 öncesindeki Ermeni tenkilleri gibi bu da, ne Ömer Seyfeddin’de, ne ders kitaplarımızda zikredilir. Osmanlı başıbozukları katliam üzerine katliam düzenledi. Kan dökümü Batak dağ köyünde doruğuna vardı. Toplam 12,000 kadar Bulgar kıyıma uğradı. Avrupa’da kıyamet koptu. Ölü sayısı açık arttırmaya uğradı. Bulgar milliyetçiliği rakamı yüz binlere çıkardı (bu da Ermeni milliyetçiliğın 1915 soykırımında can verenleri 600,000 dolaylarından 1.5 milyona tırmandırmasını, böylece Halaçoğlu tipi devlet avukatlığının açık eksiltmeciliğine dâvetiye çıkarmasını andırır).

Bunu çürütmek kolay –ve ucuz. Şükrü Elekdağ’ların Justin McCarthy gibi “favori”leri, bu tür (à la *Turkish Forum*) “Türk dostluğu”nda kendilerine güvenli bir niş bulduklarını sanıp, bütün kariyerlerini bu kolaylığa adadı. Ne ki, Bulgarlar bağlamında 12,000 (ve Ermeniler bağlamında 600,000, hattâ Kâmuran Gürün neslinden Dışışleri *eminence grise*’lerinin kabullendiği 250,000 ilâ 400,000) de yeterince korkunç. Ayrıca burada büyük bir seçicilik de söz konusu. Tipik olarak Ömer Seyfeddin’de, bu şiddet sarmalının olmayan basamaklarını da kolayca tahmin edebiliriz, olan basamaklarını da. Batak’tan sonra 1877-78 Savaşı (’93 Harbi) patlak verdi. Rus ordularıyla birlikte ilerleyen Bulgar çeteleri, yerel ölçekte etnik temizlik uyguladı. Benzer olaylar, Osmanlı ordularının Balkan Harbi’ndeki bozgunlarından sonra da yaşandı.

Ömer Seyfeddin “vatanî hikâye” üst başlığını koyduğu *Beyaz Lâle*’de, bu süreçte sadece Balkan Müslümanlarının başına gelenleri anlatır. Abartır da. 1912’de Bulgar ordusu Serez’e girer. Binbaşı Radko’nun talimatıyla Türkler tam bir vahşete maruz bırakılır. İlginç olan şu ki, bu tasvir sadece 1912’nin gerçek Serez katliamını değil, aynı zamanda edebiyatta varolan ünlü bir modeli izler. Dostoyevsky’nin *Karamazov Kardeşler*’i 1880’de yayınlandı. Dördüncü bölümde İvan, Alyoşa’nın Hristiyan inancını sarsmak (veya tersine, onun tarafından sağaltılmak) istercesine, insan ruhunun kötülüğünü örneklemeye koyulur. Moskova’da karşılaştığı bir Bulgardan “Türk ve Çerkeslerin” Bulgaristan’da yaptıklarını dinlemiştir : “Köyleri yakıyor; kadın ve çocukları katlediyor, ırzlarına geçiyor[lar]... Bu Türkler çocuklara işkence yapmaktan da zevk alıyor; doğmamış çocukları analarının rahminden kesip çıkartıyor, bebekleri annelerinin gözü önünde havaya fırlatıp düşerken süngüleriyle şişliyorlar.” İvan’ın aktardığı bir başka sahnede, “istilâcı Türkler” kucağında yavrusuyla korkudan titreyen bir annenin etrafında daire olur. Önce türlü şaklabanlıklarla bebeği güldürmeyi başarırlar. Derken biri piştovunu çeker, bebeğe doğru uzatır; çocuk minik elleriyle bu oyuncakı yakalamaya çabalarken, tetiği çeker ve yavrucağın beynini patlatır. –Bu pasaj, ünlü ortaçağ-yeniçağ kültür tarihçisi Jeffrey Russell’in dört ciltlik “Şeytan” incelemesinin ilk cildi olan *The Devil: The Face of Evil*’in giriş sayfalarında da aktarılır.

Beyaz Lâle’nin ortalarındaki, neredeyse okunamayacak derecede tiksindirici üç-dört sayfalık fırın sahnesi, sanki Ömer Seyfeddin’in Dostoyevsky’ye cevabıdır. Roller tamamen tersyüz edilmiştir: Zalim Radko bir Bulgar, İvan Karamazov’dan dinlediğimiz işkencelere uğrayan ise Serez’in Türk-Müslüman halkıdır. Radko’nun komitacı reislerine verdiği talimat bir karikatürü andırır: “Şehrin en büyük fırını hazırlanacak, âli mahkeme için lüzumu olan sandalyeler,

büyük masa, kırmızı örtü, İncil, ip, zeytinyağı, kerpeten, ustura, şiş vesaire gibi şeyler oraya götürülecek, vakit geçirmeden işe girişilecekti.” Üstelik bunlar bir değil birkaç kere söylenir. Zira ününün doruğundaki Ömer Seyfeddin, belirginleşen bir aşırı-üretim zorlamasıyla, tefrikalaşmanın savrukluğuyla malûldür. Nitekim *Primo*’nun formel disiplininden, *Beyaz Lâle*’de eser kalmamıştır. Nasıl kalsın ki ? 1914 yaz ve sonbaharında *Donanma* mecmuasında tam dokuz taksitte yayınlanmıştır *Beyaz Lâle* –ve yer yer, Ömer Seyfeddin’in ipin ucunu kaçırdığı, patinaj yaptığı, daha önce anlattıklarını birkaç defa ve kısmen tutarsız, çelişkili biçimde tekrarladığı izlenimini uyandırır. Radko’nun yukarıdaki şematize emirleri (Hülya Argunşah’ın hazırladığı Dergâh Yayınları edisyonunda, s. 301’de) vermesinden sonra, araya gene Radko’nun dört sayfalık bir konuşması girer. Bittiğinde Radko, s. 306’da aynı talimatın yeni versiyonunu yazdırır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Milliyetçilik ve sado-mazohizm

Halil Berktaş 11.10.2008

Katliam yapmak, hemcinsini boğazlamak, işkence etmek kolay iş değil. İdeolojik motivasyonu şimdilik bir kenara koyalım. Salt *bireysel* düzeyde, özel bir insan tipini gerektirir.

(Not 1: Geleneksel tarım toplumlarında, devletin şiddet tekeli sınırlı ve geçirgendir. Ancak modern devletle kesinleşir, mutlaklaşır, boşluksuz bir hal alır. 16. yüzyılın “askerî devrim”inden itibaren devlet, orta ve uzun vâdede kendine rakip tanımaz. Charles Tilly’nin ifadesiyle, pre-kapitalist toplumdaki “özel şiddet unsurları”nı –korsanları, eşkiyayı; *hajduk*, *zeybek* ve *martolos*’ları; Kazak, Pomak ve Uskok’ları; aşiretleri, Eisenstein’ın *Oktiyabr*’ındaki “Vahşi Tümen” benzerlerini- kâh koopte etmeye, kâh ezip yutmaya girişir. Modern devletin zaafa uğradığı koşullarda, bu tür odaklar taşrada yeniden özerklik kazanabilir. Devlet toparlandığında, asimilasyon-eliminasyon süreci tekrar devreye girer.)

Ahmed Arif’in sevdiği bir fıkra vardı. ’93 Harbi çıktığında, Lâzlar toplanıp Abdülhamid’e telgraf çekmişler: Padişahım, bize 40,000 tüfek ver; biz varıp Moskofun haddini bildiririz. Sultan düşünmüş; vaziyet zaten kötü, ne kaybederiz? “Verin Lâz kullarına 40,000 tüfek” buyurmuş. Lâzlar düzülmüş Trabzon’dan yola; Zigana geçidine varmış ve birden, zınk diye durmuşlar. Geçidin sağ başında, kayaların üzerinde bir Kürt şaki, uzaklara bakıyor. (Ahmed ağabey bu noktada elini gözlerine siper eder ve tekrarları: “Aşağıdaki Lâzlara hiç bakmıyor, uzaklara bakıyor.”) Sola dönmüşler; orada da ikinci bir Kürt şaki, aşağıdaki Lâzlara değil, sadece uzaklara bakıyor.... Dönmüşler Trabzon’a; İstanbul’a bir tel daha çekmişler: “Sultanım, Zigana geçidini iki Kürt eşkiya tutmuş. Sen hele bir bölük jandarma gönder, geçidi açsınlar, sonra biz gene varır Moskofu tarumar ederiz.”

İmparatorluk mozaığının yerel-etnik rekabetlerinden türeyen bu espri, Tanzimat’tan bu yana ne gibi “özel şiddet unsurları”nın modern devlet tarafından massedildiğine işaret ediyor. 19. yüzyılda bu süreç, Arnavutlarla başladı (o sırada

“en savaşı”, “doğuştan asker” vb nitelermeleri, Türkler değil Arnavut dağlıları için kullanılıyordu). Hamidiye Alayları’yla devam etti. Kendileri Çarlık yayılcılığı tarafından topraklarından sökülüp atılmış, dolayısıyla Hristiyan-Rus-Ermeni kokan her şeye kin besleyen bazı Kafkas aşiretlerinin 1915 soykırımında kullanılmasıyla yeni bir boyuta ulaştı. Mütareke’de düzenli ordu kısmen dağıtılınca dalga geri çekildi ve Kuva-yı Milliye’nin kooptasyonu ile tekrar yükseldi. Topal Osman, yerel Lâz milisleriyle Ankara’ya gelip Mustafa Kemal’in özel koruma müfrezesi oldu. Çerkes Ethem’i de emekçi halkın temsilcisi niyetine idealize etmeyelim artık. Çerkes Ethem ve Topal Osman aynı zorbalık fasilesindendir. Modern devlete entegrasyonun icap ettirdiği sınırları aşınca ezildiler. Bugün korucular (ve olası akıbetleri) aynı sürecin görece geç ve küçük bir aşamasını simgeliyor. –Her şeyi bize özgü sanmayı da bırakalım. Biraz olsun komparatif tarih öğrenelim. Benzer şeyler Batı ve Orta Avrupa’da, 1560’lar ile 1800 civarı arasında gerçekleşti.

Neresinden bakarsak bakalım, modernite gelişip derinleştikçe toplumsal hayattaki günlük şiddet dozajı nisbeten düşüyor. Bazı şiddet türleri “aşırı” olarak tanımlanıyor ve olağan yaşamın dışına itiliyor. Tabii kavgalar çıkıyor, cinayetler işleniyor. Ama en azından, normal insanlar ile şiddetin en korkunç türleri arasında artan bir mesafe giriyor. Nâzım’ın Çolak İsmail’i “Ermeniler kesilirken / kana battı göbeğine kadar” diye betimlemesi, ya da benim Robert ‘64’lü sınıf arkadaşlarımdan birinin dedesinin, Nâzım’ı doğrularcasına, bütün bir gün boyunca önüne getirilen Ermenileri nasıl yalağa dayamış ve boğazlarını kesmiş olduğunu torunlarına anlatması (bkz *Okuma Notları*, 12 Ocak 2008), yukarıda sözü edilen geçiş sürecine plase edilebilir. Çoğunluğun ve hele kentsel çoğunluğun, zamanla, kesici-delici silâhlarla, yatagan ve saldırmalarla, “soğuk çelik”le pek bir ilişkisi kalmıyor. “Bir tavuk kesemez” diye tarif edilen duruma geliyor. Bırakalım tavuk kesmeyi; çoğu insan kan göremiyor. Ezilmiş, parçalanmış hayvanlara dahi bakamıyor; insanlara gelince... kültürümüz *gerçek* dehşet sahnelerine, fotoğraflarına, hattâ sözlü anlatımlarına basında, televizyonlarda yer vermemeyi gerektiriyor.

Hal böyleyken, Ömer Seyfeddin’in *Beyaz Lâle*’deki, şahsen benim zor *okuyabildiğim*, İngilizceye çevirmemin içim bulana bulana üç dört gün sürdüğü fırın sahnesini nasıl *yazabildiği*, enikonu bir muamma. Sadece Radko’nun değil, aynı zamanda Ömer Seyfeddin’in sado-mazohist eğilimleri konusunda ciddî soru işaretleri uyandırıyor (bkz *Virgül*, Şubat 2006).

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şehvetin şiddeti, şiddetin şehveti

Halil Berktaş 16.10.2008

İrvin Cemil Schick’in “Matbu Sado-Mazo Pornoda Ortadoğu ve Türkiye: “Türklerin Seks Köleleri”” diye, güzel bir incelemesi var, *Virgül*’ün Şubat 2006 tarihli 92. sayısında. Hemen ardından, Mustafa Arslantunali’nin “Balkanlarda Sadizm” başlıklı kısa notu geliyor, Ömer Seyfeddin’in *Beyaz Lâle*’sine ilişkin. Arslantunali, asıl sado-mazohist literatür ile “milliyetçi propagandaya daha yatkın olan metinler” arasında bir ayırım yapmış; ikincilerde, diyor, cinsel şiddet son

tahlilde araçsaldır : “düşmanın ne kadar kötü olduğunu” ve “bu kötülük karşısında... ne ölçüde misilleme yapma hakkımız olduğunu” bize göstermeye yarar.

Doğru olmasına doğru –ama Ömer Seyfeddin söz konusu olduğunda, bu ayırım ne kadar geçerli? Yer yer öyle motifler var ki bu militan İttihatçıda, insanı kuşkuya düşürüyor, milliyetçiliğin mi pornoyu araçsallaştırdığı, yoksa çok derin ve güçlü cinsel takıntılarını mı, ideo-politik düzlemde vahşi bir milliyetçilik biçiminde ifade bulduğu konusunda. Yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan çıkar? Psikolog değilim; çözemem bundan ötesini. Ama ısırmayı *Busenin Şekl-i İptidaîsi* diye anlatması; *Beşeriyet ve Köpek*’te, başka şeyler meyanında hayvanlarla seksin de (*bestialism*) kıyısında dolaşması; *Primo 2*’de, hikâyenin genç kahramanının aşikâr tabanca fetişizmi ve bir noktada, bir fallik sembol olarak Mauser silâhının namlusunu ağzına alıp emmesi –bu noktaya ayrıca döneceğim- insanda ister istemez, bireysel olan ile toplumsal olanın hangi sırayla, hangi sebep-sonuç ilişkisiyle içiçe geçtiğine ilişkin soru işaretleri uyandırır.

Ve tabii gerek *Bomba*’nın, gerekse *Beyaz Lâle*’nin bazı sahnelerinde Ömer Seyfeddin, sadece ayıplayıcı ve kınayıcı değil, aynı zamanda bir *voyeur*, bir röntgenci tavrıyla yer alır. Örneğin *Bomba*’da, sosyalist Boris’in karısı Magda’ya anlatışına, başından itibaren kendi erotik his ve heveslerini, hem de dönemin ölçüleri içinde pornografik sayılabilecek bir üslupla yansıtır: “Geniş omuzları, kabarık memeleri esvabının altından taşmak istiyor gibiydi. Alevlerle aydınlanan eteklerinin altındaki kalın bacaklarından sonra ayakları pek küçük ve nazik kalıyordu. Gebelik onu daha da güzelleştirmiş, daha nefis ve mükemmel bir kadın yapmıştı.” Bir adım sonra, Boris ile Magda arasındaki ön-sevişme sahnesine, basmakalıplığı içinde bayağı sözcüklerle tanık edilirik: “Boris diğer eliyle karısının kabarık memesini tuttu. Bütün avucunu dolduran bu yumuşak ve nefis kabarıklığı yavaş yavaş, dalgalandırarak sıktı. İkisinin de gözleri küçülüyor ve titriyorlardı.” Hikâyenin sonuna doğru dozajı daha da artırır; sarhoş Bulgar komitacılarının zorla oynattığı Magda’nın “beyaz ve dolgun” bacaklarının “atılışlarındaki şehveti muharrik hareketler”den dem vurmaya başlar. Böylece, bir yandan kralcı IMRO gerillalarını şeytanlaştırırken, bir yandan da hem kendini, hem bizleri bu kötü, katil heriflerin fantezilerine âlet ve dahil eder.

Benzer bir ikili, hattâ ikiyüzlü tavır, *Beyaz Lâle*’de de söz konusudur. İnanılmaz katliam ve işkenceleri gerçekleştiren Radko, bu sefer Lâ’li’ye tecavüz amacıyla Hacı Hasan’ın evine giderken, keza dönemin –İrvin Schick’in anlattığı- pornografik literatüründen apartılmış hayaller kurar: “... bir bahar yatağını andıran ipek sedirde bir çıplak kız, baygın ve yorgun geriniyor, yüzükoyun dönüyor, bacaklarını geriyor, dağınık ve siyah saçlarıyla örtülen beyaz ve sivri memelerinin üzerine abanarak, sarıldığı menekşe rengindeki yumuşak yastığı sıkıyordu.” Bunlar acaba “düşman” Radko’yla birlikte Ömer Seyfeddin’in de düşleri olabilir mi? Nitekim ÖS, asıl korkunç tecavüz sahnesinde bile, onca zulüm ve pisliğe, hep aynı *nesneleşmiş* çıplak kadın tasvirlerini, hep aynı “*genel erkek*” gözüyle katmak ve karıştırmaktan kendini alamaz. Örneğin Radko’nun kaba kuvveti karşısında Lâ’li “sanki bayılmış”tır: “Kar gibi parlak ve lekesiz omuzlarına dağılan saçları dökülüyor, fırlak ve katı memeleri hızlı hızlı kalkıp iniyordu.... Karnı o kadar saf, o kadar masum, o kadar beyaz ve küçüktü ki Radko’nun tapacağı geliyor, dokumağa korkuyordu. Ve elmadan yoğrularak dondurulmuş sanılacak kadar parlak ve şeffaf duran kalçaları....”

Başta dönelim. Nedir bu? Sadece milliyetçi amaçlarla, masum bir Türk kızına reva görülenler karşısında nefret ve düşmanlık duygularımızı harekete geçirme çabası mı? Sırf satış uğruna, milliyetçi propagandaya biraz da pornografi karıştırma denemesi mi?

Yoksa, “asrî” Türk erkeklerinin, modernitenin yeni çıktıkları kamusal alanında, karşılarında sadece Hristiyan-Levanten dişiliğin *demi-monde*’unu bulunca büründükleri “gündüz insan, gece hırt” kimliğinin istemsiz kasılmaları, dışa vurumları mı?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İrkçiliğin “yanık et” varyantı

Halil Berktaş 18.10.2008

Gelelim, *Beyaz Lâle*’nin ortalarındaki o acayip fırın sahnesine. Okurken dahi insanın içini kaldıran bu bölümü Ömer Seyfeddin’in nasıl olup da yazabildiğine şaşıtım daha önce belirtmişim (*Taraf*, 11 Ekim 2008). Yazmakla da kalmaz; *Bomba*’da ve gene *Beyaz Lâle*’nin son tecavüz sahnesinde yer yer hissettirdiği *voyeur* tavrını burada bile sergiler. Binbaşı Radko, “Türk mahallelerinden çabucak yetmiş seksen kadar kadın istintak [sorgulama] için toplanacak ve ilk yanan fırına getirilecek” emrini vermiştir. Bir amacı, bu kadınlardan kentin güzel kızlarını öğrenmektir –zira Radko, şiddet boşalımını illâ en-en-en güzel Türk-Müslüman kızının ırzına geçerek taçlandırmak amacındadır (nitekim hikâyenin sonunda bu, Lâ’li’nin ölü bedenine tecavüze dönüşecektir). Ama aynı zamanda, Radko’nun başlı başına zulümden, özellikle de insanları diri diri yakmaktan zevk alması söz konusudur.

Nitekim nihaî emirlerin verilmesinin üzerinden bir sayfa geçmiş geçmemiştir ki, Radko’ya “Dimço Kaptan’ın yaktırdığı fırına elli tane kadın getirildi” haberi gelir. İşkenceye başlamak için sabırsızlanarak, dört nala koşturur atını. Önce, yaşlıları ayırıp kapının arkasına yığarak, sadece “on sekiz yaşında kızlar, kundaktaki çocuklarına meme veren genç ve taze analar”dan ibaret bir gruba odaklanırlar. Radko “hamama girecekmiş gibi... ağasının koynuna girecekmiş gibi...” çırılçıplak soyunmalarını emreder. Komitacılar şok geçiren kadınları dipçiklerken Radko öfkelenir; kucağında kundaklı bebeğini taşıyan 20-25 yaşlarında bir kadını önüne getirir. Çocuğu öfkeyle anasından koparır ve “Allahtan kork” diye yalvaran anneye karşı “Allah benden korksun” diye bağırarak alevlere atar.

Buraya kadar, bir bakıma Ömer Seyfeddin’in Dostoyevsky’ye cevabı, ya da Türklerin çocuklara zulmü konusunda İvan Karamazov’un anlattıklarını tersyüz etme –daha genel olarak, Avrupa-merkezciliğin Doğuya ve Doğunun bir parçası olarak Osmanlılara/Türklere ilişkin kalıpyargılarını zıddına dönüştürme; Oryantalizmin karşısına, bir çeşit “tersten Oryantalizm” (*reversed* ya da *inverted Orientalism*) olarak Oksidentalizmi dikme (ve tabii bu arada, Türk milliyetçiliğinin kendi kalıpyargılarını pekiştirme)- çabası olarak düşünülebilir. Ama asıl vahşet ve dehşet bundan sonra başlar. Çıldıran anne, Radko’nun boğazına sarılır. Radko bu “nahif kadını” üç komitacıya soydurtur, ellerini arkaya bağlatır. Masanın üzerinden bir ustura alır. Derken araya, Ömer Seyfeddin’in uzun bir açıklaması girer:

“Kebap yapılacak kestaneleri nasıl çatlamasın diye yararlırsa o da fırında yakacağı adamın vücudunu öyle yarardı. Yarılmamış bir adam çabuk yanmazdı. Hâlbuki yarılırsa tatlı bir cızırtı çıkararak, çabucak tutuşur, mavi ve sincabî bir buhar bırakarak kül oluverirdi. Bu mavi ve sincabî buhar... Radko onun manzarasından ziyade kokusunu severdi. Ve bu koku yakılan adamın milliyetine göre değişiyordu. Radko çok dikkat ve tecrübe etmişti. Hattâ şimdi yakılan bir adamın uzaktan kokusunu duysa hangi milletten olduğunu yanılmadan söyleyebilirdi. Bulgar köylüleri kavrulmuş sarmısak, Sırplar yanmış patates, Rumlar kızartılmış balık ve şarap kokusu çıkarırlardı. Henüz bir Alman, bir İngiliz, bir Fransız yakamamıştı. Onların kokusunu bilmiyordu. Fakat Türkler... Balkan’ın bu en kuvvetli ve kanlı adamları keskin bir süt, bir tereyağı kokusu neşrederlerdi.”

Burada biraz durmak ihtiyacımdayım. Koleksiyonculuk ve tasnifçilik, 17. ve 18. yüzyıllarda güçlenen bir eğilimdir. Bilimsel Devrim’den başlayarak ve büyük coğrafi keşif-fetih seyahatlarıyla birlikte, Avrupalılar her şeyi toplamaya, dünyanın dört bir köşesinden “örnek”ler (*specimens*) bulup getirmeye, cins ve türleri teşhis ederek Latince adlarını vermeye başlar: kelebekleri, taşları, deniz kabuklarını, *formaldehyde*’a yatırılmış ceninleri, öldürülüp yüzülmüş ve sonra doldurulmuş kuş ve hayvanları... Henüz Darwin’in değil, Linnaeus’un çağıdır bu –ama her bilimde, gözlem biriktirme aşaması teori kurma aşamasından önce gelir ve Linnaeus’lar er ya da geç Darwin’lerin yolunu açar. Gelgelelim, gene çoğu zaman olduğu gibi bu ciddî bilimsel gelişmeye bir de sahte-bilim (*pseudo-science*) eşlik eder. Bazıları millet ve “ırk”ları da doğadaki cins (*genus*) ve türlerin (*species*) karşılığı gibi düşünmeye; dolayısıyla kelebek koleksiyonu yaparcasına, insan topluluklarını da büyük kutuların küçük bölmelerine “iğnelemeye” koyulur. Bu da Sosyal Darwinizmin haberini verir.

Ömer Seyfeddin de çok düşkündür, bu özcü (*essentialist*), ırkçı sahte-bilime. Ama milletleri yanarken çıkardığı kokulara göre tasnif etmeyi dahi düşünebildiğine göre, bu açıdan çağdaşlarını çok aşmış sayılır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kederle karışık (1)

Halil Berktaş 23.10.2008

(Not 1: Pazar sabah, 6’da kalkıp açtım bilgisayarımı. Önümüzdeki haftanın *Taraf* yazılarına hemen girişmem lâzım. Yoksa biliyorum, Pazartesi-Çarşamba hiç vaktim olmayacak. Ama ne yazacağım? Gene mi Ömer Seyfeddin? Etrafımda bunca kıyamet koparken?)

(Not 2: Absürd bir durum. Bölük pörçük çağrışımlar üşüşüyor kafama. Auden, gene Auden. Bu sefer *Musée des Beaux Arts*’dan [Güzel Sanatlar Müzesi]. Breughel’in *Ikarus’un Düşüşü* tablosunun önünde durup düşünüyor şair: About suffering they were never wrong, / The Old Masters... Eski Ustalar insan acıları konusunda asla yanılmadılar. Çok iyi

anlamışlardı, hayatın alelâdeliğiyle içiçeliğini. Kimi yemek yiyor, penceresini açıyor, ya da yorgun argın yürüyor. Kimi ise o anda can veriyor. İşte şu resimde, gökten bir çocuk düşüyor, yeşil sulara gömülen bacaklarına güneş vuruyor –ve yanı başından geçen gemi [*the expensive delicate ship*], inanılmaz bir olaya tanık olduğu halde, gidecek bir yerleri olduğundan yoluna devam ediyor.)

(Not 3: Hemingway

de *Banal Story*'de [Sıradan Öykü?], bir yandan o yılların yavan, basmakalıp akıldâneliğiyle ünlü *The Forum* dergisini okuyor; diğer yandan aynı 27-29 Ocak 1925 günleri yeryüzünün orasında burasında olup bitenleri hatırlatıyor: Paris'teki Avrupa tüy siklet boks şampiyonluğunda, Edouard Mascart Danny Frush'u 2. raundda nakavt etmiş. Mezopotamya'ya kar yağmış. Avustralya'da İngiliz kriketçileri maça hazırlanıyormuş. Yucatan ormanlarından balta sesleri geliyormuş. Bu günlük gazete haberleri *The Forum*'un terbiyevî budalalıklarıyla birbirine karışıyor: Bilim en derin inançlarımızı altüst edecek miymiş? Eğitim güçlü insanlar mı yetiştirmeliymiş, kültürlü insanlar mı? Çocuklarımız kendilerine güneşte bir yer bulabilecek miymiş [paylaşım sofrasına geç gelen Alman ve Japon emperyalizmlerine bir atıf]? Savaşla mı, yoksa barışçı yöntemlerle mi? Bir zamanlar basının, ev ve aile bilgisi sayfalarında yer verdiği, Güzin Abla tipi sorular. Ve bu arada Endülüs'te, Triana'daki evinin karanlık bir odasında sırtüstü yatan büyük boğa güreşçisi Manuel Garcia Maera, akciğerlerinin iltihabında boğularak zatürreeden ölüyor.)

(Not 4: Sartre da *Les chemins de la liberté*'nin [*Hürriyet Yolları*] ikinci cildi olan *Le Sursis*'te [*The Reprieve; Yaşanmayan Zaman*; ben "Tehir" veya "Tecil" diye çevirmeyi tercih ederdim] 1938 sonbaharında Avrupa'nın çeşitli köşelerindeki insanların günlük yaşamları arasında gezinir. Her birinin hayatından birkaç cümlelik alıntıları, karmaşık iplikler halinde birbirine sarar. Ve dünya nefesini tutmuş beklerken, Münih'te Chamberlain ve Daladier Hitler'e boyun eğer. 30 Eylül'de imzalanan anlaşmayla, Almanya'nın Südetler bölgesini işgal etmesi kabul edilir. Bu, Wehrmacht'ın aşmakta zorlanabileceği biricik savunma hattıyla birlikte, iyi eğitilmiş Çekoslovak ordusunun da Nazilere teslim edilmesi demek. Böylece, Chamberlain'in sandığı gibi "günümüzde barış" garanti edilmiş olmaz; tam tersine, İkinci Dünya Savaşı kaçınılmaz hale gelir. –Militarizme boyun eğmeyi alışkanlık haline getirmiş "paşalarının başbakanları" bunları biraz çalışıp öğrenseler, korkunun ecele faydası olmadığı gibi yatıştırıcılığın da sonu olmadığını kavramalarına yardımcı olabilir.)

(Not 5: Charles Simic, Philip Roth'un son romanı *Indignation*'ı yazmış, *The New York Review of Books*'ta [9 Ekim 2008]. En başında bir Çehov alıntısı var [kendi çevirim]: "Her mutlu, kendinden hoşnut kişinin kapısının arkasında, elinde çekiç başka biri durup, ona sürekli mutsuz insanların da varlığını hatırlatıyor olmalı –ve kendisi ne kadar mutlu olursa olsun, hayatın er geç ona da yasalarını dayatacağını; onun da başına kötü şeylerin geleceğini: hastalık, yoksulluk, kayıplar; ve nasıl şimdi kendisi başkalarını görmüyor, duymuyorsa, o zaman da kimsenin onun çektiklerini görmeyeceğini, duymayacağını." Aynı *Böğürtlenler* öyküsünde Çehov, "Mutlu kişi, sadece mutsuzlar kendi yüklerini sessizce taşıdıkları için kendini rahat hisseder; o sessizlik olmadan mutluluk mümkün değildir" diye ekliyor. Simic ise kendi denemesine, "İnsanlar gazetenin birinde, Irak'ta ölen genç erkek ve kadınların fotoğraflarına rastladıklarında acaba ne düşünürler?" diye başlıyor.)

(Not 6: Kim bu Simic? *Taraf* için Ocak 2008'de bir dizi hazırlamıştım, "Sırp Milliyetçiliğinin Aynasında Türk Milliyetçiliği" başlığı altında. Yer olmadığı için yayınlanamadı. Orada anlatmıştım: Sırp asıllı edebiyatçı. Vietnam

ve şimdi Irak savaşlarının muhaliflerinden. Her türlü yayılcılık ve milliyetçiliğin keskin eleştirmeni. Böylelerini o beğenmediğimiz ABD’de “Onur Şairi” yapıyorlar [*Poet Laureate*]. Oysa tam İlker Başbuğ’un parmak sallayacağı biri.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kederle karışık (2)

Halil Berktaş 25.10.2008

(Not 1: Baskın Oran, 2007 sonlarının sınır ötesi harekât tantanası bağlamında, 16 Temmuz 1930 tarihli *Cumhuriyet*’ten şu alıntıyı yapmıştı: “*Tayyarelerimiz şakiler üzerine çok şiddetli bombardıman ediyorlar. Ağrı Dağı daimi olarak infilak ve ateş içinde inlemektedir. Türk’ün demir kartalları asilerin hesabını temizlemektedir. Eşküyaya iltihak eden köyler tamamen yakılmaktadır. Zilan hareketinde imha edilenlerin sayısı on beş bin kadardır. Zilan Deresi ağzına kadar ceset dolmuştur. Bir hafta içinde Ağrı Dağı tenkil hareketine başlanacaktır. Kumandan Salih Paşa bizzat Ağrı’da tarama hareketine başlayacaktır. Bundan kurtulma imkanı tasavvur edilemez.*”)

(Not 2: Türk milliyetçiliğinin kaynağında geziniyordum. Sanki kör ve sağır bir inatla. Bu arada PKK güpegündüz Aktütün karakolunu basmış. Yirmi küsur yıllık savaşta 17 asker daha ölmüş. Geçenlerde Orhan Miroğlu’nun dikkat çektiği gibi, Türk ordusu güneydoğuda, Irak’taki ABD ordusundan daha fazla kayıp veriyor. Ama bıraksanız, yıpranmış mugalata tekrarlanacak: *hainler, intihar saldırısı, şehit anaları, son defa, ezeceğiz, tepelerindeyiz, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlük, ne mutlu Türküm diyene, kesin darbe, olağanüstü yetki talepleri*. Hep aynı nakarat. Ne ki, bir gazete bunu ilk günden itibaren sorgulamaya cesaret etmiş. Üstelik, saldırının önceden bilindiğini ve hattâ saatler boyu adım adım izlendiğini de belgeleriyle ortaya koymuş. Elbette herkes gibi benim de aklıma, ihmalden öte, Reichstag yangını geliyor. Derken, çoğulcu parlamenter rejimlerde, halkın oylarıyla seçilmiş meclise ve hükümete tâbi bir görevliden ibaret olması gereken genelkurmay başkanı doğrudan eleştirilerin karşısına dikiliyor; 12 Eylül cuntasını hatırlatan bir mizansen içinde, basını ve tüm sivil toplumu azarlayıp tehdit ediyor. Ahmet İnsel’in dikkat çektiği gibi, bu arada savunma bakanı ortalıkta yok. Zira bizde savunma bakanları meclis adına silâhlı kuvvetleri denetlemez; tersine, meclis nezdinde silâhlı kuvvetleri temsil eder.)

(Not 4: *Havada konuşmamanın, görmemenin kahrolası hüznü*. İşte böyle; ben de üzüntümü ve öfkemi, anılar ve alıntılarla boğmaya çalışıyorum: “Nutuklar demokrasi hakkında ne diyebilirse / Sürgündeki Thukydides biliyordu hepsini, / Ayrıca, diktatörlerin neler yaptığını da, / Umursamaz mezarların önünde verdikleri / Yıllanmış zirvalık dolu söylevleri” [*Exiled Thucydides knew / All that a speech can say / About Democracy, / And what dictators do, / The elderly rubbish they talk / To an apathetic grave*].)

(Not 5: Auden’a benzer bir damarı hem Philip Roth, hem Charles Simic yakalıyor. *Indignation* [= öfke, ama haksızlığa isyan biçiminde bir öfke], üniversitede okurken bir dizi aksilik sonucu gönderildiği Kore’de, yirmisine varmadan ölen Marcus Messner’in öyküsü. “Masum bir çocuğun savaşta ölmesi dünya tarihinde o kadar sık rastlanan bir olay haline geldi ki, bundan bir trajedi diye söz etmek inandırıcı olmuyor artık,” diyor Simic: “Güya en soylu dâvâlar uğruna gençleri feda ediyor ve sonra da kedere boğulmuş anne ve babalarının bunu kabullenip yaptıkları fedakârlıktan gurur duymalarını istiyoruz ki, başkaları, yani bizler gece rahat uyuyabilelim.” Tekrar altını çizeyim: bu satırların sahibi, Kongre Baş Kütüphanecisinin atamasıyla ABD’nin “Onur Şairi”. Orhan Pamuk’un yüzüne bakacak hali kalmayan Türkiye’de ise, halen Bülent Ersoy bundan çok daha azını söylediği için yargılanıyor.)

(Not 6: Bir çok ülke, iyi kötü geçmişiyile hesaplaşmaya çalışıyor. Gerçeği arama komisyonları kuruluyor. Avustralya başbakanı beyazların aborijinlere yaptıkları için özür diledi. Geçmişte Pinochet’nin insanlığa karşı işlediği suçlardan ötürü İngiltere’den sınırışı edilip İspanya’da yargılanmasını isteyen ünlü yargıç Garzan, şimdi de İspanya İç Savaşı’nda halen “kayıp” sayılan 116,000 kişinin peşine düşüp, altı büyük mezarın açılmasını emretti. Federico Garcia Lorca’nın kalıntılarının da bu mezarlardan birinde olduğu sanılıyor. Hani, Dali’nin gençlik arkadaşı olan; daha sonra Dali’nin ikide bir tebrik telgrafı çektiği Franco’nun faşistlerince katledilen Lorca’nın.)

(Not 7: İttihatçıların öldürttüğü gazeteciler, boğdurduğu hürriyet, Türkiye’yi soktuğu savaş, feda ettiği yüz binler, tezgâhladığı soykırım, sonra da sipariş ettiği “milli edebiyat”... *Indignation*’ın anavatanı, asıl bu ülke. Ne yapayım, ben de güncelliği ancak böyle, bu kadar yazabiliyorum. Ne demiş Orhan Veli: “Hepiniz ama hepiniz geçim derdinde / Bir ben miyim keyif ehli içinizde?” Onun gibi: Bakmayın, gün olur ben de / bir tarih yazarım belki sizlere dair; / üç beş kuruş geçer elime benim de.)

(Not 8: Off, boşalttım içimi. Şimdi Ömer Seyfeddin’e dönebilirim.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bizim acılarımız ve insanlığın acıları

Halil Berktaş 30.10.2008

Nerede kalmıştık? *Beyaz Lâle*’nin fırın sahnesinde. Sanmayın ki Ömer Seyfeddin, Radko’nun yanık et natüralizmini hicvetmektedir. Hayır; bunlar aynı düşünce dünyasının insanları. Ve Ömer Seyfeddin, belki aklımızın almayacağı derecede Radko’ya yakın. Bu yakınlık, önce, kadınları Radko’nun gözüyle görürken şehvet ile şiddeti birbirine karıştıran *voyeur*’lüğüyle kendini belli ediyor. Sonra, korkunç bir vahşeti bizatihî tasavvur edebilmesine; tasavvur etmenin de ötesinde, ballandıra ballandıra anlatabilmesine yansıyor.

Radko’nun, farklı milletlerden insanların yanarken çıkardığı kokulara ilişkin analizi biter; tekrar işkence başlar. Biraz önce bebeği ocağa atılan genç kadın, çırlıçıplak soyulmuş, gözleri kapalı inlemektedir. Radko, [kestane

gibi] "çatlatacağı bu canlı yemiş" arkadan bakar: "Gür ve dağınık saçlarla örtülü sırt kısmı geniş kalçalarının üzerine küçük ve nisbetsiz kalıyordu. Tüysüz ve lekesiz bacakları beyaz ve parlaktı. Ocağın alevleri satırlarına aksediyor, pembe ve uçucu gölgeler titretiyor." Zalim düşmanla birlikte yazarımız da kendinden geçmekte olmasın?

Derken Radko, elindeki usturayı bu "pembe akis"lerin üzerine vurur. İki büyük haç yapar. Kadın "etine giren, sinirlerini koparan, kemiklerine dokunan keskin ve müthiş ustura"nın acısıyla haykırır. Radko kadının karnını da çevirttir; "kanlı usturayı şiş ve süt dolu memelerinin" üzerinden geçirir. Sonra "bu keskin ve kırmızı aleti" kurbanının rahmine sokup hızla yukarı çekince, "yarılan karnından mide ve bağırsaklar, kırmızı ve kalın ip yumakları hâlinde" dışarı fırlar. Bütün bunları yaparken, kadının Allaha yakarışlarına gülerek "Allah benim" diye karşılık veren Radko'nun emriyle, komitacılar mahkûmu kaldırıp fırına fırlatır. Alevlerin sardığı canlı et yığınınan, beklendiği gibi (*Okuma Notları*, 18 Ekim '08) "pembe bir buhar, mavi ve sincabî bir duman" yükselir. "O süt ve yağ kokusunu" Radko "sütlü kahve içiyormuş gibi" içine çeker.

Yetmez; bir tecavüz ve cinayet *orgy*'si daha başlar. "Akıllarını, dillerini kaybetmiş, sesleri kesilmiş" haldeki diğer kadınlar direnmeksizin soyunur; Serez'in en güzel kızları hakkında Radko'nun istediği bilgileri verir; sonra da ambarda bekleyen sarhoş komitacıların kucağına atılır. Onlar da "bu meme, karın, bacak, baldır, saç tufanının içinde" şaşırır; olmadık fanteziler icat eder. "Canlı çukur" dedikleri "en müthiş"dir: her biri, yere yatırdığı güzel bir kadının "karnının ta ortasına, göbeğin biraz aşağısına" bir kasatura saplar ve "koyu kırmızı bir kan fışkıran bu küçük deliğin üzerinde" nefsinin körletir; "karnında, kanlı bağırsaklarının arasında, hayvanlığının en şenî, en pis, en çirkin ateşlerini" söndürür. Zavallılar bir iki saat içinde inleye inleye, kıvrana kıvrana can verir.

Daha önce de belirttiğim gibi, birincisi, Ömer Seyfeddin'in bu gibi ayrıntılı tasvirlerden kendini bir türlü alamaması, sado-mazohizminin milliyetçiliğiyle içiçe geçmesine ilişkin bütün bir çözümleme alanının kapısını aralar.

İkincisi, okuyucuyu sadece ve sadece "onlar"ın "biz"e çektirdiklerinde yoğunlaştırır. Burada sorun nedir –bizim başımıza gelenlerin abartılması mı? Hayır; o da vardır gerçi, ama esas sorun bu değildir. Gerçeğin çok yönlülüğü, çok boyutluluğu açısından esas sorun başkalarının, "öteki"lerin çektiklerinin hiç kaale alınmamasıdır. Zaten bütün milliyetçi söylemler hep bu seçicilik sakatlığıyla malûldür.

Savaşları alalım: bir, "bizim savaşlarımız" vardır, bir de "onların savaşları". İkisi edebiyatta çok farklı biçimlerde anlatılır. "Bizim savaşlarımız" epik-lirik bir güzellemeye tâbi tutulur. Her nasılsa, kimse ölmez, derin insan acıları gündeme gelmez. Her şey bir oyun, bir eğlence havasında sunulur: *Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik; / Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!* Zafer (ve gelecekte hatırlanmak) uğruna ölmeye, Che Guevara'dan çok önce Yahya Kemal "hoş geldin, sefa geldin" der: *Bir bahçedeyiz şimdi şehidlerle berâber; / Bizler gibi ölmüş o yiğitlerle berâber. / Lâkin kalacak doğduğumuz toprağa bizden, / Şimşek gibi bir hâtıra nal seslerimizden.* Buna karşılık çirkin olan, "onların [bize karşı] savaşları"dır. Olanca vahşet burada öne çıkar: *Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak; / Boşanır sırtlara, vadîlere sağnak sağnak.*

Savaşın gerçek yüzü, her zaman ve her yerde, budur aslında. Evrenselci bir savaş karşıtlığında, öyle de anlatılır (Norman Mailer, Erich Maria Remarque). Ama milliyetçi savaş edebiyatında, bu dehşet yalnız bize yaştırılır. Onun içindir ki, genel insanlık acıları değildir bunlar. Sadece bizim acılarımızdır.

Oysa ancak başkalarının acısını anlatabilen, insanlık acılarını dile getirmiş olur.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sosyalist Gerçekçilik ve Nasyonal Gerçekçilik

Halil Berktaş 01.11.2008

Savaşa ve acılara ilişkin milliyetçi söylemin seçici tek-yanlılığı, bugün de olanca çıplaklığıyla önümüzde. Güneydoğu'daki savaşta, bir "ölü ele geçirilen teröristler" var, bir de "şehitlerimiz".

Bir zamanlar Sosyalist Gerçekçilik diye bir şey vardı. Özellikle Andrey Jdanov, neredeyse reçetesini hazırlamıştı, "Partili edebiyat"ın nasıl olması gerektiğinin. Kilit mesele, tipik olanı yazmak, tipik olmayanı yazmamaktı. Meselâ "iyi burjuva" diye bir şey olamazdı. Aynı şekilde, "kötü proleter" diye bir şey de olamazdı. İşçi sınıfı gibi sosyalizm de "esas", yani "tipik" olarak iyiydi. Kusurları ise "atipik"ti ve dolayısıyla yazılmamalıydı. Savaşta bir Alman askeri asla cesur olamaz; buna karşılık bir Sovyet askeri ne korkaklık gösterebilir, ne de esirlere kötü davranabilirdi. Haydi, ikincil karakterlerde böyle aykırılıklar bir nebze tolere edilebilirdi, diyelim. Ama esas kahramanın "olumlu" olması ve "olumlu kahraman"ın da bütünüyle olumlu olması zorunluydu.

SSCB'de Stalin döneminden sonra Sosyalist Gerçekçilik, en aşırı uygulamasına Çin'de, Büyük Proleter Kültür Devrimi (1966-76) sırasında ulaştı. Her iki örnekte, hayatın bütün gri tonları silindi. Yalnızca aklar ve karalar kaldı. Sanat ve edebiyat bezdirici bir sıkıcılığa büründü. Neyse ki böyle bir sıkıcılık kalıcı olamadı.

Reel sosyalizmin pek çok uygulaması gibi Sosyalist Gerçekçilik de gökten zembille inmemişti. Ondan önce (adı böyle konmamış olmakla birlikte) pekâlâ bir Nasyonal Gerçekçilik mevcuttu. Milliyetçiliğin kendi seçiciliği, kendi yazılacak "tipik" ve yazılmayacak "atipik"leri söz konusuydu. Örneğin milliyetçi ideolojinin hegemonyası, "onların" haklılık payları ve/ya mazlumluğundan, "bizim" ise haksızlık paylarımız ve/ya zalimliğimizden bahsetmeyi; daha genel olarak "öteki"lerin iyi, "bizimkiler"in kötü görülmesi ve gösterilmesini, fiilen imkânsız kılıyordu.

Bunun, Türk ve Yunan milliyetçiliklerine ilişkin en düşündürücü bazı örnekleri, Herkül (İraklis) Millas'ın çalışmalarında bulunabilir. Yakup Kadri ve Halide Edip'in anıları ile romanlarını karşılaştıran Herkül Millas, romanlarında Rumları (ve diğer gayrimüslimleri) milliyetçiliğin kalıpyargıları içinden (faraza hırsız, yalancı, dolandırıcı, ikiyüzlü olarak) anlatan bu iki yazarın, anılarında ise şahsen tanıdıkları Rumları (ve diğer gayrimüslimleri) doğru dürüst yansıttıklarını –ancak hemen her seferinde, "hiç de gerçek bir Ruma benzemiyordu" türü ifadeler eklediklerini gösterir (*Türk Romanı ve 'Öteki': Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*). Tabii aslında, gerçek olan romanlarındaki değil anılarındaki Rumlardır; ama milliyetçilik, bu gerçekliğin "atipik" sayılmasını ve *stereotype*'ların "tipik"liğine feda edilmesini gerektirir.

Bu tek-yanlı seçicilik ve türettiği ikiyüzlülükler, Orta ve Güneydoğu Avrupa'nın diğer "gecikmiş" milliyetçilikleri gibi Türk milliyetçiliğinin de içine, ruhuna sinmiştir. Bu gibi konularda, ben herkesin öncelikle kendi milliyetçiliğini eleştirmesinden yanayım. Faraza Halaçoğlu'ların Ermeni milliyetçiliğini eleştirmesi, *sorunu çözmek açısından* hiçbir işe yaramaz (gizli amaç sorunu büsbütün kutuplaştırıp tırmandırmaksa, o başka tabii); tamamen eşit bir bilim evrenselciliği kuruluncaya kadar, ancak Ermenilerin Ermeni milliyetçiliğini, Yunanlıların Yunan milliyetçiliğini, Türklerin Türk milliyetçiliğini (ve Kürtlerin Kürt milliyetçiliğini) eleştirmesiyle, hem

karşılıklı güvene, hem yeni bir ahlâka doğru yol alınabilir.

İmdi, bu bağlamda Türk milliyetçiliği açısından çok basit bir örnek verecek olursak, Ermenilerin (a) 1896 ve sonrasında; (b) 1909 ve sonrasında başlarına gelenler ile, (c) son aşamada, 1914'ten itibaren başlarına kapsamlı bir çorap örüleceğine ilişkin emareler yok sayılıp, sadece (Van'da) isyan ettikleri ve dolayısıyla devletten "ihametlerinin haklı karşılığı"nı aldıkları öne sürülürse –ve ayrıca, bu "haklı karşılık" söylemi ile "hepsi uydurma" söylemi de birbirine karışırsa- eh, bütün bunların yeryüzünün başka herhangi bir köşesinde en küçük bir ikna edicilik taşımaması kaçınılmazdır.

Ömer Seyfeddin, bu Nasyonal(ist) Gerçekçiliğin ağababası sayılabilir. Birkaç yüzyıllık Osmanlı yönetiminin (dinî, etnik, sosyal) haksızlık ve eşitsizliklerini yok sayar. Bulgar veya diğer Balkan halklarına, ilk kıpırdanışlarından itibaren reva görülen muameleyi de yok sayar.

Örneğin 1876 Nisan ayaklanmasında Pomakların Bulgarları nasıl ezdiğini de yok sayar; Batak gibi katliamların adını anmaz. Varsa yoksa, Türklere yapılan zulüm! Onun için, kendinizi kaptırırsanız, mağduriyetinize mağrur, herkesten ve her şeyden nefret ederek çıkarsınız *Beyaz Lâle*'den.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eski Marksizm ve millete "objektif" yaklaşım

Halil Berktaş 06.11.2008

Ders kitaplarında yazan millet tanımları vardır; hani, milleti meydana getiren "unsur"ların sıralandığı: dil birliği, din birliği, ortak bir yönetim (hanedan), ortak bir coğrafya (toprak), ortak bir ekonomi (iç pazar), nihayet ortak bir tecrübe (tarih). Bir dizi yeni milliyetçiliğin yükseldiği 19. yüzyılın ikinci yarısı, böyle bir fikir birikimi yaratmıştı. Bazı çözümlemeler de paylaşılıyordu, çözüm formülleri de. Nitekim köhnemiş imparatorlukların Birinci Dünya Savaşı alacakaranlığında, "[milletlerin] kendi kaderini tâyin hakkı"nı (bazı farklarla birlikte) hem Lenin hem Wilson savunuyordu.

Dolayısıyla Stalin'in *Marksizm ve Millî Mesele*'sinde (1913) aynı formülü tekrarlmasına şaşmamak gerek: *Millet, ortak bir dil, toprak, ekonomik hayat ve ruh hali ile, bütün bunları meczeden ortak bir kültür temelinde, tarihsel olarak vücut bulmuş, istikrarlı bir insan topluluğudur*. Biraz basmakalıp, takır tukurdur gerçi. Gene de Hobsbawm (*Nations and nationalism since 1780*), Stalin'i küçümsemenin tehlikesine dikkat çeker. Enikonu bir gelenektir karşımızdaki: milliyetçilik konusuna eski, "objektif" yaklaşımın klasik ifadesi ve doruğudur.

Nedir burada, "objektif"likten kasıt? Milletin kendisinin hemen sadece objektif bir kategori olarak ele alınmasıdır. "Ekonomik temel" ve "üstyapı(lar)" düalitesinden yola çıkan olanca determinizmi içinde Marksizm, buna özellikle yatkındır. Stalin'in tanımında görüldüğü üzere, ortak bir "ruh hali" (ya da psikoloji) ile "ortak bir kültür"den söz edilse de, son tahlilde ikincil ve türevseldir bunlar. Bir noktada, kapitalizmin "üstyapı"larıdır. Gerçi milleti ezeli ve ebedî kabul eden milliyetçilere kıyasla, milletin "yeni"liğini vurgulaması tabii önemli ve ileridir. Öte yandan Birinci-İkinci-Üçüncü Enternasyonal Marksizmi, milletin "yeni"liğini, kapitalizmin "yeni"liğini

kabul ettiği ölçüde kabul eder. Önce kapitalizm gelişmiş; sonra bu temelde, objektif olarak millet belirmiş; sonra da bunun sübjektif boyutu ve tezahürü olarak milliyetçilik ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, milliyetçilik ideolojisi kapitalizmin üstyapıları arasındadır.

Peki, sorun nerede? Bugün geldiğimiz noktadan dönüp geriye baktığımızda, belki daha iyi görebiliyoruz: sorun milliyetçi ideolojinin küçümsemesinde düğümleniyor. Herhalde Marksizm, genel olarak ideoloji kertesini küçümseme eğiliminde oldu. Toplumu daha ziyade (1) ekonomi (ya da üretim: *production*) ve (2) devlet (ya da zor, cebir: *coercion*) düzlemlerinden ibaret gibi düşündü. Bunların yanında (3) ideoloji (ya da ikna: *persuasion*) kademesini çok umursamadı. Bu ideoloji veya ikna kertesini, Max Weber'den Ernest Gellner'e kadar uzanan bir dizi diğer tarihsel sosyolog tarafından vurgulandıkça önem kazandı. Bu arada, ideolojiye ve özel olarak milliyetçi ideolojiye yeterince eğilmemek, sosyalist akımlara (hele, Faşizm ve Nazizm gibi entegral milliyetçilik örnekleri karşısında) hep çok pahalıya patladı.

İki ay önce de söylemişim (*Okuma Notları*, 30 Ağustos '08): Batı Marksistleri bu katı materyalizmin indirgemeciliğini 1960'larda "ideolojinin görelî özerkliği"ni (*relative autonomy*) vurgulayarak aşmaya çalıştı, ama –başka faktörlerin de etkisiyle- bu düzeltme fazla etkili olamadı. En azından örgütlü Marksizm ya da "uluslararası komünist hareket" açısından, çok geçti artık. Buna karşılık, artık kendini komünist partilerinden ayırabilmiş bir Marksist veya Sol tarihçilik, bu sayede hamle tazeledi, yeniden hayat buldu. "İdeolojinin görelî özerkliği" ve "devletin ideolojik aygıtları" gibi kavramlar daha çok Fransa'da, *La Pensée* çevresinde ve Althusser ile takipçilerinin elinde gelişti. Teorisist bir deformasyona uğradı. Ama asıl uygulama alanına, "teorik pratik" gibi tumturaklı lâflarla jargon satmak ya da teoriyi *exegetics*'e, "metin [vahiy ?!] şerhi"ne indirgemek yerine, teoriyi gerçek araştırma pratiği ile çok daha iyi birleştirebilen İngiliz Marksist tarihçileri sayesinde kavuştu.

Evet, Christopher Hill'lerin, Eric Hobsbawm'ların, E. P. Thompson'ların 1970'ler ve 80'lerdeki parlayışı, ekonominin belirleyiciliği anlayışının zayıflaması, buna karşılık "ideolojinin [daha genel olarak, üstyapıların] görelî özerkliği"nin gerçekten hakkının verilmeye başlanması dışında düşünülemez. Hill'in (1640-48 İngiliz devrimindeki radikal fikir akımlarını incelediği) *The World Turned Upside Down*'u; E. P. Thompson'un (proletaryanın ideal değil reel çehresi ve kültürüne baktığı) *The Making of the English Working Class*'i ya da (kitlelerin ahlâki değer ve beklentilerinin bağımsız gücüne eğildiği) *The Moral Economy of the Crowd*'u, hep bu özgürleşmiş yaratıcılığa tanıktır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yeni Marksizm ve millete "sübjektif" yaklaşım

Halil Berktaş 08.11.2008

"İdeolojinin görelî özerkliği" bir dizi başka değişikliği tetikledi. Sosyal bilimlerde kapsamlı bir inşacılık (konstrüktivizm) eğilimine güç kazandırdı. Berger ve Luckmann'ın *The Social Construction of Reality*'si (1966), küçüklüğüne karşın çığır açıcı bir rol oynadı. Daha önce doğal veya organik görülen, belki fazla düşünmeksizin öyle farzedilen (kültür dahil) her türlü alan ve sürecin hep insan müdahaleleriyle "inşa edilmişliği" vurgulanmaya başladı.

Bu yaklaşım belki en fazla milliyetçilik etütlerinde etkili oldu. Doktora tezini 1962’de tamamlayan Miroslav Hroch, Batıda 1966’dan itibaren Almanca, 1970 ve asıl 1985’ten itibaren İngilizce üzerinden okunmaya başladı (bkz *Social Preconditions of National Revival in Europe*). Edward Said’in *Orientalism*’i (1978), her türlü hegemonik perspektifin örtük varsayımlarının deşifre edilmesine hız kazandı. Said’in açtığı yoldan, Larry Wolff’un *Inventing Eastern Europe*’u (1994) ve Maria Todorova’nın *Imagining the Balkans*’ı (1997) çıkageldi; Avrupa-merkezciliği Avrupa dışı kadar Avrupa’nın içi ve kenarlarına yönelik tezahürleriyle, “tam öteki”lerinin yanı sıra “yarı-ben” ve “yarı-öteki”leriyle birlikte kavramamızı sağladı.

Ama Wolff ve Todorova’dan çok önce, asıl 1983’te büyük bir patlama meydana geldi. Hobsbawm ile Terence Ranger’ın *The Invention of Tradition* derlemesi, Benedict Anderson’ın *Imagined Communities*’i ve Ernest Gellner’in *Nations and Nationalism*’i aynı yıl içinde, peşpeşe yayınlandı. Bunlardan ilki, genel olarak “geleneğin icadı” fenomenini günışığına çıkardı; ezeli süreklilikler içinde görmeye alıştığımız pek çok şeyin aslında bile-isteye “icat edilmiş”, hem de görece yakın zamanda “icat edilmiş gelenek”lerden ibaret olduğunu ortaya koydu. İkincisi, milleti “hayalî” (muhayyel, mutasavver) bir cemaat olarak düşünmeyi mümkün kıldı. Üçüncüsü, devletin (zorunlu eğitim ve zorunlu askerlik aracılığıyla) milleti ve milliyetçiliği yukarıdan aşağı kurma ve kurgulamadaki muazzam rolüne parmak bastı. Üçü bir arada, millete eski, “objektif” yaklaşımın yerine, “sübjektif” bir yaklaşımın öne çıkmasına katkıda bulundu.

Birkaç yıl sonra Hobsbawm, kendi *Nations and nationalism since 1780*’sinin girişinde, bu yeni yaklaşımı özetledi ve savundu. Temel fark, milletten milliyetçiliğe gitmek yerine, milliyetçilikten millete gitmekte düğümleniyordu. Bir kere, hiçbir nesnel millet tanımı, tarihsel ve güncel örneklerin tamamına uygulanamıyordu. İkincisi, “objektif” yaklaşım, milletin “inşa”sında milliyetçiliğin rolünü kucaklamaktan uzaktı. Evet, kapitalist gelişmenin rolü önemliydi; millet algısı ve düşüncesinin *uç vermesi*, kapitalizmin hazırladığı maddi koşullarla mümkün oluyordu. Ama milliyetçilik, öyle milletten çok sonra değil, işte hemen bu noktada devreye giriyor; küçük bir aydın hareketi olarak başlayıp, giderek kiteselleşiyor; uzun bir muhalefet dönemi boyunca milletin kurgulanmasında tâyin edici rolü oynuyor; bir kere iktidarı fethettikten sonra ise, Gellner’in sözünü ettiği devlet olanaklarını da elinde toplayıp, milletin inşasını bu sefer yukarıdan aşağı ve çok daha büyük ölçekte sürdürüyordu. Dolayısıyla millet(ler)i anlamak, asıl milliyetçiliği anlamaya bağlıydı.

Her yeni fikri, parlaklığıyla büyülenmemizin ardından, daha önce farketmediğimiz, ya da kıymetini bilmediğimiz öncüllerinin keşfi izler. Bu sefer de öyle oldu: yeni bir Marksizmin, ya da belirli bir Marx-Weber-Gellner karışımının millete “sübjektif” yaklaşımı, başka şeyler meyanında, Ernest Renan’ı da tekrar değerlendirdi; en azından, bir de bu gözle okunmasına yol açtı. Ben de, Renan’ın 11 Mart 1882’de Sorbonne’da verdiği *Qu’est-ce qu’une nation?* (Millet nedir?) konferansına her göz gezdirişimde çarpılıyorum doğrusu. Stalin’den otuz küsur yıl önce, “objektif” tanım ve yaklaşımın bütün dayanaklarını bir bir çökertiyor Renan. Bir kere, milletlerin “yeni”liğine hiçbir Marksistten aşağı kalmayacak tarzda parmak basıyor. İkincisi, çok çarpıcı bir ara bölümde, farklı kabile, etnisiye, dil, din ve mezhep gruplarından her nasılsa bir milletin çıkabildiği somut örneklerde bu başarının çok büyük ölçüde bir dizi “unutma”ya bağlı olduğuna dikkat çekiyor –altını çiziyorum: giderek büyüyen, genişleyen insan kitlelerinin bir arada var olabilmelerini, (çok çeşitli şeyleri) “unutabilme”leri mümkün kılıyor. Üçüncüsü, Stalin milletin “öge”lerine, kabaca “tek başına o da yetmez, bu ikisi de yetmez, şu üçü de yetmez... hepsi birden olmalı” biçiminde yaklaşıırken, Renan “objektif” unsurların ne tek tek, ne topluca yetmeyeceğini kanıtıyor.

Geriye, Anderson’dan yüz yıl önce, sadece milletin “sübjektif” boyutu kalıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Milliyetçiliğin inanç ve semboller dünyası

Halil Berktaş 13.11.2008

Ne demiş Ernest Renan, tâ 1882’de? Millet her şeyden önce “bir ruh, bir manevî ilke” demektir. Bu “maneviyat” başlıca iki şeyden oluşur. “Biri mazide, diğeri halde yatar. Biri, zengin anıların ortak mirasıdır; diğeri ise bugünkü kabullerdir, birlikte yaşama arzusudur, bölünmemiş bütünlüğüyle devralınan o mirasın değerini koruma ve sürdürme iradesidir.” Renan, günümüzün konstrüktivist yaklaşımından, ilkin, bu mirası fazla olumlamasıyla ayrılıyor: “Bütün kütler arasında en meşru olanı, atalara tapma kültüdür, çünkü bizi biz yapan atalar[ımız]dır.” İkinci olarak, bir kere milletin aslî unsurunu aramayı sübjektif alana taşıdıktan sonra, kısmî bir geri dönüş ile, söz konusu anılar mirasını nesnelleştiriyor, tekrar sübjektivitenin dışına çıkarıyor: “Kahramanca bir geçmiş, büyük adamlar, şan ve şeref (ki bundan, *gerçek* şan ve şefi anlıyorum) –herhangi bir millet fikrinin temelini oluşturacak sosyal sermaye budur.” Renan için, “birlikte acı çekmişlik, mutlu olmuşluk ve umutlanmışlık *gerçeği*” jeo-stratejik sınırlar ve gümrüklerden çok daha önemlidir. “Biraz evvel ‘birlikte acı çekmişlik’ten söz ettim; hakikaten ortak acılar, sevinçlerden çok daha birleştiricidir. Ulusal anılar söz konusu olduğunda, yaslar zaferlerden çok daha değerlidir, zira görevleri dayatır ve ortak bir çabayı gerektirirler.”

Acı ve yasların belirli “görev”leri dayatması, “ortak bir çaba”yı gerektirmesi –işte, erken dönem Türk milliyetçiliğinde Ömer Seyfeddin’lerin rolünü kavramanın belki de anahtar cümlesi. Tabii, bu rolün inşacı karakterini göz önünde bulundurmamız koşuluyla. Çünkü Renan’a göre, burada kurgulanmış, inşa edilmiş bir (sosyal) gerçeklik değil, yalın ve dolaysız, organik bir gerçeklik söz konusu (yukarıda “gerçek” sözcüklerinin altını ben çizdim). Dolayısıyla şu soruları soramıyor:

(1) Milletin her bir ferdi, bu tecrübeleri bilfiil yaşamış mı? (2) Yaşamamışsa, sanki yaşamış gibi kendilerini “kıvançta ve tasada ortak” hissetmeleri nasıl sağlanıyor? (3) Ortak olduğu söylenen acılardan çıkartılacak “görevler” nelerdir? (4) Belki en önemlisi, bu “görev”leri kim[ler], o yas ve kederlerden nasıl türetiyor ve topluma dayatıyor? Ne tür “ortak çaba”lara, millî seferberliklere dönüştürüyor?

Renan bunları deşse, milletin inşasındaki *iktidar ilişkileri* gözler önüne serilecek. Hakkını yemeyelim: 1882 makalesinde yer yer, dilin ve etnoğrafik kimliklerin değişkenliğine işaret ediyor. Bu noktadan hareketle, sağa sola kayan sınırların bazen içinde, bazen dışında kalan vatandaşlara gelip “sen kendini Kelt sanıyordun, oysa aslında Germensin”, on yıl sonra ise bu sefer “sen şimdi Slav oldun” demenin saçmalığıyla hafiften dalga geçebiliyor. (Yaşasaydı, Türk milliyetçiliğinin ırkçı boyutlarıyla, örneğin Kürtlere etnoğrafik anlamda Türklüklerini öğretme çabalarıyla ne kadar eğlenirdi kimbilir!) Ne ki Renan, böyle bildirimlerde bulunan kişi veya güçlerin, acıları ve sevinçleriyle “ortak geçmiş”i imal ve inşa eden kişi ve güçlerle örtüşmesine parmak basmıyor. Bir başka ifadeyle, etnoğrafiyi sorguluyor –ama tarihi sorgulamıyor. Bu da Renan’ı, olanca sezgilerine karşın, son tahlilde milliyetçiliğin inanç ve semboller dünyasının içinden konuşur kılıyor.

Neden, bir inanç ve semboller dünyasından söz ettim? 20. yüzyılın en önemli antropologlarından, iki yıl önce

yitirdiğimiz Clifford Geertz'in (1926-2006), dini "insanlarda güçlü, kapsamlı ve kalıcı haleti ruhiyeler ve motivasyonlar yaratan bir semboller sistemi" olarak tanımlar. Bu semboller sistemi, (a) "genel bir varoluş düzenine ilişkin bazı önermeler formüle eder" ve sonra (b) "bu önermeleri bir gerçeklik hâlesine büründürüp, söz konusu haleti ruhiyelere realizm kazandırır."

Geertz'in "sembolik antropoloji"si, sürekli değiştiğim konstrüktivizm genel cereyanının bir diğer çehre ve tezahürü. Dolayısıyla bu sembolik antropoloji ile millete ve milliyetçiliğe "sübjektif" yaklaşım arasındaki buluşmaya şaşmamak gerek. Din gibi milliyetçilik de, bir semboller sistemi (büstler, marşlar, bayraklar) aracılığıyla insanlarda belirli ruh halleri (coşku, vecd, seferberlik) ve motivasyonlar (düşmanları, hainleri yok etme özlemi) yarattığı gibi, daha genel bir varoluş düzenine (milletin ezeli ve ebedi varlığına) ilişkin bazı önermeleri (geçmişin mirasında, kıvançta ve tasada ortaklık varsayımını) bir çeşit sanal gerçekliğe büründürüyor.

Milliyetçiliğin bu dinî karakteri, son zamanlarda Türkiye'de iyice belirginleşti. *Mustafa* filmine gösterilen irrasyonel tepkiler, son tahlilde, Renan'ın "en meşru" saydığı "atalara tapma kültü"nün zedelenmesi, millî vecd halinin büyüsunün bozulması olasılığından kaynaklanıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Ortak acı"ları kurgulayıp yayanlar

Halil Berktaş 15.11.2008

Demiştim ki: Renan'ın vurguladığı acı, sevinç ve umutları, bir milletin bütün fertlerinin yaşamış olması imkânsız. Bir kere, o şanlı ve yaslı tarihin bazı olayları –Fransız, İngiliz, İskoç ve Türk milliyetçilikleri için, örneğin Hastings, Malazgirt, Bouvines, Bannockburn, Agincourt, Niğbolu veya Mohaç meydan muharebeleri- uzak geçmişe, milletlerin ortaya çıkmasından çok önceki devirlere ait.

İkincisi, milletlerin birbiriyle çatışarak, çarpışarak, boğazlaşarak şekillendiği dönemlerdeki, tarafların hiç olmazsa birini yakıp yıkan faciaları dahi –en azından coğrafyanın ve tabii aynı zamanda sosyal katmanlaşmanın, sınıfsal aidiyetlerin, ideo-politik tercihlerin, eğitim ve kültür düzeyinin empoze ettiği kısıtlar itibariyle- o kuşak içindeki herkes bilfiil, şahsen ve bizzat yaşamış olamaz. Örneğin 1877-78 Osmanlı-Rus ya da 1912-13 Balkan harplerinde, Rumeli'ndeki Müslüman Türklerin doğdukları topraklara elveda demesi, muhtemelen İstanbul veya Anadolu nüfusunun hayatına doğrudan dokunmamıştır. Madalyonun diğer yüzünde, 1915 Ermeni soykırımına Türklerin tamamı veya çoğunluğunun, ya da 1942-45 Yahudi soykırımına Almanların tamamı veya çoğunluğunun katılmış olması da olanaksızdır.

Üçüncüsü, böylesine büyük ve korkunç trajediler bile, başka faktörler devreye girmese, birkaç nesil sonrasını doğrudan etkilemez; onların hayatında reel bir şok, bir travma yaratamaz. 1995'ti sanırım, BBC bir ekip yollamıştı Türkiye'ye; birinci Haçlı Seferi'nin 900. yıldönümü münasebetiyle bir film yapıyorlardı. Benimle de konuşmak istemişler; eve gelip kameralarını yerleştirmişler, ışıklarını açmışlar ve ilk soruyu sormuşlardı: "Yarın karşıya, Anadolu yakasına geçip Haçlıların yolunu izlemeye başlayacağız, İznik ve Eskişehir'e doğru. Yolda

rastladıklarımıza bu konudaki anılarını soracağız. Bize ne diyeceklerini tahmin ediyorsunuz ?”

Hiçbir şey, dedim, sıfır; kesinlikle ve tam anlamıyla sıfır. Bir an şaşaladılar –nasıl yani? Bakın, 900 yıl öncesinden söz ediyorsunuz; bugün hayatta olanların neyi, nasıl hatırlayabileceğini sanıyorsunuz? “Ama,” dediler, “bu kadar büyük bir olay nasıl unutulur?” Dolaysız insan hafızası, dedim, geriye doğru en fazla iki nesille sınırlıdır. Hemen herkes anne ve babasını bilir; belki çoğumuz büyükbaba ve büyükannelerimizi de tanımışızdır. Ancak büyük dede ve büyük ninelerimizi, bana söyler misiniz, kaçımız hatırlar? Durdular: “Hiç muhatap bulamayacaksak çekmesek mi bu belgeseli acaba?”

Yoo, dedim, onu kastetmedim; mikrofonu uzatıp mülâkat yapacaklarınız, bol bol konuşabilir de pekâlâ. Örneğin Haçlıların bağnazlığından, barış içindeki İslâm diyarlarına vahşice saldırdıklarından; buna karşılık biz Türklerin, Müslüman âlemini korumak için nasıl göğsümüzü siper ve kendimizi kahramanca feda ettiğimizden söz edebilirler. Buradan hareketle lâf, bugün de Avrupa’nın bize karşı bir Haçlılık ruhu içinde hareket ettiğine sıçrayabilir. Hattâ şiir okumaya kalkanlar da çıkabilir: “*Sen ki, son ehl-i salîbin kırarak savletini / Şarkın en sevgili sultânı Selâhaddin’i / Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran...*” Mesele şu ki, bunların hepsi kendi hatırladıkları değil, şiir ve edebiyatın, Türk ders kitaplarının, öğretmenlerinin, turizm rehberlerinin ve basının, medyanın onlara *hatırlamaları gerektiğini tekrarlaya tekrarlaya bellettiği şeyler* olacaktır. Siz bana ilk ağızda, herhangi bir nüans getirmeden, neler hatırlayabileceklerini sordunuz; ben de hiçbir şey dedim. Zira dolaysız insan tecrübelerinin kapsamına giren birey ve aile anıları başka; “ulusal bellek” (*national memory*) dediğimiz kurgulanmış, inşa edilmiş söylem, büyük anlatı (*grand narrative*) ise gene başka.

Ernest Renan’da olmayan bu ayırım, Benedict Anderson’ın “hayalî cemaatler” ve Hobsbawm ile Ranger’in “geleneğin icadı” kavramları başta olmak üzere, günümüzün milliyetçilikten millete giden “sübjektif” yaklaşımları için çok kuvvetle geçerli. Anderson’ın milleti, “ortak acı”larını illâ dolaysızca yaşamış olması gerekmeyen, ama yaşadığı kendisine *öğretilmiş*, dolayısıyla kendini bütün bunları yaşamış gibi *hisseden* veya *hayal eden*, buna *alıştırılmış* bir cemaat.

Kim(ler) tarafından ? Hem Hroch’a, hem Anderson’a göre, milliyetçiliğin henüz bir muhalefet akımı olarak yükselişi sırasında, düşünsel öncüleri arasında yer alan aydın, yazar, şair, romancı, gazeteci ve “millî tarih”çiler tarafından. Daha sonra, artık iktidardaki milliyetçiliğin kurduğu eğitim sistemi, özellikle Türkçe ve Tarih müfredatı, ders kitapları, zorunlu askerlik sistemi, kutlamalar, bayramlar ve devlet törenleri tarafından.

İşte o ilk nesilde, Ömer Seyfeddin’ler çok büyük önem taşıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir milletin, korku ve nefret üzerinden inşası

Halil Berktaş 20.11.2008

“Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak....”

Boğaziçi Tarih Bölümü'ndeyken Selim Deringil sormuştu: "Millî marşı 'korkma' diye başlayan başka bir ülke var mı?" Ben de sanırım "bilmem, ama herhalde gerçekten korkuyorlar" diye yanıtlamıştım. Biraz düzeltmem lâzım: korkuyor ve *korkutuyorlar*. Kimileri gerçekten korkuyor; kimileri de korkuyu Benedict Anderson'ın sözünü ettiği "matbuat kapitalizmi"nin (*print capitalism*) "bellek mekânı" (*memory space*) aracılığıyla bütün bir okur kitlesine yayıyor. Söz konusu okur-yazarlar bu korkuyu orduda, devlet dairelerinde, mekteplerde karşılırlarına çıkan avam halka aktaran "toplumsal çoğaltıcılar" rolünü oynuyor. Böylece ortaya korkutulmuş, korkması söylenmiş, korku içinde tutulan bir millet çıkıyor.

Ernest Renan'ın sözünü ettiği acı, sevinç ve umutların "ortak" kılınması yoluyla milletin yaratılması işini, bizde öncelikle Mehmed Âkif (1873-1936), Ahmet Refik (1880/81 - 1937) ve Ömer Seyfeddin (1884-1920) gibi şair, yazar ve popüler tarihçilerin nesli üstlendi. Sonuncusu, denemelerinden birinde (mealen) "Eğer Türksen Türk gibi yaşar, düşünür, hisseder ve davranırsın" der. Hayır, gerçek bunun tam tersi. Türklük genetik değil kültürel. Tipik bir milliyetçi olarak Ömer Seyfeddin, karakteristik bir operasyonla milleti (bu somut örnekte, Türk olmayı) doğallaştırıyor; adetâ ezelden beri ve kendiliğinden varolan bir durum gibi sunuyor. Oysa aslında olan şudur: Ömer Seyfeddin ve benzeri *literati* ve *dilettanti*, belirli bir kamuoyuna nasıl "Türk gibi yaşama, düşünme, hissetme ve davranma"ları gerektiğini anlatmaya koyuluyor. Bu, tekrarlana tekrarlana normatif bir karakter kazanıyor. Sonuçta kitle, "Türk gibi" yaşama, düşünme, hissetme ve davranmaya alış(tırıl)a alış(tırıl)a, bunlara uygun hareket ede ede Türkleşiyor, Türk oluyor, Türk milletine dönüşüyor.

Bütün ritüeller, bayramlar, ordu, zorunlu askerlik ve yıldönümlerindeki demeçler, bunun için var. Bunun için, MEB, Talim ve Terbiye Kurulu, ders kitapları, *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gazeteleri. Bunun için, Murat Belge'nin *Taraf*'ın Pazartesi eklerinde anlatmaya koyulduğu "millî roman." Enver Paşa'nın 1917'de örgütlemeye giriştiği savaş propagandası da bunun için, müfredatı doğrudan doğruya Genel Kurmay tarafından hazırlanan Millî Güvenlik dersleri de. Besim Özgen'in *Yüzbaşı Kırbaç*'ı (1957), Erkanîharbiye-i Umumiye Moral Şubesi tarafından "bilhassa, komünizme karşı nefret hislerinin kamçılanması itibarıyla" tavsiye edilmiş (Belge, 22 Eylül 2008). Mesele bu kadar açık söylenebilir: nasıl Türk olacağımızı, kimlerden nefret edeceğimiz belirlemekte.

Bu sürecin baş taraflarında bir yerde, Ömer Seyfeddin'in nefret öyküleri yer alıyor. Bunların da en aşırısı, ezeli ve ebedî düşmanlarımıza duyduğumuz (duymamız gereken) nefreti alabildiğine ballandırmanın en ekstrem örneği, *Beyaz Lâle*. Burada bir noktaya daha işaret etmek lâzım: insanların kendi yaşantılarında başkalarından çektikleri, onlarda illâ çok derin ve yaygın bir nefret yaratmayabilir. Pek çok durumda tepki, dolaysız hedefleriyle sınırlı kalabilir. Oysa şiir, edebiyat (ve sinema) bu açıdan çok daha ileri gidebiliyor. Milliyetçi sanat, bize acı çektirenleri bütün diğer özelliklerinden arındırıp, sadece (yoğunlaştırılmış) etnik-dinî kimliklere indirgemek yoluyla, "öteki" *kollektiflerine* dönüştürüyor: bütün Bulgarlar, bütün Rumlar, bütün Ermeniler. Korku ve korkuya bağlı nefret, soyutlandığı ölçüde *mutlak ve kategorik* bir niteliğe bürünüyor.

Gene Boğaziçi'ndeyken, lisans üçüncü sınıfta bir 19. yüzyıl dersi veriyordum, bu sorunların da konuşulduğu. Entellektüel bakımdan, hayli sofistike bir ortamdı. Öğrencilerimden biri el kaldırıp, sosyal bilimlere âşinâ olmamanın da safiyetiyle "ama hocam, ilk onlar başlatmadı mı?" diye sormuştu. İlk ağızda, epey bir kahkaha kopmuştu salonda. Ortalık durulunca, itirazlar şu noktalarda yoğunlaşmıştı: (1) "İlk" ne demek ? Nereye kadar geri gideceğiz? Diyelim ki "onlar" Batak katliamından ötürü "bizi" suçlamakla başladılar. Buna karşı "biz", Bulgarların ayaklandıklarında Müslümanlara yaptığı zulmü öne çıkardık. Derken "onlar" Osmanlı'nın topraklarında ne aradığını sordular. Faraza iş, 14. yüzyılda "bizi" bir şekilde "tahrik" etmelerine mi varacak?

(2) Bu örneğin de düşündürdüğü gibi, böyle sorunlara objektif ölçüler içinde net ve kesin cevaplar bulmak

olanaksız. Ya da şöyle diyelim: cevap bulunacaksa, bilim âleminde değil, aynen Hristiyanlığın “ilk günah” inancında olduğu gibi, ancak iman âleminde bulunabilir. Gerçekte kimin başlattığı değil, “bize” kimin başlattığının söylenmiş olduğu önem taşıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kenan'ın gelişme yönleri: Radko ve Primo

Halil Berktaş 22.11.2008

Beyaz Lâle'nin seçici, abartılı, mutlak korku ve nefretinden çıkarılacak birinci ders: böyle bir mağduriyet haklılığı olmadan vahşet olmaz, etnik temizlik olmaz, soykırım olmaz. İkinci ders: “onlar”ın “bize” yaptıkları ve yapabileceklerinin korkusu olmadan da, gene vahşet olmaz, etnik temizlik olmaz, soykırım olmaz. Soykırımlar cesareten, özgüvenden doğmaz. İster gerçek, ister hayalî –korkudan, güvensizlikten doğar.

Üçüncü ders: 1915 soykırımını, belki hepsi Balkanlar ve Kafkasya'dan sürülüp atılmış insanlar yapmadı. Ama en azından kararları alan ve politikaları saptayanlar, herhalde Ömer Seyfeddin'i, *Beyaz Lâle*'yi ya da aynı kuşaktan benzerlerini okuyanlar arasındaydı. Dolayimli ve muhayyel tecrübeler, bilfiil yaşanmış tecrübelerle ağır bastı. Gerçek hayattakinden daha korkunç hortlaklar, *alien*'lar yarattı. Korkuyu intikamcılığa dönüştürdü. Yeni milletin mensuplarında, Türk düşmanlarının kanı içinde yürümek arzusunu uyandırdı.

Alien'lerden söz ettim. Evet, gizli korkularımıza hitap eden, her türlü ürküntü ve tiksintimizin toplamı niteliğindeki tuhaf yaratıklar son zamanlarda çok moda oldu. Biri yetmedi; *Alien* filmleri birbirini izledi. Başarının tekrarındaki kâr potansiyelini Ömer Seyfeddin de farketmiş; 1911'deki *Prim Türk Çocuğu*'na, başlangıçta öyle bir niyeti olmadığı halde, 1914'te sözümona “ikinci bölüm”ünü eklemekten kendini alamamış; hattâ bu nedenle orijinal hikâyeyi *Primo 1. Nasıl doğdu*'ya dönüştürürken, yapay “devam”ına *Primo 2. Nasıl öldü* adını koymuştu.

1911'in *Primo 1*'i formel açıdan ne kadar güçlü ve derli toplu ise, 1914'ün *Primo 2*'si de o denli yavan ve başarısızdır. Gene de düşünsel bir tutarlılığı yansıtır. Millî uyanışı içinde Kenan, fazilet ve insaniyeti ayaklar altına aldığı andan itibaren iki yönde evrilebilir: (a) *Beyaz Lâle*'deki *Radko* tipine ve (b) *Primo 2*'nin sonlarındaki haliyle kendi çocuğu *Primo*'ya doğru. Kenan-Radko karşılaştırması, erken dönem Türk milliyetçiliğinin kralcı Bulgar milliyetçiliğiyle paylaştığı Sosyal Darwinizme işaret eder. Kenan-Primo devamlılığı ise, İttihatçı milliyetçiliğinin asıl iç dünyasını, gizli gerçeğini: korkunç nefretlerini, sado-mazohizmini ve kan dökücülüğünü açığa vurur.

Primo'nun birinci bölümünün sonu ile ikinci bölümünün başı arasında geçen zamanda, İtalya'nın Trablus'u işgali gerilerde kalır; sıra Balkan Harbi'ne gelir. Annesi Grazia'nın “Türk ve İslâm olmayı istemeyerek” babasından boşanıp İtalya'ya dönmek için, Primo kendi Türklük eğitimini hızla sürdürür. Türkçe öğrenir; Oğuz adını alır. Bu arada Leon Cahun ile tanışır: Kenan ona (henüz Türkçe çeviri veya adaptasyonları mevcut olmadığından, hikâyede *Mavi Bayrak* diye geçen) bir kitabın Fransızca orijinalini getirir. Primo/Oğuz “adına lâıyk hayaller”inde Cebe'yi, Cengiz'i görmeye başlar.

(Not 1: Murat Belge *Taraf*'ın 26.10.08 ekinde Abdullah Ziya Kozanoğlu'nu yazdı. Ama *Gök Bayrak* ile *Kızıl Tuğ* arasındaki bağlantıya değinmedi. Leon Cahun (1841-1900), dönemin Türk milliyetçileri için son derece önemliydi. 1876'da yayınladığı, hemen 1877'de İngilizceye de çevrilen *La Bannière Bleu*, bu *francophone* nesil için âdetâ bir başucu kitabıydı; ironik olarak, ilk ve en büyük Türk romanıydı. Kozanoğlu 1926'daki *Kızıl Tuğ*'unda, nasıl desek, *La Bannière Bleu*'den genişçe esinlenmekte (!) beis görmedi. Bütün kurguyu, temel strüktürü, "Türk-Moğol" (ne demekse) bağlamını, Timuçin-Cengiz ile bayraktarı arasındaki hem sadakat, hem çatışma ilişkisini korudu. İsimleri ve ayrıntıları değiştirdi; örneğin Djani'yi (Can Beg) Otsokarci yaptı.)

(Not 2: Çok önemli bir nokta daha var: İslâmiyetin Türklüğü bozup bozmadığı meselesi. Cahun'ün romanının orijinalinde, Djani Müslümandır. Oysa 20. yüzyılın ilk yarısındaki Türk milliyetçiliğinin İttihatçı, Kemalist ve ırkçı-Orta Asyalı (Nihal Atsız) varyantlarının hepsi anti-İslâmcı kesilmişti. Belki onun için, *Gök Bayrak*'ın Türkçede tam çevirisinden önce "adaptasyon"ları çıktı. Örneğin Galip Bahtiyar'ın versiyonunda *Gök Bayrak* esrarengiz bir şekilde yıkanmış ve kısalmış –zira İslâmiyetten arındırılmıştır. Fakat ilginçtir: daha Galip Bahtiyar "uyarlama"sının ortada olmadığı 1926'da, Abdullah Ziya Kozanoğlu da bize, belirtik biçimde paganize edilmiş bir *Gök Bayrak* intihali sunar. Kızıl Tuğ'un Otsokarci'si İslâmiyete kesinlikle karşıdır; göçebeliği terkedip şehirlerde oturan, Müslümanlaşmış Türkleri, her iki açıdan özlerinden uzaklaşmakla suçlar. Böylece bir bakıma Nihal Atsız'ı çağırıştırdığı veya haber verdiği gibi, Müslümanlığın yozlaştırıcılığı noktasında kendine, birkaç yıl sonra çıka gelecek resmî Türk Tarih Tezi ile de bir uzlaşma ve örtüşme alanı bulur.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Esirlerimizi Türkleştiremeyince, Türkleştirdiğimiz memleketimiz

Halil Berktaş 27.11.2008

(Not 1: Çekoslovakyalılaştıramadıklarımızdan mısınız? Gövdesi 36 harf. Hem bir okul esprisi, hem Guinness'in en uzun sözcükler listesine aday, hem de Türkçenin *agglutinative* karakterine iyi bir örnek. Türkleştiremediklerimizden misiniz? Bu da fena değil. 26 harf. Ayrıca, daha bir tarihsel önem taşıyor.)

Bir madendir Ömer Seyfeddin. Bir madendir *Prim Türk Çocuğu*. İkinci bölümü (*Nasıl öldü?*), Türkçülüğün bütün komplekslerini sergiler. Primo'nun annesi çekip gitmiştir (vurgular benim): "Zaten o ecnebi kadının, o düşmanın aralarında ne lüzumu vardı?" Primo bir ayda Türkçe öğrenir; babası "sana bir Türk ismi koyalım" der. Oğuz olur. Oğuz/Primo, en ufak bir ironi sezilmeksizin, Türk milliyetçiliğini Leon Cahun'un *Mavi* [= *Gök*] *Bayrak*'ından – yani bir Fransız Oryantalistinden ve Fransızca üzerinden- öğrenip, "Oğuz adına lâıyk hayallerle" uğraşmaya başlar. Bir sonraki adımda babasına "Biz Türk müyüz?" ve ardından "O hâlde evdeki uşak, aşçı, hizmetçi niye Rum?" diye sorar. Öyle ya, Türkün her mekânında sırf Türkler olmalı?! Hemen ertesi gün Rumlar gider, Türkler gelir. Böylece Vecdi Gönül'ün "millî devlet"inin yolu, konaktaki bu küçük çaplı etnik temizlikle açılır. Sıra, bir diğer tarih dersindedir.

(Not 2: Ömer Seyfeddin’de Jdanovcuları ve/ya Kemal Tahir’i haber veren bir boyut, metne, kurguya uzun didaktik pasajlar katmaktan kendini alamamasıdır. Tipik olarak Kemal Tahir, kâh *Devlet Ana*’da, kâh *Yorgun Savaşçı*’da, Asya Üretim Tarzı’ndan başlayarak “kerim devlet” ve bütün Doğu-Batı sorunsalı üzerine konuşur da konuşur. Ömer Seyfeddin’de de benzer eğilimler vardır. Kendini tutamaz; araya girip nutuk atar.)

Primo 2’de, çocuğun almakta olduğu Türklük eğitimi icabı, Ömer Seyfeddin’in babasına verdirttiği konferans yaklaşık dört sayfa sürer (Hülya Argunşah edisyonunda, s. 267-270 arası). “Dinle beni yavrum,” diye başlar Kenan (vurgular gene benim):

“Bizim hükümetimizi tesis eden Ertuğrul ve Osman Oğulları Turan’dan, Horasan’dan, Altundağı’ndan kalkarak Anadolu’ya gitmişler, Anadolu’da ne kadar Türk varsa, Selçukî ve başkaları... hepsini *kılıç kuvvetiyle* birleştirmişler. Sonra Avrupa’ya geçmişler. Orada Rum, Arnavut, Bulgar, Sırp gibi milletleri *esir* etmişler. *Memleketlerini almışlar*. Daha sonra çok kuvvetlenince Suriye ve Arabistan’ı alarak oralarda intizamsızlık felâketlerine nihayet vermişler. Fakat *aldıkları yerlerin ahalisini Türkleştiremediklerinden* bu büyüklük onların zayıf düşmelerine sebep olmuş.”

(Not 3: Yıl 1914. Balkan Savaşları’nın hemen ertesi. Tehcirin ise az öncesi. Ömer Seyfeddin herhangi biri de değil; İttihatçı merkez-i umumîsine, daha özel olarak Enver Paşa’ya çok yakın. İşte bu Ömer Seyfeddin, Osmanlı’nın bir “Türkleştirme” programı olmamasını eleştiriyor! Aynı eleştiriler *Beyaz Lâle*’de [göreceğiz] hem düşman, hem milliyetçilik ve Sosyal Darwinizm hocası Binbaşı Radko’nun ağzından uzun uzadıya tekrarlanacak. İki hikâye zamanda: *Primo 2*’nin tefrika edilmesi *Türk Sözü*’nde 1914 Mayıs’ında, *Beyaz Lâle* ise *Donanma* mecmuasında 1914 Temmuz’unda başlıyor.)

(Not 4: Ahaliyi Türkleştiremezsen ne yaparsın ? Araziyi Türkleştirirsin. İttihatçıların Meclis-i Mebusan Reisi Halil Menteşe, anılarında Rum ve Bulgarlara yönelik 1913-14 etnik temizliğini övgüyle anlatır. Yerel korkutma, yıldırma yöntemleriyle nasıl kaçırıldıklarını, bu arada Büyük Devletlerin de nasıl bir iki yüzlülük ve hilekârlıkla kandırıldığını, marifetmiş gibi gözler önüne serer –ve tabii, bütün dönemlerin Vecdi Gönülleri açısından marifettir de. Hattâ özellikle Teşkilât-ı Mahsusa açısından bu, 1915’in silâhsız, kansız genel provası sayılır.)

(Not 5: Resmî ideolojinin Ermeni soykırımına ilişkin savunma hatlarından biri, 1915’ten önce herhangi bir Türk milliyetçiliğinin olmadığı, dolayısıyla Ermenilerin yok edilmesine yönelik herhangi bir ideolojik motivasyonun söz konusu edilemeyeceğidir. Bu yılanmış yalan, zaman zaman İlhan Selçuk ve Emre Kongar gibi ulusalcı-Atatürkçülerce de tekrarlanır. Tabii gerçek bilim alanındaki bazı ciddî ihmal ve boşluklar bambaşka. Bazı siyaset bilimciler, Türk milliyetçiliğinin Kemalizm ve ulus-devlet ile başladığını söylüyor. Bazı tarihçiler, İttihatçıların 1914 dolayında bir Türkleştirme vizyonu ve planına ulaşmış olduğunu “uydurma” sayıyor. Maalesef. Bırakalım, Taner Akçam’ın, Fuat Dündar’ın çalışmalarını. Daha önce de sormuştum; tekrarlayayım: acaba edebiyat okuyorlar mı?)

Bütün bu ara-fikirlerden sonra, dönelim, burada vurgulamak istediğim asıl noktaya. Şu “esirlerimiz” böbürlenmesi. Bunu Türk milliyetçiliğinin diğer ayağıyla: bitmek bilmeyen mazlumiyet ve mağduriyet söylemiyle nasıl bağdaştıracağız?

Cömertliğimiz, âlicenaplığımız ve esirlerimiz

Halil Berktaş 29.11.2008

(Not 1: Osmanlı Türkçesinde esir, savaşta ele geçirildikten sonra *esir pazarı*’nda para karşılığı satılan/alınan kişi demektir. Bu işe *esir ticareti*, bunu yapanlara da *esirci* deniyordu. Dolayısıyla esirlikten köleliğe açılan bütün bir anlamlar yelpazesi söz konusuydu. Esirlik ve esir ticareti yoluyla eve alınan ve çalıştırılanlar, daha dar bir kullanımla *köle* (erkek) ve *cariye* (kadın) olarak anılıyordu. Hukuki statü olarak kölelik *rıkkıyet* ile karşılanıyor; kölelerin kölelik statüsü vurgulanacağına *abd*, *rakik* veya *memluk* terimlerine başvuruluyordu. –Bu bilgiler için, konunun Türkiye’deki önde gelen uzmanı Hakan Erdem’e teşekkür ederim.)

(Not 2: Türk milletinin merhameti, yumuşaklığı, âlicenaplığıyla övünmeyi bir türlü bitiremeyiz. Madalyonun bir yüzüne bakarsanız, alabildiğine insancıldır Türkler. Cömert ve insafliyızdır; kimsenin canını yakamaz, kılına zarar veremeyiz. Neşe Düzel’in benimle yaptığı ilk Ermeni soykırımı röportajı 9 Ekim 2000’de *Radikal* gazetesinde yayınlandığında epey gürültü kopmuştu. Aldığım mektuplarda erkekler küfür ve tehdit savurur, enseme nasıl kurşun sıkacaklarını açıklarken, emekli “bayan öğretmen”ler duygulu cümlelerle Türklerin asla böyle bir vahşete kadir olmadığını anlatıyordu. Kendimi çimdiklemek ihtiyacını duyuyordum: aynı ülkede mi yaşıyorduk acaba? 1970’lerin sonlarında sokaklardan kan akmasının; her gün on-on beş üniversite öğrencisinin, aydının, sendikacının hayatını kaybetmesinin; Halûk Kırıcı’ların solcu gençleri boğma telleriyle öldürmesinin; Kahramanmaraş’ta büyük çaplı bir Alevî *pogrom*’unun gerçekleştirilmesinin üzerinden yirmi yıl geçmiş, geçmemişti. 12 Eylül rejiminin dehşeti, işkenceciliği ve hapisane zulmü hafızalarda daha bile tazeydi. Güneydoğudaki savaş ise el’an sürüyor ve 40,000 insanın canını aldığı söyleniyordu. Oysa bazı pamuk teyzelerim, cinayet ve katliam tabiatımıza aykırı olduğuna göre, beni yalan söylediğime ikna etmeye uğraşıyordu.)

Primo 1’in başlarında fazilet ve insaniyet kavramlarının üzerinde tepindiğini gördüğümüz Ömer Seyfeddin (bkz *Okuma Notları*, 20 Eylül 2008), diğer yandan aynı değerleri (sırf) Türklerin fitrî hasletleri arasında sayar. Kenan ile Grazia arasındaki son kavgada, Grazia artık Selânik’te kalmak istememesini şöyle anlatır : “... istiyorsun ki ihtiyar Türkler, vahşi mutaassıplar yatağanlarla sokaklara dağıldıkları zaman beni de öldürsünler.” Buna karşı Kenan’ın sesi “pek sert” çıkar : “Bunlar hep hayal, hep vehim! Türkler kadınlara el kaldırmazlar.” (Yok canım? Karısını, sevgilisini, kız kardeşini ezen, döven bunca taş fırın erkeği nerede yaşıyor?) Biraz sonra Kenan gene “bir yıldırım gibi gürlemeğe” başlar: “Sus! diyorum.... Benimle yaşamak, evimizi bozmamak istersen tamamıyla Türk olacaksın! Babanı, memleketini, âdetlerini, dostlarını unutacaksın! İsmi değişecek! Çarşaf giyecek, Türkçe öğrenecek, bir harf İtalyanca söylemeyeceksin...” (1911’de kadınlar için Türkleşmenin çarşaf giymekten geçtiğini kaydettik mi? Grazia’nın çarşafa girmeyi reddetmesi karşısında, günümüz Atatürkçülerinin çağdaş kadın ile milliyetçilik arasındaki tercihi ne olur acaba?)

Fakat bunlar ikincil çelişki ve tutarsızlıklar, kuşkusuz. Zira asıl büyük tenakuz, soylu ahlâkımıza ilişkin bu söylem ile birkaç sayfa öncesi arasında. Kaynaşma halindeki Selânik’te Primo, mektep arkadaşlarından, “bir Türk paşasının oğlu” Orhan’la buluşur. Orhan ona elindeki Jön Türk beyannamesini Fransızcaya çevirerek okur (vurgular gene benim): “Türkler dünyanın en cesur, en asil, en kavî bir milleti idi. Krallar, hükümdarlar, hakanlar, beyler, emîrler nesliydi. Asırlarca bütün Asya’ya hâkim olmuşlar; Attila Avrupa’yı *ezmiş, köpek gibi inletmişti....*” Şimdi buradan tekrar ilerleyelim, Kenan’ın *Primo 2*’deki tarih dersine. Dört sayfada yedi kere “esirler(imiz)”den dem vurulur: “eski esirlerimiz”in çok işine yarayan “yabancı ve muzır kanunlar”; “esirlerimiz”in zamanla bizi

geride bırakması; “esirlerimizin, yani o eski ve barışmaz düşmanlarımızın” zenginleşmesi... hep 19. yüzyılın, Tanzimat döneminin getirdiği felâketler olarak anlatılır.

Hem başkalarının memleketlerini almak, onları ezmek ve köpek gibi inletmekle övüneceksin; bunları dişlerini gıcırdatarak, hırs ve kinle telaffuz edeceksin. Hem de yerine göre mağduriyetin haklılığına bürüneceksin.

Evet, nice milletleri esir ettik diye kurumlanacaksın. Sen kendin, esirlerini “eski ve barışmaz düşman” sayacaksın. Hem de bu düşmanlığı garipseyecek; hürriyetlerine kavuşma çabalarını nankörlerin ihaneti gibi resmedeceksin.

1911 neyse ne de... Bu kafa yüz yıl sonra hâlâ geçerliyse, çağdaş dünyada işimiz çok zor bizim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Silâh fetişizminden fellatio'ya

Halil Berktaş 04.12.2008

*Primo 2'*de, Kenan'ın “asırlarca karış karış kan dökerek aldığımız yerler”in daha sonra “esirlerimiz”ce nasıl “bir hamlede” kapışıldığına dair söylevi –olanca iç çelişkileri, tutarsızlıkları, uyduruk tarih tezleri, Batı'ya ve moderniteye ilişkin karmaşık aşk ve nefret duygularıyla birlikte- yaklaşık dört sayfa sürer. 1914'te yazıyor olmanın verdiği avantajla Ömer Seyfeddin, 1912-13'ün Balkan Harbinde Osmanlıların bozguna uğrayacağını haber verir ve bunu, Genç Türklerin (= İttihatçıların) iktidardan uzaklaştırılmış olmalarına bağlar. Zira, der (vurgular benim): “Yalnız bu Genç Türk kuvveti idi ki *en gizli yollardan devletimizin temeline hücum eden, devletimizi yıkmağa çalışan* Rumlara, Bulgarlara, Sırlara, Arnavutlara karşı geliyor, onlarla uğraşıyorlardı.”

(Not 1: Bu, “devletimiz” ve “en gizli yollardan... devletimizi yıkmağa çalışan” düşmanlar söylemi, neredeyse yüz yıldır, 4 Aralık 1945 Tan Matbaası [tesadüf, bugün 63. yıldönümü] ve 6-7 Eylül 1955 *pogrom*'larını tezgâhlayanlarda; bir zamanların devletten özerk “mâneviyatçı” ya da “milliyetçi-mukaddesatçı” sağ kesimlerinde; McCarthycilerde ve diğer Soğuk Savaşçılarda; Birinci Şube'nin K-Masası ve TTK'nın Ermeni masasında; 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 diktatörleri ve işkencecilerinde; Millî Emniyet, Kontrgerilla, JİTEM, Susurlukçular ve Ergenekoncular gibi çeşitli ve kısmî Teşkilât-ı Mahsusa re-enkarnasyonlarında; 28 Şubat ve 27 Nisan muhtıracıları ve sair üniformalı “postmodernizm” karşıtlarında yankılanıyor.)

İttihatçı ideolojisinde, bizim başkalarının topraklarını zorla almamız meşru, onların bu toprakları kurtarmak istemesi gayri meşrudur. 1912'nin savaş öncesi günlerinde Oğuz/Primo bazen heyecanlanır; yumruğunu Türklerin görünmez düşmanlarına sıkar: “Hayır, hayır, alçaklar, alamayacaksınız. Beş yüz sene evvel bahadır babalarımızın sizi dize getirerek zaptettiği bu yerleri alamayacaksınız. Bütün Türkler karşınıza çıkacak, vatanlarının her karışını kanlarınızla ıslatacak” diye haykırır.

Beklenen bozgun gerçekleşir; Selânik'in teslimi anlaşması imzalanır. Konağın Rum çalışanlarının maruz bırakıldığı etnik temizlikten sonra işe alınan Emine Hanım'ın oğlu Mustafa da askerden döner. Beraberinde

getirdiği, hem tabanca hem (tahta dipçığı takıldığında) tüfek gibi kullanılabilen mavzer revolverini saklaması için Primo'ya verir. Yunan işgali başlar. Derken Kenan gözaltına alınır. Oğuz/Primo yalnız kalır. İşgalcilere karşı tek başına eylem hayalleri kurar. Rum asker ve zabıtları geçerken, üst kattan üzerlerine ateş açmayı tasarlar. Bu düşünceler beklenmedik bir sahneye açılır.

(Not 2: Murat Belge, *Taraf*'ın Pazartesi eklerinde "Millî Roman" bağlamında Kâmil Yazgıç'ın *Türk Yıldızı Emine'sini* (1937) anlatırken "Şimdi sıkı durun" demiş ve Emine/Yıldız'ın ağzından şu alıntıyı yapmıştı: "Amcamın arkasında taşıdığı asker torbasını açtım, içinden kanlı iç çamaşırları çıktı. Bu kanları yaladım, yaladım, yaladım! Amcamın bu kurumuş kanları pekmezden daha tatlı idi." [6 Ekim 08] İğrençliğine karşın, tikel ve benzersiz değildir bu ruh hali. Böylesine hayvanî duyguların, milliyetçi ideoloji ve edebiyatta yaygınlığı, ayrı bir araştırma konusu olmalıdır.) Ömer Seyfeddin'in milliyetçiliğiyle içiçe geçen sado-mazohist eğilimlerine ve işkenceci Binbaşı Radko'ya aslında çok yakın duruyor olabileceğine ilişkin şüphelerimi, daha önce dile getirmiştım (*Okuma Notları*, 11 ve 16 Ekim 08). Oğuz/Primo, konakta tek başına kaldığı bir gün tavan arasına koşar, Mustafa'nın getirdiği silâhı çıkarır –ve onunla oral seks yapar:

"Tahta kılıfın üzerine gayet ince ve hafif bir toz konmuştu. Üflledi. Son derece mukaddes bir şey tutuyormuş gibi ihtiram ve muhabbetten titriyordu. Kılıfın kapağını açtı. Revolveri çekti. Mekanizma sessiz ve donuk bir aydınlıkla parlıyordu. İnce dudaklarını uzattı; öptü, öptü, öptü. Bu o kadar tatlı idi ki... Emdi, emdi. Dudaklarının arasından dilini çıkardı, namluya dokundurdu. Ekşi ve serin bir tat duyuyordu. Bu serin ekşilikte öyle anlatılmaz bir lezzet vardı ki dünyada hiçbir şeye benzetilemezdi. Bu anlatılmaz, bu ne olduğu bilinmez şey sanki kana karışıyor; her tarafa yayılıyor, ona bir arslan kuvveti, bir muharip şevki, bir bahadır saadeti veriyordu."

Unutmayalım ki Primo 1911'de en fazla on, 1912'de ise on bir yaşında olabilir. Ömer Seyfeddin bu satırları bugün yazacak olsa, çocuk pornosundan içeri girmesi gerekir. İttihatçılığın gizli yemin törenlerindeki silâh fetişizmi ve fedailik töresi, 1970'lerin Ülkü Ocaklarından geçerek günümüzün Kuvayı Milliye Derneklerine uzanıyor. Yukarıdaki *fellatio* sahnesi, herhalde böyle bir duygu evreninin uç sınırını ifade eder.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkün ağır ve müthiş intikamı

Halil Berktaş 06.12.2008

Primo'yu mavzer revolverini öper, emer ve yalarken bırakmıştık. Peki, bu küçük kahraman silâhın namlusundan kendisine geçip damarlarında yayılan "arslan kuvveti, muharip şevki, bahadır saadeti" ile ne yapmayı hayal eder?

Primo 2'nin son üç sayfası, Türk milliyetçiliğinin –Nâzım'ın deyişiyle– "cırılçıplak iç dünyasını" gözler önüne serer.

Oğuz/Primo mümkün olduğu kadar çok Yunan askerini öldürmenin çaresini arar. İki üç saat kafa yorar; onları yalının bahçesine doldurmanın bir yolunu bulur. Güler, ellerini çırpır (vurgular benim): "Ama acele

etmemeliydi. Onun intikamı, *hakiki bir Türkün intikamı gibi ağır, fakat müthiş* olmalıydı.”

Çıkar, pususunu gerçekleştireceği bahçeyi gözden geçirir. Sonra saatlerce şehirde dolaşır. Ortalık kararırken döner. Günümüzde insanlık, Afrika’yı kasıp kavuran iç savaşlarda, ya da Filipin veya Somali korsanlarının dünyasında, ruhu erkenden taşlaşmış, boyundan büyük kalaşnikoflar taşıyıp takır takır adam öldüren çocuk-askerlerin görüntüleriyle sarsılıyor. Rakel Dink, 22 Ocak 2007’deki *Sevgiliye Mektup*’unda “Bir bebekten bir katil yaratan karanlığı sorgulamadan hiçbir şey yapılamaz kardeşlerim” demişti. Ogün Samast’ları kastediyordu.

Günümüzden 94 yıl önce Ömer Seyfeddin, tam da böyle bir karanlığın zebanisidir. Zira kimsenin on yedi yaşına gelmesini dahi bekleyemez; alt tarafı on bir yaşındaki çocuğu millî kahramanlık adına kan dökmeye hazırlamayı soğukkanlılıkla sürdürür. Primo’ya “geceyi uykusuz geçirmemeli, yatmalı, yorgunluğu çıkarmalı, sabaha çelik gibi uyanmalıydı” gibi telkinler yükler. Primo revolverini koynuna alarak yatağa girer; Shakespeare’den apartıldığı hayli aşikâr bir şekilde, ertesi gün kendini bekleyen ölümü düşünür. Ömer Seyfeddin burada bile tepeden tırnağa ırkçı ve cinsiyetçidir (vurgular benim): “Ölüm... Ama bu eskilerin, ihtiyarların, namussuzların, alçakların, *kavmiyetsizlerin, Yahudilerin, kadınların* ve korkakların sandıkları gibi müthiş ve korkunç bir şey miydi?.. Hayır, hayır... (...) Lâtif bir rüya ile derin bir uyku... Bir uyku ki ezeli...” (Hamlet’in ünlü *To be or not to be* monologunun 9.-10. satırlarında: *To die, to sleep; / To sleep, perchance to dream....*) Buradan bir kere daha, dört beş aydır süren bu didiklememin başlarındaki liberalizm reddiyesine geri döner (bkz. *Okuma Notları*, 6 Eylül 08): “Halbuki hayat... Ferdî hayatın hiç ehemmiyeti yoktu... (...) Umumî ve millî hayata gelince... Meselâ Türklük... Dünya durdukça binler, yüz binlerce sene Türklük âli ve muhteşem yaşayabilirdi. (...) İşte büyük Türklük için o, ehemmiyetsiz, kıymetsiz ferdî hayatını feda edecekti.” Bunu, tüyler ürpertici bir son paragraf izler:

“Primo bunları düşünüyor, gözlerini kapıyor ve sevgili mavzer revolverine daha sıkı sarılıyordu. Uyudu, birçok rüyalar gördü. Dumanlı ve seraplı rüyalar... Al ve sıcak kanlara bulanmış geniş vâdilerden, milyonlarca düşman leşiyle dolmuş muharebe meydanlarından geçiyor... Sarp uçurumlarda beyaz bir atı oynatıyor... Sonra geceler... Şarktan, Turan tarafından, bir hilâl mavi göğe yükseliyor. İçinde minimini bir yıldız var... Primo hayretle bakıyor... Ayaklarında bir ıslaklık... Eğiliyor; bir de görüyor ki dizlerine kadar kan içinde... İşte bu, Türk düşmanlarının kanı... Koca bir göl olmuş... Kırmızı ve nihayetsiz bir göl... Semadaki ayın ve yıldızın hayali üstüne aksediyor... Ah, bayrağımızın canlısı, asıl bayrağımız, mukaddes bayrağımızın mücessem mânası...”

Bilmem, burada nasıl bir cehennemin kıyısında durup içeri baktığımızın farkında mıyız? Bir benzetme aradığımda, Joseph Conrad’ın *Heart of Darkness*’ıyla (1899-1902), Francis Ford Coppola’nın ondan esinlenerek yaptığı *Apocalypse Now* (1979) geliyor aklıma. İlk ve orta okul (şimdi, sekiz yıllık ilköğretim) ders kitaplarımızın bazı okuma parçalarında, bir mağduriyet masalı olarak, Türk bayrağının kırmızı zeminini şehitlerimizin kanından aldığı anlatılır. Ömer Seyfeddin ise bunu tersine, kahredici bir tahakküm masalına çeviriyor: bayrağımız asıl anlamını düşmanlarımızın kanından almaktadır! Gene Ömer Seyfeddin, Türk düşmanlarının kanının oluşturacağı “kırmızı ve nihayetsiz bir göl”de, dizlerine kadar batarak yürümeyi özlüyor, düşlüyor. Bin kat beteri: on bir yaşında bir çocuğa, böyle bir rüya gördürtüyor, hayal kurdurtuyor.

Primo 2’nin mevcut metni burada kesiliyor. *Türk Sözü*’nde 6 Ağustos 1914’te yayınlanan son bölümünün altında “Bitmedi” yazıyor fakat arkası gelmiyor. Dolayısıyla Primo’nun son eyleminin ne olacağını bilmiyoruz.

Yok, hayır, biliyoruz tabii. *Primo 2*’den bir yıl sonra, Nâzım’ın Çolak İsmail’inin “göbeğine kadar kana battığı” (*Okuma Notları*, 12 Ocak 08) Ermeni soykırımı çıkageliyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir milletin, düşmanlarını taklit yoluyla inşası

Halil Bertay 11.12.2008

(Not 1: Bıktım bu Ömer Seyfettin'den. *Bilim kucaklamak, bütünsel çözümler getirmek zorunda*. Canımı dişime takmış, bir dönem ödevini tamamlarcasına sürdürüyorum. Murat Belge'ye geçenlerde Bilgi'de Ömer Seyfettin'i sormuşlar; "ben onu Halil'e havale ettim" demiş. Vallahi. Kendisi anlattı. Nazan Maksudyan ise silâh fetişizmini okuduktan sonra, "yakında sana da Ömer Seyfettin fetişisti diyecekler" diye takıldı. Bunlar artık yetti işaretleri. Söz veriyorum. Bir iki husus kaldı, şunun şurasında. Sonra çoktandır bekleyen başka konulara geçeceğim. Ve uzun süre Ömer Seyfettin'e dokunmayacağım. Hop, bir dakika. Belki, tek başına Ömer Seyfettin yazmayacağım demek daha doğru olacak.)

(Not 2: Bir diyalektik dersi. Mücadele içinde kilitlenmiş zıtlar, sonunda birbirini etkilemeye, hattâ birbirine benzemeye başlar.)

Bir milletin korku ve nefret üzerinden (yani, reel veya hayalî acıları abartılıp, soyutlanıp, tek-yanlılaştırılıp, edebiyat, eğitim ve ordu aracılığıyla herkese "yaşatılarak") inşası ile, gene aynı milletin düşmanlarını taklit yoluyla inşası arasında, ince bir bağlantı var. Korktuğumuz ve nefret ettiğimiz düşmanlarımızla mücadele, onları alt edebilmek için onlar gibi olma çabasını beraberinde getiriyor. Onun içindir ki, Balkan milliyetçilikleri kendi suretinde Türk milliyetçiliğini, Türk milliyetçiliği de kendi suretinde Kürt milliyetçiliğini yarattı. Gene onun içindir ki, Nazizm ve Yahudi soykırımı kendi suretinde İsrail'in amansızlığını, İsrail'in amansızlığı da kendi suretinde Filistin intikamcılığını, canlı bombalarını, Hamas'ı ve Hizbullah'ı yarattı. Ve gene onun içindir ki, Avrupa'nın birinci ve ikinci nesil sömürge imparatorluklarının yükselişine eşlik eden Batı Oryantalizmi ve ırkçılığı, kendi zıddı olarak Türk Oksidantalizmini, milliyetçiliğini ve ırkçılığını yarattı.

Yeri gelmişken: kimse bana bizde milliyetçilik olduğunu ama ırkçılık olmadığını söylemesin. (a) ırkçılığı Batı'daki en çarpıcı tezahürleriyle karıştırmamak, beyaz-siyah "renk ırkçılığı"na indirgemek lâzım. (b) Hemen her milliyetçilik gibi, Türk milliyetçiliğinin de bir ırkçı damarı ve/ya uzantısı hep oldu. (c) Bir zamanlar, yüz yıl öncesinin literatüründe, "ırk" sözcüğü gördüğümüz her yerde hemen ırkçılığa hükmetmemek gerektiğini, zira o dönemde bu terim-kavramın harcıâlem bir şekilde, yer yer "millet" karşılığı veya "millet"le örtüşen bir tarzda kullanıldığını konuşurduk. İyi ya! Bence bu, ırkçılık olmadığını değil, tam tersine, doğallaştırılmış bir ırkçılığın yaygınlığını; dönemin sözde-bilimsel ırk düşüncesinin Avrupa'dan Türkiye'ye ne kadar hızlı ve kapsamlı bir şekilde nüfuz ettiğini yansıtıyor. Faraza Barkan "Türk ırkının hayat kaynaklarının gürlüğü"nden söz ederken ırkçılık mı yapıyor? Bal gibi ırkçılık yapıyor, çünkü Türklüğü/Türkleri özcü ırk kategorileri üzerinden düşünüp kurguluyor.

(d) Bu ırkçı beslenme ve mayalanmanın sadece en aşırı ucu, en çıplak biçimi, 1920'lerin sonları ve 30'larının başlarının resmî Türk Tarih Tezi. Onu da yeterince bilmiyor veya üzerinde durmuyoruz. Kendi payıma, gençliğimde Türk Tarih Tezi'ni –bütün insanlığın ve uygarlığın Türklerden geldiği iddiasından hareketle- ırkçılık ama tuhaf bir ırkçılık, "dışlayıcı" değil, salt "içerici" veya "içleyici" bir ırkçılık sanıyordum. Kemalizme kredi açsın, demek benim de gözümü iyimserlik bürümüş. Genel geçer Marksist formüllerle idare etme alışkanlığından

uzaklaştıkça ve öğrencilerimin de araştırmaları sayesinde, Türkiye'nin 1930'larda, kafatası ölçümlerinin de ötesinde, ne kadar su katılmadık bir "sarışın, mavi gözlü" Nordik-Alpin üstün ırk fantezisi yaşadığını kavramaya başladım.

(e) Ulusalçılık sayesinde ve Hrant'ın öldürülmesinden sonra bugün, "azınlık"lara yönelik nefretin de "yabancı düşmanlığı" gibi hafifletici deyimlerle geçiştirilemeyecek derecede ciddi ırkçılık tonlamaları taşıdığını da çok daha iyi görüyorum, görüyoruz. Bir kan ve döl edebiyatıdır gidiyor, özellikle Kürtler ve Ermeniler etrafında. Artık Nihal Atsız'ı kendine özgü bir fenomen saymıyor; yankılarını MHP'yle sınırlıymış gibi algılamıyorum.

(f) Bu ırkçılıktan Yahudiler de nasibini alıyor. Osmanlıların 1492'de İspanya'dan, Cumhuriyet'in Nazilerden kaçanlara kucak açması, madalyonun sadece bir yüzü. Diğerinde, alttan alta işleyen anti-semitizm, Yalçın Küçük'te, Soner Yalçın'da sözde entellektüel varyantıyla su yüzüne çıkıyor. Siyahlara dönük ırkçı önyargılar dahi, kültürümüzün gizli köşelerinde barınmaya devam ediyor.

Ve okullarında en küçük bir ırkçılık karşıtı eğitime yer vermeyen bu ülke, fırsat buldukça Batı'nın ırkçılığı hakkında ileri geri konuşmakla avunuyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İrkçılık ve Sosyal Darwinizm: Kenan'dan Radko'ya

Halil Berktaş 13.12.2008

Sosyalist Gerçekçilik ile, adı konmamış da olsa fiilen mevcut bir Nasyonal[ist] Gerçekçilik arasındaki benzerlik ve örtüşmeden söz etmiştim (*Okuma Notları*, 1 Kasım 2008). Her ikisinde de, olumlu kahramanlar tam olumludur, kötüler tam kötü, olumsuzun olumluya dönüşmesi ise, elhak, tam dönüşüm. Kenan'ın *Primo 1*'deki transformasyonu bu kategoriye girer. Başlangıçta, İttihatçıların nefret ettiği bütün özellikleri taşır: kozmopolit, hümanist, evrenselci, ferdiyetçi, liberal, Mason, barışçı, faziletçi. Derken bir tokat İtalya'dan, bir tokat Rum otelcilerden, bir tokat Grazia'dan; ateşli, su katılmadık bir Türk milliyetçisi olup çıkar. Buradan hangi yöne gidebilir? Bir gelişme patikasına oğlu Primo'nun serüveni; bir diğer gelişme patikasına *Beyaz Lâle*'deki Radko tipi işaret eder (*Okuma Notları*, 22 Kasım 2008).

Peki ama Radko, zalim bir Bulgar binbaşısı değil miydi? *Primo 2*'nin son paragrafında, Oğuz/Primo'nun dizlerine kadar "Türk düşmanlarının kanı"na gömülerek yürümeyi düşlediğini görmüştük. Dolayısıyla Radko'nun da bu gölün seviyesini bir parmak yükseltmeye katkıda bulunmuş olması gerekmez mi? Öyleyse Kenan-Primo-Radko üçgeninde Radko'nun başka nasıl bir yeri ve konumu olabilir?

Bu sorunun cevabı, Kenan'ın ilk başlarda sahip olmadığı, hattâ reddettiği için Ömer Seyfettin tarafından (1911'de) şiddetle eleştirildiği düşünceleri, (1914'te) Radko'nun savunmasında yatıyor.

Beyaz Lâle'deki olayların seyrini anlatırken (*Okuma Notları*, 9-11-16-18 Ekim 2008), Radko'nun katliam, işkence, ırza geçme ve sair vahşet-dehşet eylemleri için iki ayrı defa talimat verdiğini; ikisinin arasına ise gene

Radko'nun dört sayfalık bir konuşmasının girdiğini söylemişim (9 Ekim). Şimdi bu konuşmaya dönmenin zamanıdır –yer yer Kemal Tahir'in tarihsel didaktizmine taş çıkartan olağanüstü sıkıcılığına, abartılı uydurukluğuna karşı.

Nedir, söz konusu konuşmanın hikâye içindeki bağlamı? Serez'e girip komutayı ele alan Radko, komitacılarını çağırır: "Bunlar on iki reis idiler" –dendiği anda, aklımız İsa Mesih ve havarilerine gider tabii; ama Ömer Seyfettin bunu ince bir imâ tadında bırakamaz; aynen Jdanovcular gibi, okuyucuyu aptal yerine koyacak ya, daha sonra illâ belirttik bir açıklamada bulunur: "... fen, hakikat ilâhının zekâ ile muaşakasından doğmuş yeni bir mesihi dinleyen havariyyun gibi ciddî, sakın duruyorlardı. Radko Balkaneski, evet, bu yeni mesih büyük, parlak gözlerini kırpmadan, yeni bir hakikat İncil'in ezberden okuyordu." Radko'yu konuşturan, çete şeflerinden Dimço Kaptan'ın, kentteki çocuk ve kadınların öldürülmesi emrine itirazıdır. Binbaşı önce gülümser: "İhtiyarlıktan, yani zaaftan nefret ederdi. İnsanlar ihtiyarladıkça, ölüme yaklaştıkça pek tabii bir tebeddül hadisesinden başka bir şey olmayan ölümü sevmezler[dî]." Bu fikrin, Oğuz/Primo'nun ölüm karşısındaki natüralist düşünceleriyle örtüşmesini kaçırmayalım. "Sen bunamışsın Dimço Kaptan," diye başlar Radko; Ömer Seyfettin'in şişirdikçe şişirdiği söylevinin en kritik bölümünü buraya alıyorum:

"–Dikkat ediniz kardeşler, dikkat, diye devam ediyordu, âli meclisin kararına muhalif bir şey yapmayasınız! Katliam içtimaî bir ilâçtır. İçtimaî vücutlar uzvî vücutlar gibi aynı kanunlara tâbidir. Bir hastayı tedavi ederken fena mikropların uzviyette kalmasına müsaade etmek onların yeniden üreyip hastayı öldürmesini istemek demektir. Bir memleket alındığı vakit ecnebi bir unsurun kalmasına müsaade etmek de, bu mağlupların galiplerine karşı besleyecekleri pek tabii olan kin, garazla silâhlanarak üremelerini, bir gün vatanın en zayıf zamanında kalkıp intikam almalarını istemekten başka bir şey değildir. Biz bu hatâyı yapmayacağız.

"Medeniyet, insaniyet, merhamet gibi boş, manâsız olmaktan ziyade, muzır olan yalanlara inanmayacağız. Kalbimizle, sinirlerimizle değil; dimağımızla, fikrimizle hareket edeceğiz. Bakınız İspanya'ya, işte onlar vatanlarını kurtardıkları zaman içlerinde hiç yabancı bir unsur bırakmadıklarından bugün ne kadar rahat yaşıyorlar."

Radko'nun konuşmasının bir başka bölümünü de, ikinci elden, dinleyenler aracılığıyla öğreniriz: "Hak yoktu. Her şey kuvvetti. Ezemeyen ezilecek, öldüremeyen ölecekti. Tabiatın değişmeyen, asla gizli kapaklı olmayan âli kanunu zayıfın düşmanıydı. Bütün kâinat bir mücadeleden ibaret değil miydi? Ölümden hayat çıkıyordu. Yutulan zaaflardan kuvvet doğuyordu. Avrupalıların yalanlarına, boş nazariyelerine, sosyalistlik hulyalarına aldanmamalıydı. 'İnsaniyet' fikri dünyanın en büyük, en münasebetsiz, en eski, en rezil bir saçmasıydı."

Tamam mı? Burada duralım. İki okuyalım, bir düşünelim. Yorumunu gelecek haftaya bırakalım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Radko'dan Totenkopf SS subaylarına

Halil Berktaş 18.12.2008

(Not 1: Gurbetten başlayarak tiraj raporlarını kaydettiğim tabloma bakıyorum. 22 Kasım - 6 Aralık 2007'nin *Okuma Notları*'nı kaleme aldığım sırada, *Taraf* henüz 9000 dolayından 6000'lere iniş sürecindeymiş. Son hafta ortalaması ise 53,000. Ve 22 Haziran 08'den bu yana, yani neredeyse altı aydır hep 30,000'in üzerinde seyrediyor. Her türlü iftiraya karşın, namusla, cesaretle, alın teriyle elde edilmiş bir başarı. Ve sırf bu yalın gerçek bile, biraz tekrara haklılık kazandırıyor.)

Ömer Seyfettin'in, *Beyaz Lâle*'nin başlarında Binbaşı Radko'ya dört sayfa boyunca söylediklerinin önemi nerede yatıyor? Bu son iki yazıda, başlıca üç noktaya işaret etmek istiyorum.

Birincisi, bu konuşma faşizmin düşünsel ve sosyal fideliğini yansıtıyor. *Taraf* daha yeni çıkar, ben de bu köşede ilk yazılarımı yazarken, Sosyal Darwinizme önce Ege Cansen vesilesiyle değinmiştim. 1925'ten beri bilmem kaçınıcı defa "bu sefer işlerinin kesinlikle bitirileceği" yüksek sesle tekrarlanıyor; 1985 sonrasının bilmem kaçınıcı sınır ötesi operasyonu bağlamında kamuoyu gene göz göre göre dolduruşa getiriliyor; Türkiye zaman zaman kapıldığı milliyetçilik spazmlarından birinin daha pençesinde kıvranıyordu. Cansen de militarizmin davulcularına katılmış; hayatın en yüce gerçeğinin ölüm, tarihin en yüce gerçeğinin savaş olduğunu beyan etmişti. İşte buna karşı, Ege Cansen'in 20. yüzyıl başlarının sahte-bilim kırıntılarını 21. yüzyıl başlarında yeniden pazarlamaya kalktığına işaret etmiş; Sosyal Darwinizmin, ırk sağlığı (*eugenics*) akımının ve savaş hayranlığının nasıl birleşip Faşizmi ve Nazizmi beslediğini anlatmaya çalışmışım.

Bu çerçevede, Radko'nun da bitmek bilmez bir Sosyal Darwinizm vaazı verdiği çok açık olsa gerek. Toplumu herhangi bir canlının bedenine benzetiyor. Bu toplumda farklı etnik-dinî grupların varlığını, organizmada zararlı mikropların varlığıyla bir tutuyor. Her ikisinin temizlenmesini bilimin gereği sayıyor. Buradan hayli kısa bir adımla Hitler'in "nihaî çözüm"üne varılır.

Bu noktada, sayısız gençlik salaklığımdan birini daha itiraf edeyim. Ömer Seyfettin "gayet mükemmel tahsil ve terbiye görmüş bir genç... çok zengin... esvap giydirilmiş bir tunç heykel kadar güzel ve mütenasip" diye tanıtır Radko'yu. Benim gibi, *Beyaz Lâle*'yi önce çocukluğunuzda okumuş ve kısmen unutmuş; sonra Sol kültürün bir parçası olarak yıllar yılı anti-faşist İkinci Dünya Savaşı film ve romanlarıyla haşır neşir olmuş; ardından tekrar *Beyaz Lâle*'ye dönmüş iseniz, yakışıklı ve aristokratik SS subayları ile Radko arasındaki benzerliğe siz de çok şaşabilirsiniz. Nasıl olur? Geleceği mi görmüş bu Ömer Seyfettin, *clairvoyant* mıymış –diye kafa yorduğumu hatırlıyorum.

Ama tabii sorunun cevabı çok basit aslında. Radko SS'lere değil, SS'ler Radko'ya benziyor; daha doğrusu, SS'ler Radko'ların çok bol olduğu bir ortamdan, Radko'ların daha "gelişmiş" biçimleri olarak çıkageliyor. Visconti'nin *Leopar*'ı ve *Masum*'undaki, 19. yüzyıl sonlarının kışkanç, mütehakkim, dejenere, zampara, estet, eskrimci, taş yürekli ve hunhar –*L'Innocente*'de, karısının doğurduğu bebeği kendinden değil diye kar fırtınasında çırlıçıplak pencerenin dışına koyacak kadar hunhar- İtalyan soylularını düşünün. 1920'ler ve 30'larda gidip Mussolini'nin komutanları oldular. Aynı şekilde, Prusya *Junker*'leri de Nazileşti, Hitler'in generalleri ve SS subaylarına dönüştü. Gene 19. yüzyılın ikinci yarısında, ölüm romantizmi almış yürümüştü; Wagner'in operalarında, Germen ırkçılığı ve Nietzsche-vârî "üstün insan"lara tapınma özlemi ile, tuhaf bir şekilde birbirine karışıyordu. Tito döneminin ünlü partizan epiklerinden birinde, ya *Neretva Köprüsü*'nde ya da *Sutjeska*'da, şimdi tam hatırlayamıyorum (ama galiba *Sutjeska*'da), ölen Alman generalinin cenaze töreni vardır, son taarruz öncesi. Bütün subaylar haşın sesler ve çehrelerle vahşi, tüyler ürpertici marşlar söyler. Bu da Yunan, Germen, Hint-Avrupa mitolojisindeki "geceleri dolaşan ölümler ordusu"nu çağırıştırır (bkz Carlo Ginzburg, *The Night Battles* [1983; İtalyanca orijinali *I benandanti*, 1971] ve *Ecstasies : deciphering the witches' sabbath* [1990]). Nazizm bütün bu efsaneleri, mistik-irrasyonel hayalleri devraldı –ve SS'lerin ünlü *Totenkopf* (= Ölümün Kellesi,

Kurukafa) tümeninde somutlanan semboller dünyasının inşasında kullandı.

İşte bu İtalyan soyluları ve Prusya *Junker*'leriyle birlikte Radko da, dönemin ordularının monarşik-aristokratik subay kadrolarını meydana getiren, milliyetçi, ırkçı, saldırgan, kafası *pan* (Germen, Slav, Türk) veya *megali* (Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan) idealleriyle dolu belirli bir hâkim sınıf tipinin yaygınlığına işaret ediyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Vecdi Gönül, Teşkilât-ı Mahsusa, Diyarbakır Cezaevi

Halil Berktaş 20.12.2008

Sosyal Darwinciliğin, savaş hayranlığının ve ölüm mistisizminin faşizmi nasıl beslediğini Nâzım da yazmış 1935'te. *Taranta-Babu'ya Mektuplar*'ın altıncısında: "Faşist edebiyatının dâhileri," diyor, "harbin yaratıcı bir kuvvet; sapsarı bir çölde boynunun damarı kesilerek ölmenin, İtalya'nın Akdeniz suyu gibi masmavi göğünün altında ebediyen yaşamak demek olduğunu edebiyatlaştırmışlardır."

(Not 1: Ege Cansen okuyor, anlıyor mu acaba? Sanmam. Son imza kampanyası bağlamında ve "liberal" aydınlar karşı, Osmanlı fütuhâtını da, Türk milliyetçiliğinin bütün şiddet eylemlerini de "Bu anlatılanlar hayatın ta kendisi değil mi? Ne var bunda?" diye savunmakla meşgul. Günümüzün vicdansızlığını doğallaştırmaya çabıyor [*Hürriyet*, 13 Aralık 08]. Sol veya demokrat da demiyor; illâ "liberal" diyor. Hem de Hayekçi bir ekonomik liberalden, dönüp dolaşıp, gene o nihaî ve öldürücü "[politik] liberalizm" düşmanlığı.)

Fakat Nâzım'ın da göremediği bir şey var galiba: aynı ön-faşizmi İttihatçılığın nasıl paylaştığı. Enver, Talât ve şürekâsından nefret ediyor tabii. Ama onları 1910'ların Avrupa Sağı ile aynı kültür kıtasında, aynı tektonik plaka üzerinde değerlendiriyor mu? Bundan kuşkuluyum.

Oysa Radko'lardan SS'lere giden yolun üzerinde Teşkilât-ı Mahsusa'cılar duruyor. Nasıl Ermeni soykırımı, 19. yüzyıl sonlarının giderek sertleşen, etnik temizlik yanlısı kesilen milliyetçiliklerden *shoah*'a, Holokost'a giden yolda bir ara konak ise, aynı şekilde, Bahattin Şakir ve Dr. Nâzım'lar da Radko ile Himmler ve astları arasında yer alıyor.

Ve şimdi, önceki yazımda sözünü ettiğim üç temel noktanın ikincisine geçiyorum: Bunun en berrak *ideolojik* kanıtlarını Ömer Seyfettin'de buluyoruz. Çünkü Türk "sokak milliyetçiliği"nin bu asıl kurucusu, çeşitli öykülerinde rakip Balkan milliyetçiliklerinden sadece nefret etmekle kalmadığını; aynı zamanda onları beğenip kışkandığını tekrar tekrar ortaya koyuyor. Örneğin *Nakarat*'ın sonunda, Rada'nın şarkısının "İstanbul bizim olacak" anlamına geldiğini geç öğrenen teğmen, "Velmefçe ormanlarında kendince mukaddes bir fikir için ölen komite papazın o cesur kızı"yla arasındaki farkı düşünmekten kendini alamaz. *Mehmâmenken*'de yazar, 1914'te Karadeniz'de bir gemiyle Doğu cephesine giden (ve dikkat: hiç biri daha önce Anadolu'ya ayak basmamış olan) beş subaydan birine, şu çarpıcı görüşü söyletir: "Bizim mektepten" (= Harbiye'den) çıkan "üç cins zabıt"ın hiç biri millî bir terbiye görmüş, meselâ Bulgarlar gibi 'Panislâvizm - Büyük Bulgar İmparatorluğu', Yunanlılar gibi 'Panelenizm - Şark İmparatorluğu', Sırp'lar gibi 'Büyük Sırbistan' hülyalarını kazanmış ve bu hülyaları ne olursa

olsun hakikat haline getirmeği hayatlarında en mühim ve en mukaddes vazife bilmiş zabitler kıratında değildir.

1908 devriminin ilk baştaki Osmanlı(cı)lık ya da ittihad-ı anâsır çizgisine karşı yüzde yüz Türkçülüğü savunan Ömer Seyfettin, bu ve benzeri durumlarda hep Balkan milliyetçiliklerinin canavarlığını milliyetçi duyguları uykudaki Türklere *örnek* gösterir; bir taşla iki kuş vururcasına, hem (mealen) “düşmanlarımızı tanıyalım” hem de “onları yenmek için onlar gibi olalım” demeye getirir. Radko’nun *Beyaz Lâle*’deki uzun konuşmasının asıl işlevi de budur. Altını çizerek vurgulayalım ki Ömer Seyfettin, Radko’nun Bulgarlığına karşıdır, yoksa Radko’nun programının *düşünsel temellerine karşı değildir*. Nasıl karşı olsun ki? Radko, *Primo 1*’de yazarın kendi sesinin (*authorial voice*) Kenan’ın milliyetsizleşmesini, hainliğini eleştirirken söylediklerinin tamı tamına aynısını söylemektedir. Neydi Kenan’ın hatâları? Harbi sevmemektir. “Harp, hayattır” fikrini reddetmektir. Organik dünyadaki mücadele ile toplum ve insanlar âlemindeki mücadelenin aynı olduğunu kabul etmemektir. Fazilet ve insaniyet gibi boş hayallere kapılmaktır (*Okuma Notları*, 18-20 Eylül 08). Radko neyi savunuyor? Canlı organizmalar ve toplum hep aynı kanuniyetlere tâbidir. Bırakalım sosyalistlik hülyalarını. Medeniyet, insaniyet, merhamet gibi fikirler sadece boş değil, aynı zamanda zararlıdır. Özellikle insaniyet fikri dünyanın en rezil saçmasıdır. Tabiatın değişmeyen kanunu zayıfın düşmanıdır. Ezemeyen ezilecek, öldüremeyen ölecektir.

Gelelim üçüncü tesbitimize. Kenan yazarın istediği doğrultuda Radko’laşırsa ne olur? (a) Kenan Teşkilât-ı Mahsusa’ya girer; “içtimaî vücut”u (*the body social*) “ecnebi unsur”lardan temizler; oğlu Primo ve Nâzım’ın Çolak İsmail’iyle birlikte, ister dizlerine ister göbeğine kadar “Türk düşmanlarının kanı”na gömülür. Tabii Vecdi Gönül’ün hayır duasını alır. (b) Bir sonraki aşamada Kenan’ı bir başka Kenan Diyarbakır Cezaevine gardiyan tâyin eder.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir kültürün iflâsı?

Halil Berktaş 25.12.2008

(Not 1: Kamuoyu bir kere daha cinnet geçiriyor. *Mustafa* filmi bitti bitmedi, “özür dilemeyiz” faslı başladı. Her fırsatta yeni bir milliyetçi hezeyan; sapıtmış bir çırpınışlar, ihtilâçlar furyası. Detaylarına ayrıca gireriz. Fakat nedir hakikaten: Murat Belge’nin dediği gibi bir ideolojinin bunaması mıdır? Bütün bir kültürün iflâsı mıdır?)

(Not 2: Akıl tutulması deyimi, son yıllarda çok kullanıldı. Auden Nazizmin arkaplanını “[Alman] kültürün[ün] çıldırması”nda aramıştı. Türkiye’de de benzer bir durum mu söz konusu? Tâ 22 Aralık 2007’de, bir arkadaşımın beni fazla bedbin bulmasına karşı “Siyasal iyimserlik, kültürel kötümserlik”ten söz etmiştim. Son otuz yılın MC ile başlayıp 12 Eylül ile derinleşen eğitim felâketinin üzerine, 2002’den itibaren ulusalcı tırmanışın binmesi, berbat bir siyasal kültür ve medya kültürü yarattı. Antropologlar toplumların kendilerini kültür aracılığıyla yeniden ürettiğini vurguluyor. Böyle bir kültürle, Türkiye toplumu 21. yüzyılda nasıl var olabilir, ayakta kalabilir? Hangi çıkışsızlık duvarlarına toslayacak –toslamaya başladı mı, şimdiden? Meselâ demokratikleşme gündeminin [AB, askerî vesayet, medya tekelleşmesi, hukuk, Kıbrıs, Kürt meselesi, Ermeni soykırımı gibi] bütün alt-başlıkları konusunda?)

(Not 3: *Komünist Manifestosu*'nun giriş paragraflarında Marx ve Engels, "kâh gizli, kâh açık" sürdürülen sınıf mücadelelerinin, bazen toplumun tamamının devrim yoluyla yeniden inşasıyla, bazen ise "boy ölçüşen sınıfların ortak yıkımıyla" sonuçlanabileceğini söylemişlerdi. Acaba Türkiye de kendi kendisini tahrip mi edecek? Etmesi, eğitim ve kültürde yenilenme olamayışından; bazılarının "Atatürkçülük" dediği şu milliyetçi-devletçi, otoriter, zenofobik, yer yer ırkçı kültürün içine sıkışıp kalmamızdan mı kaynaklanacak?)

Bütün buralara nereden geldik? Vaktiyle bir "Liberalizm ve cehalet" yazısı yazmıştım, Yeniçağ ve Yakınçağ boyunca Batı'da biriken, liberalizmin üzerine oturduğu değerlere dair (*Okuma Notları*, 3 Temmuz 08). Kafamın gerisinde, bu değerlere sırt çeviren bir Solun ne olabileceği, ne olamayacağına ilişkin sorular vardı. Gene kafamın gerisinde, güçlü bir liberal-demokrat partinin –bırakın böyle bir partiyi; ciddî bir liberal-demokrat düşünce geleneğinin- mevcut olmadığı Türk fikir ve siyaset hayatının yoksulluk ve çarpıklığının, sadece Solu değil, daha önemlisi Sağı da nasıl etkilediği vardı. Piyasa sorununu gözardı etmiyordum. Ama öncelikle siyasî liberalizmi kastettiğim çok açık olsa gerekti. Çünkü daha önce, "Sol ve demokrasi" konusuna da on iki makale hasretmişim, 31 Ocak - 8 Mayıs arasındaki çeşitli tarihlerde.

Ama tabii, bunları yazdığım anda, ben de bir kısım solculara göre "liberal"liğimi tescil ettirmiş oldum. Genç bir tarihçi arkadaşım, hemen benim *Whiggish* (yani düz evrimci) bir tarih yorumuna kaydığımı keşfediverdi. İnternette başka bazıları –bir Yeşiller kurucusu dahil; bu da onların siyasal kültür düzeyi açısından ilginç- "bu cahil hocaya nasıl haddini bildirivereceklerini" beyan etti.

Her neyse; yazmaya devam ettim. Benim derdim liberalizmi savunmaktan çok, aşırı ve amansız bir liberalizm düşmanlığının dünyadaki ve Türkiye'deki kökenlerini irdelemekti. 19. yüzyıl ortalarında Marksizmin öncelikle liberalizme karşı mevzilendiği, milliyetçiliği ise hafifsettiği (hattâ müttefik saydığı) ile başladım. Oradan "gecikmiş"lerin "yetişmeci" gündemlerine geçtim. Prusya'dan başlayarak, bütün devletçi hızlandırılmış kalkınma denemelerine âriz olan anti-liberalizmin altını çizdim. Bunun ne zaman, hangi dönem ve ortamda Türkiye'ye taşındığını kurcalamaya koyuldum.

Konu ister istemez Jön Türklerin ve İttihatçıların liberalizm düşmanlığına geldi. Rusya'da Sosyal Demokrasi içindeki sertleşmenin, Osmanlı İmparatorluğu'nda Jön Türkler içindeki sertleşme ile; Bolşeviklerin Menşeviklere ağır basmasının, Ahmet Rıza'ların Prens Sabahaddin'lere ağır basması paralelliğine dikkat çektim. Ömer Seyfettin'e de buradan girdim (veya döndüm). Türk milliyetçiliğinin *big bang*'inde, sıcak plazma halinde, liberalizm nefreti nasıl başlamıştı? Pek çok başka soru gibi bu da beni edebiyata ve bir kere daha Ömer Seyfettin'e götürdü. O katıksız liberalizm nefretinin, başka hangi ideolojik yapıtaşlarıyla bir arada bulunduğu eğildim. Dış dünyayı "emperyalizm"e indirgemek. Kozmopolitizmden, "ecnebî unsur"lardan nefret. Irkçılık, Sosyal Darwinizm. Fazilet ve insaniyet gibi evrensel değerlere düşmanlık. Özetle, dönemin Avrupa Sağının ön-faşizmiyle örtüşen bir düşünce dünyası.

Yaklaşık yüz yıl sonra bugün, kentli, tahsilli orta sınıfların faşizan cinneti hâlâ aynı ipliklerle dokunuyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tek Parti'nin anti-liberalleri: (1) Recep Peker

Halil Berktaş 27.12.2008

Avrupa'da liberalizm düşmanlığı, (a) Prusya tipi "gecikmişlik" devletçiliğinden, 20. yüzyıl başlarının proto-faşizmi aracılığıyla 1930'ların Faşist ve Nazi rejimlerine; (b) 19. yüzyıl Marksizminden, gene benzer bir "yetişmecilik" aracılığıyla, 1930'ların Stalinizmine geçti. Türkiye'de ise paralel bir gelişmeyle, 1910'ların İttihatçı milliyetçiliğindeki liberalizm düşmanlığının mirasçısı, hem Faşizm ve Nazizme, hem Stalinizme öykünen 1930'lar devletçiliği oldu.

Tabii 1920'lerde Kemalizm henüz o kadar devletçi değildi. İzmir İktisat Kongresi'nde "karma ekonomi" benimsenmiş; İş Bankası aracılığıyla devlet özel sermaye birikimini desteklemeye başlamıştı. Lâkin önce 1925-27'nin büyük boy ölçüşmesi (Terakkiperver Fırka, Şeyh Sait İsyanı, Takrir-i Sükûn, İstiklâl Mahkemeleri), siyasî katılaşmayı beraberinde getirdi. Ardından 1929 Büyük Bunalımı bir diğer dönüm noktasını oluşturdu.

Kanal 24 için hazırladığım haftalık *Nisyana İsyan* programlarının ikincisinde (*Enine Boyuna Cumhuriyet*, 30 Ekim 08), Mete Tunçay Tek Parti yıllarında demokrasi aleyhine açıktan hiç bir lâf edilmediğini, buna karşılık liberalizme alenen çatılabildiğini (çünkü liberalizmin akla Fransa'yı ve istikrarsız hükümetlerini getirdiğini) söylemişti. Bu saptama, liberalizmin icabında demokrasi yerine ve/ya demokrasinin günah keçisi olarak suçlanabileceğini de ortaya koyuyor.

Bu kullanımın bazı berrak örneklerine, Tek Particiliğin önde gelen ideologu sayabileceğimiz Recep Peker'de rastlıyoruz.

Recep Peker Cumhuriyetin kurucu neslinin tipik asker-bürokratlarındandı. Harbiye ve sonra Harp Akademisi'ni bitirmiş, Libya'da, Balkan Harbi'nde ve Birinci Dünya Savaşı'nda çarpışmış sert bir subaydı. O zihniyet yapıyla gitti, CHF/P'nin lider kadroları arasına girdi. 1925'te Fethi Okyar'ın ayaklanmaya karşı "yumuşak" tavrını protesto ederek içişleri bakanlığını bıraktı. Öncesi ve sonrasında, dört defa parti genel sekreteri oldu. 1931'de başlayan üçüncü görev döneminde, İtalya ve Almanya'da uzun bir inceleme gezisine çıktı. Döndüğünde, Faşizm ve Nazizmden aldığı ilhamla, partinin devlet teşkilâtına mutlak surette egemen kılınmasını (yani devletin görece özerkliğinin tamamen kaldırılmasını) öngören yeni bir tüzük ve program tasarısı hazırladı. Bu kadarı CHP'ye de fazla geldi ve Mayıs 1935'te toplanan 4. Kurultay'da onaylanmadı. Recep Peker tekrar genel sekreterliğe seçildiyse de ertesi yıl görevden alındı. 1946'nın çok-partili hayata geçiş sürecindeki ceberrut inadı, onu bu sefer başbakanlıktan istifaya ve siyasetten geri dönüşsüz olarak uzaklaşmaya zorladı.

Hep o Tek Parti sistematizasyonunun bir parçası olarak ve 1933 üniversite reformu çerçevesinde, İstanbul ve Ankara Üniversiteleri'nde Türk İnkılâp Tarihi Enstitüleri kurulduğunda, CHP'nin önde gelen tarihçi-milletvekilleri Yusuf Hikmet Bayur ve Yusuf Kemal Tengirşenk ile birlikte Recep Peker de 1934-35'te – Sovyetlerdeki Marksizm-Leninizm enstitülerine denk düşen- bu yeni "resmî ideoloji" kurumlarında ilk ders verenler arasında yer aldı. 1935'te kitap halinde yayınlanan, 1936'da 2. baskısı çıkan *İnkılâp Dersleri*'nin 3. baskısının öyküsü ise ilginç ve anlamlıdır. 1977'de yayın hayatına atılan *Toplum ve Bilim* dergisi, 12 Eylül döneminde geçici olarak tatile girmesinin simgesi olarak ve 18-19-20-21-22. sayılarına karşılık gelen bir özel sayı biçiminde, 1983'te *İnkılâp Dersleri*'ni yeniden bastı. Yayın Kurulu bu yolla, 12 Eylül'ün yasakçılığının, Bonapartist depolitizasyonunun, toplum mühendisliği iddiasının ve dilinden düşürmediği Atatürkçülüğünün tarihsel köklerine işaret etmeyi amaçlamış olmalı.

İnkılâp Dersleri'nin bir yıl sonra, o sırada yeni kurulan İletişim Yayınları'nca yapılan 4. baskısında, "Parti İdeologu Recep Peker" başlıklı bir Önsöz de yer alıyor. İmzasız fakat bilgili bir elden (galiba büyük kısmı Taha Parla'nın

elinden) çıktığı belli olan bu kısa, özlü notta, Peker'in 1930'ların tam yetkili Genel Başkanlık Kurulu'nda Atatürk ve İnönü'yle birlikte yer aldığı; buna karşılık CHP genel sekreterliğinden, muhtemelen Atatürk tarafından ve parti içinde fazla güçlendiği için uzaklaştırıldığı kaydedilmekte (buna göre, Lenin'in Stalin'e 1922-24'te yapamadığını Atatürk'ün 1935-36'da Recep Peker'e yapabildiğini söylemek mümkün). Devamında, Recep Peker'in övdüğü rejimin "anti-liberal ve anti-sosyalist bir korporatizm" olduğuna dikkat çekiliyor.

Yakınlardaki bir televizyon programında Tarhan Erdem, Türkiye vatandaşlarının bir yüzde 20 kadarının demokrasiye inanmadığını belirtti. Daha ziyade CHP'de toplanan bu kesimin fikriyatı, belki en fazla Recep Peker'den kaynaklanıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yazmaya, geçmişe ve gençliğime dair (1)

Halil Berktaş 01.01.2009

(Not 1: Bu yazının başlığını önce "Yeni Yıla Recep Peker'le girmek" koymuştum. Değiştirdim, "2009 ve Recep Peker" yaptım. İlk paragrafı yazdım. Derken önüne bir "not" geçirmeye kalktım. Oradan aklım, son zamanlarda duyduğum bazı eleştirilere gitti. Bazı "âkil adam"lara bakılırsa, bu "not" paragraflarım çok zorlaştırıyormuş okumayı. Yani şimdi, yılbaşının ertesi günü de böyle bir "not"la mı başlayacaktım? Bu tür eleştirileri umursamadığımı düşündüm. Çağrışımlar çağrışımları izledi. Kendi kendimle halleşmem uzadı. Bambaşka bir noktaya vardım.)

1960'lar ve 70'lerde habire, halk için, işçi sınıfı için yazmaktan söz edilirdi. Belirli bir bağlamda görece doğru, ama mutlaklaştırıldığında tabii bu da yanlıştı. Her durumda "geniş kitlelerin anlayacağı şekilde yazmak" diye bir kural olamaz. Zaten bunu dayatanların asıl gündemi başkaydı, başkadır. Liderin hegemonyasını pekiştirmeye; özellikle aydınları – "emekçiler" adına- ezmeye; üslûplarını dahi homojenleştirmeye; kadro örgütünü yeknesaklaştırmaya; parti dışında bir hayat, tutunacak herhangi bir dal, başka bir çevre veya yaratıcı uğraşı, bir sanat veya bilim çıkışı bırakmamaya çalışıyorlardı.

Yeri gelmişken söyleyeyim; örgüt-içi otoritarizm ile gene örgüt-içi popülizmin bu içiçeliği tikel ve benzersiz değildi. Gerçi bu açıdan kimse, Maoculukla yarışamaz(dı). Komünist kişiye tapma kültlerinin en aşırısını ÇKP ve Mao yaratmış; terörün, zulüm ve zorbalığın en keyfi, herhangi bir hukuk anlayışıyla en az sınırlanmış biçimleri Kültür Devrimi sırasında yaşanmıştı. Herhalde bu yüzden, Çin dışındaki Maocu akımlar dogmatizm ve sektarizmle malûl küçük fraksiyonlar olarak kaldı. Özel olarak Türkiye'de, komünizmin çöküşünün ardından en hızlı ve en kapsamlı faşistleşmeyi Maocu akım yaşadı.

Bunu, sırf *capoistorico*'sunun güdükleştirdiği gövdesinin, gene o "tarihsel şef" in sonsuz ihtirasına yetmemesi; dolayısıyla Veli Küçük'leri en sadık *apparatchik*'lerine dahi tercih etmeye başlamasıyla açıklayamayız. Geçmişte de belirttim: daha başından beri ajan olduğumu sanmıyorum. Süper-radikalizmden yorulup ikide bir içeri girmekten yıldıysa, ya da 1990'ların ortalarındaki son hapislik döneminde "derin devlet" ile yeni bir anlaşmaya vardysa bile, bu da bir ideolojik zeminden kaynaklandı. Maoculuk, birincisi, proletarya diktatörlüğü

düşüncesini olabilecek en aşırı biçimine: artık tek tek her bireyin kendi içindeki "burjuvazi"nin kökü kazınincaya değin, restorasyon tehlikesinin mevcut olduğu ve dolayısıyla "proletaryanın devrimci diktatörlüğü"nin devam etmesi gerektiği önermesine vardırmıştı. Dolayısıyla en azından teoride, demokrasi fikriyle en uzlaşmaz noktada bulunuyordu. İkincisi, Komintern Marksizminin (anti-emperyalizm üzerinden milliyetçilik, devletçilik, köylücülük gibi) en geri yanları ve/ya ittifakları, dış bağlantılarına, en fazla Maoculuk sahip çıkıyordu. Küçük ve komik Türk Mussolini'lerinin, Üçüncü Dünyacılık - Atatürkçülük köprüsünden geçerek Ergenekon'a intikali bu yüzden kolay oldu.

Gelgelelim, hem lider hem emekçi taban fetişizmi daha önce de vardı. Başka birçok şey gibi bu da, 1960 sonrasında Solun ilk ve ana gövdesi olan Türkiye İşçi Partisi'nden başlayıp yayılmıştı. İktidardan –velev parti iktidarından- uzaklaşmanın başlı başına demokratikleştirici bir etkisi vardır. Mehmet Ali Aybar 1968'de Çekoslovakya'nın işgaline karşı çıktığı için, Sadun Aren ve Behice Boran tarafından TİP başkanlığından devrildi. Demirel'in ve AP'nin 12 Mart'a kul köle olduğu bir parlamentoda, işkenceye ve idamlara tek başına direndi. Son yıllarını yaşlı, aristokratik zarafeti içinde, bir onur simgesi olarak yaşadı. Öyle de hatırlanıyor.

Ama maalesef Aybar'ın o kadar demokrat olmadığı dönemler de söz konusuydu. Mihri Belli'nin *Yön*'de yazarken kullandığı E. Tüfekçi imzasından hareketle "eski tüfekler" denen, 1951-52 tevkifatından kalma eski TKP çevrelerinin Stalinizmine karşı mücadele ediyordu gerçi. Ama sanki o da Stalinizmden, daha doğrusu karizmatik bir önderlik kültünden nasibini almıştı. Tek Parti zihniyetini eleştiriyor, hattâ [kökünü "Şark despotizmi" ya da "Asya Üretim Tarzı"nda aradığı] uzun bir Osmanlı ceberrut devlet geleneğine bağlıyordu. Ama kendisi, TİP genel başkanlığı döneminde gayet otoriterdi, astığı astık kestiği kestikti, muhaliflerini –bir seferinde Rasih Nuri İleri'ye yaptığı gibi- iki sendikacı aracılığıyla, koltuğuyla birlikte havaya kaldırtıp genel yönetim kurulu toplantısından attırtacak kadar ceberruttu.

Madalyonun diğer yüzünde, bütün parti yönetim kurullarında işçilerin mutlaka yüzde 50 oranında temsil edilmesi de Aybar'ın fikriydi. Ve büyük hatâlarındandı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yazmaya, geçmişe ve gençliğime dair (2)

Halil Berktaş 03.01.2009

İşin bir başka yanı daha var, kuşkusuz. Hepimiz çok yeniydik, çok tecrübesizdik 1960'lar ve 70'lerde. O zamanlar yazmayı, açık seçik yazmayı, anlaşılır yazmayı öğrenmek diye bir mesele gerçekten önümüzde duruyordu. Birçok bakımdan, büyük bir okuldu Sol. Trajik yanlışlarını bu seferlik bir yana bırakalım. Bu yanlışlara nasıl sürüklendiğini (kısmen, ama sadece kısmen, nasıl provokasyona geldiğini) de bırakalım. Bedelini ne kadar korkunç bir şekilde ödediğini –ödediğimizi- de bırakalım. Çıkış noktasında, benim temiz saymaya devam ettiğim (eşitlik, özgürlük, sosyal adalet, enternasyonalizm gibi) değerlerin yattığı bir mücadele vardı. Doğru veya yanlış, kazanmayı hedeflediği kitlelere ulaşmaya çalışan bütün bir gençlik vardı. Bu uğurda konuşmak ve yazmak, iletişim kurmak, örgütlenmek, toplantı düzenleyebilmek, gündem hazırlayabilmek, ekip çalışması yapabilmek zorundaydı(k). Düşse kalka çaballıyor; olanca fraksiyonlaşma istidadımız içinde, farkına

varsak da varmasak da, en azından bazılarımız birbirimizden öğreniyor ve gene birbirimize öğretiyorduk.

Bu tür kazanımları küçümsememek lâzım. Geçmişe karşı nihilizmde çocuksu bir taraf var. Örneğin, o günün Solu bugünün ulusalcılığı *değildi*. Evet, o zaman da Solda belirli bir milliyetçilik dozajı veya damarı mevcuttu. Ama bu milliyetçilik boyutu aynı zamanda Marksizmin başka boyutlarıyla ve bu cümleden olarak enternasyonalizmle yan yana bulunuyor; dolayısıyla sınırlanıyor, kısıtlanıyor ve kendini tam olarak ortaya koyamıyordu. Oral Çalışlar'ın kendisiyle yaptığı röportajda, Alman Sol Partisi eş başkanı ve Avrupa Sol Partisi başkanı Lothar Bisky, "Sosyalistler içinde iki eğilim bulunuyor. Bir eğilim Milliyetçi Bolşevikler, diğer eğilim ise enternasyonalistler. Ben hep enternasyonalist tarafta oldum" demiş (*Radikal*, 22 Aralık 2008). Ben de "Hrant Dink'in ölümünün ardından: Marksizm, milliyetçilik ve Türkiye" genel başlığı altında, 26 Nisan, 3 Mayıs ve 7 Mayıs 2007'de Harvard'da verdiğim üç konferansın sonuncusunda aynı şeyi vurgulamıştım: "Yeni-milliyetçiler ve evrenselcilerin komünizm sonrası yol ayırımı" (*Post-communist crossroads for neo-nationalists and universalists*). Özetle, ancak Marksizmle palamarları çözünce ki Bisky'nin "milliyetçi Bolşevik"lerinin frenleri patladı ve ulusalcılığa dönüştü.

Entellektüel faaliyete ilişkin meseleler de biraz böyle. Eluard'ın, 1951'deki *Pouvoir Tout Dire* (Herşeyi Söyleyebilmek) kitabına adını veren şiiri geliyor aklıma (kendi çevirim) : "Bütün mesele her şeyi söylemekte, oysa sözcüklerim yetersiz / Zamanım yetersiz, cesaretim yetersiz / Hayal kuruyor ve rastgele bölüyorum imgelerimi / Kötü yaşadım, açık konuşmayı öğrenemedim" (*Le tout est de tout dire, et je manque des mots / Je manque de temps, et je manque d'audace / Je rêve et je dévide au hasard mes images / J'ai mal vécu, mal appris à parler clair*). "Halkın anlayacağı şekilde yazma" kavgalarını biraz da bu çerçevede düşünmeli. Sonraki kuşakların kafası herhalde bazı bakımlardan daha özgür, daha şüpheli. Buna karşılık benzer bir insanlık ideallerinin olmaması, belki en büyük eksiklik.

Fakat sonuçta, bu badireden her nasılsa sağ çıkmış (çıkamayanları unutmayalım), ayakları üzerinde doğrulanmış (doğrulamayanları unutmayalım) biri olarak, iyi kötü çalışmayı ve çalışmanın bir türü olarak yazmayı öğrendim, sanıyorum. Öğrendim –ve aynı zamanda bazı tepkiler peydahladım, yaşlandıkça. (Yevtushenko, *Bratsk Station*: "Yaşlandıkça daha dürüst oluyoruz / Eh, bu da bir şeydir" [*As we get older, we get honest / That is something*].) Bir kere, bu eşsiz kolaylıklar ülkesinde, her türlü kolaylık talebine karşı. Kolay denen her şeye karşı, ya da bir işin olası bütün kolay yapılma yollarına karşı. Tersten söyleyecek olursak, enikonu bir zorluk taraftarlığı. Belki, kasıtlı ve bilinçli bir seçkinlik. Öğrenirken de, öğretirken de. Yazarken de, okurken de, tartışırken de, sonuçlara varırken de.

Onun için, faraza şu "not" paragraflarımın "okumayı zorlaştırdığı"nın söylenmesi beni pek etkilemiyor doğrusu. Hattâ düşüncenin zorluğunun ve zor çıktığının farkedilmesini tercih dahi ederim (hatırlanabilirlik uğruna). Ben bu konuya şimdi değil, Ekim-Kasım 2007'de hayli kafa yordum. Alev Er arayıp, Ahmet Altan ve Yasemin Çongar ile birlikte çıkarmaya hazırlandıkları gazete için haftada iki kere yazıp yazmayacağımı sormuştu. 1980'lerin sonunda aktif Sol politikadan çekileli beri hiç bir yere düzenli yazmamıştım, yazmıyordum. Acaba günlük olayların akışıyla arama koymayı başardığım mesafeyi yitirir miydim? Ya da, zaten güncelliği çok ama çok iyi yazarlar olduğuna göre, benim biraz değişik ve daha dolayimli bir yaklaşımım olabilir miydi? Buna kendi içimde bir yanıt bulduğumda, *Tarafa* "evet" dedim. "Not" paragrafları da çözümümün bir parçasıydı: bir "dönüşümlülük" veya "yansımalık" (*reflexivity*) ve "metinler-arasılık" (*intertextuality*) boyutunu tutturabilmek açısından. Bir kere nasıl yazacağıma karar verdikten ve bunu içime sindirdikten, tercihime güvenden sonra da, dönüp arkama bakmadım.

Ve bakmam. İkinci ses, yan düşünceler, referanslar işi karıştırıyormuş. Karıştıracak tabii. Benim sadece iki kıstasım var: düşüncenin net olması; düşüncenin zengin olması. Zor bulan okumasın.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

2009'da beni bekleyenler

Halil Berktaş 08.01.2009

Tek Parti'nin anti-liberallerine devam edeceğim, Recep Peker ve Ö. L. Barkan ile. Edeceğim de... bir yığın güncel konu çağırıp duruyor. Neler neler var, önce İttihatçı ön-faşistleri ve şimdi de Millî Şef yarı-faşistlerinden bir türlü başımı alıp yazamadığım:

* Bizim "hâkim sınıf"ımız bize nasıl hükmediyor? (Üzerinden yıllar geçen, Louis Althusser'in *Devletin İdeolojik Aygıtları* ve Göran Therborn'un *What is it that the ruling classes do when they rule?* çalışmalarına, Türk milliyetçiliğine ilişkin bazı ekler).

* Ya da: Bu ülkenin gizli hayatı, bağırsakları, patolojisi ("özür diliyorum" bildirisine saldırılar bağlamında).

* *Redneck*, zonta, maganda (gene aynı bağlamda).

* Bitmeyen nakarat: "para" meseleleri (gene aynı bağlamda).

* Kimilerinin hâlâ "seviyeli sağcı" sandığı Hasan Celâl Güzel ve Amerikalıları "Kızılderili soykırımı"yla apıştırma hayali.

* Bir kere daha Türk ırkçılığı. Evet, şimdi herkes ırkçılığı yazıyor. Çünkü Canan Arıman ve Hasan Celâl Güzel'lerin ardında bütün bir ırkçılık kıtasının durduğu, apaçık ortaya çıktı. Peki, Nazan Maksudyan'ın *Türklüğü Ölçmek* (Haziran 2005) kitabına Temmuz 2005'te yapılan sataşmaları hatırlıyor muyuz?

* Gecikmiş bir diğer hesaplama. Ku Klux Klan'cılık mı? Evet, Ku Klux Klan'cılık.

* Prusyalı üniversitelerimiz, veya üniversitelerin militarizasyonu ("özür diliyorum" bildirisini kınayan son üç deklarasyon bağlamında).

* Ya da: Osman Can; yurtdışına gidecek değişim öğrencilerine özel ideolojik eğitim; Marmara Üniversitesi'nin Sokrates ve Erasmus isimlerinden ne anladığı (veya anlamadığı); Bologna süreci, *Magna Charta* –ve bu metni imzalamanın icapları.

* Derin devletin asıl dost-düşman eğitimi: Millî Güvenlik Dersleri (ve neden, bununla demokrasi olamayacağı).

* Necip Hablemitoğlu'na dair bazı anı ve hatırlatmalar. Ya da: öğretim üyeliği ayrıcalığı, dersini ve sınıfını neler söylemek, öğrencilerine neler dayatmaya kalkışmak için kullanmaya izin vermemeli?

* Hukuk alanının son faciaları. Şişli'de bir mahkeme. Şişli'de bir savcı. *Ombudsman*'liğin reddi. Ve İstanbul

Barosu'nun da "özür diliyorum" bildirisini kınamayı vazife bilmesi.

* Dreyfus Vak'ası ve Türkiye. O gün Zola, bugün *Taraf*. Ve "Fransa'nın mutlak masumiyeti"ne inandıkları için Dreyfus'u suçlu sayanlar.

* Neden mesele İlhan Selçuk'un katılmasından ibaret değil? Serteller ödülünün *Cumhuriyet* gazetesine verilmesi münasebetiyle, 4 Aralık 1945 Tan Baskını'nın öncesi ve sonrasında Nadir Nadi'nin yazdıkları.

* Bir TRT öyküsü: *Şahların Labirenti*'nde, Ökkeş Kenger/Şendiller'in Hrant Dink'i suçlamasının hemen ardından, ekrana 12 Eylül'e sürükleniş hakkında benimle yapılmış bulunan çekimin gelmesi.

* Murat Belge'nin *Genesis* kitabı: "büyük ulusal anlatı" ve Türklerin kökeni.

* Hakan Erdem'in *Tarih-Lenk* kitabı: medya tarihçiliğinin sefaleti.

* Ya da: Buyurun, gerçek tarihçiliği şimdi bir kere daha konuşalım.

* İlber Ortaylı olsam (bir süre susar ve pek insan içine çıkmazdım).

* Soner Yalçın olsam (bir süre susar ve pek insan içine çıkmazdım).

* Yalçın Küçük olsam (bir süre susar ve pek insan içine çıkmazdım).

* Yusuf Halaçoğlu olsam (bir süre susar ve pek insan içine çıkmazdım).

* Hazır bu konu açılmışken: Yusuf Halaçoğlu'nun son beş yılı. Ara Sarafyan olayı. David Gaunt olayı. Atatürk'ün özel mektup ve belgelerinin yayınlanmaması olayı. "Ermeni kökenli Kürtler ve diğer vatandaşlar" demeci. En son, Fatih Altaylı'nın televizyon programındaki, "bunlar kamuoyuna açıklanamaz" açıklaması (ve sadece Fatih Altaylı'ya gösterdiği bir belge; Altaylı'nın da "gördüm, keşke görmeseydim" reaksiyonu). Bu arkaplanlarla birlikte, Hrant Dink'in cenazesine saldırıları, 2005 konferansına saldırıları, şimdi de "özür diliyorum" bildirisine saldırıları üzerine, bazı kamusal gözlem ve düşünceler.

* Başladığım yere döneyim. "Hâkim sınıf" ideolojisi ve propagandası karşısında, aktif solculuk reaksiyonlarım ile şimdiki reaksiyonlarım arasındaki farka ilişkin, daha içe dönük, entrospektif bazı gözlem ve düşünceler. O zaman neden pek etkilenmiyordum, hattâ olağan sayıyordum da, şimdi meselâ ulusalcılığın dezenformasyon kampanyalarına bu denli *kişisel* düzeyde kızıyorum, şahsen ve fizikman hasta oluyorum, inanılmaz iğreniyor, tiksiniyorum? "Sosyalizmin bilimi" ile bireysel ahlâk tercihleri üzerine bir yorum denemesi.

Ama yani. Bunları yazsam (veya yazsaydım) Yeni Yıla girerken. Çok mu farklı olurdu, Recep Peker'i yazmaktan? 2009'da Recep Peker yok. Recep Peker'i pek kimse hatırlamıyor. Fakat ruhu, düşünceleri aramızda. Ergenekon'da, JİTEM'de, Şemdinli'de, Mustafa Muğlalı Kışlası'nda, Vecdi Gönül'de, Veli Küçük'te, İlker Başbuğ'da, Işık Koşaner'de yaşamaya devam ediyor.

Recep Peker'e göre, hürriyetin yozlaşma biçimleri

Halil Berktaş 10.01.2009

"Devrim" meselesiyle başlayalım. Devrim (ya da inkılâp) sözcüğünü kullanan herkes solcu mu? Recep Peker'in *İnkılâp Dersleri*'nde (1935, 1984), adım başı bir inkılâp ve inkılâpçılık övgüsüne rastlamak mümkün. Başlı başına bu, bir erdem mi? Devrim deyince akan sular duruyor mu? Hiç mi tarih bilmiyorsunuz? Siz bunu o dönemde veya bu dönemde, sadece Marksistler, sosyalistler mi kullanıyordu sanıyorsunuz?

Bunun böyle olmadığına, birincisi, günümüzde devletin, Atatürkçülüğün, ulusalcılığın "devrimci"liği tanık. Zorunlu "Devrim Tarihi ve Atatürk İlkeleri" dersleri tanık. Meksika'da, ülkeyi seksen yıldır Kurumsal Devrim Partisi'nin (*Partido Revolucionario Institucional*) yönetiyor olması da buna tanık. Saddam'ın, Chavez'in, Mugabe'nin, ayetullahların, Ahmedinecad'ın "devrimci"liği de buna tanık. Yakın geçmişte veya bugün, yeryüzünün yoksul, azgelişmiş ülkelerini yöneten hemen bütün diktatörlük rejimlerinin, olanca yozluk ve kirlilikleri içinde, şu veya bu şekilde bir "devrimci" meşruiyet iddiasının olması, buna en geniş ve kapsamlı biçimde tanık.

(Not 1: Geçerken aklıma geldi. *Bir zamanlar şölenlerle egemen ülkende / şimdi iri gagalı yalnızlıklar dönüyor* – demişti Cemal Süreya. Bir zamanların "Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının devrimci fırtınası"na ne oldu? Hani, "Üç Dünya Teorisi" çerçevesinde, "ülkeler bağımsızlık, milletler kurtuluş, halklar devrim istiyor"du? Murathan Mungan'ın "Telli Telli"sinin, Yeni Türkü'nün meşhur ettiği dizeleri gibi anlaşılan: *Yenik düşüyor her şey zamana / Biz büyüdük ve kirlendi dünya*.)

İkincisi, asıl korkuncu: Ya Faşizm ve Faşistler? Faşizmden ileri geri, çok söz edilir ülkemizde. Solda herkes az buçuk bir faşizm uzmanıdır. Ama acaba kaç kişi, Mussolini veya Hitler'i doğrudan okumuştur? Okursanız görürsünüz: iki adımda bir, "devrim" çıkar karşınıza. Faşist Devrim, Nazizmin Millî Devrimi. "Yeni Düzen"i sadece Leninizm ve Sovyetler Birliği temsil etmiyordu, 1920'ler ve 30'larda. İtalya ve Alman varyantlarıyla faşizmin de "Yeni Düzen" iddiası aynı derecede büyüktü. Çağın bütün büyük despot ve demagogları, çürümüş saydıkları liberalizme, kapitalizme, demokrasiye karşı (bunları eşit ve özdeş sayan da kendileriydi) kitleleri "devrim"e, "Yeni Düzen"e çağırıyordu.

Türkiye'deki Tek Parti yönetimi, 1930'larda hem Stalinizme, hem Faşizm ve Nazizme hayranlık duyuyordu. Nasıl olur, demeyin. Sovyetler Birliği'nde beğendiği, emekçilerin kurtuluşu (ideali) değildi. Realiteydi: devlet gücünün mutlaklaştırılması, doruğa çıkmasıydı. Bu, her üç "inkılâpçı" rejimin ortak noktasıydı. Ayrıca unutmayalım: Recep Peker Sovyetlere gitmedi. Tersine, 1934-35'te İtalya ve Almanya'da bir inceleme gezisine çıktı (*Okuma Notları*, 27 Aralık '08). Ve sadece parti teşkilâtının devlete mutlak surette egemen kılan tüzük önerisini değil, aynı yılların *İnkılâp Dersleri*'ni de Faşizmin ve Nazizmin ilhamıyla hazırladı.

Bu, her şeyden önce Recep Peker'in hürriyetin tehlikeleri veya yozlaşma biçimlerine ilişkin eleştirilerinde, zamanın faşist söylemlerini izlemesiyle kendini belli eder. Peker "İkinci Ders"ini bütünüyle "Hürriyet İnkılâbı"na ayırır (s. 25-34). Gerçi böylelikle "yeryüzüne birtakım yeni ve ileri anlama ve yaşama neticeleri" gelmiş, fakat "birden bu neticeler yeter gibi sanıl"mış; "bundan sonra yeni devir ve demokrasi birtakım siyasal ihtilâtlara uğramış"tır.

“İdealistlerin rolleri azalınca, hürriyet inkılâbının getirdiği semerelerde birtakım arızalar, hastalıklar” ortaya çıkar. Bunu hemen şu cümle izler: “Hürriyet inkılâbı liberte, liberal, liberalizm gibi mefhumlarla ifade olundu.” Ardından, bu ve benzeri, olumsuzluğu imâ edilen “neticeler”e “ticaret serbestliği” örnek gösterilir (26). Recep Peker “hürriyetin ekonomide suistimali”nden (26-27), demokrasiyi suçlamaya geçer. Parlamentarizm, partiler arasında “vakit kaybeden, gayesiz çarpışan ve birbirini boğazlayan bir didişme”ye yol açar (27-28). “Millet namına iş başına gelmek iddiasında bulunan parlamentarizmin çok partili hayatı,” der, “devir devir öyle vaziyetlere düştü ki, parlamentoda iş yapacak derecede kuvvetli parti bulunamadı. Bu, istikrarlı bir devlet çalışmasını imkânsız bir hale koydu.” Devamında, koalisyonlar “keşmekeş”ine çatar.

Özetle, Recep Peker demokrasinin mükemmeli değil, bütün kusurlarıyla birlikte olabileceklerin en iyisini temsil ettiği fikrine çok yabancısıdır. Tipik olarak, uzun süreçlerdense “muayyen hedeflere giden kısa yollar”dan yanadır. Tanıdık geliyor mu? Bu fikirler Türkiye’de bütün darbecilerce, özellikle de 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 faşist askerî rejimlerinin en yetkili ağızlarından defalarca tekrarlanmıştır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

“Kısa ve hızlı” devrimin bedeli

Halil Berktaş 15.01.2009

(Not 1: Bu denemeleri grup grup kitaplaştıracam. Birinci cilt şu an baskıda; *Okuma Notları*’nın ilk 66’sı ile Kasım 2007 - Haziran 2008 arasının diğer bazı yazıları, *Bir Kronik: Weimar Türkiye’si* başlığı altında çıkacak. Burada temel izlek, diktatörlük ile demokrasi arasında, Weimar Cumhuriyeti’ni andıran bir ikileme yüz yüze gelmemiz. 1920 ve 30’lardan, ya da bizim 1970’lerimizden şu farkla ki, bu sefer tehlike, Hitler benzeri, görece pleb karakterli özerk bir sokak faşizminin iktidarı kendi adına ele geçirmesinden değil, Prusya kurmaylarının, Hindenburg ve Ludendorff muadillerinin iktidar mevzilerinin tahkim edilmesi çabasıyla kaynaklanıyor.)

(Not 2: *Weimar Türkiye’si*’nde bu saptamadan türeyen bir alt-tema, Solun hatâları. Müslümanların (meselâ türban) özgürlüğünü bir özgürlük sorunu saymayanlar var. Ulusalçılığın saldırısı karşısında –varolduğu kadarıyla- hukuk devletinin tehlikeye düşmesini umursamayanlar var. *Birgün*’ün “yiyin birbirinizi” manşetinden, “özgürlük dininin yobazları” tarzı saldırılara ve orijinallliği Can Dündar’ın “heryerekon” saptırmasını taklidin ötesine geçemeyen “herkesekon” ucuzluklarına kadar, Komintern’in ancak Naziler kazandıktan iki yıl sonra son bulan *çılğınlığının* [Hobsbawm] benzerleri, Türkiye’de kol geziyor. Kendi içinde bütünlüklü olsun istediğim bir “Sol ve Demokrasi” parenteziyle, bu aymazlığın köklerine inmeye çalıştım.)

(Not 3: Esas olarak ulusalcılığa karşı bir mevzilenme içinden Sola yönelik eleştirilerim, şimdi sonuna yaklaştığım “ikinci cilt”te, aşırı ve amansız liberalizm düşmanlığımız gibi bir başka alt-tema etrafında geliyor. Bu da beni, 1848’in *Manifesto*’sunun yazıldığı koşullardan başlayıp, Bismarck’tan, diğer gecikmiş-yetişmeci devletçiliklerden ve Ömer Seyfettin’de ifadesini bulan İttihatçı ön-faşizminden geçerek, Tek Parti ideologlarına getirdi. Lâkin iş burada bir kere daha dallanıp budaklanıyor, zira Recep Peker’i yazarken devrim sorunsalına değinmemek imkânsız. Sırf Peker’i çözüp batırmak uğruna, devrim kavramını “çarpıttığı” gibi bir şeyler söyleyip geçiştirsem, kuşkusuz söyleyeceklerim, devrimin kutsallığı ve dokunulmazlığına inanmaya devam edenlerce daha kolay

kabul edilebilir. Ama hayır, yapamam. Çok yüzeysel kaçır ve dürüst de olmaz. Dolayısıyla bir yerinden, ister istemez giriyorum bu konuya. Asıl devamı, daha şimdiden “üçüncü cilt” diye tasarladıklarım arasında.)

Devrim başlıca iki şekilde savunulabilir. Birincisi özel, ikincisi geneldir. Birincisinde, belirli bir ülkede, somut bir konjonktürde koşulların (kendinizi özdeşleştirdiğiniz, ya da seslendiğiniz ve yanınıza çekmeye çalıştığınız) şu veya bu kesim için “dayanılmaz” hale geldiğini ilân eder; onları tek çıkış yolu olarak gördüğünüz ve gösterdiğiniz spesifik bir devrime çağırırsınız. İkincisinde ise daha kapsamlı olarak, devrimin her zaman ve her yerde arzu edilir, hattâ zorunlu ve kaçınılmaz –dolayısıyla (biz farkına varsak da varmasak da) evrensel- olduğuna ilişkin bütüncül bir teori kurarsınız. Tabii bunlardan ilki daha çok pratik siyaset içinde ve kitlelere yöneliktir. İkincisi ise, aydınları devrimin zaruretine ikna etmeyi; böylece, devrime inancı temel bir (kültürel-teorik) değer olarak yerleştirmeyi ve bu inançla meşbu, “ruhen devrimci” (pratik anlamda *revolutionary* olmaktan çok, özcü-aşkın, transandantal bir anlamda *revolutionist*) kuşaklar yetiştirmeyi amaçlar. Hep (Stendhal’in *Kırmızı ve Siyah*’ındaki Julien Sorel gibi) bir önceki devrimi kaçırdığına hayıflanan ya da bir sonraki devrimi özleyen bu tür “damardan devrimci” kuşaklar, devrimci örgütlerin kadro kaynaklarını ayakta tutar.

“Devrimin bedeli” daha çok bu ikinci söylem bağlamında gelişen bir alt konudur. İlk defa Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France* (1790; Fransa’daki Devrim Üzerine Düşünceler) risalesinde, ihtilâlin astarının yüzünden pahalı olabileceği fikrini –daha doğrusu, olacağı öngörüsünü– ortaya atmıştı. “Sosyal devrim” hayaleti, sonraki iki yüz yıl boyunca Avrupa ve dünya siyasasını derinden etkiledi. Bu bağlamda, Burke’ün 1790’da Muhafazakâr olmaktan çok Whig (Liberal) bir perspektiften dile getirdikleri de nesiller boyu tartışıldı. Bu kutuplaşma çerçevesinde, Jakobenler ve Leninistler devrimin maliyetini hep minimize ettiler. Milletin, halkın veya işçi sınıfının, *ancien régime* altında veya kapitalizmden her allahın günü çektiklerinin onyıllar boyu biriken toplamına kıyasla, devrim ânına özgü, şiddetten ve kan dökümünden kaynaklanan acıların hiç mesabesinde olduğunu; geleceğe uzanan daha kısa, daha geniş ve ferah bir yolun açılması uğruna bu bedele rahatlıkla katlanılabileceğini savundular.

Tabii burada bir başka sorun da var. Önemli bir metodolojik sorun: “tarihin yönü”nü bildiğinizi varsayıyorsunuz. Şöyle demiş oluyorsunuz: “Halen A noktasındayız ve er ya da geç B noktasına gelinecek. Mesele, A’dan B’ye yavaş ve zahmetli bir şekilde mi, nisbeten kısa ve hızlı bir şekilde mi gidileceği.”

Oysa tarih, yatağı belli bir nehir değil. Bu, teolojik, teleolojik bir yanılsama. Gerçekte ise, A’dan B’ye “kısa ve hızlı” denilen gidiş denemeleri hep kendi mecralarını kazıyor, başka türlü olmayacak bir tarih yaratıyor. Ve o yeni realite kendi acılarını peydahlıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Devrim ve “toplum sağlığı”

Halil Berktaş 17.01.2009

Günümüzde demokrasinin basit, minimalist, o ölçüde akla yakın bir savunusu, “kötülerin iyisi” ya da “olabileceklerin en iyisi” olduğudur. Yeryüzünde mükemmel diye bir şey yok. Her şey alternatifleri ve

bedelleriyle kaim. 20. yüzyılın başları ve ortalarında, büyük bir demokrasi krizi yaşandı. Birinci Dünya Savaşının bitiminde demokrasi önce yükseldi –imparatorluklara, hanedan devletlerine alternatif anlamıyla. Sonra inişe geçti. Mazower, “ıssız, terkedilmiş bir demokrasi mâbedi”nden söz ediyor, 1920’ler ve 30’lar için.

İdeoloji olarak liberalizme ve politik sistem olarak demokrasiye karşı, ne mümkünse söylendi o yıllarda: Bireyciliğin toplumu atomize ettiği, büyük dâvâlardan yoksun bıraktığı. Çıkarıcılığın alıp yürüdüğü. Partilerin, parlamentonun çürüdüğü, yozlaştığı. Disiplin diye bir şeyin kalmadığı. Refahın rehabet ve yumuşaklık getirdiği. İktidarın elini kolunu bağlayan yasaların yürütmeyi zayıflattığı, hantallık yarattığı.... *Führerprinzip* de, “proletarya diktatörlüğü” de bu tür hücumların üzerinde yükseldi. Montesquieu’nün, Voltaire’in, Tocqueville’in uyarıları unutuldu. John Stuart Mill’in, Abraham Lincoln’ün, Lord Acton’ın savunduğu değerler horlandı. *Checks and balances* – “denge ve frenler” de neymiş, dendi. Sınırsız bir iktidar fetişizmi yükseldi. Faşizm ve komünizm, demokrasiye üstün sanıldı.

Denendi ve görüldü. Faşizm (1926-45) ve Nazizm (1933-45) görece kısa, Sovyetler Birliği biraz daha uzun ömürlü oldu (1917’den 80’lerin sonuna). Ama sonunda hepsi çöktü. Şimdilerde dünya (ve Türkiye) gene bir geçiş çağının sancıları içinde. ABD’de *neo-con*’lar da özgürlük ve demokrasiyi horladılar; yeniden tek-elci bir imparatorluk kurabiliriz sandılar. Onlar da hüsrana uğradı. Dolayısıyla bu dönemde, Ortadoğu’da ve yeryüzünde, herkesin bu dersleri hatırd tutmasında yarar var.

Ne ki, önce 19. yüzyılın birikimi ve sonra 20. yüzyılın ek demokrasi dersleri, asla özümsemi Türkiye’de. Hattâ neredeyse konuşulmadı bile. Bir “normal demokrasi” kültürü, düşünsel temelleriyle birlikte, hemen hiç oturmadi. Bakın etrafınıza: kamuoyunda, medyada böyle bir söyleme rastlayacak mısınız? Bilinmiyor ki zaten. Eğitimdeki yokluğundan başlayarak.

Gelelim Recep Peker’e. Tek Parti rejiminin bu sert genel sekreteri de, tam o 1920 ve 30’lardaki “demokrasi mâbedinin terkedilişi” sürecinin sözcü ve teorisyenlerinden. Recep Peker için, “hürriyet inkılâbı”nın ve dolayısıyla demokrasinin kusurlarını olası başka rejimlerin kusurlarıyla karşılaştırmak söz konusu değil. Sadece demokrasinin kusurları var, o kadar. Recep Peker’in, *İnkılâp Dersleri*’nin “Hürriyetin Ekonomide Suistimali” (26-27) ve özellikle “Parlamentarizm” (27-28) bölümlerinde sayıp döktüğü kusurlar, o yıllarda Batı Avrupa’da sağcı-otoriter, faşizan düşünürlerin söylediklerinin kaba bir özeti niteliğinde. Nitekim demokrasinin mükemmel olmadığının gösterilmesi, kestirmeden, alternatiflerinin değer kazanmasını beraberinde getiriyor. Peker işte bu bağlamda, parlamentarizm yüzünden “muayyen hedeflere giden kısa yollar uzatıldı” diyor (27). Bu öyle bir şikâyet ki, kendi alternatif “kısa yollar” (= devrim, darbe, diktatörlük, her ne ise) önerisini bağrında taşıyor.

Bu kadarını Recep Peker, geçen gün işaret ettiğim gibi (15 Ocak: “*Kısa ve hızlı devrimin bedeli sorunu*”), mevcut düzende yaşamaya devam etmenin maliyetini öne çıkaran bütün devrim teorileştirmeleriyle paylaşıyor. Fakat bunun ötesinde, bir de kendine has düşünceleri, inkılâp ya da devrim fikrine getirdiği özgünlükleri var Recep Peker’in. Şu üç noktanın altını çizmek istiyorum: (1) Tıbbî bir metafor olarak devrim. (2) Hem liberalizme, hem sosyalizme düşmanlık. (3) Sürekli veya kalıcı devrim, ya da asla restorasyona imkân vermemek, “devr-i sâbık” yaratmamak.

Birinci husus, İttihatçılığın Ömer Seyfettin’de gördüğümüz Sosyal Darwinizm damarının, 1923 sonrasının Tek Parti politikacısı ve teorisyenı Recep Peker’deki tezahürü bakımından önem taşıyor. Çok haksızlık etmeyelim: zorunlu bir ameliyatın geçici acıları fikri, (tekrar pahasına) hemen bütün devrim savunularında var. Sanırım 1997 başlarında Princeton’daki bir sempozyumda anlatmıştım: 19. yüzyılda Sosyal Bilimler, bir bütün olarak Doğa Bilimleri modeli üzerine inşa edildi. Ama bu arada, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Biyoloji

(ve Tıp) öne çıktığından, Sosyal Bilimlere ve Tarihe belki en fazla kavram, benzetme ve paradigma ihracı Biyoloji üzerinden gerçekleşti. Toplumun (da) bir organizma, bir beden (*the body social*: içtimaî bünye; *the body politic*: siyasî bünye) gibi düşünülmesi; canlıların yaşam döngüsünden (doğum, büyüme, olgunlaşma, yaşlanma, ölüm), toplumların yaşam döngüsünün (kuruluş, yükselme, duraklama, gerileme, çöküş) türetilmesi; biyolojik evrimden hareketle toplumsal-tarihsel evrimin kurgulanması; hayvanlar âlemindeki mücadele ile sınıflar ve milletler arasındaki mücadele arasına, ya da Darwinizm ile Sosyal Darwinizm arasına bir eşit işareti konması, Tarihin Biyolojiden olumsuz etkileniş biçimleri arasında sayılabilir.

Recep Peker'in "hastalıklı toplumsal bünyeyi zararlı unsurlardan temizleme çaresi olarak devrim" anlayışında, bunların sonuncusu ve en tehlikelisi somutlanıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Encümen-i Dâniş: Bir Germen "ölüler ordusu"

Halil Berktaş 22.01.2009

(Not 1: Aşağıdaki diğer notlara giriş notu. Bir arkadaşım gene sitem edecek. Zira bu yazı ve hattâ bundan sonraki, tamamen parentez içinde, numaralı "not" paragraflarına dönüşmek üzere. Biliyorum, estetik olmuyor. Mizanpaj zorlaşıyor, kitap haline getirirken. Ne ki, bazen bir konuyu sürdürürken, bir takdim tehir ya da bütünüyle bir "ikinci ses" yazısı kaçınılmaz hale geliyor.)

(Not 2: Recep Peker'in Sosyal Darwinizmi devrim diye paketleyip sunmasını yazacakken, bir; restorasyon korkusunu yazacakken, iki... hiç yoktan Encümen-i Dâniş çıktı karşıma. Pazar sabahı kalkıp önce Murat Belge'yi okudum [*Encümen-i Dâniş'ten söz açılınca*], sonra Yıldırım Oğur'u [*1 numara bir emekli kahvehanesi*]. Ardından Taha Kivanç'ı, Ahmet Taşgetiren'i; *Hürriyet*'teki Kıvrıkoğlu, *Milliyet*'teki Karadayı röportajlarını. Düşündüm ki, benim de kıymeti bilinmemiş Encümen-i Dâniş adaylarım var: Recep Peker, Faruk Gürler, Mustafa Muğlalı.)

(Not 3: Örneğin Recep Peker [1889-1950], tarihin cilvesi, çok-partili dönemin ilk hükümetini kurmuş. 6 Ağustos 1946-10 Eylül 1947 arasında başbakan. Ama Tek Parti alışkanlıklarıyla muhalefete karşı amansız, yukarıdan bakan tavrı, bir geçiş döneminin gerektirdiği uzlaşmaları tehlikeye düşürmüştü. Gitmiş ve bu gidişinde, bir daha siyasete dönememişti. İktidarsızlığın kahrına dayanamadığından mıdır, hemen üç yıl sonra da ölmüştü. Henüz 61 yaşındayken. 1 Nisan'da; Demokrat Parti'nin –herhalde hiç kaldıramayacağı- seçim zaferinden bir buçuk ay önce.)

(Not 4: Böyle deyince, hemen Faruk Gürler [1913-1975] geliyor aklıma. 1973'ün bahar ayları. Cumhurbaşkanlığı, 2006-2007 krizinde olduğu gibi o zaman da, kaybedilmemesi gereken bir mevzi, dönemin cuntacıları açısından. Cemal Madanoğlu, Celil Gürkan ve Vedii Bilget'lerin 9 Mart ekibinden Memduh Tağmaç'ın 12 Mart'çılarına [Muhsin Batur'la birlikte] son anda kapağı atıp, kendi destekçilerini Kontrgerilla'ya teslim etmekte beis görmeyen Gürler, devr-i sâbık yaratmamak uğruna, Çankaya'ya çıkmak konusunda özellikle hırslı. 29 Ağustos 1972'de atandığı genelkurmay başkanlığında daha altı ayını doldurmadan, Mart 73'te kendi isteğiyle emekli oluyor. Kontenjan senatörlüğüne atanıyor ve cumhurbaşkanlığına adaylığını

koyuyor. Seçilmesine garanti gözüyle bakılıyor. Yeni genelkurmay başkanı Semih Sancar, beraberinde 52 generalle gelip TBMM'nin konuklar tribününe kurulmuş. Günümüzün haftalık brifinglerinde parmak sallama gösterileri, 35 yıl önce bu şekilde cereyan ediyor.)

(Not 5: Ancak zamanın Meclisi, her nasılsa boyun eğmiyor bu gözdağı girişimine. Yapılacak seçimleri nasıl olsa kazanırım [yanlış] hesabı içindeki Süleyman Demirel ile, Ortanın Solu'ndaki "Yeni CHP"nin lideri Bülent Ecevit, askere bu denli teslim olmama noktasında anlaşıyor. Aslında bu, 12 Mart rejiminin sonu demek. Faruk Gürler değil, kuşkusuz zemberekle suyuyla yıkanmış olmamasına karşın gene de daha ılımlı sayılabilecek emekli oramiral Fahri Korutürk cumhurbaşkanı seçiliyor [6 Nisan '73]. O günlerde gazetelerde müthiş bir fotoğraf yayınlanmıştı. Meclis sıralarında Gürler tek başına oturuyor. Etrafı göz alabildiğine bomboş. Yanında bir Allahın kulu kalmamış. İbret verici. Gürler katlanamıyor bu sonuca. Senatörlüğünü birkaç ay daha sürdürüyor. Seçilememenin verdiği sıkıntılar yüzünden hastalanıyor. O da iki yıl içinde, henüz 62 yaşındayken ölüyor.)

(Not 6: Ben Recep Peker ve Faruk Gürler'in derdine derman buldum sanırım. Madem geçmişte kaçırmışlar Encümen-i Dâniş'e girme fırsatını. Belki o sırada yokmuş, önemsizmiş, ya da yeniden yapılandırılmamış. Kapsamlı bir reorganizasyona gidelim. Bir kere, Encümen-i Dâniş resmîleşsin artık. İkincisi, kendine geçmiş şöhretlerinden bir panteon peydahlasın. Belki beyzbol, basketbol ve Amerikan futbolunun *Hall of Fame*'leri benzeri bir şeref listesi veya portreler galerisi. Harry Potter'da, Dumbledore'un odasındaki, müteveffa Hogwarts müdürlerinin konuşan, kaş göz işareti yapan, gülen veya somurtan, her halükârda gidişat hakkında görüşünü, reyini belli eden sihirli tabloları gibi. Recep Peker ve Mustafa Muğlalı'nın, devrin askerî-bürokratik modasına uygun tarzda bıyıklı, Faruk Gürler'in ise artık bıyıksız, fakat hepsi biz fânilere, demokratlara, "özde sivil"lere çok sert bakan resimleri bu mozole veya web sitesine yerleştirilsin. Bakalım ve hizaya gelelim, doğru yerde durmayı öğrenebiliriz. Hem böylece zaman durdurulmuş, restorasyon korkusuna da çare bulunmuş olur.

Devr-i sâbık, ilelebet, ancak böyle önlenir.)

(Not 7: Daha önce de yazdım [*Radko'dan Totenkopf SS subaylarına*, 18 Aralık '08], Germen mitolojisinde bir "ölüler ordusu" vardır, İtalyan mikro-tarihçiliğinin ünlü ismi Carlo Ginzburg'un çok uğraştığı. Bunlar geceleri dolaşan bir "gazap ordusu" [*Wütischend Heer*] ya da bir "vahşi av" [*Wilde Jagd*] grubudur. Germen savaşçıları, savaşırken arkalarında bu "ölüler ordusu"nun varlığını hisseder. Vurulup düşen kahramanların yerini, "ölüler ordusu"nın neferlerinin alacağına inanılır.)

(Not 8: Kanımca Atatürkçü-ulusalcılığı da böyle çözümlemeli. Encümen-i Dâniş, mevcut ordunun darbe çağrılarına kulak vermediği koşullarda, başlı başına bir "emekliler ordusu." Bir de ardına bu "ölüler ordusu"nu alırsa, Ergenekon ile daha da şık bir bütünlük oluşturacaktır.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Recep Peker'in devrimi, Radko'nun soykırımı

Halil Berktaş 24.01.2009

(Not 1: Encümen-i Dâniş devrimi de tartışmış mıdır acaba? Ya da Ergenekoncular tartıştılar veya şimdi, içeride tartışıyorlar mı? Kendilerini devrimci olarak görüyorlar mı, örneğin? Biri görüyor, kuşkusuz: nasyonal sosyalist işçi partisinin tarihsel şefi. Egosu icabı, her zaman onun durduğu yerdir, en doğru olan. Şimdi eminim, geçmişteki komünist, Maoçu devrimciliği ile bugünkü ulusalcı darbeciliğini de kesintisiz bir bütünlük içinde algılıyordu.)

(Not 2: Belki kendi açısından haklıdır; bizler anlayamadığımızdır. 1990'ların ortalarında aldığı keskin virajla Solun gelmiş geçmiş en büyük dönemi haline geldikten sonraki demeçlerinden birinde, gene silâhlı devrim gibi olmadık lâflar etmiş; sonra da sıkışınca, muhtaç olduğumuz silâhlar esasen Türk Silâhlı Kuvvetleri'nde mevcuttur gibi bir beyanda bulunmuştu. Bunun evveliyatı yoktu diyebilir miyiz? 1983'te *Toplum ve Bilim* dergisi, Recep Peker'in *İnkılâp Dersleri*'ni "görün, 12 Eylül cuntasının düşünsel köklerini" dercesine yeniden bastığında da, oturup etraflı bir yazı döşenmişti –Recep Peker'i savunan. Evet, gerçek bir inkılâpçı olarak selâmlayan; devrimcilik işte böyle olur, demeye getiren. Bunda, her karşılaştığı devrim sözcüğünün ve Jakoben söylemin, her "inkılâplarda zor kullanmak" savunusunun büyüüne kapılan bir naiflik de var belki. Ama galiba, dönemin fikir ortamı ve akımlarını pek bilmediğinden, Recep Peker'in devrim anlayışını ait olduğu analiz çerçevesine oturtamayan bir cehalet de söz konusu.)

Ne diyor Recep Peker, devrim hakkında? Belirli maddî, objektif koşulların olgunlaşması ile devrim ihtiyacı ve potansiyelinin güçlenmesi arasındaki ilişki gibi, Marksist veya Marksizmden esinlenmiş bir perspektifi hiç aramayın. Bunun yerine, mutlak ve sınırsız bir sübjektivizm, düşünce disiplininden yoksun bir lâf salatasıdır karşımıza çıkan. Hani, bir dönemin amatör sanat ve öğretmen çevrelerinde ilerici adına sarfedilen yüzeysel, içi boş sözler vardı(r) ya, "iyiye, doğruya, güzele yönelmek" gibi. Recep Peker'inki de bir bakıma aynı düzeyde bir tanım: "İnkılâp; bir sosyal bünyeden geri, eğri, fena, eski, haksız ve zararlı ne varsa bunları birden yerinden söküp onların yerine ileriye, doğruyu, iyiyi, yeniyi ve faydalıyı koymaktır."

Sanat ve edebiyat açısından mesele, tabii, "iyi-doğru-güzel" in ne anlama geldiği: kimin iyisi, kimin güzeli, kimin doğrusu? Ya da Recep Peker'e dönersek, neyin geri veya ileri, neyin fena veya iyi, neyin zararlı veya faydalı olduğuna kimler, nasıl karar verecek? Marx hem genel, hem özel bir devrim tercihinin "bilimsel"leştirilmeye çalıştı. Gerçi günümüzde, başaramadığı yargısı ağır basıyor, ama gene de burada hassas bir nokta olduğunun farkına vardı; çözümü gökten zembille indirmek yerine, bir "bilim" olarak tarih ve gene bir "bilim" olarak ekonomi politikte aradı. Herhalde metodolojik yanılgısı, söz konusu tarih ve ekonomi "yasa"larını geçmişe ilişkin genellemelerle sınırlı tutmayıp, geleceğe de uzatma ve uygulamasında, dolayısıyla insanlığın mutlaka belirli bir yönde gelişmesini kaçınılmaz saymasında (sanmasında) düğümleniyor.

Recep Peker'de ise böyle bir şey hiç yok; bunun yerini, âdeta bir "biz yaptık oldu" apriorizmi alıyor. Anlaşılan, "Türk inkılâbı"nın yaptığı her şeyin iyi-ileri-doğru-faydalı, alternatiflerinin ise geri-eğri-fena-zararlı olduğu, tartışılmayacak derecede açık. Zaten tartışmaya kalkan, daha baştan karşı-devrimci damgasını yemiş durumda. Dikkat edelim: bazı şeylerin iyi bazı şeylerin kötü olduğunu söz ve yazıyla savunma hakkını değil, bunları topluma zorla kabul ettirmeyi konuşuyoruz. Hattâ "Türk inkılâbı[nın] en ziyade zor kullanmayı gerektiren bir hususiyet" gösterdiğini de öğreniyoruz, bu arada. Recep Peker'in içinde gizli bir profesörlük özlemi kalmış olabilir. Ama aslında, düşünce yanı hayli zayıf bir aksiyon adamı. Ne ki, epistemolojik özgüveni hâd safhada. Toplum için problem, böylelerinin neredeyse sınırsız iktidara kavuşması.

Recep Peker'in devrim tanımının ikinci boyutu, üstünü ancak hafifçe örttüğü tıp ve ameliyat göndermeleri. "Sosyal bünye"den "fena" ve "zararlı ne varsa" birden "sökme" çağrısı (18), iki sayfa sonraki şu açıklamalarla genişliyor: "Ulus vücudunun derisini kaplayan çeşitli hastalıklarla mücadeleyle mecbur olduk. Bu hastalıklar o

kadar işlemiş ki, kazımakla bitmiyor” (20-21). Tabii bunları, Peker’in fütursuz kan ve ırk vurgularıyla da birlikte düşünmek lâzım: “Bereket versin ki... tek bir şey, Türk kanı, bütün bu gürültüler içinde temiz kalmıştı” (16). “Osmanlı ordusunun yüksekliği... bu orduları yaratan bay Türk Ulusu’nun kanındaki yücelikten ileri geliyordu” (aynı yerde). “Kanının arılığı ile özü sağlam olan batı Türkü” (20).

Alt alta koyduğunuzda, Radko’nun “İçtimaî vücutlar uzvî vücutlar gibi aynı kanunlara tâbidir. Bir hastayı tedavi ederken fena mikropların uzviyette kalmasına müsaade etmek onların yeniden üreyip hastayı öldürmesini istemek demektir” vaazıyla örtüşen, bütünlenen bir tablo ortaya çıkıyor. Bir tek “Katliam içtimaî bir ilâçtır” söylemi eksik. Ama o kadarını hiçbir politikacı açık edemez. Radko’nun hayalî, Recep Peker’in gerçek olduğunu unutmayalım.

Ve Radko-Peker rollerinin paylaşımını Encümen-i Dâniş’ten Veli Küçük ile Doğu Perinçek’e bırakalım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tekrar, *Hitler tipi cüret üzerine

Halil Berktaş 29.01.2009

Geçen hafta iki önemli konuşma dinledim veya okudum. Taban tabana zıt. Bir yükselişin ve bir düşüşün söylevleri.

20 Ocak Salı günü Barack Obama, ABD’nin 44. başkanı olarak yemin ederken geniş, programatik bir vizyon sundu. Ülkesinin ve dünyanın görece ileri, barışçı, çok-kültürcü güçlerine seslendi. Hem Amerikan siyasetinin ölçüleri içinde radikal, hem kucaklayıcı olmayı becerdi. Kutuplaşmanın alternatifinin ilkesiz uzlaşmacılık, ya da millî birlik ve beraberlik klişeleri olmadığını gösterdi. Türk siyasîlerinin sahip olmadığı bir zekâ ve derinlik sergiledi. Bunun üzerinde ayrıca ve etraflı olarak duracağım.

22 Ocak Perşembe günü Doğu Perinçek, Ergenekon dâvâsında savunmasını yaptı. Türkiye’nin karanlık güçlerine seslendi. İP’nin web sitesinde “Sayın Perinçek’in tarihî savunması” demişler. Evet, tarihî, gerçekten. Ama ne anlamda ?

Kan dökerek, Hrant benzeri cinayetler işleyerek, şu içinde bulunduğumuz 2009 yılında ordunun yönetime el koymasının zeminini hazırlamaya yönelik bir komplolar atmosferinden çıkageliyoruz. Marx da bir çeşit hükümet darbesi yaşamıştı Fransa’da, 1852’de. Napoleon Bonaparte’ın yeğeni Charles Louis-Napoleon Bonaparte, önce 1848 sonlarında cumhurbaşkanı seçilmiş; ardından, tam da büyük ve ünlü amcasının kendini imparator ilân ettiği 2 Aralık 1804 gününün 47. yıldönümünde, o da kendini imparator ilân etmişti. 2 Aralık, Fransız Devrimi’nin kısa ömürlü takviminde, *Brumaire*’in, yani “Sisler Ayı”nın 18. gününe denk düşüyordu. Marx’ın *Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i* kitabının başlığı buradandır. Bazen dilimize *Louis Bonaparte’ın Hükümet Darbesi* diye de çevrilir.

İlk paragrafı çok ünlüdür : “Hegel bir yerde, dünya çapında tarihî öneme sahip bütün olay ve kişilerin âdeta iki

kere sahneye çıktığından söz eder. Şunu eklemeyi unuttur : birinci seferinde trajedi, ikincisinde ise komedi [farce] olarak.” Bir sonraki cümlede Marx, Danton’un yerini Caussidiere’in, Robespierre’in yerini Louis Blanc’ın, 1793-95’ün radikal Montagnard’larının yerini 1848-51’in Montagnard’larının, amcanın yerini yeğenin almasını, işte böyle güldürü örneklerinden sayar.

Aynı kişinin bir başka kılıkta kendi yerini aldığını, kendi kendisinin parodisine dönüştüğünü görseydi ne derdi acaba ? Faraza, 12 Mart’ta bir komünist olarak siyasî savunma yapan; 12 Eylül’de tekrar yargılanan ve bir kere daha savunmasını, militarizme ve darbeciliğe karşı çıkmak üzerine kuran insanın... 25 yıl sonra gene siyasî savunma yaptığını –ama bu sefer sapına kadar militarist, şoven, darbeci, düpedüz faşizan bir ideoloji adına ?

Ben farkında değildim, Ergenekon’da savunma sırasının kime geldiğinin. 22-24 Ocak’ta bu köşede, tamamen tesadüfen, genişletilmiş bir Encümen-i Dâniş’ta Radko-Peker rollerinin Veli Küçük ile Doğu Perinçek arasında paylaşılabileceğini ortaya atmıştım.

Şimdi bunun çok hafif kaldığı kanısındayım.

Bu yazının başlığında, *Hitler tipi cüret* ifadesinin önüne bir yıldız (*) işareti koydum. Standart dilbilim notasyonumuş. Belirli bir etimolojik gelişme sürecinde, bir ara-halka olarak mevcut olması gereken bir kelimenin aslında olmaması, ya da “varsa bile yazılı örneğinin olmaması” anlamına geliyormuş. Sevan Nişanyan’dan öğreniyorum.

Bu duruma uyuyor, zira benim de görünürde *Hitler tipi cüret* başlıklı bir yazım (veya yazı parçacığım) yok – henüz. Yazdım ama yayınlanmadı. Çıkması Mart’ı bulacak(mış). Ama ben gerçekte, kimsenin görmediği o yazıyı tekrarlıyorum.

2007 sonlarında, Sırp milliyetçiliğinin “devlet adamı” Miloşević’ten sonra “sokak lideri” Seselj de Lahey’de yargılanmaya başlamıştı. Kasım başlarında söz almış ve dört saat kesintisiz konuşmuştu. “İdeolojisi için kendini feda etmesine olanak tanıyan” savcılığa ve mahkemeye şükranlarını bildirmiş; idam cezasının olmamasına hayıflanmıştı. Aksi takdirde, demişti, “gururla, vekarla, dostum Saddam Hüseyin gibi başımı dik tutarak ölebilecektim.”

Düşünmüştüm : ne ilginç buluşmalar bunlar ! Bütün ülkelerin eski komünist, yeni nasyonalistleri, hem birbirlerine hayran, hem de –Amerikan işgaline karşı çıkmanın ötesinde- Saddam gibi bir zalimle dayanışma içinde. Miloşević - Saddam - Perinçek. Ya da Seselj - Saddam - Perinçek. Sırp milliyetçilerinin, Bosna veya Kosova’nın Müslüman halkına ne yaptığının da hiç önemi yok, bu tür bir Türk milliyetçisi için. Tam bir DMC (Diktatör Muhipleri Cemiyeti).

Bir de şu geçmişti aklımdan : Faşistler de cesur olabilir, hattâ olağanüstü bir cüret gösterebilir. Hitler’de de vardı bu irade, bu atılganlık. Başarısız “Birahane Darbesi”nde, savaş yıllarının (Hindenburg ile birlikte) iki eş-komutanından biri olan Erich Ludendorff ile yanyana yürümüş; ardından, 1924’te Münih’te yargılanırken tamamen siyasî savunma yapmış, mahkemenin, salonun ve kamuoyunun sağıcılığına seslenmişti.

Şöyle yazmışım o zaman (22-30 Ocak 2008) : “Cüret –evet, büyük ve küstahça bir cüret. Hitler’in mütecaviz ve mütehakkim özgüveni.... Hannah Arendt, Göring hakkında da aynı şeyleri gözlemişti. Boyun eğmemek başlı başına bir erdemse, Göring de hiç boyun eğmemiş, sürekli meydan okumuştur... Acaba Veli Küçük de böyle mi ?”

Aslında, Veli Küçük'ün değil ama Doğu Perinçek'in mutlaka Göring gibi, Miloşeviç gibi, Seselj gibi davranacağını biliyordum Nürnberg'de, pardon Silivri'de.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kahramanlar ve katiller

Halil Berktaş 31.01.2009

Doğu Perinçek ve Abdülkerim Kırca. A. E. Housman ve Hugh MacDiarmid.

Savaş. Ordular, askerler. Savaş edebiyatı. Şiddeti, adam öldürmeyi yüceltenler. Buna karşılık, militarizme direnenler. Savaş davullarının sersemleştirici, düşünceyi ve insanlığı yok edici uğultusuyla sürüklenmeyi reddedenler.

İki şair : A. E. Housman ve Hugh MacDiarmid (asıl adı Christopher Murray Grieve). Savaş karşısındaki tavırlarıyla (ve belki bütün diğer özellikleriyle), iki zıt kutupta, iki ayrı dünyanın insanları.

Housman (1859-1936) Victoria dönemi seçkinlerinden. Oxford'da okumuş. Londra ve sonra Cambridge'de Latince profesörü. İngiliz yurtseveri. Roma İmparatorluğu'nun değerlerini Britanya İmparatorluğu'na taşıyor. Fetih, yayılma, izcilik, uzak diyarlara uygarlık taşıma, sessiz tahammül, en ücra sınırlarda fedakârca nöbet tutma ruhuna sadık. Biraz Baden-Powell, biraz Rudyard Kipling. Hiç doğrudan savaş görmemiş. Bir vahşet, bir ölüm-kalım dünyasını lirikleştirerek, uzaktan yazıyor.

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yılı. Schlieffen Planı'nı uygulama peşindeki Alman orduları, Belçika üzerinden çark ederek kuzeyden Fransa'ya girmiş. İngiliz ve Fransız ordularını tek tek savunma mevzilerinden söküp atarak habire güneye itiyor ve Paris'e yaklaşıyor. Birinci Ypres Muharebesi'nde (31 Ekim - 22 Kasım 1914) kısmen durduruluyor. Fakat bu arada İngiliz Sefer Ordusu (*British Expeditionary Force*), 100.000'lik mevcudunun neredeyse tamamını kaybediyor. Almanya'da askerlik zorunlu, İngiltere'de ise (henüz) değil. Alman basını İngiliz birliklerinden hakaret yollu "paralı askerler" diye söz ediyor.

Housman, "Bir Paralı Askerler Ordusuna Kitabesi"ni (*Epitaph on an Army of Mercenaries*) bu olayın sıcaklığı içinde yazıyor (ama ancak 1917'de yayınlıyor). Dolayısıyla başlıktaki ve şiirin sekiz dizesindeki "paralı asker" atıfları ironik. Çarpışmanın başından (31 Ekim) "gökyüzünün çöktüğü gün, yeryüzünün temellerinin dahi kaçıp gittiği saat" diye söz ediyor (... *in the day when heaven was falling, / The hour when earth's foundations fled*). Ama işte bu koşullarda bile, düşmanın o "paralı asker" diye küçümsedikleri "gökkubbeyi omuzluyor"; "yıkılmıyorlar ve yerkürenin temelleri de yıkılmıyor" (*Their shoulders held the sky suspended; / They stood, and earth's foundations stay*). Sonuçta, "Tanrının bile terkettiğini savunup, maaşları uğruna her şeyi kurtaran" gene bunlar oluyor (*What God abandoned, these defended, / And saved the sum of things for pay*).

Besteleseler bari. Örneğin, Rasim Ozan Kütahyalı'nın değindiği, benim o kadar âşinâ olmadığım milliyetçi ya da

yarı-milliyetçi rock-pop'çulardan biri ? Gerçi bu kadar İngiliz hafifsemesi (tahaffüf : *understatement*), bizim hep abartılı (*overstated*), avaz avaz bağırarak kültürümüze yabancı. Ama bu farkın anlaşılıp kabullenilmesi koşuluyla, gene de iyi bir JİTEM, Özel Harekât, "derin devlet" marşı olabilir.

Gökkubbeyi omuzlayan, yıkılmadıkları için Türk devletinin temelleri de yıkılmayan, Tanrının bile terkettiklerini savunup her şeyi kurtaran... Abdullah Çatlı'lar, Korkut Eken'ler, Veli Küçük'ler, Abdülkerim Kırca'lar, Doğu Perinçek'ler.

Hugh MacDiarmid (ya da C. M. Grieve : 1892-1978), hem modernist, hem komünist, hem İskoç milliyetçisi. Yani bir bakıma, İngiltere-İskoçya bağlamında, bizdeki Kürt milliyetçi-solcularının muadili gibi. Birinci Dünya Savaşında sıhhiye neferliği yapmış. Olanca dehşetin içinde. Siperlerde, Flandr'ın çamurunda. Başkaca... 1930'larda (kurucuları arasında yer aldığı) İskoçya Ulusal Partisi'nden komünist diye, Komünist Partisi'nden ise milliyetçi diye atılıyor. Sonra 1956'da BKP'ye geri dönüyor. McCarthycilik döneminde, George Orwell'in 1950'de İngiliz istihbaratına verdiği "muhtemel gizli komünist sempatizanları" listesinde MacDiarmid de yer alıyor. (Bu öyküde George Orwell kimin karmaşık kişiliğinin bir boyutuna denk düşer ?)

Eh, bütün bu müktesebatı düşünüldüğünde, MacDiarmid'in elbette karnı tok, orduya ve/ya İngiliz ordusuna ilişkin herhangi bir güzellemeye. Housman'a cevabını 1935'te yazıyor : "Bir Paralı Askerler Ordusuna Farklı Bir Kitabe" (*Another Epitaph on an Army of Mercenaries*). Soğuk bir öfkenin olağanüstü güçlü altı satırını (ben çevirince yedi oluyor), âdetâ militarizmin ve ikiyüzlülüğün suratına çarpıyor :

"Allahın belâsı bir yalandır, bunların / İnsan onuruna lâıyk herhangi bir şeyi / Kurtarmış, hattâ tanımış olabileceğini savunmak. / Bir profesyonel katiller güruhuydu ve nitekim / Kan bedellerini ve dinsiz imansız risklerini alıp / Öldüler sonunda. Onlara ve onlar gibilere rağmen / Bazı gerçek değerler şurada burada hayata tutunmayı sürdürüyor." (*It is a God-damned lie to say that these / Saved, or knew, anything worth any man's pride. / They were professional murderers and they took / Their blood money and impious risks and died. / In spite of all their kind some elements of worth / With difficulty persist here and there on earth.*)

Üç şey hep kulağımda çınlar, gençliğimde okuduğum bu şiirden : Savaşlar için tarih boyunca söylenmiş bütün "Allahın belâsı yalanlar". Profesyonel katillerin "kahraman" diye yutturulmak istenmesi. Bir de, yeryüzünde gerçek insanlık değerlerinin, ancak "böyleleri"ne rağmen, dünyanın şurasında burasında varolmayı sürdürebilmesi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nahit Töre'lerden Doğu Perinçek'lere

Halil Bertay 05.02.2009

Seselj ve Sırbistan seçimlerinden hareketle, bir "Sırp milliyetçiliğinin aynasında Türk milliyetçiliği" dizisi kaleme almıştım, 2008 Ocak sonlarında (şimdi, *Weimar Türkiye'si*'nde yayınlanacak). Orada sormuştum : Nedir –neydi- Faşizmin ve Nazizmin kurucularının liderlik özellikleri ?

Şunları yazmıştım o zaman : "Kendi kişiliğiyle özdeşleşmiş bir misyon hissi; mutlak epistemolojik özgüven; her söylediğine yüzde yüz inanarak konuşabilmek –kırk defa çizgi değiştirmiş olsa bile. Dinamizm ve kararlılık,

iradecilik : her şeyi değiştirebileceğine, bütün engelleri yıkıp geçebileceğine gözü kara inanç. Karizmatik kumanda yeteneği; kayıtsız şartsız itaat talebi. Bir çeşit enerji ve aksiyon fetişizmi. ... Otorite ve buyurganlık yayan özel bir beden dili. Buna eşlik eden, canhıraş, çığırından çıkmış bir sözel dilin büyüleyiciliği; özgürlük ve heyecan adına, aşırılığa, akıldışılığa (irrasyonalizme) dâveti."

Şimdi dönüp baktığımda, gözüm önce "mutlak epistemolojik özgüven" ifadesine takılıyor.

Ortada bir Abdülkerim Kırca olayı var. Gazeteler yazıyor (en azından bazıları) : JİTEM komutanıymış (hani şu, "olmayan" ya da "sözde" JİTEM var ya). 1992-94'te Diyarbakır'a kan kusturmuş. Bu dönemde sekiz kişiyi ya şahsen öldürmekle (Yeni Türkçede "infaz" deniyor ?), ya da öldürülmeleri emrini vermekle suçlanıyor. Tam 16 yıldır. Sadece hazırlık soruşturması 12 yıl sürmüş; 4 yıldır da güya bir yargılama var, ama dâvâya hangi mahkemenin bakacağına dahi bir türlü karar verilemiyor. Bu süre içinde Kerim Kırca bir tek kere bile mahkemeye çıkmamış. Nasıl çıkmaz, çıkarılamaz ? İfadesi bile alınmamış. Nasıl alınmaz, alınamaz ? Bu, ayrı bir facia. Başlı başına bir hukuk faciası. Beni tâ 2007 Kasım'ına : Mithat Sancar'ın TESEV için hazırladığı *Yargıda Algı ve Zihniyet Kalıpları* raporunda kendilerini "devletçi hukukçu" diye tanımlayanlara; "yargılama faaliyeti sırasında ulusal çıkarlar dikkate alınmalı" diyenlere; suç işleyen devlet görevlilerine "daha anlayışlı davranma" eğiliminde olanlara götürüyor. Oradan da Weimar hâkimlerinin –Peter Gay'in ifadesiyle– "Komünistlere karşı acımasız, ama eski subaylara karşı zarif ve nâzik bir hoşgörüyü" davranmak suretiyle cumhuriyetin ve demokrasinin kuyusunu kazmalarına sığıyorum (*Okuma Notları*, 19-24 Ocak 2008).

Geçelim. Bu yıllardır yazılıp çiziliyor, ama hiçbir şey olmuyor. Herkes de okuyor ve biliyor, ama gene olmuyor. Derken, bir Ergenekon çatlağı beliriyor; genişliyor, kapanmaz hale geliyor. Üstüste yayınlar, farklı bir etki kazanıyor. Bu sefer oluyor bir şey : Abdülkerim Kırca ansızın intihar ediyor. Ortalık birden karışıyor. Genelkurmay, nedense şimdiye kadar hiç görmediği, göremediği Abdülkadir Aygan'ı –kaçıp sığındığı İsveç'ten nicedir konuşan PKK itirafçısı, eski JİTEM mensubu Abdülkadir Aygan'ı– görmeye başlıyor. Başlıyor ve saniyesinde, "sözde itirafçı" olduğuna karar veriyor. Dahası, "yargısız infaz" sözcüğünü de öğrenip devreye sokuyor. Hayır, Abdülkerim Kırca'nın (ve kimbilir başka kimlerin) yargısız infaz ettiği binlerce "faili meçhul" veya hattâ "kayıp"tan değil, sadece Kırca'nın –güya– yargılanırken, basın tarafından –güya– "yargısız infaz" edilmişliğinden yakınıyor. Ve gene medyaya, kamuoyuna "üzerlerine düşen görevleri" hatırlatıyor. Aynı 20 Ocak günü, Kırca'nın Ankara Kocatepe Camiinden devlet töreniyle kaldırılan cenazesine komuta heyeti tam kadro katılıyor.

Geçelim. Bir başka emekli albay, Aziz Ergen, 22 Ocak akşamı Mehmet Ali Birand'ın 32. Gün programında "oldukça duygusal anlar" yaşıyor. Abdülkadir Aygan için "Eğer birazcık namusu ve şerefi varsa o da kafasına sıkar. Doğu ve Güneydoğu'da dökülen kanlarda onun da parmağı var" sözlerini sarfediyor (*Radikal*, 23 Ocak; italikler bana ait). Bu *lapsus* gözlerden kaçmıyor. İnternette yaygın olarak yorumlanıyor.

Geçelim. Bundan sonra bir de Doğu Perinçek sahneye çıkıyor. Aynı 22 Ocak'tan itibaren o da (a) "zehir zemberek savunma" yapıyor (*Hürriyet*); (b) "ağlıyor ve ağlatıyor" (gene *Hürriyet*). Abdülkerim Kırca'ya atıfta bulunarak "*Kahramanları* intihar eden bir millet ayakta kalamaz... Bir *kahraman* şakağına dayıyor tabancayı ve tetiği çekiyor" diyor (altını ben çizdim). JİTEM komutanının intiharıyla "katledilen[in] Cumhuriyet" olduğunu öne sürüyor. Kırca'nın cenaze törenine katılan subaylara "İki yüzlü bir şekilde kara gözlüklerinizi takıp o *kahramanın* [gene a.b.ç.] ölüsüne selâm duracağınıza yaşarken ona selâm dursaydınız" diye sitem ediyor.

Taktik anlamda, ne yapmaya çalıştığı gayet açık. TSK'yı bir dönemin posalarını terketmemeye; tam tersine, JİTEM'le, Susurlukçularla, Şemdinlicilerle, Ergenekoncularla tekrar ve tamamen bütünleşmeye çağırıyor. Ya da

belki aşığıdan, emir-komuta zinciri dışında bir sempati darbesi hayal ediyor.

Herhalde başka bir umudu kalmadığı için. Gene de insan irkilmeden edemiyor. 12 Mart mahkemelerinde bazı solcular dışınsel çöküş ve özölüşler yaşamıştı. Af dileme bâbında, Türkiye tarihinin “asıl devrimci”1eri olarak Abdülhamit’i, Demirel’i övenler olmuştu.

Ama hiçbiri bu kadar zıddına dönüşmemişti. Perinçek yapınca, o işin de en hasını yapıyor. Klasik sağcılık, sivil gericilik simgeleriyle oyalanmıyor. Gidip 20. yüzyılın asıl iktidar çekirdeğine, derin devletine sarılıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hubris’in böylesi

Halil Bertay 07.02.2009

(Not 1 : “Üç çeşit yalan vardır : Yalanlar, allahın belâsı yalanlar, bir de istatistikler” [*lies, damned lies, and statistics*] sözü, Mark Twain aracılığıyla Benjamin Disraeli’ye izafe edilir.)

(Not 2 : Ekonomi lisansımı yaparken, “İstatistik ve Olasılık” dersinde hoş bir kitap okutmuşlardı bize : Darrell Huff’ın ünlü *How To Lie With Statistics*’i [1954 : İstatistiklerle Nasıl Yalan Söylenir]. Huff’ın grafiklerle oynanması, ya da korrelasyon ile nedenselliğin birbirine karıştırılması konusunda söylediklerine, ben de iki örnek ekleyeyim. Bazen, zayıf pozisyonları desteklemek için istatistikler düpedüz manipüle edilir : “TTK Ermeni Masası tarihçileri”nin tehcir ve kıyım rakamlarını asgarileştirmesinde olduğu gibi. Ya da bazen, realitenin ölçüme gelmeyen yanları istatistiklerin soğuk tek-boyutluluğuyla örtölmek istenir : Ergun Aybars’ın, İstiklâl Mahkemeleri’nin astığı muhalif sayısını “küçük” ve dolayısıyla bu idamları “önemsiz” gösterirken, işin *nitel* tarafını –olağanüstü bir önlenemezlik, karşı durulmazlık hissinin topluma yaydığı gerçek dehşeti göz ardı etmesi gibi.)

(Not 3 : Son yaklaşım naif yorumlara da varabilir. Gene 1960’larda anlatılırdı : bir MIT [Millî İstihbarat Teşkilâtı değil, Massachusetts Institute of Technology] öğrencisi, Shakespeare dersindeki dönem ödevinde, Hamlet’i “yetersiz etkenlik”le [*inefficiency*] suçlamış. Ancak 1/6 oranında “etken”miş, Danimarka Prensi –sadece amcası Claudius’u öldüreceğine, sonuçta kendisi dahil altı kişiye [Claudius, Kraliçe Gertrude, Polonius, Ophelia ve Laertes] öldürdüğü veya ölümüne yol açtığı için. Gerçek veya uydurma; mühendis indirgemeciliğiyle dalga geçmekti amaç. Her neyse. Biz istatistikleri bırakıp, sadece “yalanlar” ve “allahın belâsı yalanlar” üzerinde yoğunlaşalım.)

Diyordum ki : 1990’ların ortalarındaki dönüşümünden başlayıp, adım adım ilerleyerek bugün geldiği noktada Doğu Perinçek, derin devletin bütün “allahın belâsı yalan”larına sahip çıkıyor. İşkencecilerini “affettiğini” söyleyen İlhan Selçuk’u da aşıyor. Eşsiz bir *bravado*’yla, infazcı ve işkencecileri bize “kahraman” olarak sunuyor.

(Not 4 : O MIT öğrencisi veya benzeri, bize bir de JİTEM’in “etkenlik” düzeyini hesaplasaydı keşke. Hattâ eli değmişken, bilimsel bir K = kahramanlık endeksi denklemi de kursaydı. Faraza $\{x = \text{işkenceden geçirilen kişi sayısı}; y = \text{araziye götürölüp ensesine kurşun sıkılan kişi sayısı}\}$ ise, $f(x, y) = K$ gibi.)

Perinçek ile 1970’lerin mahkemelerinde Abdülhamit’i veya Demirel’i “anlayamamış” olmalarına hayıflananlar, ya

da 1990'ların PKK "itirafçı"ları arasında, çok önemli *bir* fark var. Perinçek çok daha radikal, çok daha fütursuz. Eski solculuğundan herhangi bir "pişmanlık" tavrı –görünüşte- hiç yok. Zira kendini sadece bir darbe ve terör örgütü suçlamasına karşı savunmaya çalışmıyor. Hep o benmerkezciliği içinde, ne yardan geçebiliyor, ne serden. Hem bugünkü ulusalcı, militarist, darbeci, şoven, Denктаşçı, Avrupa düşmanı, Kürt düşmanı pozisyonunda ısrarlı. Hem de bu duruşun geçmişteki çizgisiyle tezaadını yok sayıyor. Perinçek'e bakılırsa, bütün hayatı hep aynı, uyumlu, çelişkisiz, sarsılmaz "devrimcilik" ekseninde gelişmiş. Devlete, orduya karşı özeleştirî yapmak ne kelime ? Neredeyse devletin kendisine karşı özeleştirî yapmasını talep edecek.

Bir yanda, çok büyük oynamaya kalkışıp, kendini aşan bir projeye hiç olmazsa ideolojik boyutlarıyla katılması. Diğer yanda, çok küçülmüş de olsa bir "parti"nin liderliğini sürdürmesi ve o "parti"yi –hâlâ bir çeşit solculuk temelinde- bir arada tutma zarureti hissetmesi. Nihayet, kendi inanılmaz egosu... Bu üç bağdaştırılması olanaksız faktör, Perinçek'i böyle iflâh olmaz bir konuma getiriyor.

Zaman zaman, faşizmin *patrici* ve *pleb* varyantlarından söz ediyorum. Mussolini ve Hitler özerk birer odak oluşturdular; her ne kadar ordunun ya da bazı büyük sermaye kesimlerinin desteğini aldılarsa da, son tahlilde *pleb* faşizminin başına geçerek, kendi adlarına iktidarı fethettiler. Alparslan Türkeş de *pleb* faşizmini denedi; bir yere kadar kullanıldı ve sonra bir ölçüde ezildi. 2002'den bu yana Türkiye'de, Hindenburg ve Ludendorff muadillerinin egemenliğinde yeni bir iktidar biçimlenişi (*power configuration*) yaratılmaya çalışıldı, çalışılıyor. Kazansalardı (kazanırlarsa) "diktatörlüğün manevî evreni" kalıcılacak ve bu, bir *patrici* faşizmi demek olacaktı. Ama ya biri, ya diğeri. Şimdiye kadar kimse, hem *patrici* hem *pleb* olmayı başaramadı.

(Not 5 : Eski Yunan mitolojisinde *hubris*, kudretli kişilerin kurbanlarını aşağıladığı, ama sonuçta kendilerine geri tepen tavır ve davranışları ifade ediyordu. Aristo'ya göre, tragedya kahramanları kişiliklerinde böyle bir "ölümcül hatâ" [*fatal flaw*] taşımak zorundaydı. Bu yüzden, bir noktada tanrılara ve/ya yasalarına meydan okuyup düşüşe geçmeleri kaçınılmazdı. *Hubris*'in yol açtığı eyleme ise, gene Eski Yunancada "vehim ve kuruntu sonucu deli-divane olma, bu yolla ulaşılan yıkım" anlamlarında *ate* denir. Zamanla *hubris* Batı dillerine dayanılmaz kibir, aşırı özgüven, herkese tepeden bakma ya da küstahlık, en temel ahlâk kurallarına meydan okuma anlamlarıyla girdi.)

Doğu Perinçek'in savunmasına yansıyan *hubris*, hem *patrici*, hem *pleb* olmaya kalkışmasında düğümleniyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Teori ve politika

Halil Berktaş 12.02.2009

Marksizmin içinden konuşacaksak, *temel teori* ya da bütünsel *dünya görüşü* ile herhangi bir anda izlenen *politik çizgi* farklı şeylerdir. Birincisi çok daha kalıcı, deyim yerindeyse strüktürelidir : belirli bir felsefi bakış (materyalizm); geçmişte ve bugün devlete (sınıfsallığı açısından) yaklaşım; artı-ürün veya artı-değerin emekçilerden çekilip alınma biçimlerine ilişkin bir kavrayış; ırkçılık ve milliyetçiliğin reddi; millî mesele(ler)de enternasyonalist bir duyarlılık... gibi köşe taşlarını içerir. İkincisi daha kısa süreli, geçicidir : belirli bir siyasal

konjonktürde, hangi “baş düşman” a karşı kim(ler)in “olabilecek en geniş ittifaklar manzumesi”nde birleştirileceğiyle ilgili bir meseledir.

İdeal olarak, Marksist akımların *teori* ve *çizgi* ayaklarını diyalektik bir ilişki içinde götürebilmeleri, her ikisinin de hakkını vermeleri beklenir. Kolay bir denge değildir, kuşkusuz. Bazen temel teori, politik çizgiyi tamamen yutabilir, görelî özerklik alanını bütünüyle ortadan kaldıracaktır. Faraza *Kapital*’deki “üretim tarzı” analizinin cereyan ettiği soyutluk düzleminde iki temel sınıftan söz ediliyor diye, gerçek hayatta, olanca karmaşıklığı ve çoklu-belirlenimi [*surdetermination*’u] içindeki somut toplumu da bir *classe contre classe*, bir “burjuvaziye karşı proletarya” yalınlığı içinde kavrar ve siyasî taleplerinizi işçilerin ekonomik çıkarları etrafında överseniz, bu, teorinin politikayı yutmasına örnek gösterilebilir.

2008’in başlarıydı sanırım; bazı internet sitelerinde “solculuk” ve “*Taraf*’ın solcu olup olmadığı” tartışılıyordu. Tabii özcü (*essentialist*) anlayışlar güçlü, siyasî yelpazenin solunda durmanın göreceli olduğu fikri ise hayli zayıftı. Öyle ki, “*Taraf*’ta kapitalist üretim tarzını eleştiren tek bir yazı gösterebilir misiniz ?” diye yazabilmişti, ateşli katılımcılardan biri. Siyaset “kapitalist üretim tarzını eleştirmek” midir ? Bu, bir günlük gazetenin işi olabilir mi ? Bırakalım bir gazeteyi; bir parti dahi, bunun üzerinden, sırf veya esas olarak bunu yapmak suretiyle kitleselleşebilir mi ? Bu tür en basit soruların dahi üzerinde düşünmekten uzak bir solculuk anlayışı, keza, teorinin politikayı yutmasının örnekleri arasında yer alır.

Yakınlarda Özgürlük ve Dayanışma Partisi’nin olağanüstü konferansı yapıldı. Uzaktan gördüğümü söyleyeyim. Eğer taraflardan biri kendini “tek yol devrim” sloganıyla ifade ediyorsa ve üstelik bu, Ergenekon’da somutlanan devletçi-milliyetçi tehlikeyi hedef alan bir siyasetin *alternatifi* olarak sunuluyorsa, bu da teorinin politikayı yutmasının bir başka tezahürü sayılabilir.

(Not 1 : Yukarıda sözünü ettiğim web sitesindeki tartışmanın seyri içinde, *Taraf*’ı “kapitalist üretim tarzını eleştirmede” için solcu saymayan vatandaş, hemen aynı solukta, “kapitalist olmaksızın faşist olurum” dahi diyebilmişti. Ben de bunu o zamanlar, acaba ağzından çıkanı kulağı mı duymuyor, yoksa faşizmi kapitalizmden daha az tehlikeli saymak suretiyle, (bir çeşit) komünizm ile faşizmin hangi noktada –“burjuva demokrasisi” düşmanlığında- buluşabileceğine ilişkin çok önemli bir gerçeği mi ifşa ediyor, diye zikretmiş ve eleştirmiştim [*Sol ve demokrasi* (9) : *Bağrışarak faşistleşmek*, 6 Mart 2008].)

(Not 2 : Saydığım örneklerin hepsine yansıyan sol siyaset anlayışının sakatlığını, Murat Belge de, daha ziyade Ertuğrul Kürkçü’nün dar görüşlülüğünden yola çıkarak eleştirdi. Yazdığı kadarıyla hepsine katılıyorum. Yazmadıkları da var. Bunların başında, gene o siyaseti siyaset dışı belirleyicilerine –ekonomiye/teoriye- indirgeme ve ayrıca, bizatihî demokrasiyi küçümseme sorunları geliyor. Bunlara ileride, ayrıca değinmeye çalışacağım.)

Tabii bütün bunların zıddı da pekâlâ mümkün. Teori politikayı yutabileceği gibi, politika da teoriyi yok edebilir. Belirli bir politik çizgi değişikliği –ya da, basit bir çizgi değişikliği olarak *takdim edilen şey*- o kadar vahim olabilir, sosyalist varoluşun köşe taşlarına o kadar ters düşebilir ve dolayısıyla akli-mantığı hiçe sayarak savunulması insandan, ahlâktan, bilgi ve düşünce birikiminden o kadar çok şey götürebilir ki... ortada dünya görüşü diye hiçbir şey kalmayabilir. Ya da, âdi bir gericilik, milliyetçilik ve militarizm bulamacından –“sıradan faşizm”den başka bir şey kalmayabilir.

Günümüzde nasyonal sosyalist işçi partisi, işte bu ikinci varyantın en çarpıcı örneğini oluşturuyor.

Geçen yazımda (7 Şubat) demiştim ki : Doğu Perinçek'e bakılırsa, bütün hayatı hep aynı, uyumlu, çelişkisiz, sarsılmaz "devrimcilik" ekseninde gelişmiş. Gerçekte ise, mazisiyle hali arasında korkunç tezatlar söz konusu. Bu tezatların küçük bir kısmı, politik çizgi değişikliğiyle açıklanabilir. 1990'larda Doğu Perinçek, Kürt sorunundaki ultra-radikal tavrı nedeniyle hapse giriş çıkışlarından birinde, ne olduysa oldu, âniden çizgi değiştirdi. Bugün, dedi, baş düşman (tekrar) ABD emperyalizmidir. Ve ona karşı çıkan bütün güçler millî cephededir. Öyle tuhaf, öyle zorlama bir virajdı ki bu, onu Veli Küçük'lerle *ittifaka* götürmekle kalmadı. Geçmişte "en tutucu, en donmuş" saydığı devlet ideolojisine –militarizminin yanı sıra, bütün ırkçı, milliyetçi, Türkçü, Orta Asyacı, Osmanlıcı boyutları da dahil olmak üzere- *iltihakı* beraberinde getirdi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Vatan savunması?

Halil Berktaş 14.02.2009

Ergenekon savunmasıyla, demiştim, Doğu Perinçek bir yandan, on küsur yıldır geliştirdiği ulusalcı, militarist, darbeci, şoven, Denктаşçı, Avrupa düşmanı, Kürt düşmanı çizgisinde ısrarlı. Diğer yandan, bu pozisyonun 1970'ler ve 80'lerdeki duruşuyla tezatını yok sayıyor. Gerçekte ise çelişki korkunç boyutlarda. Öylesine korkunç ki, birincisi, politik çizgi değişikliğinin ötesinde, dünya görüşünün tepetaklak olmasına uzanıyor.

Örnek : Türk milliyetçiliğinin ister Orta Asyacı, ister Osmanlıcı söylemleri. Perinçek 1960'ların sonlarında (12 Mart 1971 öncesinde) *Kıvılcımlı'nın Burjuva Ordu ve Devlet Teorisinin Eleştirisi*'ni ve 1970'lerin ortalarında *Bozkurt Efsaneleri ve Gerçek*'i yazmıştı. İlginçtir : bu kitaplar Perinçek'in toplu eserler listesinde duruyor, durmasına. Duruyor da, Aydınlık veya Kaynak Yayınları'nın web sitelerinde bunlardan neredeyse hiç söz edilmiyor. Bunun yerine, sözümona "yeni" tarihsel ve arkeolojik "veri"lerle beslenen *kültürel* bir Türkçülük, Orta Asyacılık, Osmanlıcılık ve imparatorlukçuluk almış gidiyor. Dergilerinde şu veya bu kurgan kazısının Türklerin "eski" ve "köklü" mazisini bir kere daha kanıtladığını öne süren, ya da Göktürklerin, diğer bozkır imparatorluklarının veya Osmanlıların emperyal "haşmet"ini öven, klasik Sağın tanıdık üslûbuyla kaleme alınmış yazılara gitgide daha sık rastlanıyor.

Şöyle bir benzetme yapabilirim. *Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni*'nin (1884) eski Germanlerle ilgili bölümlerinde Engels'in bir amacı da, yükselen Alman milliyetçiliğinin kesintisiz etnik süreklilik ve ırkî üstünlük teorilerini çürütmektir. Şimdi düşünün : aradan yıllar geçmiş; Engels'in kendisi de öyle bir Alman milliyetçisi, hattâ ırkçısı kesilmiş; çok uzun yaşayıp Nazilere katılmış; kendisine tanınan yeni olanaklarla, eski Germanlerden modern Almanlara uzanan kesintisiz bir etnik sürekliliği ve bu arada, German/Alman tarihi ve kültürünün "üstün"lüğünü ispatlamak için, eline ne geçerse yayınlamaya koyulmuş !? Engels için tabii olanaksız. Ama Doğu Perinçek aşağı yukarı bunu yapıyor. "Batı emperyalizmi"ne karşı sarıldığı, savrulduğu "Avrasyacılık", ona bu tercihi sadece siyasî değil ideolojik olarak da dayatıyor.

Lâkin Doğu Perinçek'in kendisine hep "en tutarlı" bir geçmişi lâıyk görmesi daha da büyük bir soruna yol açıyor ki, herhalde farkında değil (ya da umursamıyor). Reel olarak, ortadaki çok güçlü kopukluk, devamsızlık görüntüsüne karşın Perinçek'in devamlılık iddiası, insanda, acaba bizim bilmediğimiz *başka türlü bir devamlılık*

–*derin devlete hizmet açısından bir devamlılık*– mı söz konusu sorusunu ister istemez uyandırıyor. Bu şüphenin zaten olduğundan da fazla yaygınlaşması, Perinçek için hiç iyi olmaz ama, kör kör parmağım gözüne “hep en devrimci” olma inadı, benim gibi çekimserleri dahi âdeta buna zorluyor.

Ergenekon mahkemesindeki savunmasının, Abdülkerim Kırca’nın “kahraman”lığına ayrılmış girizgâhı, bu bağlamda özellikle düşündürücü. Bir “vatan savunması”dır gidiyor; her şeyi ve herkesi mazur gösterebiliyor. Son yıllarda Perinçek, Miloşević gibi bir diktatörün, su katılmadık bir Sırp milliyetçisinin olanca etnik temizlikçiliğini, insanlığa karşı işlediği bütün suçları da destekleyebildi –çünkü Miloşević “vatanını savunuyor”du. 1970’lerin *TİİKP Dâvâsı - Savunma*’sında, İttihatçıların Ermeni kıyımını lânetleyen Perinçek, son yıllarda bu konuda da “emperyalizmin soykırım yalanı” söylemine döndü –yüzbinlerce Ermeninin tehcir ve katliama tâbi tutulması olgularını yadsıdığından değil; bunları artık “vatan savunması” çerçevesinde düşündüğü için. Şimdi de Abdülkerim Kırca’yı ve daha genel olarak JİTEM’i, gene aynı “vatan savunması” bağlamında göklere çıkarıyor.

Demek, herhangi bir etnik temizlik, katliam veya cinayet için gösterilecek *ideolojik gerekçe*, her şeyden önemli. “Vatan savunması” deyince akan sular duruyor. İşkence işkence olmaktan, yargısız infaz yargısız infaz olmaktan, soykırım soykırım olmaktan çıkiveriyor. 1960’lardan 80’lere Doğu Perinçek, İkinci Enternasyonal partilerinin “birinci emperyalist paylaşım savaşı”nda “vatan savunması” uğruna “kendi” burjuvazilerinin kuyruğuna takılarak “sosyal şöven, sosyal patriyot, sosyal emperyalist” kesilmeleri hakkında Lenin’den kaç cilt, kaç makale, kaç yüz/bin sayfa okumuş, öğrenmiş olmalı ? Kimin, hangi sınıfların “vatan-millet” anlayışından söz ediyoruz ? Ne tür bir ideoloji, “vatan”ın etnik temizlik yoluyla “savunulması”nı kabullenir ? Sormazlar mı : ne oldu halkların, Ermeni ve Türk emekçilerinin kardeşliğine ? Yok, unutmuş, ya da silmiş hepsini. Marksizm sanki hiç iz bırakmadan akıp gitmiş üzerinden. Ya da, kendini böylesine değiştirebilmek özel bir maharet.

Peki, Perinçek’in düpedüz PKK’cı, Apocu dönemini ne yapacağız ? Mahkemede söylediğine bakılırsa, meğer Bekaa vadisinde Öcalan’la görüşmesi de “vatana hizmet”miş ?! PKK lideriyle yaptığı röportajın, diyor Perinçek, orduda çoğaltılıp dağıtıldığını, okunduğunu, çok yararlı olduğunu, kendisine çok yüksek rütbeli subaylar söylemiş. Ne demek bu şimdi ? Yani, *bunun için mi* gitmiş oralara ? *Devletin hizmetinde mi* gitmiş ?

Tiksintimle savaşarak, Doğu Perinçek’in “vatan savunması”nın anlam katmanlarını çözmeye devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

César Vallejo, ya da : Türkiye’ye vuruyorlar

Halil Berktaş 19.02.2009

Bir Pazar sabahı gözümü yağmurla açıyorum. Saat 6. Uykuyla uyanıklık arasında, aklıma César Vallejo geliyor. İspanya İç Savaşı’nın şairi. Aynı zamanda yağmurun, yalnızlığın, acıların, (sevip de sevemediği kadınlar karşısındaki) pişmanlığın şairi. “Tortu”su ve “Beyaz Taş Üstüne Siyah Taş”ıyla aklıma geliyor.

“Tortu”nun (*Heces*) açılış dizeleri : *Yağmur hiç yağmadığı gibi yağıyor, bu ikinci vakti / ve ben, ey gönlüm, artık*

yaşamak istemiyorum.

“Beyaz Taş Üstüne Siyah Taş” : *Piedra negra sobre una piedra blanca*. Beyaz taş iyi, siyah taş ise kötü olay ve haberlerin simgesi. Vallejo yıllar öncesinden kendi ölümünü anlatır. Bir serbest *sonnet*’nin ilk iki dördlüğü : *Sağanak yağmurlarla öleceğim Paris’te / anısını şimdiden taşıdığım bir günde. / Paris’te öleceğim –ve üzülmüyorum- / sonbaharda, belki bugün gibi, günlerden Perşembe. / Perşembe olacak, çünkü bugün, Perşembe, / ben bu mısraları çekerken, kollarım kötülemiş / ve hayat yolumda yapayalnızım / hiç olmadığım ölçüde.*

Kollarının neden o kadar ağrıdığını (*los humeros me he puesto a la mala*), son iki üçlükte öğreniriz : *César Vallejo öldü, herkes vuruyordu ona / o kimseye bir şey yapmadığı halde / çok vurdular ona, çok, sopalar / ve hattâ organlarla; işte tanıkları : / Perşembeler ve kollarının sızlayan kemikleri / yalnızlık, yağmur, yollar...*

Buradaki dayak, mecazî kuşkusuz. Vallejo’nun olanca varlığının itilip kakılmış, örselenmişliğini anlatıyor. Ama anlatım yalınlığı içinde öylesine güçlü ki, işkencede ezilmiş, çürümüş bedenleri de çağırıştırıyor. Düşüncelerim oradan, gene Vallejo’nun İspanya Cumhuriyeti uğruna ölen kahramanının *morarmış elmacık kemiklerinin şiiri*’ne sığıyor.

Geçmişte bu imgeler bana, Zimbabwe’de dövüle dövüle öldürülen muhalifleri hatırlatmıştı. Mugabe’nin ZANU-PF Kuvayı Milliyecilerinin kurbanı olan Tonderai Ndirai’nin çokertilmiş yüzünü hatırlatmıştı. Hrant’ın birbirinden ayrılmış ayaklarını hatırlatmıştı (*Okuma Notları*, 19-21 Haziran 2008).

Şimdi gene, Türkiye’nin ve hepimizin nasıl dayak yemeye devam ettiğimizi hatırlatıyor. Vallejo gibi benim de kollarım ve ruhum sızlıyor. Adam olan herkesin kolları ve ruhu sızlıyor. Çünkü her allahın günü birileri bize, halka, insanlığa, yağmura, yollara ve Türkiye’ye vurmaya devam ediyor.

Evet, vuruyorlar Türkiye’ye, sopaları ve düğümlü halatlarıyla. Genelkurmay ile Başbakanlık arasındaki o telâşlı gidiş gelişler, kapalı kapılar ardında pazarlıklarla vurmaya devam ediyorlar.

Mehmet Emin Karamehmet’e “komutan”larının ne kadar “hassas” olduğunu hatırlatarak vuruyorlar Türkiye’ye. Batık Pamukbank’ını kurtararak bir vuruyorlar. Gazetesi *Akşam* ve televizyonu *Skytürk*’e bir gecede ulusalcılığı dayatmak suretiyle bir daha vuruyorlar. Turkcell’e dinleme kolaylıkları için mi teşekkür etmişler ? Yetmiyor; daha da fazla vurabilmek için Tuncay Özkan’ın görevine iadesini talep ediyorlar.

Hukuku her katledişlerinde yeni baştan vuruyorlar Türkiye’ye. 301’iyle vuruyorlar ve sonra 367’siyle. Cumhurbaşkanlığı seçiminde Meclise girmemeyi Erkan Mumcu’ya kabul ettirdiklerinde, demokrasi yerlerde sürünüyor. Abdülkerim Kırca 16 yılda bir kere bile mahkeme önüne çıkmıyor. Emekli orgeneraller, önce “kayıp düştü, başını vurdu” diye GATA’ya sevkediliyor. Sonra “bizden” dedikleri nöbetçi mahkemelerce serbest bırakılıyor. Toplumun adalet ve hakkaniyet duygusunun böğrüne tekmeler iniyor.

Öyle bir ülke düşünün ki, silâhlı kuvvetleri hemen her tür silâhsız işle de uğraşıyor. Politikaya karışıyor, giyim kuşama karışıyor, üniversitelere karışıyor, eğitime karışıyor, tarihe karışıyor. İskeletler çıkıyor bir bir, araziden, yeraltından, bodrumlardan, kuyulardan, yol kenarlarından. 1915, JİTEM, Güçlükönak, Musa Anter, üç sendikacı, iki sevgili. Öldürmek yetmiyor; anıları ve nâşları üzerinde tepinmek isteniyor. “Sözde soykırım” dezenformasyonu çerçevesinde bir sözde-belgesel yaptırılmış. MEB bütün okullarda gösterilmesini emrediyor. Bu nasıl bir fütursuzluk, nasıl bir yüreği nasır bağlamışlık ? Onur zindanda, namus zindanda. Çıgıllıklar

yükseliyor.

Susurlukçu İbrahim Şahin 300 kişilik bir özel tim kurmaya girişiyor. Üstelik, uzunca aydın listeleri de çıkartıyor, muktedirlerin “vatan haini” saydığı. Savcılık ifadesinde, emrin en üst komuta kademelerinden geldiğini söylüyor. *Radikal*’in bütün yaptığı, bu ifadeleri yayınlamak. Müthiş bir azar işitmekle kalmıyor; Genelkurmay akreditasyonu da iptal ediliyor. İbrahim Şahin’in sözünü ettiği telefon konuşmaları yalanlanıyor. Derken, bir generalle konuşmasının kaydı ortaya çıkıyor. Başlamış ama sonra Genelkurmayın güvenli hattına geçmişler. Bizimle alay ediliyor.

Medyanın her hizaya getirilişinde, Kontrgerillacıların özel çubukları bir kere daha trampet çalıyor, ince kemiklerimizin üzerinde. Parmak sallayıp “doğru yerde” durmamızı ihtar ettiklerinde, oramıza buramıza yeniden elektrik bağlanıyor. Gazeteler sustuğunda, kamu vicdanının ırzına geçiliyor.

Vallejo’nun yağmuruyla başladık, Nâzım’ın yağmuruyla bitirelim.

Serez çarşısı [değil, basın] *dilsiz*. / *Serez çarşısı* [değil, televizyonlar] *kör*. / *Havada görmemenin, konuşmamanın kahrolası hüznü*. / *Ve Serez çarşısı* [değil, tekellerin yayın koordinatörleri] *kapatmış elleriyle yüzünü*. / *Yağmur çiseliyor*.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Vicdanı kara

Halil Berktaş 21.02.2009

(Not 1 : Simon Schama, *Dead Certainties*’in <1991> ikinci bölümünde, 1849’da Harvard’da işlenen bir cinayeti inceler. Dr George Parkman, hekim, varlıklı bir mülk sahibi, arazi spekülâtörü ve tefecidir. Kimya profesörü John Webster ise Parkman’a borçlanır ve borcunu ödeyemez. Bir münakaşa sırasında alacaklısını öldürüp cesedini parçalar ve sobasında yakar. Yakalanır, yargılanır ve idam edilir.)

(Not 2 : Mahkemede John Webster’ı arkadaşı Ned Sohier savunur. Parlak bir avukattır Sohier. Ne ki, jüriye hitabında çok büyük bir hatâ yapar. Asıl niyeti kanıt yetersizliğinden yüklenmektir, iddia makamına. Ancak kendini tutamaz; önce, *manslaughter* ile *murder* arasındaki ayırma ilişkin uzun bir konferans verir. Savcı Clifford rahatlar o anda. Sohier kendini ve müvekkilini çıkamayacakları bir tuzağa düşürmüştür. Zira hem Webster’ın Parkman’ı öldürmediğini, hem de Webster’ın *murder*’dan değil *manslaughter*’dan yargılanması gerektiğini aynı anda savunmak mümkün değildir.)

Demiştim ki : Doğu Perinçek Ergenekon dâvâsında çok fazla şeyi birden yapmaya çalışıyor. Bu da kendisini içinden çıkılmaz çelişkilere sürüklüyor.

Adım adım gidelim. Doğu Perinçek’in 1980’lerin sonlarında Kürt sorununda “ultra” bir dönemden geçtiği apaçık ortada. Bu, onu Bekaa Vadisi’nde Öcalan’la buluşmaya, karşılıklı gül alıp gül vermeye, gerilla birliklerini

teftiş etmeye kadar götürdü. Ne ki, HEP 1991 seçimlerinde Sosyalist Parti'yle değil SHP ile ittifakı tercih edince, bu flört derhal sona erdi. Ama tabii Perinçek'in tamamen Türk milliyetçiliğine dönmesi ve militarizmin kanadı altına girmesi, ancak 1990'ların ortalarında gerçekleşti. Anahatları itibariyle, Çiller-Güreş ortaklığının PKK'ya karşı başlattığı "özel savaş"a denk düştü. Spesifik ayrıntılarını ise henüz bilmiyoruz, belki hiç bilemeyeceğiz. Ne oldu, o son hapishane döneminde ? Bunu belki birkaç nesil sonrasının özgür tarihçileri, geleceğin demokratik Türkiye'sinde halka açılacak yeni arşivlerden hareketle yazabilir.

Şimdi birincisi. Perinçek mahkemede, hem derin devlete "vatan savunması" hizmeti sunuyor, hem (devrimci ?) siyasî çizgisinin sürekliliği ve tutarlılığında ısrar ediyor, hem de PKK'yla ittifak arayışının yarattığı sıkıntıyı aşmaya çabıyor. (a) Bu sonuncu doğrultuda, Öcalan ile röportajından devletin çok yararlandığını (bunun kendisine yüksek rütbeli subaylarca söylendiğini), bir masumiyet ve hattâ hizmet ölçütü olarak ileri sürüyor. Ama aynı zamanda (b) Öcalan'ı, bu ziyaret sırasında çekilen resimleri devlete intikal ettirmekle suçluyor. Başka bir deyişle, PKK liderinin devletle gizli işbirliği (ya da tersten, devletin PKK lideriyle gizli işbirliği) içinde olduğunu imâ ediyor. Böyle bir şey olabilir mi ? Aynı kişi, aynı anda hem (a) hem (b)'yi savunabilir mi ? Öcalan'ı ziyaretinden devletin ve ordunun yararlandığını söylemek ile, Öcalan'ı bu ziyaretin ayrıntılarından devleti haberdar etmekle suçlamak, ne kadar bağdaştırılabilir ?

İkincisi. Bizler 1980'lerin ikinci yarısına kadar Doğu Perinçek'le beraberdik, aynı partideydik. 1987-88 yıllarında yollarımız ayrıldı. Bunun en belirgin nedeni, Solda Birlik sorunuydu. Diğer bazı *capoistorico*'lar gibi Perinçek de birleşme çabalarına düşman kesildi. Birleşme sürecini sabote etmek için, ideolojik bakımdan saf ve türdeş, tek çizgide birleşmiş "çelik çekirdek" fikrine rücu etti. "Çelik çekirdek" gerekliydi, çünkü Türkiye'de "devrimci kriz" vardı. Türkiye'de "devrimci kriz" vardı, çünkü artık "dağlarında gerilla var memleketimin." PKK bir "devrimci kriz" etmeniydi. Birleşik bir sol parti onun için yanlıştı. Kapıdaki "devrimci kriz"e sırt çevirip reformculuğa batması mukadderdi.

Bu ayrışma sürecinde, şahsen benim böyle bir solculuktan sıtkım sıyrıldı. Aktif politikayı terkedip bilim ve düşünce hayatına döndüm. Yirmi yıl oluyor. Madalyonun diğer yüzünde, o "devrimci kriz" tahlillerinin zorakiliği, uydurukluğu zamanla netleşti. O zamanın "devrimci"leri neo-Atatürkçü "çelik çekirdek"lerinde Susurlukçularla birleşti. Bütün bunları bir tarihçi olarak anlıyorum ve anlatabiliyorum da... Havsalamın almadığı bazı şeyler var, gene de.

Bölünme kavgaları sırasındaki gergin toplantılardan biriydi. Ben hem "devrimci kriz"i reddediyor, hem de PKK'nın temsil ettiği Kürt milliyetçiliğine soğuk bakıyor, bundan bir hayır gelmeyeceğini söylemeye çalışıyordum. Derinleşen bir hezeyan ortamında, topa tutuluyordum –tutuluyorduk- bu yüzden. Doğu Perinçek işte bu bağlamda çıktı ve "Her Kürt gerilla öldürüldüğünde Halil içten içe seviniyor" dedi.

Pis bir sözdü; bile bile söylenmiş bir yalandı; içerdiği kötülük, kötücüllük düzeyini ölünceye kadar unutmayacağım. Ama belki sarfedenin ummadığı, tahmin etmediği bir etkisi oldu benim üzerimde. Ânı kazanmak uğruna böyle yöntemlere tevessül edenlerin yapmayacağı yoktur, diye geçirdim içimden. Yılların duygusal bağlılığı bir anda yıkılıverdi.

Gene de sormadan edemeyeceğim : Alt tarafı küçücük bir fraksiyonda iktidar uğruna, rakiplerini "her gerilla öldürüldüğünde sevinmek"le suçlayabilen bir adam, Abdülkerim Kırca'ları kahramanlaştırma noktasına nasıl geldi ? Kimin vicdanı bu kadar kara olabilir ?

Yoksa bu da mı bir devlet projesiydi ?

Davos'tan, Türk ve Kürt çocuklarına

Halil Berktaş 26.02.2009

Türkiye düzlüyor insanı. Öyle bir konformizmi var. Ertuğrul Özkök'ün bir zamanlar sezdiği gibi, burası bir bakıma son Demirperde ülkesi. Siyasal çoğulculuğun ideolojik tekelciliği zorlaması henüz çok yeni. Ve nereye kadar gidebileceği belli değil. Bütün bürokratlar. Politikacılar, parti başkanları, hattâ başbakanlar ve cumhurbaşkanları. Öğretmenler ve öğrenciler. Herkes bir şekilde hizaya getiriliyor.

Madalyonun diğer yüzünde, demokratlarını, muhalif köşe yazarlarını da birbirine benzetiyor Türkiye. Aşıkâr olanı yazmaya zorluyor. Yaptığımız mâlumu ilâm. Saat başı birkaç felâket çıkageliyor. Hem yeni, hem hiç değil. *Plus ça change, plus c'est la même chose*. Sanki her gün, Nâzım'ın "Ellerinize ve Yalana Dair"inden çeşitlemeler üretiyoruz.

(Not 1 : 1950'ler Amerika'sında bir şantiye. Öğle paydosunda işçiler yemek kutularını açıyor. Joe ile Bill yanyana. Joe sandviçlerine bakıp "Lânet olsun, krem peyniri" diye söyleniyor. İkinci gün aynı şey. Üçüncü gün aynı şey. Dördüncü gün Bill dayanamıyor : "Neden karına krem peynirinden nefret ettiğini söylemiyorsun ?" Joe'nun cevabı : "Hangi karı ? Ben evli değilim. Sandviçlerimi kendim yapıyorum.")

İşte bu sefer de (a) memleketimin çocukları; (b) memleketimden iftiralar; (c) memleketimden hukuk manzaraları. Her hafta iki atımlık barutum var. Çiçeği burnunda "hakaret ve iftira hukuku"muza (bkz Baskın Oran) sıra gelir mi acaba ? Gelecek Perşembe-Cumartesi'ye neler çıkar, kimbilir. Olsun. Çocuklardan başlayacağım. Daha doğrusu Davos'tan başlayıp çocuklara geleceğim.

İsviçre'de olanı herkes biliyor. Hemen söyleyeyim : O ânın, o olayın ölçüleri içinde ben başbakanı destekliyorum. Şirretlik Peres'in yaptığıdır. Terbiyesizlik David Ignatius'un yaptığıdır. Recep Tayyip Erdoğan'ın yanıtının ise önceden planlanmış bir "show" ile alâkası yok. Kızdı, çıktı gitti. Sahici bir reaksiyondur. Bırakalım diplomatik bir paneli, bir hükümet başkanını. Akademik bir toplantıda, bir oturum başkanı benim sözlerimden hoşlanmadığı için süremi kısmaya ve sonra omuzumdan çekştirip susturmaya kalksa, ben de aynı tepkiyi gösteririm doğrusu.

Ve yeri gelmişken ekleyeyim : İsrail'in fütursuzluğu ve İsrail'in her yaptığına göz yumanların iki yüzlülüğü de yetti artık. Bu *die-hardism*'dir ki Filistin ve Ortadoğu sorununu dünya barışının karşısındaki en büyük tehdit haline getirdi. Birisinin yaygın hissiyatı olduğu gibi dile getirmesinin zamanıydı. O Yunan gazetesi gibi ben de "oh" dedim içimden. Yahudi düşmanlığını kınayan bildirilerin altına imza atarken, kendi çapımda bir küçük karar daha aldım. Benim için Güney Afrika'daki *apartheid* rejimiyle İsrail'in pek farklı kalmadı. Durum, Türk resmî ideolojisinin geçmişteki Ermeni soykırımını inkâr etmesi gibi de değil. Bu, adetâ şimdi, bugün, şu anda cereyan eden bir soykırım. Aynen Güney Afrika'daki gibi, çok ciddî uluslararası yaptırımlara ihtiyaç gösteriyor.

İsraili öğrencilerim var; benim için bütün diğer öğrencilerden farksız. Dersler ders ölçüleri, bilim ölçüleri içindedir. Günlük politika giremez. Şu veya bu pozisyonun militanlığına, dolayısıyla kutuplaşmaya izin verilemez. Ders dışında da, bütün görüşlerine saygı duyarım. İsrail'in harika "yeni tarihçi"leri var. Onlar benim arkadaşım, kardeşim. Eleştirel duruşumuz aynı. Duyarlılıklarımız aynı. Ülkelerimizin kuruluş efsanelerine yaklaşımımız aynı. Hayallerimden biri, *The Ethnic Cleansing of Palestine*'ı yazan –ve bedelini ödeyen– Ilan Pappé

ile birlikte, dünyanın bir yerinde paralel bir ders vermek. Böyle bağlantılarla, son on yılda Tel Aviv'e, Beersheva'daki Ben Gurion Üniversitesi'ne çağrıldığım oldu. Gittim, konuştum. Ama bundan sonra en yakın dostlarım da çağırırsa gitmeyeceğim. Bu, benim kendi vicdanımla ilgili bir mesele. Her şeyi şiddetle çözme politikası sürdürükçe, İsrail'de ancak –hani meselâ- İsrail'i kınama konferanslarına katılabilirim.

Benim sorunun AKP liderliğinin Davos'taki değil Türkiye'deki tavrıyla. Bunları birbirinden ayırmak şart. Böyle bir tutarsızlık uçurumu nasıl aşılar ? İki pozisyonun hangisini esas alacak, diğerini ona uyarlayacaksınız ? "Bak, sen Türkiye içinde bunları söylüyor ve yapıyorsun, öyleyse Davos'ta yaptığın geçersizdir" mi diyeceğiz ? Yoksa, Filistinli çocuklara yapılanları eleştirdiğine göre, Türkiye çocuklarına yapılanlara da karşı çıkmaya mı çağıracağız ?

(1) İmzaladığım bir bildiriden özetliyorum : Bugün 13-18 yaş arası 250'den fazla çocuk, Türkiye Cumhuriyeti'nin de imzalamış olduğu BM Çocuk Hakları Bildirisi'ne aykırı olarak yargılanıyor ve hapis yatıyor. Bu ayıbın temelinde, 2006'da çıkarılan Terörle Mücadele Yasası'nın 9. ve 13. maddelerinin *bu bağlamda* çocukları yetişkin sayması var. Dolayısıyla "terörist" olarak damgalanan çocukların kimisine 23 yıla yakın ceza istenebiliyor. Ve TMY'nin bu halinden, başbakanın (mealen) kadın-çocuk anlamam söylemi sorumlu.

(2) Bu, çocuklar üzerindeki fiziksel şiddet. Bir başka cephede ise MEB –kendi inisiyatifiyle veya yukarıdan talimatla, ne farkederek- Genelkurmayın hem de bir Ergenekon sanığına yaptırttığı *Sarı Gelin* sözde-belgeselini bütün okullara yolluyor. Bu da çocuklar üzerinde dehşet verici bir manevî şiddet uygulaması.

Onların ruhuna tecavüz ediyor, *bir çocuktan bir katil yaratan karanlık*.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

MEB, Sarı Gelin, kalaşnikoflar

Halil Berktaş 28.02.2009

Bir insan ömrüne neler sığabiliyor. 12 Mart'ta Mamak'ta hapisteyiz. Dış dünyayla bağlantı çok önemli. Ne okunabilir, ne geçebilir sansürden ? O yıllardan birçok kitabım, annemin veya Neyyir'in yazdığı "4. Koğuş" ya da "Arka Hücreler" ibaresiyle birlikte cezaevinin "Görüldü" damgasını taşır. Hem özel, hem değil. O nesilden kim bilir kaç kişinin kütüphanesi aynı durumda ? Geceleri Pekin ve Tiran radyolarını dinliyor, yazıyor, çoğaltıyoruz. Yeryüzünde bir yere ait olmak, yeşil bir dala tutunmak... *Weekly Guardian* ve *Le monde diplomatique* de geliyor. Latin Amerika'da diktatörlükler (başta Şili). Hindicini'de savaş dorukta.

Vietnam üzerine çok film çevrildi sonradan. *Platoon*'ların, *Heart of Darkness*'ların yerini, ABD'nin suçluluk hissi geçtikçe, *neo-con*'luğun *Rambo*'ları aldı. Zalim Kuzey Vietnamlı nöbetçilere, onların tepesindeki sadist Sovyet subaylarına karşı (Abdülkerim Kırca misali) bir Sylvester Stallone. Halksız bir *stuntman*'ler mücadelesi.

Oysa 1960'lar ve 70'ler bu uyduruk şematizme alabildiğine yabancıydı. 1973'ün *Le monde diplomatique*'lerinden birindeydi, çok iyi hatırlıyorum, Güney Vietnam'daki toplama kampları hakkında uzun bir makale. "Kaplan kafesleri"nde iki büklüm, insanlık dışı koşullarda yaşayan gerçek mazlumlar, kadın-erkek, çoluk-çocuk, Nguyen Van Thieu rejiminin muhalifleriydi. *LMD*'de –Fransız muhabir ve yerel muhbirlerin verdiği bilgiler temelinde- işkencenin sürekliliği vurgulanıyordu. Annesini konuşurmak amacıyla küçük bir bebeğin

eline çivi çakılıp da canhıraş feryadı duyulduğunda, bütün hapishanenin nasıl “Çocuklara işkence yapmayın !” (*Ne torturez pas les enfants*) diye bağırdığı anlatılmaktaydı.

Fransızcadan çevirirken benim de içimden bir çığlık kopmuştu ve bu, çok istisnâî idi, o zamanki halim açısından. Anlatmaya çalışayım. Düşünüyorum ki, yaşıma göre de çok hamdım, eksik ve güdüktüm, 20'lerimin ortasında. Hayata ve insanlara soyut kategoriler içinden bakıyordum : emekçiler ve sömürenler, ezenler ve ezilenler, burjuvazi ve proletarya. Aşırıya vardırılmış bir sınıfsal determinizm, birey ve bireysel sorumluluk hissini de ortadan kaldırıyordu. Adetâ tepeden tırnağa teori kesilmişti; teori vardı, ahlâk yoktu; ya da mevcut ahlâk parçacıkları dahi “proletaryanın ahlâkı” üzerinden teoriye kanalize oluyordu.

Nitekim bu yüzden, darbe ve zulüm aygıtına çok da fazla kızamıyordum. Aşk gibi öfke de kişisel bir duygu. “Amerikan emperyalizminin işbirlikçisi faşist generaller çetesi” türü formüller hakiki bir öfkeyi yansıtmıyordu. Oysa çocukluğumda çok kızmıştım, babamı tutuklayanlara. Sonra ilk gençliğimde de her türlü yalana ve haksızlığa kızmaya devam ediyordum. Derken kollektif politizasyon ve politik kollektivizasyonla birlikte bu vicdanî boyut zayıflayıp sönmeye yüz tuttu. Kontrgerillada bile değil, ancak askerî mahkeme karşısında biraz canlandı. Ama kendimi asıl şimdi, aktif sol siyaseti bıraktıktan yirmi yıl sonra, farklı hissediyorum.

Bugün, örneğin militarizme, ulusalcılığa, Ergenekonculuğa, medyadaki uzantılarına; Türkiye'nin yüzeydeki ve derindeki gerçekliği arasındaki uçuruma; resmî medeniyet görüntüsü ardında, bilimi, özgürlüğü, demokrasiyi sessizce boğmak için yapılanlara; sonra da bunu gizlemek için göz göre göre susan veya yalan yazan her türlü *namussuza* –bu sözcüğü seçerek kullanıyorum; namus ve namussuzluk çok önemli oldu benim için- eskiden hiç duymadığım derecede net, güçlü, kişisel, ahlâkî bir tepki duyuyorum. Ufkumda daha çok *iyi* ve *kötü* insanlar var; bu sıfatlara artık çok başka bir gerçeklik atfediyorum. Hep aynı haleti ruhiye içinde, Nâzım'ın “herkes yalan söylüyorsa, / elleriniz balçık gibi itaatli, / elleriniz karanlık gibi kör, / elleriniz çoban köpekleri gibi aptal olsun, / elleriniz isyan etmesin diyedir” mısralarında da, benim duyduğuma, anlatmaya çalıştığıma benzer sahici bir öfkenin, içsel bir acının varlığını seziyorum.

Onun için, diyorum, 1973'te Güney Vietnam'ın “kaplan kafesleri”nde çocuklara yapılanlar karşısında altüst oluşum, bugünkü halime uygundu da biraz çizgi dışıydı, beklenmeyebilirdi geçmişteki o yabancından. İçimde böylesine yer etmesi başlı başına anlamlı. Henüz baba da değildim üstelik. Yıllar geçti, kendi kızlarım doğdu. Olmadık anlarda aklımdan geçti (geçiyor), zulüm görmeleri, eziyet görmeleri ihtimali. Dinsizim. Ama bizim yaşadıklarımıza maruz kalmamalarını dileyebileceğimi bilsem, sırf bu nedenle inanabileceğim bir tanrıyı arardım.

Ve gene onun için, çocukları tutuklayıp içeri atanları, yetişkin gibi yargılayıp cezalandıranları nasıl affedemiyorsam, aynı şekilde, çocukları hangi dâvâ için olursa olsun araçsallaştıranları, seferber edenleri, ön safa sürenleri de –ister Filistin'de, ister Diyarbakır'da- kitleleşme koşullarının olanca vahşiliğine karşın affedemiyorum.

MEB de aynı şeyi yapıyor, *Sarı Gelin*'le. Bir yalanı pekiştirmek uğruna, büyüklere ait korku ve düşmanlıkları çocuklara yüklemeye kalkmayın. Bu, çocukları ruhen sakatlamak demek. Afrika'nın savaş ağalarının, milis ordularına kaydettirip boylarından büyük kalaşnikof taşıtmasından ne farkı var ?

Ama zaten amaç da bu değil mi ? Ha mavzer, ha kalaşnikof. Geçmişin ve geleceğin Teşkilât-ı Mahsusa'larına “ordu-millet”ten asker yazıyorlar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yalan ve uygarlık

Halil Berktaş 05.03.2009

Nicedir yazacaktım; şimdi denk düştü. "Sözde soykırım" yalanı ve son olarak MEB'in *Sarı Gelin* talimatını savunmaya/gizlemeye yönelik peş peşe yalanlar, beni genel olarak yalan kavramıyla birlikte, gecikmiş bir eleştiriye de götürdü.

Ekonomi Politik köşesinde Cemil Ertem, 27 Haziran 2008 tarihli yazısına *Barbar yalan söylemez* başlığını koymuş. Devam ediyor : "'Barbar yalan söylemez' : Hikmet Kıvılcımlı der bu sözü. Yani [vurgu benim –HB] açlıktan ayağa kalkan, artık gemi aza alan yalan söyleyemez. Çünkü kaybedecek bir şeyi yoktur."

Çok yanlış. Birkaç nedenle. Birincisi, asıl büyüğü : Cemil Ertem "barbar"lığı kestirmeden açlık ve yoksulluğa eşitlediği için. İkincisi, gene aynı yoksulluğu (ya da ezilen emekçi kitlelerinden olmayı) yalanla bağdaşmaz saydığı için. Üçüncüsü, bütün bunların ardındaki o "barbar yalan söylemez" iddiası, hayli tartışmalı olduğu için.

Tek tek bakalım. Ertem'in Hikmet Kıvılcımlı'dan aktardığı sözün entellektüel veya teorik bağlamı, sınıflı ve devletli toplumların zengin-yoksul kutuplaşmaları değil, sınıfların ve devletin ortaya çıkmasından önceki insanlık haline ilişkin bir paradigma. Marksizmde bu aşamanın genel adı "ilkel komünizm". Ama yerine göre "barbarlık" da denebiliyor. 19. yüzyıl antropolojisinde "vahşet" (*savagery*), avcılık-toplayıcılık (*hunting and gathering*) biçimlerini; "barbarlık" (*barbarism*) ise ilk çiftçi veya erken tarımcıları (*early farmers*) ifade ediyordu. Bu kategoriler, Morgan'ın Amerika yerlilerine ilişkin araştırmaları aracılığıyla, Engels'e yansdı. *Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni*'ninde barbarlık, devlete sıçrayış ânından hemen önceki (faraza, Kavimler Göçü'nün Germen kabilelerinde somutlanan) momente dönüştü. Dolayısıyla bir anlamda, kendini izleyen (ve ortadan kaldıran) uygarlığın zıddı –ya da uygarlık, barbarlığın zıddı oldu. Uygarlığın yadsıdığı yaşam tarzı anlamında barbarlık, o noktadan geçmişe doğru genişletilerek, yüz binlerce yıllık klan-kabile yaşantısının tamamını kucaklar hale geldi.

Tabii bu sadece pozitif değil, aynı zamanda ve çok kuvvetle normatif bir kavramlaştırmaydı : Barbarlık ya da ilkel komünizm, beğenilen, arzulanan bir çeşit üstün insanlığı simgeliyordu. Kabile toplumunun mensupları henüz devlet ve özel mülkiyet tarafından ifsâd edilmemiş, (güya) tamamen özgür ve eşitlikçi, doğayla uyumlu ve kendi kendileriyle barışık, cesur, âdil, soylu, temiz ahlâklı, "birimiz hepimiz için, hepimiz birimiz için" düsturunu bilfiil yaşayan insanlardı. Ve madem insanlığın geçmişinde böyle bir "ilkel komünizm" vardı, geleceğinde de olabilirdi. Ya da şöyle diyelim : özel mülkiyet, sınıflar ve devlet ezeli olmadığına göre, ebedî de olmayabilirdi. İlkel komünizmi çeşitli özel mülkiyet düzenleri yadsıyordu. Bunların sonuncusu olan kapitalizmi ve kapitalizmin şahsında bütün özel mülkiyet düzenlerini de sosyalizm/komünizm yadsıyacak; böylece "inkârın inkârı" (*negation of the negation*) üçlemesi tamamlanmış olacaktı. Marx ve Engels sosyalizmin "bilimsel" (?) kaçınılmazlığını sadece kapitalist üretim tarzının iç çelişkilerinden ve proletarya-burjuvazi karşıtlığının keskinleşmesinden değil, aynı zamanda böyle makro-tarihsel, hattâ supra-tarihsel, tarih-üstü, aşkın

(*transcendental*) bir kurgudan türetiliyorlardı.

Aslında bu idealizasyon Marksizmle başlamamıştı; kökleri çok daha gerilere dayanıyordu. En belirgin biçimiyle Hristiyanlıkta, "yitik cennet" fikri çok önemliydi. Adem ile Havva yaşadıkları cennet bahçesinden (*Garden of Eden*) günahı tanındıkları için kovulmuştu. Ortaçağ köylü isyanlarında zaman zaman satha çıkan eşitlik özlemi bu Hristiyan inanışıyla örtüşüp birbirine karışıyor; Lollard papazı John Ball, 1381'deki ünlü (ve son) vaazında "Adem toprağı işler ve Havva iplik eğirirken beyler yoktu, kimse bey veya soylu değildi" diyebiliyordu : *When Adam delved and Eve span, who was then the gentleman ?*

İnsanın düşüşü ve sonra tekrar yükselişini, İngiliz Devrimi'nin kör şairi, inatçı cumhuriyetçisi Milton büyük epiklerinde işledi (*Paradise Lost* ve *Paradise Regained*). Aynı 17. yüzyıl, ilk "toplum sözleşmesi" teorilerinin inşasına da tanık oldu. Milton'ın biraz öncesinde Hobbes, *Leviathan*'ında; Milton'dan biraz sonra ise Locke, *Second Treatise on Civil Government*'ında, farklı biçimlerde de olsa bir "tabii hal" veya "doğa hali" (*state of nature*) varsayımından yola çıktı. Hobbes'a göre "doğa hali"nde insan "yalnız, acınası, kötü, hayvanca ve kısa" bir hayat sürmüş olmalıydı. Buna karşılık Locke, kısmen Hristiyan inanışı doğrultusunda, insanların akliselime uygun davranıp birbirine zarar vermekten kaçındığı, daha özgür bir âlemi düşlüyordu.

Bu fikir Hume ve Rousseau aracılığıyla Aydınlanma'ya uzandı. 18. yüzyılda bir "ilkelcilik" (*primitivism*) kültü gelişti. Uygarlığın etkileriyle kirlenmemiş "soylu vahşi" (*noble savage*), evrensel bir insanlık özünün en iyi timsali sayıldı. Temelde "iyi"ydi, yalındı, sadeydi bu bozulmamış insan : mâsumdu, cömertti, bencillikten uzaktı. "Doğal" bir zekâya, eğitim görmemiş bir irfana sahipti (dikkat : 20. yüzyıl başı Türk milliyetçiliğinin, Anadolu köylüsünün "arif"liği söylemi de, Batı düşüncesini içselleştiren Türk milliyetçiliğinin kendi "soylu vahşi"lerimizi, "saf Türk"lerimizi arayışını yansıtır). Konumuz açısından en önemlisi, lüks nedir bilmediği için fiziksel sağlığı yerinde olduğu gibi, uygarlıkça kısıtlanmadığı için manevî sağlığı da yerindeydi : doğrucuydu; yalan nedir tanıımıyordu.

İşte Marx ve Engels'in "ilkel komünizm" hipotezi, Doğu Akdeniz'in büyük tektanrı dinlerinden "burjuva" (?) siyasal düşüncesine ve Aydınlanma'ya uzanan böyle bir gelişme çizgisi üzerinde yer alıyordu. "Barbar yalan söylemez" iddiası da yoksulluğa indirgenebilecek bir maddî determinizmin değil, bu "bozulmamış insanlık" tahayyülünün bir parçasıydı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yalan, uygarlık ve Türkiye

Halil Berktaş 07.03.2009

Günümüz tarihçiliğinde ne "ilkel komünizm" kavramına yer var, ne de insanlığın kaçınılmaz geleceği olarak sosyalizm veya komünizme. İkincisi zaten pratikte çöktü. Ayrıca çağdaş sosyal bilimciler, geçmişe ilişkin gözlemlerden hareketle varsayılan sebep-sonuç ilişkilerinin ileriye projeksiyonunu asla kabul etmiyor. Daha önce en az bir kere yazdığım gibi (*Okuma Notları*, 30 Ağustos '08), bunun temelinde insanın "eksik programlanmışlığı" yatıyor. Zaman içinde bir noktada karşılaştığımız koşul ve sorunlara ne tepki vereceğimiz de hayli belirsiz, bunların sonuçlarının ne olacağı da. Tek bir şey söyleyebiliyoruz : bilim ve teknoloji ilerliyor; toplum karmaşılaşıyor. Bu anlamda bir gelişme (*development*) söz konusu. Ama artık bunu, spesifik bir sosyo-politik formasyona gidiş şöyle dursun, genel olarak tekâmül (ilerleme, *progress*) biçiminde okumak dahi

zorlaşıyor.

Buradan insanlığın başlangıcına dönersek, tabii gelecekte bir (olgun) komünizm postüle edememek, o komünizmin "primitif" halini geçmişe yansıtmayı –ya da geçmiş, olmayan bir geleceğin aynasında düşlemeyi- büsbütün olanaksız kılıyor. Kaldı ki, ampirik bulgular da böyle bir "altın çağ" hipotezine pek yatkın değil. Evet, özel mülkiyet, sosyal sınıflar ve devlet ezelden beri mevcut değil. Bu anlamda, 19. yüzyıl ortalarında sırf Marksizmin taşıyarak çıkageldiği bazı yaklaşımlar, bugün sosyal bilimlerin tamamına mal olmuş durumda. Öte yandan hiçbir şey devlet-öncesi toplumları birer yeryüzü cenneti gibi teorileştirmeye cevaz vermiyor. Marx'ın kendisi de kırsal hayatın "eblehleştirici" yanını pekâlâ görmüştü. Nitekim köylülükten pek de hoşlanmıyordu ki bu, biraz kurcalandığında, "ilkel komünizm" önermesinde geriye doğru büyüyen bir çatlak yaratır. Geçelim. Kuzey Amerika kıızılderililerinde işkencenin, Aztek ve İnka'larda canlı insan kurban etmenin, Germenlerde köleliğin, Batı Afrika'da köle ticaretinin varlığını ne yapacağız ? Doğru : antropoloji yatay ve dikey ilişkileri; "karşılıklı yardımlaşma" (*self-help*) ile bir emir ve kumanda hiyerarşisini; "odaklanmamış, yaygın" (*diffuse*) toplumsal iktidar türleri ile konsantre devlet iktidarını birbirinden ayırıyor. Bu çerçevede, "güçlü adam"lar (*big men*) ile "şef" ve "şeflik"ler (*chiefs, chieftoms*), Engels'i izleyerek Kuvilcım'ın idealize ettiği "barbarlık" dünyasının her köşesinde var. Nerede yok ? Belki, çok daha uzak geçmişte ? Ne kadar uzak ? Hayvandan insana geçiş süreci kadar mı uzak ? Ama en ileri hayvan türlerinde, yüksek maymunlarda, babun ve şempanzelerde de hep "alfa" liderlerin varlığını gözlenebiliyor.

Gelelim, yalanın özel mülkiyet, sınıflar ve devlet ile ilişkilendirilmesi, dolayısıyla "barbar"lığın yalandan tenzih edilmesine. Bir ilk kestirim olarak, şu kadarı söylenebilir : yalanın her çeşidi, asıl uygarlık zemininde çoğalıyor. Lâkin bir kere daha, bunun zıddını söyleyemeyiz : "barbarlık" yalansız değil; yalan uygarlıkla başlamıyor. Yalanın içeriği ya da toplumsal kullanım alanları açısından, avcı klan ve kabileler arasındaki ilişkiler yeterince girift. Hayvan sürülerinin yeri ve büyüklüğü, klanımızın veya başka klanların mevcudu, niyetlerimiz, güzergâhımız, kendimize özgü (reel veya büyüsel) tekniklerimiz, hep gerçeğin saklanması veya değiştirilmesine konu olabilir. Fakat galiba burada içerikten önemli olan, *kapasite* : insan zihninin yalan söyleyebilecek, söylemeden önce düşünebilecek kabiliyete ulaşması. Zira yalan, bir çeşit soyutlama. Bir dolaysız gerçeklik var, bir de zihnimiz. Eğer zihnimiz dolaysız gerçekliği aynen kaydetmek ve bildirmekten öteye geçemiyorsa, yalan ortaya çıkamaz. Buna karşılık, ancak zihnimiz dolaysız gerçekliğe alternatif "gerçeklik"ler hayal edebiliyorsa, yalan vücut bulabilir. Bu da kendi benliğimizi, zihnimizi dolaysız gerçeklikten ayırabilmeyi; bedensel varlığımızı doğanın bir parçası gibi düşünmemeyi gerektirir.

Jean Auel, Fin asıllı Amerikalı bir amatör antropolog. Sıkı bir bilgi ve araştırma temelinde, 25,000 yıl önce geçen romanlar yazıyor. *Earth's Children* (Yeryüzünün Çocukları, ya da Toprağın Çocukları ?) dizisinden çıkan beş kitabı, 1980'den beri çeşitli dillerde 34 milyon satmış. Ayla ve Jondelaar adında iki Cro-Magnon insanını son buzul-arası çağda, Avrupa'da dolaştırıyor, çeşitli maceralara sokup çıkarıyor. Aşk ve seks eksik değil. Yani bir prehistorik pembe dizi boyutu da var. Eh, olsun o kadar. Yıllardır okuyor, öğrencilerime sık sık tavsiye ediyorum. Çok ufuk açıcı deneylere giriyor. Okuyucusunu "ilkel insan"ın beynine sokuyor; çevresine onun gibi bakmasını, onun gibi düşünmesini sağlıyor.

Bunlardan biri, yalanla ilgili. Üçüncü ciltte (*The Mammoth Hunters*, 1985) kahramanlarımız Güney Rusya steplerinde dolanırken bir mamut avcıları klanına rastlar. Klanın büyücüsü (totemizm çerçevesinde, totem-hayvanın adını taşıyan) Mamuti, Ayla ve Jondelaar'ı yeraltı yerleşimine buyur etmeden önce esaslı bir sorgudan geçirir. Bu arada, kendi sorularının içine şaşırtmaca ve sinema amacıyla yanlış bilgiler katar. Ayla bunu farkedip duraksar. "Şaka"yı da tanımaktadır, "efsane"yi de. Ama bu farklıdır. Hem ciddidir. Hem de doğru gibi ama doğru değildir. –Jean Auel, yalanla ilk defa karşılaşan bir *Homo sapiens sapiens* dişisinin bocalamasını,

karşısındakinin niyetini anlama, beden dilini okuma çabasını olağanüstü bir duyarlılıkla kurguluyor. Tabii bu arada "barbar yalan söylemez" naifliğini de berhava etmiş oluyor.

O gün bugündür, yeryüzünde yalan mevcut. Çağımızda da, kuşkusuz her ülkede, politikada ve kamusal alanda bir miktar yalan söyleniyor. Dolayısıyla yalan, Türkiye'ye özgü bir şey değil. Gene de bir ayrıcalığımız var, belki. Medeniyet konusunda çok hassasızdır, malûm. Eğer yalan bir şekilde uygarlığa endeksliyse, çağdaş uygarlık iskalasında çok yukarılarda, belki en tepelerde yer almamız gerekiyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nâzım Hikmet ve Maria Callas

Halil Berktaş 12.03.2009

Bu "yalanlar ülkesi"yle uğraşacaktım, uzunca bir süre. Teorik bir giriş de yapmıştım, "yalan ve uygarlık" konusunda. Sırayla irili ufaklı yalanlardan söz edecektim : Genelkurmay, MEB ve *Sarı Gelin*. Can Ataklı. Ergenekon fabrikatörünün iftiraları.

Ama şimdi ara veriyorum, "çocuklara, bakanlığa ve yalana dair" yazmaya. Obama'nın İslâm âlemine Ankara'dan sesleneceği haberiyle birlikte, bu gazetenin hafta sonu ekindeki Callas dosyası, o klasik "tarihten yapraklar" yaklaşımını cazip kılıyor.

Özlem Ertan, Alfonso Signorini'nin *Çok Gururlu, Çok Kırılgan*'ından hareketle Callas'ın hayatını özetlemiş *Taraf Pazar*'da (8 Mart 2009, s. 18-19). Gözüm 1940'lara gitti hemen. İçimde hafif bir korkuyla. Nitekim bir kere daha aradığımı bulamadım.

"21 Ocak 1941'de Boccaccio'daki Beatrice rolüyle opera sahnesinde boy gösterdi. Temsil, yine Lyric Theatre'ın çatısı altında, Palas Sineması'nda yapıldı. Callas, devam eden dört yıl boyunca *Tosca*, *Tiefland*, *Cavalleria Rusticana*, *Fidelio* ve *Der Bettelstudent* operalarında rol aldı. 27 Ağustos 1942'de Yunanistan'daki Kaftmonos Açıkhava Tiyatrosu'nda *Tosca*'yı ilk kez Yunanca olarak yorumladı."

Peki. 41-42'de Yunanistan'da ne varmış acaba ? Koşullar nasılmış ? Callas 1941'de 18, 1945'te 22 yaşında. Bu dönemde Atina'da neden üç Almanca opera peş peşe sahneye konmuş ?

Nâzım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın Beşinci Kitap'ının II. bölümünde, çok dikkat çekmeyen, sık sık alıntılanmayan bir olay vardır (Adam Yayınları, s. 510-515 arası). Daha önce bir başka vesileyle sözünü etmiştim, bu II. bölümden. 42 yılının bir bahar günü, Akdeniz kıyısındaki "üç nokta şehri"nin rıhtımında sohbet eden üç arkadaştan Çolak İsmail, Nâzım tarafından alabildiğine zalim biri olarak anlatılır : "Domuzuna yığitti. / Yozgat taraflarına jandarma gitti. / Ve Ermeniler kesilirken / kana battı göbeğine kadar" (*Okuma Notları*, 12 Ocak '08; şimdi, *Weimar Türkiye* [Kitap Yayınevi], 57-59).

Derken belli belirsiz bir geçişle, "elli metre kadar ötede"ki "Giritlinin kahvesi"ne geliriz, gece karanlığında Rodos

yerine "Hasan'ın tarlası"na inen bir Alman bombardıman uçağının konuşulduğu (s. 505). Giritli kahveci Rumca bir plak koyar gramofona; yeni çırağı İstanbullu Ramiz ise hem içlenir, şehrini özler, hem geçen kış nasıl açlıktan kırıldığını anlatır (506-509). Bağırarak illâ "Arapça pılâk" emreden jandarma başçavuşu Aziz'in dediğini yapar –zamanının kültürel fay hatlarını böyle birkaç fırça darbesiyle betimleyiverir Nâzım- ve sonra dışarıya çıkıp denize bakar. Ramiz "dehşetli yalnız, / alabildiğine bedbaht"tır.

"Birdenbire gördü gelenleri : / kırmızı kayalıklı burnu dönmüştüler, / iki küçük, / iki siyah tekne. / Sönüktü yelkenleri. / Kürekler perişan inip kalkıyordu suyun üstüne..." Seslenir Ramiz : "Adalardan iki mavna geliyor yine." Kadın, erkek, çocuk, aralarında kundakta bebeler, "elli, elli beşerden yüz kişi kadar" dırlar. "Alaman'dan kaçıyorlar" der, Ali Kiraz; neden diye soracak olan Kadri'ye de fena halde terslenir : "Neden olacak, / baklava börek yemekten bıkmışlar da ondan." Korkunç bir ironidir bu, zira açlık hepsini birbirine benzetmiştir : "... gözleri alev alev / ... yüzleri adeta şeffaf, sarı." Rıhtımda toplanan kalabalık kendi arasında para toplar; ekmek ve yiyecek alıp teknelere ulaştırır. Ramiz bağıra çağıra 25 lira koparır Koyunzâdelerin kâtibinden. Çolak İsmail'in oğlu Ömer de "zevkten titreyen bir hınçla" parasının yarısını verir, babasından üç tekme bir tokat yemek pahasına. Sonra resmiyet (vali muavini, polis müdürü, jandarma komutanı) onları geri gönderir : "Perişan küreklerini çekerek çıktılar limandan. / Ramiz ağlayarak baktı arkalarından."

Nâzım, Alman işgali altındaki Yunanistan ile savaşın dışında kalmış, tarafsız (ya da sözde tarafsız ?!) Türkiye'nin kaderi arasındaki canalcı bir kesişme noktasını yakalamıştır : Nazi talanının yol açtığı kıtlık ve açlık felâketinin doruğa ulaştığı o müthiş 1941-42 yılları. Tam olarak neyin söz konusu olduğunu, Mark Mazower *Inside Hitler's Greece. The Experience of Occupation, 1941-44* kitabında (Yale University Press, 1993, 2001) çok daha bilimsel ölçüler içinde, olanca ayrıntıları, istatistikleri, dipnotlarıyla anlatır.

(Not 1 : BM genel sekreteri Kurt Waldheim'ın 1938-45 arasındaki Naziliğini nasıl gizlemiş olduğu, 1985'teki Avusturya cumhurbaşkanlığı kampanyası sırasında ortalığa döküldü, ama maalesef seçilmesini engellemeye yetmedi. Waldheim Wehrmacht teğmenliğinin bir bölümünü Sovyet cephesinde, büyük kısmını ise Yunanistan'da geçirmiş, üstelik karargâhta istihbarat subaylığı yapmıştı. Buna rağmen ve hiç utanmadan, hiçbir şey bilmediğini; partizanlara karşı girişilen misilleme harekâtından da, Selânik Yahudilerinin kaderinden de hiç haberi olmadığını tekrarlayıp durdu. Tabii bir ölçüde mazurdu, çünkü kendisi ve benzerlerini "vatan savunması" gerekçesiyle doğrudan "kahraman" ilân edecek bir Doğu Perinçek'i bile kalmamıştı.)

(Not 2 : Ama bu mümkün müydü ? Neydi *Führerstaat*'ın içsel realitesi ? Sadece toplama ve ölüm kamplarında değil, günlük hayatın her ânında, yasallık ile yasadışılık arasındaki sınırın tamamen silindiği Nazi imparatorluğunda böyle bir masumiyete olanak var mıydı ? Bu sorular, Mark Mazower'ın çıkış noktasını oluşturuyor.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir genel kriminalizasyon sorunu

Halil Berktaş 14.03.2009

Memleketimden İnsan Manzaraları'nda, Akdeniz'in "üç nokta şehri"ne sığınmak isteyenlerin neden kaçmakta olduğunu Mark Mazower'ın *Inside Hitler's Greece*'inden öğreniyoruz.

İlk Alman birlikleri 27 Nisan 1941 sabahı Atina'ya giriyor. Tesadüfen orada bulunan genç bir Amerikalı, karşı durulmaz bir kuvvet ve kudret hissiyle dolup taşıklarını gözlemiş. Yıllarca Almanya'da yaşamış bir müzikolog dehşet içinde : "Yeni Düzen bunların hepsini hırsıza çevirmiş. Evleri soyup soğana çeviriyorlar." Ambarlar, antrepolar boşaltılıyor; limon, portakal, sigara, pamuk, jüt, kösele, incir, zeytinyağı, pirinç, kuru üzüm –ne varsa gemilere, trenlere yüklenip Wehrmacht Yüksek Komutanlığı'na yollanıyor. Pirit, demir, krom, nikel, manyezit, manganez, altın ve boksit madenlerinin tüm üretimi Almanya adına kapatılıyor. Olanca üstün ırk, efendilik kibiriyle Nazi imparatorluğu "ekonomist" bir çizgi izliyor : fethettiği diyarları kısa zamanda, azamî ölçüde sömürerek kendini ve ordusunu beslemeyi amaçlıyor.

Yağma ve müsadereciliğin sonuçları çok ağır. Ekipmansız, hammaddesiz kalan fabrikalar kapanıyor; sanayi üretimi düşüyor; işsizlik alıp yürüyor. Asıl felâket tarımda yaşanıyor. Yunanistan'ın kendi kendini besleyebilmesi, dağınık küçük çiftçinin devlete ve piyasaya güven duymasına bağlı. Çarpışmalar nedeniyle 1941 rekoltesi zaten yüzde 15-30 oranında düşmüş. Bunun üstüne işgal kuvvetlerinin talanı binince, köylüler esasen küçük bir bölümünü pazara götürdükleri ürünlerini tamamen kendilerine alıkoymaya başlıyor. Taşra ile kentler arasındaki ticaret felce uğruyor. Ekonomi parçalanıp yerelleşiyor. Özellikle nüfusun beşte birinin yaşadığı Atina ve Pire açlığın pençesine düşüyor. O ilk 1941-42 kışında, sokakta düşüp ölenler yüzler ve binlerle sayılmaya başlıyor. Beslenme eksikliğiyle birlikte akıl hastalıkları da yaygınlaşıyor. Uluslararası Kızıl Haç 1941-43 arasında kıtlıktan kaynaklanan ölümleri 250,000 olarak tahmin ediyor.

Buradan hareketle birkaç şey söylemek istiyorum. Birincisi, Maria Callas'la ilgili. İlk rol aldığı operalar, açlığın, yoksulluğun, ölümün kol gezdiği böyle bir Atina'da sahneleniyor. Bütün tanıklıklar, Callas'ın annesinin güçlü, becerikli, ezici kişiliğine işaret etmekte. Büyük kızı Jackie'yi Yunanlı bir işadamına ayarlamış. Küçük kızı Maria'ya zaman zaman Alman subay ve askerlerine özel konserler verdirtmiş. Karşılığında yiyecek ve himaye elde etmiş. Kurtuluş sonrasında aileyi ihanetle suçlayanlar bile var. Herhalde bu kadarı çok fazla. Ama annesi ve kızında özel bir sertlik ve acımasızlık, bir kariyerizm ve oportünizm damarından pekâlâ söz edilebiliyor.

İkincisi, açlıktan en çok kırılan ikinci kuşak Ege adaları. İklim kurak; arazi taşlık-çorak ve tarıma elverişsiz. Sisam yakınlarında, Anadolu'nun burnu dibindeki İkarya'da sadece birkaç bağ ve bahçe, incir ve kayısı ağaçları var. Eskiden gıda ihtiyaçlarının üçte biri balıkçılıkla, kalanı ithalatla karşılanıyormuş. Savaşla birlikte balıkçılık yasaklanıyor, ithalat ise neredeyse sıfıra düşüyor. Naksos da yiyeceğinin yüzde 30'unu artık Atina'dan getiremiyor. Syros'ta patates, zeytinyağı ve tereyağı üretiminin tamamına İtalyan birlikleri el koyunca, küçük çocuklar toplu mezarlara gömülmeye başlıyor. Aynı yıl Nâzım, Bursa hapishanesinden işte bu çaresizlik cehennemini destanına yansıtıyor.

Yansıtabiliyor, çünkü –üçüncüsü- dünya kamuoyu bir şekilde Yunanistan'ın özel trajedisinin farkına varmış. İngiltere ve ABD'de, Almanya ile savaşta oldukları ve Yunanistan da Alman işgali altında olduğu halde, mutlaka yardım yollama fikri güç kazanıyor. Önce Türkiye opsiyonu deniyor. Ekim 1941 ile Ocak 1942 arasında *Kurtuluş* şilebi Pire'ye beş sefer yapıp toplam 6735 ton yardım malzemesi taşıyor (ve sonra batırılıyor). Tabii bu çok küçük bir miktar. Asıl bundan sonra, Müttefikler kendi koydukları ablukayı kısmen kaldırıp, 1942 Haziran'ında doğrudan doğruya Kanada'dan buğday sevkiyatına girişiyor.

Dördüncüsü, Nazi yağması ve yol açtığı açlık, mukavemeti alabildiğine kitleselleştiriyor; Sovyetler Birliği dışındaki tek büyük gerilla hareketinin, EAM/ELAS'ın doğmasına yol açıyor. Bu da korkunç bir terörle

karşılanıyor. Doğu Cephesinin en vahşi kadro ve uygulamalarının bir bölümü Yunanistan'a taşınıyor. Bunların hepsine bir bütün olarak baktığımızda, diyor Mazower, hukuk ve hukuk dışılık arasındaki olağan sınırın geçersizleştiğini görüyoruz. Yasal denebilecek hiçbir şey kalmamıştı ki. Bu mekanizma, hangi hesapla olursa olsun kendisine katılan hiçbir Waldheim'da, en ufak bir masumiyet olanağı bırakmıyordu.

Beşincisi. Acaba böyle bir kriminalizasyon, günümüz Türkiye'si için de kısmen geçerli değil mi ? Ergenekon başlı başına bir kanser, bir kangren : dokunduğu her şeyi bozuyor, çürütüyor, kendine benzetiyor. Ya da şöyle diyelim : bir Ergenekon var, bir de onun ulusalcı *penumbra*'sı. İkisi arasındaki etkileşimde, Andıç'çılar, birlikleri dolaşp darbe yapalım mı diye nabız yoklayanlar, parti başkanlarını Meclise girmemesi için tehdit edenler, "ordunun bağımsızlığı"ndan dem vuranlar, suçluları yargının elinden zorla alacağıyla böbürleneler kol geziyor.

Galiba her türlü faşizm, genel bir hukuksuzluk ortamı ve zihniyetini beraberinde getiriyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Masumiyetsizlik Müzesi

Halil Berktaş 19.03.2009

1941-42'de Ege'nin bir yanında Maria Callas'ı ve diğer yanında Nâzım Hikmet'i yazmama birkaç ek ve uyarı geldi. Biri, lise arkadaşım Emre Nişancı'dan : "Tanıdığım Bodrumlu dalgıçlar, kaptanlar, İkinci Harp sırasında tamamen aç olan Yunan [İtalyan/Alman] adalarına kayıkları ile kaçak gıda götürüp, bir teneke ekine bir altın alıp, İzmir pavyonlarında hepsini yediklerini anlatırlardı. Çok az motorlu tekne varmış, motoru olanların ikinci bir işi de İngilizlere/Almanlara bilgi toplamakmış." Ya, evet, "turistik Bodrum"un dolabındaki iskeletler; Halikarnas Balıkcısı'nın, Mavi Yolculuk'çuların kurcalamadığı.

Bizim üniversitenin rektörü, benim gibi denizcilik meraklısı, birlikte ders verdiğimiz Tosun Terzioğlu da aradı Cumartesi sabahı. *Kurtuluş* gemisinin batırılmadığını; Marmara Adası kıyılarında kayalara çarpıp battığını söyledi. Utanıp biraz daha kurcaladım : Doğru, 21 Şubat 1942 sabahı Saraylar köyü açıklarında batmış, beşinci seferini yaparken. Meğer bir *Kurtuluş Vapuru Belgeseli* bile yapılmış, 2005-2006'da. Dahası, Türkiye'den yardım Atina Ticaret Odası ile İstanbul Ticaret Odası arasında bir anlaşmaya dayandırıldığından, İTO bu konuda bir sergi de açmış, geçtiğimiz yıllarda. ABD'de olduğum döneme denk gelmiş; ondan görememişim. Gene de bu kadar atlamam ayıp. Düzeltir, özür dilerim.

Lâkin Tosun Hoca'nın dedikleri ve internette buldukларım arasında bazı ayrıntılar büsbütün koydu bana. *Kurtuluş* Pire'ye yanaştığında, gücü kuvveti yerinde hammal bulunamazmış, yükü boşaltacak. Halkın haline yüreği dayanmayan kaptan ve mürettebat, kendi kumanyalarını dahi bırakıp dönermiş.

Bunlar 65-70 yıl önce yitik nesillerin çektiği acıların imgeleri. Geçmiş, sanki terkedilmiş bir konak, bir "bellek tiyatrosu"nun ıssız odaları. Yıllar sonra dönüyor ve içinde dolaşıyorum. Tozlar. Işık huzmeleri. Örtülü mobilyalar. Bir vakitler burada insanlar yaşamış.... *Haiku* üç kısa dizeden oluşan bir Japon minyatürü. Yale'de öğrenciyken Dimitri (Gutas) tanıştırmıştı beni, Seferis'in *Onaltı Haiku*'suyla. Üçüncüsünü unutamam : *Müzenin bahçesinde*.

“İskemleler boş. / Heykeller gerisin geri / o diğer müzeye yollanmış.”

Sonsuz, tarifsiz imâlarla dolu. Tuvalde birkaç fırça darbesi; gerisi tamamen sizin muhayyilenize kalmış. Kimin heykelleri ? Biz neredeyiz, o diğer müze hangisi ? Orhan Pamuk *Masumiyet Müzesi*’ni yazdı. Bunun kendisi de, alternatifi de Türkiye mi ? Hem Masumiyet hem Masumiyezsizlik Müzesi olarak Türkiye ?

Mark Mazower’ın İşgal Yunanistanı öykülerinde her şeyin gelip dayandığı nokta : Waldheim’in ve Waldheim’ların masumiyetinin imkânsızlığı. Spesifik olarak şu veya bu katliama, misillemeye, işkenceye bizzat tanık olmamış olabilirler. Ama Reich’in, *Führerstaat*’ın içsel realitesini bilmedikleri kabul edilemez. Genel olarak ne olup bittiğini mutlaka biliyorlar ve çok iyi biliyorlar, kuşkusuz. Hukuk nosyonu ve saygısının durdurabileceği hiçbir şeyin kalmadığını. Her türlü zulmün yapılabilir, bütün cinayetlerin işlenebilir –ve sonra kılıfına uydurulabilir olduğunu.

Peşpeşe örnekler veriyor Mazower, birbirinden çarpıcı. Biri, “kaçarken vuruldu” sözcükleriyle ilgili. Bunun ne anlama geldiğinin bütün Wehrmacht personeli pekâlâ farkında : “Larisa bölgesindeki son saldırıya misilleme olarak, iki köy yakıldı, 65 şüpheli *kaçarken vuruldu*.” Girit’ten bir diğer rapor : “Vianos Harekâtı : (...) Şu ana kadar 280 Yunanlı *kaçarken vurulmuş* bulunuyor.”

(Not 1 : Tesadüf, Girit’in güney kıyısına inen bir vadi üzerindeki bu Ano Vianos ve Kato Vianos –Yukarı ve Aşağı Vianos- köyleri, bir bakıma bizim memleket, İzmir Berktaş’larının 1896 ve 1900 yıllarında iki fasılda terk ettiği. Yarım yüzyıl geçmeden, Naziler orada taş üstünde taş bırakmamış.)

İkinci olayda Kurt Waldheim var. Teğmen Waldheim Selânik’in hemen dışındaki E Ordu Grubu karargâhının, gerillaları izlemekle görevli istihbarat bölümünün (Ic/AO) başında. Oradan Atina merkeze atılıyor. 12 Ağustos 1943’te bir rapor geliyor önüne. Üç aşaması var. Önce arazideki devriyelerden, Yanya’daki 1. Dağ Tümeni Karargâhı’na iletilmiş. Bu ilk şeklinde, Filippias’ın 17 km kuzeyindeki Kuklesia köyünün yakıldığı ve “10 *sivilin* vurulup öldürüldüğü” belirtiliyor. Derken 1. Dağ Tümeni Karargâhı son ifadeyi alıp “10 *şüpheli sivil* vuruldu”ya dönüştürüyor ve bu haliyle Atina’ya aktarıyor. Waldheim’a bu da yetmiyor. Geleceğin BM sekreteri ve Avusturya devlet başkanı, sakıncalı ibareyi son bir işleminden geçirip “10 *eşkiya zanlısı [Bandenverdachtige]* vuruldu” haline getiriyor.

Üçüncü olay, Komeno katliamı. Yunanistan’ın batı kıyısındaki bu küçük köy, 16 Ağustos 1943 sabahı 98. Dağ Piyadesi Alayı’na bağlı 12. Bölük’ün baskınına uğruyor. Komutanları Albay Josef Salminger onlara, Alman askerlerini öldüren gerillaların inine saldıracaklarını söylemiş. Yalan : Komeno’da sadece sivil, savunmasız halk var. Şafak sökerken uykudaki köye sessizce girip, altı saat boyunca tarıyor, yakıyor, bombalıyorlar. 317 kişi hayatını kaybediyor.

Ve raporlar birbirini izliyor. Öğle vakti 98. Alay telsizle Yanya’ya, 12. Bölük’ün bütün evlerden çok yoğun ateş açıldığında karşılık verdiğini bildiriyor. Çatışma sırasında “eşkiya”dan bazılarının güneydoğu yönünde kaçtığı, 150 kadar *sivilin* de öldüğü “anlaşılmış.” Akşam bunlara “İtalyan yapımı silâhların ele geçtiği” ekleniyor. Ertesi gün 1. Dağ Tümeni Karargâhı Atina’daki üstlerine “*düşmanın* 150 ölü verdiğini” duyuruyor. Vazifeshinas Teğmen Waldheim 17 Ağustos’ta Savaş Günlüğü’ne “Komeno kasabası *düşmanın* yoğun direnişine karşı alındı” kaydını düşüyor ve yukarıya “*düşman* kayıplarının 150’yi bulduğunu” aktarıyor.

Bu kadar “bilgi üretimi”nin ironik sonucu : Alman istihbaratı Komeno’dan, gerillaların düzenli Wehrmacht birlikleriyle açık çarpışmaya girdiği iki olaydan biri diye söz etmeye başlıyor.

Peki, bütün bunlar size başka neyi hatırlatıyor ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Lingua Tertii Imperii

Halil Berktaş 21.03.2009

(Not 1 : Başlık Latince : Üçüncü Reich'in Dili. Aşağıda anlatacağım.)

George Orwell'in (asıl adı Eric Blair, 1903-50) ünlü 1984 romanı ölümünden bir yıl önce, 1949'da yayınlandı. Dünyayı paylaşmış ve birbiriyle daimî savaş halindeki üç baskıcı, totaliter rejimden birinde, İngos'un egemenliğinde geçer. Winston Smith sıradan, silik bir küçük bürokrattır. Devlet propagandasını pekiştirmekle görevlidir. Bunun için kayıtları çarpıtır, belgelerle oynar. Cılız, bireysel başkaldırısı takibe alınması, tutuklanıp işkence görmesi, ruhunun büsbütün ezilmesiyle noktalanır.

Gerçi 1984'ün karamsar öngörüsü gerçekleşmedi. En güçlü diktatörlükler dahi hep çöktü. İnsan zihnini mutlak surette kontrol altına almak mümkün olamadı. Tersine, özgürlük olanakları giderek çoğalıyor. Demokrasi kefenini yırtıyor bir yerden. 19. yüzyıl sonlarından 1918'e, oradan 1945'e, sonra Soğuk Savaşın bitimine, yeni boyutlar peydahlayarak, kapsamını genişleterek büyüyor ve çoğalıyor.

Gene de Orwell'in korkuları çok önemli. Bunların başında, olanca kültürüyle bütün bir toplumun, kullandığı dil ve düşünce kavramları itibarıyla ikiye bölünmesi, yalan üzerine kurulu olarak yaşaması geliyor. İkinci Dünya Savaşı sona erdikten az sonra Orwell, "Siyaset ve İngilizce" (*Politics and the English Language*, 1946) başlıklı denemesinde, yanıltıcı ve belirsizliklerle dolu bir dilin nasıl siyasî manipülasyon için kullanılabileceğine dikkat çekmişti. 1984'teki toplumun dili Yenikonus'tur (*Newspeak*) : sözcük seçimini sınırlamak yoluyla bağımsız düşünceyi imkânsız kılmaya yönelik, alabildiğine politize ve köreltilmiş bir dil. Bu Yenikonus'un kilit kavramlarından biri İkildüşün'dür (*Doublethink*) : iki zıt fikri aynı anda taşıma ve ikisine de körü körüne bağlanma hali. "Büyük Ağabey'i" (*Big Brother*) ya da "Büyük Ağabey seni izliyor"u (*Big Brother is watching you*) koyun bir kenara. Asıl büyük konformizm tehlikesi Yenikonus ve İkildüşün'den geliyor.

Orwell'in bu terim ve kavramları zamanla günlük kullanımımıza girdi. Pek bilmediğimiz bir başka örnek var, zikretmek istediğim. Victor Klemperer'in adına önce Mazower'ı okurken rastladım. Doğu Prusya - Polonya kökenli tipik bir Yahudi aydını. Aileye bakar mısınız : bir amcası ünlü orkestra şefi Otto Klemperer, bir diğer amcası Lenin'in özel hekimi Georg Klemperer. 1881 doğumlu Victor seçkin *gymnasium*'lara gitmiş. Felsefe, Romans Dilleri ve Germen Etütleri okumuş. Dresden Üniversitesi'nde Fransızca profesörü olmuş. Tâ 1912'de Protestanlığı kabul etmesine karşın, 1933'te Nazilerin iktidara gelmesiyle durumu giderek kötüleşmiş. O tarihten 1945'e kadar tuttuğu günlükler, "kurşun gibi ağır" koşullar karşısında bile bireyin onuruyla göğüs germesini, gerebileceğini yansıtıyor. İğrenç "Nuremberg Vatandaşlık ve Irk Yasaları" çerçevesinde, 1935'te Victor Klemperer'in akademik ünvanı, işi, vatandaşlığı ve hürriyeti elinden alınıp, kâh bir fabrikada, kâh diğer ağır işlerde çalışmaya zorlanıyor. Bir "Aryan"la (!) evli olması sayesinde kamplara gönderilmese de, 1940'ta

gettoya tıklıp, sabah akşam Gestapo sorgusuna, arama-taramasına, dayağına, hakaretlerine, aşağılamalarına maruz bırakılıyor. 13 Şubat 1945 gecesi Dresden bombalanırken, kargaşalıktan yararlanıp "Sarı Yıldız"ını sökerek karısıyla birlikte kaçıyor ve Amerikan birliklerine ulaşmayı başarıyor. Dönüyor, DDR seçkinlerine katılıyor. Parlamentoya giriyor. 1960'ta ölüyor.

Dayanamadım, anlattım bu öyküyü uzun uzun. Savaştan sonra Victor Klemperer çok önemli bir kitap yayınlıyor : ironik başlığıyla *LTI - Lingua Tertii Imperii : Notizbuch eines Philologen* (1947). Tam tercümesi, başta da söylediğim gibi, "Üçüncü Reich'in Dili : Bir Filologun Not Defteri." 1957 (Halle) ve 1991'de (Leipzig) yeni baskıları yapılıyor : *LTI : Lingua Tertii Imperii. Die Sprache des Dritten Reiches*. 2002 basımı İngilizce çevirisi var : *The Language of the Third Reich: A Philologist's Notebook*.

Konusu, adı üstünde, Hitler rejiminin kendine has söylemi, resmî vokabüleri. Orwell'in 1984'ünden iki yıl önce Klemperer, günlüğünden hareketle Nazizmin Almancayı nasıl bir çeşit Yenikonuş'a büktüğünü inceliyor. Bazı ön-ek'ler evrensel kılınıyor : Almanya ve Almanlar daima "büyük" (*gross*); "halkın" (*Volks-*) dedin mi akan sular duruyor; "dünya" (*Welt*) ya da "dünya çapında", "dünya görüşü" (*Weltanschauung*) ise hep "jeopolitik konum ve çıkarlarıMIZ" anlamına geliyor. Bir takım "hüsnütabir"ler (*euphemisms*), klişeler, slogan-sözcükler (*buzzwords*) yerleştiriliyor adım adım : Yahudilerin "bize" yönelik "ölçsüz nefret"i; savaşın "barışsever" Führer'imize "dayatılmış" olması; "türümüze yabancı" (*Artfremd*; misal, "Türk olmayan" gibi); sonra cinayet yerine "özel muamele" (*Sonderbehandlung*). Sözcükler, diyor Klemperer, küçük dozda arsenik almaya benzeyebilir : farkedilmeden yutulur, etkisi yokmuş gibi görünür, ama toksik reaksiyon bir süre sonra başgösterir. "Nazizm halkın eti ve kanına milyonlarca defa tekrarlanmak suretiyle dayatılan ve bilinçsizce devralınıp kabullenilen tek tek sözcükler, deyimler ve cümle kuruluşlarıyla nüfuz etti... Dil benim için yazmak ve düşünmekle kalmaz; giderek duygularıma ve bütün manevî varlığıma yön verir."

Öğrencilik ne iyi şey. Komparatif tarih ne öğretici. Çehov'da ezelî ve ebedî öğrenci tipleri vardır. Bir baltaya sap olamamak anlamında değil ama, ben de öyle yaşamak istiyorum, günlerimin sonuna kadar. Her hafta sonu bu yazıları yazmak için tekrar çalışıp öğreniyorum; bir ipucu yakalıyorum, çekip götürüyor beni; varsın, akıl yürütmem yavaş gelişsin; karşılaştırma çerçevelerim çoğaldıkça kendi memleketimi, şu "cennet ve cehennem" Türkiye'yi, nasıl yönetildiğimizi, bize daha neler yapılmak istendiğini daha iyi anlıyorum.

Artık aşîkâr olmalı : gelecek hafta Türkiye'nin *LTI*'sini, Yenikonuş'unu, İkildüşün'ünü yazacağım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bilimsel bir kaynak olarak Balbay günlükleri

Halil Berktaş 26.03.2009

Hırvatistan-İtalya kıyısından otobüsle her geçişimde dikkatle baktım deniz tarafındaki Duino Şatosu'na, 1985-89 arasındaki İstanbul-Birmingham gidiş gelişlerimde. Rilke'nin *Duino Ağıtları*'nın ilki, varoluş acıları çeken bir insanın feryadı, yakarıyla başlar : "Ağlasam [bağırsam], kim duyardı beni / melekler katında ?" Yaşadıklarımız karşısında, nicedir benim de içimden böyle çılgınlık atmak geliyor. Ve aynı soru takılıyor kafama : Sesimi,

seslerimizi duyacak var mı ? Melekler kaldı mı Türkiye’de ? Vicdanlı insanlar kaldı mı ?

Masum mu kaldı şu ülkede ?

Daha önce de yazdım; koyu solcu bir ailede büyüdüm ben. Babam 51-52 TKP tevkifatında götürüldüğünde galiba beş yaşımıdaydım. İçime sinen derin haksızlık, adaletsizlik hissi, Marksizme kulak aşınalığı kesbetmemle elele gitti. Okul arkadaşlarım komünistlerden “Rus casusu” diye söz ederdi. Susmak, dayanmak, sabretmek zorundaydım. Okuduğum her şeye inanmamam gerektiği, ilk derslerimdendi. Basının yazdığının, radyonun söylediğinin çoğu yalandı. Çünkü onlar “hâkim sınıf”ların çıkarlarını savunuyordu. Bu konuşmanın, İzmir’deki (çoktan yıkılmış) evimizin yemek odasında, yerde gazete okurken ettiğim bir lâf üzerine cereyan ettiğini hayal meyal hatırlıyorum.

Peki ama, tam olarak nasıl gerçekleşiyordu bu ? Yani, ne gibi bir muhavere geçiyordu “hâkim sınıflar”la –ki, o dönemin teorik çerçevesinde “burjuvazi”ye eşitti- yazar ve muhabirler arasında ? Kendi “çıkart”larını, yayınlanmasını istedikleri şeyleri onlara nasıl kabul ettiriyorlardı ? Birkaç yıl boyunca bu gitgide daha fazla kafamı kurcalar oldu. Bir gün (ortaokuldaydım sanırım; o da Nevşehir cezaevindeki son altı ayının ardından, Adapazarı sürgününü de bitirip gelmişti artık), “Hâkim sınıflar halka yalan söylediklerinde, yalan söylediklerini biliyorlar mı, yani doğru söylediklerine mi inanıyorlar, yoksa bile bile mi yalan söylüyorlar” diye sordum. Babam şöyle durmuş, biraz susmuş, sonra “Efendi, güzel soru, zor soru” diye başlamıştı (duygularını gizlemek istediğinde çok ciddi bir havayla “efendi” dediği olurdu, nadirattan) –“belki biraz öyle, biraz böyle. Yani içlerinde samimiyetle inananlar da vardır tabii, onların daha âdi hizmetkârları da. Gazete sahipleri patron sınıfının bir parçası. Hizaya gelmeyen çıkarılır işten. Ama daha önemlisi, ideoloji diye bir şey de var; biraz büyüyünce daha iyi anlarsın.” (Paradigma sözcüğü yoktu o zamanlar.)

Yıllar yıllar geçti. Erdoğan Bertay çok erken öldü, daha 55’indeyken (*Okuma Notları*, 7 Şubat ’08). Benim yaşıım onunkini geçti. İdeolojiyi anladım anlamasına (daha çok ekonomi [üretim] ve devlet [cebir] kerteleri üzerinde yoğunlaşan Marx’ın, ideolojiye gerekli önemi vermemiş olabileceği de dahil). Paradigma nedir, onu da öğrendim, Thomas Kuhn’dan hareketle. Althusser’den *Devletin İdeolojik Aygıtları*’nı, sonra Göran Therborn’un *What Does the Ruling Class Do When It Rules*’unu (ve başkalarını), 1970’ler ve 80’ler kuşağındaki herkes gibi ben de okudum. Özellikle ikincisi, en azından başlığıyla, tıpkı benim sorduğum soruydu 13-14 yaşlarımda : “Yönetici sınıf yönetirken ne yapar, nasıl hükmeder ?”

Okumasına okudum da... bir şeyler gene oturmadı yerli yerine. “Burjuvazi” olmadığı bir yana –bizim “hâkim sınıf”ımız nasıl beceriyordu bize hükmetmeyi bunca yıldır ? Gerçekte ne cereyan ediyordu, Mecliste, hükümette, Çankaya’da ? Bu adamlar bir araya geldiklerinde, küçük çevrelerinde, özel sohbetlerinde, karargâhlarında, orduvelelerinde, tatil köylerinde, içki sohbetlerinde, neler diyorlardı, nasıl söz ediyorlardı dünyadan, ülkemizden, bizlerden, toplumdan, politikadan ? İktidar ilişkilerinin *söylem* aracılığıyla yeniden-üretimi ve yaygınlaştırılması, giderek daha çok insanı girdabına çekmesi nasıl sağlanıyordu ?

Belki bunda bir röntgenci merakı da vardı, belki değil muhakkak. Normalde devlet mattır, açık vermez. Sıradan vatandaşlar da içeride ne olup bittiği hakkında fanteziler kurmaktan öteye geçemez. Gerçi bazen cephede çatlaklar belirir, dışarıya biraz ışık sızar. Herkes üşüşür, bu geçici ve istisnai şeffaflığa. Örneğin 1970’lerin başlarındaki Watergate soruşturması Beyaz Saray teyplerinin yayınlanmasına yol açtığında, Amerikan halkı şaşakalmıştı Nixon’ın özel sohbetinin, astlarıyla konuşmalarının süfliliği, paspallığı, bayağılığına (bkz *Taraf*, 24-25 Mart 2009). Ne ki, gerçek hayatta kırk yılda bir gelir böyle fırsatlar. Arayı edebiyat kapamaya çalışır. C. P. Snow’un İngiltere’nin “iktidar koridorları”na girmesi (*Corridors of Power*, 1964), ya da Emmanuel Le Roy

Ladurie'nin *Montaillou*'da (1975), bu küçük dağ köyünün her bir kulübesindeki fısıltılara –Engizisyon sorgucusu Jacques Fournier'nin tutanakları aracılığıyla- kulak misafiri olması gibi, galiba ben de bu mahrem dünyayı hiç olmazsa anahtar deliğinden gözetlemek istiyor, ama bir türlü başaramıyordum. Alt kademelerinin elinde işkencesine uğradığım, hapishanesinde yattığım o devletin ortaları veya tepesinde neler oluyordu acaba ?

Bu konuya er geç gireceğimi söylemişim yılbaşında (*Okuma Notları*, 8 Ocak 2009). Bendeki de ne şans ama. İstesem bu kadar olmazdı. Klemperer'in *Lingua Tertii Imperii*'si ya da *Die Sprache des Dritten Reiches*'ine Türkiye'de neyin denk düştüğünü, toplum üzerinde nasıl ideolojik hegemonya kurup herkesi hizaya soktuğunu yazacaktım. Bir yandan da düşünüyordum, bunun ardındaki diğer gerçekliği nasıl ifade edebilirim diye. Derken Balbay'ın günlükleri düşüverdi kucağıma –kucağıma. Tam bir maden. Varsın, kimi darbecilik boyutuyla uğraşsın, kimi de gazetecilik ahlâkının kalmamasıyla. Ben aradığımı buldum sayılır. Bundan birkaç master, birkaç da doktora tezi çıkar –çıkmalı- Sosyolojide, Kültürel Çalışmalarda, Siyaset Biliminde. Çıkmıyorsa, zaten bizde bilim yok, bilim insanı yok demek.

Bütün bir teorik sorunun çözümü saklı Balbay günlüklerinde.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Günlükler, diller, klişeler

Halil Berktaş 28.03.2009

Birinci soru : ne tür bir dil bizi esir alıyor, sarıp sarmalıyor; düşünce aracı olmanın ötesinde, adetâ beynimizi yıkayıp duygu ve düşüncelerimize şekil veriyor ? Resmî ideolojinin sesi, her gün yeni baştan, hepimizi nasıl hizaya getiriyor ?

Üniversitede öğrenciyken çok hoş bir mizah metni okumuştum ABD'de. Hiç konsere gitmeden konser eleştirisi nasıl kaleme alınır kabilinden bir hicivdi, bazı basmakalıp müzik kritiklerini hedef alan. Keşke bulabilsem, tonlarla kâğıt yığınının altından. Şimdi ben bunu yazdım ya, eminim önümüzdeki hafta içinde bir yerden, tesadüfen çıkar karşıma. Ama şu anda, hatırladıklarımla idare etmek zorundayım. Orkestra şefi, yönettiği eserin (Beethoven, Wagner, Mahler –fark etmez, boşlukları siz doldurabilirsiniz) “arkitektonik yapısını, en ince ayrıntısına kadar belirginleştiriyordu.” Piyanist arpejler çalarken “notalar parmaklarından sanki bir inci yağmuru gibi dökülmekteydi.” Kemancının “sıcacık” tonalitesi, dinleyiciyle “derhal, konuşurcasına temas” kurmasını sağlıyordu. Sopranonun sesi “ilkbaharda ilk eriyen karların beslediği bir pınarın suyu kadar berrak”tı. Hangi enstrümantalist olursa olsun : “büyük virtüöz”dü tabii, ama “daima, asıl müzikalitesi ön planda”ydı; “teknîği duygu ve düşüncesine tâbi kılmayı biliyor”du. Konserin sonunda, hayranlarının çılgınca alkışları karşısında diva ne yaptı ? “Piyanoya geçip oturdu ve *Annie Laurie*'yi söyledi” (*seated herself at the piano and sang Annie Laurie* : 1700 dolaylarından kalma, folk özellikleri taşıyan bir İskoç aşk şarkısı).

Spor, *hype* denilen abartı dilinin en bereketli çoğaltım alan. Bu kadarı, İngiltere veya ABD'nin görece en sofistike spikerleri için de geçerli. Memleketimde maç anlatanlara gelince, (Rıdvan Dilmen gibi kompleksiz zekâlar hariç) önemli bir kısmında ifade özörlülüğe özgüven eksikliği eşlik ediyor. Gördüklerini anlamıyor,

anladıklarını söze dökemiyorlar. Ya aksiyon sırasıyla bütün oyuncuların isimlerini söylemekle yetiniyorlar (ki o kadarını ekran karşısında hepimiz görüyoruz), ya da galiba maç öncesinde bazı oyuncular için belirli formülleri ezberleyip, bunlarla boşluk dolduruyorlar. Meraklısı bulup baksın, geçmişteki bazı Avrupa basketbol şampiyonalarında, faraza top her Draza Petrović'e geldiğinde kaç kere "NBA'de 16,8 ortalamayla oynuyor," ya da Barcelonalı San Epifanio için kaç kere "İspanyollar ona Epi diyorlar," ya da Kopenhag finalinde kaç kere "yılların tecrübesi Taffarel" ibareleri kullanılmış ? Epik tiyatrodan arasanız bulamayacağınız yabancılaşma efektleri. Hepimizi sinirden gülme tuttuğunu, maça konsantre olmakta zorlandığımızı anımsarım.

Bütün klişeler ilk gruptakiler kadar yumuşak, ikinciler kadar komik değil kuşkusuz. Özellikle 20. yüzyılın kitle seferberlik ideolojilerinin siyasal dillerine geçtiğimizde, çok daha korkunç örneklerle karşılaşırız. William Shirer'in *The Rise and Fall of the Third Reich*'ine (1960) ve Peter Gay'in *Weimar Culture*'ine (1968), Ocak 2008'den itibaren birkaç kere değindim. Her ikisi de, 19. yüzyıl Alman romantizmi ve milliyetçiliğindeki mistik ve irrasyonel boyutların, organik cemaatçiliğin ve üstün insan hayranlığının, *Volk, Führer, Organismus, Reich, Gemeinschaft* gibi bazı kilit sözcüklerin Nazilerce manipölasyonuna nasıl zemin hazırladığını vurgular. Victor Klemperer ise, daha önce aktardığım gibi (*Okuma Notları*, 21 Mart '09), "büyük", "halkın", "dünya [çapında]" ya da "türümüze yabancı" gibi, bir kısmı son derece sıradan kelimelerin özel kullanış tarzının bilinçaltına işleyişi üzerinde durur. İtalyan Faşizminin "pasifistleri, burjuvaları, savaşta orduya katılmayan bütün o korkakları tasfiye edelim; sopalarımızı alıp, bu Bolşevik yanlısı millet düşmanlarının böbreklerini patlatalım" diye haykıran propaganda dilinde insanı çarpan ise, hakaret dolu saldırganlığı, her türlü ahlâkî kaygıdan arınmış dizginsiz şiddet yanlılığıdır.

Stalin de faraza *SBKP (B) Tarihi*'nde (1938) karşıtlarına çatarken aynı derecede mütecavizdir : "Yenilgiye uğratılmış sınıfların çanak yalayıcıları; yabancı kapitalist devletlerin temsilcileriyle bağları olan, onlardan para alanlar; kendilerini Troçkistlerle beraber faşist casusluk teşkilatlarına satanlar; casuslar, yıkıcılar; katil ve casus çetesi; korkunç ahlâkî ve siyasî düşkünlükleri, iğrenç ihanetleri; Alman ve Japon faşistlerinin aşağılık aletleri ve ajanları; halk düşmanları, vatan hainleri; soysuzlar, caniler, insan süprüntüleri; Beyaz Muhafız cüceler" gibi ifadeler, sayfalar boyu efsunlu bir nakarat gibi tekrarlanır. Bu münacat okuyucuyu sersemletip itiraz edemez hale getirir; bütün "rejim düşmanları"nın "amansızca" ve "demirden bir yumrukla cezalandırılması"nı haklı, kaçınılmaz kılar. Brejnev döneminde ise bu canhıraşlığın yerini, "sosyalist sistemi giderek daha da mükemmelleştirme" retoriğinin, özgür düşüncüyü bezdirip bayıltarak öldüren yavanlığı alır.

Bu arkaplan üzerinde, Türkiye'de mevcut hegemonik söylemler demetini, birbiriyle etkileşim ve rezonans içindeki üç kerte tahlil edebiliriz sanıyorum. Tanıl Bora'yı (*Türk Sağının Üç Hali*, 1999) biraz değiştirerek söyleyeceğim : (1) Son tahlilde devlet, millettten de, dinden de önemli. Dolayısıyla tepede ve seçkinler düzleminde devlet fetişizmi var; doğrudan doğruya devletin yanılmazlığını ve merkezî devlet çizgisine itaati telkin eden, görece patrisyen bir soğukluğa yansıyor. (2) Onun altında, ordudan sokağa inen bütün alt-kademe veya varyantlarıyla milliyetçi sembol ve böbürlenmeler katmanı uzanıyor. Isınıyor, genleşiyor, popülerleşiyor. (3) En altta ise yarı-lümpen bir nefret ve tehdit tabakası, olanca yırtıcılığı ve cezalandırıcılığıyla, diğer ikisine bir anlamda bekçilik ediyor. Düzenin "ideolojik aygıt"larının, toplumun en küçük hücrelerine nüfuz eden kılcal damarlarını oluşturuyor.

Türkiye'nin LTI'si, Yenikonuş'u, İkilidüşün'ü

Halil Berktaş 02.04.2009

28 Mart Cumartesi sabahı başıma tuhaf bir şey geldi. Erken kalkıp bu haftanın *Okuma Notları* üzerinde çalışmaya koyulmuştum. İki saat sonra da posta kutusundan *Taraf*'ı alıp bir güzel okudum, önceki günlerde hızla göz gezdirebildiklerimle birlikte. "Ben var ya, dumur oldum, oha oldum !" Yazmaya niyetlendiklerimin hepsini başkaları yazmış. Siyasal ve düşünsel açıdan hoş tabii, bu kadar insanın aynı hedefe vuruyor olması. Ama yazarlık açısından felâket : elde var bir sandığım konu, gitti gidecek.

Buyrun, siz takdir edin. Bir planım vardı (ve gene var). Hitler dönemi gibi bugün de Türkiye'de hegemonik bir dilin varlığı. Bu dil üzerinden kurulan suç ortaklıkları. Nazizme veya ulusalcılığa bir kere yakayı kaptırınca, "görmedim, bilmiyorum" demenin olanaksızlığı. Birer masumiyetsizlik müzesi : "manevî diktatörlük evrenleri."

Fakat ah, ah, daha ben *Lingua Tertii Imperii*'nin bizdeki karşılığını irdeleyinceye kadar.... Ancak (a) en seçkin "devlete itaat" kertes, (b) daha popüler "milliyetçilik" kertes, (c) en lümpen "nefret ve tehditler" kertes diye üçlü bir bileşimden söz edebilmişim ki. Bunların hepsine ve her birine ilişkin malzemeler fıskırdı, *Taraf*'ın diğer "köşe"lerinden. Örneğin Murat Belge, bir çeşit Raymond Williams uyarlaması düşlemiş 28 Mart'ta. Bu ülkede sol, komünizm, liberal, soykırım gibi sözcüklere evrensellikten tümüyle kopuk anlamlar yükleniyor. 27 Mart'ta da "ulusal 'nominalizm' tutkumuz"u vurgulamıştı, Kürtler, Kürdistan, Ermenistan gibi gerçeklerin uzun süre yok sayılmasından; sonra KKTC var diye resmî Kıbrıs bayrağında adayı bölünmüş göstermek isteyenlerden hareketle. 21 Mart'ta ise "Bu güvenin kaynağı ne" diye sormuştu, Ergenekon sanığı emekli generallerin Balbay günlüklerine yansıyan küstahlık, tepeden imcecilik düzeyi için.

Tesadüf, Sevan Nişanyan da "Cahiliyye"den söz etmiş, aynı 28 Mart günü. Millî Güvenlik kitaplarından bir alıntıyla başlamış, Türkçenin (spontane) değişimini uluslararası bir komploya bağlayıp, bundan "sözde aydın kesimleri" sorumlu tutan. Dersini sevsinler, ders kitabını sevsinler, "gerçek aydın"ını sevsinler. "Cehaletin örtüsü ve zırhı olan hotzot ideolojisi"ne parmak basmış Nişanyan : "vatanmillet dedin mi akan sular durur; vatanmillet jokerdir, bastın mı eli alırsın; doksan senedir bu böyle." Yani, diyor, "memleketi bozan cehalet değil : cehaleti kutsallaştıran zorbalık mezhebi." Nişanyan itirazını 29 Mart'ta *HerTarf*'ta sürdürmüş. Bu yazının başları tarihçilik açısından hayli sakat (ayrıca değineceğim). Lâkin son kısmı güçlü : "Devlet reisinin görüş ve emirlerini reddeden herkesi alçak, soysuz, vatansız ve gizli emel sahibi ilân eden zorbalık dili... bir toplumu kuşaklar boyu düzelmemesine hasta eder ve çürütür. Düşüncenin ve yaratıcılığın kaynaklarını kurutur, korkuyu ve ikiyüzlülüğü bir hayat tarzı haline getirir, en cahil ve zorba olanın her zaman zeytinyağı gibi üste çıkmasını meşrulaştırır. Bu ülkeyi ... kafası çalışan ve kahvehane muhabbeti dışında söyleyecek bir sözü olan herkese zindan eden, ... Çağdaş dünyadan kopuk bir gariban gettoya mahkûm eden de bu dildir." İşte, benim devlet fetişizmi, devlet çizgisi, ya da devlete itaat kertes diye anlatmaya çalıştığım her şey.

Bitmedi : Ümit Kıvanç var, hep aynı Cumartesi gazetesinde. *Türk Asker Şairleri*'ni (1952) yazıyordu zaten, iki haftadır. Başlıklar konuşuyor : Ülkümüz, yerde kan içinde yatanlardır (18 Mart). Bana atımı verin, kadın da evde otursun (21 Mart). Kışlada hamsi kızartılır, harmandalı oynanır (25 Mart). Geceye âşık nöbetçi ve Sofya'ya Türk akını (28 Mart). Bunlar da benim ikinci analiz düzlemim olan milliyetçilik kertesine ait, kuşaklar boyu tekrarlanan aynı klişeler, teraneler. (Gene Murat Belge'nin "millî roman/edebiyat" çözümlemeleri ve *Genesis* kitabı, bir de belki benim Ömer Seyfettin tahlillerimle birlikte.)

Ve nihayet Alper Görmüş'ün 27 Mart'ta, "*Hürriyet* okurlarının 'Nokta' baskını' yorumları"na ilişkin *medyaironik*

hatırlatmaları. Önce, Özden Örnek'in "Darbe Günlükleri"ni yayınladığında Ertuğrul Özkök ve Mehmet Yılmaz'ın ne dediği. Hemencecik biliyorlar : "Belli ki birileri özel bir imalat yapmış." (Ayıp diye, utanmak diye, hatâsını kabul etmek diye, özür dilemek diye bir şey var mıdır sözlüklerinde ?) Sonra, *Nokta* basıldığında okuyucudan gelen "oh olsun"lar. Özetin özetinin özeti : "*Nokta*'yı kim finanse ediyor ? Kimin tetikçisi ? Gafiller. Vatana, cumhuriyete, Atatürk'e ihanet eden hainler. Bir icat olsa da hain arama dedektörü geliştirilse. Şanlı Türk Ordusu'yla uğraşmaktan sonuç çıkmaz. TSK'yı kimse yıpratamaz. TSK ile uğraşan herkes artık çok olmaya başladı. Cezalarını çekecekler. Gökyüzünün rengini unutacak kadar. Zaten çok esaslı bir temizlik gerekli."

Bu da tabii sonuncu kerte. Ordu-millet seferberliğinin nefret, tehdid ve teşdid hali. Klemperer'in Üçüncü Reich söyleminin, Orwell'in Yenikonuş'unun Türkiye varyantını kapatan parentez. Ama bir de İkildüşün var; nasıl tanımlamıştık : iki zıt fikri aynı anda taşıma ve ikisine de körü körüne bağlanma hali (*Okuma Notları*, 21 Mart 09). Misal : demokrasi ve demokratlık. "Yahu ben demokrat biriyim. Yaşamım boyunca en demokrat şeyleri istedim ama bunları hazmedemiyorum." (Şener Eruygur'dan aktaran Mustafa Balbay'dan aktaran Etyen Mahçupyan, 24.3.09). "Bu seçim sonuçlarına millet iradesi diyemiyorum. Bu ümmet iradesi..." (Aytaç Yalman'dan aktaran Mustafa Balbay'dan aktaran Etyen Mahçupyan, 20.3.09) "Demokratlığımız işte bu kadar." (Ertuğrul Özkök 30 Mart 2007'de "Darbe Günlükleri"nin yayınlanmasını demokrasiye aykırı bulmuş; aktaran Alper Görmüş, 28.3.09) Misal : özgürlük. "Alçakları tanıyalım" (28 Şubat ve Andıç süreçlerinde Oktay Ekşi). "Güç odakları özgürlük mücadelesi veren gazetecileri cezalandırmak için ellerinden geleni yaparlar" (bu da Ergenekon ve Balbay süreçlerinde Oktay Ekşi).

Daha ne eklemeli ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çemberler ve söylemler

Halil Bertay 04.04.2009

Türk adının anlamı : cesur, üstün, kuvvetli. "Tüm kaynakların taranmasıyla ortaya çıkan devlet sayısı 16 değil, 116'dır" : 16 imparatorluk, 41 devlet, 33 beylik, 4 atabeylik, 17 hanlık, 5 cumhuriyet. At, avrat, silâh. Avrupa'yı köpek gibi inletmişlerdi. Osman Gazi'nin göbeğinden çıkan ağaç. Cihan hâkimiyeti mefkûresi. Kılıç hakkı, fetih hakkı. İstanbul'un fethi. Evlâd-ı fatihan. Son Türk devleti. Türk gibi kuvvetli. Bir Türk cihana bedel. Ne mutlu Türküm diyene. Ey Türk Gençliği. Damarlarındaki asil kan. Varlığım Türk varlığına armağan olsun.

Atam. Ulu önder. Büyük Atatürk. Atatürkçülük. Atatürk ilkeleri. Atatürkçü düşünce sistemi. Atatürk heykeli. Atatürk havalimanı. Atatürk meydanı. Atatürk caddesi. Atatürk lisesi. Atatürk ilkokulu. 141-142. maddeler. 301. madde. 305. madde. 1402 sayılı yasa. 2547 sayılı yasa. Yükseköğretimin amacı : (1) ATATÜRK İnkılapları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı... (2) Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan... (4) Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren... Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi. Atatürk büstünüz nerede ? Atatürk anıtınız nerede ? Kütüphanenizde Atatürk köşesi yok mu ? 9'u beş geçse Dolmabahçe'de. Özlemle anıyoruz.

Ordu, millet, ordu-millet, asker-millet. Her Türk asker doğar. En büyük asker bizim asker. Milliyetçi ve mukaddesatçı. Millî ve manevî değerlerimiz. Millî birlik ve beraberlik içinde. Ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlük. Cumhuriyet. Cumhuriyet mi, demokrasi mi ? Jeopolitik konumumuz gereği. Cumhuriyeti koruma ve kollama görevi. Millî Tarih. Millî Coğrafya. Millî Güvenlik. Stratejik araştırmalar enstitüsü. Teşkilât-ı Mahsusa. Millî Emniyet. Bayrak. Sancak. Bayraktar. Sancaktar. Çılgın Türkler. Mücahitler. Türk Mukavemet Teşkilâtı. Yavru Vatan. Kıbrıs Türktür, Türk kalacak. Ya taksim, ya ölüm. Sevr'in ilk adımı. Türkiye'nin bölünmesi Kıbrıs'la başlar. Kıbrıs'ı veren vatanı da verir. Orduya sadakat namusumuzdur. Batı Çalışma Grubu. Cumhuriyet(çi) Çalışma Grubu. Mustafa Kemal'in askerleri. Digi-Security. Özel Büro. Özel İstihbarat. Ergenekon. Bütün ülkede ve yurtdışı temsilciliklerimizde coşkuyla kutlandı.

Türkün Türkten başka dostu yok. Kuvvetlenmemizi çekemeyen düşmanlar. Çin prensesleri. İç ve dış mihraklar. Yıkıcı ve bölücü güçler. Türkiye Türklerindir. Vatandaş Türkçe konuş. Sözde Ermeni soykırımı. Yalan, iftira. Dağ Türkleri. Etnik unsur. Kuzey Irak'taki etnik unsur. Etnik Unsurun Meyhanesi. Anarşistler. Komünistler. Marksist, Leninist ve hattâ Maoistler. Teröristler. Terörcübaşı. Terör örgütünün yordakçıları. Bizi arkamızdan hançerlemek isteyenler. İhanet, hainler, vatan hainleri. Kökü dışarıda akım ve fikirler. Mütareke basını. Mandacı aydınlar. Liberal aydınlar. Liboşlar. Entel-danteller. Kansızlar. Satılmışlar. Dışarıdan para alanlar. Ermeni parası alanlar. AB'ye proje yapıp para alanlar. CIA. Soros. Sorosçu çocukları.

Ben devletime lâf söylettirmem. Bana milliyetçiler cinayet işliyor dedirtemezsiniz. Tanırım, iyi çocuklardır. Sen şehit oğlusun. Şüheda fışkıracak. Şehitlerimizin kanı, bayrağımızın anlamı. Ölü olarak ele geçirildi. Türkler âlicenaptır, merhametlidir, karıncayı incitmez, kadınlara el kaldırmaz. Münferit olaylar. Faili meçhul. Kaçarken vuruldu. "Özel muamele" (pardon, o Nazilerindi). Esas Bilgi Unsurları. Derin Araştırma Laboratuvarı. Eğitim. Ameliyat. Samimî itirafları. Kendini asmış. Kendini Emniyetin 6. katından aşağı atmış. Kafasını duvarlara vura vura intihar etmiş. Polisimizin moralini bozmak, güvenlik güçlerimizi çalışamaz hale getirmek isteyenler.

* * *

Yıllardır dinlediğimiz, günlük hayatımızı dolduran, bizi her yandan kuşatan bu dil, sadece uzun vâdeli bir ideolojik hegemonya aracı değil. Aynı zamanda belirli konjonktürlerde, daha kısa vâdeli seferberlikler için de kullanılıyor. Böyle özel durumlarda, içselleştirilmiş paradigmatik inancın yanı sıra, hattâ ondan da fazla, en dar ve direkt anlamıyla yalan, adî yalan, çıplak yalan da önem kazanıyor.

Bunun en iyi örneği, 2002-2007 arasının militarist, darbeci-milliyetçi mobilizasyonudur. Türkiye'nin yakın tarihinde, hemen her türlü konuda bu kadar fazla yalan söylenen bir dönem hatırlamıyorum. Kişi başına "bile bile yalan" üretimi herhalde rekor seviyelere ulaştı. Yalan toplumun bütün gözeneklerine nüfuz etti. Neredeyse yalana bulaşmamış kurum kalmadı.

Hrant'ın katledilmesinden sonraki haftalar, aylardı. Ölümünün gölgesi düşüyordu her şeyin üzerine. Nasıl gelmişti olaylar bu noktaya ? Harvard'ın CMES'inde (Orta Doğu Araştırmaları Merkezi) bir konuşma yapmışım, 21 Mart 2007'de (bak, demek bunları iki hafta önce yazmayı becerebilseydim, neredeyse günü gününe iki yıl olacakmış). "Türkiye'deki neo-nasyonalizm ve yeni fedailik üzerine düşünceler" demiştim başlığıma (*Thoughts on neo-nationalism and the new vigilantism in Turkey*). O zaman anladığım, algıladığım kadarıyla, ulusalcılığın asla spontane değil, bazı derin merkezlerde tezgâhlanan bir hareket olduğunu göstermeye çalışmışım. Henüz Ergenekon yoktu. Yani ismi cismi yoktu, ama tabii kokusu vardı, hayaleti dolaşıyordu. Hiçbir özel enformasyon kaynağım yokken, sırf gözlem ve analiz yoluyla, "yedi halka" veya "çember"den oluşan bir labirentte o hayaleti yakalamaya uğraşıyordum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Işık Koşaner'in bilime ters düşme hakkı

Halil Berktaş 09.04.2009

Işık Koşaner'le önemli bir anlaşmazlığım var. Yedi küsur aydır duran.

Kendisini tanır mısınız ? Benim yok, herhangi bir tanışıklığım. Sadece kara kuvvetleri komutanı olduğunu biliyorum. Bir de bazen, sosyal bilimler, kültür ve yakın tarih alanına girdiğini. Konuşmalarında dünya ve Türkiye hakkında bir takım tahliller yaptığını, tezler ortaya attığını. Dolayısıyla benim açımdan, kişisel bir husumetten söz edilemez (ve herhalde aynı şey, onun için de geçerlidir). Sorunum tamamen fikir planında. Uzmanı olmadığı konulardaki görüşlerini *bilimsel bulmuyorum*.

(Not 1 : Bu "bilimsel bulmamak" ifadesine de bir açıklama getirmeliyim. Dil insanların konuşup anlaşmasına yarar. Dilin normal kullanımında, bilimsel bulmamak, "ifade edilmeleri yasaklanmalı" demek değildir. Fakat bir de anormal diller söz konusu. Orada herhangi bir şeyi –bir fikri, sosyo-kültürel bir tercihi, bir yaşam tarzını- bilimsel bulmamak, "yani yanlış, yani yasaklanmalı" anlamına gelebiliyor. Meselâ Atatürkçülük, ya da Atatürk ilkeleri : kimine göre "bilimsel doğru"; dolayısıyla "tek doğru" olmak zorunda. Meselâ kadınların başlarını örtmek istemesi : madem bir çeşit "yanlış bilinç" (*false consciousness*), zorla önlenabilir. Ha şeriatın kestiği parmak acımaz demişsiniz, ha bilimin kestiği parmak acımaz. Bianet'te "postmodern özgürlük dini"ne Selim Evren imzasıyla yayınlanmış bir saldırının eşsiz ifadesiyle, özgürlük "teolojik bir kategori" olmadığına göre, türbana özgürlük savunulamaz !? Bkz "Sol ve demokrasi (8) : Bugünkü Türkiye'den kesitler", *Okuma Notları*, 1 Mart 2008; şimdi, *Weimar Türkiye* içinde, s. 105-106.)

(Not 2 : 2005 Mayıs'ından Eylül'üne, hatırlarsınız, bir Ermeni konferansı da yaşanmıştı. Çiçekli boyutunu bir yana bırakalım. 1915 konusunda ilk defa resmî tezlerin tamamen dışında bir serbest kürsü kurulmak istenmişti –ve sonunda kuruldu da. Lâkin onyıllardır sırf kendileri konuşan ve başka kimseyi de konuşturmak niyeti olmayan elçi-tarihçi kesimi çok kızdırmıştı buna. Nasıl olur da kendilerinin çağrılmadığı "tek yanlı" bir konferans düzenlenebilirdi ? Güya bu "tartışma"ya aykırı, "bilimselliğe" aykırıydı. El çabukluğu marifet, "fikir ve bilim alanı içinde olma"yı, "bilimsel doğruluğu ispatlanmış olma"ya dönüştürmüşler; bunun da üzerine sansürü, yasakçılığı kondurmuşlardı. O sırada TTK başkanı olan Yusuf Halaçoğlu, dolaysız bir soru karşısında, herkesin istediği toplantıyı düzenleyebileceğini kabul eder gibi yaptıktan sonra, "ama" diye devam ediyordu, "ama bu konferans bilimsel değil." Yani ne demek –önce bir kurul [tabii bir devlet kurulu !] toplanıp neyin bilimsel, neyin gayri bilimsel olduğunu belirleyecek; ona göre, sadece "bilimsel olan"lara mı izin çıkacak ? Sonuçta bunların hepsi tipik bir Yenikonuş ve İkildüşün riyakârlığıydı.)

(Not 3 : Bu kötü öncüllerden ötürü, altını çizmek ihtiyacını duyuyorum ki, Işık Koşaner'in bazı yaklaşım denemelerini bilimsel bulmamam, asla Işık Koşaner'in susturulmasından yana olduğum biçiminde yorumlanamaz. Görev ve yetki sınırlarını aşıp aşmama sorunundan söz etmiyorum. Koşaner'i herhangi bir vatandaş, sade vatandaş gibi kabul ederek, yalnızca dediklerine bakıyorum. Geç dönem Osmanlı münevverleri,

mübareze-i efkârdan barika-yı hakikat doğacağına inanıyordu. 1906'da yayınlanan bir kitapta Evelyn Beatrice Hall, Voltaire'in çağdaşı Helvetius'a ilişkin tavrını "Söylediklerinize karşıyım, ama bunları söyleme hakkınızı ölünceye dek savunacağım" cümlesiyle özetlemişti. Gerçi bir yakıştırmadır; ama özgürlükçülüğün püf noktasını yakaladığı için çok sık tekrarlanır. Şüphesiz, genel ahlâka ters düşmeme, ya da kanunun suç saydığı fiilleri övmeme gibi koşullara herkesin uyması lâzım. Bu ölçüler içinde, Işık Koşaner benim düşünce ve bilim özgürlüğümden yana mı, doğrusu bilmiyorum. Ama bir hukuk devleti çerçevesinde öyle olduğunu farzetmek durumundayım. Her neyse; vurgulamaya çalıştığım husus şu ki, en azından ben, tıpkı Voltaire gibi, Işık Koşaner'in –bilime ters düşme hakkı dahil- düşüncelerini ifade ve savunma hakkını savunuyorum.)

Geçtiğimiz yılın devir-teslim törenleri sırasında bir konuşma yapmıştı Işık Koşaner, kara kuvvetleri komutanlığına gelmesi münasebetiyle. Yalnız o mu; tabii genelkurmay başkanı İlker Başbuğ da konuşmuş, yanlış hatırlamıyorsam o da "postmodern" dediği bazı anlayışlara atıp tutmuştu. Selim Evren, İlker Başbuğ ve Işık Koşaner'in bu "postmodernizm" karşıtlığında birleşmesi başlı başına ilginç ya, haydi geçelim şimdilik. Ben daha çok Koşaner'in 27 Ağustos 2008'de söylediklerinin şu çok kritik paragrafı üzerinde durmak istiyorum :

"Küresel güçler tarafından kurgulanan ve ülke içi medya, bazı akademik ve sermaye çevreleri ile sivil toplum örgütleri içine yuvalanan post-modern bir tabakanın oluşturduğu propaganda ve etki ağı; ulusal birlik, ulusal değerler ve güvenlik parametrelerinin zayıflatılması ve çözülmesi yönündeki gayretlerini sürdürmektedirler... Ülkemizin yumuşak gücünü oluşturacak sivil kabiliyetler geliştirilemediği gibi aksine dış fonlarla yönlendirilen sivil toplum örgütü ve kuruluşu görünümlü unsurlar, bozucu ve yıkıcı özellikleri ile kendileri güvenlik sorunu olmaktadır."

İşte benim *bilimsel bulmadığım* görüşleri bunlar, Işık Koşaner'in. Hemen ertesi gün, yani 28 Ağustos'ta *Taraf* yeni bir "andıç" saymış bu konuşmayı. Bir sonraki gün ise Yasemin Çongar "Işık Koşaner'in ulusalcı manifestosu"na çatmış (29.8.08). Dayanamamış, "Işık Koşaner'e bir cevap da ben vereceğim, ama şu başladığım düşünce silsilesini tamamlamam lâzım" demişim *Okuma Notları*'nda : "Önce Ömer Seyfeddin, sonra Işık Koşaner. Önce İttihatçılar, sonra Işık Koşaner" (4 Eylül 08).

Benimkisi daha çok bir tarihçi tepkisi. Koşaner yakın tarih hakkında çok yanılıyor. Şimdi, bu disiplinin bir profesyoneli olarak, hatâlarını düzeltmeyi borç biliyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Modernite karşısında Mustafa Kemal ve Işık Koşaner

Halil Berktaş 11.04.2009

Işık Koşaner güncel tarihe, Türkiye'nin son yıllarına bir yorum getirmiş, 27 Ağustos 2008'de. Sabrınızı sınamak pahasına, tekrar hatırlatayım :

"Küresel güçler tarafından kurgulanan ve ülke içi medya, bazı akademik ve sermaye çevreleri ile sivil toplum örgütleri içine yuvalanan *post-modern* bir tabakanın oluşturduğu propaganda ve etki ağı; *ulusal birlik, ulusal*

değerler ve güvenlik parametrelerinin zayıflatılması ve çözülmesi yönündeki gayretlerini sürdürmektedirler... Ülkemizin yumuşak gücünü oluşturacak sivil kabiliyetler geliştirilemediği gibi aksine dış fonlarla yönlendirilen sivil toplum örgütü ve kuruluşu görünümlü unsurlar, bozucu ve yıkıcı özellikleri ile kendileri güvenlik sorunu olmaktadır.”

Tesadüf, ben de aynı konuya eğilmiştim, Koşaner'den neredeyse 17 ay önce. Düşündüm de; 21 Mart 2007'de Harvard'da yaptığım konuşmanın özü, pekâlâ Koşaner'inkiyle aynı format üzerinden ifade edilebilir (her iki paragrafta, tezatları sergilemek bakımından bazı sözcüklerin altını ben çizdim) :

“Ulusalıcı güçler tarafından kurgulanan ve ülke içi medya, bazı akademik ve bürokratik çevreleri ile sivil toplum örgütleri içine yuvalanan neo-İttihatçı, militarist bir tabakanın oluşturduğu propaganda ve etki ağı; demokrasinin, özgürlüğün ve diğer evrensel değerlerin zayıflatılması ve çözülmesi yönündeki gayretlerini sürdürmektedirler... Hukuku ve Meclis egemenliğini kararlılıkla savunacak bir demokrasi cephesi geliştirilemediği gibi aksine kaynağı belirsiz iç fonlar ve talimatlarla yönlendirilen sivil toplum örgütü ve kuruluşu görünümlü unsurlar, kaba kuvvet gösterileriyle faşizan bir linç ortamı yaratırken, anayasal düzeni koruması gereken silâhlı kuvvetlerin içindeki darbe eğilimli kesimlerin kendileri güvenlik sorunu olmaktadır.”

İşte size, birbirine taban tabana zıt iki tahlil. Bence benimkisi doğru, Işık Koşaner'inki ise tümüyle sakat. Koşaner tarihçi değil, bilim adamı değil. Ülkemizde olup bitenleri çok yanlış değerlendiriyor. Gerçek adetâ tepetaklak, başı yerde ayakları havada duruyor. Onu tekrar düzeltmek, ayaklarının yere basmasını sağlamak lâzım.

Baştan başlayalım. En temel mesele : insanlık, evrensellik karşısındaki tavır. Medeniyet, uygarlık, çağdaşlık, modernite –ne dersiniz deyin. Dış âlem, dünya dinamikleri konusundaki tavır.

Türkiye'de “seferberlik” açan, “propaganda ve etki ağı” kuran, “ülkemin yumuşak gücünü oluşturacak sivil kabiliyetler” geliştirilmesini isteyen kim ? Küresel güçler mi ? Batı mı ? Bu bir fantezi, hayalî bir komplo teorisi. Koşaner'in aksine, küresel güçler tarafından böyle herhangi bir seferberlik açılmış değil. Her şeyden önce, küreselleşmenin bir sinir ve kumanda merkezi, bir planlayıcısı, “çalışma grubu” yok. Küreselleşme spontane bir süreç (veya süreçler demeti). Modernitenin bugünkü aşama ve tezahürü. O modernitenin dayanılmaz dönüştürücülüğü, Marx ve Engels'e “katı olan her şey buharlaşıyor” dedirtmişti (1848). Sonra Marshall Berman bütün bir kitap yazdı bu başlıkla : *All That Is Solid Melts Into Air* (1982). Koşaner ve ekibi okumuş mudur, bilemiyoruz.

Ama herhalde Atatürk'ü okumuş olmalarını bekleyebiliriz. Daha önce de söyledim : içeriğe ilişkin hiçbir argüman “otorite”lerden alıntılarla halledilemez. Ancak ne düşündükleri, nerede durdukları saptanabilir. Acaba ulusalcılar, neredeyse putlaştırdıkları tarihsel kişiliğin kendi zamanında ne kadar modernist, ne kadar Batıcı olduğunun farkında mı ? Kendi payıma, bu konuda Mustafa Kemal'in *genel*, hattâ (olanca ampirisizmine karşın) *teorik* denebilecek tavrı ile Marx dahil bütün büyük modernist düşünürlerin tavrı arasında fark göremiyorum. Bütün köhne yapıları sallayan aynı karşı konulmazlığı algılıyor. Aşağıdaki (maalesef öztürkçeleştirilmiş) dört paragrafı, o çağın uygarlık (medeniyet) sözcüğünden doğrudan ve sadece Batı modernitesini anladığını hatırla tutarak okuyalım.

“Ülkeler çeşitlidir, ama uygarlık birdir ve bir ulusun yükselmesi için de bu tek uygarlığa katılması gereklidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü Batıya karşı elde ettiği yengilerden çok gururlanarak, kendisini Avrupa uluslarına bağlayan bağları kestiği gün başlamıştır. Bu bir hata idi. Bunu yinelemeyeceğiz.” (1922)

“Biz her yönden insan olmalıyız. Acılar gördük. Bunun nedeni dünyanın durumunu anlamadığımız içindir. Düşüncemiz, anlayışımız uygarca olacaktır. Şunun bunun sözüne önem vermeyeceğiz. Uygar olacağız. Bununla övüneceğiz. Bütün Türk ve İslâm âlemine bakınız. Anlayışları uygarlığın kapsam ve üstünlüğünü kavrayamadığından ne büyük felâketler ve acılar içindedirler. Bizim de şimdiye değin geri kalmamız ve işin sonunda son felâket çamuruna batışımız bundandır. Beş altı yıl içinde kendimizi kurtarmışsak bu, anlayışımızdaki değişikliktendir. Artık duramayız. Elbette ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitme zorundayız. Ulus açıkça bilmelidir. Uygarlık öyle güçlü bir ateştir ki, ona yabancı olanları yakar, mahveder” (1925)

“Uygarlığın coşkun seli karşısında direnmek boşunadır ve o, aymaz ve başeğmezler konusunda çok amansızdır. Dağları delen, göklerde kanat çırpın, göze görünmeyen zerreciklerden yıldızlara değin her şeyi gören, aydınlatan, inceleyen uygarlığın yüceliği ve gücü karşısında ortaçağ anlayışıyla, ilkel ve boş inanışlarla yürümeye çalışan uluslar mahvolmaya, ya da hiç olmazsa tutsak ve aşağılık olmaya mahkûmdur.” (1925)

“Artık bugün demokrasi düşüncesi durmadan yükselen bir denizi andırmaktadır. 20. yüzyıl birçok zorba hükümetlerin bu denizde boğulduğunu göstermiştir.” (1930)

Şu kadarı ve bu boyutuyla Atatürk nerede ? İnsaniyet düşmanlığıyla Ömer Seyfettin, medeniyeti canavarlığa indirgemesiyle Mehmed Âkif nerede ? Yüz yıl önce geçerliyken modernitenin sarsıntılı yürüyüşünün kaçınılmaz olarak eskittiklerine sarılan Işık Koşaner nerede ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İşin doğrusu (1) : Ulusalçılık ve Ergenekon

Halil Berktaş 16.04.2009

27 Ağustos 2008’de “küresel güçler”in Türkiye’ye karşı bir komplosundan söz etmiş Işık Koşaner.

Yok böyle bir şey. Tersine, olan şu : Modernitenin hızlı akışkanlığı karşısında, bir yanda çoğalan ve çoğullaşan, dışarıya açılan, *acculturation* (kültürleşme) geçiren, evrenselliğin farkına varan, eskisi gibi yönetilmekten hoşnut olmayan bir sivil toplum var. Diğer yanda ise, mevcut kurumlar (Marx “üstyapılar” derdi) habire eskiyor, köhneleşiyor, birer tıkaç veya ayakbağı haline geliyor. Dolayısıyla statükocular, bir hegemonyanın çözülüşünü tersyüz etmek uğruna, adetâ topluma ve dış dünyaya savaş ilân ediyor. Ama bunu meşru müdafaa gibi göstermeye çalışıyor.

21 Mart 2007’de Harvard’da, Koşaner’in tam zıddı bir fikirden : milliyetçi-militarist güçlerin özgürlük ve demokrasiye *saldırısından* söz etmişim, kendi payıma. Hrant Dink’in öldürülmesiyle ete kemiğe bürünmüş, neler yapabileceğini somutlamış bir saldırı. 19 Ocak ’07 hem bir doruk, hem bir kırılma noktası. Ve tarihteki benzer dönemeçler gibi, kendinden önceki süreçleri anlamlandırıyor, onlara bütünlük kazandırıyor.

Ben de oturmuş, her şeyi baştan düşünmüşüm o günlerde. Önceki beş yılın olayları tekrar tekrar geçmiş gözümün önünden. Giderek belirli bir örüntüye oturmuş. Bundan bir "yedi halka" tahlili çıkarmışım. Ulusalculuğun tırmanış, daha doğrusu tırmandırılış sürecini, içiçe yedi halkada özetlemeye çalışmışım.

Buradan hareketle, önce "Ergenekon'un yedi halkası" koydum bu yazının başlığını. Ama içime sinmedi bir türlü. Birincisi, Harvard'da yedi dediysem de, şimdi daha çok dokuz gibi duruyor –ve yaşadıklarımızı iyiden iyiye Dante'nin cehennemine yaklaştırıyor. İkincisi, herhalde bunlar Ergenekon'un değil, daha genel olarak ulusalci seferberliğin halkaları. 2007 ilkbaharında Ergenekon henüz deşifre edilmiş değildi. Ortada sadece ulusalculuk vardı. Nitekim ben de öncelikle ulusalculuğa eğilmiş –ama itiraf edeyim ki, ideolojiden eyleme, ülke çapındaki mobilizasyondan taşradaki bir ultra-milliyetçi grubunun cinayetine geçişi açıklamada zorlanmışım. Şimdi anlıyorum ki, bu yedi-dokuz halka içinde gezinen ayrı bir hayaletin varlığını tam teşhis edememiş; "asıl devlet çizgisi"ni saptayıp yayanlar ile en alttaki fedai namzetleri arasında bir yere oturtamamış; özerk operasyonel kapasitesi ve kumanda alanını hesaba katamamışım.

Bu konuda kafa karışıklığı zaten hayli yaygın. Ulusalculuk-Ergenekon ilişkisi : biri nerede bitiyor, diğeri nerede başlıyor ? Keza, (halihazırdaki) üniformalılar-üniformasızlar, veya muvazzaflar-müttekaitler ilişkisi : Tamamen özdeş mi ? Tamamen farklı mı ? Ya da duruma göre iki ekstreme de kayabilecek bir yarı-ayrışmışlık, yarı-ayrışmamışlık hali mi söz konusu ?

Bu sorular net sorulmadı, net cevaplanmadı. Benim kavrayışım kabaca şöyle : ulusalculuk ile Ergenekon örtüşüyor ama özdeş değil. Matematik jargonuyla, ulusalculuk büyük küme. Ergenekon ise onun içinde daha dar ve küçük bir alt-küme(ydi). Ulusalculuk ağında Ergenekon örümceği gezindi. Ya da ulusalculuğun bulanık sularında Ergenekon balık avlamaya çalıştı, çalışıyor.

Buraya da galiba şöyle gelindi : birileri büyük bir ağ ördü, çok geniş bir alana ağ attı Türkiye'de. Belirli bir ortam yarattı –ben buna "diktatörlüğün manevî evreni" dedim, diyorum. Belki seferberliği başlatanların (en azından bir kısmının) amacı, bu "manevî evren"le yetinmeyip, üzerine bir de diktatörlük realitesini dikmekti. Ola ki 2002-2004 yıllarında, doğrudan darbe yapmayı istemiş, özlemiş, ama başaramamışlar, zira ilk ağızda ordu içinde konsensüs sağlayamamışlar (bu kadarı, Alper Görmüş'ün *Nokta*'da yayınladığı *Darbe Günlükleri*'nden çıkarsanabiliyor). Fakat öyle gözüküyor ki aşağı yukarı aynı sıralarda, "bu medya"yla olmayacağı sonucuna varmışlar (bu da aynı dönemin konuşma ve görüşmelerini içeren *Balbay Günlükleri*'nde mevcut). Muhtemelen bu tesbitten hareketle, önce ortamı yaratalım ve medyayı şekillendirelim demişler. Bu da bir "manevî evren" ya da "sivil kabiliyetler" harekâtına yol açmış.

(Not 1 : 2000'li yılların başlarında, Şener Eruygur'lar, Hurşit Tolon'lar henüz görevdeyken, "ülkemizin yumuşak gücünü oluşturacak sivil kabiliyetler"ın geliştirilmesi formülasyonu, bu şekliyle var mıydı acaba ?)

Sonra ne olmuş ? Periyodik tekaüd-terfi-tayin mekanizmaları çalışmış. Bir ekip emekli olurken, kendilerinden sonra gelenlerin de aynı çabayı sürdüreceği farzedilmiş; bu konuda belki anlaşılmaya varılmış –ya da varılmamış; en güçlü olasılıkla, herkesin kendine göre yorumlayabileceği muğlak formüller kullanılmış. Gidenler bu formülleri sadece ulusalculukta değil, darbecilikte de ittifak biçiminde anlamış. Gelenler ise belki bir noktada "dur bakalım" demiş. Ya, 2004-2007 arasının ulusalci seferberliği ve yarattığı "manevî evren"i, 2007 seçimlerinde bir CHP-MHP zaferi açısından yeterli saymışlar. Ya da 22 Temmuz '07'de büyük bir hayal kırıklığına uğramış ve aranan koşulların hiç gerçekleşmeyeceği sonucuna varmışlar.

Dolayısıyla bir ayrışma meydana gelmiş (veya netleşmiş). Yeniler, Türkiye'nin Hindenburg ve Ludendorff'larının

iktidardaki payını nisbeten koruyacak (ve aynı zamanda darbeye "daha fazlası gereksiz" diye set çekecek) bir "manevî evren"de karar kılmış. Eskiler bu "manevî evren" içinde gezinip fırsat kollamayı, gerilimleri darbe ortamına doğru tırmandırmayı sürdürmüş.

Tam bu noktada, İlker Başbuğ'un son konuşması çok önemli. Zira bu bir ricat, kısmî bir yenilgi konuşması. O lüzumsuz malûmat, yerli yersiz alıntılar, bir duruş ve tavır değişikliğini süslemek, "entel"leştirmek için var. Çıplaklığını çocukların haykırdığı imparatora Weber ve Montesquieu giydirmek için.

İncil'de, biliyorsunuz, bir Ahd-i Atik vardır, bir de Ahd-i Cedid. Ahd-i Atik Yahudi ve Hristiyanların asgarî müşterekidir. Ahd-i Cedid'i ise yalnız Hristiyanlar kabul eder.

İşte öyle : ulusalcı seferberlik ve "diktatörlüğün manevî evreni" gidenlerin ve gelenlerin, Ergenekon'a bulaşmış ve bulaşmamışların ortak mirası. Şimdiye kadar, bulaşmışların bulaşmamışlardan (veya bulaşmamış gözükenerlerden) gördüğü ulusalcı basın himayesinin temelinde bu Ahd-i Atik yatıyor-du. Bundan sonrasını, bakalım, izleyip göreceğiz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İşin doğrusu (2) : Ulusalçılığı kim, ne zaman başlattı ?

Halil Berktaş 18.04.2009

Bazı temel ayırımları oturtabildikse, dönüp baştan başlayalım. Neydi, 2007 Temmuz seçimleri öncesinde doruğuna ulaşan (ve o gün bugündür inişte olan) ulusalcı seferberlik ? Bu genel matris içinde Ergenekon, tam nerede yuvalanıyordu ?

Hrant'ın öldürülmesinden iki ay iki gün sonra, *Thoughts on neo-nationalism and the new vigilantism in Turkey* başlığı altında, içiçe yedi halkadan oluşan karmaşık bir koreografisi olduğunu söylemiştim, bu seferberliğin. Sonra bu tahlili *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl*'da biraz geliştirdim (s. 52-62). Şimdi hem oradan hem Harvard notlarımdan bir kere daha toparlamak istiyorum.

Komünizmin çöküşü ve Turgut Özal'ın da önce Çankaya'ya ricatı, sonra esrarlı ölümünün ardından, askerî-bürokratik kompleks 1990'lar boyunca ilkin PKK'ya ve Kürt sorununa; ikinci olarak da yükselen İslâmcılığa karşı mevzilendi. Çeşitli baskılar, koalisyonlar, muhtıralar veya "light" darbelerle (28 Şubat) bir barikat kurup, Cumhuriyetin alışılmış iktidar konfigürasyonunu ayakta tutmaya çalıştı.

Gerçi üçüncü bir unsur olarak Avrupa düşmanlığı da uç vermişti. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte, Batının gözünde Türkiye'nin olduğu kadar, Türkiye'nin de gözünde Batının Soğuk Savaş değeri hayli azalmıştı. ABD ve AB demokrasi ve ölçütleri konusunda gitgide daha titiz ve tutarlı davranırken, Türk devletçi-milliyetçiliği tam tersi yönde tepkiler peydahlıyor, Sevr paranoyasını tekrar piyasaya sürüyordu.

Lâkin bu, henüz ana mecra seviyesine yükselmiş değildi. Zira ortada, Politik İslâmın ılımlı bir varyantını

Avrupacılıkla birleştiren herhangi bir siyasî güç veya parti yoktu. Tersine, Erbakan önderliği çok daha geleneksel bir İslâmcılığın Hristiyanlıkla özdeşleştirdiği Batı ve Avrupa düşmanlığını sürdürmekteydi. Dolayısıyla derin devlet kendi Batı korkusunu geri planda tutuyor, hattâ yer yer “şeriat tehlikesi”ni özellikle ABD’ye şikâyet eder gibi yapıyordu. Bu koşullarda –“bizi almayarak aşağılayacakları” korkusundan da beslenen- onyılların birikmiş AB itilimi, her ne kadar hızı kesilse de büsbütün sıfırlanmaksızın sürüyor ve 1999-2002 arasının son Ecevit-Yılmaz-Bahçeli koalisyonunun dahi üyelik koşullarının bazılarını yerine getirmesini sağlıyordu.

Bugünden geriye bakınca çok net görebiliyoruz ki, Batıcılıktan AB karşıtlığına bu ikircikli geçiş hali 2002 seçimleriyle sona erdi. Daha önce de yazdım (*Otuz Yıl*, s. 50-52) : Erdoğan-Gül önderliğinin, Kopenhag kriterleriyle uyum sağlamayı amaçlayan hızlı demokratikleşme reformları, 2002-2004 arasında askerî-bürokratik kompleksi gafil avladı. Derin devlet Erdoğan-Gül önderliğinin Mecliste üçte iki çoğunluk bulmasına da hazır değildi, “muhafazakâr modernizm” paketi içinde ılımlı İslâmcılık ile Avrupacılığı birleştirmesine de. Mevzilerini bir 40-45 derece daha döndürüp, “küresel güçlerin saldırısı” diye algıladığı *üç boyuta birden cephe* alması zaman aldı. Hukukî ve kurumsal değişimi önleyemedi. Mücadeleyi ideolojik plana taşıdı. 2005 başlarından itibaren, bu alanda taarruza geçti.

O yıllarda bir “girelim ama onurumuzla girelim” söylemi türemişti, AB karşıtları arasında. Batı düşmanlığı ancak İP tarzı “teori”den (!) beslenen sokak milliyetçiliği düzeyinde, doğrudan “Avrupa emperyalizmi”ni lânetleyebiliyor; buna karşılık seçkinler katında ve bazı emekli büyükelçiler (Şükrü Elekdağ, Onur Öymen, Gündüz Aktan) arasında “onurlu üyelik” demagojisine bürünüyor. Burada müteveffa Gündüz Aktan’ın konumu özellikle ilginçtir. 2004-2006’da Aktan *Radikal*’deki köşesinde ısrarla “alttan, aşağıdan büyük bir milliyetçilik reaksiyonu geliyor” diye yazmaktaydı.

Hem yanlıştı hem de anlamlı. Birkaç bakımdan yanlıştı, çünkü birincisi, gerçek anlamıyla “aşağıdan” gelen veya gelecek bir “milliyetçilik” dalgası ya da reaksiyonu yoktu (ve yok). Yunan ve Türk milliyetçiliklerini karşılaştıralım. 19. yüzyıl başlarında Yunan devrimi önemli ölçüde aşağıdan yukarı gerçekleşti. Bu çerçevede Yunan milliyetçiliği daha çok popüler bir ideoloji, bir halk (pleb) ideolojisi olarak doğdu ve yayıldı. Türkiye’nin 20. yüzyıl başlarındaki modernizasyon devrim(ler)inin “yukarıdan aşağı”lığı ise, bizde genel olarak milliyetçiliğin, özel olarak Batı düşmanlığı damarının, bir halk ideolojisi değil son tahlilde bir devlet (ve seçkinler) ideolojisi olarak şekillenmesine yol açtı. Güneydoğudaki çeyrek asırlık “düşük yoğunluklu savaş” bile bu durumu kökten değiştirmeye yetmedi.

Nitekim bakınız, halk dediğiniz sınıf ve kesimleri kendi haline bıraktığınızda, herhangi bir dünya veya dış politika sorunu yüzünden hiç hareketlenmez, sokağa dökülmez; dökülmesi için mutlaka bir yerlerden ciddi bir veya bir dizi sinyal alması gerekir. Bu, 1915’teki Ermeni soykırımının yerel karakterdeki ikincil ve üçüncül katliamları için de geçerlidir (tehcir emirleri ve sonra Teşkilât-ı Mahsusa’nın birincil katliam dalgası olmaksızın düşünülemeyeceklerinden), *Tan* baskını için de, 1950’lerin Kıbrıs mitingleri ve 6-7 Eylül için de, Abdullah Öcalan’ın yakalanması bağlamındaki (kılıklı-kalkanlı) İtalya’yı protesto gösterileri için de. Zaten birileri hareketlenecekse, bu da öncelikle seçkinler olur –Atatürkçü siyaset geleneği icabı, devletin “uygarlık misyonu”nu halka taşıma rolleri gereği. Gene bakınız, 2006-2007’nin Cumhuriyet ve bayrak mitingleri hemen tamamen kentli, tahsilli orta sınıflarla sınırlı kaldı. Daha aşağıya sirayet edemediği, 22 Temmuz seçimlerinde gözler önüne serildi.

Öte yandan, Gündüz Aktan’ın “milliyetçilik geliyor ve sizleri [Avrupacıları, demokrat aydınları] ezecek, darma duman edecek” çanları çalması son derece anlamlıydı aynı zamanda.

Yanlışlığına karşın da değil; asıl *yanlışlığı nedeniyle* anlamlıydı. Gündüz Aktan'ın haber verdiği ve heyecanla beklediği her ne idiye, hele o spontane diyorsa, asla spontane olmadığını ifade ediyordu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İşin doğrusu (3) : Ulusalculığın ilk üç halkası

Halil Berktaş 23.04.2009

İronik. Bugün 23 Nisan. Neyi kutluyoruz ? 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılışını. Peki, Meclis egemenliği tanımış, kabullenmiş miyiz aradan geçen zamanda ? Kısmen evet, kısmen hayır. Bu ülkenin en az yüzde 10'u demokrasiye hiç inanmıyor. Belki bir yüzde 10'u ise, askerî vesayet altındaki bir yarı-demokrasiden – Sukarno'nun unutulmuş deyimiyle, "güdümlü demokrasi"den- yana. Buna, yargı ve bürokrasinin bir bölümünün yanı sıra, medyanın önemli kesimleri de dahil. Zaten parlamenter rejimin özümsemişliğine yüzde yüz evet diyecek bir durumda olmadığımız içindir ki, döne döne Ergenekon'u yazıyoruz. Bizi bunu yazmak *zorunda* bıraktılar, bırakıyorlar.

Olaylar da peş peşe, öylesine yoğun geliyor ki... Bedrettin Dalan yurtdışına kaçıyor; Mehmet Haberal, Erol Manisalı, Fatih Hilmioğlu tutuklanıyor –ve bana, "Türkiye'nin Prusyalı üniversiteleri" konusunda yazmak isteyip de geciktiğim her şeyi hatırlatıyor. Danıştay saldırısı Ergenekon'la birleştiriliyor- ve başarısız bir Reichstag Yangınına hatırlatıyor. İlker Başbuğ konuşuyor –ve 2005 başlarından ne kadar farklı bir konuma geldiğimizi hatırlatıyor.

Belki hayatımda ilk defa bu denli "Ben demiştim... Hem de herkesin önünde demiştim" diyebilecek, tanık gösterebilecek durumdayım. Her yeni gelişme bana, 21 Mart 2007'de yaptığım konuşmayı hatırlatıyor. "Bu kadar farklı kesim ve çevrelerden insanlar nasıl bir araya gelir ?" yollu *heryerekon*, *herkesekon* itiraz veya savunmalarını adetâ öngörürcesine, karmaşık bir seferberlik mekanizması hakkında iki yıl önce yaptığım ilk analizi hatırlatıyor.

O tarihte nasıl görmüşüm, ulusalculığın çember veya halkalarını ? *Birinci olarak*, demişim, *asker sahaya indi*. 2002-2004 reformları çerçevesinde MGK'nın da kısmen sivilleşmesi ve yetkilerinin kısılmasına ordunun reaksiyonu, sivil siyasete karışmanın yeni yollarını aramak biçiminde tezahür etti. Yüksek komutanlar eskiden sadece belirli yıldönümlerinde, Atatürk ilkelerinin, laikliğin ve irtica tehlikesinin altını çizerlerdi. 2005 başlarından itibaren ise yeni bir uygulama ortaya çıktı. Haftalık basın toplantılarıyla ülkenin gündemindeki hemen bütün konular üzerine görüş bildirmeye; fazla demokratikleşmenin tehlikelerine ilişkin imâlarda bulunmaya; AB reformları üzerinde soru işaretleri uyandırmaya; Kıbrıs'ta veya Kürt sorununda barışçı çözüm adımlarına doğrudan karşı çıkmaya başladılar. Çok ayrıntılara girdiler; türbana da karıştılar, Orhan Pamuk'un "hain" ilân edilmesine de. Hükûmete alternatif bir iktidar odağı kimliğiyle, "asıl millî çizgi"yi kendilerinin saptadığı mesajını vermeye koyuldular.

İkinci olarak diğer bazı resmî kurumlar, ordu üst kademelerince formüle edilen bu "millî çizgi"yi devlet

teşkilâtının diğer sektörlerine yaymaya ve kabul ettirmeye girişti. *Üçüncü olarak medya*, aynı "millî çizgi"yi kamuoyuna aktardı.

Bürokraside hükümete karşı daha 2002'de beliren ayak sürüme, zaman içinde açıkça cephe almaya dönüştü. Bilhassa 2002-2007 arasının AKP hükümetleri çalışamaz hale getirilmek istendi. Dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer bu baltalama faaliyetinin simgesi, şemsiyesi, güven kaynağı oldu.

12 Eylül'ün yarattığı siyasî komiserliklerden biri olan YÖK, Kemal Gürüz (1995-2003) ve Erdoğan Teziç'in (2003-2007) başkanlık dönemlerinde, ulusalcı seferberliğin adetâ başını çekti. Gene 12 Eylül'ün mirası olan "zorunlu Atatürkçülük" doğrultusunda, tek tek birçok devlet üniversitesi ve bir bütün olarak Üniversiteler Arası Kurul, kendini "üniversite"den çok "devlet" olarak ortaya koydu. Bilimin özgür ve çok-sesli gelişimi gibi bir vizyonu unutup veya hiç umursamayıp, "millî çizgi" kapsamına giren politikaları savunmak misyonuna kaydı; Kıbrıs ve Kürt sorunları ile Ermeni soykırımı konusunda, sertliğe, katılığa omuz verdi; hükümeti laiklikten sapmakla suçlayan koroya katıldı. Erdoğan Teziç'in 2007'deki bir telefon konuşmasında, Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilirse Çankaya'ya varıp varamayacağını alaycı-tehditkâr bir ifade kullanması, YÖK başkanlığının nelere battığı konusuna açıklık kazandırdı.

(Not 1 : Bu süreçte bazı üniversiteler "ulusalcılığın kaleleri"ne dönüştürülmek istendi. Kemal Alemdaroğlu döneminde İstanbul Üniversitesi, Fatih Hilmioğlu'nun rektörlüğünde Malatya İnönü Üniversitesi, Mehmet Haberal'ın kurduğu ve yönettiği Başkent Üniversitesi, Bedrettin Dalan'ın Yeditepe Üniversitesi buna dört çarpıcı örnek. Alemdaroğlu bir yandan Yunanistan'ı fethetme özlemi, diğer yandan özellikle İP ve gençlik kollarını himaye etmesiyle ünlü. Hilmioğlu senatosundan 2005'teki Ermeni Konferansını kınama bildirisi çıkarttırmasıyla, TBMM'yi en yüksek irade olarak tanımadığını açıkça söylemesiyle, "yüzde 35 değil yüzde 95 oy bile alsalar yetmez" beyanıyla hafızalarda yer etti. Hilmioğlu gibi Haberal da "millî çizgi"yi öyle coşkuyla izledi ki, üniversitesinin Fransa ile bütün ilişkilerini kesti, her türlü bilimsel teması durdurdu, araştırma iznindeki öğretim üyeleri ve lisansüstü öğrencilerini dahi geri çağırdı. Haberal'ın adı Ecevit'in yanlış tedavi sonucu ağırlaştığı şüphelerine karıştı. İnternette dolaşan bazı metinlerde, 1980 öncesinde ülkücülerce vurulan bazı solculara da yanlış tedavi uygulattığından söz ediliyor. Yeditepe Üniversitesi'nde derslere "Onuncu Yıl Marşı" ziliyle girilip çıkılması, herhalde üniversite kavramına olabilecek en ağır hakaret.)

(Not 2 : Son yıllarda yüksek öğrenimin adım adım militarizasyonunun bir görüntüsü, YÖK'teki ve üniversite genel sekreterliklerindeki emekli general sayısının çoğalması. Daha az bilineni, henüz orta rütbelerdeyken TSK'dan ayrılan, bir şekilde doktora yaparak akademik hayata geçtikten sonra hızla tırmanan asker-rektörler. Bunlardan biri Fatih Hilmioğlu. Meğer Kürşat Bumin, aranan yeni rektör tipi bu mudur, diye yazmış. Tâ 2007'de.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İşin doğrusu (4) : Hangi medyayla olur ?

2005 başlarından itibaren, haftalık basın toplantıları ve her fırsatta verilen demeçlerle oluşturulan özel –ve son tahlilde yasa dışı- “millî çizgi”nin, YÖK, ÜAK ve bazı üniversitelerce tekrarlanarak yaygınlaştırılması *ikinci* halka idiyse, aynı “devlet alternatifi”nin, medyadaki militarist çarpan ve çoğaltanlar aracılığıyla kamuoyuna aktarılması da ulusalcı seferberliğin *üçüncü* halkasını oluşturdu (ve oluşturmaya devam ediyor).

(Not 1 : Bunlar birbirini dışlayan şeyler değil, kuşkusuz. Gene de, bürokrasinin ve yüksek öğrenimin rolünden basın ve televizyonun rolüne geçerken, hem devletten devlet dışı alana intikal (ve dolayısıyla iktidar hiyerarşisinde aşağı iniş), hem de giderek genişleyen bir etki alanı söz konusu. Dolayısıyla adım adım gitmek, analitik yararını koruyor.)

Pratikte ne oldu ? Bazı editörler, köşe yazarları ve programcılar, olanca ağırlıklarını milliyetçi-militarist platformdan yana koydu. Özellikle *Hürriyet* ve *Cumhuriyet* kritik bir konuma yerleşti. Buradan *Yeniçağ*’a kadar uzanan bir yelpazede, Batıya, AB’ye, demokrasiye, bilime ve tarihe, evrensel kültür ve insanlık değerlerine – özetle, “Atatürkçülük” dışında her şeye- karşı topyekûn bir saldırı başlatıldı. Aydın olmak hain olmaya eşitlendi. Kâh Kürtlere, kâh Müslümanlara düşmanlık, bir çeşit sosyal ırkçılık boyutlarına ulaştı. Haberciliğin yerini kanaat, kanaatin yerini dezenformasyon aldı. Hiçbir tutarlılık ve gerçek kaygısı, herhangi bir vicdanî sorumluluk hissi kalmadı. Gazetecilik meslek etiğini yitirdi. Televizyonda da, yanlı hattâ militan yorumculuk yapan kanallar (ART, Kanal B, Kanaltürk) ile *talk-show*’cuların (Erol Mütercimler, Nihat Genç, Hulki Cevizoğlu) hızlı yükselişi dikkat çekti.

Fransa’da 19. yüzyıl sonlarının Dreyfus Vakasında siyaset çok büyük ölçüde basın tarafından yapılar hale gelmişti. Türkiye’de de öyle oldu : partilerin ve politikacıların ne dediği, ne yaptığı çok arka plana düştü; medyanın bunu nasıl verdiği, neyi söyleyip neyi söylemediği öne çıktı. İnsiyatif partilerden medyaya geçti. Medya partilerin yansıtıcısı değil, adetâ partiler medyanın türevi ve uzantısı oldu.

1975-80 arasının sağ-sol çatışması gibi doğrudan fiziksel olmasa da, duygu ve düşünce bakımından belki ondan çok daha aşırı bir kutuplaşma, medyada ve medya aracılığıyla yaratıldı. Ulusalci basının çığırkanlığı, Mussolini’nin yükselişi sırasındaki Faşist ve Weimar dönemindeki Nazi basınının demagojik saldırganlığına yaklaştı. İtalya ve Almanya tecrübelerinde olduğu gibi Türkiye’de de bu canhıraşlık, rasyonalizmi, serinkanlı düşünmeyi yokedici bir “çılgin” sürükleyiciliğin körüklenmesine yaradı.

(Not 2 : Ulusalci tırmanışta büyük rol oynayan basın mensuplarından bazıları [İlhan Selçuk, Mustafa Balbay, Erol Mütercimler] bugün Ergenekon sanıkları arasında. Bunlardan Mütercimler, bir çeşit asker-televizyoncu – Fatih Hilmioğlu’nun asker-rektör olması gibi. Keza en aktif üç televizyon kanalının sahip veya kurucuları da [Mustafa Özbek, Mehmet Haberal, Tuncay Özkan] Ergenekon’dan yargılanıyor. Mehmet Haberal’ın ilginç kişiliğinde, ulusalcılığın ikinci [yüksek öğrenim] ve üçüncü [basın-televizyon] halkaları örtüşmekte. 29 Mart yerel seçimleri öncesinde, Haberal’ın Kanal B yöneticisi Nihat Duru’ya, AKP’ye [“bu puştlara,” demiş] oy kaybettirmek için her çareye başvurusu talimatını verdiği, kamuoyuna yansdı. Başlı başına bu olay, medyanın ahlâki çöküntüsünün kanıtı. Hukuki anlamda suçlu olup olmadığı bir yana; sırf bu nedenle, Haberal uğruna Anıtkabir’e yürüyebilenlere de diyecek bir şey bulamıyorum.)

Ulusalcılığın kamuoyunu manipüle etme çabası, büyük basın ve televizyonlarla sınır kalmadı; *dördüncü* halkada, modern teknolojinin sağladığı bütün olanaklara uzandı. Gerçek sivil toplum kuruluşlarından (*ngo*’lardan) farklı olarak, dünyadaki yaygın adıyla *gongo*’ların, yani devlet yanlısı örgüt ve derneklerin çoğalması, “derin devlet”in sivil toplum alanını susturamayınca işgal etme ve yozlaştırma çabasını yansıttı. Bir adım ötede bu çürüme internete sıçradı. Ulusalci web sitelerindeki artışın en aşırı görüntüsünü, “Digisecurity”, “Açık İstihbarat” ve

“Özel Büro” gibi, paramiliter poz ve kılıklara bürünen, askerî havalı armalar kullanan, kendilerini çok kalabalık gösteren, esrarengiz “komutan”ların “emir”lerini yerine getirerek Türkiye’nin düşmanlarına karşı istihbarat topladıklarıyla, hattâ şu kadar Ermeni, bu kadar Kürt sitesini *hack*’ledikleriyle övünen tuhaf bazı gruplar oluştu.

(Not 3 : Ergenekon tutuklamalarıyla, bu en esrarengiz siteleri de bir asker-elektronikçinin, yani henüz kariyerinin erken aşamalarındayken ordudan ayrılıp özel eğitim görerek bu konuda uzmanlaşan bir web uzmanının kurup yönettiği, ortaya çıkmış bulunuyor.)

Bütün bu yol ve yöntemlerle kamuoyunun maruz bırakıldığı sersemletici bombardıman, bir bütün olarak düşünüldüğünde, oldukça iyi tasarlanmış bir psikolojik harekâtı andırıyor. Ulusalçılığın *beşinci* halkasında bu harekâtın sonucu, siyasetin olağan seyrine güvenin alabildiğine azalması, buna karşılık darbe beklentilerinin yaygınlaşması oldu. 2005’ten itibaren Türkiye toplumu darbe olacak mı, olmayacak mı düşüncesiyle yatıp kalkmaya başladı. Öyle ki, bazı siyasî güçler bütün hesaplarını buna göre yapmaya yöneldi. En başta CHP, AKP’ye soldan değil sağdan (AB karşıtı ve demokratikleşme karşıtı) muhalefetine üzerine, bir de darbe özlemini oturttu.

(Not 4 : Süleyman Demirel’in son davranışları, Mehmet Haberal’e hem şahsen gösterdiği ilgi, hem de yılanmış ekibinden birçok önemli ismin Haberal’ı ziyaret edip geçmiş olsun demek için kuyruğa girmesi, darbe ihtimaline göre rota çizmenin Deniz Baykal ile sınırlı kalmadığını gözler önüne seriyor. Tabii Denktaş’ın yeri bambaşka. “Milliyetçiliğin serhadleri”ne müstakil bir yazı ayırmayı umuyorum.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İşin doğrusu (5) : Ulusalçılıktan görelî özerkliği içinde Ergenekon

Halil Bertay 30.04.2009

(Not 1 : Tabii, ulusalçı propaganda piramidinin işleyişi sonucu ülkede darbe beklentisinin yaygınlaşması başka, doğrudan doğruya darbecilik faaliyeti gene başka. Ama aradaki buluşma ve örtüşmeyi de gözden kaçırmamalı.)

(Not 2 : 2004 yılı, bu içişlikte de bir ayırım çizgisini, bir fay hattını simgeliyor. O âna kadar, asıl darbeciler muvazzaftı, aktif görevdeydi. Dolayısıyla bir kere ulusalçı platform, ister darbe yanlısı, ister darbe karşıtı, hepsini birleştiriyordu [16 Nisan’da sözünü ettiğim Ahd-i Atik meselesi]. İkincisi, darbeciler darbe yapacaksa, meselâ *Nokta* günlüklerinden bildiğimiz “Sarı kız” veya “Ayışığı”nı gerçekleştirecekse, bunu, rakiplerini ya ikna ya bertaraf ederek, son tahlilde bulundukları mevkilerden, “silsile-i meratip” veya “emir-komuta zinciri” içinde yapacaklardı. Dolayısıyla bu darbe, nihâî görüntüsü itibariyle muhtemelen 27 Mayıs 1960’tan çok 12 Mart 1971 veya 12 Eylül 1980’i andıracaktı.)

(Not 3 : Ancak, 2004 Ağustos terfi ve tayinleri sırasında önemli bir değişiklik meydana geldi : Aytaç Yalman kara kuvvetlerinden, Şener Eruygur jandarmadan emekliye ayrıldı. Bir yıl sonra [1. ordu komutanı] Hurşit Tolon da onları izledi. Böylece 2005'te iki ayrı kesim ortaya çıktı. Muvazzaflar arasında Hilmi Özkök'ün ve onunla "makulde buluşan" Büyükanıt-Başbuğ ikilisinin görelî ağırlığı arttı. Buna karşılık mütekaitler artık kendilerini darbe emrini verecek değil, sadece darbe ortamını yaratacak, belki en fazla darbeyi tahrik ve dâvet edebilecek bir konumda buldular. 2002-2004 yıllarında bir darbe örgütlenmesi nâmına ne kurdularsa, herhalde bu çekirdek, emeklilik koşullarına intikali sırasında mahiyet değiştirdi. Sadece ulusalcılığın en aşırı şeklini temsil etmekle kalmadı. Ordudan ve belirli formel sınırlar içindeki "resmî" ulusalcılığından özerklik de kazandı. "Emir-kumanda hiyerarşisi"nden ayrı olarak, kendi adına ve kendisi için örgütlenmeye, çeşitli kesimlerden adam toplamaya girişti.)

(Not 4 : Geleceğin araştırmacıları, tabii soruşturmanın ve dâvânın seyrine, bugünden bilemeyeceğimiz yeni delil ve bağlantıların ortaya çıkmasına da bakarak, görelî özerkliği içinde Ergenekon'un özel tarihini asıl bu ândan sonra yazacaklardır sanıyorum.)

Yukarıdaki paragraflar, bazı arkadaşlarımla hoşlanmadığı "not parentezleri" biçiminde kaldı, çünkü Mart 2007'de Harvard'da konuşurken bunları bu netlikte ayırtırmam, kavramlaştırmam elbette imkânsızdı. Sadece şu kadarını söyleyebiliyordum : Ulusalcılığın *birinci* halkasını ordunun "millî çizgi"si; *ikinci* halkasını biraz daha aşağıdaki bazı devlet kurumlarının ve *üçüncü* halkasını medyanın oynadığı aktarıcılık rolü; *dördüncü* halkasını *gongo*'lar ve onlara denk düşen web siteleri; *beşinci* halkasını da bu yollarla yaratılan darbe bekleme atmosferi oluşturunuyorsa... bundan sonra sıra, *altıncısı*, hep aynı "millî çizgi" etrafında, hem eski sağ, hem de eski solun nasyonal-sosyalistleşen unsurlarını içeren "Kızılma cephesi"nin kurulmasına ve güya sadece laikliği korumayı amaçlayan mitinglerle faşizan bir kitle temeli yaratılmasına geliyordu. Tabii bir de başlı başına şiddetin örgütlenmesi sorunu vardı. Bunu da şöyle düşünmüştüm : *Yedinci* halkada, muhalif aydın seslerinin, devletçi zihniyete sahip bürokrasi, adalet mekanizması ve göstermelik sokak muhbirlerinin sistematik işbirliği sonucu, 301. maddeyle hedef gösterilmesi; *sekizinci* halkada, Kerinçsiz ekibi aracılığıyla, bu aydın ve muhaliflere fütursuzca ve tekrar tekrar saldırılabileceğinin sergilenmesi; *dokuzuncu* halkada, bu saldırgan şiddet ve küstahlığın, taşradaki ultra-milliyetçi çevrelerini yüreklendirmesi, onlara bir örgütlenme ve eylem modeli sunması.

Böyle böyle –diyordum- bir yeni-fedailik (*neo-vigilantism*) hareketinin mahfillerine hayat veriyorlar. Bir yandan, demokrasinin karşısına artık doğrudan emekli generallerin yönetimindeki Atatürkçü Düşünce Dernekleri Federasyonu ile diğer *gongo*'ların seferber ettiği, finansmanı gene ADD ile Cumhurbaşkanı Sezer'in büyük bağışlarından sağlanan, dikkatli, planlı bir orkestrasyon dikiliyor. Diğer yandan, taşrada yer yer küçük gönüllü grupları ortaya çıkıyor. BBP gibi partilerin tabanından koparılmış-devşirilmiş gençler, bir ya da birkaç emekli subay ve/ya komiserin mürşidliğindeki bu çevreciklerde toplanıyor; ülkenin 1919-22'de olduğu gibi bir sırat köprüsünden geçtiği inancı içinde, özellikle "dış düşman"ların işbirlikçisi saydıkları "iç düşman"lara karşı bir şeyler yapmayı özlüyor, münasip eylem alan ve hedefleri aramaya koyuluyor. 11 Kasım 2005'te kurulan ve kendini ulusalcı, anti-emperyalist çizgide diye tarif eden Kuvayı Milliye Derneği'nin Mersin şubesi başkanlığını yapan bir emekli polis, Türkiye'de 13,500 "hain" belirlediklerini; bunlardan "hesap sorulacağı"nı söyleyebiliyor. Gene Kuvayı Milliye'nin, "vatan için ölme" ve "öldürme"yi içeren bir yemin töreni, Hrant Dink cinayeti sonrasında basına yansıyor. Bir emekli albayın yönettiği törene, bayrak ve tabanca gibi, İttihatçılıktan alınma motifler hâkim.

Önemli olan şu ki, taşradaki yeni-fedailik yuvarları, Kuvayı Milliye ile bağlantılı olsun olmasın, büyük bir özgüveni yansıtıyor. Bu özgüven, haftalık basın toplantılarından başlayarak propaganda piramidinin yukarıdan

aşağı yaydığı "millî çizgi" ile uyum içinde olmaktan kaynaklanıyor. Hitler'in SA'ları veya 1970'lerde MHP'nin Ülkücüleri, iktidarı kendi adına ele geçirmeye çalışan, dolayısıyla son tahlilde devlete de rakip, özerk bir faşist partinin, bir pleb faşizminin uzantılarıydı. Oysa 21. yüzyıl başlarında Türkiye'de, sadece ve tamamen devletin yüksek çıkarları için dövüştüğüne inanan –veya dövüşmeye hazırlanan- neo-nasyonalist gönüllü grupları zuhur ediyor.

Eksik olan ne ? Burada sadece ulusalcılık var, Ergenekon yok. Yani ben yok farzediyordum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İşin doğrusu (6) : Ergenekon'un devşirdikleri

Halil Berktaş 02.05.2009

İstanbul ve taşradaki bu yeni-fedailik grupları muhtemelen büyük ölçüde otosefal (*auto-cephalous*), kendi başlarına buyruk –demişim 2007 Mart'ında; dolayısıyla "derin devlet" ile aralarında organik bir ilişkinin açığa çıkarılması çok zor olabilir.

Gerçi herhangi bir yönlendirmeden bütünüyle yoksun olmadıklarını da eklemişim. Bu noktada, özellikle Kemal Kerişsiz ve Büyük Hukukçular Birliği üzerinde durmuşum. Hatırlayalım : adını ilk defa 2005'teki "Osmanlı Ermenileri" konferansını engelleme çabasıyla duyuran Kerişsiz, hemen ardından bütün ulusalcı platformlarda, Veli Küçük, Muzaffer Tekin, Rauf Denktaş ve Doğu Perinçek'lerin yanında yer almaya başlamıştı. Kerişsiz ve arkadaşları 301. madde dâvâlarında, TESEV panellerinde, "Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Raporu"nun açıklanması gibi toplantılarda da sistematik olarak boy gösteriyor; olay çıkarıyor; kâh sanıklara, kâh konuşmacılara bağırıyor, sille tokat giriyor, tükürük yağırdırıyordu. Bugün Mustafa Kayatuzu'nun Rasim Ozan Kütahyalı'yı yumruklamasını görmezden gelen medya, *o günün değişik koşullarında*, Kerişsiz ekibindeki az sayıda kabadayının linç provalarını alabildiğine abartarak veriyordu. Estirilen dehşet rüzgârı, milliyetçilerin artık fütursuz davranabileceği; "hain", "liboş" veya "entel-dantel"lerin haddini bildirmenin hiçbir cezasının olamayacağı mesajını yaymaktaydı.

2007 ilkbaharında bu tür gözlemleri sıralamış, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl'da* da tekrarlamışım (56-58). Ulusalcılığın (NASDAP veya MHP gibi) bağımsız bir *pleb* faşizmi adına iktidarı fethetmeyi değil, varolan *patrici* vesayetini pekiştirmeyi amaçladığını vurgulamışım.

Hem doğru hem yanlış. Bu şemada Ergenekon hiç yok. Hrant öldürüldüğü sırada varlığını bilemezdim. Ama şüphelenebilirdim. Çoğu insan şüpheleniyordu da. Bu emri kim, nereden verdi diye soruyorlardı. Belki her şeyi illâ üst kademelere bağlamak, bana fazla hazır bir refleks gibi gelmiş. Belki komplo teorilerinden hoşlanmayışımla birleşmiş. Zaten örgütlerden çok ideolojilerle ilgiliyim. Sonuçta, daha minimalist bir yaklaşımı benimsemişim. Olayların herhangi bir kumanda merkezi olmadan da açıklanabileceğini göstermeye çalışmışım.

Tabii şimdi, hele kazılıp çıkarılan gizli cephanelikler karşısında, bu hiç olmuyor. Ama eski notlarımı gözden geçirdiğimde görüyorum ki o zaman da olmuyormuş, yani tam açıklayamıyormuşum aslında. Çünkü (Danıştay saldırısı ve *Cumhuriyet*'e atılan bombalar dahil) bir bütün olarak şiddet olaylarını izah edemiyormuşum. Düşünmem gerekirdi ki, spesifik hedeflere yönelen şiddet eylemlerinin farklı bir karakteri vardır. Genel ideo-politik mobilizasyon başkadır, şiddet başka. Keza, miting ve gösteri yürüyüşlerinde patlak verebilen türden

şiddet başkadır, kaçış olanaklarını hesap ederek cinayet işlemek veya el bombası fırlatmak gene başka. İş bu kadar somuta dönüştüğünde, olan biteni sadece ulusalcılığın girdaplarına bağlayamayız. Çılgın sürükleniş bir yerde bitiyor; emir, plan ve talimat başlıyor. Çılgın sürüklenişin getirdiği yüzer-gezer malzemenin istihdamı ve organize kullanımı başlıyor. Son tahlilde bu, bir "gerekli ve yeterli koşullar" meselesi. İdeolojik seferberlik *gerekli* koşulları yaratıyor : ormandan ağaçları kesiyor, suya indiriyor; nehrin akışıyla yüzlerce, binlerce kütük çıkageliyor. Ama *yeterli* koşullar ancak birilerinin odunlardan bazılarını seçip yontmasıyla tamamlanıyor.

Böyle bakınca, Ergenekon'un özgün rolü ve konumunu anlamak da kolaylaşıyor. Ergenekon ulusalcılık ağında gezinen bir örümcek, ya da ulusalcılığın bulanık sularında avlanmaya çalışan bir timsah gibi (*Okuma Notları*, 16 Nisan). Tepesindeki eski subaylarla, belki 2002-2003'te oluşmuş, sonra emekliliğe geçmiş bir ekip. Yüksek komuta heyetinin gölgesine saklanıyor (o yüzden zor farkediliyor). Ulusalcılığın özellikle ikinci-yedinci halkaları arasında dolaşıp, kendi özel amaçları için (İng. *recruitment* karşılığı) "asker toplama"ya, kadro "devşirmeye" kalkışıyor.

Elhak, verimkâr bataklıklara uzanmış. Yaratılan o darbe beklentisi, demokrasiye inanmayan her türlü oportünist, arrivist unsuru getirip yığmış önüne. Beğen beğen al : (a) Beyin takımı, propaganda destekçileri. Program veya iftira kampanyası imaline, dezenformasyona, cenazede bakan yuhalamaya, bayrak açmaya, türban giyenleri üniversiteye sokmamaya, Denktaş'a mesaj çekmeye, cübbe giyip Anıtkabir'e yürümeye yarayacak rektörler, özel üniversite sahipleri, genel yayın yönetmenleri. Kıymetlerini bilmemiş bir toplumdan intikam almak ihtirasıyla yanıp tutuşan megaloman fabrikatör ve teorisyenler.

(b) Ayak takımı. CIA'nin "pis numaralar" (*dirty tricks*), Nixon'ın "muslukçular" (*plumbers*) birimlerinin muadilleri. İktidar döneminin karargâh mensupları. Asker-internetçiler. Hattâ teğmen-albay arası bir dizi muvazzaf. Silâhları gömenler ve kullanacak olanlar.

Güneydoğudaki "kirli savaş"ın tortuları. Eski faşistler, JİTEM'ciler, Susurlukçular, Özel Harekâtçılar, itirafçılar, korucular, emekli astsubaylar. "İyi çocuklar."

(Not 1 : 1980'ler ve 90'ların "faili meçhul"leri, asit kuyuları, parçalanmış hayatları ile 21. yüzyılın şafağındaki Ergenekon'un bağlantısı, Ergenekon'un o kadar gerilere gitmesinden değil, aynı "birikim"i tevarüs etmesinden kaynaklanıyor.)

*Heryerekon, herkesekon'*cular "haydi canım, bu kadar ilgisiz insan bir araya gelir mi" diyor. Ya cehalet, ya kötü niyet. İktidarı zorla ele geçirmeyi amaçlayan böyle her örgüt, bütün toplumsal kesimlere nüfuz etmeye; özel işler için de özel eleman bulmaya bakar. Yazar çizerleri de olur katilleri de. Fonksiyonel işbölümü önemlidir; homojenlik değil heterojenlik kuraldır.

Dönüp de tarihe, İttihat ve Terakki'nin Ziya Gökalp'leri ile Yakup Cemil'lerine, fedailerine, Teşkilât-ı Mahsusa'cılarına bir bakın. Lütfen.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(7) Dağ taş militarizm

Halil Berktaş 07.05.2009

Galiba önce Murat Belge yazdı, İstiklâl Marşının “Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ !” mısraının yerine, artık neredeyse “silâh fışkıracak toprağı sıksan, silâh” diyecek duruma geldiğimizi. Ardından Mehmet Ali Birand İlker Başbuğ’a aynı soruyu yöneltti.

(Not 1 : Gerçi bir “duayen” sıfatıyla taşıdığı sorumluluklar [hizaya girme ? hep “doğru yerde” durma ?] hatırlatıldı, ama olsun; galip sayılır bu yolda mağlup. Zira bu yargı, kamu vicdanında iyiden iyiye yer etti. Daha genel olarak, Başbuğ’un peşpeşe gelen konuşma veya basın toplantılarındaki önü ilikli saygı havası bir yana, hemen her konuda yanıldığı kanaati yaygınlaşıyor.)

(Not 2 : Hele şu “ama”ları var ya. Örneğin “demokrasiye saygılıyız, ama...” Ya da, “hukuka saygılıyız, ama...” Bilmem farkında mıdır : Saltikov (Şçedrin) sayesinde, Rus edebiyatında yer etmiş mizahî bir motiftir bu “ama”. Faraza Lenin de, “prensipte kabul ediyorum tabii, ama...” diyenlerle dalga geçer : “Gene o meşhur Saltikov-Şçedrin ‘ama’sı !” 21. yüzyılın şafağında, bazı işlerimizin hâlâ Çarlık Rusyası’nın karanlık ve boğucu atmosferini çağrıştırması, pek hoş olmasa gerek.)

Benim de aklımda başka bir metafor vardı, Türkiye’nin havası ve suyu, arazisi, topoğrafyasıyla ilgili : Dağ taş militarizm. Her yerde militarizm. Ulusalçılık sadece milliyetçilik değil. Milliyetçilik ile militarizmin özel bir karışımını ifade ediyor.

Ergenekon’dan, yüksek komuta heyetinin gölgesinde saklanan bir hayalet diye söz etmiştim, geçen hafta. Hani, öyle dere veya nehirler vardır ki, çamurlu değildir; berrak akar akmasına. Lâkin suya yüksek yamaçlarının ve kıyıya kadar inen ağaçların gölgesi düşer. Büyük levrekler, kefaller de o koyu gölgelikte yatar. Akıntının içinde hareketsiz durduklarında hiç fark edemezsiniz yukarıdan; ancak kıvılcıklarında, silüetler birbirinden ayrışır. Güneşe çıktıklarında, kum veya çakıl zemin üzerinde koyu sırtları kendilerini hemen ele verir.

Çocukluğumun balıkçıları da benzer şeyler anlatırlardı. Urla İskelesi veya Gülbahçe Körfezi açıklarındaki bazı noktalarda kerteriz alıp avlanmaya başladıklarında, bazen bir köpekbalığı gelip sandalın altında pusuya yatarmış. Teknenin gölgesinde görünmez olduğundan, sadece oltaları ansızın boşaldığında, derinlerden kafa ata ata gelen iri bir çipura veya fangriyi yarısı gitmiş vaziyette çekip çıkardıklarında, varlığından haberdar olurlarmış.

Memleketimiz de böyle işte. Aktif darbeciler, Ergenekoncular, kendi özel bedenlerinden çok daha geniş bir alanda : militarizmin koyu gölgesi, halka ve hareleri içinde barındılar, barınıyorlar.

Çok da güç olmuyor bu. Zira öyle yaygın ki militarizm. Hayatımızın her ânına öylesine nüfuz etmiş, kendini öylesine kabul ettirmiş ki. Sıradanlaşması içinde aykırı görülüyor. Normal sayıyor, karşı çıkmayı aklımıza getirmiyoruz.

Nisyana İsyân’da söyledim (Perşembe, 15 Ocak 2009). TRT-2’nin *Ayrıntı* programı için söyledim (26 Nisan, Pazar). Şimdi burada tekrarlıyorum.

(1) Asker-millet, ordu-millet, ya da “her Türk asker doğar” ideolojisi bütün devlet kurumları ve törenselliğine sinmiş. Eğitim ve medya aracılığıyla habire yeniden-üretiliyor. (2) İç Hizmet Nizamnamesi Anayasa’nın üzerindeymiş gibi yorumlanıyor; orduya icabında darbe yapma hak ve yetkisini tanıdığı, Millî Güvenlik derslerinde dahi öğretiliyor. Ceza Kanunu’nun 146/1. maddesi darbeciler için çalışmıyor. Rejimi silâh zoruyla

devirmenin maddî araçlarına sahip olmayan gençler “Anayasayı taşıyır, tebdil ve ilga”ya kalkışmak gerekçesiyle idam edilirken, bu işi silâhlı kuvvetler yapınca adı “Cumhuriyeti koruma ve kollama” oluyor.

(3) Modern devletin inşasında yeni profesyonel subay zümresinin 1908’den itibaren oynadığı “yukarıdan aşağı” rol, genelkurmayın olağan dışı konumuyla devamlılık kazanıyor. TSK’nın Savunma Bakanlığına değil Başbakanlığa bağlı olması ve genelkurmay başkanının protokolde (a) bütün bakanların, (b) başta Anayasa Mahkemesi bütün yüksek yargı kurumlarının, (c) bütün parti ve muhalefet liderlerinin önünde yer alması, çağdaş demokratik normlara tümüyle aykırı. Ama kıskançlıkla korunmak istendiği gibi, (4) MSB’nin gerçek görevinin parlamento adına TSK’yı denetlemek değil, adetâ TSK’yı parlamentoda temsil etmek olmasını da beraberinde getiriyor. Bunun da çok çeşitli sonuçlarından sadece biri (5) savunma bütçesinin şeffaflığının olmaması. Gerçek şu ki, ülkemizde kimse vatandaşın ödediği vergilerden toplam *ne kadarını* silâhlı kuvvetlerin harcadığını ve *nereye* harcadığını doğru dürüst bilmiyor. Örneğin ABD kamuoyu Irak Savaşının maliyetinden pekâlâ haberdar ama Türkiye kamuoyu güneydoğudaki yirmi küsur yıllık savaşın maliyetinden haberdar değil. Dolayısıyla kimse çözümsüzlük politikasının ne pahasına sürdürüldüğünü tartışmıyor.

(6) Kürt sorunu, askerî vesayet altındaki tek konu değil. Devletin göbeğinde Millî Güvenlik Kurulu diye bir olağanüstü kurum var. Zaman içinde yükselmiş, bir çeşit “asıl hükümet” haline gelmiş. Askerin her türlü siyasi soruna karışmasını sağlıyor. Kamuoyuna açıklanmayan bir “gizli anayasa”nın, parlamentoda tartışılmamış bir “millî siyaset” belgesinin bekçiliğini yapıyor. Her ne kadar 2002-2004 AB reformlarından sonra gücü bir nebze kırılrsa da, daha yeni basına yansıyan tutanaklar, 2006’da bile askerin başbakana nasıl kafa tuttuğuna tanıklık ediyor. (7) MGK’nın resmî yetkilerinin zayıflatılmasının ardından, yüksek komuta heyetinin kendi görev alanı dışına müdahalesi, 2005-2007 arasında haftalık, şimdilerde ise –İlker Başbuğ’un son iki konuşması gibi- daha düzensiz basın toplantılarıyla sürüyor.

Arkası Cumartesi’ye.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(8) Homo militaris ve Homo ergenekonensis

Halil Berktaş 09.05.2009

Kuşkusuz, MGK ve basın toplantılarıyla da bitmiyor, askerin siyaseti vesayet altına alma çabaları. Bir de (8) Millî Güvenlik Akademisi var, o kadar göze çarpmayan. Harp Akademileri Komutanlığı’na bağlı. Yönetiminde sivillerin en ufak bir payı yok. “Millî menfaatlerimizin korunması” ve “devletin millî siyaseti” konularının biricik sahibi ve uzmanı farzedilen askerler, seçilmiş üst düzey kamu yöneticileri ve gazetecilere “eğitim ve öğretim” veriyor.

Merak edenin, Harp Akademileri web sitesine bir bakmasını öneririm. Orada dile getirilen anlayışın, meselâ ABD veya Almanya’da karşılaşılabileceğiniz, günümüzde millî güvenlik alanına ilişkin farklı perspektiflerle tanışmayı sağlayacak bir konferanslar dizisi gibi, görece gevşek ve geçirgen bir yaklaşımla alâkası yok. Müfredatın Anayasaya, demokrasiye, hak ve özgürlüklere uygunluğu (ya da böyle evrensel ölçüt ve kısıtlara saygılı bir çerçevenin varlığı) ile ilgili tek sözcüğe de rastlayamazsınız. Millî güvenlikte neyin doğru, neyin yanlış olduğu çok iyi biliniyor ve bu doğrultuda “müdavim”ler, 5’er aylık iki dönem boyunca bilgi-anlama-uygulama düzeylerinde “eğitim” görüyor. Faraza “TSK’nın Dış Politikası” başlıklı sunuşlar dinlediklerini geçmişte

katılanlardan öğreniyorum (bir düşünün, bunun anlamını). Gene bu sırada, bütün o vali yardımcılar, kaymakamlar, köşe yazarları ve sayfa yönetmenleri "Millî Güvenlik Akademisi Taburu"na da dahil ediliyor. "Rahat ve hazirol"la hizaya giriyor, "uygun adım, marş"la yürüyor, "kıta dur"la duruyorlar. "Eğitim ve öğretimde *disiplini görev bilen* [vurgu benim –HB], Atatürkçü görüşün temel esaslarını kavrayan ve tam olarak benimseyen" personel yetiştirilmesi amaçlanıyor.

Bürokrasiyi geçtim. Bir düşünün : MGA "mezunu" bazı kişiler sonra gazetelerin, televizyonların kilit mevkilerine geliyor. Acaba Andıç, Aktütün, Güçlükönak katliamı, *Nokta* günlükleri, çocuk mahkûmlar, Danıştay saldırısı, LAW silâhları (pardon, mühimmatı !), GATA tahliyeleri... gibi habercilik krizleriyle karşılaştıklarında, demokrasi mi, "devlet güvenliği" mi –hangi hassasiyetleri ağırlık kazanıyor ?

Önemli, çünkü zaten (9) Türkiye'nin hayatın her alanında asker-kişi veya asker kökenli kişilerin varlığı diye muazzam bir sorunu var. Bir kere MGK ve genelkurmay personeli (AB reformlarıyla biraz kısıtlansa da) olur olmaz her yere giriyor. Diyelim, herhangi bir eğitim veya kültür sürecine katılıp katılmama konusunda bakanlıklar arası bir komisyon oluşturulacak. Sadece gerçekten ilgili dairelerden değil, MİT'in yanı sıra MGK veya genelkurmaydan da mutlaka temsilci "isteniyor".

Dahası (10) "kamuoyu" dediğimiz eriyik (solüsyon) içinde emekli general oranı doygunluk (satürasyon) noktasında. Yıllar önce bir konuşmasını dinlemiştim İlber Ortaylı'nın. Tarihçiliği her zaman savruktu, izlenimseldi. Ama hâlâ entellektüelliğine güvenilir, ne dediği anlaşılır durumdaydı. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Avusturya-Macaristan'ın parçalanması sonucu, artık hiç kıyısı kalmamış bu eski imparatorluğun işlevsizleşmiş bütün amirallerinin nasıl Viyana kahvelerine doluşup nostaljik dedikodu-politika yapmaya koyulduğunu anlatmıştı, henüz fazla kalınlaşmamış alaycılığıyla.

Resmiyetle bu kadar özdeşleşmemiş olsa, Türkiye'nin şu haline ne derdi acaba ? Bir zamanlar "çamaşırdaki Mintax, bulaşıktaki Mintax" reklamları vardı hani. Şimdiyse "şirketlerde paşalar, üniversitelerde paşalar, basında paşalar, televizyonlarda paşalar !" (11) Irak Savaşı oluyor; bakıyorsunuz her ekranda bir emekli general. Kıbrıs veya Kürt sorunu, keza; Ermenistan'la uzlaşmaya Azeri muhalefeti, keza. Önceki bütün kehanetlerinin yanlış çıkmasına karşın, konuşuyor da konuşuyorlar. (12) Kuvvet veya ordu komutanlarının emekli olur olmaz banka veya holding yönetim kurullarına girmesi, oldukça eski bir âdet. Ama geçmişte bu, özel sektörün inisiyatifiyle olur ve devlete bir ayrıcalık kanalı açmalarına hizmet ederdi. Bugün tersine döndü : adetâ görünmeyen bir el, "komutan fazlası"nı (*Cumhuriyet* gazetesi gibi) hassas noktalara yerleştirip, medyanın çizgisini belirlemeye kalkışıyor.

Aynı şey yüksek öğrenim için de geçerli. (13) YÖK denetçileri geliyor; bakıyorsunuz, iki kişiden biri emekli general. (14) Devlet üniversitelerinde yeni bir rektör nesli zuhur ediyor; bakıyorsunuz, aralarındaki bazı en militan milliyetçiler eski subay, ordudan ayrılma. (15) Yeni vakıf üniversiteleri kuruluyor; bakıyorsunuz, genel sekreterleri birer emekli general. (16) Herhangi bir toplantı organize ediyorlar; gelen dâvetiye "–cektir, caktır" üslûbuyla buram buram talimgâh kokuyor. (17) Sempozyum düzenliyorlar; kürsüye her çıkan söze (Sayın Komutanım tadında) Sayın Rektörüm, Sayın Rektör Yardımcım... diye başlıyor. Bu hem bir militarizasyon, hem bir kasabalılaşıma süreci –zira 1930'ların askerî-bürokratik teşrifat ve âdâb-ı muaşeret, bugün en fazla küçük taşra ortamlarında yaşıyor.

Yetmiyor; (18) ASAM, TÜRKSAM ve benzeri "stratejik araştırma merkezleri", sosyal bilimleri "strateji" (veya "jeostrateji") üzerinden askerîleştirirken, özellikle Uluslararası İlişkiler alanı ve disiplinine bir "millî güvenlik devleti" bakış açısını hâkim kılmaya çaballıyor. Sonra (19) Kemal Gürüz ve Erdoğan Teziç'lerin YÖK'ü, ASAM

metastazi bu "strateji merkezi" urlarını her sağlıklı bünyeye yamamaya kalkışıyor. Beri yandan (20) aynı "jeostrateji" söylemi gene yukarıda değindiğim "ekran mareşalleri" aracılığıyla televizyonlara taşınıyor.

Ergenekon nasıl kolayca gizlenmesin, himaye görmesin bu ülkede ? Biliyorsunuz, *Homo sapiens sapiens* olarak gen yapımızın yüzde 96,4'ü orangutanlarla, yüzde 97,7'si gorillerle, yüzde 98,4'ü şempanze ve bonobo'larla ortak.

Bana bu, *Homo ergenekonensis*'in de genlerinin en az yüzde 99'unun *Homo militaris* ile ortak olması gerektiğini düşündürüyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Zamansız ağıt

Halil Berktaş 14.05.2009

Hani ben siyaset yazmayacaktım ?

Dönüp bakıyorum, haftalardır neyle uğraştığıma. Varsa yoksa Ergenekon. Hele son ay. Işık Koşaner'e gecikmiş bir yanıt vermeye girişmişim 9 Nisan'da. Oradan İlker Başbuğ'a ve *uydurma* "Atatürkçü Düşünce Sistemi"ne dönmüşüm (tekrar altını çiziyorum, tümüyle uydurmadır, hiç aslı esası yoktur bunun). Oradan devam etmişim : çemberler, halkalar, militarizmin kademeleri, ulusalcılığın seferberlik aşamaları.

Üstelik daha da var, eklemek istediklerim. Eklemek *zorunda* olduklarım. Neruda'nın kendini illâ İspanya İç Savaşını, Franco'yu ve faşizmi yazmaya *mecebur* hissetmesi gibi.

Explico algunas cosas diye bir şiiri vardır. İngilizceye Ben Belitt *A few things explained* diye, Jim Harrison *I explain a few things* diye çevirmiş. Bir zamanlar Enver Gökçe'nin bulduğu karşılık ise *Anlatalım*. Ne kadar Neruda, kestirmesi zor; ama tercümenin, Türkçeyi sıfırdan yaratılmışçasına doyumsuzlaştıran doruğudur.

Residencia en la tierra'larda [1925-31, 1931-35, 1934-35] egzotik Doğu'nun, maddî dünyanın ve bir başınalığının tadını çıkaran şair, *Yeni bayraklar altında buluşmak*'la başka şeylere sıçar; ardından *Yüreğimdeki İspanya* çıkagelir. Farkındadır değişiminin; gerçek veya hayalî okuyucularına cevap vermek ihtiyacını duyar : "Hani ya leylaklar, / Diyeceksiniz? / Hani ya diyeceksiniz, / Gelincikler bürünmüş / Metafizik? / Kuşlarla, boşluklarla elenmiş / Kelime yağmuru... ?" Madrid'in canlı, çalar saatli, ağaçlı bir mahallesinde, Çiçekler Evi'ndeki balkonunu, ıtıları, Haziran güneşini, tuzu ve ekmeği, istif istif balık yığınlarını, patateslerin narin ve taşkın "fildişi beyaz"lığını, "kıvıl kıvıl hayat"ı hatırlar.

Şostakoviç'in Yedinci [Leningrad] Senfoni'sinin birinci kısmının başlarında da, buna benzer bir bölüm vardır. Yavaş, yumuşak. Genellikle, ülkenin Hitler saldırısı öncesindeki [barışçıl ?] yaşamını anlattığı –idealize ettiği– kabul edilir.

Sonra flütler ile viyola ve çelloların alçak sesle konuştuğu bu pasaj, yerini adım adım yaklaşp tırmanan yırtıcı "istilâ teması"na bırakır. Neruda'nın *Anlatalım*'ında ise, közler insanları dağılayarak çıkar topraktan. Bir anda her yeri ateş, barut ve kan kaplar. Unutulmaz, ama şimdiki nesillerin unuttuğu *Los quatros generales* türküsünde

lânetlenen "dört hain general" [Neruda'da *generales traidores*] Cumhuriyetin üzerine yürür. "Neden diyorsunuz şiirlerin / Söz açmaz, düştün yapraktan; / Doğduğun yerin / Yüce volkanlarından? / Gel de gör: / Caddeler kan-revan. / Gel de gör: / Caddeler kan-revan. / Gel de gör: / Caddeler kan-revan."

Böyleydi, 1930'ların koşulları. Kutuplaşma ve militanlaşmayı kaçınılmaz kılıyordu. İnsanların Faşizme ve Nazizme karşı direnmek için Komünist olduğu bir çağdı. Neruda ile aşağı yukarı aynı sıralarda, aynı tercihi yapan Eluard'ın kendi çevresine verdiği *A mes amis exigeants* yanıtına daha önce değinmiştim [29 Mayıs 2008]. Marx'ın Feuerbach Üzerine Onbirinci Tez'ine atıfta bulunur : "Açıklamak ve değiştirmek için dünyayı / Birlik umut kavga gerek" (... *les hommes / Ont besoin d'être unis d'espérer de lutter / Pour expliquer le monde et pour le transformer*).

Benzer bir şekilde, şu Weimar Türkiye'si beni de yuttu sonunda. Politikaya indirgedi. Bir buçuk yıllık aradan sonra, 2008 Haziran ortasında İstanbul'a dönerken kararlar vermiştim kendi kendime. Bir, günlük realite ile mesafemi koruyacaktım. İki, çok fazla işin altına girmeyecek; bol bol okuma ve yazmayı sürdürecektim.

Oysa şu 5 Mayıs 2009 Salı günü, güleyim mi, ağlayayım mı bilemiyorum halime. Dışarıdan, başımın üstünde ya da sağ veya sol omuzumun gerisinde bir yerden, kendimi seyreder gibiyim. Ruhun bedenden ayrı varlığına inansam, öldüm ve uçuyorum diyeceğim.

Ne olduğunu biliyorum aslında : ölmedim ve uçuyorum –uçakta, Avrupa'nın 10-11 kilometre üzerinde bir yerde. Aylardır sürdürdüğüm hummalı rutinlerin ansızın dışına düştüm. Dersler, pilot projeler. O toplantıdan çık, bu toplantıya gir. Hangi sınıfta olduğunu unutuncaya kadar milliyetçilik anlat. Ve vergilendirilebilir artı-ürün. Ve köylüler. Ve inanç sistemleri. Ve dinimizi seçip seçmediğimiz, ya da neden Hristiyan veya Müslüman veya Yahudi olduğumuz. Ve tarihte göçlerin ve şiddetin rolü. İlk Mezunlar Buluşmamızda dört konuşmacı mı olsun, altı konuşmacı mı ? Yaz Okulu'nda kaç ders açılacak ? İkinci taksitler yattı mı ? Erken kayıt süresi sona erdi mi ? Falanca mektuptan 12 tane yazıp yolla, sonra filanca mektuptan 25 tane.

Dün gece 02:30'da bitirdim hepsini. Bilgisayarımı kapattım, bavul hazırladım. Taksi, havaalanı, pasaport, pencere kenarı. Yalnızlık, nihayet yalnızlık. Ve sadece düşüncelerin, çağrışımların geçişi.

Bu, son üç yılda ikinci defa ABD'ye gidişim. İlki 19 Ocak 2007'deydi. Michigan'dan dâvet edilmiş; Detroit'e indiğimde, ben Atlantik üzerindeyken Hrant'ın öldürüldüğünü öğrenmiştim.

Birçoğumuzun hayatında bir şeyler kırıldı o gün. Ben galiba içinden çıkamadığım bir sise, bir buluta girdim. Ölüm yıldönümlerinde söyleyemedim; şimdi dökülüyor içimden. Kulağımda hep aynı soru : Ben, başkaları niçin yaşıyoruz ? Ulusalçılığın tetiklediği Ergenekonculuk, neden öncelikle onu hedef seçti ?

Aslında çok basit. Hiç öyle, bu özgün, bu çok nadir sesin hem Türklere hem Ermenilere kendini dinletmesini önlemek gibi ince hesaplardan değil. Sadece Ermeni olduğu; bir dizi çıkıntı aydın arasında tek Ermeni olduğu için. Kendi ırkçılıkları gözlerini kör etti. Tepki olmaz sandılar : kim vurduya gider, sorulmaz hesabı. İstanbul'un göbeğinde yüzbinler "Hepimiz Ermeniyiz" diyecek ! Bunu akıllarına bile getirmediler.

Fakat ben bu düşüncenin ağırlığını kaldıramıyorum artık. Çok şey geçti neslimin başından. Biliyorum, tesadüfen hayatta kaldığımı. Belki bu yüzden sakınım. *Bugün beni güneşe çıkardılar* gibi. *Suyun şavkı vuruyor* gibi, *çınara, bana, kediye, güneşe, bir de ömrümüze*.

Ama bu ülkede nasıl siyaset yazmayabilirim ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Medya, el-masum daima

Halil Berktaş 16.05.2009

W. C. Sellar ve R. J. Yeatman'ın *1066 and All That*'ini bilir misiniz ? Önce *Punch* dergisinde tefrika edilmiş, 1930'da kitap olarak yayınlanmış inanılmaz bir mizah şaheseridir. Okullarda okutulan şekliyle İngiliz tarihini ti'ye alır. "103 İyi Şey, 5 Kötü Kral ve 2 Gerçek Tarih" in altını çizer. Londra *pub*'ları ve centilmen kulüplerinde yapılan "uzun araştırmalar" sonucu, lise mezunlarının aklında sadece Sezar'ın İngiltere'yi istilâsının [İÖ 55] ve Hastings muharebesinin [1066] kaldığını saptar. Arada bir, absürd sınav örnekleri de verir. Fıttırık zekâları insanı gerçeküstü bir âleme sürükler.

İşte şimdi, burada açıklıyorum ki benim hayattaki en büyük özlemim, bugüne değin herkeslerden sakladığım gizli hayalim –*Ruhumun senden İlâhi, budur ancak emeli*- hayır, yirmi kilo zayıflamak değil, darbe yapıp SPS 101 derslerimi bütün televizyonlardan yayınlatmak değil, Gülen cemaatine katılmak değil, Ermenilerden para almak değil, hattâ Nastassia Kinski'nin [tabii otuz yıl önceki haliyle] günün birinde telefon edivermesi bile değil... *1071 ve Sonrası* başlığıyla Türklerin Gerçek Tarihini kaleme almaktır. Orta Asya'dan nasıl geldiğimizi, Çin ve Sırp prenseslerini, Fatih'in topları ve gemilerini, Lâle Devrini, Baltacı ve Katerina'yı, Sümer-Eti-Etrüsk Türklerini, sarışın mavi gözlü Türk-Alpin ırkını bir de ben yazmak istiyorum.

(Farkındayım, hatırı sayılır rakiplerle yarıştığımı bu konuda. Cemal Kafadar. Hakan Erdem. İkisinde de çok belge var üstelik. Ne yapsam ? Kooptasyonu yeğleyip, ortak bir proje mi önersem ? Ya da ön almak için âcilen fasikül yayınına mı geçsem ?)

Faraza bir sınav. Önce uyarılar : Lütfen soruları dikkatle okumayın. Aynı anda birden fazla soruyu cevaplamaya kalkmayın. Aynı anda kâğıdın iki yüzüne birden yazmayın. Bütün benzetmelerinizin yanlış olmasına özen gösterin. Açıklamayın ve/ya tartışmayın. Sakın hepsini birden yapmamaya kalkmayın. Rasathane'nin topa tutuluşunu anlatırken sadece pergel, Hezarfen'in uçuşunu anlatırken sadece iletki kullanmayın. Buraya kadar geldiğinizde başınıza ağırlar saplandıysa, (i) Cumhuriyet mitinglerine katılabilir; (ii) Ayşe Arman'a Mardinsiz bir Türkiye haritası hediye edebilir; (iii) *bonus* olarak Ahmet Altan'ın *Taraf*'tan atılması için imza toplayabilirsiniz. Bunların ikiden fazlası ve üçten azını uygulamayın.

Sonra bir okuma pasajı, ÖSS'lerde olduğu gibi. Osmanlı tuğralarının [ve dolayısıyla sikkelerinin] değişimi, aşiret beyliğinden devlete, devletten imparatorluğa geçiş sürecini yansıtır. Osman Gazi'nin hiç tuğrası yok elimizde. Orhan ve I. Murad sadece babalarının adıyla övünüyor : Orhan bin Osman, Murad bin Orhan. İlk defa Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmed "han" ünvanını alıyor [örn. *Bayezid bin Murad Han*]. II. Murad'da buna "muzaffer" ekleniyor; Fatih ve II. Bayezid ise "muzaffer daima" oluyor <[I>Bayezid bin Murad Han muzaffer daima]. Yavuz'dan itibaren hepsi "el-muzaffer daima" kesiliyor : *Süleyman Şah bin Selim Şah Han el-muzaffer daima*. Ve

bir daha değışmiyor bu : Deli İbrahim, Avcı Mehmed, IV. Mustafa, Abdülhamid, Vahideddin... Son âna kadar, bardağın dibindeki en acı tortulara kadar, *down to the bitter end*, hepsi, ama hepsi *el-muzaffer daima*.

Çoktan seçmeli soru : Yukarıdaki bilgiler ışığında, ulusalcı medyaya hangi sıfatı yakıştırdınız : (a) el-masum daima; (b) el-mağdur daima; (c) el-müeddep daima; (d) hepsi; (e) hiçbirisi ?

Görüyorsunuz, sevgili okuyucular, artık toptan coşutmuş durumdayım. Problem şu ki, ciddi de yazsam, dalga geçmeye de kalsam yetişemiyorum memleketin realitesine. Her gün öyle olaylar çıka geliyor ki... Sığılı mı anlatsam ? Cahilliği mi ? Küstahlığı mı ? Yalancılığı mı ? Lâf tükeniyor bir yerde.

Bu yazıyı yazarken biraz google'da gezindim. *Vikipedi*'nin "İkinci Viyana Kuşatması"nda şu cümleye rastladım : "Lağımclar şehir duvarları altında tüneller kazıp, surların altına *dinamit* yerleştirerek korunakları çökertiyordu." Ahh, nitrogliserini *kieselgur* toprağı ile karıştırmayı Alfred Nobel'den (1866) iki yüz yıl önce keşfetmişiz demek ! Fakat şu İsveçlilerdeki alçaklığa bakar mısınız ? Küçük İskandinav kavimlerine soykırım uyguladıkları yetmiyormuş gibi, hem icadımızı çalıyor, hem elde ettikleri kârla uluslararası ödüller tesis ediyor, hem de tutup bunlardan birini Orhan Pamuk'a veriyorlar.

Bir zamanlar radyo tiyatrosu vardı. Şimdi (en az bir) televizyon tiyatrosu başladı. Çok korkunç, seyredemiyorum. Murat Bardakçı ve Erhan Afyoncu, sırayla Mason programlarından bölümler okuyor.

Dört beş hafta boyunca, ulusalcılığın halkalarını yazmaya çalıştım, elimden geldiğince. Komutanların haftalık basın toplantılarıyla ortaya atılan "millî çizgi" veya "asıl devlet çizgisi"ni yaymada medyanın oynadığı rol üzerinde durdum. Ne kadar korkunç bir psikolojik savaşa, bir dezenformasyon harekâtına maruz bırakıldığımızı –ve bu sis perdesinin ardında Ergenekonun nasıl gezindiğini- anlatmaya çalıştım.

Yıldıray Oğur, *Nokta* "darbe günlükleri"ni yayınladığında kimlerin neler yazdığını hatırlattı ("Mor TV ödülleri", 10 Mayıs '09). On çarpıcı örnek, beşi *Hürriyet*'ten. Hepsi yalan-montaj olduğunu "biliyor". Şimdi ne olacak ? Bu kişilerin bir namusu, bir vicdanı var mı ? Hiç utanıyorlar mı ?

Yargıtay eski (ve onursal) başkanı Sami Selçuk, Dreyfus dâvâsı gibi Ergenekon dâvâsının da aşırı politizasyonuna dikkat çekmiş. *Cumhuriyet* gazetesi bunu almış, bükmüş, Ergenekon sanıkları ile Dreyfus arasında paralellik havasına sokmuş (23 Nisan). Yani bugünün gadre uğramış demokratları, militarist-milliyetçiler, darbeciler oluyor.

Dreyfus ve *Dreyfusard* pozuna bürünen *anti-Dreyfusard*'lar. Yok artık. Ne kaldı, kirlenmemiş ? Kirlenmedikleri ?

Murat Belge Türk milliyetçiliğinin "fetih"çilikten de, "medeniyet"çilikten de vazgeçemediğini yazıyor, anlatıyor <[I>Genesis : Türklerin Kökeni].

Aynen öyle. *El-muzaffer daima* ve dahi *el-masum daima*.

</div>

Cinnet güncesi, saçmalıklar defteri

Halil Berktaş 21.05.2009

Dedim ya, her gün insanı yeniden çıldırtacak bir şeyler oluyor. Sanki bir "saçmalıklar defteri" tutmak zorunlu hale geldi.

1990'larda, Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin ilk kurulduğu sıralarda, belirli aralarla bir "Demokrasi Raporu" yayınlanmasını önermiş ve nasıl bir kendini bilmezlikse, "ben hazırlarım" bile demiştim. İlkinin yaptıydık ve Murat'la birlikte sunduysak da, hem Türkçe hem İngilizce olarak. Lâkin ikincisini, bermutad fazla geniş tuttuğumdan, bir türlü toparlayamamıştım. Yüzlerce kupür, oturduğumuz dairenin olabilecek bütün satırlarından aylarca kalkmamıştı. Tam bir psikolojik blokaja girmişken, çektiğim ve herkese çektiğim cehennem âzâbı, çeşitli anlamlarda "affedilmem"le sona ermişti gerçi. Ama işte bu da, hayatımdaki yığınla bitmemiş iş arasına katılmıştı.

Şanar Yurdatapan bir "Düşünce Özgürlüğü" derlemesi yolluyor, her hafta. Gerçekten öyle olay ve dâvâlar zikrediyor ki, tümüyle dehşet verici. Düzenli okuyup, normalite görüntüsünün ardındaki fecaati her seferinde biraz daha iyi anlıyorum. Fakat adı üstünde, sadece düşünce özgürlüğü ile sınırlı.

Benim kafamdaki fikir çok daha mütevazı. Hani, bir zamanlar *Tempo* ve *Aktüel* gibi dergilerde "öpülecekler" ve "ağızına biber sürülecekler" listeleri vardı. İşte onun gibi, ancak olumlulukları bırakıp sadece olumsuzluklar üzerine yoğunlaşan kısa kısa gözlemler, hatırlatmalar. Faraza Alper Görmüş veya Yıldırım Oğur, her Pazar bir yarım sayfa üzerinden, bununla neler neler yapar kimbilir !

Buyrun, son günlerden basit bir seçki sunuyorum.

* Yargı, beş DTP milletvekilinin ifadesini alacakmış. Hangi gerekçeyle ? Malûm "bölücülük" ve "terör örgütüne yarıdakçılık" iddiaları. İçlerinden biri "Sayın Öcalan" demiş. Hangi yargı yapıyor bunu ? Hangi hukuk ? Hangi adalet ? Mehmet Ağar'lara, Sedat Bucak'lara dokunamayan; Teoman Koman'ları, Veli Küçük'leri Meclise saygıya dahi zorlayamayan; Abdülkerim Kırca'yı (bkz *Okuma Notları*, 5 Şubat 09) on iki yılda tek bir kere mahkemeye çıkaramayan, işte o adalet mekanizması.

* Başbakan Baku'da, Azerbaycan'ın şantajına (ve derin devletin baskısına) boyun eğmiş, "Karabağ'daki işgal sona erinceye kadar" Ermenistan'la sınır kapısının açılmasından geri adım atmış.

* Bu sonucun alınmasına yönelik milliyetçi-militarist lobi faaliyeti içinde rol alan, Utah Üniversitesi'nden Hakan Yavuz, New York'ta yaptığı bir konuşmada, akademik bildiri veriyorum diye Türkiye'nin namuslu aydınlarına saldırmış. 1915 üzerine çalışanları dört gruba ayırmış. Sonuncu ve tabii en kötü kategori "jenosit oportünistleri" imiş. Taner Akçam, Müge Göçek, Fuat Dündar ve Uğur Üngör ile birlikte ben de varmışım. Şerefîyâb oldum. Adı geçen kişi hakkında daha ayrıntılı bilgi için, bkz *Apoletika*, 11 ve 16 Mayıs 2009.

* Önce Ertuğrul Özkök, *Hürriyet*'i bir *sitcom*'a dönüştürdüğünü yazmış (2 Mayıs 09). Kafasındaki projenin ilk oyuncusu Ayşe Arman olmuş. Böyle böyle, yazarların özel hayatlarını okuyucularıyla paylaştığı, *Friends* dizisi benzeri bir durum yaratmış. Yanlış, çünkü asıl kritik sesler bu "yüzeysel hümanizasyon"un tümüyle dışında. Ya da şöyle diyelim : ön plandaki *sitcom* elemanları bir vitrin rolü oynuyor; mahzende gizlenen derin devlet *Alien*'lerinin böğürtüsünü örtmeye yarıyor. Fakat her neyse; *Hürriyet sitcom*'u Özkök'ün genel yayın

yönetmenliğinin 20. sezonunda "yeni nesil insanları"nı çıkarmaya hazırlanıyormuş.

* Ertuğrul Özkök'ün yaratmakla iftihar ettiği Ayşe Arman, birkaç gün sonra Mardin katliamına değinmiş (8 Mayıs 09). Beyaz Türklerin yaşadıkları ülkeye nasıl emperyal metropolden periferideki yoksul kolonilere düşmüş turist gözüyle baktığının bundan veciz ifadesi olamaz : Mardin "Murathan Mungan'ın [ve kayinvalidesinin] şehri"ymiş onun için. "Masalsı, müthiş bir yer"miş. "Bu ülkede nasıl da güzel yerler varmış diye" gider, "kum rengi manastırları" gezer, "sonra da paşa paşa evine döner"mişsin. "O kadar"mış. Ayşe Arman'a "uzak, çok uzak"mış oralar. "Evet, üzülüyor"muş "o kadınlara, o çocuklara." Acı ama hayatına "Türkiye'nin o bölümünü yok sayarak devam ediyor"muş.

* Gene *Hürriyet*'ten Hadi Uluengin de katliamı bir şekilde Kürtlüğün "öz"üne maletmiş. Hayli tepki almış. Bunlardan biri de Ruşen Çakır'ın eleştirisi. Ertuğrul Özkök buna karşı Uluengin'i savunmuş : "Evet Hadi'ciğim, yüzde yüz haklısın, töre cinayetleri bir Kürt meselesidir." Ruşen Çakır ise "Ertuğrul Özkök'ün de ırkçı olduğunu görmüş olduk" diye karşılık vermiş (*Vatan*, 13.5.09). İyi demiş, az demiş. Töre cinayetlerini çalışan ciddi sosyologlarımız var. Meselâ Sabancı Üniversitesi'nde Dicle Koğacıoğlu; doktorasını Seattle'da bitiren ve halen iki yıllığına Harvard Academy'de bulunan Ceren Belge. Her ikisi de (Tanıl Bora'nın deyişiyle) "tahsilli orta sınıf" milliyetçiliğinin, hem töre cinayetlerini hem İslâmî pratikleri ve bu arada türban sorununu nasıl "etnik"leştirdiğine, bunun da aslında bir çeşit "sosyal ırkçılık" demek olduğuna işaret ediyor. Ama kurduğu –ve şaşılacak derecede, Hugh Hefner'in *Playboy Mansion*'ını andıran- *sitcom*, masal veya cilâlı imaj âleminde, Özkök bunu nereden bilsin ?

* Madem o kadar geri ve ilkeller, bundan "ver, kurtul" sonucu çıkar mı ? Yok efendim, hiç olur mu öyle şey ! Bu da benim kulak misafiri olduğum bir konuşma (müsaadenizle söylemeyeyim nerede olduğunu). Yan masadaki hanım : "Ah şekerim, ben anlamıyorum bu işi. Kandil dağı kaç metre kare alt tarafı ? Ağaç ve ot da yokmuş oralarda. Neden baştan aşağı napalm atamıyorlar ?"

* Son kara mizah örneği de Oktay Ekşi'den. Dağda bırakılan CHA muhabiri tartışmasında "Kim kime dürüst gazetecilik dersi veriyor ?" diye meydan okumuş. Yani hakikaten, kim verebilir ki –Andıç'ların sözcüsü, *Nokta* "günlük"lerinin yalancısı *Hürriyet* başyazarından gayri ?

Yok yok, ben başa çıkamam bu işle. *Taraf* yazı işleri, lütfen imdat ! Seyir defterini başkası yazsın. *Aparta de mi este caliz*. Bu "dolu"yu alın benden.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Herostratos

Halil Berktaş 23.05.2009

(Not 1 : Antik dünyanın "yedi harika"sından Efes'teki mermer Artemis tapınağını, İÖ 356 yılının 20 Temmuz günü Herostratos adında bir genç, sırf meşhur olmak uğruna ateşe vermiş. Karşılığında idam edilmekle kalmamış; adının anılması dahi suç sayılmış ve ölüm cezasına bağlanmış. Böylece, o kadar korktuğu unutulmuş

gömölmek istenmiş. Ne ki bu yasak, Sakızlı Theopompus'un (d. İÖ 380?) düştüğü kayıtle delinmiş. Günümüzde "[H]erostrat kompleksi" ne pahasına olursa olsun şöhret peşinde koşmak anlamına geliyor.)

(Not 2 : Roma'da adını anma yasağı, Senato kararıyla eski politikacı veya imparatorların "anısının lânetlenmesi" biçimini alıyor : *damnatio memoriae*. Mallarına el konuyor, isimleri kayıtlardan siliniyor, heykelleri değiştiriliyor. Ama mahkûmun anısını yaşatacak birileri daima çıkıyor. Günümüzde ise bilgi kanalları alabildiğine çoğaldı. İster Ermeni soykırımı; ister "tek parti" diktatörlüklerinin fotoğrafları rötuşlanan muhalifleri. Dürüst tarihçilik mutlaka gerçeklere ulaşıyor.)

Perşembe günü yerim yetmedi, olası bir "cinnet güncesi" veya "saçmalıklar defteri"ni yeterince örneklemeye. Zaten 5000 vuruşluk hangi köşe bunlarla başa çıkabilir ? Öte yandan, öyle bazı müstesna vak'alar var ki, özel itina ve ihtimam gerektiriyor. Murat Bardakçı'nın durup durup Murat Belge'ye saldır(tıl)ması gibi.

Sorun bununla bitmiyor tabii. Bir de *Habertürk*'ün bu tecavüze arka çıkması var. Üstelik oradaki tarz daha da çirkin. Fatih Altaylı gazetesinin "özgürlükçü" olacağını va'detmişti. Ama "Ya Bismillah" deyip alışılmış "Soros parası" ağızlarıyla Murat Belge'ye girişmek, bundan böyle özgürlükçülük açısından pek umut vermese gerek.

Acaba ne var bunun ardında ? Murat'ın [tabii Belge] kişisel ve genel dinamikler konusundaki tahliline de katılıyorum. Bardakçı'nın zembereğini kuran, herhalde kendi nefret ve düşmanlığı. Ama bu, başka determinasyon ve sosyal seleksiyon mekanizmalarına denk düşüyor. Birileri Bardakçı'yı çekip alıyor, yükseltiyor, sayfa veya köşe veriyor, üstüne iki de televizyon programı bağışlıyor. Sonra belirli anlarda düğmesine basıyor, "haydi, tut" diyor. O da ortaya atlayıveriyor.

Şimdi ne oldu ? Ulusalçılığın sönmüş yelkenlerini tekrar şişirme çabasından mı kaynaklandı bu lekeleme girişimi ? *Ve/ya Habertürk, Hürriyet*'in zaafını hissetti de milliyetçi okurun birazını daha kendine çekmek için mi, aydın düşmanlığı alanına giriyor ? Ya da hepsi "çamur atıp kavga seyrettirmek" ilkeliliğinden mi ibaret ?

Bakalım, göreceğiz. Göreceğiz, diyorum, çünkü Murat Belge gibi bende de, bunun sadece bir başlangıç olduğu ve arkasının geleceği hissi var. Gerekçem basit. Böyle enstrümanlar kullanılmamak için değil, kullanılmak için yaratıldı. Tabiat değiştirmeleri, ya da kullanılmadan bekletilmeleri işin mantığına aykırı.

Bilerek çoğul kullandım, çünkü aslında bu kötücüllük, Bardakçı'dan ibaret değil. Bütün bir kategori. 1990'lardan bu yana, Türkiye'nin çok çeşitli açılardan çivisi çıktı. Solun gerileyişi bir anlamda kaçınılmazdı. Ama bu kadar genellik kazanmayabilirdi. "Bilimsel"lik iddiası, yerini ahlâka; şiddete dayalı devrim ve proletarya diktatörlüğü, yerini demokrasiye; proleter enternasyonalizmi, yerini daha kucaklayıcı bir evrenselciliğe bırakabilirdi. Olmadı, olmadı. Leninizm ve türevlerinin çöküşü herkesi sürükledi. 1985-90 kavşağında Sol yeniyi var edemedi. En kötüsü, *yuppie*'lik furyasının karşısına kendi değerlerini dikemedi. Özgürlüğü, barışı, hoşgörüyü, çok-kültürlülüğü, insan haklarını, bilime ve gerçeğe saygıyı, çalışma etiğini, alçak sesle ve küçük harflerle tartışma alışkanlığını... kapsamlı bir manevî alternatif içinde birleştiremedi. Salt para ve maddî yaşam hırsı aldı yürüdü. Soğuk, duygusuz, amansız, vicdan kavramıyla pek ilgisi olmayan "sosyal tırmanıcı" nesilleri doğdu.

Medyada bu, hoyratlığı ancak "aile terbiyesinden yoksunluk"la karakterize edilebilecek bazı tuhaf kişilikler biçiminde tezahür etti. Toplum okuryazarlığı derinleşmeden (tekrar) sözelleşti. Televizyon kendi sathîliğini; internet, *sms*'ler, *chat*'leşmeler kendi âdâbsızlığını, evet-hayır kestirmeciliğini, yüz yüze konuşuyor olmamanın ardına saklanan yarı-küfürbaz gıcıklığını, demagojik lâf sokuşturmacılığını hâkim kıldı. Telefonla "görüş bildirme" hatları, bilimsel doğru-yanlış sorunları dahil her şeyin oylanabilirliği illüzyonunu yaratarak, en kötü

anlamda “sokağa” oynayan, faşizan bir popülizmi pompaladı.

Normal olarak, her ülkenin sağlıklı bilgi ve ciddi bilime belirli bir saygısı vardır. Belirli konuların uzmanları ile amatörleri ve onların da ötesinde genel kamuoyu, öncelikle “bilme”nin *kalitesi* ve *derinliği* bakımından eşit değildir. Türkiye’de bu sınırların silinmesi “liboş” ve “entel-dantel” sözcüklerinde somutlanan aydın düşmanlığı ile elele gitti. Devlet aydını olmayan, belirli sınırlar içinde durmayan, “millî çizgi”ye sadakat göstermeyen eleştirel düşünürlere saldırı ve karalama kampanyaları, kâh Nazizmi, kâh Stalinizmi andıran isterik bir ortamda uç verdi.

Saydığım bu üç dört trendin kesişme noktasında, medyada özellikle hırslı, arrivist, açgözlü, *amoral* ama “iyi yaşayan” birer Ertuğrul Özkök olma heveslisi tipler türedi. Neye tutunarak sınıf atlayabilirim ? Burada bir paradoksla karşı karşıyayız. Özalıcı liberalizm bir “köşeyi dönme” felsefesi yarattıysa, görünüşteki liberalizm düşmanlığına karşı ulusalcılık da aynı insan malzemesine “köşeyi dönme”nin yeni yol ve yöntemlerini gösterdi.

Bir dolaşın, *Hürriyet*’in, *Vatan*’ın, *Akşam*’ın sayfalarında. İster Soldan gelsin, ister Müslümanlıktan. Karşılaşacaklarınızın büyük çoğunluğu, Türk *neo-con*’luğunun bu tür Rush Limbaugh muadilleridir.

Söylemedi demeyin. Bir hafta avans, Herostrat kompleksilere. İstedikleri önlemi alsınlar. Kifayetsiz muhteris “sözde tarihçi”leri yazmaya devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Günümüzün Hasan Şevket’leri, Nuri Cemil’leri

Halil Berktaş 28.05.2009

Belki de eleştirmek çok gereksiz, bu adamı ve benzerlerini. Hattâ eleştiriden söz etmek, mübalağa iltifat sayılabilir. Eleştiri, sonuçta saygın bir kavram. Ortada eleştirilebilecek bir kalitenin, belirli bir seviyenin olduğunu varsayıyor.

Oysa yok öyle bir şey. Kendisi de olmadığını ispatlamak için elinden geleni yapıyor, üstelik. Bunu görmek için, herhangi bir gösterisinden en fazla 15 dakika izlemek yeterli. Zaten, yüzeysel bir malûmatfuruşluğu “tarihçilik” diye satma *poseur*’lüğüne; kendi kendine kabarıp şişinmelerine, başarısız meddahlık denemelerine; akademik dünyaya beslediği, hiç gizleyemediği haset ve nefrete; herkesin lâfını ağzına tıkama ve sohbetin seyri işine gelmeyince hemen konuyu değiştirip yan pistlere girme ucuzluklarına; âmiyaneliğine, ağız dalaşlarına; ne yapıp yapıp namuslu bilim insanlarını lekeleme ihtirasıyla yanıp tutuşmasına; her fırsatta en adî milliyetçi demagojilere başvurmasına; bir yandan da küçültücü otorite düşkünlüğüne, mevcut veya kendi yarattığı hiyerarşilere harfiyyen riayetina; patronuna gık diyememesine ama diğer program arkadaşlarını her fırsatta aşağılamasına, hele “konu mankeni” muamelesi çektiği genç hanımla ekran ilişkisine yansıyan habis ve alenî kadın düşmanlığına... ancak o kadar tahammül edebilirsiniz.

Örneğin 24 Mayıs Pazar gecesi, tumturaklı iddialarla giriyor lâfa : hedef bellediklerine ve bu arada bana ne biçim cevap verecekmiş ! Haydi oradan, demeye kalmıyor ki, çok zor durumlara düşüyor misafiri karşısında. Hatırlatayım : bu zâtın bütün hayatı, *data* gösterişçiliği (o bölük pörçük kırıntılara bilgi [*knowledge*] denmez; olsa olsa, gerçek bilginin hammaddesi anlamında *data* denir). Ukalâlığa bizzat çanak tutuyor. Derken, 19. yüzyıl eğitim tarihinin bir ayrıntısında çuvallıyor. Ardından, böyle lüzumsuz şeyleri niçin aklımda tutayım gibi, kendi varlık nedenini yok edici bir mazerete sığınıyor. Olmuyor; sözü dolandırıp, değerli misafiri öldüğünde kütüphanesinin ne olacağına getiriyor. Oradan da söyleşi, o takdirde hemen gelip merhumun mirasından ilk kitap yürütenin kim olacağına kayıyor. Şaka mı bu ? Böyle bir bayağılık, duygusuzluk, etik ve nezaket yoksunluğu nasıl tarif edilebilir ?

Fenomen böyle de, herhalde ardındaki genel süreç ve örüntüyü anlamaya çalışmak daha önemli. Türkiye’de son yıllarda aydınlara saldırılar, sataşmalar, karalama çabaları çok arttı. Faşizan bir anti-entellektüalizm aldı yürüdü. Eskiden, az da olsa aydınlar-arası tartışmalara rastlanırdı, daha çok sağ-sol ekseninde. Bir vakitler Nâzım Hikmet ile Peyami Safa arasında olduğu gibi. Sol içi tartışmalar da vardı, 1960’lar ve 70’lerde. Bunlar bitti aslında. Mehmet Barlas ile Emre Kongar’ın, bir televizyon kanalındaki kavgaları, daha çok Kongar’ın kişiliğinden ötürü, tartışma anlayışının parodisi gibi.

Sonuçta, yakın zamana kadar aydınlar-arası tartışma *sürekliliği* diye bir şey hemen hiç yoktu, kalmamıştı. Ancak *Taraf*’ın çıkışıdır ki, taze bir soluk getirdi; Ergenekon’a karşı tavır üzerinden, demokrasi, darbecilik, militarizm, liberalizm, Kemalizm, milliyetçilik, devletçilik, Solun geçmişi ve geleceği konularında biraz olsun tartışma yarattı. Ama buna rağmen altını çizmeliyiz ki son on beş yılı, her şeyden çok, entellektüellere ve entellektüelliğe *dışarıdan*, sistemli bir saldırı belirledi.

Kimdi, kimdir saldıranlar ? Burada ilginç bir manzume söz konusu. *Hürriyet*’in, aydın düşmanlığını başlatan eski bir köşe yazarı. Ergenekon’un dezenformasyon “fabrikatör”ü ve bu işte kullandığı, çalıştırdığı çeşitli aygıtlar, yan kuruluşlar. Bir de, basında her nasılsa yer ve paye verilmiş, sıfır birikimli çoluk çocuk. Mütecavizin ötesinde, neredeyse iğrenç bir üslup kullanmayı marifet sayan patolojik kişilikler. Evet, ulusalcılığın daha önce (25-29 Nisan ’09) sözünü ettiğim üçüncü (medya) ve dördüncü (internet, *gongo*’lar) halkaları içinde yuvalanan böyle bir şebeke, bir çeşit uzmanlık ekibi, özel tetikçilik komandosuna türedi.

Tuhaf bir durum : bir cüceler güruhu habire saldırıyor; evrenselliğin ana mecrası içinde yer alan aydınlar, yazarlar, tarihçiler, sosyal bilimciler ise hep savunmada. Ne münasebet ? Yetti artık. Bundan böyle, biraz da biz konuşalım. Kendinizi ne sanıyorsunuz ? Kim oluyorsunuz siz ?

Yok, hayır; ne veya kim olduğunuzu biliyorum aslında. Sizler günümüzün Hasan Şevket’leri, Nuri Cemil’lerisiniz. Nâzım ruhunuzu okumuş sizin, tâ 1941’de. Bir Hasan Şevket vardır hani : “Gülden güzel kokan Arnavutköy çileği / ve asma yaprağına sarılı barbunya ızgarasıyla gelir[ken] / Haydarpaşa Garı’nın büfesinde bahar,” parasızlıktan “rakıyı bir tek dilim beyaz peynirle” içmeye devam eden (*Memleketimden İnsan Manzaraları*, Adam Yayınları, s. 113 vd). Satılmadığı için yükselememişliğin öfkesi içinde, Hasan Şevket, bundan böyle satılıp satılmamak konusunda vicdaniyla tartışmaktadır.

O günlerin Türkiye’inde satılmak, Tek Parti devletine, milliyetçiliğe, Alman taraftarlığına teslim olmak demektir. Düşünüyorum ki, bugün de çok benzeyen tarafları yok değil. Her neyse; Anatole France’dan mülhem, “baş parmak boyunda bir adam”dır bu vicdan, kadehinin kenarında oturan. Hasan Şevket onu alıştırma alıştırma ikna ederken, başarıyla satılmış olan Nuri Cemil’i görür (Peyami Safa’dır, yanlış hatırlamıyorsam). On beş yıl süreyle “ferdiyetçi, liberal, demokrat” olan Nuri Cemil, “935’de bir bahar ikindisi” Turancı gençlerin gazetede ki odasını

basması üzerine birden değişmiş; "eski bir şapka gibi" bırakıp demokratlığı, Alamancı olmuştur. Düşünür Hasan Şevket, zekâsı ve namusundan kalanlarla : "Hitler'de benim affedemediğim şey : / satılabilmek imkânını verip Nuri Cemil gibilere, / müthiş arzular yüklemesidir yüreklerine onların."

Aynen. Benim de ulusalcılıkta affedemediğim şey budur. Devşirilme imkânı verip bu tetikçilere, müthiş arzular yüklemesidir yüreklerine onların.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tarihçiliğin Adnan Hocası

Halil Berktaş 30.05.2009

Sözde tarihçi demeye dilim varmıyor. O dahi abartı. Palavra(dan) tarihçi. Ya da yalandan tarihçi, yalancı tarihçi. Sürekli yalan söyleyen, anlamında değil. Daha çok, yalancı dolma gibi. Kendini hiç olmadığı ve olamayacağı yerlerde göstermeye çalıştığı için.

Yalancılıktan tenzih ettiğim sanılmasın. Hem sık sık yalan söylüyor; sıkıştı mı, hemen yalan ve iftiraya başvuruyor. Hem de, çok daha vahimi, tarihsel gerçeklerin halktan, kamuoyundan gizlenebileceğini savunuyor. Sansür, yalanın bir türü değil mi ? Ama işte, herkesin gözü önünde, bazı şeylerin açıkça konuşulmaması gerektiğini söyleyebiliyor. Bu da sonuçta, bilimle, bilim alanıyla ilişkisinin sahteliğini, eğretiliğini fâş ediyor. Ne pahasına olursa olsun *gerçeğe, gerçeği aramaya sınırsız ve mütevazî angajman* değilse nedir bilim ? Bilim ruhu ? Bilim ahlâkı ?

Bunları da yazacağım, sabırla, birer birer. Ben de bekliyorum, biriktiriyorum yıllardır. Ama önce, kamuoyuna satmaya kalkıştığı en büyük yalandan : kendini bir çeşit tarihçi, tarihçilik uzmanı, hattâ yer yer tarihçilik hakemi gibi göstermeye kalkışmasından –ve bunun ardındaki, hakikaten acayip kişilik problemlerinden- başlamak istiyorum.

12 Eylül 1980 sonrasında Türkiye büyük bir kültürel dejenerasyon yaşadı, hâlâ da yaşıyor. Medyada kolay kazanç, şöhret ve iktidar hırsı aldı yürüdü. (Baksanıza, Emin Çölaşan ayda 15.000 dolar ve üstüne yılda 1,5 milyon prim aldığını anlatıyor. Sonra da önüne geleni, fikirlerini para karşılığı savunmakla suçluyor.) Bunun üzerine, ulusalcılığın özel tahribatı bindi. Hem devletle içiçe(ydi); bu bakımdan güvence veriyor(du). Hem de hızlı tırmanma ve ikbal umutlarını körüklüyor(du).

Şimdi vaziyet biraz değişiyor gibi. Ama 2002-2004, sonra 2004-2007 arasında ve bugüne gelinceye değin, çok oldu kişisel zaaflarıyla rüzgâra kapılan. Bu dönemde olmadık egosantrikler, megalomanyaklar çıktı. Hırsıyla, açgözlülüğüyle yakayı kaptıranların bir kısmı, ulusalcılığın ağından Ergenekon'un torbasına döküldü. Bir kısmı ise serseri mayın gibi ortalığa saçıldı. 1980'den sonra çok sayıda eski ülkücü adî suç mafyalarına katılmıştı hani. İşte onun gibi. Bugün de kâbus dağılır, ulusalcılık geri çekilir, basında yaprak dökümü ve yeniden mevzilenme belirtilerinden söz edilirken, kısa vâdede darbe umudu kalmayan bir takım muzarafat kendine başka varlık nedenleri aramakta.

(Not 1 : 1957-63 arasında CBS'te *Have Gun - Will Travel* diye ünlü bir dizi varmış. Resimli romanı da çıkardı; henüz televizyonun girmediği çocukluğumuzda, bir arkadaşımın İzmir-Karşıyaka'daki evinde okurdum. Kahramanı Paladin, "tabancam var, nereye isterseniz giderim" yazılı kartıyla satardı kendini. Şimdi de, geçici olarak parlamış bazı yarım tahsilli yeteneksizler, özel bir pislik birikintisine dönüştü. Yıldızları sönerken sağa sola "kalemim var, ne isterseniz yazarım" kabilinden aydın düşmanı psikolojik savaş hizmeti sunuyor.)

(Not 2 : Ben de Sevan'lık yapayım biraz. Roma'nın yedi tepesinden biri, *Collis Palatium* veya *Mons Palatinus*. Roma imparatorunun sarayı burada. Dolayısıyla Avrupa dillerinde saray anlamına gelen *palazzo*, *palais*, *palace* sözcükleri buradan türüyor. Latince *palatinus* da gene saray nazırlarından biri. Sözcük Eski Fransızcaya *palatin* olarak geçiyor. Şarlman'ın sarayı ve maiyetindeki en ünlü savaşçılara *paladin* deniyor. Zamanla "tek at, tek mızrak," deyim yerindeyse "levend gezen" bütün kiralık şövalyelere uygulanıyor. CBS dizisinin esas oğlanının adı da buradan geliyor.)

Konuya dönelim. Son on yılın değerler erozyonu içinde, Murat Bardakçı'nın özel bir yeri ve işlevi var, kuşkusuz. İstedığınız kadar "şahsiyat yapmayacağım" deyin, bir yerde kaçınılmaz oluyor. Zira ortada muhteva diye bir şey hiç yok. Sorun baştan aşağı "şahsiyat" zaten. Bir zamanlar Marshall McLuhan, öz ve biçimi ayırmanın sanıldığı kadar kolay olmadığına; herhangi bir muhtevayı iletmeye yarayan araç veya ortamın, anlatılmak istenenin içine sindiğine, mesajı ve algılanışını şekillendirdiğine dikkat çekmişti : "Araç mesajdır, mesajın kendisidir" (*the medium is the message*). Bardakçı söz konusu olduğunda, *the personality is the story* –ilginç kişiliği, mesajının tamamı haline geliyor. Hattâ denebilir ki Bardakçı'nın tarihten veya tarih programından anladığı, kendi kişiliğinin sunumu, gösterimi, sergilenmesine varıyor.

Burada ilk göze çarpan husus, akademik dünyaya ve Türkiye'nin yeni tarihçilerine duyduğu sınırsız nefret. Kötülük, kötücüllük, kötü niyet, kötü yüreklilik. Eski dilde habis, habaset. Sürekli aklıma bu sözcükler geliyor. Kendisinin ciddi bir eğitimi olmadığından mı ? Sahi, herkesin "yetersiz"liğinden dem vuran bu zâtın kendi formasyonu nedir, var mı bilen ? Babasının elçilik kariyeri çerçevesinde, biraz dolaşmış. Arapça ve Osmanlıca öğrenmiş (ve tarihçiliği habire buna indirgemeye çalışıyor). Sonrasında, biraz Abdülbaki Gölpınarlı. Biraz İlber Ortaylı. Başka ? Tarihçilik kendinden bilgili insanlardan *diffusion* veya *osmosis* yoluyla mı geçiyor ? Lise nereden ? Üniversite ? Metod ? Historiyografi ? Dünya, Avrupa ? Entellektüel ufuklar ? Harcîâlem bir Osmanlı anekdotallığı, bir "Ramazan eğlencesi" yazarlığı dışında –Murat Belge, tarihçiden "hanedanın finoluğu"nu beklemek, demişti- ne biliyor, ne var ortada ?

Her şey mat. Bir kere daha, tuhaf bir asimetri. Bizlerin her şeyimiz saydam, apaçık. Okuduğumuz üniversiteler. Lisanslarımız, master'larımız, doktoralarımız. Yetiştirdiğimiz öğrenciler. İçinde yaşadığımız, genel kamuoyuna aktarması kolay olmayan bilimsel pratikler, şüphecilikler, sorgulamalar, prosedür kuralları, duyarlılıklar. Bir de bunlardan tümüyle habersiz, bizi ısırmaya, aşağılamaya, provoke etmeye kalkanlar.

Harun Yahya diye biri var ya. Evrime karşı yaradılış mistiği uğruna, biyoloji bilimine saldıran. Cahil cühelayı kandıran. İşte bu da, tarihçiliğin Adnan Hocası.

Tırnağı olamazsın

Halil Berktaş 04.06.2009

Önce bir duyuru. Basında her nasılsa yer tutmuş, sıfır birikimli çoluk çocuktan, ulusalcılığın cüceler güruhundan söz etmiştim ya. Anlamışlar kendilerini. Geçmişteki itişmelerini bir yana bırakıp (*sen İlber Hoca'yı nasıl satarsın ?*) yalancı dolmanın yardımına koşmuşlar. Fatih Altaylı da (Şinasi Tekin ve Halil İnalıcık'ı âlet etmeye yeltenen) iki hayalî konuşma icat ederek kervana katılmış.

Hiç sapmayacağım böyle yan pistlere. Asıl yakasına yapıştığımı kolay bırakmayacağım. Ancak gereken her şeyi söylediğime kanaat getirdiğimde, diğer psikolojik savaş tetikçilerinin benim hakkımdaki yalanlarına döneceğim. Tabii bunlar kendi yalanları da değil. Nasyonal sosyalist "işçi" partisi ve yalnızlıkta dengesizleşen "tarihsel şef"inin pre-fabrike malzemesi. Hiçbirinin aslı astarı yok. Hangi dezenformasyon harekâtının bir parçası oldukları da artık açıklık kazandı. Dikkat edin : bu da bir çeşit Ergenekon cephaneliğidir. Elinizde patlamasın.

***

Haset. Cehalet. Bilim ahlâkından yoksunluk. Kaba milliyetçilik. Megalomani. Karmakarışık. Gene de bu sırayla gitmeye çalışıyorum.

Kedi, ulaşamadığı ciğere murdar dermiş.

Nicedir izliyorum : üzerinde o kadar çok ahkâm kestiği tarih ve tarihçilik alanıyla ilgili nasıl bir öğrenim gördüğü, hangi diplomayı aldığı hiç belli olmayan biri, her fırsatta kompleksli bir saldırganlık sergilemekte – özellikle "Boğaziçi tarihçileri," ya da "Boğaziçi ve Sabancı tarihçileri," ya da "Amerika'daki Osmanlı tarihçileri"ne karşı. Bunlar güya doğru dürüst Osmanlıca bilmezlermiş. Belgeleri hep yanlış okurlarmış. Ya da hiç ampirik araştırma yapmazlarmış. Arşivde çalışmazlarmış. Sadece "teorik palavra" sıkarlarmış. ABD'de doğru dürüst Osmanlı Tarihi doktorası yapılmazmış.

Haydi oradan, palavracı, müfteri seni ! Sen ne anlarsın, İnalıcık'ın 1970'lerde açtığı yoldan yürüyerek günümüzde Osmanlı tarihçiliğinin izolasyonunu kıran ve dünya tarihi/tarihçiliği ile bağlantılarını kuran, evrensel tarihçilik normlarını Osmanlı tarihine getiren yeni kuşakların üst düzey çalışmalarından ? Senin tarih ve tarihçilik dendiğinde aklına gelen, bir kere, yalnız ve yalnız (bir çeşit) Osmanlı tarihi. Onun dışında her şeyden habersizsin. Ya da ("tarihçi biraz aptal olmalı" demekle kalmayıp, bunu bizzat örneklemeye girişen) Erhan Afyoncu gibi, bunları lüzumsuz ağırlık sanırsın. Dünya, Avrupa, historiografi bilmezsin. 20. yüzyılda öne çıkan on, yirmi önemli tarihçi dense, bırak eserlerini, yaklaşımlarını, özgün buluşlarını; adlarını dahi sayamazsın.

Osmanlı tarihine gelince... Orada da ufkun en basit faktografi ile sınırlı. Padişahların ne zaman tahta çıktığı ve indiği, hangi prensesin kimin kızı veya yeğeni olduğu. Kuşkusuz bunları bilmek bilmemekten iyidir –örneğin İlber Ortaylı gibi, Ayn Calûd'da Moğolların kazandığını yazıp, Sırp Sındığı (1364) ve İzladi Derbendi (1443) muharebelerini birbirine karıştırıp, ya da kimsenin duymadığı bir "İkinci Varna" icad edip sonra çok mahcup olmamaya yarar.

Ama yani bu mudur tarih/çilik ? Bu bilgi kırıntıları zaten her yerde var. Yarıdan fazlası, ilk ve orta öğretimde çocuklara kuru kuruya ezberletilen şeyler. Unuttuysan birkaç tarih kitabı alırsın, baştan öğrenirsin. Hele internet

çağında, Poitiers, Preveze, armada, Esmâ, Hadice, ne istersen dökersin google'dan. Oysa bütünsel tablo nedir ? Büyük dinamikler ? Süreçler, örüntüler ? Yaşamadığımız, doğrudan bilmediğimiz bir geçmişi nasıl *yeniden inşa* edebiliriz ? Ayrıştırmak ve sonra tekrar birleştirmek. Koşulları, ortamı tahayyül edebilmek. O şartlarda yaşayan, çalışan, savaşan, sevinen, korkan, üzülen, ağlayan insanların ruhuna nüfuz etmek. *Tarihsel düşünebilmek* dediğimiz şey. Sahi, kim görmüş-işitmiş, Murat Bardakçı'nın tarihe dair tek bir *fikri*, herhangi bir *yorumu*, sahici denebilecek en küçük bir *insanî duygusu veya duyarlılığı* olduğunu ?

Sağa sola şunu bilmiyor, bunu bilmiyor diye sataşmaya kalkıyorsun; senin bilmediklerini alt alta yazmaya kalsak, sütunlar, sayfalar, kitaplar yetmez. Amatörün en büyük problemi, *neleri bilmediğini bilmemesidir*. Bu özdeyiş sende somutlanıyor.

Dil uzatmaya kalktıklarına bak. Selim Deringil mi okuyamazmış, araştırma yapmazmış, sadece teori uydurmuş ? Edhem Eldem mi ? Metin Kunt mu ? Gülru Necipoğlu mu ? Fikret Adanır mı ? Akşin Somel mi ? Derin Terzioğlu mu ? Bu insanlar Osmanlı "klasik çağı"nın, 17.-18. yüzyılların, Balkanların, sanat ve mimarlık tarihinin, Tanzimat ve Abdülhamit dönemlerinin en önemli uzmanları arasında. Oxford, Princeton, Harvard, Bamberg, MIT, Aix-en-Provence. Doktoralarını, makale ve kitaplarını, analiz ve sentez derinliklerini, kürsülerini, ünvanlarını –özetle, cv'lerini seninkiyle yanyana koyalım mı ?

Hakan Erdem'i hatırlıyor musun ? Programına çıkardın, övdün; ne çabuk unutuverdin, onun da o hakaret ettiğin "Boğaziçi-Sabancı tarihçileri"nden olduğunu ? 2005'teki, kendinden geçercesine saldırdığın Ermeni konferansının düzenleme kurulunda yer aldığını ? Bir üzerinden gidelim mi, Cemal Kafadar'ın neredeyse yirmi yıldır Harvard'da yaptırdığı PhD tezlerinin –ve bu tezleri yazan insanların, şimdi akademik dünyada nerelerde olduklarının ?

Basit bir test. Boş gevezeliklerle habire uzayan programına, bir takım mırıldanmalar sıkıştırıyorsun, gerçek bilim adamları hakkında. Olmaz. Bunca bilimsel yayın var. Otur, adam gibi bir eleştiri yaz, kendine güveniyorsan. Somut ol. Ayrıntıya in. Kaynak göster, dipnot ver, şunlar şunlar yanlış de. Hakemli bir dergiye gönder. Ciddiye alırlarsa basarlar. O zaman, alacağın cevaplara da katlanırsın.

Ama yok, sen ancak, Türkiye'nin yüzünü ağartan bu insanları, bilimden ve üniversiteden tümüyle habersiz bir "sokak" nezdinde karalayabilirsin. Kendileri susuyorsa, bir, tevazularından susuyorlar, bir de çirkefe, çamura bulaşmamak için.

Sen de içten içe biliyorsun ki, onların tırnağı olamazsın.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Söylenecekler ve söylenmeyecekler

Bana gelince... Bir iki yakıştırmayı düzelteyim. Ben Osmanlı tarihçisi değilim. Avrupa Ortaçağ tarihçisi de değilim. Araştırma konularım itibariyle, historiyoğrafi, milliyetçilik, erken dönem Türk milliyetçiliği, milliyetçi tarihyazımları ve "ulusal bellek" inşasıyla uğraşırım. Öte yandan historiyoğrafi pek çok alt-alandaki ikincil literatürü izlemeyi gerektirir. Bu da insanın bu alt-alanları, hiç olmazsa lisans düzeyinde ders verecek kadar bilmesine yol açar. Benim de Osmanlı veya Avrupa Ortaçağ, ya da Yeniçağ ve Yakınçağ tarihine âşinalığım bu ölçüler içindedir. Onun için, uzman bir Ottomanist veya Medievalist teknik donanımına sahip olmamakla suçlanmam, abesle iştigaldir. Anlayacaklarını sanmıyorum ama gene de bildireyim dedim.

Bir not da Fatih Altaylı'ya. Murat Bardakçı ve çevresinin uydurduklarına inanmak, sizi de kötü duruma düşürür. Gazeteciliğin 5N 1K kuralları malûm. Lütfen söyler misiniz, hangi iki konferansmış bunlar, (a) Şinasi Tekin'in bana sırtını dönüp yürüdüğü; (b) benim Halil İnalcık'a çattığım ve sonra İnalcık'ın beni haşladığı ? Lütfen, zaman, mekân ve konferans konusu, başlığı belirterek, "tanık"larınızı da zikrederek açıkla mısınız, hangi tarihte ve nerede cereyan etmiş bu olaylar ?

Ben söyleyeyim : açıklayamazsınız, çünkü hiç olmadı. Rahmetli Şinasi Tekin ile herhangi bir konferansta beraber olmadım, bir araya gelmedim. Eşimin MIT-Harvard'dan Osmanlıca hocasıdır. 1997'de Harvard'da, *sabbatical*'larımı geçirirken ben de tanıştım. Zaman zaman sohbet ettik. Türkiye'de evimize geldiler, yemek yedik. En küçük bir sürtüşmemiz olmadı. Hele ölmüş biri üzerinden böyle senaryolar üretmek çok yakışsız olsa gerek.

Halil İnalcık'a gelince... yıllardır aramızdaki ilişkiyi o da biliyor, ben de. Önce kavga etmişiz, ben azarlanmışım, sonra da biat etmişim, diz çökmüşüm, kendimi affettirmek için kitabını çevirmişim, öyle mi ? Masala bak. Acaba hangi muhayyilesi geniş zât, kendi riyakâr ilişkileri ve derin karakter zaafalarını bana izafe etmeye kalkıyor ? Böyle ucuz "ara açma" manevraları, insan İnalcık'a da saygısızlık.

* * *

Gelelim, Murat Bardakçı'nın gerçek saygısı ve bilim ahlâkının olup olmadığına.

Birinci, en basit gösterge : *Teke Tek* programında yaşananlar. Türk milliyetçiliğinin tabu ve efsanelerine dokunan bir sohbet yaşanıyor, diyelim. Fatih Altaylı dönüp bir soru soruyor, Murat Bardakçı'ya. Cevap : "Ben onu sana dışarıda anlatırım." Bir, iki... derken üsteliyor Altaylı : "Neden dışarıda yahu, söyleyeceksen burada söyle ?!" Bardakçı gene tınmıyor : "Yok dışarıda söylerim, anlatırım."

Bu kadarı yeterli değil mi ? Aşikâr ki Murat Bardakçı'ya göre, tarihsel gerçekler konusunda halka, kamuoyuna söylenebilecekler var, söylenemeyecekler var. Bir kere bu prensip, yani her nasılsa bazı şeyleri "bilen" kişinin oto-sansür takdiri bir kere kabul edildikten sonra, Bardakçı'nın herhangi bir pozisyonuna nasıl güvenilir ? İzleyicisi şu veya bu konuda gerçeklerin bir bölümünü saklamadığına, sansürlemediğine nasıl emin olabilir ?

İkinci gösterge : Talât Paşa'nın defteri meselesi. 2005'te Murat Bardakçı bir yandan Ermeni konferansını alabildiğine karalamaya, lekelemeye çalışıyor; diğer yandan, Ermeni sorununu da en iyi ben bilirim havasından vazgeçemiyordu. Şöhret düşkünlüğünün yanı sıra, Yusuf Halaçoğlu'nun değil İlber Ortaylı'nın TTK başkanı olması gerektiği gibi bir özel dâvâsı da vardı. Bu gibi karmaşık motivasyonların etkisiyle, Talât Paşa'nın 1915'te tutturmuş veya resmî evraktan kopya ettirmiş olduğu küçük bir defterdeki tehcir rakamlarını Hürriyet'te yayınlamaya başlamıştı.

Hangi nedenle olursa olsun iyi bir şeydi bu, çünkü veriler son on beş yılın (= Halaçoğlu döneminin) "açık eksiltme" oyunlarını birkaç bakımdan altüst ediyordu : (1) tehcire tâbi tutulan Ermeni sayısını bir milyon düzeyine restore ettiği; (2) sadece doğudaki savaş bölgesinin değil bütün Anadolu ve hattâ Rumeli'deki Ermenilerin de tehcir kapsamına girdiğini doğruladığı için. Nitekim devletin avukat-tarihçileri o kadar afallamışlardı ki, ağızlarından şaşkınlıkla "nasıl olur, biz Ermenilerin toplam sayısını 450,000 'biliyorduk'" gibi gaflar dökülüyormuştu. Bardakçı ise kendini savunmanın ötesinde, yazı dizisini "Ermeni malları" ile sürdüreceğini ilân etmişti.

Fakat nasıl olduysa, ansızın kesiliverdi bu dizi. "Ermeni malları" konusu hiç yayınlanmadığı gibi, herhangi bir açıklama da gelmedi. Her şey tekrar sessizliğe gömüldü. Herhalde "dışarıda söylenecekler" kategorisine girdi. Ya da Bardakçı'ya nelerin "dışarıda" konuşulması gerektiği bu olayda mı öğretildi ?

Geçelim. İki küsur yıl sonra Murat Bardakçı *Talât Paşa'nın Evrak-ı Metrûkesi*'ni kitap olarak yayınladı. Bardakçı'nın ikide bir küçümsediği "Boğaziçi-Sabancı tarihçileri"nden Cemil Koçak, etraflı bir inceleme yazdı bu konuda (*Toplumsal Tarih*, Şubat 2009). Şimdiki konumuz açısından, sadece birkaçını buraya alıyorum. Birincisi, ortada hiçbir özgün inceleme yok; sadece belge yayınlarken eklenmiş kısa bir önsöz ve notlar var. Dolayısıyla Bardakçı'nın kendini "derleyen" veya "yayına hazırlayan" değil de "yazar" olarak takdim etmesi, ihtirasının yanı sıra görgüsüzlüğünü, bilimsel normlardan habersizliğini yansıtıyor.

İkincisi, malûmatfuruşluk başka, ciddî araştırma ve tartışmacılık başka.

Halaçoğlu'nun karşı-iddiaları dahil, çeşitli rakamların karşılaştırılması ve benzeri en ufak bir yorum çabasına girmemesi, Bardakçı'nın kısıtlı entellektüel kapasitesine işaret ediyor.

Üçüncüsü, Bardakçı Talât Paşa'nın eşi Hayriye Hanım ile yaptığı röportajın bazı bölümlerini çıkarmış. Üstüne korkunç bir keyfilik ve ruhsuzluk örneği geliyor : "Halide Edib'in [1917] mektubundaki bazı abartılı ifadeleri, sanatçı kişiliğine ve romancılığına vermek gerek"miş.

Bunu böyle yazabilen, her türlü gerçek kaygısından palamarları çözmüş demektir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tarihçi değil, ama "kanaat önderi" ?

Halil Bertay 13.06.2009

(Not 1 : *Taraf*'ın 15 Kasım 2007 Perşembe günkü birinci sayısından bu yana, ilk defa bu hafta, bir köşe yazımı yetiştiremedim. Normal olarak, Cumartesi-Pazar günleri sakın kafayla yazıyorum *Okuma Notları*'nı. Araya başka iş sokmamaya; sabah kalkıp bilgisayarın başına oturmaya gayret ediyorum. Nadiren sonraki günlere bırakıyorum. Bu sefer evdeki hesap çarşıya uymadı. Akademik yılın bitiş yoğunluğunun üzerine, master ve doktora giriş mülakatlarıyla birlikte, bir yığın toplantı da geldi. Bir de baktım Çarşamba akşamı olmuş; kaçırmışım treni. Özür diliyor, kaldığım yerden devam ediyorum.)

Ne diyorduk... Ben "fazla karışık" yazıyormuşum; Murat Bardakçı (ve Erhan Afyoncu) anlamıyorlarmış. Vah vah. Böyle bir itirafı beklemiyordum; üzüldüm doğrusu. Demek daha küçük ve sınırlı beyinleri hesaba katmam lâzım. Ne yapayım, ben yıllar yılı kaliteli insanlarla konuşmaya, tartışmaya alıştım : öğrencilerim, aydınlar, ülkenin ve dünyanın ciddi bilim adamları. Bu seviyeye inmeye pek alışkın değilim. Ama istedikleri gibi olsun. Tekrar deneyeyim.

Öncelikle : bu kişisel bir kavga değil. Aczlerinden ötürü öyle göstermek, ona dönüştürmek istiyorlar. Ama aslında, Türkiye'nin bazı şeylerden temizlenmesi, arınması mücadelesinin bir parçası. 1990'lardan bu yana, kirli ve giderek kirlenen bir medya doğdu. Konuşan değil "bağırان Türkiye"ye çanak tutuldu. *Talk show*'lar kördüğüşüne dönüştü. Telefon oylamaları popülizmin yeni bir türüne : sokağın her konuyu belirleyebileceği yanılmasına yol açtı. İnternet ise kabalığı, savrukluğuş, çığırıklanlığı, "laga luga" konuşmayı, tartışmanın özüne ne kadar uzak olursa olsun fiyakalı bir lâf çarparak hasmını mat ettiğini sanma illetini körükledi.

Bu, yaygın ve bünyesel bir kültür dejenerasyonu. Bir zamanlar, tutarlı düşünce norm'ları diye bir şey vardı. Bunların önemli bir kısmı (bütün deformasyonlarıyla birlikte, büyük bir fikrî zenginliği de olan) Marksizmden, ya da daha genel olarak Soldan kaynaklanıyordu. Bu da gitti, dağıldı. Kamusal alana bir ölçüsüzlük, eksensizlik, omurgasızlık hâkim oldu.

Ulusalçılık işte bu yozlaşmayla eklemlendi. Ve bataklıktan kendi "kanaat önderleri"ni çıkarmaya başladı. Bunlar aracılığıyla, eleştirel aydınlara saldırıya geçti. Dahası, bilim ile bilim dışı alan arasındaki sınırı bulandırmaya; hemen her konuda, sağlam ve sağlıklı bilgiyi, ya da derinlemesine kavrayışları aşındırıp yerine hurafeleri geçirmeye koyuldu. Bu faşizan taarruz, kendi *epifomena*'sını da yarattı. Saldırganlık başka türlü yükselmeyecek yeteneksizler için başlı başına bir model haline geldi. Her daim öfkeli; sağa sola sataşmaktan, çamur atmaktan, değerli olan her şeyi aşağı çekmekten başka bir varlık nedeni olmayan; görünüşe bakılırsa bundan büyük zevk de alan tipler ortaya çıktı.

Tarih ve Sosyal Bilimler bu mücadelede özel bir önem taşıyor. Birincisi, bir zamanlar herkesin şair olması gibi şimdi de herkes başımıza tarihçi kesildi. Zira genel okur-yazarlıktan farkı yok sanılıyor. Ciddî bir uzmanlık konusu gibi görülmüyor.

İkincisi, ulus-devlet açısından bunlar son derece hassas alanlar. Resmî ideoloji çok büyük ölçüde belirli bir yakın tarih yorumu etrafına örölü. "Her ne kadar başkalarının devrimlerinde şiddet, zulüm ve etnik temizlik gibi kötü şeyler varsa da, bizim devrimimiz tertemizdir. Zira biz hep doğru ve haklıydık, ama hep vahşice saldırıya uğradık ve mağdur edildik. Savaştıysak, sadece kendi varlığımızı korumak için savaştık." Müfredata, ders kitaplarına, basına, genelkurmayla bu efsane hâkim. Biraz daha gerilere gittiğimizde ise, karşımıza romantik-nostaljik bir Osmanlı idealizasyonu çıkıyor. "Bizimkisi büyük ve âdil bir imparatorluktu. Biz onlara neler verdik neler. Oysa o nankörler bizi arkamızdan hançerlediler." Öyle anlaşıyor ki, bir tek Türklerin hakkı varmış, Osmanlı düzenine karşı devrim yapmaya. Jön Türk ve Kemalistlerin gözüyle, o düzenin çürümüşlüğü neredeyse sınıfsal ölçüler içinde çok güzel anlatılıyor. Ama Sırplar, Yunanlılar ve Bulgarlara gelince mesele ansızın etnikleşiyor. Hayır, onlarınki asla devrim veya bağımsızlık mücadelesi değil. Orada bir ihanet ve dolayısıyla (kazanmış olmamız gereken) bir "kanun ve nizam" mücadelesi söz konusu. (Bugün de bilin bakalım hangi meselede aynı söylem sürüyor ?)

Ancak üçüncüsü, bu zihniyet son yirmi, yirmi beş yılda giderek sarsıldı. Bütün devrimler eskir; bütün devrim-sonrası toplumlar zamanla değişime uğrar. Sonraki nesiller yüceltmecilikten, ak-kara ikilemlerinden giderek

uzaklaşır. Soğukkanlı bir eleştireliliğe meyleder. Türkiye’de de böyle oldu. Hem yakınçağ, hem Osmanlı tarihçiliğimizde büyük bir değişim başgösterdi. Bir yandan da küreselleşme, “kapalı av alanları” bırakmadı. Köprülü’den bu yana “Osmanlı tarihçisi sadece bu memlekette yetişir” sanılıyordu. Bu hiyerarşi de tersine döndü. Sporda 1950’lerden bu yana cereyan eden eşitleme ve evrenselleşmeye bakın. Daha fazlası bilimde cereyan ediyor. Bu bağlamda, Amerika ve Avrupa’dan da esaslı Osmanlı tarihçileri çıkıyor. Dahası, bu gelişme Türkiye’nin iç ortamı üzerinde özgürleştirici bir etki yapıyor.

İşte, yerleşik Türk milliyetçiliğinin çeşitli varyantları ve bu arada ulusalcılık, bu süreçlerden korkuyor –ve her alanda yeni bir içe kapanmacılığa ihtiyaç duyuyor : Yerli malı yurdun malı. AB emperyalist. Uluslararası hukuk da neymiş; bizim kendi millî hukukumuz var. ABD’de yapılan bütün Osmanlı tarihi tezleri palavradır... Murat Bardakçı’lar işte böyle bir ortamda, Yeni Tarihçiliğe karşı *obscurantism*’in payandası olarak öne çıkarıldı, çıkarılıyor.

Şimdi “ben tarihçi değilim” diye feryad etmesine bakmayın. Bazı basit gerçekler hatırlatıldı ve maskesi düştü de ondan. Yoksa, inanılmaz bir pervasızlık ve şımarıklıkla, tarihçiliğin “kanaat önderi” diye başını almış gidiyordu.

Bu misyonun çeşitli boyutlarına eğilmeyi sürdüreceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Asr-ı saadet hayali

Halil Berktaş 18.06.2009

(Not 1 : Herkes gider Mersine, ben giderim tersine. Ne yapayım, büyük kirliliklerle *Taraf*, manşetten yeterince uğraşılıyor zaten. Bana da küçükleri kalıyor. Aradaki bağlantıyı unutmadan.)

Evet, çeşitli alanlara “kanaat önderleri” empoze edilmek istendi, son on - on beş yılda. Kuşkusuz iki taraflı bir seleksiyon söz konusu(ydu). Bir yanda talep : kendilerine gayri resmî kadro, propagandist, “çoğaltan” (*multiplier*) arayanlar. Diğer yanda arz : uygun bir insan malzemesi havuzu. Fırsat kollayanlar, hemen devreye girenler. Olağanüstü yol ve yöntemlerle yüksel(til)meye talip olanlar.

Murat Bardakçı da böyle bir fidelikten çıkıp, tarihin ve tarihçiliğin kanaat önderi olmaya yeltendi. Buna uygun bağlantılar kurdu; perde arkasındaki –hepsi, belirli bir “yerli” veya “millî” ekipten- bazı kişilerin “tetikçi”liğini üstlendi. Kendisinin literatürü izlediği filân yok; onların verdiği malzemeyi yazmaya koyuldu. Yeni, daha çağdaş, eleştirel-evrenselci tarihçiliğe ilk saldırıları bu zeminde gelişti. Zamanla büyüdü, yerine yerleşti. Başka nerede olabilir; tabii *Hürriyet*’te sayfa aldı. Araya sıkıştırdığı sataşmalar çoğalmaya başladı.

Bir dönüm noktası, 2005 sonbaharının “Osmanlı Ermenileri” konferansıydı. Murat Bardakçı bu konferansa en vahşice saldıranlar arasında yer aldı. (1) Tevfik Fikret, Abdülhamid’e suikast düzenleyen zamanın Ermeni milliyetçi-devrimcilerini (Bardakçı günümüzün *neo-con* jargonuyla kestirmeden “terörist” diyor), istibdad karşıtlığı bağlamında alkışlamıştı, ünlü “Avcı” şiiriyle. Bardakçı’ya göre bu, bir çeşit hainlik, kökü dışarıdalık

demekti. Zaten Fikret de Robert Kolej’de ders vermemiş miydi ? İşte şimdi de, Robert’in devamı demek olan Boğaziçi Üniversitesi’nin tarihçileri onun yolundan gidiyor, aynı hainliği tekrarlıyordu.

Ne kadar utanmazca bir demagojiydi bu ! Ama (2) Bardakçı bununla da kalmadı. Dokuz büyük gazetenin manşetleri ve tam sayfa haber-yorumlarıyla çok geniş bir kamuoyu, olanca anti-demokratik baskılara karşın bir tabunun yıkılışını kutlarken, o gitmediği, görmediği, izlemediği konferansı “çok kötüymüş, beş para etmezmiş, zaten biliyordum” gibi sözlerle karalamayı sürdürdü. Böylece aslında “gerçek”le ilişkisini açıklamış oldu. Bırakın tarihçiliği, gazeteciliğin en temel kurallarını ayaklar altına aldı.

Bu da yetmedi; hemen ardından (3) “Türk tarihçiliği”nin sarsılmış görünen hiyerarşisini kendince yeniden onarmaya, düzenlemeye girişti. Üstüste, “siz bu Boğaziçi-Sabancı tarihçilerine ve onların etrafında toplananlara aldırmayın, gerçek tarihçiler onlar değildir” mealinde yazılar yazdı. Şimdi, dedi, ben size söyleyeyim asıl güvenilir tarihçilerin kimler olduğunu. Günümüzde Türkiye’nin üç büyük tarihçisi vardır : Halil İnalcık (ona ne şüphe, fakat şimdi sıkı durun), İlber Ortaylı (ve şimdi daha da sıkı durun), Erhan Afyoncu ! Böyle bir karşılaştırmaya, bu üç ismin yanyana getirilmesine çocuklar mı tavuklar mı güler, artık o kadarını bilemiyorum. Hani, bir spor muhabirinin, dünyanın en büyük üç futbolcusu diye Messi’nin ardından (kişisel dostluğu var diye) faraza İbrahim Toraman’ı ve Galatasaray’ın eski kalecisi Hayrettin’i sayması gibi bir şey. Fakat işin en çarpıcı yanı, cehaletin verdiği cüretti : tahsilinde, formasyonunda tarihle ilgili en ufak bir çalışma, diploma veya sertifika yer almadığı ancak şimdilerde netleştğinde (kendisi bu konuda hâlâ doğru dürüst bir şey söyleyemediği halde) hemen “ben tarihçi değilim, gazeteciyim” diye savunmaya geçen bu zâtın, tek bir cümleyle *hem* tarihçiliğin hakemi ve kanaat önderi olma iddiasını, *hem de* tarihçilikten olanca habersizliğini, bu kadar naif bir şekilde gözler önüne serebilmesiydi.

O âna kadar Osmanlı tarihinin yüz yıldır bilinen “hafif” konularıyla, dedikodusuyla, dekolte fıkralarıyla Ramazan eğlencesi düzeyinde uğraşan, görece zararsız biri görünümündeki Murat Bardakçı’nın maskesi, bu olayla düştü gerçi. Gene de bir süre, “aman cevap vermeyelim, provokasyona gelmeyelim, gerilimi tırmandırmayalım” tercihinden yararlandı. Sonra da namuslu insanlar “ne olursa olsun çirkefe bulaşmayalım” mantığıyla uzak durmaya başladı.

Dolayısıyla yıllardır görelî bir masuniyetten yararlanıyordu, ama o günler geride kaldı. Şimdi her şey çözülüyor, sökülüyor; bundan böyle gitgide daha çok konuşulacak Murat Bardakçı hakkında. Her jesti, ağzından çıkan her lâf, her attığı adım didik didik edilecek.

Kendini buna hazırlasa iyi eder, zira tasavvur edemeyeceği kadar, onu deşifre etmiş, gerçek yüzünü görmüş insan var. Bunu görmesi için, düşünen insanların yazdığı internet sitelerinde bir parça dolaşması yeter.

Bu çerçevede, “kanaat önderliği” iddiasına da bitmiş gözüyle bakabiliriz. Zaten bir hayal, kof bir böbürlenmeydi. Resmî ideolojide her gün bir yenisi açılan gedikleri alelacele onarmak ? Evrensel ölçüler içinde yapılan bir Yeni Tarihçiliği kamusal alandan ittirip dışlamak ? Sorgulamamanın huzur ve sükûnunu restore etmek ? Yirmi yıl sonrasının çok daha derin ve zengin, çok daha sofistike; artık hiçbir şeye sadece devletin, hâkim sınıfların ve/ya erkek egemenliğinin gözüyle bakmayan Osmanlı tarihçiliğinin önüne, şimdiden set çekmek ?

“Bizim tarihimiz”i sırf “bizim tarihçilerimiz”in yaptığı bir 19. yüzyıl düzeni : *Historische Zeitschrift*’de sadece Almanlar yazar ve Alman “millî tarih”inin silsile-i meratibi orada belirlenir. *Revue Historique*’de sadece Fransızlar yazar ve Fransız “millî tarih”inin silsile-i meratibi orada belirlenir. *English Historical Review*’da sadece

İngilizler yazar ve İngiliz "millî tarih"inin silsile-i meratibi orada belirlenir.

Buna mı dönmek ? 1930'ların Tek Parti Türkiye'si gibi, kendi içine kapalı bir "zihinsel, kültürel taşra"nın önü ilikli değerler ve otoriteler hiyerarşisine ? 21. yüzyılın şafağında, hâlâ altın çağ, asr-ı saadet aramak ?

Geçiniz efendim. Dünya değişti artık.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir alanın uluslararasılaşması

Halil Berktaş 20.06.2009

Ulusalci ve Ergenekoncuların, ileri Türkiye'yi, dünyalı-Avrupalı Türkiye'yi, reel olarak çoğullaşmış ve dolayısıyla geniş bir çoğulculuk talep eden Türkiye'yi 60-70 yıl geri götürmeleri, yeniden "Tek Parti" döneminin otoriter cenderesine hapsetmeleri mümkün değil artık.

Aynı şekilde, Murat Bardakçı ve benzerleri de bu ileri Türkiye'nin ileri tarihçiliğinin önünü sadece rüyalarında kesebilir. Son tahlilde Bardakçı, faşizan bir "popüler kültür"ün adamı. Kendi ayakları üzerinde durmuyor, konuşmuyor. Bir bütün olarak milliyetçi-muhafazakâr Osmanlı tarihçiliğinden besleniyor. Sürekli olarak, o modası geçmiş, çağın gerisinde kalmış yaklaşımı kamusal alana taşımaya, büyük basın ve medyada kendisine sağlanan olanaklar aracılığıyla yeniden popülerleştirmeye çalışıyor.

Ne ki bu gayret giderek zayıflayıp cılızlaşan bir "artçı savaşı" düzeyine kalmaya mahkûm. Zira tarihçi yetiştiren esas üretim tezgâhları bu milliyetçi-muhafazakâr tarihçiliğin elinden çıktı. 19. yüzyıl tarzı, ilhamını Ranke ve Treitschke'lerden alan "millî tarih" anlayışının ideolojik hegemonyası paramparça oldu.

Her disiplin gibi Tarihin de kendine göre bir stratigrafisi, bilgi piramidi vardır : tepede üniversiter-akademik tarihçilik; ara seviyelerde, müfredatı ve ders kitaplarıyla ilk ve orta öğretim; en altta, bugün Murat Bardakçı'ların icra etmeye çalıştığı türden bir popüler tarih. İkinci katman son tahlilde piramidin doruğundan, sonuncu katman ise uzun vâdede ilk ikisinden bağımsız olarak varolamaz. Başka bir deyişle, üniversiter-akademik tarihçilik değiştiğinde ve doktoralarını yeni zihniyet çerçevesinde yapan genç kuşaklar birbirini izlemeye başladığında, eski kafa sadece ikinci ve/ya üçüncü kertelede tutunamaz. Eriyip aşınır, yenilgisi kaçınılmaz olur.

Bugün işte tam böyle bir süreç yaşıyoruz. Resmî ideolojinin asıl konusu tabii yakın tarih(ti); nitekim en hızlı ve gözle görülür biçimde, o alanda darbe aldı, alıyor. Buna karşılık Osmanlı tarihçiliğinde daha yavaş ama bir o kadar da derin bir dönüşüm söz konusu. İslâm, Orta Doğu, Osmanlı ve Türkoloji çalışmalarına, çok uzun süre Avrupa-merkezci bir perspektif hâkimdi. Bu dönemde hemen bütün önemli araştırma-öğretim kurumları Batı'daydı ve alana ünlü Oryantalistler yön veriyordu. Derken 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Kemalist Devrimin zaferi ve Türk ulus-devletinin kurulması, hem siyasal kuvvet ilişkilerini değiştirdi, hem de 1930'ların ilk yarısına kadar Fuat Köprülü'nün, 1937'den itibaren Barkan'ın ve 1950'lerden itibaren İnalcık'ın çalışmalarının kurumsal çerçevesi ile düşünsel ufuklarını oluşturdu. Böylece Osmanlı tarihçiliğinin ağırlık merkezi Türkiye'ye kaydı ve

Oryantalizmin içselleştirilmiş etkileri kadar Oryantalizme tepkiyi de yansıtan, belki Oksidantalist diyebileceğimiz “millî tarih” anlatısı 1960'lara kadar uzanan alt-döneme damgasını vurdu.

Ama tabii iş orada da kalmadı; bir dizi başka gelişme sonucu 1970'lerin başlarında yeni bir fay hattına gelindi. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1950'lerde hızlanan dışa açılma sürecinin gecikmiş meyveleri çıkageldi. Halil İnalcık DTCF'yi bırakıp Chicago'ya gitti; dünya tarihçiliğiyle bambaşka bir ortamda haşır neşir oldu; olanca birikimini daha komparatif ve sosyolojik bir metodoloji ile birleştirip, giderek evrenselci açılımlara taşıdı. Bu dönemde “emperyalizm, üretim tarzları ve azgelişmişlik” tartışmaları da hız kazandı –ve gene İnalcık, böyle konu ve sorunlar için yeni platformlar dahi yaratan, Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi kongrelerinde genç Marksist aydınlar ve sosyal bilimcilerle buluşan, dolayısıyla her iki taraf açısından da bereketli alışverişlerin kapısını açan hemen tek ünlü Osmanlı tarihçisi oldu. Akademik camia teoriye ve sosyal bilimlere biraz daha fazla ilgi duymaya; daha önemlisi, “teorisist” bir atmosfer içinde büyüyen gençlerin bir bölümü ampirik çalışmanın önemini kavrayıp, Ekonomi veya Sosyoloji ile yetinmeyerek doğrudan Tarih okumaya başladı.

Çok basitleştirerek anlatmaya çalıştığım bu makro ve mikro dinamikler, 1980'lerden günümüze Osmanlı tarihçiliğinin çehresini değiştirdi. Bir kere, muazzam bir uluslararasılaşma baş gösterdi; 19. yüzyılın Oryantalist Batı'sından da, 20. yüzyıl ortalarının otarşik-devletçi Türkiye'sinden de farklı, yeni bir çok-merkezlilik doğdu. Buna, büyük bir paradigmatik çoğulculuşma da eşlik etti : yukarıdan aşağı askerî-siyasî tarih ya da devlet gücünün iniş-çıkışları etrafında örülen “millî tarih”in yerini, birbirlerini çok yakın fasılalarla izleyen sosyal ve ekonomik tarih, kültürel tarih, mentalite tarihçiliği, mikro-tarih yaklaşımları aldı. DTCF'nin ya da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin yanı sıra, (Amerika'da) Harvard, Princeton, Chicago, NYU, Ohio State, Berkeley ve UCLA; (İngiltere'de) Cambridge, SOAS, Manchester, Birmingham; (Fransa'da) Aix ve EHESS; (Almanya'da) Münih, Hamburg, Bamberg, Heidelberg... mukayese edilmeyecek derecede zengin ve çok-yönlü bir Osmanlı tarihçiliğinin yapıldığı yerler oldu.

Dahası, bu merkezler ile Türkiye'nin 1980 sonrasında çoğalan vakıf üniversiteleri arasında kapsamlı bağlantılar kuruldu. Bilkent, Boğaziçi, Sabancı, Bilgi ve Koç üniversitelerinin Tarih bölüm veya programları, dünya tarihçiliğinin ana mecrasının içinde yer alan, dolayısıyla Osmanlı tarihçiliğinin de evrensel ölçüler içinde yapıldığı, sürekli olarak yurt dışına öğrenci gönderen ve yurt dışından öğrenci alan “özgür bilim, özgür tarihçilik” mekânlarına evrildi. Osmanlı tarihçiliğinin eski “millî coğrafya”sı anlamsızlaştı; yerine, yeni ve bütünleşik bir Batı-Türkiye uzamı, *continuum*'u doğdu. Genişleyen halka ve serpintilerle, şimdi bazı taşra üniversiteleri dahi (hem içeriden, hem dışarıdan) değişmeye başlıyor.

Zaten kimileri de bütün bunları korkutucu buluyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tarihin ninnisi

Ne yapıyor Murat Bardakçı ve çevresi, tarihçiliğin uluslararasılaşması; janr ve paradigmalarının çeşitlenmesi; yurt içi ve dışında, Türk olsun-olmasın tek bir bilimsel *continuum*'un, evrensel bir kesintisizlik ve bölünmemişliğin doğması karşısında ?

Popüler kültür alanında mevzilenip, geriliği ve gericiliği, *obscurantism*'i, cehalet yanlılığını savunmak için her çareye başvurarak bu gelişmeye set çekmeye uğraşıyorlar.

Birincisi, tarihin bütünlüğüyle, büyük problemleriyle, genel panoramasıyla, karmaşık akışının açıklanmasıyla en ufak bir ilgileri yok. Onlara göre tarih "öğrenilebilir" ya da hakkında "bilgi" edinilebilir; ama üzerinde *düşünülmesi* ve *yorumlanması* gereken bir şey değil. Bardakçı ve Afyoncu'larda tarihe ilişkin herhangi bir *fikir* aramayın. 19. yüzyıl pozitivizmi ve ampirisizminde donup kalmışlar. Geçmişin, herhangi bir *yeniden inşa* çabası olmadan, Ranke'nin ifadesiyle *wie es eigentlich gewesen*, dolayimsız ve eksiksiz, "olduğu gibi" bilinebileceğini sanıyorlar.

Tabii bu "bilgilenme" tek tek olgulardan öteye geçemiyor. Hiçbir şeyi problematize etmeksizin bir kırıntılar âleminde geziniyor, şu veya bu fragmanı kendi içinde fıkralaştırıyorlar. 1933'te Naziler, Reichstag Yangını bahanesiyle muhalefeti ezerken Marinus van der Lubbe'yi de giyotine yollamışlardı. Ernst Fischer, belki de Gestapo'nun kullandığı bir provokatör olan van der Lubbe'nin, gerçekler ortaya çıkmasın diye mahkeme sırasında *scopolamine*'le uyutulduğunu; ne zaman kendine gelecek gibi olsa, hemen bir bardak "su" içirildiğini ve başının tekrar önüne düştüğünü yazar. Bardakçı ve ekibi de, "muzafferiyet hayalleri ve mağduriyet vehimleri"nin (bkz "Kimine ihanet, kimine devrim yapma hakkı", 4 Ekim 2008) uykusundan uyanma eğilimi gösteren okurlara tarih diye bir çeşit *scopolamine*, mırıltılı bir ninni sunuyorlar.

İkincisi, bu ninnide "biz" söylemi tâyin edici rol oynuyor. Spor spikerliğimizin yıllardır geçmeyen bir illeti vardır : her türlü müsabakayı sürekli "biz" ve "bizimkiler" diye anlatmak. Sadece millî maçlarda bile değil; kulüp takımları Avrupa kupalarında oynarken de : "BastırıyorUZ sayın dinleyiciler... fakat şu dakikalarda çok dikkatli olmaMIZ lâzım... ama olmaz, olmaz, penaltıMIZı yediler, zaten bu yan hakem sürekli aleyhiMİZe bayrak kaldırıyor... [derin bir sessizliğin ardından, enikonu bir matem tonlamasıyla] ah, korktuğuMUZ başıMIZa geliyor, bu âna kadar çok iyi götürdüğüMÜZ maçta, bir anlık hatâ sonucu topu ağılarıMIZda görüyorUZ...."

Günümüzde böyle bir ilkelliğe başka hiçbir yerde rastlayamazsınız. Pardon, meselâ Eurosport veya Fox Sport kanallarında rastlayamazsınız da, gene Türkiye'nin spor dışı alanlarında pekâlâ rastlarsınız. Açın bakın, Murat Bardakçı'nın geçmişte *Hürriyet*'te yaptığı tarih sayfalarına. İki adımda bir "biz" sözcüğüyle karşılaşırsınız. Hele dış dünyaya karşı "millî duygu"ları şahlandırmak (örneğin insan haklarından veya Kürt sorunundan dem vurmak suretiyle "işlerimize müdahale" eden herhangi bir AB sözcüsüne "haddini bildirmek") gerektiğinde, "BİZ vaktiyle böyle elçileri tuttuğuMUZ gibi kapı dışarı etmişTİK" veya hattâ "kellelerini uçurmuşTUK" gibi kolektif düşmanlık ifadelerine bolca başvurulması size tiksinti verebilir.

Özellikle kötü bazı örneklerle başladım, fakat tabii yabancı düşmanlığı ve şiddet böbürlenmesinin bu kadar ucuzlaması, iğrençleşmesi değildir, asıl mesele. Doğrudan doğruya, kolektif ve homojen bir "biz"in dayatılmasıdır. Bu düzleme ve birleştirme operasyonu, milliyetçiliğin tam kalbinde yatar. İki aşaması veya eksenidir : Birincisi, bugünkü Türklerin hepsi "biz"leştirilir –aradaki sınıf, kültür, ideoloji, siyasi görüş vb farklarına bakmaksızın. İkincisi, geçmişte yaşamış olan Türklerin de hepsi, sadece ve sadece Türk oldukları için, yani gene aynı etnik köken kıstasına göre, bu "biz"in kapsamına alınır. Böylece hem zaman içinde bulunduğumuz noktada "yatay" veya "enlemesine" diyebileceğimiz, hem de geçmiş ile bugün arasında "dikey" diyebileceğimiz devamlılıklar örülür. "Biz" diye diye bir endoktrinasyon gerçekleştirilir : herkes kendini öncelikle

“Türk” olarak düşünmeye inandırılır. Başka türlü ya mümkün değildir, ya da ihanetle eşdeğerdir. Aslında modern zamanların bir kurgusu, bir icadı olan “millet” kategorisinin bu şekilde doğallaştırılması, aynı zamanda milliyetçiliğin ideolojik hegemonyasının sağlanması (ya da yeniden tesis edilmesi) anlamına gelir.

Fakat ne yaman bir paradokstur bu ! Ve ne inanılmaz ikiye bölme ve gruplara ayırma, çifte standartlıklara yol açar ! Gerçekte, toplum her zaman heterojendir; çeşit çeşit birey ve gruplardan oluşur; üstelik bu farklılıklar her zaman açık-örtük çatışmalara dönüşür. Asıl önemlisi, geçmiş ile bugün hiçbir şekilde özdeşleştirilemez, araya herhangi bir eşit işareti konamaz. Şimdiki nesiller başkadır, önceki nesiller ise başka. Çağdaş tarihçiliğin “geçmiş, yabancı bir ülkedir” (*the past is a foreign country*) düsturu, her türlü “atalara tapma” eğilimine set çeken bir duyarlılığı yansıtır.

Şimdi bakın : özel bazı durumlar söz konusu olduğunda, Murat Bardakçı da pekâlâ farkındadır bunun. Babasının Libya casusluğundan hüküm giymişliği yüzüne vurulduğunda, derhal bireyliği öne çıkarır : o başkaydı, ben başkayım. Bu noktada yerden göğe haklıdır da. Ama o zaman, Osmanlı-Türkiye tarihinin her ânında “bizim takım”ı desteklemekten de vazgeçmesi gerekir.

Konularımız farklı kuşkusuz. Benim babam para karşılığı casusluktan değil komünistlikten içeri girdi. Gurur duyarım –ama gene de onu ve kendimi “biz” diye düşünmek aklımdan geçmez. İster dünün ister bugünün faşistlerini, katillerini, İttihatçıları, Teşkilât-ı Mahsusa’cılarını, Hizbullahçı veya Susurlukçularını, sultanlarını, vezirlerini, cellâtlarını, soykırımcılarını kendimle aynı “biz” içinde düşünemeyeceğim gibi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

“Millî” ve “gayri millî” konular

Halil Berktaş 27.06.2009

Murat Bardakçı ve çevresinin çağdaş tarihçiliğe reaksiyonunun ilk iki ayağı, demiştik, (1) bütünlüğü olmayan bir tarihin fragmanlarını ayrı ayrı fıkralaştırmak; (2) Osmanlı geçmişi ve insanların tamamını milliyetçiliğin “biz”ine almak. Böylece tarihin derinliklerinde ve her köşesinde, ne pahasına olursa olsun desteklenecek bir “bizim takım” yaratmak.

Buna, ilk bakışta gözden kaçabilen bir diğer tavır veya önerme eşlik ediyor : (3) Tarih, asıl tarih ya da ilgilenilmeye değer biricik tarih “bizim tarihimiz”dir; bunun dışındakiler tarih sayılamaz. Bu, açık-örtük çeşitli biçimlerde ortaya çıkıyor. En basit tezahürü, tarihi Osmanlı’dan ibaret sanmak. Uç noktada, bilimi “millî” ve “gayri millî” konular diye bölmek, ikiye ayırmak. Örneğin Murat Belge’nin “İngiliz Filolojisi” ve Karşılaştırmalı Edebiyat formasyonunu bir kusur gibi göstermek. Birkaç hafta önce yaptıkları gibi, “tek tük böyle züppeler, kendi tarihimiz ve edebiyatımızı öğreneceklerine gidip bize yabancı konularla uğraşırlar” biçiminde, akıllarınca lâf çarpmaya kalkmak.

Neresinden başlamalı ? Birincisi, bu kafa çok bildik bir kafa –faşizan “millî güvenlik devleti” kafası. Belki her milliyetçiliğin “iyi” ve “kötü tarih”leri var. Türk milliyetçiliğinde bu “kötü tarih”ler oldukça fazla. Gecikmiş bir

milliyetçiliğin kimlik oluşturma süreçlerinde tarih ideolojisi hâlâ çok büyük rol oynuyor. Sanayi Devriminin buhar ve çeliğinden Yeni Emperyalizme (1875-1914) kadarki haliyle Modern Batı, en büyük "öteki" : *Medeniyet* denilen kahpe, ya da "*Medeniyet !*" dediğin tek dışı kalmış canavar. Bu şeytanlaştırma (*demonization*) büyüyüp genişliyor, "bütün Batı"yı kucaklıyor.

Ona, çeşitli nüanslarla özel bazı alt-dönemler ekleniyor : Eski Yunan, Bizans, Ortaçağ, Ermeni krallıkları, 19. yüzyılın Balkan milliyetçilikleri.... Türk milliyetçiliğinin içsel korku ve nefretleri en fazla bu "Batı uzantıları"na yükleniyor. Eski Yunan –çünkü uygarlıkta "biz"den önce ve ünlü; demokrasinin beşiği; üstelik kapladığı (dolayısıyla İlkçağ sonrasında da uzun süre Yunanca konuşulan) alan Batı Anadolu'yu da içine alıyor. Ortaçağ Avrupası –çünkü Haçlıları üzeri"miz"e saldırttı; başta geri ve karanlık olduğu halde zamanla "bizi" geçti, bağrından kapitalizmi çıkarttı. Ermeni krallıkları –çünkü bu topraklarda "biz"den eskiler ve Ortaçağda Anadolu'nun bütünüyle "bizim" olmadığını hatırlatıyorlar. Bizans –çünkü yen"dik", fethet"tik" ve bunun haklılığını, köhneliği ve kahpeliğine referans yoluyla savunabilme"miz" lâzım. 19. yüzyılda Balkanlar, neredeyse izahtan vareste –çünkü "bize" isyan ettiler, bağımsızlık istediler, arka"mız"dan hançerlediler, devrim yapmaya kalkıştılar.

Şimdi tuhaf bir şey : bunlar sadece Türk milliyetçi tarih anlatımının kötülük ve düşmanlık simgeleri olmakla kalmıyor; aynı zamanda bilinmemesi, öğrenilmemesi, uğraşılması gereken şeylere dönüşüyor. Soğuk Savaş döneminin sağcılığı "kökü dışarıda cereyanlar"dan söz ederdi (sanki *milliyetçilik dahil*, "kökü dışarıda" olmayan herhangi bir düşünsel özgünlüğü"müz" varmış gibi). Bundan da kapsamlı biçimde, bir "kökü dışarıda alanlar" kâbusu dolaşüyor ortalıkta. Oralara Türkler girmeyecek, girmemeli. Girerlerse başkalaşırlar, benliklerini yitirirler. Türk olmaktan çıkarlar, "öteki" olurlar. Herhangi bir fikir veya yaklaşım değil, bizzatî *konunun kendisi* yanlış, kötü veya tehlikeli. Misal : Boğaziçi Üniversitesi'nde bir öğrencim vardı, Avrupa Ortaçağ Tarihi'ne merak salan. Yüksek lisansından sonra doktorasını da bu konuda yapmaya karar verdi. İngiltere'deki en iyi merkezlerden birinden kabul aldı. Bir de YÖK bursu kazandı ve tabii YÖK onu gelecekteki mecburî hizmeti karşılığı bir taşra üniversitesine tâyin etti. Yurtdışına çıkmadan geldim demek ve izin almak üzere gittiği o bölümde sıkı bir sorgulamaya maruz kaldı : "Hayrola bacım, ne demek oluyor bu Avrupa Ortaçağ tarihi ? Yoksa biraz solculuk mu var ?" Misal : Bizans tarihçisi genç meslekdaşım. Master Boğaziçi, doktora Harvard. Askerliğini yaparken üstlerince benzer bir şekilde sigaya çekildi : "Allah allah, nereden çıktı bu Bizans Tarihi ?"

Ne demek nereden çıktı –bu da fizik gibi, kimya gibi, matematik gibi herhangi bir bilim dalı değil mi ? Ama yok, öyle görülmüyor işte; özel olarak Bizans tarihçisi olmak, Yunan *megali idea*'sının suç ortaklığıyla bir tutuluyor (*reality check* : hangi yıldayız ? 1919 ? 2009 ?). Daha genel olarak, kuşku insan ve toplum bilimlerinin bütün "Batılı" konuları ve araştırmacılarına uzanıyor. Tıp, mühendislik, doğa bilimleri, ekonomi, hattâ müzikte gurur duyuyor"uz", Feza Gürsey, Gazi Yaşargil, Dani Rodrik, İdil Biret, Gökhan Hotamışlıgil, Güher-Süher Pekinel, Daron Acemoğlu ve niceleri gibi, yurtdışında yer yapanlarla. Ama bu ideoloji-nötr (sanılan) alanların dışına çıktığınız anda iş değişiyor. Sanki Ziya Gökalp'in medeniyet-hars ayrımı devreye giriyor – biliyorsunuz, "uzun 19. yüzyıl"ın "neyi almalı, neyi almamalı" tartışmaları çerçevesinde, (maddî) medeniyet = bilim ve teknolojiyi alalım, ama hars = kültürü, maneviyatı almayalım, demişti Gökalp. Bugün bile, şurasından burasından "Batı'nın harsı"na girdiğiniz anda, sizi Tefik Fikret'in Hristiyanlığı seçen oğlu Halûk'la aynı yolun yolcusu gibi görüyorlar.

Daha geçen gün Erhan Afyoncu'nun, Pelin Batu'nun tangoya ilgi duymasını ayıplaması, bu kültürel *neo-con*'luğun iyiden iyiye karikatürü. Fakat biliyor musunuz, bu aşağılık kompleksinin basittir tedavisi : onu başka bir kompleksle, dışlanma fobisiyle çarpıştırmak. Faraza bütün Batı üniversiteleri bir karar alsalar, aynı anda : "Bundan böyle dünya-Avrupa-Amerika tarih ve edebiyatlarına Türkiye'den hiçbir öğrenci alınmayacak."

Bakın, bugün “bize yabancı” konuları kınayanlar, nasıl ânında “başarılarımızı çekemeyenler, Türk çocuklarını istemiyor” diye bağırmaya başlar !

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Asıl şimdi anladım

Halil Berktaş 02.07.2009

Gene bir yol ağzında buluyorum kendimi. Farklı patikalar farklı yönlerde gidiyor. (1) Murat Bardakçı’dan, resmî tarih ideolojisinin sokak milliyetçiliği versiyonlarına. (2) Neşe Düzel’in uzun Hüseyin Ergün röportajından başlayıp, Chavez’in Ahmedinecad’ı desteklemesinden geçerek, Solun “ihtiyarlık hastalığı”na dönüşen emperyalizm ve anti-emperyalizm sorunsalına. (3) Malûm belgeden başlayıp tabii gene belgeye, orduya, militarizme, “diktatörlüğün manevî evreni”ni sürdürme çabalarına.

Asıl istediğim, bunlardan ilkiyle uğraşmaya devam etmek. 17 Mayıs’ta başlamışım; demek on yazı olmuş bugüne kadar (*Herostratos; Günümüzün Hasan Şevket’leri, Nuri Cemil’leri; Tarihçiliğin Adnan Hocası; Turnağı olamazsın; Söylenecek ve söylenmeyecekler; Tarihçi değil, ama “kanaat önderi”; Asr-ı saadet hayali; Bir alanın uluslararasılaşması; Tarihin ninnisi; “Millî” ve “gayri millî” konular*). Daha bir bu kadar da bekliyor sırada, çünkü ummadığım bir şey oldu, bu adımı atmamla birlikte. Birkaç dost sitemi geldi, “bu adam şöyle şöyle biri; yazık değil mi senin zamanına ve enerjine” kabilinden. Katılmıyorum, çünkü mesele mezkûr vatandaşın şahsiyet sorunlarını çok aşıp, tarihin, tarihçiliğin ve tarih öğreniminin ciddî konularına uzanıyor. Bunların zaten konuşulması gerekiyordu. Bardakçı vesile oldu, oluyor.

Asıl ilginç, bir bölümü hiç bilmediğim kişilerden kaynaklanan enformasyon akımı. Meğer ne çok insanın canına tak demiş, kibiri, saldırganlığı, hamaset ve habaseti, ağzının bozukluğu ! Eh, eden bulur. Şimdi, olanca malûmatfuruşluğu içinde yaptığı inanılmaz bilgi hatâlarından ilkesiz gazetecilik örneklerine, geçmişteki “fahri asistanlık” ilişkilerinden faşizan politik tercihlerine kadar her konuda bilgi yağıyor, sağdan soldan. İroniktir : bundan birkaç hafta önce başvurmadığımdan yakındığı “ortak tanıdıklarımız” da buna dahil. Yollayan herkese teşekkür ederim. Gerçi bazıları yayınlanacak gibi değil (örneğin şiirler, dörtlükler, Eşref tarzı hicviyeler). Ama büyük kısmı, süregelen programlarındaki süregelen faulleriyle birleşiyor; daha bütüncül bir tablo oluşmasını sağlıyor. Nasıl diyorlar; “bizden ayrılmayın” ya da “bizi izlemeye devam edin” ? Bunların hiç olmazsa bir kısmına, herhalde “dizi”nin sonuna doğru yer verebileceğim. Bakalım, torbadan ne çıkarsa.

Ama hemen belirtmeliyim ki yazının başlığı bununla değil, üçüncü patikayla : herkes gibi benim de görmezden gelemeyeceğim, yazmaktan kaçamayacağım şu malûm dezenformasyon ve darbe hazırlığı belgesiyle ilgili. Asıl şimdi anladım derken, Murat Bardakçı’yı asıl şimdi anladığımı değil, *Taraf*’ın yayınladığı belgenin olanca gerçekliği ve derinliğini asıl şimdi anladığımı kastediyorum.

Olayın kendisini tekrarlamaktan çok, benim bu olayı nasıl yaşadığımı, içimden neler geçtiğini paylaşmak istiyorum. Değil mi ki *Taraf*’ın yayınından sonra (i) genelkurmayın ilk işi konuyu askerî yargıya aktarıp, Dursun

Çiçek'in sivil savcılara ifade vermesini engellemek oldu. (ii) Arkasından oldukça uzun bir sessizlik ve imzanın gerçek olup olmadığına, benzeyip benzemediğine ilişkin haber-tartışmalar geldi.... O zaman şöyle düşünmüştüm : durum içinden çıkılır gibi olmamalı. Ya, halen silâhlı kuvvetlerin tepesindekilerin, bu belgeyi hazırlatan hizip veya cunta ile bir noktada bağlarını kesmelerine karşın, geçmişte çok alışverişleri olmuş. Argo deyimiyle, birbirlerine gebe kalmışlar. İki taraf da diğeri hakkında o kadar çok şey biliyor ki, yani o kadar çok şantaj ve tehdit kozuna sahip ki, gidemiyorlar bu cuntanın üzerine. Ya da, bir adım ilerisinde, daha bile kötüsü varit : bu belge ve parçası olduğu plan gerçekten emir-komuta zinciri içinde hazırlanmış. Yani aslında sorun, kendi kendileri hakkında ne yapacaklarını bilememelerinden kaynaklanıyor.

İki hafta bekledik; derken (iii) askerî savcılık hiçbir şeyi açıklamayan açıklamalar yaptı. Bir kere daha –*Hürriyet*, *Habertürk* ve Deniz Baykal gibi hemencecik “hah işte, sahteymiş” diyenler dışında- hemen herkes görüverdi açıklarını, boşluklarını. Bunlar daha ilk günden açıkça yazılmaya, dillendirilmeye başladı. Ve hükümet de soruşturmayı olsun, açıklamayı olsun yeterli görmediğinin sinyallerini verdi. Bunun üzerine (iv) İlker Başbuğ otuz beş general ve amirali toplayıp, çok kesin, çok korkutucu, çok susturucu olmasına çalıştığı bir mizansen içinde basın karşısına çıktı.... Ben de şunları geçirdim aklımdan : Bu *overkill*, aşırı dozda kuvvet kullanımı, aslında muazzam bir zaafın itirafı. Kendine güvense, yalın gerçeğin ikna ediciliğiyle yetinirdi. Böyle bir “yüksek komuta heyetinin birlik ve beraberliği” gösterisine tevessül ediyorsa, bu *protesting too much* kategorisine girmez mi ?

Shakespeare'in *Hamlet*'inde, biliyorsunuz, genç prensin amcası Claudius, hem kardeşi (Hamlet'in babası) olan asıl kralı öldürerek, hem de karısıyla (Hamlet'in annesiyle) evlenerek tahta çıkmıştır. Hamlet babasının hayaletinden öğrenir bütün bunları. Tereddüde kapılır; doğrulamak için bir tuzak kurar, amcasıyla annesine. Bir seyyar tiyatro getirtir; senaryosunu kendi yazdığı “oyun içinde oyun”u tezgâhlayıp herkese seyrettirir. Claudius kritik “kulağa zehir akıtma” noktasında derhal anlar, korkar, hışımla çıkıp gider. Öncesinde ise Kraliçe Gertrude, sahnede kendisini oynayan sanatçının, piyesteki kralın kardeşi tarafından iğfal edilmeye karşı direnişini fazla abartılı ve yapmacıklı bulur; aman canım, ne var bu kadar nazlanacak tadında, *Methinks the lady doth protest too much* cümlesini sarfediverir. O gün bugündür İngilizcede *protesting too much* dendiğinde, kastının zıddını doğrulayan mübalağalı inkâr gösterileri anlaşılır.

Tabii Brecht daha kestirmeden söylemiş : “LİDERLER BARIŞTAN SÖZ ETTİĞİNDE / Sıradan halk bilir / Savaşın yaklaştığını. / Liderler savaşı lânetlediğinde ise / Seferberlik emri yazılmış demektir.”

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ben inanmıyorum !

Halil Berktaş 04.07.2009

Yok, olmadı, yetmedi işte. İki gün önce, Murat Bardakçı ve (bir okuyucumun deyimiyle) “tarihin sansür odası” ya da (bir başka okuyucumun deyimiyle) “tarihin televolesi” ile uğraşma faslına bir ara verip, dar anlamda politikaya dönerek “asıl şimdi anladı[ğ]m”ı kâğıda dökmek, karşılamadı günün icaplarını.

Bazen öyle gelişmeler oluyor ki, "canım, zaten herkes fazlasıyla yazıyor benim de aklımdan geçenleri" diyemiyorsunuz artık. Geçen hafta, hem de aynı gün, Ahmet Altan da söyledi, Murat Belge de : "Hiçbir şeyin değişmemesini isteyenlerle değişmesini isteyenler arasında bayağı kıran kırana denecek bir çekişme hüküm sürüyor" (*Türkiye'nin Halleri*, 28.6.09). "Bir ülkenin böylesine hızlı yaşadığına az rastlanır. Koca bir toplumun omurgası yer değiştiriyor.... Bir yandan kasırgayı izliyor, bir yandan da o kasırgayla savruluyorsunuz. Her zaman elde edilebilecek bir şans değil bu. Bu muhteşem değişimin ortasında durup da bunun farkına varamayanlara üzülüyorum doğrusu" (*Kum Saati*, 28.6.09). Ben de aynı duygular içindeyim. Mayakovsky 14 Nisan 1930'da intihar ettiğinde notları arasında bulunan ünlü şiirin son iki dizesi geliyor aklıma : "Çağlara, tarihe ve bütün yaradılışa seslenir / Böyle saatlerde insan." Biz de varlık ile yokluk arasında benzer bir bıçak sırtındayız. Evet, tek tek herkesin konuşması; her aydının, her vatandaşın kendi sesini yükseltmesi, büyüyen bir protesto dalgasına katılması lâzım. Tekrar pahasına da olsa.

İşte bu da benim katkım : İlker Başbuğ'lar, Işık Koşaner'ler ve diğerleri, *kendilerini dışarıdan; sivil toplumun, sıradan insanların gördüğü gibi görebiliyorlar mı acaba ?* Kaş çatarak, azarlayarak, parmak sallayarak, "herkes doğru yerde dursun" diyerek... sözlerini dinlettiklerini, ülkeyi hizaya getirdiklerini mi sanıyorlar ? Yani kendi retoriklerine gerçekten inanıyorlar mı bir noktadan sonra ? Resmî ideolojinin ordu-millet, asker-millet söylemi realitenin yerini mi alıyor ? 70 milyonu yekvücut arkalarında mı hayal ediyorlar ?

"Bir gece ansızın gelebilirim." 12 Eylül sonrasının çok gülünen şarkı sözleri o kadar tek yanlı bir espri mi ? Hiç düşünmüyorlar mı, başka ülkelerdeki diktatörlüklerin "bir gecede" başına gelenleri ? Lider sultasını son âna kadar alkışlayıp sonra terk ediverenleri ? Sathın altındaki derin birikimlerle ulaşılan beklenmedik kırılma noktalarını ? Seçimlerde "tek parti"nin listesine yüzde 99 oy çıkarken, o sözümona "halk desteği"nin nasıl buharlaşıverdiğini ?

Daha önce, başka yerlerde de yazdım : *Familiarity breeds contempt*. Mesafeyi yitirmek, fazla yüz göz olmak, horlanmayı da beraberinde getirir. Bazı klişeler (takiyye, şeriat düzeni, irtica tehlikesi) en az on beş yıldır tekrarlana tekrarlana inandırıcılığını yitirmez mi ? "Sert çıkış"larının her seferinde biraz daha etkisiz, ikna edicilikten biraz daha uzak kaldığını akıllarına getirmezler mi ?

Credibility gap diye bir şey duymuşlar mı acaba ? Nâm-ı diğer "inandırıcılık açığı" ? 1960'lardan 70'lere ABD kamuoyunu sarmıştı, önce Lyndon Johnson ve sonra Nixon'ın başkanlık dönemlerinde. "Kazandık, kazanıyoruz. *Kill ratio*'lar her yerde lehimize. Ateş üslerimiz Vietkong'u yerinden kıpırdatmıyor. *Tet'*de asıl biz onların belini kırdık. B-52'lerimiz Kuzey Vietnam'ı taş devrine döndürecek." Bu teraneye tepki, Walter Cronkite ve Chet Huntley-David Brinkley gibi en önemli haber programcılarının başlayarak bütün ciddî basının yönetim aleyhtarı kesilmesine yol açmıştı.

Türkiye'nin bugünkü *credibility gap*'inin aşağı kalır yanı mı var ? Tutuklu orgenerallere önce nezaket ziyaretleri yapılır, ardından "hastalık" gerekçesiyle birer birer tahliye ettirilir... ve adetâ yer yarılıp içine girerler, sır olurlarsa. Aynı şekilde, Mehmet Haberal'ın da tutuklandığı günden bu yana tedavisi bir türlü bitemez, cezaevine adımını atması kısmet olmazsa. Daha fazla konuşması tehlike yaratabilecek bütün kritik kişilerin, bu ve benzeri biçimlerde soruşturmanın derinleştirilmesine karşı himaye edildiği izlenimi doğuyorsa. Nitekim, *Taraf*'ın 12 Haziran'da yayınladığı belgenin altında imzası gözüken kurmay albay da hemen bir çeşit *cordon sanitaire* içine alınır, kamuoyundan tecrit edilirse. Sivil savcılarca sorguya çekilecekken, araya apar topar devreye sokulan askerî savcılık girerse. Uzun bir bekleyişten sonra, bu askerî savcılık, sanığın kasıtlı imza farklılaştırması gibi bazı kritik konuların hiç üzerine gitmeksizin, ama belgenin sahte olduğunu da söylemeksizin, kovuşturmaya gerek olmadığı gibi, kimseyi tatmin etmeyen bir açıklama yaparsa. Bunu, iki gün

sonra genelkurmay başkanının 35 general ve amiralle birlikte kamuoyunun *karşısına* dikilmesi izlerse. Dursun Çiçek ancak üç hafta kadar sonra Ergenekon savcılarına ifade verir, tutuklanır, ama hemen serbest bırak(t)ılırsa. MGK'nın asker kanadı, "asimetrik psikolojik savaş" ifadesindeki ısrarıyla –toplantı bildirisine sokmayı başaramasa da- bir noktada kendini toplumla savaş halinde gördüğünü itiraf ediyorsa. Üstelik genelkurmay, askerî yargının aşırı yetkilerini sivil yargıya devretmemek, daha açıkçası bugünkü ve gelecekteki darbecileri sivil yargıya bırakmamak konusunda direniyor ve bunun normal hukuk ölçüleri içinde hiçbir mantıklı açıklaması bulunamıyorsa.

*Alınmış abdestim, hey dost, aldırırlarsa
Kılınmış namazım, hey dost, kıldırırlarsa
Sizde Şah diyeni, hey dost, öldürürlerse...*

Sormazlar mı, 12 Haziran'dan sonraki iki hafta içinde, aslında araştırma mı, pazarlık mı yapıldığını ? Perde arkasında "teslim etsek de mi temizlensek, teslim etmesek de mi temizlensek" tartışmasının yürüyüp yürümediğini ? Kriminal-forensik kanıt mı, politik çare mi arandığını ?

Şahin Alpay, "demokrasi ve hukuk devletine bağlılık" konusundaki "beyanlarınızın samimiyetine inanıyorum" demiş, "Genelkurmay Başkanına Açık Mektup"unda (*Zaman*, 2 Temmuz 2009).

Ben inanmıyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Millî tarih" dedikleri

Halil Berktaş 09.07.2009

İki hafta önce değindiğim şu "millî" ve "gayri millî" konular meselesi takıldı kafama (*Okuma Notları*, 27 Haziran '09). Ne kadar kompleksli, korkak, kendi içine kapalı, dünyadan habersiz, evrensellik nosyonundan uzak bir zavallılık ! Yerel ile küresel arasındaki ilişkiye hiç ama hiç kafa yormamışlık, olursa bu kadar olur.

Şöyle bir bilim âlemi isteniyor galiba : herkes sadece kendi "millî kültür ve tarih"iyle uğraşacak. Bunun böyle olduğu bir dönem vardı gerçi : 19. yüzyıl. Tâ 19. yüzyıl ! Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları'nın sarsıntılarından başlayarak, yeni ulusların yükselişi ile modern üniversite sisteminin şekillenmesi elele yürüdü. Sanayi Devrimi ve toplumu bir meslekler patlamasına yol açmıştı. Bu mesleklere uygun adam yetiştirecek disiplinler tanımlandı (veya yeniden tanımlandı). Mesleğe "giriş koşulları"nın yeterliğini belgeleyecek diplomalar belirlendi. Her disiplin, diploma verme yetkisine sahip ayrı bir bölüm (*department*) halinde örgütlendi. Dahası, böyle her bölüme çağın genel karakterinden türeyen işlevler yüklendi. Günümüzün kurumlaşma arayışlarında "vizyon ve misyon"dan söz ediliyor ya. İşte o dönemin vizyonları da, misyonları da günümüzün evrensel insanlık perspektiflerinden uzaktı. Büyük ölçüde Avrupa-merkezci ulus-devlet inşasının ideolojik icaplarıyla sınırlıydı.

Harvard diyoruz, Yale diyoruz, Princeton diyoruz. Ve daha niceleri... Ne tür bir yaratıktan bahsettiğimizi biliyor muyuz ? Tam tarifiyle bunlar birer "çağdaş araştırma üniversitesi"dir (*modern research university*). Ortaçağın naklî ilimler skolastiği etrafında örgütlenmiş "Batı medreseleri"ni : Oxford ve Cambridge'leri, Paris'i, Bologna'ya, Salamanca'ya bırakalım. Bu yeni türün ilk örneğini Wilhelm von Humboldt'un kurduğu (ve bugün kendi adıyla anılan) Berlin Üniversitesi oluşturdu. (a) Tarih, iki bin küsur yıllık (amatörlük) geçmişine karşın, ilk defa bu sırada akademik bir disiplin hüviyetine kavuşarak profesyonelleşiyordu. (b) Doğa bilimleri 1500'lerden türeyip gelmekteydi. (c) Sosyal bilimler ise ancak Aydınlanma ve *Encyclopédie* ile uç vermiş; burjuva sivil toplum gelişiminin ayrı ayrı incelenebileceği varsayılan bir ekonomi alanı, bir siyaset alanı ve bir toplumsal ilişkiler alanı yaratmasına bağlı olarak serpilmiş ve rûştünü ispatlamıştı. Berlin'de ve Berlin modelini izleyen bütün üniversitelerde, bunların her biri birer bölüm oldu. Yeni Ekonomi, Sosyoloji ve Siyaset Bilimi bölümleri, gelişmiş ülkelerin "bugün"ünü incelemeyi üstlendi. Tarih bölümlerinin payına ise, gene o "tarihsel ulus"ların (Hegel) geçmişini incelemek düştü.

Daha doğrusu, ulusu tarihin derinliklerinde aramak, uzak geçmişte bile güya "değişmeyen öz"ünü keşfetmek düştü. Zira milliyetçilik çağında ulusun geçmişi denince –Marx ve Engels gibi pek az istisna dışında- ulus-öncesinin gerçekten ulus-öncesi olarak düşünülmesi; henüz ulusların olmadığı bir dünyanın *nitel farklılığının* bambaşka ve kendine özgü terimlerle, apayrı referanslar çerçevesinde kavranması anlaşılmıyordu. 19. yüzyıl kafası, –aile, devlet, özel mülkiyet, sınıflar ve kapitalizm gibi- ulusu da ezeli ve ebedî bir kategori gibi görmeye yatkındı. Dolayısıyla ulus-öncesi bile ulusun "kökleri" ve "başlangıcı" olarak anlaşıyor; böyle bir "giriş" veya "önsöz" son tahlilde "ulusun büyük anlatısı"nın (*grand national narrative*) bir parçasını oluşturunuyordu.

Egemen ve birleştirici fikir "millî tarih"ti. İnsanlık tarihini karmakarışık bir ip ve iplikler sarmalı; uzunlu kısıtlı, inceli kalınlı, kesikli kesiksiz, birbirlerine farklı noktalarda dolanmış veya düğümlenmiş, değişik renk ve dokularda iplikten oluşan bir sarmal gibi düşünün –iki değil sonsuz sayıda iplikten oluşan, mukayese kabul etmeyecek derecede daha girift ve düzensiz, kendi üstüne sonsuz defa katlanmış bir DNA modeli gibi. İşte 19. yüzyıl mentalitesi bu yüzlerce, binlerce iplik içinden sadece birkaçını seçip bütün diğerlerinden ayırıyor; bunları tek renge boyayıp öne çıkarıyor; böylece ikili bir yanılsama yaratıyordu : kendi içinde *birlik-bütünlük* ve gene kendi içinde *devamlılık* illüzyonu. O mavi, kırmızı, siyah, her neyse, tek renge boyanmış birkaç iplik, bizim ulusal DNA'mız oluyordu âdetâ : homojenlik ve devamlılığı garantileyen genlerimiz, ırkî-millî ruhumuz (*national spirit*), kavmî dehamız (*racial genius*). Örnek mi istiyorsunuz ? Hâlâ 19. yüzyılda yaşamayı sürdüren resmî müfredatımız ve ders kitaplarımızdaki (i) İslâmiyetten önce Orta Asya'da Türkler; (ii) İslâmiyetin ortaya çıkışı; (iii) Türklerin İslâmiyeti kabulü [güya kolayca, güya önceden de tektanrıci oldukları için]; (iv) ilk Türk-İslâm devletleri; (v) Büyük Selçuklular; (vi) Anadolu Selçukluları; (vii) Osmanlılar... kurgusuna bakınız.

Eh, "millî tarih" böyle olunca, bunu da "millî tarihçi"lerin konu edinmesi, öğrenmesi ve öğretmesi, kitaplarını ve müfredatını yazması, kürsülerinden tebliğ etmesi –özetle, tekellerine alması kaçınılmazdı. Bir düşünelim : bu milletler ve milliyetçilikler çağında, kendi "millî"lerinizden başka kimi, tarihe bu şekilde, sizin kendi milliyetçi tarih ideolojinizin gözlükleriyle bakmaya zorlayabilirdiniz ? Örneğin "Almanlar hangi tarihi yapmalı/yazmalı" ve "Alman tarihini kimler yapmalı/yazmalı" sorularının cevabı, işte bu koşullarda aynlaşıyordu : Almanlar Alman tarihiyle –ve tabii Fransızlar Fransız tarihiyle, İngilizler İngiliz tarihiyle, Yunanlılar Yunan tarihiyle, Türkler Türk tarihiyle uğraşacak; tersten söyleyecek olursak, Alman tarihi Almanların, Fransız tarihi Fransızların, İngiliz tarihi İngilizlerin, Yunan tarihi Yunanlıların, Türk tarihi Türklerin alanı olacak. Nesiller gelip geçecek. Öğrenciler birbiriniz izleyecek. Herkes en kolay "bildiği", daha doğrusu *bildiğini zannettiği* şeylere sarılmaya devam edecek.

Mesele bu kadar basit –sanılıyordu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Benim “millî tarih”im seninkini döver... mi ?

Halil Berktaş 11.07.2009

Asimetri moda ya; korkarım bir asimetrik durum da bu tartışmada oluştu –tabii buna tartışma denebilirse. Sayısız “kaçırttın” mesajına bakılırsa, bir aydır Murat Bardakçı köşesinde suspus. Açıklamalar muhtelif. En basiti şu : o kadar böbürlendiği kalemi hiç de kuvvetli değilmiş meğer. Bırakalım fikirsizliğini; küfür hazinesi bile alabildiğine sınırlıymış. Beni sadece tebessüm ettiren bir buçuk hakaret yazısı yazabildi; kalmadı diyeceği. Üfürdüklerinin hiçbirini gerçekleştiremedi. Şimdi, televizyon programlarında araya sıkıştırdığı tek tük yavanlıklarla yetinmek zorunda.

Ne sanmıştı –benim de “tırnağı olamazsın” deyip bırakacağımı mı ? Henüz hayli uzağız o noktadan. Temel teorik irdelememi, familya-cins-tür olarak “Bardakçı tasnifi”mi bitirmediğim gibi, yeni malzemeyi değerlendirmeye de yetişemiyorum. Kabahat, marifet saydığı *trivia* malûmatfuruşluğunda dahi iki adımda bir çuvallamasında. Bunlar artık hiç gözden kaçmıyor, zira Bardakçı, Afyoncu ve Ortaylı’yı izleyip hatâlarını yakalamak, yaygın bir spor dalına dönüştü. *HerTaraf*’ta bkz Cem Murat Sofuoğlu, “İlber Ortaylı’nın yakın tarih bilgisi (?)”, 22 Haziran ’09; Gökhan Yavuz Demir, “Apostrof fetişizmiyle Türkçe yazmak”, 8 Temmuz 09. (Yeri gelmişken, biraz acı ama, son makaleyi sevenlerine zaman zaman saç baş yolduran *Taraf* yazı işlerine de tavsiye edebilirim.)

Biz dönelim, 19. yüzyılın “millî tarih” anlayışına. İlk bakışta görüldüğü kadar sorunsuz ve boşluksuz muydu gerçekten ? Dünya, ne fazla ne eksik, milletlerin toplamından mı ibaretti ? Ya da şöyle diyelim : her ülkenin kendi “millî tarih”i küçük küçük kutular halinde yanyana bulunduğu, insanlık tarihinin tamamını kapsıyor muydu ? Örneğin “millî tarih”lerin hiç girmediği alanlar yok muydu ? Ya da tersine, birden fazla “millî tarih”in girdiği ve dolayısıyla çeliştiği, çatıştığı, birbirine zıt şeyler söylediği konular ? Güya 19. yüzyıl tarihçiliği yüzde yüz bilimsel, mutlak surette tarafsızdı. İki “komşu” veya “düşman kardeş”in (*frères ennemis*) aynı derecede pozitivist ve ampirisist “millî tarih”lerini alalım. Birinin ak dediğine diğeri kara diyorsa, bu işin içinden nasıl çıkılacaktı ?

Yüz Yıl Savaşlarında “haklı taraf” İngiltere miydi, Fransa mı ? Capet’lerin “ekber” soyunun tükenmesinin ardından, Fransa tahtının esas vârisi Valois hanedanı mı olmalıydı, İngiltere krallığını da elinde bulunduran Anjou-Plantagenet hanedanı mı ?

1870-71 Savaşı, Prusya’nın aşırı taleplerinden mi kaynaklandı, Fransa imparatoru III. Napolyon’un katı, uzlaşmaz “istememezlik”çülüğünden mi ? Kraliçe II. İsabella’nın 1868’de hal’iyle boşalan İspanya tahtına, İtalyan prenslerinden Savua’lı Amadeo yerine Leopold Hohenzollern’in getirilmesi, Prusya nüfuzunun Fransa’yı iki taraftan kuşatmasına yol açmaz mıydı ?

Nasıl yol açmazdı –Almanya Fransa’nın ezeli ve ebedî düşmanı değil miydi zaten ? Tâ 13. yüzyıl başlarında

gene böyle bir komplo tezgâhlanmamış mıydı Fransa'ya karşı ? İngiltere kralı John, Kutsal Roma imparatoru IV. Otto'yu kışkırtmamış ve finanse etmemiş miydi, doğudan Fransa'ya saldırması için ? Ama işte Philippe Auguste yetişmiş ve dersini vermişti Otto'ya, 27 Temmuz 1214'teki Bouvines meydan muharebesinde. Zaten bu yüzden, umduğunu bulamayıp parasız kalan Kral John, ülkesine döndüğünde ayaklanan baronlarıyla baş edemeyip 1215'te Magna Carta'yı imzalamak zorunda kalmıştı. (Görüyor musunuz, demokrasinin başlangıçlarına Fransız katkısını ! Tıpkı "biz"im, Bizans'tan kaçırttığı"mız" bilim adamları aracılığıyla Rönesansı başlatma"mız" gibi.)

Daha daha gerilere gidelim. İS 4. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, Germen kabileleri Ren-Tuna hattını orasından burasından aşırıp Roma topraklarına girdi. Şimdi buna ne diyeceğiz –"Germen göçleri" veya hattâ "kavimler göçü" (*völkerwanderungen*) mü, "Germen istilâları" mı (*les vagues Germaniques* veya *les invasions Germaniques*) ? Aradaki fark şu : istilâ, adı üstünde, şiddet ve kötü niyet ile, gasp ile özdeş; düpedüz militer bir eylem. Dolayısıyla "Germen istilâları"nı bir dönemin Fransız tarihçileri yeğliyordu : zaten bu Almanlar-Gotlar tarih boyunca da hep vahşiydiler, yıkıcıydılar, büyük Roma uygarlığını çiğneyip geçtiler... dercesine. Romans dilleri bağlamında Latince-Fransızca akrabalığının görece yüksek olmasından da hareketle, Fransız milliyetçiliği kendini Roma medeniyetiyle aynı safta, hattâ (Birinci Dünya Savaşında) onun mirasını "Hun" barbarlığına karşı savunuyor gibi görüyordu. Buna karşılık göç deyince, biraz yoksul, biraz çaresiz kabile halklarının şartların zorlaması nedeniyle kerhen yer değiştirmesi gelir akla; herhalde daha çok barışçı ama, barışçı olmasa da anlaşılabilir, mazur görülebilir bir şey. Bu da gerek 19. yüzyılın bazı bölümlerinde, gerekse 1918 sonrası ve 1945 sonrasında, Alman tarihini sivilleştirme ve barışçılaştırmaya, militarizmden arındırmaya çalışan Alman tarihçilerinin tercihiydi.

Tıpkı, Orta Asya'dan çevrelerine fütihat püskürten bozkır imparatorluklarına alternatif olarak, 1930'ların resmî Türk Tarih Tezi'nin binlerce yıl daha geride barışçı bir Orta Asya'yı ve bu Orta Asya'dan çevre kuşağa uygarlık götüren barışçı "Türk göçleri"ni düşlemesi gibi.

Keza, başka bazı boyutlarıyla, 1453 ikilemi gibi. Ne oldu 1453'te –Konstantinopolis mi "düştü", İstanbul mu "fethedildi" ? Birincisi trajik bir yenilgi, ikincisi kahhar bir muzafferiyet söylemi. Roma-Germenler ilişkisinde olduğu gibi, Bizans-Araplar, Bizans-Türkler ilişkilerinde de, bir uygarlık/imparatorluk ile kabilesel veya yarı-kabilesel çevresi arasındaki çatışma söz konusu. Ve bunu da Yunan ve Türk milliyetçilikleri kendine malzeme ediniyor. Bir yanda "barbar Türkler", diğer yanda "kahpe Bizans" klişelerini yaratıyor.

Sorun, tahmin edebileceğiniz gibi, hangisinin "doğru" olduğu değil. Bu tür bileşik yanıtların nasıl aşılabileceği.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tencere dibin kara

Halil Berktaş 16.07.2009

Bütün dünya birleşmiş, bir Türkler mi dışlanmış ? Sadece biz mi şikâyet ediyoruz "haksız yargı"lardan ? Başkaları hep bize saldırmış, topraklarımıza göz dikmiş, nankörlük etmiş, arkadan hançerlemiş –biz hiçbir şey yapmamış mıyız ? Mağduriyet daima bizim, zulüm onların mıymış ? Yayılmamız, fetihlerimiz hiç mi zarar

vermemiş başkalarına ? “Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şen”ken, hiç kimsenin kafasını kesmemiş, bağırsaklarını deşmemiş, gözünü oymamış, konuşturmak için ateşte kızartmamış, kazığa oturtmamış mıyız ?

Cihad, gaza, haçlı seferleri –çok mu farklıymış birbirinden ? Bizim imanımız olur da onların olmaz mıymış ? Ya da tersten söyleyecek olursak, onların inancı fanatizm noktasına varır da bizimki varmaz mıymış ?

Bizim “haklı neden”lerimiz varmış da onların yok muymuş ? Faraza “Balkanları birleştirip feodal anarşiden kurtarma” misyonumuza karşı direnmeleri abes miymiş ? Üç yüz yıl sonra yeter deyip ayrılmak istemeleri de ne demek oluyormuş ? Aynı sorunun üç ayrı şekli : Biz devrim yaparız da onlar yapmaz mıymış ? Onların bağımsızlık dâvâsı mı önemliymiş, şanlı imparatorluğumuzun kanun ve nizamı mı ? Ya da bizim isyancılarımız hürriyet savaşçısı, onlarınki çapulcu sürüsü, haydut ve eşkiya takımı mıymış ?

Çok-milletli geleneksel imparatorlukların alacakaranlığında, neymiş, hemen bütün modernite devrimlerinin alt-metni, gizli senaryosu ? Silâhlı mücadele sırf devlete, düzenli orduya karşı verilir, “düşman”ın sivil halkına hiç dokunmaz mıymış ? Bunun bir “etnik savaş” boyutu yok muymuş ? İstenmeyen ötekilerin korkutulup zorla göçürülmesini; dolayısıyla şimdiki veya gelecekteki ulus-devletimiz için, toprağın onlardan temizlenmesini içermiyor muymuş ? Bütün Teşkilât-ı Mahsusa’lar, başıbozuklar, komitacılar, çeteciler ve sair paramiliterler, hep aynı amacı gütmüyor muymuş ? Bu süreçte, bir tarafın kahramanları diğer tarafın canavarlarına dönüşüyor muymuş ?

* * *

Bunlar tabii 19. yüzyılın değil, geniş anlamda günümüzün, 20. yüzyılın ikinci yarısı ile 21. yüzyıl başlarının soruları. Olabildiğince basit yazdım; gene de Bardakçı ve Afyoncu’ların anlamasını beklemiyorum kuşkusuz. *Ol mahiler ki derya içredirler, deryayı bilmezler...* 19. yüzyıl milliyetçiliği de onlar kadar naif ve yüzeyseldi; çok çok uzaktı bu gibi benzeşmeleri, paralellikleri algılamaktan. Lâkin bu saflık ve sıgılık çok uzun sürmedi. 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren “millî tarih”in ideolojik hegemonyası birçok yönden sorgulanmaya başladı, delik deşik edildi. Nedeni ve nasılını kavramak önem taşıyor.

Burada tarih disiplinine, daha genel olarak bilim âlemine içsel nedenler ile, o bilim âlemini kuşatan ve çevreleyen dışsal belirlenimlerin bir etkileşimi söz konusu. Başlı başına bilgi birikimi muazzam bir faktör. Bilgi birikimi sadece “bilinen şeyler yığını”nın değil, aynı zamanda “bilinen tarihçiler öbeği”nin büyümesi demek. Uluslararasılaşmada her ileri adım, farklı ülkelerin tarihçileri arasındaki temasların artmasını ve “millî tarihçi” *network*’larını enlemesine kesen alternatif, küresel *network*’ların çoğalmasını beraberinde getirdi, getiriyor. “Millî dergi”lerin yanı sıra, bambaşka ve meselelere çok daha evrenselci, uluslar-üstü biçimde bakan periyodik yayınlar çıktı, çıkıyor. Buralarda, “büyük ulusal anlatı”lara çok daha eleştirel yaklaşan tarihçiler (ve diğer sosyal bilimciler) toplaşıyor; birbirini buluyor, tanıyor, okuyor –bilgi akımları ulusal sınırlardan taşarken, aynı zamanda karşılaştırmalı tarihe giderek daha geniş olanaklar sağlıyor. Bu da her “millî tarih”in tikellik, benzersizlik iddiasının habire aşınması demek. Madalyonun diğer yüzünde, olanca pozitivizm ve ampirisizm iddialarına karşın “millî tarih”lerin hiç de ideoloji-nötr değil, tam tersine, alabildiğine yanlı olduğu daha iyi görülüyor.

Zaten buna karşı izolasyon istiyorlar : çocuğun gözü açılmasın diye. Ancak zaman hep aleyhlerine işlemeye devam ediyor.

20. yüzyılın başları ve ortalarında, bilimin kendi iç evriminin yanı sıra, iki büyük deprem de “millî tarih”in içyüzünü gözler önüne serdi : Birinci ve İkinci Dünya Savaşları. Önce 1914-18’de, bir kitle seferberlik ideolojisi

olarak milliyetçiliğin Büyük Devlet emperyalizmleriyle nasıl içiçe geçip, her ülkede aşağı yukarı aynı yalanlarla, aynı "şanlı tarihimiz ve üstün kültürümüz" masallarıyla, aynı *Dulce et decorum est pro patria mori* ninnisiyle milyonları ölüme gönderdiği ortaya çıktı. Bu ilk "Büyük Savaş" (*The Great War*) özellikle Avrupa'da militarizm hayranlığı ve çılgınlığı, savaş fetişizmi için sonun başlangıcını ifade etti. Mussolini, Hitler ve benzerleri bir yana; az buçuk demokratik ülkelerde bir daha kimse, savaşı 1914'te olduğu gibi bir şenlik havasında kutlamayacak, çiçeklerle karşılamayacak, şarkılarla lirikleştirmeye yeltenmeyecekti. Zaten 1939-45, Faşizmi ve Nazizmi de iflâs ettirdi bu açıdan. Dahası, 1915'te İttihatçı proto-faşizminin ve Enver-Talât-Cemal askerî diktatörlüğünün, 1942-45'te Nazilerin gerçekleştirdiği Ermeni ve Yahudi soykırımları, milliyetçiliğin ne kadar hunharlaşabileceğine ışık tuttu.

1918'den 1945'e, sadece Merkez ve Mihver devletleri, eski ve yeni emperyalizmler, savaş ağaları ve demokrasi düşmanlığı yenilgiye uğramadı. Emperyal-militer ideolojileri besleyen "millî tarih" damarı da, daha 1930'larda *Annales* ekolünün etkisiyle sarsılan itibarını çok büyük ölçüde yitirdi. 1950'lerden 60'lar ve 70'lere, dekolonizasyon ve Avrupa Birliği'nin yükselmesi, hem demokrasinin yeniden tanımlanması ve içeriğinin zenginleşmesine, hem de eğitim reformlarına, müfredat değişikliklerine, tek-sesli "biz" tarihçiliğinin yerini çok-özneli tarihlerin almasına eşlik etti.

Tarihçiler, tarih öğretmenleri ve öğrencileri, empatiyi, kendini ötekilerin yerine koyabilmeyi keşfetti. Çok-perspektiflilik (*multi-perspectivity*) önem kazandı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Millî tarih, millî (h)avlu, millî virtüöz

Halil Berktaş 18.07.2009

İşte tam, Çetin Altan'ın köşesinin ünlü başlığıyla "şeytanın gör dediği" ! Şu, *Vakit* gazetesinin kışkırtmasıyla Alperenlerin, Topkapı Sarayı arazisindeki İdil Biret konserini basmasını kastediyorum.

Her şey gözlerimizin önünde cereyan etti : Bâb-ı Hümayun'dan içeri giremeyince, hemen oracıkta bu "mübarek avlu"ya "şarap sokağı"ların "hain"liği üzerine canhıraş nutuklar atıp yol ortasında toplu namaz kıldılar. Ardından bir kınama dalgası geldi. Şaşırdılar. Kısım lâf yetiştirmeye kalktılar, kısım geri adım attılar. Gidip "millî sanatçımız" veya "millî virtüözüMÜZ"den özür dilediler.

Hangisi kendilerinin, hangisi İlber Ortaylı'nın deyimiydi, karıştırıyorumdur zahir. Zira sayın genel müdür de bu ortamda zırvalamakla temayüz etti. Düşünmeden konuşmaya (ve hayal meyal aklında kalanı yazmaya) her zaman fazlasıyla yatkındı. Ama son yıllarda ekrandaki "Tarih Dersleri"nde ne dediği artık hiç anlaşılmıyordu. Tumturaklı havasına, bilgelik pozlarına bakmayın. Programları cümle kavramının da kalmadığı, başı sonu belirsiz mırıldanmalara dönüşmüştü.

Bu sefer kendini iyiden iyiye aştı. Önce, "bilmiş olsa" kendisinin de şaraba, hattâ su içmeye bile izin vermeyeceğini duyurdu. Sonra bu garip "uzlaşma" girişimini yumuşatmak için sanata ve soliste saygıdan dem

vurdu. Ardından, hangi Osmanlı sultanlarının şarap içtiğini ayıp etmemek ve kimseyi kırmamak gerekçesiyle açıklayamayacağını belirtti.

“Millî tarih”in anlamını da, sakatlığını da, iflâsını da sergilemek için ben bir mizansen düzenlemeye kalksam, bundan âlâsını tasavvur edemezdim.

* * *

Birincisi, en önemlisi. Bu rezaletin tarihle, tarihin bu rezaletle ne ilgisi olabilir ? Bir konsere, bir kültür olayına saldırılmış. İster şaraba karşı olsunlar, ister klasik müziğe, ister ikisinin bileşimine –ki en muhtemeli bu; ben güya İdil’e ve sanatına karşı olmamanın, tepkiler karşısında sonradan uydurulduğu kanısındayım.

Fakat ne fark eder ? İşin esası şu ki, saldırganlar kendi inançlarından başka gerçeklik tanımadıklarını göstermiş. Farklı kültürlere, değişik yaşam tarzlarına tahammülleri olmadığını ortaya koymuş. Günümüzde bunun adına fanatizm deniyor. Ve çağdaş demokrasiyle uzaktan yakından ilgisi olmadığı kabul ediliyor. Şimdi bu bağnazlık ve zorbalık gösterisini ister haklı, ister haksız çıkarmak için tarihe mi başvuracağız ?

Tarih ne diyecek, ne diyebilir ki size –kendi duymak istediğinizden başka ? Olay çağdaş bir toplumda, modernite bağlamında, kamusal alanda cereyan ediyor. Türk devletçi geleneği (cehaleti mi demeli), kamu eşittir devlet, kamusal eşittir devlete ait olan... sanıyor. Oysa kamusal alan (*public space*), bireylerin birey olarak davranmakta özgür oldukları alan. Yani isteyenin istediği gibi giyindiği, istediğini yiyip içtiği, istediğine oy verdiği, istediğiyle elele veya sarmaş dolaş yürüdüğü, istediği kültürü tükettiği alan demek.

Bu kamusal alanın bir bölümünde, Topkapı Sarayının birinci (dış) avlusunda bir konser düzenlenmiş. Her konser mekânı ve ortamı, kendi kurallarını yaratır. Organizatör de burayı kiralamış; nasıl bir akşam düşündüğünü belirlemiş; programını ve ikramını (şarap dahil) saptamış; mutlaka piyanist ve orkestra ile de anlaşmış; duyurusunu da ona göre yapmış. Bu bir paket-hizmet; beğenirseniz alırsınız, beğenmezseniz almazsınız. Siz Ortaylı’nın bilgisizliğine bakmayın : klasik müzik illâ şu koşullarda dinlenir diye bir reçete yok. Avrupa ve Amerika’da her yıl bunun gibi sayısız konser yapılıyor. Gitsin, Serge Koussevitzky’den bu yana Boston Senfoni’nin yazlarını geçirdiği Tanglewood’a bir uğrasın. Efendim, kadeh kırılmış, gürültü olmuş. Onun bekçisi sen misin ? Sanatçılar bu koşulları kabullenmişse, sana ne oluyor ? Ayrıca, konserde başka türlü gürültü edilemez mi ? Öksürük ? Konuşma ? Bunu kültür ve görgüden başka ne paklar ?

Geçelim. Özetle, kamusal alandaki bir kültür etkinliği, o kültürün karşıtlarınca bastırılmak istenmiş. Bugün cereyan eden bu olayı, bugünün demokrasi anlayışı eleştirir ve teşhir eder, bugünün yasaları da cezalandırır. Gerekçe olarak “tarihiMİZ”e, avlunun “mübarek”liğine, kutsal emanetlere yakınlığına başvurmaları ise işin gülünçlü gözboyama girişimi olarak kalır. Kalmalıdır.

Ama bu toplumun icabında herkese sirayet edebilen “millî tarih” hastalığı öyle ki, kalamıyor maalesef; insanlar bu zemine çekiliyor veya sürükleniyor; *güncel* bağnazlık ve zorbalığı bir de *tarih* açısından çürütmeye kalkıyor. Sorulunca ben de söylüyorum ister istemez. Bu konunun standart başvuru eseri, Gülru Necipoğlu’nun *Architecture, Ceremonial and Power*’ıdır (MIT Press, 1991). Açar bakarsınız “Birinci Avlu” bahsine (31-52); görürsünüz ki bir kere, çok büyük bir alan. Sağlı sollu saray bahçeleriyle arasındaki sınır hayli belirsiz. Sadece küçük bir parçasına, icabında 30,000’e yakın kapıkulu askeri sığabiliyor. İkincisi, burası sarayın içi ile dışı arasında bir geçiş kuşağı; aynı zamanda divana gelen ricalin maiyetleri ve atları için bir bekleme bölgesi. Bazen 400-500 atın ve seyislerinin beklediği oluyor. Üçüncüsü, sarayın dış hizmetlerinin birçoğu burada : kendi küçük

avlusu, *hime-i mühimme havlusu* içindeki odun anbarı, odun çeken öküzlerin ahır, acemioğlanlar koğuşu, hasır örme atölyesi, inşaat malzemesi anbarı, iç darphane, hastalar odası, su dağıtım şebekesi ve "dolab"ları. Ve uşaklar, doğancılar, zağarcılar, küçük görevliler, arzuhalciler, sıradan halk. Bütün bunların kutsallıkla, mübareklikle ne ilgisi var ?

Ya da tersten söyleyelim : olsa ne olacak ? Biz hangi işimizi Osmanlı'ya göre yapıyoruz ki, 21. yüzyılın şafağında ? Saltanat ve hilâfetle mi yönetiliyoruz ? Kaftan, şalvar, entari mi giyiyor, sarık mı sarıyoruz ? Yer yataklarında mı yatıyor, tepsi ve sinilerden mi yiyoruz ?

Sahi, dokunulmazlığını sağlamak için alelacele "millî"leştirilen İdil Biret, altmış küsur yıldır Osmanlı musikisi mi çalıyor ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Millî müfredat, millî ders kitapları

Halil Berktaş 23.07.2009

Bir. Tarih şüphesiz ve hiç tartışmasız "millî tarih" olmalı. **İki.** Bu "millî tarih" ezelden ebede kesintisiz bir bütünlük göstermeli. İç içe Rus bebekleri gibi, matriyuşkadan matriyuşka (ya da şapkadan tavşan) çıkarırcasına, her bir dönem bir sonrakini kendi içinden doğurmalı. Böylece bu "aşama"lar zinciri giderek olgunlaşıp yukarıya doğru tırmanmalı. Özellikle devletin –tabii "Türk devleti"nin- devamlılığına hâlel gelmemeli. *A state is a state is a state*. Faraza : "Osmanlı neden devletti ?" sorusunun cevabı, aynen Fuat Köprülü'de olduğu gibi, "Büyük Selçuklu devletinden çıkan Anadolu Selçuklu devletinden çıktığı için" diye verilmeli. Devlete sıçrayış, ya da devlet-öncesinden devlete geçiş (*state formation*) olayı zinhar hiç kurcalanmamalı. Sorunsallaştırılmamalı.

Üç. Müfredatımız ve ders kitaplarımızda sadece "biz" yer almalıyız. Kâinat Türklük eksenine oturtulmalı (aksi 301. maddeye girer). Türkler her çağda mutlaka mevcuttu (bkz 1930'ların resmî "Türk Tarih Tezi"). Hattâ Türkiye her çağda mevcuttu (bkz mevcut Lise 1 kitaplarının *İlkçağda Türkiye ve Komşuları* ünitesi –şaka gibi, ama ciddi maalesef).

(Not 1 : Bu kurgu başka işlere de yarıyor. Doğru dürüst bir İlkçağ Tarihiyle birlikte, tesadüfe bak, Eski Yunan da kalkıyor ortadan. Milliyetçi Cephe dönemlerinde bu, ünite başlığına "Ege Uygarlıkları"nı çıkararak halledilmek istenmişti. Gerçi arkeoloji ve prehistoryada Ege Uygarlıkları diye bir şey de vardır. Lâkin Yunan Uygarlığını kapsamaz; İÖ 1000 dolaylarının Dor istilâsından önceki kültür ve uygarlık aşamaları [Minos, Kikladlar, Helladik dönem] için kullanılır. MC'lerin MHP'ye bırakılarak iyice "millî"leşen eğitim politikası ise, Yunan Uygarlığını da el çabukluğu marifet bu Ege Uygarlıkları kavramının bir alt-başlığına dönüştürmüş; böylece Yunan Tarihi bağımsız bir konu olmaktan çıkmıştı. 1990'lardan bu yana kullanılan yöntem çok daha köktenci : bugünkü Türk ulus-devletinin politik coğrafyasını İlkçağa taşıyıp o zamanın parçalı Anadolu'sunun çok değişik kültür havzalarının üzerine yapııştırıyor. Böylece, örneğin İyonya ve uygarlığı bile Eski Yunan'dan koparılarak bu "Türkiye"ye dahil ediliyor. İlkçağda Ege havzasının tamamında Yunanca konuşulduğu da güya unutturulmuş oluyor.)

Dört. Başka her durumda da, her nasılsa tarih sahnesinden geziniyor olabilecek "öteki"lerin alabildiğine önemsizleştirilmesinde yarar var. Yaklaşım kabaca şöyle : "biz" yükselir, imparatorluk kurarken (50 sayfa), "onlar" ne gibi saçma sapan işlerle uğraşıyorlardı, kısaca göz atalım (10 sayfa). Bu çerçevede, Rönesans, Reformasyon ve Büyük Coğrafi Keşifler çağına, eh, belki toplam 3 sayfa. Osman, Orhan, I. Murad, Yıldırım, Fetret Devri, Çelebi Mehmed, II. Murad, Fatih. Saltanat dönemleri. Savaşları. Fetihleri. Bunlar elbet ezberlenecek. Ama varsın, Michelangelo'yu, Leonardo'yu bilmesinler. "Tanrı merkezli" ve "birey merkezli" lâflarını yalnızca birer klişe olarak öğrenirken, yeni perspektif kurallarını somutlayan tek bir tabloyu (diyelim, herhangi bir Uccello savaş sahnesini) incelemesinler. Ortaçağ katedrallerinin kapılarındaki rölyefler ile Donatello ve Michelangelo'nun *Davud*'larını karşılaştırmaları. Sistine Şapeli tavanının göbeğinde tanrının yer almasına karşılık, bu tanrının gücü ve yaşam enerjisinin doruğundaki bir insan (erkek) olarak tasvir edilmesi üzerinde düşünmesinler. *Düşünmesinler*. Her şey burada düğümleniyor.

Beş. Dahası, olabilecek her durumda önce "biz" anlatılmalı, sonra "onlar". Misal : 1600-1918 (veya 1922) arası Osmanlı tarihini, hele gidelim bir (bildiniz, 50 sayfa). *Ardından* tekrar 1600'ya dönüp, bir de aynı dönemin Avrupa'sına bakalım.... Böyle garabet olur mu ? Mesele Sanayi Devrimi, 19. yüzyıl bilim ve teknolojisi, ideolojik akımları, milliyetçilik ve emperyalizm gibi, her biri devâsâ konu ve süreçlerin gene 10 sayfaya sıkıştırılmasından da vahim. Etkileşimler, sebep-sonuç ilişkileri tepetaklak ediliyor. Kapitalist modernitenin gelişiminden soyutladığınızda, Osmanlı'nın "duraklama" ve "gerileme"si tümüyle anlaşılmaz kalır. Çünkü hele Yakınçağda bütün belirlenimler Avrupa'dan "çevre"sine akıyor.

Altı. Düşmanlık sürmeli. Düşmanlar hep varolmalı. Hele o marjinalleştirilen, okunmayan, öğrenilmeyen Avrupa, gene de ve mutlaka düşman belllenmeli. Türkiye sözümona tam üyelik atılımını sürdürdü dursun. Ders kitaplarında Avrupa kültürünü, sanatını, müziğini, demokrasisini sevdirecek tek bir cümle yer almamalı. Tam tersine, Batının yalnızca emperyalistliği, Hristiyanlığı, "kahpe"liği, "tek dişi kalmış canavar"lığı üzerinde durulmalı. Özellikle (a) Tarih ve (b) İnkılâp Tarihi derslerinin üzerinde asıl *meta-text*, üst-metin olarak yükselen (c) Millî Güvenlik dersleri ve kitapları, her fırsatta demokrasi ve insan haklarını "iç ve dış düşmanlarımız"ın başvurduğu yıkıcı bir demagoji olarak nitelemeli. 19. yüzyıl Avrupa ve Rus edebiyatına hiç değinilmez, tek bir örnek verilmezken, koca Dostoyevski yalnızca bir Pan-Slavist olarak tanıtılmalı.

(Not 2 : Ah benim aptal kafam, ancak şimdi aklıma geldi : *Slav Marşı* bestecisi Çaykovski, "Osmanlı-Türk düşmanlığı"nda Dostoyevski'den aşağı mı kalır ? O akşam, üstelik şarap filân içilirken, "millî virtüözümüz"ün bir de Çaykovski'nin 1. Piyano Konçertosunu çalması, "mübarek avlu"ya asıl büyük hakareti oluşturmuyor muydu ?)

Yedi. Ne gam. Bütün bunlar yalnız Türkiye'de ve Türk tarihçileri tarafından çalışılsın. *Değmesin* "millî tarih" *mâbedimin göğsüne nâmahrem eli*. **Sekiz.** Ve tabii gene aynı Türk tarihçi ve edebiyatçıları, nerede olurlarsa olsunlar, asla başka herhangi, "millî" olmayan bir konuyu çalışmasın.

* * *

İşte size dört başı mâmur bir yerli faşizm reçetesi. 1980'lerden günümüze "tahsilli orta sınıf" faşizminin gizli tarihi, kültürel arkaplanı. Bardakçı'ların, Afyoncu'ların sarıldığı, korumaya çalıştığı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nâzım ve “millî tarih”

Halil Berktaş 25.07.2009

Sığacak olsa, çok isterdim başlığı uzatıp iki satıra çıkarmayı. Örneğin *Nâzım*, “*millî tarih*” ve “*millî burjuva*”. Veya *Nâzım*, “*millî tarih*”, “*millî burjuva*” ve *Burhan Özedar*. Hattâ *Nâzım* ve “*millî tarih*” (ya da : *Burhan Özedar* ve *Doğu Perinçek*). Sonuncusunun özel bir anlamı var; bugün değilse gelecek hafta anlaşılacağını umuyorum. Sırada bekliyordu. Bardakçı ve Afyoncu’ların “*millî tarih*” meddahlığının eleştirisi, buna da vesile oluyor.

Nâzım’ın imparatorluğun son yirmi, yeni Türkiye’nin ilk yirmi yılının “kültürel mahremiyet”ine vukufunu daha önce de vurgulamış; “Ermeniler kesilirken”e ilişkin tanıklığını “emperyalist yalan” diyen utanmaz yalancılardan yüzüne vurmuştum (5-10-12 Ocak ’08; *Weimar Türkiyesi*, 52-59). Şimdi ise, tarih ideolojisinde Osmanlı karşıtlığından Osmanlıcılığa geçiş eşiği için gene Nâzım’a başvuracağım.

1980’lerin başından beri defalarca yazdım, söyledim : Cumhuriyet tarihçiliğinde Osmanlı’nın rehabilitasyonu 1930’ların ikinci yarısında ve özellikle Ömer Lütfi Barkan tarafından gerçekleştirildi. Kemalizm ilk başta kendi *ancien régime*’ine karşı Fransız Jakobenlerini andıran bir inkârcılık içindeydi. Yer yer bu, bağımlı köylü tarımı ve timar dağıtımı üzerinde yükselen bir hanedan devletini tümüyle irrasyonel sayan; kurumları arasında hiçbir işlevsel tutarlılık bulamayan; sonuçta, Osmanlı düzenine adetâ hilkat garibesi muamelesi çeken bir tarih-dışılığa, *ahistorical* diyebileceğimiz bir perspektife varıyordu.

Esasen 1920’lerin Kemalizmi, (a) saltanatın ve (b) hilâfetin olmadığı bir “altın çağ” arayışı içinde, gerek Osmanlı’nın ve gerekse İslâmiyetin etrafından dolaşarak, Orta Asya’da MÖ 7000 dolaylarında *sona eren* bir “Türk uygarlığı” hayal etmişti. Aralarında ciddî tarihçilerin yer almadığı bir takım *apparatchik*’lerin icadı olan Türk Tarih Tezi, (c) “atalarımız”ın Avrupalılarla aynı beyaz üstün ırka mensup olduğu; (d) barbar değil medenî oldukları; (e) yeryüzüne savaş değil barışçı göçler yoluyla yayıldıkları ve her yere medeniyet götürdükleri; (f) bu çerçevede, Anadolu’ya da Malazgirt’ten binlerce yıl önce (yani özellikle Yunanlılardan ve Bizans’tan çok önce) geldikleri... gibi bazı yan fikirlere de güya destek sağlıyordu.

Lâkin bu sözde-bilimin piyasaya sürüldüğü 1930-32’de durum değişmişti bile. Kemalist devrim artık *thermidor*’unun “kanun ve nizam”ını yaşamaktaydı. 1925-27 yıllarında her türlü muhalefeti ezerek şekillenen Tek Parti rejimi, 1929-30’un Büyük Bunalımı karşısında bir sıçrama daha yapmış; eskisinden de katı, daha güdümlü bir devletçilik mecrasına girmişti. Ekonomiyle sınırlı bir devletçilik değildi bu; ideolojik ifadesini tam bir devlet fetişizminde buluyordu. Belki en karanlık, en otoriter, en faşizan döneminden geçiyordu Cumhuriyet. Askerî-bürokratik elit, ne kadar bağdaşmaz görünürlerse görünsünler, bir açıdan Stalinizme de hayrandı, Nazizme de. Her alanda devlet gücü ve iktidarının –Barkan’ın deyimiyle, “inkılâpçı devlet iradesi”nin- yüceltilmesi, ikisinin de ortak yanını oluşturunuyordu.

Gün, en aşırı talep ve önerileri zorlukla (ve belki ancak Atatürk tarafından) frenlenebilen Recep Peker’lerin günüydü. Türkiye’de ve özel olarak Solda liberalizm düşmanlığının köklerini yazmaya girişmişim, bir zamanlar. Recep Peker’e gelip kalmışım (bkz *Okuma Notları*, 27 Aralık ’08; 8-15-17-24 Ocak ’09). Sürdürebilseydim, şu

soruyu soracaktım : Tek Parti’ciliğin tipik politikacısı Recep Peker idiyse, tipik tarihçisi kimdi ? Ya da politikada Recep Peker’e, tarihte/tarihçilikte kim ve ne karşılık geliyordu ?

Âfet İnan ve Türk Tarih Tezi mi ? Kesinlikle hayır. Hayır, çünkü böyle bir milliyetçi-devletçiliğin kendine uygun “altın çağ” özelemini, her ne kadar “Türk” ve “uygar” dense de, aslında milletin de, devletin de *olmadığı*, olmadığının da pekâlâ *bilindiği*, zira hiçbir şekilde *gösterilemediği* prehistorik, hattâ mitik bir Orta Asya’nın, tanınabilir, elle tutulabilir çizgilerden, herhangi bir insanî çehreden tümüyle yoksun soyutluğu asla tatmin edemezdi. Barkan’ın işte bu noktada sahneye çıktığını ve örneğin İkinci Türk Tarih Kongresi’nde (1937) salonu dolduran üst düzey CHP kadrolarına İmparatorluğun itibarının iadesi çağrısı yaptığını görüyoruz.

Özetle, siz “kadiri kül” (*omnipotent*) bir devlet mi, “hepimiz birimiz için, birimiz hepimiz için” ilkesini meczeden ideal bir nizam mı arıyorsunuz, o zaman bırakın Orta Asya’yla uğraşmayı da yüzünüzü hemen yanı başınızdaki Osmanlı’ya çevirin –diyordu Barkan. Ve tabii kendi Osmanlı toplumu paradigmasını da buna uyduruyor; deyim yerindeyse, Osmanlı’yı olduğundan çok daha fazla devletçileştiriyor (ve laikleştiriyor); özellikle 1937-38 (Çiftçi Sınıfların Hukuki Statüsü) ve 1939-40 (Ziraî Ekonominin Organizasyon Şekilleri : Ortakçı Kullar) makalelerinde, üretim ve mülkiyet ilişkileri yorumunu “hikmet-i devlet” (*raison d’état*) etrafında örüyor; sonuçta Yükselme Devri, 1930’ların “sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle”sini de andırmaya başlıyordu. Bundan böyle Tek Parti ne zaman Barkan’ın aynasına baksa kendini görecekti ama Osmanlı sanacaktı.

Buradan geliyoruz, Nâzım Hikmet’e. Geçmişte bana çok soruldu : böyle bir kırılma noktası gerçekten var mı ? Canalcı ideolojik dönüşüm hakikaten 1930’ların sonları ve 40’ların başlarında mı yaşandı ?

Nâzım Barkan’dan habersiz olabilir. Ama herhalde öyle başka gözlemleri var ki, *Memleketimden İnsan Manzaraları* bu soruya (da) ışık tutuyor.

(Not 1 : Bu satırları bitirdim; Murat Belge’nin dünkü “*Etik*” *yokluğu* yazısını yeni okudum. Hem çok katılıyorum. Hem de sormak, deşmek istediklerim var : Sol da muzdarip değil mi bundan ? Sosyal Darwinizmden Marksizm de etkilenmedi mi ? Bir yandan “bilimsellik” ve diğer yandan “tarihsel rölativizm”, sosyalistlerin etik duruşunu da aşındırmadı mı ? Belki önümüzdeki Perşembe-Cumartesi bunlara da yer ve zaman bulurum.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tarihçinin Nâzım’ı döne döne okuması

Halil Bertay 30.07.2009

(Not 1 : Murat Belge daha yazacakmış “etik yokluğu”nu. Marksizmde etik sorununa da girmiş zaten. Muhtemelen çok benzer şeyler düşünüyoruzdur. Olsun. Bitirsin; ben kendi kafamdakileri daha sonra ekleyeceğim. Şimdilik Nâzım’la; İstiklâl Harbi ve Cumhuriyetin gizli tarihiyle, sermayenin nasıl biriktiği ve el değiştirdiğiyle; en önemlisi : 1930’ların sonu ve 40’ların başındaki ideolojik restorasyon eşiğiyle devam ediyorum.)

Bir dönem çok okunup ezberlenen bölümlerinin yanı sıra, daha az okunan, hattâ neredeyse hiç bilinmeyen bölümleri de vardır *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın. Hepsi aynı şiirsellik düzeyinde olmayabilir. Komünistler veya geçmiş dönemlerin halk kahramanları öne çıkmayabilir. Yazar ideal kişiler ve ideal mücadelelere epik-lirik güzellemeleler döşenmeyebilir. Anlatım biraz kurulaşmış, kestirmeleşmiş, tempo düşmüş –sanılabilir.

Ama yakından baktığınızda inanılmaz bir zenginlik bulursunuz. Toplumun ve insanlığın gerçek karmaşıklığı sizi içine alır. Harry Potter'lardan bir benzetmeyle, böyle pasajlar bana Dumbledore'un *pensieve*'ini çağrıştırıyor. Dumanlı düşünce helezonlarına dalarken, bir yandan Türkiye'nin derinliklerine nüfuz eder, bir yandan da Nâzım'a yeni baştan hayran kalırsınız. "Şimdinin tarihi"ni bu kadar yoğun yaşayabilmesi ve yazabilmesine. Bunu da mı görmüş ? Onu da mı sezmiş ? Şu gözlemler dizisi üstüste kaç katman ?

Bunu en fazla dedirten anlatımlardan biri, Burhan Özedar'la ilgili. "Millî burjuvazi"nin kökenlerinden, Osmanlı odaklı bir "millî tarih"in canlandırılmasına uzanıyor.

Biliyorsunuz, *Manzaralar*'ın Birinci ve İkinci Kitapları, 1941 baharında Haydarpaşa Garı'ndan Ankara'ya kalkan iki tren etrafında döner : 15:45 katarı ile 19:00 Anadolu Sürat Katarı. Farklı fiyatlar, farklı istasyonlar, farklı konfor, farklı sosyal sınıflar, farklı insanlar. Ya da belki ilki, kara tren, olabilecek her yerde durup kalkan adi halk treni, dönemin henüz pek az kapitalistleşmiş, daha ziyade kırsal, taşralı, hele kültürü itibariyle yarı-ortaçağ karakterli Türkiye (sivil) toplumunun olanca "küçük insanlık" komedi ve trajedileriyle dolup taşar.

İkincisinde, özellikle yemekli vagonunda ise devlet katı sergilenir. Bu "geri toplum"un üzerine oturtulmuş "modern devlet"in iktidar ve insan ilişkileri yumağı. Ve şu veya bu şekilde devletten nemalanan; devletin yörüngesinde dönen, devlete göre mevzilenen bireyler, gruplar, katmanlar. Üzerlerine "muazzam ve muzaffer kumarbaz"ın gölgesi düşen sair "büyük"ler, kasıntı generaller, kinik (*cynical*) mebuslar, çürümüş münevverler, Nazi-Vichy işbirlikçileri, Şimal ilâhlarını andıran Alman casusları, savaş vurguncuları, polis doktorları, müteahhitler. Bir de masalarda görünmeyen hayaletler, yaşayanların üzerinde yükseldiği ölümler.

Şimdi düşünüyorum da, çok sofistikeymiş Nâzım, sosyolojik nehir-romancılığında. Asla her şeyi kaba bir burjuvazi-proletarya ikilemine indirgememiş. İşçi sınıfına ilişkin özlemsel abartıları (*wishful thinking*), başta ileri işçi ve emekçi tipleri, ortada çok fazla komünist olmasına yansıyor. Bir kere, bütün bir komünist mahkûmlar grubu var 15:45 treninde : Halil, Fuat, Süleyman, Melâhat. Onları izleyen (Millî Mücadele kahramanı ve gizli partili) Kartallı Kâzım. Dahası, 15:45'in makinisti Alaeddin de komünist, ekspresin aşçıbaşısı Mahmut Aşer de. Alaeddin'in kömürçüsü İsmail ile Aşer'in garsonu Mustafa ve metrdotel ise daha geniş bir sempatizanlar halkası. Halillerin kompartımanının önünden ayrılmayan "üniversiteli"yi de içine alıyor. Bir adım ötede, son elli beş kuruşundan yirmi beşini Mahkûm Fuat'ın cebine koyan Galip Usta var; her şeyi bilen ve anlayan Mebus Tahsin; masa arkadaşına artı-değer teorisinden (*mesele-i fazla-i kıymet*) söz eden Doktor Faik. Hepsi bir *iddiayı* : 1941'in Türkiye'sinde Marksizmle, sosyalizmle oldukça yaygın bir aşinâlığın varlığı *iddiasını* serdediyor.

Yok mudur buna beş yılını verecek bir doktora öğrencisi ? Her neyse; ben bu özeti bitireyim artık. Birinci tren, sadece İstanbul-Ankara hattını değil, yolcularının uçuca eklense bütün bir çağı dolduracak hayatlarını ve dolayısıyla Türkiye'nin tüm 1908-40 serüvenini de boydan boya katederek bozkıra ulaştığında, taşıdığı komünist mahkûmların dağıldığı çeşitli taşra hapisaneleri aracılığıyla, Anadolu'nun geçmişi ve güncel realitesinin tamamına açılır. Bu da Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Kitapları kapsar. *Şu 1941 Yılında* diye bilinen kısım, Üçüncü Kitaba denk düşer. *İkinci Cihan Harbi Destanı* da Beşinci Kitapta yer alır.

Kendimi tutamadım; hepsini şöyle topluca bir hatırlayayım ve hatırlatayım dedim. Ben de yüksek sesle düşünüyorum adetâ. Nâzım'ı tekrar ziyaret ediyorum.

Bu topoğrafya içinde, *Manzaralar*'ın İkinci Kitap'ının 1. bölümünün sonlarında rastlarız Burhan Özedar'a. Tek değil, Sürat Katarının yemekli vagonundaki iki "millî burjuva" tipinden biridir –diğeri Hikmet Alpersoy. Aslında Burhan Özedar'dan biraz sonra çıkar sahneye : "Yakışıklı, diri, / elli beş yaşlarında bir adam. Geniş omuzları sarsılıyor / kahkahadan kırılıyordu yeşil gözleri." (Adam Yayınları, *Şiirler 5*, s. 156 vd) En dipteki masada oturan iki "siyah elbiseli"den esmerinin, yani İç Anadolu'daki bir hastaneye gitmekte olan eski polis doktoru Faik Beyin ağzından "Müteahhit. / Hatta fabrikatör. / Dehşetli zampara" olduğunu öğreniriz. Gerçi Seferberlikte Enver'in gözünden düşmüştür.

Fakat Mütareke yetiştirdi imdadına Hikmet Alpersoy'un :

Ve arkasından Anadolu Kurtuluş Hareketi

iki yılda yarım milyon liralık yaptı Hikmet'i.

– Nasıl ?

– Silâh ve eski asker postası kaçakçılığıyla.

Bunları Anadolu Hükümetine gönderiyordu Hikmet :

vatana hizmet.

Ucuz alıyor, pahalı satıyordu :

ticaret.

Kuvâyı Milliye'yi yazan bunları da yazıyor. Soldan ulusalcılığa geçenlerin, hangi eleştirel duyarlılıkları yitirdiklerini düşünmeleri gerekir sanırım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İttihatçılıkla çöken, Kemalizmle toparlanan

Halil Berktaş 01.08.2009

(Not 1 : Önümüzdeki haftaların, belki ayların hazırlığı. (a) Dünya yüzme şampiyonasının, daha genel olarak sporun, çağımızda "millî"lik ve uluslararasılaşma hakkında düşündükleri. Ya da (b) neden Tunuslu çocuk rekor kırmak, dünya ve olimpiyat birinciliği kazanmak için ABD'ye gidebilir, ama Türk çocuğu asla tarih, hele Osmanlı tarihi okumaya gitmemeli. (c) Halil İnalçık'ın Yalova konferansında verdiği önemli tebliğ –ve etrafında koparılmak istenen fırtına. Bilvesile, medya ve popüler kültür üzerine karamsar düşünceler. (d) Bütün bunların Bardakçı ve Afyoncu'ların "millî tarih" afsunlamasının tüketiliş biçimleri ile bağlantısı. (e) Gene bütün bunların, Murat Belge'nin değindiği "etik yokluğu" ile de bağlantısı. (f) Ahlâksızlaşma ve/ya ahlâk-dışışlaşmanın Sola özgü biçim ve kökenleri. (g) Sosyalizm ve tarih [tarihsel determinasyon ?], sosyalizm ve bilim [bilimsel determinasyon ?], sosyalizm ve işçi sınıfı [sınıfsal determinasyon ?] sorunları.)

(Not 2 : Bu listeleri yaparken gülüyorum kendi kendime. Konuları açça açça yazdığım için, şu anda on yazı

tasarlıyorsam, fiiliyatta en az otuzu bulur. Hiç biter mi ? Ama ne demişler : Umut fakirin ekmeği. Ya da, insan bu âlemde hayal ettiği sürece yaşar... Şimdilik, Nâzım'ın "şu 1941 yılında" ideolojik restorasyon ve "millî tarih" hakkında söyledikleriyle devam edelim.)

Hikmet Alpersoy'dan daha uzun, daha detaylı işlenmiş bir "millî burjuva" örneğidir Burhan Özedar. Onunla ilk kez karşılaştığımızda, Haydarpasa Garının merdivenlerinde, 19:00 Anadolu Sürat Katarıyla uğurlanacak "büyüklerden" birinin yanındadır. Geçmiş kısa notlar halinde verilir (s. 133 vd). Sivaslıdır. 1300 (= M.1883) dolaylarında doğmuştur (dolayısıyla *Manzaralar*'da 57-58 yaşlarında olmalıdır). Babası ağa, toprak sahibi ve kervancıdır; iki mağazası, 150 katırı vardır. Derken Seferberlikte (1914-18) katırları askere alınır. Dört yılda üç kere bedel vermek zorunda bırakılırlar. Böylece Nâzım, Hikmet Alpersoy'un ailesi örneğinde olduğu gibi Burhan Özedar'ın ailesi örneğinde de, iki fırça darbesiyle yakın tarihin önemli fakat yeterince araştırılmamış bir olgusunu : İttihatçı yönetiminin ve Birinci Dünya savaşının yol açtığı "sermayesizleşme" (*de-capitalization*) çöküntüsünü sergiler. Enver-Talât-Cemal triumvirinin 1913'ten beri süren askerî diktatörlüğünün keyfiliği, müdahale ve müsadereleleri bu tablonun önemli bir parçasıdır.

Bülent Tanör son yıllarında çok önemli bir kitap yazmıştı : *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*. O günlerde çoğunu benim de paylaştığım düşünceleri itibariyle kendi niyeti (*intentio auctoris*), Millî Mücadele'nin o kadar tepeden inme olmadığını göstermekti. Her şey tekrar merkezîleş(tiril)meden önce, bu diyarda da görece daha aşağıdan, daha popüler bir inisiyatif olmuştu Tanör'e göre. "Anadolu burjuvazisi"nin sınıf talepleri (ferdî hürriyet, şahsî mülkiyet ve teşebbüs serbestisi), Cihan Harbinin bitimiyle BMM'nin kurulması arasında geçen iki yılda toplanan "yerel kongre"lere kuvvetle yansımış; buralarda varılabilen uzlaşma zemini, İstiklâl Harbi'nin "geniş birleşik cephe"sini mümkün kılmıştı.

E. H. Carr'ın işaret ettiği, benim de birkaç kere değindiğim gibi, tarihin "hal ile mazi arasında sürekli bir diyalog" olması, yaşadıkça ve yeni yeni tecrübeler-duyarlılıklar kazandıkça, geçmişe yönelttiğimiz soruların da değişmesi ve gelişmesi anlamına geliyor. Bülent Tanör'ün çalışması açısından da, yazarın 1990'lardaki tasavvuru ile eserinin 2009'da okunma biçimleri (*intentio lectoris*) arasında bazı farklar doğuyor. Örneğin bugün tekrar baktığımda, en çok, 1918-19'da Anadolu sivil toplumunun önde gelen temsilcilerinin (= "burjuvazi") İstanbul'dan gelen profesyonel subaylara (= "bürokrasi") duyduğu derin güvensizliğe ilişkin, derinleştirmedeği saptamalarını önemişiyorum. Nereden kaynaklanıyordu bu güvensizlik –ve bütün o "sınıf talepleri" ? İttihatçı diktatörlüğünün felâketli maceracılığı ve zorbalığından. Korkut Boratav'ın da nefis bir makalesi vardır, "Anadolu Köyünde Savaş ve Yıkım"la ilgili (*Toplum ve Bilim* 15, Güz 81 - Kış 82, 61-75). Mutlaka *Yaban*'la birlikte okunması gerekir. Nâzım'ın Alpersoy ve Özedar ailelerinin geçmişini kurgularken düştüğü notlar, 1913-18 arasındaki tahribatın köylüler ve diğer emekçilerle sınırlı olmadığını hatırlatıyor.

Madalyonun diğer yüzünde, İmparatorluktan Cumhuriyete ve asıl Jön Türklerden Kemalistlere geçişte sermayenin yeniden birikmesi - el değiştirmesi yer alıyor. Osmanlı toplumunda her nasılsa, salt ekonomi alanına özgü süreçlerle bir "millî burjuvazi" yeşerdi ve sonra "burjuva devrimi"ne önderlik edip iktidarı ele geçirdi, öyle mi ? Birakalım bu palavrayı. Bu, teorik bir şematizm : "Marksizme göre öyle olmuş olmalı." Gerçek hayatla, gerçek tarihle ilgisi yok. Kapitalizmin çok daha spontane bir gelişim gösterdiği toplumlarda patlak veren İngiliz ve Fransız Devrimleri dahi artık böyle açıklan(a)mıyor. Türkiye'de ise yeni sosyal sınıflar, 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başlarında sadece veya öncelikle ekonomi alanından değil, belki çok daha fazla devlet (ve eğitim) alanından türedi (*class-formation through the state and education*). "Bürokrasi"nin, evet, "burjuvazinin enstrümanlığı"na indirgenemeyecek özerk ve muazzam varlığı da bu süreçte ortaya çıktı. "Millî burjuvazi" ise emperyalizm karşıtlığıyla değil, daha çok gayrimüslimlerle rekabet içinde tanımlandı. Devrim(ler)den, daha doğrusu modern ulus-devletin inşasından önce değil, asıl o süreç içinde ve sonrasında şekillendi. Bunda da,

bütün o gayrimüslim “burjuvazi”lerin, Rumların, Bulgarların, Ermenilerin, (İkinci Dünya Savaşında, Varlık Vergisi rezaletiyle) Yahudilerin zorla, şiddetle mülksüzleştirilmesi baş rolü oynadı.

Çolak İsmail’leri, Hikmet Alpersoy’ları, Burhan Özedar’larıyla Nâzım bunu çok dürüstçe anlatıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yeni bir başlangıç : millî sigara

Halil Berktaş 06.08.2009

Bir kere daha altını çizeyim : Jön Türk Devrimi ve Kemalist Devrimin gerçek tarihi, en geç 1980’lerde donmuş kalmış, daha sonra insan ve toplum bilimleri adına hemen hiçbir şey okumamış ve öğrenmemiş bir kafayla, Lenin-Stalin-Mao alıntılarını alt alta sıralamak suretiyle yazılamaz. Her şeyden önce bu, özünde idealist, *a priorist* bir egzersizdir. Bize sadece belirli bir teoriye göre “olmuş olması gereken”i verir.

Söz konusu (normatif) teori, Marksist fundamentalizm de olabilir, İslâmî fundamentalizm de. İkincisine “iyi” bir örnek için, faraza Ahmet Akgündüz’ün *İslâm Hukukunda Kölelik - Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı’da Harem’ine* (1995) bakılabilir. Hakan Erdem’in *Tarih-Lenk*’inde ipliğini pazara çıkardıklarındandır, Rotterdam İslâm Üniversitesi (?) rektörü (?) Akgündüz (ama ciddî tarihçiliğe çoktan boşverip medyatikleşmiş bulunan İlber Ortaylı’nın inanılmaz savruluklarının sergilenmesinin yarattığı sansasyon içinde, biraz gözden kaçabilmiş, aradan sıyrılabilmiş gibidir). Basit bir akıl yürütme tarzı vardır *Osmanlı’da Harem*’in : (a) Osmanlı sultanları iyi birer Müslümandı. (b) İslâmiyette içki, sefahat, çok-kadınli zevk âlemleri ya da eşcinsellik yasaktı. (c) Dolayısıyla Topkapı Sarayı’nda böyle şeyler olmuş olamaz.... Farkındasınızdır, giderek Alperenlerin konser baskınıni temellendiren mantığa yaklaşıyoruz. Fakat dikkat edin : somut bir araştırmayla, çeşitli kaynak ve tanıklıklara bakıldığında *olmadığı görülmüştür* değil; daha baştan, İslâm hukukuna göre *olmuş olamaz* ! Bu kafa bir tarih ve tarihçi kafası değil, bir teoloji ve teleoloji kafasıdır; geçmişin gerçek insanlarını somut olarak incelemeye değil, olsa olsa müritleri “doğru yolda” tutmaya yarar.

Aynı şekilde, Marx’tan başlayarak “burjuva devrimi” açıklamalarını; Lenin’den başlayarak uluslararası komünist hareketin 1908 ve 1919-22’ye ilişkin görüşlerini tekrarlamak da sadece nasyonal sosyalistleşmiş sözümona işçi partisinin saflarını “Kemalist devrimin doğru yolu”ndan ulusalcılığa taşımaya yarar. Çünkü birincisi, burada bilim değil, yani öyle kapsamlı, serinkanlı, dört başı mamur bir tarih incelemesi değil, Komintern açısından tümüyle *politik* bir tavıralış, bir *taktik-stratejik* tutum söz konusudur –anti-emperyalist ittifaklar uğruna. Bu da, ikincisi, bir aklama ve kutsamaya : “Türk devrimi”nin Batı’ya, Büyük Devletlere, emperyalizme karşı boyutunun vurgulanıp öne çıkarılmasına varır.

Resmî inkılâp tarihçiliğimizin püf noktası da budur : modern Türkiye’nin kuruluş sarsıntılarının, bütün diğer etnik, dinî ve kültürel gruplara düşmanlıktan arındırılıp güzellenmesi; örneğin Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, aslen Rum ve Ermenilere karşı “yatay” bir mücadelenin araçları olarak kurulduğunun gözardı edilmesi; sonradan konan adıyla İstiklâl Harbinin, “bizi yutmak isteyen emperyalizme ve bizi mahvetmek isteyen kapitalizme” referans yoluyla “yüzde yüz haklı”laştırılmasıdır. Diyelim ki bir dönemin meşruiyet ideolojisidir.

Lâkin günümüzün yeni, eleştirel tarihçiliği karşısında da hâlâ bu ölü efsaneye sarılmak reaksiyonerliktir; geri gidip, bir bütün olarak "millî tarih" üzerinden devlete intisap anlamına gelir.

Nâzım'ın da *Kuvâyî Milliye*'de benzer bir idealizasyon sunduğuna, *Taraf*'ın ve bu köşenin emekleme döneminde değinmiştım (5 Ocak '08 : "Bir tanık olarak Nâzım Hikmet"; şimdi bkz *Weimar Türkiyesi*, 52-53). Öte yandan *Manzaralar*'ın tamamına bakıldığında, reel gözlem düzeyinde çok değişik bir tablo çıkar ortaya. Bir *sermaye birikimi ve el değiştirmesi süreci* olarak Jön Türk Devrimi, Balkan Savaşları, İttihatçı askerî diktatörlüğünün kurulması, yerel ölçekli ve 1913-14'te büyük çaplı etnik temizlikler, 1915 Ermeni soykırımı... Zordur, bu izlenimden kaçınmak. Dahası, yer yer Nâzım özellikle Millî Mücadele ile millî sermaye, millî devlet ve millî tarih arasında çok güçlü bağlantılar kurar.

Burhan Özedar, örneğin. Birinci Dünya Savaşında kısmî bir çöküntü, görelî bir mülksüzleşme geçirdikten sonra nasıl toparlanmış olabilir ? Nâzım, kimbilir kendi gördüğü veya duyduğu kaç benzer olaydan hareketle, şu öyküyü sunuyor (Adam Yayınları, *Şiirler* 5, 133-4) :

Mütareke - İstanbul.

Burhan'ın 25 altını vardır

ve Rumların elindedir

Anadolu'nun cıgara kâatları.

Yaşasın Millîciler :

Büyük Millet Meclisi'ne istida verdi Burhan.

Cıgara kâatları ay yıldızlıdır artık.

Sermaye yine Rumlardan,

Burhan ortak.

İlk partinin sevkıyatı :

1337...

Burada Nâzım bir tarihlendirme hatâsı yapmış : Hicrî 1337, ancak M. 1919 Eylül sonuna kadar gelir; oysa BMM devreye girdiğine göre, yıl 1920 olmalı. Akademik tarihçilerin henüz hiç böyle şeyler düşünmediği 19. yüzyıl ortalarında Marx, Roma imparatorluğu'nun gizli ve asıl gerçek tarihinin, toprak mülkiyetinin tarihi olduğunu söylemişti –küçük çiftçiliğin çöküşü ve vardiya köleliğine dayalı büyük malikânelerin (*villae* veya *latifundia*) yükselişini kastederek.

Onun gibi, işte bu da kutsal 1920 yılının gizli tarihi ! Sırf bu pasaj başlı başına bir uyarıdır; "emperyalist sermaye" ve "işbirlikçi/komprador sermaye" ile "millî sermaye"nin birbirine hiç karışmaksızın ayrı ayrı şişelerde durduğu naifliğini yeniden düşünmeyi gerektirir. Geçelim. Burhan Özedar için, arkası gelir elbet :

İlk partinin sevkıyatı :

1337.

İlk apartıman :

1340.

Sivaslı Ahmet Paşa Camii'ni tamir :

1341.

(Bu Sivaslı paşa bilmem hangi padişahın devrinde

bilmem hangi palangayı almıştı Nemselilerden.)

1342'de Burhan

on yataklı hastane pavyonu yaptırdı.
Aynı yıl ikinci apartıman.
Demiryolu inşaatı :
925'ten 34'e 800 kilometre.

Bir adım, bir satır ötesi, bizi "millî tarih"e geçiş noktasına getirir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Taşra, asrîlik ve değerler kavgası

Halil Berktaş 08.08.2009

Nâzım, Burhan Özedar'ın tarih, daha spesifik olarak Osmanlı tarihi tutkusuna, daha onun palazlanışını, servet ve sermaye birikimini, sınıf atlayışını anlatırken, erken bir aşamadan itibaren değinmeye başlar. 1920'de ilk parti "millî" sigara kâğıtlarını Anadolu'ya yollamasından topu topu dört yıl sonra Sivaslı Ahmet Paşa Camii'ni tamir ettirmesi, 1341 = 1923'e, yani hemen tam Cumhuriyete denk gelir. Bundan sonrası hep Milâdî takvim üzerinden aktarılır :

35'te film çevirmek fikri
Sivaslı Ahmet Paşaya dair.
36'da demir soba fabrikası.
Aynı yılın içinde
ilk forması neşredildi Sivaslı Ahmet Paşa tarihinin.
37'de maden arattı Erzurum dağlarında.
Şimendifer vagonu atölyesi –1938.
39'da oğlu Berlin'den dönüyor
inşaat mühendisi olarak.
Ertesi yıl kadınlar Sivas'a gönderildi :
Sivas uzak
ve emin yerdir.

Benim için bu dizeler de soru ve çağrışımlarla dolu. Burhan Özedar acaba (a) bir bütün olarak Osmanlı burjuvazisinin; (b) özel olarak Türk-Müslüman burjuvazinin kaçınıcı nesline mensup ? İkisi tabii ki aynı şey değil. Peki ama, bir kere "millî"leştirildikten veya büyük ölçüde "millî"leştirildikten sonra bu ikinci burjuvazi, zaman içinde (diyakronik olarak da) hep aynı şey mi ? Cumhuriyet döneminin iktisadî politika ve "kalkınma" aşamalarını biliyoruz da, "burjuvazi" dediğimiz genel ve soyut kategorinin bunların her birine karşılık gelen somutlukları, iniş çıkışları, eğilip bükülmeleri, yeniden şekillenmeleri, *re-formation*'ları üzerinde düşünüyor muyuz ? Örneğin Hobsbawm –Türk olsaydı, Türkçe bilseydi, Türkiye kaynaklarını çalışsaydı, bu ülkenin realitesiyle haşır neşir olsaydı- *Sermaye Çağı*'nın Türkiye'ye özgü bir versiyonunu yazdığında, "burjuvazi"nin tarihini de kendi içinde katman katman, bir ağacın kesiti gibi içiçe "yaş halkaları"yla (*age rings*) vermeye çalışmaz mıydı ?

Bu, şunun için de çok önemli : bugün yeni ve değişik bir taşra burjuvazisinin yükselişine tanık oluyoruz. Gerçi ortada hiçbir ciddî, titiz, kapsamlı, ayrıntılı; kantitatif yöntemlere, istatistik ve anketlere dayalı bir çalışma yok. *Old money*'si ve *new money*'si, aile şirketleri, holdingleri, özelleştirmeleri, İstanbulu ve Anadolu, görece ağırlığı azalmış da olsa devlet sektörü ve ordusu/OYAK'ıyla, 1970'ler veya 1980'lerden bugüne gelen güvenilir bir sosyo-ekonomik tarihten, bir "sermaye ve burjuvazi tarihi"nden yoksunuz. Ama izlenimci bir şekilde de olsa, "Anadolu kaplanları" deniyor; hattâ bir çeşit "İslâmî Kalvenizm"den söz ediliyor –kendi kültürel tercihleri; görece geleneksel, görece muhafazakâr değerler dünyasıyla çıka gelen. Sırf bu bile bizi, modernite ile çapraşık, çelişkili ilişkilerinin çok daha erken bir aşamasındaki Burhan Özedar ve kuşağının 60-70 yıl önceki değerler dünyası üzerinde daha fazla düşünmeye çağırıyor.

Nâzım belki en çok bu çelişkili modernite geçişselliklerini, 19. yüzyıldan beri süren *alla turca* - *alla franca* çatışmasının 20. yüzyılın ilk yarısındaki tezahürlerini gözleme ve betimlemenin ustasıdır :

Burhan içki içmez.

Harama uçkur çözmedi bir kerre bile.

Kendi giderse de ev halkı baloya gitmezler.

Kızı Amerikan Koleji'nde okumuştur.

Bereden başka şapka giymez fakat.

Burhan Özedar

Amerikan dolarıyla milyonerdir.

Ve bu yıl

yeniden yazılan vasiyetnamede

servetinin yarısı evlad ü ayaline kalacak

yarısı emrû hayre.

Eski vasiyetnamede halbuki

(1931'de yazılan)

servetinin dörtte üçüydü emrû hayre kalan.

Yer yer, sanırsınız ki AKP'nin toplumsal tabanına, başbakanın çocuklarına, ya da bugün kamusal alandaki değerler karmaşasına ilişkin bir röportajdır okuduğunuz. Bütün bir kapitalistleşme süreci ve yol açtığı ahlâkî değişimdir, öylesine canlı resmedilen. Bir yanda, Osmanlı toplumuna özgü bölüşümcülük (*redistributionism*) değerleri : vakıflar ve sair hayır işleri aracılığıyla, toplumdaki aldığını hiç olmazsa kısmen topluma geri vermek. Diğer yanda, giderek güçlenen özel mülkiyet : servet ve sermayeyi aile içinde tutmak, korumak, devamlılığını sağlamak. Birini zayıflaması, diğerinin yükselmesi. Ve Burhan Özedar'ın, başmühendisiyle konuşurken vicdanı ile artı-değer hırsı arasında bocalaması :

Büyük parayı alınının teriyle kazanamazsın.

Başkalarını bilmem,

benimkinin temelinde alın terim yok.

İlk zamanlar bu daha ayan beyan malumdu bana.

Sonra unutmaya başladım yavaş yavaş,

yahut unutmak istedik.

(...)

Ha, dün bana iki usta tesviyeci geldi,

size gönderdim.

Sıkı bir imtihan edip alın.

Ha, sonra atölyede iş saatlarını

beşer dakika, beşer dakika uzatın biraz.

Peki, nedir bu yeni, asrî Cumhuriyet zengininin var gücüyle Sivaslılığına ve bir Osmanlı paşasına sarılmasının nedeni ? Sırf eski, yerel kültürün matrisinden fışkıran bir alışkanlık mıdır ? Modernitenin "kalıcı gözüken her şeyi eritip buharlaştırması"na (Marx-Engels) karşı, geleneğe, bir değişmezlik hissine yapışma arzusu mudur ? Ayşe Buğra'nın kulakları çınlasın –kişisel çıkarını bir çeşit kamusallıkla maskeleyme ihtiyacı mıdır ?

Daha önemlisi, bu Osmanlıcılığı gidip askerî-bürokratik seçkinlere dayatma gücü ve inancını nereden bulmaktadır ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yağ satarım, bal satarım; ihale alır, tarih satarım

Halil Berktaş 13.08.2009

(Not 1 : Tam, Murat Belge ile "etik yokluğu"nu tartışmayı ertelemişken, bu sefer de Baskın Oran ile hatlar karıştı sanırım. Bugünün değerler kavgasına "Hoşgeldiim Mösyö Jourdain !" başlığıyla neşter vurmuş Baskın [*Radikal İki*, 9 Ağustos '09]. Taşra burjuvazisinin yeni bir dalgasının kendi kültürüyle birlikte yükselmesinin doğurduğu hırs ve görgüsüzlüklere, muhafazakârlık-modernite keşmekeşine değinmiş. Ben de Sivas'tan çıkıp dolar milyoneri olan Burhan Özedar aracılığıyla, Cumhuriyet döneminin ilk kuşak Türk-Müslüman burjuvazisine bakıp, tekrarlanarak tırmanan bir sürecin tamamını görmeye ve bunlar geçmişte de yaşandı demeye çalışıyordum.)

Kendisi baloya giden ama ailesini götürmeyen, içki içmeyen ama kızını Amerikan Koleji'nde okutan bu Millî Mücadele ve Cumhuriyet zenginine, dizinin –deyim yerindeyse- "ikinci kare"sinde, saat 19'da kalkan Anadolu Sürat Katarının yemekli vagonunda rastlarız. Birinci masada "büyüklerden insan," yanında "üç demir iki yıldız" (yani bir general), karşılarında mebus-doktor Tahsin ile Burhan oturmaktadır. Bir projesi vardır Burhan'ın devlete satmaya çalıştığı : "Köylüye bir örnek elbise giydirilmeli / ucuz / sağlam." Bu uğurda kendini fedakârca (!) ortaya atar : "Kafaları bu işe yatmazsa müşavir beylerle müdür beylerinizin / (...) ihale edin bana, / bunu da üzerime alırım ben. / Fakat sıkı bir kanun isterim. / Bizim çıplaklar dangalaktır / zorla giydirilmeli."

Tahsin itiraz eder : "Ama köylüye hep bir örnek / zorla elbise giydirmek / bu olmaz." Özedar dümdüz sorar : "– Neden ? / Şapkeyi zorla giymedik mi ?" Tahsin yanıtlar : "– Orda zorlamak inkılâptı, / burada zorlamak irticadır." Öyle midir, yani ikisi birbirinden bu denli farklı mıdır acaba ? Daha net olarak, tek tip elbiseyi zorla dayatmak irtica ise, şapkeyi zorla dayatmanın inkılâp olması hangi objektif ölçüte dayandırılabilir –iktidarın ve yaptırımın nereye kadar *gidebileceğinden*, ya da gitmek *istediğinden* başka ? Nitekim, Nâzım bilmiyor ama biz çok sonrasından biliyoruz, Çin'de Mao, Kuzey Kore'de baba Kim İl-sung ve oğlu Kim İl-jong o adımı da atmadılar mı ? Bir noktada mesele, yetişmecilik veya ulusal kalkınmacılığın Kemalist varyantının, Komünist varyantına kıyasla –ve olumlu anlamda- daha "yumuşak", daha esnek, daha geçirgen, sert bir teorik çekirdekten görece

yoksun olmasına gelip dayanmıyor mu ?

Sıkı bir devletçi-inkılâpçı olarak Tahsin tabii hiç girmez bu konulara. Onun yerine, aldıkları onca desteğe karşın "devletçiliğimize" güvensizlik gösteren "iş adamlarımız"a sitemi yeğler. Burhan Özedar altta kalmaz; biz de devlete destek oluyoruz diye karşılık verir. "Büyüklerden insan"ın araya girip "mesele kalmadı demek" sözleriyle münakaşayı tatlıya bağlaması, Bismarck-vârî bir konsensüsün; bürokrasi ile burjuvazi arasındaki simbiyotik ilişkinin tescili gibidir. Tahsin mahzunlaşır; kendisi ölmüş ve sofrası dağılmış bulunan "bir başka insan"ı hatırlar : "Muzaffer bir insandı ölen : / nefsinden başka hiç kimseye güvenmeyen / muzaffer ve muazzam bir kumarbaz. / Alaycıydı, kavgacıydı, kurnaz ve hükmediciydi." İdealizasyondan uzak, teorik-sınıfsal açıklamaları aşır Bonapartizmi kişisel düzlemde irdeleyen, benzersiz bir Tek Adam tasvir ve tahlilidir. (1953'e kadar Stalin'i göklere çıkarıp daha sonra *İvan İvanoviç Yaşadı mı ?* piyesini yazan Nâzım, Tahsin'in Atatürk'ten "Ben gelmiş olduğum yere onun eliyle gelmiş olmama rağmen / (o kadar ağır pençeliydi ki) / kaç kere ölmesini istedim" diye söz edişini hatırlamış; kişiye tapma kültlerini karşılaştırmalı olarak düşünmüş; bu açıdan Tahsin ile kendisi arasındaki benzerliği fark etmiş midir dersiniz ?)

Derken yepyeni bir konu açar Burhan; generale kendi yazdırtığı Sivaslı Ahmet Paşa tarihini okuyup okumadığını sorar. "Üç demir iki yıldız" boş bulunur; önce Osmanlılardan söz edildiğini anlamayıp biraz gülünç duruma düşer; ardından "Harp tarihimizde adı geçmez böyle bir komutanın" diye kestirip atmaya dener. Burhan Özedar ise doğrulup, hem mebus-doktora hem generale kükrer adetâ :

"-Hangi Yavuz devri, Tahsin Bey ?

Kanunî Sultan Süleyman'ın en yiğit askerlerinden.

Devşirme değil, cetbecet Türk,

özüm gibi halis Sivaslı,

aslan gibi kumandan."

(...)

"-Bugün çocuklara okutulan tarihler gibiymiş

yeni harp tarihlerimiz de, paşam.

Fatihleri, Selimleri, Süleymanları bile inkâr edeceğiz.

Çocukların haberi yok koskoca Osmanlı İmparatorluğu'ndan.

Padişah dendi mi umacı sanıyorlar.

Bana öyle geliyor ki yıkacağımız kadar yıktık,

burda durmalıyız,

yeter artık.

Demokratlıkta İngilizden ileri gitmeye lüzum yok,

anane kuvvetine bakın heriflerde.

Biz mevlut okumayı unuttuk.

İnkılapsa yaptık, kâfi.

Biraz da maziye sarılıp kökleşelim.

Çocuklarımızın rüyasına

şahane heybetiyle girmeli Yavuz Sultan Selim."

Heyecanlandı üç demir iki yıldız :

"-Bu fikirlerinize iştirak ederim,

haklısınız...."

Konuştı büyüklerden insan :

“–Mesele kalmadı demek...”

Tahsin düşündü :

“–Başka bir devre giriyoruz,
yorulduk....”

İşte budur Nâzım'ın dehası : hiçbir ânî karşı-devrim teorisine kapılmadan “yorgun devrim”in *Thermidor*'unu görebilmesidir. Tarihçi olmadığı ve meselâ Ömer Lütfi Barkan'ı okumadığı halde, başka göstergelerden hareketle bütün bir ideolojik restorasyon ortamını algılayıp yansıtabilmesidir. Jakoben Kemalizmin Osmanlı karşıtı nihilizminden bu sefer bir başka uca, Osmanlı yüceltmeciliğine kayışta askerî-bürokratik elit ile yeni “millî burjuvazi”yi buluşturabilmesidir.

Gerisini, Burhan Özedar tipi “millî tarih” üzerinden derin devlete intisap etmiş Ergenekon fabrikatörleri düşünmelidir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Duygusal zekâ belirtileri

Halil Berktaş 15.08.2009

İşler gene karıştı. Nâzım'ın gözüyle ideolojik *Thermidor* momentinin ardından, Halil İnalçık'ın Yalova bildirisini yazacaktım –daha doğrusu, asıl tepki ve yankılarını. Bir tarihçi, üstelik de en büyük ve en ünlü bir tarihçi, kendi araştırması ve bilimsel vicdanından hareketle yerleşmiş kalıp-yargılara dokunduğu, bir anlamda ezber bozduğu anda nelere maruz bırakıldığını irdelleyecek; medyada pek moda olan, güya demokrasi adına pompalanan “okur görüşleri”nin sözel şiddeti üzerinde duracak; artık alışmış olmanız gereken karamsarlığımıla “bu kafayla bu ülkede demokrasi... nereye kadar ?” türü sorular soracaktım.

Oradan cehaletin bir başka vahşetine : *Vakit* gazetesinin klasik müziğe yeni saldırısına geçecektim. İdil Biret konserindeki kaba kuvvet gösterisinin sonradan, el çabukluğu marifet sırf şarap karşıtlığına indirgenmesi de içimi bulandırmıştı, Alperenleri “millî virtüözümüz”le “barıştıрма” girişimi de (*Okuma Notları*, 18 Temmuz '09). Herhalde beni doğrulamak için (!) Hasan Karakaya öyle bir yazı yazdı ki 8 Ağustos'ta... Beethoven'ı, Brahms'ı, Çaykovski'yi toptan “kilise müziği” ilân etti. Bu topraklarda kimbilir kaç bininci defa, Hristiyan düşmanlığı üzerinden Batı düşmanlığını körükledi. Haçlı fanatizminin simetrisi olan Cihad fanatizmini sergiledi. Ulusal Gençlik Senfoni Orkestrası'nın 18 Ağustos Topkapı konserini hedef gösterdi. Neymiş, bu konser “ipi germe” girişimiymiş. Demagojiye bakar mısınız ! *Vakit* yazarları değil de Cem Mansur ve UGSO “geriyor”muş ortamı ! Bak, sakın benim sevmediğim, istemediğim müziği çalma, aksi takdirde bir “gerilir”im görürsün. Hani, pogrom yapan, ırza geçen, adam döven-öldüren ve ardından “tahrik olduk” diyenler var ya. Şimdi aynı senaryo baştan yazılmak isteniyor.

Bunların hepsi bağlantılıydı kafamda –ve gene öyle. Görüyorsunuz, şu Murat Bardakçı - Erhan Afyoncu

defterini neden kapatamadığımı. Çünkü araya habire, o çok beğendikleri, yaşatmaya çalıştıkları “millî tarih”in yeni boyut ve tezahürleri giriyor. Bu, benim kuşağımın argo deyimiyle bitmez tükenmez bir “maden”i. Her olayda, içeriğiyle, (kendileri gibi) üretici ve tüketicileriyle “millî tarih”in köhneliği, pörsümüslüğü, sefaleti bir yerinden sırtıyor. Türkiye’nin (başka şeylerin yanı sıra) bu “millî tarih”ten (de) kurtulmadan ruhen ve zihnen özgürleşemiyeceği tekrar tekrar gözleniyor.

Kürt sorununda yaşadığımız şu demokratik açılım günleri dahi, “millî tarih”e göndermelerle dolu. Daha önce de anlatmış olabilirim; Helsinki Yurttaşlar Derneği bir “Kürt-Türk Aydınları Diyalogu” düzenlemişti 1990’ların başlarında (ya ’92 ya ’93 olmalı). Orada Şerafettin Elçi uzunca bir tebliğ vermişti, (mealen) “Kürtlerin tarihin derinliklerinde hep mevcut, çok eski, adetâ ezelden beri mevcut bir *millet* [vurgu benim –HB] olduğuna; ayrıca hep devletler kurmuş olduklarına; tarihte Kürtlerin kurduğu çok sayıda devlet olduğuna” dair. Daha ilk cümlesinden itibaren içimde, Türk Tarih Tezi’nin bir Kürt Tarih Tezine dönüşmüş *playback*’ini dinlediğim hissi uyanmıştı. Kendimi tutamayıp söylemişim de, bir kısım Kürtlerle kötü olmak pahasına. “Ne acı. Türk milliyetçiliği sizi çok karmaşık biçimlerde bozuyor, zehirliyor. Hâkim Türk milliyetçiliğiyle boğuşa boğuşa, kendi kendinizi onun suretinde tasarımıyorsunuz da farkında değilsiniz. Böylece ‘ezen’in aynadaki aksi olan bir ‘ezilen’ şekilleniyor.”

(Buna benzer bir şeyler demiştim sanırım. Belki Murat Belge hatırlar, ya da Ümit Fırat veya Osman Kavala. Ahmet Altan’ın özü itibarıyla aynı doğrultudaki, Türk-Kürt ilişkisini tersyüz etmekten gelip iğneyi daha çok Türk milliyetçiliğine batıran “Atakürt” esprisinden (*Milliyet*, 17 Nisan 1995) iki üç yıl önceydi. Sahi, *andıç*’lardan ötürü az buçuk özür dileyenler gibi, o dönemde Ahmet’i süründürmeye kalkanlardan da böyle birileri çıkacak mı acaba ?)

Şimdi, Başbakan Erdoğan’ın 11 Ağustos konuşması bütün bunları tekrar çağırıştırıyor. Empati, empatinin de ardında “duygusal zekâ” (*emotional intelligence*) hayatın her alanında ve hele siyasette çok önemli bir faktör. Oldum bittim, Türk politikacılarının kurnazlık anlamında zekî ama tümüyle duygusal zekâ yoksunu –ve dolayısıyla gerçek anlamıyla akıl (*wisdom, sagacity, sagesse*) fukarası- olduğunu düşünmüşümdür. Madalyonun diğer yüzünde, 2007-2008 ABD başkanlık kampanyasının kritik bir noktasında Obama ünlü “ırk” konuşmasını yaptığında, “işte bu” diye geçirmiştim aklımdan : “mesele ‘uzlaşma’ değil, mesele çok-terafli empati; siyahlara ‘birikmiş tarihsel öfkenizi anlıyorum’ ve aynı anda beyazlara ‘sizin de intikam korkunuzu anlıyorum’ diyebilme, dolayısıyla her tür ırkçılık ve misillemeciliği dışlayan bir adalet ve hakkaniyet anlayışında buluşma-buluşurma yeteneği.” Işın kılıcını hızlı çeken bir Jedi Şövalyesi değil, daha çok Yoda gibi. Aynı duygusal zekâ daha sonra da –yemin törenindeki nutkunda, İslâm dünyasına seslenişlerinde, İran ile diyalog arayışında- kendini defalarca belli etti.

Diyeceğim, daha şimdiden çok şey yazılıp çizildi Erdoğan’ın 11 Ağustos’ta söyledikleri hakkında, ama bu konuşmanın bizde ender rastlanan duygusal zekâ boyutu üzerinde pek durulmadı. Bence Baykal ve Bahçeli içten içe buna da kızıyordur –kendilerinde olmayan bir şeyi fark ettikleri için. Gerçi ne kadarı içsel, ne kadarı öğrenilmiş bir haslet, pek emin değilim. Gerek örnek ve model olmasıyla, gerekse dünya ve Ortadoğu siyasetini *neo-con* kutuplaşmacılığının cenderesinden kurtarmasının getirdiği serbestle(t)me, rahatla(t)ma etkisiyle Obama olmasaydı bu “yeni Erdoğan” da gelişebilir, ortaya çıkabilir miydi ? Erdoğan’ın konuşmalarını yazarlar, neredeyse Obama’nın *speech-writer*’ları kadar özgüven kazanabilir miydi örneğin ?

Ama asıl Mandela olmasaydı –asla Winnie Mandela değil, bütün olgunluğu ve vizyonu Nelson Mandela olmasaydı- Barack Obama olabilir miydi ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Siyaset açılır, demokrasi genişlerken

Halil Berktaş 20.08.2009

Never say never. Kürt açılımıyla birlikte, çok yakın zamana kadar kimsenin tasavvur edemeyeceği bir değişim sürecine girdik. Buna cepheden karşı çıkanları anlamak kolay. Asıl, bilmezlik veya umursamazlıktan gelen, ya da peşinen beğenmezlik havasına bürünen "solcu"lara şaşmamak mümkün değil.

Bırakalım, Deniz Baykal'ın "içeriği belli değil" saçmalıklarını. Bal gibi belli aslında. Daha nasıl belli olsun ? Mesele silâhların susmasının, belki bir af çıkmasının, PKK'nın dağdan inmesinin çok ötesinde. Siyasal hayatta yerlerini *nasıl* alacaklar ? Modern Türkiye tarihinin bazı ânlarında demokrasi hem gelişti, hem budandı, güdükleştirildi. Siyaset alanı hem açıldı, hem kapandı ve çitlendi, etrafına dikenli teller örüldü. 1908 Hürriyet'inin üzerine 1909'un "sopalı seçim"leri ve 1913'ün Bâbîâli Baskını geldi. 1920-23 arasındaki Meclis egemenliği ve Cumhuriyetin üzerine 1925-27'deki sertleşme, Takrir-i Sükûn, İstiklâl Mahkemeleri ve Tek Parti yönetiminin şekillenmesi geldi. 1946 seçimlerine giden yolda 1945 sonlarının Tan Matbaası Baskını; 1950 seçimlerinin ardından 1951-52 TKP tevkifatı geldi. 1960, 1971, 1980 askerî müdahaleleri oldu. 12 Eylül'ü, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl*'da anlatmaya çalıştıklarım izledi.

Bir zamanlar, Endonezya Komünist Partisi'nin de arka çıktığı Sukarno'nun "güdümlü demokrasi" modeli vardı, kimilerinin Üçüncü Dünyacılık, Bloksuzluk (ve darbecilik) adına alkışladığı. Gerçi Türkiye'de resmî ideoloji, açıkça ve o denli fütursuzca benimsemedi bu formülü. Gene de, olabildiğince tehlikesizleştirilmiş, dezenfekte edilmiş, "sınırlı tercih" (*limited choice*) alternatiflerine indirgenmiş bir çoğulcu parlamenter rejim –tırnak içine almadan, çünkü onun dahi kıymetini bilerek ve en küçük demokratik olanağı reddetmeden söylüyorum- böyle kuruldu, onarıldı, şekillendi. Yamalı bohçaya benzedi.

Gelinen noktada, işte bu gibi "kalın" ve "ince ayar"lardan geçmiş, fiilî bir vesayete bağlanmış mevcut rejim, barışçı çözüm diye diye Beyaz Türklüğün diğer "öteki"leri gibi Kürtleri de kısıtlı gündemler çerçevesinde, alışılmış, harcıâlem konularda, suya sabuna dokunmayan yavanlıkları tekrarlamaya mı hapsedecek ?

Hayır. Aşikâr ki Kürt sorununa kalıcı çözüm bulunacaksa, Kürtlerin *Kürt olarak, Kürt kimliğiyle siyaset* yapmasını kabullenmek kaçınılmaz. Bu, "asimile olmuş" politikacıların üst mevkilere gelmesinden, bakan veya parti başkanı olmasından çok farklı bir şey. DTP veya benzerlerinin; daha genel olarak, PKK'nın etrafındaki koruyucu ittifaklar hâlesi, ya da Kürt radikalizminin geniş yelpazesi içinden çıkmış-çıkacak akım veya grupların, şimdi ve gelecekte, *etnik ve kültürel kimlik siyaseti* yapabilmeleri demek.

Oysa Türk ulus-devleti, resmî anayasalar kadar vatandaşlarının gıyabında MGK'da benimsenen gizli anayasalarla da belirlenen "kırmızı çizgi"leriyle, buna izin vermeyecek şekilde tanımlanmıştı. Dolayısıyla şimdi, siyaset alanının –2002'den bu yana Müslümanları kapsayarak genişlemesinin yarattığı deprem henüz durulmamışken- ikinci defa, Kürtlerin (ve başkalarının) kimlik siyasetlerini de içine alacak şekilde tekrar

genişlemesi gündemde. Daha net olarak, hazır mevcut, eski haliyle devam eden bir demokrasiye yeni iltihaklar (nitel olarak değişmeyen bir çerçeveye salt nicel eklemeler) değil, başlı başına bu katılım sürecinde ve sayesinde *demokrasinin gelişme ve genişlemesi* gündemde.

(Not 1 : Bu satırları yazarken öyle şeyler geldi ki aklıma, acı acı gülümsedim ister istemez. Başka hatırlayanlar da vardır elbet : “demokrasinin sınırlarının genişletilmesi” gibi öneriler, politikalar, deyim ve kavramlar çok horlanırdı geçmişte. Reformcu bulunur, revizyonizmle suçlanırdı.)

(Not 2 : İyi ki, diyorum, bu anlamda “reformcu ve revizyonist” olmuşum ! Gerçek hayatın yargısı acımasız. Sol akımların gelir-gider akıllılığı içinde, her kim –ne kadar ürkek, ne kadar temellendirilmemiş, yarım yamalak da olsa- “demokrasinin sınırlarının genişlemesi”ni savunduysa, bugünden geçmişe bakıldığında haklı çıktığı gözleniyor. Buna karşılık, her durumda zeytinyağı gibi su yüzüne çıkmak için teorik lâfazanlığa başvuran “tarihsel şef”lerin bir kısmı, “Kemalist devrimin savunulması ve tamamlanması” köprüsünden doğrudan Ergenekonculuğa geçti. Bir kısmı ise “tek yol devrim”den gide gide... hiçbir yere gidemiyor. Genel ve soyut bir anti-kapitalizmin varabileceği son nokta : “al birini vur diğerine.” Bu kafayla *siyaset yapmak* olanaksız. Tam da, siyaset alanı Türkiye tarihinde hiç olmadığı ölçüde açılır; evet, demokrasinin sınırları elle tutulur biçimde genişlerken.)

Ama nedir, şu anda demokratik çerçevede barışçı kimlik siyasetinin ve dolayısıyla demokrasinin önünün açılıyor olmasının en belirgin göstergesi ? *Kültürel dönüşümdür*; yüz yıldır Türk milliyetçiliğiyle yoğrulmuş bir siyasal kültürün sarsılması, çatırdaması, dağılmaya başlamasıdır. Kürt sorununa demokratik çözüm açılımı daha ilk adımda politikadan kültür alanına sıçrayıp yayılıyor –çünkü Millî Mücadele sona erdiği andan itibaren Kürtlere reva görülen her şey “kültür”le desteklendi; daha doğrusu, yeni ulus-devletin her alanda kendi kültürünü yaratmasından (bkz Althusser, *Devletin İdeolojik Aygıtları*), bütün diğer muhalif veya dışlanmışlar gibi Kürtler de nasibini aldı. Halka halka hurafeler icat edildi, eşitsizliği kâh haklı göstermek, kâh maskelemek için. Biliyoruz bu torbada neler var. Matbuat ve müfredat yoluyla insanlar bunlara inandırıldı. Rum ve Ermeniler için olduğu gibi Kürtler için de, günlük hayatın her zerresine sinmiş bir düşmanlık, bir vülger ırkçılık yaratıldı.

Cumhurbaşkanı ve başbakanın, karşılıklı güven ve içtenlik ortamının güçlendirilmesi amacıyla yaptığı konuşmalar, işte bu sanal âlemi yıkıyor. Onun için, en güzelini Mithat Sancar yazdı (*Taraf*, 13.8.09) : “Yalanın iktidarı çözülürken”.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şeytanın dipnotları

Halil Berktaş 22.08.2009

Neler yoktu ki, Türk milliyetçiliğinin “ötekiler”le, özellikle de Kürtlerle ilgili çekmecelerinde !

Geri bir kavim, denirdi. Aslen Türkken, karda yürürken kart kurt sesleri çıkardıklarından Kürt diye anılır olmuşlardı. Sonrasında hep feodal şeyhler, ağalar tarafından yönetilmeleri, ne kadar ilkel ve cahil olduklarını

gösteriyordu. Tarihin hiçbir döneminde (Ermeniler gibi onların da) bağımsız devletleri olmamıştı. Özgün edebiyatları yoktu. Dilleri fakirdi... Bir konferans için gittiğim Budapeşte'deki tesadüfî bir akşam yemeğinde, ev sahibi konumundaki diplomatımızı dinlemiştim. Lehçelerinin çokluğundan hareketle, hangisinin yazı dili olacağını belirlemenin (tabii, BİZim belirlemeMİZin) neredeyse imkânsız olduğunu anlatıyor; buradan, kendi dillerinde eğitimin (tabii, BİZim tarafıMİZdan) kabul edilemeyeceğine sıçıyordu. Herhalde buydu, arabayı atın önüne koşmak ! Bütün ülke ve toplumlarda, modernite öncesindeki lehçe veya ağız çeşitliliğinin yazı dili aracılığıyla aşıldığını; Modern Türkçenin de, Modern İngilizcenin de, Modern Almancanın da ancak yazıya ve yazı diline bağlı olarak standartlaştığını hiç düşünmemiş gibi duruyordu.

Daha ne tuhaflıklar görmüştük, sadece son otuz kırk yılda. Özellikle 12 Eylül döneminde, bütün basın gene Orwell'in *İkilidüşün* ve *Yenikonuş*'unda hizaya girdiğinden, bir "Kuzey Irak'taki etnik unsur" tevatürüdür gidiyordu. Öyle ki, galiba ya (Salim Şengil'in *Dost* dergisinde "Kürdün Meyhanesi" köşesini yazan) Mehmed Kemal, ya da belki Can Yücel, dayanamayıp bir "Etnik Unsurun Meyhanesi" esprisi patlatmıştı.

Ama bunlar komiklikleri içinde görece masum şeylerdi kuşkusuz. Arkalarında çok daha meşum ve uğursuz bir karanlık uzanıyordu. Gizli dehlizlerde, kuytu köşelerde hâkim Türk milliyetçiliğinin bütün diğer millet ve milliyetlere yönelik korku ve nefreti barınmaktaydı. Kürtler, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ermeniler, yerine göre Araplar –hepsi düşmandı ve hep öyle kalacaklardı. Büyük Devletlerin komplolarına âlet olup da şu veya bu şekilde BİZi arkaMİZdan hançerlemeyen yoktu aralarında. Ve ihanetlerini her an tekrarlayabilirlerdi.

Onun için kâh varlıklarını, kâh taleplerini, kâh eşitliklerini, kâh herhangi bir haklılık paylarını asla kabul etmemek gerekirdi. Mümkün olsaydı da tümüyle silinebilselerdi tarihten. Bir öğretmen arkadaşım anlatmıştı : sınıfındaki Türk çocukları, bir Rum ve bir de Ermeni arkadaşlarına safiyetle "siz bu ülkede ne arıyorsunuz, ne zaman geldiniz, neden geldiniz ?" diye sormuşlar. Dezenformasyon başarısı olursa bu kadar olur. Fakat keşke bu yalan yüzde yüz, hiç istisnasız hâkim kılınabilseydi. Bunun için vardı, "Bizans'tan bir taş düşse yerine konmayacak" tamimleri. "Şark hizmeti"ne gidecek görevlilere tek başlarına sokuldukları özel odalarda okutulan özel kitaplar. Televizyon kanallarında (hâlâ da) gösterilen vahşet filmleri. Millî Güvenlik müfredatı ve ders kitapları. MEB'e nereden geldiği belli olmayan, daha doğrusu pekâlâ belli olan ama telâffuz edilemeyen esrarengiz modüller. "Tehcir" sözcüğünü dahi kullanmama talimatı. Bunun için vardı Yusuf Halaçoğlu, Ermeni Masası ve ASAM propagandacıları. Bunun için vardı, zaman zaman büyük şehirlerin seçilmiş mahallelerinde sivil savunma görevlisi emekli subayların verdiği korkunç konferanslar. Psikolojik harp uzmanlarıyla "yakın ilişki" içinde TTK'da görevlendirilip kariyerlerinde zıplattırılan hırs ve oportünizm küpü "özel tarihçi"ler.

Gerçi şimdi hepsi kadük olma tehlikesiyle yüz yüze. Ama buydu işte, Türkiye'nin resmî çehresinin dış dünyaya söylediklerinin altında saklanan, içeriye dönük söylem ve önlemler demeti. Bunların toplamıydı, insanları korkutan, basına baş eğdiren, yazarları, editörleri sindiren, namuslu eğitimcilerin elini kolunu bağlayan, bütün toplumu görünmez ama dokunulmaz kırmızı çizgilerle kuşatan. Kanunsuzluğa, Susurlukçulara, faili meçhullere cesaret veren. Bu yaz verdiğim bir dizi konferansta şöyle bir açıklama tarzını denemiştım : "Ermeni sorununa ilişkin Türk resmî söylemi ilk bakışta kısa ve basit görünür : 'Evet, gerçekten acı bazı şeyler oldu 1915'te, ama asla soykırım sayılamaz.' Ne ki, bu iki satırlık beyanın bir de 8 puntoluk, sık satırla 100 sayfa tutan dipnotları vardır. Ve şeytan ayrıntılarda, pardon dipnotlarda saklıdır."

İşte yukarıda sözünü ettiğim her şey, o alt-metnin (*subtext*) bir parçasıydı. Parçasıdır. Ve kökenleri 20. yüzyıl başlarında İttihat ve Terakki'nin üçlü Enver-Talât-Cemal cuntasının, Balkan Savaşları'ndaki yenilginin ardından, Türk-Müslüman olmayan herkesi "güvenilmez" sayıp, Anadolu çapında yürürlüğe koyduğu, 1913-14 Rum-Bulgar temizliğinden 1915 faciası ve sonrasına uzanan Türkleştirme politikalarında yatar. Yeri gelmişken

söyleyeyim : 2005 sonbaharındaki “Osmanlı Ermenileri” konferansından sonra *Toplumsal Tarih*'e yazdığı bir makalede Zafer Toprak çok yanılmıştı. Bu konuda Taner Akçam ve Fuat Dünder haklıdır : uydurma, yakıştırma filân değil, son derece gerçektir İttihatçıların bu Türkleştirme politikaları. Toplumun ve hayatın her alanına yansımış; nitekim daha o yılların edebiyatında çok derin izler bırakmış; Cumhuriyet döneminde de hep sürmüş; Mübadeleye, oradan Trakya olaylarına, oradan Varlık Vergisine, oradan 6-7 Eylül 1955 *pogrom*'una uzanmıştır.

Geçtiğimiz yıl içinde başbakanın varlığını kabul ettiği “faşizan uygulamalar” çok daha dürüstçe ifadesidir, tarihsel gerçekliğin. Geri dönüp baktığımızda görülüyor ki, herhalde Kürt açılımının başlangıcı, adetâ ilk ideo-politik işareti veya hazırlığıymış o önemli demeç. Ve şimdi, gene başbakan ve cumhurbaşkanının Kürt kültür varlığı ve mirasını kabule yönelik konuşmalarıyla, sözünü ettiğim gizli-açık bütün dipnotlar, bütün üst-metin ve alt-metinler orasından burasından delinmeye, yaptırıclıklarını yitirmeye, sorgulanmaya başlıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

“Arındırma”nın kısa tarihi

Halil Berktaş 27.08.2009

Kapitalizme ve moderniteye geçişte geciken pek çok ülkede, ulus-devletin kuruluşu etnik savaşlarla elele yürümüştü. 20. yüzyıl sonlarında komünizmin çöküşü ve özellikle Yugoslavya'nın dağılmasına eşlik eden yeni milliyetçi boğazlaşmalar, eleştirel anlamda kullanılan “etnik temizlik” (*ethnic cleansing*) kavramını dünyaya tanıttı.

Daha doğrusu, yeniden tanıttı ve tanımladı. Çünkü unutmayalım : asıl milliyetçilik çağında, yani milliyetçi ideolojinin hiç sorgulanmadığı, gerçeği ve tarihî ilerlemeyi temsil ettiğinin tartışmasız kabullenildiği o naif 19. yüzyılda, bu gibi “temizlik”ler hiç de kötü değil, tersine iyi ve doğru kabul ediliyordu. Gerçi millet (güya) ezelden beri mevcuttu. Ne ki, tarihin derinliklerinden, ya da bazı dönemlerde yattığı “uyku”dan, çeşitli kir ve pisliklere bulaşmış olarak çıka geliyordu. Dolayısıyla yıkanıp paklanması, “tabiatımıza uygun olmayan” tortu ve posaları atması şarttı. “Millî ruh”umuzun esaretten kurtulması, en başta dilin, ardından kültürün, sanatın, edebiyatın “bünyemize yabancı” cüruftan “arındırılması”na (*purification*) bağlıydı. Milletin uyanması ve yükselmesi ile “saf”laşması, aynı madalyonun iki yüzüydü. Yerine göre bu, “bize ait” olan (= olması gereken) topraklardan “öteki”lerin fiziksel varlığının kazınmasını amaçlayan dehşet eylemlerine de uzanıyor; şimdiden embryonik haliyle mevcut ve/ya gelecekte kurulup genişleyecek bağımsız ve egemen devletin “güvenli” teritoryalitesi, terör, sürgün, tehcir, katliam, zorla göçürme yöntemleriyle tesis edilmek isteniyordu.

Türkiye bütün bunları İstibdattan Jön Türk Devrimi ve Kemalizme evrilen süreçlerde yaşadı. Gayrimüslimlere yönelik kuşku ve meselâ (Avrupa'daki *eugenics*, yani “ırk sağlığı” akımını andıran) selektif doğum kontrolü –ya da tersinde, özel olarak Türk-Müslüman nüfusu artırma- girişimleri, ilk Abdülhamit döneminde uçverdi (Kemal Karpat, Fikret Adanır).

İmparatorluğa bekçilik misyonu ile birlikte bu korkuları da devralan İttihatçılar, 1908-11 arasında görece daha yavaş, 1912-13 Balkan Harbi sırası ve sonrasında ise hızla milliyetçileşti. Osmanlıcılığı terk edip Türkçü, Turancı

kesildiler. Avrupa ile aralarındaki aşk ve nefret ilişkisi hemen sadece nefrete indirgendi (*medeniyet denilen kahpe; medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar*). Mağduriyetleri gaddarlıklarını besledi. Birikmiş öfke ve endişelerinden, kapsamlı bir Türkleştirme ideolojisi ve programı yarattılar.

Bu erken dönem Türk milliyetçiliğinin en vahşi, en yırtıcı yanlarını Kemalizm kısmen törpülemeye, restore ettiği *muasır medeniyet* özlemiyle dengelemeye çalıştı. Ama İttihatçılıktan bütünüyle kopmadı, kopamadı. İsteseydi bile nasıl kopabilirdi ki ? 1920'ler ve 30'larda Cumhuriyetin hemen bütün kadroları, Mustafa Kemal'in yaverleri, komutanları, vali ve kaymakamları (hâlâ) İttihatçı kökenliydi. Richard Overly aynı dönemde gerek Nazi, gerekse Sovyet Komünist partilerindeki bünye değişikliğini incelemiş (*The Dictators* [Penguin 2004] içinde, bkz "4. The Party State" bölümü). Her iki partide de, diyor, 20'lerin büyük siyasî kavgalarını veren sert çekirdek, 30'larda yeni üye dalgaları içinde eridi gitti. SBKP'de 1933 tasfiyesi 800,000, 1934 tasfiyeleri ise 340,000 kişinin üyeliğine son verdi. 1935'te başlayan "parti belgelerinin yenilenmesi" kampanyası bir 350,000 kişinin daha ihracına yol açtı. 1930'ların sonuna gelindiğinde, toplam üye sayısının yüzde 40'ı partiye 1937-39 arasında; 1.1 milyonu sadece 1939'da katılmış bulunuyordu. Dolayısıyla Leninizmin yerini Stalinizmin alması yeni bir tabana dayandırılmıştı.

Türkiye'de ise, CHP'de ve daha genel olarak devlet-hükümet teşkilâtında, böyle kesin tasfiye ve yenilenmeler yaşanmadı. Yeni rejimin 1925-27'de diğer muhalefet eksenleri gibi eski İttihatçı şeflerini de ezip yok etmesi, sınırlı bir "cezalandırma gösterisi"ydi (bu deyim için bkz Simon Schama). Atatürk'ün liderliğine sadakati pekiştirmeye yetti. 1930'ların "görelî evrenselciliği" (Yurtta Sulh - Cihanda Sulh, Cemiyet-i Akvam, Balkan Antantı, ANZAC kitabesi) etrafında, çok da zor olmayan bir politik çizgi beraberliği yarattı.

İdeolojide ise pek bir değişikliğe yol açmadı. İttihatçı milliyetçiliği sathın altında Cumhuriyete uzanabildi. 1908-18 döneminin "şeytanlaştırma"larını, şiddetini, kindarlığını, ırkçı boyutlarını... kültürleştirerek ve kurumlaştırarak günümüze taşıdı. Tabii 1940'lar ile 12 Mart ve 12 Eylül özellikle temayüz etti bu açıdan. Ama işin aslına bakarsanız, İttihatçı canavarlığının bulaşmadığı dönem ve iktidar, duygu ve düşüncelerini zehirlemediği kuşak kalmadı.

Öyle ki bugün bile, en azından mirasıyla, alışkanlıklarıyla, tabularıyla bir türlü bitmemiş, bitirilememiş –Deniz Baykal'ların, Devlet Bahçeli'lerin bitmemesini istediği- bir Türkleştirme kampanyasından söz etmemiz olanaklıdır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kimin Salâhaddini ?

Halil Berktaş 29.08.2009

"Faşizan uygulamalar oldu" demişti başbakan. Evet. Neyi içerdi bu Türkleştirme politikaları, mirası, kültürü ve tabularıyla yüz yıldır bitirilemeyen ? Başlıca dört boyutundan söz etmek istiyorum.

(1) *Doğrudan demografik Türkleştirme*. "Düşman öteki"lerin fizik varlığını ortadan kaldırma denemeleri. Önce

yerel ölçekte, düşük yoğunluklu "etnik savaş"lar. Milislerin, çetelerin karşılıklı köy baskınları. İki tarafın Topal Osman'larının estirdiği terör. Derken devletin duruma el koyup daha bütüncül "önlem"ler alması. Nesiller boyu değişen isimleriyle Teşkilât-ı Mahsusa'ların, TMT'lerin, Kontrgerillacıların, Özel Harekâtçıların devreye girmesi. Gizli açık emirlerle gerçekleştirilen büyük etnik temizlikler. 1913-14'in "kostümlü ama silâhsız prova"sında, 100,000'i aşkın Rum ve Bulgarın Trakya ve Kuzeybatı Ege'den sökülüp atılması. 1915'in "silâhlı gala"sında, tehcir + katliam = Osmanlı Ermenilerinin imhası. Lozan'da İnönü'nün ısrarıyla kararlaştırılan Mübadele – anlaşmalarla legalite kazandırılmış bir diğer etnik temizlik; bundan böyle gayrimüslimlerin "istenmediği"nin resmen ikrarı. Kalanların da üzerinden tedhişin eksik edilmemesi (6-7 Eylül). Kürt sorunu. Tenkiller, köy boşaltmalar, yeniden iskânlar. (27 Mayısçıların "55 ağa"yı batıya sürmesi, Yön ilericiliğince alkışlanmış olabilir mi ? Var mı hatırlayan ?)

(2) *Servet ve sermayelerinin Türkleştirilmesi*. 20. yüzyıl başlarındaki gayrimüslim "komprador" burjuvazinin "tehlikeli para"larının müsadere ve Türk-Müslüman "millî" sermayenin "ilk birikim"ine katılması.

(3) *Yer isimlerinin Türkleştirilmesi*. Aslında her türlü özel ismin demek lâzım, zira "mahalle baskısı" zaman içinde kendi adlarını da değiştirmeye zorluyor. Ama tabii en önemlisi yer adları, zira bunlar kimin nereye, ne zaman gelip yerleşmiş, uzun süre yaşamış, belki "ilk" veya "önceki" sahibi olmuş olduğunu yansıtıyor. Yani sadece etnik kimlik kanıtı değil, aynı zamanda bir tarihsel hak iddiası gibi –ya da öyle olmasından *korkuluyor*. Bu da sırf bize özgü değil. 1920'de Yunanistan'da bütün Türk ve Slav yer adlarının değiştirilmesi tartışılırken, Kamburoğlu (!) diye bir tarihçi, "Yunan toprağında Yunanlı olmayan hiçbir şeyin kalmamasını" savunmuş (aktaran Mark Mazower). Orada sırf Yunanca, burada sırf Türkçe yer adları... Ulus-devletler, binlerce yıllık tarihsel zenginliği işte böyle dümdüz ediyor.

(4) *Tarihin Türkleştirilmesi*. Güncellik yetmiyor; bugünden geçmişe doğru, "Türklük" alanını habire genişleten bir koni açılıyor. Bunun en aşırı şekli, 30'ların başında resmîleştirilen "Türk Tarih Tezi". Buna göre, neredeyse herkes Türk : Kızılderililer, Sümerler, Hititler (= Eti Türkleri), Etrüskler, Akalar, genel olarak Avrupalılar, daha spesifik olarak "üstün" Aryan ırkı. Bir yan önerme olarak, sadece belirli kavim ve uygarlıklar değil, tek tek ünlü bireyler de Türk ilân ediliyor o çılgın 30'larda. Örneğin "*Konfüçyüs* adında bilgili bir Türk" Çin'e yeni bir ahlâk ve düzen getirmiş; "sonraları *Buda* adını alan bir Türk" de Hindistan'da Brahma dinine karşı yeni bir din kurmuş (*Tarih IV. Sınıf*, 1938, s. 132-3). TTT'nin dışına çıkıp Türk milliyetçiliğinin daha klasik varyantlarına bakacak olursak, tabii bütün Orta-Batı Asya kabileleri, bozkır imparatorlukları ve hükümdarları da Türk : Mete ve Hsiungnu'lar, Attila ve Hunlar, Cengiz ve Moğollar, Timur ve Timurlular.

Buradan geliyoruz Salâhaddin-i Eyyubî'ye. Geliyoruz, çünkü o da bir "paylaşılamayan miras" Türk milliyetçiliği açısından. Nitekim genelkurmay bir Türk boyundan geldiğini iddia ediyormuş. 17 Haziran'da *Sabah* gazetesinden telefon açıp sordular : "Hocam böyle bir durum var, ne diyorsunuz ?"

Bir fasıl güldüm ve tepkimi üç noktada toplamaya çalıştım : (a) Silâhlı Kuvvetlerin işi mi bu ? Kendi uzmanlıklarına girmeyen ne varsa uğraşıyorlar. Politika, eğitim, kılık kıyafet... ve şimdi de antropoloji-etnoloji. Bir de, faraza Ermeni meselesini tarihçilere bırakmaktan söz ediliyor. Bu müdahaleci zihniyet yapısıyla mı ?

(b) Tam da Kürt sorununa barışçı çözüm aranırken geçmişe dönük Türkleştirme çabasının inatla sürdürülmesi, acaba neye hizmet ?

(c) Döneme ilişkin bütün bilimsel literatürde, Salâh al-Din'in (1138-93) Ermenistan'dan 1130'da Tikrit'e göç etmiş bir Kürt soyundan geldiği kaydedilir. Bırakalım, gulâmlardan oluşan hassa ordularında Türk-Kürt

ayırımının olup olmadığını, ya da Salâhaddin'in bir Kürt kimliği taşıyıp taşımadığını. Bu dar etnik soru illâ sorulacaksa, bütün veriler Zengi hanedanının hizmetine giren Ayyub'un oğlu ve Şirkûh'un yeğeninin Kürt olduğuna işaret ediyor.

Nitekim Erdoğan da bunu biliyor ki, 11 Ağustos konuşmasında Salâhaddin'i tarihteki önemli Kürt şahsiyetleri arasında saymış.

Mecliste olsam soracağım : Bilimsel ve siyasal tutarlılık adına, o genelkurmay yayınının geri çekilmesi düşünüyor mu ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hrant, Orhan, Simiç ve Coetzee

Halil Berktaş 03.09.2009

When, in disgrace with fortune and men's eyes, / I all alone beweep my outcast state...

Shakespeare'in 29. Sone'sinin ilk dizeleri. "Kaderin ve insanların gözünden düşmüş / Şu dışlanmış halime yapayalnız ağlarken." Böyle bir sabah. Her yer kapkaranlık. Biliyorum, yanlış, ama öyle geliyor işte. İçimdeki sıkıntı. Ülkenin hali. Elimdeki metinden taşan vahşet.

Coetzee'yi okuyor ve kendi memleketimi düşünüyorum. Hatırlatmaya gerek var mı kim olduğunu ? Biraz Hrant gibi, her koşulda muhalif. Güney Afrikalı. Ailesi beyaz Afrikaner. Daha küçük yaşta, siyahlara "bir çocuğun görmesi gerekenden çok daha fazla zulüm ve şiddet" uygulandığına tanık oldu. Amerika'da öğretim üyesi olduğu 1970'lerde, Vietnam Savaşına karşı çıktı. Protesto gösterilerine katıldı. (Bu köşede bazen sözünü ettiğim bir başka hümanisti, Sırp kökenli şair Charles Simiç'i hatırlatıyor.)

Tutuklandı. ABD'de sürekli oturma izni başvurusu bu yüzden reddedildi. Kendi ifadesiyle, "solun kıyısında" gezindi; "solun insanî kaygılarına sempati" duydu. Lâkin son tahlilde, "solun diline –ve aslında her türlü siyaset diline- yabancı" kaldı. (Ben bunu ancak şimdi, 60'larımda anlayabiliyorum.)

İlk vatanına geri döndü. Cape Town'da İngiliz edebiyatı hocası oldu. Habire yazdı : 12'si roman, 20'yi aşkın kitap. Sayısız ödül : James Tait Black, Geoffrey Faber, Sunday Express, Irish Times, Prix Femina Etranger, Commonwealth Writers' Prize, Jerusalem Prize ("Bireyin Toplumdaki Özgürlüğü" adına). İki de Booker. Ve nihayet 2003'te Nobel. İnanılmaz bir iç disiplin peydahladı. Et yemiyor; içki, sigara kullanmıyor; haftada yedi gün, her sabah en az bir saat masasında çalışıyordu.

Nadine Gordimer, André Brink ve Breyten Breytenbach ile birlikte John Michael Coetzee, beyaz ırkçılığa direnen, boyun eğmeyen dört beyaz aydın ve yazardan biri olarak dünya çapında ün kazandı. Ama gün geldi; beyaz azınlık Afrikaner iktidarı çöktüğü ve *apartheid* rejimi yıkıldığında, Mandela sonrasındaki ANC yönetimlerinin hatâlarını, yozlaşmalarını, bu sefer siyahların şiddetine ve ülke çapında yükselen suç dalgalarına

göz yummalarını da eleştirmekten geri durmadı. *Disgrace*'inde (1999; Türkçesi *Utanç*, 2003), "Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu"nu bile esirgemedi. Bu yüzden Thano Mbeki ile de çatıştı. Mbeki öfkesini "Güney Afrika'da ırza tecavüz vakalarından başka şeyler de var" sözleriyle dile getirdi. ANC ise *Disgrace*'i süregelen "ırkçı kalıpyargı"lara örnek gösterdi. Ama dört yıl sonra Nobel geldiğinde, aynı Mbeki yazarı "bütün Güney Afrika ulusu ve hattâ Afrika kıtası adına" kutladı. 2005'te ise Coetzee, "edebiyat alanına olağanüstü katkısı ve Güney Afrika'yı tüm dünyaya tanıtması" nedeniyle, hükümetin altın derecesinden Mapungubwe Nişanı'yla onurlandırıldı.

(Tarihte Boer veya Afrikaner'ler "taşralı küçük çiftçi bağınazlığı ve dar kafalılığı"na örnek gösterilir. Tabii beterin de beteri var. Osmanlı-Türk seçkinleri 19. yüzyıldan bu yana "yamyam olmadığımız"la övünür. Ama Orhan Pamuk'un Türkiye'yi ve Türkçeyi dünyaya tanıttığı gerçeği, Sezer'lerin, Büyükanıt'ların kafasına sığamadı.)

Bugün Coetzee Avustralya'nın Adelaide Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi. Yeni ülkesini çok seviyor. Öte yandan, 2000'lerde çıkartılan sert anti-terör yasalarını da "ahlâki barbarlık" diye niteliyor; *apartheid* rejiminin hukuk devletini askıya almasına benzeterek yerden yere vuruyor. *Diary of a Bad Year*'deki (2007; *Kötü Bir Yılın Güncesi*) esas kahraman, aynı suçlamayı George W. Bush'a ve *neo-con*'lara yöneltiyor. 2006'daki bir demecinde Coetzee, "olanca ekonomist kıvamıyla bugünün siyaset dilini, onbeş yıl öncesinden bile iğrenç" bulduğunu kaydediyor.

Bardakçı ve Afyoncu'lardan başlayıp Kürt açılımından geçerek buraya nasıl geldim ? "Millî tarih"e karşı komparatif tarih yoluyla. Rusya (Putin), Bulgaristan (Ataka), Çin (Uygurlar), Zimbabwe (Mugabe), Venezuela (Chavez), eski Yugoslavya (biraz Milošević, biraz Tudjman). Milliyetçilikler, baskı rejimleri, derin devletler, etnik temizlikler, koruyucu "ulusal yargı" sistemleri, "anti-emperyalizm" mazeretleri. Sonra yalan, sıgılık, sahtelik; herkesi kuşatan, içselleştirilmiş bir ikiyüzlülük. Cinayetler ve inanmazlık. Hattâ sistemli inkâr ideolojileri.

Hayli yaygın, ortak bir model. Etraflarını saran onca pisliğe, ahlâksızlığa rağmen dik durmayı başaran doğru ve dürüst, düzgün insanlar dahil. Şu, bir türlü bırakamadığım "1972-1975 Günlükleri"ni yazan Coetzee gibi.

Türkiye'ye bakınca hepsini, birlikte ve tek tek her birine bakınca Türkiye'yi görüyorum.

(Not 1 : Bu yazı, *Kötü Bir Yılın Güncesi*'nin Türkçeye çevrildiği haberi *Taraf*'ta [30.8.09, s. 16] çıkmadan yazılmıştır.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Beyaz Afrikaner ve Beyaz Türk uygarlıkları

Halil Bertay 05.09.2009

Coetzee'nin yeni kitabı *Summertime* (Yaz Vakti ?) bu sonbaharda, Ekim'de çıkacakmış. *The New York Review of Books* (cilt LVI, sayı 13) şimdiden kısa bir bölümünü yayınlamış. "1972-1975 Günlükleri" başlığını taşıyor.

Bunu okumaya dalmıştım, geçen haftanın sonuna doğru. Coetzee'nin çeşitli özelliklerini yansıtıyor. Hemen *Kötü Bir Yılın Güncesi*'ni çağrıştıran metin, çok çeşitli açılardan siyasal gerçeklik, otobiyografi ve kurmaca (fiction) arasında gidip geliyor. *Doubling the Point*'teki denemeleri ve röportaj metinlerinde olduğu gibi, üçüncü tekil şahıs üzerinden anlattığı özne ("o" veya "adam" –he) hem kendisi hem değil. Örneğin 50'lerde St Joseph's kolejinde ve sonra üniversitede süper öğrencilik yapmış. 70'lerin başında ise işsiz. ABD'de öğretim üyesiyken dönmüş ve Güney Afrika'da bir akademik pozisyon arıyor.

Bunlar Coetzee'nin bilinen hayatına uygun. Ama bazı küçük zaman kaydırmaları da var. Dolayısıyla insan, araları veya etrafına başka hangi unsurların yerleştirilip yerleştirilmediğine asla tam emin olamıyor. Buradan bir diğer karmaşıklık kertesine yükseliyoruz. Coetzee veya *alter ego*'su, yarı-ötekisi, her neyse; metindeki o yazarın 72-75 arasında tuttuğu çalışma defterlerinde de çeşitli düzlemler örtüşüyor. Günlük hayat *pastiche*'lerinde, rejimin realitesi ile ev ve aile yaşantısı birbirine karışıyor. Her birinin altına yazar-özne, ileride bu fikirleri nasıl işleyip genişleteceğine ilişkin ek notlar düşüyor. Böylece otobiyografi ile roman, hattâ edebiyat ile politik teori ve eleştiri arasındaki sınırları zorlayan bir anlatım vücut buluyor.

Bu 1970'ler *blog*'unun her satırı ve her zerresinden, *apartheid*'in ve ırkçı polis devletinin dehşeti ile toplumun ve basının ikiye bölünmüşlüğü fişkırlıyor.

16 Nisan 1973'te yazar-özne, *Sunday Times* gazetesinin, güvenlik kuvvetlerinin mezalimine ilişkin haberleri nasıl "taşra kasabalarında öğretmenlerle okullu kızlar arasında geçen ateşli aşk maceraları" ile "bikini ha var ha yok yıldız adaylarının fotoğrafları" arasına sıkıştırdığını kaydediyor.

(Bunu seviyeli ve seciyeli Türk basınının hangi seçkin temsilcileri niyetine okursunuz ?)

Daha önce 22 Ağustos 1972'de, gene *Sunday Times*'dan aktarmış : Botswana'nın sınıra yakın Francistown kentinde geceyarısı. Beyaz bir araba bir evin önünde duruyor. Kar maskeli, görünen yerlerini siyaha boyamış, Afrikaans konuşan adamlar iniyor. Kapıyı kırıp ateş açıyor. Sonra da evi kundaklayıp kaçıyor. Komşular enkazdan iki erkek, üç kadın, iki çocuk, toplam yedi yanmış ceset çıkartıyor.

Komşu ülkelerde üslenen "terörist"lere (ya da sadece *apartheid*'dan kaçan siyasîlere) karşı düzenlenmiş tipik bir sınırötesi özel harp operasyonu. Ama bir dışışleri sözcüsü olayın "doğrulanmadığı"ndan dem vuruyor. Anonim bir askerî kaynak ise Güney Afrika ordusunun işe karışmış olabileceğini toptan reddediyor. ANC'nin iç meselesidir, diyor; herhalde farklı hizipler birbirini vuruyor !

Her hafta aynı şey : "hudut boyları"ndan gelen cinayet öyküleri ve onları izleyen donuk, kişiliksiz inkâr demeçleri. Yazar, bunun için mi döndün diye sorguluyor kendini. Ama pislik her yerde. Sanki dönmeseysen, İsveç'in bembeyaz karlarında kendini daha temiz mi sayacaktın ?

Oradan geçiyor Boer mentalitesine. Onlara göre tarih "Afrikanerleri horlayan ve siyahlar tarafından kadın-çocuk demeden katledilecek olsalar bunu bile görmezden gelmeye yatkın yabancılarca uydurulmuş bir iftiralardan yığını." Devam ediyor : "Düşman bir kıtanın en uzak ucunda dostsuz ve yapayalnız, bir kale-devlet inşa edip surlarının arkasına çekildiler. Dünya aklını başına toplayıncaya dek, Batı Hristiyan uygarlığının meşalesi orada yanacaktı."

(Kale-devlet zihniyeti. Uygarlık meşalesi. Dış dünyanın iftiraları. Bunlar benim değil Coetzee'nin sözcükleri. Size neyi hatırlatıyor ?)

Üç yıl sonra, 31 Mayıs 1975 yaprağı : “Güney Afrika resmen savaş halinde değil, ama olsa da fark etmezdi. Direniş güçlendikçe hukukun egemenliği de adım adım askıya alındı. Polis ve polisi yönetenler hemen hiçbir kısıtlamaya tâbi değil. Radyo ve televizyon haber adı altında resmî yalanları tekrarlıyor.”

Ama, diyor yazar-özne, “bütün bu hazin ve caniyâne gösterinin üzerine artık bir bayatlık havası çökmüş. *Beyaz Hıristiyan uygarlığını savunalım ! Atalarımızın fedakârlıklarına sahip çıkalım !* ve benzeri sloganlar artık bütün gücünü yitirmiş.... Oyunsonuna girdiğimizi herkes biliyor.”

Gene de son bir uyarısı var : “Satranç oyuncuları avantaj sağlamak için manevra yapa dursun, insan hayatları tüketilmeye – tüketilmeye ve sonra sıçılmaya devam ediyor.”

(Başbuğ, Baykal, Bahçeli... Coetzee’yi okuyor mudur ? Ya da kırk yıl sonra biz, “açılım öncesi”ni nasıl okuyacağız ?)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Balkanlarda etnik temizlik geleneği (1)

Halil Berktaş 10.09.2009

Türkiye, geçmişin (başbakanın ifadesiyle) “faşizan uygulama”larının olumsuz mirasını şimdi Kürt ve Ermeni açılımlarıyla aşmaya; bir “ölü ağırlığı” –kelimenin en dar anlamıyla da, en az birkaç milyon ölünün ruhumuzu ezen ağırlığını- bir parça hafifletmeye çalışırken, bu dehşetin nasıl oluştuğunu; nereden, ne zaman çıka geldiğini irdelemekte yarar var.

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk yarısında “etnik arındırma”nın hiç de ayıp değil, tersine, çeşitli milliyetçilikler açısından iyi, doğru ve gerekli sayıldığına geçen hafta değinmiştim.

Biraz daha geriye gidecek olursak, legalist kategoriler içine hapsolmuş bir hukukçu kafasıyla değil, gelişme *süreçlerini* görmeye çalışan bir tarihçi gözüyle, Ermeni tehcir ve katliamlarının belki bir “proto-soykırım” diye tarif edilebileceğini söylediğimde, Gündüz Aktan çok şaşırmış; “kimsenin duymadığı bir kavram” icat etmemle, aklınca alay etmeye kalkışmıştı. Eh, bu dünyada herkes kendinden önce varolanla yetinseydi, düşünsel ilerleme diye bir şey olmazdı elbet. Benim anlatmak istediğim, 1915 faciasının, geç 19. yüzyılın giderek sertleşen, sağcılaşan milliyetçilikleri ile Nazizmin “nihaî çözüm”ü arasında (artık buna herhalde Mümtaz Soysal’ı da eklemeli) önemli bir halkayı temsil ettiğiydi. Nitekim Hitler’in 1939’da sarfettiği “bugün Ermenileri hatırlayan var mı ?” lâfı da asıl anlamını böyle bir bağlamdan : hayli yaygın bir etnik temizlik geleneğinin, hattâ –vahşi pratikleri ve kâh haklılık, kâh inkâr söylemleriyle- ortak bir uygulama modelinin oluşmasından alıyordu.

Mark Mazower, küçük ama çok yoğun, çok derli toplu *The Balkans* (2000) elkitabının 4. bölümünü “Ulus-Devletin İnşası” yöntemlerine hasretmiş. Öyküsüne, güneydoğu Avrupa’da Hıristiyanlığın muzaffer ilerleyişinin Osmanlı Müslümanları açısından doğurduğu acılarla başlıyor. Yunanistan’da Büyük Devletler “iki Milleti...

tamamen birbirinden ayırmak" adına, Türklere ait emlakın Yunanlılarca satın alınmasını kabul ediyor (1826). Sırbistan'da da, Türklerin kırsal alandan garnizon kentlere çekilmesi emredildikten (1830) otuz yıl sonra, bu tür kentlerde oturmayan bütün Türklerin sınırışı edilmesi, mal varlıklarına ise el konup satılması onaylanıyor. '93 Harbinin (1877-78) Rus istilâsı koşullarında, Müslüman Tatar ve Çerkeslerden onbinlercesi Bulgaristan'ı terk ederken, kalanlar Rus askerleri ve Hristiyan köylülerce kılıçtan geçiriliyor. 1881 ile 1911 arasında Türk-Müslüman halk, Tesalya'da 45,000'den 3000'e; Girit'te 73,000'den 28,000'e düşüyor (bizimkiler de gidenler arasında). Kimisi savaştan kaçıyor, kimisi çetelerden veya sivillerin tacizinden, kimisi Hristiyan subayların komutasına girmekten. Henüz organize nüfus mübadeleleri bilinmiyor.

Ancak Balkan Müslümanlarının başına gelenler, "ulusal sorun"un bir bakıma sadece başlangıcını, 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başlarına devredilen tecrübe birikimini ifade ediyor. Osmanlı idaresindeki Makedonya'da Yunan ve Bulgar çeteleri arasındaki çatışmaya kurban gidenlerin sayısı, Balkan Savaşlarında düzenli orduların zulmüne uğrayan sivil halkın yanında devede kulak kalıyor. Bölgede ilk defa 1912'de, diyor Mazower, modern devletler savaş koşullarından *uzun vâdeli demografik hedefleri uğruna* yararlanmayı denediler. Sırp ordusu, özellikle Kosova ve Manastır gibi eski Osmanlı topraklarında belki binlerce sivil katletti. Barış ise başka türlü bir terörü beraberinde getirdi. "Türkler Hristiyanlardan, Bulgarlar Yunanlılardan ve Türklerden, Yunanlılar ve Türkler Bulgarlardan, Arnavutlar Sırlardan kaçıyor," diye yazıyordu savaş sonrasının Carnegie Araştırma Komisyonu : "Yunanlı Bulgara, Türk Slava, Sırp Arnavuta karşı artık kitlesel imha veya [zorla] göçürme usullerine değil, daha dolaylı ama aynı sonuca... varması kaçınılmaz yöntemlere başvuruyor."

Derken 1914'te, hükümetlerin ve silâhlı kuvvetlerin "hesap verme" (*accountability*) yükümlülüklerini zayıflattığı veya tümüyle bertaraf ettiği için ideal saydıkları o "savaş hali" geri geliyor. İmparator Franz Josef'in Habsburg orduları, güney Macaristan'daki Sırp nüfusu kırıyor, toplama kamplarına atıyor, seçkinlerini sınırışı ediyor. Mazower savaş çıktığında Osmanlı makamlarının da binlerce Rumu kıyı şeridinden iç bölgelere sürdüğünü anlatıyor (daha önceki 1913-14 operasyonunu atlamış; yeri gelince değineceğim). Devamla, "1915-16'da organize bir sistematik katliam kampanyasıyla sayıları belki bir milyonu bulan Ermeniye –bir kısmını doğrudan, bir kısmını ise cebri yürüyüşlerde açlığa mahkûm ederek- öldürdüklerini" kaydediyor.

Altını çizelim : resmî inkâr ideolojimizde bir *mazeret* gibi gösterilen "savaş koşulları"nı Mazower bir *fırsat* olarak değerlendiriyor. Jay Winter'da da, İttihatçıların savaşı bir *örtü*, bir *perde* gibi kullandığı yorumuna rastlıyoruz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Balkanlarda etnik temizlik geleneği (2)

Halil Berktaş 12.09.2009

(Not 1 : Amerikalı tarihçi Jay Winter'dan söz etmiştim geçen yazımda; kitabı ve makalesini zikredecektim de, sığmamıştı bir türlü, *Taraf*'ın bu –itirazsız kabullendiğim ama içten içe nefret ettiğim- "yeni şablon"una. İşte buyurun : J. Winter (der), *America and the Armenian Genocide* [Cambridge, 2003] içinde, Jay Winter, "Under cover of war : the Armenian genocide in the context of total war" [37-51].)

(Not 2 : Bir de, Habsburg yetkililerinin 1914'te güney Macaristan'da giriştiği etnik temizliğe ilişkin ilginç gözlemler var, mecburen atladığım. Macar gazeteci Josef Diner-Denes, *Rassenkrieg* = "ırk savaşı" deyimini kullanıyor, gözlemlediği dehşeti aktarırken. Osmanlıların Sirem [sancağı] dediği Syrmia'da, sınıra bitişik bölgelerin "boşaltıldığı"ndan [entvölkert] söz ediyor. Tarih boyunca kim bilir kaç namuslu insan böyle çırpınmıştır, tanık olduğu korkunç sahnelerin gerçekliğini inanmazca dinleyen üçüncü kişilerin kafasına sokacak sözcükleri bulmak için ? Diner-Denes biraz şanslı çıkıyor; bilgi verdiği Avusturyalı politikacı Redlich, Sırpların "sistematik bir imha politikası"na [systematische Ausrottungspolitik] maruz bırakıldığı; bunun belirgin, düşünülmüş bir karar olduğu sonucuna varıyor. Her halükârda, Diner-Denes ve Redlich'in dili otuz kırk yıl sonrasının Nazi terminolojisini haber veriyor.)

Seferberlik, Büyük Harp veya Cihan Harbi sona erdiği ve en azından bir süre (hanedan devletlerinin yerini cumhuriyetlerin alması anlamında) demokrasi rüzgârları esmeye başladığında, "azınlıklar"a bu kadar aşırı olmayan yaklaşımlar da tekrar öne çıkıyor. Bunlardan biri "nüfus mübadelesi" –Mazower "uzmanların bulduğu [bu gibi] iyicil ifade"lerle inceden inceye alay ediyor. Gerek Türkiye ve gerekse Yunanistan halkının hayli yüksek bir oranı, diyor, sürgün, kaçış ve yoksunluk yaşadı bu yüzden. Ama Atatürk ve Venizelos'un da paylaştığı milliyetçi perspektif, mübadeleye etnik bakımdan homojen ulus-devletlerin inşası açısından çok büyük önem atfediyordu.

1918 sonrasında gündeme gelen ikinci bir yaklaşım, Balkan ülkelerinin "azınlık hakları"nı tanıyan antlaşmalar imzalamaya zorlanması ve bu antlaşmaların Milletler Cemiyeti'nce denetlenmesiydi. Romanya'nın yüzde 28'e varan Macar, Alman, Yahudi ve Ukraynalı nüfusu; "Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı"nın (yani Yugoslavya'nın) bu üç gruptan hiçbirine mensup olmayan yaklaşık yüzde 15'lik bölümü; Bulgaristan nüfusunun etnik Bulgar olmayan beşte biri, bu yolla belirli bir "kollektif haklar" koruması altına alınmak isteniyordu.

Ama nafiye. Çünkü bir kere, "çoğunluk"lar kâğıt üzerinde taahhüt ettikleri haklara fiilen riayet etmek niyetinde değillerdi. Dolayısıyla kanunlar ne derse desin, pratikte ayrımcılık sürüyordu. İkincisi, "azınlık"lar ne kadar şikâyet ederse etsin, yerel yetkililer de o denli sağır, Milletler Cemiyeti ise yaptırım gücünden yoksundu. Üçüncüsü, ulus-devletler her zaman "içişlerine müdahale"ye karşı direnme silâhına baş vurabiliyordu. Örneğin 30'larda Cemiyet bir türlü Arnavutluk hükûmetine Yunan azınlık okullarını kabul ettiremiyordu.

Yeri gelmişken belirtelim ki aynı dönemde Türkiye'de olup bitenler de Mazower'ın analiz çerçevesine tıpatıp uyar. Güya Lozan'da bazı "azınlık"lar tanımlanmış ve (kendi okulları dahil) belirli hakları hukukî güvencelere bağlanmıştı. Ama bir kere Lozan uygulamada sürekli deliniyordu –Baskın Oran'ın çeşitli yazılarında defalarca gösterdiği gibi, hep Türk hükümetleri tarafından. Hâkim zihniyet ve ideo-kültürel yapılanmalar karşısında, kanun önünde eşitlik hayata geçmiyor, geçemiyordu. İkincisi, ülkenin gerçekte en büyük azınlığı olan Kürtler hukuken, Lozan anlamında azınlık sayılmadığı gibi, azınlık diye anılmaları bile bölücülükle bir tutulmuştu. Nitekim 1920'ler ve sonra 30'larda Tek Parti'nin katılaşmasıyla birlikte Kürtler üzerindeki baskı da artıyor ve Kürt karşıtı Türk ırkçılığı giderek belirgin bir hal alıyordu.

Burada Mazower çok ilginç bir noktaya parmak basıyor. (İspanya gibi) Balkanların da siyasî hayatının Liberaller ile Muhafazakârlar arasında geçtiği bir dönemdi. Azınlıklara karşı en hoşgörüsüz politikaları savunanlar, diyor Mazower, Muhafazakârlar değil Liberallerdi ! Çünkü daha modernist bir çizgi izliyor; güçlü bir merkezî iktidarın gerçekleştireceği sosyal ve ekonomik reformlar (= inkılâplar) sayesinde "geri" memleketlerini zorla 20. yüzyıla (muasır medeniyete) çekip sürüklemeyi umuyorlardı. Bu ise heterojenlik, âdemi merkezîyet veya fragmentasyon eğilim ya da perspektiflerine düşman kesilmelerini beraberinde getiriyordu.

Tablo tamamlanıyor. Zira güneydoğu Avrupa'nın Liberallerine bizde İttihatçılar ve sonra Kemalistler, Muhafazakârlarına ise Terakkiperver ve Serbest Fırkalar denk düşer. Bu itilime "iç kolonizasyon" mantığının neler eklediğiyle devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Etnik temizlik (3) "Öz-kolonizasyon"

Halil Berktaş 17.09.2009

Self-colonization kavramını nasıl tercüme edeceğimi bilemedim. Yukarıda, başlıkta yeğlediğim gibi "öz-kolonizasyon" mu ? Ya da kendini sömürgeleştirmek, kendi kendinin sömürgecisi (ve sömürgesi) olmak mı ?

Mark Mazower'ın *The Balkans*'inin (2000) dördüncü bölümünden söz ediyordum, "Ulus-Devletin İnşası"nın tam olarak neleri içerdiği bağlamında. Belki bunu, Michael Mann'ın *The Dark Side of Democracy*'siyle de (Cambridge, 2005) birlikte okumak lâzım. Ayın karanlık yüzü misali, "Demokrasinin Karanlık Yüzü." Alt-başlığı da çok anlamlı : *Explaining Ethnic Cleansing* : "Etnik Temizliği Nasıl Açıklamalı ?"

Evet, ulus-devlet, en azından bir zamanlar ve bir yönüyle, modernite demektir, ilerleme demektir, bir "muhayyel cemaat" (Benedict Anderson) olarak milletin kurgulanıp yeniden üretildiği mekân, uzam demektir. Dolayısıyla aynı zamanda demokrasinin –tabii, *ulusal* demokrasinin- kabı, çerçevesi, konteyneri demektir. Ama bir başka yönü ve boyutuyla da, tanımlanabilir ve kontrol edilebilir, homojen bir millet yaratma uğruna "gayri millî" unsurların, fazlalık veya azınlıkların tasfiyesinin yarattığı korkunç insanlık acıları demektir. Çok kabaca şöyle diyebiliriz : "Millî tarih" in bir özelliği, işin sadece ilk boyutundan salt iyimser bir anlatı, katıksız bir tekâmül efsanesi yaratmasıdır. Ama son on-yirmi yılda tarihçiliğin ve sosyal bilimlerin ana mecrasında büyük bir değişim meydana geldi. Evrenselci, uluslar-üstü bir perspektif içinde, devrimlerin, modernitenin ve milliyetçiliğin *bedelleri* vurgulanır oldu.

Yakın geçmişte belirli bir kolaylığı vardı Eski Yunan demokrasisini eleştirmenin. Eksik ve güdük bir demokrasiydi; sadece *polis*'in, kent-devletinin erkek vatandaşlarıyla sınırlıydı; asla köleleri ve kadınları kapsamıyordu. Oysa çağdaş demokrasi ne kadar farklıydı !? Bugün ise bu noktada duruyor ve yutkunuyoruz en azından. Zira Mann ve Mazower'ın kitapları da dahil bütün bir yeni kuşak literatürü, (Engels'in deyimiyle) "tarihin kötü yanı"nı, belirli sınırlar içinde demokrasi kurulurken kimlerin bu demokrasiden dışlandığını gözümüze sokuyor.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde, diyor Mazower, Milletler Cemiyeti'nin bütün önlemlerine karşın Balkan devletleri azınlıkları konusunda bildiklerini okuyabiliyordu. Söz konusu devletlerin hemen hepsi, önce küçük bir alanda bağımsızlıklarına kavuşmuş; sonra *megali idea*'lar ve *enosis*'ler sürecinde yeni yeni alanları o ilk çekirdeğe katarak büyümüş ve genişlemişlerdi. Mazower son derece ilginç bir noktaya değiniyor bu bağlamda (s. 109 vd). Hızlı yayılma kolonyal bir tavıra yol açtı. Ulus-devletler ücra eyaletleri üzerindeki otoritelerini Büyük Güçleri andıran sömürgeci yöntemlerle kurdular. Farklı etnik toplulukların üzerine ve arasına kendi jandarmalarını, öğretmenlerini, vergi tahsildarlarını yolladılar. Keza çiftçilerini de demografik bileşimi

değiştirmek amacıyla buralara yerleştirdiler. "Yeni Toprak"larında Yunanlılar, "Yeni Güney Bölgeleri"nde Sırp, Besarabya ve Bukovina'da Romanyalılar hep yeni bir devletin inşasını düşman ortamlarda sürdürdükleri hissine kapıldılar.

Öyle de davrandılar : taşraya medeniyet götürmek uğruna ! Polonya en aşırı noktaya sürüklendi, Ukrayna milliyetçileriyle mücadele içinde. Köyler yakıldı, ordu terör estirdi. Hemen her yerde, azınlıklar kamusal alanda devletin yeni, resmî dilini kullanmaya, kendi dillerini ise sadece evlerinde, kapalı kapılar ardında konuşmaya zorlandı. İsim değiştirme kampanyaları açıldı. Henri Pozzi'den (1935) aktarıyor Mazower : örneğin normalde "-off" ile biten Makedonya soyadları Sırbistan'da "-iç"le, Yunanistan'da "-is" veya "-os"la biter oldu.

Aşıkâr ki bu uygulamaların hemen hepsine Türkiye'nin geçmişinde; bırakalım geçmişini, doğrudan doğruya bugünüde rastlayabiliriz. Rastlayabiliriz, çünkü bu *self-colonization* (öz-kolonizasyon) mentalitesini bir şekilde son dönem Osmanlı elitleri de peydahladı. Modern devletten başlayarak "Garp medeniyeti"nin tamamını ithal çabası, farkına varmaksızın Avrupa-merkezci bakış açısını da benimseme ve içselleştirmelerine yol açtı. Kaçınılabılır bir hatâydı demiyorum; fiilen böyle oldu diyorum.

Merkezde, İstanbul, İzmir veya Selânik'te oturup *alla franca* yaşayan iktidar sahipleri, kendilerini "medenî millet"lerle özdeşleştirdi. Bunun dışında kalan bütün kesimlere ve taşraya ise, aşağı yukarı Avrupa'nın Afrika'ya baktığı gibi, "ilkeller" gözüyle bakmaya, Aşiret Mektebi'nde eğitmeye, Yıldız koleksiyonları ve *Elbise-i Osmaniyye*'de gözlenen antropolojik yaklaşımla fotoğraflamaya koyuldu.

Modernist Türk milliyetçiliği bu medeniyet misyonunu devraldı. İyice militerleştirdi, Tek Partileştirdi. Ahmet Altan'ın "Büyük Selânik"i bununla ilgili. "Güçlü ordu"nun "güçlü Türkiye" yaratacağı fantezisi bununla ilgili. Kürtlere ve Müslümanlara yönelik sosyal ırkçılık bununla ilgili. Olanca mirasını her alanda yaşıyoruz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Etnik temizlik (4) Sosyal ırkçılığın kaynağı

Halil Berktaş 19.09.2009

Özetlersek, iki dünya savaşı arasında Balkanlardaki etnik ayrımcılık, baskı ve temizlik eğilimleri, (a) milliyetçi ideolojinin kendisinden; (b) Liberallerin modernizasyon uğruna her şeyi düzlemeye, homojenleştirme ve standartlaştırmaya kalkmalarından; bir de (c) irredentist yöntemlerle genişleyen yeni ulus-devletlerin, özellikle azınlıkların yaşadığı topraklarına kendi kendinin sömürgecisi gibi yaklaşmalarından kaynaklanıyordu.

Bu son özellik Osmanlı İmparatorluğu'nda kendini daha Tanzimat'tan itibaren belli eder. Merkez elitleri Batılılaşma sürecinde sadece Batı kurumlarını, Batı bilim ve teknolojisini değil, aynı Batı'nın bütün "Batı dışı"na bakışını da içselleştirdi. Üzerinde yaşadığı yüzyıllardır yönettiği ve hiç böyle ayırmadığı, algılamadığı toprakları, şimdi 19. yüzyılın emperyal, yer yer ırkçı antropolojisinin kategorileriyle görmeye ve düşünmeye başladı.

Geleneksel tarım ve köylü toplumlarında da hâkim sınıflar halka tepeden bakar. Ama Osmanlı'nın yukarıdan

aşağı modernleşme sürecinde buna bazı yeni boyutlar eklendi. Bir *kültür* farklılaşması ortaya çıktı. Bugün bana "ıslahâtın özü, ya da hiç olmazsa başlangıç noktası neydi" diye sorsanız, tek cümleyle tarif etmemi istesiniz, "kapitalizm öncesi, geri ve yoksul bir ekonomi ve toplum yapısına, ileri, modern bir ordu ve devlet örgütünü yamama çabası" derim. Böylece, asıl 20. yüzyıl tarihine damgasını vuracak bir ikilem ortaya çıktı : "geri toplum" ve "ileri ordu/devlet." Ağır geldi bu yük; uzun süre zar zor taşınabildi, altındaki toplum tarafından. (Yeri gelmişken : bugün bile ne kadar kaldırılabilir; güneydoğudaki 25 yıllık savaşın milyarlarca doları bulduğu söylenen gerçek maliyetini hiç bilmediğimiz düşünülürse, çok belli değil aslında.)

Geçelim. Önemli olan şu ki, söz konusu yükü meşrulaştırıp topluma kabul ettirmenin yol ve yöntemleriyle de birlikte, bu toplum : devlet" ikilemi kendi *kültürünü* yarattı. Bir kere, yeni sınıfların devlet üzerinden oluşumu (*class-formation through the state*), sınıfların ekonomik teşekkülünün, ekonomi alanından fıskırmasının (*class-formation through the economy*) önüne geçti.

İkincisi, bu yolla türeyen ve kendi kendini yeniden üretmeye başlayan devlet sınıf(lar)ının topluma, halk sınıflarına yaklaşımı değişti. Derece derece bütün taşra, sonra Anadolu, sonra Anadolu'nun doğusu ve güneydoğusu, yani özellikle Kürt ve Arap vilâyetleri, bizim "ilkel"lerimizin yaşadığı yerlere dönüştü. Ama iş bununla da kalmadı. Reformcu seçkinler sadece bazı "öteki"lerden değil, bütün halkın "geri"liğinden yakını; yaygın bir pislik, cehalet ve dağınıklıktan tiksindir oldu. Bir *self-hate*; "kendi"nden, yani ülkesinden, toplumundan nefret psikolojisi peydahladı, geç dönem Osmanlı ve modern Türk elitleri. Bu da, çevrelerini toptan değiştirme, düzenleme, temizleme, tek kelimeyle "asrileştirme" arzusunu besledi. Yıllar önce Budapeşte'de, Orta Avrupa Üniversitesi'ndeki (CEU) bir yaz okulunda, Rusya kültür tarihçisi Andrey Zorin ile konuşmuştuk, Büyük Petro ile Atatürk arasındaki bilinen benzerlikleri, bu açıdan.

Tabii Mustafa Kemal'e, ya da biraz önceki ve sonraki kuşaklara geldiğimizde, siyasetin askerileşmesini de devreye sokmamız, bu analize katmamız lâzım. Eskiden şair millettik; şimdi bir de tarihçi milletiz ya, herkesin tarih hakkında bilir bilmez, ileri geri konuşması anlamında (Şekil 1 : Murat Bardakçı). Böyle çok tekrarlanan şeylerden biri de, zaten "Osmanlı'dan beri asker-millet" olduğumuz.

Oysa çok yanlış; hattâ denebilir ki, 19. yüzyıl hakkında söylenecek, yapılacak bundan büyük yanlış olamaz. Zira Karlofça (1699) ve Pasarofça'nın (1718) ardından 18. yüzyıl Osmanlı toplumunda baş gösteren görece sivilleşme ve barışçılışma, Tanzimat'la birlikte doruğuna ulaşmıştı. Neresinden bakarsanız bakın, Osmanlı tarihinin en sivil dönemidir 19. yüzyıl. Asker-sivil ayrışması belirginleştiği gibi, iktidar da sivillerin elinde, daha net olarak dışışlerinde toplanmıştı. Kurulmaya başlayan yeni ordu ve profesyonel subay sınıfı ise henüz ikinci plandaydı. Ünlü, önemli kişilerin hepsi Hariciye'dendi : Mustafa Reşit ve Tanzimat ricali. Buna karşılık topu topu iki asker kahramandan söz edilebilir (onlar da en sonda ve yenilgi içinde kahraman) : 1877-78'de, batıda Gazi Osman, doğuda Gazi Ahmet Muhtar paşalar. Daha da önemlisi, Tanzimat edebiyatının tamamında, subaylığın övülmesi ve yüceltilmesine, parlak bir kariyer olarak topluma örnek gösterilmesine dahi rastlanamaz.

Hem "kendi kendini sömürgeleştiren" bir "uygarlık misyonu"nun, hem de sistemin "ilkel"lerine yönelik sosyal ırkçılık boyutlarının doruğa ulaşması, iktidarın yeni profesyonel subay zümresine geçmesine bağlıdır.

Anadolu efsaneleri (1)

Halil Berktaş 24.09.2009

Balkanlardaki “enteraktif” etnik temizlik geleneği ve paylaşılan uygulama modelini bir yere bağlamaya uğraşıyordum. Sıkı bir başlık da bulmuştum : “Bütün ülkelerin namussuzları [birleşin].” Gerçi şimdi araya bir dost eleştirisi giriyor. Ama konuya çok da uzak düşmediğinin görüleceğini umuyorum.

“...[B]ana göre Anadolu insanının haletiruhiyesi ırkçı milliyetçiliklerden beslenmiyor” diye yazmış Nabi Yağcı (*Taraf*, 21 Eylül ’09) : “İrkçı milliyetçilik bu topluma Cumhuriyet sonrasında, Nazi-Mussolini ırkçılığından [sic] özenerek giydirildi.” Devamında, sivil Kürt-Türk savaşının kışkırtılmamasını da buna bağlıyor.

Hayır. Çeşitli açılardan katılamıyorum. En başta, “Anadolu insanı” gibi soyutlamalar, bir tarihçi olarak benim tüylerimi diken diken ediyor. Kusura bakmayın; 1960’lardan 80’lere gına geldi Solun bu içi boş şairaneliklerinden. Nabi Yağcı da bu söyleme hiç sorgulamaksızın kapılmamalı, bu kadar idealist ve özcü bir şekilde yaklaşmamalıydı sanıyorum.

Durup düşünüyorum muyuz, bu gibi terimlerin nereden gelip nereye gittiğini ? Tarihselliğini ve ideolojik içeriğini ? Anadolu’ya ilişkin bu tür bütün güzellemler, son tahlilde Anadoluculuk cereyanının türevleri. Bu cereyan da Türk milliyetçiliğinin belirli bir gelişme aşaması ve alt-varyantı. 20. yüzyıl başlarında kendini belli ediyor. Bir yönüyle, Alman milliyetçiliğindeki primitivizm damarının; bozulmamış, saf ve temiz kırsal *Volk* saplantısının uzantısı. Şöyle bir şey : “İstanbullular ‘asıl Türk’ değil; onları bulmak için Anadolu’ya gitmek, köylülere karışmak, Grimm Kardeşlerin Kara Orman’da yaptığı gibi önce ‘kök-alan’ımızda folklorumuzu öğrenmek lâzım.”

(Not 1 : Yeri gelmişken belirtelim ki, Marx ve Engels’tede böyle bir damar var, “ilkel komünizm” kurgusunda somutlanan. Bir ayağı büyük tektanrıci dinlerin yitici “yeryüzü cenneti” inancında; sonra Hobbes ve Locke gibi Yeniçağ [burjuva !?] düşünürlerinin “doğa düzeni” [*state of nature*] kuramında. Diğer ayağı ise, halkın/milletin iyiliği ve arılığı [*purity*] varsayımında. Ki bu, milliyetçilikle de paylaşılan bir fikir ortamını ifade ediyor.)

(Not 2 : Ama Türkiye’de, tarihsel bir olgu olarak Marksizmin –isterseniz, kısaca *tarihsel Marksizmin*, diyelim- nesini tartışabildik ki sıra bunlara gelsin ? Eleştirel solculuğumuz ancak SSCB ve diğer sosyalist ülkelerin tarihselliğini idrak noktasına varabildi, “reel sosyalizm” ve benzeri ifadelerle. Bu bile bir kaçıştı aslında; Althusserci bir apolojidi : teoriyi kurtarıp kabahati sırf klasikleri “yanlış okumuş” olan “Stalinist” (?) pratiğe yıkma çabasıydı. O yüzden de, asıl Marksizmin *tarihselliğini* –ve dolayısıyla sonluluğunu- masaya yatırma noktasına hiç varamadı.)

Türkiye’ye ve Türklere dönecek olursak, tabii imparatorluk özellikle Balkanları yitirerek çökerken, Alman *Volk* fetişizminin etkisine özel ve çok daha pragmatik bir âciliyet de eklendi : “Bu gidişle, elde avuçta bir tek Anadolu kalacak; oysa biz oraları hem pek bilmiyor, hem de pek sevmiyoruz doğrusu.” Haksız da değillerdi yani : Osmanlı Rumeli’de ilerlerken orta-batı Asya’nın göçebe dünyasını arkada bırakmış; yerleşik tarımı ve köylüleri vergilendirmeyi öğrenerek devletleşmiş; sonra da yüzyıllar boyu imparatorluğun en bereketli toprakları, zengin şehirleri, gümrük ve liman vergileri hep Balkanlarda yoğunlaşmıştı. Herkes oralardan timar ve mukataa kapmak uğruna birbirinin gözünü oyarken, Anadolu daha o zamanlar kimsenin gitmek istemediği bir çeşit –Cumhuriyet dönemindeki adıyla- “Şark hizmeti” konumundaydı.

Bu İstanbul-Rumeli merkezlilik, Tanzimat elitlerinden İttihatçılara da geçti. Mustafa Kemal’in kökeni, birkaç

neslin simgesidir aslında. Çanakkale şehitliklerinde, subayların mezar taşlarına bakın, yeter : çoğu payitahttan değilse tabii Selânik, ya da Manastır, Kavala, Sofya, Dimetoka, Bükreş (bazıları Şam, Halep) doğumludur. Ömer Seyfettin'in *Mehmâemken* hikâyesinde, 1914'te Karadeniz'de bir gemide doğu cephesine gitmekte olan genç zabitlerin hepsi, ilk defa Anadolu'ya ayak basacaktır. (Kanımca Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a "çıkması" veya "ayak basması"nı –ilk Quaker *pilgrim*'lerinin Atlas Okyanusunu *Mayflower*'la geçip Plymouth Rock'da karaya çıkması gibi- anıtlılaştırın resmî söylemi de biraz bu bağlama oturtmak gerekir.)

Dahası, gerek Millî Mücadele anıları, gerekse İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in "iç seyahat" edebiyatı (ki, yeniden ve 19. yüzyıl Avrupa'sındaki "taşranın keşfi" literatürüyle karşılaştırma içinde incelenmesi yararlı olur), zabitlerin geçtikleri veya münevverlerin gezip gördükleri bazı yerler karşısında "Anadolu'nun böyle güzel, sulak, ağaçlık köşeleri var mıymış, hiç ummazdık" diye şaşırdıklarına –çünkü hem birinci elden tanımadıklarına, hem de esas itibarıyla "çöl ve dağ"lardan oluşan (Nâzım), fakir, kurak ve çorak bir diyar gibi öğrenmiş olduklarına tanıklık eder.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Anadolu efsaneleri (2)

Halil Berktaş 26.09.2009

Anadolu ne zaman ve nasıl kıymete bindi ? Uzun süre iki kıta arasında nisbeten simetrik biçimde yayılan imparatorluk, özellikle Balkan kanadını yitirmeye yüz tuttuğunda. Daha da spesifik olarak, "uzun 19. yüzyıl"ın yukarıdan aşağı modernleşmesinin yarattığı yeni askerî-bürokratik elit, dar tanımıyla yeni profesyonel subay zümresi, 1908'de iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra, başka her yeri kaybetmek noktasına geldiğinde.

Artık her şey, kuzeybatı yönünde herhangi bir savunma derinliği kalmayan İstanbul'un, ne kadar cascavlak açığa çıkıp kolay hedef haline geldiğini hatırlatmaya başladığında.

1878'de Ruslar Ayastefanos'a (Yeşilköy), sonra 1912'de Bulgarlar Çatalca hattına dayandığında. Nihayet 1915'in 18 Mart günü, İngiliz-Fransız donanmasının kıyı bataryalarını susturup susturamayacağını, Kilitbahır'deki son mayın hatlarına yanaşıp yanaşmayacağını, Enver Paşa Harbiye Nezareti'nde dakikası dakikasına izler; bütün hükümet dairelerinin Boğazın öte yakasına taşınması emrini vermek zorunda kalıp kalmayacağını düşünürken.

Bir sonraki adımda, Mütarekede İttihatçı aygıtının, asıl büyük şefleri kaçmışken, son bir direnme denemesinin başına yıpranmamış, toparlayıcı ve dünyanın da gözünde nisbeten itibarlı kimi geçirebileceklerini; daha net söyleyecek olursak, kendilerine hep aykırı ve marjinal kalmış olan Sarı Paşa'ya güvenip güvenemeyeceklerini tartıştığı sıralarda.

Velhasıl, tek seferlik bir "karar" değil, bazı sıçramaları, kritik dönüm noktalarını içerse de, bütün bir süreç söz konusuydu. En az sekiz on, en fazla yirmibeş otuz yıl içinde, gözlerini adım adım çevirdiler (diktiler) Anadolu'ya. Ve bu, çok çeşitli adaptasyonları; politik olduğu kadar kültürel ve psikolojik düzenlemeleri de beraberinde getirdi.

Geçen gün de belirttiğim gibi, bir kere Anadoluculuk akımı ve alt-ideolojisini bu süreç yarattı. Buna, tanımadıkları diyarı tanıma ve tanıtmayı öngören, Aka Gündüz'leri, Refik Halit'leri, Reşat Nuri'leriyle o seyahat edebiyatı da dahildir. Şiirde ise, faraza Mehmet Emin Yurdakul'un o tatsız tuzsuz, şiir demeye bin şahit isteyen "Anadolu"su gelir akla : *Ey Türklüğün otağı ! / Ne vakte dek bu acıklı sefalet, / Bu viranlık, bu inilti, bu kaygu ? /*

Ne vakte dek bu uğursuz cehalet. / Bu taassup, bu görenek, bu uyku ? Sadece "ugh" diyebiliyorum, bugün tekrar okuduğumda. Fakat ilginçtir, bu yönelim Marksizm içinde de bir yankı bulur kendine : *Kafamızda güneş / ateş / bir sark. / (...) / İşte biz o diyarı böyle dolaştık !* Bu döneminde bile kuşkusuz daha kalitelidir Nâzım. Ama belki bununla keyiflenmekten çok, Anadoluculuğun gerek Türk milliyetçiliğine, gerekse Türk sosyalizmine ortaklığı üzerinde düşünmeliyiz.

Bir adım ötede, asıl askerî-bürokratik elitin Anadolu'yla ilişkisine bakalım daha yakından.

"Memleket neresi hemşerim ?" Hele o gün, yeni profesyonel subay zümresi için biraz anlamsızdır bu soru. Zira bir noktadan (askerî okul ve/ya kışlanın kapısından içeri adımlarını atmalarından ?!) sonra vatanları, doğdukları –ve koparıldıkları- yerlerden (*natie*'lerinden) çok, öksüz ve köksüzlükleri içinde sığındıkları, onları birleştiren ve tekdüzeleştiren (adı üstünde : *uniformity*, yani aynılık empoze eden) üniformalarıdır.

Ve işte, imparatorluğun küçülme, şiddetle içeriye doğru çökme (*implosion*) sürecinde, onlar da içeriye göçme ve çökmededirler âdeta. Bütün edinilmiş zihinsel, davranışsal özellikleriyle birlikte. Ülkenin kendi taşrasına birer sömürge valisi veya garnizon komutanı gibi bakmalarına yol açan o içselleştirilmiş Avrupa-merkezcilikleriyle. Medeniyet götürme misyonlarıyla, Rudyard Kipling'in "beyaz adamın taşıması gereken yük"ten duyduğu gururu hatırlatan. Fizikman olduğu kadar ruhen de "üniformalı" katılıklarıyla.

Ahd-i Atik'in Tekvîn veya Yaratılış Kitabı (*Genesis*) geliyor aklıma. Daha yeni yazdı Sevan Nişanyan ("Ruhiyat", 23.9.09) : "Yer yoktu ve deniz karanlıkla kaplıydı. Ve ruh-u ilâhi [*rauh elohîm*] suların yüzünde esiyordu." Sonra biliyorsunuz olanları : Tanrı sırayla ışıgı, gökyüzünü ve yeryüzünü, otları, bitkileri ve ağaçları, güneşi, ayı ve yıldızları, balıkları ve kuşları, kara hayvanlarını, nihayet "kendi suretinde" Erkeği ve Kadını yaratır. Beğendiği, hoşlandığı bir dünya kurar.

Tarkovsky'de de, Solaris gezegeni üzerinde yörüngedeki uzay istasyonunun personeli, kafalarından geçen her şeyin maddeleştigi; hayalleri doğrultusunda gezegenin sathını kaplayan esrarlı okyanusun derinliklerinden karalar doğup şekillendiğine tanık olur.

İçre çöken asker-bürokrat elitin Anadolu'yu sahiplenışı, suların yüzünde esen ruh-u ilâhi gibi, "kendi suretinde" bir vatan ve millet kurmayı kapsar. "Anadolu insanı" ve "güzel yurdumuz Anadolu" söylemleri bu tutunma ve inşa çabasının iki kritik halkasıdır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Anadolu (3) Ek açıklamalar

Halil Berktaş 01.10.2009

Nabi Yağcı'nın ilk yazdığının pek yanlış yorumlanacak bir yanı yok. Bazen böyle tek bir cümle, bütün bir düşünce dünyasını içinde barındırır. Dolayısıyla biraz uğraşmayı haklı kılar. Ama belki benim, özel olarak "Anadolu insanı" soyutlamasının eleştirisine dalıp lâfı uzatmadan önce, bütün itirazlarımı daha derli toplu belirtmem gerekirdi.

Neden Olmasın köşesinde, 21 eylülde yer verdiği; benim bir kısmını aynen aktardığım bir kısmını ise özetlediğim ifadenin tamamı şöyle :

"...[B]ana göre Anadolu insanının haletiruhiyesi ırkçı milliyetçiliklerden beslenmiyor. ırkçı milliyetçilik bu topluma Cumhuriyet sonrasında, Nazi-Mussolini ırkçılığından özenerek şapka giydirir gibi giydirdi. Bu nedenle çok kıskırtıldığı halde Kürt-Türk sivil savaşını başaramadılar..."

Bir kere, dikkatli okuyup doğru anlamaya çalışmak gibi hususlara özen göstereceksek, eh, lütfen Nabi de biraz dikkat etsin; ben bu fikirler silsilesine (zira burada en az dört ayrı alt-fikir var) "tüylerimi diken diken ediyor" diye tepki göstermedim. "Hayır. Çeşitli açılardan katılamıyorum" demekle yetindim. "Tüylerimi diken diken ediyor" ifadesini yalnız "'Anadolu insanı' gibi soyutlamalar" için kullandım. Bunu da sırf Nabi Yağcı'nın şahsına izafe etmekten kaçındım; bütün Solun "boş şairanelik"lerine bağladım. Nabi'ye eleştirimi "bu söyleme hiç sorgulamaksızın kapıl"mak, "idealist ve özcü" bir şekilde yaklaşmak" noktalarında topladım.

Bu değerlendirmemin yanında duruyorum. Nabi çok yakınlarda kendisinin de özcülüğü eleştirdiğini belirtmiş. Farketmez. Herhangi bir teorik, metodolojik hatâyı genel olarak (ya da bir örnekte) eleştirmek ile aynı hatâdan pratikte (başka örneklerde) kaçınabilmek farklı şeyler. Yeri gelmişken ekleyeyim : Doğru, "Anadolu hümanizması" yazısını (henüz) okumuş değilim. Ve belki garip gelecek ama, daha bir süre de okumayacağım. Çünkü önce, 21 eylül yazısındaki o kritik cümleleri deşmeyi sürdüreceğim.

Yukarıda da vurguladığım gibi, bu pasaj bence yeterince net. *Referans*'taki yazısında Nabi, "Anadolu hümanizması"ndan reel ve olumlu bir şey olarak da söz ediyor olabilir –ki bu takdirde, yaptığım-yapacağım eleştirilerin hepsi o yazıyı da kapsar. Ya da tersine, Nabi Yağcı da "Anadolu hümanizması"nı idealist bir kurgu olarak eleştirmişse, o zaman kendi kendisiyle çelişiyor demektir ve benim burada kafayı taktığım ifadelere eleştirim gene baki kalır. Bakalım; zamanı geldiğinde okuyup öğrenirim. Şimdilik, başlangıçtaki ihmalimi telâfi edebilmek amacıyla, nelere karşı çıktığımı tek tek saymak istiyorum.

(1) Evet, "Anadolu insanı" çok kötü bir soyutlama. Tarihsel olarak, yok böyle bir şey. Bir u-y-d-u-r-m-a. 24-26 eylülde yazdığım, daha da devam edeceğim gibi, dünyada ve Türkiye'de bu tür bütün kurgular –Fransız milliyetçiliğinin Frankçı değil Galyacı yanından türeyen komik "Galya insanı" örnekleri için bkz Asterix ve Obelix- daima milliyetçiliğin ve millî devrimciliğin (ya da halkçı-popülist boyutunun) bir icadı. Bu halkçı-devrimci düşünce köprüsü üzerinden, modern milliyetçilikle aynı ortamı paylaşan Marksizme de geçiyor. Bulaşıyor.

(2) Nitekim "Anadoluculuk" sadece Türk milliyetçiliğinde değil, Türk sosyalizminde de önemli bir damar. Öyle ki, bir değil belki birçok Anadoluculuktan söz etmek mümkün : İttihatçı ve Kemalistlerin Türkçü Anadoluculuğu; resmî Tarih Tezi'nin Anadoluculuğu; öztürkçeciliğin, Sevan Nişanyan'ın o kadar ti'ye aldığı "Yunus Emre Türkçesi" Anadoluculuğu; Halikarnas Balıkcısı ve çevresinin, biraz daha solda ama gene aynı sınırlar içinde kalan "Mavi Anadolu" projesi; hemen hepsiyle örtüşen biçimde, Nâzım'ın, Ahmet Arif'in emekçi ya da işçi-köylü

ittifakı Anadoluculuğu. Yani herkes, siyasî bakımdan yararlı bulduğu kendi “Anadolu efsaneleri”ni (bkz Yaşar Kemal) inşa etmeye, öne çıkarmaya çalışıyor.

(3) “Türk insanı” veya “Anadolu insanı” işte bu sanal ortamda dolaşan, ismi var cismi yok bir hayalet. Kâh şehitlerimiz, kâh Nasrettin Hoca. Çağdaş demokratik siyaset böyle bir “tarihsel geleneğe” yaslanamaz. Ya da sadece AKP ve benzerlerinin elinde kalır. Burada söylemsel bir gelenek var, yoksa reel tarih değil. Eleştirel-materyalist kökenleriyle Sol demokratların, hangi gerekçeyle olursa olsun, böyle yavan klişelere yer vermemesi lâzım.

(4) Ama tabii asıl büyük yanlış, ırkçılığın Türkiye’ye ancak Cumhuriyet’te ve Nazizme öykünerek girdiği. *Taraf* çıktığından beri tam tersini yazıyor; İttihatçılığın Avrupa Sağ’ı ile paylaştığı ön-faşizmi vurguluyorum. Evveliyatı bile var. Ama daha oralara varamadım.

Nabi kendisini okumamam veya dikkatli okumamamdan yakınmış. Şu duruma göre, asıl kendisinin okumadığı ve (meselâ Ömer Seyfettin’in bu açıdan ne ifade ettiğini) hiç anlamadığı hissine kapılıyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Anadolu (4) Ara nağme, geçmişe dair

Halil Berktaş 03.10.2009

Bu konuya hasrettiğim ilk yazının içindeki Not 1’de, Klasik Marksizmde de bir primitivizm damarının varlığına dikkat çekmiştim. Alman Romantik milliyetçiliğinin –faraza Fichte’nin- saf ve temiz bir *Volk* arayışı (ya da *völkisch* akım) ile Anadoluculuk arasındaki ideolojik bağlantıdan söz ediyordum. Benim için özel bir önemi var, çünkü Türk milliyetçiliği üzerindeki Fransız etkisi fazlasıyla vurgulanırken, kendi payıma, Alman milliyetçiliğinin rolü ve etkisinin ihmal edildiği kanısındayım.

Her neyse; bu arada, Marx ve Engels’in “ilkel komünizm” veya “ilkel komünal toplum” hipotezinin de benzer bir bozulmamış geçmiş, bir yeryüzü cenneti nostaljisini yansıttığına, daha doğrusu paylaştığına değinmekten alamamıştım kendimi. Buradan da serbest çağrışım yoluyla bir başka düşünceye : bir türlü Marksizmi ciddi surette tartışamamış ve tartışmıyor olmamıza sıçramıştım. Bence bu tartışma *tarihsel* olmak, Marksizme *tarih içinde, olduğu gibi* bakmak zorunda. Yani son tahlilde, bir *düşünce tarihi* matrisi içinde yapılmalı. Başka ideolojik akımlarla, örneğin milliyetçilikle çeşitli etkileşimlerini fark etmek, bana bu ihtiyacı hep yeniden ve şiddetle hatırlatıyor. O satırları bu hava içinde yazmış; Solun yarım yamalak özeleştiriliğinin sadece sosyalist devletlerin tarihselliğini kabullenmek, ama bizzatî Marksizmin tarihselliğini içine sindirememek noktasında tıkanıp kalmasına hayıflanmıştım.

Bütün bunların ana fikirle, yani “Anadolu insanı” konusunda Nabi Yağcı’ya yönelttiğim eleştiriyle hemen hiçbir ilgisinin olmadığı hayli açık –sanıyordum. Reel sosyalizmi harcayıp Marksizmi kurtardım sanmayı hafifsemiştım üstelik. Bu da gayet net biçimde Althusserci teorizmi hedef alıyordu.

Nabi alınmış gene de; "bir cümlelerin anlam bağları[nın] Marksizme, reel sosyalizme, 70'lere, 80'lere taşınıp sündürülmesi"nden yakınmış. Herhangi bir politik geçmiş imâsı mı sezdi acaba ? Benim yazdığımda bu tür bir dokundurma hiç ama hiç yok. Dahası, ne Nabi'ye, ne başkasına mazisi konusunda böyle *örtük* taşlar atıyorum.

Solun geçmişi içinde yaşamıyorum çünkü. O geçmişi biliyorum ama içinde yaşamıyorum. Tutsağı değilim, olmayacağım –sadece kendi kişisel serüvenime değil, duygusal aidiyetlerini hâlâ çok kuvvetle hissettiğim aile geçmişime de rağmen. Fikri hür, ilmi hür, vicdanı hür bir tarihçiyim. Elde avuçta başka ne kaldı ki ? Şu ânda dile getirilen görüşleri, gene bugünün ölçü ve sınırları içinde tartışmaya gayret ediyorum. Geçmişten, 1960'lar, 70'ler veya 80'lerden söz etmem gerekirse, onu da açık ve belirtik bir şekilde yapıyorum (umarım).

Hele o zamanlar kendi durduğum(uz) yeri "haklı" veya "en haklı" göstermeye çalışmakla, uzaktan yakından ilgim yok. Etrafta böylelerini görüyor ve hiç hoşlanmıyorum. Kendi payıma, Maoculuğu daha Maoculuktan ayrılmadan, 1980'lerin ikinci yarısında, hem de o zamanki *Saçak* dergisi sayfalarında, kimbilir kaç yazı yazarak uzun uzadıya eleştirdim (bkz *Bir Dönem Kapanırken*, Pencere Yayınları, 1991). Ayrıca, bilen bilir; Doğu Perinçek fenomenini dahi, bir yönüyle Solun en büyük döneği, bizatihî kendi çizgisine en fazla ihanet etmiş kişi diye nitelerken, aynı zamanda, Solun en çok Maoculukta yoğunlaşan "saf"çı (*puristic*), köylücü, millici, dolayısıyla da en otoriter, en anti-demokratik, kısacası faşizme en yatkın özelliklerinin, komünizmin dünya çapında çöktüğü koşullarda artık tamamen "serbest" kalıp, palamarlarını çözerek gidebileceği en aşırı uca gitmesi olarak değerlendiriyorum.

Dolayısıyla sevgili Nabi, eğer şimdi seninle, herhalde bütün sivil, demokratik, çoğulcu, anti-militarist değerlerini paylaştığımız şu *Taraf* sayfalarında, "Anadolu insanı" diye bir şeyin olup olmadığı konusunda, ya da böyle bir "tarihsel gelenek" üzerine herhangi bir şey inşa edilip edilemeyeceği konusunda, ya da ırkçılığın bu topluma ancak "Cumhuriyet sonrasında, Nazi ırkçılığına özenerek, şapka giydiren gibi" giydirilip giydirilmediği konusunda, ya da "Kürt-Türk sivil savaşı"nın "bu nedenle" (mi) çıkarılıp çıkarılamadığı konusunda tartışıyorsak – ve gelecekte buna benzer daha birçok şeyi de tartışacaksak- hiçbir aşamada benden böyle gıcıklıklar, partizanca lâf sokuşturmalar bekleme lütfen.

Öte yandan, şu kadarına peşinen *mea culpa* derim : öyle klişeleşmiş bir yazma ve konuşma tarzı var(dı) ki Sol çevrelerde, beni hasta ediyor düpedüz. *Biliyoruz ki. Sosyalizmin bilimine göre. İyiye, doğruya, güzele doğru. Dostum, bacım.. Şiir (sanat) doğası gereği faşizme karşıdır. Sağın aydını olmaz. Bizde ırkçılık yoktur (yabancı düşmanlığı başka).*

Ve tabii *Anadolu insanı*... Nabi, lütfen bir bak, senin cümlelerin de bu şablonu fazlasıyla çağrıştırmıyor mu ? İşte bu yüzden o kadar kızıyor, tepki veriyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evler, yemekler, müzikler, insanlar

Halil Berktaş 08.10.2009

Başlığımdaki bütün sözcükler çoğul. Bu meyanda, "Anadolu insanı" da değil, Anadolu (ve İstanbul ve Rumeli) *insanları*. Nâzım'ın Memet Fuat'a mektuplarında tekrar tekrar kullandığı ifadeyle, mücerred (soyut) insan değil müşahhas (somut) insanlar. Ve onların aynı derecede somut, çoğul kültürleri. Yüzyıllar boyu yaptıkları evler, pişirdikleri yemekler. Çalıp söyledikleri müzikler, işledikleri diller, yarattıkları edebiyatlar.

Sonra üzerlerine gelen milliyetçilikler ve millî devletler, bugün ulus-devlet dediğimiz. Modernizasyon uğruna düzlenen, paramparça edilen her şey. Yıkılan, kovulan, sürülen, etnik temizliğe tâbi tutulan, soykırımdan geçirilenler. Her halükârda, çoğulu tekile çevirmeler. Nihâî ironi : el koyduğumuz mirasları. Hem inkâr ettiğimiz, hem bir türlü paylaşamadığımız.

Ama bugün ve gelecek, gitgide umut veriyor, geçmişin ve yakın geçmişin onca kahrına, kederine karşın. Şu 4 ekim pazar sabahı *Taraf'a* baktığımda, bombardımana uğradığımı hissettim. İyi ve güzel fikirler bombardımanına. Hangisine el atacağımı, nasıl devam edeceğimi şaşırdım. Hemen her yönden, son haftalarda çokça uğraştığım "Balkanlardaki etnik temizlik geleneği" ve "Anadolu insanı" konularıyla eklemlenen bir şeyler yağıyor.

* AK Parti 3. kongresinde başbakan, "Said Nursî'den Nâzım'a, Yesevî'den Ahmet Kaya'ya herkesi sahiplen"en bir konuşma yapmış.

* Ayça Örer'in Ergun Babahan'la röportajı, "Ergenekon basını özgürleştirdi" başlığını taşıyor. (Yalnız basını mı ?)

* Murat Belge "Türk evi" masallarına yüklenmiş, Carel Bertram'ın kitabından hareketle. Bazı eksikleriyle birlikte, doğru ve önemli bir yazı.

* Ayşe Hür'ün *Tarih Defteri*, "Devletin Dersim planları" çerçevesinde bir çeşit "Türk misyonerliği"ne hasredilmiş. Vali medeniyet götürürken bile zulmediyor, ırkçılık yapıyor. Çok çarpıcı.

* Arka sayfada Haldun Dormen "Kürtleri çok ihmal ettik" diyor. Ermenice, Kürtçe, Rumca piyesler oynanmasını savunuyor.

Bu satırların yayınlanacağı perşembe (8 ekim) gününe kadar, kimbilir kimler, kaç kere değinmiş olacak, en azından birkaçına. Hiç soluk alamayacağım pazartesi-salı-çarşamba ders ve toplantı girdabından önce, hafta sonu yazmanın işte böyle bir dezavantajı var. Gene de pas geçmem olanaksız. Hepsi birbirine ve benim özel ilgilerime bağlı. Hepsi yaşamakta olduğumuz "sessiz devrim"e (bu da Etyen Mahcupyan'dan, 23 eylül) tanıklık ediyor.

Siyasetteki gelişmeler, artık durdurulması da, abartılması da imkânsız boyutlarda. Önce Kürt açılımı başladı. CHP-MHP yarı-faşizminin kraldan fazla kralcılığı ve askerî-bürokratik kompleksin (Başbuğ'un demeçlerinden, DTP'lileri bir kere daha Meclis'ten zorla götürme işgüzarlıklarına kadar) her türlü sabotaj girişimine karşın, şimdilik daha ziyade gönül almaya, karşılıklı bir güven atmosferi inşasına yönelik tavır alışlarla da olsa sürüyor.

Derken Ermeni açılımı ve (damarına basılan her iki tarafın aşırıların derhal karşı çıktığı) ortak protokoller geldi. Sonra AKP gençlik kolları, yaşları hiçe sayılarak yargılanıp mahkûm edilen çocukları ziyaret kararı aldı. Millî Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu, ayrımcılığa hasrettiği yılın ilk dersini bizzat gidip verdi. Nihat Ergün, bundan böyle Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nda "arz ederim" ifadesinin ne yazılı, ne sözlü olarak kullanılmaması talimatını verirken, sivillğe aykırılığını özel olarak vurguladı. Bu adımlar belki tek tek de önemli, ama asıl bir

bütünlük içinde anlam kazanıyor.

O genel çerçeveyi üç çarpıcı konuşma belirledi, şimdiye kadar : (a) Başbakan Erdoğan'ın 11 ağustostaki grup toplantısında yaptığı, ilk defa Kürt tarihi ve kültürünün simge isimlerini sayıp döktüğü konuşma. (b) Cumhurbaşkanı Gül'ün 1 ekimdeki TBMM açış konuşması, demokratik bir devletin farklılığı tek kalıpta eritemeyeceğini; hukuk devletinin derin yüzü olamayacağını; güçlü bir demokrasinin, millî güvenlik için de gerekli olduğunu vurguladığı.

Ve şimdi (c) gene Erdoğan'ın 3 ekimde yaptığı şu 3. Kongre konuşması. Bence bunlar "taktik" değil düpedüz "programatik" metinler. İçerikleri ve sıralanışlarıyla, ciddi bir konseptin ürünü. En basiti, hükümet komutan nutukları ve hazırlayıcılarına fark atıyor. Reaksiyonlarımı yazmayı sürdüreceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yeni bir siyasal kültüre doğru

Halil Berktaş 10.10.2009

Birinci gözlem. Dar anlamda bir "siyasî çizgi" değişikliğini aşan süreçlerle yüz yüzeyiz. Bırakalım, tek tek bazı iç ve dış problemleri (Kıbrıs, Kürtler, Ermeni soykırımı). AKP sadece bu ve benzeri konularda yeni tavırlar almakla kalmıyor. Farkına varsın varmasın, kovaladığı dönüşüm çok daha kapsamlı. Geçen yazımda "programatik" dedim. Bu bile yetersiz. Adetâ yeni bir siyaset kültürünün kapısını çalıyor.

İkinci gözlem. AK Parti liderliğinin değişik, alışmadığımız bir siyaset tarzı var. Gerçekçi olalım. Hiç de cahil, ilkesiz, vizyonsuz, ya da korkak ve teslimiyetçi değiller. Beklendiğinden çok daha esnekler, bu bir. Çabuk öğreniyorlar, bu da iki. Çünkü kompleksli, takıntılı değiller. İngilizcede bir deyim vardır, *to have a chip on one's shoulder* diye. Dikenli, alingan, öfkesi burnunda, her an damarına basılacak gibi kavgaya hazır olmak anlamlarına gelir.

Erdoğan, Gül ve ekipleri (başbakanın Kasımpaşalılığa izafe edilen bazı reflekslerine karşın) Türk siyasetinin bu bildik davranış kalıbına da çok benzemiyor aslında. Son tahlilde, soğukkanlılıklarının ağır bastığını düşünüyorum. 2002'den bu yana bütün adımları, zigzagları, ileri-geri manevraları geçiyor gözlerimin önünden. Özellikle 2004-2006 arasında benim de umutsuzlandığım anlar oldu. AB'den vazgeçtiklerinden, pillerinin bittiğinden, reformculuklarının tükendiğinden kuşkulandığım. Ya da ihanete uğramış, satışa getirilmişçesine öfkelendiğim, Şemdinli'de olduğu gibi.

Böyle başarısızlıkları fırsat bilip "AKP ile Silâhlı Kuvvetler'in artık tek bir iktidar bloku oluşturduğunu" ilân ediveren pürist, sekte solcular da vardı ortalıkta. Öyle, demokrasi mücadelesinin gerilemesine üzülerken bile değil. Sevinerek, ellerini ovuşturarak –bütün alışkanlıkları çelişkileri görmek, en küçük çatlaktan yararlanmak üzerine değil, tersine, karşı tarafı alabildiğine monolitik göstermek üzerine kurulu olduğundan. Böylece hayatın basitleşeceğini, tahlil ve siyaset zahmetinden kurtulacaklarını, emeklilere has "al birini vur diğerine" tembelliğinde rahatlayabileceklerini hayal ettiklerinden. Ya da sırf, demokrasi diye bir meseleleri olmadığından.

Ama kabul etmeliyim ki o dönemde, en yakınlarım, bu vülgerlikle mukayese dahi edilemeyecek derecede seçkin ve sofistike bazı aydınlar arasında dahi, "AKP merkezci, devletçi, milliyetçi, orducu bir partidir" diyenlere rastlanıyordu.

Yanıldılar. Yanıldık. Yanılmıyız. İlginç bir tarafı var AKP'nin : *They keep coming back*. Dış dinamiklerin (özellikle *neo-con*'ların daha 2007'de belirginleşen düşüşü ve Obama'nın başkan seçilmesinin) de yardımıyla, *tekrar tekrar geri geliyorlar*, bir vakitler terk etmeye zorlandıkları mevzilere. Hayır, şeriat uğruna değil (buna inanan kaldı mı ?). Daha ziyade demokratikleşme ve Avrupalılaşma, ya da bu yolda Türkiye'nin taşımak zorunda kaldığı eski kamburlardan, ölü ağırlıklardan kurtulma doğrultusunda. Ermeni sorunu iyi bir örnek. Tâ en başlarda "nedir bilmiyoruz" gibi bir şey söylemişti Erdoğan. Ve tabii kıyamet kopmuş, Emin Çölaşan ve benzerlerince "bildiklerimiz" kendisine hatırlatılmıştı. Geri adım atmıştı bunun üzerine; resmî çizgiye girmiş – veya öyle sanılmıştı. Ama bu, 2005 sonbaharının Ermeni konferansı konusunda (Cemil Çiçek ve Şükrü Elekdağ'a rağmen) demokratik ve hukukî bir tavır almalarını da engellemedi, daha sonraki futbol diplomasisini de, nihayet son açılımı da. Aynı "bir adım geri, iki adım ileri" yürüyüşü, hemen her alanda geçerli.

Üçüncü gözlem. Ergenekon tutuklamaları ve dâvâsı olmasaydı, bütün bunlar olamazdı. Hani nerede şimdi "heryerekon, herkesekon" yakıştırmaları ? Her geçen gün daha iyi görülüyor ki, 2002'den itibaren ufak ufak, 2004'ten sonra çok daha sert biçimde tırmandırılan askerî-bürokratik "ikili iktidar" mevzilenişinin, Cumhuriyet mitinglerinin, provokasyonların, (Hrant'ın öldürülmesi dahil) aydınlarla ve demokrasiye saldırıların, medyanın da bu uğurda seferber edilmesinin, gizli, örgütlü bir kumanda merkezi varmış aslında. Ve işte bu *network*'un belinin kırılması, sadece Ergun Babahan'ın dediği gibi basının değil, basınla birlikte bütün siyaset alanının da özgürleşmesi anlamına gelmiş.

Dördüncü gözlem. AK Parti'deki gelişme karşısında, *Taraf* ve *Radikal*'in sol-demokrat okuyucu kitlesinin, Ufuk Uras grubunun ve DSİP'in dışında kalan "sol" örgütlerin hali içler acısı. Maalesef bu, sadece yeni TKP, ÖDP, ya da barış ve demokrasi istemeyi "liberal" bulan başkaları için değil; Türkiye bu kadar canlı bir dönemden geçerken hâlâ kapalı kapılar ardında sosyal demokrasiyi nasıl yeniden tanımlayacağını tartışan; bol danışmanlı, ama halktan, kamuoyundan ve gençlikten kopuk; hantal, ruhsuz, esprisiz (DİSK destekli) 10 Aralık Hareketi için de aynen geçerli.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şimdi, kültürel iyimserlik umudu

Halil Berktaş 15.10.2009

Çoğu insanın içgüdülerine ters düşüyorum; farkındayım. Şu sıra pek çok yorumcu, Kürt açılımının tıkanması olasılığına dikkat çekiyor.

Ceylan Önkol'un ölümü etrafındaki suskunluk, iki yüzlülük ve taş yüreklilik, sabır taşını bile çatlatır. Polis IMF karşıtı göstericilere bildiği, alıştığı gibi davranmayı sürdürüyor. Avcılar'da sekiz polis, ölesiye dövdükleri bir genç için doktordan "sağlam" raporu alabiliyor (neyse ki sonra biri tutuklanmış). Bahçelievler'de başka üç polis,

başbakanın 3 Ekim konuşmasına aldığı Ahmet Kaya'dan "Mavinin Türküsü"nü söyleyen 15 yaşındaki liseli çocuğun yumrukla burnunu kırıyor (neyse ki ilçe emniyet müdürü ailesinden özür dilemiş). Taner Akçam, Şükrü Elekdağ'ın kamuoyuna ve Meclise yanlış bilgi verdiğini, aslı astarı olmayan şeyler söylediğini kanıtlamış. İngiliz parlamentosu 2 Aralık 1925 toplantısında "Mavi Kitap"ın asılsız olduğunu kabul etmiş değil. Hattâ böyle bir toplantı dahi yok. Gene de Taner, göz göre göre Elekdağ'a "hakaret"ten mahkûm ediliyor. Yargıtay da İsviçre'deki sözlerinden ötürü Orhan Pamuk'a manevî tazminat dâvâsı açılabilceğini kabul etmiş. 301. madde değişti ya, şimdi bu yolları deniyorlar. Bir yandan, demokrat aydınları aşağılamak serbest. Tekzipleri yayınlanmaz; haklarındaki en âdî küfür ve iftiralar "millî duygu"lara bağışlanır. Diğer yandan, onlar konuştu mu yargı hemen yakalarına yapışır. Bunun da adı hukuk ve adalet olur.

Böyle baktığınızda, evet, Türkiye'de baskı, zulüm, haksızlık dizboyu. Anlıyorum, herhangi bir umut, bir gelişme görmenin ne kadar zor olabileceğini. Reel hayatın şiddeti, çelişkileri, tutarsızlığı karşısında "değişmezlik" hissinin nasıl ağır basabileceğini. Her şeyin boş lâf, sahtekârlık, aldatmaca gibi gözükebileceğini insanlara.

Ama şimdi ben pratikten, uygulamadan değil ideolojiden, fikirlerden ve fikirlerin ifade ediliş tarzından söz ediyorum. Dolayısıyla "bakalım bu güzel sözler samimî mi" ya da "hayata geçecek mi" türü şüphe ve itirazlar da geçersiz. Zira bu ölçüler içinde bütün mesele, o "güzel sözler"ın sarfedilmiş olması. 11 Ağustos, 1 Ekim ve 3 Ekim konuşmalarının kendi gerçekliği var. Gül ve Erdoğan, son yirmi otuz yılda resmî zevattan duyduklarımızdan çok farklı şeyler söylüyor. Daha da gerilere gidersek, hemen hiçbir T.C. cumhurbaşkanı ve başbakanının kullanmadığı bir dil kullanıyorlar. İmparatorluğun dağılma süreci, çok tedirgin ve güvensiz bir Türk milliyetçiliği yaratmış; (daha fazla) bölünme korkusu, bütün alt-kimlikleri ezen, özellik ve özerkliğin her türünü silmeye kalkışan bir yekparelik arayışına dönüşmüştü. Bunun nasıl bir siyaset dilinde somutlandığını, bu yılın başlarında hatırlatmaya, belki biraz da hicretmeye çalışmıştım (28 Mart : *Günlükler, diller, klişeler*; 2 Nisan : *Türkiye'nin LTI'sı, Yenikonuş'u, İkildüşün'ü*; özellikle 4 Nisan : *Çemberler ve söylemler*). AKP liderliği başka hiçbir şey yapmasa, sırf bu "zorunlu Türklük" çemberinin dışına çıkması bile, hâkim söylemi ve temel direğini o söylemin oluşturduğu siyasal kültürü değiştirdiği –değiştirmeye başladığı– için, yeni bir realiteye işaret ediyor.

Olli Rehn 2005 başlarında Türkiye'ye geldiğinde, bir grup aydınla yemek yemişti Sepetçiler Kasrında. Dönemin AB temsilcisi Hans-Georg Kretschmer de vardı. Söz bana geldiğinde, 2002-2004 yıllarındaki hızlı demokratikleşme reformları için, "iyi, güzel de, hemen sırf hukuk ve kurumlarla sınırlı kaldılar; toplumun ideolojik ve kültürel dokusuna pek dokunmadılar" demiştim : "Asıl mücadele şimdi başlıyor ve ideolojik alanda cereyan edecek. Devletçi-milliyetçi muhafazakârlık bu alanda karşı-taarruza geçecek. Türkiye ABD'ye benzemez. Amerika gerçekten bir 'hukukun üstünlüğü' toplumdur. Kanunları değiştirerek her şeyi değiştirebilirsiniz. Ama Türkiye'de, hukukun da nasıl uygulanacağını, daha çok kültür ve ideoloji belirler. Onun için her şey, şimdilerde başlayan ideolojik mücadelenin kaderine bağlı." Daha sonra aynı tahlili başka yerlerde, örneğin *Şu Korkunç Otuz Yıl*'ın içinde ve sonunda da tekrarladım.

Şimdi ise, belki şöyle diyebilirim : Sözünü ettiğim ulusalcı karşı-taarruz üç dört yıl sürdü. Yenildi, geri çekildi. Mücadele içinde kendisi de değişen AKP ve hükümet önderliği, ancak bu noktada, ideolojik, düşünsel bir insiyatif gösteriyor ve 2002-2004 reformlarının ihtiyaç duyduğu yeni siyasal kültürü kurmaya girişiyor.

Taraf çıktığı ve ben de bu köşede yazmaya başladığımda, bir arkadaşımın karamsarlık sitemine cevaben, *Siyasal iyimserlik, kültürel kötümserlik* tavrımı izah etmeye çalışmıştım (22 Aralık 2007; *Weimar Türkiye'si*, 38-39). "Diktatörlüğün manevî evreni" dediğim bu kültür değişmedikçe, siyasî olumluluklar hep çok sınırlı kalacak" diye bitiriyordum.

O günlerde nereden, nasıl çıkageleceğini pek bilemediğim bu siyasal kültür değişiminin artık başladığını seziyor, umuyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Belki, çok-kültürlülük ?

Halil Berktaş 17.10.2009

(10 Ekim'deki *Yeni bir siyasal kültüre doğru* yazımda sıraladığım ilk dört gözlemde devamla :) Beşinci gözlem, AKP liderlerinin "programatik" diye nitelediğim üç konuşması hakkında. Tekillik değil çeşitlilik, çokluk, çoğulluk vurgusu. Belki, çok-kültürlülük.

Cumhurbaşkanı Gül, 1 Ekim'deki Meclis açış konuşmasında, demokratik bir devletin sosyal ve kültürel farklılıkları tek kalıpta eritemeyeceğini; bu farkları zenginlik olarak kabul edip geliştirilmesine imkân sağlaması gerektiğini söyledi. Bu zenginliğin, ancak "yabancılaşmış" bir gözle bakarsak tehdit gibi algılanabileceğini vurguladı. Özellikle son cümle çok kritik. Tarihe bakışımızın bir yerinde Abdullah Gül'le buluşuyoruz gibi. Evet, ben de tam bunu anlatmaya çalışıyor(d)um, "içe çöken" İttihatçı ve Kemalist askerî-bürokratik elitin, göçüp sığındığı ve *Yaban* görüldüğünü (Yakup Kadri) farketmediği Anadolu'da, kabahati halka bulup, yani kendisi halkı daha da fazla yabansılara dönüştürerek, modernite ve homojenizasyon yoluyla "kendi suretinde," üniformalı, tekdüze bir millet yaratma girişimi hakkında. Baykal'ın "yüreğinin karardığı" kadar var. "Farklılıklar ülkesinin cumhurbaşkanı gibi" demiş Bahçeli. Bence bu daha analitik bir tesbit. Ve keşke öyle olsa, öyle gelişse. "Farklılıklar ülkesi"nin devleti, hükümeti, anayasası : Türkiye'nin geleceğini, biricik çıkış yolunu simgeliyor.

Üstelik umutluyum da, bunun net, bilinçli bir "çizgi" halinde kalıcılığından. Nitekim başbakanın 11 Ağustos - 3 Ekim konuşmaları da bununla tutarlı. Dikkat edin, bu konuşmalar gücünü somutluk ve çoğulluklarından alıyor. Tek tek sayıyor Erdoğan : Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş, Pir Sultan, Hacı Bayram Veli, Yunus Emre, Mevlânâ, Sabahat Akkiraz, Tatyos Efendi, Cem Karaca, Ahmet Kaya, Mehmet Âkif, Nâzım Hikmet, Ahmedî Hanî, Said Nursî... Belirtmeye gerek var mı : burada bir değil iki "sapma" söz konusu. AKP liderliği kendini hem İslâmcılıktan (veya Türkçü-İslâmcılıktan), hem Atatürkçü resmî ideolojiden ayırıyor.

Bunu iki basit düşünce deneyiyle daha iyi görebiliriz. Önce bir alternatifini düşünelim; alt tarafı parti kongresinde konuştuğuna göre, faraza "Süleymaniyyede Bayram Namazı"nı. Tabanının kültürel gelenek ve alışkanlıklarına daha uygun düşmez miydi, Yahya Kemal'inki gibi bir İmparatorluk nostaljisi – Allah, zafer, gaziler, serhadler, ordu-millet, ulu mâbed, Mohaç, Çaldıran, Malazgirt sözcüklerinin dokuduğu, Osmanlı-Cumhuriyet sentezi bir "hayalî cemaat" ? Bu yoldan devam etmemesi ne anlama geliyor ?

Bir benzetme veya karşılaştırmaya baş vuracağım, bu noktada. ABD'de "hareket muhafazakârlığı" (*movement conservatism*) diye bir kavram vardır, siyaset sahnesinin sağına ilişkin. Her Cumhuriyetçi illâ "hareket muhafazakârı" olmayabilir – William Buckley ve *National Review* dergisiyle büyümüş; "Dinci Sağ"ı (*the Religious Right*) iliklerine kadar özümsemiş; dolayısıyla intikamcı; beyaz, zengin ve Hristiyan bir "kültürel restorasyon" peşinde koşan. *New York Review of Books*'un 24 Eylül - 7 Ekim sayısında Gary Wills, Sam Tanenhaus'un *The*

Death of Conservatism kitabına değinmiş (kastedilen, "W" türü *neo-con*'luğun ölümü). Tanenhaus, Eisenhower, Gerald Ford veya Baba Bush gibi Cumhuriyetçi başkanların hiç "hareket muhafazakârı" olmadığına; Nixon'un ise zamanla "hareket muhafazakârlığı"ndan uzaklaşıp eklektik ve realist bir başkanlığa geçtiğine dikkat çekiyor.

Bu örnek düşündürücü. Gül ve Erdoğan'ın siyasî geçmişi açısından, ne olur "hareket muhafazakârlığı"nın bizdeki karşılığı ? Aşikâr ki Erbakan geleneği ve/ya "Millî Görüş". AKP o çevre ve çerçeveden bir kere kopmuştu zaten; sanırım şimdi ikinci defa ve belki daha bile radikal biçimde kopuyor; Saadet Partisi de değişiyor gerçi, Recai Kutan'dan sonra, ama AK Parti daha fazla ve daha hızlı değişmeye devam ediyor. Erdoğan ve arkadaşları artık hiç mi okumaz "Süleymaniyede Bayram Namazı"nı ? Okurlar herhalde, ama daha sınırlı "iç halka" bağlamlarında. Yoksa Türkiye'nin tamamını kucaklamak iddiasıyla değil. Ziya Gökalp'in "camiler kışlamız, minareler süngü[müz]" metaforuna düşkünlük hayli gerilerde kalmışa benzer.

Şimdi ikinci alternatif. Erdoğan'ın 11 Ağustos veya 3 Ekim'de çok daha soyut konuştuğunu; o gerçek isimleri hiç yan yana getirmeyip, meselâ sadece "Türk[iye] insanı" veya "Anadolu insanı" dediğini düşünelim. Ne etki yapacaktı ki bu takdirde ? Ha, şurada burada, lâf arasında "Anadolu insanı" da diyemez mi bundan böyle ? Der ve diyecektir muhtemelen, biraz rastgele, benim gibi fazla ince eleyip sık dokumaksızın. Ama parti kongresinde canalıcı ideo-politik mesajlar vermeye gelince, bunun hiçbir kalıp dışılığı ve dolayısıyla inandırıcılığı olamazdı.

Çünkü "Anadolu insanı" da hegemonik bir dayatmadır, kendi türünde. İdeo-kültürel "kimlik tekelliliği"nin bir parçasıdır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Özal'dan AK Parti'ye

Halil Berktaş 22.10.2009

Bir hususu atlamışım, cumhurbaşkanı ve başbakanın üç "programatik" konuşmasını değerlendirirken. İki karşılaştırma ekseninden söz etmiştim : (a) 2002-2004'teki reformların hukukla ve kurumsal alanla sınırlı kalmasına karşılık, o demokratikleşme atılımlarının da, ve yakın zamandaki açılımların da altının (ancak) şimdi dolduruluyor, muhtaç oldukları ideo-kültürel zeminin yaratılıyor olması. (b) Bunun, 22 Temmuz 2007 seçimleri sonrasıyla dahi kıyaslandığında, bugün sadece dar anlamda politik değil, kültürün ve asıl siyasal kültürün değişmeye başlaması itibarıyla, aynı zamanda kültürel bir iyimserliğe imkân tanınması (*Okuma Notları*, 15 Ekim '09).

Şimdi bunlara şu üçüncü eksen de eklemek istiyorum : Özal ile Gül ve Erdoğan arasındaki fark. Muhafazakâr modernizm deyince, Turgut Özal'ı hatırlamamak mümkün değil, kuşkusuz. 12 Eylül sonrasında Türkiye'yi globalleşmenin ana mecrası içine sokmuştu. Hiç olmazsa bazı alanlarda, devletçi-milliyetçi kabuğu çatlatan ilk çabalar da Özal'dan gelmişti. Kürt ve Ermeni sorunlarındaki tavrı, bugünkü gelişmelerin tohumlarını taşıyordu. Resmîyetin kasıtlılığına aldırmamaya, ya da askerî vesayeti tanımayıp her durumda halkın oyuyla seçilmiş sivil hükümetin üstünlüğünü savunmaya, hattâ gerektiğinde genelkurmay başkanı ile kara kuvvetleri komutanını, hem de aynı anda emekliye ayırabilmeye (1987'de "iki Necdet", yani Ürüg ve Özturun) gelince, bu gibi

konularda, bugüne kadarki performansı ile AKP'den de oldukça daha cesurdu.

Zaten bu nedenlerle, askerî-bürokratik kompleks ile basındaki neo-Atatürkçülerin giderek artan “liboş” tepkisi ve nefreti, AK Parti'den 15-20 yıl önce Özal'da toplandı. Ve işte bu noktada, Özal tipi reformculuğun kritik zaafı ortaya çıktı : zihniyet yapılarına, kültüre ve ideolojiye yeterince önem vermemesi. Zira Özal büyük ölçüde teknisist ve bazı vülger Marksistlere taş çıkartacak kadar ekonomik deterministti : profesyonel geçmişi, 1960 ve 70'lerin kutuplaşmalarında tuttuğu yer, MESS tecrübesi ve hepsinin gerisindeki klasik liberalizm anlayışı –ki, Marksizmden çok daha “ekonomist” ve indirgemecidir- aynı noktada kesişiyor; ekonomiyi hukuktan, kültürden, kurumlardan ayrı düşünmesine, piyasa ekonomisi kurulduğu veya yerleştiğinde bütün diğer taşların otomatik olarak yerli yerine oturacağını sanmasına yol açıyordu.

Bir başka deyişle, liberalizmi daha çok ekonomik liberalizmle sınırlıydı Özal'ın. Gerçi, “merkez” geleneğini sürdüren pek çok “resmî politik sınıf” mensubuna göre çok daha geniş meşrepli, toleranslıydı. Ama özel bir demokrasi kaygısı, buna bağlı olarak da özel bir hukuk ve kültür kaygısı, sorunsalı yoktu. Maalesef çok geç fark ettiği gibi, hukuk reformuna bir türlü giremedi. Hele siyasal kültür alanına hiç el atmadı. Partisinden çok teknokratlarına, “prens”lerine yaslandı. Bunun belki en çarpıcı göstergesi, etrafında kalıcı bir ekip ve program oluşturamamış; ANAP'ta bir kalite devamlılığı sağlayamamış olması. Sonuçta, bağımsız bir iktidar tabanı (*power base*) kalmadı. ANAP'ın yerine Tansu Çiller'in DYP'si geçti. Çankaya'da ise Özal'ın yerini, reformculuğa ve değişime taban taban zıt kişiliğiyle Demirel, yani bir tutuculuk âbidesi aldı.

Benzer şeyleri daha önce de yazmıştım (24 Nisan '08 : “CHP'nin çöküşü ve solun çöküşü”; 15 Mayıs '08 : “Kruşçev, Özal ve Ermeni meselesi”; her ikisi için, şimdi bkz *Weimar Türkiyesi*, 137-8, 155-6; ayrıca bkz *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl*, 25-28). Burada tekrarlamamın nedeni açık : AK Parti Özal'ın da içinden yükseldiği bir toplumsal zemin ve tabana oturmakla, bazı bakımlardan Özal'ın fikrî mirasını sürdürmekle birlikte, 2002 seçimlerinden bu yana geçen yedi yılına ve özellikle son açılımlarına baktığımızda, ister geniş anlamıyla Özal dönemi (1983-93) ile, ister yalnız Özal'ın başbakanlığı dönemiyle (1983-89) karşılaştıralım, belirgin biçimde daha ileri bir noktada. Tabii çok daha büyük, inanılmaz boyutlarda bir düşmanlık dalgası ve gizli-açık darbe girişimleriyle yüz yüze geldi. Bunun da etkisiyle ve 2002-2004'ün ilk AB atılımından sonra, en çok 2004-2007 alt-döneminde duraladı, zigzaglar çizdi. Bir bütün olarak, daha tedirgin-temkinli ilerledi de diyebiliriz. Ama nihaî tahlilde, çok daha fazla mesafe katetti, demokrasi ve (demokrasinin olmazsa olmazı olarak) İmparatorluğun çöküş sürecinden müdevver tarihsel düşmanlıkların çözümü yönünde. Ekonomiyle sınırlı kalmadı; siyasete öncelik verdi; hukuku da (kısmen) değiştirdiği gibi, Türkiye'nin siyaset kültürünü değiştirmeye uzandı. Bu arada çok daha kalıcı bir önderlik ve örgüt yarattı. Demek, insanlar dersler çıkarabiliyor geçmişten. Elverişli bir dünya konjonktürü de yardımcı oluyor.

(Şu yazdıklarımı kimileri bir sol aydın için “politik” bulmayacak kuşkusuz. Ama zaten siyaset yapmıyorum ki. Güncelliğin tarihini gördüğüm gibi yazmaya çalışıyorum.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ulusalçılığın serhadleri

Halil Berktaş 24.10.2009

Aklım, beğenilmeyen Anadolu'nun nasıl "yeryüzü cenneti"ne dönüştüğü ve "Anadolu insanı"yla iskân edildiğinde kaldı. Bunun bir alt-başlığı, "gerçek Anadolu insanı"nın kim olduğu (katil mi, kahraman mı; sırf Nâzım'a bakacak olsak, hangi İsmaili –Arhavisli mi, Çolağı mı, *İnsan Manzaraları*'nın). Bana kalsa, daha birkaç hafta sırf bunu yazarım. Kötüye inat (Ahmet Arif). Geçmişle bugün, idealizm ile realizm arasında nice köprüler kurarak.

Ne ki, güncelliğin hızlanan akışı kimseye böyle bir lüksü tanımayacak gibi. En başta da, Türkiye-Ermenistan protokolleri ve ardından, Bursa'daki millî maç etrafında gelişen olaylar, alınan tavırlar. Herkes değindi, "istememezlik" simetrilerine. Bir yanda Baykal, Bahçeli ve Azerbaycan ile diğer yanda Taşnakçıların maksimalizmlerinin, hık demiş yekdiğerinin burnundan düşmüşlüğüne. Aslında bunların sorunu çözmek istemediğine. Tersine, yıllardır –Jirair Libaridian'ın 2000'de Chicago'da kullandığı ifadeyle- "soruna âşık" (*in love with the problem*) yaşadıkten ve bütün hayatlarını bunun etrafında ördükten sonra; bir yanda "soykırımı kabul ettirme siyaseti"ni (*genocide acknowledgment politics*) ve diğer yanda "soykırımı inkâr siyaseti"ni (*genocide denial politics*) âdetâ kişisel varlık nedenleri haline getirdikten sonra; bu sorun, düşmanlık, hınç, kavga, intikam (her neyse) olmaksızın ne yapacaklarını bilemediklerine. Biraz da, "ne pahasına olursa olsun muhalefet" mantığında taşlaşmışlıklarına. Hem Ermenistan hem Türkiye açısından bu şantaja boyun eğmenin, "köpeğin kuyruğunu değil, kuyruğun köpeğini sallaması"na göz yummak demek olacağına. Kıbrıs'ta bunu çok yaşadığımızı; yettiğine ve tekrarına tahammülümüz olmadığına gayri.

Bunları tekrarlamak değil amacım. Ek bazı notlar düşerim belki gelecek hafta. Özellikle (1) Ermeni diasporasının gelişmeleri niçin okuyamadığına. Türkiye'nin resmî çizgisinin değişmekte olduğuna dair, 2007'den bu yana çoğalan belirtileri nasıl atladıklarına. (2) Tam hangi işaretlerin üst üste geldiğini, fırsat bu fırsat, toplama ve birleştirmenin yararına. (3) En önemlisi, hükümetin, "resmî tarih" imaline son veya hiç olmazsa ara vermiş gözüktüğüne. (4) Bu bağlamda, bir dönemin kilit ismi Yusuf Halaçoğlu'nun TTK'dan atılmasının anlamına. (5) Bilvesile, Halaçoğlu'nun tam neler demiş ve yapmış olduğunu yeniden hatırlama ve hatırlatma zorunluluğumuza.

(Hattâ bu çerçevede, belki hem aptal hem hasta bir şahsiyete bile gelir sıra. İsmi lâzım değil; okur-yazar olduğunu sanan bir "sazan"ın son yalan ve provokasyonlarına.)

Olur veya olmaz. Şimdi sırada, gene bu yumaktan türeyen başka bir tema var : Kıbrıs ve Azerbaycan'ın (ve tabii Güneydoğunun) ne ifade ettiği, Türk milliyetçiliği açısından. Yeni değil; ilkin Nisanda tasarlamışım, bu konuda bir şey yazmayı. O sırada (a) Denктаş kıyameti koparmış, Ergenekon bağlamında adının geçmesi üzerine. *Pre-emptive* bir baraj ateşi açmış sanki, soruşturmanın Kıbrıs'a uzanması olasılığı karşısında. Kahraman TMT'ye leke sürülemeyeceğinden dem vurmuş. (b) Barack Obama'nın gelip gittiği ve Ermenistan sınırının açılmasından daha ilk söz edildiği anda, İlhami Aliyev de çomak sokmaya kalkmış, embryonik barış sürecine. Zorla söz verdirtmiş Erdoğan'a, Azerbaycan'ın talepleri karşılanmadan sınırın açılmayacağına dair. Şimdiki patırtının provası.

Hayli uzun notlar almışım o zaman; iki de başlık bulmuşum : ya "Ulusalçılığın serhadleri" diyecekmişim, yukarıda yeğlediğim gibi, ya da "Ergenekon'un dış kıtaları." Ama biri ama diğeri, söylemek istediğim her şeyi özetliyor zaten. (i) Milliyetçi saldırganlığın ve/ya "derin devlet"lerin paramiliter kanatları hep birbirine benzer : İTC'nin Teşkilât-ı Mahsusası, İsrail'in Haganah'sı ve sonra Mossad'ı, Cezayir'deki Fransız sömürgeciliğinin Gizli Ordu Örgütü (OAS), IRA, Kıbrıs'ta EOKA ve TMT, Türkiye'de Kontrgerilla ve JİTEM. (ii) Hepsisi kanun dışıdır; katildir, vahşidir, korkunçtur, amansızdır. Ve "bizim" kahramanımız (Topal Osman misali) "öteki"lerin umacıdır

daima. (iii) Cinayetlerini –başarırlarsa- sadece “devlet kuruculuk” veya “kurtarıcılık” misyonu aklayabilir.

(iv) Asıl mesele. Böyle bütün karanlık örgütler, er ya da geç kendilerine bir “dış dâvâ” bulmaya muhtaçtır. Bu tür “kirli ama kutsal” savaşlar sayesinde finansman sağlar, “asker” toplar, semirir, başlarına buyruk hale gelir – ve demokrasinin başına belâ kesilirler. “Millî dâvâ”lara gönüllü gidenlerin üslendiği “uc” veya “serhad”ler, her barışçı çözüme direnen “iflâh olmaz”ların (*die-hardist*) kaleleri ve suçtan suça atlayan darbecilerin eğitim alanları haline gelir.

1950’lerden beri Kıbrıs. Bir ara Bosna. 25 yıldır Güneydoğu. Ve Azerbaycan. Darbelerine, Dışişleri’ndeki *lobby*’sine, “bir millet iki devlet” efsanesine varıncaya dek. Budur, günümüzün ulusalcılığı için.

Paraşütçü ve *pieds noir*’ların Cezayir’i gibi, bir çeşit *deep spawn*’dur. Faşizm fideliğidir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir değil iki millet

Halil Berktaş 29.10.2009

Murat Belge ve ben, iki gün arka arkaya Azerbaycan’ı yazmışız geçen hafta (*Türkiye’nin Halleri*, 23.10.09; *Okuma Notları*, 24.10.09). Belki, kendi yazımın yarısından fazlasını başka şeylerle –güncelliğe değinmelerle- doldurup, “ulusalcılığın serhadleri”ne sadece teorik bir özetin sığabileceği kadar az yer bırakmış olduğumdan, şimdi kendimi alamıyorum, bu konuyu sürdürmekten. Hem aktaramadığım somut örnekleri, hem ideolojik altyapısıyla.

Her şeyden önce, “Anadolu insanı” ve “Türk evi” benzeri masallar fasilesinden, “bir millet, iki devlet” diye bir diğer yeniyetme icat, su katılmadık bir *uydurma* var karşımızda. Uydurma, çünkü birincisi, Azerîler ile Türkiye Türkleri tarihin hiçbir döneminde tek ve aynı millet olmadı. İster Stalin döneminin “objektif” yaklaşımının, ister milliyetçilik çalışmalarında Ernest Renan’dan 1980’lere uzanan çağdaş “sübjektif” yaklaşımın ölçütleriyle düşünelim (bkz *Okuma Notları*, 6-8 Kasım 2008; yakında *Özgürlük Dersleri* içinde çıkacak), yaygın kabul gören “millet” tanımlarının hemen hiçbir ögesi ortak değil, Azerbaycan ile Türkiye arasında. Dil bile tam anlamıyla aynı değil –alt tarafı, iki farklı tarihsel-kültürel ortamda evrilen iki farklı Türkçe : adı üstünde, Azerî Türkçesi ve Türkiye Türkçesi söz konusu.

Üstelik, dilin biraz ötesine geçtiğimizde, aynılık değil ayrılıklar çoğalıyor. Belirli bir “iç pazar” etrafında dönen, ortak bir ekonomik hayat söz konusu değil –Özal zamanından bu yana geliştirilen bütün proje ve yatırımlara, gaz ve petrol boru hatlarına karşın. Asıl önemlisi, Türkiye ile Azerbaycan ortak bir tarihi, veya bir şekilde (gerçek veya hayalî) bir “ortak tecrübe” ile ilişkilendirilmiş bir toplumsal/ulusal belleği paylaşmıyor. Daha 11. yüzyıldan başlayarak bir yol ayrımı oluştu; Kafkasya (ve Azerbaycan) belirli bir tarihsel coğrafya olarak biçimlendi, Anadolu ve Balkanlar –en doğru adıyla *diyar-ı Rûm*- ise, ağırlık merkezi gitgide batıya kayan ve kendi doğusu-kuzeydoğusuna sırt çeviren başka bir tarihsel coğrafya. Hele Osmanlılar, daha önce de vurguladım (24 Eylül : *Anadolu efsaneleri 1*), Rumeli’de ilerlerken köylülerin tepesine oturup yerleşik tarımı

vergilendirmeyi öğrenerek devletleştikleri gibi, bu suretle orta-batı Asya'nın güçlü aşiret bağlarını da arkada bıraktılar. Açıkçası, Anadolu'yu değil Balkanları üs edindiler ve 1402'de Timur karşısında bozguna uğradıklarında da, bu sayede ayakta kalabildiler. Hattâ diyebiliriz ki, Anadolu'da biraz dolaştıktan sonra burada bile kalmayıp Batı Asya'ya dönen Timur ile Rumeli'ye sarılıp tutunan Osmanlılar arasındaki coğrafi ayırım çizgisi, aynı zamanda farklı ekonomi, kültür ve uygarlık alanlarını belirliyordu.

Sonuçta, Osmanlı açısından Kafkasya ve Azerbaycan marjinaldi; Anadolu'nun "uc"u, bir anlamda "uzak doğu"suydu; gene daha önce işaret ettiğim gibi, T.C. "Şark hizmeti"ni haber veren bir çeşit genelleştirilmiş, savaş ve fetih uğruna dahi gidilmek istenmeyen "Şark"ın bir parçasıydı. Azerbaycan açısından ise Osmanlı, kendisini kuşatıp sıkıştıran, dar bir üçgene hapseden, orasından burasından kemiren üç büyük imparatorluktan biriydi (diğerleri tabii İran ile Rusya). Üstelik, söz konusu dar üçgen içinde, milliyetçilerimizin görmek istediği gibi net bir "Türk kimliği" de yoktu Azerbaycan'ın. Tersine, belki Osmanlı'dan fazla İran'dan, bir sonraki aşamada ise "geç" gelişip güneye inerek 18. yüzyıl sonlarında Kırım'ın, 19. yüzyıl ortalarında ise Kafkasya'nın kapısına dayanan Rusya'dan etkilenecek, bağımsız kalmasının çok zor olduğunu gören "küçük bir dünya"nın kendine has mentalitelerini oluştuyordu.

Pratikte bu, bir değil *iki ayrı millet* demektir. Nitekim moderniteyle birlikte, *iki ayrı varyantı* ortaya çıktı Türk milliyetçiliğinin –kabaca Rus ve Osmanlı varyantları diyebileceğimiz. Bir, İstanbul-Rumeli kökenli 19. yüzyıl sonu ve İkinci Meşrutiyet münevverlerinin Osmanlı odaklı, görece batıya dönük düşünce dünyası ve keza ufukları Osmanlı İmparatorluğu ile sınırlı ideo-politik projeleri vardı. Bir de Rusya kökenli, Çarlık rejiminin okullarından yetişmiş bir diğer münevver grubu ki, daha çok doğuya, Rusya'nın Asya ve Avrupa topraklarındaki Türkî nüfusa dönüktü yüzleri. (1) Türkistanı, yani Maverâünnehir ve çevresinde, bugünün bağımsız Türkmen, Kazak, Kırgız, Tacik, Uzbek cumhuriyetlerinin kapladığı alanı; (2) Cengiz İmparatorluğu'nun parçası ve vârisi olan Altın Orda'nın parçası ve vârisi olan Kırım, Kazan, Astrakhan hanlıklarının eski topraklarını; (3) Kafkasya'daki Türk toplulukları ve topraklarını kucaklamayı amaçlıyorlardı.

Karşılıklı etkileşimlerine ve zaman zaman örtüşmelerine karşın, bu iki tür Türkçülüğün yıldızı bir türlü tam barışmadı. Son tahlilde özdeşleşmedi, erimediler birbirlerinin içinde. İttihatçılıkla yaklaşılsa da, Kemalizmle uzaklaştılar tekrar. Anadolu'da Millî Mücadele, Mustafa Kemal'in "dış Türkler"le uğraşmayı reddetmesi üzerine inşa edildi. Enver Paşa Pan-türkizm hülyasından uyanamadı bir türlü. Zaten bu macera onun sonu oldu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

En büyük bayram

Halil Berktaş 31.10.2009

Herhalde ilk defa, kendi içinde iki başlıklı bir yazı yazmış olacağım. Ama bu satırları 29 Ekim Perşembe sabahı ekrana dökerken, bütün *Taraf* camiası ve okurlarının, neredeyse önüme gelen herkesin "geçmiş Cumhuriyet Bayramını kutlamak"tan kendimi alamıyorum.

Belki pek çok insan gibi benim için de bu tür resmî kutlamalar çocukluğumda kaldı. Henüz ilkokuldayken,

annem babamla, dedem ve babaannemle tebrikleşirdik galiba, en çok 23 Nisan’larda. Daha doğrusu, büyükler bir hoşluk, değişiklik niyetine evin en küçüğünü kutlardı da, tabii benden önce kalktıklarında, kendi aralarında da bayramlaşırlar mıydı, pek bilmiyorum doğrusu. Olabilir de tabii, çünkü 1950’lerin koşulları ve düşünce çerçevesi çok farklıydı bugünden; ayrıca eminim, açık arayla en (hattâ tek) milliyetçimiz olan rahmetli babaannem, Ülfet Hanım, bütün arifelerde “haydi bayrağımızı asalım” diye balkona çıktığı gibi, karşılıklı kutlamalar turunun başlaması işaretini de veriyordu –vermiştir- en küçük aksama belirtisi karşısında.

Gel zaman git zaman, zayıfladı bütün bu devlet törenselliği; fakat ilginçtir, bizimki gibi çok büyük ölçüde dinsiz bir ailede bile, geriye sadece dinî bayramların kutlanması kaldı. Bugün bile, kızkardeşimle birbirimize, sonra amcalarımıza ve eşimin ailesine Ramazan ve Kurban bayramlarında, bir de (arkadaşlarımız dahil) yılbaşında telefon açarız, ama aynı şeyi 19 Mayıs veya 30 Ağustos’ta yapmak, nasıl desem, aklımızdan bile geçmez. Düşünebiliyor musunuz, yakın çevrenize e-mail veya cepten sms yollamayı sabah erkenden : “Neyyirciğim, Zafer Bayramını” veya “sevgili yeğenlerim Elif ve Can, Atatürkü Anma, Gençlik ve Spor Bayramınızı kutluyorum” ?!

Bunun gülünç gelmesi, resmî ideolojinin ne kadar yapaylaştığı ve yabancılaştığının çok önemli bir göstergesi, kuşkusuz. Ama şimdi biraz olsun farklı hissediyorum kendimi, hele son otuz yılın 29 Ekim’lerine kıyasla. Sabah kalktım, gazetemi elime aldım –ve AK Parti yönetiminin bu sefer cuntanın üzerine gitmeye kararlı olduğunu; bu eğilim doğrultusunda, Erdoğan’ın Başbuğ’dan 1. Ordu Komutanı Hasan İhsız ile adları geçen diğer askerlerin açığa alınmasını isteyeceğini; Dursun Çiçek’in sivil yargıya teslim edileceğini; bir adım ötede, genelkurmay başkanının dahi emekliliğine artık kaçınılmaz gözüyle bakıldığını okudum.

Olabilir veya olmayabilir. Ama bir kere bu yazıldı ve basıldı ya Türkiye’de. Okunacak ya, onbinler, yüzbinlerle. Konuşulacak, kulaktan kulağa yayılacak ya önümüzdeki günlerde. Her yeni adımın öncekileri perçinleyip geri dönüşü zorlaştırdığı “uzun ince bir yolda” gidiyoruz. Nâzım’ın *Saman Sarısı* dizelerinin tam sırası :

Çok şükür çok şükür bugünü de gördüm ölsem de gam yemem gayrının resmini yapabilir misin üstat

Nihayet. Cumhuriyetin demilitarizasyonu başladı. Evet, en büyük bayram. Kutluyorum.

***

İki devlet = iki millet

Sanırım ilkin Ebulfeyz Elçibey’in ortaya attığı “bir millet, iki devlet” sloganı, her şeyden önce Türkiye Türkleri ve Azerîler bir değil iki millet olarak geliştikleri için yanlış(tı). Esasen bu yüzdendir ki, yani bir kaza, tesadüf veya tarihin “yanlış gelişmesi” sonucu değil, aslında iki millet olduğu, olduğu içindir ki, zamanla iki de devlet ortaya çıktı. Birinci Dünya Savaşı bir değil üç köhnemiş imparatorluğun alaca karanlığı anlamına geldi : Osmanlılar, Rusya ve Avusturya-Macaristan. Bu tarihî ânda, bir kere daha Türkiye başka bir yöne gitti, Azerbaycan başka bir yöne. Rastgele (*random*) olmayan bir süreç sonucu, gerek SSCB bünyesindeki ve gerekse Sovyetlerin dağılmasından sonraki Azerbaycan, Millî Mücadelenin hayat verdiği Türkiye’den çok farklı bir sosyal ve politik formasyon olarak vücut buldu.

Bu bir. İkincisi, belki daha bile önemli, zira devletin görelî özerkliği ve toplum üzerindeki etkisiyle ilgili. Bu “devlet” dediğimiz şey, basit bir form, bir kabuk değil, toplumun üzerine yapay biçimde örtülen (ve dolayısıyla

kolayca kaldırılabilen). Belki iki katmandan ibaret bir "ekonomik temel" ve "üstyapı" (*base and superstructure*) modeli de bunu anlamamızı zorlaştırıyor. Bir organizma olarak devletin kendi hayatı ve dinamizmi var; davranış biçimi ve kuralları, kalıpları var, kendini sürekli kılmasını sağlayan. (Günümüz Türkiye'sinde bu kadarı, hiçbir şekilde "burjuvazinin sınıf iktidarı"yla açıklanması mümkün olmayan bir devletin, olağan bir legalite anlayışını da ayaklar altına alarak, ordusu, bürokrasisi ve yargısıyla iktidara sınıksız yapışmasında, olanca çıplaklığıyla somutlanıyor.)

Konumuz açısından bu göreceli özerkliğin en önemli sonucu, her modern devletin, tepesine oturduğu toplumu şekillendirme, farklılaştırma kabiliyeti. Devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkiye'nin '1989'u

Halil Berktaş 05.11.2009

1989, Doğu Avrupa'daki komünist tek parti rejimlerinin peşpeşe çöktüğü ve sonunda bu çözülüşün Sovyetler Birliği'ne de sıçradığı büyük bir dönüşüm yılıydı.

Yirmi yıl sonra 2009, Türkiye'deki tek parti değilse bile "tek ideoloji" rejiminin temelden sarsılmasına, militarizmin çözülmesine tanık oluyor.

Daha önce de çok yazdım, söyledim : tuhaf bir şekilde, komünizmin çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin dağılması Türkiye'de hemen hiç tartışılmadı. Kendisine "sol" diyen bazı kesim ve örgütlere bakarsanız, sanki böyle bir şey hiç olmamış gibi. Öte yandan, Atatürkçüler de uzak durdu bu konudan. Bir otoriter devletçilik sisteminin yıkılması, bir diğerinin derinleşen zaafına ışık tutar diye mi korktular ? Aynada kendilerini görmekten mi çekindiler acaba ?

Öyle veya böyle; tarih çarpıcı bağlantılarla, "bileşik ama eşitsiz gelişim" (*combined and unequal development*) örnekleriyle dolu. Kapitalistleşme ve modernleşmede geriden gelen ülkelerin, bu bağlamda Rusya ve Doğu Avrupa ile Osmanlı diyarlarının ve Türkiye'nin serüveni, hem benzeşiyor, hem etkiliyor birbirini. 20. yüzyıl başlarındaki devrim ve kuruluş momentlerinin arası daha kısaydı : 1905'ten sonra 1908; 1917'den sonra 1919-23. Bugün çöküşler daha aralıklı geliyorsa da, yakından baktığımızda hâlâ belirli paralellikler gözleniyor.

Timothy Garton Ash, üst düzey gazeteciliği ve "güncelin tarihi"ni izleyip yazabilmesiyle ün kazandı. Oxford'da Avrupa Etütleri profesörü oldu. Böyle payeleri önemsemesem de, 2005 yılı itibarıyla "100 global aydın" ve "dünyanın en etkileyici 100 kişisi" arasında sayılıyor.

New York Review of Books'un son (5-18 Kasım '09) sayısında, dokuz kitap arasında gezinmiş Garton Ash. 1989 olaylarını çeşitli açılardan inceliyor. Kâh "yüksek politika," kâh kitle hareketlerinin özerkliği üzerinde duruyor. ABD'nin ilk "W" yönetiminin yanlısı nedenlerle en doğru şeyi yaptığını : çekimser ve uzak durduğuna, hiç bulaşmadığına dikkat çekiyor. "Çok faktörlü" analizleri yeğliyor. Bütün "tek faktör" açıklamalarının yanlışlığını

vurguluyor.

Bu zenginlik içinde bir husus var ki, bana özellikle ilginç geliyor. Garton Ash 1989'un ulus-aşırı, "tek bir toplumu ve parti-devleti değil, bu tür birçok toplum ve devleti, bir dizi üç boyutlu satranç oyunu içinde birleştiren" niteliğinin altını çizmiş. Bu fikri derinleştirirken, Harvard'dan Mark Kramer'in 2003-2004 ve 2007 makalelerine de değiniyor. Komünizmin çöküşünde görülen *spillover*'lar, yani bir ülkeden diğer(ler)ine "taşma" ânları nelerdi ? Kramer sürecin 1986-88 arasında SSCB'den Doğu Avrupa'ya "taştığı"nı; 1989'da ise selin her iki yönde karşılıklı aktığını, buna karşılık 1990-91'de Doğu Avrupa'nın Sovyetler üzerindeki etkisinin ağır bastığını savunuyor.

Burada, "emperyal merkez" ile "periferi"si arasındaki etkileşim zinciri söz konusu. İster istemez şu soruyu çağırıştırıyor : "Tek yol Atatürkçülük" ideolojisinin zayıflaması, askerî vesayet rejiminin çöküşe girmesinin, bizim periferimiz üzerindeki, Türk milliyetçiliğinin "ulusalcı serhadleri" üzerindeki etkisi ne oldu, oluyor, olacak ?

Bunun bazı işaretlerini şimdiden görmeye başlıyoruz. Türkiye'nin 2002'de başlayan AB reformları ve demokratikleşme süreci, önce Kıbrıs'a vurdu. Denktaş'ın taşlaşmış iktidarının "derin devlet" dayanaklarını yıktı. Ergenekon üzerinden bütün TMT, Sancaktar, Bayraktar geleneğini tehdit etmeye başladı. 2009'un Ermeni açılımı ise halen Azerbaycan faktörüyle yüzleşerek ilerlemek zorunda.

Garton Ash "1989 Avrupa tarihinin en iyi yıllarından biriydi, hattâ daha iyisini bulmakta zorlanıyorum" demiş yazısının sonuna doğru. Ben de aynı şeyi ülkemiz için söyleyebilirim : şu 2009 yılı, Türkiye'nin yakın tarihinin açık arayla en iyi, en güzel yılı oldu. Lahika, Balbay Günlükleri, Dursun Çiçek belgesi ve son ihbar ile "ek"leri bir bir ortalığa döküldü. Bütün komuta kademesiyle tehditkâr bir şekilde "basın toplantısı" yapıp topluma ve basına parmak sallamaya kalkanlar kendi kazdıkları kuyuya düştü. Yanlarında neredeyse kimse kalmadı. AKP liderliği 11 Ağustos ve 1-3 Ekim konuşmalarını yaptı. Kürt ve Ermeni açılımları başlatıldı. Barış umutları çığ gibi büyüdü ve kamuoyunu derinden etkiledi. PKK'dan ilk yurda dönüş adımları gerçekleşti.

Bakalım, bütün bunlar İttihatçılıkla başlayan yüz yıllık Türk irredantizminin de sonunu getirecek mi ? Azerbaycan'ın bile değişmesine yol açacak mı ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Militarizmin – ve irredantizmin sonu ?

Halil Berktaş 07.11.2009

Az bile yazmışım, 2009'da olup bitenler hakkında. Yıldırım Oğur imdadıma koştı; daha eksiksiz bir liste çıkardı.

(1) 9 Ocak'ta yeni bir Ergenekon gözetiltileri dalgası : Tuncer Kılınç, İbrahim Şahin, Kemal Yavuz dahil. (2) 22 Ocak'ta bu sefer İbrahim Şahin'e bağlı s-1 çetesi. (3) Nisanda Mehmet Haberal ve diğer bazı rektörler. (4) Haziranda "kâğıt parçası belgesi"nin aleniyet kazanması. (5) Dursun Çiçek'in tutuklanması ve serbest bırakılması. (6) Askerlere sivil yargı yolunu açan yasa değişikliğinin Temmuzda Meclisten geçmesi. (7) 3

Ağustos'ta Daniştay dâvâsının Ergenekon ile birleştirilmesi. (8) İkinci ve üçüncü iddianamenin çıkması. (9) İkinci Ergenekon dâvâsının başlaması. (10) Deniz Kuvvetleri Komutanına suikast planı iddiasıyla sekiz deniz teğmeninin gözaltına alınması ve bir kısmının tutuklanması.

(11) Albay Cemal Temizöz için hazırlanan iddianameyle, Ergenekon'un nihayet doğu ve güneydoğuya uzanması. (12) Şemdinli'de, 1994'te öldürülen köylüler için taburda kazı başlaması. (13) Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nda, Ergenekon savcı ve hâkimlerinin yerini değiştirme girişimi –ve başarısızlığa uğraması. (14) Bu manevranın başını çeken Ali Suat Ertosun'un, Özdemir Sabancı'nın katili Mustafa Duyar'ın cezaevinde konuşacakken öldürülmesinde rolü olduğuna ilişkin iddiaların ortaya çıkması.

(15) Dursun Çiçek belgesinin aslının ortaya çıkmasıyla birlikte, başka bazı cuntacı dezenformasyon hamlelerinin de afişe olması. (16) Genelkurmayın, "kâğıt parçası" basın toplantısını web sitesinden kaldırmak zorunda kalması.

(17) İşte bütün bunların üzerine, bir de Kürt ve Ermeni açılımları. (18) Hepsinin çerçevesini çizen, benim "programatik" dediğim 11 Ağustos ve 1-3 Ekim konuşmaları.

Bu "mini-emperyal sistem"in merkezinde, "düşman kültürü"nü erimesi ve militarizmin "kral çıplak" durumuna düşmesiyle birlikte, Türk irredantizminin dış kuşağında da değişim umudu doğuyor.

Niçin önemli ? En basiti, "bir millet" ve dolayısıyla "tek de devlet olmalı" mantığını kıracağı, şimdiden kırmaya başladığı için.

Çünkü buydu, budur gizli satır araları, "alt-metni" (*subtext*), şu ünlü "bir millet, iki devlet" sloganının. Tıpkı Türkiye ile Kıbrıs arasında olduğu gibi Türkiye ile Azerbaycan arasında da, derin devletlerin birbirine eklemlendiği, içinde rahatça faaliyet gösterdiği kesintisiz bir devlet uzamı, *continuum*'u yaratmaktı(r).

Öyle ki, Türkiye'nin gizli cunta uzmanları, JİTEM'cileri, Özel Harekâtçıları, her neyse, gidip istediklerini yapabilsinler Azerbaycan'da (artık darbe mi tezgâhlayacaklar, ordu mu eğitecekler, bilfiil savaşacaklar mı şurada burada); sonra da dönsünler ellerini kollarını sallayarak. Eski "kara katil"ler bu gazalarda "ak"lanıp tekrar tedavüle girsin. Ya da Ermeni sorununa ilişkin bazı sözde-konferanslara Azerî devlet tarihçileri taşınsın tabur tabur. (Hattâ biri, "bir tek kişi sağ kaldıysa soykırım yoktur" cevherini yumurtlamıştı birkaç yıl önce. Sanki 1942-45 *Holocaust*'undan kimse kurtulmamış gibi. İlkeliğin böylesi. Ama bu cahillik bile "alkış kararı sayılacak... say !" makamında şak şak alkışlanmıştı.)

Devlet, demiştim, değiştirir toplumu. Askerlik sistemiyle de yapar bunu, eğitimiyle de, kurumsal kültürüyle de, hukukuyla da, ideolojik aygıtlarıyla da. Öyle ki, herhangi bir modern devletin belirli bir süre "altında" yaşayan toplum, zamanla ayrı bir millet olur.

Türkiye ve Azerbaycan için de son tahlilde böyle oldu –ama tabii geriye bir de irredantist "soydaşlarımız" veya "dış Türkler" söylemi kaldı. Madalyonun diğer yüzünde, bu söyleme sığınan Kafkas mültecilerinin bir çoğu, hep en gerici unsurları oldu Cumhuriyetin. Nazizmin beşinci kolunu oluşturdular. Sovyetlere karşı Hitler ordularını desteklediler. 1943'e kadar himaye gördüler. Stalingrad'dan sonra gözden düştüler. Sansaryan Han'a atıldılar. Çıktılar; bu sefer Soğuk Savaş antikomünizminde, Tan Olaylarında, 6-7 Eylüllerde kullanılır oldular.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, bu zehirli tortu katmanları içindeki *bir* damara yeni bir umut verdi : Türkiye'ye

yamanabilir miyiz ? Bu bağlamda, (tek) millet için olmazsa olmaz dediğimiz "ortak tarih-tecrübe" koşulu var ya. Ermeni düşmanlığına indirgenebilir mi, 1915-Karabağ -Hocalı üzerinden ? Acaba ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Büyükelçilerimiz

Halil Berktaş 12.11.2009

Ermeni açılımı ve irredantizmin Türkiye'ye bindirdiği Azerbaycan kamburu konusunda, iki de anekdot var, aktarmak istediğim. İki ayrı konferansta geçen. İkisinin de ucu Hariciyeye dokunuyor.

Birincisi, 19-21 Eylül 2002'de Yale'de yapılan "21. Yüzyılda İpek Yolu : Orta Asya'da Güvenlik ve Güvensizlik" sempozyumu. Organizasyonuna TESEV ortaktı; ben de buna dâvet ve dahil edildim, her nasılsa. ABD'de *neo-con*'ların savaş davulları çaldığı, konferansın başını çeken Strobe Talbott gibi Demokratların ise bu şovenizm rüzgârına göğüs germeye pek cesaret edemediği, hayli kötü ve karanlık bir dönemdi.

Her neyse. Kendi bildirimde, her zamanki gibi doğrudan "uluslararası ilişkiler"den değil (çünkü bu yaklaşımın odağında "millî çıkar" apriorizmi var), dış politikanın ideolojik arka planındaki Türk ve Ermeni milliyetçiliklerinden söz ediyordum. Sorular ve tartışma faslında (çok da sevdiğim ve saydığım) bir emekli büyükelçimiz kalktı; "biliyorsunuz Türkiye ve Azerbaycan bir millet, iki devlettir..." formülüyle başladı defansif-apolojetik konuşmasına.

Bitirmesini bekledim ve "hayır, her şeyden önce temel önermeniz yanlış, çünkü..." diye, iki haftadır bu köşede (24-29-31 Ekim ve 5-7 Kasım) yazdığım her şeyi yedi yıl önce sıraladım. Göz ucuyla da bakıyordum, kızacak, alınacak mı diye; ama o da ne, kıs kıs gülüyordu oturduğu yerde ! Acaba sırf benim her şeyi dümdüz anlayıp mufassal anlatan, kılı kırk yaran akademik tavrıma mı ? "Doğrucu Davut"luğumun öngörülebilirliğine mi ? Belki sırf bunu hesaplayarak, kendi söylemek istemediği şeyleri bana söyletmiş olduğuna mı ? Ya da... Ya da, yarı-resmî konumu gereği inanmaksızın tekrarladığı klişelerin delik deşik edilmesinden aslında çok keyif aldığı için mi, fazla çaktırmadan ?

Yok canım.. mı diyorsunuz; buyurun, ikinci olayı dinleyin o zaman. Daha da gerilerdeki bir başka sempozyum, London School of Economics'de; oradaki Türk öğrenciler çağırmıştı sanırım; konu da Özal döneminin iç-dış politika gelişmeleri olmalı. Resepsiyonda ODTÜ'den eski öğrencim Ahmet Akarlı ile (gene) 1908 tartıştığımızı, bir de Korkut Özal ile tanıştırılıp biraz sohbet ettiğimizi hayal meyal hatırlıyorum.

Bizim paneldeki ilk tur konuşmamda ne dediğim ise hemen hiç kalmamış aklımda. Ama bu sefer Türk-Yunan milliyetçiliklerinden söz etmiş olmalıyım ki, Londra büyükelçimiz hayli uzun bir söylev verme ihtiyacını duymuştu, biz Türklerin Yunanlılara her zaman fevkalâde âdil ve cömert davranmış olmamıza karşın, onlardan her zaman kötülük ve haksızlık gördüğümüze dair. Hele bir cümlesi unutulmazdı : (mealen) "Türkler hiçbir zaman Yunan topraklarına göz dikmemiş, saldırmamış, işgal etmeye kalkışmamıştır. Dolayısıyla Yunanlıların Türklere kızmasının hiçbir haklı nedeni, dayanağı bulunamaz." İçimden doğru mu duydum, demiştim ister

istemez. Bu kadar empati yoksunluğu olabilir miydi ? Sonra kendimi tutamayıp, hafif iğnelemiştim cevabımda : "Osmanlı İmparatorluğu diye küçük bir problem de mi yok, hani 350 küsur yıl Yunanistan'a egemen olan, Yunanlıların bağımsızlıkları için ayaklanmak zorunda kaldığı ?" Bir kahkaha kopmuştu LSE'nin ünlü "Tiyatro"sunda. O zaman da aynı şey olmuştu; sayın büyükelçi de gülüyordu koltuğunda, hem de katıla katıla.

Peki ama, söylediklerinizi kendiniz de komik bulacaksanız, nedir bu, resmî ideolojinin bütün klişelerini duygusuzca, zembereği kurulmuşçasına tekrarlama tavrı ? Bugün en kötü, âdeta karikatüre dönüşmüş hali Onur Öymen'de somutlanan bütün bu ruhsuzluk, esprisizlik, önü ilikli kaskatılık ? Biraz gevşeyip birey olamama halleri ? Karşınızdakini hiç dinlemeyip, o ne derse desin bir "çizgi"yi ezberden okumak, özgüveni mi güvensizliği mi yansıtıyor ?

Yirmi küsur yıl oluyor; Ankara'da tam bu meseleye ilişkin enfes bir fıkra dinlemiştim, Yeni Zelanda elçiliğindeki bir tanıdığımdan. Kadınlar bağışlasın; cinsiyetçi erkek söylemi de olsa, hedefte diplomatlar olduğu için anlatacağım.

"Bir leydi ile bir diplomat arasında ne fark vardır ? Leydi 'hayır' derse, 'belki' demektir niyeti. 'Belki' derse, 'evet' demektir. 'Evet' derse, leydi sayılamaz. Buna karşılık diplomat 'evet' derse 'belki' demek istiyordur. 'Belki' derse 'hayır' demektir. 'Hayır' derse diplomat sayılamaz."

(İngilizcesini de yazayım ki otantikliği açıklık kazansın; hem belki bu versiyonuyla anlatmak isteyen olur sağda solda. *What's the difference between a lady and a diplomat ? If a lady says no, she means perhaps. If she says perhaps, she means yes. If she says yes, she's not a lady. If a diplomat says yes, he means perhaps. If he says perhaps, he means no. If he says no, he's not a diplomat.*)

Sırf ordu mu ? Türk Dışişlerinin onyıllardır "hayır"cılıkla özdeşleşmesinin, şimdi çözüm yoluna giriyor gibi gözüken sorunların kemikleşmesine spesifik katkısı ne olmuştur; onu da ayrıca tartışmak lâzım, yeni bir dönem açılırken.

(Eğer *Taraf* sayfaları bir meclisse, elbette sözüm meclisten dışarı : meselâ geçmişte de çok şey öğrendiğim, şimdi inanılmaz akılcı yazılarını iple çektiğim Temel İskit'i tümüyle bu kategorinin dışında tuttuğum, izahtan vareste olsa gerek.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Beş yıllık yazı planı'

Halil Berktaş 14.11.2009

Önümüzdeki birkaç hafta işlerim çok karışık. Uzun süredir, Marksist Solun milliyetçileşmesinin, pragmatizmin icapları dışındaki, doğrudan doğruya teorik köklerini düşünüyordum. 2007'de Harvard'da üç konferans vermiş, tarihsel süreci anlatmış, ama "püf noktası"na ilişkin analizimden çok da tatmin olmamıştım.

20 Ekim’de üniversitede sunduğum bir Tarih Seminerinde, kendimce yeni bir görüş ortaya attım, Lenin’in emperyalizm teorisi hakkında. Emperyalizmi “tekelci sermayeDİR” diye tanımlamasının belki en önemli hatâ olduğunu söyledim. Ardından aynı fikri, çok komprime biçimde de olsa, DSİP’in düzenlediği “Kemalizm ve Sol” panelinde tekrarladım (Bilgi Üniversitesi, 31 Ekim 2009).

Bu yazı 14 Kasım’da yayınlandığında ise, 5-8 Kasım’da ABD’de, *Rethinking Marxism* dergisinin üç yılda bir yapılan konferansının Nasyonalizme ayrılan bir plenum oturumunda konuşmuş ve dönmüş olacağım, kabaca “Günümüzde Marksizmin milliyetçiliğe katkısı” gibi ironik bir başlıkla. Ardından 27-29 Kasım’da Londra’da, bu sefer *Historical Materialism* dergisinin yıllık konferansında benzer bir bildiri vereceğim : “Mutlak anti-emperyalizm : bir bunaklık hastalığı.” *Absolute anti-imperialism, a senile disorder*. Bilen bilir; Lenin’in ünlü bir eseri vardır, “Sol” Komünizm : Bir Çocukluk Hastalığı. Ona nazire veya atıf.

Bir kere bu girdaba girdiğimde, *Okuma Notları* hayli aksayacak. İyisi mi, dedim, en baştan beş altısını birden yazıp bırakayım da, oraya gider buradan dönerken sıkıntıya girmeyeyim. Bu da beni “kafamdakiler” dediğim muhayyel konular listesine götürdü.

El’an bekleyen “güzel Anadolu” ve “(gerçek) Anadolu insanı” meseleleri. İyilik ve kötülük sorunları (Ahmet Altan’ın Leipzig konuşması ve yakında kaybettiğimiz Lezek Kolakowski’nin 20. yüzyıl kötümserliği). Murat’ın ortaya attığı “Türk evi” problemine devam. Paylaşılamayan kültür mirasları.

Bu bağlamda, bir 1930’lar komünisti olarak Nâzım’ın da ne kadar “*Türk çocuğu-emekçisi-insanı-dehası*”yla dolu olduğu (tek bir alıntıyı ararken *Yazılar*’ının beş cildini nasıl kapaktan kapağa okuduğumun öyküsüyle birlikte). O katı Tek Parti döneminde yaşayıp, özgürlük ve demokrasiden hiç söz etmemesi (DSİP panelinde zaman yetmedi söylemeye).

Aynı çizgi üzerinde, kendi kendime “Nâzım’ın alternatif İstiklâl Marşı denemesi” adını verdiğim, küçük ve özel bir çözümleme. “Diyasporanın göremedikleri”ne bir geçiş ve “Gelelim Halaçoğlu’na.” En son da yargı faciası (Baskın Oran’ın bloguna ekler)....

Ne iyi olurdu, bunları iki aya sığdırsaydım. Biliyorum, güncellik buna izin vermeyecek. Beş yıla çıkacak ! Ve sonra hayat bu “beş yıllık plan”ı da yerle bir edecek.

“Beş yıllık plan”cılığa hep yaptığı gibi. Nâzım’ın yazılarında Mayakovsky’ye de rastladım. İntiharı hakkında yazmış; hayli basmakalıp. Üç yılda 500 propaganda posterini üretebilen o “dev”, bir zaaf ve bunalım ânında “ferdiyetçi insiyaklar”ına yenik düşmüş !?

Mayakovsky’nin *Back Home*’unun (1925) Rusçasını bilemiyorum. “Eve dönüş” veya “Memlekete dönüş” mi diyelim ? Nâzım’ın da hayran olduğu Konstrüktivistler bir kitap yayınlamış : *Devlet Edebiyat Planı* (1924). Aynı fikri sürdürüyor (İngilizceden kendi çevirim) :

Ben de bir Sovyet fabrikası gibi/ hissediyorum kendimi,/ mutluluk üreten./

İtiraz ediyorum,/ uzun bir çalışma gününün sonunda/ bir kır çiçeği gibi koparılmaya./ Gosplan’ın hararetle tartışmalar/ yapmasını istiyorum/ yıllık hedeflerimi saptamak için,/ bir komiserin/ elindeki kararnameyle/ eğilmesini çağımızın düşüncesine;/ gönlün hak etmesini/ aşkın gündeliğini/ kalifiye işçi baremi üzerinden./ Fabrika komitesinin/ kilitlemesini istiyorum dudaklarımı/ işim bittiğinde;/ süngüyle eşit/ muamele görmesini

kalemin/ ve Stalin'in/ Politbüro'ya rapor vermesini/ pik demir/ ve çelik hakkında olduğu gibi/ şiir üretimi için de./ (...)/ Savaş öncesi norm'ları geçmiş bulunuyor/ şiir zevki/ Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde...

Aydınların aşağılık kompleksi. İktidar düşkünlüğü, diktatörlük şehveti. Totalitarizm, şiddet, toplum mühendisliği özlemi.

Aklın, insanın kendine ihaneti.

Beş yıl sonra intihar etmesin de neylesin ? Bizlerse yaşıyoruz. Muhalif, bağımsız, ütopyasız. Yarın üçüncü yılına giren *Taraf* gibi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Üçüncü yılı(mız)

Halil Berktaş 19.11.2009

Bu yazı 19 Kasım Perşembe günü çıkacak. Dört gün öncesinde *Taraf* ikinci yılını bitirmiş, üçüncü yılına girmiş olacak.

Tesadüf, gazetenin ilk günü benim de ilk köşe yazıma denk gelmişti (15 Kasım 2007). O zamandan beri köprülerin altından ne sular aktığını düşünmeden edemiyorum.

Benim bir hazırlanma, konu biriktirme, taslak oluşturma tarzım var, kendime göre. Bir *Logbook*'um var, 2007-2009 Seyir Defterim, projelerimin, yaptığım her şeyin klasörlerini tuttuğum. Şimdilerde 200 klasörü aştı. 31. klasörün başlığı "Taraf.Yazılar". Giriyorsunuz; "Yayınlanan" ve "Bekleyen" iki ayrı alt-dosya. Sonra "Bekleyen" de ikiye ayrılıyor : "Acele" ve "Normal" diyelim (evvel zamanda şehirlerarası telefonlar böyle yazdırılırdı). Aklıma bir fikir mi geldi; "Acele" klasöründe yeni bir belge, bir *template* açıp uygun bir başlık ve numara veriyor, üstüne bir tarih koyuyor ve başlıyorum içeri doldurmaya. İlk ağızda düzgün cümlelerle değil kısa kısa satırlar biçiminde notlar alıyor; alıntılar, çeşitli yerlerden kopyaladıklarımı ekliyorum. Konu olgunlaşınca ve zamanı da gelince, birleştirme ve cilâlaması kalıyor.

Şimdi merak edip baktım; 155 yazı başlangıcım varmış depoda, üretim hattının çeşitli aşamalarında. Tabii yenileri eklenirken, eskilerin büyük kısmı hiç yayınlanmayacak.

Her yazıya numara koyuyorum, dedim ya. Böylece bir mikro-tarih âdeta kendiliğinden oluşuyor. Örneğin bu, *Okuma Notları*'nda 210. yazım (HerTarafta çıkan veya dizi halinde verilenler hariç). Haftada iki defa yazdığım, bu da 106. haftanın ilk (Perşembe) yazısı olduğu için, 211 gibi görünüyor. Ama arada tek bir yazıyı –11 Haziran 2009 Perşembe günü çıkması gereken no 165'i- yetiştiremediğim için, gerçekte 210 oluyor.

(Bilvesile, obsesif-kompulsifliğin kaçınıcı mertebesinde yer aldığıma esaslı ve kapsamlı teşhisler konmuştur ama, duygusallaşmamak için lâfı dolandırmaya devam ediyorum.)

Başlangıçta, şu yoksul gazetenin ömrü yeter de acaba kafamdakilerin 10-15, derken 30, hattâ belki 50'sini yazabilir miyim derken, *Taraf* her nasılsa yaşadı ve bugünlere geldi. Hafta hafta kaydetmişim tirajını, en başından beri. İlk bir ay 6500 civarı. 2007 bitiminden '08 Mart'ına, 11-12-13-15 bin tırmanışı. Mart sonundan Haziran ortasına 20-24 bin platosu. Sonra üçüncü patlama. 22 Haziran - 28 Aralık arasındaki 27 haftanın ortalaması 47,410. O günden 18 Ekim '09'a kadarki 42 haftanın ortalaması ise 48,325. Şimdilerde 60,000'i bulduğu(muz) söylendi, sorduğumda.

Demek oluyormuş. Neredeyse sermayesiz de. Sırf akıl, cesaret ve dürüstlikle. Her türlü baskı ve engellemeye, iftira kampanyalarına, kıskançlık ve nefret çemberine karşın.

İlkin 2008 sonunda başlamışım, bu yazıyı (yukarıda anlattığım teknikle) adım adım inşa etmeye. Sonra 28-29 Mart '09'da hayli yoğun işlemiş, 4 Nisan'da ve 146. sırada yayınlamayı düşünmüştüm, ama gene başka şeyler girmiş araya. Bugüne değin 163. numarada beklemiş ve kendine has bir katmanlaşma peydahlamış. Dönem dönem eklediğim paragraflar, ilginç bir düşünce sırası ve stratigrafisini yansıtıyor.

Taraf'ın daimî emekçilerinin parasızlıktan neler çektiğini düşünemiyorum, düşünmek de istemiyorum bu zahmetli büyüme sürecinde (ve hâlâ). Bu acı ve öfkeyle, bir ara ağır notlar düşmüştüm, Fethullahçılık yalanları hakkında.

Nezaketen ekonomist-indirgemeci diye tarif edebileceğim bir sendika solcusu, "böyle giderse *Vakit*'ten hiçbir farkı kalmayacak" buyurmuş, üye olduğumuz bir web sitesinde. Orada kendimi zor tutmuş, ama bu fırsatçı, samimiyezsiz, içten pazarlıklı düşmanlığa ilişkin tepkimi, bir günce gibi de kullandığım taslaklardan işbu 163'üncüsüne dökmüştüm.

Gün gelmiş; hem malî sıkıntılar, hem geçmişte *Nokta*'nın başına gelen türden bir baskın ihtimali karşısında, okuyucular koşmuş gazetenin yardımına. "*Taraf* okuyorum, çünkü" diye başlayan kişisel ilânlar çıkmaya başlamış.

Ben de benzer bir soruya cevap aramışım : "*Taraf*'ta yazıyorum, çünkü..."

Çünkü ne ? Yazmasam fıtık olacağım için. Neredeyse yirmi yıl (1989-2007 arası) hiçbir yerde düzenli yazmamak yettiği için. Ulusalçılık faşizmi karşısında çaresizlikten bıktığım için. Bu heyulaya; çoktan mezarında olması gerekirken zamanını şaşırıp tekrar ortalığa fırlamış bu hortlağa karşı bir şeyler yapabiliyor olmak bir nebze azalttığı için, jenerik mutsuzluğumu.

Birkaç sayfa da böyle doldurmuşum. Asıl soruna dokunmadan.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Üçüncü yılı(mız)

Halil Bertay 19.11.2009

Bu yazı 19 Kasım Perşembe günü çıkacak. Dört gün öncesinde *Taraf* ikinci yılını bitirmiş, üçüncü yılına girmiş olacak.

Tesadüf, gazetenin ilk günü benim de ilk köşe yazıma denk gelmişti (15 Kasım 2007). O zamandan beri köprülerin altından ne sular aktığını düşünmeden edemiyorum.

Benim bir hazırlanma, konu biriktirme, taslak oluşturma tarzım var, kendime göre. Bir *Logbook*'um var, 2007-2009 Seyir Defterim, projelerimin, yaptığım her şeyin klasörlerini tuttuğum. Şimdilerde 200 klasörü aştı. 31. klasörün başlığı "Taraf.Yazılar". Giriyorsunuz; "Yayınlanan" ve "Bekleyen" iki ayrı alt-dosya. Sonra "Bekleyen" de ikiye ayrılıyor: "Acele" ve "Normal" diyelim (evvel zamanda şehirlerarası telefonlar böyle yazdırılırdı). Aklıma bir fikir mi geldi; "Acele" klasöründe yeni bir belge, bir *template* açıp uygun bir başlık ve numara veriyor, üstüne bir tarih koyuyor ve başlıyorum içeri doldurmaya. İlk ağızda düzgün cümlelerle değil kısa kısa satırlar biçiminde notlar alıyor; alıntıları, çeşitli yerlerden kopyaladıklarımı ekliyorum. Konu olgunlaştınca ve zamanı da gelince, birleştirme ve cilâlaması kalıyor.

Şimdi merak edip baktım; 155 yazı başlangıcım varmış depoda, üretim hattının çeşitli aşamalarında. Tabii yenileri eklenirken, eskilerin büyük kısmı hiç yayınlanmayacak.

Her yazıya numara koyuyorum, dedim ya. Böylece bir mikro-tarih âdeta kendiliğinden oluşuyor. Örneğin bu, *Okuma Notları*'nda 210. yazım (HerTarf'ta çıkan veya dizi halinde verilenler hariç). Haftada iki defa yazdığım, bu da 106. haftanın ilk (Perşembe) yazısı olduğu için, 211 gibi görünüyor. Ama arada tek bir yazıyı -11 Haziran 2009 Perşembe günü çıkması gereken no 165'i- yetiştiremediğim için, gerçekte 210 oluyor.

(Bilvesile, obsesif-kompulsifliğin kaçınıcı mertebesinde yer aldığıma esaslı ve kapsamlı teşhisler konmuştur ama, duygusallaşmamak için lâfı dolandırmaya devam ediyorum.)

Başlangıçta, şu yoksul gazetenin ömrü yeter de acaba kafamdakilerin 10-15, derken 30, hattâ belki 50'sini yazabilir miyim derken, *Taraf* her nasılsa yaşadı ve bugünlere geldi. Hafta hafta kaydetmişim tirajını, en başından beri. İlk bir ay 6500 civarı. 2007 bitiminden '08 Mart'ına, 11-12-13-15 bin tırmanışı. Mart sonundan Haziran ortasına 20-24 bin platosu. Sonra üçüncü patlama. 22 Haziran - 28 Aralık arasındaki 27 haftanın ortalaması 47,410. O günden 18 Ekim '09'a kadarki 42 haftanın ortalaması ise 48,325. Şimdilerde 60,000'i bulduğu(muz) söylendi, sorduğumda.

Demek oluyormuş. Neredeyse sermayesiz de. Sırf akıl, cesaret ve dürüstlikle. Her türlü baskı ve engellemeye, iftira kampanyalarına, kıskançlık ve nefret çemberine karşın.

İlkin 2008 sonunda başlamışım, bu yazıyı (yukarıda anlattığım teknikle) adım adım inşa etmeye. Sonra 28-29 Mart '09'da hayli yoğun işlemiş, 4 Nisan'da ve 146. sırada yayınlamayı düşünmüştüm, ama gene başka şeyler girmiş araya. Bugüne değin 163. numarada beklemiş ve kendine has bir katmanlaşma peydahlamış. Dönem dönem eklediğim paragraflar, ilginç bir düşünce sırası ve stratigrafisini yansıtıyor.

Taraf'ın daimî emekçilerinin parasızlıktan neler çektiğini düşünemiyorum, düşünmek de istemiyorum bu zahmetli büyüme sürecinde (ve hâlâ). Bu acı ve öfkeyle, bir ara ağır notlar düşmüştüm, Fethullahçılık yalanları hakkında.

Nezaketen ekonomist-indirgemeci diye tarif edebileceğim bir sendika solcusu, “böyle giderse *Vakit*’ten hiçbir farkı kalmayacak” buyurmuş, üye olduğumuz bir web sitesinde. Orada kendimi zor tutmuş, ama bu fırsatçı, samimi-yetsiz, içten pazarlıklı düşmanlığa ilişkin tepkimi, bir günce gibi de kullandığım taslaklardan işbu 163’üncüsüne dökmüşüm.

Gün gelmiş; hem malî sıkıntılar, hem geçmişte *Nokta*’nın başına gelen türden bir baskın ihtimali karşısında, okuyucular koşmuş gazetenin yardımına. “*Taraf* okuyorum, çünkü” diye başlayan kişisel ilânlar çıkmaya başlamış.

Ben de benzer bir soruya cevap aramışım : “*Taraf*’ta yazıyorum, çünkü...”

Çünkü ne ? Yazmasam fıtık olacağım için. Neredeyse yirmi yıl (1989-2007 arası) hiçbir yerde düzenli yazmamak yettiği için. Ulusalçılık faşizmi karşısında çaresizlikten bıktığım için. Bu heyulaya; çoktan mezarında olması gerekirken zamanını şaşırp tekrar ortalığa fırlamış bu hortlağa karşı bir şeyler yapabiliyor olmak bir nebze azalttığı için, jenerik mutsuzluğumu.

Birkaç sayfa da böyle doldurmuşum. Asıl soruna dokunmadan.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhalif, bağımsız, ütopyasız

Halil Berktaş 21.11.2009

Başka ne gibi notlar almışım, niçin *Taraf*’ta yazdığım konusunda ? Neymiş, biraz etrafında dolaştığım, ancak zamanla adını koyabildiğim asıl sorun ?

Demokrasi ile anti-demokrasi arasındaki bu son büyük mücadele, militarizm yanlılarının tevessül ettiği yöntemlerden hareketle, yalnız 21. yüzyıl başlarında asıl büyük gericiliğin ne olduğunu netleştirdiği için değil, bizi bütün Cumhuriyet tarihini de yeniden düşünmeye zorladığı için, demişim bir noktada. Saflaşmayı açıklığa kavuşturduğu için. Vicdanî aidiyetimi bulduğum için. Diğer köşe yazılarını okumaya doyamadığım için bu gazetenin. Gündelik yaşamın dış yüzeyinin ötesine geçebildikleri, sığığa zekâ ve espriyle göğüs gerebildikleri için her halükârda okuyacağım kişilerin büyük kısmı *Taraf*’ta toplanıp benzersiz bir düşünce topluluğu oluşturduğu için. Türkiye’nin şu olağanüstü çarpıklaşan siyasî yelpazesinde, AKP’nin sağından en sağa doğru CHP, MHP, yeni TKP, İP ve Ergenekon güruhu sıralanırken, bir ucunu DSİP ve DTP’nin tuttuğu (ama dolduramadığı) büyük orta-sol boşluğa, en fazla *Taraf*’ta ve *Taraf* etrafında yoğunlaşan “kritik kütle” denk düştüğü, bu dengesizliği biraz olsun giderdiği, bizler gibi sol-demokrat “entel-dantel”lerin de ne kadar vazgeçilmez olduğumuzu herkese hatırlattığı için.

Evet, şimdi asıl soru : *Taraf*’ın bu gücü, çekiciliği nereden kaynaklanıyor ? Şu kadarı çok açık : İki yıldır başka kimsenin gidemediği yerlere gidiyor, yayınlamadığını yayınlıyor, atamadığı manşetleri atıyor. Mesele sadece *neyi* haber yaptığında değil; aynı zamanda *nasıl* yaptığında. Buna sadece cesaret deyip geçemeyiz. Tembellik

ve çalışkanlığın da sosyal temelleri vardır, aptallık ve dehanın da, cesaret ve korkaklığın da. Karayılan için “yaşıyordu bir tarla sıçanı gibi / ve korkaktı bir tarla sıçanı kadar” der Nâzım : “Yiğitlik atla, silâhla, toprakla olur, / onun atı, silâhı, toprağı yoktu.” Bizde medyanın önemli kesimleri de “tarla sıçanı gibi” korkaksa eğer, bu kuşkusuz doğuştan değil; tersine, kurulmuş, alıştırılmış, bir korkaklıktır. Keza, başka bazı basın-yayın organları görece cesursa, bu da doğuştan değildir; böyle cesaret kendiliğinden olmaz, akılla, düşünceyle olur.

Nedir o zaman, *Taraf* tipi cesaretin unsurları ? Tabii öncelikle malî ve ideolojik bağımsızlık. Düzendən, *establishment*’tan zihinsel bağımsızlığınız yoksa, böyle bir nihaî ürünü hayal bile edemezsiniz. Ama finansal bağımsızlığınız yoksa o ideolojik duruşu da sürdüremeyebilirsiniz uzun vâdede. Her türlü pozisyon ve nemalanmanın iktidara yakınlık-uzaklıkla ölçüldüğü bu toplumda, *Taraf*’ın sadece medya tekellerinin dışında kalması ve dolayısıyla basın-dışı çıkar takiplerine, *conflict of interest*’lara bulaşmaması değil, iktidara dahil olayım, iktidardan pay alayım diye yanıp tutuşmaması da, fakr ü zaruret pahasına ruhen özgür olmasını sağlıyor.

Ama bunların yanında başka bir faktör de var ki, yeterince anlaşıldığı kanısında değilim.

Amerikalı bağımsız gazeteci Suzy Hansen’in *Taraf* incelemesi *The National*’ın haftalık eki *The Review*’da yayınlandı (2 Ocak ’09) ve gene *Taraf*’ta özetlendi (3 Ocak ’09). Hansen Aralık 2008’de benimle de konuşmuş, dediklerimin bir bölümünü yazısına almıştı. Şu paragrafımı tekrarlamak istiyorum : “[*Taraf*] salt demokrasi açısından muhalefet yapıyor ve bu, son 200 yıl boyunca Türkiye’de hiç ama hiç görülmeyen bir şey. Bunlar gerçek demokrat; başka nasıl adlandıracağımı bilemiyorum.” Devamında, *Taraf*’ın “yeni bir ahlâkı temsil ettiğini” de vurgulamışım.

Burada kritik sorun sadece bağımsızlık değil, aynı zamanda ütopyasızlık. *Muhaliplik ve ütopyasızlık*. Muhalipliği yüzde yüz özgür kılan, koşulsuz kılan, her türlü “kol kırılır yen içinde” ikiye bölünüşünden kurtaran bir ütopyasızlık. Hiç düşündünüz mü nedir, *Taraf*’ı faraza 60’ların ve 70’lerin, ya da bugünün diğer (örgütlü) sol yayınlarından ayıran ? Hiçbir sert çekirdekli teoriye, dolayısıyla belirli bir toplum-yönetim modeline angajman diye bir derdi yok bu gazetenin. Dolayısıyla yıllar yılı sola veya sağa yüklenen savunma refleksleri, kompromiler, namussuzluklar da yok. İnsanlar bu yeni, uzlaşmasız eleştirel ahlâkı tanımlayamasalar bile bir şekilde hissediyor, anlıyor.

Tabii, en büyük küfür niyetine “liberal” diye suçlanması da, kimilerinin bu tür modelsizliğe hiç alışık olmamasından kaynaklanıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhaliplik, bağımsız, ütopyasız

Halil Berktaş 21.11.2009

Başka ne gibi notlar almışım, niçin *Taraf*’ta yazdığım konusunda ? Neymiş, biraz etrafında dolaştığım, ancak zamanla adını koyabildiğim asıl sorun ?

Demokrasi ile anti-demokrasi arasındaki bu son büyük mücadele, militarizm yanlılarının tevessül ettiği yöntemlerden hareketle, yalnız 21. yüzyıl başlarında asıl büyük gericiğin ne olduğunu netleştirdiği için değil, bizi bütün Cumhuriyet tarihini de yeniden düşünmeye zorladığı için, demişim bir noktada. Saflaşmayı açıklığa kavuşturduğu için. Vicdanî aidiyetimi bulduğum için. Diğer köşe yazılarını okumaya doyamadığım için bu gazetenin. Gündelik yaşamın dış yüzeyinin ötesine geçebildikleri, sığığa zekâ ve espriyle göğüs gerebildikleri için her halükârda okuyacağım kişilerin büyük kısmı *Taraf*'ta toplanıp benzersiz bir düşünce topluluğu oluşturduğu için. Türkiye'nin şu olağanüstü çarpıklaşan siyasî yelpazesinde, AKP'nin sağından en sağa doğru CHP, MHP, yeni TKP, İP ve Ergenekon guruğu sıralanırken, bir ucunu DSİP ve DTP'nin tuttuğu (ama dolduramadığı) büyük orta-sol boşluğa, en fazla *Taraf*'ta ve *Taraf* etrafında yoğunlaşan "kritik kütle" denk düştüğü, bu dengesizliği biraz olsun giderdiği, bizler gibi sol-demokrat "entel-dantel"lerin de ne kadar vazgeçilmez olduğumuzu herkese hatırlattığı için.

Evet, şimdi asıl soru : *Taraf*'ın bu gücü, çekiciliği nereden kaynaklanıyor ? Şu kadarı çok açık : İki yıldır başka kimsenin gidemediği yerlere gidiyor, yayınlamadığını yayınlıyor, atamadığı manşetleri atıyor. Mesele sadece *neyi* haber yaptığında değil; aynı zamanda *nasıl* yaptığında. Buna sadece cesaret deyip geçemeyiz. Tembellik ve çalışkanlığın da sosyal temelleri vardır, aptallık ve dehanın da, cesaret ve korkaklığın da. Karayılan için "yaşıyordu bir tarla sıçanı gibi / ve korkaktı bir tarla sıçanı kadar" der Nâzım : "Yiğitlik atla, silâhla, toprakla olur, / onun atı, silâhı, toprağı yoktu." Bizde medyanın önemli kesimleri de "tarla sıçanı gibi" korkaksa eğer, bu kuşkusuz doğuştan değil; tersine, kurulmuş, alıştırılmış, bir korkaklıktır. Keza, başka bazı basın-yayın organları görece cesursa, bu da doğuştan değildir; böyle cesaret kendiliğinden olmaz, akılla, düşünceyle olur.

Nedir o zaman, *Taraf* tipi cesaretin unsurları ? Tabii öncelikle malî ve ideolojik bağımsızlık. Düzendan, *establishment*'tan zihinsel bağımsızlığınız yoksa, böyle bir nihaî ürünü hayal bile edemezsiniz. Ama finansal bağımsızlığınız yoksa o ideolojik duruşu da sürdüremeyebilirsiniz uzun vâdede. Her türlü pozisyon ve nemalanmanın iktidara yakınlık-uzaklıkla ölçüldüğü bu toplumda, *Taraf*'ın sadece medya tekellerinin dışında kalması ve dolayısıyla basın-dışı çıkar takiplerine, *conflict of interest*'lara bulaşmaması değil, iktidara dahil olayım, iktidardan pay alayım diye yanıp tutuşmaması da, fakr ü zaruret pahasına ruhen özgür olmasını sağlıyor.

Ama bunların yanında başka bir faktör de var ki, yeterince anlaşıldığı kanısında değilim.

Amerikalı bağımsız gazeteci Suzy Hansen'in *Taraf* incelemesi *The National*'ın haftalık eki *The Review*'da yayımlandı (2 Ocak '09) ve gene *Taraf*'ta özetlendi (3 Ocak '09). Hansen Aralık 2008'de benimle de konuşmuş, dediklerimin bir bölümünü yazısına almıştı. Şu paragrafımı tekrarlamak istiyorum : "[*Taraf*] salt demokrasi açısından muhalefet yapıyor ve bu, son 200 yıl boyunca Türkiye'de hiç ama hiç görülmemiş bir şey. Bunlar gerçek demokrat; başka nasıl adlandıracağımı bilemiyorum." Devamında, *Taraf*'ın "yeni bir ahlâkı temsil ettiğini" de vurgulamışım.

Burada kritik sorun sadece bağımsızlık değil, aynı zamanda ütopyasızlık. *Muhaliplik ve ütopyasızlık*. Muhalipliği yüzde yüz özgür kılan, koşulsuz kılan, her türlü "kol kırılır yen içinde" ikiyüzlülüğünden kurtaran bir ütopyasızlık. Hiç düşündünüz mü nedir, *Taraf*'ı faraza 60'ların ve 70'lerin, ya da bugünün diğer (örgütlü) sol yayınlarından ayıran ? Hiçbir sert çekirdekli teoriye, dolayısıyla belirli bir toplum-yönetim modeline angajman diye bir derdi yok bu gazetenin. Dolayısıyla yıllar yılı sola veya sağa yüklenen savunma refleksleri, kompromiler, namussuzluklar da yok. İnsanlar bu yeni, uzlaşmasız eleştirel ahlâkı tanımlayamasalar bile bir şekilde hissediyor, anlıyor.

Tabii, en büyük küfür niyetine "liberal" diye suçlanması da, kimilerinin bu tür modelsizliğe hiç alışık olmamasından kaynaklanıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

De-sakralizasyon

Halil Berktaş 26.11.2009

Nasıl denir : çanak çömlek patladı ? Takke düştü kel göründü ? Anne, imparator neden çıplak dolaşıyor ?

Alper Görmüş yazdı. Mithat Sancar yazdı. Etyen Mahcupyan yazdı. Ayşe Hür iki tam sayfa ayırdı *Tarih Defteri*'nde. Cemil Koçak ve sonra Taha Akyol'un Neşe Düzel'e anlattıkları *Taraf*'ta üçer gün yayınlandı.

Onlar ve başka herkes gibi ben de Onur Öymen'e, Cumhuriyetin gizli tarihini gözler önüne serdiği için teşekkür borçluyum.

Siyasî açılımlar ile ideolojik değişimin içiçeliğini somutladığı için teşekkür borçluyum.

Yaşadığımız "ideolojik rejim değişikliği" sürecinde, şimdiye kadar dokunulmamış bazı tabuları da hatırlatıp, kırılmalarının yolunu açtığı için teşekkür borçluyum.

Demokratikleşmenin ön koşulu, olmazsa olmazı olarak de-sakralizasyonun kapsamını bir çırpıda olağanüstü genişlettiği için teşekkür borçluyum.

Sakralizasyon : kutsallaştırma; kutsallık ya da dinî önem ve anlam yükleme. Bunun tersi, *de-sakralizasyon* : kutsallıktan arındırma. Çok tutuk ve hantal kaçmasa, belki kutsuzlaştırma veya kutsalsızlaştırma diyebiliriz.

Gerçi din ve inanç dünyasından türeyen bir kavram ama, dikkat edelim, Tarih ve Sosyal Bilimlerdeki kullanım alanı çok daha geniş. Çünkü her türlü toplumsal kurum ve ilişki, mevcut iktidar hiyerarşilerine göre, belirli bir kutsallık hâlesiyle çevrelenebilir. Özellikle devletler, egemen elit ve/ya sınıflar buna çok ihtiyaç duyuyor. Kendilerini ritlerle, törenlerle, dogmalarla, put ve tartışılmazlıklarla kuşatıyor.

Bu tanımların Türkiye'yi ilgilendiren boyutu şu ki, Atatürkçülük yıllardır Aydınlanma'yı salt din ve kilise (yani Hıristiyanlık) karşıtlığından ibaretmiş gibi gösteriyor. Buradan hareketle, gene din (bu sefer Müslümanlık) karşıtlığına indirgenmiş bir "Türk Aydınlanması"nı ya da "Kemalist Aydınlanma"yı savunuyor. (Bir adım ötede, İslâmcıları tümüyle kamusal alanın dışında tutan, bu anlamda din karşıtı bir laiklik *yorumunu* dokunulmaz kılmaya çalışıyor.)

Günümüzde laiklik, demokrasinin olmazsa olmazı. Ama aynı şey, dindarların dışlanıp ezilmeye kalkışılması için geçerli değil. Bu mantığın ardında, yanlış bir Aydınlanma bilgisi kadar, Aydınlanma'nın kendi yanlışlığı da yatıyor.

Marx'ın da gördüğü gibi Aydınlanma, bütün mevcut kurum, ilişki, inanış ve düşüncelere karşı genel bir eleştiri hareketiydi. Aydınlanma filozofları hiçbir kudsîyet tanımıyor; din ve kilisenin yanı sıra zamanın devlet şekillerini, yani monarşi ve mutlakîyeti de hedef alıyor; henüz hükümdarları "devirme"yi değilse bile "aydınlatma"yı hedefliyor; bu sorgulayıcılık aileye, ahlâka, kadın-erkek ilişkilerine ve hattâ cinselliğin bütün biçimlerine uzanıyordu.

Robert Darnton'a bakarsak (*The Literary Underground of the Old Régime* [1982], *The Forbidden Best-sellers of Pre-Revolutionary France* [1995]), Marki de Sade da önemli bir Aydınlanma düşünürüydü. Nitekim 18. yüzyıl ortası ve ikinci yarısının Paris kitapçılarında, Diderot ve d'Alembert'in *Encyclopédie*'sinin fasikülleri çoğunlukla tezgâh üstünde, ama "hassas" konulara fazla dokunup sansürün gazabına uğradıklarında, daha baştan yasaklanmış bütün bir erotik literatürle birlikte tezgâh altında satılmaktaydı.

Bugün de döne döne okunan, okunması gereken "Aydınlanma Nedir ?" makalesinde İmmanuel Kant, "insanın kendi kendine empoze ettiği çocukluktan sıyrılması"ndan söz ediyordu : "Rüştnü ispatlamamışlık, kişinin başkasının yol göstericiliği olmaksızın kendi akıl ve kavrayışını kullanamama halidir." Dört bir yanının "Tartışma ! İtiraz etme !" diyen yetkili makamlarca kuşatılmış olmasından sıkılmıştı Kant : "Subay 'Tartışma, talimini yap' diyor. Vergi memuru 'Tartışma, öde' diyor. Rahip 'Tartışma, iman et' diyor." Buna karşı "üstelik de en zararsız özgürlüğü, yani insanın her konuda alenen, kamuoyu önünde aklını kullanabilme özgürlüğünü" savunuyor ve ünlü *Sapere Aude* ! sloganını atıyordu : Bilmeye, öğrenmeye cesaret edin ! "Aydınlanma'nın şiarı, kendi akıl ve kavrayışını kullanabilme cesaretidir."

Aydınlanma'nın sosyal bilimlerin kökeni sayılması boşuna değildir. Kant'ın tâ 1784'de yücelttiği özgürlük ruhu olmasaydı, Siyaset Bilimi, Sosyoloji ve Antropolojinin bugünkü bağımsızlık alanları açılmazdı.

225 yıl geçmiş. *Sapere Aude*'nin icabı olan özgür bilimi Kemalist devlete ve Atatürk'ün şahsına uygulamaya daha yeni başlıyoruz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kusursuz, Lekesiz İlkah

Halil Berktaş 28.11.2009

Evet. *Sapere Aude* (= bilmeye, öğrenmeye cesaret et) ruhuna uygun, gerçekten özgür bir bilimi, özgür bir tarihçiliği, Kemalist devlete ve Atatürk'ün şahsına uzandırmaya ancak şimdi, yani Kant'tan 225 yıl sonra başlayabiliyoruz.

Çünkü bu özgürleşmenin yolu, "Türk Aydınlanması" adına, gene o devlet ve devletin ideolojik aygıtları, resmî ideolojisi tarafından tıkanmış bulunuyor(du). "Hayatta en hakikî mürşit, ilimdir" ilkesinin giremeyeceği alanlar, dokunamayacağı konular var(dı). Bu ilkenin anlamı hemen sadece din ile karşıtlık içinde belirleniyor(du). Başka bir deyişle, dine, yani Müslümanlığa (ya da : "en ileri dinimizi 'bâtıl inanç'ların karanlığına sürükleyebilecek 'yanlış' yorumlara") uygulanabilir, ama hiçbir şekilde devlete, Kemalist Devrime, önderine veya Türk

milliyetçiliğine uygulanamazdı.

Nitekim Cumhuriyet tarihinin büyük kısmı boyunca, Kemalizmin (Mao'nun ifadesiyle) "yabancı istilâsını defetmiş olma"ya dayanan ideolojik hegemonyası o kadar güçlüydü ki, bu sorunlarla uğraşmak insanların aklına bile gelmedi. İlk ve özgün adıyla Millî Mücadelenin, bir sonraki ifadesiyle İstiklâl Harbinin, hemen sadece Büyük Devletlere, ya da "bizi boğmak isteyen emperyalizme ve bizi mahvetmek isteyen kapitalizme karşı" verilmiş –ve dolayısıyla yüzde yüz haklı- olduğu kurgusu, bütün muhalefetin ezilmesini izleyen muzaffer meşrulaş(tır)ma metni olarak *Nutuk*'tan (1927) itibaren, adı üstünde "millî" eğitimi, zaten çok az sayıdaki üniversitesi ve keza sıkı devlet-hükümet denetimindeki basınıyla kamusal alanın tamamına hâkim oldu.

Bu ulus-devlet sürecinin "azınlık"lara yönelik boyutu ise kâh "doğal"laştırıldı, kâh silindi, bastırıldı, arka plana itildi. Baskı ve zulüm, günlük hayatta bilfiil yaşanırken kahharca övüldü ("Türklerin köleleri" ya da "köpek gibi inlettiklerimiz" misali), ama tarihçilikte yok sayıldı. Osmanlı Ermenilerinin imhası unutulmaya terk edildi. Enver Paşanın Sarıkamış felâketine yayın yasağı getirmesi gibi, Dersim'deki kıyımlardan da "Türklerin Türkiyesi"nin, batıdaki büyük kentlerin, bugün kullandığımız deyimle "Beyaz Türk"lerin haberi olmadı, oldurtulmadı.

"Köken ve kuruluş efsaneleri" (*foundation myths, myths of origin*) bütün dinler, milletler ve devletler için büyük önem taşır. Örneğin Hristiyanlar, Meryem'in "Bâkire"liğine, yani doğrudan doğruya Tanrı'dan hamile kalarak İsa'yı doğurduğuna inanır. Bunun üzerine bir de, Katolikliğe özel Kusursuz (Lekesiz) İlkah (*Immaculate Conception*) dogması biner. Buna göre, Meryem'in kendisi de, anne ve babasının evliliğinin meyvası olmakla birlikte, her nasılsa insanlığın kalanını lekeleyen "ilk günah"a hiçbir şekilde bulaşmaksızın vücut bulmuştur.

Lâkin toplumlar bir yerde büyür, olgunlaşır, modernleşmeyle birlikte karmaşıklaşır. Bu tür takıntıları büyük ölçüde terk eder –ya da terk etmese bile, tartışılmasını serbest bırakır. Bu kadarını dahi yapmazsa, yapamazsa, çocuksu kalır (masumiyetleri değil, naiflikleri içinde zalim olabilen çocuklar gibi). Ham kalır. Duygu ve düşünce dünyası itibariyle kavruk kalır.

Bir türlü büyüüp olgunlaşamayan Türkiye, Kusursuz (Lekesiz) İlkah doktrininin bize özgü bir varyantına inanmayı sürdürüyor –ilkokula başladığında bıçkın akranlarının küfürleri, cinsel esprileriyle ilk defa karşılaşp, defansif bir reaksiyona kapanan 6 yaşındaki muhallebi çocuğu gibi. "Başkalarının anne ve babaları seks yapmış olabilir, ama ben, beni leyleğin getirdiğine kesinlikle inanıyorum." Çevirisi : "Başka devrimlerde etnik temizlik, katliam, soykırım gibi pis işler olmuş olabilir tabii, ama bizim tertemiz devrimimizde, asla !"

1920'lerden 80'ler ve 90'lara, bu kuruluş mitolojisini kimimiz içselleştirdik, kimimiz pek kurcalamadık, kimimiz hayatta kalmak için inanmış gibi yaptık, kimimiz yalanın büyüklüğü ve derinliğini (*monstrosity*'sini) gerçekten tam algılayamadık. Kendimi de 25-30 yıl öncesine kadar kâh birinci, kâh sonuncu alt-kategoride sayıyorum. Zira Marksist düşünce de son tahlilde bu icazetin sınırları içinde kaldı. Misal : Kemalizmin "sınıf temeli"ni tartıştık, millî burjuva mı, küçük burjuva mı, bürokrat mı diye. Hayalimizde "komprador"ların karşısına diktiğimiz o "millî burjuvazi"nin, ilk birikimini etnik temizliklerle gerçekleştiren bir Türk-Müslüman burjuvazi olduğunu anlamadık.

Bir türlü gizemsizleştiremedik "kurtuluş ve kuruluş" sürecini. Tarih zincirlerini uzun süre tam koparamadı. Onur Öymen'in "son damla"sının bardağı taşımasına kadar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'His yoksulu, sırtlan kümesi'

Halil Berktaş 03.12.2009

Bir ülkede akademik özgürlük başka her şeyden kopuk biçimde, sadece üniversiter alanda ve kendi başına varolamaz. Toplumun bütününde olgun bir demokrasi kültürünün varlığını, belirli bir hoşgörü ortamını, farklılığa saygıyı, özgür bilimin ve dolayısıyla özgür üniversitelerin yararını kavramışlığı gerektirir.

Tersten söyleyecek olursak, devletçi-otoriter bir zihniyetle; "devlet üniversitesi"ni öncelikle üniversite değil öncelikle devlet gibi gören, yani başka herhangi bir devlet kurumu (faraza yargı, ordu, polis, defterdarlık, dışişleri) ile arasındaki farkı –aslında apayrı dünyalara ait olduklarını- kavramayan bir kafayla; yüksek öğrenim ve araştırma kurumlarına dar faydacı açıdan yaklaşıp konjonktürel siyasî misyonlar yüklemeye kalkışan bir anlayışla; bu "millî çizgi"ye uymadıklarında ise "ihamet"le suçlayıp ezme ve cezalandırmaya kalkışan bir bağnazlıkla, bilimsel ve akademik özgürlüğün (ve onun gölgesinde, genel olarak düşünce özgürlüğünün) serpilmesi olanaksızdır.

Türkiye'de, Kemalizmin sivil toplum üzerinde ve kamusal alanda kurduğu ideolojik hegemonya, özellikle Tarih ve Sosyal Bilimler söz konusu olduğunda, uzun süre gerçek anlamıyla akademik özgürlüğe ve üniversite özerkliğine olanak vermedi. Anayasa gibi YÖK yasasına da "Atatürkçülük" zorunlu bir "izm" olarak yerleştirildi. Gerek bütün vatandaşlara, gerekse özel olarak üniversite gençliğine tek tip ideoloji giydirmeye yeltenen bu çağdışılık, olanca absürditesi ve pratik imkânsızlığına karşın, nihaî barikat konumunu el'an koruyor.

Bu çerçevede, ulus-devletin kuruluş süreci ve sonrasındaki milliyetçilik (ve ırkçılık), etnik temizlik, soykırım, Lozan "azınlık"larına verilip de tutulmayan sözler, "kanun önünde eşitlik" görüntüsü altında uygulanan ayırmacılık, her zaman en hassas konulardan sayıldı. Etrafları dikenli teller ve kırmızı çizgilerle çevrildi. 12 Eylül tasfiyeleri hariç, sistem Marksizmi bile belli ölçülerde tolere etti. Diyalektik ve tarihî materyalizmden, emek-değer ve artı-değer teorisinden, kapitalizmin temel çelişkisinden, emperyalizmden ve sosyalizmin birinci-ikinci aşamalarından söz etmek, Kürt ve Ermeni sorunlarını kurcalamak kadar büyük tehlike oluşturmadı. Bu sınırı zorlayanların karşısına, rejim en haşın yaptırımlarıyla, kadife eldivenini çıkarmış demir yumruğuyla dikildi. 141-142 mahkûmiyetleri, İsmail Beşikçi'ye onyıllar boyu çektilenlerin yanında hafif kaldı.

Onur Öymen'in Dersim söylemi, ne kadar geri tepmiş olsa da, bu ideolojik hegemonya bağlamında düşünülmeli. Zira Öymen, kendi aklınca, sözünü ettiğimiz dikenli tellere fazla yaklaşılmasını önleyici bir baraj ateşi açmaya çalışıyordu.

Geçen yazımda, bazı toplumların çocuksu, ham ve kavruk kalması olasılığından söz etmiştim. Bu "kavruk" nitelemesini ilk defa Etyen Mahçupyan'ın kullandığını hatırlıyorum, Hrant'ın öldürülmesini izleyen bir yazısında. Sonra da o dehşet dolu günlerin yürek acısını hiç algılamayan, asgarî insanlık empatisinden yoksun bencilliği; "eyvah, imajımız"dan başka hayıflanacak şey bulamayan vicdansızlığı içinde Ertuğrul Özkök'ün, esip köpürerek bu sefer Etyen'i hedef göstermeye kalkıştığını.

Aynı hissizliği, samimiyetsizliği, aymazlığı, aynı yapmacık pozları, günlerdir Öymen'in, Baykal'ın ve (kimi eski solcu) kapıkullarının yüzlerinde, mimiklerinde, jestlerinde izliyorum.

Tıpkı, hepimizin bildiği o *Yeni Türkü* klasiğinde olduğu gibi : "Maskeli balonun sahte yüzleri."

Hep söyledim : Türk milliyetçiliği, devlet *establishment*'ı, faraza 1915 trajedisine ilişkin "üzüntü"lerini belirtirken bile zerrece ikna edici değildir, zira çehresi öyle bir takallüs eder ki, kendi lâfına zerrece inanmadığını açığa vurur. "Çok kötü şeyler oldu" derken dahi dudakları kurt gibi geriye kıvrılıp dişlerini göstererek sırtarır; "gerekirse yine yaparız" mesajını hırlar.

Çanakkale Şehitleri'nde Mehmet Âkif zamanının emperyalizmini "yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi" diye tarif eder. "Karnındaki esrarı hayâsızca" döktüğünden söz eder.

Tarihte bir şeye karşı savaşılanların, bir süre sonra mücadele ettikleri o düşmana benzemeye başladığına sıkça rastlanır.

Ondan olsa gerek; bugün Âkif'in zehir zemberek dizeleri, bu sıfatları yakıştırdığı Avrupa'dan kopup gelmiş, Türk milliyetçiliğinin en devletçi, en patriçi varyantına yapışmış gibi duruyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki yüz yıllık ikiyüzlülük

Halil Berktaş 05.12.2009

"Döktü karnındaki esrarı hayasızcasına."

1915'te Âkif böyle yazmış, zamanın Büyük Devletleri için. "Medeniyet"ten, *Çanakkale Şehitleri*'nde "kahbe", *İstiklâl Marşı*'nda ise "tek dişi kalmış canavar" diye söz etmiş. Belli ki Batının ikiyüzlülüğünü, çifte standartlılığını sergilemek istemiş. Ama bunu "medeniyet" kavramı üzerinden yapmasa, daha doğrusu Batı medeniyetini toptan silip atma noktasına getirmese, herhalde daha iyiymiş.

Zira sonraki yıllarda muazzam bir ikileme yüz yüze geldiğini görüyoruz, modernist Türk milliyetçiliğinin. Adı üstünde : hem modernist, hem milliyetçi. Bir yandan, "muasır medeniyet seviyesi"ne ulaşmak –ve sadece ulaşmak da değil; dahil olmak, kabul edilmek istiyor. Diğer yandan, "medeniyet denilen kahbe"ye veya "medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar"a ağızına geleni söyleme özgürlüğünü de zinhar elinden bırakmıyor. Âkif'i bir anlamda sürgüne yolluyor; öte yandan, Âkif'in –E. J. Zürcher'in ifadesiyle- "İslâm yurtseverliği" ile meşbu marşını söylemeye devam ediyor; ama aynı zamanda "muasır medeniyet" uğruna radikal bir Batılılaşma programını hayli sert biçimde yürürlüğe koyuyor. Böylece ortaya, en hafif deyimiyile kafası hayli karışık, hattâ düpedüz şizoid bir toplum çıkıyor.

Söz konusu çifte kişiliklilik, sadece "dış dünya" karşısındaki tavırlarla sınırlı değil. Her türlü kültürel değere

uzanıyor. Daha 19. yüzyıl Tanzimatından başlayarak, Osmanlıların hem *reel modernleşme* diye bir sorunu vardı, hem de bir *imaj* sorunu. Özetle, kendilerini dünyaya Avrupalılaşıma yolunda sarfettikleri gerçek çaba ve ulaştıkları gerçek başarı düzeyinden çok daha fazlasını yapmış gibi göstermeye çalışıyorlar; hattâ zaman içinde, işin gösterim (*representation*) tarafı pratiğin, fiilî icraatın (*real, actual performance*) önüne geçmeye başlıyordu. Örneğin çeşitli "millî mesele"lerden kaynaklanan bir huzursuzluk mu patlak verdi ? Bunun üzerine "sefaretler" bir kısım reform taleplerinde mi bulundu ? Paşalar karmaşık bir dizi reaksiyon gösteriyordu bu duruma. Bir yandan, "işçilerimize karışılması" konusunda (usulen) homurdanıyor; diğer yandan sultana çıkıp Düvel-i Muazzama'nın notasında sözü edilen koşulların hiç olmazsa bir kısmını yerine getirme zorunluluğundan dem vuruyor (ve ıslahata gerekçe bulmuş olmalarına içten içe seviniyor); ikinci aşamada, insan, vatandaşlık ve/ya azınlık haklarına ilişkin iyileştirmelerin belki ancak yüzde 30-40'ını gerçekleştiriyor; lâkin üçüncü aşamada, hem yüzde 100'ünü yapmışlıkla övünmekten, hem de Fransa, Rusya veya Büyük Britanya kim(ler)in lehine müdahale etmişlerse on(lar)a aba altından sopa göstermekten, hattâ baskıyı artırmaktan geri durmuyordu.

Niyazi Berkes'in küçük bir denemesi Yön Yayınları'ndan çıkmıştı 1965'te : *İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz ?* Gabriel Garcia Marquez ise Latin Amerika'nın tarihsel trajedisini *Yüz Yıllık Yalnızlık* diye anlatmaya çalışmıştı.

Bugün ben geç dönem Osmanlı ve sonra Türk modernleşmesinin diplomatik boyutu, yani meselâ Türkiye-Avrupa veya Türkiye-Batı ilişkileri hakkında bir şey yazmaya kalkacak olsam (hoş, yazamam ya), herhalde başlığını *İki Yüz Yıllık İkiyüzlülük* koyarım.

Şark kurnazlığının özel bir türü diye de bakabileceğimiz bu Osmanlı ikiyüzlülüğü, İttihatçılardan itibaren ve sonra Kemalistlerle birlikte Türk milliyetçiliğine de geçti. İç ve dışa dönük söylemler iyice ayrıştı, farklılaştı. Cumhuriyet döneminde siyasetin merkezine öyle bir elit oturdu ki, Avrupa'ya medenî ve kendi halkına müstebit çehresini göstermenin ustası oldu.

İki yıl önce bir arkadaşım ile dertleşiyorduk; özel sohbette geçtiği için ve aynı zamanda kullandığı ifadenin sertliği nedeniyle, adını anmayacağım. Halilciğim, demişti, şöyle bir Beyaz Türk tipi yaşıyor Türkiye'de : "Hem liberal, hem Atatürkçü; hem Batılı, hem Batı ve hattâ evrensellik düşmanı; hem bizi dünyaya tanıtan Türklerle gurur duyar, hem Orhan Pamuk'a lânet yağdırır; 'frak giyeriz, baloya gideriz, cazın iyisini dinleriz, Petrus şarabı içeriz ve Kürtleri sinkaf ederiz' kafasındadır."

Aşağı yukarı bu şekilde, böylesine veciz bir betimlemeydi; hele sonunu hiç unutmuyorum.

Tabii bunun (içerde) yapılabilmesi, ama asla söylenmemesi gerekiyordu (Türkiye ve hele dünya önünde).

Derken Onur Öymen çıktı ve söyleyiverdi.

Aynen Mehmed Âkif'in tarif ettiği gibi : *Döktü karnındaki esrarı hayasızca.*

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mao ve Atatürk

Halil Berktaş 10.12.2009

Kafam çok gerilere gidiyor. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. Kongresi tâ 1956'da yapıldı. Gizli oturumunda Kruşçev bir şekilde "Stalin döneminin suçları"nı ve "kişiyi tapma kültü"nü mahkûm etti. Bunu sosyalizme, daha doğrusu komünizme içsel değil, arızî bir durum olarak niteledi. "Proletarya diktatörlüğü"nden vaz geçmemekle birlikte, "sosyalist legalite"yi, yani her şeyde kanunlara uyulmasını, hukukî çerçeve dışına çıkılmamasını savundu. Henüz tam anlamıyla "hukuk devleti" değildi belki. Ama ona doğru atılmış bir adımdı. Ne yazık ki, teorinin gerektirdiği "proletarya diktatörlüğü", üstelik de ne zaman bit(iril)eceği belli olmadığı için sonsuza doğru uzanan bir kategori olarak orada durdukça, keyfilik (olasılığı ve gerçeği) hiçbir zaman ortadan kalkmayacak, dolayısıyla "hukuk devleti"ne asla varılamayacaktı.

Varılamadı nitekim. Bütün "devrimciler" elbirliğiyle Kruşçev'in üzerine çullandı(k). Mao bu Stalin eleştirisinden önce hoşlandı, sonra tehlikeli buldu. ÇKP 1961'den itibaren SBKP ile önce karşılıklı yazıştı. Sert mektuplar gitti geldi. Ardından açık polemiklere girişti. Peş peşe dokuz büyük broşür yayınladı. Sovyet yönetimini revizyonizmle, yani Marksizmin temel ilkelerine ihanetle suçladı. 1968'de Çekoslovakya'nın işgalinin ardından, bunu "sosyal emperyalizm" yaftasına dönüştürdü.

İstilâ ve işgal, çıplak zorbalıktı gerçi. Ve hele bugünkü, emperyalizm *olgusunu siyasî ve askerî kerte ile sınırlı tutan* kendi anlayışına göre (ki bunu son iki ayda, dört ayrı bildiride anlattım ve etraflıca yazacağım), emperyalizm nitelemesini pekâlâ hak ediyordu. Ne ki Çin'in derdi başkaydı. Onlar "sosyal emperyalizm"i kapitalizmden (yani "Sovyet kapitalizmi"nden) türetiliyordu. Aşağı yukarı şöyle bir silojizm söz konusuydu : (a) SSCB'de revizyonizm iktidara gelmişti. (b) Revizyonizm "burjuva ideolojisi" ve dolayısıyla "burjuvazinin iktidarı" demekti. (c) Dolayısıyla Sovyetlerde artık "kapitalizmin restorasyonu" söz konusuydu. (d) İşte "sosyal emperyalizm"i de bu "kapitalizm" yaratıyordu.

Yıllar önce, Maoculuktan kopma sürecinde *Saçak*'ta yazdığım yazılarda ve sonra bunların derlendiği *Bir Dönem Kapanırken*'de çok eleştirmiştım bu kurguyu. Birincisi, Stalin'den de fazla Mao, "proletarya diktatörlüğü"nü, insan ruhundaki her türlü "burjuvalık" tohumu yok oluncaya değin sürdürmek, yani kapsam ve zaman itibarıyla iyiden iyiye kıyısızlaştırıp geleceğe doğru ebedileştirmek eğiliminde olduğu için. İkincisi, komünizmin hatâsını (ya da bu tür tek-parti rejimlerinin yozlaşmasını) "diktatörlük fazlası"nda değil, "diktatörlükten vazgeçilmesi" yoluyla "demokrasi fazlası"nda aradığı için.

Şimdi olsa şunları da eklerdim : Üçüncüsü, Marksizmin (i) ekonomik indirgemecilik; (ii) illâ her şeyi kapitalizme bağlamak, yeryüzündeki her türlü kötülüğü ne yapıp yapıp kapitalizme fatura etmek zaafları yüzünden. (Bana göre, Lenin'in "emperyalizm tekeli kapitalizmdir" teorisi ve Komintern'in ancak 1935'te ortaya atabildiği "faşizm tekeli sermayenin en gerici kesimlerinin diktatörlüğüdür" teorisi de aynı takıntının diğer örneklerini oluşturuyor.)

Dördüncü olarak, Stalin ve Mao'nun "kapitalizme geri dönüş" tehlikesine karşı "proletarya diktatörlüğü"nü ebedileştirme çabaları ile, ulusalcılığın kâh irtica, kâh Kürt ve Ermeni sorunları, kâh Sevr'i canlandırma planı, kâh bin yıllık Haçlı ruhu karşısında "Atatürk devrimlerinin kazanımlarını koruma" (yani, vesayet rejimini ya da diktatörlüğün manevî evrenini ebedileştirme) çabaları arasındaki paralelliğe dikkat çeker; böyle "düşmanlık kültürleri"nin demokrasi ve normalite ile bağdaşmazlığını vurgulardım.

Ama neyse ki "Atatürkçü düşünce sistemi" tamamen palavra ve Marksizm-Leninizmden farklı olarak Atatürkçülük sert çekirdekli bir teori değil; dolayısıyla "devrimci diktatörlüğün" de felsefeden, tarihten,

ekonomi politikten, "bilimsel sosyalizm"den gelen bir teorileştiriliş biçimi, bir *embeddedness*'i yok aslında.

Geçelim. 1960'larda bütün bunları henüz bilmiyorum, düşünmüyordum elbet. Âdeta doğma büyüme komünisttim. Daha 1961-1964'te, 14-17 yaşlarımdayken, *New York Times*'da yayınlanan Çin-Sovyet mektuplarını babamla birlikte okuyor... ve devrimci teorik tutarlılık adına ÇKP'yi haklı buluyorduk.

Sonraki dört beş yılda, aydınlara özgü bir saflık arayışının; tertemiz bir devrim, sarsılmaz bir bilimsel doğruluk ve hiç lâçkalaşmayacak bir rejim özleminin köprüsünden geçerek, teorinin sanal âleminde yaşayan ve hayatı teoriye uydurmaya çalışan bir Maocu oldum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dersim ve Tiananmen

Halil Berktaş 12.12.2009

Kabaca 1968-88 arasındaki yirmi yılı(mızı) toptan karalamak istemiyorum. Yaptığım(ız) tercih, yapılmayabilecek bir tercih gibi değildi. Makro planda, alternatifini kurgulayamıyorum. Gerçekten. Yani meselâ, 1969'da Türkiye'ye dönmeseydim de, Sol içinde yer almasaydım da... diye hayal edebileceğim farklı bir yaşam yok. Dolayısıyla, bu ölçüler içinde bir pişmanlık duygusu da yok. Yoğun yaşadık ve çok şey öğrendik. Şimdi kendimi, bu süreçte edinin içselleştirdiğim duygu ve tecrübelerden, hayat ve insanlık anlayışından soyutlamam; farklı bir kişi(lik) olarak düşünmem olanaksız.

Buna karşılık, öyle bir solculuğu toptan aklamak da aklımdan bile geçmez. O kadar büyük yanlışlarımız vardı ki ! Özellikle başta, bir muhalefet ve demokrasi rüzgârı esti, her şey altüst oldu, kalıplar kırıldı, hiyerarşiler sarsıldı. Haksızlığa, hürriyetsizliğe itiraz ruhu öne çıktı. Muhalefetteki Marksizm, olanca zenginliğiyle çok renklendirdi, evrenselleştirdi Türkiye'nin fikir hayatını. Öte yandan, zamanla fanatizm, maksimalizm, boy ölçüşmecilik ve şiddet ağır bastı. Bu yüzden çok zarar verdik –topluma, ülkeye, kendimize. Haydi diyelim ki bunun önemli bir bölümü "paradigmatik"ti. Yani herkes benzer şekilde düşünüyor ve davranıyordu. Tabii bu dahi o dalgaya kapılmış olmanın bireysel sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Ama bir de, iyiden iyiye kişisel davranışlar kategorisi var –doğruyu görüp de susmak; faraza örgüt içinde, spesifik bir bağnazlık veya hoyratlığa ses çıkarmamak; diğer grup ve akımlara, ya da kendi içinde farklı fikirlere karşı özel bir aşırılık dili; liderlik otoritesinden gelebilecek tehlikeyi kendinden uzak tutmaya çalışmak; "bana dokunmayan yılan bin yaşasın" misali, başkaları hırpalanır ve tasfiye edilirken başını çevirip görmezlikten gelmek, uzaklara bakmak. Ham ervahlığın militanlığa özgü tezahürleri. Böyle kaç örnek hatırlıyor ve ne kadar az bulaşmış bile olsam hep utanç duyuyorum. Bu da dönüp dolaşıyor; sonuçta *adam* olup olmadığımıza, *insan* olup olmadığımıza veya *nasıl bir insan* olduğumuza gelip ekleniyor, katılıyor.

Marksist düşünce birikiminden söz ettim. Bu hem varoluşumun bir parçası, zaman ve mekân içinde nereye "gitsem" beraberimde götürdüğüm, kafamda taşımaya devam ettiğim. Zaten o yüzden vatandaşlığım ve tarihçiliğim hep bir "Marksist kültür kıtası"na yaslanıyor. Hem de sürekli evirip çeviriyor, eleştiriyor ve hesaplaşıyorum onunla. Bunu yapmasam kendi kendime yalan söylüyor, bir yalanı yaşıyor olacağım.

Mao'yu da küçümsemeyelim bu arada; 1958-61 Büyük İleri Atılımı ve 1966-76 Kültür Devrimi'nin kanıtladığı gibi, sosyalist kuruluşa ilişkin görüşleri felâketti gerçi. Ama öncesinde, birkaç yüz milyonluk bir köylü toplumunu yirmi küsur yıllık bir süreçte devrime götürebilmişti. Bunda, siyaset sanatını sadeleştirip kitlelere mal edebilmesi önemli bir rol oynamıştı.

"Tarihî bakımdan yok olmaya yaklaşan bütün hâkim sınıflar, son bir çırpınıyla olağanüstü bir direnç ortaya koyarlar."

"Gericiler son tahlilde kaldırdıkları taşı kendi ayaklarına düşürürler. Bu, onların ortak kaderidir."

Bir zamanların *Küçük Kızıl Kitap*'ındaki alıntılardan ikisi, aklımda aşağı yukarı böyle kalmış. Ne kadar basit ve yalın olursa olsun, bence bunlar şu Onur Öymen olayına esaslı surette ışık tutuyor.

Gerçekten de Onur Öymen'in yaptığı tam budur : zar zor kaldırdığı bir taşı kendi ayağına düşürmek. Atatürk'ü öne sürerse herkesin zıncı diye duracağını; Dersim'in zaten süren ve pekişecek tartışılmazlığının ise Kürt açılımına set çekebileceğini sandı.

Öymen bugün toplumda özgür düşünme cesaretinin nerelere varmış olduğunu hiç ama hiç tartamamış. Zira tam tersi oldu : herkes ansızın Dersim vahşetini hatırlayıverdi. Hava bombardımanının, katliamların, mağaralara zehirli gaz atılmasının on yıllar boyu birikmiş, unutulmayan anıları püskürüp satha çıktı. Ve Atatürk kültüründe ilk ciddî hasara yol açtı. Yeni bir de-sakralizasyon dalgasının, şimdiye kadar ulaşmadığı yerlere ulaşmasını sağladı.

İdeolojik rejim değişikliğinin bundan net ifadesi olamaz. Artık büsbütün zor onarırsınız eski hegemonyayı. Gene Çin örneği geliyor aklıma. ÇKP 4 Haziran Tiananmen Meydanı katliamında silâhsız ve masum kitlelere ateş açılması kararının nasıl ve kim(ler) tarafından alındığını şimdiye kadar hep gizli tuttu. Orada hiçbir salak "Deng Yoldaş karşı-devrimcilere acımış mıydı" diye şecaat arzetmeye kalkmadı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cehenneme giden yol

Halil Berktaş 17.12.2009

Aslında hiçbir şey yazmak istemiyorum bu sabah (12 Aralık Cumartesi)... ve Pazar... ve Pazartesi... ve dahi Salı.

İçimden gelmiyor. Bıktım bu Türkiye'nin hep bıçak sırtında gitmesinden. Bağırarak, küfretmek, her şeye sırtımı dönmek. Yatıp hayal kurmak. Daha akıllı başında bir ülke. Bu kadar yalancı olmayan; ikiye bölünmüş alışılagelmiş (alıştırılmamış) bir toplum. Bu kadar sathî, süflî, çıkarıcı, tırmanıcı (*arrivist*) olmayan; tiraj ve reyting uğruna insanların en kötü yanlarına seslenmeyen, yangına körükle gitmeyen bir basın. Birazcık daha geniş vizyonlu partiler, liderler, düşünürler, "kanaat önderleri", köşe yazarları.

Bir parça itidal, basiret, sükûnet, akıl.

Nasıl ifade edebilirim, geldiğimiz noktayı ? Hangi fıkrayı, vecizeyi, atasözünü kullansam ?

“Cehenneme giden yol iyi niyetlerle döşelidir” mi desem ? “Delinin biri kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkaramaz” mı ? Yoksa, “sorumluzluğun dayanılmaz hafifliği”nden mi söz açsam ? Yani “sorumlu tutamamak” ve “sorumlu tutulamamak”tan ?

Tarih, tek başına bir büyük dehanın, her şeyi gören ve anlayan bir kişinin şu ya da bu “master plan”ına göre oluşmuyor.

Her şey, bir yığın küçük küçük insanın küçük küçük kararları üzerinde yükseliyor.

O insanlar kararlarını ancak kendi bireysel ufukları içindeki; kendi sınırlı hayat sürelerinde ve sınırlı idrakleriyle görüp, sezip, anlayıp, düşünüp hedefleyebildikleri şeylere göre alıyorlar.

Bütünsel tabloyu görüp göremedikleri, ya da nasıl gördükleri veya gördüklerini sandıkları ayrı bir mesele.

“Tam ve eksiksiz enformasyon” (*perfect information*) ancak Mikroekonomi’deki “genel denge” teorisinin zaman ve mekân dışı mutlak soyutluğunda mümkün olabilir. Gerçekte böyle bir şey yok. Hattâ tam tersi uçta, “kelebek efekti”nden söz edenler bile var, belirsizliği vurgulamak için. O kadar aşırı noktalara gitmeden de, ikincil ve üçüncül reaksiyonları ve karşı-reaksiyonları düşündüğünüzde, herhangi bir adımın bütün sonuçlarının asla öngörülemediği söylenebilir.

Her şey, farklı güçlerin başını çekenlerin vukufuna, perspektifine, duygu ve düşünce dünyasına, realitenin ne kadarını, nasıl, ne ölçüde algıladığına bağlı.

Kime ve neye karşı, nasıl bir sorumluluk hissini içselleştirip içselleştirmediklerine bağlı.

Onları kararlarının yanlış çıkması halinde ödenecek bedellere bağlayan bir şeffaflığın, bir hesap sorulabilirliğin (*accountability*) olup olmadığına bağlı.

Bazen tutuyor, her nasılsa. Tabii politika genellikle anonim değil. Hele kritik anlarda, işin içine çok fazla kişi iradesi, özellikle de derece derece iktidar sahiplerinin iradesi giriyor (ama devlet, ama parti iktidarı). Gene de çağının nabzını biraz olsun yakalayan liderler çıkabiliyor. Sadece önlerindeki “âcil” sorunları ve konjonktürel taktikleri değil, çok daha uzun vâdeli perspektifleri ve dolayısıyla etik, kalıcı ilkeleri de önemseyenler. Gandhi veya Nelson Mandela gibi.

Bazen ise hiç ama hiç tutmuyor. Daha önce Kıbrıs’ta yaşadık, kaybedilen zamanı. 1993-2003 arasında Kıbrıs Cumhuriyeti’nin devlet başkanı, Annan Planını canla başla destekleyen Glafkos Klerides’ti. Atina’da ise Simitis-Papandreou hükümeti vardı (1996-2004). Ama çözüm için bu en elverişli fırsat göz göre göre kaçırıldı – kaçırıldı Türkiye’ye, “iflâh olmaz”larca. Sonra da Papadopoulos geldi ve değişiverdi o konjonktür. Peki, kimin defterine yazıldı bu hatâ ?

Bugün gene miyopluk, hattâ körlük her yeri kaplamış. Merkel ve Sarkozy’lerin AB’si darkafalıktan içine kapandıkça ulusalcılığın, Ergenekonculuğun ekmeğine yağ sürüyor. CHP yakın tarihimizin tanık olduğu en

ahlâksız oportünizm içinde, en ufak olumluluğu, umut veren her şeyi bloke etmeye çalışıyor. AKP hem “açılım” diyor, hem milliyetçiliğin çeşitli şantajlarına boyun eğiyor. Ordu bunca yılın sonuçsuzluğuna karşı hâlâ “terörizme” karşı “askerî çözüm”ü savunuyor. Liderlik kültü gereği Öcalan muhatabınız illâ benim deyince, kendi varlık nedenini koruma peşindeki PKK da Tokat Reşadiye saldırısını gerçekleştiriyor. Bu inadın ağırlığı Ahmet Türk'lere rağmen DTP'nin üzerine yıkılıyor.

*Mezar taşlarını Hasan/ koyun mu sandın/ Adam öldürmeyi Hasan/ oyun mu sandın.
Alçaklara karlar yağmış/ Üşümedin mi aman/ Sen bu işin sonunu/ düşünmedin mi aman.*

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hesapsız maksimalizmin kısa tarihi

Halil Berktaş 19.12.2009

Hesapsız maksimalizm. Heyhat. Maalesef son bunalıma fazlasıyla uyuyor.

19. yüzyılda tarih, büyük ölçüde yukarıdan aşağı tarihi; devletin, hâkim sınıfların gözüyle tarihi; hukuk, diplomasi ve politika tarihiydi. Siyaset ile tarih öylesine iç içeydi ki, tarihe “politikanın nedimesi” diye bakılıyor; insanlık tecrübesinden “dersler” çıkarması ve bunları siyaset alanına taşıması bekleniyordu.

Özellikle İngiltere’de, aristokrasiden gelip Oxford veya Cambridge’de tarih okumak ve oradan ya doğrudan siyasete, ya da (kolonyal) orduya ve sonra siyasete sıçramak, hayli tutulan bir kariyer patikasıydı.

Zamanla tarihçilik de değişti, siyaset de. Bütün o geniş işçi, emekçi kitleleriyle birlikte sanayi toplumunun yükselişi ve bu zeminde, kâh devrim, kâh reform kanalından (bütün karşılıklı etkileşimleriyle birlikte) çağdaş demokrasinin zigzaglı inşası, insan ve toplum bilimlerine yığınla yeni perspektif kazandırdı. Genel yaklaşım olarak aşağıdan yukarı tarih; disiplinlerarası bileşimler açısından ise önce ekonomik tarih, sonra sosyal tarih, sonra kültürel tarih öne çıktı. Bu sürecin bir diğer boyutunda tarih giderek özerkleşti. Politikanın tarihe misyon yüklemesi, faydacı yaklaşımı çok gerilerde kaldı.

Orta ve lisede bazı kalıplaşmış tartışma ve kompozisyon konuları vardı : “Sanat sanat için midir, toplum için mi ?” Hâlâ var mı, farkında değilim. Ama 13-15 yaşlarımin genç sosyalist kafasıyla, her fırsatta “sanat tabii toplum içindir” diye şahlandığımı çok iyi hatırlıyorum –babamın ince uyarılarına karşı, bir dönemin “sanat sanat içindir” savunucularının devlete, egemen ideolojiye, akademizme, konformizme ve sanatın her yolla araçsallaştırılmasına karşı çıktığını pek de anlamaksızın.

Yıllar geçti; “sanat sanat içindir” gibi “tarih tarih içindir”in de alternatiflerine çok şüpheyle bakar oldum. Atatürk “tarihi yazan[ın] tarihi yapana sadık kalma”sını zarûî saymış. Üstelik bu cümlesi değişmez bir ilke gibi Türk Tarih Kurumu’nun giriş holünde asılı duruyor. Tabii çok yanlış. Hattâ tam tersi söylenmeli : Tarihi aslında kimin yaptığının pek belli olmaması bir yana; günümüz tarihçiliğinin özgürlüğü, tarihi yaptığını *sanatlara* sadık *kalmamaktan* geçer. TTK da o lâfı ebedî mürşid kabul ettikçe özgür bilim yapamaz. Halaçoğlu ve ekibi gitse

bile, devlet tarihçiliği ruhundan bir türlü arınamaz.

Bu, madalyonun bir yüzü. Diğer yüzünde ise, belki biraz tuhaf gelecek ama, tarihten ders çıkarmak bana eskisinden de önemli geliyor. Bu, bizatihî tarihçiliğe bir işlev olarak yüklenmemek; buna karşılık, amatörler veya politikacılar değil, tek tek hareket eden ciddî, bağımsız tarihçiler tarafından, vülgarizasyona, indirgemeciliğe, şablonculuğa kaçmayan bir sofistikasyonla yapılmak kaydıyla.

Dahası : tarihte “kanunlar” aramak (ve üstelik bu “kanun”ları geleceğe uzatmaya kalkmak) *yerine*, sınırları titizlikle çizilmiş mikro-durumlardan mikro-dersler çıkarmanın çok daha arzu edilir olduğu anlayışıyla.

Böyle bakıldığında, çağdaş Türkiye’nin eleştirel tarihçilerinin, çağdaş Türkiye’nin politikacılarına söyleyecek tonla şeyi var.

Çok da gerekli, çünkü tarih ile siyaset arasındaki bir bağ, daha doğrusu bir benzerlik hiç değişmiyor. İkisi de teorik lisanı zayıf; ham malzemeleri ve/ya bulgularını formüleştirerek yoğunlaştırma, dolayısıyla özetleyip kısaltarak nesilden nesile aktarma kapasiteleri düşük; “sert” değil “yumuşak çekirdekli” alan veya uğraşlar. Bu yüzden, her kuşak dünyayı baştan keşfediyor. Gene aynı veya benzer hatâları işliyor. Sıfırdan, düşe kalka öğrenmek zorunda kalıyor.

Ve paradoksal olarak bu, hiç olmazsa bazı tarihçilerin, anlatmaya çalıştığım ölçüler içinde sınırlı, dikkatli dersler çıkarma sorumluluğunu büsbütün arttırıyor.

Örneğin en zor öğrenilen şeylerden biri, dar kafalı, maksimalist, konfrontasyonist (boy ölçüşmeci), imhacı olmamak.

Oysa tarih “Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olan”larla dolu.

6. yüzyılda Jüstinyen geliyor aklıma : bütün Batı Akdeniz’i fethedeceğim diye sefer üstüne sefer düzenleyerek Bizans’ı boş yere yoran. Ya da Ortaçağın 9. yüzyılda kaybettikleri İtalya’yı unutamayan, illâ geri alacağız diyen Alman imparatorları. Ya da 1683 Viyana seferiyle çöküşü hızlandıran Merzifonlu.

Acaba yirmi otuz yıl sonra Türkiye için de, maksimalizm yüzünden çağı kaçırdı, kendi içine gömülüp battı diye yazacaklar mı ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hangi çekirge ?

Halil Berktaş 24.12.2009

Ben bu zor ve ağır düşünüş, bir konuyu defalarca yazış tarzımla, galiba her şeyden ve herkesten geri kalmaya mahkûmum.

Yaz sonbahara devrilmiş, Ekim-Kasım iyi girmişti. Kürt ve Ermeni açılımları iyimserliğin yükselmesine yol açıyordu.

Önce Onur Öymen konuştu ve bütün aklı başında insanların tüylerini diken diken etti. Öyle bir tepki doğurdu ki, ideolojik dönüşümü geri değil ileri götürdü. Birkaç tabunun daha kırılmasına yol açtı (örneğin Dersim, Atatürk).

Sanırım 2008 ortalarıydı. Henüz 10 Aralık hareketinin cismi yoksa bile ismi vardı (şimdi o da yok). Burhan Şenatalar bir demeç vermişti; değişik kilit sözcüklerle çok google'ladım ama bulamadım. Kurulması istenen yeni sol partiye ilişkin programatik bir saptamada bulunuyor; mealen, "Atatürkçülük tartışılabilir ama (büyük tarihi katkıları nedeniyle) Atatürk tartışılmaz" diyordu. Hattâ en sonunda, biraz iddialı bir şekilde "O kadar. Nokta." diye kestirip attığını hayal meyal hatırlıyorum.

O zaman da irkilmiştim, bu hem yanlış hem olanaksız diye. Sovyetler Birliği çökerken, Stalinizmde durup Lenin'e dokunmamak, heykellerini ve hattâ II. Dünya Savaşındaki savunmasıyla ünlü "kentinin" adını korumak mümkün oldu mu ki, demiştim kendi kendime, Türkiye'de Atatürk dönemi ve uygulamalarının dokunulmazlığı korunabilir mi? Tarihin aynı nehirde iki kere yıkanmaya imkân vermeyen akışı kuşkusuz bu engeli de aşacak. Zira modernite "altın çağ" nostaljisi diye bir şeyi kabul etmiyor; değdiği yeri yakıyor; yıkılmaz sanılan her şeyi eritip buharlaştırıyor, göğe uçuruyor.

Nitekim üzerinden bir yıl geçti geçmedi; Onur Öymen'in Dersim konuşmasıyla birlikte, bu alan da de-sakralizasyona ve dolayısıyla tarihselleş(tir)meye (*historicisation*) açıldı.

Üç hafta ve altı yazı boyunca bunu irdelemeye çalıştım (26-28 Kasım; 3-5-10-12 Aralık).

Ancak ben daha bu konuyla meşgulken, Tokat Reşadiye baskını ve DTP'yi kapatma kararı geldi. İçimi gecikmeli olarak dökebildim (17 Aralık Cehennem, 19 Aralık Maksimalizm).

Daha bitirmeden, bir süredir susan İlker Başbuğ Trabzon'da konuştu.

Fakat ben sıkıldım genelkurmay başkanını yazmaktan. En ufak bir orijinalitesi yok. Hiçbir zekâ ve yaratıcılık belirtisi göstermeksizin, anayasayı ve yasaları hep aynı basmakalıp retorikle çiğniyor. Seçimle gelmiş meclisin ve hükümetin yetki alanına tecavüz ediyor. Her yol ve imkânla darbecileri korumaya çalışıyor. Yargıya alenen talimat veriyor. Bütün sivillere, basına ve aydınlara ise emir-kumanda zinciri içindeki astları muamelesi yapmaya kalkıyor. Üç kelimedenden ibaret bir formülü (*asimetrik psikolojik harekât*) habire tekrarlayıp duruyor.

Belki tek ilginç olan şu : kendisi farkında olsa da, olmasa da, İlker Başbuğ medyanın belli belirsiz azalan bir kesimince, belli belirsiz rutinleşen bir tarzda alkışlanıyor. Gerçi bu kadarı bile rezalet ama hiç olmazsa eski coşku yok arkasında. TCG Oruç Reis firkateyninde kamuflaj elbisesiyle kürsüye çıkması, Kenan Evren'in 12 Eylül 1980 öncesinde, arazide, gene kamuflaj elbisesiyle yaptığı konuşmaları hatırlattı. Ama bu çok sınırlı bir karşılaştırma. Yoksa, nerede Evren'in o koşullarda çok daha "ikna edici" sivil politika düşmanı söylemi ve sağladığı destek ? Yavan biteviyeliğiyle Başbuğ kanıksanmakla kalmıyor; giderek büyüyen bir kesimden giderek net ve sert tepki de alıyor.

Gerçi herhangi bir ders çıkarmaya niyeti yok gibi. Bazı sporcular "antrene edilebilir"dir (*coachable*), bazıları

değil. Keza bazı çocuk ve gençler "öğretilebilir"dir (*teachable*), bazıları değil. İlker Başbuğ'un demokrasi ve hukuk devleti açısından ne antrene edilebilirliğini görebiliyorum, ne eğitilebilirliğini. Bunca bozguna karşın, öğrenme süreçleri (*learning processes*) sanki hiç çalışmıyor. Değişen dünya ve Türkiye algısı sıfır.

Geriye tek soru kalıyor : Özal'dan sonra ne zaman, hangi hükümet ve/ya lider böyle bir kanunsuzluğa son verecek –ve bizzat asker de bunu onaylayacak ? Başkaca söyleyecek, zaten yazılmış olanlara ekleyecek bir şey bulamıyorum.

Genel durum için, bardak yarı yarıya boş da diyebilirsiniz, yarı yarıya dolu da. Kaç kere, bitti bu iş, dendi (ister AB, ister Kıbrıs, ister Kürt açılımı, ister demokrasi açısından). Sonra olmayacak şeyler oldu; Türkiye belini doğrulttu tekrar. Belli ki bir yandan, önemli dinamikleri de var bu toplumun, ciddî tıkaçları da. Ve her şey çok ince dengeler üzerinde yürüyor.

Çekirge daha kaç kere sıçrayabilir ?

Hangi çekirge ? Çekirge hangimiz ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kürtleri sorgulamak

Halil Berktaş 26.12.2009

Bırakalım genelkurmay başkanını. "Son kriz"lerin geçen haftalardaki "sonuncusu"nun ardından çıkan bazı tartışmalara dönelim.

Bir kısım solcu, kapatma sürecinde DTP'nin (ve PKK'nın) kendi hatâ ve yanlışlarından söz edilmesine karşı. Neredeyse bunu Anayasa Mahkemesine hak vermekle bir tutuyorlar.

En azından bir kanadıyla, Emine Ayna ve benzeri şahinleriyle PKK'nın sözünden çıkamaması normal, demek. Açılım sürecinde kendini geri çekmek, orta zemindeki boşluğu (kasten) doldurmamak, parlamentoda grup dahi kurabilmiş bir siyasî parti olarak "bizi değil İmralı'yı muhatap alın" demek normal. Öcalan'ın hücresi küçüldü diye başlayan gösterilerin bölgeyi gerip kana bulaması da normal, çünkü (internette dolaşan bir yazının ifadesiyle) "yaşanan acılardan ötürü kontrol dahi edilemeyen bir halkın haklı öfkesini" yansıtıyor. Tokat Reşadiye baskınında yedi asker öldürüldüyse bu bile normal, çünkü (Roni Margulies, 16.12.09) "Türkiye'de savaş sürüyor... Pişmiş aş yok; kısık ateşin üzerine yeni konmuş bir tencere var." Dolayısıyla PKK "olmayan" bir barış sürecini baltalamış sayılamaz.

Bu yapay, zorlama mantık, birincisi, savaşı doğallaştırmak yoluyla o savaşın "icap"larını karşı durulmaz gösteriyor. İkincisi, oluşmaya devam etmesi umulan siyasal konjonktürü yok sayıyor (kendi metaforunu kullanacak olursak, kısık ateşi dahi söndürmeyi mazur buluyor). Demin sözünü ettiğim internet yazısının bir başka yerinde ise "Kürtlerin yaşadıkları şiddet karşısında direnmekten başka bir seçenekleri yok" deniyor.

Direnmek, illâ silâh mı demek ? Yazar bu noktayı es geçiyor. Ama diğer bir grup yorumcu, PKK olmasaydı Kürt meselesinin hiç gündeme gelmeyeceğinde ısrarlı. Buna göre, şiddet başarılı, çünkü Türkiye'ye Kürtlerin varlığı ancak bu yolla kabul ettirilebilmiş.

İmdi, yukarıdaki önermelerden herhangi biri veya birkaçına itirazınız varsa, bu "yıllardır Kürtlerin halinden anlamayan Türkler"den sayılmanıza yetiyor. Kimi *Hürriyet* yazarından farksız görülebilirsiniz, zalimin densiz kibri açısından. Mithat Sancar dahi PKK dışı Kürt demokratlarına seslenmeyi, devlet ile PKK arasındaki orta zeminde barışçı, demokratik bir siyaset aramayı "oryantalizm" ile bir tutmuş (17 Aralık). Bu, diyor, "PKK'nın Kürtler için ne anlama geldiği"ni düşünmemişliğin tezahürü. Bir gün önce Roni Margulies de hemen aynı sözcükleri kullanmış : "PKK'nın Kürtler için ne anlama geldiğini çakamamak" (16 Aralık).

Böylece Sancar ile Margulies, PKK ile Kürt tabanının ilişkisini sarsılmaz ve tartışılmaz farzetmek noktasında buluşuyor. İnternette benzer bir kabule daha rastladım. DTP'yi Meclisten çekilmemeye çağıran bir metne şöyle bir itiraz geldi : "DTP'nin kendisine oy veren seçmenin iradesini hakkıyla temsil ettiğini... düşünüyorum. DTP'li vekiller çok sahici... bir mücadelenin insana kazandırdığı siyasî sevgilere ve akla sahipler... Kitlesini bu kadar doğrudan temsil etmeyi başarmış bir yapı daha görmedim bu ülkede. Onun için... kararın kendilerine bırakılması en doğrusu."

Acaba aynı ülkede mi oturuyoruz dedim kendi kendime, bu satırları okuduğumda. Ya da, Solun içinde birlikte yer aldığımız 30-40 yıllık trajedisinden nasıl oldu da bu kadar farklı sonuçlar çıkarabildik ? Bunca "liderlik kültü" tecrübesinden sonra, insan kendi bağımsız bilincini herhangi bir önderlik otoritesine böyle kayıtsız şartsız emanet edebilir mi ? Hele DTP'nin bütün bölünmüşlüğü ve zigzagları, hatâları alabildiğine ortadayken ? Mağduriyet, mağdurların her dediği ve yaptığını haklı mı kılar ? Etyen Mahçupyan enfes bir yazı yazdı tam bu konuda (*Barışa lââyık olmak*, 9 Aralık). Hiçbir yanlış anlama olmasın diye, iğneyi önce kendine batırdı. Ermeni diasporası adalete lââyık dedi, ama Ermeni diasporasının siyaseti adalete lââyık değil. Benzer bir şekilde, "sadece Kürtlerin değil, Kürt siyasetinin de adalete ve barışa lââyık olması" gerektiğini vurguladı. Aynı çizgiyi sonraki üç yazısında da sürdürdü (16, 18, 20 Aralık). Gene Pazar günü *Taraf*'ta, Murat Belge, Yıldırım Oğur ve Ayşe Hür de DTP ve Kürt siyaseti eleştirisini derinleştiriyor.

Hepsinin altına imzamı atarım, diyeceğim ama gereksiz artık. Zira DTP, maalesef sivil Kürt örgütleri veya Türk aydınlarının değil, Öcalan'ın isteğiyle Meclise döndü. Bu arada, Öcalan Tokat'ı da reddetti (ama bu sözleri sansürlendi). Gösteriler dursun dedi ve "halkın kontrol edilemeyen öfkesi" kalmadı. Öyleyse yukarıda sıraladığım bütün diğer apolojiler ve kâh DTP, kâh PKK güzellemleri de ansızın ayazda kalmış olmuyor mu ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tekrarın tekrarı

Halil Berktaş 31.12.2009

Son bir ay içinde ikinci defa Mehmed Âkif'i anmak geliyor içimden. "Gösterdiği vahşetle 'bu: bir Avrupalı' dedir"tenlere çok kızmıştı ya, geçen yüzyılın başında.

Gelsin de bugünkü Türkiye'ye bir baksın. Patrik Bartolomeos'u çarmıha geriliyoruz diye yalan söylediği, bize iftira ettiği için çarmıha germe girişimleri. Başbakan Yardımcısına suikast zanlılarını, hiçbir inandırıcılığı olmayan gerekçelerle savunma gayreti (güya dışarıya bilgi sızdıran Silâhlı Kuvvetler mensuplarını takip ediyorlarmış).

Neredeyse aynı sıralarda, Ergenekon karşıtı gazetecilere gözdağı (Şamil Tayyar'a hapis cezası; Mehmet Baransu'ya sorgu ve tutuklama denemesi). Talep formunu İlker Başbuğ mu doldurmuş acaba ?

Sırf bu kadarı, halka, topluma fütursuz bir meydan okuma değil mi –ve yetmez mi sabır taşını çatlatmaya ? Ama yok, yetmiyor ki bir de

Kürt açılımına yedinci veya onbeşinci veya yirmisekizinci defa (her neyse) çomak sokma denemesi giriyor devreye. DTP'nin kapatılması yarısı henüz taze. BDP'yi daha yeni kurmuş, siyasetin ana mecrasından kopmamaya zar zor ikna edilebilmişler. Tam bu anda, masif bir KCK tevkifatı daha tezgâhlaniyor, kör kör parmağım gözüne. Savcılık sorgusuna elleri kelepçeli götürülen belediye başkanları ve diğer seçilmiş kamu görevlilerinin resimleri, tüylerini ürpertiyor insanın. Çünkü görünürde hiçbir çıplak şiddet belirtisi olmasa da, tek sıra halinde bekletilenlerin etrafındaki boşlukta Türk faşizminin soğuk çehresi dolaşıyor.

Daha da korkuncu şu ki, bir de berbat senaryo var, bu vicdansızlık gösterisine eşlik eden. Nasıl Ergenekon Türk şahinlerini pasifize ettiyse, KCK operasyonları da Kürt şahinlerini pasifize edecek ve barış siyasetinin önünü açacakmış ! Özellikle Fethullah Gülen cemaati ve yayın organları bu kafadaymış !! Geçen Cumartesi *Taraf*'ta en az üç kişi birden deşifre etmiş bu deli saçmasını (26 Aralık '09 : Rasim Ozan Kütahyalı, Emre Uslu ve Erol Katırcıoğlu). Ne ki, "Apoletika"nın geçmişteki diğer ayağı Önder Aytaç, felâket bir demeç vermişmiş 24 Aralık'ta. KCK operasyonunu Ergenekon, Devrimci Karargâh ve Hizb-üt Tahrir tutuklamalarıyla aynı kefeye koymuş. Yalnız "geç kalmış" olmasını eleştiriye değer bulmuş. "Zamanında yapılmış olsaydı Tokat'taki saldırı da olmazdı" demiş.

Önder Aytaç'ın askerî vesayete, "derin devlet"e ve ulusalcılığa karşı tavrını silip atmak istemiyorum ama bu görüşü hakkında, evet, internetteki bir yorumcu gibi ben de ancak "el insaf" diyebilir ve bunları *Taraf*'taki köşesinde yazmamış olmasıyla avunabilirim.

Daha genel olarak (Onur Öymen'in Meclis konuşmasının da dayattığı gibi), insan Âkif'in sözleriyle tekrar sormadan edemiyor : 21. yüzyılın başında, kimmiş acaba başımıza belâ olan "yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi" ?

Ama aynı zamanda Âkif'e de sormadan edemiyor : Üstad, sizin zamanınızda da yok muydu böyleleri ? Sırtlanlar sırf bize saldıran emperyalistlerden mi ibaretti ? İki yüzü ve iki cephesi yok muydu 1915'in ? Çanakkale'de çarpışılırken Anadolu'nun diğer bölgelerinde, içlerinde, doğusu ve güneydoğusunda neler oluyordu ? Nâzım bütün bir zaman dilimini "Ermeniler kesilirken" diye belirlemiş. Siz hiç duymadınız, görmediniz mi ?

Veya gördünüz de görmezlikten geldiniz, belki Türklerin emperyalizm karşısındaki mağduriyetine mi verdiniz ?

Ya da, din faktörü içten içe devreye girdi de, alt tarafı Hristiyanları temizliyorlar diye Müslümanları mazur mu gördünüz ? Tehciri ve katliamları da "son ehl-i salibin savleti"nin kırılmasına; "İslâmı kuşatmış, boğuyorken hüsrân" Çolak İsmail ve benzerlerinin "o demir çenberi" göğüslerinde kırıp parçalamalarına mı verdiniz ?

Tesadüf, bu satırları bir 27 Aralık (Pazar) günü yazıyorum, yani Âkif'in ölümünün 73. yıldönümünde. Şunlardan hangisi daha muhtemeldi, seksen yıl daha yaşasaydı eğer : (a) Aradan geçen zamanda o da büyümüş, olgunlaşmış olacağından, ister Ermeni, ister Kürt, ulus-devletin bütün ezip yok ettiklerine sahip mi çıkardı ? (b) İslâm ortak paydası üzerinden Kürtleri daha fazla korur, Ermenileri ise görmezden gelmeye devam mı ederdi ? (c) Müslümanlığını tamamen milliyetçiliğe tâbi kıldığından, muhalif değil muktedirler arasında yer alır,

ulusalcılığın "ideal aydın hoca"sı mı olurdu ?

Son zamanlarda Güleni ve sair İslâmiyet idealizasyonlarının çoğalması, böyle soruları gerekli ve haklı kılıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Âkif, İttihatçılık, Kemalizm

Halil Berktaş 02.01.2010

Aslında Kürt siyasetinin (daha doğrusu, bu siyasetin mağduriyet üzerinden dokunulmaz, tartışılmaz kılınmak istenmesinin) eleştirisini sürdürmekti niyetim. İster, olanca kötü niyetiyle "derin devlet" in veya "Türk tarafı"nın, ister ne yaptığını bilmezliği içindeki hükümetin son marifetlerine değinmezsem olmaz, dedim kendi kendime. Bir noktada, tamam, hepimiz infial içindeyiz de, öfke bir politika mıdır, ya da politikanın yerine geçebilir mi diye soracaktım.

Bir türlü gelemedim oraya. Fethullahçıların "Kürt şahinlerini tasfiye" gerekçesiyle KCK operasyonlarını desteklediği bilgisine takılıp kaldım. Devletle çok karmaşık bir ilişki içinde olduklarını; millî ve askerî değerlerle donanmış otoriteye itaatin onyıllar boyu onların da içine işlediğini; bundan kurtulmalarının ne kadar zor ve belki de imkânsız olduğunu anımsadım.

Aklım Türk milliyetçiliği ile Müslümanlık arasındaki ilişkinin geçmişine gitti. Zamanında Âkif de moderniteyle uzlaşabilen ılımlı İslâm reformatörlüğünün bir örneği idi. Dahası, bu uzlaşma milliyetçiliği de kapsıyordu. Nitekim Âkif İttihatçılığa da yabancı değildi, 1925/6'ya kadar Kemalizme de. Yabancılık ne kelime : 1908'de derhal Cemiyete üye olduğu gibi, en az iki defa (1914 ve sonra 1916'da) doğrudan doğruya Teşkilât-ı Mahsusa'nın emrine girmiş; "İslâm Birliği" fikri ve propagandasını Almanya (= Alman emperyalizmi) ile birlikte İngiltere'ye (= İngiliz emperyalizmine) karşı kullanmanın yollarını aramıştı. 24 Nisan 1920'den itibaren de Anadolu'da, çoğu zaman Ankara'daydı; Mustafa Kemal'in emriyle seçildiği iki yer arasında kendi yaptığı tercihle, Biga değil Burdur mebusuydu; İstiklâl Marşını yazmış, İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilmişti. Yeni Düzenin ilk üç yılını da gördü ve herhalde laikliğe tepki içinde kendi kendini Mısır'a sürgün etti (1926-36). Buna karşılık ölmeden az önce İstanbul'a döndüğünde, "insanlık da Türkiye'de, Müslümanlık da Türkiye'de, hürriyetçilik de Türkiye'de; eğer varsa, Allah benim ömrümden alıp Mustafa Kemal'e versin!" dediği rivayet edilir.

Bunda, Mısır'ın geriliğine tepkinin de payı olabilir, Arap düşmanı İttihatçı ırkçılığının da, kuşkusuz sıra hasretinin ve düpedüz yalnızlığın da. (Refik Halit'in "Eskici"sinde, unutmayalım, anasız babasız kalınca bir Filistin kasabasında oturan halasının yanına gönderilen küçük Hasan, altı ay sonra nihayet biraz olsun Türkçe konuşabildiği berduş ayakkabı tamircisi işini bitirip gidiyor diye ağlar da ağlar. Eskici çocuğu teselli edeyim derken, onun da sakallarından yaşlar sızmaya başlar.)

Ancak sonuçta, hele kısmî bir muhalif veya muhalif zanlısı, Atatürkçülüğü de Cumhuriyeti de ancak bu kadar aklayabilir. Bundan sonra, ben Âkif'in yaşasaydı ulusalcı da olabileceğini imâ etmişim; çok mu ? Galiba 1997'de birlikte katıldığımız bir Princeton sempozyumunda Erik Zürcher, Âkif tipi "İslâm yurtseverliği"nden (*Muslim patriotism*) Türkiye'nin "denemediği yol" (Robert Frost'un ünlü şiirindeki gibi, *the road not taken*) olarak söz etmişti. Doğru : İstiklal Harbinin kitlesel seferberlik ideolojisi buydu, İslâm yurtseverliği idi. Doğru : sonra bunun yerini modernist Türk milliyetçiliği aldı. Ama bizzat Âkif o milliyetçiliğe hiç bulaşmamış sayılabilir mi ? Daha

önemlisi, modernist Türk milliyetçiliğinin İslâm yurtseverliğini ezip dışlamasından mı söz edilebilir, yoksa yutup içermesi, özümsemesinden mi ?

İkincisinin geçerli olduğunu göstermenin çok da zor olmadığı kanısındayım. İdeolojiler hiçbir zaman “saf ve ayrılmış” bir halde var olmaz; rakip ve düşman olanları dahi karşılıklı etkileşir ve yekdiğerinden bir şeyler alır. Kaldı ki, 20. yüzyılın başlarında milliyetçilik (yani Türk milliyetçiliği) ile İslâmcılık belki bir ölçüde rakip ideolojilerdi ama pek öyle düşman da değillerdi. Tersine, zaman zaman siyaset sahnesinde çatışmakla birlikte aralarında geniş bir örtüşme alanı vardı. Hobsbawm dinin ön-milliyetçilik açısından önemine dikkat çeker (*Nations and Nationalism Since 1780*).

Embryonik Türk milliyetçiliği de bütün kilit sembollerini hep İslâmiyetten aldı. Tanzimat modernleşmesi dinci muhafazakârlığa karşı bir kuşku yarattı gerçi. Jönler de 1911-12’ye bu kuşkuyla geldiler. Ama özellikle Balkan bozgunu karşısında kitleleşmenin başka yolu yok diye İslâma sarıldılar. Kendilerine yararlı bir Müslümanlık aramaya koyuldular. Buna karşılık bazı Müslümanlar da aradıkları himayeyi askerde ve bürokraside buldular.

İslâmı devletçi-milliyetçilikten tenzih eden yorumların sakatlığına geliyorum. Yavaş yavaş.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

‘Normal bir sol’ : DSİP

Halil Berktaş 07.01.2010

Üslûplarımız farklı. Ama Roni Margulies ile o kadar çok şeyi paylaşıyoruz ki...

Varsın, birkaç anlaşmazlığımız olsun (kâh PKK ve savaş hali, kâh İslâmcılığa fazla kredi açma noktalarında).

Üstelik mesele Roni’den ibaret de değil. Genel olarak DSİP, kendini Marksist saymaya devam eden örgütlü Sol’un en iyi, en akli başında partisi. Hattâ neredeyse böyle tek akli başında partisi.

Bunu ilk defa söylemiyorum. 20 Ekim’de Sabancı Üniversitesi’nin Tarih Seminerleri dizisinde “Emperyalizm ve Anti-emperyalizm” konulu bir konuşma yaptım. Lenin’in, kendi zamanının somut, elle tutulur emperyalizmini, yani siyasî-askerî imparatorlukçuluğunu, yani Avrupa-dışına yönelik denizaşırı fetih ve ilhak atılımını *açıklama* çabası içinde, “emperyalizm tekelci kapitalizmden *kaynaklanıyor*” demek varken, bunun da ötesine geçip “emperyalizm tekelci kapitalizm*DİR*” demesinin orta ve uzun vâdeli sonuçları üzerinde durdum. Bunu ciddi bir teorik hatânın da ötesinde, ekonomist bir indirgemecilik saptırması olarak niteledim. 1920’ler ve 30’larda Komintern’in, SSCB’nin dış politika çıkarlarına da uygun olarak, dünya çapında bir emperyalizm / anti-emperyalizm saflaşması postüle etmesinin; böylece her somut (lokal, millî) durumda emperyalizmi ve yerli müttefiklerini (işbirlikçilerini) “en gerici” ya da “baş düşman” saymasının; üstüne üstelik, (herhangi bir ülkedeki) devrimi “emperyalizm zincirinin o ülkedeki halkasının yarılması” diye tanımlamasının, nasıl Lenin’in hatâsını daha da büyüttüğü ve pekiştirdiğini anlatmaya çalıştım.

Bu noktadan itibaren, dedim, tek tek istilâ, işgal, ilhak veya diğer uluslararası zorbalık örneklerine karşı çıkmak anlamında *spesifik* bir anti-emperyalizm mümkün değildir. Ancak genel, soyut ve mutlak, dış dünyayı tümüyle şeytanlaştıran bir anti-emperyalizmden söz edebiliriz. Zira emperyalizm artık her yerededir; içtiğimiz suda, soluduğumuz havadadır; her türlü haksızlık, her türlü eşitsizlik emperyalizm demektir. Marksist bir analizden

yola çıkan Leninist emperyalizm teorisi, dönüp dolaşıp Üçüncü Dünya milliyetçiliğine irca olmuştur. Örneğin Türkiye’de, bu tür anti-emperyalizmin Soğuk Savaşın en sağcı milliyetçiliğiyle, bunca yılın MHP’si ve ülkücüleriyle ne kadar kolay bütünleştiğini; bütünleşmenin de ötesinde, o sağcı-milliyetçiliğin üzerine nasıl daha “seçkin” ve “soylu” bir cilâ vurduğunu; ulusalcılığın sınıfsal temeli diyebileceğimiz tahsilli, kentli orta sınıfların faşizmini nasıl cezbediği ve temellendirdiğini apaçık görüyor, yaşıyoruz.

Daha sonra bu tahlili, (a) 7 Kasım 09’da, *Rethinking Marxism* dergisinin üç yılda bir yapılan konferanslarından yedincisinde ve (b) 27 Kasım’da, bu sefer *Historical Materialism* dergisinin Londra’daki yıllık konferansında tekrarladım. Önümüzdeki dönemde daha çok yazacak, olgunlaştırmaya çalışacağım.

Bu bir yana; asıl anlatmak istediğim şu ki, 20 Ekim konuşmamın bitiminde lisansüstü öğrencilerimizden biri çok hoş bir soru sordu bana. 1960’lar ve 70’ler Solunun her anlamda ancak “döküntüsü” sayılabilecek kesimlerin, tam da bu mutlak anti-emperyalizm takıntısı yüzünden, ya düpedüz Ergenekonculuğa, ya da “yiyin birbirinizi” çılgınlığına savruluşunu örneklemeyi yeni bitirmiştım (bu “çılgınlık” 31-34 yıllarının Sosyal Demokrasiyi Nazizmle bir tutan Komintern politikaları için Hobsbawm’ın kullandığı deyim; bari onu da belirteyim). Biri parmak kaldırdı sağ ön sıralardan : “Hocam,” dedi, “peki sizce bugün Türkiye’de ‘normal’ bir Marksizm var mıdır, ya da varsa nedir ?”

Bir an durup yutkundum –herhangi bir fikrim olmadığından değil, bunu akademik bir ortamda cevaplamayı uygun bulmadığım için. Tesadüf, topu topu on gün sonra “Marksizm Günleri” vardı, Bilgi Üniversitesi’nin Dolapdere kampüsünde. Orada, 31 Ekim’deki “Kemalizm ve Türk Solu” panelinde rahat rahat söyledim. Ergenekon’un başını çeken nasyonal sosyalist işçi partisi mi ? Tabii ki hayır. Neredeyse aynı çizgideki yeni “TKP” mi ? Tabii ki hayır. ÖDP mi, hele şu, biricik düzelme umudu olan Ufuk Uras’ı da şutlamış haliyle ? Dev-Yol’un “davul senin boynunda, tokmak benim elimde” misali aparatçiklerini localarından yönetmeyi tercih eden yaşlı *capoistorico*’larının, bütün bir BSP potansiyelini nasıl batırdığına –o potansiyeli “devrimcilik” pozu ve söylemi uğruna onlara hediye ve teslim edenlerin sorumluluğu da dahil- isterseniz hiç girmeyelim.

Gerçek Marksist taktik anlayışına, siyaset olgunluğuna, demokrasinin değeri bilincine sahip, DSİP’den başka ne var görünürde ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Solun dağılma süreci

Halil Berktaş 09.01.2010

Parentez parentezi açtığından, bu da farz oldu. Yalnız *bir* örnek olarak Roni Margulies’in İslâmı her türlü fanatizmden, daha özel olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde devlet ve milliyetçilik ile her türlü buluşma ve örtüşmeden, zamanın etnik temizlikçiliğinde suç ortaklığından tenzih etmesinin eleştirisine giden yolda, DSİP’e ilişkin görüşlerimi sonuna kadar yazmaktan kendimi alamıyorum.

Gerçi düşündükçe bir hüznün de çökmüyor değil içime. Bunlardan bazıları Solun esoterik, unutulmaya yüz tutmuş meseleleri. Şimdi kim ilgileniyor ki Marksizmin girdisi çıktısı, geçmiş tartışmalarıyla ? Yeni parti girişiminde yer alan bir arkadaşım, yılbaşında, eski solcuların ne kadar hafızasızlaşmış, parametrelerini yitirmiş olduğundan yakınıyor; bir bütün olarak Solun bir noktada şanzımanı dağıttığını, “geleneğin yenilenmesi”ni sağlayamadığını söylüyordu.

Çok haklısın, dedim; dertleştik bir süre. Bu konudaki görüşlerim zaten biliniyor. 80'lerde hâlâ başlıca "dört eğilim" vardı : (a) Sovyet çizgisindeki TKP, TİP ve TSİP. (b) Maoculuk, Arnavutlukçuluk ve türevleri. (c) Teorik ve programatik biçimleniş görece zayıf, görece daha köşesiz olduğundan, daha ziyade ilk ikisinin arasında kalmışlıkla belirlenen, belki kabaca *Tricontinental*'ci de diyebileceğimiz Dev-Yol geleneği. (d) Küçülmüş ve zayıflamış olmasına karşın, kutuplaşmanın ve şiddet toz dumanının dışına itilmişliğin manevî artılarını da mezceden Aybar ve çevresi –biraz sosyal demokrasi, biraz *Eurocommunism*'in Türkiye varyantı. Hepsi hem genel Marksizm mirasına yaslanıyor, hem de özel bir yorumunu temsil ediyordu. Dolayısıyla hem ortak zaaflarımız vardı, ana gövdeden gelen, hem de kendimize özgü deformasyonlarımız. Madalyonun diğer yüzünde, bu eğilimler iyi kötü birer gelenektir. Taraftarlarını bir paradigmaya bağlıyor; şehit ve kahramanlarını hatırlatıp anılarını tazeliyor; duygu ve düşünce ufuklarını habire yeniden üretiyor; realiteyi yorumlamanın köşetaşlarını sunuyor; hayatlarına yön ve anlam veriyordu.

1980'lerin sonlarında geldiğimiz noktada, SSCB'nin kötülemesi bu alıştığımız evrenin tümüyle dağılacağı bir *Götterdämmerung*'u, "Tanrıların Alacakaranlığı"nı haber verirken, başka türlü bir Sol veya Sosyalizm veya Sosyal Adalet anlayışına geçişi doğru yönetebilmek şarttı. Bana göre bu, özlenen Birleşik Parti'nin teorik, programatik temellerinin inşasına çok özel duyarlılıklarla eğilmeyi gerektiriyordu. Bu temel gerçekten *ortak* olmalı, herkesin içine sinmeliydi ki, geçmişin farklı aidiyetleri tek ve yeni bir aidiyetin içinde hakikaten eritilebilsin (ve böylece ortaya, gizli bağ ve tercihlerini, asıl gündemlerini sürdürecek hiziplerin, kimsenin kimseye güvenmeyeceği koalisyonundan farklı bir şey çıksın). Bunun olmazsa olmaz koşulu, asıl Marksizm geleneğinin, hepimizin içinden çıkıp kılcallaştığımız o ana damarın eleştirisi ve özeleştirisini *birlikte* yapmaktır. Çok basit, daha doğrusu basit olduğunu ve kolayca anlaşılacağını sandığım bir önerim vardı bu konuda. Diyordum ki, herkes kendi özel hatâ ve deformasyonlarının özeleştirisini kendisi yapsın. Tersten söyleyecek olursak, kendi başımıza yapacağımız özeleştirimiz, o özel hatâ ve deformasyonlarımızla (örneğin Sovyet veya Çin veya Küba hayranlığıyla, 1956 Macar ve 1968 Çek işgallerini ya da Kültür Devrimi zulmünü onaylamışlıkla, Mao, Guevara ya da Aybar lider-kültlerine bağlılığın akliselimi ve demokrasiyi köreltmesiyle) sınırlı tutalım. Bir genel Marksizm havuzunda buluşalım. İster istemez o genel Marksizmin de revizyonunu yapmak gerekecek. Evet, yaklaşık 150 yıl sonra (1848 - 1989) revizyonizm mutlak surette gerekli. Ama bu tâyin edici adımı hep beraber, topluca atalım. Tartışa tartışa, sindire sindire gidelim ve kalıcı anlayışlara ulaşalım.

Olmadı, olmadı. Yirmi yıl sonra bugün de, kaçan fırsattan (i) TKP'yi sorumlu tutuyorum –Sovyetizmin spesifik özeleştirisini yerine genel bir Marksizm özeleştirisine çıkageldikleri, yani burada da ön almaya kalkıştıkları; başkalarını hiç hesaba katmadıkları; "biz yaptık oldu" ya da "işte yeni temel, gelin buna katılın" demeye getirdikleri için. (ii) Bunu fırsat bilip, kendileri de klasik anlamıyla "devrimci" olmadıkları ve olamayacakları halde, TKP'yi sırf intikamcılık uğruna "reformculuk"la suçlamaya girişenleri sorumlu tutuyorum –alabildiğine yapay ve sahte bir "devrimci-reformcu" kutuplaşmasına çanak tutan; geleceği o ânın ihtiraslarına feda eden; evet, Sol-demokrat, radikal-reformcu bir platformda buluşmayı imkânsızlaştıran miyoplukları için.

Bu aşırı uzun öykünün bir yerinde, sıra Troçkizme ve DSİP'e de gelir elbet.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sorular, sorular...

Yapamadık. Sosyalizmin *Valhalla'sı* 1989-90'da çökerken, Türkiye'nin hiç olmazsa belli başlı sosyalist akım ve gruplarını tutamadık bir arada. Geçiş menaje edemedik. Neyi atıyoruz, neyi alıkoyuyoruz ? Diyalektiğin neresindeyiz ? Tarihî materyalizmin ? Ekonomik temel ile üst yapı ayırımının ? Beş üretim tarzı şemasının ? Değişimin daima üretici güçlerle başladığı (ve daima devrimle noktalandığı) önermesinin ? Emek-değer ve artı-değer teorilerinin ? Bütün sosyal ilişkiler sınıflara indirgenebilir; geçmiş de (sırf) sınıf mücadelelerinin tarihi olarak ifade edilebilir mi ? Her çeşit toplumsal olay, ilişki, kurum ve düşünce mutlaka bir "sınıf karakteri" taşıyor mu ?

Dolayısıyla demokrasi de değişmez bir sınıf karakterini mi yansıtmakta ? "Burjuva demokrasisi" bir aldatmacadan mı ibaret ? Ardında her zaman "burjuva diktatörlüğü" mü saklanıyor ? İktidarın şiddete dayalı "anormal politika" yöntemleriyle fethedilmesi ve yeni bir siyasal rejim kurulması anlamında devrim, zorunlu ve dolayısıyla evrensel mi ? Başka bir ifadeyle, tarih (sadece) devrimle mi ilerliyor ? Dönüştürücü bir siyaset "sınıf temelli" olmak zorunda mı ? Parti gerçekten işçi sınıfının veya proletaryanın partisi mi ? Olabilir mi, kalabilir mi ? Proletarya devrimi ve diktatörlüğü, ezilen halk için demokrasi anlamına mı gelecek ? Devlet mülkiyeti özel mülkiyetten daha mı iyi ? "Üretim araçlarının sosyalist dönüşümü" (yani devletleştirilmesi) kapitalizme kıyasla daha ferah, daha acısız, daha hızlı, emekçileri özgür kılan, çevreyi kirletmeyen, yeni eşitsizlikler yaratmayan bir gelişme yolunu açacak mı ? Açtı mı ? Piyasasız kaynak dağılımı mümkün mü ? "Bolluk toplumu" diye bir şey olabilir mi ? *Gotha Programının Eleştirisi*'nin öngördüğü şu ikinci aşamaya; çalışmanın bir ahlâk ve erdemlilik gereği olarak herkesin içine işlediği ve insan ruhunun bir parçası haline geldiği, bölüşümün ise "ihtiyaca göre" gerçekleştiği sınıfsız toplum aşamasına 3. binyılda mı, 4. binyılda mı varılacak ?

Dünyayı bırakıp Türkiye'ye gelelim. 20. yüzyılın ilk çeyreğinden beri hemen hepimiz, programlarımızda "yarı-sömürge, yarı-feodal" ülkemizden söz ediyoruz. Bu tesbit geçerli mi ? Geçerli değilse, nasıl ve ne zaman sona erdi ? 12 Mart'ta, sıkıyönetim mahkemelerinde savunmalar yaptık, kitaplar bastık. Kemalist Devrimin yarım kalıp sosyalist devrimle taçlanmadığını, nitekim bu yüzden gidip tekrar emperyalizme teslim olduğunu, karşı-devrime maruz kaldığını iddia ettik. Bugün bu fikirlerin neresindeyiz ? 1908 veya '19-22 veya '23'ün "kazanımlarını koruma ve geliştirme"nin vakti hiç mi geçmeyecek ? Çoktandır kendi ayakları üzerinde duran bir ulus-devlette yaşadığımızı ne zaman kabulleneceğiz ? Belki daha da önemlisi, Lenin'den, Birinci Dünya Savaşından ve 1917'den yüz küsur yıl sonra, emperyalizm çağı daha ne kadar sürecek ?

Yirmi yıl önce bu soruların hepsi, aynen bu şekliyle sorulamayabilirdi kuşkusuz. Ama en azından bazıları masaya yatırılabilirdi. Oysa Sol bu gibi soruların konuşulabileceği ortamı bile yaratamadı, 1980'lerin sonundaki o kritik dönemeçte. Hattâ böyle bir ortam için gerekli dürüstlük ve içtenlik koşullarını yakalayamadı. 12 Eylül yenilgisini bile deşemedi. Şiddet kültürünü ve bu kültürün uzantısındaki sol içi şiddet felâketini dahi net ve kesin bir şekilde reddedemedi. Her şeyi rejimin karşı durulmaz saldırısına atfetmeyi yeğledi.

Ne oldu ? Güya birleşildi, önce BSP ve sonra ÖDP'de. Bu uğurda hiç olmazsa bazı akım ve önderlikler kendi kendilerini feshetti. Böylece özel hafızaları, özel tecrübe birikimleri de kesintiye uğradı. Ama yerine hiçbir ciddi platform konamadı. Çok sayıda insan ve grup yönünü tamamen yitirdi. Düşünce disiplini ve çalışkanlığı sona erdi. Marksizmi bütünsel bir şekilde –faraza yukarıda sıraladığım tezlerin sistematığı içinde– kavrama yeteneği yitirildi.

Her tuğlayı oynatırken başka neyin değişeceği perspektifi kalmadı.

Pratikte en önemlisi, Sol siyaset sanatını unuttu. Siyaset *nosyonunu* yitirdi veya Soğuk Savaş sonrasının yeni gerçekliğine uygun bir siyaset nosyonu peydahlayamadı. Ordunun, Kürtlerin, Müslümanların, Atatürkçülüğün

ve Avrupa'nın neresinde duruyoruz ? Darbelerle ve milliyetçilikle ilişkimiz nedir ? 21. yüzyılın şafağında ittifaklar politikamız ne olmalı ?

Yığınla eski solcu yolunu şaşırdı bu labirentte.

Tek tek bireylerin bu gibi soruları kendi kafa ve vicdanlarında cevaplaması olanaksızdı.

Yılbaşında dertleştığım arkadaşım, yeni parti girişiminin önüne dikilen keşmekeşi tabii benden çok daha kısa ve özlü anlatıyordu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Girilmemiş patikalar

Halil Berktaş 16.01.2010

Yirmi yıl öncesinin birleşme tecrübesini, biraz da yeni parti girişiminde yararı olur diye genişçe yazdım.

Olan olmuş, geçen geçmiş. Tarih öyle değil böyle yaşanmış. Değiştirmek mümkün değil. Gene de olmadık, olmayacak sorular takılıyor kafama. Erik-Jan Zürcher'in Nisan 1997'deki Princeton sempozyumunda, Âkif'in İstiklâl Marşı'nda terennüm ettiği türden bir "İslâm yurtseverliği"ni "denenmemiş yol" (*the road not taken*) saydığını söylemiştim (2 Ocak '10). Zaman içinde biraz uzaklaştım bu yorumdan –İslâm yurtseverliği ile Türk milliyetçiliğini fazla zıt alternatifler gibi gösterdiği için. Ama tabii benim de aklımda başka bazı "denenmemiş yollar" var. Üstelik çok daha spekülatif; reel hayattan bir "yarım örnek" üzerine dahi kurulu değil. Erken Cumhuriyetten başlayarak.

(1) 1920'lerin sonlarında ve 1930'larda, inatla "normal politika" yapan, Avrupa tarzı bir sosyal demokrat parti çıksaydı ortaya. İllegal TKP veya CHP'nin şemsiyesi altında kendine bir "sol niş" bulmaya çalışan *Kadro* grubuyla, "Kemalist Devrimi tamamlamak ve daha ileri götürmek" amacı güdeceğine... Ankara'ya muhalefetini "yavaşlamak; yeterince devrimci olamamak; emperyalizm ve yerli işbirlikçileri ile uzlaşmak; çok-partililik yoluyla karşı-devrime çanak tutmak" gibi, siyasal liberalizmi gerici sayan bir çizgide sürdüreceğine... Bunun tam zıddında, özgürlük, çoğulculuk ve demokrasi isteseydi. Kapatılmış. Olsun. Kapatıldığında belki daha ılımlı ifadelerle ve daha dikkatli taktiklerle tekrar kurulsaydı. Gene kapatıldığında gene kurulsaydı, aynı özenle. Ama asla majestelerinin muhalefeti olmayı; Fethi Okyar gibi "peki paşam, emir buyurdunuz Gazi Hazretleri" dercesine uslu uslu çekip gitmeyi kabul etmeseydi.

Ağır bir bedel öderlerdi kuşkusuz. Ne kadar ağır ? Gandhi gibi yumuşak bir sebat peydahlasalardı, Hindistan'dakinden büyük mü olurdu kayıpları ? Bir, üç, beş, on. Galip sayılır bu yolda mağlup. Türkiye farklı bir ülke olmaz mıydı bugün ? Soruyu tersine çevirelim (ki benim açımdan bu çok daha önemli) : Böyle, özgürlük ve demokrasi açısından ciddi, düzgün bir muhalefet yapabilmenin *olmazsa olmaz koşulu, devrim ve devrimci diktatörlük karizmasından kopmak; zamanın iktidarına herhangi bir ülkedeki herhangi bir demokratik olmayan yönetim gibi bakabilmek ve tavır alabilmek* değil miydi ?

(2) Daha yeni ve uzun uzadıya yazdığım 1989-90 dönemecinde, birleşme (aramızdan ayrılmış bulunan "büyük"lerimizin gölgesinde gerçekleştirilecek) proforma bir işlem gibi görülmeseydi; retorik, jestler, hava basmalar, hitabet gösterileri yerine olgun ve derin bir tartışmanın geliştirilmesine biraz daha fazla emek verilse,

zaman harcansaydı; tabii en önemlisi, 1960'lardan itibaren Sola tebelleş olan “devrimcilik” yarışlarını, artık bir riya ve aldatmacadan başka anlamı kalmadığını görerek, teorik açıdan belirtik biçimde red ve terk edip, adam gibi bir Sol Demokrat veya Sosyal Demokrat parti kurmak ve yirmi küsur yılın birikimini dağıtmak yerine bünyesinde toplamak mümkün olsaydı –bir kere daha, bugün Sol ve Türkiye nerede olurdu acaba ?

(3) PKK ve DTP güzellemleri aldı yürüdü.

İlk başta, yani 1985-6'da bir heyecan rüzgârı esmiş, bir yığın solcu “dağlarında gerilla var memleketimin” havasına girmişti. Kürtler devrim yolunu açar, biz de bu kervana takılırız hayalleri kuranlar vardı. Şimdi de, “silâhlı mücadele olmasaydı T.C. Kürt meselesini asla tanımaz, konuşmaya başlamazdı” demeye getiriliyor. Bırakalım, şiddetin korkunç bedelini –örgütün kendi militarizm ve otoritarizmini; “devrimci adalet” adına öldürülenleri; benzer yöntemlerin bağımsız, muhalif Kürt aydınlarına da uygulanmasını. Savaşın siyaseti yakması, çürütmesi, ifsâd etmesini. Ulusalçılığın, Türk ırkçılığının, Ergenekonun hayat bulmasını.

Klasik bir mantık hatâsıdır : *Post hoc, ergo propter hoc* (ondan sonra, demek ki o yüzden oldu). İngiltere çok mu şefkatle yönetiyordu Hindistan'ı ? Kürtler de bir Gandhi çıkarsaydı, Öcalan'ın yanı sıra. Onca zulme rağmen ısrarla barışçı, “sert değil yumuşak kuvvet”i yeğleyen büyük, kitlesel, bir parti kurup yaşatsaydı. Kürt sorunu gene mi tanınmayacaktı ?

Eğri oturup doğru konuşalım. Yukarıdaki diğer iki örnek gibi bu da, asla mutlak, objektif bir imkânsızlık değildi. Bu ülkenin ve bu *Solun siyasal kültürüne özgü, sübjektif nedenlerle* olmadı, olamadı. Şimdi de olmayacaksa, gene zarureten değil, gözümüzün önündeki, apaçık düşünsel zaafılar nedeniyle olmayacak. Kürt siyasetinin hatâları yüzünden olmayacak.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Troçkizmin etik değeri

Halil Berktaş 21.01.2010

Ben neredeydim ? Ne anlatıyordum ? İlk defa “Tekrarın tekrarı”nda (31 Aralık), Güleni ve sair İslâm idealizasyonlarının çoğalmasına değinmişim. Devamında, İslâmcılık ile devletçi milliyetçilik arasındaki bazı örtüşmelere dikkat çekmişim (“Âkif, İttihatçılık, Kemalizm”). Lâfı Roni Margulies'in bir yazısına (2.12.09 : “Şer odakları ve devlet”) getireceğimin sinyalini tâ 7 Ocak'ta vermiş, ama yığidi dövmeden önce hakkını verme gereği duymuşum (“Normal bir sol” : DSİP). Güncel siyasette gösterdikleri basireti övmüş, teorik farklarımızdan ise söz etmemişim. Oradan, daha geniş çevre ve ana akımlarıyla Solun kendini normalleştirebilmek açısından kaçırıldığı –el birliğiyle kaçırığımız- büyük fırsata gitmiş aklım (9 Ocak : “Solun dağılma süreci”; 14 Ocak : “Sorular, sorular”). Derken bir “şayet olsaydı” (*what if*, ya da *counterfactual history*) egzersizine geçmişim (16 Ocak : “Girilmemiş patikalar”). Türklerin de, Kürtlerin de neden doğru düzgün Sol Demokrat partiler, hareketler yaratamadığını gündeme getirmişim. Tabii bu bağlamda, son zamanlarda tekrar canlanan silâhlı mücadele apolojileriyle de kavgamı sürdürmüşüm. DDKO birikimi ve Diyarbakır cehenneminden neden Öcalan çıktı da Kürt Gandhi veya Mandela'ları çıkmadı ? Bunun devletle, baskı ve zulümle izah edilemeyecek bir Kürt siyaseti sorunu olduğunun bir kere daha altını çizmişim.

(Bu arada, Ali Taygun'u anma yazısında Nabi Yağcı'nın “Anadolu hümanizmi” tezine geri döndüğü gözüme çarpmış. Tam da bu konuyla ilgili olduğu halde, sütun şablonuma birkaç satır daha sığdıramayınca, “yahu Nabi,

senin hayalini kurduğun gibi bir şey gerçekten olsaydı, hiç merak etme, benim dediğim de pekâlâ olurdu” gıcıklığından kendimi –o ân için- alıkoyabilmişim.)

Eh, bu kadar dönüp dolaştıktan sonra, şimdi nihayet geliyorum (a) DSİP’in diğer, teorik yüzüne ve (b) Roni’nin İslâmcılığa açtığı kredi konusuna. İlki hemen; ikincisi iki gün sonra, Cumartesi yazısında.

31 Kasım’daki “Kemalizm ve Türkiye Solu” panelinde de söylemiştim sanırım : siyasette anlaşıyoruz da, teoride çok zor anlarız, yani hiç anlaşılamayız demek lâzım. Peki ama bu nasıl mümkün oluyor ? Problem bende mi, onlarda mı ? Küçük bir Troçkist parti olarak DSİP, Solun ahlâk ve basiret enkazından kendini nasıl sıyrabilmiş ? Kitlesini nasıl bir arada tutabilmiş, devamlılığını korumuş ? Kendini Marksist sayan, Lenin’e de toz kondurmayan, hattâ Leninizmin asıl devamını Troçkizmde bulan bir partide, temel teori (sürekli devrim veya dünya devrimi) ile güncel siyaset çizgisi (askerî vesayete, darbelere ve millî baskılara karşı demokrasi mücadelesi) arasında böyle bir uyumsuzluk nasıl oluşuyor ve sürdürülebiliyor ?

Bu soruların cevabı, bana Solun tarihi ve bugünkü sorunları açısından çok ilginç geliyor.

Birinci tesbitim, Troçkizmin etik değeriyle ilgili. Troçki’nin iktidar paylaşımı 1927’de sona erdi. 1928 başında Kazakistan’a sürüldü ve 1929 başında Sovyetler Birliği’nden sınır dışı edildi. Sonrasında kendisi de, taraftarları da hemen her yerde, hemen daima muhalefette kaldı. Ve sürekli devrim değilse bile sürekli muhalefet, Troçkizme belirli bir devlet pisliğine bulaşmamışlık hali getirdi. 1920’lerde Troçki en tepeden inmece konumdaydı. “Sosyalist ilk birikim”in köylülerin sırtından sağlanmasını savunuyordu. Stalin de bunu yaptı bir bakıma : Tasfiye ettiği Troçki’nin temel fikrini “cebrî kollektivizasyon” biçiminde uyguladı. Troçki ise alta düşünce Stalinist-bürokratik diktatörlüğün amansız eleştirmeni oldu. 1930’lar terörüne bulaşmak şöyle dursun, o terörün hedefleri arasına girdi. Troçkizmin uğradığı zulümdür ki, Troçki’yi kısmî bir demokrasi ve ahlâki duruş simgesine dönüştürdü. Herhalde bu dikta tecrübesi, hiç olmazsa bazı Troçkistleri bizdeki gibi bir yarı-dikta rejimi karşısında daha duyarlı ve ahlâklı kılıyor.

İkinci tesbitim başlı başına bir paradoks. Troçkist teori hayattan o kadar kopuk ki, pratik siyasete hiç ama hiç ışık tutmuyor. Eşitsiz gelişim karşısında “sürekli devrim” tam bir illüzyon. Bu uzak ve solgun fenere ulaşmanın hiçbir yol haritası yok ve olamaz. İllâ devrim diyorsanız, bir ülkede ihtilâl taktiği ve stratejisi açısından Stalinizm Troçkizme fark atar. Ama belki “dünya devrimi”nin o kadar saf ve soyut bir ütopya olmasıdır ki, siyaseti teoriden özgür kılıyor; DSİP’in görelî bir boşlukta aklı selimin icaplarına göre hareket etmesine –teorisiz siyaset, teoriye rağmen siyaset yapmasına- olanak sağlıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İçerden ve dışardan

Halil Berktaş 23.01.2010

Bu “sürekli devrim” veya “dünya devrimi”, demiştim (DSİP’in düzenlediği “Marksizm Günleri”ndeki “Kemalizm ve Türk Solu” panelinde), bir Bektaşî fıkrasını hatırlatıyor bana. Hani, baba erenler bir camiye girmiş de, imamın Allahın özelliklerini anlatmasına tanık olmuş : “Her yerdedir; görür ama görülmez; duyar ama duyulmaz...” Dayanamamış, seslenmiş arkalarından : “Yok diyeceksin ama dilin varmıyor !” İşte onun gibi bir şey.

Geçelim. Günlük siyaset pratiğinde, Roni Margulies’in *Taraf*’taki sütununda yazdığı pek çok şeye katılıyorum

(Melih Altınok'a da katıldığım gibi). Her ikisi de ısrarla, hayli kalın kafalı bir takım "solcu"lara demokrasinin ve demokrasi mücadelesinin önemini anlatmaya çalışıyor, bıkip usanmadan.

Ben de zaman zaman yapıyorum aynı şeyi –belki biraz daha umutsuzca. Bir değil iki akıntıya karşı kürek çekiyormuşuz gibi geliyor. Solun kendi kültürü ile bir bütün olarak Türkiye'nin siyaset kültürü, birbirinden kopuk şeyler değil. Murat Belge kaç kere yazdı : bu ülkede hâkim ideoloji yüz küsur yıldır hep milliyetçilik. Liberalizm sürekli tu kaka edilmiş. Demokratlık aşağılanmış. İstiklâl Hürriyeti arka plana itmiş, erteletmiş. Devrim diye diye, devlet, merkeziyet, darbecilik, tek-particilik göklere çıkarılmış. "Diktatörlük" Kemalizmin ve Leninizm ile türevlerinin ortak paydasını oluşturmuş. Özgürlüğe bir türlü sıra gelmemiş.

Ve şimdi bütün bunlar iyice ayağa düşmüş üstelik; bir avuç devrim gevezesine kalmış. Bırakın Atatürkçüleri; sözde solcusu dahi, *hem de bu ortamda*, "özgürlük dini"ne çatar olmuş. Gene Murat, günler boyu Hakkârî'nin taş atan Kürt çocuklarını anlattı. Türk süper-solcusu da böyle. Yeni bir çeşit "aylâk adam." Olumlu en küçük şey yapmaksızın, her şeyden nefret ederek, sadece dar nihilist öfkesini yaşayarak, bizatihî hayata karşı bir "red cephesi" kurarak, önüne gelene mânen "taş atıp" kara çalarak var olabiliyor.

Onun için Doğan Tarkan'ıyla, Şenol Karakaş'ıyla, Roni Margulies'ıyla DSİP'in çabası çok önemli : Marksist teori ve politik pratiğin kendi içindeki olanaklardan; yerine göre demokrasi, yerine göre kurtuluş ve bağımsızlık mücadelelerine değer verilmesi örneklerinden (ki bir zamanlar onları da hiçe sayanlar vardı); faşizme karşı birleşik cephe denemelerinden hareketle, şu 21. yüzyılın başı Türkiye'sinde, *bir bakıma Cumhuriyetin başından beri mevcut, ama özellikle 1960, 1971 ve 1980'de hamle tazelemiş ve giderek daha fazla kurumlaşmış, toplum üzerinde inceden inceye çalışmış, ulusalcılık denen neo-faşist ideolojiyi hortlatmış ve neredeyse bir kitle hareketine dönüştürmüş, en azından "diktatörlüğün manevî evreni"ni yaratmış ve kendisini de yaratmasına ramak kalmış askerî vesayet rejimine karşı mücadeleye öncelik vermenin sosyalistliğe aykırı olmadığını, ihanet veya liboşluk anlamına gelmediğini, böyle yapmakla AKP'nin kuyruğuna takılmadıklarını, "sınıf mücadelesi"ni salt ekonomik sorunlar üzerinden "sınıfa karşı sınıf" (*classe contre classe*) tavırları almaya indirgeyen bağnaz, dar kafalı, ekonomist-sendikalist, ya da düpedüz ahmak ve aptal, ya da hattâ kötü niyetli, belki bazıları derin devletin ajan-provokatörlüğünü yapan, ya da gizliden gizliye Doğu Perinçek'e hizmet arzeden "solcu/solculuk" türlerine kavratmaya, öğretmeye veya –bu derslerin hiç olmazsa bir bölümünün 1970'ler ve 80'lerde öğrenilmiş olduğunu farz edebilirsek, ki hayli şüpheliyim- *yeniden öğretmeye* uğraşıyorlar.*

Kestirmeden söyleyecek olursak, "kötü Marksizm"e karşı "iyi Marksizm"le savaşıyor; organize bir akım olmanın icaplarını gözetiyor;

Marksist-Leninist geleneğin "iyi yanları"na yaslanarak örgütlerini bir arada ve demokrasi mücadelesi içinde tutmak istiyorlar.

Hemen üç şey söyleyeceğim : birincisi, benzer bir şeyi Müslüman Demokratların (veya Demokrat Müslümanların, her neyse) öncü kesimi de yapıyor. Meselâ *Zaman* veya *Yeni Şafak* yazarlarının bir kısmı, ya da *Tarafta* Elif Çakır, Cihan Aktaş, Hilâl Kaplan, bu toplumun ve AKP'nin İslâmî tabanını, gene İslâmın kendi içindeki olanaklardan hareketle, demokrasiye, toleransa, çok-kültürlülüğe, Hrant'ın uğrunda can verdiği değerlere ikna etmeyi amaçlıyor.

İkincisi, demokrasi Marksizme uygundur diyenlere de, demokrasi İslâma uygundur diyenlere de çok saygı duyuyorum.

Ama üçüncüsü, bir *tarihçi* olarak ben bununla özdeşleşmek yerine, İslâma da Marksizme de *dışarıdan* bakıp *tarihselliklerini* görmek ve söylemek zorundayım. Hiçbir idealizasyona kaçmadan.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Paradigmalar

Halil Berktaş 28.01.2010

“İçeriden ve dışarıdan”la (23 Ocak ’10) ne kastettiğim tam anlaşılmamış galiba. Bir daha deneyeyim. Herhangi bir paradigmanın içinde yaşamakla ona dıştan bakmak arasında büyük fark var. Gelip Hayalî’nin “ol mâhiler ki deryâ içredir deryayı bilmezler” mısraına dayanıyor. Yani : denizde yüzen, bütün dünyaları deniz olan, deniz dışında bir şeyi bilmeyen balıkların, denizin farkına varmaları, bir deniz bilinci ve tanımı oluşturmaları da imkânsızdır.

Ünlü Amerikalı antropolog Clifford Geertz de benzer bir şey söylemiş –dinler hakkında. “Religion as a Cultural System” makalesinde (1966), dini öncelikle bir semboller sistemi olarak ele alıyor. Böyle her semboller sistemi insanlarda güçlü, kalıcı *mood*’lar, ruh halleri yaratıyor (bizi havaya sokuyor, diyelim). Genel bir varlık ve evren düzenine ilişkin nosyonlar formüle ediyor. Üstelik, bu nosyonları öyle bir olgusalılık hâlesiyle kuşatıyor, sarıp sarmalıyor ki, bizde uyandırdığı düşünce ve ruh halleri âdetâ bağımsız bir gerçeklik kazanıyor.

Tabii bu gerçeklik hissi sadece içerdekiler, yani inananlar için geçerli. Eğer o sembol ve nosyonları özümseyip kendinizden geçme noktasına gelmiyorsanız, yani o *mood*’un, o ruh halinin dışında kalıyorsanız, şamanın kartal olup uçuğu veya bizon olup kaçtığı da, (depresyon ânında) Poseidon’un çıkageldiği de, Tanrı’nın bir buluttan aşağı uzanıp Adem’e hayat verdiği de, Kuran’ın doğrudan doğruya Allah’ın kelâmı olduğu da size pek inandırıcı gelmeyebiliyor.

Sırf din değil, herhangi bir ideoloji de böyle bir paradigma. Herhangi bir siyasî parti de. Dahası, parti ne kadar “sert çekirdekli” bir teori etrafında örülmüşse, telkin ettiği bağlılık, insanların içine işleyen aidiyet duygusu da o kadar kuvvetli oluyor.

Baskın Oran’ın hep keskin bir ikonoklastik eleştirelliği vardı. Daha Ankara SBF’deki genç asistanlık yıllarımızda söylerdi, Atatürkçülerin Atatürkçülüğü bilmesi, anlamasının mümkün olmadığını. Yakın dönemde bu, iyiden iyiye antropolojik boyutlar kazandı. Cumhuriyet mitinglerinde bayrak sallayan, huşû içinde bağırıp yırtınan, Canan Arıtman tipi “tayırlı kadın”lar, örneğin, ya da 10 Kasımlarda web sitelerinde “nasıl seviyorum, nasıl seviyorum” veya “o benim piyangom” diye krize girenler... Bütün bunların dışarıdan gülünç, cıvık bir santimentalizm, bir çeşit putperestlik gibi görülebileceğini akıllarından geçiriyorlar mı ?

Böyle vecd ve istiğrak anlarında, Geertz’in sözünü ettiği realite illüzyonu öyle kapsayıcı, kucaklayıcı olabiliyor ki, hiç sanmıyorum.

Gelelim, Marksist ve özellikle de küçük Marksist örgütlerin dünyasına. Tek bir örnek vereceğim, içeride olmakla

dışarıdan bakmanın farkı konusunda. "Marksizm Günleri"ndeki "Kemalizm ve Türk Solu" panelinden (31 Ekim '09) daha önce söz etmiştim. DSİP'in önde gelenlerinden Şenol Karakaş, ilginç bir şey yaptı, ilk tur sunumlarını izleyen soru ve tartışmalar aşamasında. Bana veya diğer panelistlere herhangi bir soru yöneltmedi. Ön sıradaki yerinden kalktı, salona döndü ve benim hakkımda konuşmaya başladı. Söze, kitaplarımı alıp okuduğunu, pek çok şeye katıldığını ama gene de bir "yabancılık" hissettiğini belirterek girdi (yanında oturan Roni de destekledi, mealen "evet, yabancıyız" diye). Karakaş epey uzattı; sesini adım adım yükselterek söylev moduna girdi; DSİP olarak nelere inandıklarının ve inanmaya devam edeceklerinin altını çizdi; bir deklarasyonda bulundu ve yerine oturdu.

Biçim ve içerik birbiriyle gayet tutarlıydı. Her ikisi de içeriğinin dışarıya karşı uyarılması etrafında dönüyordu. Açık bir foruma Halil Berktaş diye birini de dâvet etmişlerdi ama şimdi önlem almak ihtiyacını duyuyorlardı. Marksizmin içinde mi, dışında mı durduğu belli değildi bu adamın. Nitekim Marksizm (veya Troçkizm varyantı) açısından kabul edilebilir şeylerin yanı sıra, emperyalizm, devrim ve diktatörlük konularında kafa karıştırabilecek şeyler de söylemişti. Bir sirayet ve ikna edicilik kanalı açtığı için tehlike oluşturan bu belirsizlik bir an evvel giderilmeliydi. Şenol Karakaş'ın tarzı ve lâfzıyla yaptığı da buydu : normal panel âdâbının karşısına, kendi özel kitlesine "parti sesi"yle ve doğrudan hitabı diyor; kullandığı kilit sözcükle "yabancılığı(mı)" vurguluyordu.

Elbette "yabancı"yım, çünkü Marksizme bakışımın özellikle dışarıdan boyutu, "kötü yanları" dahil olanca *tarihselliğini* ve (örneğin demokrasi konusundaki) *limitlerini* de görmeyi beraberinde getiriyor. Retrospektif güzelleme yapamam. İslâmiyet için de olduğu gibi. PKK için de olduğu gibi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Geniş meşreplilik

Halil Berktaş 30.01.2010

Siyaset yapma tarzı açısından, "devrimci" olmak ile olmamak arasında çok önemli bir fark var. Sol ve sosyalizm bağlamında devrim dediğiniz, kapitalizmin er geç (bir devrimle) yıkılacağını söylediğiniz anda, tarihin belirli bir yöne doğru ilerlediğini de zaten kabul etmiş oluyorsunuz. 18. ve 19. yüzyılların "burjuva" devrimcilerinden dahi farkınız burada yatıyor. Onlar *mevcut* monarşik, despotik, otokratik rejimleri "normal politika" yöntemleriyle değil ihtilâlle, yani "anormal politika"yla devirmeyi amaçlıyordu. Bunun ötesinde bir hedef veya vizyonları yoktu. Devrimcilik somut, güncel bir faaliyetti. Pratikten bağımsız olarak belirsiz bir geleceğe doğru uzanan, ezelî ve ebedî bir duruş ve yaşam tarzını ifade etmiyordu.

Marx ve Engels'in teorik temellerini birlikte attığı, derken Engels'in "bilimsel sosyalizm" adını verdiği, bazen "sosyalizmin bilimi" diye büsbütün vülgarize edilen düşünce sisteminde ise, tarihin yönü diye bir şey söz konusu. Tarihi gelişmenin kapitalizmden sosyalizme doğru aktığını, "sosyalizmin bilimi" bize öğretiyor. *Orada bir köy var uzakta* misali, orada bir devrim varsa uzakta, *götmesek de görmesek de* diyemeyiz; mutlaka gidebilmeliyiz, yani ona erişmenin bir yolu da olmalı. Bu ise belirli bir strateji fikrini beraberinde getiriyor. Şu anda A noktasındayız; ileriki D(devrim) noktasına nasıl varacağız ? 1905'ten itibaren Lenin, ardından Stalin, Mao

ve bütün Komintern geleneği buna çok yaklaşık bir cevap veriyor: aşamalı devrim, yani önce demokratik (veya millî-demokratik, veya yeni-demokratik) sonra sosyalist devrim yoluyla. Bundan ötesini, yani daha ayrıntılı bir rota çizimini ise, her ülkedeki öncü partiye bırakıyor (ya da, güya bırakıyor).

Burada meselem, SBKP'nin "uluslararası komünist hareket"e uyguladığı tahakkümün, bencil ve hoyrat müdahaleciliğinin bilinen eleştirilerine bir yenisini eklemek değil. Asıl kritik husus şu ki, böyle bir çerçevede politika alanının özerkliği diye bir şey kalmıyor. *Bilim ve bilimsel kesinlik, tarihin yönü, gelecekte devrim, bugünden devrime giden yol haritası, bu rotayı çizecek öncü parti...* deyip bunları yan yana yazdığınız ve topladığınız anda, karşınıza bir kere, sizi A'dan D'ye götürecek ve yolda kaybolmamanızı sağlayacak "doğru çizgi" kavramı çıkıyor. "Gelişine göre politika" (*politics as it comes*) yapamazsınız gayri; her şeyi o strateji veya mutasavver yol haritasına katkıda bulunup bulunmayacağına, devrim için kuvvet toplamaya yarayıp yaramayacağına göre değerlendirmek zorundasınız. Bu da geniş bakış açısını, görüş alanınızın bütün yan ve kenarlarını, yani belki yüzde 80-90'ını siliyor; sadece ekranın ortasına odaklanan bir çeşit "tünel vizyonu" (*tunnel vision*) yaratıyor. Gerçekte devrim, zorunlu ve evrensel olmak şöyle dursun, o kadar olağanüstü, o kadar tesadüflere bağlı bir şey ki, bu şekilde "hedefe kilitlenmek" revizyonizm korkusu, reformculuk korkusu, burjuva partileriyle ittifak korkusu, kuyrukçuluk korkusu derken, çoğu komünist partisinin muhalefet esnekliği ve yaratıcılığını yok ediyor.

Belki daha bile önemlisi, bilimsellik iddiası ile devrimin yol haritasından türeyen biricik doğru çizgi saplantısı, parti-içi çoğulculuk ve demokrasiyi imkânsız kılıyor. Gerçeği ne kadar böler, parçalar ve ayrıntılandırırsanız, üzerinde anlaşmanız da o kadar zorlaşır. Bu bıçak sırtı kadar keskin, Sırat köprüsü kadar ince "çizgi" üzerinde görüş farklılığına yer olamaz. Tersine, saflık ve mutlaklık arayışı aşırı merkezizete ve en küçük "sapma" hemen dışlandığından sürekli ufalanmaya, parçalanmaya yol açıyor. Ne kadar farklı devrim yorumu ve modeli varsa o kadar fraksiyon zuhur ediyor.

Oysa devrimciler devrimcilikte birleşemez ama reformcuların reformculukta birleşmesi pekâlâ mümkün (ve zorunlu). Çünkü hem siyasetin hakkını vermek, yani biraz yukarıda kullandığım ifadeyle "gelişine göre" siyaset yapmak, hem sadece programı değil iç hayatı itibarıyla da demokratik bir parti yaratmak, ancak geniş meşreplilikle, *keeping a broad church* anlayışıyla mümkün olabilir. Ve bugün, yani 21. yüzyıl başında, "devrimcilik" inadiyla geniş meşrepli olunamaz. Samimi de değildir zaten. Pozdur. Sahtedir. Yapmacıktır. Sadece darlığa mahkûmiyetin mazereti olabilir.

Siyaset yelpazesinin solundaki korkunç boşluğu doldurmaya aday bir parti, ancak bilim değil vicdan ve ahlâk temelinde; sınıf değil kitle partisi olarak; devrimcilikte değil özgürlük, demokrasi, laiklik, sosyal adalet, militarizm ve milliyetçilik karşıtlığı gibi çok basit bazı ilkelerde birleşmekle kurulup, geniş meşrepli olarak yaşayabilir ve boy atabilir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Geçersiz itiraz

Halil Berktaş 04.02.2010

Fikir tartışmalarında belirli bir cevap veya açıklama tarzı vardır ki, fuzulîdir; gereksiz ve geçersiz itiraz kategorisine girer.

İşte tam böyle bir mızıkçılık yüzünden, asıl yazmak istediklerimin; birkaç hafta sürecektir şekilde tasarlayıp peş peşe yazmaya giriştiğim konuların arasına başka şeyler sıkıştırmak pahasına, kendimi Burhan Şenatalar'la ve/ya Şenatalar'ın şahsında 10 Aralık Hareketi'yle tartışmayı sürdürmek durumunda buluyorum.

Bu köşedeki "Hangi çekirge ?" yazımda (24 Aralık '09), Burhan Şenatalar'ın 10 Aralık Hareketi adına 2008 ortalarında verdiği bir demeçten söz etmiş; aslını bulamadığımı söylemişim. Bunu izleyen ifadelerim şöyleydi : "Kurulması istenen yeni sol partiye ilişkin programatik bir saptamada bulunuyor; mealen, "Atatürkçülük tartışılabilir ama (büyük tarihî katkıları nedeniyle) Atatürk tartışılmaz" diyordu. Hattâ en sonunda, biraz iddialı bir şekilde "O kadar. Nokta." diye kestirip attığını hayal meyal hatırlıyorum."

Bu yazımın yayınlanmasının ardından, bazı okurlar 4 Ağustos '08'de *Milliyet*'te yayınlanan röportajın link'ini ve aslını bulup yolladılar. Önce, benim takıldığım kısmı bu sefer kelimesi kelimesine aktarıyorum.

KEMALİSTLERLE MESELEMİZ VAR, AMA "ATATÜRK'LE HESAPLAŞMA" TEZİNİ DE ANLAMLI BULMUYORUZ

– 10 Aralık Hareketi'nin Atatürk ile ilişkisi nedir ?

Kısaca birkaç maddeyle şöyle sıralamak mümkün:

1- Atatürk Türkiye'nin modernleşmesi sürecinde son derece büyük rol oynamış, önder rol oynamış bir insandır. Atatürk döneminde büyük bir sıçrama gerçekleştirilmiş ve çok ciddi reformlar yapılmıştır. Nokta!

2- Bize göre Atatürk döneminde yapılan bazı şeyleri eleştirmek tabu değil. O dönemin de kusurları olmuştur ve eleştirilebilir. Ancak hataları, kusurları değerlendirirken o dönemin koşullarını da göz ardı etmeme şartıyla...

3- Atatürk ile değil, ama kimilerinde gördüğümüz Kemalist anlayışla meselemiz var. Çünkü bu anlayış tarihi doğru okuyamıyor, 1923'ten önceki modernleşmeyi görmüyor, dahası AB'ye karşı, yenileşmeye karşı, gerçekçi analiz yapmayı beceremiyor, demokratikleşmeyi istemiyor, Kürtlerin haklarını istemiyor, laikliği en katı biçiminde uygulamak istiyor, iktisat politikası 1930'larda kalmış vs... Bizim gözümüzde bu tip insanların İkinci Dünya savaşında dağlara kaçıp, savaşın bittiğinden haberi olmayan Japonlardan farkı yok.

4- "Cumhuriyetin kazanımlarına sahip çıkmak" ifadesi bizim için de doğru bir ifadedir, ancak o dönemin bugün aynen tekrarlanması veya benzer politikalarla Türkiye'nin bugünkü sorunlarına çözüm üretilmesi imkanı yoktur.

5- Bu arada tabii biz Türkiye'de bazı kişilerin söylediği gibi "Atatürk ile hesaplaşmadan demokrasi kurulmaz" tezini de hiç anlamlı bulmuyoruz.

Evet, Burhan Şenatalar'ın 4.8.08'deki sözleri aynen böyle. Ne diyor, tek tek bu beş paragrafa baktığımızda ? 1. ve 5. maddeler ile 2., 3. ve 4. maddeler arasında bir fark hemen göze çarpıyor. 2., 3. ve 4. maddeler eleştirel nitelikte. Bu eleştiri Atatürk'ün kendisini konu almıyor. Daha çok günümüzün Atatürkçülüğü ve Atatürkçüleri üzerinde duruyor. Bu açıdan, özellikle 3. ve 4. maddelerdeki tavır çok net. Ama 2. madde öyle değil. Çekingen ve belirsiz ifadelerle, "yapılan bazı şeyler"i eleştirmenin tabu olmaması gerektiğini söylüyor. Dahası, "hataları,

kusurları" düşünürken "dönemin koşullarını göz ardı etmeme"ye dikkat çekiyor ki, bu kadarı bile başlı başına bir apolojidir. Her yerde diktatörlük varsa, Türkiye'deki Tek Parti diktatörlüğünü daha mı meşru ve mazur sayacağız ? Avrupa'da da etnik temizlik ve soykırımın kol gezmesi, Lozan "azınlık"larına ve Kürtlere yapılanları kabul edilir mi kılıyor ?

Geçelim, madalyonun diğer yüzüne. 1. madde Atatürk'ün büyüklüğünü "nokta!"lıyor. 5. madde, "Atatürk ile hesaplaşmadan demokrasi kurulmaz" tezine çatıyor. "Hiç anlamlı bulmuyoruz" diye, özellikle vurguluyor.

Şimdi, bütün bunlardan, "Atatürkçülüğü eleştirmek ama Atatürk'ün kendisini ve tarihî kişiliğini tartışmaktan uzak durmak" anlamını çıkardıysam, bende mi kabahat ?

Hayır. Gayet net söylüyorum : asıl sizin tutumunuzdur, "gerçekle örtüşmeyen" ve samimiyetsiz olan. Bu konuyu deşmeye devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Duygusal bağlar

Halil Berktaş 06.02.2010

Her devrimde, devrim-sonrası hayat başlı başına bir paradigma. Sadece reel olarak, yani toplumun maddesi itibariyle değil, çok daha önemlisi, düşünsel olarak –toplum üzerinde kurulan hegemonyayla. Başka bir deyişle, iktidara gelmek, yeni bir düzen kurmak ve bu düzeni sürdürüp korumak anlamında başarılı bir devrim, sirayet gücü açısından başarılı bir din gibi : ikna ettiği kitleleri, *kendi semboller sistemi aracılığıyla havaya sokuyor*. Genel bir varlık ve evren düzenine ilişkin bazı nosyonlar formüle ediyor. Üstelik, bu nosyonları öyle bir olgusalılık hâlesiyle kuşatıyor, sarıp sarmalıyor ki, *bizde uyandırdığı düşünce ve ruh halleri âdetâ bağımsız bir gerçeklik kazanıyor*.

(Clifford Geertz'in "Religion as a Cultural System" makalesinden [1966] yola çıkan bu özet için, bkz Okuma Notları, 28 Ocak 2010.)

Plekhanov da kendince anlamıştı bunu. *Tarihte Bireyin Rolü*'nde, Fransız Devriminin yarattığı bazı "optik yanılsama"lara dikkat çekiyordu. Aslında Napolyon, diyordu, pek çok yetenekli generalden sadece biriydi. Çok da üstün değildi diğerlerinden. Ne ki, devrimin askerî diktatörlük aşamasında, tepede yalnız bir kişiye yer vardı. Orası bir kere dolduğunda, öbürlerinin dışlanması, aşağıya ve kenarlara itilmesi kaçınılmazdı. Ve bizatihî bu iktidar tekelleşmesi sürecidir ki, "üst"ün güya doğal üstünlüğü, "ast"ların ise doğal zaaf ve tâbiyeti *illüzyonunu* yaratıyordu.

(Roma'da da, köleler efendilerinden doğal olarak daha yeteneksiz değillerdi. Tam tersine, kölelik koşullarıdır ki onları ruhen ezip bozuyor ve aşağılığa mahkûm ediyordu.)

Lord Acton haklıymış : İktidar yozlaştırıyor; mutlak iktidar mutlak surette yozlaştırıyor. Ne acıdır ki, Fransa'dan

sonra Sovyet, Türk, Çin ve Küba devrimleri ile daha niceleri de benzer lider kültleri ve hegemonik ideolojiler yarattı.

Önce Lenin ve ardından Stalin, törenler, resmi geçitler, şiirler, madalyalar, nutuklar, posterler, kızıl bayraklar, kâh coşturan marşlar kâh yas tutup ağlatan ağıtlarla kutsandı. Derken kısmî bir destalinizasyon gerçekleşti ve bir zamanlar Stalin'e ne haysiyetsiz övgüler döküldüğü, ne yüz kızartıcı zırvalar yazıldığı unutulur gibi oldu.

Buna karşılık herkes gitti Lenin'e sarıldı. Bütün günahlar Stalin'in hesabına yazıldı. Rahatlatıcı bir yanı vardı bunun. Marx haydi haydi ak ve temizdi de, Lenin de öyleydi ve Marx ile uyum içindeydi. Lenin yaşasaydı Sovyetler Birliği kötüye gitmeyecek; diktatörlük, KGB, Gulag kampları, *nomenklatura*, terör mahkemeleri hiç olmayacaktı.

Devrimin cebir ve şiddet mirası içinde her nasılsa ahlâklı kaldığına; tutunulacak bir dalı, yeşil bir vahayı temsil ettiğine inanılan Lenin, bir anlamda "yaşadı" da. 1956'daki SBKP 20. Kongresini ve Brejnev döneminin taşlaşması, kireçlenmesini aşır, âdetâ gökte, bulutlarda varolarak 80'lere ulaştı. Zira rejimin köşetaşı, ortak paydası, sağlamlığı hissini payandalayan "değişmez"iydi. Nitekim bu yüzden, Sovyetler nihayet çözülür ve çökerken, pek çok eski komünist gibi benim de içimde hem sâkin bir kabul, bir kaçınılmazlık hissi, hem de tuhaf bir "Lenin'e dokunmasınlar" özlemi vardı. Hele Leningrad. İkinci Dünya Savaşında neredeyse üç yıl kuşatma altında yaşayan, Şostakoviç'in 7. Senfonisini bestelediği şehir. Şimdi gene St. Petersburg, yani Çarlığın başkenti mi olacaktı?

Ama oldu işte, bütün hayıflanmalarımıza karşın. Oldu ve olması kaçınılmazdı; ayrıca iyi de oldu, çünkü Lenin'i Sovyet devrimi ve rejiminden ayırmak olanaksızdı; dolayısıyla Lenin dokunulmaz kaldığı sürece zihinlerin özgürleşmesi, demokrasinin önünün açılması olanaksızdı. Nitekim Çin'de, ÇKP yönetiminin Mao'yu (Kültür Devrimi nedeniyle) eleştirmesi ve aynı zamanda "kurucu doğruluğu"na toz kondurmaması, hem rejimin meşruiyetini garantiledi, hem de demokrasiye *açılmama* kararlılığının ifadesi oldu.

Türkiye'nin (Türk, Kürt ve diğer) bütün demokratlarının, bu dersleri iyi düşünmesi, özümsemesi lâzım. Nedeni, neredeyse izahtan varestesiz : askerî-bürokratik vesayet rejimi ile "kişiye tapma kültü" arasındaki bağ, bizde de olağanüstü güçlü. Türk Devriminin güya sırf emperyalizm ile çarpışmaktan kaynaklanan yüzde yüz saflığı efsanesi hepimizin içine işlemiş. Sayısız fotoğrafı, kendine has duruşu, sarışın zarafeti, yakışıklılığı, ince sesi, 10 Kasım sirenleriyle Atatürk sevgisi de içimize işlemiş. Onun için, hâlâ toz konduramıyor bir kısmımız. Bazı mutedil "ara akım"lar ne idüğü belirsiz bir takım "kusur ve hatâ"lardan "dönem"i ve "koşul"ları sorumlu tutuyor. Tarihi bir bütün olarak göremiyor. Dengeleri kollayıp Atatürk'te durmayı hayal edebiliyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Antropolog gözüyle

Halil Berktaş 11.02.2010

Althusser *Devletin İdeolojik Aygıtları*'nı yazmıştı (İngilizcesi tâ 1970'te yayınlanmış). Türkiye'de böyle şeyleri okuruz, hattâ kahve sohbetlerimize konu ederiz de, bizde nasıl oluyor, bu fenomenin ülkemizdeki tezahürleri nedir, diye çok kafa yormamayı tercih ederiz.

İkinci referans noktam olarak yine Clifford Geertz'e başvuracağım –bu sefer öz ile biçim arasındaki alışılmış zıtlığı sarstığı, sorguladığı için. Tarihçi ve sosyal bilimcilerin düşünüşü uzun süre bu ikilem içine hapsolmuştu (önemli ölçüde, Marx'ın "ekonomik temel" ve "üstyapı" kavramlaştırmasından da etkilenerek). Faraza iktidarın öncelikle bir özü, esası vardı, üretim ilişkilerinden kaynaklanan : köle sahiplerinin, veya büyük toprak sahibi ("feodal") soyluların, veya burjuvazinin iktidarı gibi. Bir de bunların tâc ve tahtları, sarayları, kaftanları, cülûs bahşişleri, kılıç kuşanmaları, Cuma namazları veya Pazar *missa*'ları vardı, gerçek iktidarlarını "yansıtan". Ekonomik belirlenimin üstyapısı, "yansıma"sı –sanat, kültür ve ideoloji alanı esas olarak böyle görülüyor; zaman zaman sözü edilen "görelî özerkliği"nin bir türlü hakkı verilemiyordu.

Bu indirgemeciliğin 1970'ler ve 80'lerden itibaren terk edilmesinde, başka birçok araştırmacının yanı sıra, Geertz'in de büyük payı var. Daha önce de yazdım (bkz *Özgürlük Dersleri*, 127-132); 1983 yılı hem Gellner ve Benedict Anderson aracılığıyla milliyetçiliğe "sübjektif" yaklaşımın öne çıkmasına, hem de "geleneğin icadı" kavramı ve metodolojisinin zihinleri altüst etmesine tanık oldu. Maddiyat ve mâneviyatı birbirinden net çizgilerle ayırma alışkanlığının aldığı darbe, bizde daha çok AÜT derlemeleriyle tanınan Maurice Godelier'nin *L'idéal et le matériel*'inde (1984; İng. çev. *The Mental and the Material*, 1986) iyiden iyiye somutlandı.

Geertz'in, Java ve Bali'deki gözlemlerinden hareketle, iktidar sembol ve törenlerinin "asıl gerçek"liğin basit birer "yansıma"sı değil, tam tersine, iktidarın özü ve ta kendisi olduğu yolundaki saptama ve argümanları, sosyal bilimlerdeki aynı büyük dönüşüm momentine denk düştü. Özellikle bkz Sean Wilentz'in *Rites of Power* [1984] derlemesi içindeki "Centers, Kings and Charisma" makalesi ki, "iktidar sembolizmi" kadar, bugün gençlik argosuna bile girmiş bulunan "karizmayı çizdirmek" veya "çizdirmemek" vokabülerinin dahi kaynağını oluşturduğu söylenebilir ! Arkasından, David Cannadine ve Simon Price'ın editörlüğündeki *Rituals of Royalty: power and ceremonial in traditional societies* (Past and Present, 1987) geldi. Yeri gelmişken belirtelim; günümüzün önde gelen Osmanlı sanat tarihçisi Gülru Necipoğlu'nun, Topkapı Sarayı hakkındaki, 1992'den bu yana artık klasikleşmiş sayılan *Mimarî, Tören ve İktidar* (YKY, 2007) çalışması da bu akımın damgasını taşır.

Şimdi, bütün bunları neden anlatmak ihtiyacını duydum ? Yukarıda saydıklarımın başlayarak gelişen bütün bir literatürde, XIV. Louis'nin sabah lâzımlığına oturduğunda (*le petit lever*) huzurunda hangi büyük paraları ödemiş kimlerin bulunabileceğinden tutun da, Madagaskar'daki "kraliyet banyosu"na kadar tonla "vak'a" inceleniyor –ama Türkiye'ye dair böyle antropolojik bir inceleme hemen hiç yok.

Toby Clark'ın *Art and Propaganda*'sı (1997) gibi, politik-ideolojik sanat seferberliklerine eğilen başka bir grup incelemede de, Çin var, Sovyetler Birliği var, İtalyan Faşizmi ve Alman Nazizmi var, ama meselâ bizim Tek Partimize rastlamak olanaksız. Oysa pekâlâ biliyorum, Türkiye'nin de ciddî bilim insanları çalışıyor inatla, kâh ulusal bayramlar, kâh Atatürk'ün daha sağlığında dikilmeye başlayan heykelleri, kâh "asker-millet" efsanesinin ne zaman ve nasıl uydurulduğu üzerine. Arzu Öztürkmen, Faik Gür, Ayşe Gül Altınay ve diğerleri. Ne ki, yaptıkları bir türlü kamuoyunda yankılanmıyor.

Boşluk muazzam, çünkü bu açıdan eşsiz bir antropoloji atölyesi gibiyiz. Babam bir fıkra anlatmıştı çocukluğumda (onu da yazmış olmalıyım ama bulamıyorum); herhalde Yalta konferansında, Stalin, Roosevelt ve Churchill Avrupa'yı paylaşırken Türkiye'yi ne "sosyalist blok" ne de "hür dünya" içine almışlar : örneği başka hiçbir yerde kalmamış, egzotik veya grotesk toplumsal olayları inceleme laboratuvarı olarak kalsın diye. "Tarihin

evrensel yasaları"na babamdan da fazla inandığım bir dönemde dudak büktüğüm bu espriyi zamanla çok düşünür oldum.

Lâfı adım adım Burhan Şenatalar'ın anlamadığı şeye getireceğim. Niçin Atatürk'le hesaplaşmadan demokrasi olmayacağına.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Kült'ün boyutları

Halil Berktaş 13.02.2010

Millî Mücadele başlayalı 91, Cumhuriyet kurulalı 87, Atatürk öleli 72 yıl geçti. Hep aynı törensellik içindeyiz. Sadece 23 Nisan biraz farklı : çocukları şeklen hatırladığımız, şeklen evrenselci kesildiğimiz, başka ülkelerden çocuklar çağırıp oyunlar oynattığımız, resmî koltuklara oturup konuşturduğumuz ve bu sayede "renklendiğimizi" sandığımız için (tabii, bir yandan taş atan Kürt çocuklarını yıllarca hapse mahkûm ederken). Onun dışında bütün kutlamalarımız birbirine benziyor. 19 Mayıs, 30 Ağustos, 29 Ekim, ya da yerel "istirdad" günleri : yok aslında birbirimizden farkımız. Hepsinde ordu, savaş, askerî geçit törenleri ön planda. "Yurdu düşmanlardan kurtarıyor" veya "kurtarılıyor"uz. İstiklâl Marşı her söylenişinde bizi o günlere götürüyor; "yurdumun üstünde tüten en son ocak" sönecek endişesi, uluyup duran "tek dişi kalmış canavar" korkusuyla yaşıyor. Zaten amaç bu : belirli bir ânı başsız ve sonsuz, ezelî ve ebedî kılmak. Dolayısıyla rol icabı Ermeni veya Rum süngülerken ya da onları seyrederken kendinden geçenler hiç de haksız değil. Geertz'in dediği oluyor işte : belli bir semboller sistemi güçlü, kalıcı bir *mood*, bir atmosfer yaratıyor. Bizi öyle sarıp sarmalıyor ki, uyandırdığı düşünceler ve ruh hali âdetâ bağımsız bir gerçeklik kazanıyor (*Okuma Notları*, 28 Ocak ve 6 Şubat 2010).

Üstelik, ulusal bayramlarla bitmiyor simge ve seremonilerimiz. Yılda dört beş gün değil, 365 gün boyunca bizi her yandan kuşatıyor. Bir kere, Kuzey Kore'nin Kim İl-sung ve Kim İl-jong hanedanı ile Zimbabwe'nin Mugabe'sini bir yana bırakırsak, sonuncu ve en güçlü "kişi kültü" bu ülkede yaşamaya devam ediyor. Her yer ve her şey Atatürk : caddeler, meydanlar, okullar, kültür merkezleri, köprüler, anıtlar. Roma'nın eski Fiumicino hava alanı şimdi Leonardo da Vinci adını taşıyor. Varşova'nınki ise Frederik Chopin. Bu ülkenin, bu toplumun üzerinde anlaştığı başka hiçbir tarihî değer yok mu ki, bizi böyle bir "Tek Adam"lığa mahkûm ediyorlar ? Kâğıt paraların üzerine bazı "ikinci" şahsiyetlerin yerleştirilmesi bile mesele oldu, yok Fatma Aliye, yok Cahit Arf kimmiş diye. Bunu da bir kenara yazalım, unutmayalım.

Dahası, sanki bu toplumda George Orwell'i haklı çıkarmaya yönelik gizli bir konspirasyon varmış gibi, Atatürk'ün resim ve fotoğrafları olabilecek bütün duvarlardan bizi gözetliyor. Geçtim, devlet dairelerini, makam odalarını, okul girişlerini, kütüphanelerdeki Atatürk köşelerini. Berberde Atatürk portresi, kasapta Atatürk portresi, manavda Atatürk portresi, eczanede Atatürk portresi, nalburda Atatürk portresi. Hepsi çok mu seviyor Atatürk'ü ? Ya da, biliyor ve bilerek, anlayarak mı seviyor, diyelim ? Buna inanmak çok zor; muhtemelen büyük çoğunluk konformizmi tercih ediyor ama bu konformizm o kadar içselleştirilmiş ki, sevgiden en azından bugün, bu koşullarda ayırt edilemiyor. Herhangi bir ilköğretim veya lise ders kitabını açıyorsunuz; Türkçe veya

Tarih olması dahi şart değil, yani pekâlâ Matematik, Fizik, Kimya da olabilir; karşınıza önce İstiklâl Marşı, sonra Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, sonra gene Atatürk'ün resmi çıkıyor.

Bu üç unsurun bir araya getirilmesinin ardındaki düşünce gene aynı : toplumu sürekli Millî Mücadele koşulları ve haleti ruhiyesinde tutmak. Zira düşmanlarla kuşatılmışlık ve kronik savaş halinin yekparelik arayışına, tek bir "millî çizgi"nin egemenliği altında daima "birlik ve beraberlik" içinde bulunmaya hizmet edeceği hesaplanıyor. Atatürk hayattayken mevcut olmayan "Atatürk ilkeleri" ölümünden sonra aynı amaçla icat edilmiş. Aslında bunlar

CHP'nin "Altı Ok"undan ibaret. Aklınız alıyor mu, 20'ler ve 30'lardaki bir parti programının, bütün bir ülkenin değişmez programı ve ideolojisine dönüştürülmek istenmesini ? Ama gelin görün ki, budur işte yapılan. Güya Türkiye modern bir toplum. Farklı sınıf, kesim, grup, çıkar, ideoloji ve politik tercihlerden oluşması gayet normal. Ne ki, Anayasa bütün Türkiye vatandaşlarına "Atatürk milliyetçiliği"ni, yani sonuç olarak bir "izm"i dayatıyor; yetmiyor, YÖK yasası üniversiteleri "Atatürkçü gençlik" yetiştirmekle sorumlu tuttuğu anda, prensip olarak özgür bilim diye bir şey bırakmıyor.

Bakın, hükümetler gelip geçiyor; hangi parti olursa olsun, bütün resmî günlerde Anıt Kabir'e çıkıp deftere "Atam, izindegiz" kabilinden bir şeyler karalıyor. Zorunda, çünkü bu ülkeyi yönetecek herkesin, meşruiyetini demokrasiden, seçimlerden ve halktan değil, öncelikle Atatürk'ten ve "millî çizgi"den alması gerekiyor. Tabii bu, ikide bir karşımıza "Atatürk naibi" (*surrogate Atatürk*) gibi dikilen darbeci generaller için özel bir önem taşıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kürsünün iki yanı

Halil Berktaş 18.02.2010

Özel Okullar Birliği'nin her yıl düzenlediği sempozyumların dokuzuncusu için, 28-30 Ocak'ta Antalya'daydım. Plenumlar dışındaki paralel oturumların biri olan "Tarih Çalıştayı" için tematik sunuşu benden istemişlerdi. Ben de düşüncelerimi bir kere daha "Özgür Bir Tarih Öğretiminin Koşulları" başlığı altında toplamaya çalıştım.

Bir kere daha diyorum, çünkü ilk ve orta öğrenimde müfredat, ders kitapları, öğretmen yetiştirme sorunlarını bir ucundan tuttuğum şu son yirmi yılda, doğrusu bilemiyorum, kaç kere hep aynı temel fikirleri vurgulamak zorunda kaldığımı. Hani biraz ilerlesek artık, değil mi ? Başlıca beş kademe, yani (a) genel kamuoyu, (b) akademik hayat, (c) üniversiter tarihçilik, (d) öğretmenlik ve (e) tarih öğretmenliği bir nebze serbestlik kazansa da, en basit ilkelerin iki üç adım ötesindeki şeyleri de konuşmaya başlasak ? Bunca reform vaadinden, "öğrenci odaklılık" ve "ezberden uzaklaşmak" lâfından sonra, faraza 1300 dolaylarında Anadolu ve Balkanlardaki durumu, bir takım beylik ve krallıkların peş peşe sıralanmasından ibaret kılmasak. Ya da Osmanlı toplum yapısı ve timar sistemine ilişkin anlatımları gereksiz teferrüattan arındırıp daha kavramsal (ve dolayısıyla gerçekten öğrenilebilir) kılsak.

Heyhat ! Bu kadar mütevazî ara-hedefler dahi yaklaştığımızı sandığımız anda birden bire uzaklaşıp yok olan

seraplar gibi bizleri peşinden boş yere koşturup duruyor. Ya da sanki gizli bir güç asla reform yaptırmamaya son derece kararlı. MEB'in şu son Lise Tarih ders kitapları, örneğin, o kadar kötü ki, hattâ 1990'ların başlarından bu yana çıkan bütün önceki kitaplardan o kadar açık arayla daha kötü ki, güya iyi olduğunu iddia ederken "iyi" kavramının içini bile bile boşaltarak kötü ki, sözümona "hazırlık soruları" o kadar kötü ki, Türkiye ile dünya tarihinin dengesi o kadar kötü ve üstüne üstelik, o ikişer üçer sayfalık Avrupa tarihi özetleri o kadar felâket derecede kötü ki, ayrıca, hemen bütün kritik noktalarda karşımıza çıkan o fütursuz şovenizm ve Batı düşmanlığı öylesine korkunç derecede kötü ki... ister istemez, bizlerle, bilimle, tarihle, reformla, bütün eğitim camiasıyla alay edildiği izlenimine kapılıyorsunuz.

Bunları ve daha bile fazlasını söyledim, Antalya'daki konuşmamda. Ayrıca, daha sâkin bazı gözlemlerde de bulundum. Özel Okullar Birliği yönetiminin iyi niyetli ve geniş ufuklu yaklaşımlarının hakkını yemeksizin, nelerle uzlaşarak iş yapmaya çalıştıklarını bile bile, iki tanesini yazmadan edemeyeceğim sanırım.

Birincisi çok banal, çok sıradan. Devletin resmî çehresi ile aynı toplantıda yer almanın ne demek olduğunu unutmuşum, katılmaya katılmaya. 850 kişilik bir salon; önde, ortada bir platform; üzerinde bir kürsü; kürsünün bir yanında tavana kadar çıkan bir Türk bayrağı, diğer yanında tavandan yere kadar inen bir Atatürk portresi. Tabii İstiklâl Marşı ve açılış konuşmaları :

Sayın Bakanım,

Sayın Valim (veya Vali Yardımcım), Bakanlığımızın Sayın Personeli,

Değerli Akademisyenler,

Sayın Basın Mensupları...

ve bütün bunlardan sonra, altta kalanın canı çıksın misali, "Değerli Katılımcılar" –yani bu sempozyumun asıl hedef kitlesi, öğretmenler, gerçek eğitimciler, dinleyicilerin yüzde 90'ı veya daha fazlası ! Peki, olay nedir ? Alt tarafı bilimsel bir konferans; üstelik de "Okulda Yenilenme –*Rebuilding the Education System*" başlığıyla. Şimdi düşünebiliyor musunuz, böyle bir sempozyum Fransa'da yapılırsa, kürsünün bir yanına Fransız bayrağı ve diğer yanına De Gaulle'ün portresini koyup, *Marseillaise* ile başlamayı ? Ya da İngiltere'de yapılırsa, faraza Churchill, Union Jack ve *God Save the Queen* bileşimi bir mizansen ? Dahası, hangi çağdaş demokraside konuşmacılar kendilerini bu denli *militarist* bir protokole uymaya mecbur hisseder ? Böyle bir konformizm çemberi ve cenderesinden cesur ve pırıltılı fikir çıkar mı ? Dinlerken etrafıma bakıyorum : başka kimse farkında değil mi olan bitenin ? Bir ben mi her şeyi yadırgar, her şeye söylenir oldum ?

Cevabı kısmen, eskiden tanıdığım ve şimdi yeniden tanıştığım genç bir öğretmen veriyor. Hocam, diyor, her dediğinize katılıyorum. Ama bir yandan da içimize işlemiş bütün bunlar. Ben de bu törenlerin yaşattığı duyguları aşma fikrine alışamıyor, katlanamıyorum.

"Atatürk'le hesaplaşma"nın basit bir artılar-eksiler hesabı demek olmadığını daha nasıl anlatabilirim ?

'Tâlî kusurlar' !?

Halil Berktaş 20.02.2010

Eh, peki, neresindeyiz şimdi, bu Atatürk, Atatürk dönemi ve Atatürkçülük sorunsalının ?

Birincisi, "Atatürk döneminde büyük bir sıçrama gerçekleştirilmiş, çok ciddî reformlar yapılmıştır, ama "bazı şeyleri" eleştirmek tabu olmamalıdır; "o dönemin de kusurları vardır" (ancak bunları değerlendirirken "koşullar" da göz ardı edilmemelidir) demek (Şenatalar'ın 4 Ağustos '08 açıklaması, 1. ve 2. maddeler), ciddî ve yeterli bir analiz sayılabilir mi ?

İkincisi, Atatürk'ün oynadığı "büyük rol, önder rol" vurgulandıktan, üstelik "Nokta!" (yani : işte o kadar !) dendikten sonra (aynı açıklama, 1. madde), bunun üzerine bir de "'Atatürk ile hesaplaşmadan demokrasi kurulmaz' tezini hiç anlamlı bulmuyoruz" (aynı açıklama, 5. madde) cümlesi gelirse, bu, içinde yaşadığımız paradigmaya, siyasal ve *ideo-kültürel* rejime, *manevî* rejime, bu rejimin ideolojik dayanaklarına ilişkin çok temel bir noktanın ıskalandığı hissini pekiştirmez mi ?

Üçüncüsü, herhangi bir kişi veya siyasal hareket, yukarıdakilerin hepsini bir arada söylerse, bu tutumu "mealen, 'Atatürkçülük tartışılabilir ama (büyük tarihî katkıları nedeniyle) Atatürk tartışılmaz' diyor" şeklinde özetlemek (bkz benim 24.12.09 yazım) çok mu haksızlık olur ? Büyük bir tahrifat varmış gibi, illâ bir düzeltme yollama ve yayınlatmayı mı hak eder ?

Burada en önemli ve Burhan Şenatalar'ı da, 10 Aralık Hareketini de, bu polemiğin dar sınırlarını da aşan sorun, kuşkusuz, (herhangi bir) devrimin ve devrim-sonrası toplumun nasıl değerlendirileceği sorunu. Güncellikten biraz geri çekilip, büyük resme, tablonun tamamına bakmak lâzım. Şenatalar farkında olsun veya olmasın, söyledikleri, meseleyi koyuş tarzı, iki yüz yıldır yeryüzünde var olan "devrimci", daha doğrusu "devrimsever" söylemin bir parçası (*revolutionary* ve *revolutionist* kavramlarını birbirinden ayırmaya çalışıyorum). Atatürkçü manevî rejim çokmediği için, o ideolojinin gözlükleriyle bakıp komünizmin çöktüğünü de algılamamışa benzeyen Türkiye'de, bu söylem Kemalist inkılâp ve darbe-severlik ile Marksist ihtilâl-severliğin kesiştiği noktada yaşamaya devam ediyor.

Belki bunları biraz açmak gerek. Fransız Devrimi, "normal politika"ya zıt ve alternatif bir "anormal politika" yöntemi olarak devrimi –tabii inkılâbı değil *ihtilâlî*- olgu olarak, kavram olarak, yöntem olarak, model olarak, korku ve özlem olarak siyasete soktu; çağdaş siyasal hayatın bir parçası haline getirdi. O ândan –hattâ daha spesifik olarak, Edmund Burke'ün *Reflections on the Revolution in France*'ini (1 Kasım 1790) yayınlamasından- itibaren ve çok yakın zamana kadar, genel anlamda ihtilâl yanlılığı ile genel anlamda ihtilâl karşıtlığı, iki ayrı gelenek olarak siyaset sahnesinde çarpışa geldi. İkinci gruptakiler, hep devrim(ler)in maliyetine işaret ettiler : terör dediğimiz büyük cezalandırma gösterilerine ve diğer şiddet boşalımına; hayatı altüst edip, kanun ve nizam diye bir şey bırakmamasına; keyfiliğe, diktatörlüğe, toplumun gerilim, belirsizlik ve güvensizlik içine yuvarlanmasına. Birinci gruptakiler ise buna karşı devrimin (gerçek veya hayalî) kazanımlarını öne çıkardılar : bizi dar ve dolambaçlı arka sokaklardan kurtarıp, önümüzde geniş ve düz bir cadde açtı (açıyor); geleceğe daha kolay ulaşmamızı mümkün kılıyor. Bir bedeli yok mu ? Var ama bu, işin tâlî yanı. Evet, devrimlerin de kusur ve hatâları olur. Kurunun yanında yaş da yanar. Şeriatın kestiği parmak acımaz. "Burjuvazinin kasabı Stalin" birkaç masumu da Gulag'a göndermiş olabilir. Eh, olacak o kadar. Sen işin özüne bak. Emekçilerin,

sıradan insanların "eski düzen"de her Allahın günü sessizce katlandığı küçük küçük acıları bir şekilde toplamak mümkün olsa, bu muazzam yığının yanında devrimin yol açtığı acıların devede kulak kalacak (örneğin bkz Lenin, *Devlet ve İhtilâl* veya *Proletarya İhtilâli ve Dönek Kautsky*).

Argüman yalın gözükse de, sathın altında çeşitli problemler saklanıyor. Belki en büyüğü, halkın, insanlığın, her neyse, "yeni düzen"de mutluluğa kavuştuğu veya kavuşacağıнын farz edilmesi. Buna eşlik eden bir yan önerme de, tarihin zaten belirli bir "yön"de gittiği. Bu yüzden devrim şimdiden bilinen bir "geleceğe" doğru ilerlemeyi hızlandırmaktan başka bir şey yapmıyor. Dolayısıyla ödettikleri, sadece kalkışma, ayaklanma momenti ile sınırlı.

Bugün daha iyi görebiliyoruz ki bu tezler toptan yanlış. Tarihin yönü de yok, "zaten olacak olan" da. Varolan, devrim eylemi ve patikasının şekillendirdiği bir toplum ve düzen. Dolayısıyla bu da devrimin mirası –ve maliyeti.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yanlış bilim

Halil Berktaş 25.02.2010

Evet, tarihin belirli bir yönü yok; bırakalım bu eskimiş takıntıyı artık. Toplumların sadece geçmiş evrimi hakkında bazı genellemeler yapabiliyor, ama geleceğe uzatamıyoruz (ve o zaman da "kanun" olmuyorlar zaten).

Daha önce de yazdım; Ernest Gellner bunu insanın "eksik programlanmışlığı" ile açıklıyor. Belirli bir doğal, coğrafi, maddî-teknik, sosyal ve ekonomik koşullar öbeği karşısında, herhangi bir topluluğa mensup insanların *tam* ne yapacağı pek belli değil. Önlerindeki sorunlara verecekleri tepki veya yanıt, tabii belirli sınırlar içinde olmak zorunda. Ama bu sınırlar aslında oldukça geniş. Dolayısıyla zaman içindeki (t) ânındaki bir toplumdan, (t+1) ânına gelindiğinde mutlaka şu ve sadece şu çıkar, diyemiyoruz. Böyle bütün "öngörü"ler 19. ve 20. yüzyılda yanlışlandı. Teknolojik gelişme ve sosyal karmaşıklaşma anlamında bir *gelişme* (*development*) var, ama herhangi bir yöne doğru bir *ilerleme* (*progress*) söz konusu değil. Özetle, insanlık kestirilebilecek bir sosyo-ekonomik düzen ve/ya politik rejime doğru gitmiyor. Bugünkü ve yarınki çelişmeler, çabalar, mücadeleler onu nereye götürecekse, kâğıt veya harita üzerine çizilmesi imkânsız bir rotayı her an, her kaza ve tesadüfle kendisi şekillendirerek oraya gidiyor.

Daha açık söylersek, kapitalizmden sonra illâ sosyalizm gelecek denmesi mümkün değil. Tarihin böyle bir "kanuniyeti" yok. Geri dönüp baktığımızda olan şudur : Sanayi Devrimi 19. yüzyılın "içtimaî mesele"sini doğurdu. Bu yeni, muazzam işçi kitleleriyle ne yapılır ? Kimisi polisiye önlemlerle zaptürapt altında tutulur, dedi. Kimisi iyilikle, yardımla, hayırseverlikle kalkındırılır; günlük yaşam ve çalışma koşulları biraz iyileştirilir, dedi. Kimisi de farklı düşündü; bunlarla devrim yapılır, iktidar zorla, "anormal politika" yöntemleriyle ele geçirilir –ve sonra toplum yukarıdan aşağı değiştirilir, daha âdil bir düzen kurulur, dedi.

Bu sonuncular, topluma üstten ve işçilere dışarıdan bakan bazı *aydınlar*dı; önce bunu doğru kavrayalım. Sonra, içinde yaşadıkları, etraflarını saran ve onları da etkileyen ortamı, fikir hayatını biraz olsun anlamaya çalışalım.

Fransız Devriminin zihin ve ruhlardaki etkisi çok büyük, dolayısıyla da tekrarlanması özlemi çok güçlüydü; bu bir. Bilim ve bilimcilik çok etkiliydi, yani herkes her şeyde bilimsel kesinlik arıyor ve herhangi bir meseleyi halletmek, şu ya da bu tartışmayı kazanmak için “bilimsel” argümanlara başvurmak şart sayılıyordu; bu iki. Ve üç, kendi de, acıları da her an büyüyüp çoğalan işçi sınıfı, fiziksel yoğunluğu ve örgütlenme kolaylığıyla büyük bir “tehdit” arz ediyordu.

Bu çerçevede, Marx ve Engels adıyla tanıdığımız tarihî kişiler ve izleyicileri, yani sonraki nesillerin Marksistleri, sosyalistleri, komünistleri, öncelikle kapitalizme karşı bir “işçi sınıfı devrimi”ni iyi, istenir, arzu edilir bir şey saydılar. Gerçekten de ciddî bir olasılıktı, böyle hatırı sayılır bir potansiyel vardı, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başı Avrupa’sında. Ne ki, bununla yetinmediler; kendi programlarının sadece “iyi ve ahlâkî” değil, aynı zamanda “bilimsel” olduğunu ilân ettiler. Başka bir ifadeyle, özelemlerine “bilimsellik” giydirdiler; “oraya gidiyor” dediler. Bu da, “bak, zaten oraya gidiyorsa, buna umut bağlayalım, bundan güç toplayalım ve bilimin icaplarına uyalım” türü bir inancı ve çekiciliği, katılım potansiyelini besledi. Bu “tarihsel, bilimsel” *inancı* taşıyan insanlar bir iki parti (SBKP, ÇKP) etrafında toplandı. Çok çalıştılar, nice fedakârlıklara katlandılar, son derece spesifik koşullara uygun, iyi siyaset izlemeyi becerdiler –ve sonunda, “kaçınılmaz, geliyor, yapacağız” dedikleri kategori içinde tarif edilebilen bir devrim oldu (başka birçoğunu, örneğin Doğu Avrupa’yı veya Doğu Asya’yı saymıyorum, zira aynı otonomi söz konusu değil; işin içine ya 1944-45’te Kızılordu’nun “kurtardığı” ya da Çin veya bileşik Sovyet-Çin nüfuzu, yardımı ve himayesinin rol oynadığı kuşaklar giriyor).

Peki, bu olaylar (1917 veya 1949) neyi ispatladı ? Söz konusu parti ve önderliklere, ya da Marksizm-Leninizm ders kitaplarına sorarsanız, Marx’ın *Kapital*’deki analiziyle “tarihin kanuniyeti” doğrulanmış oldu. Oysa bu, optik bir illüzyondur. Zira olan, objektif, insan iradesinden bağımsız bir kanuniyetin kanıtlanması değil, öyle bir şeyi var sayan kabul eden insanların harekete geçmesinin doğurduğu bir sonuçtu. Çok özel koşullarda gerçekleşti – ve hayli aşikâr nedenlerle de tekrarlanması olanaksız. En azından, aynı ideolojinin bayrağı altında tekrarlanmayacak. Tekrarlanamayacak.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Acıyla, inatla düşünmek

Halil Berktaş 27.02.2010

Bundan sonra devrim olmaz, demiyorum. Kimse böyle bir şey diyemez. Devrim olacak da diyemez, olmayacak da diyemez. Devrim asla mutlak surette zorunlu, dolayısıyla genel ve evrensel değil, her zaman çok olağanüstü koşullarda gerçekleşebilen bir şeydi. Geçmişte böyle oldu; olursa gene böyle, nadir ve istisnâî şekilde patlak vermeye devam edecek. Kuzey Amerika ve Batı-orta Avrupa bir yana; dünyanın diğer bölgelerinde refahın ve/ya demokrasinin gelişme düzeyinin, adına devrim dediğimiz şiddete dayalı düzen değişikliği potansiyelini ortadan kaldırdığı (henüz ve herhalde daha bir süre) söylenemez.

Ama “teorik devrim” için durum çok farklı. Marksist teorinin (veya “sosyalizmin bilimi”nin) öngördüğü, “mutlaka olacak” dediği türden bir devrimin olmayacağı; orada burada olabilecek devrimlerin ise bu modele uymayacağı (zaten geçmişte de uymamışken uymuş gösterildiği); tarihin hep yeni yeni sürprizlerle dolu olacağı

ve "öngörülmeýen sonuçlar yasaı"nın (*law of unintended consequences*) bizi şaşırtmaya devam edeceği rahatlıkla söylenebilir.

Bunun çok önemli bir nedeni, "kaçınılmaz" bir sosyalist devrimi ummaya, beklemeye ve buna göre örgütlenmeye, bunun için hazırlık yapmaya ciddi aydın ve işçi kesimlerini ikna etmenin, bu yolla herhangi bir "kritik, asgarî başlangıç kütlesi"ni bir araya getirmenin artık imkânsız olması. Bizim bildiğimiz, tanıdığımız şekliyle komünizm çöktü. Ç-ö-k-t-ü. Hem öyle bir çöküş çöktü ki, tarihte herhangi bir rejim veya düzenin kendi iddiasına bu kadar ters düşen, bu kadar ağır, bu kadar kapsamlı, onur kırıcı, aşağılayıcı, yerlerde süründürücü çöküş doğrusu az görülmüştür. Zaten çok küçülmüş ve ruh olmuş Batı Roma'nın 476'da, Bizans'ın 1453'de çökmesi, Sovyetlerin dağılması ve Doğu Avrupa'nın dönüşümü yanında devede kulak kalır. Öte yandan, 1945'te Nazizmin de burnu müthiş sürtülmüşse de, denebilir ki bu, sonuçta ezici, kahredici bir savaş yenilgisiydi. Oysa Sovyetlerinki tamamen içsel dinamikler sonucu bir "içe göçme" fenomenidir ve teorik anlamı Faşizmin yıkılışının dahi ötesindedir.

Yenilgisi bu boyutlara varan ideolojiler ve sistemler, bir daha aynı ad ve bayrak altında toparlanamaz. Özgürlük, sosyal adalet, (görelî) eşitlik gibi özlem ve idealler yaşayabilir –ama kendilerine başka, değişik kanal ve mecralar, taptaze ifade biçimleri bulmak koşuluyla.

Köklü bir teorik ve tarihsel muhasebenin yokluğunda, bak işte Latin Amerika'da Sol toparlandı, kapitalizm krize girdi ve Marx'ın dedikleri doğrulanmış oldu, ya da Tekel işçileri proletaryanın devrimci potansiyelini bir kere daha ispatladı türü lâflar, anlık avuntulardan öteye geçemez. Ortanın solunda demokratik siyaset yapan, üstelik gücünü yerli nüfustan, yani etno-kültürel bir tabandan alan akımların yükselişi, "proleter sosyalist devrim"in yerine konabilir mi ? Kapitalizm periyodik yeniden-üretim krizlerine girer de, çıkar da. Marksizm de muhalefetteyken bunları çok güzel eleştirir. Lâkin bu, bir zamanlar kapitalizme alternatif olarak ileri sürmüş olduğu geleceğin, ekonomi ve toplum modelinin dağılmışlığını telâfi eder mi ?

Bütün bunlar, geniş anlamda sosyalist, sol sosyal demokrat, sol demokrat veya sosyal adaletçi bir program oluşturmaya engel değil, kuşkusuz. Ama birincisi, bu program artık eski anlamıyla "bilimsel" değil, ahlâkî ve vicdanî bir tepkiyi yansıtmak zorunda. İkincisi, kapitalist ekonominin neresine, ne kadar, hangi açıdan karşı çıkacağını yeniden ve dikkatle düşünmek zorunda. Çünkü bu sorun da reel sosyalizmin başarısızlığına sınımsız bağlı. Başından itibaren Marksizm kendini liberalizm ile karşıtlık içinde tanımladı. Özel mülkiyet ve piyasa düşmanlığı, sosyalist ekonomilerin devletçilik, merkezî planlama ve işçi sınıfına mutlak istihdam garantisi etrafında örölmesine yansdı. Ve işte etkin kaynak kullanımı sağlayamadığı, sürekli verimlilik artışlarını gerçekleştiremediği, bir noktadan sonra büyüyemediği için çöken de bu model oldu. Dolayısıyla bugünün ve yarının Sol partilerinin kapitalizme muhalefetine başka fikirler ışık tutmalı.

Üçüncüsü, yeni Sol teoride devrime değil demokrasiye angaje edilmiş bir siyasî platform geliştirmek zorunda. Evet, hukuk devleti için ve hukuk devleti çerçevesinde mücadele etmeli. Evet, parlamentoyu ve her düzlemde, her kademede seçimleri temel almalı. Seçimle gelir, seçimle gideriz demeli ve bunu iyice içine sindirmeli. Demokrasiyi biçimsel diye hor görmemeli. Tersine, tam da biçimsel olduğu için, tarihin, insanlık birikiminin en önemli kazanımları arasında saymalı.

Buzların Ağırılığı

Halil Berktaş 04.03.2010

Ocak ortası ve sonlarında yazı planlarım, kafamdaki öncelikli fikirler kabaca şöyleydi :

Roni Margulies'in 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarının etnik temizliklerinden İslâmiyeti ve Müslümanları bütünüyle tenzih etmesine (2 Aralık 2009) ve Hilâl Kaplan'ın da bu "tesbit"i alkışlamasına karşı, yöneme ve içeriğe dair bazı hatırlatmalarda bulunacaktım.

Lâkin yan pistlere girmekten kendimi alamıyor; DSİP'ten hareketle "devrimci Marksizm"e takılıyor; yeni bir Sol partinin neden bu tür takıntıları aşip altını çize çize reformist, demokrat, (bilimsel değil) vicdanî ve ahlâkî, (sınıfsal değil) kitlesel olması gerektiğini vurguluyor; 1980'lerin sonu ve 90'ların başlarının birleşme arayışında bu fırsatın nasıl kaçınıldığından çok gerilere gidip, 1920'ler ve 30'larda böyle barışçı, temkinli, kendini "Kemalist Devrimi" => "millî burjuva devrimi"ni> tamamlama" perspektifinden kurtarmış bir sosyal demokrat parti olsa neler yapabileceğini hayal etmeye kalkıyordum (Paradigmalar ve Geniş Meşreplilik, 28-30 Ocak; Girilmemiş Patikalar, 16 Ocak 2010).

Tam bu sırada, Burhan Şenatalar'ın 10 Aralık Hareketi adına "açıklama"sı çıka geldi. Haksız ve mızımız bulduğum ortada (Geçersiz itiraz, 4 Şubat).

"Atatürk döneminde yapılan bazı şeyler" ya da "o dönemin de kusurları olmuştur" (ama lütfen "koşulları" da göz ardı etmeyelim) türü oldukça light lâfların, benim "Atatürkçülük eleştirilebilmeli ama Atatürk'e dokunulmamalı" şeklindeki özetimi zerrece yanlışlamamak bir yana, Atatürkçü rejim ve onun bekçisi olarak Atatürk kültü realitesini bir bütün olarak kavramaktan çok uzak kaldığını kendimce göstermeye giriştim.

Lâkin bu "bir bütün olarak kavrama" meselesi beni tekrar devrim sürecine götürdü. Devrimin toplumu nasıl yoğurduğunu anlatırken, Marx'ın "aşırteori" leştirmelerine karşın, devrimin herhangi bir "kanuniyet"ten kaynaklanmayan, sübjektif, tesadüfî, "nadiren olur, çoğu zaman olmaz" karakterini bir kere daha vurgulamak ihtiyacını duydum (6-27 Şubat arasında : Duygusal bağlar ;Antropolog gözüyle ; "Kült"ün boyutları ; Kürsünün iki yanı ; "Tâlî kusurlar" !? ; Yanlış bilim; Acıyla, inatla düşünmek).

Bu da Ocak'ta yazdıklarımla buluştu. Fakat devrim sonrası rejime bakış sorunu korkarım gene ikincil kaldı. Şimdi bu eksikliği son iki yazıyla gidermek ve konuyu kendi açımdan kapatmak istiyorum. Yaşadığımız ülke ve toplum, siyasî ve manevî rejim, neyin ürünü ?

Farklı birey ve gruplardan kaynaklanan insan eylemlerinin, çatışmaların, çeşitli vektörlerin kesişmesinin net sonucu olarak devrimler, kendi yataklarını kendileri açarak akıyor. Araziyi oyarken bazı kapıları açıyor, bazı kapıları da kapatıyorlar. Bu, başarıları ve "kusur" veya "hatâ"larını, ya da artı ve eksilerini toplayıp çıkarmakla aynı şey değil.

Yüzlerce metre kalınlığı, milyonlarca ton ağırlığıyla bir buzulun ezdiği toprak, deldiği kayalar, getirip yığıldığı taşlar, kazdığı vadiler ve sonra suyla dolduğunda göl olan çukurlar nasıl bütünsel bir coğrafya ise, devrimlerin yarattığı coğrafya ve topoğrafyaya da öyle bütünsel bir bakış lâzım.

Bugünkü Türkiye de böyle biçimlendi : deterministik bir tarzda veya önceden yapılmış herhangi bir plana göre değil; 20. yüzyılın ilk çeyreğinde faaliyet gösteren bazı kişi, ekip ve önderliklerin çabalarının üst üste binmesi,

bir ağırlık merkezi oluşturmaları, sonu belirsiz mücadelelerde üstünlüğü ele geçirmesi ve gerek 1919-22 arası, gerekse '23 sonrasında başarı sağlayıp hegemonya kurmasıyla.

Kimdi, neydi bunlar ? Cevabını geçmişte, daha çok Ermeni soykırımı konferanslarında, ya da bu konuda benimle yapılan röportajlarda vermeye çalıştım. İmparatorluğun bozgun ve küçülme sancıları içinde yerinden yurdundan edilmişlik anlamında köksüz (rootless) ve köksüzlüğü ölçüsünde amansız (ruthless) bir asker ve bürokrat kadrosuydu.

Doğdukları topraklara elveda diyeli beri asıl evleri kışla, kimlikleri üniforma olmuştu. Tevrat'ın Tekvîn (Genesis) bölümünde, yeryüzü henüz şekilsiz, derinler de karanlıkla kaplıyken, Kutsal Ruhun suların üzerinde uçtuğu anlatılır.

Tarkovsky'nin Solaris 'inde, esrarengiz bir gezegenin üzerinde yörüngede duran gözlem uydusundaki ekip, en gizli düşlerinin ete kemiğe büründüğüne veya altlarındaki o tuhaf okyanusta satha çıktığına tanık olur.

Son "on yıllık savaş" (1912-22) sürecinde, büyük ölçüde Rumeli'nden "içe göçen"ler de, içten içe nefret ettikleri geri ve ilkel Anadolu üzerinde böyle uçtular. Derinliklerden gölgeler, görüntüler çağırdılar. Kendi suretlerinde bir millet yarattılar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bu da Benim Noktam

Halil Berktaş 06.03.2010

Temel böyle atıldı, yapıtaşları yerli yerine kondu. Tabii sonra orasıyla burasıyla oynandı, eklentiler yapıldı; biraz müştemilâtlâştı, yamalı bohçaya döndü.

Ama gene de esas formatif dönem, Türk devletçi-milliyetçiliğinin biraz farklı ama aynı zamanda örtüşen iki neslinin : İttihatçıların ve Kemalistlerin birbirini izlediği; iki devrimin mirasının üst üste bindiği 20. yüzyılın ilk çeyreğidir. Oradan gelen bütün bir "devrim sonrası toplum" (post-revolutionary society) söz konusu.

Bugün bu mirası nasıl görüyor, algılıyoruz ? Evet, Türkiye bir modernite sıçraması yapmış yapmasına.Nasıl, hangi hedefler uğruna, ne gibi araçlarla ? Bir gecikmişlik ve dolayısıyla yetişmecilik gündemi peydahlanmış. Topluma bir cebri yürüyüş havası ve temposu empoze edilmiş. "Muasır medeniyet seviyesi"ne bir an evvel ulaşmak amacıyla uygulanan yukarıdan aşağı şiddet ve disiplin, otoriter-merkeziyetçi bir yönetim tarzını beraberinde getirmiş.

Bu öyle bir gerçeklik ki, her nasılsa "bir şeyler olmuş" ya da bazı "hatâlar" işlenmiş yaklaşımla yakalanması imkânsız. Mesele, Kürt ve/ya Alevi "politika"larının "yanlış"lığıyla da sınırlı değil. Nasıl "doğru" olabilirdi ki ? Bir "Tek Parti yönetimi"nden söz edip duruyoruz.

Aşırı nâzik bir ifade. Beynimiz öyle yıkanmış ki yıllar yılı, belki biz de kendi beynimizi öyle yıkamışız ki kurucu paradigma içinde yaşaya yaşaya, Orwellci "Yenikonus"umuzla eşyanın adını bile koyamıyor, Tek Partidiktatörlüğü diyemiyoruz. Neden ? (a) Devrimi, inkılâpları savunduğu ve (b) halk sevdiği, desteklediği için. Ama Hitler ve Stalin de bütün yaptıklarını bir devrime dayandırdılar (ister "millî" ister "ikinci sosyalist"). Dahası, en büyük kitle desteğine de gene Hitler ve Stalin sahipti (bkz Richard Overly, The Dictators, Bölüm 8). Geçelim. Ne kalıyor geriye ? (c) "Dönemin koşulları." Bir durup düşünelim : ne anlama geliyor bu ?

Bir mazeret mi : “her yerde dikta rejimleri vardı, dolayısıyla Türkiye’de de olması normaldir, yani o kadar da kötü sayılamaz” gibi ? İki dünya savaşı arasındaki dönemin tarihini karşılaştırmalı olarak incelemeye dâvet mi ? Ve dolayısıyla bir itiraf mı : diğer diktatörlüklere ne kadar benzediği ve hattâ onlardan neler aldığına dair ?! Devletin bekası her şeyin üstünde. 1933-36 arasında Nazi rejiminin inşasına büyük emeği geçen Carl Schmitt’in ifadesiyle, devletin işi “kimin dost, kimin düşman” (Freund oder Feind) olduğunu tanımlamak, hukukun görevi de “düşman”ları kovalamak ve dışlamak.

Başka bir deyişle, hukuk devleti oluşmamış, ya da gene Carl Schmitt’in –maalesef, proletarya diktatörlüğü teorisini fazlasıyla andıran- “olağanüstü hal hukuku”na her an askıya alınabilir. Takrir-i Sükûn 1925, Menemen 1930, sonra Harp Okulu ve Donanma dâvâlarıyla 1938 terörü. Yargı, Neşe Düzel’in son röportajında Mete Tunçay’ın anlattığı gibi, sürekli hazırda. Ordu fevkalâde güçlü, dokunulmaz, Asım Gündüz ve Mustafa Muğlalı benzerlerinin elinde astığı astık kestiği kestik.

Halk bütün kesimleriyle yıldırılmış. Kürtler, işçiler, kadınlar, aydınlar, Müslümanlar –her tür muhalefet potansiyeli kısmen bastırılmış, kısmen koopte edilmiş. Lozan “azınlık”ları sindirilmiş; anti-semitizm kol geziyor. Yasaklanmamış her şey serbesttir değil, izin verilmemiş her şey yasaktır mantığı hâkim.

Seçimler desen, 1946’ya kadar tek dereceli değil. 19. yüzyıl Avrupası, diyelim III. Napolyon’un İkinci İmparatorluğu gibi. Zaten Bonapart(izm) her bakımdan çok anlamlı bir karşılaştırma. Bir de ideolojik üstyapılar var, hepsinin üzerinde yükselen. 1930’ların Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi gibi zıvalıkların beslediği ırkçılık, kafatasçılık. “Halk için halka rağmen” felsefesi.

Nevzat Tandoğan’da somutlanan “bu memlekete komünizm gerekiyorsa onu da biz yaparız” iddiası. Ve Stalin, Mao, Kim İl-sung / Kim İl-jong, Brejnev, Çavuşesku, Nâsır, Honecker, Kaunda, Mugabe, Saddam, Hafız Esad kültürlerinden pek aşağı kalır yanı olmayan bir “kişi kültü” ya da “kişiye tapma” fikriyatı. O gün de, bugün de, sistemin son halkası, nihaî savunma barikadı.

Bu benim tercihim değil. Onlar ön safa çıkarmış, bütün savunmayı bu kişi kültürünün etrafında örgütlemişler. Ulusalçılığın yükselişi ve bıraktığı tortu bunu bir kere daha gösterdi. İstesek de istemesek de bunun kaçamağı yok. Onun için, rejim çözülürken yarı DİSK, yarı CHP kafasındaki bazı ölü doğmuş “alternatif”lerin itidal tavsiyeleri artık sürecin çok gerisinde. Evet, demokrasinin yolu bu kült, bu tabu ve bu mirasla hesaplaşmaktan geçecek.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ütopya ve eleştiri

Halil Berktaş 11.03.2010

10 Aralık Hareketi adına neredeyse iki yıl önce verilmiş bir demeci neden Atatürkçülüğü tartışalım ama Atatürk’e pek dokunmayalım diye anladığımı ve tabii çok yanlış bulduğumu anlatmam, epey uzun sürdü korkarım.

Çok mu gereksizdi ? Bana göre değil, çünkü bilvesile, “sosyalizmin bilimi”ne göre “tarihin yönü”nü, devrimleri ve devrim sonrası toplumları da biraz tartışma fırsatını buldum. Her neyse; bitti ve şimdi, 6 mart cumartesi sabahı erkenden, nihayet yeni bir konuya başlayabiliyorum.

Kendi kendime söz verdim, biliyorsunuz; Roni Margulies’in 2 Aralık ’09 yazısının büyük iddiasını sorgulayacağım. Fakat bence bu sadece olgusal, ampirik bir sorun, yani “fiiliyatta öyle mi, böyle mi oldu”

sorusu değil. Ardında bütün bir “tarihsel düşün(ebil)me” problemi var. Bu da Roni’yle ufak bir polemiki çok aşıyor. Okullarımızda, ğretimimizde derin ve yaygın bir sorun. Örneğin milliyetçi popüler kültürde nereye baksam, karşıma bir tarihsel düşünmeme, düşünememe sakatlığı çıkıyor. Dolayısıyla buradan başlamak istiyorum.

Tesadüf, daha dn kendimi bu meseleyle yüz yüze buldum. Bir meslektaşımın Yunanlı doktora ğrencisi, tezi hakkında görüşmek istemişti. Hayli uzun sürdü; bir yığın sorusu vardı, mülâkat yaptığı bütün tarihçilere standart bir anket halinde sorduğu.  dört saatin sonlarında can alıcı noktaya geldik : “Sizce tarih öğretiminin amacı ne olmalı ?”

Durup biraz düşünmek ihtiyacını duydum. Gerçi böyle genelgeçer,a priori formüllerden yana değilim. Bence “ne olmalı”dan çok, “ne olmamalı” önem taşıyor. Esas olan, eleştirelilik. İster toplum, ister güncel politika, ister tarih –daima statükonun, mevcut olan ne ise onun somut eleştirisinden yola çıkmalıyız. İdeal bir toplum gibi, ideal bir tarihçilik ve tarih ğretimi de asla olmayacak. Biz ancak bugünün hatâ ve deformasyonlarının yerine,onlara oranla tanımlanmış bazı “sınırlı doğru”ları geçirmeye çalışabilir; bu arada, profesyonel tarihçiliğin iki yüz yıllık birikiminden de yararlanarak, ilelebet geçerli “sihirli formül”lerin olmadığını, meselâ zamanına göre politik ve diplomatik tarihin de, sonra ekonomik tarihin de, sosyal tarihin de, Marksist tarihin de,Annales tarihçiliğinin de, kültürel tarihin de, feminist tarihin de, İtalyan mikro-tarihçiliğinin de aşıldığı ve/ya aşılabacağını içimize sindirebilir; bazı şeyleri değiştireceğiz derken geçmişi toptan silip atmamaya, bu sefer ters uca savrulmamaya çalışabiliriz.

Gene de, soyut bir tarih ve tarih ğretimi tanımını açısından değil amatarihilerin pratiği açısından, dolayısıyla kişisel vicdanımda kabul edebileceğim ölçüler içinde bir cevap veremez miyim acaba ? Ben ne yapıyorum, amfilerde konferans verir, küçük sınıflarda ders anlatır, seminer veya tez yönetirken, bilinçli veya bilinçsiz, farkına vararak veya varmayarak ?

Meseleyi böyle koyduğumda,benim tarih hocalığımın, öğretme tarzımın kendime göre “amaç”ları diye, aşığıdan yukarıya, kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru başlıca üç katman geliyor aklıma.

İlki, ama sadece ilki, en alttaki, en sıradan olanı, “politik değer”lerle ilgili. Bunların da en başında bilimsel özgürlük geliyor. Nasıl tanrı herhangi bir araştıрма laboratuvarından içeri giremezse, ben de sınıfta ve ğrencilerimin karşısında, Anayasanın “Atatürk milliyetçiliği” veya YK’n “Atatürkçü gençlik yetiştirmek” gibi ağıdı, politik-ideolojik oğlculuğa ve dolayısıyla demokrasiye aykırı emirleriyle bağlı değilim. Aynı şekilde, bizzat Atatürk’ün “tarihi yazanın tarihi yapana sadık kalması” ısrarını da fevkalâde yanlış buluyorum –hem, tarihi kimlerin yaptığını kolay teşhis edilebilir sandığı (yani son derece dar bir kahramanlar ve büyük adamlar kategorisine indirgediği), hem de bu çerçevede tarihçiden kendisine, nderliğe ve dolayısıyla ulus-devlete bağlılık beklediği için.

Bir düşünün : hele devrim sonrası toplum ve rejimlerde, tarihçiler asla kurucu liderlerin çizgisinden çıkmasalardı, tarihçilik mesleğinin hali nice olurdu ? Tabii ikincil kuşak ve iktidar değişimlerini de hesaba katmak gerekeceğine göre, Lenin, Troçki ve Stalin’e göre ayrı ayrı hizaya sokulmuş Rusya tarihleri; Mao’ya ve Deng’e göre hizaya sokulmuş (faraza Mao’nun cenaze töreni fotoğraflarında “Dörtlü ete”yi gösteren ve bir hafta sonra rtuşlayan) Çin tarihleri; önce Bismarck ve sonra Hitler’e uygun Alman ya da önce Kont Cavour ve sonra Mussolini’ye uygun İtalyan tarihleri...

Ve nce Enver-Talât gibi İttihatçı şeflerine uydurulmuş, sonra üstü çizilmiş ve bu sefer Mustafa Kemal’in Nutkuna ya da “Atatürk ilkeleri”ne adapte edilmiş bir Türkiye tarihi ?

Aynen şimdi olduğu gibi !

Tarihçinin özgürlüğü

Halil Berktaş 13.03.2010

Bir doktora öğrencisinin “tarih öğretiminin amacı sizce ne olmalı” sorusuna cevaben, herhangi bir ideal model, bir çeşit tarihçilik ve tarih öğretmenliği ütopyası sunmak yerine, hep varolanın eleştirisinden hareket etmeyi savunmuş ve bunun da beni, kendi pratiğimi yeniden düşünmeye götürdüğünü söylemiştim. Birinci, yani en alt kademedeki, demiştim, bazı ideo-politik değerler yer alıyor. Bunların da en başında özgürlük, yani doğrudan doğruya tarihçinin özgürlüğü geliyor.

Peki, bugün tarih ve tarihçilik özgür mü bu ülkede ? Her alanda olduğu gibi, hem evet hem hayır. Ya da yarım yamalak bir özgürlük –demokrasimiz gibi. Genel ortam itibarıyla, resmî ideoloji hâlâ çok güçlü. Çoğu yüksek öğrenim kurumu fazlasıyla Prusyalı. Yukarıdan aşağı her kademedeki, biat, konformizm, ölü iliklilik kültürü hâkim. “Büyük Hoca”nın hep iki adım ardında yürüyüp çantasını taşıma âdeti, taşradan başkente, devletin iki adım ardında yürüyüp avukatlığını yapmak biçiminde gelmiş.

Askerî emir-kumanda zincirini örnek alan bir silsile-i meratibe eşlik eden horlama, yıldırma, sindirme uygulamaları, ne öğrencide, ne genç öğretim üyesinde pırıltı, dürüstlük ve düşünce berraklığı diye bir şey bırakmıyor. Öğretmiyor; eğitiyor ve eğitirken öğütüyor. Ruhunu eziyor, kırmızı çizgilerin dışına çıkma olasılığını yok ediyor. Bütün bunların tutkalı da milliyetçilik. Millî dâvâ deyince akar sular duruyor. Doğru yanlış gidiyor; “bizim tezlerimiz” ve “Ermeni tezleri” (veya “tarafı”) geliyor. Ve ne gerçek kalıyor, ne bilim ahlâkı, ne de hukukun üstünlüğü (bazı mahkemelerimizin defalarca ispatladığı gibi). Son otuz, son yirmi ve hele son on yılda ulusalcılığın çok işlediği, yeniden tanımladığı “millî ve manevî değerlerimiz”e karşı direnmek, cereyanı göğüslemek kolay değil. Daha gelişmiş kapitalist ülkelerde, belki para; Türkiye’de ise paradan çok devlet, millet, itaat, vesayet... namusu, vicdanı altediyor.

İşin doğrusu, bugün bunları yazmak değildi niyetim. Hele Antalya konferansına daha yeni değinmişken (Kürsünün iki yanı, 18 Şubat), bu özgürlük fikrini kısa tutup bir üst basamağa, tarih öğretiminin çok daha önemseydiğim ikinci amacı olarak “kültürel zenginlik” konusuna geçecek; hepsinin üzerinde saydığım “tarihsel düşünmek” meselesiyle bitirecektim.

Öfkeme kapılıp gittiysem, bu, Kongre Dış İlişkiler Komisyonundaki Ermeni soykırımı oylaması vesilesiyle medyada kimbilir kaçınıcı defa sergilenen maskaralıktan, yaşanan sefillikten kaynaklanıyor.

Bu tür “dördüncü ülke” kararlarına, dış baskı yoluyla soykırımı kabul ettirme çabasına karşı olduğumu defalarca yazdım, söyledim. Bu ülke zaman içinde tarihiyle yüzleşebilecek duruma gelecekse, bu, kendi iç gelişiminin, demokratikleşme sürecinin bir parçası vetürevi olacak (olmalı). Hayır, soykırımın kabulü Türkiye’nin demokratikleşmesinin üzerinde, daha büyük ve yüce bir hedef değil. Hayır, 1915 soykırımını kabulün dünya açısından âcîl ve pratik bir yararı yok.

Efendim, Ermeni soykırımının kabulü yeryüzünde olabilecek başka soykırımları önlemiş (ya da tersten söylersek, Ermeni soykırımı tanınmazsa başka soykırımların olması çok daha kolaylaşmış). Hiç inanmıyorum. Bu, Ermeni milliyetçiliğinin aşırı kesimlerinin kilitlendiği “soykırımı kabul ettirme siyaseti” (genocide acknowledgment politics) için uydurulmuş bir gerekçe. Ne pahasına olursa olsun oç alma, Türkiye’nin burnunu sürme darkafalılığının mazeretinden ibaret. O kadar miyop bir tavır ki bu, ABD devlet başkanlarının şimdiye kadarki bütün 24 Nisan deklarasyonlarında, Ermenilerin sökülüp atılması ve yok edilmesinin somut

terimlerle anlatılmasını ama yalnız soykırım sözcüğünün kullanılmamasını "yenilgi" sayarken, şimdi Komisyon 23'e 22 soykırım sözcüğünü dahil etmeye karar verdi diye zafer çığlıkları atıyor.

ANCA'nın "niçin kazandık, nasıl kazandık" bildirilerini okuyor ve tiksiniyorum.

Ama aynı şekilde, zıt kutupta yer alan, yani "soykırımı inkâr siyaseti"na (genocide denial politics) kilitlenmiş Türk milliyetçi, devletçi medyasından da tiksiniyorum. Hattâ daha da fazla tiksiniyorum, çünkü bunlar bile bile yalan söylüyor.

Artık 1915'i pekâlâ biliyorlar. Daha önce bilmeyenler de az buçuk öğrendi son on yılda. Özel sohbetlerde söylüyor; sizinle "doruk dönemleri" dışında röportaj yaptıklarında, bal gibi bildiklerini ifade ediyor, sempatilerini dile getiriyorlar. Akıllandılar sanıyorsunuz. Derken yeni bir isteri nöbeti, Murat Belge'nin sözünü ettiği "zorunlu" ve "serbest" yalanlarıyla çıka geliyor. Her şey poz, riya, mizansen. Özgür bilim işte bu ortamda varolma savaşı veriyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gülün (ve pisliğin) adı

Halil Berktaş 18.03.2010

(What's in a name ? That which we call a rose / By any other name would smell as sweet. –Shakespeare, Romeo and Juliet, II. Perde, 2. Sahne, Juliet'in ilk iki dizesi.)

(Gül, adı ne olursa olsun aynı derecede güzel kokarmış. Pisliğin de adı ne olursa olsun aynı derecede kötü kokacağı gibi.)

Bütün bir ülke, kamuoyuyla, medyasıyla, Tarih Kurumu ve Yüksek Öğrenim Kurumu'yla, merkezî Osmanlı Arşivleriyle, üniversiteleriyle, Genelkurmay'ı, Harp Tarihi Dairesi ve MEB'iyle, Talim Terbiye'siyle, dolayısıyla tarih müfredatı ve öğretmenleriyle, dolayısıyla o öğretmenleri yetiştiren Eğitim Fakülteleriyle, 95 yıl önceki bir tarihsel olaya kilitlenmişse, o ülkede bilim ne kadar özgür sayılabilir ?

Bu denli "mazi"de yaşayan başka bir ülke var mı yeryüzünde ? Ruhu, kafası, benliği bu derece "tarihin istibdadı" (the tyranny of history) altında inleyen ? Bugünü ve geleceği geçmişe ipotek eden ? Var mı, bu denli yalan içinde yaşayan, gerçekleri değil taktik ve şantajları konuşan, tek bir kelimeyi önlemek için başka kelime oyunlarından medet uman başka bir ülke ?

İroniktir : bir tek Ermenistan ve başka nerede olursa olsun aşırı (Taşnak) kesimleriyle Ermeni milliyetçiliği bu denli benziyor bize.

Onlar "soykırımı kabul ettirme siyaseti"na esir.

Biz "soykırımı inkâr siyaseti"na esir.

Fakat hakikaten, bu ne tuhaf bir "maç", bir didişme, tek bir sözcük etrafında dönen !

Daha önce de sordum; tekrarlıyorum : son birkaç yılın resmî ABD açıklamalarını önüne koyup da dikkatle okuyan, inceleyen, çeviren, yayınlayan gazeteci var mı, her mart-nisan aylarında toza dumana boğulan, göz gözü görmez olan bu ülkede ?

Bir bakın bakalım, Bill Clinton ne demiş, George W. Bush ne demiş yıllar boyu ?

19 Şubat 2000’de, örneğin, henüz Texas valisi olan “W”, Cumhuriyetçi Parti’nin başkan adaylığı kampanyası çerçevesinde şunları yazmış iki Ermeni- Amerikalıya : “20. yüzyıl tasavvur edilemeyecek gaddarlıktaki savaşlar, katliam ve soykırımlarla lekelendi. Tarih, son yüzyılda ilk Ermenilerin böyle zulümlere maruz bırakıldığını kaydediyor. Ermeniler akıl almaz bir soykırım kampanyasına tâbi tutuldular...”

Tam bir ay eksiğiyle sekiz yıl sonra, yani 19 Ocak 2008’de de, bu sefer Barack Obama şu açıklamayı yapmış, henüz senatörken : “İki yıl önce ABD’nin Ermenistan büyükelçisi John Evans’ı, Türkiye’nin 1915’ten başlayarak binlerce Ermeni’yi katletmesini haklı olarak ‘soykırım’ sözcüğüyle tavsif ettiği gerekçesiyle görevden aldığı için Dışişleri Bakanı’nı [Condi Rice] eleştirmiş; Ermeni Soykırımı’nın herhangi bir iddia, kişisel bir görüş, ya da bir bakış açısı değil, ezici ağırlıktaki bir yığın tarihsel kanıtla desteklenen, yaygın olarak belgelenmiş bir gerçek olduğuna ilişkin sarsılmaz kanaatimi [kendisiyle] paylaşmıştım. Bu olguların inkârı mümkün değildir.”

Sonra ne olmuş ? Gerek Bush, gerekse Obama politik pozisyon değiştirmişler başkan seçilmelerinin ardından. Türkiye’nin önemi denmiş, Kafkaslar denmiş, İran denmiş, boru hattı denmiş, İsrail denmiş, vesaire vesaire. Lobiler çalışmış, “jeopolitik faktörler” idrak edilmiş. Deklarasyonlar yumuşatılmış –ama şöyle yumuşatılmış : bir tek soykırım sözcüğü yok; başka her şey duruyor yerli yerinde.

Gene de ANCA ve diğer “sert” Ermeni örgütleri karalar bağlamış, H. Res. 106 ve S. Res. 106’yı geçiremedikleri için. Buna karşılık Türkiye’de “zafer” kutlanmış (bir yıllığına), oh olsun, kullandırmadık o sözcüğü diye. Şimdi ise durum tersine : sevinen Ermenistan ve bazı Ermeni örgütleri, dövünen (ya da dövünür gibi yapan, çünkü üzerlerinden sahtelik akıyor) Türk milliyetçiliği.

Neden ? Öyle veya böyle, gerçekler değişti mi ki ?

Ya da Clinton’ın, Bush’un, Obama’nın ve bütün yönetimlerinin, bütün bakanlarının, hemen bütün Temsilciler Meclisi ve Senato mensuplarının; dahası, hemen bütün Avrupa ülkelerinin önde gelen devlet adamı, politikacı ve aydınlarının vicdanî kanaati değişti mi ?

Değişebilir mi ?

Onyıllardır “ciddî hazırlık”larımızı, “yeni kitap”larımızı (Yusuf Halaçoğlu, Kemal Çiçek) dinliyoruz. TTK “Ermeni Masası” (!) yöneticisi Hikmet Özdemir de “bilimsel refleksimizin çok sert olacağını” buyurmuşlardı.

Sonuç ? Türk resmiyeti şimdiye kadar kimi ikna etmiş, bir tek kişiyi ikna edebilmiş mi, tarihte ne olduğu, ne olmadığı konusunda ?

Hepsi iç tüketime yönelik. Demagoji. Palavra.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

EDP üzerine

Halil Berktaş 20.03.2010

Galiba Nisan sonuna kadar hep çeşitli açılardan Ermeni sorununu yazacağım. Yerine göre İslâmiyetin milliyetçilikle ilişkisi de buna bağlanacak, tarih öğretiminin amaçları da, bu bağlamda tarihçinin özgürlüğü ve tarihsel düşünmek gibi alt-problemler de. Bir kere bu mecraya girince, uzun süre çıkamayacağım. İyisi mi, daha baştan bir mola alayım; yeni kurulan Eşitlik ve Demokrasi Partisi hakkında, ben de bazı şeyler söyleyeyim. (Bu parantez ne kadar sürer, artık onu bilemiyorum.)

İki buçuk yıldır bu köşede, genel olarak Marksizmin tarihine ve Türkiye'deki Sosyalist Solun geçmişine de değiniyor; gerek kalıcı (zihinselstrüktürel), gerekse daha kısa vâdeli hatâlarını gözden geçirmeye çalışıyorum, yeri geldikçe. EDP'nin kuruluşuna giden süreçte, sadece vaktim ve takatim olmadığı için, aktif olarak yer almaya kalkışmadım. Ama gönlüm hep orada oldu. İçimden, bu sürecin başarılı olmasını arzuladım. Pratiğin içinde yer alan bazı arkadaşlarımdan, zaman zaman bir şeyler duydum, öğrendim. Son olarak, Programatik Belgeyi okuma fırsatını buldum. Beğendim. Beğendim, çünkü insanlığın geleceğine dair herhangi bir teorik ütopyaı değil, Türkiye'de varolanın eleştirisini esas alıyor. Oldukça net bir siyasetler demeti sunuyor. Bunları anlamlı ve gerçekçi buluyor; üzerine başka şeyler eklemek, geliştirmek genişletmek için iyi bir temel olarak değerlendiriyorum.

Bizler tarihî bir fay hattında yaşıyoruz. Bir çağ kapandı; yeni bir çağ açılıyor. Bu geçiş, öyle saniyelik bir şey değil. Sovyetlerin çöküşü ve Doğu Avrupa'nın dönüşümü, bunun bir parçası(ydı). 80'lerin sonlarındaki birleşme girişimi, SBP –ve ÖDP- deneyleri bunun bir parçası(ydı). Daha yakınlarda, Baskın Oran ve Ufuk Uras'ın adaylıkları, getirdiği yeni pratik ve söylemlerle gene bunun bir parçası(ydı). Son birkaç yılın sivilleşme ve demokratikleşme mücadeleleri ortamında, bazı "sol" kesimlerin yaşadığı şaşkınlık ve bocalamalar da bunun bir parçası. Hiç dönüp baktınız mı, öncesi ve sonrasıyla Batı Roma'nın çöküşü etrafında örülen İlkçağdan Ortaçağa geçiş sarsıntıları ne kadar sürmüş ? 20-25 yıl, günümüzün büyük çağ dönümü için fazla uzun sayılmamalı. Benim bu gözlemden çıkardığım sonuçlar, sabır, sükûnet, tevazu ve "teorisizleşme," daha doğrusu "teorik kibir"den veya "kibirin teorisi"nden arınma ihtiyacı.

Zira bu çalkantılar içinde, birkaç şey artık iyice açıklığa kavuştu sanıyorum.

(1) Bizim bildiğimiz şekliyle Marksist Sosyalizm, hem Sosyal Demokrasi hem Komünizm türevleriyle tarihe karıştı. "Tarihsel sonluluğu" nihayet kafalarımıza dank etti de diyebiliriz.

(2) Dolayısıyla 2010'da yeni parti kurmak, faraza 70'ler veya 80'lerde parti kurmak gibi değil. Çünkü korunacak ve geçmişten bugüne intikal ettirilecek bir teorik temel yok. Ne var ? Sadece birtakım özel duyarlılıklar var, bilgi ve tecrübeden, akıl ve vicdandan kaynaklanan. Barış gibi; ideoloji, devlet ve iktidar konusunda şüphecilik, uyanıklık gibi; milliyetçiliğe karşı yeni bir evrenselcilik gibi; ya da özgürlükten ve sosyal adaletten yana olmak gibi. Ama bunlar geçmişin Marksizmi, Leninizmi veya Maoizmi gibi kendi içinde tutarlı, bütüncül bir teori değil. Daha çok bir değerler manzumesi.

(3) Sorunlar değiştiği gibi halk da değişti. Kitleler değişti, işçiler değişti, köylüler değişti, kadınlar değişti, gençlik değişti. Muhalefette zekâ simgesi "Genç Sivil"lere bakın, gençliğin ne kadar değiştiğini anlarsınız. Acaba niçin, 70'lerde herkes "sınıf tahlili" yaparken, bugün toplumu sınıflar üzerinden değil de kültürler üzerinden tahlil ediyoruz ? İster istemez böyle yapmaya başladık –anlamına pek kafa yormadan.

(4) Bu koşullarda eski sosyalistler, hele bu yeni toplumla kitle bağlarından yoksun, habire küçülen çevrelerden ibaret kaldı. Orta Asya bozkırlarında, beslendiği akarsuların kuruması sonucu buharlaştıkça içindeki tuz oranı artan, acılaştı ve bir tuz bataklığına dönüşen su birikintileri vardır. Sosyalist sol da, zamanını şaşırmış bir 70 ve 80'ler nostaljisiyle, sadece kendi kendisiyle birleşmeye çalıştıkça, böyle bir tuz bataklığına evrilmekten kurtulamadı.

Gelinen noktada, eski tür bir teorik temel de, eski tür bir birleşme de olanaksız. İçimize sinmiş bütün alışkanlıklara karşın, bugün teori değil pratik önemli, siyaset önemli; bir an önce siyaset sahnesinde yer almak ve sözünü dinletmeye, etkili olmaya çalışmak her şeyden büyük önem taşıyor. Marx kendi döneminin işçi hareketi ve demokrasi mücadelesinden bir teori çıkarmıştı. Eskidi. Yeni teori çıkacaksa, ancak yeni pratiklerden çıkabilir.

Kibirin teorisi

Halil Berktaş 25.03.2010

Durumu hiç ama hiç idrak etmeyen; kendi küçük köşesinde "Lenin'in tarif ettiği şekliyle emperyalizm çağında yaşıyoruz; kanuniyetleri aynen geçerlidir (değişmedi ve değişemez)" ya da "gün komünizm günüdür" diye avazı çıktığı kadar mırıldanmaya devam edenler de var, kuşkusuz.

Mecsupluk ? Tembellik ? Ahmaklık ? Belki sadece zikir. Transa (vecd ve istiğrak haline) geçmek için tekrarlanacak bir *incantatio*, bir *mantra*. Asaf Hâlet Çelebi'nin Doğu mistisizmi denemelerinden *Sidharta* şiirinde olduğu gibi,

om mani padme hum, om mani padme hum, om mani padme hum.

Benim lâfım onlara değil. Asıl mesele şu ki, ister sosyal demokrat, ister komünist varyantlarıyla Marksist-Marksizan bir kökten gelenlerimizde, teorik üstünlük hissinin daha nüanslı biçimleri de mevcut. Kâh 1848'den (*Manifesto*), kâh 1867'den (*Kapital*'in ilk cildi), kâh 1917 Ekim'inden beri içimizde kök salmış bir duygu, bizim gerçeğe herkesten daha yakın olduğumuz, doğruları avucumuzda tuttuğumuz saplantısı. Ve beraberinde gelen, küçümseme, horlama, yukarıdan bakma tavrı –bırakalım "düşman"ları; en yakınımızdakilere, muhtemel müttefiklerimize; önemli şeyleri paylaştığımız ama sosyalist olmayan, daha spesifik olarak, bir sol kadro örgütü içinde doğup büyümemiş insanlara karşı.

Bir gözlem daha, bu doğrultuda : bu teorik kibir, bazı pratik başarılar ve kitlelere açılma adımları ile *ters*, başarısızlık ve kitlesizleşme ile *doğru orantılı*. Yani solcular ve/ya sol parti ya da grupların politik pratikten kopmuşluğu ve başarısızlığı ölçüsünde (başka böbürlenme konusu kalmadığından olacak) teorinin kibiri de hızla büyüyor. Bu önermeyi tersten okumak da mümkün : sosyalistlerin sektarizm dozajı, beğenmezliği, olabilemezliği arttığı oranda, yalnızlıkları içinde acılaşıp teorik üstünlüğe sarıldıkları daha fazla ihtimal dahiline giriyor.

"Burjuva aydınları" ya da daha kötüsü, "burjuvazinin bilimi" mi ? At gitsin. Bize ne, proleterleşememiş münevverlerden ? (Anti-entellektüalizmi biz icat ettik, unutmayalım.)

Sosyal demokratlar mı ? Onların devrimin önündeki nihaî barikat olduğunu bilmiyor muyuz –1919'dan beri ? (Bkz Thaelmann'ın 1934'te Nazizmin zindanındaki düşünceleri.) Ya, rahmetli Mehmet Ali Aybar neydi, nereden gelmişti acaba ? 1945'lerin karşıt TSF-TSEKP partileşmeleri sırasında Esat Âdil'in yanında yer aldı diye, TKP'nin ve sonra Eskitüfekçilerin güvenilmezler listesine girmişken, 1960'ların taze ve henüz bozulmamış TİP'ine, yani solun gelmiş geçmiş en kitlesel açılımına önderlik etmedi mi ?

Liberallik deseniz, olabilecek suçlamaların en kötüsü. Zira Marksizm daha baştan piyasa ekonomisinin yarattığı korku ve güvensizlikle, dolayısıyla da 19. yüzyılın iktisadî liberalizmiyle mukayese ve mücadele içinde şekillenmiş. 1848 Devrimleri sırasında (örneğin Frankfurt Paramentosundaki) politik kararsızlıkları ise, zamanın "tek yol devrim" cilerine, bunlar fazla yumuşak; bunlardan ne köy olur ne kasaba, dedirtmiş. (Bu kalıpyargılar ile onlara eşlik eden şematizmler öyle derin ki, "kapitalizmin son birikim modeli"nden başlayıp, AKP'yi bu modelin "ihtiyaç"larına uygun bir "*neo-liberal* ulus-devlet karşıtlığı" kutucuğuna oturtmadan güncel siyaset ve demokrasi hakkında doğru düzgün iki çift lâf edilemiyor.)

Ve şimdi de sıra (CHP kökenli) Alevilerde, korkarım. Evet, biraz kapalı bir çevre, bir alt-kültür (lâkin sosyalistlerden daha mı kapalı, o da ayrı mesele). Evet, kadın sorununda biraz ataerkil olabilirler (fakat insaf, 1980'lerde bile sosyalistlerin ne kadar ataerkil olduğunu, bağımsız bir kadın ve feminizm hareketi yeni yeni gelişirken sol erkek-apparatçıların neler yaptığını bir ben mi hatırlıyorum ?). Evet, vardır biraz CHP'li politika alışkanlıkları –sizde, bizde de olsa fena mı olur; Cem Boyner'de ve Yeni Demokrasi Hareketi'nde de olsaydı, fena mı olurdu- ülke çağında partileşmenin, yerel bağ ve politik kültürlerden geçtiği âşikârken; tabii, 60'ların başında plancıların kurduğu Sosyalist Kültür Derneği gibi bir tartışma kulübünden ibaret kalmak istemiyorsak ?

Nihayet, doğrudur : bize kıyasla Alevilerde fazladır, Sünnî İslâm karşısında kuşkuculuk. Ama bakın, EDP için sağlıklı bir balans ayarı da olabilir bu –milliyetçilik karşısında dine ve Müslümanlığa çok aşırı kredi açan yazıların (Roni Margulies, bir ara Yıldırım Oğur, şimdi Ahmet Altan) çoğalmasa karşısında.

Buna da sıra gelecek. Şimdilik diyeceğim şu ki, Marksizm için kibirin teorisine dönüşmekten daha hazin bir son olamaz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bitmeyen özcülük

Halil Berktaş 27.03.2010

Perşembe günkü yazımın son paragrafı bazı okuyuculara çok şaşırtıcı gelmiş. Neden, anlamadım. İnanç özgürlüğünden de, aynen EDP Programatik Belge'sinin 47. maddesinde dendiği gibi, kamu hizmeti kullanıcılarının kılık kıyafet özgürlüğünden de yana oldum. Daha genel olarak, ülkemizin bugünkü (ılımlı) İslâmcılarını demokrasinin güçleri arasında görüyor; AKP'nin 2002'den bu yana attığı bazı adımların bunu yeterince kanıtladığını, ayrıca, AKP tabanında yeni ve aşağıdan yukarı bir sekülerleşme sürecinin de işlemekte olduğunu düşünüyorum. Dinsizim ama militan ateist değilim; sadece, bütün diğer inanç biçimleri gibi dinsizlik için de eksiksiz vicdan özgürlüğü talep ediyorum.

Yani nereden bakarsanız bakın, benim için Müslümanlar da, İslâmiyet de "düşman" değil. Herhalde "istikrarsız, bocalayan bir müttefik" (60'lar ve 70'lerin jargonunda böyle derdik).

Tabii Erdoğan'ın son zamanlardaki korkunç demeçlerinde olduğu gibi, sürekli teyakkuz halinde olmak, saçmaladıkları anda karşı çıkmak ve cevap vermek lâzım.

Geçenlerde Hilâl Kaplan, Ahmet İnsel'i eleştiren bir yazı yazdı. Buna karşı, baktım, internette Hilâl Kaplan'ın *Tarafa*ta ne aradığını soran bir yazı dolaşüyor. Kendi payıma, klasik sol anlamıyla "saf" bir platformda değil, Sol demokrat ve İslâmcı demokratların yan yana yer aldığı bir platformda yazmaktan mutluyum.

Ama bunların hepsi, *bugünün* meseleleri. Türkiye'de yalnız eski solcular, komünistler, ya da bazı eski MHP'liler değişmedi. İslâmcılar da değişti –ve sadece on yıl öncesinin SP-AKP, Erbakan-Erdoğan kopuşuyla değil, 19. yüzyıl veya 20. yüzyıl başlarından itibaren belki en fazla değişen onlar.

Dolayısıyla bugünden geçmişe dönüp, bir bütün olarak İslâmiyeti topyekûn güzellemeye, milliyetçilikten tenzih etmeye, etnik temizlik ve soykırımlardan aklamaya kalkışmanın tarihî gerçeklerle bağdaşmadığı kanısındayım.

Bu konuda ilk Roni Margulies uçmuştu 2 Aralık'ta : "Türkiye'de azınlıklara karşı yapılan barbarlıkların (...) tek bir tanesi bile İslâm adına yapılmamış. Öldürülen veya kaçıp giden hiçbir Ermeni veya Rumun arkasından 'Allah-ü ekber' diye bağırılmamış, tekbir çekilmemiş." Tam bir masal, mış, mış, mış'larıyla. Okur okumaz *nereden*

biliyorsun diye geçirmiştım içimden. Sanki her bir cinayet, katliam, tehcir veya mübadele enstantanesinde oradaymış, ya da bantlarını izlemiş *CSI* misali. Desteksiz atış olursa bu kadar olur demiştım.

Aynı sıralarda Yıldıray Oğur'un mahyalar hakkında yazdıklarında da, Müslümanları devletin empoze ettiği sloganları reddetmeye çağırırken, İslâmiyet ile milliyetçilik arasında mutlak bir bağdaşmazlık varsayan boyutlar vardı. Eleştirmek için bir yana kaydetmiş, ama fırsat bulamamıştım.

Şimdi de Ahmet Altan'ın "Müslümanlık ve milliyetçilik" yazısı duruyor önümde (19 Mart '10). Bana göre Ahmet günümüzün istisnasız en net, en köşeli, en mücadeleci yazarı. Yerine göre ulusalcılığın, Ergenekonun, medyadaki ahlâksızlığın, yerine göre askerlerin veya başbakanın ağzının payını kimse onun gibi veremiyor. Kaçacak yer bırakmıyor. Brecht'in *Gerçeği söylemenin beş şartı* diye bir yazısı vardır. Lisede ilk okuduğumdan beri çok sevmişimdir. Gerçeği bilmenin yetmediğini; gerçeği bir silâh gibi kullanabilmek gerektiğini söyler. Kimse bunu Ahmet gibi yapamıyor.

Fakat pek çoğumuz gibi Ahmet de uçuyor bazen. Belki çok kızacak ama, "Müslümanlık ve milliyetçilik" de tam bir uçuş bence. Özcü ve idealist; tarihsel değil. "Siyasî"lerin bu iki kavramı hep bulandırmış, bağdaştırmış, iç içe geçirmiş, örtüştürmüş olmasının *tarihsel anlamı* üzerinde durmuyor. Bunu âdetâ bir kaza, tesadüfî veya yanlış bir opsiyon gibi görüyor. Olabilecek en ileri, en mükemmel haliyle ideal bir dini, olabilecek en kötü, en berbat, kapkara haliyle milliyetçiliğin karşısına dikiyor. Evet, insanlık tarihinde büyük ahlâk sistemlerini getiren, tektanrıcılık. Milliyetçiliğin herhangi bir ahlâk öğretisi yok. Daha "bilimci", yani sahte-bilimsel. Ama bu, insanları sadece milliyetçiliğin böldüğü mü demek ? Ahmet "din ise insanları bölmez" demiş. Haçlı Seferlerini, cihadları, gazaları ben rüyamda mı gördüm ? "Hattâ dinlerine göre bile ayırmaz" demiş. Kutsal kitapların tanrısını Ahmet'in tanrısıyla tanıştıracılsam, daha ne isterim acaba ?

Bütün ideolojilerin tarihselliği, "doğada" asla saf elementler halinde bulunmamalarıdır.

(Buradan EDP'ye dönecek; teori yerine siyasette birlik vurgusunu sürdüreceğim.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Siyaset zamanı

Halil Berktaş 01.04.2010

Nerede kalmıştık ? Temel fikir : bugünün biraz umut verecek sol partisi, teoride birlik arayışıyla kurulamaz. Boşuna vakit kayıdır. Ama siyasette birlik temelinde kurulabilir. Ancak siyasette birlik temelinde kurulabilir.

Nedir, Türkiye'nin güncel, yakıcı sorunları ? Askerî-bürokratik vesayet rejimi. Anayasa ve 12 Eylül'ün her alandaki mirası. Bütün sivil toplumun kışlaştırılmasını sağlayan, gerçek anlamıyla dış güvenlik açısından ise pek bir yararı olmayan zorunlu askerlik sistemi yerine, profesyonel ordunun getirilmesi. Genelkurmay Başkanlığı'nın protokolde 27. sıraya düşürölüp Savunma Bakanlığı'na tâbi kılınması. Harp Okulları müfredatında reform. Halkın seçtiği sivil hükümete itaat, insan hakları, özgürlükler ve demokrasi derslerini geçemeyenin mezun olmaması. Albaylıktan generalliğe ve sonra bir general rütbesinden diğerine bütün terfiler ile ordu ve kuvvet komutanlığına atanma için de, bütün subayların çok ciddî demokrasi sınav ve mülâkatlarından geçirilmesi. En küçük şüphe halinde emekliye sevk. Ordu-millet fikriyatının, Silâhlı Kuvvetler İç Hizmet Nizamnâmesinin darbe hakkı verdiği zehabının, "biz kurduk, biz yönetiriz" ciliğın, "emret komutanım" ciliğın son bulması.

Milliyetçilik ve devletçiliğin ideolojik hegemonyasının kırılması. Milliyetçi-devletçi yargının alenen taraflı, tercihli düzen bekçiliği, dolayısıyla dejenerasyonu. Medyanın çok ağır ahlâk sorunları. Basının onyıllar boyu ordudan talimat almaya, askere biat etmeye alışmışlığı. Bunun üzerine, bir de tekelleşmesi ve başka sektörlerdeki şirket çıkarlarıyla iç içe geçmesi. Habercilik kuralları ve dürüstlüğü diye bir şey kalmaması. Gazete ve televizyonların bağırıp çağır(ıl)an köşe yazarı ve *talk show* öbeklerine dönüşmesi. Fanatik kutuplaşma ve canhıraş partizanlığın öne çıkması. Bunlara karşı da kapsamlı bir mücadele. Demokratik bilgilenme ve ikna kültürünün hâkim kılınması.

Bu zeminde, “yalanın iktidarı”na (Mithat Sancar) da son. Ulusalçılık, Ergenekon, Kıbrıs sorunu, Kürt sorunu, Ermeni soykırımı, okullar, eğitim ve kültür, YÖK, üniversiteler, MEB, müfredat, ders kitapları. Bu ve benzeri bütün alanlarda, kötünün, kötülüğün, kötücüllüğün egemenliğini kırmak için, kısa vâdede genel kamuoyunu, daha orta ve uzun vâdede ise çocuklar ve gençleri “diktatörlüğün manevî evreni”nden kurtarmaya yönelik bir düşünce seferberliği. Yasakçı olmayan, çoğulcu ve hoşgörülü bir sekülerizm. Barış, özgürlük, demokrasi ve farklılıkların kabulü. Birlikte yaşamak. Yeni bir evrenselciliğe açılmak.

21. yüzyıl başlarında, hâli âtiye bağlayıp, kimbilir hangi kıt’a-yı muhayyelde duran bir sosyalizmi tariflemek değil, *bugünü* özerkliği içinde düşünmek ve yaşamak; *şimdinin* bu ve benzeri sorunları karşısında doğru, iyi, cesur, akıllı siyaset yapmak her şeyden fazla önem taşıyor. Dahası, bunun için çok fazla teori de gerekmiyor. Daha dahası, geçmişin teorisi bugünün siyasetine ışık tutmadığı gibi, ayak bağı bile olabiliyor. Şu anda yapılması gereken siyasete yakın bir şeyler yapıyorsan, bunun için de Marksizmin teorik hazinesinden kendine kısmî, parçalı bir destek bulabilirsin kuşkusuz. Marx’ın kendi zamanında mevcut demokrasiyi o kadar da küçümsemediği pasajları; Lenin’in Çarlığa karşı mücadelede ittifaklar, uzlaşmalar ve aşamalı devrim hakkında söylediklerini; Dimitrov’un, pratikteki korkunç başarısızlığı teorik tantanasıyla örtbas eden *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*’sini çıkarır, aktarır (örneğin bkz Roni Margulies, 13.1.2010). Ama birincisi, bunun için Marksist-Leninist geleneğin başka yönlerini yok sayman gerekir. İkincisi, varolan siyasete (çok ararsan) destek bulmak başka; *teorinin siyasete gerçekten ışık tutması, yön vermesi* gene başka. Ve asıl olanaksız olan, bu ikincisi. Çünkü Marksist teori şiddete dayalı işçi devrimini yapıp proletarya diktatörlüğü altında sosyalizmi kurmanın yol haritası olarak tasarlandı; yoksa her dönem ve toplumun kendine has karmaşıklığı, somut koşullarından demokrasiye giden yolu çıkarsamak için değil.

Bütün bunların çok basit bir kanıtı için, bakın şu *Taraf* gazetesine. Var mı herhangi bir teorik temeli, sosyalistlerin anladığı anlamda ? Yok. Ama iki buçuk yıldır ne yapıyor ? Siyasetin hakkını veriyor. “Topun gelişine göre” radikal siyaset yapıyor. Yapıyor ve sonuç alıyor, ortalığı allak bullak ediyor, Türkiye’yi değiştiriyor. (Bir düşünün bakalım, *Taraf* olmasaydı bu dönem nasıl geçerdi, şimdi ne durumda olurduk ?)

Şimdi önümüzde, acaba bunu yeni bir sol parti (de) yapabilir mi, EDP yapabilir mi sorusu var. Yapacağını umuyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tarihten bir yaprak

Halil Berktaş 03.04.2010

“Öz örgüt” tartışmalarını hatırlar mısınız ? 1965 seçimlerinde TİP millî bakiye sayesinde 15 milletvekili çıkarmış. Bir yanda gururlu bir Aybar, 1969’da “gözlerinin içine baka baka” iktidara gelmekten dem vuruyor. Diğer yanda Eskitüfekçiler, özel pazarlıklar sonucu destek verdikleri Aybar ve Boran’ın (bu görüşmeleri ayrıca yazacağım,

çünkü galiba hayatta kalan tek tanıyıym) çizmeden yukarı çıkıp bağımsız hareket etmeye başlamasını endişe ile izliyor.

Üçüncü bir köşe veya cenahta, ciddî bir milliyetçilik damarı taşıdığını bugün daha iyi görebildiğimiz anti-empyralist (daha doğrusu, anti-Amerikan) gençlik hareketi yükseliyor. Altıncı Filo geliyor; İstanbul hareketleniyor. TİP Gençlik Kolları, göstericilerin önüne dikiliyor, yollarını kesiyor. Açıkça söylenmeyen gerekçe, kontrolsüz tırmanma ve provokasyon korkusu (ki çok da haksız olmadığını, sonraki 10-15 yıl gösterecek). Resmen verilen gerekçe : "işçi sınıfı partisi"nin, yani "öz örgüt"ün önderliğine aykırı hareket etmek. Şu mantıkla : proletarya partisi sınıfın ve halkın önderidir; dolayısıyla herkes onun çizgisi ve talimatlarını tartışmasız kabullenmek zorundadır; TİP kurulmuştur; TİP işçi sınıfının önderidir; dolayısıyla TİP'in çizgisi dışına çıkılamaz.

Hem yanlış, hem ironik bir silojizm. Yanlış, çünkü önderlik kitlelere emir yağdırmak değil, ikna yoluyla ve güvenini kazanarak seferber etmek. İkinci defa yanlış, çünkü başka birileri eylem yapıyorsa bundan sana ne ? Kendi üyelerine "katılmayın" dersin, olur biter. Aynı zamanda ironik, çünkü TİP ne diye Leninist söyleme başvurur, belli değil. Sonraki yıllarda Aybar "Leninist örgüt modeli"ne giderek net bir şekilde tavır alacak. Ama ânın pragmatizmi içinde, asla kullanmaması gereken silâhlara başvurmakta sakınca görmüyor.

Eh, o yapar da egosu aynı derecede şişkin başkaları durur mu ? E. Tüfekçi'de TİP'in "parlamenter eblehliğe" sürüklendiği kanısı güçleniyor ve karşılık gelmekte gecikmiyor. Özel ve genel anlamda *Leninizmin İlkeleri* iki ayrı açıdan Aybar'ın haddini bildirmek için kullanılıyor. Birincisi, "öz örgüt" tartışması. Vay efendim, legal, parlamenter bir parti "öz örgüt" olabilir miymiş ? Tabii ki olamazmış, çünkü ancak doğası gereği illegal bir çelik çekirdek, "asıl proletarya partisi" olabilirmiş; çeşitli legal örgütler ise ancak onun "hava alma boruları" işlevini üstlenebilirmiş. (Yani bir düşünün, yasallığın kıymetini bilmemenin ve sınırlı demokratik olanaklarla kurulmuş bir partinin meşruiyeti üzerinde tepinmenin daha hoyrat örnekleri olabilir mi ?)

İkinci hücum yöntemi, "millî demokratik devrim" tartışması. Çünkü Aybar talihsiz bir konuşma daha yapmış; önce sosyalizm, sonra empyralizmin tasfiyesi gibi bir şey söylemiş. Ne kastettiği gayet açık; diyor ki empyralizm meselesini de biz çözeriz. TİP seçimle, halkın oyuyla iktidara gelir ve sonra NATO'dan çıkar, ikili anlaşmaları fesheder, Amerikan üslerini kaldırırız. Burada "sosyalizm" = TİP'in iktidara gelmesi; "empyralizmin tasfiyesi" = TİP'in uygulayacağı program. O kadar basit. Buna karşı olsa olsa şu söylenebilir : gençliğe sırt çevirir, kitle mücadelelerinden çok korkarsan, o seçim zaferini de hiç göremeyebilirsin. İtina ve itidalle söyler – ve durursun; partisini başına yıkmaya girişmezsin.

Ama E. Tüfekçi'nin (üstelik, cuntacılığı giderek belirginleşen Doğan Avcıoğlu'nun dergisindeki) mukabelesi çok daha kapsamlı –ve aşırı; tam bir *overkill* (yersiz güç kullanımı) örneği. Vay, bu ne cahillik ? Sen nasıl olur da sosyalizm mücadelesini empyralizme karşı mücadelenin önüne alırsın ? Lenin, Stalin ve Komintern açıkça gösteriyor ki, yarı-sömürge ve yarı-feodal ülkelerde ilk aşama millî ve demokratik bir devrim olmalı; empyralizm ve yerli işbirlikçileri yenilgiye uğratıldıktan sonra, işçi sınıfı önderliğini koruyarak kesintisiz biçimde sosyalizme ilerlemeli. –Tabii burada, Atatürkçülerle darbeci ittifak arayışının büyük payı var. Ama *vesilesi* buydu, 1960'ların ünlü "sosyalist devrim - millî demokratik devrim" tartışmasının. İnatlaşmalarla büyütüldü. Kutuplaştı, metafizikleşti. Birkaç nesli tüketti. TİP'i tüketti. Demokrasiyi tüketti.

EDP kurulurken bunları neden anlattım ? Şimdi kimse "öz örgüt" demiyor elbet. Gene de sabırsızlık, mükemmeliyetçilik ve ağaçlardan ormanı göremeyiş yaygın. Yukarıdaki öyküde her hatâ daha büyük hatâları tetikledi. Bütün taraflar kendilerinden yüzde yüz emindi. Hiç kimse durmadı, uzlaşmadı, gerilemedi. İnatla tırmandırdı, boy ölçüşmeyi davet etti. Pire için yorgan yaktı. Yorgan gitti, kavga bitti... bile diyemedi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Krizler, ilkeler, tâvizler

Halil Berktaş 08.04.2010

Cumhuriyet gazetesi okur ve yazarlarına özgü bazı klişeler vardır. Çağdaş bilimin (ve Atatürkçü aydınlanmanın) önemini anlamak için Ortaçağ karanlığını idrak etmek gerekir. Ortaçağ ise (hiç değişmez) dünyanın öküzün boynuzlarında durduğuna inanılan, meleklerin cinsiyetinin tartışıldığı bir dönemdir. Burada gülmeniz beklenir : ne tuhaf, ne komik, değil mi ?! Ama geçen sefer yazdıklarım ya da Solun elli yılı ışığında, belki sosyalistlerin (ya da yarı-sosyalist, yarı-Kemalistlerin) Hristiyanlara gülmeden önce kendi geçmişlerine biraz olsun gülebilmeli, biraz da ağlayabilmelidir.

Türk siyasetinin bir garabeti, *macho*'luğu meziyet sanmasıdır. Lider dediğin erkek adam, asla uzlaşmaz, tâviz vermez. (Oysa daha ciddî demokrasi kültürlerinde, katılık değil esneklik, maksimalizm değil yerine göre uzlaş<ıl>abilirlik önemlidir.)

Geçmişten bir sahne geliyor gözlerimin önüne. Neydi vesile, tam hatırlamıyorum; belki 1980 sonlarının Kuruçeşme ve BSP program toplantıları olabilir. Önemli olan şu ki, tartışma çok hararetli. Ve kullandığımız ariyet salonun duvarında bir Atatürk resmi. Önceki kuşaktan bir ağabeyimiz parmağını portreye uzatıyor; en ağır, en dramatik sesiyle "O hiç uzlaşmadı !" diyor. Yani Mustafa Kemal'den hareketle, yeni bir sol arayışı içindeki biz Marksistlere, asla devrimcilikten sapmama, değişmeme gereğini hatırlatıyor.

O zaman susmuştum, hepimiz susmuştuk, sanırım nezaketen, ama şimdi düşündüğümde bu kof hamaset karşısında "cart kaba kâğıt" gibi hayli vülger bir şeyler söylemek ihtiyacını duyuyorum. Atatürk mü hiç uzlaşmamış, tâviz vermemiş ? Her şeyden önce tarihî konumu itibarıyla büyük bir tâvizci ve uzlaşmacı. Zira son tahlilde bozgun sonrasındaki ricatı, makro bakışla bir artçı savaşını yönetiyor. İttihatçılar imparatorluğu muhafaza etmeye çalışmışken, o bu projenin enkazından çok daha mütevazı bir proje çıkartıyor : Enver gibi Türkistanlara gitmiyor macera peşinde; "Dış Türkler"le hiç ilgilenmiyor; elde avuçta kalan tek yer olarak Anadolu'ya çekilip orada küçük bir ulus-devlet kurmaya çalışıyor. Şu benim Ömer Seyfettin bile, olanca İttihatçılığı içinde, *Çanakkaleden Sonra* öyküsünde "hiç olmazsa bir ricat yolu" bulacak birini arar. Pekâlâ iyi bir Atatürk tarifi veya öngörüsü sayılabilir. Bir bütün olarak bu bağlam, bir dizi başka uzlaşma ve tâvizi de beraberinde getirir. Kâzım Karabekir ve diğer kıdemli paşalarla da uzlaşmıştır, Kürtlerle de, din adamlarıyla da; Ege Adaları konusunda da uzlaşmıştır, Lozan'da borçlar konusunda da, Fransızlarla da, Lenin'le de. Ama belki politik ustalığı biraz da dünyanın tâvizini verirken hiç tâviz vermiyor gibi gözükme ve geline her bir noktayı başından itibaren tâvizesiz savunulmuş gibi göstermekle ilgilidir.

Lenin dedim de aklıma geldi; onun siyaset tarzı farklı mıdır sanki ? *İki Taktik* başlı başına bir tâvizdir, örneğin, aşamalı devrimde cephe ve ittifaklar uğruna. Brest-Litovsk muazzam bir tâvizdir (Troçki ve daha nicelerine rağmen), Çarlığın Avrupa'daki topraklarının neredeyse yarısını vermek pahasına ihtilâli kurtaran. NEP de keza, "savaş komünizmi" diye açıklanmaya çalışılan "doğrudan komünizm" hayalinden büyük bir ricat ve uzlaşmadır, meta ekonomisi, gerilik ve köylülük realiteleriyle. Tabii Lenin'in Atatürk'ten farkı, bu rota değişikliklerini açıkça "hatâydı, değiştiriyoruz" veya "şimdi uzlaşmak gerek, uzlaşıyoruz" diyerek yapmasıdır.

Ama bunlar karşısında, asla iftihar vesilesi olamayacak türden "tâvizesizlik, uzlaşmazlık" örnekleri de var kuşkusuz. 60'lı yılların bütün fraksiyonlarının birbirine tahammülsüzlüğü, en fazla da en son içinden çıktıkları gruba karşı uzlaşmazlığı gibi. Ya da Solun bütün "ilke"leri, küçülmeci inatları, asla vazgeçilemeyecek : 12 Mart arifesinde, ne silâhlı mücadeleden tâviz ver, ne proletarya diktatörlüğünden, ne de kızıl bayraktan ve Marx-Engels-Lenin-Stalin-Mao portrelerinden. 12 Eylül bağıra çağıra gelirken, çok özen göster, reformist veya sağ sapmacı olmamaya. Brecht'in piyeslerini seyret -1933 sonrasının Nazi toplama kamplarında, sosyal

demokratlar ile komünistlerin, Hitler'e iktidar kapısını kimin açtığına ilişkin ağız dalaşlarını anlatan. Şaş ta kal, ama sakın ders çıkarma.

Ya, adam gibi hatırla bunları. Sansürleme. Kılıf geçirme. Gözlerini kaçırma. Bak, gerçeğin çıplak yüzüne.

Verilmez sandığın tâvizlerin hiç de o kadar önemli olmadığını ne zaman, nasıl öğrendiğini (ve ne kadar hayıflandığını) aklına getir.

Ya da, hiç uzlaşmamaya devam et. Şu 12 Eylül Anayasası'nı bir yerinden delmek varken, git, oy ver kendi cellâdına.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Torosyan ve Çanakkale

Halil Bertay 10.04.2010

Müslümanlık ve milliyetçilik konusunda, *Taraf* sayfalarında süren tartışmaya daha ciddi bir katkıda bulunmak düşüncesiyle, Cumartesi sabah (3 Nisan) son birkaç ayın gazetelerine topluca bakmak, bazı şeyleri tekrar ve dikkatle okumak istedim. Kupürler ve altını çizdiklerim giderek çoğaldı. İlk bakışta gözüme ilişmeyen detayları, bilgi hatâlarını ya da sorgulanması gereken hususları fark eder oldum. İşin ucu, en yakın dostlarıma da uzanıyor.

Ayhan Aktar, örneğin, "Yüzbaşı Torosyan'ın hikâyesi"ni yazdı (22 Mart). *From Dardanelles to Palestine* kitabını bilmiyordum; şimdi bulup okuyacağım. Fakat Çanakkale'de savaşırken Kayseri'deki ailesinin tehcir ve katliama maruz kalmasının dehşeti bir yana; öyküsünde çeşitli sorunlar olduğu da çok açık.

(1) Ayhan, Torosyan'ın teğmen rütbesiyle Ertuğrul tabyası komutanlığına atandığını; 19 Şubat 1915 "deniz savaşı"nda "ilk düşman zırhlısı"nı da bu tabyadan atılan mermilerin "batırdığını" yazıyor. Olamaz. Bir kere, küçük bir nokta ama, tabya veya batarya komutanları en az yüzbaşı oluyor; muvazzaf üsteğmen veya teğmenlere komutan yardımcılığı veriliyordu. İngiliz haritaları ve savaş tarihlerinde *Fort no. 1* (bir numaralı tabya) diye geçen Ertuğrul, o sırada Boğaz savunmasının hem yeni Krupp toplarıyla en güçlü, hem de Seddülbahir'deki uç konumuyla en "açıktaki" bataryasıydı. Ben de biraz belgencilik yapayım : buraya komutan diye bir teğmenin verildiğinin belgesini görmek isterim doğrusu.

(2) Fakat çok daha önemlisi, 19 Şubat '15 harekâtında, bırakın "zırhlı"yı (yani *battleship* veya belki *battle cruiser*ları), ne tür olursa olsun herhangi bir gemi batmış değil. Hattâ 19 Şubat'ın doğru dürüst bir "deniz muharebesi" olduğu bile söylenemez. Sadece hayli uzak mesafeden bir keşif ve yoklama harekâtı, bir yumuşatma bombardımanı. O sıradaki İngiliz filo komutanı Amiral Sackville Carden'in Boğaz savunmasını üç aşamada kırma planının ilk safhası. Söz konusu savunma sistemi, esas olarak mayın tarlaları üzerine kurulu. "En dar" yere (*Narrows*), yani Kilitbahir ile Çanakkale arasına böyle 11 ana mayın hattı döşenmiş. Büyük su üstü gemilerine karşı durduruculuk bu mayın tarlalarından bekleniyor. Dışa bakan en ağır topçu tabyalarının da, içe bakan daha hafif, bazıları hareketli bataryaların da işlevi, bu mayın tarlalarının taranıp temizlenmesini önlemek. Buna karşı itilâf donanması, önce dış tabyaları susturmayı, ardından biraz içeriye girip kıyı bataryalarını ezmeyi ve mayın tarama gemilerinin çalışmasını sağlamayı amaçlıyor.

Dolayısıyla 19 Şubat 1915'te yapılan, Müttefiklerin, daha çok ellerindeki tek gerçek dreadnot olan *Queen Elizabeth*'in 15 inçlik (38 cm) toplarının kullanıldığı çok uzun menzilli bir bombardımanla Seddülbahir ve Kumkale'deki dış tabyaları yumuşatma çabasını içeren bir atış taliminden ibaret. Kıyı mevzilerinde biraz hasara

yol açmakla birlikte, umdukları başarıyı buldukları söylenemez. Öte yandan, bırakın gemi kayıplarını, isabet almaları söz konusu değil, zira kara topraklarının menzili dışından ateş ediyorlar. Zaten bundan çıkardıkları sonuç da, Seddülbahir'den içeri dalıp çok yakın ateş teatisine girmeden bu işin çözülemeyeceği yönünde oluyor.

(3) 19 Şubat'tan sonra Torosyan Ertuğrul tabyasından alınıp Rumeli Hamidiye tabyasına verilmiş. Yazısının devamında Ayhan, asıl 18 Mart çarpışması sırasında da bu Hamidiye tabyası mermilerinin düşman zırhlılarını batırıp savaşın kaderini değiştirdiğini kaydediyor. Bu da herhalde yazarın kendisinden aktarmadır. Fakat bir kere daha "hoop !" demek ihtiyacını duyuyorum, çünkü 18 Mart 1915'te hiçbir İngiliz veya Fransız zırhlısı tamamen veya esas olarak topçu ateşiyle batırılmadı. Kaybettikleri üç gemi, yani *Bouvet*, *Ocean* ve *Irresistible*, ikinci vakti soldan sağa çark ederken Nusret mayın gemisinin muhtemelen 7-8 Mart gecesi Erenköy (Karanlık Liman) açıklarında kıyıya paralel döşemiş olduğu tek mayın hattının üzerine düşüp peşpeşe bu mayınlara çarparak battı. Top ateşinin yol açtığı manevra zorluğu ya da verdiği hasar başka; "düşman zırhlılarını batırıp savaşın kaderini değiştirmesi" gene başka. Sadece şu kadarıyla, Ayhan Aktar'ın Torosyan'dan naklettikleri, yani nasıl desem, Sarkis Torosyan en hafif deyişle 1915'teki rolünü "biraz" mübalağa etmiş gibi duruyor.

Olabilir; savaş anılarında böyle abartılara çok rastlanıyor. Bunları, Aktar'ın dikkat çektiği trajediyi hafifletmek için yazmadığım açık olsa gerek. Çanakkale ile Ermeni soykırımının asıl bağlantısı, tabii başbakanın sandığından çok farklı bir yerde duruyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çağımızın dönüşümü

Halil Berktaş 15.04.2010

Başlık, âşikâr ki Karl Polanyi'nin *The Great Transformation*'ından (1944; çev. Ayşe Buğra, 1986) mülhem. Ben de kendi günümüzün "büyük dönüşüm"üne kafa yoruyor, siyaset sorunlarını kurcalıyorum. Bunların başında (bir kısım) Solun milliyetçileşmesi ve demokrasi konusunda tıkanması geliyor. Sanırım birkaç hafta, daha çok ikincisi üzerinde duracağım.

Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana, özellikle de 21. asrın ilk on yılında, Türkiye'de büyük bir demokrasi mücadelesi yaşanıyor. Yeni ve değişik yanları var. *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl*'da biraz anlatmaya çalıştım. Konuları, tarafları, mevzileri, ittifakları '60 ve '70'lere göre farklı. Buna karşılık, '20'ler ve '30'ları, en çok da 1946-50 arasını andırıyor.

Bu yeni biçimleniş veya saflaşma, birçok kesimde kafa karışıklığı yaratıyor. Bu kadarı, anlaşılabilir bir şey. Her çağın kendine has bir mevzilenişi, siyaset sahnesinde karakteristik kutuplaşmaları vardır. Avrupa'da "uzun 19. yüzyıl"a kâh Kralcılar ve Cumhuriyetçiler, kâh Muhafazakârlar ve Liberaller damgasını vurdu. Derken Liberallerin solunda, yeni proletaryayı temel alan Sosyalistler yükseldi. Bu meydan okuma karşısında Liberaller kısmen küçüldü ve yokoldu (İngiltere). Kısmen, merkez sağa itildi ve eski Muhafazakârlarla birleşti (Kıta). Bu arada Sosyalizm de Sosyal Demokratlar ile Komünistler arasında ikiye bölündü. Böylece "kısa 20. yüzyıl"a özgü İşçi Partisi ve Tory'ler, Sosyal Demokratlar ve Hristiyan Demokratlar "tarihsel blok"ları ortaya çıktı.

Sanayi Devriminin doğurduğu "sosyal sorun" (içtimaî mesele; *the social question*), bir bütün olarak 19. ve 20. yüzyıllar boyunca uzanan böyle bir "sosyal politika"ya (*social politics*) hayat verdi. Sağ ve Sol her zaman göreceli kavramlardı (ve gene öyledir). Fransız Devrimi'nin ilk aşamalarında, Ulusal Meclis'te kralı destekleyenler meclis başkanına göre sağda, ihtilâli savunanlar ise solda oturmaya başlamış; 1791'in Yasama Meclisi'nde bunu, sol tarafa "yenilikçi"lerin, ortaya "ılımlı"ların, sağa ise "anayasanın bilinçli savunucuları"nın yerleşmesi izlemiştir.

Yakınçağın Endüstri Modernitesi, (görelî) Sağ ile (görelî) Solun da yeniden tanımlanmasına yol açtı. Esas ayıraç "sınıf sorunu" oldu. İşçi sınıfına şu veya bu şekilde sempati duyanlar (ya da en azından düşman olmayanlar), çalışma ve yaşama koşullarının iyileştirilmesini isteyenler, piyasa ekonomisinin *laissez-faire*'ci işleyişinin olanca vahşetine bir şekilde müdahale edilmesini savunanlar, giderek "refah devleti"ne destek verenler yelpazenin solunda, bu düşünce ve değerlere, bu tavıralışlar manzumesine karşı olanlar ise yelpazenin sağında yer aldı.

Bu, bir tarihsellik(ti). Her tarihsellik gibi, aslında zaman içinde sınırlı(ydı). Ama tabii, zihniyet ve ideolojilerde genellikle görüldüğü gibi, kendi tarihsizlik, değişmezlik, ebedilik illüzyonunu yarattı. Örneğin çoğu insanın kafasındaki Sağ = Kapitalizm, Sol = Sosyalizm özdeşlikleri, Yakınçağda yaşandığı şekliyle sağ-sol konumlarının mutlaklaştırılmasını yansıtıyor.

Batı'da doğup gelişen bu konfigürasyonun Türkiye izdüşümü, bir yanında (bütün öncül ve ardıllarıyla birlikte) CHP'nin, diğer yanında ise DP-AP-ANAP-DYP geleneğinin yer aldığı bir siyaset sahnesi biçiminde oldu. Avrupa'nın iki yüzyıla yayılan "sosyal politika"sı, yani bütün güçlerin "sınıf" üzerinden mevzilenmesi, bizde geldi, 1960'lar ve 70'lere dayandı. Bu açıdan söz konusu yirmi otuz yıl, âdetâ "uzun 19. ve kısa 20. yüzyıl"ımız oldu. Dış çerçevede, Hür Dünya ve Komünizm; ABD ve Sovyetler Birliği. Ortanın solunda CHP, sağında AP. CHP'nin moderniteyle, AP'nin kültürel muhafazakârlıkla örtüşmeleri. CHP'den yardım, himaye, işçi ve sendika hakları, NATO'ya karşı çıkış, "bağımsız Türkiye" yönünde adımlar, ya da darbelere muhalefet bekleyen; yerine göre af çıkmasını ve/ya idamların durdurulmasını uman radikal sol. Bunların muadillerini AP'den bekleyen aşırı sağ... Gençlik yıllarımızın fikir ve siyaset ufukları bunlarla kaplı ve kapalıydı.

Bu da bir tarihsellik(ti) ve geriye, Solu CHP dışında, "anti-emperyalizm" dışında, işçilik ve sendikacılık dışında düşünememek; ya da İslâmiyeti gericilik, tarikatçılık ve Kanlı Pazar dışında düşünememek gibi, çok karmaşık bir tarihsizlik, talihsizlik bıraktı.

Bizde radikal sol gözlerini açtığında böyle bir dünya gördü, tanıdı. Şimdi ise bambaşka bir dünya var. Bunu fark etmeyen eski sol grup ve kesimler "uyum sorunları" çekiyor. En çok demokrasi ve milliyetçilik konularında, iki kör nokta beliriyor. Herhangi bir "yeni sol" bu iki meseleyi yeniden düşünmek zorunda.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ölü fikirlerin ağırlığı

Halil Berktaş 17.04.2010

Eski sol akım ve grupların büyük bölümü, dünyanın ve Türkiye'nin 1980'lerde başlayan dönüşümüne ayak uyduramadı. Böyle geçiş dönemlerinde, zihinsel alışkanlıklar iyiden iyiye yetersiz kalıyor. Geçmişin fikirleri bir kambura dönüşüyor.

Yeri gelmişken, solun tarihe (ve tarihine) bakışındaki ciddî bir handikaba değinmeliyiz. Bu, düşüncenin, ideolojinin özerkliğine gerekli önemi vermemesi. Bu kadar büyük ve zengin bir fikir akımının fikirleri (ve etkilerini) ikincil plana düşürdüğü saptaması tuhaf gelebilir. Ne ki Marksizm bunu materyalizm aracılığıyla, ya da idealizme karşı materyalizmin kavgasını vermek suretiyle yapıyor. Bu kavgayı aşırı bir noktaya götürüyor ve fikirleri maddî hayatın, üretimin, (sınıfsal) çıkarların birer yansımasına indiriyor.

Herhangi bir toplumun (sosyo-ekonomik formasyonun) üç kertesî : *üretim* (ekonomî); *yaptırım* (veya cebir : devlet); *ikna* (ideoloji). Marksizm en fazla ilki ve ikincisini önemsiyor. Ama üçüncüsünün, "üstyapılar" düzleminde bile tam hakkını vermiyor. Türevsel sayıyor. Daha çok, "arkasında neyin yattığı"na eğiliyor. Birkaç adım sonra "tabii, kitlelere malolan fikirler büyük bir maddî güç haline gelir" dese de, bu, artık durumu

kurtarmıyor. Bir şekilde dikkatler, fikirlerin kendilerinden, içeriğinden, doğru mu yanlış mı olduğundan, ya da geçmiş mi bugünün gerçekliğini mi yakaladığından, o fikirleri "kimin, niçin savunduğu"na kayıyor. Polemikler de hep buna odaklanıyor.

Polanyi'yle başlamışken, Keynes'i de anmasak olmayacak. *İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi*'nin önsözünde Keynes, "Güçlük yeni fikirlerden değil, bizim gibi yetişmiş olan herkesin beyninin bütün kıvrımlarına yerleşmiş bulunan eski fikirlerden kurtulmada yatıyor" demiş. En sonda (24. Bölüm) bu temaya geri dönüyor : "İktisatçıların ve siyasal düşünürlerin fikirleri –ister doğru ister yanlış olsun- çoğu zaman sanıldığından daha güçlüdür. Öyle ki, dünyayı esas olarak bunlar yönetiyor. Pratiğin içindeki kişiler, ne kadar kendilerini her tür entelektüel etkiden âzâde zannetseler de, şu veya bu müflis iktisatçıya kul köledir. Gaipen sesler duyduğunu iddia eden çatlak iktidar sahiplerinin hezeyanlarının ardında, mutlaka birkaç yıl öncesinin bir akademik kalemşoru vardır. Fikirlerin tedricî nüfuzuna kıyasla, müktesep çıkarların gücünün alabildiğine abartıldığına inanıyorum." Yetmiyor; bir sayfa sonra tekrar vurguluyor : "İyilik veya kötülük açısından tehlike arzeden, müktesep çıkarlar değil, fikirlerin kendileridir."

Ekonomi öğrenciliğim sırasında, herhalde ilk 1965-66'da okuduğum bu satırlar beni o zaman da sarsmıştı. Kırk küsur yıl geçti; hep hatırlar ve daha fazla önemser oldum. Lisans yıllarımın Amerika'sını düşünüyorum, Vietnam Savaşı'na karşı protesto gösterilerinin, barış hareketinin yükseldiği. Kimbilir kaç broşür görmüşümdür, Hindicini'nin doğal kaynaklarını sayıp döken; Amerikan "tekelci sermayesi" için taşıdığı önemi vurgulayıp, LBJ'in politikasını bununla açıklamaya çalışan. Oysa çok daha basit amaç, hegemonya mücadelesinde en ufak "ara bölge"yi Komünizme kaptırmamaktı. Heyhat. 2010'a geldik; geçenlerde bir tanıdık, lise tarih öğretmenini "bütün savaşların asıl nedeninin ekonomik olduğunu bana o öğretti" diye anıyordu !

Yutkundum; Keynes, neredesin, diye geçirdim içimden. 19. yüzyıla kadar insanlar, evet, savaşların nedenleri konusunda oldukça naifti. Hükümdarların söylemini olduğu gibi kabulleniyor, ideoloji perdesini delip ardına geçemiyorlardı. Derken "ekonomik nedenler"i bir keşfettiler, pîr keşfettiler. Şimdi bu klişeyi tekrarlamaktan başka şey bilmiyorlar. İyi ki, diyorum, Osmanlı sosyo-ekonomik tarihinden milliyetçilik etütlerine kaymışım. Yoksa fikir ve ideolojik yapılanmaların gücünü bu kadar net göremeyebilirdim. Türk-Yunan düşmanlığı mı ? İmia-Kardak çatışması mı? Kıbrıs sorunu mu ? Bırakalım, "iki ülkenin *burjuvazilerinin* pazar kavgası" açıklamasını (bunu hatırlayan varsa eğer). Düşman *milliyetçi ideolojilerin*, iki ülke kamuoyunu, siyasîlerini, medyasını esir alışına bakalım. Aynı şey Kürt sorunu için de geçerli. Ermeni soykırımı deseniz, tamamen inkâr söylemi etrafında dönüyor. Daha genel olarak, Türkiye'nin bütün tıkanışı resmî ideoloji, söylem ve paradigmadan kaynaklanıyor.

Şimdi sola gelirsek, birkaç kilit teori var, demokrasi konusunda soluksuz kalmasına neden olan : (1) "Yekpare kapitalizm". (2) Bir "gölge oyunu" olarak siyaset. (3) Demokrasi "aldatmaca"sı. (4) "Egemenlerin tepişmesi". Tek tek işlemeyi ve ilişkilendirmeyi umuyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Teori ve teoremler

Halil Berktaş 22.04.2010

Bazı eski solcuların demokrasi konusunda yaşadığı tıkanmaya; bir kısmı alenen faşistleşir ve demokrasi düşmanı kesilirken diğerlerinin tuhaf bir kafa karışıklığına düşüp günümüzün demokrasi mücadelesine sırt çevirmelerine ilk defa değinmiyorum. Tersine, neredeyse iki buçuk yıldır *Taraf*'ta çıkan 250 küsur yazımın herhalde pek azının, bu sorunla hiç olmazsa bir yerinden ilgili olmadığı söylenebilir.

Daha spesifik olarak, 31 Ocak – 8 Mayıs '08 arasında on iki defa yazmışım, "Sol ve demokrasi" genel başlığı altında. O aşamada, tarihsel bir yaklaşımı tercih etmiş; dünyada ve bir yerden sonra Türkiye'de, Robespierre'den Marx'a, Lenin-Stalin'den Weimar dönemine ve Mao'ya, derken bizdeki Tek Parti rejiminden 1960'lara ve günümüze, belirli alt dönemler boyunca sosyalist solun yetersiz veya başarısız demokratlığının çeşitli kaynak ve katmanlarını, birbirleriyle nasıl örtüşükleri dahil, irdelemeye çalışmışım. (Bu makaleler için, bkz *Weimar Türkiye'si*, 85-108, 123-8, 146-7, 151-2.)

Üç ay sonra, solun liberalizm ile ilişkisine eğilmişim. Buraya, birtakım vülger solcuların, liberal(izm) sözcüğünü bir aşağılama sıfatı olarak kullanmaları, herkese rastgele "liberal" yaftası asmalarından gelmişim. Demokrasi ile liberalizm aynı şey değil, kuşkusuz. Ama gerek Atatürkçü resmî ideolojinin, gerekse kendini Marksist diye niteleyen bir tür solcunun her iki olguya (nefretle) bakışı arasındaki paralelliği dikkat çekici bulmuşum. Bu içiçeliği de tarih içinde izlemeye çalışmışım. Marx ve Engels'in; sonra "gecikmiş" kapitalizmlerin Friedrich List gibi himayeci sözcülerinin; gene bu bağlamda Prusya tipi "burjuva" devrimlerinin neden ve nasıl anti-liberal kesildiğini, hangi noktalarda buluştuğunu ve birbirini beslediğini göstermeyi amaçlayan ilk 10-12 yazıyı 2008'in Temmuz ve Ağustos'unda kaleme almış (bkz *Özgürlük Dersleri*, 15-60); İttihatçılığa geldiğimde geniş bir parantez açıp, Ömer Seyfettin'in yaşadığı ve benimsediği millî boğazlaşmalar âleminde fazilet ve insaniyet kavramlarının üzerinde tepinilmesini de bu liberalizm düşmanlığı ile birleştirmişim (*Özgürlük Dersleri*'nde, kabaca 58-171 arası). Türkiye'de liberalizmin hayat alanı bulamayışının bu kısa tarihini, Bismarck otoritarizminin bizdeki temsilcileri olan, Recep Peker ve Ömer Lütfi Barkan gibi Tek Parti ideologlarından öteye taşıyamamışım (*a.g.e.*, 172-4, 184-92).

Şimdi, aynı probleme tarihsel olmaktan çok, teorik (veya kesitsel) açıdan yaklaşmak; Marksizmin demokrasi avadanlığında ne var (ve ne yok), ona bakmak istiyorum. Bir başka ifadeyle, bir bütün olarak Marksist teorinin demokrasiye ilişkin teoremlerini incelemek istiyorum.

Matematik, biliyorsunuz, büyük bir teorik yapıdır. Bu bina çok sayıda teoremden oluşur.

Bunlar tek tek önerilir ve ispatlanır. Hepsi birbiriyle belirli bir şekilde ilişkilendirilir, yerli yerine oturur.

"Bilimsel sosyalizm" de böyledir. Sırf bu deyim dahi, 19. yüzyılın son derece "bilimci" ortamında, zaten saf ve tek "bilim," yani bugün "doğa bilimleri" dediklerimiz, herkesi büyüler ve zihinlere hükmederken, dolayısıyla yeni "toplum bilimleri" de kendilerini "doğa bilimleri" örneğine göre kurar ve kurgularken, ilk Marksistlerin de tam böyle bir bilimselliği ne kadar istemiş, özlemiş ve kendi fikirlerine yakıştırmış olduğunu yansıtır.

Belki Engels'ten itibaren, ya da özellikle Sovyet "enstitü"lerinin verdiği ve *Marksizm-Leninizmin İlkeleri* başlığını taşıyan masif ciltlere yazdırdığı şekliyle Marksizm de bir dizi alt-teori veya teoremlerden oluşur. Bazılarına daha âşinâyızdır : (1) Felsefe, yani Diyalektik Materyalizm. (2) Tarih, yani orijinal ifadesiyle "tarihin materyalist yorumu"; sonradan sadece Tarihsel Materyalizm. (3) Ekonomi Politik, yani kapitalist üretim tarzının eleştirisi; emek-değer ve artı-değer teorisi; kapitalizmin iç çelişmeleri ve "tarihsel hareket yönü"nün açıklanması. (4) Asıl (dar anlamıyla) Bilimsel Sosyalizm, yani kapitalizmin nasıl yıkılacağı, devrimin nasıl gerçekleşeceği, sonrasında (birinci ve ikinci aşamalar ayrımı dahil) sosyalist toplum ve ekonominin nasıl kurulacağı.

Önce bir gözlem, bu şemada olanlara değil olmayanlara dair. Üç büyük sosyal bilim veya bilgi alanı, burada ("burjuva" değil Marksist yorumlarıyla) kuvvetle mevcut : Felsefe, Tarih, Ekonomi. Bunlara bir de bir gelecek projesi eklenmiş : Sosyalizm ve Komünizm. Ne yok ? *Siyaset yok*; Siyaset Bilimi dediğimiz branşa denk düşen herhangi bir şey mevcut değil.

Marksizmin bir *politika teorisine* yer açmamış olması, size de ilginç gelmiyor mu ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Siyasetin yeri ?

Halil Berktaş 24.04.2010

Bir koldan, solun milliyetçileşmesinin teorik kökenlerini arıyorum. Bu, solun sırf bu nedenlerle (belirli bir siyasal konjonktürün özerk dinamikleri olmaksızın) milliyetçileştiği demek değil. Ama bu milliyetçileşmeyi, hangi teorik zaafaların kolaylaştırdığına ışık tutabilir.

Kısmen örtüşen bir başka koldan, solun demokrasi konusunda tıkanmasının teorik kökenlerini arıyorum. Bu da, solun sırf bu nedenlerle (konjonktürel faktörler olmaksızın) demokrasiye sırt çevirdiği anlamına gelmiyor. Ama bu anti-demokratikleşmeye hangi teorik zaafaların cevaz verdiği ışık tutabilir.

(Yani bana kimse, sol emperyalizm teorisini yanlış kurduğu için mi milliyetçileşti, ya da devlet teorisini yanlış kurduğu için mi demokrat olamadı, demesin lütfen.)

Marksizmin veya Marksizm-Leninizmin klasik yapısında siyasete, politika teorisine yer olmadığını söylemiştim. Yok, çünkü "normal siyaset"i, bir yandan ekonomi, diğer yandan devrim (bilimi) yutuyor. (Bu devrim lâfından da sıkıldığımı itiraf etmeliyim. Başka devrimlerle karışmaması için, siyasal devrim anlamında doğrudan doğruya ihtilâl demeyi tercih ediyorum.)

İhtilâlin (olağan şekli ve anlamıyla) siyaseti nasıl yuttuğu daha açık. Sovyet Bilim İşçileri gibi tantanalı imzalarla yayınlanan manuellere dördüncü büyük bahsi diye sunulan Bilimsel Sosyalizm içinde, siyaset denebilecek birkaç şey vardı gerçi. Ne vardı ?

(a) *Devlet teorisi* : tarihte devlet sınıflı toplumla doğar ve daima hâkim sınıfların baskı aracıdır. Kapitalist bir ekonomi ve toplumda ise devlet, özel olarak burjuvazinin diktatörlüğü demektir (bundan daha nüanslı, faraza devletin işlevlerine ya da karşıladığı sosyal ihtiyaçlara değinen tahlilleri, sözü geçen ders kitaplarında zor bulursunuz –bulurdunuz).

(b) *Geçiş teorisi* : bu devletin özü değişemez; başka bir "sınıf karakteri"ne bürünemez ya da böyle bir "sınıf karakteri"ni taşıyamaz. Ezilen bir sınıf olarak proletarya, ezen sınıf(lar)ın hâkimiyetine hizmet etmiş olan eski devlet aygıtını olduğu gibi devralıp kullanamaz. İktidarı şiddete dayalı bir ihtilâl eylemiyle ele geçirdikten sonra (veya bu ele geçirme sürecinde) mevcut devleti yıkıp parçalaması ve yerine, kendi (proletarya diktatörlüğü) devletini kurması gerekir.

(c) *Parti teorisi* : barışçı, parlamenter koşullara uyarlanmış ("burjuva demokrasisi"ni gözetken) bir parti, böyle bir ihtilâlcî dönüşümü hazırlayamaz ve ona öncülük edemez. Kendini esas olarak legal alanda, legal siyaset içinde konuşlandırarak ihtilâlcî çalışmayı örgütlemesi ve yönetmesi mümkün değildir. Burjuvazi her an pusudadır; reformist sınırları aşmadıkça (veya aşmıyor göründükçe) sizi tolere edebilir. Ama bir açığızı yakaladığı takdirde, ya da en önemlisi, (kapitalizmin tabiatı icabı) er geç çıkagelecek olan "devrimci kriz" in tırmanışı esnasında, eğer demokrat mantıktan ihtilâl mantığına çok hızlı geçiş yapamazsanız, tabii bunun için de kendi varlığını (önderliğinizi) koruyacak ve faaliyetinizin sürekliliğini garanti edecek bir "yer"i önceden hazırlamamışsanız, derhal üzerinize çullanıp sizi kana boğmaktan çekinmez. Onun için "proletarya partisi" özü ve ruhu itibariyle illegal bir "çelik çekirdek" olmak zorundadır.

(d) *Strateji ve taktikler teorisi* : illegalite esas, legalite ise tâlîdir ve gizli, illegal kademenin (merkezin) "nefes alma boruları" görevini görür. Öncünün kitlelere ulaşma ve açılmasına hizmet eder. Parti bu yolla emekçi halk kesimlerini kısmî taleplerinden hareketle spesifik eylemlere sevk ederken, hep kendi önderliğini konsolide

eder; etrafında topladığı kuvvetleri gerekli koşullar oluştuğunda, fırsat belirdiğinde iktidarı fethetmek için kullanır.

Dolayısıyla burada siyaset olarak siyasetin (*politics qua politics*); herkesin bildiği normal, günlük, sıradan politik hayatın özerk (türevsel ve indirgemeci olmayan) bir teorisine ve böyle bir teorik çerçeve içinde analizine hasredilmiş bir mekânın varlığından söz edilemez. Tek tük bağımsız aydınlar bir yana; resmî Marksizm, kurumlarıyla, seçim sistemleriyle, partileriyle, başkanlık veya parlamento dengeleriyle siyasî hayatı (ve demokrasiyi) incelemeyi "burjuva" siyaset bilimine bırakmıştır, denebilir. Evet, yer yer Marx'ta, Lenin'de, iş işten geçtikten sonra Dimitrov'da, kendinden güçlü bir düşmanın ancak en küçük çelişmeyi değerlendirmek ve demokrasiden sonuna yararlanmak suretiyle alt edilebileceğine dair uyarılara rastlarsınız.

Ne ki, bunlar biraz akıntıya kürek çekmek kabilinden hatırlatmalardır. Çünkü Leninist bir "proletarya partisi"nin demokrasiye bakışı son tahlilde ilkeli, iyi niyetli değildir. Bir "legalitenin istismarı" yaklaşımı ve perspektifidir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sınıfa karşı sınıf ?

Halil Berktaş 29.04.2010

Marksizm-Leninizmi rehber kabul eden bir komünist partisinin –demişim- (demokratik) siyaset sahnesine yaklaşımı baştan sakattır. Her şeyden önce gözünü proletarya ihtilâline dikmişlik, siyasete bakışı güdükleştirir. Acaba Marx (ve Marksizm), siyaseti cebir ve şiddete, yaptırıma (*coercion*), diktatörlüğe indirgediği için mi ihtilâlcidir, yoksa –Fransız Devriminin heyecanı ve revolüsyonist mirası ortamında- ihtilâlcı (ihtilâl-sever) olduğu için mi siyaseti zora, cebir ve şiddete, diktatörlüğe indirger ? Öyle veya böyle; aslında benimsemediği, kabul etmediği, güvenmediği demokrasiyi kâh bir engel, aldatici ve saptırıcı bir alternatif olarak görmek, kâh ihtilâl uğruna araçsallaştırmak, siyaseti ve demokrasiyi değerlendirememeye, hakkını verememeye yol açar.

Kuşkusuz bu tavrın da birtakım gerekçe ve dayanakları, alt-önergeleri söz konusudur. Bunlar matematikteki gibi gayet sistematik, belirtik ve numaralı olmayabilir. Gene de, 150 yıllık Marksist literatürde örtük ama güçlü bazı temaların varlığını sezebiliriz. Bir ilk kestirim olarak, kendi yakıştırdığım adlarla (a) "yekpare kapitalizm"den; (b) bir "gölge oyunu" olarak siyasetten; (c) demokrasi "aldatmaca"sından; (d) "egemenlerin tepişmesi"nden, dört kritik tema diye söz etmişim (*Ölü fikirlerin ağırlığı*, 17 Nisan 2010). Son üçü, daha çok Bilimsel Sosyalizm ünitesinin sayfaları arasında gezinir. Birincisinin adresi ise Ekonomi Politik bahsidir. Çok işlevlidir; öncelikle siyaset alanını sadece devlet, ihtilâl ve parti teorisi ucundan değil, ekonomi ucundan da küçültmeye hizmet eder; bundan sonra ise siyaseti kabalaştırması gelir.

Belki buna, *Kapital*'i siyasî bir metin ve bir siyaset kılavuzu sanma hatâsı da diyebiliriz.

Marx'ın kendi açıklamasıdır : *Kapital*'in ilk (ve kendi yayınladığı tek) cildi, tarihen mevcut herhangi bir kapitalist toplumun somutluğuyla ilgilenmez. Olsa olsa, bu somutluğu bir "dış eşik" olarak kabul eder ve soğan soyarcasına bir dizi soyutlamayla, kapitalist üretim tarzının içine, çekirdeğine, en yalın şekliyle işçi-patron karşılaşması ve karşıtlığına yönelir. İşçiye ücret olarak ödenen "işgücünün değeri" ile o işgücünün "yaratdığı değer" arasındaki farkta Marx, kapitalist kârın kaynağını bulur. Amacı, buradan tekrar dışarıya yönelmek; bu temel ilişki veya "çelişme"nin üzerine tek tek bütün somutluk kertelerini (mal dolaşımını, finans akımlarını, diğer üretim ilişkilerinin kapitalizme eklemlenmiş hal ve parçacıklarını, bunların yol açtığı sınıfsal yapı karmaşıklığını, çeşitli sosyo-ekonomik kurumları, nihayet devleti ve diğer "üstyapı"ları) gerisin geri, üst üste giydirerek, zamanının İngiltere veya Almanya'sının "çoklu belirlenim"den geçmiş çehresine ulaştırır.

Ya da, herhalde böyleydi, diyelim, çünkü bu, Marx'ın tamamlamadığı bir proje. Acaba 1867'den sonra *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerini neden bitirmedi (ve ölümünden sonra Engels notlarını derleyip yayınlamak zorunda kaldı) ? Bitiremedi mi, bitirmek mi istemedi ? Genellikle zaman bulamadığı söylenip geçer. Çağdaş sosyalizm tarihçiliği farklı bir yorum getiriyor. Gareth Stedman Jones, Marx'ın aslen ihtilâl-sever (*revolutionist*) olduğu; ayaklanma potansiyelini nerede yüksek görürse oraya meylettği kanısında. Marx önce işçi sınıfında büyük bir devrimci potansiyel görüyor. Toplum işte bu güçle değiştirilir diye, işçilere sarılıyor. Devrim yapmalarının "kaçınılmaz" olduğunu göstermek için *Kapital* üzerinde çalışmaya başlıyor. Ama bir noktada, en gelişmiş sanayi ülkelerinde refahın yaygınlaşmaya ve siyasetin görece demokratikleşmesiyle, Batı Avrupa'da devrimden umudunu kesip yüzünü doğuya; geriliği, yoksulluğu, despotik rejimi nedeniyle çelişmeleri daha keskin gördüğü Rusya'ya çeviriyor. Marx bu yüzden *Kapital* projesinden vazgeçti, diyor Stedman Jones –ve görüşünü, ikinci-üçüncü ciltlerin hazırlık notlarının zaman içinde akışına, bir yerden sonra ise tamamen kesilmesine bakarak destekliyor.

Ama işte, *Kapital*'in Marksizmin en temel eseri sayılması sonuçta çok önemli, çünkü özellikle bu yarım kalmış şekliyle burada Marx sadece iki sınıftan : burjuvazi ve proletaryadan oluşan çok basit, aşırı basit, âdetâ klasik ve neo-klasik iktisat teorisinin "iki mal, iki faktör" modellerini andıran bir model sunuyor. Diğer sınıflar ? Burjuvazinin üst-alt-orta katmanları ? Küçük burjuvazi ? Köylüler ? Büyük toprak sahipleri ? Dahası, *ideolojiler* ve ideolojilerin somutlandığı *siyasal partiler* ?

Kapital pek az şey söylüyor bu konularda.

Çıkan izlenim, "sınıfa karşı sınıf" şemasını başlı başına siyaset sanmak yönünde oluyor.

Dahası, ekonomiyi esas ve belirleyici, siyaseti tâlî ve türevsel saymak yönünde oluyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aman, bulaşmasın...

Halil Berktaş 01.05.2010

Marksizm-Leninizmin dört bölümlü büyük teorik kurgusu çerçevesinde, Ekonomi Politik ile Bilimsel Sosyalizm arasında siyasete neden yer kalmadığını anlatmaya çalışıyordum.

Bir yanda, Kapital 'in ve onu izleyen bütün Ekonomi Politik elkitaplarının temel anlatımı : kapitalist üretim tarzının hayat verdiği "sınıfa karşı sınıf" kavgasından ibaret bir mücadele perspektifi. Buna daha çok "sınıf mücadelesi", bazen "toplumsal mücadele" denmesi, ama ilginçtir, "siyasal mücadele" deyiminin hemen hiç kullanılmaması. Aslında bu tercihin neden çok anlamlı olduğu. Marksist teorinin siyasete baktığında insanların kararsızlığını, arayışını, tereddütlerini; sınıflar ve diğer sosyal gruplar ile partiler arasındaki ilişkinin değişken, yüzgezer, ideolojinin dolayımından geçen, daima biraz tesadüfî karakterini gör(e)meyişi. Bunun yerine, ekonominin kuvvetle belirlediği, hayli deterministik, dolayısıyla türevsel ve ikincil bir siyaset anlayışı. Ernest Gellner'in, burada birkaç kez değindiğim "eksik programlanmış insan" nosyonunun yokluğunda, sınıf karakteri değişmez kabul edilen siyasal partilerin gayri kabili hitap sayılması; kısmen de olsa ikna edilebilirliklerinin hiç ama hiç öngörülmemesi. Hattâ böyle bir çabanın "sınıfsal işbirlikçilik"le bir tutulması.

Diğer yanda, Bilimsel Sosyalizmin, gene aynı "iki sınıf" mantığından hareketle (ve daha önce saydığım, ileride açacağım, siyasetin bir "gölge oyunu", demokrasinin bir "aldatmaca" olduğu varsayımlarına da yaslanmak suretiyle) işçi sınıfı ihtilâlinin yol haritasına indirgenmesi.

İşte, bu iki taraflı baskılardır ki siyaseti küçülmeye, sığlaşmaya, çizgiselleşmeye itiyor. Politika "burjuva politikası" olarak horlanıyor, tu kaka ediliyor. Siyaset sahnesi âdetâ tuzaklı bir alan; saf ve temiz ihtilâlcileri iğfal etmek, yoldan çıkarmak için mevcut. Tâviz korkusu, uzlaşma korkusu, "burjuvazi"ye bulaşmakla ve "reformculuk"la suçlanma korkusu, geçmişte ve bugün, birçok eski solcuyu paralize ediyor. Görüşülmesi dahi caiz olmayanlar diye hayli geniş bir kategori oluşturuyor. Siyasî jest, tavır ve demeçleri âdetâ ezeli ve ebedî bir "ret cepheciliği"ne, her zaman, her şeye hayır demeye dönüştürüyor.

Günümüz Türkiye'sinde solun güncelliği bu ruh hali ve davranış biçiminin sayısız örneğiyle dolu. Bir teki bile problemi anlamaya yeter sanıyorum. "Yeni TKP"nin yayın organı ve web sitesi sol'da çıkan bir Lâle Mansur röportajı var (26 Mart '10). Malûm, Terörle Mücadele Kanunu uluslararası hukuku da ayaklar altına alarak küçücük çocuklara reşitmişler gibi ceza yağıdırıyor. Çocuklar için Adalet Çağrıcıları (ÇİAÇ) girişimi bu vahşete karşı kuruldu. İçinde Lâle Mansur da var (galiba ben de imzaladım). Başbakanın sinema ve tiyatro sanatçıları çağırıldığı 20 Mart Cumartesi kahvaltısına, Lâle Mansur'un özellikle bunu gündeme getirmek için katıldığı anlaşılıyor.

Vay sen misin katılan ! sol muhabiri hesap soruyor : Niye katıldınız ? Tekrar zorluyor : AKP çıkmaza girmiş, meşruiyet arar, halka mesaj vermeye çalışırken , böylesi bir kahvaltıya katılmak zorunlu muydu ? Lâle Mansur tekrar tekrar izah ediyor; bu sayede ilk defa başbakandan randevu alabildik, diyor. "Benim anladığım muhalefet de zaten budur. 'Ben muhalifim, oraya gitmiyorum' değil..." sol üsteliyor : bunlar göstermeliktir, göz boyamaya yöneliktir. Katılmak buna âlet olmak anlamına gelmiyor mu ? Devamında, muhabir AKP'ye ve dolayısıyla Mansur'a suçlama dozunu daha da arttırırken, baklayı ağzından çıkarıyor : Hiç, bu Ergenekon iddianamelerinin inandırıcılığını sorguladığınız oldu mu ? Kendi polis aygıtlarını güçlendirmiyorlar mı ? Evren'i yargılamamayı ikiye bölme olarak değerlendirmiyor musunuz ?

Son zamanlarda, sahteliği ve âdâbsızlığı içinde hem daha komik, hem daha öğretici bir metin okumadım sanırım. Sahte, çünkü aslen Ergenekoncu bir "parti" Lâle Mansur'a tutarlı demokratlık vaazı vermeye kalkıyor. Âdâbsız, çünkü illâ kendi istediğini söyletmeye çalışıyor. Komik, çünkü gıcık inadı çocukça. Öğretici, çünkü ipe un sermeye, olmayacak duaya âmin demeye, üzüm yemek yerine bağcıyı dövmeye kalkan, lâfta keskin maksimalizmin nasıl aşırı sağcılığa dönüştüğünü apaçık gösteriyor.

Ortada basit bir gerçek var : bugün AKP Türkiye'nin sert çekirdekli bir ideolojiye aidiyeti en düşük, yani ideolojinin belirleyiciliğini en az taşıyan merkez-sağ partisi. Onunla konuşmayı ve spesifik bir talepte bulunmayı dahi "günah" sayan bu kafa yapısı, kendi zihinsel gettosuyla birlikte, sol siyaset(sizlik) anlayışının yapısal zaaflarını da gözler önüne seriyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Siyasetin 'gölge oyunu'

Halil Berktaş 06.05.2010

Ekonomizm veya ekonomik determinizmin sol siyaset anlayışında yol açtığı arızalar, sınıfa karşı sınıf darlığıyla bitmiyor.

Daha önemlisi, siyasetin bir gölge oyununa indirgenmesi. Marksist ya da biraz Marksizme bulaşmış herkes, hep bir Karagöz gösterisi ya da kukla oyunu seyrettiği kanısında. Perdede, sahnede cereyan eden her şeyin hayal, sahte ve numara olduğunu zaten "biliyor". Onun için "kukla"lara değil kuklacıya; esprilere, konu ve

konuşmalara değil deve derisi tasvirleri uzun sopalarla hareket ettiren hayaliye konsantre oluyor. Ya da sihirbazı kimin finanse ettiğine kafa yormayı tercih ediyor.

Plato'nun *Devlet*'inin bazı edisyonlarında VII., bazılarında ise IX. bölümde yer alan, ünlü bir mağara efsanesi vardır. Sokrates bütün ömürlerini mağarada zincire vurulmuş geçiren; sırtlarını mağaranın ağzına, yüzlerini ise çıplak bir duvara vermiş esirleri düşünmemizi ister. Arkalarında büyük bir ateş yakılmış olsun. Bu ateşin önünden de, uzun bir platform boyunca insan ve hayvan suretleri geçirilsin. Esirlerin bütün görebileceği, bu suretlerin önlerindeki duvara düşen gölgeleri olacak; başka bir şey bilmedikleri için bu gölgeleri hayatın, realitenin kendisi sanacaklardır. Ancak içlerinden birisi her nasılsa kurtulup ateşi, defile platformunu ve suretleri görebildiği, hattâ mağaranın dışına çıkabildiği takdirde gerçekliği kavrayabilecek; mağaraya döndüğünde diğerlerine gölgelerin aslını anlatmayı deneyecek; belki de şüphe ve inanmazlıkla karşılaşacak; esirler kendilerini mağaradan yeryüzüne çıkarmak, özgürlüğe kavuşturmak isteyeniyi öldürebilecektir.

Plato'ya göre, İdeal Formların Gerçekliği'ni kavrayıp bunu başkalarına aktarmaya çalışan filozof, mağaradan kurtulmuş esir gibidir. İki bin yıl sonra Marksistler kendilerini aynı esirle özdeşleştirmişe; ekonomi ile siyasetin ilişkisini de Asıl Formlar ile duvara düşen gölgeleri gibi görmüşe benziyor.

Prensip olarak Marksizm, farklı nitelikleri, değişik kalitatif kategorileri tabii reddetmiyor. İnorganik dünyayı, canlı doğayı, bitkileri ve hayvanları, insanı ve toplumu, hep maddenin değişik örgütlenme ve hareket katmanları olarak kabul ediyor. Derken toplumun içine girip de, sosyal hayatın bir kertesini başka bir kertesiyile açıklamaya başlayınca, iş değişiyor. Bu açıklamalar derhal sıkı belirleyiciliklere dönüşüyor. Her şey başka şeylerin "yansıma"sı oluyor; görelî özerkliği kalmıyor; nedenselliğin yerini indirgemecilik alıyor. Gerçeklik, gerçeklik değil; önemli olan, iç bağlantılar, gizli ilişkiler; bunları görmek için perde arkasına girmek gerekiyor. Siyasetin kulisi de her nedense daima ekonomi oluyor.

Somut olarak : siyaset sahnesinde şu veya bu lider ya da parti, neden böyle davranıyor ? Çünkü "sınıf karakteri" öyle; temsil ettiği sınıfa sınıksız bağlı; farklı davranması mümkün değil. Ekonomi (kapitalizm) sınıfları doğuruyor; sınıf da partisine (her nasılsa) bire bir hükmediyor. Mecburdurlar, değişemezler, bu sınırların asla dışına çıkamazlar. Bu aşırı determinizm, hiçbir *praxis* esnekliğine yer bırakmıyor. Öğrenme süreçleri yok; ders çıkarmaları olanaksız; hiç yeni sezgiler peydahlamıyor, anlık uyanışlar yaşamıyor, *gestalt switch*'lerle titremiyorlar. Politikacılara insan gibi değil, ekonominin ve sınıfsallığın robotları gibi bakmak gerekiyor.

Dolayısıyla bu tür süper-solcular, teorinin öngördüğü rol ve davranış örüntülerinin dışına çıkılmasından da hiç hoşlanmıyor. Fazla ince, karışık durumlar bize yaramaz; her şey basit olmalı ki, kolay ve rahat slogan atabilelim.

Herhangi bir "hâkim sınıf" partisi, demokratik reformlar yapmaya, Kürt ve Ermeni açılımları başlatmaya, 1982 anayasasını değiştirmeye mi kalkıştı ? Birinci görevimiz bu girişimleri bir ucundan tutmak değil. Bu tür "illüzyon"lara asla pabuç bırakmamak; bütün "burjuva" partilerinin "aynı" (ve dolayısıyla "tek yol"un "devrim") olduğu inancını sağlam tutmak için, bu yeni ve "hepsinden daha sinsi" düşmanın (ona ne şüphe) "ikiyüzlü"lüğünü derhal açığa çıkarmak. Hatâlarını eleştirmenin ötesinde, bunların ezeli ve ebedî bir "öz"ü yansıttığını vurgulamak : liberal ve hattâ neo-liberal, işçi düşmanı, Amerikancı, BOP'çu, ağzına daha ne gelirse. Militarizmle mücadelesi zigzaglı bir seyir mi izliyor ? Bütün "iniş"lerinde AKP ile TSK'nın artık "tek bir blok" olduğunu, bir, üç, beş, on kere yüksek sesle ilân etmek.

Ve her seferinde tekrar yanılmak bir yana; en acısı buna üzülecek değil sevinecek olmak. Çünkü teorik saflık ve "hepsi kahrolsun" deme ucuzluğu uğruna, siyasetin halk ve toplum için kötüye gitmesi : AKP'nin militarizme direnmesi değil teslim olması isteniyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir siyaset faciası

Halil Berktaş 08.05.2010

Ben solun sakat siyaset anlayışının tarihî kökleriyle uğraşırken, gözümüzün önünde, bir siyaset faciası yaşanıyor günlerdir. Çoğunlukla erteliyorum, bu gibi güncelliklere değinmeyi (örneğin Ayhan Aktar'ın Çanakkale'ye ilişkin bilgi ve idrak sorunlarına; "savaşın sisi" nedir hiç düşünmemesine; bir beratı kestirmeden gerçeğin ta kendisi sanmasına, ancak birkaç hafta sonra dönebilirim).

Ama bu konuda olmaz artık. İş çığırından çıktı. İnandırılmaz bir saçmalık ve zırvalığa dönüştü. Ahmet Altan birkaç kere yazdı. Solun geçmiş liderleri, bazı önemli isimleri; siyaset nedir, belirli bir anda esas hedef veya "baş çelişme"yi gözetmek ne demektir; ittifaklar nasıl kurulur ve neyi içerir; maksimalizmden niçin kaçınmak gerekir; bunları az buçuk bilen, anlayan kim varsa tek tek yazdı. Aydın Engin yazdı. Etyen Mahçupyan yazdı. Murat Belge yazdı. Ahmet İnel yazdı. Oral Çalışlar yazdı. Nabi Yağcı yazdı. Mithat Sancar yazdı. Bir Kürt aydını olarak Orhan Miroğlu yazdı. Zaten daha önceden Ahmet Türk de konuşmuş ve gayet akli başında şeyler söylemişti. Gerçi faydasız ama, haydi bir de ben deneyeyim.

(1) Kürt halkının özgürlük özlemini temsil etme iddiasındaki BDP, bölgesinde örgütsel hegemonya, buna bağlı ve kısa vâdeli seçim hesapları, AKP'ye misilleme saplantısı, nihayet "tarihsel şef" talimatı gibi nedenlerle – üstelik de başlangıçta tam tersini : asla CHP ve MHP ile aynı safta yer almayacağını, alırsa bunu halkına anlatamayacağını söylemişken- söz konusu özgürlük özlemi ve hareketinin tarihî ve şimdi de en büyük düşmanlarıyla birlikte hareket etti. Evet, Öcalan'dan bir işaret geldi ve hepsi hizaya girdi. Bu "AKP'nin kuyruğuna takılmama" (?) eylemi en kritik noktada, parti kapatmayı zorlaştıran 8. madde oylanırken gerçekleşti. Selefleri haksız yere ve defalarca kapatılmış bir parti, taktik gerekçeler ve lider emriyle, bir demokratik *prensibin* karşısına dikildi. Gelmiş ve gelecek cellatlarına oy verdi.

(2) Dahası, buna Ufuk Uras da katıldı. BDP gibi Ufuk Uras da önceki demeçlerinde, asla Ergenekon'la aynı paralele düşmeyeceğini; AKP'nin çeşitli sakatlıkları, geçmiş hatâları ve zigzaglarına karşın, ayrıca değişiklik paketi eksik de olsa, 12 Eylül Anayasası'nın mutlaka delinmesinin esas olduğunu, kimbilir kaç kere belirtmişti. Esasen Ufuk Uras'ın ÖDP içindeki konumu ve sonra "Özgürlükçü Sol" hareketiyle birlikte partiden ayrılması da, "yiğin birbirinizi" kafasından hayli farklı bir demokratik siyaset arayışını yansıtıyordu.

Ya da ben öyle sanmıştım. Onun için, aklıselim sahibi olduğu zehabına kapıldığım Ufuk Uras'ın da 8. madde oylamasındaki (en hafif deyişle) ilkesizliği karşısında tam bir şok geçirdim. Kesinlikle yapmayacağını söylediği şeyi yapmasını, kendisinin dahi inandığını sanmadığım mazeretlerle, özrü kabahatinden büyük dedirtecek şekilde, yarım yamalak, süklüm püklüm savunması, üzerine tuz biber ekti. Dahası, bir de baktım ki Ufuk Uras, nasıl olur da 8. maddeye girmezsin diye soranlara "ama diğerlerine girip evet oyu verdim" diyor –ve aynı zamanda, nasıl olur da diğerlerine evet dersin diye soranlara, kendini "ama tamamı oylanırken katılmayacağım" diye savunuyor (5 Mayıs Çarşamba akşamı bir tv programında böyle dediği, Haber FX sitesinde mevcut). Ben bunları 6 Mayıs gecesi yazıyorum. Gerçi henüz oylama yapılmadı. Fakat bu ne perhiz, bu ne lâhana turşusu ? Kâh baltala, kâh destekle –ve sonunda toptan baltala ! Hangi "burjuva" politikacısı bu kadar "kıvraklık" gösterir ? Kim, birbirine bu kadar zıt birkaç paradigmayı birden "idare" etmeye kalkabilir ?

(3) Peki, ya bütün bunları bazı "solcu"ların internette nasıl savunduğu ? Kabaca şöyle bir şey : ortada bir gerçeklik, nesnel bir durum var. Diyelim ki aka ak, karaya kara diyeceksin. (a) Hayır, aka ak demem; ak bile olsa, kimin aka ak dediğine bakarım. (b) Akın ak olduğunu ancak işçiler, emekçiler söyleyebilir. (c) Her iki taraf da "hâkim sınıf" partileriyse, ak mı kara mı demişler, hiç fark etmez. (d) Geçmişte biz ak derken onlar kara diyordu; inadına şimdi de biz kara diyelim. (e) Ya biz ak dedikten sonra karaya boyarlarsa ? (f) Gözlerimi iyice kısar,

kırpıştırırsam, biraz gri gözüküyor, yani kara da denebilir. (g) En iyisi ben önce ak, sonra kara, sonra ak, en sonunda gene kara diyeyim.

Bir süre önce EDP'den biraz umutla söz ettiğimde, bir arkadaşım "Halil, sol bütünüyle bir enkaz" demişti. "Bu iş bitmiş. Düzeltilemez. Doğrultulamaz. Ne köy olur ne kasaba."

Olsun. Ben bir tarihçiyim. Başladığım tarih muhasebesini gene de sürdüreceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sorumsuzluğun hafifliği

Halil Berktaş 13.05.2010

Geçen hafta yazdığım rezalette (*Bir siyaset faciası*, 8 Mayıs '10), bir *sorumsuzluk* boyutu da var sanıyorum. Kendilerini solcu sayanların (BDP ve Ufuk Uras dahil) siyaset sahnesinde ilkesiz davranabilmesinin, sınırsız bir "taktik esneklik" (!) gösterebilmesinin, âdetâ "her şey mübah" (*anything goes*) mantığıyla hareket edebilmesinin galiba bir nedeni veya kaynağı, *demokrasinin sorumluluğunu* hissetmemeleri. Bu sorumsuzluk onlara dayanılmaz bir hafiflik kazandırıyor. Türkiye'de demokratik kurum ve pratiklere saygı zaten çok zayıf. Sola doğru gittikçe artmasını beklersiniz, ama sanki tam tersi oluyor. "Kendine demokrat"lık ya da demokrasiyi başka amaçlarla araçsallaştırma, sağa kıyasla solda bazen daha bile alenî, daha kinik (*cynical*), daha yüzsüz bir hal alıyor.

Çünkü ardında bütün bir *teori* var. Yüz elli yıllık bu teori, demokrasinin zaten bizatihi bir değer taşımadığını, bir aldatmacadan ibaret olduğunu söylüyor. Murat Belge'nin de, benim de zaman zaman yazdığımız gibi, Türkiye'de klasik liberal düşüncenin çok zayıf kalmışlığı, kimsenin doğru dürüst bir liberal demokratik terbiye almamışlığı, bu çerçevede solun da liberalizmden değil Kemalizmden Leninizme sıçramışlığı koşullarında, bu "aldatmaca" fikri solcuların iyice içine sinmiş. Sonradan üzerine başka duyarlılıklar eklenirse bile, derinlerde pusuda yatıyor. Ve ilk fırsatta satha çıkıyor, lav püskürtmeye başlıyor. Hangi taktik gerekçeyle olursa olsun, insanın kalkıp, temelde doğru olduğuna inandığı bir *prensip* meselesinde, demokrasiye karşı oy verebilmesi (demokrasi için oy vermemesi), başka nasıl açıklanabilir ?

Marksizmin bütüncül teorik yapısında, bir yanda Ekonomi Politik ile diğer yanda Bilimsel Sosyalizm arasında, başlı başına siyasete çok yer kalmadığına; siyasetin yerini ihtilâlin, "tek yol devrim" ciliğın aldığına; Ekonomi Politığın, iki sınıftan ibaret bir toplum öngörüsünün de bu bağlama oturduğuna ve "sınıfa karşı sınıf" a indirgenmiş bir toplumsal mücadele anlayışını beslediğine, daha önce değinmiştim. Bunların üstüne, bir gölge oyunu olarak siyaset fikri biniyor. En tepeye de demokrasi aldatmacası önermesi yerleşiyor. Kubbeyi tamamlayan, birarada tutan "kilit taşı" oluyor.

Wallerstein'in *Tarihsel Kapitalizm*'iyle aynı doğrultuda, bence Tarihsel Marksizme de hiç idealizasyona kaçmaksızın, kendi zamanı ve koşullarının ürünü olarak, limitleri içinde, başı ve sonuyla bakmak durumundayız. Özellikle demokrasi konusunda, bu tarihsel perspektif büyük önem taşıyor.

Çok basit bir fikir : Marx'ın demokrasi diye bildiği, kendi zamanının, yani 19. yüzyıl ortası ve ikinci yarısının demokrasisiydi. İkinci basit fikir : Marx'ın bu demokrasiye ilişkin eleştirisi (reddiyesi) hemen tamamen 1848-1852 yılları arasında şekillendi. 1848'de Avrupa'da esen özgürlük rüzgârı kısa ömürlü oldu. Mevcut sınıf ilişkileri, halkın siyasî kültür ve tecrübe düzeyi, büyük kentler ile taşra arasındaki uçurum, hep Muhafazakârlar lehine işledi. Merkezde ise Liberaller kâh monarşi karşısında pasif ve hareketsiz kaldı, kâh daha soldaki Radikallerin ve Sosyalistlerin korkusuyla demokrasiyi değil mevcut servet ve mülkiyet düzenini korumayı esas

aldı. Sonuçta, her yerde reaksiyon üstün geldi. Fransa’da, devrimin etkilemediği, yeni şehir hayatını bir ahlâksızlık yuvası gibi gören dindar köylü kitleleri, Napolyon’un hâtırâsına hürmeten Louis Bonaparte’ı cumhurbaşkanı yaptı. Ardından, kendi kendini imparator ilân etmesini de onayladı.

Marx bu çalkantıların ortasında yaşadı ve çağının demokrasisine ilişkin hayal kırıklığını, olayların içinde, sığağı sığağına yazdığı “1848-1849” makaleleri ile *Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i* kitabında dile getirdi (ikincisi hemen 1852’de çıkarken, ilkinin *Fransa’da Sınıf Mücadeleleri, 1848-1850* başlığıyla kitaplaşması 1895’i buldu). Özetle, Marx bu mevcut demokrasiden hiçbir şey çıkmayacağı sonucuna vardı. Dahası, genel olarak siyaset sahnesini ve özel olarak demokrasiyi, kendi ekonomik determinizmine, şekillenmekte olan “ekonomik temel ve üstyapı(lar)” modeline bağlı olarak, kestirmeden kapitalizmle özdeş saydı, kapitalizmin bir türevine indirgedi. İki ayrı ama birbirini etkileyen alandaki, iki ayrı ama birbirini etkileyen mesele gibi görmedi. Fransız Devriminin yeni siyaset sahnesini, Sanayi Devriminin ise yeni kapitalist toplumu yarattığını; ekonomiden türeyen eski ve yeni sosyal sınıf ve grupların hukuku ve siyaseti kendilerine göre biçimlendirme mücadelesi verdiğini düşünmedi. “Burjuva demokrasisi”ni “burjuvazinin diktatörlüğü” ile özdeşleştirdi. Karşısına “işçi sınıfının diktatörlüğü”nü koydu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Demokrasi ‘yalan’ı

Halil Berktaş 15.05.2010

İki basit fikir dile getirmiştım; şimdi bir üçüncüsünü ekleyeyim (ki zaten öncekilerin içinde saklıydı). Tarihte bazen, toplumun farklı alan veya kertelerinde –ekonomide (üretim güçleri veya ilişkilerinde), politikada, bilim ve kültürde- birbirinden az çok bağımsız adımlar atılabilir. Bunlar zaman içinde rezonansa girer, etkileşir, bir bütünlük oluşturur. Hayli geride kalmış bir yazımda da söylemişim : örneğin moderniteyi, günümüz tarihçileri “kapitalizm doğdu ve her şey ondan türedi” şeklinde değil, dinin görelileşmesi, bireycilik kültürü, piyasa ekonomisi, bilimsel devrim, askerî devrim ve Aydınlanma iç içe geçti, karmaşık bir yumağa dönüştü diye yorumluyor (*Sol ve demokrasi 1 : Robespierre’den Marksizme*, 31 Ocak 2008; şimdi bkz *Weimar Türkiye’si*, 85-86).

Aşikâr ki Marx’ta bu parçalılık ve kesiklik nosyonu zayıf. Bir kerte (ekonomi) başat; diğer bütün alan ve düzlemler ona bağlanıyor. Daha kabile toplumundan devlete ilk geçişi alalım. Bir yandan mülkiyet ve iktidar eşitsizlikleri derinleşiyor (yani sınıflaşma meydana geliyor), diğer yandan, yeni ve çok daha dikey, merkezî, işbölümlü bir yönetim aygıtı yaratılıyor. Marx ve Engels sınıflaşmayı esas alıp, devleti türevsel kabul ettiler; bu da, devletin bir hâkim sınıfın baskı aracı olarak tanımlanmasına yol açtı. Oysa pekâlâ, kendi özerk dinamiği içinde icat edilen devlet aygıtının içini, aşağı yukarı aynı anda cereyan eden sınıflaşmanın doldurduğu da söylenebilirdi (Cem Eroğul, *An Essay on the Nature of the State*’te <1981> galiba tam bunu savunmuştu).

Kapitalizm ve demokrasi konusunda da, benzer bir indirgemecilik söz konusu. Marx iki eşanlı süreçten birini diğerine bağladığı anda, o anki demokrasinin içini o anki kapitalizmin doldurduğunu (ama bunun şu veya bu ölçüde değişebileceğini) görmesi ve teorileştirmesi olanaksız. Nitekim ne yapıyor ? Genel olarak demokrasiyi, genel olarak kapitalizme ait, onun tarafından belirlenmiş bir üstyapı gibi düşünüyor. Kapitalizm kötü. O zaman, bu kapitalizme ve burjuvazinin egemenliğine bir “incir yaprağı” sunan demokrasi de kötü. Görünüştteki ya da biçimsel, kanun önündeki eşitlik, reel mülkiyet ve servet eşitsizliklerini gizlemekten başka şeye yaramıyor. Demokrasi denen şey de aynı oyunun bir parçası. Halkı aldatmaya, burjuvazinin “sınıf egemenliği”ni sürdürmeye hizmet ediyor. Sahne gerisinde esas mücadele, sanayi burjuvazisi, bankerler ve spekülâtörler

arasında geçiyor. Bu "asıl realite" sahneye (veya perdeye) farklı siyasî parti ve programların seçim rekabeti biçiminde taşınıyor (yansıyor). Burada yapılan hiçbir şey, söylenen hiçbir söz gerçek değil. Hepsi başka anlamlara geliyor. Bu gizli anlamları, teoriyi bilenlerin, kapitalizmin sırrına vakıf olmuşların çözmesi gerekiyor.

Geçen hafta değindiğim "bir gölge oyunu olarak siyaset" ile ona eşlik eden, şimdi daha çok üzerinde durduğum "demokrasi yalanı" (veya aldatmacası) önermelerine nasıl vardığı, Marx'ın 1848-1852 arasında yazdıklarında çok açık. Dört yıl içinde ve esas olarak Fransa tecrübesinden hareketle, bu sonuca ulaşıyor. İlginçtir : *taktik* plandaki düşünüşünü Almanya çok daha fazla etkiliyor. 1848-49'da Marx, gericiliğin kalesi saydığı Prusya (Hohenzollern) monarşisine karşı en geniş ittifaklardan yana. Hattâ bu uğurda, Frankfurt Parlamentosu için bağımsız işçi adayları gösterilmesine bile karşı çıkıyor; zamanın İşçi Birliği'nin öne sürdüğü "doğrudan proleter devrimi" gibi programları ise çılgınlık olarak niteliyor. Ama *teorik* planda, demokrasinin Fransa'daki işleyişinin eleştirisi, onu hızla "işçi sınıfı diktatörlüğü" (*diktatur der Arbeiterklasse*) fikrine götürüyor. *Komünist Manifesto*'da (1848) yer almayan bu ifade, ilk defa "1848-1849" yazılarında, yani *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'nde sahneye çıkıyor. Marx 1852'de Joseph Weydemeyer'e yazdığı ünlü mektupta da, kapitalizmde sınıfsız topluma geçişte proletarya diktatörlüğünü vazgeçilmez sayıyor; dahası, bu fikri, kendisinin üç özgün ve temel katkısı arasında zikrediyor.

O sırada modern demokrasi yeryüzünde ancak çok kısa bir süredir mevcut. Marx'ın bunu yaşama ve gözlemlleme süresi ise, daha bile kısa. Daha *Kapital*'i yazmamışken, yani ortada artı-değer teorisi bile yokken, topu topu iki üç yıl içinde, "burjuvazinin devleti = burjuva demokrasisi = burjuva diktatörlüğü" hükmünü veriyor. Sırf felsefe, yani (Hegelci) diyalektik sayesinde, bunun karşısına antitez ve biricik alternatif olarak "proletarya diktatörlüğü"nü diyor. Bunun da ezilen çoğunluk için asıl ve gerçek demokrasi olacağını savunuyor.

Şimdi böyle alt alta yazdığımda, hayretler içinde kalıyorum. Marx'tan çok kendime. Bu tarihselliği nasıl daha önce algılamadığıma.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bilimciliğin rolü

Halil Bertay 20.05.2010

Düşündükçe sarsılıyorum. Yeni yeni şeyler fark ediyorum. Marx'ın (a) revolüsyonizmi (*illâ devrim*), (b) işçi sınıfına yüklediği misyon ve (c) demokrasiye bakışı arasındaki "bilimsellik" bağlantılarından tedirginlik duyuyorum.

Evet, bir kere daha tekrar edeyim (hattâ biraz geriden alıp). Marx'ın 1844-45'e kadar güncel toplumla, çağın sosyal ve ekonomik dönüşümleriyle, pratik hayatla ve bu arada işçi sınıfıyla pek bir ilgisi yok. Daha çok, 1789'dan kuvvetle etkilenmiş; Restorasyon dönemi ve düzeninin boğuculuğundan (biraz, Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah*'ındaki Julien Sorel gibi) nefret eden; dolayısıyla geleceğin devriminin özlemi ve umuduyla yaşayan bir muhalif aydın. Aslen felsefeci; diğer Sol Hegelcilerle birlikte, Hegel diyalektiğinden, Prusya devletinin "tarihin sonu" demek olduğu hükmünü değil, mevcut statükonun da (tez) bir "antitez"inin çıkacağını türetmeye çalışıyor.

Derken 1844-45'te Engels'le tanışıyor ve Engels'in *The Condition of the Working Class in England in 1844* incelemesini okuyor. Bu, bir dönüm noktası. Sanayi Devrimi, uğultulu, pis, karanlık, hastalıklı kentleri, köylerden göç edip yeni işçi mahallelerine yığılan, fabrika konutlarında, bazen tek bir odada on oniki nüfus birlikte

oturan, kendi işgücünden başka satacak bir şeyi kalmamış, hayatta kalabilmek için hemen o gün, o anda çalışmaya muhtaç, her sabah ekmek parası bulmak için bütün aile fertleriyle dört bir yana dağılan modern proletaryası ile, muazzam bir "içtimaî mesele" yaratmıştı. Ne yapılacaktı, *the social question* karşısında ? Kimine göre, ortada sadece bir kanun ve nizam sorunu vardı : "saygıdeğer cemiyet"i korumak için bu diğer güruhu ezer ve dışlarsın, olur biter. Kimiyse aşağı sınıfların sefaletinden üzüntü duyuyor; işçilerin yaşama ve çalışma koşullarını bazen özel ve bireysel bir hayırseverlik, bazen parlamenter reformlar yoluyla iyileştirmeye uğraşıyordu.

Marx ve Engels'in ki, bir üçüncü alternatif oluyor : devrim umudunu bu yeni işçi sınıfına bağlamak. Eski Roma proletaryasından farklı, çünkü sadece tüketici değil, aynı zamanda üretici. Giderek çoğalıp büyüyen fabrikalarda topluca, kesif kitleler halinde çalışıyor ve kendi semtlerinde gene aynı yoğunlukla, toplu halde oturuyorlar. Yüz yüze bulundukları koşullar da, ağır olmanın ötesinde, neredeyse türdeş. Pre-modern emekçi kitlelerine (örneğin Ortaçağ köylü veya zanaatkarlarına) kıyasla, şikâyetleri her yerde, hemen tamamen ortak. Dolayısıyla onlara ulaşmak da kolay, genel bir platform, bir program etrafında toplamak ve örgütlemek de. Ve tabii, 19. yüzyıl İngiltere'sindeki haliyle tarihin gördüğü bu en homojen "kendi kendine sınıf" hem kalabalık, hem nitel anlamda güçlü.

Örneğin işi bıraktıkları anda her şey durabilir.

Marx ve Engels'in betimlemeleri öylesine kudretli ki, İngiliz ve daha genel olarak Batı Avrupa proletaryasının kendi *Berci Kristin Çöp Masalları* dönemi, bugün hâlâ onların sayfa ve satırlarında yaşıyor. Tabii iş bununla kalmıyor. Bu gözlemlerinden hareketle, endüstriyel işçi sınıfının "bir sonraki devrim" in tarihsel ajanı *olabileceği* sonucuna da varıyorlar. İlk ağızda bu hipotez, belki şöyle şekilleniyor kafalarında (ya da mantıken, öyle olmuş olması gerekir) : Burada bir *fırsat*, bir *olanak* var. Sosyalist veya komünist veya işçi partisi, her neyse; böyle bir siyasal parti kurulur ve ısrarla bu hedef kitleye yönelir, onları kazanmaya çalışır ve kazanırsa, bunu *başarabilir*. Ne ki, hemen aynı anda, bu imkân ve ihtimal bir *zorunluluğa* dönüşüyor.

Bence bunda en büyük faktör, çağın genel olarak pozitivist-bilimci karakterini Marx ve Engels'in de paylaşması. 17.-18. yüzyılların Bilim Devrimi ve Aydınlanması, gerçeğin nihaî hakemi ve karar mercii olarak bilime inanan toplumlar (daha doğrusu elitler) yaratmış. Bir şeyin iyi, güzel ve ahlâklı olduğunu söylemek yetmiyor; *bilimsel* olması gerekiyor. Keza bir şeyin gerçekleşebileceğini söylemek yetmiyor; *bilimsel kanunîyetler* sonucu *zorunlu* olarak gerçekleşeceğine inanmak ve inandırmak gerekiyor. Marx ve Engels'in fikrî çalışma ve ürünlerinin bundan sonraki seyrine bakınız : hepsi, daha 1845-49 arasında zaten ulaşılmış bazı fikirlere bilimsellik kazandırmaya yönelik. Buna uygun tarih kuramını *Alman İdeolojisi* (1845-6), komünizm vizyonunu *Manifesto* (1848), demokrasi reddiyesini "1848-1849" yazıları ve *18 Brumaire*, artı-değer teorisini *Kapital* (1867) sunuyor. Ama 1852'de Marx, proletarya diktatörlüğünü üç özgün keşfinden biri saymak noktasına gelmiş bile. Beş altı yıl içinde, insanlığın tamamı için kesin "bilimsel" hükümleri içeren bütün bir gelecek senaryosu biçimlenmiş bulunuyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ya ihtilâlcî, ya demokrat

Halil Berktaş 22.05.2010

Aslına bakarsanız, kaçınılmazlık siyasetle bağdaşmaz. Siyaset belirsizlikler arasından bir yol bulup çeşitli olabilirliklerden arzu edilenine ulaşma çabasını içeriyor. Mutasavver (hayalî, *imagined*) zorunluluk veya kaçınılmazlıklarla kaplı bir alanda ise siyaset pek mümkün değil. Hayalî diyorum, çünkü toplumun ve insanlığın

geleceğine yönelik böyle “kanuniyet”ler gerçek değil. Sadece zihnimizde mevcut. Ama işte, zihinlerimize hükmetmesi, siyaseti imkânsız kılmaya yetiyor.

Kaçınılmazlık fikri veya hissi, Marksizmde çok güçlü. Tarih, her üretim tarzının yerini bir yenisinin alacağını gösteriyor. Ekonomi Politik, kapitalist üretim tarzının kendi iç çelişkileri sonucu er geç çökeceğini gösteriyor. Plehanov *Tarihte Bireyin Rolü*’nde, insanlığın ne yönde gittiğini “bilme”nin sosyalistleri nasıl güçlü ve bu “kanuniyet”lerle aynı yönde eyleme geçme (kendi kişisel irade ve enerjilerini, kollektif bir hareketle birleştirme) konusunda “özgür” kıldığını anlatır. Kuşaklar boyu bu nihaî zafer inancının ne kadar muazzam önem taşıdığı; en ağır koşullarda partileri ve partilileri nasıl ayakta tuttuğu, uluslararası komünist hareketi az buçuk tanımışsanız, çok açık olsa gerek.

Haftalardır süren (demokrasi) konumuz açısından önemli olan şu ki, bu tekçi inancın ayakta tutulması, başka alternatiflerin (tabii gene zihnen) silinmesi, ortadan kaldırılması demek. Hedefe kilitlenme, başka hedeflerin de olabileceği şüphesiyle; aşırı determinizm, çok faktörlü açıklamalarla; kaçınılmazlık, farklı seçeneklerin mümkün olduğu düşüncesiyle bağdaşmaz. “Tek yol devrim” zihniyeti, ancak demokrasi kapısının sınıksız kapatılmasıyla elele gidebilir.

İşçi devriminin kaçınılmazlığı, burjuva demokrasisinin iflâh olmazlığı ve sosyalizmin (ya da en azından sosyalizme geçişin) ancak proletarya diktatörlüğüyle olabileceği –bu üç fikrin içiçeliği, aynı kısa zaman dilimi içinde ortaya çıkmışlığı ve kesin, *aprioristik* karakteri dikkat çekici. Aşıkâr ki, Marx (1845’te) zaten işçi devrimi fikrine varmış ve (1848’de, Engels ile birlikte) ilk komünizm programını formüle etmişken, 1848-49’da mevcut demokrasinin “burjuva” karakteri, dolayısıyla iflâh olmazlığı düşüncesine bu kadar kolay ulaşıp, oradan ânında proletarya diktatörlüğü teorisine de sıçramışsa, o günkü hali ve olası geleceği ile demokrasi üzerinde çok durup düşündüğü pek söylenemez. Bir daha bu konuya dönmemiş, bizatihî demokrasi sorunsalında bundan fazla uğraşacak bir şey görmemiş olması da ayrıca düşündürücü.

Bir nokta daha var, değinmek istediğim. Kendi çağında Marx, siyaset dahil her türlü söylemsel (*discursive*) fenomenin ardında başka şeyler aramak konusunda yalnız değil. 19. yüzyılda bilimcilik kadar, Machiavelli’den, Bentham’dan, Nietzsche’den veya Sosyal Darwinizmden beslenen bir “sert gerçekçilik” anlayışı da yaygın. Ahlâk öğreti ve ideallerini küçümseyen bir “kuvvet ve kudret realizmi” sırf Bismarck’la sınırlı değil. Korkarım böyle bir boyut Marx’ta da var (Bakunin’in Marx’ı bir çeşit Bismarck hayranı iktidar düşkünlüğüyle suçlaması, ister istemez geliyor aklıma). Evet, günlük olayların üzerindeki ideoloji örtüsünün kaldırılması önemli. Ama Marx bunu –yer yer kinik bir tavırla- çok aşırıya da vardırabiliyor. Dahası, demokrasi gibi kavram ve kurumlara uyguluyor. “Burjuva” demokrasisine bir yalan ve bir gölge oyunu gözüyle bakmasında, bu süper-realizmin payını unutmamalıyız.

“Eski şarapları yeniden şişelemek”, yeni ambalajla sunulan bazı şeylerin aslında hiç değişmemiş olduğunu anlatmak için kullanılan bir metaforudur. İyi de, aksi, yani “eski şişelerin içini yeni şarapla doldurmak”, bazı biçimlerin zamanla yeni bir muhteva kazanabileceği yönünde sağlıklı bir uyarı olamaz mı ? Bu konuya ilk değindiğimde (*Sol ve demokrasi 1*, 31 Ocak 2008; bkz *Weimar Türkiye’si*, 85-86), Marx ve Engels’in mevcut demokrasiyi sadece kusurları üzerinden okumasını eleştirmiştım : Yansıttığı kuvvet dengelerini ebedî saydılar. Ona eşlik eden siyasal kültürün özerk gelişme olanakları üzerinde durmadılar. Demokrasinin içini çok farklı sosyal ilişkilerin ve daha ileri bir kültürün doldurabileceğini tahmin edemediler.

Son tahlilde, demokrasiyi hor gördüler. Bu küçümseyiş ilginç bir “patika bağımlılığı” (*path dependency*) yarattı. İhtilâlcı tipi ve demokrat siyasetçi tipi birbirinden tamamen ayırdı. Evet, parlamenter demokrasiyi benimseyenler artık “devrimcilik” yapamıyor. Lâkin madalyonun diğer yüzünde, “devrimci”lerin demokratik siyaset yapamaması var. Ve 21. yüzyılda, asıl bunun bedeli çok daha büyük.

'Çocukluk hastalığı'

Halil Berktaş 27.05.2010

Daha önce de çok yazdım: Leninizm ve sonrası bir yana; klasik Marksizm de masum değil. Daha 19. yüzyıl ortasında beliren, bir gölge oyunu olarak siyaset, demokrasi yalanı, burjuva demokrasisi = burjuva diktatörlüğü ve sonuçta, işçi diktatörlüğü = gerçek demokrasi anlayışlarının, Solun demokrasi ile ilişkisi ve siyaset anlayışı bakımından çok ağır sonuçları oldu. Sanayi modernitesiyle birlikte, (ne ölçüde reel olarak yaşandığı, ne ölçüde tasavvur ve hayal edildiği bir yana) "proletarya devrimleri çağı"nın da tarihe karıştığı bugün, bu sonuçlar cemaatçi-faşizan bir çılgınlığa dönüşüyor.

Burada biraz, İlkçağ Kilisesinin cinselliğe ilişkin tavrını andıran bir sıkıntı söz konusu. Ünlü Fransız tarihçisi Georges Duby öleli 15 yıl oluyor. Duby'nin, Ortaçağ evliliğini incelediği *Le Chevalier, la Femme et le Prêtre* 'i (Şövalye, Kadın ve Rahip) ise tâ 1981'de yayınlanmıştı. Kitabın ilk bölümünde Duby, ilk Hristiyanlığın, diyelim İS 3.-4. yüzyıllarda, seksi toptan günah saydığını hatırlatır. İyi ama, insan tabiatına bu kadar aykırı bir katılıkla halkı nasıl kazanacak, geniş kitlelere yayılacaktır ? İnsanların insan olarak üremesini kabul etmeyen bir din (veya başka herhangi bir inanç) nereye gider ?

Batı Roma'nın çöküşünü izleyen dönemde Hristiyanlık bu ikilemi adım adım gevşeyerek ve sert doktrinerlikten biraz olsun uzaklaşarak aşmaya çalıştı. Sonuçta, zorunlu bekârlık din adamlarıyla sınırlandı. Kilise örgütü dışındaki cemaat mensuplarına ise evlenme serbestisi şöyle dursun, doğrudan evlenme zorunluluğu getirildi. Günah, evlilik dışı ilişkilere indirgendi (zina). Ne ki, Adem ile Havva'nın "ilk günah"ı Katoliklikte ezici bir rol oynamaya devam etti.

Marksizm de öyle : önce siyasete girmiyor, doğrudan keşfetmeye kalkmıyor siyaset alanını.

İlk yapılan mutlaka "teori"yi kurmak-öğrenmek ki, bu da "temel çelişme"lere, yani ekonomiye, üretim tarzına ve burjuvazi-proletarya zıtlığına bakmayı gerektiriyor. Ama bir sonraki adımda, soyuttan somuta yükselmeye, ya da sosyalizm propagandasından kitle ajitasyonuna geçmeye kalkıldığı anda, Marksizmin karşısına siyaset meselesi çıkıyor. Teorinin pek yer vermediği siyasete yer açılması ve yarım yamalak da olsa baştan öğrenilmesi gerekiyor.

Bu hem Marksizmin ana mecrası için, hem de tek tek ülkelerdeki sosyalist veya komünist partilerin kuruluş süreci için geçerli. Hemen her yerde, ilk başta büyük bir katılık, tutukluk söz konusu. Tipik olarak Bulgaristan'da buna "dar sosyalizm dönemi" deniyor. Bu tür "sınıfa karşı sınıf" şablonculuklarının aşılması zaman alıyor, çok zor olabiliyor. Bazen aşıyor, bazen de aşılamıyor. Aşılamadığı zaman siyaset de, söz konusu parti veya akım da kavruklaşıyor, güdük kalıyor.

Dahası, bu ders kalıcı olamıyor. Örneğin Marx (daha önce de yazdım), 1848 devrimleri sırasında Köln'deyken, "doğrudan proleter devrimi" fikrini reddetti; işçi sınıfı ile liberal burjuvazi arasında ittifakı savundu; öyle ki, Frankfurt Parlamentosu için bağımsız işçi adayları gösterilmesine bile karşı çıktı. Fakat nedense zaman içinde bu gibi örnekler hep unutuluyor –ve tekrar tekrar, her seferinde yeniden öğrenilmek zorunda kalınıyor. Lenin, "Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı 'nı yazmak zorunda kaldı, 1920 başlarında. Çünkü Bolşevik Devrimi sonrasında ve (yeni) Sosyal Demokrasi ile Komünizmin ayrışması sürecinde, eskiden İkinci Enternasyonal'in sol kanadında ve şimdi Üçüncü Enternasyonal bünyesinde yer alan pek çok partinin sekte ultralığı, Lenin'i de dehşete düşürmüştü. Ama kimin ne kadar dinlediği, ne anladığı, gene de belli değil. Devrim dalgasının geri

çekildiği, kapitalizmin stabilize olduğu koşullarda Troçki "sürekli devrim" çağrısında bulundu. Dahası, Stalin döneminde Komintern, devrimin kapıda olduğu ve dolayısıyla Faşizm ve Nazizmin çok geçici bir fenomeni simgelediği, asıl düşmanın ise devrimin önünü tıkayan Sosyal Demokrasi olduğu "çılgınlığı"nı (E.J. Hobsbawm'ın deyimi), 1931-34 arasında, yani Hitler'in artık iktidarda ve başta Thaelmann bütün KPD'nin zindanda, işkencede, toplama kamplarında olduğu 33 ve 34 yıllarında bile sürdürdü.

Çünkü (1) genel olarak siyaset "zayıf" bir disiplin, uğraşı veya bilgi dalı. Politik deneyimi özetleyip sistematize ederek nesilden nesile aktarmanın, deyim yerindeyse teorileştirmenin kolay formülü yok. Üstelik (2) varolan güçlü ve sert teori, yani Marksizm veya ihtilâlci-Leninist varyantı, siyasetin gölge oyunu, demokrasi yalanı ve sınıfa karşı sınıf anlayışlarının "ilk günah"ıyla malûl. O yüzden, çocukluk hastalığı çocukluk hastalığı olarak kalamıyor. Bugün de, yaşlılık ve bunaklıkta bile devam ediyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Teori mi, hayat mı

Halil Berktaş 29.05.2010

Sosyalizm tarihinde, Marksizmin ana mecrası veya gövdesinden türeyen akımlar arasında, zamanla demokrasinin kıymetini ve gerçekten siyaset yapmasını öğrenenler yok mu ? Var tabii, ama bu cevap kendilerini hâlâ Leninist veya devrimci (ihtilâl-sever) sayanların pek hoşuna gitmez. Sovyet devrimiyle birlikte İkinci-Üçüncü Enternasyonal kutuplaşmasında sağda kalan Sosyal Demokrasi, o âna kadarki (yani, Büyük Savaşın çıkışına ve sonra 1919 krizine ilişkin) günahları ne olursa olsun, daha 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren edindiği demokratik, parlamenter siyaset tecrübesini koruyup geliştirebildi. Özellikle 1960'lardan bugüne, Batı Avrupa'da demokrasinin yeniden tanımlanması (gelişip derinleşmesi) sürecinin ayrılmaz bir parçası oldu.

Özetle, siyaseti ve demokrasiyi ciddiye alma potansiyeli Doğu Avrupa ve Üçüncü Dünyanın Leninizmi, Stalinizmi veya Maoizmi kanalından değil, "devrimci"lerin beğenmediği Batı Marksizmi kanalından gelişti (ki herhalde bu, bize tarihte bütün artıların hep bir tarafta ve bütün eksilerin de gene hep başka bir tarafta biriktiği bir yekparelik aramamayı, ya da bu tür hayalî yekparelikler üzerinden ezeli ve ebedî düşmanlıklar gütmemeyi öğretiyor olmalı). İki gün önce, siyasetin teorileştirme ve nesilden nesile aktarım bakımından "zayıf" bir alan olduğunu (bu yüzden her kuşağın ve tek tek herkesin habire "Amerika'yı yeniden keşif" durumunda kaldığını) söylemiştim. Ama tabii, bir şey var ki teorik sistematizasyonun yerini tutabilir : sağlam bir *demokrasi kültürü*. İster beğenin ister beğenmeyin; günümüzde böyle bir demokrasi, bir *demokratik siyaset kültürü* Sol Demokrasi, Sosyal Demokrasi alanı veya geleneğinde yaşıyor.

Tersten söyleyecek olursak, Leninizm veya türevlerine teorik bağlılık sürdürükçe, böyle bir demokratik siyaset kültürü ve alışkanlığı hayat bulamıyor. Roni Margulies "sosyalist olduğunu iddia eden ve 'demokratlar' adlı bir kesimle arasına kalın çizgiler çekmeye çalışanlar"ı iyi betimlemiş, son yazısında (22.5.2010). Fakat heyhat ! Onlar da bir yerde "haklı". "Burjuva" demokrasisinin reddi üzerine inşa edilmiş bir "devrimcilik" bir kere kendi patika bağımlılığını yaratmış. Geri dönemiyor; demokratlarla aynı safta yer almayı normal demokratik siyasete girmek, siyasete girmeyi de düzene bulaşmak ve saflıklarını yitirmek olarak gördüklerinden, sonuçta, demokrasi mücadelesine sırt çeviren bir eylemsizliğin demagojisinde karar kılıyorlar.

Diyelim ki bunlar çocukluk. Gene de hiç büyümemiş ve büyümeyecek olmaları ciddi bir sorunu barındırıyor. Sadece kısa vâdede değil, uzun vâdede ve strüktürel olarak da devrim (koşulları) yoksa, olmuyorsa ve olacak gibi değilse, ne yaparsınız ? 19.-20. yüzyılların sanayi modernitesiyle birlikte, bir vakitler çok sözü

edilen “proletarya devrimleri çağı”nın da (ister gerçekliği, ister hayaliyle) kapandığı şu gün, eski Marksist Solu neler bekliyor ?

Bir alternatif, anakronik, soyut ve mutlak bir “anti-emperyalizm” köprüsünden geçerek milliyetçileşmek, nasyonal sosyalist işçi partisi ve yeni TKP gibi. Geçmişte Solun beyninin bir lobu anti-emperyalizm idiyse, bir lobu da insan ve emek hakları ile özgürlüktü (kısıtlı da olsa). Şimdi, o ikinci lobun fren ve denetimi kalkmış gibi. Bu, toptan faşistleşme anlamına geliyor.

İkinci alternatifi, teorik kalıplar fetişizminin bataklığı diye tarif etmek mümkün. Bir yanda, “sosyalizmin bilimi”nin “tarihin yönü” olarak işaret ettiği devrim var; diğer yanda ise başta işçi sınıfı, halkın bu devrime ilgi göstermemesi.

Bu durumda bazı solcularda sürekli bir öfke ve hoşnutsuzluk baş gösteriyor. Bilimcilik bir çeşit teorik apriorizm yaratıyor. Aydınlatmacılıktan türeyen öncülük misyonu, kabahati teoriden başka her yerde aramaya ve belki de içten içe halka bulmaya yol açıyor. Leninist ve Kemalist Jakobenizmlerin üst üste binmesi, işi asker ve darbe hayranlığına yakın bir noktaya getiriyor.

Peki, ya teori o kadar doğru ve inandırıcı değilse ? Ya kapitalizm her şeye rağmen görece bir refah yaygınlaşması yaratmışsa ? Ya halk küçümsediğimiz demokrasiye sandığımızdan daha fazla değer veriyorsa ? Kendi çıkarlarının temsili açısından, demokrasinin azını bile hiç olmamasına tercih ediyorsa ? Mevcut düzenin korunmasında, sadece hâkim sınıfların değil, kitlelerin de popüler çıkarları varsa ? Veya işçi sınıfı o kadar güçlü ve toptan radikal değilse ? Ya da, bireysel kararların toplamından çıkan sınıfsal iradesi asla o yönde tecelli etmiyorsa ?

Bu sistemle kalakalmışsak ? İnsanlık hep yeni yeni eşitsizlikler üretecekse ? Demokrasi hiç bitmeyen bir süreçse, bunların hepsine ve her yeni, değişken statükoya karşı ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Leninizm ve Kemalizm

Halil Berktaş 03.06.2010

“Kibirin teorisi” 25 martta yayımlanmış. Demek, neredeyse iki buçuk ay oluyor, Solun siyaset ve demokrasi karşısındaki sakatlığı ve eğretiliğini yazmaya başlayalı. Ve şimdi Etyen Mahçupyan benim en sonda söyleyeceğim her şeyi tek bir yazıya sığdırıvermiş (“Apolitik bir cemaat olarak ‘sol’”, 23 Mayıs 2010). Benim oraya varmam daha en az iki üç hafta sürer. Klasik Marksizm mirasını irdelerken, Leninizm üzerinde de yeterince durdum sanırım. Sırada önce Türk usulü Jakobenizm var. Sonra 70’li yılların fraksiyonculuk tortusu. Sonra bir masal (egemenlerin tepişmesi). Ve nihayet, Etyen’le aynı paralelde, cahilliği, sathîliği, klişeleri, afur tafuru, değişmez geyik muhabbetleri ile tuhaf bir solcu tipine ilişkin bazı gözlemler.

Şu, Türk usulü Jakobenizm dediğim şeyle başlayalım. Geçmişte de Kemalizm-sosyalizm ilişkisi üzerinde çok duruldu, ama genellikle politik düzlemde : Komintern Marksizminin bir parçası olarak TKP’nin, Kemalist Devrimi daha ileri götürmek ve tamamlamak derken, devrin CHP iktidarının kuyruğuna takılması ve aradan yıllar yıllar geçtikten sonra bile, 60’lar, 70’ler ve 80’ler solunun bu ideolojik hegemonyanın dışına çıkamaması. Özellikle anti-emperyalizm idealizasyonunun, Kürt ve Ermeni sorunlarına varıncaya dek “millî burjuvazi”yi desteklemeyi ve ister 1930’lar veya 60’larda olduğu gibi örtük, ister bugünkü gibi gayet belirtik bir milliyetçileşmeyi beraberinde getirmesi.

Bu gözlemler haklı ve doğru, kuşkusuz. Ama yetersiz de, çünkü çoğu zaman ideal bir ihtilâlcilik konumunu varsayıyor. Kemalizmin (ve Kemalizmle uzlaşmanın) "olması gereken" saf ve temiz bir Leninizm açısından eleştirisini içeriyor. Aslında bu, fazla pro-Leninist ve anti-Kemalist bir konum. Leninizmde sadece işçi sınıfının devrimciliğini, Kemalizmde ise sadece burjuvazinin iktidarını görüyor. İkincisine ittifak ve destek sunmuş olmayı ilkinde yakıştıramıyor. Oysa günümüzde belki en çok, gerek Leninizm ve gerekse Kemalizmin ihtilâlcilikten (sonra da ulusal kalkınmacılıktan) gelen *ortak yanlarının* eleştirisi gerekli. Böyle bir eleştiri öncücülük (*vanguardism*), anti-liberalizm ve demokrasi karşıtlığı üzerinde yoğunlaşır; ayrıca, Leninizm ile Kemalizm arasında ve/ya Türk Leninistleri ile Kemalistleri arasında, sadece tek-yönlü değil, *karşılıklı etkileşimleri* de hesaba katarsa anlamlı olabilir.

İki yıl önceki "Sol ve demokrasi" dizisinin ardından (*Weimar Türkiyesi*, 85-108, özellikle 95-6) son haftalarda bu noktaya iki kere daha değindim. 60'lar ve 70'ler için, kimsenin doğru dürüst bir liberal demokratik terbiye görmediği bir ortamda, Solun da (liberalizmden değil) Kemalizmden (klasik Marksizme değil) en kısa yoldan Leninizme sıçradığına işaret ettim (13 Mayıs :*Sorumsuzluğun hafifliği*). Leninist ve Kemalist Jakobenizmlerin üst üste binmesinin tekrar altını çizdim (29 Mayıs : *Teori mi, hayat mı*). Belki, öncücülüğün Guevaracılık veya Maoculuk gibi daha aşırı, daha bile voluntarist (sübjektif-iradeci) biçimleri de eklenebilirdi.

Bunları kronolojik sıraya sokmakta yarar var. Avrupa tarihi açısından tabii önce 1789, sonra Marksizm, sonra Leninizm, en son da Kemalizm geliyor. Aydınlanma'nın aydınlara bahşettiği öncü rol ve aydınlatma misyonu, Fransız Devriminin Jakobenizm ve "olağanüstü devrimci yönetim" pratiklerinden de geçerek, Marx'ı, Lenin'i, Mustafa Kemal'i ve nesillerini hep etkiledi. Ayrıca, Türkiye'de Marksizm bir parça var ama Leninizm hemen hiç yokken, Leninizme ilk geçişler (Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve yoldaşları örneğinde görüldüğü gibi) İttihatçılıkla paylaşılan ama daha radikal ve sistemli bir anti-emperyalizm üzerinden oldu. 23'te Ankara'da Kemalizm iktidara geldiği ve yerleştiğinde geçişler yön değiştirdi; TKP'den CHP'ye iltihak eden *Kadro*'cular örneğinde olduğu gibi, daha çok Leninizmden Kemalizme doğru akmaya başladı. Derken 60'larda gene tersine döndü : Kıbrıs meselesiyle, Johnson Mektubuyla, ABD üsleri ve ikili anlaşmalarıyla, Altıncı Filo'yu protesto eden gençleri alkışlayan CHP'li orta sınıf anne ve babalarımızla, Ceyhun Atuf Kansu'nun Sakarya ve Mekong arasında çizdiği paralelliklerle, Kemalist "Birinci Kuvayı Milliyeciliğimiz"den Leninist (olacağı umulan) "İkinci Kuvayı Milliyeciliğimiz"e su taşınır oldu.

Gelgelelim son 10-15 yılda, Sovyetlerin çöküşü, Atatürkçülüğün ise son direnişinin örgütlenmesiyle, cereyan gene değişti; hep o "Kemalist Devrim kazanımlarının korunması" ve "anti-emperyalizm" tematikleri üzerinden,

60'lar ve 70'ler solcularının tekrar ve atavistik (soya çeken) bir şekilde Kemalistleşmesi, ulusalcılaşması yaygınlık kazandı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kuzey Kore ve İsrail]

Halil Berktaş 05.06.2010

Başlık parentez içinde. Çünkü bu yazı da bir parentez, asıl konularım açısından. Gene kaçınılmaz bir tâviz güncelliğe.

İki rezillik. İnsana yok artık dedirtecek, yeter diye bağırtaacak türden.

İki korsan devlet (*rogue state*). Asya'nın öbür ucunda ve Orta Doğu'da.

Biri Kuzey Kore. Marksizmin, sosyalizmin, komünizmin yüz karası. Belki bir tek Myanmar generallerinin istisnasıyla, dünyadaki en katı, en kapalı rejim. Devletçi merkezîyet ekonomiyi boğmuş, boğuyor. Tarım bile çöküyor; ikide bir kıtlık baş gösteriyor. Dış dünya düşman, ama işe bakın ki açlık tehdidi ancak o dış dünyanın yardımıyla bertaraf edilebiliyor. Buna karşılık milliyetçilik propagandası her zaman dorukta. Haberleşme özgürlüğü yok; çağdaş iletişim araçları (örneğin cep telefonları ve internet) "güvenilir"liği tartışılmaz, çok sınırlı bir kesime mahsus. Tek tük yabancı misafirler taşradaki yoksulluk ve perişanlık sahnelerinin önünden tam gaz geçirilirken, devlet televizyonu habire "örnek köy"leri gösteriyor, olmayan bir refahın hayallerini sunuyor.

Bir de hanedanı göklere çıkarıyor. Yanlış okumadınız. İşçi sınıfı, proletarya diktatörlüğü filân derken, Sovyetlerde Stalin'le başlayan kişiye tapma kültü, Kuzey Kore'de iyiden iyiye karikatürleşerek fiilî bir hanedan devletin payandası haline gelmiş bulunuyor. 1994'te ölen Kim İl-sung, "Ulu Önder" (*Great Leader*) diye anılmakta. KDHC anayasasındaki resmî ünvanı "Ebedî Başkan." Yerini oğlu Kim Jong-il aldı. Ondan da herkes "Yüce Önder" (*Supreme Leader*) ve "Sevgili Önderimiz" (*Dear Leader*) diye söz etmek zorunda. Lâkin birkaç yıldır o da sağlık sorunları yaşadığından, parti geçen yıl halefini ilân etmiş; en küçük oğlu Kim Jong-un. Üstelik o da bir başlangıç etiketiyle taltif edilmiş derhal : "Parlak Yoldaş" (*Brilliant Comrade*). Ağzını açıp tek bir cümle söylüyor; "bak bak, Parlak Yoldaş neler dedi" oluyor. Sıfat bolluğu : süpermarket, hipermarket, metromarket, grosmarket. Pardon, Ebedî Şef ve Millî Şef mi demiştiniz, ikincisi *Nationaler Führer*'in çevirisi mi oluyormuş; duyamadım.

İşte bu rejim, son aylarda bir tuhaf olaya daha konu oldu. Güney Kore korveti *Çeonan*, 26 Mart'ta kendi karasularında esrarengiz bir patlamayla ikiye bölünüp battı. 15 Nisan'da kıç tarafı, 24 Nisan'da burun kısmı 45 metre derinlikten çıkarıldı. Tekneye çarpmayıp biraz altında patlayan bir torpilin yarattığı basınçla parçalandığı kanıtlandı. Derken aynı noktada, Kuzey Kore yapımı CHT-02D torpilinin motoru, beşli uskuru, güdüm düzeni ve üzerinde Kore alfabesiyle "1" yazan bir kaporta parçası da bulundu. Uluslararası araştırma komisyonu 2 Mayıs'ta bu verilerden çıkarılabilecek biricik sonucu açıkladığında, Kuzey Kore "komplo, yalan iftira; üzerime gelerseniz savaş çıkar" dedi. Ama bu şirretlik, tek koruyucusu Çin'i bile eleştirel imâlarda bulunmaya sevkeden bir kınama dalgasına engel olamadı.

Eğri oturup doğru konuşalım. Kuzey Kore lehine belki bir şey söylenebilir : Güney'le arasındaki bu tür çatışmalara karşın, sistemli bir saldırganlık ve yayılcılığı söz konusu değil. Zulmü yalnız kendi halkına. Oysa Kuzey Kore'yi yıllardır "kanun dışı"lıkla suçlayan *neo-con*'ların kılına dokundurtmadığı İsrail, aynı korsanlık ve eşkıyalığı sürekli ve çok daha geniş ölçekte uyguluyor. Kuzey Kore'nin (veya İran'ın) reaktörleri ve uranyum zenginleştirme programlarından, atom bombası üretecek diye korkuluyorsa, İsrail'in en azından 1970'lerden beri nükleer silâhlara sahip olduğu, herkesin bildiği bir "sır". Ama kimse kurcalamıyor, ses çıkarmıyor, neyin var bile demiyor. Dahası, kendi kuruluş ideolojisi (Siyonizm) icabı İsrail, yeryüzünde dinî fanatizmin de, ırkçılığın da en ileri boyutlara ulaştığı ülkelerden biri. Ama günümüzde hep İslâmî fanatizm türlerinden konuşulurken, işin bu diğer boyutu hemen hiç gündeme gelmiyor. Sırf Gazze'de yapılanlar rahatlıkla 1948 Soykırım Konvansiyonu'nun kapsamına girer. Oysa ABD, Batı ve dünya kamuoyu bunu bile gözardı edebiliyor.

Ya da, ediyordu diyelim. Çünkü galiba bu açıdan da bir dönüm noktasına geldik. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, yalnız bizim askerî-bürokratik derin devletimiz değil, İsrail de giderek özerkleşmiş; kendi vahşetiyle ürettiği "güvenlik sorunu"nu gene hep daha fazla terör ve daha fazla vahşetle aşma tuzağına saplanmıştı. Bu fütursuzluk tırmanışı Ortadoğu'yu sürekli kanayan bir yaraya çevirdi. Obama El Kaide'nin, cihadizmin kökünü öyle uzaklarda aramasın. İsrail'in yarattığı ve beslediği Filistin sorunu bugün dünya barışı için en ciddi tehdide kaynaklık ediyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Benzerlikler-1]

Halil Berktaş 10.06.2010

Biri yetmedi; bu da ikinci parentez oluyor. İlki, bir Kuzey Kore - İsrail karşılaştırmasıydı. Şimdiki, İsrail milliyetçiliğine (Siyonizm), Türk milliyetçiliğine ve Kürt milliyetçiliğine dair bir karşılaştırma. Hani tam, Çetin Altan'ın köşe başlığıyla "şeytanın gör dediği" türden.

Baştan başlayalım: ABD ve Avrupa'nın tüm dengecilik manevralarına, Atatürkçülerin "ama olmadı şimdi" yollu şikâyetlerine (ve protesto mitinglerinin İslâmî atmosferinin tırmandırdığı irtica korkusuna), Fethullah Gülen'in İsrail'den izin alınmalıydı şeklindeki görüşüne (ve bunu Bülent Arınç'ın doğru bulmasına), ya da İsrail şimdi bize neler neler yapacak türü endişelere karşı... ben İsrail komandolarının vahşetine karşı çıkmakla kalmıyor; başlangıçtaki eylemi, yani Gazze için toplanan yardımın gemilerle gönderilmesi ve ablukayı kırma denemesini de doğru buluyorum ve destekliyorum.

Genel ve soyut bir anti-emperyalizmi Solun bunaklık hastalığı olarak gördüğümü defalarca yazdım, söyledim. Buna karşı, somut, spesifik, seçici bir anti-emperyalizmi savundum. İyi bir örnek, ABD'nin kitle imha silâhları bahanesiyle (yalanıyla) giriştiği Irak saldırısıydı. Son Gazze olayı, daha da iyi bir örnek sunuyor.

Çünkü İsrail'in onyıllardır izlediği politika, giderek derinleşen tahammül edilmezliğinin beslediği isyan duygusunun ötesinde, dünya barışı için de en büyük tehlike haline geldi. Bu yaranın böyle sürekli kanatılamayacağını, başta ABD, bütün dünyaya bir şekilde ihtar edilmesi gerekiyordu. Zaten gelen tepkiler de bunun haklı zemininin oluştuğunu doğruluyor.

(1) Başta İlan Pappé (*The Ethnic Cleansing of Palestine*, 2006), İsrailli "Yeni Tarihçi"lerin de defalarca gösterdiği gibi, İsrail Filistinlilerin sistematik bir etnik temizlikten geçirilmesi temelinde kuruldu. Etyen Mahcupyan'ın son yazdıkları (*Lanet*, 6 Haziran 2010), Golda Meir'in ağzından, bunun nasıl Filistin halkını yok sayan bir ırkçılıkla pekiştirildiğini bütün çıplaklığıyla ortaya koyuyor.

(2) İsrail bu kuruluş şiddetinin yol açtığı tepkileri hep şiddet ve daha fazla şiddet ve daha daha fazla şiddetle aşmaya çalıştı. Ama tabii bu, sorunu iyice müzminleştirmekten başka bir şeye yaramadı. Bir İsrail esprisine göre, "Filistinliler barış fırsatını kaçırmamanın hiçbir fırsatını kaçırmamış"lardır. Aynı şey üç aşağı beş yukarı İsrail için de geçerli. Üstelik bu, uzlaşma yanlısı İsrail liderlerinin katlini bile içerdi. Bugün İsrail'in bir "güvenlik sorunu" var mı ? Evet, var –kendi elleriyle yarattığı ve büyüttüğü bir sorun. Bu bir fâsit daire. Şimdiki "güvenlik" kaygılarından hareketle her "anti-terör"ünde geleceğin "güvenliği" daha içinden çıkılmaz hale geliyor.

(3) Son dönemde bu, Gazze'ye saldırı ve ardından Gazze ablukasıyla ayyuka çıktı. İsrail Hamas'la mücadele gerekçesiyle, bütün Gazze halkını aç ve susuz bırakmaya, her geçen gün daha yoksul ve sefil kılmaya girişti. Tekrar söylüyorum : bu, soykırıma açılan (*genocidal*) bir durumdur; belirli bir topluluğun maddî ve manevî varlık koşullarının kısmen dahi yok edilmesi açısından, 1948 Konvansiyonunun kapsamına girer. Bütün insanlık hiçe sayılarak sürdürülen bu fütursuzluk, ablukayı aşma ve/ya dünyanın dikkatini bu ablukaya çekme çabalarını haklı kılmaya yeterlidir.

(4) Kurucu kuşaklarının yönetimi altında ve Soğuk Savaş yıllarında İsrail, gene de bir nebze daha ölçülü ve dikkatliydi. Bu görece dengeler Sovyetler Birliği'nin çökmesi sonucu bozuldu. Bir kere Irak-Suriye-Mısır'ı koruyan bir süper devlet ortadan kalktı. İkincisi, Rusya ve Doğu Avrupa'dan İsrail'e büyük göçmen akını oldu. Ve yeni gelenler, eskilerden çok daha hırslı, yırtıcı, tırmanıcı, küstah. Bunda, biraz 19. yüzyıl tarzı bir "Eski Dünya" kültüründen geçmemiş olmalarının da büyük payı var. Amerika'daki *neo-con*'larla kader birliğine

de, *Islamofascism* teranesine de en çok bunlar yatkın. Diplomatik kurallardan dahi nasibini alamamış kabalıkları, David Ayalon, Avigdor Lieberman gibilerinde somutlanıyor.

(5) Bu körlüğün sonuçları, sadece İsrail'i değil, bütün dünyayı etkiliyor. Filistin ve Gazze sorunu, İslâm âlemindeki Batı düşmanlığının en önemli nedeni. Cihad ideolojisi de, El Kaide de buradan besleniyor. Bu yarayı sarmadan, ABD'yi o kadar korkutan "İslâmî terör"e çare bulmak mümkün değil.

Yukarıda sözünü ettiğim İlan Pappé, enfes bir yazı yazmış *Independent'ta* : *The deadly closing of the Israeli mind*'dan söz ediyor, yani İsrail'in zihnini kapatmasının ölümcüllüğünden (6 haziran, pazar). Bunun içinde, Türk ve Kürt milliyetçiliğinin ölümcül darkafalılığına dair birkaç ders de vardır kuşkusuz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Benzerlikler-2]

Halil Berktaş 12.06.2010

Peki, nedir, İsrail milliyetçiliğinin ve/ya Siyonizmin "devlet sesi" ile Türk ve Kürt (hattâ Ermeni) milliyetçiliklerinin ortak yanları; İlan Pappé'nin deyişiyle "ölümcül darkafalık"ları ?

Bir kere, çoğunun geçmişinde, şu veya bu şekilde etnik temizlikler var –sadece onlara yapılan değil; onların da başkalarına, kendi ötekilerine yaptığı. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında Balkan devletleri Türk-Müslüman ve diğer "yabancı" nüfus kesimlerini "bize ait" saydıkları topraklardan sürüp atarak kuruldu. Buna karşılık modern Türkiye, 1913-14'te, sonra 1915'te, sonra 1923'te, sonra 1964'te, 1967'de, 1974'te... Anadolu'nun peşpeşe ve sürekli Türkleştirilmesiyle oluştu. İsrail kendi teritoryalitesini Filistin'in Arap halkını kovarak ve kovdurarak elde etti. Ermenistan benzer şeyleri Nagorno-Karabağ'da Azerîlere yaptı ve yapıyor. (Acaba PKK'nın bütün farklı akım veya gruplara, hattâ tek tek Kürt aydınlarına karşı hegemonyacı acımasızlığı, Kürt milliyetçiliğinin "Türklerce eğitilen" bu varyantının, gelecekte neler yapabileceğini haber veriyor mu ?)

İkincisi, bu lekeli geçmişlere karşın, kendi gözlerinde hepsi tertemiz, günahsız. Ve hepsi mağduriyet rantına son derece düşkün. Rakip milliyetçiliklerin "paylaşmadığı miras"ların (*contested patrimonies*) en vazgeçilmezi, paylaşılamayan mağduriyet. Biliyor musunuz, bize çok ama çok kötü şeyler yapıldı geçmişte –Naziler tarafından (İsrail): Büyük Devletler, Yunanlılar ve Bulgarlar tarafından (Türkiye): Türkler tarafından (Kürtler ve Ermeniler). Bak, hep kuşatılmış, ezilmişiz; herkes bize düşman. Massada (İsrail): Sèvres (Türkiye): soykırım (Ermenistan ve Ermeni diasporası). Bu kimlik eksenlerinden, kompleks veya sendromlardan hareketle gelen nokta : hep başkalarını suçlayıp, asla kabahati kendinde bulmamak. Sonuçta, realite açısından, gerçeklik açısından tipik bir asimetri : hepsinin diğerleri hakkında söyledikleri doğru; kendisine dair söyledikleri ise yanlış veya yalan.

Ayrıca, meseleleri bütün doğrularda birleşmek değil, bütün yalanlarda birleşmek. Bunun son ve çarpıcı örneği, Gazze'ye yardım filotillasının başına gelenlerden sonra, İsrail sağıının Türkiye'deki Kürt ve Ermenilere insanî yardım filosu gönderilmesi önerisi ! Yani şunu demek istiyorlar : bizim Filistin sorununuz varsa, sizin de Kürt ve Ermeni sorunlarınız var.

Biraz, Türk parti ve politikacılarının birbirlerinin yolsuzluklarını pekâlâ bilmeleri, ama tümüyle temiz bir siyaset uğruna bunları açıklamak yerine saklı tutmaları ve icabında açıklamatehdidinde bulunmalarını andırıyor. Ya da bazı çok zeki milliyetçilerimizin (örn. Hasan Celâl Güzel), ne zaman ABD'nin Ermeni soykırımını tanınması gündeme gelse, "biz de Kızıldere'lilere yaptıklarını hatırlatalım" demesi gibi. İyi de, bundan çıkacak sonuç ne ? Bütün etnik baskı ve zulümlerin tanınması, kabullenilmesi mi, yoksa hepsinin hasıraltı edilmesi mi ? İnsanî

yardım filotillalarının hepsini hoş görmek mi, hepsine komando indirip ateş açmak mı ? Amerika'nın yerli halkının, ya da Afrika'dan getirilen siyah kölelerin başına gelenleri, bir adım ötede beyaz ırkçılığını tartışmak, bu konularda yazmak çizmek, doktora yapmak, kitap yayımlamak, ABD'de tamamen serbest. Dahası, devletin herhangi bir resmî tarih görüşü veya çizgisi yok. Böyle bir resmî tarih çizgisi üretmekle yükümlü bir TTK'sı da yok. O zaman biz ne istiyoruz ? Türkiye toplumunun da Ermeni ve Kürt sorunları açısından aynı derecede özgür olmasını (ve devletin resmî tarih çizgisinin kalkmasını) mı, aynı yasak ve kısıtlamaların ABD'ye de getirilmesini mi ?

Üçüncüsü, terörizm heyûlası ve "millî güvenlik devleti." İsrail'in, Türkiye'nin (ve Ermenistan'ın) ortak takıntısı : "güvenliğimiz." Yani böyle diye diye, bir başarı mı var ortada ? "Terör gemileri"ymiş, silâhlıymışlar, ateş açmışlar, öyle mi ? Öyleyse neden herkesi serbest bıraktınız ? Ve silâhlar nerede ? Bu da Goebbels tipi bir "büyük yalan" oldu. Irak'ın işgaline gerekçe gösterildikten sonra kayıplara karışan WMD'ler gibi. Peki, bütün bunları bir uluslararası komisyonun araştırmasına niçin karşısınız ?

Son bir nokta : homojenlik, yekparelik projeksiyonları. Türkiye'yi mi eleştiriyorsun ? Mutlaka "Türk düşmanı" olmalısın. İsrail'i mi eleştiriyorsun ? Anti-semitik olmalısın. Ermeni milliyetçi politikalarını mı eleştiriyorsun ? İşte bak, tipik bir Türksün; (bütün) Ermenilerden nefret ediyorsun. PKK'yı, BDP'yi mi, Apo'yu mu eleştiriyorsun ? Sen aslında Kürtlere karşısın. Şimdi İslâmcılık da kendini dokunulmaz ilân ediyor. Her eleştiri "İslâmofobi." –Bu demagoji ne kadar sürer, merak ediyorum doğrusu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kürtler-1]

Halil Berktaş 17.06.2010

Ya da . İsrail'in (ve İsrail yanlısı propaganda aygıtlarının) İsrail devleti ve politikalarına yönelik her türlü eleştiriye anti-semitizm diye karalaması, Türkiye'ye yönelik her türlü eleştirinın Türk düşmanlığı, PKK'ya yönelik her türlü eleştirinın Kürt düşmanlığı, nihayet İslâmcılığa ve Müslümanlara yönelik her türlü eleştirinın İslâmofobi sayılmasına da ışık tutuyor. İsrail'in bize sunduğu aynada bir de bunu düşünmek lâzım.

Önce Kürtler. Mağduriyet her şeyi halleder; şu veya bu Kürt örgütünü olabildiğince doğru politikalar izleme, o kadar lâfı edilen "Türkiye partisi" olmasorumluluğundan muaf kılar mı ?

Tersten söyleyecek olursak, "ben mağdurum, her şeyi isteyebilirim, ne yaparsam yapayım haklıyım; sen ise madem ezen taraftasın, hep haksızsın ve hiçbir şey söyleyemezsin" –böyle *politika* mı olur ?

Diyeceksiniz ki, şimdi bunu konuşmanın sırası mı ? AKP'nin Kürt "açılım"ına güvenip de dağdan inenler, açık-örtük anlaşmalar, verilen bütün sözler hilâfına, "terör örgütü"ne mensup olmaktan yargılanıyor. Bu koşullarda PKK'ya, BDP'ye hiçbir şey söylenemez. Okları sadece devlete, hükümete, AKP'ye yöneltme zamanı.

Ama bu hesapla, biz hiç tartışamayız, Kürt örgütlerinin *çizgisi* sorununu. Zira hem yıllardır (gerçekten) mazlum ve mağdur konumdalar. Hem de, özellikle barışa giden yolda bu tür tuzaklar, zigzaglar, provokasyonlar, "bir adım ileri iki adım geri"ler, "açılma ve kapanma"lar hiç eksik olmayacak. Esasen iyi politika, tam da bunların üstesinden gelmek için gerekli.

Bu noktada, Türkiye'nin Türk solcularına düşen de, genel olarak Kürtlerin, özel olarak söz konusu Kürt örgütlerinin sırtını sıvazlamak değil, görüşlerini net ve dürüst bir şekilde dile getirmek olmalı. Yeri gelmişken belirtelim ki, Türkiye Solu Kemalizmle uzlaşma ve örtüşme sonucu Kürt sorununu hiç algılamamak veya hattâ

buna sırt çevirmekten çektiği kadar, son 25 yılda bir çeşit Kürt idealizasyonundan da çok çekti. 1985-86'da PKK sahneye çıktığında sadece Doğu Perinçek ve Yalçın Küçük değil, başka pek çok eski sosyalist de "dağlarında gerilla var memleketimin" havasına girmişti. Bu "silâhlı mücadele"nin Türkiye'nin genelinde bir "devrimci kriz" yaratacağını; kendi başına hiçbir şey yapamamış Türk "devrimci"lerinin de önünü açacağını; en azından, bu sayede öne çıkıp yeni siyasî roller üstlenebileceğini sananlar hiç de az değildi.

Bu hayallerin bir bölümü, milliyetçiliği (velev Kürt milliyetçiliğini) anlamamak ya da "ezilen millet"i çok idealize etmekle ilgiliydi. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya dağılırken, ister iktidarda ister muhalefetteki bir dizi komünist (partisi ve lideri), meşruiyet ve kitleselleşme ideolojisi olarak bir tür Marksizm-Leninizmden milliyetçiliğe çok hızlı geçişler yaptı. Türkiye'de bu, bazı eski solcuların Kürt milliyetçiliğine, bazılarının ise daha sonra ulusalcılık kisvesiyle yükselen Türk neo-nasyonalizmine yapışması biçiminde tecelli etti. (Daha önce adları geçen Doğu Perinçek ve Yalçın Küçük'ün ikisini de denemesi, benzersiz bir örnek oluşturuyor.)

Bu hayallerin bir diğer bölümü, doğrudan doğruya devrim ve devrimci şiddet fetişizmi ile ilgiliydi. SSCB çöker, Leninizmin bütün iddiası ister istemez sarsılır ve (kimine göre) ortalığı bir "reformculuk" dalgası kaplarken, PKK'nın güneydoğuda başlattığı savaş, ihtilâl ruhunun yaşaması gibi görülebiliyordu. Ortada "silâhlı mücadele" vermeyi –açıkçası, öldürmeyi ve öldürtmeyi– doğal kabul eden ve bunu da şimdiye kadar Türkiye'de görülmedik tarz ve ölçüde uygulayabilen bir örgüt, bir hareket var(dı). Üstelik bu, bir dizi başka şiddet unsuru ve boyutunu da beraberinde getiriyor(du) : çok sıkı bir otoritarizm; gerçek anlamıyla bir askerî disiplin; ona eşlik eden bir şef kültü ve kültürü; "devrim mahkemeleri"nin pekiştirdiği bir itaat; ister örgüt içi, ister örgüt dışı ama bölge içi ve "sair Kürt" muhalif veya alternatiflerin de aynı yöntemlerle hizaya sokulması (veya hakkından gelinmesi). Ama "devrimci" sol işin bu yönünü görmedi –göremedi, görmek istemedi, ya da kendi kültürünün bir türlü aşamadığı yanlarına uygun geldi. Sonuçta, romantik-nostaljik bir sürüklenişe girdi. Etkisi hâlâ devam ediyor.

Bu noktada Sol Demokratların işi çok zor. Bir kere, siyasetin de, demokrasinin de, yerine göre bilimin de varolabilmesi için gerekli "ara zemin" çok dar. İkincisi, Kürt sorununa çözüm arayışında, doğrudan doğruya Kürt tarafındaki muhatapları çoğu zaman özgür bireyler değil. Gerçek fikirlerini nadiren söyleyebiliyor, bazen de hemen çark etmeye zorlanıyorlar. Bunu biraz eleştirdiğinizde ise hemen mağduriyet kalkanına tosluyorsunuz. Üstelik, mevcut şiddet örgütü ve şeflik kültürünün hegemonyası, bazı Türk sosyalistlerince de destekleniyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kürtler-2]

Halil Berktaş 19.06.2010

Ya da . Mağduriyet rantı ve özdeşlik iddiaları (İsrail = tüm Yahudiler, Türk milliyetçiliği = bütün Türkler, PKK = Kürtlerin tamamı) faslına devam.

İlk defa 26 aralıkta değinmişim bu konuya (*Kürtleri sorgulamak*) : Bir kısım solcu, DTP'nin (ve PKK'nın) kendi yanlışlarına söz ettirmiyor. Bunu Anayasa Mahkemesi'ne hak vermekle bir tutuyorlar –demişim.

O sırada DTP açılım sürecinde kendini geri çekmiş, orta zemini kasten boş bırakmış, "bizi değil İmralı'yı muhatap alın" demişti. Öcalan'ın hücresinin küçülmesi gösterileri bölgeyi tekrar gerip kana buluyordu. Tokat Reşadiye'de yedi asker ansızın öldürülmüştü. Bunların hepsi acılarından ötürü "kontrol dahi edilemeyen bir halkın haklı öfkesi"yle açıklanıyor; "Kürtlerin yaşadıkları şiddete karşı direnmekten başka çaresi yok" derken,

direnmek silâhlı mücadele ile bir tutuluyor; "Türkiye'de savaş sürdüğüne" göre PKK'nın "olmayan" bir barış sürecini ihlâl etmiş sayılamayacağı öne sürülüyor; bu yolla savaş doğallaştırılıyor ve "icap"ları tartışılmaz gösteriliyordu.

Patetik, çifte standartlı apolojilerdi bunlar. Ama eleştirdiğiniz anda, "PKK'nın Kürtler için ne demek olduğunu anlamamak <çakamamak>" ile suçlanıyordunuz. Bunun ardındaki varsayım PKK'nın Kürt tabanı ile ilişkisinin sarsılmaz ve tartışılmaz olduğuydu. Devlet ile PKK arasında bir zemin aramak, barışçı bir siyaset uğruna PKK dışı Kürt demokratlarına seslenmek ise bu gerekçeyle mahkûm edilmek isteniyordu.

Öyle ki, sol aydınların DTP'ye herhangi bir siyaset önerisinde bulunmalarına dahi karşı çıkanlar vardı. Örneğin bir dizi kamusal aydın DTP'yi Meclis'i terk etmeme yönünde iknaa çalışırken, internette buna karşı şu görüş de dile getirilebiliyordu (özetle) : *DTP, seçmeninin iradesini hakkıyla temsil ediyor. Çok sahici bir mücadelenin kazandırdığı siyasi sezgilere ve akla sahipler; genel çizgi konusunda çok net bir tavırları var ve en önemlisi kitleyle sürekli ve dolaysız ilişki içindeler. Bu ülkede kitlesini bu kadar doğrudan temsil etmeyi başarmış bir yapı daha olmadı. Onun için sine-i millet mi, Meclis'te devam mı kararının da kendilerine bırakılması gerekir.*

O zaman da yazmıştım : Olayların gelişimi, bu katıksız onaylama ve güzellemeyi maalesef tümüyle inanılmaz kıldı. Çünkü Öcalan kalın Meclis'te dedi ve bitiverdi tartışma. Gösteriler de bitsin dedi ve susuverdi "kontrol edilemez öfke." Üstelik, Reşadiye baskını da yanlış buldu. Böylece, bırakalım DTP'yi; PKK'nın dahi organik uyum ve bütünlükle izahı imkânsız bir çok-başlılık içinde olduğu görüldü. DTP veya BDP'nin saygınlığı ise ciddi hasar aldı. Demin italiklemediğim pasajın "kitleyle" değil "İmralı'yla sürekli ve dolaysız ilişki," ya da "genel çizgi konusunda" yerine "İmralı'ya itaat konusunda çok netler" şeklinde yazılmasının çok daha gerçekçi olmuş olacağı ortaya çıktı.

O gün bugündür aynı anlayış kötüleşerek, ağırlaşarak sürüyor. AKP 12 Eylül anayasasını kısmen de olsa değiştirmeye girişti. BDP'liler önce "bunu reddedersek halkımızın yüzüne nasıl bakarız" dediler, ama Öcalan bu sefer ters yönde kükreince, gene "çok net" olduğu söylenen "parti <İmralı> çizgisi"ne giriverdiler. Oylamalarda bocaladılar; AKP'nin burnunu sürtmeyi yer yer militarizmi geriletmeye tercih ettiler. Buradan da adım adım "baş düşman AKP" fikriyatına kaydılar (veya, geçmişte de gelip giden bu *zirvalığa* iyiden iyiye sarıldılar).

Alper Görmüş de yazdı, Ahmet Altan da : bu, tümüyle yanlış ve saçma bir fikir. Realite ile alâkası yok. Şu kadarı tabii söylenebilir : AKP asıl Türk milliyetçiliğinin, asker-yargı-bürokrasi vesayetinin, derin devletin sürekli kuşatması altında. Her adımda eline ayağına dolanıyor, çomak sokuyor, tökezletiyor veya korkutup geri adım atmaya zorluyor; kendisi açısından da çok zararlı milliyetçi pozisyonlara tekrar hapsediyorlar. Bu "dışsal" nedenler ve aynı zamanda kendine "içsel" zaaflar sonucu AKP korkunç zigzaglar çiziyor. KCK tevkifatı, ya da şimdi dâvet üzerine Habur'dan dönenlerin yargılanıp tutuklanması gibi (ister onaylamış, ister seyirci kalmış olsun) insana saçını başını yoldurtacak tuzaklara sürükleniyor.

Ama bu başka, AKP'yi baş düşman ilân etmek (ve icabında ordu ile uzlaşmaktan, Kürt sorununu askerle çözmekten söz etmek) gene başka. İkincisi o kadar gerçek dışı ki, PKK'nın (ve legal cephelerinin) küçük, bencil hesaplara batıp, demokratik sorumluluk ve ciddiyetten iyice uzaklaştığını düşündürüyor.

Evet, açılım kapandıysa, bunda PKK ve DTP/BDP'nin uzatılan eli havada bırakmasının da payı büyük. Bunu yazmayı sürdüreceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kürtler-3]

Halil Berktaş 24.06.2010

Ya da . Kör inadın, iflâh olmaz maksimalizmin İsrail'i ve Filistinlileri, pardon, Türk devletini ve Kürt örgütlerini, yani sonuçta Türkleri ve Kürtleriyle Türkiye'yi tekrar çok kötü bir yere sürükleyebileceğine, nitekim sürüklediğine dair.

Öncelikle AKP'yi hedef almak, baş düşman saymak, tabii sırf Öcalan'a ve PKK'ya özgü bir kütlük değil. Belirli bir solcu (Kürt veya Türk, fakat daha çok Türk solcusu) tipinin ayrıntılı tahlilini bir türlü tamamlayamadım. Ama işte, bunlar da yıllar yılı aynı basmakalıplığa takılıp kaldı. Ergenekon diye özetlediğimiz karanlığın Kemalizm prizmasından süzülerek yayılan her türlü demagojisini, kendi kaba (vülger) zihniyet yapıları yüzünden yuttular ve el'an da yutmaya devam ediyorlar. "Teorik" klişecilik ve "hepsi toptan kahrolsun" slogancılıkları, zoraki bir "sınıf tahlili"ne zemin hazırladı : hayli *apriorist* bir tarzda, AKP'yi "neoliberal" ve "Amerikan işbirlikçisi" diye tanımladılar. Bunu olgulardan değil, kendi öznel duruşları ve ihtiyaçlarından çıkardılar. İçselleştirilmiş devletçilikleri, onları demokrasiyi küçümsemeye, evrensel hoşgörü normlarına bile "özgürlük dini" diye (Melih Pekdemir) saldırmaya götürdü. İçselleştirilmiş milliyetçilikleri, onları ulusalcılığa göz kırpmaya götürdü. İçselleştirilmiş militaristlikleri, onları "sivil vesayet" uydurmacasını dahi benimseyip (sanki, siyasetin alanının *dışarıdan* denetimi demek olan vesayet, parlamenter çoğunluğun kendisine uygulanabilirmiş gibi) son anayasa değişikliğinin karşısına dikilmeye götürdü. Komintern'in, Nazizm yükselirken ve hattâ iktidara gelmişken, tâ 1934'e kadar Sosyal Demokrasiyi hedef almayı sürdüren "çılgın" çizgisine bizde denk düşen "yiyin birbirinizi" pasifizmi ve seyirciliğinde somutlanan, ama aslında çok daha geniş bir Atatürkçülük, darbe ve diktatörlük kuyrukçuluğu, böyle oluştu.

Tabii bu tür Türk solcularının elinde silâh ve belirli bir kitle temeli yok. 25 yıldır işlenen bir askerî örgütlenme, bir enfastrüktür yok (ve iyi ki yok). Oysa PKK'nın var –ve dolayısıyla PKK AKP'yi baş düşman aldığında, bu başka bir anlam kazanıyor. Evet, AKP'nin demokratik açılım dediği şey tek boyutlu ve çıkarsız değildi (siyasette hangi adım böyle "saf" olabilir ?). En azından iki yönlüydü; bölgesel bir rekabeti de sürdürüyor, PKK'nın tabanını vazgeçirip (veya eritip) kendine çekme boyutunu içeriyordu.

Ya da, böyle bir sonuç vermesi *mümkündü* ve bunda o kadar şaşacak, çok öfkelenecek bir şey de göremiyorum. Zira bu da savaşın bir parçası : herhangi bir silâhlı mücadele örgütü, şu veya bu barış girişiminin kendi şiddetini izole etmesi ihtimalini düşünmek zorunda. Buna başlıca iki şekilde karşılık verebilir : daha fazla barış yoluyla (yani jest üstüne jest ekleyip, iyi niyet insiyatifini elinde tutarak), ya da daha fazla şiddet yoluyla – yani tabanı ile ilişkisini pekiştirmenin çaresini, savaşı, "silâhlı mücadele"yi doğal, mutlak ve alternatifsiz (tek yol) göstermede arayarak.

Görünen o ki, PKK ikinci mecraya girmiş; BDP de bir süredir bunu hazırlamaya, haklı ve mazur göstermeye koyulmuş durumda. Bu da bir düzlemde çok zor değil, kuşkusuz. Evet, AKP'si, medyası ve ordusu-yargısı-bürokrasisi ile "Türk Türkiye'si", hakikaten sabır taşını dahi çatlatılabilir. Evet, Kürt sorunu (ve PKK), AKP gibi resmî ideolojiye biraz marjinal kalan, Türk milliyetçiliğinin görece zayıf bir taşıyıcısı için dahi, anlaşılan hazmı çok zor bir konu. Bazı Müslüman aydınların, İslâmın milliyetçilik ile bağdaşmayacağına dair (yeni yeni) yazdıkları, anlaşılan AKP liderliğine ve hükümete çok zor ulaşacak. Kim tarafından, hangi gerekçelerle yapılmış (veya boyun eğilmiş) olursa olsun, açılım ilân edildiğinden beri PKK, DTP/BDP ve çevresine reva görülen muamele –Habur'dan dönenler hakkında koparılan yaygara, DTP'nin kapatılması, KCK tevkifatı ve nihayet, gene Habur'dan hükümetin açık dâveti ve herhalde bir çeşit garantisiyle dönenlerin yargılanma ve tutuklanmaya başlaması- sadece siyasî değil aynı zamanda ahlâkî bir iflâsı simgelemekte.

Ne ki, varlığını şiddet üzerine kuran, şiddet ile giderek özdeşleşen PKK önderliğinin bütün bunlara gerçekten üzülme, barış fırsatının kaçmasına hayıflanmak şöyle dursun; bildiği ve alıştığı davranış biçimine dönebileceği

için enikonu rahatlayıp içten içe sevindiği hissini, maalesef kuvvetle taşıyorum. AKP açılımının bir PKK'yı eritme boyutu vardysa, PKK da buna, her türlü ara zemini yok etmek uğruna savaşa dönerek karşılık verdi. Bu, hükümeti kuşatan cepheye katılmak anlamına geliyor. Acaba AKP de buna, kendisi gidip o cepheye katılarak (teslim olarak) mı karşılık verecek ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Ahlâksız teklif]

Halil Berktaş 26.06.2010

Ya da (Kürtler-4). Ya da (Benzerlikler-5). Ya da (Cehenneme giden yol). Hani, "iyi niyetlerle döşeli" olan.

Cehennem dedim de. Kim kullanmıştı bu sözcüğü son haftalarda ? Mayıs ortasıydı; BDP Bitlis milletvekili Nezir Karabaş şöyle demişti bir konuşmasında (aynen alıyorum) : "Kürt halkı eğer bu politikayı sürdürürseniz, eğer savaşı sürdürürseniz, iddia ediyorum, *yemin ediyorum*, Kürt halkı yaşamı cehenneme çevirecek. Kürt halkı Ortadoğu'da yaşamı kilitleyecek. Ama artık Kürt halkının verdiği mücadelede kahramanca yıllardır bedelini veren gerillayla sınırlı olmayacak. Kürt halkı milyonlar kentleri, yolları, caddeleri, yaşamı tıkayacak. Buna söz veriyoruz."

Altını benim çizdiğim "yemin ediyorum" ve "söz veriyoruz" ifadeleri, böyle kötü şeylerin olabileceği *tahminini* değil, bir adım ötesinde, bunları yapma *istek ve iradesini* yansıtıyor(du). Açıkçası, PKK'nın savaşı hızlandıracağını ilân ediyor ve topyekûn onaylıyor(du).

Buna karşı kıyamet koptu tabii. Sadece devlet yandaşlığı ayağa kalkmakla kalmadı. Karabaş asla milliyetçilikle suçlanamayacak sol demokrat aydınlardan da çok eleştiri aldı. Bu da başka bir defansif reaksiyonu, tuhaf bir tür özürçülüğü beraberinde getirdi.

Bir savunma çabası, Karabaş'tan tek bir cümlemin âdetâ cımbızla çekilip alındığı, oysa konuşmasının bütününe hiç de öyle olmadığı (nasıl olmadığı ? savaşı olmadığı ? düşmanca olmadığı ?) şeklini aldı. "Bütününe bakalım" dendi. Ben de baktım bütününe –ve doğrusu, yukarıdaki cümlelerin verdiği korkunç mesaja zıt hiçbir şey göremedim. İlk başta Karabaş, hükümetin açılımda verdiği sözleri tutmadığını (yani bir kere daha, Kürtlerin mağduriyetini) hatırlatıyordu, tabii bu kadarıyla haklı olarak. Sonra asıl tehdit cümleleri, sonra ise kimsenin savaş ve cenaze istemediği, barış anneleri ve Türk-Kürt-Arap-Fars kardeşliği gibi, doğrusunu isterseniz gayet klasik lâflar geliyordu.

Bazen okuduğum bir internet listesinde, adına MNS diyeceğim, herhalde Almanya'da yaşayan ve PKK'nın çizgisini destekleyen bir Kürt, işte bu son ifadeleri çok önemsediyini, oysa medyanın bunları es geçerek çarpıttığını yazdı. Ne ki, bir kere "cehenneme çeviririz... söz veriyorum... yemin ediyoruz" dediğinizde, artık yüz tane, bin tane güvercin salsanız para etmez. Brecht'in bir şiiri "Liderler barıştan söz ettiklerinde" diye başlayıp, "Avam halk savaşın kapıya dayandığını bilir. / Liderler savaşa lânet okuduğunda / Seferberlik emri yazılmıştır bile" diye devam eden. O kategoriye girer. 1950-85 arasında, sırf ABD'ye ve Batı'ya, NATO'ya karşı çıkan, Sovyetler Birliği'ne ise kol kanat geren bir barış hareketi vardı. İşte bu da, PKK'ya kol kanat geren bir barış söyleminden ibaret kalır. Aynı tek-yanlılık kategorisine girer.

MNS'nin, bundan böyle gazetecilerin BDP yöneticilerine "konuşmanızın neresi önemli, hangi ifadeleri alalım,

hangilerini almayalım” diye sorması önerisine gelince; bütün iktidar sahiplerinin “majestelerinin basını” hayalinin şimdi PKK ve BDP’nin rüyalarını süslemesine gülmeli mi, ağlamalı mı bilemiyorum. Türkiye ikide bir “yanlış anlaşıldım” diyenlerle dolu. Bundan kaçınmanın çaresi, sadece insanların doğru ve dikkatli konuşması olabilir.

Tabii bütün bunlar sırf PKK ve BDP için değil, başkaları için de aynen geçerli. Açıkçası, AKP’nin de barışı kendine yontmak diye bir sorunu var, illâ Türk milliyetçi-militarizminin iç halkasında yer almayan bazı yarı-muhafiflerin ağızlarından çıkan kulaklarının duyması diye de bir meselesi. Şu son durum itibariyle, başta Önder Aytaç olmak üzere.

Kendimden ve herkesten özür dilemek zorundayım, bu kişinin 18 haziranda neler dediğinin düne kadar farkında olmadığım için. Önce Cemil Bayık’ın bir demecinde (ANF, 23 haziran), sonra Suzan Samancı’nın köşesinde (Taraft, 24 haziran) rastladım, Karabaş’tan da caniyâne sözlerine. Biraz aradım; neyse ki bu gazetede değil, 18 haziranda Küre TV’ye söyledikleri arasında, evet, şunlara rastladım :

“(Öcalan) Madem elinizde, alacaksınız karşınıza, dersiniz ki, ‘Eğer Türkiye’de bir ay içerisinde bir yaprak kımıldarsa, bu terörü bitirmezsen, o zaman seni öldürürüm, seni idam ederim, seni asarım.’ Bakın bakalım bu olayların hepsi bitmiyor mu ! Bitmiyor mu ? O zaman alır asarsınız, öldürürsünüz. O zaman geleceği kurtarabilirsiniz.”

Önder Aytaç’ın KCK tutuklamalarına onay ve destek vermesine de şaşmıştım geçmişte. Son “ahlâksız teklif”i ise ses duvarını aştı. Bu kadar soğukkanlı bir canavarlığa ancak yuh olsun, yuh olsun, yuh olsun diyebilirim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kazara öl(dür)mek]

Halil Berktaş 01.07.2010

Ya da [Ahlâksız teklif-2]. Veya [Kürtler-5a]. Veya [Benzerlikler-7a].

Önder Aytaç’ın sözlerine takıldım kaldım. Ölümle tehdit edilip belki sonunda öldürülecek olan kendimmiş gibi.

“[Öcalan] Madem elinizde, alacaksınız karşınıza, dersiniz ki, ‘Eğer Türkiye’de bir ay içerisinde bir yaprak kımıldarsa, bu terörü bitirmezsen, o zaman seni öldürürüm, seni idam ederim, seni asarım.’ Bakın bakalım bu olayların hepsi bitmiyor mu ! Bitmiyor mu ? O zaman alır asarsınız, öldürürsünüz. O zaman geleceği kurtarabilirsiniz.”

Önder Aytaç gerçekten 18 haziranda Küre TV’ye böyle dedi mi, demedi mi ? Hiçbir tekzip, düzeltme, açıklama gelmedi bu âna kadar. 28 haziran (pazartesi) köşesinde de, kendini bir Kürt dostu olarak tanımlamış. PKK ile Kürt sorununun gerçekliğini ayırmaya çalışmış. Pamukoğlu gibi Türk faşistlerini kınamış. Ama 18 haziranda Öcalan’ın öldürülmesini önerip önermediğine hiç değinmemiş. Demek doğru. Ve artık ağızla kuş tutsa para etmez. Ve bu gerçek kanımı donduruyor.

Bir insan, bir öğretim üyesi, bir doçent. Nasıl böyle bir şey söyler ? Söylemeyi bırakın, nasıl düşünür, içinden geçirir ? Mahkûmsa mahkûm; devletin hapishanesinde, devletin koruması altında olan mahkûmun devletçe öldürülmesini teklif etmek ne demek ? Savaş esiriyse savaş esiri; esirin öldürülmesini teklif etmek ne demek ?

Polis eğitimi değişti; şimdi ciddî hukuk ve insan haklarına saygı öğretiliyor –deniyordu. Önder Aytaç bunları mı anlatıyor Polis Akademisi'nde ?

Hikmet-i devlet (*raison d'état*) böyle bir şey mi ? Fox TV yapımı, Amerikan neo-con'larının bütün fikriyatını cisimleştiren 24 dizisi mi ilham veriyor, böyle "parlak" fikirlere ? Hani, yirmi dört saat içinde muazzam bir terör eylemi gerçekleştirilecektir ABD'ye karşı. Ve önlenmesi, bir tek bilgi unsurunun derhal elde edilmesine bağlıdır. Dizinin mert ve cesur polis kahramanı Jack Bauer de bunun için TABİİ (= *naturally*, doğal olarak) işkenceye başvurur. Sanık çözülür, konuşur; terör önlenir –*happy end*. Geriye, işkencenin gerekli olduğunun her bölüm sonunda tekrarlana tekrarlana bilinçaltına işlenmesi kalır. Bu, *özelden genele* bir işkence apolojisi. Pratikte işkence gayet banal, günlük ve yaygın bir uygulamadır. 24'te ise alabildiğine ekstrem bir örnekten hareketle mazur gösterilir. En uç, en istisnâî koşulların yapaylığından hareketle, *genel* bir işkence savunusuna varılır. (Oysa gerçek hayatta hiç olmayacak bu senaryoların ardında, gerçek hayatın : "terörle savaş"ta alınan "esir"lerin hiçbir hukukî koruma olmaksızın maruz bırakıldığı *rendition*'ların, Amerika dışındaki gizli işkence evlerinin ve Guantanamo'nun sıradan dehşeti yatmaktadır.)

Önder Aytaç'ın kurgusunda da biraz bunu andıran bir yan var. Fark ettirmeksizin, gizli ve ince bir varsayım sızdırıyor argümanına : Apo ile PKK'nın silâhlı mücadelesi birbirine sımsıkı bağlı. Apo olmazsa diğeri de olmayacak. Aytaç seçeneklerimizi bu sınırlar içine hapsetmek suretiyle, Öcalan'ın öldürülmesi fikrini devlete (ve bizlere) önce dinlenebilir kılmaya, sonra kabul ettirmeye çalışıyor.

Acaba Önder Aytaç, kendini Öcalan'ın kolunu arkaya kıvrımış, saçlarına yapışmış, yüzünü önündeki sorgu masasına bastırmış, kulağına "derhal savaşı durdur, yoksa..." diye fısıldayan bir Jack Bauer gibi mi hayal ediyor ?

Kusura bakmayın; biraz grotesk ve sinir bozucu kaçsa bile, "teknik" bazı sorularım da var Önder Aytaç'a. Nasıl olacak bu : kazara mı ölecek Abdullah Öcalan ? Pontecorvo'nun ünlü *Cezayir Savaşı*'nda (1966), FLN liderlerinden Larbi Ben M'hidi *para*'larca yakalandığında, önce Yarbay Mathieu tarafından gazetecilere gösterilir ve sonra sorguya götürülür. Ardından hücrelerinde kendini astığı duyurulur. Biz de 60'lardan bu yana Emniyet'te kazara ölenleri dinler dururuz. Genellikle bu, o kötü şöhretli 6. veya 7. kattan aşağı atlamak şeklini alır(dı). Ayrıca biliyoruz, 1915'te Ermeniler de kazara öldü. Kâh sıcaktan kâh soğuktan, kâh hastalık ve kâh eşkiya saldırılarından –en az 600,000, belki 800,000 kadarı. Güya devletin koruması altındayken mi dediniz ? Kadere devlet ne yapsın ? Evet evet, müessif bir kaza.

İyi de, İmralı yüksekten atlamaya da, çölde aç susuz yürümeye de elverişli değil sanırım. Acaba Öcalan açıklarda boğulmuş bulunacak ve sonra (Emin Çölaşan'ın Ermenilerin güney sahillerine tatile gönderildiğini iddia etmesi gibi), şerefli medyamız "görüyor musunuz, denize girmesine dahi izin veriliyordu; meğer yüzme bilmiyormuş; ne yapabiliriz ?" diye mi yazacak ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kürtlerin içişleri]

Halil Berktaş 03.07.2010

Ya da [Kürtler-6]. Ya da [Benzerlikler-8]. Ya da [Kürt savaşı ve Türk aydınları]. Veya savaşı, Kürtleri, radikalizmi idealize etmenin nerelere varabileceği.

Mayıs ortalarıydı. DTP'nin Meclis'ten çekilip sine-i millete dönme-dönmemeye zigzagları ve Tokat Reşadiye baskını, BDP'nin anayasa değişikliği konusundaki (Öcalan'a endeksli) bocalaması izlemiş; ardından Nezir

Karabaş'ın "cehennem" konuşması gelmişti. Ben dahil bir dizi bağımsız aydın, solcu, sol demokrat, ne dersiniz deyin (hatırlayabildiğim kadarıyla : Baskın Oran, Ahmet İnsel, Ahmet Altan, Murat Belge, Alper Görmüş, Etyen Mahçupyan, Oya Baydar, Mithat Sancar, Orhan Miroğlu ve diğerleri), bu tutarsızlıkları, daha genel olarak şiddet çizgisine bağımlılığı dilimiz döndüğünce eleştirmeyi sürdürüyorduk. Buna karşı PKK da "kendine ait" saydığı alan ve taban üzerindeki nüfuzunun sarsılması olasılığından duyduğu rahatsızlığı belli etmekteydi. Özellikle *Taraf*'ın bağımsız, çok yönlü eleştireliliğine karşı, "giderek militaristleşen [bir] haber dili"nden dem vurmaya başlamıştı.

Bu koşullarda, bir internet sitesine şahsen de tanıdığım genç bir bilim adamından (üstelik bir tarihçiden) ilginç bir mektup geldi. Daha önce (26 haziranda) sözünü ettiğim MNS'nin Karabaş savunusundan bir gün sonra, bu sefer (gene kendi verdiğim rumuzla) FE, 21 mayısta şöyle yazıyordu :

"Son günlerde, bir grup yazardan ardı ardına Kürt siyasal hareketine ilişkin zerre kadar empati içermeyen bir dolu salvo atışları oldu. ... Sadece bizlerin değil, Kürtlerin de bugüne kadar belli bir saygıyla izlediği bu yazarlar – en azından Kürtler nezdinde- nasıl bir itibar kaybına uğradıklarının umarım farkındadırlar. Kendileri, muhtemelen hâlâ 'Kürtler bizi dinliyor' diye düşünüyorlardır. Çevrelerinde Kürt öğrenciler varsa bir konuşsunlar. Defterden silinmek üzere olduklarını görecekler. Devletin defterinden silinmek kadar onur verici olmayabilir, Kürtlerin defterinden silinmek... Bi düşünün abiler..."

Ne yapayım; ben de "bi" düşündüm gerçekten, belki bu "abiler"denimdir diye. İlk dikkatimi çeken, üslûbun çok yukarıdan alan yakışsızlığı oldu.

İçeriğe gelince, tabii daha önemlisi, genel ve soyut olarak "Kürtler"den, mutlaka yekpare bir kitleymiş gibi söz edilmesi. Milliyetçiliğin (ve milliyetçiliğin kabullerini sorgusuz sualsiz benimseyenlerin) dili bu –yoksa bilimin ve tarihçiliğin dili değil. Milliyetçilik, dünyaya bu şekilde, sadece millî bloklardan ibaretmiş gibi bakan. Milliyetçilik, insanları bir dizi etnik kimliğe indirgeyen –ve örneğin Taşnak veya Hınçak örgütlerinden değil, kestirmeden (tüm) Ermenilerden; ya da İttihatçılardan, Enver-Talât-Cemal üçlüsünden değil, kestirmeden (tüm) Türklerden; ya da (bu somut durumda) PKK ve müttefiklerinden değil, kestirmeden (tüm) Kürtlerden söz eden. Oysa düzgün bir tarihçilik yaklaşımı, bu tür kurguları daha yakından inceleyip bileşenlerine ayırmayı; örneğin sınıfsal ya da ideo-politik farklılıkları, ya da değişik savaş-barış tercihlerini görmeyi ve en azından böyle homojenleştirici terimlerle atıp tutmamayı gerektirirdi.

Ne ki, bu husus gözardı edilince, bütün Kürtlerin olduğu gibi "Kürt siyasal hareketi"ne hediye edilmesi, ikisi arasındaki ilişkinin adetâ tartışılmaz ve dokunulmaz sayılması da ister istemez sökün ediyor. Bu da tümüyle bir *siyasî kuyrukçuluk* anlamına geliyor. Nasıl bir itibar kaybına uğradığımızın farkında değiliz. Kim nezdinde ? "Kürtler nezdinde." Yani ? PKK ve BDP, veya Kürt milliyetçi-savaşçılığı nezdinde. Eh, ne yapmamız lâzımmış bundan kaçınmak için ? Konuşmayacak mıyız, *insan öldüren* bir şiddet çizgisi karşısında ? Diyelim ki Kürtler toptan PKK'cı. Ve diyelim ki benim gibi barışçı solculara göre bu yanlış. Uyarmayacak mıyız, bu şiddet örgütünün etkisine girenleri ? Yasak mı eleştirmek ? Türk kökenli bir sol demokrat, arayamaz mı kendine benzer Kürt kökenli sol demokratları ? Onlarla birleşmek ve farklı bir siyasal blok oluşturmak isteyemez mi ? PKK için "Kürtlerin içişleri"ne karışmak tabu. Sizin için de mi ? Genç bir sol aydın, bu kadar kolay mı unuttur, etnik kimliği enlemesine kesen ideolojik kimlikleri ?

Bir de şu "Kürtlerin defterinden silinme" meselesi var : *onur verici olmaz; bi düşünün abiler*. Ne kadar kısa vâdeli bir perspektif ! Bizim kuşağımız çok girdi, süper-radikalizm ve şiddet fetişizmi yarışlarına. Aksi yöndeki hiçbir uyarıya aldırmadık. Ve bedelini çok ağır ödedik. Sonuçta saygınlığını yitiren, silâhlı mücadele devrimciliği oldu.

O zaman "Türk öğrenciler" dinlemiyordu, itidalin sesini. Ben hüzünlü bir sükûnet içinde, durduğum yerde durmaya devam edeceğim. Varsın, şimdi de "Kürt öğrenciler" dinlemesin.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Ortak akıl-1]

Halil Berktaş 08.07.2010

Ya da [Kürtler-7]. Ya da [Parentez-9]. Veya, biraz da iyi örneklerden bahsedelim.

Tam, Kürt sorununu kuşatan birbirine zıt maksimalizmleri eleştiriyordum ki, önemli bir mektup geldi, özerk bir yurttaş insiyatifinden.

Düzenleme Kurulu olarak 11 kişi imzalamış (soyadı sırasıyla) : *Murat Belge, Nimet Beriker, Tarık Ziya Ekinci, Tarhan Erdem, Üstün Ergüder, Hasan Erse, Cem Kozlu, Tosun Terzioğlu, Tınaz Titiz, Rıza Türmen, Aydın Uğur*. Bu bileşimi ancak her türlü düşünme çabasına karşı olan demagoglar, en koyu "entel-dantel" düşmanları kaale almayabilir.

Düzenleme Kurulu'nun özeti, "Türkiye'nin yıllardır çözölemeyen bir Kürt sorunu vardır. Bu sorun nedeniyle 25 yıldır yaşanan savaşta on binlerce vatandaşımız yaşamını kaybetti; ölkemiz büyük ekonomik kayıplara uğradı" tesbitleriyle başlıyor.

Girişimcilerin benimsediği yöntem, belki isimlerinden de önemli. Kürt sorununda yaygın alışkanlık, herkesin kendi durduğu yerden bazı şeyler söylemesi, hazır çözümler (veya aynı derecede hazır itirazlar) sunması, taleplerde bulunması (veya taleplere karşı çıkması). Belki de başlı başına bu yaklaşım, anlaşmayı değil anlaşmamayı köröklüyor. Zira Türk kültürü, ne olursa olsun başkasının dediğini kabul etmek değil etmemek üzerine kurulu. Üç beş aydın kısacık bir bildiri üzerinde dahi zor anlaşıyor. Herkes mutlaka kendi mükemmeliğini arıyor (aynen anayasa değişikliğinde olduğu gibi): ilk metne şunu da ekleyelim, bunu da ekleyelim faslı başlıyor –ve tabii bu olsunlar çoğalması derhal simetrik bir olmasınlar çoğalmasını da beraberinde getiriyor. Dolayısıyla siyasetin ve demokrasinin vazgeçilmez koşulu olan "ara zemin"e ulaşmak, bu "ara zemin"i kurmak ve yaşatmak, sırf bu gibi sosyal ve psikolojik nedenlerle de çok zor.

Bu tıkanmayı aşmak için, kendilerini "bir arkadaş grubu" olarak tanımlayan yukarıdaki girişimciler, Kürt sorununa hazır bir çözüm sunmaya değil, "kamuoyunu çözüme duyarlı kılmak için yolları"na eğilmişler. Bunun çaresini de her şeyden önce, uzlaşmanın ve dolayısıyla şu veya bu anlamda bir çözümün *mümkün* olduğunu göstermede aramışlar. Farklı durum ve konumlardaki insanların oldukları yerde kalmak veya uç noktalara savrulmak yerine, hiç olmazsa bazı asgarilerde buluşabilmesini sağlamak amacıyla, "ortak akıl" metoduna başvurmuşlar. Bizatihi bu yaklaşım yukarıdan aşağı hiyerarşik vaazların da, maksimalizmin de tam zıddı. Farklılıkları değil benzerlik veya örtüşmeleri çoğaltmayı amaçlıyor.

"Arama konferansı" (teknigi) olarak da bilinen "ortak akıl" prosedürüne uygun olarak, Belge, Ekinci, Erdem, Terzioğlu ve diğerleri, Kürt sorunuyla ilgili farklı görüş veya "iddia" sahiplerini, 10 şubat ve 20 mart tarihli iki toplantıda biraraya getirmişler. Herkes şu veya bu kurum ya da örgüt adına değil, sadece birey olarak ve mutlak eşitlik zemininde hazır bulunmuş. Bunların en az yarısının kendini Kürt olarak tanımladığını öğreniyorum. Tabii Chatham House Kuralına göre, fikir alışverişi özgür ve sınırsız, ancak katılanlar dışı karşı anonim kalmak zorunda.

Bu koşullarla, her iki toplantıda yer alan yaklaşık 40'ar kanaat önderine kısa bazı sorular yöneltilmiş –“sizce çözüm için en önemli üç şey nedir?” veya “sizce çözümün önündeki en önemli üç engel nedir?” gibi. İlk toplantıda daha çok “ne”ler, ikincisinde ise “nasıl”lar üzerinde durulmuş. Bütün cevaplar toplandığında, etnik referansları olmayan bir anayasa ihtiyacı ile dil sorununun belirleyiciliği hemen göze çarpıyor. Zira çalışma özetinde şu noktalar ön planda :

* Yeni bir toplum sözleşmesi, Kürt sorunu açısından, *AB normlarıyla uyumlu, kimlikler ve farklılıklar arası eşitliği sağlayıcı, anadilde eğitim yasağını kaldıracı, yerinden yönetim yetkilerinin geliştirilmesi imkânlarını ortaya çıkarıcı bir anayasal vatandaşlık çerçevesi* çizmeli.

* Bu anayasal vatandaşlık, birey hakları açısından, *herkesin kimliğini, fikrini, inancını kendisinin seçebilmesi, bırakabilmesi, vazgeçebilmesi, reddedebilmesi; seçtiği kimliği yaşayabilmesi, ifade edebilmesi; seçtiği kimlik üzerinde tehdit hissetmemesi; seçtiği kimliğin diğer kimlikler üzerinde üstünlük oluşturduğu algısına yol açılmaması* esaslarını içermeli.

* *Kürt dilinin öğrenilmesi, eğitimde kullanılması ve geliştirilmesi, yurttaşların hakkı ve devletin görevi olarak benimsenmeli. (a) Resmî dil Türkçe olmalı* [buna hiç itiraz gelmemesi ilginç]. *(b) Anadilinde, her düzeyde eğitim ve öğretim görmek, herkesin yurttaşlık bağından kaynaklanan hakkı olarak tanınmalı.*

Bir konsensüs zemini olarak, bu kadarı bile başlı başına önemli. Ama “nasıl”lara geldiğimizde, uzlaşma bana göre daha da ilginç ve anlamlı boyutlara ulaşıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Ortak akıl-2]

Halil Berktaş 10.07.2010

Ya da [Kürtler-8]. Ya da [Parentez-10]. Veya, iyi örneklerle devam.

Geçen gün de söylediğim gibi, *Murat Belge, Nimet Beriker, Tarık Ziya Ekinci, Tarhan Erdem, Üstün Ergüder, Hasan Ersel, Cem Kozlu, Tosun Terzioğlu, Tınaz Titiz, Rıza Türmen ve Aydın Uğur*’dan oluşan 11 kişilik bir yurttaş inisiyatifinin, her seferinde 40 kadar kanaat önderiyle yaptığı iki “ortak akıl” çalışmasından çıkan uzlaşma zemini, sorunun “ne”lerinden “nasıl”larına geçtiğimizde, bana göre daha da çarpıcı hale geliyor.

Düzenleme Kurulu, çözümün yol haritası açısından şu pratik önerilerde buluşulduğunu anlatıyor :

* *Demokratik açılım girişimlerinin, ihtiyaca cevap verecek şekilde yeniden düzenlenip desteklenmesi.* Yani (a) demokratik açılım ilke olarak iyidir; (b) uygulaması tabii kötü oldu; ama (c) tazelenirse ardında durmak gerekir.

* *Şiddet durmalı, şiddeti çağrıştıran dile de kimse başvurmamalı.* Özet duyurunun kendi ifadesiyle, *şiddetin siyaset aracı olarak kullanılmaması* herkesin dileği. Benim kendi yorumum : Açık ki böyle bir formül, sırf veya hattâ öncelikle devlete yönelik olamaz. FE’nin “Kürt öğrenciler”i (bkz 3 temmuz : [Kürtlerin içişleri]) ister dinlesin, ister dinlemesin, bu çağrının asıl muhatabı, şiddeti siyaset aracı olarak gören (ve ayrıca, şu veya bu şekilde mazlumların, başka çareleri olmadığı için “haklı” mukabelesinden dem vurarak savaşı, şiddeti doğallaştırmaya çalışan) her kimse, o veya onlar olmak zorundadır.

* Zaten Düzenleme Kurulu duyurusunun özetlediği sonuçlara göre, yalnız şiddetin değil, şiddet dilinin son bulması da önemli. “Ortak akıl” arayışında, *köklü bir zihniyet değişimiyle barış dilinin egemen kılınıp yaygınlaştırılması* konusunda da bir anlaşma hâsıl olmuş; *nefret ve küçümseme dilinin; tehdit, şiddet, cebir ve*

dayatma vurgusu taşıyan, karşılıklı hassasiyet yaratan isim, sıfat ve kavramların kullanımına dayalı üslubun terkedilmesi kabul görmüş. Bu da herhalde sadece (*Taraf*ın eşsiz manşetiyle) "malûm general"ın, *Hürriyet*'ten ve Ertuğrul Özkök'ten *Yeniçağ* gazetesine kadar uzanan geniş medya kesimlerinin, ya da alenen ırkçı Türk Solu ve Ulusal Parti taraftarlarının değil, Nezir Karabaş gibi ortalığı cehenneme çevirme yeminleri edenlerin de (düşünebileceklerse) düşünmesi gereken bir nokta.

* Bundan sonra sıra (benim kendime göre yaptığım mantıkî reorganizasyonla), çözüme giden olası yol üzerindeki politik kurumlaşma önlemlerine geliyor. Bu çerçevede, ilk başta, geçen sefer de sözünü ettiğim *eşit yurttaşlığın anayasal güvenceye kavuşturulması* prensibi var. Onu *herkesin kendi kimliği ile yerel ve kamusal yönetime katılabilmesi için siyasi temsil önündeki engellerin kaldırılması, seçim barajının düşürülmesi, seçim ve siyasi partiler yasalarının demokratikleştirilmesi, yönetimde yerindenlik ilkesinin benimsenmesi* izliyor.

* *Bölgedeki yerel yönetici ve sivil toplum önderlerine yönelik hukuki uygulamalarda daha özenli, rencide etmeyen, adil ve hızlı çalışan bir anlayışın egemen kılınması*, KCK tutuklamaları örneğinde olduğu gibi, yargı ve bürokrasi işleyişinin icabında hükümeti dahi aşan ve sabote eden vurdumduymaz başına buyrukluğunu hedef alıyor olmalı. *Değiştirilmiş yer isimlerinin iadesi* de, Kürt kimliğinin yerel ölçekte tanınmasıyla ilgili bir talep.

* Buna karşılık, son derece kritik bir diğer paragrafta, *Kürt sorununun çözümünde seçilmiş temsilcilerin* (lütfen buraya dikkat) *seçilmişliklerinden doğan sorumluluklarını tam olarak üstlenmeleri ve başkalarına devretmemeleri* isteniyor. Bunun, önce DTP ve sonra BDP'nin (mealen) "bizimle değil İmralı ile konuşulsun" ya da "Meclisi bırakır gideriz" türü tavırlarını da kapsayan bir eleştiri demek olduğunu izaha gerek var mı ? Fakat öyleyse, ne oluyor, bu örgüt veya önderliklerin "kendi" halk ve tabanlarıyla "mükemmel" bir ilişkisi olduğu iddiasına ? Demek, şu veya bu sayıda Kürt de var, illâ PKK ve/ya Öcalan çizgisinde olmayan. Ya da, gene o "Kürt öğrenciler" gibi, Türk solcu "abiler"in saygınlıklarını yitirdiğini düşünmeyen.

Başladığım noktaya dönüyorum : "ara zemin" meselesine. Bilinen deyiştir : tek el şaklamaz (*it takes two to make a fight*). Bir yandan devlet, diğer yandan PKK, "ara zemin" (*middle ground*) bırakmamak istiyor. Bunun da en garantili yolu savaşın sürmesi, silâhların hiç susmaması. Tersini, yani barışçı çözüme giden bir "ara zemin" in genişlemesini isteyenler ise, hem devletin, hem PKK'nın çizgisine alternatif sunmak zorunda. İki yazıdır sözünü ettiğim yurttaş insiyatifi, bunu incelikle, yumuşaklıkla, serinkanlılıkla, sonuçta başarıyla yapıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Giritliler-1]

Halil Berktaş 15.07.2010

Ya da [Parentez-10]. Veya, zaten çok az olan güzel şeylerden bahsetmeyi biraz daha sürdürelim.

Sadeliği içinde olağanüstü bir film gördüm, 29 haziran akşamı Tütün Deposu'nda. *Bizim Mahallenin Giritlileri*'nin ilk gösteriminde, belki 70-80 kişilik bir gruptuk. SUFilm'in Bodrum ve çevresi hakkında gerçekleştirmeyi amaçladığı Yerel Tarih Araştırmaları bağlamında, ilk fikrini Yüksel Selek vermiş. Kendisi de Girit muhaciri olan yönetmen Bülent Arınlı'nın 2009'daki âni ölümü üzerine, eşi Şehbal Şenyurt tarafından tamamlanıp Arınlı'nın anısına ithaf edilmiş.

Sonuçta, ortaya yalın, tertemiz, elbet hüznü ama aşırı duygusallıktan uzak; benim gibi işi gücü milliyetçilikle uğraşmak olan bir tarihçiyi bile, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başının etnik boğazlaşmaları, kıyımları, "imparatorlukların alacakaranlığı"nda insanların canavarlaşıp birbirlerine ne kötülükler yapabildiği üzerine

tekrar ve uzun uzadıya düşünmeye sevkeden bir belgesel çıkmış. Sırf konuşmalardan ibaret olmasına karşın, iki saate yakın süresince hiç sıkılmıyor. Tersine, sizi alıp başka dünyalara götürüyor.

Kurgusu aldatıcı derecede basit, *Bizim Mahallenin Giritlileri*'nin. Hemen tamamı, Bodrum'un Giritliler mahallesi ile Girit'te, İraklion'un (Kandiye) Nea Alikarnassos (= Yeni Bodrum) mahallesinde geçiyor. Herhangi bir "dış anlatıcı" veya "üçüncü anlatıcı"yı değil, sadece bu iki semtin sâkinlerini konuşturuyor. Başlangıçta sadece ilki var. Şimdi Bodrum'da oturanlar, arkada bıraktıkları (ve birçoğunun hiç görmediği) Girit'i, kâh kendi anılarıyla, kâh büyüklerinden duyduklarıyla anlatıyor. Âdetâ ideal bir diyar, o eski memleket. Alabildiğine keskin bir özlemle yâdediliyor. Yaşlılar türkü söylüyor, Girit Rumcasıyla. Siyah çatmalı bir nine (bizim evde tete veya büyük tete denirdi), olanca dik ve aksi duruşuyla acıtıcı bir tezat içinde, mazideki aşklara ilişkin manîler okuyor. Sadece yitirdikleri ülkeye değil, yitirdikleri dile ve o dille örülmüş bütün bir kültüre, bir yaşam tarzına duydukları hasret içinizi paralıyor.

Derken, Bodrumlu Girit muhacirlerinin ikinci kuşağından, 50-60 yaşlarında iki adam, dede ve babalarının doğup büyüdüğü yerleri görmek için, belgesel ekibiyle birlikte kalkıp İraklion'a geliyor. Daha ilk andan itibaren hep sevecen bir evsahipliğiyle karşılaşıyor; içki sofralarında, türkülerle, nostaljik sohbetlerle aynı ortak insanlığı algılıyor ve paylaşıyorlar.

Sonra ailelerinin köklerine dönüyorlar : birinin Kavousia köyünde, diğeri ise adanın kuzey kıyısının doğu ucundaki Spinalonga adasında. Son Osmanlıların 1903'te terkettiği bu küçük adada, 1957'ye kadar Avrupa'nın son cüzam kolonilerinden biri barınmış. Son ölümler için, beş yıl sonra son dinî vecibelerini ifa eden son papazın da 1962'de ayrılmasından bu yana, Spinalonga tamamen metrûk. Son, son, son... Bütün harabelerde olduğu gibi, insan şiddetle algılıyor geçen ve gelmeyecek olan zamanı. İki Bodrumluyla birlikte kamera bizi de sokuyor, Ege kıyı ve köylerinin tipik taş ev kalıntılarına. Nişler, kirişler, pencere silme ve pervazları. Kimler yaşadı burada ? Duvarları kim bu açık maviye boyadı ?

Alçakgönüllü ama usta işi bir sinema dili var, *Bizim Mahallenin Giritlileri*'nin. Görüntü asla kendi başına bir amaç değil; hep, asıl ön plandaki anlatıma inceden inceye, bir kahve sohbeti sırasındaki şimşek, gökgürültüsü ve saçaklardan boşanan yağmurla, ya da denizde hafif hafif inip kalkan kayıkların suya vuran gölgesinde anıların saklanmasıyla eşlik ediyor. İki Bodrumlunun Girit'e ve geçmişe seyahati dışında, filmin iki ana mahalli ve bölümünü birbirine bağlayan bir buluş daha var ki, başlı başına çarpıcı. Daha en başta, Bodrum'un eski, büyük, iki katlı kilisesinin fotoğrafları çıkıyor karşımıza. Kıyı kahvesindeki dört beş Girit muhacirinin söylediklerinden, 1962-63'te yıkılmış olduğunu anlıyoruz. Hepsi bu konuda hâlâ çok kızgın. Yarım asır sonra, o güzelim binaya hayıflanmaktan kendilerini alamıyorlar. Dediklerine göre, "Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz" diye tutturan birinin, illâ bu gâvur mâbedi yerle bir edilsin diye resmî makamlara dilekçe vermesiyle başlamış her şey. Reddedilmiş, tekrar başvurmuşlar –ve tekrar ve tekrar, zira derhal üç beş müteahhit de müdahil olmuş bu millî dâvâyâ. Ankara'ya götürmüşler konuyu- ve sonunda, sadece bir duvarda bir çatlak var diye, "mail-i inhidam" gerekçesiyle kilise, dört ana kolonuna 20-30 kilo dinamit bağlanarak yerle bir edilivermiş.

İnsana Nâzım'ın Galip Ustası gibi "tuhaf şeyler" düşündürten şu ki, daha sonra Girit'e de giden iki Bodrumludan biri, "bakın," diyor, "meydanda, sağda duran şu iki kişiden biri benim, biri de babam. Bir adam gelmişti, fotoğrafını çekiyordu kilisenin; bizi de çek dedik; ortaya bu fotoğraf çıktı." Daha sonra o da, biz de görüyoruz ki aynı fotoğraf, kendisi ve babası dahil, ondan önce yapmış Bodrum-Girit yolculuğunu. Nea Alikarnassos'un yerel müze ve lokalinin duvarında da asılı duruyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Giritliler-2]

Halil Berktaş 17.07.2010

Ya da [Parentez-11]. İyî ve kötü, güzel ve çirkin karmakarışık.

Amerikan fıkrası. Sanık mahkemede ifade veriyor : “Tabancamı çektim. Mekanizmayı çalıştırdım, namluya kurşun sürdüm. Üzerine doğrulttum, nişan aldım. Derken, nasıl oldu bilmiyorum, silâh patlayıverdi.”

Bir de gerçek olay. Daha doğrusu, gerçek bir olaya dair gerçek anılar. Geçen hafta iki kere yazdığım “Ortak Akıl” girişimcilerinden Tosun Hoca (Tosun Terzioğlu) bir sohbetimizde söz ettiydi, 6-7 Eylül 1955 olaylarının ertesi günü Bebek’in halinden. Bu yazıyı tasarlarken bir kere daha sorup anlattırdım. Tosun 1942 doğumlu, yani o zaman 13-14 yaşında. Olup bitenden habersiz, sokağa çıkıyor : doğup büyüdüğü, “benim mahallem” dediği yerin üzerinden kasırga geçmiş. Futbol oynadıktan sonra veresiye gazoz içtiği Lambo’nun dükkânı kırılıp dökülmüş; salça kavanozları karşıdaki Arslanlı Konak’ın bahçe duvarında patlamış.

Lambo ve başka herkes, bütün diğer Türkler, Rumlar, Arnavutlar tam bir şok halinde. Elleri boşlukta sallanan, konuşmayan, temizlik de yapmayan, öylece duran insanlar. Sessiz utancı bir şiddet sarhoşluğunun.

1975-90 arasının Lübnan İç Savaşı’nda silâhlar nihayet sustuğunda, geçmişte dostken korkunç bir boğazlaşmaya girmiş insanların nasıl birbirlerinin yüzüne bakamaz hale geldiği de çok anlatıldı. İsraili psikolog, Ortadoğu Barış Araştırmaları Enstitüsü eş direktörü, Erich Maria Remarque Barış Ödülü sahibi Dan Bar-On’un bir kitabı, bu travma sonrası hali “tarif edilemezlik, ağza alınamazlık” sözleriyle yansıtmaya çalışıyor (*The Indescribable and the Undiscussable*, 1999).

Bütün maksimalistlere, ölümüne boy ölçüşmecilere, “ama şehitlerimiz” cilere, “kanı yerde kalmayacak”çılara, burnunun ucunu göremeyen, dar kafalı hayırcılara, “cehenneme çeviririz” yeminleri edenlere tavsiye ederim. Lübnan İç Savaşı, belki biliyorsunuz, 13 Nisan 1975 Pazar sabahı kimliği meçhul kişilerin Hristiyan Doğu Beyrut’taki bir kilise açılışına ateş açıp dört kişiyi öldürmesiyle başladı. Ne hayal etmişti katiller –bu yolla düşmanlarını topyekûn imha edip zafere ulaşacaklarını mı ? Birkaç saat sonra bu sefer Falanj milisleri bir otobüsü tarayıp 27 Filistinliyi öldürdü. Akşam olmadan çatışma bütün Beyrut’a yayılmış bulunuyordu. Gerisi malûm : 15 yılda, sadece sivil halktan belki 250 bin ölü, bir milyon (yani nüfusunun dörtte biri kadar) da yaralı. 13 Ağustos eylemcileri, ya da o emri verenler, hiç “biz ne yaptık” diye düşündüler mi acaba ?

Bizim Mahallenin Giritlileri belgeselinde de çok çarpıcı bir nokta var, insanların hatırlamak isteyip istemedikleriyle ilgili. Tarih Vakfı’nın en iyi işlerinden biri, 4-20 Temmuz 1995’teki 150 yıllık göç sergisidir : *Elvedâ Doğduğum Toprak*. İlginçtir : filmde Giritli Rumlardan çok, özellikle Bodrumlu Türkler, biraz kapalı bir dil kullanıyor bu konuda. Gerek kendilerini gerekse ötekileri doğdukları topraklara elvedâ demeye zorlayan dönem ve olaylardan “karışıklıklar zamanı” ya da “işte o kötü şeylerin olduğu zaman” diye söz ediyorlar. Kötü şeyler var, ama ne “biz”de, ne “onlar”da kötü insanlar yok; dolayısıyla o kötü şeyleri kimin, neden ve nasıl yaptığı belli değil. Her nasılsa olmuş işte; Bodrum’daki sohbetlerde “tarihte hep böyle şeyler olmuş” bile deniyor ki, bunun normalleştirici bir yanı olduğu gibi, benzer trajedilerin pekâlâ farkında olduklarını hissettirmek yanı da var. Ne ki, hiç somuta dökülmüyor bu acılar. Mübadeleden de önce Ermenilerin başına gelenler, ya da Kürtlerin çektiği ve çekmeye devam ettikleri ?

Girit’in Bodrumluları evsahipliği nezaketini bozmaksızın daha rahat ve serbest konuşuyor böyle konularda. Bodrum’un Giritlileri ancak bu kadar değiniyor. Daha genel olarak, film boyunca unutmak ve unutmamak

tercihleri arasındaki fark giderek satha çıkıyor. Türkler hep “kötü şeyler”i unutmaktan, Girit’i ve Girit’teki hayatı ise bir masal güzelliğiyle hatırlamaktan yana. Buna karşılık Yunanlılar bir kere eski memleketlerini o kadar idealize etmiyorlar (ya da bana öyle geldi). İkincisi, daha çok unutmaktan değil hatırlamaktan yanalar. Tabii bu, neyi nasıl hatırlamak sorusunu da beraberinde getiriyor. Sadece “bize yapılanları” mı hatırlamak, yoksa hem “bizim” de yaptıklarımızı mı hatırlamak ? En sonda bir papaz unutmamayı savunuyor –ve daha konuşurken, kindar bir “millî hafıza”dan dersler çıkaran daha insancıl bir hafızaya kayıyor. Gene sonlara doğru, iki katliam da dillendiriliyor. Bir Rum, dedesinin Bodrum’daki mandırasına bir güruhun nasıl saldırdığını, babasının kafasının kesildiğini ve hemen o gece kayıkla kaçtıklarını anlatıyor. O sırada Girit’i ziyaret eden Bodrumlulardan biri de azıcık bozulup, “tek taraflı olmadı, onlar da bize yaptı” kabilinden, yakın akrabalarından öldürülenleri hatırlatıyor.

Daha söylemek istediklerim var. Kendi ailemle de ilgili. Galiba devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Giritliler-3]

Halil Berktaş 22.07.2010

Ya da [Parentez-12]. Ya da, iyiyi ve kötüyü, güzeli ve çirkin yazmaya devam. Uzantısında, Yalçın Küçük. Sahte bilim. *Pseudo-science*.

Bodrum’dan Girit’e göçmüş Rumlar neden eski memleketteki hayatı pek idealize etmiyor; etnik temizlik ânını ise hatırlamaktan o kadar korkmuyorlar ? Tersten söyleyecek olursak, neden Girit’ten Bodrum’a göçen Türkler filmde Hüseyin Şakar’ın kullandığı ifadelerle Girit’i “bir masal ülkesi” olarak hatırlıyorlar da habire “kötü şeyler”i unutmaktan söz ediyorlar ?

Bu eleştirim, *Bizim Mahallenin Giritlileri* belgeselinin kendisine değil, kuşkusuz. Daha çok, standart Türk belleği ve bilincine. Devletin üzerinde çok çalıştığı, bastırdığı, sansürlediği, hizaya getirdiği bir bellek ve bilinç bu. Bir kere şurası çok açık : giden Rumlar Girit’te, gelen Türklerin Bodrum’da bulduğundan çok daha iyi bir hayat bulmuş. Bu, bir yerde, gelişmişlik, refah düzeyi ve demokratlaşma açısından Yunanistan ile Türkiye arasındaki farka da karşılık geliyor. Daha rahat, özgüvenli, o kadar gergin olmayan, sürekli gerilim yaşamayan bir toplum, bugünkü Yunanistan. Üstelik, Kandiye ve Nea Alikarnassos gibi nispeten ücra bir köşesinde bile, doğru dürüst tarih araştırması yapmasını bilen yerel entelektüeller çıkıyor (çıkıyor). Ve tabii bunların geçmişe yaklaşımı “kötü şeylerden söz etmeyelim” özelemlerinden daha sofistike oluyor.

Buna karşılık, olanca içtenlikleri içinde Bodrum’un Girit muhacirlerinin duyguları çok zengin, ama düşünce ufukları daha dar. Belki bir suçluluk duygusu da var mı içten içe ? Türkiye’nin (hâlâ devam eden) Türkleştirilmesi serüveninin gerçekte ne anlama geldiğini belli belirsiz bilmek, ama söyleyememek ? Bunu, tuhaf bir şekilde, resmî söylemin kendisinden –bütün o klişeleşmiş inat ve ısrarlardan, ders kitaplarındaki yalanlardan, tören ve andlardan çıkarsamak. Ama gene de, o resmiyetin kırmızı çizgilerini aşmamak. Dolayısıyla iki ayrı bellek katmanı oluşması Türkiye’de : sathın altındaki dolaysız, bireysel tarih, herkesin ne olduğunu pekâlâ bildiği (ve örneğin Nâzım’ın “Ermeniler kesilirken” sözlerine yansıyan): bir de üstten, onu baskılayan ve olanca ağırlığıyla aşağı iten, faraza “sözde Ermeni soykırımı” yalanının ait olduğu devlet tarihi. Ve sonuçta, belirli sınırlar içinde kalmaya mahkûm bir hümanizm. –Film bütün bu ikirciklilik ve tereddütleri de gerçeğe sadık bir şekilde kaydediyor.

19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarının “kötü şeylerin olduğu karışıklık zamanı”nda, “onlar”ın “biz”e yaptığı bizi oradan kovmak, “biz”im “onlar”ı yaptıığımız da onları buradan kovmakla mı sınırlıydı ? Yani buradaki onlar ve oradaki biz tamamen masum muyduk ? Hayır; hem orada hem burada, çok daha karmaşık, içiçe geçmiş şiddet halkaları söz konusuydu. İnsanların milliyetçi boğazlaşmalar cinnetine nasıl sürüklendiğini, kendi aile geçmişimden bir örnekle somutlamak istiyorum.

Ve maalesef burada, altı yıldır yanıtlama fırsatı bulamadığım bir zırvalığa da değinmek zorundayım. Hatırlayacaksınız; yakın geçmişte Yalçın Küçük ve onu izleyerek Soner Yalçın, ansızın garip bir anti-semitizm dalgası başlattı. *Tekelistan* (2003) ve *Tekeliyat* (2004) başlıklı kitaplarıyla Yalçın Küçük, her yerde Yahudi, Sabetayist veya dönme keşfetmeye girişti; Soner Yalçın aynı fikri *Efendi : Beyaz Türklerin Büyük Sırrı* (2004) ile tırmandırdı ve *Efendi 2 : Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı*’na (2008) ulaştırdı. Bu çılgınlıkla, örneğin Hakan Erdem, önce *Unomastica alla Turca* (2004) romanıyla müthiş alaya aldı. *Tarih-lenk*’te (2008) daha ciddi bir eleştirisini yapıp, kara cahilliği yerden yere vurdu.

Bunları tekrarlayacak değilim. Amacım sadece, işin bizim Berktaş ailesine dokunan ucuyla yetinmek. Gerçi hem uydurmacılığın, rastgeleliğin, savrukluğun ve özensizliğin, hem de düpedüz habisliğin, kötücüllüğün boyutları, tekrar okuduğumda dahi şaşırtmıyor değil. Yalçın Küçük şöyle yazabiliyor örneğin : “‘Kara’ sözcüğünü artık çok iyi biliyoruz. O. Pamuk adında New York’ta çok ünlü ancak Türkiye’de okunmayan bir yazarımız her yere bu ismi sokmaktadır.” *His Master’s Voice*. Kompleks ve haset ile militarizm içiçe. Sanırsınız ki Orhan’ın Nobel’ini kaldıramayan genelturmay başkanları konuşuyor.

Geçelim. Tesadüf, *Tekeliyat*’ın aynı 472. sayfasında, bir de babama ilişkin şu satırlar yer alıyor : “... ‘dağlı’ sözcüğüne gelince, ‘berktay’ ile özdeşdir; ‘berktay’ın icadını, muhtemelen, İzmir’de yetişmiş, 1951 Büyük Komünist Tevkifatı ile hapse mahkûm olan, tanınmış sosyalistlerimizden Erdoğan Berktaş’a borçluyuz. Benim deşifrasyonuma göre ‘dağlı’ demektir ve ‘Yahudi’ anlamına gelmektedir; ... ‘Dağlı’ sözcüğü Kafkasya’da Yahudi ile özdeş tutulmaktadır.”

Bırakın da bu deli saçmasıyla dalgamı gelecek yazıda geçeyim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Giritliler-4]

Halil Berktaş 24.07.2010

Ya da [Parentez-13]. Ya da [Bizim aile]. Ama önce [Deşifrasyon üzerine].

Yalçın Küçük’ün herhangi bir düşünce disiplini kalmamış. Her noktada uyduruyor; gerçekleri katlederken dili de katlediyor. Şu (Fransızcada olmayan) “deşifrasyon” sözcüğü, örneğin, bana 20. yüzyıl başlarının bir fıkrasını hatırlattı. O sırada geç dönem Osmanlı elitleri Fransız kültür dairesinin bir parçası. Yalnız Hariciye değil, herkes Fransızca konuşuyor, Fransız edebiyatını izliyor. Sınıf atlama çabası içindeki orta halli bir tüccar da tutmuş, oğlunu göndermiş gurbete, Fransızca öğrensin, biraz da medeniyet edinsin diye. Fakat delikanlı babasının yolladığı paralarla kendini Paris’in gece hayatına vurmuş. Aylar sonra, babasının ziyaretine geleceğini öğrenince telâşlanmış, hâlâ tek kelime Fransızca bilmiyor diye. Dert etme, demiş arkadaşları, bütün kelimelerin sonuna –siyon koyarsın, olur biter. Peder bey gelmiş; mahdumu güya konuşuyor, o siyon, bu siyon diye. Adam sonunda dayanamamış; oğlum, desene bu Fransızca atmasyon, demiş.

Yalçın Küçük’ün “deşifrasyon”u da böyle; hem sözcük, hem sonuç olarak palavra. Güya Erdoğan Berktaş aslında Yahudiymiş. Soyadı Kanunu çıkınca, o da bütün diğer Yahudiler gibi, Yahudiliğini hem gizleyecek, hem ihsas

edecek bir soyadı aramaya girişmiş. Bu tür bütün kripto-Yahudilerin değişmez formülü, soyadlarında şu veya bu şekilde kara ve/ya dağ sözcüklerine yer vermeleriymiş. Küçük'e göre babam bunun yeni bir şeklini icat etmiş. Berktaý da "kara" ve/ya "dağ-lı" demekmiş, zira *Berk*, Germen dillerindeki *berg*'e denk düşüyormuş. Yani meğer Berktaýlar da Yahudi dönmeleriymiş.

Şimdi tabii, vaktiyle Yahudi olmuş olsak ne olur, olmasak ne olur ? Ya da Kürt, Rum, Arap, Bulgar, Ermeni... veya bunların herhangi bir karışımı, ikili, üçlü veya daha çoklu "melez"i olmuş olsak ne olur, olmasak ne olur ? İnsanı insanlar âleminin bir yerine oturtan, ırkı, kanı, DNA'sı değil, öncelikle *kültürü*; buna bağlı olarak dünya görüşü, düşünce ve eylemleri.

Dolayısıyla (6 Eylül 1921'de doğan ve 9 Şubat 1976'da, daha 55 yaşındayken ölen) babam hayatta olsa, herhalde hiç gocunmazdı ama çok gülerdi, Yalçın Küçük'ün kendisiyle ilgili iddiasına. Birincisi, olanca hümanizmi ve enternasyonalizmi gereği, böyle her tür köken takıntısını bir çeşit manyaklık saydığı; kendi kimliğini ise hemen tamamen bilgi, namus, doğruluk ve dürüstlikle –ya da ona ve nesline göre bunların hepsini özetleyen komünistlikle- belirlediği için. İkincisi, hiçbir araştırmaya dayanmayan "deşifrasyon" atmasyonculuğu onun bilimsel titizlik ve ciddiyet anlayışına son derece ters geldiği (geleceği) için.

Ben de şimdi aynı espri içinde yazıyorum, altı yıl gecikmiş bu düzeltme notlarını. Öfkeyle değil ama doğrusu bir hayli tebessümle. En basiti, 4. maddesinde *Soy adı seçme vazifesi ve hakkı evlilik birliğinin reisi olan kocaya aittir* ve 5. maddesinde *Mümeyyiz olan reşit soy adını seçmekte serbesttir* hükümlerini getiren Soyadı Kanunu'nun çıktığı 1934'te, Erdoğan Berktaý henüz 13 yaşını sürüyordu.

Gerçek şu ki, Berktaý soyadını kurgulayan ve sonra gidip tescil ettiren, babam değil onun babası Halil Nâmık Bey (Berktaý). Yani evet, burada belirli bir düşünsel çaba, bir icat varsa, dedem açısından var gerçekten. Ama Yalçın Küçük'ün sandığı gibi, (olmayan) bir Yahudilik damarını gizlemeye yönelik bir icat değil bu. Daha ziyade, başka örnekleriyle çok tanınan bir aydın-bürokrat tipinin, Cumhuriyet milliyetçiliği ve Kemalist kültür devrimine uyarlanmasını yansıtıyor. 1893 doğumlu Halil Nâmık, 1896 ve 1900 yıllarında İzmir'e kaçıp sığınan üç kardeşten en küçüğü –diğerleri Rauf (1875-1954) ve Sıdık (1881-1975). Darülfünun'da matematik okurken Seferberlikte gönüllü gitmiş. Tabii topçuya vermişler; Çanakkale'de savaşmış (o ayrı bir konu): Yunan işgalini Antalya'da geçirmiş; kurtuluştan sonra çeşitli devlet işletmelerinde (İzmit Kâğıt, Uşak Şeker, TARİŞ) yöneticilik ve müfettişlik yapmış. İyi tanıdım ve çok sevdim; anılarım hâlâ çok taze; 1957'de öldüğünde 10 yaşındaydım.

İşte bu Halil Nâmık Beyin, akrabasından İlhami Efendi'nin kızı Ülfet Hanımdan dört oğlu oluyor ki, bunlara koyduğu isimler dönemin atmosferi bakımından çok anlamlı : sırasıyla Erdoğan, Alparslan, Orhan, İlhan. Yani babamı saymazsanız, tarihteki üç büyük "Türk devleti" amcalarımca temsil edilmiş oluyor. 1934'te bulunduğu Berktaý soyadı da aynı anlayışın bir yansıması. O günlerin öztürkçecilik modası içinde *berk*, güçlü ve sağlam anlamına çokça kullanılıyor. *Tay* veya *day* ise bir Moğol asalet ünvanı (Çagatay, Ögeday, Sartaktay adlarında, ya da soylular meclisi demek olan Kuriltay'da görüldüğü gibi). İkisini birleştiriyor : Berk+taý; kendince "güçlü, soylu kişi" demek olan bir soyadı yaratıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Bizim Mayflower'ımız]

Halil Berktaý 29.07.2010

Ya da [Giritliler-5]. Ya da [Parentez-14]. Ya da, din üzerinden yapılan etnik geçişler. Zor zamanlarda küçük insanların ihtiyaç duyduğu savunma sistemleri. Kendilerini sağlama alma çabaları.

Yalçın Küçük'ün takıntılarını bahane edip, belki biraz fazla uzattım Berktaş soyadı faslını. Neylersiniz; Bülent Arınlı ve Şehbal Şenyurt'un *Bizim Mahallenin Giritlileri* filmi seyrederken, ister istemez kendi Giritlilerimi de bir parça geçiriyordum aklımdan. Doğdukları topraklara 1896 Girit isyanı ve 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın çalkantıları içinde elveda diyenleri. Osman Kaptan'ın kayığında, nice trajedileri de beraberlerinde götürdüler. İmparatorluğun kanlı *implosion*'undan, içe göçler yoluyla yeni Türkiye'nin doğuşuna, kendi hayatlarıyla bir mikrokozmos sundular.

Şu son yıllarda aile tarihine kız kardeşim Neyyir merak sardı; araştırıyor; ulaşabildiği herkesle konuşuyor, notlar alıyor, teypler dolduruyor; umarım bir kitap da çıkarır çok geçmeden. Onun bulgularını yağmalamaksızın, şimdilik şu kadarı yeterli ki, annemin babası Boşnak ama annesi Giritli. Babam ise hem anne, hem baba tarafından (yani "yüzde yüz") Girit muhaciri. Üstelik, babamın ailesinin iki tarafında, her nesilde akraba evlilikleri çok yoğun. Öyle ki, 1934'te alacakları soyadlarıyla Berktaş'lar ve Kösemen'ler yer yer iki değil tek bir büyük aileyi andırıyor. (Bu hesapça, benim bir değil birkaç genetik hastalığım, en azından ağır bir Down sendromum olmalı; belki vardır da ben bu halimi normal sanıyorumdur.)

Geçelim. Bu hikâyede özellikle çarpıcı iki nokta var, şimdilik yazmak istediğim. Biri "başlangıç," diğeri "kaçış" ile ilgili. İkisi de insanların anılarıyla nasıl oynayabileceğine; öyle her anlatıyı olduğu gibi gerçek saymamak gerektiğine ışık tutuyor.

Tarihçiler evrenin "yaratılış," devletlerin "kuruluş," hanedanların (ve her tür ailenin) "başlangıç" öykülerine hep ihtiyatla yaklaşmak zorundadır. Zira bu çok uzak geçmiş hep sislere gömülü olmakla kalmaz; aynı zamanda (bizatihî az bilinir olmasından yararlanarak) habire yeniden işlenir; birbirini izleyen kuşak ve değişen kuvvet ilişkilerinin ihtiyaçlarına göre manipüle edilir, kısmen silinir, kısmen boşluklarına yeni unsurlar yamanır. Bazen bu, bilinçli bir "iktidar tekniği" olarak da kullanılır (altmış yıl arayla iki önemli örnek için, bkz Paul Wittek, *The Rise of the Ottoman Empire*, 1938; özellikle Cemal Kafadar, *Between Two Worlds*, 1997).

Benim ailemde, en azından babamın babası tarafında ağızdan kulağa aktarılan tarihçe de bu kuralın dışında değil, çünkü 1645'te Karaman ovasından Girit seferine "eşmesi" emredilen bir timarlı sipahiyle, ya bir İbrahim veya bir Mustafa Çelebiyle başlıyor. Venedik kalyonlarının gelip (henüz kadirgadan kalyona geçememiş Osmanlı donanmasını alt ederek) Çanakkale Boğazını ablukaya alması üzerine fetih uzayıp ordu araziden geçinmeye başladığında bu açıklama benden, yoksa Megali Tetenin çocukluklarında amcalarıma anlattıkları içinde yer alıyo bu İ. ya da M. Çelebi ile ahaliden (tabii güzeller güzeli) bir Rum kızı birbirlerine gönül veriyor. İki oğulları oluyor; birinin adı (babası İbrahimse) Mustafa veya (babası Mustafa ise) Mehmet Çelebi. Diğeri, büyüğü ise Yeros Çelebi böyle karışık evliliklerde çocukların kimine Rum, kimine Türk (Müslüman) adları verilmesi olağan dışı değil. Babamın baba tarafından "biz" (?) işte bu Yeros Çelebi'nin soyundan geliyor(muş)uz. Bu arada, babamın anne tarafı, yani Ülfet Hanımın ailesi olan Kösemenler ise hep o Karaman ovasının askerî sınıfından değilse de reayasındanmışlar. Girit'in fethi tamamlanınca (1669), Osmanlı'nın böyle yerlerin demografik bileşimini hafiften değiştirme politikasının bir parçası olarak, adanın verimli tarım alanlarına "sürgün" gönderilmişler.

Hoş hikâyeye, ama bir o kadar da problemlidir. Her şey bir yana; bunca yıldır konuştuğum Girit muhacirleri içinde, daha biriyle karşılaşmadım ki lâfa "Konya'nın Karaman ovasından bir sipahi"yle başlamasın! Üstelik aynı rivayet, Rumeli muhacirlerinin de tamamı değilse bile büyük kısmı için geçerli. Bu tür öykülerin hepsi doğru olsa, Osmanlı devletinin en az 200 yıllık genişleme sürecinin, sipahileri ve köylüleriyle, hemen sırf Karaman'ın nüfus gücünden beslenmiş olması gerekir.

Açık ki burada jenerik bir Karamanlılık iddiası söz konusu. Karaman'dan gelmişlik, "biz öteden beri hep Türk ve Müslümandık" anlamına kullanılıyor. Yani : "sonradan ihtida edip Müslüman olmuş değiliz." Biraz, bütün

dervişlerin Horasanlılığı, ya da ABD’de, 1620’de *Mayflower* gemisiyle Plymouth’a varan ilk 102 *pilgrim*’in soyundan gelmek gibi, bir otantiklik, bir çeşit “mavi kan”lılık etiketi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[İtalyanlık olasılığım]

Halil Berktaş 31.07.2010

Ya da [Parentez-15] ve [Giritliler-6]. Ya da bazı ipuçları, Türkiye Türklerinin (Yalçın Küçük ve Soner Yalçın’ların pek akıl etmediği) asıl gizli tarihine dair.

Karaman ovasında bir timarlı sipahi ile başlayan istisnasız bütün Girit aile tarihleri uyduruk değildir, kuşkusuz. Elbette böyle bir yığın hakikî öykü de vardır, ama bunlar, tam da gerçeklikleri ve dolayısıyla saygınlıkları nedeniyle, başkaları için bir örnek, bir model rolü de oynamış olabilir. Örneğin bizimkilerin durumu belki böyle (belki değil).

Bu şüphede spesifik bir nedenin de biraz payı var.

Fast forward yapalım; (gerçek veya hayalî atamız) Yeros Çelebi’den sonraki kuşakları ve iki yüz küsur yılı hızla atlayıp, gelelim 1870’ler ve sonrasına. Girit’in neresinde, geleceğin Berktaş’ları ve Kösemen’lerinin oluşturduğu, çeşitli yan kollarıyla alabildiğine geniş bu aile? Babaannem Ülfet Hanımın ve 7-8 (hepsi kendinden küçük) kardeşinin babası İlhami Efendi ile annesi Zehra Hanım; büyükbabam Halil Nâmık Beyin ve iki (kendinden büyük) kardeşinin babası Hasan Efendi ile annesi Atike Hanım, Rea Galanaki’nin insanın içini sızım sızım sızlatan İsmail Ferik Paşa’nın Hayatı (1989) romanının trajik tırmanışına da konu olan 1866 isyanı dolaylarında, adanın hangi köşesinde karşımıza çıkıyor?

Girit’in nüfusu yarım milyonu bulmaz. Bunun da büyük kısmı, İtalya, Yunanistan, Ege ve Anadolu gibi ticaret ve uygarlık alanlarıyla hep yoğun ilişki içinde olan kuzey kıyısında yaşar. Güney ise bu “Avrupa” trafiğinden uzak ve daha çok Afrika’ya dönüktür ki bu, tarih boyunca Arap korsanlığına da çok açık olmuş olması anlamına gelir. Dolayısıyla burada nüfus hem daha az ve seyrek, hem de kıyıda biraz içerlek yerleşimlere sığınmış gibidir. Adanın orta kesimlerindeki masiflerin güney yamaçlarından denize doğru küçük küçük vadiler iner. Bunların üzerinde ano (yukarı) ve kato (aşağı) diye adlandırılan birçok köy çiftine rastlanır: Ano ve Kato Poulia, Ano ve Kato Vigla/Vigles, Ano ve Kato Simi, Ano ve Kato Kasteliana, nihayet Ano ve Kato Vianos gibi. İlk defa bir yıl kadar önce, 19 Mart 2009’da yazmışım (Masumiyetsizlik Müzesi): çağdaş Girit rehberlerinde son iki Viano köyü, Nazi Alman işgal birliklerinin partizan faaliyetine karşı 1943-44’te giriştiği, dört yüz kadar kadın ve çocuğun canını alan kanlı misillemelerle hatırlanıyor.

Ancak benim Giritlilerim açısından Ano ve Kato Vianos’un önemi, 19. yüzyılın sonlarına geldiğimizde dede tarafımın Bediraki’leri ve babaanne tarafımın Kavukaki’lerinin, hem de anlaşılan hayli uzun süredir işte bu iki köyde ikamet ediyor olmasında yatıyor. Lakin bunlar yerli Rum köyleri değil, aslen İtalyan (Venedik) köyleri, zira Viano kuzey İtalya’da bir kasaba.

Gerçi bugün Emilia-Romagna bölgesi ve Reggio-Emilia vilâyetinde kalıyor ama burası tarihsel bakımdan Venedik’in hinterland’ı. 1204’teki Dördüncü Haçlı Seferi sonucu bir dizi Ege adasıyla birlikte Girit’i de Venedik’in kapmasının ardından, (acaba ne zaman?) Viano’dan adaya göçenlerin (belki gene bir resmî iskân siyaseti çerçevesinde) Ano ve Kato Vianos köylerini kurduğu anlaşıyor.

Peki ama, Karaman kökenli Müslüman Türkler bu Venedik kolonilerinde ne arar; nasıl gidip yerleşmiş olabilirler, Katolik İtalyanların ortasına? Devlet emri dahil, bu da tümüyle reddedilemeyecek bir olasılık. Ama şu diğer alternatifler de mevcut, tabii: Neredeyse 25 yıl süren fetih sarsıntıları içinde, ya da Kandiye (İrakilion) 1669'da teslim olduğunda buraları boşalmıştı da, Karamanlılar metrûk köylere mi gelip kondu? Veya, ihtimaller ıskalasının öbür ucunda, bir kısım İtalyanlar İslâmiyeti kabul ederek Türkleştiler de, sonradan kendilerine bir Karamanlılık hikâyesi mi uydurdular?

Bu son varsayım doğru çıkar da bende kıyısından köşesinden, yüzde 3-5 oranında bir İtalyanlık dahi keşfedilebilirse, bundan en çok eşim Tülay'ın sevineceği oldukça açık. Bundan sonrası, Murat Belge'nin yarattığı Sadık Özben tipinin "Nejla'nın kendisine belki biraz başka gözle bakmaya başlayacağını" umduğu bir iç monolog biçimini alabilir. Yalçın Küçük ve sair ulusalcılar ise, "bakın gördünüz mü, Yahudiliği reddediyor ama İtalyanlığa hayır demiyor" diye feryadı basabilirler (her ne kadar bunun politik ve ideolojik anlamından emin olamasam da).

Fakat şaka bir yana; buradan hareketle çok daha genel bir soru açılıyor önümüzde. Bırakalım, herkesin toptan Orta Asya kökenli olduğu masalını. Osmanlı hanedanını içinden çıkartan kabile aristokrasisi başka, halkın bütünü veya çoğunluğu gene başka. Bugünkü Türkiye Türkleri kim? Nereden geliyor? İslâmiyet üzerinden Türkleşme patikalarını incelemek, asıl bu sorunun cevabı açısından büyük önem taşıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Türk Tarih Tezi]

Halil Berktaş 05.08.2010

Ya da [Parentez-16] ve [Giritliler-7]. Ya da, şu Orta Asyalılık masalına artık bir son verme gereği.

Evet, İÖ. 800 dolaylarından itibaren "uzak mesafe atlı göçebeliliği" yaşam tarzı ile "at sırtında okçuluk" savaş tarzının bütünleştiği Orta Asya bozkırlarında, bu maddî temelleri paylaşan bir Türkî kavimler dünyası da var, biliyoruz. Söz konusu klan ve kabilelerden bazıları zaman içinde giderek batıya kayıyor ve Anadolu'ya da giriyor. Osmanlı hanedanı bu savaşçı aşiret aristokrasileri içinden çıkmış olabilir (en azından, meşruiyet uğruna öyle bir söylemi benimsemiş gözüküyorlar). Ama bu, çağdaş Türkiye Türklerinin hepsi veya çoğunun Orta Asya'dan gelmesiyle aynı şey mi? Askerî aristokrasiler (warrior nobilities) fetih yoluyla gelir, çeşitli toplumların tepesine oturur. Bu koşullarda, bey soyunun kökeniyle halkın kökeni kestirmeden bir tutulabilir mi?

Basit bir deney önereceğim, bu konuda. Bir fotoğraf galerisi kuralım. 100 kadar portre çekelim, Uygur, Kırgız, Kazak, Türkmen ve Özbekler gibi soydaşlarımızdan. Bir 100 kadar portre de modern Türkiye Türklerinden seçip koyalım; karşılarına geçip bakalım: gerçekten benziyor muyuz, benzemiyor muyuz? Aradaki farkın, Uygur Türkçesi ile bugünkü Türkiye Türkçesi arasındaki farktan az olmayacağına sizi temin ederim. (Peki, onlara benzemiyorsak kime benziyor olabiliriz? İkinci aşamada, o Türk fotoğraflarını bir de 100 kadar Yunanlı (Rum) ve Ermeni, dilerseniz biraz da Kürt portresiyle karşılaştırm. Çıkacak sonuçlardan ben sorumlu değilim.)

Bu anomalinin Cumhuriyeti kuranlar da farkındaydı ki, Orta Asyalılık efsanesini değişik bir yöne bükmeyi denediler. İÖ. 800 – İS. 1400 arasının gerçek, tarihî Orta Asya'sının yerine, en geç İÖ. 7000'e kadar geldiği belirtilen hayalî bir Orta Asya'yı geçirmeye kalkıştılar. Güya bu Orta Asya'da, brakisefal (ve tabii beyaz derili, hattâ sarışın ve mavi gözlü, zamanın Türk Tarih Kongrelerinde kullanılan terminolojiyle düpedüz Alpin-Nordik). Eski Türkler yaşıyordu. Siz bırakın İÖ. 3000 dolaylarının eski Mısır ve Mezopotamyalılarını; en az 4000 yıl daha erken bir noktada, yeryüzündeki ilk uygarlığın kurucusu asıl bu üstün "Türk ırkı"ydı. Göçlerle Avrupa ve Asya'ya

yayılmış; her yere (hayır, "barbarlığı" yani göçebe kabile savaşı ve yağmacılığını değil) kendi ileri uygarlıklarını taşımışlardı. Avrupa da bugün ileriye, "bizim" sayemizde ileriye. Dahası, bütün insanlık gibi Avrupalıların da babası bizlerdik -dolayısıyla, nasıl olup da "muasır medeniyet" ailesinden dışlanabilirdik? Türklüğe bundan büyük haksızlık olur muydu?

1930'ların bu resmî "Türk Tarih Tezi," hasbelkader, Türkiye Türkleri ile Orta Asya'nın Türkî kavimleri arasındaki benzemezliğe de bir "açıklama" getiriyordu, ama önceliği bu değildi kuşkusuz. Asıl amaç, yeni ulus-devlet için bir "altın çağ" yaratmaktı. Öyle bir "altın çağ" ki, (a) Abdülhamit'ten İttihatçılara kadar hayli benimsenmiş gözükten Orta Asya motifini bir şekilde muhafaza etsin; fakat (b) bu Orta Asyalılığı İslâmiyet ve Osmanlı saltanatı gibi istenmeyen "eski düzen" (ancien régime) boyutlarından tamamen arındırsın; üstelik (c) küçümşenen sarı ırka değil gıpta edilen beyaz efendi ırkına mensubiyet etrafında, bu tuhaf Orta Asya ile Avrupa'yı bağdaştırıp, aynı anda hem Orta Asyalılık hem Avrupalılık iddiasında bulunmayı mümkün kılsın. Gerisi, bu temel iddiaların yan ürünü niteliğini taşıyordu.

Bu fantezinin her türlü bilimsel temelden yoksunluğunun komple bir eleştirisini başka bir zaman ve zemine bırakıp, şimdilik sadece, "Türklerin tarihinin devamlılığı"nı salt etnik ve ırkî ölçütler üzerinden düşünüp kurguladığına dikkat çekelim. "Türk Tarih Tezi"nin bütün sözde-kanıtları, gelip kafatası ölçümlerine; Türkiye'deki "antropometrik" (!) etütlerden hareketle bir "Türk kafatası tipi"nin saptanıp saptanamayacağına, sonra başka herhangi bir kafatasına bakıp, o insanın (dilini bilmeksizin) "Türk"lüğünü çıkartabilme iddiasına dayanır. (Daha fazla bilgi için, bkz. Nazan Maksudyan, Türklüğü Ölçmek, Metis 2005, 2007; Ceren Arkman, The Launching of the Turkish Thesis of History : A Close Textual Analysis, yüksek lisans tezi, Sabancı Üniversitesi, 2006; en son Ayşe Hür, "'Türk Kanı' Taşımayanlar", Taraf, 11 Temmuz 2010.)

Türk Tarih Tezi Atatürk ölür ölmez İnönü tarafından kızağa çekildi. Promosyonu derhal sona erdi. Etrafında kongreler düzenlenmez, tantanası yapılmaz oldu. MEB'in tutuculuğu, ilk ve orta öğrenimdeki etkisinin daha uzun sürmesine yol açıysa da, 1990'larda o da sessizce tedavülden kalktı. Çağdaş bilimde böyle bir hilkat garibesi mevcut değil. Yoklukla malûl. Nadir savunucuları ya tek tük taşra amatörleri, ya da herhangi bir bilimsel kişiliği olmadığı halde her türlü ipe sapa gelmezliği "tarihin televolesi" show'larında dile getirerek kendini maskara eden bir takım eksantrik meczuplardan ibaret.

Ama işte görüyorsunuz, yapacağını yapmış Türk Tarih Tezi. 50-60 yıllık bir endoktrinasyon sonucu geriye, her alanda zehirli bir ırkçılık tortusu bırakmış.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Taklitçi Türk ırkçılığı]

Halil Berktaş 12.08.2010

Ya da [Parentez-18] ve [Giritliler-9]. Ya da, dağ taş ırkçılık olunca, herkes ırkları tabii var kabul ederek yazıp konuşunca, ırkçılığı yok sanıvermek.

Türk milliyetçiliği -demiştim- ırkçılığın çok yaygın olduğu bir dünyada doğdu ve daha ilk andan itibaren, ırkçı kategoriler üzerinden düşünülüp kurgulandı. Tanzimatçılar, hem içten içe korkup nefret ettikleri, hem hayran ve neredeyse âşık oldukları "Garp medeniyeti"nin silâhları, vapurları, demiryolları ve telgraf hatlarıyla birlikte ordusunu, hukukunu, toprak mülkiyetini, bürokrasisini, okullarını, parasını, ölçü ve tartılarını ithal ederken, belki farkına varmaksızın o "Garp"ın ideolojisini, kendine ve çevresine bakışını, 19. yüzyılın sonlarındaki şekliyle sosyal bilimlerini, bu meyanda Avrupa merkezliliğini ve Oryantalizmi'ni de aldılar.

Mesele, Osmanlı-Türk toplumunun kendi hayat tecrübesi içinde (siyahlar gibi, derisinin rengiyle tanımlanabilecek) bir "ırkî öteki"sinin (racial other) ortaya çıkıp çıkmaması değildi. Geç dönem Osmanlı-Türk seçkinleri, ithal edip içselleştirdikleri Avrupa merkezilik yüzünden, "Batı ve öbürleri"ne (the West and the Rest) aynen Batı gibi bakmaya başladılar. Batıyı "beyaz ırk"la özdeşleştirdikleri gibi kendilerini de "Batılı," dolayısıyla "o beyaz ırk"a mensup gibi algıladılar (veya öyle olmayı özlediler). Bu, her şeyden önce "Türklüğü" de bir ırk gibi ve o denli katı sınırlar içinde düşünmeyi -ve bugün de tanık olduğumuz "kan" ve "döl" takıntılarınıberaberinde getirdi. Dolayısıyla ikincisi, ırk ve millet kavramlarını ayırt edilemez kıldı.

Üçüncüsü ve en vahimi, Türk milliyetçiliği (Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler, Yahudiler, giderek Araplar ve Kürtler gibi) "öteki"lerini, 19. yüzyıl ölçüleri içinde dahi ayrı birer ırk sayılamayacakları çok açık olduğu halde, ırkî terim ve kavramlarla tarif edip, ırkçılığa özgü bir nefretle kuşattı. Bu bağlamda dördüncüsü, Türk ırkı zencilerden çok (gerçi onlar da hep aşağı görülüyordu), bir vakitler imparatorluk bünyesinde teba"mız", hattâ kulları"mız" olmuş olan bu milletlere üstün sayıldı. İngiliz veya Fransız emperyalizmleri doğalarında varsaydıkları efendilik hakkını, Afrika'daki sömürge halklarına atıfla tanımlamışken, Türkçüler Osmanlı devletini çağın (özendikleri) Yeni Emperyalizm'ine benzetmek pahasına, gene Batı taklidi bir efendilik böbürlenmesini, "ezelî ve ebedî düşmanlarımız" Rum, Bulgar ve Ermenilere uyguladı.

Jön Türk devriminden Cumhuriyete ve Kemalizme uzanan otuz kırk yılın edebiyatı, bu ırkçılık katmanının genişliği ve derinliğine sayısız örnek sunar. Su katılmadık İttihatçı, Enver Paşa'nın özel hayranı, popüler sokak milliyetçiliğinin kilit ismi Ömer Seyfeddin, oldukça vahşi bir ırkçı ve Sosyal Darwinisttir -her milletin diri diri yakılırken farklı kokular çıkardığını iddia edecek kadar (bkz bu köşede, Irkçılığın 'yanık et' varyantı, 18 Ekim 2008; Özgürlük Dersleri, s. 112-114). Keza Ziya Gökalp, ikide bir ırk referanslarına yer verir. Bu ortamda, gencecik Nâzım Hikmet de "İrkîma" seslenir: "Ey ırkım sen bir zaman / Avrupa'yı titreten / İstanbul'u fetheden / Fâtihlere maliktin / Ateş saçan sahralarda harbeden / Cengâvere sahiptin" (28 Mayıs 1915; İlk Şiirleri, Adam Yayıncılık, s. 14). Aynı yıl (pekâlâ hem Müslüman, hem milliyetçi ve üstelik Teşkilât-ı Mahsusa'cı olabilen) Mehmed Âkif, Çanakkale'deki düşman ordularının kolonyal birliklerinden, bir Britanya valisi edasıyla, "Kimi Hindû, kimi Yamyam, kimi bilmem ne belâ" diye söz eder. 1921'de ise gökteki nazlı hilâlden "Kahraman ırkîma bir gül"mesini ister. Harbiye Marşı (1928) "Yıldırımlar yaratan bir ırkın ahfadiyız" diye başlar (ve "Tarihlere sorun ki bize 'Ölmez Türk' derler" diye biter). Devletçi-tarihçi Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çiftçi Sınıfların Hukukî Statüsü" (1937-38) makalesine korporatizm ideologu Recep Peker'in İnkılâp Dersleri'ni andıran üç dört sayfa ile girerken, "Türk ırkının hayat kaynaklarının gürlüğünü, devlet kurmak (...) hususundaki yüksek kabiliyetlerini" göklere çıkarır (Toplu Eserler I, s. 728).

Tam bu noktada, yaklaşık yirmi yıl önce Boğaziçi'nde verdiğim bir seminerin ardından, bir (tarihçi) arkadaşımın itirazı geliyor aklıma. (Mealen) Halil, demişti, Barkan'ın ırk demesi ırkçı olduğunu yansıtmaz, çünkü o zaman herkes ırk diyor, bu tür kavramlarla konuşuyor. Bunun özel bir anlamı yok.

Unutmadım; düşünüyorum epeydir. Hiç katılmıyorum, bu hayli tuhaf argümana. Bir siyasal ortamda, herkes ordudan müdahale bekliyor ve bunu doğal sayıyorsa, bu, kimsenin darbeci olmadığı mı demektir? Aynı şekilde, ırkçılık illâ çıkıntı kaldığı ve göze battığı, ırkçılık diye teşhis edildiği zaman mı ırkçılıktır? Tam tersine! 1910'lar, 20'ler ve 30'larda bu kadar çok ırk lâfı ediyor olmaları, hiç gocunmayacak ve alternatifini akıllarına bile getirmeyecek kadar ırkçılığı içselleştirdiklerini gösteriyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Irkçılığın kapsamı]

Halil Berktaş 14.08.2010

Ya da [Parentez-19] ve [Giritliler-10]. Ya da niçin, bütün T.C. vatandaşları Türktür lâfzının biraz altında, toplumun bütün gözeneklerine nüfuz etmiş, "bilinçsiz," teorisiz, spontane bir ırkçılığın yattığı.

İlk defa Burhan Şenatalar'ı eleştirirken değinmiştim: 1923-38 yılları ne zaman eleştirilecek olsa, bazı mahçup Atatürkçüler hemen "dönemin koşulları"nı hatırlatır. Fakat nedir bunun anlamı? Bir mazeret midir, "her yerde dikta rejimleri vardı, dolayısıyla bizde de olması normaldir, o kadar da kötü sayılamaz" kabilinden? Ya da tersine, iki savaş arasının diktatörlük ve totalitarizmlerini karşılaştırmalı olarak inceleme çağrısı mıdır? Anti-demokrasi çoğu yerde ağır basıyorsa, Türkiye'dekini daha mı meşru sayacağız? Avrupa'da etnik temizlik ve soykırımın kol gezmesi, Lozan "azınlık"ları ile Kürtlere yapılanları kabul edilir mi kılacak? (*Geçersiz itiraz*, 4 Şubat; *Bu da benim noktam*, 6 Mart 2010.)

İnsanlar, siz bilmiyorsunuz ama bu sorular benim adamakıllı canımı yakıyor, çünkü ben de hep böyle düşündüm yıllar yılı. Komintern Komünizmi içinde büyümüş bir solcu, gayet ortodoks Millî Demokratik Devrimci ve Maocu olarak, Kemalizm'e her türlü krediyi açmaya son derece hazırdım. Bunun bir örneği, Türk Tarih Tezini dahi mazur görmeye ne kadar yatkın olduğumdur. İlber Ortaylı, henüz daha ciddiye alınabilecek gibi bir tarihçiye, ama tabii o da 1960'ların Kemalzan solculuğunun etkisindeyken, TTT çılgınlığını "dış şartların irili ufaklı Avrupa uluslarını aşırı-ulusalcı tarih tezlerini benimsemeye" zorladığı "iki cihan savaşı arasındaki çok acaip dünya"ya bağlayıp hafifletmişti (*Gelenekten Geleceğe*, 1982, s. 74). O dönemde ben de bu mazereti (biraz şüpheyle de olsa) kabul edilebilir bulmuştum (*Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, 1983, s. 44-46). Oysa şimdi *Zima Kavşağı*'nın (1956) açılış mısralarına daha fazla kulak vermek ihtiyacındayım: *As we get older, we get honester* (Yaşlandıkça daha dürüst oluruz).

Eh, belki; hepimiz değilse bile bazılarımız, diyelim. Yevtuşenko topu topu 23'ündeydi bunları yazdığında. Ve önünde, Sovyetler yıkılıncaya dek sürükleneceği daha nice kaypaklık tuzakları vardı. Bunları da anlıyorum çünkü *yaşadım bu karanlığı, bu acayip, bu Asyalı aşkın / soluğu kesen, ağulayan ormanlarında*. Ömrümün yarından fazlasını Marksizm-Leninizmin içinde geçirdim. Bütün teorik dehlizlerini gezdim, haritasını çıkardım. Yoksa bugün düşündüklerimi düşünemez, duyduklarımı duyamazdım.

Acı anılardan tekrar esas konuya dönecek olursak, 20. yüzyılın ilk yarısının diktatörlük eğilimleri açısından Avrupa ve Türkiye'yi karşılaştırmak (veya ilişkilendirmek) ile aynı dönemin ırkçılık eğilimleri açısından Avrupa ve Türkiye'yi karşılaştırmak (veya ilişkilendirmek) arasında bir paralellik olduğu kanısındayım. Türkiye'deki Tek Parti diktası nasıl Mark Mazower'ın 1918 sonrası için söz ettiği "demokrasinin yükselişi ve düşüşü" grafiğine oturuyorsa, İttihatçılıktan Kemalizme intikal eden Türk ırkçılığı da 19. yüzyıl sonu Batı ırkçılığının Nazizmle doruğuna ulaşması bağlamına oturuyor. Oturuyor ve sırf TTT'yle değil, "beyazlık" ve "Orta Asyalılık" ortak paydaları üzerinden bağlantı kurduğu bütün diğer varyantlarıyla da, 1908-18 dönemine kıyasla çok daha geniş bir alanı kaplıyor.

Bu konu maalesef henüz bütün kıvrımları, ana ve yan pistleri, merkez-çevre ilişki ve etkileşimleri ile çalışılmış değil. Belki tek kişi yapamaz; bir değil birkaç doktora tezine ihtiyaç gösterir. Ama ben olsam, tabii TTT'ye (tekrar) bakardım da, onun dışında da pek çok şeye bakardım. Basına bakardım, o dönemin *Cumhuriyet* gibi Nazi sempatzanı, Alman beşinci kolu kapsamındaki gazetelerinden başlayarak. Bütün Türkçü-Turancı dergi ve kitaplara bakardım, Nihal Atsız'ların siyaseten marjinal olsalar da ideolojik bakımdan asla marjinal olmadıklarını unutmadan. Orduya bakardım Asım Gündüz, Mustafa Muğlalı gibi çatık kaşlı, astığı astık kestiği kestik paşaların ordusuna, bütün yayınları, talimnâmeleri, iç yazışmaları, törenleri, kitapçıklarıyla. DTCF ve Hasan Âli Yücel dâvâlarına, Trakya olaylarına, *Akbaba* ve diğer mizah dergilerinde Rum ve Yahudilerin nasıl gösterildiğine, özellikle Şeyh Said ve Dersim isyanları etrafında (Mahmut Esat Bozkurt gibi) parti ve devlet liderlerinin

Kürtlerden nasıl söz ettiğine, okul kitaplarına, kaldırım edebiyatına, şiir antolojilerine, Murat Belge'nin bir ara *Taraf*'ın eklerinde incelediği "millî roman"ın bütün örneklerine bakardım.

Böyle kapsamlı bir tarama yapılırsa, neyin ne kadar "münferit" olup olmadığı daha iyi anlaşılır sanırım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Etnik dönüşümler]

Halil Berktaş 19.08.2010

Ya da [Parentez-20] ve [Giritliler-11]. Ya da özellikle ırkçı damarıyla Türk milliyetçiliğinin nereye takıldığı, neyi anlamadığı.

Tek kelimeyle, "etnik dönüşüm" (*ethno-transformation*) olayı ve kavramı. Yani, ister bireysel ister kollektif olsun, herhangi bir etnik kimliğin zaman içinde değişebilmesi, başka bir etnik kimliğe dönüşebilmesi. Veya, kimliklerin karşılıklı geçişimliliği. Dolayısıyla: belirli bir "soy"dan gelmenin değil, kültürün belirleyici olması. Her ne kadar dışarıya kapalı birimler gibi görülseler ve kendi içlerinde kesintisiz bir devamlılık taşıdıkları sanılsa da, gerçekte bu "soy" ipliklerinin, ister klan-kabile ister millet jenealogileri olsun, sayısız kesişme, kopma ve yeniden düğümlenmelerden oluşması.

Örneğin 19. yüzyıl antropolojisinin adına klan dediği birim, asla yüzde yüz kapalı değil. Tek ve ortak bir klan atasından türediklerine *inanmaları*, bunun biyolojik anlamda gerçek olmasından çok daha önemli. Pratikte, başka klan ve kabilelerden kopup gelenler, sürekli klana sığınyor. Zamanla bu misafirlerden bazıları, uzun ve acılı törenlerle de olsa klana resmen kabul ediliyor. O andan itibaren, eski geçmişleri siliniyor ve ortak klan atası onların da atası oluyor. Klan ve kabilelerin bileşimi bu yolla sürekli değişiyor; koopte edilen bireyler ise kültür üzerinden etnik dönüşüme uğruyor.

Aynı şey, başka klan veya kabilelerin egemenliğine girerek şu ya da bu federasyon veya konfederasyona dahil olan (edilen) tâbi klan ve kabileler için de geçerli. Bağımlılık uzun sürerse, bunların en azından bir kısmı hâkim kültürün maddî unsurlarını almakla kalmıyor; kültürün belkemiği olan dili de kabul ediyor. Bu da doğrudan doğruya etnik kimliğin değişimi anlamına geliyor. Örneğin Timur'un aşireti olan Barlas, aslen Moğol'du ama zaman içinde dil üzerinden Türkleşmiş bulunuyordu.

Bazen, belirli bir anda mevcut kandaşlık "duvar"ları (savaş, göç, kaçış gibi nedenlerle) büyük ölçüde yıkılıyor. Kabile parçacıkları birbirine karışıyor; ortaya yeni, "derleme", "sentetik" diyebileceğimiz birimler çıkıyor. Fakat eşitsiz iktidar ilişkileri uyarınca, bunlar geçmişin ağır basan isimleriyle anılmaya devam ediyor. Gotların iki büyük kolu olan Ostrogot ve Vizigotlar, Kavimler Göçü çağında hâlâ, "ezelden beri" değişmedikleri, hep aynı soydan geldikleri efsanelerini yaşıyor. Got kökenli bir Romalı bürokrat olan Jordanes de, İS. 551'de Konstantinopolis'te kaleme aldığı *Getica*'sında, bu söylenceleri aktarıyor. Ne ki, günümüzün Karanlık Çağlar tarihçiliği, örneğin Peter Heather'ın hemen bütün eserleri, 4.-5. yüzyıllardaki haliyle Ostrogot ve Vizigotların aslında bozulan ve tekrar kurulan "yeniden gruplaşma"lar olduğunu ortaya koyuyor.

Aynı şey, (bizim ders kitaplarımızın ırkçı ikelliği içinde, hâlâ yer yer "Türk" gösterilen) Macarlar için de geçerli. Macarlar aslen bir Baltık kavmi, yani Baltlar denen büyük dil ve kabile grubuna mensup. Fakat sonra, bugün Baltık Denizi dediğimiz havaliden kopuyor; güneye, steplere iniyor; bozkır kavimlerinin "atlı göçebelik" yaşam ve "at sırtında okçuluk" savaş tarzını benimsiyorlar. Düzlüklerdeki yer değiştirmeler sırasında Onogur Bulgarları ile de birbirlerine karışıyor, yeni ve değişik bir halita oluşturuyorlar. Esasen, *Magyar*'lığın yanı sıra, Osmanlıların

bildiği (*Üngürs*) ve günümüz Avrupa dillerine de yansıyan ikinci isimlerinin de olması (*Hungary, Hungarian*), bu Onogur bileşeninden kaynaklanıyor.

Şimdi bakın, milliyetçilik sırf milliyetçilik olsa, yani "soy"un, etnik kökenin saflığı ve devamlılığını çok vurgulayan bir ırkçı takıntısı olmasa, bütün bu bileşim ve dönüşümleri tolere edebilir, bir yere kadar. Kendi dil ve kültürünün üstünlüğünü öne çıkarabilir; asimile edebilmişlikte bir "büyüklük" kanıtı bulabilir. Örneğin çağdaş Fransız, İngiliz ya da Amerikan milliyetçiliklerinin böyle bir tutumu var. Bizde ise Türk milliyetçiliğinin "emperyal" veya "Osmanlıcı" damarının, yani "büyük anlatı"sını 15.-16. yüzyılların Fatih-Süleyman "altın çağ"ı etrafında ören varyantının, buna daha açık ve yatkın olduğunu söyleyebiliriz.

Ne ki aynı şeyi, ırkçılığın ya da ırkçılık damarı güçlü bir milliyetçiliğin kabul ve hazım edebilmesi oldukça zordur. "Soy" veya etnik köken belirsizliğiyle yaşayamayan, özel olarak ırkçılıktır, yoksa genel olarak milliyetçilik değil. Buradan gelelim, Türk milliyetçiliğinin diğer akımlarına. Nihal Atsız tipi savaşçı, saldırgan, militarist bir Orta Asyacılığın beyaz ırkçılığı son derece açık olsa gerek. Atsız'ın Leon Cahun'un *Gökbayrak*'ı veya Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun kısmen Cahun'den aşırma *Kızıl Tuğ*'undaki gibi bir "Moğol-Türk altın çağı"na (Moğollar sarı, bizse beyaz olduğumuz için) tahammül edemeyip, *Bozkurtların Ölümü* ve *Bozkurtlar Diriliyor*'unu salt beyaz olduğunu varsaydığı Kök Türkler etrafında örmesi, bunu yansıtıyor.

Peki ya Kemalizm ? Burada bir çelişki ve bir ikirciklilik söz konusu. Belirli bir kültürel asimilasyonculuk ile ırkçılık hep yan yana. Kâh biri, kâh diğeri. Seçmece bunlar. Beğen beğen al. Bugünkü şizofreni, bunun sonucu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kemalizmin çelişkisi]

Halil Berktaş 21.08.2010

Ya da [Parentez-21] ve [Giritliler-12]. Türk ırkçılığının (veya özellikle ırkçı damarıyla Türk milliyetçiliğinin, bugünkü Türkiye Türklerinin gerçek kökenleri hakkında neleri görmediği ve göstermediği. Sathın altında, ırkçı nefret ve düşmanlıkları nasıl yaşattığı.

Kemalizmin iç çelişkisini sergilemek için su katılmadık bir Atatürkçünün tanıklığına başvuracağım : Nusret Hızır'ın önderliğindeki Felsefe Kurumu'nun "Türkiye'de Tarih Eğitimi" konusuna ayırdığı Kasım 1975 seminerinde, yani bundan 35 yıl önce, Enver Ziya Karal'ın söylediklerine. Nüanslı ifadelerle, Atatürk de, Türk milletini Cumhuriyeti kuran Türkiye halkı diye tanımladığı halde, "buradaki insanların kaynağını aramaya gidince... tâ Orta Asya'ya kadar gidip, insanların oradan dünyaya dağıldığını ve medeniyetin oradan çıktığını" savunmak şeklinde "bir genel Türk tarihi" kurmuştur, demiş Karal. Bu sözlerdeki, keşke ikincisini yapmasaydı, yani keşke Türk Tarih Tezi mecrasına hiç girmeseydi imâsını fark etmemek mümkün değil (nitekim ben de bunu *Cumhuriyet İdeolojisi* ve *Fuat Köprülü*'de [1983, s. 40] zikretmek ihtiyacını duymuşum).

Tabii aslında buradaki problem Karal'ın gördüğünden de daha derin. Çünkü o ünlü "Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" formülü başlı başına yanlış : anayasal vatandaşlıkla başlıyor ama etnik vatandaşlıkla bitiyor. Dolayısıyla bu kadarı bile, Türk-Müslüman olmayan (Kürt, Rum, Ermeni, Yahudi) kesimlere karşı kâh ayrımcılığın, kâh asimilasyon baskısının zeminini yaratmaya yeterli. Nitekim Cumhuriyet tarihi boyunca bu baskı ve bu ayrımcılık hiç eksik olmadı. Adı üstünde, *millî* eğitimden başlayıp toplumun her alanına yayılan bir şekilde, bütün Lozan "azınlık"ları ve diğer etno-kültürel gruplar hayatın canalcı noktalarında hiç de Türk sayılmadı. Ezildi, dışlandı, horlandı, "şüpheli" muamelesi gördü, 1960'larda bile ansızın ve tamamen keyfi bir şekilde sınır dışı ediliverdi. Buna karşılık devlet ne zaman köşeye sıkışsa, bütün T.C. vatandaşlarının

Türk ve dolayısıyla eşit olduğu yalanına başvurdu. Son yılların alt kimlik - üst kimlik tartışmaları sırasında, İlker Başbuğ'un da, Atatürk Türk milletine Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkı dediğine göre mesele bitmiştir, "Türkiyelilik" diye bir üst kimliğe gerek yoktur, Atatürk'ün tarif ettiği "Türklük" yeterli üst kimliktir demesi (ya da Türklük Türkiyeliliği içermiş gibi yapması), aynı yanardönerliğin her zamanki gibi en ufak ikna edicilik taşımayan bir örneğiydi.

Gene de Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkı" formülü hiç olmazsa ırkçı değildir, çünkü –"ne mutlu Türküm diyene" sloganında da olduğu gibi- milleti kültürü ve eylemi üzerinden tanımlıyor; "Türküm" diyeni Türk kabul ediyor (kabul edeceğini söylüyor). Yani Türk(üm) demeyen veya denmeyenlerin değilse bile, bu Türklük aidiyeti içindekilerin "soy"larına bakmayacağını sanki vaat ediyor.

Lâkin Enver Ziya Karal'ın da gördüğü gibi, madalyonun diğer yüzünde, Kemalizm de bu kültürel Türklük denemesiyle yetinmiyor. "Soy" ve "köken" kaygılarından vazgeçemiyor; 19. yüzyıl boyunca ve özellikle Abdülhamit döneminde pompalanan Orta Asya à Anadolu devamlılıklarına sırtını dönemiyor; kopuşları görmezlikten gelen, etnik kesintisizliğe dayalı bir "millî tarih" anlayışının dışına çıkamıyor. Ama Osmanlı'dan da hoşlanmıyor; ne yapsın ? Çareyi Osmanlı'dan da, İslâmiyetten de çok çok önce, aslında hiç varolmamış, tamamen hayalî bir başka Orta Asya'da arıyor.

Politikayı (güya) kurtarıyor –sırf 1930'lar için. Ama ideolojiyi kurtaramıyor. Bu değişik şekliyle de olsa Orta Asyacılık bir bumerang gibi gelip gene Türkiye'yi vuruyor. Bir yandan Nihal Atsızlarla, sanıldığından çok daha fazla buluşuyor : beyazlık, üstün ırk, Arap ve İslâm düşmanlığı konularında. Diğer yandan, daha önce de belirttiğim gibi, klasik Osmanlıcı, hanedancı Orta Asyacılığa da ancak kısmen alternatif, daha çok şemsiye oluyor. İrkçılığın yeraltı sularını kurutacağına gürleştiriyor. Hem kendi halkıyla, hem dünya ile barışıp kendine insanlığın geleceğinde bir yer bulmayı çok zor, neredeyse imkânsız hale getiriyor.

Bir karşılaştırma yapayım, Avrupa tarihi, tarihçiliği ve tarih öğretimi ile. Eski Germanler çeşitli ülkelere göç eder ve gittikleri yerlerde kültürel dönüşüme uğrar. Anglo-Saksonlar İngilizleşir; İskandinavya'dakiler Viking akınları çağına girer; bazı Vikingler Fransa'nın kuzey köşesine yerleşip Norman olur. Sonra Viking veya Normanlar İngiltere'ye saldırdığında kimse "kardeş kardeşi vurur mu" diye ah vah etmez artık. 19. yüzyılın en koyu milliyetçi İngiliz ve Fransız tarihçileri dahi, Anglo-Saksonları İngiliz veya Normanları Fransız diye tutarsa tutar; yoksa ortak German kökenlerini unutmuş olmalarına hayıflanmaz.

Oysa bizim popüler tarih kültürümüz "iki büyük Türk hakanı" olarak Yıldırım ve Timur'un nasıl olup da birbirine düşman kesildiğine hâlâ şaşar durur. Basit bir milliyetçilik değildir bu; "soy" ve "köken" vurgusuyla bal gibi Türk milliyetçiliğinin ırkçı damarıdır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Ulusalçılık ve kölelik]

Halil Berktaş 26.08.2010

Ya da [Parentez-22] ve [Giritliler-13]. Peki, sonuçta bir "Türkiye halkı" var, Cumhuriyeti de kuran. Kimdir, nedir ? Neden Orta Asya Türkî topluluklarına hiç benzemiyor ? Nedir, Osmanlı İmparatorluğu ve sonra çağdaş Türkiye'nin "halklaşması"nın, *the peopling of Turkey*'in gerçek tarihi ?

Bu bağlamda, ırkçılıkla şekillenmiş Türk milliyetçiliğinin hiç aklına getirmedeği, ya da getirse bile bir kâbus gibi kovaladığı, üzerinde düşünmek istemediği üç mesele var : (1) Esir ticaretinin rolü. (2) 11. yüzyıldan başlayarak, doğrudan doğruya Anadolu topraklarında din değiştirme, Hristiyanlıktan Müslümanlığa geçme (ihtida)

süreçlerinin payı. (3) Daha sonra, Osmanlı'nın kuruluşu ve Balkanlarda (ya da Yunanistan ve Girit'te) yayılmasıyla birliktelik, fethedilen diyarlarda, dış eyaletlerde ihtida –ve ardından, imparatorluk küçülmeye başladığında, “baştan beri” (her ne demekse) Türk olanlarla birlikte, üç dört yüzyıl boyunca Müslümanlık üzerinden Türkleşen, Türk kimliği edinenlerin de Anadolu çekirdeğine (sanki hep oradanmışlar gibi) “geri dönme”leri.

Birkaç yazı boyunca, bunlar üzerinde tek tek durmak istiyorum.

(1) Esir ticareti. Benim alanım değil tabii. Oxford'da doktorasını tam bu konuda yapan, meselenin (Ehud Toledano ile birlikte) önemli uzmanlarından, savrukluğa, uydurukçuluğa, palavraya tahammülü olmadığını *Tarih-lenk*'le gösteren Hakan Erdem'in alanı. Lâkin bu yüzden geçmişte Hakan'ın başına öyle şeyler geldi ki, buna genişçe bir parantez açmadan geçemeyeceğim. Konu, ulusalcılığın özellikle 2004-2007'deki (yeni bir darbenin zeminini, hiç olmazsa bir “manevî diktatörlük ortamı”nı yaratmaya, bunun için de kamusal alanı tekeli altına almaya yönelik) taarruzu ve tırmanışı sırasında herkese ne garabetler yaşattığını hatırlamak açısından ayrı bir önem taşıyor.

Beş-altı yıl gerilerdeki bu rezalet, Hakan Erdem'in, *National Geographic Türkiye'nin Afrika* özel sayısında (Eylül 2005) yayınlanan “Kölelikten Kurtuluş” makalesiyle başlamıştı. Hakan bu yazıda, köleliğin Osmanlı'daki sonuna ilişkin temel bilgileri toplarlardı.

Kimin aklına gelirdi ki, gerek uluslararası, gerek yerel akademik camia açısından gayet normal sayılan bu basit gerçekler, dünyadan da, bilimden de habersiz bazı kişileri rahatsız edecek ? Ama işte öyle oldu : bir kısım *Atlas* yazar ve editörleri, Hakan Erdem'in anlı şanlı Osmanlı devletine karşı bir komplo içinde olduğuna hükmetti ! Buna karşı bir reddiye hazırlığına giriştiler ve usulen, Hakan'a da bazı sorular yönelttiler, güya “cevap hakkı” tanımış oldular. Erdem yanıtlarını “aynen basılacağı” yazılı garantisini aldıktan sonra yolladı.

Ama tabii sözlerini tutmayıp (çok mu şaştınız ?) bu yazıyı sadece internete koydular ve *Atlas*'ın Şubat '06 (“kölelik sorunsalı”) sayısında yayınlamaksızın, Hakan Erdem'e cepheden saldırdılar. Ne gerekçeyle ? Açın bakın, Kemal Tayfur ve Özcan Yüksek'in ne dediğine : efendim, kölelik Batılılar tarafından işlenen bir suçken, acaba şimdi Osmanlılar bu resme niye sokulmak isteniyormuş ? Kemal Tayfur ayrıca, Hakan'ın 19. yüzyıl boyunca tüm imparatorluğa her yıl 10.000 kadar Afrikalı köle girmiş olabileceği tahminiyle de dalga geçmeye kalkıp, yüz yılda bir milyonu bulmuş olması gereken “bu Afrikalılar nerede” diye soruyor –ama tabii, sadece bugünkü Türkiye coğrafyasına baktığı için, Mısır, Libya ve Arabistan'ı da kapsayan hızlı karışımları hiç aklına getirmiyordu. Bu tür demagogilerle vardıkları yer, Osmanlı'da kölelikten ve köle ticaretinden söz etmenin “mağdur ve mazlum” bir toplumu suçlamak için icat edilmiş bir “büyük yalan” olduğuydu (bu terim nasyonal sosyalist işçi partisinden ödünç alınmış gibi). Hakan Erdem'in payına ise, “kendi atalarına inanmayan, onlardan nefret eden kuşaklar yaratma” çabası düşüyordu.

Erdem bütün bunları *Virgöl*'deki (Mart 2006) “Mağdurlar Vadisi Osmanlı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik” başlıklı yazısıyla çürüttü gerçi. Lâkin insan dönüp de *Atlas*'taki polemikleri tekrar okuduğunda, bu kadar cehalet ve kötü niyet karşısında dayanamıyor, bir şeyler eklemek ihtiyacını duyuyor. Öyle bir kafa düşünün ki, *hiçbir şey bilmiyor aslında*. Köleliğin insanlık tarihindeki yeri ve (çok geniş) kapsamından da habersiz; İslâm toplumlarında hangi alanlarda görüldüğünden de; İlkçağda (Eski Yunan ve Roma'da) ya da Yeniçağın Atlantik dünyasında (madenlerde, malikânelerde, büyük zanaat atölyelerinde) rastlanan “vardiya köleliği”nden farkından da; domestik köleliğin koşullarından da; askerî kölelikten ve bu yolla oluşturulan gulâm (kapıkulu) ordularından da; Osmanlıların bu kurumu nasıl devraldığının da. Dahası, Hürrem Sultan'ın ve diğer harem kadınları ile başlarında nöbet tutan ak ve kara ağaların bile farkında değil. Yani ezberci orta-lise tarihimizden de çıkmış olmalıydı.

Olsun; bir tek şey bellemiş ya : kölelik sadece emperyalizmle ilgilidir ! Buna sarılıp, bizde kölelik *olmuş olamaz* diye tutturuyor. Hayrettir : kendini buna mezun sanıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Köle ticareti ve İncalcık]

Halil Berktaş 28.08.2010

Ya da [Parentez-23] ve [Giritliler-14]. Has bilime tecavüz yöntemleri. Ümit Kıvanç haklı (14.8.2010 : *Ata'nın sesi tiz değil ! Ata'nın sesi tiz değil !*). Biz hasta, hem de adamakıllı hasta bir toplumuz.

Dengemi bulmak, ruh sağlığını korumak için Halil İncalcık'a dönüyorum –1300-1600 arası *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* çalışmasına. Konuyla ilgilenenler bilir : İncalcık ve Quataert'in editörlüğündeki bu eserin (Cambridge University Press, 1994; 2. bas. 1997) Türkçesinin ilk (İncalcık) cildi 2000'de Eren Yayıncılık tarafından yayınlandı. Günümüzün en büyük Osmanlı tarihçisinin Chicago döneminin sentezidir, diyebilirim.

Bu son edisyonda "D. Ticaret" bölümü 213 sayfa tutuyor (s. 227-440). İncalcık "dev bir kent" olarak İstanbul'un beslenmesi özel sorunuyla başlıyor. Sonra uluslararası ticaretin genel koşullarına eğiliyor. Ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nun ticaret hayatını bazı ana coğrafi odak ve eksenler boyunca inceliyor. Bursa'ya, Dubrovnik'e, Karadeniz ve Doğu Avrupa'ya, Hindistan'a ayrı ayrı alt-bölümler hasrediliyor. Kuzey Avrupalıların Akdeniz'e girişi son konuyu oluşturuyor.

"İçindekiler"e bakarsanız, gözünüz tuhaf bir ifadeye rastlayabilir, "Karadeniz ve Doğu Avrupa" faslında. Cenova kolonilerinden Kefe - Kiev - Moskova hattına, oradan da Kefe'nin kendisine geliyoruz. O da ne ?! Kefe başlığının hemen altında "Köle Ticareti" diye başka bir başlık yer alıyor (s. 339-343).

Ve neler yok ki burada ! (a) *Köleliğin varlığı ve kapsadığı alan hakkında* : İslâm ülkeleri ve özellikle Osmanlı toplumunda köleler hayatın vazgeçilmez bir parçasıydı. Yalnız ev içinde değil, askerî ve ekonomik alanlarda da çalıştırılıyorlardı. (s. 341) Toprağa yerleştirilen vakıf köleleri, kölelik statüsünden yıllar boyu sıyrılmıyordu (341). Kentsel zanaatkârlar bile köle emeği istihdam ediyordu (341). "[S]adece devletin değil, ekonominin çeşitli kesimlerinin de temelinde kölelik vardı." (341) "Bütün sanayi öncesi toplumlar gibi" Osmanlı devleti de her türlü girişimi insan gücüne dayandırıyor ve bu, "sürekli ve düzenli bir köle akışını gerekli kılıyordu. Köle emeği, yalnız imparatorluk ordusu ve donanmasına değil, muazzam bayındırlık işlerine ve taşımacılığa da insan gücü sağlamaktaydı." (342)

(b) *Köle ticareti ve piyasası hakkında* : Bu talep, İstanbul ve Bursa gibi büyük kentlerde çok canlı bir köle piyasası yaratmıştı. Esir ve cariyeler belli başlı köle pazarlarında daima iyi para getiriyordu (341). Büyükçe Osmanlı kentlerinde, 15. yüzyılın ikinci yarısında ortalama nitelikte bir kölenin piyasa fiyatı 25-30 altın arasında değişmekteydi (339). Bu yüzden, sınır boylarının akıncı grupları için çapul ve esir alma faaliyeti büyük önem kazanmıştı (341-2).

(c) *Kırım Hanlığının özel rolü* : 16. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlılar batıda sert bir direnişle karşılaşınca, köle temini işi esas olarak Kırım Tatarlarının eline geçti. Bunlar Polonya'ya, Rusya'ya ya da Çerkezistan'a karşı yaygın köle akınlarına giriştiler. Öyle ki, köle ticareti Kırım ekonomisinin temel direği haline geldi (342).

(d) *Kuzey (beyaz köle) ticaretine ilişkin bazı rakamlar* : Rusya ve Polonya'ya yapılan esirci akınları 1514-1654 arasında özellikle yoğundu. Sadece 1578 yılında Kefe'ye 17.502 köle getirilmişti (342). Rusya topraklarından

1607-17'de 100.000, 1632-45'te 26.800 esir toplanmıştı. (342) 1500-1650 arasında sırf Polonya-Moskof yurdu ile Çerkezistan'dan elde edilen köle nüfusu yılda ortalama on binin üzerindeydi (342). Köle ticaretinden alınan vergiler ve gümrük resimleri, Osmanlı hazinesinin Kırım limanlarından sağladığı en önemli gelirdi. Bu kalem 1520'de 1.310.000 akçayı ya da yaklaşık 21.000 düka altınını buluyordu (339).

(e) *Köle ticaretinin ikinci büyük (güney) eksen*i : Osmanlıların diğer büyük köle kaynağı ise Mısır'dı (342). Mısır'dan Antalya'ya deniz yoluyla yapılan ithalât içinde en büyük yeri, erkek ve kadın zenci köleler tutuyordu (342). "Pek çok gemi sırf köle taşıyordu." (342) İthal edilen zenci köleler Antalya üzerinden Anadolu kentlerine, özellikle de Konya ve Bursa'ya dağılıyordu (342).

(f) *Bu bilgilerin dayandığı kaynaklar* : Kefe, Akkirman, Antalya gümrük defterleri ile, keza, çeşitli tarihlere ait Osmanlı tahrir defterleri.

(g) *Evliya Çelebi'nin tanıklığı* : Osmanlılar Macaristan'ı aldığında, bu yeni uc boyu, serhad beylerbeyiliğinde de köle ticareti serpilmede gecikmedi (367). 1666'daki bir akında elde edilen ganimetin ve esirlerin Kanije'ye getirilip satılışı ve gelirin paylaşımına ilişkin olağanüstü canlı bir anlatımı Evliya'da buluyoruz (367-8).

Kıssadan hisse : haddini bilmek; tarihi şu veya bu ideolojik gerekçeyle sansürlemeye kalkışmamak; cehaletin verdiği cüretle, geçmişte neyin olmuş neyin olmamış olması "gerektiği" üzerine ileri geri konuşmamak lâzım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kölelikten Türklüğe]

Halil Berktaş 02.09.2010

Ya da [Parentez-24] ve [Giritliler-15]. Tarihimizde nelerin olmuş olamayacağı, ya da olmamış olması gerektiği bir yana.

Ki bunları biliyoruz zaten. Örneğin Osmanlı sarayı ve toplumunda eşcinsellik de olmuş olamaz. Divan şiirinin "servi boylu"larının en azından önemli bir kısmı, güzel oğlanlar olmuş olamaz (Mehmet Kalpaklı'nın *Mahbublar Çağı* külliyen yalandır, iftiradır). Padişahlar "iyi birer Müslüman" olduklarına göre, İslâmiyete aykırı hiçbir şey yapmış olamazlar (örneğin haremde *orgy*'ler gibi). 1914'te *Yavuz* ve *Midilli* Rus limanlarına savaş ilânı olmaksızın ateş açmış olamaz; bunu ancak emperyalizm yapabilir. Ermeni soykırımı da işte böyle bir yalandır. (a) Tabiaten buna yatkın değiliz. (b) Köhnemiş Osmanlı devleti asla böyle bir şeyi organize edemezdi. Ya da (c) yapsaydık tekini bile sağ bırakmazdık (artık siz aradaki çelişkileri mazur görüverin). Cihan Harbinde yenilmiş olamayız; olsa olsa müttefiklerimiz yenildiği için biz de yenik sayılmışızdır. Mustafa Kemal'in sesi tiz olamayacağı gibi, kahvesini de şekerli içmiş olamaz (Demirci Mehmet Efe fıkrası : "Bana bunu yapmıyacağdın Mustafa !"). Anadolu'ya İttihat ve Terakki'nin onayı ve sultandan aldığı bir müfettişlik belgesiyle geçtiği; takaya değil Bandırma vapuruna bindiği; çok rakı içtiği ve sirozdan öldüğü iddiaları da şaibelidir; ikinci bir emre kadar askıya alınmış olup, bilâhare tahkik edilecektir.

Geçelim. Osmanlı'da olmadığı iddia edilen ama her nedense ciddî tarihçilerin ısrarla vardı ve ekonomide önemli yer tutuyordu dediği şu köle ticareti, özellikle de kuzeyden, Kırım üzerinden yapılan beyaz esir ve cariyeye ticareti, Türkiye'nin kalanını bir yana bıraksak bile, en azından İstanbul'un nüfus tarihi açısından acaba ne anlama gelir ?

Hatırlatayım; sadece 1500-1650 arasında ve sadece Polonya, Moskova'ya ait topraklar ve Çerkezistan'dan, yılda ortalama 10.000'i aşkın esir ve cariyeye elde edildiğini kaydediyor, Halil İnalcık. Başka kaynaklar da dahil, diyelim

ki İstanbul'a kuzeyden köle girişi yılda en fazla 10.000 olsun. 150 yılda 1,5 milyon eder. Keza, Rusya ve Polonya'nın güçlenmesi, buna karşılık Kırım Hanlığının zayıflaması sonucu, diyelim ki sonraki yüz yılda bu yarıya düşsün. Gene de 1750'ye kadar 500.000; 250 yılın tamamının yatay toplamı olarak ise erkekli kadınlı iki milyon beyaz köle eder.

Şimdi ben sorayım : bu iki milyon köle nereye gitti dersiniz ? Mesele iki milyon da değildir; çok daha fazladır, çünkü bunların zaman içinde çoğalmasını da hesaba katmak gerekir. Zira :

* Eski Yunan ve Roma, ya da Yeniçağda Atlantik köleliği (Brezilya, Jamaika, ABD'nin güney eyaletleri) gibi *köle ekonomilerinde*, köle nüfusun ölüm oranı (aşırı sömürü ve ağır zulüm koşulları nedeniyle) çok yüksek, buna karşılık doğum oranı (kölelerin düzenli ve kalıcı cinsel birleşmeler kuramaması sonucu çocukların anne-baba korumasından yoksun kalması nedeniyle) hayli düşüktür. Bu, çoğu zaman köle nüfus açısından "negatif büyüme" anlamına gelir. Başka bir ifadeyle, bütün diğer üretim ilişkilerinden farklı olarak bir köle ekonomisinde (veya köleci üretim tarzında), esas üretken (emekçi) sınıf, yani köle nüfus, kendi kendini yeniden üretemeyebilir.

* Osmanlı'da her ne kadar kölelik yaygın idiyse de, böyle vahşi bir "vardiya köleliği" ekonomisi söz konusu değildi. Osmanlı her şeye rağmen esas olarak bir bağımlı köylü toplumdur. Kölelerin ölüm oranı nüfusunu kalanından çok farklı olmadığı gibi, bir süre sonra âzâd ediliyor; mensup oldukları saray, konak veya diğer hanelerden "çerağ" ederek evleniyor, aile kuruyor, çoluk çocuğa karışıyor; dolayısıyla gene toplumun bütününden çok farklı olmayan bir doğum oranları oluyordu.

Bu ipuçlarından hareketle, nasıl bir nüfus büyümesi modeli kurabiliriz ? Aslında 1500-1750 arasında gelenlerden çoğunun çocuk yaşta olduğunu; dolayısıyla ancak 15-20 yıl sonra âzâd edilip genel nüfusa karıştıklarını ve evlenerek çocuk yapabildiklerini farzetmemiz gerekir. Fakat bu, hesabı birazcık da olsa karmaşıktırmasın diye, İstanbul'a geliş yılını genel nüfusa karışma yılı olarak kabul edelim. Demograflar, ölüm oranı, doğum oranı, aile başına çocuk sayısı, ortalama yaşam süresi beklentisi gibi çeşitli faktörleri bazı formüllere oturtarak *net nüfus artış oranı*'na varıyorlar. Diyelim ki bu hesapların hepsi yapılmış ve net nüfus artış oranı olarak binde 10 veya yüzde 1 bulunmuştur. Köle kökenliler sadece kendi aralarında evleniyor olsun. 1750'den sonra artık köle gelmesin (tarihin somut seyrine uygun, çünkü 1768-1774 harbinde Rusya Kırım Hanlığını yuttu). İstanbul'dan göç veya kaçış da olmasın.

Bu varsayımlarla, 1900'e gelindiğinde, İstanbul'un köle kökenli nüfusu kaçta ulaşır ? Özünde bir bileşik faiz problemidir bu. Oturun, cumartesi'nin "Okuma Notları"na kadar hesaplayın. Büyük sayılar fobiniz olmadığını umarım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Eski İstanbullular]

Halil Berktaş 04.09.2010

Ya da [Parentez-25] ve [Giritliler-16]. Tabii ki basitleştirici bazı varsayımlarla, 1500-1650 ve 1651-1750 arasında İstanbul'a Kırım'dan ithal edilen beyaz esir ve cariyelerin ahfadının, 1900'e gelindiğinde kaç olacağı.

Bileşik faiz hesabı : Faiz oranı r olsun. Bir yıllık gelişmeyi $(1 + r/100)$ diye ifade edelim. Faizin işlediği süre (yıl sayısı) t olsun. $(1 + r/100)^t$ 'ün t üssünü alalım. Çıkanı başlangıç sermayesi A_1 ile çarpalım. Nihai sermaye A_2 'yi bulacağız. (Sanmayın ki bu formülü orta ve liseden beri hatırlıyordum. Yasemin ve Çiğdem hocalara teşekkür borçluyum.)

Ne ki, bizim önümüzde tek bir seri değil, her birinin başlangıç noktası farklı olan 250 ayrı seri var, yani (t) 1900-1500 = 400 ile 1900-1750 = 150 arasında değişiyor. Ayrıca, bu serilerden 150'si için başlangıç sermayesi A1 = 10,000; diğer 100'ü için ise A1 = 5000. Buna karşılık $(1 + r/100)$ sabit : hep 1.01. Ne yapacağız ?

Ben kolayına gittim; sadece 1500-1650 döneminin ortasındaki yıl olan 1575 ile, 1651-1750 döneminin ortasındaki yıl olan 1700'ü hesapladım. Sonra bunlardan ilkini 150 ile, ikincisini de 100 ile çarpıp, sonuçları toplayıp, yaklaşık bir genel toplama ulaştım.

1575 yılı için t = 325 (faiz oranı 1900'e kadar işleyecek). Dolayısıyla 1.01'in 325 üssünü almamız gerekiyor. Bu da 25 küsur ediyor. 25 diyelim. "Başlangıç sermayesi" A1 dediğim o yılki köle girişi olan 10.000'le çarptığımızda, 250.000 çıkıyor. Fakat bu, tek bir yılda gelen köle nüfusunun 1900'de kaçaya varabileceği. Bunu bir de 150 ile çarptığınızda 37.500.000'e ulaşıyorsunuz.

1700 yılı için ise t = 1900-1700 = 200. 1.01'in 200 üssü 7 küsur. 7 diyelim. 5000'le çarptığınızda 35,000; onu 100'le çarptığınızda 3.500.000 çıkıyor. İki alt-dönemin toplamı 41 milyona varıyor !

1500-1750 döneminde İstanbul'a giren beyaz köle nüfusunun 1900'e kadar böyle bir artış göstermediği açık. Demek, varsayım ve katsayılarımda hatâ var. Yıllık net nüfus artışı yüzde 1 değil yüzde 0,5 veya daha bile düşük olabilir. Esir ve cariye kökenli nüfusun evlenip çoğalmaya başlamasında bir gecikme payı koymadım; belki bu, 15-20 yıl değil de daha uzundur; ya da hattâ köle nüfusun bir kısmı hiç âzâd ve çerağ edilmiyor, veya edilse bile hiç çoluk çocuğa karışmıyor olabilir.

Buradan hareketle, radikal bir küçültme yapalım. Her yıl gelen köle nüfusun yarısı, aile kurup çoluk çocuğa karışmasın. Böylece A1, 1500-1650 arası için (10.000 yerine) 5000, 1651-1750 arası için de (5000 yerine) 2500 olsun. Net nüfus artışına da yüzde 1 yerine yüzde 0,5 diyelim. 1.005 üssü 325, yaklaşık 3,3 çıkıyor. 1.005 üssü 200 de 2.11 oluyor. Bu koşullarla, 1500-1650 arasında giren köle nüfusun iç büyümesi 1900'de 2.475.000'e; 1651-1750 arasında giren köle nüfusun iç büyümesi 527.500'e; ikisinin toplamı da 3 milyona varıyor.

Kuşkusuz bu, 41 milyona göre çok daha makul bir rakam. Ve tabii, İstanbul'dan göç veya kaçış yoluyla çıkıp taşraya yayılanlar, ya da beklenmedik demografik çöküşler hesaba katıldığında, birkaç yüz bine dahi indirmek mümkün olabilir.

Ama bu dahi, İstanbul'un 20. yüzyıl başı nüfusuna oranla çok yüksek. Neydi Osmanlı payitahtının gerçek büyüklüğü, 1500 veya 1700 veya 1900 yılında ? Modernite öncesine dair nüfus tahminlerindeki mübalağa payını unutmayalım. Ortaçağın sonbaharında dahi 20 – 25.000 kişilik şehirler çok büyük sayılıyordu. Düzgün sayım ve istatistiklerin yokluğunda, seyyahların 500.000 veya bir milyondan söz etmesini ihtiyatla karşılamalıyız. Yeryüzünde kimse o büyüklükte bir şehir görmemişken, bunlar jenerik rakamlardan ya da "muazzam" ünlemlerinden öteye geçemez. İstanbul'un 1500'lerdeki nüfusunu Braudel'in 700.000, Barkan'ın 400.000 göstermesi de, Stefan Yerasimos'un işaret ettiği gibi, hayli abartılıdır. Yerasimos, Fransız Anadolu Etütleri Enstitüsü IFEA'da 3 Ocak 1995'te yaptığı (sonra Sabancı Üniversitesi'nde tekrarladığı) bir konuşmada, bütün benzer varsayımları tek tek çürütmüştü. Kendi tahmininin ise 150.000'i aşmadığını anlıyoruz (bkz. Tülay Artan, "Benim Tanıdığım Stefan Yerasimos : Bir İstanbul Tarihçisi", *Toplumsal Tarih*, sayı 144, Aralık 2005, s. 64-73; ayrıca bkz. Edhem Eldem'in imzasız notu, *Toplumsal Tarih*, sayı 14, Şubat 1995, s. 26-27). Yakın zamanlar içinse, Osmanlı Bankası Müzesi'nin *Eski İstanbullular ve Yeni İstanbullular* (Nisan 2009) sempozyumunda konuşan kentbilimci Murat Güvenç, 19. yüzyıl nüfusuna 300.000 diyor ve bunun ancak 1912-13 Balkan Savaşı muhacirleriyle 1 milyona yaklaştığını anlatıyor.

Istanbul Households'da (1991) Duben ve Behar da bu göçler üzerinde önemle duruyor; 1885'te kentin

Müslüman nüfusunun (ancak) yüzde 51'inin İstanbul'da doğmuş olduğuna dikkat çekiyorlar (s. 24). Peki, geçen yüzyıl başında kimdi bu "eski İstanbullu"lar ? Aynı Nisan '09 sempozyumundaki konuşmasında Cem Behar, "hepimiz yeni İstanbulluyuz" derken, 1453'ten itibaren iskân, sürgün ve göçleri vurgulamış. Ama köle ticaretine hiç değinmemiş.

Oysa bu Türkleşme (ve İstanbullulaşma) patikasını yabana atmamak gerek.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[İhtida ve Türklük]

Halil Berktaş 09.09.2010

Ya da [Parentez-26] ve [Giritliler-17]. Kemalistlerin de bir, sürekli ırk kategorileriyle düşünmeleri yüzünden; iki, İslâmiyetten ve genel olarak dinden hoşlanmadıkları için göremediği diğer ve asıl büyük Türkleşme patikası : (2) İhtida yoluyla etnik dönüşüm.

Tuhaf, tabii : hem köleliği ve köle ticaretini bileceksin, hem de bunu başka herhangi bir yere bağlamayacaksın; özellikle demografik etkisini düşünmeyeceksin.

Daha da tuhafı : hem Müslümanlığı en ileri tektanrıci inanç sistemi sayacaksın. Habire tekrarlayacaksın. Dolayısıyla başka dinlerden İslâmiyete geçişi "doğal" sayacaksın. Hem de bu, apayrı bir "din dersi" kompartımanında duracak. Tarihin diğer iplik ve eksenlerini hiç etkilemediği farzedilecek.

Dolayısıyla bu diyarın nasıl *Turchia* ve sonra *Türkiye* olduğunu, "Orta Asya'dan göç yoluyla" diye açıklamaya devam edeceksiniz.

Zaten Heath Lowry'nin de bundan otuz küsur yıl önce dikkatini çekmiş bu garabet. Lowry halen Princeton'da; önde gelen bir Osmanlı Tarihi profesörü. 1970'lerde ise UCLA'de doktora öğrencisi. Tez araştırması ve yazımını 1973-80 arasında (Robert Kolej ve sonra) Boğaziçi Üniversitesi'ndeki öğretim üyeliği sırasında gerçekleştiriyor. Konusu, fetih sonrası Trabzon'da ihtida; daha net olarak, *Trabzon Şehrinin İslâmlaşma ve Türkleşmesi, 1461-1583* (B.Ü. Yayınları, 1981).

Lowry, bu konuya nasıl vardığını tezi ve kitabının Giriş'inde anlatıyor. Bir diğer ünlü tarihçi, Speros Vryonis jr, Lowry'nin UCLA'den hocası. Vryonis'in zamanında çok ünlü eseri *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century* (1971), Anadolu'daki Yunan/Rum varlığının inişe geçmesinin kapsamlı bir İslâmlaşma süreciyle elele gittiğini savlıyor. Ben de, diyor Lowry, "onbirinci yüzyıl Anadolusunun büyük ölçüde Hristiyan olan ve yine büyük ölçüde Rumca konuşan nüfusunun, onaltıncı yüzyılda aşırı derecede Müslüman ve büyük ölçüde Türkçe konuşan bir nüfusa dönüşmesindeki en büyük etkinin... İslâmlaştırma süreçleri" olduğunu paylaşıyordum. Ancak ekliyor : bunun vaka etüdleriyle desteklenmemesi, Vryonis'in çalışmasının en büyük zaafını oluşturunuyordu. Kendisi, işte böyle bir vaka etüdü (*case study*) yapmak için Trabzon üzerinde yoğunlaşıyor –ve gerçekten de, 1481-86, 1523, 1553 ve 1583 yıllarına ait tahrir defterlerine bakarak, kent nüfusunun bileşiminde Hristiyanlıktan Müslümanlığa doğru büyük bir değişimin meydana geldiğini ortaya koyuyor.

Fakat işin daha da ilginç yanı, Heath Lowry'nin çalışmasının karşılaştığı tepkiler. Boğaziçi Üniversitesi'nin kitabı basması, tam 12 Eylül sonrasına denk geliyor. Lowry 80'de Amerika'ya dönmüş; orada öğreniyor ki kitabı çıkar çıkmaz toplanmış veya toplatılmış, bir daha da dağıtılmamıştır. 8 Şubat 2009'da yapılan (internette mevcut) bir röportajda Lowry, "Gerçekte hiçbir zaman yasaklamadılar ama biri [!] üniversite rektörüne 'bizden izin alınca

kadar bunu çıkartma' demiş" diye aktarıyor. Sıkıyönetimin tam neye kızdığı biraz karışık. Röportajcının getirmeye çalıştığı nokta, muhtevanın değil sadece kapağın sakıncalı bulunduğu. Lowry buna tam evet de demiyor, hayır da demiyor. Trabzon'un *İslamlaşması ve Türkleşmesi* başlığının, "Yeni Cuma Camii adıyla camiye çevrilen Ayios Evgenios isimli Bizans kilisesi"nin Abdülhamid albümlerinden alınma bir fotoğrafıyla yanyana gelmesinin, "kapakta yanlış anlaşılacak [!] malzeme var, isim de her tarafa çekilebilir [!]; o yüzden isim de kapak da değişsin [!!!]" türü bir rapor ve telkine yol açtığını anlatıyor.

Tabii bu kadarı da yeterince rezalet. O zamanlar ve maalesef bugün de, devletin ve resmî ideolojinin bilim, gerçek, özgürlük anlayışının ne olduğunu gözler önüne seriyor. Ama bir adım ötede, doğrusu hiç aklıma yatmıyor, bunun, bütün kabahatin kapakta olduğu şeklinde yorumlanması. Madalyonun bir yüzünde, İslâmlaşmadan duyulacak gurur varsa, diğer yüzünde, Hristiyan ahalinin kitle halinde Müslümanlaşmasının "özbeöz Türklük" diye bir şeye pek yer bırakmaması duruyor. Bu da kaldırılır gibi değil, Türk ırkçılığı veya işte o ırkçı damarıyla birlikte milliyetçiliği açısından. Trabzon'un (veya başka herhangi bir kentin), kesif Türkmen gruplarının (göç veya devletin *sürgün* etmesi sonucu) dışarıdan gelip buraya yerleşmesiyle Türkleşmiş olması yeğleniyor. Dönemin Boğaziçi Tarih öğretim üyeleri sorunu böyle hatırlıyor. Zaten Lowry'nin atıfta bulunduğu anonim raportörün "isim de her tarafa çekilebilir" demesi bile, biraz bunu yansıtıyor.

"Ne yani, benim atalarım Rum muydu, Hristiyan mıydı ? Hâşâ !" Geçmişte ne zaman bir tıp araştırması, kan grubu dağılımlarının Rum ve Ermenileri andırdığını ortaya koysa, Trabzonluların celâllenip sokağa döküldüğünü de unutmayalım. Fakat demek ki Türk ırkçılığı, gelip insanları güzellikle Müslümanlaştırmış olmaktansa, illâ fethetmiş olmayı tercih ediyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Mühtedi ve muhacir]

Halil Berktaş 11.09.2010

Ya da [Parentez-27] ve [Giritliler-18]. Ya da [Türkleşme patikaları-3]. Sırf Anadolu'da 11. yüzyılda mevcut yerli (çoğu Ortodoks Kilisesine mensup ve Rumca konuşan) nüfusun ihtidası değil, en az onun kadar önemli bir diğer ihtida süreci.

Neresinden bakarsanız bakın, bugünkü Yunan, Bulgar, Sırp, Romen, Sloven, Makedon, Boşnak, Arnavut, Hırvat ve Karadağ arazisinin tamamı ile Macaristan'ın önemli bir bölümü, yerine göre iki-üç yüzyıl, yerine göre dört veya hattâ beş yüz küsur yıl Osmanlı egemenliğinde kaldı. Fetih sırasında bütün nüfus Hristiyandı. Gelgelelim, Osmanlı yenilir ve geri çekilirken, buralardan insan selleri aktı İmparatorluğun küçülen topraklarına. 18. yüzyılda azar azar başlayan kaçış, Sırp ve Yunan devrimleri, Bulgar ayaklanması ve 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı, sonra 1912-13 Balkan Savaşlarıyla birlikte, muazzam bir göç dalgasına dönüştü. Üstüne Lozan'ın Türk-Yunan nüfus mübadelesi bindi. Milyonlarca insan doğduğu topraklara elvedâ dedi. "Türkiye"ye dönüşen çekirdeğe, kaybedilen dış halkadan en az birkaç milyon Müslüman-Türk girdi.

Kırım veya Kafkasya'dan gelenlere değil, sırf Rumeli muhacirlerine bakalım. *Kimdi bu Müslüman Türkler ? Başından beri mi Türk ve Müslümandılar ? İstisnasız hepsi mi öyleydi ?* Çoğu kişi buna inanmak isteyebilir, kuşkusuz – "hayır, nisbeten geç bir tarihte İslâmiyeti kabul etmiş değiliz, dolayısıyla atalarımız arasında hiç Hristiyan yoktur [= "gâvur dölü" değiliz]; biz özbeöz Türküz; Türk oğlu Türk, Müslüman oğlu Müslümanız" diyebilmek uğruna (bu dizide, bkz 29 Temmuz : *Bizim Mayflower'ımız*; 31 Temmuz : *İtalyanlık olasılığım*; 9 Eylül : *İhtida ve Türklük*). Ama kusura bakmayın, tarihçilik açısından bunu kabul etmek çok zor.

Zor, çünkü birincisi, fethedilen eyaletlere Anadolu'dan o kadar çok sayıda insanın gitmiş olması mümkün değil. Tabii ki askerî sınıftan, akıncı ve sipahilerden, "Yörük taifesi"nden oralarda yerleşenler var. "Evlâd-ı fâtihân" var. Barkan'ın "bir iskân ve kolonizasyon metodu" olarak dikkat çektiği "vakıf ve temlikler" ve "kolonizatör dervişler" (1942): gene "bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler" (1949-50) ve "Rumeli'nin iskânı için yapılan sürgünler" var (1953-54). Ama sırf bunlarla, Güneydoğu Avrupa'da o kadar büyük bir Türk-Müslüman nüfus kitlesi oluşamazdı.

Zor, çünkü ikincisi, bu kadar geniş bir alanda, bu kadar kalabalık bir yerli nüfus temelinde, bu kadar uzun yüzyıllar boyu, ihtida (din değiştirme; Hristiyanlıktan Müslümanlığa geçiş) süreç ve mekanizmalarının işlememiş olması olanaksız. Ve ilginçtir; Türk tarihçiliği değil ama Balkanların milliyetçi tarihçilikleri, bunun tam tersini, yani ihtidanın ne kadar yaygın olduğunu vurguluyor. Bunun için özel nedenleri var, kuşkusuz; Osmanlıların yerli halka "zorla" din değiştirttiğini öne sürüyorlar (*forced conversion*). Bu da, hâlâ mevcut Türk azınlık gruplarını "aslen Yunanlı" veya "aslen Bulgar" saymalarını sağlıyor (Bulgaristan'ın komünist döneminin sonlarında yaşanan "isim değiştirme" çılgınlığının bu teoriye dayandığını unutmayalım).

"TürkoFOBik" temelleriyle birlikte daha çok 19. yüzyıla özgü bu iddia, çağdaş tarihçilikte pek rağbet bulmasa da, yatağanını boğazına dayayıp "kelime-i şahadet getirmezsen bittin" demeye varmaksızın, günlük hayatın akışı içinde Hristiyanları İslâmiyete geçmeye dürten bir yığın başka neden de söz konusuydu : ünlü "Osmanlı hoşgörüsü"nün son tahlilde bir çeşit "ayırımcı hoşgörü" (*discriminatory tolerance*) olması; gayrimüslimlerin asla Müslümanlarla eşit sayılmaması; vergi sorunları (örn. cizyeden kurtulmak): kendini saltanata, hanedana, elite daha yakın hissetmek; kilisesinde herhangi bir tamirat yaptırabilmek için, İstanbul'un iznine tâbi olmak.

Ya da, belki iş oraya gelmeden çok önce, daha ilk anda ibadet yerlerinin tahribi veya camiye çevrilmesine tanık olmak (ki bunun zıddı camilerin kiliseye çevrilmesidir). Marc Baer, tam da "Osmanlı Avrupa'sında Fetih ve İhtida"yı inceleyen doktora tezinde (*Honored by the Glory of Islam*, Oxford 2008), bu açıdan bizatihi fetih ânının travmatik etkisini IV. (Avcı) Mehmed döneminin (a) Girit ve (b) Lehistan (Kamaniçe-Podolsky) seferleriyle örneklemiştir. 1669'da Kandiye (İraklion) düştüğünde, toplam 88 kilise ve birçok manastırın cami yapılması; bunun da etkisiyle büyük bir ihtida cereyanının başlamasını, *doğrudan doğruya Osmanlı tarihleri* (Silâhdar, Defterdar, Hasan Ağa, Kâtip Çelebi) aracılığıyla izliyoruz.

Neymiş; ABD'de doğru dürüst Osmanlı tarihi çalışıl(a)mazmış ! Unutmuyorum, bir taşra cehaleti ve darkafalılığının bu yalan ve iftiralarını. Neyse. Benim Giritlilerimin öyküsü gerçekten "Karaman ovasında bir sipahi"yle mi başlıyor ? Yoksa, ilk zaptedilen iç bölgeler gibi Kandiye'nin de geçirdiği bu büyük "dinî coğrafya değişimi"yle mi ? Öyleyse, ebaanced Türk ve Müslüman oldukları söylencesini hemen mi yarattılar, sonraki yüzyıllarda mı, yoksa (tehlike karşısında kendini güvenceye almak için) göç kapıya dayandığında mı ?

Bilemiyorum. Fethiye Çetin'in *Anneannem* ve *Torunlar'*ı misali : acaba kaç yüz aile, kaç bin kişi var böyle, mühtedi ve muhacir ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Sevgili masum katiller]

Halil Berktaş 16.09.2010

Ya da [Parentez-28] ve [Giritliler-19]. Bir Latife Tekin göndermesi. Bizim ailenin dolabı veya bodrumundaki iskeletlere; milliyetçiliğin bitmek bilmeyen kan dâvâlarına dair.

Eh, peki, benim Giritlilerim ister "mühtedi ve muhacir" olmuş olsun, ister "özbeöz Türk ve muhacir." Bir gerçek var ki, Mübadeleyi beklememişler. 1896 ve 1900'de kaçmışlar Girit'ten. Yani önce 1896'da gitmiş; sonra 1897'de Büyük Devletler doğrudan ilhakı önleyince, yani Osmanlı durumu kurtarır gibi olunca dönmüş; lâkin olayların *enosis*'e dönük seyri karşısında, 1900'de tekrar ve bu sefer nihaî olarak terk etmişler adayı.

Neden ? *Bizim Mahallenin Giritlileri*'nde, daha ziyade Girit muhaciri Türklerin "karışıklık zamanı" diye andığı dönemde olup biten "kötü şeyler" yüzünden, kuşkusuz. Ama acaba hangi "kötü şeyler" ? Sırf kendilerine yapılanlar mı ? Yoksa biraz da kendilerinin yaptıkları mı ?

Bundan beş-altı yıl önce de söyledim, eski *Nokta* dergisinin (ve sonra *Express* dergisinin de) kitapçık halinde özel ek olarak verdiği, Ermeni soykırımına ilişkin oldukça uzun bir röportajda. Çocukluğumdan beri anlatılırdı : henüz Girit'teyken, ailemin gerek (sonraki) Berktaş'lar, gerekse (sonraki) Kösemen'ler tarafından iki delikanlı, yerel Türk milisine mensuplarmış da, göreve çağrıldıklarında, nasıl tek eşeğe nöbetleşe binip giderlermiş. Yani ilk bakışta insana alabildiğine masum gelen bir Sanşo Panşa'lık hali.

Ama sonra, o iki komik ve zararsız gencin, 1897 İştia katliamının intikamını kendilerince nasıl aldıklarının öyküsünü de dinlemiş ve bütün perspektifim değişivermişti. İnsanın ne kötülöklere kadir ve zulmün her zaman yanı başımızda olduğuna dair, tüylerimi ürperten ufuklar açılmıştı önümde.

İştia katliamı nedir, oradan başlayalım. Bu dahi başlı başına ilginç, çünkü bazı web sitelerinin söyledikleri var, söylemedikleri var.

Hemen her milliyetçilik, kendisine yapılanları abartmakla değil (gerçi bu da vardır ama), asıl, kendi yaptıklarını hiç anlatmamak suretiyle yalan söyler. İşte size tipik bir örnek : *Sitia massacre*'ı google'ladığınızda karşınıza çıkan, İştia'ya (Sitia) ilişkin resmî Yunan (Girit) web sitesi. Adanın en doğusunda, (2001 itibarıyla) 8900 nüfuslu küçük bir kasaba ve 14.338 nüfuslu bir belediyelikmiş, Sitia/İştia. Biraz ücra bir köşesiymiş adanın; bugün bile pek turist yüzü görmezmiş. Katliama gelince, sanırsınız ki tek bir katliam yaşamış tarihte. O da Yunan İsyanı sırasında, tâ 1821'de. "Kana susamışlıklarıyla ünlü [bednâm] yeniçeriler" Sitia'ya yaklaşık bir kilometre mesafedeki Apidia kavşağında, civardaki beş altı köyün Hristiyanlarını vahşice kılıçtan geçirmişler.

Geçirmişlerdir zahir. Ama yörenin katliam tarihi bundan mı ibaret ? *Encyclopaedia Britannica*'nın CRETE maddesine göre (1970 edisyonu, cilt 6, sayfa 740A), Hanya'da 4 Şubat 1897'de çıkan çatışmalarda Osmanlı birlikleri halka ateş açınca, binlerce Hristiyan limandaki yabancı savaş gemilerine sığınmış. Öte yandan aynı 4 Şubat gecesi Kolimbari'de karaya çıkan Yunan birliklerinin komutanı Albay Vassos, Kral George (Yorgos) adına adayı işgal ettiğini açıkladığında, coşkuya kapılan Hristiyan nüfus, Müslüman köylülere karşı korkunç katliamlar düzenlemeye başlamış.

Meselâ nerede ? Cevabını *New York Times* arşivi veriyor. 19 Şubat 1897 tarihli *NYT*'de, 18 Şubat Viyana kaynaklı bir haber : "*Neue Freie Presse*, Girit'in doğu ucundaki ... Sitia'da 2000 Müslümanın katledildiğini, yörenin Muhammedî sâkinlerinden ancak 28'inin canını kurtarabildiğini bildiriyor." Bu cümleler *TWO THOUSAND MASSACRED* manşetinin altında yer almakta.

Kısasa kısas : milliyetçi boğazlaşmaların genel kuralı. Nitekim bu olay üzerine, bu sefer Kandiye Müslümanları galeyana geliyor. Bir gemi tutup, denizden Sitia/İştia'ya gitmeye kalkıyorlar. Bir İngiliz savaş gemisi yollarını kesince, o öfkeyle dönüp Kandiye'deki İngiliz konsolosluğunu basıyor ve yağmalıyorlar. İşin içinde Halil Nâmık dedemin ağabeyi Rauf Bey de var; kızkardeşim Neyyir'in bulduklarına bakılırsa konsolosluktan, o sırada hasta yatan küçük kardeşi Halil Nâmık'ı eğlendirsin diye kafes içinde bir papağan bile yürütüyor. Aynı sıralarda, içlerinde atalarımın o diğer iki delikanlının olduğu Türk milisi de civardaki bir Rum köyünü basıyor. Yaşlı,

kadın, çocuk demeden kesiyor, öldürüyor, ateşe veriyor ve sonra, erkekler tarlalardan koşarak gelirken kaçıp uzaklaşıyorlar.

*Bizim Mahallenin Giritlileri'*ni seyrederken, bütün bunlar bir kere daha geçti aklımdan. Bir diğer büyük belgeseli de hatırladım : Niyazi Kızılyürek'in "Bizim Duvarımız"ını (*Our Wall*), Yunan ve Türk milliyetçiliklerinin Kıbrıs'ı nasıl mahvettiğini anlatan. Londra'da bir tarih ders kitapları atölye çalışmasında seyretmiştik, Türk ve Yunan, Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Yunan öğretmenlerle birlikte. Ve Yiannis Papadakis'in hüznü kitabı *Echoes from the Dead Zone*, aynı trajediye dair.

Okullarda *Sarı Gelin*'in değil, asıl bunların gösterileceği bir Türkiye'yi özledim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Yüksek yargıcın görevi]

Halil Berktaş 18.09.2010

Ya da [Parentez-29] ve [Giritliler-20]. Son bir not düşmek istiyorum, Osmanlı'da kölelik meselesine. Hakan Erdem'in, bu konuya ilişkin en basit tarihî gerçekleri dile getirdi diye 2006 başlarında uğradığı garip saldırıdan söz etmişim. Köleliğin ve köle ticaretinin sadece emperyalizmin "suçu" olduğunu; "mazlum ve mağdur" milletimize yakıştıramayacağını öne sürmüştü, *Atlas* dergisi. Onlara göre Hakan Erdem, "kendi atalarına inanmayan, onlardan nefret eden kuşaklar yaratma"ya çalışıyordu.

Bu tecavüzün cehalet boyutu bir yana (28 Ağustos '10), hangi ortamda gerçekleştiği de benim için önem taşıyor. Özellikle 2004-2007 arasında ulusalcılık, bir darbe, hiç olmazsa bir "manevî diktatörlük" zemini yaratma, bunun için de kamuoyunu yeniden zaptetme taarruzu içindeydi. Her yönden delik deşik edilen resmî ideolojiyi restore etmeye; (kötü) "küresel" ile (iyi) "millî" arasına kesin sınır çizmeye; gerçek değerlerin yerine sahtelerini geçirmeye; bilim insanları, muhalif aydınlar, eleştirel düşünürler üzerinde terör estirmeye çalışıyorlardı. Hakan Erdem'e çamur atıp bilimini yok sayma çabası da bu seferberliğin bir parçasıydı (*Ulusalcılık ve kölelik*, 26 Ağustos 2010).

Şimdi elimde, bunun bir tür kanıtı da var. O iki *Atlas* yazarının Hakan'a kilitlenmesinin "münferit" bir olay olmadığını; o dönemde henüz çok tanınmayan Hakan'ın da hedef seçildiğini ortaya koyuyor.

Başka şeylere de işaret ediyor aslında. Zira ilginçtir, burada hedef gösterme doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesi'nin emekli bir üyesinden kaynaklanmış. Dolayısıyla olay, tam da referandum ertesinde, yüksek yargının ne ölçüde kendini rejimin bekçisi saydığına ilişkin bir boyutu da içeriyor. Dahası, bu rolün arka planında, en üst kademe hukuk adamlarının bilgi, kültür ve düşünce düzeyine ışık tutuyor.

Önümde, eski AYM başkan vekillerinden Güven Dinçer'e ait, 29 Nisan 2005'da *Gazete Ankara*'da yayınlanmış bir yazı var. Başlığı "Türkiye Aleyhine Üretilen Yerli Belgeler (2)". Alt-başlığıyla "Bazı Vakıf Üniversitelerindeki Öğretim Üyelerinin Yayınları ve Çalışmaları"na dikkat çekiyor. İlk paragrafında, "Son günlerde Türkiye aleyhine belge üretmenin değişik bir boyutuyla karşı karşıyayız" diyor : işte o vakıf üniversitelerindeki bazı öğretim elemanları "bize yabancı türküler" söylüyor ve yayınları ile "dış dünyaya hizmet" ediyorlarmış. Kendileri de bunu üzümlere dönüştürmüş.

Bu kadarı yeter, de diyebilirsiniz, çünkü bu söylem çok tipik. Bilime doğru-yanlış diye değil, Türkiye'nin lehine-aleyhine diye bakmak, Güven Dinçer'in bilimle de, bilim ahlâkıyla da, bilim özgürlüğüyle de ilgisinin olmadığını

daha ilk ağızda açığa vuruyor.

Yazının kalanında bu izlenimim birkaç defa doğrulanıyor. Güven Dinçer iki kişiye nişan almış : Hakan Erdem ve Halil Berktaş. İşin benimle ilgili boyutu, o sırada beş yıldır (2000 - 2005) eskimiş klişelerden ibaret : Ermeni soykırımına ilişkin pozisyonumu "bize düşman olanların düşüncelerinin yansıması" sayıyor.

Retrospektif açıdan daha anlamlı gelen, doktorasını Oxford'da yapan Hakan Erdem'e neler dediği. Elbette tezinin önce İngilizcesi yayınlandı : *Slavery in the Ottoman Empire and Its Demise, 1800-1909* (Macmillan, 1996). Türkçesi daha sonra çıktı : *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909* (Kitap Yayınevi, 2004). Bilimin evrenselliğinden ve Türkiye üniversitelerinde de uluslararası yayının ne kadar önemli sayıldığından habersiz gözüken Dinçer, zehir hafiye edasıyla, eserin "yabancı bir dilde yazılmış" olmasına bir mim, keza "yabancılar"ın kitabı övmesine ayrı bir mim koyuyor. *Kitabı okumuş değil*. İlânlarındaki bu tür alıntılara bakarak yazıyor ve bir gündem oluşturuyor. Yüz kızartıcı kölelik ve köle ticareti Batı dünyasına özgüymüş; Osmanlıyla ne ilgisi varmış ? Afrika'yı biz mi sömürmüşüz ? Bir de tuhaf bir böbürlenme : "Bizler köle ticareti yapmış olsaydık bugün Anadolu ve Balkanlar Amerika kıtası gibi kapkara olurdu." İnsanın aklına "biz soykırım uygulasaydık bir tekini sağ bırakmazdık" türü sözde-savunmalar geliyor.

Güven Dinçer'e göre "oyun belli"dir : "Batıya ait kirli bir tarihe bizi de bulaştırmak ve karıştırmak istiyorlar." Tesadüf mü acaba : bunlar bir yıl sonra *Atlas*'çılarca hemen aynen tekrarlanacak ! Dinçer, Hakan Erdem'in kişisel araştırmasını birey olarak yürüttüğünü aklına bile getirmeden soruyor : "Kimin tarafından destekleniyor ?" Bütün bildikleri de bu işte : dışarıdan para alma imâsı. Artı susturulması (susturulmamız) talebi : "Bunu içine sindiren üniversiteye ve Yüksek Öğretim Kurumu'na bak."

Hayır, asıl, bir yüksek mahkeme yargıcının kafasına bak. Hrant'ın cezasını onaylayan Yargıtay üyelerinden biri "içim kan ağlıyor" demiş, ama gene de "o kararı öyle almak zorundaydık"tan şaşmamış. Güven Dinçer'in beş yıl önceki yazısı, bu insanların iç karartıcı ruh dünyasıyla birlikte, referandumda "evet" demekle neye "yeter" dediğimizi de bir kere daha açıklığa kavuşturuyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nerede kalmıştık

Halil Berktaş 23.09.2010

Durup düşünmenin, son birkaç aya bakıp bir döküm çıkarmanın belki zamanıdır.

Fark etmişsinizdir; artık başlık parentez içinde değil. Oysa 5 Haziran'dan beri hep bir parentezi sürdürüyordum : bir yan-pisti, daha uzun ve geniş bir anlatımın içinde. O sırada Kuzey Kore'nin denizaltı batırması ile İsrail'in *Mavi Marmara* saldırısı üst üste gelmişti. Bu yüzden birkaç gün, Asya'nın iki ucundaki bu iki korsan devleti yazmıştım –İsrail'i eleştirmeyi "anti-semitizm"e, İslâmcıları eleştirmeyi "İslamofobi"ye, Kürt milliyetçiliğini eleştirmeyi "Kürt düşmanlığı"na eşitleyen sığıllara da biraz değinerek. Oradan "Kürt halk hareketi"ni (= PKK, BDP) tartışılmaz, "Kürtlerin içişlerini" karışılmaz kabul eden, kuyrukçu (*tailist*) dediğim zihniyetin eleştirisine geçmiştim.

Derken, seyrettiğim bir belgeselle aklım Girit'e, milliyetçi boğazlaşmalara, etnik temizlik, mübadele ve soykırımlara gitmişti. İşin içinde bizim aile tarihi de vardı, kıyısından köşesinden : gerçekten Karaman ovasından gitme "özbeöz Türk" müydüler, yoksa "mühtedi ve muhacir" mi ? Daha genel olarak, kimdi –kimdir- bugünkü Türkiye Türkleri ? Hepsi veya çoğu mu Orta/Batı Asya'dan gelmişti ? Köle ticareti ile ihtidanın Türkleşme patikalarındaki rolü neydi ?

Başta kısa süreceğini sandığım bu parentezli yazılar uzadı; (yanlış saymışım, 29 değil) tamamı 33'tü, 15 Temmuz'da açtığım Giritliler alt-parentezi de 20'yi buldu. Ama bitti işte; kapatıyor ve asıl konuma dönüyorum : 3 Haziran'a kadar uğraştığım Sol eleştirisine.

Tesadüf, 2008'deki "Sol ve Demokrasi" dizisinin ardından (bkz Weimar Türkiyesi, 85-108, 123-126, 151-152), bu satırları yazdığım 18 Eylül'den günü gününe altı ay önce adım atmışım, Sola ilişkin bir diğer kapsamlı eleştiri denemesine. *EDP üzerine*'yi (18 Mart '10) *Kibirin teorisi* (20 Mart), *Bitmeyen özcülük* (27 Mart), *Siyaset zamanı* (1 Nisan), *Tarihten bir yaprak* (sosyalist/millî demokratik devrim ikileminin nasıl yaratıldığı üzerine, 3 Nisan), *Krizler, ilkeler, tâvizler* (8 Nisan), *Çağımızın dönüşümü* (15 Nisan), *Ölü fikirlerin ağırlığı* (17 Nisan), *Teori ve teoremler* (22 Nisan), *Siyasetin yeri ?* (24 Nisan), *Sınıfa karşı sınıf ?* (29 Nisan), *Aman bulaşmasın* (1 Mayıs), *Siyasetin "gölge oyunu"* (6 Mayıs), *Bir siyaset faciası* (8 Mayıs), *Sorumsuzluğun hafifliği* (13 Mayıs), *Demokrasi "yalan"ı* (15 Mayıs), *Bilimciliğin rolü* (20 Mayıs), *Ya ihtilâlcî, ya demokrat* (22 Mayıs), *"Çocukluk hastalığı"* (27 Mayıs), *Teori mi, hayat mı ?* (29 Mayıs), en son da *Leninizm ve Kemalizm* (3 Haziran) izlemiş.

Bu başlıkları yer doldurmak için değil, bir amaçla yanyana koydum : âdetâ bir anahtar sözcükler dizisi oluşturuyorlar. 19. yüzyılın "klasik" diyebileceğimiz Marksizminin iç kurgusunda bile, bir yanda Ekonomi Politik ile diğer yanda Bilimsel Sosyalizm (devrim teorisi) arasında, "siyasetin yeri" çok dar ve sınırlıydı. "Sınıfa karşı sınıf"a indirgenmiş bir mücadele anlayışı, siyaseti temel ekonomik-sınıfsal yapıyı olduğu gibi yansıtan bir "gölge oyunu" sanıyordu. 1848 devrimlerinin yenilgisi ve Louis Bonaparte'ın imparatorluğu karşısında, Marx'ın demokrasiyi bir "yalan"dan ibaret görmesi, bu "burjuva" demokrasisini "burjuva diktatörlüğü"ne eşitlemesi, karşısına da biricik alternatif olarak "proletarya diktatörlüğü = demokrasisi"ni dikmesi, zamanın "bilimci" karakterinin de etkisiyle, çok çabuk verilmiş hükümlerdi. Bu ilk düşünsel birikim katmanı, kuşaklar boyu Marksist ve sonra Leninistlerin bildiğimiz normal, parlamenter siyasete "aman bulaşmasın" diye bakmalarına ve demokratik kurumların kaderi hakkında bir "sorumsuzluk" tavrını benimsemelerine yol açtı. "İhtilâlcî(lik)" ve "demokrat(lık)" birbirinden ayrıştı; yolları buluşmaz, kesişmez oldu. Özellikle "çağımızın dönüşümü" karşısında, bunlar artık tamamen "ölü fikirler"dir. Bugün Leninizm artık bir şaka, bir karikatür. Nitekim Leninist olduğunu iddia eden "sol," herhangi bir işçi-kitle tabanının da yokluğunda, hızla, bu ülkedeki asıl köklü ve popüler "öncücü" (*vanguardist*), Jakoben devrimciliğe, yani Kemalizme avdet ediyor.

Kısaca böyle özetlediğim bu fikirleri, toplam 21 yazı (daha sonraki *Kürtler 1-2-3'ü* ve *Kürtlerin içişleri*'ni de sayarsak, 25 yazı) boyunca işlerken, referandum kampanyası henüz başlamamıştı bile. TBMM Anayasa değişikliğini 7 Mayıs'ta kabul etti; Yüksek Seçim Kurulu ise oylamanın 12 Eylül'de yapılacağını 13 Mayıs'ta duyurdu. Lâkin CHP'nin iptal başvurusu, Anayasa Mahkemesi tarafından ancak 8 Temmuz'da (olumsuz yönde) karara bağlandı.

Ondan sonra yaşadığımız, topu topu iki aylık (ama hayli yoğun) mücadele, bir bakıma bir sınav ve laboratuvar görevi gördü. Ben bu ayları parentezlerim ve Giritlilerimle geçirdim. Son bir istisnaıyla, hiç referandum yazmadım. İyî de oldu, çünkü bana biraz geri durma ve bütünü görme fırsatı verdi.

Nitekim ister hayırcı, ister boykotçu "sol", önceden yaptığım ve yukarıda tekrarladığım tesbitleri doğrulamak için yarıştı sanki. Üstelik, farklı fikirleri şiddetle susturmaya çalışmak gibi eski hastalıklarının nüksettiğini de ortaya koydu. Şimdi uzunca bir süre, farklı açılardan gelip hep bunlar üzerinde duracağım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fırtınadan sonra

“Referandumdan sonra” diyecektim, ama düşündüm ki bu, herhangi bir referandumdan çok fazla bir şeydi aslında. Küçüktü, kısıydı, esas itibariyle şiddet içermiyordu –ama gene de bir fırtınaydı. Nabi Yağcı “devrimsi” bir değişim veya dönüşümden söz etmekte haklı. Aynı his bende de var. Son on yılda bir dizi böyle dönemeç yaşadık : 2002 ve 2007 genel seçimleri; bayrak mitingleri; 301. madde yargılamaları; genelkurmay başkanlarının parmak sallama toplantıları; cumhurbaşkanlığı oylamaları; Hrant’ın katli ve cenazesi; parti kapatma-kapatmama kararları.

Ama hiçbirisi bu kadar önemli ve anlamlı olmadı. Sanki bütün mücadele geldi, geldi, bu anayasa değişikliklerinin kaderinde yoğunlaştı. Saflaşma alabildiğine berraklık kazandı; artık bundan daha net bir mevzileniş olamaz. Bundan kırk elli yıl sonra geriye bakıp, içinde yaşadığımız, bizlerin “hafıza”sına kazınan bu dönemi şahsen bilmeyen ve gerçekten “tarih” diye inceleyecek olanlar, sanırım 12 Eylül 1980 darbesinden de fazla, 12 Eylül 2010’ü büyük dönüm noktası sayacaklar.

Çok beğendiğim, sevdiğim, bu köşede defalarca değindiğim 20. yüzyıl tarihçilerinden Mark Mazower, *The Dark Continent : Europe’s Twentieth Century*’sinde, İkinci Dünya Savaşını “Avrupa devletleri arasında, gerek kıta içi ve gerekse dışında, neredeyse yüzyıldır tırmanan şiddeti doruğu” olarak değerlendirir. Ardından, gene çok çarpıcı bir tesbitte bulunur : aslında bir değil birkaç savaştı, der. Tabii her şeyden önce, Hitler’in emperyalist hırsının tetiklediği ve çeşitli ülkelerin orduları arasında cereyan eden askerî bir çatışmaydı. Ama ikincisi, ırklar, dinler ve etnik gruplar arasında bir savaştı –Versailles antlaşmasını zorla değiştirmeyi özleyen aşırı milliyetçilerin tekrar açtığı kanlı bir hesaplaşmaydı. Üçüncüsü, ister doğu ister batıda olsun birçok bölge ve yörede, kâh topraksız *braccianti* (mevsimlik işçiler) ile Kuzey İtalya’nın Faşist yanlısı büyük toprak sahiplerini, kâh yoksul dağ köylüleri ile kentlileri karşı karşıya getiren bir sınıf savaşıydı, en geniş anlamıyla. Nihayet, 1943-44’ten itibaren mukavemet hareketlerinin yükselmesi ve işbirlikçi milislerin gaddar misillemelerine hedef olmasıyla birlikte, savaş kökleri çok gerilere uzanan, olağanüstü vahşi bir iç savaş şekline de büründü. Kızıl Ordu batıya ve Müttefikler doğuya ilerledikçe bu kutuplaşma büsbütün yoğunluk kazandı.

Biri dünya tarihinde görülmedik bir facia, insanlığın başına gelen en korkunç felaket. Diğeri, ilk bakışta sırf bize özgü, görece çok küçük bir olay. İkisini karşılaştırmak biraz abes gelebilir. Ama 12 Eylül referandumu için de benzer şeyler söz konusu. O da yüz yıllık bir birikimin, bir tırmanışın ürünü : İttihatçılardan bugüne; Şeyh Sait ve Dersim isyanlarından bugüne; Tek Parti devletinden bugüne; 27 Mayıs ’60, 12 Mart ’71 ve 12 Eylül ’80’lerden bugüne; Diyarbakır hapishanesinden bugüne; Özal’dan ve esrarengiz ölümünden bugüne; Tansu Çiller ve Doğan Güreş’lerin başlattığı “kirli savaş”tan bugüne; Teşkilât-ı Mahsusa, Ermeni soykırımı, 1938 Donanma ve Harp Okulu terörü, Sabahattin Ali cinayeti, 6-7 Eylül 1955, Kontrgerilla, Susurluk ve JİTEM’den bugüne; 1990’ların küçülen ve kuruyan koalisyonlarından, 28 Şubat’tan ve 27 Nisan’dan bugüne –çizgisel olmasa da, eski pozisyonlar, yer tutuşlar kırılıp dökülse ve bazı parçaları yeni pozisyonlarla üst üste binse de, (belki resmî Atatürkçülük hariç) hemen bütün politik güçlerin tecrübe kazanma, öğrenme, ders çıkarma, değişme, velhasıl aynı kalmama süreçleriyle birlikte, devlet ile sivil toplum arasında belki Tanzimat’tan, belki 1908’den beri süregelen çatışma ve boy ölçüşmeler bu 12 Eylül’de doruğuna ulaştı.

İkinci büyük benzerlik de, 12 Eylül 2010 referandumunun tek bir referandum değil, kendi içinde birkaç referandumu (ya da farklı kesimler arasında, biraz değişik eksenlerde cereyan eden mücadeleleri) kapsayan, hayli karmaşık bir yumak olması. İkinci Dünya Savaşı’nda olduğu gibi burada da, sadece en dıştaki, en âşikâr katman, büyük partiler arasındaki oy mücadelesi(ydı) : AKP, CHP, MHP ve diğerleri. Ama ikincisi, ciddi sınıf savaşları söz konusu(ydu), örneğin Kemalist Devrimin büyüttüğü, statükoyu savunan bir “Cumhuriyet burjuvazisi” ile yeni taşra veya “Anadolu burjuvazisi” arasında. Üçüncüsü, derin kültür savaşları var(dı), “kırmızı” sahil şeridi ile “mavi” iç bölgeler ayırımına yansıyan. Dördüncüsü, hem etnik ve dinî çatışmalar var(dı) –Alevîler ve Sünnîler gibi- hem de Güneydoğu’daki 25 yıllık savaşın kâh sönen, kâh parlayan, ama bitmeyen uzantıları.

Gene bunun bir parçası olarak, PKK ve BDP’de ifade bulan radikal Kürt milliyetçiliğinin, gerek AKP, gerekse diğer Kürt demokratlarıyla kavgası.

Ve beşincisi, Solun sancıları, deyim yerindeyse kendi “iç referandum”u var(dı), yeni bir çağda, Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde, o sürece de katkıda bulunabilecek, yeni, demokratik, barışçı bir Sol yaratmayı umanlar ile demokratik siyasetten tümüyle kopup, artık yalnızca geçmişte, bir çeşit “ölü fikirler kulübü”nde yaşayanlar arasında.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tarih ve bugün

Halil Berktaş 30.09.2010

Anayasa değişikliği paketi karşısında ve referandum sürecinde Sol, birazcık yaşama şansı olan bir Demokratik Sol ile, artık hiçbir şekilde iflâh olmayacak; kendini değiştirme, reformdan, rektifikasyondan geçirme şansı olmayan bir “ölü sol” arasında net bir şekilde ikiye bölündü. Neden böyle olduğunu görmek için, önce “evet”in gerekçelerine, ardındaki temel durum tahliline yeniden eğilmek lâzım. (Bunların üzerinden gitmezsek, ÖDP ve TKP türü “sol”un nelere sırt çevirdiğini bütün berraklığıyla görmek mümkün olmayacak.)

Dedim ya, 8 Temmuz ile 12 Eylül arasında hemen hiç yazmadım, doğrudan referandum hakkında. Tek istisna, Eşitlik ve Demokrasi Partisi’nin 4 Eylül’deki “Bugün Evet, Yarın Yeni Anayasa” forumu oldu. Gittim, konuştum; dört nokta üzerinde durdum. Bunlardan ilki, asıl içerik sorunuyla: doğrudan doğruya anayasa değişikliklerinin *ne getirdiğiyle* ilgiliydi. Tabii bu, gerek orta-uzun vâdeli bir *tarihî* bağlama, gerekse onunla eklemlenen, daha kısa vâdeli bir *siyasî* bağlama da oturtulmak zorundaydı.

Herhangi bir temel tahliliniz, bu bağlamda en gerici kanadı kimin, neyin temsil ettiğine dair stratejik bir tesbitiniz yoksa, birbirinize “sen Ergenekon’un yordakçısı” veya “asıl sen AKP’nin yordakçısı” diye lâf atmaktan öteye geçemezsiniz. Eh, (her türlü) Sol küçük, hem de çok küçük olduğu, yani hiçbir şekilde kendisi iktidara aday olmadığına göre, ister istemez büyük güçlerin mücadelesinde şu veya bu tarafa daha fazla yakın olacaktır ki, bu da yandaşlık ve karşı-yandaşlık suçlamalarını mutlaka beraberinde getirir (“yiyin birbirinizi” demeniz, büyük siyasî güçleri aynı derecede “egemen” ve dolayısıyla aynı derecede “kötü” ilân etmeniz sizi kurtarmaz, çünkü bu da taraf tutmanın bir çeşididir). Ve bu tür sataşmalar şeklen eşdeğer gözükebilir; saflaşmaya sahte bir simetri kazandırabilir. Hangisinin (daha) geçerli olduğu, ancak temel duruma ilişkin bir tahlil çerçevesinde belirlenebilir.

Sadece bu kadarını yazabildim, 12 Eylül oylamasından hemen önce *HerTarafta* (10 Eylül : *Neden “evet” : içerik sorunu*). Meclisin ve seçimlerin bu ülkede hemen tam yüz yıldır parlamento-dışı baskılar tarafından kuşatılmış olduğunu anlatmaya çalıştım. 19. yüzyıldan itibaren, sırasıyla Tanzimatçılar, Mithat Paşa ve “liberal”leri, II. Abdülhamit, İttihatçılar ve Kemalistler için aslolan devleti kurtarmaktı ve modernizasyon bu yüzden önemli, öncelikliydi. Örneğin Abdülhamid için sırf (maddî-teknik) modernizasyon vardı –tabii açıkça otoriter, otokratik bir çerçevede. İttihatçılar “istibdad”ı devirdiler. Dolayısıyla onlar “hürriyet”i de dert ediniyordu. Ama ikincildi; devletin bekası ve modernizasyon esas, hürriyet ise tâlî, yerine göre vazgeçilebilir bir konumdaydı. Demokrasi, muasır Garp medeniyetine yetişme misyonunu engellemeyeceği, modernizasyon ve benzeri büyük dâvâlar etrafında konsensüs (millî birlik ve beraberlik) sağlamaya yarayacağı ölçüde, başvurulacak bir *araç* niteliğindeydi.

Nitekim yarı-sömürgeliğin modernizatör elitleri hep kuşkuyla baktılar, “toprak ağaları ve komprador burjuvazi” veya “tefecî-tüccar sermaye” veya “emperyalizm ve işbirlikçileri” tarafından aldatılabilir, “geri ve bilinçsiz” bir halkın kendi tercihlerine. İttihatçıların “sopalı seçim”leriyle başlayan fiilî uygulamalar, 1925 Takrir-i Sükûn’uyla gelişip genişleyerek önce Tek Parti yönetimine yansıdı. Sonra, o döneme atavistik bir özlem duyan 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül askerî müdahalelerinin, demokrasi alanının etrafına ördüğü dikenli tellerde; TSK, MGK, “millî siyaset belgesi,” YAŞ, yüksek yargı, bürokrasi gibi kuşatıcı, dengeleyici kurumlarda somutlandı.

Vesayet rejimi dediğimiz bu düzenleme, 90’lar boyunca sosyal tabanı giderek küçülen koalisyonlar kurdurup arkalarına saklanmaya çalıştı. 2002’de bu incir yaprağını da yel alıp götürünce, ister istemez kendi çehresiyle, kendi adına ortalığa döküldü. AKP’nin Avrupa ile birleşmesi olasılığını her açıdan tam bir kâbus olarak algıladı. Düzenin bekçiliğini ilk beş yıl (2002-2007) doğrudan ordu üstlendi. Darbe tehdidiyle kamuoyu yeniden hizaya sokulmak istendi. 22 Temmuz seçimlerinden sonra ise TSK adım adım geri çekildi. Yüksek yargı öne çıktı. Ergenekon yargılamalarına bile çomak sokmaya kalkışıldı.

Birinci soru: bu *tarih* tahlilinin alternatifi nedir ? Spesifik olarak hayır’cı “sol”un, bunun karşısına çıkaracak, özünde Atatürkçü tarih anlatımından başka bir yorumu var mı ?

İkinci soru: bu *siyasî* tahlilin alternatifi nedir ? Böyle oldu mu, olmadı mı ? Bunları gün be gün yaşadık mı, yaşamadık mı ? AKP bu yüzden, mevcut yargı oligarşisinin yukarıdan aşağı kooptasyon yoluyla kendini kapalı bir kast olarak habire yeniden üretmesine karşı, kısmî bir yargı reformuna yönelmedi mi ?

Üçüncü soru: bu paketin ana maddelerinin daha az değil daha fazla otoritarizme doğru bir adımı ifade ettiği yönünde, (canhıraş bağırtılar bir yana) ciddî, somut, analitik bir argüman ortaya koyan oldu mu ?

Dördüncü soru: oldu sanıyorsanız, başta CHP-MHP hemen bütün “hayır” cephesi, niçin paketin içeriğini değil de AKP’yi öne çıkardı, kampanyasını “AKP’ye hayır” bazına dayandırdı ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aslına rücu

Halil Bertay 02.10.2010

Önce, geçen sefer sorduğum ilk soruya cevap vereyim; ardından, “evet”in ve “hayır”ın, esas mesele dışındaki yan konu ve tavırlarıyla devam edeyim. Tipik olarak ÖDP-TKP benzeri “sol”un, 12 Eylül referandumunda hayır’cı (veya hayır’cı-boykotçu) tavır alması, hiç de tesadüf değildi. Çünkü Kemalist Devrimle; onun vekili veya ikamesi olarak Atatürkçülük ya da neo-Atatürkçülük; onun vekili, ikamesi olarak CHP ile kendini aynı safta görmek, Türk Solunun içine işlemiş bulunuyor.

Ben bu yazıya yeni başlamış, ama şu son beş satırı aynen formüle etmişken, *Birgün*’ün “yüzde 60 sağ, yüzde 40 sol” zıvalığına haklı öfkesi içinde Taner Akçam, nefis anlattı bunun ardındaki “bizim mahalleli” mantığını (27 Eylül Pazartesi : *Miloşeviç’i aramak*). Ve temelinde “etkilenmek”ten de fazlası : Kemalizmle benzeşmek ve pek çok şeyi *paylaşmak* var (*Weimar Türkiye’si*’nde, 2008’in “Sol ve Demokrasi” dizisi; bu yakınlarda, 18 Mart - 3 Haziran arasının *Okuma Notları*). Atatürkçüler “halk için halka rağmen”i daha açık telâffuz edebildi ama, sosyalistler de demokrasiye hep *enstrümantalist* bir şekilde yaklaştı; devrime ve geleceğin –hem mükemmel, hem muhayyel- sınıfsız toplumuna giden yolda kullanılıp (legalite açısından “istismar” edilip) sonra çöpe atılacak bir *araç* gözüyle baktı. “Burjuva demokrasisi”ni zaten hor gören Komünistler, Kemalistlerin seçim yoluyla “irtica” ve “karşı-devrim” korkusuna da ortak oldu. III. Enternasyonalin Türkiye seksiyonu olarak TKP, çok uzun süre, “Kemalist devrimin korunması”na hapsoldü. “Emperyalizmin kışkırttığı feodal-gerici” Kürt

isyanlarına karşı Tek Parti yönetimini destekledi. Tek Parti "altın çağ"ına, Kemalizmin "asr-ı saadet"ine dönüş özelemleri (27 Mayıs; Doğan Avcıoğlu), Solun geniş kesimlerine, devrimci ruhun canlanması gibi gözükte.

Şimdilerde AKP'yi böyle suçladığımıza bakmayın; bizler de geçmişte hep "kendimize demokrat" olduk. Demokrasi mücadelesini bir uçta devrimle, diğer uçta anti-komünizmle ve 141-142. maddelerle özdeşleştirdik. En basiti, Sol fraksiyonlar arasındaki mücadelede, hep "onların" şiddetini haksız, "kendi" şiddetimizi haklı saydık. Türbana ilişkin tereddütler yeni mi ? 1989'daki Demokrasi Kurultayı'nda, girişimin (Sadun Aren'le birlikte) başını çeken Aziz Nesin'i zor ikna ettik, 163. maddenin de kaldırılması talebine (ve kimbilir, içten içe bazılarımız buna belki hiç ikna olmadık). Solda demokrasi düşüncesinin değer kazanması çok ama çok yenidir. 12 Eylül 1980'in, olanca Bonapartizmiyle her şeyi dümdüz etmesi bile yetmedi, zihinlerin açılmasına. Demokratik bir Sol umudu, ancak Komünizmin çözülüşü ve Sovyetlerin dağılmasının dersleriyle, zar zor uç verdi. 1990'lar ve 2000'ler boyunca, bu yönde belirli bir düşünsel birikim meydana geldi. Bu gelişme, geçmişte Solun farklı hiziplerinde yer almış çok sayıda demokrat aydını aşağı yukarı aynı ortak değerlerde ve kâh *Radikal*, kâh *Taraf* sayfalarında veya etrafında buluştu: Murat Belge, Nabi Yağcı, Oya Baydar, Oral Çalışlar, Ahmet İnsel, Aydın Engin ve daha niceleri. Önemli bir fikrî ağırlık yarattı. Ama herhangi bir örgütlenmeye dönüşmedi.

Buna karşılık Solun geçmişteki fraksiyon örgütlenmesi ve/ya devamlılığını koruyan (Dev Yol'un eline geçmesinden sonraki ÖDP gibi), ya da yeniden örgütlenen (TKP gibi) kesimleri, ne Komünizm ve dolayısıyla sosyalist toplum modeli çökmüş gibi, hattâ ne de 12 Mart ve 12 Eylül olmuş, ordu "Cumhuriyeti koruma ve kollama" görevinin ne demek olduğunu bütün toplumun kafasına vura vura öğretmemiş gibi davranmaya devam etti. Bırakalım darbecileri; kendi işkencecilerini "affettiğini" ilân edenler çıktı (İlhan Selçuk), tam da bu tür "sol" ile Atatürkçülüğün örtüştüğü yerden. Zalimini sevmek anlamında "Stockholm Sendromu" ile açıklanamayacak kadar kötü ve kirli bir şeydi bu. Affetti, zira başına ve başımıza gelenleri Atatürkçülük açısından yanlış bir tercih gibi görmekten; öznel değerlendirme hatâları düzeltildiği takdirde ise yeniden "iyi darbe"ler yaşayabileceğimizi hayal etmekten bir türlü vazgeçmedi. Bu mantığın bir diğer varyantı, emperyalizmin Kemalist Devrimi, Cumhuriyeti ve ulus-devleti hedef alan son "karşı-devrim" girişimine karşı, gene de "millî bir güç" olduğu gerekçesiyle ve son savunma barikatı olarak silâhlı kuvvetlere sarılma biçiminde tezahür etti (Doğu Perinçek).

Ergenekon'a ve Ergenekonculuğa götüren patikaların üçüncüsünü, bu referandumda en belirgin olarak ÖDP izledi. Adı öyle konmamış da olsa, Perinçek'in ve nasyonal sosyalist işçi partisinin 1990'ların ortalarında aldığı viraja benzer bir çizgiye girdi. "Yiyin birbirinizi" tavrı zaten yeterince felâketti. O zaman da tarafları eşit görmüyor, ama "egemenler tepişmesi" lâflarıyla eşit görüyormuş gibi yapıyordu. Ne ki, halk oylaması süreci ve sonrasında *Birgün* bu pozdan da vazgeçti. Net ve açık biçimde, bu saflaşmanın bir yanında, olabilecek en yanlış yanında yer aldı. "Yüzde 60 sağcı, yüzde 40 solcu" manşetiyle, dönüp dolaşıp ulusalcılıkla, Atatürkçülükle, orduyla birlikte saf tuttuğunu apaçık gösterdi.

Aslına rücu etti, bir bakıma. Hiç hayale kapılmayalım; artık buradan hiçbir şey çıkmaz. Bu "sol" öldü. Kopmaz bağlarla bağlı olduğu Atatürkçülük ana damarının öldüğü gibi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Evet'in sonuçları

EDP'nin 4 eylüldeki "Bugün Evet, Yarın Yeni Anayasa" forumunda söylediklerimin ilk bölümü 10 eylülde *HerTarafta* yayımlandı. Bu kısım, neden "evet" diyeceğimin (dediğimin) dört ana nedeninden yalnız birincisini, "esasa ilişkin" olanını içeriyordu. Diğerlerini de yazdım ama referandumdan önceki son gün gazetede yer olmadığından çıkmadı. Şimdi o üç noktayı tekrar irdelemeye girişiyorum, geçtiğimiz iki üç haftanın gelişmeleriyle birlikte. Zira olup biten her gün biraz daha fazla anlam kazanıyor.

Nedir, 13 eylülde beri gördüklerimiz ? Beş olay var, Türkiye'yi konuşturan. (1) Kürt sorununda, ateşkesin uzatılması ve barışçı bir çözüme gidebilecek sürecin önünün açılması. (2) Başbakanın yeni ve çok daha demokratik bir anayasa vaadini ısrarla tekrarlaması; bu doğrultuda, en azından 2011 seçimi sonrası için düğmeye basılması. Üstüne, Haşim Kılıç'ın, ilk üç maddeye bile dokunulabilir açıklamasının gelmesi. (3) Ahtamar'daki âyin (ve buna karşı, MHP'lilerin gidip Ani'de namaz kılması). (4) Hanefi Avcı'nın tutuklanması. (5) Tophane vak'ası, yani 30-40 kişilik bir grubun civardaki sanat galerilerine saldırısı.

Bunlardan hangileri, referandumun sonuç veya uzantıları ? Basın ve kamuoyu öylesine kutuplaşmış durumda, karşılıklı öylesine bir inat içinde ki, bunun da galiba iki ayrı cevabı var. Hayır'cılar özellikle Tophane olayını, halk oylamasını "AKP'nin kazanması"ndan (?) güç alan irticanın hemen tırmanışa geçmesi gibi yorumluyor. Ama bu çok zorlama bir yorum. Ne böyle bir din-dinsizlik motifi göze çarpıyor, ne de ülke veya İstanbul çapında, buna benzer ve daha genel bir dalga. Meselenin, bir semtin sosyo-kültürel dönüşümüne (*gentrification*) karşı, hayli karmaşık bir "mahalle tepkisi"nden kaynaklandığı, zamanla ağırlık kazanıyor.

Hanefi Avcı'nın, Fethullahçılığa dair yazdıklarının ardından ve yeni açıklamalarda bulunacağını söylediği bir sırada cezaevine konması, benim için de şüpheli, şaibeli bir adım. Gerçi Emre Uslu (2 ekim cumartesi), kitabın içeriği ve zamanlamasının Ergenekon soruşturmalarını yürüten polis ve savcılar töhmet altında bırakmak olduğunu; aynı planın bir parçası olarak, Avcı'nın mutlaka kendisini tutuklatmak istediğini ayrıntılı olarak anlatmış. Pekâlâ olabilir, ama bilemiyorum. Daha önemlisi, cemaatçilik (Ali Bayramoğlu gibi : 4 ekim pazartesi) benim de hiç hoşlandığım bir şey değil; siyasî tercihleri bir yana, Gülen cemaati de, *bizatihi bir cemaat olarak* bunun dışında kalmıyor. Burada ciddi bir sorun var, AKP ve hükümet açısından. Özel cemaat bağlarına dayalı bir kadrolaşmaya izin vermemeleri ve vermediklerini göstermeleri lâzım. Demokrat basın ve aydınlar açısından ise, cemaatçilik sorununun daha fazla ciddiye alınması ve bu konuda kapsamlı bir ideolojik mücadele verilmesi lâzım. Öte yandan, bu olayla referandumun sonucu arasında hiçbir ilişki göremiyorum. Referandum ayrı bir süreç; devlet aygıtı ve polis içindeki hesaplaşmalar ayrı bir süreç. İkisi bazen çakışabiliyor, içiçe geçip birbirini etkileyebiliyor. Hanefi Avcı'nın referandumda "evet" çıktı diye tutuklandığı (aksi takdirde bunun olmayacağı ?), çok fantastik geliyor doğrusu.

Ne kalıyor geriye ? Yukarıda saydıklarımın ilk üçü, yani yeni bir anayasa hamlesinin de, Kürt ve Ermeni açılımlarının da tazelenmesi. İşte bunlar, gerçekten, apaçık ve doğrudan doğruya, referandumda "evet," hem de az buz değil, yüzde 58 oranında "evet" çıkmasıyla ilgili. Çünkü sonuç aksi yönde olsaydı asla gerçekleştiremeyecekleri bir yana; AKP çok küçük bir marjla kazanması halinde de, muhalefetin devletçi-milliyetçi şantajından duyduğu korkuyla bu adımları atamayacaktı muhtemelen. Buna karşılık, güçlü bir "evet" çıktığı takdirde böyle girişimlerde bulunacağını ısrarla söylüyordu.

Şaşırdınız mı ? Çok mu inanmıştınız, her şeyin "kandırmaca"dan ibaret olduğuna ? Ben pek şaşırmadım; bekliyordum, referandum öncesi söylemin referandum sonrasına böyle uzanmasını. Ki bu da beni, genel olarak politikanın ve özel olarak son anayasa değişikliği paketinin söylemsel (*discursive*) boyutuna getiriyor.

Bu nokta üzerinde, şimdiye kadar pek durulmadı sanırım. Oysa siyasette söylemsel değişim ve açılım da başlı başına önemlidir. Şu veya bu politik adım, mızrağın sivri ucunu nereye doğrultuyor ? Hangi duvarları deliyor ? Tartışmayı ne yönde geliştiriyor ? Ne gibi konuları gündeme getiriyor ? Bu adımın ilk sahibi, kendi girişimi

doğrultusunda, hangi tâvizleri verdikçe veriyor ? Başka kimi nereye sürüklüyor, hangi tavizleri vermeye zorluyor ?

Somut bakalım. Bırakın içeriğini; salt bir taktik, politik bir manevra olarak AKP'nin anayasa değişikliği önerisine nasıl bir söylem eşlik etti ? Bu yüzden kamusal alanda hangi diskurlar karşı karşıya geldi ? Hayır'cılığın bağnaz, isterik AKP düşmanlığı, bu gibi soruları sormayı bile engelledi, şimdiye kadar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Söylemiyle 'evet'

Halil Berktaş 09.10.2010

Bu içerik-söylem meselesini daha iyi kavramak için, başka bazı politik adım veya momentler ile söylemleri arasındaki ilişkiye bakalım.

12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askerî müdahaleleri sırasında, örneğin, çeşitli baskı önlemleri kabul ettirmek için neler *deniyordu*, hatırlıyor muyuz acaba ? Dönemin kurmay başkanı ve cunta lideri Memduh Tağmaç, "sosyal gelişmenin iktisadî gelişmeyi geride bıraktığını" (yani hak ve özgürlüklerin çok ileri gittiğini), bunun da ülkeyi yönetilemez kıldığını öne sürmüştü; aynı doğrultuda Nihat Erim "özgürlüklerin üzerine bir şal örtmek"ten söz etmiş; Sadi Koçuş da ağırlaştırılacak cezaları "makabline şamil" kılmaktan dem vurmuydu. Yaklaşık on yıl sonra, yani gerek 1979-80'de, gerekse 1980-83 arasında, Kenan Evren'in bütün konuşmaları da hep "anarşi ve terör" üzerinde durarak otoritarizmi kabul ettirmeyi, normalleştirmeyi, toplumu otoriter çözümlere alıştırmayı amaçlıyordu.

Tersten soralım isterseniz. Bugün siyaset sahnesinde *millî birlik ve beraberlik, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlük, sözde soykırım yalanları, cumhuriyet mi demokrasi mi, Kıbrıs'ı veren Türkiye'yi de verir, Avrupa emperyalizmi, Sevr, Haçlılar, ya sev ya terk et* ve benzeri klişelerle bezenmiş bir söylem duysanız, sizce buna denk düşen pratik pozisyon veya adımlar ne olabilir ?

4 eylüldeki EDP forumunda, sanırım bu gibi birkaç faraziye sayıp şöyle devam ettim : Mevcut anayasa değişikliği önerisi, aşikâr ki bunlara taban tabana zıt bir söylem açılımını ifade ediyor. Benim gibi sol "evet"çilerin, bu değişiklik paketini *filen* 12 Eylül Anayasası'na ters bulmamızın çok ötesinde bir husus söz konusu. AKP ve hükümet önderliğinin kendi söyleminde anayasa değişikliği, daha baştan itibaren, 12 Eylül 1980 darbesi ve rejimini de hedef alan bir çıkarmayla elele gitti. Erdoğan daha ilk ağızda, otuz yıl önce idam edilen sağcı ve solcuları andı, mektuplarını okuyup ağladı. Tabii kimileri lâftır, aldatmacadır dedi.

Bazı duygusuzlar "ağlak" diye dalga bile geçti, akılları veya akılsızlıklarınca. "12 Eylül'e karşı çıkmak öyle değil böyle olur" diye, ileri, daha ileri, daha daha ileri hedefler gösterenler çıktı. Sonra güneydoğudaki kritik 3 eylül mitinginde, "Ape Musa'nın, Orhan Miroğlu'nun acısını unutmamak" dedi ve Diyarbakır cezaevini yıktırma sözü verdi. Yoo, diye bütün bir koro yükseldi bir kere daha : yağma yok; Kürtlerin acılarını tanımak böyle olmaz. Şunu da, sonra şunu şunu da, sonra şunu şunu şunu da yapmalısın. Evren'i cezalandır da gel. Olmazsa bütün diğer işkencecileri cezalandır da gel. O zaman konuşalım (belki). Ayrıca, yıktırmak ne demekmiş; müze olmalı.

Bu maksimalist, çok yukarıdan alan, her şeye burun kıvrıran tavırlar böyle sürüp gitti. Hepsinin ortak noktası, bunların bir takım "söz"lerden, kelâmdan ibaret olduğuydu. Oysa tabii "iş"e bakmak gerekirdi. (Sözle yetinmeyip işe bakmasını kim daha iyi bilir, on yıllardır hep iş yapan ve hiç boş konuşmayan, gevezelik, lâf ebeliği vb. nedir bilmeyen, teorisi değil pratiğiyle temayüz eden bir "sol"dan gayri ?!)

Ciddiyete dönecek olursak, unutmayalım ki, bir, tarihte bütün önemli değişimler önce söylem değişikliğiyle başlar –ve sonra kabaca şunlardan biri gerçekleşir : Ya, arkasını bizzat o özne, kendi eylemleri ve icraatıyla getirir. Ya da, arkasını getirmese veya getiremese dahi, bu kadarı bile bir emsal yaratır, başkalarının da içinden geçebileceği bir gedik açar. Ve sonra, bu gedikten geçen o diğerlerinin, yapılmayan işler, tutulmayan vaatler hakkında hesap sorma şansı doğar.

Nitekim, iki, AKP'nin demarşının daha referandum sürecinde Kılıçdaroğlu ve CHP üzerinde yaptığı etkiye bakınız ! Barış uğruna devletin Öcalan'la da görüşebileceğini kabul ettiler. Mustafa Muğlalı Kışlası'nı kaldırmayı veya adını değiştirmeyi önerdiler. Hattâ, TSK İç Hizmet Nizamnâmesi'ndeki, orduya ikide bir müdahale "hakkı" verdiği düşünülen ünlü "koruma ve kollama" ifadesinin kaldırılması çağrısında bulundular. Neden böyle oldu ? Çünkü AKP'nin görece demokratik, özgürlükçü söylemi CHP'yi köşeye sıkıştırdı; bir yandan "AKP'ye hayır" derken diğer taraftan belirli bir anti-militarizm yarışına girmek zorunda bıraktı.

Basit bir soru sormak istiyorum : AKP'nin anayasayı değiştirme girişimi ve yarattığı söylem değişikliği olmasaydı, böyle şeyler hiç gelecek miydi CHP'nin aklına ? Daha net olarak, *sübjektif niyeti ne olursa olsun* – bunu, özellikle kafayı sübjektif niyet meselelerine takanlar için söylüyorum- demokrasi ve özgürlük noktasında bir rekabet yarattığı açık değil mi, AKP'nin değişiklik hamlesinin ? Bu hamle ve söylem, bundan böyle kendilerini de şu veya bu ölçüde bağlamayacak mı ? Hem içerik var, hem de söylemin ne yönde kestiği, nereye vurduğu. İkinci olarak da bu nedenle "evet" –demiştım, 4 eylül forumunda. Ve şimdi, İmralı görüşmeleri, ateşkesin uzatılması, yeni anayasa çalışmaları, "sadece demokrasi değil, ileri demokrasi" vaadi, Ahtamar âyini, bunların üzerine geliyor (nihayet, bu satırların yazıldığı 2 ekim cumartesi günü, Ahtamar kilisesinin üzerine söz verilen haçın da takıldığı haberi).

Buna karşılık aynı gün, Kılıçdaroğlu'nun "türbanla saçı hiç gözükmeyen, başörtüsüyle şu kadar gözükmeyen" vıdıvıdısına dönmesi ! Tekrar bir düşünün, kim nerede duruyor, neyle uğraşıyor ? Gelişme hangi yönde ? Barış ve demokrasi insiyatifi kimin elinde ? Bunlar "yüzde 60'lık sağ"ın mı marifetleri ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

MHP'nin faşist 'hayır'ı

Halil Bertay 14.10.2010

EDP'nin 4 eylül "Bugün Evet, Yarın Yeni Anayasa" forumunda yaptığım konuşmada, "evet" demek için ileri sürdüğüm üçüncü önemli gerekçe, "hayır" cılığın çürüklüğü, ikna edici olmaktan uzaklığı, savunulamazlığıyla ilgiliydi. Aslında tek bir "hayır" pozisyonu değil, en az üç ayrı "hayır" cılık var, demiştım. Bugün de öyle düşünüyorum : (i) MHP ve bir bütün olarak ordu-yargı-bürokrasi üçgeni. (ii) CHP. (iii) "Sol" adına konuşan, ya da kendini "solcu" sanan bazı grup ve akımlar. Her biri kendine göre çok öğretici yanlar taşıdı ve taşıyor.

Ama eşit veya eşdeğer değiller, olmadılar. Önemli olan, hangisinin "hayır"ı en saf şekliyle temsil ettiği. Ve burada karşımıza bazı "sol" örgütler değil; fazla "saf" ve "temiz" kalmaya çalıştıkları için siyasetin kirliliğine bulaşmak istemeyen tek tek bazı sol aydınlar da değil; CHP bile değil –burada karşımıza doğrudan doğruya MHP çıkıyor.

İnsanlar bunu nasıl göremez ? Fakat bu körlüğün de, 2004'ten itibaren demokrasiye karşı en büyük tehdit olarak beliren ulusalcı seferberliğin planlanması, hazırlanması ve orkestrasyonu ile ilgili, önemli nedenleri var, kuşkusuz. Daha 1990'larda çok şey söylenir oldu, "eski" ve "yeni" MHP'ye dair. Ülkü Ocaklarını "sokak"tan çekmesi, 1980 öncesi saldırganlığını frenlemesi, "bir daha böyle oyunlara âlet olmayacağız" demesi, Devlet

Bahçeli'ye övgü yağdırılmasını beraberinde getirdi. Medenî, şiddet içermeyen, Atatürkçü sınırlar içindeki bir Sağı bağrına basanların başında, bilmem hatırlar mısınız, devletin sancak gemisi *Hürriyet* gazetesi ile devletin (o zamanki) amirali Ertuğrul Özkök geliyordu. Bu yolla yeniden tanımlanan, ambalajlanan, iade-i itibar sağlayan MHP, 90'ların sosyal tabanı giderek daralan koalisyonları içinde, başka bakımlardan budanmış, hizaya getirilmiş, iğdiş edilmiş DSP (Ecevit) ve ANAP'la (Mesut Yılmaz) birlikte yer aldı. Vesayet rejiminin o dönemdeki sivil barikatının üçüncü ayağı oldu. Ardından, 2004-2007 arasında Cumhuriyet ve Bayrak mitingleriyle doruğa çıkan ulusalcılık, umutlarını 22 Temmuz 2007 seçimlerinden bir CHP-MHP zaferinin çıkmasına bağladı.

Bütün bunların, MHP'nin faşizmden uzaklaşması gibi yorumlanması, müthiş bir yanılgıdır. *Radikal İki*'deki 10 ekim yazısında Baskın Oran bile biraz kapılmış gibi bu hayale. Bahçeli'nin "Bu memlekete büyük iyiliği var. Eli silahlı Ülkücüleri sokaktan çekti.... Türk-İslam Sentezi denilen 12 Eylül ideolojisiyle de ilgisi yoktur; dini politikaya alet etmez. [Ama] bu sefer referandumdaki oy kaybını telafi edeceğim derken galiba mecbur kaldı" demiş.

12 Eylül ideolojisi Türk-İslâm sentezinden mi ibaret ? 2002'den bu yana takiyyeden çok söz edildi, AKP'ye karşı. Ama kanımca asıl takiyyeyi, takiyyenin daniskasını çok daha uzun bir süredir MHP yaptı ve yapıyor. Zira şimdi daha iyi görülüyor ki MHP eski "pleb faşizmi"nin, çok daha aslî ve köklü "patriçi faşizmi" tarafından koopte edilmesine olanak verdi, o "patriçi faşizmi"ne hizmet sundu. Bu, referandum sırasında apaçık ortaya çıktı. Ve işin bu boyutu üzerinde pek durulmaması, değişiklik yanlılarının önemli bir hatâ ve eksiği oldu. Çünkü MHP, bazı emekli paşa, yargıç ve büyükelçilerden de fazla, neye "hayır"ın en berrak ideolojik ifadesini sundu. Ben nasıl "esastan" değişiklik yanlısı isem, MHP de değişikliğe "esastan" karşı çıktı. Yüksek yargı oligarşisinin kırılmasını istemedi, barış ve Kürt sorununa çözüm istemedi, askersizleşme istemedi, demokratikleşme istemedi. "Hayır"ın artık daha aşağı çekilemez, irca edilemez çekirdeği, özü ve kalbi oldu.

Bu nokta, AKP'nin referandum söylemini 12 Eylül darbesi ve rejimine karşıtlık etrafında örmesinin önemini de ortaya koyuyor. AKP bu yolla sadece daha fazla özgürlük kapısını açmakla kalmadı. Aynı zamanda, MHP'ye en zayıf noktasından : 12 Eylül 1980'de "patriçi faşizmi"nin sillesini yemiş olması ile 12 Eylül 2010'da o "patriçi faşizmi"nin yordakçılığını yapıyor olması arasındaki çelişkiden yüklendi. Ve sonuç aldı : MHP'nin oyunu önemli ölçüde küçültmeyi, dolayısıyla bu partinin aslî kitlesi üzerindeki etkisini zayıflatmayı başardı. Bu da başlı başına bir demokratik kazanımdır. Ve maalesef, ÖDP-TKP türü "ölü sol"un sıfır katkısı oldu bu sonuca. Tam tersine : onlar MHP'den kaçan oyları değil, MHP'de kalan oyları "sol" saymaya devam ediyor.

Hazindir ki gerçeklik, onları her geçen gün daha fazla tekzip etmekte. Devlet Bahçeli'nin, fena halde kaybettiği referandum sonrası, hayır, taktik bir mecburiyetten ibaret değildir. Türkiye'ye biraz barış ve biraz daha demokrasi gelmesi olasılığı karşısında, "karanlık günler"den dem vuruyor. Reform adımlarına cepheden direniyor. PKK ile görüşmenin her şekline karşı çıkıyor. Ahtamar'a karşı, gidip Ani'de namaz kılıyor. Burada herhangi bir Ermeni varlığı, kültürü ve uygarlığı yoktu, sadece Selçuklular vardı diye, tarihsel gerçeklere meydan okuyor.

Bir eğitimci sanki. Açıklıyor, gösteriyor. Aslında neleri oylamış olduğumuzu, bütün diğer "hayır"cıların en anlayışsızlarına dahi inatla anlatıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP'nin vesayetçi ve maksimalist 'hayır'ı

4 Eylül'deki EDP forumunda, "hayır" cılığın çürüklüğünü irdelerken, MHP'den sonra ikinci olarak CHP, üçüncü olarak da bir kısım "sol" üzerinde durmuştum. MHP'ninki, geçen sefer de söylediğim gibi, pek vesayetçilik diye tarif edilemeyecek, doğrudan faşist bir "hayır"dı.

CHP'ninkinde ise, koyu vesayetçilik ağır bastı, basıyor. Alt tarafı, Cumhuriyetin kurucu partisi söz konusu. Recep Peker'in 1934-35'te Faşist İtalya'ya ve Nazi Almanyası'na yaptığı geziden sonra, parti ve devlet teşkilâtlarının tamamen özdeşleştirilmesi önerisini, Atatürk reddetmişti gerçi (ve bu, Peker'in Kâtib-i Umumîliğine de malolmuştu). Gene de Tek Parti döneminden miras kalan davranış kalıp ve beklentileri çok güçlü. Bunlar "ortanın solu" ve muhalefet yıllarına ağır basıyor. Üzerine, son on yılda AKP'ye (= İslâma veya "şeriat tehlikesi"ne) karşı esas barikat gibi görülmesi ve gösterilmesi, bu işlevi üstlenmesi biniyor ve ortaya, kendini devletle özdeşleştiren; James Scott'tan ödünç alacağım bir ifadeyle, hep "devlet gibi düşünen" (*thinking like a state*): bürokrasinin, ordunun, yargının daima kendi tarafında –ya da, kendisinin onların tarafında- olmasına alışmış bir parti manzarası çıkıyor.

Tersten bakacak olursak, o kurumlar, yani ordu, yargı ve bürokrasi de buna alışmış, enikonu. Arada simbiyotik bir ilişki doğmuş. Bağımlılık çeşitli anlamlara gelebilir. Karşılıklı bağımlılığı da ifade edebilir (*dependency*), keyif verici madde düşkünlüğü gibi bir iptilâyı da (*addiction*). Galiba CHP için hepsi birden söz konusu. Bu matris olmadan yapamıyor. Osmanlı ve Orta Doğu tarihçilerinden William Haddad'ın "ulus-devlet zihnin hapisanesidir" diye bir tesbiti var. Ezelî ve ebedîlik takıntısı iyi değildir. Olmadık şekilde zıddına dönüşür. "Ebedî Şef"likten gelen CHP, bu zindanın bugün tek müebbedi. Son dönem Sovyet liderliği, çöküşün yaklaşmasını eli kolu bağlı seyretmişti. CHP'nin "yaşlılar kastı" da bu çerçevenin dışında düşünemez, hiçbir şeyi göze alamaz halde.

Ama mesele, bu içselleştirilmiş devletçilik ve devlet fetişizmiyle de bitmiyor. İki boyutu daha var, CHP'nin referandum kampanyasını iyiden iyiye karikatürleştiren. İlki AKP'ye hangi açıdan muhalefet ettiğiyle; mutlaka, ne olursa olsun AKP'ye karşı ve karşıt olmayı nasıl bir platformda sürdürdüğüyle ilgili. Daha Deniz Baykal'dan itibaren CHP, *yanlış* bir karşıtlık pozisyonunu benimsedi : AKP'ye yeterince Avrupacı ve demokrat ol(a)madığı için değil, fazla Avrupacı, fazla AB'ci, fazla demokrat olduğu için muhalefet etmeye koyuldu –ve bu, sonunda, hemen her konuda askerî vesayet rejimine arka çıkmaya götürdü. Kılıçdaroğlu Brüksel ve diğer Avrupa başkentlerinde doğru konuşmuyor, hep katıksız Avrupacı olduk derken. AB'ye girmenin bir dizi icabını ısrarla sabote ettiler, 2002'den beri (Kıbrıs, Kürt sorunu, Ermeni soykırımı, demilitarizasyon). Özetle, hükümete hiçbir *demokratik* adım attırmayacak şekilde mevzilendiler.

Uzantısı, "AKP'ye hayır" üzerine kurulu bir referandum kampanyası oldu. İroniktir : AKP "12 Eylül'e hayır" dedi, CHP ise "AKP'ye hayır." Aslında anayasa değişikliğine karşıydı, çünkü AKP'yi ancak ordu-yargı-bürokrasi çemberiyle ittifak halinde alt edebileceğini düşünüyordu. Ama bunu "AKP'ye hayır"la maskeleydi ve en geniş *gericilik* cephesini böyle oluşturmaya çalıştı. Spesifik argümanlara gelince, durum daha da komik (veya acı) oldu : AKP, paketin *neler getirdiğini* öne çıkarmak istedi (örnek : "AB standartlarında Anayasa Mahkemesi"). CHP ise bunu hiç tartışmadı; tersine, paketin *neler getirmediğini* vurguladı : Gençliğe iş bulacak mı ? Gelecek umudu verecek mi ? Emeklileri rahatlatacak mı ? YÖK'ü kaldırarak mı ? İşsizliğe, yoksulluğa son mu verecek ?

Allah allah. Bunların anayasa değişikliğiyle ne ilgisi var(dı) ? Anayasa değişikliği hükümet programı mı(ydı) ? Kimden, ne zaman, nerede gelirse gelsin, *herhangi bir anayasa değişikliği* çözebilir mi(ydı), bu sorunları ? Başka zaman olsa şaka der geçersiniz. Türkiye'de siyaset, işte bu kadar içi boşaltılmış bir şey. Nitekim Melih Altınok da gırgıra vurdu (27 ağustos): "pakette kımıl zararlısıyla mücadele de yok" dedi. Ne yapsın ? Ana muhalefetin sarıldığı, bu kadar saçma bir maksimalizm oldu.

Daha önce de söyledim belki; babamın neslinden eski komünistler arasında sıkça anlatılan bir fıkra vardı, bu ülkenin garabeti hakkında. 1945 başında Yalta'da Roosevelt, Stalin ve Churchill Avrupa'yı paylaşıyorlar –şu ülkeler sosyalist olacak, şunlar ise kapitalist kalacak. Gerçek hayatta bundan sonra, Churchill'in Yunanistan'ın üzerine yüzde 50 - 50 yazıp Stalin'e uzatması, onun da kağıda bir tasdik işareti (*tick* veya *check-mark*) atıp geri vermesi geliyor.

Benim sözünü ettiğim fıkranın sonu ise değişik. İş Yunanistan'a değil Türkiye'ye geliyor. Herhangi bir şekilde paylaşılmıyor; bir laboratuvar olarak kalsın diye, her iki nüfuz alanının da dışında tutuluyor –başka yerlerde görülmeyen, tuhaf, anlaşılmaz, ipe sapa gelmez sosyal olayların incelenmesi için.

Bir zamanlar güler geçerdim de, zamanla daha önemser oldum bu öyküyü. Bu CHP ve bu "sol"la, başka ne diyebilirim ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ölmüş bir 'sol'un maksimalist 'hayır'ı

Halil Berktaş 21.10.2010

Bu konuyu yazmak bir bakıma çok kolay, çünkü öncesi ve sonrasıyla, bütün "devrimci" hava ve pozlarıyla, internette hâlâ süren kof iddialıkları, sanal âlemlerinde "aslında biz kazandık"ı ispatlamaya yönelik gülünç hesapları, üstüne bir de saldırganlıkları ve kullandıkları şiddet diliyle, hattâ yer yer başvurdukları ve savundukları fiziksel şiddetle, her şey olanca çıplaklığıyla ortada.

Öte yandan, çok da zor : Malûmu ilâmdan öte, nasıl yeni bir şey söyleyebilirsin ki bu tablo karşısında ? TKP, ÖDP, *Birgün*, Ertuğrul Kürkçü, (Alevi Derneklerinden) Turan Eser, Fikret Başkaya. Eleştiren herkese karşı bir "geleneklerimize küfür ve hakaret" zırhı (oysa küfür ve hakaret eden sadece kendileri). Bu mealde, Ümit Kıvanç'a, Doğan Tarkan'a, Roni Margulies'e, Taner Akçam'a sözde "cevap"lar. Şurada burada bir yığın başka yazı... Sanki malzeme üretmek için yarışmışlar, bir tükenişi kanıtlarcasına. Referandum boyunca hepsini "kes-yapıştır"mış; tek tek alıntılarla, sakın sakın yazarım demişim, ortalık yatıştığında. Ne mümkün ? Şimdi okumaya bile sıkılıyorum. O kadar banal ki. Ve nasıl olsa anlamayacaklar.

EDP'nin 4 Eylül forumunda söylediğim gibi, ben çoktandır Leninist değilim ve "Lenin [veya Atatürk, veya Aristo, veya Arşimed] bugün hayatta olsaydı" gibi varsayımlardan da hiç hoşlanmam. Öte yandan, geçmişte ve bugün, hep dikkatli bir Lenin okuyucusu oldum. Açık söyleyeyim : *herhangi bir devrimci krizin söz konusu olmadığı, yani legal ve yarı-legal bütün olanakları sonuna kadar kullanarak siyaset yapmak gereken koşullarda* Lenin'in aldığı tavırlardan hareketle "hayır"cı sol için konacak ilk teşhis *ekonomizm* ve *uvriyerizm* olur(du) –çünkü bu "sınıfsal"lığın talepleri ve politika anlayışı, hemen tamamen işçilerin dar günlük çıkarlarıyla sınırlı. Ülke çapında bir vizyon hiç yok; nasıl olsun ki, demokratik mücadeleyi "burjuva" diye karalayıp yadsıdıkça ?

Lenin'in pratik yaklaşımı uzantısında bir üçüncü teşhis de *maksimalizm* olur(du), çünkü CHP'nin sahte maksimalizminin daha bile abartılı biçimi, bu "sol" için söz konusu. Tabii her ikisi de kendi söylemi ve üslubu çerçevesinde yürüttü bu maksimalizmi. CHP bir ulusal refah ve kalkınma paradigmasına başvurdu, anayasa değişikliğinin neler getirmediğini sıralamak için. ÖDP-TKP türü "sol" ise devrim ve sosyalizm paradigmasına.

Ama ikisi de absürd bir maksimalizmde buluştu, eninde sonunda. İşte size bir fikir seçkisi : * "*Gerçek demokrasi*"yi *getirmiyor, dolayısıyla hayır*. * Devrimci Hareket HQ : "*Ya gerçek demokrasi, ya hiç.*" [Gerçek demokrasi nedir; ne zaman gelecek; AKP mi getirecekti; öyle bir şey hiç olacak mı –orası meçhul tabii.] *

Referandumdan sonra düzen aynen devam edecek, hattâ iyice pekişecek, kötüleşecek. [Elli, yüz, yüz elli yıldır da hep "kötüleştigi" gibi mi ?] * *"Bizi kandırırlar. Ben elma şekerini yutmam."* [Kandırmaca neydi, bir anlasam.] *

Belki en güzeli : *"Devrimciler yenilir, ama ütülmez"* (Birgün'de Melih Pekdemir). [İnsanın gözünün önüne, altmışını geçmiş, ama hâlâ kısa pantolonlu bir çocuk geliyor. Cebinde kalan beş on bilyesinin "ütülmemesi" uğruna, "oynamamaya" razı. Bu yüzden, ilelebet yenilmeye mahkûm (ve asıl böyle ütülüyor), ama farkında değil. Pardon, umurunda değil, beklediği bir tekkesi oldukça.]

Ne olsun istiyorlardı –bu veya herhangi bir anayasa değişikliği, sosyalizm mi getirsin ? Getirebilir mi ? Ya da, 4 Eylül EDP forumunda Rober Koptaş'ın dikkat çektiği gibi, 13 Eylül'de "hayır" çıkarsa mı ülkeye sosyalizm geleceğini hayal ediyorlardı ? Değişikliğe "evet" demek sosyalizmi yaklaştırmıyordu da, "hayır" demek (veya boykot etmek) mi yaklaştıracaktı ? Akıl sır erdirmek olanaksız.

Koç ve Hakiki Koç vardır ya. Bunun gibi, geçmişin süper-radikalizm yarışlarında da pek çok sol örgüte proleterlik, sosyalistlik, komünistlik yetmemiş; yanına illâ M(arksist) veya M(arksist)-L(eninist) veya R(evolüsyoner) gibi sıfat ve rumuzlar eklemeleri gerekmiş; böylece, fraksiyonlaşıp küçülme sürecine paralel bir kısaltmalar enflasyonu doğmuştu.

Buradan hareketle, Melih Altınok nefis bir gözlem daha yapmıştı, "CHP-ML'liler" yazısıyla (30 Temmuz). Somutta, Ertuğrul Kürkçü ve benzerlerine takılıyordu, bütün hâkim sınıf partilerinden şüphe ilkesini asla CHP'ye uygulamadıkları için. Benimse şöyle küçük, pedantik bir tereddüdüm var : Bu ufacık "sol" mahfiller mi CHP-ML (yani CHP kafalı ama güya Marksist-Leninist havalı), yoksa bizzat CHP mi (militan ML'ler kadar aşırılaştığı için) ? Azamîciliğin böylesini ML'ler mi CHP'den öğrendi, CHP mi ML'lerden ? Sanırım ben Kılıçdaroğlu CHP'sinin sahte radikalizm pozörlüğüne CHP-ML demeyi tercih ederdim, bir kısım "sol" içinse ML-CHP deyimini kullanmayı. Rosencrantz ve Guildenstern. Rosenstern ve Guildencrantz.

Üstelik onlar öldü de. *Rosencrantz and Guildenstern are dead* (1966, 1990). Espri daha komple olurdu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şiddet sorunu

Halil Berktaş 23.10.2010

EDP'nin 4 Eylül forumunda dile getirdiğim dört "evet" gerekçemden üçüncüsü, "hayır"cı "sol"un fikirsizlik çölünü; sonuncusu ise aynı "sol"un farklı fikirlere ve özellikle kendisinin eleştirilmesine karşı tahammülsüzlüğünü; bir adım ötede, gerek sözel, gerek fiziksel şiddete yatkınlığını kapsıyordu.

Sol, geçmişte de çok çekti, kendi içindeki şiddetten. Daha 1960'ların ortalarında, 6. Filo'yu protesto eylemleri yüzünden TİP gençlik kolları ile DÖB çevresi birbirine girdi. Ardından, "Millî Demokratik Devrim" (MDD) ve "Sosyalist Devrim" (SD) yanlıları birbirine girdi. MDD'ciler TİP'ten atılırken, Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) ve sonra Dev-Genç'ten de SD'ciler atılmaya başladı. Bir sonraki aşamada, MDD'yi benimsemiş ve daha çok (Küba, Guevara, Debray, *foco'*culuk, *Tupamaro'*culuk gibi) Latin Amerika örneklerinden türeyen bir "doğrudan gerilla" hayalinin şiddetiyle birleştirmiş (Dev-Genç'ten mayalanan THKP-C gibi) gruplar, TİP örgütleri ve kongrelerine saldırmaya girişti. TİP normal parti hayatını sürdüremez hale geldi.

12 Mart 1971 rejiminden çıkılırken, TKP'nin çok güçlendiği; yurtdışında sürgündeki bir parti olmaktan çıkıp Maden-İş'e ve DİSK'e hâkim olduğu görüldü. Bu da, TKP'nin kendi hegemonyacılığı ile TKP karşıtı grupların hırs ve öfkesi arasında yeni bir şiddet sarmalını beraberinde getirdi. Fraksiyonların, egemenlik alanlarında

("devrimci iktidar" adına) başka kimseyi konuşturmamayı bırakın, karşılıklı adam dövmesi olağanlaştı. Hattâ "hain"leri, ("burjuvazi"ye hizmet eden) "revizyonist"leri, "objektif olarak polis" olanları daha da ağır biçimde cezalandırmanın teorisi yaratıldı. Bizim kuşaklardan pek çoğumuz bu rezilliğe bulaştık. Vicdanımız varsa sızlar, yoksa sızlamaz. Tırmanışın gelip dayandığı nokta, karşılıklı inatlar zemininden yükselen 1 Mayıs 1977 faciasıdır. Kendimizi aldatmayalım; sol asıl orada yıkıldı. Kendi kendini yıktı. 12 Eylül, halktan giderek kopmuş, tecrit olmuş bir solu ezmede hiç zorlanmadı.

Bu noktada bir tesbit daha : sol-içi şiddet bağımsız, kendi başına bir sorun değildi. Sol şiddet peşinde koştuğu; iktidarı şiddete dayalı bir devrimle fethetmeyi öngördüğü; toplumun ancak bu yolla değiştirilebileceğini varsaydığı; dolayısıyla şiddete büyük değer verdiği ve normalize ettiği sürece, solun kendi içinde de, ister örgütler-arası, ister örgüt-içi alanlarda, şiddetin başgöstermesi ve önlenememesi kaçınılmazdı. Aradaki bağı, yukarıda işaret ettiğim "devrimci diktatörlük" oluşturuyordu.

Herkes bu fikrin de, ona giden kendi "tek yol"unun da mutlak doğruluğundan o kadar emindi ki ! Aksî görüştekiler elbette oportünist, dolayısıyla revizyonist, dolayısıyla burjuva olmalıydı. Bu, onlara karşı şiddet kullanmanın da caiz olması demekti. İcabında Lenin'den alıntılar da çıkıyordu sahneye : "Oportünizme karşı mücadele olmadan, emperyalizme karşı mücadele bir rüyadan ibarettir." Robert Komer'in arabasının 6 Ocak 1969'da ODTÜ'de yakılmasından, TİP'lilerin Dev-Genç'ten tasfiyesi ve ötesine uzanan süreçte, çok sık başvurulacaktı bu sözlere. Satıraralarını şöyle okuyabilirdiniz : Emperyalizme karşı mücadele tabii silâhlı olacağından, oportünizme karşı mücadele de icabında öyle olabilecekti.

Marksizm tarihinde, devrim öncesi, sırası veya sonrasında "hâkim sınıflar"dan farklı olarak "halk"a da şiddet uygulanmasının bazı rahatsızlıklara yol açtığını da görüyoruz. Mao, örneğin, Sovyet tecrübesi ve özellikle Stalin'in kurbanlarına bakıp, 1950'lerin ortalarında bir ara "Yüz Çiçek Açsın, Yüz Fikir Akımı Birbiriyle Yarışsın" sloganını dahi atmış; "Dengist" diye bilinen bu dönemdeki bir yazısında, "Halk İçindeki Çelişmelerin Doğru Ele Alınması" (yani düşmanca yöntemlerle çözülmemesi) üzerinde de durmuştu. Ne ki, "proletarya diktatörlüğü" esas olduğu sürece, bu hiçbir zaman doğru dürüst uygulanamazdı, çünkü "düşman ile aramızdaki çelişmeler"ın tekrar gelip her yeri kaplamaması olanaksızdı. Teoride, Lenin haklıydı tabii : diktatörlük, hiçbir kanun ve kuralla sınırlanmamış, son tahlilde keyfi güç kullanımı demekti. Proletarya diktatörlüğü de her türlü yasanın üzerinde olmak zorundaydı. Daha genel olarak, proletarya diktatörlüğü fikri ile hukuk devleti fikrini bağdaştırmak; meselâ Kruşçev'in de aradığı "sosyalist legalite"yi temellendirici, nesnelleştirici, kurumlaştırıcı bir formülasyona ulaşmak mümkün değildi.

Bu, rejimin kendini tehlikede gördüğü, şu veya bu "karşı-devrim"ın kokusunu aldığı anda "halk içindeki çelişmeler"i filân boşverip, gene en sert diktatörlük önlemlerine sarılabilmesi demekti. Nitekim bizzat Mao daniskasını yaptı bunun : parti içinde hoşlanmadığı fikirler çıktı diye, bütün kuralları askıya aldı. Rakiplerini revizyonist, yani "burjuva-restorasyonist" ilân etti. Çin'i on yıllık Kültür Devrimi felâketine ve Kızıl Muhafızların şiddetine sürükledi.

Özetle : iktidarı ele geçirme ve koruma aracı olarak şiddete bel bağlamayı (dolayısıyla demokrasiyi küçümsemeyi) şu veya bu şekilde teorileştiren hiçbir sol, sözkonusu "devrimci şiddet"ın kendi içine sirayet etmesine engel olamaz. Tersten söyleyecek olursak, ancak barışçı ve demokratik bir sol, kendi içinde de barışçı ve demokratik olabilir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Hayır'ın şiddeti, şiddetin 'hayır'ı

Halil Berktaş 28.10.2010

Galiba önce Talleyrand'ın söylediği, sonra Marx'ın da tekrarladığı bir söz var, Bourbon'lar hakkında. Fransız Devriminin devirdiği, 1815 Viyana Kongresinin ise tâc ve tahtlarını iade ettiği, ama eski usul mutlakiyet taslamak ve intikamcılık gütmekten vazgeçemedikleri için iki ayrı kollarıyla 1830 ve 1848'de gene alaşağı edilen hanedan mensupları için, "hiçbir şeyi unutmadıkları gibi, hiçbir şey öğrenmediler de" denir (*They forgot nothing and they learned nothing*).

Şimdiki bağlamda bu gözlem, ısrarla TKP, Dev-Yol, TÖDP ve *Birgün*'ü hatırlatıyor. İlk, siyaset nedir, nasıl yapılır, onyıllardır bir türlü anlamadıkları için. İkincisi, kendilerini kutsal ve dokunulmaz sandıkları için. Üçüncüsü, şiddet ve tahakküm alışkanlığından bir türlü kurtulamadıkları için.

EDP'nin 4 Eylül forumunda, "hayır"cılığın ve özel olarak "hayır"cı sol'un ses tonundan da söz etmiştim, kendi "evet"imin dördüncü ve son gerekçesi olarak. Gerçekten, inanılmaz bir öfke ve nefret dili sergilediler. Ardından bu söylem, yer yer fiilen de şiddete dönüştü.

Anahtar sözcük, "öfke" sanırım. Bu, salla da sınırlı değil. Nereye baksanız, illâ spesifik bir hedefe yönelmeyen, yaygın ve nedeni belirsiz bir öfke göze çarpıyor. Herkes, ama herkes öfkeli. Bazen, bu toplumdaki hâkim duygunun öfke olduğunu düşünüyorum.

2004-2007 arasında tırmanan, bugün ise pörsüyen ulusalcılığın bir ara öne çıkardığı, ancak şimdi son kullanım tarihi geçtiği için sahneyi birer birer terkeden Rosencrantz ve Guildenstern'lerinden Nihat Genç, bu öfkenin müşahhas timsaliydi. Ekranda hışımla, sinir içinde tir tir titremeden konuşamıyordu.

Benzer tonla örnek için, faraza *Hürriyet* gazetesindeki tartışmalı bir yazı veya habere gelen tepkilere bir bakın. İnsanlar avazı çıktığı kadar bağırıyor, saldırıyor; uluorta hakaret etmekten sanki özel bir zevk alıyorlar. Nedir bu olay ? "Birşeyler kaçırıyor, aldatılıyor, kazıklanıyorum" vehminin kendine düşman araması mıdır ? Tabancanın kimileri için bir fallık sembol olduğu, sağa sola silâh sallama ve ateş etmenin cinsel iktidar gösterisi yerine geçtiği söylenir. Acaba günümüzde bunun da bir tatmin yöntemi olarak yerini, internette önüne geleni aşağılamak, üzerinde tepinmek mi aldı ? Türkiye'nin ne kadar gergin bir ülke olduğu, kendini bu şekilde mi dışa vuruyor ?

Hızla değişen toplumlarda mı böyle olur ? En azından bazı kesimler, ayaklarının altındaki zeminin kaydığını hissedip, kontrollerinden çıkan bir "kader"e mi kızıp lânet yağdırırlar ?

Bu soruların cevabı ne olursa olsun, açık ki "hayır"cı sol" da bu sağlıksız kültürün ve ruh halinin bir parçası. Ve herhalde onların da öfkesinin ardında, alıştıkları evrenin bitiş ve tükenişimin çaresizliği, güvensizliği yatıyor. Bazı web sitelerinde, bakıyorsunuz, aynı üç beş, bilemediniz on kişi, "evet"çilere (ve bu meyanda, *Taraf* gazetesi ile yazarlarına) demediğini bırakmıyor. Hep "sahte haberler" yaptığından dem vuruluyor örneğin (ama hiç örnek verilmiyor nedense): "ajanlar" deniyor, "kandırıkçılar" deniyor; "düzenden nemalanan liberal aydınlar" deniyor; eski TKP'li Veyssi Sarısözen, örneğin, habire "terbiyesiz Ahmet Altan"a çatıyor; Murat Belge, Ahmet İnsel, Oral Çalışlar, Mithat Sancar, Fuat Keyman, Roni Margulies, Ferhat Kentel, ben ve başkaları, bol bol nasibimizi alıyoruz bu cömert dağıtımdan.

En son *Birgün*'de Ümit Kıvanç ve Taner Akçam için söylenenler ortada. Arada bir, "böyle de yazılır mı" diye itirazlar yükselmiyor değil, tek tük. Ama hemen cevap yetiştiriliyor : Bu liberaller bizi o kadar kızdırıyor ki "kendimi tutamıyorum, ne yapayım ?" Kimisi yerel bir deyimle "cinküfür" olduğundan söz ediyor (bu da bir öğretmen, bir Tarih öğretmeni üstelik): kimisi "devrimcilerin haklı öfkesi"nden dem vuruyor. TKP'nin internet sitesinde, "Yetmez ama Evet"çi liberaller'in AKP karşısında "elini veren ...nü de verir havasına girdiği"nden söz ediliyor. *Özgürlükçü Sol* listesine şöyle bir not geliyor, "Coni'nin köpeği Roni'ye dair" : "Sizler, Devrimci Yol'un

onurlu tarihine dil uzatanları koruyan... iletişim sorumlusu arkadaşlar. Sola ve devrimcilere küfür eden bu adamı korumak sizi bu söylemlere ortak etme anlamı taşır. Yurtdışında bir konferansa geldiğinde... ettiği lâflara karşılık protesto edilecektir." Bir diğer yoldaşı da açıyor bu "protesto"nun nasıl uygulanacağını : "Beyoğlu'nda liboşlar[ın]... görüldükleri yerde haklanması için, şöyle kovalarla... yeşil boyalar hazır olsun, ardından da güzel bir kötek lâzım."

Hepimiz biliyoruz; bu tecavüzler de geldi gerçekten, bazen TKP bazen ÖDP kanadından. Geldi ve pişkinlikle savunuldu : *Bunda ne var canım ? Gençler her yerde böyle şeyler yapar. Demokratik tepkilerini boya ve yumurta atarak göstermişler. Eh, demokrasi böyle bir şeydir; her yerde, içinde bir parça şiddet de vardır; siz de alıacaksınız.*

Seviye bu, maalesef. Bir şiddet kültürünün "hayır"ını dillendirdiler; o "hayır" onları daha fazla şiddete sürükledi, sürüklüyor. Çağdışı kaldılar. Çürüyüp gidiyorlar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ya biz nasıldık (kökler arayışı)

Halil Berktaş 29.10.2010

Bu "sol" meselesini bırakamayacağım, korkarım. Bir fasıl, tâ 2008'de yazmıştım, *Sol ve demokrasi* genel başlığı altında (*Weimar Türkiye'si*'nde yayımlandı). Bir de bu yılın ilk yarısında, 20 mart - 3 haziran arasındaki 21 yazıdan 20'sini hasretmişim bu konuya. *Kibirin teorisi* ile başlamış, *Leninizm ve Kemalizm*'e kadar gelebilmiş, ama gene de, solun demokrasiye ve siyasete sırt çevirip kendi kendini yalnızlaştırmasının dünü ve bugününü kurcalamayı bitirememiştim.

Şimdi, beş altı konu daha var eklemek istediğim, bu "kökenler" araştırmasına. Özel olarak Türkiye bağlamında, (1) fraksiyonculuk tortusunu deşmek istiyorum, dürüstlük ve açık fikirliliği mahveden. Fanatik taraftarlığın politik izdüşümü. "Öbür siyaset"lerin *a priori* yanlışlığı üzerine kurulu bir tekke birliği anlayışı.

(2) Şu habire tekrarlanan "egemenlerin tepişmesinde taraf olmama" masalına bir yazı yeter sanırım. Sanki toplumsal mücadelelerin yüzde 99'u "egemenlerin tepişmesi" değilmiş gibi, bir noktada. Taraf olmamak mümkünmüş gibi; sanki "tarafsızım" deyince bal gibi bir tarafı tutmuş olmuyormuşsun. Teoriden mi konuşalım, kitabiyat mı yapalım ? Peki, bir mütearife gibi tekrarlanan bu zıvalığı kim, nerede demiş, Marx mı demiş, Engels mi, Lenin mi, Sovyet Bilimler Akademisi'nin hangi *İlkeler* cildi, derlemesi veya elkitabında varmış, lütfen görmek istiyorum. Ama herhalde (3) hep devrim hayaliyle yaşama, devrimcilik ile devrimseverliği ayırtedememe, devrimseverliği devrimcilik gibi gösterme, hiçbir devrimci pratikle ilgisi kalmamışken devrimciliği bir süs, bir paye olarak kullanma halini (sendromunu), o kadar kısa zamanda anlatamam.

(4) Bunlar ve daha önce saydığım bütün diğer özellikler, "tuhaf bir 'solcu' tipi"nde birleşiyor. Sadece konuşan, daha doğrusu lâf "çakan," zira düzgün düşünme kapasitesinden yoksun olan, onun yerine gıcıklık eden, kavgacı çıkaran ve her şeye, ama her şeye "hayır" diyen, dolayısıyla somut mücadeleleri, evet, olabilecek bütün kısmî reform mücadelelerini kenardan seyreden bir kişilik. Bir de tam bu başlıkla bir yazı yazacağım bu dizide; pek hoş olmayacağı açık; kaldıran kaldırır, kaldırmayan kaldırmaz. Ve dolayısıyla (5) *Birikim* dergisi gibi, Ömer Laçiner gibi, Etyen Mahçupyan gibi ve herhalde daha birçok düşünür, yazar gibi, ben de net bir şekilde "evet, ayrışma"dan yanayım.

Gelgelelim, bu noktada (6) derin bir soru da içimi sızlatmıyor değil : Hep böyle miydik acaba ? *The Way We Were* filmi (1973) vardır hani, Barbra Streisand ile Robert Redford'un oynadığı. Yakın zamanda bu soru

kulağımda yankılanıp duruyor : Bir zamanlar biz nasıldık ? Sadece solun bir kısmı mı sonradan cozutup bu hale geldi ? Yani (kendimi ve bugün değer verdiğim, sevdiğim insanları kapsayan) bir diğer bölümümüzün görece aklımız başımızda mıydı geçmişte ? Yoksa hepimiz mi, ya da daha net bir ifadeyle Marksizm-Leninizmin veya uluslararası komünist hareketin bütün ana mecrası mı, aynı ilkeliliklerle malûldü(k) ?

Bir yanımda, çocuk yanımda, duygusal yanımda, kendini beğenen yanımda aşikâr ki ilkinin yatkın. Diğer yanımda, tarihçi yanımda, rasyonel yanımda, dürüst ve mutsuz yanımda ise galiba ikincisine. Ve korkarım bu yüzden, Nabi Yağcı'nın "ben gene komünist olurum" demesine bile katılamıyorum –bırakın, Murat'ın [Belge] hâlâ kendini komünist diye tarif ve tasvir etmesini. Arif Damar'ı da yitirdik. "Gitme kal, var yok dinlemez bir çocuk isteğidir" diye yazmıştı. Çok doğru; bir *çocuk isteğidir* gerçekten. Daha yeni ve çok genç, topu topu 63 yaşında ölen (hiç tanımadığım) Tony Judt'ın, Marksist tarihçiliğin (gölgesinde büyüdüm diyebileceğim) 90'lık çınarı Eric Hobsbawm'a yönelik, sevecen ama inceliğine sert, alabildiğine namuslu eleştiriye bakıyor –ve işte o ikinci yanımla, Hobsbawm'a değil Judt'a hak veriyorum. Judt, Hobsbawm'ın çocukluk ve gençliğinin geçtiği 1920-30'ların Berlin ve Viyana'sında, Nazizmle mücadele içinde Marksizmle "buluşma" ânını çok sevdiği ve hiç unutmadığını, sonra olabilecek bu en temiz saf tutuşu mutlaklaştırdığını, bu yüzden komünizmin bütün kötülüklerini hafifsettiğini, yumuşattığını, görmezlikten geldiğini, kendi etine kemiğine dokunmayacak, yüreğini dilim dilim doğramayacak şekilde nesnelleştirerek ötelediğini saptıyor. Aynı şey benim için ve benim gibi pek çok insan için geçerli değil mi ? Hesaplaşmamakla, hepimiz çocukluğumuzu şımartmayı sürdürmüş olmuyor muyuz ?

Yukarıdaki satırlar bir bilmeceye, belki bir sayıklamaya dönüştü korkarım. Şimdilik, fazla kapalı ve karmaşık bir kurgu. Umarım açıklar, telâfi ederim üç dört hafta içinde. Önemli olan şu ki, "sol"un bugünkü "tuhaf"lığının kökenini ararken, kendi köklerimi de aramış oluyorum. Hayır, Girit'lerde değil. Ömür boyu asıl kıtam, asıl ülkem olmuş olan yerde, Marksizmin içinde arıyorum.

Ama önce, bu "hayırlar ansiklopedisi"ni sonuna kadar götürüp bitirmem lâzım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ya biz nasıldık (kökler arayışı)

Halil Bertay 30.10.2010

Bu "sol" meselesini bırakamayacağım, korkarım. Bir fasıl, tâ 2008'de yazmıştım, *Sol ve demokrasi* genel başlığı altında (*Weimar Türkiye'si*'nde yayımlandı). Bir de bu yılın ilk yarısında, 20 mart - 3 haziran arasındaki 21 yazıdan 20'sini hasretmişim bu konuya. *Kibirin teorisi* ile başlamış, *Leninizm ve Kemalizm*'e kadar gelebilmiş, ama gene de, solun demokrasiye ve siyasete sırt çevirip kendi kendini yalnızlaştırmasının dünü ve bugününü kurcalamayı bitirememiştim.

Şimdi, beş altı konu daha var eklemek istediğim, bu "kökenler" araştırmasına. Özel olarak Türkiye bağlamında, (1) fraksiyonculuk tortusunu deşmek istiyorum, dürüstlük ve açık fikirliliği mahveden. Fanatik taraftarlığın politik izdüşümü. "Öbür siyaset"lerin *a priori* yanlışlığı üzerine kurulu bir tekke birliği anlayışı.

(2) Şu habire tekrarlanan "egemenlerin tepişmesinde taraf olmama" masalına bir yazı yeter sanırım. Sanki toplumsal mücadelelerin yüzde 99'u "egemenlerin tepişmesi" değilmiş gibi, bir noktada. Taraf olmamak mümkünmüş gibi; sanki "tarafsızım" deyince bal gibi bir tarafı tutmuş olmuyormuşsun. Teoriden mi konuşalım,

kitabiyat mı yapalım ? Peki, bir mütearife gibi tekrarlanan bu zırvalığı kim, nerede demiş, Marx mı demiş, Engels mi, Lenin mi, Sovyet Bilimler Akademisi'nin hangi *İlkeler* cildi, derlemesi veya elkitabında varmış, lütfen görmek istiyorum. Ama herhalde (3) hep devrim hayaliyle yaşama, devrimcilik ile devrimseverliği ayırtedememe, devrimseverliği devrimcilik gibi gösterme, hiçbir devrimci pratikle ilgisi kalmamışken devrimciliği bir süs, bir paye olarak kullanma halini (sendromunu), o kadar kısa zamanda anlatamam.

(4) Bunlar ve daha önce saydığım bütün diğer özellikler, "tuhaf bir 'solcu' tipi"nde birleşiyor. Sadece konuşan, daha doğrusu lâf "çakan," zira düzgün düşünme kapasitesinden yoksun olan, onun yerine gıcıklık eden, kavga çıkaran ve her şeye, ama her şeye "hayır" diyen, dolayısıyla somut mücadeleleri, evet, olabilecek bütün kısmî reform mücadelelerini kenardan seyreden bir kişilik. Bir de tam bu başlıkla bir yazı yazacağım bu dizide; pek hoş olmayacağı açık; kaldıran kaldırır, kaldırmayan kaldırmaz. Ve dolayısıyla (5) *Birikim* dergisi gibi, Ömer Laçiner gibi, Etyen Mahçupyan gibi ve herhalde daha birçok düşünür, yazar gibi, ben de net bir şekilde "evet, ayrışma"dan yanayım.

Gelgelelim, bu noktada (6) derin bir soru da içimi sızlatmıyor değil : Hep böyle miydik acaba ? *The Way We Were* filmi (1973) vardır hani, Barbra Streisand ile Robert Redford'un oynadığı. Yakın zamanda bu soru kulağımda yankılanıp duruyor : Bir zamanlar biz nasıldık ? Sadece solun bir kısmı mı sonradan cozutup bu hale geldi ? Yani (kendimi ve bugün değer verdiğim, sevdiğim insanları kapsayan) bir diğer bölümümüzün görece aklımız başımızda mıydı geçmişte ? Yoksa hepimiz mi, ya da daha net bir ifadeyle Marksizm-Leninizmin veya uluslararası komünist hareketin bütün ana mecrası mı, aynı ilkeliliklerle malûldü(k) ?

Bir yanımda, çocuk yanımda, duygusal yanımda, kendini beğenen yanımda aşikâr ki ilkinde yatkın. Diğer yanımda, tarihçi yanımda, rasyonel yanımda, dürüst ve mutsuz yanımda ise galiba ikincisine. Ve korkarım bu yüzden, Nabi Yağcı'nın "ben gene komünist olurdum" demesine bile katılamıyorum–bırakın, Murat'ın [Belge] hâlâ kendini komünist diye tarif ve tasvir etmesini. Arif Damar'ı da yitirdik. "Gitme kal, var yok dinlemez bir çocuk isteğidir" diye yazmıştı. Çok doğru; bir *çocuk isteğidir* gerçekten. Daha yeni ve çok genç, topu topu 63 yaşında ölen (hiç tanımadığım) Tony Judt'ın, Marksist tarihçiliğin (gölgesinde büyüdüm diyebileceğim) 90'lık çınarı Eric Hobsbawm'a yönelik, sevecen ama inceliğine sert, alabildiğine namuslu eleştiriye bakıyor –ve işte o ikinci yanımla, Hobsbawm'a değil Judt'a hak veriyorum. Judt, Hobsbawm'ın çocukluk ve gençliğinin geçtiği 1920-30'ların Berlin ve Viyana'sında, Nazizmle mücadele içinde Marksizmle "buluşma" ânını çok sevdiği ve hiç unutamadığını, sonra olabilecek bu en temiz saf tutuşu mutlaklaştırdığını, bu yüzden komünizmin bütün kötülüklerini hafıfsemediğini, yumuşattığını, görmezlikten geldiğini, kendi etine kemiğine dokunmayacak, yüreğini dilim dilim doğramayacak şekilde nesnelleştirerek ötelediğini saptıyor. Aynı şey benim için ve benim gibi pek çok insan için geçerli değil mi ? Hesaplaşmamakla, hepimiz çocukluğumuzu şımartmayı sürdürmüş olmuyor muyuz ?

Yukarıdaki satırlar bir bilmeceye, belki bir sayıklamaya dönüştü korkarım. Şimdilik, fazla kapalı ve karmaşık bir kurgu. Umarım açıklar, telâfi ederim üç dört hafta içinde. Önemli olan şu ki, "sol"un bugünkü "tuhaf"lığının kökenini ararken, kendi köklerimi de aramış oluyorum. Hayır, Girit'lerde değil. Ömür boyu asıl kıtam, asıl ülkem olmuş olan yerde, Marksizmin içinde arıyorum. Ama önce, bu "hayırlar ansiklopedisi"ni sonuna kadar götürüp bitirmem lâzım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Saf ve temiz kalmanın 'hayır'ı

Halil Berktaş 04.11.2010

Dönüp baktığımda, referandumda "hayır" diyenlerin çoğuna hayıflandığımı söyleyemem doğrusu. MHP'nin, CHP'nin, hattâ "tuhaf" veya "ölmüş" diye nitelediğim "sol"un ardından, ne diye yas tutayım ? Bunlar bugün Türkiye'nin gerici güçleri arasında. Olmaları gereken yere gittiler-gidiyorlar ve tarihin hükmü haklarında pek hayırlı olmayacak.

Ama bir de üzüldüklerim var. Tek tek bazı bireyler, birey olarak ya "hayır" oyu veren, ya da oy kullanmayan; belki şu veya bu boykot çağrısına kulak veren, veya sadece sandığa gitmeyi içlerine sindiremedikleri için, adetâ kendi bireysel boykotlarını uygulamış olanlar.

Bunlar kesinlikle ulusalçı, Atatürkçü filân değil. Ama bir şekilde solcu; hattâ çoğu zaman iyi anlamda solcu oldukları, esas itibarıyla Türkiye'nin değişim isteyen radikal kanadında yer aldıkları dahi söylenebilir. Tanıdıklarımı düşünüyorum; içlerinde akademik olanları da var. Tarih Vakfı veya HYD (Helsinki Yurttaşlar Derneği) gibi sivil toplum kuruluşlarında, (*gongo*'larda, yani *governmental ngo*'larda değil) gerçekten bağımsız ve muhalif *ngo*'larda çalışmışlar –ve hâlâ da çalışmaya devam ediyorlar. Bazı isimler sosyalist aydınlar deyince hemen akla geliyor; solda yeni oluşumlar aramayı sürdürüyorlar.

Bilimsel faaliyetleri, dersleri, makale ve kitaplarıyla hep resmî ideolojinin karşısında olmuşlar. Türk milliyetçiliğine ve özel olarak Atatürkçülüğe ilişkin eleştirel incelemeleriyle çığır açmış, hattâ geçmişte benim gibileri tarafından fazla "Kemalist devrim aleyhtarı" bile bulunmuşlar. Militarizmin kökenlerine eğilmişler. Devletçi-milliyetçiliğin kalesi sayılan MEB müfredatını ve ders kitaplarını insan hakları açısından incelemişler. Ülkeler ve halklar arasında nefret tohumları ekmeye, düşmanlığı körüklemeye, ya da derin devleti ve düpedüz ordunun darbe yapma "hakkı"nı savunmaya yönelik bütün bir rezaleti gözler önüne sermişler. Kadınların hepsi feminist (olmayan kaldı mı ?).

1915 soykırımı sessizliğinin kırılmasında rol aldılar; Hrant'ın nâşının ardında yürüyüp "hepimiz Ermeniyiz" dediler; anısını yaşıyor ve katillerinin "yargılanma"sını yakından izliyorlar. Türban yasağına karşı bildirimleri de imzaladılar, Kürtlere karşı baskı ve ayrımcılığı protesto bildirimlerini de. Bazıları eski, tarihsel TKP'den geliyor (yani siyaset nedir, nasıl yapılır, biraz daha bilir ve anlar sanıyorsun).

Fakat böyle bir zihinsel, kültürel birikimle de 12 Eylül 2010'da ya "hayır" dediler, ya oy kullanmadılar. Çünkü bütün bunların yanı sıra, bir de "politik-davranışsal solculuk"ları var, ya da "solcu davranış kalıpları," uymaları gereken (*behavioral leftism* mi desem, *norms and modes of leftist political behavior* mı). Bu tür "sol"culuk habire ayaklarına dolanıyor, onları geri çekiyor. Hayatın bütün diğer kerteleri ile siyaset kertesini arasında bir kopukluk yaratıyor.

Bu nokta çok ilginç, çünkü sözünü ettiğim "sol konformizm" günlük hayatın akışı içinde pek gözükmebiliyor. 1980 öncesinin aşırı politizasyon ortamında, her şey "politika"ya indirgenmişken ve TKP-TİP-TSİP, Dev-Yol, Dev-Sol, Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu, TİKP gibi tonla sol örgüt "genel çizgi"sini dayatarak taban ve taraftarlarının bütün davranışlarına hükmederken, böyle çoğul bir "sosyo-kültürel muhalefet" olanağı, ya da tek tek konular, tek tek dâvâlar bazında (*issue-oriented*) bir siyasî muhalefet olanağı hemen hiç yoktu. Bugün mümkün ve bu, önemli bir kazanım.

Lâkin ne zaman seçimler, sandık ve oy kullanmakla –yani siyasetin ana mecrasıyla, normal, sıradan insanların anladığı şekliyle normal sıradan politikayla- ilgili herhangi bir adım, bir dönüm noktası gündeme gelse, zar zor tarif etmeye çalıştığım bu insanlara garip bir haller oluyor. Nicedir "örgütlü sol"un bir parçası olmadıkları halde, sanki Thoreau'nun uzalardaki davulunun sesiyle titreyip hizaya giriyor, atavistik bir reaksiyonla eski çocukluk veya gençlik günlerinin "topuna birden hayır" tavrına avdet ediyorlar.

Kanımca bunda en büyük etken, Marx'tan başlayarak, ister Leninist ihtilâlciliğin, ister Üçüncü Dünyacı "kapitalist olmayan kalkınma yolu" darbeciliğinin (Nâsır'cılığın, Baas'cılığın, Mengistu Haile Mariam'cılığın, bizde Doğan Avcıoğlu ve Mihri Belli varyantlarının) "burjuva" veya "cici" veya "Filipin tipi" diye aşağıladığı parlamenter çoğulculuk mekanizması ile bu çerçevede yapılan siyasete karşı büyük bir şüphe birikimi yaratmış olması; bunun da her an bir "ret cephesi" refleksine dönüşebilmesi.

Net bir önderlik otoritesinin "evet" emrinin yokluğunda, bir kısım insan kendi kafasıyla düşünemez oluyor. Bir meslektaşım sıkıntısını şöyle ifade etti : "Tabii ki evet demeyecektim, onun için gittim hayır oyu attım. Ama ondan da çok rahatsızım." Vaktiyle *Aman, bulaşmasın* demişim bu sendroma (1 Mayıs '10) –saf ve temiz kalmak, "sol" mahallenin "reformculuk" suçlamasına maruz kalmamak uğruna, "tabii ki" demekle aslında gidip eski alışkanlıklarına sığındıklarını itiraf ediyorlar.

Nedir o alışkanlıklar ? Murat Belge (4 Eylül, '*Politik*' olmak) : "Bizim Türkiye'nin solcularında bir boykot tutkusu vardır... halkın oyuyla sonucu belirleyeceği bir durum ortaya çıktı mı, ortalama solcu, bu oylamayı boykot etmesini haklı kılacak bir gerekçe aramaya başlar."

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ah şu AKP

Halil Berktaş 06.11.2010

İnsan dediğin, daima somut. Kendi özel tarihçesi, yaşadıkları, doğru-yanlış inançları ve bağlılıklarıyla, bütün bunların ördüğü kimliğiyle çıkageliyor.

Bugünün birey-solcuları için de bu böyle. Belirli alışkanlıkları, davranış kalıpları var (ki, başlı başına incelemeye değer). Kalan birkaç küçük örgütün dışında olabilirler. Ama bir şekilde onlardan etkileniyorlar, zira kendi geçmişlerinde, bu dogmatizm ve sektarizmle rezonansa giren tonla şey var. "Burjuvazi"nin politikasına ve partilerine bulaşıp kirlenmeme kaygısı ile, aynı doğrultuda, 1960'lardan bu yana yapılan seçimlerin (*eğer CHP'ye oy vermemişse*) hemen tamamını boykot etmiş, "hepsine hayır" demiş olmanın birikimi, ölü bir ağırlığa dönüşüyor. İnsanlar bunu bir benlik meselesi haline getiriyor; şimdi, bu kadar mantıklı bir "evet" demeyi dahi geçmişleri ve özlerine ihanet gibi algılayıp, ruhlarının derinliklerinde bir "değişmez"liğin varlığına sarılmayı tercih ediyorlar.

Burada öyle bir *geçmişte yaşamak* ve *gerçek adına* düşünememek boyutu var ki, herhalde ayrıca değineceğim. Ancak, girişmiş olduğum kataloqlama ve tasnif sürecinde bir husus daha var, değinmem gereken. O da korkuyu : AKP korkusunu, ardında İslâmiyet veya İslâmcılık korkusunu, ardında halk korkusunu içeriyor.

İlk kademede, yani doğrudan doğruya AKP düzleminde, bana göre hayli ilkel ve irrasyonel bir korku bu, çünkü olgulara baktığımda, bir türlü açıklayamıyor ve temellendiremiyorum. *2002'den bu yana ne yapmış AKP, böyle bir korku ve nefreti hak etmek için ?* Kuşkusuz böyle bir soruyu sormak bile kimilerinin "işte gördünüz mü, baklayı ağzından çıkardı, AKP yandaşı olduğunu itiraf etti" demesine yeter. Zaten kimbilir kaç kere de denmiştir şimdiye kadar; vız gelir tırıs gider. İnternette nereye baksam, AKP'nin korkunçluğu, gelmiş geçmiş iktidarların en kötüsü olduğu, en ağır sömürü, baskı ve zulmü uyguladığı, Türkiye'yi adım adım "sivil faşizme" götürdüğü, hattâ çoktan oraya varıldığı şeklinde ifadelere rastlıyorum.

Doğru mu bunlar ? Kendi payıma, böyle mutlaklıklarda hiçbir gerçeklik göremiyorum. Beş-altı yıl önceydi sanırım. Üniversitede bir lisansüstü seminerinde, 20. yüzyıl tarihiyle uğraşıyorduk. Tartışma George W. Bush'a

uzandı. Çok parlak bir master öğrencisi vardı, ortalaması 4.0. Tutturdu, ABD hiç bu kadar emperyalist, bu kadar faşist olmadı diye.

Hop, bir dakika, demek ihtiyacını duydum : Siz ne biliyorsunuz Amerika tarihi hakkında ? ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'nin ardından nükleer silâh tekeli henüz koruduğu Truman yılları hakkında, örneğin ? 1950'lerde esen McCarthyilik rüzgârı hakkında ? Eisenhower döneminin kalanı hakkında ? Her yerdeki, ama özellikle güney eyaletlerindeki ırkçılık ve kırılma süreci hakkında ? *Ku Klux Klan, John Birch Society, Daughters of the American Revolution* benzeri grupların gücü; Senato'nun derin sağcı "soğuk savaşçı"ları; Doğu kıyısı liberallerinin 1964'teki Johnson-Goldwater seçim kampanyasına kadarki, hattâ sonrasına da uzanan naifliği; bu yüzden, Tonkin Körfezi tezgâhına ve LBJ'nin savaşı Kuzey Vietnam'a taşımak için uydurduğu bütün diğer yalanlara inanmaya yatkınlığı... Bütün bunlar ne ifade ediyor size ? Genç bir tarihçi adayının, teorist apriorizmi ("ABD zaten hep tekelci kapitalist ve emperyalisttir, öyleyse...") bırakıp, daha serinkanlı, ampirik ve komparatif düşünmesi iyi olmaz mı ?

Benzer sorular bugünün AKP düşmanlığı için de büyük ölçüde geçerli. AKP neden daha kötü Tek Parti döneminden ? Recep Peker'in genel sekreterliğinden ? 1938 teröründen ? İnönü'nün "Millî Şef"liğinden ? Stalingrad'a ve sonrasına kadar, Nazizmlle ve Turancılıkla flört yıllarından ? Tan Baskını, DTCF'deki cadı avını, 6-7 Eylül "olay"larını gerçekleştiren derin devlet nüfuzundan ? McCarthyiliği ithali, Kore Savaşı, 1951-52 tevkifatı ve CHP muhalefetini sindirme çabasıyla Demokrat Parti'den ?

Veya 1965 sonrası AP hükümetlerinden, Süleyman Demirel'den, Meclis'e geceyarısı baskını ve aramalarından, "solcuların nefes alışlarını bile dinlemek"le övünen Faruk Sükan gibilerin İçişleri Bakanlıklarından ? 1974-77 ve 77-78'in, Türkeş'in başbakan yardımcılığı ile Millî Eğitimi ele geçirdiği, MHP'nin büyüüp dal budak saldıgı, Ülkü Ocakları terörünün korunduğu MC hükümetlerinden ? Tabii bu arada, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askerî rejimlerinden ?

Biraz daha sonrasına gelelim; örneğin AKP Özal'dan daha mı kötü, hangi kıstasla olursa olsun ? Tansu Çiller'i, şahinleşmesini, Doğan Güreş'le ortaklığını ve güneydoğuda başlayan "kirli savaş"ı düşünün –"faili meçhuller" yıllarını, şimdi olanca pisliği ortaya dökülen. 90'ların ölgünlüğü ve durgunluğunu düşünün, sonra Çevik Bir'leri ve Andıç'ları, bütün nefes alma olanaklarını tıkayan.

Hele bu zaman şeridini bir hatırlayalım da, ondan sonra oturup gözden geçirelim, sekiz yılda ülkenin nereden nereye geldiğini. *Hangi odağın kurduğu çemberlerin çözülmesiyle*, neleri rahat rahat konuşup tartışabildiğimizi. Gerilimin ne kadar düştüğünü, kamusal alanın ne kadar ferahladığını, 2002'den bu yana.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Kıyamet günü'

Halil Berktaş 11.11.2010

Geçen cumartesi AKP korkusu ve nefretini deşmeye başlamıştım. Bunun bir boyutu, her şeyin daima daha kötüye gittiği saplantısıyla ilgili. Bir tür solculuğun geleneksel tavrıdır, kendi dışındaki her türlü gelişmeyi, ekonomik veya teknik atılımı yok saymak. Buna göre, sanki hiç ilerleme yoktur insanlık tarihinde.

Meselâ kapitalizm Eski Yunan-Roma ya da Yeniçağ (Atlantik) köleliğinden bile kötüdür –nitekim Marx da bu fikri "ücret köleliği" (*wage slavery*) deyimiyle vurgulamaya çalışır; aynı şekilde, "modern proletarya" kavramına da, çoluk çocuklarından (*proles*) başka bir şeyi olmayan İlkçağ Roma *proletarya*'sından hareketle varır. İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte dekolonizasyon süreci başlar, 1950'lerde iyice hızlanır; giderek artan

sayıda eski sömürge bağımsızlığına kavuşur –ve Sovyetler Birliği ile Sovyet nüfuzu altındaki uluslararası komünist hareket, eskisinden de daha kötü, daha sinsî, daha vahşî, daha zalim, daha aldatıcı denen “yeni-sömürgecilik” (*neo-colonialism*) kavramını icat eder.

Siyasî mevcudiyetleri ve propaganda tarihçelerinin çeşitli aşamalarında, Türkiye’de hemen hiçbir sol akım veya grup yoktur ki, içinde mücadele ettiği “şimdiki zaman”ı bütün zamanların en kötüsü, en ağır ilân etmesin. Halk hiç bu kadar ezilmemiş, yoksullaşmamış; emperyalizm hiç bu kadar nüfuz kazanmamış; yerli hâkim sınıflar hiç bu kadar işbirlikçi ve hain kesilmemiştir. Koşullar dayanılmazdır; bıçak kemiğe dayanmış bulunuyor.

Tipik bir örnek olarak, 1974’te (şimdi Tuğgeneral Zeki Es’in yattığı) Mamak’ta, 28. Tümen içindeki askerî mahkemeye verilen (benim de imzaladığım) *TİİKP Dâvâsı-Savunma*’yı gösterebilirim. (Bunları rahatça söylüyorum, çünkü bazı “sol”culardan farklı olarak, geçmişte yaşamıyorum. [Tony Judt anlamında] kendi “çocuk”luğuma hayran değilim. Hayat bizim güya çok saf ve temiz olduğumuz bir şan ve şeref ânında durmadı. “Bütün yanlışlarımızla birlikte, gene de hep en doğru” olmuş olduğumuz gibi bir illüzyonum yok. Nostalji hissinden yoksunum. Kimbilir hangi “kıt’a-yı muhayyelde” duran “o belde”ye dönmeye çalışmıyorum.)

Her neyse. Bugün bakınca ne görüyorum, bizim *Savunma*’daki, yazımına da katıldığım tarih yorumunda ? Orta Asya göçebe yaşam tarzından yerleşik hayata geçiş ve kabile konfederasyonlarının devletleşmesi ânından itibaren, baskı ve sömürünün habire artması, hükümdarların gaddarlaşması, halkın her dönemde yeniden aldatılması, sadece (hayli idealize edilmiş) isyanlarla kesintiye uğruyor. 1930 ve 40’ların Tek Parti’si halkın gözünde jandarma ve tahsildar zulmüyle özdeşleşiyor –ama 1950 seçimleri herhangi bir demokrasi adımını temsil etmiyor, çünkü DP de ülkeyi ABD emperyalizmine satacak, iktidara gelir gelmez. 1960’larda ise herkes AP döneminde başlayan ithal ikameci sanayileşme ile dalga geçecek, bu “montaj sanayisi” hiçbir yere varmaz diye. Örneğin bu son noktada, nedir problem ? Ara mallar ithalâtının büyük dış ödemeler açıklarıyla elele gittiği doğru. Ama eninde sonunda ciddî bir sanayi burjuvazisi de ortaya çıktı ve bugün Türkiye, (kolay kolay Üçüncü Dünya diye tarif edilemeyecek) orta düzeyde gelişmiş ülkeler arasında yer alıyor.

Marksizmin içsel çelişkisi, tarihsel ilerleme vizyonu ile ayaklanmacılık arasında gidip gelmesi. Bu temelde, birçok şey hiç yok bu anlatımda. “Tek yol devrim” var, reformlar yok. Küçük küçük kazanımların zaman içinde üstüste yığılması yok; tecrübe birikimi yok; siyasal kültürde herhangi bir gelişme yok; halkın (başkaldırmak dışında) normal siyaset sahnesinde bir varlığı yok; elitleri, devleti, *establishment*’ı etkileme kapasitesi yok.

Bu yüzden, o devletin ve hâkim sınıfların öğrenme, ders çıkarma kapasitesi de yok. Örneğin bir kanalda Hürriyet ve İtilâf’tan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’na, sonra Demokrat Parti’ye, Adalet Partisi’ne ve Turgut Özal’a; diğer bir kanalda, Millî Nizam’dan Millî Selâmet’e, sonra sırasıyla Refah, Fazilet ve Saadet Partilerine; her iki mecranın kesişme noktasında, AKP’ye giden yolda, en ufak bir zihinsel değişim, öğrenme süreci anlamında bir siyasal birikim yer almıyor. Her şeyden önce İslâmiyetin kendisi statik. Her yerde aynı; ülkeden ülkeye ve dönemden döneme hiç değişmiyor. Başka bir deyişle, tarihsel değil özsî bir İslâm. Olsa olsa, o değişmez “öz” Hegelci bir hareketle kendi kendini açıyor, açmılıyor. Siyaset sahnesinin merkez-sağında yer alan partiler de 1908-9’dan beri hiç değişmiyor. Ya İttihatçıların, ya Kemalistlerin, ya CHP’nin karşısında yer alıyorlar. Dolayısıyla hepsi aynı derecede liberal (bu, bir kötüleme sayılıyor), aynı derecede gerici, aynı derecede irticacı. Modernite ile etkileşim veya uzlaşma (*accomodation*) açısından hiçbir gelişme göstermiyorlar.

Birey-solcuların tabii daha geniş çevrelerle paylaştığı AKP korkusunu eşeleyince, altından bunlar çıkıyor. Açık konuşalım. “Kıyamet günü yaklaşıyor” saplantısıyla örtüşen İttihatçı ve sonra Atatürkçü kalıpyargılar çıkıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Korkunun ve sorumsuzluğun 'hayır'ı

Halil Berktaş 13.11.2010

Kendini Marksist sayan ya da hiç olmazsa Marksizmden esinlenen bir solculuğun, tarihi tekerrürden ya da tekerrürün bile beterinden ibaret sayma noktasına gelmesi, ironik tabii. Her şey bir yana; Marksizmde müthiş iyimser bir taraf var(dı). Nâzım'ın *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda Asrî Yusuf "Öf be !" der, "ne de olsa epeyce yürümüşüz..." Sonra "Hay anasını, ne zamanlarmış," diye düşünür : "dünyaya biraz geç gelmişiz, şükür !" Yetmez; gidip komünist mahkûm Halil'e sorar : "Hani, bilimiyon, yürüdük mü diyecektim, asrîleştik mi Abdülhamit'ten bu yana ?"

Halil buna şaşmaz, cevap verir : "Elbette yürüdük... daha da yürüyeceğiz." Gerekçesi fazla determinizm kokar kuşkusuz. Gene de "insanın içini açar" Halil'le konuşmak. Ama nereden kaynaklanırsa kaynaklansın bu özgüvenin, geleceğe inancın yerini, günümüz Türkiye solunun söyleminde, genelgeçer bir kötümserlik alıyor. İster pek düşünülmemiş, kaba bir retorik, ister kendi kendine bakışın doğurduğu bir umutsuzluk göstergesi olsun; özellikle siyasî durum tahlillerinin kötümserliği "tek yol devrim" hayalini hem bütünlüyor, hem onunla çarpıcı bir tezat teşkil ediyor.

Ve işte bu noktada, saf ve temiz kalmanın "hayır"ı, korku ve sorumsuzluğun "hayır"ına dönüşüyor. Birincisi, iki üç yazıdır müphem ifadelerle tasvir etmeye çalıştığım entellektüel birey-solcular da eninde sonunda modern orta sınıflara mensup. Semt olarak, sosyal çevreleri itibarıyla ve zihnen, Taner Akçam'ın CHP'nin kanadı altında yer almakla ilişkilendirdiği "bizim mahalle"sinde ikamet ediyorlar. Aile bağlarının bir ucunda belki bir Dev-Yol geçmişi varsa, diğer ucu Türkân Saylan'a ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'ne uzanabiliyor. CHP x AKP saflaşmasıyla karşılaştıklarında, neyin solda neyin sağda olduğuna, "uzun" 19. yüzyılın, Cumhuriyetin ve Soğuk Savaşın klasik kampaşmalarına bakarak karar veriyorlar.

İkincisi ve en önemlisi, bizatihî din olgusundan ürküyorlar. Yetişme tarzları, öğrenimleri, dünya görüşleri onları İslâmiyetin inanç dünyasına yabancı kılmış. Olabilir; bu, aynen benim için de geçerli. Ama bir kültür katmanını bilmemek başka; bilmediğin için korkmak, hattâ düşman kesilmek başka. Tabii madalyonun diğer yüzünde, bilmek, anlamak başka; katılmak gene başka. Fakat bir kere bilmemeyi korku ve tepkiye dönüştürdüğü zaman, ister istemez (Ortaçağın Hristiyanlık - İslâmiyet bölünmesinde yerini alır gibi) son 80-90 yılın Atatürkçü - Müslüman bölünmesinde de yerini alıp, bu kültürel duvarın öte tarafıyla konuşamaz hale geliyorsun.

Bu pozisyonun da açmazı, kendi kuyusunu kazması; korktuğu olasılığın zeminini kendi elleriyle hazırlaması. Bertolt Brecht'in Doğu Alman yönetimiyle "iyisi mi bu halkı feshedip kendinize yeni bir halk seçin, daha kolay olur" diye dalga geçmesi gibi -biz de ne yapalım bu ülkenin Müslüman çoğunluğunu ? Örneğin yüzde 20 mi, yüzde 47 veya belki yüzde 60-70'i gettolara tıkmayı denesin ? Faraza türban yasağının amacı tam da bu değil mi ? Fakat olacak şey mi, bir durup düşünelim. Bu yol o yüzde 20'nin kendi kendini gettolaştırmasına varmaz mı ? Varmıyor mu ? Üstelik, biliyoruz, Atatürkçü modernizmin bıraktığı ciddî bir düşünce, duygu ve ahlâk boşluğu da var. Bir zamanlar kısmen Marksizm dolduruyordu bu boşluğu; şimdi o da yok. Neyle dolduracağız -korkuyla mı ?

Üçüncü ve son nokta : Ya "hayır" çıksaydı, ne olacaktı ? Halk türküsünün dediği gibi, *alçaklara karlar yağmış / üşümedin mi aman / sen bu işin sonunu / düşünmedin mi* ? On yıldır bir demokratikleşme ve Avrupalılaşıma mücadelesi yaşıyoruz. Bu süreçte her adıma hayır diyen inatçı ulusalcılar var. Kıbrıs'ta çözüm mü ? Kürt açılımı mı ? Ermeni faciasını bir şekilde tanımak mı ? Asla olmaz; şunları şunları kaybederiz. *Peki, ya çözüm olmazsa neleri kaybederiz, zaten her an kaybediyoruz ? Çözumsuzluğun maliyeti nedir, onu oturup hesaplayan var mı ?*

Geçmişte bu sorular sorulmadı değil, ama ben şimdi alıp limitteki “hayır”cılığa uygulamak istiyorum : Ne olacaktı, “hayır” kazansaydı ? Değişimin önü kesilmeyecek miydi ? Devletçi-milliyetçi direnişin güçleri moral bulmayacak mıydı ? MHP’nin insiyatifi artmayacak mıydı ? CHP çatlayacak mıydı böyle ? Şimdi süngüsü düşmüş gözükken militarizm başını kaldıramaz mıydı tekrar ? Yüksek yargı oligarşisi, badireyi atlatmanın arrogansıya, Ergenekon savcılarını bertaraf edip, darbecileri serbest bırakmanın bir yolunu bulamaz mıydı ? Veli Küçük’lerin, Keriñsiz’lerin yeniden ortalığa döküldüğünü düşünebiliyor musunuz ? 2007’den bu yana biraz olsun soluklanan, canhıraş bir gerilimi geride bırakan kamusal ortamda hangi rüzgâr yeniden esmeye başlayacaktı ?

Olmaz mıydı, diyorsunuz ? Bilemeyeceğiz, çünkü “evet” kazandı, hem de net, ezici bir çoğunlukla. Ama bu bir kısım solcu belki de kestiriyordu sonucun böyle olacağını. Hem saf ve temiz kaldılar, hem de içleri rahat oldu. Onun için diyorum ki, sorumsuzluğun “hayır”ını verdiler. Ve çok şanslılar, çünkü bedelini ödemeyecek, hayatlarının en büyük hatâsı olarak hatırlamayacaklar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sorular, sorular...

Halil Berktaş 18.11.2010

Ben neden böyle oldum ?

Arife günü, eşim ve kızım Ankara’ya gittiği için boşalmış, fazla sessiz bir evde, kafamdaki sorularla başbaşa, gene oturdum çalışmaya. Geçmiş haftalardan kalma kırpıntılar, yazı parçacıklarım vardı, bir takım *template*’lerde duran. Baktım, doğrudan doğruya referandum faslında tüketmişim söyleyeceklerimi, çeşitli “hayır”cılık biçimlerine ilişkin. Artık oradan, bir bakıma *Ya biz nasıldık (kökler arayışı)*’nda (30 ekim) söz verdiğim gibi, daha genel bir sol eleştirisine dönmem, 3 haziranda kaldığım yerden devam etmem lâzım.

Denedim de. “Egemenler tepişmesi”ne el atacağımı söylemişim. Öyle yaptım. Sandığım gibi bir değil, (şimdilik) üç yazı çıktı, sadece bu başlık altında. Eh işte, az buçuk doğru şeyler, doğru olmasına. İdare eder; sanırım iki hafta sonra yayımlarım. Ne ki, içime sinmedi. Aklımın gerisinde başka şeyler duruyor.

Bu sömestir üniversitede verdiğim master ve doktora seminerlerinden birinde, konu daha baştan solun tarihine geldi dayandı. Öyle enteresan ki; Türkiye’nin yakın tarihinin çok önemli bir parçası, hele 1960’lardan bu yana; 60’ların ikinci yarısında (12 Mart öncesinde) ve sonra 70’lerin ikinci yarısında (12 Eylül öncesinde), o kadar gündemde kalmış, bir yığın şeyi etkilemiş –ama ne var öğrencilerime verebileceğim, anekdotal olmayan, ayrıca fraksiyon gözü ve diliyle değil *tarihçi gözü ve diliyle* yazılmış olan; bir parça kapsamlı ve derinlikli bir tahlil –tahlilden geçtim, hiç olmazsa kapsamlı bir tasvir- içeren, dediğiniz anda bir çöl çıkıyor karşınıza. Bu da anlamlı; solun kendi tarihinden (ve tarihçilerin, bilimsel bir konu olarak solun tarihinden) ne ölçüde kaçtığına işaret ediyor. Ama işte, eninde sonunda iş başa düşüyor; oturup anlatmaya çalışmak kaçınılmaz oluyor.

Dolayısıyla bu işe de girdim, ister istemez. 1910’lardan başlayıp bugüne geldim. Toplam altı hafta, 6 x 3 = 18, bazen uzayan akşam dersleriyle belki 20 saat sürdü. Özellikle 60 ve 70’lerin olanca giriftliğini vermek çok zor oldu. *Neden bu kadar çok fraksiyon ? Neden şiddet yanlılığı ? Neden şablonculuk, taklitçilik ? Körü körüne dogmatizm ? Sovyetizm, Maoculuk, foco’culuk, Tupamaro’culuk, Guevara’cılık ? 1980 darbesiyle sol, sırf askerî rejimin terörü yüzünden mi ezildi ?*

Kim solu bildiğinden çok eminse, gelsin de bütün bunları, sizi “peşinen inanmış”lıkla değil nötr bir tecessüsle dinleyecek, bilgili, kültürlü, aklı başında; üstelik de Türk değil Amerikalı, Alman, Sırp-Hırvat, yani uluslararası

lisansüstü öğrencilerine anlatmayı denesin. Hiçbir şeyi gizleyip saklamadan, savunmaya geçmeden, mazeret aramadan, her sözünüzü beş kere tartarak, evirip çevirerek, bir o bir bu yanından bakarak, "hayır, öyle değil de belki şöyle" diye diye, her beş santimin üzerinden defalarca gitmek pahasına.

Geçmiş *onlara* anlaşılır kılmayı; bu tarihi(mizi)n içine sokmayı; çılgınlığı(mızı) hem hissettirmeyi, hem yorumlatmayı deneyin bir. Peşinen söyleyeyim, çok zorlanacaksınız. Bir paradigmayı, belki sadece bir alışılmışlığı, bir *habitus*'u yaşarken, ya da yaşamışlık bilgisiyle, tutup o bilgiyi "çemberin dışındaki"lere açık kılmak, esaslı bir tercüme sorununu içeriyor. Her zaman söylemişimdir; ne dediği pek belli olmayan bir metinle mi yüz yüzünüz ? Oturup başka bir dile çevirin, satır satır, tek kelime atlamaksızın. Örtük katmanları, çağrışımları, satıraralarını ancak öyle bilince çıkarırsınız.

Bu da öyle bir şey(di) işte. Amansız olmayı, sert sorular sormayı gerektiriyor(du). Ve bazen de sert sorularla karşılaşmayı.

Neden böyle oldu ? Seminerler dizisinin son aşamasında, solun şimdiki haliyle ilgili bir şeyler söylemeye çalışıyordum. Sanırım bu benzetmeyi daha önce de kullandım (ama yerini bulamıyorum). Beynimizin iki lob'u var ve bunlar farklı işler görüyor ya; aynı şekilde, solun da kollektif beyninin iki lob'u var gibiydi; bir lob'da demokrasi, gerçek, adalet, insan ve vatandaş hakları gibi şeyler varken, diğer lob özellikle emperyalizm ve anti-emperyalizme, yani milliyetçiliğin Marksizm cilâsı vurulmuş varyantına bakıyordu.

Gene de, bu iki lob birarada durduğu sürece, ilki ikincisini dengeliyor; demokrasi ve hakkaniyet fikri, milliyetçiliğin kıyısızlaşmasına ket vurabiliyordu. Fakat ne zaman ki Sovyetler Birliği çöktü; emekçilerin kurtuluşu ve sınıfsız toplum ideali, devlet veya parti iktidarlarının meşruiyetini temellendirmez oldu. Bu yüzden, özellikle şu Balkan ve Ortadoğu coğrafyasında, frensizleşen bir milliyetçilik furası yaşadık (yaşıyoruz). Ve bu, giderek militaristleşmeye dahi varıyor. Benim de bir zamanlar içinde yer aldığım Maocu akım, bu faşistleşmenin tek değilse de en belirgin örneği.

Ardından işte o soru geldi : Peki, siz niye böyle oldunuz ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Uyumsuzluk hali

Halil Berktaş 20.11.2010

Günlerdir bunu düşünüyorum : Evet, sahi, ben neden "böyle", daha doğrusu "öyle" değil de "böyle" oldum ? Sadece ben değil, tabii; bugün gerçekten demokrat olan ve demokrasi mücadelesi veren bir yığın eski solcu. Ama kuşkusuz onlar için konuşacak halim yok; herkes kendi cevabını kendi verir, hayatı ve kişiliği içinden. Bu noktada bütün açıklamalar genel değil tikel olmak zorunda.

Ve korkarım, benimki daha çok (lütfen gülmeyin) "aile terbiyesi" denecek düzlemde. Gülmeyin dedim, çünkü bu "iyi aile çocuğu" söylemi bir klişedir ve dolayısıyla bir mavra konusudur, bizim orta sınıf kültürümüz ve eğitim sistemimizde. Ben de ortaokulda, yatılı okuduğum İzmir Maarif Koleji'nde (şimdi Bornova Anadolu Lisesi) kimbilir kaç kere yerin dibine geçmişimdir, yemekhanenin önünde sıra olmuş beklerken, "aranızdaaa... hiiiç... aile terbiyesi görmemiiiş... bazılarııı..." diye nutuk atanlar karşısında.

Üstelik bir "sınıf karakteri" de yoktur bu "aile terbiyesi"nin. Yani "zaten" Marksizmden ne kadar sapmış olduğuma; "proleter"likten uzak bu "orta sınıf" mensubiyeti yüzünden ne hallere düştüğüme iyiden iyiye tanıklık eder.

Ne ki, zaman içinde gidebildiğim kadar gerilere gidip, üç-dört yaşımdan itibaren hayal meyal hatırladığım çocukluğumu, okullarımı, başımdan geçenleri, tek tek olayları, beni çok etkileyen kitapları düşündüğümde, nasıl desem, belirli bir doğruluk özlemi ve gerçek tutkusunun başka izahını bulamıyorum.

Çok mu sübjektif, çok mu idealist kaçıyor ? Bambaşka bir bağlamda bu sorun tâ 2007’de kafamı kurcalamaya başlamıştı. *Taraf* çıkıyor ve ben de Harvard’dan e-postalıyordum ilk yazılarımı. Bazıları baştan okumaya giriştiğim Nâzım’la ilgiliydi (*Weimar Türkiyesi*, 17-19, 31-32, 33-34, 35-37, 52-59). Henüz kâğıda dökmesem de, Nâzım’da idealizm ile realizm arasında bir çelişki görüyordum. Bu, pek çok alanda ortaya çıkıyor; örneğin hem Kemalist Devrimi mükemmelleştiriyor (*Kuvayı Milliye*), hem de yeni (millî) burjuvaların tırmanma sürecini sergiliyordu (*İnsan Manzaranı*’nın Burhan Özedar bölümleri).

Benzer bir ikilem, “halk” veya “Anadolu insanı” açısından da söz konusuydu. Marksist kimliğinin bir parçası olarak, umutla yöneldiği ve sarıldığı o halkı güzellemek ihtiyacını duyuyordu Nâzım (Karayılan, Şoför Ahmet, sarkık bıyıklı süvari, Kartallı Kâzım, “canım ciğerim” demirci Kerim, trendeki aşçı Mahmut Aşer). Ama 1900-1945 arası Osmanlı-Türk toplumunun “kültürel mahremiyet”ine olanca vukufuyla (*Weimar Türkiyesi*, 52-53, 54-56), delik deşik de ediyordu aynı insan ilişkilerini (asker kaçağı Basri Şener, muhasebeci Nuri Öztürk ve bütün kibirli küçük bürokratlar, kadın ticareti yapan Vedat-Recep ikilisi).

Bu çelişki nasıl çözülecekti ? Çözülebilir miydi ? Hangisi “gerçek halk”tı bunların ? Mesele, Nâzım’ın gene *Kuvayı Milliye*’de ilerici bir zabıt tipi olarak Nurettin Eşfak’a yazdırttığı “Türk Köylüsü” şiirindeki kadar basit miydi : “Topraktan öğrenip kitapsız bilendir” ?

Dahası, aynı madalyonun iki yüzünde yer almıyor muydu bu insanların çoğu ? Charles Tilly’nin, geleneksel toplumun “özel şiddet unsurları” diye tarif ettiği ve sonradan modern orduya massedildiklerini vurguladığı silâhlı külâhlı tiplere bakalım. “Akibeti insanlara malûm olmayan” Arhavili İsmail mi asıl “Anadolu insanı”ydı, “Ermeniler kesilirken göbeğine kadar kana batan” Çolak İsmail mi ? *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*’de Nâzım, Mustafa Suphi’lerin baş celladı Kayıkçılar Kâhyası Yahya’dan “it mi it, Topal Osman’ın adamı” diye söz edecekti.

Topal Osman da, malûm, tam bu “özel şiddet unsurları”ndandı; (Ali Şükrü cinayeti yüzünden öldürülünceye kadar) Mustafa Kemal’in özel korumasıydı ve bugün de Veli Küçük’lerin heykeli dikilecek paramiliter kahramanı. Nâzım’a dönersek, genel bir idealizasyon kertesinde Lâzları “sırtı lâcivert hamsilerin ve mısır ekmeğinin zaferi için, hiç kimseden hiçbir şey beklemeksizin, bir şarkı söyler gibi” ölebilecek insanlar diye anlatır.

Öyleyse nedir, Yahya Kâhya ve Topal Osman gibi Lâzları Arhavili İsmail’den ayıran ? Bu düşünceler Nabi’nin “Anadolu hümanizmi” arayışına takılmamdan çok önce kafama üşüşmüştü ve beni, belki de bizatihî “iyi insan” diye bir şeyin hiç olmadığı fikrine götürüyordu. Acaba herşey, kişinin hangi makro-çerçeve ve seferberlik içinde yer aldığına mı bağlıydı ? Kime ne yaptığın veya yapacağını, tependeki önderlik belirlemiyor muydu ?

Önemli bir uyarı, 2007 sonlarında bunları hemen her gün konuşup tartıştığım Cemal Kafadar’dan geldi (bkz *Weimar Türkiyesi*’nin önsözü). Alabildiğine sıradan bir olayı aktardı. Texas’ta, Sam McCord adındaki eski bir Amerikan futbolu oyuncusu ve antrenörü için yapılan törende, oğlu babasından “ailecek hepimize doğru ve yanlış ayırdetmeyi öğretti” diye söz ediyordu.

Bak Halil, bu kadar basit, ama bu kadar önemli, dediydi Cemal. Katılıyorum (kendim için de). Zaten başka türlü, 1915’te Ermenileri boğazlayan ve koruyan, 1933-45’te Yahudileri yakalatan ve saklayanları açıklamamıza imkân var mı ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Rol modelleri

Halil Berktaş 25.11.2010

Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bilmek. Görmezden gelmemek, bastırmamak, es geçmemek. Her şeyden önce kendi içinde bunu sezmek, idrak etmek. Ettiğinde de kendi kendine karşı yalan söylememek. *Kişisel* ahlâkın, vicdanın diye bir şey.

Bilim alanında ise, elindeki veriler kadar konuşmak; sınırı aşmamak, daha fazlasında çok iddialı olmamak. Bütün delillere, kendi hipotezini, görmek istediğin şeyi doğrulasın doğrulamasın, açık fikirlilikle yaklaşmak. Ve en önemlisi, yanlışlandığını kabul etmeye hazır, hattâ gönüllü olabilmek.

Sonuncu ifade, Stephen Jay Gould'a ait (1941-2002). Neandertallere ilişkin iki kitabın eleştirisini yapmıştı 1994'te ("So Near and Yet So Far"; *New York Review of Books*, 41/17, 24-28). Bir noktada, teoriziz bilimin mümkün olmadığını ve dolayısıyla *a priori* objektiflik diye bir şey de olamayacağını; objektivitenin daima sonuçlara ilişkin bir tavır olarak tecelli edeceğini savunuyordu. Oradan aldım.

Bilime ve bilim ahlâkına bir anıt gibiydi Gould. Vakitsiz öldü. Ardında 25 kadar kitap ve yüzlerce makale bıraktı. Çok da dürüst bir insandı. *Vikipedi*'deki biyografisine herhalde bir Türk yaratılışçısının sonradan eklediği (zira *Wikipedia*'daki İngilizcesinde buna rastlamak olanaksız) "Fakat artık Evrim Teorisine inanmamaktadır" cümlesiyse, insanın içini acıtan bir kuyruklu yalandan ibaret.

Evet, bu çok sık oluyor *Vikipedi*'de. Birileri özgürlüğü ısrarla kötüye kullanıyor. Oraya buraya olmadık yorumlar sıkıştırıyor, gerçeği tahrif ediyor, okuyucuya yanlış bilgi veriyor –ve bütün bunları, kendi ideolojisi adına atılmış bir gol, kazanılmış üç puan sayıyor.

Bu mudur, yani, bu toplumun namus ve gerçeğe saygı anlayışı ? Tersten söyleyelim; var mıdır Türkiye'nin bir bilimsel ahlâk ve doğruluk modeli, okullarda okutulan, medyada yazılıp çizilen, kamuoyuna örnek gösterilen ? Hayır, "yurtdışındaki Türk doktorun başarısı" haberlerinden söz etmiyorum; bilim ahlâkını somutlayan tutumlardır kastım. Geçtim bilim ahlâkını; hangi alanda olursa olsun, doğru insanı, dürüst insanı, ahlâklı insanı örnek göstermek ve örnek almak diye bir derdimiz var mı acaba ?

Benim oldu böyle bir rol modelim : babam.

Bana bunu, altı hafta boyunca verdiğim solun tarihi dersleri tekrar düşündürdü sanırım. Aile tarihi, solun tarihiyle ister istemez karıştı. Bazı şeyleri içim sızlaya sızlaya yeniden hatırlamak zorunda kaldım.

Çok yazmışımdır; kendi neslinin en ciddi komünist entellektüeliydi Erdoğan Berktaş. Yanlışları yok muydu ? Tabii vardı, hem de pek çok. Çağının hâkim sol paradigmasının bir parçasıydı; hayata Marksizm-Leninizm içinden bakıyordu. Ama aynı zamanda çok kuşkucu ve sorgulayıcıydı, ancak yalnız, biz bizyken dile getireceği, başkalarının önünde asla telaffuz etmeyeceği kadar. Devrim sonrası süreçler dertlendirirdi onu. İnsanlığın büyük acılarına bakar ve Sovyet halkı bunları hissediyor mu diye hayıflanırdı.

Çünkü her şeyden önce, bilim ve doğruluk diye bir meselesi ve sonuna kadar korkusuz düşünme yeteneği vardı. Son günlerde Şahin Alpay (30 ekim) ve Roni Margulies (3 kasım) peş peşe iki yazı yazdı, Aydınlanma hakkında. İkisi de bu büyük fikir çağının toptancı ve mutlakçı yanına karşı, eleştirel akılcılığına sahip çıktı. Babam da tam buydu işte : önce o iyi yanı, eleştirel akılcılığıyla Aydınlanma, sonra Marksizm; önce hakikat, sonra Marksizm. Ve (*my country, right or wrong* dercesine) ne olursa olsun Marksizm değil; doğru olduğu, gerçek olduğu (ya da gerçek gibi gözüktüğü) ölçüde Marksizm.

Birinci olarak bunu aldım, çocukluk ve gençliğimin ilk 15-20 yıllık arkadaşlığı boyunca (benim artan dogmatizmim ve onun bozulan sağlığı, konuşmayı henüz zorlaştırmamışken).

İkinci olarak da Marksizmin boşlukta kendi başına durmadığını. 1960'larda birçok insan dünyaya gözlerini Marksizmle açtı. Kültürel açıdan, çok "millî" bir Türkiye vardı, sırf Tek Parti'nin değil tâ DP döneminin sonuna kadar. Derken Sol Yayınları, Bilim ve Sosyalizm Yayınları ve diğerlerinin çevirileriyle Marksizm, bu dar ve taşralı toplumun dünyaya açılan penceresi oldu. O kuşaklar evrensel bilgiye ilk buradan ulaştı.

Ama pek çok durumda bu, bir donma anlamına da geldi. O ilk kaynak, *tek* kaynağa dönüştü. Örgütler insanları esir aldı ve diğer bütün beslenme pınarlarından yoksun bıraktı; aslında, dünya çapında baktığınızda büzülüp kuruma aşamasına girmiş olan bir resmî Marksizm, hayli anakronistik biçimde, Türkiye gençlerinin taze sanıp tutunduğu dal oldu. Çok erken bir aşamada ufuklarını sınırladı; zihinlerinin kapanmasını beraberinde getirdi.

Bazılarımız Sovyetlerin çöküşünü dünyanın sonu gibi yaşamadıysa, bunun bir nedeni, her şeye rağmen dünya ve insanlık bilgilerinden kopmamış olmamızdır. Gerçi fraksiyon lider ve aparatçikleri çok çalıştılar, "parti" dışında kanal ve hayat bırakmamak için. Yaşamın her zerresi üzerinde mutlak tekel kursunlar da insanlar gidecek yer bulamasın diye.

Belki de bu, tekkecilğin, cemaatçiliğin sınırı, en aşırı biçimiydi. Her türlü "dış ilişki" şaibeli oldu, bir dönem. İnsanın gizli-saklı her yolla, ne olursa olsun entellektüalizmini koruması, varoluşsal bir sorun haline geldi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gerçeğin adı

Halil Berktaş 27.11.2010

Geriye bakınca üç şey görüyorum, kendim ve ailemle ilgili. İkisini yazdım: gerçeğe bağlılık ve dar anlamda Marksizmi aşan bir insanlık ya da dünya bilgileri bağlantısı. Üçüncüsünü de anlatmaya çalışayım.

Beş yaşımıydım; erken okuma yazma öğrendiğimden, o zamanki yedi yaş sınırını aşıp bir şekilde okula başlatılmam zorunlu hale gelmiş; Alsancak'ta, annemin İzmir Kız Lisesi'nden öğretmeni olan Fazıl Bey'in kurup yönettiği Özel Devrim İlkokulu'nun ana sınıfına yazdırılmış ve oradan yirmi gün sonra birinci sınıfa geçirilmiştim. Bir gün, ikinci vakti eve geldiğimde annemi hem ütü yapar hem ağlar buldum (ya da, sahne aklımda böyle kalmış). Ne oldu diye sorduğumda "babanı götürdüler" dedi. "Polis/ler" sözcüğünü de sarfetti mi, yoksa ben mi, o zamana kadar kulağıma çalınmış kimbilir hangi konuşmalar nedeniyle anladım, şimdi çıkaramıyorum.

Yalnız, TKP tarihinde önemli bir dönüm noktası olan 1951-52 tevkifatıyla değil, genel bir kuşku ve tedirginlik haliyle; sürekli baskı ve kuşatılmışlık altında yaşama duygusuyla da tanışmam, bu şekilde oldu. Uyarılar başladı, ister istemez : Oğlum lütfen dikkatli ol, sakın okulda konuşma "bu" konularda; zenginler ve yoksullar, ya da işçiler ve burjuvalar gibi lâflar çıkmasın ağzından; hiçbir tartışmaya girme; baban hakkında ne derlerse desinler, "Rus casusuymuş" bile deseler, aldırma; sırtını dön ve uzaklaş oradan. Sonraki nesiller anlayamaz bu çekingenliği; solun hiç kitleleşmemiş olduğu 50'ler Türkiye'si, McCarthyci cadı avı altında ezilen, çok dar, çok geri bir dünyaydı.

Ama gene de kolay değildi, babasına topyekûn inanan, onun sesi ve sözlerinde hakikatın tınısını bulan küçük bir çocuğun, bütün hislerini hep kendine saklaması. Ve bazen taşıp fıskırarak gibi olan bu duygu ve düşünceler içinde en güçlüsü, adaletsizliğe karşı isyan duygusuydu. Sadece bana, bize, babama yapılanlar değildi mesele;

her şey, ama her şey, yalan ve iftira üzerine kuruluydu. Devlet, hâkim sınıflar, bütün bir düzen nasıl bu kadar alçak, bu kadar namussuz olabiliyordu ? Lisedeki yakın arkadaşlarımdan biri, hararetli bir tartışmanın sonuna doğru "Halil," demişti, "bana öyle geliyor ki senin için, Marksizmin teorik doğruluğundan da önce, sosyalizm için mücadele edenlerin uğradığı haksızlıkların öfkesi çok önemli; sana bu mağduriyet yön veriyor."

Bu kadar sofistike ifadelerle mi söylemişti, muhtemelen hayır, ama ben anlamışım ya ne dediğini; ayrıca, dışta kızıp köpürürken 14-15 yaşında bile için için hak vermemiş olsam, herhalde hatırlamaz ve belki ek sözcüklerle de süslemezdim, bunca yıldır. Her neyse; önemli olan şu ki, haksızlığa, yalana ve iftiraya karşı bu tepki hiç terketmedi beni, ömrüm boyunca. Zamanla yeni gündemlere kaydı, kendine yeni mecralar buldu. Örneğin "sınıf" meselelerinin yanı sıra (veya daha bile çok), milliyetçilik meseleleri ve Türk ulus-devletinin kuruluşu sürecinde okkanın altına gidenler ilgimi çekmeye başladı. Hiçbir şiddet ve cezalandırma gösterisini, ama özellikle etnik temizlikleri "devrimin kaçınılmaz bedeli" diye rasyonalize edemez, halının altına süpüremez oldum. Ve herhalde, ezilen, dışlanan, marjinalleştirilen bir çevrede büyüdüğüm için başka ezilmiş, dışlanmışların halinden anlamaya yatkınlığım, Ermeni soykırımının tarihsel gerçekliği konusunda o kadar gönül rahatlığıyla konuşmamı sağladı.

Tabii bunun ötesinde, bu ülkenin ve kültürün genel yalancılığını da, bir tür "sol"un özel yalancılığını da kaldıramıyorum.

Zaten aktif sol siyasetten kopmama da biraz bu yol açtı. Bir an geldi; sadece, mensup olduğum Maocu akımın gerçeklerden tamamen koptuğunu, *capoistorico*'luğumuzun ise sırf kendi şeflik iktidarını korumak uğruna gırtlığına kadar yalana battığını algılamakla kalmadım. Bu olayın aynasında, kendimi ve militan siyasetin icapları ile dürüst bilimin icapları arasındaki ikilemimi, çıkmazımı da daha net gördüm. Kollektif, partili, disiplinli siyaset ile bilim (tarih) arasındaki açığı, birden bire artık kapanmaz, kapatılamaz derecede açıldı. Bir daha, dedim kendi kendime, böyle pisliklerin, mazeretlerin, apolojilerin parçası olmak istemiyorum. Hiçbir "çizgi"nin gerçekle arama girmesine ve düşüncemi kısıtlamasına tahammülüm kalmadı. "Birlik" veya "ittifaklar" uğruna da (tabii o anda algıladığım kadarıyla) en küçük bir rüyaya katlanmayacağım.

i sing of olaf glad and big diye başlayan, çok sevdiğim bir şiiri vardır e. e. cummings'in (bunların hiçbirinde imlâ hatâsı yok; büyük harf kullanmazdı). İri yarı, sarışın, kocaman yürekli bir vicdanî retçiyi konu alır. West Point mezunu albayının dikkatli gözetimi altında bir yığın astsubay ve erin uyguladığı işkencelere inatla göğüs gerer, kalmamış dizleri üzerinde sürünen Olaf. Bayrağınızı öpmeyeceğim, der. Ben öyle her boku yemem der (*there is some shit I will not eat*).

Ben de hayatımın bu noktasında, içinde yaşadığımız "maskeli balonun sahte yüzleri" karşısında, aynen böyle hissediyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Wikileaks ve demokrasi

Halil Berktaş 02.12.2010

Wikileaks sansasyonu günlerdir dinmiyor. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın gözüyle Amerikan politikaları ve aynı zamanda Amerika'nın dünyayı, sorunları, çeşitli ülke ve politikacıları nasıl gördüğü ortalığa döküldü. Şimdi, Arap devlet adamlarının İran'ın bombalanmasında ısrarı; buna karşılık Türkiye'nin yaptırım bile uygulanmasına karşı çıkması; Richard Burns ile Feridun Sinirlioğlu arasında bu konudaki görüşmelerin seyri; Ahmet

Davutoğlu'nun İslâmcılığının Washington'u ne kadar rahatsız ettiği; Erdoğan'ın ise pek tehlikeli görülmediği ama çevresini dalkavuklarla doldurduğu; keza Erdoğan'ın İsviçre bankalarında sekiz gizli hesabının olduğu; Mossad şefi Meir Dagan'ın, "laik ordu"nun neden bir türlü harekete geçip iktidara el koymadığına takıldığı; yeryüzünün Ortadoğu'ya daha uzak köşelerinde, Kuzey Kore'nin artan kuvvet gösterilerinin ardında nasıl bir iç krizin yatıyor olabileceği; Amerika kadar Çin'in de bu "kara delik"in içinde ne olup bittiğini pek bilemediği, ancak dünyanın herhalde en garip rejimine kendi çıkarları uğruna (Kuzey Kore'de yaşanacak herhangi bir çöküşün, milyonlarca aç mülteciyi Çin sınırlarına yığacağı korkusuyla) arka çıkmaya devam ettiği –bütün bunlar ve daha niceleri, gazete manşetlerini kaplamaya ve internette dolaşmaya devam ediyor.

Bir yönüyle, ilginç tabii. İlginç olmasına ilginç de... Yani... gerçekten ilginç mi o kadar ? Açıkçası, şimdiye kadar okuduklarımda hemen hiçbir sürpriz, öyle "bomba haber" denecek bir boyut, varlığını zaten bilmediğimiz veya tahmin etmediğimiz bir taraf göremiyorum. Ortadoğu, İsrail-Filistin, Türkiye-İsrail-Filistin, İran-ABD, Türkiye-İran ve sonuçta, hepsinin toplamı olarak Türkiye-ABD eksenlerinde, örneğin, ne var, daha önce kimsenin aklına gelmeyip de şimdi açığa çıkan ? Belirli bir *voyeurism*, bir röntgencilik hissi; iktidar sahipleriyle aynı odada oturuyor, diyelim bir müsteşar veya büyükelçinin ne yazdığını omuzu üzerinden dikizliyor olmanın bazılarına verebileceği kalp çarpıntılarını; ya da "vay be, işte şimdi tam olayların göbeğindeyim, *this is where the action is*" böbürlenmesini bir yana bırakırsak, işin özü, bütün bilinen veya kestirilenlerin bir kere daha doğrulanmasında yatıyor.

Bu kadarı da önemli ve yararlı tabii; en azından, kamuoyu her günkü bayağılıkların, sığ ve ucuz polemiklerin, *talk show*'cular, *stand up*'çılar ve top modeller dünyasının dışında bir şeyler okumaya adetâ zorlanıyor. Ama bu arada, demokrasiyle ilgili bir ders belki bir parça gözden kaçabiliyor.

Hillary Clinton, Wikileaks'in 250.000 küsur belgeyi ele geçirip yayınlamasını, Amerika'nın ulusal güvenliğini zedelemenin ötesinde, diplomasinin gizliliğini zedelediği için bütün dünyaya yönelik bir saldırı olarak nitelemiş. Bir kere, *New York Times*'in da 29 kasım tarihli başyazısında belirttiği gibi, ufukta pek öyle bir güvenlik tehlikesi görülüyor. Bunda, gene *NYT*'nin işaret ettiği gibi, George W. Bush'tan Barack Obama'ya ABD politikasının içeriği ve yöntemleri itibarıyla geçirdiği görece değişimin de payı var. Görüldüğü kadarıyla ortada adam kaçırma yok, gizli işkence merkezleri yok, darbe girişimleri yok. Daha olağan baskı, ikna, özendirme, sıkıştırma manevralarıyla cereyan eden bir diplomasi söz konusu.

Wikileaks bu diplomasinin de olduğu gibi görülmesini sağladı ki bu, insanlık için kötü değil iyi bir şey. *NYT*, "Amerikalıların ve başka herkesin Amerikan politikasını bu belgelerin tuttuğu ışıktaki görmeye hakkı var" diye yazmış. İnsanlar, evet, eksik programlanmış yaratıklar. Genç bir Amerikalı çavuş çıkıyor; çeyrek milyon belgeyi kopyalayıp Wikileaks'e, Wikileaks de beş büyük gazeteye veriyor. Onlar da hiçbir tehdide kulak asmayıp yayınlamaya koyuluyor. Bundan böyle, büyük-küçük bütün devletler kendilerini buna hazırlamak; dış ilişkilerini her şeyin her an işte bu şekilde gözler önüne serilebileceği koşullarda yürütmeye adapte olmak zorundalar. Bu, diplomasinin tarihte hiç olmadığı kadar şeffaflaşması anlamına geliyor.

Geçtiğimiz aylarda, Marx'ın ve Marksizmin "burjuva" demokrasisini küçümsemesini, hem o ân için, hem uzun vâdeli sonuçları itibarıyla çok eleştirdim. Marx, dedim, kendi döneminin, daha spesifik olarak 19. yüzyıl ortalarının reel demokrasisini tarihselliği içinde kavramadı. 1848 devrimlerinden Louis Bonaparte'ın cumhurbaşkanlığı, sonra hükümet darbesi ve imparatorluğunun çıkmasını, o demokrasinin değişmez niteliği ve aşılmaz sınırları açısından bir mutlaklığın göstergesi olarak yorumladı. Buradan, topu topu iki-üç yıl gibi çok kısa bir süre içinde, "burjuva demokrasisi"nin ancak "proletarya diktatörlüğü" ile aşılabileceği noktasına sıçradı.

Marx ekonomik ve toplumsal gelişmeyle, sosyal-sınıfsal kuvvet ilişkilerinin değişmesiyle birlikte, demokrasi "kabi"ni başka bir içeriğin doldurabileceğine ihtimal vermedi. Demokrasi herhalde hep eksik ve defolu kalacak,

asla "tamam"lanmayacak. Ama madalyonun diğer yüzünde, Wikileaks demokrasinin uluslararası alanda dahi nasıl bir güce ulaştığına işaret ediyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Rüya ve riya ülkesi

Halil Berktaş 04.12.2010

WikiLeaks yüzünden (veya sayesinde) aklıma bir soru takıldı : dış dünyaya bu masif belge sızması, ABD değil Türkiye'nin dışişleri bakanlığı üzerinden gerçekleşseydi, ne olurdu acaba ?

3 aralık perşembe günü *Taraf*'ta, bazı diplomatlarımızın açıklamaları var, kendi iç yazışma ve raporlarında kullanılan üslûbun çok daha ciddi ve resmî olduğuna; Amerikan tarzı diyebileceğimiz hafiflikleri içermediğine dair. Gerçi buna sevinmek mi, üzölmek mi gerektiğine çok emin değilim. Geert Hofstede, örgüt sosyolojisine "yüksek iktidar mesafesi" ve "düşük iktidar mesafesi" (*high/low power distance*) kavramlarını soktu. "Düşük iktidar mesafesi" kültürlerinde, aynı kurumda çalışan insanlar birbirleriyle görece eşit ve demokratik ilişkiler kuruyor; üstlerine karşı daha rahat ve teklifsiz davranabiliyorlar. "Yüksek iktidar mesafesi" kültürlerinde ise üstlere başka bir azamet geliyor; ilişkiler daha kazık gibi, önü ilikli bir kılığa bürünüyor.

Bu çerçevede, Amerikan kültüründe bu "iktidar mesafesi"nin görece düşük, Türkiye'de ise hayli yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Belki bu, diplomamızı WikiLeaks türü skandallara karşı biraz koruyordur. Ama madalyonun diğer yüzünde, eleştireliliği bastırması, çizgi dışı düşünme ve konuşmayı zorlaştırması, medenî cesareti köreltmesi yatıyor.

Kafamda bu mesele, bundan önceki iki hafta boyunca yazdığım gerçeklik ve bilim ahlâkı sorunlarıyla da örtüşüyor (16-18, 23-25 kasım : *Sorular, sorular; Uyumsuzluk hali; Rol modelleri; Gerçeğin adı*). Çünkü bakınız, bizim bu "iktidar mesafesi yüksek" kültürümüz ve toplumumuz, aynı zamanda gerçeğe dümdüz, dosdoğru, gözünü kırpmadan bakamayan bir toplum. Siz söyleyin : "Türküm, *doğruyum* [!], çalışkanım..." andı bir yana, doğruluk, gerçeğe bağlılık, hakikaten bir *değer* mi bu ülkede ? Kamusal alanda böyle bir *ahlâkî değer* el üstünde tutulduğuna hiç rastladınız mı ? Bir ekip oluşturun; bir hafta, bir ay, bir yıl boyunca bütün gazeteleri okusun, bütün televizyonları izlesin, kaydetsin, not alsın. Bakalım nasıl bir tablo çıkacak, magazin basınında çok sözü edilen, çetelesi tutulan "yükselen değerler" ve "alçalan değerler" açısından ? Herhangi bir şekilde, "yükselen değerler" arasında doğruluk ve gerçeğe saygı yer alacak mı ?

Türkiye, hayal içinde yaşayan bir ülke; bir rüya ve riya ülkesi; gerçekler değil, kendini savunmak ve rakibinin hakkından gelmek, açık vermemek, icabında susturmak önemli. Atatürkçüler için Aydınlanma sırf dine ve Kiliseye karşı diye önemli; yoksa, "kutsallıktan arındırma" (desakralizasyon) ya da her zaman gerçeği arama boyutlarıyla değil. Çünkü kendi "kutsal inek"lerine inanmaya devam ediyorlar. Mustafa Kemal'in ailesi, çocukluğu, öğrenimi, sonraki hayatı, rakip ve karşıtları, askerî ve siyasî mücadeleleri hakkında, "Türk Devrim Tarihi" kalıplarına uymayan her yeni *bilgi*, nötr bile olsa, bizatihî övücü ve yüceltici olmadığı için Kemalist devrim karşıtlığı ve Cumhuriyet düşmanlığına dönüşüyor.

Daha genel olarak bütün resmî ideoloji, bir yalanlar dizisinden ibaret. Kürtlerin (Türkçeyle bir ilgisi olmayan) İranî dil ve kültürleriyle, bu topraklarda binlerce yıllık varlığı mı ? Türk milliyetçiliği ve ulus-devletin Kürtlere reva gördükleri mi ? Şeyh Sait ve Dersim isyanları ile bastırılış tarzlarının, ya da 1980 rejiminde Diyarbakır hapishanesinin içyüzü mü ? Şu son savaş başladığından bu yana, 25 yıldır "terörle mücadele" adı altında yapılanlar mı ? *Taraf*'ın tek tek açıkladığı askerî fiyaskolar mı ? Bütün ateşkeslerin nasıl sabote edildiği mi ?

Ermeni sorunu mu dediniz ? 1915'te tam ne mi oldu ? Osmanlı topraklarındaki Ermeni nüfusunun doğru boyutları neydi ? Sırf doğuda mı oturuyorlardı ? Bütün Ermeniler mi "ihamet" içindeydi ? Tehcir sırf doğu illerine ve Rus cephesi gerisine mi uygulandı ? Sadece açlık ve hastalıktan mı öldüler ? (Öyle bile olsa, bu da devletin sorumluluğu değil mi ?) Ermeni konvoylarına sadece "eşkiya" mı saldırdı ? Kimdi bu "eşkiya" ? İcazeti nereden almıştı ? Neden durdurul(a)madı ? Diplomatlarımızın bazen (ama sadece bazen, yani çok ama çok sıkıştıklarında) kullandıkları ifadelerle, "evet, çok üzücü bir zamandı ; bazı trajik olaylar cereyan etti"yse... biraz sayabilir, daha somut olarak anlayabilir miyiz, neymiş bunlar ? Nâzım neden bu devri "Ermeniler kesilirken" diye niteler ? Turgut Özal henüz iktidarının doruğundayken niçin Ermeni soykırımını kabul etsek ne olur diye sormuştu ? Hiç aslı astarı olmasa, böyle bir soru kimin aklına gelir ? (bkz şimdi *Weimar Türkiye'si* içindeki "Bir parentez. Kruşçev, Özal ve Ermeni meselesi," 15 Mayıs 2008).

Bütün bunlara resmî ideoloji yanlılarının söyleyeceği bir çift dürüst, düzgün lâf yok. Ya toptan inkâr ediyor, ya da "olmaz, zira kabul edersek şunlar şunlar olur" diyorlar. Gerçi bu da tevilli ikrar demek. Ama sonuçta, ahlâkî ortamı, gerçeklik ve vicdansızlık halini hiç değiştirmiyor. Tersine, çürüme ve kokuşmayı büsbütün arttırıcı bir rol oynuyor.

Bazen, özellikle medyaya bakınca, *yok, bu ülke otobüsü kaçıracak; şu berbat kamusal kültürü yüzünden, kendini yeniden üretmeyi başaramayacak* gibi, derin bir karamsarlık hissine kapılıyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Göz göre göre

Halil Berktaş 09.12.2010

Geçen sefer, resmî ideolojinin gerçek ve vicdan sorunlarından söz etmiştim. Bir ay oluyor; bir yerde konuşuyordum, çağdaş tarih öğretimi hakkında. Osmanlı tarihini dünya tarihi matrisi içine yerleştirmek; karşılaştırmalı bir perspektif içinde görmek; sırf bir olaylar dizisi olarak ezberlemek yerine, tarihsel sosyolojisiyle anlamak; geçmişe tek bir özne açısından değil, olası bütün taraflar açısından yaklaştırmaya çalışmak.

Sizi temin ederim, bunlardı hemen bütün söylediklerim. Yani öyle "hassas" meselelere bile girmemişim, İmparatorluğun dağılmasının doğurduğu millî çatışmalar gibi. Tehcir, Kürtler ve Ermeniler konularına hiç değinmemiştim. Etnik temizlik ve soykırım sözcükleri kesinlikle çıkmamıştı ağızımdan.

Bitirdiğimde, dinleyicilerden bir hanım ilk sözü aldı. İlkokul öğretmeniymiş. "Hocam," dedi, "anlattıklarınız çok güzel, çok doğru. Yalnız benim bir kaygım var. Tarih öğretimini böyle yaparsak, dediğiniz şekilde tasarlanmış dersler millî duygularımızı zayıflatır, millî birlik ve beraberliğimizi zedeler mi acaba ?"

Ortamın gerektirdiği nezaket düzeyinde, hayır, merak etmeyin, öyle bir şey olmaz diye geçiştirdim soruyu. Asıl içimden geçenleri ise şimdi söyleyeyim : (1) Siz benim "böyle olmalı" dediklerimden mi rahatsızsınız, söz etmediğim şeylerden mi ? Alıştığınız bir törensellik, bir "şanlı tarihimiz" ve "ulu önder" söylemi var. Bunların olmadığı bir anlatımdan mı endişe duyuyorsunuz ? Açık konuşalım.

(2) Gerçeklik konusunda hemen hiçbir şey söylemediniz. Düzeltelim; söylediniz aslında. Bilmem farkında mısınız; "doğru ama..." demiş oldunuz. Yani bir yanda bu işin doğrusu var, bir yanda ise "yarar" (fayda, *utility*) kavramı; bir yanda gerçek(ler), bir yanda "ulusal çıkar." Peki, ben sorayım : millî duygular, ya da millî birlik ve beraberlik, yalan üzerine; gerçeğin "yarar" uğruna göz göre göre inkârı üzerine kurulabilir mi ? Kurulursa dayanır mı ? Bir toplum çocuklarına, gençlerine "yarar" ve/ya "ulusal çıkar" uğruna hakikatten, doğruluktan vazgeçmeyi öğretirse, o toplumun uzun vâdeli kaderi ne olur ?

Üstelik Türkiye'nin sırf patrişi otoritarizmi ve bütün alt-varyantlarıyla pleb sağı değil, solu ve Kürt solu da bu, âcilen bir şeyler söyleyerek zevahiri kurtarma tavrı, yani yalan kültürüyle malûl. Tabii orada gerçeklerin üstüne örtülen şal "millî birlik ve beraberlik" yerine "ulusal demokratik birlik", "yarar" yerine "işçi sınıfı", "ulusal çıkar" yerine "örgütümüz" iplikleriyle dokunuyor; o kadar.

Bırakalım, sol söylemin bir bütün olarak gerçeklerden kopmuşluğunu. Gayet dar, taktik anlamda, işte son günlerden iki taze örnek : biri KESK'le, diğeri BDP'yle ilgili. Herkes biliyor, KESK'te bir cinsel tâciz iddiası ortaya çıktı. Bu konuda binbir dereden su getirildi. Asıl kendini sorumlu görmesi gereken kişi, başta olayı hiç umursamadı. MYK çoğunluğu da, açık tüzük hükmüne karşı onu destekledi. Bunun üzerine asıl sorumlu değil, durumdan utanan başka iki yönetici istifa etti. Yönetimin buna cevabı ise, o iki kişinin "evet"çi olması nedeniyle zaten yollarının referandumda ayrıldığından; hâkim sınıfların dış biledikleri KESK'e bu vesileyle giriştikleri saldırıya pabuç bırakmamak, örgütü yıpratmamak gerektiğinden; esasen, KESK'in cinsel ayrımcılığa daima karşı çıktığından –yani, konuyla ilgisi olmayan hemen her şeyden dem vurmak oldu. Ama tepkiler karşısında bu barikat da çöktü ve başta beklenen istifalar en sonda geldi. KESK'i kim yıprattı ? Bu gecikme yıprattı; kör kör parmağım gözüne, *bir yalanda ısrar edenler* yıprattı.

Gelelim, Orhan Miroğlu'na yönelik tehdit karşısında takınılan bazı tavırlara. Mesaj gayet açık değil mi : Bağımsız demokrat Kürt aydını diye bir şey olamaz. PKK eleştirilemez. Bazı kilit ifadeler şöyle : "Kurumsal-örgütlü güçlere" hem de "don kişotça" karşı çıktığı için "bıçağın altında dolaşma"ktadır. "Böyle giderse kırmızı kalemle çekilen bir çizgi devreye girer! Miroğlu da, mortoğlu olur bu toprakların tarihinde!"

Ne ki, yurtdışından yazan PKK yanlısı MNS'ye göre, burada tehdit filân yokmuş : "Orhan Miroğlu'nun tehdit edildiği iddiası bana ağır bir hastalığın devam eden izleri gibi geliyor. Orhan Miroğlu'nun üzerinin kırmızı kalemle çizilmesi düşüncesini ben onun ölümle tehdit edilmesi olarak değil, bir daha Kürt ulusal hareketinin politik faaliyetleri çerçevesinde, ... ilgi ve değer bulmayacağı anlamında anlıyorum." Mantık problemlili biraz : Miroğlu o kadar bitikse, bak, ha, çizeriz demeye ne gerek var, çizmişsiniz zaten ? Ama BDP yöneticisi Ömer Ağın destek veriyor bu yoruma : "[N'nin] değerlendirmesi aynı zamanda partimizin de düşüncesi ve değerlendirmesidir."

İyi de... ben ve daha tonla insan, bunun bir yalan olduğunu biliyoruz. Bir kere daha, örgüt çıkarı ve hegemonyası uğruna söylenmiş bir yalan. Türk resmî ideolojisinin "millî birlik ve beraberlik" söylemi yerine, "Kürtlerin ulusal demokratik birliği" uğruna söylenmiş bir yalan. Hattâ, resmî HPG açıklamasına dahi (buna ayrıca değineceğim) ters düşen, gerisinde kalan bir yalan.

Bile bile yalan söylemek ve üstelik, yalan söylediğinizin bilindiğini bilmek, sadece beni mi rahatsız ediyor acaba ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gene 'Kürtlerin içişleri'

Halil Berktaş 11.12.2010

Bile bile abartılıymış. İftiraymış. Bazıları Kürt özgürlük hareketine saldırmak için fırsat kolluyormuş. HPG açıklaması okunsa her şey anlaşılacaktı.

Birinci nokta. Bu tür savunmalar bana her zaman tevilli ikrar gibi gelir. Fırsat vermeyin o zaman !

İkinci nokta. Bir iki sözcüğü değiştirin : "Bazıları Türk Silâhlı Kuvvetlerine saldırmak için fırsat kolluyor. Genelkurmay açıklaması okunsa her şey anlaşılacak." Ah, ah. Kabahat hep yanlış anlayanlarda.

Üçüncü nokta. Ne diyor HPG Anakarargâh Komutanlığı'nın 3 Aralık bildirisi ? *Taraf*'ın yayınına konu olan yazının içeriğini savunuyor, bunda tehdit yok mu diyor (BDP gibi) ? Hayır. "... tartışmalara neden olan makaleyi yazan site yazarı arkadaşımızın düşünceleri, asla HPG'nin resmî görüşünü yansıtmamakta, bu düşünceler sadece kendisini bağlamaktadır."

Şimdi (a) neden, bunda tehdit yok, kastedilen o değildi türü bir açıklamaya girmiyorlar da, hiç sahiplenmemek yoluna gidiyorlar ?

(b) Fakat o kadar da kolay mı, bununla hiç ilişkimiz yok demek ? O site, PKK'nın askerî kanadının, HPG'nin sitesi değil mi bir kere ? Nasıl bağlamaz, anlamadım. Nasıl önderlik, merkezîyet ve disiplin, onu da anlamadım. Orası Küyerel, Genç Siviller, Özgürlükçü Sol vb. gibi bir tartışma kürsüsü mü ki, isteyen istediğini ölümle tehdit ediyor ve sonra bu, kimseyi bağlamıyor ? Geçmişten böyle tek bir örnek geliyor aklıma. Biliyorsunuz, meşhur 28 Nisan 2007 e-muhırası da Genelkurmay web sitesine esrarengiz bir şekilde girdi ve Karargâhı bağlayıp bağlamadığı bugüne dek anlaşılamadı.

Bunun ötesinde, HPG'nin "hele hele sırf düşüncelerinden ötürü bir sivil öldürmek gibi bir eylemimizin olmayacağı" ve "hiçbir sivil'e yönelik olarak, herhangi bir askerî yönelim içinde bulunmayacağı(mı)z" gibi cümlelerini, tabii olumlu karşılıyorum. Fakat hep bu tavrı izledikleri, "hiçbir zaman tehditlere tenezzül eden bir yapı ve anlayış içinde olma"dıkları kesinlikle doğru değil. Bu, *geldikleri yer. Yakın zamanda geldikleri yer.* Söylenecek tek şey, ilginç bir dünyada yaşadığımız. Tuhaf şeyler oluyor bazı örgüt ve kurumlara, hiç aldırma gözüksükleri demokratik kamuoyu tepkileri karşısında.

Dördüncü ve benim açımdan asıl önemli nokta. İnternette yazan biri şöyle diyor : "Çok net soruyorum; PKK Orhan Miroğlu'nu niçin tehdit etsin ? Tek bir tane geçerli neden söyleyin, sizinle beraber ben de PKK'yı kınayayım !"

Bu cümlelere bakarak ben, bu kişinin hakikaten saf ve temiz yürekli, hattâ enikonu naif olabileceği sonucuna vardım. Onun için gülmek yerine açıklamak ihtiyacı duyuyorum.

Önce bir hususa dikkat çekeyim. İşin PKK tarafındaki herkes, aylardır Miroğlu'nun ve daha genel olarak bütün bağımsız Kürt demokratlarının hiç önemi olmadığını bangır bangır bağıyor. HPG web sitesindeki Toprak Cemgil imzalı yazıda, örneğin, uzun uzadıya Miroğlu'nun aklı dengesizliği, kendini marjinal aydın havasına büründürmesi, safsataları, kuyruk acısı, çaresizliği, hayalleri, "bir halkın değerleri ve kurtuluş teminatlarına alçakça saldırı"sı, konuyu habire kaşması, inatla cami duvarını kirletmeye kalkışması... konu ediliyor (ve bütün bunlardan sonra sıra bıçağa, kırmızı çizgiye, mortoğlu'na geliyor).

Aynı şekilde, sözünü ettiğim kişinin kendi yazılarından da, Orhan Miroğlu gibi insanları asla muhatap almamak gerektiğini, nitekim Kürt özgürlük hareketinin de muhatap olmadığını, bu tür insanların kişi olarak toplumda bir anlam ifade etmediğini, bir rolleri kalmadığını, hiçbir gücü ve etkisi olmadığını, satırlar boyu öğreniyoruz.

Yani iyi ki muhatap almıyormuşsunuz; ne diyelim ? Bir de muhatap alsanız, hakkında neler yazacaksınız acaba ?

Sahte bir taraf var, bütün bu güçsüzlük, hiçlik, önemsizlik tekrarlarında. Açıkçası bana, geçmişte başka bazı hegemonik örgütlerin "iç düşman"larına karşı kullanmış olduğu dili; örneğin Stalin'in muhaliflerinden "âcizler, pigmeler, beyaz cüceler" diye söz eden tipik bir *Parti Tarihi* literatürünü hatırlatıyor.

Daha önemlisi, bizatihî bu retorik, PKK'nın şiddete uzak duragelmîş, PKK'ya tâbi olmayan, üstelik PKK'yı eleştirebilen, kumanda edemedikleri bütün Kürt kişiliklerini aslında ne kadar önemseydiğini yansıtıyor.

Bariş süreci PKK için (de) tedirginliklerle dolu. Silâhlar konuştuğu sürece, iki kutuplu bir âlem söz konusu : bir yanda devlet, bir yanda PKK; ara zemin oluşmuyor, oluşmıyor. Peki, silâhlar sustuğunda ara zemin ne olacak ? PKK'nın hegemonyası ne ölçüde korunabilir ? Ciddî rakiplerin çıkması önlenabilir mi ?

Bu doğrultuda PKK, bir yandan kendini Kürtlerin tamamıyla özdeşleştirmeye; bir yandan da kâh Osman Baydemir'e, kâh Orhan Miroğlu'na haddini bildirmeye özen gösteriyor. Miroğlu korkmazsa da başkaları korksun ve Orhan Miroğlu'nu örnek almaya kalkmasın.

İşte bunun için tehdit. Oldu mu, anlatabildim mi, gösterebildim mi tehdidin ve daha genel olarak, çok gergin bir duruşun nedenini ? Bunu ancak, PKK'nın kadir-i mutlaklık iddiasını içselleştirmiş olanlar görmeyebilir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kitleler ve partiler

Halil Berktaş 16.12.2010

Orhan Miroğlu'nun tehdit edilmesine karşı gösterilen tepkiler ile bu tepkilere gösterilen tepkiler (ya da, tehdidi yok sayma veya mazur gösterme çabaları) arasındaki tartışma, biraz tavsamış gibi görünse de alttan alta sürüyor. Reaksiyonları incelediğimde, karşıma, Kürtler ile PKK arasında özdeşlik varsayımı; buradan da hareketle, "bağımsız Kürt aydını" diye bir şey olamayacağı iddiası çıkıyor. Ben PKK'nın bağımsız Kürt aydınlarını aslında çok ama çok önemseydiğini; bunların çoğalabileceği bir ara zeminin genişlemesi olasılığından ise pek hoşlanmadığını yazdım ya. Şimdi birileri, binbir dereden su getirip, bu kavramın geçersizliğini ispatlamaya çalışıyor.

Bunlar çok sıg ve ucuz fikirler. Basit bir siyaset bilgisine, akliselime, sosyalizmin bunca yıllık (çoğu acı) tecrübelerine ters düşüyor. Kör bir inadı açığa vuruyor.

Bu konuların hiçbir taktik gerekçeyle örtbas edilebileceği kanısında değilim. Kim ne derse desin, kendi payıma, birkaç yazı daha bunlarla uğraşacağım sanırım.

Herhangi bir kitle, halk veya sınıf başka; kurumlar, partiler, örgütler başka. Ama tabii, belirli bir kitleyi esas alan; onu kazanmaya, ona yaslanmaya çalışan partiler, kendilerini o kitleyle özdeş göstermeden yapamıyor.

Buna belki en tipik örnek, Marksizmin kendisi. Sanayi Devriminin köylerden koparıp şehirlere yığdığı yeni ve muazzam işçi sınıfı, çok ağır koşullarda yaşıyor ve çalışıyordu. İş saatleri çok uzun, ücretler düşük, kadın ve çocuk işçiler tümüyle korumasız, fabrika ve atölyelerde şiddet yaygın, bedenler deforme, beslenme seviyesi biyolojik asgariye yakın, işçi konutları tıktık, sefalet dizboyuydu.

19. yüzyılın aşağı yukarı bu şekilde tarif edebileceğimiz "içtimaî mesele"sine, başlıca üç tür yaklaşımdan söz edebiliriz. Birincisi, en tutucusu, işi salt bir kanun ve nizam sorunu gibi görüyor; polisiye önlemlerle halletmeye çalışıyordu.

İkincisi, yardımseverlik ile reformculuğun bir bileşimini kapsıyordu. Orta sınıfların zaman içinde büyüüp genişleyen kesimleri, işçilere merhamet besliyor; acınası hallerini şu veya bu şekilde iyileştirmeye uğraşıyordu. Bu noktada bireysel bir hayırseverlik de devreye girebiliyordu (zengin leydilerin yoksul semtlere yiyecek sepetleri ve eski elbise bohçaları götürmesi gibi), sosyal yardım kurumları da. Birkaç adım ötede, zamanın

liberal demokrat ve sonra sosyal demokratları, çalışma yaşı ve saatlerinin kısıtlanması, ücretlerin arttırılması, kadınlara doğum izni verilmesi, giderek işçi sınıfının örgütlenme haklarının tanınmasını öngören reform yasalarını parlamentodan çıkarmaya çalışıyordu.

Üçüncü kategoride, modern sosyalizmin kurucuları yer alıyordu. Marx ve Engels, sonuç olarak iki aydıdı. Napolyon yenilmiş; ortalığı Restorasyon döneminin boğuculuğu kaplamış; ama Fransız Devrimi unutulmamıştı. Marx öncelikle felsefeciydi; 1840'ların ortalarına kadar, bir sonraki devrimin gerekliliğini felsefe yoluyla kanıtlamak peşindeydi. Engels ise babasının işi dolayısıyla işçi sınıfına çok daha aşinâydı. Daha yirmilerindeyken tanıştılar. Marx, İngiliz işçi sınıfının içinde bulunduğu durumu, Engels'in bu konuda yazdığı kitaptan öğrendi. Ve aradığı devrimci unsur, geleceğin devrimini gerçekleştirecek kuvveti bulduğu sonucuna vardı.

Özetle, Marx ve Engels bu modern sanayi proletaryasını sadece ezilen ve sömürülen bir sınıf olarak değil, nicel ve nitel boyutlarıyla, kalabalıklığı, homojenliği, yoğunluğu, kolay ulaşılabilir ve örgütlenebilirliğiyle, dünyayı değiştirebilecek bir güç olarak algıladılar. Öyle bir parti olsun ki, diye düşündüler, bu sınıfın taleplerini kucaklayan bir program hazırlasın. Öncelikle bu sınıfa seslensin, bu sınıfı kazanıp kendi yanına çekmeye çalışsın. Başarırsa, bu sınıfın gücü sayesinde bu düzeni yıkıp yerine yeni bir düzen kurması olasıdır.

Fakat tabii, onlar ve/ya takipçileri bununla da kalmadılar. Bir düşünce sistemi geliştirdiler (Marksizm) –ve bunu, doğrudan “işçi sınıfının ideolojisi” ilân ettiler. Keza, partiler kurdular (sosyal demokrat, sosyalist, komünist) –ve bu partileri doğrudan “işçi sınıfının partisi” ilân ettiler. Başka bir deyişle, aydın öncüler olarak özlemleri ve fikirleriyle kendilerini işçi sınıfı gibi sundular. Dahası, bir de (zaten işçi sınıfına ait olan ?!) siyasi bilincin gene aynı işçi sınıfına “dışarıdan” verilmesi gibi bir teori icat ettiler. Böylece, Marx'tan Lenin'e, partinin kendini hedef kitlelerinin *yerine* geçirmesi ve “sınıfın iradesini ben temsil ediyorum, ben zaten işçi sınıfıyım” diye özetlenebilecek bir kibre, bir arrogansa bürünmesinin temellerini attılar.

Bir adım ötede, kendilerine (komünist partileri ve önderliklerine, ya da komünist partilerin iktidarda olduğu ülkelere) eleştirel bakmanın, kestirmeden işçi sınıfına, emekçi halka karşı olmak anlamına geldiği havasıyla, çok yukarılardan konuşmaya başladılar.

Şimdi bilin bakalım, son zamanlarda hangi havalar, bana aynı şeyi çağırıştırıyor ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Milletler ve milliyetçiler

Halil Berktaş 18.12.2010

Komünistler ve komünist partiler, kendilerini hedef kitleleriyle özdeşleştirmek, bir adım ötede o kitle adına konuştuklarını iddia etmek açısından, tabii yalnız değiller. Marksizm bunu herkesten daha teorik yaptığı, daha fazla teorize ettiği için, belki daha çok göze çarpıyor.

Yoksa milliyetçi ideoloji ve örgütler de hep aynı şeyi yapıyor. Yani kendilerini bütün millet ile özdeşleştirip, onun biricik ve organik temsilcisinin kendileri olduğunu, aksi hayal ve teklif dahi edilemeyecek “doğal” bir gerçeklik olarak sunuyorlar. Bu, millet ne düşünüyor ve istiyor biz biliriz, onun aslî çıkar ve özlemleri bizde somutlanır havasıyla konuşma ve hareket etmelerinde somutlanıyor.

Türk milliyetçileri, örneğin, hep Türk milleti adına; Yunan milliyetçileri Yunan milleti adına konuşageldiler. Hitler için, kendisine ve Nazi partisine yönelik herşey, doğrudan doğruya “Alman milleti”ne karşıydı. Bu ülkede

doğduk, büyüdük, yaşıyoruz. Türk milliyetçiliği, kâh kendine, kâh parti ve liderlerine, kâh Türk ulus-devletinin politika ve uygulamalarına yönelik her türlü eleştiriyi, doğrudan "Türk düşmanlığı" sayıyor. Âdetâ bütün dünya, Türk düşmanları ve Türk dostları diye ikiye ayrılıyor.

Tarihte yaygın olarak gözlenir : mücadele eden zıtlar birbirini etkiler. Yoksullar, köleler, köylüler, işçiler ve diğer emekçiler, kötü şeyler öğrenir egemenlerden. Ezen millet ezilen milleti zehirler. Bir de bakarsınız, ezilenlerin milliyetçiliği, kendini ezenlerin suretinde var ediyor, tanımlıyor, kurguluyor.

Ve şimdi aynı şey (şimdi değil haylidir) PKK ve çevresinde de gözleniyor.

Kürtler bir halk. Nicedir ezilen bir halk. Bunu söylemek bölücülük yapmak değil. Asıl bölücülüğü yıllardır Türk milliyetçiliği yapmış. O ideolojik doğrultuda devlet yapmış. Sürekli ayrımcılık uygulamış. Şeyh Sait ve Dersim isyanları, sanki özel bir kinle, polisin yerde yatan genç kadını gaddarca tekmelemesine akraba bir vahşetle bastırılmış. Ardından, kimliklerinin sistematik biçimde inkârı yoluna gidilmiş. "Türklerin bir kolu" oldukları ve "Türkçenin bir lehçesi"ni konuştukları iddia edilmiş (şimdi esamesi bile okunmayan bu zırvaları yaymaya acaba tam ne kadar para, zaman ve enerji harcandı; biri hesaplarsa ne iyi olur). Yıllarca adları bile telaffuz edilememiş; gazeteler, televizyonlar "Kuzey Irak'taki etnik unsur(lar)" gibi, devekuşunun kafayı kuma gömmesini andıran garip ifadeler kullanmak yoluna gitmiş (ve bu da "Etnik Unsurun Meyhanesi" veya "alavera dalavera, Etnik Memet nöbete" gibi esprilere yansımış). Köy ve kasabalarının adları değiştirilmiş; bu yolla, bu coğrafyadan silinebilecekleri hayal edilmiş. Kültürleri, edebiyatları yok sayılmış. Özellikle askerî darbe dönemlerinde olağanüstü zulüm görmüşler. İnanılmaz işkenceler, boşaltılmış köyler ve kaçırılmış insanlar, JİTEM terörü, "faili meçhul" denen cinayetler, Diyarbakır zindanından son 25 yılın Güneydoğu'daki "düşük yoğunluklu savaş"ına uzanmış. PKK ölümlerine reva görüldüğü açıklanan iğrenç muamelelerle, bu gayrı-insanîleşme doruğa ulaşmış.

Hepsi tamam. Bu yüzden, buna karşı, sol militanlık hayatım boyunca (80'lerin sonlarına kadar) Roni Margulies gibi ben de ulusların kendi kaderini tâyin hakkını savundum. Ve son zamanlarda, önüme gelip de imzalamadığım protesto bildirisi veya özgürlük talebi kalmadı.

Gelelim PKK'ya. Resmî dil "terör örgütü" diyor. Hayır, bu terimi reddediyorum. Bu, terör kavramını sınırsız olarak genişleten *neo-con* söylemin bir parçası. Öte yandan, şurası doğru ki PKK bir silâhlı mücadele örgütü. Yani bir şiddet örgütü. Şiddet içinde doğdu ve yaşıyor.

Her zaman öyleydi. 1970'lerin ikinci yarısı ve 80'lerin başlarında, etrafında Türk-Kürt ne kadar sol örgüt varsa hepsini kırıp geçirerek kendisine yer açmakla mâruftu (diğerleri de benzer şeyler yapıyordu ama galiba "Apocular" bunu alışılmadık, başka kimseye benzemeyen bir dozda uygulamalarıyla dikkat çekiyordu).

Derken bu henüz küçük örgüt, 1980'lerin ilk yarısında bir dönüşüm geçirdi. Bir yönüyle, Diyarbakır cehennemi ve direnişinden güç aldı. Diğer yönüyle, son demlerindeki bir teori ve ideolojiden beslendi (dolayısıyla dönüşümü, anakronistik bir boyut taşıyordu). Komünizm henüz çökmemişti. Marksizm-Leninizm canlı gözüküyor, Sovyetler Ortadoğu'da ABD'yi nötralize etme, Suriye-Irak gibi Arap ülkelerini koruma kapasitesine sahip sanılıyordu.

Bu koşullarda Öcalan ve çevresi belirli bir Stalin ve Mao mirası ile Kürt milliyetçiliğini harmanladı. Marksist teoride "halk savaşı" diye bilinen yöntemleri benimsedi. Üslendi, hazırlandı, kuvvetlerini eğitti. Ve 1985-86 yıllarından itibaren silâhlı mücadeleye girişti. Bu, geçmişteki Kürt isyanları gibi, koşulların dayanılmaz hale geldiği (öyle algılandığı) bir noktada öfkeyle patlak veren, bir seferlik bir ayaklanma değildi. Sistemli ve on yıl kadar bir süreyle orduyu çok zorlayan, çok bocalatan bir gerilla savaşıydı.

Madalyonun diğer yüzünde, bir zorunluluk da değildi; belirli bir ideolojik ve programatik *tercihin* sonucuydu. PKK mecbur değildi PKK olmaya. Kürtlerin çektikleri ile bu siyasî-askerî çizgi aynı şey değildi (ve değildir).

Aralarında kopmaz bir bağ yoktu (ve yok). Geçmişte ve bugün, birinden diğerine kolayca sıçranamaz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çıkış ve iniş yılları

Halil Berktaş 23.12.2010

Kürtlerin çektikleri ile PKK ve çizgisi farklı şeyler. İkisinin arasına eşit işareti konamaz. Ama PKK ve taraftarları, ısrarla bu ikisini eşit ve özdeş göstermeye çalışıyor.

Özellikle bugün. Barış umudunun arttığı koşullarda. Nedeni, bizatihî savaştan barışa geçiş sorunları.

PKK büyük yükselişini 1985-90 arasında ve 90'ların ilk başlarında yaşadı. Devleti ve orduyu bir bakıma gafil avladı. Geçirdiği yoğun hazırlık döneminin ardından, Güneydoğu'daki karakollara bölük ve tabur düzeyinde saldırılar düzenleyebilecek duruma geldi. Böylesi hiç görülmemişti ve beklenmiyordu. Ortalık allak bullak oldu. 12 Eylül ezilmişliğinden de beslenen bir silâhlı mücadele romantizmi yeniden çiçeklendi. Kimileri Bekaa Vadisi'ne akın etti. Gül alıp verenler, "dağlarında gerilla var memleketimin" diye yazılar yazanlar oldu.

Fakat sonra işler tersine döndü. Bu ilk ve en büyük başarı yılları, belki PKK'yı biraz erken havaya soktu. Bütün Güneydoğu'yu "kurtarılmış bölge" gibi görmek ve bu konumu artık geri dönülmez sanmak, fazla açılıp saçılmasını, kentsel enfastrüktürünü ortaya dökmesini de beraberinde getirdi.

Derken, herhalde belirli bir karşı-hazırlık döneminden sonra, bu sefer devlet harekete geçti. Muhtemelen, gizlice hazırlanan planlar genelkurmay başkanı Doğan Güreş vasıtasıyla DYP-SHP koalisyonunun başbakanı Tansu Çiller'e kabul ettirildi. Çiller'in neredeyse bir gecede, Bask tipi çözümden dem vuran bir güvercinden, "devlet adına kurşun atan da, yiyen de kahramandır" cümlelerinin şahinine dönüştüğü, Cindoruk'un da o zamanki görelî demokrat konumundan "şahinler kazandı" diye hayıflandığı hatırlardadır. Erdal İnönü de tam bu sırada başbakan yardımcılığından hiç gerekçe göstermeden çekildi –acaba korkunç bir dönemin başlayacağını anladığından mı ?

Öyle veya böyle; 1993'te bu "kirli savaş" başladı gerçekten. Terörle Mücadele Yasasına acayip hükümler kondu. Orwell'in 1984'ünden fırlamış bir "yenikonuş" (*newspeak*) gelişti : sürekli "terör örgütü" veya "terörcübaşı" diye lânet okumazsan, mutlaka örgüt militanı olmalısın. Bölgede olup bitenler gazetelerin en arka sayfalarına itildi ve mikroskobik boyutlara indirgendi. Ya da bazen o kadar bile çıkmaz oldu. Andıçlar tezgâhlandı; cadı avı başladı. Temizlikler, işten attırmalar... Başta *Hürriyet* (şüphesiz), büyük basının utanç devridir bu. Bir ara Güneydoğu çok yaklaşmıştı Türkiye'nin kalanına. Tekrar uzaklaşıp gitti, Kaf Dağının ardına. Ayrı bir dünya oldu.

Bu suskunluk, susturulmuşluk kalkınının ardında, derin devletin karşı-taarruzu başladı. JİTEM, "Yeşil"ler, Özel Harekât timleri, PKK'nın öncelikle kentsel varlığına, etrafındaki taraftar ve sempatizan hâlesine, Meclis'teki Kürtlere (Batman'da Mehmet Sincar, 4 Eylül 1993), daha genel olarak bütün Kürt aydınları (Musa Anter, 1992) ve hattâ Kürt işadamlarına karşı (Savaş Buldan, 1994), hukuk tanımayan, legalite dışı bir saldırıya girişti. 1994'te DEP kapatıldığında milletvekillerinin TBMM'den zorla, sürüklenerek çıkartılması gibi âdi işler yapıldı. Köyler boşaltıldı. 1985-95 arasındaki on yılda, 950.000 ile 1,2 milyon arasında bir kitle zorla göçürüldü. İşkence ses duvarını aştı. "Faili meçhul" denen ama adresi gayet de belli olan cinayetler aldı yürüdü.

(Yeri gelmişken belirtelim; Cumartesi Anneleri böyle ortaya çıktı. 27 Mayıs 1995'ten başlayarak, 13 Mart 1999'e kadar 200 hafta boyunca Galatasaray'dan kamu vicdanına seslendiler. Bazı Ergenekon sanıklarının, her nasılsa "gözü altında kaybedilen"lerle aşikâr ilişkisi nedeniyle, 31 Ocak 2009'da oturma eylemlerine yeniden başladılar.

İki gün sonra, yani 25 Aralık 2010'da, "havada görmemenin, duymamanın kahrolası hüznü," 300'üncü defa oturuyor olacaklar.)

Madalyonun diğer yüzünde, görünen o ki PKK bu vahşi yüklenişe karşı koyamadı. Ağır kayıplar verdi. Dört beş yıl boyunca (1993-98) hep geriledi; önceki düzeni, işleyişi bozuldu. Ve ardından, 1998 krizi çıkageldi. Yurtdışı üsleri ve eğitim kampları açısından bazı Arap ülkelerinin iyi niyetine bağlı ve bağımlı olmak, her zaman PKK'nın "Aşıl topuğu"ydü. Reel sosyalizmin çöktüğü, Soğuk Savaşın bittiği koşullarda, Türk devleti artık SSCB koruması kalmamış Suriye'yi (ABD'nin de desteğiyle) yoğun bir baskı ve tehdide maruz bırakınca, Öcalan birdenbire sığınaksız kaldı. Şam'ı terketmesinin ardından, Rusya, İtalya, belki Yunanistan, sonra Kenya derken, galiba gene ABD'nin müzaheretıyla Türkiye'ye teslim edildi. Getirildi, yargılandı, idama mahkûm edildi; cezası müebbede çevrildi ve İmralı'ya kondu.

Türk milliyetçi-devletçi resmîyetinin kibir ve azametinden geçilmez olmuştu. Rodos'ta bir kapalı devre bir Türk-Yunan ilişkileri semineri düzenlenmişti, tam o sıralarda. Masanın öbür yanında Onur Öymen ile Güven Erkaya yan yana oturuyordu. Galiba Güven Erkaya "Kürt sorunu bitti" demişti, Yunanistan artık buna bel bağlamasın imâsıyla. Ben de tabii kendimi tutamamış; "bu bir hayal, bir illüzyon; Kürt sorunu bitmedi ve bitmez; hattâ yeni başlıyor" diye patlamıştım.

Emekli deniz kuvvetleri komutanı ve henüz aktif görevdeki sayın büyükelçi, bu zipçıktı solcu-tarihçiye pek bir ters bakmışlardı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Doğu cepheleri

Halil Berktaş 25.12.2010

Orhan Miroğlu'nun HPG'nin web sitesinde tehdit edilmesine karşı, 4-6 aralıkta ilk iki yazımı yazdım. Açıkçası, tehdidin kendisinden bile daha fazla, savunma kabilinden söylenen şeylere kızdığımı farkediyorum.

Kendi aktif solculuk yıllarımın dolaysız tecrübesi var. Uluslararası komünist hareket üzerine okumalarımın dolaylı tecrübesi de var. Her ikisinden hareketle, yıllardır düşünüyorum –ve dogmatik, sekte, benmerkezci, hiyerarşik, kendini beğenmiş, emir-kumanda zinciriyle çalışan, dolayısıyla önde gelenleri son tahlilde kendi bireysel sesleriyle konuşamayan ve parti çizgisini tekrarlayışlarıyla insanda içtenlik hissi uyandırmayan örgütlere büyük bir kuşkuyla bakıyor ve tepki duyuyorum. İstedikleri kadar ezilen bir sınıfı, mağdur ve mazlum bir halkı, ya da hattâ soykırımdan geçirilmişleri temsil etmek iddiasında olsunlar, tepki duyuyorum. İster Türk ister Kürt olsunlar, tepki duyuyorum. Başka her şeye ve herkese sırf hegemonyaları açısından bakmalarına tepki duyuyorum. Kol kırılır yen içinde kalır anlayışlarına, yanlışa yanlışı diyememelerine, bir de üstelik habire başkalarını suçlamalarına, çok yukarıdan konuşurken bir yandan da kendilerine karşı hep düşmanlık ve birtakım "operasyonel misyon"lar vehmetmelerine tepki duyuyorum.

Bunlara ayrıca döneceğim. Şimdilik, PKK ve BDP'nin bugünkü noktaya nasıl geldiği, şimdi hangi sorunlarla yüzyüze bulundukları ve nerede tekleyebilecekleri hakkında, kısa bir tarihçe biçiminde yazmaya başladıklarımı sürdürmek istiyorum.

Ama tabii her zamanki parentezlerim, yan pistlere girip çıkmalarım, gezintilerimle. Şimdi de sıra bunlardan birinde. 1990'ların sonuna gelmiştim. Durup, "Doğu cepheleri" hakkında bir şeyler eklemek ihtiyacındayım.

Savaş korkunç bir şey. Kim olursa olsun, hangi dâvâ veya ideoloji uğruna dövüşürse dövüşsün, herkesi sertleştiren, insanlıktan çıkaran bir yanı var. Öldürmeye alışmak kolay unutulmuyor. Her türlü kuralın askıya alındığı bir vahşetin içinden gelenlerden, sivil hayatta da şiddeti sürdürmeye kalkan veya yakayı başka şiddet örgütlerine kaptıranlar çıkıyor.

Geçenlerde Orhan Miroğlu, biri kesin, biri muhtemel olmak üzere, OHAL’de çalışmış polislerin işlediği cinayetlere dikkat çekti (*Yine mi Eskişehir*, 9.12.2010).

Birinci Dünya Savaşı’nda Almanlar, normal piyadelerinin yanı sıra, 1915’ten başlayarak *stosstruppen* (*stormtroopers*) denen özel “hücum birlikleri”ni de geliştirdiler. Birer ölüm makinası olarak eğitilen bu askerler, savaşın bitiminde Alman ordusunun 100.000’le sınırlanması üzerine başıboş ve ne yapacağını bilmez bir halde kaldılar. Cepheye özgü küçük cemaat dayanışmasını (*Frontgemeinschaft*) başka yerlerde aradılar. Önce *Freikorps*’a yazılıp 1919’un işçi ayaklanmalarını kanla bastırdılar. Ardından, çeşitli sağcı paramiliter örgütlere girdiler. *Stahlhelm*’e (Çelik Miğfer : Cephe Askerleri Birliği) ve Hitler’in SA’larına (*Sturmabteilung* : gene “hücum birlikleri”) katıldılar. Nazizmin iktidara yürüyüşünde önemli rol oynadılar.

Fransız paraşütçüleri 1954’teki Dien Bien Phu yenilgisinin ardından, bu sefer Cezayir’in kurtuluş mücadelesini ezmek için dövüşmeye başladılar. Çok zulmettiler, yaygın işkenceye başvurdular (Henri Alleg, *Sorgu*; Pontecorvo, *Cezayir Savaşı*). Dahası, Fransız ordusu içinde barış karşıtı bir çekirdek oluşturdular : OAS (Gizli Ordu Örgütü). De Gaulle’ü devirmeye dahi kalktılar. (Bu ilişki, güneydoğudaki “kirli savaş”ın Ergenekon’un fideliği olmasını haber verir gibidir.)

Ama bütün bu açılardan, asıl İkinci Dünya Savaşı’nın doğu cephesi, bambaşka bir dehşet âlemiydi kuşkusuz. Buradaki savaşın, ancak 1944’te açılan batı cephesiyle hemen hiçbir ilgisi yoktu. Nazi ideolojisi, Yahudilerden sonra en aşağılık “köle ırk” diye baktığı Slavlara da boyun eğdirerek, Hitler’in daha *Mein Kampf*’ta hayalini kurmuş olduğu, angaryaya dayalı Doğu Avrupa sömürge imparatorluğunu kurma peşindeydi. Onun için, düzenli *Wehrmacht* ile SS’ler ve Gestapo arasındaki fark burada sona eriyor; *Sonderkommando* denen özel cinayet timleri cephe gerisindeki sivil halkı hedef alıp her yeri cehenneme çeviriyor; buna karşılık Sovyet ordusu da giderek amansızlaşıyor; bu ortamda “sıradan, suçsuz asker” diye bir şey kalmıyordu.

Sadece birkaç alıntı vereceğim. *Inside Hitler’s Greece* kitabında Mark Mazower, doğu cephesinden dönen Nazi subaylarının Yunan direnişine karşı üstlendiği özel rollere dikkat çekiyor. Themis Kornaros’un *Haydari Kampı* kitabını, 60’larda (Behice Boran’ın eşi) Nevzat Hatko Türkçeye çevirmişti. Haydari komutanı Paul Radomski, “Doğu’nun ölüm tarlalarında görev yapmaya son derece yatkın” olmuş ve sonra, “doğu cephesinin caniyane değerlerini Yunanistan’a taşımıştı” (diyor Mazower). SS birliklerine ayırdığı sayfalar bu tür örneklerle dolup taşıyor.

Herhalde bu da bizi, 25 yıllık kendi “doğu cephemiz”e getiriyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kanlı topraklar

Halil Berktaş 30.12.2010

Amerikalı tarihçi Timothy Snyder’ın İkinci Dünya Savaşı, öncesi ve sonrasındaki doğu cephesine ilişkin yeni kitabını, *The New York Review of Books*’ta Anne Applebaum tanıtmış (11-24 Kasım 2010). Felâketin boyutlarını gözler önüne sererken, solcular olarak hâlâ inanmak istediğimiz bazı şeyleri de sarsıyor –bu dehşetin sadece Faşizmden, Nazizmden kaynaklandığına dair.

Snyder çok çarpıcı bir başlık kullanmış : *Bloodlands. Europe Between Hitler and Stalin*.

İlk sözcük "kan diyarları" diye de çevrilebilir, "kanlı topraklar" diye de. Çok tereddüt ettim, ama ikincisi belki biraz daha Türkçe. *Kanlı topraklar : Hitler ile Stalin Arasındaki Avrupa*.

Neden "ki" ekledin diye sorarsanız, kastı bütün Avrupa değil de ondan. Avrupa'nın asıl doğu kesimine eğiliyor : batıda Poznan'dan doğuda Smolensk'e, kuzeyde Baltık kıyısından güneyde Karadeniz ve Kırım'a kadar uzanan bir kuşağa. Günümüz Polonya'sının tamamı giriyor bu alana; keza Litvanya, Letonya ve Estonya; sonra Ukrayna, Belarus ve Sovyetler Birliği'nin (şimdi Rusya'nın) en batı kenarı. Bu bölge, diyor Snyder, bir değil en az iki, bazen üç defa işgal edildi. Hitler ve Stalin rejimlerinin orduları ile gizli polis servisleri, bu bölgede bir ilerledi, bir geriledi. Avrupa'da siyasî amaçla girişilen katliamların büyük kısmı bu bölgede gerçekleşti. 1933-1945 arasında, askerler bir yana, bu bölgede sivil halktan, az buz değil, 14 milyon insan, birilerinin onları öldürölmek için aldığı bilinçli kararlar sonucu can verdi.

Geçmişte *The Dictators* kitabından çeşitli aktarmalar yaptığım Richard Overly gibi Snyder da, bu kararların sırf Hitler'den değil, Hitler ve Stalin'den kaynaklandığını vurguluyor. Nitekim o 14 milyon kurbanın ezici çoğunluğu da Rus veya Almanlar değil, arada sıkışıp kalan diğer halklar oldu. Önce Stalin, güya Sovyet rejimini sabote etmek için ürettikleri tahılı stoklayıp piyasaya çıkarmadıkları iddia edilen Ukrayna köylülerine (*kulak*'lara) açtığı "sınıf savaşı"nda uyguladığı müsadere yöntemiyle, 1933 yılının açlık felâketini tetikledi. Çünkü şehirleri ve işçi sınıfını beslemek adına, vergilendirilebilir artı-ürünlerinden çok daha fazlası, tohumluk ve geçimlik buğdayı dahi zorla alınan köylülerin, küçük ekonomilerini yeniden üretme olanağı kalmamış bulunuyordu.

Aynı yıl iktidara gelen Hitler, üstün Alman ırkının *Lebensraum*'u (yaşam alanı) uğruna, Ukrayna ve Polonya'ya göz dikti. 1941'de bu sefer Naziler, Ukrayna'daki kollektif çiftliklerin bütün ürününe el koyup Alman ordusu ve halkına dağıtmayı içeren Açlık Planı'nı devreye soktu. Aynı planın Yunanistan'daki sonucu 1941-42 yıllarının korkunç açlığı olmuştu (bkz. bu köşede, 12-14 Mart 2009 : *Nâzım Hikmet ve Maria Callas ve Bir genel kriminalizasyon sorunu*; Mark Mazower, *Inside Hitler's Greece*, 1993 ve 2001). Doğu Avrupa'daki sonucu da Polonya ve Sovyet halkını kasıp kavuran bir diğer kıtlık ve açlık oldu.

Bu gibi bütün uygulamaların ardında, diyor Snyder, Hitler'in de, Stalin'in de, tabii en başta Yahudiler olmak üzere, bu kuşaktaki halklara duyduğu nefret yatıyordu. Naziler 1933'te iktidarı ele geçirdiklerinde, Almanya'nın kendi nüfusunun yüzde 1'den azı Yahudi'ydi; üstelik çoğu, bir şekilde kaçıp kurtulmayı başardı. Oysa Avrupa Yahudiliğinin büyük kısmı, işte bu Doğu Avrupa kuşağında yaşıyordu. Hitler'in Yahudisiz Avrupa özlemi, ancak *Wehrmacht*'ın "kanlı topraklar"ı istilâ etmesiyle mümkündü. Nitekim Holokost'ta hayatlarını kaybeden 5,4 milyon Yahudi'nin 4 milyonu, doğrudan "kanlı topraklar"dandı. Kalanların ise büyük bölümü, gene "kanlı topraklar"a götürölüp oradaki ölüm kamplarında yokedildi. Savaştan sonra ise bu sefer Stalin'in, hayatta kalabilen Sovyet Yahudilerine karşı nasıl paranoid kesilip yeni tasfiyeler başlattığını biliyoruz.

Diktatörlerin hedefinde, ikinci olarak, Polonya, Ukrayna ve Baltık halkları ve özellikle elitleri vardı. Bunun nedeni, bu ölkelerin olası bağımsızlığı fikrine duydukları düşmanlık ve aşağılamaydı. 1939'da Polonya, sadece Hitler tarafından işgal edilmedi. Molotov-Ribbentrop saldırmazlık paktının gizli protokolü uyarınca, batıdan Alman ve doğudan Sovyet ordularınca işgal edildi. Batı Polonya'da Almanlar öğretim üyelerini, papazları, aydınları, politikacıları tutuklayıp öldürdüler. Doğu Polonya'da Sovyet gizli servisleri aynısını yaptı. Birkaç ay sonra da Stalin'in emriyle Katyn ormanında 20.000 esir Polonya subayı katledildi.

Sorular, sorular. Birincisi solla, solculukla, komünizmle ilgili. Bütün bunlara hâlâ ("esas olan, sosyalizmin kazanımları" yanında) ikincil gözöyle bakılabilir, "insanlığı mutlu geleceğe ulaştırmanın zorunlu bedeli" denebilir mi ? Ben diyemem doğrusu. Onun için, dünyaya yeniden gelseydin *bugünkü bilgilerimle* gene komünist olurdum da diyemem.

İkincisi, bizim de hep doğuda olagelmiş, önce Ermenilerin sürölüp katledildiği, sonra Kürt isyanlarının bastırıldığı, şimdi de 25 yıldır şu “kirli savaş”ın sürdürüldüğü ve bir türlü barışa kavuşamayan “kan diyarları”mızı, “kanlı topraklar”ımızı konu alıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bizim ‘ilkel’lerimiz (1)

Halil Berktaş 01.01.2011

Şimdi söyleyeceklerimi, geçtiğimiz hafta sonu yapılan bir toplantıda çok daha ayrıntılı olarak anlattım. Bilgi Üniversitesi’nin Tarih Araştırmaları Kulübü bir dizi mini-sempozyum düzenlemişti, “1980’den Günümüze Türkiye” başlıklı. Ergun Özbudun, Mete Tunçay ve Halil Nalçaoğlu da katıldılar. Benim payıma, “Türk Milliyetçiliği ve Kürt Sorunu” düşüyordu.

Hep aynı olayları, sendromları ve dönüm noktalarıyla son yüz yılın bilinen anlatımını tekrarlamaktansa, doğrudan, Kürt sorunu açısından 12 Eylül’ün en önemli, en merkezî olgusu saydığım Diyarbakır Cezaevi’yle girdim konuya. Böyle bir vahşet, sadece milliyetçilik değil, Türk ırkçılığı olmadan; Türk ırkçılığının Kürtlere “bunlar da bizim ilkellerimiz” diye bakışındaki emperyal aşağılama ve nefret katmanları olmadan anlaşılabilir, dedim.

İlk iki cümlede bütün derdimi bu şekilde özetledikten sonra, konuşmamın kalanını bu temel fikrin açılmasına hasrettim. Önce, milliyetçiliklerin, dedim, paylaşılamayan kültür mirasları vardır (*contested patrimonies*). Hele dünyanın bu köşesinin gecikmiş milliyetçilikleri arasında, bunların da en başında, (müzikten, mimariden, yemeklerden çok) paylaşılamayan mağduriyet (*contested victimhood*) gelir.

Türk milliyetçiliği, örneğin, hemen bütün varlığını, bir dönemin emperyalist Büyük Devletlerince mazlum ve mağdur edilmişlik üzerine kurmuştur. Bu da Cumhuriyet’in adım adım geliştirdiği anti-emperyalizm söyleminde somutlanır. Buna göre, 20. yüzyıl başlarında yalnızca “bizi mahvetmek isteyen emperyalizm ve bizi yutmak isteyen kapitalizm”e karşı dövüşen Türk halkı, bu suretle yüzde yüz haklı bir dâvânın temsilcisi olmuştur. Başkalarının ulus-devletleri yalan ve günah içinde doğmuş olabilir, ama bizimki saf ve temizdir, süttan çıkmış ak kaşıktır. Esasen başlangıçtaki Millî Mücadele deyiminin yerini önce İstiklâl Harbi, 1960’lardan itibaren ise Ulusal Kurtuluş Savaşı ifadesinin alması da –yer yer, Sol Kemalizm üzerinden Marksizmden ödünç alınan terim ve çağrışımlarla sürdürülen- bu anti-emperyalistleştirme ve 20. yüzyılın ikinci yarısının (Vietnam gibi) büyük mücadelelerinin prestijiyile özdeşleştirme işlemini yansıtır. Peki, Rumlara/Yunanlılara, Bulgarlara, Ermenilere ne olmuştur bu süreçte ? Onlardan ya hiç söz edilmez, ya da onca iyiliğimizden sonra bize “nankörlük” gösterip “ihanet” ettikleri, bizi “sırtımızdan hançerledikleri” vurgulanır. Biz Türklere karşı “emperyalizmin işbirlikçiliği”ne tevessül etmiş ve belâlarını bulmuşlardır.

Geçmişte ve bugün, birçok sol örgüt programının en başlarında “emperyalizm ve proleter devrimleri çağının ilk ulusal kurtuluş mücadelesini veren Türkiye” gibi ifadelerin yer alması, Kemalizmin bu söyleminin ulaştığı hegemonik güce ve bu çerçevede Marksizmin Kemalizmle (ikinci kuşak Türk milliyetçiliği ile) akdettiği mutsuz evliliğe tanıktır. Ki bunun da ardında, 1920’ler, 30’lar ve 40’lar boyunca solun tek veya ana mecrası olagelen TKP’nin tarihî çizgisi yatıyor. Bilindiği gibi bu çizgi, millî (anti-emperyalist) ve demokratik (anti-feodal) boyutlarıyla Kemalist Devrimi destekleme ve aynı zamanda, duralamış ve yarım kalmış diye bakılan bu “burjuva devrimi”ni ilerletme ve derinleştirme tavrı etrafında dönüyordu. Geçmişte de yazdım (*Sol ve demokrasi 4 : Tek Parti ve “geçiş” dönemi*, 14 Şubat 2008; bkz. *Weimar Türkiyesi*, 95-96): bugünkü anlamıyla bir sosyal demokrat veya demokratik sol parti olsaydı, doğrudan doğruya *siyasal demokrasiyi* (“burjuva” diye küçümsemeksizin)

adam gibi savunmak pekâlâ mümkün olabilirdi. Ama yeri gelmişken belirtelim : o dönemde TKP'yi TKP olarak "daha devrimci olmamak"la suçlamak yersiz ve tarih dışıdır. Leninist devrim ve tabii ister istemez aşamalı devrim çerçevesi, ancak böyle bir mutsuz evliliğe yol açabilirdi. Bu da Althusser'in ifadesiyle "doğrusu olmayan bir yanlış" kategorisine girer.

Her halükârda, sosyalist solun vizyonunda çok uzun süre *siyasal demokrasi* talebi eksik veya güdüktü, bir; Türklerin ve Türkiye'nin kendi ezilmişliği, deyim yerindeyse kendi millî meselesi dışındaki *millî meseleler* yok gibiydi, iki. Çünkü aynen Kemalist söylemde olduğu gibi, bunlar "emperyalizm ve feodalizmle mücadele"ye feda ediliyordu. 1915 Ermeni tehcirine ilişkin suskunluk; Kürt isyanlarının ise gerici şeyh ve ağaların ve/ya İngiltere'nin giriştiği çeşitli oyunların hesabına yazılması, hep bu yaklaşımın bir parçasıydı.

Nâzım Hikmet'te, örneğin, Kürt sorunu Ermeni soykırımından bile az yer tutar. İki çarpıcı örnek geliyor aklıma. İlkinde komünist mahkûm Halil bozkırdaki hapishanesine varır ve biraz rahatlar : "şimdilik tekrarlanmayacak galiba / Şarkta Kürt beylerinin uşaklarından yenen dayak." İkincisinde, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*'deki bir diğer komünist (Ahmet) şöyle düşünür : "Kürt [Şeyh Sait] isyanı patlak verince... 'Kürt beylerinin, şeyhlerinin toprağını Kürt köylüsüne hemen dağıtmalı' dedik. 'Bu işte İngilizlerin, halifecilerin parmağı varsa bu parmak kökünden ancak böyle kesilir' dedik."

Bir yönüyle, kuşkusuz kuvvetli fikirlerdir bunlar. Ama millî meseleyi sınıf meselesine indirgemeyi de içerir. Ve ardında belli belirsiz, Kürtlerin "öteki"liği ve "ilkel"liği hissi yatar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bizim 'ilkel'lerimiz (2)

Halil Berktaş 06.01.2011

24 aralık cuma öğleden sonra, Bilgi'deki mini-sempozyumda da sormuştum : Nedir, Türk milliyetçiliğinin mağduriyet söyleminin ve dolayısıyla geçmişte ve bugün, derece derece Kemalizmin ideolojik hegemonyası altına giren "Türk solu"nun, tabii genel olarak değil, sırf bu noktaya ilişkin problemleri ? Bunları beş maddede toplamaya çalışıyorum.

(1) Osmanlı'nın ve onun uzantısında Türk milliyetçiliğinin **hem ezilen, hem ezen** ikili karakterini görememek. Geleneksel bir tarım toplumu, köhnemiş bir imparatorluk olarak, modern emperyalizmin baskı ve sömürüsüne maruz kaldığını algılamak. Ama, adı üstünde, onun da şu veya bu şekilde bir imparatorluk olduğunu, yani tebaasının çeşitli kesimlerini, *millet* dediği ve zaman içinde *ulus* niteliği kazanacak olan etnik-dinî toplulukları ezdiğini algılamamak.

(2) Dahası, bu geleneksel, pre-modern hanedan devletinin ve imparatorluğun, 19. yüzyılın Tanzimat reformları çerçevesinde, modern bir imparatorluk olma, kendini **Avrupa tipi bir emperyalizm** olarak yeniden tanımlama (veya öyle gösterme) hevesi içine girdiğini hiç farketmemek. II. Mahmud'un, Abdülmecid'in, Abdülaziz'in Avrupa hükümdarları gibi giyinme, balolara katılma, Avrupa prensesleriyle flört etme, Avrupa kraliyet armalarını andıran Osmanlı armaları tasarımlarını görmek. Ama bütün bunların, "biz de sizdeniz, çünkü biz de emperyal bir gücüz" diye özetlenebilecek bir söylemin inşasını içerdiğini anlamamak.

(3) **Rus devrimcileri ile aralarındaki fark** üzerinde hiç durmamak. Oradaki Marksizm kökenli bütün akımlar, Çarlık rejimini bir "milletler hapishanesi" olarak tanımlar ve -hiç olmazsa muhalefetteyken- bütün millî meselelere sahip çıkarken, biz acaba neden Türklerin bağımsızlığı dışındaki diğer millî meselelere sahip çıkmadık, çıkmıyoruz ? Bu soruyu akıldan bile geçirmemek; böyle bir farkı yok saymak. Evet, Çarlık Rusyası

ezilen ve ezen değil, ezen ve ezen bir güçtü; bir yönüyle eski bir imparatorluktu ama aynı zamanda modern bir emperyalizmdi (zira geleneksel tarım yapısının üzerine, belirli bir büyük sanayi yamanmıştı). Dahası, kendini bir noktadan itibaren Avrupalı, Batılı olarak kabul ettirmişti ve paylaşılması, sömürgeleştirilmesi tasavvur dahi edilemeyecek bir konumdaydı. Ama bu herhalde, Türk komünistlerinin Bolşeviklerin çizgisi ile kendi çizgileri arasındaki uçurum üzerine kafa yormamaları için bir mazeret olamazdı).

(4) Türk milliyetçiliğinin (Avrupa ithali) **çok ciddi ırkçılık boyutunu** görmemek; bunu ya hiç yok, ya da 1930'lardaki Türk Tarih Tezi alt-döneminin kafatasçılığıyla sınırlı –dolayısıyla ikincil, önemsiz, marjinal- sanmak. Bir kere, bu net ve çıplak ırkçılık tezahürünü bile hafife almak (belki, TTT metinleri ve uygulamalarını bir bütün olarak ve titizlikle incelememek, Batı ve Avrupa ırkçılığı ile bağlantısını kuramamak). Dahası, tâ 19. yüzyıla uzanan daha geniş bir fikir ve kültür çerçevesine bakmamak; önce Tanzimat eliti ve ardından Türk milliyetçiliğinin Batı modernitesi ile birlikte Batı düşüncesini de, bu meyanda Avrupa-merkezciliği de, bu meyanda Batı ırkçılığını da alıp içselleştirdiğini saptayamamak. "Tersten Oryantalizm" in veya "Garbiyat" ın (*inverted/reversed Orientalism* ya da *Occidentalism*) bu açıdan tam ne anlama gelebileceğinden hiç kuşulanmamak.

(5) Son noktayı biraz daha genişletirsek, Türk milliyetçiliğinin sağcılıkla : Avrupa'da 20. yüzyıl başında hüküm süren **sağ milliyetçilikle bağlantısını** kuramamak. Bunun da birkaç boyutu var. (a) Türk milliyetçiliğinin ezilen Asya ve Afrika halklarından hiçbir şey almadığını; bunun sonradan yakıştırılmış ve yapılandırılmış bir "incir yaprağı"ndan ibaret olduğunu idrak edememek. Dolayısıyla (özellikle solda), biricik fikir kaynağının artıları kadar eksileriyle de Batı olduğunu kabullenememek. (b) Muasır medeniyetçiyiz ya... Avrupa düşüncesinden hep iyi şeyleri almış, kötülöklere ise kapıyı kapamış olduğumuza inanmak. (c) Spesifik olarak, sırf ezilenlere özgü şeyleri aldığımızı, ezenlere özgü şeyleri –"pan" fikirleri, *megali idea*'ları, irredantizmi, "soydaşlar" ırkçılığını- dışladığımızı varsaymak. (d) Avrupa içinde de, o dönem için görece demokratik beslenme kaynaklarını öne çıkarmak; faraza Fransız Devriminin etkisini vurgulamak ama Alman milliyetçiliğini tercihan ağza almamak.

Sonuçta, Türk milliyetçiliğinin tarihselliğini (Cemil Koçak'ın harika ifadesiyle) "itina ile temizle"mek. 20. yüzyıl başlarının genellikle sağcı, yer yer emperyalist, güya bilimci, daha doğrusu sahte-bilimci, ırkçı, Sosyal Darwinist milliyetçiliğinden, açıkçası proto-faşizmden; İtalyan Faşizmi ve Alman Nazizminin de "derin maya"sını (*deep spawn*'unu) oluşturan o garip ve korkunç fidelikten nemalanma biçimlerini silmek. Bunun yerine, Marksizmle ve Sovyet devrimiyle müttefik, tutarlı anti-emperyalist bir sol-milliyetçilik imajını hâkim kılmak.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bizim 'ilkel'lerimiz (3)

Halil Berktaş 08.01.2011

Peki, nasıl girdi ve yerleşti bu ırkçılık damarı, Türk milliyetçiliğine ? Ve Kürtler açısından, ne gibi sonuçlara uzandı ?

24 aralık cuma günü Bilgi Üniversitesi'nde yapılan mini-sempozyumda da söylediğim gibi bu, biraz 19. yüzyıla dönmeyi gerektiriyor.

O dönemde Avrupa-merkezcilik, dünyaya önce *the West and the rest*, yani "Batı ve ötekiler" üzerinden bakıyor; biraz daha yakına girdiğimizde, bu iki ana kategoriye üç kuşak, üç halka halinde algılıyor, resmediyordu.

En içerde veya ortada (Wallerstein'in "modern dünya sistemi"nin çekirdeği veya doruğunda), Batı'nın kendisi, yani Hegel'in deyimiyle "tarihsel uluslar" (*the historical nations*) vardı. Böyle deniyordu, çünkü sadece bunların,

bir "geçmiş"lerinin ötesinde, gelişme ve ilerleme anlamında bir "tarih"lerinin olduğu kabul edilmekteydi. Bu önyargı, yeni üniversite örgütlenmesine de yansımıştı. 1810'da, liberal eğitim reformcusu Wilhelm von Humboldt öncülüğünde kurulan Berlin Üniversitesi'nden başlayarak, adım adım diğer Alman ve sonra Fransız, İngiliz ve Amerikan üniversitelerinde uygulanan "bir disiplin = bir bölüm" sistemine göre, yeni Tarih bölümlerinin konusu, birinci halka ülkelerinin (yani Avrupa'nın) geçmişi (Ortaçağ ve Yeniçağ tarihi): yeni Ekonomi, Siyaset Bilimi ve Sosyoloji bölümlerinin de konusu, aynı birinci halka ülkelerinin bugünü olmaktaydı.

Buna karşılık en dışta, üçüncü halkada yer alanlar, "tarihsel uluslar"ın tam zıddıydı, yani "tarihsiz halklar"dı (*peoples without history*). Ya da "ilkeller"di (*the primitives*): bir başka deyişle, özellikle Afrika'nın, kısmen de Kuzey Amerika'nın, Güney ve Güneydoğu Asya'nın (Hindistan ve Çinlindi), Avustralya ve Yeni Zelanda'nın, Polinezya ve bir bütün olarak Okyanusya'nın, nihayet Asya'nın ortası ve kuzeyinin (Sibirya), devletsiz, dolayısıyla ancak küçük alanları kaplayabilen yerlileri, kabile toplumlarıydı. Batı'nın sanayi kapitalizmi ve emperyalizmi karşısında en zayıf kalanlar da bunlardı; nitekim bu coğrafyalar, kâh İngiltere ve Fransa'nın, kâh (batıya doğru) ABD'nin, kâh gene İngiltere ve Fransa'nın, kâh tek başına İngiltere'nin, kâh birkaç Büyük Devlet'in, kâh Çarlık Rusyası'nın öncelikli yayılma alanlarını oluşturmaktaydı. Sömürge imparatorluklarının inşasıyla elele, en emperyal disiplin olarak 19. yüzyıl Antropolojisi de çıkageliyor ve bu "ilkel" halkların "egzotik" âdetlerini, dil ve dinlerini, "tuhaf" süslemeleri, dans ve müziklerini –ve bu arada, hele o sırada Fiziksel Antropoloji'nin ne kadar ön planda olduğu hatırlanırsa, tabii kafatası ve diğer antropometrik ölçümlerini de önemle toplayıp kaydediyordu.

Şimdi gelelim, bizim açımızdan en kritik noktaya. Birinci ve üçüncü kuşakların arasında ne vardı ? Avrupa-merkezci bakışın "yüksek uygarlıklar" dediği formasyonlar dolduruyordu bu halkayı : Çin, İran, İngiliz egemenliği öncesi (ve hattâ belki sonrası) Hindistan, genel olarak İslâm âlemi, bu arada Osmanlı İmparatorluğu. Görece gelişmiş bürokrasileri, ateşli silâhlara bile sahip ordularıyla, oldukça geniş sınırlara ulaşan; çoğu tektanrı inanc sistemleri, yazılı kültür ve edebiyatlarıyla devletli tarım ve köylü toplumlarıydı bunlar. "İlkel" değillerdi, ama "tarihsel uluslar"dan sayılacak kadar ileri de değillerdi. Batı'nın Büyük Devletleri karşısında, hızla yenilip sömürgeleştirilecek kadar geri olmasalar da, son tahlilde zayıf kalıyorlar ve bu, giderek toprak kaybedip gerilemelerine, aynı zamanda çeşitli tâvizler sonucu ekonomik penetrasyona uğramalarına yol açıyordu.

Nereye kadar ? 19. yüzyılda gidiş, bazıları henüz tam oraya varmamış olsalar da, orta ve uzun vâdede kolonizasyon yönündeydi. Bu yüzden, en azından bir kısmı, gelişen Marksist terminolojide yarı-sömürge olarak anılıyordu. Akademik işbölümü açısından ise paylarına, ayrı merkez ve enstitülerce yürütülen Şarkiyat Çalışmaları (*Oriental Studies*) düşmekteydi.

Önemli olan şu ki, ikinci kuşakta yer almak son derece istikrarsız, kırılgan bir konumdu. Sanki üç kümeden oluşan bir futbol liginin İkinci Küme'sinde oynamak gibiydi : sürekli küme düşme tehlikesiyle yüzyüzesin ve buna karşı tek bir garanti var –bir şekilde, Birinci Küme'ye çıkmanın yolunu bulmak. Başka bir alternatif, durumu "cennet" ile "cehennem" arasında, "ârâf"ta kalmaya benzetmek olabilir. Burada da, sonunda cehenneme yuvarlanmak istemiyorsan, ne yapıp yapıp cennete girmek zorundasın. Çünkü sürekli ârâfta kalmazsın; bu, kalıcı bir çözüm olamaz.

Ve 19. yüzyıl koşullarında bu, bir bakıma oyunu Batı'nın kurallarıyla oynamayı; dünyaya o gözle bakmayı; ister reel gelişme başarıları, ister başarı *gösterimleri* yoluyla önde gelen kapitalist ülkeler camiasına *kabul* edilmeyi; buna uygun bir zihniyet yapısı peydahlamayı –ve bu çerçevede, tabii kendine ezecek bazı "ilkeller" de bulmayı gerektiriyordu.

Bizim 'ilkel'lerimiz (4)

Halil Berktaş 13.01.2011

24 aralıkta Bilgi'deki mini-sempozyumda dediğim gibi, Osmanlı bütün bunların pekâlâ farkındaydı. Zira "Avrupa ordusunun ithali"yle başlayan bir süreç içinde, maddî kültürü, donanımları (*hardware*), çeşitli kurumlarıyla "Garp medeniyeti"ni almaya çalışırken, Batı'nın zihniyet yapıları ve bilinç biçimlerini de almış ve içselleştirmiş bulunuyorlardı.

Bu, Tanzimat elitleri ve erken dönem Türk milliyetçilerinin, yeryüzündeki konumlarının olanca eğretiliği ve çelişkilerini karmaşık bir şekilde yaşamaları, yansımaları demektir. Herşeyden önce, Batı'nın "nazar"ı (*gaze*) artık onların da "nazar"ı olmuştu; dünyaya böyle bakıyor, gerek kendilerini, gerekse başkalarını, "öteki"leri hep bu gözle görüyorlardı. Batı'yla tuhaf bir "aşk ve nefret" ilişkileri vardı gerçi. Bir yandan, Büyük Devletlerin "içişlerimiz"e her müdahalesine homurdanıyor; içten içe öfke biriktiriyorlardı. Diğer yandan –ister "yüzsüz," ister "kahbe," ister "tek dişi kalmış canavar" olsun- "medeniyet"e (ki, o çağda tekti ve kestirmeden Batı demektir) pekâlâ hayrandılar. Hem de öyle hayrandılar ki, kendilerini ezen bu Batı'yı düşman bilirken bile ona özeniyor; ona yetişmeye ve benzemeye, kendilerini ona kabul ettirmeye çalışmaktan geri durmuyorlardı. Hattâ asıl tepkilerinin, "ezilmek ve sömürülmek"ten çok, görücüye çıkıp da beğenilmemek, refüze edilmekten kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bunların bir bölümü, Türk milliyetçiliğinin bugün de her alanda gözlenen kompleksleri arasında yer alıyor. Ama buradaki konumuz açısından işin daha ilginç boyutu, Batı'yla özdeşlik arayışının, Batı'nın "öteki"leri olarak kendine ve üçüncü kuşağa bakışta nelere yol açtığı. Bu noktada karşımıza eziklik değil, tam tersine, ezicilik çıkıyor. Görüyoruz ki Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet elitleri, yerine göre saf anti-emperyalistlik taslamışlar, yani birinci kuşaktaki Düvel-i Muazzama'ya karşı, deyim yerindeyse ikinci ve üçüncü kuşağın birleşik cephesinin savunucusu kesilmişler. Ama yerine göre emperyalistimsi havalara girip, üçüncü kuşağa pek bir yukarıdan bakmak ve efendilik taslamaktan da geri durmamışlar.

Meselâ Ömer Seyfeddin, (1911 tarihli) *Primo : Türk Çocuğu* hikâyesinin girişinde öyle bir sömürgecilik eleştirisi yapar ki, bilmeseniz, Lenin'in, Rudolf Hilferding'in veya Rosa Luxemburg'un sanabilirsiniz. Fransa'ya karşı, çok abartılı bir idealizasyonla "Sahra'nın silâhsız, saf, munis, halûk ve asil evlâtları"na sahip çıkar. Ama 15 sayfa sonra, Avrupalıların birleşip Osmanlı Türklerine saldırarak "onları Afrika'daki müstemlekelerinden çıkarmak" istediğinden yakınır. Buradaki "müstemleke" sözcüğü bile başlı başına anlamlıdır, çünkü Osmanlı'nın değil Batı'nın siyaset dilinin bir parçasıdır. Osmanlı devleti uzak eyaletlerine de müstemleke değil, "memalik-i mahrusa" derdi. Yazarın bizim de müstemlekelerimiz var imâsında, Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupaî bir emperyalizm gibi gösterme veya yeniden tanımlama özlemi somutlanır.

Aynı şekilde, Mehmed Âkif de görünüşte güçlü bir anti-emperyalist retoriğe sahiptir. *İstiklâl Marşı*'nda (1921) "Garbın âfâkını saran çelik zırhlı duvar" ve "medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar" imgelerine yer verir (ilki, Nâzım'ın *O duvar*'ının [1930] çıkış noktasıdır). Âkif'in *Çanakkale Şehitleri* de (1915) genel bir emperyalist saldırı anlatımıyla başlar. Derken (birinci ve üçüncü kuşak dahil) herkesin, ama herkesin bize düşman olduğuna geçer (çünkü onun da kafasına göre *Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur*). "Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ"lara çatar. Nâzım'ın *Kuvâyi Milliye*'sinin sonlarında, ilerici teğmen Nurettin Eşfak, "Teselyalı çoban Mihail"e "seni biz değil, / buraya gönderenler öldürdü seni..." diye seslenir. Ama Âkif'in İttihatçı milliyetçiliği bu ayırımı yapmaktan çok uzaktır. Modernist Türk milliyetçiliğine, Balkan bozgunundan sonra

aradığı yararlı, kullanışlı, tolere edilebilir İslâm'ı sunan Mehmed Âkif, üçüncü halkanın ezilen halklarına karşı ancak birinci halkanın, emperyalizmin dilini kullanmaya mahkûmdur.

Bu da geçmiş, çok gerilerde kalmış bir olay değildir kuşkusuz. Mustafa Kemal'in, Şarkın mazlum milletlerinin uyanışını selâmlaması, Millî Mücadele ve Sovyetlerle ittifak dönemiyle sınırlıdır. O gün bugündür Türk milliyetçiliği, "içişlerimize müdahale" saydığı herhangi bir davranışla karşılaştığında, "yabancı"lara karşı "burayı Afrika mı sandınız - yamyamlar diyarı mı sandınız - Patagonya mı sandınız" diye kükreteye devam eder, ediyor. Bürokrasi de bu terimleri kullanagelmıştır, medya da. Satır aralarındaki mesaj, böyle şeylerin dünyadaki (siyah) "ilkel"lere yapılabileceği, ama bizim gibi (beyaz) Türklere yapılamayacağıdır.

Üstelik, Avrupa-merkezcilikten tevarüs edilen bu ırkçılık "dış ilkeller"le sınırlı kalmaz. Bir tür "kendi kendini sömürgeleştirme" (*self-colonization*) operasyonu, "iç ilkeller"imize de uzanır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bizim 'ilkel'lerimiz (5)

Halil Berktaş 15.01.2011

Bugün tarihçilikte ve sosyal bilimlerde "kendi kendini sömürgeleştirmek" diye bir kavram var (*self-colonization*). Batı karşısında ne kadar zayıf kalsa ve gerilese de bağımsızlık ve egemenliğini bir nebze koruyan, dolayısıyla sömürge denemeyecek çevre ülkelerindeki yerli elitlerin, modernleşme sürecinde kendi topraklarına, tarihsel mekân ve alanlarına sömürge gibi bakması, sömürge muamelesi yapması, bir çeşit sömürgecilik mentalitesi peydahlaması kastediliyor.

Tahmin edilebileceği gibi, bu sendromun beşiği, ikinci kuşağın "yüksek uygarlık"ları. En fazla da –Avrupa'yla 600 yıllık coğrafi iççeliği; aynı "mutlakîyetler mücadelesi"nin girdabında yer alması; Tanzimatçıları, İttihatçıları ve Kemalistleri; sonuçta en radikal Batılılaşma programını yürürlüğe koymasıyla- geç dönem Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye, kolonyal modernizasyonun âdetâ prototipini oluşturmakta.

(Geçmişte de söyledim, bir kere daha altını çizeyim : Hayıflanmıyorum. "Ah, keşke böyle olmasaydı" demiyorum. "Böyle olmayabilirdi" de demiyorum; pek göremiyorum bu olasılığı. Anti-modern bir reaksiyonun parçası değilim. Bir tarihçi olarak sadece, "böyle oldu ve zihinsel sonuçları da şunlar oldu" demekle yetiniyorum.)

Sömürgeleştirilmiş bir ülkede modernite, sömürge valileri, ordusu ve polisi, hukuku ve yargıçları, liman tesisleri, yolları, demiryolları ve telgraf hatları, (iklimi ve ürünlerine göre) plantasyonları, maden işletmeleri ve belki tek tük fabrikaları, giderek okulları ve bütün eğitim sistemiyle çıkagelir.

Sömürge olmayan, ama gene de geri veya az gelişmiş bir ülkede bu işleri, modernitenin gereği ve kaçınılmazlığını her nasılsa kavramış yönetici kesimler üstlenir.

Tabii bu yola girmeleri, Avrupa-merkezciliği daha baştan bir ölçüde benimseyip ithal etmiş ve içselleştirmiş; kendi tarihsel espaslarına bu gözle bakmaya başlamış olmalarına bağlıdır. Bakar ve herşeyden önce, ülkenin, mekânın tamamını "Avrupalının bildiği gibi" bilmedikleri, bu yüzden de "bir Avrupa devleti gibi" içine derinlemesine nüfuz edemedikleri, kontrol altına alamadıkları sonucuna varırlar. Fazla çeşitlilik, heterojenlik, "dağınıklık" görürler, bu yeni "nazar"ın iliştirdiği her yerde. Bakar ve "bize yakışmayan" şeyler algılarlar (diyelim, Melling albümünde yer aldığı şekliyle تنها, başıboş köpeklerin gezdiği Sultanahmet Meydanı'nda) : "Neden bu kadar harap, düzensiz, pis ve bakımsız ?" Modernitenin *düzen(lenmişlik)*, *matematiksel derli topluluk*,

simetri, temizlik, bakımlılık estetiği gelip yerleşir. Uygulandıkça pekişir. Avrupa-merkezci “nazar” ve zihniyet habire güçlenir. Yeni hedefler arar.

Teritoryal ve demografik envanterlerin çıkarılması, bu öz-kolonizasyon hamlesinin çok önemli bir boyutudur. 19. yüzyıl antropolojisi, demiştim, özellikle üçüncü kuşak “ilkel”lerini kayıt ve tasnif etmekle uğraşıyordu (aktarma da olsa tipik bir örnek için, bkz. Faik Sabri Duran, *İnsanlar Âlemi* [1939]). 19. yüzyılın seyri içinde, Osmanlılarda da benzer bir antropolojik merak gözlenir. Acaba bizim nerede, neyiz var dercesine, imparatorluğun geçmişte o kadar ilgilenmedikleri taşrasında gezinmeye, Anadolu’yu keşfetmeye, ücra köşelerinde fotoğraf çekmeye, çeşitli bölge ve şehirlerden farklı etnik-dinî ve sosyo-ekonomik kategorileri (tüccarı, esnafı, zeybekleri, müftü ve mollaları, erkek ve kadınları, Müslümanları ve gayrimüslimleri) tiplermeye, koleksiyon ve kompilasyonlar oluşturmaya koyulurlar (bkz. Osman Hamdi’nin derlediği *Elbise-i Osmaniyye* [1873]; keza Abdülhamid’in hazırlattığı *Yıldız* fotoğraf albümleri).

Bu süreç içinde Tanzimat eliti ve Jön Türkler, sosyolojik, kültürel ve etnik anlamda “içimizdeki öteki”lerini keşfeder. Üstelik kimi sadece “öteki”dir, kimi ise hem “öteki” hem “ilkel”. Yani ikincil veya üçüncül bir zihinsel ayrışma meydana gelir : Rumlar, Bulgarlar ve Ermeniler, Hristiyanlıkları, en azından İstanbul gibi liman kentlerindeki üst sınıflarının *alla franca* yaşam tarzları ve Büyük Devletlerin himayesi gibi nedenlerle, emperyalizmin yerli uzantıları gibi düşünülerek birinci kuşağa itilir. Arap ve Kürt aşiretleri ise farklı bir işleminden geçer. Onlar “bizim ilkellerimiz”dir. Üçüncü kuşağa yerleştirilir. Hem ezmemize, hem uygarlık götürmemize, üstelik ikisiyle de böbürlenmemize yarar.

Modernleşme sürecine giren Osmanlı-Türk *millet-i hâkime*’si, bu ve diğer Müslümanlara dahi tepeden bakmaya, kendini onları ıslâh etmekle yükümlü saymaya başlar. Bunda, (İslâm âleminde ilk sırada yer alma iddiası, halifelik, Mekke-Medine koruyuculuğu gibi) daha geleneksel ideolojik öğelerin payı var mıdır veya ne kadardır, bilemiyorum.

Ama herhalde, hem Hamidiye Alaylarının (1890), hem Aşiret Mektebi’nin (1892) aşağı yukarı aynı sırada kurulması, modern devletin kendi periferisine yönelik yeni projelerinin çarpıcı örnekleri arasında sayılmalıdır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bizim ‘ilkel’lerimiz (6)

Halil Berktaş 20.01.2011

(Neredeyiz ? Kürt milliyetçiliğinin PKK’da, DTK’da ve BDP’de, daha doğrusu BDP’nin bir bölümünde somutlanan *çizgisini*, *politikalarını* eleştirmeye girişmişim. PKK’nın 1990’lardaki yenilgisinde kaldım. Oradan, Türk *ırkçılığının* Kürtlere bakışına geçtim. Bir amacım, bu kafa yapısının kendi zıddında nasıl bir Kürt milliyetçiliği doğurduğunu; bir diğer amacım, sözkonusu Kürt milliyetçiliğinin eski komünist otoritarizm geleneği ile karışımının ne gibi bir söylem yarattığını irdelemek. Sonunda, PKK ve BDP’nin neden *kötü siyaset* yaptığına ve aynı zamanda *dışarıdan nasıl görüldüklerini* hiç anlamadıklarına eğilmeyi umuyorum.)

19. yüzyıl sonuna dönersek; geçen hafta, modernizasyon sürecinde kendi taşrasına müstemleke (sömürge), oralarda yaşayanlara da iptidai (ilkel) gözüyle bakmaya başlayan Osmanlı devletinin, II. Abdülhamit döneminde, aşağı yukarı aynı anda Hamidiye Alayları’nı ve Aşiret Mektebi’ni kurmasına değinmişim. Bu iki adım aynı gündemin bir parçasıydı. Charles Tilly, geleneksel toplumda zaten varolan “özel şiddet unsurları”nın yeni ordulara koopte edilmesine dikkat çekeli 25 yıl oluyor. Henüz oluşum halindeki modern devlet çekirdekleri bu yolla, “meşru şiddet tekeli”ne ters düşen rakip şiddet odaklarını kontrol altına alıp başka

hedeflere yönelterek (yani yutup bütün güç ve potansiyellerini kendilerine aktararak) elimine ediyordu.

Bu, bir taşla birkaç kuş vurma yöntemini, Tanzimat ve Abdühamit dönemi ricali, sonra Jön Türkler ve İttihatçılar da aynen uyguladılar. Hamidiye Alayları, örneğin, sadece Rusya'ya, İran'a veya Ermenilere karşı bir araç değildi. Hamidiye Alayları'nın öncelikli hedefi, Kürtlerin kendileriydi, zira "aşiretleri askerî disiplin içine alma... dış tahriklere kapılan, isyan edecekleri açık unsurları yola getirme... iskân ettirme ve *medenîleştirme*"nin (bu son sözcüğün altını ben çizdim), onları "Türk idarî makamlarının sıkı gözetimi altında durmaya alıştı"acağı düşünülüyordu (Lazarev). Bazı ek önlemler özellikle ilginçti. Örneğin her alaydan iki çavuş en yakın ordu karargâhına gönderilip mektep alayında talim görecekti; her alaydan bir çocuk ise İstanbul'daki süvari mektebinde eğitim aldıktan sonra teğmen çıkıp alayına dönecekti; böylece, aşiret efradına kıyasla saltanata daha sadık bir subay-astsubay zümresi kurulacaktı; önlere (Rus ve Ermeniler gibi) düşmanların konması ise, ideo-politik hegemonya altına alınmalarını kolaylaştırmaya yarayacaktı.

Özetle bu, bir tür *sepy* ordusuydu. Yeni Emperyalizm çağında hemen hiçbir Büyük Devlet, hiçbir sömürgesini, sırf kendi metropol halkından oluşan birliklerle yönetmedi. Bunun yerine, Avrupalı subayların komutasında, yerli askerlerden oluşan ordular kurmayı denediler. Bu yöntemin de en başarılı örneği, Fransa'nın Senegalli *tiraille*ur'lerinden de çok, İngilizlerin Hindistan'daki *sepy* alaylarıdır. Herhangi bir isyan olasılığına karşı, bazı seçkin İngiliz ve İrlanda birlikleri de hazır bulunduruluyordu gerçi. Ama Britanya'nın Hindistan Ordusu'nun büyük kısmını, İngiliz subaylarının eğittiği ve yönettiği *sepy*'lar meydana getirmekteydi.

Osmanlı'nın Hamidiye Alayları da böyle bir şeydi ve Aşiret Mektebi'yle tamamlanıyordu. Modern devletin nüfuz etmekte zorlandığı "geri" Kürt, Arap ve Arnavut aşiret bölgelerinin "reis ve ağa"ları ile diğer önde gelen ailelerinin 12-16 yaş arası çocukları, Osmanlı kültürüyle, devlete bağlılık içinde yetiştirilmek üzere bu mektebe alınıyor; mezun olduklarında Harbiye veya Mülkiye'ye devam edebiliyorlardı. Yani hem bir "medenîleştirme," hem bir rehinelik, hem bir sadakat mekanizması sözkonusuydu. Bu da insana, gene İngiliz emperyalizminin Hindistan ve Afrika'da açtığı okul ve liseleri hatırlatıyor.

Devletler ve elitler arasında ideolojik ve kurumsal aktarımlar kadar, tecrübe aktarımı diye bir şey de vardır. Osmanlı'nın Tanzimat ve Abdülhamit dönemi reformları, işte bu gibi "yerlileri yerlilerle yönetmek" tecrübelerini de içeriyordu. Modern devletlerden modernleşme çabası içindeki çevre ve yarı-çevre ülkelerine akan böyle kurum ve pratiklerin her biri, ithal edilip içselleştirilen Avrupa-merkezciliği biraz daha koyulaştırdı; Osmanlıların tebalarının bir bölümüne gitgide daha fazla "işte bunlar da bizim ilkellerimiz" diye bakmalarına yol açtı.

İster iki alternatif, ister iki farklı boyut deyin : (1) Bizim de bir devrimimiz var. Bir anayasamız var. Bir cumhuriyetimiz var. Bir demokrasimiz var. Bir muasır medeniyetimiz var. (2) Bizim de bir imparatorluğumuz var(dı). Modern bir ordumuz var. Zırhlılarımız var (şanlı Yavuz). Hattâ bakın, ilkellerimiz bile var. Ve sizin gibi biz de onları medenîleştirmeye çalışıyoruz. İcabında, tayyarelerimizle bomba yağdırarak. Varın, ne kadar asrî olduğumuzu anlayın artık.

</div>

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bizim 'ilkel'lerimiz (7)

Tabii, asıl birinci ve ikinci nesil Türk milliyetçilerinin, İttihatçıların ve Atatürkçülerin elindedir ki, geçen hafta değindiğim modernite estetiği, metrûk meydanlar, sokak köpekleri ve köylü kıyafetlerinden daha başka "pislik ve düzensizlik"lere, heterojenliklere, "geri"liklere uzanmaya başladı.

Bunların da başında etnik heterojenlik geliyor. Behçet Kemal ve Faruk Nafiz, *Onuncu Yıl Marşı*'na "imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kütleyiz" dizesini koydular. Bir de "ecnebisiz" deselerdi daha gerçekçi olurdu. Zira sınıfsızlık bir masaldı. Ama 1913-14 Rum tehciri, 1915 Ermeni soykırımı ve Anadolu'yu Türkleştirme projesinin gerektirdiği (Süryaniler ve Pontus gibi) diğer katliamlar, sonra Lozan Mübadelesi derken, ecnebisizliğin gerçekleşmesine ramak kalmıştı.

Birinci halkaya (emperyalizm) kondurulan gayrimüslimler etnik temizlikten geçti. İkinci halkadaki Türkler muasırlaştı. Bu piyangodan Kürtlere üçüncü halka çıktı. Gerçi Araplar ve Arnavutlar da "ilkel"di. Ama onlar ayrılıp "dış ilkel"lere dönüştü. Bize "iç ilkel" diye Kürtler kaldı.

On yıllardır dinlediğimiz "kart-kurt" ve "dağ Türkleri/Türkçesi" masalları, "kuyruklu Kürt" ve "kıro" aşağılamaları, doğru dürüst bir yazılı dilleri ve edebiyatlarının olmadığına dair bütün yalanlar, dikkat edin, hep "bizim ilkellerimiz" ötekileştirmesinin uzantıları, alt-varyantlarıdır.

Son yıllarda buna, töre cinayetlerini Kürtler ve Kürtlükle özdeşleştiren bir tür sosyal ırkçılık da eklendi. (Bu noktada, Dicle Koğacıoğlu'nun yarıda kalan çalışmalarına gidiyor aklım.)

1920 ve 30'ların Marksistlerine gelince; maalesef onlar da bu gizli ırkçılığın dışında kalamadılar. Bu, gerek Türk, gerekse diğer Balkan ve Yunan komünistleri ile komünist partileri için geçerlidir. Birçok milliyetçilik şu veya bu ölçüde bir sınıf nefreti (kıskançlığı) ile başlar; sonra bu duygu ve düşünce kırıntısını bir millî nefrete dönüştürür. Almanya'da, bir miktar Yahudi bankere, sanayiciye, işadama duyulan tepkide, işin kapitalistlik boyutu gider, Yahudilik boyutu kalır. Balkanlarda, büyük Türk-Müslüman toprakağalarının toprakağalığı gider, Müslümanlığı kalır. 19. yüzyıl sonlarının İzmir'i ve İstanbul'unda, Rum ve keza Yahudi burjuvazisinin burjuvalığı gider, gâvurluğu kalır. Sınıfsal değil etnik-dinî karakterleriyle, tehcire, mübadeleye, katliama konu olurlar.

Sonra Marksistler çıkagelir, sınıfsal teori ve analizleriyle. Devrimcilik uğruna ulus-devlet devrimlerini desteklerler. Millîlik uğruna, yeni millî önderlik ve politikalarla karşı çıkamazlar. Bağdaştırır, meşrulaştırır, makyaj yaparlar : artık yerleşmiş, karşı çıkılmazlık kazanmış millî nefretleri tekrar sınıfsal terimlere dönüştürüp Marksist bir kılıfa büründürmek suretiyle, millî baskı ve zulüm politikalarına, başka türlü akıl edemeyeceği bir haklılık argümanı sunarlar.

Nitekim bütün Balkanlarda, iş komünist partilerinin "millî burjuva" iktidarlarına arka çıkmasına geldiğinde, Türk-Müslüman nüfus *yeniden ve toptan* "asalak toprakağaları" olur; Ermeni, Rum ve Yahudiler *yeniden ve toptan* "komprador burjuvazi" olur (örneğin bkz. Varlık Vergisi'nin sözde sosyalist apolojileri): Kürtler de bu arada, *yeniden ve toptan* "feodal"leşir, üst kesimleriyle "mürteci, şeyh, şih, ağa, mütegalibe" ve alt kesimleriyle "ilkel" olur. Tabii, bu kadar "geri"liğin içine emperyalizm de girmez mi ? Girer ve bu sefer de Kürtleri emperyalizmin iğvasına karşı korumak, ister Kemalist ister komünist bütün "ilerici"ler için farz olur.

İşte bu, birincisi, aynen Kemalist iktidarın söylemidir, Şeyh Sait ve Dersim isyanları karşısında : Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde, görünüşte Kürtleri değil "feodal gerici"leri hedef alırlar. Biz solcular da bir zamanlar bu "anti-feodal" söylemi marifet sandık; görüyor musunuz, Kemalistlerde Kürt düşmanlığı yok, feodalizm karşıtlığı var diye, "henüz devrimci barutu tükenmemiş" Erken Cumhuriyet'i aklamaya ve kendimizi avutmaya gittik.

İkincisi, ilginçtir, TKP de bir zamanlar aynı şeyi yapmıştı, 20'li ve 30'lu yıllarda. Daha önce de belirttim; herhangi bir *millî baskı* boyutu hiç yoktur, faraza Nâzım'ın Kürtlere ve Kürt sorununa bakışında. Komünist Halil'e dayak atan-attıran "Kürt beyleri ve uşakları" ya da Şeyh Sait isyanını çıkartan "şeyh ve ağalar" (a) öncelikle sınıfsaldırlar ve fakat (b) bir millet etmezler. Alın bu Kürt ağaları ve beylerinin topraklarını, dağıtın Kürt köylüsüne, bitsin bu mesele –der Nâzım, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*'de. İyi fikir olmasına iyi fikir de, biter mi(ydi) acaba, sandığı gibi ? Daha önemlisi, Nâzım ve TKP, acaba neden Türk devletinin millî baskı politikasına hiç değinmez ? Bazen, söylenenler kadar söylenmeyen şeyler de anlamlıdır. Nâzım, toprak reformuyla birlikte Kürt kimliğini tanımama politikalarından da vazgeçilmesine ilişkin birkaç lâf edebilirdi örneğin.

Ama yapmaz ve yapmaması, ekonomik ve sınıfsal indirgemeciliğin, devletin açık-örtük ırkçılığına bir incir yaprağı sunmasını yansıtır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bizim 'ilkel'lerimiz (8)

Halil Berktaş 27.01.2011

Bütün buralardan, şimdi geliyorum, savaş ve "ilkel"lerimiz konusuna. Bu dizinin bir hafta önce bugün yayımlanan bölümünde, modernist Türk ulus-devletinin Batı'ya özenme, benzeme biçimlerinden birinin kendi "ilkel"lerine bomba yağdırmak ve bununla böbürlenmek olduğunu söylemiştim [20 ocak : *Bizim "ilkel"lerimiz* (6)]. Bunu biraz açmak gerek.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e, Kürtlere yönelik bu "az örtük" ırkçılık hep var –ve hep gizlendi, örtbas edildi. O zamanki sol, ağa, şeyh, aşiret "feodalite"sine karşı mücadele söylemiyle bu maskelemede iktidara omuz verdi, önemli bir ideolojik stepne rolü oynadı.

Oysa İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi bizim "doğu cephemiz"de de özel bir hunharlık hep bu ideolojik çerçevede uygulandı. Herşey bir yana; Kürt isyanlarının bastırılış tarzında, 80'lerde Diyarbakır Hapishanesi'nde ve gene 90'ların "kirli savaş"ında kullanılan, çok yakın zamanda PKK ölülerinin (bulduğum milliyetçi web sitelerinde iftiharla "leşleri" deniyor; buna ayrıca değineceğim) kirletilmesine kadar varan zulüm ve şiddet dozajı, bu ırkçılığın satha çıkmasını yansıtır.

Pratiği ve söylemiyle hava harekâtı, bunun çarpıcı bir örneğini oluşturur.

Onur Öymen'in Eylül 2009'daki Dersim gafını izleyen haftalarda Ayşe Hür, bu noktaya parmak bastı. "Türk Hava Kuvvetleri'nin staj alanı"nın Kürt isyanları olduğunu yazdı (*Taraf*, 22 Kasım '09). Bu kadarı da çok iyiydi, ama daha geniş bir komparatif çerçeve çizmedi. Olayın sömürgeci ve ırkçı zihniyet yapılarıyla bağlantısı belki biraz eksik kaldı.

1960'lar ve 70'lerde doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun sömürge olup olmadığı tartışılır; ayrılıkçı bir ayaklanmanın "doğru çözüm" olup olmayacağı bu sorunun cevabına bağlanırdı. Kullanılan tanım ve ölçütler sosyo-ekonomik olurdu genellikle. Doğrudan doğruya ırkçılığın eylemi ve bölge üzerindeki etkisi, militarizmin eylemi ve bölge üzerindeki etkisi üzerinde pek durulmazdı. Kuşkusuz bunda, Türk solunun Kemalist naifliği ve Kürtlerin gerçeklerinden habersizliğinin de büyük payı vardı. 1985'ten beri çok şey değişti. Gene de, bizatihî savaşın ve savaş tarzının –ordunun Kürt illerindeki varlığı ve davranışının- "kolonyal" bir realite yaratması üzerinde yeterince durulmadı.

Hava bombardımanı savaş tarihinde özel bir olaydır. Güçlü ile güçsüz arasında derin bir uçurum yaratır. Yapanlar açısından, kahredici bir üstünlük duygusunu, teknolojik küstahlığı, emperyalist bir mantaliteyi beraberinde getirir. Marinetti'nin *Fütürist Manifesto*'sunda olduğu gibi, demir-çelik fetişizminin hazzını körükler. Ömer Seyfettin'in Fütüristlerden esinlendiği çok açık olan *Kaç Yerinden*'inde de, dreadnot hayranı yazarın bulutlar içinde savaşmanın zevkiyle iyice kendinden geçmesine yol açar.

Buna karşılık aşağıda, yeryüzünde, anî bir ateş ve ölüm yağmuruna maruz kalan insanlar arasında, tanrının gazabına uğramışlık gibi apokaliptik bir durum yaratır. Onları kıyamet gününün dehşeti ve çaresizliğine yuvarlar.

Bu yüzden hava bombardımanı ilk ve uzun süre en geniş uygulama alanını Batı'nın kendi içinde değil, periferide, sömürgelerde buldu. Sven Lindqvist'in *A History of Bombing*'i geçen yıl Türkiye'de de yayımlandı (*Bombardmanın Tarihi*, Yeni İnsan Yayınevi, 2009). Çevirisi çok iyi değil; ben kendi alıntılarımı biraz düzelterek kullanıyorum. Lindqvist çarpıcı bir saptamayla giriyor konuya : Savaşta ne caizdir ? Gerçek şu ki, savaş yasaları sadece aynı ırka, sınıfa ve kültüre mensup düşmanları korur. Bu halka dışındakileri ise kapsamaz. Barbarlara karşı savaş her zaman meşrudur. Barbarlara karşı savaşta herşeye izin vardır.

Sonra Lindqvist bu tezini açıp kanıtlamaya koyuluyor. "Polis niyetine pilot, cop niyetine bomba." İlk defa, R. P. Hearne'ün *Airships in Peace and War* kitabı (1910), artık "vahşi diyar"ların havadan yola getirilmesini böyle savunmuş : "Hava gemisi görüldüğü anda kabilelere dehşet saçacaktır." Bir yıl sonra, ilk defa İtalyanlar, Trablus'ta iki vahaya toplam dört bomba atmışlar –ve bu, Avrupa basınına önemli bir bilimsel deney havasında haber olmuş (1911).

Sonra bu iş almış yürümüş. İngilizler 1915'te Hindistan'ın kuzeybatı sınırındaki Pathanların sadece köylerini değil, sulama kanallarını da bombalamışlar. 1916'da Mısır'daki ihtilâlcileri ve başkaldıran Darfur Sultanı'nı bombalamışlar. 1917'de Afgan sınırındaki Maşud ayaklanmasını bombalarla bastırmışlar. 1919'da Kabil ve Celalabad'ı bombalamışlar. 1920'de Irak'a el atmışlar. Bir ülkeyi "karadan işgal etmeden denetim altına alma"yı denemişler. Ne olmuş ? Churchill "bir daha benim önüme böyle raporlar koymayın" demiş. Sonra 2003'te bu sefer ABD Bağdat'ı bombalamaya başladığında Robert Young, Iraklı bir müze müdürünün "siz zaten ailemi 80 yıldır bombalıyorsunuz" dediğini anlatıyor (*Postcolonialism*, Oxford, s. 34).

Ayşe Hür'ün 1930 Ağrı ve 1937 Dersim hava harekâtı hakkında yazdıklarını, bir de bu açıdan tekrar düşünmek lâzım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bizim 'ilkel'lerimiz (9)

Halil Berktaş 29.01.2011

Bombardmanın Tarihi'nde Sven Lindqvist, yeni bir savaş teknolojisi olarak uçakların ve uçaklardan atılan bombaların, 1911-1920 arasında öncelikle "vahşi ve barbar" sömürge halkları üzerinde denendiğini, bu "deney"i özel bir insafsızlık ve vicdansızlıkla, özel bir soğukkanlılıkla yürütüldüğünü apaçık ortaya koyuyor.

Aynı soğukkanlılığı ve onunla içiçe geçen üstünlük böbürlenmesini, Ayşe Hür'ün "Türk Hava Kuvvetleri'nin stajı" (22 Kasım '09) diye tarif ettiği süreçte de görüyoruz. Bunlar zaman içinde birbirini izlemekle kalmayıp, zihniyet bakımından da devamlılık gösteren olaylar. Ayşe Hür bu konudaki ilk çalışmasında ("Ağrı Dağı'nda bir Kürt cumhuriyeti", 24 Mayıs '09) şunları kaydetmiş : İlk başta, Ağrı isyanının varlığı dahi kabul edilmiyor. Sadece, 1930'un mart ayında, Ceza Usul Kanunu'na, I. Umumî Müfettişlik Mıntıkası'nda bir madde ekleniyor,

“şekavet, fesatçılık, devlet otoritesine karşı koymak” gibi suçların beş kişilik bir özel heyet tarafından yargılanıp, temyizsiz kesinleşmesi hakkında. İsyanın dış basında yer almasından sonradır ki, ancak 10 haziranda, “Şark’ta bir hadise oldu[ğu]” kamuoyuna duyuruluyor. Bu bile, “Şark”ın ne demek olduğu, Türklere ne kadar uzak kaldığı, nasıl bir zihnî muameleye tâbi tutulduğu açısından yeterli. Ama daha açık göstergeler de var. Bölgeye iki kolordu (zamanla, belki 66.000 asker) ve 80 (sonra belki 200) uçağın sevk edilmesinin ardından,

16 Temmuz 1930 tarihli *Cumhuriyet* durumu şöyle özetliyor : “Tayyarelerimiz şakiler üzerine çok şiddetli bombardıman ediyorlar. Ağrı Dağı infilak ve ateş içinde inlemekte; *Türk’ün demir kartalları* asileri temizlemekte; eşkiyaya iltica eden *köyler tamamen yakılmaktadır*. Zeylan harekâtında imha edilenlerin sayısı 15.000 kadardır. Zeylan Deresi *ağzına kadar ceset dolmuştur* (...) Bu hafta içinde Ağrı Dağı tenkil harekâtına başlanacaktır. Bundan kurtulma imkânı tasavvur edilemez.” (Biraz kısalttım ve ırkçı böbürlenme açısından en kritik gördüğüm yerleri italikledim –HB.) 23 temmuzda ise *Cumhuriyet*, uçakların “Ebabil kuşları gibi” saldırdığından dem vuruyor.

22 Kasım 2009’daki “staj” yazısında Ayşe Hür, “uçakların Türk tarafına verdiği güven ve gurur”dan da, Kürtler üzerindeki etkisinden de daha belirtik ve ayrıntılı olarak söz etmiş. 13 Temmuz 1930 tarihli bir *Cumhuriyet* haberine göre, “10-15 tayyareden mürekkep ... filolar ... büyük telefata veren şakileri *şaşkın ve yulğun* bir hale getirmiş”ler. 16 temmuzdaki bir diğer haberde şu övünme yer alıyor : Pilotlar asiler üzerine yaptıkları *müthiş* akınlarda, şakileri mitralyöz ateşleriyle *mahvetmişler*. “Çelik kartallarımız”ın aralıksız bombardımanıyla isyancılar tamamen *ezilmiş*. Ordumuz böyle zabıtları olduğu için *bahtiyarmış*.

Madalyonun diğer yüzünde, Ağrı’daki Kürt kuvvetlerinin komutanı İhsan Nuri Bey, 1927 sonbaharında İran sınırından iki kilometre içerdeki Kürdova Köyü’nün bombalanmasını diğerlerinin izlediğini, ’30 sonbaharına kadar onlarca köy ve mezranın imha edildiğini ve binlerce Kürt’ün öldürüldüğünü anlatıyor. 1937 Dersim isyanı sırasında, Demenanlı ve diğer aşiret reisleri, toplantıyı dağıtmak ve *aşiretler üzerinde moral kırıcı* bir etki yapmak amacıyla, özel olarak bombalanıyor. (Bilgiler Genelkurmay’dan, italikler benden –HB.) Kürtler açısından ise “Kemal’in kuşları”na karşı başka türlü bir nefret ve tepki doğuyor. Ağrı ve Zilan Deresi harekâtı sırasında 8-12 uçak da düşürülmüş; isyancıların eline sağ geçen (en az) iki pilotun önce gözleri oyulmuş ve burunları kesilmiş, sonra öldürülmüşler. “İlk kadın savaş pilotu” olarak Dersim harekâtına katılması, Türk devletinin “asrî”liği ile Kürtlerin “feodal”liği arasındaki tezaadın özel bir simgesi haline gelen Sabiha Gökçen de, uçağı düşerse asilere teslim olmaksızın intihar edeceğini göstererek Atatürk’ten uçuş izni almış.

Bütün bunları, Ayşe Hür’ün yazılarını tekrar ve uzun uzadıya alıntılarla pahasına bir kere daha anlatmamın bir nedeni var, kuşkusuz. Ben olayların kendileri kadar, kullanılan dili de çok önemsiyorum. *Aşiretleri yıldırma. Köyleri yakıp yıkmak, imha etmek. Şaşırtmak, ezmek, mahvetmek. Müthiş. Bundan kurtuluş yok. Ve bahtiyarız.* – Bunları hem eylem, hem söylem olarak alın, Sven Lindqvist’in 1911-20 İtalyan ve İngiliz bombardımanlarından aktardıklarıyla yanyana, üstüste koyun. “İlkel”lere bakış ve davranışın aynılığı sizi de çarpacaktır.

Sabiha Gökçen, yaşlılığında yapılan bir röportajda, “çoluk çocuk olan yerler”in tahrip edilmediğini söylemiş. Buna karşılık Muhsin Batur, Dersim’de tanık olduğu şeylerin bir devlet sırrı olarak kendisinde kalacağını ifade etmiş. Bu da ilginçtir, İngiliz Hava Kuvvetleri’nin Irak’ta yaptıklarını, bu emri veren Churchill’in (bile) raporlarda okumak, duymak, bilmek istemeyişini –ya da Talât Paşa’nın, gene kendi emirleriyle Ermenilere yapılanları telefonda dinleyince yüzünün simsiyah kesilmesini ve gözlerinin kan çanağına dönmesini (bkz. Halil Menteşe) çağırıştırıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Karanlığın yüreği

Ya da "Bizim 'ilkel'lerimiz (10)". Son mu, henüz bilmiyorum. Tek bildiğim, bu ve bundan sonraki yazımda sizi çok kötü, inanılmaz kötü bir yere götüreceğim. Bir tür cehenneme, ya da bir pislik çukuruna. Karanlığın yüreğine.

Ayşe Hür'ün "tayyarelerimiz" in "şaki"lere neler yaptığı konusunda yazdıklarını alırken de farkındaydım, Baskın Oran'ı ihmal ettiğimin. Oysa biliyordum, *Ağrı Dağı'nın infilak ve ateş içinde inlediğini; Türk'ün demir kartallarının asilerin hesabını temizlediğini; köylerin tamamen yakıldığını; Zilan Deresi'nin ağzına kadar ceset dolduğunu* ilk onda okuduğumu.

Bu sefer üşenmeyip, yüzlerce yazısının yer aldığı kişisel web sitesine girdim; yıl yıl tarayıp buldum aradığımı. Meğer, Onur Öymen sahne almadan çok önce deşmiş bu konuyu. Dersim halkının Türkleştirilmesi programını da bir bir anlatmış. Başlığı da çok anlamlı : "Merhaba 1938" (23 Aralık 2007). Çünkü o sırada gene ölüm yağdırıyormuşuz gökten, bu sefer Kuzey Irak üzerine. Büyük basın da kimbilir kaçınıcı defa Silâhlı Kuvvetler'e övgüler düzüyor; bu sefer PKK'nın işi kesin bitik diyormuş. Baskın da dayanamamış; zaten yetmiş yıldır hep aynı yöntemlerle ve defalarca "bitmiş" olduğunu hatırlatmak gereğini duymuş.

Baskın Dersim'i daha sonra da döne döne yazmış (özellikle bkz, *Radikal İki*'deki 17-21 Kasım 2010 dizisi). Bunu bir hafta arayla izleyen "toparlama"da şu cümleye rastladım : "Ulus-devletin Tek Parti'sinin 1925'ten 37'ye dönemin en modern teknolojisiyle bölgeyi nasıl kuşatarak 1937-38'de tarumar ettiği, insanları zehirli gazla katlettiği, sürdüğü, toprağını gasp ettiği..." (28 Kasım 2010). Aynı dönemde Çan Kayşek de güney Çin'deki "kızıl" bölgeleri aynı yöntemlerle kuşatıyordu sanırım.

İşte bunlar, modernleşen çevre (gelecekte, Üçüncü Dünya) ülkelerinin, Batı'dan öğrenip kendi iç mekânlarına uyguladıkları. O gün bugündür, bombalaya bombalaya bir çeşit "kolonyal realite" yaratmaya yarıyor.

Büyük Britanya, bir bakıma 1857'deki Büyük Hint İsyanı'nı bastırmada başvurduğu dehşet düzeyiyledir ki, Hindistan'ın Doğu Hint Kumpanyası sömürgeliğinden bir "tâc ve taht" sömürgesine dönüşmesini gerçekleştirdi, hazırladı, tamamladı.

O sırada henüz 20. yılında olan Kraliçe Victoria'nın uzun saltanatında Kara Afrika, beyazların medeniyet götürmeye, ışık saçmaya çalıştığı "karanlık kıta" diye bilinir oldu. Avrupa sömürgeciliğinin erken eleştirmenlerinden Joseph Conrad, 1902'de kitap olarak çıkan *Heart of Darkness*'ında, o zaman Belçika'ya, daha doğrusu şahsen Kral Leopold'a ait olan Kongo'ya yerleşen Kurtz adında esrarengiz bir Alman'ın, kendi küçük yöresinde bir tür zalim korsan-krala dönüşmesini ve çevresine şiddet saçtıkça ruhen çürüyüp kokuşmasını anlatır. Öykü derinleştikçe, sömürgeciliğin karanlığına ve insan ruhunun her tür kötülüğü yapabilecek karanlığına adım adım gömülürüz. Kurtz son nefesinde "Dehşet! Dehşet!" (veya "Korkunç! Korkunç!") diye sayıklayarak can verir (*The horror! The horror!*).

Aynı dehşet hissi, Kafka'nın Türkçeye *Ceza Sömürgesi* diye çevrilen (*In der Strafkolonie*, 1914) hikâyesine daha soyut biçimde yansır. Yüzlerce sivri iğnesi olan bir makine vardır, mahkûmları 12 saatte, azar azar, bedenlerine mahkemenin kararını yazarak öldürmek üzere tasarlanmış. İşleyişine hayran olan, ama çağın değişmesine hayıflanan son subayın bedenine "Adil Ol" yazarken bozulur; rastgele saplanıp çıkmaya, aynı zaman mekanizmasından çeşitli yay ve dişlileri fırlatıp etrafa saçmaya başlar.

Francis Ford Coppola'nın 1979 yapımı *Apocalypse Now* filmi, 19. yüzyılın Kongo karanlığı ile 20. yüzyıl sonlarındaki Vietnam'ın karanlığını; Conrad'ın Kurtz'unun karanlık yüreği ile ABD'nin Özel Kuvvetler'inden Albay Walter Kurtz'un karanlık yüreğini çakıştırır. Ve hayalî Nung Nehri'nin üst mecrasında kendi kandökücü imparatorluğunu kurmuş olan Walter Kurtz da 77 yıl sonra gene *The horror! The horror!* diyerek ölür.

İki üç yıldır toparlamayı, biraraya getirmeyi düşünüyordum, bütün bu unsurları. 1857 Hint isyanı. Conrad. Kafka. Coppola. Nazi temerküz ve ölüm kampları. 27 ocakta yeni andığımız Dünya Soykırım Günü, ki, Sovyet birliklerinin Auschwitz'e girmesinin yıldönümüdür.

Sırf tarihin meraklı sayfaları, ya da seçkin sanat ve edebiyat şaheserleri midir bunlar, okuyup öğreneceğimiz, seyredip geçeceğimiz, kıssadan bize de bir hisse düşebileceğini hiç ama hiç algılamadan ?

Diyarbakır hapisanesi neresine düşer bu zincirin ? Kürtlere Büyük Devlet emperyalizmi gibi "bizim ilkellerimiz" ya da Hitler ve Himmler gibi bir tür *untermenschen*, *subhumans* diye bakan Türk ırkçılığı olmaksızın, Ağrı ve Dersim isyanlarından Diyarbakır'a uzanan yol nasıl anlaşılabilir ?

Acaba günümüzde askerî vesayet rejimi de bozulmadı mı, Ceza Sömürgesi'ndeki acayip idam cihazı gibi ? Orasından burasından dişli ve zemberekler havaya fırlamıyor; tablası rastgele inip kalkmıyor mu ?

Bu sorularla, şimdi gidelim bakalım, Türk milliyetçiliğinin içsel gerçekliğine. Karanlığın yüreğinin attığı yere.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sokak ırkçılığı

Halil Berktaş 05.02.2011

Diyarbakır'ı hep kurbanları anlatıyor. Asıl *Türk* edebiyatı ve sinemasında, bu şiddetten kendi ruhu da çürüyen, adım adım barbarlığa gömüldüğünü farkedenden üst düzey Kurtz veya Walter Kurtz muadillerine de *The horror! The horror!* dedirtecek başyapıtlar, hani, nerede ?

Bizim "doğu cephemiz"i böyle anlattırarak ve hatırlattırarak bir kültür akımı, bir yaratıcılık patlaması olmadan, nasıl çözülür bu Kürt sorunu ? Ya da adına "çözüm" denecek bazı hukukî formüller, siyasî düzenlemeler pratikte ne anlama gelir ?

Bu köşede en başından beri yazıyorum, (kısa vâdeli) siyasal iyimserliğime karşın (uzun vâdeli) kültürel kötümserliğimi (22 Aralık 2007 ve *Weimar Türkiyesi*, 38-39; ayrıca bkz. *Şu Korkunç Otuz Yıl*'ın son bölümü).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları. İspanya ve Yunan İç Savaşları. Vietnam. Cezayir (*The Battle of Algiers*). Makedonya, Bosna (*Before the Rain*). Hattâ şimdiden Irak (sanıldığından daha derine inen *The Hurt Locker*). Hepsi kendi sanat ve edebiyatını doğurdu; insanların ruhunda derin izler bıraktı. 25 yıldır süren ve Türkiye'yi derinden sarsan şu Kürt savaşının gerçek sanat ve edebiyatı nerede ?

Kurtlar Vadisi. *Cesur Yürek*. Televizyondaki *Korkusuz Kahramanlar* dizisi. Ha bunlar, ha Sırp milliyetçiliği açısından çekilmiş, Mladiç ve Karadzic'leri yücelten filmler. Ama bir de şu var : bunlar sadece satıhtakiler. Sathın altı ise daha bir başka. Sansürsüz. Konuşanlar öyle tv ekranlarındaki gibi düzgün, dikkatli, daima ve "düşmanına karşı dahi cömert" değil.

İnternette gezinirken tüyler ürpertici şeyler görebilirsiniz. 27 ocakta yazdığım gibi, "PKK ölülerinin kirletilmesi" diye bir arama yapacak oldum; önüme "şunu mu demek istediniz" diye bir Google sorusu geldi : "PKK leşlerinin kirletilmesi". Oradan Forumsancak.com diye bir siteye girdim; karşıma "Operasyondan PKK'lı leş resimleri" başlığıyla, sarı torbalar içinde dizi dizi cesetler çıktı, 2007 tarihli, yakın çekim, çoğunun yaraları olduğu gibi gösterilen. Bir de açıklama : "Bu vatanın ekmeğini yiyerek bu vatana ihanet eden, bir gün ekmeğini yediği yerden kurşunu da yer... Bu vatana namlu doğrultmuş köpeklerin daha yüzlercesi, şu anda güneydoğu ve

Kuzey Irak'taki kırsalda, bu şekilde yatıyorlar." Yorum yollayan biri şöyle yazmış : "Son zamanlardaki baktığım en iyi konu bu. Bu şerefsiz vatansız it leşlerini görmek çok iyi geliyor bana."

GizliSirlar.com sitesinde de, benzer bir şekilde, 16 Eylül 2009'dan "ölü PKK leşleri" yer alıyor. Site yöneticisi şöyle yazmış : "Hiçbir sitede bulamayacağınız... bu pkk leşlerini çeken arkadaşlar direk operasyonlarda görevli arkadaşlardır. Sitemizde çok kısa zaman sonra... video görüntüleri de yayınlanacaktır. Ve bu ülkede ilk defa gerçekleşecektir. Ölüsüne dirisine saygı duymadığım bu itleri gururla sunuyorum sizlere..."

Altında 73 yorum sıralanıyor. Bazılarını, ırkçılık var mıymış yok muymuş, ya da nefret dili neymiş görülsün diye, bazı sözcükleri bilinen şekillerde kısaltarak yayımlıyorum. **Asil**: "Bunların ölüsünü dirisini, hergün birisini s...yim. Bu şerefsiz vatan hayinleri sizi hiç bir ülke kabul etmiyor o...pu çocukları hala anlamıyor musunuz kafanızı s...yim." **Ahmetcan**: "Şerefsizler kökünüz kazınsın sizler insan değil birer hayvansınız kökünüz kazınacak kanı bozuklar yaşasın Türkiye." **Arif**: "Kardeşler dostumuz az düşmanımız çok hepsine yeteriz evelallah onlar bizim afedersiniz sol taşşağımız bile olamaz 2 dakika sıkıştırdın mı arkasını döner onlar beni yapın diye hepsinin allah belasını versin o...pu çocukları g...ten doğmuş onlar." **Nevşehirli**: "Terörist piçler. Ermeni dölleri. Küfür etmeyim de ne yapım. Klavye g...ne girsin. Piç Ermeni dölü... A...a soktuğumun oğlu."

Buna karşı **Diyarbakırlı** [Kürt] bakın neyle övünerek cevap veriyor: (a) "... ki o halk Ermenileri ülkeden kovan, ki o halk ülkenin her yerinde savaşp şehit düşen atalarımız." (b) "Nevşehirli, Ermeni dölü senin babandır, tamam mı ? En çok Ermeni güneydoğuda, Diyarbakır'da öldürüldü; öldürenler senin anan mıydı kimdi ? Bizim dedelerimizdi..." **Mustafa** da ona cevap veriyor: "Diyarbakırlı senin ananı avradını s...yim s...min çocuğu sen nesin lannnnnnnnnn seni bi bulsam ananı da s...dim babanı da." **Asker**: "Ulan Diyarbakırlı senin anlayacağın dilden söyleyeyim de belki anla; o kuru kıcınızı Ermenilere, Ruslara ya da kalles Avrupa'ya döneceğinize..."

Kurban olam sana askerim: "Ulan bana bu piçleri savunmayın hepsinin a...a koyum o...pu çocukları Diyarbakırlı seni ananı bi s...erim o zaman dil nasıl yasaklanmış gör piçin evladı." **Gaziantep**: "Ne kadar Kürt varsa a...a koyum hepsinin." **jkrgalrjgvb**: "Şu Diyarbakırlı anasını avradını s...ğimin gavatinin yorum yazmasını engelleyin site yöneticileri." **Türk kızı**: "Ya babaları belli olmayan dağda s..işip s..işip çoğalan ama gerçekten kimin dölü olduğu belli olmayan dağ piçleri, kafanızı beyninizi s..yorlar iyi de yapıyorlar, devam Mehmetçik, devam Türk ordusu."

Evet, bize hayatı, bu katmanlar da dahil eksiksiz yansıtacak has sanat nerede ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Anti Kürt'

Halil Berktaş 10.02.2011

İrkçılık ile cinsel saldırganlığın örtüştüğü, iç içe geçtiği bir alt-kültür (bir kısım Kürtlerin cevapları, yani maalesef karşı-küfürleri dâhil) irdelemeye devam edeceğim.

Geçen yazımda *Forumsancak* ve *GizliSirlar* sitelerinden bazı alıntılar yapmıştım. *GizliSirlar* sitesinde **Doğubeyazıtlı** rümuzyula yazan bir kişinin, karşılıklı atıştığı Türk milliyetçilerine cevabını da almış, sonra yanlışlıkla silmişim : "Ola Antepli senin ananı s...mış Kürtler, ananın a...na koyum, benim piçim."

Macho erkek cinselliği etrafında örülmüş bu şiddet söylemi, bir yönüyle bana, çağımızın televizyon savaşlarını çağrıştırıyor.

Sanırım ilk defa 1968'de, Vietkong'un Tet saldırısıyla, savaş binlerce kilometre uzaktaki insanların koltuklarına gömülüp ekranlarından izledikleri bir çeşit gösteriye, seyirci sporuna, hattâ bilgisayar oyununa dönüştü. O sırada Amerika'da genç bir öğrenciydim. ABC, NBC, CBS kameraları Saygon sokaklarında gezinip, bir köşeden diğerine ateş edenleri, üç beş metrelik sıçrayışlar, yatıp kalkışlarla karşıdan karşıya geçenleri, ayaküstü kurşuna dizilenleri veriyordu.

Hiç olmazsa orada, elle tutulur bir şeydi zulüm ve ölüm. Körfez ve Irak savaşlarında bu da kalmadı. Yakın çekimin dehşetinin yerini, "akıllı" bombalarla *cruise* füzelerinin yüksek teknolojiyle çok uzaktan yönlendirilmesi aldı. Düşmanın çehresi silindi; iyice anonimleşti ve insanlıktan çıktı; 12'den vurulan bir hedef tahtasına, âdetâ bilimsel bir deneyin objesine dönüştü. Körfez Savaşı'nın başlıyordu sanırım; ekranda Amerikalı bir hava subayı, bir *cruise* füzesinin girip patlattığı bir binayı gösterirken, "burası benim Irak ordusundaki muadilimin karargâhıydı" diye gülüyordu.

Orta sınıfa mensup bir aydın, bir akademik olarak, çeşitli yerlere girip çıkıyorsunuz günlük hayatınızda. Tuhaf konuşmalara kulak misafiri oluyorsunuz. Daha önce de yazmış olabilirim; örneğin yan masadaki şık, tahsilli hanımların "valla şekerim, ben hiç anlamıyorum, neden tepeden tırnağa napalm atmıyorlar şu Kandil Dağı'na; hem zaten çorak ve kıraçmış, yani orman da yok" dediğini duyuyorsunuz.

Ağaçlara acımayı düşünüyor da yanacak insanları aklına getirmiyor.

Şık ve tahsilli hanımların nezih sohbetinin internet sitelerindeki karşılığı bir başka oluyor. Bir çeşit savaş sitesi, buraları. Şiddet ve nefret kusan bir dille, aslında sözel savaşlar veriliyor. Ve bu savaşlar öldürmek üzerinden değil, yüzde 99 s...mek üzerinden cereyan etmekte.

"Anti Kürt" diye bir web sitesi var, örneğin. Evet, başlığı aynen böyle. Bana inanmıyorsanız <http://antikurt.blogspot.com/> yazıp bakın bir. Bundan birkaç hafta önce ilk rastladığımda, milliyetçi-mukaddesatçı Ahmet Akgündüz'ün Temmuz 2007 tarihli bir yazısı vardı, "Kürtlerin Güvenliğini Türkler Sağladı" başlığı altında. Kendine tarihçi diyen, ama benim bu sözcükle ifade edemeyeceğim Ahmet Akgündüz için, (a) *Osmanlı'da Harem*'ine bakabilirsiniz (sultanlar iyi Müslüman olduklarına göre İslâmiyet'e aykırı hiçbir şey yapmış olamayacaklarını varsayan); (b) Hakan Erdem'in *Tarih-lenk*'ine ve (c) kendi web sitesine başvurabilirsiniz. Tabii, sözünü ettiğim blog'undaki "Yavuz olmasaydı bugün Doğu Anadolu'daki ehlişünnet olan Kürtler, Şîa'nın tasallutu altında olurlardı" cümlesi de, bu açıdan pekâlâ yeterli olabilir.

Geçelim. Benim derdim Akgündüz'le değil, onun yazdıklarının altındaki 15 "yorum"la. İlginçtir ki bu 15 notun hiçbirisi Akgündüz'le (dahî) zerrece ilgili değil. Onların nasıl olsa diyecekleri var; hani ünlü fıkradaki gibi, "uysa da uymasa da" hemen döküveriyorlar ortaya. Kaç kelimelik bir vokabülerle ? Varın, siz karar verin. (Malum sözcüklerin kısaltmaları hariç, herşey orijinalindeki gibidir.)

Bu sekans, sitedeki Türklere sinirlenen **KÜRT25** ile başlıyor : "ulan ibo piç ananı s...erim senin o... çocuğu kürtler ananı s...cek senin, bacın var mı olum senin, s...cem onu kızlık zarını ben patlatcam onun BU DEVLET BÖLÜNECEK O KADAR; ANTİ TÜRK ANTİ ALPASLAN TÜRKEŞ, oraya geliriz ananızı s... riz APDULLAH ÖCALAN ananızı s...cek" (17 Temmuz 2007). **Gizembaz** : "türkeşler hepinizin ananızı s...m adınız var kendiniz yoksunuz sizin kardeşlerinizi ablalarınızı dağa çıkarıp sırayla s...yoruz, varsa erkek türk dağa çıksın onun da anasını s...lim, türkiye'nin anasını s...yim osmanlının da" (16 Ocak 2008).

Tabii Türkler aynı kıvamda karşılık veriyor. **Senin ananı da senin geçmişini de bütün dünyaya s...tiririm** [buraya kadarı sadece rumuz –HB] : "... o... cocugu kürt senin ananı bütün dünyaya s...tiririm herkesin altına yatıyorsunuz o... çocukları" (20 Ocak 2008).

Sabrınıza sığınarak, bu edebiyatı bir yazı daha örneklemeye devam edeceğim. Birincisi, kimse gözlerini kaçırmayın, herkes görsün ve tesadüf filân sanmasın istiyorum bu gerçeği. İkincisi, sonunda benim de ekleyeceğim birkaç gözlem olacak. Dile, ırkçılığa, şiddete, savaşa, barışa, siyasete dair.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Anti TC'

Halil Berktaş 12.02.2011

Yıllar önce, Kirk Douglas'ın hem yönettiği, hem oynadığı *Spartacus* filmi göstermiştim bizim üniversitede. En iyi öğrencilerimden biri, dört saatin sonunda hâlâ zihinsel melekelerini yitirmedikten olacak, pekâlâ çıkıp şu soruyu sorabilmişti : "Hocam, bu kadar korkunç bir kölelik düzeninde, ezilen sınıfın bu kadar saf ve temiz kalması mümkün mü ?"

Daha çok izlediğim, tek tük de yazdığım solcu sitelerden birinde, Orhan Miroğlu'na vaki tehdit tartışmaları bağlamında, şöyle ifadelere rastlamıştım bundan birkaç hafta önce : "Hiç PKK kimseyi tehdit eder mi ? Farklı fikirlere şiddet uygular mı ? Özgürlük ve demokrasiden farklı bir düşünce ve uygulaması olabilir mi ?"

Bilmem. "Anti Kürt" sitesinden devam ediyorum, kaldığım yerden. Rümuz **Anti TC** : "Ben kocası görevdeyken s...ğim uzman çavuş karılarının sayısını bilemiyorum; Isparta'ya gittim ta Şırnak'tan yola çıktım; orda msn'de tanıştığım iki kızı ... saatlerce s...tim bi hafta boyunca da otelde beraber yattık anası babası turizm okusun diye yollamış; işte siz busunuz bize dinden namustan bahsetmeyin o lafları kendinize saklayın; bu blogu yapanın bacasını ilk önce ne kadar kürt varsa... sonra da arap ve yahudiler s...sin; ellerine sağlık çok iyi bi b... yemiş burada o... çocuklarını toplamış hepsi birlikte havlıyo ... emeklilerin kuyrukta kalp krizi geçirdiği bi yarım yamalak devletin nesini konuşuyunuz lan s....ler; devletinizi de bayrağınızı da s...yim atanızı ceddinizi zübeyde hanımın kemiklerini s...yim; için rahatladı mı köpek soyu" (13 Haziran 2008).

Hakan cevap veriyor : "ANTI TC, senin ananı tüm dünya s...ti, başta ben o... çocuğu, bakıyorum da güzel hayaller kurmuşun, yok uzman çavuşun karıları yok Isparta falan; ulan pezeveng sen Isparta'nın nerde olduğunu bile bilmiyondur piç, sen neden böyle şeyler yazıyon söyleyim; bizim Türkler senin ananın bacının sülalesini a...a koymuş sen de intikam almak için böyle ananın a...dan yalanlar atma; senin ananın a...nı ben çok s...tim bir daha s...ktirme ulan i.nenin koyduğu, o...nun doğurduğu; sen uzman çavuşlarının karılarına değil, uzman çavuşları sana ve anana k...mustur anasını s...tiğimin çocuğu; o yorum yazan parmakların ananın a...na kaçsın o parmaklarını s...yim senin geçmişini geleceğini s...tiğimin çocuğu" (27 Haziran 2008).

Ona da rümuz kullanmayan **Anonymous** cevap veriyor : "Lisedeyken bize Türklerin anasını bacasını s...mekten daha da çok zevk veren şey Türk bayrağının üstüne s...çmaktı. Evet Türk köpekler yanlış duymadınız. Bayrağınızı klozete serer üstüne ustura ustura s...çar, sonra da sifonu çekerdik. Her gün bir Türkü hastanelik edinceye kadar döver, oraya gelen tasmalı kudurmuş polis köpeklerinizi de bir güzel döver, belde oturanlara da bir güzel küfürü bastıktan sonra oradan basar giderdik. Hiçbirinin bir söz söylemeye g...tü yemezdi" (13 Ağustos 2008).

Hakan lâfın altında kalır mı : "ulan a...na koduğumun çocuğu bunu kesin Türkler sana yaptı sen de gururuna yediremeyip bunu Kürtler yaptı diye çevirdin de mi a...na koduğumun sülalesini s...ğimin çocuğu sen bi Türkü hastanelik edene kadar döveceksin onlar da sana bi şey yapmayacak ha senin 7 ceddini s...ler lan; sen o çocuğu döverken o çocuğun tanıdıkları da evde senin ananı s...yolardır, ama anan korktuğuna size

sölemiyodur, ya da s...mekten zevk aldığı için söylememiştir ama sen gururuna yediremediğin için işine geldiği gibi yazıyosun; senin beynini s...yim, a...na anasına bacasına kaydığımın, pezevenğin koyduğu o...nun doğurduğu seni piç; sen o bayrağa s...caksın ha senin g...nü s...rim daha önce s...ğim gibi ... geçmişlerini 7 ceddini s...min s...e s...e bıkıtiğımın soysuz memleketsiz piçççççllllleerrrrr” (15 Ağustos 2008).

Bir başka **Anonymous** (bu Kürt değil Türk) söze karışıyor : “Sayın Türk kardeşlerim ben size Kürt s...mede profesyonel [aynen böyle] olduğumu söyleyebilirim çok dar ....cıkları vardır derler ama bizim Türk y...kları büyüktür aslında ondan anırırlar s...ken; en fazla 10 dakika s...ceksin çünkü Kürt kızı terledi mi leş gibi kokar; bir çay iç tekrar vur, gebe kalır diye sakınnn korkma (gebe kalması için Kürt kızını en az 4 kişi s...meli tabii babası da katılmalı çünkü Kürt kızı keçi gibi inatçı anası gibi o... olur; ya, benim gene y...m kalktı, gidim de alt kattaki Kürdü bi s...m, cayım da bitti zatenn” (21 Ekim 2008).

Galiba aynı **Anonymous** hızını alamayıp devam ediyor : “Anti-TC’yi anasını soyunu sopunu ırkını Aposunu çaputunu g...nü başını a...cığını s...er deler geçerim.... TÜRKÜZ TÜRKÇÜYÜZ ATATÜRKÇÜYÜZ.” ***Cyborg.qL** : “Lan Alparslan Türkeş’in bozkurtları sizin üstünüzden geçti, analarınızın üstünden geçti, bacılarınızın üstünden geçti, daha ötüyonuz” (24 Aralık 2008). **Kürt s..en komando Mehmet Ali** (rümuz bu) : “Ey Kürtler bu topraklardan anniz bacınız s...le s...le çıkacaksınız Türk y...ğı deymemiş bir Rus veya Alman kızı kalmadı Kürt o...su da kalmayacak, o... çocuğu Kürtler” (18 Mayıs 2009).

Bunları, gene **Anonymous**’un “Alın lan size inat, alın o... çocukları, okuyun bunu okuyun, alınnnnnnn” diye takdim ettiği İstiklâl Marşı, evet, on kıtası ve 41 dizesiyle eksiksiz İstiklâl Marşı –ve “bunları kısırlaştırılım başka çare yok” önerisi izliyor.

Düşünmek lâzım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Pislik ve kutsallık

Halil Berktaş 17.02.2011

İki haftadır bazı milliyetçi sitelerde gezinip, bulduklarımı döküyorum ortaya. Herşeyden önce kendi midemin, kaldırma kapasitemin sınırlarını zorlayarak. Daha sonra, tabii sizlerin de sabrınızı, tahammülünüzü zorlayarak.

Peki, ne gösteriyor bu alıntılar ? Bütün bu rezilliğin anlamı ne ?

(1) Burada ilkin, milliyetçi saldırganlık ile cinsel saldırganlığın ilişkisi konusunda önemli ipuçları sözkonusu. Kadınlar milliyetçi olamaz, demiyorum kuşkusuz. Ama milliyetçilik, hele bu denli saldırgan bir milliyetçilik, esas olarak “erkek” bir ideoloji. Bütün temel fikriyatı fetih, istilâ, işgal, yarma, girme, ele geçirme üzerine kurulu. Başkalarının toprakları, kimlikleri veya varlıklarına yönelik bu siyasî-askerî fetihçilik, başka bedenlere yönelik cinsel fetihçilik ile çıkışıyor, örtüşüyor, bütünleniyor. Acaba özel olarak cinsel azgınları mı gidip azgın milliyetçi oluyor ? O kadarına aklım ermez. Ama şurası aşikâr ki, başka milletlere tecavüz fikriyatı, en azından “sokak” düzeyinde, kilit sözcüklerini cinsel tecavüz alanından ödünç alıyor.

(2) Bu bir fosseptik, bir lağım çukuru, bir cesspool mu ? Evet. Peki, bu tür her şiddet ve ırkçılık örneğinde dendiği gibi, “münferit” bir olay mı ? Kesinlikle hayır. Milliyetçilik bu işte; iğrençlikten kutsallığa kadar uzanan, katman katman bir olay. Zaten bakın, 12 şubattaki “Anti TC” başlıklı yazımın sonunda değindiğim **Anonymous**’un sözlerinde, iğrençlik (bol bol s...mek tehdidi ve ardından o... çocukları) ile kutsallık (İstiklâl Marşı) derhal ve kestirmeden yan yana geliyor.

Belki biraz fazla kestirmeden, çünkü ara kademeleri bizim doldurmamız lâzım. Şöyle bir merdiven inşa edebiliriz belki : en dipte bunlar var, *Forumsancak*, *GizliSırlar*, *AntiKürt* ve daha niceleri. Belki bir üstünde, *Türk Solu* dergisi, Yılmaz Özdil (bkz. Şenol Karakaş'ın 12 şubat tarihli son *Sesonline.net* yazısı), bir de Canan Arıtman (bkz. Roni Margulies'in *Tarafa*ta gene 12 şubat tarihli "Türk kadını, Arap kadını" yazısı) yer alabilir –İzmir'in BDP taşıyan asrî kızları, *Kurtlar Vadisi* ve gizli Kuvayı Milliye yeminleri ettiren emekli albaylarla birlikte. Alttan üçüncü basamağa, bir zamanların şimdi artık modası geçen resimli romanlarını, *Kara Murat*'ları, *Malkoçoğlu*'nu, *Karaoğlan Baybora'nın Oğlu*'nu, Cüneyt Arkın'ın Bizans filmlerini koyabiliriz. Bunun mek parmak üstüne Murat Bardakçı, Erhan Afyoncu ve Tarihin Televolesi; sonra *Ceviz Kabuğu*, *Odatv*, Oray Eğin ve Soner Yalçın yerleşebilir. Bazen *Hürriyet*'i ve her zaman *Sözcü*'yü, ikisinin asgarî müştereki Emin Çölaşan'ı, televizyon panellerinin hemen her dedikleri yanlış çıkan müdavimi emekli generalleri de ihmal etmeyelim.

Beş mi etti, altı mı ? Yedinci basamağa, Murat Belge'nin biriktirip üzerinde çalıştığı "millî roman"lar ile *Genesis*'te incelediklerine ek olarak, yıllardır "benim adamım" gözüyle baktığım Ömer Seyfeddin dâhil, "Balkan şiirleri", "vatan şiirleri" ya da "askerler için şiirler" gibi başlıklar altında yayımlanmış tüm antolojiler çok yakışır bence. Üstüne napalmcı şık hanımlarımız; üstüne Harbiye Marşı (*kartal yuvalarında / hürdür millet seninle*): üstüne MEB müfredatı ile Tarih ve Türkçe ders kitapları biner. On birinci basamaktan itibaren asıl kutsallık kertelerine geliyoruz : andımız, Çanakkale Şehitleri, İstiklâl Marşı, Onuncu Yıl Marşı ve Atatürk.

Yunan ve Roma mitolojilerinde de benzer bir hiyerarşi sözkonusudur, sıradan fanîlerden başlayıp, devlerden, tepegözlerden, yarı at yarı insan *kentaur*'lardan, Pan'a eşlik eden diğer keçi ayaklı *satyr*'lerden, (Akhilleos'un annesi Thetis gibi) dağ-orman-ırmak perilerinden geçerek, en tepede Olympos ilâh ve ilâhelerine uzanan. Sanki farklıymış gibi dururlar, ama aslında hepsi bir bütündür; tek bir inanç dünyasının parçalarıdır.

Aynı şey milliyetçilik için de geçerli. Orada da bir yeraltı, yerüstü ve gökyüzü hiyerarşisi var. Yalın çirkef ve çöplük katından başlıyor; hem reel hem ideal anlamda semavî kutsallık katına uzanıyor. Bütün tabakalar rezonans halinde; hepsi birbiriyle Bakhtin-vârî "döngüsel konuşma"lar (*dialogics*) içinde. Her tür fikir parçacıkları yukarıdan başlayıp aşağı iniyor ve tekrar yukarı çıkıyor. Her tabakada, oraya özgü bir ifade tarzına kavuşuyor. Yahya Kemal'de, örneğin, savaş zararsız bir oyun gibi : "Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şen." Kahramanlar var ama kılıçlar kesmiyor, kan akmıyor, kollar kopmuyor, bağırsaklar dökülmüyor. Lâkin *Forumsancak*'a girdiğinizde, karşınıza karın deşen ve ceset seyretmekten hoşlanan bir başka tür kahramanlık çıkıyor.

Stalin'in sanat ve edebiyat *aparatchik*'i Zhdanov, ünlü şair Anna Akhmatova'yı "kâh rahibe, kâh fahişe, ya da ikisi birden" olmakla suçlamıştı. Goebbels'e taş çıkartan bir "büyük yalan"dı. Ama milliyetçilik için, büyük ölçüde geçerli sanırım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ezenden, ezilene

Halil Berktaş 19.02.2011

Karanlığın yüreğine, ya da milliyetçiliğin fosseptiğine kısa bir ziyaret, başka neler gösteriyor ? (3) Lütfen, hiç olmazsa bundan sonra, bana kimse Türkiye'de ırkçılık yoktur demesin. Yabancı düşmanlığı vardır, ırkçılık yoktur demesin. Ya da ırkçılık 1930'ların resmî Türk Tarih Tezi'nden ibarettir, o da zaten çok sınırlı ve fasarya bir şeydir, demesin. Kimse, ırkçılığı emperyalizme, erken modernitenin Atlantik köle ticaretine, veya 1875-1914 arasındaki Yeni Emperyalizminin siyah karşıtı beyaz ırkçılığına (başka bir ifadeyle, bir "renk" sorununa) indirgemesin. Bütün "ikinci halka" (ârâf) komplekslerinin; madalyonun diğer yüzünde, hem medenî, hem savaşçı ve fetihçi

“üstün millet” iddiasının; Orta Asyacılıkların; beyaz ırk heveslerinin, Âfet İnan ve Şevket Aziz Kansu’ların kafatasçılığının, sarışın ve mavi gözlü, keman virtüözü Türk subayı hayallerinin (Ömer Seyfeddin, *Kaç Yerinden*): “Atilla nasıl Avrupa’yı köpek gibi inletmişti” (gene Ömer Seyfeddin, *Primo*) böbürlenmelerinin çökeltisi olarak dipte, tabanda ne korkunç bir ırkçılığın kol gezdiği apaçık görülüyor. Keza aşıkâr ki bu ırkçılık çeşitli “düşman”lara yönelmekle birlikte, öncelikle “bizim ilkellerimiz” diye baktığı Kürtleri hedef alıyor.

(4) Aynı şekilde, kimse bana Türklerin ne kadar yumuşak ve şefkatli olduğundan da dem vurmasın, *artık*. Ermeni soykırımına ilişkin tarihî gerçekleri dile getirmeye başladığımdan bu yana (bkz. Neşe Düzel’in *Radikal*’deki 9 Ekim 2000 tarihli röportajı), benden önceki ve sonraki bilim adamları ve aydınlar gibi ben de bir miktar küfür ve tehdit mesajlarına maruz kaldım. Geçelim, bunun iğrençlik boyutunu. En fazla dikkatimi çeken, daima, barışçı, yufka yürekli milletimize nasıl böyle bir iftirayı reva görebildiğimden başlayıp, bir sabah benim de enseme bir kurşun sıkılacağı ve böylece o çok sevdiğim Ermenilerin yanına gönderileceğimle biten mektuplar oldu. Bazen kızamıyordum bile; sadece gülmem tutuyordu okurken. Hiç mi görmüyorlardı, aradaki çelişkiyi ? Aynı kişi, aynı satırlarda, nasıl hem yalan diyebilir, hem merhamet vaazı verebilir, hem yeni katliamlar (*icabında topunuzu birden tekrar keseriz alimallah*) tehdidinde bulunabilirdi ? Yaşlı, emekli bir öğretmen hanımın yazdıkları geliyor aklıma. Türkün hamurunda zulüm, cinayet, suikast olmadığını anlatmaya kalkmıştı, uzun uzadıya. Sanki 1975-80 arasının ülkücü saldırıları başka bir ülkede cereyan etmişti. Birçoğu da Türklerin özellikle kadınlara asla el kaldırmayacağından dem vuruyordu. Bir kere daha, karılarını, sevgililerini, kızkardeşlerini döven, hattâ vuran, bıçaklayan, ikide bir “namus cinayetleri”ne kurban eden erkeklerin Mars’ta olduğu hissi uyanıyordu içimde. Bu ne kadar güçlü bir ideolojik “filtre”ydi böyle (bu kavram için bkz. Herkül Millas’ın çalışmaları), güncel, somut, elle tutulur gerçeklere dahi “yok, olmadı” dedirten ! Ama bizatihî bu inkâr ve bu şiddet dili, faraza Ermeni soykırımını da kimlerin (hangi gözünü kan bürümüş kişilerin) ve nasıl (vicdanını bastırıp kendini “haklı” çıkara çıkara) yapmış olabileceğine de ışık tutmuyor muydu ?

(5) Güneydoğuda 25-26 yıldır süren bu savaş herkesi ve hepimizi içten içe çürütüyor, mahvediyor. Bir, genel olarak milliyetçilik var, bir de savaşın yaraları ve acılarının, şimdiden uzayıp giden mirasının milliyetçi dürtüleri büsbütün azdırışı. Bunlar temizlenmesi zor, çok zor şeyler. Diyelim ki ateşkes kalıcılaştı, silâhları tümüyle susturacak bazı formüller bulundu. Bu ırkçı nefret ve şiddet kolayca silinecek, unutulacak mı ? Sivil toplum nasıl yeniden eğitilecek ? Büyük basın her fırsatta şovenizme çanak tutmaktan vazgeçecek mi ? Bir mafya tipi fütursuzluğu ve kanundışılığı romantize eden *Kurtlar Vâdisi* gibi korkunç dizilerin yapımına karşı ahlâki bir konsensüs oluşacak mı ? Millî *güvensizliği* körükleyerek diktatörlüğün manevî ortamını ayakta tutmaya yönelik Millî Güvenlik dersleri toptan kalkacak mı ? İnkılâp Tarihi’nin “Atatürk İlkeleri” ayağı (böyle ders olmaz !) çıkacak ve kalanı, adam gibi 19.-20. yüzyıl tarihi derslerine dönüşecek mi ? Tarih müfredatı dışı karşı korku ve nefret üretmeyecek; Türklerin kendi kendileriyle ve 21. yüzyıl dünyası ile barışmalarını sağlayacak şekilde yeniden yazılacak mı ? “Biz ve sadece biz, hep mağdur ve mazlumduk. ‘Onlar’dan ise çok çektik. Dolayısıyla kendimizi savunmak için ne yapmışsak ve yapacaksak, haklıyızdır.”

Bebeklerden katil yaratan bu efsaneler son bulacak mı ?

(6) Gelelim Kürtlere ve Kürt milliyetçiliğine. Bu kıssalardan, onlara düşen hisseler de var mı acaba ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Öğrenememek...

Bazı şeyler hiç değişmiyor. Tabii, teoriye (diyalektiğe) göre değişiyor olması gerek. Ama bazen öyle şeyler oluyor ki, bana değişmediği hissini veriyor.

Marksizm'in, insan dediğimiz yaratığın "eksik programlanmış"lığına; "yanılgı"larına, "hatâ" paylarına; öğrenme ve ders çıkarma kapasitesinin yavaş ve sınırlı işleyişine; bugün yaptıklarımızın yarınki sonuçlarının büyük kısmının, büyük ölçüde öngörülelemeyeceğine; dolayısıyla tarihin belki yüzde 90 oranında "yanlış hesap"larla örüldüğüne... yeterince pay bırakmadığı kanısındayım.

Bütün bunları, Orhan Miroğlu'nun tehdit edilmesinden başlayıp, Akın Birdal'ın rezalet ve felâket bir konuşmasından geçerek, üç ay sonra bu sefer Şivan Perwer'in tehdit edilmesi noktasına gelmiş olmamız nedeniyle, yeniden düşündüm.

Dönüp bakıyorum; bu yazı dizisine 9 Aralık 2010'da başlamışım (*Göz göre göre*). O sırada Orhan Miroğlu, evet, apaçık ve düpedüz tehdit edilmişti, HPG'nin web sitesinde. Tehdidin kendisi kadar, belki daha bile fazla, savunuluş ve mazur gösteriliş (veya yok sayılış) tarzını çok vahim bulmuştum. İzlediğim birkaç web sitesinde, bazı BDP önde gelenleri sanki sıraya dizilmişti, bu uğurda.

Hepsinde hemen göze çarpan ilk özellik, büyük ve öfkeli bir lâf kalabalığıydı. İkincisi, "partimizin görüşü ve değerlendirmesi budur" gibi resmî cümlelerle çok yukarıdan konuşma tavrıydı. Düşünmüyor ve açıklamıyor; bunun yerine, bağırıp çağırarak herkesi boğuntuya getirmeye çalışıyorlardı. Kimine göre, "Miroğlu mortoğlu olur" ibaresinin tevil kabul etmez netliğine karşın, ortada tehdit filân yoktu ve olduğunu iddia etmek "ağır bir hastalığın devam eden izleri"ni yansıtıyordu. Akli olan, sonunda ucu kendine dokunacak böyle bir metafor kullanır mıydı ? Sormazlar mıydı : asıl kim, şiddet ve sonra da şiddete kılıf uydurma "ağır hastalığı"ndan mustarıpti(r) acaba ?

Aldırmıyor ve devam ediyorlardı : bile bile abartılıyordu, iftiraydı, HPG'nin açıklaması bir okunsa herşey anlaşılacaktı (oysa o açıklama aslında tehdidi kabul ediyor ama –neredeyse devlet ağzının bir karikatürüyle– münferit bir olaydır, bizi bağlamaz demeye getiriyordu). Daha komiği, PKK'nın Orhan Miroğlu'nu tehdit etmek için hiçbir nedeni olmadığı iddiasıydı. Nasıl yani –hegemonya ve dolayısıyla "ara zemin"ın kontrolünü kaptırmamak, diye bir meselesi yok muydu, bu örgütün ? PKK'lı olmayan Kürtlerin, AKP'nin etki alanının, ya da bağımsız Kürt aydınlarının varlığı, onları hiç mi düşündürmüyordu ?

Elcevap : "yok"tu ki bunlar ! Bağımsız Kürt aydınları diye bir şey mevcut değildi; "Kürtlerin duygu dünyası"na yabancı birtakım Türklerin uydurmasıydı. Hep *Taraf*'ın başının altından çıkıyordu bunlar. PKK ile Ergenekon arasında bağlantı kurmak gibi bir "operasyonel misyon" üstlenmişti *Taraf* (dikkat edin : hatâ ediyor vb demiyorlardı; birilerinin *Taraf*'a böyle bir görev verdiğini iddia ediyorlardı). Fakat bu "misyon" iflâs etmiş; bunun üzerine *Taraf* ve onun gibi düşünen diğer Türk aydınları, Kürt halkının özgürlük mücadelesine zarar vermenin başka yollarını aramaya girişmişlerdi. Ancak bu da boşunaydı, çünkü PKK, doğrudan Kürt halkıyla özdeşti; onun tek ve organik temsilcisiydi. Türk aydınlarına düşen, bu mücadeleyi "kayıtsız şartsız" (ne demekse) desteklemek olmalıydı.

Hayret ve esefle izlemiştim, çünkü çok iyi tanıyordum bu dili, bu üslûbu : bir kökü bütün iddialı milliyetçiliklerin, bir kökü de Solun en kötü geleneklerindeydi. Sovyetler Birliği ve hemen bütün komünist partileri, aşağı yukarı aynı mütehakkim dille konuşmuştu, onyıllar boyu : dışarıdan her türlü eleştiri, derece derece ayıptı, insafsızlıktı, müsamahasızlıktı; işçi sınıfının acılarına yabancılıktı; giderek kapitalizm yanlılığı, emperyalizm ajanlığıydı, anti-Sovyetizm'di, parti düşmanlığıydı. Kimse de demezdi, yahu, acaba bunlarda küçük de olsa bir haklılık payı olabilir mi, diye; bundan geçtim, kimse bunları samimiyetle söylenmiş diye de düşünmez, yanlış saysa bile bireysel vicdanların ifadesi diye değerlendirmezdi; işte aynen bir BDP yöneticisinin *Taraf*'a izafe ettiği gibi, mutlaka bir "operasyonel misyon"un, yani gizli bir merkezce (devlet, hâkim sınıflar, CIA

vb.) verilmiş talimatın yansıması olmalıydılar. Ki bu da, sözkonusu eleştirileri yapanları hemen bir kukla, bir "cephe," bir "paravan (örgüt)" durumuna düşürüyordu.

Hiç mi farkında değillerdi bu paralelliğin ? Bu kadar hot zot ile "ikna" etmeye çalıştıkları kişilerin, sol geçmişini, siyasî tecrübe düzeyini, belirli kültürel kodları teşhis kabiliyetini hiç mi ölçemiyorlardı ? Neden kendilerine biraz olsun dışarıdan bakamıyor; başkalarının gözünde ne duruma düştüklerini idrak edemiyorlardı ?

Bu noktalara takılıp kaldım, çünkü bence bu sadece bir BDP veya PKK meselesi değildi; Solun neredeyse bin yıllık bütün sorunlarını bağrında taşıyor ve yeniden ürettiyordu. Kısa kesmektense, daha ciddî ve kapsamlı bir eleştirisini yapayım dedim, kendi kendime. Bunun için oturdum, yirmiye yakın yazı yazdım, neredeyse üç ay boyunca. Kürtlere nelerin kötü örnek ve yanlış model oluşturduğunu anlatabilmek için, bir fasıl Türk ırkçılığına da girdim. Gene lâfı çok uzattım, konu bayatladı, diye söyleniyordum ki içimden...

Dönüp baktım; eski hamam eski tas. Hep aynı yerdeyiz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kısa bir özet

Halil Berktaş 26.02.2011

Dedim ki : PKK ve BDP'nin aylardır (birlikte veya ayrı ayrı) işlediği hatâlar, kırdığı cevizler, devirdiği çamlar –ve bunlara karşı gelen tepki, eleştiri ve uyarılar- konusunda, elimden geldiği kadar eksiksiz bir döküm yapayım ki, derdim daha iyi anlaşılsın. Kendi notlarımla bir internet gezintisini birleştirdim; karşıma nasıl özümleyeceğimi, neresinden başlayacağımı bilemediğim bir malzeme zenginliği çıktı.

Biraz yakından bakınca, başlıca şu öbekler belirginleşiyor : (a) *Şiddet ve tahakküm*. Bütün farklı grup ve fikirlere karşı kirlî silâhlarla, çok yukarıdan, hegemonyacı, sık sık yalan ve demagojiye dayalı bir mücadele tarzı. Hayli yakın bir geçmişe kadar, fiilî şiddet, cinayet, idam yöntemleri. Bugünse, Kürtler arasındaki şiddeti sifıra indirme iddialarına karşın, yeri geldiğinde gene tehdide başvurmaktan geri durmayan bir sözel saldırganlık. Tabii, biraz tepki aldıklarında hemen "yok canım, tehdit bunun neresinde" inkârcılığıyla birlikte.

(b) *Siyasî kültürlerinin, politikadaki tarz ve usullerinin başka tatsızlıkları*. Bir kere, belki Türkiye'nin iki en aşırı, en güçlü ve en uzun süreli *lider kültüründen* biri. Öyle bir kült ki üstelik, (Stalin, Mao, Enver Hoca, Saddam, Hafız Esad, Çavuşesku, Kim İl-Sung ve Kim İl-Jong etrafında dönen) bütün diğer kişiye tapma kültürleri gibi, tantanalı sıfatları ve biat jestleriyle siyasal vekardan yoksun olmakla kalmıyor. Artık bu dünyadan ayrılmış bir "ulu önder"e değil, yaşayan ve bütün yanlışları, tutarsızlıkları, zigzagları, bilgi boşlukları, yer yer garip fikirleri (bkz. Ahmet İnsel) pratikte, alenen görülebilen bir kişiyi konu alıyor ve onu yüceltmenin ötesinde, aktif siyasetin – Kandil'in, KCK'nın, DTK'nın, BDP'nin üzerinde- son karar ve başvuru mercii haline getiriyor.

Belki, mutlaka varolan fraksiyonlarıyla birlikte bütün bu kesimleri ve sonuçta "PKK alanı"nın tamamını birarada tutmanın, böyle bir tartışılmazlığa sığınmaktan başka yolu yoktur; bilemiyorum. Ama öyleyse, işleri her halükârda çok zor demektir; bu bir. İkincisi, bu yüzden askerî kanat ile legal cephe örgütleri hem birbirleriyle, hem İmralı'yla çelişkiye düşebiliyor ve sonuçta, Öcalan birinin veya her ikisinin yaptıklarını beğenmeyerek buruşturup atabiliyor (iki ayrı demokratik özerklik metni konusunda olduğu gibi). Böylece ortaya sık sık keskin virajlar, ikide bir azarlanan ve bir gün dediklerini ertesi gün yutmak zorunda kalan insanlar çıkıyor (bkz. referandum, demokratik özerklik, yapılmaması gereken bazı askerî operasyonlar ve Osman Baydemir'in "silâhlı mücadele miadını doldurdu" demesi üzerine kopan patırtı).

Hatırlayalım; eskiden komünistler böyle küçük düşerlerdi, kâh Sovyetler Birliği veya Çin'in, kâh kendi parti yönetimlerinin her taktik değişikliğine uyma zarureti yüzünden. Şimdi de PKK ve çevresi aynı "irtifa kaybı"nı yaşıyor, benzer nedenlerle. Stalin gibi Öcalan da kişilikli, kendi ayakları üzerinde durabilen insan kalmasını imkânsızlaştırıyor, kadroları arasında. Dışarıdan bakıldığında ise, önder gibi gözüken bu kişilerin aslında önder filân olmadığı; bırakın önderliği, birey de olmadığı; hiçbir gerçek inisiyatif taşımadıkları; sözlerinin ardında duramayacakları; sonuçta, onlarla herhangi bir anlamlı görüşme yapılamayacağı ve dediklerine, duruşlarına güvenilemeyeceği izlenimi giderek güçlenmekte. (Fakat acaba İmralı tam da bunu mu istiyor ?)

Politika yapma tarzlarına ilişkin, şimdilik son bir gözlem, (olası) müttefiklerine ilişkin tavırları. Öyle şeyler yapıyorlar ki, dost ve müttefik değil emir kulu aradıkları ve herkesi eşek yerine koydukları izlenimini uyandırıyor. Gün oluyor, sol demokratlara (faraza DTK'nın demokratik özerklik metnini eleştirdiler diye) demediklerini bırakmıyorlar. Siz sadece bizi kayıtsız şartsız destekleyebilirsiniz, en büyük yararınız bu olur, misyonunuz bundan ibarettir diye yazıyorlar (başüstüne). Derken Öcalan, bu taslak olmamış, ayrıca bunu Türk aydınlarıyla tartışmalıydınız diyor. Birden, faraza *Günlük*'te Veysi Sarısözen güya "yeni" bir havaya giriyor : Arkadaşlar, Türk aydınları gene de önemlidir, ihmal etmeyelim (teşekkürler). Hemen inanıp ısınacağız, değil mi ? Biraz komik oluyor.

(c) *Türk milliyetçiliğinin simetriği, aynadaki aksi olarak Kürt milliyetçiliği*. Başlangıçta PKK, bir çeşit "geç dönem Stalinciliği/Maoculuğu" ile Kürt milliyetçiliğini harmanlamıştı. Galiba biri gidince sırf diğeri kaldı. Türk solunda İP ve yeni TKP bunu Ergenekonculaşmak biçiminde yaşadı. PKK'da aynı fenomen bir çeşit "Kürt Kemalizmi" biçiminde tezahür ediyor.

(d) Nihayet, gelelim güncel politikaya. *AKP düşmanlığı üzerine kurulu "çizgi", esastan ve külliye yanlıs*. Ortada, "Kürt sorunu AKP ile değil devletle çözülür" diye bir iddia var. Bu, herşey bir yana, *reelpolitik* açısından tam bir hayal. Derin devlet dediğimiz şey, sınırlı bazı konularda hâlâ negatif, tökezletici bir rol oynayabilir.

Ama AKP hükümeti ve Meclis çoğunluğu *dışında, kendi başına* büyük işler (faraza barış) yapmak gibi bir özerkliği ve inisiyatifi, hele Haziran seçimlerinden sonra, hiç olamayacak. Ergenekona indirilen darbeler bu meseleyi büyük ölçüde çözdü. İş o noktaya gelirse (geldiğinde), PKK beğense de, beğenmese de masanın öbür tarafında AKP'yi bulacak.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir diğer PKK eleştirisi

Halil Berktaş 03.03.2011

PKK hem gücüne mağrur, hem –Orhan Miroğlu'nun döne döne yazdığı gibi- "tasfiye" endişeleri içinde. Bir yandan, ben varım ve başka kimse yok, diyor. Diğer yandan, başka kimsenin ol(a)maması, çık(a)maması için elinden geleni yapıyor. Şu anda "eylemsizlik" sürüyor olsa da, silâhların konuştuğu koşullara özgü gerilimi başka yöntemlerle sürdürmeye çalışıyor. Bunların başında da ısıricı, suçlayıcı, sert ve haşın bir dil geliyor. Kâh genel bir ifadeyle iktidarı, kâh Türk-Kürt PKK'yı eleştiren (veya sadece PKK'dan farklı olan ve duran) herkesi hedef alıyor.

Devlete, hükümete veya genel olarak Türklere yönelik olduğunda, bu dilden barışçı bir çözüm beklemek çok zor. İçerik ve biçim (ses tonu) itibarıyla, çok katı, dediğim dedik, maksimalist, uzlaşma ihtimalini imâ dahi etmeyen mesajlar veriyor. Kürtlerin özgürlük ve eşitlik mücadelesinin içinde veya yakınında yer alan başka grup veya kişilere ise, ya rakip değil düpedüz düşman muamelesi yapıyor. Suçluyor, tehdit ediyor, susturmaya,

hizaya getirmeye çalışıyor. Ya da sıfıra irca ediyor. Kestirmeden yok farzediyor. Kendisiyle devlet arasında bir ara zemin istemiyor. "Bağımsız Kürt aydınları"ndan söz edildiğinde kızıp köpürmesi de buradan kaynaklanıyor.

Gelgelelim, bu diğer akım ve şahsiyetler reel olarak mevcut. Küçük ve zayıf olabilirler. Kitlesele bir tabanları, faaliyetleri olmayabilir. Ama düşünüyor ve konuşuyorlar. PKK'ya dair önemli eleştiriler dile getiriyorlar. Seslerinin halen cılız çıkıyor olması, haksız oldukları anlamına mı gelir ? Öyle olsaydı, tarihteki bütün devletleri, yönetimleri, elitleri, iktidar sahiplerini hep haklı; karşıtlarını ise hep haksız saymak gerekirdi. Şunun altını çizmek isterim : PKK Türk devleti karşısında muhalif, ama diğer Kürt kesimleri karşısında *muktedir* konumunda. Ve bu, illâ onun haklı olduğuna işaret etmiyor.

Bugün bu eleştirilerden birini taşıyacağım, bu sütunun kalanına. Yaşar Karadoğan, böyle küçük bir Kürt çevresine mensup. Şahsen tanımıyorum. Yazıları *Rızgari* web sitesinde yer alıyor. PKK medyasının en son Şivan Perwer'e saldırması üzerine, Karadoğan "Şivan Perwer ve Kannibalizm" başlıklı, çok sert bir makale kaleme almış. Yer yer özetleyerek aktarıyorum.

Yazar, Kürtler arasında demokratik bir ortam olmayışından şikâyet ederek başlıyor : "*Devletten şeffaf olmasını istiyoruz ama biz kendimiz şeffaf değiliz.*"

Tartışamadıklarından örnekler veriyor : "*BDP Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş, Abdullah Gül'ün Çin gezisinde MHP milletvekiliyle göbek atıyor. Şimdilerde ise bazı asker ve sivillerin darbe planlamak iddiasıyla tutuklanmasından rahatsız. Nerdeyse JITEM kurucusu olduğunu iddia eden Arif Doğan için de gözyaşı dökcek. Bunlar tartışılmıyor. Ama herhangi bir Kürd kendilerine biat etmiyorsa, bir TV kanalında tartışmacı oluyorsa bu her türlü hakaret için gerekçe sayılıyor.*"

Kani Yılmaz ve Hikmet Fidan cinayetleri unutuldu maalesef. Osman Baydemir, Öcalan tarafından açık bir şekilde tehdit edildi. Başına bir de bayan komiser atandı. 'Ciguli' lakabı takıldı. Kürt kanniballer [yamyamlar] bunun da üstüne bir tas su içiyor.

Orhan Miroğlu yıllarca hapis yattı ve kılıpayı ölümden döndü. PKK çevresinde legal siyaset yaparken, milletvekilli adayırken baş tacıydı. Ne zaman ki 'çizgi'den çıktı, onun bile ölümlle tehdit edilmesi kanniballer nezdinde rağbet gördü. Şimdi Mehmet Metiner, Muhsin Kızılkaya, Ümit Fırat da Şivan üzerinden PKK'ya hedef gösteriliyor. PKK işleri güçleri kannibalcilik yapmak olan bir kaç sorumsuzu dinleyecekse vay Kürtlerin haline.

En temel tanımlarından biri muhalefet hakkıdır demokrasidir. Azınlığın çoğunluk olabilme hakkını kabul etmek, farklılıklara tahammül etmektir. Devletten farklılıklara tahammül etmesini istiyoruz, ama kendi farklılıklarımıza saldırmayı bir hak görüyoruz. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu.

Demokrasiye inanıyorsak, demokraside çifte standart olmadığını bileceğiz. Şivan'ın da muhalefet etme hakkı olduğunu kafamıza sokacağız, ona göre görüş beyan edeceğiz.

Şivan PKK ile ilişkilerinde hep mağdur ve hakarete, saldırıya uğrayan taraf oldu. Sazı kırıldı, fiziki saldırıya uğradı, sahnesi taş yağmuruna tutuldu. 1993'te Londra'daki Newroz gecesinde de saldırıya uğradı İbrahim Aksoy ile birlikte. 90'larda Gülistan Perwer Türkiye'ye gittiğinde de Şivan'a ve Gülistan'a büyük hakaret ve saldırılar oldu. Merhum Mahmut Baksi ve Gülistan'ın 'Boğaz'da rakı içtikleri' öne sürülerek söylenmedik şey kalmamıştı. PKK herkes gibi Sivan'ın da şahsiyetini beş paralık etmek istedi ama başaramadı. Şivan zikzaklarına rağmen bir şekilde kuyruğu dik tutmayı başardı.

Umarım Şivan'ı linç etmeye kalkanlar yaptıkları yanlış görüp, farklı düşüncelerde olan Kürtlerin yaşama haklarını tehlikeye sokacak davranışlardan kaçınırlar."

Ben de kendi payıma, Yaşar Karadoğan'ın değindiği yöntemlerin evrensel Stalinizmini herkesin göreceğini umuyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kısa değinmeler

Halil Berktaş 05.03.2011

Genellikle, uzun süreli bir alt-dizi planımı sonuna kadar götürürüm. Hafta(lar) boyunca birikmiş notlarımın içinden, özellikle bir fikri alıp büyütür, 600 kelime içinde yapılabileceği kadar komple bir şekilde işlemeye çalışırım.

Ama şu anda hastayım ve o kadar enerjim yok. Kafamı tutarlı bir bütün kaleme alacak kadar toparlayamıyorum. Onun için bazı fikir kırıntılarıyla yetineceğim.

***

Geçen seferki "Bir diğer PKK eleştirisi"ne bazı okuyuculardan kısmî tepkiler geldi. PKK'yı eleştirmeyi haklı ve doğru buluyorlar da, bunu Yaşar Karadoğan'dan alıntılarla yapmasaydın, demeye getiriyorlar. Çünkü onun da pek temiz bir geçmişi yokmuş. Zamanında o da PKK'ya hayran olmuş, yörüngesine girmiş. "Ultra"lık yapmış; uzlaşmazlığı övmüş. Zikzaklar çizmiş. Sonra uzaklaşmış. Şimdiki fikirlerine gelmiş.

Özel ve kişisel olarak yazdığım cevapları burada tekrarlayacağım : Ne çıkar bundan ? Birincisi, 60'lardan bu yana, Türk-Kürt, Solun çeşitli fraksiyonlarına girip çıkan, 25-30 yılını şu veya bu sol örgütte geçiren insanlardan, "geçmişi tertemiz" kaç kişi var ki ? Herkes kendi örgütünün hegemonyacılığını, "suret-i hak"tan tavrını, kendine demokratlığını yaşadı bir şekilde. Kendi çizgisini tarihin son gerçeği olarak olağanüstü bir dogmatizm ve fanatizm ile savundu. Ancak acı tecrübelerden ders çıkarıp düşünerek değişti, demokratlaştı. Uluslararası komünist hareketin dünya ve Türkiye'deki teorileri ve pratiklerinin kritiğini yapabilir oldu.

İkincisi, sormak isterim, bu girip çıkmışlık, her şeyi içerden (de) yaşamışlık olmaksızın, böyle bir eleştirelilik mümkün müydü ? Benim bir yazısını aktardığım Yaşar Karadoğan bir yana; herkesin çok daha fazla saygı duyduğu Orhan Miroğlu da, bir dönemin hayat dersleri olmadan, bugün durduğu noktaya gelebilir; şimdiki insaniyet, kültür ve görüş derinliğine ulaşabilir miydi ?

***

Bununla bağlantılı bir diğer nokta da şu : komünizmin toptan çökmesinin ardından, hangimiz hâlâ "herşeye rağmen en doğru bizdik" diyebiliriz ? Gerçi bakıyorum, orada burada var böyle düşünenler. Tabii en başta, eski Dev-Yol mirasını birarada tutan (ve başka hiçbir şey yapmayan) ÖDP ve *Birgün* çevresi. Meselâ Oğuzhan Müftüoğlu'nun geçenlerde verdiği bir röportajda, başkalarını suçladığı darbecilikten kendini tenzih etmesinin ardında (ki bunu ayrıntılı olarak çürütmek çok kolay, ama "kim haklıydı" tartışmasının tuzağına sürüklenmeyi de içerdiği için girmeyeceğim), böyle bir tavır yatıyor. Tarihî TKP kitlesinin de iç bağları, kendini daha yumuşak biçimlerde ortaya koymakla birlikte çok kuvvetli. Nitekim şöyle bir şey gözlüyorum : onlar açısından, ne dendiği değil kimin (daha spesifik olarak, eski liderlerinin) dediği önem taşıyor. Ayrıca birçok önyargı ve

dikenlilik yerli yerinde. Faraza bir PKK('lı) eleştirisi yapıyorsunuz; bir TKP'liden "siz zaten hep ihbarcıydınız" diye, nasıl desem, hayli dar kafalı bir saldırı geliveriyor. Daha bir yığın kesimde, "şanlı tarih"lerine "lâf söylendi" diye çok kolay alınan insanlar mevcut.

Hazin tablo. Yakın tarih tabii irdelenmeli –ama fraksiyonlar arasında retrospektif bir adalet dağıtımı açısından değil. Bu, köreltici, iç karartıcı bir şey. Bizi hep solun fraksiyonel geçmişinde yaşamaya götürür. Götürüyor.

***

"Kürt siyaseti" konusuna geri dönersek; geçen hafta iktibas ettiğim yazıda şöyle ilginç bir husus vardı : Yaşar Karadoğan, PKK içinde veya çevresinde, "methiye düzdükleri silâhın kabzasına yapışma cesareti gösteremiyen" ama "işleri güçleri kannibalcılık yapmak olan *birkaç sorumsuz*"u, yani dar ve özel bir çevreyi kraldan fazla kralcılıkla suçluyor.

Orhan Miroğlu da çok yakında benzer bir şey yazmıştı : "... Şivan için o karalama layihalarını kaleme alanların çoğu Kürtçe bile bilmez. Kürtçe bilmeyenler, Halepçe'nin, Dotmam'ın stranbêjini Kürtlük adına karalıyor ve tehdit ediyor. Bu da, ne Kürt halkının ne de Şivan'ın hak ettiği bir kadersizlik belki, ne diyelim." (17 şubat '11)

Kim bunlar, çok merak etmiyorum. Önemli olan şu : her savaş kendi uzlaşmazlarını, "sonuna, ölümüne kadar" cılarını (*die-hardist*), probleme çözüm arayanlardan çok, problemi bütün hayatı haline getirmiş olan, probleme âşık olan ve onsuz yapamayanları yaratıyor.

Bu ifadeleri, Jirayir Libaridian'ın 2000 ilkbaharında Chicago'da yapılan ilk Türk ve Ermeni tarihçileri ortak sempozyumundaki uzun bildirisinde, Ermeni tarafının aşırıları hakkında kullandığı cümlelere borçluyum.

***

Bir "kim ne demiş" dökümü yaptım, PKK eleştirileri bağlamında. Kimler parmak basmış, basıyor, PKK ve BDP'si, KCK ve DTK'sıyla Kürt siyasetinin zaaf ve tutarsızlıklarına ?

Sadece bazı isimleri sayacağım : Ayhan Aktar, Ahmet İnsel, Nabi Yağcı, Oya Baydar, Mithat Sancar, Murat Belge, Orhan Miroğlu, Kemal Burkay, Hüseyin Yıldırım, İsmail Beşikçi, Mesut Yeğen, Baskın Oran, Oral Çalışlar, Ayşe Hür, Ahmet Altan, Kurtuluş Tayiz, Recep Maraşlı...

Şimdi, nasıl bir birikim bu ? Bunların hepsi mi Kürtlere düşman ? Bunu kötü niyetlerinden mi yapıyorlar ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Pot' neydi ve nedir

Halil Berktaş 10.03.2011

Kürt siyaseti eleştirilerimin artık sonuna geliyorum. Dört yazıda asıl kritik meseleyi, PKK'nın bugünkü çizgisini irdelleyeceğim. Kürt sorunu ancak "[derin] devlet" ile çözülür, AKP ise en büyük, en tehlikeli düşmandır, diyorlar. Bana göre bu, tahlil, mevzileniş ve ittifaklar politikası bakımından yanlış ve zararlı olmakla kalmıyor. Aynı zamanda reel değil; tamamen yapay ve hayalî bir tez. Çünkü kötülüğü bir yana, gerçekleşme şansı hiç yok. Nasıl bir fantezi olduğunu görmek için, PKK veya BDP veya Öcalan'ın, *AKP olmadan, AKP dışında* "devlet" ile nasıl görüşüp uzlaşacağı sorusunu sormak; muhataplarının kimler olacağı dâhil, böyle bir buluşma ve anlaşmayı kafamızda canlandırmaya çalışmak, yetiyor.

Temel tahlilin sakatlığını görmek ise, bir bütün olarak Türkiye'nin durumunu, nasıl bir dönemden geçtiğimizi, bugün bile neyle yüz yüze olduğumuzu hatırlamayı gerektirmekte.

What was (and is) at stake ? Ortaya sürülmüş, kazanılacak veya kaybedilecek olan "pot" nedir ? Bunun üzerinde biraz düşünmek iyi olacak.

Kürt sorununun, 1920'lerden 30'lar ve 40'lara, sonra 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül darbelerine uzanan bütün geçmişi itibariyle, kaynağında neyin yattığı çok açık. Merkezde, Türk milliyetçi-devletçiliğinin asıl sahibi askerî vesayet rejimi var. Özal'la birlikte bir parça gerilemişken, 1985'ten beri Kürt savaşının devamından da güç alıp siyasal hayatı tekrar ve büyük ölçüde militarize etmeyi başardılar. 2002'den bu yana ise başka çare kalmadı diye düpedüz darbeci kesildiler. Demokrasiye kastetmişlikleri, önce *Nokta* ve sonra *Tarafa* yayımlanan tonla belgeyle ortaya çıktı, çıkıyor.

Üstelik bu vesayetçilerin ve darbecilerin etrafında ulusalcı, Atatürkçü bir cephe, bir ittifaklar hâlesi oluştu. Üst üste binen, örtüşen, kâh kurulup kâh dağılarak birbirini izleyen bir dizi cunta, medyada inanılmaz taraftar buldu. CHP'yi ve başta *Hürriyet*, Doğan Grubuna ait gazeteleri de saflarına çektiler. Tv kanallarına özel programlar koydurttular. (Eski Maocu, yeni nasyonal-sosyalist İP kadroları da dahil) *OdaTv* gibi kirli, ahlâksız dezenformasyon enstrümanları yarattılar.

Bugün bu manzumeyi kısaca Ergenekon ve Ergenekonculuk diye tanıyoruz. Tabii, bir problem var. En azından askerler dışındaki uzantıları daha çok gönüllülüğe, informal ilişki ve *network*'lara dayandığı; ayrıca, benim "diktatörlüğün manevî ortamı" diyegeldiğim psikolojik koşulları hazırlamaya çalışmaktan öteye geçemedikleri için, kim bulaşmış kim bulaşmamış bulup çıkarmak çok zor olabiliyor. Ve şüphesiz, hangi amaçla olursa olsun salt düşünsel faaliyete geniş bir özgürlük alanı tanımak gerekiyor.

Madalyonun diğer yüzünde, yedikleri onca darbeye karşın hâlâ büyük direnç gösteriyor, kısmî seferberlikler yaratabiliyorlar. Kazanmış olmaları halinde, Türkiye'nin başına korkunç şeyler geleceği, şüphe götürmez bir gerçek. 12 Eylül'den beter bir karanlık çökecek. Çevik Birlerin istediği, "orduya sadakat"e dayalı bir rejim kurulacak. AKP ve BDP derhal kapatılıp yargılanacak. Güdümlü Meclis'te yalnız CHP ve MHP kalacak.

Bu sefer (büyük kısmı silinmiş, bazıları ise doğrudan ulusalcılığa değilse bile "yesinler birbirlerini" orta yolculuğuna sürüklendiği için korkacak bir şeyi olmayan –*olmadığını sanan*) sol örgütler değil, liberal ve demokrat (ister sol demokrat, ister Müslüman demokrat) kişi ve çevreler ezilecek. Yasin Hayal ve Ogün Samast benzerlerinden, Kuvayı Milliyecilerden, Kemal Kerişsiz ve Doğu Perinçek taraftarlarından, 2005-2007'deki duruşmalara saldıranlar gibi ekipler devşirilecek. Bir tür *pogrom* olacak. Aydınlar evleri basılıp dövülecek, öldürülecek.

Liberal basın susturulacak. Medya, elitimsi okuyucu için *Cumhuriyet-Hürriyet*, popüler düzeyde *Sözcü-Yeniçağ* eksenine oturacak.

"Fikir" meydanı fiilen Oktay Ekşi, Ertuğrul Özkök, Mustafa Balbay, Tuncay Özkan, Emin Çölaşan, Melih Aşık, Fikret Bila, Tufan Türenç, Bekir Yıldız, Ali Sirmen, Nihat Genç, Hulki Cevizoğlu, Erol Mütercimler, Oray Eğin, Soner Yalçın gibi isimlere; "kültür, tarih ve teori" işleri Doğu Perinçek, Yalçın Küçük, Özdemir İnce, Murat Bardakçı ve Muazzez İlmiye Çığ'a kalacak. "Dev kadro" ! (Ne kâbus ama !)

Batıdan, Avrupa'dan kopuş gerçekleşecek

(ve "anti-emperyalizm" adına alkışlanacak). "Hukuk reformları"na YARSAV yön verecek. 301. Madde tekrar genişletilip ağırlaştırılacak. Kıbrıs'tan çekilmeyi ya da (hangi adla olursa olsun) 1915 faciasının tanınmasını savunmak hemen 301'e havale edilecek. Bütün tabular pekiştirilecek; bu konularda oluşan tartışma

özgürlüğüne son verilecek. Yusuf Halaçoğlu TTK'ya geri dönecek. YÖK'ün başına ise gene Kemal Gürüz veya Erdoğan Teziç benzeri biri gelecek.

Fakat 1980'de olduğu gibi en ağır bedeli, muhtemelen bir kere daha Kürtler ödeyecek. TMY büsbütün korkunçlaşacak. Diyarbakır Cezaevi metastaz yapacak. Kirli savaş yeniden başlayacak ve sınırötesine taşınacak. Kandil'e tedip seferleri açılacak.

Özetle, son sekiz yılın bütün kazanımları, en başta Kürt sorunu herşeyi tartışılabilir kılan bütün ferahlamalar tersyüz edilecek. Türkiye yeni bir buz çağına girecek...

Bunlar olmadı. Ama olabiliirdi de. Ve AKP ve/ya demokrasi cephesi çok hatâ yaparsa gene olabilir. Yüzde 20'si olur, 40'ı olur, 50'si olur. O kadarı da bir felâkettir. Unuttuysanız, oturup 2002-2004, 2004-2007, 2007-2009 yıllarının havasını, ortamını tekrar bir gözden geçirin, derim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki faktör : 'Taraf' ve AKP

Halil Berktaş 12.03.2011

Ergenekon/culuk darbeyle iktidara gelse dayanabilir miydi ? Muhtemelen hayır. Türkiye Güneydoğu Asya'da değil; Myanmar kadar dış dünyaya kapalı olamaz. Bu çağda böyle bir darbeye ve rejime Batı'nın, bırakın destek olmayı, birazcık tolerans göstermesi olanaksız.

Zaten projelerini ABD'ye bile satamadıklarını biliyoruz. Avrupa ise hepten umutsuz, onlar açısından.

Ne olur(du) ? Halktan yüzde 80 muhalefet. Uluslararası planda ise toptan red. Genel bir itibar kaybı. İzolasyon. Ve dolayısıyla, çok derin bir ekonomik kriz. Putin kurtarır mıydı onları ? Çin ? Avrasyacılık ? Çok şüpheli. Herhalde pek tutunamazlardı (Türkiye'de, 12 Eylül'ün bile en çok üç yıl sürdüğünü unutmayalım).

Ama bireyler, insan hayatları açısından üç yıl bile çok uzun bir süre. Bu arada, feci şeyler yaşanırdı kuşkusuz. Gene hapisler, işkenceler. Kayıplar. Kim vurduya gidenler. Gene berbat bir kurumsal ve kültürel miras. Bir on onbeş yılın daha yitirilmesi.

Beni hayretlere düşüren şey, hele Kürtler adına konuşmak iddiasındaki bir örgütün, bu gerçekleri yok sayması. Hiç olmazsa yakın zamanlarda, ayrılık istemediğini vurgulayarak "Türkiyeci" bir tavır alması. Ama (üstelik de özgürlük bayrağını hiç elinden bırakmadan) Türkiye'deki genel demokrasi mücadelesine neredeyse sırt çevirmesi.

İşin daha ilginç, çelişkili ve ironik yanı, PKK'nın bu noktaya nasıl geldiği. Gelebildiği. İronik olan şu ki, 1990'ların sonunda nasıl dibe vurduğunu üç ay kadar önce hatırlattığım PKK (*Çıkış ve iniş yılları*, 23 Aralık '10), bugün kamuyounda varolabilmesini; cephe örgütleri ve yan kuruluşlarının, narin ve sınırlı da olsa *de facto* bir meşruiyetten yararlanabilmesini; bu sayede, '80'lerin sonlarındaki en şaşıklı döneminde dahi yapamadığı kadar sesini duyurabilmesi ve tezlerini yayabilmesini, çok büyük ölçüde, son dokuz yılın demokratik kazanımlarına borçlu. Burada da baş aktörler, beğenin beğenmeyin, (a) 2002'den itibaren, bizatihî kendi güvenliği uğruna Avrupalılaşma reformlarına girişmek zorunda olan AKP; (b) Hrant'ın cenazesi; (c) 2007 kasımından itibaren, cesur, radikal, sınır tanımayan anti-militarist haberciliğiyle *Taraf* oldu. Hatırlayın, askerlerin kendilerini bağımsız ve alternatif bir iktidar odağı olarak nasıl empoze ettiğini. AB karşıtlığı, sivilleşme karşıtlığı, Denktaşçılık, Kürt sorununa "ezdik-eziyoruz" yaklaşımında inat, 1915'in inkârı gibi noktalardaki inatçı

fütursuzluğunu. Bu ve benzeri pozisyonları öncelikle Genelkurmay formüle edip haftalık basın toplantıları aracılığıyla yayıyor; "millî çizgi"yi saptayıp "merkez medya"ya veriyor; ulusalcılığın sinir merkezi ve nihaî özgüven kaynağı rolünü oynuyordu.

Bir yandan, AKP'nin 2002 ve 2007 seçim başarıları, reformları ve iç-dış ittifakları; diğer yandan, on yıl sonra yazılmaya başlayacak "yakın tarih"lerin, demokrasi mücadelesinin mızrak ucu ve serdengeçtisi olarak anacağı *Taraf*, bu "karargâh" ve "kale"yi topa tutup darmadağın etti, açıkçası.

"Sınıfsal değil; emekçi kitleleri görmezden geliyor" gibi karşı-yorumlara da hazırım. Bunlar soyut, genelgeçer lâflar. Bırakalım palavrayı. Yoktu böyle bir şey. Onun için (zikzaklarıyla birlikte) "AKP küçük bir mucizedir" diyen Etyen Mahcupyan, süper-solcuların bütün aşağılayıcı sataşmalarına karşın, haklıydı son tahlilde. Hiç başka katkı olmadı mı bu kavgaya ? Oldu elbet. Hrant'ın ardından o muazzam kitlenin "Hepimiz Ermeniyiz" diye yürümesi, çok özel bir olaydır. Bizim yenilmemiş Tienanmen'imiz, Prag Baharımız ve Tahrir'imizdir, bir bakıma. Ulusalcıların hiç hesaba katmadığı boyutlarda bir evrenselciliğin sathın altındaki varlığını sergilemiş; yeni ve büyük bir koalisyonun mümkün olduğunu göstermiştir. Tazelenmiş bir sol demokratiğin fışkırmasının en büyük moral kaynağıdır.

Ama bağımsız aydınların, diğer gazetelerin ve tek tek saygın basın mensuplarının, imza kampanyalarının, sivil toplum örgütlerinin dağınık enerjisi, daha çok, diğer iki mecraya döküldüğü; orada biriktiği, onlara güç kattığı, o adım ve hamleleri çoğaltıp yaydığı ölçüde etkili oldu. Sonuçta, Ergenekon çöktü. Vesayetçilik geriledi. Ordu siyasetten elini önemli ölçüde çekti. TMY ve 301. Madde gibi baskı araçları zayıflatıldı. Anayasa referandumu, liberallerin, sol demokratların ve Müslüman demokratların ortak zaferi oldu. Siyasî hedeflerinden kopan ulusalcılığın ideolojik sermayesi de tükendi.

En önemlisi, modern Türkiye tarihinin herkesin konuştuğu ve herşeyin konuşulabildiği en geniş özgürlük alanı açıldı. Kürt meselesi de geçmişte asla olmadığı kadar, bu alanda tartışılıyor; bütün görüşler yazılıp çiziliyor, yankı buluyor. Hiç lâfımı sakınmayacağım : bu başarıda geniş demokrasi birleşik cephesinin, evetçi ve yetmez-ama-evetçilerin, horladığınız liberallerin, *Taraf*'ın ve AKP'nin payı, PKK'nın kendi payından daha fazladır.

Herşeyin bir bedeli var, tabii. Bunun da bedeli haset ve nefret oluyor. Bu kültür haklı çıkandan, yapabilenden hoşlanmaz. Aşağı çekmeye çalışır. PKK da bir yönüyle, bu genel ruh halinin bir parçası. Öte yandan, AKP'den nefret etmek için özel nedenleri de var. İşin bu boyutu, AKP'nin "iktidar" değil "siyasî rakip" olmasında düğümleniyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Sol"un haset ve nefreti

Halil Berktaş 17.03.2011

Görelî demokratikleşmenin bir yan ürünü, 2002'den bu yana AKP'ye, 2007 sonundan bu yana *Taraf*'a karşı tırmanan düşmanlık oldu. Ulusalcıları anladık da, "sol"culara ne oluyor ? Bu ikisi çok farklı güçler de olsalar, neden, bir yandan AKP ve diğer yandan *Taraf*'a düpedüz düşman kesiliyor; militarizmle veya büyük basınla uğraşmaya asla harcamadıkları bir gayreti, kendi açılarından hiç olmazsa "ara güçler" diye tanımlanması gereken kesimlere yöneltiyorlar ?

AKP açısından bir neden, prensip olarak her türlü hükümete muhalif değil *karşı* olmak; galiba en fazla da (bizi/halkımızı "aldatmayı" başardıkları için mi acaba ?) seçim kazanarak gelmiş hükümetlerden nefret etmek;

sadece baştan Atatürkçü ve CHP mahallesine mensup olduklarından değil, "burjuva demokrasisi"ni aşağıladıkları için de, faraza DP, AP, ANAP ve bir adım sonra AKP'yi, "dur biraz, ne yapıyor bakalım bir" demeden, derhal ve kestirmeden hedef tahtasına oturtmak. Ve normal siyasetle yenilgiye uğratmayı değil, anormal siyasetle *devirmeyi, alaşağı etmeyi* amaçlamak.

İkincisi, bunu pekiştiren *şiddet ve heyecan özlemi* solculuğun. Bir siyaset yöntemi olarak şiddeti kaçınılmaz ve dolayısıyla arzu edilebilir görme hastalığı. Daima devrimci heyecan ve olağanüstülük peşinde koşmak; "o sabah"ın hayaliyle yaşamak. "Proleter devrimi kalmadı; size şöyle sıcak bir Üçüncü Dünya darbesi sarsak." Böyle böyle, 1789 Fransız Devrimini kaçırdığına hayıflanana Julien Sorel'lerin yerini, 27 Mayıs veya 9 Mart'ı (1971) kaçırdığına hayıflanana "kaya gibi" çocuklar alıyor.

Üçüncüsü, tabii AKP'nin Müslümanlığı; buna karşılık, son tahlilde Kemalizm ana gövdesinden türemiş, hattâ daha bile modernist, pozitivist, militan ateist; biraz fazla Politzer okuduğu için hep Aydınlanma çağında yaşayıp Katolik Kilisesi'yle savaştığını hayal eden solculuğun, genel din ve irtica umacısı.

Dördüncüsü, Marksizmin başından beri mevcut, keza abartılı, zaman içinde giderek daha deforme olan liberalizm "ve hattâ neo-liberalizm" düşmanlığı. Yazın hepsini alt alta :

Eşi görülmedik baskı ve sömürü; ekonomik felâket; sivil vesayet, korku rejimi. Tümüyle gerçek dışı. AKP'nin bana göre de çok ciddî sorunları var elbet, ama tam tersi açıdan : reformculuğunun muhafazakar kısıtları; milliyetçiliğe verdiği tavizler; AB, demokrasi, Kıbrıs ve Kürt sorunlarındaki kapanmaları. Lâkin hiç "en kötü"lük bir durum yok ortada. Neden, meselâ 12 Mart ve 12 Eylül'le, ya da hattâ 1965-71 AP'siyle, veya 1970'lerin MC hükümetleriyle, veya 1983-89 Özal dönemiyle, veya 1990'ların o kısır, güdük koalisyonlarıyla karşılaştırıldığında, eh, olabilecek en mütevazı terimlerle, "biraz daha dayanılır" değilmiş bu hükümet ve "biraz daha yaşanabilir" değilmiş bugünkü durum; merak ediyorum doğrusu.

Taraf'a gelince burada sorun çok daha basit : esas faktör kıskançlık. Çünkü *Taraf* çok başarılı oldu. "Teorik solcu"ların yüzde yüz saf ve temiz bir duruş aramaktan yapamadığı, akıl edemediği her şeyi yaptı; yorgun abilerin vermediği bütün mücadeleleri verdi; herhalde politikanın bütün "sır"larını bildiklerinden, "gerçekçi ol, imkansız iste" gibi hoş ve boş sözlere sığınan bütün nihilist-maksimalistlere, *Pamuk Prenses*'teki kötü kraliçe gibi, doğruyu söylediği için paramparça etme hırsıyla yanıp kavruldukları bir ayna tuttu (ve tutuyor).

Tek kelimeyle, lâfta değil pratikte, ülkenin kaderini değiştirdi *Taraf*. Ve bunu, demokrasi dışında spesifik, tanımlanmış bir ütopyası, (komünizm gibi) yeğlediği bir toplum ve iktidar biçimi olmaksızın daha doğrusu, o sayede başardı. Bu ütopyasızlık, zaafı değil en güçlü yanı oldu *Taraf*'ın; onu "dolabında iskeletsiz," müdânaasız, özgür ve yaratıcı kıldı. Ama tabii, "burjuva demokratları"na dayanamayan anti-liberal "sol"cular için bu, artı değil eksi puan anlamına geldi.

Taraf yazar ve okuyucularının Müslüman demokratları da kapsamı ve kibirli, kerameti kendinden menkul "sol"cularca hep "kötü" çıkmaları beklenirken, inatla "iyi" de çıkmaları, hepsinin üstüne tüy dikeyor. Bırakın gazeteyi; herhangi bir sol güç, ilk defa deniyor bunu. Togliatti'nin 1945-46'da biraz yokladığı ama Stalin'in sertleşmesi karşısında (1947-48) hemen terk ettiği, ancak onyıllar sonra Enrico Berlinguer'in (çok geç) gündeme getirebildiği "tarihsel uzlaşma"nın bir benzeri Türkiye'de gerçekleşiyor. Etrafında genişleyen dostluklar oluşuyor; HerTaraf'ta gerçekten her görüşten insan yazıyor; TKP ve ÖDP dışındaki (aklı başında) sol, kendine açık kapı, serbest kürsü buluyor. Böylece birçok tartışma, üç binlerden başlayıp, beş parasız, sırf zeka, cesaret ve alın teriyle 50-53 bine oturan *Taraf*'ın sayfalarına kayıyor.

Haset ve nefret etmesinler de ne yapsınlar ? Solun geleneğidir zaten; öfkesini en yakınına yöneltir. Teorisi de hazırdır; en sinsi ve tehlikeli oportünist, "doğru"yla en çok örtüştüğü için aldatıp ayartma kabiliyeti en yüksek olandır.

1965 seçimlerinde TİP 15 milletvekili çıkarmış; "eskitüfek"ler fazla bağımsızlaştığını düşündükleri Aybar'a kuşkuyla bakmaya başlamışlardı. Kitle (gençlik) hareketine sırt çevirip "parlamenter eblehliğe" kapılmakla suçluyorlardı (henüz MDD yoktu).

Bizim evdeki bir tartışmada Sadun Aren bu kadar çullanmaya dayanamamış; babama "kıskanıyorsun Erdoğan" deyivermişti. Tüylar uçuşmuştu tabii. İki eski arkadaş bir daha barışmadı. Ama evet, o gece haklılık ibresi Aren'den yanaydı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

PKK ve Taraf

Halil Berktaş 19.03.2011

PKK'nın bir yanda AKP ve diğer yanda Taraf 'a yönelik tepkileri, bazı motifleri minik Türk "sol" çevrelerinden ödünç alsa da, esas olarak farklı. PKK bunlarla karşılaştırılması imkânsız derecede güçlü ve ciddi bir örgüt. Sorunları, empotans kıskançlığından çok, varlığının en kritik noktasında, siyasî rekabet ve alternatif korkusundan kaynaklanıyor.

Örneğin Taraf, Kürt sorununu Türkiye ve demokrasi açısından hep en önemli mesele saydı. Ahmet Altan ve Yasemin Çongar daha ilk başta kalkıp Kandil'e gittiler (henüz kimse gitmez ve pek de önemsenmezken Kandil): yazı ve röportajlarıyla, o sırada unutturulmak istenen bu konuyu herkese tekrar hatırlattılar. Cumhuriyet tarihi boyunca Kürtlerin nelere maruz kaldığı; Tek Parti yöneticilerinin Kürtler hakkında neler demiş olduğu; Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim isyanlarının nasıl bastırıldığı, en fazla Taraf 'ta, sayfalar boyu ve döne döne anlatıldı. Bir zamanların mağrur albaylarının, ordunun döşeyip PKK'ya yıktığı mayınların, JİTEM cinayetlerinin, toplu mezarlarının da peşini bırakmadı Taraf; hiçbir pisliğin üzerinin örtülmesine izin vermedi; açık arazide veya ülkenin diğer köşelerinde, "kazara" ya da başka nedenlerle ölen-öldürülen Kürtlerin de (Ceylan, Canan, Şerzan, Aydın Erdem) tek tek takipçisi oldu. İzmir'in taş atan kızlarına karşı, BDP konvoyuna reel ve metaforik anlamda kanat gerdi.

Fakat Taraf bu hak savunuculuğunun da çok ötesine geçti; tabuları kırmaya, Kürt sorununa barışçı çözüm arayışının önündeki engelleri aşmaya yönelik canalcı yayınlara imza attı. Hükümetin her ileri adımına destek de, her geri adımına eleştiri de Taraf 'tan geldi. Habur'dan girişleri bütün heyecanı vermiş ve Kürtlere bu kadarcık coşkuyu çok görenleri yerdirdi; KCK tutuklamalarını kınadı; bu arada DTP'nin kapatılmasına karşı çıktı; başbakanın önce DTP ve sonra BDP'lilerle görüşmemesini ya da Kürt siyasetine başka her yüklenişini teşhir etti. Dahası, Öcalan'a bir siyaset adamı, siyasî bir lider muamelesi yaptı. Avukatlarıyla görüşme notlarını manşete taşıdı. "Balıkçı" dizilerini de bastı. Devletin zaten geçmişte Öcalan'ı muhatap almaya başladığı ve gene alacağı, alması gerektiği, bunun normal, doğru ve meşru olduğu bilgisi ve fikrini, basına ve kamuoyuna Taraf getirip yerleştirdi.

Madalyonun diğer yüzünde, Önder Aytaç Taraf 'tan, Öcalan'ın ölümle tehdit edilmesini önerdiği için gitti.

Hepsinin ötesinde, Cumhuriyet'in egemen ideolojisi olarak Türk devletçi-milliyetçiliği ve militarizmi, en kapsamlı ve sistematik biçimde Taraf 'ta didik didik edildi. Ahmet Altan kimbilir kaç başyazısını, Kürtlerin eşitlik ve özgürlük hakkına hasretti. Taraf başka bazı haberleriyle de ordu içindeki "tuhaf" olaylara; pimi çekilmiş el

bombalarını erlere tutturup ölüme sebebiyet veren, akrobatik atış gösterileri düzenleyen, ya da askerlerini aşağılayan subaylara eğildi. (Bu yüzden de bazı çevrelerde “malûm gazete” deniyor; adı “silâhlı kuvvetlerimizi yıpratmak”la bir anılıyor.)

Geçmişte, Ergenekon soruşturmasının Fırat’ın doğusuna taşınması gereğinden sık sık söz edildi. Kimse bu ihtiyaca Taraf ‘tan fazla el atmadı, yanıt vermedi.

Sonuçta Taraf, Kürt bölgelerinde kendine yaygın bir okuyucu kitlesi buldu; bir güven ve sevgi hâlesiyle kuşatıldı. (O kadar ki, örneğin Ceylan öldürüldüğünde, köyünün muhtarı iki güvenlik merciinin ardından üçüncü olarak Taraf ‘ın İstanbul bürosunu aradı.) Lâkin bu popülerite bazılarına fazla geldi. Doğruculuğu, lâfını sakınmayan dürüstlüğü, kimseye boyun kırmayan demokratlığıyla Taraf, aynı zamanda alternatif bir ses, farklı bir söylem oldu. PKK açısından, giderek Kürt halkının dostu değil, ideo-politik bir rakip vasfı öne çıktı.

Birincisi — en önemlisi — Taraf “mağduriyet rantı” diye bir şey tanımadığını ortaya koydu. Kürtlerin ezilmişliği adına PKK’nın (solda, 60 ve 70’lerdeki adıyla) “öz örgüt” (yani, Kürtlerin tek temsilcisi) olma iddiasına kulak asmadı. PKK dahil hiçbir Kürt örgütünü eleştiriden muaf tutmayı kabul etmedi. Öcalan’a Öcalan dedi Taraf : “terörcübaşı” demedi, ama “[ulu] önder” de demedi. Silâhlı mücadeleyi “doğal” saymadı, romantikleştirmede, idealize etmedi. Savaşı o yanından da, bu yanından da bir kahramanlık öyküsüne dönüştürmedi; “gaziler, şehitler, fedailer, serhildanlar” nitelemeleriyle bezemedi. Şiddete karşı bir prensip tavrı aldı. Ayrıca, yerine göre PKK, yerine göre DTP veya BDP, yerine göre Öcalan’ın bocalamalarını, yanlışlarını, zigzaglarını, insiyatifsizliğini; “bir elin yaptığını diğer elin bozması” vaziyetlerini; nihayet PKK dışına yönelik tehditlerini dümdüz yazmaktan çekinmedi.

Ama galiba PKK’nın en fazla canını sıkan, Taraf ‘ın, (Aktütün baskını, ya da 33 askerın ateşkes sırasında kaçırılıp kurşuna dizilmesi gibi) bazı gerilla eylemlerinin ordu içinden gizli destek ve himaye görüp görmediğini sorması oldu. Ergenekon’un PKK’nın şiddetine muhtaç olduğunun gösterilmesini, PKK, kendisinin bir Ergenekon örgütü gibi gösterilmesi olarak yorumladı. Buradan kalkarak Taraf ‘a böyle bir “operasyonel misyon” yakıştırdı.

Ve kendilerinin, bütün iddialarına karşın bir türlü bir “Türkiye partisi” olamayışlarını — çünkü Kürt milliyetçiliği dar perspektifini aşıp, Türkiye’nin ve demokrasinin kaderi açısından düşünemeyişlerini — hiç sorgulamadı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

PKK’nın barış ve şeffaflık sorunları

Halil Bertay 24.03.2011

Bir tür “sol”un ve “solcu”nun, gerek AKP ve gerekse *Taraf*’la olan sorunlarını yazdım (17 Mart). Oradan PKK’ya geçtim; onların *Taraf*’la neyi alıp veremediklerine değindim (19 Mart). Şimdi, asıl AKP’yle olan dertlerine geliyorum. Geliyordum (ve bu yazının başlığı “PKK’nın AKP sorunu” olacaktı) ki...

Düşündüm de; bu bağlamda PKK’nın bir değil üç sorunu var aslında. Bir, başlıbaşına *şeffaflık* diye bir sorunu var. İki, *barış* diye bir sorunu var çünkü en azından bir kesiminin, gerçekten barış isteyip istemediğine, ya da ne olursa olsun barışla yaşamayı içine sindirip sindiremediğine, ben de pek emin değilim, daha birçok insan gibi. Üç, *AKP* diye bir sorunu da var ki, bunu ilk ikisinden bağımsız olarak değerlendirmek yanlış; hepsini birlikte ele almak gerekiyor.

PKK’nın şeffaflık sorunu, 2002-2011 arasındaki gelişmenin ilginç ve öngörülmeven sonuçlarından biri. (AKP’nin de içinde olduğu) geniş bir demokrasi cephesi, Kürt meselesinin asıl kaynağı olan milliyetçi-devletçi, militarist

vesayet rejimini gerilettikçe, Türkiye’de her şey tartışılabilir oldu ve 1990’ların sonlarında askerî bakımdan ağır hasar görmüş bulunan PKK da bu bağlamda, eskisinden çok daha fazla konuşmak, sesini duyurmak imkânına kavuştu. Bir yönüyle, kamuoyunda varlığını adamakıllı hissettiriyor.

Bir bütün olarak Kürt meselesi açısından, bu tabii iyi bir şey. Ne ki, madalyonun diğer yüzü diye bir şey de daima mevcut. *Familiarity breeds contempt* (yüzgöz olmak, horlamayı da beraberinde getirir). Tersten söylersek, ister bir kişinin, ister bir örgütün idealize edilmesi, yüceltilmesi, kahramanlaştırılması, belirli bir gizemin, bir *mystique*’in korunmasına bağlı. Nitekim yüksek görünürlük, PKK’nın geçmiş “efsane”sini yok etti; moda gençlik argosuyla, “karizmayı çizdirme”sine yol açtı. Şimdi artık tamamen göz önünde, PKK ve bütün nüfuz alanı. Öcalan, Kandil ve BDP ilişkilerindeki her gaf, her tutarsızlık derhal yazılıp çiziliyor. DTK ile BDP, iki farklı “demokratik özerklik” metni mi üretti ? Fark ediliyor ve didik didik ediliyor. HPG sitesindeki veya Diyarbakır’da açılan bazı pankartlardaki açık-örtük tehditler, ânında gazete sayfalarına yansıyor. Avukat görüşü notları, İmralı’nın “çizgi budur” demesini sağlıyor belki. Lâkin bir yığın zigzagı; daha önemlisi, taktik önermelerin ardındaki sığ ve sakat düşünce dünyasıyla birlikte, bir şeflik megalomanisini de gözler önüne seriyor.

Kürt siyasetinin söz konusu varyantına gönül vermiş çevreler, bu aleniyete hazır değil. Onlar hep haklı, başkaları hep haksız; aksini tasavvur dahi edemiyor gibiler. Dışarıdan nasıl görüldüklerini herhalde algılayamıyor; kendi paradigmaları dışında ifade tarzları bulamıyor, “iç dil”leriyle “dışa dönük” dilleri arasında bir fark yaratamıyorlar. Birileri *ile* (insanî ilişki kurarak) *konusmak* ve birilerine (faraza pasif bir dinleyici kitlesine) *nutuk atmak* (veya parti kararlarını tebliğ etmek) biraz farklı şeylerdir. Dimitrov’da, işsizlerle adam gibi konuşacağına onlara Komintern’in son bildirisini okuyan bir komünist ile ilgili, ağır bir hiciv olmalı. Bugün de birçok BDP’li, (Alper Görmüş’ün 25-30 yıl önce kullandığı harika deyimle) “küçük harflerle, küçük sesleriyle” konuşmayı hiç öğrenmemiş gibi. İnternette, bazı BDP liderleri veya *Günlük* yazarlarının her yazdığı bağırان, buyurgan, canhıraş. “Türkün Türke propagandası”ndan “Kürdün Kürde propagandası”na sıçramışlar. İkna çabası değil, habire pozisyon tekrarı var. Uluslararası toplantılarda, muhataplarıyla diyaloga girmek yerine habire devletin kırmızı çizgilerini vurgulayarak risk almamayı marifet sanan Türk diplomatlarını andırıyorlar.

İyi kötü bir eylemsizlik sürecinin devam ettiği, her şeye rağmen barış umutlarının sönmediği bugün, bu katılık ve duyarsızlıklar büsbütün göze batıyor ve bu da beni ikinci soruna, yani PKK’nın gerçekten barış isteyip istemediğine getiriyor. Şimdi havalara uçup, gene ağızlarına geleni söylerler, eminim. Ama temeldeki sorun çok ciddi. PKK ayrılıkçı bir örgüt olarak yola çıktı ve bu uğurda silâhlı mücadeleye sarıldı. Her iki tercihe de zerrece katılmıyorum ama, bir tarihçi olarak şunu belirtmek isterim ki, bunun bir içsel tutarlılığı söz konusudur. Herhangi bir ülkede, nihaî olarak ayrılma hedefi güden bir milliyetçiliği benimsemişseniz, şiddete yönelmeyi daha kolay gerekçelendirebilirsiniz. Buna karşılık, eğer sırf o ülke içinde demokratik reformlar talep ediyorsanız, silâhlı mücadele kendi mantığı bağlamında bile daha bir eğreti kalır.

Lâfi nereye getireceğim aşikâr olsa gerek. PKK geçmişte ayrılık hedefinden vazgeçtiğini açıkladı. Bunun yerine hangi somut talepleri koyduğu pek belli değil (ve bu yüzden de çok eleştiriliyor). Ama genel olarak “Türkiyecî” bir mecraya girdiklerini söyleyebiliriz. Ne ki, bu “Türkiyecilik” silâhlı mücadeleyi taşıyacak bir “nihaî hedef” olamaz.

PKK’nın yöntemi ile nihaî hedefi, artık geçmişten çok daha tutarsız. Silâhlı mücadele burada politik değil ontolojik bir tercih gibi. Bir varoluş haliyle, “hareketin bekası”yla ilgili bir sorun. Bu da PKK’yı, evet, eskimiş bir örgüt haline; henüz çok net görülme de içten içe eskiyen bir örgüt haline getiriyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hegemonya ve "psikolojik savaş"

Halil Berktaş 26.03.2011

Harvard'dan, ünlü Shakespeare uzmanı Stephen Greenblatt, Macbeth'in iktidar hırsını sorgulamıştı birkaç yıl önce. "Etik bakımdan yetersiz" bir amaç değil miydi bu ? Şiddete (cinayete) başvurmayı kaldırması mümkün değildi ("Shakespeare and the Uses of Power", *New York Review of Books*, 12 Nisan 2007).

Benzer bir şekilde, PKK'nın da, hele ayrılık hedefinden vazgeçtikten (en azından, böyle dedikten) sonra, eskisinden çok daha ciddi bir iç tutarlılık sorunuyla yüz yüze bulunduğunu düşünüyorum. Zira Türkiyecilik olmak, Türkiye içinde demokratik hak ve reformları esas almak, asla silâhlı mücadeleyle kaldırma ve taşımaya "politik bakımdan yeterli" bir amaç olamaz.

Bu çelişki, PKK ve taraftarlarının, bütün yan örgütleri ve etki alanının iyice yakasına yapışmış bulunuyor. Osman Baydemir gibi "silâhlı mücadele miadını doldurdu" diyenler de bunu görüyor sanırım.

Kuşkusuz bundan çıkış yolu, Türkiyeciliği terkedip bir kere daha ayrılıkçılığa dönmek değil, artık şiddeti esastan terk etmek olabilir. Ne ki, Öcalan'ın Baydemir'i azarlamasının da gösterdiği gibi, Kandil'i ve İmralı'sıyla PKK bir türlü vazgeçemiyor şiddet paradigmasından. Bunda, (genel af ve yurda dönüş gibi) zorunlu barış garantilerini (henüz) alamayışlarının da büyük payı var, kuşkusuz. Ama galiba, "nihaî hedef"in yerine bu sefer "hareketin bekası"nın geçmesi daha ağır basıyor. Eduard Bernstein, "benim için nihaî hedef hiçbir şey, hareket ise herşeydir" demişti. Bununla, ya hep ya hiç (veya, tek yol devrim) kabilinden bir ütopyayı değil, pratikte bir somut kazanımdan diğerine geçen bir mücadele devamlılığını kastediyordu (*Evrimsel Sosyalizm*, orijinali 1899). Gelgelelim, "anti-revizyonist"lerce Bernstein, örgütün başına bir şey gelmemesini her şeyin üstünde tutmak (ve dolayısıyla devrim ve karışıklık korkusuna teslim olmak) ile suçlandı.

Bu eleştiri Bernstein açısından haksızsa da, sanki bugün PKK söz konusu olduğunda daha bir yerini buluyor. PKK için, reformdan reforma ilerleyen bir mücadele anlamında değil; barış ihtimali (veya tehlikesi) karşısında örgütün kendi kendini koruması ve sürdürmesi anlamında "hareket" galiba her şey haline geldi. Esasen "tasfiye korkusu" denen şey de tam bunu yansıtıyor.

Son zamanlarda PKK'nın aldığı tavırlara, attığı adımlara bir bütün olarak bakalım. Hemen hepsi, kendi alanı diye baktığı Kürt bölgelerinde tek olmak veya kalmak etrafında dönüyor. Öcalan bu yüzden, kör kör parmağım gözüne, bütün diğer Kürt aydınlarını, PKK'nın yerel iktidar organı olmaya hazırladığı DTK'ya katılmaya çağırıyor. Keza, (BDP'nin değil ama) DTK'nın "demokratik özerklik" projesi, birçok gözlemcinin farketmediği üzere, Kürt bölgelerini kim(ler)in temsil edeceğini mutlak surette kontrol altına almak gibi, pek de demokratik sayılamayacak (faraza Oya Baydar'ın düpedüz despotik diye nitelediği) bir amaca yöneliyor.

Acaba bu tür hamleler doğrudan doğruya barışa mı karşı yok artık, bu kadarı da olmaz dedirtip, PKK'nın ara zemini elimine ederek

yerel hegemonyasını sürdürmesine en elverişli durum olan savaş halini geri getirtmek için mi yapılıyor ? Öyle bir boyutu da var, herhalde. Ama bana öyle geliyor ki daha önemlisi, (bu yaklaşımla nasıl geleceği belli olmasa da, ez kaza gelirse) barış sonrasında güneydoğuda rakipsiz, tekeli bir konuma yerleşmek. Bunun bir anlamı, Kürt bölgelerinin fiilen *ayrılmış gibi* olması. PKK'nın, örgütsel varlığının garantisi olarak (bayrağı ve "öz savunma"sıyla) aradığı hegemonya düzeyi, ayrılık hedefini telaffuz etmeksizin bir ayrılık hali yaratmaya varıyor.

Bu yazı dizisinin 1-29 Ocak arasını "Bizim 'İlkel'lerimiz" temasına hasrederken, Türk ırkçı milliyetçiliğinin onyıllar boyu süren baskı ve ayrımcılık politikalarının, en başta da savaş hali ve yöntemlerinin, sömürgecilik

olmayan bir sömürgelik hali ve atmosferi yarattığına dikkat çekmiştim. Tarihî ironi ! Şimdi bunun karşısına ayrılma olmayan bir ayrılık hali dikiliyor.

Dikilmek isteniyor. Bakalım, göreceğiz. Bugünlük son bir not. Geçen haftaki "PKK ve *Taraf*" yazım (19 Mart) hem PKK çevrelerini, hem de *Taraf* nefreti kuşağını çok kızdırmış anlaşılan. İnternette bazı "tahlil"ler dolaşiyor. Bunlarda, *Taraf*'ın ne kadar "ince" taktikler güttüğü uzun uzadıya anlatılıyor.

Topluca, zekâ özür, yavan ve yapmacık buluyorum. Bir tek ilginç nokta gözüme çarptı. Israrla "psikolojik savaş"tan söz ediyorlar. Yani şimdi ben de bu "operasyonel misyon" ve/ya "psikolojik savaş"ın parçası oluyorum. Burada çarpıcı olan, söylemin, terminolojinin *militarizasyonu*. Ortada, olağan bir ideolojik ve siyasî mücadele var. Evet, ben ve başka bir yığın insan, PKK'yı beğenmiyor(uz). Barışçı ve demokratik bir Kürt hareketi daha iyi, daha başarılı olur kanısında(yız).

O kadar askerîler, askerîleşmişler ki, bunu "psikolojik savaş" olarak anlıyor veya anlamayı yeğliyorlar. Başka şey bilmiyor, bilmezlikten geliyorlar. Bu da, eleştirmenleri değil, sadece kendileri hakkında bir şeyler söylüyor.

Aynen, Murat Belge'nin Veysi Sarısözen'in köpürmesine yol açan iki yazısında olduğu gibi, hani mesela gelecekte devlet olsalar, o devletin nasıl bir iç siyasal hayatının olacağı hakkında çok şeyi şimdiden açığa vuruyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

PKK'nın AKP sorunu

Halil Berktaş 31.03.2011

Güneydoğuda "sivil itaatsizlik" hareketinin başlamış olması iyi bir şey. Nedeni çok basit : savaşa dönmeye ve silâhların konuşmasına önemli bir alternatif sunuyor. "Zamanlaması mânidar" lâfları ise bıktırdı artık. Kim ne dese, ne yapsa, ne açıklasa, birileri çıkıp "neden şimdi" diye soruyor. Kullanıla kullanıla aşınan bir klişe. Neden seçim öncesinde olmasın ? Neden sandık rekabeti kitlesel seferberlikle el ele gitmesin ? Bütün bunlar, somut içeriğe ilişkin kuşkularımın olmadığı demek değil. Ama önce, haftalardır sürdürdüğüm şu PKK eleştirisini bitireceğim. Çünkü bu, konjonktürel değil, daha köklü bir mesele.

PKK'nın AKP'yle sorunu, kısmen barışla olan sorunundan türüyor, kısmen de *Taraf*'la olan sorununu andırıyor. Konuya gerçekten ve sırf Kürt meselesi (ya da : Kürtlerin bütününün genel çıkarları) açısından bakacak olursak, barışçı çözümün yakınlaşmasına *Taraf*'ın bütün diğer gazetelerden veya tek tek aydın gruplarından fazla katkı yapmış olması gibi, AKP de bütün diğer siyasal partilerden daha fazla katkı yaptı. Öyle ki, ciddî bir karşılaştırma bile olanaksız, bu noktada.

Kiminle karşılaştıracanız Mesut Yılmaz'ın ANAP'ıyla mı ? Demirel ve sonra Tansu Çiller'in DYP'siyle mi ? Ecevitli Ecevitsiz DSP'yle mi ? MHP'yle mi ? Mehmet Ağar'la mı ? Olsa olsa Özal, bir de Erdal İnönü, kısa sürelerle de olsa diğerlerinden farklı davrandı. Ama son tahlilde etkisiz kaldılar ve barışı uzaklaştırma, hattâ hepten imkânsızlaştırmayı amaçlayanları, son on yılda gerileten, kamuoyunu ferahlatan, her şeyi tartışılabilir kılan; politik açılımı bozguna uğrassa da söylemsel açılımı sürdüren (veya en azından kapanmasını önleyen), zaman zaman yorucu ve sinir bozucu "iki adım ileri bir adım geri" mehter yürüyüşüyle, sadece AKP oldu. Şu sıralar gene bir bocalama ve saçmalama döneminden geçtikleri doğru (Ahmet Altan). Ama bu bile yukarıdaki tabloyu değiştirmeye yetmez. Ayrıca, geçmişte ne zaman "tamam, artık bitti, durdular ve iflâs ettiler" dedikse az sonra yanlışlandığımızı da unutmamalıyım.

Dolayısıyla PKK da çevresine, toplumdaki genel mevzileniŖe; kimi "baŖ dūŖman", kimi "ara gūç[ler]" ve kimi derece derece, tutarsız veya tutarlı, az veya çok güvenilir müttefik[ler] sayacağı veya saymayacağı gibi hususlara, *Kürt meselesinin bütünsel çözümü* açısından yaklaŖacak olsa, mızrağın sivri ucunu elbette AKP'ye yöneltmemesi gerekir. Tersten alırsak; PKK'nın son yıllarda ısrarla AKP'yi "en büyük tehlike", "facia" ve "baŖ dūŖman" kabul eden siyaseti, Kürtlerin genel çıkarlarını değil, kendisi her ne kadar (çok yüksek sesle) aksini iddia etse de aslında o genel çıkarlarla özdeŖ olmayan *kendi dar örgütsel çıkarlarını* esas aldığına iŖaret ediyor.

Çünkü PKK, Kürtlere karŖı onlarca yıllık baskı ve zulüm politikasının sürdürücüsü ve esas sahibi olarak AKP hükümetinden değil (ki, yok böyle bir Ŗey): deđiŖik bir ifadeyle, AKP'nin yeni ezme ve yok etme saldırılarının başına geçip, Kürtlerin Ŗu ana kadarki bütün kazanımlarını ters yüz etmeye kalkıŖacađından değil tersine, tam da böyle olmadığı için, yani aslında o kadar "kötü" ve "dūŖman" olmadığı için; sırf Ŗiddet yöntemleriyle kahredici değil, doğrudan doğruya sivil politikalarıyla etkileyici olduğu için, *siyasî bir rakip* olarak AKP'den korkuyor ve nefret ediyor.

2002-11 arasında AKP Kürt meselesinin asıl kaynağı olan milliyetçi-devletçi, militarist vesayet rejimini gerilettike, güneydoğuda da güçlendi ve ciddi bir alternatif haline geldi. Kürt bölgelerinde, gemiŖte de Müslümanlık önemliydi belki. Müslüman Kürtler hep vardı ama AKP'yle itibar kazandılar; ülke çapında özdeŖleŖebilecekleri, sırt dayayacakları ve güç alacakları bir parti buldular.

Aynı Ŗey Kürt burjuvazisi için de geçerli. PKK'nın hemen "iŖbirliki" ilân ettiği, kiminin fabrikasını yaktığı kimisi için pankart açtırdığı iŖadamları gökten zenbille inmiyor. Sol GAP'ı da çok küçümsemiŖti tıpkı, 50'lerde tarımın ticarileŖmesi ve makinalaŖmasını; 60'ların ithal ikameciliğini ve ilk montaj sanayilerini; 80'lerin ikinci yarısında yeni küreselleŖmeyi küçümsemiŖimiz gibi. Bunu saptarken, "üretici güçleri geliŖtiriyorlar" diye önce DP'yi, sonra AP'yi, sonra Özal'ı, sonra AKP'yi "asıl ilerici" ilân etmeyi önermiyorum. Ama herhalde, hele Marksist olduğu iddia edenler için, ekonomik kalkınmayı "yalan, aldatmaca" demeksizin yakından izlemek yararlı olabilir. 90'lardan bu yana kapitalizmin güneydoğuda gösterdiği belirgin geliŖme, AKP'nin asıl sınıf temelini oluŖturan yeni Anadolu burjuvazisinin Kürt kesimine de hayat verdi. Bu sosyo-ekonomik eŖitlenme de PKK'yı barıŖ sonrası hakkında dūŖündürüyor; dokunulmaz bir hegemonya hayalini tehdit ediyor.

Özetle (ve herkesin bildiği gibi), PKK'nın kendi arka bahçesi, kapalı av alanı saydığı güneydoğuda, AKP de kuvvetle mevcut. Hattâ Ŗöyle diyebiliriz : PKK ve yan örgütleri dıŖında, sadece AKP mevcut. Dolayısıyla PKK için AKP bir değil iki Ŗey. Hem, barıŖ için görüŖmek ve uzlaŖmak zorunda olduğu hükümet. Hem de yerel ölçekte en ciddi, tek ciddi siyasî rakibi. Bu durumda PKK, parti olarak AKP'ye karŖı mücadelesini hükümet olarak AKP'ye karŖı mücadele üzerinden yürütmeyi tercih ediyor. AKP'yi hükümetleŖtirerek ve devletleŖtirerek, hükümete ve devlete indirgeyerek yürütmeyi tercih ediyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arŖiv bağlantısı)

Maksimalizm: nereye kadar

Halil Berktaş 02.04.2011

Herhalde önce Ŗunu belirtmeliyim : tabii AKP de pek öyle "temiz" dövüŖmüyor, PKK ve yan örgütlerine karŖı. İkili "hem hükümet, hem siyasal rakip" konumunu fırsat biliyor. Yerine göre derin devletin ardına saklanıyor; yüksek yargının (en son DTP örneğinde olduğu gibi) parti kapatma giriŖimlerini önleyecek hiçbir Ŗey yapmıyor. BDP'yle görüŖmüyor (ve böylece, Kandil'in ve İmralı'nın ekmeğine yağ sürüyor). En olmadık zamanda KCK tutuklamalarını baŖlatıyor. Polisin her türlü sertliği konusunda hep ifte standartlı davranıyor.

PKK'nın ve etrafındaki birleşik cephenin tutumu ise, maalesef bunun aynadaki aksi gibi. AKP'yi hükümet (veya yarı yarıya devlet) olduğu için değil, siyasal rakip olarak "baş düşman" ilân ediyor. Ve sonra mücadelesini AKP'nin hükümet/devlet kimliği üzerinden yürütüyor. Bu da, bir parti olarak AKP'ye Kürt sorununda yeniden adım atmasına elverişli herhangi bir manevra alanı bırakmamayı amaçlayan bir maksimalizm, bir azamîcilik şekline bürünüyor.

Birincisi, PKK Türkiye'nin bir bütün olarak demokratikleşmesi mücadelesine katılmıyor. Şu veya bu gerekçeyle bunun dışında kalıyor ya da (anayasa değişikliği referandumunda olduğu gibi) sırt çeviriyor. Ahmet Türk'ün "hayır demeyi halkımıza açıklayamayız" ifadesi, neyin doğru neyin yanlış olduğunu pekâlâ bildiklerini açıkça göstermişken, büyük ölçüde AKP ile rekabet mentalitesi yüzünden boykot çizgisini empoze ediyor (ve sonra da Akın Birdal, bu hatâda inadı "Hrant'ı yetmez ama evet diyen arkadaşları öldürdü" şirretliğine vardırabiliyor).

İkincisi, "Ergenekon" diye özetlediğimiz askerî vesayet rejimine karşı mücadeleyi pek umursamadıkları, olası seçim ittifaklarına bakışlarına da yansıyor. Tabii AKP ile ittifak aramayacaklar. Ama diğer uçta, CHP ile ittifak aramalarına ne demeli ? Aşıkâr ki bu noktada PKK, "düşmanımın düşmanı dostumdur"un dışına çıkamıyor. AKP'ye karşı veya rakip olsun da ne olursa olsun ! Kılıçdaroğlu'nun bir kısım Ergenekon sanıklarına kucak açması dahi onları pek ilgilendirmiyor gibi. CHP'yle flörtün şöyle bir mantığı da var : "kendi" bölgelerinde CHP nâmevcut. Dolayısıyla (Kürt meselesinde bir bütün olarak ne kadar gerici olursa olsun) PKK için dar anlamda rakip değil. Tersine, güneydoğu dışında PKK, CHP'nin sırtına binip (*piggyback riding* türü) bedavacılık yapabilir. Ama bu da ilkesiz bir oportünizm değilse nedir (ya da ilkesiz oportünizm bu değilse nedir), merak ediyorum doğrusu.

Üçüncüsü, bazı politika veya en azından demeçleri, buram buram AKP'yle inatlaşma, boyölçüşme (*confrontationism*) kokuyor. Yakın geçmişte birileri (KCK tutuklamalarına karşı olsa gerek) "[biz de] bölgedeki AKP'lileri tutuklamaya başlayabiliriz" gibi bir şey söyledi, örneğin. Gerçi arkası gelmedi. Ama bunun ne kadar mantıksız bir meydan okuma olduğu üzerinde pek durulmadı. Hele "bayraklı ve öz savunmalı demokratik özerklik"le birlikte düşündüğümüzde, söz konusu özerkliğin bu sefer PKK'nın mutlak ve keyfî (istediğini tutuklayabilen) iktidarı anlamına geleceği yolundaki öngörülerini haklı çıkarmaz mı ? Bana kim, aksini açıklayabilir veya ispatlayabilir ?

Dördüncüsü, PKK çevresinin aslında bir dizi başka beyanı veya politikası da, bu ölçüde kapışmacı olmasa bile, herhangi bir uzlaşma olasılığını habire zora koşuyorlarmış izlenimini uyandırıyor. Kurtuluş Tayiz de yazdı (4 Mart): en kritik anda, üstelik önceki hamlelerinden sonuç almış değilken, birdenbire gündeme henüz zemini bile oluşmamış yepyeni unsurlar ekleyiveriyorlar. Bir dil tartışması başlatıyorlar, örneğin. Çok yerinde bir tartışma; ayrıca somut haklılık çerçevesi de hazır çünkü KCK dâvâsı sanıklarının Kürtçe ifade verme ve savunma yapma talepleri, mahkeme tarafından sürekli reddediliyor. Bu, vicdanları o kadar rahatsız eden bir uygulama ki, Cumhurbaşkanı Gül ve Başbakan Yardımcısı Arınç da, "AKP çizgisi"nin dışında sayılabilecek şeyler söylüyor, olumlu sinyaller veriyorlar.

Bu kadar müsait bir zeminde, bu konuya konsantre olunmaz, sürekli üzerine gidilmez mi ? Üstelik, Türk milliyetçisi basın "iki *resmî* dil istiyorlar" gibi saptırmalarını çürütmek gibi, daha yapılacak çok şey varken ! Fakat o da ne; daha tek dil/iki dil vâveylasının ilk dalgası doğru dürüst yatışmamışken, bu sefer DTK'nın "bayraklı, öz savunmalı ve hattâ köy komünlü demokratik özerklik" metni yüzünden kıyamet kopuyor (nasıl kopmasın ki; Öcalan bile gördü bunu) ve dikkatler oraya kayıveriyor. Ama kaos yetmemiş gibi, bunun da üzerine "Öcalan'a ev hapsi" talebi çıkageliyor.

Yarı şaka yarı ciddî, bunun tıbbî bir nedeni mi var, diye düşündüğüm oldu geçen aylarda. Kandil'de veya DTK veya BDP yönetiminde birileri, ADD veya DEB'den muzdarip olabilir mi örneğin ? *Attention Deficiency Disorder*

diye bir sendrom var, biliyorsunuz; Türkçe karşılığı *Dikkat Eksikliği Bozukluğu* oluyor.

Vallahi, keşke o kadar basit ve masum olsa, diyeceğim geliyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

“Sivil itaatsizlik”

Halil Berktaş 07.04.2011

Geçen hafta, PKK’nın zaman zaman ne istediğini pek bilmediği izlenimini veren haline değinmiştim. Biraz, konsantrasyon eksikliğini andırıyor. Bir fikir getiriyor ve sonra onu takip etmiyor, edemiyorlar. Biraz da maksimalist bir inadı çağırıyor.

Benzer gözlemler, büyük bir tantanayla başlattıkları “sivil itaatsizlik” hareketi için de geçerli. Önce, eylemsizlik halini kaldırdıklarını ilân ettiler (ve bu arada, DTK eşbaşkanları Ahmet Türk ile Aysel Tuğluk, kişisel itibar ve güvenilirliklerini hakikaten çok zedeleyen bir tavır aldılar, gerillaya tekrar silâha sarılmayın deme hakkını kendilerinde göremediklerini söylemekle). Herkes şimdi ne olacak diye beklerken, bu sefer “sivil itaatsizlik” duyurusu geldi. Biraz da bu yüzden, oh, savaştan iyidir diye karşılandı ilk başta. Fakat daha dikkatlice baktığımda, pek iyimser olamıyorum doğrusu.

Açıkçası, bu kadar geniş bir talepler paketi uğruna, hepsi gerçekleşinceye kadar sivil itaatsizlik çağrısını anlamakta zorlanıyorum. Biliyorsunuz, çeşitli açıklamalara göre başlıca dört hedef veya koşul ileri sürüyor, BDP ve DTK : (1) anadilde eğitim hakkı; (2) siyasî tutukluların (Fatma Kurtulan “tutsaklarımız” diye ifade etmiş) serbest bırakılması; (3) yüzde 10’luk seçim barajının kaldırılması (kimilerinin “düşürülmesi” dediği de oluyor); (4) siyasî ve askerî operasyonların durdurulması. Ne ki, parantez içine aldığım notların da yansıttığı üzere, söyleyene göre değişebiliyor, hattâ biraz genişleyebiliyor bu talepler. Örneğin Fatma Kurtulan, her nasılsa, (5) Hakikatleri Araştırma Komisyonu’nun kurulmasını ve (6) diyalogların müzakereye dönüşmesini de ilâve ediyor.

Böyle tutarsızlıklar da bir sorun, kuşkusuz. Bir adım ötede, bana kalırsa “siyasî ve askerî operasyon”ların durması da muğlak bir ifade. Askerî operasyonları anladık; onlar durmalı, kuşkusuz. Ama acaba “siyasî operasyon”larla tam ne kastediliyor ? Eğer KCK tutuklamaları gibi, karşılıklı güven ortamını daha doğmadan öldüren “kirli dövüş” yöntemleri kastediliyorsa, tabii katılırim. Fakat herhalde bunun için “hukukî” veya “sözümona hukukî” operasyon gibi bir deyim daha uygun düşerdi. Üzerinde durmamın nedeni şu : daha önce de yazdığım gibi, PKK yanlılarının olağanüstü geniş bir “siyasî operasyon” kavramı var. Kendilerine ait gördükleri bölgede, kendilerine ait gördükleri kitle nezdindeki nüfuzlarını zayıflatabilecek her şeye bir “operasyon” gözüyle bakıyorlar. Bülent Arınç, Şivan Perwer ile mi görüşüyor ? İşte bir “operasyon”; *Taraf* diye bir gazete mi çıkıyor ? İşte bir diğer “operasyon” Kürtlere karşı ! Böyle çok askerîleşmiş (derin devletin dilinden farksız) bir dil kullanıyorlar, olağan ideo-politik mücadele konusunda. Eğer buysa kastettikleri, ölme eşeğim ölme !

Geçelim. Asıl mesele, burada çok fazla ve çok değişik talebin bir araya gelmesi. Evet, bir yönüyle bunlar BDP ve DTK’nın nicedir istediği, savunduğu şeyler. Âdeta kısa ve orta vâdeli bir program veya platform. Sorun da bu zaten; sanki Mısır kitle hareketinin başarısına bakıp, “aaa, demek böyle de olabiliyormuş; eh, bizim de Tahririmiz olsun o zaman” demişler ve şu anda dağarcıklarında ne varsa ortaya dökmüş, hepsini süresiz bir “sivil itaatsizlik” hareketinin ortak, eşdeğer hedefleri kılmışlar.

Ne ki, pratikte bunlar eşdeğer olmaktan çok uzak; hepsi şimdi gerçekleşebilir ve/ya birlikte gerçekleşebilir olmaktan çok uzak. Ciddî bir kitle hareketinin, görece az sayıda ve birbirine sımsıkı bağlı taktik hedefleri olmak

zorundadır. BDP ve DTK'nın "sivil itaatsizlik" talepleri ise, zaman ufku ve gerçekleşme koşulları çok farklı unsurları bir araya getiriyor.

Bazıları gayet somut ve herkesin hak vereceği noktalar askerî operasyonların durması gibi (kuşkusuz PKK'nın da bundan yararlanıp yeni ve daha avantajlı savaş mevzileri elde etmeye kalkmaması koşuluyla). Bence aynı şey, resmî pakette yer alsın veya almasın, bir Hakikatleri Araştırma Komisyonu için de geçerli. Faily meçhulleri, Fırat'ın doğusundaki Ergenekonu, JİTEM'i duymayanın kalmadığı bugün, böyle bir hedef Kürt ve Türkleri birleştirip AKP liderliğini de etkileyebilecek kapasitede. Dil sorununun genel çözümü biraz daha zamana bağlıysa da, KCK tutuklularının mahkemede Kürtçe ifade ve savunma hakları uğruna mücadele, bir önceki yazımda da belirttiğim gibi, şu sırada çok haklı bir zeminde. Bunlara pekâlâ İmrâlı diyaloglarının müzakerelere dönüşmesi de eklenebilir.

Önemli olan şu ki, böyle üç dört unsurun hem kısa vâdede yapılabilirliği var, hem de bir tür formel ateşkese veya ön-barış yolunda, her iki taraf için "karşılıklı güven inşası önlemleri" (*confidence building measures*) arasında sayılabilirliği. Buna karşılık bütün Kürt siyasî tutukluların serbest bırakılması, öyle geçici filân değil, ancak kalıcı bir barış anlaşması çerçevesinde gerçekleşebilir. Anadilde eğitim hakkını, savaş korkusu kalmadığında, yeni (ve barajsız) seçimlerle oluşacak "barış meclisi" yasalaştırabilir. 2011 Haziran'ına iki ay kala barajın kaldırılmasını istemenin ise en küçük bir pratik yararı olmadığını herkes görebilir.

Öyleyse neden bunlar tek bir paket ? Savaş yerine taktik bir maksimalizm mi, "genç PKK'lılar"a karşı ? Ya da "gördün mü, olmuyor işte" diyebilmek için mi ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kimin Kürdü

Halil Berktaş 09.04.2011

Bitiriyorum. Kürt sorununa, Türk ırkçılığına ve PKK'ya ilişkin, 11 aralıkta başladığım bu uzun yazı dizisinde, daha önce değinmediğim ve şimdi eklemek istediğim tek bir nokta kaldı. Bu da Kürtlük veya Kürt kimliğiyle ilgili.

Öcalan'ın avukatlarıyla görüşmelerinin ANF tarafından derlenip yayınlanan notlarında, şu fikre çok rastlanıyor : AKP "kendi Kürdü"nü yaratma peşinde. Ve bu, inanılmaz derecede korkunç, iğrenç bir girişim sayılıyor. Öcalan ne zaman AKP'nin neden bir "facia" ve "en büyük tehlike" olduğunu anlatmaya girişse, hemen ardından bu "kendi Kürdünü yaratma" ifadesi geliyor. Âdeta, AKP'nin neden baş düşman sayılması gerektiğinin aşikâr, izahtan varestesini oluşturuyor.

Aynı fikir, bir kısım BDP önde geleninin kaleme aldığı, internette dolaşan yazılarda da sürekli yankılanıyor. Demek, bunlara göre Kürt dünyası, AKP'nin istediği "kendi Kürdü" ile asıl Kürt, gerçek Kürt, olduğu ve olması gerektiği gibi Kürt arasında ikiye ayrılıyor. Son gruptaki bu hakikî Kürtleri kimse yaratmış, inşa etmiş, kurgulamış değil. Onlar kendiliklerinden öyle. Tabii Kürt halkının has evlâtları işte bu Kürtler.

Ezelden beri varolan, değişmez bir Kürt özünü simgeliyorlar. Her halükârda, milletin büyük çoğunluğunu onlar oluşturuyor.

Buna inanmamız, bunu sorgulamaksızın kabul etmemiz bekleniyor. Nasıl desem, biraz alınıyorum buna. Genel olarak milliyetçilik ve özel olarak Türk milliyetçiliğiyle uğraşan bir tarihçiyim, yıllardır. Hayatımın üçte ikisini

(teorik anlamda) militan bir Marksist, bunun yarısını da aktif bir Maocu olarak geçirdim. Politikanın pisliğini, dar kadro örgütlerinin Orwell-vârî "ikilidüşün" (*doublethink*) ve "yenikonuş" (*newspeak*) dünyasını az buçuk yaşadım. Auden, sürgündeki Thukydides, der, Demokrasi hakkında atılabilecek bütün nutukları da, diktatörlerin suskun mezarlara ne gibi yaşanmış saçmalıklar anlattığını da biliyordu (*Exiled Thucydides knew / All that a speech can say / About Democracy, / And what dictators do, / The elderly rubbish that they talk / To an apathetic grave*). Korkarım ben de ister komünizme, ister milliyetçiliğe ilişkin bütün yorgun yalanları hem fazlasıyla dinledim, hem (tabii ilki için) bizzat söyledim, zamanında. Şimdi ihtiyarlarken, Kanlıca'nın sonbaharlarını değil, asıl bu acıları bir bir hatırlıyorum.

Gerçek Türkler, gerçek Kürtler, gerçek işçiler, gerçek Müslümanlar. Gerçek Atatürk ve Atatürkçülük; gerçek Marx ve Marksizm. Hâlâ böyle, bu kadar tarih dışı, bu kadar idealize edilmiş kategoriler üzerinden konuşulabiliyor, bu çağda. "Bilimsel sosyalizm" mutasavver bir proletarya yarattı : saf, temiz, örgütlü/örgütçü, "zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayan." Reel işçiler böyle miydi, (sırf) bunlar mıydı ? Aradaki farkı "burjuvazinin etkisi"ne, ya da işte onların (Süleyman Demirel'in, Seyfi Demirsoy'un, Halil Tunç'un) "*kendi işçileri*" olmalarına bağladık. Köylüler için de aynı şey söz konusuydu : bir, bizim (olması gerektiği gibi olan) yoksul köylülerimiz vardı, bir de DP'nin, AP'nin "*kendi köylüleri*." Binnaz Toprak *Radikal*'de yazarken "gerçek İslâm"dan söz ediyordu bir ara. Polemikler yapılmış, taşradaki yeni Müslümanlığın öyle mi böyle mi olduğu tartışılmıştı. Bense o "gerçek İslâm" lâfına (ya da Toprak'ın, kendi bildiği ve tercih ettiği bir Müslüman tipini "gerçek" ilân etmesindeki kolaylık ve rahatlığa) şaşıp kalmıştım. Başka bir örnek, Nabi Yağcı. Aynı demokrat saflarda yer alıyor, pek çok siyasî tesbiti paylaşıyoruz. Ama bazen Nabi'nin de bir "gerçek Marksizm" damarı tutuveriyor. Marx'ı yanlış okuduk, diyor örneğin. Yani (Althusser ve öğrencilerinin, Balibar ve Ranciere'lerin bir ara herkesi inandırmaya çalıştığı gibi) "doğru" okusaydık bunlar olmayacak mıydı ? Bunun, Kuran'ın doğru yorumu gaza ve cihada imkân vermez iddialarından farkı nedir ? Yunus "bir ben vardır bende, benden içerü" demiş. İslâm mistisizmi. Bunun karşısına Marx mistisizmini mi dikeceğiz ? Böyle pirüpak bir Marx mı var, Marx'tan içerü ?

Bu felsefî arkaplanlardan sonra, gelelim Kürtlere. Var mı böyle, Öcalan'ın ya da BDP ve DTK'lıların dediği gibi, değişmez bir Kürt tipi veya kimliği ? Hayatın basit gerçeği şudur : toplumdaki bütün güçler, bütün ideolojiler, bütün parti ve gruplar, çeşitli etnik kesim veya sosyal sınıfları etkileyip yanlarına çekmeye; böylece "kendi" işçilerini, "kendi" köylülerini, "kendi" Türklerini, "kendi" burjuvazilerini (bkz. son TUSİAD rezaleti), "kendi" kadınlarını... ve tabii şimdi de "kendi" Kürtlerini yaratmaya çalışıyor. Birincisi, bu gayet normal. İkincisi, reel hayatta varolan işçiler, köylüler, Türkler, kadınlar, işadamları ve Kürtler, bütün bu çabaların kesişme ve karışmasından ibaret.

Üçüncüsü, PKK da gerçek Kürtler diye "kendi Kürtleri"ni gösteriyor aslında. Doğal bir kategoriyi değil, kendi inşa ettiği Kürt (= PKK) kimliğini. Bejan Matur'un anlattığı, örgütü bir kutsallık biçiminde yaşayan kişileri.

Dördüncüsü, PKK'nın "kendi" Kürtlerini geliştirme hakkı neyse, AKP'nin "kendi" Kürdünü yaratıp öne çıkarma hakkı da o. Aynı ölçüde meşru. Ve barış geldiğinde (gelirse) demokratik ortamda bunlar rekabet edecek. PKK da bundan mı korkuyor, nedir ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Buradan, nereye...

T.S. Eliot'ın "en zalim ay" dediği nisanın ortasına geldik : "leylâklar / Yeşerttiği için ölü topraktan, anıları / Yeni arzularla kاردığı, eski kökleri / Uyandırdığı için bahar yağmuruyla" (April is the cruellest month, breeding / Lilacs out of the dead land, mixing / Memory and desire, stirring / Dull roots with spring rain).

Ben de bakıyorum, bu 2011 ilkbaharında uyanacak köklerim, yeni arzularım, yeşerecek leylâklarım var mı (kaldı mı) diye.

Dört ay boyunca Kürt sorununa ilişkin bazı düşüncelerimi yazdım. Hani, yazarsın da, bir umudun olur, çözüme dair. Benim pek yok, açıkçası. Daha doğrusu, olması gerekirken yok, olmaması gerekirken var gibi. Bir yandan, bütün savaş söylemleri yorgun, inandırıcılığını yitirmiş. Dolayısıyla silâhlar tekrar konuşmaya başlayamazmış gibi geliyor insana. Ama diğer yandan, herşey gelip gelip siyasetin körlüğüne takılıyor. AKP bu aşamada elini göstermiyor; parlamenter mücadelede en ufak bir olumlu muhteva ortaya koymuyor; hazirandan sonra yeni bir açılım başlatabileceğine inanmayı, sırf sizin iyimserliğinize bırakıyor.

Buna karşılık PKK cephesinde de herhangi bir zekâ pırıltısı, yaratıcılık belirtisi yok. BDP bir taktik tıkanma noktasındayken, sivil itaatsizlik hareketini Mısır özentisi bir sindirmemişlikle başlattı. Bayraklı, öz savunmalı, köy komünlü "demokratik özerklik" gibi, bu geniş talepler paketini de hükümete dayatıp barışın önünü açması, pratikte çok zayıf bir olasılık. Ve tabii, iki taraf birbirinin bileğini bükmeye çalışırken kaybedilen her gün, çözümsüzlüğün pususuna yatmış bekleyen militarizme yarıyor. Bir yerde bir grup gerilla öldürülüyor; başka bir yerde, misilleme olarak mayın patlatılıyor ve askerler yaralanıyor.

Tarih, bütün hatâ ve yanılgılarıyla insanlar katından, insanî bir dolayımından geçmeksizin ilerleyen mekanik bir süreç değil. Böyle tek bir özne bile yok, "tarih" diye. Belirli bir soyutlama düzeyinde olabilir, olacak, kaçınılmaz görünen şeyler, pekâlâ gerçekleşmeyebilir, sırf insan faktörü nedeniyle. Marx ve Engels, Komünist Manifesto'nun girişinde, sınıf mücadelesinin bazen zaferler ve yenilgilerle, ama bazen de çatışan sınıfların birbirini yoketmesiyle (yani hiç kazanan olmamasıyla) sonuçlanabileceğini söylemişlerdi. "Sınıf" yerine başka hangi grup aidiyetini koyarsanız koyun, aynı uyarı geçerli.

Buradan siyaset ve Türkiye nereye gider, bir mesele; ben nereye giderim, o da ayrı bir mesele. Önümde üç dört ayrı patika uzanıyor. Bir ihtimal, Kürtlerden Ermenilere sıçramak; hazır 24 Nisan yaklaşırken, 1915 soykırımını yazmak enine boyuna, 96. yıldönümünde. Zira ortalığı gene yalan ve riya kaplayacak, beş on günlüğüne. Son yıllarda durum hayli değişti gerçi. Bir duvar yıkıldı; yirmi, on, hattâ beş yıl öncesinden çok farklı ve geri dönüşsüz bir ortam doğdu. Siyasî çözüm ne olur, bilemem, ama namuslu sesler hep çoğalacak ve tarihî gerçeklerin tartışılması olağanlaşmaya devam edecek. Fakat bu çerçevede de olsa, daha söylenecek çok şey var, kuşkusuz.

Yeri gelmişken belirteyim; bu alanda en umut verici gelişmelerden biri, Türkiye'nin gerçek, özgür, eleştirel tarihçilerinin seslerini duyurma kanallarının giderek çoğalıyor olması. Cemil Koçak, Hakan Erdem ve Mehmet Alkan, üçlü bir televizyon programına başlıyorlar, çok yakında. Bomba gibi bir şey yapacaklarına, hele Türkiye yakın tarihine ilişkin efsanelerin iyice tozunu atacaklarına eminim. Star'da her pazar çıkan tarih sayfalarıyla Cemil Koçak, buna girişti zaten. İki hafta önce, Atatürk'ün öte âlemden kendisine seslendiğini öne süren Neclâ Çarpan diye birini anlatmıştı. Ben de, Atatürkçülüğün bu tür meczupları olmasa bile neden tam anlamıyla bir dine dönüştüğünü yazmaya hazırlanıyordum, ne zamandır. Acaba artık sırası geldi mi ?

Lâkin bir üçüncü olasılık var ki beni en fazla o çekiyor sanırım : Kürtlerden Ermenilere veya Atatürkçülere değil, "sol"a ve "sol"culara geçmek. Zaten sendrom ve semptomları çok benziyor (BDP de kendine "Türk solcusu" diye -Akın Birdal'a ilâveten- bula bula Ertuğrul Kürkçü'yü buldu). Kızıldere'nin yıldönümü geldi geçti; bu vesileyle bir kere daha akıl almaz "şanlı tarihimiz" güzellemleri yazılıp çizildi (ve herhalde en hayalcilerinden birini de gene Kürkçü kaleme aldı).

Tony Judt'ın daha önce de değindiğim Postwar'unu (Türkçeye Savaş Sonrası diye çevrilmiş; Yapı Kredi Yayınları) aylardır bir alıp bir bırakıyorum. Bu konu açısından en kritik bölümleri, herhalde 1945-53 arasıyla ilgili. (a) Sovyetler Birliği'nin ve uluslararası komünist hareketin, bizde hâlâ pek az konuşulan, ama asla "tarihin yönü"ne atfen bağışlanamayacak kötülüklerine ışık tutuyor. (b) Başta Fransa olmak üzere Avrupa'da sağ ile sol arasında ne tür "kültür savaşları"nın şekillendiğine; solu, "anti-komünistlerle aynı paralele düşmemeyi" yani bir noktada "anti-anti-komünist" olmayı her şeyin üstünde tutan bir zihniyet yapısının nasıl esir alıp dumura uğrattığına ışık tutuyor.

Önümüzdeki haftalarda herhalde bunlarla uğraşacağım. Ama hangi sırayla?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ergenekon, yaşıyor hâlâ

Halil Berktaş 16.04.2011

"Ayna ayna, söyle bana, benden güzel var mı ?" Kötü Kraliçe böyle öğrenir, avcıbaşısına ormana götürüp öldürmesini emrettiği Pamuk Prenses'in sağ olduğunu. Birinci Mehmed de sorar, Hilmi Yavuz'un *Bedreddin Üzerine Şiirler*'inde : "Bedreddin yaşıyor mu hâlâ ?" Lalası Beyazıd Paşa'dan olacak, alır cevabını; evet, "Bedreddin yaşıyor hâlâ." Benimkinin böyle sihirle, büyüyle, aynalarla, tarihte en son biz kazanacağız inancıyla pek ilgisi yok. Çok daha reel, maddî, şairanelikten uzak bir şey. Partilerin aday listeleriyle başka bazı belirtilere bakıp, bir umudu değil bir endişeyi sordum kendi kendime : Yaşıyor mu ? Evet, Ergenekon yaşıyor hâlâ.

Yaşıyor, çünkü bir kere toplumsal temelleri mevcut ve en azından bir siyasal parti kendini bu oy tabanından kopmamaya mecbur sayıyor, buna özen gösteriyor. CHP Tuncay Özkan ve İlhan Cihanerlerin adaylığını reddetti, doğru. Böylece, Ergenekon'la yüzde yüz örtüşmekten kaçınmış oldu. Ancak Sinan Aygün, Mehmet Haberal ve Mustafa Balbay'ı da mutlaka seçilecekleri yerlere getirdi. Haydi diyelim ki bunlardan Mustafa Balbay, oldukça naif, ne yaptığını bilmez, çapını çok aşan işlere batmış, sonra da darbe toplantılarında tuttuğu notlarla yakalanıvermiş bir... nedir ? Anladınız işte. Gelgelelim diğerleri çok daha korkunç isimler. Haberal'ın aslen ve ailecek MHP tandanslı olduğunu bilmeyen yok. Karnından yaralı ve peritonit tehlikesiyle yüzyüze Necdet Bulut'a Ankara uçağında sütlü kahve içirilmesinin (ve sonra da Bulut'un peritonitten ölmesinin, onu vuran ülkücülerin ise bu sayede cinayetten değil sadece "yaralama"dan yargılanmasının) şaibesi bile yıllardır üzerinde. Fakat demek ki bütünüyle Ergenekonlaşmak, Ergenekon'un ana gövdesiyle birleşmek değilse bile 2004-2007 mobilizasyonunun, Cumhuriyet ve bayrak mitinglerinin, "ordu göreve" çağrısının kitlesine sırt çevirmemek, bu kadar önemli, Kılıçdaroğlu için. Bu mesaj veya hatırlatmanın taşıyıcısı da muhtemelen Demirel. Tabii bu da, bitmek bilmez iktidar hırsı ve devlet damarıyla Demirel'in, bir kere daha ve bu sefer şapkasını alıp gitmeden, doğrudan doğruya darbeye başbakan olma hayaliyle midir acep, nelere angaje olmuş olabileceğine işaret ediyor.

İkincisi, Ergenekon yaşıyor, çünkü fikrî planda ve sesini duyurabilme kapasitesiyle Ergenekon *özgür* aslında. Bakmayın, 12 Mart ve 12 Eylül zulmünü desteklemiş olanların şimdi attığı sahte hürriyet çığlıklarına, ya da Balbay'ın *Zulümhane*'si gibi şişirmelere. Siz zulüm görmemişsiniz; insan utanır böyle şeyler yazmaya-söylemeye. 1971 ve 1980'te dikta rejimleri vardı ve bütün ülkede sıkıyönetim hüküm sürüyordu. Dayağı, işkenceyi, askerî hapishane koşullarını geçtim. "İhtilâttan men" edilmemişsiniz, ancak aynı soyadını taşıyan yakın aileniz gelebiliyordu, haftada on dakika görüşe. Fotoğraf çekirtmekmiş, sağa sola mektup yazmakmış, kamuoyuna seslenip kendinizi savunmakmış; ne mümkün ! Bütün basın sıkıyönetimin kontrolünderken, kimi, neyle, nerede suçlayabilirdiniz, sizi birtakım "komplo"lara kurban etmekle ? Şimdiyse durum şöyle : görüş fiilen

sınırsız ve kısıtsız (yakında Bekaa Vadisi gibi bir de Silivri ziyaretleri romantizmi başlarsa şaşırmayın): haberleşme serbest; isteyen mektup kaleme alıyor, isteyen makale, isteyen başyazı; hattâ artık günlük gazete bile yönetmek mümkün, içerden. Bununla birlikte, asıl destek Doğan medya grubundan gelmeye devam ediyor.

Ve üçüncüsü, Ergenekon yaşıyor, çünkü bu ve benzeri olanaklar sayesinde hâlâ önemli bir propaganda ve dezenformasyon kapasitesine sahip. Dahası, birileri bu dezenformasyonu besteliyor; akordu ve orkestrasyonunu yapıyor; görünmeyen bir kürsüden, görünmeyen bir değnekle yönetiyor. Şeytana külâhını ters giydiriyor; akı kara, karayı ak, suçluyu suçsuz, suçsuzu suçlu gösterebiliyor. Şu Ahmet Şık ve Nedim Şener meselesini alalım. Ceza hukuku başka, vicdanî kanaatler başka. Ben en geniş basın ve ifade özgürlüğünden yanayım. Buna, talimatla kitap yazma özgürlüğü de dâhil. Ama müsaade edin de ne idüğü belirsiz talimatlarla kitap yazmayı ahlâken, dürüstlük açısından beğenmeme hakkım saklı kalsın. Ahmet Şık tutuklanınca iki tür kıyamet koptu. Biri basın özgürlüğü açısından; peki, tamam. İkincisi ise kişiliği ve siyasî duruşuna kefil olmak gibi. İşte ona, kendisini tanınamakla birlikte tamam diyemiyorum. Zira ortada basit bir gerçek var : Ahmet Şık en azından bazı noktalarda dürüst davranmıyor, doğruyu söylemiyor. *İmamın Ordusu*'nun bilgisayardaki metinlerine yer yer saplanmış "burada şunu yaz, bunu yazma" diye özetlenebilecek notların (= talimatın) önce tamamını üstüne aldı (ki bu, o aşamada bile inandırıcı olmaktan uzaktı). Sonra, ben onu sadece bazı notlar için dedim, diğerleri için demedim açıklamasında bulundu. Peki, hangileri bunlar ? Ve kimin ? Benim açımdan bu cevapsız sorular, gizlenen şeyler olduğu şüphesinin artmasına yol açıyor.

Ergenekon, savunmasını başından itibaren mahkeme değil kamuoyu üzerine kurdu. Evet, siyasî bir dâvâ : öncelikle savunma stratejisi yüzünden. Geçmişte sol siyasî savunma yaptı. Şimdi bu da Ergenekon'un siyasî savunması oluyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nabi'ye notlar (1)

Halil Berktaş 21.04.2011

Nabi Yağcı'yla, siyasî değil ama teorik ve tarihsel konulardaki anlaşmazlıklarım bazen artış gösteriyor. Uzun süre pek bir şey olmuyor. Derken, Nabi'nin yazılarında (tabii bana göre) bazı hatâlar beliriyor. Ben asıl "Türk Tarih Tezi çökerken"de (4 nisan) gördüğüm yanlışlara değinecektim. Fakat şimdi bunlara, bir anlayış sorunu da katılmışa benziyor.

16 Nisan 2011 (cumartesi) günkü "Sol'un zamanı geliyor mu ?" yazısının girişini doğrusu çok şaşarak okudum :

"[HB] ...arada bir Marx'tan söz etmeme takılmış. Gazete yazılarımda Marksizm gibi kapsamlı anlatım gerektiren konulara ve tartışmalara girmem pek, çünkü konunun hakkı verilemez. Başka yerlerde yazıyorum, konuşuyorum. Onları okumuş olsaydı, anlıyorum ki, görüşlerime yine katılmayacaktı fakat en azından arada bir Marx'tan söz etmemin damarımın kabarmasıyla, yani inatla hiçbir ilgisinin olmadığını anlayabilirdi."

Allah allah, dedim kendi kendime, sevgili Nabi, senin veya başka herhangi birinin Marx'a değinmesini yanlış bulacağımı nasıl düşünebilirsin ? Benim, gazete yazılarımda Marx ve Marksizm gibi konulara girmek zordur gibi bir varsayımım da yok, üstelik. Bana göre her konu, makro-sorunları unsurlarına bölüp ayrıştırır, üslûp ve yaklaşımını doğru tutturur, açıklamalarını yeterince yoğunlaştırabilirsen, her yerde yazılıp tartışılabilir. Nitekim *Taraf* çıkalkı beri, ben sürekli (ve Nabi'ye kıyasla çok daha sık) giriyorum, Marksizmin sorunlarına. Kendim bu kadar Marx konuşurken, Nabi'nin Marx'tan söz etmemesini isteyebilir miyim ?

Ve ikincisi, benim gerçekte ne dediğim, nasıl olur da bu kadar yanlış anlaşılabilir, bu şekilde özetlenip aktarılabilir ? Ben, tam da Nabi'nin "başka yerlerde" yazıp konuştuklarını (bazı web sitelerine düştüğünde) okuduğum ve "biz Marx'ı yanlış okuduk" *leitmotif*'inin sürekli tekrarlandığını gördüğüm için, "Kimin Kürdü"nün (9 nisan) bir noktasında şöyle yazmışım : "...bazen Nabi'nin de bir 'gerçek Marksizm' damarı tutuveriyor. Marx'ı yanlış okuduk, diyor örneğin. Yani (Althusser ve öğrencilerinin, Balibar ve Ranciere'lerin bir ara herkesi inandırmaya çalıştığı gibi) 'doğru' okusaydık bunlar olmayacak mıydı ?" Buraya nasıl geldiğimi de hatırlatayım : BDP-DTK'nın "AKP kendi Kürdünü yaratmaya çalışıyor" söyleminin ardındaki, kısmen açık kısmen örtük "tek gerçek Kürt vardır ve o da bizim Kürdümüzdür" varsayımını eleştiriyordum. Bu bağlamda, bütün "gerçek Türk, gerçek Kürt, gerçek işçi, gerçek Müslüman, gerçek Atatürk ve Atatürkçülük, gerçek Marx ve Marksizm" söylemlerinin aynı derecede idealist ve tarih dışı olduğunu vurgulamış; özel olarak Binnaz Toprak'ın kendi tercih ettiği Müslümanlığa "gerçek İslâm" demesindeki sübjektivizme dikkat çekmiş; ancak ondan sonra, Nabi'nin tavrında da benzer bir sakatlık gördüğümü belirtmiş; bunun, "Kuran'ın doğru yorumu [=okunuşu]" cihatçılığa imkân vermez tarzı "gerçek İslâm" cılıktan pek bir farkı olmadığını altını çizmişim.

Şimdi sevgili Nabi, tekrar soruyorum; nasıl olur da bunları, senin Marx'tan söz etmene bir sataşma gibi anlayabilir ve gösterebilirsin ? Benim neye karşı çıktığım çok açık değil mi ? Komünizmin belirginleşen olumsuzlukları, derinleşen krizi ve nihayet çöküşü karşısında, "neyi kurtarabiliriz" arayışı onyıllardır mevcut. Maalesef pek çok durumda bu arayış, "şu fikir ve pratikler net olarak yanlıştır, artık almıyor ve alıkoymuyor, bu fikir mirasını reddediyoruz; buna karşılık şu fikirleri doğru buluyor, alıyor ve koruyoruz" *netliği ve dürüstlüğü* içinde yürütülmüyor. Bunun yerine hâlâ, her nasılsa "temiz" kaldığı varsayılan bir "kurucu"nun manevî otoritesine sığınmak tercih ediliyor. Kimine göre Troçki'ye kadar her şey yolunda; kötülük Stalin'le başlıyor. Kimine göre Lenin iyi (ve iyi bir sentez), ama sonra Stalin-Troçki kutuplaşması her şeyi çarpıtıyor. Kimine göre sadece Marx iyi; buna karşılık bizatihî Lenin ve Leninizm, Marksizmi raydan çıkarıyor.

Bu son stratejinin de "hangi Marx" ve "Marx'ı nasıl okumalı" etrafında dönen alt-varyantları var. 1960'larda Louis Althusser ve öğrencileri (Etienne Balibar, Jacques Ranciere, Roger Establet ve Pierre Macherey; bkz. *Lire le Capital*, 1965), Fransız Komünist Partisi'nin Stalinist dogmatizm ve kemikleşmesine karşı, bir "doğru okuma" hareketi yarattılar. Onlara göre, Marx'ın özü doğrudu; ne ki, bir yerden itibaren "yanlış okunmuş" ve bu da çizgisel, ekonomik determinist bir ortodoksiye [= reel sosyalizm] yol açmıştı. Oysa "doğru okunmuş" olsaydı ve bugün bile doğru okunacak olsa, bu hatâlar giderilebilecek; farklı ve çok daha iyi bir uluslararası komünist hareket kurmak mümkün olacak(tı).

Bence bu çeşitli açılardan çok yanlış ve tam bir hayal, ham bir hayal. Bir kere, tekrar edeyim, sosyalizmin başarısızlığının "Marx'ı yanlış okumak"tan kaynaklandığı kadar sakat bir idealizm az bulunur. İkincisi, bana göre Lenin pekâlâ iyi bir Marksistti, Stalin de iyi bir Leninist. Çünkü üçüncüsü, öyle demokrat ve özgürlükçü bir "gerçek Marx" da yok aslında.

Dördüncüsü, bu koşullarda, *Marx'ta ne doğru, ne yanlış* diye soracağımıza Marx'ın *hangi okunuşu doğru, hangisi yanlış* diye sormak, bizi hiçbir yere götüremeyecek bir entellektüel cesaretsizlik, yüzeysellik ve sığlığa saplanıp kalmak anlamına geliyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nabi'ye notlar (2)

Hemen her türlü büyük gelenekte, zaman zaman içsel reform denemeleri ortaya çıkar. Köhne bir imparatorluk da söz konusu olabilir, bir tektanrıci inanç sistemi de, din benzeri bir ideolojik akım da. Teamülün baskısı öyledir ki, yenilikçiler yapmak istediklerinin radikalliğini kamufle etmek ihtiyacını duyarlar. Tam da, toplumu ve kendilerini en fazla değiştirirken, geçmişin, atalarının manevî otoritesine de en fazla sığınıp (Marx, *18 Brumaire*'in girişi), hiç bir şey değişmiyormuş; atılan adımlar zaten asırlardır mevcut örf ve âdete uygunmuş gibi yaparlar. Bazı içtihat kapılarının bu şekilde, çaktırmadan açılmasına, 1980'lerden bu yana sosyal bilimlerin terminolojisinde "geleneğin icadı" (*the invention of tradition*) diyoruz.

Osmanlı-Türk modernleşme serüveni, bu tür "icat edilmiş gelenek"lerle doludur. Bütün 19. yüzyıl reform belgeleri, örneğin, ıslahatın, garplılaştırmanın, meclisin, meşveretin, giderek meşrutiyetin İslamiyete, şeriate, harsımıza (özetle, şu veya bu boyutuyla kültürümüze ve tabiatımıza) ne kadar uygun olduğunu savlar. Sonra aynı yoldan birinci ve ikinci nesil Türk modernist-milîyetçileri de geçer. Özellikle Kemalistler, hem "Türkün fıtrî hasletleri"ni, hem de "güzel dinimizin cahil hoca takımından ve bâtil inançlardan kurtarılıp hakikî çehresine kavuşturulması"nı, yeni baştan ve kendilerine göre kurgularlar.

Günümüzde İslâm âlemi tekrar çalkantı içinde. Filistin sorununun çözümsüzlüğü ve ABD *neo-con*'luğunun Irak'ta yarattığı felâket, militan cihadizmi güçlendirdi. Buna karşı pek çok İslâm âlimi de Kuran'da ve hadislerde daha barışçı bir Müslümanlığın dayanaklarını arıyor. Ayrıca Türkiye'de, AKP tabanında ve etrafında, Etyen Mahçupyan'ın dikkat çektiği bir "aşağıdan yukarı sekülerleşme" de söz konusu. Açıkçası, İslâmiyet öyle bir defa değil, defalarca modernite ile karşı karşıya geliyor ve her seferinde yeni uzlaşmalar bulunmaya çalışılıyor. Ve bu tür her deneme "gerçek İslâm öyle değil böyledir" söylemiyle elele gidiyor.

1960'lar ve 70'lerde Sol, kendi Leninist anti-emperyalizmine Atatürkçülüğü kalkan yapmak istedi. "Tam bağımsız, demokratik Türkiye" sosyalist ve Kemalistlerin ortak özlemi olarak sunuldu. Bu uğurda Mustafa Kemal'in kendisi, "istiklâl-i tam" sloganı ve Millî Mücadele, öyle bir retrospektif Marksist kolonizasyona tâbi tutuldu ki, 1919-22 savaşı "ulusal kurtuluş mücadelesi" olarak yeniden adlandırıldı. "Gerçek Atatürkçü"lüğü tutarlı bir anti-emperyalizmin belirlediği vurgulandı.

Bütün bunlar illâ bilimsel, tarihsel doğrular değildi; siyasî pragmatizmden kaynaklanan faydacı "geleneğin icadı" denemeleriydi. Ve gene de öyledir. Şu veya bu büyük geleneği yeniden yorumlama mücadelesinde, yenilik yanlılarının kendilerini "gerçek" Osmanlı veya İslâm veya Atatürkçülük olarak tanıtmalarını, taktik planda anlayabilirim. Ama tarih bunu kaldırmaz. Ben bir tarihçi olarak bunu böyle kabullenemem, anlatamam. Farklı akımların değişik Osmanlı (imparatorluk geleneği) veya İslâm veya Atatürkçülük yorumlarından birini seçip, tarihçilik adına "işte gerçeği budur" diye yutturmaya kalkışamam.

Aynı şeyler Marksizm için de geçerli. Çeşit çeşit Müslümanlık ve Atatürkçülükler olduğu gibi, çeşit çeşit Marksizm yorumları da 150 yıldır mevcut. Hazreti Muhammed ve Mustafa Kemal gibi Marx da öyle bir kaynak ve manevî otorite ki, herkes Marx'ta görmek istediğini görüyor, görmek istemediğini görmüyor. Çünkü Marx'ın düşüncesi, yani 19. yüzyıldaki şekliyle dahi (klasik) Marksizm, (uzun süre inanmak istediğimizin aksine) saf ve tutarlı bir sentez değil. Farklı ve çelişkili düşünsel mirasların eklenmesinden oluşuyor. Aydınlanma'dan müdevver bir rasyonalizm de var içinde, bunun tam zıddı olan bir tarihsicilik de (*historicism, historismus*). Eşitsizlik, zulüm ve sömürüye karşı ahlâkî bir feryat, vicdanî bir isyan çağrısı da var, tarihî determinizmi fetişleştiren, "tarihî kanunîyet"lere karşı durulamayacağını ilân eden bir bilimcilik de (*scientism*). İdeolojinin eleştirisi de var, kendi "bilim"inin de alt tarafı bir ideoloji olduğunu göremeyiş de. Özgürlük özlemi de var, "soyut özgürlüğün" horlanması da. Sonuçta, demokrasi talebi de var, siyasal şiddetin ve diktatörlüğün çekiciliği de.

Onun için, tıpkı İslâm âlimlerinin Kuran'da ve hadislerde, ya da Atatürkçülerin *Nutuk*'ta veya diğer *Söylev ve Demeçler*'de istedikleri hemen herşeyi bulabilmeleri gibi, Marx'ta da isteyen istediği alıntıyı bulabilir aslında. Özel ilgi alanımdan bir örnek vereyim : kapitalizm öncesi üretim tarzları ve toplum biçimleri; bu meyanda, 1960'lar ve 70'lerin feodalizm mi, Asya Üretim Tarzı mı tartışmaları. İmdi, *Alman İdeolojisi*'nde de vardır bu konu, *Grundrisse*'in *Formen* bölümünde de, Marx'ın Hindistan makalelerinde de, Engels'le yazışmalarında da, *Kapital*'in birinci ve sonra üçüncü cildinde de. Bazı yerlerde, dönemin akademik ortaçağ tarihçilerinden farksız (dar teknik) bir serflik ve feodalizm anlayışına sahiptir Marx; başka bazı yerlerde ise, daha geniş, evrenselci bir teorik perspektife. Bazı yerlerde Doğu toplumlarına AÜT diye bakar, bazı yerlerde feodal diye.

Hangisi "gerçek Marx"tır bu durumda ? Tabii her ikisi de. Kendi payıma, *Kapital III*'ün toprak rantıyla ilgili (*Genesis of Ground-Rent*) bölümündeki geniş yorumu tercih edebilirim. O zaman, *bence* (benim, günümüzün en ileri ortaçağ tarihçiliği temelinde bildiklerime göre) *bu doğru, diğerleri yanlıştır*. Ama bunu apaçık söylemeliyim. "Marx'ın doğru okunuşu" veya "gerçek Marx" lâflarının ardına gizlenmeden.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nabi'ye notlar (3)

Halil Berktaş 28.04.2011

"Doğru okuma" yoluyla "gerçek Marx"ı aramaya kalkışmanın (veya, bulduğuna "gerçek Marx" demenin) problemlerini son bir örnekle somutlamak istiyorum. Sanırım Nabi Yağcı ile aramızdaki en önemli ortak nokta, demokrasidir. Geldiğimiz noktada, ikimiz de siyasî mücadelede şiddeti kaçınılmaz veya arzu edilir görmüyoruz. Kapitalizmden daha iyi ve ileri, faraza sosyalizm diye bir toplumsal düzen ve yaşam tarzı olacaksa, o sosyalizme şiddete dayalı bir "proleter devrimi" ve sonra "proletarya diktatörlüğü" denen bir rejim yoluyla varılacağına inanmıyoruz. Tersten söyleyecek olursak, bir zamanlar Leninist veya Maocu açıdan "burjuva demokrasisi" diye horladığımız şey, şimdi bizim için büyük önem taşıyor.

Peki, demokrasi konusunda son yirmi otuz yılda edindiğimiz bu yeni perspektif, ne ölçüde Marx'tan hareketle temellendirilebilir ? Ben ancak kısmen temellendirilebileceği, buna karşılık kısmen de (hattâ belki önemli ölçüde) temellendirilemeyeceği kanısındayım. Kısmen temellendirilebilir, çünkü Marx ve Engels'in *pratik siyaset* içinde demokrasiyi ne kadar önemsediklerinin; faraza 1848 devrimlerinin çalkantısı içinde işçilere doğrudan komünizm gibi hayaller yerine somut demokratik haklar için mücadele etmeyi öğütlediklerinin; daha genel olarak, dar bir "sınıfa karşı sınıf" anlayışı içinde demokrasiye sırt çevirmemekten yana olduklarının çeşitli kanıtları var (nitekim Roni Margulies de yarı-Ergenekoncu "yesinler birbirini" anlayışına karşı hep işin bu boyutunu hatırlatıyor). Lâkin (Roni'nin iyi niyetine karşın) kısmen de temellendirilemez, çünkü ortada bir de "proletarya devrimi ve diktatörlüğü" teorisi duruyor.

O zaman ne yapacağız –kendi özlediğimiz Marx'a "gerçek Marx" diyebilmek uğruna bu kurguyu yok mu sayacağız ? Tamamen bir "yanlış okuma"dan kaynaklandığını; Marx'ı "doğru oku"duğumuzda buharlaşıp gideceğini ve elimizde kendiliğinden, tertemiz, hiç aşınmamış bir demokratik sosyalizm teorisi kalacağını mı savunacağız ? Nabi, kusura bakma, ben bunun hiç ama hiç mümkün olmadığı kanısındayım. Neden dersen; son üç buçuk yılda *Taraf*'ta iki ayrı defa hayli uzun alt-diziler kaleme aldım, bu konuda : (a) "Sol ve demokrasi" başlığıyla (30 Ocak - 26 Haziran 2008 arasında) 13 yazı; (b) sonra, herhangi bir üst başlık olmaksızın, 11 Nisan - 22 Mayıs 2010 arasında tekrar 15 yazı. İlk grup *Weimar Türkiye'si*'nde çıktı; ikinci grup ise henüz kitap biçimine ulaşmadı. Ama ikisinin de ortak noktası, demokrasiyi hor görmenin ve siyasete sırt çevirmenin doğrudan doğruya klasik Marksizm'de derin köklerinin olduğuydu. Şöyle demiştim : 1789'un revolüsyonizm mirasını

sürdüren Marx, henüz oldukça gençken ve 1848-52 arasındaki topu topu dört yılda, mevcut demokrasinin “burjuva demokrasisi” olduğuna (ve bu kısıtın dışına çıkamayacağına, islâh edilemeyeceğine): karşıtının ise ancak “proletarya diktatörlüğü” olabileceğine (ve bunun da emekçi halk çoğunluğu için otomatikman “gerçek demokrasi” anlamına geleceğine), sınırlı bir tecrübeden hareketle, çok acele karar verdi. Tabii bu momentin sağ ve solu, önü ve arkasına, Marx-Engels sonrası çeşitli gelişmeleri –deyim yerindeyse, üst üste binen başka hatâları- da yerleştiriyordum.

Nabi, belki hatırlarsın, bu yazılara senin ve benim anladığımız anlamda demokratik ve yenilikçi soldan hemen hiçbir tepki gelmedi. Sanki boşluğa yazılmış gibi oldu; olumlama da gelmedi, eleştiri de gelmedi. Senden ve bu yaklaşıma en yatkın olabilecek eski, tarihsel TKP veya TBKP (ve TİP-TSİP) çevrelerinden de gelmedi. Kuşkusuz bu, solun artık tamamen pörsüdüğü ve bu kadar kritik bir tartışma için dahi gerekli teorik enerjisi kalmadığı anlamına da gelebilir. Fakat diğer yandan, bunları artık birçoğumuzun aşikâr birer gerçek saydığımız ve itiraz edecek hiçbir şey bulamadığımız anlamına da gelebilir.

Ama öyleyse, sevgili Nabi, Marx’ı “doğru okuyarak” çıkamayız bu işin içinden. Yani, ya benim Marx’taki anti-demokratizme ilişkin gözlemlerim şu veya bu ölçüde doğrudur –ve bu takdirde demokratik bir sol “yanlış değil doğru okunacak” bir Marx’ta o kadar da güçlü temeller bulamaz kendine. Ya da, benim gözlem ve yorumlarım yanlıştır –ve bunlara çıkıp açık açık “yanlıştır, şu nedenle yanlıştır; Marx’ta demokratik sosyalizmin veya sosyalist demokrasinin olgun temelleri vardır ve Halil Berktaş bunları görememiştir” diyebilmek gerekir. Ben o yazıları yazarken *Komünist Manifesto’yu, Fransa’da Sınıf Mücadeleleri’ni, Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i [Hükümet Darbesi]’ni*, 1848-52 yıllarına ait Marx-Engels mektuplaşmalarını, “Weydemeyer’e Mektup”u vb. oturup tekrar okumuştum. Sonra *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi’ni*; ardından kritik Lenin metinlerini de (*Devlet ve İhtilâl; Proletarya İhtilâli ve Dönem Kautsky*) tekrar okumuştum. Zaten Lenin’in pekâlâ iyi bir Marksist olduğunu da bu zeminde söylüyorum.

“Yanlış okumuş” isem bunun somut olarak gösterilmesi gerekir. Sanıyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nabi’ye notlar (4)

Halil Berktaş 30.04.2011

Teoriyi bırakıp tarihe dönüyorum. Ben Kürt sorunu ve PKK’yla meşgulken, Nabi Yağcı’nın “Türk Tarih Tezi çökerken” diye bir yazısı çıktı, 4 nisan günü. İki açıdan eleştirmek istiyorum.

Birincisi, en basiti, başlığıyla ilgili. Nabi’nin yazısı esas olarak Ahmet Kardam’ın yeni çıkan *Cizre-Botan Beyi Bedirhan - Direniş ve İsyan Yılları* kitabıyla ilgili. Kitabın üç yıllık yoğun bir çalışmaya dayandığını aktarıyor. Bedirhan’ın beşinci kuşaktan torunu olduğunu da öğrenen Ahmet Kardam’ın, “Türkiye’de yasak tutulan Kürt tarihinin gün ışığına çıkmasına çok ciddi katkı yaptığını” vurguluyor.

İyi, güzel. Sevindim; ilk fırsatta okumaya çalışacağım. Benim sorunum, Nabi Yağcı’nın bu gelişmeyi “Türk Tarih Tezinin çökmesi”yle ilişkilendirmesi, ya da böyle bir bağlam içine oturtması. Nabi “Bugünümüz tarihin, tarih ise bugünümüzün ayağına pranga,” dedikten sonra “ama artık bu kısır döngü sonlanıyor... Türk Tarih Tezi yavaştan yavaştan çöküyor” değerlendirmesinde bulunuyor.

Türk Tarih Tezi’nin bu konuyla ne ilgisi olduğunu da, daha yeni mi çöküşe girdiğini de pek anlayamadım. Nabi acaba genel olarak Türk milliyetçiliğinin tarihe bakışının, ya da bütün tabu ve yasaklarıyla resmî veya yarı-resmî milliyetçi tarih anlayışının çökmeye başladığını mı kastediyor ? Eğer öyleyse, doğru tabii. Ama o zaman “Türk

Tarih Tezi"ni böyle, her sözcüğün baş harfleri büyük yazılmış bir özel isim olarak kullanmaması gerekirdi. Bunu yaptığı anda, ancak şimdi ve yavaş yavaş çökmekte olduğunu öne sürmesi de bir tuhaf oluyor.

Zira Türk Tarih Tezi, milliyetçi tarih vizyonu ve anlatımının çok özel bir varyantı. 1930'lar bir Kemalist "kültür devrimi" girişimine tanık oldu. Bu bağlamda ve bizzat Mustafa Kemal'in talimatıyla, yakın çevresi tarafından özel bir "Tarih Tezi" de geliştirildi. Buna göre, İÖ 7000 dolaylarına kadar (yani çok daha eskilerden başlayarak) Orta Asya'da beyaz-brakisefal, "üstün" bir "Türk ırkı" ve bu Türklerin yarattığı bir "Türk uygarlığı" vardı. Tarım ve metalurjide çok ileri gitmişlerdi. Yeryüzünün en eski uygarlığı, sanıldığı gibi (İÖ 3000'lerin) Sümer veya Eski Mısır'ı değil, işte bu Orta Asya Türk uygarlığıydı. Derken iklim değişti, kuraklaştı. Verimli tarım toprakları steplere dönüştü. Bu koşullarda Orta Asya'dan göçler başgösterdi. Eski Türkler "anayurttan gidenler"le "anayurtta kalanlar" diye ikiye ayrıldı. Birinciler gittikleri her yere yüksek bir kültür götürdüler. İlkçağın daha sonraki birçok uygarlığının kurucusu oldular. Örneğin Sümerler, Akalar, Etrüskler hep Türk kökenliydiler. Aynı şey Hititler (= Eti Türkleri) için de geçerliydi, zira göç eden Türk kollarının bazıları İÖ 2. binyılda Anadolu'ya da girmiş bulunuyordu. İkinciler, yani "anayurtta kalanlar" ise tarımdan (aslı tabiatları olmayan) göçebe hayvancılığa "dönme"ye zorlandı. Bunlar İÖ 300'lerden itibaren Hsiung-nu'lar, Kök Türkler, Uygurlar, Moğollar gibi büyük "bozkır imparatorlukları"nı yarattılar. Bu çerçevede, 11. yüzyılda (tekrar) Batı Asya'ya kaydılar; (tekrar) Anadolu'ya girdiler; ilk Türk-İslâm, Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletleri/uygarlıklarını kurdular.

Geriye bakınca, Kemalistlerin neden böyle bir kurguya başvurdıklarını anlamak zor değil. *Birinci* olarak, (yıkılmış oldukları) Osmanlı'nın ve *ikincisi*, genel olarak İslâmiyet'in etrafından dolanarak daha uzak geçmişe sığınan bir "altın çağ" arıyorlardı. *Üçüncüsü*, çok ırkçı bir dönemde ve kendileri de ırkçı oldukları için, Batı'ya aidiyetlerini, "muasır medeniyet"ten dışlanamazlıklarını bir de ırkçı argümanlarla, "aynı beyaz ırka mensubuz" diye ispatlamak ihtiyacındaydılar. *Dördüncüsü*, gene Batı'ya kabul edilmek açısından Türkleri "barbar" veya "göçebe" değil "yerleşik ve uygar" diye tanıtmaya; *beşincisi*, savaşçı fetihlerle değil barışçı göçlerle, uygarlık götürerek yayılmış olduklarını söyleyerek "yurtta barış, cihanda barış" sloganını bir de bu ayağa oturtmaya çalışıyorlardı. *Altıncısı* (ve belki en önemlisi), Türk Tarih Tezi –Atatürk'ün kullandığı kritik ifadelerle- "Türk çocuğu"nun Malazgirt'le (1071) gelmiş olması halinde bu toprakların esas sahibi olamayacağı korkusuyla, Antik Yunan ve Bizans dayanaklı Yunan *megali idea*'sına karşı Türklerin (Hititler suretinde) Anadolu'ya Rumlardan çok önce girdiklerini savunmanın zeminini oluşturuyordu.

Güya oluşturuyordu, demek lâzım, çünkü ardındaki sosyal mühendislik kaygıları ne olursa olsun, bu Tez tümüyle palavraydı; o gün bile sahte-bilimdi; herhangi bir bilimsel temelden tümüyle yoksundu. İÖ 7000'de Orta Asya'da tarım yoktu, metalurji yoktu, devlet de yoktu (nitekim o kadar devlet fetişisti olan Kemalistler de onca "uygarlık" yuvarlamasına karşın uygarlığın temel unsuru olan devlet bahsine hiç girememişlerdi, çünkü devlet dedikleri anda karşılarında hangi hükümdar ve hangi hanedan soruları çıkacaktı). İkincisi, İÖ 7000'lerde Orta Asya'da yaşayan insanların (içinde) Türk olup olmadığını da bilemeyiz, çünkü dillerine dair en küçük bir ipucumuz yok ve asla da olmayacak.

Sonuçta, Türk Tarih Tezi fantezisi yedi yıl sırf Atatürk'ün kişisel otoritesiyle ayakta kaldı ve ölür ölmez tedavülden çekilmeye başladı. İktidar tarafından lanse edilmesi derhal son buldu. 1937'deki ikinci TTK'dan sonra bir daha uğrunda kongre düzenlenmedi. İlk ve orta öğretimden dahi 90'larda silindi. Muazzez İlmiye Çığ'dan başka mümini kalmadı.

Kıssadan hisse : Kardam'ın Bedirhan Bey araştırması ile Türk Tarih Tezi ve "şimdi, yavaş yavaş" çökmeye başlaması (?) arasında hiçbir bağlantı kuramıyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Üç altın çağ

Halil Berktaş 05.05.2011

"Türk Tarih Tezi"nin ne olduğu ve neden ancak şimdi, "yavaş yavaş" çöküyor değil de çoktan çökmüş, artık esamisi okunmaz hale gelmiş olduğuyla ilgili, bir başka açıklama tarzı geldi aklıma. Onu da yazayım da, bu mesele tamamen kapanmış olsun.

Milliyetçi tarih anlatılarında bir "altın çağ" kavramı çok büyük yer tutar. Altın çağ, "bizim" en güçlü ve "öteki"lerimiz, "düşman"larımızın en zayıf konumda olduğu; "ulusal deha"mızın parlayıp ezelî ve ebedî hasletlerimize en fazla ışık tuttuğu; kendimize özgü kurumlarımızın başkalarınıninkine üstünlüğünün belirginleştiği, "öz"ümüzün öne çıktığı bir dönemdir (daha doğrusu, öyle düşünülüp kurgulanır). 19. ve 20. yüzyılın milliyetçi akımları, modern çağda yaşamakla birlikte, geçmişteki (gerçek veya hayalî) böyle bir dönemden kuvvet almaktan; kendilerini onun aynasında görmek ve göstermekten hoşlanırlar.

(Bu "altın çağ" fikri, milliyetçi tarihle sınırlı değildir aslında. Büyük dinlerle doğup gelen bir yaklaşımdır. Bir "asr-ı saadet"i vardır, bir "kıyamet günü" vardır. Tarihin belirli bir yönü olduğunu varsayan her düşünce sisteminde, benzer öğelere rastlanabilir. Tarihi sonsuz değişim olarak düşünmenin, ilke olarak "altın çağ" cılığa karşı olması gerekir. Marksizm bu açıdan kendi içinde çelişkilidir. Bir yandan, felsefî boyutuyla sonsuz değişimi kabul eder. Diğer yandan, Hegelci "tarihin yönü" takıntısını aşamaz. Dolayısıyla Marksizm'de de maalesef hem geçmişteki, hem gelecekteki bir "altın çağ"la -ya da "kıyamet günü"yle- yüz yüze geliriz. Birincisi "İlkel komünizm," ikincisiyse "proletarya devrimi ve sınıfsız toplum"dur. Her ikisi de metafiziktir, tarih dışıdır. Ama şimdilik bu ve diğer örnekleri bir yana bırakıp, sadece milliyetçi "büyük anlatı"lara eğiliyorum.)

Bütün ideolojiler ve bu çerçevede bütün milliyetçilikler gibi Türk milliyetçiliği de, kendi içinde uyumlu, türdeş, çelişkisiz bir bütün değildir. Çeşitli varyantları ve bunların spesifik altın çağları, bunlar etrafında örülmüş büyük anlatıları söz konusudur. Bu açıdan özellikle üç büyük altın çağ kurgusundan söz edilebilir. İlki, eski adıyla Osmanlı "yükselme dönemi"ne veya yeni adıyla "klasik çağ"ına, yani kabaca II. Mehmet'ten Kanuni'nin ölümüne, belki 16. yüzyılın sonuna kadarki 100-150 yıllık döneme odaklanır. Bu varyant her şeyden önce devleti ve devlete itaati yüceltir, emperyal değerleri öne çıkarır. Türk-İslâm sentezi de daha çok bu anlatının içinde barınır. Zihinsel ufukları ister istemez imparatorlukla özdeş olan geç dönem Osmanlı elitleri, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarının İstanbul aydınları, İkinci Meşrutiyet münevverleri, Ahmed Refik (Altınay) ve Fuat Köprülü gibi isimler, bu varyantın taşıyıcısıdır.

Bir diğer altın çağ kurgusu, Orta Asya'nın (*reel, tarihsel* Orta Asya'nın desem daha doğru olur) İÖ 300 - İS 1400 arasında yükselen ve çöken bozkır imparatorluklarına odaklanır. Hsiung-nu'lar, Hunlar, Kök Türkler, Cengiz ve Moğollar, Timur ve Timurlular en "erkek," en saldırgan, en savaşçı değerleri yüceltmek için kullanılır. Yerleşik hayatın, tarım ve ticaretin, kentlerin ve uygarlığın horlanmasına, en çıplak şekliyle Nihal Atsız'da rastlarız. Doğrudan Nazi hayranı ırkçılığıyla Nihal Atsız, bu atlı göçebe bozkır kavimleri arasında özel bir seçiciliği: "sarı ırk"a ve dolayısıyla Çin'e yakın gördüğü Moğollara karşı "beyaz" Kök Türklerin tercih edilmesini de temsil eder. Bu damar 1930 ve 40'ların Turancılığının, 1960 ve 70'lerden bugüne ise (Osmanlıcılıkla bütün karışma ve örtüşmelerine karşın) MHP, Ülkü Ocakları ve BBP çevresinin duygu ve düşünce kökenlerine kuvvetle yansdı, yansıyor.

Gelelim üçüncü ve son altın çağ öyküsüne. Zaman içinde en son (1930'larda) ortaya çıkan da, en erken (daha 40'lar ve 50'lerde) silinen de bu oldu. Modernizmi, jakobenizmi ve toplum mühendisliği hevesinin doruğundaki haliyle Kemalizm, devlet ve iktidar fetişizmini paylaşa da, "yükselme devri" veya "klasik çağ" anlatısından hoşlanmıyordu, çünkü işin içine, devirmiş olduğu Osmanlı eski düzeniyle birlikte İslâmiyet de girmektedir.

Etnik (hattâ ırkî) köken ve devamlılık vurgusunu paylaştı da, “bozkır imparatorlukları” anlatısından da pek hoşlanmıyordu, çünkü işin içine, savaş ve yağmacılıkla birlikte, Batı’nın “bizi aşağılamak için kullandığı” gerilik, ıskallık ve barbarlık motifleri de girmektedir. Onun için Mustafa Kemal ve çevresi, başka ve tamamen *hayalî* bir altın çağı aşağı yukarı sıfırdan var etmeyi denediler. Orta Asya kökenliliği korudular, ama İÖ 200’lerden en az 7000 yıl daha geriye taşıdılar. Öyle bir Orta Asya düşlediler ki, Türk olacak, üstün beyaz ırk olacak, uygar olacak, ve tabii İslâm’la da bir ilişkisi olmayacak. Bizi bütün uygarlıkların tepesine oturtacak. Tarihi bizimle başlatacak. Üstelik bizi hem Avrupalı, hem Anadolu’nun gerçek sahibi kılacak.

Ortaya çok özel bir kurgu olarak Türk Tarih Tezi çıktı. On yıldan az dayandı. Ciddi ve büyük bir tartışmayla çöktürülmedi –zaten Türkiye’de böyle şeyler hiç olmaz. Ama dar sofraya çevresi dışında kimse bu safsatayı pek ciddiye almadı. Onun için 1938’den sonra adım adım geriye çekildi ve devreden çıktı. Osmanlı altın çağı rehabilite edildi ve bozkır imparatorluklarını da kendine eklemeli. Buna karşılık TTT tedricen unutuldu. Yirmi yıl önce ders kitaplarından son izleri de silindi. Lâkin geriye, genelgeçer Orta Asyacılıkla örtüşen bir ırkçılık tortusu bıraktı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hangi Aydınlanma

Halil Berktaş 07.05.2011

Nabi Yağcı’nın “Türk Tarih Tezi Çökerken” (4 Nisan 2011) yazısını iki açıdan eleştirmek istediğimi söylemiştim (“Nabi’ye notlar 4”, 17 nisan). Bunlar yorum değil, doğrudan bilgi hatâları. Görece önemsiz olanı, demiştim, Türk Tarih Tezi’nin ne olduğu ve ancak şimdi mi, “yavaş yavaş” çöküşe geçtiğiyle ilgili. Son iki seferdir bunu işliyorum. Yetersiz tabii, çünkü saf Türk milliyetçiliğinin altın çağ anlatılarının liberal-hümanist, evrenselci sol Kemalist veya Marksist kesimler üzerindeki etkisine henüz hiç giremedim. Oysa (a) Türk Tarih Tezi’nin bir bakıma etkisi altındaki, bir bakıma onu eğip bükerek kullanmaya çalışan “Mavi Anadolu” grubunu, Halikarnas Balıkcısı ve çevresini, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Vedat Günyolları; (b) bozkır cengâverliği türevi bir “göçebe demokrasisi” hayali ile Osmanlı odaklılığın kendine özgü bir karışımını sunan Hikmet Kıvılcımlı’yı; (c) Mimar Sinan ve Şeyh Bedreddin üzerinden Osmanlı’ya bir diğer “Anadolu emekçisi, Türk çocuğu” alternatifi üretiyim derken etnik köken tuzaklarından kurtulamayan Nâzım’ı; (d) Kemal Tahir’in çok daha kesif devletçi-empereyal Osmanlıcılığını da uzun uzadıya ele almak gerekir(di), bu bağlamda. Belki, başka bir bahara ?

Nabi Yağcı’nın 4 nisan yazısına dönersek, ikinci ve daha önemli sorun, Aydınlanma’yla ilgili. Nabi iddialılığı ölçüsünde şaşırtıcı bazı ifadeler yer vermiş, bu açıdan. Şöyle diyor : “Batı aydınlanması, pozitivizmin klişe lafıyla ‘akla dönüş’ değildir; Aydınlanma, tütsüler, kutsallıklar içinde kaybolmuş insanı Ortaçağ’ın tarihsel-zaman dışılığından alıp tarihsel-zaman içine yerleştirmesi, ya da yeryüzüne indirmesidir. Bu olmadan akıl da çalışmazdı zaten. Aydınlanma, insanın nereden gelip nereye gittiğini gerçek zaman içinde merak etmeye başlamasıdır.”

Maalesef bu satırlar karşısında şunları dümdüz söylemek zorundayım; başka çare bulamıyorum : Bu, tepeden tırnağa yanlış. Çok hatâlı bir tarih ve düşünce tarihi “bilgi”si. Böyle bir Aydınlanma yok. Nabi Yağcı’nın bu önermesi, Napolyon sonrasından bugüne uzanan Aydınlanma etütlerinde; neredeyse 200 yıllık, eleştirel bir bilimsel-akademik birikimde, en ufak bir temele dayanmıyor.

Ben de felsefeci olmamakla birlikte, tarihçi kimliğimle, öğrenciliğimden bu yana bir miktar Locke, Hume, Descartes, Voltaire, d’Holbach, Montesquieu, Rousseau ve Kant okudum (ve okuttum, okutuyorum) hasbelkader. Bu orijinal metinlerde olsun, herhangi bir 18. yüzyıl tarihi ve düşünce tarihi kitabında olsun, Akıl

Çağı'nın insanı tarih dışılıktan alıp tarihsel zamana yerleştirdiği gibi bir iddiaya rastlamadım. Altını çizerek söyleyeyim : *Hiç ama hiç rastlamadım.*

Marx ve Engels'in Aydınlanma üzerine yazdıklarını da okudum. Onlarda da böyle bir şey hiç yok. Bir yandan, Aydınlanmacıların, mevcut bütün fikir ve kurumları (en başta dini, Kiliseyi, monarşiyi) "Aklın amansız eleştirisi"ne tabi tutmasını, hiçbir kutsallığı bu eleştiriden muaf saymamasını övüyorlar. Diğer yandan, buradaki güya "soyut ve mutlak Aklın" da aslında belirli bir çağın, koşulların ve sosyal sınıfların aklı olduğunu vurguluyorlar. Başka bir deyişle, Aydınlanma'nın tarih dışı bir "Akıl" va'zetmesini eleştiriyorlar. Asıl tarih dışı olan, Nabi'nin yazdıklarının tersine, Aydınlanma'nın kendisi oluyor.

Nabi, Aydınlanma'yı "akla dönüş" diye tarif etmeye "pozitivizmin klişe ifadesi" demiş. Yani bir Aydınlanma var, bir de onu yanlış anlayan ve anlatan pozitivizm mi var ? Bu da bileşik bir hatâ. Bir kere pozitivizm Aydınlanma'nın çok dışında bir şey değil; Aydınlanma bilimciliğinin 19. yüzyıl türevi. İkincisi, Aydınlanma'yı "akla dönüş" diye gösteren, hattâ bununla övünen, Aydınlanma'nın kendisi. Buna göre, o zamana kadar hurafeler, bâtil inançlar, (Nabi'nin son derece Aydınlanmacı, basmakalıp Ortaçağ düşmanı ifadesiyle) "tütsüler" hâkim olmuş. Derken bir Akıl Çağı bu sisleri dağıtmaya koyuluyor.

Bunun neresi tarihsellik ? Nabi'nin aksine, Aydınlanma, insanın hiç "nereden gelip nereye gittiğini merak etmesi" değil. Aydınlanma'nın böyle bir tarih ve tarihsel zaman merakı yok. Geçmişin fikir ve kurumlarını, zerrece, kendi somut koşulları içinde anlamaya çalışmıyor. Bütün bunları rasyonel mi, irrasyonel mi diye inceliyor. Bu yolla, "Akıl dışı" saydığı nelerin elimine edilmesi gerektiğini bulmaya çalışıyor. Onun için Aydınlanma, sırf kutsalsızlaştırma demek değil. Aynı zamanda modernitenin ilk büyük sosyal mühendislik projesi. Geçmişte neyin, niçin olduğunu merak etmek şöyle dursun; bütün o geçmiş irrasyonellik mirasını bir çırpıda elimine edip, yalnızca toplumun bundan böyle nereye gideceğini düzenlemeye kalkıyor.

20. yüzyılın büyük totalitarizm denemeleri bu Aydınlanma eleştirisinin derinleştirilmesine yol açtı. Soyut ve mutlak Akla tapmanın, o Akıl kimin (Hitler ? Stalin ?) temsil edeceğine bağlı olarak, yeni bir tiranlığı beslediğine dikkat çekildi. "Aydınlanma despotizmi" daha geniş bir anlam kazandı. Adorno ve Horkheimer, *Aydınlanma'nın Diyalektiği*'nde bu noktalara parmak bastı.

Amacım Nabi'ye kusur bulmak değil. Konu Türkiye'nin bugünkü ikilem ve kutuplaşmaları açısından da çok önemli. Aydınlanma'nın tarih *düşmanlığını*, Aydınlanma ile tarih arasındaki *karşıtlığı* deşmeye devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ortaçağ ve tarih

Halil Berktaş 12.05.2011

Aydınlanma'nın, insanı somut tarihsel zamana yerleştirmek şöyle dursun, eskiden olduğundan da fazla tarih dışı kıldığından; bu bağlamda, düpedüz tarih *düşmanlığından* söz ediyordum. Bunu, Aydınlanma'nın özellikle Ortaçağa ilişkin tavrında çok net bir şekilde gözlüyoruz.

Çünkü Aydınlanma için tarih, çok büyük ölçüde Ortaçağ demek. Aydınlanma 17. yüzyılda başlayıp 18. yüzyıla uzanıyor. Fikrî kökenleri bir yandan Rönesans'ta (sivil hümanizma), diğer yandan Bilimsel Devrim'de. Yani neresinden bakarsanız bakın, bir Yeniçağ (Erken Modernite) süreci. Hemen öncesinde ise bin yıllık bir Ortaçağ var. Üstelik o sırada Prehistorya bilgisi hemen hiç yok (kavramı bile mevcut değil). Arkeoloji yapılmıyor; sadece İtalya'da, insanlar yerüstündeki Colosseum'a, Circus Maximus'a, Panteon'a hayretler içinde bakıp bu

"antika"ların (eski eserler anlamında *antiquitates*) yapıldığı zamana Antikite adını veriyorlar. Ama bu İlkçağ henüz cılız. Roma ve biraz da Eski Yunan ile sınırlı; Mezopotamya, Mısır ve diğer "erken kara imparatorlukları" yok sahnede. Buna karşılık Ortaçağ yakın ve büyük bir heyûla. Muazzam gölgesi Yeniçağın üzerine düşüyor.

Dolayısıyla Erken Modernite ve özellikle Aydınlanma, kendi kökenlerini, yani Nabî'nin deyişiyle nereden gelip nereye gittiğini cidden arayacaksa, öncelikle orada arayacak. Bu, faraza Bolşevik Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin kökenlerini Çarlık Rusyası'nda; keza Fransız Devriminin kökenlerini Mutlakiyet rejiminde, 14. Louis'den 16. Louis'ye *ancien régime*'de ve krizinde; ya da Türkiye Cumhuriyeti'nin kökenlerini Osmanlı'da, Tanzimat'ta, Jön Türklerde ve İttihatçılarda aramak gibi bir şey. O derecede normal, mantıklı ve zorunlu. Bu "önceki aşama"ları sevmesen, yıkmış devirmiş olsan bile.

Ama işte problem tam da bu : radikal dönüşüm dönemlerinin sübjektivitesi, öznel bilinci, hiç hoşlanmıyor böyle bir devamlılık fikrinden. Siyasal ve düşünsel devrimler, "eski düzen"e kendilerini doğuran ana rahmi değil, öldürdükleri canavar olarak bakmayı tercih ediyorlar. Dolayısıyla geçmiş ile aralarındaki ilişki ak ile kara gibi, ya da bir 1-0 zıtlığı, bir *binary opposition* gibi resmediliyor.

Aydınlanma için de aynen böyle : Ortaçağ ve hattâ (Ortaçağdan aşırı genelleme yoluyla) hemen bütün geçmiş, bütün tarih, bir nefret nesnesi. Özel olarak Ortaçağ, asla bildiğimiz, yerleşmiş, bilimsel anlamıyla tarih değil. Kendi gelişimi, somut koşulları ve somut zamanı yok. Daha önce söylediğim gibi, bir bâtil inançlar, hurafeler ve sisler, Nabî'nin tipik Aydınlanmacı ifadesiyle "tütsüler, kutsallıklar" çağı. İlginç olan şu ki, Aydınlanma düşüncesi bu özellikleri yer yer bütün tarihe teşmil ediyor. Ya da bütün tarihi uçsuz bucaksız bir Ortaçağ gibi algılıyor.

Şiir ve müzikten bir örnek vereceğim. Beethoven, Dokuzuncu Senfoni'nin dördüncü (korolu) bölümünde, Schiller'in "Neşeye Övgü" (*An die Freude*) şiirinin sözlerini kullanmıştı. 1785'te Schiller'in aslında "Hürriyete Övgü" (*An die Freiheit*) demek istediğini, ama sansür nedeniyle *Freiheit* (hürriyet) yerine *Freude* (neşe) sözcüğünü geçirdiğini biz de biliyoruz, çağdaşları ve tabii bu arada Beethoven da. Zaten onun için, 1824'te, Restorasyon'un göbeğinde ve Metternich'in gizli polisinin egemenliğinde, bu şiiri alıp tekrar kullandı; Fransız Devriminin mirasına *Eroica*'dan sonra bir diğer büyük anıtı yarattı.

Gelelim, konumuzla bağlantısına. Şiirin ve senfoninin dördüncü bölümünün bir yerinde, Schiller/Beethoven, "neşe"ye (siz "hürriyet" diye anlayın) şöyle seslenir : *Deine zauber binden wieder / Was die mode streng geteilt*. Yani : "Gelenegin, örf ve âdetlerin <[l>die mode : *custom*] böldüğü her şeyi / Senin sihridir, yeniden birleştiren." Ve bunu *Alle menschen werden brüder* dizesi izler : "Kardeş olur bütün insanlar..." Dikkat edin : bir insanlık var, ama gelenekler, örf ve âdetlerle bölünmüş yaşıyor. Derken neşe/hürriyet geliyor, bu örf ve âdet zincirini kırıyor; bu sayede insanlar kardeşlikte buluşuyor. Burada örf ve âdetler ile Ortaçağın veya feodalizm mirasının kastedildiği açık. Ve bu, derhal bütün tarihe, geçmişin olumsuz mirasına eşitleniyor. Net Aydınlanma yanlıları olarak Schiller ve sonra Beethoven, insalığın hürriyet (*liberté*) ve kardeşliğe (*fraternité*) kavuşmasını, geçmişin yükünden kurtulmaya bağlıyorlar. Tarih ve/ya Ortaçağ karşıtlığının bundan veciz ifadesi olamaz.

Aydınlanma, Ortaçağı tarih olarak anlamak yerine, Ortaçağı ve Ortaçağın şahsında bütün tarihi (tarih nosyonunu, tarihin mirasını, tarihe bağlılık duygusunu) toptan yıkmaya girişti. Öte yandan, Aydınlanma'nın ve Fransız Devriminin düşmanları da Akıl karşısında Tarih bayrağı etrafında toplandılar. Bu yüzden, 18. yüzyıl değil, 1815-1914 arasının "uzun 19. yüzyıl"ı, asıl "Tarih"in, *historismus*'un, *historicism*'in, tarihsiciliğin yüzyılı oldu. Aklın tiranlığı bu sefer yerini Tarihin tiranlığına bıraktı. Bu konuları işlemeye devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aydınlanma ve Ortaçağ

Aydınlanma'nın Ortaçağa tarih-dışı bakışı ve genel olarak "anti-tarih" tavrının diğer bazı tezahürleri üzerinde durmak istiyorum.

Periyodizasyon (dönemlendirme) ya da adlandırma, başlı başına bir meseledir, bu açıdan. Ortaçağın adı neden Ortaçağ ? Neyle neyin arası veya ortasında ? Tek sayılı dizilerin tam ortasında bir terim olur da, çift sayılarda olmaz. Hâlâ kullandığımız İlkçağ (Antikite), Ortaçağ, Yeniçağ (Erken Modernite), Yakınçağ (Modernite) dizisi dört terimden oluştuğuna göre, ikincisine niçin ve ne zaman Ortaçağ denmiş olmalı ? Bu soru, Rönesans'tan Aydınlanma'ya uzanan Ortaçağ düşmanlığı hakkında önemli ipuçları sunuyor.

Bilmecenin bir boyutu şu : başlangıçta ve uzun süre, böyle sadece üç büyük çağ veya dönem olmuş olmalıydı (yani Modernite, henüz Erken Modernite ile asıl Sanayi Modernitesi diye ikiye bölünmemiş olmalıydı) ki, ikincisine "ortadaki" Ortaçağ *denebilsin*. "Densin" değil "denebilsin" diyorum, çünkü bir şeyin "arada" veya "ortada" olması, illâ öyle adlandırılmasını gerektirmez. Dolayısıyla işin diğer boyutu da şu : bu adı koyanlar, "ortada" olmak dışında, Ortaçağda hiçbir önemli, çarpıcı, belirleyici özellik görememiş benziyorlar. Antikite veya Modernite'ye kıyasla Ortaçağ adının *renksizliği* başlıbaşına anlamlı. Ortaçağın *vasıfsız* bir çağ olarak görülmesini, sevilmeşi yansıtıyor.

Bilmem hatırlatmalı mıyım; bu adlar ilkin Türkçede konmadı. Latince ve çağdaş Avrupa dillerinde kondu. Onun için kimse bana "İlkçağ ve Yeniçağ deyimleri de renksiz" demesin. Doğru, onlar da vasıfsız ve sıradan. O çağın ne içerdiği hakkında hiçbir şey söylemiyor. Zaten o yüzden, derslerimde Antikite ve Modernite'yi tercih ediyorum. Ama bu renksizlik, bilhassa Ortaçağa yönelik, ideolojik bir tavrı değil, daha çok bizim millî eğitimcilerimizin, müfredat kurucularımızın ve tarih kitabı yazarlarımızın donukluğu ve vasatlığından kaynaklanıyor.

Oysa başlangıçta ve Avrupa'da, işte böyle, Ortaçağı hedef alan bir inkâr (*negation*) söz konusu. Önce İtalyan Rönesansı, geçmişi ve "şimdiki" zamanını bir üçleme içinde algıladı. Mimarlık, heykel, resim ve "klasik" metinler açısından düşünürsek, çok gerilerde Eskiler (*the Ancients*): 15., 16. ve 17. yüzyıllarda da "[biz] Modernler" vardı. Dahası, bu Modernler kendini o Eskilere benzetiyor; bireyin dünya karşısındaki duruşu, özerkliği ve özgüveni açısından aralarında ruhi bir bağ, bir sıhriyet olduğunu düşünüyordu. Peki, aradaki bin yılı ne yapacaktık ? Ondan pek söz edilmese de olurdu. İki zirve arasında bir uçurum gibiydi. İnsanlık Eski Yunan ve Roma ile yükselmiş; uygarlık ve özgür düşünce (= felsefe = Akıl) egemen olmuş; ardından bir düşüş yaşanmış, barbarlık geri gelmiş, herkes Karanlık Çağların çukuruna yuvarlanmıştı. Günümüz Ortaçağ tarihçiliğinde sadece Germen ve Slav istilâları dönemine, en çok 4.-8. yüzyıla Karanlık Çağlar (*the Dark Ages*) diyoruz, ki bu bile çok tartışılır. Gelgelelim bu deyim uzun süre Ortaçağın tamamı için kullanıldı. Açık değilse bile örtük olarak, Antikite'nin parlak ışığının din ve Kilise ile, Hristiyanlıkla söndüğü mesajını vermeye yaradı. Bu kurgu daha sonra Aydınlanma'nın mayasını oluşturdu.

Özetlersek, Rönesans ve Aydınlanma için Ortaçağ, iki doruk arasındaki hendek, iki mucize arasındaki hilkat garibesi (*aberration*) olarak algılanıyordu. Oysa tarihte mucizelere de, hilkat garibelerine de yer yoktur ve bu gibi deyimler, Ortaçağın tarihselleştirilmesini değil, tersine, tarihsizleştirilmesini yansıtır. Kötü ve yanlış, olmaması gereken bir şeydi Ortaçağ. Kilisenin kollektif otoritarizmine körü körüne itaatti; kaba saba şövalyelerin düellolarıydı; koridorlarında hayaletlerin dolaştığı rütubetli şatolardı; Bram Stoker'ın ilk *Dracula*'sından itibaren, adı üstünde "Gotik roman"ların malzemesi olagelen vampirler, hortlaklar ve buna benzer korkunç, esrarengiz, "akıllmaz" şeylerdi.

Bir adım ötede, kendine özgü bir mantığı, işlevselliği yoktu, Ortaçağ kurumlarının. Din ve Kilise neden vardı, sosyolojik anlamda ? İnanç sistemlerine, doğa güçlerinin "ilkel insan"a telkin ettiği dehşet ve hayranlığın yol

açtığı söyleyip geçmek (örn. bkz. d'Holbach), veya (Freud'un da yapacağı gibi) inanma ihtiyacını bir "yanılsama"ya indirgemek yeterli miydi ? Serflik neydi; köylülük niçin serfleştirilmişti ve üzerinde bir toprak soyluluğu yükseliyordu ? Tektanrı dinlerin bu gibi sınıf sistemleriyle, daha genel olarak tarım toplumlarıyla ilişkisi neydi ? Soyluluk neden bir "askerî aristokrasi" olarak yola çıkmıştı ve hâlâ militer bir karakter taşıyordu ? Neden, ne için savaşıyorlardı ?

Montaigne ve sonra Voltaire, savaşa girerken herkesin tanrıya yakarmasının ikiyüzlülüğünü teşhir ettiler. İyi, güzel. Savaş üzerine kafa yorup derin ve eleştirel bir kavrayışa ulaşmak, bununla sınırlanabilir miydi ?

Örnekler çoğaltılabilir. Bu ve benzeri bütün konularda, somut, tarihî bir yaklaşımdan çok uzaktı Aydınlanma. Bu tür soruların sorulması da, cevaplanması da, ancak 19. yüzyılın tarihe yönelişiyle mümkün olacak; Marx'ın tarihsel materyalizmi de o tarihsiciliğin içinden çıkıp gelecekti.

Bundan sonra (a) Aydınlanma'nın neden tarihçi değil felsefeci yetiştirdiğine; (b) 17. ve 18. yüzyıllarda asıl kimlerin tarihe sarıldığına eğileceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kaybolduğum haftalar...

Halil Berktaş 19.05.2011

Güncellikten nerede kopmuş gibi oldum ? 3-15 Mayıs'ta yurtdışındaydım. İki yazımı (5/5 Üç altın çağ, 7/5 Hangi Aydınlanma) gitmeden yazıp bırakmışım. Ayın 8'inde dönmüş olmayı hesaplıyordum.

Bir terslik oldu; bir hafta uzadı yolculuğum. Bu arada e-posta erişimim de gitti. Bu çağda internetsiz yaşamak meğer ne zormuş. "İç Amerika"da bir yerde, dünyada ve Türkiye'de ne olduğunu bilmeden, gazete okuyamadan, alıştığım web sitelerine dahi giremeden, yerel tv'lerdeki "köy haberleri"yle başbaşa kaldım. Mississippi nehri kabarıyormuş ve on gün sonra taşabilirmiş (taştı da yer yer): Baton Rouge civarında aranan sabıkalı tehlikeliymiş ve krem rengi bir Infiniti kullanıyormuş; karides fiyatları artmış; Midwest'te yeni fırtına yokmuş. New Orleans'den bakınca, bırakın Avrupa'yı, Washington DC'yi ve Beyaz Sarayı bile görmek imkânsız, demek. 15 yıl oluyor; Wisconsin'deki bir konferansta da, kâinatın Büyük Göller bölgesinin süt, peynir ve mısır üretiminden ibaret olduğu izlenimine kapılmışım. Aykırı, marjinal düşünce : ABD başkanlarının işi çok zor. Biz emperyalizmden yola çıkan izahlar üretirken, onlar bu kadar taşralı, dar kafalı bir seçmenden oy alarak seçilip küresel politika yapmaya çalışıyorlar.

Geçelim. Bu zoraki tecrit yüzünden, 12/5 Ortaçağ ve tarih; 14/5 Aydınlanma ve Ortaçağ yazılarımı âdeta bir boşlukta bitirip güç belâ Taraf'a yollayabildikten çok sonra, Dersim ve Kastamonu olayları hayal meyal kulağıma geldi. Konvoy baskını ve öncesini telefonda dinledim. "Bakin, icabında başbakana suikast bile yaparız" mesajını veren bir eylemi PKK'nın sahiplenmesi, BDP'nin "her ölüme üzülrüz" yollu yasak savmasıyla birlikte.

Fakat şaşırdım mı ? Hayır. İstanbul'da olsaydım, tamamen farklı davranır; örneğin bu esoterik problemlerle uğraşma "lüks"ünü bırakıp politikaya ve Kürt sorununa döner miydim ? Hayır, muhtemelen dönmezdim, her şeye rağmen. Burnumu tarihten çıkarmazdım.

Zaten daha ne denebilir ki bu konuda ? Dört ay süreyle (4 Aralık '10 - 10 Nisan '11) ve galiba 37 yazı boyunca dile getirdim, Türk milliyetçiliğine de, Kürt milliyetçiliğine de nasıl baktığımı. Paradigmatik körlüklerini, inatlarını; şu kritik anda PKK-DTK-BDP cephesinin kendi dar çıkarı uğruna icat ettiği, tümüyle gerçek dışı "baş

düşman AKP" teorisinin ve seçime mutlaka gerginlik ortamında girme çabasının ülkeyi nerelere sürükleyebileceğini. Şimdi de Nabi Yağcı, Mithat Sancar, Gürbüz Özaltnlı ve daha birçok kişi yazmış da yazmış, içimden geçen şeyleri. "AKP'yle değil devletle çözülür" fikrinin sakatlığını bu sefer Murat Belge çeşitli açılardan eleştirmiş. Orhan Miroğlu'nun Sıfır Noktası'ndaki tesbitlerini özellikle önemsedim. Aysel Tuğluk'un DTK'daki konuşmasından yola çıkarak, PKK-BDP'nin yeni stratejisinden söz ediyor. Arap kitle hareketlerinden, Suriye'nin sarsılmasından, PJAK'ın yükselişinden, diyor, PKK önderliği bölgedeki rolünün artabileceği sonucunu çıkardı. Bir yandan, Türkiye içinde hedef büyütüyor, "haklar mücadelesi"nden fazla bir "demokratik özerklik" talebine geçiş sinyalleri veriyor. Diğer yandan, kuzey Irak'taki diğer, daha köklü ve oturmuş Kürt akımlarına meydan okuyabilir. İşin ucunda, "araf"tan cennete değil cehenneme yönelip, Batı'yı ateşi söndürmeye çağırmak da var.

Acaba bu, PKK'nın "ayrılık" patikasına geri dönmesinin işareti mi ? Miroğlu, bu takdirde, şu anda PKK-BDP önderliğine karşı sessiz kalan Kürtlerin tavır değiştirebileceğinden de söz ediyor. Kendi payıma, Türk milliyetçiliğinin güneydoğuya "sömürge olmayan bir sömürge" muamelesi yapmasının karşılığında, PKK'nın "ayrılma olmayan bir ayrılma" denebilecek bir mecraya girdiğinden söz etmiştim (26 Mart : Hegemonya ve "psikolojik savaş"). Buralarda buluşuyoruz. Benim biraz farklı düşündüğüm nokta, "yeni tahlil"e nasıl gelindiği. Yani böyle, ciddi olarak düşünülen nesnel öğeler mi var, yoksa bunlar barışa yan çizmenin bahaneleri mi ? Bana göre PKK barış fikrini sindiremiyor, kendini "barış hali"nin içinde göremiyor, hayal edemiyor. Kalıcı barış beklentisinin arttığı bir ortamdan nasıl çıksam diye bakıyor. Aslında hiç istemediği halde kendini evlilik hazırlığı içinde bulan bir gelin veya damat adayı nikâh memurunun ve bütün şahitlerin önünde hayır dememek için, nasıl daha önceden kaçmaya çalışırsa, PKK da öyle, "köprüden önceki son çıkış" fırsatlarını kaçırmamak peşinde. Bence işte bu noktada, askerî vesayet mihrakının bitmeyen provokasyonlarıyla birlikte "yeni tahlil" de devreye giriyor; PKK-BDP önderliği belki büyük bir virajı tabanına açıklamaya bu gerekçelerle hazırlanıyor.

Özetle, umutlu değilim. Türk ve Yunan milliyetçiliği Kıbrıs'ı birleşmez kıldı. Türk ve Kürt milliyetçiliği bunu güneydoğu için de yapacak. Bu durumda, çok sevdiğim kişilerin de bütün çağrılarına karşın ve yalnız kalmak pahasına, "emek, demokrasi, özgürlük bloku" denen PKK-BDP cephesine oy vermeyeceğim. Sorgulanmayan alışkanlıklar ve boş hayallerle sürüklenen yanlış bir analiz, yanlış bir tavır olduğu kanısındayım.

İşte oldu; konjonktüre bir kere daha boyun eğdim. Bari on gün de böyle geçsin. Biraz "Diyarbakır Çellisti"nden, pardon, dilim sürçtü, "Saraybosna Çellisti"nden söz edecek; sonra gene Aydınlanma, felsefe ve tarih sorunlarına döneceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Saraybosna Çellisti

Halil Berktaş 21.05.2011

New Orleans'de bir hafta boyu küçücük, kutu gibi bir öğrenci evine sığınmışken, tesadüf, elimde The Cellist of Sarajevo'su var, Steven Galloway'ın (2008). Hemen hiç dışarı çıkmıyorum; mümkün değil. Gündüzleri biraz hasta bakıyor, biraz yazıyor, düşünüyor, not alıyor, akşamlarıysa okuyorum.

Aslında çok zor dayanıyorum, bu kadar gerçek, bu kadar korkunç, bu kadar acılı bir şeyi okumaya. Lorca'nın Romancero Gitano kitabındaki Somnambule Ballad'ındadır sanırım; jandarmaların vurduğu çingene kaçakçı, ağır yarasıyla (onu beklerken intihar etmiş olan ve şimdi soğuk bedeni ayışığında, havuzda yüzen) sevgilisinin kapısına dayanıp da (arkadaşı olan) kızın babasına "beni içeri al" diye yalvardığında, gece ufak bir kasaba meydanı gibi büzülür, kendi içine kapanır ve bu trajediyi sinesinde saklayan gizemli bir dünya haline gelir.

Şimdi benim de içimi öyle bir his kaplıyor. Yıl 2011 değil; bu ev 255 Cherokee Street'te değil. 1992-96 arasının kuşatma altındaki Saraybosna'sının ana kavşaklarından birinde, cephesi tepelerden yağın ateşe açık olduğu için karımı ve çocuklarımı arka odalarında yatırdığım, elektriksiz ve susuz bir apartıman dairesindeyim. Artık daha fazla okuyamaz hale geldiğimde, dibine inmiş bir mumu üflercesine ışığı kapatıyor ve pusuda bekleyen keskin nişancılara hedef vermemeye çalışarak sedire süzülüyor; karanlıkta havanların ısılığına kulak kabartarak tedirgin uykulara gömülüyorum.

Türkçeye de çevrilmiş (Saraybosna'nın Çellisti, Şubat 2010): kaçırmışım, döndükten sonra arayıp buldum. Başlığını yadırgadım; o "nın" eki fazla geldi, gerek dil, gerek kapsam bakımından. Aslında kitap, yerelden yükselen bir evrenselliğe tanık. Yazılışı da öyle : olayları bizzat yaşamış biri, bir Bosnalı değil (herhalde böylesi daha iyi), Kanadalı bir romancı, British Columbia Üniversitesi'nden bir "yaratıcı yazım" öğretim üyesi, gidip geziyor, okuyor, çalışıyor, tanıkları dinliyor, o atmosferin içine girebiliyor, bu kadar sade ve derin sorular soruyor — ve ortaya bu kadar çarpıcı, sarsalayıcı, realiteden öte bir realite çıkartabiliyor.

Yugoslavya'da (ve Sovyetler Birliği'nde) komünizmin çöküşünü izleyen yeni milliyetçi boğazlaşmalar dalgası — kimilerine göre, İkinci Balkan Savaşları — hakkında, okuduğum en güzel kurmaca yapıt, The Cellist of Sarajevo. Ne oldu, Tito'dan sonra ? En başta KP şefleri kendi milliyetçiliklerine sarıldı. Bütün bir etnik-kültürel mozaik barış içinde yaşarken, ansızın herkes "kendi" toprağını "temizleme" derdine düştü. Bosna Cumhuriyeti'nde Boşnaklar ve Sırlar içiçeydi. Komşuydular, arkadaştlar, akrabaydılar; onyıllar boyu karşılıklı evlenmiş, bileşik aileler kurmuşlardı. Hepsi parçalanıp gitti. Önce Boşnak milliyetçileri çeteleşip yerel Sırlara saldırdı, kısa, şimdi unutulmuş bir dönem boyunca.

Ardından, Sırp Cumhuriyeti'nin emrindeki "Avrupa'nın dördüncü büyük ordusu," yani eski Yugoslav ordusu harekete geçti. Bosna Sırlarını eğitip silâhlandırırlar, üniformaları değiştirilmiş düzenli birlikleriyle takviye ettiler. Dünyanın bu köşesinde, ulus-devletlerin iyi bildiği yöntemler bunlar. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında Osmanlı Makedonyası'nda savaşılan IMRO vardı (İç Makedonya Devrimci Örgütü). Bulgar milliyetçisiydi. Pirin üzerinden, Bulgaristan'dan böyle besleniyordu. Kıbrıs'ta EOKA-B Yunanistan'dan böyle besleniyordu. "Yavru vatan"da TMT, gizli görevlendirilen "bayraktar" ve "sancaktar"larla Türkiye'den böyle besleniyordu. (Bugün de bu yapılar kısmen yerli yerinde.)

Geçelim. Miloşević, Karadziç, Mladiç'lerin talimatı ve önyak olmasıyla kurulan Bosna Sırp Ordusu gelip Saraybosna'yı kuşattı. Ben de gidip gördüm 2002'de (silâhlar susalı altı yıl olmasına karşın, binalar kurşun ve mermi izlerini hâlâ taşıyordu). Aynen Galloway'in anlattığı gibi, aynen haritalarındaki gibi, ince uzun bir şehir Saraybosna. Miljacka nehrinin iki yakasında, daracık bir vâdinin tabanına yayılmış. Savunma derinliği diye bir şey yok. Her tarafta yükselen tepeler vâdiye tamamen hâkim. Bosna Sırp Ordusu, bütün ağır silâhları, top ve tankları, makinalıları, roketatarlarıyla bu tepelere yerleştğinde, hep nehre paralel giden caddeleri, meydanları, kavşakları, işyeri ve konutlarıyla şehir, tabak gibi ayaklarının altında. Görüş ve menzil dışı hiçbir şey yok. Neredeyse kuş uçuşması imkânsız. Dürbünleriyle tek tek evlerin içini gözetleyebiliyor; havan mermilerini bir, iki, olmadı üçüncü denemede, ampul gibi herhangi bir apartımanın merdiven boşluğundan aşağı indirebiliyorlar.

Dört yıl sürdü bu koşullarda Saraybosna kuşatması (5 Nisan 1992 - 29 Şubat 1996). Yaklaşık yarım milyonluk kent 10,000 ölü, 56,000 yaralı verdi. Galloway'in, dört karakter etrafında bir röportaj yalınlığıyla canlandırdığı, ama merkezinde (anlatacağım nedenlerle) asıl kadın keskin nişancı Arrow'un yer aldığı bu cehennem, tam da bugün, Türk ve Kürtleriyle Türkiye için çok önemli dersleri içeriyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kenan ve Dragan

---

*Saraybosna Çellisti'*nde Steven Galloway üç yılın olaylarını en fazla bir aya sıkıştırmış. 27 Mayıs 1992'de, yani kuşatma başladıktan yedi hafta sonra, bir pazar yerinde ekmek kuyruğunda bekleyen sivil halkın üzerine, göz göre göre havan mermileri yağdı. 22 kişi öldü, en az 70 kişi yaralandı. Katliama yerel ölçekte ünlü çellist Vedran Smailoviç de tanık oldu. Sonraki 22 gün boyunca Smailoviç, her ikinci vakti evinden çıkıp aynı yere oturdu. Ölen her bir dostunun anısına, Albinoni'nin *Sol Minör Adagio*'sunu çaldı. Bu, oldu gerçekten. Roman adını buradan alıyor.

Buna karşılık Smailoviç'in gölge, kurmaca versiyonu, baş aktörleri arasında değil, ilham verdiği kitabın. Gerçi Galloway dört kişi seçmiş kendine : Çellist, Kenan, Dragan ve Arrow (Ok). Ölümün kol gezdiği şehirdeki günlük hayat serüvenlerini, dört bölüm boyunca birbirine sarıyor, iç içe geçiriyor ve belirli "son"lara, daha doğrusu varoluşsal kararlara ulaştırıyor.

Lâkin bunlardan Çellist, diğerleri gibi ete kemiğe bürünmüş bir tiplere değil. Daha çok bir hava, bir atmosfer ve arkaplan : çalışıyor; insanlar gelip etrafında toplanıyor, sessizce dinliyor, yere çiçekler bırakıyor. Bazı olaylar Çellistin haberi bile olmaksızın onun etrafında dönüyor. Adı hiç anılmayan kuşatmacılar, yani Bosna Sırp Ordusu, Çellisti ve onun şahsında kentin ruhunu büsbütün öldürmek için gizli bir keskin nişancı yolluyorlar. Buna karşılık Arrow da Çellisti korumakla görevlendiriliyor. Nitekim öldürüyor o "düşman" nişancısını, istemeye istemeye. Ama Çellist, başının üstündeki silâh sesi ve kurşun vızıltısını hiç duymamışçasına, başını çevirip bakmaksızın içeri giriyor.

"Düşman" : aslında bu deyim hemen hiç geçmiyor, *Saraybosna Çellisti'*nde. Hattâ en ufak bir etnik kimlik deyimini bile geçmiyor, Sırp, Hırvat veya Boşnak gibi. Kuşatılmışlar, onları kuşatan ve canlarına kasteden orduya Sırp demiyor; sadece "tepelerdekiler" (*the men on the hills*) diye söz ediyorlar. Ve hep soruyorlar, sorguluyorlar : neden, niçin oldu bu ? Ne oldu da farklılıklar çoğaldı, zıtlıklar tırmandı ve bu savaş çıktı; karşıt taraflara dönüştük; böyle bir kıyıma girdik ? Eski dostlar, komşular, hattâ akrabalar, nasıl insanlıktan çıktı ve birbirine karşı silâha sarıldı, öldürmeye başladı ?

Bunlar bütün etnik temizliklerin, geçmiş ve gelecek bütün soykırımların ezelî ve ebedî soruları, kuşkusuz. Şehirdekiler anlamaya çalışıyor ve direniyorlar, soyut, genelleştirilmiş, isimsiz ve rastgele bir nefrete karşı. Etnik grup adlarının kullanılmaması bu yüzden önemli. Bir kere "Sırplar" demeye başlarsa, onlar da tek tek bireyler olarak Sırpları değil, homojen, şekleştirilmiş, yekpareleştirilmiş bir blok olarak "bütün Sırplar"ı görüp düşünüyor ve bütün bu kategoriden nefret ediyor olacaklar.

(Bu yazının son rötuşlarını yaparken, tuhaf bir metin gördüm, *Küyerel* web sitesinde. Bir zat, seçimlerde BDP'ye oy vermeyeceğini açıklamama karşı "Türkler Kürtlere karşı millet olarak suçludur" diye yazmış. Korkunç bir fikir. İşte milliyetçiliğin özü : millet dediğimiz bloklar üzerinden düşünmek ! Hayır, Türkler millet olarak suçlu değildir. Yunanlılar da "Yunan mezalimi"nden millet olarak suçlu değildir. Almanlar ve İtalyanlar Nazizm ve Faşizmden millet olarak suçlu değildir. Araplar da Yahudi düşmanlığından millet olarak suçlu değildir, İsraililer de Filistin trajedisinden millet olarak suçlu değildir. Fakat işte soykırımlar tam da bu zihniyetten doğuyor.)

İşe bakın ki, *Saraybosna Çellisti* bütünüyle bir yakarış, bu kategorik fetişizasyona karşı. Sıradan insanların varolma mücadelesi de bu ortam ve çerçeveye yerleşiyor. Kenan (Ömer Seyfettin'in *Primo*'sunun İttihatçı bir canavara dönüşen Kenan'ıyla karıştırmayalım) kırkılık, sade ve masum bir baba. Ailesi için temiz içme suyu bulmak uğruna, her dört günde bir, omzuna iplerle astığı dörder litrelik altı bidon ve bir de alt komşuları, yaşlı ve huysuz Bayan Ristoviç'in sırf eziyet olsun diye sapsız halde verdiği ek iki bidonla, tâ şehrin öbür ucundaki bira fabrikasına, vurulma riski yüksek kavşak ve köprülerden geçerek gidip, sırtında 30 kilo taşıyarak geri dönüyor. Dragan benimle aynı yaşta (64) bir fırın işçisi. Daha başta İtalya'ya yollayabildiği karısı ve oğlunu bir

daha görüp görmeyeceğini bilmeksizin, kızkardeşi ve pek hoşlaşmadıkları kayınbiraderiyle otururken, sırf fırında yemek yiyebilmek ve eve bedava ekmek getirebilmek uğruna, işyerine doğru yola çıkıyor. Kenan bir noktada öfkesine yenik düşüp Bayan Ristoviç'in bidonlarını köprüden önce yol kenarına bırakıyor. Ama sonra, neredeyse evine varmak üzereyken, çarşıdaki su karaborsacılarını görüp utanıyor ve kendi 24 litresinin altında iki büküm, o iki bidonu da almak için tekrar belirsiz tehlikelere doğru yola çıkıyor. Dragan eski aile dostları Emina'yla karşılaşılıyor; kendisinin geçmeye korktuğu bir açıklıkta Emina vurulunca, Emina'nın yaşlı bir kalp hastasına götürmekte olduğu ilaçları alıp, son kullanım tarihleri geçmiş de olsa yerine ulaştırmak için fırınından başka bir yöne yürüyor.

*Saraybosna Çellisti'*nde kahramanlar yok; gurur yok, nefret yok; şehitler ve serhildanlar edebiyatı yok; böyle sıradan insanlar, sıradan insancılıklarla vahşete direniyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Arrow'un kararı

Halil Berktaş 28.05.2011

Taraf'ta bir demeç : Şerafettin Elçi "Kürt kanı döken, Kürt kanında boğulur" demiş (20 Mayıs '11). *Küyerel* web sitesinde bir yazı : "Türkler Kürtlere karşı millet olarak suçludur" (tesadüf, o da 20 mayıs).

Yüzden veya tersten milliyetçiliğe batmış bu dil ve düşüncelere inat, Kenan, Dragan ve Arrow'la yürüyorum Saraybosna sokaklarında.

Schindler'ın listesi. Sophie'nin tercihi. Ve belki şimdi de Arrow'un kararı.

İlk ikisi kamuoyuna malolmuş dramlar. *Schindler'ın Listesi* (1993), kendisi de bir Nazi olan bir Alman işadaminin, gene Nazi desteği ve finansmanı ile kurduğu fabrikalarında hangi Polonya Yahudilerini çalıştıracığı –ve böylece Auschwitz'e gitmekten kurtaracağıyla ilgili. *Sophie'nin Tercihi*'nde (1982), filme adını veren kadının, SS'lerce iki çocuğundan sadece birini kurtarabileceği söylendiğinde, oğlu Jan'ı seçip çocuk kampına, böylece kızı Eva'yı da gaz odasına ve krematoryuma göndertmiş olduğu, çok sonra ortaya çıkıyor.

"Arrow'un kararı", benim uydurmam veya yakıştırmam. *Saraybosna Çellisti'*nde, baş kadın kahramanın (Rakel Dink'in ifadesiyle) "bir bebekten bir katile" dönüşmektense, eski, gerçek benliğine kavuşmak uğruna kendini öldürtmesini anlatıyor.

Arrow, malûm, İngilizce "ok" demek. Bütün diğer kahramanların gerçek adları, Arrow'un ise böyle bir lâkabı var. Yazar, Danimarka Radyosu'nda bir belgesel izlemiş. *Strijela* (Ok) takma adını kullanan Bosnalı bir kadın keskin nişancıyla konuşuyorlarmış. Not almış, ama sonra bir türlü bulamamış. Belki de hayatta değildir, diyor. Arrow tipini böyle yaratmış.

Romanda Arrow, gencecik bir kız. Savaş başladığında Saraybosna Üniversitesi'nde öğrenci ve atıcılık takımında. Nişancılığı buradan geliyor. Savunma güçleri bir süre sonra buluyorlar onu. "Göreve" ve silâh altına çağırıyorlar. Hayatında tüfeğini hiçbir canlıya doğrultmamış. Çok direniyor bu fikre. Zar zor ikna oluyor. Bazı şartlar koyuyor : asla "hedef gösterici" (*spotter*) istemem, tamamen yalnız ve bağımsız çalışır, hedeflerimi sırf kendim seçerim, diyor; bir. İkincisi, Arrow adını alıyor ve gerçek ismini bir daha asla telaffuz etmiyor. Zira zamanla biraz alışsa da, Arrow'a göre bu hayat gerçek hayat değil ve bu işi yapan, yani insan öldüren de kendisi değil. Geçmişini,

masum güzelliklerle dolu çocukluğunu, yaşam sevincinden ağıladığı ilk gençliğini, kafasında bir yerde dondurmuş. O kişiye, o insana âdeta dışarıdan bakıyor. Adını anmaması, bu hali yansıtıyor.

Bejan Matur, Kandil'deki PKK'lıları anlatırken, dâvâlarını, örgütlerini ve kendilerini bir çeşit kutsallığa b r y p, dünyayı böyle bir kudsiyet hâlesi içinden gördüklerine dikkat çekmiş. Ben de  yleydim, onun için çok iyi anlıyorum. Ama Saraybosna'nın kadın gerillası diyebileceğimiz Arrow'da böyle bir öz-kutsama hissinin zerresi yok. Bütün ruhuyla reddettiğı bir rezillik yüzünden, kendi kendine gitgide yabancılaşıyor. Kenan ve Dragan gibi o da "tepellerdeki"den nefret etmek istemiyor; onlara, kendini böyle bir nefrete zorladıkları için çok kızıyor ama bu kızgınlığı bile bir şekilde zaptetmeye  alışıyor.

Komutanı ona karşı taraftan gönderilip gizlice şehre sızdığını öğrendikleri bir keskin nişancıya karşı Çellisti koruma emri veriyor. Meydanı ve civarını inceleyip, pususunu usta bir satran  ı gibi kuruyor Arrow. Ama rakibi ilk ağızda beklediğinden de iyi çıkıyor; önce o, Arrow'un yerini tesbit ediyor ve ilk kurşunu ona yolluyor. Arrow zor kurtuluyor bu atıştan; ikinci kurşunun o sırada meydanda,  almakta olan Çellisti bulmasını beklerken, bir türlü gelmiyor korktuğı silâh sesi. Anlamıyor. İkinci gün gene pusuya yattığında, bu sefer tam tahmin ettiğı yerde buluyor (Sırp) nişancıyı. D rb n n n  apraz nişang hına alıyor; onun da Çellisti nişang hına almış olduğunu görüyor. Fakat o ne, adamın eli tetikte değıl; gözlerini kapatmış  ellisti, Albinoni'yi dinliyor. Ancak o zaman idrak ediyor Arrow, adamın neden Çellisti vurmamış olduunu. Ama savaş onu öyle bir noktaya getirip hapsetmiş ki, durduramıyor kendini. Müzik bitince rakip nişancı gözlerini açıyor, yüzünde mutlu bir gülümseme. Ve o anda iki gözünün ortasında küçük bir delik beliriyor.

Arrow bir daha kimseyi vurmayacak. şehri savunan ordu içindeki kutuplaşmalar giderek derinleşiyor. Bütün Sırlardan topyekûn nefret eden milliyetçiler üstün geliyor. Albay Edin Karaman, kendine bir katiller  etesi kurmuş. Arrow'u da zorla emrine alıp yanına bir "hedef gösterici" veriyor ve "ya biz, ya onlar" diyerek sivil vurmaya yolluyor. Arrow reddediyor, gösterilen yaşlı, ürkek adama tetik düşürmeyi. Kaçıyor, on gün saklanıyor. Edin Karaman'ı defalarca görüyor, gezliyor, ama  old rm yor. Sonra kasten kendi dairesine dönüyor. Biliyor, geleceklerini. Sabaha karşı merdivenden çıkan ağır postal seslerini duyuyor. Tabancası elinde; istese hepsini temizleyebilir. Birisi geriliyor; kilide tekme atacak. Arrow sırtüstü yatıyor, kıpırdamaksızın.

Tam kapı kırılır ve cell tları içeri dalarken, boşluğ  konuşuyor (  nk  artık kim olduunu kabullenecek durumda). Sâkin ve kararlı bir sesle "Benim adım Alisa" diyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ayrı dünyalar

Halil Berktaş 02.06.2011

Bu yazıyı yazıp yazmamak konusunda çok tereddüt ettim. Silâhlı Kürt milliyetçiliğine karşı tavrımı zaten yeterince a ıklamadım mı, diye düşündüm. Kimseyi daha fazla  zmesem, bu yarayı kaşımasam mı artık ? Anlatacağı ilk konuşmanın üstüne, öyle bir ikinci konuşma da gerçekleşti ki, düşündüklerimi tekrar ve tekrar, dosdoğru söylemek zorunda olduğum sonucuna vardım.

2008'den beri her yıl yapılan "Hrant Dink Atölyeleri"nin dördüncüsü 26 mayısta başladı. Genel başlık "İfade  zg rl ğ "; ilk oturumun konusu "Türkiye'de Akademik  zg rl k"t . Bunun içinde de iki ayrı panel vardı. İlki, Kürt sorununu kuşatan resmî ideolojiyi 1960'larda sorgulamaya başlayan İsmail Beşikçi'nin yıllar boyu nasıl cezalandırıldığını; ikincisi, Ermeni tabusunun kırılması sürecinde yaşananlara hasredilmişti. Tosun Terzioğlu Türkiye'deki ilk ve hâlâ da tek akademik özgürlük belgesinin Sabancı  niversitesi'nce nasıl benimsendiğini

aktardı. Benim payıma ise 2005'teki "Osmanlı Ermenileri" konferansının perde arkası düştü. Karşılaştığımız açık-örtük baskıları, yalanları, kirli oyunları, basının ahlâksızlığını, ilkesizliğini, kavga kışkırtıcılığını, (tabii Orwell'den aldığım) "Sathın Altındaki Türkiye : Bir 'Yenikonuş' ve 'İkilidüşün' Toplumu" terimleriyle ifade etmeye çalıştım.

Bitti. Kalktık. Kürsünün etrafındakilerle sohbet biraz daha sürdü. Salon tamamen boşaldı. Genç bir kadın geldi yanıma. Küçük teybini uzattı ve hızlı hızlı, Fırat Haber Ajansı adına röportaj yapmak istediğini söyleyip, cevabımı bile beklemeden sorusuna geçti : "Sayın Berktaş, bu seçimler tarihî bir dönüm noktası. Sosyalist aydınlar 'emek, demokrasi ve özgürlük' blokuna destek veriyor. Kürtler ve Türkler birleşti. Çok önemli bir gelişme değil mi; siz ne diyorsunuz ?"

İşte, soru olmayan sorulardan biri daha, diye düşündüm kendi kendime; istediği cevabı kendi içinde barındıran, sormak yerine size illâ kendi doğrularını teyit ettirmeye çalışan bir sözde-soru. Dersini de pek çalışmamış; kim olduğumun, nerede durduğumun farkında değil. Nazikçe, hanımefendi, dedim, lütfen beni bağışlayın, bu röportajı yapmayalım, zira çok farklı düşünüyorum....

Gözleri hayretle açıldı; hiç beklemiyordu kuşkusuz; biraz önce devletin de, toplumun da ikiyüzlüğünü yerden yere vuran adamın, nasıl olup da mağdur ve mazlum Kürt halkına yüzde yüz destek vermeyebileceğini anlayamıyordu sanırım. Çok heyecanlı bir şekilde, yer yer Fransızca da karıştırarak, "*mais pourquoi pas, pourquoi pas...*" demeye başladı; "bu kadar kıymetli aydınlar çağrıda bulunmuş...."

Biliyorum, dedim, hemen hepsi sevdiğim, saydığım kişiler; ayrıca, en iyi arkadaşlarımdan bazıları da aralarında; ama bu noktada yanlış yaptıkları kanısındayım. Çünkü ben bir silâhlı mücadele örgütü olarak PKK'ya ve PKK'nın şiddetten vazgeçmemesine, şiddeti siyasetin içinde tutma konusundaki ısrarına karşıyım. Tahmin ettiğim refleks hemen geldi; "Peki ya devlet..." Yok, dedim, aynı şey değil; devlet ne yaparsa yapsın, barışçı bir muhalif siyasetten yanayım. Bir sonraki adım da beklediğim gibi çıktı : "Ama bütün o dağdaki gençler; onları dağa çıkmaya *mecbur* eden koşullar..." Hayır, dedim, bakın, ben böyle bir zorunluluğu kabul etmiyorum. Kürtlerin onyıllardır nasıl ezildiği, ne gibi haksızlıklara uğradığını biliyorum. Ama bunlarla savaş veya silâhlı mücadele arasına kestirmeden bir eşit işareti koyamıyor, bunları bir kaçınılmazlık ilişkisi içinde görmüyorum. En geniş anlamıyla Kürtlerin özgür olmasından yanayım, ama bu uğurda barışçı mücadele yöntemlerini destekleyebilirim. Şiddeti elden bırakmayan bir mücadeleden yana olamam.

Belki 10-15 dakika konuştuk, bu minval üzere. Bir yandan da salonun kapısına ve kalabalığa doğru yürüyoruz; illâ sürdürecektir; böyle bir pozisyonun olabileceğine inanamıyor sanki; herhalde çok basit, çok ilkel bir bilgi ve düşünce hatâsı yapıyor olmalıyım; bunu bulsa, argümanımdaki zayıf halkayı bir yakalasa, taşı gediğine oturtacak ve ben de çaresiz hemen ikna olacağım. Mutlaklaştırılmış bir paradigma içinden dünyaya bakmak, tam bu demek. Son bir hamle yaptım; hanımefendi, dedim, benim tutumumun ardında bir düşünölmüşlük var; diyelim 15 yaşımdan beri, solda geçmiş bir ömrün tecrübeleri var. Sizin tutumunuzun da ardında başka şeyler var elbet. Ayaküstü lâf yarıştırmak birbirimizi ikna edemeyeceğimizi içimize sindirebilir miyiz acaba ?

Neyse, oldu; bu sözlerle vedalaştık ve ayrı yönlerde gittik. "Kutsal bir dâvâ"nın dayanılmaz "haklı"lığına yaslananlarla diyalog çok zor, diye geçirdim içimden. Ne bileyim; o da bana Kürtlerin acılarına duyarsız, iflâh olmaz bir "beyaz Türk"lüğü yakıştırmış olabilir meselâ. Kederlendim. Ertesi gün, yani cuma akşamı, beni anlayacağını sandığım birkaç arkadaşına içimi dökmeye çalıştım.

İkinci konuşma dediğim de bu. Biri dinledi, dinledi ve sonra "Seninle çok ters yerlerdeyiz; Kürtler *ne yaparlarsa yapsınlar* haklıdır" dedi. Hoppala. İşte o yüzden yazıyorum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kiminle birlik

Halil Berktaş 04.06.2011

Geçen günkü yazımdan sonra düşündüm; benimle röportaj yapmak isteyen o Fırat Haber Ajansı muhabiriyle, "ayrı dünyalar"ımızı nasıl tanımlıyorduk acaba ? Türkler ve Kürtler diye mi (ona göre), ya da barışçı bir sol demokratlık ve "haklı savaş"çılık diye mi (bana göre) ? Ya da, hangisi gerçeğe daha yakın ?

31 Mayıs salı akşamı 20:00'de, *aHaber*'in "Memleket Meselesi" programında Sırrı Sakık ile de tartıştık. Ben Kürtlerin ezilmişliği ve mağduriyetine ilişkin bütün tesbitlere toptan katıldığımı daha baştan söylüyor ve ardından, ama, diyorum, bundan "Kürt siyaseti"nin, özellikle de "silâhlı mücadele"nin doğruluğu sonucu otomatik olarak çıkmaz. Sırrı Sakık on dakika Kürtlerin mağduriyetini anlatıyor. AKP hükümetinin çeşitli manevraları hakkında hemfikir olabiliriz, ama ben *muhalif siyasetin* nasıl yapılabileceğine bakıyorum, dedikten sonra, PKK ve BDP'nin otoriter-hiyerarşik iç düzenlerini, Öcalan etrafındaki lider kültürünü, kullandıkları şiddet dilini eleştiriyorum. Sırrı Sakık bunları çok haksız, çok insafsız buluyor; AKP'yi hiç eleştirmiyorsunuz, diyor –ve on dakika daha Kürtlerin mağduriyetini anlatıyor. En ağır koşullar altında bile, diyorum, öyle bir ezilenler hareketi olabilir ki zalimleri, öyle bir muhalefet hareketi olabilir ki muktedirleri istemeseler de barışa zorlar. Sırrı Sakık bütün bunlara giderek sinirleniyor; beni "Kürtleri aşağılamak"la, "Türklerle biat etmelerini istemek"le suçluyor; ha, bu arada en kritik cümleyi sarfediyor : "Çocuklarının kemiklerini çöplüklerde bulanların *başka çaresi yoktur*" diyor –ve bunun öncesi ve sonrasında, bir on dakika daha Kürtlerin mağduriyetini anlatıyor.

Sırrı Sakık'la da "ayrı dünyalar"ımızı farklı şekillerde tanımlıyoruzdur, kuşkusuz. Kendi payıma, ne algıladığımı net söyleyeyim : Öfke, öfke, öfke. Öyle bir öfke ki, herşeyi örtüyor ve herşeyin yerine geçiyor; düşünmeyi bastırıyor; tartışmayı imkânsız kılıyor.

İster istemez soruyorum, kendi kendime : "Emek, demokrasi, özgürlük" blokuna destek veren arkadaşlarımla da "ayrı dünya"larda mıyız acaba ? Üç hafta önce, içlerinden biriyle bir sohbetimiz oldu. Tutumumu açıkladım (henüz yazmamıştım): bir eli silâhta olan ve/ya şiddeti maruz gösterebilen hiçbir örgüte oy veremem, dedim. Halil, dedi, seni anlıyorum ama, bak, şurada her nasılsa "evet"çisini, "hayır"çısını ve "boykot"çusunu biraraya getirebilmiş bir birlik var....

Sevgili arkadaşım kusura bakmasın; ben galiba en çok bu argümanı yadırgıyorum. Bir kere, kimin kime katılmasıyla gerçekleşti bu "birlik," herhalde en başta ve en basiti bunu sormak lâzım. Nitekim ilginçtir, internette bu soruyu en fazla "hayır"cı ve "boykot"çular soruyor. Ne oldu, diyorlar, ses tonlarında hafif bir tebessümle, hani bizden kesin olarak ayrıışmıştınız, anayasa referandumundan sonra ? Bakın, sonunda nasıl geldiniz işte, bizim durduğumuz yere !

Doğru söze ne denir ? Bence bu noktada haklılar, sonuna kadar. Referandumda, herşeyden önce BDP'nin kendisi "boykot"çuydu ve "hayır"çılıkla arasında çok ince bir çizgi vardı; ayrıca "hayır"çılık da büyük ölçüde BDP'nin eteklerine yapışmış veya etrafında kümelenmeye yatkın, demokrasiye boş vermiş bir süper-solculuktu, başından beri. Gel zaman git zaman, BDP'nin de "Türk sosyalistleri" vitrini için tercih ettiği göstermelik adaylar, hep bu kesim içinden seçildi. *Star*'da Berat Özipek güzel karakterize etmiş bu ilişkiyi (31 Mayıs) : "[BDP] Marjinal Türk soluyla ilişkinin onu Türkiye partisi yapmadığını görmeli.... marjinal Türk solunun Kemalist, Stalinist ve milliyetçi özü onu siyaseten zehirliyor."

Şimdi olan şudur : Referandumun "evet"çi veya "yetmez ama evet"çileri, gidip işte böyle bir bloka katıldılar, maalesef. Neden böyle oldu ? Daha önce de yazdığım gibi, önemli ölçüde alışkanlıkların ve klişelerin gücüyle (faraza "ezilen halkın partisi mutlaka ilericidir" diye düşündükleri için). Marx'tan Lenin'e, "haklı şiddet"

kavramından kopamadıkları için. Biraz daha derine inersek, referandumda somutlanan "ayrışma"yı salt politik kertede, güncel siyasetler düzleminde algıladıkları, zerrece teorileştiremedikleri, hangi teorik temellerle bütünlenmesi gerektiğini sorup kavramadıkları için. (Basit bir göstergem de var bu konuda : *Altüst* dergisinin dar siyasî, yeni teori arayışından çok uzak karakteri.)

Bir nokta daha var ki, *Akşam*'da söyledim (30-31 Mayıs 2011): burada tekrarlayacağım. Galiba çoğu solcu için öncelikle "sol içi birlik" hâlâ çok önemli. Sanıyorlar ki 60 ve 70'lerin fraksiyonlaşmasının mirası bugün altiler, yani o fraksiyonların kalıntıları birleştirilirse, halka gitmenin ve yeniden kitleleşmenin önünü açacak bir cazibe merkezi kurulabilir.

Ham hayal. Tren çoktan kaçtı. Bu devir kapandı. Marx'ın *18 Brumaire*'de (mealen) tarihte her şey iki kere cereyan eder; ilkinde trajedi, ikincisinde "fars" (güldürü) biçiminde, dediğini belki en fazla bu noktada hatırlamak gerek.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tekrar Aydınlanma; felsefe ve tarih

Halil Berktaş 09.06.2011

Kapattım, seçimler ve Kürt sorunu faslını. Nasıl olsa daha çok konuşulacak, 12 Haziran sonrasında ve yıllar boyu. Ben şimdi, 7-12-14 mayısta (*Hangi Aydınlanma; Ortaçağ ve tarih; Aydınlanma ve Ortaçağ*) yazıp da bıraktığım konuya geri dönüyorum.

Nabi Yağcı, insanın soyut ve tarih-dışı bir zamandan kurtarılıp somut, tarihî zamana çekilmesini Aydınlanma'ya izafe etmişti. Nasıl olur, demeyi sürdürüyorum. Öncekilere ilâve edeceğim, başlıbaşına ilginç bir nokta da şu : Aydınlanma'da felsefeci çok da, tarihçi hemen hiç yok ! Hattâ gerek öncesi (Antikite ve Ortaçağ), gerek sonrası (19. ve 20. yüzyıllar) ile karşılaştırdığımızda, Aydınlanma *tarihçiliğin istisnasız en fakir dönemidir* (ve bu da, tarihin ne kadar horlandığına işaret eder) diyebiliriz.

Kamusal alan ilk defa Antik Yunan'da oluştu; o kamusal alan için yazan vatandaş-tarihçi, birey-tarihçi tipi ortaya çıktı. Başka bir deyişle, tarihçilik pratiği, tarih eseri ve janrını Yunanlılar icat etti. Bu andan itibaren (her ne kadar üniversite yoksa, yani profesyonel akademik formasyon söz konusu değilse de), hali vakti yerinde, dolayısıyla boş zamanını gezmek ve bilgi-belge toplamak için kullanan, kendi kendini yetiştirmiş (bize göre amatör) tarihçilerin ardı arkası gelmez. İÖ 5. yüzyılın başlarındaki Herodotos ve sonlarındaki Thukydides'i önce diğer Grekler (Ksenofon, Theopompus, Timaeus) ve ardından (bir kısmı etnik Yunan kökenli, bir kısmı asker ve devlet adamı) Romalılar izler : Polybios, Yaşlı (Büyük) Cato, Sallust(ius), Sicilyalı Diodorus, Julius Caesar, Livy (Titus Livius), Tacitus, Josephus, Yaşlı (Büyük) Plin(ius), Appian(us), Zosimus, Plutark(hos), Ammianus Marcellinus. Hangisi daha iyi ve orijinal, hangisi daha kötü, yavan ve taklit; hangisi daha çok, hangisi daha az güvenilir; orası bir uzmanlık meselesidir. Ama hepsi elhak tarihçidir ve bugün dahi ilkçağ bilgimiz, arkeolojinin olanca desteğine karşın, büyük ölçüde onlara dayanmaktadır.

Aynı şey, üç aşağı beş yukarı Ortaçağ için de geçerlidir. Din (Hristiyanlık) örtüsünün bizatihî tütsülenme demek olduğu ve bu örtü altında hiçbir görece doğru, değerli eserin yazılmış olamayacağı safsatasını (ki, bizatihî bir Rönesans ve Aydınlanma uydurmasıdır) bir yana bırakalım; Ortaçağ ile Aydınlanma'yı karşılaştırmakta olduğumuza göre, Bizans ve İslâm-Osmanlı âlemini de dışlayıp, sadece Batı Avrupa üzerinde duralım. Başından itibaren, gene tarihçilerle doludur, bu zaman dilimi de; Prokop (Procopius, c.500-565), Tours'lu Gregoire (c.539-594), Jordanes (6. yüzyıl), Bede (c.673-735) gibi bir dizi kronik yazarı (Osmanlı diliyle vekayinameci diyelim)

Göçler Çağı'nın "karanlığı"na; Villehardouin, Joinville, Freising'li Otto, Matthew Paris, Froissart ve diğerleri ise Yüksek Ortaçağa ışık tutar. Got kabilelerinin kökenini ve kollarını örneğin Jordanes'in *Getica*'sından; aynı şekilde, Frankları Gregoire'dan; Anglo-Saksonların Hristiyanlığı kabulünü Bede'den, Üçüncü Haçlı Seferi ve İmparator Frederick'in serüvenlerini Otto'dan; Dördüncü Haçlı Seferi ve Latinlerin Konstantinopolis'i fethini Villehardouin'den; Yedinci Haçlı Seferini Joinville'den; 14. yüzyıl İngiliz ve Fransız krallıklarının şövalyelik töresi dahil Yüzyıl Savaşlarının (1337-1453) ilk yarısını (Crécy 1346, Poitiers 1356, *Jacquerie* isyanının ezilmesi 1358, büyük İngiliz köylü isyanı ve ezilmesi 1381, hattâ Osmanlılarla 1396 Niğbolu muharebesini ve kayıplarına öfkelenen Bayezit'in ertesi gün esirlerinin bir bölümünü idam ettirmesini de kapsayacak şekilde) Jean de Froissart'dan öğreniriz.

Bu olay ve tarihleri, kasten biraz ayrıntılı aktardım; amacım rastgele ukalâlık değil, bu Ortaçağ tarihçilerinin aslında ne kadar *somut* düşündüğü ve yazdığının altını çizmek. Belki hatırlarsınız, 4 nisanı Nabi Yağcı, "Ortaçağın tarihsel-zaman dışılığı"ndan söz etmişti. Oysa hiç böyle bir şey görmüyoruz, Hristiyanlığın en koyu yüzyıllarına bile baktığımızda. Hattâ öyle ki, Ortaçağ kronikçilerinin "problem"i fazla soyutluk değil fazla somutluktur, bile denebilir. Tarih hakkında herhangi bir teori kurmamış oldukları halde –veya, tam da bu sayede– hemen sadece bildikleri, görüp yaşadıklarını kaleme alırlar. Makro çerçeveleri, örneğin "dünyanın yaradılışı"na ayırdıkları bölümler, ya da azizlerin hayatları ve mucizelerine ilişkin övgüleri tabii bilimsel kabul edilebilirlikten yoksundur. Ama asıl konularına girdiklerinde, gayet betimseldirler. Dar ufuklu dersiniz belki anlarım. Zira "tarihsel-zaman dışı" olmak şöyle dursun, sadece ve sadece kendi tarihsel zamanlarının içinde yaşarlar.

İşe bakın ki, İlkçağ ve Ortaçağın bu tarih zenginliği, Yeniçağla ve hele Aydınlanma'yla birlikte son bulur. Somut işte o zaman yerini soyuta, özel yerini genele, tarih de yerini felsefeye bırakır. Bir yandan, zihinsel ufuklar soyutlamayla açılır. Diğer yandan Aydınlanma, büyük harfle yazılmış bir Akla "tarihsel-zaman dışı" bir uzamda mutlak egemenlik bahşeder.

Bu "anti-tarih" tavır tarihçiliği de kurutur. Nitekim Aydınlanmacı zihniyetin *biricik* büyük tarihçisi Gibbon'dur. Lâkin o da hemen önceki döneme, yani Ortaçağa değil, ondan öncesine tutkundur. Ortaçağdan kaçır, İlkçağa eğilir. *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü*, Hristiyanlık karşısında Antik rasyonalizmin yitirilmesine yakılmış bir ağıttır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Akıl ve Tarih yanlıları

Halil Berktaş 11.06.2011

Ortaçağı "tarihsel-zaman dışı" saymanın, Aydınlanma'yı ise bu hatâyı düzeltip somut insanı "tarihsel-zaman" içinde yerli yerine oturtmuş göstermenin yanlışlığı üzerine son not : o çağda, kabaca 17. ve 18. yüzyıllarda, kimler Mutlak Akıl egemenliği adına tarihe karşı çıkıyor ve "irrasyonel" bir geçmiş hor görüyor; buna karşılık kimler o küçümsenen, aşağılanan geçmiş sahipleniyordu ?

Özetle, Akıl yanlıları ile Tarih yanlıları kimlerdi ? Ve niçin ?

İlginç bir şekilde, bu ayrım çizgisinin de Kilise, din ve manastırlar üzerinden geçtiğini görüyoruz.

İnsanlığın her büyük adımı, kısmen doğru, kısmen aceleci ve yanlış çıkarsamalara yol açar. Bilimsel Devrim (ya da Kopernik, Galile ve Descartes'ların "Yeni Bilim'i) muazzam bir olaydı. Öte yandan, bundan hemen "bilimci" veya "bilimperest" (*scientistic*) vargılara sığınan birçok Aydınlanma filozofuna göre, insanların geçmişten

kalma inanışları (= din) bilimsel bilginin yokluğunda oluşturulmuş bir yığın uydurmadan ibaretti. Kaba materyalist, daha doğrusu kaba natüralist diyebileceğimiz bir yaklaşıma göre (örn. D’Holbach), ilkeller anlayamadıkları ve açıklayamadıkları doğa olayları karşısında bunları doğaüstü varlıklara izafe etmeye çalışmış; bu da din olgusunu doğurmuştu. Satır aralarında, bilim ilerledikçe dinin de (kendiliğinden) ortadan kalkacağı öngörüsü seziliyor, ama tabii o sırada telâffuz edilemiyordu.

Burada meselem, bu tahminin yanlışlığı ve yanlışlanmışlığı değil. Zamanında öyle bir yan önermesi vardı ki, konumuz açısından kritik önem taşıyor. İmanın temellerinin uydurma olduğu fikri, dine ilişkin başka her şeye de sahte ve uydurma diye bakmayı beraberinde getiriyordu. Örneğin Kilise tarihi, Papalık otoritesinin temellerinden, yani Aziz Petros’un İsa Mesih’in baş havarisi olarak Roma piskoposluğuna geldiği ve dolayısıyla bütün diğer piskoposlara öncelik taşıdığı iddiasından başlayıp, manastırların kuruluş beratlarına, fermanlarına, toprak hibeleri ve tapularına varıncaya dek (en hafif deyimiyile) şüpheli sayılıyordu. Tabii bazıları öyleydi de gerçekten. Örneğin “Konstantin’in Bağışı” (*Constitutum Constantini*) diye bilinen bir yazmaya göre, Doğu Roma İmparatoru Büyük Konstantin, cüzama yakalanmışken Papa I. Silvestrius tarafından iyileştirilmesi karşılığı, daha 4. yüzyılda Batı Roma İmparatorluğu’nu Roma Katolik Kilisesi’ne bağışlamıştı. Ne ki, büyük Rönesans hümanisti Lorenzo Valla’nın, 1439-40’ta kaleme aldığı bir kitapçıkta derin Latince bilgisine dayanarak gösterdiği gibi, her şeyden önce kullandığı dil ve sözcük hazinesi bakımından bu “belge” 8. yüzyıldan önce yazılmış olamazdı. Yani burada düpedüz bir sahtekârlık söz konusuydu (ve Valla’ya göre aynı şey, İsa Mesih’in, Edessa’nın (Urfa) Süryani Kralı V. Abgar(us)’a yolladığı iddia edilen mektup için de geçerliydi).

1440’ta elle çoğaltılarak dolaşıma giren ama derhal Kilise’nin tepkisini çekip 1517’ye kadar basılamayan, ondan sonra da daha çok Protestanlarca okunan bu broşür, modern metin ve kaynak eleştirisinin temellerini attı. Ama aynı zamanda, yukarıda söylediğim gibi, dine ve Kilise’ye karşı genel bir önyargının da çıkış noktası oldu. “O uydurmaysa, hepsi uydurmadır ! Keşiş ve rahibelerle dolu bütün bu manastırlar, zaten birer ahlâksızlık yuvası. Din de toptan aldatmacadan ibaret.” Bu tavır güçlendi ve dinin yanısıra, böyle saçma ve bâtıl inanışların yuvası, bir karanlıklar ülkesi olarak “akıl dışı” tarihi de hedef aldı.

Şimdi burası çok önemli : 17. yüzyılda bu taarruza karşı tarihe sarılan, dindarlar oldu. Jean Mabillon, örneğin, kendini tarikatının emrettiği bedenî çalışma ve çilekeşlikten çok Ortaçağ etütlerine adanmış bir Benedikten keşişiydi. Benediktenler arasında da “Aziz Maur cemaati” olarak bilinen özel bir gruba mensuptu. Paris’teki St Germain-des-Prés Manastırı’nda toplanan Maurist âlimler için tarihi savunmak, bir bakıma saldırı altındaki imanlarını savunmak demekti. Mabillon, iki Benedikten manastırının mevcut en eski imtiyaz beratlarının sahte değil gerçek olduğunu ispatlamaya girişti. Yani bir bakıma, Valla’ninkine tam ters bir özleminden hareket etti –ve 1681’de ünlü *De Re Diplomatica*’sını yayınladı. Sadece pratik amacına ulaşmakla kalmadı; aynı zamanda çağdaş “diplomalar bilimi”nin ve paleografyanın gerçek kurucusu oldu.

Bu konuyu niçin bu kadar uzattım ? Çünkü 17. ve 18. yüzyılların Akıl yanlıları ile Tarih yanlıları arasındaki mücadele, Jön Türk Devrimi ve Kemalist Devrim’in ardından, iki dalga halinde Türkiye’de de tekrarlandı. Bu saflaşmada modernist Türk milliyetçiliği hep Akıldan yana tavır aldı. Bu, Tarihi rastgele kesip biçerek “rasyonelleştirme” çabalarını da beraberinde getirdi. Türk Tarih Tezi de tam budur işte. Aydınlanma’ya ters değil, yüzde yüz Aydınlanmacı bir tutumdur.

Daha da önemlisi, gelenek ile gelecek arasındaki, Nabi Yağcı’nın da aşmaya çalıştığı uçurum böyle oluştu. Şimdi bunun üstesinden gelmek, Aydınlanma’ya yanlış nedenlerle kredi açmamaya da bağlı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Devletin sesi, toplumun gizli yaşamı

Halil Berktaş 16.06.2011

Murat Belge gibi benim de, zaten sıdkım sıyrılmıştı, şimdi geride kalan şu berbat, rezil, seviyesiz seçim kampanyasından. Son hafta, tesadüfen (ama iyi ki) yurtdışındaydık. 6-9 haziranda Atina'da yapılan küçük bir proje toplantısına katılıyorduk. Konu, Balkanlar'daki Osmanlı mimarî mirasının, imparatorluk çöker ve rakip milliyetçilikler yükselirken nasıl silinip yokolduğunu, hâlâ mevcut örnekleri üzerinden genç nesillere anlatmaktı. Tülay doğrudan mimarlık tarihi uzmanı olarak çağrılıydı, bense işin milliyetçilik yanı bağlamında.

Tahribatın boyutlarını dinlerken, "işte bu da Aydınlanma –onların Aydınlanması" diye geçiriyordum içimden; üstelik çifte kavrulmuş bir Aydınlanmacılık. Din "öteki"nin dini, sanat "öteki"nin sanatı olunca, cami, türbe ve tekkeleriyle *dinî* anıtsal mimarîyi dümdüz etmek büsbütün kolaylaşıyor. Derken aklım işin diğer yanına; Türk Aydınlanma'sının Anadolu'daki Bizans, Rum, Ermeni, Süryani kültür mirasını (çeşitli anlamlarda) nasıl yerle bir ettiği ve üzerinde tepindiğine gitti. O trajedi de benzer bir hatırlatma ve hatırlanmayı hak etmiyor muydu acaba ?

Geçelim. Şimdiki projenin fikir babası ve baş danışmanı, bu meselenin herhalde gelmiş geçmiş en büyük ismi diyebileceğimiz Machiel Kiel. Efsanevî bir yaşam öyküsü var, Profesör Kiel'in. Gençken orta öğrenimini bitirmemiş. Bir kol emekçisi olarak hayata atılmış. Yıllarca taşçılık ve duvar ustalığı yapmış. Yapıları ve mimarlığı kelimenin tam anlamıyla "temelden yukarı" öğrenmiş. Başka işlere de girip çıkmış; gezmiş dolaşmış, çeşitli diller öğrenmiş. Bir yerden sonra, Balkanlara ve Balkanlardaki Osmanlı eserlerine merak sarmış. Gitmedik köy, ayak basmadık vadi, çekilmedik fotoğraf bırakmamış. Herşeyi görmüş, tanımlamış, not almış, kaydetmiş, inanılmaz hafızasına yazmış. Günlerden bir gün, Hollanda'daki bir yasa değişikliğinden yararlanarak üniversite öğrenimini ve ardından doktorasını, birikimi temelinde basamakları adetâ çifter çifter atlayarak tamamlayıp (1983), kürsü sahibi de olmuş (1993). Yakın zamanda İstanbul'daki Hollanda Arkeoloji Enstitüsü'nü yönetti. Halen aktif bir emeklilik yaşıyor.

Günümüzün hayli çıtkırıldım, nanemolla, hayatta düşüp kalkmamış, herşeyin "armut piş, ağzıma düş" misali kolayca hallolmasını isteyen yüksek öğrenim gençliği, belki biraz düşünmeli, böyle dirençli, zor kazanılmış hayat örnekleri üzerinde. Daha 25 yaşında kendini "yorgun" hisseden, enerjisinin büyük kısmını ödevlerini zamanında yetiştirmeye değil neden geciktiğini açıklamaya harcayan, ortalıkta "mazeret ağacı" gibi dolaşan bir kısım master veya doktora öğrencilerine, en çok bu yüzden sinir oluyorum.

Dalmış, seminer odasından çok uzaklara sürüklenmişim. Machiel'in anlatımındaki özel bir detay, derinlerden belli belirsiz yükseliyor; bilincimin kapısını çalarak beni bugüne döndürüyor. Yunanistan'a ilk 1959'da geldim, diyor Machiel Kiel (1938'de doğduğuna göre, demek 21 yaşında). Kendisi gibi idealist bir grup arkadaşıyla birlikte, Yugoslavya'yı beş parasız geçip, kuzey Yunanistan'daki harap ve yoksul bir köye, bedava okul yapıyor ve su getiriyorlar.

Ve bu arada insanlarla tanışıyor, haşır neşir oluyor, köyün mahremiyetine giriyor, değişik şeyler öğreniyorlar. Yunanistan bir devlet; bulundukları köy Yunanistan sınırları içinde; dolayısıyla bir "Yunan köyü"... mü dersiniz ? Ama hayır, köylüler aralarında Yunanca değil Ulahça konuşuyor. Peki, kim yakıp yıkmış bu köyü ? Uzun süre ve hep bir ağızdan, Almanlar deniyor. Sonra sonra ortaya çıkıyor ki, Nazi işgali (Nisan 1941 - Ekim 1944) değilmiş, köyün altını üstüne getiren. Yunan İç Savaşı sırasında (1946-49), KKE'nin askerî kanadı DSE'nin kuzey Yunanistan'daki mevzilerine karşı, Ağustos 1949'da General Papagos'un başlattığı büyük ve nihaî taarruz sırasında ki, köy Yunan devlet terörünün bir parçası olarak yerle bir ediliyor.

Ulus-devletlerin resmî tarihleri ve bastırıp sathın altına ittiği karmaşık gerçekler ! Hemen hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığı tuhaf bir âlem. 1915'in içyüzü, Dersim'in içyüzü, 6-7 Eylül'ün içyüzü, JİTEM'in içyüzü,

Balyoz'un içyüzü. Kim bilir, benim köylümden daha iyi, kahrolası hünerini yamaların ? Kim uygular, benim devletimden daha iyi, öldürücü sanatını provokasyonların ?

Fakat toplumun sır katmanlarında nelerin barınabileceğini görmek için, o kadar büyük "iş"lere gitmeye de gerek yok. Machiel Kiel'in anlattıkları, ilk ağızda, daha yeni okuduğum, çok daha küçük ölçekli bir örneği çağırıştırıyor. Eh, o da cumartesiye kalsın artık.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Geçişler ve 'uluç'lar dünyası

Halil Berktaş 18.06.2011

Atina'ya uçarken, Tülay'ın elinde bir Evliya Çelebi cildi. Okuyor, altını çiziyor, not alıyor. Bak, diyor, burası tam sana göre. Uluç Ali Reis ya da Kılıç Ali Paşa hakkında, hem komik hem düşündürücü bir bölümü gösteriyor.

Önce hatırlatalım; faraza internette nereye baksanız "büyük Türk denizcisi" olarak geçen Uluç Ali, diğer bazı "büyük Türk denizcileri" gibi, köken itibarıyla Türk ve Müslüman değil. Herhalde "Osmanlı devletinin [resmî veya yarı resmî] hizmetinde bulundukları"nı söylemek daha doğru. Burada birleştirici olan, emperyal şemsiye. Resmî ile yarı resmî hizmetin karışımı (ya da ayrışmamışlığı) ise modernite öncesinin bir özelliği. Yasallık ile yasa dışılık arasında net bir sınır yok. Tersine, birinden diğerine geçişler ya da sürekli bir dolaşım söz konusu. Karada, bir gün haydut (veya eşkiya), ertesi gün paşa, üçüncü gün tekrar eşkiya olmak mümkün (nitekim Osmanlı devleti, 16.-17. yüzyıllardaki Celâlî isyanlarına karşı sürekli bu yönteme başvuruyor : bazı Celâlî reislerine valilik verip kendi yanına çekiyor ve diğerlerini ezmede kullanıyor). Denizlerde de aynı durum söz konusu : bazen korsanlar çeşitli vaatlerle devlet emrine alınıyor ve kriz atlatılınca gene korsanlığa dönüyor. Batıda da böyle (Francis Drake = *Sir Francis Drake*), doğuda da böyle (Hızır Reis = Barbaros Hayreddin Paşa).

Etnisite açısından baktığımızda, bu kategoride bir, küçük yaşta devşirilenler var (Macar asıllı Piyale Paşa gibi). İki, Akdeniz'de esir alınıp Osmanlı'da kalan ve İslâmiyeti kabul ederek tırmananlar var, ki 15. ve 16. yüzyıllarda bunların çoğu İtalyan asıllı oluyor. Cigalazâde (Cağaloğlu) Sinan Paşa (1545-1605), örneğin, İtalya'nın Cicala ailesinden gelme. Cerbe'de (1560) babasıyla birlikte esir düşüyor; sonra babası fidye karşılığı serbest bırakılırken kendisi geri gitmeyip enderundan yetişerek yükselmeyi tercih ediyor.

Bir yere kadar benzer şekilde, Uluç Ali de İtalya'nın güney ucundaki Calabria'da, bugün heykelinin olduğu Le Castella köyünde, 1500 dolayında doğuyor. Vaftiz adı Giovanni Dionigi Galeni. 20 yaşında, rivayete göre papaz olmak için Napoli'ye gideceği tutuyor. Gemiyle yola çıkıyor; Cezayirli Ali Ahmed Reis'in eline geçiyor (1520) ve bir süre forsalık yaptıktan sonra Müslüman olup o da Ali adını alıyor. Lâkâbını, mâlûm, Uluç koyuyorlar. Acaba ne demek ? İnternet gene uydurma dolu : "çok büyük, yüce; çok yüksek ve büyük olan şey." Tabii bu, Lepanto bozgunundan sol cenahın bir kısmını kurtaran Ali Reis'in, *terfî* ederken neden Uluç yerine Kılıç unvanını aldığını açıklayamıyor.

Nitekim ciddî sözlük ve tarihî kaynaklarda tam tersi gözleniyor. Ünlü Alman Arabisti Hans Wehr'in *Arabisches Wörterbuch*'unda (1952) ve İngilizcesinde, örneğin, *ilc* ve çoğulu *uluc* karşılığı (1) kâfir (*infidel*): (2) yarma, kaba kişi gibi karşılıklar verilmekte. Karahisarî'nin *Ahterî-i Kebir*'inde ise gene *ilc* ve *uluc* için (1) kervan; (2) vahşi himar (eşek) deniyor.

İdris Bostan, herhalde Osmanlı denizcilik tarihinin bugünkü en önemli ismi. Diyanet Vakfı'nın yeni *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki Kılıç Ali Paşa maddesini de Prof. Bostan yazmış. Ve o da Karahisarî'ye ve *Kâmus Tercümesi*'ne dayanarak *uluç*'un Kuzey Afrika'da "Arap olmayan kâfir ve dinsiz" anlamına gelen bir lâkâp olarak

kullanıldığını belirtiyor (cilt 25, 411a). İdris Bostan devamla, sözcüğün arşiv belgelerinde daha çok denizciler için "uluç ve müslüman sûretinde kâfirler" şeklinde kullanıldığını, "casusluk yapan hristiyan denizci"leri ifade ettiğini kaydediyor.

Bütün bunlardan sonra, Evliya Çelebi'yi kapaktan kapağa bilen Robert Dankoff'un, Türkçeye Semih Tezcan'ın çevirdiği *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*'nde verdiği anlamlar da aşağı yukarı aynı : "kaba, köylü, yontulmamış" (âdi, kaba, bayağı) (s. 269). Bir adım ötede, anlıyoruz ki sözcük özellikle "iri yarı, kaba saba barbar"lar için kullanılıyor (İngilizcesinde *a coarse, sturdy barbarian*). Ve tam da söz etmek istediğim pasajın ilk cümlesini zikrediyor Dankoff : *Kılıç Ali Paşa uluç âdemisi olmağile lisanı Fireng lehcesi imiş*. Dahası, gene Evliya'dan "Frenk asıllı uluç taifesi" (*Frengü'l-asl*) ibaresini de ekliyor. Nereden bakarsak bakalım, aşikâr ki Akdeniz korsanları arasında ve Osmanlı pratiğinde *uluç*, İspanyolca *converso* sözcüğü gibi bir şey; İngilizce *renegade* karşılığı, Hristiyanlıktan Müslümanlığa "dönen"lere uygulanıyor.

Bu da kuşkusuz bir başka geçiş kolaylığı; bir hanedan devletinden diğerine ve (kısmen de olsa) bir kültür dairesinden diğerine, henüz milliyetçiliği tanımayan bir dünyada. Fakat şimdi gelelim asıl meseleye : *acaba böyle kimlik değişimleri, ne kadar derine iniyor ?* İşte Evliya'nın hikâyesi bu noktada önemli. Machiel Kiel'in 1959'da ilk tanıdığı "Yunan" köyünün gizli tarihi, beni hemen, daha bir gün önce uçakta okuduğum sayfalara gönderiyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hünkâr mı büyük, 'Muhammed Efendi' mi

Halil Berktaş 23.06.2011

(Evliya'nın peşini bırakamıyorum, ya da o ve Uluç/Kılıç Ali, benim peşimi bırakmıyorlar. Böyledir bu zanaat. Bir şey dikkatinizi çeker; bir kurcalamaya başlarsınız, çektikçe gelir, uzar da uzar. Kısa bir not, başlıbaşına bir köşe yazısına; bir köşe yazısı üç köşe yazısına; akademik bir makale bir kitaba dönüşür. Bir kitabın daha fazlasına evrilme ihtimali varsa, siz siz olun, gitmeyin o patikadan; çoğu zaman, tamamlanmamış bir projeye dönüşür.)

Osmanlı "kurumları"ndan söz ediyoruz (ya da Avrupa Ortaçağ "kurumları"ndan, Safevi "kurumları"ndan Hint Mughal "kurumları"ndan vb.). Timar babadan oğla geçmez, diyoruz örneğin; veya, devşirme usulünün amacının, tamamen köksüzleştirilmiş, toplumla hiçbir organik ilişkisi olmayan, dolayısıyla sultandan başka kimseye bağlılık duymayan bir hassa ordusu yaratmak olduğunu açıklıyoruz –ama bir durup düşünmüyoruz, pratikte de böyle mi diye.

Oysa her yer ve zamanda, hukuk bir *mücadele* alanı; dolayısıyla kanunların lâfzı ile hayatın kendisi arasında şu veya bu ölçüde bir açıklık söz konusu. Modernite öncesinde bu "sapma" payı daha da fazla. Onun için, timar ırsî değildir dendiğinde, bunu, *devlet timarların ırsîleşmemesi için savaşıyor*, diye anlamamız lâzım, ama ırsîleşmiş timar yoktu ve olamazdı sanırsak, çok yanılırız. Keza, devşirmelerin de doğdukları çevreyle, "memleket"leriyle (*natie*) ilişkilerini hiç ama hiç korumadıklarını, ya da geçmişlerini gerçekten unutup yüzde yüz "Türk ve Müslüman" kesildiklerini tasavvur etmek saflık olur. Sokollu Mehmed Paşa'nın, adını hep taşıdığı Sokol'la ilişkisi kadar çarpıcı bir durumu, bize Uluç/Kılıç Ali sunuyor.

Evliya, *Seyahatnâme*'sinin İstanbul faslında, payitahtın camilerinden söz ederken geliyor, Kılıç Ali Paşa Camii ve dolayısıyla "Ali Paşa hikâyesi"ne. Özetle : Kaptan-ı derya Kılıç Ali Paşa'nın kendi adına yaptırdığı cami tamamlandığında (1580), bütün "vüzera ve vükelâ" ilk Cuma namazında camie toplanmış. Na't-ı şerif, anlaşılan biraz ağdalı bir şekilde okunurken, Kılıç Ali birden ayağa fırlayıp na'thâna "Nedir bu gû gû gû veya kû kû kû ?

Burası meyhane veya bozahane mi, nedir ?” diye bağırmiş. Vezirler paşayı yatıştırmaya çalışmışlar : “Sultanım, bizim Hz. Peygamberi medhediyor.” Paşa üstelemiş : “Yani şimdi bu gû gû gû, bizim Muhammed Efendiyi övüyor, öyle mi ?” Öyledir sultanım, demişler. “Peki, ben kaç akçe gündelik yazmışım bu adama [bu camide na’t-ı şerif okuması için], bakın şu deftere.” On akçe sultanım. “Ya, bu minberden Murad Sultana [tahttaki III. Murad’ı (1574-97) kastediyor] övgüler okuyacak kişiye <[I>hünkârcı] kaç akçe gündelik yazmışım acaba ?” Kırk akçe sultanım. “Peki, hünkârcı mı büyük, bizim Hz. Muhammed Efendici mi büyük ?” Hazreti Muhammed büyüktür sultanım. “O zaman, bundan böyle Muhammed Efendi’nin gû gû gûcısı ile hünkârın gû gû gûcısının ikisine de kırkar akçe verilsin, gündelikleri bir Portekiz altını olsun.” Evliya bu “lâtife”ye Kılıç Ali’nin cömertliğini överek, (Hristiyanlıktan geldiği halde) bu denli dindar bir “uluç âdemisi”ymiş diyerek son veriyor.

Hemen belirteyim ki bu, Osmanlı tarihçileri arasında bilinmeyen bir öykü değil. Örneğin Gülru Necipoğlu’nun *The Age of Sinan* (“Sinan ve Çağı” diye mi çevirmeli acaba ?) kitabının, Mimar Sinan’a atfedilen kaptanpaşa camii ve külliyesiyle ilgili bölümünde, Kılıç Ali Paşa Camii de analiz edilirken, başkalarıyla birlikte bu anekdot da özetleniyor. İstanbul’da görev yapmış Contarini ve Morosini gibi Venedik *bailo*’larının Kılıç Ali hakkında verdiği bilgileri aktaran Necipoğlu, “Calabria milleti”nden olduğunu, okuma yazma bilmediğini, herşeyi farslığı sayesinde öğrenmiş olmakla adetâ gurur duyduğunu kaydediyor (Reaktion Books, 2005, ss. 429-31). Konumuz açısından daha önemlisi, Calabria ile bağıni hiç koparmayan paşanın, başka bir yığın İtalyan dönmesini de hizmetine aldığını; Kasımpaşa tersanesi civarında “Yeni Calabria” olarak bilinen bütün bir semt (*casale*) inşa ettirdiğini; burada kadirga yapımı ve diğer gemicilik zanaatlarının öğretiltiğini; kalifiye işçi yetiştirildiğini; ayrıca Kılıç Ali’nin Calabria sahillerine büyük bir kale yaptırmaya da girişmişken İspanyol filosunun çıkagelmesi karşısında geri çekildiğini tek tek anlatıyor (kaynaklar : Contarini ve Gerlach).

Evliya’nın hikâyesi, Necipoğlu’nun dikkat çektiği “sonradan uydurulmuş” (*fictitious*) karakteriyle de olsa, bu ayrıntıları çok anlamlı bir tarzda tamamlıyor. Kılıç Ali’nin Dankoff anlamında “uluç”luğu (yontulmamışlığı, saray âdâbından uzaklığı) çok açık. Bayağı “kırk” bir Türkçe konuşuyor. Bazı sözcükleri hiç bilmiyor (ya Farsça söyleyici anlamında *gûyende*’yi *gû gû gûcı*’ya dönüştürüyor, ya da Evliya onu bir kelime oyununa kurban ediyor): gerçekten “hünkârcı” mı demiş, yoksa –daha beter bir gaf– “hünkârcık” mı demek istemiş, o bile belli değil; “Hazreti Peygamber Efendimiz”i Muhammed Efendi yapıyor; sanki ilk defa na’t dinliyormuş gibi, herşeyin kendisine izah edilmesi gerekiyor. Ve kimse, dinimize küfretti diye cellâda havale etmiyor.

Uluç/ Kılıç Ali bu sırada 80’inde olmalı. Herhalde altmış yıldır Müslüman ve (1548-49 Mehdiye, 1560 Cerbe, 1565 Malta, 1571 İnebahtı dahil) en az otuz küsur yıldır Osmanlı hizmetinde. Bilmem, “devletin sesi, toplumun gizleri” derken ne kastettiğini anlatabiliyor muyum ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şaka gibi

Halil Berktaş 25.06.2011

Türkiye’de yaşamak, bazı bakımlardan çok heyecanlı. Veya eğlenceli. Veya acıklı. Her gün, bir yenilik. Daha doğrusu bir tuhaflık.

Geçmişten vinyetler : İspanyol İstihbarat Servisi CNI’nin 2003 tarihli, gizli bir raporuna göre, bizim Güneş’imize 4,3 ışık yılı uzaktaki Alpha Centauri’den gelen uzaylılar “Türkçe konuşuyor”muş (bkz. çeşitli internet siteleri, Haziran 2010). Tarihin televolesi programına çıkan Muazzez İlmiye Çığ (a) “dünyaca ünlü bir Sümerolog”muş; (b) “Noel ağacının Türklerden Hristiyanlara geçtiğini” söylemiş (Aralık 2009).

Güney Afrika'daki bazı arkeolojik sit'lerden çıkan taş ok uçlarının 64.000 yıl öncesine ait olduğu saptanmış. Bilindiği gibi, dinazorlar 65 milyon yıl önce yokoldu. Buna karşılık ilk *hominid*'ler 4,5 milyon yıl, ön-Neandertaller 600-350.000 yıl, *Homo sapiens* 200.000 yıl önce belirdi. Özetle, dinazorlar ve insanlar Spielberg'in *Jurassic Park* kıta-yı muhayyeli hariç asla yanyana varolmadı. Buna rağmen *Hürriyet*'in haber başlığı (28 Ağustos 2010) : "Dinozoru vuran ok bulundu."

Ne mutlu bize ki "Atatürk'ün sesi bugüne kadar dinlediğimiz gibi tiz (ince) değil"miş (bkz. Ümit Kıvanç, 14 Ağustos 2010).

Şimdi bunlara üç buluş daha eklemekten kıvanç duyuyorum.

(1) ORAY EĞİN, Cemil Koçak'ın darbeci olduğunu keşfetmiş ! Mesele şu : *Star*'daki pazar sayfasında Cemil, seçim sonuçlarını değerlendirmiş; yeni anayasa konusundaki kötümserliğinin nedenlerini açıklamış (büyük ölçüde katılıyorum): sonra da "muhalefetin imkânları"na eğilmiş. Kriz olasılıklarını gözden geçirmiş ve kısmen mizahî bir havada, "Bu da olmazsa, hep söylüyorum, Ergenekoncular haklıdır diye, benim de aklıma askerî bir darbeden başka bir çözüm gelmiyor" demiş (19 Haziran 2011). Koçak'ın bir amacı, daha dört beş yıl cuntacıların pusuda bekleyeceğine dikkat çekmek. Ama şimdi sıkı durun, Oray Eğin bunu "düz" okumuş ve ciddiye almış. 12 hazirandan beri o da çok sıkı demokrat ya; "güya demokrat bir akademisyen"in "darbe kışkırtıcılığı" yaptığını açıklayıp, "Bu çirkin ve ayıp bir yazıdır" buyurmuş.

(2) KEMAL KILIÇDAROĞLU, AKP'nin yüzde 50 oy almasını halkın "Stockholm Sendromu" çekmesine bağlamış (20 Haziran 2011) ! Bu, biliyorsunuz, mağdur ve mazlumun zalimini, işkencecisini, soyguncusunu sevmesi ve "kurtarılmak" istememesi anlamına geliyor. TC'nin kurucu gücü olarak CHP'nin İttihatçılık ve Tek Parti'cilikten kalma "halk için halka rağmen"ci uygarlık misyonu, yıllar boyu gelmiş gelmiş, işbu "Stockholm Sendromu" izahına dayanmış. Kılıçdaroğlu, malûm, Dersimli Alevi. CHP iktidarının 1930'ların sonlarında Dersimli Alevilere neler yaptığını, yakın zamanda Onur Öymen (bile) tehdit ve övgüyle hatırlatmıştı. Acaba "Stockholm Sendromu"ndan, asıl Kılıçdaroğlu'nun kendisi mustarip olmasın ?

(3) ATAOL BEHRAMOĞLU, Nâzım Hikmet'in 48. ölüm yıldönümünde Moskova'da, mezarı başında yaptığı konuşmada, "Atatürk öldükten sonra 1938 yılında tutuklanarak cezaevine konduğunu" söylemiş (AA, 4 Haziran 2011) ve şöyle devam etmiş : "Eğer Mustafa Kemal yaşamış olsaydı Nâzım Hikmet hapse girmezdi ve o kadar hapiste kalmazdı."

Eski bir solcudan, buyurun size, Kemalist bir "altın çağ" cılık, bir "asr-ı saadet"çilik örneği daha. Evet, bir zamanlar Doğan Avcıoğlu da Atatürk döneminde anti-komünizm olmadığını, hiç komünist tevkifatı yapılmadığını iddia etmişti, yanılmıyorsa. Ama o, henüz 1960'lar Türkiye'siydi; düşünce âlemi çok "yerli" ve bir o kadar da geriydi, sığıldı, Üçüncü Dünyacıydı, resmî ideolojiyi içselleştirmişti, otoritarizme eleştirel bakıştan yoksundu. Lâkin köprülerin altından o kadar çok su aktı ki, otuz küsur yıl önce nispeten gençliğimize verilebilecek cahillikler, bugün artık affedilmez sayılıyor.

Herşey bir yana; o karanlık 1938 yılının kronolojisi apaçık değil mi ? Nâzım 17 Ocak 1938'de gözaltına alındı ve iki gün sonra tutuklandı. Kara Harp Okulu dâvâsında, 29 martta 15 yıla mahkûm edildi. Cezası 28 mayısta onaylandı. Tekrar İstanbul'a getirildi ve haziran sonunda Erkin gemisine aktarılıp Donanma Komutanlığı dâvâsına dahil edildi. 10-29 ağustos arasındaki yargılama sonunda 20 yıl yedi; üçte biri indirilince kalan 13 yıl 4 ay, diğer dâvâdaki 15 yıla eklendi ve toplam cezası 28 yıl 4 ay oldu. Bu arada, TCK'nın 141-142. maddeleri 16 Temmuz 1938'de ağırlaştırıldı ve eylemin yanısıra düşünce açıklamayı da cezalandırır hale getirildi.

Kara Harp Okulu ve Donanma dâvâlarının uydurma, hukuk dışı karakteri o kadar aşikârdı ki, kamuoyunun tepkisi ayyuka çıktı ve Meclis'e kadar uzandı. Bu rezaleti duymayan kalmadı. Ya Atatürk ? İlk siroz teşhisinin 22

ocakta konmasına karşın, hemen hep ortalıktaydı. Ankara'daki 19 Mayıs kutlamalarına katıldı. Hatay sorunuyla uğraştı. Mersin ve Adana'ya gidip askerî gövde gösterilerini yönetti. Haziran ve temmuz aylarını Savarona yatında geçirdi. Eylül ve ekimde durumu ağırlaştığında dahi önemli konuşmalarını dikte etmeyi sürdürdü. Bırakın hayatta olmamayı; neler döndüğünü bilmemesi olanaksızdı.

Ben olsam, Ataol Behramoğlu'nu bundan böyle Nâzım'la ilgili hiçbir anma, toplantı veya konferansa dâvet etmezdim. Gerçeğe ve şaire saygı diye bir şey var, bu dünyada.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Küçük Baba' ideolojisi

Halil Berktaş 30.06.2011

Aklım hâlâ Ataol Behramoğlu'nun gerçek dışı Nâzım Hikmet konuşmasında. Nasıl olur da, "Atatürk öldükten sonra" tutuklandı veya "Mustafa Kemal yaşasaydı hapse girmezdi" diyebilir ? Bir yanımla, hiç anlayamıyorum, bu kadar göz göre göre *yalan* söylemeyi.

Ama bir yanımla da, çok iyi anlıyorum. Bu "Atatürk bilseydi, görseydi" edebiyatı hayli yaygın ülkemizde. Kabaca ikiye ayrılıyor. Bir, Atatürk'ün canlanıp aramıza karışmasını ve kendilerinin "iyi" saydığı şeyleri yapmaya devam etmesini (Atatürkçülüğü sürdürmesini) özleyenler var. Bir de, Atatürk hayattayken eh, ufak tefek bazı "kötü" şeyler de olduğunu kabul ve fakat bunların Ulu Önder'in dışında, hattâ belki O'na rağmen yapıldığını iddia edenler. Kendi payıma, bunları sırasıyla "retrospektif kurtarıcı-icraatçı" ve "nostaljik aklayıcı"lar diye tarif ediyorum.

Elbette birincilere katıksız Atatürkçüler arasında, ikincilere ise daha çok sol-Kemalist çevrelerde rastlanıyor. İlk grup için aslında en iyi rehber, *Sözcü* gazetesinin 10 Kasım 2010 sayısı. Arşivden bulabilirsiniz; sekiz sütunluk "ATAM YAŞASAYDI" manşetinin altında, *photo-shop*'lanmış bir Atatürk'ün Abdullah Gül, Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu ve Işık Koşaner'e talimatı; daha aşağıda "halkın" şikâyetleri yer alıyordu. Evet, çok kitsch, çok infantildi kuşkusuz. Ama bu gazeteyi de alıp, hazır tam mevsimiyken, güneybatı kıyılarının seçkin tatil sitelerinde gezinerek etrafınıza bir bakın hele. Üç emekli albay, vali ve generalin biraraya geldiği her çardak altında, aynı "ah paşam ah, nedir bu memleketin hali; Atatürk asla bu mürtecilere izin vermezdi; üç beşini sallandıracaksın, bak ne oluyor" muhabbetine –özetle, daha fazla "devrimci" şiddet, daha fazla "inkılâpçı" diktatörlük talebine– kulak misafiri olabilirsiniz.

Ataol Behramoğlu'nu da içine alan ikinci kategoriye gelince; benim tarihçi olarak daha fazla ilgimi çekiyor doğrusu. Çünkü burada liderin yapması istenenler değil yapmadığına ve yapmayacağına inanılanlar; pozitif icraatı değil negatif (önleyici) rolü ön planda. Bunun da üç alt-varyantı sözkonusu. (a) Bazı şeyleri O'nun yaşam süresinde hiç olmamış saymak (örneğin Komünist tevkifatı, ya da Nâzım'ın tutuklanması gibi). (b) Benzer şeylerin Atatürk hayattayken, ancak onun arzusu hilâfına gerçekleştiğini öne sürmek (örneğin Dersim terörü gibi). (c) Erken ölmeseydi bu gibi "hatâ" veya "sapma"ların olmayacağını savunmak (inkılâpların yozlaşmasına izin vermeyeceği, tam bağımsız dış politika güdeceği, ülkeyi tekrar emperyalizme peşkeş çekmeyeceği, Nâzım'ı yıllarca hapiste çürütmeyeceği gibi).

Bu tür iddialarda bana ilginç gelen, bariz bilgisizlikleri, olgusal sakatlıkları, kolayca çürütülebilirlikleri, bazen de sınanması (ve yanlışlanması) olanaksız derecede spekülatif olmaları değil. Bu "nostaljik aklayıcılık"ların ardında, herşeyden önce politika ve devlet aygıtı hakkında derin bir kavrayışsızlık yatıyor. Satır aralarında, tarihi (koşullardan bağımsız olarak) kahramanların, herşeye kâdir büyük bireylerin yaptığına naif bir inanç yatıyor.

Bütün "iyilik ve doğruluk"ların en tepedeki kişide, diktatörde, Führer'de, Duçe'de, genel başkan veya birinci sekreterde, hükümdarda, sultanda, "Tek Adam"da yoğunlaştığı; bütün "kötülük ve yanlışlık"ların ise altındakilerden, "çevre"sinden, ara kademelerdeki sıradan, vizyonsuz "küçük adam"lardan kaynaklandığı yolunda, köklü bir ideolojik saplantı yatıyor.

Asıl altını çizmek istediğim husus, bu yanılsamanın modernite öncesindeki kökeni ve oradan, "gecikmiş modernizasyon"lara sıçrayışı. Tarım ve köylü toplumları üzerinde yükselen hanedan devletlerinin merkezinde hükümdar (kral, imparator veya padişah) vardır. Bütün siyaset kültürü onun etrafında döner. Üstelik, bu pre-modern devletin topluma yukarıdan aşağı nüfuz derecesi ve kumanda kapasitesi zayıftır. Tebaasına çok uzak gözükür ve gerçekten öyledir de. Ortada olmayı değil, bir esrar ve debdebe perdesi ardında gizlenmeyi tercih eder. Kendi altını çok fazla göremez. Yönetmek adına, oldukça genel ve basit birtakım yasaklarla yetinir.

Bu objektif ve sübjektif koşullar bütünü, devlete aşağıdan, ünlü meseldeki kurbağa gibi "kuyunun dibi"nden bakan halkın, çok çok tepelerde, en üstteki kişiyi (hanedanın başını) idealize etmesinde kristalize olur. Rus Çarı köylülerin ("Büyük Baba" Tanrı'dan sonra gelen) "Küçük Baba"sıdır; daima iyi ve âdildir; ancak etrafındaki kötü danışman ve nâzırlar tarafından yanıltılmaktadır. Bu halkayı aşip doğrudan Çara ulaşmak mümkün olsa, herşey hallolacaktır. İngiltere'deki büyük 1381 köylü ayaklanmasında da, serfliğin ilgası anlamında eşitlik ve özgürlük isteyen âsilerin, asla Kral Richard'ı değil, soylularla birlikte "habis müşavir"lerin "kötü politika"larını hedef aldığını görüyoruz (bkz. Rodney Hilton, *Bond Men Made Free*, Viking 1973, s. 225).

Gecikmiş/yetişmeci ulus-devletleşme süreçlerinde ortaya çıkan merkezîleştirici, hızlandırılmış modernizasyon rejimleri, işte bu pre-modern "Küçük Baba" ideolojisini devralıp yeni Tek Adam kültürlerine, "milletin babası" figürlerine aktarıyor. Bu mistifikasyon da hınk deycileri olarak Behçet Kemal Çağlar ve Atıf Behramoğlu gibi "şair"leri yaratıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Tepedeki'nin bildiği ve bilmediği

Halil Berktaş 02.07.2011

Peki, bu en yukarıdaki adamlar gerçekte ne kadarını görür, duyar ve bilir, etraflarında ve aşağılarda, toplumun reel hayatında olup bitenin ?

Bu açıdan, modernite öncesi ile modern devletler elbette çok farklı. Geleneksel tarım ve köylü toplumunda, kamusal alan dar veya nâmevcut; merkez bürokrasisi zayıf (çünkü herkese maaş ödemeye yetecek nakit yok). Buna karşılık ulaşım yavaş; halk okuryazar değil; yazılı bilgi ve haber dolaşımının, yüksek mercilere başvuru olanaklarının büyük ölçüde dışında. Özetle, ara kademeler çok fazla ve bütün koşullar yerelliğe yatkın.

Bu çerçevede asıl hükümdar pek de bilemeyebilir toplumsal yaşamın *ayrıntıları*. Bu, devletin tarafsız olması demek değil, kuşkusuz. O kadarı bir "yanlış bilinç"tir, "çağın yanılsaması"dır. Ezilenlerin kahredici saflığını yansıtır. Öte yandan, tabii ki Osmanlı sarayının saydamlığı düşük; kovuklaşma, klikleşme ve bilgiyi yastık altında saklama kapasitesi çok daha fazladır. Zaten sultanlar ve bütün diğer rical de, bu yüzden, en güvendikleri kişilerden özel maiyetler kurma ihtiyacını duyarlar.

Buna karşılık modern devlet çok farklıdır. Nazarı ve eylemi çok daha derine nüfuz eder.

Bürokrasisi ve istatistikleri; askerlik şubeleri, vergi memurları, nikâh daireleri ve okullarıyla köy ve mahalle seviyesine, hattâ özel hayata girer. Auden'a, herkesin hayatının her ânını kaydettiği "Meçhul Vatandaş"ın (*The*

Unknown Citizen) ironik şiirini yazdırtır. Bütün toplumda “Büyük Ağabey Seni İzliyor” hissini uyandırır. Sadece totaliter rejimler için değildir, Orwell’in imajı. Totalitarizm imkânını bizatihî modernite yaratır. Ve bunlar ancak demokrasiyle; daha iyisi, Popper’in “açık toplum” diye özetlediği karşı-olanaklarla : özgür basınla, özgür radyo ve televizyonla, sansürsüz internetle, serbest haber, bilgi ve fikir dolaşımını kolaylaştıran eski-yeni bütün faktörlerle, kamusal aleniyetle, anketlerle, politika ve seçimlerle ilgili hemen her şeyin herkes tarafından bilinir olmasıyla, kısmen dengelenebilir.

Öyle veya böyle, haberleşme örüntülerinin ileri iletişim teknolojisiyle kurulduğu; kamusal alanın açıldığı ve okuryazar bir kamuoyunun ortaya çıktığı sosyal formasyonlarda, modern devlet aygıtlarının tepesinde oturan kişilerin, çok çeşitli ölçütlerle “önemli” diyebileceğimiz olayları duymamış ve bilmiyor olmaları ihtimali çok zayıftır –tersten söyleyecek olursak, bizim bu tür inkâr girişimlerine inanmamız çok daha zordur. *Bal gibi biliyorlardır aslında*. Evren mi haberdar değildi, Diyarbakır hapisanesinde yapılanlardan ? Stalin mi haberdar değildi, kendi emrettiği ve günü gününe rapor aldığı, Moskova duruşmalarına giden 1930’lar terörü sırasında eski yoldaşlarına, Buharin, Zinovyev, Kamenev, Radek, Pyatakov ve diğerlerine reva görülen sorgulama ve “itiraf” alma tarzından ? Hitler’i bir yana; Nürnberg’de yargılanan diğer üst rütbeli Naziler, Göring, Hess, Jodl, Keitel, Kaltenbrunner gibileri mi haberdar değillerdi, kapısında “Emek insanı özgür kılar” (*Arbeit macht frei*) yazan Auschwitz’de sürüp giden üretim sürecinin gerçek niteliğinden ?

Güldürmeyin beni. Burada tâyin edici olan, her şeyden önce bir siyasal rejimin, bir iktidar biçiminin ve onu uygulayan esas kuvvetin (ama NASDAP, Gestapo ve SS’ler, ama SBKP, OGPU veya NKVD, ama 12 Eylül 1980 cuntası, dayandığı silâhlı kuvvetler, sıkıyönetimleri ve kontrgerillası, özel harp dairesi) *içsel niteliği, hizmet töresi*, orada yaşayan ve çalışanların son derece iyi bildiği *bütünsel atmosferidir*. Bu sütunda geçmişte de zikrettim; eski BM genel sekreteri Kurt Waldheim, (maalesef sonunda kazandığı) Avusturya Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde, Nazi Partisi üyesi ve Wehrmacht’ta teğmen olduğu ortaya çıktığında, önemsiz bir görevde olduğu için yapılanları bilmediğini iddia etmişti de, Mark Mazower bütün bir kitap yazmıştı (*Inside Hitler’s Greece*, 1993), Alman ordusuna mensup herhangi bir kişi (üstelik de işgal altındaki bir ülkede, Yunanistan’da görev yapan bir istihbarat subayı) için bunun *neden imkânsız* olduğunu ortaya koyan. Öyle bir dil, öyle bir görev anlayışı, öyle özel bir terminoloji yaratılmıştı ki, diyor Mazower, kimse bunun dışında kalamaz, anlamadığını söyleyemezdi. Suç herkesi kapsıyordu.

Peki, dolayısıyla neyi bilir ve belki neyi bilmez, Evren, Stalin, Hitler (ya da Waldheim) gibileri ? Faraza emri altındaki işkencecilerin tek tek kimliklerini, künyelerini, ya da işkence yöntemlerinin ayrıntılarını –saatlerce dövmeyi, ayakta tutmayı, uyutmamayı, kızgın borulara bağlamayı, domuz bağı, tırnaklarını sökmeyi, falakayı, Filistin askısını, elektrik vermeyi, cop sokmayı, dışkı yedirmeyi– bilmeyebilir pekâlâ, tabii kendisi alt rütbelilerden bunları yapa yapa terfi etmemişse. Gerçi Talât Paşa ve Pinochet bunları dahi biliyordu. Ama diğer “büyük adam”lara böyle somut enformasyon gene kendi emir ve talimatlarıyla sunulmamış da olabilir, lideri sahte bir masumiyetle çevreleyip politikalarının korkunç sonuçlarından korumak adına. *Paşam, Führerim, Birinci Sekreter Yoldaş ! Aldatılmış Kürtleri tekrar Türklüğe kazanmak –Parti’ye ve Sovyet rejimine ihanet çemberini kırmak– ırkımızın saflığını korumak için, vatansever güvenlik güçlerimizce gereken her şey yapılmaktadır*. Buna benzer örtük, imâlî ifadeler yeter de artar bile.

Nâzım, Atatürk ve Atatürkçülükle devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

94. Sone

Ataol Behramoğlu'nun, Nâzım'ın 48. ölüm yıldönümünde Moskova'da yaptığı, gerçeklerle hiçbir ilgisi olmayan konuşmayla başladım (25 haziran : *Şaka gibi*). Bu lider fetişizminin, olası kültürel arkaplanlarından biri olarak "Küçük Baba" ideolojisiyle ilişkisini kurmaya çalıştım (30 haziran). En tepedeki iktidar sahiplerinin neleri bilip neleri bilmeyebilecekleri sorusunu ciddiye alıp açıklamayı denedim (2 temmuz).

Bir kere daha siyasal güncellikten kopuk gözükme pahasına, bu konuyu sürdüreceğim. BDP'den sonra durup dururken CHP'nin de Meclis'te yemin etmemesiyle oluşturulmak istenen yapay krizi, herkes yazıyor zaten. Ben de bazı televizyonlarda bol bol konuştum, içimi döktüm (Balçışek Pamir'le *Habertürk*'te; Erdoğan Aktaş'la *aHaber*'de, 28 haziran; Hilâl Kaplan'la *TVNet*'te, 30 Haziran 2011).

Yeter bu kadarı. Kurulan formel hukuk denklemleriyle Silivri'yi boşaltma komplosu adım adım şekillenirken, "Emek, Demokrasi ve Özgürlük" blokundan bazı kişilerin aklının nerede olduğuna; Ergenekon sanıklarından, faraza Levent Tüzel'in "siyasî düşüncelerinden ötürü" içerdeler (!) diye, Ertuğrul Kürkçü'nün de "bir kesimin gözünde şeytanlaştırılmış kişiler" (!!) diye söz etmesinin anlamına; fiilî BDP-CHP beraberliğiyle birlikte bütün bunların da, bu bloka "evetçi-boykotçu-hayırcı sol'un birliği uğruna" veya limitte "her şeye rağmen" oy vermeyi savunmuş olan arkadaşlarımin gözüne çarpıp çarpmadığına... (işbu yazının yayımlanmasına kadar geçecek beş altı günde, bu minvalde daha kimbilir neler olabileceğine karşın) hayır, bir süre değinmeyeceğim.

Memnunum, daha çok Türkiye'nin kültür dokusu üzerine yoğunlaşmaktan –beni bu tür kısa vâdeli sığıklara gömülmekten koruduğu için. Diğer kişi kültürlerinden verdiğim örneklerin ardından, Nâzım ve Atatürk'le; Atatürk'ün nerelere kadar karıştığı, icabında ne talimatlar verdiğiyse; bu bağlamda, Atilla Oral'ın kitabıyla; sırf Atatürk'ün sansürlenmesinden söz edip, lider direktifiyle tarih yazdırma sorununa değinmemenin (hattâ bunu onaylamanın) ne demek olduğuyse; ayrıca, talimat olmasa bile böyle içselleştirilmiş, bu denli naif bir "Atatürk sevgisi"yle tarih yazılıp yazılamayacağıyla; bir adım ötede, tarihsel bakımdan miadını çoktan doldurmuş bir elitin çöküş sürecinde yaşanan kültürel kırılmalar ortamında, Atatürkçülüğün yeni bir din haline gelip gelmediğiyle devam edeceğiz.

Behramoğlu'dan yola çıktığıma göre, onun, Nâzım'ın başına örülen çorabın Tek Adam'dan veya Ebedî Şef'ten bağımsız olması gerektiği yolundaki imâsına döneyim. Bu, Atatürk'ün, Nâzım'ın *Erkin* gemisinin ayakyoluna ve sonra sintinesine kapatıldığından haberdar olmadığı demekse, eh, bu kadarı tartışılabilir kuşkusuz.

Bir adım daha gideyim. Atatürk, Kara Harp Okulu ve Donanma Komutanlığı dâvâlarının somut seyrinden –örneğin bazı kilit tanıkların, muhbir veya ajan-provokatörlerin ilk ifadelerini geri aldıklarından; *Yavuz* zırhlısında bazı sol kitaplar okunduğunun ortaya çıkması üzerine açılan ilk soruşturmayı yürüten Hâkim Teğmen Halûk Şehsuvaroğlu'nun, yargılamaya gerek olmadığı sonucuna vardığından; buna rağmen kurulan mahkemeye, söz konusu bütün yayınların serbestçe satıldığıнын bakanlıklarca da bildirildiğinden– de haberdar olmayabilir miydi ? Evet, bu ayrıntı düzeyinde buna da, pekâlâ mümkündür; somut olarak bilmiyoruz ama olabilir de, olmayabilir de, şeklinde cevap verebiliriz.

Fakat gelelim kilit meseleye; zurnanın zırt dediği yere.

(a) Yeni bir dünya savaşının adım adım gelmekte olduğunu (bizzat Atatürk dahil) pek çok insanın görebildiği o 1938 yılında, Tek Parti devleti ideolojik zapturaptı sıkılaştırmak için her türlü aykırı fikir, çevre ve kıpırtıyı ezip kırmızı çizgilerini daha kalın çizme çabasına girdiyse ve bu bağlamda faraza Mareşal Fevzi Çakmak, "özellikle orduya dokundurtmayız, orduya dokunmaya kalkanı normalden çok kötü yakarız" diye özetlenebilecek bir mesaj verme kararını aldıysa, bu stratejik vizyon ve yönelimin, (İsmet Paşa'nın da başbakanlıktan uzaklaştırılmış

olduğu bir sırada) Atatürk'ün en azından onayı olmaksızın kararlaştırılmış ve yürürlüğe konmuş olması mümkün müdür ?

(b) Nâzım'ın ünü, Kara Harp Okulu ve Donanma dâvâlarının düzmece karakteri, o zaman dahi kamuoyunda uyandırdıkları şüphe ve ulaştıkları kötü şöhret, Atatürk'ün sağlığının ise 1938 yaz sonuna kadar çok ağırlaşmadığı gözönünde bulundurulduğunda –şüphesiz pek iyi tanıdığı, *Salkım Söğüt* ve *Bahri Hazer* şiirlerini kendi sesinden dinlerken dalıp gittiği– Nâzım Hikmet'in tutuklanıp yargılandığı ve eşi görülmedik derecede ağır hapis cezalarına çarptırıldığını bilmemesi mümkün müdür ?

Her iki soruya da hayır demek zorundayız. Shakespeare'in 94. Sone'sinin açılış dizesi geliyor aklıma. *They that have power to hurt, and will do none* (İsterse insanların canını yakabilecek [=her şeyi yapabilecek] kudrette, ama kollarını kısırdatmayan kişiler)... Şiirin sonunu da hatırlar mısınız peki ? *Lilies that fester smell far worse than weeds* (Çürüyen zambaklar yaban otlarından çok daha kötü kokar).

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sansürün sansürü

Halil Berktaş 09.07.2011

Ben Ataol Behramoğlu'nun şahsında hem Atatürk'ün neleri bilip bilmediği, hem de daha genel olarak Atatürk kültü üzerine daha yeni kafa yormaya başlarken, belki her iki konuya da dolaylı olarak ışık tutan bir kitap yayımlandı. Bazı gazetelerin internet sayfalarında çıkış haberini gördüm. Arayıp buldum ve okudum : Atilla Oral, *Atatürk'ün Sansürlenene Mektubu* (Demkar Yayınevi, Haziran 2011).

Bir noktada, allah allah, kim ve ne, dedim kendi kendime. Google'dan baktım; Demkar'ın 2007-2011 arasında listelenmiş yedi kitabına rastladım. Bunlardan biri hariç (*Türk Tespîh Sanatı*), diğer altısının kâh yazarı, kâh editörü hep Atilla Oral. Konular da daima "millî" ve "tarihî" : *Yörük Ali Efe*; *Selim Sırrı Paşa*; *Kocaeli Tarih ve Rehberi*; *Kâzım Özalp Anılar-Belgeler*; *Üsküdar Faciası*; nihayet *Atatürk'ün Sansürlenene Mektubu*. İnternette, kesin teşhis konamayacak kadar çok Atilla Oral var; keza, daha bir yığın başka Demkar : tekstil, klima, fındık fıstık, otomotiv, motosiklet vb. Vardığım sonuç şu oldu : sahafları ve müzayedeleri düzenli izleyecek kadar meraklı, istediğini satın alabilecek kadar varlıklı, çok Atatürkçü, yerine göre mütevazı (görünürlü) ama yerine göre de (ideolojik kıvamda) son derece iddialı bir "amatör tarihçi" ile ve herhalde bu kişinin daha çok kendi eserlerini bastığı bir "aile yayınevi"yle yüz yüzeyiz. Eh, bu da Türkiye'de oldukça sık rastlanan bir durum. Şimdilik daha ötesine gitmeyi gerekli görmüyorum.

Bütün bunlar bir yana; Atilla Oral'ın bu son çalışmasının birçok açıdan üzerinde durulmayı hak ettiği kanısındayım. İlk aşamada, meseleyi şöyle özetleyebiliriz. 30'ların başında üçlü bir süreç yaşanıyordu. (1) Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş adımları atılıyor; Türk Ocakları içinde vücut bulan Türk Tarihi Tetkik Heyeti, önce Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ne ve sonra TTK'ya evriliyordu. (2) Resmî Türk Tarih Tezi formüle ediliyor ve TTK'nın programı haline getiriliyor; başka bir deyişle, bir biçim olarak TTK, içerik olarak TTT etrafında örgütleniyordu. Nihayet (3) Tarih müfredatı da yeniden düzenleniyor; Tetkik Cemiyeti 1931 yazında yoğun bir "ekip çalışması"yla önce dört ciltlik lise kitaplarını hazırlayıp öğretim yılına yetiştiriyor; ardından, bunların kısaltılması ve özetlenmesi yoluyla yeni orta ve ilkokul kitapları elde ediliyordu.

Daha da geniş çerçeveyi kurmak istersek; bu, bir Türk kültür devrimi denemesiydi. Her devrimde illâ bir "kültür devrimi" aşama veya momenti görülmeyebilir. Devrimlerde kültür de değişir (değiştirilir) tabii, ama bu değişim, çok kısa bir süreye sıkışmış, radikalliği ölçüsünde yapay bir "geçmişten toptan kopma" şeklini almayabilir.

Rusya'da Bolşevikler kültürü bu kadar zorlamadılar; bütün *proletkult* veya sol futurizm denemelerine karşın, klasik Rus sanat ve edebiyat geleneğiyle bağlarını (hattâ belki fazlasıyla; formel muhafazakârlığa düşüp modernizmi reddedecek kadar) korudular. Buna karşılık Fransız Jakobenleri yeni, "sivil" bir din ve sıfırdan başlayan yeni bir takvim yaratmaya kalkıştılar. Çin'de Mao'nun başını çektiği (veya yaslandığı) ultra-solcular ile Kızıl Muhafızlar 1966-76'da "feodal geçmiş"e karşı daha da nihilist bir tavır aldılar. Kemalizm de bir süre, benzer bir inkârcılığı denedi. Alfabe değişikliği (Latin harfleri), öztürkçecilik, ezanın Türkçe okunması, alaturkanın yasaklanması, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi bu açıdan bir bütündür. Türkiye ve Çin'de liderler de doğrudan işin içine girdi. Mao'nun Büyük Proleter Kültür Devrimi'yle ilgisi kadar, hattâ belki daha bile fazla, bu adı konmamış Türk kültür devriminin Mustafa Kemal'in özel projesi olduğunu; yeni bir yazı, yeni bir dil ve yeni bir tarih (efsanesi) ile donanmış, yepyeni bir Türk (vatandaşı) tipinin yaratılmasıyla, en küçük ayrıntısına kadar Atatürk'ün bizzat ilgilendiğini görüyoruz.

Atilla Oral'ın sözünü ettiği "sansürlenene mektup" olayı bu projeye has çelişkilerin ve iktidar ilişkilerinin bir parçası. 1931'in yeni lise ders kitaplarının İslâm Tarihi konuları, ilk ağızda Zakir Kadirî'ye (Ugan) sipariş edilmişti. Zakir Kadirî, zamanının olağan Arap-İslâm ilâhiyatı ve edebiyatı öğrenimini görmüştü. O dönemde başka türlü pek mevcut olmadığı gibi, bütünüyle de çürük ve yanlış değildi bu birikim. Ne ki, Kemalist milliyetçiliğin istediği "Türk merkezli" bakış açısını değil, "Klasik İslâm merkezli" bir bakış açısını esas alıyordu.

Kıyamet de bu yüzden koptu. Özetle, önce 1931 yazında Mustafa Kemal iki mektupla TTK'yı takdir (hattâ tedip) ve Zakir Kadirî'yi sansür etti. Daha sonra ise TTK belli belirsiz Atatürk'ü, eh, sansürledi diyelim (kendilerini nasıl azarladığını kamuoyuna açmayarak). Mustafa Kemal'in çok ağır iki mektubundan ikincisinin elyazısı aslının fotokopisini Atilla Oral bir şekilde bulmuş (çöpten kurtarmış). Şimdi yayımlıyor. Bu, tabii çok önemli bir katkı.

Ama etrafında öyle bir kitap yazmış ki... hafazanallah. Hangi Tek Parti gerçeklerine ışık tuttuğunu hiç idrak edemeyen Oral, Atatürk'ün her dediğini savunurken bir de tarihçilik dersi vermeye kalkınca, çok zorluyor insanın sabrını. Açıklamaya çalışacağım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mektup ilginç de, kitap bir tuhaf

Halil Berktaş 14.07.2011

Latince *censere* : değerlendirmek, üzerine görüş bildirmek, (yerine göre) eleştirmek.

Bu kökten türeyerek, İngilizce *to censor* : sansür etmek, sansüre tabi tutmak. *Censor* (isim) : sansürcü, sansür görevlisi.

Gene *censere* kökünden, İng. *censure* (hem isim hem fiil) : kınama(k), azar(lamak), tenkit veya takbih (etmek).

(Aklıma takıldı : solcu, Marksist, sosyalist de sansürcü olabilir mi ? Olur ki ne olur hem de. Her şeyden önce proletarya diktatörlüğü, "burjuvazi"nin bastırılması etrafında dönüyor. Komünist partilerin varlığı, çizgi dışı görüşleri, "sağ ve 'sol' sapma"ları sansürlemek üzerine kurulu. Nâzım'ın 1930'lerdeki yazılarını açıp bakın; Tek Parti'nin mevcut sinema sansür mekanizmasının anti-emperyalizm adına daha sıkı ve daha tutarlı biçimde işletilmesini talep ettiğini göreceksiniz.)

O 1931 yazında harıl harıl yeni lise ders kitapları yazılırken, bütün bölümler gibi Zakir Kadirî'nin yazdıkları da kontrol edilmek üzere Atatürk'e yollanmış. Mustafa Kemal köpürüyor ve çok ama çok sert –iktidar ilişkileri ne kadar hiyerarşik ve eşitsiz olursa olsun, bilimde yeri olmayan, hiçbir bilimsel çalışmada hiçbir âlim tarafından

asla kaldırılamayacak derecede sert– iki mektup, ezici ve kahredici iki talimat yazıyor, embriyonik TTK'ya. Birincisine “esas mektup” ve diğerine onun “hâşiye”si diyelim. İkisinin de tam ve orijinal metni bugüne kadar elimizde değildi. Yalnız Türk Tarih Kurumu’nun eski yöneticilerinin yazdıklarında, kısmen değişik alıntılanmış kısa cümle parçacıklarına rastlanıyor; asıllarının TTK’nın “özel arşiv”inde olduğu belirtiliyordu.

Atilla Oral, işte bu iki mektubun ikincisinin elyazısı aslını bulmuş, bir şekilde. 98 sayfalık ince bir kitabın içine yerleştirerek yayımlamış. Tamamı kuşe kâğıda. Ayrıca “ek”lerine pembe tram verilmiş. Eh, aile yayınevi olunca, insan (görgüsüzlük diye bir derdi olmaksızın) bunları yapabiliyor zahir.

Lâkin 98 sayfalık bir kitap *yazmış* diyemiyorum, dikkat ederseniz. Zira eserin 32 (pembe) sayfasını belgenin kendisi kaplıyor –(a) “günümüz Türkçesiyle”; (b) “transkripsiyon metni”; (c) “[Atatürk’ün] kendi el yazısıyla”. Ayrıca iki sayfa dizin, iki sayfa da kaynakça. Gelelim görsel unsurlara. Hesaplayabildiğim kadarıyla, 33–35 sayfa da bunlar tutuyor. İlk planda, ya Atatürk kültürünün değişmez bir parçası olan ve bize hep “Atatürk sevgisi”ni hatırlatan, ya da Atatürk’ü özellikle “tarih çalışırken” gösteren ikonik fotoğraflar. İkincisi, Türk Tarih Kurumu’nun (veya heyetlerinin) kongre, kürsü, toplantı, konuşma fotoğrafları. Üçüncüsü, yazarın özel bir hınç beslediği ve Atatürk’ün sansürlenmesinden birinci derece sorumlu tuttuğu Tarih Kurumu yöneticisi Uluğ İğdemir’in, 1982’de görevden alınmasına karşı yazdığı savunmanın tıpkıbasımı. İlginç ve herhalde anlamlıdır; Atilla Oral İğdemir’in bu savunmasını “garip” buluyor da, sözkonusu uzaklaştırmanın çok daha garip sayılması gereken koşullarına : *12 Eylül rejimince, TTK ve TDK’nın toptan yeniden organizasyonu (ve bu arada, Atatürk’ün vasiyetinin de ayaklar altına alınması)* sırasında gerçekleştirildiğine, hiç ama hiç değinmiyor. Oysa dördüncüsü, gene Uluğ İğdemir’in, “harf devriminden yarım yüzyıl sonra” çalışır, not alır ve yazarken hâlâ “Arap harfleri”ni kullanmaya devam ettiğini de (böyle gericilik, mürtecilik olur mu dercesine) tıpkıbasım “belge”leriyle ispatlamaya özen gösteriyor (s. 34–35).

Bir bakıma bunlar sırf doldurma. Gerçek anlamıyla *bilimsel* bir yayında yeri olmayacak şeyler. Öte yandan, Atilla Oral’ın kitabı öyle saf bilimsel bir yayın değil. Gayet siyasi. Atatürkçü “Atatürk kitapları” janrının bir parçası. Maddî özellikleri, mizanpajı, üslûbu, gördükleri ve görmedikleri, söyledikleri ve söylemedikleriyle, gerçek Atatürkçüler adına (ve sahtelerine karşı) Atatürk’ün mirasını el üstünde tutmayı amaçlayan bütün bir literatürü temsil ediyor.

Bütün o kalabalık görsellik tercihleri de bu misyonun bir parçası. Bunlarla, Atatürk’ün gerçek sesi ve düşüncesini bize aktarmayı görev bilen bir kitaba lâyük olduğu haşmet ve mehabet kazandırılmak istenmiş. Fotoğraflar, bütün bir dokunulmazlık alanının bekçileri âdeta. Köşebaşlarını tutuyor; nöbet bekliyor; azametleriyle bizi bir “altın çağ”a geri götürüp, Atatürk’ün bilim ve tarih dâhil her konuda yanılmazlığını, dolayısıyla Türk milliyetçiliğinin Kemalist varyantının tarih söylemini meczeden Türk Tarih Tezi’nin –içerdiği olanca ırkçılık ve Arap–İslâm düşmanlığı boyutlarıyla birlikte– tartışılmaz doğruluğunu, bu mistik-karizmatik atmosfer içinde bize tekrar tasdik ettiriyorlar.

Geriye kalıyor, Atilla Oral’ın “yazdığı” 27, bilemediniz 30 sayfa. Fakat burada da, bir kere, inanılmaz tekrarlar var (İğdemir, Enver Ziya Karal ve Ekrem Akurgal’ın Atatürk’ün iki mektubunda nereleri değiştirdiği hem de birkaç kere belirtildiği halde, makalelerinin tıpkıbasımlarının da verilmesi gibi). İkincisi, “halkımız”ın Ata’ya duyduğu “büyük özlem... sönmeyen bir ateş gibi... tükenmeyen sevgi” tasvirleri bitmek bilmiyor.

Üçüncüsü ve en vahimi, lider direktifiyle tarih yaz(dır)tılmasında herhangi bir problem görmeyen Atilla Oral, Atatürk’ün mektubunun kamuoyundan saklanması eleştirmekle yetinmeyip, her bir satırı ve sözcüğünü aynen savunmaya girişiyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Madde madde, Atatürk'ün görüşleri

Halil Berktaş 16.07.2011

Bazı dış gözlemlerden sonra, gelelim işin özüne. (1) Atatürk içerik olarak, Türk ve İslâm tarihi hakkında ne demiş ? (2) Bu görüşler, o gün ve bugün, bilim karşısında, tarihçiliğin dünya çapındaki ölçüleri ve pratiği açısından nerede duruyor ?

Sonra (3) Atilla Oral mektubun kendisine ne diyor ? (4) TTK'nın bu "sansür"ünü nasıl yorumluyor ? (5) Mektubun ağır üslûbunu da hesaba kattığımızda, olay, Tek Adam ve Tek Parti dönemine asıl hangi bakımlardan ışık tutuyor ?

Mustafa Kemal'in 16-17 Ağustos 1931'de Yalova'dan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Yüksek Riyaseti'ne yazdığı not, "Mektubumuza haşiyedir" diye başlıyor. Buradan, Zakir Kadirî'nin İslâm Tarihi taslaklarına karşı daha önce yazılıp yollanmış, belki daha uzun bir "ilk ve esas mektup"un mevcut olduğunu anlıyoruz. Atilla Oral'ın TTK yöneticilerinden yaptığı alıntılardaki "özel arşiv"e göndermeler de bunu doğruluyor.

"Haşiye"nin doğrudan doğruya tarihe ilişkin önermeleri 1.-7. paragraflarında yer almakta. Ayırıştırarak üzerinden gideceğim. (1a) Cebrail'in, Hira dağındaki mağaraya çekilen Muhammed'e görünüp Rabbin, Allahın adına oku talimatı vermesini Atatürk "İkre, Bismi, Rabbi" diye özetleyip "safсата" olarak niteliyor.

(1b) İslâmiyetin çıkışı sırasında Arapların "kumsal çöller"de, oysa Türklerin "zengin medeni muhitler"de yaşadığını öne sürüyor.

(1c) Devamla, Araplar "medeni cihanlar"a ve "bilhassa Türk zengin medeni muhitleri"ne girdiklerinde "yapmadıkları tahrifat kalmadı", diyor. Arapların "İslâm'dan evvel cihanşümul Türk medeniyetinin bütün vesikalarını imha" ettiklerini iddia ediyor.

(1d) Kudüs kuşatması hakkında İslâm kaynaklarında anlatılan bir anekdot vardır. Bizans'a (Doğu Roma'ya) ait olan Kudüs'ün önde gelenleri, kentin anahtarlarını ancak halifeye teslim edebileceklerini söyleyince, dünya ve iktidar nimetlerine sırt çevirip sade bir yaşam tarzını benimsediği vurgulanan Ömer, üzerinde yamalı gömleğiyle ve tek bir deveye kölesiyle nöbetleşe binmek suretiyle gelip, Kudüs civarındaki Cabiye'de Halid bin Velid, Ebu Ubeyde ve Yezid bin Ebu Süfyan'la buluşur. Komutanlarını Romalılar gibi süslü elbiseler içinde ve gene süslü, güzel atlara binmiş görünce kızar; yere atlayıp onlara (sembolik olarak) taş atar; ne çabuk fikir ve reynizden döndünüz diye azarlar. Komutanlar biz silâhlarımızdan başka süs bilmeyiz deyip özür dileyince barışırlar.

Anlaşılan, Zakir Kadirî de yeni lise kitapları için kaleme aldığı İslâm Tarihi bölümlerinde de, İslâmiyetin ilk baştaki eşitlikçi, bölüşümcü, sosyal adaletçi özlemlerini yansıtan bu meseli aktarmış. Atatürk işin bu yanını umursamıyor.

(1d.1) Kudüs'ü kuşatan orduyu "Arap ırkından başka ve yüksek ırklardan mürekkep" diye tarif ediyor.

(1d.2) Bu ordunun "yüksek ve muhteşem huzuru"nda Halife Ömer'in "o ordunun kumandanlarına karşı yerden taş alarak atmak" suretiyle –şimdi dikkat– "çıplak ve çift Araplık" (vurgu benim) gösterdiğini savunuyor.

(1e) "Bunu artık Türk çocuklarına bir fazilet gibi okut"mamalıyız, diyor. Devamında, "bir hırka ve bir hurma hikâyesi[nin] artık bir insanlık fazileti olarak gösterilme"mesini talep ediyor.

(1f) Son ve belki en kritik nokta, İslâm devletlerinde yaygın olarak görülen köle veya gulam ordularıyla ilgili. Geçmişte olduğu gibi günümüz tarihçiliği de bu "askerî kölelik" kurumunu, İslâm medeniyetinin Avrupa devletleri ve ordularından farklı bir özelliği olarak kaydediyor. Arap yayılması doğu İran'a dayandığında, Emevî döneminin Arap-İslâm devleti "Kıpçak çölü"ne (*deşt-i Kıpçak*) komşu oldu. Hem Batı Asya bozkırının Türk aşiretlerini İslâmiyete kazanmaya, hem de steplere akın düzenleyerek özellikle erkek çocuk ve gençleri esir alıp götürmeye giriştiler. Böylece İslâm devletlerinin hassa (muhafız) orduları daha çok Türk kökenli askerî kölelerden oluşmaya başladı. Güçlenen bu hassa orduları zamanla darbeler de tezgâhlayıp iktidarı ele geçirdiler. Böylece İslâm âleminde "pretoryen devletler" fenomeni yaygınlaştı. Gazneliler ve Mısır'da Memlûkler, bu türün çarpıcı örnekleridir. Osmanlıların batıya doğru yayılırken önce Hristiyan savaş esirlerinden kurduğu, sonra bir "devşirme" operasyonuna dayandırdığı kul (yeniçeri) orduları da aynı kurumun Balkan ortamına uyarlanması sayılır.

Atatürk'ün "haşiye"sinden, Zakir Kadirî'nin de İslâm Tarihi taslaklarında bu çok iyi bilinen tarihî gerçeklere yer verdiğini anlıyoruz. Ne ki, Atatürk için bunlar yanlış ve/ya söylenmemesi gereken şeyler. "Bu kölelerin Türk çocukları olduğu"ndan kim gurur duyabilir ? Türklerin "çok kahraman evlatlar"ı zamanla "Arap İmparatorluğu"na hâkim olduysa, onlara nasıl köle denebilir ? Böyle gerçekleri söylemek zorunda olmadığımızı imâ ediyor : "Efendi'ye, Sahib'e, Hâkim'e köle demek ve esir, zelil, naçiz insanlara [= Araplar] efendi demek, tarihin ifade etmemizi emrettiği bir şe'niyet [kötülük] müdür ?"

(1g) Bu bağlamda Atatürk'ün Araplardan, "Muhammed'in Halifesi unvanını taşımak maskaralığında bulunanlar"; Türklerden ise onları "emir ve iradelerine ram" edenler diye söz etmesi de dikkat çekiyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Madde madde, Atatürk'ün yanlışları (1)

Halil Berktaş 21.07.2011

(PKK ve BDP'ye ilişkin seçim öncesi korku ve endişelerimin giderek doğrulanması; bloku desteklemenin ise yanlışlanması [ve şimdiden pişmanlık belirtilerine yol açması] faslına hâlâ pek girmeksizin, Atatürk'ün 16-17 Ağustos '31 mektubunu incelemeyi sürdüreceğim.)

Geçen hafta (1) ne demiş, diye sormuş ve bunları (1a)'dan (1g)'ye kadar sıralanan dokuz paragrafta toplamıştım. Şimdi ise (2) karşı görüş, yorum ve açıklamalarımı daha önceki maddelere denk düşecek şekilde, (2a) ile (2g) arasında sıralayacağım.

(2a) Atatürk Cebrail'in Muhammed'e "oku" emrini getirdiği inancına "safсата" dediğinde, İslâmiyetin Allah ile Muhammed arasındaki ilişkiye, vahye, Kuran'ın yeryüzüne inişine dair en temel akidesini reddetmiş oluyor. Bir kere bu söylendikten sonra, (Atilla Oral gibi) isteyen istediği kadar, Atatürk'ün (Hüsrev Gerede'nin sözleriyle) "athe yani dinsiz görün"mesine karşın aslında güçlü bir dinî inanç taşıdığını ispatlamaya çalışsın; hiç farketmez. Bunlar defansif apolojilerden ibarettir. Muhammed'i siyasî bir dâhi, bir inkılâpçı olarak övmesi de Atatürk'ü dindar göstermeye yetmez. Açıktır ki Muhammed'in tarihî kişiliği ve eylemine saygı duymak başkadır; onu Allahın resulü saymak gene başka. Bunu olumlu veya olumsuz bir değer yargısı değil, sadece nesnel bir gözlem olarak kaydediyorum.

(2b) İslâmiyet 6. ve 7. yüzyıllarda doğup gelişti. O dönemde Türkler "zengin medenî muhit"lerde yaşamıyordu. Henüz batıya kayıp Maveraünnehir'e bile gelmiş değillerdi. Orta Asya steplerinin daha kuzey ve doğudaki

kesimlerinde, *atlı göçebe* yaşam tarzı ve *at sırtında okçuluk* savaş tarzına dayalı, *devlet öncesi, kabile toplumu* kategorisine giren bir hayat sürüyorlardı.

(2c) Aynı doğrultuda, İslâmiyetten önce herhangi bir "cihanşümul Türk medeniyeti" de mevcut değildi. Aslında bu, Türk Tarih Tezi'nin var dediği ama ispatlayamadığı bulutumsu bir mefhumdan ibarettir. Ne ki, TTT'de bile, Orta Asya'da İÖ 7000'e kadar sürdüğü vehmedilen o "en eski" Türk medeniyeti, daha sonrasına uzatılmaz, tarih çağları veya MS/İS kadar yakınla getirilmez. Faraza 6.-8. yüzyıllarda, tam neredeymiş bu "evrensel Türk uygarlığı" ? Araplar güney ve sonra kuzey Mezopotamya, ardından İran yolu üzerinde hangi "Türk zengin medenî muhitleri"ne girip "bütün vesikalarını imha" etmişler ? Böyle bir olay var mı ? Hani kronoloji, hani coğrafya ? En küçük bir ampirik sorgulamaya dayanması mümkün olmayan böyle temelsiz iddiaların, çağdaş tarihçilikte kendine yer bulması imkânsızdır.

(2d) Sosyal adalet ve eşitlikçi bir yeryüzü cenneti (bir tür "ilkel komünizm") özlemi, pek çok inanç sisteminin alt katmanlarında yaşar. Bazen "yeniden uyanış"çı (*revivalist*) akımlar biçiminde, derinlerden satha da çıkar. Burada önemli olan, Ömer'le ilgili sadelik ve yoksulluk rivayetlerinin "gerçek" olup olmaması değil; bunların yansıttığı duygu ve düşünce âlemdir. Kendisi de "sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir kitle" olma/yaratma iddiasındaki Kemalizmin, bu hayale bu kadar yabancı kalması, ancak ultra-modernist İslâm karşıtlığıyla açıklanabilir.

(2d.1) İS 7. yüzyılda Kudüs önlerine gelen halifelik ordularının "Arap ırkından başka ve yüksek ırklardan mürekkep" olduğu iddiasının da hemen hiçbir bilimsel temeli yoktur. Bunlar Arabistan yarımadasındaki İslâmiyet öncesi kabile toplumunun kendi içinden çıkardığı ordulardı. Üstelik, o sırada ne askerî kölelik, ne de Batı-Orta Asya bozkırlarındaki Türklerin Müslümanlaşması süreci başlamıştı. Dolayısıyla Atatürk'ün sözünden geriye, Arap "ırkı" karşısında diğer bazı "ırk"ları "yüksek" gördüğü çıkarımından başka bir şey kalmıyor.

(2d.2) Aynı şey, bir sonraki cümlesi için de geçerli. Kudüs'ü kuşatan ordunun bileşiminde ne gördüğünü bilemediğimizden, "muhteşem huzuru"ndan ne kastettiği de belirsiz. Oysa Ömer'in "çıplak ve çifit Araplığı" ifadesinde açık ve berrak olmayan hiçbir şey yok. Arapça *yahûdî*'den türeyen Farsça *cühûd*'dan türeyen *çifit*, burada özel olarak Yahudi anlamında değil, münafık, sinsî, hilekâr, düzenbaz gibi kötü çağrışımlarıyla kullanılmakta. Aşikâr ki Atatürk Arapları pek sevmiyor; geri ve ilkel görüyor; bir kere daha "yüksek ırklar" arasına koymuyor. Sonuçta yazılıp bitirilen 1931 lise Tarih I-IV kitaplarında, Türk Tarih Tezi icabı hemen bütün insanlık Türk veya Türklerden gelme sayılırken, Hamî ve Samî kavimler, yani Arap ve Yahudiler bu çok çok geniş "Türklük" kavramına bile alınmaz. Bunu da belki bu noktada hatırlamalıyız.

(2e) Atatürk'ün "bir hırka bir hurma" (veya "bir lokma bir hırka") anlayışına tepkisi ise, daha çok modernizmi, Avrupa-merkezciliğiyle ilgili olsa gerek. "Batı ve ötekiler" (*the West and the rest*) sorunsalı, 19. yüzyılda çok daha ön plandaydı. Şark, Asya, *the Orient* niçin "geri kalmış"tı ? Machiavelli'den Montesquieu'ye, Hegel'den Marx'a, Avrupa düşüncesinin birçok devi bu konuya kafa yoruyordu. Revaçta olan bir teori, en azından İslâm âleminin yoksul, sömürge veya yarı-sömürge halinin temelinde İslâmiyetin öğütlediği tevekkülün, kaderciliğin, aza kanaat anlayışının (özetle, "kapitalist ruh" eksikliğinin) yattığı şeklindeydi.

Modernist Türk milliyetçiliğinin ilk, İttihatçı kuşağının kuvvetle içselleştirdiği bu yaklaşım, Atatürk'ün sadelik ve yoksulluk vaazlarına sırt çevirmesinin de arkaplanını oluşturuyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Madde madde, Atatürk'ün yanlışları (2)

Atatürk'ün, 16-17 Ağustos 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Yüksek Riyaseti'ne hitaben yazdığı "haşiye"de Türk ve İslâm tarihi hakkında dile getirdiği görüşlerin eleştirisini, kaldığım yerden sürdürüyorum. Önce, 1a'dan 1g'ye kadar dokuz maddelik bir sistematik oluşturmuş (16 temmuz): kendi yorum ve açıklamalarımın ilk yedisini de bunlara denk düşecek paralel bir dizi halinde 2a'dan 2e'ye sıralamıştım (21 temmuz). Şimdi, İslâm hassa orduları ve Türklerin konumuna geliyorum.

(2f) Atatürk'ün bu konuya yaklaşımı bana tarihî *gerçekler ve gerçeklik* açısından özellikle ilginç geliyor. Daha önce de belirttiğim gibi, akademik tarihçilik açısından bu, iki kere iki dört kadar, ya da yerçekimi, termodinamik yasaları ve elementler tablosu kadar iyi bilinen bir mesele. Üzerinde hiçbir şüpheye yer yok : bu köle, kul, gulam veya kapıkulu orduları elle tutulur bir realite.

Meselenin elbette iki yanı var. Kölelik hem genel, evrensel bir hukukî statü. Bu niteliğiyle yeryüzünde son derece yaygın. Hem de özgül biçimleri var. İşte askerî kölelik bunlardan biri. Sadece İslâm âleminde gözleniyor. Hükümdar "kendi" toplumunun dışından edinilen (erkek) kölelerin dikkatle seçilmiş bir bölümünü, uşak ve hizmetçi olarak, ya da toprakta, zanaat üretiminde, madenlerde değil, askerî alanda kullanıyor. Özel muhafızlarını, en sıkı ve güvenilir hassa ordusunu, içinde doğduğu yer ve çevreden koparılmış, köksüzleştirilmiş bu insanlardan kuruyor.

Osmanlı yeniçerileri, sadece bunun en gelişmiş ve bize okutulan, dolayısıyla en iyi bildiğimiz örneği. Gökten zembille inmiş değil. Arkasında yüzlerce yıllık bir yığın deneme ve model var. Osmanlılar nasıl kapıkullarını bile isteye Müslüman değil Hristiyanlar arasından seçiyorlarsa (çünkü icabında o Müslüman topluma karşı da kullanacaklarsa), Araplar da askerî kölelerini gene Arap kabilelerinden değil, daha çok, bitişik bozkır alanlarının Türk boylarından temin ediyorlar (çünkü icabında, Arap-İslâm imparatorluğu ve toplumunun diğer unsurlarına karşı kullanacaklar).

Biraz diyalektik. Bütün bu (Türk ve diğer) gulamların köleliği de bir gerçek, askerî bir kast oluşturmaları da. Yani hem tamamen, bütün varlıklarıyla, canlarına varıncaya dek efendilerine aitler, onların iradesi altındalar. Hem de bazen, bir saray darbesiyle iktidarı ele geçirip kumandanları adına hüküm sürmeye başlayabiliyorlar. Ancak, Türklerin klasik İslâm diyarlarına hâkim olması bu gibi "pretoryen devlet"lerle değil, büyük aşiret kitlelerinin 11. yüzyıldan itibaren Ön Asya'ya göç etmesiyle gerçekleşiyor. Bu andan itibaren ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar, Orta Doğu'yu "Türk askerî aristokrasisine müstenid" devletlerin (Fuat Köprülü) yönettiğini görüyoruz.

Bütün bunlar, Türkiye'de ve dünyanın her yerinde, bütün ciddî Tarih programlarında lisans ve lisansüstü öğrencilerimize verdiğimiz en temel, en basit bilgiler. İtiraz edilecek hiçbir yanı yok. Gocunacak hiçbir yanı da yok. Bütün kavimlerin geçmişi inişli çıkışlı. Kölelik, esaret, bağımlılık, sömürgelik hal ve dönemlerini yok sayabilir miyiz ? Bugünün bağımsız milletleri, "şimdi özgür olduğumuza göre, eskiden şu veya bu imparatorluk içinde yer aldığımız hiç söylenmesin" diyebilirler mi ? Afrika kökenli siyah Amerikalılar "madem artık eşit ABD vatandaşlarıyız, eskiden köle olduğumuzdan hiç söz edilmesin" diyor mu ? Feministlerin aklından, kadınların binlerce yıllık eşitsizliğini tarihten silmek geçiyor mu ?

Atatürk'ün, Arap-İslâm hassa ordularında Türk kökenli asker-kölelerin varlığına ilişkin tavrı, işte bu tür çağdaş, bilimsel kavrayış ve duyarlılıklarımıza da ters düşüyor. Görülüyor ki Atatürk için, bir, Türk-Arap farkı ve karşıtlığı çok önemli; iki, yüksek olan ve olmayan ırklar çok önemli; üç, sadece bugün değil bütün geçmişte, kimin efendi-sahip-hâkim, kimin ise köle-esir-zelil-naçiz olmuş olduğu çok önemli. "Biz" bu kötü Araplara köle olmuş olamayız. Olmuş olsak bile, bu söylenmemeli. İllâ tarihte olmuş her şeyi söylemek zorunda değiliz. Bir kısmını söyleriz, bir kısmını söylemeyebiliriz. Tarih bize mutlaka her gerçeği ifade etmemizi emredemez. –Atatürk'ün 16-17 Ağustos '31 mektubunda, bu konudaki tavrını, aşağı yukarı bu şekilde özetleyebiliriz.

Katılmadığımı ifade etmek isterim. Bütün bilim insanları gibi tarihçiler için de gerçek ve gerçeğe bağlılık, her şeyin üzerindedir. Bir norm, bir meslek töresi olarak öyle olmak zorundadır. Bu en temel aidiyetten, başka hiçbir amaç uğruna tâviz verilemez. Verilirse bilimsel namus biter, meslek de biter. Farklı görüşlerde olsalar da birbirlerinin *metodolojik dürüstlüğü*nden şüphe etmeyen, bu *asgarî müştereki* koruyarak tartışan ve gerçeğe her seferinde biraz daha yaklaştırmaya çalışan bir tarihçiler loncası veya camiasından geriye hiç ama hiçbir şey kalmaz.

Tarihçilerin *kendi paradigması adına yalan söyleyeceği* karşı tarafça ve herkesçe, daha baştan kabul edilen kamplara ayrışması; farklı yaklaşımlardan çok daha vahim bir buluşamaz ve konuşamazlığa kapanması, kaçınılmaz hale gelir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Madde madde, Atatürk'ün yanlışları (3)

Halil Bertay 28.07.2011

Atatürk'ün Türk köle ordularının varlığına değinmeyi Türklere yönelik bir önyargı, "bizi" küçültme ve aşağılamaya yönelik bir komplo gibi görüp, bunun söylenmemesini istemesi, (2g) halifelik sorununa da ekleniyor. Türk gulamların İslâm âleminde "birinci derecede nüfuz ve hâkimiyet sahibi" olmalarına örnek olarak, "Muhammed'in Halifesi unvanını taşımak maskaralığında bulunanları emir ve iradelerine râm" etmelerini gösteriyor.

Burada Atatürk'ün ne kastettiği nispeten daha açık. Halifeler bir yere kadar hem dinî, hem siyasî lider ve yönetici konumundaydılar. Emevîlerle birlikte halifelik irsî bir monarşiye, bir hanedan devletine dönüştü. Ancak Emevi ve Abbasilerden sonra halifeler zayıflayıp siyasî yetkilerini yitirdiler. 11. yüzyılda önce Selçuklularla gelip klasik İslâm diyarlarının tepesine oturan "Türk askerî aristokrasisi"nin (savaşçı soyluluğunun) himayesine girdiler. Bu gelişmenin (hâkim) "sultan" ile (tabii) "halife"yi ayırdığını ve "gölgede" bir halifeliğe yol açtığını görüyoruz.

Anlaşılan Atatürk'ün kafasında bu süreç var. Var ama, bundan söz ediş tarzına başka şeyler karışıyor. İlk göze çarpan, Türk-Arap, ya da "aslında kimin efendi olduğu" çerçevesi. Atatürk'ün Türkler açısından ciddi bir efendilik meselesi var ve bunu (kendi zamanının genel önyargılarına da bağlı olarak) hep yüksek ve aşağı ırklar üzerinden değerlendiriyor. İkinci nokta, üslûbun ne kadar sert ve ağır olduğu. Bir noktanın altını çizeyim : Atatürk burada asla yayımlanıp kamuoyuna açıklanmak için değil, tamamen *özel ve mahrem ölçüler içinde* yazıp konuşuyor. Ve bu özel, mahrem sesiyle Atatürk, İslâmiyet, hele İslâmiyet ve Araplar hakkında, besbelli, çok katı kanaatlere sahip. Dine karşı tavrı ile Araplara karşı tavrı birbirini güçlendiriyor. Hiç kendini frenlemek ve lâfını sakınmaksızın, Ömer'in davranışına "çıplak ve çıfit Araplık" ya da vahiy inancına "safсата" dediği gibi, halifelerden söz ederken de sanki özel bir öfke ve hınçla "maskaralık" deyimini kullanıyor. Ben de dinsizim ama ne İslâm, ne başka bir din hakkında böyle konuşuyorum. Çekindiğimden değil; içimden gelmediği ve bilime yakışmadığı için böyle konuşmuyorum.

Atatürk'ün tavrının, sırf Cumhuriyet'in yakın bir geçmişte halifeliği ilga etmişliğiyle (yani bir *ancien régime* allerjisiyle) açıklanamayacağı kanısındayım. 16-17 Ağustos 1931 mektubu veya "haşiye"sinin ikinci yarısı (Atatürk'ün elyazısıyla 21 küçük sayfanın 10-21 arası), daha bile ezici ve kahredici bir üslûpla, yerine göre Zakir Kadirî'nin, yerine göre (geleceğin TTK'sı) Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti yönetiminin aşağılanmasına hasredilmiş. Her şeyden önce, o sıradaki TTTC Başkanı Tevfik Bıyıklıoğlu'na çok yukarıdan sesleniyor, neredeyse bağırıyor Atatürk. Zakir Kadirî'nin taslakları hakkındaki, bir ölçüde tarih içerikli eleştirileri bittiğinde, sanki derin bir nefes

alıp yeniden başlıyor : "Tevfik Beyefendi !" (ünlem orijinalindedir). Sonraki sayfalarda Bıyıklıoğlu'na "çocuğum !" diye de hitap ediyor (o sırada 50, kendisi de askerlikten gelen Tevfik Bıyıklıoğlu ise 43 yaşında –ve ünlem bir kere daha orijinalinde mevcut). Daha genel olarak, sürekli emir ve talimat yağıdırıyor. "Hatırlatırım ki" diyor; "dikkatli olunuz" diyor; "bunu yalnız beyninizde değil, bütün Türk milleti nazarında tebarüz ettiriniz" diyor; "kullanınız !" diyor ve ardından, karşısındaki üzerinde ne etki yapacağı belli olması gereken şiddetli azarına "Bu sözlerimi sizi utandırmak için yazmıyorum. Bu yazılarımı bundan sonraki mesainizde dikkat ve intibah dersi olması için yazıyorum" cümleleriyle son veriyor.

Mamafih Tevfik Bıyıklıoğlu gene de ucuz kurtulmuş sayılır, çünkü bu ihtar ve tekdirlir, Zakir Kadirî'nin tahkir ediliş biçimi yanında çok hafif kalıyor. Kadirî'nin taslaklarını, yerine göre "eblehâne," yerine göre "örümcek Arap yazılı paçavralar" ve tekrar "paçavralar" diye tavsif ediyor Atatürk. Yazarın kendisinden de "Camii Ezher kaçkını" diye söz ediyor. Bu ifade 11 küçük sayfada dört kere tekrarlanırken son seferinde "sersem ve cahil ve Camii Ezher kaçkını" şeklini alıyor. Bu bağlamda, Tevfik Bıyıklıoğlu'nun payına da "Camii Ezher kaçkını bulan sizsiniz" cümlesi düşüyor.

Peki, kimmiş bu Zakir Kadirî –ve bundan sonra neler gelmiş başına ? Gözünüzün önüne sarıklı bir Mehdi tipi gelsin. Resimlerinde itinaayla ayrılmış saçlarıyla, kolalı yakası ve kravatıyla zarif bir centilmen. Aslen Türkistanlı ve düşünsel kökleri itibarıyla, din ve medrese eğitiminin yanısıra, Rusya'ya özgü bir Türk milliyetçisi. İbni Haldun'un *Mukaddime*'si dâhil, esaslı tercümeleri var. Zaten büyük kriz yatıştığında, hayatını sadece (1931'de paldır küldür atıldığı) TTK'ya ve Maarif Vekâleti'ne Arapça ve Rusçadan çeviri yaparak kazanıyor. Ankara'nın Keçiören ve Etiler gibi, o zamanlar iyice uzak semtlerinde çok mütevazı bir hayat sürüp, 76 yaşında sessizce vefat ediyor.

Bu bilgiler kısmen, Hâmit Zübeyir Koşay'ın *Türk Yurdu*'nun Aralık 1954 sayısındaki anma yazısında mevcut. Söylenmeyen, suskunlukla geçirilen şeyler de var tabii. 1931'den sonra bir süre yurtdışına çıktığına; döndüğünde ise öğretmenlik başvurusunun reddedildiğine; Millî Tarih'in inşasına kurban edilmiş bu yoksul ilim insanına, görüşleri ne olursa olsun, T.C. devletinin bir öğretmenliği bile çok gördüğüne hiç değinilmiyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Devlet eliyle tarih

Halil Berktaş 30.07.2011

Üslûbu ve içeriği gördük; bir de kurumsal çerçeveye bakalım. Gerçek bazen o kadar aşikârdır ki, adını koymak kimsenin aklına gelmez. Ya da, sorgulanmaksızın doğal kabul edilir. Atilla Oral bir kitap yazmış, Atatürk'ün mektubunun sansürlenmesine karşı (ona da geleceğim). Ama devlet eliyle, lider talimatıyla tarih yazılıp yazılmayacağı konusunda, en ufak bir şüphe izhar etmiyor.

Herhalde burada, Türk kamuoyunun, en çok da "tahsilli orta sınıf" dediğimiz kesimin, özerk ve özgür bilim alanı nedir bilmemesinin bir tezahürü ile karşı karşıyayız.

Bilinmiyor –bilmiyorlar– çünkü devlet genel olarak sivil toplum alanlarını güdük bıraktığı gibi, hele böyle özerk bir bilim alanı hiç olmasın ve bilinmesin diye her şeyi yaptı. Nasıl yaptığı, işte gözümüzün önünde. Daha baştan, ulus inşası (*nation-building*) için bazı özel, "hassas" alanlar seçilmiş. İlki ordu ve genelkurmay ise, hiç kuşkusuz ikincisi "millî eğitim". Eğitimin de başında "en hassas" konu olarak tarih geliyor.

Hani son yıllarda bazen "Ermeni sorunu tarihçilere bırakılsın" deniyor ya. Kurucu güç genel olarak tarihin tarihçilere bırakılmasını aklına bile getirmemiş. Tersine, tarih alanının tümüne hükmetmesini istediği bir

mekanizma yaratmış : Türk Tarih Kurumu.

Ne olup ne olmadığını doğru anlayalım. Başka ülkelerde olduğu gibi, bütün tarihçilerin (veya matematikçilerin, iktisatçıların) aşağıdan yukarı birleşerek oluşturduğu, hepsinin de üye olduğu, yöneticilerini kendilerinin seçtiği, ortak ilke ve çıkarlarını savunan bir meslek kuruluşu *değil*, TTK. Kuruluşu, iktidara entegrasyonu, görev ve sorumlulukları ile, tepeden tırnağa bir *devlet kurumu*. Yukarıdan aşağı oluşturuluyor; kilit yöneticileri çok sınırlı, çok güvenilir bir "iç halka"dan seçilip *tâyin* ediliyor; hattâ bir kısmı doğrudan doğruya asker : birinci ve üçüncü başkanlar Tefik Bıyıklıoğlu (1931-1932) ve Hasan Cemil Çambel (1935-1941): ayrıca Albay Baki Bey (Korgeneral Baki Vandemir).

Tabii bu, Cumhuriyet'in organizasyonu ve Anadolu toplumunun tepesine oturtuluş tarzı ile ilgili, başlı başına bir mesele. 19. yüzyıl sonu veya 20. yüzyıl başlarından itibaren ordu, "geri" bir toplum ve ekonominin en "ileri", en "muasır müessese"si. 1923'ten itibaren de, yetişmiş, eğitim görmüş, okur yazar (ve tabii sapına kadar milliyetçi, sadık, emir-komuta zincirine bağlı) kadrolar nerede var ? Orduda. Önderler de kimleri tanıyor ve biliyor ? En çok, eski silâh arkadaşlarını. Dolayısıyla en kolay adım, her yere ordudan adam atamak. Prusya Harp Akademisi'ni bitirir, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında çarpışır; sonra yerine göre Haliç Vapurları Müdürü, yerine göre mebus, yerine göre TTK kurucu üyesi ve Yusuf Akçura ölünce başkanı olursun (emekli Kurmay Albay Hasan Cemil Çambel gibi). Ve kuşkusuz bütün bu alışkanlıklar, aynı derecede "doğal"laşmış bir itaat *habitus*'unu da beraberinde getirir.

1920'lerin sonları ve 30'ların başlarında, TTK'nın vücut bulmasını çevreleyen koşullar, kabaca böyle. Fakat asıl vahim olan, gene aynı bağlamda, TTK'ya belirli bir tarih *teorisini*, Türk Tarih Tezi'ni savunma görevinin verilmesi. Yani TTK, bağımsız bir meslek kuruluşu olmadığı gibi, öyle nötr bir araştırma kurumu da değil. Çok net bir misyonu var : İÖ 7000'e kadar gelen (yani çok daha eski olduğu düşünülen yeryüzündeki ilk uygarlığın Türkler tarafından kurulduğu ve sonra Orta Asya'dan dünyanın dört bir yanına yayıldığını; dolayısıyla Türklerin (tabii beyaz) bir üstün ırk oluşturduğunu; bu arada, Anadolu'ya da (Hititler = "Eti Türkleri" kılığında) Yunanlılardan çok önce geldiklerini –başka bir deyişle, 1931'in yeni ders kitapları yazım hamlesinin de, Atatürk'ün mektubunun da temelini oluşturan bilim-dışı spekülasyonu– Türk ve dünya bilim âlemine kabul ettirmek. İşbu TTT ile TTK o zamanlar ayrılmaz bir bütün. TTK beden, TTK da ruh gibi.

Atilla Oral uzun uzadıya Atatürk'ün TTK'nın "siyasetçilerin oyuncağı olmasından endişe ettiği" için "bağımsız, özerk bir bilim yuvası yarattı"ğını; "farklı düşüncelere sahip bilim adamlarını aynı çatı altında topladı"ğını yazmış (*Atatürk'ün Sansürlenlen Mektubu*, 25). Çünkü –şimdi sıkı durun– ancak "farklı düşüncelerin ortaya konup tartışılabilirdiği özgür bir ortamda gerçeğe ulaşılabilir"miş.

Düşünüyorum da; kendi neslimin egemen sol-Kemalist paradigması uyarınca, ben de bir zamanlar böyle mazeretlere yer vermiş olabilir miyim, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü* başlıklı küçük çalışmamda (1983) ? Yapmışım maalesef. Türk Tarih Tezi'ni epey eleştirmişim ve bu arada Atatürk'ü de kayırmamışım gerçi (s.40-45). Ama (i) böyle aşırılıklar devrimlerde normaldir (45-46) ve (ii) zaten 1930'larda herkes totaliterdi (47) türü banalliklerden de vazgeçememişim. Dahası, (iii) Atatürk'ün gene de teorisini toplumdaki biricik tarih görüşü haline getirip fikrî yapıyı monolitikleştirmekten uzak durduğu gibi, şimdi beni çok şaşırtan bir cevher yumurtlamışım (47). Buna da (iv) tıpkı Atilla Oral gibi, TTK'nın özerk ve dolayısıyla ilke olarak siyasî iktidarlardan bağımsız olmasını gerekçe göstermişim (47-48). Pes doğrusu.

Paradigma değişikliği böyle bir şey. İçinde yaşarken hiç farkına varmıyorsun. Dışına çıkıp bir de öyle bakınca, çok tuhaf geliyor. Benim sol kuşağım bu kırılmayı yaşadı, 60, 70 ve 80'lerden bugüne. Atilla Oral'ı okuyunca, biraz da aynada kendimi(zi) görmüş gibi oldum.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hep devletin gölgesinde

Halil Berktaş 04.08.2011

Demek, ben de (ve aynı nesilden daha pek çok solcu da) Atatürkçü otoritarizmi kayırmaya son derece yatkınmışız, 80'lerde bile. İçimize işlemiş bazı şeyler varmış anlaşılan –"özel"e karşı "devlet" gibi. Marksizm'in tâ en baştaki liberalizm düşmanlığından gelen ve "gecikmiş" kapitalistleşmeciliğin Prusya-Bismarck tarzı liberalizm düşmanlığıyla da buluşan, örtüşen bir damar : özel her zaman kötü (ki buna özel siyaset/çiler de dahil), devlet her zaman iyi. Türkiye'de bunlar birkaç kere üst üste biniyor, birbirine sarmalanıyor. Ortaya Kemalizm ile Komünizm'in bir karışımı çıkıyor. Devletçilik, her ikisinin ortak paydası (ortak paydalarından *biri*) haline geliyor.

Gerçi bunları çok yazdım geçmişte (bkz. *Weimar Türkiyesi* ve *Özgürlük Dersleri*). Ama tarih alanındaki devletçiliğe bakışı nasıl etkilediğine, anlaşılan pek kafa yormamışım. Kendi kör noktamı; varsın otuz yıl önce olsun, TTK'nın çok temel bir anlamda *devletten özerk ve bağımsız olmadığını* göremeyişimi başka neyle açıklayabilirim ?

1983'te yazdığım apolojetik cümlelerden hayli farklı olarak, bugün, evet, Cumhuriyet'in tarihe de devlet eliyle örgütlenecek ve kontrol edilecek bir alan gözüyle bakmasının (olumlu değil) gayet *olumsuz* sonuçlarını çok daha iyi gördüğümüz kanısındayım.

Sık sık, Türk toplumunun ne kadar tarihle ilgili ve tarihe karşı duyarlı olduğundan söz ederiz. Bu, devletin onyıllar boyu, TTK'sıyla, MEB'iyle, müfredatıyla, okullarıyla, törenleriyle, öğretmenleriyle, medya üzerindeki dolaylı ve dolaysız etkisiyle *inşa ettiği bir sonuç*. Yani asıl soru şu : *bu kadar tarih takıntılı, kafasını bu kadar tarihle bozmuş, tarihi ve tarihçileri rahat bırakmayan bir devlet, başka nerede var ?*

Tabii vardı da, çoktan çöküp gittiler. Ve bu kötü örnekleri gündeme getirmek, Türkiye'nin pek yararına olmaz. Önemli olan şu : 21. yüzyıl başlarında, bilim ile siyasetin ilişkisi hakkında bambaşka bir anlayış hâkim.

Ermeni soykırımı tartışmalarına bakalım. Bu konu her gündeme geldiğinde, birileri çıkıp "Bizi sıkıştırmaya kalkanlara kendi tarihlerinde neler olduğunu; İngilizlere Hintli, Amerikalılara Kızılderili katliamlarını hatırlatalım" gibi lâflar eder. Eder de, hiç durup düşünmez, faraza Tony Blair'e, Gordon Brown'a veya şimdi David Cameron'a, Hindistan'daki büyük 1857 sepoy isyanı ve bastırılış tarzı hakkında "hükümetinin görüşü"nü sorsa, nasıl bir karşılık alacağını.

Şöyle olabilir örneğin: *Anlamadık; şimdi bu da nereden çıktı ? Biz günümüz İngiltere'sini yönetiyoruz, 150 yıl öncesini değil. Britanya hükümetlerinin böyle tarihî olaylar hakkında herhangi bir resmî görüşü yoktur ve olamaz. Şu veya bu tarih yorumunu içeren belgeler (position papers) üretmez, kararlar almayız. Bu, bizim değil tarihçilerin işidir. Oxford'da, Cambridge'de, bütün diğer İngiliz ve İskoç ve Galler ve Kuzey İrlanda üniversitelerinde, bu ve benzeri bütün "hassas" tarih konularında, onlarca departman ve yüzlerce tarihçi, tam bir özgürlük içinde, en ufak bir baskı ve müdahale olmaksızın, dilediği gibi çalışır, konuşur, ders verir, kitap ve makale yayımlar.*

İstedığınız akademik web sitesini açın; Britanya İmparatorluğu hakkında tonla ders bulacak ve her birinde, sömürgeciliğin her yönüyle didik didik edildiğini göreceksiniz.

Keza, ABD'deki istediğiniz akademik web sitesini de açın; ırkçılık, kölelik ve köle ticareti, yerlilerin topraklarının cebren ve hile ile ellerinden alınması, ya da İkinci Dünya Savaşı yıllarının toplama kampları gibi, Amerika

tarihinin olabilecek bütün karanlık sayfaları hakkında gene tonla ders bulacak ve geçmişini nasıl eleştirdiklerine tanıklık edeceksiniz.

Sadece şu Ermeni sorunu bağlamında; Türkiye'nin çıkmazı, 1915'in bugün cereyan ediyor olması değil tabii. Sorun, devletin tarih alanına girip bir türlü çıkmıyor olmasından kaynaklanıyor. 1920'lerden 60'lara bir yarı-unutuş, yarı-inkâr pozisyonu üretmiş; sonra bunu 80'lerde bir topyekûn inkâr çizgisine dönüştürmüş. 2000'lere kadar çekmiyor elini; üretmeye devam ediyor. Başka hiçbir devlet ve hükümetin yüz yıl öncesini savunduğu da yok, tarih ürettiği de.

Oysa Türkiye Cumhuriyeti inat ve ısrarla sürdürüyor bunu. Dümeninin tamamen şimdiki MHP milletvekili Yusuf Halaçoğlu'na bırakıldığı 1993-2008 döneminde TTK'nın işlevi hemen sadece buna indirgenmiş; ayrıca ders kitapları da bu açıdan ciddi surette kötüleşmiş; tarihçi diye benzersiz, tarifi zor bir "devlet avukatlığı" öne çıkmıştı. O çirkin 15 yıl geride kaldı neyse ki. Militan üretim furysı biraz düştü. Ama açın TTK web sitesini; sol baştaki butonlar arasında 10. sırada gene "Ermeni Araştırmaları" var. Dahası, açın T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü web sitesini, üstteki yedi butondan biri gene "Ermeni Meselesi" ve bir altta, yeşil şerit üzerine en büyük üç butondan ortadaki gene "Ermeni Meselesi". Bütün belge ve yorumlar karşısında nötr durup sadece bilimsel araştırmaları kolaylaştıracak yerde, kendini belirli bir "millî" teze bu kadar angaje eden araştırma veya arşiv kurumu olur mu ?

Fakat Türkiye'de oluyor işte ve bunun nasıl bir garabet olduğunu; dışarıdan, başkalarına, dünyaya ne kadar tuhaf gözüktüğünü; bilim haysiyetini ne denli ayaklar altına aldığını idrak etmemizi, hep o devlet, devletçilik, devlete merbutiyet ideolojisi engelliyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Lider direktifiyle tarih

Halil Berktaş 06.08.2011

Lâkin devlet var, devlet var. Türkiye'nin sorunu, tarih alanının bir dizi devlet kurumuyla kuşatılmış, kısmen doldurulmuş olmasından ibaret değil. Ek bir faktör, bu kurumlara çok güçlü bir lider kültünün hayat vermiş olması. Nitekim Atatürk'ün 1931'de TTK'ya yazdığı anlaşılan iki mektup, özellikle de tam metni şimdi açığa çıkmış bulunan ikincisi (ilkinin "haşiye'si), sadece devlet eliyle değil, aynı zamanda lider direktifiyle tarih yazılmasının olanca vahametini yansıtıyor.

Nedir, aradaki fark ? Modern devletin her yerde büyük bir otoritarizm potansiyeline sahip olduğunu ve bunun ancak demokrasiyle, "açık toplum" olmakla dengelenebileceğini, daha önce belirtmiştim (2 temmuz : "Tepedeki'nin bildiği ve bilmediği; 4 temmuz : 94. Sone). Sonuçta, anonim bürokrasiler tabii korkutur, Kafka'nın erkenden farkettiği gibi. Ama 20. yüzyılın asıl totaliter rejimlerinin yanında solda sıfır kalır. Neydi, bu diğer ve çok daha müthiş yönetimlerin ortak özelliği ? *İtalya'da Faşizm ve Mussolini; Almanya'da Nazizm ve Hitler; Sovyetler Birliği'nde Stalin, Çin'de Mao*. Bütün bir kategori tanımlayan en önemli isimler bunlar ama yanlarında başka bir yığın ikincil kişilik de var : 20 ve 30'larda Horthy, Metaxas, Antonescu; 45'ten sonraki Doğu Avrupa "halk demokrasileri"nde Tito ve Enver Hoca; Asya'da Kim İl-sung ve hanedanı; Arap âleminde Nasır, Hafız Esad, Saddam Hüseyin; Orta Amerika'da Castro ve *ErsatzCastro* (Chavez).

Bütün bu örneklerde, sadece bütün hak ve özgürlükleriyle bireyi, insanı, vatandaşı sifra indirgeyen bir kitle seferberlik ideolojisi değil, dikkat çeken. O ideolojinin de merkezinde, kurucusu, yayıcısı, taşıyıcısı ve sembolü, *kült figürü* olarak bir büyük adam, milletin babası tipi söz konusu. Öyle bir karizmatik lider ki, hem etrafında

(biz ne kadar beğenmesek ve inanmak istemesek de) o ân ve o kitleler için şu veya bu ölçüde bir sevgi hâlesi yaratsın, hayranlarını kollektif isteri nöbetlerine dahi sürüklesin. Hem de karşı durulmaz prestiji her türlü normal, yasal engeli çiğneyip geçebilsin; tersten söyleyecek olursak, bütün kuralsızlık ve yasadışlıklara, ekstra-legal işlere cevaz versin, şemsiye olsun. Genel ve sürekli bir "devrimci durum"dan hareketle, bir türlü sonu gelmeyen bir "olağanüstü devrimci yönetim"e cevaz versin; "karşı-devrim" tehlikesine karşı bizi (gençliği ?) sürekli uyanık olmaya çağırsın; mirasını korumak uğruna, icabında durumdan vazife çıkartıp anti-demokratik yöntemlere başvurmayı meşru kılsın.

Orwell'in 1984'ünde, ismi var cismi yok bir Büyük Ağabey'in etrafında, su geçirmez bir hegemonyanın kurulmuş olması (başka bir deyişle, çehresiz ve vasıfsız bir bürokrasinin kendine böyle hayalî bir lider yaratabilmesi), biraz hatâlı bir kurgudur sanıyorum. Gerçek hayatta, aygıt ile lider arasındaki ilişki daha karmaşık ve karşılıklı. Kanlı canlı, elle tutulur önderleri konu alan "kişiye tapma kültleri"dir ki, kumanda ettikleri mekanizmayı da çok katı bir inanmışlıkla, çok yüksek bir epistemolojik özgüvenle şarj ediyor. Sırf *ein Volk, ein Reich* değil aynı zamanda *ein Führer* rejimleridir, ya da yalnız Tek Parti değil aynı zamanda Tek Adam rejimleridir ki, muhaliflikten geçtim, biraz farklı olmayı bile imkânsız kılıyor. Devlet bu sayede iyiden iyie totaliterleşiyor. Zaten liderin ölümüyle rejimin çöküşü (Hitler ve Mussolini'yle olduğu gibi) bire bir çakışmazsa, karizmatik liderin sahneyi terketmesi kısmî bir normalleşmeyi de beraberinde getirebiliyor.

Buradan, 16-17 Ağustos 1931 mektubuna dönelim. Birincisi, Atatürk'ün Türk ve İslâm tarihi konularına ilişkin bilgi ve görüşleri doğru mu ? Hayır, değil. Hem tek tek yanlış, hem de yaslandıkları bütünsel çerçeve sakat. Bugün bu konuların hiçbirini, lisansta, lisansüstünde veya başka bir kademedede, Atatürk'ün istediği gibi anlatamaz, öğretemeyiz. Bilim buna olanak tanımaz.

Ama ikincisi, bunu 1930'larda söyleyebilir miydik ? Kimse söyleyebilir miydi ? Atilla Oral TTK'ya "farklı düşüncelerin tartışılabilirdiği özgür bir ortam" demiş. Şaka gibi. Yani Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi'ni akılla, kanıtla, mantıkla çürütecektiniz, öyle mi ? Mümkün değil. Resmî düzeyde, devlet aygıtı içinde veya yakınında, nefes aldırılmazlardı insana. Bütün hayatınızı söndürürlerdi. Zakir Kadirî'nin veya ilk Türk Tarih Kongresi'ndeki (yarım yamalak) itiraz veya tereddütlerinden ötürü Zeki Velidî Togan ve Fuat Köprülü'nün başına gelenlerin bin beteri sizin de başınıza gelirdi. İktidara daha uzak çevrelerde ise, cepheden karşı çıkacak bilimsel birikimin de, cesaretin de olduğu şüphelidir. Kemalizmin sırf siyaset tekeli değil, ideolojik hegemonyası da her alanda çok güçlüydü. Modernist Türk milliyetçiliğinin anti-empyrialist rüzgârı Komünistleri de çok derinden etkiliyor; Nazi ırkçılığına karşı broşür yazabiliyorlardı da TTT ırkçılığına karşı broşür yazmak akıllarına bile gelmiyordu, o çağda.

Tarihçilerin bir amacı –denir– bizi alıp geçmişe taşımak, o gerçekliği "içinden" görüp tanımamızı, o havayı yaşama ve solumamızı sağlamaktır. İşte buyurun. Atatürk'ün mektubu gecikmiş-otoriter ulus-devletlerin kaportasını açıp içine bakmamızı mümkün kılıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Tartışma'nın sınırları

Halil Berktaş 11.08.2011

Abdülhamid'in saltanatı gibi, biraz başka bir çağa ait, biraz da sıradan bir despotizm, birtakım konuları toptan yasaklar, geçip gider, kendini "demokratik," kararlarını "bilimsel" göstermek diye bir derdi olmadığı için. Ne ki, 20. yüzyılın Birinci Dünya Savaşı sonrası ana gövdesine ve cumhuriyet rejimlerine gelince iş değişir; farklı meşruiyet kaygıları ortaya çıkar. Yönetenler yeni normlara uymaya (uyuyormuş gibi yapmaya): faraza bir

yandan çok özgürlük yanlısı olmaya ama diğer yandan bu özgürlüğe sınır koymaya kendilerini mecbur hisseder.

Atatürk'ün 16-17 Ağustos '31 mektubuna bir de bu açıdan bakmayı öğretici buluyorum.

Metinde ilk bakışta bilimsel bir yaklaşımı, titizlik ve şüphecililiği savunan pasajlar dikkat çekiyor. Atatürk gerçekten değer veriyor bu özelliklere. İsa ve havarilerine atıfta bulunarak "Apotr yaratmaya kalkmayalım" ve "biz tarih yazarken Apotr değil; bizzat fiiller ve hadiseler sahibi arayan adamlarız" diyor (elle ve hızla yazılmış, redaksiyon görmemiş bir mektuptaki ilginç ifade bozukluklarına dokunmuyorum). "İlim sahasında vesveseli olmak" gerektiğini vurguluyor. Birkaç yerde, yazılacak her şeyin "vesikalara müstenid" olmasına; Batı'da hep "tarih vesikalarına" dayanıldığına; TTK'nın da "her şeyden evvel... vesikalara dayan"ması gerektiğine işaret ediyor. Ortalarda o çarpıcı cümle geliyor : "Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça; ve bulduğumuza kani oldukça ifadeye cüret gösteren adamlar olmalıyız !"

Aslını hiçbir zaman yayımlamadıkları bu mektuptan gene de yapmayı uygun buldukları iki alıntıdan biri olarak bu ifade, bugün de TTK duvarlarına kazınmış duruyor.

İyi de, acaba tam ne diyor ? Sadece ve sadece gerçeğe bağlılığı mı dile getiriyor ? Ya da, yalnız belirli bir tür "yanlış"la karşıtlık içinde tanımlanmış bir "hakikat" anlayışına mı yer veriyor ? Bugün de TTK, bütün hakikatleri, sınırsız ve eksiksiz olarak hakikatin tamamını mı kucaklıyor ? Yoksa kapılarını hakikatin bir kısmına açık, bir kısmına kapalı mı tutuyor ?

Bunu çözümlmek ve cevaplamak için, mektubun bütünsel bağlamını hatırd tutmak gerek. Atatürk burada gerek Türk, gerek İslâm tarihinin İslamist-Arabist yorumlarıyla kavga ediyor. Tekrar tekrar, Zakir Kadirî'nin şahsında sırf bu "Camii Ezher kaçkını"na değil, bizatihî "Camii Ezher mevcudiyeti ve prensipleri"ne çatıyor. Bir adım ötesinde, (hep özel, mahrem ölçüler içinde de olsa) Hira'daki vahiy inancını "safsata," halifeliliği "maskaralık" diye tarif etmesiyle birlikte düşünüldüğünde, dünyanın ve tarihin dinî yorumuyla, açıkçası din ve İslâmiyet ile mücadele, hem de çok sert bir mücadele içinde olduğu apaçık görülüyor.

Dolayısıyla Atatürk'ün "hakikat" hakkında söyledikleri, Aydınlanma'dan tevarüs edilmiş bir din-bilim karşıtlığı ve 19. yüzyıldan tevarüs edilmiş bir pozitivizm çerçevesine oturmakta. Bu konudaki asıl ünlü açıklaması, biliyoruz, "en hakiki mürşit" deyişidir; tam şekliyle :

"Hayatta en hakiki mürşit ilimdir fendir, ilim ve fenden başka yol gösterici aramak gaflettir, dalâlettir, cehalettir." Bu "başka yol gösterici" ile tabii dini kastediyor. Hakikati aramak ve "bulduğumuza kani oldukça ifadeye cüret" göstermek çağrısı da dine karşı bilime sarılma, dinî "safsata"lara karşı çıkmaktan çekinmeme anlamına geliyor. Özetle, Atatürk TTK'ya (Türk ve İslâm tarihinin alışılmış anlatımını bozma konusunda) İslâmiyet'ten korkmama talimatını veriyor.

Peki, bunu her durumda ve mutlak surette gerçekten yana tavır almak diye yorumlayabilir miyiz ? Atatürk bilimin başka her şeye karşı da net ve kesin üstünlüğünden mi yana ? Bilimin hakikati dinin üstünde diyor; olabilir (bundan agresif bir din düşmanlığını anlamayacaksak). Ama kritik soru şu : *hakikat ile ulus-devlet ve millî ihtiyaçlar karşı karşıya gelirse ne olacak ?* Bilimin hakikati ulus-devletin de üzerinde mi ? T.C'nin de üzerinde mi ? Bizzat Atatürk'ün de üzerinde mi ? Herhangi bir TTK toplantısında, biri çıkarsa dese örneğin : "Sizin şu Türk Tarih Teziniz yanlıştır, Güneş-Dil Teoriniz yanlıştır, 'cihanşümül Türk medeniyeti' diye bir şey hiç olmadı, Araplar yüksek bir Türk medeniyetini bütün vesikalarıyla birlikte imha etmediler, vesika vesika diyip duruyorsunuz ama bu konularda en küçük bir vesikanız olmadan konuşuyorsunuz, ayrıca köle orduları da köle ordularıdır; bana gelince, şimdi bütün yaptığım huzurunuzda bu hakikatleri ifadeye cüret etme hakkımı kullanmaktan ibarettir." Ne olurdu sanıyorsunuz ?

Buna geçen hafta verdiğim genel cevaba (6 ağustos : *Lider direktifiyle tarih*), şimdi bazı özel gözlemleri de ekleyebilirim. Atatürk'ün 16-17 Ağustos 1931 mektubu, emrediciliğinin yanı sıra, gerçeği arayayım derken çok ileri gitmeme konusunda bazı uyarıları da içeriyor. Bir kere, gördük ki Atatürk öyle her tarihî gerçeğin, vesikalı bile olsa söylenmesinden yana değil. Dahası, ihtiyatla karşılanacak bazı vesikalar olabileceğinin de farkında. Tevfik Bıyıklıoğlu'nu uyarıyor : "kendinizin dikkatle ve itina ile seçeceğiniz" vesikalar olmalı. Ayrıca, diyor, "Bu vesikalar üzerinde yapacağınız tetkikte... ince millî süzgecinizi kullanınız !"

Hımm. Bu "ince millî süzgeç" de ne ola ki ? Deliklerinden neyi geçiriyor, neyi geçirmiyor ? Eh, bunu da gelecek sefere bırakalım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Anahtar, süzgeç, filtre

Halil Berktaş 13.08.2011

Gerçekle bağımız nedir ? Sonuna kadar gerçekten yana mıyız ? Yerine göre gerçeği eğip bükebileceğimizi mi düşünüyoruz ? Sırf çok kısa vâdede, o ânı kurtarmak için taktik gereği yalan söylemekten bahsetmiyorum. Asıl mesele, yalanı teorileştirmekle ilgili. Gerçeğin üstünde olduğunu düşündüğümüz birtakım ölçüt veya öncelikler adına, gerçeği gevşetme, esnetme ve sulandırmanın, ufak ufak da olsa kırıp değiştirmenin düşünsel gerekçelerini yaratıyor muyuz ?

Çağdaş demokrasi ve siyaset açısından bu soru çok önemli. Yerine göre, hemen bütün iktidarlar yalan söylüyor. Bazen yakalanmıyor, ama bazen de yakalanıyor, afişe oluyor. Açık toplumlarda, şu veya bu ölçüde bir skandal patlak veriyor. Bu tür konjonktürel olaylarda, hele şimdi, 21. yüzyılın başında, kimse yalanı ilke olarak savunmuyor. Belki birileri özür diliyor, birileri istifa ediyor. Belki de pişkinliğe vuruluyor. Ama doğru ve yanlış, ya da gerçek ve yalan yer değiştirmiyor. Gerçekle oynamayı meşrulaştıracak zihinsel kurgular yaratmaya kalkışılmıyor.

Ancak, belirli bir iktidar türüne, "uzun" 19. ve "kısa" 20. yüzyılların kitle seferberlik ideolojilerinden türeyen devletlere gelince, durum biraz farklı. Burada karşımıza öncelikle Marksizm ve Milliyetçilik çıkıyor. İkisinin de gerçekle ilişkisi düz değil, oldukça karmaşık. Zira ikisinin de, bir, (bilimsel anlamda) doğru olma; gerçeğe uygun ve gerçekten yana olma iddiası var. Ama iki, başka ve üstün değerleri de var. "Nihai hedef"leri, o ânı aşan ütopyaları var; bu ütopyaya ulaşmak için seslenirken aynı zamanda yücelttikleri "sınıf" veya "millet" diye kavramları var; dolayısıyla o millete veya sınıfa sadakat idealleri var; bir adım ötede, milleti veya sınıfı temsil ettiğine inanılan partilere ve liderlere bağlılık diye bir meseleleri var. Ucu Machiavelli'ye, daha doğrusu Machiavelli'nin Yakınçağda yeniden yorumlanmış tarzına varan bir *realpolitik*'leri var (amaç uğruna her şey mubahtır –*the end justifies the means*).

Dolayısıyla gerçekle ilişki, çelişkili ve bir şekilde idare edilmesi gereken bir sorun halini alıyor. Milliyetçilikten veya Marksizm'den (veya her ikisinden) türeyen ideo-politik cereyanlar, günlük pratik düzleminde doğruları söyleme iddialarının ötesinde, derin bir epistemolojik iddia, bir "bütünsel doğruluk" iddiası da taşıdıklarından, normal ve sıradan insanlar için normal ve sıradan anlamıyla gerçeğe ters düştüklerinde bile, "aslında" bunun yalan değil, gene de (daha derin bir anlamda) doğru ve gerçek olduğunu ispatlamak, her şeyden önce kendi kendilerini buna inandırmak için çeşitli gerekçe veya enstrümanlar aramaya koyuluyorlar. Gerçeğe bağlılık ahlâkından bir şekilde kurtulmaya, palamarları çözmeye çalışıyorlar. Bu uğurda özel ölçütler icat ediyor; gerçeği bölüyor; ırkımızın, milletimizin veya proletaryanın gerçeğini ötekilerin, düşmanın veya burjuvazinin gerçeğinden güya ayırmaya çalışıyorlar.

Böylece gerçek ile aramıza çeşitli filtreler; ışığı büküp kâh yayan, kâh toplayan, bizi de kâh incelten, kâh şişmanlatan komik aynalar girmeye başlıyor.

Alabildiğine militan, alabildiğine "safçı" (pürist) ve alabildiğine de fraksiyonlaşmış 70'lerimizde, örneğin, "sınıf anahtarı" diye bir şey çıkmıştı. Etrafımızdaki olaylara dümdüz bakamamanın, doğruya doğru eğriye eğri diyememenin bir şekliydi. Akliselimimize güvenmemek; gözümüzün önündeki olgulara bir "sınıf anahtarı" uygulayıp teorinin, partinin, çizginin, programın cevaz verdiği, "kaşer" veya "helâl gerçeğe" varmak gerekiyordu.

Nasyonal realizm bize "tipik olan" ve "tipik olmayan"ı milliyetçilik açısından ayırt etmeyi; kendi milletimizi iyi ve düşmanlarımızı kötü göstermeyi emrediyordu. Sosyalist realizm de aynı "tipik olan" ve "olmayan" ayrımını sınıfsal açıdan dayatıyor; tembel, çıkarıcı veya korkak işçileri, adalet duygusuna sahip burjuvaları, kendi başına medenî cesaret sahibi aydınları, ya da "proletarya diktatörlüğü"nün karanlık çehresini "tipik değil" diye yok sayıyor, gerçek kavramının dışına itiyordu.

Şimdiki zamanın gerçekliği gibi tarihî gerçekler de sürekli değiş(tiril)ebilir şeylerdi. Bunun en çıplak, en vülger örnekleri parti tarihlerinin sürekli manipölasyonuydu. Her "anti-parti kliğin" tasfiyesinden, her "hainler" grubuna yönelik düzmece mahkemedен, her lider değişiminden sonra, parti tarihi buna göre revize edilir; genel sekreterler belki hiç yapmadıkları şeylerle yükselir (ve düşer): hattâ fotoğraflarla bile oynanır ve kâh Stalin Lenin'le baş başa resim çekirmiş (yanlarında başka kimse yokmuş), kâh dört politbüro üyesi Mao'nun cenazesinde ansızın buharlaşmış, görünmez olmuş gibi gösterilirdi.

Yeni yükselen kadrolar da böyle tatsızlıklar karşısında, Atatürk'ün ifadesiyle, "tarihin ifade etmemizi emrettiği" şe'niyetler (kötülükler) midir, diye soruyordu herhalde.

Devrim öncesinden Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar hep partinin merkez organı konumundaki *Pravda*'nın dile getirdiği gerçek, böyle işlenmiş, düzenlenmiş, kurgulanmış bir gerçektir.

Atatürk'ün TTK Başkanı Bıyıklıoğlu'na, "vesikalar üzerinde" çalışırken "ince millî süzgecinizi kullanınız !" talimatını okuyunca, ister istemez bunları da hatırladım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bilim ve bağlılık yemini

Halil Berktaş 18.08.2011

Atatürk'ün sözünü ettiği "ince millî süzgeç" ne ola ki, diye sormuştum. Vesikaları böyle bir süzgeçten geçirmek niçin gerekiyor ? Hakikat arayışında özgür ve cesur olmak lâzımsa, dönemin iktidarı neden böyle bir *caveat*'a, bir uyarıya, bir "ama" koşuluna ihtiyaç duyuyor ?

Bunun cevabı, gene mektubun bir diğer yerinde saklı. 1931'de yazıldıktan sonra Türk Tarih Kurumu'nun özel arşivinde saklandığı anlaşılan bu "haşiye"den (çünkü bir de hâlâ bilmediğimiz bir "asıl mektup" var), TTK ileri gelenleri zaman zaman özetler yapmış. İki alıntı özellikle önemsenmiş, öne çıkarılmış, hattâ TTK binasının duvarlarına birer kitâbe olarak yerleştirilmiş; dijital çağda, TTK'nın web sitesine de yerleştirilmiş (ama ilginç, nereden alındıkları hiç belirtilmemiş; bu da o kadar övünülen belgeci, her şeyde kaynak gösterme iddiasındaki tarihçiliğin bir diğer harikası olsa gerek).

Her neyse. TTK'nın Atatürk'ten alıp düstur edindiği bu iki sözden biri, "Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça; ve bulduğumuza kani oldukça ifadeye cüret gösteren adamlar olmalıyız" cümlesi. Bunu daha önce yazdım. Evet, doğru bir ilke. Meselâ ben Atatürk'e ve Türk milliyetçiliğine yönelik eleştirilerim dâhil, tam böyle, "hakikat arayan ve ifadeye cüret gösteren" bir adam olmaya çalışıyorum. Lâkin gene söyledim; Atatürk'ün kendisinin hakikate bağlılığı ya din ya bilim ikileminden daha geniş bir çerçevede anladığı ve onayladığından hayli şüpheliyim.

Bu açıdan, söz konusu alıntılardan ikincisi daha da vahim : "Tarih yazmak tarih yapmak kadar mühimdir ! Yazan, yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır." Orijinalinde bir de "Siz buna razı mısınız" sorusu var. TTK orayı almamış. İlk iki cümle duvarda duruyor.

Çok ama çok problemlili. Farkındayım, bunu da yazdım geçmişte. Ama varsın, tekrar olsun. Birincisi, "tarihi yapan" kim ? Böyle yekpare bir özne mi var, tarihi yapan ? Yoksa tarih isimli isimsiz çok sayıda aktör ve vektörün karmaşık kesişmelerinin mi ürünü ? Brecht'in ünlü "Bir İşçi Tarih Okuyor" şiiri geliyor akla : *Sezar tek başına mı fethetti Galya'yı ? Ordusunda bir aşçı bile yok muydu ? Atlantis batarken dahi efendiler kölelerini çağırıyordu*. Bu, tamamen aşağıdan yukarı tarih. Belki o da tek yanlı. Ama diğer uçta, Atatürk'ünki ise tamamen yukarıdan aşağı tarih. Sadece kahramanların, dehaların, büyük adamların, politikacı ve generallerin yaptığı bir tarih. 1931'de bile "eskimiş" denebilecek bir 19. yüzyıl anlayışı. Üstelik şahsen ve bizzat "ben yaptım" demeye getiriyor. Başlı başına *hubris*.

Peki, nereden belli "ben yaptım" dediği ? Özellikle ikinci cümleden; "yazan[ın] yapana sadık kal[masını]" talep etmesinden –hayır, talep de değil, düpedüz emretmesinden. Önce "değişmeyen hakikat"ten söz ediyor, ki bu da 19. yüzyıl pozitivizminden mülhem. Ve yanlış, çünkü tarihin hakikati hiç de değişmeyen bir şey değil; tarihçilerin *bugünden kaynaklanan* bilinç ve imgelemlerine, sonra geçmişe dönüp sordukları sorulara ve getirdikleri yeni-farklı yorumlara göre habire değişiyor. Hal böyleyken

Atatürk, "yazan yapana sadık kal"malı ki, hakikat değişmesin uyarısında bulunuyor. Bir adım daha atarak, Bıyıklıoğlu'na "Siz buna razı mısınız ?" diye sesleniyor. Sorudan çok ihtar. Tarihi ben yaptım; siz yazacaksınız. Bana sadık kalmamanın, benim hakikatimin değişmesinin sonuçlarına razı mısınız ?

Açık konuşalım; "yazanın yapana sadık kal"masını istemek, işte böyle bir şey. TTK'da bir sempozyuma çağırılmışım, historiyoğrafi konusunda. 90'larda, UNESCO Millî Komitesi ile Kurumun birlikte düzenlediği bir konferans olmalı (henüz Eylül 2000'de Neşe Düzel'e o Ermeni soykırımı röportajını vermediğimden, Marksistliğime karşın alanında saygın kabul ediliyor ve "ince millî süzgeç"in deliklerinden geçiyordum, bir şekilde). Gene de bir miktar rahatsızlık veriyordum tabii. Nitekim oradaki tebliğimi Türk milliyetçi tarihçiliğinin devletçi karakterine hasretmiş; *Fatih'e Armağan* ve *Kanuni Armağanı* gibi kitaplarla biraz dalga geçmiş (ünlü tarihçi ve diğer bilim insanlarına armağan olur da sultanlara, hükümdarlara armağan olur mu, meselâ Fransızlar *Mélanges Charlemagne* ya da İngilizler *Essays in Honour of William the Great* çıkarır mı günün birinde); tam karşımda, tavana yakın bir yerdeki "yazan yapana sadık kalmazsa" levhasının gölgesinde özgür tarihçilik diye bir şey olamayacağının da altını çizmişim.

Derken sitemler geldi, ilk kahve arasında. İlber Ortaylı ve Yusuf Halaçoğlu adındaki iki zatla, nâzik ilişkilerimiz vardı henüz. Biz sizin gibi görmüyoruz; burada bir sadakat buyruğu yok; pozitivist anlamda (tek) gerçeğe bağlılık istiyor, dediler. Eh, o da var ama işin olsa olsa yüzde 25'i. O zaman hiç konuşulmamıştı, bu alıntının nereden olduğu. Ama şimdi apaçık görüyoruz ki, asıl yüzde 75, ben kurtardım ve kurdum diyenin, kendisine ve kurduğu ulus-devlete sadakat talebinde düğümleniyor.

Atila Oral'ın kitabındaki bir fotoğrafta (s. 27) Prof. Nimet Özgüç TTK üyeliğine seçilmesi üzerine "Atatürk ve ilkelerine bağlılık andı"nı imzalarken görülüyor. Ya, demek böyle bir and da varmış. Fazla ince düşünmeyen

yazarımız, bunda bir riya keşfetmiş : andlarına sadık kalmadılar ! Hele bilim insanları için, *bir kişiye ve bazı ideopolitik ilkelere bağlılık yemini ne demek*; bunu sormak hiç aklına gelmemiş.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Öyle ağırdı ki eli

Halil Berktaş 20.08.2011

İktidarlar ve tarihçiler. Kendilerini “tarihi yapan” olarak görenlerin, “tarihi yazan”lardan onyıllar boyu sadakat beklemesi. Kişiyi tapma kültürleri. Ebedî ve Millî Şefler. Bağlılık yeminleri.

Ama tabii, bütün bunların geçersizliği. Bir yerinden mutlaka çökecek olması. Sonsuz değişim nedeniyle. Zamanın ve tarihin, her şeyi eskiten; değer yargılarını değiştiren akışı, *Büyük lâciverdî bahçede, altın pırıltılarla devranı rakkaselerin*. Geçmişin, bugünü ve geleceği ilelebet esir almasının imkânsızlığı.

Richard Overly, *The Dictators*’ın “The moral universe of dictatorship” bölümünde, Nazizm ve Stalinizmin kendilerine özgü bir “manevî evren” yaratma çabasında gerçeği ve ahlâkı nasıl görelileştirdikleri, rastgeleleştirdiklerine de dikkat çeker.

Nikita Kruşçev : “Tarihçiler tehlikelidir, her şeyi tepetakla edebilirler. Dikkatle izlenmeleri gerekir” (1956; aktaran : Marc Ferro, *The Use and Abuse of History*, 2003).

Mustafa Kemal (1931) : “Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa; değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır. Siz buna razı mısınız ?”

Mustafa Kemal (1931) : “Bu vesikalar üzerinde yapacağınız tetkikte her şeyden ve herkesten evvel kendi inisiyatifinizi ve ince millî süzgecinizi kullanınız !”

Kemalist Cumhuriyet rejimi ve ideolojisinin en hassas konuları, ulus-devletin temelindeki etnik temizlikler.

Türkiye 2005. Resmî söylemden illâllah demiş bilim insanları bir “Osmanlı Ermenileri” konferansı yapmak istiyor. Kıyamet kopuyor. Neden ? Efendim, farklı görüşte olanlar (yani inkârcı tezleri savunanlar) yokmuş. E, ne olur yani ? Herkes çağrılmak zorunda mı ? İsteyen istediği konferansı yapamaz mı ? Bu özgürlük bilim için şart değil mi ? Aldı Yusuf Halaçoğlu : Evet, tabii. “Ama bu konferans bilimsel değil.” Yani ? Yetkili bir makamın bilimsel bulmadığı, bilim özgürlüğünden yararlandırılmayabilir. Tercümesi : “ince millî süzgeç”e uymuyor.

Işık Koşaner’in son 19 Mayıs konuşması : “Gerçeklerin değiştirilmesi ve saptırılmasıyla tarihsel olguların farklılaştırılmak istendiği ve Atatürk ve arkadaşlarının mücadelesine farklı bir anlam yükleyerek alternatif tarih yazılmaya çalışıldığını ibretle ve esefle görüyoruz.” İşte, “yazanın yapana sadık kalması” ve “hakikat”ın hiç değişmemesi hayalinin bugünkü ifadesi. Hep aynı “alternatif tarih” korkusu, bunca yıldır. Mamafih iyi oldu, bu zatın erken emekli olup gittiği. Yoksa, böyle bilmediği konularda konuşmaya devam edecek, bizlere de ikide bir kalitesizliğe cevap vermek düşecekti.

En başa, “geleneğin icadı” ânına dönelim. Devletin eli ağır, ama liderin eli ondan da ağır. Geri bir toplumda, herkesin elpençe divan durduğu mevcut hiyerarşilerin tepesinde öyle bir çekim merkezi oluşuyor ki, bütün ilişkiler onun etrafında dönmeye başlıyor. Toplantılar, saatler, randevular hep ona ayarlanıyor. İki insanın meselâ evlilik ilişkisi içinde birlikte yaşaması bile zamanla müthiş bir alışkanlık yaratır. Sadece sevgi değildir mesele; kişiler iç içe geçer, bağımsız varlığı kalkar, değişime uğrar. Bunu en fazla ayrılık veya ölüm halinde hissederiz; etimizden et, canımızdan can koparılıyor gibi gelir. Öyledir de, bir bakıma.

Büyük lider kültlerinde çok daha kötüsü oluyor, demokratik olmayan toplumlarda. Her şey o kadar Tek Adam ekseninde şekilleniyor ki, bütün bir çevre, bir sofraya, bir parti, bir nesil bu damgayı yiyor; bağımlılık ve aidiyet içlerine siniyor yıllar boyu. Sonra o gidince hayatları altüst oluyor. Onunla yapamayanlar, onsuz da yapamıyor.

Nâzım, 1900-50 arası Türkiye toplumunun kültürel mahremiyetine vukufuyla, bunu da görmüş, sezmiş ve anlatmış. *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda, Haydarpaşa Garından kalkan sürat katarının yemekli vagonundaki birinci masada, elâ gözlü, (CHP'nin "burjuva devrimi" ölçüleri içinde) sol tandanslı, hergele ve hovarda mebus-doktor Tahsin, şunları geçirir içinden :

"Muzaffer bir insandı ölen: / nefsinden başka hiç kimseye güvenmeyen / muzaffer ve muazzam bir kumarbaz. / Alaycıydı, kavgacıydı, kurnaz ve hükmediciydi. / Ben gelmiş olduğum yere onun eliyle gelmiş olmama rağmen / (o kadar ağır pençeliydi ki) / kaç kerre ölmesini istedim. / Sanıyordum ki zindanım yıkılacak / sofrası yıkılırsa. / Öldü. / Yıkıldı sofrası. / Fakat misafirleri onun yanına gömdüler / kendilerinde muzaffer olan ne varsa. / Ben ne kadar ihtiyarlamış olduğumu / onun öldüğü gün anladım."

Bu, yalnız o kuşağın değil, sonraki yarım yüzyılın bütün epigonik Atatürkçülerinin de çıkmazı ve dramıdır. Lâkin Nâzım'da bile bir problem var, kuşkusuz. O da tuhaf, gerçekçi olmayan, heroik-trajik bir aşk-ve-nefret ilişkisi yaşıyor Atatürk'le. Zira "devrim ve karşı-devrim" paradigmasının dışına çıkamıyor.

Gene de, en güzel, en müthiş, en tüyler ürpertici Atatürk tasviri ve kitabesi bu olmalı. Bana kalsa, *Kuvâyı Milliye*'deki Kocatepe sahnesinin "sarışın bir kurda benziyordu" idealizasyonunu asla tek başına okutmam. Bu pasajla birlikte okuturum. 16-17 Ağustos '31 mektubuna bakar bakmaz, kendi kendime "hükmediciydi... o kadar ağır pençeliydi ki" sözcüklerini mırıldanmaya başlamıştım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hikâye-i Emerik (1)

Halil Berktaş 25.08.2011

İnsanlığın geçmişinde, boşa gitmiş nice zaman ve emek var. Fantezilerle, sahte bilimle yitirilen yıllar. "Ağğ" sesinin, Emerik'in, Erke Dönergeci'nin, Oniki Ada'yı "aslında Türk" yapmanın peşinde tüketilen ömürler. Onca toplantı, atılan nutuklar, hayaller uğruna israf edilen kaynaklar.

Biri böyle bir kitap yazsa : *Gelmiş Geçmiş En Absürd Projeler*. "Türk Tarih Tezi"nin bile önünde, (günümüzde Türkiye'de bile çok daha az bilinmesi ve hatırlanması herhalde anlamlı olan) "Güneş-Dil Teorisi" yer alırdı sanırım.

Güya bütün diller "ah" veya "ağ" sesi ya da sözcük parçacığından türemiş. Neden ? İlk insan (ilk Türk mü demeli) güneşe bakıp hayret ve hayranlık içinde "ağ" demiş de ondan. Daha baştan sakat. Çünkü ilk insanın ortaya çıkmasının da, güneşi görmesinin de "ansızın" cereyan ettiğini sanıyor. Her nasılsa, (Tanrının Âdem'i yaratması gibi) öyle bir ilk insan çıkıyor ki ortaya, o zamana kadar hiç algılamadığı çevresinin birdenbire farkına varıyor; ilk defa başını kaldırıp güneşi görüyor ve o vaziyette, başı geride, "ağ" diyor.

Şaka gibi. Yeryüzünde hayat 4,5 milyon yıllık. *Hominid*'ler 3,5 milyon yıl geriye gidiyor. *Ramapithecine*'ler, *Australopithecine*'ler. Ancak 500.000 yıl önce, proto-Neandertal özellikler. Sonra *Homo sapiens sapiens*. Bu süreç içinde, kim ilk "ağ" demiş acaba ? Lucy mi ? *Homo erectus* mu ? *Homo habilis* mi ?

Bu soruyu sormak bile yeter, bütün bir çılgınlığı önlemeye. Kipling'in *If* (Eğer) şiirinde ünlü iki mısra vardır : *If you can keep your head/ While all around you are losing theirs* (Sen koruyabilirsen aklını/ Başka herkes yitirirken). 1930'ların başlarında sakın ve ciddi bir kişi çıksa ve dese ki... Ama olmuyor işte. Diyemiyorlar. Koca koca adamlar sürükleniyor çocukça bir hevesin peşinden.

Tek Parti, Tek Adam rejim ve ortamlarının bir iflâh olmaz çürüklüğü işte burada. Normal bilim ölçüt ve kuralları askıya alınıyor. Yerine, bir ulu önder etrafında dönen, her dediğini doğru sayan-saydırtan başka kurallar geliyor.

Atilla Oral'ın *Atatürk'ün Sansürlen Mektubu* kitabındaki pek çok fotoğrafın ikonik işlevine daha önce değinmiştim. Bir bölümü, Atatürk'ü kâh dil, kâh tarih üzerine "çalışırken" göstermek suretiyle, bu "çalışma"ları liderlik otoritesiyle özdeşleştirip "ilmî ve ciddi" karakterlerinin altını çizmeye yarıyor.

Bu tür özel sayfalardan biri, Atatürk'ün yaveri, (sonradan Bolu milletvekili de olan) Cevat Abbas Gürer'in anılarına ayrılmış. "Üç gün uyumadan, hattâ yerini terketmeden okur ve yazardı..." başlığını taşıyor (s. 25). "Atatürk tarihimizde kıdemimizi ve medeniyetimizi ifade edebilecek lehçelerimizde bir kelime bulduğu zaman sevinir, çok neşelenirdi" diyor Cevat Abbas Gürer. Böyle gecelerden birinde, masa başındaki Atatürk, Rus bilim adamı Pekarsky'nin *Yakut Lûgati*'nde "emerik" diye bir sözcük buluyor. "Denizle ayrılmış arazi parçası" demekmiş.

"Kendi kendine gülmeye" başlıyor. "Derin bir haz ve neşe" içinde, "Amerika'nın adını büyük ecdat koymuştur" diyor. Kristof Kolomb ve Amerigo Vespucci'den çok çok önce, Yakut Türkleri işte o kıtaya geçmiş ve adını da onlar koymuş; Amerika sözcüğü asıl böyle oluşmuş. Gürer "buyurdular" diye aktarıyor.

Yahu, hiç kimsede mi yoktu bir parça akliselim ? Evet, bugün "Amerika'lar" dediğimiz kara parçaları, son buzul çağının bitiminden önce, yani deniz seviyesi hâlâ çok düşükken ve dolayısıyla Bering Boğazı boğaz değil henüz bir "kara köprüsü"yken, Sibirya'dan Alaska'ya geçen küçük avcı-toplayıcı grupları tarafından kuzeyden güneye kolonize edildi. 20-18.000 yıl önceydi ve ne gibi diller konuştuklarını da hiç ama hiç bilmiyoruz. Geçelim; diyelim ki Yakutlar da bunların içinde. Yani bu muazzam alanın bütün kıyılarını çepeçevre dolaşmışlar, krokisini çıkarmışlar ve (buzullar eriyip deniz seviyesi yükseldikten sonra) her tarafının suyla çevrili olduğunu görüp, anlayıp, böyle en az birkaç bin yıl sürmesi gereken (tabii, yazı olmadığı için nesilden nesile nasıl aktarıldığını da çözemediğimiz) bir "idrak süreci"yle *emerik* sözcüğünü yaratmışlar, öyle mi ?

Haydi yutmuş olalım bu kadarını. Sonra bu *emerik* sözcüğü nasıl *Amerika* olmuş ? Nasıl geçmiş Batı ve bütün dünya dillerine ? Yani Kolomb veya Vespucci, hâlâ oralarda yaşayan Yakut Türkleriyle karşılaşmışlar da, *emerik*'i onlardan mı öğrenmişler ? Karayip ve Brezilya yerli dillerinde de *emerik* mi varmış ?

Amerigo Vespucci 1499-1502 arasında Güney Amerika'nın doğu (Brezilya) kıyısına birkaç yolculuk yaptı. İki seyahatname kaleme aldı. Alman haritacısı Martin Waldseemüller, 1507'de yayımladığı *Universalis Cosmographia* (Evrensel Kozmografya) küresi ve atlası ile onlara eşlik eden *Cosmographiae Introductio* (Kozmografyaya Giriş) kitabında, bu "Yeni Dünya"ya veya "Dünyanın Dördüncü Kısmı"na, Amerigo Vespucci'nin ön adına atfen *Amerika* denmesini ilk öneren kişi oldu.

Çağdaş bilimin kabul ettiği transmisyon patikası işte bu. Gayet sağlam. Gerçek kişiler, atlaslar, kitap ve haritalar –istenebilecek her türlü (matbu) vesika, hepsi ortada. Ama hani, vesikalar esas alınmalı, vesikasız hiçbir şey yazılmamalıydı ?

Lider "buyurdu"larıyla tarih yazmanın "ilmî ve ciddi"liği de buraya kadarmış, anlaşılan. Üstelik öyle bir noktayı atlamışlar ki, akıllara seza. Açıklayacağım.

Hikâye-i Emerik (2)

Halil Berktaş 27.08.2011

Geçen sefer, güya Pekarsky'ye dayanarak Amerika'nın adının Yakut dilindeki *emerik*'ten geldiği fantezisine kapılanların, çok basit bir noktayı tamamen atladığından söz etmiştim. Nedir bu ? Rusya ve Yakutlar, Rusça ve Yakut dili ilişkisi.

Yakut (Saha) nüfusu, 2002 Rus sayımına göre 440.000. Sibirya'nın kuzeydoğusunda, büyük bir alan ama küçük bir nüfus ve pek kimsenin bilmediği bir dil. İnternet sözlükleri sadece 1000-1500 kelime veriyor. Üstelik, Saha (Sakha) sözcüğü bir *endonym*, yani "iç ad," kendi kendilerine verdikleri ad ama Yakut sözcüğü öyle değil. Bir *exonym*, yani "dış ad," başkalarının verdiği ad. Kim bu başkaları ? Ruslar tabii. Muhtemelen, bir başka Sibirya halkı olan Evenk'lerin dilindeki *yako* (yabancı) sözcüğünden bozma, Rusça *Yakut* oluşmuş.

Rus Çarlığı doğuya doğru yayılırken, bütün İç Asya Türkî diyarları gibi Sibirya'yı da ele geçirmiş (hattâ bir ara Alaska'yı bile almışlar da sonra satmışlar ABD'ye). 1600'lerde Saha topraklarına girmişler, isyanları bastırmışlar. Bu uçsuz bucaksız alanda Rus İmparatorluğu, kurumları, eğitimi, okulları, üniversiteleri, bilimi, tarihi, antropolojisi egemen olmuş. Modern Saha yazısı bile, 1939'da Sovyet âlimlerince, Kiril alfabesine beş harf eklemek suretiyle yaratılmış.

Bu koşullarda, karşınıza *emerik* gibi bir sözcük çıkarsa sormaz mısınız, Rusçadan geçmiş olamaz mı diye ? Yani acaba Yakutlar mı bütün dünyaya *emerik*'i öğretti, *Amerika* Rusçadan Yakut diline böyle mi geçti ? Böyle bir olasılık hiç mi gelmez aklınıza ?

Üstelik, bugün internette bulduğum Yakut (Saha) dili ve yazısı maddelerinde, (E e) ve (Ë ë) ile başlayan bütün sözcükler Rusçadan geçmedir (*Russian loanwords*) deniyor ! Ama TTT ve GDT'nin heyecanı içinde, demek bu kadarını düşünememişler. Orhon-Yenisey kitabeleri 1886'da keşfedildi; üzerlerindeki runik yazıyı Vilhelm Thomsen ve Wilhelm Radloff 1893'te çözdüler. O gün bugündür Türkî diller bilgisinin başını Rus ve Sovyet lingüistleri çekiyor. Bu kadarını biliyorlar da, bu ipucunu *emerik*'in kökenine taşıyamıyorlar. Ne yapıyorlar ? Doğrudan Atatürk'ün talimatıyla, bilinen en eski Türkçelerden olan Yakut dilinin bilinen en iyi sözlüğünü çevirip basmaya karar veriyorlar. Rus Bilimler Akademisi'nden ünlü Edouard Pekarsky'nin ilk basımı 1894-6'da St. Petersburg'da yapılan üç ciltlik sözlüğünü Türk Dil Kurumu Rusça bilen kim varsa parçalayıp dağıtıyor : Abdülkadir İnan, Ahmet Caferoğlu, Reşit Rahmetî Arat gibi bilim adamlarının yanı sıra, generaller, yarbaylar, binbaşılar, konsolos yardımcıları (Halis Bıyıktaş, Nuri Berköz, Yakup Orak, Remzi Kilercioğlu) ve daha niceleri; liste 20 kişiyi buluyor. Sekiz ayda tercüme ediliyor ve 1937 başında tamamlanıyor; hemen 1937 ilkbaharında da basımına başlanıyor.

Fakat işte burada çok tuhaf bir durum var, zira bu basım ancak altı-sekiz yıl sonra ve kısmen gerçekleşecek. Her nedense 1942'de önce bir "örnek basım"ı yapılıyor ve onu 1945'te asıl birinci basım izliyor : Edouard Pekarskiy, *Yakut Dili Sözlüğü*, 1. cilt (a-m), 658 sayfa (TDK, Ebüzziya Matbaası, İstanbul). Neden o kadar geç ? Ve neden ikinci cildi hiç basılmıyor ?

Bu soruların cevabını bilemiyorum. Yalnız bir şey çok açık : çevrilen fasiküller hemen o taslak haliyle Atatürk'e yollanmış ve yaveri Cevat Abbas Gürer'in anlattığı sahne de belki 1936 sonları veya 1937 başlarında yaşanmış; o ilk metinler üzerinde, *emerik*'in karşısında "denizle ayrılmış arazi parçası" diye bir ifade bulmuş olmalı. Her halükârda, redaksiyondan geçmemiş ve nihaî şeklini almamış bir metni okuduğu kesin. Ama bu kadarı yetiyor

da artıyor bile. Bu *emerik* buluşu o son bir-iki yılda hemen literatüre giriyor. Dil Kurultaylarında sözü ediliyor; Türkçenin bütün diğer dillere önceliğinin kanıtları arasında sayılıyor.

Peki sonra ? Atatürk 1938’de ölüyor ve (biraz, Mao ölür ölmez Çin Kültür Devrimi’nin bitirilmesi gibi) Türk Tarih Tezi ve ondan da fazla Güneş-Dil Teorisi, derhal rafa kaldırılıp unutulmuş terkediliyor. Dönemin lise edebiyat öğretmenliğinden çok yukarılara zıplatılan arrivist aparatçıklarından Necmi Dilmen’in, İstanbul Üniversitesi’nde vermekte olduğu GDT derslerine hemen son verdiği ve açıklama olarak da “Güneş öldü, bundan sonra teori mi olur” gibi bir şey dediği söylenir. Ya Pekarsky ve *emerik*’e ne oluyor ?

Türkiye’nin önemli analitik ve tarihsel lingüistlerinden, Harvard ve Bilkent’e yıllarını vermiş sevgili arkadaşım Engin Sezer’den rica ettim. Widener Kütüphanesi’ne girdi; benim için Pekarsky’nin hem 1945 Türkçe, hem de 1907 ve 1917 Rusça basımlarını bulmakla da kalmadı; ilgili yerlerini elektronik olarak taradı ve yolladı. Kendisine çok teşekkür borçluyum.

Ne görüyoruz ? Rusça orijinalinde, Kirilik alfabeyle *Ämäpix* ve altında *Amephka* var, yani Emerik = Amerika. Sonra *Ämäpixän* ve altında *amerikanski* = Amerikalı (kolon 253).

Türkçesinde (s. 282) büyük harfle *Emerik*, altında *Amerika*. Büyük harfle *Emerikeğn*, altında *Amerikalı*.

Ne Rusçası, ne Türkçesinde, başkaca bir *emerik*’e, “denizle ayrılan arazi parçası”na rastlanmıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sansür ve oto-sansür

Halil Berktaş 01.09.2011

9 temmuzda başladığım bir alt-dizinin sonuna geliyorum. Yedi buçuk hafta oluyor, Atilla Oral’ın *Atatürk’ün Sansürlenmiş Mektubu* kitabından yola çıkarak. Daha çok, Atatürk’ün bilim ve tarih anlayışını eleştirdim. Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi’nin ne kadar uyduruk olduğunu bir kere daha hatırlatmaya çalıştım. Madalyonun bir yüzünde Türk ırkçılığının, diğer yüzünde Arap ve İslâm düşmanlığının yattığına değindim. Bu mektup aracılığıyla, Atatürk’ün mütehakim kişiliği ve çevresiyle ilişkilerine de dikkat çektim. Devlet ve lider direktifiyle, “böyle buyurdular”la bilim yapılamayacağını; yapıldı sanılanın da zaman içinde çatır çatır çökeceğini vurguladım.

Yani bir anlamda, Atilla Oral’ın tam tersini yaptım. Yazar, Atatürk’ün 16-17 Ağustos 1931 mektubunu göklere çıkarmış, başka her şeyi ve herkesi ise yerin dibine batırmış. Ben ise mektubu, bir “Tek Parti, Tek Adam” rejiminin röntgenini almak için kullandım.

Buradan geliyoruz, son meseleye. Peki, sonuçta TTK neden sansürlemiş Atatürk’ün mektubunu ? Ya da, sansürlemiş mi acaba ? Veya, nereye kadar ? Aramızdaki fark, bu sorulara da yansıyor.

Atilla Oral için mesele, bir “Atatürkçülük ve düşmanları” veya bir “devrim ve karşı-devrim” ikileminden ibaret. Atatürk bir devrim yapmış. Her şeyi, her dediği doğru. Ama Osmanlıcılar, mürteciler, İslâmcılar geri gelmiş. Atatürk’ün yolundan sapmışlar. Özellikle Türk Tarih Tezi ile Arap ve İslâm tarihi konularında, onun her biri ayrı bir cevher olan doğrularını halktan gizlemeye girişmişler. Açıkça söylenmese de, şöyle bir imâ söz konusu : TTK bunları “özel arşiv”ine kapatıp kamuoyundan saklamasa, belki de “çıplak ve çift Araplığa” ya da “Camii Ezher kaçınılığı”na karşı uyanıklık korunacak; yani “karşı-devrim” olmayacaktı.

Mı acaba ? İlk önce şu hususa dikkat çekeyim. Atilla Oral'ın sansüre isyanı ilkesel değil. Tamamen siyasî. Örneğin ben, Atatürk'e ilişkin *istisnasız* bütün belgelerin, içerikleri ne olursa olsun, herhangi bir siyasî hesaplama değil, *sadece bilim ve gerçek adına*, kamuoyuna ve bütün araştırmacılara açılmasından yanayım. Atilla Oral ise sansürlenenden mektubu yayınlama ve hesabını sormayı, hep belirli bir siyasî fayda anlayışı içinde yapıyor.

İkinci husus ise hayli ironik. Maalesef Atilla Oral'ın siyasî tahmin veya kestirimi tamamen yanlış. Bu mektubun ister o zaman, ister şimdi yayınlanmasından, Atatürkçülüğe gelecek en ufak bir siyasî fayda yok. Tam tersine, mektup gayet "gayri-politik"; *politically correct* değil. Kitlese bir konsensüsün gerektirdiği esnek "takiyye"den uzak. Atatürk ve Atatürkçülük için, aleniyet kazandığı takdirde büyük bir zaaf teşkil ediyor.

Sansürlenmesinin nedeni de bu –ve şimdi kritik noktaya geliyoruz; bu sansür Atatürk'ün onayıyla başlamış olmalı. Atilla Oral, sansürün sonradan oluştuğunu varsayarken, çok basit bir gerçeği atlamış : Mektubun tarihi 1931, Atatürk'ün ölümü ise 1938. Yani bu yedi yıl boyunca da mektup TTK'da ve kapalı kapılar ardında. Belki "özel arşiv"de, belki başka bir yerde. Atatürk hoşnutsuz olsaydı, bu gizlilik devam eder miydi sanıyorsunuz ?

Neden istesin ki yayınlanmasını ? Daha önce de altını çizdiğim gibi, *özel ve mahrem* bir mektup söz konusu. Atatürk burada kendi iç çevresinden biriyle konuşuyor; devlet-içi bir talimat veriyor. Herhangi bir yerel kongreyi ya da 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'ni herkesin gözü önünde dua ederek açabilir; kitle seferberlik ideolojisi olarak, Zürcher'in "Müslüman yurtseverliği" diye tarif ettiği şeyi kullanabilir; Mehmed Âkif'in bu anlayışla yazılmış, gayet dinî ve içinde "Türk" sözcüğü tek bir kere geçmeyen İstiklâl Marşı'nı gene aynı siyasî cephe pragmatizmiyle onaylayabilir. Ama mektubunda, TTK başkanı ile arasında kalacağı varsayımıyla, Muhammed, din, vahiy, Ömer, İslâmiyet, halifelik ve Araplar hakkında çok farklı şeyler söylüyor. Üstelik de pek hoş olmayan bir üslûpla yapıyor bunları (o kadar ki, Atilla Oral Atatürk'ün aslında ırkçı ve Arap düşmanı olmadığına, çünkü Arapların gerçekten çıfit ve çıplak olduğuna komik iki sayfa [s. 8-10] ayırdığı gibi, hitap tarzının da apolojisini yapmak, "kendine özgü hoşgörüsü ve zarif üslubuyla gönül almasını bil"diğinden dem vurmak [s. 1] ihtiyacını duyuyor).

Bu, devletin de, Atatürk'ün kendisinin de, halka göstermekten hoşlanacağı bir Atatürk değil. 19. yüzyıl bilimciliği, sonra İttihatçıların kısmen ateizmi, kısmen agnostisizminden süzülerek gelen modernist Türk milliyetçiliği (bkz. Şerif Mardin, Şükrü Hanioğlu), başka yer kalmadığı için "içeri"ye, Anadolu'ya göçmüş ve çok büyük çoğunluğu itibarıyla Müslüman bir toplumun tepesine oturmuş. Bu tabanı kendi suretine uygun bir millete dönüştürmeye girişmiş. Buna göre bir "toplum sözleşmesi" oluşturmuş.

Ne kadar yerel kongrelerde uzlaşılarak varıldığını (Bülent Tanör), ne kadar yukarıdan dayatıldığını bir yana bırakalım. Öyle ya da böyle; bu "çözüm"de İslâmcılığa yer yok, ama liderin dinsiz görünmesine de yer yok. Balkan yenilgisinden beri Türk milliyetçiliği yararlı, kullanılabilir, tolere edilebilir bir Müslümanlığa muhtaç olduğunun son derece farkında.

Onun için, belki sansürden çok oto-sansür söz konusu. Birinci Cumhuriyet'in aşılamamış, bugün çok daha belirgin çelişkilerini yansıtır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

400. yazı: 'millî süzgeç' ve kendi hayatım

Halil Berktaş 03.09.2011

Atatürkçülükle tarih ve tarihçilik üzerinden girdiğim, yer yer özeleştiril bu hesaplama, otobiyografik bir notla bitirmek istiyorum. Ben bugüne nasıl geldim ? Ortaçağ ekonomisi ve feodalizm tartışmalarından, Türk

milliyetçiliği, Ermeni soykırımı, ulus-devlet ve Atatürkçülük sorunlarına nereden geçiş yaptım ? Bu, kendi kendimi nasıl gördüğüm ve çözümlediğimin de ötesinde, toplumun, medyanın, bir kısım solun bana bakışında nelere yol açtı ? Niçin, artık asla hiçbir şeye bağlılık yemini etmem ? Bilim ve tarih, ne oldu da benim için bir merak ve meslek olmayı aştı; başlı başına bir ahlâk ve yaşam ilkesi, varoluş tarzı haline geldi ?

Bazı şeyleri yaşayarak öğrenirsiniz. Bir yanda siyasal aidiyetiniz ile diğer yanda bilim ve vicdan özgürlüğünüzün nerede çatışacağı; ya da siz kendinizi alabildiğine hür ve radikal sanırken, rejimin ve resmî ideolojinin asıl hassas konularının neler olduğunun, nerede, nasıl kafanıza vurulacağı gibi.

Geriye bakınca, çok uzun süre iki dünya arasında yaşamışım gibi geliyor. 1980'lerin sonlarına kadar, yani kırk küsur yıl, militan bir Marksist ve Maoçuydum. Ama yetişme tarzım ve kültürüm itibarıyla, ne kadar bastırılmış da olsa belirli bir bireyliğim, gerçeğe saygım, bilim ahlâkım da vardı. Babamla ilişkimin çok tâyin edici olduğunu düşünüyorum. Zamanının Marksist-Leninist paradigmasının dışında ve üzerinde olduğunu iddia edecek değilim. Gene de tekil ve tikeldi; kendine has bir doğruluğu, bilgi ve düşünce derinliği vardı. Sadece gökten zembille inmiş, önü arkası olmayan, boşlukta duran bir Marksizm değildi onunki. Rönesansı vardı, Yeni Bilimi vardı, Aydınlanması vardı ve nihayet Marksizmi vardı. Özetin özeti; doğruya ve gerçeğe bağlılık herşeyin üstündeydi. Onun zamanında, Mihri Belli'nin ölümü vesilesiyle "o dünya yok artık" diye yazdığım âlemde, bilim ile Marksizm'in zıt düşmesi ihtimaline yer yoktu zihnimizde. Bu çelişki netleştğinde ne yapardı bilemeyeceğim. 55'inde, Sovyetler Birliği'nin şahsında komünizmin çöküşünü görmeden öldü. Ben ancak kendi tercihim konusabilirim. Ama ondan edindiğim, onunla paylaştığımız bir ahlâk sayesinde.

70'lerin ortalarında bir gün, parti lokalinde sohbet ediliyordu. O sıralarda içten içe, felsefî açıdan daha az deterministleşiyor, daha fazla "özgür iradeci" oluyordum. Son tahlilde herkes kendi vicdanıyla bağlıdır ve ben de öyleyim, gibi bir cümle sarfetmiştim. "Yok, o kadar da değil," diye uyarmıştı unutmadığım biri : "Öyle mutlak küçük burjuva aydın özgürlüğü diye bir şey olamaz. Parti çizgisi her şeyin üzerindedir." Ne ilginç; şimdi aynı sopayı BDP'liler Türk-Kürt bütün bağımsız, eleştirel aydınlara sallıyor.

İkinci ders, Atatürkçülük ve Cumhuriyet'in en derin tabuları ile ilgili. Sosyal sınıflar, tarihî materyalizm, devrim, artı-değer ? Bunlarla sınırlı bir Marksizm'in, ciddî bir saygınlığı bile vardı, 1960'lardan 80 ve 90'lara. Kendimden hareketle söylüyorum; Osmanlı tarihçiliğinin eleştirisi, köylü toplumlarının ortak morfolojisi, fiyef dağıtım sistemlerine karşılaştırmalı bakış, feodalite ve "Asya Üretim Tarzı" konularıyla uğraştığım sürece, Maoçuluğuma karşın Taner Akçam'ın fevkalâde adlandırdığı ve betimlediği "bizim mahalle"nin, Kemalizm ile Komünizm'in kesişme-örtüşme kavşağının beğenilen, zira geçerli değer yargılarına çok aykırı düşmeyen bir insanıydım. 12 Mart mağduriyetim Soğuk Savaş mağduriyetlerinin bir parçasıydı. Faraza Adalet Ağaoğlu'nun *Düğün Gecesi*'nin "içerde" ve "dışarıda" kiler hâlesinde, herhalde bütün kuşağım gibi ben de yer alıyordum.

Ne zaman ki, Osmanlı tarihçilerini okurken Türk milliyetçiliği hakkında biriktirdiklerimden hareketle, Ermeni soykırımı hakkında gerçeği konuştum; hayatım önemli ölçüde değişti. 9 Ekim 2000'den itibaren, birileri "imaj"ıma el attı ve yeniden düzenlemeye koyuldu. Sağ bir yana; Türk milliyetçiliğinin Kemalist, sol kanadı için de ânında "ince millî süzgeç"ten geçmez oldum. Artık *dışa dönük* anti-emperyalizm şemsiyesinin, o "birleşik cephe"nin koruması altında değildim. Milliyetçiliğin ve ulus-devletin *içine*, karanlık dolaplarındaki iskeletlere, etnik temizliklere bakıyordum. Âdetâ bir gecede "dönek, ajan, içimizdeki düşman" ilân edildim. Her yolla itibarsızlaştırmaya çalışıldım.

İyi oldu, çok memnunum. Bir kere, onlar yenildi. Ulusalçılık iflâs etti. Son on yılın aydın düşmanı karalamaları çöktü. Yeni tarihçiliğin konumu güçlendi. Ben de bu arada kendimi, işimi, memleketimi daha iyi tanıdım. Duruşum genelden özele geçti. Hayatla daha dürüst, daha kişisel bir ilişki peydahladım. 15 Kasım 2007'den

başlayarak, bu, *Taraf*'taki tam 400. köşe yazım (*HerTaraf* takileri saymıyorum). Ne şans ! Tam zamanında, tam bana göre bir gazete. Hiçbir "izm" ve ütopyaya yaramayan.

Gene bugün, Atatürk 16-17 Ağustos 1931 mektubunu yazalı 80 yıl iki hafta üç gün oluyor. Nâzım'ın *İnsan Manzaraları*'nda, 31 Mart'tan kalma gazete parçasını okuyan Asrî Yusuf "Öf be," der; "ne de olsa epeyce yürümüşüz." Dünyaya biraz geç geldiğine şükreder, "dubara atmak da mümkünken / atmamış olmanın" sevinciyle. Yetmez; mahkûm Halil'e de söyletir, yürüdük, asrîleştik diye, Abdülhamit'ten beri.

Bir oh da ben çekeyim. Bırakın 1908-9'u; baksanıza ne kadar yol almışız, 1931'den bu yana.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Millî süzgeç' ve Murat Belge

Halil Berktaş 08.09.2011

Birkaç gündür bir seminer, daha doğrusu tarih öğretimiyle ilgili yeni bir projenin hazırlık toplantısı için Belgrad'dayım. *Kalemegdan*'ı bir kez daha gezer, "askerî devrim"e uygun, "yıldız kale" tipi eğimli 18. yüzyıl tabyalarına sırtımı yaslayıp, Sava'nın Tuna'ya karışmasını yüz metre yukarılardaki Şumadya sırtlarından seyrederken, durgun akan yeşil-gri sularla birlikte Türkiye'ye de uzaktan bakıyor gibiyim. Düşüncelerim, "millî süzgeç"ten geçememe sonucu şahsen yaşadıklarımın, şu sıralarda Murat'ın yaşamakta olduklarına kayıyor.

Seçim öncesinden başlayarak, aylardır bir yığın saldırıya muhatap. İnternette "solcu"lar başladı; Sırrı Süreyya Önder'le gelişti; gazeteciler.com'a sızdırdı; derken bayrak el değiştirdi; Serdar Turgut ve Ertuğrul Özkök'ler devreye girdi. Başlı başına ilginç bir koalisyon.

Murat kendini böyle sataşmalara karşı spesifik bazda savunuyor, gözüne ilişip de önemli saydıklarını tek tek çürütüyor zaten. Benim derdim daha genel. Yazar ve düşünür olarak yeri ve kalitesi kırk yıldır ortada. Devlet ve resmî ideoloji hakkında pek çok şeyi hemen herkesten önce gördü. Hiç Kemalist değil, hep demokrat oldu. İktidar kovalamadı, kimseye hükmetmeye kalkmadı. Dolayısıyla duruşu ve üslûbuyla, efendiliğiyle de 1970 ve 80'lerin ortalamasına fark attı. Karşılığında bu *nasıl bir kötülük* diye geçiriyorum aklımdan. Nasıl bir ülke, nasıl bir toplum, nasıl bir kültür; bunlar nasıl insanlar ? Hangi dürtüler, bir kısım eski sosyalisti, (Alper Görmüş'ün eşsiz tarifiyle) "hazcı bedende militarist ruh sahibi" bir kısım kinik-inançsız sözde-Ergenekoncuyu ve nereye çarpacağı belirsiz serseri mayını andıran bir kısım marazî, amoral nihilisti, Murat Belge'ye düşmanlıkta birleştiriyor ? Bu, neyin işareti ? İçinde yaşadığımız döneme ne gibi bir ışık tutuyor ?

Cevabım birkaç kademeli. Bir kere, özel ve yeni, oldukça yaygın bir aydın düşmanlığından geçiyoruz. *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl*'da anlatmıştım; 12 Eylül Atatürkçülüğü tekrar tek ideoloji haline getirmeye kalkıştı. Bu, eski anti-komünizmden farklı, daha bile faşizan bir aydın düşmanlığını da beraberinde getirdi. Metin Toker'in "kripto" söyleminin yerini, şimdi Ertuğrul Özkök'ün güya şikâyet ettiği Çölaşan neslinin "liboş" ve "entel-dantel" sıfatları aldı. Soğuk Savaş'ın bitimiyle Türk devletçi-milliyetçi ideolojisi, Batı'yla aşk-ve-nefret ilişkisini daha tek yanlı bir nefrete dönüştürdü. Demokrasiyi, özgürlüğü, Avrupacılığı "Sevr" ve "mütareke" sözcükleriyle karalamaya girişti. 2000'lerde, nasıl tırmandırıldığını artık çok iyi gördüğümüz ulusalcılık, evrensel değerlere karşı topyekûn bir taarruz başlattı. 1990'larda (Atakürt yazısı nedeniyle) Ahmet Altan'a, (bir TÜSİAD raporu nedeniyle) Bülent Tanör'e yapılanların devamı, merkez medya, Ergenekoncu köşe yazarları ve televizyon programcıları, *gongo*'lar, bazılarını Genelkurmay'ın kurdurttuğu siteler, nihayet 301. Madde ve Kemal Kerinçsiz aracılığıyla, kâh 2005 Osmanlı Ermenileri Konferansı'na, kâh Orhan Pamuk'a, kâh (Azınlıklar Raporu yüzünden)

Baskın Oran ve İbrahim Kaboğlu'na psikolojik harp taktiklerinin uygulanması; buna karşılık Yalçın Küçük, Soner Yalçın, Banu Avar, Murat Bardakçı ve Turgut Özakman'ların öne çıkarılması geldi.

İkincisi, buna, eski solun bazı kesimleri de "anti-emperyalizm" adına katıldı. Komünizmin çöküşüyle birlikte solun kabaca üçe ayrıştığını Neşe Düzel'in 22-23 ağustos röportajında da belirttim : (a) Türk milliyetçiliğinin kuyruğuna takılanlar; (b) Kürt milliyetçiliğinin kuyruğuna takılanlar; (c) bağımsız sol demokratlar. Ne tuhaf (veya değil): Öyle bir şeytan ittifakı, bir *unholy alliance* kuruldu ki, asıl "resmiyet"le birlikte (a) ve (b) kesimleri içinde yer alanların da nefreti, (c) grubu üzerinde yoğunlaştı. En barışçı, en özgürlükçü olanlar, en korkunç düşmanlığa maruz bırakıldı, bırakılıyor. Bir seferberlik yaratıldı, kapsamlı mekanizmalar oluşturuldu (örn. OdaTV), bunlara çok insan bulaştı. Ve şimdi, siyasî yenilgiye karşın, veya o yenilginin de öfkesi ve kekremişliğiyle, bir türlü durdurulamıyor. Özellikle iki kesim var, miadını doldurmuş olan : Atatürkçü-ulusalcılar ve (a) takımındaki eski solcular. Birleşip kaynaştılar; yeni moda bir "devrimcilik" yarattılar. Dikkat edin : inanılmaz genişledi "devrimcilik" alanı; yalnız İP'si, taklit TKP'si, ÖDP'si, *Sözcü'sü* ve *Cumhuriyet'iyle* değil; *Vatan*, *Milliyet*, *Hürriyet* ve *Akşam* yazarlarının da, Ertuğrul Özkök dahil birçoğuyla, neredeyse kendini solcu, devrimci ilân etmeyen kalmadı. İroniktir; ben Türkiye'de "devrimcilik" rozetinin bu kadar yaygınlaştığı ve *ayağa düştüğü*, bütün içeriği ve anlamını yitirdiği başka bir dönem hatırlamıyorum.

Konumuzla ilgisi şu ki, bunların hırçınlığı yer yer hezeyan boyutlarında. Yılıda, *velde'te*, *bush'da* veya *outback'de*, yaralı sırtlanlar var. Etrafımızda dolaşıp kan kokluyor, zaaf arıyor; bazen kişisel inisiyatifleri, bazen daha organize olduğu izlenimini veren ihtilâçlarıyla, sporadik ve spazmodik biçimde durup durup yeniden başlıyorlar. Bir ara Hakan Erdem'e de nişan aldılar, sonra Taner Akçam'a; döndüler, Cemil Koçak'ı linç etmeye kalktılar. Ara sıra, benim hakkımda garip mektuplar dolaşıyor, sayfalar açılıp kapanıyor. Şimdi sıra Murat'ta. Radikal Kürt milliyetçileri dersiniz, Orhan Miroğlu ve Kemal Burkay'dan özel "ilgi"lerini esirgemiyor.

Kamusal alanın her santimetrekaresi, tek tek her mevzi, her birey, her değer, her aydın üzerindeki mücadele, iniş çıkışlarla sürüyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fay hattı

Halil Berktaş 10.09.2011

"Millî süzgeç"i beni nasıl etkilediğiyle başladım, Murat'a geçtim. Aslında sırf kendim için, her şeyi gizli bir günlüğe itiraf edercesine yazıyorum. Ya da bir psikiyatrla konuşmak gibi. İçimi döküp rahatlıyor; okunup okunmadığımı pek dert edinmiyorum, sonuçta.

Fakat tek tük okuyan da varmış ki, Belkıs Kılıçkaya (*Habertürk*) 8 eylül perşembe günkü "Gündem Özel"ine çağırdı, "Türkiye'de aydın olma"yı konuşmak için. Kafanızın gerisinde veya bilinçaltınızda belli belirsiz bazı fikirler vardır, tam şekillenmemiş, satha çıkamayan. Derken bir vesile olur; ağzınızı açarsınız ve arkası geliverir. Ben bunları ne zaman böyle düşündüm diye şaşarsınız.

Bu sefer de, hazırlık notlarımda çok net olmayan bir husus, canlı yayında kırık dökük söylediklerimle biraz belirginlik kazandı ve şimdi, daha fazla derinleştirilmeyi bekliyor. Konu, 1980'lerin sonundaki viraj ve yeniden mevzilenmenin, *aydınlar açısından*, *aydınlara bakış* ve *aydınların kendi kendilerine bakışı açısından* da ne büyük bir kırılma noktası olduğuyla ilgili.

Tam 1989 kasım başıydı, Berlin Duvarı'nın çöktüğü sıralar. Ben Birmingham'da tezimi bitiriyordum; Murat'ın da yolu Birmingham'a düştü her nasılsa. 58 Greenfield Road'daki, Sanayi Devrimi'nin sıraevlerinden kalma küçük

"kutu"nın içinde, üç gün içtik ve konuştuk. Döndüğünde ne yapacaksın, diye sordu. Somut bir projesi, bir teklifi vardı : İkimiz, yeni ve değişik bir Türkiye düşünce tarihi çıkarmak. Bütün yerleşmiş yargıları gözden geçirmek; hiçbir şeyi olduğu gibi kabullenmemek; eski ve yeni değerlere tekrar bakmak. Özel bir örnek olarak Halikarnas Balıkcısı'ndan söz ettiğimizi hatırlıyorum : hep romantik-şairane bir Mavi Yolculuk hümanizmiyle anılan Cevat Şakir, ne kadar milliyetçi, ne kadar Yunan ve Hristiyan düşmanıydı ? (Ek not : Yaz başında Uluç/Kılıç Ali'nin bir yönünü yazdığım da [18-23 haziran], Cemal Kafadar telefon açıp Balıkcı'nın *Uluç Ali Reis* romanını da tekrar okumamı önerdi. Okudum ve dehşete düştüm –hem o korkunç Türk ırkçılığı, hem de iddialı denizcilik bilgisinin bazen ne kadar palavra olabildiği açısından. Herhalde bunu da ayrıca sergilemek zorunda kalacağım.)

Yapamadık, tabii, Murat'ın istediğini; 12 Eylül'ün kurumsal prangaları kırıldı; bu arada özel tv'ler gibi özel üniversiteler de çoğaldı ve ikimiz de farklı köşelerinden akademik hayata döndük. Herhalde iyi de oldu, çünkü ben gene üstüme aldıklarımı yetiştiremeyecektim ve bu da bazı elim sonuçlara yol açacaktı. Şaka bir yana, Murat'ın sezgisi geçerliğini koruyor : *1989, niçin Türkiye'nin düşünsel geçmişini yeniden düşünmeye başlamanın da doğru zamanıydı ?*

Buna, iki gün önce televizyonda sorduğum şu soruyu eklemek istiyorum : *1989'da veya civarında, ne değişti bizler, Türkiye aydınları açısından ?* Bunu cevaplayabilmek için, oraya nasıl, nereden geldiğimize bakmamız gerekir. Kilit mesele şu : 1980'lere kadar Türk aydını hep bir "angaje," hattâ "organik" aydın tipi oldu. Daima kendini ucunda iktidar olan, ya da iktidara göre (icabında karşısında, ama gene iktidar amacıyla) mevzilenen bir dâvâyâ, bir ütopyaya, aşkın (*transcendental*) bir "büyük anlatı"ya adadı, onun içinde yer aldı. Bu, çoğu zaman Kemalizm veya Sol Kemalizm oldu; 1960'lar ve 70'ler gibi hayli küçük bir zaman aralığında da, daha nadir olarak Sosyalizm veya Komünizm. Ama hepsinde, bağımsız ve dolayısıyla özgür bir eleştirelilik değil, kendi dâvâsı ve ütopyasına bağlı bir angajman ön plandaydı. 1920'lerden 80'lere, kimse, ama kimse, sürekli ve çok-yönlü eleştirel bir aydın bağımsızlığını övmedi, yüceltmedi Türkiye'de. Herkes kendi "devlet aydını"nı veya "partili aydın"ını aradı (ve şimdi, bir diğer anakronik rötarla, "serhildanlarına lâıyk, Önderliği yüzde yüz destekleyen sahici Kürt aydını"nı arıyor).

Bunun ardındaki dinamikler oldukça açık olsa gerek. Modernitenin Türkiye'ye gecikerek gelmesi bir "yetiştirme" mentalitesine yol açtı. Tanzimat'la birlikte ilk Garplılaştan sınırlı elitler, Avrupa-merkezciliği de ithal ettiler ve kendi coğrafyalarına bu içselleştirilmiş Oryantalizmle bakmaya başladılar. Batılı gözüyle "geri, ilkel, cahil, karanlık, bâtil inanışlara boğulmuş" saydıkları halkı aydınlatma ve medenîleştirme misyonunu edindiler. Bir "cebrî yürüyüş", bir "hızlandırılmış modernizasyon" dâvâsının ilk, ikinci ver üçüncü kuşak temsilcilerine : Yeni Osmanlılara, Jön Türklere, İttihatçılara ve sonra Kemalistlere angaje oldular. Hattâ belki şöyle demek gerekir : bu aydınların çoğu, köken itibarıyla zaten asker-bürokrat zümre içinden çıkıyor (o tür ailelerden geliyor, o tür okullarda okuyor ve o tür mevkilere atanıyor): dolayısıyla, devlet ve eğitim yoluyla sınıflaşma (*class-formation through education and the state*) sürecinin zaten ayrılmaz bir parçasını oluşturuyor; meslekî açıdan geçici ayrılmalar yaşasa (meselâ, gene aydınlatma misyonu ile ilişkili gazeteciliğe intisap etse) bile, bu sefer ideo-politik bir tercihle gelip gelip aynı ana gövdeye katılıyordu.

Millî ve militan olacaksın; anti-emperyalist ve anti-kozmopolit olacaksın; yeni, inkılâpçı devlete sadık olacaksın; eksik olmayan bütün "kriz" ve "âcil durum"larda, fazla ince eleyip sık dokumadan durumdan görev çıkaracak, aksiyon adamı olarak harekete geçeceksin; fedakârca "halka hizmet" edeceksin. İyi aydın olmak bu önceliklerle dokunmuş, kuşatılmıştı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Benim aydınım'

Halil Bertay 15.09.2011

1920 ve 30'larda söyleme (faraza hürriyet değil) mefkûre sözcüğü ve karşılıkları hâkimdi. Ömer Seyfeddin'in *Hürriyet Gecesi*'ndeki sert liberalizm düşmanlığı doğrultusunda, insanlar özgürlük hevesine aldanmak yerine, ortak idealleri benimsemeli; kendi bireyliklerini millet kolektifi içinde eritmeliydi. Halkevleri merkez organı *Ülkü* adını taşıyordu.

İlkokul çocuklarına ezberletilen "Andımız" şu son dönemlerde biraz olsun tartışılmaya başladı, ama daha çok "Türk" sözcüğü (yani ırkçılık ve "azınlık"ları yok sayması açısından). Bu da var tabii, ama bence asıl nokta biraz ıskalanıyor : varlığını başka ve daha büyük bir varlığa armağan etmek, başlı başına otoriter-kollektivist bir telkin. Doğrudan bireyi, aydını, bağımsızlığı ve özgürlüğünü hedef alıyor. Türklüğün diğer kimlikleri yutması da cabası.

Bu çerçeve içinde, bakalım, kimlerdi Kemalizmin iyi, ideal aydınları ? Atatürk'ün sofrasında yer alanlar, "buyurdu"ları dinleyip kaydedenler, Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi'nin inşasına katılanlardı örneğin. Millî-gerçekçi (nasyonal realist) romancıları, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'ler gibi; biraz *Kadro*'cuları (Şevket Süreyya, Vedat Nedim): eğitimcilerdi (Selim Sırrı, Reşit Galip ve onların istediği fedakâr öğretmen "Çalılıkı" Feride): millî şairlerdi (Mehmet Emin Yurdakul, *Onuncu Yıl Marşı*'nı yazan Faruk Nafiz ve Behçet Kemal –ki, 1960'larda lâkabı Hepçet Mekal Çokağlar olmuştu). Bu halkanın az ötesinde, kâh yarı liberallikleri (Falih Rıfkı), kâh geçmişte özerk veya muhalif (hattâ bağımsız feminist) dönemler (nöbetler mi diyelim ?) geçirdikleri için (Halide Edip) daha az güvenilir sayılanlar. Hepsinin ortak yanı, yeni iktidarın rüzgârı ve heyecanı ile onun etrafında kümelenmeleri (belki, başka türlü hayat hakkı bulamamaları): ama dönüp dolaşarak da olsa, "gecikmiş"liği telâfi edecek bir cebri yürüyüşe varlıklarını armağan etmişlikleriydi.

(Biz şimdi, ulusalcıların olur olmaz kalkıp *Onuncu Yıl Marşı*'nı söylemelerine gülüyoruz ama, onlar bu efsunlu nakarat, bu *incantation* ile asr-ı saadete dönüyorlar. Çünkü sözünü ettiğim, hızlandırılmış modernizasyonda yekvücut olma hissinin gerçekten en iyi ifadesi, *Onuncu Yıl Marşı*. Tahsilli orta sınıfın yeni bir devlette, ortak bir dâvâda erime arzusunu, *İstiklâl Marşı*'ndan daha iyi ifade ediyor.)

Peki, Marksizm-Leninizm veya Komünizm bunun neresinde ? O da çok değişik olamadı bu açıdan. Bazen, Komünizmin dünyada (çok daha) iyi ama Türkiye'de (görece) kötü, faraza dünyada çok daha saf ve enternasyonalist ama (sırf ?) Türkiye'de Kemalizmle uzlaşmayla lekeli olmuş olduğu gibi tahlillere rastlıyorum. Bunlar pek doğru değil. Ya da fark o kadar da büyük değil. Dünyada Komünizm, kapitalizme alternatif (piyajasız) bir modernite sunmaya çalıştı. Türkiye'de Komünizm, Kemalizme alternatif bir hızlandırılmış modernizasyon sunmaya çalıştı. Bir "millî burjuva" devrimi ve ideolojisi olarak Kemalizm, bizi hızlı, rahat ve ferah bir çağdaşlaşmaya götüremez; bu yolu ancak millî devrimi daha da ilerletip sosyalist devrimle tamamlamak suretiyle Komünizm açar, dedi. Dolayısıyla mesele (22-23 Ağustos röportajında da söylediğim gibi), Komünizmin Kemalizmle *uzlaşmasından* ibaret değildi. Daha temelde, ihtilâlcilik açısından, anormal politika açısından, yukarıdan aşağı ve zorla modernleşme açısından, anti-liberalizm veya "burjuva" demokrasisinden hoşlanmama açısından, Komünizm ile Kemalizm arasındaki büyük *benzeşme* yatıyordu.

Sonuçta, ikisi de otoriter bir önderlik ve (iktidara geldiğinde) yönetim anlayışına sahip kitle seferberlik ideolojileriydi ve bireyin, hele okur-yazar bireyin, okumuş ve bilgili bireyin, aydının eleştirel bağımsızlığına hemen hiçbir toleransları yoktu. Genel olarak aydınlara düşman değillerdi; tam tersine ! Kalifiye kafa emeğine, her bakımdan müthiş ihtiyaçları vardı. Ancak iyi ve yararlı aydınlardan yanaydılar. Bize orta ve lisede kompozisyon yazdırılırdı, "sanat sanat için midir, toplum için midir" diye. (Yerli Malı Haftası gibi) hâlâ gündemde midir,

bilmiyorum. Ama 1950 ve 60'larda bir allahın kulu "sanat sanat içindir" demezdi, diyemezdi. Kemalizmle yoğrulmuş standart bir aileden gelenler de "tabii toplum için" derdi, komünist bir aileden gelen ben de. Hepimizin kafasında bir fayda meselesi vardı; iş, sanatın (devrim veya kalkınma gibi) bir dâvâya yararına gelip dayanıyordu. ("Efendi, sanat için sanat akımı, 19. yüzyılda bir bakıma sanatın burjuvaziden ve resmîyetten, konvansiyonel norm'lardan özgürlüğü demektir" sözleriyle beni şaşırtan babamı, 15 yaşında bu ince uyarıyı nereye koyacağımı bilemediysem de, bir kere daha bunun dışında tutuyorum.)

Gene anılar, anılar... Her neyse. Demem o ki, Kemalizmin de, Komünizmin de aydına bakışı, sanata bakışı gibiydi : *ütîliter, otoriter ve kıskanç*. "Aydın aydın için midir, toplum için midir ?" Bu soru böyle sorulmuyordu ama, sanat dâhil benzeri her (alegorik) sorunun ardında, aslında bu vardı. Cevabı da izahtan varesteydi. Bazı aydınlar yoldan çıkabilir, gidip "yabancı ideoloji"lere kapılabilirdi (Türkiye bu deyimî unuttu sanırım). Tabii ezilirlerdi (Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali). Ya da tersten, parti saflarını terkedip "burjuvaziye iltihak" eder, "dönek" olurlardı.

Özetle, herkes için kendi aydını iyi, öbürü kötüydü. Ama 1980'lere kadar, genel aydın düşmanlığı diye bir şey söz konusu değildi.

</div>

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Parti ve aydın

Halil Berktaş 17.09.2011

1920'lerden 80'lere, angaje aydın, hattâ organik aydın her yerde revaçtaydı. Türkiye'de de aydınlar, hızlandırılmış modernizasyon dâvâsının Kemalist varyantında mı, Komünist varyantında mı yer aldıklarına göre, iktidarın etrafında veya karşısında kümeleniyor; öyle veya böyle, "iktidara göre" bir mevzilenmeye giriyor (girmeleri isteniyor): gördükleri, maruz kaldıkları muamele de buna göre oluyordu.

Bu ortak paydaların ötesinde, özel olarak Komünizmin aydınlara ilişkin tavrı üzerinde biraz daha durmak istiyorum. Zira Kemalizm gibi milliyetçi veya modernist-milliyetçi fikir akımları sonuçta daha "gevşek," Komünizm ise çok daha "sıkı" bir ideolojîydi. Kemalizmin öyle ayrı bir bilgi teorisi, bir felsefesi, bir tarih yorumu, insanlık tarihinin yönüne ilişkin özel bir iddiası, kapitalizme ilişkin kendine özgü bir tahlili, bir sonraki devrimin nereden ve nasıl çıkageleceğine dair "bilimsel" bir kanısı yoktu. Ama Komünizmde bunların hepsi vardı ve dahası, birbirine sınıksız bağlı olduğu, tek bir taşının dahi yerinden oynatılamayacağı iddia ediliyordu.

Dolayısıyla Komünist partiler de Kemalist (veya çeşitli ülkelerdeki milliyetçi) partilerden çok farklıydı. Daha genel olarak, Komünist olmak Kemalist olmaktan (daha doğrusu, Komünist olmamaktan) çok farklı bir şeydi. Her türlü birey ama özellikle aydınlar üzerinde çok daha sert talepleri, çok daha derin bir kimlik değişimini, çok daha sıkı ve titiz bir kontrol (veya oto-kontrol) rejimini beraberinde getiriyordu.

Birinci olarak, Komünist partilerde "doğru çizgi" anlayışı çok daha kısıtlı ve kısıtlayıcıydı. Komünizm her şeyden önce ihtilâlcîydi. Bu, devrime giden yolun sırat köprüsü kadar dar, ya da "kıldan ince kılıçtan keskince" olması demektir. Parlamenter demokrasi koşullarında normal, barışçı politika yapan siyasî partilerin çeşitli konulardaki tavırları çok daha esnek olabilir, genişçe bir yelpazeyi içerebilirdi. Ama uluslararası Komünist hareket gayet katı

ve monist bir "parti çizgisi" anlayışına sahipti. Belirli bir anda tek bir "doğru" vardı ve bunun dışındakiler ya "sağ sapma" ya "sol sapma" anlamına geliyordu. Her ikisi de "burjuva yolu" demekti ve çok tehlikeli sonuçları olabiliyordu.

İkincisi, Komünist partilerin aşırı yüksek bir epistemolojik özgüveni vardı. Tarihin belirli bir "yönü" olduğunu, karşı durulmaz bir şekilde sosyalizme gittiğini "bilimsel" olarak "biliyor"; kendi "doğru"ları ve "kaçınılmaz zafer"lerine böyle bir arrogansla inanıyorlardı. Bu da onları "yanlış" saydıkları farklı görüş ve eleştirilere karşı çok ezici, çok acımasız kılıyordu.

Üçüncüsü, Kemalizm ve diğer milliyetçi ideolojilerden farklı olarak Marksizm-Leninizm veya Komünizm, aydınlara özel bir kuşkuyla bakıyordu. Aslında Marksizm, işçi sınıfının düşüncesi filân değildi. Marx ve Engels diye iki süper-aydının ürünüydü. 1789 dalgasının sona ermesinin ardından, "bir sonraki devrim"in arayışına girmiş; Sanayi Devriminin yarattığı yeni, modern proletaryaya seslenerek onu kazanma ve bu suretle devrim yapmanın *mümkün* olduğuna karar vermişlerdi. Ama tabii bunu sadece bir olasılık değil, "bilimsel" bir *kesinlik* ve *kaçınılmazlık* olarak sundular. İkincisi, hedef kitle olarak belirledikleri işçi sınıfını bizatihî devrimci ve hattâ en devrimci diye de göklere çıkarıp, sosyalizmin "kendi düşüncesi" olduğuna inandırmaya giriştiler.

İkisi de yanlıştı; hedef kitleyi ve o kitleye yönelecek partiyi, vülger deyimiyle "gaza getirmeye" yönelikti ve zaman içinde çok kötü sonuçları oldu. Konumuz açısından bilhassa ikinci mübalağa, aydınların yarattığı bir teori, ideoloji ve siyasî akımın bünyesinde, gene o aydınlara karşı, Lenin'in "işçi sınıfına siyasal bilinç mutlaka dışarıdan verilir" itirafının dahi telâfi edemediği, yapısal, kronik bir şüpheye yol açtı. Bir bütün olarak aydınlar proletaryaya kıyasla zayıf ve güvenilmez bir gruptular. "Küçük burjuva"ydılar, bağımsızlıklarına aşırı düşkündüler, bireyciydiler; bocalamaya, bir o yana bir bu yana savrulmaya yatkındılar. Oysa işçi saftı, sağlamdı, temizdi; bilgisi az olabiliyordu ama kol emeğinin ahlâkî üstünlüğünü temsil ediyordu. Aydınların o seviyede olmadıklarını kabul ve işçi sınıfına lâıyk olmaya çalışmaları gerekmektedir. Stalin döneminde Sovyetlerde ve 1945 sonrasında gerek Batı, gerekse Doğu Avrupa'da, Komünist partiler aydınların mavi yakalı işçiler karşısındaki aşağılık kompleksini ustaca körükledi ve kullandı. Özellikle Fransa ve İtalya'da pek çok yazar ve sanatçı, PCF ve PCI'ya girmeseler de "proletarya önünde diz çöktü, yerlere kapandı" (Arthur Koestler). Sosyalist Realizmin Faşizmle paylaştığı güçlü, adaleli, sert bakışlı erkek işçi imajı, aydınları ruhen ezmeye ve hizaya sokmaya da yaradı. Ne gariptir; Komünizm bir yandan işçilere sosyalizmin "kendi ideolojileri" olduğunu, diğer yandan sosyalizmi icat eden aydınlara "işçi sınıfının hizmetine girme"yi başarıyla sattı. Aydınların aşağılanması ve sadece zihnen değil; zorla, fizikman "proleterleştirilmesi" çabası, Çin'de Kültür Devrimi'yle doruğuna ulaştı.

İşin aslı şudur. Birincisi, işçilerin kalabalık olma, sendikalarda örgütlü olma, seferber edilebilme, büyük bir maddi güç oluşturma dışında, hiçbir özel erdemi, ahlâkî veya bilişsel üstünlüğü yoktu. İkincisi, aydınlar dünya ile köprüydü, "parti çizgisi ve bilgisi"ne alternatif bilgilerin kaynağıydı. Dolayısıyla partinin bilgi tekeli için daima tehdit oluştuyordu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhalef Marksizmden iktidar Marksizmine

Halil Berktaş 22.09.2011

Aydınların "büyük dâvâ"lara angajmandan vazgeçip bağımsız bir eleştirelliğe çekilmeleri ve tam da bu yüzden genelleştirilmiş bir aydın düşmanlığına hedef olmalarını inceliyorum. Bunun milliyetçilikten kopma, Atatürkçülükten kopma, komünizmden kopma eksenleri söz konusu.

Geçen sefer, komünist partilerin elindeki olağanüstü düşünsel disiplin araçları üzerinde durdum : "sert çekirdekli" bir teorenin "çelik çekirdekli" bir partiye güç vermesi; "doğru çizgi"nin darlığı ve kısıtlayıcılığı; "bilimsellik" iddiasından kaynaklanan aşırı epistemolojik özgüven; nihayet, özel olarak aydınları işçiler karşısında aşağılık kompleksine sevk ederek kontrol altında tutma çabası.

Bu araç ve yöntemler ne için kullanıldı, neye yaradı ? Dönüp de trajik bir geçmişe; sosyalizmin yüz elli küsur, komünizmin ise neredeyse yüz yıllık acılarla dolu tarihine bir bütün olarak baktığımızda şunu görüyoruz : işçi ve komünist partilerinin aydınlarla ilişkisinin en korkunç, en dayanılmaz boyutu, *aydınların yalanla yaşamaya zorlanması* oldu.

Yalan herkes için kötü kuşkusuz. Ve yalan söylemeyen devlet de yok. Ama bazı akımlar ve iktidar biçimleri bunu daha fazla yaptı. Bir ay önce de yazmıştım (13 Ağustos : *Anahtar, süzgeç, filtre*): 20. yüzyılın kitle seferberlik ideolojileri, tek tek yalanlar söylemek bir yana, Machiavelli'nin nihaî amaç uğruna her türlü aracın meşru sayılabileceği gözlemine yeni bir boyut kazandırdılar. Asıl gerçeğin kendi derin gerçekleri olduğundan hareketle, büyük ve kronik yalanın teorisini kurdular.

İtalyan Faşist, Alman Nazi partisi, kısa ve şiddet dolu yaşamlara örnek. Birer çete gibi doğdular; her türlü rasyonel gözlem olanağının kalmadığı isterik ortamlarda iktidarı fetih ve gasp ettiler; serkeşçe savaştılar ve öldüler. İstikrarlı bir parlamenter düzende, uzun süre muhalefette ve göz önünde, her yaptıklarının mercek altına yatırılmasına maruz kalmadılar. Oysa komünist partiler, özellikle 1945 sonrası Batı Avrupa'da böyle esaslı bir normal politika sürecinden geçti. Hattâ Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde bile, yaptıkları mutlak bir sır perdesi ardında gizlenemedi; derece derece dünya kamuoyuna mal oldu. O zaman inkârdan, *gerçeğe yalan deme yalanından* başka çare kalmadı. Bu çelişki keskinleşti; gerçeği arama iddiasındaki kamusal aydınlar için, yalanı hazmetme ve savunmaya mecbur edilmek, bir çeşit manevî ölüm anlamına geldi.

Tek tek her ülkedeki KP'leri içten içe çürüten, adım adım itibarsızlaştıran en büyük sorun, dar anlamda "kendî" günlük pratikleri değil, uluslararası komünist harekete mensup ve bağlı olmaları; dolayısıyla Sovyetler Birliği'ni (daha sonra Maocular için, her durumda Çin'i) savunma zaruretiydi. Bu noktada, yaygın bir efsaneye de biraz değinmeliyim. Komünistler muhalefette mi iktidarda mı olduklarına göre yüzde yüz farklı mıydılar ? Yani muhalefette hep iyi, doğru, temiz, fedakâr ve erdemliyidiler de, yalnız iktidara gelince mi kötü ve zalim oluyorlardı ?

Bunun çok aşırı bir basitleştirme, tek-yanlı bir vülgarizasyon olduğu kanısındayım. Bir bütün olarak *muhalif Marksizm* ile gene bir bütün olarak *iktidar Marksizmi* arasında, evet, ciddî bir fark var. Muhalif Marksizm derken kastettiğim, kapitalizmin (ya da statükonun) eleştirisi. Bazı başlıklarla söyleyecek olursak, *Grundrisse, Kapital, Artı-Değer Teorileri*. Bu, hâlâ çok zengin bir miras. Faraza her yeni küresel kriz patlak verdiğinde "Marx haklı çıktı" diyenler, aslında işin sadece bu yönünü kastediyor.

İktidar Marksizmi ise sosyalizm teorisiyle ilgili. Burada herhangi bir haklı çıkmışlıktan söz etmek tümüyle olanaksız. Başlangıçları da yanlış, sonraki eklenti ve genişletmeleri de. Örneğin Marx ve Engels'in, sosyalizmin nasıl bir şey olacağı hakkında uzun süre çok genel ve şairane lâfları var da, en ufak bir somut ve uygulanabilir fikirleri yok. "Bütün toplumsal hasılanın doğrudan işçi ve emekçilere ait olup onlar tarafından eşitçe paylaşılacağı" yolunda bir popülizm, bu boşlukta geliyor. Sonra da Marx, *Gotha ve Erfurt Programları*'na bakıp kabahati hiç kendine bulmaksızın, üstelik başka herkesi nasıl böyle bir şeye inanacak kadar safdil olabilirsiniz diye azarlayarak, sosyalizmin "ilk aşama"sında kapitalizmin ücret ve fiyat gibi bütün temel kategorilerinin aynen geçerli olacağını ilân ediveriyor.

Bırakalım, "şeklen benzer ama özü itibarıyla farklıdır (çünkü burada artı-değeri bir özel burjuvazi değil kamu alır)" türü apolojileri.

Önemli olan şu ki, o zamana kadar herkesin “sosyalizm” diye bilip umduğu şeyin adı artık “komünizm” (veya “sınıfsız toplum”) oluyor ve gerçekleşmesi insanlığın uzak geleceğindeki mevhum ve muhayyel bir “bolluk toplumu”na erteleniyor. Dolayısıyla gerçek anlamıyla bilim alanının dışına çıkıyor. “Sosyalizmin bilimi” ise sosyalizm diye Stalin’in “ikinci devrim”ini, yani cebri bir yukarıdan aşağı modernizasyon projesinin kilit kurumları ve uygulamalarını : *devletçiliği*, piyasa düşmanı bir *emir-kumanda ekonomisini*, bunların zorunlu siyasî karşılığı olarak “proletarya”nın *tek-parti diktatörlüğünü* modelleştirip savunmaya giriyor.

Bu da aydınları muazzam bir problemle : kurumlaşmış partisel yalanı içselleştirmekle yüzyüze getiriyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cesaret ve korkaklık, vefa ve vefasızlık

Halil Berktaş 24.09.2011

Önce şunun tekrar altını çizmek istiyorum : *muhalif Marksizm* ile *iktidar Marksizmi* arasında yaptığım bu ayırım, sıkça kullanılan “muhalifetteki komünistler” ve “iktidardaki komünistler” ayırımıyla tam aynı şey değil. Benim tasnifimde, iki farklı tarihsel ve teorik moment söz konusu. Komünist partilerin muhalifetteki halleriyle iktidardaki hallerinden söz ettiğimizde ise, böyle iki ayrı moment yok. Tek bir tarihsel dönem oldu : 1917 sonrası ve ardından 1945 sonrası. Dahası, bu aynı tarihsel dönem içinde tek bir kollektivite (uluslararası komünist hareket) bütün KP’leri kucakladı.

Muhalifette olsun iktidarda olsun, hepsi buna dâhildi. Ve hepsi, teorik, ideolojik, politik dağarcıklarında “muhalif Marksizm”le birlikte “iktidar Marksizmi”ni de taşıdı. Yani hem kapitalizmi (veya statükoyu) eleştirdiler, hem de Sovyet sosyalizmini örnek gösterdiler. Başka bir deyişle, sırf (kapitalizme, statükoya) “muhalif”liği değil, aynı zamanda (sosyalizmin) “iktidar”ı(nı) da temsil ettiler. Esasen bu, onları saf muhalif olmaktan çıkardı; SSCB ve SBKP (ya da ÇHC ve ÇKP) ile düşünsel ortaklık ve bütün diğer ilişkileri yoluyla, “işçi sınıfı diktatörlükleri”nin çeşitli ülkelere dağılmış iktidar uzantı veya parçacıkları haline getirdi.

Şöyle de diyebiliriz belki : belirli bir “iktidar davranışı” kanseri, Sovyetler Birliği, Çin veya diğer “halk demokrasileri”yle sınırlı kalmadı; uluslararası komünist hareket üzerinden hızla metastaz yapıp, irili ufaklı bütün diğer KP’lere de sıçradı. Tersten soralım : Bolşevik Devrimi ve SBKP’nin hem de büyük bir devletin başına geçmesi olmasaydı, bu iktidar “habis”liği gene yaşanacak mıydı ?

Tabii çok zor bir soru – ama açıkçası, sanmıyorum. Bizatihî komünizm, o süreçte tanımlandı. Herhangi bir *a priori* tarifi yoktu; tarihsel bir olgu olarak şekillendi, vücut buldu. Bolşeviklerin kendileri o süreçte sertleşti ve otoriterleşti; geçmişlerindeki daha çoğulcu, görece demokratik geleneklerden koptu. “21 Koşul” da o süreçte formüle edilip KP’leşmek isteyen bütün sosyalist parti veya hiziplere dayatıldı. Nihayet Stalin 1920’lerde başlattığı devletçilik, zorla kollektivizasyon ve planlı sanayileşme politikalarını (bütün cebir ve despotik disiplin koşullarıyla birlikte) sosyalizm olarak tanımladı. Sosyalizm budur (ve başka türlü de olmaz), dedi (dendi). Böylece bütün bir Sovyet kalkınma modeli ve bütün bir SBKP parti modeli, uluslararası komünist hareket içinde yer alan her partinin âdetâ “gen”lerine kopyalandı.

Önemli ölçüde bu nedenle, her yerde “parti-içi” hayat ve mücadele yöntemleri de “Stalinist” denen çizgiler kazandı. Vefa ? Doğruluk ? Cesaret ? Kardeşlik ? Fedakârlık ? Dayanışma ? Evet, komünistler bu özellikleri “hâkim sınıf”lara karşı gösterdiler, şu veya bu ölçüde. Bir adım daha atayım; en çok da Anti-Faşist mücadele koşullarında ortaya koydular. Evet, komünistliğin ve komünist partilerin gerçekten parladığı bir dönem olduysa, bu da Kızıl Ordu’nun; Yunan *andartes*’i, Yugoslav partizanları ve Fransız *maquisard*’larının Nazilere

karşı direnişin ön safında yer aldığı 1940-45 yıllarıdır. Yoksa bir, KP'lerin öyle büyük bir başarısı olmadı, 50'ler, 60'lar veya 70'lerin muhalefetine (tersine, sermayeden yediler ve prestijleri genellikle yokuş aşağı gitti).

İkincisi (ve konumuz açısından çok daha önemlisi), komünistler Gestapo veya SS'ler karşısında sergiledikleri kahramanlığı, asla kendi parti yönetimlerine karşı göstermediler. Hele 1947-48'den itibaren, Doğu Avrupa'daki şüpheyile bakılan "millî komünist" önderlikler Moskova'nın en has adamları lehine peşpeşe tasfiye edilirken, hemen hiçbir olağan ahlâkî değere sahip çıkmadılar. En âdî "itiraf" ve düzmece "kanıt"larla "anti-parti" faaliyette bulunmakla suçlanan çok yakın arkadaşlarını, aman, sonra bana da bulaşır korkusuyla hemen yalnız bıraktılar. Hattâ utanç verici bir tehalükle, birbirleri aleyhinde ihbarlarda bulundular.

Biri küçük, diğeri büyük, iki örnek vereyim 1956'dan. Birkaç yıl oluyor; ünlü Ortaçağ tarihçisi Janos Bak bir sömestirini Sabancı Üniversitesi'nde geçirirken, birlikte bir ders vermiştik, kabaca "Komünizmi Hatırlamak" (*Remembering Communism*) fikri etrafında. Janos, bir zamanlar Macaristan'ın komünist gençlik örgütünün merkez komitesi yedek üyeliğine kadar yükselmiş ve bir gecede kapı dışarı edilmişti. Derken, onu atan da atılmıştı bir hafta sonra. Hem de aynı suçlamalarla. Budapeşte'de tramvayda karşılaştıklarında, adamın nasıl yüzüne bakmadığını anlatmıştı.

Gene Macaristan'da, Laszlo Rajk'ın idam edilip Rakosi'nin başa geç(iril)mesi sırasında, Janos Kadar da hapsedilmiş; lâkin 1953'te Imre Nagy tarafından kurtarılmıştı. 1956'daki Macar İhtilâli sırasında Kadar bir süre Nagy'yi desteklediyse de ânında saf değiştirdi, Sovyet müdahalesiyle iktidara geldi ve 16 Haziran 1958 sabahı Nagy'yi ölüme yolladı. Babam Erdoğan Berktaş, Şefik Hüsnü'ye özel bir saygı duyar; Komintern'in en yüksek organlarında yanyana oturduğu Togliatti'den özel lâkabıyla "Ercoli" diye söz edebilmesini bir efsane gibi anlatırdı. Ercoli'nin, bir diğeryoldaşı Nagy'nin idamı hakkındaki bütün girişimi, infazın İtalyan seçimleri sonrasına ertelenmesini Sovyet yönetiminden rica etmek oldu.

(Umarım bu satırları BDP'liler, TBKP'den BDP'ye geçenler ve BDP'ye gönül verenler de okuyordur.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Parti, gelenek, enternasyonal

Halil Berktaş 29.09.2011

(Not 1 : Ahmet Altan başlığımı çaldı, "Hiç öyle 'ayıptır' falan demem, yazının girişine 'ben demiştim' lafını mih gibi çıkarım"ıyla : *PKK'nin intiharı*, 23 Eylül. Zira ben de bir "Ben demiştim, maalesef" yazısı planlıyordum, ne zamandır. Ahmet, "bu seferki savaş bir önceki savaş gibi olmaz" uyarısını kastediyor. Ben ise ondan da önceki bir adımı : PKK ve BDP'nin hele seçimlerden güçlenerek çıkarlarsa iyice oyunbozanlık yapıp barıştan kaçacağına ilişkin öngörümü kastediyorum. Bunu en son 14 Mayıs, 19 Mayıs ve 29 Mayıs'ta yazmıştım. Şu aydın düşmanlığı faslı bitsin; hepsinin tekrar üzerinden gidip, neden meselenin radikal Kürt milliyetçiliğinin *seçim sonrası* "hatâ"ları olmadığını, sol demokratların ise kör kör parmağım gözüne misali bunu niçin ve nasıl, hangi teorik ve/ya duygusal takıntılardan ötürü gör(e)mediğini, ya da Roni Margulies örneğinde savunmaya bile devam ettiğini, bir kere daha irdeleyeceğim.)

(Not 2 : Bu arada Murat Belge Marksizmin teorik kurgusuna ilişkin çok esaslı konulara girdi. Şimdiye kadar "bilim", "işçi sınıfı" ve "sosyalizm" alt-başlıklarına değindi. Çok şeye katılıyorum ama yer yer katılmadıklarım da var. Bence Murat, Marx'ın bazı önermelerine hâlâ fazla kredi açıyor. Daha önemlisi, Marx'ın çıkış noktasını tartışmıyor gibi [veya henüz tartışmadı]. Bana göre bu nokta, Marx'ın 1789 Fransız Devrimini aşırı-teorize edip, bütün bir "kaçınılmaz ve evrensel devrim" modelinin temeline yerleştirmesi. Yani Marx'ın felsefeyle, Sol

Hegelsizlikle başlayıp sonra ekonomik dayanaklar arayan *revolüsyonizmi*. Kanımca işçi sınıfı, bilim, sosyalizm [= tarihin yönü] ve başka her şey, bu *devrimseverlik* etrafında örölüyor. Başka bir deyişle, Marx gerçekten "tek yol devrim"ci ve asıl sorun da burada. Bilmem Murat ne der ? Fakat uzun lâfin kisası, ben de sabırsızlanıyorum; yakında bu alana döneceğim.)

Ama şimdilik, kaldığım yerden devam edeyim. *İdeolojik yalan* komünistler ve KP'lerle sınırlı değildi elbet. En korkunçlarını milliyetçi ve aşırı-milliyetçi akımlar, özellikle de Faşizm ve Nazizm söyledi. Türkiye'yi bugün de en çok, Türk milliyetçiliğinin Ermeni soykırımı ve Kürt sorununa ilişkin yalanları esir alıyor, geçmişte yaşatmayı sürdürüyor.

Ne ki, ideolojik yalanın özel bir varyantı olarak *partisel yalan*, biraz farklı bir mesele. Birincisi, Faşizm veya Nazizmde (ya da bir diğer milliyetçi otoritarizm olarak Kemalizmde) parti değil lider ve liderin kişisel karizmasıyla ışık saçtığı ideolojik nüfuz alanı büyük önem taşıyordu. İkincisi, Faşizm ve Nazizmin, belki çok yaşamadıklarından, ya da belki milliyetçi doğaları gereği, örgütlü bir enternasyonalleri olamadı. Her iki nedenle, aydınların Faşizm ve Nazizmle ilişkisi, partisel bir aidiyet üzerinden kurulmadı; daha çok, bir dönem cazibesine kapılmak, yörüngesine girmek ve çıkmak biçimini aldı. Ait olunan yalan, partinin değil, bütün bir ideolojik-karizmatik âyinin ve cezbe halinin yalanıydı.

Oysa Komünizm bu açıdan değişti; parti, gelenek ve enternasyonal çok daha büyük önem taşıyordu. Lider kültürleri eksik değildi kuşkusuz; lâkin eninde sonunda gidip partiye katılıyordunuz; işçi sınıfıyla ilişki, çoğu zaman sendikalar üzerinden, gene parti tekelindeydi; öyle ki, partiye üye olmak suretiyle "tarihin öznesi"yle aynı (reel veya hayalî) cemaate de intisap ettiğiniz hissini taşımanıza karşılık, partiden ayrılma veya çıkarılma halinde bu kollektif kimlik ve kitle bağları da yokoluyordu (nitekim birçok aydın-komünistin anıları, kitlesizlik ve kimsesizlik korkusu yüzünden partiden kopamadıklarına işaret ediyor).

Kuşkusuz bu yazdıklarım, en çok, 1945 sonrasının görece büyük ve "proleterleşmiş" KP'leri, örneğin PCF ve PCI için geçerli. Ama özetle, aydınların Komünizmle ilişkisinde partililik tâyin ediciydi ve yalnız ideolojiyi değil, daha spesifik olarak parti çizgisini savunmayı beraberinde getiriyordu. Parti çizgisi de sırf yerel değil, çok daha evrenseldi. Uluslararası komünist hareketin "genel çizgi"sini içermek ve ona uygun olmak zorundaydı. Kâğıda yazılı program maddelerini aşan bir şeydi bu; bütün bir geleneği, partinin her hücresi ve zerresine nüfuz etmiş bir kültürü kapsıyordu.

Yeri gelmişken belirteyim; o ortam ve atmosferi, o kurumlaşmış ilişkiler ağını, 60'lı ve 70'li yılların asıl komünist gelenekten değil bambaşka kökenlerden; sol-milliyetçi gençlik hareketleri, İttihatçılık, Kemalizm ya da Castro ve Guevara hayranlığı veya *Tricontinental*'cilik gibi farklı "devrimci konspirativizm"lerden türemiş küçük fraksiyonları, kendilerinin de birer dar kadro örgütü olmaları ve hattâ yer yer KP'leşme iddiaları peydahlamalarının yarattığı yüzeysel benzerliklere karşın, doğru dürüst tanımamışlardır ve pek tasavvur edemezler.

(PKK'nın örgütsel despotizmi bile, elinde silâh olduğu için korkunç ama, en azından *söylemiyle*, tarihteki gerçek komünist "parti çizgisi" disiplininin artık zamanını şaşırmış, fazla zoraki, eğreti duran ve biraz kendi kendine şişinen, kendi kendine efelenen kötü bir kopyasını, bir karikatürünü andırıyor.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aydın ve partisel yalan

Marksizmin hele Leninist varyantının çok "sert çekirdekli" bir ideoloji olması; ihtilâlcilik ve dolayısıyla dar, kısıtlayıcı bir "doğru çizgi" anlayışı; "bilimsellik"ten ve "tarihin yönü"nü "bizden yana" olmasından kaynaklanan aşırı epistemolojik özgüven; partinin merkezî önemi ve otoritesi; özel bir kuşkuyla bakılan aydınları mânen ezme, burunlarını sürtme kapasitesi...

Bütün bunların yanyana gelmesinin, geride bıraktığımız 20. yüzyılda komünist partilere katılan aydınlar açısından kötü sonuçları oldu.

Uluslararası komünist harekete mensubiyet, KP'leri "muhalif Marksizm"le birlikte "iktidar Marksizmi"ni de savunmak zorunda bıraktı. Bu da onları âdetâ Sovyet iktidarının paydaşı, parçası, temsilcisi haline getirdi. Soğuk Savaş koşulları bu özdeşleşmeyi iyice koyulaştırdı.

İki yıl önce ölen Tony Judt çok önemli bir tarihçiydi. (Türkçeye de çevrilen) *Postwar*'unda 1945'ten sonra gelişen koşulları çok iyi tahlil ediyor. Çok sert bir kutuplaşma oluştu. Bir yanında komünistlerin ve diğer yanında anti-komünistlerin yer aldığı "kültür savaşları" ara zemin diye bir şey bırakmadı. Alternatifler bunlar olunca, pek çok aydın komünist olmasa bile anti-anti-komünist olduğu için, KP'lerin yanında veya çevresinde yer aldı. Ya da girmiş oldukları KP'leri terkedemedi. Bütün toplumun gözü, faşizme karşı mücadelenin de onurunu taşıyan bu kamusal aydınların üzerindeydi. Ne ki onlar, statüko, sağ, kapitalizm veya faşizm hakkında değil, sosyalizm ve Sovyetler Birliği hakkında söylenen büyük partisel yalanlara dahil ve taraf oldular. Arka çıktılar, savundular, toz kondurmadılar. Bunun bir değil birkaç nesli nasıl lekelediği, bugün çok daha iyi görülüyor.

Bunları hatırlaması acı, ama hatırlamak zorundayız maalesef. Paul Eluard "Biz utancı yenmek için utanca güvendik" diye yazmıştı bir şiirinde. Kastettiği utanç Fransa'nın yenilmesi ve teslim olmasının, işbirlikçiliğin, Mareşal Pétain'in, Vichy'nin utancıydı. Utancı yenmek ise Rezistans anlamına geliyordu.

Gelgelelim, bizler gibi, benim kuşağım gibi (büyük bölünmenin ister SBKP, ister Maoculuk yanında kalmış olan) eski komünistlerin de utanca güvenerek yenmesi gereken başka utançlar var. Eluard'ın kendisi Ekim 1948'de Bükreş'te dinleyicilerine şöyle demişti : "Ben artık kimsenin gülmediği, şarkı söylemediği bir ülkeden geliyorum. Fransa'yı gölgeler kapladı. Oysa sizler Mutluluğun günışığını keşfetmiş bulunuyorsunuz." Ayıp. O sırada Romanya'da, bir zamanların küçücük KP'si, hemen sadece Kızıl Ordu'nun varlığı sayesinde, çok daha güçlü Sosyalistleri kendisiyle "birleşme"ye zorluyor; hükümette içişleri, adalet ve tarım bakanlıkları gibi kilit mevzileri ele geçirerek devlete hâkim olup, rakiplerini öldürüyor veya hapse atıyordu. Eluard ertesi yıl, yani 1949'da da Budapeşte'de Macarlara "Yeter ki bir halk kendi ülkesinin efendisi olsun; birkaç yılda Mutluluk en yüce kanun ve Neşe her yeni günün ufku olup çıkacaktır" diye seslendi. Ayıp. Macaristan'ın gerçek efendisi "kurtarıcı" Sovyet işgal birlikleriydi ve tam o 1949 yılında Laszlo Rajk'ın yargılanıp idamına, yerine Matyas Rakosi'nin getirilmesine yol açan düzmece raporlar, Sovyet gizli servislerince fabrike ediliyordu.

1930'ların Moskova duruşmaları ve Ekim Devrimini yapmış kuşaktan tonla eski Bolşevik liderin işkenceyle alınmış ifadelerle idamı karşısında sustuk. Ayıp. Sovyet kamp sistemi (*Gulag*) karşısında sustuk. Ayıp. 1939'da Molotov-Ribbentrop paktı ve gizli protokolü karşısında sustuk. Ayıp. Polonya'nın paylaşımı karşısında sustuk. Ayıp. Katyn ormanı katliamı karşısında sustuk. Ayıp. Troçki Meksika'da göz göre göre bir Sovyet ajanı tarafından öldürüldü ve sustuk. Ayıp. Stalin terörünün ikinci dalgası 1948-53'te Doğu Avrupa'yı vurduğunda (ve meselâ Koestler *Darkness at Noon*'u kaleme aldığı) da sustuk. Ayıp. Macaristan (1956) ve Çekoslovakya (1968) işgal edildiğinde de sustuk, hattâ destekledik. Ayıp. Mayakovsky ve Yesenin intihar ettiğinde "küçük burjuva bunalımları" dedik. Ayıp. Şostakoviç belki de ikide bir kültür *apparatçik*'lerinin tokadını yemekten şizofren oldu ve gıkımızı çıkarmadık. Ayıp. Pasternak'a Nobel zorla geri verildi ve hakkındaki "anti-Sovyet" yargısını paylaştık. Ayıp. Maocular olarak Çin'in "Kültür Devrimi" sırasında Mao'ya muhalif "revizyonist"lere

uyguladığı linç veya yargısız infaz politikalarını, Kamboçya'daki soykırımcı Pol Pot rejimini, gene Çin'in Vietnam'a saldırısını destekledik. Ayıp. Stalin ödülleri kimler aldı, Asya-Afrika Yazarlar Birliği toplantılarına kimler gitti, şimdi kimse hatırlamıyor, çünkü pek çoğunun kalıcı bir değeri yoktu. Ayıp. Gerçekten büyük, kendi bireyliği ve özerkliği içinde üretip yaratmış sanatçılar, diyelim Picasso partiye intisap ettiğinde, hemen başına bir bekçi, bir siyasî komiser diktik, "yanlış" şeyler söylemesin diye. Ayıp. Aziz Nesin Jivkov rejiminin Türkleri zorla Bulgarlaştırma politikalarına karşı çıktığında, "Aziz Nesin, sen ...nesin ?" diye tempo tuttuk. Ayıp ki kelime anlamıyla ayıp.

(BDP'liler, siz de şimdi partisel yalanlar içindesiniz, en basiti şu "boykot son derece haklı, onurlu ve meşru bir karardır" inadınızla. Söyleyiş tarzınız kendinizin bile inanmadığınızı gösteriyor. Bir gün gelecek, sizler de bunun ve daha birçok şeyin utancını yaşayacaksınız.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Taraf, Tacitus, Cicero ve Lenin

Halil Berktaş 06.10.2011

Günümüzün yaygın aydın düşmanlığı çok gerilere gitmez. 80'lerden sonra gelişti. Bunu kavramak, aydınların nelerden soğuyup bağımsız bir eleştireliliğe çekildiğini anlamaya bağlı. Herhalde biraz uzun örnekler vermeye başlamıştım ki...

Güncellik bastırırverdi dört bir yandan. Aysel Tuğluk, sonra Murat Karayılan. Çok raydan çıkmamayı; üç ayrı noktadan, asıl sorunsalıma bağlamayı deneyeceğim.

Önce bir gözlem : Altan Tan (24/9), Aysel Tuğluk (26/9) ve gene Altan Tan'ın (28/9) HerTaraf 'a katkılarının en önemli yanı, neler içerdikleri değil. Nerede yayımlandıkları; hangi gerekçeyle olursa olsun, doğrudan doğruya bu gazeteye yazılmış olmaları. Karşımızda şöyle bir tablo var : Bir yandan, Abdullah Öcalan Ahmet Altan ve Yasemin Çongar'a selâm gönderiyor. Diğer yandan, KarayılanTaraf 'ı "elini Kürt halkının yakasından çekmeye" çağırıyor (1/10). Tabii, üçüncül veya dördüncül başkaaparatçık 'ler de var, internette büyük tehlike, korkunç düşman havasında Taraf 'a demediğini bırakmayan. Ama arada, radikal Kürt milliyetçiliğinin iki önemli ismi, tartışmayıTaraf sayfalarına taşımaktan; Taraf yazarlarını görece makbul olanlar ve olmayanlar diye ayıklarken bile (Aysel Tuğluk) asıl makbul saymadıklarına cevap vermeye çalışmaktan geri durmuyor.

Sizce neden ? Basit bir köşe yazarı olarak ben, idarî bir tevazuyla bağlı değilim :Taraf hiç kabul etmek istemedikleri derecede etkili ve prestijli de ondan. Yerine göre devlete ve hükümete de karşı, PKK'ya da. Bütün Kürt haklarını da savunuyor, barışçı bir mücadele çizgisini de. Ahmet Altan "Murat Karayılan'a" cevap da veriyor (1/10), "Zana'nın gözleri"ni de görüyor (2/10). Geçmişte biri "Taraf irtifa kaybediyor" demişti. Başka biri, (bağımsız sol demokratları kastederek) "abiler, sizi kimse dinlemiyor" demişti. İkisi de yanlış çıktı. Hayır, irtifa kaybeden ve şimdi keşmekeş içinde olan, Kürt siyaseti. Hayır, görüyorsunuz ki apaçık dinliyor ve çok kulak veriyorlar.Taraf askerî vesayete karşı mücadelenin başını çekerken de, önceleri görmezden gelinmek isteniyordu. Sonuç malûm. Şimdi de Kürt sorununda görmezden gelmek isteyenler var. Bu da çöktü, çöküyor. ÇünküTaraf orada da çok merkezî, en merkezî konumda. Başarısı, bağımsız eleştireliliğin ahlâkî üstünlüğünü yansıtıyor.

İkinci nokta. Hep söylüyorum : tarih bize hiçbir şeyi emretmez. tarihî "miras" ile bugün arasındaki ilişki, bugünden kurulur. Şimdiki zamanda yaşayan insanlar, dünya görüşleri ve politik tercihlerine göre, geçmişin getirip önlerine yığıldığı olay, fikir ve eser yığını içinden kendi uygun gördüklerini seçip alırlar. Tersten söylersek,

bu birikimden hangi alıntıları öne çıkardığımız; kim(ler)in ne tür "otorite"sine başvurduğumuz, bizim ne olduğumuz, nerede durduğumuzu yansıtır.

Gelelim Aysel Tuğluk'a. Yasemin Çongar'a "açık mektup"unun (26/9) bir yerinde "Kürtler bu dayatmayı kabul etmezler. Ölürler de yine kabul etmezler" demiş : "Çünkü bilirler ki 'kötü bir barış savaştan daha berbattır.'" En alttaki referans : Gaius Cornelius Tacitus. Daha iyi bir çevirisi "Kötü bir barış, savaştanbile kötüdür" olurdu. Üstelik Aysel Tuğluk'un mesajını da sivriltilir, konumunu daha güçlü kıldı. Ama burası teferruat. Önemli olan, Aysel Tuğluk'un İlkçağdanbir otorite seçmesi;bu tumturaklı özdeyişi "bilirler ki" diye mutlak bir gerçeklik gibi sunması.

İşe bakın ki, bir anlamda etkili de olmuş. Çünkü Melih Altınok ertesi günkü cevabında, Tuğluk'la birlikte Tacitus'u da silip ativermiş. Altınok'a şaka yollu sitem edeyim biraz : Tacitus'un Tuğluk'a güç kattığını kabul etmese, İS 98'de yazdığıGermania 'daki gözlemleri, çağdaş Karanlık Çağ tarihçiliğine ve bu arada, Engels'inAilenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni 'ndeki "ilkel komünal toplum" irdelemeleri ile "Germenler arasında devletin doğuşu" bölümüne de temel teşkil etmiş, antropolojik nazarı bu kadar nafiz bir tarihçiye, "kariyerindeki en önemli olay, Romalı bir komutanın kızıyla evlenmesi"ydi diye kara çalar mıydı ? Hiç sanmıyorum. Doğru da değil ve kimseyi ikna da etmez; ama ne oluyor, hasbelkader bu gazetede yazan bir tarihçi olarak benim kanıma dokunuyor; ben işi gücü bırakıp alan savunmasına geçmek zorunda kalıyorum.

Lâtfede bir yana; Tuğluk'a çok daha etkili bir yanıt, otoriteyse otorite, Romalıysa Romalı deyip Tacitus'un karşısına Cicero'yu dikmek (ve oradan da belki, hiçbir şeyi klasiklerden alıntılarla ispatlamanın mümkün olmadığına geçmek) olabilirdi. Tacitus'tan (İS 55-120) hayli önceydi Cicero (İÖ 106-43). Ve "En kötü barış, en haklı savaştan yeğdir" demişti. Zaten Tacitus da yüz küsur yıl sonra, biraz Cicero'ya lâf yetiştiriyordu.

Her halükârda, yanlış örnek, yanlış kılavuz. Düşünce tarihinde Tacitus,Germania 'sı ve diğer eserleriyle ünlüdür, yoksa savaşı "kötü bir barış"a tercih etmek gibi, her yüzeysel politikacının telâffuz edebileceği türden bir banalite sayesinde değil. Cicero bu açıdan çok daha derin izler bıraktı; Yeniçağın Erasmus, John Colet, Stephen Gardiner gibi birçok hümanistince alıntılardı ve ilk modern savaş karşıtlığına ilham verdi. "Kötü barış" yanlışlığı deyince, Lenin'i de unutmayalım. Öyle biri vardı; belki Aysel Tuğluk da hatırlar. Tarihin en kötü barışlarından biri olan Brest-Litovsk'u (meselâ Troçki'ye de karşı) nasıl savunduğuna bir bakmasını öneririm.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Rousset (1949): Taraf ve Karayılan (2011)

Halil Berktaş 08.10.2011

Aydınların bir zamanların sosyalizm ideali, uluslararası komünist hareket ve Sovyetler Birliği uğruna âlet olduğu partisel yalanlara iki çarpıcı örnek olarak, Kravçenko ve Rousset dâvâlarını zaten yazacaktım.

PKK ve BDP'nin, 12 Haziran seçimlerinin birkaç ay öncesinden itibaren girdikleri (yüzde yüz yanlış) barıştan kaçma mecrası kimse için iyi olmadı. İnsanlar öldü. Milliyetçilikler tekrar tırmandı. Ortam gene canhıraş bir hal aldı. Bu arada, radikal Kürt milliyetçiliğinin vitrininde ciddî çatlaklar belirdi. Buna bağlı olarak, Kürt çevrelerinde uyulması, biat edilmesi gereken partisel yalanlar da çoğaldı. İstedığınız kadar Kürtler üzerindeki baskı ve zulme karşı çıkın, ya da Kürt haklarını savunun. PKK ve BDP'nin politikalarını, izledikleri çizgiyi eleştiriyorsanız, düşmansınız demek. Bütün tezvirat, bütün öfke size yöneliyor. Kendileri değil, hep *Taraf* yalan söylüyor. Ve mutlaka birilerinin emrinde; gizli bir "proje"nin bir parçası. Bunlara göre, sadece iki saf var : Kürtler ve anti-

Kürtler. Kürt önderliğini eleştirmek, anti-Kürt olmak demek. Sempatizan halelerini bununla korkutmaya; anti-anti-Kürt olarak kendi saflarında tutmaya çalışıyorlar.

Bu da bana, Soğuk Savaş koşullarında KP'lerin nasıl Sovyetlere yönelik her eleştiriye yalan sayma ve aydınları komünist olmasalar bile anti-anti-komünist olarak hizaya getirme çabalarını hatırlatıyor.

Tony Judt'ın *Postwar*'undan aktarıyorum : Viktor Kravçenko bir Sovyet bürokratı. Nisan 1944'te ABD'ye iltica ediyor. 1946'da anılarını yayınlıyor : *I Chose Freedom* (Hürriyeti Seçtim). Kitap 1947'de Fransa'da basıldığında (*J'ai choisi la Liberté*), Sovyetlerdeki tasfiyelere, katliamlara, özellikle de temerküz kamplarına (*Gulag*'a) dair anlattıkları yüzünden kıyamet kopuyor. PCF'nin entellektüel yayın organı *Les Lettres françaises*'de, kitabın Amerikan gizli servislerince imal edilmiş yalanlardan ibaret olduğu yolunda makaleler yayınlanıyor. Bunun üzerine Kravçenko iftira ve karalama dâvâsı açıyor. Fakat duruşmalarda Sovyetler Birliği'ne ilişkin olgular konuşulmuyor. Solcu aydınlar tanıklığa çağrılıyor : *Résistance*'ın, Mukavemet hareketinin romancısı Vercors; Nobel ödüllü fizikçi Frédéric Joliot-Curie (Marie Curie'nin damadı, 1951'de Stalin Ödülü'nü de alacak); gene Mukavemet'ten, Paris'teki Modern Sanat Müzesi'nin direktörü Jean Cassou ve daha pek çok kişi. Hepsisi, (a) PCF'nin Mukavemet'teki tertemiz sicilini; (b) Sovyetlerin su götürmez devrimci karakterini; (c) Kravçenko'nun ise yazdıklarının gerçek olamayacağı ve kabul edilemeyeceğini tekrarlıyor. Mahkeme, lekeli ve güvenilmez sayılan Kravçenko'ya tek bir frank para cezası ödenmesine hükmediyor.

Fakat derken ikinci bir dâvâ çıkageliyor. Stalin terörünün ikinci dalgası çerçevesinde, Macar komünist lideri Laszlo Rajk'ın idamı, Ekim 1949. Dört hafta sonra, bu sefer David Rousset, *Le Figaro littéraire*'de önemli bir yazı yayınlıyor; *Sovyet toplama kamplarına* ilişkin bir araştırma başlatmada, Nazi toplama kamplarının eski mahkûmlarından kendisine yardımcı olmalarını istiyor (12 Kasım 1949). Rousset, doğrudan doğruya Sovyet hukuk ve kanun metinlerinden hareketle, bu kampların resmen iddia edildiği gibi "ıslâh evleri" değil, düpedüz temerküz kampları olduğu ve devlet açısından vazgeçilmez bir işlev taşıdığını ortaya koyuyor (o terör ve sindirme işlevi için, bkz Richard Overy'nin *The Dictators*'ının 14. bölümü : "Kamplar İmparatorluğu").

Gene kıyamet kopuyor ve hemen bir hafta sonra, gene *Les Lettres françaises*'de PCF'den iki yazar, Rousset'yi sahte kaynaklar icat edip Sovyetlere karşı adî bir saldırıya girişmekle suçluyor. Kravçenko gibi Rousset de buna karşı hakaret ve iftira dâvâsı açıyor. Lâkin bu sefer işler PCF'nin umduğu gibi gitmiyor. Bir kere Rousset de eski bir sosyalist, bir ara Troçkist, Mukavemet kahramanı, her nasılsa Buchenwald ve Neuengamme kamplarından sağ çıkmış bir mazlum. İkincisi, kendi gibi çok saygın tanıklar buluyor. Örneğin Margarete Buber-Neumann, gerek Sovyet kamplarında, gerekse Molotov-Ribbentrop Paketi gereği 1940'ta SSCB'den Nazilere iade edildikten sonra Ravensbrück'te neler çektiğini dramatik ve karşılaştırmalı bir şekilde anlatıyor. Sonuçta Rousset hem dâvâyı kazanıyor, hem de o neslin bilincini biraz olsun sarsmayı başarıyor. Ocak 1950'deki hükmün ardından, daha önce hep susmuş ve Kravçenko'ya karşı tavrı almış olan Merleau-Ponty, "olguların Rusya'daki sistem hakkında soru işaretleri doğurduğunu" itiraf ediyor. Simone de Beauvoir ise ünlü *Les Mandarins* romanına alelacele bir kamplar tartışması eklerken kronolojiyle de oynayarak, Sartre ve çevresinin bunları daha 1946'da bildiği gibi bir savunma barikatı kurmaya çalışıyor.

Kıssadan hisse, gerçekler inatçıdır. Bir zamanlar komünizmi eleştirenlere yalancı diye bağırılıyordu (bağırıyorduk): şimdi radikal Kürt milliyetçiliği kendini eleştiren herkese yalancı diye bağırıyor. Bir zamanlar anti-anti-komünist olmaya çağırılıyorduk, şimdise anti-anti-Kürt olmaya. Önceki dogmatizm ve fanatizmler gibi, böyle giderse bunun da sonu iyi olmayacak.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aşırı angajmandan, eleştirel bağımsızlığa

Halil Berkay 13.10.2011

Murat Karayılan'ın Ahmet Altan'a mektubu söylemeye çalıştığım her şeyin teyidi gibi oldu. Tesadüf, tam da 6-8 Ekim'de, Altan Tan ve Aysel Tuğluk'un ne dediklerinden çok *nerede* dediklerine dikkat çekmiş; *Taraf*'ın "hiç kabul etmek istemedikleri derecede etkili ve prestijli" olduğu ve Kürt sorununda da "en merkezi" konuma oturduğunu vurgulamıştım.

Üstüne Karayılan'ın mektubu geldi ve birkaç şeyi birden kanıtladı. PKK önderliğinin kendisi, seçim öncesinden bu yana izledikleri siyasetin doğruluğu konusunda, aslında hiç kendinden emin değil. Eleştirilerle sarsılıyor ve bugüne kadar olmadığı derecede diyalog kurmak, Kürt ve Türk kamuoyuna seslenmek, savaşa dönüş tercihinin gerekçelerini uzun uzadıya anlatmak gereğini duyuyor.

Bu amaçla söyledikleri eksik, tek yanlı, hep kendine yontulmuş. Bir bölümü ise örgüt birliği ve disiplini uğruna proforma tekrarlanan şeyler. *Taraf*'a suçlamaları da hep haksızlığını koruyor. Varsın olsun. 9 Ekim'de yazdığım bu satırlar 13 Ekim'de yayınlanacak. Aradaki beş günde, eminim ayrıntılı cevaplar verilecektir Karayılan'a. Ve bunlar da PKK ve BDP için çok *yararlı* olacak.

Çünkü artık çok açık ki, hangi gerekçeyle olursa olsun, radikal Kürt milliyetçi hareketine karşı eleştirisizlik tavrı çok yanlı. *Taraf*'ın Kürt halkının haklarını savunurken PKK ve BDP'yi de icabında cepheden, dobra dobra eleştirme tavrı ise son derece doğru, bin kat daha doğru. Nabi Yağcı da birkaç kez dikkat çekti; "yetmez ama evet"çi demokratik kamuoyu, kendisinin bile farkında olmadığı kadar güçlü ve önemli. Üçüncü bir kutup olabildiği, eleştirel ağırlığını hissettirmesi lâzım. Esasen *Taraf* bunu yaptı, yapıyor. PKK ve BDP'nin de "her şeye rağmen" habire desteklenme ve okşanmaya değil, asıl buna ihtiyacı var.

Bütün bunların bugün *olabiliyor* olması, kamusal alanda ve aydınlar nezdindeki büyük değişimle –ve dolayısıyla benim ana konumla ilgili. Geçmişte de sosyalist solun bazı grupları aylık veya haftalık örgüt dergisi formatını aşip günlük gazete çıkarmayı denedi. Ama hiçbir fraksiyon militanlığını aşamadı, kendini bütün topluma dinletmeyi başaramadı. Hep "kendi gerçeği"ni; ileriden geriye, ütopyasından bugüne doğru türeyen özel paradigmasını; buradan kaynaklanan yanlılık ve çarpıklıkları öne çıkardı. Buna karşılık sadece *Taraf*, yayın çizgisi, editoryal politikaları, haberciliği ve köşe yazarlarıyla, "gerçeğin, eksiksiz gerçeğin ve sadece gerçeğin" takipçisi olduğu güvenini uyandırdı.

8 Ekim Cumartesi akşamı, ilk defa birçok *Taraf* yazar ve çizeri Yakup-2'nin terasındaki bir akşam yemeğinde buluştuk. Kimimiz erken geldik, kimimiz daha geç saatlerde damladık. Sohbet sırasında, ara ara uzun masanın çevresindeki simalara dalıp gittim. Hatırimda kalanlar : Alper Görmüş, Ümit Kıvanç, Murat Belge, Mithat Sancar, Namık Çınar, Orhan Miroğlu, Ayşe Hür, Ayhan Aktar, Mehmet Güreli, Erol Katırcıoğlu, Ferhat Kentel, Cahit Koytak, Melih Altınok, Mehmet Baransu, Akın Özçer, Tan Oral, Roni Margulies, Gürbüz Özaltnılı, Esra Yalazan... Baktım ve sordum kendi kendime : nerelerden geldik biz ? Niçin ve nasıl *Taraf*'ta toplandık ? Bir yığın kişisel farkımızla birlikte, nedir bizi böyle beş parasız gazetede ve bir arada tutan ?

Bence cevabın önemli bir bölümü 12 Eylül sonrasında ve komünizmin çöküşüyle yaşanan kırılmalarla ilgili. 1920'ler ve 30'lardan 60'lar ve 70'lere, Kemalizmi, komünizmi ve ikisinin karışımlarıyla uzanan belirli bir kültür dokusu ve belirli aydın aidiyetleri vardı. 80'lerde hepsi çöktü, yırtıldı, dağıldı. Kültürün, beğenilerin değişimi çok kafamı kurcalıyor; buna ayrıca eğileceğim. Aydın angajmanlarına gelince, şunlar hemen göze çarpıyor :

(a) 12 Eylül rejimi Atatürkçülük diye diye insanların kafasına vurdukça Atatürkçülüğün büyüğü bozuldu. Aydınlar, sosyal bilimciler, tarihçiler, solcular, derece derece "Kemalist devrimin kazanımlarını koruma ve daha ileri götürme" perspektifinden uzaklaşmaya başladı. Resmî ideoloji çok daha dikkatli bir eleştireliliğe hedef oldu.

(b) Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Doğu Avrupa'daki dönüşümle birlikte, komünist partilerin ideo-kültürel hegemonyası diye bir şey de kalmadı. Tarihin geri dönülmez yönünü ve sosyalizmin insanlığın geleceği olacağını savunmak imkânsızlaştı. Hayat, komünizmin epistemolojik özgüveninin burnunu fena halde sürttü. Bu imparator da çıplakmış meğer. Her yerde, komünizm dâvâsına omuz vermişlikten bağımsız eleştireliliğe daha rahat bir dönüş oldu. Türkiye'nin düşünsel geriliği komünizmin daha bir süre Kemalizme tutunmasını, ondan güç almasını sağladı. Ama bu bağımsızlaşma sonuçta bizde de yaşandı. (Bunun özel bir örneği, feminizmin Marksizmden, feminist kadınların ataeril örgütlerin "abi"lerinden tam da bu dönemde özerklik kazanmasıdır.)

Kamusal alanı bir havza veya havuz gibi düşünün. 1970'lerde bile birçok aydın hâlâ havuzun çeperinde; Kemalizme, komünizme veya her ikisinin karışımına şu veya bu ölçüde *zihinsel* angajman içindeydi. 1980'lerin ikinci yarısında, dairenin ortasına doğru göç başladı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Militanlık, bağımsızlığa karşı

Halil Berktaş 15.10.2011

11 Ekim Salı akşamı Kanal A'da, Mehmet Baransu ile Bedrettin Uğur'un *Siyaset Masası* programına çıktım. Bir ara lâf Aysel Tuğluk'un *Radikal İki*'de ortaya attığı, *Taraf*'ın da derhal önemseddiği, tekrarlayıp altını çizdiği öneriye geldi : ilk ağızda, Öcalan'a ev hapsi ve PKK'nın kuvvetlerini sınır dışına çekmesi; ardından, kapsamlı bir af ve PKK'nın silâh bırakması.

Seçim öncesinden beri, Kürt hareketinin siyasî insicamsızlığını; bir fikirden diğerine geçmesi ve kâh iki dillilik, kâh sivil itaatsizlik, kâh demokratik özerklik kampanyası başlatıp bırakmasını; en önemlisi, *barışın* koşullarıyla Kürt meselesine sağlam ve kalıcı bir *çözümün* koşulları arasında bir ayırım gütmemesini çok eleştirmiştim. Ama nihayet, dedim, farklı bir ses. Bu ayırımı hem de çok iyi gözetiyor. Önce barışı hedefliyor. Sırf barış için bayraklı, "öz savunma"lı (adı konmamış bir bağımsızlık gibi) bir "demokratik özerklik" talep etmiyor. Belki de bu veya benzeri, doğru veya yanlış ama mutlaka daha ileri hedefleri, silâhlar sustuktan sonra daha rahat verilecek bir sivil, barışçı siyasî mücadelenin konusu olarak görüyor.

Eğer öyleyse, fevkalâde. Ama Aysel Tuğluk öyle anlamıyor olsa bile, ben öyle anlıyorum; öyle olacağını umuyor ve destekliyorum. AKP Türk devletinin bünyesine yerleşmiş askerî vesayetten kurtulmayı başardı. Barış BDP'nin de başka bir silâhlı otoritenin gölgesinden sıyrılması ve çok daha rahat siyaset yapması anlamına gelecek. Fakat kolay mı Öcalan'ı İmralı'dan alıp ev hapsine geçirmek ? Bunun teknik ve hukukî formülü ne olabilir ? Vallahi bilemem, lâkin işte tam da bunu hükümet düşünsün ve bulsun. AKP, CHP ve MHP'nin kaçınılmaz milliyetçi şantajı karşısında böyle adımlar atmaya göze alabilir mi ? Haziran'da yüzde 50'yle kazanmışken ve bir sonraki genel seçime çok varken, artık daha hangi korkuya sığınabilir ki ? Bir de başarı(r)lar)sa, üç dört yıl sonra seçmen, savaşı bitirmenin mi hesabını soracak ?

Boş versenize. Son dönemde bırakmıştım, hele PKK ve BDP'yi hiç eleştir(e)meyen soyut barış bildirilerine imza atmayı. Ama Tuğluk'un önerisi etrafında bir metin kaleme alınsa ve hemen şu anda önüme getirseler, tereddütsüz imzalarım. Şunun için de önemli : ne zamandır vurguladığım bağımsız aydın eleştireliliğinin bir başka adımı, başarısı olur. Dün (Çarşamba, 12 Ekim) Emre Uslu Aysel Tuğluk'un çağrısını asıl PKK'nın benimsemesi gerektiğini vurgulamış. Bugün ise (Perşembe) Orhan Miroğlu, KCK ve DTK'nın bu konuda neden sustuğunu sormuş; hattâ BDP eşbaşkanı Selâhattin Demirtaş'ın bile, Tuğluk'un önerisinin Öcalan'a ev hapsi bölümünü tekrarlayıp Kandil'in silâhlı güçlerini geri çekmesi kısmına değinmemesine bir mim koymuş. Başında

Karayılan'ın olduğu KCK'nın da, Tuğluk'un yazısından hemen bir gün sonra toplanıp, "mücadeleye kuvvetle sarılmanın zamanıdır" diye bir bildiri yayınladığına dikkat çekmiş.

İyi ya. O zaman daha da önemli, geçmişin "yetmez ama evet"ilerinin, sol demokratların, Nabi Yağcı'nın "demokratik kamuoyu" dediği kesimin Aysel Tuğluk'a sahip çıkması; uzattığı eli boşlukta bırakmaması. Katılıklar biraz böyle delinecek; ara zeminde alternatif ağırlıklar biraz böyle oluşacak. Bütün büyük anlatıların çöktüğü, tarihin belirli bir yöne (sosyalizme) doğru aktığı varsayımına göre mevzilenişlerin sona erdiği, her şeyin çok daha karmaşık ve bulanık bir hal aldığı, ak ve karaların grileştiği (hattâ yer değiştirdiği) bir çağda, hem en çok olanak, hem en çok ihtiyaç –tam zamanı, belirli "izgi"lerin dışına çıkarak dşnebiyen bağımsız eleştirel aydınların.

Tabii, cesur olmak, elâlemin veya "bizim mahalle"nin ne diyeceğine pek aldırmamak koşuluyla. Çünkü her türlü vlgerlik, sekterlik, dogmatizm ve pürist teori salaklığından saldırı gelmesi kaçınılmaz. Çünkü liberalizm gibi, ya da saf demokratlık gibi, Türkiye'de olmayan ve olmaması gereken bir şey, ütopyasız ve "nihaî hedef"siz eleştirel bağımsızlık. Öyle tek tük değil, *genel* bir yadırgamanın konusu. "Ortaya" gelenler hemen "eper"de mevzilenmiş her çeşit muhafazakârlığın militanlarınca topa tutulmaya başlıyor. Atatürkçülük, ulusalcılık, belirli bir tür "sol"culuk, radikal Kürt milliyetçi hareketi, AKP –bunların hepsi kendi "izgi" ve muhafazakârlıklarının esiri. O "izgi"yi yüzde yüz desteklemedike, hattâ yerine göre bayağı eleştirdike, seni beğenmeleri olanaksız. Ergenekon karşıtlığın AKP açısından; AKP'ye mesafe ve muhalefetin CHP açısından; devlete eleştirin PKK açısından; namuslu tarihçiliğin (Ayşe Hrn Kuran yazılarında olduğu gibi) Müslümanlar açısından, hep yetersiz kalacak. şu gazete dört yılda "diktatörlüğün manevî evreni"ni darmadağın etti, Türkiye'nin kaderini değiştirdi, demokrasiyi kurtardı; ama Ahmet Altan Hrant Dink dln aldı diye bazı solcu ve/ya feministler öfkeden ıldıracak. Kimi de Murat Belge'nin para için fikirlerini sattığını iddia edecek. "Devrimci teori" sahipleri, eti ne budu ne, hayatta reel olarak ne yapmış, 500 kişiye aşabilmiş mi, toplumun maddesini kendi başına zerrece değiştirebilmiş mi, bunları hiç düşünmeksizin, çok yukarılardan beğenen (*patronizing*) bir tavırla, "liberal ama iyi liberal" diye sana üstünlük taslayacak.

Kürt hareketinin kutsallığını kendi içinden biraz olsun eleştirmeye kalkanlar da (Feridun Yazar, Murat Bozlak, Osman Baydemir, Ahmet Türk gibi) bir daha ağzını aamayacak.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kötülük zerine (I) : Salt kötülük

Halil Berktaı 20.10.2011

Kötülük, sadece kötülük. Sıfatsız kötülük. Sınıfsal, ideolojik, politik herhangi bir boyutu dahi belki pek olmaksızın kötülük. Yani yle, "burjuvazi"nin kötülüğü, ya da Faşizm ve Nazizmin kötülüğü, Soğuk Savaş döneminin anti-komnizminden kaynaklanan bir kötülük, meselâ Sansaryan Han'daki tabutlukların, Parmaksız Hamdilerin, 12 Mart ve 12 Eylül işkencecileri, askerî savcı ve hâkimlerinin kötülüğü gibi bir kötülük değil. Zıddında, bir Stalin, Yezhov, Yagoda, Vişinsky veya Beria tipi "proletarya diktatörlüğü" kötülüğü de değil, sözünü etmek istediğim.

İçi kötü olan insan diye bir şey var, başlı başına. Nerede durursa dursun, hangi dünya görüşünü giyinirse giyinsin, aslî özelliği kötü olmak olan bir insan tipi. Hannah Arendt, gidip yargılanmasını izlediği Eichmann'dan yola çıkarak kötülüğün banallığı, sıradanlığından söz etmişti hani (*the banality of evil*).

İşte öyle bir şey. Benim kadar, ömür boyu aptal-iyimser olmuş birine bile, acaba Locke değil Hobbes mu haklı(ydı): "insan tabiatı" (?) esas olarak kötü mü gerçekten diye, özcü ve karanlık düşünceler düşündürüyor.

Konumuzla ilgisi ne dersiniz; günümüzün genel aydın düşmanlığının sadece bir kısmı ideolojik tercihlere bağlı. Başka bir bölümünü ise, habislikten, kötü yüreklilikten; kötülük yapmak ve insanlara kötülüğü olmasından hoşlanmak, zevk almaktan; sırf bununla vakit geçirip günlerini doldurmak ve kariyer inşa edebilmekten başka bir şeyle, kolay kolay açıklayamıyorum.

Evet, olayın çıkış noktası elbette ideolojik. 12 Eylül bir bakıma Atatürkçülüğü; Sovyetlerin çöküşü ve Doğu Avrupa'nın dönüşümü ise sosyalizm fikri ve idealinden (yani insanlığın geleceğinde sosyalizm ve komünizmin yattığı inancından) türeyen solu ve solculuğu bitirdi. Hemen ve herkesçe farkına varılmadı tabii. Zaten bütün çağ geçişlerinde öyle olur. Artık Roma yoktur ve olamaz; ama Germen kabile krallarının dahi zihninde imparatorluk hayali yaşamaya devam eder. Gerek buğday - şarap - zeytinyağı ihraç, gerekse köle ithal pazarları kurmuş, böylece *villa*'larda vardiya köleliğine dayalı bir üretim tarzını sürdürme olanağı kalmamıştır; ama bazı senatörler kölelerini toprağa yerleştirip köylüleştiremez bir türlü. Çoktanrılılığın içi boşalmış, Hristiyanlık almış yürümüştür; ama Münkir Julian (361-363), 17. yüzyıl Osmanlı sultanlarına da nasihat edilen "atalarımızın usullerine dönerek devleti ihya etme" rüyası içinde, bütün o eski ilâh ve ilâhelerin koflaşmış ritüellerini canlandırmaya girişir. Fakat eski, yıkılmış ve bitmiştir aslında; Julian Sasanîlere karşı, gene realiteyle aşırı inatlaşan bir sefer sırasında ve iki yıl içinde ölmese de, dünya Jüpiter ve Juno'lardan, Mars ve Venüs'lerden başka bir inancın arayışı içindedir.

Bugünün Atatürkçü veya neo-Atatürkçüleri, kendine komünist diyen-demeyen Solcu veya neo-Solcularında da İmparator Julian'ı andıran bir taraf var (bir an için, ellerine fırsat geçse canımıza okuyacaklarını unutulabilirsek) : aynı derecede *patetik*, aynı derecede *ümitsiz*. İki büyük dönüşüm sonucu, 1980'lerden itibaren farklı mevzilenmeler doğduğu, demokrasi ve demokratlık da tekrar tanımlandığında, eski Atatürkçü ve Solcu militanlık sindiremedi, affedemedi, geçmişin Soğuk Savaş türevli sağ-sol tanım ve kutuplaşmalarına göre değil, çok daha fazla devlete ("son Türk devleti"ne) göre şekillenen bu yeni demokratlığı, ya da onun bir başka adı olan bağımsız, eleştirel aydın tavrını. Aksi takdirde (kendimden bir örnek), on küsur yıl önce Emin Çölaşan bana neden sadece "içimizdeki düşman" diye değil, bir de "dönek" diye saldırmış olsun ? Çok mu komünistti; ona ne(ydi), benim Maoculuktan vazgeçmiş olmam veya olmamamdan ?

Ama işte tam öyle değildi mesele. Bir, anti-emperyalizmde [ve "azınlık" düşmanlığında] Türkçülükle buluşmaktan, Ermeni soykırımı üzerinden o milliyetçiliğin totem ve tabularını eleştirmeye geçmiştim. İki, böyle bir bağımsız aydın tipi ve modeli olmamalı, yayılmamalıydı. Şimdi daha iyi görüyorum ve anlıyorum ki, aslında tahmin etmeyeceğimiz derecede bilinçliymiş bu zat, ait olduğu iktidar yapısı ve manevî diktatörlüğün ihtiyaçları açısından. Kemalist paradigmanın karşısına (bütün lekeleriyle birlikte, yani ahlâk ve vicdan açısından üstün sayılamayacak) Komünist paradigmayı diken bir sol entelicensiya ile, belki daha kolay baş edilir, al takke ver külâh lâf yarıştırlılabilmiş (faraza, sen Gulag'ına bak, ya da Çin Kültür Devriminin halka reva gördüklerine bak, ya da Pol Pot'un "ölüm tarlaları"na bak denebilirmiş) de, hiç bir "parti çizgisi" uğruna böyle herhangi bir pisliğe eyvallah demeyen aydınlar çoğalırsa başka türlü bir tehlike oluştururmuş. Batı'da gelişip zamanla evrenselleşen insanlık değerlerine artık ("burjuva demokrasisi" diye Marksistçe tu kaka etmeksizin) daha katıksız biçimde sahip çıkılması da ayrı bir sorunmuş. Zira bu sırada Türk asker-bürokrat zümresi tam ters yönde gidiyor; Batı'ya tekrar düşman kesilip Özal'ın da, ılımlı İslâmcılığın da görelî solundan görelî sağ ve en sağına geçiyormuş.

19. yüzyılın "alafranga züppe = hain" metaforunun devamında, Çölaşan ve kuşağı, unutmayalım, yeni kuşak bağımsız aydınlara karşı, keza yeni bir aydın düşmanlığını işte bu koşullarda başlattı, "liboş" ve "entel-dantel"

yaftalarıyla. Gerisini, bir Türk *Ku Klux Klan*'ı diye tarif edebileceğim KKK'lar, başta değindiğim küçük ve katıksız kötüler getirdi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(II) Kültür ve kötülük

Halil Berktaş 22.10.2011

1950'lerden 70'lere, Türkiye'nin belirli bir sol kültür alanı ve değerler ıskalasına vardı. Çok kendine özgü sayılmaz. Köy Enstitüleri ve "köy romanı"nı kapsayan toplumcu şiir ve edebiyat damarı, Vietnam Savaşı yıllarının yükselen Üçüncü Dünyacılığıyla da örtüşmüş; Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Ceyhan Atuf, hattâ Orhan Kemal biraz unutulmaya yüz tutsa da, tabii Nâzım'ı ve Sabahattin Ali'si, sonra Aziz Nesin, Kemal Tahir ve Yaşar Kemal'i, Ahmet Arif, Arif Damar ve Enver Gökçe'si, İkinci Yeni'cileri (Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever) ve Mavi Anadolu'cularıyla (Cevat Şakir, Azra Erhat, Sabahattin ve Bedri Rahmi Eyüboğlu) 1980'lere kadar uzanmıştı.

Siyaset sahnesindeki zor, eğreti, çelişkili Komünizm-Kemalizm "evliliği"ne denk düşen bu yarı-Sol, yarı-Kemalist birikim, 60'lar ve 70'ler gençliğiyle karmaşık etkileşimler içinde, peşpeşe birkaç neslin ruhunu, beğenisini, iç dünyasını belirledi. Artıları da vardı, eksileri de. İnsanı her olay gibi o da başlı ve sonluydu; bir yerde miadını doldurdu ve artık tarihî bir vakia olarak incelenebilir hale geldi.

Burada iki nokta var, ilginç bulduğum. İlki, "komünizm tehlikesi" tarihe karışırken, kültür planında da devletin ve Türk milliyetçiliğinin (hattâ MHP'nin bile), faraza Nâzım'ın şahsında eski Sol kültür ile kısmen de olsa barışması; ama aynı anda cephesini, şimdi ona çok daha tehlikeli gelen başka bir yöne dönüp, bu sefer diyelim Orhan Pamuk'u düşman bellemesi, onunla kavga etmeye başlaması.

İkincisi, bu eski Sol/Kemalist kültürün bıraktığı manevî boşluk. Ardından hiç ah vah etmesem de kabul ederim ki bu, Türkiye'nin çok önemli bir problemi. Yerine ne konacağını bilemiyoruz; önümüzde açılmış bulunan, ilk yirmi otuz yılını zaten yaşadığımız Modernite sonrası veya komünizm sonrası veya Soğuk Savaş sonrasına uygun bir demokratik kültürü, ahlâkı, estetiği kurabilmiş değiliz. Bunu, tekrar belirtiyim, yitip gidene herhangi bir nostaljik özlem duymaksızın kaydediyorum. Katı sanılan herşey buharlaşıyor (*All that is solid melts into air* : Marx-Engels ve Marshall Berman). Peki, kabul. Lâkin şu da bir gerçek ki bütün ilke ve değerlerin yerinden oynadığı bir dönemden; İlkçağ ile Ortaçağ'ı ayıran Kavimler Göçü gibi, henüz "yeni"nin tam anlamıyla oturmamış bir tür "karanlık çağ"dan geçiş, kötülüğün türemesine yatkın bir fidelik. Gotik film ve romanlardaki gibi, mahzenlerinde gizli bir canavar yatağını; içinden korkunç yaratıkların fışkırdığı garip, koyu bir sıvıyla fokurdayan cadı kazanlarını (*deep spawn*) barındırıyor.

Ahlâk nereden gelir; insanlar nasıl edinir bu "iyi ahlâk" denen şeyi ? İster beğenin, ister beğenmeyin, binyıllar boyu en fazla dinden gelir; politikadan gelir; yaşam modellerinden ve dolayısıyla aileden gelir; son iki yüzyılda da belki en çok kültür, sanat ve edebiyattan gelir. Ama işte bugünün Türkiye'sinde bu kanalların birçoğu, özellikle "tahsilli orta sınıflar" için hiç çalışmıyor artık. Din zaten en fazla korktukları şey. Siyaset deseniz, (parlamentar demokrasi düşmanlığı gereği) tümüyle yalan ve üstelik, "dağdaki çoban" ve "bidon kafalı adam"dan korkuyu doğrularcasına, gene AKP'nin hâkim olduğu bir alan. Ayrıca, nerede Türkiye'nin doğru politikacısı, veya her nasılsa politikaya girmiş doğru insanı, insanları ? Mandela'dan geçtim; biraz olsun Obama veya Olof Palme'yi andırana ? Muhalefetten, kim gençlere örnek olabilir –hızla unutilan ilk lâkabıyla "Gandi" Kemal mi, Devlet Bahçeli mi, Gürsel Tekin mi, Süheyl Batum mu ?

Geriye kalıyor sanat ve edebiyat, ama korkarım asıl felâket de burada. İnsan sanat ve edebiyat yoluyla da hayatı tanır; güzellik duygusuyla birlikte, kendine bir vicdan, bir rol modeli ve bazı düsturlar edinir kuşkusuz. Zaten biraz da böyle bir rehber değil miydi 19. yüzyılda edebiyat, ya da 20. yüzyılda edebiyat ve sinema ? Yasemin Çongar "klasik romanları severek okuma"nın "gülünç" sayılmadığı bir zamana özlemine dile getirmiş (*Ex Libris*, 15 Ekim). Roger Garaudy'nin de çok eskilerden, komünist aydın günlerinde yazdığı hayli kötü, hayli dogmatik bir risaleden (*Literature of the Graveyard*) ayakta kalabilen sözleriyle, "iyi bir kitap bize yaşamayı ve ölmeyi öğreten bir şey" değil miydi ? Olması gerekmiyor muydu ?

Ama bugün öyle bir sanat üretilmiyor ve tüketilmiyor Türkiye'de. Şimdiki kültürün daha tam ve yeterli bir tanımını nasıl yaparım, pek bilemiyorum. Kolay teşhis edilir bir ağırlık merkezi yok; çok fragmanter, ele gelmeyen bir *light* heterojenlik ve dağınıklıkta. Başlangıç olarak, sadece birkaç izlenim önerebilirim. Galiba pek okumuyorlar, bir; ne okunduğu pek belli değil (*Da Vinci Şifresi* ve benzer komplo teorileri ? "kendin yap/ öğren" kılavuzları ?), iki; eleştirel birikim yok, üç; bu koşullarda, dört, iyi okumalar bile belirli noktalarda vurgu çökeltmelerine yol açmıyor. Beş, sığılık hâkim : insanlar düşünüp hazırlanarak yazmak yerine çok kısa ve kestirme yoldan, *facebook*, *sms* veya *tweet* aracılığıyla "tepki" veriyor, "tavır" koyuyor, "like" edip etmediğini söylüyor. Evvel zaman kalbur saman içinde, öğrencinin hiç olmazsa bir kısmı komple cümleler kurmayı denerdi. Şimdi cevap diye ağızlarından bir iki "anahtar sözcük" dökülürse dökülüyor ve bu, "açıklama" veya "tartışma" yerine geçiyor.

Altı, yaygın kültürün asıl belirleyicisi haline gelen televizyon dizilerinden, insanlık yerine kötülük akıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(III) KKK : Küçük ve katıksız kötüler

Halil Berktaş 27.10.2011

23 Ekim Pazar sabahı. Dışarıda hava güzel galiba. Ev sessiz. Camdan içeri güneş vuruyor. Kedi uyukluyor. Ben yazıyorum. Sanki herşey Nâzım'ın *Masalların Masalı*'ndaki gibi. Ölüm bile alabildiğine soyut ve yumuşak. Çınarın, suyun, güneşin tek tek gitmesi ve suretlerinin kaybolmasından ibaret. Kâinatın sonuyla özdeş bir "asude bahar ülkesi" (Yahya Kemal).

Oysa uzakta şiddet ve vahşet içinde ölüyor insanlar. Manşetler Çukurca'daki "şehitler" ve Zap Vâdisinde "ölü ele geçirilen teröristler"le dolu. Lisede bize okutulan başka bir şiir vardı : *Naming of Parts* (Tüfeğin Aksanı). İz bırakmış. Gittim, Robert'ten kalma elli yıllık *Sound and Sense*'imi çıkardım raftan. Bahçeler ortasında acemi erler eğitim görüyor. "İşte buna emniyet denir, kolayca kaydırırsınız başparmağınızla. Sakın, kimsenin işaret parmağını kullandığını görmeyeyim." *Tomurcuklar da narin ve hareketsiz; asla kimseye işaret parmaklarını kullandıklarını göstermiyorlar.* "Ve bu da sürgü; mekanizmayı açmaya yarar. Hızla ileri geri çalıştırın; buna yayı yumuşatmak diyoruz." (İngilizcede *spring*'in hem yay, hem bahar anlamına gelmesi üzerine kurulu bir kelime oyunu :) *Çiçeklere konup kalkan arılar da ilkbaharı yumuşatıyorlar.* Çavuşun silâhlara dair kuru kuru anlattıkları ile bademler, Japon gülleri ve dalların sessiz zarafeti arasındaki tezat, savaşın doğaya aykırılığını ilân ediyor.

Çocukluğumda "iyi aile terbiyesi almışlık" diye bir mesele vardı. Öğretmenlerimiz sık sık bir bundan söz eder, bir de "kötü arkadaş"lara kapılmama uyarılarında bulunurdu. Bense sadece vaaz veriş tarzlarına tepki içinde değil; bir yaştan sonra, yeni yeni (ve belki fazla erken) edinmeye başladığım Marksist kültüre de yaslanarak, bunu çok banal bulurdum. Ne demekti yani böyle, "sınıfsal olmayan" bir "iyi aile" ve "terbiye" kavramı ? Şüpheyle bakmayı öğrendiğim bir vatan-millet-Sakarya edebiyatı vardı. Bana hepsi bir geliyordu.

Bugün ise pek öyle düşünmediğimi itiraf etmeliyim. Modernizmin Marksist varyantının siyasî faydacılığından; ahlâkı görelileştirmesi ve asgarîleştirmesinden uzaklaştım da ondan. Ayrıca, sınıflar da her şeyin tek belirleyicisi değil. Evet, belki her sınıfın içinde, ya da bütün sınıfları enlemesine kesen aile terbiyesi diye bir şey de var. Evet, hayatta “kötü arkadaşlar” diye de bir şey var ve küçük yaşta (verili bütün maddî koşullarla birlikte) kendinizi nasıl bir aile ortamı, nasıl bir arkadaş çevresi içinde bulduğunuz çok önemli. Doğru ve yanlış, iyilik ve kötülük, dürüstlük ve yalancılık, acıma ve acımasızlık, merhamet ve zulüm, namus ve namussuzluk nosyonları ilk burada ediniliyor. Tabii üzerine kültür ve sanat biniyor, (varsa) seçilen bir ideoloji biniyor, veya baştaki temel ahlâk katmanıyla o seçilmiş ideoloji arasında, zamanla da olsa bir çelişki beliriyor. Öyle veya böyle; çoğumuz belli belirsiz bir “iyi” ve “kötü insan” tipolojisine ulaşıyoruz.

(Yukarıdaki son iki paragrafı şu 23 Ekim 2011 sabahı aynen böyle yazarken, içime bir şüphe doğdu : Nedir bu aşınalık hissi ? Ben bu cümleleri nereden tanıyorum ? Eyvah ! Neredeyse tam bir yıl önce de aynı fikirleri dile getirmişim, 318. ve 319. “Okuma Notları”nda [şimdi 415'teyim]; bkz *Uyumsuzluk hali ve Rol modelleri*, 20-25 Kasım '10. Demek, insan bir yaşta ve/ya bir süre sonra, böyle tekrarlamaya başlıyor kendini. Neyse ki henüz hayal meyal de olsa hatırlıyorum. Ama günü geldiğinde, bırakmayı bilmek lâzım. Bileceğimi umarım.)

Peki, gelelim sadede. Şu toplumun, güçlü politikacı, sexy manken, başarılı showman, çok para kazanan işadamı modelleri tabii var da, *iyi insan* modelleri var mı sizce ? Kültür ve sanatın hiç iyi insan örneği sunmaması ciddi bir problem değil mi gerçekten ? Bir bakar mısınız, televizyonda iyi diye, Amerikan *NCIS*, *CSI* veya *Law and Order* (Özel Suçlar Masası) dizilerinin mert, cesur, namuslu, uyuşturucu mafyalarıyla çarpışırken yerine göre Irak'taki işkencecilere de göz açtırmayan, kadın ve çocukları koruyan, kendi oğlunu da kötü yola düşmekten kurtarmaya çalışacak kadar “baba” ve hep hukuktan, hep demokrasiden yana “iyi polis”lerinden başka, ne var ortada ?

Buna karşılık, günümüz Türkiye'sinin en korkunç yanı şu ki, *reel* kötüler sayılamayacak kadar çok. Özellikle medya, âdeta iyilikten nefret eden, hayatını iyi insanlara saldırmak ve onları çamura bulamaya çalışmak üzerine kurmuş; bu doğrultuda gidip, daha ideolojik bir aydın düşmanlığı güden (ulusalcı, Atatürkçü, Ergenekoncu) muktedirlere hizmet arzeden; bu çerçevede, Alper Görmüş'ün tanımıyla “hazcı bedende militer ruh” sahibi asıl “büyük kötü”lere hayran ve onlar gibi tırmanıp zengin, pırlıtlı bir hayat sürmek için yanıp tutuşan; 21. yüzyılın bu yeni “Türk rüyası” (*Turkish dream*) uğruna, darbecilik dâhil bütün pis ve ahlâksız entrikalara girmeye, bütün yalan ve iftiraları yaymaya teşne haşerat ve muzarafat ile dolu.

Hakikaten aile terbiyesi görmemiş, derken kötü arkadaşlarla kötü yollara düşmüş bu küçük, haris, arrivist veletler, asıl “tahsilli orta sınıflar” değil; daha dipten geldiği için daha fazla aşağılık kompleksiyle de malûl bir pleb faşizminin “çağdaş” uşaklarını simgeliyorlar. Kimileri eleştirel aydınların bağımsızlığına, bunlarsa dürüstlüğü ve temizliğine tahammül edemiyor. Kendi kirlilikleri farkedilmesin diye, kirli olmayan hiçbir şey, hiçbir erdem, hiçbir saygınlık kalmamasına çabalyorlar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(IV) Solculuk ve kötülük

Halil Berktaş 29.10.2011

Son yirmi yılın yeni aydın düşmanlığını irdeleme çabamda, bu 16. ve umarım son yazı. Nereden nereye geldim ? Bundan bir süre önce, Murat Belge bir dizi hakaretimiz saldırıya uğramıştı. Daha gerilere gidersek, Ertuğrul Özkök'ün sataşmaları vardı, ikide bir. Sonra Murat Bardakçı sahne almıştı. Derken Oray Eğin de katılmıştı

kervana. Fikirlerden başka bir meselesi olmayıp kibirin, şöhret iddiasının kıyısından geçmemiş bir adamın herhangi bir uluslararası değer taşımadığını tekrarlamaya koyulmuştu.

Derken Ağustos sonu ve Eylül başlarında, yeni bir saldırı dalgası yükseldi. Bana, kendi maruz kaldıklarımın da çok dokunuyor böyle şeyler (eski fraksiyon militanlığı günlerinde ben de Murat'a çok haksızlık ettiğimden, o ise efendiliği bırakmadığından olacak). 8 Eylül'de ilk dökümünü yapmıştım gelen hücumların ("*Millî süzgeç*" ve *Murat Belge*, Okuma Notları 401). Önce internet solcuları, bugünkü duruşu ve konumuna para için geldiğini iddia ettiler (ki, *Taraf*'ın malî durumu karşısında, bir kara mizah örneğinden öteye geçemez). Bunu gene Ertuğrul Özkök'ün, Aytek Soner Alpan'ın, Sırrı Süreyya Önder'in, Serdar Turgut'un (neden olmasın ?), <gazeteciler.com> sitesinin kâh oradan, kâh buradan atışları izledi. Anlaşılan özel, zevkli bir spor haline geldi bu; geçmişte Ufuk Güldemir'in ayı vurması gibi, Murat'ı "vurup" yanında resim çektirecek, off, ben hem de ne büyük bir aydın vurdum diyeceksin.

İşin asıl püf noktası belki de bu zaten. Çöken ideolojilerden bağımsızlaşan eleştirel aydınlara, gene o çöken ideolojilerin bağnazlığı içinden yükselen nefret, sorunun sadece bir parçası. Bununla kısmen örtüşüp içiçe geçen, ama kısmen de görelî özerkliği içinde varolan öyle bir kötülük ve zalimlik hali var ki, insanın aklı havsalası almıyor kolay kolay. Belki de alışmamışız böyle şeyler üzerine düşünmeye; ya da belki maddî indirgemeci alışkanlıklarımız hakkıyla tesbit ve tarif etmemize engel. Fakat söyler misiniz bana, Aydın Doğan grubunun Çölaşanlı döneminin askerî vesayet yanlılığı ile Perinçek'in nasyonal sosyalist işçi partisinin açıktan darbeciliğini bir odada birleştirmek için kurulmuşa benzeyen tezvirat evinin, çıkış noktasındaki ideolojik saiklerden çok daha aşağılara inen ahlâkî düşkünlük ve tefessüh düzeyi, veya onları istihdam ve himaye edip arkadaş bilen daha "büyük" isimlerin bizlere, eleştirel bağımsızlıkta tutunmuş sol demokrat aydınlara o kadar sinirlenmesi, başka nasıl açıklanabilir ? Tam da, geçmişle dürüstçe hesaplaşmış olmamız ve dolayısıyla sırtımızda kambur taşımamamıza mı kızıyorlar ? "Siz neden hâlâ varsınız, olmamanız gerekirken ? Neden yazıp çiziyor, okunuyor –ve bizim ahlâk dışılığımıza, 'amoralite'mize kâh alternatif, kâh ayna olabiliyorsunuz ?" Böyle mi düşünüyorlar, bunlar mı geçiyor içlerinden ? Nisbeten temiz, çamurlanmamış kimse hiçbir şey kalmasın. Bizatihî saygınlık fikri ve kavramı yokolsun.

Bazen, bazen, en derin içgüdülerinin bu olduğunu; karşı durulmaz bir hırsıyla, dünyada en çok bunu istediklerini ve istediklerinin âdeta bundan ibaret olduğunu düşünüyorum. Fakat eh, diyelim ki bunların önemli bir kısmı, sırf eskiden değil, bugün de sağda yer alan, hattâ Ergenekoncu denebilecek insanlardır. Peki ya solculara, kendini bir şekilde sosyalist solda sayanlara ne oluyor ? Daire dönüp dolaşıyor, bu noktada kendi üzerine kapanıyor. Çünkü evet, kötülük ve muzırlık saçanların bir kısmı da solculuk adına icra-yı zanaat eyliyor. Bu da solculuk ile kötülük arasında, prensipte hiç olmaması gereken bir buluşma yaratıyor.

Çok mu şaşırtıcı ? Ama neden ? Geçmişte de en büyük kötülüklerden bazıları, iyilik için yola çıkan soldan gelmedi mi ? "Tarihin yönü" ve "insanlığın geleceği" uğruna, sol da ahlâkî görelileştiren, asgarîleştiren, önemsizleştiren bir tür Makyavelizmi benimsemedi mi ? Büyük bir kibir ve üstten alışla, "yol arkadaşları"na "şimdilik" diye bakmadı mı ? Ve şimdi, hele yenikliği ve marjinalliği içindeki solun, bir yığın gerekçesi yok mu, çevresine büsbütün öfke ve nefret saçmak için ? Ayrıca, bu solcu habislik, "devrimcilik"ten, "liberalizm" düşmanlığından, ya da özgür düşünceye zıt bir dogmatizmin aydın düşmanlığından mı ibaret ? Belirli bir "ideolojik kulübe"nin içine hapsolup, onyıllar boyu bütün toplumsal olgu ve akımlara karşı "teorinin icap ettirdiği" refleksleri verdiler (verdik). Bunun dışında düşünemediler (düşünemedik). Siyasette müthiş bir kısırlık ve güdüklüğe mahkûm oldular (olduk). Şimdi nasıl olur da birileri çıkar, teorısız, ütopyasız, farklı ve başarılı bir demokrasi mücadelesi verir ? Buna nasıl tahammül edilebilir ? Bunu yapanları, yapabilenleri (mânen) paramparça etmek gerekmez mi ? "Vurulup" yanında resim çektirecek en büyük "ayı" *Taraf* değil mi ?

Ben de neden bu kadar kızdım, çileden çıktım, biliyor musunuz ? Aslında bu kadar sert yazmayacaktım bu yazıyı. Lâkin birkaç gün önce, hem de bir "vicdanî red" (!) sitesinde şu cümleye rastladım : " *Taraf* gazetesine 'malesef' ihtiyacımız var, diyelim şimdilik."

O "malesef"inizi sevsinler. Yani sanırsınız ki büyük bir siyasî stratejist; muazzam işler başarmış; geniş kitlelerin olgun önderi; "nihaî hedef"ine doğru zaferden zafere geçerek ilerlerken, kimi, nereye kadar "kullanacağı"nı, nereden sonra "artık size ihtiyacımız yok" diye buruşturup atacağını da açıklayıveriyor.

Bu nasıl bir kibir, nasıl bir ham ervahlık, nasıl bir faydacı-enstrümantalist ahlâksızlıktır, biri bana anlatsın lütfen.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Korkunç şeyler

Halil Berktaş 03.11.2011

İçimde bir sıkıntı. Herşey nafiye. Olmadı. Gene bir yarı-karanlık çöktü ülkenin üstüne.

Nereye baksan bir zulüm, körlük, yalan, ahmaklık kervanı.

KCK'ya zerrece sempati yok. Aşikâr ki bu, bir sivil siyaset örgütü filan değil. Tersine, bir silâh ve şiddet örgütü olarak PKK'nın, sivil siyaseti yüzde yüz hegemonyası altında tutma aracı. En tepesinde Murat Karayılan, yüksek kurullarında diğer gerilla komutanları varsa, başka ne olabilir ? BDP'yi bu kadar ipotek altına almak; iki kerteyi, "dağ" ile "ova"yı, legalite ve illegaliteyi bu kadar birbirine karıştırmak da, aynı çabanın yüzüne gözüne bulaştırılmış bir yan sonucu.

Madalyonun diğer yüzünde, hükümetin KCK diye habire genişleyen bir tutuklama dalgasına girişmesinin anlamı ne ? AKP barış istiyor mu, istemiyor mu ? İstiyorsa, nerede duracağını da bilmek zorunda. Siyasette, fırsatı yakalamışken illâ *vurmamak* da var. Bu da bir iz'an, insaf ve basiret meselesi. BDP'yi mümkün olduğu kadar ezelim, sıkıştıralım ki hizaya gelsinler –yok, bu olacak şey değil. Bir hesaba göre, 2009 Mart'ından bu yana KCK diye neredeyse 8000 kişi gözaltına alınmış; bunlardan yaklaşık 4000'i de tutuklanmış. İş silâh ve şiddetle, evet, hiç ama hiç ilgisi olamayacak, olduğuna asla inanamayacağım insanlara uzanıyor. Büşra Ersanlı, Ragıp ve Deniz Zarakolu, (amca kızım) Ayşe Berktaş. Tanıdığım için böyle konuşabiliyorum. Polis de tersten, bütün yanlış ve doğruları radikal Kürt milliyetçi hareketine sivil siyaset şansı bırakmamaya; BDP'yi KCK ve PKK'ya hediye etmeye kararlı gözüküyor.

Bu, yüzeyde, ortalıktaki kutuplaşma. Bir de açıkça yazılmayanlar var, çok daha uçlarda gezinen. Felâketin daha net göstergeleri.

Tesadüfen bir e-mail geçti elime. Konu satırında "bakmayın ama bilin" yazıyor.

Baktım, tabii; bakmadan bilmek mümkün mü ? *Fırat News Agency*'nin bir haberi. Malatya morgundaki gerilla cesetlerine dair. PKK, kimyasal silâh ve napalm kullanıldığını iddia ediyor. Komutanlarından biri "yakıcı gazlar, boğucu gazlar, her şeyi kullanıyor, savaş suçu işliyor, insanlık suçu işliyorlar" diye (doğrusu biraz mekanik bir şekilde) anlatıyor.

Ölümler her halükârda dehşet verici. Tuhaf bir şekilde morarıp kararmış, öyle katılaşmış, çıtırçıplak bedenler. Cildin orasında burasında garip lekeler, belki yanık izleri. Vietnam savaşı yıllarından, napalm yanığını az buçuk bildiğimi sanıyorum. Pek ona benzemiyor. Ama kurşun yaraları gibi de değil. Birinin boğazından apış arasına kadar bir dikiş izi uzanıyor. Dikilmişse, önce kesilip açılmış olmalı.

Bakıyor ve düşünüyorum. Cesetler bitiyor; ölen gerillaların PKK bayrağı önünde çekilmiş fotoğrafları geçmeye başlıyor ekrandan. Kızlı erkekli, gencecik insanlar. Çoğu ciddî, kimi gülmüş kameraya. Hiçbirinin kötülük yok yüzünde –ama 20’sindeki hangi askerin yüzünde kötülük var ki ? Sayıyorum; toplam 31 kişi. Öyle sessiz, seyredivorum. Ağlamak geliyor içimden. “Eee, n’apalım, savaş bu” demenin ucuzluğunu sessizce lânetliyorum. “Haklı savaş”ı savunmak uğruna böyle şeyler yazanlar, kime ne koz verdiklerinin farkında mı acaba ?

En altta okuyucu yorumları yer alıyor. Tüylerim ürperiyor bazılarına bakınca. Türk ve Kürt milliyetçilerinin birbirine beslediği nefretin ne kadar benzeştiğini; öldürmek ile s..mek arasında nasıl bir paralellik ve içiçelik kurduklarını bu yılın başlarında yazmıştım (*Sokak ırkçılığı* 5 Şubat; “*Anti-Kürt*” 10 Şubat; “*Anti-TC*” 12 Şubat; *Pislik ve kutsallık* 17 Şubat 2011). Haydi diyelim ki bunlar çok özel bazı sitelerden alınmaydı. Ya aşağıdakiler ? İsim ve rümuşları silerek, imlâyı ise biraz düzelterek aktarıyorum.

Örnek 1. Ben birkaç görüntüden sonra söyleyecek tek bir kelime bulamadım ama şunu tereddütsüz söylemek lazım; TAK, TAK, TAK göreve; bunun intikamı alınmalı.

Örnek 2. Bunu yapanların allah belalarını versin, aynısı onların başına gelsin.

Örnek 3. Bedduayla olmaz; artık eylem zamanı; ya özgür bir yaşam ya da yaşamamak ve yaşatmamak; başka yolu kalmamıştır.

Örnek 4. Bu dünya misafirhane, bugün bana yarın sana, sakın unutma. Ne mutlu Kürdüm diyene.

Örnek 5. Bunların intikamı çok acı olacak.

Örnek 6. Eğer bir gün bir Kürt genci İstanbul’un bir caddesinde 10 kilo bomba patlatıp 50 kişiyi götürürse, o zaman AKP de görsün, orospu çocukları, hepsini diri diri yakacan, Erdoğan’ı Kaddafi gibi çomaklayıp sonra da kafasını beynini dağıtacan.

Bu mu “Kürt özgürlük hareketi” ? Memnun musunuz, şahinler ? Memnun musunuz Murat Karayılan ? Memnun musunuz, milliyetçiliğin bu varyantı ile arasına mesafe koymayanlar ? İşte savaşın şimdiden sonuçları. Adam gibi alın taşıyın, ahlâkî, vicdanî sorumluluğunu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İğrenç şeyler

Halil Berktaş 05.11.2011

İnsanlara rahat batarmış. Görece “iyi” bir dönemden geçtiğimiz, ancak yitirdiğimizde farkına varırmışız. Heyhat, iş işten geçermiş. Gelen, gideni aratırmış.

Şimdi de öyle. Yaklaşık on yıldır (açıkçası, 2002’den beri) belirli bir “solcu” tipinin illâ rezalet, felâket, sefalet dediği durum, çok da fena değildi galiba (ve zaten herkese fena gelmediği için onlara çok fena geliyordu). Savaş askıdaydı. Silâhlar konuşmadığı (veya, çok ve sürekli konuşmadığı) için, zar zor da olsa ara zemin

teşekkül edebiliyordu. Kürt sorunu her boyutuyla konuşulabiliyor, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hiç tartışılmadığı kadar tartışılabilirdi. Madalyonun diğer yüzünde, milliyetçiliğin en çığırtkan, en savaşçı, en ırkçı sesleri suskundu. Çünkü saldıracılabilecekleri, her an parmaklarıyla işaret ederek kamusal öfke ve nefreti canlı tutabilecekleri bir hedef yoktu. (Küçük büyük her toplulukta, sathın altında belirli bir milliyetçilik mutlaka vardır, ama kendini suret-i haktan hissedip ortaya atlayarak kabarmasını sağlayacak hedefler bulamazsa, kutuplaşmamış bir ortamda pekâlâ konuşup tartışılabilir; tabii ki buram buram "korkaklık, uzlaşmacılık, liberallik, sınıf işbirlikçiliği" kokan –bakın, hepsini baştan kabullendim– bu düşünceyi, naçizâne, bütün süper-radikallerin dikkatine sunuyorum.)

Ama özetle, son haftalara kadar ancak yarı deli, dolayısıyla yarı yarıya da "normal"dik, bir çeşit. Ne ki, seçimler, Meclis boykotu, Silvan, Çukurca, Kazan vadisi, KCK 1-2-3 derken, bir kere daha toptan çıldırdık. Devletin şiddetini arkalayan ve körükleyenler (muazzam bir koro). Her çeşit Türk milliyetçisi ve Türk-İslâm sentezcisi. Atatürkçüler, ulusalcılar, Baasçılar, devletçi-cemaatçi, ırkçı-otoriter Müslümanlar. Karşılarında, PKK'nın "haklı savaş"ını savunan (daha az), ya da savunmasa bile şu veya bu şekilde apolojisini yapan, mazur gösteren, aralarına mesafe koymayan bir kesim (daha kalabalık ama gene de azınlık, eski teorik ve duygusal takıntılarının esiri sol demokratlar).

Genç Türk askerlerinin cesetleri karşısında intikam diye bağırınlar ve Kürt gerillalarının cesetleri karşısında intikam diye bağırınlar. (Bir de benim gibi, ikisine de baka kalanlar.)

Bir sonraki kertede, KCK tutuklamalarına karşı çıkmak ile KCK'ya sahip çıkmamanın farkını "sol"dan gözetmeyenler. Ve döngünün bu kıvrımında, KCK operasyonunu sonuna kadar savunmak uğruna, tutuklanması kamuoyunda ciddî bir haksızlık ve aşırılık hissi uyandırmış aydınları karalamaya girişmek. İşte, özellikle Büşra Ersanlı'ya karşı *Yeni Akit'*te, *Bugün'*de ve başka yerlerde yazılan pespayelikler; işin içine Nazi tipi bir anti-semitizmi de sokan, bu yazının başlığında değindiğim "iğrenç şeyler."

Böyle bir bataklığa sürüklendik sonunda. Her taraftan kuşatıldık; hızla daralıyor, özgür entellektüel faaliyetin, bağımsız eleştirelliğin zemini. Şahsen beni çok etkiliyor. Sâkin ve uzun vâdeli düşünmek, güncelliğin dışında yazmak, savrulmamak, haftalar boyu tek bir fikri işlemek, çok daha zor artık. Hepsi, ara zeminin tekrar küçülmesi ve zayıflamasının türevleri. Devletin ve AKP'nin de hatâları var tabii. Ama ben bu sonuçtan, gayet açık, hiç lâfımı sakınmaksızın, esas olarak PKK'yı ve PKK/KCK'nın vesayetinden sıyrılıp ayrı bir şahsiyet gösteremeyen, gösterebileceğini de artık ummadığım BDP'yi sorumlu tutuyorum.

İsrail karşısında aslen mağdur olmalarına karşın, yıllar yılı Filistinliler için söylenmiştir : "Her barış fırsatını kaçırmak için hiçbir fırsatı kaçırmadılar." Herhangi bir uyuşmazlıkta, tarafların barış umuduyla birbirine yaklaştığı, görüşmeye başladığı, bunun da az buçuk hissedildiği ve herkesin kendini biraz olsun frenlediği "moment"lerin kendine has bir dinamiği vardır. Geçmiş mağduriyetler ve haklılık iddiaları (ya da haksızlık suçlamaları) geride kalmıştır artık. Barış şartlarını bu tür acılı tarihçelerden psikolojik özerkliği içinde ele almak gerekir.

Filistin halkını temsil iddiasındaki çeşitli örgütler ise böyle yapmadılar, yapamadılar, zurnanın zırt dediği yerde. Böyle her "barış moment'i"nden, bütün teklifleri reddederken mağduriyetlerini maksimalizmlerine gerekçe yaparak çıktılar. Ve durumları her seferinde ağırlaştı, daha kötüye gitti. Korkarım şimdi de aynı şeyi radikal Kürt milliyetçiliği hakkında söylemeye başlıyoruz, başlayacağız. Onlar da mağduriyetlerini maksimalizmlerine gerekçe yaptıkları için, "barış fırsatını kaçırmama fırsatını kaçırmamak" eğilimindedir. Devlet ve Türk milliyetçiliği karşısında mazlum konumunda olagelmışlikleri, onları da kurtarmayacak bu vicdanî yargıdan.

Çünkü 12 Haziran 2011 seçimlerinin birkaç ay öncesinden biraz sonrasına uzanan, elle tutulur, hiç kimsenin inkâr edemeyeceği bir "barış moment'i"nden, yerel örgüt iktidarı uğruna kaçan, barışı sabote eden, öncelikle

onlar oldu. Yanlıklarının bedelini ise sırf onlar değil; umursamadıkları, değer vermedikleri, dert edinmedikleri Türkiye demokrasisi içinde yer alan hepimiz ödüyoruz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nerede duruyorum (1) : ‘ideolojik çatı’ sorunu

Halil Berktaş 10.11.2011

(Soran olmadı ama) Hayır, ben BDP’de ders vermek istemiyorum (Taraf Toplum ve Yaşam, 7 Kasım ‘11) yazıma gelen bazı tepki ve sorulara kısa cevaplar vermek istiyorum.

Bir. Sırf PKK ve BDP’yi eleştirdiğim doğru değil. Devleti, Türk milliyetçiliği ve ırkçılığını, Kürtlere uygulanan ayrımcılığı, baskı ve zulmü, yıllar boyu kimbilir kaç defa kınadım, mahkûm ettim, karşısında imza verdim.

Ama iki. Bu konuda derinleşmek mümkün değil. Söylenebilecek şeylerin bir sınırı var. Ve bunları şimdiye kadar yüzlerce insan, binlerce defa söyledi. Sonuçta, mesele bir tavrı gene ve gene tekrarlamaya gelip dayanıyor.

Üç. Ona bakarsanız, devlet dışındaki sağla, sağ parti ve örgütlerle, sağın söylemleriyle de çok ilgili değilim (ama kimse bunu bir eksiklik veya suçlama nedeni olarak algılamıyor).

Çünkü dört. Özel geçmişim, hayatım ve şimdi de mesleğim itibarıyla ben, daha çok Solun tarihi, ruhu, alışkanlıkları, iç yaşantısı, büyük trajedileri, yükselişi, taşlaşması ve 20. yüzyıl sonunda çöküşüyle ilgiliyim. Dünyada ve Türkiye’de, Marksizmin milliyetçilikle eğreti evliliği ve başarısız boşanma girişimi de buna dâhil. Bakıyorum; sosyalist kökenli Solda, hâlâ “Atatürk milliyetçiliği”ne yapışma yaygın. Ama yanısıra, yeni bir tür “kuyrukçuluk” (*tailism*) de mevcut : Kürt milliyetçi hareketinin kuyruğuna takılma eğilimi. Bu da, içerdği bütün zihniyet yapıları, alışkanlıklar, refleksler, psikolojik bağlanışlar ve duygusal aidiyet karmaşalarıyla, çok merakımı cezbediyor. Sürekli çözmek, çözümlemek ihtiyacını duyuyorum.

Beş. Herhalde, beni Kürt sorunu hakkında yazıp çizen diğer yorumculardan ayırdeden de bu : *Solun tarihine özeleştirel bir bakış; bunun içinden, Kürt sorununa daha çok radikal Kürt hareketini sorgulayan bir bakış*. Fakat galiba herşeyden önce Solun tarihiyle ilgilenen pek kalmadı. Ne de olsa can acıtıcı bir konu. SSCB çöktü, daha ne olsun ? Yorgan gitti kavga bitti – gibi de bakılıyor. Hayır, öyle değil. Lenin’in başka bir bağlamda dediği gibi, eski toplum öldüğünde hemen gömülüp yokolmaz. Ceset çürümeye ve bizi zehirlemeye devam eder. – Sovyetler Birliği ve Uluslararası Komünist Hareket de öldü gerçi. Ama iyi idealleri ve kötü gerçekliğiyle cesedin çürümesi bitmedi. Bu miras bizi hâlâ etkiliyor ve sürekli mücadeleyi gerektiriyor.

Dolayısıyla altı. Bir “ideolojik kulüb/e” sorunu mevcut. İster kulüp deyin, ister kulübe. Şu demek : Başınızı belirli bir paradigmatik çatının altına sokuyorsunuz ve ondan sonra o çatı, o paradigma, her durumda size gerekli olan her şeyi söylüyor, hazır reçeteler sunuyor, bütün cevapları veriyor. “Emperyalizm karşıtı safta ol. Devrimci kimse, onu destekle. Ezilen halka lâf dokundurtma. Silâhlı mücadele veriyorsa, himaye et.” Bunlar, Lenin’in bir zamanlar Marksizmin ruhu diye tarif ettiği “somut durumların somut tahlili”nin yerini alan bir dizi refleks. Düşünmeye, kafanızın ve vicdanınızın sesini dinlemeye gerek yok. Paradigmatik çatı konuşuyor, sizin yerinize.

Fakat maalesef, yedi : Bu devir sona erdi. Eski paradigmanın çöküşü, daima, öngördüğü bu tür kestirim veya tavırların realiteden uzaklaşması, arada giderek daha büyük bir uçurumun doğmasıyla kendini belli eder. İşte bugün hiç ama hiç işlemiyor, 20. yüzyıl başının Leninist teorisinin çatısı altından türetilmiş çizgi ve duruş önerileri. Emperyalizm ve ezilen milletler alt-başlığının, örneğin, bazı icapları var : “Emperyalizm daima en gerici güçtür ve buna karşı her türlü direniş meşrudur.” Ama 21. yüzyıl başlarında bu “ilke”yi körü körüne

uygulamak, anti-emperyalizm gerekçesiyle Miloşeviç ve Karadziç'lere, Arap diktatörlerine, Baas'a, Hüsnü Mübarek'e, Kaddafi'ye, Beşşar Esad'a sahip çıkmada hem Ergenekoncularla, hem PKK'yla saf tutmayı içeriyor. Bunun da inandırıcılığı artık sıfırın bile altında. Kimseyi ikna edemiyor.

Onun için, sekiz, böyle "ideolojik çatı" veya "kulübe"leri baştan ve çok dikkatle düşünmek lâzım. Kürt sorununa bakışta, nedir, birçok sol aydının, içinden bir türlü çıkamadığı "ideolojik kulübe" ? Güya mutlak surette anti-devlet (ama her nedense Ergenekon konusunda pek çalışmadı bu devlet karşıtlığı): bir de üstelik komünizmin tarihi yenilgisinden ötürü mutsuz ve müntekim; dolayısıyla hırsını radikal Kürt hareketinin sırtından geçinerek çıkarmaya çalışan (İngilizcede *piggy-back riding* diyorlar) bir tür "devrimci"lik : Biz yapamadık ama bak onlar yapıyorlar; birileri şu devletin haddini bildirsin de oh diyelim. Ayrıca, bir "ezilen halk" ve "ne yaparsa doğrudur" takıntısı; dolayısıyla "haklı savaş" fetişizmi. "Doğu kızıldır" (*The East is Red* : Çin Kültür Devrimi marşlarından). "Asya ve Afrika'nın devrimci fırtınası."

Dokuz. Bu meyanda, çok tâyin edici bir sorun, Üçüncü Dünya "devrimci" örgütlerinin, kendi içlerinde ne kadar şiddet dolu iktidar ve tahakküm biçimleri taşıdığını göremeyiş. Nelson Mandela tarafından açığa çıkarılış ve reddedilişine kadar bir zamanların idol ismi olan Winnie Mandela'nın "genç adam"larının, örgüt içi muhaliflerinin boynuna geçirdiği ateş "kordela"ları (= yanan otomobil lastikleri) için de böyle. PKK'nın "kendi bölgesi"ndeki şiddet yöntemleri, adam kaçırmaları, cinayetleri, iç idamları için de böyle.

Devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nerede duruyorum (2) : Kürtler, PKK, KCK

Halil Berktaş 12.11.2011

On. Geçen sefer sözünü ettiğim, Üçüncü Dünya "devrimci" örgütlerinin şiddete dayalı tahakküm ve hegemonya biçimlerini görmek istemeyişin tipik bir örneği, Yıldırım Türker'in sığ, tek yanlı, çizgisel "muktedirler" anlayışı. Türkiye'deki tek "muktedir" devlet ve birçok *Taraf* yazarı da ondan yana. Bir de katıksız "mazlum ve mağdur"lar var; "yerine göre tabii katil"liği bile "savaş hali" gerekçesiyle mazur gösterilebilen PKK da böyle bir şey.

Halbuki gerçek öyle değil. Değişik niş ve alt-coğrafyalarda farklı iktidar odakları var ve kendi çevrelerine "hüküm"edebiliyor. PKK bu alternatif iktidar odaklarının en güçlüsü, en önemlisi. Diyalektik satayım mı, her şey zıtların birliğidir ve iki yanı vardır diye ? 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında, Türk milliyetçiliği ve örgütlerinin (örneğin İttihat ve Terakki ve ünlü Teşkilât-ı Mahsusa'sının) nasıl hem ezilen hem ezen boyutları vardysa, bugün de radikal Kürt hareketi ve örgütlerinin (örneğin PKK'nın) hem ezilen hem ezen boyutları var. Ezdi mi de fena eziyor, (silâhlı) örgüt disiplini, iç "adalet"i, her toplantıda boy gösteren ve herkesi markaja alan siyasî komiserleri, KCK'sı, JİTEM benzeri TAK'ı ve (ikna odaları benzeri) özel ikna kamplarıyla. İşin bu yönünü görmezlikten gelen "radikal" duygu gösterimleri, belirli bir bilgi ve düşünce sığlığını kapatmaya yetmiyor.

On bir. Tekrar altını çizeyim; hukuk değil siyasî realite konuşuyorum. Türkiye'de kimse, Kürtlerin ayrılma dahil kendi kaderini tâyin hakkını dahi temel alacak örgütlerin kurulması *özgürlüğünü*, süper-radikallerin o çok horladığı (çünkü aslında felâket kışkandığı) Ahmet Altan gibi savunmadı. İlginçtir, Roni Margulies ilkeyi *teorik* olarak dile getirdi de, Ahmet Altan gibi kamuoyuna malolup kiteselleşebilecek bir dile dökemedi. "Komünist" ile "iyi liberal"ın bir farkı da bu olsa gerek.

Geçelim. Bu, başka kimsenin ya o kadar cesur ve/ya o kadar kıvrak olmadığı için telâffuz edemediği kadar radikal; Kürt halkının gerçek dostlarının kimler olduğu veya olmadığı tartışmasına da açıklık getirecek kadar net ve namuslu bir tezdır. Ben de Ahmet Altan’la aynı görüşteyim; sırf ana dili ve diğer kültürel haklardan, ya da açık-örtük hiçbir ayrımcılığa uğramaksızın gerçekten, yüzde yüz eşit vatandaşlar olarak yaşama hakkından değil; onun ötesinde, ayrılmayı da konuşabilme ve ayrılma fikri etrafında örgüt kurabilmeleri hakkında yanayım. Bunlar mevcut anayasa ve yasalarda yok. Ben demokratik anayasa değişiklikleri içinde yer almaları, sonra uygun yasa değişiklikleriyle de perçinlenmelerini (ve bu uğurda demokratik, silâhsız, barışçı bir mücadele verilebilmesini) özlüyorum.

Bu, Kürtlerin tercihlerini ayrılmak yönünde kullanmalarından yana olduğum anlamına gelmiyor. Eğer o koşullar bir gün gerçekleşirse, faraza özgür bir referandum ortamında, ben de şahsen çıkar ve ister kendi başıma, ister bir kollektifin parçası olarak, *ayrılmamalarından yana* görüş belirtirim. Çünkü aslen, Türklerin ve Kürtlerin demokratik bir cumhuriyet içinde hür ve eşit olarak yaşamalarını istiyorum. (Yeri gelmişken, malûm, ben Leninist değil, daha çok Leninizm tarihçisi konumundayım ama, DSİP’in 12 Eylül 2010 referandumu sırasında Kürt illerinde BDP’nin boykot kararına karşı çıkmama, buna gerekçe olarak “biz Kürt halkının temsilcisinin kararına saygı gösteririz” deme tavrının Lenin’e dayandırılmayacağını da bilhassa ifade etmek isterim. DSİP’in veya kendini Leninist, komünist, her neyse, özetle işçi sınıfının [teorisinin] partisi olarak gören başka herhangi bir partinin başında çağdaş bir Lenin olsaydı, asla böyle payeler dağıtmaz; kendisinin Türkiye proletaryasını temsil etme iddiasını ciddiye alır; o iradeyi herhangi bir Kürt örgütüne tâbi kılmaz; boykotu yanlış buluyorsa – ki DSİP yanlış buluyordu – sadece batıda değil her yerde bunu açıkça söyler; “yetmez ama evet” mücadelesini bütün ülke sathında verirdi.)

Bunu da geçelim. Sağda solda, ezilen bir halk olarak Kürtlerin bütün haklarından yana olduğumu söylerken kastettiğim bunlardır. Dolayısıyla ve özetle, PKK, KCK ve BDP’yi tartışırken de pek suç kavramıyla değil, pratik gerçeklikle ilgiliyim.

Şimdi on iki. Bu çerçevede, BDP içinde ve çevresinde barışçı bir siyasî mücadele vermek isteyen pek çok insan (Kürt ve Türk) vardır da, *PKK açısından* nedir BDP – ve KCK ? Sinirli ve minik beyinli birileri, aklınca bana hakaret etmek için, gidip başbakana sormamı salık vermiş. Hiç gerek yok. Ne bilip bilmediğimiz konusunda birbirimizi aldatmaya kalkmamız abes. *PKK açısından* BDP, illegal savaş örgütünün daima kontrol altında tutulacak, çelik çekirdeğin çizgisinden sapmasına izin verilmeyecek legal cephesidir. İki anlamda “cephe”dir : Çelik çekirdeğin (bu örnekte PKK’nın) doğrudan otoritesi altında olan (herhalde) bir azınlık ile olmayan (herhalde) bir çoğunluğun koalisyonu, “birleşik cephe”sidir. Aynı zamanda, binanın fasadı anlamında bir “ön” veya “dış cephe”dir.

Peki, PKK ile BDP arasında KCK nedir ve nerededir ? BDP’nin, yani sivil siyasetin (veya umudunun) yukarıya doğru uzanan bir parçası mıdır, yoksa PKK’nın, yani silâhlı mücadelenin aşağıya doğru uzanan bir eklentisi midir ?

Devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nerede duruyorum (3) : Yalan ve utanmazlık

Gençliğim, ilk politizasyon yıllarından beri hep tuhaf bulmuştumdur, bazı insanların göz göre göre yalan söyleyebilmesini. Yırtıkça, pişkince. En ufak bir mahcubiyet duymadan.

Biraz, korku filmlerini seyretmek gibi bir şeydir bu. Bir büyüleyiciliği de vardır. Bakamaz ama kendinizi de alamaz; az az bakmaya çalışır durursunuz, parmaklarınızın arasından.

Bir tür "taammüden" ahlâksızlık da bende aynı hissi uyandırıyor. Lânet olsun diye sırtımı dönerek geçip gitmek istiyorum ama tam geçip gidemiyorum da. Üstelik yararı da var; kendime yön çizmemde tâyin edici rol oynuyor. Siyasette, örneğin, sırf temel fikir ve tahlillere değil, esas kimlerin, hangi tarafın yalan söylediğine de bakarak yerimi belirlemeye çalışıyorum. Geçtiğimiz on yılda, örneğin, yalan ve iftira çok büyük ölçüde ulusalcılıkta çökeldi, birikti. Bu da 2002'den itibaren kafamda hiç bir tereddüde yer bırakmadı.

Murat'a yönelik son saldırılar karşısında şöyle demiştim : "... bunların hırçınlığı yer yer hezeyan boyutlarında. Yılıklıda, *veldt*'de, *bush*'da veya *outback*'de, yaralı sırtlanlar var. Etrafımızda dolaşıp kan kokluyor, zaaf arıyor; bazen kişisel insiyatifleri, bazen daha organize olduğu izlenimini veren ihtilâçlarıyla, sporadik ve spazmodik biçimde durup durup yeniden başlıyorlar." (8 Eylül 2011)

Geçenlerde *Kötülük üzerine* dört yazıyı yazarken de aklımdan gene bunlar geçiyordu (20-22, 27-29 Ekim). Üçüncüsünde *Küçük ve katıksız kötüler'e*, sonuncusunda *Solculuk ve kötülük* paradoksuna değindim. "Küçük, haris, arrivist veletler"den söz ettim; 21. yüzyılın yeni "Türk rüyası" (*Turkish dream*) uğruna bütün yalan ve iftiraları yaymaya teşne "haşerat ve muzarafat"tan.

Nadiren bu kadar ağır ifadeler kullanırım. Fakat hayasızlığın da bir karşılığı olmalı.

İçime doğmuş galiba. *Hayır, ben BDP'de ders vermek istemiyorum'u* (7 Kasım) yazdım ya. Tam bu kategorilere giren kötüler hemen harekete geçti. İnternette, kendi kuzenim Ayşe Berktaş'a dahi sırt çevirerek, Gülen cemaati ve polisiyle saf tutup KCK tutuklamalarından hiç söz etmediğime, haksızlığa karşı çıkmadığıma dair bir takım metinler dolaşıyor.

Olgulara bakalım.

(1) *Tekrarın tekrarı* (31 Aralık 09). "Daha da korkuncu şu ki, bir de berbat senaryo var, bu vicdansızlık gösterisine eşlik eden. Nasıl Ergenekon Türk şahinlerini pasifize ettiyse, KCK operasyonları da Kürt şahinlerini pasifize edecek ve barış siyasetinin önünü açacakmış ! Özellikle Fethullah Gülen cemaati ve yayın organları bu kafadaymış... Önder Aytaç ... KCK operasyonunu Ergenekon, Devrimci Karargâh ve Hizb-üt Tahrir tutuklamalarıyla aynı kefeye koymuş...."

(2) *Âkif, İttihatçılık, Kemalizm* (2 Ocak 10). "Fethullahçıların 'Kürt şahinlerini tasfiye' gerekçesiyle KCK operasyonlarını desteklediği bilgisine takılıp kaldım. Devletle çok karmaşık bir ilişki içinde olduklarını; millî ve askerî değerlerle donanmış otoriteye itaatın onyıllar boyu onların da içine işlediğini; bundan kurtulmalarının ne kadar zor ve belki de imkânsız olduğunu anımsadım...." (Yazının devamında, Mehmed Âkif'in Teşkilât-ı Mahsusa'cılığını hatırlatmışım.)

(3) *Korkunç şeyler* (3 Kasım 11). "KCK'ya zerrece sempati yok. Aşikâr ki bu, bir sivil siyaset örgütü filan değil. Tersine, bir silâh ve şiddet örgütü olarak PKK'nın, sivil siyaseti yüzde yüz hegemonyası altında tutma aracı. (...) Madalyonun diğer yüzünde, hükümetin KCK diye habire genişleyen bir tutuklama dalgasına girişmesinin anlamı ne ? (...) BDP'yi mümkün olduğu kadar ezelim, sıkıştıralım ki hizaya gelsinler –yok, bu olacak şey değil. Bir hesaba göre, 2009 Mart'ından bu yana KCK diye neredeyse 8000 kişi gözaltına alınmış; bunlardan yaklaşık 4000'i de tutuklanmış. İş silâh ve şiddetle, evet, hiç ama hiç ilgisi olamayacak, olduğuna asla inanamayacağım insanlara uzanıyor."

(4) *İğrenç şeyler* (5 Kasım) : "... seçimler, Meclis boykotu, Silvan, Çukurca, Kazan vadisi, KCK 1-2-3 derken, bir kere daha toptan çıldırdık. Devletin şiddetini arkalayan ve körükleyenler (muazzam bir koro). Her çeşit Türk milliyetçisi ve Türk-İslâm sentezcisi. Atatürkçüler, ulusalcılar, Baasçılar, *devletçi-cemaatçi, ırkçı-otoriter Müslümanlar*." (Son beş sözcüğün altını burada çiziyorum.)

(5) Aynı yazıda : "Bir sonraki kertede, KCK tutuklamalarına karşı çıkmak ile KCK'ya sahip çıkmanın farkını 'sol'dan gözetmeyenler. [Diğer yanda] ... KCK operasyonunu sonuna kadar savunmak uğruna, tutuklanması kamuoyunda ciddî bir haksızlık ve aşırılık hissi uyandırmış aydınları karalamaya girişmek."

Bunlara ek olarak : (6) 9 Kasım 2011'de (Çarşamba) *aHaber*'de, Selin Ongun'un "Bi Sormak Lâzım" programına; (7) 10 Kasım'da (Perşembe) *Habertürk*'te Belkıs Kılıçkaya'nın "Doğru Aç" programına katıldım. Her ikisinde, KCK tutuklamalarına karşıyım dedim. Ahmet Altan'ın da dikkat çektiği gibi, TMK'nın gizlilik hükümlerine sığınarak yürütölmelerinin nasıl bir haksızlık ve yanlışlık yargısına yol açtığını anlattım.

Şimdi... BDP'de ders vermem dedim diye hemen bu iftiraları çırpıştıran yaratıklar (her kimse), çıkıp da evet, biz yaptık ama yanlış yapmışız derler mi acaba ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(4) Kürt sorunu ve Kürt hareketi sorunu

Halil Berktaş 19.11.2011

Arada gelen destek mektupları da var, yeni bazı suçlama ve lâf atmalar da var. Nerede durduğumu açıklamaya, bu noktaları da içerecek şekilde devam ediyorum.

On üç. Bu işin püf noktası şudur : Kürt sorunu ve Kürt hareketi sorunu *ayrı şeyler*. İlki Kürt hakları etrafında dönüyor; dolayısıyla devlet ile bütün demokratlar arasındaki bir mesele. Yani burada muhababımız devlet. İkincisi ise, radikal Kürt hareketinin ideolojisi, politik çizgisi, pratikleri etrafında dönüyor. Dolayısıyla bu, PKK'sı, KCK'sı, BDP'siyle o radikal Kürt hareketi ile gene aydınlar, sol ve liberal demokratlar arasındaki bir mesele. Aşıkâr ki burada muhababımız devlet değil, doğrudan doğruya Kürt hareketi.

On dört. Bugün pek çok kafa karışıklığı bu ayırımın yok sayılması etrafında dönüyor. Devlet ve daha genel olarak Türk milliyetçiliği, bunu "sağdan" yapıyor : Kürt sorununu el çabukluğu marifet yokedip PKK'ya, yani "terör örgütü"ne indiriyor. Bu tavrın bir varyantında, faraza KCK'nın (bence de gayet reel) anti-demokratik niteliğinin irdelenmesinden, "Kürt halkı böyle örgütlere teslim edilemeyeceğine göre" deyip resmî baskı ve savaş politikasını sürdürmekten başka çare olmadığı sonucuna sıçrayanlar var. Madalyonun diğer yüzünde, radikal Kürt milliyetçiliği aynı özdeşliği bu sefer "soldan" dayatmaya kalkıyor : Kürt halkının ve haklarının haklılığı, radikal Kürt hareketinin de bütünüyle, ne yaparsa yapsın "haklılığı"na doğru sınırsız bir genişleme gösteriyor ; öyle ki sonuçta, Kürt hareketini herhangi bir şekilde eleştiren, ya da onun yanında yer almayı, ona oy vermeyi, onun parti okulunda ders vermeyi reddeden herkes de, *Kürt hakları konusunda ne derse desin*, "Kürt halkının düşmanı" olup çıkıyor.

On beş. Bugün pek çok aydın ve demokrat bu ikileme sıkışmış bulunuyor. Bu sıkışmışlık ve/ya sıkıntı sözcüklerini ben de kullandım, Nabi Yağcı da. 3 Kasım'da şöyle yazmışım : "İçimde bir sıkıntı. Herşey nafîle. Olmadı. Gene bir yarı-karanlık çöktü ülkenin üstüne" (*Korkunç şeyler*). 5 Kasım'da devam etmişim : "Böyle bir bataklığa sürüklendik sonunda. Her taraftan kuşatıldık; hızla daralıyor, özgür entellektüel faaliyetin, bağımsız eleştirelliğin zemini" (*İğrenç şeyler*). Nabi Yağcı'nın ise *BDP'de ders vermek istemiyorum* yazımla (7 Kasım) "sıkıntısını arttırmış"a benziyorum (10 Kasım).

On altı. Eh, bu tesbitte buluşmak da bir şeydir. Lâkin geriye şu soru kalıyor : Asıl nedir bu “steril demokratlık” ki, bir türlü eski sol ideolojik çatının altından çıkamadığı için, bir tür “steril devrimci”liği prensipte reddetmekle birlikte eleştirisini derinleştiremiyor; özellikle Kürt hareketiyle yakından yüzleşemiyor; “her şeye rağmen destek” tavrını bırakamıyor ve sonuçta, kamuoyunda ahlâkî bir ağırlık ve inandırıcılık kazanamadığı, dolayısıyla siyasî bir öneme kavuşamadığı gibi, sıkışmışlıktan çıkış yolunu da bulamıyor ? Ben pek çok eski solcunun, bırakın Türkiye’yi tanımayı; kendi gerçek kitlelerini, yani (tabii işçi sınıfını değil) *geniş aydın kesimi* tanıdığı, onlarla konuştuğu, ne düşündüklerini, içlerinden ne geçtiğini bildiği kanısında değilim.

Soran olmadı ama, hayır, ben BDP’de ders vermek istemiyorum yazısı için şimdiye kadar tepkiden çok daha fazla destek aldım. Bir yığın insan (evet, aydın, öğretim üyesi, yazar çizer) özel olarak aradı, mesaj yolladı, (mealen) “tam senin gibi düşünüyorum; haksız tutuklamalara karşı bir şeyler yapmak istiyordum ve bu bildiriye de hevesle okumaya başladım; ancak en sonuna, ‘biz de BDP Siyaset Akademisi’nde ders vermek istiyoruz’ cümlesine gelince, hoop, hayır, ben bunu imzalamam dedim” türü şeyler aktardılar.

Böyle bir *sessiz hoşnutsuzluk* var, giderek büyüyen. Radikal Kürt hareketi de bunun pek farkında değil (veya görmezlikten gelmeye ya da sadece hakaret ederek savuşturmaya çalışıyor). Bir kısım sol demokratlar için de aynı farkındasızlık geçerli. Artan sayıda seçkin aydın ve akademik, PKK ve/ya KCK ve/ya BDP’ye herhangi bir şekilde destek veriyor olmak istemiyor. Tepki artıyor ama bu kişi ve gruplar örgütsüz, inisiyatifsiz. Eski sol kalıplar içinde düşünenler ise daha aktif, daha hareketli. Dolayısıyla imza için dolaştırılan ve şüphecilerin, hoşnutsuzların önüne gelen bildiriler de hep, ya sırf devletin her faulünü derhal kınayan, ya şiddet nereden gelirse gelsin karşıyız gibi pörsümüş lâflarla durumu idare etmeye çalışan, ya da (BDP Siyaset Akademisi bildirisinde olduğu gibi) Kürt hareketine aşırı krediler açan ve aradaki mesafeyi ortadan kaldıran bildiriler oluyor.

Gerçi, on yedi, pek çok insan imzalamıyor bunları. İmzalayanların da önemli bir bölümü üzerinde pek düşünmediğinden, veya kerhen, namus belâsı, ne yapacağını bilemediğinden imzalıyor. Lâkin diğer yandan, hiçbir sol kanaat önderi, PKK’nın savaş çizgisi veya BDP politikaları üzerine, en basit, en hakkaniyetli bir protesto bildirisini formüle etmeye, böyle bir adım atmaya yanaşmıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eski-yeni ayrışmalar

Halil Berktaş 24.11.2011

20 Kasım Pazar sabahı, haftanın yazılarını yazmam lâzım, ama yazmak gelmiyor içimden. Bıktım. İstemiyorum.

Ne ki, hayat böyle, siyaset böyle. Yeni bir tartışma dönemi açıldı. Bu sefer Ergenekon ve destekçilerine karşı değil. Ulusalçılığa birlikte meydan okumuş; darbeciliğe, askerî vesayet rejimine ve “diktatörlüğün manevî ortamı”na göğüs germiş; sivil demokrasi mücadelesinin kazanılmasında belki en önemli rolü oynamış safların kendi içinde. *Taraf* sayfalarında.

Kürt sorunu etrafında. Daha doğrusu, aslında Kürt hareketi etrafında ama aynı zamanda bunu göremeyip Kürt sorunu ile Kürt hareketi sorununu ayırt edememek etrafında. Bu kritik ânda, KCK’sı, PKK’sı ve BDP’siyle Kürt hareketine nasıl bakmak ve tavır almak gerektiği etrafında.

Bunu tanımlamak bile başlı başına zor. Ayırım çizgisi tam nereden geçiyor ? Çok net tarif edilemeyebilir, çünkü birincisi, kişisel farklar söz konusu. Örneğin çok kötünden kötüye ve iyi insanlara doğru giden bir iskala içinde,

Nuray Mert ile Yıldırım Türker'i bile aynı yerde düşünemiyor; Yıldırım Türker ile Roni Margulies ve Nabi Yağcı'ya ise hiç ama hiç aynı yerde düşünemiyor –düşünmek istemiyorum. İkincisi, polemiklerin seyri içinde açık-örtük tavırlar da sürekli değişime uğruyor. Özellikle bir taraf, tam nerede durduğundan çok emin değil. Biraz olsun şüpheli (veya tartışmanın seyri içinde tereddüde düşüyor) ki, kendini ifade edişinde yer yer kaymalar başgösteriyor.

Nuray Mert'i geçtim (bence o her nasılsa Ergenekon yanlılığına sürüklenmiş biri ve sırf bu nedenle, AKP'nin işini zorlaştırsın da ne olursa olsun diye, Kürt milliyetçiliğine göz kırıyor; gelin görün ki onlar da bunu yutuyor, böyle önemli aydınların desteğini alıyoruz sanıyor ve bunu tabanlarına başarı diye satıyor). Yıldırım Türker'le birlikte, maalesef Roni Margulies de, PKK'nın (asker veya sivil) *insan öldürme* eylemleri karşısında, Roni'nin çok da içinden gelmediğini ama "teori"nin ona dikte ettiğini düşündüğüm "barış hiç olmadı, savaş sürüyor, n'apalım, olur böyle şeyler" diye özetlenebilecek bir duruşu, sadece yakın zamanda da değil, birkaç yıldır sergiliyor.

Bu, "ben barışı PKK'dan istemem, bir TC vatandaşı olarak sadece devletten isterim" (= sırf devletin barışa set çekmesini eleştiririm) gibi, kulağa hoş gelen ama boş ve içeriksiz bir metafizik ile de tamamlanmakta. *Hoş ve boş* diyorum, çünkü her şeyden önce pratikte mümkün değil; ortada, söyleneni herkesin duyduğu tek bir kamusal alan var; dolayısıyla PKK'ya hafifin hafifi bir lâf bile dokundursan, bu dahi farkediliyor ve ister istemez, savaş ve barış konusunda da, ne kadar dolaylı olursa olsun, en azından bir ihsas anlamına geliyor. Nitekim öyle olduğu (ve Roni de radikal Kürt hareketini hiç eleştirmeme diye bir tavrın imkânsızlığını pekâlâ bildiği) içindir ki, Ahmet Altan'ın *Eleştiri* (15 Kasım) yazısı karşısındaki tavrı, bu sefer "evet ama *temel* eleştiriyi kime [devlete] yapacağız"a dönüşüyor. Benim altını çizdiğim "Kürt sorunu" ve "Kürt hareketi sorunu" ayırımı açısından, Roni de hemen hiç Kürt hareketi sorununu değil, her adımda sadece Kürt sorununu konuşuyor; gündemi buna indirgiyor ve "*temel* eleştiri"den söz ederken Kürt sorununun tarihî ve nihaî sorumluluğu açısından öncelikle kimi, neyi eleştirmek gerektiğini kastediyor. Bunun da cevabı ister istemez devlet oluyor.

Geçtiğimiz hafta bu flu, değişken apolojiler silsilesine bir de Nabi Yağcı'nın *Adil olmak zor zanaat* (19 Kasım) yazısı eklendi. Yıldırım Oğur aşırı ağır bir cevap verdi bence (20 Kasım). Bunların çok ama çok zor bir geçiş döneminin, tarihsel bir çağ dönümünün, sonuç olarak demokrasi saflarındaki tartışmaları olduğunu unutmayıp üslubu antagonistleştirmemekte yarar var. Öte yandan, ben de Nabi Yağcı'nın yazısını zayıf ve yanlış buldum (ve haftalarca eleştireceğim sanırım). Neden ? Çünkü o da Kürt hareketinin eleştirisini Kürt sorununa indirgiyor. "Eşit olmayan taraflar" ve "bir eli bağlı boksör" gibi imajlarla, hep *Kürt halkının* devlet karşısındaki mağdur konumunu öne çıkarıyor.

Oysa bütün bunlar KCK'sı, PKK'sı ve BDP'siyle o Kürt hareketinin *ideolojisi, dünya görüşü, politikaları, pratikleri* hakkında bize hiç ama hiçbir somut şey söylemiyor. Dahası, bu radikal, eli silâhlı ve bölgesinde egemen (= hegemon) Kürt hareketinin kimlere karşı güçlü ve hem de çok güçlü olduğu; bu gücüyle neler yaptığı ve daha da yapmaya kalkıştığı (bkz KCK sözleşmesi) problemini yok sayıyor. Roni ve Nabi, Kemal Burkay'ların, Cemal Atilla'ların, Orhan Miroğlu'ların sesini hiç duymuyor mu ? Bu tabloda PKK'nın ezdikleri ve ezecekleri hiç yok. Sadece devlet ile silâhlı isyan örgütünden oluşan *ikili* bir çerçevede, herşey gelip, ezen devlet karşısında ezilen milletin haklı şiddetini mazur göstermeye dayanıyor.

Bir bakıma bu ayrışma sathın altında hep vardı. İçten içe gelişip nihayet su yüzüne çıktı. Kökleri çok eski ve derin. Bir kere, esas ayırım çizgisi öyle eleştirmek-eleştirmemekten değil, mevcut Kürt hareketini sol ve/ya devrimci, en azından demokratik bir güç, dolayısıyla "son tahlilde" dost ve müttefik sayıp saymamaktan geçiyor. İkincisi, buna hâlâ evet diyebilenlerin ciddî bir sorunu var. Esas itibarıyla demokrat değil (kötü anlamda) solcu olmak, solun eski ideolojik çatısı altında düşünme ve konuşmayı sürdürmekten kaynaklanıyor.

Benim cevabımsa aşikâr ki hayır. Kürt hareketinin esası ve çekirdeği olarak PKK ve KCK, bugün Türkiye'nin demokrasi güçleri arasında değil. Bu konuda net ve ikirciksiz olmak lâzım. En az bir ay bunu anlatacağım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Solun hayal perdesi ve reel Kürt hareketi

Halil Berktay 26.11.2011

Taraf sayfalarındaki son tartışma, tekrar edeyim, bana göre Kürt sorunu ve hattâ Kürt hareketi sorununu da aşan bir şey. Temelinde, eski sosyalist solun düşünsel mirası yatıyor.

Sovyetlerin çöküşüyle komünizm *tarihsel olarak* bitti. "Muhalefet Marksizmi"ni değilse bile "iktidar Marksizmi"ni birlikte alıp götürdü. Ben bu noktada Murat Belge'den çok Zülfü Dicleli'ye yakınım. Giden, sosyalizmin şakası veya karikatürü değil, ta kendisiydi. Bir daha da başka bir sosyalizm olmayacak. İnsanlığın özgürlük ve sosyal adalet idealleri, bu kadar komple ve katastrofik bir çöküşten sonra, artık bu ad ve kavramlarla ete kemiğe bürünemez, canlandırılmaz. Statükoya muhalefet ve/ya yeni bir sosyal hareket inşası özlemimiz varsa, bunu mutlak surette sosyalizm projesinden ayrı ve farklı biçimde düşünmek; özellikle de o sosyalizm projesinin "tarihin yasaları ve yönü" gibi yan önermelerinden kesinlikle koparmak zorundayız.

Özetle, Marksist veya Marksist-Leninist siyaset hakkında bildiğimiz herşeyi unutmak ve (başka nasıl tarif edeceğimi bilemiyorum) *demokratik siyaset* diye bir şeyi yeniden öğrenmek (demokrat gibi davranmak değil, demokrat olmak) meselesi önümüzde duruyor.

El'an önümüzde duruyor, çünkü bunu anlamak ve başarmaktan eski sosyalistler olarak henüz çok uzağız. Bir şeyin tarihsel olarak bitmesi, pratikte, her yerde ve herkesin içinde yüzde yüz bitip yerini tamamen yeniye bırakması demek değil. Artık reel bir umut taşınamaması; önünün tıkanmış ve gerçekleşme potansiyelini tümüyle yitirmiş olması, bu yola ömrünü vermiş insanların bunu hemen görüp kabullenmesi anlamına gelmiyor. Daima eskiye tutkuyla sarılanlar çıkıyor (kalıyor) ve "geçiş" dönemleri bu yüzden uzayıp gidiyor. Çöken veya kendini fesheden ciddî partilerin yerine, bazen komedi versiyonları kuruluyor (yeni TKP). Ya da o parti ve akımların bazıları işlevsiz "emeklilik kulüpleri"ne (ÖDP) veya çok daha beteri, devletçi faşizm mihraklarına dönüşüyor (İP).

Ne ki, geçmişin sırtımızda ve ruhumuzdaki ölü ağırlığı bu dışsal tezahürlerle sınırlanamaz. Hep söylediğim bir gerçek var : bu ülkenin eski sosyalist ve komünistleri olarak, biz geçmişle doğru dürüst hesaplaşmadık. Evet, partisel ve hizipsel bazı özeleştiriler yaptık (birini de ben yazdım : *Bir Dönem Kapanırken*). Ama gelin kabul edelim; bunları mümkün olduğu kadar soyut ve teorik tuttuk; dışımızdaki koşullara, hâkim teoriye, çizgiye, paradigmaya izafe ettik –ve böylece, hayli soğuk ve hissiz bir şekilde kendimizden uzaklaştırdık; kişisel ve yaşamsal sorumluluğunu almadık. Özür dilediyssek de, biraz, Sovyet ve Çin KP'lerinin on milyonlarca insanın canına okuduktan sonra "rektifikasyon ve rehabilitasyon" kararları alıp listeler halinde özür dilemeleri, veya bir fonksiyonerin kapınızı çalıp Merkez Komitesi Propaganda Bürosu adına özür dilemesi gibi, ya da şimdi PKK'nın "kazara" öldürdüklerinin ailelerinden özür dilemesi gibi özür diledik, soyut bir tarih ve soyut bir insanlıktan (bunun altını çiziyorum, çünkü o kalpsiz ve merhametsizlere asla kabul etmek istemediğimiz kadar akraba ve âşinâyız ve problemin büyük kısmı da burada yatıyor). Üzülmedik, utanmadık, ağlamadık. Bu özeleştirileri benliğimize çok yaklaştırmadık; ruhumuzu dilim dilim doğramasına olanak tanımadık. Benim yirmi küsur yıldır uykularım kaçıyor bu iç hesaplaşmalarla. O yüzden, Marksizm, sosyalizm ve uluslararası komünist hareket tarihine post-mortem notları düşüp duruyorum.

Offf, fakat her neyse. Ne diyordum; işte bu düşünce sığılığı yüzündendir ki siyaseti de eski teorimizin gölgesinden çıkarıp yeni bir zemine oturtamadık. İki hafta önce yazdığım gibi, bir "ideolojik çatı" sorunumuz sürüyor (10 Kasım). Bunlar belki bir *habitus* diye tarif edilebilecek yaşam alışkanlıklarından ibaret kaldı. Öyle de olsa, ne demek, siyasete eski "ideolojik çatı" altından bakmak ? Arka planda, ne kadar yok desek de silik bir "tarihin yönü" inancı; ne kadar vazgeçtik desek de zayıf bir "devrim" umudu ve "devrimcilik" iddiası hep mevcut. Çok klasik ve şematik ezen-ezilen ayrımları (milletler dahil), bu şablona göre şekilleniyor. Sosyal güçler yelpazesinde "objektif" olarak itici-ilerletici, yani ilerici, yani dost ve müttefik olması gereken kesimlerin tesbiti de buna bağlı. Habire "halk"(lar)ı konuşuyoruz (üstelik, sanki yekpareymişler gibi), yoksa doğrudan grup ve örgütleri değil. Ve hâlâ içten içe devrimci şiddet hayranıyız. Sonuçta, belirli grup ve örgütleri (faraza PKK veya BDP'yi) *gerçek hayatta ne yaptıklarına, iç ve dış pratikleri itibariyle ne olduklarına, hattâ ileride ne yapacaklarını açıkça ilân ettiklerine* göre değil, bilinçaltımıza yerleşmiş bu teorik perspektif itibariyle, tarihin akışı içinde nerede durmaları gerektiğine göre değerlendiriyoruz.

"İşçi sınıfı kolektif ezilendir, öyleyse bütün işçi örgüt ve sendikaları da ilericidir." Aslında bu kadar sığ ve zavallı bir şey söylüyoruz ama farkında değiliz, bırakalım "Kürt sosyolojisi"ni, örgüt, ideoloji ve politika olarak PKK ve KCK gerçeğine cepheden bakamadıkça.

Ya da görüyor ama teşhis edemiyor, etmek istemiyoruz; kendimizle de yeniden tanışmak istemediğimizden olabilir mi acaba ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dersim, özür, şaşkınlık

Halil Berktaş 01.12.2011

Nabi Yağcı'nın yazdıkları bende de giderek artan bir hayal kırıklığı yaratıyor. Ama kişisel polemik ve teke tek cevap verme havasından çıkıp, konuya değişik bir yönden yaklaşmayı deneyeceğim. Dersim, bunun için çok elverişli bir basamak.

Başbakan Erdoğan bir "sürpriz" çıkış daha yaptı ve (herhalde tarihinin en beceriksiz, en ne yaptığını bilmez, gereksiz her çatışmaya girip sonra da yüzüne gözüne bulaştırmada eşsiz yönetimi altındaki) CHP'yle birlikte, "sol"cular da gene allak bullak oldu. Bu kadar anlamlı, sarsıcı bir olay ! Ne denli eksik-güdükl olursa olsun, "devlet adına özür dilemek gerekiyorsa, ben diliyorum işte" dedi ya; bir durup bunun önemini, ilklğini, benzersizliğini idrak etmek lâzım. 11 Kasım 2009'du, yani neredeyse tam iki yıl önce : TBMM'de Onur Öymen, Kürt açılımına karşı Dersim'i "terörle mücadele"ye örnek göstermişti. O rezaletten iki buçuk ay sonra, (artık herhalde nâmevcut "16 Aralık hareketi"nden) Burhan Şenatalar'la bir tartışmaya girmiştım, Türkiye'nin şimdiki tarihsel dönüşümü Atatürk'e dokunmayabilir mi diye (2 Şubat - 4 Mart 2010 arasındaki on yazı; yakında bkz *Acıyla, İnatla Düşünmek*). Ve daha birkaç hafta önce komik şeyler söylenip duruyordu, "bu da nereden çıktı, hiç Atatürk diktatör olmuş olabilir mi" kabilinden.

Şimdiyse Tek Parti dönemi üzerindeki örtü, hükümet tarafından çekilip alınıyor bir çırpıda. Tarihin televoleci ve sansür odacılarının değil, "bunlara inanmayın" diye karalanan gerçek tarihçilerin yıllardır inatla sürdürdüğü titiz çalışmalarla ortaya çıkan gerçekler kabul ediliyor. Bir büyük fiksiyon olageldi 20'lerden bu yana : "bizim devrimimiz ve ulus-devletimiz"in süttten çıkmış ak kaşıklığı; (Katoliklerdeki, Meryem'in Kusursuz İlkahı inanişini andıran) günahsız mükemmeliyeti. Bu "millî büyük-anlatı"nın da başına bekçi ve kefil olarak olanca kişisel ağırlığıyla Mustafa Kemal yerleştirildi.

Oysa 21. yüzyıl başında masal da bitiyor, dokunulmazlık da. Mesele bir tabunun daha yıkılmasının bile ötesinde. Bunda sonra zor dayatırsınız, resmî ideolojinin tamamı veya herhangi bir parçacığını. Özgür ve cesur olmamız için yeşil ışık yakıldı. Nihayet bizde de, bir bütün olarak yalanın hegemonyası sona ererken, tarihin kurtuluşu çağı açılıyor. Evet, Kılıçdaroğlu'ların, Ruhat Mengi'lerin ve daha nice muhafazakâr ve/ya ulusalcının korktuğu, Mehmet Ali Birand'ın ise dürüstçe işaret ettiği kadar var. Her şey ama her şey daha rahat konuşulacak ve elbette sıra 1915'e de gelecek. Bu veya başka bir hükümet onun için de özür diler mi, bilemem. Lâkin bir daha bu ülkede Çiçek'ler, Elekdağ'lar ve Kerişsiz'ler kolay kolay entellektüel terör estiremeyecek.

Ama lütfen, bir de "standart solcu"luğun reaksiyonlarına bakın, bu geçiş ve dönüşüm karşısında. İşin özgürleştirici boyutu hiç yok. Onların akli fikri AKP'nin prim yapmamasında. *Ne yaparız, ne ederiz de bunu (bile) kötüler, küçültürüz. Siz bilmezsiniz, ne hündür bunlar. Mutlaka gizli bir gündemleri vardır. Aman ha, özürlerini sahici sanıp da aldanmayalım.* Biri "takunyacılar ile postalcıların Dersim savaşı" diye sorunu etiketlemiş ve halletmiş, aklınca. "Yiyin birbirinizi" darlığı ve sekterliğinin emekli öğretmen versiyonu.

Geçelim, bu koşullanmış refleks ve otomatiğe alınmış düşüncesizlikleri. Samimî ve düşünen solcular da var kuşkusuz. Geçen gün bir arkadaşımla konuşuyordum. Onun da ailesi Dersim'den göçürtülmüş. Dosdoğru, gayet temiz ve dürüst bir şekilde, "Hocam bu hükümet beni iki kere şaşırttı," dedi : "Bir, askere karşı direnip bitirdikleri için, bir de başbakanın bu demeciyle. Nasıl olabiliyor böyle bir şey ?"

Yok, dedim, asıl mesele nasıl olabildiğinde değil; bunun bize, senin benim gibi eski solculara niçin bu kadar şaşırtıcı geldiğinde. Geçmişte çok yazdım; başlıca iki nedeni var bu şaşkınlığımızın. Birincisi, normal siyasete inanmıyoruz; "burjuva demokrasisi" (veya "cici demokrasi" veya "Filipin demokrasisi") diye küçümsemişiz yıllar yılı. Hep aldatıldığımız; sathın altında bir takım gizli dolapların döndüğü ve bizim bunları göremediğimiz kanısındayız. Gözümüzün önündeki gerçekliği gerçeklik saymıyor; bir bit yeniği arıyoruz. Bu da, "burjuva" dediğimiz parlamenter politika çerçevesinde "burjuva" dediğimiz partilerin rekabetinin halka faydasını anlamamamıza yol açıyor.

İkincisi, aşırıya vardırılmış bir materyalizm ve illâ "sınıfsal" yorum alışkanlığı sonucu, biz o partileri de, ait oldukları farzedilen şu veya bu sosyal kesim, etnik grup, halk veya millet tarafından çok fazla "belirlenmiş" (determine edilmiş) sanıyor; siyaset sahnesine bakarken özerk gerçeklikleri içinde partileri değil, ısrarla "temsil ettikleri" sınıf(lar)ı "görüyor", daha doğrusu görmeye çalışıyor veya gördüğümüzü sanıyoruz. Faraza "AKP bir hakim sınıf partisi olduğu için iyi şeyler yapamaz, yapamaması gerekir" diye düşünmemiz, siyasetin kendisine değil "arkasına" bakma takıntımızı yansıtıyor.

Gene aynı mantıkladır ki, geçen hafta da uzun uzadıya anlatmaya çalıştığım gibi, PKK'nın ise "her şeye rağmen" iyi şeyler yapıyor olması gerektiğini sanıyoruz (çünkü "son tahlilde" bile olsa ezilen bir halkı temsil ettiğine inanıyoruz).

Fakat Dersim özürünün düşündürdüğü üçüncü bir mesele var ki, en önemlisi bence o. Cumartesi değineceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Devrim, Dersim, normalite

Halil Berktaş 03.12.2011

19. yüzyıl İngiltere'sinde parlamentoya iki parti hâkimdi : Muhafazakârlar ve Liberaller. İşçi Partisi henüz yoktu ufukta. Ama giderek kalabalıklaşan bir işçi sınıfı ve büyüyen bir "içtimaî mesele" vardı. Ve ikisi de "burjuva" partileri olmasına karşın, bu iki büyük parti arasındaki rekabet, işçi tabanının (da) oyunu alma mücadelesi, kâh

birinin kâh diğzerinin verdiğı tâvizlerle, emekçilerin yaşama ve çalışma koşullarını adım adım iyileştiren bir dizi reforma yol açtı.

Diyeceksiniz ki : bu da bir aldatmacaydı; bu sayede işçileri ve sendikalarını adım adım iğfal ettiler, devrimden uzaklaştırdılar. –Ama bu nasıl bir devrim teorisi ve idealidir ki, hedef kitlesi proletaryanın mutlak yoksulluk içinde yaşamasına, hiçbir görelî refah ve demokrasi gelişmesinden yararlanmamasına bel bağlar ?

Son haftalarda Türkiye’de AKP ile CHP arasında bir Dersim kavgası cereyan etti. İki büyük parti, diyelim ki birbirinin burnunu sürtmek uğruna, “kim yapmıştı ve kim özür dilemeli” kavgasına girdi. Sonunda, hangi içsel hesapla olursa olsun, Başbakan Erdoğan bir ilk’e imza atıp “devlet adına” özür diledi ve CHP’nin, “jandarma ve tahsildar zulmü”nün Tek Parti’si ile bağlarını koparamayan taşkafa zihniyeti, 1950 seçimlerinde ve sonra da kaç kere olduğu gibi, bir defa daha ayazda kaldı. O yanını geçelim; objektif olgulara bakalım. Halka, demokrasiye, sol diye bir şey varsa sola yararı oldu mu, olmadı mı ?

“Burjuva” demokrasisinin yararı diye bunu kastetmiştim. Hiç olmazsa şu basit gerçeği idrak edelim artık : Her tekel konumuna karşı piyasanın daha iyi olması gibi, bu parlamenter rekabet de çok daha iyidir, halkın karşısında (üstelik de kendine devrimci diyen) yekpare bir tek parti iktidarı olmasındansa.

Fakat şimdi diyeceğim başka bir şey var, gene siyasete bakışla ilgili.

“Sınıf”lar ve “halk”larla; yani öncelikle ve doğrudan doğruya partilerle *değil*, onların ardına saklandığı varsayılan gizli toplumsal güçlerle ilgilenmenin beraberinde getirdiğı bir diğzer deformasyon var : bu güçlere izafe edilen ilerici/gerici, devrimci/karşı-devrimci “öz” veya potansiyel, ya da “barut”larının tükenip tükenmediğıyle ilgili, bitmek bilmez tartışmalar.

Siyasî partilere bu şekilde yaklaşmak, bir parti (faraza AKP) her nasılsa bazı “iyi şeyler” yapıyorsa, bunları âdetâ soluk soluğa, acaba nerede tükenecek ve tıkanacaklar diye korku içinde izlemeye yol açıyor.

Bunda, sözümona “devrimci,” aslında sırf palavracı ve lâf ebesi bir “sol”un yarattığı “AKP kuyrukçuluğı” baskısının da payı olabilir. O “sol”un kendisi, zaten “AKP’nin orduya teslim olduğu, birleştiğı ve dolayısıyla bittiğı”ni ilân etmeye baştan beri teşne. Ertuğrul Kürkçü, bir siyasî deha örneğı olarak bunu son üç dört yılda kaç kere keşfetti, bir bakıp araştırın isterseniz. Öte yandan, burası şaka değil, bir şekilde sosyalist soldan ve/ya solun siyasal kültüründen geçmiş, mukayese edilemeyecek derecede daha akıllı, gerçekten en akıllı ve en namuslu insanlar dahi, tabii sevinerek değil üzülererek, nadir de olsa biraz benzer şeyler söyleyebiliyorlar.

Ahmet Altan kadar zeki ve “anti-teorik” bir realist bile yakın zamanda, AKP’nin atılımcı döneminin bittiğı, artık bir şey beklememek gerektiğı anlamına gelen şeyler yazdı. Murat Belge, “muhafazakâr demokrat” denen AKP’nin buraya kadar biraz “demokrat”lığını gördüysek de bundan böyle “muhafazakâr” yaniyla karşılaşacağımızı öngördü. Ferhat Kentel, AKP “devrimi”nin durgunluk, statüko, kanun ve nizam *Thermidor*’una girmiş olduğu tezini ortaya attı.

Dersim özürü bunların üstüne geldi ve “acaba öyle mi ?” diye biraz düşünmeyi hak ediyor sanırım.

Şimdi hepsi bana gücenebilir ama, sevgili arkadaşlar, ben kritik bir noktada yanıldığınız kanısındayım.

Hemen belirteyim : bu yanılgı, bizatihî AKP’ye ilişkin teşhislerinizden değil, politikaya bakış tarzınızdan kaynaklanıyor. Başka bir deyişle, sizin “AKP artık kötü” gibi bir şey dediğiniz noktada ben “hayır, AKP hâlâ iyi” diye zıddını söylüyor değilim. Türkiye’de de siyasetin nihayet normalleştiğini ve benim normal siyaset (“burjuva” siyaseti ?!) dediğim koşullarda, siyasî partilerin performansına “bir yere kadar iyi gider, sonra tükenir

ve kötüleşir" diye, çizgisel bir şekilde (önce tırmanan ve sonra inişe geçen bir çizgi gibi) bakmanın yanlış olduğunu anlatmaya çalışıyorum.

Bu bakış tarzının, bir, "partilerin ardındaki sosyal güçlerin ötsel sınırları"na takılıp kalan bir siyaset anlayışından tam kurtulamadığı kanısındayım.

İki, "devrimci" perspektifin ve dolayısıyla "burjuva" denen devrimlerin nereye kadar gidebileceğı, nerede durmasının kaçınılmaz olduğu gibi "teorik" varsayımların kısmî mirasını hâlâ üzerinde taşıdığı kanısındayım.

Normal politika, çok daha kısa salınımlı, kâh (görelî) iyi ile kâh (görelî) kötü arasında çok daha konjonktürel gelgitli bir şey. Politika sahnesindeki rekabet, başlı başına özerk bir kerte ve "artık olmaz" denilen noktada Dersim özürü gibi "sürpriz"leri patlatabiliyor. Bunun Kürt hareketi ve PKK'ya bakışla da ilgisi var (orada, kötülük değil ötsel iyilik beklentisinin temelsizliği ve yanlışlanması açısından). Bütün bu noktaları açmaya devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tartışmanın özeti (1) : Murat Belge

Halil Berktaş 08.12.2011

Bir, Kürt sorunu ve Kürt hareketi sorununa ilişkin tartışma var. Bir de, doğrudan doğruya sola ve sosyalizme ilişkin tartışma. İlkinden ikincisine geldik, çünkü ben bir kısım solcunun radikal Kürt hareketine hayırhah bakması ve fazla kredi açmasının, eski sosyalist solun bazı düşünce kalıplarını ve siyasete bakış tarzını değiştiremeyişimizden kaynaklandığını öne sürdüm. Halen iki tartışma paralel ve içiçe yürüyor.

Kendi payıma, bir süre sol ve sosyalizm sorunlarına ağırlık vereceğim, çünkü işin püf noktası gerçekten bu. Bana göre, faraza Nabi Yağcı ve Roni Margulies, hattâ Erol Katırcıoğlu, bu yüzden tökezliyor. Burada da bir "esas" ve bir "usul" meselesi çıktı gibi. "Usul" itirazları derken, bu konuların hiç tartışılmamasını isteyenleri kastediyorum. Erol Katırcıoğlu, örneğin, *Bıktıran 'sol' eleştirisi* dedi (1 Aralık 2011). Nabi Yağcı "tam da siyasi hayatımızda bir otoriterleşme tehlikesi varken... birdenbire solun tartışılması öne çık"masından "rahatsız" olduğunu dile getirdi. Gene Yağcı'ya göre, şimdi BDP'yi hedef alan operasyonlara karşı durmanın öne çıkması gerekiyormuş. Böyle bir zamanda "solu tartışmayı öne çekmeyi yanlış buluyor"muş (3 Aralık). Bunlar bana hayli tuhaf geliyor. Pek samimi bulmuyorum. Ayrıca değineceğim.

"Esas"a gelirse, Murat'ın son yazdığı ön planda (29 Kasım : *Niye sosyalist olduk*). Roni Margulies (30 Kasım : *Niye hâlâ sosyalistim*) ve Nabi Yağcı'nın (3 Aralık : *Milliyetçi asimetri*) ilâveleri ise, benzer bir fikrin çok daha aşırı, makul sınırlarının ötesine taşınmış şekilleri. Bana göre Murat da yanlış ama az yanlış; aramızda (kendi ifadesiyle) "bir büyük ayırım olduğu kanısında" ben de değilim. Lâkin iş Roni Margulies ve Nabi Yağcı'nın kendilerini anlatış tarzına gelince, fark derin bir hal alıyor. Madalyonun diğer yüzünde ise şöyle bir paradoks var : Özellikle Nabi Yağcı'nın yalnız sosyalizm genel fikrini değil komünizmi de (veya, her ikisini birleştirerek) savunması, aslında bir bakıma daha zorunlu-gerçekçi olduğu için, Murat'ın insanî tercihinin *tarihsel* zaafına işaret ettiği gibi, Roni Margulies'in "hiç varolmamış sosyalizm"inin altındaki hayalî haliyi da çekip alıyor.

Bunu biraz açacak olursam, pozisyonlar kabaca şöyle : (a) Ben (*Solun hayal perdesi ve reel Kürt hareketi*'nde : 26 Kasım) herhangi bir sosyalizm-komünizm ayırımı yapmaksızın, komünizmin çöküşüyle birlikte, ne diyeceksek diyelim, her ikisinin tarihe gömüldüğünü; artık "özgürlük ve sosyal adalet ideallerinin" ya da "statükoya muhalefet ve/ya yeni bir sosyal hareket inşası özlemimiz"in, altını çiziyorum, *bu ad ve kavramlarla* canlanamayacağını; bunları herkesin tarihte bilip tanıdığı sosyalizm projesinden ayrı düşünmemiz gerektiğini

vurgulamıştım. Yani benim için insanlığın idealleri başka; sosyalizmin (komünizm olarak) tarihî gerçekliği (ki bunun dışında bir gerçekliği hiç olmadı) gene başka. Bilmiyorum, bundan sonra da bana, insanlığın özlemlerinden kopmamak gerektiği tekrar hatırlatılabilir mi ?

Ne ki (b) Murat, kusura bakmasın, benim "özgürlük ve sosyal adalet idealleri" dediğim aynı şeyi getirmiş, gene benim argümanımın karşısına dikmiş. Bir bakıma mesele, sırf buna sosyalizm deyip dememek, ya da sosyalizm diye bu niyet ve idealleri görüp görmemekte düğümleniyor. Tabii ki Murat'la, sosyalizmin Marksist-Leninist kolunun (= komünizm) ve ardındaki düşünce tarzının, geri gelmeyecek biçimde çöktüğü noktasında aynı fikirdeyiz Dahası, klasik Marksizmin bu kötülükten tamamen muaf tutulamayacağını da kabul ediyor. Fakat bir sonraki adımda, sosyalizm (daha doğrusu, sosyalizmin çıkış noktası) ile komünizmi gene de birbirinden ayırıyor. Biz, diyor, "insanların eşit ve özgür yaşadığı bir toplum... sömürünün her türlüşünün ortadan kalkmasını sağlayacak bir ahlâk" isteyerek yola çıktık ve "çoğumuz, buna inanmaya devam ediyoruz." *O halde* sosyalizm oydu, gitti, bir daha gelmeyecek denebilir mi, diye soruyor; açıkçası, dememek gerektiği sonucuna varıyor.

Buna itirazım kısaca şöyle : Bu tavrıyla Murat, sosyalizmin sosyalliği ve tarihselliğini ortadan kaldırıyor; sosyalizmi bir reel pratikler demeti olmaktan çıkarıp (ölçülmesi, sınanması mümkün olmayan) bir ahlâki niyet ve özlemler yumağına indiriyor. Marksizm materyalistti ve bir *praxis* vurgusu vardı. Oysa bu yaklaşımda sosyalizmin maddesi ve pratiği gidiyor; sadece "ruhu" kalıyor –ve sosyalizm, pratiğinin değil bu ruhun adı oluyor. Murat "sosyalizm adının dahi fazlasıyla yıpratıldığı söyleniyorsa bunu da tartışmaya varım" diyor gerçi. Ama belki de "ad"ları tarihî gerçeklikler olarak görmediği; büyük kitlelerin realiteyi bu temel kategorilerle algılamasının siyasî bakımdan ne anlama geldiği üzerinde pek durmadığı için, bu kabul önemsizleşiyor; benim için tâyin edici olan toplumsal gerçeklik, Murat için ikincil kalıyor.

Haksızlık etmeyeyim; aynı hatâların çok daha fazlası, Roni Margulies ve Nabi Yağcı'da söz konusu. Çevreye verdiğim rahatsızlıktan ötürü özür dileyerek, bu zorunlu, kompresörlü yol tamirine devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tartışmanın özeti (2) : Roni Margulies

Halil Berktaş 10.12.2011

Bir yanda iyi niyetler, diğer yanda sosyal ve tarihsel pratik. Peki ama, insanların içinden ne geçtiğini kim, nasıl bilecek ? Kitlesellik iddiası taşıyan bir siyasal düşünce, öznel özlemlere dayandırılabilir mi ?

Yıllar önce Toledo'daydım. Özel bir vakfın düzenlediği, Batı ve İslâmiyet konulu bir kapalı devre atölye çalışması vardı. Petrol zengini bir Arap ülkesinin, sanırım Avrupa'da İslâmî bir eğitim kurumunun başında bulunan genç bir prensi uzun bir konuşma yaptı; özetle, "benim inancım da sizinki kadar geçerlidir; siz bunu tanımak zorundasınız" dedi. Ünlü Suriyeli felsefe profesörü Sadık el-Azm da buna, "önemli olan, sizin taşıdığınız inanç değil, bu inançla ne yaptığınız; daha doğrusu, bu inancınızla birlikte, başkalarıyla, faraza bu inancı taşımayanlarla ne gibi ortak pratiklere girdiğiniz (giriş giremediğiniz), bu pratiklerin kurallarında anlaşış anlaşamadığınız" gibi bir cevap verdi.

2009 sonu ve 2010 başlarında, *Tarafa*ta kısa süreli bir başka İslâmiyet tartışması oldu. Roni Margulies, Yıldırım Oğur, Ahmet Altan İslâmiyete inanılmaz krediler açtılar. "Gerçek" Müslümanlıkla milliyetçilik asla bağdaşmaz dediler. Margulies "Türkiye'de azınlıklara karşı yapılan barbarlıkların" tek birinin bile İslâm adına yapılmadığını, "hiçbir Ermeni ve Rumun arkasından Allahüekber diye bağrılmadığını" dahi iddia etti (2 Aralık 2009). Salladı

yani. Bu bir masal; tek tek araştırdın mı bütün olayları, hepsinde vardın da fotoğraf mı çektin, teype mi aldın, *nereden biliyorsun* diye sordum (hiç ses çıkmadı). İki yazı yazdım, biri Âkif'in İttihatçılığına, hattâ Teşkilât-ı Mahsusa'cılığına dikkat çeken (2 Ocak), diğeri "Bitmeyen özcülüğü" eleştiren (27 Mart 2010). Kısmî bir yanıt o sırada *Tarafa* yazan Leylâ İpekçi'den geldi (30 Mart : *Milliyetçilik mümin kalbin neresinde*). Vakit olmadı, bir türlü kısa bir not düşemedim. Yapabilseydim, Sadık el-Azm'ı tekrarlayacaktım : Kusura bakmayın, ben hiçbir Müslümanın "mümin kalbi"ni, sırf onun inancı temelinde, "işte asıl Müslümanlık" diye kabul edemem, genelleyemem. İslâma ancak *tarihsel İslâm* olarak, olanca somutluğu içinde, hiçbir varyantını diğerlerinden daha az veya çok otantik saymaksızın yaklaşabilirim.

Aynı şekilde, sosyalizm ve/ya komünizm kavramlarına da, bir zamanlar Murat'ın veya benim gönlümüzden geçmiş, ya da halen Nabi Yağcı ve Roni Margulies'in kafasında varolan özel sübjektivite açısından değil, ancak tarihî bir vakia olarak bakabilir, bunu tartışabilirim.

Şimdi bütün bunlardan önümüzdeki somut tartışmaya dönersek, (c) Murat'ın ardından Margulies de bana iki cevap döşenmiş (30 Kasım : *Niye hâlâ sosyalistim* ve 3 Aralık : *Ey meydan*). Başlıca şu noktalar dikkat çekiyor :

Birincisi, Murat gibi fakat çok daha aşırı ve iddialı bir şekilde, Margulies de bizi sosyalist yapan idealleri öne çıkarmakta. İlk yazısının başına İngiliz kamu sektörü işçilerinin bir bildirisini, ikinci yazısının sonuna Mısır'dan *Ey meydan* şarkısını almış. Her ikisi de halkın, işçilerin statükoya tepkisini dile getiriyor. Çalışanların kendi hayatlarını ve toplumu yönettiği eşit ve adil bir toplum isteği; "millî" olan hiçbir şeyin ilgisini çekmemesi; toplumun *silah ve şiddet yoluyla değil* (altını ben çizdim) ancak büyük emekçi kitlelerin kendi kitlesel eylemleri yoluyla değişebileceğine inanmak –hepsine katılırım. Dünya çapında benzersiz bir anti-kapitalizm dalgasının geldiğini ise çok abartılı buluyorum. Orası, Roni Margulies'in heyecanlı ayaklanmacılığını (*insurrectionism*) yansıtıyor. Ama bu bir yana; ben de insanlığın özgürlük ve sosyal adalet özlemleri derken, aynı çıkış noktalarını kastediyor(d)um.

Dolayısıyla bende de, Murat'ta da, Roni Margulies'te de, yeryüzündeki haksızlık ve eşitsizliklere benzer bir reaksiyon var (diyelim). Ne ki, Murat'tan da daha problemli bir şekilde Margulies, ben bu yüzden *hâlâ sosyalistim* diye kestirip atıyor. Başka bir deyişle, ona göre bu tepki ve istemler, sosyalizmi tanımlamaya ve gelecekteki, daha âdil bir düzeni sosyalizm olarak düşünüp sunmaya yetiyor. *Ey meydan* yazısında sosyalizm için "eşit, adil, sömürsüz ve sınıfsız bir toplum hayali" demiş. Sırf bu ibare bile, neyi neye eşitlediğini apaçık ortaya koyuyor.

Ben bunun toplumsal gerçeklikle en ufak, ama en ufak bir ilgisi olmadığı kanısındayım. Margulies biraz 19. yüzyılda, faraza 1848'de kalmışa benziyor, çünkü ancak sosyalizmin hiç yaşanmadığı o çağda, sırf mevcut kapitalizme karşı olmak, sosyalist olmaya yetebilirdi. Oysa bugün sosyalist olup olmamak, sadece veya öncelikle kapitalizme bakarak değil, öncelikle yaşanmış sosyalizm-komünizm deneyimine bakarak tanımlanabilir.

Margulies'in buna bir tür cevabı yok değil. Ama ne cevap ! Sosyalizmin tarihsel gerçekliği hakkında hiçbir şey söylemiyor. Daha doğrusu, Troçkizmin teorisist idealizm lüksüne sığınıp, söylemeyi reddediyor. Sovyetler Birliği, Çin ve diğer sosyalist ülkeleri hiçbir zaman sosyalist olarak tanımamış. Bunları sosyalist görenlerin "bahtsız"lığı onu hiç ilgilendirmiyormuş. Roni Margulies'in bu ifadelerinde kibirli, demagojik bir gıcıklık da var. Geçelim. Önemli olan şu : (gerçek) sosyalizm öyle bir şey ki, hiç olmamış, dolayısıyla ne olduğunu da bilmiyoruz –ama gene de bizim "hâlâ sosyalist" olmamızı haklı kılıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir bahtsız, bir akılsıza demiş ki...

Halil Berktaş 15.12.2011

Ne demiş ?

"Biz tarihçilerin, 'tarihsel düşünmek' adını verdiğimiz bir şey vardır (*historical thinking*). Sanırım sizin en büyük sorunuz, tarihsel düşünememek."

Tartışmanın özeti (3)'e, belki internetteki Sol geçmişte kalmadı mı yazısından hareketle Oya Baydar'ı alıp, *Tartışmanın özeti (4)* : Nabi Yağcı'yı da gelecek, hattâ bir sonraki haftaya erteleyip, Roni Margulies üzerinde duracağım.

Hiçbir yanlış anlamaya yol açmamak için, gereksiz de olsa tekrar belirteyim ki Margulies önem verdiğim, iyi bir insan ve bilgili bir aydın. Yeryüzündeki (bizim gibilerin tartışabileceği) konuların belki yüzde 90'ında anlaşırız. Türk milliyetçiliği ve resmî ideolojisiyle dalga geçişi fevkalâde. Bu sabah (10 Aralık Cumartesi), *Şike ve Şark kurnazlığı*'nı okudum ve sevdim. Aynı şeyleri beş altı yıl önce Galatasaray Üniversitesi'nde yapılan bir Türkiye - Avrupa sempozyumunda, (kısmen Niyazi Berkes'in *İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz* kitapçığından ve kısmen Marquez'in *Yüz Yıllık Yalnızlık*'ından mülhem) *İki Yüz Yıllık İkiyüzlülük* başlıklı bir bildiride söylemiştim. Halen "İmparatorluktan Cumhuriyete Türk milliyetçiliği ve ulus-devleti" derslerimde anlatmaya devam ediyorum. Ve şimdi Margulies'in bu yazısını da, sömestirin bitimine çok az kalmasına karşın, zorunlu okumalar arasına koyacağım. (Margulies'in yararlandığı Murat'ın kitabıysa çok kalın ve gelecek akademik yılı beklemek zorunda.)

Günlük, demokratik siyasette de, aşikâr ki çoğu zaman beraberiz. Gelelim, yüzde 10'u bulmaz dediğim anlaşmazlıklarımıza. Bunlar, PKK, KCK ve BDP'siyle Kürt hareketine bakış, emperyalizm ve Marksizm/sosyalizm sorunları üzerinde düğümleniyor. Yani şu anda, o yüzde 10'un da belki yarısından azından söz ediyorum. Bütün bunlar, bir orantı nosyonunu korumaya yönelik. Ama işte lâfımı sakınmayacağım bir nokta da var.

Her tartışmada, fikirler vardır, bir de tavır ve üslûp meseleleri vardır. Bazen, belki çoğu zaman, (karşı) fikrin kendisinden çok söyleniş tarzına kızarsınız. Ya da o tarz ve eda, fikrin sakatlığını (ve tepkinizi) daha büyük boyutlara ulaştırır.

Bu sefer de öyle oldu. Evet, Margulies'e kızgınlım. Geçen yazımdaki "kibirli, demagojik gıcıklıklar" ifadesini bilerek, çok düşünerek kullandım. Çünkü pekâlâ anlaması gerektiği halde anlamıyor veya anlamazlıktan geliyor; çarpıtıyor, vicdanını paradigması ve politik aidiyetine feda ediyor. Atina'da, Akropolis'in girişinin sol tarafında yaklaşık sekiz metre yüksekliğinde bir kaide vardır (bir zamanlar üstünde bronzdan yapılmış, dört atlı bir savaş arabası dururmuş, ama şimdi yok ve o taş kaide çevresine göre aşırı büyük kaçıyor).

Roni Margulies sanki bunun üzerine çıkmış da oradan aşağı konuşuyor gibi : Murat Belge'den farklı olarak Halil Berktaş, bizleri sosyalist yapan ruh halinden "uzaklaşmak istiyor"muş ve o yüzden haksızmış (30 Kasım). "Dostu" Halil Berktaş sosyalizmin "yani" eşit ve adil bir toplum "hayalinin" (buraya dikkat) çökmüş olduğunu düşünüyor. Bu yüzden "ütopyasız" kalmış ve "bahtsız"mış (3 Aralık). Burada, İÖ 178 Olimpiyatları yarış birincisiyle özdeşleşen Margulies'in ses tonu iyiden iyiye tanrısallaşılıyor artık : Sosyalizmden Sovyetler Birliği ve Çin'i anlayanların bu "bahtsız"lığı onu "pek ilgilendirmiyor"muş "doğrusu" (3 Aralık). Zira o bunları hiç sosyalizm olarak tanımamış. Kendi siyasî geçmişimi eleştiriyormuşum, onunkini değil ve "sosyalizmi hiç değil" (30 Kasım). Yani benim gibi eski Leninist, Maocu komünistler çok kirliymişiz de Roni Margulies pirüpâkmış.

Bir. Bunlar lâf değil. İçtenliksiz pozlardan, eski usul çakmalardan ibaret.

İki. Ne dediğim ve ne demediğimle ilgili net bir tahrifat söz konusu. Ben sosyalizmin çöktüğünü reel, tarihsel anlamda söyledim; insanlığın özlem ve ideallerini ise ayrı tuttum. Aynı şey ütopyasızlık için de geçerli. Özgürlük ve sosyal adalet özelemlerini red anlamında ütopyasızım demedim. Zaten kendimden çok *Taraf* için söyledim; *Taraf*’ı çeşitli defalar “muhalif, bağımsız, *ütopyasız*” diye övdüm. Ütopyasız, dedim, çünkü sistemik bir modeli, dolayısıyla yeryüzünde tuttuğu ve kirli çamaşırlarını örtbas etmeye çalıştığı bir rejim tipi de yok; keza, Türkiye’de de, kol kırılır yen içinde misali kirli çamaşırlarını örtbas etmeye çalıştığı bir politik saf, (Margulies gibi) pek eleştirmek istemediği bir cenah, bir Türk veya Kürt “solu” da yok. Onun içindir ki demokrasiyi katıksız ve tutarlı bir şekilde savunmada bu kadar müdanaasız olabiliyor. Açır bakarsınız ; *bu* tavrı övdüm, kendimi *bu* tavrıyla bir saydım. Şimdi Roni Margulies bunu almış, genel bir inançsızlığa, daha iyi bir toplum özlememek gibi bir zaaf haline dönüştürmüş ve acıyan, müstehzi bir tavrıyla dudak büküyor. Kendi “ütopyalılığı”nın bu çağda şiddeti mazur görmeye varan ahlâkî çıkmazlarına kafa yorsa daha iyi ederdi. İnsan çok karmaşık bir varlık. Margulies’in dayanılmaz bir hafifliği de varmış meğer.

Üç. Asıl mesele şu ki, bu kof bir azamet. Ardında, tarihten ve gerçeklikten tamamen kopuk; neredeyse Atatürkçüler kadar pürist, halksız, aristokratik; marjinalliğe mahkûm bir naiflik yatıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

‘La Guerre est Finie’

Halil Berktaş 17.12.2011

The War is Over. Savaş Bitti.

Böyle bir film vardı, Alain Resnais’nin 1966’da çevirdiği. Başrolde Yves Montand oynuyordu. Senaryosunu, kendisi de eski bir komünist olan Jorge Semprun yazmıştı. Biraz otobiyografik izler taşıyordu. Semprun Franco rejimi altında, 1953-1962 arasında kelle koltukta bir illegal örgüt yaşantısı sürdürmüş; İspanya Komünist Partisi’nin hayal âleminde yaşamasını eleştirdiği için “oportünizm”le suçlanarak 1964’te partiden atılmıştı. İki yıl sonraki filminin odağında, 1939’da Fransa’ya sığınmış, otuz yıldır sürgünde yaşayan... ve bir türlü İç Savaşın bittiğine; iyi ya da kötü, yeni bir İspanya’nın doğduğuna; genç nesillerin onları hiç tanımadığına, *La Pasionaria*’yı ve *Los cuatros generales*’i bilmediğine, İspanya Cumhuriyeti’nin “tarihsel haklılığı”ndan haberi olmadığına inanmayan bir KP karargâhı vardı.

Filmde Yves Montand sahte kimliklerle Fransa’dan İspanya’ya girip çıkıyor, parti merkezine rapor veriyordu. Yeni gerçekleri anlatmaya çalışması, güreş ensesi yapmış bir Picasso’yu andıran lider aparatçık tarafından *l’opportunisme pure et simple* (saf, yüzde yüz oportünizm) sözcükleriyle karşılanmaktaydı.

Şimdi bana da böyle bir his geldi; kendimi, beni de içine alan, lâkin realiteden sürgün olmuş bütün bir eski komünistler nesline; bana iflâh olmaz bir oportünist gibi, biraz tuhaf bakan yaşlı başlı, nostaljik eğilimli bu kuşağa, bu sefer çok daha büyük bir savaşın bitmiş olduğunu bir kere daha anlatmak konumunda buluyorum.

Bir kere daha dedim, çünkü ilk defa da söylemiyorum bunu. Tâ 1989’dan beri kaç kere söylediğimi ben de şaşırdım. TİKP’den İP’ye giden yoldaki Aydınlık’tan ayrılıp, SBP’nin (sonra BSP’nin) kuruluş sürecine katılacaklar olarak çıkardığımız *Sosyalist Birlik* dergisinde; ayrıca ve üzerine basa basa, SBP’nin Ankara kuruluş kongresinde (mealen), “bir çağın sona erişini lütfen doğru anlayalım; Sovyetlerin çöküşü İlkçağın sonunu simgeleyen Roma’nın çöküşünden de derin bir olaydır; ayrıca, böyle bir yenilgi ve çöküntünün ardından, yitip gidene aynı ad ve içerikle sürdürmek, canlandırmak mümkün olmaz; kendimizi buna alıştıralım; gelecekte başka bir şeyler olaksa sosyalizm ve komünizm diye olmayacak” dediğimi çok iyi hatırlıyorum.

Aradan yirmi küsur yıl geçti. Sanırsınız ki aradan geçen zamanda sosyalizmin yeniden yeşerdiği gibi yorumlanabilecek olgular çıkmış. Nerede, ben göremiyorum doğrusu. Fakat nedense, şimdi aynı şeyleri tekrarladığımda olay oluyor; bazı insanlar “allah allah, şimdi bu da nereden çıktı” havasına giriyor; olur mu öyle şey, sosyalizm hiç biter mi diye göğsünü açıyor, bağrını yumruklamaya başlıyor.

Eğer herşeyi unutmak bu kadar kolaysa, tekrar hatırlatayım. Ortada muazzam bir olgu, toplumsal bir fenomen var. Somut bir olay. 19. yüzyıl ortalarında uç vermiş. Bir ihtimalmiş; derken bir ideoloji, sonra bir program, sonra bir uygulama olmuş. İktidara gelmiş, (bir değil, on beş kadar ülkede) devlet olmuş. On ve yüz milyonları, neredeyse insanlığın yarısını yönetmiş. Bütün dünya tarafından, sosyalizm [işte budur] diye tanınmış. Gitmiş gitmiş ve bir yerde çökmüş. Yalnız Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa’yı değil, uluslararası komünist hareketi de götürmüş. Çoğu KP çağımız bitti diye kendi kendini feshetmiş. “Tarihin yönü” diye bir iddia da kalmamış.

Şimdi siz bir türlü bu olaya cepheden, dümdüz bakamıyorsunuz. Ben diyorum ki : *Sosyalizm insanlık ve tarih için budur, buydu; biz bunu sübjektif niyetlerimizle, kendimize özgü tanımlarla değiştiremeyiz. Sosyalizm olarak bilinen teoriden, pratikler demetinden, geride bıraktığı mirastan, artık politik olarak da, örgütsel olarak da, programatik olarak da bir şey çıkmaz. Hiçbir pratik önemi, kitlelere (yeniden) sirayet gücü olamaz. Bu ağaçtan artık dibine herhangi bir meyve düşmez. O gölgelikte bekleyip durmayın. Adı da içeriği de dahil, yeni ve başka şeyler düşünmek lâzım.*

Siz bir kere sosyalizmin “bu” olmuş ve “bu” olarak ölmüş olduğunu bile kabul etmek istemiyorsunuz. Hep ilk baştaki niyetleri, insanlığın sosyalizme bağladığı ve yüklediği özelemleri, bir “ruh”u, “devrimci ütopya”yı, ya da tarihte varolan sosyalizmin aslında sosyalizm olmadığını, ya da eski solun hatâlarını solla, sosyalizmle özdeşleştirme “yanlış”ını öne çıkarıyorsunuz.

(Son ifade, Oya Baydar’ın internetteki, net olmayan, herşeye kızıp hayıflanan; sosyalizmin bittiği tesbitine çatarken evet, bitti anlamına gelen bir yığın şey de söyleyen *Sol geçmişte kalmadı mı* yazısından özet. Ne yardan geçiyor ne serden. Ben yanlışını aldım. Ama *adından yöntemlerine kadar* kendini yenilemekten söz ettiğini de belirtmeliyim.)

İlk reaksiyonum şu : Sosyalizmi tarihsel bir gerçeklik değil, özelemlerinize ilgili, kafanız ve yüreğinizdeki bir şey gibi *tanımlamak*, bana çok *mistik* geliyor. İlginçtir; bu soruna yönelik yazılarda, coşkulu ama içeriksiz; insanları düşünmeye değil duygusal tepkilerle taraf tutmaya dâvet eden; feryatlar (Baydar) ve isnatlarla (Margulies) dolduruşa getiren, keza mistik-cerbezeli bir üslûp da var. Marksizm kadar rasyonel (olması gereken) bir yöntem ve sosyalizm kadar rasyonel (olunması gereken) bir konudan geriye, Arif Damar’ın “var yok dinlemez çocuk isteği” kalıyor.

Şu özlem ve niyet sosyalistliğinin programı nedir ? Var mıdır, ayakta kalan ve kitleleri çağırabileceğimiz bir sosyalizm programı ? Bunca boş lâfın ortasında kimse, bu en basit soruyu aklına bile getirmiyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(Murat’a iki küçük itiraz)

Halil Berktaş 22.12.2011

Bu iş uzun sürecektir. Ben kafamdaki plana göre yazarken, yeni cevaplarla yeni yeni yan pistler ortaya çıkıyor. Üstelik, tartıştığım üç kişiden Murat haftada dört, Nabi Yağcı üç, Roni Margulies de iki kere yazıyor. Bense bu toplam dokuz yazıya, haftada iki kere karşılık vermeye çalışıyorum. Bu “tarihsel asimetri”nin umarım herkes

farkındadır. Sevgili okuyucular, görüyorsunuz ki *Taraf* beni haftada üçe çıkarmadığı veya yerimi yüzde 50 arttırmadığı takdirde, "amaçlarla araçların eşitsiz ilişkisi" sonucu yalnız, dolayısıyla mağdur, dolayısıyla haklı sayılmalıyım.

Şaka bir yana. "Savaş bitti"nin sonundaki mistik üslûp meselesinden, içerikte mistisizm meselesine gidiyordum ki, Murat *Sosyalizm tartışmasına devam* yazısını yazdı (17 Aralık). Bu yazının hayli hatâlı olduğu kanısındayım. Murat zaten kendi kişisel kimlik ve aidiyet duygusunu, "bağlanmış"lığını benim gündeme getirdiğim tarihsel gerçeklik sorununun önüne veya karşısına çıkarıyor. Bu kadarı da belirli bir idealizm damarı taşıyor. Şimdi o damarı kendi vicdanıyla sınırlayacağına biraz daha büyütüp genellediğinden endişe ediyorum. Her türlü ideoloji ile gerçeklik arasında bir sapma vardır (dolayısıyla eh, sosyalizmde de olur o kadarı ?) demek, sosyalizm için iyi bir savunma olamaz. Hele Hristiyanlık benzetmesi iyice ters yöne gider ve sonunda, tam da benim söylemeye çalıştığım gibi, evet, sosyalizmden geriye, tıpkı Hristiyanlık gibi, hattâ "yeni bir din" dediğimiz Atatürkçülük gibi, fundamentalist bir özlem ve niyetler imanından başka bir şey kalmadığına varır. Cumartesi'den itibaren (a) daha çok Roni Margulies'e yönelik *Platonik sosyalizm* ve (b) *Murat, Hristiyanlık, sosyalizm* başlıklarıyla, bu ilk eleştirileri genişletmeyi umuyorum.

Şimdi ise sadece şuna değineyim : Murat yazısını katılmadığım iki önermeyle bitirmiş. Bir, "Halil'in yaptığı gibi *Marksist pratiği çevresinden soyutlayarak* baktığımızda, bir kötülük zinciri görürüz" diyor. Murat, bu biraz haksızlık, çünkü ben Marksizmin hiçbir alt teoremi ve pratiğine, dönemi ve koşullarından bağımsız bakmadım, bakmıyorum. *Taraf'ta* sırf son birkaç haftada değil, dört küsur yıl boyu defalarca bu meseleleri yazdım. Marx'ı hep *tarihsel Marx* olarak almaya çalıştım. Kendi zamanının hangi realitelerinden yola çıkarak düşünüyordu ? Getirdiği "çözüm"ler ne ölçüde kendi zamanıyla sınırlı, ne ölçüde daha genel ve evrensel olmak iddiasındaydı ?

Tabii buna, "zamanına uyma"nın "başka zamanlara [geleceğe, 20. ve 21. yüzyıllara] uymama" anlamına gelebileceği de dâhildir. İki temel kurumu alalım : demokrasi ve piyasa. Sosyalizm kapitalizme başlıca bu iki açıdan alternatif getirmeye çalıştı. İlki hakkında, evet, demokrasi 19. yüzyıl ortasında henüz güdüktü dedim. Ama bu güdüklükler Marx'ın kafasında derhal demokrasinin "burjuva"lığına, oradan da karşılığını "proletarya diktatörlüğü"nde aramaya dönüştü. Marx bu büyük iddiaya topu topu dört yıl içinde (1848-52), yani 30-34 yaşları arasındayken vardı. Bir daha değişmedi ve sosyalizmin siyasete bakışı açısından büyük bir zihinsel cendere haline geldi (bkz 31 Ocak 2008'den, önce kesintisiz sonra aralıklı olarak 26 Haziran'a kadar süren 13 bölümlü *Sol ve demokrasi* dizisi –Weimar Türkiyesi içinde, 85-108, 123-6, 151-12, 180-81; ayrıca, 15 Nisan - 22 Mayıs 2010 arasında, sosyalizmin siyaset ve demokrasiyle ilişkisine dair bir dizi daha– özellikle bkz *Demokrasi "yalan"ı*, 15 Mayıs 2010; hepsi yakında, *Solcular, Kürtler, Girtliler* içinde yayınlanacak).

Özetle, Murat'ın sözünü ettiği "çevre"yi ihmal etmedim; ama Marx'ın yanıtının olası tek yanıt olmadığını da gösterdim sanıyorum. 1815 Restorasyonunu izleyen kuşaklar belirli bir ayaklanmacı devrimseverlik taşıyordu (*insurrectionist revolutionism*). Buna Marx da dâhildi ve bu yüzden "burjuva demokrasisi"ni silip atmaya çok hevesliydi, baştan hazırıdı. Bu ideolojik durum da koşulların, çerçevenin bir parçasıydı. Marx'tan sonrası için de hep aynı tarihsel yaklaşım içinde oldum. Sosyalizmin diğer köşetaşı olan piyasa düşmanlığına da bu bağlamda değindim; hele Türkiye'de, nasıl her zaman demokrasi karşıtlığıyla elele gittiğine dikkat çektim (16-21 Şubat '08). Bu yaklaşım "Marksist pratiği çevresinden soyutlamak"sa, zıddı, yani çevresinden soyutlamamak nasıl olur(du): hattâ "çevresi icabı" zorunluydu diye mazur göstermeye varır mı(ydı), bilemiyorum.

İki. Murat, 17 Aralık yazının en sonunda "bu dünyada varolan bir yığın 'pratik' arasında yalnız birini 'demonize' etme" tehlikesinden de söz etmişsin. Beni neden bu açıdan uyarmaya gerek duydun ? Ben adalet terazisinin bir kefesine kapitalizmi, bir kefesine sosyalizmi koyup tartmıyorum ki. Ve nasıl Kürt hareketini eleştirmek için önce devletin yaptıklarını sayıp dökmek zorunda değilsem, sosyalizm eleştirisi için de önce kapitalizme muhalefetime bir kere daha anlatmak ihtiyacını duymuyorum.

Kaldı ki, bu tartışmanın çıkış noktasında, *solun* ne olacağı, kendini nasıl tanımlayacağı sorusu var. Daha somut olarak, eski sosyalist soldan kalma bazı kesimlerin radikal Kürt hareketine hayırhah bakmaktan kurtulamayışı var. Ben buradan giderek dedim ki, bunun ardında solcuların eski siyaset anlayışından kurtulamayışı yatıyor. Belirli bir “devrimci, sosyalist” politika nosyonu vardır. (a) Partilerin ve pratiklerin kendilerine değil, arkalarında yattığı varsayılan “sınıf” ve “halk”lara bakar. (b) Bunları özsel, *a priori* karakterlerine göre katı, değişmez bir sağ-sol iskalasına oturtur. (c) İyi-kötü, dost-düşman tercihlerini buna göre yapar.

Hepsi sakat. Murat’ı da tartışmaya çeken *Solun hayal perdesi ve reel Kürt hareketi*’ni bu nedenlerle yazmıştım. İyi ama, bu bağlamda öncelikle sosyalizmi tartışmayacağız da ne yapacağız ? Zaten sosyalizmin bittiğini de tam bu çerçevede, *epistemolojik kopuşa* dikkat çekmek için vurguladım.

Zamanımız çok ve Nabi Yağcı’nın sarıldığı, ikna değeri sıfır “şimdi KCK tutuklamalarına karşı mücadele zamanı” mazeretinin tersine, hiç öyle âcil görevler, bizi bekleyen büyük seferberlikler de yok. Bu yavaşlıkta devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Teorik apriorizm itirafı

Halil Bertay 24.12.2011

La Guerre est Finie’nin (15 Aralık 2011) sonunda, mistik üslûbun içerikte mistisizmle tamamlanması noktasına gelmiştim. Ortada *bir* tarihsel sosyalizm var : Sovyetler Birliği, Çin ve türevleri, 1989’a kadar Doğu Avrupa’da ve hâlâ Küba’da, Vietnam’da, Laos’ta, nihayet Kuzey Kore’de varolan “halk demokrasileri.” Tartıştığım arkadaşlardan bir bölümü (umarım hepsi değildir), bu gerçekliği kendilerinden uzak tutmak, sorumluluğunu almamak ve/ya asgarileştirmek, önemsizleştirmek, referans noktası olmaktan çıkarmak anlamına gelen şeyler söylüyor.

Benim yirmi yıl kadar içinde yer aldığım (şimdi tamamen faşistleşmiş bulunan) Maocu hareketin de böyle eksantrik bir tavrı vardı. Bize göre, Sovyetler Birliği Stalin’in ölümüne kadar iyiydi de sonra, Kruşçev’le birlikte bir karşı-devrim yaşamış; Leninizmin terki revizyonizm anlamına, revizyonizmin iktidarı da burjuvazinin iktidarı anlamına gelmişti. Böylece, el çabukluğu marifet, rejimin bütün kötülüklerini komünizme değil komünizmin zıddına yıkmış oluyorduk. Kabahat proletarya diktatörlüğünde değildi. Kruşçev ve halefleri Stalin’e göre biraz daha “normal” diyse biz bundan memnun değildik. Doğru sosyalizmi, sosyalizmin hası ve safını, daha fazla demokraside değil, daha fazla diktatörlükte arıyorduk.

Paradigmatik körlük, yani bir teorinin içinde yaşayıp realiteyi göremez olmak ne demekmiş, ben bunu kendimde farkettim, bizzat yaşayarak öğrendim.

Şimdi benzer bir körlüğü en aşırı şekliyle Roni Margulies sergiliyor –ve dolayısıyla ben aslında sadece kendi geçmişimin değil, onun da geçmişi ve bugününü öz-eleştiriyorum, ama (sosyalistlik ve/ya komünistlikte hâlâ bir etik üstünlük vehmettiğinden) bu benzerlik ve iyiliğin bile farkında değil. Onun da kendine göre bir karşı-devrim momentü var, kötülüğü *düşüşten, cennetten kovuluştan sonraki* dönem ve süreçlere yıkan. Bir kere, bütün bunların tektanrıci dinlerle olduğu kadar Atatürkçülükle de, yani başka bir asr-ı saadetin ardından Kemalist devrimin (1946-50’deki) bir karşı-devrimle yıkıldığı öyküsüyle de paralelliğine dikkat çekmek istiyorum. Sırf bu paralellikler bile bir çürüklüğe işaret ediyor.

Margulies versiyonunda asr-ı saadet Lenin ve Leninizmi kapsıyor. Her nasılsa Lenin iyi de Stalin kötü. Ekim 1917’den İç Savaş ve Savaş Komünizminin sonuna kadar herşey doğru. Fakat ah işte dünya devrimi olmayınca,

geri ve yıkılmış bir ülkede Sovyet iktidarı yalnız kalıyor. İster istemez ayakta kalmaya çalışıyor; ayakta kalmaya çalıştıkça bürokratikleşiyor; halkı, işçi sınıfını fazla zorluyor –ve bunun da adı karşı-devrim oluyor.

Alternatifi var mıydı ? Bir kere illâ ihtilâl, proletarya diktatörlüğü ve kamusal mülkiyet dedikten sonra, bunlar zorunlu ve kaçınılmaz değil miydi ? 1903'ten itibaren Martov ve Menşevikler, Rusya koşullarında bir devrim zorlamasının tam da böyle bir Asyaî bürokratik despotizme yol açacağını söylemediler miydi ?

Öyle olmadı mı ? Stalin "ikinci devrim"ini başlatmadan önce Troçki ve Preobrajenski, zorla kollektivizasyonun daha da "sol" aşırısını köylülerin sırtından gerçekleştirecek bir "sosyalist ilk birikim" adı altında savunmuyor muydu ? Troçki'nin sevabı kaybetmekten başka neydi ki ? Kazara kazansaydı, belki biraz daha renkli ve heyecanlı, daha geveze bir Stalin'den ne farkı olacaktı ?

"Burjuva demokrasisi"ni reddederek "proletarya devrimi ve diktatörlüğü"nde ısrar, Marx'tan kaynaklanmıyor muydu ? 1852'de Weydemeyer'e yazdığı mektupta, getirdiğim yenilik bunlardan ibarettir sözleriyle bu fikri Marksistliğin temel kriteri haline getiren, gene Marx'ın kendisi değil miydi ? Lenin de aynı "ilke"yi alıp, Devlet ve İhtilâl'de, Proletarya İhtilâli ve Dönek Kautsky'de, sayfalar boyu kullanmadı mı ?

"Neden kapitalizmin gelişmesini, burjuva devriminin tamamlanmasını bekleyelim de, önce proletaryanın önderliğinde iktidarı ele geçirip sonra kapitalizmin tarihî misyonunu biz tamamlamayalım ?" Lenin'in İki Taktik'ten başlayarak temel fikri bu değil miydi ? Marx ve Lenin, kitlelerin yaratıcı eylemine hiçbir ön-reçete yazmayan saf spontaneistler miydi ? Çelik çekirdeğini profesyonel devrimcilerin oluşturduğu, iki kademeli, "legaliteyi istismar" üzerine kurulu "yeni tip parti"yi kim icad etti ?

İkinci – Üçüncü Enternasyonal bölünmesi de böyle temellendirilmedi mi ? Stalin Lenin'in başlattığını, gene Lenin'in yaratıp devrettiği koşullar temelinde, bütün mantıkî ve tarihî sonuçlarıyla birlikte sürdürmekten başka ne yaptı ?

Roni Margulies zerrece değinmiyor bu ve benzeri sorulara. Sovyetler Birliği'nin "Marx'ın yazdıkları ve Lenin'in yapmaya çalıştıklarıyla hiçbir alâkası yok" diye kestirip atıyor (17 Aralık). Bunu kim ciddiye alır ? Kendisi mi bu kadar cahil ? "Bahtsız"lığıyla ilgilenmediği muhatabını bunları bilmeyecek ve sormayacak kadar cahil mi sanıyor ?

Daha kritik bir nokta var. Margulies, Lenin'in kaçınılmaz olarak Stalin'e, 1917'nin 1989'a gitmediğini göstermenin hayli zor olduğunu kabul edip, bunun "tek bir yolu" vardır da demiş : İki arasında bir kırılma noktası, bir karşı-devrim olduğunu göstermek (keza 17 Aralık). Önce amaç belirleniyor, neyi, neden aradığını baştan söylüyor; sonra aracı arıyor ve "buluyor" da. Hayata bakıp teorisini değiştirmiyor; teorisini (imanını mı demeli) korumak için hayati kesip biçmeye kalkıyor.

Bu, bilim değil, materyalizm değil, tarihsel realizm değil. Bu, bir teorik apriorizm itirafıdır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ne demiş olabilirim, ne demem gerekirdi

Halil Berktaş 28.12.2011

Gene bir yan pist, gene Murat'la ikincil bir anlaşmazlık. Gerçi bunlar siyasî pratikte hiçbir farklılığa yol açmaz. Faraza geniş sol bir parti oluşsa ve ikimiz de böyle bir partide yer alsak, tabii her konuda yüzde yüz anlaşırız

diye bir şey de söylenemez ama, bu anlaşmazlıklar hiç sosyalizmin tarihsel olarak bitip bitmediği, ya da kendimizi sosyalist veya sosyalist değil diye tanımlamak üzerinden oluşmaz.

Çünkü Murat için sosyalistlik, kişiliğine içsel, özel bir etik ahid gibi. Oysa tartışmada yer alan diğer bazı kişiler için pek böyle değil (şimdi aralarına, 23 Aralık'taki "dönen dönsün ben dönmezem yolumdan" sloganıyla Hüseyin Ergun da katıldı). Bu havadakiler sosyalistliği ve/ya komünistliği bir etik *üstünlük* iddiası olarak sürdürüyor. Dolayısıyla "başkaları"yla ilişkiler alanına teşmil ederek genişletiyor. Her türlü ortak pratikte, her zaman sosyalistlik üzerinden mazarrat çıkartabilirler. Bu nedenle, *partili* bir demokratik sol politikada meselâ ben onlara sosyalistliği tahakküm aracı yapıp yapmama noktasında güvenemeyeceğimi düşünüyorum. Belki üç dört hafta sonra, bu tartışmada son sözlerimi söylerken, bu hususa tekrar dönerim.

Fakat önemsiz bile olsa, bir soruna daha değinmek zorundayım ki aradan çıksın ve bize ayak bağı olmasın. *Bilim ve ideoloji'*de Murat şöyle yazıyor : "Bundan birkaç yıl önce birlikte konuşurken ...'İyi bir tarihçi Marksist olmak zorundadır,' demişti Halil Berktaş. 'Öyle olduğunun bilincinde olabilir ya da olmayabilir. Bilincinde olmak önemli değil. Ama Marksist olmak zorundadır.'" Biraz aşağıda, "sanırım Halil o özgül konuda bugün de aynı şeyleri söyler" diye devam ediyor (23 Aralık 2011).

Yazının bütününden anlaşılıyor ki bu da Murat açısından Marksizmin hakkını vermenin bir parçası. Nitekim bir yerinde, "bu yalnız tarihyazımı gibi bir alanla sınırlı bir şey de değil. Dünyadaki kapitalist sistemin kendisi, sosyalist muhalefetin getirdiklerini de entegre ederek gelmedi mi bugüne ?" diye soruyor. En sonda, "benim formasyon denecek bir şeyim varsa, orada en ciddi belirlenimler, Marx'tan ve Marksizmden gelenlerdir" diye bitiriyor.

Son iki tesbit benim açımdan da aynen geçerli. Gerek "muhalefet Marksizmi" gerekse (Sovyetler Birliği ve "halk demokrasileri" dâhil) "iktidar Marksizmi"nin tarihî demarşı, meydan okuyuşu ve rekabeti olmasaydı, kapitalizm de evrildiği kadar evrilmezdi. Ve tabii ben de kendimi, soran olursa, (sol demokrat bir aydın ve) *Marksist bir kültür kıtası içinden çıkagelen bir tarihçi* diye ifade etmeye çalışıyorum.

Ama dikkat : sosyalistim demediğim gibi, (kendim için dahi) Marksist bir tarihçiyim de demiyorum. Ayrıca, bunu sadece şimdi değil, galiba epey zamandır demiyorum. Murat'ın aktardığı gibi bir ifadeyi, gençliğimde, militan Marksizm günlerimde söyledim. Ama ciddî, profesyonel tarihçiliğin içine gireli beri öyle düşünmüyorum ve söylemem de. Nasıl böyle diyebilirim –Historiyografi derslerimde bunun (bu şekliyle) *yanlışlığını*; daha genel olarak, tarihçinin herhangi bir "izm"i olamayacağını anlatırken ?

Bu sohbeti hatırlamıyorum ama, ne olmuş olabilir ? Ya, beraber geçen bir akşamın yol açtığı, kolayca tahmin edilebilecek nedenlerle ben doğru dürüst konuşamıyordum ! Ya da Murat hafif yanlış hatırlıyor veya (Althusser'in "bilim adamlarının kendiliğinden felsefesi," ister istemez materyalist olmaları hakkında söyledikleriyle de birleştirip) az buçuk yanlış özetliyor. Biraz da bir üslûp meselesidir belki; Murat benden daha geniş ve rahat yazıyor (ya da ben sözcük seçiminde daha huysuzum): onun için ben *materyalist* dediysem, o bunu kafasında *Marksiste* eşitlemiş olabilir (ki ikisi aynı şey değil). Veya hepsinin bir karışımı.

Her neyse. Önemli olan hafıza hatâsı değil, benim gerçek pozisyonum, şimdi (ve yirmi yıldır) ne düşündüğüm. Hayır, "o özgül konuda bugün de aynı şeyleri" *söyleyemem*. Evet, bir vakia olarak benim de en önemli zenginleşme kaynağım Marksizm oldu. Ama Marksist tarih teorisinin de (a) öyle sakatlıkları vardı ki; (b) metod ve içerik bakımından öyle noktalarda aşıldı ki; bu süreçte (c) Marksist tarihçilik ile Marksist olmayan tarihçilik arasındaki sınırlar da öyle silindi ki... Bugün ben kendimi de Marksist bir tarihçi diye özetleyemem; hele iyi bir tarihçi Marksist olmak zorundadır gibi bir şeyi, hiç ama hiç telâffuz edemem.

Edersem, sosyalizmi bilmem ama, her şeyden önce meslek ahlâkıma ihanet etmiş olurum. O takdirde bütün tarihçi arkadaş ve meslekdaşlarım ile, herhalde en fazla, bu tartışmayı da okuyacak olan öğrencilerimden özür dilemem gerekir. Nasıl olur da onlara, mutlaka Marksist olmalısınız gibi bir mesaj vermeye kalkabilirim ?

Burada başka meseleler de var kuşkusuz. Bir, tarihçilikte ne oldu ki böyle bir durum doğdu ? İki, Marksizm ile sosyalizm aynı şey mi ? Veya, Marksizmin geçmişteki düşünsel katkılarından, sosyalizmin tarihsel olarak bitmediği sonucu çıkabilir mi ? Tersine, üç, o özgün, özgül katkı zenginliğinin de kalmamış olması, sosyalizmin varoluş hakkı ve nedeni hakkında olumlu değil olumsuz bir şeye işaret etmiyor mu ?

Marksizm ve tarih parentezine üç dört yazı daha bunlarla devam edecek; sonra bir yolunu bulup tartışmanın ana mecrasına döneceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Temel tanımlar: Sol, Marksizm, sosyalizm

Halil Berktaş 29.12.2011

Materyalizm neden Marksizm ile özdeş değildir ve bunlar (çoğu zaman) birbirini yerine kullanılamaz ? Marksizm neden sosyalizm ile özdeş değildir ve bunlar (çoğu zaman) birbirini yerine kullanılamaz ?

Geçmişte ve bugün Marksist tarihçiliğe ilişkin düşüncelerimi yazacaktım ki, sarahat uğruna bazı basit tanımlara gerek olduğunu düşündüm. Derken en temel noktadaki tanım boşluğu veya bulanıklığına da gitti aklım : sol ve sosyalizm. Onu da katmaya karar verdim.

Peki, (1) sol nedir ? İllâ sosyalistlikle özdeş midir ? Hayır, sol(culuk) mutlak değil göreceli bir kavramdır. Farklı dönem, toplum ve politik konjonktürlerde, somut duruma göre siyasette bir merkez, bir sağ ve bir sol oluşur. Bu sağ ve sol da kendi içlerinde derecelidir. Faraza (geçmişte) gerçek bir devrimci kriz, bir devrim durumu olduğunda sağ ve sol buna göre belirlenir(di). Bir darbe olasılığı, bir faşizm tehlikesi, bir askerî vesayet rejimi karşısında, gene hep somut duruma göre belirlenmelidir. Örneğin teorik açıdan “burjuva demokrasisi”ni reddetseniz bile, 1920-22’de İtalya, 1926-33’te Almanya, ya da 2002-2011’de Türkiye gibi koşullarda, revölüsyonist beğeninize çok uygun düşmese bile o “kötü” parlamentarizmi savunmanız gerekebilir. Bu da o momentte Weimar’ın, Sosyal Demokratların veya AKP’nin merkezin sağında değil solunda, demokrasi cephesi içinde yer almasını (görülmesini) beraberinde getirir.

ABD gerçekliğinde, örneğin, Demokrat Parti ortanın soludur, Cumhuriyetçiler sağ, *neo-con*’lar ve *Tea Party* ise daha da sağ. Siz istediğiniz kadar Obama da sol mu olurmuş deyin. O politik kültür ve yapılanış böyledir.

(2) Özetle, solda yer almak sosyalistlikten daha geniş bir kavramdır. Her konjonktürde, sosyalist olmayan kalabalık bir sol (potansiyel) mevcuttur. Ne ki, bunu görememek sosyalist solcuların yaygın özelliğidir. Kafaları karışık; solun göreliliğini unutuverir; kendileriyle, sosyalistlikle özdeş sanırlar. Neden ? Çünkü 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasî yelpazenin sol kanadının tamamını değilse bile büyük kısmını fiilen sosyalist ve komünist partiler kapladı. Hattâ realitenin de ötesinde, ideoloji ve söylem açısından sol kavramını tekellerine almaya kalkıştılar. Aldılar da.

Zihniyet yapılarının özerk bir gücü vardır. Bugün sosyalizm çöktüğü, örgütlü bir güç olarak sosyalist sol da kalmadığı halde, bu alışkanlıklar ölü ağırlığını koruyor. Bir kambura dönüşüyor. Solu yeniden tanımlamanın önüne en büyük engel olarak dikiliyor.

(3) Marksizm de bir ideolojiydi (ve kendini ideoloji değil bilim sanması onun illüzyonu, “yanlış bilinci”ydi). Bununla beraber, herhalde tarihin görüp göreceği en kapsamlı düşünce sistemiydi. Kendine has bir felsefe teorisi, bir tarih teorisi, bir ekonomi teorisi, bir siyasî mücadele teorisi, bir devrim teorisi ve bir gelecek teorisi vardı. Her şey gelip bu devrim ve gelecek teorisini beslemeye, desteklemeye dayanıyordu. O geleceğe sosyalizm ve sonra komünizm (ya da, sosyalizmin ikinci aşaması) adı verilmekteydi.

Sadece (sanayideki yeni işçi sınıfına dayanan) siyasî projesiyle değil, fikrî planda ansiklopedik ve ekümenik karakteriyle de Marksizm, her bakımdan 19. yüzyıla özgüydü. Aydınlanma’nın kapsayıcılık, kucaklayıcılık ihtirasının hükmettiği o ortamdan fıskıran bir entellektüel projeydi. Bir daha (astrofizikçiler dışında) kimsenin böyle “her şeyin teorisi” gibi bir şey kurmaya kalkışacağını sanmıyorum.

(4) Materyalizm, Marksizmin evrene ve realiteye bakışıydı, felsefî metoduydu. O da Marksizmden daha eski ve geniş bir şeydi ve gene öyledir. Marksizmin diğer bölüm ve alt teoremlerini, özellikle siyasî projesini içine almayabilir. Tersten söylersek, Marksizm materyalizme indirgenemez. Materyalist (bir tarihçi) olup da Marksist (bir tarihçi) olmamak pekâlâ mümkündür. Büyük çoğunluğun durumu da böyledir.

(5) Sosyalizm Marksizmden önce de vardı. Fakat bir kere Marksizm doğup gelişince, özel olarak *Marksizmin gelecek projesi, politik ve sosyo-ekonomik dönüşüm programı* haline geldi. Bir adım sonra, *böyle bir programa sahip (komünist) partilerin (ihtilâl yoluyla) iktidara geldiği ülkelerde, gene o program doğrultusunda kurulan rejimlerin adı* oldu. Öyle çok esrareniz, çok transandantal bir şey değildi. Dört köşetaşı vardı : *şiddete dayalı “işçi” devrimi, parti diktatörlüğü, devlet mülkiyeti, merkezî planlama (veya kumanda ekonomisi)*. Hepsi gayet somut, elle tutulur şeylerdi.

Bu temel kurumları önemsizleştirip, hattâ tamamen görmezden gelip sosyalizme batını mânâlar yüklemeyelim; tarih-dışı, soyut, sadece bize özgü bir kişisel yorum, bir efsane, bir *mystery religion* haline getirmeyelim lütfen.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

O sosyalizm yok artık

Halil Berktaş 31.12.2011

Daha önce de kaydetmiştim; Oya Baydar da bu tartışmaya girdi bir yerinden. “Şehitler ölmez, vatan bölünmez”in eski solcu muadili ne olabilir ? “Sosyalizm ölmez, enternasyonal bölünmez” mi ? İşte o modda, nerede durduğu belli olmayan, bir eliyle verdiğini diğer eliyle alan, darmadağın bir yazı yazdı (“*Sol geçmişte kalmadı mı ?*”, 7 Aralık 2011). Daha çok internette dolaşıyor. Sosyalizm için şu “tanım”ı verdi; arada kendi ünlemlerimle, çok az kısaltarak aktarıyorum :

“Peki sol nedir ? Daha da daraltalım, sosyalizm nedir ? [HB: *İkisi aynı mı ?*] Teorik, ideolojik, politik, tarihsel, vb tanımlara... girmeden: [HB: *Neden ? Bütün mesele o politik ve tarihsel nitelik değil mi ?*] Şu yaşadığımız dünyanın ahvalinden, insanların çektikleri türlü türlü acıdan, zulümden zalimden, şu kurulu düzenden memnun muyum, sorusuna verilen HAYIR cevabıdır sosyalizm. [HB : *Yani statükoya her çeşit tepki sosyalizm mi ?*] Bu dünyanın değişmesi gereği ve başka bir dünyanın mümkün olabileceği umududur. İnsanın doğayla ve kendisiyle barışık olarak her türlü baskıdan ve sömürüden kurtulmuş, özgür yaşayacağı eşitlikçi, adil, barışçı bir dünya özlemidir. [HB : *bütün güzel sıfatları ardı ardına sıralarsak sosyalizm mi oluyor ?*] İnsanlığın, eski çağlardan beri süren; dinlerin yeryüzünden gökyüzüne taşıyıp yaşamdan ölüm sonrasına ertelediği büyük ütopyasının bu dünyada gerçekleştirilebilmesi çabasıdır.”

Of of. Böyle bir sosyalizm tanımı olabilir mi gerçekten ? Oya Baydar sosyalizmin ne olmuş olduğundan değil, *sosyalizmin kendisine varoluşçu açıdan ne ifade ettiğinden, kendi ruhunda nasıl bir yeri doldurduğundan* söz ediyor. Üstelik de bunu (kötü anlamda) “şairane” bir tavırla yapıyor; somutluğu terk edip transandantal bir vecd ve istiğrak haline sığınıyor. Nitekim sonunda iş, dinlerin ahret ve cennet arayışıyla sosyalizmi özdeşleştirmeye kadar varıyor.

Geçtiğimiz hafta bu yüzden, mistik bir üslup ve mistik bir içerikten söz etmiştim. İlk başlarda ise Sadık el-Azm’ın Toledo’daki sorusuna değinmiştim (*Tartışmanın özeti (2) : Roni Margulies, 10 Aralık*) : *Siz inancınızı istediğiniz gibi taşıyın da, sadede gelelim; ortak pratikler itibariyle ne yapıyoruz ?* Bu yaklaşımın Oya Baydar’a uyarlanması şöyle olabilir, örneğin –diyelim bir ekonomi veya tarih veya siyaset bilimi deyimleri, ya da bir 19. ve 20. yüzyıl sözlüğü hazırlıyoruz; içinde de bir “sosyalizm” maddesi olacak. Diyelim ki Oya Baydar’a verdik bu işi; zaten kendisi de eski bir akademik, bir sosyolog. Bunları mı yazacak ve öğrencileri(miz) de bunları mı okuyacak ? Diyelim ki bir adım ileri gittik; sadece sözlük değil bir de ana metinler, birincil kaynaklar seçkisi olsun istedik. Sosyalizmin hangi ana metinlerini alacak Oya Baydar : Gılgamış, kutsal kitaplardan pasajlar, anonim Ortaçağ köylü anlatıları, Osmanlı folkloru ve Nâzım’ın Şeyh Bedreddin Destanı (*yârin yanağından gayri her yerde, hep beraber diyebilmek için*) üzerinden mi gidecek, yoksa Marx, Engels, Lenin ve Stalin’in eserlerine veya Sovyet-Çin yasaları ile yönetmeliklerine mi başvuracak ?

Bir zamanlar Max Beer’in *Sosyalizm ve Sosyal Mücadeleler Tarihi*’ni okur, heyecan duyardık. Şimdi oraya mı dönüp sosyalizmi meta-tarihte arıyoruz, 20. yüzyıldan kaçmak uğruna ? Sınavlarda ne soracağız; diyelim ki çocuğun biri aynen Oya Baydar kıvamında döktürdü on sayfa. Aferin, sosyalizm gerçekten de budur, çok iyi anlatmışsın mı diyeceğiz ? Sıfır verip çıkartacak mıyız ? Kalemin kuvvetli, senden iyi masalcı olur, sen Sosyal Bilimleri bırak, gel seni Yaratıcı Yazım (*Creative Writing*) programına alalım diye bir alternatif, bir çıkış yolu mu sunacağız ?

Daha önce de sordum; bu sosyalizmimizin programı ne olacak ? Oya Baydar kitlelere asıl sosyalizm diye bunu mu anlatacak ? Fakat belki de sandığımdan daha ciddidir bu olasılık; baksanıza, SODEP başkanı Hüseyin Ergun da aynı şairane “tanım olmayan tanım” a sarılmış; sosyalizmin 21. yüzyılda tek ciddî seçenek olduğunda ısrar ediyor. Bir de “dönen dönsün ben dönmezem yolumdan” diye kendini halk isyancılarıyla özdeşleştirip şecaat arzetmiş. Yıllardır bütün pozisyonu Leninist gelenek açısından “dönellik” demek olan ama buna hiç aldırma akıl ve basiretini gösteren Hüseyin Ergun, şimdi “demokratik sosyalizm” adına başkalarına “dönellik” gibi imâlarda bulunuyor. Asıl sakatlık şurada ki, bu önemli tartışmanın üzerine sosyalist solun olabilecek en kötü alışkanlıklarının, bir duygusal şantajın, “dönüp dönmeme” diye ifade etmeyi yeğlediği bir ikilemin gölgesini düşürüyor.

Alışmış olmam lâzım ama, bu sıklık beni hâlâ şaşırtabiliyor. Yeryüzünde 1917-89 arasında Sovyetlerde ve diğer komünist partisi yönetimlerinde uygulananndan başka herhangi bir sosyalizm olmadı. Zayıf düşünsel arayışları görüldü, ama daima marjinal kaldı. Asla elle tutulur bir varlığa dönüşmedi. Eğer Lenin’den, Ekim Devriminden, komünist rejimlerden önce veya onlarla az çok zamanda “demokratik sosyalizm” ler kurulup başarılı olmuş olsalardı, Sovyetler Birliği’nin çöküşü genel olarak sosyalizm fikrini de alıp götürmeyebilirdi. Oysa bugün, tarihsel sosyalizmin kirlenmişliği, önüne hangi sıfat (demokratik, barışçı, yeşil, insancıl, güler yüzlü, özyönetimci, piyasacı vb) getirilirse getirilsin, içinde sosyalizm geçen her türlü tabelâyı kullanılmaz kılıyor.

Bu yüzden sosyalizm, artık herhangi bir yeni sol projesinin birleştiricisi değil, ancak bölücüsü olabilir. Büyümeye değil (mümkünse) daha da küçülmeye yarar. İlginçtir; aynı şey Marksizm ve Marksist tarihçilik için de geçerli. Bugün Marksizmin tarihçiliğe sunabileceği özel bir yol göstericilik, metodolojik bir fayda yok. Bunda ısrar, tarihçiliğin zihinsel ufku genişletmeye değil, daraltmaya yarar.

O Marksist tarihçilik de kendi dışına karıştı

Halil Berktaş 04.01.2012

Murat'la izlediğimiz rotalar, geçen hafta tam bir benzerlik ve paralellik içine girdi. O da Marksizmin entelektüel serüvenini, bileşenleri ve bütünsel kurgusunu sorguluyor, ben de. Hattâ yer yer, ifadesi bile aynılaştan tesbitler ortaya çıkıyor.

Bunlardan biri, 31 Aralık yazısının başında mevcut : "Marksizm bir on dokuzuncu yüzyıl teorisi... bir on dokuzuncu yüzyıl teorisinin yirmi birinci yüzyılda – velev ki başında olsun – tartışılıyor olabilmesi, başlı başına, o teori adına bir olumlu puan." Kalanında ise, fazla bütünleştirilmesinin yarattığı sorunlara dikkat çekiyor (*Totalite-totaliter ilişkisi*).

Marksizmin sadece "içtimaî mesele"ye getirdiği "işçi devrimi" yanıtıyla değil, genel yapısı, "ansiklopedik ve ekümenik" iddiasıyla da ne kadar 19. yüzyıla ait olduğuna, ben de dikkat çekmiştim (*Temel tanımlar*, 29 Aralık). Aşağıdakileri ise büyük ölçüde geçen hafta, aynı "totalite" sorununa hasretmişim. Şimdi, sadece bu üç giriş paragrafını ekliyor ve o taslağın kalanını olduğu gibi aktarıyorum.

Evet, politik bir rejim ve ekonomik bir sistem olarak sosyalizm sonlanırken, bir düşünce akımı olarak Marksizmin, siyasal (devrim ve gelecek) projesinden henüz biraz daha fazla hayatıyeti var. Ancak dikkat : Marksizmin herhangi bir bileşeni (faraza Marksist veya Marksizan tarihçilik) açısından bu hayatıyet, gene Marksizmin sosyalizm projesinden kendini ayırdığı, bağımsızlaştırdığı ölçüde geçerli.

Bu, Marksizmin geçmişteki bölünmezlik iddiasına o kadar ters ki ! Diyalektiği, tarihî materyalizmi, ekonomi politiği, devrim ve sosyalizm-komünizm teorisiyle Marksizm (veya Marksizm-Leninizm, veya bilimsel sosyalizm) entegral bir bütündür, her parçası diğerlerine sınıksız bağlıdır, tek bir tuğlası bile yerinden oynatılamaz denirdi (derdik). Mehmet Ağar'ın derin devlet duvarı değildi ama bu da bir ideolojik disiplin uygulamasıydı. Bir "ortodoksi" tanımlayıp uluslararası komünist hareketi bir dizi "değiştirilemez"e raptetmeye, bu açıdan kontrol altında tutmaya yarıyordu.

Ama öte yandan, görünmeyen bir bedeli de vardı : Marksizmin entelektüel yayılma potansiyelini kısıtlamak. Ellerini verirlerse kollarını kaptırmaktan korkuyordu felsefeciler, tarihçiler, iktisatçılar –her türlü kamusal aydın. "Zıtların birliğini kabul edersen tarihteki sınıf mücadelesini, onu kabul edersen sanayi kapitalizmindeki sınıf mücadelesini, onu kabul edersen proletarya devrimini, onu da kabul edersen işçi sınıfı diktatörlüğünü benimsemek zorundasın." Sonunda kendilerini böyle total bir vicdanî kaçınılmazlıkla Fransız veya İtalyan komünist partilerinde bulmaktansa, birçok Batılı tarihçi kendi uzmanlık alanlarındaki Marksist önermeleri – ilkçağ Tarihiyse köleci ekonomi kavramını, Ortaçağ Tarihiyse serflik ve köylü isyanları analizlerini –olanca çekiciliğine karşın hiç kabul etmeyerek direnmeye, ayak sürümeye çalışıyorlardı.

Bugün ise durum şu : Marksizmin geçmiş zenginliğinin alt-bileşenlerine ne kadar geniş meşrepli bir eklektisizmle yaklaşırsanız, o kadar yararlanabiliyorsunuz. Bunu da tabii, Marksizmin bir zamanlar her şeyi birbirine perçinleyen sosyalizm projesinin çökmüş ve bütün diğer bileşenleri serbest bırakmış olması mümkün kılıyor.

Murat'ın bana izafe ettiği "iyi bir tarihçi Marksist olmak zorundadır" görüşüne biraz bu açıdan da bakalım. 19. yüzyılda Marx, henüz başka kimsenin bu şekilde toparlayamadığı, ifade edemediği bir genel tarih teorisiyle çıkageldi : tarihsel materyalizm. O sırada ve belki yüz yıl boyunca, bu teori varolanın en ilerisiydi. Bazı alt-fikirleri, yalnız bu genel teori getiriyor ve sentezliyordu. Alternatiflerine bazı bakımlardan çok üstündü –kapsam ve bütünsellik açısından; bağımsız ve rastgele gözükten bütün olayları yerli yerine oturtmak açısından; gerçekçilik açısından; devlete ve ideolojiye gizemsizleştirici yaklaşımı açısından; sırf hâkim sınıfları değil toplumun bütününe kucaklaması açısından; aşağıdanlık açısından ve eleştirelilik açısından. Marksistlerin (aslında hatâlı, sekter bir ifadeyle) "burjuva-gerici" diye baktığı o diğer tarihçiler, tarihî materyalizmin bir dizi önemli içgörüsünü, pek çok durumda hiç de "sınıfsal zorunluluk" gereği olmayan nedenlerle reddettiklerinde, kendilerini önemli bir zenginlikten mahrum bırakıyorlardı.

Onyıllar geçti, devran değişti. Marksizm akademi-dışı bir fantezi düzeyinde tutulması çabalarını bir bir aştı; üniversite dünyasının içinde, yetişkin akademiklerden düşünsel taraftarlar, en azından hayırhah koruyucular buldu; onların danışmanlığında yapılan doktora tezleriyle, genel Marksist perspektifi sıkı ampirik araştırma disipliniyle birleştiren genç profesyoneller çoğaldı ve Batı akademik dünyasının her köşesinde yer tuttu. Marksist tarih anlayışı bir çeşit amatörlüktür diye küçümsenmekten çıktı, saygınlık kazandı –ama aynı zamanda değişime uğradı. Kısmen Marksizmden etkilenen, kısmen Marksizmi etkileyen metodolojik ve estetik inovasyon dalgaları peşpeşe geldi ("tarihin estetiği" veya "poetikası" derken, belirli bir/kaç kuşaktan tarihçilerin daha çok ne gibi sorular sorduğu, hangi konulara eğildiğini kastediyorum).

Tarihçilik örneği üzerinden, sosyalizm ile Marksizmin büyük ölçüde örtüşen seyrini ve bugün neden "sosyalizm de Marksizm de yok ama eski Marksistler var" noktasına gelmiş olduğumuzu irdelemeye devam edeceğim. Kanımca bu, bizim gibi eski Marksistlerin elimizdeki mirasla ne yapabileceğimize (ve ne yapamayacağımıza) biraz ışık tutuyor.

</div>

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Neler gitti, neler kaldı

Halil Berktaş 05.01.2012

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarından itibaren, Marksizmin entelektüel, sosyalist mücadelenin siyasal etkisi de dahil bir dizi gelişme sonucu, tarihçilikte yeni akımlar çıktı. Ekonomik ve sosyal tarihin, *Annales* ekolünün (Lucien Febvre, Marc Bloch ve izleyicilerinin, 1945'ten sonra Braudel ve Duby'lerin), "askerî devrim" yaklaşımının, Carlo Ginzburg ve diğer İtalyan mikro-tarihçilerinin, yeni kültür ve mentalite tarihçiliğinin katkılarıyla, tarihçilik mesleği ve pratiğinin çehresi tepeden tırnağa değişti. Türkiye'de değilse bile dünya çapında, eski siyasî-diplomatik tarihin kuruluşundan kurtuldu. Çok renkli, canlı, heyecan verici bir çehreye büründü. Akademik tarihçiler yer yer, edebiyatçılarla yarışan bir popülerite kazandı.

Bu arada, Marksizmin Marksizm dışıyla ilişkisinde bir değil iki şey oldu. (a) Bir yandan, 19. yüzyılda sadece veya öncelikle Marksizmin taşıyarak çıkageldiği bir takım kilit önerme ve duyarlılıklar (görece kalıcı ve doğru olanları, diyelim), hemen bütün tarihçilerin dağarcığına fiilen girdi. Tabii ki hepsi Marksist olmadı. Ama materyalist realizmin ana fikrini; ekonominin, üretim tarzının, sınıfsal ilişkilerin önemini; ideoloji katmanını

çözmeyi; devletin ve özel mülkiyetin ezelden beri mevcut olmayıp ancak bir noktada ortaya çıktığını; köleler olmasa Romalı senatörlerin, serfler olmasa feodal aristokrasinin yaşayamayacağını... kısacası, Brecht'in "Bir İşçi Tarih Okuyor"unda yazdığı "herşey"i, aşağı yukarı "herkes" öğrendi.

(b) Öte yandan, sözünü ettiğim o diğer akımlar Marksistlere ve başka herkese, belki gene Marksizmin ilhamıyla da olsa, biraz daha fazla esneklik ve biraz daha az teorik inatla tarihçilikte başka ne müthiş ve harika şeyler yapılabileceğini gösterdiler. Bu diyalog ve çapraz dölleme, tarihî materyalizmin ilk şeklinde ve sonrasında (meselâ Sovyet veya Çin Marksizmlerinde) görülen birçok önermeyi yanlışladı. Bunlar, sadece kendilerini gayri-Marksist sayanlar tarafından değil, zamanla kendilerini Marksist sayanlar tarafından da terk edildi.

Neler gitti, örneğin ? En başta (i) aşırı materyalizm gitti : "her yer ve durumda, her fikrin illâ önce maddî temeli gelişir; ideolojik 'yansıma'sı daha sonra ortaya çıkar" diye bir ısrar kalmadı. Ülkeden ülkeye kültürlenmeye (*acculturation*), taklit ve ithale geniş bir kapı açıldı. Başarılı resepsiyon "demek ki koşulları zaten hazır"nın ispatı sayılmaz oldu. Buna (ii) "ideolojinin görelî özerkliği"nin çok daha fazla hakkının verilmesi eşlik etti. Marksizm başta çok katı bir ekonomik determinizme gitmiş; sonra (meselâ Althusserci açılım sırasında) söz konusu "görelî özerklik" vurgusuyla bunu aşmaya çalışmış; ama bir türlü, maddî temelin "son tahlilde" (de olsa) belirleyiciliğinin ötesine geçememişti. Bu tutuculuk 60'larda uç veren konstruktivizmle; 70'lerin (Oryantalizme ve yakın akrabalarına ilişkin) söylem analizleriyle; nihayet 80'lerin "geleneğin icadı" yaklaşımıyla yıkıldı. "Tahayyül" veya "tasavvur" veya "icad" etmenin gücü, çok daha özgürce hesaba katılır oldu. Objektif yaklaşıma karşı sübjektif yaklaşım, belki en çok milliyetçilik çalışmaları alanına damgasını vurdu.

(iii) Daha genel olarak, her türlü tahlile, (cebir, şiddet, savaş gibi) ekonomi dışı kerteler eskisiyle mukayese edilmeyecek ölçüde girdi. Tarihte devletin *ilk* ortaya çıkışı, örneğin, emek verimliğindeki artışın yarattığı artı-ürünün yarattığı sınıfsal ayrışmaya, bu denli doğrudan bağlanmak yerine, bir yanda potansiyel artı-ürün ile diğer yanda, ekonomi haricinde oluşan savaş örgütlenmesi ve zümrelerinin yanyana gelmesi, ilk çiftçilerin tepesine bu savaşçıların oturması ve onları fiilen artı-ürün üretmeye zorlaması ile açıklanır oldu. Bu yaklaşım *modern* devletin doğuşuna da teşmil edildi. Modern devletin "burjuva devrimi"yle, kapitalizmin üstyapısı olarak doğmuş olması gerektiği dogması gitti; yerini, askerî alandaki gelişmeler sonucu bir araç, bir mekanizma olarak modern devletin çok önceden ortaya çıktığı, sonra Fransız Devrimiyle fethedildiği kavrayışı aldı.

(iv) Bu çerçevede, saf ve orijinal haliyle Marksizmin aşırı sınıfsallık ayağı da çöktü.

Marx anlamında "sınıf" toplumsal yapının tek belirleyicisi ve analiz kategorisi olmaktan çıktığı gibi, her fikir ve politik eylemin (meselâ her parti veya devrimin) illâ bir "sınıf karakteri" olduğu veya tarihin sırf "sınıf mücadelesi"yle ilerlediği gibi önermeleri, Marksist tarihçiler de her saniye tekrarlamaz, militan bir teorik ve metodolojik kavganın konusu yapmaz oldu. "Sınıfa karşı sınıf" basitçiliği politikadan önce tarihçilikte terk edildi. Örneğin benim neslim Osmanlı tarihini bir yanda devletin ve timar sahiplerinin zulüm ve sömürsünden, diğer yanda köylü ve göçebelerin ezilmişliğinden ibaret görür; dolayısıyla (Şeyhe Bedreddin ve diğer) halk isyanlarına odaklanır; başka pek bir şeye bakmaz, meselâ Osmanlı kültür ve medeniyetiyle hemen hiç uğraşmazdı. Şimdi ise yeni Osmanlı tarihçiliğinin öncü kenarı çok daha dengeli anlayışlarla ilerliyor.

Benzer bir şekilde (v) tarihin her yerde ve her zaman devrimlerle ilerlediği, yani devrimin zorunlu, kaçınılmaz ve dolayısıyla evrensel olduğu da, herhalde hiçbir ampirik gözlemle doğrulanmadığı için, en kolay terkedilen önermelerden biri oldu. Bu çerçevede (vi) "burjuva devrimleri" özellikle zikredilmeli. Çünkü bu, "şimdi sırada proletarya devrimi var" fikrine giderken Marx'ın kullandığı çok önemli bir basamaktı. Oysa şimdi evrensel ölçülerde yapılan ciddî tarihçilikte, Fransız Devriminin bile burjuva devrimi olduğu (ekonomide de siyasette de burjuvazi pek gözükmediğinden) çok şüpheli. Daha genel olarak "burjuva devrimi," teori öyle olmasını gerektirdiği için icat edilmiş ve sonra her yerde "görölmeye" başlanmış sayıldığından, yerine, modernleşme

devrimleri veya ulus-devlet inşası devrimleri gibi, olayı “yapan”ına (yaptığı farzedilene) göre değil yapılarına, içeriğine göre tanımlayan kavramlar kullanılıyor.

(Ki bu da faraza Kürt hareketine bakışla çok ilgili bir husus. PKK’yı *olduğu gibi* görüyor muyuz ?) Devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Her şey, ilelebet “Marksizm” olabilir mi ?

Halil Berktaş 07.01.2012

Marksist tarih teorisinin en temel aşınma noktalarını en sona bıraktım. (vii) Marksist olmayan (ve bu yüzden 19. yüzyılda “burjuva” diye horlanan) akademik tarihçilik, geçmişte gözlenen süreçlerin geleceğe uzatılmasını içerebilecek bir “tarih felsefesi”yle yolunu çok erken bir tarihte, daha Humboldt ve Ranke eşliğinde ayırmıştı. Tarihî materyalizm ise buna çok tersti, geçmişten hareketle geleceği bilme ve bakın işte, tarih belirli bir yöne (sosyalizme) gidiyor iddiasıyla. İnsan toplumlarının habire karmaşıklaştığını saptamak başka bir şeydi; geleceğe belirli bir sosyo-politik formasyon tipi izafe etmek gene başka. Fakat 1989’dan sonra bu aşırı determinist fütürolojiyi savunma olanağı da kalmadı.

(viii) Daha bile önemlisi, hayat ile teorinin karşı karşıya geldiği, yani yaşayan gerçekliğin teorinin öngörülerine uymadığı her durumda, teorinin hayata yol vermesi gerektiğini kabul edildi. Ortodoks akademik tarihçiler için bu, adetâ tanım gereği idi; öyle ki, herhangi bir teoriye angaje olmak, daha baştan sübjektif önyargı anlamına geliyordu. Marksistler içinse genel teorileri çok tâyin ediciydi; Marksizm ile gayri-Marksizm arasındaki ayırım çizgisiydi ve üstünlük iddialarının dayanağıydı.

Ne ki, çok genel bir teoriyi mikro düzeye indirip her spesifik araştırma konusuna uygulamaya kalktığınızda, bu, teorinin (tam da “burjuva” tarihçilerinin öngördüğü gibi) kendini dayatması, ampirik araştırmayı cendere içine alması ve sonuçları daha baştan dikte etmeye kalkması anlamına geliyordu. Şu “burjuva devrimi” ve Kemalist Devrimin “Türkiye’nin burjuva devrimi” olarak sunulması sorununa dönelim. 1960’larda bu konuyu asla tarihsel değil, her zaman teorik açıdan tartışmaya, maalesef çok zaman ve enerji harcadık. *Bir devrim var, demek bir sınıfsal karakteri de olmalı. Dolayısıyla 1908 ve 1923’ü yapanlara askerî-bürokratik bir zümre denemez; illâ burjuvazi, hem de millî burjuvazi demek lâzım. Ve bir “burjuva devrimi” olduğuna, buna da elbet bir “millî burjuvazi” önderlik ettiğine göre ardında bir “millî kapitalizm” de olmuş olmalı.* Bu bilim değil; hiçbir somut gerçekliğe ve ampirik araştırmaya değil, sadece “büyük Marksistlerden alıntılar” a dayandırılan idealist bir apriorizm. Ortada gözle görülür, elle tutulur bir askerî-bürokratik elit varsa, onu illâ “bizim kanon’umuz” un kategorilerine aktarmaktan vazgeçip, dümdüz askerî-bürokratik elit demek lâzım. Ama bu sıçramayı yapmak, radikal bir kopuşla; tarihî materyalizm genel teorisinin alt-önergelerinden, daha asal ve temel bir duruşa, hayata öncelik veren realizm ilkesinin kendisine dönmekle mümkün.

Bu gelişim ve değişimin bütünsel sonuçları kuşkusuz çok olumlu oldu. Marksist olan ve olmayan tarihçilikler birbiriyle daha fazla konuşup yakınlaşmaya başladı. “Proletaryanın tarihçileri” ile “burjuvazinin tarihçileri” arasına (özellikle Stalin ve Soğuk Savaş dönemlerinde) örülmek istenen duvarlar, fikir dolaşımının her adımıyla aşındı. Ortak bir bilgi projesi uğruna, sınır tanımayan bir tarihçilik, giderek gerçeklik kazandı. Ayıklanmış, azaltılmış, küçültülmüş, rafine edilmiş bir materyalizm, daha doğrusu (giderek tercih edilen bir deyimle) bir tarihsel realizm paketi, ortak bir avadanlık (*tool box*) haline geldi.

İyi, güzel. Fakat şimdi kritik soru şu : bu ayıklanmış, küçültülmüş, rafine edilmiş pakette yer alanlar (ya da, orijinal şekliyle tarihsel materyalizmden ve/ya Marksist tarihçilikten geriye kalanlar), hâlâ böyle özgün ve ayırt edilebilir bir Marksist tarihçilikten söz etmeye yeterli mi ? (Dikkat edilirse bu, özgün bir sosyalizmden söz etmeye yeterli –siyasî ve ekonomik– program unsurlarımız kaldı mı sorusuna paralel; bir anlamda onun başka bir alandaki tezahürü gibi.) *Katı materyalizm, katı ekonomizm, katı sınıfsallık, katı devrimcilik, katı determinizm, katı fütüroloji, katı teorizm çıkınca* (ve üstelik kalanlar sınırları belirsiz bir yaygınlık kazanınca), o kaçınılmaz olarak köşesizleşmiş birikime hâlâ Marksist tarihçilik denebilir mi ? (Aynı şekilde, *kapitalizmin reformlarla dönüşmesi değil mutlaka bir işçi devrimiyle yıkılması, dolayısıyla mutlaka devrimin kazanımlarını koruyup karşı-devrimi önleyecek bir tek-parti diktatörlüğü, devlet mülkiyeti, kollektivizasyon, piyasa yerine planlama yoluyla bir kumanda ekonomisi öğeleri çıkarsa* –ve kalanların da “refah devleti”yle sınırları çok net çizilemiyorsa, ki Murat da bunun farkında– bu tür platformlara da hâlâ sosyalizm denebilir mi ?)

İdeolojilerin, programların, uygulamaların tarihsel tanınabilir ve tanımlanabilirlik sınırları nerededir ? Biraz değiştirerek tekrar sorayım. 1950’lerden bu yana Marksist tarihçilerin önüne, daha önce pek düşünmedikleri, hattâ reddettikleri, en azından şüpheyile baktıkları tonla yeni fikir ve duyarlılık gelmiş. Zamanla değişmiş, hepsini kucaklayıp benimsemişler; artık buna göre tarih yazıyorlar (ve başka herkes de buna göre yazıyor). Özel olarak kendilerine hâlâ Marksist tarihçi; çok daha önemlisi, asıl yaptıklarına Marksist tarihçilik denebilir mi ? Diyebilirler mi ?

(Paralelliği sürdüreceğim. Sosyalizmin tek iktidar deneyi olarak komünizmin çökmesinin ardından, üstün çıkmış kapitalist kurumların alternatifini gösteremezken bu arada başka boyutlarla genişleyip zenginleşen bir program vizyonuna hâlâ sosyalizm denebilir mi ?)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hayır, sorun ‘political correctness’ değil

Halil Berktaş 11.01.2012

Tartışmanın seyri açısından, bir takvim tutmakta yarar var galiba. Şimdi ben bu yazıyı, Murat’ın 7 Ocak (*Sosyalizm ve “insanlığın ortak değerleri”*) ve 8 Ocak (*“Düzeltilmek” ne demek*) yazılarını okuduktan sonra yazıyorum.

Bir tesbitine ben de katılıyorum : evet, aynı frekansta olmadığımız bir nokta var. (Varolmuş olan) sosyalizme eleştirilerimiz çok benziyor. Ama oraya giden yol ile oradan sonraki yolun analizi konusunda ayrılıyoruz. Kâh biri, kâh diğeri öne çıkıyor. Örneğin benim 7 Ocak (*Her şey, ilelebet “Marksizm” olabilir mi*) ve senin 8 Ocak (*“Düzeltilmek” ne demek*) yazılarımız hemen tamamen buluşmuş durumda. Ama senin bir önceki, 7 Ocak yazın (*Sosyalizm ve “insanlığın ortak değerleri”*) benim açımdan çok problemli.

Acaba, diyorum, bu işe çok kişisel, çok kendi varlığın ve kimliğinin içinden bakıyor olabilir misin ? Benim niyet ve özlemlerim aynen geçerli, koşullar da üç aşağı beş yukarı aynen geçerli olduğuna göre, hâlâ sosyalist olmalıyım/olmalıyız gibi bir noktaya geliyorsun.

Burada en önemli sorun, işin genel, sosyal, tarihsel boyutlarının göz ardı edilmesi. Murat, böyle bir tartışmada, kendini bütün insanlığın yerine koyabilir misin ? Senin bir aydın olarak tecrüben başka, insanlığın tecrübesi başka. Yeryüzünün dörtte biri *bu* sosyalizm altında yaşadı. Kalanı da sosyalizmi gene *böyle, bu* çehresi ve cismanî varlığıyla tanıdı. Sosyalizm, belki iki milyarı içine alan, üç dört milyanın da dışarıdan bakıp gördüğü bir maddî varlıktı. Ben yeni bir sol, yeni bir toplumsal muhalefet –mânen, fikren, kiteselleşme açısından– (bu)

sosyalizmin devamı olamaz diyor; bu açıdan şansını sıfır görüyorum. Sen, dünyada (ve benim içsel dünyamda) ne değişti ki bunu kabul edeyim gibi bir cevap veriyorsun.

Oysa neyin değiştiği o kadar açık ki. Karşı çıktığım 7 Ocak yazında, adetâ değişmez bir dünya tablosu çiziyorsun : o zaman da bizim özlem ve hayallerimize karşı olan egemenler de vardı, şimdi de var. Öyleyse... düzene ve o egemenlere karşı mücadele(miz) gene aynı mücadele, yani sosyalizm mücadelesi olmak mı zorunda ? Bundan bu sonuç çıkabilir mi ? Her şey bu kadar soyuta indirgenebilir mi ? Statükoya, kapitalizme alternatif aramak illâ sosyalizm mi demek ? Konuştuğumuzda, 19. yüzyılda anti-kapitalist olmanın sosyalizmi tanımlamaya yeteceğini, ama sosyalizm tarihi tecrübesi yaşandıktan sonra bunun tabii ki yetmeyeceğini; o sosyalizmin alternatifini koymak, o sosyalizmin eleştirisinden giderek yeni bir şey tanımlamak gerektiğini sen de söylüyorsun. Ama şu tartışmada böyle bir şey görülmüyor. Farkında mısın, sosyalizmde ısrarı savunmak için hep başa, dünyanın o zamanki (ve dolayısıyla şimdiki ?) haline, aynı zamanda hep kendi içine, (sırf) kendinin başlangıçtaki özelemlerine dönüyorsun.

Ama hayır, dünya o dünya değil, düzen o düzen değil; en önemlisi, *halk o halk değil*. 19. yüzyılın işçi sınıfı hâlâ var mı, yok mu değil kastım (o noktada herhalde benzer şeyler düşünüyoruzdur). Asıl sorun, "sınıf"sal olsun olmasın bütün kategoriler üzerinden *halkın siyasal tecrübesi ve sosyal belleği*. "Ne değişti"nin püf noktası da bu : *insanlar değişti, halk değişti*. Bu, başlı başına muazzam bir tarihsel faktör. Fransız Devrimini yaşamış, 1789'dan girip 1815'ten çıkmış halk, 1789 öncesinden artık farklıdır ve bu açıdan saat geri alınamaz, yaşanmışlık silinemez. Aynı şekilde, Faşizm ve Nazizmin yaşanmışlığı da insanlık açısından silinemez; Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist veya komünist rejimlerin yaşanmışlığı da insanlık açısından silinemez.

Muratçığım, ne o rejimler kaldı, ne de (muhalefet Marksizmini iktidar Marksizmine koopte ederek onu da kirleten) uluslararası komünist hareket (bu arada, ben "yokolmaya mahkûm" da demiyorum; *yokoldu* diyorum). Sadece despotizm rezaleti değil, bozgun ve masif çöküş de bir tecrübedir halk açısından. Biz Millî Eğitim değiliz ki "aslında yenilmedik ama yenik sayıldık" diyelim. Fenerbahçe de hiç değiliz, illâ küme düşmemek için tarihin hükmü dâhil bütün yasa ve hükümleri iptale kalkalım. İçsel niyetlerimiz ne kadar halisane olmuş olursa olsun, biz bu saatten sonra kitlelere ne diyebiliriz, sosyalizm adına ? Roni Margulies der ki, bunun aslında hiç sosyalizm olmamış olduğunu anlatalım. Sen de diyorsun ki sosyalizmin böyle olmak zorunda olmadığını anlatabiliriz. *Mi acaba ? Ve ne uğruna ?* "Bizim mahalle"nin takımıyla Amatör Kümeye çıkmak için mi ?

Neye dayanarak ? Murat, ben programla ilgili bazı sorular sordum, hem de defalarca. Şimdi sana direkt olarak soruyorum : temiz ve bozulmamış sosyalizm programının nedir ? Tut ki egemenler de, biz de aynıyız; halka, kitlelere sunacağımız kapitalizm alternatifi ne olabilir ? Böyle bir programa (1) *Sovyet tecrübesinden aktaracağın*; (2) teorik bakımdan *sosyalizme özgü* sayabileceğin herhangi bir olumlu unsur var mı ? Siyasî rejim midir, ekonomi midir ? Piyasa karşıtlığı mıdır, devlet mülkiyeti midir ? *Yoksa*, kalanlar (müterakki bir vergi sistemi, diyelim, ya da evrensel sağlık ve öğrenim hizmetleri), sosyalizmi tanımlamaya yeter mi ?

Benzer bir soru : On yıllardır yazıyorsun. En son ne zaman, sosyalizmi savunmak için bir şey yazdın, hele 1989'dan bu yana böyle bir şey yazdın mı, *yazabilir misin, yazarsan nasıl açıklarsın* (hangi) *sosyalizmi* ?

Sen içsel ahdinle bağlısın. Ben kamusal ahdimle bağlıyım. İnsanları çağıracak bir sosyalizmim yoksa, sosyalistliğimin toplumsal bir karşılığı yoksa, nasıl sosyalist olabilirim ? Kendime nasıl sosyalist diyebilirim ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir örnek : İngiliz Marksist tarihçileri

Murat'la, Marksizmin düşünsel mirasını (örneğin, tarihçilik ile Marksizmin ilişkisini) değerlendirişimiz açısından da bazı sorunlarım var. O daha çok mirasın zenginliğine bakıyor. Ben ise hem ona, hem nerede tükendiğine.

Mesele şu : 19. yüzyılın ikinci, hattâ 20. yüzyılın ilk yarısında, Marksist ve Marksist olmayan ("burjuva" veya "gerici") tarihçilikler arasında ciddi bir fark varken, 1950'lerden itibaren (tabii belirli bir süreç içinde) bu fark kalmadı. Kendini Marksist olarak tanımlayan son büyük ve ciddi tarihçiler grubu, İngiliz Marksist tarihçileriydi : Christopher Hill, Eric Hobsbawm, Rodney Hilton, E. P. Thompson, E. A. Thompson, Victor Kiernan, John Saville ve diğerleri. İki savaş arası dönemin anti-faşizmi içinde radikalleşmiş, Büyük Britanya Komünist Partisi'ne katılmış ve partinin görece özgürlüğü içinde benzersiz "Tarih Grubu" (*History Group of the CPGB*) içinden yetişmişler; sonra çoğu 1956 Macar Devriminin (evet !) Sovyetlerce bastırılması üzerine partiden ayrılmış ama bağımsız bir Marksist aydın eleştireliliğini hep korumuştur. Son on beş – yirmi yılda peşpeşe hayata veda ettiler (EP 1993, EA 1994, Hilton 2002, Hill 2003, Kiernan ve Saville 2009). Şimdi sadece 1917 doğumlu E. J. Hobsbawm hayatta ve 94 yaşında.

Onlarla bir devir kapanıyor, daha doğrusu kapandı bile. Ben son demlerine yetiştim diyebilirim; 1983'te SBF'den istifa ettiğimde, üçüncü defa yarım kalan doktoramı artık Ekonomi değil Tarih alanına kaydırmak için bir özetiyle birlikte Hobsbawm ve Hilton'a yazıp başvurmuş; sonuçta kendimi en çok istediğim yerde, feodalizmin historiografisinin asıl uzmanı olan Hilton'ın yanında bulmuştum. Topu topu bir yıl önce *emeritus* olduğundan, artık resmen tez danışmanlığı alamıyordu Rodney. Ama gene de yazdığım her şeyi baştanbaşa okudu, eleştirdi, bazı yerlerini Fransızcaya bile çevirdi, Paris'te vereceğim bir seminer için. Öyle dosdoğru, düz, süssüz bir adamdı.

Marksist tarihçiliğin doruğu ve en son kuşağıydılar; en iyi Marksist tarihçiler onlardı ve onlardan sonra da bir Marksist tarihçilik geleneği olmadı, sanırım olmayacak. Çok mu çelişkili geldi ? En iyidiler, çünkü Marksizmleri hâlâ yeni yeni sorunsallarına ilham verirken, ampirik araştırmacılıklarına ayakbağı olmuyor, gerçekle aralarına girmiyordu. En iyidiler, çünkü bağnaz ve sekte değillerdi; "Marksizm Çağı" bütün Yakınçağla birlikte sona ererken, hâlâ Marksist veya Marksizan, ama çok açık, en açıktılar Marksizm dışına. Marksizmin Marksizm ötesi ile kaynaşma ve etkileşimleri, Fransa'da Marc Bloch gibi Jean Jaures hayranı demokratik sosyalist *Annales* tarihçilerine; Manş'ın öte yakasında ise, gene komünizm içinde de olsa görece demokratik (çünkü küçük ve İngiliz demokrasisinden beslenen) bir KP etrafında kümelenmiş bu Marksist tarihçiler grubuna hayat vermişti. Hem de 1952'de, yani Soğuk Savaşın en karanlık yıllarında, bugün bile Anglo-Amerikan âleminin en prestijli periyodik yayını olan *Past and Present*'i kurmuşlar; önce "bir bilimsel tarih dergisi" (*a journal of scientific history*) diye tanımlamışlar, sonra Marksizme bu örtük atıftan da vazgeçmişlerdi, ayırımcı oluyor diye. Onların açıklığı ve anti-dogmatizmi, limitteki bir açıklık ve anti-dogmatizmdi, bir adım, sadece bir adım ötesinde, artık net, köşeli bir Marksist kimliğin kalmayacağı.

Nitekim kalmadı da. Çünkü ayrı ve özel bir paradigma olarak (büyük harfle yazılmış bir) Tarihsel Materyalizmin, tarihçiliğe ve tarihsel düşünmeye yol göstermesine gerek kalmadı. Altını çizeyim : *tarihsel materyalizm, artık somut, ampirik araştırmacılık ve tarih üretimi için çok anlamlı bir metodolojik kılavuz değil*. Sanat alanıyla bir benzetme yararlı olabilir. 19. ve erken 20. yüzyıllarda belirli sanat "akım"ları vardı –Romantizm, Empresyonizm, Fauvizm, Kübizm, Sürrealizm, Fütürizm, Ekspresyonizm, Dadaizm gibi. Her biri yepyeni bir vizyon getirmek iddiasındaydı; başka bir deyişle, diğer akımların modasının geçtiğini, "doğru" sanatın kendisi olduğunu öne sürüyor, hattâ bu doğrultuda manifestolar yayınlıyordu. Her akımın "usta"larının "çırak" veya "tilmiz"leri de vardı. Aynı yoldan gidiyor, geleneği sürdürmeye çalışıyorlardı.

Fakat zamanla ne oldu ? Bu “akım” veya “grup” veya “ekol”ler dönemi genel olarak kapandı; dar mezhepçilik yerine belirgin bir geniş meşreplilik, bir enternasyonal stil hâkim oldu. (“Mutfak”lar da ayrıken, malûm, şimdi yemek alanında bile bir “füzyon” *cuisine*’i doğdu.) Aynı şey tarih/çilik alanı için daha da geçerli. Büyük paradigmatik ekoller de artık yok, *guru*’lar da. Kimse bir tarih estetiğinin diğerlerinden üstün ve “doğru” tarihçiliğin sırf “bu” olduğunu savunmuyor. Eski kavgalar yerini uluslararası bir konular ve yaklaşımlar eklektisizmine bıraktı. Bu füzyon, nereye giderseniz gidin ortak bir dil, ortak bir meslek ahlâkı bulmanızı sağlıyor.

Bu çerçevede, 1945-95 arasının o ünlü İngiliz Marksist tarihçilerinin, olanca prestij ve otoritelerine karşın, bir Marksist tarihçilik geleneği devretmemiş olmaları çok anlamlı. Böyle bir vizyonu, onlar öğrencilerine vermeye kalkışmadıkları gibi öğrencileri de onlardan almadı. Burada hem bir tarihî kaçınılmazlık, hem o kaçınılmazlığı idrak etmiş bir bilgelik söz konusu.

Gelecek sefer değineceğim zaafı da cabası. (Ve belki bu tablo, sosyalizmde inat edip etmemeye de bazı ipuçları sunuyordur.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mazower ve Hobsbawm

Halil Berktaş 14.01.2012

Peki, kendini hemen “Marksist tarihçilik” olarak belli eden bir tarih, hiç mi yazılmıyor, yapılmıyor günümüzde ? Yapılıyor tabii –ama az ve marjinal; ayrıca sonuç da pek parlak olmayabiliyor. Görece dar ve sekte bir tavırla “illâ Marksist tarih”te ısrar edilirse, bu, ya (faraza “sınıf mücadelesi”ni biraz mekanik ve tekrarcı bir tavırla ikide bir vurgulamak gibi) bir zamanlar Marksist tavrı belirlemiş bir temaya, ya da (Fransız Devriminin gene de son tahlilde “burjuva devrimi” olduğu gibi) klasikleşmiş ve sonra aşılmış bir Marksist pozisyona sadakat biçimini alıyor. Her ikisi de kuru, takır tukur geliyor bugün. Teoriye sadakati formüllerde arayan ham ellerde, Marksist tarih geçmişteki heyecanını taşıyor, yaşatmıyor.

Buna karşılık, Marksizmi (de) bilen ama Marksist olmayan, hattâ Marksizme eleştirel bakan müthiş tarihçiler çıkıyor. Üstelik, bazı özel alanlarda Marksist-Marksizan yaklaşımlar bilhassa geri kalıyor. İlginçtir; bunların başında 20. yüzyıl tarihi gelmekte. Hiç olmazsa bunun üzerinde bir parça düşünmek lâzım. Ters olması gerekmez miydi ? 20. yüzyıl bir bakıma Marksizmin ve sosyalizmin yüzyılı değil mi ? Ama işte öyle olmuyor; Marksist tarihçilik, kendine ve Marksizmin siyasal projesine özgü, içsel nedenlerle, en fazla (iktidarda olduğu) 20. yüzyılın çeşitli boyutlarını açıklamada kısa düşüyor, deforme oluyor. Oysa (muhalefette olduğu) 19. yüzyılı çok daha zengin ve sağlıklı bir şekilde kucaklayabiliyor.

Eric Hobsbawm, bu farkın bir bakıma hem kanıtı, hem açıklaması. BBKP’nin “Tarihçiler Grubu”nun özgünlüğünden daha önce söz etmiştim. A. L. Morton armağanı (*Rebels and Their Causes*, 1978) içindeki kapsamlı “Grup” tarihçesinde Hobsbawm, partinin kendilerine tanıdığı genişçe özgürlüğün uzak geçmişten bugüne gelirken nasıl daraldığına; Eski Yunan, Ortaçağ ve Yeniçağ açısından çok serbestken, emek tarihi, işçi sınıfı tarihi ve sol akımların tarihine gelince dizginlerin kasıldığına; nihayet Komünist Partisi’nin kendi tarihinin tamamen partinin en güvenilir üst kadrolarının tekelinde tutulduğuna dikkat çekiyor. Hobsbawm’ın kendi üretimine gelince, başyapıtları tabii “uzun” 19. yüzyılı kucaklayan trilojisi : *Devrim Çağı 1789-1848*; *Sermaye Çağı 1848-1875*; *İmparatorluk Çağı 1875-1914*. Bunlara daha sonra eklediği *Aşırılikler Çağı : Kısa Yirminci Yüzyıl, 1914-1991* ise günümüzde diğerlerine kıyasla çok daha fazla (kanımca, haklı olarak) eleştiriliyor. Ve bu eleştiri, Hobsbawm’ın “parti denetimi”ne yönelttiği eleştirilere hayli denk düşüyor.

Açıkkçası, iş 20. yüzyıla gelince, Marksist ve Komünist kimliği Hobsbawm kadar büyük bir tarihçiye bile ayakbağı oluyor; kendini bazı tabulardan kurtaramamasına, birtakım dogma ve şablonlara hapsetmesine yol açıyor. Çünkü 19. yüzyılda sadece kapitalizm varken, 20. yüzyılda sosyalizm de var. Ekim Devrimi var, Sovyetler Birliği var, Komintern var, Doğu Avrupa "halk demokrasileri" var, Çin ve Küba var. Özetle, sahip çıkılması ve savunulması gereken bir "sosyalist sistem" var ki, Marksist teoriye göre tarihin gelişme yönünü temsil ediyor. Bu vizyondan kopmamak Hobsbawm'ı nesnellikten uzaklaştırıyor; Komünizme ve kendisine yeterince dışarıdan bakamamasına yol açıyor.

Mark Mazower, örneğin, Hobsbawm'ın *Aşırılıklar Çağı'nın*, 20. yüzyıl tarihine çok fazla kapitalizm-sosyalizm mücadelesi ekseninde baktığını ortaya koyuyor. Mazower için Faşizm ve Nazizme bakış çok tâyin edici. Bir yandan, "Avrupa demokrasisi her zaman böyleydi, demokrasiydi; Faşizm ve Nazizm bünyemize yabancı ve marjinal hilkat garibelerinden ibaretti" diye özetlenebilecek, liberal bir yavanlık ve benmerkezciliğe karşı, Faşizm ve Nazizmin Avrupa kültürü ve uygarlığı içinde ne kadar derin kökleri olduğunu gösteriyor. Diğer yandan, Hobsbawm'ı Faşizm ve Nazizmi "son tahlilde" kapitalizmin bir türevi saydığı için sigaya çekiyor. (Malûm; Komintern'in Yedinci Kongresi'ndeki Dimitrov raporu Faşizmi "tekelci sermayenin en gerici kesimlerinin diktatörlüğü" tanımlamıştı. O kadar malûm değil; bu, herhangi bir ciddî analizden çok, "1931-34 çığırnlığından nasıl döneriz" in taktik icaplarından, her şeyi bir şekilde kapitalizme bağlamak, faturasını illâ kapitalizme çıkarmak ihtiyacından kaynaklanıyor. Yeri gelmişken belirteyim; Lenin'in emperyalizmi tekelci kapitalizme eşitlemesinin ardında da aynı kaygı yatıyor.)

Konumuz açısından önemli olan şu ki, bu, liberal Avrupa-merkezciler gibi Hobsbawm'ın da Faşizm ve Nazizmi önemsizleştirmesi; hem *özerkliği*ni yok sayması, hem de kapitalizm ile sosyalizm arasındaki "asıl" büyük mücadelede arızî bir yan-pist, ufak ve geçici bir yol kazası gibi görmesi sonucunu doğuruyor. Oysa, diyor Mazower, Faşizm ve Nazizm böyle minimize edilmemeli. Muazzam bir bağımsızlıkları vardı ve yenilgileri hiç de öyle mukadder değildi. Tersine, kazanmalarına ramak kaldı. Ki o takdirde, ne süreyle olursa olsun, bambaşka bir Avrupa ve bambaşka bir dünya olacaktı.

Katılıyorum. Hobsbawm 20. yüzyılı fazla çizgisel görüyor. Bu da maalesef Marksist bir çizgisellik; üç büyük ideolojinin : liberalizmin, nasyonalizmin ve sosyalizmin mücadeleler sarmalı olarak modern tarihte, özellikle nasyonalizmin ve (en aşırı ucu olarak) Faşizm ve Nazizmin özerk bir "üçüncü köşe" olarak hakkını verememekten kaynaklanan bir çizgisellik. İndirgemeciliği yansıtıyor.

Ama başka ve daha ağır bir sorun da var : Hobsbawm'ın, Komünizmin kötülüğünün gerçek boyutlarını da, mantikî sonuçlarını kabullenememesi; kendine yaklaştırmaması; manevî ve ahlâkî sorumluluğunu alamaması. Bence asıl bu ve Tony Judt'ın Hobsbawm'ı bu açıdan eleştirmesi, sosyalizm tartışmamıza ışık tutuyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sol Reform Partisi

Halil Berktaş 18.01.2012

Gene, önce takvime not düşeyim. 15 Ocak Pazar. Murat'ın 10, 13 ve 14 Ocak yazılarını okudum. İlkine, *Althusser ve "arıl Marksizm"* eleştirisine yüzde yüz, program sorunlarına giren sonraki iki yazısına da (şu ana kadarki haliyle) büyük ölçüde katılıyorum. Bazı küçük noktaları açıklığa kavuşturmada yarar var. Benim sabırsızlandığım yok. Artık aşikâr ki ikimiz de kafamızdaki düşünceleri adım adım, hayli yavaş bir şekilde açmıyoruz. Bu akıl yürütme çizgileri bazen yaklaşıyor, hattâ bir noktada kesişiyor, sonra uzaklaşır ve tekrar

yaklaşır gibi oluyor. Ara açıldığında, belki haftada bir kere, birbirimize hafiften "hop, bir dakika" diye ara-atışlar yapma durumumuz doğuyor.

Benim *Sosyalizm ve "insanlığın ortak değerleri"*ne (7 Ocak '12) reaksiyonum da böyle bir şeydi. O yazısında Murat, "Bunlar zaten dünyanın genel gidişine egemen olan adamlar –sınıflar– değil miydi ? Hâlâ öyle değiller mi ?" ve bizler de buna karşı sosyalist olmaya karar vermedik mi diye soruyor; bugün de söz konusu egemenliğe sosyalizmden daha iyi bir cevap bulamadığıyla bağlıyordu. Ben bunu birkaç açıdan yanlış buldum : Birincisi, dünyayı fazla değişmez/değişmemiş gösterdiği için. Bu bağlamda, ikincisi, halkın, kitlelerin değişimini; sosyalizmi şu veya bu şekilde yaşamış bir insanlığın, artık sosyalizm diye bir şeyi kabul edemeyeceğini hesaba katmadığı için. Üçüncüsü, hâlâ en iyi cevap dediği o sosyalizmin içini doldurmadığı için.

Program sorusunu o nedenle sordum. Varolmuş olan sosyalizme tabii hayır, bu değil, bunu istemiyoruz demek, ama sosyalizmden söz etmeyi sürdürüp, kapitalizme (statükoya) en iyi cevap gene de sosyalizmdir demek, sosyalizmin *ayırdedici* programının ne olduğu (ne olabileceği) açıklığa kavuşturulmadan çok zayıf kalıyor da ondan. Yeri geldi de sordum, daha doğrusu, daha önce birkaç kere "ortaya" sorduğumu bilvesile tekrarladım; yoksa amacım, Murat'ın yakasına yapışıp, bırak bunları da illâ programını söyle diye vakitsizce sıkıştırmak değildi. Şunu da eklemem iyi olabilir. Herhangi bir sol partinin kendine herhangi bir program bulup bulamayacağını kastetmiyorum. Özellikle demokratik talepler açısından, bu pekâlâ mümkün (ve zaten Murat da konuya oradan girdi). Demokrasinin en iyi, en tutarlı savunucularının gene de (şu veya bu kökenden gelen) solcular arasından çıkmasını, ben de ister ve beklerim. Ama genel ve görelî anlamıyla soldan değil, özellikle sosyalizmden bahsetmemize yetmez. Bunun için orada, demokrasinin de, kapitalist bir refah devletinin de ötesinde, sosyalizm diye tanımlanabilir başka bir şeyler olmalı (ve bunlar uzun vâdeli niyet ve özlemlerden ibaret kalmayıp, somuta dökülebilmeli). Aksi takdirde, meselâ Murat'ın *Program (1)*'de (14 Ocak) sözünü ettiği, benim de paylaştığım hemen her şey, faraza bir Sol Demokrat Parti veya Sol Reformlar Partisi veya Demokratik Reform Partisi kurup toplumun önüne çıkmayı haklı kılar (nitekim günümüz Türkiye'sinde bu müthiş bir ihtiyaçtır) da, bu kadarıyla sosyalist bir partiden söz edemez ve sosyalistlik iddiasını sürdüremeyiz.

Sosyalist denebilecek bir program bunun hem gerekli, hem yeterli koşulu mudur ? Bakın onu da demedim. Politika sırf programlarla yapılmıyor; eski-yeni politik akımlar, sahnede sırf programlarıyla tutunmuyor. Faraza yeni bir sosyalist parti düşünüyorduk olsak, net bir sosyalizm programı bunun için gerekli koşuldur ama yeterli koşul değildir. Onun için çok başka şeyler, örneğin belirli (sosyalizme hayırhah bakan, eski deyimikle "sempatizan") bir toplumsal kültür matrisi, hareketin/partinin belleğinde bir devamlılık ve keza kitle ilişkileri (ya da, çökmüş bulunan kitle ilişkilerinin sosyalizm çerçevesinde yeniden kurulabilirliği) de şart. Bütün bunlara, program meselesinin yanı sıra ve ötesinde, Murat'ın programatik düşüncelerini izlemeye ve ben de kendi fikir silsilemi, şimdilik tasarladığım 10-15 kadar (fakat duruma göre artabilecek) yazıyla ortaya koymaya devam ederken, hep değineceğim.

Bugünlük son bir not, Erol Katırcıoğlu'na. Şöyle yazmış : "Liberallerin salt 'özgürlüğe' vurgu yapan yaklaşımları yerine, geleneksel eski sol anlayışların salt 'eşitliğe' vurgu yapan yaklaşımları yerine, hem 'eşitliğe' ve hem de 'özgürlüğe' aynı derecede vurgu yapan, daha doğrusu bu kavramların ayrılmazlığına vurgu yapan yeni bir sol siyaset neden mümkün olmasın ki ? (14 Ocak, *Neden sol ?*)

Güzel soru, yanlış cevap. "Mümkün olabilir mi" diye bitirseydi, ucu açık kalır ve daha iyi olurdu. "Neden mümkün olmasın ki" deyince, sanki karşı durulmaz derecede makul bir şey söylemiş gibi oluyor. Tabii, bu soyut düzlemde her şey mümkün gözükebilir ! Evrensel bolluk da neden mümkün olmasın ? Ölümüne de neden çare bulunamasın ? Ama reel sınırlar içinde pek öyle değil. Erol Katırcıoğlu iktisatçı. Marjda düşünme ve takaslar (*trade-off*lar) mantığını iyi bilmek durumunda. Her tercihler öbeğinin, her konumun bir fırsat maliyeti var. Her

şeye sahip olmak olanaksız. Herhangi bir şeyden daha fazla edinmek mutlaka başka şeylerden vazgeçmeye bağlı.

Esasen bu, Fransız Devrimiyle ortaya çıkan bir soru : hem *liberté* hem *égalité* birlikte gerçekleşebilir mi ? Evet, kimi *liberté*'nin, kimi *égalité*'nin peşine düştü. Ve tarihî tecrübe, özellikle sosyalizmin özlemi olan *égalité*'yi öne çıkarmanın *liberté*'ye malolduğunu gösterdi. Fakat bu arada unutulmuş ayak, *fraternité* oldu (kardeşlik). Ki eşitlikle aynı şey değil. Özgürlük ve kardeşlik bir arada, çok daha iyi bir tercih olabilir(di).

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Açılmak, açılmamak; okumak, okumamak

Halil Berktaş 19.01.2012

Buradan döneyim, ana mecrama (ve haydi ben de Murat'a biraz sataşayım : vallahi de billahi de söylemiş olamayacağım bir lâfı bana izafe ederek beni soktuğu şu Marksist tarih mecrasına). Nerede kalmıştık; İngiliz Marksist tarihçileri örneğinden hareketle, Marksizmin spesifik bir alandaki (tarihteki) sınırlarını, bu metaforu genişleterek sosyalizmin sınırlarını, hangi noktadan itibaren Marksizm (veya sosyalizm) olarak sonlandığı ve/ya kendi dışına karıştığını sorguluyordum. Bu bağlamda sıra Marksist tarihçiliğin zaaflarına da gelmişti. Bir örnek olarak Mark Mazower'ın Hobsbawm eleştirisini verdim. Şimdi Tony Judt'ın gerek Fransız aydınlarına, gerekse Hobsbawm'a yönelik eleştirileri üzerinde durmak istiyorum.

Galiba kafamın gerisinde hep vardı ama Murat'ın 7 Ocak (*Sosyalizm ve "insanlığın ortak değerleri"*) yazısından sonra iyiden iyiye aklıma takıldı; sosyalizm adı ve kavramından vazgeçersek geçmişte ve bugün sosyalizme saldırmış, ezip karalamaya çalışmış insanlarla aynı safta olacağımız kaygısı, Murat (ve daha birçok insan) için çok önemli sanırım. Dönüp tekrar baktığımda, "...biz sosyalist olurken, bizden önceki bir yüzyılda [ve] bugün hâlâ onları... benimsemeyi aptallık, iflah olmaz ve ayağı yere basmaz bir idealizm sayan, dahası, bunları insanlık için zararlı bulup yok edilmesi için mücadele eden" ve "hâlâ da... dünyanın genel gidişine egemen olan" kişi ve sınıfları vurgulamasını, biraz da böyle bir red duruşu olarak anlıyorum. Murat'ı sosyalizme bağlı tutan şeyin böyle bir "kamp kimliği" olduğunu düşünüyorum.

Tony Judt'ın Fransız sol *intelligentsia*'sını ve aynı zaman Eric Hobsbawm'ı eleştirirken söylediği pek çok şey, bu bağlamda yerine oturuyor.

Yeri gelmişken söyleyeyim, benim bu tartışmada Murat'la ilgisi olmayan bir başka rahatsızlığım da var. Bu, fikrî merakımız ve canlılığımızla, yeni bilgi ve bulgularla ne kadar beslendiğimiz veya beslenmediğimizle ilgili bir mesele. Belki kimimizin canını acıtacak ve kızdıracak ama, Türkiye'nin pek çok eski sosyalistinin okumayan bir camia (veya cemaat ?!) oluşturduğu izlenimini taşıyorum. Çok değinmişimdir; eskiden solcular "dünya bilgileri"ni Marksizm aracılığıyla ediniyordu. Marx ve Engels'in kendi eserleri (ve Murat'ın da dikkat çektiği mektuplaşmaları), sonra Plehanov, Lenin ve Lenin'in kuşağından (kültür ve sanat konularında) Lunaçarski gibi bazı isimler, Politzer ve Afanasyev türü vülger basitleştiriciler, hattâ çeşitli Sovyet (Marksizm-Leninizm veya ekonomi politik) elkitapları, tavşanın suyunun suyu da olsalar, bir pencere açıyordu özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başı birikimine. Başlı başına bu da dikkat çekiciydi kuşkusuz; Marx ve Engels'ten, biraz Plehanov ve nihayet Lenin'den (aklımda *Materyalizm ve Ampiriyö-Kritisizm* ile Hegel'den okuma notları var) sonra kimse, Marksizm dışı âlem ile ister diyaloga, ister çarpışmaya girmemiş; Smith, Ricardo, Say ve Bastiat'ların, Proudhon'ların, Dühring ve Bergson'ların halefleriyle (meselâ Max Weber ile) tartışarak bir şey okumamış, düşünmemiş ve inşa etmemiş gibiydi.

Marx'ın "gerici" Balzac'ı "ilerici" Zola'ya, Lenin'in ise Puşkin'i Mayakovski'ye tercih ettiğini "kör değneğin beller gibi" belleyip bu tür aforizmatik anekdot zerreciklerinden sanatta biçim-içerik ilişkisi hakkında sonuçlar çıkarmaya çalışmak da dahil, gene de geniş bir uygarlık evreninin varlığını hayal meyal çıkarabiliyordunuz Marksist klasiklerden. Dahası, parti ve fraksiyon dergileri de kısır klişelerine karşın bir okuma dürtüsü ve aynı zamanda kılavuzuydu. Neyin *kaşer* veya *helâl*, neyin *haram* olduğu orada belirtilirdi. Herkes ona göre alıp okurdu. Başka şeyler okuyan veya dinleyenlere (tabii en fazla Murat'a, ama kendi fraksiyonum içinde bana da), hem bazı dış bilgileri içeriye taşıyor diye olumlu, hem de "bu burjuva aydını acaba bizi kazıklıyor mu" diye şüpheyile bakılırdı.

Şimdi ise bu rehberlikler kalmadı. Kim neyi okuyor; faraza (sosyalizm ve Sovyetler Birliği konuları dahil) yeni 20. yüzyıl tarihçiliği –Richard Overy, Tony Judt, Timothy Snyder, Orlando Figes, Odd Arne Westad, Timothy Garton Ash ve benzerleri– okunulup üzerinde düşünülüyor mu, merak ediyorum doğrusu. Dahası, biz sosyalizmin ölüp ölmediğini (hattâ iyi olup olmadığını) bile konuşabilirken, Batı bilim âleminin demokratik sol diyebileceğimiz kesimleri dahi, sosyalizmi ve/ya komünizmi çoğumuzun hiç hoşlanmayacağı bir açıdan kurcalayıp tartışıyor. Genellikle gündemdeki sorun şu : Faşizm ve Nazizmin dehşetengiz çehresini neden olduğu gibi sergiledik de Komünizme daha âlicenap davrandık, fazla kredi açtık ? İki farklı ideolojiden birinin özlem ve niyetlerinin "daha iyi" olmasını (ırk değil sınıf esasına dayanmasını, Aryan üstünlüğünü değil sosyal adaleti amaçlamasını), tarihsel realitesinin önüne geçirmiş olabilir miyiz ? Stalin'in ve Mao'nun ödettiği bedelleri niçin hep minimize ettik ? Faşizmle aynı derecede mi kötüydüler, yoksa her şeye rağmen Faşizm ve Nazizmden kötüsü yok muydu ?

Şu kapanık, içten içe kuruyan "eski Türk solculuğu" taşralılığımızla farkına varmış olalım olmayalım, benim de yüreğimi dağılayan bu yakıcı sorular bizi Tony Judt'a getiriyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Judt, Hrant, karmakarışık

Halil Berktaş 21.01.2012

19 Ocak 2012. Öleli beş yıl oldu ve iki gün önce bir kere daha öldürdüler. Ama bunun da altında kalacaklar. Bir kere daha tepki onları çok aşacak ve beklenmedik, planlanmamış sonuçlar doğacak.

19 Ocak 2012. Her şeyi bırakıp Hrant'ı yazacağım. Hayır, planladığım gibi Tony Judt'ı yazacağım. Hayır, Hrant'ı yazacağım. Hayır, her ikisini de.

19 Ocak 2012. Nabi Yağcı bugün gene çok sığ şeyler söylemiş. Artık hayal kırıklığı bile duymuyorum, çünkü... bu kadarmış. Şimdilik Judt'la devam edeceğim. Nabi Yağcı'lar da bu arada, "Fransız aydınları"ndan giderek "Türk aydınları" yani belki kendileri hakkında bir şeyler öğrenirse öğrenir; ne yapayım.

Kim-di bu adam ? Kısaca, 1948'de doğup 2010'da, yani henüz 63 bile olmadan ALS'den (amyotropik lateral skleroz ya da "Lou Gehrig hastalığı" : beyindeki motor nöronların giderek dejenere olması) ölen bir tarihçi. Aslen İngiliz; kısmen Doğu Avrupa kökenli, laik, yarı-proleter bir Yahudi ailesinin çocuğu; nesiller boyu, önce lise ve sonra üniversite okuyan tek kişisi. Sırf kendi emeğiyle, hep burs üstüne burs kazanarak öğrenim görebilmiş. İlk gençliğinde Marksist Siyonistmiş. İsrail'in *kibutz*'larına ilgi duymuş. 1967 Altı Gün Savaşı'ndan sonra tamamen vazgeçmiş. Tipik Judt külyutmazlığı : sol Siyonistlerin bile "sosyalist ve cemaatçi bir ülke yaratma idealist fantezisi" uğruna, diyor, "bu diyardan kovulanlar konusunda hayret verici bir aymazlık içinde olduklarını gördüm." Filistinli Arapların maruz kaldığı etnik temizliğe bu denli duyarlı. Ama "fikri hür" olmaya verdiği öncelik, bütün cemaatçilik ve kuyrukçuluklar için de önemli dersleri içeriyor.

Özetle, kendini daha yirmisine varmadan hem Marksist, hem Siyonist, hem cemaatçi olmuş ve sonra da hepsinden vazgeçmiş biri olarak tanınıyor Judt. Geçen yıllar, ender bir berraklık ve dinginliği beraberinde getiriyor; artık “evrenselci bir sosyal demokrat” olarak önümüzde. 1987’de Oxford’dan Amerika’ya, New York Üniversitesi’ne geçiyor; Erich Maria Remarque adına kurulan Avrupa Çalışmaları profesörlüğüne getiriliyor; derken Erich Maria Remarque Enstitüsü’nün direktörü oluyor. Sırf bu dahi benim için önemli bir empati kaynağı. Çocukluğumda, annemin babamın kitaplığına dalarken ilk keşfedip en rahat okuduklarım arasındaydı, Burhan Arpad çevirileriyle, tabii *Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* (1929), ama ayrıca iki savaş arasının uğultusu ve tedirginliğini yansıtan *Zafer Tâkı* (1945), *Üç Arkadaş* (*Drei Kameraden*, 1936), *İnsanları Seveceksin* (*Liebe deinen Nächsten*, 1939). Meğer Remarque’ın ikinci ve son eşi, ünlü artist Paulette Goddard, ölmeden önce 20 milyon dolar bağışlamış NYU’ya, kocasının adını taşıyacak enstitüyü kursunlar diye. Onlar da gitmiş Tony Judt’ı bulmuşlar. Kusursuz bir tercih. Remarque’ın hiç aklımdan çıkmayan ve sonunda benim de geri döndüğüm o yumuşak, sevecen hümanizmini Judt’la paylaşmış olma düşüncesi içimi ısıtıyor.

Ne yazık, hep böyle pişmanlıklar oluyor hayatta, okuduğunuzda bu benim ruh ikizim dediğiniz, keşke tanışsaydık diye üzüldüğünüz insanlara dair. Doğrusunu isterseniz, ben de Judt’ı biraz geç keşfetmiş sayılırım. *New York Review of Books*’taki makalelerini biliyordum da, asıl akademik tarihçiliğine girmemiştim. Uzmanlık alanının farkındaydım (Fransız solu ve aydınları) ama şimdi ne kadar tuhaf gelirse gelsin, kendimle ilişkisini kuramamıştım; o yüzden de kitaplarını almıyor, benim ilgilerimin dışında sanıyordum.

Beş yıl önce bu zamanlardı. İnanılmaz tesadüf; tam 19 Ocak 2007’de, Michigan’da bir ay ders vermek için erkenden Amerika’ya uçmuş, Hrant’ın ben Atlantik üzerindeyken öldürüldüğünü Detroit’e inince öğrenmiştim. Dumura uğramıştım kederden, öfkeden ve yalnızlıktan. Bir boşluğa yuvarlanmış gibiydim; hayatım altüst oluyor ve tutunabileceğim hiçbir şey kalmıyor; ikide bir telefon çalıp kâh Tülay, kâh Neyyir, kâh Tosun “son haberler”i aktarırken, dümdüz Ann Arbor’ın en yüksek binasının 5. katından kara ve eksi 40 derece soğuğa bakıp bu kirli 2007 yılında daha neler olacağını, ulusalcı canilerin ülkeyi ele geçirip geçiremeyeceğini, hattâ koyu neo-Atatürkçü karanlıklar içindeki bir Türkiye’ye dönüp dönemeyeceğimi aklımdan geçiriyordum.

O sıkıntı içinde yapacak bir şey aradım. Vardığımdan bir veya iki gün sonrası, belki de bu yazının yayınlandığı 21 Ocak olmalı. Çıktım, büyük bir kitapçı buldum (*Border’s*, artık yok). Tarih raflarına yöneldim; “en çok satanlar”da Tony Judt’ın üst üste dizilmiş *Postwar*’u çarptı gözüme. İlk 2005’te çıkmıştı da *paperback*’i yeni piyasaya ulaşıyordu. Tuğla gibi bir şeydi. Henüz ayakta karıştırıyordum ki, bir şeyler çarptı gözüme, 1947-48 yıllarında Sovyetlerin Doğu Avrupa’yı ele geçirmesi ve Soğuk Savaş karşısında Fransız aydınlarının kamplaşması hakkında. O sayfaları hiç kapatmadan, kafeye yürüyüp bir koltuğa gömüldüm ve saatlerce kalkmadım.

Judt’a, belki 2002’de gördüğü radyoterapi yüzünden, 2008’de ALS teşhisi kondu. Daha 2009’da boynundan aşağısı tamamen felç oldu. Ama bir an bile çalışmak ve yazmaktan (uykusuz gecelerinde kafasından kompoze edip ezberlediği uzun pasajları ertesi gün asistanına dikte etmekten) vazgeçmedi. Biraz farklı bir şekilde de olsa, Hrant gibi o da ölüme meydan okudu. Zihni sonuna kadar pırıl pırıl yandı. Bir anda sönüverdi.

Bense 19-21 Ocak 2007’de kaldım sanki. O soğukta, o koltukta, o kitapta, o kederde.

O komünist vicdan muhasebesinde.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gerçek, arkadaşlıktan önemlidir

Tony Judt yaşarken on özgün kitap yazdı. İki tanesini daha hastalığında, gece ezberleyip gündüz dikte etme yöntemiyle bitirdi; biri çıktı, Timothy Snyder'la hazırladıkları *Thinking the Twentieth Century* (Yirminci Yüzyılı Düşünmek) ise ha çıktı, ha çıkacak.

Postwar (2005) bunlardan en ünlüsüydü ama sadece biriydi. Gökten zembille inmedi. Öncesinde uzun bir birikim ve hazırlık vardı. Şu üç cildin, örneğin, sadece başlıkları dahi, Judt'ın nelerle uğraştığı; faraza Simone de Beauvoir'ın *Mandarinler*'inde (1954) idealize ettiği Fransız *intelligentsia*'sının iç dünyasını nasıl sorguladığı hakkında bir fikir vermekte :

* *Marxism and the French Left* (1986 : Marksizm ve Fransız Solu).

* *Past Imperfect : French Intellectuals, 1944-1956* (1992 : Mışlı Geçmiş : 1944-56 Arasında Fransız Aydınları). Burada çok hoş bir kelime oyunu var aslında. İngilizcede *past imperfect* bir fiil kipini ifade ettiği gibi, *imperfect past* tamlamasının devrik hali gibi okunursa, "Kusurlu Geçmiş"; daha doğrusu "Kusursuz Olmayan Bir Geçmiş" anlamına da gelir. Böylece Judt hem o sol *intelligentsia*'nın o kadar yüce olmadığını, hem çağının geçtiğini vurguluyor. Herhalde bu tartışmaya en uygun düşen Türkçe çevirisi "Geçmişe Mazi Derler" veya "Bir Varmış Bir Yokmuş" olurdu.

* *The Burden of Responsibility : Blum, Camus, Aron, and the French Twentieth Century* (1998 : Sorumluluğun Yükü. [Leon] Blum, [Albert] Camus, [Raymond] Aron ve Fransa'nın Yirminci Yüzyılı). Sol aydınlar politik, kamusal tavır ve duruşlarının olanca sorumluluğunu taşıyorlar mı gerçekten ? Kime ve neye karşı sorumlular ? Aydın olmak sadece veya öncelikle "düzene" (kapitalizme, devlete) karşı olmayı mı gerektirir ? Biraz tersten söylersek, aydın, "düzene" karşı olan (olduğunu söyleyen) herkesi ve her şeyi desteklemek zorunda mıdır ? Bu gibi sorulara da cevap aradığı, Chicago Üniversitesi Bradley Konferansları'nın girişinde Judt, Camus'den şöyle söz ediyordu (kendi çevirim) :

"Arkadaşları ve meslekdaşlarının 'anti-anti-komünizmi'ni Albert Camus'nün tatsız, giderek tahammül edilmez bulmasının nedeni, bu tavrın ahlâkî bulanıklığıydı. Camus'ye göre, kişi kamusal bir varoluş iddiasındaysa ve tarih konusunda –ne kadar "zorunluluk"tan veya koşullardan dem vurmakla kamufle edilmek istenirse istensin– ister istemez ahlâkî olan bir tavır almışsa, artık bakışını ve yargısını insanlığın sadece yarısıyla sınırlaması olanaksızdı. Ayrımcılık ve zulüm yanlıysa, Mississippi'de olduğu kadar Moskova'da da yanlıştı. Eğer temerküz kampları, bir terör rejimi ve özgür halkları yoketmeye yönelik saldırgan bir siyaset Faşizmin suçları arasında sayılıyordysa, bunlar 'ilerici' yoldaşlarımız tarafından gerçekleştirildiğinde daha mazur görülebilir olmuyordu. Camus böyle bir çifte standartlılığın nasıl gerekçelendirilebileceğini çok iyi biliyordu aslında –çünkü kendisi de önceki yıllarda aynı gerekçelere başvurmuştu. Ne ki, bu tavrı sürdürmek için gerekli dil, fikir ve ahlâk cambazlıklarını –suskunlukları ve yarım-doğruları– bir noktadan sonra artık kaldıramamaktaydı. (...) Yaşamının bir ve yazdıklarının büyük bölümünü ortak düşmanlarının zıt ve eşit ikiyüzlülüğünü teşhir etmeye hasrettikten sonra, kendi tarafının ikiyüzlülüğüne tahammül edemez olmuştu. İllâ bir tarafı tutmayı ve sezgilerini akıl yürüterek bastırmayı bu reddediştir ki, Camus'yü o kadar gururlu ve inatçı, politik bakımdan da o kadar naif kıldı... Siyasî angajman ile ahlâkî tutarlılık arasında bir tercih yapmak zorunda olduğunu algıladığında, ikincisini seçti ve bu, ona zarar verdi, toplumsal bakımdan aleyhine oldu."

Bu kararın haklılığını ve bedelini bugün ben de etimde, kemiğimde hissediyorum –"ezilenin haklı şiddeti" saplantısıyla PKK'ya olduğu gibi bakamayıp "ne olursa olsun" yanında yer almak için binbir dereden su getiren, ya da insanlığın geleceğini hâlâ sosyalizm ve komünizmde gördüğünü ilân eden, benden tabii daha "solcu" çevrem, mahallem, cemaatim karşısında. Ailemden iki kişi KCK tutuklamalarından hapiste ve ben Öcalan'ı, KCK'yı, *Führerprinzip*'i eleştiriyorum. Çoğu eski arkadaşım sosyalist ve ben neden artık sosyalist

olunamayacağını anlatıyorum. Dokunulmaz kişilikler var(mış) ve ben bazı alt *network*'ların farkına varmaksızın dokunuyor, saçmaladıkları yerde saçmaladıklarını söyleyip kötü kişi oluyorum. François Villon'un çifte kavrulmuşuna döndüm : *En mon pays je suis en terre lointaine* (Bir yabancı gibiyim kendi ülkemde).

Aynı şeyi Judt en çok Yahudiliğiyle yaşadı. Ekim 2003'te *New York Review of Books*'ta, İsrail'in "mütecaviz derecede tahammülsüz, imanın yön verdiği bir etno-devlet" olduğunu yazdı; 2004 ve 2006'da da hep tekrarladı. Kıyamet koptu. İsrail lobisi harekete geçti; *NYRB*'ye mektup yağdı; Judt *New Republic*'in yazı kurulundan atıldı; (Ermeni soykırımını reddetmesiyle kendini Türk milliyetçiliğine de sevdiren) Abraham Foxman ve benzerlerinin baskılarıyla, konuşma dâvetleri iptal edildi. Orhan Pamuk'a ve diğer aykırı Türk aydınlarına yapılmak istenen her şeye uğradı. Bir, Hrant gibi katledilmediği kaldı. Ama sol demokrat çizgisini tâvizesiz sürdürdü. Ölmeden birkaç hafta önce kendini "her şeyden önce bir tarih öğretmeni; sonra bir Avrupa tarihi yazarı; sonra bir Avrupa siyaseti yorumcusu; sonra Amerikan Solu içinde bir kamusal aydın sesi; ve ancak bütün bunlardan sonradır ki, Yahudi sorununa ilişkin acılı, ağırlı tartışmalara arada sırada katılan biri" diye anlattı.

Öldüğünde Jonathan Freedman, Judt'ın her zaman *vicdanının sesini arkadaşlığın önünde tuttuğunu ve başkalarından da aynı cesareti beklediğini* yazdı. Timothy Garton Ash ise Judt'ın "angaje izleyici... bağımsız ve eleştirel aydın" geleneğine aidiyetini vurguladı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Voldemort'un Horcrux'u

Halil Berktaş 26.01.2012

Gitti gitti, o da gitti nihayet. Kim gitti değil, ne gitti. Millî Güvenlik dersi gitti. Kına yakacak, arkasına teneke bağlayacağım.

Çeşitli anlamlarda nihayet. Nihayet gittiği için. Nihayet iyi, hem çok iyi bir şey de olduğu için, aylardır.

Kusura bakmayın, sosyalizm tartışmasına kısa bir ara verip, bunu kutlayacağım biraz. Bir tarihçi, yani (vatandaş, solcu, demokrat filân değil de) sırf tarihçi olarak bir tarihçi; aynen daha dün yazdığım Tony Judt gibi, kendini her zaman öncelikle bir tarih öğretmeni olarak görmüş biri, bundan fazla ve bundan katıksız neye sevinebilir hayatta ?

Mesleğimin bir kara lekesi gitti. Bilim özgürlüğüne vurulmuş bir pranga daha kırıldı.

Alt tarafı haftada bir saatti ve kim ciddiye alıyordu ki, demeyin. Evet, İstanbul ve İzmir gibi batının birkaç büyük şehrinin en iyi okullarında, belki öyleydi. Fakat ya taşra ? Yalnız da değildi, üstelik; bütün o törenlerle, büstlerle, marşlarla, andımızla, "rahat !" ve "hazırol !"larla bir bütündü; her bir parçası diğerlerini destekliyordu (sahi, yeryüzünde başka kaç ülkenin millî marşı, subay yoksa beden eğitimi öğretmenlerinin komutlarıyla söyleniyor acaba ?).

Ama işte çok kritik bir halkası eksilmiş oldu, oluyor, militarizmin bu zihinsel, duygusal hapishanesinin. Unutmayalım; öğrencilerden de öte, asıl sorun öğretmenleri, aileleri ve diğer yetişkinleriyle bütün ilk ve orta öğretim (camiası) üzerindeki etkisiydi. Genelkurmayın 2004'ten sonra hükümete rakip ve alternatif bir "millî çizgi" belirlemeye yarayan haftalık basın toplantıları, yetmezse Başbuğ'ların elli beş paşayla birlikte düzenlediği "boru" ve "kâğıt parçası" gövde gösterileri gibi, gündelik vasatlığı ve monotonluğu içinde kolay hafife alınan, ama aslında vahim bir "had bildirme" mekanizmasıydı.

“Ordu-millet” efsanesinin İttihatçılardan Kemalist Cumhuriyete aktarılması sürecinde, hemen 1926’da konmuş; 30’ların her yerde totaliterleşen, Türkiye’de de giderek daha koyu Tek Partici ortamında, İtalyan Faşizmi ve Alman Nazizminin paramiliter örgütlerine (kara ve kahverengi gömleklilere, *Hitlerjugend*’lere) özenişten de beslenerek üniversite gençliğini bile kapsamına almış; Asım Gündüz gibi en üst rütbeli komutanların “ders” verdiği periyodik talim kampları gibi uygulamalar peydahlamıştı. 1950’lerden itibaren önemsizleşmeye yüz tutmuşken, 12 Eylül döneminde hortlatılmış; yenilenen askerî vesayet sisteminin ideolojik köşetaşlarından biri, artık Askerlik değil Millî Güvenlik başlığıyla, adı üstünde, millî güvenlik devletinin temel vizyon ve ilkeler dersi haline getirilmişti.

Bu haliyle, bütün Tarih (ve Sosyal Bilgiler) öğretim piramidinin tepesinde duruyordu. En altta “normal” (Lise 1-2) Tarih dersleri vardı, her halükârda 19. yüzyıl tarzı bir “millî tarih” anlayışıyla meşbu olan. Onların üstünde, Orta 3 ve Lise 3’ün İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersleri vardı (ve gene var). En üstte ise, işbu Millî Güvenlik dersleri yer alıyordu.

Azdı ama özdü; bir çeşit meta-tekstti, üst metindi, diğer hepsi için. Bizde müfredat her zaman çok aşırı ayrıntılı ve yüklüdür; irrasyonel derecede bağlayıcıdır, ders kitabı yazarları ve öğretmenler için. MEB’in ilgili kurulları, hem pedagojik yanlışlığını kabullenip ayıklayalım, azaltalım derler, hem de canım şu da olsun, bu da olsun diye çıkardıklarını tekrar doldurup her şeyi eski haline getiriverirler. Millî Güvenlik derslerinin müfredatı ve kitapları ise tamamen MEB dışından, doğrudan doğruya ordudan, Genelkurmaydan geliyor ve sırf bu niteliğiyle bile, (daha birkaç yıl öncesine kadar YÖK’te de varolan emekli general kadroları gibi) askerî vesayetin, Silâhlı Kuvvetlerin ilgili ilgisiz her şeye karışma iddiasının son derece somut bir ifadesini oluşturuyordu.

Ama asıl sorun içerikti, metnin kendisiydi. Şu bir türlü göremediğimiz, “gizli anayasa” da denilen, devletin millî güvenlik belgesi vardır ya; herhalde onun gölgesi, izdüşümüydü. Tek kelimeyle korkunç bir demokrasi düşmanlığı saçıyordu. Sırf şu bile yeter : TSK İç Hizmet Nizamnâmesini Anayasanın üzerindeymiş gibi göstermek suretiyle ordunun “cumhuriyeti koruma ve kollama görevi” adına darbe yapma hakkını açıkça savunan bölümleri vardı. Bunun ötesinde, tepeden tırnağa “iç ve dış düşmanlarımız” takıntısıyla maluldü; hattâ “iç düşmanlarımız”ı kimlerin demokrasi ve insan haklarından söz ettiğine bakıp kolayca tanıyabileceğimiz gibi eşsiz kıstaslar getiriyor, tavsiyelerde bulunuyordu.

Millî Güvenlik dersleri, 1930’ların çoktan çürüğe çıkmış Türk Tarih Tezi gibi saçmalıklara hâlâ orada yer veriliyor olmasının da gösterdiği gibi, devletçi-milliyetçi ideolojinin onlarca yıllık bütün teressübatının aktığı bir “kahverengi su” kanalıydı. Kemal Gürüz ve Erdoğan Teziç’lerin YÖK’ü ile Ümit Özdağ’ların ASAM’ının işbirliği sonucu, çeşitli üniversitelerde ASAM benzeri “güvenlik enstitüleri”ne metastaz yaptırma girişimleri bile vardı bir zamanlar. Bu hastalıklı zihniyetin *deep spawn*’u, canavar tohumunun fermentasyon yatağıydı. Voldemort’un, henüz bir yaşındaki Harry bebeğe fırlattığı ölüm büyüsünün geri tepmesi sonucu bedensel varlığını yitirdiğinde, o şekilsiz haliyle sığınıp tekrar güç topladığı çalı dibi kovuklardı.

“Karanlıkların Efendisi”nin, hiç ölmek uğruna ruhunu yedi parçaya bölüp içlerine yerleştirdiği, *Horcrux* denen ve her biri ayrı ayrı yok edilmesi gereken küçük kaplardan, belki, (harp okullarının kendi vesayetçi müfredatı bir yana) beşincisi veya altıncısıydı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Millî Güvenlik’ten, Vatandaşlık dersine

Saygıdeğer bazı eğitimciler, kaldırmaya ne gerek vardı; düzeltilir, öyle öğretilirdi diyormuş. Bu bir yalan. Zavallı bir kurtarma çabası. Böyle faşizan bir ders asla islâh kabul etmez(di). Faşizanlığı detayda değil; daha adında ve adına yansıyan temel konseptinde(ydi). *Bizim herkese ortak, yekpare ve homojen, olağan parlamenter politikanın dışında, partilerüstü bir millî güvenlik siyasetimiz olmalı. Daha küçük yaştan itibaren herkese belletilmeli. Bütün gençlik aynı mentaliteyi paylaşmalı. Dünyaya, komşularımıza, kendi toplumumuza hep "iç ve dış düşmanlar" arayarak bakmalı. Sonuçta, otoriteye sarılmaya yatkın, güçlü bir kurtarıcıya biat etmeye hazır olmalı.*

Hayır, lisede böyle bir derse yer yok. Genç kız ve delikanlıların bu tür bir fantazmagorya (dehşetengiz bir görüntüler resmigeçidi) ile zehirlenip "bir bebekten bir katil yaratan" o karanlığa yuvarlanmak istenmesine, ancak sıfır tolerans gösterilebilir. Güvenlik (*Security*) diye bir ders de ancak üniversitede, faraza uluslararası ilişkiler bölümlerinde –ve o zaman da Türkiye'ye özgü bir olay olarak değil evrensel ölçülerde, küresel bir metodoloji ve kavramlar bütünüyle okutulabilir.

Geçelim. Başbakanın açıklamasına göre, Millî Güvenlik dersinin (bazı ?) konuları, şimdi Vatandaşlık dersi içinde yedirilerek ve siviller tarafından okutulacakmış. Burada biraz durup düşünmek ihtiyacını duyuyorum.

Umarım bu, sadece olası milliyetçi tepkileri yatıştırmaya yönelik bir taktikten ibarettir. Zira ben o Millî Güvenlik kitaplarında, doğru dürüst bir Vatandaşlık dersine aktarılabilecek hiçbir şey göremiyorum. Yok, hazır böyle yeni bir ders açmışken devletin güvenlik örgütleri (TSK, polis, jandarma) hakkında da biraz özlü bilgi verelim, ya da "iyi vatandaş"ın "görev"leri ve zorunlu "bağlılık"larını da (devlete bağlılık, millete bağlılık vb) sıralayalım, ne zararı var, denirse, evet, çok zararlı olur. Zira bu sefer Vatandaşlık dersi ile olası bir Devlet Teşkilâtı dersi birbirine karışır; sonuçta, vatandaşlık dersi ve kavramı gene devletin gölgesinden çıkamaz; hak ve özgürlükler gene unutturulur; böylece bir kere daha okkanın altına giden, vatandaş ve vatandaşlık olur.

Böyle bile olsa, Millî Güvenlik derslerinin kaldırılması çok olumlu bir adımdır kuşkusuz. Sırf sembolik önemi yeter : Genelkurmayın anonim komisyonlarının hazırlayıp dayattığı, sorgulanamaz içeriği ve subay öğretmenleriyle Millî Güvenlik dersleri, orta öğretim içinde bir askerî işgal alanıydı (tıpkı, genel olarak askerî vesayetin, sivil siyaseti kısmen işgal etmesi gibi). Bu yok artık.

Ama tabii Vatandaşlık dersi gerçek bir vatandaşlık dersi olabilse, büsbütün fevkalâde olur. Lâkin bu konuda pek umutlu olamıyorum doğrusu. Bir kasıttan, ya da, AKP ile ordu artık bütünleşti gibi bir makro-takıntıdan ötürü değil, yerleşik bir *kültürden* ötürü umutlu olamıyorum. Tehlike, Millî Güvenlik dersinin aynen eski içeriğiyle, olduğu gibi Vatandaşlık dersi kılıfına girmesi değildir. Asıl tehlike, Vatandaşlık dersinin derin bir fikirsizlik ve alışkanlık *habitus*'undan ötürü, başka türlü aklı bile getirilmeksizin bir mevzuat dersine dönüştürülmesidir. Bizde bürokrasi, insan kılıfına girmiş "mevzuat"tır. Herhangi bir toplumsal olayı sorsanız, fikir ve kavram olarak açıklamaya çalışacaklarına, kanun ve yönetmeliklerdeki tarifini aramaya başlarlar. Şimdi de öyle yapıp, vatandaşlığı devletin gözüyle, devletten aşağı inerek (kanunlara riayet, askerlik yapma, vergi ödeme, "millî" dâvâlarda "birlik ve beraberlik" içinde olma gibi) yükümlülükleri ve bunları düzenleyen kanun maddeleriyle tanımlar, bunları bir ezber listesi olarak ardı ardına sıralarsanız, eh, bu "en düşük direnç" çizgisini izlemek suretiyle ders kitabı kolayca dolar tabii, ama bu arada vatandaşın da modernite öncesi devletlerin tebasından, ya da özgür ve demokratik bir ülkenin vatandaşının Hitler veya Stalin tipi bir rejimin "vatandaş"ından hiçbir farkı kalmaz.

Bunun zıddında, özgür ve demokratik bir vatandaşlık ruhu dersi nasıl inşa edilebilir ? Soyut değil somut olursa, millî değil evrensel olursa, ezberci değil tartışmacı olursa işe yarar. Demokrasi de, iyi bir Türkiye ve dünya vatandaşlığı da, bazı kuralları kuru kuruya tekrarlamak yoluyla öğrenilmez, hissedilmez, içselleştirilmez. Çocukların ve gençlerin, o ilkeleri belirli durumlarda pratik anlam ve sonuçlarıyla sınayıp kavramaları ve kendi

davranışlarına dönüştürebilmeleri gerekir. Bu doğrultuda dünya ve Türkiye tarihinden somut demokrasi ve anti-demokrasi örneklerini, o dönemin gerçek aktörlerinin yerine kendilerini koyarak inceleyip tartışmaları, kamusal alanda özgür farklılık tercihlerinin yararını ve meselâ "aykırı" düşünen sınıf arkadaşlarını ezmenin, susturmanın, yok etmenin kabul edilemezliğini deneyerek sindirmelerini sağlar.

Böyle bir dersin okuma metinleri neler olabilir ? Tesadüf, bu sorunun cevabını daha *Taraf*'ın ilk aylarında vermişim ("Voltaire ve Mill'den özgürlük dersleri", 5 Temmuz 2008; bkz *Özgürlük Dersleri* [2010] içinde, 17-18). Özetle, iyi örnekler tolerans ve barış içinde bir arada yaşama fikrinin, evrenselci hümanizmin, liberal-demokratik düşüncenin Voltaire, Mill, Thoreau, Lincoln veya Tevfik Fikret gibi büyük isimleri olabilir. Kötü örnekler ise dogmatizm ve fanatizmin, otoritarizmin, insansız bir devlet fetişizminin savunucularından; Treitschke'den, Stalin ve Zhdanov'dan, *Mein Kampf*'dan, İttihatçılardan, Ömer Seyfeddin'den, Recep Peker'den, Nihal Atsız'dan, Mahmut Esat'tan seçilebilir. Yakın tarihimize ayna tutar.

Kollektif konformizm isterileri üzerinde düşünmek için, Arthur Miller'in McCarthyçilik alegorisi *Cadı Kazanı*'nı izlemeleri de iyi bir başlangıç olur.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Zigzaglarıyla siyaset (1)

Halil Berktaş 01.02.2012

Millî Güvenlik derslerinin kaldırılmasından yola çıkan iki üç yazıyla, siyaset sahnesinde olup bitenlere topluca bakmak (ve sonra sosyalizm tartışmasına dönmek) istiyorum.

Son zamanlarda, bazı büyük kötülükler üst üste geldi. Zaten KCK tutuklamaları sürüyor ve Terörle Mücadele Yasasına dayandırıldığı için sanıkların dahi neyle suçlandıklarını bilmediği bir sis perdesiyle kuşatılıyordu.

Uludere faciası bu zemine oturdu. Olay başlı başına korkunçtu. Hükümetin, herhalde böyle bir katliam kararının asıl sahibi olmadığı halde, hemen içine girdiği aldırmaz, vicdansız, basiretsiz tutum her şeyi büsbütün berbat etti. Asgarî insaf ve hakkaniyet ölçüleri içinde neler yapmaları gerektiği, meselâ bu gazetede, a-b-c diye reçete gibi döne döne anlatıldığı halde, hâlâ (en hafif deyimiyse) donuk bir algısızlık içindeler. İşin vahametini görmüyor, üstüne yürüyemiyor, sorumluları her kimse bulup hesap soramıyor, bu arada ölen o gençlerin ailelerinden ve Kürt halkından samimî bir özür bile dileyemiyorlar.

Hrant Dink dâvâsındaki karar, derin devlet karanlığının üzerine gidemeyişin nelere yol açabileceğinin bir diğer örneğidir. Gerçi bu sefer, (herhangi bir faturayı ne olursa olsun AKP'ye çıkarmak için fırsat kollayan Atatürkçü kesimlerin de katılımıyla) çok daha geniş bir cephe oluştu ve bunun da etkisiyle kamuoyu tepkisi sonuç verdi. Yeri gelmişken belirtiyim; Ahmet Hakan da protestolara katılıyor; evet, ben de Hrantım ve Ermeniyim diyebiliyor; bu uğurda İslâmcı kesimlerden gelen saldırıları da göğüsleyebiliyorsa, şahsen ben buna pek çemkirmem çünkü bu objektif olarak iyi bir şeydir ve benim, ittifakların sürekli değiştiği esnek siyaset anlayışına da uygun düşüyor. Geçelim. Bizzat kararı veren mahkeme başkanı, derken onu suçlayan savcı, derken (soruşturmanın önünü tıkamaya katkılarını esirgememiş olan) hükümetin en yetkili bazı isimleri, kendilerini karardan ayırmaya ve bu iş burada bitmez, bitmeyebilir mesajları vermeye giriştiler. 2005'teki "Osmanlı Ermenileri" konferansını yasaklama çabalarının, sonra 2007'de Hrant'ın öldürülmesinin doğurduğu infial dalgalarına benzer bir tersyüz olma hali doğdu.

Hiç yoktan iyidir ama buradan nereye gidilir; bakalım, göreceğiz. Fransa'nın soykırım (daha doğrusu, soykırımı tanıma zorunluluğu) tasarısı, örneğin, Hrant kararının temyizine nasıl bir etki yapar ? Politikanın bilim ve tarih

alanına tecavüzü demek olan bu tür yasalara karşı olduğumu, geçmişte defalarca ifade ettim. Öte yandan, "Türk tepkisi" denen şeyde o kadar korkunç bir yan var ki; Türkiye içinde özgür tarihçiliği boğmak için ellerinden geleni yapmış olanların böyle anlarda "tarihçilere bırakalım" a sığınmaları o kadar ucuz bir sahtekârlık ki; Cezayir'de yaptıklarınıza bakın türü lâf yetiştirmeler o kadar boş ve aptalca ki; üstelik hemen aynı lâhzada haykırılan bizim şanlı tarihimizde soykırım yoktur böbürlenmesi o kadar *yalan* ki –ve bütün bunların toplamı, kendini zeki, cümle âlemi ise ahmak sanan öyle pis bir inkârcılığa müncer oluyor ki, benim de içimden (bedelini bütün Türkiye ve Avrupa olarak ödeyeceğimizi bile bile) müstahaksınız, allah belânızı versin, gayri başınızdan dert eksik olmasın diye bağışlamak geliyor doğrusu. Fakat Hrant'a dönersek; acaba şimdi kararın değiştirilmesi umudu da bu Ermeni düşmanlığı furyasının altına mı kalır ? Yoksa tam tersi mi olur, yani bu sefer Fransa'ya ve uluslar arası kamuoyuna bir "adalet gösterisi"yle karşılık verme ihtiyacı mı ağır basar ? Ne kadar iğrenç bir hesap olursa olsun, ikincisi gerçekleşirse ona da hayır, istemem diyemem sanırım.

Fransa'ya karşı pompalanan milliyetçilik, tek başına bile yeterince felâketli de, devletin Rauf Denktaş'a yüceltici vedasıyla birleşince hakikaten zehirli, boğucu bir atmosfer yarattı. Denktaş, EOKA ve EOKA-B'nin temsil ettiği, Yunanistan'la "enosis" arayan sağcı, faşizan Kıbrıs Rum milliyetçiliğine reaksiyon içinde doğan bir başka hortlağın –"anavatan"ın bayraktar ve sancaktarlarının gölgesindeki TMT'de ifade bulan sağcı, faşizan Kıbrıs Türk milliyetçiliğinin tarihsel lideri; o sağcı, faşizan milliyetçiliğin hem Kıbrıs Rumlarına, hem "kendi" alanında mutlak hegemonya uğruna farklı düşünen (solcu, liberal, demokrat) Kıbrıs Türklerine karşı işlediği cinayetlerin de en azından manevî sorumlusu (bu bakımdan, Öcalan'ın ve PKK'nın "kendi" alanına dönük politikalarının da simetriği, aynadaki aksi, doğrudan modellerinden değilse bile tarihî açıdan emsallerinden, öncellerinden biri): ne pahasına olursa olsun çözümsüzlük yani fiilî taksim politikasının sonuna kadar iflâh olmaz (*die-hardist*) savunucuydu. Aynen PKK gibi, o da aslında "her iki halka düşman"dı (*Taraf*'ın bu manşetine itiraz etmiş olan ve etmeye devam edenler, aradaki paralelliğe bir parça kafa yorup "ezilen" milliyetçiliği otomatikman aklayıp yüceltmekten, bu çerçevede radikal Kürt hareketini efsaneleştirip kuyruğuna takılmaktan, eski soldan kalan son parçaları da bu yolla felâkete sürüklemekten, çok geç olmadan biraz olsun vazgeçseler iyi olur).

Bütün bu yönleriyle Denktaş'ın apaçık Ergenekon saflarında yer alıp AKP'ye ve Avrupalılaşıma çabalarına da çok büyük zarar vermiş (üstelik bu zararın, yarattığı zaman kaybı nedeniyle kalıcılaşmış) olmasına karşın, ölümü ve cenazesi etrafında yaratılan birlik havası, milliyetçiliğin yapıştırıcı gücü açısından ibret vericiydi. *Denktaşlaşma* yazısı yüzünden Mehmet Altan'ın *Star*'daki başmakalelerine son verilmesi –verdirilmesi– üzerine tuz biber ekti. Başbakanın Ahmet Altan ve Perihan Mağden aleyhine açtığı son dâvâlar, aynı kör gidişin bir başka tezahürü oldu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Zigzaglarıyla siyaset (2)

Halil Berktaş 02.02.2012

Peki, son zamanlarda sadece kötü şeyler mi oluyor siyaset sahnesinde ? Bir, bu soruyu soralım; iki, bu karmaşıklığa maksimalist bir tür "sol"culuğun nasıl yanıt verdiğine eğilelim.

* Eski (eski dediysek, öyle çok gerilerde de değil, alt tarafı geçen yıl kendi yaratmaya kalkıştığı bir "kriz"le istifasına kadar görevde olan) genelkurmay başkanı İlker Başbuğ da Ergenekon soruşturmaları bağlamında önce mahkemeye çağrıldı ve sonra tutuklandı. Az şey değildi bu, çünkü evet, silâhlı kuvvetlerin direncinin kırılmış olmasına karşın, 55 paşayı arkasına alıp verdiği "boru" ve "kâğıt parçası" demeçleriyle Başbuğ, militarizmin ve askerî vesayetin meydan okuyuşunun çok önemli bir simgesiydi.

* Hiç kimse unutmuş olamaz; 12 Eylül 2010 referandumu öncesinde, "yetmez ama evet" pozisyonuyla çok dalga geçilmişti, evet çıkarsa 1980'in 12 Eylülcülerini yargılanır mı sanıyorsunuz, hahaha, hiç buna imkân var mı diye. Ama asla olmaz denilen oldu işte; 12 Eylül askerî darbesi ve rejiminin sorumluları, Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya'dan, daha aşağılardaki bazı polis şeflerine kadar, kimisi anayasal düzeni zorla devirmekten, kimisi işkence ve başka zulümlerden yargılanmaya başladı. Kuşkusuz burada en önemli mesele, lider kadronun anayasal düzeni "tağyir, tebdil ve ilga"ya teşebbüsle suçlanmasıdır. Daha önce Ergenekon çerçevesinde giderek daha üst düzey paşalar tutuklandıkça hep bu Türkiye tarihinde bir "ilk" dedik. Doğruydum da. Fakat şimdi bu, hepsinden önemlisi. Çünkü sadece darbe hazırlıkları içine girenlerin çok deşifre olurlarsa yakalanacaklarını değil, daha teorik olarak, TSK İç Hizmet Nizamnamesi'nin ünlü "Cumhuriyeti koruma ve kollama görevi" ifadesinin anayasanın üzerinde bir anayasa sayılamayacağı, darbe gerekçesi olamayacağı ve geçmiş darbeleri mazur göstermek için de kullanılamayacağı doğrultusunda net bir hüküm niteliği taşıyor.

* Cumhuriyetin resmî bayramları, öncesi (Jön Türk Devrimi) ve sonrasını, ya da bütün diğer alternatifleri silip yok etmek uğruna, sadece ve sadece Kemalist Devrimin dönüm noktaları etrafında örgütlendi ve (içeriğiyle de giderek yeknesaklaşan) ideolojik sadakat ayinlerine dönüştürüldü. Hattâ ilk verilen isimleri yetersiz bulunmuş olmalı ki, zaman içinde bu adlar şişirilip daha haşmetli kılındı –(her şey büyür ve *hyper*'leşir, Urfa Şanlıurfa, Maraş Kahramanmaraş olur, elli metrelik bayraklar dikilmeye başlarken), 19 Mayıs da 1938'de "Gençlik ve Spor Bayramı"yken, 12 Eylül 1980'den sonra "Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı" oldu. Uygulama da değişti; benim orta ve lise yıllarımda hâlâ daha kırık dökük törenlerken, 12 Eylül'den sonra anti-komünizm bir yana bırakılıp, (o zamanlar Hıncal Uluç'un alkışladığı bir adımla) kitlesel rejimantasyonun daniskasını bilen Sovyetler Birliği'nden uzmanlar da getirildi ve o fakir görünümlü merasimler tepeden tırnağa modernize (militarize) edildi; tribünlerdeki onbinlerce gencin ellerindeki panoları ânında, senkronik biçimde değiştirilmesiyle oluşup insana "işte disiplin !" dedirten "muhteşem" tablolar böyle ortaya çıktı. Ama eski haliyle de, yeni haliyle de asıl yaşayanların, orta öğrenim gençliğinin içten içe nefret ettiği bu kollektivist endoktrinasyon gösterileri nihayet kaldırıldı. Bundan böyle (Ankara hariç) ülke çapında böyle stadyum törenleri yapılmayacağının açıklanması, resmî ideolojiyi ayakta tutan ezberlenmiş tekrar ritüellerinden birinin sona ermesi demek oldu.

* Sosyalizm tartışmasına geçici bir ara vererek bütün bunları yazmama yol açan, Millî Güvenlik dersinin iptali kararı, bu çerçevede "münferit bir olay" olmaktan çıkıyor ve daha fazla anlam kazanıyor. Demilitarizasyon bitmiş değil, demek ki; devam ediyor ve hattâ askerî vesayet rejiminin kültürel dayanaklarına kadar uzanıyor.

Özetle, siyaset yekpare değil, kovuk kovuk. Bizzat AKP'nin ve hükümetin siyaseti yekpare değil, aynen böyle kovuk kovuk. İyisi de var, kötüsü de. Bir mağarada Uludere'yi örtbas etme gayretleri, yanındaki mağarada Evren'in yargılanması, yanındaki mağarada "kâğıt" ve "boru" sözlerinin Başbuğ'a yedirilmesi, bir diğer mağarada Denктаlaşma ve Ermeni düşmanlığı, onun yanındaki mağarada Millî Güvenlik derslerinin kaldırılması "oturuyor".

Bu koşullarda, en olmayacak şey, en temel hatâ, en problemli zihniyet yapısı, bu karmaşıklığa bir yekparelik, tekdüzelik gibi bakmak. Doğru yapılan şeyleri desteklemek, kötülöklere, yanlış işlere karşı çıkmak lâzım. Örneğin *Taraf* da hep bunu yapıyor zaten. Ne ki, başta sözünü ettiğim, maksimalist, kendine "devrimci" sıfatını yakıştıran (benim devirmeci diyebileceğim), sözcük dağarcığı ve düşünce tarzı "kahrolsun" üzerine kurulu bir "solcu" türü hiç anlamıyor bunu. Kimisi (faraza bir insan hakları savunucusu) internette, İlker Başbuğ'un tutuklanmasından hiç heyecan duymadığını anlatıyor. Başka biri, Başbuğ'un Uludere'yi örtbas etmek için "tam da şimdi" tutuklandığını öne sürüyor. Sırf Türk Eğitim-Sen değil, Eğitim Sen de 19 Mayıs törenlerinin kaldırılmasına karşı çıkıyor (ruhları bu denli devletçi ve milliyetçiymiş meğer). Geçtim; hiç olmazsa 12 Eylül faşistlerinin yargılanmasına sevinelim, değil mi ? Yok, hayır, o bile bize haram. Neden ? İddianame kötüymüş,

sola çok yükleniyormuş, dolayısıyla yanlış ve haksızmış da ondan. Sonuçta bu, iyi ve önemli bir dâvâ sayılamazmış.

Bu sonuncu nokta çok önemli, çünkü bizi bir kere daha, bu "sol"un kendi kendisiyle hiç yüzleşmemişliğine getiriyor. Ve bu illüzyon, tantanalı alinganlığına karşın sığılığınan yeni örnekler vermeyi sürdüren Nabi Yağcı için de geçerli. Maalesef.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir Nabi Yağcı özeti

Halil Berktaş 04.02.2012

Direkt Nabi Yağcı'dan söz etmek istiyorum. Son yazılarında çizdiği rotayı madde madde aktaracağım. Ancak sonra, ayrıntılı eleştirisine gireceğim. Bazı yerlerde, görüşlerini kısaca özetleyip italikledim. Bazen de tırnak içinde ve gene italiklerle alıntılardım. Dolayısıyla geriye kalan bütün düz puntolar, ya yayın tarihleri ve başlıklar, ya da benim ilk reaksiyonlarım, ara-yorumlarım.

Ne diyor, sonuçta ? Baştan söyleyeyim. Fazla sosyalizm tartışması istemiyor. Fazla Sol eleştirisi istemiyor. "Kürtlere" (yani radikal Kürt hareketine) de fazla eleştiri istemiyor. Bütün bunlar yersiz, zamansız. Kendini her türlü şiddete karşıtlık temelinde tanımlamış bir sol da istemiyor. Bu, sadece zamansız değil; prensip olarak yanlış. Otoriterleşme dönemine girmişiz. Dönemin görevi "Kürtleri" yalnız bırakmamak. "Kürtler" kendilerini ne kadar yalnız hissedерlerse o kadar savaşı bir yola sürüklenecekler. Yalnız hissetmezlerse, o kadar hatâlarından kurtulmaya ve daha iyi bir yola girmeye yatkın olacaklar.

Bu tahlilin içinde neredeyse tek bir doğru önerme yok. Hepsi, son derece sıradan, eski tarz bir "sol" refleksin ürünü. Önce, gerçekten bunu mu diyor ? Ya da, tam nasıl diyor ? Tek tek ele alalım.

(a) *12 Eylül cuntasına karşı düzenlenen iddianame, darbeye gidişte bizzat devletin kargaşayı nasıl tırmandırdığını ortaya koyuyor* (19 Ocak '12 : "Türkiye'nin vicdanı kanıyor"). (b) *Başlı başına bu nedenle, bir de sola kusur bulmamak lâzım* (19 Ocak). (c) *Zaten bugün Türkiye'de yaşanan en önemli olay [AKP'nin] "otoriterleşme"[si] ve "KCK operasyonları"* (19 Ocak). (d) *Hele böyle bir momentte, habire sola yüklenmek anlamsız* (19 Ocak).

İlk reaksiyonum : devletin oynamış olduğu rol, Solun sorumluluğunu kaldırır, tartışılması ihtiyacını yok eder mi ?

(e) *12 Eylül'e giden yolda sol şiddet yanlısı olduğu için eleştirilemez.*

Evet, böyle diyor ve bu nokta fevkalâde kritik olduğu için aynen aktaracağım : *"Sol sanki şiddet yöntemleri kullanıyor, neredeyse dağa çıkıyordu da 12 Eylül'e gerekçe hazırladı. (...) Avrupa'da bile 'silahlı devrim' diyen son derece marjinal fikirler vardır, buradan kalkarak Avrupa solu herhalde şiddet yanlısı gösterilemez. 12 Eylül öncesi solun durumu bundan çok farklı değildi. Silahlı çatışmaların, solun şiddet yanlısı olmasından değil büyük bir kıskırtmadan kaynaklandığı ortadayken solu şiddet bağlamında eleştirmek haksızlık olduğu kadar tarihi gerçeklere de terstir."* (19 Ocak)

İlk ve son derece kısıtlı reaksiyonum : Türkiye solunda şiddet yanlılığının, Avrupa solundaki kadar marjinal olduğu doğru mudur acaba ? Hele 12 Eylül öncesi için durum böyle tarif edilebilir mi ? Ya bugün için ? Üstelik, şiddet yanlılığının içine şiddeti mazur görmeyi de alırsak ? Nabi Yağcı'yla devam edelim :

(f) “Sol, her tür şiddete karşıyum diyemiyor” ifadesi [beni kastediyor –HB] bir “genelleme ve tekerleme”dir. (g) Doğru değildir. (h) Ama “daha kötüsü şiddetin kaynağını ört”mesidir. (i) “Zararlı bir ütüleyici genelleme”dir. (19 Ocak)

İlk reaksiyonum : Demek ki tesbitim bal gibi doğru. Nabi Yağcı, “şiddetin kaynağını örtmemek” uğruna, Solun “her türlü şiddete karşıyum” demesini istemiyor. “Ütüleyici”lik yerine “genelleme”mekten, farklı şiddetler için özel tavırlar almaktan yana. Öte yandan, Solun her türlü şiddete karşı çıkamadığı tesbitine de karşı (“doğru değil” dediğine göre). İyimser bir yorumla, aradaki çelişkiyi görmüyor olmalı.

(j) “Bana önce Kürtlerin (Ermenilerin) bu devlete güvenmeleri için ikna edici tek bir sebep söyleyin, gerisini sonra konuşalım.” (19 Ocak)

İlk reaksiyonum : Bu cümle, biraz önce aktardığım f-g-h-i önermelerinin kesintisiz devamında yer alıyor. Dolayısıyla şöyle bir anlam çıkıyor : Nabi Yağcı’nın istediği “tek bir sebep”i gösterebilsek, her türlü şiddete karşı çıkmakta haklı olacağız. Gösteremiyorsak, devlete güvenmemekte haklı olanların şiddeti de haklı oluyor ?! Öyle mi, değil mi ? Yanılıyor muyum ? Yanılmıyorsam, burada bizatihî mağduriyet, “haklı şiddet”i temellendirmeye yetmiş olmuyor mu ?

(k) PKK ne yapacak ? “Ağır operasyon yemiş, bir çevirme harekâtıyla kısıpaca alınmak istenen bir hareketin soğukkanlı olabilmesi ancak yalnızlık, terk edilmişlik duygusuna kapılmamasıyla mümkün olabilir.” (26 Ocak : “Kaygılı bekleyiş”)

İlk reaksiyonum : Hayır, hiç de öyle değil. Bir kere, ciddî bir iddiası olan siyasî hareketler pekâlâ hep soğukkanlı olabilir ve olmalıdır da. İkincisi, PKK’nın zaten her kanaldan ilân ettiği “devrimci halk savaşı”nı daha da yükseltme kararının, “soğukkanlı olamama” gibi bir ruh haline indirgenmesi olanaksız. Üçüncüsü, ne biliyorsunuz, tam tersi de olabilir, yani kendini yalnız hissetmediği için daha fazla savaşıma azmine de sürüklenebilir.

(l) Dolayısıyla yaklaşan tehlike karşısında tek yapabileceğimiz, “özellikle bugünlerde, Kürtleri yalnızlık duygusuna iten yorumlardan sakınmak ve ... yapabildiğimiz ölçüde yalnız olmadıklarını gösterebilmektir.” (26 Ocak)

İlk reaksiyonum : Varılan sonuç, aynen 12 Haziran seçimlerinde olduğu gibi, “Kürtler” (yani Kürt hareketi) ne kadar desteklenirse barışa o kadar yaklaşacağımız oluyor.

Nabi Yağcı’nın daha önce de meselâ sosyalizm tartışmasını “zamansız” bulduğunu; PKK Orhan Miroğlu’nu tehdit ettiğinde *Taraf*’ın “Utan PKK” manşeti atması üzerine hem Ahmet Altan, hem Orhan Miroğlu ile bu yüzden tartıştığını; şiddete el vermeme tavrım yüzünden bana da “steril demokrat” dediğini ayrıca hatırlatayım. Buradan, bütün bu tahlil ve söylemin daha köklü bir eleştirisine geçmek tasavvurundayım.

(Son not : Bu satırları, Kemal Burkay’ın dün, yani 3 Şubat’ta *HerTaraf*’ta çıkan yazısını görmeden yazdım. Nabi Yağcı’nın aslî gönül ve vicdan borcu kime (olmalı) –“Kürt hareketi”ne mi, Burkay gibi PKK’nın baskı altında tuttuğu bağımsız aydın ve demokratlara mı ? Bunu da ayrıca soracağım.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

En samimiyetsiz iddia : ‘yersiz’ ve ‘zamansız’

Nabi Yağcı'nın "usul itirazları" denebilecek görüşlerinden başlayacağım. Ta ilk başta, bu sosyalizm tartışması daha yeni başladığında da, derhal "zamansız" bulunduğunu söylemişti. Yakında, 19 Ocak'ta tekrarladı –kapsamını genişleterek. Hem sosyalizm tartışması, hem Kürt hareketi (= PKK ve BDP) eleştirisi, yersiz ve zamansız(mış).

Biraz tebessümle karşılıyorum doğrusu. Bu kadar naif ve şeffaf olunabilir. İnsan bir şey yazarken, dışarıdan nasıl gözükeceğini, yıllardır tecrübeyle birikmiş hangi karşılaştırma ölçütlerine vurulabileceğini sezmez mi ? Çok sık rastlanır politikada, birilerinin herhangi bir görüşe cepheden, esastan karşı çıkamayıp, şimdi sırası mı demeye başlamasına. Yüzde 99, samimi değildir böyle tavırlar. Ya, "hedef kitle"sinin kendi istediği yere gitmemesine yol açabilecek bir müdahaleye kızdığına, ya da bir müktesebatı, söyleyecek bir şeyi olmadığına işaret eder.

Her şeyden önce, olanca karmaşıklığı içinde hayat, herhangi bir anda herkesin hep aynı konuyu konuşmasını, hep aynı telden çalmasını, hep aynı gözlemlerde bulunmasını mı gerektirir ? Türkiye var, Türkiye dışında koskoca bir dünya var. Sırf bu ülkede tonla gazete, yüzlerce köşe yazarı var. Kimisi güncel siyaset yazar, kimisi sanat, kimisi dedikodu, kimisi spor, kimisi mizah. Kimisi Shakespeare tartışır, kimisi Nâzım Hikmet.... Sahi, şimdi hatırladım; seçimlerden az önce internetteki Küyerel grubunda küçük bir Nâzım tartışması çıkmıştı da, o zaman da birileri hemen itiraz etmişti, şimdi bu seçim ortamında bunu mu tartışacağız diye. O kadar komikti ki. Bir kere, başka *hiçbir* tartışma yoktu ortada. Genellikle sessizlik hüküm sürüyor, seçimler hakkında bile hemen hiçbir şey yazılmıyordu. Ama sanırdınız ki müthiş örgütlü, hummalı bir faaliyet vardı (veya olacaktı) da, topu topu üç dört kişinin her seferinde iki üç satır yazdığı, ancak iki gün süren bir fikir teatisi, herkesin dikkatini "asıl yapılması gereken işler"den, günde 18 saat sürdürülmesi gereken "kitle çalışması"ndan alıkoyuyordu.

Sahte bir pozdu tabii; mesele, Nâzım'ın eleştirisi dışı tutulması, özellikle, Marksizmine karşı ya da Marksizmiyle birlikte ne kadar milliyetçi –sadece ilk gençliğinde, 14-15 yaşlarında değil, o ateşli komünist 30'larında da, anti-emperyalizminde Türk-İslâm kültür motiflerine bile dayanan bir milliyetçi– olmuş olduğunun söylenmesinden bazılarının pek hoşlanmamasıydı.

Şimdi de öyle; alt tarafı, hepsi elli-altmış yaşlarındaki, yani pek öyle meydanlarda koşturacak hali de olmayan üç dört adam (ben, Murat, biraz Roni Margulies, biraz Nabi Yağcı'nın kendisi), ortalama 50,000 satan görece küçük bir gazetenin sütunlarında, haftada birkaç kere sosyalizm tecrübesini, tarihteki yerini ve (olabilecekse) yeni bir solun gene sosyalizm kavramı etrafında toplanıp toplanmayacağını konuşmaya çalışıyoruz. Ne var bunda ? Devrimci kriz patlak vermiş, geniş kitleler barikatlara dayanmış da ben mi engel oluyorum ? KCK tutuklamalarının haksızlığını mı yazmak lâzım ? Uludere'yi ? Başbakanın kibirini ? Paul Auster'e sataşayım derken kendini küçük düşürmesini ? Bir yandan Millî Güvenlik dersleri kalkarken diğer yandan "dindar gençlik yetiştirme" hedefinin yeni bir ideolojik yekparelik kuşkusu yarattığını ? İyi ama, manşet ve sürmanşetleriyle, iç sayfa haberleriyle, Ahmet Altan, Yasemin Çongar ve (bazen ben dahil) diğer birçok köşe yazarıyla *Taraf*, haftalardır bunu hem de en sert, en ciddi, en ikna edici biçimde yapıyor zaten. Ne olurmuş yani; arada bir sosyalizm yazarsak kıyamet mi kopar ?

Hayır, sorun bir kere daha *yazılmaması* istenenlerde düğümleniyor. Bu da bizi tekrar sosyalizm tartışmasına geri getiriyor, çünkü duymaktan hoşlanmadığımız şeylere karşı "şimdi zamanı mı" mazeretine belki en fazla Sol olarak bizler, eski komünistler başvurduk geçmişte. *Gün kapitalizme karşı mücadele günü; şimdi sosyalizmi eleştirmeye ne gerek var ? Amerika Marshall Planıyla batı Avrupa'ya egemen olurken, Koestler gibi kendini "anti-komünizme" kaptırıp* (Doğu Avrupa'da 1947-49'un üçüncü Stalinist terör dalgasını afişe eden) *romanlar yazmanın sırası mı ? Nazi toplama kampları kadar Sovyet Gulag'ını da eleştirirsek bundan anti-faşist birleşik cephe zarar görmez mi ? Kore Savaşının "Kuzey"i, Kim İl-sung'un (sonuçları hesaplanmamış bir emrivaki şeklindeki saldırısıyla başladığını söylemek, emperyalizme hizmet etmez mi ? Tamam, Macaristan veya Çekoslovakya'da işler iyi gitmiyor olabilir ama şimdi (1956 veya 1968), hele "dost ve kardeş" Sovyetler Birliği*

“Macar/Çek emekçi halkını” ayaklanan şu “gericilik”ten bir kurtarsın; kendi içimizde uygun “özeleştir”i daha sonra yaparız. Devamında : Kürt sorununu devlet yarattı, onun için ben sadece devleti eleştiririm. Veya : Kürt hareketi çevrilmiş, kısıpaca alınmış. Şimdi eleştirmek değil, operasyonlara karşı çıkmak lâzım.

Bin yıl bu teraneleri dinlemedik (ve söylemedik) mi allahınızı severseniz ? Zaten sosyalizm de biraz bu tarz “sevgi”den ötürü çökmedi mi ? Yetmedi mi, bu “sırası değil” fasılları ? PKK ve BDP’yi sarsalayıcı bir şekilde eleştirmenin mi sırası değil ? Eleştirmemeyi savunan eski solcuların siyaset anlayışını mı eleştirmenin sırası değil ? 12 Eylül’de Solun sorumluluğunu irdelemenin mi sırası değil –ne zaman olur, 22. asırda filân mı ?

Nabi Yağcı farkında olmayabilir ama, bu apolojetik hali sadece bir tahlil hatâsını değil, bütün yenilenmişlik iddialarına karşın içine işlemiş bir geleneğin eski, kötü reflekslerini yansıtıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evetler, hayırlar

Halil Berktaş 09.02.2012

Sosyalizm tartışmasından da, onun bir alt kıvrımı olarak Nabi Yağcı eleştirisinden de bir mola almak, maalesef kaçınılmaz oluyor.

* Hayır, bir başbakan “dindar bir gençlik yetiştirmek” isteyemez, böyle yapacağız diye konuşamaz. Ve gene hayır : oradan “dindar olmasın da tineri mi olsun”a sıçramak, araya sıkıştırılan bütün özgürlük lâflarına karşın, pek hayırlı bir dönüş, anlamlı bir geri çekiliş değil, benim için. Tinerin biricik alternatifi din mi olmalı ? Çocuk ve gençlerin, bir metafor olarak tiner ve tinercilik sözcükleriyle ifade edilen umutsuzluk, amaçsızlık, manevî uçurum ve düşüşe karşı korunması, ancak din yoluyla mı olabilir ?

Evet, modernitenin böyle büyük bir ahlâk boşluğu yarattığı çok açık. Evet, insan ilişkilerindeki şiddet düzeyini düşürmeye ve ortak bazı toplumsal davranış normlarını kabul ettirmeye çalışan kapsamlı ahlâk öğretileri, geçmişte büyük dinlerle çıkagelmiş. Bu bir vakia, tarihsel bir gerçeklik. Evet, kapitalist modernitenin beraberinde getirdiği piyasa vahşetine, bencil bireyselliğe, her koyun kendi bacağından asılır mantığına, piyasasız ve özel mülkiyetsiz bir sosyalist modernite de çözüm olmadı. Tam tersine, üretime ve iktidara yabancılaşma daha da ileri boyutlara varırken, bilimcilik gereği ahlâkın kesilip biçilmesi, “burjuva” ve “proleter” diye görelileştirilmesi, devletin yukarıdan aşağı uyguladığı cebir kalktığı anda satha çıkan başka tür bir kinizm, kuralsızlık ve aldırılmazlık batağı yarattı.

Evet, otoriter bir modernist-milliyetçilik varyantı olarak Atatürkçülüğün de aynı zaaflarla malûl olduğunu bugün çok net görebiliyoruz. Evet, Türkiye’deki ahlâk boşluğu, farklılıkları kadar örtüşmeleriyle de birlikte, hem sosyalizmin hem Atatürkçülüğün çökmüş veya çöküyor olmasının bir sonucu. Ama bu boşlukta neden, meşruiyetini dinden almamak anlamında dindar olmayan yeni bir evrenselci hümanizm tercih edilmesin ? Çağımızda insan hakları, tolerans, demokrasi, özgürlük, farklılığa ve azınlığa saygı ilkeleri, gene illâ İÖ 1000 – İS 1000 yıllarında ortaya çıkan kitaplı dinlere dayandırılabilir mi ? Tersten soralım; bu dinlerin de her biri, kendi eskisine göre birleştirici, ama aynı zamanda insanlığın bütünü açısından bölücü değil miydi ? Çok uzak olmayacak bir gelecekte, bu bölücülük şimdikinden de çok daha fazla küreselleşme süreçlerine toslamayacak mı ? En önemlisi, milliyetçilik, Atatürkçülük ve Marksizm gibi dinin de “kendi doğru”larına inancı, başka bir deyişle epistemolojik özgüveni, isterseniz dogmatizme yatkınlığı diyelim, gerçek bir hoşgörü toplumu için fazla yüksek kaçıyor.

* Hayır, Egemen Bağış doğru söylemiyor; Türkiye'nin etnik temizlik, ayrımcılık ve baskı açısından geçmişi tertemiz değildir, hem de çok ama çok uzaktır tertemiz olmaktan. Eğer geç dönem Osmanlı İmparatorluğu'yla birlikte düşüneceksek, bu geçmişte, daha 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında, Bulgaristan ve Ermenistan'daki ulusal ayaklanmaları ezerken (Pomak başıbozuklar ve Hamidiye Alaylarınca) düzenlenen katliamlar var. İkinci Balkan Harbi de sona erdiğinde, artık şüpheli, güvenilir ve potansiyel hain gözüyle bakılan Marmara bölgesi Rum nüfusunun 1913-14'te zorla göçürülmesi var (politikacılar bile bilmeseler de açıp zamanın meclis başkanı, İttihatçı Halil Menteşe'nin anılarından okuyabilirler). Derken 1915 faciası var (bunu bir sonraki maddeye bırakıyorum). Ardından İzmir Yangını (daha doğrusu, söndürülmeyip seyredilmesi) var. Ardından Lozan mübadelesi var; ardından, "Türk" olmanın bir yandan, satıhta, sözümona vatandaşlık temelinde ve fakat diğer yandan, sathın altında, fiiliyatta hep etnik-dinî temelde tanımlanması ve bu yüzden "azınlık"ların bir türlü eşit olamaması, daima ayrımcılığa maruz kalması, yıldırılması var. Şeyh Sait isyanı var, Dersim'de isyan bile yokken girişilen katliam var, Yahudi aleyhtarlığı var, "Trakya olayları" var, "vatandaş Türkçe konuş" kampanyaları var, Varlık Vergisi var, Aşkale var, 6-7 Eylül *pogrom*'u var, Diyarbakır hapishanesi var, 1990'ların Çiller-Güreş "kirli savaş"ında ve bugün de yapılanlar var, "faili meçhul"ler var, Kürt gerilla ölülerine reva görülen muamele var. Şovenizm ve ırkçılık modern Türkiye tarihinin bütün gözeneklerinden fıskırıyor.

* Evet, 1915 bal gibi soykırımdır. Hayır, Fransa'daki yeni yasa tasarısının da, İsviçre yasaları ve savcılarının da, "soykırım inkârı"nı suç sayması doğru değildir. Ama evet, Türk resmiyeti bu yasa tasarısına muhalefeti gene yüzüne gözüne bulaştırmış bulunuyor. Hayır, aynı anda hem bilim ve düşünce özgürlüğü, hem Türkiye'nin geçmişi tertemizdir dersiniz size kimse inanmaz. Hayır, aynı anda hem tarihçilere bırakalım dersiniz, hem devletin inkârcı tezlerini tekrarlıyorsanız gene size kimse inanmaz. Çünkü evet, ABD ve Avrupa'da kendi kirli geçmişlerini araştırmak konusunda geniş bir bilim ve öğretim-öğrenim özgürlüğü var. Ama hayır, Türkiye'de böyle kapsamlı bir bilim özgürlüğü yok. Hayır, Türkiye üniversitelerinin yüzde 99'unda, Ermeni soykırımı bilimsel gerçekliğinin bütün temelleri ve delilleriyle öğretilmesi, ders olarak verilmesi, buna dair bilimsel yayın yapılması olanaksız. Hayır, devlet bir türlü "resmî tarih üretimi"nden elini çekmiyor. Evet, sathın altında binbir baskı ve tehdit mekanizmasının yarattığı alışkanlıklar diktatörlüğü hükmünü sürdürüyor.

Evet, bardak yarı yarıya dolu. Hayır, bardak yarı yarıya boş. Evet, gelişme var. Hayır, hâlâ bir yalanlar ve ikiyüzlülükler ülkesi olmaya devam ediyoruz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İkinci iddia : 12 Eylül'de Solun sorumluluğu yok mu

Halil Berktaş 11.02.2012

Osmanlı-Türk modernleşmesinde bu hep vardır : biraz durup düşünmek yerine şu veya bu "âcil durum"a çare bulmaya çalışmak. Eh, başlarından kriz de eksik olmaz. Yunanlılar ayaklanmış; İbrahim Paşa'nın Mısır ordusu Anadolu'ya girmiş; Ruslar Plevne'de; vergiler yetersiz; topçu zâbiti trigonometri bilmiyor. Ne gibi önlemlere başvuralım; derhal ne alalım Batı'dan; hangi cepheye koşalım ? Hele şu vartayı atlatalım da, gerisi allah kerim. Bu dar pratikçi arayış içinde okkanın altına gidenler de vardır kuşkusuz : *contemplation* (tefekür), *reflection* (derin düşünme), *introspection* (içe dönüp kendine bakma).

Ne ilginçtir : bu özellikleri Osmanlı elitleri, sonra İttihatçılar ve Kemalistler tanımadığı gibi, sosyalist sol da pek tanımaz. Siyasette zıt görünürler ama kültürel planda hepsi aynı havayı solur. Modernist Türk milliyetçiliğinin "yetiştirmeci" telâşi herkesi yörüngesine çeker. "Hâkim sınıf"lar da, karşıtları da "ne yapmalı" derdine düşer ve

marş marşlı bir hızlandırılmış modernizasyonu (sıf terimlerini değiştirerek) içselleştirir. Sol aynı acelecilikle, aynı sığ pragmatizmle “durum ve görevlerimiz”i saptayıp âcil eylem çağrılarında bulunur.

İşte böyle böyle, sosyalizm tartışması ve alt-tartışmalarına dönmüş oluyorum. Nabi Yağcı'nın 4 Şubat'ta kısa bir özetini verdiğim görüşlerinde dikkatimi çeken, birşeyleri fazla deşmemeye, mazur göstermeye çalışması. En başta, yer yer kestirmeden “Kürtler” dediği radikal Kürt hareketine böyle bakıyor; giderek derinleşen ayrılığımızın kaynağı da bu zaten. Aynı fark Solun tarihi için söz konusu. Örneğin Nabi Yağcı Sovyet tecrübesine de fazlasıyla hayırhah yaklaşıyor. Yazılarında, insanlık için hâlâ bir sosyalizm ve *komünizm* geleceği hayal ettiğini söylüyor; televizyon programlarında, Sovyetler Birliği'nin sosyalizm mirası açısından “olumlu” derslerini silip atmamak gerektiğini (bilge bir eda ve genel lâflarla, ama tek bir somut örnek vermeksizin) tekrarlıyor.

Aynı yüzeyselliği, Solun 12 Eylül'deki sorumluluğunu sınırlı örneklerle geçiştirirken de gösteriyor. Geçtiğimiz yirmi küsur yılda Sol, 12 Eylül'le, 12 Eylül'deki payıyla, 12 Eylül'de başına gelenlerle bir türlü yüzleşemedi. Olup biteni “devlet geldi, bizi ezdi”ye indirgedi. Alper Görmüş'ün belirttiği gibi, kendi maruz kaldığı zulmü anlatmanın ötesine geçemedi. Devletin o saldırısını da adetâ doğallaştırdı : Amerikan emperyalizmi ve işbirlikçileri, zaten tabiatları gereği böyle yapar, her fırsatta halka ve bize saldırırlar. Ama o zaman dahi, fırsat verip vermemek diye bir şey yok mu ? Hayır, bu soru dahi sorulmadı. Hiçbir örgüt veya fraksiyon, 1980 öncesindeki ideolojisini, durum tahlilini, pratik faaliyetini bir bütün olarak masaya yatırıp sorumluluğunu almadı. Teorisiyle ve pratiğiyle şiddet, sıfır özeleştirisi yapılarak geçiştirildi. Örneğin Dev-Genç türevi örgütler, “devrimci şiddet” veya “şiddete dayalı devrim” *ilkesini* genel planda ne kadar benimseyip revizyonist olmamanın ölçütü saydıklarını hatırlamak yerine, sadece Ülkücü faşistlerin saldırılarına karşı mecburen meşru savunma yaptıklarını öne sürdüler. Herkes devleti nasıl, ne ölçüde boyölçüşmeye çağırmış olduğunu unutuverdi.

Aynı şeyleri şimdi Nabi Yağcı da yapıyor –ama Dev-Yol mirasına yaslanan ÖDP'nin zıddı bir gerekçeyle. Malûm; ÖDP ve benzer “sol” kesimler 12 Eylülcülerin yargılanması kadar net bir demokrasi kazanımına dahi bir türlü sevinemediler. Çünkü referandumdaki “hayır”cılıklarının yanlışlanmasının ötesinde, iddianamedeki Sol eleştirisi de canlarını sıktı. Alper Görmüş bunu, iddianamenin Solun ne kadar kullanılmış olduğu vurgusunun, Dev-Yol'un o zamanki “devrimci durum” tahlilini nakzetmesiyle açıklıyor.

Bundan pek emin değilim; bana kalırsa, *sübjektif anlamda* kullanılıp kullanılmamanın ötesinde, bu tür “sol”culuk o dönemde neler yaptığının (yaptığımızın) hatırlatılmasını ve dolayısıyla bunun 12 Eylül'e nasıl *yaradığını* düşünmek zorunda kalmayı istemiyor. Nabi Yağcı ise, bu genel provokasyon teorisinden (en azından, kendi örgütünü ilzam etmediği sürece) pekâlâ memnun. İşin içinde devlet vardiysa Sol hiçbir şekilde sorumlu tutulamaz, diyor düpedüz. Bazı alt argümanları da var. Solun hangi özelliklerinin provokasyon için elverişli bir zemin oluşturduğuna zerrece değinmiyor. Şiddete karışmayı saldırılara karşı birkaç tabanca bulundurup bulundurmama ile sınırılıyor; bunun ötesinde, teorileştirilmiş bir şiddet yanlılığının Avrupa Solu kadar marjinal olduğunu iddia ediyor.

Nabi Yağcı, “goşizmi” reddeden TKP'yi bütün Sol veya Solun ezici çoğunluğu gibi mi görüyor, nedir ? Dahası, silâhlı veya silâhsız *maksimalizm* problemine hiç değinmiyor. Dev-Yol “devrimci durum” tahlilinde yalnız değildi. Kimse, MHP'nin sokaktaki pleb faşizmi ile geride bekleyen patrisyen faşizm arasında bir ayırım gözetmiyordu. Esasen kimse, Türk devlet bonapartizmini şimdiki gibi, İttihatçı, otoriter, modernist-milliyetçi ideo-kültürel geleneklerinin görece özerkliği içinde değil, hep bir sınıf indirgemeciliğiyle değerlendiriyordu. Kısmen bu nedenle de, (detantın izole ettiği sanılan “tekelci burjuvazi”ye karşı) herkes taarruzî havalardaydı. Nitekim TKP de kibirli gövde gösterileri, “DGM'yi ezdik, sıra MESS'te” gibi sloganlarıyla aynı fütursuzluğa kapılmış gidiyordu.

Herşeyin özeti : TKP dahil Sol, öyle özel bir jargonla da değil, herkesin anlayabileceği bir “normal politika” diliyle demokrasiyi ve orta yolcu uzlaşma icaplarını savunmuyor; tam tersine, böyle her merkezci uzlaşma olasılığını yoketmeye çalışıyordu. Devlet provokasyonu bu zeminde başarılı oldu. Demokratik bir Sol olsaydı, 12 Eylül mümkün değildi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yeni blok denemeleri

Halil Berktaş 15.02.2012

Aşıkâr ki derin devletle, iç devletle, askerî vesayet rejimiyle, her neyse, mücadele henüz bitmemiş. 2007’ye kadarki, darbe tehlikesini yaşatan, “diktatörlüğün manevî evreni” diye tarif edebileceğimiz ortamın kısmen de olsa geri gelmesi ihtimali ortadan kalkmamış. Sivil, normal bir demokrasi yerleşmemiş. Ergenekon propagandası yaygın olarak sürüyor. Özellikle Kürt sorununda, AKP’nin ve hükümetin elini kolunu bağlamak isteyen bazı güç ve odaklar, olmayacak işlere kalkışabiliyor.

Son haftalarda AKP önderliği berbat işler yaptı. Uludere’de şaşkına döndü, basireti bağlandı. Denktaş’ı Denktaşlaşarak uğurladı. Paul Auster’ı aşağılamaya kalktı. “Dindar gençlik” istedi; “tinerci mi olsunlar” a çevirdi. Ahmet Altan’a, Perihan Mağden’e açtığı dâvâlarla tahammülsüzlük gösterilerini artırdı. “Kürtçe medeniyet dili değil” gibi, geçmişteki “kart kurt” zırvallıklarını çağrıştıracak derecede bilgisiz bir ayrımcılık tekrar gündeme geldi.

Kime, neye yaradı ? Nelere eklemlendi ? Kısa zamanda, KCK operasyonlarına tepkilerle birleşen yakıştırmalar ve yapıştırmalar şöyle bir hava doğurdu : *Uludere katliamı da, aslî kastı itibariyle* (ne olursa olsun Kürt öldürmek isteyen ?) *hükümetin sorumluluğudur; Hrant Dink dâvâsındaki karar da aslen AKP’nin sorumluluğudur* (ve dolayısıyla bu cinayetin de bir tarafında hükümet vardır): *bütün gazeteci tutuklamaları veya (en başta Mehmet Altan) işten çıkarmaları gene AKP ve hükümetten kaynaklanıyor*. Özetle, bir AKP diktatörlüğü kurulmuş ve özgürlük yokedilmiş. Dolayısıyla şimdi, demokrasi mücadelesinin yönünü buna göre değiştirip, bu “otoriterleşme”ye karşı hep birlikte mücadele etmek gerekiyordu.

İstenen, son on yılın saflaşmasının dağılıp yerini yeni bir mevzilenmeye bırakması. 2002 seçimlerinden; 2002-2004 arasının reform atılımlarından; 2007 yılının, cumhurbaşkanlığı seçimini ve sonra genel seçimleri sabote edip sandıktan vesayetçi bir CHP-MHP koalisyonu çıkarmaya yönelik çeşitli provokasyonlarından (ve Hrant’ın bu bağlamda öldürülmesinden): buna karşı, gene aynı yıl başlayan Ergenekon tutuklamalarından süzülerek gelen bir temel demokrasi mücadelesi ve buna denk düşen bir tür birleşik cephe var. Türkiye tarihinde, esas olarak orduyu ve resmî ideolojiyi hedef alan böyle, başarılı bir ittifaklar manzumesi galiba ilk ve tek oluyor. (Bunun olmazsa olmazı *Taraf*; bugün bunu herkes görüyor. En berrak ifadesi de gene *Taraf*’ın yayın çizgisi. Neden ? Çünkü hep o demokrasi ölçütü açısından, yerine göre AKP’yi de çok sert eleştirebiliyor. Ama bu hiçbir zaman seçimle gelmiş, halkın çoğunun desteğine sahip, sivil ve normal bir hükümetin “baş düşman” ilân edilmesi ve “devrilmesi, alaşağı edilmesi”ne dönüşmüyor.)

Şimdi değiştirilmeye çalışılan, işte bu stratejik durum ve konum. On yıldır demokrasi mücadelesinin ana mecrasının dışında, bazen açıkça karşısında yer alan, habire didikleyip zayıflatma ve saptırmaya çalışan birileri, (a) Kürtler, (b) Hrant kararı ve (c) basın özgürlüğü üzerinden, bazı (sol) kesimleri o demokrasi mücadelesinden koparıp yanına çekmeye ve “artık” AKP’yi hedef alacak yeni bir blok inşa etmeye çabılıyor. İşin bir de dış boyutu var. 2000’lerin ilk yarısında darbeciliğin büyük bir zaafı, uluslararası destekten yoksunluğuydu. *Guardian* ve *Washington Post*’ta yazarlar, demagojik “korku imparatorluğu” kurgularıyla işte bu boşluğu

doldurmaya çalışıyor. Etyen Mahçupyan ve Alper Görmüş tarafından teşhir edildiklerinde ise, imdatlarına *Hürriyet*'in hırçın çığırtkanları ile zamansız tatile çıkmak zorunda kalmış Dev Genç yumruğu hayranı *Oda TV*'ciler yetişiyor.

Velhasıl bütün taşlar yerli yerinde. Ne ki, son gelişmeler pek uymuyor bu senaryoya. Uludere'de tuzağa düşürülmüş olabileceklerini AKP'liler de anlamaya başladı. Doğrudan doğruya MİT içinde, gerek Öcalan, gerekse Kandil ile görüşmelerin bedelini gene MİT'e ve dolayısıyla hükümete ödetmeye niyetli, "iflâh olmaz" (*die-hardist*) bir odağın varlığı netlik kazandı. Dahası, KCK tutuklamalarını yürüten polisin en azından bir kesimi ile yargının en azından bir kesimi de, galiba dışarıdan AKP hükümetiyle özdeş gözüküğü halde tam öyle değil gibi. Onların da hiç olmazsa kısmen kendi gündemlerini oluşturup görece özerk davranıyor olabilecekleri ihtimali beliriyor.

Bakalım ne olacak; gerçekten AKP'ye ait olan ve olmayan günahlar nasıl ayrışacak ? Benim bu noktada dört şey dikkatimi çekiyor. Birincisi, bu yeni blok denemesi, "ilericilik" icazetini "Kürtleri" kayıtsız şartsız destekler görünmeye, karşılığında da Kürt hareketinin desteğini almaya borçlu. İkincisi, belirli bir tür "sol"culuk, faraza Uludere'de "işin içinde bir iş varmış" dendiğinde kıyameti koparıyor : *Hayır, yüzde yüz AKP'nin işidir ! Üç, BDP'den iki farklı ses çıktı MİT-Savcılık trafiği karşısında. Aysel Tuğluk "AKP'yi bitirmeye yönelik bir proje" dedi ve gene AKP'yi uyardı. Selahattin Demirtaş ise inatla her şeyi yekpare AKP'nin işi gibi gösterdi ve hattâ hükümeti, MİT'in PKK ile görüşmesini sorgulamaya kalkan savcıcı görevden almakla suçladı.*

Dört. Orhan Miroğlu da "Ergenekon neyi başardı" özetinde, "BDP-PKK hattının... AKP'ye karşı verilen iktidar mücadelesinin bir parçası, doğal bir müttefiki" haline geldiğini vurguluyor (6 Şubat).

Umarım, "asimetri" gerekçesiyle "haklı şiddet"e prim vermekten kopamayan ama kopamadığı tesbitine de kızan; "Kürtleri" yalnız bırakmayarak "soğukkanlı"laştırma fikrindeki Nabi Yağcı da bunları okuyor ve üzerinde düşünüyordur.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sol, devrim, şiddet (ek notlar)

Halil Berktaş 16.02.2012

Aklım, Solun 12 Eylül öncesindeki haline ve Nabi Yağcı'nın söylediklerine takıldı kaldı. Türkiye'yi Avrupa'yla karşılaştırmaya kalkmak bile bana çok absürd geliyor. *Orada*, Kızıl Tugaylar ve Kızılordu Fraksiyonu (Baader-Meinhoff grubu), hemen sadece iki ülkeye ve görece dar bir zaman dilimine sıkışmış, en hızlı günlerinde bile oldukça küçük (en fazla 10-12 binlik) bir sempatizan tabanına oturan, tam anlamıyla birer aşırıydı. Sırf adam kaçırmaya, savcı, polis, politikacı öldürmeye; başka bir deyişle, klasik Marksizme göre anarşizm, Leninizme göre de saf şekliyle bireysel terör tanımına giren eylemlere yöneldi. Haliyle, durmuş oturmuş, teoride tam olmasa bile en azından pratikte parlamenter yola girmiş, akli başında denebilecek komünist partilerce daha baştan reddedildi. Daha genel olarak, Batı demokrasisi hiç kaldırmadı, hoş görmedi bu çılgınlığı. Mensupları hapishanelerde ve sonra özeleştiriler yaptı. Zamanla silindi gitti.

Burada durum geçmişte de farklıydı, şimdi de farklı. Türkiye'de "şiddete dayalı devrim" ve dolayısıyla "devrimci şiddet" fikrinin çok daha çeşitli kökleri olageldi. Bir kere, toplumsal kültürde şiddet yaygın ve olağan (hani "feodal" derdik bir zamanlar). Sevilen halk türkülerinin kahramanları efe, zeybek, eşkiya tipleri; kesici ve delici silâhlarla çarpışan, "yarasını dostuna gösteren" (Nâzım) "domuzuna yiğit"ler (gene Nâzım). İngiltere'de Robin Hood'un çağdaş bir model olması mümkün değil. Bizde ise Ahmed Arif ile Cemal Süreya, onların sözcük

fesadına uğramış kötü bir taklidi olarak Nihat Behram, sinemada Yılmaz Güney, biraz askerî darbe sürgünlüğü sırasındaki Zülfü Livaneli (*Yiğidim, arslanım, burada yatıyor*), ayışığı, dağ, mavzer, çapraz fişeklik ve Celâlîlerle güzellenmiş bir *macho* romantizmi 1960'lar ve 70'lere, Kürt gerillasının az öncesine taşıdılar. Zulme karşı "evet, isyan"ın "kaçınılmaz"lığı (veya, devletin şiddetinin "doğal" karşılığının mazlumun haklı şiddeti olduğu) fikri, bu geleneksel kültür katmanlarından beslenerek gelip, (PKK dâhil) *modern* örgütlerin hiç de kaçınılmaz olmayan tercihlerini rasyonalize etmeye yaradı.

İkincisi, modernist Türk milliyetçiliğinin de "haklı şiddet" sorunsalına ciddî katkıları söz konusu. İlk defa Fransız Devriminin Jakoben döneminde Kamu Selâmeti Komitesi, olağan dışı bir yönetim tarzı olarak pratikte vücut buldu ve "devrimin zaferi kesinleşinceye kadar gerekli olduğu" Robespierre ile Saint-Just tarafından teorileştirildi. Sırasıyla Marx'a ve Lenin'e geçti. Türkiye'ye Marksizm üzerinden değil, doğrudan Fransa ve 19. yüzyılın Fransız Devrimi etkisindeki ihtilâlcî, konspirativist akımları üzerinden geldi. Böylece "proletarya diktatörlüğü" fikri henüz yaygınlaşmamışken, İttihatçıların ve Kemalistlerin hem diktatörlük uygulamaları, hem "devrimin kanunu bütün kanunların fevkindedir" kavramlaştırmaları öne çıktı. Recep Peker'in *İnkılâp Dersleri* gibi metinler, "idare-i maslahatçı olmamak" adına, normal hukuka aldırmamakla övünen (ve meselâ Takrir-i Sükûn'da, Dersim'de ya da Menemen Olayı vesilesiyle sergilenen türden) "inkılâpçı" bir keyfiliği de yüceltti. Devrimi ve devrimciliği (içerdiği tüm şiddet çağrışımlarıyla birlikte) öncelikle Kemalizm dokunulmaz kıldı; 1960'lar ve 70'lerin sosyalist solu bundan yararlanmaya ve Kemalizmin içtihat sınırlarını biraz daha ileriye, "millî burjuva devriminin sosyalist devrimle tamamlanması"nın tolere edilebileceği bir noktaya (boş yere) taşımaya çalıştı.

Bunun üzerine, üçüncüsü, gene o radikal 60'ların anti-emperyalizm dalgası geldi. Asya ve Afrika'daki millî kurtuluş savaşları, "haklı şiddet"in en tartışılmaz biçimi olarak tezahür etti. Benim neslim buna o kadar çok özendi ki, emperyalizmin "açık" değilse bile "gizli işgali" altında, yani sömürge olmasak bile gene de sömürge olduğumuz (veya bunun bir şey fark etmeyeceği) teorileri yaratıldı. Emperyalizme karşı mücadele, illâ şiddet olarak yorumlandı ve Kommer'in arabasının yakılması, ilk zaferi oldu. Bir adım ileride, Lenin'in "oportünizme karşı mücadele olmadan emperyalizme karşı mücadele bir riyadan ibarettir" sözü gene şiddetle özdeşleştirilip, emperyalistler gibi "oportünist"lere de şiddet uygulanmasının gerekçesine dönüştürüldü. Böylece şiddetin kapsamı, solun kendi içine, farklı fraksiyonlar arasındaki ilişkilere doğru taşımaya başladı.

Bütün bunlara, herhangi bir demokrasi ve hakkaniyet duygusu açısından hiçbir uyarı gelmedi. Kimse ayıp, olmaz bu demedi. Tek tük sesleri kastetmiyorum. *Aydınlar topluca dikilmedi bu şiddet fetişizminin karşısına*. Kınamadılar, protesto etmediler; böyle giderse yanınızda değiliz demediler. Çünkü bir, "haklı şiddet"i o zaman da kayırıyorlardı; iki, yoktu böyle bir demokrasi ve hakkaniyet anlayışı. Demokrasi gibi demokrasi kültürü de güdüktü. Sol devrime kilitlenmişti; ABD emperyalizmini ve/ya "diken üstüne oturmuş" işbirlikçi AP iktidarını geriletmek uğruna her şeye hazır ve razıydı. Avrupa Solunda istisnâ ve hilkat garibesi gibi olan her şey bizde norm'du, normaldi. Faşist saldırıların gençliği bir düello mantığı ve haleti ruhiyesine çekmesi, bu genel durumun sadece bir parçasıydı.

Ama hayır, "savunma" şiddeti kaçınılmaz değildi ve şimdi de değildir. Daima bir *tercihtir* şiddet, ideoloji tarafından koşullandırılan ve kendi "patika bağımlılığı"nı yaratan. Mesele şiddetleri mukayese edip hangisi "ilk" veya daha haksız (ve hangisi mazur görülebilir ?!) demek de değil. Başlı başına bu mantık sakat. Sol aydınlar hastalıklı çocukluk tutkularıyla gene "haklı şiddet" illüzyona sürüklenmemek; 60'larda yapamadıklarını yapmak; birilerini okşamak yerine kesin uyarılarda bulunmak zorunda.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Haklı şiddet' nasıl başladı

Halil Berktaş 18.02.2012

Bir şey bitti mi, bittiğini bilmek lâzım. Bu, özel yaşamda da böyle, kamusal alanda ve politikada da. Yoksa cılkı çıkıyor. Fazla uzuyor, yozlaşıyor, zıddına dönüşüyor.

Sosyalizmin ve sosyalist solun bittiğinin, teorik tartışmalarımız bir yana, pratikte en güçlü kanıtlarından biri, böyle bir "sol" adına yapılan şeylerin durumu. Ölçek artık daha fazla küçülemez derken habire küçülüyor, mikro-fragmentasyona uğruyor. Örgüt kof bir kabuk; söylem kalıplaşmış; tavırlar formel birer jestten ibaret. Hiçbir şey gerçeklik hissi vermiyor; sloganlar, kampanyalar, eylemler geçmişin soluk kopyalarının soluk kopyaları. Kapitalist modernite için "katı gözüken her şey buharlaşıyor" demişti Marx ve Engels. Şimdi bu söz döndü dolaştı, sosyalizm ve komünizm için de geçerli hale geldi.

En son, "çoğalan TKP'ler sendromu" bunu bir kez daha düşündürüyor. Ek fikir : Neyin, niçin bittiğini görmek için, nasıl başladığına da bakmalıyız.

Bazı sosyalist kavram ve değerler vardı bir zamanlar. Kendi tarihsel dönemi için; belirli koşullar çerçevesinde anlamlı ve geçerliydi. 19. yüzyılın sınıf fark ve ayrıcalıkları o kadar katıydı ki, *sınıf* ve *sınıf mücadelesi* nosyonları gerçeğe daha yakın duruyordu. Demokrasi o kadar güdüktü ki, *devrim* gerçeğe daha yakın duruyordu. Çok-uluslu imparatorluklar o kadar müstebit ve hiyerarşikti ki, *ezen - ezilen millet* ayırımı çok kolay yapılabilirdi; *kendi kaderini tayin hakkı* hem Wilson hem Lenin tarafından adetâ "doğal" bir çözüm gibi, tartışmasız kabul ediliyor; bu hakkı herhangi bir ezilen millet adına kimin kullanacağı noktasında çok sorun çıkmamış gibi gözüküyordu. 1870'lerin Yeni Emperyalizm dalgası edindiği sömürgeleri öyle amansız bir baskı ve tahakküme uğratiyordu ki, *ulusal kurtuluş mücadelelerinin* yanında yer almak biricik ahlâki tercih haline geliyordu.

Haklı şiddet, işte bu tarihsel konjonktürün; (a) ham ve sınırlı bir demokrasinin, (b) Çarlık Rusyası gibi zorbalık rejimlerinin ve (c) modern emperyalist ilhakçılığın ürünü ve karşılığıydı. Bu üç koşulun üst üste binmesidir ki, ezilen sınıfların "burjuvazinin diktatörlüğü"ne, ezilen milletlerin eski ve yeni imparatorluklara karşı silâhlı devrim ve/ya kurtuluş mücadelelerine, kamuoyunda ve politik kültürde yer eden bir meşruiyet kazandırdı. Radikalizmin popüler vicdanından teoriye sıçradı.

Bu bir Lenin momentidir, Lenin'de somutlanır. Klasik Marksizmin teorik kurgusu içinde, böyle net bir kavramlaştırma yoktu. Daha önce defalarca yazdığım gibi, Marx kendi zamanında varolan şekliyle demokrasiyi küçümsüyordu ama illâ şiddeti teorize ettiği de pek söylenemez. Daha çok, kısmî gözlem ve önermeleri söz konusuydu; yeni bir topluma gebe eski toplumun "ebe"sinin şiddet (cebir) olduğu yolundaki cümlesi, örneğin, daha çok tarihî bir saptama gibi yorumlanmaya yatkındı. Keza, 1852'de Weydemeyer'e yazdığı ünlü mektupta, yeni olarak söylediğim bundan ibarettir dediği "proletarya diktatörlüğü"nü, aşikâr ki oldukça kısa bir geçiş dönemi olarak düşünüyordu (bunu ahrete kadar uzatanlar, sırasıyla gene Lenin, Stalin ve Mao oldu).

Her halükârda, Lenin'e kadar Marksizmin çok net bir "haklı şiddet" teorisi olmadığı gibi öyle bir pratiği de mevcut değildi. Bir yandan, 1848 devrimlerinin ve Paris Komünü'nün yenilgilerini izleyen kısmî ümitsizlik havası ve diğer yandan, küçük konspirativist grupların illegal çalışma tarzı, şiddete karşı şiddet mantığını doğallaştırılmaya yaradı. Sonra bu mantık Avrupa'nın batısından ortasına, oradan doğusuna deplase oldu ve asıl hayat alanını, Çarlık otokrasisi altında inleyen, geri, günlük hayatı (bizim gibi) şiddet dolu bir toplumda buldu.

Acı ve öfkeden hareketle "haklı şiddet"i zorunlu ve kaçınılmaz göstermenin başını Anarşistler çekti. Lenin, Narodnikleri eleştirdi gerçi. Ama şiddetin kim tarafından, nasıl ve hangi koşullarda uygulanacağı açısından eleştirdi. Yoksa "haklı şiddet" kavramının kendisine itiraz etmedi. Tam tersine; onu alıp "proletarya devrimi ve

diktatörlüğü” teorisine iyice monte ederken, demokrasi içinde bir sosyalizm mücadelesi fikrine de kapıyı artık sınıksız kapadı. Böylece “haklı şiddet” fikrini bir ölçüde kitleselleştirmiş ve teorik taşıyıcılığını dar “bireysel terör” mahfillerinden “işçi sınıfı partisi”nin “çelik çekirdeği”ne aktarmış oldu.

Bir sonraki aşamada bir yer değiştirme daha gerçekleşti. Bu tür “öncü parti”lerin faaliyeti, Rusya’nın bile doğusuna, “Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının devrimci fırtınası”na, emperyalizme karşı ulusal direniş veya kurtuluş mücadelesi veren daha da geri köylü toplumlarına kaydı. “Haklı şiddet” orada kök saldı; İttihatçılardan PKK’ya kadar uzanan çok çeşitli milliyetçi akımların ortak paydasını meydana getirdi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dinden, Marksizme

Halil Berktaş 22.02.2012

Hikâyeyi biraz daha geriye de götürebiliriz elbet. Oya Baydar, çok eleştirdiğim (31 Aralık 2011) bir yazısında (7 Aralık 2011), büyük dinlerin özelemleriyle modern sosyalizmin özelemleri arasında, bana göre mistik bir köprü kurmuştu. İnanc sistemleri, insanlığın düşünce mirasında çok temel bir katman, kuşkusuz. Yahudi-Hristiyan geleneği Avrupa ve Amerika kültürlerine, İslâmiyet de Asya ve Ortadoğu kültürlerine derinlemesine nüfuz etmiş. Bu damar sayısız düşünürü etkiliyor; beklenmedik biçimlerde satha çıkabiliyor.

Dolayısıyla, evet, din ile Marx arasında da var bir bağlantı –ama sosyalizme yarar mı, o ayrı mesele. Eski Ahit, Adem ile Havva’nın mutlu yaşarken yitirdiği bir “yeryüzü cenneti”ni anlatıyor. Sonra buna Hobbes’da, Locke’da, onları izleyen (Adam Smith dahil) Aydınlanma ve (Hegel dahil) erken 19. yüzyıl filozoflarında, “doğa durumu” adıyla rastlıyoruz. Marx da bilimsellik iddiasına karşın, “ilkel komünizm” önermesini oradan alıp kendi tarih modelinin başlangıç aşamasına yerleştiriyor.

Aynı şey “tarihin sonu” için de geçerli. Yahudi-Hristiyan düşüncesinde bu “son” çok haşmetli. Kıyamet kopacak. Ölüler dirilecek. Hazreti İsa, olanca görkemi içinde, etrafında melekler, (ikinci defa) yeryüzüne inecek. Bütün kavimler önünde saf tutacak. Herkesi kusursuz bir adaletle yargılayacak (İslâm’da *yevmüddin*). O âna kadar bilinen her şey sona erecek. Evren yenilenecek. Yeni bir dünya ve yeni bir gökkubbe kurulacak. Geleceğin Dünyası başlayacak. Bu “Mesih Çağı”nda evrensel bir uyum, barış ve kardeşlik hâkim olacak.

Geçmişte *Marksizm-Leninizmin Temel İlkeleri*’ndeki, “sosyalizmin ikinci aşaması” olarak “komünist toplum” ile “Mesih Çağı”nı birlikte düşünmek gelmezdi aklımıza. Çünkü çoğumuz gözlerimizi dünyaya Marksizm ile açmıştık ve başka şey bilmiyorduk; “bilimsel sosyalizm” her şeyi kucaklıyordu; arka planı, nereden gelip nereye gittiği hakkında pek bir fikrimiz yoktu. Şimdi ise, bunları böyle alt alta sıraladığımızda, yüzeysel bir benzerliğin de ötesinde, aradaki devamlılıkla çarpılmamak imkânsız. Aşıkâr ki sadece Hegel ve Fukuyama değil, Marx da tarihi (farkına varsın varmasın) “sonlu” gibi düşünmüş. İsteddiği kadar, felsefi planda değişimin sonsuzluğundan söz etsin. İsteddiği kadar, (antagonist bir karaktere bürünme de) çelişmeler gene olacak desin. Değil mi ki, tarihin *bilinen* (“sınıflı toplum”) çehresi sona eriyor ve yerini, *bilinmeyen ve bilinmesi mümkün olmayan* bir Gelecek Dünyası; asla tarif edilemeyen, ama artık üstüne başka bir toplum biçimi gelmeyeceği söylenen komünizm “son”u alıyor...

Bunu, Yahudi-Hristiyan (ve onları izleyen İslâm) eskatolojisinden bağımsız düşünmemiz olanaksız. Milton’un başlıklarıyla söylersek, başında bir “yitik cennet” (*Paradise Lost*), ortada bir “sınıf mücadelesi” metaforu gibi duran “savaşçı Samson” çağı (*Samson Agonistes*) ve sonunda “yeniden kavuşulan bir cennet” (*Paradise Regained*) var. *Saban, Kılıç ve Kitap*’ında Ernest Gellner da “üçlemeci düşünüş”ün (*trinitarian thought*) evrensel

bir kurgu olduğuna işaret ediyor. İyi de, bundan sosyalizmin doğruluğu mu çıkar ? Tam tersine, sosyalizmi de olmayacak bir dualar ve hayaller âlemine mi çeker ve metafizik karakterine işaret eder ? Bilemiyorum doğrusu.

Geçelim. Benim aylardır asıl meselem, Solun "haklı şiddet" bağımlılığı. Geçen hafta, bu kavramın nasıl bir 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı ortamında geçerlilik kazandığını yazmıştım. Şunu atladım belki : haklı şiddet (veya savaş) kavramının ilk icadı da büyük tektanrıci dinlere aittir. Ortaçağın şafağında hem İslâmiyet, hem Hıristiyanlık, devletleşme sürecindeki kabile toplumlarının canhıraş şiddet fırtınasını biraz olsun bastırmanın çarelerini arıyordu. Musa "öldürmeyeceksin" diye kestirip atmıştı gerçi. Ama yetmiyordu; bu mutlak ahlâkın yanı sıra, daha pratik bir ahlâk da gerekiyordu. Bir çözüm, iç şiddeti dışarıya yöneltmekti. Müslümanlık bu yüzden, İslâmın kendi içinde (*darüislâm*'da) değil, sadece dışına, kâfir diyarlarına (*darülharb*'e) karşı gaza ve cihadi meşru saydı. Papalık, Germen soylularının yerel savaş çılgınlığının yıkımını frenlemenin yolunu, "Tanrının barışı"nı ilân edip (sadece imansızlara karşı) "haklı savaş"a izin vermede aradı. Uzantısında Erken Ortaçağ şövalyeliği Haçlı Seferlerine kanalize edildi.

Lâkin birçok soyut formülasyon gibi "haklı savaş"ın da kökeni zamanla unutuldu. Yayıldı. Din dışı düşünce akımlarına maloldu. Ne ki, bağrında hep bir çelişkiyi barındırdı : hem "haklı"lık istedi ve iddia etti, hem "savaş". Bazı insanları öldürmemeye karşılık bazı insanları öldürmeyi meşru kıldı. Tektanrıci dinler geniş insan kitlelerini hem (kendi etraflarına) çekip birleştirmiş, hem (ötekilere karşı) bölmüşlerdi. Aynı "birleştirirken bölmek" düalitesi "haklı savaş"ta da var-dı.

Dinler de tanrı buyruğu değil, Marksizm de. Hepsi kul yapısı (insan icadı). Seküler bir tavırla inceleyebilmeli, tarihselleştirmeli, kendi sınırları içinde görmeliyiz. Bu çerçevede, her kural da geçici. Belirli bir dönemin ve spesifik ihtiyaçların karşılığı. "Haklı şiddet (savaş)" da öyle. İlkçağdan Ortaçağa geçerken bir mantığı var. Keza, 19. ve 20. yüzyıllarda bir mantığı var. Ama her zaman, yararının yanı sıra zararı, bedeli de söz konusu.

"Haklı şiddet" mantığı, tarihî ve ahlâkî sınırlarına dayanmış olabilir mi ? 21. yüzyılın ilk yarısı, hangi gerekçeyle olursa olsun "haklı şiddet"e destek vermeyi sürdüren bütün akım, grup, örgüt ve kişilerin diskredite olmasına yol açacak mı ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nasıl yozlaştı (1) : 'Haklı şiddet' ve Üçüncü Dünya

Halil Berktaş 23.02.2012

Ünlü İngiliz Marksist tarihçisi Hobsbawm, *Interesting Times* (İlginç Zamanlar) başlıklı otobiyografisinde, 60'lar ve 70'lerde Üçüncü Dünya'nın yükselişine bağlanan umutlardan söz eder. Dekolonizasyonun ve özel olarak millî kurtuluş mücadelelerinin, Sovyetlerin çürüyüşünü nasıl örttüğünü, Sola yeni bir heyecan kazandırdığını anlatır.

Haklı : yeşil bir filiz, taze bir başlangıç gibiydi, tarih sahnesine çıkan yoksul halklar. Son derece siyah-beyaz bir dünyaydı; kimi ve neyi desteklememiz gerektiği noktasında en küçük bir tereddüde yer yoktu. Azgelişmişler haklıydı, Bloksuzlar haklıydı; anti-emperyalizm haklıydı; silâhlı mücadeleler haklıydı; bütün "cephe"ler, FLN'ler, NFL'ler ve PLO'ların hepsi, toptan haklıydı (ve bir gün bölünüp birbirlerine düşebilecekleri, kimsenin aklına gelmezdi). Vietnam vardı bir kere; hak ve özgürlükten yana, zorbalığın galip gelememesini isteyen herkesin kalbi, 1936-39'da nasıl İspanya'da atmışsa, 1960'larda da Vietnam'da atıyordu. Üniversite yıllarımda, New York-İstanbul yolum Paris'ten geçtiğinde, Maspero'nun *La Joie de Lire* kitapçısından yeni çıkmış Althusser'leri, Fanon'ları, Paul Nizan'ları çantama doldurup, 18-20 yaşımın keyfiyle yürürdüm, duvarlarda *US = SS* yazan

bulvarlarda. Sırf ezilmişlik ve kahramanlığı görürdük, Pontecorvo'nun *Cezayir Savaşı* filminde; Fransız gençlerinin gittiği kafelere konan bombaların patladığı dehşet sahnelerinden bile rahatsız olmaz, herhangi bir eleştiri algılamazdık. Arap ülkelerindeki darbelere de sevinirdik tabii. Ho, Mao ve Castro kadar olmasa bile, Nâsır'lar, Abdüsselâm Arif'ler, Ben Bella'lar, Kaddafi'ler, Bumedyen'ler de "doğru" saftaydılar enikonu. Emperyalizmin sömürü alanını daraltıyorlardı bir kere. Bu rejimlerin anti-demokratik olmasından değil, yeterince anti-demokratik olmayabileceğinden kaygılanırdık. Bir küfür sözcüğüydü "ılımlı" (veya "liberal"). Çoğulcu, piyasacı, parlamentarist olmak, sırf Doğan Avcıoğlu'nun değil, dönemin bütün Marksist veya yarı-Marksist ulusal kalkınmacılarının öğrettiği gibi, "emperyalizmi geri getirmek"le birdi. Türkiye'de de böyle olmamış mıydı zaten, 1946-50 seçimleriyle ? Gönümüz devrimci-devletçi otoritarizmden yanaydı. Syngman Rhee'den itibaren Güney Kore'nin "Amerikancı diktatör"lerini lânetle anar, Kuzey Kore'ye toz kondurmazdık. 1969 veya 70 olmalı; Şahin Alpay'ın Küçük Esat'taki evinde (Hasan Cemal de vardı sanırım), çalışma odasına astığı, omuzlarında kazma kürekle yürüyen Cezayir askerleri fotoğrafına, "işte üretici ordu" diye hayranlıkla baktığımızı hatırlıyorum.

Yani tamam, 23-25 yaşlarımızdaydık da... İnsan ne kadar naif, inanmaya ne kadar hazır olabilir acaba ?

Ve sonra ne oldu ? Aslında çok basit. "Biz büyüdük / ve kirlendi dünya."

Anti-emperyalizm. Üçüncü Dünyacılık. Ulusal kalkınmacılık. Silâhlı mücadele (haklı şiddet/savaş). Arkalarındaki sosyalist ülkeler (Sovyetler, Çin, Küba). Bu kirlenme hepsini kapsadı.

Soğuk Savaşın Üçüncü Dünya'daki (ya da "ara bölgeler"deki) boyutu, ABD'nin "hürriyet imparatorluğu" (*empire of liberty*) ile SSCB'nin "adalet imparatorluğu"nu (*empire of justice*) karşı karşıya getirmişti. Sovyetler "kapitalist olmayan kalkınma yolu"na (KOKY) çektikleri ülkelerden "ilerici" müttefikler edinmeye çalışıyordu.

Olmadı. KOKY rejimleri, demokrasisiz, denetimsiz devletçiliğin kokuşturduğu yoz despotizmler olup çıktı. Kalkınamadılar ya da sadece petroleri oranında biraz kalkındılar ve Batı safındaki horlanan piyasacı emsallerinin gerisinde kaldılar. Birbirlerine karşı dar, bencil kıskançlıklarını aşamadılar. Nâsırcı ve Baasçı Mısır-Suriye-Irak, ikili üçlü BAC birleşmelerine gittilerse de hepsi bozuldu. Mısır istilâsıyla Kuzey ve Güney Yemen de birbirine girdi, önce biri sonra diğesinde "komünist" yönetimler kuruldu, kâh birleşti kâh ayrıldı. Etyopya'da Mengistu Haile Mariam cuntası en kanlısı çıktı. Uganda'nın İdi Amin Dada'sı bile "ilerici" oldu, FKÖ'ye arka çıkarak. Saddam, Hüsnü Mübarek, Kaddafi, Suriye'de Esad ailesi, tel tel dökülerek de olsa çok uzun süre ayakta kaldı. "Millî" ciliklerinin, "anti-emperyalizm"lerinin iç yüzünü, herhalde sadece Atatürkçüler, CHP, PKK, BDP ve "solcu" destekçileri göremiyor olmalı.

Üçüncü Dünyacılığın ve/ya KOKY'ciliğin başarısızlığı, destekçisi "sosyalist sistem"i de aşağıya çekti. Sadece Amerika değil, derece derece Sovyetler, Çin ve Küba da, kendi "en ziyade müsaadeye mazhar" diktatörlükleri ve dış müdahaleleriyle anılır oldu. Angola'da bağımsızlıkla birlikte patlak veren iç savaşta Sovyetler ve Küba MPLA'yı; ırkçı Güney Afrika rejimi dâhil Batı ile Çin ise FNLA ve UNITA'yı destekledi. Zimbabve'de 1980'den itibaren korkunçlaşan Mugabe'den, gene Sovyetler ve Çin desteğini eksik etmedi. Sovyetlerin 56'da Macaristan'ı, 68'de Çekoslovakya'yı ezdikleri yetmiyormuş gibi, Demokratik Halk Partisi'nin 1978 darbesini payandalamak uğruna 79'da Afganistan'a da girmeleri, Taraki ve Hafızullah Amin'in Abdülkadir Dagarval'i, sonra Amin'in Taraki'yi, sonra Sovyetlerin Amin'i devirmeleri ve öldürmeleriyle tam bir felâket ve rezalete dönüştü. Vietnam Kamboçya'ya girdi. Çin de soykırımcı Kızıl Kmerleri korumak uğruna bir sınır bahanesi bulup Vietnam'a saldırdı.

Hepsi güya "haklı savaş"tı. Piçleşmenin ilk turu böyle atıldı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nasıl yozlaştı (2) : silâhlı mücadele enflasyonu

Halil Berktaş 25.02.2012

"Yalnız aşkı vardır aşkı olanın" (Cemal Süreya). Onun gibi, bir zamanlar Vietnam ve sadece Vietnam vardı. Herkesin desteklediği, daha doğrusu kimsenin karşı çıkamadığı bir büyük dâvâydı. Vakur ve olgundu. Kendine özgü sadeliği en çok Ho Amca'da ifadesini buluyordu. Uluslararası komünist hareketin bir parçasıydı ama özel günahları, çok karanlık bir arka yüzü yok gibiydi (ya da henüz kimse böyle şeyleri aklına getirmiyordu). Geriye baktığımda daha iyi görüyorum ki, Sovyet tipi, Stalinist bir bürokratizmden de, Çin Kültür Devrimi'nin sekte çılgınlığından da uzaktı. Parçalanmıyor; "öz"ü, "hakiki"si, "öz hakiki"si (ya da M'si, ML'si, İhtilâlcı ML'si, İhtilâlcı Komünist ML'si) üzerinden küçülerek çoğalmıyordu.

Terörist demiyordu kimse. Öyle tarif edilecek hiçbir eylemleri yoktu. Somut bir durum söz konusuydu; Fransız sömürgeciliği gitmiş, yerini Amerika almıştı. Bu koşullarda, bağımsızlık için yabancı işgaline karşı tam anlamıyla bir kurtuluş mücadelesi veriyordu. Ama silâh fetişizminin (*militarizmin devrimci varyantının*) zerresi görülmüyordu. Silâh değil halk, insan ön plandaydı. Bu işler ancak ve ancak böyle olur diye teori kurmuyor, model ihraç etmiyor, işgal ordusundan başka kimseyi hedef almıyor, savaşının cakasını satmıyordu.

Onu yapan başkalarıydı : bizde ve hemen her yerde, "Ho Ho Ho Şi Minh; iki, üç, daha fazla Vietnam; Ernesto'ya bin selâm" diye bağırان; reelden çok mecazî anlamda, havada kalaşinkof sallayan; ya da şiddeti, spesifik siyasal amaçların bile ötesinde, psiko-sosyal gerekçelerle savunmaya koyulanlar. Örneğin Frantz Fanon, sömürgeciler "başka bir dilden anlamadığı" için sömürge halkının kendini genel insanîyet kurallarıyla bağlı saymayıp mutlaka şiddetle direnmek *zorunda* olduğunu öne sürmekle kalmıyor; daha ileri giderek, bu şiddeti, kolonyalist tahakküm ve zorbalığın güdükleştirdiği insan ruhu üzerindeki sağaltıcı etkisi nedeniyle de iyi ve gerekli görüyordu. Bu, "haklı şiddet" in adetâ bir varoluş haline dönüşmesi demekti. (Türkiye tuhaf bir ülke, solcuları da tuhaf solcular. İnternette, bugün bile, hem de bir vicdanî ret sitesinde, her türlü şiddete karşı çıkanlara – ki, vicdanî ret başka nasıl olabilir – sen git biraz Fanon oku gibi şeyler söylendiğini görmek ilginç oluyor.)

Ama işte böyle bir ortama dönüştü 60'ların ikinci yarısı ve 70'ler – başlı başına bir biçim olarak şiddet hayranlığı, ya da şiddet için şiddet tutkusu; silâhlı mücadele dendiği anda bir kendinden geçme, vecd ve istiğrak hali, aldı yürüdü. Ve tabii, bu formalizmin bir adım ötesinde, herkes kendi favori silahlı mücadele şemasına, örgüt modeline ve kahramanlarına sarıldı. 19. yüzyıl Romantiklerini andıran ölüm saplantısıyla Guevara : *Nereden ve nasıl gelirse gelsin, savaş sloganlarımız kulaktan kulağa yayılacaksa, silahlarımız elden ele geçecekse ve başkaları mitralyöz sesleri, savaş ve zafer naralarıyla cenazelerimize ağıt yakacaksa, ölüm hoş geldi, safa geldi* – bu satırları okuyan kim, Irak veya Libya'daki, havaya rastgele şarjör boşaltma gösterilerine şaşabilir ? *Devrimde Devrim* kitabıyla *foco* teorisini yaygınlaştıran Régis Debray. FARC. Tupamaro'lar. Sandinist'ler. Doğu Timor. Çad. Aydınlik Yol. IRA. Basra Körfezi kıyılarında, o sıralar hiçbir haberini atlamadığımız, şimdi ise adlarını asla hatırlayamayacağımız bir yığın "kurtuluş cephesi". Çeşitli fraksiyonlarıyla FKÖ – El Fetih, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (tabii "komünist," başka ne olacak : George Habaş), Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi (o da "komünist" ve hattâ "Marksist-Leninist" : Nayif Havatme), Kara Eylül, Irak ve Suriye'deki Baas partilerine bağlı hizipler (Arap Kurtuluş Cephesi, Es-Saika, Filistin Arap Cephesi).

Ve hepsinin arasındaki, habire tırmanan radikalizm ve daha fazla radikalizm ve daha daha fazla radikalizm spiralinde, "haklı şiddet" adına bitmek bilmez bir cinayet, bombalama, rehin alma (bazen de öldürme) zinciri. 1969 ve 70'te, FHKC adına Leyla Halid'in uçak kaçırımları (ve başında kefiye, elinde AK-47, çağın en popüler "kadın devrimci" ikonasına dönüşmesi). 1972 Münih : bu sefer Kara Eylül'ün (kendi iddiasına göre bizzat Yaser Arafat'ın onayıyla), on bir İsrail sporcusu ve antrenörüyle bir Alman polisini katletmek suretiyle Yaz

Olimpiyatlarını kana bulaması. Ardından, bir Lufthansa uçağını da kaçırp, Batı Alman makamlarını ele geçirdikleri üç militanını serbest bırakmaya zorlaması (ama buna karşılık, İsrail gizli servislerinin “Gençlik Pınarı” ve “Tanrının Gazabı” operasyonlarıyla sayısız Filistinlinin canını alması). Birkaç yıl önce FHKC’ye katılan İliç Ramirez Sanchez’in (nâm-ı diğer Carlos veya Çakal), 1970’lerin ortalarındaki cinayetleri (tersten bakarsanız, kahramanlıkları). 27 Haziran 1976 : gene FHKC’nin, 248 yolcusuyla bir Air France uçağını Uganda’ya kaçırması (ve 4 Temmuz : İsrail komandolarının, 8 militanın, 3 rehinenin ve 45 Uganda askerinin ölümüyle sonuçlanan Entebbe baskını). 25 Eylül 1985 : FKÖ’nün elit “Birim 17”sine mensup silâhlı kişilerin Kıbrıs (Larnaka) açıklarında bir İsrail yatını kaçırp üç İsrailli turisti öldürmeleri (ve bu sefer de karşılığında, 1 Ekim’de sekiz İsrail F-15’inin Akdeniz’i boydan boya geçip Tunus’taki FKÖ karargâhına saldırması; sonuç, lider kadrolar dahil 70 ölü, 100’ü aşkın yaralı). Sonra bu karşılığın da karşılığında, 7 Ekim 1985 : dört FKC mensubunun *Achille Lauro* yolcu gemisini kaçırp, tekerlekli iskemlesinde oturan çaresiz bir sakatı, ABD vatandaşı Leon Klinghoffer’i sırf Yahudi diye öldürerek denize atmaları.

Yüzleşme derken... Sırf devletle değil, biraz da kendi kendimizle yüzleşelim mi, ne dersiniz ? Ne kadarımız alkışlamıştık, hiç olmazsa birkaçını ? Diyelim ki alkışlamadık; cepheden, net bir şekilde karşı çıkabilmiş, kınamış mıydık ? Yoksa susmuş muyduk, o zamanların “tarihsel asimetri”leri uğruna ?

Hiç olmazsa bugün, bu Fanon-vârî şiddet ve karşı-şiddet, misilleme ve karşı-misilleme döngülerinden hiçbir sonuç alınamayacağını algılıyor muyuz ?

Her barış çağrısına “ne yani, onursuzca teslim mi olsunlar” diye karşılık veren “onur savunucusu” süper-solcular : alt tarafı 25-40 yıl öncesinin bu derslerini hatırlıyor musunuz ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yozlaşma (3) : Özentiler, ASALA, Winnie Mandela

Halil Berktaş 29.02.2012

(Ahmet Altan’ın, bu 4+4+4 tasarısındaki tavrını çok yanlış buluyor, İbrahim Betil gibi ben de keşke yazmasaydım diyorum. İhtilâl takıntısı, şiddet takıntısı, silâh takıntısı; şiddeti önce bir zorunluluk, derken bir olumluluk sayma; hangi şiddet modeli en doğru ve asıl devrimciliktir diye rekabete girişme fasıllarına bir ara verebildiğimde, ayrıca değineceğim.)

60’larda bir ülke düşünün; “halk savaşı”nı tartışmaya başlıyor, hiçbir koşulu, uzaktan yakından mevcut değilken. Neden ? Özenti. Vietnam’da öyle oluyormuş; Çin’de de öyle olmuşmuş; zaten devrim hep öyle olmalıymış. Derken bir varyasyon : Küba başkaymış; öyle de olabilirmiş. Hayli uzun bir yazı yazdığımı hatırlıyorum *Proleter Devrimci Aydınlık*’ta, bu Latin Amerikacılığı maceracılık diye eleştiren. Öyleydi de. Lâkin ben ne önerdim, bir süre sonra ? Çok daha geri bir toplumun köylü aşırılığını; (Castro ve Guevara’ya karşı) Çaru Mazumdar’ın taklidini. Yani o maceracılıktı da bu değildi, öyle mi ?! Peki, neydi temel sorun ?

Kendi kafamın, silâhı toptan reddedip barışçı bir demokrasi mücadelesini savunmaya yatkın olmaması. Devrimin “haklı şiddet”ini o kadar içselleştirmiştik; sağcı, liberal, revizyonist vb. olmaktan o kadar korkuyorduk ki, kendimizi bu tür solculuk yarışlarından alıkoyamıyor, denize düşmeyelim diye yılanı sarılıyorduk.

Bir diğer örnek vereyim, “haklı savaş”ın o dönemdeki serüvenine (ve paradokslarına) : ASALA. Genellikle aklımıza gelmez, ASALA’yı bu bağlamda düşünmek, çünkü zihnimizde “Ermeni sorunu” etiketli başka bir bölmeye oturtmuşuzdur. Ne ki, baş harflerinin açılımıyla bu *Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia* (Ermenistan’ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu) da o dönemin silâhlı mücadele furçasından

esinleniyor; nitekim Agop Agopyan tarafından 1975'te Beyrut'ta, gene Habaş'ın FHKC'sinin desteğiyle kuruluyor; PKK gibi o da milliyetçilikle Marksizm-Leninizmi harmanlıyor –ve 1915 soykırımının hesabını sormak adına Türkiye'nin diplomatları ve diğer "hedef"lerine karşı kendi "haklı şiddet"ini güdüyordu. Bütün sonuçlarıyla birlikte Ermeni tehciri, soykırım mıydı ? Evet. Bir halk bundan daha korkunç bir zulme uğrayabilir mi ? Çok zor. Bu kadar açık ve çıplak bir mağduriyetin "tarihsel asimetri"si dahi, (üstelik de 60-70 yıl sonranın) elçi ve konsoloslarının öldürülmesini haklı kılar mı ? Asla. ASALA'ya ne oldu ? Şiddetle yaşadı ve şiddetle öldü. Türk derin devletinin misillemeci karşı-şiddetiyle değil, lideri Agopyan'ın dahi canını alan kendi iç şiddetiyle. Son tahlilde miadını doldurduğu içindir ki o şiddet "içe patladı". Nutuk ve şiirlerin "tarih"ine değil, çok daha banal bir zaman aşımına gömüldü.

Bir örnek daha, Güney Afrika'dan. Britanya İmparatorluğu geri çekilirken "kendi kaderini tâyin hakkı"nı yerli çoğunluğa değil sırf beyaz azınlığa tanıdı. Dekolonizasyon olamadı bu; Boerlerin halefleri, siyah halkı tam anlamıyla bir "iç sömürge" konumunda tutmak için *apartheid* rejimini kurdu. Yani mağduriyetse mağduriyetin daniskası mevcuttu; haklı savaş koşullarının da daniskası vardı denebilir. Hattâ öyle ki, daha uç soldaki PAC, ANC'yi bu yüzden "revizyonizm"le suçluyordu. Robben Adası'nda 27 yıl geçiren Nelson Mandela ve diğer ANC önderlerinin, aldırıldığı yoktu böyle bir rekabete. Ne ki, onların da bir gençliği vardı ve ırkçı polis olanca vahşetini o gençlere ykıyor (Steve Biko'nun gözaltında işkenceyle öldürülüşünü hatırlayalım): liderliğin o barut gibi gençliği şiddetin dışında ve hep meşruiyet zemininde tutması büyük bir problem haline geliyordu.

Ama ne kadar zorlansalar da pes etmeyip inatla yaptılar bunu. Winnie Mandela dünyanın da, Türk solunun da sevgilisiydi bir zamanlar. Biz dışarıdan pek görmesek de sırf isyan ve cesaret değildi Winnie. Onun da "delikanlıları" dışa ve *dolayısıyla* içe dönük şiddet uyguluyor; "muhbir"lerini (ki bunlar pekâlâ karşıtları da olmuş olabilirdi) "gerdanlık"la (üzerlerine otomobil lastiği geçirip, benzin döküp yakarak) cezalandırıyorlardı. 13 Nisan 1986'daki bir konuşmasında Winnie bunu açıkça savundu; "kibrit kutularımız ve gerdanlıklarımızla bu ülkeyi kurtaracağız" dedi. Stompie Moeketsi olarak da bilinen James Seipei, on yaşından beri ANC aktivizminin içindeydi. Bir öğrenci mitinginin ardından, 29 Aralık 88'de kaçırıldığı ve boğazı kesilmiş vaziyette bulunduğunda, henüz 14 yaşındaydı. Winnie'nin "Mandela United futbol kulübü" olarak da bilinen özel korumalarından Jerry Richardson, cinayetten yargılanma ve mahkûm edilme sürecinde, Stompie dâhil dört Soweto'lu genci "muhbir" diye kaçırma emrini bizzat Winnie Mandela'nın verdiğini açıkladı.

Cehennemden geçiyor olmalarına rağmen, ANC ve bizzat Nelson Mandela, bunları zerrece mazur görmedi. Hapisten çıkar çıkmaz Winnie ile yollarını ayırdı. Bizde ise Dev-Yol, Dev-Sol ve benzerleri, yıllar yılı, Ülkücü faşistlerin saldırısı karşısında kendilerini silâhla savunmaktan başka çareleri olmadığını iddia ettiler. Şiddet tercihini bir zaruret gibi gösterdiler; kan dâvâsı ve düello mantığına alternatif aramadılar bile. Şimdi aynı şeyi PKK yapıyor. Kürt halkının mağduriyetinin her şeyi haklı kıldığını; silâhlı mücadele verilmemiş olsa Kürt sorununun asla tanınmayacağını iddia ederek yapıyor. Winnie'ninki kadar kan dökücü bir söylemle, seçimlerden önce "etrafı cehenneme çevirmek"ten dem vurmış olan bazı BDP milletvekilleriyle yapıyor. "Gençlerimizin haklı öfkesini durduramıyoruz"la yapıyor. En son, Selahattin Demirtaş'ın "gümbür gümbür savaş geliyor" demeciyle yapıyor.

Buna, "haklı şiddet" romantizminden kopamayan eski solcuların "tarihsel asimetri" apolojisi ve "kendilerini yalnız hissetmesinler" telâşi ekleniyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Asıl epistemolojik kopuş, hangisi

Birkaç yazıdır, Solun 60'lara kadar güçlü bir şekilde gelen değerlerinin, o tarihten sonra nasıl bir mikro-parçalanma ve itibar kaybına uğradığını anlatmaya çalışıyorum. En başta sosyalizmin kendisi; sonra anti-emperyalizm, kendi kaderini tâyin hakkı, Üçüncü Dünya... Sovyetlerin yeryüzündeki varlığının son 15-20 yılında hepsi dejenere oldu ve inandırıcılığını yitirdi.

Bunlar arasında, özellikle "haklı savaş"ın üç büyük gerekçesi olagelmisti : (a) İşçi sınıfı devrimi. (b) Anti-faşizm. (c) Sömürgeleikten kurtuluş. Bu tarihsel zeminlerin hepsi silindi. Militanlığı zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmamasından kaynaklanan bir işçi sınıfı kalmadı. Sosyalizm pırlıtsını yitirdi; SSCB, Çin veya diğer "halk demokrasileri" gibi olmak uğruna kimse devrim yapmayı, hattâ özlemeyi düşünemez oldu. Hitler ve Mussolini ezildi, dirilme şansları kalmadı. En küçükleri dâhil eski koloniler bağımsızlıklarına kavuştu (ve haydi, işte size istiklâl, kalkının bakalım, görelim ne yapacağınızı diye özetlenebilecek yeni bir meydan okumayla yüz yüze geldi).

1920'lerden 40'lara, politikada şiddetin kaçınılmaz, hattâ belki arzu edilir olduğu hissi anlaşılabilir nedenlerle yaygınlık kazanmış; bir yandan faşizm ve diğer yandan emperyalizm, bir düşünce sertleşmesini olağanlaştırmıştı. Tony Judt'ın yazdığı gibi, (Avrupa ve Türkiye için merkezî önem taşıyan) Fransız aydınları 50'lerde dahi bu sertlik içindeydi. Öncesiyle birlikte İkinci Dünya Savaşı'nın mirası olan bu hava en son 70'lere uzandı ve Vietnam Savaşı da bitince sönmeye yüz tuttu. İster gelişmiş, ister azgelişmiş; (yakın zamanda devrim veya darbelerle kurulmuş) bütün çağdaş "devrim sonrası" toplumların başarısızlığı karşısında, özellikle Batı Avrupa'da yeniden tanımlanan demokrasi büsbütün çekicilik kazandı ve sorunları bu demokrasi içinde çözme eğilimi alternatiflerine çok ağır bastı. Bu, siyasette ve teoride katılığın, "sert düşünce"nin sonunu getirdi.

Tarihteki bütün geçiş süreçlerinde olduğu gibi, bu da hemen algılanmadı kuşkusuz. Eski, yeninin içinde uç verirken, yeninin içinde eski yaşamını sürdürdü. Böyle dönemlerde nereye baktığın, neyi gördüğün önemlidir. Değişene mi dikkat çekeceksin, dört elle değişmeyene mi sarılacaksın ? Bunun da rahatlatıcı bir yanı vardır tabii. Gene öyle oldu. Bazı düşünürler proletaryanın ve sosyalist devrimin bittiğini daha 70'ler ve 80'lerde söylemeye başladılar. Çoğunluk onları istihfafla karşıladı, alay etti. Militan Solun önemli bir bölümü için "yeni" fikirler daima bir aldatmacaydı. Aslında hiçbiri yeni değildi; hepsi daha önce Kautsky, Martov, Bernstein gibi revizyonistlerce dile getirilmişti. Kapitalizm değişmez, Lenin'in emperyalizm çağı asla sona eremezdi.

Galiba şu bizim sosyalizm tartışmamız da, eğer buna tartışma denebilirse, biraz böyle bir şey. Zamanı çoktan geçmiş kabullerin tekrarı ve gene de reddi, gene de reddi, bir "çocukluk düşü" uğruna. 21 Şubat akşamı aHaber'in "Konuşulmayanlar" programına Süleyman Seyfi Öğün ve Ömer Laçiner'le birlikte katıldık. Onların söylediklerini dinlerken de aynı şeyler geçti kafamdan.

Her neyse. "Haklı savaş" açısından önemli olan şu ki, birincisi, tarihsel olarak bittiği (ve pratikte de artık bitirilmesi gerektiği) noktadan çok sonra, devam etti-rildi maalesef. Öyle büyük bir alan, taban, coğrafya, doğruluk, geçerlilik, kitlesellik kalmadığı halde, iradeci, sübjektivist zorlamalarla, model özentileriyle devam ettirildi ve kaçınılmaz sonucu, her şeyin parçalanması, karikatürleşmesi, giderek tepki çekmesi veya en azından kanıksanması, şu veya bu şekilde etkisi ve itibarının kalmaması oldu.

İkincisi, bu değişim silâhlı mücadelenin (taban ve coğrafya gibi) bazı koşullarını bir ölçüde karşıladığı düşünülen konjonktürleri de kapsıyor. Herhangi bir ülke ve dönemde "haklı savaş" asla tek başına varolmaz ve tek başına "haklı" da değildir. Sırf nesnel bir durumdan kaynaklanmaz "haklılık"; "şu kadar zulüm ve baskı var, öyleyse tabii haklı" diye bilimsel bir denklem de mevcut değildir. Çevresiyle, genel ortamla, basın ve uluslararası kamuoyunun tavrıyla, etrafındaki sempati halkalarıyla bir bütündür.

Bugün dünyanın hemen hiçbir köşesinde böyle elverişli bir atmosfer yok artık. Kendi partizanları dışında kimse, “haklı savaş” veya “haklı şiddet”i sevmiyor, okşamıyor, övmüyor, yüceltmiyor, romantize etmiyor. Gazeteler yazıp çizmiyor, çoğaltmıyor, çarpan etkisi yapmıyor; yanlarına röportaj yapmaya giden de Régis Debray’nin “Che”nin yanına gittiği gibi, ya da Yalçın Küçük ve Doğu Perinçek’lerin 1980’lerde Bekaa vâdisine gittiği gibi, hayran olmaya hazır gitmiyor. Çünkü PKK’nın da ilk yıllarındaki büyüğü bozuldu. 35 küsur yıl oldu; büyük çoğunluğu bıktırdı; hele, barış beklenen koşullarda BDP’nin son seçimlere gözü kara gidiş tarzı ve sonra “devrimci halk savaşı”nın yeniden başlamasıyla, herkese illâllah dedirtti.

Bunlar, bütün bir teorik kurgunun tarihî geçerliliği bittiği, kullanım süresi aşıldığı için oluyor. Artık bu kavramlar dizisiyle yeni bir şey kurmak mümkün değil. Gemi batmış, direk ve seren parçaları satha yayılmış. Can havliyle bunlara tutunursan, eh, o ân için boğulmazsın belki. Ama enkazı birleştiremezsin de. Âcilen karaya çıkmak, ayağını sımsıkı yere basmak ve yeni bir tersane kurmak gerek.

Epistemolojik kopuş asıl şimdi. Marx’ın hayat süresinde, 1844 *Elyazmaları*’ndan *Kapital*’e geçişinde değil.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Öğretim sorunları

Halil Berktaş 03.03.2012

Son “kesintili eğitim” yasa tasarısı üzerine Ahmet Altan, ilk başta tasarımı eleştirenlere çok sert çıktı (bkz 4+4+4, 24 Şubat). Tabii bu ister istemez, orijinal şekliyle tasarıya büyük bir kredi açmak anlamına da geldi. Gerçi daha sonra, çeşitli uyarılar karşısında düşündü ve yumuşattı tavrını; bazı noktalarda hatâlı olmuş olabileceğini kabul etti (benim yorumum; bkz *İtiraz*, 26/2 ve *Bakanın telefonu*, 29/2). Hattâ İbrahim Betil’i esaslı bir eleştiri yazısı yazmaya çağırdı. Bu yazı (1 Mart Perşembe itibarıyla) henüz çıkmış değil. Daha fazla beklemeksizin ben de birkaç noktaya değinmek istiyorum.

(1) Şu son derece kutuplaşmış düşünce hayatımızda, kötü bildiklerimizin saldırdığı bir şeyin mutlaka iyi olduğuna hükmetmemek gerek. Tasarı duyulur duyulmaz Atatürkçüler özellikle kız çocukları üzerinden taarruza geçti. Kendi payıma, daha Ahmet’in ilk yazısını okuduğumda, *Cumhuriyet* ve *Sözcü*’ye kızıp illâ zıddını söylemeye kaymış diye düşündüm. Hattâ bu, muhafazakâr ailelerin kızlarını 4. sınıftan sonra okuldan alması olasılığını yok saymaya bile varıyor.

(2) Başörtülü genç kadınların üniversiteye alınmamasına hep karşı çıktığımdan, hiç çifte standartlılık endişesi duymaksızın (bkz Kerem Altan, *Müthiş kurtuluş*, 1 Mart) diyebilirim ki, evet, madalyonun diğer yüzünde, ben de kız çocuklarının okumaktan alıkonmasına ilişkin kaygılar taşıyorum. Ama şimdi amacım, bunun ne kadar haklı olduğunu Ahmet’e bir kere daha anlatmak değil (hele, kendisi de kabul etmişken : 29 Şubat ve 1 Mart). Daha çok, metodolojik bir noktayı vurgulamak istiyorum : siyasal aktörler rasyonel ve tutarlı, partiler birleşik ve homojen olacak diye bir şey yok ! Ahmet’in konuya ilişkin ilk ve en katı yazısı aşağı yukarı şöyle bir varsayım içeriyordu : *Kız çocuklarını küçük yaşta okuldan alıp daha fazla okutmamak, kapitalist bir ekonominin ihtiyaçlarına ve bizzat kendi çıkarlarına o kadar aykırıdır ki böyle bir şey olamaz, kimse böyle bir salaklık yapamaz.* Olur, olur, bal gibi olur. Belki Ahmet şahsen fazla açık fikirli ve anti-dogmatik olduğundan, ideolojinin gücünü, ideolojik belirlenim ve paradigmatik körlükleri anlamakta zorluk çekiyordur. Oysa tarih yüzde doksan oranında bu tür salaklıklardan, böyle salaklıkları savunan “parça”ların fırsat kollayıp özel gündemlerini o sırada kendilerine muhtaç “bütün”lere kabul ettirmelerinden, sonra da bu yanlış hesaplardan dönülememesinden oluşuyor.

(3) Bunları biraz daha somuta vurursak, AKP de yekpare değil parçalı ve çatlaklı bir bütün. Etrafında, önderliğinden çok daha dinci grupların da toplaşıyor. Eğitim-Bir-Sen de bunlardan biri ve tam böyle bir tasarımı uzun süredir istiyor. Tasarının MEB ve Ömer Dinçer değil, doğrudan doğruya AKP grup başkan vekilleri tarafından Meclise sevk edilmesi, bu açıdan anlamlı. Bu gibi faktörleri hesaba katmak, daha ihtiyatlı bir yol izlemeye yardımcı olurdu sanıyorum.

(4) Ancak bence kız çocuklarından da önemlisi, kesintisiz eğitimin kendisidir. Hayır, İstanbul Politikalar Merkezi'nin şemsiyesi altındaki Eğitim Reformu Girişimi'nin de çok güzel açıkladığı gibi, bugün dünya kesintisiz temel eğitimi kısaltmaya değil uzatmaya ve meslek-kariyer tercihi noktasını geciktirmeye; böylece kalifiye ve kalifiye olmayan emek arasındaki makası mümkün olduğu kadar kapatmaya gidiyor. Kesintisiz temel eğitimin alt aşamaları başka, bir bütün olarak temel eğitimin kesintili kılınması ve "çıkış" (exit) noktalarına erkenden sevk başka. Tasarı için "gelişmiş ülkeler de böyle yapıyor" demenin, eski 301. maddeyi Cemil Çiçek'in "Avrupa'da da var" diye savunmasından hiçbir farkı yok. Aynı derecede yalan, demagoji. Bunu görmek için, acele etmeyip hakikaten ERG'nin "bilgi notları"nı dikkatle okumak lâzım.

(5) Bir eleştirim de Ahmet Altan'ın sistem anlayışıyla ilgili. Kısmen geri çekildiği *İtiraz* (26 Şubat) yazısında bile Ahmet, çocuklarımızın yüzde 60'ı bölme yapamadığına göre neden bu sistemi savunuyoruz anlamadım diyerek, 8+4 yerine 4+4+4'e sahip çıkıyor. Sevgili Ahmet, kendi mantıksızlığını görmüyor olabilir misin ? "Sistem" dediğin 8+4'ten mi ibaret ? Acaba "bölme yapamamak" diye özetlediğin bütün zaaflar, 8+4'ün mü, yoksa yanlış yapılan bir yığın başka şeyin –örneğin öğretmenlerin iyi yetişmemesinin, "testleşme"nin yukarıdan aşağıya geri tepmesinin, bir bütün olarak kültürün ahlâksızlaşmasının ve sıkı çalışıp öğrenmeye verilen önemin düşmesinin, anne babaların "çocuğumuzu en iyi dershaneye gönderiyor ve parasını veriyoruz ya, daha ne" havasına girmesinin– mi sonucu ? İnceledin mi; 4+4+4'te nasıl bir sihir var ki bütün bu sorunlar ortadan kalkacak, iyi biliyor musun ?

(6) Son bir nokta, kendi kendini yetiştirme olanaklarının artmasıyla ilgili. Evet, Harvard (ve MIT ve Sabancı Üniversitesi) derslerini internete koyuyorsa, bu çok çok iyi bir şeydir kuşkusuz. Ama lütfen, buradan, okula ve üniversiteye gidilmese, derse girilmese de olur gibi olmadık hükümlere sıçramayalım. Bunlar post-modern haylaz öğrenci avunmalarından öteye geçemez. Var mı, dersleri internete diye Harvard'a *gidebilecekken* gitmeyen ?! O ders notlarını gözden geçirmek, okumaları yapmak, videoları izlemek, eh, insanı daha bilgili ve kültürlü yapar. Ama asla sınıf ortamında, ders dinleyerek ve tartışarak, çok-yönlü etkileşim içinde, birlikte öğrenmeyi ikame edemez. Her şeyi web'e yüklemek yetiyorsa, ben enayi miyim, niye maratoncu gibi kilo veriyorum üç saat boyunca ? *Home schooling*'ciler külâhıma anlatsın. Ders bir anlamda sokak tiyatrosudur; çok ortaklı, emprovize bir performanstır. Hele iyi hocalarla, sınıf-içi ortamın insanî, yaratıcı, öngörülemez spontaneitesinin yerini hiçbir şey tutamaz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'24'ün 'işkenceden başka çare yok' totemi

Halil Berktaş 07.03.2012

Acaba ben insanlığın başlangıcından bu yana bütün şiddet olaylarını gözden geçirmek ve (spontane, düşünülmemiş, kurgulanmamış çatışmalar da dahil) tek tek her birine not vermek; bu haklı şu haksız demek; daha da aşırısı, hepsi haksız, tarihte haklı veya görece haklı şiddet yoktur diye, bütün zamanlar için geçerli bir ahlâkî hüküm getirmek; her somut durumdan başarıyla çıkması garanti, mutlak bir pasifizmi dayatmak için mi yazıyorum ?

Yoksa, günümüz politikası açısından mı yazıyorum –bu “haklı/haksız şiddet” ayrımı ve “haklı şiddet”in *tanımı, teorisi* nereden çıktı ? Bu koşullar devam ediyor mu ? Bugün “haklı şiddet” teorileştirilebilir, politikaya bu şekilde yaklaşılabilir mi ? Çağdaş siyasal partiler ve düşünürler, bir yöntem olarak şiddeti “haklı” diye *a priori* benimseyebilir mi ? Ya da, böyle gerekçelendirilen “haklı şiddet”lere yakın durmayı kabullenen bir yol çizilebilir mi ? *Benim bu tür yönsemelere itiraz ettiğimi, derdimin bu olduğunu anlamamak mümkün mü ?*

Levent Yılmaz ya benim ilkiyle uğraştığımı sanmış. Ya da, ikinci tutuma ilki üzerinden çatmayı yeğlemiş. Şöyle soruyor : Gaz odasına giden bir Yahudi, SS subayına yumruk atıp kaçmaya çalışmasını mı ? Tehcire tâbi tutulan (Ermeni) köylüler(i), öldürülmemek için silâhlı bir direniş örgütlemesinler mi ? Stalin veya Hitler’e karşı Gandhi’nin pasif direnişi neye yarardı ? Şiddete ilkesel olarak karşı çıkmak iyi de, ona maruz kaldığımızda ne yapacağız ? Sırf “olduğum şey” için öldürülmek istiyorsam, Hobbes’un “kayıtsız şartsız biat” tavsiyesine mi uyacağım ? Koşar adım kaçmak işe yarar mı ? Ya arkamdan vurulursam (28 Şubat) ?

Bunlardan bazılarına, *kendi sınırları içinde* cevabım çok açık. Yolda birileri üzerime saldırırsa, kendimi elimden geldiği kadar savunurum. Gaz odasına veya ölüm tarlalarına götürülüyorsam, kurtulmak için ne mümkünse yaparım. Hitler’e karşı direneceğim kuşkusuz. Bugünkü kafamla, Stalin’e karşı da.

İsterseniz çoğaltabilirim de bu örnekleri. Geçmişte, orada olsam ben de öyle yapardım diyebileceğim (yapabilmeyi isteyeceğim) pek çok mücadele var. Köle isyanları. Bastille’in zaptı. 1848 devrimleri, “halkların ilkbaharı”. İşgale karşı boyutuyla Millî Mücadele. İspanya 1936-39. Fransız mukavemeti. Yunan ve Yugoslav partizanları. Sutjeska, Neretva, Stalingrad. Nâzım gibi benim de yüreğime basarak geçiyor, kanlı ayaklarıyla Karaburun mağlupları.

Fakat yani bu mudur, şu 2012 yılındaki “haklı şiddet” tartışmamızın zemini ? Bu gibi örneklerde bir “haklı şiddet” *programlaması* söz konusu değil. Ortada, şu olursa “haklı şiddet” uygulayacağım diyen bir parti yok. *Bizim, retrospektif olarak* kendimizi yakın hissettiğimiz şiddet olgusu, spontane diyebileceğimiz bir tarzda ortaya çıkıyor. Hepsisi, *gerçekten* yapacak başka bir şey kalmadığı ve kimsenin pek barışçılık öğütleyemeyeceği durumlarla ilgili. Levent Yılmaz’ın ifadesiyle, hakikaten bir “çaresizlik” söz konusu.

Oysa 20. yüzyılın ikinci yarısından bugüne uzanan ve zayıflamasına rağmen hâlâ varlığını sürdüren “haklı savaş/şiddet” kavramı daima *normatif* bir kavram. Geçmişe değil bugüne ve geleceğe dönük; tarihî olayları yargılamanın değil, pratiğe yol göstermenin aracı. İlk defa bizim bakıp da “aaa, bu galiba haklı şiddet” dediğimiz bir şey değil; öncelikle kendisi, “ben haklı şiddetim” diye bağırarak çıkageliyor. Geçmişle ilişkisi ise, tam da Levent Yılmaz’ın verdiği türden örnekleri alıp, bunlardan bir “ezilenlerin haklı şiddeti” *genel teorisi ve programı* kurmaktan ibaret. Bu, ilk ağızda geçmişle bugün (20. ve 21. yüzyıllar veya Geç Modernite) arasında bir kesintisizlik ve değişmezlik köprüsü kurmayı; üstüne üstlük, bugün “haklı şiddet”e başvurmayı düşünen (ya da başvurduğu için şu veya bu ölçüde manevî himayeye mazhar olan) akım veya örgütleri, aynen 1915’in Ermenileri ve Auschwitz’deki Yahudiler kadar çaresiz, alternatifsiz saymayı içeriyor. Bir sonraki adımda, (somut realite değil) bizatihî bu *teori*, Kantçı bir “kategorik emperatif”e, çıkış noktası ve geçerlilik sınırları sorgulanmayan bir emrediciliğe dönüşüyor. Tercihler siliniyor, (güya) zorunluluk kalıyor. O da “haklı şiddet” kullanımı ve savunusunu adetâ otomatikleştiriyor.

Aklıma ister istemez, George “W” Bush döneminin ve *neo-con*’luğun “terörle savaş” ideolojisini tecessüm ettiren, Fox TV yapımı o korkunç 24 dizisi geliyor. Arap ve Müslüman “teröristler” ABD’ye karşı nükleer veya bazen kimyasal bir saldırı hazırlığı içindedir. Hiç vakit kalmamıştır, eli kulağındadır patlama. Ve tek çare, kahramanımız Jack Bauer’in eldeki biricik şüpheliyi derhal konuşturmasıdır. Bu da işkenceyle olacaktır haliyle; yoksa siz de mi, böyle bir anda bile insan hakları sayıklayan o zavallı, ödle liberalerdensiniz ?

Fox TV'cilerin taktiği açık : Olabilecek en ekstrem, hayalî denecek derecede ekstrem "örnek"lerden hareketle, vicdanlarımızı yıkıp, işkenceyi normal ve doğal kılmak. CIA'in Guantanamo veya diğer ABD dışı *rendition* merkezlerinde yaptıkları dâhil, yeryüzündeki işkencenin yüzde 99,99'unun, böyle saniyelik "âcil durum"larla ilgisi yok. O zaman niye işi uç noktaya götürüyorlar ? Bizlere limitte, evet, gerekirse işkence kabul edilebilir dedirtmek; *çağdaş, güncel* siyasal ahlâkımızı bu noktada ifsâd etmek için.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Antropologun tarihsiz, zaman dışı totemi

Halil Berktaş 08.03.2012

24 dizisi ile bazı solcular makro planda çok zıt yerlerde duruyor olabilir. Ama "terör tehlikesi"ne uç örnekler seçmek ile haksız diyemeyeceğimiz şiddete tarihten uç örnekler seçmek, aynı yere varıyor. *Bugün* "haklı şiddet"i teorileştiren ve programlayan bütün akım ve örgütler, İttihatçıların Ermeni, Hitler'in Yahudi kurbanları kadar çaresiz mi acaba ? PKK da çaresiz mi örneğin; bıçak kemiğe dayanınca patlak veren spontane bir halk isyanı mı bu; hiç mi başka opsiyonu yok da, Hobbes'un emrettiği veçhile "kayıtsız şartsız biat" etmemek için "halk savaşı"na "mecbur" kalmış, kalıyor ?

Zaten hep bunlar söyleniyor, (a) yıllardır; (b) özellikle PKK'nın barış umudu ve şansını hem de defalarca piç ettiği (evet, aynen böyle, piç ettiği), 12 Eylül '10 referandumundan 12 Haziran '11 genel seçimine, oradan Meclis boykotuna, oradan (ilk başta güya askerleri uçakların yaktığı iddia edilirken bir dizi başka tevilli ikrardan geçip her nasılsa bir "zafer"e dönüşen) Çukurca baskını ve sonrasına giden süreç boyunca. *Kürtlerin başka çaresi yok* (PKK = Kürtler oluyor tabii): *silâhlı mücadele zorunlu; "tarihsel asimetri"yi de unutmamalı; boyun mu eğsinler yani; görevimiz, mazlum ve mağdurum yanında yer alıp kendini yalnız hissetmemesini sağlamak*. – Birkaç ay önce Yıldırım Türker'in benzer yorumlarına destek veren Levent Yılmaz'ın şimdi de bütün yaptığı, bağlamı günümüzden geçmişe taşıyıp olayları biraz değiştirmek ve soyutlamak. Bu zeminde, daha "bilimsel" bir havadaysa da aslında aynı argümanları tekrarlıyor.

Tarih ile bugünü aynı ve kesintisiz gibi düşünürseniz, evet, bu mantığı benimseyebilir ve üzerine "haklı şiddet"in kabul edilebilirliğini de oturtabilirsiniz; yapan da "haklı"dır, himaye eden de – ve 24 dizisi gibi bu da *çağdaş, güncel* siyasal ahlâkımızın çökmesine, ifsâd edilmesine varır.

Belki de meslekî bir deformasyondur bu; tarihçiler her şeyi zaman boyutuyla, zaman içinde değişken olarak görürler (Marc Bloch : "değişimin bilimi" olarak tarih) ve dolayısıyla ayrı ayrı, spesifik tarihsellikleri vurgularlar. Geçmiş veya tarih "yabancı bir ülke"dir bizim için. Buna karşılık antropologlar insanların davranış örüntülerinde zaman dışı/ötesi bir evrensellik görmeye daha yatkın olabilir mi ? Böylece ortaya, geçmiş ve bugünü kaynaşmış tek bir "insanîyet" mi çıkıyor ?

Tarihe başvuru tarzlarımız taban tabana zıt nitekim. Levent Yılmaz, günümüzde "haklı şiddet" fikrini koruyabilmek için tarihten eski "haklılık" örneklerine başvuruyor. Bense "haklı şiddet" konusunda *tam aksini* göstermek için, *neyin değiştiği* açısından tarihe başvurdum. "Haklı şiddet" fikrinin dinî köklerini hatırlattım ki, (şiddeti dışarıya ve uygun, meşru hedeflere yöneltmedeki) ideolojik araçsallığı netleşsin. 1960'lardan bu yana neden ve nasıl küçülüp yozlaştığını inceledim ki, 20. yüzyıldaki somut tarihselliğini ve aynı zamanda bu tarihselliğin sona erişini kavrayalım. Ve çağdaş politikada bu kapıyı daha fazla zorlamayalım artık.

Şunu göstermeye çalıştım (biraz tekrar pahasına) : özellikle Solun yeğlediği modern bir kavram olarak "haklı şiddet"in 20. yüzyılda kendine yer yapabilmesi, (i) sosyalist devrim fikrinin; (ii) anti-faşist mücadelenin; (iii) anti-

emperyalist kurtuluş savaşlarının çakıştığı bir konjonktürle ilgiliydi. Bu konjonktür artık yok. Buna karşılık demokrasi için, demokrasi içinde mücadele olanakları kıyaslanamayacak kadar geniş. Bu koşullarda, (her ne kadar, bilimsel bir zorunluluk yerine ahlâkî bir tercih olarak sunulsa da) sosyalizmde (yani, yeni özgürlük ve adalet mücadelelerini sosyalizm kavramı ve mirasından türetilip öyle adlandırmada) ısrar gerçekçi olmadığı gibi, “haklı savaş” veya “haklı şiddet” ısrarının da artık tutunması ve kimseyi ikna etmesi mümkün değil. Dahası, dost ve sempatanlarınca eskisi gibi arka çıkılması, savunulması dahi mümkün değil. Bunu anlamamanın, faraza Kürt özgürlük mücadelesi açısından, sanıldığı gibi pozitif değil, ancak negatif ve hem de çok negatif bir etkisi olabilir.

Umarım ki PKK, (kendi hatâsı sonucu) içine düşmüş olduğu zor durumda, gerçeklerle “onurlu, biat etmeyen” bir inatlaşmayı değil, zararın neresinden dönülse kârdır mantığını yeğler. Aksi halde, 20. yüzyılın ikinci yarısında “haklı şiddet”i bitmiş olduğu halde bitirmeyen akım ve örgütlerin başına gelen çürüme, yozlaşma ve parçalanma sürecini, şimdi hayli geniş gözüken tabanına karşın PKK’nın da yaşaması kaçınılmazdır. Yaşamasına yaşar da, bedelini Kürt-Türk hepimiz ödeyeceğimizden korkarım.

Özetle, “haklı şiddet” bugünle ilgili bir meseledir. Bir kendiliğindenlik değil, bir teori, plan ve program meselesidir. Bu noktada beş büyük soru gündeme geliyor. (1) Devlete karşı, “dikey” olarak dahi “haklı şiddet”in zemini kaldı mı ? (2) Haklı şiddet gerekçesiyle silâha sarılan ve kullanan bir örgütün, başka, silâhsız örgüt ve kişilerle “yatay” ilişkileri ne olur ? (3) “Haklı şiddet” o örgütün içine nasıl vurur ve kendi kendini nelere maruz bırakır ? (4) “Haklı şiddet” o örgütün temsil etme iddiasında olduğu tabana, uğrunda ayaklandığını iddia ettiği halka, kendi insanlarına nasıl bir bedel yansıtır ? (5) Sonuçta, *çağdaş* siyasal parti ve akımlar, elli, yüz, iki yüz yıl önce değil, *bugün* ve “yataylık” anlamında “yan yana” oldukları bir örgütün “haklı şiddet” iddiasına, süregelen silâhlılık haline nasıl bakmalıdır ?

Bu sorulardan, hiçbir totem, hiçbir şamanistik “vecd ve istiğrak tekniği” ile, hiçbir baykuş veya bizon suretine bürünerek, hiçbir Kutsal Zamana kaçıp sığınamaz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İlk iki soru, ilk iki cevap

Halil Bertay 10.03.2012

Geçen günkü yazımın sonunda, beş temel soru sordum, haftalardır kafamın içinde ve bu köşede tartıştığım hemen herkese. Bari kendi cevaplarımı da vereyim.

(1) Devlete karşı, yani “dikey” olarak dahi “haklı şiddet”in genellenip teorileştirilebilecek düzeyde yaygın bir zemini kaldı mı ?

Birkaç bakımdan hayır. 1875-1914’teki Yeni Emperyalizm dalgasının yarattığı büyük kolonyal imparatorluklar çöktü. Politik ve ekonomik eşitsizlikler tabii yaygın. Ama zorlaya zorlaya çığrından çıkarılmamış somut ve doğru anlamıyla sömürge de, “gizli işgal” saçmalığını hortlatmayacaksa (Irak ve Afganistan hariç) işgal de hemen hiç yok. Diktatörlükler var ama “yumuşak güç” yöntemlerine hiç hayat hakkı tanımayacak kadar değil. Herhangi bir ülkenin kendi içinde, iktidarı sosyalist veya başka bir devrim uğruna, zorla ele geçirmeye kalkışmak, çoktan kabul edilirliliğini yitirdi. Buna karşılık ve Soğuk Savaşın da sona ermesiyle, iç ve dış dinamiklerin beslediği demokrasi olanakları çok genişledi. “Başka çare olmadığı”na kimse inanmıyor. Çaresizlik denen şeyin ideolojik bir tercih olduğu açıklık kazanıyor.

Bu koşullarda, halk savaşında ısrar etmek çıkılmaz sokak. Bu efsane sona erdi. Büyüsü bozuldu; bırakın yeni taban bulmayı, mevcut tabanını koruması mümkün değil. İnadı fazla uzatan örgütler ise mutlaka krize giriyor. Ne yapacağını şaşıyor; programı ve talepleri bile yazboz tahtasına dönüyor. PKK'nın son bir-iki yılı bunun tipik rneği. Açtığı hiçbir kampanyayı sürdüremedi, arkasında duramadı. Ayrılık ve bağımsızlık mı istiyorlar, özerklik mi, Türkiye içinde demokratik hak ve reformlar mı; bunlar dahi netleşmiyor. Bir yle bir böyle derken, saygınlık ve ittifaklarını yitirip darbe almaya devam ediyorlar. Silâhlı mücadele insanları ilk ağızda da olsa etkileyip hayranlık ve sempati toplamaktan çıkıyor; zıddına : kendi kendini kriminalize etmeye dnsyor.

Nabi Yağcı bir "BDP'yi kriminalize etme" eleştirisini yapmıştı. Yanlış. BDP, sürekli PKK'nın gölgesinde kaldığı için, zgn kimliği ve sesini bulamadığı için, KCK diye bir siyasî komiserler kademesinin denetimine boyun eğdiği için, savaşın yeniden başlamasına itiraz edemediği için, öncelikle kendi kendini kriminalize ve izole ediyor. Bunu diğer Kürt akımları da net bir şekilde görüyor ve söylüyor. Yirmi beş yıl sonra bugün, PKK'yı silâhlı mücadele yoluyla (başka türlü kabul edilmeyeceği iddia edilen) Kürt meselesini herkese kabul ettirdiği için onaylamıyorlar. Tersine, bir bütün olarak Kürt zgrlk hareketinin zaman içinde barışçı yollardan kazanacağı meşruiyeti yokettiğinin altını çiziyorlar.

(2) "Haklı şiddet"e sarılan, silâh kullanan ve bırakmayan bir örgütün, başka, silâhsız örgüt ve kişilerle "yatay" ilişkileri ne olur ?

Bunun cevabını, ancak demokrasiyi hor gören, ya da herhangi bir demokratik siyaset kültürü ve alışkanlığı olmayanlar bilemeyebilir. 20. yüzyıl başlarında "yatay" şiddet çok yeni bir şeydi. Sol partiler, hemen sadece devletten gelen şiddete karşı demokrasiye daha geniş bir alan amaya çalışıyorlardı. Derken Faşist kara gmlekliler ve kahverengi gmleklili Nazi SA'ları, öncelikle devlete karşı bile değil, sol rakip ve düşmanlarına karşı şiddet kullanıp herkesi gafil avladılar, paralize ettiler, kamusal alanı ele geçirdiler, demokrasiye soluk alma olanağı bırakmadılar.

Kıssadan hisse, siyaset sahnesinde barışçı "normal politika" rgtleri silâhlı "anormal politika" rgtleriyle yana barınamaz; eşit ve dil bir rekabet içinde olamaz; (onlar da askerileşmedike ve bu militarizasyonu bütün sonuçlarıyla iselleştirmedike) kolay kolay hayat hakkı bulamaz. Milliyetçilik "sert" bir ideolojidir; kendi "doğru"larına inancı o kadar güçlüdür ki alternatif kabul etmez. Silâh ve şiddet devletle sınırlı kalmaz; yanlamasına da yayılır.

Balkan Savaşları ncesinde Osmanlı yönetimindeki Makedonya'da faaliyet gösteren IMRO (İ Makedonya Devrimci rgt), sırf Müslüman Türklere veya rakip Sırp ve Yunan milliyetçi *komita*'ları değil, Bulgarca konuşan nüfus arasında, kendi kralcı-milliyetçi "Büyük Bulgaristan" izgisi dışındaki bütün diğer akım ve gruplar üzerinde de terör estiriyordu. Aynı şeyi Kıbrıs'ta EOKA-B, Yunan komnistlerine; geçenlerde devlet törenleriyle uğurlanan Rauf Denktaş'ın TMT'si ise Türk komnistlerine reva görmekteydi. IRA'nın Kuzey İrlanda'da, UK'nın Kosova'da yaptıkları hiç farklı değildi. Ermenistan-Azerbaycan savaşlarında da, iki taraf "cephe"de birbirlerine karşı Sumgait veya Hocalı katliamlarını gerçekleştirmenin yanı sıra, "cephe gerisi"nde kendi muhaliflerini tutturabildiğinde şiddetle ezip susturmaktan geri durmadı.

PKK ise, yıllardır biliyorduk ama şimdi iyice açığa çıktı çünkü artık herkes tek tek anlatıyor, devletle savaşmaya başlamadan önce diğer Kürt gruplarına karşı şiddet kullanarak, adam öldürerek kendine yer açmış, tekel kurmuş bir rgt. Bugün herkesin gözü üzerindeyken bile, Kürt rakiplerini karalamak ve tehdit etmekten zerrece geri durmuyor. Bu sözel propaganda şiddetinin ardında ise, "kendine ait" saydığı bölge üzerindeki, son tahlilde silâhlı gücü, mutlak iktidar ve hegemonya özlemi yatıyor.

Bütün diğerk siyasî partiler ve sivil toplum örgütleri, savaştan vazgeçmediğı ve silâh bırakmadığı sürece, nasıl böyle bir örgüte güvenip onunla işbirliği yapabilirler ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

‘Haklı şiddet’, iç şiddet ve Stalin’in kedi-fare oyunu

Halil Berktaş 14.03.2012

Devam ediyorum, bazı köklü sol inançları sorgulamaya. Diyelim ki hâlâ “haklı şiddet” teorisine bağlı; bunu programlamış, varlığının belkemiğı haline getirmiş bir örgüt var. 8 Mart yazımda beş soru sormuştum; biri şuydu :

(3) Bu “haklı şiddet” o örgütün içine nasıl vurur ve kendi kendini nelere maruz bırakır ?

Dâvânın genişliğine bağlı olarak, disiplin sağlamak görece kolay olabilir, ama gene de acımasız bir disiplindir bu; “iç suçlu”larını asla bağışlayamaz. İkinci Dünya Savaşının Doğu cephesinde, örneğın, Alman saldırısına karşı Sovyet savunması, eşı görülmedik derecede sert koşullarda geçti; Nazizmin Yahudiler kadar Slavları da aşağılayan ırkçı şiddeti, karşısında benzer bir şiddet yarattı. Bu da, zaten Stalin’in hükmü altındaki Kızıl Ordu’nun iç ilişkilerini büsbütün cehenneme çevirdi; her askerî/leşmiş kurumda görülebilecek üst-ast zorbalığını olağanüstü boyutlara vardırdı.

Vahşet sadece fiziksel vahşet değildir; duygusal vahşet diye bir şey de var, kedinin yemeden önce avıyla oynaması, illâ gücünü ona hissettirmesi, onu çaresizleştirmesi gibi; Stalin’de hep böyle bir boyut göze çarpıyor. Sovyetlerin en iyi stratejistlerinden Konstantin Rokossovsky’yi alalım. Stalin’in orduya yönelik Büyük Tasfiye’sinde, 1937’de o da tutuklandı. NKVD işkenceleri sırasında dokuz dişini yitirdi, üç kaburgası çatladı, ayak parmakları çekiçle ezildi ve bütün el tırnakları kerpertenle tek tek söküldü. Gene de dayandı ve “itiraf” etmediğı gibi, mahkemeye çıktığında, “Polonya casusu” olduğı yolunda aleyhine ifade verdiğı iddia edilen subayın tâ 1920’de, iç Savaş sırasında ölmüş olduğunu ispatlamayı da başardı. Her nasılsa hayatta kalan çok az sayıda kıdemli subaydan biri oldu.

22 Haziran 41’de başlayan Barbarossa Harekâtı, yetenekli komutanlarının yüzde 90’ı Stalin tarafından budanmış orduyu müthiş bir zaaf içinde yakaladığında, Rokossovsky apar topar göreve çağrıldı ve Eylül 41’de, tamamı “ceza taburları”ndan (kaçaklıktan hüküm giymiş veya Gulag kamplarından çıkarılıp eline silâh verilmiş erlerden) oluşan 16. Ordunun başına atandı. *Wehrmacht*’ın ceza taburlarının kopyasıydı bu uygulama; o kadar ki, adları bile aynıydı : *Strafbattalion* (Alm), *shtrafbats* (Rus). Şimdi sıkı durun : bu tâyin de şahsen Stalin tarafından, birlikte katıldıkları bir toplantıda, Almanlara Moskova yolunu kapama göreviyle birlikte, Rokossovsky’nin yüzüne karşı tebliğ edildi. Bu arada Stalin, kendisi de dört yılını Gulag’da geçiren Rokossovsky’nin, bir Gulag kaçkınları ordusu için ideal komutan olduğunu belirtmekten; hattâ Rokossovsky’nin (Stalin’in NKVD’cilerine borçlu olduğı) “tırnaksızlığı”na herkesin içinde tebessümle, espri yollu dikkat çekmekten geri durmadı.

Şimdi bu düpedüz âdilik değil de nedir ? Lâkin bu kişisel zulüm ve aşağılama, sürekli yerini ve haddini bildirme şehvetini, Stalin’in barış zamanındaki “insan ilişkileri”nin gayri insaniliğinde de görüyoruz. *New York Review of Books*’un 12 Ocak 2012 tarihli (LVIII/321) sayısında Orlando Figes, John Hodge’un yeni *Collaborators* (İşbirlikçiler) piyesinden yola çıkarak, Sovyet yazar ve entellektüellerine nasıl boyun eğdirildiğini, nasıl yalvartıldıklarını ve yerlerde süründürüldüklerini yazmış. İkide bir resmî ideolojinin bombardımanına tutulan Mikhail Bulgakov, kendini öldürmekten de söz ettiğı, uzun ve perişan bir mektupla, tiyatrodâ önemsiz roller, ya

da basit bir sahne işçiliği için bile ricacı oluyor Stalin'den. Diktatör 18 Nisan 1930'da telefon ediyor Bulgakov'a (dört gün önce Mayakovsky intihar etmiş; belki de benzer bir intihar artık fazla tatsız kaçacak). Önce, yurt dışına gitme talebini geri aldırıyor; "bizden bu kadar çok mu sıkıldınız ?" diye sitem eder gibi yaptığında, Bulgakov'un aklı başına geliyor ve hemen "bir Rus yazarı ülkesi dışında yaşayamaz" cevabını verip Stalin'in "doğru"suna mazhar oluyor. Sonra Bulgakov Stalin'in talimatıyla bir dilekçe daha yazıyor ve piyesleri tekrar sahnelenmeye başlıyor. İnişli çıkışlı bir on yıl geçiyor ve Bulgakov gene gözden düşmüşken, 10 Mart 1940'ta ölüyor. Ama piyesinde Hodge çok önemli bir cümleyi sıkıştırıyor araya; bir noktada Stalin, "Bulgakov mu ? Evet, biz onu bile eğittik. Ezdik onu; kim olsa ezebiliriz" diyor. Figes da Stalin'in "Bizim gücümüz Bulgakov'u bile eğitip bizim için çalıştırabilmemizde yatıyor" ifadesinin gerçek olduğunu doğruluyor.

Figes'in Stalin'in nasıl "hükm"ettiğiyle ilgili son öyküsünün tanığı, ünlü, çok ödüllü Sovyet yazarı Simonov. 1952'de Kremlin'de, o yılın Stalin Ödülü için son karar toplantısı. Zlobin'in *Stepan Razin* romanı etrafında görüş birliği oluşmuş. Derken Malenkov, Zlobin'in "lekeli" savaş sicilinden söz ediyor, Almanlara teslim oldu diye. Herkes biliyor ki bu yalan; aslında Zlobin, atıldığı toplama kampında bile gizli bir direniş grubu kurmuş olan tam bir kahraman. Ama itiraz kimin haddine; ortalığa bir ölüm sessizliği çöküyor.

Derken Stalin kalkıyor ayağa; yerlerinde çıt çıkarmadan oturan Politbüro ve Yazarlar Birliği üyelerinin etrafında bir tur atıp, kendi kendine konuşmuşçasına "Peki, affedelim mi bu adamı, affetmeyelim mi" diye soruyor ortaya. Bir tur atıyor ve gene soruyor : "Affedelim mi, affetmeyelim mi ?" Üçüncü turda bir daha soruyor : "Affedelim mi, affetmeyelim mi ?" Ancak üç tur sonundadır ki kendi cevabını kendisi veriyor : "Affedelim gitsin."

Simonov bunun başından itibaren Stalin'in tasarladığı bir mizansen olduğunu; Zlobin'i de onun aday gösterdiğini, Malenkov'u da onun fıstıkladığını; Zlobin'i savunmaya cesaret eden çıkmayacağını da bildiğinden, bütün amacının "bakın, insanların kaderi yalnız ve yalnız bana bağlı" mesajını vermek olduğunu kaydediyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Stalin aynasında Öcalan

Halil Berktaş 15.03.2012

Dünkü Stalin örneği, çeşitli "haklı şiddet" katmanlarını içermekte. Bizatihî en alttaki "proletarya diktatörlüğü," hukuk devleti diye bir şey tanımıyor. Karşı-devrim tehlikesi varsa, her türlü keyfîlik de meşru. Üzerine, Stalin'in "ikinci devrim"inin, çağa yetişmek uğruna, toplumu anormal bir cebri yürüyüşe zorlaması biniyor. Üzerine, Nazizmle cepheden, göğüs göğüse boğuşma zarureti biniyor.

Dördüncü kerte, Stalin'in karakteri de bunlardan bağımsız değil. Bağlamdır ki böyle kişilikleri öne çıkarıyor. Güçlü, haşın, müstebit bir ego varsa var. Kendi programını oluşturup, ister ülke, ister parti, ister silâhlı örgüt (ya da birkaçı, belki hepsi) ölçüsünde başa geçince, artık çevresiyle iktidar ilişkisi dışında hiçbir ilişkisi kalmıyor. İnsanî özellikleri vardiysa bile siliniyor. İnsan olmadığı ölçüde lider olabiliyor.

Son aylarda, hem Yirminci Yüzyıl derslerim için, hem de vatandaş kimliğimle bu sorunlara kafa yorduğumdan, Hitler, Stalin ve Miloşeviç gibi, programları ve yönetim tarzları itibariyle anti-demokratik liderler hakkında bir yığın şeyi ya tekrar veya ilk defa okuyorum. Hemen göze çarpan bir nokta, hiçbirinin vicdanı olmaması. Nitekim hiçbir hatâyı üzerlerine almıyor, asla özür dilemiyorlar. Tersine, daima başkaları günah keçisi. Liderlik efsanesi yanılmazlık üzerine kuruluyor. Tek bir geri adım, tek bir yanlıştın itirafı, karizmayı çizdirecek bir zaaf olarak görülüyor.

Kendi paradigmatik körlüğüm yüzünden yirmi yıl yanında yer aldığım, şimdi adını bile telâffuz etmek istemediğim biri de böyleydi aslında. Belki onu bir süre, bir nebze kurtaran, sadece sınırlı iktidar alanı, elinde reel güç bulunmamasıydı. Masaldaki kurbağa gibi şişinerek öküz olma ihtirası, sonunda Ergenekona götürdü. Darbe yapsaydı neler çekerdik, düşünmek bile istemiyorum. Şu, ulusalcılığı destekleyen, *Hürriyet, Milliyet* ve *Cumhuriyet*'teki bir kısım köşe yazarları var ya. Neye arka çıktıkları (kullanmaya kalktıkları), oysa başarısı halinde ahde vefa tanımaksızın kendilerinin de başlarına neler gelebileceği hakkında, en küçük bir fikirleri yok aslında.

Oysa bunun basit bir ölçüsü, Silivri'den dönüp İmralı'ya bakmak. Bazen, PKK'nın bir tür Kürt Kemalizmi olduğu söyleniyor. Yanlış değil. Ama tersi de varit. Öcalan'ın ciddî bir silâhlı güç kurup yönettiği örgüt ve etrafına ördüğü "insan" ilişkileri, bir bakıma, küçük ve şişman Türk Mussolini'lerinin yapmak isteyip yapamadıklarını da simgeliyor. Kuşkusuz şu kayıtlı : bir "haklı şiddet" örgütü, programı ve siyasal çizgisinin, gerçekliğe aykırı düştüğü ölçüde, içerdiği teorik zorlama da o kadar artar ve sonuçta bu, iç ilişkilerine katlanarak yansır. PKK nasyonal sosyalist işçi partisinden büyük ama Sovyetlerden çok küçük. Dâvâsı da, Kürtlerin gördüğü olanca zulme karşın, *giderek anakronikleştiği için* (çağının tipik anti-faşizmi olan) Sovyetlerin kendilerini savunma dâvâsına kıyasla, mânen çok küçük. Hele son birkaç yılda, barış beklentisinin büyümesine karşın tekrar "halk savaşı"na yönelmek, bu ruhsal "küçülme"yi daha net, askerileşmeden vahşileşmeye (*militarization to brutalization*) geçişi daha tahammül edilmez kıldı.

Gelgelelim bu benim için böyle de, bir yığın başka solcu ve/ya eski solcu içinse pek böyle değil, korkarım. Stalin'i artık bilip anladığına, Stalinizmi yüzde yüz reddettiğine inandığınız, hattâ Muaviye'nin İslâmı yoldan çıkarması gibi Stalin'in de sosyalizmi yoldan çıkardığını yazıp çizen insanlar bile, aşağı yukarı aynı töreleri, siyasal kültür kodlarını ve uygulamaları, PKK ve Öcalan örneğinde görmezden geliyor; bu gibi tatsız konulara hiç değinmeksizin, PKK'yı genel olarak Kürt halkıyla özdeşleştirerek zihinsel ve duygusal himaye altına alıyor; legal örgütlerine "her şeye rağmen" çeşitli krediler açabiliyorlar.

Niye gözlerini açıp gerçeğe cepheden ve dosdoğru bakamıyorlar, bilmiyorum. Neden PKK'nın "hatâ"larından istisnâ bir şeymiş gibi söz ediyorlar, iç şiddet söz konusu olunca ? O iç şiddet, "haklı" dış şiddetin zorunlu sonucu değil mi ? Bu denli militarize bir örgüt ve çizgi, çeşitlilik ve eleştiriye normal, barışçı örgütler gibi normal, ılımlı bir tepki verebilir; "ajan" ve "hain" diye kestirip atmayabilir; böyle "ajan" ve "hain"lere de savaş halindeki herhangi bir ordudan farklı "ceza"lar kesebilir mi ? Faraza "demokratik özerklik" belgesinde somutlanan "despotik eğilim"lerden söz ediyorsunuz şimdi şimdi –ya ne bekliyordunuz; son âna kadar mı izlemediniz, bu katı otoritarizmin nasıl inşa edildiğini ? Gün oluyor, DTP ve BDP ile haşır neşir olmuş gazetecilerle konuşuyorum; hepsi, Kürt milletvekillerinin İmralı'dan ne kadar *korktuğunu* anlatıyor. Neden acaba ? PKK tehdit ettiğinde pek ses çıkarmadığınız Orhan Miroğlu, Öcalan'ın sorguladığı "hain ve ajan"ları infaz yetkisini mutlak surette kendi tekelinde tuttuğunu yazdı geçenlerde (8 Mart : *Hakikatın bedeli*). Şemdin Sakık'ın sorgusu sırasında elpençe divan durduğu ve Öcalan'ı tasdik etmek dışında hiçbir tepki göstermediği örneğini verdi.

Düşünüyor muyuz, bütün bunların anlamı üzerinde ? Benim gibi sizlerin de solda bunca yıllık tecrübeniz var; neden beceremiyorsunuz Stalin aynasındaki Öcalan'ı görmeyi ? "Önder Apo" Stalin'in Rokossovsky ile, Bulgakov'la, Zlobin'le oynadığı gibi oynamamış mı astları ve çevresiyle ? İnsanların ruhunu aynı yolla ezmemiş, biat ettirmemiş (ve bazen, boyun eğdirttikten sonra da öldürtmemiş) mi, nice eski Bolşevik gibi ? Kürt *halkının* hakları saklı dursun. Hangi demokrasi mücadelesine, ne gibi bir katkı bekliyorsunuz bu *örgütten* ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

4. soruma, 11. madde (yani hamsi reçeli)

Halil Bertay 17.03.2012

Bir yanda, Stalin'in Rokossovsky (ve diğer generalleri, ya da aydınlar) ile zalimane, alaycı ve mütehakkim ilişkisi. Diğer yanda, Abdullah Öcalan'ın kendi gerilla komutanlarıyla ilişkisi.

Karşılaştırdım ve arada bir fark olmadığını göstermeye çalıştım. Zira ikisinde de katmerli "haklı şiddet"lerin "içe" yansması korkunç bir otoritarizme yol açıyor. Bu otoritarizm de gidip bir lider kültüründe somutlanıyor.

Simonov'un sözleriyle, herkesin kaderini bu lider elinde tutuyor. Yaratan da, kahreden de o. 1944 yazında, Almanların Merkezî Ordu Grubunun imhasıyla sonuçlanan "Bagration Harekâtı" hazırlanırken, Rokossovsky "bir değil iki noktada yaralım" diye ısrar ettiğinde, elini Rokossovsky'nin omuzuna koyuyor ve herkes, apoletlerini sökecek mi diye bekliyor (ama ardından onay ve sırt sıvazlama geliyor). 52'de (dikkat edin : Zlobin suçlu mu suçsuz mu diye değil; suçlu olduğunu varsayarak, çünkü kudretini ancak öyle mutlaklaştırabilir) üç kere "affedelim mi, etmeyelim mi" diye sorarken, yazarın ya Gulag'a gönderileceğini, ya ödül alacağını herkes biliyor. 80 ve 90'larda Murat Karayılan, Mustafa Karasu ve Duran Kalkan'ları karşısına dizip tek ayak üzerinde durdurduğunda, keza hepsi, her şeyi sineye çekip bağlılıklarını yeniden ispatlamaktan başka şansları olmadığını farkında. Ceza mı dağıtacak, paye mi ? Gücü, bunu kimsenin kestirememesinde yatıyor.

Böyle bir iktidar ve muktedir fetişizminin, örgüt (parti, ordu) ile sınırlı kalmayacağı açık. Liderin "çevresi"yle ilişkisi başka, "halkı"yla ilişkisi başka olamaz. Stalin'in bütün bir ülkeyi nasıl yönettiğini biliyoruz. Peki ya Öcalan ? 8 Mart'tan devamla, bir sonraki sorunun tam sırası : (4) *"Haklı şiddet" o örgütün "benim" dediği tabana, uğrunda ayaklandığını iddia ettiği kitleye, kendi insanlarına nasıl yansır ?*

Geçenlerde siyaset bilimci bir arkadaşım ile konuşuyorduk; bazı olguları teşhis etmeye bazen tek bir şey, bir hareket, bir cümlecik, bir söylem parçacığı yetiyor. Diyelim bir siyasal akım veya örgüte bakıyorsunuz. Çok karmaşık gibi geliyor ilk başta. Bazı iyi yanları da var... mı acaba, diyorsunuz kendi kendinize. Derken öyle bir göstergeyle karşılaşıyorsunuz ki, bütün diğer gözlemlerinizi sıfırlanıyor. Ne veya nereye ait olduğu tartışması bitiveriyor.

Geçmişte ben de çok yazdım; Kürt halkının çıkarları ile PKK'nın örgüt çıkarları özdeş değil. Tersine, aralarındaki çelişki giderek netleşiyor. Örneğin barış yapamama ve silâhlı mücadeleyi bitirememenin, Kürt halkının çıkarlarıyla ilgisi yok. Sırf PKK'nın kendi konumundan feragat edememesinden kaynaklanıyor. Bu yüzden, bölgede iktidar hem de Türk devleti tarafından kendisine tepsi içinde hediye edilmedikçe işi uzattı; daha kaç Kürt ve Türk genci ölmüş hiç aldırmadan, 2011-12'nin felâket çizgisine girdi.

Peki, bu nereye kadar bilinçsiz, istemsiz bir hatâ; ne ölçüde köklü, *teorisi kurulmuş* bir davranış biçimi ? Tamamen *ikincisi* ve kanıtı da KCK Sözleşmesi'nde yatıyor. Bir kere daha belirteyim; benim KCK ile ilgim hukukî değil siyasî. KCK tutuklamalarına hep karşı çıktım. Ama bunun nasıl bir örgüt olduğunu anlama çabamı da sürdürüyorum.

Ortada KCK Sözleşmesi diye bir belge var. 4. maddesinin (b) bendinde devlet olmadığını öne sürüyor. "Sınırları esas almadığı"ndan hareketle, kendini "sistem" veya "örgütlenme" diye adlandırıyor. Ama başka her bakımdan aslında bal gibi devlet. Amblemi var. Bayrağı var. Yurttaşlığı ve yurttaşlarının "vergilerini ödeme yükümlülüğü" var. "Yurttaş olma ve yurttaşlıktan çıkarılma" yöntemleri var. Kendi hukuku ve ceza hukuku var. "KCK ilke ve amaçlarına ihanet" eden kişi, "halk özgürlük mahkemesi"nin kararı ve "Kongra-Gel'in [PKK] onayı" ile yurttaşlıktan çıkarılıyor (başka bir deyişle, yurttaşlığın karar mercii silâhlı örgüt). Bir tek teritoryalite eksik. Özetle, KCK, "kendi toprağı"na el koymaya hazırlanan bir devlet (çekirdeği) görünümünde. Sözleşme de bu embriyonik devletin anayasası oluyor.

Geçelim. İkinci Bölüm hak ve özgürlüklerle ilgili. Örneğin 7/a'da "Yaşam hakkı en temel insan hakkıdır, bu hak ortadan kaldırılamaz, idam cezası uygulanamaz" ve 7/i'de "işkence insanlık suçudur" deniyor; bunları başka hak ve özgürlükler izliyor. Özgürlük, demokrasi, katılım, baskı ve sömürüye karşı olma, cinsel eşitlik; ne ararsanız var. İyi, güzel. Daha ne istiyorsunuz ?

Derken Üçüncü Bölüme geliyoruz : Genel Organlar. Madde 11, en tepedeki organı, en üstün ilkeyi düzenliyor :

KCK'nın "kurucusu ve önderi Abdullah Öcalan'dır. (...) felsefik, teorik ve stratejik kuramcısıdır. Her alanda bütün halkı temsil eden önderlik kurumudur. Kürdistan halkının özgür ve demokratik yaşamına ilişkin en temel politikaları gözetir ve temel konulardaki en son karar merciidir..."

Duralım ve düşünelim : *tek başına bir kişi, sırf önder de değil; önderlik "kurumu". Kürt halkı ve yaşamı üzerinde "son karar mercii". Bütün temel karar ve politikaları oluşturuyor, gözetiyor, denetliyor, onaylıyor.* Bir kere bunu dedikten sonra, istersen yüz "hak ve özgürlük" maddesi daha ekle; ne yazar ? Stalin dahi, herkesin kaderini elinde tuttuğunu ancak imâ ediyor. KCK Sözleşmesi ise bu hak ve yetkiyi açıkça, "kanunen" Öcalan'a veriyor. Bu sistem hangi çağ ve siyasal kültüre ait ? Nasıl bir ideolojinin tezahürü ? Adı ne ? Sosyalizm mi ? Demokrasi mi ?

Babamın çok sevdiği bir fıkra vardı. Lâz, dost meclisinde "hamsinin 99 çeşit yemeği olur" demiş. Atıyorsun, demişler, say da görelim. "Biirr," demiş, "hamsi reçeli." Dur, demişler, inandık; aklına ilk bu geliyorsa diğer 98'ini de bulursun elbet; başka örnek istemez gayri.

İşte onun gibi bir şey. Devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(Girit'te dört gün)

Halil Berktaş 21.03.2012

Bu bir yolculuk öyküsü. Pazar, 18 Mart. Girit'te, Rethymnon'da (Resimo) küçük bir otel odası. Çarşamba günü siz bu satırları okurken Türkiye'ye dönmüş ve ders veriyor olacağım.

Unutacağım, kuşkusuz. İki gün geçecek ve hiç yaşanmamış gelecek, hayatın alışılmış akışındaki bu fasıla. Geriye sadece cep telefonumdaki, bir daha bakmayacağım, hattâ belki bilgisayarıma dahi indirmeyeceğim, akademik tasnifçiliğimin gerektirdiği altyazıları bile eklemeyeceğim resimler kalacak.

Herhalde onun için, bu her şeyin dışına düşmüşlük haline, henüz olayı yaşarken ve izleri büsbütün silinmeden işaret düşmek ihtiyacını duyuyorum.

Tatsız sorunlarla kesintisiz devam etmektir niyetim. KCK Sözleşmesi'nin Genel Organlar bölümündeki 11. maddenin Öcalan'a tanıdığı "önderlik kurumu" yetkilerinden, bunun neden solun tarihinde (meselâ Sovyetler Birliği'nde) görülen, bir bakıma "kazara" oluşmuş (meselâ Stalin'inki gibi) "kişiye tapma" kültlerinden de çok farklı, daha teorik ve dolayısıyla çok daha kötü bir "Führer prensibi" olduğuna geçecek; her "ezilen" milliyetçiliğin (ya da "ezilen millet" adına kurulan her örgütün) mutlaka solcu ve ilerici olmayabileceğini, demokrasinin itici güçleri arasında yer almayabileceğini bir de bu açıdan ele alacaktım.

Daha da yaparım tabii. Obsesif, bıktırıcı bir huysuzum sonuçta. İllâ açılacak bütün parantezleri önce açıp sonra bir bir kapatacak; hiç boşluk bırakmadan – bu da benim hüsnü kuruntum – tüketeceğim şu veya bu konuyu.

Ne ki şimdi Girit'teyim ve öyle toplum için, dünya için, insanlık için değil, sırf kendim için önemli ve başka herkes için gayet önemsiz, alabildiğine basit, alabildiğine sıradan şeyler yazmak geliyor içimden.

Girit muhaciri (daha doğrusu, 3/4 Giritli 1/4 Boşnak) olduğumuzu aktarmıştım; hayır, Lozan Mübadelesiyle değil, öncesindeki büyük kargaşadan : Girit İsyanından – ve açıkçası, en azından bazıları, sırf Rumlardan değil kendi yaptıklarından da – kaçarak 1896 ve 1898'de sığınmışlar İzmir'e (bkz bu köşede, 15.7.2010 – 18.9.2010 arasındaki toplam yirmi yazı; belki yakında, *Solcular, Kürtler, Giritliler*'de yeniden yayınlanır diye umuyorum).

O zaman da söylemiştim; kızkardeşim Neyyir, epey uzun zamandır büyük bir ilgi ve heyecanla çeşitli parçalarını tek tek topluyor bu öykünün. Babamızın (Erdoğan Berktaş) baba tarafı (Halil Namık Bey) ve anne tarafı (Ülfet Hanım), keza annemizin (Yegân Berktaş) anne tarafı (Neyyire Hanım) – kimmiş, neymiş, nerede oturup ne yaparlarmış, niçin ve ne zaman köylerini terk edip İraklion'a (Kandiye) sığınmışlar ?

Sonra 25 Ağustos 1898'de ne olmuş ki İraklion'da bir caddeye adını vermiş ? Karaya çıkan küçük bir İngiliz birliği ne yapmış, taşradan böyle böyle göçüp sur içinde kalabalıklaşan Türk-Müslüman nüfusu galeyana getirecek ? Ki önce limana yürüyüp 18 İngiliz askerini, sonra tekrar yukarı çıkarak bütün Hristiyan ev ve dükkânını basıp bir 600-650 kişiyi daha öldürmüş, bu arada İngiliz viskonsülü ile ailesinin de canına kıymışlar ?

1893 doğumlu (dedem) küçücük Halil Namık'ın, kendinden 18 yaş büyük, 1875 doğumlu delikanlı ağabeyi Rauf da bu furyada, nasıl kafes içinde yeşilli mavili bir papağan kapıp getirmiş hasta kardeşine ? Ama İngilizler tekrar duruma hâkim olup da ortalık yatışınca, nasıl darağaçları kurulmuş, (bir ifadeye göre) Vezir Çarşısı'ndan büyük meydana kadar ? Ve "bizimkiler" de apar topar Efendi Dayı'nın teknesine atmışlar kendilerini (ki, gemiye binerken Halil Namık hâlâ, herhalde evde unutilan kuşunu sayıklıyormuş)...

(19. yüzyıl sonlarında yeryüzünün birçok köşesinde görülen bir ortam ve çelişkiler yumağı. Çok dinli, çok etnili yerellikler. Büyük Devletlerin Avrupa dışına, özellikle liman kentlerine yayılan sefaret ve konsoloslukları. Kozmopolit "işbirlikçi"leri. Halka yukarıdan bakmaları, halkın da onlara dış bilemesi. Elçiliklerin dokunulmazlığı kuralının henüz yerleşmemişliği. "Yabancı" veya "gâvur"lara ilk fırsatta tepki, dayak veya cinayet. Sonra Çin nehirlerindeki andıran "ganbot diplomasisi" : zırhlılar, şehre çevrilen topraklar, ultimatom, misilleme, ev ev arama yapan İngiliz deniz piyadeleri. Mazower'ın *Salonica*'sında, gene rıhtıma kurulu darağaçları geliyor aklıma.)

Dedim ya, Neyyir bulup çıkarıyor, bana anlatıyor (ben de arama bir parça mesafe koymak için midir, nedir, habire genellemeye çalışıyorum) bunları ne zamandır. Gel gidelim, dedemlerin o kadar duyup da göremediğimiz şu köylerini bulup gezelim diye, çocuklarıyla birlikte beni ve Naziko'yu buralara sürükleyen de o oldu sonunda.

Evet, iki köy var, bilebildiğimiz kadarıyla bu hikâyenin başlangıcında. "1645'de Karamanlı bir sipahi" faslını bir yana bırakıyorum; neden çok inanılır bulmadığımı daha önce yazmıştım gerçi (29 Temmuz 10 : Bizim *Mayflower*'ümüz). Girit muhaciri aile tarihlerinin neredeyse yüzde yüzü, Rumeli muhacirlerinin dahi büyük kısmı, hep "Konya'nın Karaman ovasından bir timarlı sipahi..." diye başlıyor. Sanki bir güvensizliğin üstesinden gelmek; "ezelden beri" Müslüman ve Türk olmuş olabilmek için uydurulmuşluğa işaret ediyor.

Çok daha reel düzeyde, Girit'in güneye, Libya Denizine bakan vâdilerinden birinde iki köy duruyor; *Ano* [Yukarı] *Viannos* ve *Kato* [Aşağı] *Viannos*. Kavukaki'ler, Reşidaki'ler ve Bedderaki'ler bir zamanlar burada yaşamış. Osman Kaptan'ın karısının soyu Ciguni'ler ise galiba Hanya taraflarından ama Kandiye'den toprak almışlar, bir noktada.

Bütün yollar buraya çıkıyor.

(Çeşme, değirmen, yaşlı çınar ağacı)

Halil Berktaş 22.03.2012

Bir gün önce (17 Mart Cumartesi). Bizim aile safarisi, İraklion'dan güneye 70 kilometre yol almışken, önde oturan Nikos Stampolides (adı üstünde "İstanbul", müzeci, arkeolog, aslen Arnavutköylü ama Eskişehir'e yerleşmek hatâsını yaptıkları için zorla "mübadil" kılınan bir ailenin çocuğu), dur diyor direksiyondaki Panayotis'e. Sağ ilerimizdeki yamaçta, büyük, iki mahalleli bir beyaz evler yığını var. İşte Ano Viannos orası.

Giriyoruz, ağır ağır. Otoyol köyü uçtan uca katediyor; daracık sokaklar sola yukarı çıkıyor ve sağa aşağı iniyor bu eksenden. Az ileride, "ana cadde"nin dirsek yaptığı noktada yaşlı bir çınar ve etrafında minik bir meydan oluşmuş. Küçük bir çeşme, karşılıklı iki kahve. Birinin adı Milos (değirmen). Az üstünde boyasız bir taş sarnıç, tepesinde eski bir duvar, kemer ve davlumbaz, onun da tepesinde bir tane daha. Nikos durumu derhal "okuyor" ve açıklıyor; tek bir dere yatağı üzerine kurulu, peşpeşe üç su değirmeninin kalıntıları. Yirmi basamak çıkıp sağa, sarnıcın arkasına dolanıyoruz; siyahlar giyinmiş üç yaşlı kadın, eski fotoğraflardan fırlamışçasına, dedemlerin ortanca kardeşini, 1881 doğumlu ablası Sıdika Hala'yı andırıyor. Biri hortumla halı yıkıyor; bir vakitler babasına aitmiş bu değirmenler. Neredensiniz diyorlar; "Konstantinopolis" özel bir ilgi uyandırmıyor.

Türkiye herhangi bir yabancı ülke, o kadar.

Kafile tırmanmaya devam ediyor; bense tekrar aşağı iniyor ve çınarın altına atılmış o çok tanıdık tahta-hasır kahve iskemlelerinden birine oturuyorum. Dolaşmaz da bir noktada durursanız, daha değişik şeyler görüyorsunuz, oranın günlük hayatı etrafınızda usul usul akarken. İstanbul'dan çok güneydeki Girit'e çoktan bahar gelmiş; hava güneşli, 20-25 derece, çimenler yemyeşil, her yer çiçek. Tek tük kamyonlar geçiyor; yaşlılar sohbet ediyor kahvelerde; birkaç köpek yavrusu dolanıyor ortalıkta; genç bir kadın, küçük kızının elinden sertçe tutmuş, hızlı hızlı yürüyüp ilerideki bir dükkâna giriyor, ne aldılarsa gene hızlı hızlı dönüyorlar. Kavukaki'lerden İlhami (Kösemen) veya Mehmet Reşidaki veya Bedderaki Hasan efendileri de civarda bir yerlere kondurmaya çalışıyorum, ama pek olmuyor doğrusu. Evet, tarihen mevcuttular, ama bunu soyut olarak "bilsem" de ete kemiğe büründüremiyorum onları. Çınar konuşmuyor benimle, değirmen konuşmuyor, çeşme konuşmuyor. Bu sükûnet, bu meydancık, 120 yıl önceyi hiç hatırlamıyor (gibi). Ben romancı olamazmışım sanırım.

Gidenler geliyor; tekrar yollara vuruyoruz. Kato Viannos çok daha küçük; meydanı dahi yok ve hattâ arabaların park edebileceği yer bile yok; merdivenle inilen dökük bir kahvede, küreselleşmenin tâ Balkanlardan Girit'in bu ücra köşesine attığı bir grup genç "yabancı" tarım işçisi öğle molasında kâğıt oynuyor. 15 kilometre ileride Kato Simi köyü ve Cumartesi günü bir tek orayı açık bulursunuz denen bir kır lokantası, Afroditi Taverna. Teras, güneş, aşağıda kayaların arasında çağıldayan derenin sesi, bardaklarda taze şarap. İçerde, tezgâhın ardındaysa iki fotoğraf. Biri 1942, biri 1943 tarihli. Elli altmış kişilik iki grup. Elleri mavzerler, hafif makinalılar. Pos bıyıklı patron geliyor yanıma. "Partizan, eh ? Partizan."

Ve sonra karşılığı. Amira'daki anıt. Yörenin *bütün* erkeklerini öldürmüş Almanlar (köylerde bulabildiklerini tabii), direnişi cezalandırmak için. Bir kaktüsün dibindeki kitabe *Bypasser...* diye başlıyor : hemen aynen "Dur, yolcu." Sırf bizim mi; herkesin toprağı "şühedâ fıskıracak sıksan şühedâ." Şimdi, uzaktan denizi gören bir yamaçta bir sütun; üzerinde kırık bir insan bedeni ve tepesinde heyûla gibi dikilen diğer, besbelli zalim bir şekil; her gün gelip zincirli Prometheus'un ciğerini yeni baştan yiyen Zeus'un kahredici kartalını hatırlatıyor.

Kuzeye, Viannou nahiyesini çevreleyen sırtlara dönüyorum yüzümü. Aradan, daha uzaklarda, masmavi göğe karşı Dikti masifinin karlı zirvesi gözüktüyor. Onun da kuzey yamacında, gitmedim ama biliyorum, Lasithi Platosu var. Rhea Galanaki'nin *İsmail Ferik Paşa's*ının hayatı orada başlar ve orada biter. 1809 doğumlu Ioannis Kampanis, 1823'te Yunan Devrimini bastırmaya çalışan Hasan Paşa kuvvetlerince Lasithi'de esir edilir. Mısır'a satılır; bir geç dönem devşirmesi olarak Müslümanlaşır ve askerî okula gider; yükselir ve sonra, bu sefer 1866 Girit ayaklanmasını bastırmak için tekrar adaya döner ve Lasithi Platosunda ölür.

T.S. Eliot, *East Coker : In my beginning is my end. In my end is my beginning.* (Sonum başlangıcımdadır. Başlangıcım sonumdur.) İşin tuhafı, ben hiç ama hiç inanmıyorum buna. Eliot'inki gibi dindar, Katolik, kaderci bir determinizm bana çok yabancı.

Gerçi, kime ne bütün bunlardan ?

(Yazdım bozdum, yazdım bozdum ve bitirdim sonunda. Pazartesi öğlen, 19 Mart, hâlâ aynı otel odası. Şimdi artık, bu akşam Girit Üniversitesi'nin Akdeniz Enstitüsü'nde vereceğim akademik seminere hazırlanmam lâzım. Ama önce bir bakayım dedim, *Taraf*'ta ne varmış. Newroz faciası bir yana; meğer Orhan Miroğlu'nun tam da bugün, ikimizin de gerçekten benzer, zor, çok gezinen, "gündem dışı" yazış tarzımızın altını çiziceği tutmuş. Bir yerde "ben bazı kaçamaklar yapıyorum... ama Halil Hoca durduğu yerden bir adım bile geri atmıyor" demiş gerçi. Ve bu da benim en en kaçamak iki yazıma denk gelmiş ! Eh, olur o kadar. Bu kadarcığına da gülelim bari. Zaten gülecek çok az şey kaldı.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(Dönüş: Greko'ya Rapor)

Halil Berktaş 24.03.2012

20 Mart Salı, İraklion havaalanı. Nikos Kazancakis'in adını vermişler. Gençliğimizin büyük tutkusu. Lisede nasıl okumuştum *Aleksis Zorba'yı*; sonra Yale'de, *İsa'nın Son Baştan Çıkarılışı'nı*; *Odysseia* "zeyl"ini; 1957'de zar zor, adetâ son nefesiyle bitirdiği, hem roman hem otobiyografi özellikleri taşıyan *Greko'ya Rapor*'unu. Girit'teki çocukluğundan itibaren geçirdiği safhaları, inançlarını ve inançsızlığını. Dindarlık ve milliyetçilikten başlayıp, bir ara Leninizmden de geçerek, demokratik sola ve coşkulu bir hümanizme varan serüvenini. Bilhassa *Zorba* yüzünden, Yunan Ortodoks Kilisesi tarafından aforoz edililişini ve Katolik Kilisesi'nce *Yasaklanmış Yazarlar ve Kitaplar Endeksi*'ne alınışını. Yunan Kilisesi'ne eşsiz cevabını : "Sizler beni lânetlediniz, Kutsal Pederler, ben ise size bir kutsama yolluyorum; dilerim vicdanınız benimki kadar berrak olsun ve sizler de benim kadar ahlâklı ve imanlı olunuz."

18 yıl arayla bir kere daha ziyaret ettim, (hep o Ortodoks Kilisesi normal bir Hristiyan mezarlığına gömülmesini yasakladığı için) Kandiye surlarının en güneyi ve en yüksek noktasında, Hanya Kapısı (*Chania Porta*) yakınındaki Martinego Tabyası'na konan kabrini. İnce ağaçtan, düz ve süssüz bir haç. Kaba, hiç yontulmamış gibi duran taşlardan bir mezar. Üzerinde kendi sözleri : *I fear nothing. I hope for nothing. I am free* (Hiçbir şeyden korkmuyorum. Hiçbir şey ummuyorum. Özgürüm). Yarın akşamki dersimde soracak olsam, siz ne okudunuz Kazancakis'ten diye, korkarım çoğu adını bile duymamıştır. Nesiller böyle geçiyor, zihinsel ufuklar değişiyor. (Özel bir meraksızlık, özel bir birikimsizlik, özel bir kültürsüzleşme de var mı acaba ?)

65'imdeyim; dolu bir hayatım oldu; çok şey gördüm, yaşadım, öğrendim. En fazla bu sene, belki verdiğim derslerden ötürü, fark ediyorum ki koyu bir 19. ve 20. yüzyıl vatandaşıyım. Şimdiden geride kalan, gençlere yabancı bir dünya ! Bazen bir keder çöküyor içime, öleceğimden değil, öldüğümde asırıma dair bütün

bildiklerim kaybolup gidecek diye. Tam bir Sisypheos ruh hali : birey doğuyor, doluyor, yokoluyor. Yokuşun neredeyse kenarına kadar çıkardığınız kaya, son anda geri yuvarlanıyor. Aklımı bir diş macunu tüpü gibi sonuna kadar sıkıp, içindeki her şeyi, kendi çocuklarım dâhil öğrencilerime, bir lâhzada aktarmak mümkün olsa ? Saçma, egosantrik, imkânsız. Ama her sınıfa girişimde tekrar aldaniyor, yapabilirim sanıyorum. Olmayınca da bu sefer zamanımın azaldığına hayıflanıyorum.

Benim “karlı kayın ormanı”m ve “Greko’ya Rapor”um, işte böyle bir şey.

Dönüyorum. Bu hafif depresif halde, bir fasıl da Atina’da oyalanmaya çalışacağım. Her seyahatte aynı olay gelir başıma. Bir doruk noktası vardır; oraya kadar iyidir her şey. Bir oturma, bir buluşma, özel bir mekân; belki bir konser, bir saray, bir müze. Bir konferans söz konusuysa, kendi tebliğim. Orası geçildiği anda düşmeye başlar, sıkılır, hay Allah ben burada ne arıyorum, niye evde değilim diye içimden söylenmeye koyulurum. İstanbul’da bekleyen yığınla işin tedirginliği de biter. “Nerede kalmıştım”dan başka şey düşünemez olurum.

Uçağa çağırdılar. Yeter. Bu hafta bunlarla geçmiş olsun; bu yazı da böyle yarım kalıversin artık.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mutlakiyeti de, parti diktasını da aşıyor

Halil Berktaş 28.03.2012

Girit’ten Türkiye’ye, geçmişten bugüne döndüm –ve fikir silsilesi olarak, biliyorum tabii nerede kaldığımı; KCK Sözleşmesi’nde Öcalan’a “önderlik kurumu” olarak tanınan konum ve yetkilerde kalmıştım (15 Mart, *Stalin aynasında Öcalan*; 17 Mart, *11. madde, yani hamsi reçeli*).

Tesadüf, bunlar *Taraf*’ta üç gün yayınlanan bir röportajda Taner Akçam’ın PKK hakkında yaptığı, doğru ve gerçekçi saptamalara denk düştü. Beklenebileceği gibi, ikimiz de derece derece kötüleme ve aşağılama taarruzlarına hedef olduk. Gene beklenebileceği gibi, bunlar asla *bugün, güncel gerçeklik hakkında* ne dediğimizle değil; geçmişimiz, kırk yıl önce ne dediğimiz ve yaptığımız (dolayısıyla “kim” olmuş olduğumuz ve niçin hiçbir sözümüze itibar edilmemesi gerektiği) ile ilgili şeyler. Bir düşünme aczinin ürünü. Türk milliyetçiliğinin bu açıdan da simetrisi, aynadaki aksi gibi. Ermeni soykırımı gündeme geldiğinde, ABD’ye siz Kızılderililere ne yaptınız, Fransa’ya siz Cezayir’de ne yaptınız diyorlar ya. Aynı hesap. Kürt milliyetçi şiddetinin savunucuları, bana veya Taner’e, bir zamanlar sizin de kafanızda benzer şeyler vardı diye, akıllarınca cevap yetiştirmiş oluyorlar.

1960’lar ve 70’lerde yeryüzünden büyük bir sol dalga geçti. Dünyada milyonlarca, Türkiye’de yüz binlerce genç insan bu dalgada yer aldı. Marksizm-Leninizmi, ihtilâli, anormal siyaseti, “haklı savaş”ı, dolayısıyla dışa dönük şiddet kadar içe dönük şiddeti de savundu. Ben de bunlardan biriyim. Teorik saflık arayışı beni de bir süre böyle vahşi bir dogmatizme götürdü. İyi niyet bizi kurtarmaz. “Cehenneme giden yol iyi niyetlerle döşelidir.” Bir kuşağın genç aydınları olarak, kendimize çok yabancı işlere girdik. Pislik bizim de pisliğimiz oldu.

Ne ki, madalyonun bir diğer yüzü de var. Ben ve benim gibi eski solcular, tam da solun iç gerçekliğini bu şekilde yaşadığımız içindir ki bir ahlâk ve vicdan edindik. Bugün çıkıp hem teori, hem pratik açıdan ağırlıklı, can acıtıcı eleştirilerde bulunabiliyoruz. Pétain’in Vichy rejimine karşı Fransız Direnişi bağlamında Eluard’ın söylediği gibi, *Biz utanıcı yenmek için utanca güvendik*. Daha net belirteyim; biz kendimizi tanıdığımız içindir ki, PKK’nın da ruhunu okuyabiliyoruz. Fakat açıkçası, öyle bazı yönleri var ki, bizim akıl ve havsalamızın dışında kalıyor.

İşte hele o yönler hakkında, ne dersiniz deyin beni susturamazsınız. 22 yaşındaki değil, 80'lerin ikinci yarısından beri neredeyse otuz yıldır demokratik bir solu savunan 60'lık halimle, şu soruyu tekrar tekrar soracağım : KCK Sözleşmesi Genel Organlar bölümünde bir 11. madde var ki, Öcalan'ı tek başına en yüksek "organ," başka her şeyin ve herkesin üzerindeki "önderlik kurumu" diye tanımlayıp mutlak karar yetkisiyle donatıyor. *Bu, nasıl bir ideolojik çerçeveye aittir ? Böyle bir anlayış, tanım ve uygulama, görülmüşse tarihin ve dünyanın neresinde görülmüş ? Herhangi bir tür sol ve solculukla ilgisi var mı ?*

Oryantalist bir deyimle "Doğu despotizmi" ya da 17. ve 18. yüzyılların Avrupa mutlak monarşileri, buna uygun bir çerçeve sanılabilir. Lâkin onların Fatih'leri, Kanunî'leri, Cengiz'leri veya "devlet benim" diyen XIV. Louis'leri varsa (ve bu anlamda, kafa aynı kafaysa) da, bunu yazıya döken anayasaları yok. Hükümdar *fiilen* hükümdar. Hiçbir yerde "organ" ve "önderlik kurumu" olarak tanımlanmıyor.

Kruşçev'in 1956'da, SBKP'nin ünlü 20. Kongresinde kullandığı deyimle "kişi kültü" veya "kişiye tapma kültü"ne, evet, 30'lardan başlayarak komünist parti ve rejimlerde de çok rastlanıyor. Ama bu da, teorisi yapılan ve hukuka giren bir şey değil. Devlet ("işçi sınıfı diktatörlüğü") toplumu disiplin altına alıp hızlandırılmış bir kalkınmaya zorluyor. Tâyin edici iktidar kertesini bu süreçte habire daha merkezîleştiriyor ve daha yukarıya, en tepeye taşıyor. Sırasıyla tek partide, kongrede, merkez komitesinde, politbüroda, politbüro daimî komitesinde, nihayet genel veya birinci sekreterde ya da başkanda yoğunlaşıyor. Bu lider (biraz kendi kişiliğine de bağlı olarak) gene *filiiyatta* karşı durulmazlık peydahlıyor.

Ne ki, Sovyetler Birliği'nde de, Çin'de de, diğer Doğu Avrupa veya Güneydoğu Asya "halk demokrasileri"nde de, rejimin aslî karakteri kesinlikle bir "kişi diktatörlüğü" değil, daima "parti diktatörlüğü." Olanca efsanesi, her yere asılan portreleri ve bilmem kaç ciltlik "toplu eser"leriyle lider, son tahlilde hep partinin lideri; meşruiyetini partiden alıyor.

Örneğin ne kadar dediğim dedik olurlarsa olsunlar, Stalin'in, Çavuşesku'nun veya Enver Hoca'nın partiyi feshetmeleri düşünülemez(di). Buna en fazla Mao yaklaştı, "Büyük Proleter Kültür Devrimi" sırasında –ÇKP'nin sekizinci kongresinde seçilmiş Merkez Komitesi ile Liu Şaoşi ve Deng Siaoping etrafında toplanan çoğunluğunu "sağcı" diye hiçe sayarak. Ama o dahi bütün partiyi tasfiye etmeyi aklından bile geçirmede, geçiremezdi. Hani, 1453'ten sonra Papa'nın II. Mehmed'e mektup yazıp Hristiyan olmaya çağırdığı, Fatih'in de (hem Batı hem Doğu Roma imparatoru olmak uğruna) güya bunu evirip çevirdiği rivayet edilir ya. Aslında imkânsızdı(r) tabii, çünkü Konstantinopolis'i almışlığının prestiji ve karizmasına karşın, İslâmiyetten vazgeçmek olanca meşruiyetini derhal yitirmesi anlamına gelir(di).

Mao ve Stalin gibi en güçlü komünist liderler için de, (teorinin hayat verdiği) *parti* ve (partinin kendinde meczedip taşıdığı) *teori* ile ilişki böyle bir şeydi. İktidarın olmazsa olmaz temeli, köşe taşıydı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Komünist 'kişi kültleri' ve anayasaları

Halil Berktaş 29.03.2012

Dün, komünist rejimlerin aslen birer parti diktatörlüğü olmasının "kişisel"leşmeye sınır getirdiğine; en güçlü liderlerin meşruiyetinin bile parti ve teoriden kaynaklanmak zorunda olduğuna değinmişim. Üstelik o teori, yani Marksizm-Leninizm, (a) Aydınlanma kökenliydi ve (b) kollektivist bir karakter taşıyordu. Birinci boyutuyla rasyonalist, bilimci, mistisizme karşı bir yanı vardı. İkinci boyutuyla, tarihi büyük adamların yaptığı görüşünü burjuva idealizmi diye reddedip, gerçek kahraman diye sadece halka, emekçi kitlelere işaret etmekteydi.

Aydınlanma akılcılığı ve kitlecilik bir arada, bu dünya görüşüne, Nietzsche'nin "üstün insan" (*übermensch*) fikri ve buradan hareketle 19. yüzyıl sonlarının bazı otoriter milliyetçilerinin geliştirdiği "liderlik ilkesi"yle (*Führerprinzip*) bağdaşmaz özellikler kazandırıyor.

Kuşkusuz mutlak bir bağımsızlık değildi, burada söz konusu olan. Bu açıdan, Sovyet tarihçiliğinin ilk nesliyle ikinci nesli arasında önemli farklar vardır. Mikhail Pokrovsky (1868 - 1932), örneğin, (1905'ten itibaren) eski bir Bolşevikti, Lenin kuşağına mensuptu. "Sınıfa karşı sınıf"tan ibaret bir tarih vizyonu vardı; ekonominin başatlığı ve biricik kahramanın kitleler olduğu ilkelerine sadıktı. Kaleme aldığı *Rusya Tarihi*'nde, devletin ve hâkim sınıfların gaddarlığını vurguluyordu. 1921-31 arasında "Kızıl Profesörler Enstitüsü"nün ve 1929'dan itibaren "Komünist Akademi"nin başı olarak, birçok meslekdaşının işine ve hattâ hayatına malolan bir katılığı vardı. Ama Stalinizme yâr olamadı. Öldükten sonra kitapları yasaklandı, çünkü mutlak "aşağıdan" cılığı Stalin'in kişi kültüne; sert bir proleter enternasyonalisti kimliğiyle Büyük Rus milliyetçiliğine karşıtlığı ise, "tek ülkede sosyalizm"ın yeniden ("Anamız Rusya" coşkusunun canlandırılması gibi) bir "millî ideoloji" ihtiyacı peydahlamasına ters düşüyordu.

Bununla birlikte, komünist "kişiyi tapma kültürleri"nin en aşırılarında dahi, parti ve devlet liderinin "organ"laştırılıp "önderlik kurumu"na dönüştürülmesi; başka bir ifadeyle, kanunen ayrıcalıklı ve hukukun üstünde sayılması gibi bir uygulama görmüyoruz.

1936'daki "Stalin anayasası" dâhil hiçbir Sovyet anayasasında, örneğin, bu açıdan tek aday olabilecek Stalin'in adı geçmez –ve geçmesi de düşünülemez(di). Keza 1946 ve 1976 Arnavutluk anayasalarında, Emek Partisi Birinci Sekreteri, Savunma Konseyi başkanı ve Silâhlı Kuvvetler başkomutanıdır deniyor ve bu yolla parti, meclisin üzerine çıkartılıyorsa da, söz konusu birinci sekreterlik ne ilelebet Enver Hoca'nındır, ne de başka birinin. Aşağı yukarı aynı şey Romanya için de geçerli; 1948, 1952 ve 1965 anayasaları ile 74 değişikliklerinde, yani Gheorghiu-Dej veya Çavuşesku'nun en kudretli dönemlerinde bile, hiçbir kişi adına rastlanmıyor.

Avrupa'dan Asya'nın doğusuna giderken, arkaplanında Konfüçyüsçü ataerkillik ve otoritarizmin durduğu başka bir siyasal kültür âlemine giriyoruz ve bu, komünist rejimlere de yansıyor kuşkusuz. Nitekim Çin'in 1954'teki ilk komünist anayasasında gene hiç kişi adı geçmemesine karşılık, "Kültür Devrimi"ni izleyen 1975, 1978 ve 1982 anayasaları ile 1999 ve 2004 tarihli iki önemli "ek"te, rejimin meşruiyet devamlılığı arayışı nedeniyle önce Mao'ya, sonra Mao ve Deng'e doğrudan göndermeler bol bol mevcut. Lâkin bunlar (birbirine çok zıt) bu iki liderin tarihî katkıları ve/ya "Mao Zedong Düşüncesi" ve "Deng Xiaoping Teorisi" gibi programatik parti çizgisi formülleriyle sınırlı. Bu kişisel "izm'leştirme" de demokrasi açısından berbat tabii. Sonuçta, bir devlete ve topluma, değişmez bir "millî çizgi/ideoloji" yüklüyor. Gene de, hiçbir özel mertebe ve yetki tâyinini içermemesi dikkat çekiyor.

Şaşılabilirsiniz ama aynı şey, melez bir tür hanedan devleti görünümü arzeden Kuzey Kore'nin anayasaları için dahi geçerli. Resmî adıyla "Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti Sosyalist Anayasası" aslen 1972 tarihli (1992 ve 98'de değişiklikler yapılmış; 1998'de tekrar onaylanmış). 72'deki Gerekçe'sinde I. Kim'in, yani Kim İlsung'un adı, üşenmeden saydım, beş paragraf ve toplam otuz küsur satırda tam 15 kere geçiyor. Ortalama iki cümlede bir : Bilge, dirayetli, büyük (veya ulu) önder, milletin güneşi, babamız, ulusal birliğin yol gösterici kutup yıldızı, *ideoloji ve teori dehası, liderlik ustası* (KCK Sözleşmesini en çok, italikleliğim bu iki tamlama çağrıştırmakta), demir iradeli daima muzaffer komutan (aynen, Osmanlı sultanlarının "el muzaffer daima" lâkâbı), büyük devrimci ve politikacı "ve büyük insan". Cumhuriyetin "ebedî başkanı".

Mide bulandırıcı. Ama madalyonun diğer yüzünde, gene hepsi Gerekçe (eski dilde Dibâçe, *Preamble*) ile sınırlı. Ana metne ve tek tek maddelere geçince, kişilere referans son buluyor. Komünist anayasaların bütün ortak özellikleri mevcut. Şeklen de olsa bütün yüksek devlet görevlilerini Yüce Halk Meclisi (parlamento) seçiyor

(madde 87-99). Yüce Halk Meclisi'nden hemen sonra, en önemli devlet organı olarak Ulusal Savunma Konseyi geliyor (100.-105. maddeler). Bu, komünist rejimler yelpazesi içinde de Kuzey Kore'ye has militarizmin, askerî karakterin yansıması. Ne ki burada bile, herhangi bir kişinin adına, "organ"laştırılmasına, "kurum"laştırılmasına, özel yetkilerle donatılmasına rastlanmıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Abdülhamit, Evren, Öcalan

Halil Berktaş 31.03.2012

Gelelim Türkiye'ye. KCK Sözleşmesinin 11. maddesinin Öcalan'a tanıdığı özel, hukuk-üstü statü ile karşılaştırılabilir ne var diye bakarsak, karşımıza önce 1876 Kanun-u Esasî'si çıkıyor.

Hegel'in "Doğu despotizmleri"nde veya 17-18. yüzyıl Avrupa monarşilerinde mutlakiyet var ama anayasa yol ve dolayısıyla böyle anayasa hükümleri de yok, demiştim. İşe bakın ki, 19. yüzyıl sonu Osmanlı İmparatorluğu'nda, tarihî bir "gecikmişlik"ten ötürü her ikisi yan yana mevcut. Hem padişah, hem anayasa – ilginç sonuçlara yol açıyor.

Örneğin 4. madde, "Zâtı Hazreti Padişahî... bilcümle Osmanlı Devleti halkının hükümdarı ve padişahıdır" derken, 5. madde aynı "Zâtı Hazreti Padişahî"nin şahsını "mukaddes ve gayri mesul" (kutsal ve sorumsuz) ilân ediyor. 7. madde, herhangi bir mercie hesap veriliği olmayan bu padişahın, vekillerin atanması ve azli, ordu ve donanmanın başkomutanlığı, savaş ve barış ilânı, para basma, Mebusan Meclisi'nin toplanması, tatili veya feshi ile ilgili, keza "mukaddes" (kutsal) hak ve yetkilerini sıralıyor. Abdülhamid'in üzerinde özel olarak ısrar ettiği bilinen, ünlü 113. madde, devlet güvenliği için tehlike oluşturduğu sırf polis incelemesi (idare-i zabıta tahkikatı) ile "sabit" olanların sürgüne gönderilmesini "Zâtı Hazreti Padişahî"nin "yed-i iktidar"ına bırakıyor.

Aradaki maddelerde sen istediğin kadar kişi özgürlüğüne dokunulamaz (hürriyet-i şahsiye her türlü taarruzdan masundur) veya işkence yasaktır (işkence ve sair her nevi eziyet katiyen ve külliyyen memnudur) de. Düzenin ne yapıp yapamayacağını, Öcalan'ın –pardon, padişahın bu üstün yetkileri belirliyor. (Nitekim Mithat Paşa ve diğer Osmanlı liberalleri, 113. maddeye dayanarak tasfiye edildi.)

Cumhuriyet anayasaları ise (tabii KCK Sözleşmesi ilerilik ise) bu açıdan bir geriliği ifade etmekte. 1921 ve 1924 anayasalarında, (örneğin kuvvetler birliği gibi) başka ne tür otoriter boyutlar bulunursa bulunsun, kişi adı geçmiyor ve herhangi bir kişiye hiçbir özel konum veya yetki tanınmıyor. Vahim bir "kişi kültü" tabii mevcut. Atilla Oral'ın *Atatürk'ün Sansürlenmiş Mektubu* başlıklı bir kitabından yola çıkarak, Temmuz-Ağustos 2011'de yirmi yazı yazdım bu konuda. Koca koca Türk Tarih Kurumu üyelerinin ettiği ebedî bağlılık yeminlerini; Nâzım'ın Mebus Tahsin'inin sözleriyle "pençesinin ne kadar ağır" olduğunu hatırlattım.

Daha yakın zamanda, Stalin ile Öcalan'ın çevrelerine muamelesini karşılaştırırken de kafamın gerisinde gene denklemin üçüncü bir köşesi olarak Atatürk, çevresi ve sofrası vardı. Nitekim, geçen gün değindiğim Pokrovsky'nin trajedisi de bana Köprülü'yü çağırıştırır. Fuat Köprülü 1920'lerde yeni sosyal ve ekonomik tarihçilik adına "büyük adamlar" yaklaşımına karşı çıkmışken, Türk Tarih Tezi saçmalığına haklı muhalefeti yüzünden kendini açıkta, ayazda bulduğunda, tarihi genel olarak büyük adamlar yapmasa da Türk Devriminin liderinin bu açıdan müstesna bir konumu olduğuna dair bir övgü yazısı yazıp, tekrar mebusluk ve (Halk Evleri'nin yayın organı) *Ülkü* dergisinin editörlüğü konumuna yükselmeyi başarmıştı.

Tek Adam'la takışmamak, mümkünse ona yakın olmak açısından böyle benzerlikleri vardı Sovyet ve Türk "Tek Parti" rejimlerinin. Ne ki, o "Tek Parti" rejimi bile bir kişi adını, ya da hattâ Ebedî Şef ve Millî Şef ünvanlarını

anayasaya koymayı düşünmemişti. T.C. anayasalarının bir nebze Kuzey Kore'ye benzemesi için, 1960 ve 1980 askerî darbelerini beklemek gerekti. İlk defa, 9 Temmuz 1961 tarih ve 334 sayılı 27 Mayıs anayasası, Başlangıç bölümüne "Türk Milliyetçiliği" ve "Atatürk Devrimlerine bağlılık" formüllerini koydu. 12 Eylül anayasası ise bu ifadeyi "Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve O'nun inkılâp ve ilkeleri..." biçiminde uzatıp ayrıntılandırdı. Böylece, Çin ve Kuzey Kore anayasalarında da gördüğümüz türden millî bir "izm"i, herkes için bağlayıcı bir ideolojiyi, bir "devlet çizgisi"ni toplumun tepesine oturtmaya kalktı. Hâlâ da değiştiremiyor, ideolojisiz bir anayasa haline getiremiyoruz.

Ama sonuç olarak Atatürk 44 yıl önce ölmüş bir insandı ve o ândan itibaren tekrar vücut bulan askerî vesayet rejimi için de genel bir ideolojik kalkandan ibaretti. Türkiye'nin gördüğü bu en korkunç 1982 anayasası dahi, yaşayan bir insanı başlı başına en üst "organ" ve "önderlik kurumu" ilân etmeye kalkmadı. Tersine, hangi nedenle olursa olsun, nasıl izah ederseniz edin, başka çağdaş anayasalar gibi o da, "egemenliği... millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı"nı hükme bağladı.

Özetle, KCK Sözleşmesi 11. maddesinin uzaktan yakından bir benzeri, Kenan Evren hediyesi 1982 anayasasında bile yok. Buna karşılık, KCK Sözleşmesinin öngördüğü hemen bütün hak ve özgürlükler T.C. anayasasında da var. İşkence ve idam cezası orada da yasak, örneğin. Lütfen bana "kâğıt üzerinde var" demeyin, çünkü ona bakarsanız her ikisi de öyle, kâğıt üzerinde. Kürtlere özgü talepleri bir kenara koyun. Sadece "aynı toplum" için iki ana metin gibi düşünün. Sırf işbu 11. madde yüzünden, KCK Sözleşmesine kıyasla 12 Eylül anayasası bile daha demokratik duruyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nazizm, Führer'in yetkileri, Hitler selâmı

Halil Berktaş 04.04.2012

18. yüzyıl mutlakiyetçiliklerine benzemez; komünist tek-parti rejimlerinin "kişi kültleri"ne benzemez; hattâ bütün bir "ulu önder" janrının T.C. ve Kuzey Kore anayasaları gibi en aşırı örneklerine dahi benzemez, 11. maddesi KCK Sözleşmesinin. Çünkü faraza "Apoculuk" veya "Öcalanizm"e, herhangi bir Giriş veya Gerekçe bölümünde yol gösterici bir ideoloji, bir parti ve devlet çizgisi olarak yer vermenin de ötesinde, yaşayan ve aktif bir kişiyi en yüksek "organ" ve "önderlik kurumu" mertebesine yükseltip eline olağanüstü yetkiler vermekte; kararlarını karşı çıkılmaz kılmaktadır. Dikkat ederseniz, hemen bütün diğer organ ve mercilerin "freni" vardır KCK Sözleşmesinde. Bir tek Öcalan'ın hiçbir kararı, hiçbir denetime tâbi değildir. Böyle en küçük bir imâ dahi gözükmüyor.

Peki o zaman, neye benzer ve/ya nereden beslenmiş olabilir, henüz kendi toprakları ve sınırlarından yoksun bir Kürt proto-devletinin anayasasına denk düşen KCK Sözleşmesinin 11. maddesi ?

Nereden, nasıl beslendiği sorusu daha zor da, sonuçta, pratikte neye *benzediği* çok açık : her bakımdan, Hitler'in Nazi Almanyası'ndaki olağanüstü konumunu andırıyor. Naziler 1919 Weimar Anayasası'nı hiç feshetmediler. Güya korurken içini boşalttılar. Yasama yetkisi dahil meclisin bütün kritik yetkilerini hükümete ve lidere aktardılar. Önce "Reichstag Yangını Kararnamesi"yle, anayasanın birey hak ve özgürlüklerini koruyan 114, 115, 117, 118, 123, 124 ve 153. maddelerini askıya aldılar. Ardından, 23 Mart 1933 tarihli "Yetkilendirme Yasası"yla hükümete de kanun çıkarma yetkisi verdiler ve bu yolla çıkacak kanunları olağan meclis onayı prosedürlerinden muaf tuttular. Yetkilendirme Yasası Nazi yönetiminin temeli oldu. Bütün diğer siyasal partiler

14 Temmuz '33'te bu yasanın verdiği yetkiyle yasaklandı. Gene aynı yolla, 30 Ocak '34'teki "Reich'in Yeniden İnşası Yasası", hükümet yetkilerini Hitler'in şahsında topladı.

Bunlar olurken, 1933'te Hitler'i şansölye (başbakan) yapan cumhurbaşkanı Hindenburg henüz hayattaydı. Öldüğünde *Reichspräsident* ve *Reichskanzler* makamları derhal birleştirildi ve Hitler'in ünvanı *Führer und Reichskanzler* (Önder ve Reich Şansölyesi) olarak yeniden tanımlandı. "Önder" sözcüğünün bu adıyla kazandığı formel anlam, bir dizi başka kural ve ritüel ile de pekiştirildi. Pan-Germen hareketi içinde, daha 1900'lerde uyduruk Ortaçağ çağrışımlı bir *Hail* veya *Heil* sözlü selâmı uç vermiş; mucidi, Avusturyalı Alman milliyetçisi Georg Schönerer'e taraftarları *Führer* diye de hitap etmeye başlamıştı. Keza, bazı NSDAP üyeleri, tabii İtalyan Faşistlerinden etkilenecek, daha 1920'lerde Hitler'i sağ kollarını dümdüz yukarı uzatmak suretiyle selâmlıyordu. Bu *Heil Hitler* selâmı 1926'da parti içinde zorunlu hale getirilmişti. *Heil, mein Führer* (Önderim Selâm) veya –özellikle büyük mitinglerde, kalabalıklar tarafından aynı anda haykırıldığında kollektif bir titreyiş yaratan– *Sieg Heil* (Zafere Selâm) şeklinde de kullanılıyor; her üç varyantında, kudret ve itaatle özdeşleşen Nazi kimliğini yansıtıyordu.

Naziler iktidara geldiklerinde bu gibi özel simgelerini Almanya'nın tamamına empoze ettiler. *Swastika*'lı (gamalı haç) Nazi bayrağı, Alman ulusal bayrağı; parti marşı olan *Horst Wessel Lied*, (*Deutschland über alles*'in yanı sıra) ikinci Alman millî marşı sayıldı. İçişleri Bakanlığı'nın 13 Temmuz '33 genelgesi "Hitler Selâmı"nı bütün siviller için zorunlu kıldı. Ordu ilk ağızda buna biraz direndiyse de, bu sefer Savunma Bakanlığı'nın 19 Eylül'de çıkardığı bir diğer genelgeyle, askerler de bazı hallerde (millî marşlar söylenirken veya sivil yetkililerle buluştuklarında) aynı yükümlülük kapsamına alındı. Selâm vermeyenler için 1934 sonunda özel mahkemeler kuruldu. Nazi selâmı kısa zamanda günlük hayata yerleşti. Tezgâhtarlar müşterilerini "Heil Hitler, size nasıl yardımcı olabilirim?" sözleriyle karşılamaya; postacılar kapıyı "Heil Hitler" diye çalmaya; sağ kolun ne kadar kalkacağı ana sınıfında öğretilmeye; öğretmen ve öğrenciler her okul gününün başı ve sonu ile ders aralarında birbirlerine "Heil Hitler" demeye başladı.

Özetle, Nazi partisi ve sonra devleti daha başından itibaren *Führer*'i, "Önder"i etrafında örgütlendi. "Önderlik ilkesi" (*Führerprinzip*) doğrultusunda Hitler'in iradesi ve her bir sözü, bütün yasa ve kuralların üzerinde sayıldı. En tepedeki adam bu kadar mutlak otorite sahibi olunca, Nazi yönetimi de iyiden iyiye acayip bir hal aldı. *Führer*'in gözüne girmek için yarışan bir hizipler topluluğuna dönüştü.

Yeterince açık mı acaba ? Kürt milliyetçi hareketi şimdiden bu hastalıkların birçoğuyla malûl. Abdullah Öcalan etrafında yarattığı kişi kültünü; iki cümlede bir "Önder Apo" ve "Kürt halk önderi Apo" demeden konuşmamasını; KCK Sözleşmesinin 11. maddesinde Öcalan'ı en yüksek "organ" ve "önderlik kurumu" diye tanımlamasını; kendi alanında, bu siyasal kültürü küçük çocuklar dahil herkese teşmil edip ezberletmesi ve içselleştirmesini, yakın tarihte ancak Hitlercilikle karşılaştırabiliriz.

Ne ki bu, sübjektif düzlemde Nazizmi izleyip ondan öğrendikleri anlamına gelmiyor. Çok daha yakın bir kaynak, on yıllardır hışmına uğradıkları Türk devletçi-milliyetçi ideolojisidir. Atatürkçülüğe bakıp örnek alıyor, aynadaki aksine dönüşüyor, hattâ daha bile aşırısına gidiyorlar. Ahmet Altan tâ 17 Nisan 1995'te "Atakürt" yazısını yazdığında, işin bu ironik boyutunu da düşünmüş müydü, bilemiyorum.

Ama asıl mesele çizgisel devamlılık değil. Hepsinin ortak kökeninde *milliyetçi mistisizm* var. Bu mistisizmi bir savaş örgütünün askerî disiplini tamamlıyor. Lider otoritarizmi bunun üzerinde yükseliyor; biricik iktidar ve meşruiyet kaynağı haline geliyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Milliyetçi mistisizm ve güçlü lider arayışı

Halil Berktaş 05.04.2012

İdeolojiler simetrik değildir. Farklı kültür kökenleri ve varsayımlardan türerler. Kolay kolay matematiksel bir modele oturtulamazlar.

19. ve 20. yüzyıllara üç büyük ideolojinin karşılıklı etkileşim ve mücadeleleri şekil verdi : liberalizm, (Marksist) sosyalizm, nasyonalizm. Bunlardan ilk ikisi Aydınlanmacı, dolayısıyla rasyonalisttir. En azından teoride, mistisizme, kadcerciliğe, ölüme ibadete, meçhulün çağrısı ve esrarengizin ürpertilerine, voodoo büyüler ve satanizm âyinlerine, tarihöncesinden kalma esoterik alâmet ve efsanelere, eski İskandinav savaşıları (*berserker*'lar) ve Osmanlı "deli"leri gibi "kan tutmuş" bir cinnet haline girerek dövüşmeye yabancıdırılar. Şuur iyi, şuursuzluk kötüdür. Liberalizmde, bireyin varlığı başka hiçbir (daha büyük) birim içinde eritilmez. Gerçi Marksizm, (ezilen) bireyleri kendi (işçi, emekçi) sınıfları içinde birleşmeye çağırır. Ama bu da otomatik, organik bir ilişki değildir. Daha çok, kişinin düşünerek alacağı aklı bir katılma karardır.

Milliyetçilik bütün bu açılardan farklıdır. Aydınlanma'dan ve Fransız Devrimi'nden değil, daha çok her ikisine karşıtıktan kaynaklanır. 19. yüzyılda Romantizmin radikal-devrimci ve koyu muhafazakâr varyantları birbirini izledi. Özellikle Viyana Kongresi (1815) sonrasında milliyetçilik, daha çok gerici Romantizm ya da Romantik Restorasyonizm ile elele yürüdü. Aydınlanma'nın Aklı mutlaklaştırmasına karşı Tarihi mutlaklaştırmaya koyuldu. Bu, tesadüf değildi; çok esaslı nedenleri vardı. Milliyetçi ideoloji, hedef kitlesine dahil bütün bireylere, millet denen büyük birime otomatik ve organik olarak dahil ve ait olmayı dayatır. Onları böyle görür ve onların da kendilerini böyle görüp hissetmelerini ister.

Bu, akıl değil heyecan işidir; bütün dinsel inanç sistemlerinde de görüldüğü gibi, insanı zaman zaman kendinden geçiren; sonra da söz konusu vecd ve istiğrak hallerinin anısıyla yaşattıran bir heyecan projesidir. Zira soyut tek tanrı fikri gibi soyut bir millete bu şekilde aidiyet de insanların günlük hayat içindeki elle tutulur realitesi değildir. Birincisi, aslında tek ve muazzam bir topluluk değil, küçük çevreler halinde yaşamakta; "milletin tamamı" nı değil, ancak birkaç yüz kişiyi fiilen tanımaktadırlar. İkincisi, kişisel ve ailevî geçmişleri itibariyle, hiç de "herkesle ortak" bir tarihleri olmamıştır. Üçüncüsü, "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle" de olmayıp, aralarında bir yığın farklılık ve çıkar çelişkisi mevcuttur.

Ne ki milliyetçilik bizi bunların tam tersine inandırmak ister. Bu çabanın kilit sözcükleri tarih, kültür, ata/ lar ve önder/lerdir. Millet "hayalî bir cemaat" değil gerçektir; "bölünmez bir bütün"dür; "kivançta ve tasada ortak"tır; daima "birlik ve beraberlik içinde"dir. Zira öncelikle geçmişten bugüne kesintisiz bir akış ve devamlılık içindedir. Olmadığı bir zaman hiç olmadı; tarihin derinliklerinde hep mevcuttu(r). Onun için bizler ceddimizin takipçilerinden başka bir şey değiliz, olamayız. Onları red ve inkâr edemez, onlardan farklı düşünemeyiz.

"Tarihimiz, kültürümüz bizden bunu talep ediyor." Aslında bizden böyle hiçbir şey talep etmeyen tarihe ve kültüre izafe edilen bu sözde-bağlayıcılık, 18. yüzyılın emredici Aklına rakip bu diğer, tarihî-determinist emredicilik, karşı koyamayacak ve dışına çıkamayacak olduğumuz farzedilen bir güçtür. İki önemli sonuca yol açar. Birincisi, geçmişle bu (dikey) bütünleşme, "şimdiki zaman"da (yatay) bir bütünleşmeyi de dayatır. Hepimiz Türk çocuğu ve Müslümansak, nasıl farklı davranabiliriz ? Bir adım ötesi, aykırı düşünmenin ihanet sayılması, "millî çıkar"lara ters düşenin hain muamelesi görmesidir. Son derece kıskanç ve hegemonyacı bir ideolojidir milliyetçilik; hele "hedef"e, iktidara yürürken, kendine ait gördüğü alanda alternatif tanımaz, çeşitlilik kabul etmez; bütün rakiplerini yok etmeye kalkar. İşte, 1878'den sonra Makedonya'da Bulgar milliyetçisi IMRO'nun yaptıkları. İşte, Türkiye'de İttihatçıların ve sonra Kemalistlerin muhaliflerine reva gördükleri. İşte, Kuzey

İrlanda'da IRA; Kıbrıs'ın güneyinde EOKA-B ve kuzeyinde TMT. Aynı şey PKK'nın Kürdistan'a bakışı için de geçerlidir.

"Tarihin emrediciliği"nin ikinci önemli sonucu, mutlak lider otoritarizmidir. Bu, "klan atası" ile "klan şefi" arasındaki ilişki gibi bir şeydir. Kabile toplumunda, klanların bir, çok uzak, sisli geçmişlerde yatan ve soyundan geldiklerine inandıkları ataları vardır, bir de hâlihazırda av alanından av alanına, otlaktan otlağa göçlerini yöneten, töreyi gözeten, saygı gösterip bazen hediyeler sundukları şefleri. Zaman içinde ikisi arasında giderek daha sıkı bir bağ oluşur; şef, ataya daha fazla yaslanıp yeryüzünde atanın gölgesi gibi yürüyebildiği ölçüde krallaşmaya, hükümdarlaşılmaya başlar.

Aynı şekilde, günümüzde "tarihin emri" de milliyetçi önderin otoritesini yüceltmeye yarar. Yahya Kemal, Süleymaniye'de bayram sabahı, Türklüğün gelmiş geçmiş bütün savaşçılarını tek bir cemaat halinde saf tutmuş hayal eder. SA'lar ve SS'ler, eski efsanelerdeki Germen avcı-savaşçıların "ölüler ordusu"nun biraz arkalarında, kendileriyle birlikte yürüdüğünü hayal eder. En çok da lider, ataların somut, canlı haline dönüşür. Kollektifin içinde, "millî dâvâ"nın içinde erimek, pratikte, sırf bir "mefkûre"nin değil, o "ülkü"yü temsil eden karizmatik kişinin peşine takılmak; ona teslim olmak, iradeni onun iradesi içinde eritmek, onun ordusunun bir neferi haline gelmek, onun emirlerine kayıtsız şartsız itaatten özel bir zevk almak biçiminde gerçekleşir.

Duce, Führer, Ulu Önder, Ebedî Şef, Millî Şef, Serok, Başkan, Başbuğ ve irili ufaklı Reis'ler böyle yükselip, çığrından çıkmış bir irrasyonizm hâlesiyle çevrelenir.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Özür

Halil Berktaş 07.04.2012

Yazarımız seyahatte olduğundan bugünkü yazısı gazetede yayımlanmamıştır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Floransa'dan Kürdistan'a

Halil Berktaş 11.04.2012

Dört gün yoktum. Cumartesi günü yazımı da yazamadım. Üniversitenin bahar tatilini de fırsat bilerek, bir öğretim projesinin peşine takılıp yıllar sonra tekrar Floransa ve Siena'ya gittim.

Kalabalıkta ama yalnızdım. O uğultunun içinde, asıllarını da, resimlerini de, planlarını da defalarca gördüğüm, bildiğim, derslerde anlattığım başyapıtlardan çok, artık ne kadar mümkünse, özel bazı anlar ve yerler aradım. 7. kattaki otel odam, katedralin çatı seviyesi ve dolayısıyla Floransa'da izin verilen azamî bina yüksekliği ile aynı hizadaymış. Saat 6'da perdeleri araladığımda, tek çizgi olmuş bütün o damlar denizi üzerinde, sadece Giotto'nun yaptığı çan kulesi ile Brunelleschi'nin Duomo ve Buontalenti'nin ona rakip Medici Şapeli kubbeleri yüzüyor gibiydi. Ansızın, Nâzım'ın "koparmış ipini eski kayıklar gibi yüzer / kışın, sabaha karşı rüzgârda tahta cumbalar"ı geldi aklıma.

Uffizi'nin terasından, hemen yanıbaşımda göğe yükselen Palazzo Vecchio'nun; bir akşam vakti, gene katedralin kubbesine vuran son ışıkların; Santa Croce kilisesine bitişik avlunun en dibinde, iki uzun çimen tarhının gözü

alıp götürdüğü, kendi küçük uykusundaki Pazzi Şapelinin fotoğrafını çektim. Son öğlen, güneşte oturup Siena'nın eğimli bir yelpazeyi andıran, baskın kırmızımtırak ve biraz da koyu sarı meydanını, güneşler içindeki Piazza del Campo'yu seyrettim bir fasıl.

Oh. Bu Salı sabahına kadar hiç gazete okumadım. Televizyon seyretmedim. İnternete bağlanmadım. E-maillerime girmedim. Batsın dedim her şey. Bitmemiş işlerin vicdan azabını bilinçaltıma ittim.

Bir yandan da, Ferhat'ın Şirin'i görünce aklından geçirdiği gibi, tuhaf bir hüznü verdi bu kadar güzellik. Tepelerde, çok yukarılarda, "günlük" çalışılacak bölüme sürülen ince siva (*giornato*) ve üzerine hızla yapılan fresklerin rengârenk dünyası.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Führer ilkesi' ve Kızıllelma

Halil Berktaş 12.04.2012

KCK Sözleşmesinin Öcalan'ı en yüksek "önderlik kurumu" olarak tanımlaması için, bir tek, demiştim, Hitler'in olağanüstü konumu ve yetkileriyle karşılaştırılabilir (4 Nisan). Tabii bu, PKK'nın doğrudan Nazizmi incelediği ve örnek aldığı demek değil. Ancak Nazizmle (Nazizmin de içinden fıskırdığı 19. yüzyıl sonu fideliliğiyle) paylaştığı öyle bir milliyetçi mistisizm var ki, elitist (anti-popülist) ve Aydınlanmacı tavrıyla Kemalizmde bile o kadar net gözlenmiyor. Bu da bizi, daha çok böyle mistik milliyetçiliklere özgü bir lider fetişizmine getiriyor (5 Nisan).

Mesele şu : Adolf Hitler sonunda *Führer* oldu, kendine *Führer* dedirtti, *Führer*liğini bir yığın yasa ve kararnameye de soktu –ama bu terimi kendisi icat etmedi. Kavramın öncelleri çeşitli fikir akımlarında mevcuttu. Hegel'de ve sonra Schopenhauer'de, Napolyon örneğinden hareketle oluşturup sonra genişlettikleri bir "dünya çapında tarihsel birey" (*world-historic individual*) kavramı vardı ki, tutku ve iddiaları Ruhun emrine denk düşen, dolayısıyla tarihin bir sonraki aşamaya (Ruhun kendini idrak edip Mutlak Ruha dönüşeceği aşamaya) doğru ilerlemesine hizmet eden kişileri kapsıyordu.

Hegel'den kuvvetle etkilenen Thomas Carlyle'in *Kahramanlar, Kahramanlara Tapma ve Tarihte Kahramanlığın Rolü* kitabına göre (1841), "dünya tarihi büyük adamların yaşam öykülerinden ibaret"ti. 19. yüzyıl Romantik düşüncesinde sanatçı (şair, romancı, besteci –en fazla Byron veya Beethoven örneklerinde olduğu gibi) yaratıcılığını kendi *daemon*'unun (doğaüstü ruh ve dehasının) harekete geçirdiği bir Yalnız Dev'di.

Nietzsche için "iktidar dürtüsü" temeldi ve *übermensch* (üstün insan), iyisi ve kötüsüyle insanlık potansiyelinin tamamını kucaklayan bir kudret ve yaratıcılıkla bir tür "sanatçı-tiran" mertebesine ulaşabilen bireydi.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(Hangisi benim köklerim, asıl memleketim)

Halil Berktaş 14.04.2012

Haftada bir "böyle" ("light") yazsam çok iyi olurmuş; Girit serisinin ardından (21-22 ve 24 Mart) Tamer Bey öyle dediydi. Kâh sosyalizmle kâh milliyetçilikle hesaplaşacağım diye, artık nasıl bezdiriyorsam, kendim dâhil herkesi...

Gerçi, aklım da orada, Ano Vianos'taki o yaşlı çınar ağacının altında kalmadı değil. Var bir şeyler, kafamda belli belirsiz dolaşan, tam ifade edemediğim.

Şu hayatta benim yerim neresi ? Evet, Girit çok güzel gerçekten. Buğulu bir toprak, büyüğü bir diyar. İlk ve hele ikinci gidişimde bunu çok keskin bir şekilde hissetmişim. 1994 başıydı; Elizabeth'in (Zachariadou) düzenlediği Via Egnatia sempozyumunun gezelim diye ara verdiği, soğuk, rüzgârlı, bazen sağanak yağışlı bir Ocak günü. Cemal'in (Kafadar) kullandığı bir arabayla Rethymnon'dan yola çıkıp dağlara vurmuş; 1866 isyanında, ancak 260'ı silâhlı erkek, gerisi silâhsız veya kadın ve çocuk 900 küsur kişinin sığınıp Osmanlı ordusuna iki gün direndikten sonra kendilerini havaya uçurduğu Arkadi Manastırını da dolaşarak, yavaş yavaş tırmanmıştık İda masifine. Öyle tek tek zeytin ağaçları değil, zeytinlik de değil, zeytin denizi, zeytin ormanı nasıl olurmuş, o gün orada görmüştüm.

Çıktık, çıktık ve zeytin bitip çam başladı bir noktada. Ardından çamlar da bitti ve derken asfalt da bitiverdi ansızın. Haritada nokta nokta, hemen önümüzde toprak bir patikaydı bundan sonrası. Zirvenin az altındaki bir yamaçta, küçük bir köydeydik. Bir cenaze yeni kalkmıştı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şah ve mat

Halil Berktaş 18.04.2012

Sanırım bu hafta hep güncellik yazacağım. (1) 28 Şubat soruşturması. (2) YÖK'ün "millî komite"leri kaldırması. (3) PKK'nın "devrimci halk savaşı"nı canlandırma denemesine giden yolda, AKP hakkındaki tamamen kof ve yanlış tahlillerini nereden aldığı. Vakit ve yer kalırsa (4) Yasemin Çongar'ın Kuzey Kore kamplarıyla ilgili (14 Nisan) yazısına ek bazı notlar.

Önce 28 Şubat. Büyük olay. Görünüşte, Ergenekon, Balyoz ve Andıç tutuklamalarıyla, bir önceki genelkurmay başkanı İlker Başbuğ ve eski kuvvet komutanları dâhil, emekli veya muvazzaf bir yığın yüksek rütbelinin hapse girmesinin ardından, sıranın 28 Şubat 1997 "postmodern darbe"sine gelmesinin bu kadar ilgi çekmemesi, ortalığı sallamaması gerekirdi. Alıştık, artık o kadar heyecan duymuyoruz deniyordu. Bu kanıksamışlığı, AKP'nin iktidara iyice oturup otoriterleşmesine ve/ya tevkifat halkaları genişledikçe polisin ve özel savcılarının inandırıcılıklarını yitirmelerine bağlayanlar da vardı.

Ne ki, Başbuğ'da kopmayan kıyamet bu sefer kopuyor ve bence bunun nedenleri, AKP öncesi veya sonrası, Erbakan veya Erdoğan tipi, daha radikal veya daha ılımlı İslâmcılığın intikam alıyor olup olmamasıyla sınırlı değil. Satranç merakınız var mıdır ? İki hamlede mat problemleri çok kolay gözükür, ama acele eder ve sığ düşünür, aklınıza ilk eseni oynarsanız anahtarı bir türlü bulamazsınız. Siyah şah cascavlak ortadadır, gidebileceği tek bir kare bile yoktur çoğu zaman. Ne ki, sizin derhal şah demek için kımıldattığınız her âlet, bir kaçış deliği açacaktır. Bazen çözüm, bir bekleme hamlesi yapıp siyahı *zugzwang*'a düşürmekte; bütün olası mat kareleri üzerindeki savunma kontrolünü kendi eliyle bozmaya zorlamakta yatar.

Bozyap, yerli yerine koyduğunuz parçalar çoğaldıkça kolaylaşır. Bir kemer, iki yanındaki sütunlar üzerinden yükselip içeriye kıvrıldıkça her an düşecekmiş gibi olur; lâkin en tepedeki "kilit taşı" son boşluğa oturtulduğu anda her şey düzelir ve artık harca, betona gerek bile kalmaz; bütün blokların içeri, merkeze doğru baskısı hepsini sabitleştirip üzerlerindeki artan ağırlığı taşımalarını sağlar.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bernard Lewis, Çevik Bir ve ASMEA

Halil Berktaş 19.04.2012

28 Şubat'la ilgili olarak, şimdi size sınırlı akademik çevreler dışında az kişinin bildiği, bilenlerin de pek üzerinde düşünmediği bir şey anlatacağım.

Özünde, bilimin ve akademik kuruluşların demokrasi düşmanlığı uğruna ne kadar kötüye kullanılabileceği yatmakta.

Bu, Türkiye'nin Atatürkçü darbecilerinin Ortadoğu'da laikliği korumak adına İsrail ve İsrail lobisiyle girdiği işbirliğinin hangi kılıklara büründüğüyle ilgili bir öykü.

Ama ucu daha genel bir probleme : derin devletin tanıtım ve millî çıkar gerekçeleriyle yurtdışında oluşturduğu bazı kürsü, örgüt veya enstitülerin neye "yaradığı"na da dokunuyor.

28 Şubat'çıların İsrail lobisiyle ilişkisi son günlerde çok yazılıp konuşulur oldu. Örneğin Cengiz Çandar Neşe Düzel'e, ilk Çevik Bir'in *off the record* kullandığı "postmodern darbe" kavramını, Bernard Lewis'in doğrudan doğruya geneltirmeyden duyup öğrenmiş olduğunu; bunu kendisine bir dâvette Lewis'in kendisinin söylediğini anlattı (*Taraf*, 16 Nisan).

Bernard Lewis ünlü bir tarihçi. Sıkı Avrupa merkezci, Oryantalist denebilecek bir bakışa sahip. İslâmiyet ve İslâm âlemi onun için hep "öteki", hattâ "düşman". Batı'nın gelişmişliği norm(al), İslâmın azgelişmişliği anormal –ve "yanlış olan nedir" (*what went wrong*) başlığı altında incelenmesi gereken bütün bir alanı oluşturuyor. Amerikalı *neo-con*'lar, yarı-faşist İslâmofobilerinin (İslâmın diğer dinlerden çok daha "fanatik" olduğu gibi) birçok özcü, sakat klişesini Bernard Lewis'lere borçlu.

Lewis aynı zamanda sıkı bir Atatürkçü. İlk ve en azından bizde bugün bile en ünlü kitabı, *The Emergence of Modern Turkey* (Çağdaş Türkiye'nin Doğuşu). Burada Lewis, 19. ve 20. yüzyıl tarihimizi, İslâmın karanlığına gömülmüş bir Şark toplumunun önce İttihatçılar ve asıl Kemalistler sayesinde çağı yakalayıp aydınlığa kavuşması ve Batı'ya iltihak etmesinin öyküsü olarak anlatıyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Akademi ayağı' olursa böyle olur

Halil Berktaş 21.04.2012

Kafama takıldı; Çevik Bir ASMEA'ya kurucu olmak için ne yapmış olmalı ?

Yavuz Önen, Çevik Bir'in 12 Mart 1971 döneminde işkence timlerinde yer aldığını ve kendisine de işkence yaptığını; "şurada bir kurşun eder ancak senin hayatın; o kurşunu sıkmak da benim yetkimde" dediğini; Önen'in yeni doğum yapmış karısını getirip kocasına işkence yapılışını seyrettirmekle tehdit ettiğini anlattı.

Düşündüm; 1939 doğumlu, 1958 Harbiye mezunu Çevik Bir, 32-33'ünde olmalı o sırada 1971'de bitirdiği TSK Akademisi'nde işkence dersi de görmüş müdür, kurmay olmak için ? Elektrik ve (şimdi *waterboarding* denen) su işkencesi dâhil modern "sorgu" yöntemleri, ilk Fransız paraşütçüleri tarafından 1950'lerde Cezayir'de denenip sistemleştirildi. Sonra Roma'daki NATO Savunma Koleji üzerinden Amerikalılara ve Soğuk Savaş *gladio*'larına aktarıldı. Türkiye'nin elektrik işkencesiyle 12 Mart'ta tanışmasını da Roma'dan geçmiş genç subaylarımıza borçlu olduğumuz, o sıralarda hep anlatılırdı. Acaba Çevik Bir NATO Savunma Koleji'ne sırf mezun olduğu 1973'te mi, yoksa daha önce de gitti mi ? Sırf 73'te, yani artık 12 Mart rejimi inişleyen, "tecrübeli" bir işkenceci olarak gittiye, bu konuda eğitim mi verdi, ek bir "güncelleme" eğitimi mi aldı ?

Çok cahiliyim bu işlerin; sırf merakımdan soruyorum : orgeneral cv'leri neye benzer ? Açık ve gizli iki ayrı bölümü mü vardır ? Sorgu uzmanlığı gibi şeyler, gizli kısmında mıdır ? Ya da sadece "kozmetik" bir odadaki özel personel dosyasında mı yer alır ?

(Bir gün, bütün eski personel dosyalarını görebilecek miyiz acaba ? Hele [1915 dahil] Birinci Dünya Savaşı yıllarına ait olanlarını, büyük ihtimal Başbakanlık Arşivi'nde değil Ankara'da, Genelkurmay'a bağlı Harp Tarihi Dairesi'nde tutulan ? Öğrenebilecek miyiz, Ermeni kabilelerinin nakli sırasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kimin nerede görev yaptığını ?)

Bernard Lewis, MESA'yı sabote etmek için ASMEA'yı kurarken Çevik Bir'in bütün cv'sini görmüş müydü dersiniz ? Ya da "tanırım, iyi çocuktur" diye gerek mi duymamıştı ? İsrail *establishment*'inin da kazandırdığı engin hayat tecrübesiyle zaten seziyor muydu, 1970'lerde NATO Savunma Koleji'ni bitirmenin ne demek olduğunu ?

Veya, ne kadar geriye gittiğini bilemediğim kişisel tanışıklıklarının yanı sıra, generalin aktif hizmet hayatının sonlarında aldığı iki ödül –(a) 28 Şubat muhtırasıyla aynı yıl (1997) *Atatürk Society of America*'nın verdiği "Laiklik ve Demokrasi Ödülü" ile (b) neo-con'ların 76'da kurduğu *Jewish Institute of National Security Affairs*'in (Ulusal Güvenlik İşleri Yahudi Enstitüsü) verdiği "Uluslararası Liderlik Ödülü"– fazlasıyla yeterli referans ve akreditasyon muydu ?

Her şey bir yana; bize pek bilim adamı gibi gözükme de, çok mu aykırıydı Çevik Bir, MESA'dan daha sıkı bir objektiflik ve tarafsızlık adına kurulan ASMEA'nın profiline ? Derneğin bugünkü yöneticileri, belki bir fikir verebilir bu açıdan.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sosyalistler 'büyük yalan'a karşı (1) : Jean Jaurès

Halil Berktaş 25.04.2012

Yanılmışım; ASMEA'dan ITS'ye ve oradan eski YÖK'e, milliyetçi-devletçi ideolojinin bilim kurumları ve hayatını nasıl enstrümantalize ve dejenere ettiğini yazamazmışım henüz. Her nasılsa, bu yazının 24 Nisan'dan bir gün sonra çıkacağını unutmuşum. Gerçi, 1915 Ermeni tehciri ve katliamlarının (Ermeni soykırımının) 97. yılı, bazı

“T.C. üniversiteleri”nde bir kere daha böyle dejeneresans gösterilerine tanık olmuyor değil. Ve “Hocalı katliamı” mitingine bakılırsa, herhalde bunlar, Büyük Felâket’in 2015’teki 100. yıldönümüne doğru berbat bir tırmanış gösterecek.

Ama ben bu iki haftayı (bir açıdan) sadece sorunun içeriğine ayıracağım. Hayır, tam ne olduğuna ve nasıl yapıldığına; Talât Paşa’nın Dâhiliye Nezareti’ndeki resmî makamı ile evinde kurdurduğu telgrafhane (yani gizli merkezi) arasında nasıl bir “işbölümü”nü gerçekleştirdiğine; valilere açık-yasal emirlerin nereden ve Teşkilât-ı Mahsusa’nın arazideki operasyonel görevlilerine yasadışı talimatın nereden gittiğine; izlerini silme çabalarına, 1918’de Nezaretlerde alelacele yapılan belge temizliğine ve Bahattin Şakir’lerin de bavulla belge kaçırmalarına karşın, bu tezgâhın ne gibi ipuçlarının satha çıktığına... Bu ve benzeri nice somut ayrıntıya değinmeyeceğim. 2000 Sonbaharından bu yana o kadar çok yazdım ve konuştum ki bunları, sıkılıyorum da artık. Zaten çok daha fazlası, bütün çerçeve ve arkaplanla birlikte, Taner Akçam’ın (ve Dadrian’ın, Bloxham’ın, Suny’nin ve daha nicelerinin) kitaplarında var.

Bunları yeni baştan anlatmaktansa, bir kısım faşistleşmiş eski solcuların “büyük” veya “emperyalist yalan” söylemine karşı, dönemin özellikle solcu, radikal, sosyalist tanıklıklarına başvuracağım.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sosyalist tanıklıklar (2) : Karl Liebknecht

Halil Berktaş 26.04.2012

Pazar günü *Tarafa* Ayşe Hür’ün uzun bir incelemesi vardı, *Ermeni Soykırımı’nda Alman rolü’ne* ilişkin (22 Nisan 2012). “Sosyalist ve komünistlerin tavrı” alt-başlığında, Kautsky ve Bernstein’nin “Revizyonist Sosyalist Parti”si ile “komünist Liebknecht” ve diğer Spartakistlerin tutumlarını karşılaştırıyordu. “Revizyonistler” Abdülhamid’in politikalarına daha net karşı çıkarken, Spartakistlerin Çarlık Rusyası’na karşı Osmanlı İmparatorluğu’nu destekleyen Marx ve Engels’i izlemelerini ilginç buluyordu. 1915’te başlayan tehcir ve katliamları hemen sadece İttihatçıların ağzından veren Alman basınının genel tavrına, “Sosyalistlerin” de “savaş ittifakı”na destek mantığıyla uyduğunu birkaç kere vurguluyordu.

Bu noktada, *Tarih Defteri’*nde önemli işler yapan, çok bilgilendirici ve uyarıcı derlemeleri bir araya getiren Ayşe Hür’e hafif birkaç dost eleştirisi. Birincisi, dönemin kişi ve örgütleriyle ilgili nitelemelerinde daha dikkatli olabilirdi. Ortada “Sosyalist Parti” diye bir parti yok; doğru adı Sosyal Demokrat Parti (SPD). Ayrıca, “Revizyonist Sosyalist Parti” diye, böyle, sanki ilk sözcüğü adında varmışçasına büyük harfle yazılan bir örgüt hiç ama hiç mevcut değil. Bu kelime (revizyonist), SPD önderliğine sol kanat (Leninistler, Rosa Luxemburg ve gelecekteki Komintern’ciler) tarafından takılan, kötüleyici bir sıfat. Ayşe Hür’ün böyle bir perspektifi olmadığından, ikide bir, hem de büyük harfle “Revizyonist” deyip durmasına biraz şaşırdım doğrusu. Karl Liebknecht’ten daha o yıllarda “komünist” diye söz etmesi de bir anakronizm tehlikesi taşıyor.

Bunlar nisbeten talî noktalar. Geçelim. Daha önemlisi, yazının bu bölümünün, Karl Liebknecht ile diğer Spartakistlerin Ermeni soykırımına hiç karşı çıkmadığı yolunda bir izlenim yaratması. Hâlbuki bu kesinlikle doğru değil. Tersine; tehcir ve katliam başladıktan sonra en sert protesto ve karşı çıkış, hattâ parlamentoda biricik denebilecek karşı çıkış, Liebknecht’ten geliyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Liebkecht, Reichstag önünde

Halil Berktaş 28.04.2012

Esasa gelelim. Reichstag'ın 11 Ocak 1916 oturumu. Saat 14. Hükümete ayrılan masada iki bakan (Helfferich ve Delbrück) oturuyor. İlk gündem maddesi, Parlamento Üyesi Dr Karl Liebkecht'in soruları.

Liebkecht'in birinci sorusu : **Süregelen savaş sırasında, Türk İmparatorluğu'nda Ermeni halkının yer ve yurtlarından sürülmüş ve yüz binlercesinin boğazlanmış olduğu, İmparatorluk Şansölyesi'nin** [Başbakan] **malûmu mudur ? İmparatorluk Şansölyesi,** [bu işin sorumlularına] **gerekli cezaların verilmesi, Türkiye'de kalan Ermeni nüfusun durumunun iyileştirilmesi ve bu gibi korkunç olayların bir daha tekrarlanmaması için, Türk Hükümeti'yle ne gibi görüşmelerde bulunmuştur ?**

Başbakan <[l>Reichskanzler Bethmann Hollweg] adına, İmparatorluk Özel Danışmanı V. Stumm yanıtlamış; sanki Yusuf Halaçoğlu veya Emin Çölaşan konuşuyor : *Ermenistan'da meydana gelen kıskırtıcı gösteriler üzerine, Türk Hükümeti'nin bazı vilâyetlerin Ermeni nüfusunu yerlerinden sürüp* [İngilizcesinde "deport" deniyor] *yeni yaşam alanlarına sevk etmek zorunda kaldığı, Şansölye'nin bilgisi dahilindedir. Bu önlemlerin söz konusu nüfusa etkisi konusunda, Türk Hükümeti'yle halen bir görüş alışverişi içindeyiz. Daha fazla ayrıntıya girmemiz olanaksızdır.*

Liebkecht üsteliyor : **Ek bir sorum olacak. İmparatorluk Şansölyesi, Profesör Lepsius'un Ermenilerin mutlak imhasından söz ettiğini ve Türkiye'nin Hristiyan ahalisinin bu dehşetten Alman Hükümeti'ni sorumlu tuttuğunu da biliyor mu ?**

Kıyamet kopuyor. Sağdan soldan "Bu yeni bir soru ! Bitirin !" bağırışları geliyor. Herhalde, Şükrü Elekdağ ve Cemil Çiçek'lerin o günkü Alman muadilleri faaliyette. Meclis Başkanı Dr Kaempf, "Bu yeni bir soru olduğu için size söz veremem" diyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Liebkecht (ve Luxemburg) üzerine bazı düşünceler

Halil Berktaş 02.05.2012

Çok hoş bir tesadüf oldu. Geçen haftanın 25-26 ve 28 Nisan yazılarını, her zamanki gibi önceden yazıp yollamıştım. Karl Liebkecht için, Wolfgang Gust'un *Der Völkermord an den Armeniern 1915/16. Dokumente aus dem Politischen Archiv des deutschen Auswärtigen Amts* derlemesinin 422-23. sayfalarını kaynak göstermiş; İngilizcesinden kendi çevirilerimi kullanmıştım.

Tam da 24 Nisan Salı günü, yani 1915'in 97. sembolik yıldönümünde, postadan kalın bir paket ve içinden Gust'un kitabının Türkçesi çıktı. Zoryan Enstitüsü'nün desteği ve Ragıp Zarakolu'nun hapisteyken de

sürdürdüğü editörlüğüyle, Belge Yayınları basmış. Başlığı *Ermeni Soykırımı 1915-16. Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasî Arşiv Belgeleri*. Bin sayfalık kocaman bir cilt. Liebknecht'in, alıntıladığım 11 Ocak 1916 tarihli soru önergeleri, azıcık farklı bir çeviri üslûbuyla, 630-31. sayfalarda yer alıyor.

Ragıp'ı ve Greg Sarkisyan'ı kutlarken, resmî ve gayriresmî bütün inkârcılara bir kere daha sormak ihtiyacını duyuyorum. Geçtim, Taner'in, Dadrian'ın, Suny'nin, Balakian'ın, Bloxham'ın kitaplarından. Gust'un derlemesi sırf belge. İttihatçıların müttefiki Almanya'nın o yıllara ait, gizli yazışmaları da içeren devlet belgeleri. Yani "içeriden" bir tanıklık. Sırf bu kitabın her elli sayfasından, sizlerin hiç cevap bulamayacağınız en az on soru çıkar. Türkiye özgürleştikçe, onyılların bilgi boşluğu aşıldıkça, kâh cahilliğinizi kâh yalancılığınızı daha ne kadar sürdürebileceksiniz ?

Liebknecht'e dönelim; meselesinin sırf Ermeni kıyımı olmadığı hemen anlaşılıyor. Daha bütüncül bir bakışa sahip. Almanya'yı yöneten Prusyalı, otoriter, otokratik, militarist zihniyete karşı. Birinci Dünya Savaşını çıkaran bu kafanın, savaş sırasında daha ne zulümler yaptığı ve/ya kanat gerdiği bağlamındadır ki, önce Ermenilere yapılanları –o sırada hâlâ yapılmakta olanları– gündeme getirip "kendi burjuvazisi"nden hesap soruyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(2) Liebknecht'ten (3) Hasan Tahsin'e

Halil Berktaş 03.05.2012

Ne alçaksınız. "Emperyalist yalan" derken hiç utanmıyor musunuz ?

Ne aptalsınız. Sığ ve geçici bir bilgisizliğe sığınıyor; insanların ilelebet tabulara inanıp hiç okumayacağını ve gözlerinin açılmayacağını mı sanıyorsunuz ?

Bir ayağı Avrupa'da, seksen milyona yakın bir ülke, "dünya bilgileri"nden ne kadar kopuk tutulabilir ?

Resmî "ulusal bellek" tarafından ne kadar bastırılırsa bastırılsın, alt katmanlarda yaşayan kendi "toplumsal bellek"inden ne kadar kopuk tutulabilir ?

Bir 24 Nisan daha geldi, geçiyor. Gene bir yığın ninni söylendi, dağa taş karşı. Hiç böyle bir şey olmadı, demeye getirildi. Oysa o yıllarda herkes her şeyi biliyordu. 1920'ler ve 30'larda kimsenin "olmadı" demesi mümkün değildi. En somut (ve korkunç) anılar hâlâ capcanlıydı. Tamam, en iyisi pek konuşulmamasıydı. Ama zorunlu unutuş ve unutturuluş başlamamıştı. İllâ konu açılırsa, saflar "maalesef oldu, kötü oldu" diyen görelî liberaller ile "oh olsun, oldu ve çok iyi oldu (gerekirse gene yaparız)" diyen sert milliyetçiler biçiminde ayrışıyordu.

Bir ideolojik boşluk vardı, bunu mümkün kılan. Kemalist Devrim henüz kendi tarihini, tanrısını, "büyük anlatı"sını, kutsal yazılarını yerli yerine oturtmamıştı. Totemizme ve insan suretindeki (antropomorfik) politeizme kıyasla monoteist inanç sistemlerinde "doktrin" çok daha önemlidir. O da kendiliğinden ve birden bire oluşmaz. Yeryüzündeki iktidar ilişkileri çerçevesinde, insan eli ve müdahalesiyle bir "doktrinleşme moment'i"nden geçer. Zaman içinde biriken metin öbekleri, belki birkaç yüzyıl sonra bir noktada taranır, redije edilir, resmî Tevrat, İncil veya Kuran'a dönüşür. Asıl bu ândan itibaren "doğru çizgi"ye ters düşmek tehlikeli bir "sapkınlık" (*heresy*) anlamına gelir.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(4) Nâzım Hikmet

Halil Berktaş 05.05.2012

Talât Ulusoy'un, bütün bir toplumla birlikte Hasan Tahsin'in de İttihatçılıktan soğumasına ilişkin araştırması, beni *Taraf*'ın ilk günlerine götürdü. 12 Mart'ta kalabalık bir grup olarak yargılanmış; sonradan *TİİKP Dâvâsı : Savunma* (1974) başlığıyla, kitap halinde yayınlanan bir siyasî savunma metnini topluca imzalamıştık. Bu gazetedeki 14. yazımda (29 Aralık 2007 : *Doğu Perinçek ve haksız İsviçre mahkûmiyeti*) oradan şu alıntıları yaptım : "İttihat ve Terakki iktidarı halk yığınlarının yükselen mücadelesini bastırdı" (s. 127). "İttihatçı kompradorlar..." (s. 129). "Komprador feodal diktatörlük [= İTC] ... Doğuda yüz binlerce Ermeni'yi katletti, geri kalanlarını da yurtlarından sürdü. Arap ve Kürt milliyetlerine çeşitli baskılar uyguladı" (s. 129). Ve sordum ve gene de soruyorum : 1990'ların ortalarında aktedilen özel, gizli bir teslimiyet ve işbirliği anlaşması yoksa, buradan devletçi milliyetçiliğe nasıl sıçranır, nasıl Ergenekoncu olunur, 1915 faciasının "emperyalist yalan" olduğuna nasıl gidilir ?

Meğer biz, *TİİKP Savunması*'nda, Hasan Tahsin'in 1918-1919'da *Hukuk-u Beşer*'de yazdıklarına çok benzer değerlendirmelerde bulunmuşuz. Ama sonra, artık derin devlete hizmet arz etmek isteyen birileri bu "ideolojik kambur"dan da kurtulmak gerektiğine karar vermiş. Talât Ulusoy'u okurken bunları tekrar düşündüm.

Gene aynı "emperyalist yalan" yalanına karşı, 5-10-12 Ocak 2008'deki 16-17-18. yazılarımı da Ermeni sorununda Nâzım'ı tanık göstermeye hasretmişim. Nâzım'ın, 1908-45 arası Osmanlı-Türk toplumunun "kültürel mahremiyet"ine vukufunu vurgulamışım. Özel olarak Enver, Talât ve şürekâsından ne kadar nefret ettiğini hatırlatmışım : "Biz ki İstanbul şehriyiz, / Seferberliği görmüşüz: / Kafkas, Galicya, Çanakkale, Filistin, / vagon ticareti, tifüs ve İspanyol nezlesi / bir de İttihatçılar / bir de uzun konçlu Alman çizmesi / 914'ten 18'e kadar / yedi bitirdi bizi.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İyi ki konuşmuşum

Halil Berktaş 09.05.2012

Şimdi gelem 1 Mayıs 1977 meselesine. 1 Mayıs 2012 Salı günü, yattığım yerden telefon bağlantısıyla, 35 yıl öncesi hakkında Belkıs Kılıçkaya'nın sorularına cevap verdim. Daha sonra *Taraf*'tan telefon açtılar; o sorulara da cevap verdim ve ertesi gün yayınlandı.

Kıyamet koptu. Bir haftadır söylenmedik şey kalmadı hakkımda. Herkes kendisinin o halini değil, benim 20-25 yaşına (bir örnekte, çocukluğuma) varıncaya kadar geçmişimi sorguluyor. Bazı sitelerde üç beş günde "her şey" konuşulmuşçasına hüküm verilmiş : "Uyduruk tezler iflâs etti." Bu aculluk biraz komik oluyor doğrusu.

Söylenenleri (çoğu zaman bağırılanları) izledim, kaydettim. Derledim. Alt-konulara ayırdım. Bekledim. Şimdi, yeniden ve daha sistematik olarak anlatmayı deneyeceğim.

Vurun fakat dinleyin. Ya da isterseniz dinlemeyin, bana ne. Ya da isteyen dinlesin, isteyen dinlemesin. "İmanını" ne yapsam değiştiremeyeceklerim var. Zaten değindiğim küçük ortamlarda onların sesi çok çıkıyor. Aynı kafadaki on kişi omuz verip nakarat tekrarı yapınca, bütün dünya bu sanıyorlar. (Hep öyle sandılar ve bu, solun sonu oldu.) Öte yandan, daha ciddi ve vicdanlı bir şekilde düşünen, hatırlayan, tartan ama ortalığa dökülmeyen bir sessiz çoğunluk da var. Dahası, hele bugün, "özel" ve dışarıya kapalı tartışmalar imkânsız. Belki hep imkânsızdı (ve olmamalıydı), ama günümüzde bunun hiç mümkünatı yok. Bütün bir toplum şu veya bu şekilde her şeyi izliyor. Onun için, orta ve uzun vâdede, iflâs eden nedir, bunu bir daha düşünün isterseniz.

Geçelim. Şu ana sorunlarla başlayacağım. Bir, ne dediğim, ana fikrimin ne olduğu. İki, neden konuştuğum.

Normal olarak, birincisinden başlamam gerekir. Hattâ ikincisinin hiç olmaması gerekir. Evet, altını çiziyorum, mantıken düşünürseniz, normal bir toplumda, normal bir hayatta ikinci soru diye bir şey olmaz aslında.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ulusalçılar ve 19 Mayıs, solcular ve 1 Mayıs

Halil Berktaş 10.05.2012

Daha önce de defalarca yazdığım gibi, şu ileri yaşımda artık tabulara, totemlere, kutsal ineklere, klişelere, rit, tören ve seremonilere, ikiye bölünmüşlükler, fikirleri köşesizleştirmeye, o da vardı bu da vardı bulanıklıklarıyla mavi boncuk dağıtmaya tahammül edemediğim için, sert ve acı konuştum.

Bizzat kendi tarihçemle hesaplaşmamı bitiremediğim için de, bu kadar acı ve sert konuştum.

Pişman mıyım ? Hayır. Ben de bilirdim, "sol da iyi şeyler yapmıyordu ama tabii derin devlet tertibini de ihmal etmemek lâzım" gibi, kimseyi rahatsız etmeyecek yuvarlaklıklarla meseleyi tehlikesizce geçiştirmeyi. Ne olurdu ? Kimseye dokunmaz, herkesin üzerinden aşar giderdi, ortaya (yani boşa) söylenen bu lâflar. Olağan karşılanır, rahatsızlık yaratmazdı. Bu cerahat ortaya dökülmezdi. Bir haftadır söylenenlere bakıyorum da, değiştik değiştik denirken pek değişen yokmuş meğer. Birçok eski solcu geçmişte yaşıyor. En kötüsü, genel bir "sol geçmiş"te de değil, (tam Nabi Yağcı gibi) dar fraksiyon geçmişinde yaşıyor. 12 Eylül'ün solu dümdüz etmesinin üzerinden otuz küsur yıl geçmiş; hâlâ, çok net söylemese de, "her şeye rağmen en haklı bizdik" haleti ruhiyesi içinde yaşıyor.

Türk milliyetçiliğinin 1908-1922 şekilleniş aşamasının bazı şeytanları, ezeli ve ebedi düşmanları vardır : Bulgarlar, Yunanlılar (Rumlar), Ermeniler. Nihal Atsız ise ünlü iki romanında tâ Orta Asya'ya döner ve Çinlileri Türklüğün (ilk) baş düşmanı sayar. Bana pek çok eski solcu, 20. yüzyıl başı nefretlerinde bile değil, 6. ve 7. yüzyıllarda, Köktürklerde kalmış gibi geliyor. Bulgar milliyetçiliğinin bir "Türk boyunduruğu" anlatısı vardır. Osmanlı yönetiminin ne kadar korkunç olmuş olduğunu ballandırmaya doyamazlar. Yanılmıyorsam on küsur yıl önce Bulgaristan'da bir müfredat değişikliği oldu; bu "Türk boyunduruğu" faslı çıkarıldı veya önemsizleştirildi. Ortalık birbirine girdi, "boyunduruğumuzu bize geri verin" diye. Çünkü Bulgar kimliğinin temel direği olarak görüyorlar, onsuz ne yaparız bilemiyorlardı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Acele işe şeytan karışır

Halil Berktaş 12.05.2012

Son on gün (1-11 Mayıs) hakkında, onca toza dumana karşı benim izlenimim şu: Özü itibarıyla doğru ve haklı bir şey söylemişim ki, birileri müthiş telâşa kapıldı. Evet, bu aynen, Ekim 2000’de Ermeni soykırımı hakkında ilk konuştuğum zamana veya 2005’teki “Osmanlı Ermenileri” konferansının öncesi ve sonrasına benziyor. Egemen “ortodoks”ta böyle bir gedik açılması, öfkeden de ötede, bu gediği derhal kapatma acelesini yarattı.

Küfür ve hakarete alışkınım; umurumda değil. Başka ipuçlarına bakarım. Gördüklerim şunlar : bir kere çok bağırılıyor, ki bu daima bir güvensizliğin, kuru gürültüyle bir an evvel üste çıkma çabasının işaretidir. Sen-sen-sen, ne diyorsunuz derhal söyleyin havasında “görüş” toplanıyor ve “azınlıkta” kalmış olduğum ilân ediliyor (bkz “18 yazar Halil Berktaş’a karşı”). Şu bir hafta içinde, kendilerinin de yazdığı sitelerde, ayakta tutmak istedikleri efsanelere taban tabana zıt –örneğin, “Üçlü Blok”un DİSK barikatını zorlaması sırasında havaya ne kadar çok silâh sıkıldığını, ama buna karşılık Sular İdaresi’nin üstünden ateş açılmadığını anlatan, *doğrudan doğruya bu grupların içinden yazılmış*– bir yığın ifade yayınlandı. Gariptir, bunları yok sayıp, bunlardan zerrece bahsetmeyip, “bütün” tanıklıkların devlet tertibini hem de “apaçık” (!) ortaya koyduğu yolunda demeçler veriliyor, basın toplantıları yapılıyor. Gene aynı kişiler, eski DİSK ve TKP’li bazı arkadaşlarının dahi, meydanda ne kadar çok silâh atıldığı ve paniğin başlamasında âmil olduğu doğrultusunda, benimle az buçuk aynı doğrultudaki beyanlarını bile göz ardı ettiler. Dahası, eski fraksiyon düşmanlıklarını devreye soktular; güya ben “eski (ve hâlâ) Aydınlıkçı” olduğum için, özel olarak TKP’nin ve DİSK’in geçmişini yıpratmak amacıyla “şimdi” ortaya atılmışım. Evet, bundan dahi medet umdular, umuyorlar. Ve el çabukluğu marifet, “uyduruk tezlerin iflâs ettiği”ne hükmedip “son nokta”yı koydular; dahası, durup durup bunu yeniden söylüyorlar.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tertip için iki olasılık : (1) içerden provokasyon

Halil Berktaş 16.05.2012

Ahmet Altan’ın 13 Mayıs Pazar günü “Bizim solcular” yazısını okudum. Düşündüm; sanki ben aydan geliyorum. Tutuklanmadım, işkence görmedim, iki buçuk yıla yakın hapis yatmadım. Ömrümün büyük bir kısmını sola vermedim. O yüzden (mı), “duygusuzca” (mı) yazıyorum. Ve (duygusal değil) duygulu olmak, kalbi olmak, vicdanı olmak, insanın geçmişine hiç toz kondurmaması demek.

İyisi mi ben gene kaldığım yerden devam edeyim. Devlet hep tertip yapar, işte o dönem de yapıyordu (Ferdan Ergüt’un bağlam dediği), öyleyse burada da tertip vardır –demekle olmaz. Bunu somut olarak göstermek gerekir.

(5) SONUÇTA, TERTİP NEYİMİŞ ? HANGİ UNSURLARDAN İBARETMİŞ ?

Bu soru, iki ayrı tür arayışa yol açabilir. Birincisi, "Üçlü Blok" Saraçhane'den meydana girmeye çalışırken açılan ateş ve sonra bunun tetiklediği, meydana(n) (havaya, etrafa, her yere, rastgele) açılan ateş üzerinde durulabilir. Kitlesele paniğe yol açan bu ateşin (a) önderlik anlamında ve (b) taban –bilfiil silâhın tetiğini çekmek anlamında sorumluları, sırf iyi niyetli, inandığına ne kadar yanlış olsa da inanmış, belirli durumlara hep belirli refleksleri veren (ve bu yüzden, ateş ediliyor diye ateş eden) solcular mıydı ? Ya da, aralarında şu veya bu ölçüde, o örgüte sızmış ajanlar da var mıydı ? Yani, (biri polis, kurşunla ölen toplam 3 kişi hariç) diğer 31 kişinin ezilerek ölmesine yol açan paniğin yaratılmasında, sol gruplara sızmış ajanların ateşinin, hem diğer solculara da ateş ettirmek, hem toplam "ateş hacmi"ne eklenmek suretiyle, başlatıcı ve/ya büyütücü bir rolü oldu mu ?

Buna benim cevabım kısaca şöyle : *pekâlâ olmuş olabilir; hattâ bir devlet tertibi olmuşsa esas böyle olmuştur diyor ve son tartışmada da, başından beri bunu söylüyorum*. Ama bir, 35 yıl sonra bugün bunu ortaya çıkarmak, MİT ve kontrgerilla arşivleri, her neyse, açılmadan ve (i) sol örgütlere sızdırılmış ajanların listeleri; (ii) bunlardan o gün Taksim'de olanlarının listeleri; (iii) bunlardan da bilfiil ateş açanların listeleri (veya âmirlerine sunmuş olabilecekleri raporlar) gözler önüne serilmeden, çok çok zor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tertip için iki olasılık : (2) dışarıdan saldırı

Halil Berktaş 17.05.2012

1 Mart 1977 faciasına yol açan solcu şiddetseverlik, silâhlanma, düşmanlık kültürü, ideolojik kutuplaşma ve dönüp dolaşıp solun kendi içine vuran şiddet zihniyetini, en son, eski İGD yöneticileri Ahmet Muhtar Sökücü ve Alaiddin Taş da doğruladı (*Taraf*, 15 Mayıs). Buna karşılık bu zemini hafifseyenler, olası bir devlet tertibine en yakın çerçevesi olarak "içerden provokasyon"a sırt çevirince, geriye "dışarıdan saldırı" varyantı kalıyor.

Bunun da neleri içerdiğini çok iyi biliyoruz artık : (ilk birkaç el silâh sesinden sonra), 4 Mayıs CNN Türk'te sayın Mehmet Karaca'nın kullandığı tipik ifadelerle, "meydana dört bir yandan çepeçevre ateş" –altını ben çiziyorum, *meydana* (yani dışarıdan) ateş. Uzun namlulu silâhlarla Sular İdaresi'nin *üzerinden* ateş + İntercontinental otelinin üst katlarından ateş + oteldeki esrarengiz Amerikalılar + panzerlerin *özellikle panik yaratmak amacıyla* meydana girmesi + beyaz Anadol'un gene *aynı amaçla* ateş açması + Kazancı Yokuşu girişine *gene kasten* bırakıldığı söylenen bir kamyonet.

35 yıldır ve son haftalarda tekrarlanan hep bu. Benim de izlediğim Küyerel web sitesinde, 12 Mayıs'ta ilginç bir mektup yayınlandı. [OK] diyeceğim kişi, esas olarak bana çatarken şu çok çarpıcı cümleye yer vermiş : "Bildiğim, katliamdan kısa bir süre sonra bütün sol grupların olayın kontrgerilla, derin devlet işi olduğu noktasında hemfikir olduklarıdır."

Evet, mesele tam da bu zaten. Öncesi ve sonrasında [OK] da, "sol hemfikir" olduğuna göre benim neden "şimdi" çıkıntılık yaptığım gibi, zaten cevap verdiğim (*İyi ki konuşmuşum*, 9 Mayıs) bir soruyu herhalde kendince önemli bulup tekrarlıyor. Ama bütün o fraksiyonlaşmış solun başka hiçbir konuda anlaşılamazken (a) neden; (b) ne kadar kısa bir sürede; (c) nasıl, kimlerin kurgusu temelinde, sadece ve sadece bu konuda anlaşılacağına hiç değinmiyor. Sırf [OK] da değil; kimse sorgulamıyor bu tuhaflığı. 1977-78'de hızla şekillenmiş bir öykü; hiç kimse ardında ne var diye bakmıyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

İkrarın böylesi

Halil Berktaş 19.05.2012

Bu yazının başlığını çok düşündüm. Daha renkli alternatifler de vardı önümde.

(a) Çanak çömlek patladı.

(b) Şecaat arzederken sirkatini söyledi –Osmanlı döneminden kalma etnik önyargıları içerse de, “merd-i kıptî şecaat arzederken sirkatin söyler” (çingenenin mert, dürüst olanı kahramanlık diye hırsızlıklarını sayar) sözüne atıf.

(c) Tertibe ne gerek var, Celâlettin Can’lar oldukça.

Aslında bugünün taslağı başkaydı. Devlet tertibi yaklaşımının ikinci, “dışarıdan saldırı” varyantı, diyecektim, kendi çürüklüğü ile meydanın içinde olup bitenlerin yeterli dehşeti arasında sıkışmış bulunuyor. Ardından, “kendi çürüklüğü”nün ne olduğunu açacaktım. Ancak daha sonra, “meydanın içinde olup bitenler”e dönecektim.

Ne ki, Celâlettin Can’ın iki gün boyunca açıkladıkları (*Taraf*, 16-17 Mayıs), sırayı tekrar değiştirip önce “meydanın içi”ne odaklanmayı zorunlu kılıyor. Çünkü Celâlettin Can, bir kere, solun o zamanki şiddetseverliğini ve silâhlılık halini; silâha sarılıp sağa sola ateş etmeye her an ne kadar hazır ve yatkın olduğunu; faşizme karşı mücadeleden işte bunu anladığını –hem de en küçük bir mantıkî ve ahlâkî sorumluluk, bir vicdan azabı duymaksızın, zerrece hicab etmeksizin; 35 yıl önce olduğu gibi bugün de aynen savunarak, övünerek, böbürlenerek anlatıyor.

İkincisi, Dev-Genç olarak kendilerinin 1 Mayıs 1977 öncesinde ve sırasında, meydanın içinde, göbeğinde ne yaptıklarını, gene hep aynı aslanlar gibi savaşmış, büyük iş yapmışlık havası içinde, övüne övüne anlatıyor.

Murat Belge’nin 8 Mayıs’taki yazısına gitti aklım. “Provokasyonu devlet yapmış olabilir, ama ortamı sol belirledi” deyip, yıllarca, bu olayın baş aktörü olan çizgilerin militanlarının, “yaptıkları işin niçin doğru ve gerekli olduğunu savunduklarını” gördüğünü kaydediyordu.

Celâlettin Can’ın, işte bu kategoride yer alan biri olarak tanıklığı, samimi ve tevilsiz ikrarları büyük, hattâ bir bakıma bitirici önem taşıyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Celâlettin Can’dan, Mustafa Yalçiner’e

Halil Berktaş 23.05.2012

Planlı yazmak istiyorum ama yazamıyorum bir türlü. Bir tür “inkâr cephesi” oluştu ya. Her gün bu cephenin yeni bir gafına tanık oluyoruz. Bu da “tartışmanın güncelliği”ni takip etmeyi gerektiriyor.

Nedir, gaf dediğim ? Ya Celâlettin Can gibi, 1 Mayıs 1977 "kahramanlık"larını anlatayım derken, benim "rezillik" diye tarif etmeme çok kızılan gerçekleri ortaya döküveriyor (ve bir yandan da pek yukarıdan konuşmaya devam ediyorlar, Can'ın "Berktagiller"e çatmasındaki sahte üstünlük havaları gibi).

Ya da, Mustafa Yalçiner (*Taraf*, 19 Mayıs) gibi, başka türlü bir çelişkiye düşüyor; "devlet tertibi" iddiasının "dışarıdan saldırı" varyantını hiç değiştirmek ve yumuşatmaksızın, olduğu gibi tekrarlayayım derken, son üç haftada bile nelerin ortaya döküldüğünden tamamen habersiz olduklarını sergiliyorlar –ki bu da sonuçta bumerang gibi, dönüp dolaşıp o "dış saldırı" tezinin çürüklüğüne vuruyor.

Önce şunu hatırlatayım : Mustafa Yalçiner kim ? Halkın Kurtuluşu'nun o zamanki lider kadrosundan. Halkın Kurtuluşu ne ? 1 Mayıs'ı "revizyonist"lere bırakmayacağız diye Taksim meydanına dışarıdan, ayrı bir kortej olarak, illâ kendi sloganları ve pankartlarıyla girmekte sonuna kadar inat eden "Üçlü Blok"taki en güçlü, en kalabalık örgüt. Onların tutumunu ("devlet tertibi"nde ısrarlı olan) Mehmet Karaca bile "makinelерimizle geliriz..." diye özetledi (CNN Türk, 4 Mayıs). Başka konu ve noktalardaki ayrılıkları ne olursa olsun, herkes ilk silâhların Tarlabası tarafından gelen "Üçlü Blok" DİSK barikatına dayandığı sırada, Sular İdaresi'nin arkasında atıldığında; çatışmanın, kargaşanın, paniğin, her neyse, burada(n) başladığında hemfikir. Önümüzdeki günlerde, gene o zamanki "Üçlü Blok"un Halkın Yolu grubundan faraza Dilâra Kâhyaoğlu'nun çok uzun, Müfit Özdeş'in ise daha kısa fakat toparlayıcı tanıklıklarını (bir dizi TKP-DİSK tanıklığıyla yan yana koyarak) yayınlacak ve satır satır tahlil edip yorumlayacağım.

Belki şimdiden görüldüğü (zaten bilindiği), ama o zaman daha da açıklık kazanacağı gibi, bütün bunların işaret ettiği çok bariz bir nokta var : hem 1 Mayıs 77 faciasından, hem hızla örtbas edilip bir "devlet tertibi" efsanesine dönüştürülmesinden, eh, derece derece bütün sol sorumlu –ama herhalde en fazla, hem de açık arayla en fazla "Üçlü Blok" sorumlu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kamyonetimi isterim ! Amerikalılarımı isterim !

Halil Berktaş 24.05.2012

Şu kamyonet, onyıllardır anlatılageldi, 1 Mayıs 1977'deki "devlet tertibi"nin bir parçası diye. Buna göre (1) panik tesadüfî (meydana gelmiş veya girmeye çalışan sol grupların ateş açmasının hesaplanmamış sonucu) değilmiş. Bizatihî devlet panik çıkarmayı planlamışmış. (2) Aynı şekilde devlet, kaçışan kitlenin gidip Kazancı Yokuşu'na yığılacağını da öngörmüş. (3) Bu tıkanıklık büsbütün artsın ve insanlar birbirini daha fazla ezsin diye, o kamyoneti de oraya kasten bırakmış.

Mustafa Yalçiner de *Taraf*'taki demecinde (19 Mayıs) kamyonete ve Amerikalılara büyük yer vermiş. Hattâ, sözcük saydım, iddialarının dörtte birini (354'te 87) kamyonet kaplıyor; biraz kısaltarak aktarıyorum :

"Bunların hepsi kontrgerilladır. Herhalde o kamyonu da Halkın Kurtuluşu koymamıştır. (...) Önceden örgütlenmiştir, o kamyonu da oraya getirip koymuşlardır. En büyük zayıf da orada olmuştur. Kamyon yolu tıkadığı için Kazancı Yokuşu'nun girişinde çok sayıda insan kaçayım derken birbirlerini çiğneyerek (...) altında kalmışlardır birbirlerinin."

Burada küçük bir problem var : Yalçiner'in demecinin çıktığı 19 Mayıs tarihinde, bu iddia salt olgusal düzeyde çökmüş, bir fiskede çökmüş, iki haftadır çökmüş bulunuyordu. 4 Mayıs'taki CNN Türk panelinde, işin gerçeğini

zaten bilen (miting için İzmir’den gelmiş, eski İGD’li) Cemil Koçak’ın sorusuna cevaben eski tertip komitesi başkanı Mehmet Karaca, onun bir DİSK afiş kamyonu olduğunu açıkladı ve sonradan bu, ilgili (Ankara merkezli) Teknik-İş sendikası tarafından da doğrulandı. Hattâ internette bazı gençler kendilerini aldatılmış hissettiklerini de yazdılar.

Öyleyse Mustafa Yalçiner, niçin gerçekte ilgisi olmayan, ilgisi olmadığı ortaya çıkmış bir noktada ısrar eder ? Bir ihtimal, hoşlanmayıp bile bile görmezden gelmesidir. İkinci ihtimal, bu tartışma patlak verdiği için beri hiçbir şey okumamış ve izlememiş olmasıdır; yani bir düzlemde, sırf bilgisizlikten böyle konuşuyor denebilir.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki tür tanıklık

Halil Bertay 26.05.2012

Solun o günkü hali ve sonuçlarına “rezillik” dedim diye kıyamet koptu. Söylenenlere ve içerdikleri seviyeye de bakarak düşünüyorum, başka neydi ki diye. Murat Belge’nin *Haziran* (19 Mayıs) yazısı da üzerine bindi; başka bir soruyu beraberinde getirdi.

1977’de Taksim’deki kaç kişi, gerçekten 1 Mayıs’ı kutlama coşku ve sevincini yaşıyordu dersiniz ? Kaç kişi, işçileri gerçekten seviyordu bir kere ? Kaç kişi, 1886 Chicago *Haymarket Massacre*’ını (Samanpazarı Katliamı) ve işçi sınıfının iki yüz yıllık bütün acılarını ruhunda hissediyordu ?

Ben solun birçok kesimi için böyle bir şey de olmadığından endişe ediyorum. İşçi “sınıfı” reel bir insanî varlık değil, daha çok teorik bir kavram, üzerinden iktidar mücadelesi verilen bir “nesne”den ibaretti. “Her örgüt henüz iktidar olamamış devlettir” demiş Aytekin Yılmaz (*HerTaraf*, 21 Mayıs). Bu 1977’yi de çok iyi anlatıyor. Örgüt liderliklerinin gözü o dar çerçevenin dışında bir şeyi görmüyordu.

Temel tahlilimi bir kere daha özetleyeyim : 1970’lerin ikinci yarısında sol (1) son derece fraksiyonlaşmış, ideolojik bakımdan birbirine düşmanlaşmış haldeydi. Bir afiş uğruna adam öldürülüyor, sonra da kabahat başkalarına atılıyordu (bkz 6 Mayıs’ta Yıldırım Oğur’un alıntılacağı, Ümit Kıvanç’ın “Hiç Yanlışsız, Hep Mağdur” yazısı). (2) Silâhlı ve hızla çekip tetiğe basmaya hazır (*trigger-happy*) bir haldeydi. Her baktığı yerde düşman, polis, Kontrgerilla, faşist komando görüyor; çit çıksa ateş etmeye başlıyordu.

Bu iki özellik gruplara eşit dağılmıyordu kuşkusuz. İdeolojik düşmanlık TKP-Aydınlık, Sovyet-Çin, “revizyonist” ve “Maocu bozkurt” ekseninde çok yoğundu. Okul ve mahallelerde ülkücülerin saldırısına esas hedef ve muhatap olan, teorik model olarak da kendilerine daha çok Latin Amerika’nın kent-kır gerillalarını seçen THKO, THKP-C ve uzantıları (Dev-Yol, Dev-Sol, Kurtuluş ve “Üçlü Blok”) gibi gruplar ise asıl silâhlı gruplardı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Özet ve yol haritası

Halil Bertay 30.05.2012

Şimdiye kadar neler yaptım ? Tartışmanın neresindeyim ? 1-2 Mayıs'ta iki tv kanalına verdiğim kısa demeçler, 2-3 Mayıs'ta *Taraf*'ta çıkan röportajlar ve 4 Mayıs'taki CNN Türk paneli, tahmin edilebilecek tepkilere yol açtı.

9 Mayıs Çarşamba gününden itibaren bu köşede, her şeyi baştan anlatmaya koyuldum. Önce, bir kısım eski solcular için 1 Mayıs 1977 "mağduriyet"inin neden ve nasıl öncelikle bir kimlik meselesi haline geldiğine dikkat çektim (9-10 Mayıs; özellikle bkz *Ulusalcılar ve 19 Mayıs, solcular ve 1 Mayıs*). Yakın zamanda Etyen Mahçupyan da aynı noktaya değindi (*Sol ve kimlik*, 25 Mayıs).

Ardından, "hayır, 1 Mayıs '77 bir menkıbe değildir; asıl Halil Berktaş'ın kendisi uydurukçu ve menkıbeci bir tarihçidir" (veya "tarihçiliğin bütün kurallarını ihlâl etmiştir") diye bağırıp çağırmakta olan kesimin, "devlet tertibi"ni ayakta tutabilmek için alelacele pekiştirmeye çalıştığı dört beş noktayı özetledim ve bunları çok adım adım irdeleyeceğimi belirttim (12 Mayıs : *Acele işe şeytan karışır*). Bunu izleyen iki yazıda (16-17 Mayıs), herhangi bir tertip olasılığını "dışarıdan" ve "içeriden" diye ikiye ayırdım. Öncelikle devlet tertibidir diyenlerin "dışarıdancı" olduğuna işaret ettim. Başka bir deyişle, solun içinden provokasyon ihtimali, onları kesmez (zira bizi dönüp dolaşıp solun sorumluluğuna götürür). Bilvesile, devletin "tertipsizliğinin belgesi" diye bir şeyin tabii ki olamayacağını; sorunun, tertibin kanıtları diye sunulanların çürüklüğü olduğunu hatırlattım.

Daha önemlisi, "içeriden provokasyon" olasılığı dahil Taksim meydanında ne olup bittiğinin aydınlatılmasının, çevre ve mahalle aidiyetlerine meydan okuyan çok zor bir tür tanıklığı gerektirdiğini, ama gene de bu tür tanıklıkların azar azar biriktiğini kaydettim (13 Mayıs).

Derken araya, *Taraf*'ın Celâlettin Can'la (16-17 Mayıs) ve Mustafa Yalçın'er'le (19 Mayıs) yaptığı röportajlar girdi.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Erdoğan, proto-faşizm içinden konuşuyor

Halil Berktaş 31.05.2012

1 Mayıs tartışmasına kısa bir ara vermek pahasına, güncelliğe dönmek istiyorum.

Uludere ve kürtaj, derece derece AKP'nin, hükümetin ve özellikle de başbakanın felâket derecede çuvaldığı iki mesele. Erdoğan'ın korkunç ötesi bir demeciyle, ikisini birbirine karıştırmayı da başardılar üstelik. Bir süredir Ahmet Altan'ın, sonra Murat Belge'nin işaret ettiği, Zülfü Dicleli'nin de adını "muhafazakâr hegemonya" koyduğu yeni sağ konfigürasyon, böylece kendini net bir şekilde ortaya koydu.

Daha önce de sık sık yaptığım gibi, zaten yazan yazıyor, ben kendi düşünce mecramdan yürüyeyim, diyemez oldum bir yerden sonra. Derdim, Uludere'den çok kürtajla. Hükümet açısından Uludere taktik bir bataklık, ya da öyle başladı; 34 *vatandaşın* "kazara" bombalanıp öldürülmesinin siyasî sorumluluğunu bir türlü üstlenemeyip gereğini yapamamak, zamanla tam bir rezalete dönüştü. Tabii ki son tahlilde bunun da ideolojik bir zemini var ve başbakan ne kadar esip gürleyerek mazeret bulmaya kalkarsa, Kürtleri insan yerine koymayan Türk ırkçı-milliyetçiliği de o kadar fazla sırtıyor. Gene de burada, politik oportünizmin önde gittiğini, ideolojinin onu izlediğini sanıyorum.

Öte yandan kürtaj benim için bir bakıma çok daha korkutucu, zira tamamen ideolojik. Hele Erdoğan'ın, kürtajı Türkiye'ye karşı uluslararası bir komplo gibi gösteren sözleri, hayır, öyle sadece monoteist bir köktencilikten

değil, Müslüman bir ataerkillikten de değil, onlarla da karışan çok daha modern, derin ve karanlık bir kaynaktan 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarının unutmaya yüz tuttuğumuz proto-faşizminden süzülüp yükselerek satha çıkıyor.

Neden bahsediyorum ? Faşizm ve Nazizm gökten zembille inmedi. Tarihteki her şey gibi, onların da arkaplanları ve başlangıçları vardı. William Shirer, üzerinden altmış yıl geçmesine karşın değerini pek yitirmeyen *The Rise and Fall of the Third Reich*'in 4.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Büyük (ve saf) bir nüfus arayışı

Halil Berktaş 02.06.2012

Bu, *Okuma Notları*'nın 500'üncüsü (arada sırada benimle yapılan röportajları, verdiğim demeçleri, *HerTarafta* çıkanları, 1 Mayıs 77 tanıklıklarını ve benzeri derlemeleri, Watergate - Ergenekon karşılaştırması gibi özel sayfaları ya da *Şu Korkunç Otuz Yıl*'in tefrika edilmesini saymıyorum). 500 köşe yazısı, herhalde tek aralıklı 1000 sayfa ve iki milyon küsur sözcük. Belki bu yüzden bitiril(e)memiş üç akademik kitaba bedel. Ne yapalım. *Taraf* yaşıyor, özgür eleştireliliğini değişen koşullarda çok yönlü olarak sürdürüyor ve ben de yazmaya devam ediyorum.

100 küsur yıl öncesinin proto-faşizminde "nüfus gücü" vurgusu çok önemliydi. Henüz devletleşmemiş milliyetçilikler, burası bizim (olmalı) dedikleri "vâdedilmiş topraklar"da kendilerini (icabında manipüle edilen nüfus sayımları yoluyla) "çoğunluk" gibi göstermeye ve pratikte de öyle olmaya çalışıyordu. Mevcut ulus-devletler, "hayat alanları"nı başkaları aleyhine genişletip "daha büyük olma," hattâ tutturabilirlerse mini-imparatorluklar kurma peşindeydi. Bu hedeflere kâh daha hızlı üreme ve kolonizasyon, kâh "istenmeyen öteki"lere yönelik etnik temizlik yöntemleriyle ulaşmak söz konusuydu.

Hepsi meşru ve mübahtı, çünkü Sosyal Darwinizme göre, adına millet dediğimiz insan toplulukları arasındaki ilişkiler bir çeşit "orman yasası"na tâbiydi. Ömer Seyfeddin'in *Primo*'da kozmopolit geçmişinden koparak Türkçüleşen Kenan'a, *Beyaz Lâle*'de onun Bulgar muadili Radko Balkaneski'ye kullandırttığı ifadelerle, ahlâk zaten palavraydı ve hak diye bir şey de yoktu; ölmek isteyen öldürecek, kuvvetli zayıfı altedecekti. Ve nasıl doğada, hayvan türleri arasındaki hayat mücadelesinde başarı, çoğalıp yayılmak ve giderek daha geniş bir alan kaplamakla; başarısızlık ise o türün yok olması, nüfusunun tamamen tükenmesiyle ölçülüyorduysa, uluslar ve ulus-devletler arasındaki "hayat mücadelesi"nde zafer ve yenilgi de nüfus üzerinden kavramlaştırılıyor; büyük bir nüfus üstünlüğün, buna karşılık küçük bir nüfus zayıflığının hem nedeni, hem sonucu ve somut ifadesi sayılıyor; özellikle nüfusun sürekli azalması, milleti yeryüzünden silebilecek bir felâket trendi gibi görülüyordu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evinç ve Mekin Dinçer

Halil Berktaş 06.06.2012

Bazı isimler, sözcükler, haberler vardır ki her şeyi ansızın durdurur, hattâ sizi alıp yıllar içinde geri götürür.

Salı sabah kızkardeşim Neyyir aradı; Evinç teyzeyi kaybetmişiz dedi.

Başsağı bir zaman tüneline düşüverdim.

Evinç Hanım ve eşi rahmetli Mekin amca, annem ve babamdan sonra, herhalde hayatta en çok şeyi borçlu olduğum insanlardı. Lisede, ilk gençliğimde, bir de onların elinde büyüdüm diyebilirim.

Bir dönemin isimsiz ama seçkin sosyalist entellektüellerindendiler. 1951-52 tevkifatı gibi büyük anti-komünist operasyonlar onlara dokunmamış; olanca özlemleri ve geniş dünya görüşleriyle birlikte, hayatta kendilerine bir niş açmış, yaşama ve düşünmeyi sürdürmüşlerdi.

Yeryüzündeki ilk sosyalist ülke olarak Sovyetler Birliği'ne besledikleri sempatinin, Stalin'i ve 1930'ların Moskova duruşmalarını dahi içine alması, Faşizme karşı mücadele, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş çağının şekillendirdiği, dışında kalınması çok zor bir paradigmaydı. Bununla birlikte ve esas olarak demokratik sosyalisttiler. Tarifsiz kişisel incelik ve nezaketleriyle içiçe geçen, olağanüstü bir yumuşaklık ve toleransları vardı. Hoyratlık onlara yabancıydı. Bunların kıymetini geçmişe baktıkça daha iyi anlıyorum.

Aile dostlarımızdı. Ortayı İzmir'de bitirip İstanbul'a, Robert'e giderken, babam bir tür koruma önlemi olarak, kendisi gibi 1951-52'de girip çıkmış İlhan amcam veya Solmaz yengemin değil, Evinç hanımın velim olmasını rica etmiş sanırım. Öyle de oldu ve ben 14-16 yaşlarımda evci çıktığım hafta sonlarının bir bölümünü İlhan amcamlarda, bir bölümünü Suzan teyzemde, ama en çok da Evinç teyze ve Mekin amcamlarda geçirir oldum. Başta Şişli'nin arkasından aşağı inen bir sokakta, kirada otururken, sonra girmiş oldukları kooperatifin tamamlanması üzerine, henüz hayli ıssız olan Balmumcu vadisinin üst ucuna taşınmışlardı (60'ların başlarında Beşiktaş'tan Levent'e kadar bomboştı, Barbaros Bulvarının iki yanı).

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Fuhşiyat'ın ardındaki özgür kadın korkusu

Halil Berktaş 07.06.2012

Çok sevdiğim iki insandan birinin altı yıl önce, diğerinin geçen hafta ölümü, değerleri ve umutlarıyla birlikte bütün bir dönemin de gene ve bir kere daha kapanması anlamına geldi. İlk, Sovyetlerin çöküşüyle kapandı bu dönem; Mehmet Ali Aybar öldüğünde tekrar kapandı; Mihri Belli ve Nihat Sargın öldüğünde tekrar kapandı; o kuşakların ünlü-ünsüz her mensubu öldüğünde tekrar kapanıyor. Benim, bizim, bizlerin gençliğimiz de her seferinde biraz daha ölüp uzaklaşıyor onlarla birlikte. Ne ki, pek nostaljiyle ve idealize ederek baktığım da söylenemez o gençliğe. Hatırlamak, evet; sürekli güzelleme ve mutlaklaştırmak, hayır.

Bu da, yakında 1 Mayıs 77'den geçerek dönmeyi umduğum sosyalizm tartışmasına bağlanan bir iplik tabii. Oradaki pozisyonum belli; sosyalizm transandantal değil *tarihsel* bir kategori; *başlı ve sonlu* bir kategori ve böyle dediğim, böyle baktığım anda da ister istemez *bitmiş, tükenmiş* bir tarihsel kategori benim için. 150 yıl boyunca taşıdığı, tercüman olduğu (daha fazla demokrasi gibi, özgürlük ve sosyal adalet gibi) özelemler süreceksa, sosyalizm bayrağı altında değil, başka ad ve kılıklarla sürecektir. Öte yandan, sosyalizmin üç büyük ideolojisinden biri olduğu 19. ve 20. yüzyıl tarihinde, maalesef bitmeyen şeyler de var, insanlığın büyük trajedilerden bir türlü ders çıkaramayan dar kafalı politikacıların dört elle sarıldığı. Bunlardan biri, ister

Hristiyan ister Müslüman, ya da ister Nazi ister Stalinist, her tür ataerkil muhafazakârlığın ve şimdi de Başbakan Erdoğan'ın gündeme getirdiği Sosyal Darwinist "büyük nüfus" takıntısı ile, uzantısında, erkek devletin ve erkek elitlerin kadın bedeni üzerinde hak iddiaları.

Ve bence, proto-faşizm gibi genel ideolojik arkaplanlar da dahil, temelinde *korku* yatıyor : birincisi, "millî öteki"lerimizin, (Fransızlar için) Almanların, (Almanlar için) Slavların, (Osmanlı Türk-Müslüman nüfusu için) Hristiyanların, özellikle de Rum ve Ermenilerin, (bir zamanlar Sovyetler için) Türkî nüfus gruplarının, (Sırplar için) Arnavut Kosovalıların, (Han Çinliler için) Tibetlilerin veya Uygurların, (bugünkü TC için) Kürtlerin "biz"den daha hızlı çoğalacağı ve şu veya bu coğrafyada üstünlüğü ele geçireceği korkusu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yan pistin yan pisti : Nâzım ve kadınlar

Halil Berktaş 09.06.2012

Çıktım bir kere 1 Mayıs 77 mecrasından. Döneceğim ama zaman alacak. Zira parantez parantezi getiriyor. Başbakanın kürtaj söylemi ve kampanyası, proto-faşizme, "büyük nüfus" arayışına, kadınları "annelik hapishanesi"ne tıkma çabalarına götürüyor. Olmadık düşünsel akrabalıklar çıkıyor bu noktada. 1930'larda Nazizm, Stalinizm (ya da doğrudan Komünizm) ve Kemalizmin bazı noktalarda ne kadar yakın ve akraba olduğu gündeme geliyor.

Bu açıdan, Nâzım hakkında yazdıklarım gene şüphe ve tepki uyandırmış birilerinde. Aynen 1 Mayıs konusunda olduğu gibi : solun kutsal değerlerine nasıl hakaret edermişim. Gene uyduruyormuşum. İşim mi yokmuş da (hiç sağla değil) hep solla uğraşıyormuşum.

İyi de, tarihi ne yapacağız, gerçekleri ne yapacağız o zaman ? Kemalizmin resmî tarihi gibi, bir de başımıza "solun resmî tarihi"ni mi çıkaracağız ? Oraya mı hapsolup kalacağız ? İki bir, artık toparlanan ve olumlu gelişen bir soldan söz ediliyor. Bu kadar vurmamalı zira zararlı oluyor, deniyor. Olumlu geliyorsa sürekli ve kapsamlı bir geçmiş eleştirisinden neden gocunsun ? Tersine; eğer bu eleştiriye yarım ve tarihin pisliklerini temizlenmemiş bırakırsak, asıl bu çürük temel engel olmaz mı, sağlıklı bir gelişmeye ? Fakat acaba bu "iyi ve olumlu gelişme" denen şey, gene bir takım pragmatik uzlaşmalar üzerine mi inşa edilmek isteniyor ?

Dönelim, Nâzım konusuna. İki üç yıldır bu konuda bir kitap hazırlığı içindeyim; bir türlü, bitirmek için gerekli iki aylık konsantre zamanı ayıramıyorum. *Düzyazılarıyla Nâzım Hikmet. Bir 1930'lar Komünistinin Günlük Hayatı, Duygu ve Düşünce Dünyası*. Aşağı yukarı bu başlık altında, dört uzun konuşma yaptım şimdiye kadar Sabancı Üniversitesi'nde, Harvard'da, Bilgi'de ve son olarak 26 Ocak 2012'de Küyerel'de. Aşağıdaki alıntıları (genel kaynak : Nâzım'ın bütün eserlerinin 80'lerdeki Adam Yayınları edisyonu), o konuşmalarda da kullanmıştım. Altı örnek sunuyorum.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nâzım ve Nihal Atsız : bir karşılaştırma

Halil Bertay 13.06.2012

1930'ların üç tipik rejimi : Nazi Almanyası, Stalin'in Sovyetler Birliği ve Kemalist Türkiye. İktidardaki haliyle kadın, aile, annelik ve kürtaj politikalarına eğilmeden önce, ideolojik arka planlarını yan yana koymak istedim. Önemli bir karşılaştırma vardı aklımda, geçen sefer yerim kalmadığı için giremediğim. Türkiye'nin gelmiş geçmiş en su katılmadık (İtalyan anlamında Faşisti değil, doğrudan) Nazisi diyebileceğimiz Nihal Atsız'ın, "burjuva" kadınlarına ve onlar üzerinden genel olarak kadınlara ilişkin tavrı ile Nâzım'ın söylemi arasındaki paralelliklere dikkat çekeceğim.

Unutmayalım, buraya nereden geldiğimizi. 1920'lerin *garçonne*'lerinin erkekleri nasıl korkuttuğunu; kısa saçlı, dar kalçalı, sigara içen ve spor giyinen bu androjen tiplerin annelik idealine çok uzak gözüktüğünü Mark Mazower'dan aktarmış (7 Haziran): ardından, o yıllarda Nâzım'ın da farklı kafada olmadığına dikkat çekmiştim. Özellikle 9-12-14-15 Aralık 1934'te peş peşe yazdığı dört yazı, bu açıdan çok ama çok kötü. "Doğal" saydığı toplumsal cinsiyet rollerinin korunması ve (kıyafet gibi) farklılık çizgilerinin aşılmamasında ısrar; genç kız ve kadınları "kötü" yollardan korumaya yönelik, yukarıdan ahlâk vaazları; boyanmaya ve açık giyinmeye karşı sert "patron" uyarıları ne ararsanız var. İkide bir "eşitlik" diyor ve sonra hemen "ama"sını ekliyor. Ben ahlâkçı değilim diyorsa da, hele "açık giyinip etinizi sergilemek suretiyle [biz] erkeklerin içini gıcıkliyorsunuz" gibi cümleleriyle, geleneksel "fuhşiyat" edebiyatının kıyısında dolaşıyor.

Nâzım'ın bu yazılarından sekiz, Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye'sinden (1931) beş yıl önce, Nihal Atsız, *Topal Asker* şiirini yazmış (1926). Belki Millî Mücadele'de, fakat öyle olması da şart değil, genel olarak vatanın ve milletin düşmanlarına karşı savaşırken sakat kalan bir Türk askeri, Alman proto-faşizminin *Volkisch* damarından beslenen bir halkçılık, ya da SA hücum taburlarının "proleter"liği, ya da keza MHP ve Ülkü Ocaklarının "pleb sokak faşizmi" içinden konuşup, "sınıf nefreti"ne hedef olarak kozmopolitizmi; *alla franca*'yı; yukarı sınıf, "ecnebi" ve "burjuva," yani "kötü" olan her şeyi temsil eden bir genç kıızı seçer :

*Ey saçları "alâgarson" kesik hanım kız !
Gülme öyle bana bakıp sen arsız arsız !
Bacağımla alay etme pek topal diye.*

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Marksizm ve Kemalist sonderweg (özel patika)

Halil Bertay 14.06.2012

Neredeyse bir haftadır (ve 13 Haziran'da bu satırları yazarken de hâlâ) İngiltere'deyim. Dün Oxford'da, Tarih Fakültesi'nin dâvetlisi olarak, Türkiye'nin *sonderweg*'i, "Kendine Özgü Patika"sı üzerine bir konuşma yaptım.

Sonderweg, ilk ağızda Alman tarihinden kaynaklanan bir kavram. Kapitalizme geçişte İngiltere ve Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinin izlediği, klasik denebilecek liberal-demokratik patikaya kıyasla, Almanya gibi "gecikmiş" ve "yetişmeci" bir gündem peydahlamış Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin tuttuğu zorlayıcı, devletçi, otoriter, hem ekonomik hem siyasal anlamda anti-liberal "hızlandırılmış kalkınma" yöntemleri için kullanılıyor. Buna bağlı bir fikir, Alman *sonderweg*'inin, Nazizmin zeminini hazırlamış olması. Avrupa'nın en doğusuna, meselâ Rusya'ya ve ardından bir adım dışına, Japonya'ya, Çin'e ve Türkiye'ye baktığımızda, karşımıza yakın zamanda

Murat Belge'nin de *Militarist Modernleşme* kitabında incelediği, çok benzer morfolojiler ve ideolojik miraslar çıkıyor.

Ben de burada, bu Kemalist *sonderweg* sorununa kendimce eğilirken, bir kere daha Osmanlı ve sonra Türk milliyetçi elitlerinin ikili (hem ezen hem ezilen) konumunu vurguladım. Buna bağlı olarak, dönemin Avrupa düşünce hayatının hem Marksizan anti-emperyalizm söylemi, hem proto-faşizm gibi birbirine hayli zıt kaynaklarından beslendiklerine; bu tür pasajlara İttihatçı yazarlarda yan yana ve iç içe rastlanabildiğine dikkat çektim.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aile, kürtaj ve Nazizm

Halil Berktaş 16.06.2012

Evet, gene çok dağıldım; artık bitireyim bu faslı. İki savaş arasındaki (1918-1939) aile ve annelik değerlerine yöneliş, 20. yüzyıl başının proto-faşist "büyük nüfus" arayışının yanı sıra, kısmen (ama sadece kısmen), Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı çöküntü ve dağılmadan da kaynaklanıyordu. Milyonlarca genç siperlerde can vermişti; enkaz halinde dönebilenlerin pek çoğu ise sivil hayata intibak edemediğinden ya intihar ediyor, ya karısı ve çocuklarını döverek otoritesi ve özgüvenini yeniden tesis etmeye çalışıyor, ya kendini içkiye veriyor, ya da hattâ işsizlik yüzünden sokaklara düşüp dilenmeye koyuluyordu. "Babasız kalmış topluluk"larda "gençliğin serserileştiği"nden söz eden çoktu. İsyan ve ihtilâl girişimleri düzeni koruma kaygısını büsbütün artırıyor; Mark Mazower'ın aktardığında göre tipik Prusyalı bürokratlar "toplumsal temellerin yıkıldığı, gerek Kilise ve gerekse Devlet kurumlarının bütün otoritesinin yok olduğu, anne babaların eğitsel etkisinin sıfırlandığı"ndan şikâyet ediyordu.

Bu gibi korkular sonuçta, bir bütün olarak ve (ailesi dâhil) her şeyiyle "müesses nizamı" korumayı vâdeden ideolojik bakımdan ise, zaten proto-faşizmden beslenen Yeni Sağ partilerce programlaştırılırken, özellikle istikrar arayışı içindeki orta sınıfların faşizme kayma sürecini de hızlandırdı. "Kamusal düzen"i restore etmek uğruna işe "ahlâkî düzen"le başlamayı (yani kadın ve çocukları ait olmaları gereken yere iade etmeyi): bu doğrultuda, gerekirse bireysel özgürlükleri de kısıtlayarak "milletin çıkarları"nı öne çıkarmayı, sırf sağ değil, oldukça geniş bir yelpaze arzular oldu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aile ve annelik madalyaları

Halil Berktaş 20.06.2012

Aile ve annelik madalyaları "Faşizm propagandacılarından biri"nin (Mazower'ın tarifi) "kadınların vatanseverliği anneliktir" sözüne, ilk *Dark Continent*'da rastladım (s. 82). Peşine düştüm; Victoria de Grazia'nın "1922-1945 Arasında Faşizm Kadınları Nasıl Yönetti" (*How Fascism Ruled Women, 1922-1945* : University of California Press, 1993) kitabına ulaştım (s. 25). Kelâm Scipio Sighele'ye (1868-1913) aitmiş (fakat bu doğum-

ölüm tarihlerine göre, De Grazia'nın "İtalyan milliyetçisi" nitelemesi daha doğru). De Grazia, "ferdiyetçi temayülleri feminizm tarafından körüklenen İtalyan kadınlarının, üremeye ilişkin hayatî hizmetlerini milletten esirgeyeceği" konusunda duyulan korkuları da aktarıyor.

Recep Peker çağının üslûbuna benzesin diye, biraz eski sözcüklerle çevirdim. Tek Parti iktidarının en asık, en ceberrut çehresi olan, "liberalizm vatan hainliğidir" sözüyle meşhur Peker'in, 1936 İtalya gezisi sonrasında yazdığı ve Faşist yönetim tarzının bütün kurumlarıyla benimsenmesini önerdiği için kendisinin CHP Umumî Kâtipliğinden azline, hattâ İnönü'nün başbakanlıktan gitmesine yol açtığı söylenen sadece Hasan Rıza Soyak'ın anılarında geçen, ama şimdiye kadar kimsenin görmediği ünlü bir rapor vardır. Şöyle bir şey aklıma takılıyor; kadın sorununa da yer vermiş miydi acaba ? O kadar ayrıntıya girmemiş midir ? Tek Parti çizgisi *bu konuda* zaten aynı olduğu için, örnek alacak bir şey mi bulamamıştır ? Birileri bu sorunları çalışsa, ya da en azından, Victoria de Grazia'nın kitabını çevirip AKP ve hükümet yönetimine sunsa, ne iyi olur.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aile, kürtaj ve Stalinizm

Halil Berktaş 21.06.2012

Fransız milliyetçiliğini anladık; Faşizmi ve Mussolini'yi anladık; Nazizmi anladık. Peki, Sovyetlere ne oluyor(du) ?

Karanlık Kıta'da Mazower, Bolşeviklerin ilk ağızda cinsiyetler arasındaki ilişkilerde "nefes kesici" ufuklar açtığından söz eder : Kilisenin gücünü kırarak, ataerkil ayrıcalık geleneklerini silip süpürerek, kadınların da boşanma dâvâsı açma hakkını tanıyarak, Rus kadınlarını hızla özgürleştirdiler; Avrupa'da eşi olmayan bir serbestliğe kavuşturdular. Hattâ bazı Sovyet siyaset önderleri, zamanla aileyi tamamen feshedip özgür kadın-erkek birleşmelerini özendirmekten bile söz ediyordu. Devletin ve diğer burjuva kurumlarının "sönüp gitmesi"ne, savaşın zaten paramparça ettiği Rus ailesinin de "sönüp gitmesi" eşlik edecekti.

Hiç de öyle olmadı oysa; ismi var cismi yok, "proletaryanın kurtuluşu"ndan ibaret, somut çehresi henüz hiç tanımlanmamış bir Sosyalizm uğruna Çarlığı deviren 1917'yi, net olarak 1928'den itibaren Stalin'in "İkinci Devrim"i izledi. Aslında Sosyalizmi neredeyse sıfırdan tanımlayıp biçimlendiren; "devlet mülkiyeti + zorla kollektivizasyon + emredici planlama + hızlı sanayileşme" ayaklarına dayalı, cebrî bir ulusal kalkınma modeline dönüştürüp doktrinleştiren de bu "İkinci Devrim" oldu. Söz konusu şablon 1945'ten sonra bütün Doğu Avrupa ülkelerine, Çin'e, Küba'ya ve (yumuşatılmış bir "Kapitalist Olmayan Kalkınma Yol" biçiminde) yer yer Üçüncü Dünya'ya ihraç edilecek; bu çizgiden sapma, yerine göre "revizyonistlik" ve "kapitalizm yolculuğu"yla (Mao), yerine göre "liberalizm," "emperyalizm işbirlikçiliği" ve (anti-Kemalist) "karşı-devrim"cilikle (Doğan Avcıoğlu) bir tutulacaktı.

Daha kısa vâdede ise, (tarihin en temel yasası uyarınca) "İkinci Devrim"in de bazı "öngörülme" sonuçları oldu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nüfus, İttihatçılık ve Ermeni soykırımı

Halil Berktaş 23.06.2012

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarının iç-dış düşmanlara karşı (onlardan daha) "büyük nüfus" arayışı, geç dönem Osmanlı elitleri ile yeni gelişen Türkçülüğün (Türk milliyetçiliğinin) de önemli bir meselesiydi. Çöküş sürecindeki imparatorluk, birincisi, hâlâ geniş topraklarına karşın küçük ve dolayısıyla seyrek nüfusluydu. Bu da askerî gücün bir ülkenin kaç alay ve tümen çıkarabileceğiyle ölçüldüğü, seferberlik ve harekât planlarının buna göre yapıldığı bir çağda, önemli bir dezavantaj sayılmaktaydı. Üstelik, 1911 Libya, 1912-13 Balkan, en çok da 1914-18 Birinci Dünya Savaşları neredeyse tam bir demografik çöküşe yol açmış; pek çok Anadolu köyünde kadın, çocuk ve yaşlılardan ibaret kalmıştı. 1933'teki "on yılda 15 milyon genç yarattık her yaştan" övünmesi bir gerçeği yansıtır.

İkincisi, çeşitli etnik-dinî grupları kapsayan geleneksel bir imparatorlukta, bu küçük ve seyrek nüfusun iç bileşimi de hem yöneten, hem yönetilenler için "stratejik" bir parametre gibiydi. 19. yüzyılda Balkanlarda demografi rakip milliyetçiliklerin mücadelesinde politik bir kozdu; hemen herkes nüfus sayımları ve istatistikleriyle oynuyor, şu veya bu bölgede kendini tek veya çoğunluk, ötekileri ise yok veya azınlık göstermeye çalışıyordu. Tabii bu, pratikte çoğalma (veya başkalarını azaltma) çabalarını da beraberinde getirmekteydi. Kimi daha "masum," kimi daha vahşi olabiliyordu bu önlemlerin. Örneğin II. Abdülhamit'in, Batı Anadolu'da Hristiyanlara (Rum ve Ermenilere) kıyasla Müslüman nüfusun statik kalmasından (yani görece azalmasından) endişeye kapılıp, Müslüman köylere sağlık ekipleri göndererek "doğum kontrolü"nü, yani yerel ve geleneksel yöntemlerle yapılan kürtajı (çocuk düşürmeyi) önlemeye çalıştığını, Kemal Karpat ve Fikret Adanır'dan biliyoruz.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Uygar ve güvenilir kadın; Kemalizm ve AKP

Halil Berktaş 27.06.2012

Fakat birinci nesil (İttihatçı) ve ikinci nesil (Kemalist) Türk milliyetçiliğinin, şimdi AKP'de de devam ettiğini gördüğümüz aile ve annelik değerleri takıntısı (dolayısıyla kürtaj karşıtlığı ve kadın bedeni üzerinde diğer hak iddiaları), sırf proto-faşist, Sosyal Darwinist bir "saf ve büyük nüfus" arayışıyla açıklanamaz. Bunun, "yabancı kadınların tehlikeli cinselliği"yle ilgili başka bir boyutunun da olduğu kanısındayım.

Mesele şu : 19. yüzyılın modernleşme reformlarının ("asrî" mektepleri, resmî ve sonra özel gazeteleri, kitap-dergi basımı, *alla franca* kent yaşıntısıyla) yaratıp genişlettiği yeni kamusal alanda, farklı etnik ve dinî kesimlere mensup kadın ve erkekler, farklı zaman ve biçimlerde yerlerini aldılar. Ordu ve bürokrasi; Galatasaray sultanîsi ve benzerleri; Harbiye, Mülkiye, Tıbbiye ve Askerî Tıbbiye aracılığıyla, Türk-Müslüman kesim içinde önce "asker-sivil aydın zümre"nin *erkekleri*, ortaya fırladılar (Doğan Avcıoğlu'nun bu *teriminde*, bu kadarıyla hiçbir yanlışlık görmüyor, 1960'larda yaptığımız gibi buna illâ Marksist teoriye daha uygun bir sınıfsallık izafe etmeye kalkışmayı abes buluyorum). Oysa kadınları, bu anlamda özgürleşmiş, o yeni kamusal alana açılabilmiş değillerdi. Alafranga hayat tarzını, henüz ev içi kıyafetleri, Fransızca ve piyano öğretmenleri ölçüsünde benimseyebiliyor; bu yaşıntıyı ev dışına, kentin kendisine taşıyamıyorlar ve bu yüzden, *Aşk-ı Memnu*'da ve bu

döneme özgü daha birçok tipik eserde, ensestin kıyısında dolaşanlar dâhil bütün yasak ilişkiler hep iç mekânda, büyük aile" içinde gerçekleşiyordu.

Bunun çok önemli bir sonucu, Batılılaşmış bu Türk-Müslüman erkekliğin, kamusal alanda kendine denk bir Türk-Müslüman kadınlıkla karşılaşamaması, buluşamamasıydı. Bunun yerine, işi ve maaşı sağlam koca arayan iyi aile kızlarının gündüz kafes ardından izlediği uzun setreli, kolalı gömlekli bütün bir "kâtip"ler (ve edipler, şairler, muharrirler, yaverler, zabıtlar, erkânı harpler) neslinin Ömer Seyfeddin'leri, geceleri Pera'ya çıktıklarında, karşılarında tiyatrocı, operetçi, konsomatris, kafeşantan veya bar aktrisi, ya da sadece bilgili, fikirli ve kişilikli bir kadın tipi olarak, zamanın Rumları, Ermenileri ve Levantenlerini buluyorlardı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Beynelmilel orospular, millî anneler

Halil Berktaş 28.06.2012

Dün bir yığın genelleme yaptım. Oysa tarih ve tarihçiler hep somutluk arar. Dolayısıyla birkaç örnek de vermeden geçemeyeceğim.

Ömer Seyfeddin'in yabancı kadınlarından başlayalım. *Primo Türk Çocuğu*'nun (1911) ilk sayfalarında, gece geç vakit barlardan dönen artistleri, yazar "medenî ve necip garbın vahşî Türkiye'ye bir hediyesi olan kibar ve mümtaz orospular" diye niteler.

Koleksiyon'da (1914), Durant adında bir Levanten ailesiyle karşılaşırız. Tokatlıyan civarında otururlar, çok zengindirler. Kızları çok genç ve olağanüstü güzeldir; Beyoğlu'nda Altın Peri diye anılır. Genç bir Türk erkeği olan kahramanımız evlerine dâvet edilir. Çeşitli konularda seçkin ve entelektüel bir sohbetten sonra, bizzat baba, Mösyö (Louis) Durant, kızı Juliet'ten, delikanlımıza "koleksiyonunu göstermesini" ister. Yatakodasına geçer ve bir saatten fazla kızın "koleksiyonuna bakar"lar. Çıkarken kız "seyir ücreti" olarak 300 frank ister ve alır. Kahramanımız ikinci gelişinde "madamın koleksiyonunu" da görür, "fakat kızıninki kadar lâtif ve kıymetli" bulmaz. Böylece, erkeğin kendi karısı ve kızını satarak servet yaptığı küçük bir "aile genelevi" tasvir ve onların şahsında bütün "tatlısı Frenkleri" ya orospu ya pezevenk diye stereotiplenmiş olur.

Beşeriyet ve Köpek'te (1910), bir deniz yolculuğuna çıkan (Türk erkeği) kahramanımız, tek başına seyahat eden genç ve güzel (ve tabii yabancı) bir kadına göz diker, asılmaya başlar. Kadının yanından ayırmadığı çirkin buldog köpeği, özel bir sorgulamaya konu olur. Satır aralarında, kadınla köpek arasında sapık bir *bestiality* ilişkisi imâ edilir.

Ömer Seyfeddin'in, 1910'larda en önemli düşmanımız saydığı Bulgarların kadınlarıyla özel bir takıntısı var gibidir. Müslüman Türk kadınlarına asla yakıştırmadığı bir tenselliği onlara izafe eder.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ve ecnebi mürebbiyeler

Halil Berktaş 30.06.2012

Edebiyatta öyle bazı "ara tipler" vardır ki, tarihsel gerçekliği ve/ya hayal ve inşa edilmiş, kurgulanmış biçimiyle ideolojik izdüşümlerini yansıtmak bakımından büyük önem taşırlar. Millî Mücadele romanlarında, örneğin, "sadık emireri" böyle bir ara tiptir. Yakup Kadri'nin *Yaban*'ındaki kutuplaşmayı düşünün : bir tarafta, olanca "medeniyet misyonu"yla Türk milliyetçi-modernizmini temsil eden asker-sivil aydın zümre; diğer yanda, onlara astığı astık kestiği kestik alafranga gâvurlar diye bakan, onların da geri ve cahil diye baktığı alaturka kesim, ister üniformasız köylü ister üniformalı nefer kılığıyla Anadolu halkı. Kim kuracaktır aradaki köprüyü ? Bu iş, o "bâtıl inançlar" dünyasının içinden çıkmış, fakat her nasılsa bir nebze aydınlanıp genç mektepli zâbitine inanmış ve bağlanmış, onun makro-vizyonu ve dâvâsını köyünün daracık dünyasına dahi taşıyan bir çavuş veya onbaşıya düşer.

Başbakan Erdoğan'ın kürtaş söyleminden hareketle, birkaç haftadır aynı modernist Türk milliyetçiliğinin "saf ve büyük nüfus" arayışı, cinselliğe ilişkin bilinçaltı, aile ve annelik değerleri üzerinde duruyorum. Bu bağlamda da karşımıza başka bir "ara tip" çıkıyor : eski dadıların yerini alan mürebbiyeler, özellikle de yabancı (ecnebi) mürebbiyeler. Bir uçta, tehlikeli cinsellikleriyle sırf yuva yıkıcı değil, asıl millet yıkıcı bir rol oynamasından korkulan "beynelmilel orospular" (üst sınıf gayrimüslim ve Levanten kadınlar) var; diğer uçta, ancak Türk-Müslüman kızlarından çıkabilecek "millî anne ve hemşire"ler.

Dadının modern versiyonu diyebileceğimiz mürebbiye ve hele ecnebi mürebbiye ise ne tam biri, ne tam diğeri. Tersine, bir ayağı orada, bir ayağı burada gibi. Dışarıda, kentin yeni anonimliğinde gönül eğlendirmek için değil, geleneksel tarzda çocuk bakmak ve emzirmek için de değil, adı üstünde "terbiye" vermek için istenir ve bu sayede eve girer, hattâ ailenin bir parçası olur (veya öyle kabul edilir).

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kosova korkusu; lânet olası parçacık

Halil Berktaş 11.07.2012

Murat'a not : Merak etme, araya başka konular, örneğin atletizm bile girdi ve giriyor ama ne 1 Mayıs 1977 konusu kapandı, ne de bizim sosyalizm tartışmamız sona erdi. Kısa kısa da olsa dokunmadan geçemeyeceğim birkaç konu var önümde. Şimdi hiç olmazsa ikisini yazayım; hemen bu hafta, önce büyük konuların ilkinde, 1 Mayıs 77'de aslında ne olup ne olmadığına; oradan, Kürt sorununa çözüm umutları çerçevesinde, 2010'dan bu yana, AKP'yi baş düşman almak dahil PKK ve BDP'nin hiçbir siyasetine toz kondurmayıp hâlâ "haklı şiddet"i destekleme noktasında direnen "sol" anlayışın nereye vardığına; oradan da belki hepsini kuşatan sosyalizm konusuna döneceğim.

Kosova, Tibet, Sinciang. Bunları neden peşpeşe sıraladım? Başbakan Erdoğan'ın kürtaş ve sezaryeni sırf gündem saptırmak amacıyla ortaya attığına ikna olmadığım için. İslâmî ataerkil ideolojik determinasyonun da ötesinde, kafasında başka bir şey olduğundan şüphe ediyorum. (Ve sağlık bakanı her ağzını açıp kürtaş bitmedi dediğinde, Emine Erdoğan da Van'da yaptığı gibi başbakana arka çıkıp her "evet, üç çocuk" dediğinde, bu şüphem artmaya devam ediyor.)

31 Mayıs-30 Haziran arasında, Avrupa ve İttihatçı önfaşizminden yola çıkıp, yerine göre çeşitli yan pistlere de giren 13 yazı yazdım bu konuda. Çok önemli bir nokta, "saf ve büyük nüfus arayışı"ydı. Görünüşte, 20. yüzyıl

başı demografik korkularını andıran hiçbir şey bugün mevcut değil... mi acaba ? Bir zamanlar Rum ve Ermenilerin daha hızlı çoğalmasının Abdülhamid'i korkutması gibi, şimdi Kürtlerin daha hızlı çoğaldığı veya çoğalabileceği, hattâ belki İran, Irak ve/ya Suriye'den göç dahi alabileceği varsayımı — özetle, güneydoğuda Kürt-Türk nüfus dengesinin ne olacağı sorunu — duruyor olabilir mi, Erdoğan'ın zihninin bir köşesinde ? Arnavut nüfusun doğal artış hızı yükselirken Sırp'ların da peyderpey kaçması, Kosova'nın Sırbistan'dan kopuşunu hazırladı (denir).

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Anti-telesiyej

Halil Berktaş 12.07.2012

Gene olmadık bir şey çıktı. 1 Mayıs 77 de, sosyalizmin bitmiş-bitmemişliği de, biraz daha bekleyecek maalesef.

Her türlü tartışmada, yorum farkı olur. Bu, zevkler gibi yorumlar da tartışılmaz, demek değil kuşkusuz. İyi yorum var, kötü yorum var. Doğru veya görece doğru yorum var; yanlış veya görece yanlış yorum var. Hepsi, eldeki verilerle, olabildiğince bilimsel bir metodoloji çerçevesinde sınanmak zorunda.

Ama kaba bilgi hatâsı, sırf ve doğrudan bilgi hatâsı, başka bir şey. Hele, çok büyük ve yer yer alaycı bir iddiayla elele gittiğinde, iyice kötü oluyor. Tatsız bir izlenim bırakıyor.

Taraf'ın 10 Temmuz Salı günkü Telesiyej köşesi, işte böyle bir şey. Başlıktan, yüksek sesle ilân ediyor ki Leonardo'nun Son Akşam Yemeği "bir tablo değil, fresktir ya..." Altını okuyunca, yazarın Radikal'deki 7 Temmuz başyazısında bu esere ısrarla "tablo" dediği için Eyüp Can'a çok kızıp ders vermeye giriştiği anlaşılıyor. Şu üslûpla : "Fresk duvar resmidir malumunuz. Resimdir, lâkin bir tablo değildir. Tablolar taşınabilir; fakat freskler taşınmaz." Aynı aşırı özgüvenle devam ediyor : "...resim dese kimsenin bir diyeceği olmaz; nihayetinde resim, duvara da yapılır, tahtaya da, tuvale veya başka bir zemine de.. ama tablo başka elbet; sınırları olduğu gibi, taşınabilirliği de gereklidir bir tablonun. Böylece dünyanın en ünlü [?] freski, koltuk altında taşınabilir, çerçevelenebilir (...) duvara asılabilecek bir tablo olarak canlanıyor okurun zihninde. Bizim medyada oluyor böyle şeyler... Ama insanın kalbi kırılıyor doğrusu." Telesiyejci bitirirken, ciddi bir "entelektüel gücün" yokluğunda okurun yanlış bilgi edinip kendi kültürüne yarım yamalak yerleştirmesinden yakınıyor.

Biraz üzücü bir durum, çünkü Telesiyejin medyanın kültürsüz ve bilgisizliğine yönelik eleştirileri, genellikle haklı olmakla birlikte, bu örnekte kendisi için de geçerli.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hükümet ve Diyanet

Halil Berktaş 14.07.2012

Hangisi daha korkunç? 9 Ekim 1978'deki Bahçelievler cinayetinin, o dönemin sıcak sağ-sol çatışmaları içinde vurup vurulmaktan çok farklı, soğukkanlı bir gaddarlık ve hunharlığı temsil eden (avukatlarının

“kahramanlarım” dediği katillerinin tahliyesi için son anda yargı paketine özel bir AKP-MHP (yani Taraf ‘ın çok haklı olarak altını çizdiği gibi düpedüz bir “Milliyetçi Cephe”) maddesinin eklenmesi mi ? Bu manevranın belki pratik sonuçlarından çok, yansıttığı yüzölçüm ve utanmazlık düzeyi mi ?

Yoksa hükümetin önce kürtaç konusuyla girdiği, şimdi Alevilik ve cemevleriyle devam ettirdiği, çeşitli konularda politika belirler ve savunurken Diyanete başvurma mecrası mı ?

Ha doğrudan fetva almış, ha web sitesine bakmış; ne fark eder ? İş “İslâmın icabı nedir” veya “İslâmiyete ne kadar yaslanabilirim”e gelip dayanıyor mu, dayanmıyor mu? Bir kere bu, hukukî bir suç isnadı değil, salt siyasal bir saptama olarak söylüyorum; laikliğin (ve öyle maksimalist de değil, minimalist bir laikliğin) açıkça ve düpedüz ihlâli değil mi? Herhangi bir hükümet, yapacağı ve yapmayacağı işlerde İslâmiyete (veya başka herhangi bir inanç sistemine) uygunluk ölçütünü esas almaya başlarsa, bu, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ya da insanlar arasındaki ilişkilerin dinî kurallara göre düzenlenmemesi ilkesinin terki demek olur mu, olmaz mı?

Kürtaj olmamalı, deniyor, çünkü İslâma aykırı. İnancılı Müslüman kadınlar (veya bir bölümü) bunu gönüllü olarak kabullenebilir, diyelim. Peki ya Hristiyan veya Budist veya dinsiz kadınlar ne yapsın? Kendi akide veya akidesizlikleri açısından gönüllü olmayacakları bir uygulamayı onlara “İslâmın icabı” diye zorla dayatır veya dayatabilmeyi savunur; hükümet olarak böyle bir düşünce ortamını hazırlamaya başlarsanız, bu, sivil toplumun dinî açıdan yeniden düzenlenmesi anlamını taşır mı, taşımaz mı ?

Aynı şekilde, “Aleviler de (Müslümandır ve dolayısıyla) ibadetlerini camide yapmalıdır” demek, aşikâr ki inancılı Sünnî Müslümanlara doğru geliyor ama gene aşikâr ki Alevilerin kendilerine doğru gelmiyorsa, kural budur, buna uyacaksınız noktasında ısrar etmek, şu veya bu mezhep ya da dine mensup insanların ibadet yer ve tarzını, genel demokrasi ve özgürlük kurallarına göre değil, başka bir dinin kurallarına göre belirlemek isteyen bir zihniyet ve yönelimi yansıtır mı, yansıtmaz mı ?

Cemil Çiçek ve Bülent Arınç’ın demeçlerine bakıyorum; özetle, “biz Müslümanız, dinimiz böyle diyor, öyleyse böyle olacak” diyorlar.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gene berbat bir ülke

Halil Berktaş 18.07.2012

14 Temmuz Cumartesi. Liseyi yeni bitiren kızım, günler öncesinden bilet aldığı, Bilgi’nin Santral Kampüsü’ndeki Efes One Love Müzik Festivali’ne gitmek üzere evden çıkıyor. Arkadaşlarıyla buluşacak; saatlerce müzik dinleyecek, belki kalkıp dans edecek, 17-19 yaşlarındaki gençler bir araya geldiklerinde ne yaparlarsa onları yapacak, kendilerince iyi vakit geçirecekler. Öyle bira filân içme delisi de değiller – ama içseler ne olur; alışılmış toplumsal kuralların askıya alındığı bir özgürlük ve olağan-dışılık hissi, Bakhtin’lerin ve Le Roy Ladurie’lerin (Le Carnaval de Romans, 1980) işaret ettiği gibi, bu tür bütün festivallerin, eğlencelerin, karnavalların, hattâ maç tribünlerindeki parti havasının olmazsa olmazı değil mi? Biraz da bu atmosfer uğruna gitmiyorlar mı zaten – kendilerine özel bir mekânda, “büyük”lerin, devletin, iktidarın, örf ve âdetin, geleneklerin, konvansiyonların tahakkümünden uzak bir espas, bir ferahlık bulabilmek için?

Ne ki, zaten sırf bu nedenle, o yaşlı, kabız, böyle hiçbir boşluk bırakmamak için yanıp tutuşan muktedirlerin huşuneti eksik olmuyor üzerlerinden, hele bizimki gibi, neredeyse deli gömleği giydirilmişçesine önu ilikli bir toplum ve kültürde. Fanatik, taşkafa birilerine fazla geliyor, gençliğin bu şekilde eğlenmesi. Neden acaba? Bunu da bir diğer Fransız tarihçisi, Georges Duby kaydetmiş (Le chevalier, la femme et le prêtre, 1981): aile babalığına erebilmiş Germen savaşçı soylularının (ama başka herhangi bir ataerkil hâkim sınıf da olabilir), delikanlıların "tehdidi"ne karşı genç kadınları kendi tekellerinde tutma denemesi, diye açıklamıştı feodal evlilik müessesesini.

Şimdi o binlerce yıllık kontrolü yitirme korkusu, bizde (17. ve 18. yüzyılların geride kaldığını sanabileceğimiz çalkantılarının ardından) bir kere daha İslâmî gerekçelere bürünerek çıkageliyor. Öyle "münferit bir olay" da değil; kamusal alanı Müslümanlık adına fethetmeye yönelik, genel ve yaygın bir manevî taarruza eklemleniyor, böyle bir profil çiziyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Birleşik cepheler

Halil Berktaş 19.07.2012

Murat Belge, bir tür "sol"culuğa gene akıl ve mantıkla hitap etmeye çalışmış (Kinetik ve statik, 15 Temmuz). Pek işe yarayacağını ummasam da, söylediklerine ben de birkaç dipnot düşmek istedim genellikle üzerinde durulmayan birçok perspektifliliği katarak.

Politikanın kuralı bu; birleşik cepheler bazen kurulur bazen bozulur; ittifaklar değişir; yeni mevzilenmeler yaşanır. Bunun illâ bilinçli, deklare bir şekilde olması da gerekmez. Fiilî yaklaşımlar yerini fiilî uzaklaşmalara bırakır.

Herhalde en çarpıcı örneği, İkinci Dünya Savaşı öncesi, sırası ve sonrasıdır. Solda bir zamanlar bu öyküyü, illâ bir doğru taraf olacak diye ve bu doğru taraf olduğuna inandığımız Sovyetler Birliği açısından anlatırdık.

Böyle baktığınızda, "bizim" (komünistlerin, işçi sınıfı devrimcilerinin) ittifak ve birleşik cephe sorunumuz şöyle görülüyordu: İnsanlık devrim ve sosyalizm yönünde ilerlemekteydi. Temel güç proletaryaydı. Baş düşman (bu gerçeği Stalin'in, SBKP'nin ve Komintern'in ancak 1934'ten sonra idrak etmesi faciasını bir yana bırakırsak) Faşizm ve Nazizm, ya da kestirme ifadesiyle sadece faşizmdi. "Burjuva demokrasisi" ve onu temsil eden Batı ülkeleri ise, bütün güvenilmezlik ve yalpalamaları içinde, her şeye rağmen kazanılması gereken ara güçlerdi.

Nitekim "kazandık" da. İngiltere ve Fransa, en son 1938 Münih'teki "yatıştırma" politikalarıyla, Hitler'e istediğini verip Drang nach Osten'ini (Doğuya yürüyüş) "Sosyalizmin Anavatanı"na yöneltmeyi ummuşlardı. Ancak Stalin, Ağustos 1939'da (güya) bu oyunu bozmak için Molotov-Ribbentrop Paktı'nı devreye sokmuş; İngiliz-Fransız ikiyüzlülüğü bu sayede çökmüş ve Nazilerin bir sonraki hedefi olan Polonya'yı savunmak için savaşmaktan başka çareleri kalmamıştı.

İyi de, 1939-41'de "biz" ne yapıyorduk ve neden onlara ancak 1941'de katılmıştık? Bu tatsız soruyu biraz sonraya erteleyip 42-45'e gelelim; önemli olan şu ki, Churchill'in Büyük İttifak dediği "bizim" çabalarımızla kurulmuş ve zafere ulaşmıştı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bolu-Ankara hattı

Halil Berktaş 21.07.2012

Murat Belge'nin *Kinetik ve statik* yazısı (15 Temmuz), kafamın derinlerinde gezinen bazı düşüncelerin satha çıkmasına yol açtı sanırım. Onun için çeşitli dipnotlar düşmekten kendimi alamıyorum.

İşin bir boyutu, ama yalnız bir boyutu, bir tür "sol"culuğun geçmişte ve bugün siyaset nedir zerrece bilmemesi, düşünmemesi. Son aylarda hükümet peş peşe bir yığın kötü ve yanlış iş yaptı. Bu da demokrat kamuoyunun (daha çok sol, biraz da İslâmcı demokratların) tepkisini çekti, eleştiri dozajının artmasına yol açtı. Eh, gayet normal, ne var bunda ? Ama bizde öyle garip bir "solcu" tipi var ki, olayı yanlıştan dönmek ve AKP'nin [hep] baş düşman olmuş olduğunu kabullenmek gibi anlıyor. Herhangi bir mevzilenme ömrünü doldurduktan *sonra*, geriye dönüp yeni saf tutuşların "ezelden beri" varolmuş olmasını istemenin ne kadar saçma olduğunu, iki gün önce (*Birleşik cepheler*, 19 Temmuz) 1939 öncesi ve 1945 sonrasını karşılaştırarak anlatmaya çalışmışım.

Fakat tabii, sözünü ettiğim "sol" zihniyetin bunu görememesi, sırf ittifak nosyonlarının çok zayıf olmasıyla ilgili değil. Çünkü sadece bu kadarı, 2000'lerin başında bu "solcu"ların neden ulusalcı ve Ergenekonculuğu (ya da askerî vesayeti) değil de AKP'yi baş düşman seçip bunda inatla direndiklerini açıklayamaz. Bu, çok daha köklü bir tercih ve temelinde, benim artık sırf tırnak içinde anabildiğim bir tortuya dönüşmeden önce çok uzun süre, yani tâ 1920'lerden 70'lere kadar da Solun, taktik değil stratejik, hattâ yapısal anlamda kendini nereye, (Taner Akçam'ın deyimiyle) hangi "mahalle"ye ait gördüğü yatıyor. Kemalizm ile kendini sosyalist sayan Sol arasında, belki Gramsci'nin "tarihsel blok" dediği türden hayli kalıcı bir birlikteliğin oluşmuş olması yatıyor.

Murat bunu bir Bolu-Ankara metaforuyla ifade etmiş; "Bolu'ya kadar Atatürkçülerle birlikte gider, sonra Ankara'ya kadarki özel yolumuza ise kendi başımıza devam ederiz" mantığının Kontrgerilla sorgu merkezlerinde noktalandığının altını çiziyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sosyalistlere siyaset neden çok zor geliyor

Halil Berktaş 25.07.2012

Peki, ittifaklar ve birleşik cepheler neden hep sırf şimdi değil, geçmişte, 1960'lar ve 70'lerde de bu kadar anlaşılmaz bir şey, içinden çıkılmaz bir kördüğüm oldu, dönemin reel Solu ve bugün ondan arta kalan, artık bir Sol denmesi imkânsız, belki on yılda tamamen buharlaşacak (çünkü içinde yaşadığı küçük ve giderek daha tuzlu birikinti hiçbir yerden taze su almayan) zihnen sakat "solcu" teressübatı için ?

Pek çok şey gibi bunu da geçmişte birkaç kere yazmışım (örneğin iki küsur yıl önce, 11 Nisan - 3 Haziran 2010 arasında şu başlıklar altında : *Çağımızın dönüşümü; Ölü fikirlerin ağırlığı; Teori ve teoremler; Siyasetin yeri; Sınıfa karşı sınıf; Aman bulaşmasın; Siyasetin gölge oyunu; Sorumsuzluğun hafifliği; Demokrasi yalanı;*

Bilimciliğin rolü; Ya ihtilâlcî ya demokrat; Çocukluk hastalığı; Teori mi hayat mı; Leninizm ve Kemalizm). Bu kadarını hatırlıyordum; dönüp bakınca başka şeylerle de eklemlendiğini gördüm.

Sosyalizm tartışmasına döndüğüm(üz)de ortaya koymayı umduğum gibi, gençliğimizde bizi özendiren dürtülere fazla kredi açtığını sandığım Murat Belge, bir noktada yanılıyor : sosyalist olmak, kapitalizmin haksızlıklarına tepki ve isyandan ibaret değildi. Özellikle bizim gibi entellektüeller, sırf bu yüzden değil, aynı zamanda ve hattâ öncelikle *teorik nedenlerle* Marksist, sosyalist olduk : mevcut düzene karşı çıkmanın ötesinde, yerine ne konacağına çözüm bulduğumuz; daha önemlisi, çözümün sırrını taşıyan bir teori bulduğumuz için ve böyle sihirli bir teoriye sahip olmanın sağladığı yüksek, eşsiz epistemolojik özgüvenle. Onun için, sosyalizmin bitip bitmediğini tartışmak, bize, kötülüğün (kapitalizmin) bitip bitmediğini değil, (a) öncelikle adına sosyalizm dediğimiz çözümün ve (b) ardındaki bütüncül teorinin bitip bitmediğini tartışma sorumluluğunu yüklüyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki tarz-ı hükümet

Halil Berktaş 26.07.2012

Geçmişte ve bugün AKP'ye karşı tavrımın ne olduğunu, neden değiştiğini, başından beri *a priori* düşman sayıp karşıya almanın niçin siyasî eblehlik anlamına geldiği ve Atatürkçü ulus-devlet ile "aynı mahalleden" olmaktan kaynaklandığını, teorik gerekçeleriyle birlikte yeterince yazdım sanırım.

Orada bırakıp şimdiki zamana dönüyorum. Kim karşı olmazsa olmasın. Ben çok karşıyım. Ağaoğlu gökdelenlerinin gölgesinde, sırtların üstünden gökyüzüne silüetini veremeyen, dört bir yandan kuşatılmış kötü Selimiye taklidi bir bodurluğa Mimar Sinan adının verilmesine de karşıyım. Özendiği Osmanlının usul ve âdâbını hiç bilmeyen başbakanın, bir padişah edâsıyla bu fecaate bir de kendi yakışsız, bombastik sözlerini bir kitabe gibi kondurmasına da karşıyım. Ayasofya Müzesi'nin tekrar camie dönüştürülüp ibadete açılması fikrinin alttan alta ısıtılmasına da karşıyım. Taksim meydanı ve Çamlıca tepesine cami yapılmasına da karşıyım. Bundan böyle, bu ve benzeri "Zihni Sinir proceleri"ne karşı, olabilecek en geniş muhalefet ve direniş platformunun oluşması için elimden geleni yapacak, verebileceğim her türlü destekle katkıda bulunacağım.

Bir. Bunlar hiçbir gerçek dinî ihtiyaçtan kaynaklanmıyor. Mahalle, cemaat ve ibadet yeri arasındaki ilişki kırılmış. Osmanlı camii ya da mescidinin kendi semtiyle bağı gibi bir bağ söz konusu değil. Oralarda öyle bir cemaat yok. Onun yerine, Demokrat Parti'nin son demlerindeki "Vatan Cephesi" mitinglerine kamyonla insan taşır gibi Cuma namazına insan taşınıyor. Tek amaç, kamusal alanın İslâmî simgelerle fethi. Lüzumlu lüzumsuz, büyük ve daha büyük ve en büyük bayrakların yanına, lüzumlu lüzumsuz, büyük ve daha büyük ve en büyük minareler ekleniyor.

İki. Yapılmış olanları estetik bakımdan birer felâket; yapılacağı söylenenler de daha beter birer felâket olmaya mahkûm. Anadolu Kaplanları'ndan çıka gelen bu yeni burjuvazi, elbette siyaset sahnesinde yerini alacaktı ve aldı da.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki taşra estetiği : Texas neo-con'ları ve AKP

Halil Berktaş 28.07.2012

Perşembe'den söylemişim; bütün bu cami ve projeler faslı, illâ iki karşılaştırmaya çanak tutuyor. Birini yazdım; "Hitler'e ulaşma ve yaranma" yarışları ile "Erdoğan'a ulaşma ve yaranma" yarışları arasında. İkincisi ise taşra estetikleri (veya estetiksizlikleri) açısından Texas ile AKP arasında.

Bunu düşündüren, *The New York Review of Books*'un son (12 Temmuz - 15 Ağustos) sayısındaki bir yazı oldu. Gail Collins'in bir kitabının eleştirel tanıtımını Thomas Powers yapmış. Kitabın ana başlığı *As Texas Goes*, ABD politikasının ünlü *as Maine goes, so goes the nation* (Maine [sonuçları] nasıl giderse, ülke [sonuçları] da öyle gider) özdeyişine bir gönderme. 19. yüzyıl başlarından 1930'lara kadar cumhurbaşkanlığı seçimleri için geçerli bir göstergeymiş bu. Şimdi Collins "Texas'ın hali gibi [halimiz]" demeye getirerek, sırf seçim sonuçları bakımından değil, çok daha geniş ve genel ideo-kültürel bağlamlarda da Texas mantalitelerinin ne kadar belirleyici hale geldiğine dikkat çekiyor(muş). Başlığının ikinci bölümü : *How the Lone Star State Hijacked the American Agenda* (Texas'ın Meksika'ya karşı bağımsızlık savaşındaki bayrağına atfen, "Tek Yıldızlı Eyalet Amerika'nın Gündemini Nasıl Kapıp Kaçırıyor") bu yeni hegemonyayı vurguluyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Olimpiyatlardan, Hüseyin Aygün'le uyanmak

Halil Berktaş 22.08.2012

İki buçuk hafta süreyle bu köşeyi kapatıp spor sayfasına taşındım. Bir bakıma, *İki Sene Mektep Tatili* gibiydi (Jules Verne). Küçükken bu başlıkla okumuştum, o yüzden öztürkçesini düşünmeye bile kalkmıyorum. Zihinsel bir tatil oldu gerçekten. Hafta sonları oturup, 3 x 700 = 2100 kelime, üç "Okuma Notu"nu birden yazıp yollamaktan yorulmuştum. En azından, uğraştığım konular itibarıyla. Gece ilk yatışım ve sonra su içmeye her kalkışında, hafif REM uykumun arasında hep devleti, ulusalcılığı, Ergenekoncuları, Kürt ve Ermeni sorunlarını, (çeşitli anlamlarda) PKK realitesini, haklı ve devrimci şiddet fetişizminden kopamayan bir kısım "solcu"yu, gene aynı "sol" kafanın artık geleceğe değil sırf geçmişe dönüklüğü içinde sarılmaya muhtaç olduğu (1 Mayıs 1977 gibi) yalanları, bu enkazdan "sosyalizm" fikri ve kavramının diri çıkıp çıkamayacağını ve işte buna benzer daha birçok şeyi görüp durdum. 2500 yıl önce Sokrates "Gözden geçirilmeyen bir hayatı yaşamaya değmez" demiş, hem de son savunması, *Apologia*'sında. Karşıtlarımla galiba burada ayrılıyor. Onlar bu anlayıştan çok uzak. İçsel bir rahatsızlıkları yok. Sadece politik tavır ve sloganlar düzeyinde varoluyor; lâf yetiştirmeye çalışıyorlar.

Sıkıldım, sabahın 3'lerinde, aynadaki traşsız yüzüme bakıp bunları düşünmekten. Biraz gevşeyeyim, ağırdan alayım dedim. Aziz Nesin'in tek odada yaşayan üç kardeşle ilgili bir hikâyesi olmalı. Ayrıntılarını unutmuşum; her biri hayvan besliyor, diyelim kedi, köpek, kuş, tavşan gibi. Yersizlikten çıldıracaklar. Deli doktoruna mı gidiyorlar ne; o da mevcutlara ilâve, beş keçi, yedi kuzu, on tavuk, on iki güvercin daha almalarını tavsiye ediyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Akşam-sabah iki CHP vak'ası

Halil Berktaş 23.08.2012

Gerçi, Gaziantep'teki bomba olayından sonra ne denebilir, bilmiyorum ama. Ben gene de Kürt sorununda barışçı çözüm umudu hâlâ *varmış gibi* düşünmeye ve konuşmaya devam edeyim.

Olimpiyatlar bitti, Hüseyin Aygün kaçırıldı, ben de 16 Ağustos Perşembe gecesı 23'te kendimi Sevilay Yükselir'in yönettiğı dörtlü bir aHaber panelinde buldum. Diğer katılımcılar, CHP milletvekili Namık Havutça; AKP eski genel başkan yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat; bir de Leylâ Zana'nın (ve daha birçok BDP'li ve PKK'lının) avukatı Cabbar Leygara'ydı. Konuya giriş noktamızı, Aygün'ün serbest bırakıldıktan sonra verdiği demeçler üzerine maruz kaldığı (terörü övme, teröristleri şirin gösterme gibi) suçlamalar oluştırdı.

İlk turun sonuna doğru söyleyeceğim gibi, bana göre burada hiç böyle bir şey yoktu. Aygün basın toplantısında ve özel demeçlerinde hep sâkin, yumuşak ve aynı zamanda dik durdu; kendisine CHP'den istifa etmesi için baskı yapıldığında, böyle şeyler silâhların gölgesinde konuşulmaz diye reddettiğini anlattı. PKK'lı gençlerden "savaşı anlamsız buluyorlardı" diye söz etmesi dahi, bence onlara bir mesaj niteliğindeydi. Öte yandan sözleri ve ses tonunda bir yumuşaklığı koruması, bence barışta rol oynayabilmek için uzun vâdede çeşitli taraflarca dinlenebilirliğini korumak isteyen politik bir olgunluğun işaretiydi.

Ama tabii panelde mesele benim değil, asıl CHP ve AKP'nin bu konuda ne düşündüğüydü. Özellikle CHP'nin konumu ilginç; içinde hem güçlü bir ulusalcı kanat var, hem de yenileşme iddiasında. Onun için moderatör ilk Namık Havutça'ya yöneltti soruyu. Aldığı (aldığımız) cevapta, Aygün'e hiçbir eleştiri veya kınama yoktu; iyiydi bu. CHP'nin Kürt sorununa samimiyetle çözüm aradığını söyledi; eh, buna da bir pay verelim, iyi diyelim iyi olsun. Öte yandan üç unsur daha vardı ki hepsinin üzerine bir soru işareti koymamıza yol açtı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şiddet, yalan ve 'Kürt özgürlük hareketi'

Halil Berktaş 25.08.2012

Aslında böyle sâkin başlıklar koyup sâkin bir kompozisyon çerçevesinde sâkin cümleleri ardı arda sıralamak gelmiyor içimden. Aynen, sonradan hakkında nice yalanlar inşa edilen, oysa olaydan hemen sonra herkesin derin bir suçluluğun pençesinde sustuğu o meşum 1 Mayıs 1977 gecesinde olduğu gibi, avazım çıktığı kadar bağırarak, küfretmek, lânet okumak, bedduam üzerinize olsun gibi şeyler söylemek istiyorum, bazı tanıdıklarım da dâhil bir dizi, belki bir yığın insana. Gene de kendimi tutmaya çalışacağım, tutabildiğim kadar.

Bazen tek bir panel, tek bir konuşma, ya da hattâ tek bir söz, bir mikrokozmos oluyor, daha geniş evrenleri içinde barındıran. 16 Ağustos'taki aHaber panelinde, Leylâ Zana'nın da avukatlığını yapan Cabbar Leygara'nın, PKK'nın Hüseyin Aygün'ü bilmeden, kazara, tesadüfen kaçırmış olabileceğini öne sürmesi, işte böyle bir ândı. Muhtemelen kendisinin de inanmadığı, ama o bir yana, başka kimsenin *inanmasının mümkün olmadığı*; o kadar basit, o kadar çürük, o kadar kısa vâdeli, o kadar "şunu söyleyivereyim de ne olursa olsun, hiç olmazsa şimdilik gitsin bu belâ başımdan" türü bir savunma refleksiydi ki, bir kere daha hüznün ve hayal kırıklığı yaratıyor; orada olup duymak ve gözlemek bile insana acı veriyordu. Maalesef, PKK'sı, KCK'sı, BDP'si ve Türk-

Kürt diğer sempatanlarıyla "Kürt cephesi"ne dair başka birçok gerçeğin ipucunu taşıyordu. Tam bir "ideolojik çatı altından konuşma" örneğiydi.

Akşam-sabah karşılaştığım, biri vekil biri taksi şoförü (yani tabandan) iki CHP'linin Atatürkçü söylemini andıran bir başka şablona PKK'ya lâf söyletmemiş şablonuna aitti. Daha da kötü bir benzetme yapayım; Kıbrıs, Ermeni soykırımı, işkence, insan hakları, Kürt sorunu gibi konuların gündeme geldiği, ister açık ister informal toplantılarda Türk diplomatlarının hep yaptığı, yapmaları mutâd olan, devletin (veya örgütün, veya partinin, veya gerillanın) kırmızı çizgilerini birer klişeyle tekrarlamaktan ibaret, zerrece ikna değeri içermeyen, ilk üç dört kelimedenden sonrasını duymak istemediğiniz (çünkü zaten bildiğiniz) yığınla konuşmayı hatırlatıyordu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bu çılgılık hakikî, bu çılgılık çoğalacak

Halil Berktaş 29.08.2012

Çeşitli internet sitelerinde görülen durum şu : birkaç tür "solcu" sus pus. Geçmişte, ezilen bir halkla özdeşleştirdikleri BDP'nin ve PKK'nın de "sol"culuğuna toz kondurmadılar. *İçeriğe* bakmaksızın, "Kürt özgürlük hareketi" diye onore ettiler. Onlarla stratejik bir ittifakı savundular.

12 Eylül 2010 anayasa referandumunda, "hayır"cı ve "boykot"çulara karşı "yetmez ama evet" safında yer alan, akli başında insanlar bile, bu ayrışmanın anlamını idrak etmeksizin, Haziran 2011 seçimlerinde, "emek, özgürlük ve demokrasi" gibi güzel lâflarla süslenmiş bir savaşı "bloku"na oy çağrısında bulunmaktan kendilerini alamadılar. Çağı çoktan kapanmış bir "sosyalist politika" anlayışı, onları bu zihnî zindana hapsetti.

Eleştirildiklerinde, bir kısmı "haklısın ama" diye başlayan bir "alternatifsizlik" apolojisine girişti. Bir kısmı, tükenmiş "haklı şiddet" ve "tarihsel asimetri" sığınağına saplandı (ve sonra, aslında hiç üzgün değil içten hesaplı olduğu ve sadece gitmek için uygun fırsat kolladığı halde "üzgünüm" deyip kendini suskunluğa emekli etti). Bir kısmı, 1915'teki Ermeni konvoylarıyla alâkasız bir benzetme kurup, PKK şiddetinin bir "çaresizlik"ten kaynaklandığını savunmaya kalktı. Bir kısmı "her şeye rağmen BDP"den ötesini göremedi.

Kuruluşuna benim de maalesef azıcık umut bağladığım EDP, Ziya Halis'in ne olursa olsun ayrı listeyle çıkma konusundaki haklı ısrarı yerine (zayıf gözükmeyelim gibi ucuz gerekçelerle) "Blok"a oy vermeyi yeğledi. Bu süreçte Ziya Halis'in temsil ettiği olgunluk da yitirildi ve yönetim çoluk çocuğun elinde kaldı. Yetmedi; PKK'nın adım adım hazırladığı bu yeni "devrimci halk savaşı" aşamasında, güya "geniş" kabul edilecek bir "birleşik cephe"nin yerel iktidar organı gibi düşündüğü "Halkların Demokratik Kongresi"nin kuyruğuna takıldı.

Ve şimdi bütün bu "solculuk alanı"nın üzerine suskunluk çökmüş durumda.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Normal' savaşın türevi vahşet; 'anormal' vahşetin kökeni savaş

Halil Bertay 30.08.2012

Öyle bazı tavır ve söylemler var ki, ruhsuz gaddarlıkları içinde insanın kanını donduruyor.

Taraf'ın (ve *Okuma Notları*'nın) daha ilk zamanlarıydı. 21 Ekim 2007 çatışmasında PKK sekiz askeri kaçırmış ve sonra bırakmış; derken zamanın bakanlarından Mehmet Ali Şahin ve Cemil Çiçek'in işaretiyle bu askerlere karşı bir saldırı başlatılmış; şimdi Ergenekon tutuklusu olan küçük ve şişman yerli nazi lideri de esir askerlerin ancak "tabutlarının içinde" dönselerdi onurlarını korumuş olabileceklerini buyurmuştu.

Bu hezeyan ortamında, *Hürriyet*'te Ege Cansen de 3 Kasım 2007 köşesine Türkiye toplumunu ikiye ayırarak başlamıştı. Bir yanda "ülkenin ve milletin birliği ve bütünlüğünü savunanlar"; diğer yanda ise "AKP'nin akıl hocalığına soyunmuş, cumhuriyet düşmanı olmakla müftehir (Türkiye'yi Amerika ve AB yönetsin diyen) 'mandacı aydınlar'" vardı. Ve bunlar şimdi bir de hümanist gerekçelerle barış istiyor, savaşın icaplarına karşı çıkıyordu. Oysa, diyordu bombastik sahteliklerin büyük mütefekkeri Ege Cansen, "1. Hayatın en büyük gerçeği ölümdür. Ölmeyecek olan doğmaz. Doğmayanın da hayatı olmaz. Yaşamak, her zaman bir savaştır. 2. Tarihin en büyük gerçeği savaştır."

Bunların, 20. yüzyıl başlarının Sosyal Darwinist sahte-biliminden apartılmış ön-faşist fragmanlar olduğunu göstermeye çalışmıştım (bkz 17-22-24 Kasım '07 ve devamı; *Weimar Türkiyesi* içinde, 2-8. yazılar). O gün bugündür, proto-faşizmin gerek İttihatçılık ve Kemalizm, gerekse Kürt milliyetçiliği ve PKK üzerindeki etkisini irdelemeye devam ediyorum. En son, KCK anayasasının Abdullah Öcalan'a tanıdığı özel konumun bir *Führerprinzip* uygulaması olduğunu, bu yılın Mart-Nisan aylarında döne döne yazdım. Kimseden farklı bir açıklama, bir reddiye, hayır, öyle değildir diyen bir cevap alamadım.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aslan amcam

Halil Bertay 01.09.2012

Hayat bir yığın geçişle dolu. Doğum. Okula başlayış. Kızların ilk regli, oğlan çocuklarının sünneti. Nişanlılık, evlilik. Bir, iki, üç. Çocuklar, torunlar. Yaşlılık. Ölüm.

Bu geçişlerin birinden diğerine düştüm ansızın. Bir haftadır yurtdışındaydım. Küçük kızımı üniversitesine götürmüştük. Döndük. Yorgunluk, zamanını şaşırmışlık, *jet-lag*. Cuma sabah kardeşim telefon açtı. "Aslan amcamı Çarşamba gecesi kaybettik."

Gitmeden biliyordum, fazla zamanının kalmadığını. 88'di ve bir aydır hastanedeydi. Başka çarem yoktu; uzaktan izliyordum. Parça parça ölüyordu ve parça parça ölümünü kendi bedenimde hissediyordum adetâ, bir gün gelip onun gibi ölmeye yatmayı düşünürken. *But for him it was his last afternoon as himself, / An afternoon of nurses and rumours; / The provinces of his body revolted, / The squares of his mind were empty, / Silence invaded the suburbs.* (Onun açısından, kendisi olduğu son ikindi vaktiydi, / hemşireler ve rivayetlerle dolu bir ikindi; / bir bir ayaklandı taşra eyaletleri bedeninin, / zihninin meydanları boşaldı, / banliyöleri sessizlik istilâ ediverdi.)

Son dönemlerde çok farklı düşündüğümüz için ayrı kompartımanlarındaydık toplumsal dönüşüm treninin. Bir yanda vesayet rejiminin ve Atatürkçü resmî ideolojinin çöküşü; diğer yanda sosyalizmin yıkılışı, "Kürt özgürlük

hareketi"nin dejenerasyonu (ve benim de bunları aynen böyle yazmam), her zaman çok politik olmuş olan bizim aileyi de vurdu ve yaraladı. Ve tabii yaşlı insanların değişmesi çok daha zor, hattâ imkânsız olabiliyor.

Ama o her zaman benim Aslan amcamdı.

Çocukluğumda, her hafta gelip kalsiyum iğnesi yapmasından korkardım (hattâ bir seferinde kaçıp koltuğun arkasına saklanmışım da ilâç enjektörde donduğundan çok kızmıştı bana).

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yalanlarınızı gördüm, ikiyüzlülüğünüzü gördüm

Halil Berktaş 05.09.2012

Gerçeği arayan (ve hayatta bunun önüne geçebilecek, bundan önemli hiçbir meselesi kalmamış) birinin, kimler ve nelerle uğraşması gerekir şu Türkiye’de ?

Evrenselci, solcu, dinsiz, demokrat, şiddet karşıtı, savaş karşıtı, militarizm karşıtı, milliyetçilik karşıtı, herhangi bir “izm” karşıtı, bu arada anti-devletçi ve anti-Atatürkçü iseniz, ne tür sahtekâr ve sahtekârlıklarla boğuşmak zorunda kalırsınız ?

Günlük hayat, sizi ne sefil ve hem de ne âdî, âdîliği içinde gülünç riyakârlıklarla yüz yüze getirir adım başında ?

Nadirattan olarak bugün, şu veya bu konuya ilişkin (akıllı uslu olmasına çalıştığım) düşüncelerimi değil, sık sık içimden geçenleri, biriken duygularımı yazacağım.

Küçüktüm, küçücüktüm / Oltayı attım denize; / Bir üşüşüverdi balıklar, / Denizi gördüm. Pek öyle olmadı maalesef. Gözümü açtım; en gevşek ve kaba deyişimle “hâkim sınıfların” yalanlarıyla tanıştım. Komünizmde kadınlar ortak mülkiyet konusuydu; Moskof casusuydular; 1951-52 tevkifatında “radyo başında” yakalanmışlardı. 1960’taki öğrenci direnişine Rus denizaltıları ruble taşıyordu. Çok tepki duydum, tiksindim hepsinden. Yalana bu tepki ve nefret beni bir daha bırakmadı.

12 Martta tutuklandık, işkence gördük, hapis yattık. Kontrgerillası, daha yüksek rütbeli subayları, askerî hâkimleri, cezaevi komutanlarıyla devleti daha yakından tanıdım. O çok teorik “burjuvazi” veya “hâkim sınıf” formülleri başka türlü bir somutluk kazandı. Tuhaf şey; uğradığım fiziksel zulme o kadar bozulmadım da, bizim ve bütün kamuoyunun gözünün içine baka baka söylemeye devam ettikleri yalanlar çok daha koydu. Kafamın ve ruhumun bir yanı, böyle bir ahlâksızlık ve alçaklığı bir türlü anlayamadı, anlayamıyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nelerle uğraşıyoruz, uğraştırıyorlar

Halil Berktaş 06.09.2012

Son iki haftanın özeti. Hayatımın çeşitli cephelerinden örnekler.

(1) 30 Ağustos akşamı, Amerika'dan yeni dönmüştük. *Taraf*'tan telefon açtılar; YÖK üniversitelerden "Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi" derslerini kaldırmayı tartışıyormuş, ne dersiniz diye sordular. Hiçbir çağdaş devletin, ister istemez görüş ve inanç çeşitliliği içinde olması gereken vatandaş kitlesinden, şu veya bu "izm"e toptan bağlılık talep edemeyeceğini; aynı şekilde, çocukları ve gençlerini de böyle bir "izm"ın "ilke"leri doğrultusunda endoktrine etmeye kalkamayacağını anlattım. Bu dersler kalkarsa tabii iyi olur, ama Anayasa ve Yüksek Öğrenim Yasası'ndan da "Atatürk milliyetçiliği" ve/ya "ilkeleri"ne sadakatla ilgili maddeler çıkmalı, dedim.

Ertesi gün bir e-mail; rümu "Bir Türk Kadını" ve adres <ataturk@turk.tc> (daha ne olsun). İçerik hep büyük harfti (yani internet dilinde bağırıyordu) ama ben maj-min yapıp "normal"leştirdim : *Sizin bu dersin kalkmasını isteyişiniz zaten tesadüf olamaz. Malum yazdığınız gazeteden belli!!! Siz ceplerinizi dolduruyorsunuz* [işte bu aşırı komik; *Taraf*'tan zengin olmak, öyle mi; ah, nerede o günler]. *Unutmayın tarih sizi de vatan haini olarak yazacak. Torunlarınıza şimdiden üzülyorum. Atatürk'ü ve Türklüğü yok edemeyeceksiniz!!! Ha birde çok demokrat özgürlükçü falansanız sıkıyosa Kuran'ı Kerim ve Peygamberin hayatı derslerine de karşı çıkın!!! O yemez tabî.* [Ne kadar karşı çıktığımı anlatmak nafile.] *Güzel nabız yoklama ama başaramayacaksınız!!!* [Bu üslup buram buram erkek argosu kokuyor.]

(2) Üç gün sonra, bu sefer "solcu" bir web sitesinden bir başka e-mail; dolayısıyla bu, üstelik "özgürlükçü solcu" olan bir başka ve gerçekten kadın Türk kadını (adı bende saklı).

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nasıl hem vatan haini, hem milliyetçi olunur

Halil Berktaş 08.09.2012

Gerçek ve özgürlük mücadelesinin insanı hangi konularda ne tür zihniyet yapılarıyla karşı karşıya getirdiğini anlatıyordum. Bunun krokisini, hayatımın çeşitli cephelerinden sırf son iki haftaya ait olaylarla çıkarayım dedim. İlk (1) tam bir ulusalcı ve Atatürkçüden; (2) "hayır"cı bir "özgürlükçü solcu"dan; ve (3) bazı milliyetçi Balkan tarihçilerinin "politik yarar" uğruna birincil kaynakların tahrif edilmesini dahi isteyebildiğinden söz ettim. Bu döküme başka bazı örneklerle devam ediyorum.

(4) Ermeni soykırımı inkârcılığı duvarında geçtiğimiz on yılda açılan gedikleri alelacele onarma ve tartışma serbestliğinin etrafına yeni dikenli teller örme çabaları bağlamında, Yunus Zeyrek'in yazdığı ve MEB'in İstanbul'daki bazı okullara tavsiye ettiği, Bakan Ömer Dinçer'in de "millî reflekslerle yazılmış mizahî bir kitap" diye savunduğu "eser" geçmişte de gündeme gelmişti. Şimdi, *BirGün* gazetesinde mahkeme kararıyla yayınlanan bir tekzip vesilesiyle (30 Ağustos 2012) öğreniyorum ki, "içimizdeki şeytan, gizli ermeni, sülük, kansız, soysuz, zıpçıktı, besleme kalem takımı" gibi "bilimsel eleştiri" ifadelerinin kapsamına giren kişiler arasındaymışım. Hattâ "Ardahan'dan çıkma Taner Akşam" gibi ben de "Giritlilerden Halil Berktaş" hüviyetimle "şer çevrelerinin işlerine yarayacak adam" ve "bu koronun elemanı" ilân edilmişim. (Doğrusu, Girit muhacirliğinin bir ihanet çevresi anlamına geldiğini şimdiye kadar hiç duymamıştım.)

(5) *Yeni Akit* çok ilginç bir gazete oldu; eski-yeni milliyetçiliği ve "millî güvenlik devleti" öğelerini harmanlayarak, neo-McCarthy'ciliğin borazanı; sol demokratları yıldırıp susturarak 2002-2011 arasında genişleyen özgürlük alanını gerisin geri daraltmaya yönelik bir saldırı dalgasının koçbaşı, mızrak ucu haline geldi.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir çapsızlık öyküsü

Halil Berktaş 12.09.2012

Üç yazıdır, Türkiye’de (ve belki her yerde) özgürlük ve demokrasi mücadelesi vermenin nasıl aynı zamanda *gerçek uğruna* mücadele etmeyi içerdiğini vurguluyorum. Yeni bir solun “bilim” yerine vicdan ve ahlâk üzerine kurulu olması gerektiği konuşuluyor. Ben de katılıyorum ve bu vicdanın yeni bir *gerçek ahlâkına* dayanması gerektiğini savunuyorum.

6-8 Ekim’de altı değişik örnek verdim, son günlerde yüz yüze geldiğim bazı yalanlara dair. Kimi Atatürkçülükten, kimi genelleştirilmiş bir “solcu-hayırcılık”tan, kimi Balkanların milliyetçi tarihçiliklerinden, kimi Türk milliyetçi tarihçiliği ve Ermeni soykırımını inkârıcılığından, kimi *Yeni Akit*’in yeni Türk-İslâm sentezciliğinden, kimi bir tür kaba solculuğun “taktik icap”larından kaynaklanıyordu.

Bugün (7) son bir hikâyem olacak bu konuda. İçinde 1 Mayıs var; *Taraf* düşmanlığı var; küçük de olsa çalıntı var; makbul sayılmayan kişi ve kurumların metin tahrifatı yoluyla “silinmesi” var; sonra da yakalandığını anlayınca zaman kazanıp yavuz hırsız misali sağa sola saldırarak bir sis perdesi yaratmak var. Bir mikro-kozmos. Bugün de devam eden bir “sol” zihniyetin ahlâksız “fayda”cılığına ışık tutuyor.

Okuyun ve karar verin. **Birinci perde.** 31 Ağustos 2012 tarihli *Taraf*’ta Tuğba Tekerek’in haberi. İlk paragrafta Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersinin kaldırılmasıyla ilgili olarak “YÖK Başkanı Gökhan Çetinsaya, *Taraf*’a açıklama yaptı” diyor ve devam ediyor : “Çetinsaya, ‘Dersin ve üniversitelerdeki Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüleri’nin kaldırılması için çalışmalar yapılıyor mu’ sorusuna cevaben ‘Yükseköğretim yasası değişikliği kapsamında bu konular gündemimizde, tartışılıyor’ dedi.” Altında bir paragraf daha var; sonra benimle yapılan röportajdan destekleyici alıntılar, buna karşılık İlber Ortaylı’dan (tıpkı 2005 Ermeni Konferansı öncesinde olduğu gibi) anlaşılmaz ama statükocu homurtular ve bir de öğrenci görüşleri yer alıyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bela Biszku

Halil Berktaş 13.09.2012

 Bela Biszku Dün minik, gerçekten minicik, “anlayana sivrisinek saz (anlamayana davul zurna az)” kabilinden bir olay anlatmıştım, bazı solcuların ne garip şeyler yapabildiklerine; durduk yerde, sırf kindarlık ve dar kafalılık yüzünden yalan söyleyip, sonra yakalanma telâşından işi iyice yüzlerine gözlerine bulaştırıp gülünç duruma düştüklerine dair. Sırf bu değildi tabii; zaten daha geniş, teorik ve tarihsel bir boyutu olmasaydı, değinmezdim bile. Ne ki, nâzik bir deyimle “reel sosyalizm” dediğimiz komünist tek-parti diktatörlüklerinin gerçek karşısındaki *Pravda* tavrının ikiyüzlülüğünü nano-ölçekte de olsa sürdürdüğü için ilginçti sanırım.

Bir zamanlar resimler dahi makyajlanırdı, biliyorsunuz. Örneğin 1922’de Gorky’de çekilen fotoğraflar soldan kesilerek Lenin’in yanında sırf Stalin varmış gibi gösterilmiş; Kızıl Meydan’daki mitinglerde hemen yanibaşında görülen Troçki sonradan silinmiş; NKVD’nin başı ve kendi adıyla anılan *Yezhovschina* terör dalgasının mimarı Nikolay Yezhov, 1940’ta idam edilince fotoğraflardan da yokolmuştu.

Aynı şekilde Çin’de, Mao’nun cenaze töreninin fotoğrafından, dört gün sonra tasfiye edilen “Dörtlü Çete” derhal çıkartılınca ortada tuhaf boşluklar kalmış; resimde hayaletler gezinir olmuştu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Breivik ve Azerbaycan

Halil Berktaş 15.09.2012

Geçmiş yüzyıldan kalma milliyetçi nefret ve boğazlaşmaların sürdürüldüğü iki coğrafya var. Türk ve Yunan milliyetçilikleri (ya da Niyazi Kızılyürek’in daha dikkatli ifadesiyle, Yunan *megali idea*’si ile Pantürkizm ve/ya Turancılık arasındaki mücadele, Kıbrıs’a taşındı ve adanın süregelen bölünmüşlüğüne yol açtı. 1915 soykırımı sonrasında Türk ve Ermeni milliyetçilikleri arasındaki mücadelenin bir uzantısı ise, Sovyetler dağılırken Azerbaycan ile Ermenistan arasında yeni bir kan dâvâsına dönüştü.

Daha SSCB’nin son demleri yaşanırken, Azerbaycan’ın Sumgait kıyı şehrinde Ermeni nüfusa karşı (6-7 Eylül 1955’i hatırlatan) 27 Şubat 1988 *pogrom*’u gerçekleşti. Ermeni ulusal hafızasında bu, “1915’in devamı” gibi yorumlandı. Nagorno-Karabağ Savaşında bu sefer Hocalı faciası gerçekleşti. 25-26 Eylül 1992’de Ermeni ve kısmen de Bağımsız Devletler Topluluğu silâhlı kuvvetleri, yüzlerce Azerî sivil (Azerbaycan’a göre, 106’sı kadın ve 83’ü çocuk olmak üzere 613 kişiyi) katletti. Tipik bir düşmanlık simetrisi uyarınca, Azerî tarafı Sumgait’ten, Ermeni tarafı da Hocalı’dan pek söz etmiyor tabii. Ve son zamanlarda çeşitli işaretler, Karabağ sorununa çözüm arayışlarının zayıfladığı; her iki tarafın da tutumunu sertleştirdiği ve bu umursamazlığın yeni bir savaşa yol açabileceği yönünde.

Macaristan’ın Azerbaycan’a iade ettiği baltacı katil Safarov’un, verilen bütün sözler hiçe sayılarak derhal affı, terfii ve “ulusal kahraman” ilân edilmesi, gerginliğe tuz biber ekti. Uluslararası diplomaside böyle fütursuz faşizanlıklara az rastlanır. *ArmComedy* mizah sitesi, bu konuda hedefi 12’den vuran bir hiciv yayınladı. Ermenistan’a ve Ermeni milliyetçiliğe yönelik eleştirilerim bir yana; bu *Zaytung* tarzı “haber”in Türkiye’de de mutlaka okunması gerektiği kanısındayım.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

‘Liberal avı’na Marksizmin katkısı

Halil Berktaş 19.09.2012

Önce Gürbüz Özaltnlı (15 Eylül) ve sonra Murat Belge (16-18 Eylül), geçmişte benim de hayli değindiğim liberalizm ve “liberal aydın” konusunu tekrar gündeme getirdiler. Birincisi, Türkiye’de liberalizm neden hep

kötülendiğini; ikincisi, özellikle 80'lerden itibaren eleştirel bağımsızlıklarını çok-yönlü olarak geliştiren bir kısım sol aydının, klâsik (ekonomik) anlamıyla pek liberal sayılamayacakları halde, neden gene ("liboş" ve "entel-dantel" gibi ifadelerle) liberalizm üzerinden karalanmak istendiğini sorguluyorlar. Açış yazısında Özeltinli, bu yeni, çok-yönlü özerkliğin önemi ve değerinin altını çizdi.

Benim son dört beş yılda söylediklerim de bunlara paralel ve Murat'ın tarihî örneklerine çok benziyor. Hepsini hatırlatmaksızın, sadece birkaç nokta üzerinde duracağım. Bunlar işin evrensel boyutlarıyla; Marksizmin payıyla; bir de bunun *gerçek ahlâkı* sorunsalına nereden dokunduğuyla ilgili.

(1) 19. ve 20. yüzyıl tarihine yön veren üç büyük ideoloji olarak Liberalizm, Nasyonalizm (Milliyetçilik) ve Sosyalizm arasında, özellikle Liberalizmin diğer ikisine kıyasla (aslında, o diğer ikisi tarafından) bu kadar çok horlanma ve aşağılanması, tabii sırf geç dönem Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye'ye özgü bir olay değil. Derece derece aynı şey, Rusya (ve Sovyetler Birliği ve şimdi gene Rusya), Çin ve Japonya için de söz konusu. Ortak özellikleri, sömürge değil yarı-sömürge veya bir şekilde "geri kalmış"; dolayısıyla bir "yetişme" sorunu peydahlamış olmaları. Bu "yetişme" hamlesi de devletten ve devletçilikten bekleniyor ama Bismarckçı, ama Stalinist, ama İttihatçı veya Kemalist; her halükârda, kendi kendini eski geleneksel devletten modern bir devlete dönüştürme peşindeki (gayri-kolonyal) bir devletten.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Demokrasiye karşı, Liberalizme vurmak

Halil Berktaş 20.09.2012

Liberalizm düşmanlığının ve "liberal"lere düşmanlığın kökleri açısından, birkaç noktanın defalarca altını çizmek ihtiyacını duyuyorum.

(5) 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın büyük bölümü boyunca, üç büyük ideolojiden "kitle seferberliği"ne en yatkın ikisi olarak Nasyonalizm ve Sosyalizm, daha birey odaklı olan Liberalizmi birlikte topa tuttular. Ekonomi bir yana; siyasal planda en önemli gerekçeleri, "ferdiyetçi" Liberalizmin (ama milletin, ama işçi sınıfının) "büyük, kolektif dâvâ"larına sırt çevirip 1789 ve hele 1848 sonrasında artık ihtilâlcilikten uzaklaşması, bir sonraki devrimi ummak, beklemek ve/ya hazırlamak yerine parlamenter reformlar yoluyla tedricî iyileşme ve demokratikleşmeyi yeğlemesiydi.

Bütün orta, doğu ve güneydoğu Avrupa'da, Avusturya-Macaristan, Çarlık Rusyası ve Osmanlı devleti gibi "şiddet toplumları"ndaki milliyetçi, sosyalist ya da hem milliyetçi hem sosyalist akımlar ise, 1850'lerden itibaren artık çok daha "sert" bir ruh halindeydiler. Bismarck'ın, çağın büyük sorunlarının "demir ve kanla" çözüleceğine dair sözleri, "bak ne kadar antidemokratik" yollu tepkileri bir yana, aslında onların da paylaştığı bir saptamaydı. Marx ve Engels, Bismarck'a karşı safta olduğu için ateş püskürüyor ama "gerçekçi"liğinin de hakkını teslim ediyorlardı. Engels'in Tarihte Zorun Rolü 'ne ilişkin kitapçığı, bir bakıma bu gizli beğenin de itirafıdır. (Çok daha geç ve abartılı bir benzeri veya paralelini, Stalin'in Hitler'e ilişkin, yakın çevresine defalarca izhar ettiği anlaşılan takdirlerinde bulabiliriz.)

(6) Demokrasi düşmanlığı bu tablonun çok önemli bir diğer ögesi, hattâ yapıştırıcı zımkı, mayası, harcıdır.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Her 'ideolojik çatı'nın kendi 'birlik andı' var

Halil Berktaş 22.09.2012

Üç büyük ideoloji arasında, ister istemez çok basitleştirilmiş bir karşılaştırma (bilinen şeyler ama tekrarlamadan edemeyeceğim). Liberalizmin esas aldığı birim, birey. Temel slogan (o soyut birey ve o bireylerden oluşan insanlık için) özgürlük. Buna karşılık diğer ikisi, yani Nasyonalizm ve Sosyalizm, bireyi aştığını ve bireyin ait olması gerektiğini düşündükleri kolektifleri esas alıyor.

Tarihsel olarak Nasyonalizm az farkla da olsa daha eski. Odaklandığı birim millet. O millete çağrısı dahirlik. Öyle bir birlik ki, kendi içinde ister bireysel görüş, ister sınıf farklarına yer bırakmayacak. Hepsini eritecek; "milletin iradesi"ne (yani liderlerin, milleti temsil etme iddiasındakilerin iktidarına) râm edecek. Onlar da bunu ne kadar içselleştirdiklerini, "varlığım millete armağan olsun" diyerek açıklayacak.

Sosyalizmin kilit birimi bireye göre çok daha kapsayıcı, millete göre ise ülke sınırları içinde daha dar (ama enternasyonal ölçekte daha geniş olma iddiasında). Bu birim tabiisınıf (işçi sınıfı). Sosyalizmin ilk temel sloganı ise (hukukî değil sosyo-ekonomik anlamda) sınıflar arasında eşitlik. Sosyalizm, bu yönüyle Nasyonalizmin "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle" efsanesini deşifre etme kapasitesine sahip. Öte yandan, o da bireye çok yukarıdan bakıyor ve bireyin özgürlüğünü bir yanılsama, bir tür "yanlış bilinç" (false consciousness) gibi görüyor. Buna karşı, Sosyalizmde de eşitliğin yanı sıra ikinci bir motif olarak birlik çağrısı giderek güçlenecek.

Eşitlik toplumun geleceği için; birlik ise burada ve şimdi. Kuşkusuz bu, millî birlik değil — ama partisel birlik. Özellikle 19. yüzyıl ortası ve ikinci yarısı Marksizminden 20. yüzyıl başı Leninizmine giden yolda, yeni model "çelik çekirdek" partisi bu haliyle sınıfla özdeş kabul edildi ve partinin iradesi (= parti yönetiminin iradesi) doğrudan "sınıfın iradesi" sayıldı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ben 'ama'sız memnunum; bu çok gerekliydi

Halil Berktaş 26.09.2012

"Balyoz" dâvâsı kararı, işin sanık aileleri tarafında ister istemez duygusal sahneler ve büyük tepki gösterileriyle karşılandı. Silâhlı kuvvetleri dokunulmaz kabul etmiş; askerî vesayet rejimine arka çıkmış; *Nokta*'nın Darbe Günlükleri yayınına ve sonra *Taraf*'ın açıkladığı dosyalara hep burun kıvrımış, rastgele yalan demiş veya görmezlikten gelmiş; ilk Ergenekon iddianamesini "av tüfeğiyle darbe" gibi imâlî, delilleri gülünçleştirmeye çalışan manşetlerle karşılaşmış bir basın, cezaların beklenmedik kapsamı ve ağırlığıyla birlikte bu acıyı da fırsat bilip yoğun bir dezenformasyon kampanyasına daha girişti. Bu sefer ön plana çıkarılan, "içi boş dâvâ(lar)" değil, "hukuksuz yargılama" teması oldu. Öyle bir yaygara koparıldı (ve koparılıyor) ki, bir kısım ciddî sol demokratta

bile tereddütler uyandı. Yargılamanın âdil olmadığına dair endişeler bazı demokratik sol partilerin basın bildirimlerine dahi girdi.

Ben bu reaksiyonun çok haksız ve yersiz olduğu kanısındayım. Bir bakıma, nereden kaynaklandığını anlamıyor değilim. Türkiye tarihinde böyle bir karar hiç olmadı. Üstelik, 2000'li yılların başlarındaki çeşitli darbe girişimlerine ilişkin bu ve diğer bütün dâvâların tavsadığına dair yaygın bir kanaat da vardı. Nasıl sonuçlandıracaklar bütün bunları; bitti bu iş; göreceksiniz bir şey çıkmayacak; sadece birkaç kişiye göstermelik cezalar verecekler ve gerisi yırtacak deniyordu sık sık, internette, sosyal medyada veya dost sohbetlerinde. Bu tavırda kısmen, bu ülkede devletin ve/ya hükümetin yaptığı-yapacağı hiçbir şeye zerrece inanmama ve güvenmeme *kinik*'liğinin bir payı vardı. Aşağılarda bir yerde "Marksist devlet teorisi" saklanıyor; üzerine, (şimdiye kadar en az beş ayrı noktada tekrarlanan, ama her seferinde yanlış çıkan) "AKP'nin orduyla artık tamamen uzlaşmış olduğu" kötümserliği binliyordu. Kısmen de itiraf edilmeyen bir korku ve endişe söz konusuydu : bu adamlar çıkar ve mevkilerine geri dönerlerse, vay halimize ! İnsan psikolojisinde çok sık görüldüğü gibi, olmaması istenen sonuç, sanki kaçınılmazmış gibi gösterilip dillendirilerek hem iç korkular için teselli bulmaya, hem de gelecekteki "ben demedim mi"lerin zemini hazırlanıyordu.

Ne ki, hiçbir olmadı bunların. Mahkeme, "biz Mustafa Kemal'in askerleriyiz" kibirine de, bu kibire yer yer eşlik eden açık-örtük tehdit ve diğer nümayişlere de zerrece aldırmaksızın; hattâ (12 Mart ve 12 Eylül'de yargılanan eski solcu kuşaklardan ödünç alınmış) bu tür "siyasî savunma" denemelerini ağırlaştırma sebebi sayarak, yargılanan emekli-muvazzaf toplam 325 kişiye 13-20 yıl arasında değişen hapis cezaları verdi. En tepedeki üç eski komutan (Çetin Doğan, İbrahim Fırtına ve Özden Örnek), müebbetten çevrilmek suretiyle 20'şer yıl aldı. Mahkûmiyet yağmuru tutuksuz sanıkların bazılarına kadar uzandı. Böylece, birçok hukukçunun da saptadığı gibi, halen yürüyen diğer dâvâlar için de emsal oluştu. Bundan böyle hiçbir Ergenekoncu, bayrak sallamakla, vatan-millet-sakarya nutuklarıyla sıyırmayı umamaz artık. Alper Görmüş'ün dediği gibi, gerçekten nihilizme sığınmaktan başka çareleri kalmamış gibidir. Ben de şunu ekleyeyim : 1918 sonrası İtalya ve Mussolini'yi hatırlatan, faşizan bir kıvam var bu nihilizmde. Ne ki, onları öyle bir sürpriz tırmanış ve başarı şansının beklediğini hiç sanmıyorum.

Evet, benzersiz bir karardır, müthiş bir karardır; askerî vesayet rejiminin belini biraz daha kıran bir karardır; en önemlisi, militarist *ideolojiye* darbe indiren bir karardır; çünkü bundan böyle kimse orduya dokunulmaz diye bakmayacak, askerlerin de suç işleyebileceği ve bu yüzden yakalarına yapışılabilceği, bir daha kolay kolay unutulmayacaktır. Bunca yıldır sürdürülen demokrasi ve sivil toplum mücadelesinin kısmî ama muazzam önemde bir başarısı değil de nedir bu sonuç ? Ancak sevinebilir, hem de topyekûn sevinebiliriz.

Hal böyleyken, böyle bir karar ummayan o alışılmış solcu *kinik*'liğinin yön değiştirip, bu sefer (tahmin etmediğimiz derecede iyi olan, *belki o kadar iyi olduğu için*) bu karara dudak bükmesini ve (mealen) "keşke âdil olsaydı" türü mırıldanmalara kapılmasını anlamak zor gerçekten. El insaf; ağzıyla kuş tutsa kimseyi memnun edemeyecek mi bu hükümet, bu mahkemeler ? Her durumda, neme lâzım, "ihtiyaten" bir de AKP'ye vuralım demek, siyasî akıl ve basiret mi oldu şimdi ? Açık konuşalım; ben hiç öyle köklü bir haksızlık, kapsamlı bir adaletsizlik görmüyorum ortada. Tek tük yanlış kararlar olmuş olamaz mı, şu veya bu kişi hakkında ? Olabilir kuşkusuz. Ama ortada bir de aslî gerçeklik var. Bunlar devlet memuru mu ? Devlet memuru. Hükümete saygılı ve emrinde olmaları gerekir mi ? Gerekir. Aylar yıllar boyu, mevcut hükümetin ne kadar kötü olduğunu ve gitmesi gerektiğini konuşmuşlar mı ? Konuşmuşlar. Bu, propaganda mı ? Bal gibi propaganda darbe propagandası. Sırf bu kadarı bile (liberal demokratik değerlere aykırı olmakla kalmayıp) düpedüz suç oluşturmuyor mu ? Oluşturuyor. Üstelik bir de, hiçbir "savaş tehlikesi" ve "acil durum" kılıfına girmeyecek iç politika sorunlarını, savaş oyunları ve plan tatbikatlarına konu etmişler mi ? Etmişler. Bunun için ekipler kurup görev vermişler mi ? Vermişler. Bunlar, sırf *Taraf*'ın savcılığa teslim ettiği bavuldakilerle değil, ayrıca Gölcük'teki

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan da çıkan ve başka yerlerde de bulunan bilgisayarlar ve disketlerle doğrulanmış mı ? Doğrulanmış.

Daha ne konuşuyoruz allahaşkına ?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Kin ve intikam'mış

Halil Berktaş 27.09.2012

Üç noktanın altını çizeceğim, "Balyoz" ve diğer Ergenekon dâvâlarına dair. Biri bugün, (sığdırabilirsem) ikisi Cumartesiye.

(1) Şimdi bir de "kin ve intikam" faslı çıktı internette. "Balyoz" kararlarına sevinenler kin ve intikam peşinde koşanlarmış. Özgürlük ve demokrasi değilmiş mesele. Karşımızda birtakım zavallı insanlar varmış da, onların haline acıyıp üzölmüyorsak, bu onların mağdur, bizim gibilerinse zalim olduğunu gösteriyormuş.

Anlamadığım bir şey var. Ocak 1943'te Kazablanka'da toplanıp, hiçbir uzlaşma kabul etmeyecekleri ve Mihver devletleri "kayıtsız şartsız teslim" oluncaya kadar savaşıacaklarını ilân edenler, dünyayı Faşizm ve Nazizmden kurtarmak yerine kin ve intikam peşinde mi koşuyorlardı ?

1945 gelip de Almanya nihayet yenilgiye uğradığı, Sovyet orduları Berlin'e girdiği, Hitler intihar ettiğinde, Nürnberg'de savaş suçlarını ve insanlığa karşı işlenen suçları yargılamak için kurulan mahkeme, toplama kamplarının, Yahudi soykırımının ve 40-52 milyon arasında tahmin edilen sivil ölümlerin hesabını sormak gibi haklı bir dâvânın mı takipçisiydi, yoksa sıradan kin ve intikam duygularıyla mı hareket ediyordu ?

Kamboçya'da Kızıl Kmerler milyonlarca insanın kanına girdi. Pol Pot, Khieu Samphan, Ieng Sary, Ieng Thirith ve benzeri katillerin bir kısmı öldü, bir kısmı yaşlı maşlı demeksizin yargılanıyor. Yargılanmasınlar mı ? Kasaplıkları yanlarına kâr kalmassın; cezalarını alsınlar ve çöksinler ki insanlık bundan biraz olsun ders çıkarsın demek, kindarlık ve intikamcılık mı oluyor ?

Milliyetçilikleri ve cinayetleriyle Yugoslav halklarının canına okuyan Miloseviç'lerin, Karadziç'lerin, Mladiç'lerin, Goran Hadziç ve benzeri canavarların yakasına yapışılması, bir evrensel adalet duygusu ve ihtiyacını değil de kin ve intikam âdiliğini mi yansıtıyor ?

Yani ne, "Balyoz"cuların cezalandırılmış olmasına vah vah demem; "mağdur oldular" diye onları bir de sevmem mi isteniyor acaba ?

Kürtler mağdur; dolayısıyla PKK haklı savaş veriyor ve eleştirilemez. Sanık aileleri üzgün; dolayısıyla onlar da mağdur; yani onlara da hak verelim ve mahkeme kararını savunmayalım, öyle mi ?

Örnekleri aşırı bulduysanız; bu şerefli Türk subaylarının Faşist ve Nazilerle, Kızıl Kmerlerle ya da Sırp ve Hırvat generalleriyle ne ilgisi var diyorsanız, onu da tartışalım biraz. Maazallah, *ya kazansalardı ne olabilirdi; bunları unuttuk mu, nedir ?* Yargılamalar sürüp tutuklamalar çoğaldıkça ve darbe tehlikesi iyiden iyiye uzaklaşmış gibi olunca, gözümüze zararsız gibi gözükmeye başladı galiba, bütün bu omuzu kalabalıklar. Ait oldukları ve gururla temsil ettikleri geleneğin, *tarihte nasıl bir katliam kapasitesi göstermiş, bu açıdan yeteneğini ispatlamış olduğu* aklımıza geliyor mu hiç ? 1915 ? Dersim ? (Şeceresi Mustafa Muğlalı gibilerini içeren Çetin Doğan ve benzerlerinin eli asla kendi halkına kıymaya varmazdı türü apolojilere, ben nasıl inanabilirim ?)

O kadar çok mu geride kaldı Batı Çalışma grubu ? Çevik Bir'in her yere "orduya sadakat" yazdırması ? Hurşit Tolon'un elçiliklerde diaspora önde gelenlerini toplayıp azarlaması, masaları yumruklaması ? Büyükanıt'ın "iyi çocuklar" vizyonu ? Şemdinli savcısına reva görülenler ? Genelkurmaydaki haftalık basın toplantılarında, hep hükümete alternatif "millî çizgi" mesajları verilmesi ? Kıbrıs'ta Denktaş'a kayıtsız şartsız destek, Kürt sorununda salt askerî ve polisiye tavır, Ermeni soykırımını inkâr bağlamında ileri geri söylenenler ?

Her yıl Harp Okullarının açılış ve kapanış konuşmalarında topluma verilen değişmezlik ve değiştirilemezlik mesajları ? Başyazar ve genel yayın yönetmenlerinin, bunları hayra yorumlayacağız diye taklalar atması ? "Atatürk İlkeleri" yerine "Atatürkçü Düşünce Sistemi"ni uydurdular diye, vay, bak, gördün mü ne kadar ilerlemişler kıvamında kaleme alınan övgüler ? "Kanaat önderleri"nin bu kadar ezilmiş; bu kadar alçalmaya, aza kanaat etmeye, yarabbi şükür demeye alıştırılmış olması ?

Başbuğ'un elli general ve amirali etrafına toplayıp kamuoyuna parmak sallaması ? Sağa sola gömülü LAW tanksavar silâhlarına, insanı çıldırtan bir fütursuzluk ve umursamazlıkla "boru" demesi ? Ya Dağlıca ve Aktütün gibi bazı PKK baskınları vesilesiyle, derin devlet içindeki bir kesimin Kürt savaşının bitmemesi ve siyasetin yeniden militarize olması uğruna, PKK içindeki bir kesimle işbirliği yaptığına dair ortaya çıkan ipuçları ?

Özgürlük ve demokrasiden içten içe Hitler ve Mussolini kadar nefret eden bu astığı astık, kestiği kestik kişiler, ez kaza bir kere daha başa geçebilselerdi... Çok basit bir soru : Şu *Taraf* ve *Radikal İki* ve *Zaman* gazetelerini çıkartan ve oralarda yazan ve bu gazeteleri okuyan insanlar olarak bizler, şimdi ne olacaktık ve nerelerde olacaktık ? İntikam mı dediniz; bir düşünün bakalım, asıl onlar nasıl intikamını alırdı, 2002 sonrası iki üç yıllık demokratikleşmenin ! *Cumhuriyet*, *Aydınlık*, *Sözcü* ve *Yeni Çağ*'dan ibaret (veya hepsi o hizaya getirilmiş) bir basın düşünün. 2007'den dört yıl önce, Hrant dahil yüzlerle sayılacak "faili meçhullaşmış"larımızı kime anlatırdınız ?

Hele şimdi Silivri'de bağırıp çağıranlar, o zaman paşalarının Cumhuriyeti "liboş"lardan kurtarmasını kutlarken.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Lidersiz, cuntasız, kararsız, bir de geveze darbeciler

Halil Bertay 29.09.2012

"Balyoz" kararlarına ilişkin üç noktayı özel olarak irdeleyeceğim dedim, iki gün önce. İlki, kazansalardı ne olacağı, neler yapacaklarıyla ilgiliydi. Şimdi (2) neden yapamadıkları ve aynı zamanda neden sadece birkaç kişinin değil, bu kadar çok sayıda emekli-muvazzaf askerin mahkûm olduğu hakkında bir tahlil modeli geliştirmek istiyorum.

Ben "ama"sız memnunum (Çarşamba, 26 Eylül) dediğimde de belirtmiştim : 325 sanık ceza alırsa, bunun içinde tek tük haksızlıklar da olmuş olamaz mı ? Ya da, savunmanın hiçbir itirazında mı zerrece haklılık payı yoktu ? Elbette böyle bir şey söyleyemem (ötesini Alper Görmüş ve Yıldırım Oğur bilir). Ben daha çok, nasıl olup da bu kadar geniş bir suçluluk hâlesinin oluştuğu üzerinde durmak istiyorum.

(a) Orduda (= profesyonel subay kadrosu içinde) Atatürkçü vesayet ideolojisinin yaygın olduğu, buna karşılık ciddi darbeciliğin o kadar yaygın olmadığı kanısındayım. Çoğunluk benim yıllardır "diktatörlüğün manevî evreni" (ya da kestirmeden "manevî diktatörlük") dediğim şeyden yana. Kamusal alanda, basında, eğitimde devletçi, militarist milliyetçilik sürsün; kimse bu kırmızı çizgilerin dışına çıkmazın.

(b) Öte yandan, "ben bu hükümeti mutlaka devireceğim; başıma ne gelirse gelsin bu işi kelle koltukta, sonuna kadar götürmeye kararlıyım" diyecek ve icabını yapacak (Talât Aydemir benzeri) insan, normal koşullarda az çıkar. Hele AKP'nin ilk Avrupalılaşma ve demokratikleşme adımları sırasında, bu reformlardan ve şeffaf (accountable) kılınmış bir devlet fikrinden ne kadar nefret ederlerse etsinler, ortada fol yok yumurta yokken sırf "takiyye yapıyorlar, şeriat getirecekler" iddiasından hareketle bu yola girmenin, "or"ların dahi tamamına çekici gelmediğini; en azından bir kısmının örtük darbe tehditleriyle blöf yapıp hükümeti hizaya getirmeyi tercih ettiğini; bu blöf görüldüğünde (faraza, 28 Şubat'ta Erbakan'ın derhal çekip gitmesinden farklı olarak, Gül ve Erdoğan gitmediğinde) ise, bir B planları olmadığını ve zaman içinde giderek zayıflayan "hööt"ler çekmek dışında ne yapacaklarını pek bilmediklerini sanıyorum.

(c) Bu ortamda, gerek "or"ların çok radikal olmayanları, gerekse onların altındaki "kor", "tüm" ve tuğ"ların herhalde büyük bölümü, bekleyip görmeyi ve güçlenen tarafa yatmayı yeğlemiş olmalıdır.

(d) Ben işte bu noktada (ya da bu koşullar nedeniyle), 2003-2004 yıllarında işin gelip genelkurmay başkanına dayandığını tahmin ediyorum. 27 Mayıs 1960'ın (tekrarlanmayan) gizli cunta modeli bir yana; 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri hep silsile-i meratibe uygun gerçekleşti. Memduh Tağmaç ve Kenan

Evren, mevkilerinin otorite ve prestijiyile kuvvet komutanlarını emir-kumanda zinciri içinde etraflarına toplayıp Anayasayı taşıyır, tebdil ve ilga ederek yönetime el koydular. Yeni bir darbe olacaksa da böyle olmalı; hele görece zayıf "ikna olasılığı" koşullarında toplumun ve dünyanın önüne mutlaka "birlik ve beraberlik" içinde çıkılmalıydı.

(e) 2002 seçimlerinden hemen sonra, asıl militan, angaje darbecilerin kimler olduğu, ideolojik duruş ve söylemlerine bakılırsa, hayli açık : Çetin Doğan, Hurşit Tolon, Özden Örnek, herhalde İbrahim Fırtına, şimdi her nasılsa ortadan silinmişe benzeyen (ADD başkanı ve cumhuriyet mitinglerinin örgütleyicisi) Şener Eruygur. Bir yandan, önemli bir ağırlıkları vardı. Diğer yandan, yetmiyordu çünkü argümanları zayıf olduğu gibi, bir de genelkurmay başkanı yanlarında yer almadığı sürece, dar ve özel bir hizipten ibaret kalacak ve geniş kamuoyunu da, belki bütün silâhlı kuvvetleri de birlikte sürüklemeleri hayli zorlaşacaktı. İşte onun için, ne yapıp yapıp Hilmi Özkök'ü ikna etme ve yanlarına almaları son derece önemliydi. Tersten söylersek; Özkök ne yaptı darbeyi önlemek için ? Gidip hükümete ihbar mı etti, ya da topunu birden tutuklattı mı ? Hayır; sadece katılmadı. Bütün baskılara karşın ikna olmamak ve darbenin başına geçmemekte direnmesidir ki, girişimi durdurucu rol oynadı.

(f) Bu tavır çok frenleyici oldu, çünkü böylelikle darbe hazırlıklarının (bir zamanlar Evren ve Saltık'ın yaptığı gibi) mutad yüksek komuta heyeti toplantılarında konuşulmasına olanak kalmadı. Asıl darbecileri kararsızlığa ve bocalamaya sevketti, çünkü mantiken, onlar için artık tek bir yol kalmıştı : (27 Mayıs'taki MBK benzeri) ayrı ve özel, gizli bir cunta kurup onunla yola devam etmek. Ama işte bu adımı bir türlü atmadılar veya atamadılar. Belki, hepsinin güvenip kabullenebileceği bir lider çıkmadı aralarından (Çetin Doğan, Kenan Evren olamadı). Belki, o kadar riske girmek istemediler. Sonuçta (i) genelkurmay başkanı olmasa da "Balyoz" gibi plan tatbikatlarıyla idare ederiz (mi) sandılar. (ii) Darbenin lâfını etmekten öteye geçemediler.

(g) Öyle veya böyle, çeneleri düştü; çok ama çok konuştular bu aşamada. Üzerlerinde üniforma varken de konuştular, çıkardıktan sonra da. İlhan Selçuk ve Mustafa Balbay'larla da konuştular, sayısız "kor-tüm-tuğ"larıyla da. Hor görüp şüphelenmedikleri astsubaylar da dahil, her yerde ve herkesin önünde. Köklü bir dokunulmazlık fütursuzluğuyla. Gizli bir cunta olsa belki göstermeyecekleri bir ihtiyatsızlıkla. Bulaştırmadıkları kimse kalmayınca dek.

Ve şimdi, demokrasi düşmanlıklarının yanı sıra, bu lidersizliğin, kararsızlığın, laçkalığın, hubris'in ve gevezeliğin de cezasını çekiyorlar.

Mahkeme politik değil, apolitik ve bürokratikti

Halil Berktaş 03.10.2012

Geçen Çarşamba'dan başlayarak, "Balyoz" kararları ve Türkiye'nin 2002-2007 arasında yaşadıklarının çeşitli boyutları hakkında ne düşündüğümü bir kere daha anlatıyorum. Ben "ama"sız memnunum'la, bir kere, bu cezaları neden haklı ve yerinde bulduğumu açıkladım. Sonra buna üç ek yapacağım dedim. (1) "Kin ve intikam" iddiasını eleştirdim. Ortada bir rövanşizm varsa, bunun, vesayet yanlılarının her görelî demokratikleşme adımından (ve bunların fikren önünü açan, bunları savunan ve destekleyen "liboş"lardan) intikam alma çabası olduğunu hatırlattım.

(2) 1960, 1971, 1980 ve "28 Şubat"tan sonra, (nasıl saydığınıza bağlı olarak) belki dördüncü belki beşinci bir darbe girişiminin neden hem akim kaldığını, hem de bu kadar çok yüksek rütbeli subayı suça bulaştırdığını, darbecilerin *Lidersiz, cuntasız, kararsız, bir de geveze* olmasından hareketle çözümlemeye çalıştım (Cumartesi, 28 Eylül). Amacım, bu işin gerçek militanları genelkurmay başkanını ikna edemeyince ve ancak onun başa geçmesinin sağlayabileceği bir konsensus kuramayınca, hangi sakatlıkların çığ gibi büyüdüğüne işaret etmektir. Hilmi Özkök'ün kendini ayırması, faraza Çetin Doğan'ın, "silâhlı kuvvetlerin olağan işleyişi" görüntüsü ardında yapmak istediği ve yapmaya da giriştiği "hazırlık"ları, böyle bir "sözümone yasallık" örtüsünden yoksun bıraktı. Bunun alternatifi olabilecek, *yakalandıkları takdirde tartışmasız suç teşkil edeceği son derece açık*, dar ve gizli bir cunta örgütlenmesine de her nedense giremediler. Sonuçta, ne yardan ne serden geçebildiler; iki arada bir derede kaldılar; o manevî otorite gene de var ve kimse bize dokunamaz sanıp, rastgele, hesapsızca genişlediler; ancak genelkurmay başkanı dahil bütün üst komuta heyeti birlik olduğu takdirde, icabında etrafına "oyundur" savunmasını örebilecekleri kaos planlarını gene de yaptılar ve her şey dışarıya sızınca (ki, birkaç yüz kişi söz konusu olunca mutlaka sızar), üstüne üstlük umulan o garanti, o geleneksel şemsiye de olmayınca (ki, Silivri aileleri Hilmi Özkök'ü bu alışılmış korumayı sunmadığı için yuhluyor), dımdızlak ortada kalıverdiler.

Fakat şimdi birileri, darbecilerin hangi zaafı nedeniyle, kalabalık halde yakayı ele verdiklerine ilişkin bu analiz denememden, "darbe girişimi diye bir şeyin olmadığı" ve benim de bunu "kabul ettiğim" gibi bir sonuç çıkarmak isterse, eh, ya örtük Ergenekoncu ya da düpedüz ahmak olduğu veya belki hiç vakit geçirmeden psikiyatrik yardım alması gerektiği söylenebilir.

Bu kısa özet ve uyarıyla birlikte, son "ek"ime geliyorum : (3) Savcılık ve mahkeme, bu kadar açık bir durumu neden kamuoyuna doğru dürüst aktaramadı, gösteremedi ? Bu zaten hukukun işi değildir, diyeceksiniz. Ama bu sadece kısmen doğru. *Anayasanın ve parlamenter düzenin üzerine titremek*, özel bir ideolojik militanlık sorunu değil. Hukukçular da insan, vatandaş ve dolayısıyla onların da belirli bir *sivil demokrasi ve özgürlük vicdanı* olabilir ve özellikle tarihin kritik anlarını böyle bir vicdan içinden idrak edebilir; salonda ve salon üzerinden kamuoyuyla, pekâlâ böyle bir vicdan içinden konuşabilir, böyle bir vicdanın gereğini yapabilirler.

Nitekim (geçmişte uzun uzadıya yazdım), 1970'lerin Watergate skandalı ve ona bağlı Beyaz Saray bant kayıtları skandalı sırasında, en kritik konumlardaki Amerikan yargıç ve savcılarının, örneğin bidayet mahkemesinin yargıcı John Sirica'nın ve özel savcı Archibald Cox'un tavrı hep böyle oldu. Sirica 1979'da yayınlanan anılarında, kamuoyunu ne kadar yakından izlediğini ve basında sorulan bütün sorulara şahsen ne kadar kafa yorduğunu çok net bir şekilde anlattı; hukukun (normatif değil ama pozitif bir gözlem anlamında) toplum ve kamuoyu ile fiilî ilişkisini apaçık ortaya koydu. Sirica ve Cox az konuştular, ama hep belirli bir gerçek ve demokrasi vicdanına

hitap ederek konuştular ve toplumsal basireti yanlarına almayı başardılar (bkz üç buçuk yıl geride kalmış iki uzun yazı Halil Berktaş, "Nixon teyplerinden Balbay günlüklerine", *HerTara*f, 24-25 Mart 2009).

Gelgelelim Türk yargısının benzer bir demokratik refleks, kamusal duyarlılık ve iletişim becerisi göstermesi çok zor; bir yığın faktör bunun aleyhine. Birincisi, onyıllar boyu Türkiye’de militarizm ve darbecilik normal, sözünü ettiğim türden demokratik vicdan ise anormal gösterildi. Ortalık "parlak, çakı gibi, yüksek tahsilli Türk subayları"na ağıtlardan geçilmezken, kimse demokratik değerlerden söz etmiyor. (Ne yani, Keitel, Jodl, Guderian, von Manstein, von Rundstedt, Hadler ve uzun süre Hitler’e kul köle olan, ancak bazıları ve ancak zamanla, yenilgilerle soğuyan diğer Nazi generalleri "parlak, çakı gibi ve yüksek tahsilli" değil miydi ?)

İkinci ve belki daha da büyük bir sorun, bizdeki yargı sürecinin daha baştan, felsefî temelleri itibariyle halka/kamuoyuna açık ve halkı, toplumu, genel kamuoyunu ikna gibi bir amacının olmaması. Hukuk düzeni ve mesleği ruhen buna yatkın değil. Yarın bununla devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İletişim özürlü bir yargı, demokrasiyi diri tutamaz

Halil Berktaş 04.10.2012

Benim bir derdim, jüri sisteminin olası kültürel sonuçlarıyla ilgili.

İngiltere ve (İngiliz toplumunun bir uzantısı olarak) ABD’de, ortaçağdan yeniçağa, sonra 19. ve 20. yüzyıla siyaset ve hukuk öyle evrildi ki, nasıl kralın yanına parlamento erken bir aşamada yerleştiyse, jüri de hayli erken bir aşamada mahkeme salonuna yerleşti ve yargı sürecini de küçük ölçekli bir parlamentoya; bir tür parlamenter tartışmaya, halkın hakem rolü oynadığı bir münazaraya dönüştürdü. (Ya da belki tersten, *parlament* "en büyük konuşma mekânı, jüri veya mahkeme" oldu diyebiliriz.)

Özetle, jüri toplumsal vicdanı temsilen oradaydı oradadır ve iddia makamının da, savunmanın da, öncelikle ortada bir suç olup olmadığı konusunda jüriyi ikna etmesi gerekir. Müsnet suç var/yok hükmünü jüri verir; var demişlerse ilgili kanun maddesine göre cezayı mahkeme (yargıç) biçer. Dolayısıyla ağırlık, doğrudan devleti (= hâkimi/hâkimleri) değil, jüriyi (= halkı) ikna edip etmemeye kayar. Savcı(lar) ve savunma avukat(lar)ı, bunun için kendi delil ve tanıklarını sunar; gene bunun için çıkıp uzun uzadıya konuşurlar. Bu da üst düzey iletişim becerilerini açıklayabilmeyi, anlatabilmeyi, meseleleri net ve mantıklı bir şekilde ifade edebilmeyi gerektirir. Zamanla *sistemin tamamına ve hukuk öğrenimine* bu icaplar siner, yerleşir; kötü yazan ve konuşan savcı ya da avukat diye bir şey kalmaz; önemli ve gerçekten ilgi uyandıran herhangi bir dâvâ da olmaz ki sona erdiğinde, hele bugünün şeffaflık düzeyinde, kamuoyu ne olup bittiği hakkında az buçuk bilgilenmemiş olsun.

Bu karşılaştırmalı zeminde, bizde yargının ne gibi sorunlarla malûl olduğunu görmek zor olmasa gerek. Türkiye’de ceza yargısı, devlet, halk ve sanık(lar) arasında değil, sırf devlet ile sanık(lar) arasında geçer. Jüri olmadığı gibi, mahkeme salonu her haliyle sivil toplumun bir parçası değil Adalet Bakanlığı’nın bir şubesi, bir devlet dairesi olduğu mesajını verir. Asık suratlı ve korkutucu bir yerdir; heyet kimseyle "dialog" kurmaya yatkın bir üslûp kullanmaz (herhalde bu olasılığı aklından dahi geçirmez): başkan tek-yanlı bir buyurganlıkla herkese "sen" diye hitap etmeyi nedense olağan görür.

Sonuçta, sadece ve sadece (devleti temsilen) mahkemeyi ikna etmek önemlidir. Tersten bakarsak, mahkeme de sanıkları ve avukatları veya onların şahsında kamuoyunu ikna edip etmemekle ilgilenmez. Bu yüzden, çoğu durumda sanıkları sorgulamayı da ciddî tutmayabilir. Kendisi dosyayı ve delilleri biliyor ya; gerisinin ne önemi var ? Şu veya bu sanığı alenen tutarsızlığa düşürmüş; ister iki farklı ifadesi, ister onun ve başkalarının ifadeleri,

ister kendi ifadeleri ile maddî deliller (bantlar, disketler) arasındaki çözümleri yüzüne vurmuş veya vurmamış; kime ne ? Pekâlâ böyle "şahsî didişme"lere hiç girmeyip büyük ölçüde "dosya incelemesi" üzerinden karar verebilir; zaten gerisi, Yargıtay'la kendisini (yani gene devletin iki daire veya kademesini) ilgilendirir. Benzer bir üşengeçlik savcılığa dahi sirayet eder. Çok tipik olarak, delilleri tartışmaksızın kanaat bildirirler. Diyelim tahliye talepleri karşısında, dosyada ne var ne yok doğru dürüst belirtmek yerine, "delil durumu"na genel ve müphem bir atıfla *bir kalıbı tekrarlamakla* yetinirler.

Bilinçli veya (muhtemelen) bilinçsiz bu tavır, kullanılan dille ve iletişim becerileriyle (daha doğrusu beceriksizlikleriyle) de iç içedir. Aynen böyle; her şeyin kalıplar ve başı sonu belirsiz cümlelerden ibaret olduğu, herhalde Ahmet Cevdet Paşa'dan ve *Mecelle*'den kalma garip bir üslûp söz konusudur. Anlaşılmak değil anlaşılmamak üzerine kuruludur. Kendi başına afsunlu bir devlet gizemidir. Zaman zaman, sözcükleri itibarıyla öztürkçeleştirilir. Ama o içinden çıkılmaz cümle yapısı hep aynı kalır. Hukuk fakültelerinde genç avukat, savcı ve yargıç adayları *demokrasi ve özgürlüğe karşı işlenmiş suçlar* bilinci ve sorumluluğuyla değil, devlete karşı işlenmiş suçlar zihniyetiyle yetişirler; bu bir (ki bu da elbet bir yerinden, "liberalizm" tartışmasıyla da ilgilidir). Devleti değil toplumu, halkı, kamuoyunu enforme ve ikna etmek bilinciyle ve buna uygun bir kültür derinliğiyle yetiştirmezler; iki. Bu da işte şu "Balyoz" yargılamasından apaçık ortadadır.

Jüri sistemi olsa her şey düzelir mi, o da ayrı mesele. Hele Türkiye'de ve bu dar hamlık düzeyinde, "Mississippi tarzı bir yerel yargı"ya da yol açabilir kuşkusuz. Ben sadece, mevcut "halksız yargı" sisteminin bazı sonuçlarından söz ediyorum. BBC'nin *Hard Talk* programını izler misiniz ? O haftalarca çalışıp hazırlanmış, muhatabının üzerine otuz yıldır söyleyip yaptığı her şeyi hatırlatarak giden yırtıcı spikerleri, bizim panel moderatörlerimizin tembelliği ve yumuşak olurluğuyla karşılaştırdınız mı hiç ?

İddia ediyorum ki bu delil yığınlarıyla, Amerikan tarzı hukuk öğrenimi görmüş bir savcı ve yargıçlar grubu gelsin ve o biçim sorgulama yapsınlar hiçbir mugalata sökmez, Balyoz ve Ergenekon sanıkları beş dakikada duman olur, kimsenin de aklında en ufak tereddüt kalmazdı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Uçurumun kıyısında

Halil Berktaş 06.10.2012

Aklıma geleni yazsaydım keşke. Pişmanım.

AKP kongresinden sonra, bu işin içinde bir iş mi var diye düşünmüştüm. Reform vaadinde bulunmayı sürdüren bir kitapçıkla başbakanın konuşmasının bu kadar farklı olması; keza, AB vizyonundan zerrece söz etmeyip, varsa yoksa Türk-İslâm vurgusu yapması...

Acaba kalıcı ve yapısal bir dönüşümün mü ifadesi; tersine, "çok yakında" başka bir şeyler olacağını mı habercisiydi ? Suriye (ve tabii Suriye üzerinden PKK) ile feci bir kışırmaya geldik dayandık; büyük bir hazırlığı yapıldı ve tamamlandı da, ondan mı Erdoğan, İslâm dünyasına (ve MHP'ye) cihadımsı mesajlar vermek derdinde ve dolayısıyla Kürtler hakkında da bu kadar sert, çözümsüz, yeni "Oslo görüşmeleri" olasılığına ilişkin en ufak bir olumlu sinyal vermeksizin konuşuyor ?

Demeye kalmadı; hep kendi gündemimi izleme ve üç dört makalelik mini-diziler yazma takıntım yüzünden, kaçırdım kehanet fırsatını. Akçakale'ye nereden geldiği pek belli olmayan bir havan mermisi düştü ve beş kişi öldü. Türk topçusu derhal karşı ateş açtı ve anlaşılan Perşembe boyunca sürdürdü. Ardından, Şam daha hık mık kaza lâfları eder ve başsağlığı dilerken, 70'lerin MC koalisyonlarını andıran bir AKP-MHP ittifakı şimşek hızıyla

kuruldu ve bir zamanlar Irak tezkeresinin geçmemesini telâfi edercesine, Suriye tezkeresinin ilk turda, 320 oyla Meclisten çıkması sağlandı. Böylece hükümet uçak düşürülmesi sırasında elde edemediği olağanüstü sınırdışı operasyon yetkilerine bir havan atışıyla kavuştu.

Bana da 20. yüzyıl tarihindeki bir dizi provokasyona dair, Nâzım'ın Galip Ustası gibi "tuhaf şeyler düşünmek" kaldı. Önce "Mukden Vak'ası"na gitti aklım. 18 Eylül 1931'de (şimdi Şenyang adını taşıyan) Mukden'de, Japonya'ya ait bir demiryolu hattının yakınlarında azıcık dinamit patlatılmış; raylar hiç zarar görmediği ve sadece birkaç dakika sonra trenler sağ salım geçebildiği halde, Japon ordusu olaydan Çin milliyetçilerini sorumlu tutarak Kuzey Çin'i (Mançurya'yı) işgale koyulmuştu. Dinamiti yerleştirenin bir Japon teğmeni (Kawamoto Suemori) olduğu kısa zamanda anlaşılacak; Japonya'nın uğradığı diplomatik tecrit 1933'te Milletler Cemiyeti'nden çekilmesine varacaktı.

Faşist İtalya'nın da benzer bir "iş" vardı aynı yıllarda. Önce, 1930'da Ogaden'deki bir vahada Habeşistan sınırını ihlâl eden bir karakol kurmuşlar; sonra Aralık 34'te burada "Wal Wal Vak'ası"nı yaratıp, kendileri 2 kayıp verirken 150 Habeş askerini katletmelerine karşın inanılmaz bir patırtı koparmışlar ve hep Wal Wal bahanesiyle, bir yıl sonra zehirli gaz dahi kullanacakları Habeşistan saldırısını başlatmışlardı.

17 yaşımıdaydım; daha yeni Amerika'ya varmış ve üniversiteye başlamak üzereydim. 2 Ağustos 1964'te Kuzey Vietnam açıklarındaki Tonkin Körfezi'nde, *Maddox* destroyeriyle VDC hücumbotları arasında kısa süreli bir çatışma oldu. İlk ateş açanın o sırada iddia ve yemin billah edildiği gibi Vietnam savaş gemileri değil *Maddox* olduğu, yıllar sonra açıklanan gizli ABD belgeleriyle doğrulandı. 4 Ağustos'ta bu sefer ikinci bir çatışma meydana geldiği öne sürüldü. Gene kıyamet koptu ve yıllar sonra, bunun tümüyle gerçek dışı olduğu ortaya çıktı. Gelgelelim, 2-4 Ağustos "Tonkin Körfezi Vak'ası"ndan sonra Kongre, Başkan Lyndon Johnson'a, "komünist saldırı" tehdidiyle karşı karşıya bulunan herhangi bir Güneydoğu Asya ülkesinin yardımına koşma yetkisi tanıdı. Bu da, ABD'nin Vietnam'a müdahalesinin temelini oluşturdu. Zamanla Güney Vietnam'daki ABD ordusu 750,000'i buldu; Kuzey Vietnam on yıl süreyle bombalandı; savaş tarifsiz acılar içinde 1975-76'ya kadar sürdü ve ABD'nin vazgeçip çekilmesi, ardından Güney Vietnam rejiminin yenilgisiyle noktalandı.

Şimdi bizler ve çocuklarımız, torunlarımız da ileride "Akçakale Vak'ası"ndan söz etmeyiz; o havan mermisini aslında falancalar atmıştı demeyiz; halen davulları çalınmakta olan savaşın yol açacağı yıkım o kadar korkunç olmaz ve o kadar uzun sürmez umarım.

Kimse bana yapmış olamaz"lar" demesin; "Balyoz"cular yapar ve kendi halkına kıymayı göze alır da onlar yapamaz ve göze alamazlar mı ? Bilfiil planlamamış ve emretmemişlerse dahi, ne kadar işlerine geldiği çok açık.

Aynı derecede açık olan bir başka şey var : şimdi bütün dünyanın Türkiye'ye itidal tavsiye ediyor olmasına karşın, hazırlanan saldırı gene de gerçekleşirse, sırf veya öncelikle Suriye'yi değil, en azından bir (belki ağırlıklı) boyutuyla Kandil'i ve/ya Suriye'deki Kürt bölgesini (de) hedef alacağı.

O zaman neler olabileceğini düşünmek dahi istemiyorum şu anda. Sadece bizi buraya, uçurumun kıyısına getiren yolu lânetliyorum içimden. Her iki tarafın maksimalizmini. Daha 2010 sonbaharından itibaren savaşa kararı verip hazırlanan, "sol" kamuoyunu ise seçim kampanyasında uyutup aldatan, seçimlerden sonra Meclisi boykot için bahane arayan ve aratan PKK'yı. Buna uyan BDP'yi. Onların her adımını kendi tırmanışlarına gerekçe yapan AKP'yi. Karşılıklı boyölçüşmecî böbürlenme ve çalımlarını. Barış barış diyen ama tek bir barış politikası üretmeyen kafasızları.

Ne demişler ? *Cehenneme giden yol iyi niyetlerle döşelidir*. Yuvarlanıyoruz adım adım.

Alın savaşınızı. Görün hayrını.

Kavgaymış; girsem mi acaba

Halil Berktaş 17.10.2012

Nâzım şöyle diyor bir şiirinde : *Ben kurtarıp kellemi nida ve sual işaretlerinden, / büyük kavgada / açık ve endişesiz / girdim safa.*

Çok bilinen mısralardır. Çok da benimsenir. Epik bir duruşu, bir *bravado*'su vardır. Üzerinde durulmayan yanlarına işaret edeceğim. Kavgaya ne kadar düşkünüzdür, bir (*Dost dost ille kavg*a). Özel olarak sol, sol-içi kavgaya seyretmeye ne kadar düşkündür, iki. Nihayet üç, *Hamlet*'te Kraliçe Gertrude'un "bana kalırsa hanımefendi fazla itiraz nümayişinde" (*Methinks the lady doth protest too much*) demesi gibi, bana kalırsa Nâzım'ın beyanı da, gerçekte kafasının "nida ve sual işaretleri"yle ne kadar dolu olduğunu ve o tereddütleri kovalamak için, karanlıkta ısıklılarcasına bu kadar yüksek sesle konuştuğunu yansıtmaktadır.

Her neyse. Benim söyleyeceğim iki şey var bu *tartışma* hakkında. Birincisi daha önemsiz; konuya ilişkin kendi tavrımla ilgili. Ben daha çok Ahmet Altan ve Markar Esayan'ın yazılarında somutlanan *politik duruşa* yakınım. Bu dönemde ve şu koşullar içinde; AKP'nin yönelimi ve özellikle Başbakan Erdoğan'ın bu yönelime damgasını vuran söylemi ve icraatı karşısında, *demokrasi, özgürlükler, Kürt meselesine çözüm ve Suriye'yle savaşa girmemek* gibi noktalarda (ya da bu ölçütlerle) "sert" denen türden muhalefet yapmaktan yanayım. Çünkü aynen Markar Esayan'ın izah ettiği gibi, niyetlere değil olgulara bakmak gerektiğini düşünüyorum. Yıldırım Oğur'un, Gülbüz Özalp'ın, Alper Görmüş'ün, Melih Altınok'un bazı *analizleri* haklı olabilir. Özetle, AKP'nin tükenmediğini, hâlâ ileri adımlar atabileceğini ve hele Kürt meselesinde atmasının beklenmesi gerektiğini söylüyorlar (ya da ben öyle anlıyorum).

Doğru, bu kadarına ben de katılırım. Daha genel olarak, yakın geçmişte "AKP'nin barutunun tükenmesi" diye bir şey olmadığını yazmıştım (*Devrim, Dersim, normalite*: 3 Aralık 2011). Demiştik ki bu, Marksizmin "burjuva devrimleri" paradigmasından türeyen bir metafordur. Buna göre, "burjuvazi" devrimde bir yere kadar gidebilir; sonra yorulur, korkar ve daha ötesine geçemez. O yazıda, "anormal siyaset"ten türetilmiş (ama bu kökeninin her zaman farkına varmadığımız) bu metaforu, "normal siyaset" alanına taşımamak ve şu veya bu siyasî partinin artık bittiğine o kadar kolay hükmetmemek gerektiğini savunmuştum. Hâlâ da bu fikrin yanında duruyorum.

Ne ki, niyetler ve olgular gibi, analiz ile politik duruş veya tavrın da farklı olduğu kanısındayım. Analitik açıdan, AKP'nin çoğalan eksilerinin yanı sıra tamamen silinmemiş olabilecek artılarına da işaret edebiliriz (ki, CHP ve MHP'yle aynı kefeye koymayalım). Öte yandan, niyetlerinin ne kadar iyi olabileceğini tekrarlayarak, onu iyi yöne, gitmesini arzuladığımız yöne sevk edebilir veya iteleyebilir miyiz ? Bundan çok şüpheliyim. "İyi niyet"lerini okşayarak değil; saydığım dört beş alanda ve o ölçütler açısından bütün "ihlâl"lerini ancak gayet net ve sürekli bir şekilde eleştirerek, olumlu yönde etkileme şansımızı koruyabiliriz. Niyetlerine kredi açıp fazla yumuşak davranmak ise, iyice gevşeyip rahatlaması ve sol demokratları da kafaya alıp dikensiz gül bahçemi kurdum sanmasından başka sonuç veremez.

Yeter ki eleştiri ölçütlerimiz doğru olsun; altını çiziyorum, burada mesele eleştiri dozunun "sert" veya "yumuşak" olduğu değil, hangi ölçütler açısından yapıldığıdır aslında. Böyle baktığımızda, evet, benim de var Ahmet Altan'a bir eleştirim. Bu, son birkaç ayda Suriye hakkında yazdıklarıyla ilgili. Başyazılarında (a) Beşşar Esed diktatörlüğüne karşı çıkmak ve (b) modernist devletçi solculuk adına onu destekleyenleri (CHP ve benzerlerini) eleştirmek gibi iki *çok doğru* tavır ile (c) AKP'den Suriye'ye karşı hayli muğlak bir "sertleşme" talep

ve belki doğrudan müdahale imâ etmek gibi bir *hatâ* arasındaki sınırı her zaman doğru çizemediği kanısındayım.

Örneğin şu düşürülen (ve nasıl düşürüldüğü hâlâ da tam anlaşılamamış) uçak konusunda *Taraf*'ın editoryal tavırları, maalesef biraz yangına körükle gitmek gibi oldu. Orada hayli tuhaf ve karışık bir olay olduğu belli. Galiba bizim gazete, birincisi, Esed yönetimine tepkisi bağlamında ilk başta Dışişleri'nin resmî açıklamalarına fazla inandı. İkincisi, bu temelde hükümeti "bir devlet böyle mi davranır" kabilinden eleştirmeye girişti. Üçüncüsü, biraz ilk ikisiyle çelişir şekilde de olsa, Uludere katliamı ile fazla basit bir paralel kurdu. "Çok net bir gerçek var; bunu biliyor ve saklıyorlar; derhal açıklasınlar" havasına fazla girdi oysa son teknik raporlardan sonra, gerçekten basit ve hemen bilinebilecek bir şey olmamış olduğu pekâlâ ortaya çıktı.

Ne ki, *Taraf*'ın (bu üç nokta arasında bütün gidiş gelişleriyle birlikte) düşen uçak yayınından akıllarda kalan, devletin ve/ya hükümetin Suriye karşısındaki "zaaf"ının şiddetle eleştirilmesi oldu. Bu da bir kısım okuyucuda, gazetenin hükümeti eleştirmek için eleştirdiği izlenimini yarattı. Bu *yorum*a katılmıyorum ama bu izlenimin *nasıl* doğduğunu kişisel çevremden biliyor, görüyorum. Ve kendi payıma, buralarda doz aşırılığının değil, olayın akışı içinde hem de birkaç ölçüt kaymasının söz konusu olduğu kanısındayım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Taraf, Bolşevik Partisi mi

Halil Berktaş 18.10.2012

Dün yazdıklarım eklemek istediğim bazı kısa notlar var. Birincisi, *Taraf*'ın fazla sert bir muhalefet yürüttüğünü ve AKP'nin hâlâ bazı iyi şeyler yapabileceğini düşünenler hakkında bir gözlem (kendim de ikinci fikre katılmakla birlikte): sanırım bunda belirli bir iyimser olma ihtiyacı da rol oynuyor. İnanmak istemiyoruz, durumun o kadar kötü olabileceğine. Yıldırım Oğur bir ışık gördüğünü söylerken, herhalde bunu kastediyor. Bu duyguyu anlıyorum, zira biraz bende de var. Ama ben o ışığı görüyorum diye diye demokrasi mücadelesi yapılabilir mi; o ayrı mesele.

İkincisi, geçtiğimiz birkaç ayda *Taraf*'ın Suriye konusundaki editoryal zigzaglarına eleştirel baktığımı belirtmiştim. Ama doğru ama yanlış, böyle düşünüyorum. Her halükârda, gazete şimdi barıştan yana ve maceracılığa, Suriye'yle savaşa girilmesine karşı daha net bir çizgide. Üçüncüsü, bu açıdan da bazı farklar söz konusu. Örneğin Yıldırım Oğur ve Hadi Uluengin, bütün toplanı sahte "savaşa hayır"çılık ve "sulhperest"liklere çevirmiş gibi. Evet, onların sıraladığı bütün yalancı barışçılıklar gerçekten var ve hakikaten, yer yer PKK'nın "haklı şiddet"ini savunmada başvurulan ikiyüzlülük, çifte standartlılıkları andırıyor. Fakat acaba bu, genel olarak savaşa veya özel olarak Suriye'yle bir savaş başlatmaya karşı olmayı çürütmek için yeterli mi ? Ya da, Esed rejimine karşı olmak ve Suriye halkının kaderine ilgisiz kalmamak, illâ müdahale yanlılığını mı beslemeli ? Tarihte ve siyasette her istenen yapılamayabilir; her şeyden önce mümkün olmayabilir, çok daha kötü sonuçlara yol açabilir. Düşünmek lâzım.

Fakat şimdi sıra asıl söylemek istediğimde; dün iki şey var demiştim ya, işte onlardan ikincisi ve (kendi tavrıma kıyasla) çok daha önemlisinde. Bence bu olayın en ilginç yanı, *Taraf*'ta böyle bir tartışma çıkması değil. Kamuoyunda bazı kesim ve çevrelerin *bu tartışmayı nasıl izlediği*. Bir yanda, ciddî bir korku ve endişe var; eyvah, *Taraf* bölünür mü korkusu. Her şey bir yana; bu, çıktığı 15 Kasım 2007'den bu yana Türkiye'nin kaderini değiştiren, askerî vesayetin yenilgisinde baş rolü oynayan ve demokrasinin önünü açan, biraz genişlemesini sağlayan, neredeyse tam bir ay sonra da beşinci yılını kutlayacak olan *Taraf*'ın istikrarlı elli bin kusura okurundan büyük kısmının (bu rakam 7-13 Mayıs '12 haftasından beri hemen hiç değişmedi), kendini âdeta gazeteyle

özdeşleştirdiğini, üzerine titrediğini, başına bir şey gelirse ne yaparız, ne okuruz, kendimizi ne kadar yenilmiş ve sesimizi yitirmiş hissediyoruz kaygısıyla yaşadığını gösteriyor.

Lâkin bunun bir de zıddı var tabii: eninde sonunda böyle bir şey olacağını bekleyen ve uman, onun için de üç beş yorumcu farklı şeyler yazıp birbirini eleştirince derhal sevinip "hah, nihayet" havasına girenler. İnternet şimdi nasıl bunun üzerine atlarız diye ellerini ovuşturanlarla dolu. Gene de az yazıyorlar çünkü bir problemleri var kime, nereden vuracaklarını bilememeleri. Tersî olsaydı, yani gazete yönetimi AKP'ye daha "yumuşak" ve diğer bazı köşe yazarı arkadaşlar daha "sert" bir çizgi izlemek isteseydi, asıl o zaman seyreylerdiniz "devrimci" gümbürtü ve kıyameti.

Eh, buna da şaşmamak lâzım; düşmanları da hep çok oldu *Taraf*'ın. Ulusalçılar nasırlarına basılmışçasına, derhal Fethullahçı ve Sorosçu ilân etti. Büyük basın kışkandı, yazamadıklarını yazıyor diye; küçük sol kışkandı, ütopyasız ve jargonsuz bir demokrasi mücadelesi nasıl verilir, gösteriyor diye. PKK, bölgesel hegemonyasını tanımadığı için; başkaları 1 Mayıs 1977 kara kutusunu açması yüzünden dış bile. *E la nave va*. Gemi gidiyor, dümen suyunda köpekbalıkları dolaşıyor.

Burada bana hem garip hem anlamlı gelen, 1960'larda TİP'e yönelen vahşî "bizim olsun, olmuyorsa da yıkılsın" hırsının bugün *Taraf*'a yönelmesi. Ortanın solunda bir tek bu "can" var ve herkes hem kıymetini bilmeden atıp tutuyor, hem de üzerinde hak iddia ediyor. Sanırsınız ki *Taraf* bir gazete değil bir parti; dahası, öyle gevşek, demokratik, çok-sesli bir sol reform partisi (muadili) de değil, Komintern'in 21 Şart'ına uymayı bile taahhüt etmiş, "çelik çekirdek"li bir Bolşevik Partisi. Yani ne olur, üç kişi AKP'ye sert, beş kişi daha yumuşak muhalefet etse; hükümete birileri az, birileri çok kredi açsa ? Silâhlı devrim hazırlığımız mı aksar ? Şimdi biz Smolny'deyiz de Kışlık Sarayı ele geçirme takvimimiz mi şaşar ? "Kırlardan şehirlere" stratejisini benimsemedik diye, Şanghay'da mahsur kalmış yoldaşlarımız Çan Kayşek'in hışmına mı uğrar ?

Anormal olan bizim gazete değil; anormal olan, sağ ve solu ve tüm kültürüyle Türkiye. Ve *Taraf*, bu tartışma vesilesiyle bir kere daha ülkeye işin normalini, olağan demokrasiyi öğretecek gibi. Sol artığı bir "sol" ise her yaptığı ve söylediğiyle, aslında kendine, geçmiş hayal dünyasına dair bir şeyleri açığa vuruyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Bak, kimlerle berabersin'

Halil Berktaş 20.10.2012

Yirmi beş gün sonra *Taraf*'ın yaşgünü (15 Kasım). Beşini doldurup altısına girecek. Benim de kendi numaralamama göre, bu köşede bu 551. yazım. Bazen *HerTarf*'ta çıkanları, Politika bölümünde tam sayfa verilenleri, ya da Avrupa atletizm şampiyonası ve Olimpiyatlar gibi spor "sorti"lerimi saymaksızın.

Bilvesile, bazı şeyleri toplamakta yarar var.

Bir zamanlar "büyük anlatı"lar ve onlara karşılık gelen "ideolojik çatı"lar vardı. Dünyayı kapitalizm cephesine karşı sosyalizm cephesi gibi düşünmek böyle bir zihinsel yapılanmaya yol açıyordu. Hiçbir konu diğerlerinden bağımsız değildi; öyle bir dizi mevzi vardı ki, hepsini birleştirdiğinde uluslar arası komünist hareketin "genel çizgi"sini oluşturuyordu ve hangi noktada bunun dışına çıkarsan çık (ve o nokta ne kadar önemsiz gözükürse gözüksün) "burjuvazinin kampı"na iltihak etmiş sayılıyordun. Soğuk Savaş koşullarında bu, "burjuvazi"den de öte, "Amerikan emperyalizmi"ne uzanıyordu.

Son zamanlarda sıkça değindiğim Tony Judt, gerek *Postwar*'da, gerekse 2003'teki Hobsbawm eleştirisinde, (Türkiye'yi ne kadar andırdığına ayrıca değineceğim) Fransız aydın çevrelerinde bu suçlama mekanizmasının nasıl işlediğini anlatıyor. Sartre ve Merleau-Ponty gibi pek çok Fransız aydını, aslında Komünist değildi ve meselâ 48-52 yıllarında Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa'da olup bitenler hakkında bilgilendikleri ölçüde, pekâlâ seslerini yükseltebilirlerdi. Ne ki, PCF tarafından anti-Komünist gösterilmek de onlara çok korkunç gelebiliyordu. Sonuçta, Judt'ın anti-anti-Komünizm dediği tavıra hapsoldular. Bu da entellektüel dürüstlüklerini yitirmeleri anlamına geldi.

Bu noktada Judt için bir Camus'nün, bir de Koestler'in duruşu önem kazanıyor. Geçmişte bizim kuşakların da ne yapacağımızı bilemeyip sırt çevirdiğimiz *Gün Ortasında Karanlık* romanını, Koestler Çekoslovakya'daki düzmece Rudolf Slansky yargılaması etrafında örmüştü. Judt, Koestler'in "bak şimdi, kimlerle aynı safa düştün" kampanyasına aldırmadığına işaret ediyor. Soğuk Savaşçılarla birlikte gösterilmek yıldırıyordu Arthur Koestler'i. *Kendisinin* Sovyetlere karşı çıkmak için geçerli ve yeterli sebepleri var mıydı, yok muydu? Varsa, pek önemli değildi gerisi. Başka kimler de (başka hangi gerekçelerle) Sovyetler Birliği'ne karşı tavır alıyormuş, pek umursamıyordu. Ortada bir *gerçek* varsa, "gene de söylemeyeyim, çünkü bunu söylersem falancalara yarar" tavrı, ancak kendine ve kendi tutumuna güvensizliğin ifadesi olabilirdi.

Tarihin yargısı amansız. Camus, Koestler ve Semprun'ların ne kadar haklı, Sartre'ların ise ne kadar yanlış olmuş olduğu, Sovyetlerin sonundan bu yana geçen her gün daha iyi anlaşılıyor. Bu bağlamda, o kapsayıcı "çatı"lar da çöktü ve uyulması otomatige bağlanmış "genel çizgi" diye bir şey kalmadı. Dolayısıyla toptancılığın yerini parçalılık ve perakendecilik aldı. Her bir olayda, o olayı illâ başkalarıyla birleştirmeksizin kendi sınır ve ölçüleri içinde görüp ona göre tavır belirlemek gibi açık uçlu bir eklektisizm, hem mümkün hem gerekli hale geldi.

Bu da bütün olaylarda hep aynı saflarla birlikte olmak yerine, her bir olayda değişik kesimlerle bir araya gelebilmeye yol açıyor. Yeri gelmişken: Ben şimdiye kadar yani 2002, 2007 ve 2011 genel seçimleri ile aradaki yerel seçimlerde ne AKP'ye oy çağrısında bulundum, ne de gidip oy verdim (yani öyle, kamuoyu önünde bir şey söyleyip sonra elim varmadığı için başka bir şey yapmış da değilim). Ama 12 Eylül 2012 anayasa değişikliği referandumunda elbette "evet" dedim. Dolayısıyla *o noktada* AKP ile birlikte, CHP ve BDP'ye ise karşı olmuş oldum. *Kendi gerekçelerime* güvendim ve AKP'nin ne gibi gizli-açık gündemleri olabileceğine de pek aldırmadım. Buna karşılık meselâ MEB'in 4+4+4 tasarısı çıkageldiğinde, *Taraf*'ın editoryal tavrını da eleştirerek buna karşı çıktım ve pekâlâ denebilir ki bu, beni bu sefer, *bu konuda* CHP'yle aynı safa götürdü.

Kürt sorununu yaratan "emperyalizm" filân değil Türk milliyetçiliği ve Atatürkçü ulus-devlettir. Kürt halkı üzerindeki her türlü baskıya karşı çıktım ve imzalamadığım bildiri, yapmadığım konuşma kalmadı. Yeni bir anayasada kendi kaderini tâyin hakkının yer alması gerektiğini savundum. Öte yandan, PKK'nın ideolojisini, politikalarını ve örgüt-içi uygulamalarını desteklemeyi de kabul etmedim. 21. yüzyıl başında ve hele bu noktada "haklı savaş" olmaz dedim; şahsen gerillaya oy da vermem ve gidip BDP akademisinde ders de vermem dedim. Yerine ve kimine göre "Kürtçü," yerine ve kimine göre "Türk ırkçısı" oldum.

Dinsizim ve başörtüsü özgürlüğünden yanayım. İslâmofobik nefret söylemine karşıyım ve Richard Dawkins'in de, Salman Rushdie'nin de, Sevan Nişanyan'ın da, Fazıl Say'ın da düşünce özgürlüğünü savunuyorum. Ermeni soykırımı Ermeni soykırımıdır; Sarkis Torosyan'ın "anı"ları da kurmaca ve uydurmadır. Tıpkı, 1 Mayıs 1977'nin bir "devlet katliamı" olduğu uydurması gibi. Bunların hepsini birlikte de söylerim, ayrı ayrı da. İster o sırayla, ister bu sırayla.

Her seferinde, kendi kafam ve gerekçelerimle. Hiçbir mahalle baskısına aldırmadan.

İki buçuk yıl sonra tekrar, Torosyan'ın masalları

Halil Berktaş 24.10.2012

Ayhan Aktar (yazının kalanında AA diyeceğim), Sarkis Torosyan diye birinden ve kitabından, ilk defa *Taraf*'taki *İlginç Zamanlar* köşesinde, 22 Mart 2010'da söz etti (*Yüzbaşı Torosyan'ın hikâyesi*). 1914-21'de başına tuhaf ve korkunç şeyler gelmiş. O yıllarda bir Osmanlı Ermenisi olarak Harbiye'ye girebilmiş ve topçu subayı çıkabilmiş. Çanakkale'de kahramanca savaşmış, iki bataryaya kumanda etmiş, 19 Şubat ve 18 Mart 1915 deniz muharebelerinde birkaç düşman zırhlısını batırmış. Bunlar olurken Ermeni tehciri ve katliamlarından; Kayseri'nin Everek köyündeki ailesinin trajedisinden habersizmiş. Çok sonra, 1917'de Suriye cephesine gittiğinde öğrenmiş. Osmanlı üniformasını (tâ 1918'de) atıp Arap milliyetçi-ihtilâlcilerinin safına geçmiş. Bir süvari birliğinin komutanı olmuş (AA'nın ilk yazısında belirtilmiyordu ama meğer bu, 6000 kişilik koca bir kolorduymuş ve Torosyan bu kolordunun başında Şam'a girmiş yani Şam'ı Osmanlılardan Torosyan almış). Ankara hükümeti ile Fransa arasında (13 Ekim) 1921'de barış yapılmasının ardından, rahat rahat gelip köyünü, Everek'i son defa ziyaret etmiş. Sonra da Amerika'ya göçmüş. *From Dardanelles to Palestine* kitabı (AA başlığını bu kadar veriyordu) 1947'de yayınlanmış.

22 Mart 2010 yazısında AA, Torosyan'dan tarihimizin resmî ideoloji tarafından örtbas edilen gerçekleri bağlamında söz ediyor; hem orduda bu kadar yüksek mevkilerde gayrimüslim (üstelik de Ermeni) subayların olmasının yeni bir bulgu olarak altını çiziyor, hem de bu kahramanın ve trajik öyküsünün bütün izlerini silen zihniyetten hesap soruyordu.

Bunları daha ilk okuduğumda, benim gönlüm de AA'nın duygu ve düşünceleriyle aynı yöne kaysa bile, içimde bazı tereddütler uyanmadı değil. En önemlisi, doğrudan doğruya temel kurgu insana yer yer "yok artık" dedirtiyordu. Orduların kendine özgü, formel ve informal, dolambaçlı, karmaşık haberleşme ağları vardır. Osmanlı ordusunun (orta ve güney Anadolu'da konuşlandırılmış) önemli bir kısmı çok kanlı ve karanlık işlere batacak da diğer, batıdaki birlikler bunu hiç duymayacak mümkün müydü bu? Trakya dahil Osmanlı topraklarının her köşesinden, toplam bir milyonu aşkın Ermeninin zorla götürüldüğü ve İç Anadolu'ya girdikleri andan itibaren birilerinin bu konvoylara saldırmasıyla yüz binlerce insanın öldürüldüğü, daha olaylar cereyan ederken dışarıya, Avrupa ve Amerika'ya sızan bir gerçektir; öyle ki, 1916'ya gelindiğinde, bırakın Osmanlı ordusunu, dünya âlem durumu az çok biliyordu. Torosyan muvazzaf subay (önce teğmen, sonra yüzbaşı) ve cephede batarya kumandanı olacak, iki-üç yıl Gelibolu'da savaşacak da, kendi köyü ve ailesi dahil, bugün soykırım dediğimiz bu depremden hiç haberi olmayıp, fecaatle ancak 1917'de yüz yüze gelecek olacak şey miydi? Ya da Güney cephesinde Araplar ve sonra Fransız birlikleriyle (ki bu, Ermeni Lejyonu da demekti) Osmanlı'ya karşı savaşmış bir Ermeni, sırf barış yapıldı diye 1921'de nasıl elini kolunu sallaya sallaya Everek'e gelip dönerdi? Açıkçası hepsi, bir yere kadar devlete sadık kalmışlık ile karşılığında zulüm görmüşlük arasındaki tezadı koyulaştırmak için başvurulmuş bir dramatizasyon tekniği gibi gözüküyordu.

Dahası, Torosyan'ın gittiği her cephede ve savaşın hem bu, hem öteki tarafında gösterdiği o inanılmaz (hattâ fantastik) yararlıklar, diyelim ki Osmanlı-Türk makamlarınca sansürlenmişti; İngiliz ve Fransız harp tarihlerinde neden yer almıyordu? Birinci Dünya Savaşı'na ve/ya Ermeni sorununa ilişkin bilimsel literatürde, neden hiç geçmiyordu 1947 basımı bu kitap? AA kitabın ve yazarının bilimsel açıdan güvenilirlik şeceresini yeterince incelemiş miydi acaba?

Bütün bu soru ve kuşkularımla birlikte, bir temel handikapım da vardı o tarihte: kitabın kendisini daha önce hiç duymuş veya görmüş değildim. Onun için evhamlı düşüncelerimin büyük kısmını içime atıp, 10 Nisan 2010 tarihli *Torosyan ve Çanakkale* yazımda sadece, yıllardır oldukça iyi bildiğim ve üzerinde çalıştığım Çanakkale deniz ve kara savaşlarına ilişkin birkaç itirazla yetindim. Ne kadar kendimi Torosyan'ın "mübalağa" ediyor olabileceğiyle sınırladıysam da, AA'dan 3 Mayıs'ta (gelecek hafta üzerinden gideceğim) hayli kaba ve hoyrat bir cevap aldım. O zaman da söylenecek şeyler vardı kuşkusuz; ama kendi kendime, boşver dedim, hiçbir şey kaçmıyor; hele şu kitabın aslını bir görelim.

Ve işte zamanı geldi; bu yıl önce Türkçesi çıktı İletişim Yayınları'ndan: *Çanakkale'den Filistin Cephesi'ne* (yay. haz. Ayhan Aktar, çev. Gizem Şakar). İlk başta, bilir bilmez birkaç "ay ne hoş" yazısı yayınlandı. *Agos* dergisi AA ile bir röportaja yer verdi. Derken, bâriz bir kofluğun tabii üzerine atlayan milliyetçi saldırılar başladı. Bunun üzerine *Agos*, 14 Eylül'de bu sefer tarihçi Hakan Erdem'le tam sayfa ve çok eleştirel bir röportaj yaptı: *Sarkis Torosyan'ın anlattıkları tarihsel gerçeklere uymuyor*. Ondan da sonra, 6 Ekim'de Cemil Koçak, Mehmet Alkan ve Hakan Erdem, *Eski Defterler* programına AA'yı konuk ettiler.

Ve işin gerçek boyutları, eski deyimle "tevil kaldırmaz, mübayeneti telif edilemez" biçimde ortaya çıktı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bilvesile, Halil Namık Bey

Halil Berktaş 25.10.2012

Çanakkale Savaşlarıyla ilgim çok gerilere gider (ve Ayhan Aktar'ın [gene bundan böyle AA] zekice sandığı bir polemik denemesindeki sözümona suç isnadıyla, bir "masa başı tarihçiliği"nden de ibaret değildir). Nisan 2010'da yazmamıştım ama hele Çanakkale filmlerinin çoğaldığı şu günlerde, buna bari ailevi bir not da düşeyim.

Benim kendi dedem, 1893 Girit doğumlu Halil Namık Bey, Çanakkale'de savaşmış ve tesadüfen de olsa batarya kumandanlığı yapmış gerçekten. O zamanki Mühendis Mektebi'nin [İTÜ] Riyaziye [Matematik] bölümünde öğrenciyken, Seferberlik ilân edilince beş altı arkadaşıyla birlikte gönüllü yazılan bir ihtiyat zabiti. İşin içinde matematik olunca elbette topçuya almışlar ve "zabit vekili" yapıp, Anadolu kıyısındaki Dardanos Bataryası'na [şimdi bkz Hasan - Mevsuf Bataryası ve Şehitliği] vermişler. Yani bataryanın emir-komuta zincirinde üçüncü sıradaymış.

Birleşik İngiliz-Fransız filosunun Boğazı denizden zorladığı 18 Mart 1915 kara-deniz çarpışmalarına, bizde bir "deniz savaşı" denirse de tam doğru değildir bu; meselâ 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'ndaki Çuşima (*Tsushima*) deniz muharebesi gibi her iki tarafın donanmaları değil, sadece bir tarafın donanması ile diğer tarafın mayın tarlaları ve onları koruyan kıyı topçusu söz konusudur. Buna rağmen "deniz savaşı" denir çünkü ideolojik bir anlamı vardır bunun; yeni Türk milliyetçiliğinin daha gelenekçi-muhafazakâr bir yanı, "medeniyet denilen kahbe" (Âkif, *Çanakkale Şehitleri*) veya "medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar"a karşı (Âkif, *İstiklâl Marşı*) zaferin sırf "göğsündeki kat kat iman" (*Çanakkale Şehitleri*) veya "iman dolu göğsüm gibi serhaddim"le (İstiklâl Marşı) kazanıldığını terennüm ederken, bir başka yanı modernist, muasır medeniyet seviyesine yetişme özlemi içindeki damarı Çanakkale'yi Çuşima'ya benzetme; Japonların Rusları kendi inşa ettikleri bir buhar ve çelik donanmasıyla, zırhlıya karşı zırhlıya çarpışarak altetmeleri *gibi* (ya da buna en yakın şekilde) savaşarak kazandığımızı tasavvur eder. Serhat Güvenç'in *Osmanlıların Drednot Düşleri* kitabında da anlatılan, *Sultan Osman* ve *Reşadiye* gemilerini edinme çabasının; Donanma Cemiyeti, piyangosu ve bağış kampanyasının; son kuruşuna kadar ödenmiş iki gemiyi o sırada Birinci Deniz Lordu olan Winston Churchill, İttihatçıların mutlaka

Almanya safında savaşa gireceği gibi (çok da yanlış sayılamayacak) bir gerekçeyle müsadere edip *Agincourt* ve *Erin* adlarıyla Büyük Britanya donanmasına kattığında patlak veren öfkenin; sonra âdetâ "onların yerine" alınmış gibi yapılan "donanmamızın gözbebeği" *Yavuz*'a gösterilen millî sevginin ardında, hep bu diğer özlem yatar.

Geçelim, 18 Mart 1915'e dönelim. İtilâf zırhlılarının Boğazın girişine yaklaşımlarının daha ilk dakikalarında, Üsteğmen (Mülâzım-ı Evvel) Hasan ve Teğmen (Mülâzım-ı Sâni) Mevsuf Beyler gözetleme mevkiindeyken *Queen Elizabeth*'dan gelen 38'lik bir mermiyle ve oradaki bütün diğer erlerle birlikte şehit olduktan sonradır ki, henüz 22 yaşındaki Halil Namık Bey komutayı üstlenip her nasılsa o günü çıkarmayı başarmış. Bu arada, dreadnot-öncesi savaş gemisi tiplerinden *Irresistible*'in batırılmasında da bir payı olmuş.

18 Mart sabahı 11:00 sularında düşman zırhlı ve kruvazörlerinin yaklaşık 13,000 metreden ateş açmasını izleyen üç saat boyunca, 18 büyük İngiliz ve Fransız gemisinden bazıları hasar görmüş ama hiçbirini batmamıştı. 13:54'te ilk *Bouvet*, *Nusret* mayın gemisinin 8 Mart sabahı Erenköy (Karanlık Liman) önlerinde kıyıya paralel döşediği 26 mayından birine çarpıp hızla (15 dakikada) sulara gömüldü. Ardından 16:15 civarında *Irresistible* aynı hattaki bir diğer mayına çarptı; makinaları stop etti ve akıntıyla Dardanos topraklarının önüne sürüklendi. Mürettebatı kurtarıldıysa da, yedeğe alınıp oradan uzaklaştırılmadı. Suda hareketsiz halde, hemen tepesindeki Dardanos bataryasının 6 inçlik (15'lik) toplarının ateşine kolay hedef oldu ve (18:05'te üçüncü bir mayına çarpan *Ocean*'la birlikte) Amiral De Robeck'in genel ricat emri verdiği İtilâf donanması tarafından nihaî olarak terk edilip, karanlık çökerken (19:30 sularında) derinliklerde kayboldu. Halen 60 metrede yatıyor.

Sonra olanı tahmin edebilirsiniz; beş yaşımdan 1957'ye, dedemin öldüğü on yaşıma kadar, 18 Mart ve *Irresistible*'in batışı öyküleriyle dolu geçti çocukluğum. Fakat kuşkusuz *Lawrence of Arabia* taklidi bir Sarkis Torosyan değildi Halil Namık Bey; sâkin ve abartısız, aynı zamanda neşeli ve muzip bir insandı; kendi rolünü hiç büyötmeye kalkmaz, öyle "benim attığım bir mermiyle koca zırhlı battı, savaşın kaderi değişti" hikâyelerini aklından bile geçirmez; *Irresistible*'in zaten mayına çarptığı için batmakta olduğunu her seferinde tekrarlardı.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çanakkale'de ne oldu, ne olmadı

Halil Bertay 27.10.2012

Velhasıl Çanakkale merakı, geçen gün anlattığım gibi başladı bende; ama tabii aile anıları (Torosyan'ınkiler değil dedeminkiler gibi gerçeğe sadık bile olsalar) *tarih sayılamaz*. Fakat iş orada kalmadı; ardından yıllar boyu okumalar geldi; bir de Çanakkale gezileri, araziye dolaşp kitaplar ve haritalarla karşılaştırdığım. 1995'te bir sefer, o zamanki *Europalia* projesinin bağlantılarıyla Boğaz Komutanlığı'na bile misafir olduk Dardanos'tu; Anadolu sırtlarında gizli Turgut Reis bataryasının 18 Mart'tan sonra alelacele Almanya'dan getirilip yerleştirilmiş (ama hiç savaşmamış) taretli ağır toplarıydı derken, neredeyse görmediğim yer kalmadı. 1999'dan beri de hemen her yıl, Sabancı öğrencilerimizi ve bütün üniversite camiasını da götürüyoruz Gelibolu savaş meydanlarına, Cemil Koçak ve Akşin Somel'le birlikte. Böyle 10-12 defa gitmiş olmalıyız. Bari kendi adıma dâvet edeyim; bir seferinde Ayhan Aktar (AA) da gelirse, araziye çıkınca belki o da anlar, Ertuğrul neresi, Alçitepe neresiymiş; batarya gözetleme mevki nerededir ve nerededir olamazmış. Yıllar sonra "masa başında" bırakın tarihi, basılı kaynakları önüne alıp düpedüz *roman* yazanın Sarkis Torosyan olduğunu gene de kabul eder mi, artık o kadarını bilemiyorum.

Bana gelince; AA'nın 22 Mart 2010 yazısına yönelttiğim eleştirilerin böyle bir arka planı vardı. Şunları söylemiştim, kitabın ne İngilizcesini ve tabii ne de Türkçesini görmediğim 10 Nisan 2010'da: (1) Torosyan'ın

teğmen (mülâzım-ı sâni) rütbesiyle tabya kumandanlığına ve hele Ertuğrul tabyası kumandanlığına atandığına inanmak çok zor. Tabya veya batarya komutanları genellikle yüzbaşı veya üsteğmen oluyor; keza muvazzaf üsteğmen veya teğmenlere komutan yardımcılığı veriliyor; ihtiyat zabıtları ("zabit vekili" rütbesiyle) üçüncü sırada yer alıyordu. Nitekim Halil Namık Beyin görev yaptığı, Ertuğrul'dan daha önemsiz Dardanos bataryasının subay kadrosu tamamen bu şemaya uygundu.) İngiliz haritaları ve savaş tarihlerinde *Fort no. 1* (bir no'lu tabya) diye geçen Ertuğrul, o sırada Boğaz savunmasının en güçlü ve Seddülbahir'deki uç konumuyla en açıktaki bataryasıydı. Yani olağanüstü sorumlu bir mevzi ve mevki niteliğini taşıyordu.

(10 Nisan 2010'daki bu eleştiriye, tam yeri gelmişken bir şey daha ekleyeyim: Torosyan, artık İngilizcesi de elimde olan kitabında, yanlış veya doğru, ısrarla Harbiye'den *Second Lieutenant* çıktığını söylüyor. Bu, tabya komutanlığı iddiasını daha da vahim kılıyor, çünkü *Second Lieutenant* teğmenliğin en üst değil onun bir altı kademesidir ve Osmanlıca karşılığı mülâzım-i sâni, bugünün Türkçesiyle teğmen oluyor. "Evvel" burada "önce" alınan değil, "birinci" (veya üst) mülâzımlık; "sâni" de "sonra" alınan değil "ikinci" (ast) mülâzımlık anlamında. Oysa ya Torosyan'ı Türkçeye çeviren Gizem Şakar, ya kitabı yayına hazırlayan AA, bunu ısrarla ve her yerde üsteğmen [= *First Lieutenant*, mülâzım-i evvel] yapmış. Herhalde böyle çetrefil işlere girerken hiç olmazsa en temel terminolojiyi bilmek iyi olurdu.)

(2) 10 Nisan 2010'da belirttiğim gibi, çok daha önemlisi, Torosyan'ın ve dolayısıyla AA'nın, 19 Şubat 1915 "deniz savaşı"nda "ilk düşman zırhlısı"nı da bu Ertuğrul tabyasından atılan mermilerin "batırdığını" yazması. İşte bu, hiç ama hiç olamaz. Zira 19 Şubat 1915'te, bırakın "zırhlı"yı, ne tür olursa olsun herhangi bir gemi batmış değil. Hattâ 19 Şubat'ın doğru dürüst bir "deniz muharebesi" olduğu bile söylenemez. Hayli uzak mesafeden bir keşif ve yoklama harekâtı, bir yumuşatma bombardımanından ibaret. O sıradaki İngiliz filo komutanı Amiral Sackville Carden'in Boğaz savunmasını üç aşamada kırma planının ilk safhası. Kıyı mevzilerine biraz hasar verdirmekle birlikte, umdukları başarıyı buldukları söylenemez. Öte yandan, bırakın gemi kayıplarını, uzun süre isabet almaları bile söz konusu değil, zira kara toplarının menzili dışından ateş ediyorlar. Ancak yaklaşıp menzili 5-7 kilometreye indirdiklerinde, Osmanlı tabyaları da karşılık verebiliyor ve tek tük bazı gemilerde hafif hasar meydana geliyor.

(3) 19 Şubat'tan sonra Torosyan Ertuğrul'dan alınıp Rumeli Hamidiye tabyasına verilmiş. 22 Mart 2010 yazısının devamında AA, asıl 18 Mart çarpışması sırasında da bu Hamidiye tabyası mermilerinin düşman zırhlılarını batırıp savaşın kaderini değiştirdiğini kaydediyordu. Buna da bir kere daha "hoop !" demek ihtiyacını duymuştum, çünkü (geçen yazımda anlattığım gibi) 18 Mart 1915'te hiçbir İngiliz veya Fransız zırhlısı sırf veya esas olarak top ateşiyle batırılmadı. Kaybettikleri üç gemi de (*Bouvet*, *Ocean* ve *Irresistible*) mayına çarpıp sulara gömüldü. O tarihte "Sadece şu kadarıyla," demişim, "Sarkis Torosyan en hafif deyişle 1915'teki rolünü biraz mübalağa etmiş gibi duruyor."

Buna AA'nın verdiği cevabın dayanılmaz hafifliğine gelecek hafta değinecek ve oradan devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Masa başı' tarihçileri ve tarihçiliği hiç bilmeyenler

Halil Berktaş 31.10.2012

Şimdi gelelim, Ayhan Aktar'ın (AA), benim 10 Nisan 2010 yazıma 5 Mayıs'ta verdiği cevaba. "İnkârcı Türkler" diyor, Ermeni yazarların anılarına itibar etmezler. Torosyan da "bir gün Halil Berktaş gibi birinin çıkıp kendisine 'hoop!' diyeceğini tahmin etmiş olmalı ki, kitabının başına Enver Paşa'dan aldığı takdirdamenin hem tercümesini, hem de Osmanlıca aslının fotoğrafını koymuş."

Ardından, Dr Abdülhamid Kırmızı'nın transkripsiyonu geliyor. Evet, burada Sarkis Torosyan'ın 19 Şubat 1915'te "bir düşman harb vapurunu tahrip, diğer bir harb vapurunu dahi delmiş olduğu"; 18 Mart 1915'te ise "[bir] diğer düşman harb vapurunun tahribi" sırasında yaralandığı söylenmekte. Öte yandan, AA'nın 22 Mart 2010 yazısında sözünü ettiği (çoğul) "zırhlılar" burada yok. Ayrıca, bu olayla "savaşın kaderi değişmiştir" ifadesi de bu transkripsiyonda yok (okunamamış da olabilir). Onlar orijinalinde, Enver Paşa'nın deneni "takdirname"nin "[İngilizce] tercümesi" deneni metinde, ama gene tam AA'nın 22 Mart 2010 yazısına uymayan bir şekilde yer alıyor. 18 Mart'ta, Torosyan'ın "bir diğer" düşman zırhlısını batırdığı söyleniyor (yani çoğullaştırma işlemi AA'ya aitmiş). Ardından *by which victory was won* geliyor: "zaferin kazanılmasını sağlamıştır." AA bu ifadeyi "savaşın kaderi değişmiştir" diye kendince özetlemiş olmalı.

Bütün bunları, AA'nın aklınca bana vermeye kalktığı bir tarihçilik dersi izliyor. Kendisi benim gibi "masa başı tarihçiliği" yapmamış; hem Enver Paşa'nın imzasını doğrulamış, hem Enver'in 18 Şubat 1915'te denetleme amacıyla Çanakkale'ye gittiğini bulmuş. Enver ertesi gün, yani 19 Şubat'ta "Torosyan'ın marifetlerini bizzat dürbünle izlemiş olmalı"ymış (AA'nın kitaba yazdığı uzun önsözdeki ek bulgular bunu doğruluyor). Bu temelde, şirin bir polemik denemesinde daha bulunmuş: "Acaba Enver Paşa'nın gözleri bozuk muydu? Yanlış mı gördü?" Bir de üstüne milliyetçilik cilâsı geçmiş: Ayhan Aktar "Çanakkale Deniz Savaşları tarihini İngilizlerden özetlemek yerine, yerli kaynakları da kullanarak daha mantıklı bir yorum yapacak birinin yazdıklarını okumak" istiyormuş.

Bunları okuduğumda ilk reaksiyonlarım şunlar oldu (o zaman yazmadım; şimdi yazıyorum): Bir. Enver Paşa'nın gözlerini bilmem ama AA'nın ağzının bozuk olduğunu, tanıyan herkes gibi ben de biliyordum nicedir. Meğer bilim ve tartışma ahlâkında da bir bozukluk varmış. Ucuz demagojilere düşkünmüş. Aklına ilk geleni söyler, cafcacılı lâflarla o ânı kurtarmaya bakar ve gerisini düşünmezmiş.

İki. Zira son derece açık ki AA'ya göre ben de "inkârcı Türk"lerdenmişim ve sırf Torosyan Ermeni diye yazdıklarından şüphe ediyormuşum. Bu adam mı, sağa sola tarihçilik öğretecek, olgulara eğilmek yerine derhal sübjektif niyet isnat edip kara çalmaya kalkan bu yaklaşımla? Bu dürüstlük müdür, böyle namus ve araştırmacılık mı olur?

Üç. "Masa başı tarihçiliği" ne demek? Masa başı olmayan bir tarihçilik türü mü var? Tarihçiler genellikle masa başında, birincil kaynakları ve ikincil literatürleriyle hemhal olur. Örneğin AA, Enver Paşa'nın imzasına veya 18 Şubat 1915'te nerede olduğuna, dağda bayırda gezerken mi rastlamış? Ama evet, (a) tarihçinin de araziyi bilmesi gereken bazı koşullar vardır ki bu, yakında geleceğimiz örneklerde tamamen AA'nın aleyhine. Fakat (b) sonunda iş, "masa başında" yeteri kadar okuyup okumadığınız ve gerekli bütün açılardan bakıp bakmadığınız sorusuna gelir dayanır. Ve tafra satayım derken en basit şeylere bakmamışsanız, sonunda olan size olur.

Dört. Ne demek, şu "İngilizlerden özetlemek" meselesi? Söylediklerimi (sırf) "İngilizlerden özetlemiş" değildim ama, öyle yapsaydım veya yapsam ne olur? AA ne biçim milliyetçiymiş de farkına varmamışız bugüne kadar! O zaman net söyleyeyim: Evet, Imperial War Museum kayıtlarıyla da beslenen İngiliz savaş tarihleri, bizim savaş tarihlerimizden çok daha iyi, çok daha eksiksiz ve çok daha okunabilir niteliktedir. Şimdi ne olacak AA kapılmış görüldüğü "Ermeniye doğrudur" havasına bir de "yok, İngilizse yanlıştır"ı mı ekleyecek?

*En önemlisi, tartıştığımız konu açısından "yerli kaynaklar" sanki farklı mı? Sanırsınız ki Çanakkale deniz veya kara harekâtı tarihi meçhul bir alan; ortada her nasılsa "İngilizlerden özet"lenmiş bir "yorum" var ve anlaşılan pek de mantıkî değil; bunun yerine, (tamamen ihmal edildiği zehabında olduğu) "yerli kaynakları da" kullanırsak, "daha mantıklı"sını oluşturmak mümkün olacak. İyi de, 19 Şubat ve 18 Mart 1915 konusunda Türk savaş tarihleri ne diyor acaba? Durup apaçık ortada: 19 Şubat 1915'te batan düşman zırhlısı *hiçbir yerde* yok. Ayrıca *bütün* kaynaklar, 18 Mart'ta üç zırhlının da topçu ateşiyle değil mayına çarpıp battığında birleşiyor.*

AA bunlardan hoşlanmıyor kuşkusuz. Ama dolayısıyla beş. Evet, Enver Paşa'nın takdirnamesi denen "belge"de, öyle veya böyle, çok ciddi birkaç sorun var. Buradan devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bu 'tasdiknâme'nin içeriği gerçek dışı

Halil Berktaş 01.11.2012

Mesele şu: bir yanda, 19 Şubat, 25 Şubat ve 18 Mart'ıyla Çanakkale deniz harekâtının bilinen, üzerinde anlaşılmış bir tarihi var. İster İngiliz, ister yerli, bütün kaynaklar aynı şeyleri söylüyor 19 Şubat 1915'te batan herhangi bir düşman gemisi yok. Ayrıca, 18 Mart'ta batanlar da sadece veya öncelikle topçu ateşi sonucu batmış değil.

Diğer yanda ise, Sarkis Torosyan'ın Ayhan Aktar (AA) tarafından önce 2010'da özetlenen, bu yıl da Türkçesi yayına hazırlanan kitabında, Enver Paşa'nın yazara tevcih ettiği iddia edilen bir belge yer alıyor. Bu takdirnâmeye daha doğrusu, Hakan Erdem'in belirttiği gibi bu tasdiknâmeye göre, Torosyan 19 Şubat'ta Ertuğrul'dan ve 18 Mart'ta Rumeli Hamidiye tabyasından açtığı-açtırdığı ateşle birer İngiliz veya Fransız zırhlısını batırmış; başkalarını da hasara uğratmış. Esasen kitabının içinde bunu nasıl "yaptığını" anlatıyor.

Ortada apaçık bir çelişki söz konusu. Bu noktada ekleyeyim ki, böyle bir "tanıklık" başka hiçbir yerde yok. *Sadece ve sadece* Torosyan'ın iddiası. Bunun dışında hiçbir itilâf muharebe veya hasar raporuyla ya da başka tür bir belge veya kaynakla doğrulanmıyor.

Ayrıca, gene Hakan Erdem'in *Agos*'taki (14 Eylül) açıklamaları ve *Eski Defterler*'de (6 Ekim) söyledikleriyle de belirleniyor ki, Torosyan'ın Çanakkale kahramanlığı öyküleri bir yığın başka sakatlığı da içermekte. Örneğin 18 Mart anlatımında, batan (güya kendi batırdığı) Fransız ve İngiliz gemilerini birbirine karıştırıyor; *Mesudiye* batmadığı halde battı diyor (üstelik "gözlerinin önünde"): hem Alçı Tepe yerine (belki İngilizlerin *Achi Baba*'sını "yorumlayarak") Aşçı Tepe diyor hem de bu iki yer farklıymış gibi her iki adı kullanmaya devam ediyor; Seddülbahir'in en ucundaki Ertuğrul'dan, atış gözlemi yapmak üzere çok içerlerdeki "Aşçı Tepe"ye geldiğini söylüyor ki, hele savaş koşullarında bu, en az bir saatlik mesafedir ve batarya ile bataryanın gözetleme yeri birbirinden bu kadar uzak olamaz (geçen gün bu yüzden AA'ya, gelin de sizi Gelibolu yarımadasında gezdirip araziye tanıtayım ve ne nerededir göstereyim demiştim): ayrıca Sarkis Torosyan katıldığını iddia ettiği Üçüncü Kırte muharebesini de tamamen yanlış anlatıyor (6 Ekim programında Cemil Koçak biraz isyan etti, yok, insan bizzat katıldığı bir muharebede kimin hücumda, kimin savunmada olduğunu bu kadar yanlış ve ters hatırlamaz, dedi). Böyle "hatâ"lar Torosyan'ın gerçekten Çanakkale'de olup olmadığı konusunda çok ciddi şüphelere yol açıyor. Bu adam ya hiç orada değildi ve (Kemal Tahir'in New York rehberlerinden taklit Mike Hammer romanları yazması gibi) çok sonradan sağa sola bakıp uydurdu, ya da orada olmuş olsa bile kendi rolünü bire bin katarak anlatmak için aynı yönteme başvurdu dedirtiyor.

Ama şimdilik, koyalım, daha sonra ortaya çıkan bu diğer tutarsızlıkları bir yana. Sadece en başta sözünü ettiğim çelişkiye bakalım. Bir yanda herkesin kabul ettiği bir savaş tarihi ve diğer yanda bir tek Torosyan'ın iddiaları ile tasdiknâmesi. Siz olsanız hangisini esas alır, hangisine şüpheyi yaklaşırsınız?

Dönemi, konuyu, savaş ortamını ve *tarihçiliği* bilen biri olarak benim de AA'nın 5 Mayıs 2010 yazısı karşısında ilk reaksiyonum, Torosyan'ın "belge"sini sorgulamak yönünde oldu. Defalarca söylediğim gibi, kitabı henüz görmemişim ve sırf AA'nın aktardığı kadarına bakarak, olabildiğince iyi niyetli düşünmeye çalışıyorum; bu tasdiknâme (ve kitap ve Sarkis Torosyan'la ilgili başka her şey) *gerçekse*, karargâha yanlış bilgi verilmiş

olabileceği üzerinde duruyordum. Gözleriniz sağlıklı da olsa, savaş koşullarında ateş teatisi alanına dürbünle bakmak, koltuğunuzda televizyon seyretmeye benzemez. 11-13 veya 5-7 kilometreden, hiçbir şeyi net göremezsiniz; karada duman ve mermilerle savrulan toprak, denizde sis, buğu ve gene mermilerin fışkırttığı su sütunları, görüşü engelleyip yanılsamalar yaratır. Hele bir salvo hedefi *straddle* ederse, yani her iki tarafına (meselâ bir geminin sancak açığına iki, iskele açığına iki mermi) düşerse ve kalın fiskiyeler çıkarırsa, vurdunuz mu yoksa güverteye sadece serpinti ve (AA'nın idraksizliğinin aksine, gene de hafif hasara yol açan) şarapnel mi püskürtmüş oldunuz; bunu kestirmek çok zordur. Üzerine bir de topçunun isabet abartısını, "vurduk" deyip kendini başarılı gösterme eğilimini koyun; Vietnam dahil bütün modern savaşlarda atış yapan tarafa ait raporların düşman zayıfatını neden hep abarttığını; buna karşılık ateş yiyen tarafın nihaî hasar raporlarının daha sağlıklı olduğunu kolayca anlarsınız.

AA'nın fütursuz kabalığına karşı, henüz işte böyle olumlu şeyler düşünmeye gayret ediyordum, 2010 Mayıs'ında. Heyhat; kitabın kendisini ve bir de AA'nın önsözünü aslında çaktırmadan çok ciddiye aldığı bu çelişkiyi gidermeye yönelik umutsuz kıvranışını görüp okuyuncaya kadar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ne yapsın, inanmış bir kere

Halil Berktaş 03.11.2012

Çanakkale savaşlarının oturmuş, bilinen tarihi ile Torosyan'ın anlatımı ve bizzat Enver Paşa'dan diye sunduğu "tasdiknâme"si arasındaki çelişkide Ayhan Aktar'ın (AA) kesin tercihi, tamamen ve yüzde yüz Torosyan'dan yana. Anlaşıyor ki, Heath Lowry'nin evindeki ilk akşamdan itibaren kararını vermiş; 1947'de yayınlanan işbu *From Gallipoli to Palestine* kitabı, Amerikan mahkemelerinin tanık yeminindeki gibi, "eksiksiz gerçeği" temsil ediyor, "gerçek dışında hiçbir şeyi" içermiyormuş (*the truth, the whole truth, and nothing but the truth*). Başka her şey ise sadece yanlış olmakla kalmıyor; apaçık kasıtlı ideolojik tahrifatı içeriyormuş. AA, Torosyan'la karşılaştığı andan itibaren şu kanıda: Çanakkale'nin ve daha genel olarak Birinci Dünya Savaşı'nın mevcut anlatımları, çok büyük ölçüde, bu adamı (ve belki emsallerini) tarihten silecek şekilde düzenlenmiş. Başka herkes de bu resmî tahrifatı kabullenmiş; (Halil Berktaş da dahil) bütün "Türk inkârcıları"na karşı bir tek AA, Torosyan'ın kahramanlığı gerçeğini korumak uğruna, aynı derecede kahramanca bir mücadele veriyor.

Kitabın artık elimizdeki Türkçesine AA'nın yazdığı uzun giriş veya önsöz (s. 13-93: "Yüzbaşı Torosyan'ın Adı Yok!"), bütünüyle bu anlayışın; resmiyetin mutasavver ideolojik tahrifatına karşı *aynı derecede ideolojik* bir cihazlanma çabasının ürünü. Bu 80 sayfa boyunca AA, aslında kitabın kendisini tanıtmıyor; içeriğini şu veya bu şekilde değerlendirmiyor, gözden geçirmiyor, herhangi bir sorgulamaya tâbi tutmuyor. Ayrıntılarda başka bilgi ve belgeleri tutup tutmadığına eğilmiyor. Önsözünün (53-79 arası hariç) büyük bölümünde, sırf Türk milliyetçi tarihçiliğinin bilinen yalancılık örneklerini sayıp döküyor. Dolayısıyla, "bu diğer tahrifat söz konusu olduğuna göre, tabii Torosyan ve Torosyan'la ilgili her şey de silinip yok edilmiş *olmalıdır*" şeklinde özetlenebilecek bir savunma barikatı kuruyor. Kendince "makul" olanı, gerçekte olmuş veya olmamış şeylerin yerine geçiriyor. (Ve maalesef bu tavır, 1 Mayıs 1977 konusunda bazı "sol"cuların gene bana yönelttiği, "devlet bütün o diğer kirli işleri yaptığına göre bunu da onlar yapmış *olmalıdır*" mantığını fazlasıyla andırıyor.)

Öte yandan, AA'nın 80 sayfalık önsözü içinde biraz olsun olgusal denebilecek tek bir konuda tartışma açtığı tek bir yer var: s. 53-79 arasında, 19 Şubat ve 18 Mart'ta Sarkis Torosyan'ın dediği ve "tasdiknâme"sinde de yazıldığı gibi batırılmış (batırdığı) düşman gemileri olup olmadığını güya biraz düşünüp sorguluyor. "Güya" diyorum, çünkü birazdan göstereceğim üzere, aslında burada da ciddi ve dürüst, önyargısız bir arayış söz

konusu değil. Fakat hiç olmazsa bu istisnanın nedeni oldukça açık: o âna kadar biricik itiraz bu konuya ilişkin. AA'nın 22 Mart 2010 yazısındaki Torosyan özetine benim 10 Nisan'daki cevabım, herhalde daha önce hiç fark etmediği o muazzam çelişkiyi AA'nın dahi gözüne sokmuş (19 Şubat'ta batan, 18 Mart'ta ise topçu ateşiyle batan düşman gemisi yok). Bunu önceden bilseydi ve/ya olanca önemini idrak etseydi, 22 Mart ve sonra "3 Mayıs 2010 yazılarını o kadar "belgesine mağrur" bir havada kaleme almayabilirdi; hele 22 Mart 2010 yazısındaki "batırmış" ve "savaşın kaderini değiştirmiş" gibi epik ifadeleri kullanmayabilirdi sanıyorum.

Öyle veya böyle; benim 10 Nisan 2010'daki Torosyan ve Çanakkale yazım, 3 Mayıs'taki kuru gürültücülüğüne karşın, AA'yı hayli rahatsız etmiş benziyor. Nitekim sırf bunun için s. 53-79 arasındaki özel bölümü açmış; ıkına sıkına bir şeyler söylemeye çalışmış. Ama sonuçta komik ve hayli komik olmuş. Bir problem şu ki, AA bir kere daha kararını en baştan vermiş bulunuyor: "Resmî tarihte Ertuğrul Tabyası 'ütüleniyor'" çünkü Sarkis Torosyan Ermeni; dolayısıyla ismini her yerden çıkarmak ve ayrıca, içinde yer aldığı (yer aldığını söylediği) bütün olayları da asgarileştirmek lâzım. Başka yayınlardaki batarya kadrolarına bakıyor; Torosyan'ın ismi yok görüyor musunuz, silmişler işte. 18 Mart'taki hasta-yaralı listelerine bakıyor ve gene yok; görüyor musunuz, oradan da silip çıkarmışlar. Genelkurmayın resmî yayınları ile Yüzbaşı Emin Âli Bey'in anlatımını karşılaştırıp, (hamaset dolu) ikincisinin daha doğru olduğu, yani Ertuğrul tabyasının 19 Mart'taki reel başarısını Türk genelkurmayının küçük gösterdiği sonucuna varıyor çünkü orada Torosyan vardı ve onun adını anmak istemiyorlar.

Bu nakaratin ardında, AA'nın Torosyan'a daha baştan ve topyekûn inanmış olması yatıyor. Lâkin bir noktada inancı biraz sarsılır gibi oluyor ve ikinci bir problem ortaya çıkıyor: Torosyan'ın metnini mi kurtarsın, Enver Paşa'nın "belge"sini mi? Bu da (a) "bat(ır)ma" ve "tahrip etme" konusunda eşsiz bir spekülasyonu; (b) mevcut olmadığı anlaşılan Altıncı Alay hakkında, "canım o genelkurmayın yanlış yazımıdır" gibi daha da tuhaf bir apolojiyi; nihayet (c) "aslında biliyor musunuz, Torosyan bu zırhlıları batırmış olsaydı da Enver Paşa bunu kamuoyuna açıklamazdı" kıvamında, başka hiçbir yere bağlanmayan bir yan pisti, bir *non sequitur*'u beraberinde getiriyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aktar'ın hiç değinmediği bazı aşikâr palavralar

Halil Berktaş 07.11.2012

Geçen hafta demiştim ki, Ayhan Aktar (AA) Torosyan'ın kitabı için yazdığı uzun önsözde, işin esasına ilişkin tek bir *olgusal* tartışma var. Bu da s. 53-79 arasında, sırf şu batan-ama-batmayan gemilerle ilgili. Bu 26 sayfaya girmeden bir kere daha altını çizeyim: Torosyan'da, Çanakkale dışında da şüpheli, irkiltici, doğrudan ve buram buram palavra kokan, lâkin AA'nın es geçtiği *çok fazla* unsur var.

Agos'un 14 Eylül röportajında Hakan Erdem bir kısmına değindi. Kitabın tam başlığı (ve bunun Türkçesinde verilmemesi ki, ayrıca değineceğim) başlı başına bir problem. Torosyan'ın Eylül 1918'e (yani savaşın neredeyse bittiği bir noktaya) kadar Osmanlı ordusunda kalması; Arap isyanına katılır katılmaz emrine 6000 süvari verilmesi; Deraa'da Osmanlıları darmadağın ettiklerini söylemesi (yok böyle bir şey): Yıldırım Orduları Grubu'ndan sadece bir süvari alayı diye bahsetmesi, sırf Güney ve Filistin cepheleriyle ilgili "çürük"ler arasında.

Geçelim. Bu Sarkis Torosyan öyle bir savaş dehasıymış ki, Çanakkale'deki kahramanlığına binaen Enver onu özel olarak İstanbul'a çağırıyor ve Colmar von der Goltz ile Liman von Sanders gibi en üst düzey Alman komutanlarının da bulunduğu dördü bir görüşmede, bundan sonra ne yapmaları gerektiğini Torosyan'a danışıyor (s. 148-152). Sırf burada bir yığın sakatlık söz konusu.

(a) Torosyan'ın "Alman müşavirler" dediği Goltz ve Sanders'in görevi danışmanlıkla sınırlı değil. Goltz 1915 Ekim'inde ordu komutanlığıyla Mezopotamya'ya gidecek. Liman von Sanders ise zaten daha o anda Gelibolu'daki Beşinci Ordu'nun başında. Önemli bir nokta, 18 Mart 1915'teki Çanakkale Boğazı'nı sırf denizden zorlayıp geçme harekâtının durdurulmasının ardından, İtilâf devletlerinin bu sefer çıkartma ve kara harekâtını deneyeceğinin anlaşılması üzerine, Liman von Sanders'in hemen 24 Mart'ta bu göreve atanmış ve Gelibolu kara savunmasını düzenlemeyi üstlenmiş olması.

(b) Nitekim bu yüzden, Torosyan'ın söylediği tarihte, yani 1915 Mayıs sonlarında, Liman von Sanders İstanbul'da değil Çanakkale'de görev başında. Bu tersliği AA da görmüş (s. 149, dipnot 3): fakat biraz aşağıda izah edeceğim gibi, olanca önemini anlamışa benzemiyor. Hattâ Torosyan'a o kadar kuvvetle inanmayı sürdürüyor ki, yüzde yüz gerçek saydığı bu toplantıdaki "diğer" Alman subayı herhalde Bronsart Paşa'ydı diye bir faraziye de ileri sürüyor. Bu çok tipik; Torosyan'ın her açık veriğinde, AA Torosyan'ın genel otantikliğinden şüphe etmeksizin, bazı spesifik açıkları kapatıp bütünsel gerçeklik hissini korumaya çalışıyor.

(c) Daha vahimi, "ego"suyla ünlü Enver Paşa bir yana, Prusya'nın o sıkı hiyerarşik disiplin ve itaat geleneğinden gelen, üstelik de kurmaylık yeteneği gerçekten büyük, o tarihte biri (Goltz) 72 ve diğeri (Sanders) 60 yaşında olan iki kıdemli Alman feldmareşalinin, genç ve küçük rütbeli bir subaydan ders alma ihtiyacını duyması veya buna rıza göstermesi. Kitaba bakılırsa, Enver Torosyan'a Almanların [1914'te] Paris'i neden alamadıklarını sormuş ve Torosyan anlatınca "kıkır kıkır" gülmüş; Goltz ve Sanders arasında ise (şaşırdıklarını imâ eden) hararetli bir tartışma yaşanmış. Oysa Schlieffen Planının neden başarısızlığa uğradığı daha baştan herkesin malûmu; Torosyan'ın cevap ve Almanlara eleştiri diye söylediğini iddia ettiği şeylerde hiçbir orijinallik yok. Özetle, 1947'de Torosyan kendi fantezilerini yaşamış, ama AA bunu bir türlü kavrayamıyor.

(d) Daha beteri bile var, maalesef. Güya 1915 Mayıs sonundaki bu toplantıya dair anlatımında, Torosyan iki noktada felâket çuvallıyor. Birincisi, Enver Paşa Torosyan'a kıyı istihkâmlarının yeterli olup olmadığını sormuş; o da, mayın tarlalarının temizlenmesini önlemek için kıyı boyunca ufak toprak yerleştirilmesini önermiş. Gülünç çünkü daha 1914 sonlarından itibaren deniz harekâtına karşı kurulan savunma sistemi zaten buydu. Açın bütün savaş tarihlerini; aynen böyle tarif edildiğini görürsünüz. Nitekim 10 Nisan 2010'daki ilk itiraz yazımda ben de savunma tertibatını aşağı yukarı bu sözcüklerle anlatmıştım. Öyle ki, kitabı edinip de buraları okuyunca *deja vu* hissine kapıldım. Torosyan'ın 1947'de yazdıklarına göre "1915'te söyledikleri" ile benim 2010'da yazdıklarım neden o kadar benziyor? Torosyan da Enver'e kendi "cevab"ını bu tür yayınlanmış kaynaklardan kopya çektiği için. Bu yolla, 18 Mart'taki Boğaz savunma sistemini kendisi düşünüp Enver'e tavsiye etmiş gibi yapıyor ama bu sistemin kurulmasından en az beş, 18 Mart'tan ise yaklaşık iki ay *sonra*.

Ha, bir komiklik de Torosyan'ın İngilizcede *small cannons* dediği yerde, Türkçeye çevirenin *ve/ya AA'nın* "ufak [seyyar]" deyip orijinalinde hiç olmayan ama değindiğim bütün savaş tarihlerinde ve benim 10 Nisan yazımda da geçen "seyyar" (= hareketli) sözcüğünü eklemesi. Acaba Torosyan'ın metnini bilinen gerçeklerle tamamlayıp iyileştirme yönünde bir çaba mı söz konusu? AA, birincil kaynak saydığı bir metni *aynen* sunmak yerine bu şekilde "geliştirme"nin vebalini bilmiyor mu? Haydi bunu da koyalım bir kenara. Asıl en büyük garabeti yarın anlatacağım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Strateji dehası Torosyan, kara harekâtını bilmiyor

Mayıs 1915'te İstanbul'daki Enver Goltz Sanders Torosyan görüşmesine ilişkin ikinci açık, iyice tarifsiz bir garabet. Torosyan'a göre (Orijinalinde s. 68, Türkçesinde 150-151), Enver Paşa kendisine bir de "İngilizler Çanakkale'de karaya çıkarma yapıp ilerleyerek İstanbul'u almayı başarabilirler mi?" diye soruyor. İngilizcesi de aynen şöyle: *Can the British succeed in capturing Constantinople by landing forces on the Dardanelles and making advances by land?* Biraz kötü ve tutuk bir İngilizce; sonradan, zor ve eksik öğrenildiğini belli ediyor.

Şimdi bu neden garabet? Çünkü bu görüşme (güya) Mayıs sonlarında. Çıkarma ve kara harekâtı ise 24 Nisan'da başlamış. Yer yerinden oynuyor; bir aydır bütün basın bununla meşgul. Ama Hakan Erdem'in *Agos*'ta derhal işaret ettiği gibi, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver habersiz ve dolayısıyla bu toplantıdaki Sarkis Torosyan da. Dahası, *Torosyan'ın İstanbul'a gelişini anlattığı sayfalarda da, çıkarmalara ve kara harekâtının sürmekte olduğuna dair hiçbir emare yok*. Deniz harekâtının sona erdiği bir anda, Ermenilere ve diğer Hristiyanlara karşı politika değişikliği belirtilerine geçiyor ve oradan da İstanbul'a geliyor.

Bu olacak şey mi? Yukarıdaki İngilizce cümle, bütün kekrekliliğine karşın, "şimdiki çıkarmalarını ve ilerleyişlerini sürdürerek İstanbul'u alabilirler mi" şeklinde anlaşılabilir, öyle yorumlanabilir mi?

Bu, bir kere sırf dil açısından imkânsız, çünkü Torosyan İngilizceye ne kadar hâkim olmasa da o zaman ifade bambaşka olurdu. Ayrıca, burada güya Çanakkale'nin *mastermind*'ı, keşfedilmemiş dehası olan Torosyan'ın bilmediği bir şey daha var: *Kara harekâtının amacı asla oradan İstanbul'a yürümek değildi*. Esasen bu mümkün de değildir. İstanbul'a piyadeyle yürümek isteyen neden gidip Gelibolu'nun en ucuna çıksın? Seddülbahir'e veya Anzak'a değil, hiç olmazsa gelip Bolayır'a çıkardı. Ayrıca, ilk ayırdıkları gibi 70-80,000 kişiyle değil, en az 500,000 kişiyle çıkardı ki, cephelerin 1915 yılındaki durumu itibarıyla, öyle bir gücü bulup buluşturmaları da imkânsızdı. (Esasen denizi ve karasıyla Çanakkale harekâtı, Batı cephesinden ve diğer savaş alanlarından o kadar kuvvet ayırmak gerekmez; Osmanlıların 1912-1913 Balkan Savaşları'ndaki performansına bakılırsa, çok daha küçük bir yığınakla gerçekleştirilebilir *sanıldığı* için kabul edilmişti.)

Hayır, amaç yarımadanın iç tarafına inip en dar yeri, *Narrows*'u, Kilitbahir'i karadan kontrol altına alarak kıyı bataryalarının ve sonra mayın hatlarının temizlenmesini sağlamakla sınırlıydı. Bundan sonradır ki gene donanma Boğazı ve Marmara'yı geçip İstanbul'a ulaşarak Osmanlı'yı savaş dışı bırakacaktı. Fakat demek ki (24 Nisan çıkarmalarından bir ay sonra) Mayıs 1915'te bunu Enver de bilmiyormuş, kara savunmasını buna göre düzenleyen Almanlar da. Yani Torosyan da. Bunlar öyle fauller ki, bu kitabın yazarı Torosyan'ın (her kimse), belki hiç Çanakkale'de bulunmadığı ve hattâ 1940'larda önüne koyduğu basılı kaynakları da o kadar iyi okumadığı; savunma tertibatının anahatları, topların çapı ve menzili, bataryaların adları gibi (bir telefon rehberinde bulunabilecek New York cadde adlarına karşılık gelen) unsurları alelacele kopyalarken bütünsel meseleleri pek kavramadığına işaret ediyor.

Şimdi buradan geliyorum, AA'nın önsözünde s. 53-79 arasına. Konuyu bir daha hatırlatmama izin verin (ben de Alper Görmüş'ü okuya okuya ona benzedim sanırım). AA, resmî ideoloji ve milliyetçi inkârcılığının eleştirisi üzerinde yoğunlaştığı bu 80 sayfanın üçte birini, dün ve bugün saydıklarım gibi başka hiçbir somut konuya değinmeksizin, sadece Torosyan'ın 19 Şubat ve 18 Mart'ta "batırdım" dediği, "Enver Paşa tasdiknâmesi"nin de "evet, batırmıştır" dediği, ama o gün ve bugün *batmadığı ve/ya Torosyan'ın batırmadığı iyi bilinen* gemiler sorununa ayırmış. Bu mesele AA açısından çok kritik, çünkü birincisi, Torosyan'ın kitabını Türkiye kamuoyuna duyurduğu 2010 başlarında, (benden) ilk itiraz derhal bu açıdan gelmiş ve bu, çok net bir zaafa işaret ediyor. İkincisi, Torosyan'ın ve metnin otantik sayılabilmesinin en önemli hattâ tek dayanağı olan, nitekim Torosyan'ın da İngilizcesini en başa yerleştirdiği "Enver Paşa tasdiknâmesi" de bu zaaf ile malûl. "19 Şubat'ta batan gemi" veya 18 Mart'ta "o şekilde batan gemi" diye bir şey olmaması, sadece Torosyan'ın metninin değil, bizatihi "tasdiknâme"nin güvenilirliğini sarsıyor. Bu da kâğıttan şatonun tamamını bir üfleyle çökmekle tehdit ediyor.

Kanımca AA bu konunun vahametini ancak kendisinin 22 Mart, benim 10 Nisan ve kendisinin 3 Mayıs 2010 yazılarımızdan sonra anlamış. O âna kadar, Çanakkale'yi bilmiyor. Bir yandan bana "ağzımın payını" verirken, bir yandan da sarsılmış; okuyup öğrenmek ihtiyacını duymuş. Ve asıl o zaman, çelişkinin olanca ağırlığı kafasına dank etmiş. Keşke 3 Mayıs 2010'da öyle yazmasaydım, demiş olabilir içinden. Çünkü iki yıl sonra, Haziran 2012 önsözünde, "belge vardır ve doğrudur, gerisi teferrüattır, bu iş bitmiştir" havasından çok farklı, çok daha sıkıntılı bir yerde duruyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Biraz fazla hasar, bir 'batık zırhlı' eder mi

Halil Berktaş 10.11.2012

Ayhan Aktar'ın (bundan böyle AA) önsözünün batan/batmayan gemiler sorununa ayırdığı s. 53-79 arasının birinci ilginçliği, 22 Mart - 10 Nisan - 3 Mayıs 2010 yazılarımızla tamı tamına aynı konuyu ele alması. Buna bağlı ikinci ilginçliği ise, o üç yazıdan kendisinin ilk özetinden, buna benim itirazlarımdan ve gene kendisinin "belge"yi burnuma dayayarak beni nasıl "çürüttüğü"nden zerrece, tek kelimeyle dahi söz etmemesi. Hani, bilimsel bir yayında hiç olmazsa bir dipnot verilir, değil mi, bu mesele daha önce şurada tartışılmıştı, HB şunu söylemişti ve (ben) AA da şu karşılığı vermişti(m) diye. Hayır. Yok. Bu kitaba ilişkin öyle aleni bir tartışma hiç olmamış gibi duruyor.

Bunun nedeni çok basit. Bu 26 sayfada AA, Çanakkale hakkında benim 10 Nisan 2010'da söylediklerimin doğru, kendisinin 22 Mart ve 3 Mayıs'ta Torosyan'a dayanarak söylediklerinin ise tamamen yanlış olduğunu aslında kabul etmiş. Fakat bunun hatırlanması ve hatırlatılmasını pek istemiyor. Almak zorunda kaldığı viraj çok büyük. Onun için (bunlar favori deyimleri ya), hemen bu kadar yakın bir tarihi dahi "silme" ve "ütüleme" işlemlerine başvuruyor.

Peki, AA bu virajı tam nasıl almaya çalışıyor? En kısa izahı: özürsüz yarım-kabulleri sis perdesi işlevi gören alâkasız bazı yan-pistlerin ardına saklayarak. Görelim. Akış şeması aşağı yukarı şöyle: 53-54'te, anlamlı hiçbir listede Torosyan'ın adı geçmediğine göre "silinmiş" olması gerektiğini bol bol tekrarlıyor.

55-56'da, kitabın başındaki "Enver Paşa tasdiknâmesi"nin (okunabildiği kadarıyla) yapılmış transkripsiyonunu (tekrar) veriyor. Bu "belge"ye dayanarak, Enver Paşa'nın hastane ziyareti, yaralı Torosyan'la ilgilenmesi, sonra madalya töreni, tasdiknâmesi ve İstanbul'a çağırılması fasıllarını, yüzde yüz kesin olgularmış gibi sıralıyor. Fakat bu arada, "tasdiknâme"deki gemiler sorununa hiç değinmiyor.

En çarpıcı husus, s. 56'nın alt yarısı; burada çok hızlı geçilen öyle bir bilim faciası var ki, ayrıca değineceğim.

Bundan sonra, s. 57'nin başında "Torosyan'ı silme" iddiası kimbilir kaçınıcı defa tekrarlanıyor ve ardından s. 57 (ortası) ile s. 65 arası, tamamen "Resmî tarihte Ertuğrul Tabyası ütüleniyor" alt başlığına hasrediliyor. Bir buçuk sayfa boyunca (s. 58-59) resmî genelkurmay yayınından 19 Şubat'ı aktarıyor. Sonra iki sayfa (s. 61-62), Yüzbaşı Emin Âli Bey'den gene 19 Şubat'ı aktarıyor. İlki daha kuru ve özet; ikincisi aksiyonun tasvirini dakika dakika dramatize ettiği gibi çok daha hamasî (bataryalarımız "kemali sükûnetle" mukabele ederken bir noktadan sonra "kükremiş aslan sayhalarıyla" gürlüyor).

Altını çizeyim; "Ertuğrul'un ütülenmesi" iddiasının bütün dayanağı bu iki metin. Ayrıca iki anlatımda da batan gemi yok; bütün "fark", (a) Osmanlı topçu ateşinin ne sıfatlarla betimleneceği ve (b) İngiliz-Fransız gemilerindeki hasarın miktarı etrafında dönüyor. Yani kasıtlı değilseniz, pek bir fark yok aslında; biri resmî harp tarihi, diğeri popüler bir dergide çıkmış coşkulu bir mülâkat. Hangi konuyu alırsanız alın (meselâ bir yanda Prut

Seferi ile diğerk yanda Baltacı ve Katerina'ya), popüler tarih dergileri akademik yayınlardan çok daha soslu-baharatlı bir üslûpla yaklaşır.

Fakat AA, kendince gördüğü "fark"lardan çok derin sonuçlar çıkartıyor. Genelkurmayı "kendi metinlerini yabancıların yazdıklarına bakarak" oluşturmakla suçluyor (bu, bana 3 Mayıs 2010'da yönelttiği ithamın tekrarı). Bu nedenle, demeye getiriyor, anlamsız şeyler de yazmışlardır. Buna örnek olarak *Vengeance*'ın yakınına düşen dört merminin "bu geminin direk donanımını tahrip" etmesini gösteriyor; nasıl olur gibi bir imâda bulunuyor. Pekâlâ olur halbuki; tam da 31 Ekim yazımda (*Bu "tasdiknâme"nin içeriği gerçek dışı*) izah ettiğim gibi, bir salvo hedefi *straddle* eder, yani "üzerine biner" ve vurmaksızın iki yanında suya düşerek patlarsa, saçılan parçacıklar gene de çarmıhları ve telsiz antenlerini keser, etrafta hafif saç kaplama ne varsa delik deşik eder, şarapnel etkisi yaratır. Ama AA, bu ve benzeri, kısmen cahilce, kısmen sudan itirazlarla, bir tek geminin (*Vengeance*) nereden açılan ateşle ve ne kadar hasar gördüğünü uzun uzadıya tartışıp, burada "içinden çıkılması" zor bir durum buluyor. "Ertuğrul'un ütülenmesi"ni de aşağı yukarı buna dayandırıyor.

Şunu net olarak ifade etmeliyim: AA burada baştan aşağı demagojik bir oyun oynuyor. Amacı, batan gemi olmamasına rağmen dikkatleri gene de "Ertuğrul'un [komutanı Ermeni olduğu için] ütülenmesi"ne yoğunlaştırmak. Bunun için hayalî bir tema icat ediyor, yeldeğirmenleriyle dövüşüyor ve bu yolla okuyucuyu, gemiler batmasa da bir "silme" ve "ütüleme" varmış izlenimiyle bırakmaya gayret ediyor. Ligin son haftasını düşünün; bir takım dört puan önde, yani şampiyonluğu garantilemiş. İkinci sıradaki ise son maçını güya 8-0 kazanarak (o da yalan ama) "manevî zafer"ini ilân etmeye çalışıyor.

Daha sonra ne yaptığına, gelecek hafta eğileceğim. Herhalde bu dizi, 21 Kasım'da son bulacak.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çevir kazı, yanmasın

Halil Berktaş 14.11.2012

Ayhan Aktar (AA), Torosyan'ın *Çanakkale'den Filistin Cephesine* (İletişim, 2012) başlığıyla çıkan kitabına yazdığı önsözün ancak s. 53-79 arasında biraz olsun ampirik(imsi) bir tartışmaya girdiği gibi, o 26 sayfanın da ancak yarısından sonra, "batan zırhlılar" konusuna gelebiliyor. Herhalde herkesi bıktırıncaya kadar tekrarladığım gibi, Torosyan'ın Çanakkale anlatımı açısından en temel, belki tek temel sorun budur çünkü sadece metinde değil, "tasdiknâme"yle de vurgulanıyor.

AA'nın, s. 55-56'da bu "tasdiknâme"nin transkripsiyonu yapılabilmiş kısmını verdiğini geçen Cumartesi kaydetmiştim (*Hasarı arttırsam, batık zırhlının yerini tutar mı*). Fakat ardından, bu "belge"nin en kritik noktasına, 19 Şubat ve 18 Mart harekâtında batırılan ("tahrib" edilen) "düşman harb vapurları" meselesine *hemen oracıkta* girmiyor. Uzun bir kavis çiziyor; gene aynı yazıda belirttiğim gibi, sekiz sayfa boyunca "Ertuğrul'un ütülenmesi"ni, 19 Şubat'ta özellikle *Vengeance* zırhlısının) ne kadar hasar gördüğü, sadece direk donanımından mı yoksa bir de arka taretinden mi isabet alıp almadığı üzerinden ispatlamaya çaba sarf ediyor. Ancak bu sekiz sayfalık ön tedbir işleminden sonradır ki, en başta sormuş olması gereken "19 Şubat 1915 günü Ertuğrul Tabyası gemi batırdı mı?" sorusunu, tâ s. 66'da telâffuz edebiliyor.

Geç olsun da güç olmasın diyeceğim ama, bu noktada dahi başka trükler söz konusu. AA s. 55-56'da doğrudan "tasdiknâme"yi aktarmış lâkin batan gemilere ilişkin (gerçek dışı) içeriğine 56-65 arasında hiç değinmemişken, s. 66'da ve yukarıda aktardığım başlığın altında, o "belge"ye dönmek yerine bu sefer Torosyan'ın metninden uzun bir alıntı yapıyor ve 19 Şubat'ta batan gemi olup olmadığı tartışmasına *buradan* (tasdiknâme" değil

Torosyan'ın anlatımı üzerinden) giriyor. Bunun nedeni açık; mecbur kalırsa, bazı noktalarda tarihî gerçeklere uygun olmama vasfını taktik planda Torosyan için kabul edilebilir, ama "tasdiknâme" için kabul edilemez sayıyor. 3 Mayıs'ta kendisine iftiharla "Enver Paşa'nın yalancısıyım" dedirten o "belge"nin, her türlü şüpheden olabildiğince uzak tutulması lâzım. Onun için bu gemiler konusunu Torosyan'ı öne çıkararak tartışmayı ve gerçekleri kabul edecekse de asıl "belge" değil Torosyan hilâfına kabul etmeyi tercih ediyor.

Evet, kabul ediyor da nitekim. Nihayet dümdüz yazıyor s. 67'de: "...Torosyan'ın... veya Osmanlı topçusunun 19 Şubat 1915 günkü bombardıman sırasında bir gemi batırmış olduğuna dair ne Emin Âli Bey'[de]... ne de Genelkurmay'ın... resmî tarihler[in]de bir bilgi vardır! Ayrıca, bilebildiğimiz kadarıyla, Çanakkale Boğaz Savaşı üzerine yabancıların yazdığı hiçbir eserde de o gün müttefik donanmasından bir geminin battığına ilişkin bir bilgi verilmemektedir."

Günaydın Ayhan Aktar. Peki sormazlar mı, hal böyleyse 22 Mart 2010 yazınızda niçin Torosyan'ı 19 Şubat'ta gemi *batırmış*, ayrıca 18 Mart'ta da gemi *batırmış* ve *savaşın kaderini değiştirmiş* diye takdim ettiniz? Doğrusunu ne zaman ve kimden öğrendiniz? Ben kendi 10 Nisan 2010 yazımda, tamı tamına sizin şu söylediğinizi belirttiğimde, ne diye hem "yok, Enver de söylüyor ki batmışlardır" cehaletinde ısrar ettiniz, hem de beni "Türk inkârcıları" arasına yerleştirmek yoluna gittiniz? Şimdi, s. 67'de şunları yazdığınızda bile, neden iki kelimeyle özür dilemiyor; "ben iki yıl önce Halil Berktaş'a bunu hatırlattı diye saldırdım; o zaman bilmiyordum, yanlışmış" diyemiyorsunuz?

Ama benim böyle dürüstlükler ummam, AA söz konusu olduğunda abes kuşkusuz. Torosyan'ın 19 Şubat'ta bir gemiyi nasıl batırdığını anlatışı her şeyiyle *yalan ve masal*. AA bunun bile tam adını koyamıyor; bu kadar acılar çekmiş bir insan "yaşadıklarını abartmış" olabilir diye geçiştiriyor (s. 76). Ama asıl derdi "belge"sini kurtarmak. 67'deki itirafın hemen ardından, aynı sayfanın ortasında Torosyan'ın metnindeki 19 Şubat'ta gemi batırma iddiası ile "tasdiknâme"deki "bir düşman harb vapurunu tahrib" iddiasını ilk (ve son) defa yan yana getiriyor. Ne tahmin edersiniz hay allah, bu "belge"de de bir sakatlık varmış demesini mi?

Çok beklersiniz. Bir kere "tasdiknâme"yi, gene hiç sorgulamaksızın, Torosyan'ı destekleyen "tek kaynak... 18 Mayıs 1915 tarihli [bu] resmî belge" ifadeleriyle korumayı sürdürüyor. Üzerine herhangi bir soru işareti kondurmuyor; "tek kaynak" derken kaynaklık vasfında direniyor. Dahası, dikkatleri "tasdiknâme"deki "tahrib" sözcüğüne kaydırıyor. Torosyan'ın *sinking* diye çevirdiği bu sözcüğü AA da 22 Mart ve 3 Mayıs 2010'da öyle kabul edip "batırmış" diye aktarmış ve bu zeminde benimle inatlaşmaya girmişti. Şimdi ise ağız değiştiriyor; efendim, "tahrib"i yaralama diye alırsak mesele çözülmüş, çünkü zaten Emin Âli Beye göre de Ertuğrul'un dördüncü mermisinin *Vengeance*'ın arka taretine isabet ettiğini biliyormuşuz (s. 68). İyi de, o zaman neden "hasar" denmemiş? "Tahrib" (*destroy*) ile "yaralama" veya "hasara uğratma" (*damage*) aynı şey mi? Kaldı ki "tasdiknâme" "tahrib"den ayrı olarak bir de "delme"den söz etmekte. Mesele *Vengeance*'ın arka taretiyse, neden ona da "delmiş" demiyorlar?

İş dile, lisana gelince asıl sorun daha büyük. Deniz savaşları için bu "harb vapuru," (batırma yerine) "tahrib" ve "delme" sözcüklerinin hiçbiri Osmanlıların kullandığı deyimler değil. Örneğin *hattı muharebe gemisi*, *harp sefinesi* veya *zırhlı* demelerini beklerdiniz; hele "harb vapuru" hiç olmamış. Keza *isabet alma/kaydetme* sözcükleri hiç kullanılmıyor. Osmanlı "delmiş" değil, herhalde (Emin Âli Bey gibi) "rahnedar etmiş" derdi. AA'nın "belge"sinin dili buram buram tercüme kokuyor. Torosyan'ın o "belge"yi önce İngilizce imal ettiği hissini uyandırıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Paradigmatik körlük, olursa bu kadar olur

Bilinen fıkradır: Alamancı bir vatandaşımız *autobahn*'da ters yola girmiş. Gazlamış giderken radyo dinliyormuş. Sürekli anonslar: Dikkat dikkat, falanca yolda, filanca kilometreler arasında bir araç ters yönde tehlikeli şekilde ilerlemektedir! Hiç aymaz ve üzerine alınmaz; "kör mü bunlar, tek bir araç olur mu, yüzlerce, yüzlerce" diye söylenirmiş.

Önsözünün 68-69. sayfalarında AA, bir an için, biricik anlamlı soruya da yer veriyor: 19 Şubat ateş teatisini bir torpidobottan izleyen Enver Paşa ve beraberindekiler, "savaşın tozu dumanı" içinde gerçekten bir düşman zırhlısının (ve bu takdirde, herhalde *Vengeance*'ın) battığını sanmış olabilirler mi? Dikkat ederseniz, bu, tam da AA'nın 3 Mayıs 2010 yazısından sonra benim aklıma gelen ve 31 Ekim 2012'de yazdığım türden bir açıklama (bkz *Bu "tasdiknâme"nin içeriği gerçek dışı*). Tabii şahsen AA'nın bu izah tarzına yanaştığı anda, 3 Mayıs 2010 yazısındaki o çok sevimli "Acaba Enver Paşa'nın gözleri bozuk muydu?" polemiğini de kaldırıp saklayacak bir yer bulması lâzım. Gene de bu, "tasdiknâme"nin içeriğindeki sakatlığa bir ölçüde açıklama getirebilir.

Ama o zaman da geriye, peki, 19 Şubat'ta bir düşman zırhlısını batırdıklarına inandılarsa bunu neden kamuoyuna ilân etmedikleri gibi çok ciddî bir başka soru kalıyor. Bu noktada AA, 19 Şubat bombardımanı ile ilgili resmî açıklamalara da bakıyor (s. 74-75) ve görüyor ki oralarda da batan zırhlı diye bir iddia hiç yoktur. Eh, "belge"sinden biraz daha şüphe etmesi gerekmez mi? Ama hayır; AA'nın cevabı bir kere daha, gemi batırdıklarına inansalardı bile bunu Osmanlı kamuoyuna ilân etmezlerdi, çünkü ihtiyaç duydukları savaş kahramanlarını öncelikle Müslüman çocukları arasından arıyorlardı şeklinde oluyor (s. 69-79).

Bunun ne kadar absürd, ne kadar sürreel bir argüman olduğunu anlıyor muyuz acaba? AA'nın mantığı şöyle işliyor: (i) 19 Şubat'ta gerçekten bir zırhlının battığına inanmış olabilirler. (ii) Zaten bu kanıyla Torosyan'a madalya, terfi ve tasdiknâme vermişlerdir (yani "belge" gerçektir, otantiktir). Ama (iii) bir yandan da gayrimüslimlere ve hele Ermenilere karşı harekât başladığından, bunu (bir Ermeninin kahramanlığını) kamuoyunun bilmesini istememişlerdir. (iv) Bu yüzden, 19 Şubat'a ilişkin resmî açıklamalarda bu hususta bir şey yoktur. (v) Gene bu yüzden, Enver Paşa da Torosyan'ı alenen ödüllendirmek yerine, çok özel olarak İstanbul'a çağırması ve neredeyse gizlice görüşmüş olmalıdır.

İnanabiliyor musunuz buna? İttihatçı liderliği 19 Şubat'ta bir düşman zırhlısının batırıldığına, Torosyan'a bu yüzden tasdiknâme verecek kadar kuvvetle kanaat getirecek de, madalyonun diğer yüzünde, sırf Torosyan Ermeni diye bu kadar büyük bir başarıyı kendi halkından ve bütün dünyadan saklamak yoluna gidecek; o kadar da fazla hasara uğramadık, istihkâmlarımız dimdik ayakta duruyor gibi beyanlarla yetinecek mümkün mü bu? AA, biraz geç öğrendiği 19 Şubat ve 18 Mart gerçeği karşısında, Torosyan ve "belge"sinden vazgeçmektense, *tarihsel gerçekçilik hissinden bu denli yoksun saçmalıklara sayfalar harcayabiliyor*.

Bu yazı dizisinde "fakat daha kötüsü de var" gibi ifadeler kullanmaktan canım çıktı. Gelgelelim sıra gene böyle bir örnekte. 3 Mayıs 2010'da AA, resmî genelkurmay tarihinde öyle müthiş bir temizlik yapılmış ki, diyordu, bırak "Torosyan'ın adına rastlamayı; görev yaptığı '6. Topçu Alayı'nın adı bile tarihten silinmiş." Okurken bu noktada durmuş ve geri dönmüştüm, neydi bu diye. Tuhaf şey; Torosyan'ın bağlı olduğu birlik, o "belge" veya "tasdiknâme"de "Altıncı Ağır Topçu Alay Beyliği" diye geçiyordu. Başlı başına şüpheli bir ifadeydi bu: 1914-1915'te ne demekti, "Alay Beyliği"? Mohaç'ta mıydık, Çanakkale'de mi? Geçtim; fakat demek ki AA, ATASE'de herhangi bir "Altıncı Ağır Topçu Alayı" bulamayınca aklına, "belge"sinde bir sakatlık olabileceği değil, sadece, devletin sırf bir Ermeni subayı silmek uğruna bütün bir alayı silmiş olabileceği gelebiliyordu.

5 Kasım Çarşamba (*Hasarı arttırsam, batık zırhlının yerine geçer mi*) yazımda, önsöz s. 56'nın alt yarısında "çok hızlı geçilen bir bilim faciası var" demiştim ya; işte bununla ilgili. Aradan geçen iki yılda, Altıncı Topçu Alayı diye bir şeyin *olmadığını* öğrenmiş AA. Ama çözümü hazır; meğer "Buradaki '6. Ağır Topçu Alayı' ifadesini '6.

Batarya' olarak yorumlamak gerekmekte"ymiş. "Enver Paşa'nın Özel Kalem'indeki memurlar '4. Ağır Topçu Alayı' ile '6. Batarya'yı karıştırarak yanlışlıkla belgenin başına '6. Ağır Topçu Alayı' yazmış olmaları"mış. "Birinci Dünya Savaşı'nda koskoca bir orduyu yönetmeye çalışan" genelkurmayın bu basit yazım hatasını anlayışla karşılamak gerekir"miş.

Aman efendim. Bu ne âlicenaplık. Ordumuza ve İttihatçı genelkurmayımıza bu ne teveccüh.

Boşversenize siz. Ben bu paragrafı alıp Historiyografi derslerimde *bilim nasıl yapılmaz* diye okuturum. Sanki genelkurmay yekpare bir transandantal beyin ve şuurdan ibaret. Sıradan kâtiplerin de üzerine İmparatorluğun derdi mi çökmüş? O yüzden mi dikkatleri dağılmış? Vah vah. Peki, o "Alay Beyliği" anakronizmi ne olacak? Bunu hangi kâtibin hangi ağır sorumluluk veya dalgınlığı açıklayacak?

Kendinizi daha kötü duruma düşürmeyin. Bir "belge"de istemediğiniz şeyler çıktığında "canım burası yanlış yazılmıştır, doğrusu şu olmalıdır" diye büküp önyargılarınıza uydurmaya kalkarsanız, tarihçiler size ne gözle bakar, bir araştırın derim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hem yutmuş, hem tahrif etmiş, hem telâşa kapılmış

Halil Berktaş 17.11.2012

Meğer ben ne hafif konuşmuşum ve ne kadar olumlu mazeretlere pay tanımışım, bundan iki buçuk yıl önce! Şimdi kitabın orijinali ve Türkçesini gördükten sonra söylüyorum; bugüne kadar, ciddî ve çağdaş tanıyageldiğimiz bir bilim insanının, bu kadar aşîkâr bir uydurmanın, bu kadar acele üzerine atlaması ve bu kadar toptan "yutması"nın, bu kadar çarpıcı bir örneğine rastlamamıştım. İngilizcede balıkçılıktan gelme bir deyim vardır, *hook, line, sinker and all* diye; "zokası, misinası, kurşunu ve her şeyiyle" (yutmak) diye çevrilebilir; herhalde bizdeki karşılığı "sazan gibi atlamak" olur. İşte AA Torosyan'ı hem böyle yutmuş, hem de sonradan orasını burasını değiştirmeye, yani "kaynak" diye takdim ettiği şeyi düpedüz tahrif etmeye kalkmış.

AA'nın yıllar önce Heath Lowry'nin evinde görüp beğendiği ve benimsediği bu kitabın, açık konuşalım, iler tutar yanı yok. İlk elinize aldığınız andan itibaren ben uydurma ve kurmacayım diye âdeta bağıyor, her türlü "janr" sinyaliyle uyarıyor. Bizatihî başlık sayfası çok kritik. İletişim'den çıkan Türkçesine önce veya hiç alınmayan öyle bazı başlık ve yazar öğeleri var ki, her biri kırmızı kart konusu. Ana başlık *From Dardanelles to Palestine*. Çeviride *Çanakkale'den Filistin Cephesi'ne* olmuş. Neyse. Fakat asıl iki büyük ihmal bundan sonra geliyor.

Kitabın İngilizce orijinalinin uzun bir alt-başlığı var: *A true story of five battle fronts of Turkey and her allies and a harem romance*. Yani "Türkiye ve müttefiklerinin beş savaş cephesine dair gerçek bir öykü ve bir harem romansı." Şimdi bunun öyle birkaç boyutu var ki çok vahim.

Birincisi, 6 Ekim *Eski Defterler* programında, anıların kaynak olarak kullanımı tartışılırken pek değinilmedi ama işin erbabı gene de bilir; kendini böyle "Gerçek bir öykü" (*A true story*) diye takdim eden kitaplara özel bir ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Zira genel kural, aslında pek gerçek olmadıkları yönündedir. Doğru dürüst otobiyografi yazarlar, doğruluklarına doğal bir güven içinde, bunun altını çizme ihtiyacını duymazlar. Anlattıkları içinde bazı gerçek kırıntıları olsa bile bunu fazlasıyla allayıp pullayanlardır ki, daha baştan "inanmayacaksınız ama vallahi de billahi de doğru" yeminleri ederler. Fakat çoğu zaman istediklerinin tam tersi olur; o *true story* ibaresi, kitabı derhal böyle bütün diğer *true story*'leri kapsayan bir "janr"a havale eder.

İkincisi, hele bu “gerçek öykü” Batılıların fantezilerini süsleyen Şark ile ilgiliyse, gardınızı daha da yükseltmeniz yerinde olur. Üçüncüsü, başlığın sonuna doğru belirtik biçimde “bir harem romansı” da denmişse, Oryantalizm edebiyatını bilenlere sırf bu kadarı yeter. Bundan sonra eser, bak ne müthiş bir kaynak buldum havasıyla değil, çok farklı bir yaklaşımla incelenmelidir.

Dördüncüsü ve en kötüsü, bu kritik alt-başlık kitabın Türkçesinin ilk basımında yok. Kapağa veya içerdeki başlık sayfasına konmadığı gibi, zorunlu basım bilgilerinin verildiği sol-iç sayfada da yer almıyor. Oysa hiç olmazsa “İletişim Yayınları 1782 * Anı Dizisi 59” dendiği, ISBN numarasının ve basım tarihinin verildiği yerin üzerinde, böyle bir bilgi olağandır. *Neden acaba?* Okuyucu, güvenilir bir tarihsel kaynak diye takdim edilen bir kitabın gerçek başlığını da bilme hakkına sahip değil midir? AA, kitabı bu başlıkla yuttuktan sonra, hiç kuşkulandığı bu ifadelerin faraza “masa başı tarihçileri”ne neler söyleyeceğini anlayıp, kitabın ciddiyetini pekiştirmek uğruna alt-başlığı çıkaralım mı dedi? Sırf kendisi mi, yayıncısına söyleyerek mi yaptı? Bu noktada sorum İletişim editörlerine de yönelik: Bu işlem onların bilgisi dahilinde midir?

Gelelim yazarın takdim biçimine. Türkçesinde sırf “Yüzbaşı Sarkis Torosyan” deniyor; sade ve mütevazî (gibi). Oysa orijinali gene farklı. Üstte *CAPTAIN SARKIS TOROSSIAN* ve altta, uzun bir paragraf halinde (yer yer aksak bir İngilizceyle), *Artillery Captain and observation officer in the Turkish army; Commander, six thousand Arabian horsemen with Allies' army to Damascus; Chief de Platon, cavalry headquarters, Armenian Legion under French* ibaresi yer alıyor.

Türkçesi şöyle bir şey: “Türk ordusunda Topçu Yüzbaşısı ve gözetleme subayı; Şam’a giden Müttefik ordusunda altı bin Arap süvarisinin Kumandanı; Fransızlara bağlı Ermeni Lejyonu süvari karargâhında Platon Şefi.”

“Platon” (İng. *platoon*, yani “takım” değilse) nedir bilmiyorum. Zaten burada ifade tuhaf ve yarı İngilizce yarı Fransızca gibi (ne tam *Chéf de Platon* diyor, ne de *Platoon Chief*); ayrıca *under the French* demesi gerekirken “the”yi düşürüyor ve sırf *under French* kalıyor).

Ama tabii asıl önemli olan şu: (a) Bu şatafatlı ünvanlar sıralaması da buram buram Oryantalizm, kurmaca ve “romans” kokuyor. Ve (b) Türkçesinin ilk ve ikinci basımlarına konmamış bulunuyor.

Derken (c) sadece başlığın tamamı, ikinci Türkçe basımda beliriveriyor her nasılsa. Ama dış kapakta ve iç kapak sayfasında değil; sırf daha önce söylediğim yerde (ISBN ve diğer basım bilgilerinin hemen üzerinde) ve sırf İngilizcesiyle. *Neden?* 14 Eylül’de *Agos*’ta Hakan Erdem bu fiyaskoyu da teşhir ettiği için mi konmuş? Ama gene de dikkat çekmesin diye mi böyle minimize edilmiş? Bunlar ne biçim oyunlar, anlamıyorum doğrusu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Walter Mitty’nin Gizli Hayatı

Halil Berktaş 21.11.2012

Bu, Sarkis Torosyan’ın *Çanakkale’den Filistin Cephesine* başlığıyla Türkçeye çevrilen kitabından yola çıkarak, Torosyan’a ve kitabın editörü Ayhan Aktar’a (AA) ayırdığım 13 yazılık bir dizinin (şimdilik) sonuncusu. Başka bir şey söylemek gerekiyor mu; onu görmek için, bir, AA’nın cevap verip ver(e)meyeceğine ve iki, Hakan Erdem’in bir süredir yazdığını bildiğim kitaba bakacağım.

Hakan’ın çalışmasının benim burada dile getirdiğim birkaç noktadan çok daha kapsamlı ve ayrıntılı olacağına; değinilmedik hemen hiç bir şey bırakmayacağına eminim. Ben ise daha küçük bir hedef seçtim. Kendimi AA ile 2010 Mart-Nisan-Mayıs’ındaki polemikimizin alanı, yani Çanakkale’yle sınırladım. Sırf 19 Şubat ve 18 Mart

1915 deniz harekâtı ile 24-25 Nisan çıkartmaları ve kara savaşlarına ilişkin (ya da bu döneme denk gelen) anlatımları itibariyle Torosyan'ın metninin çok büyük ölçüde fiktif olduğunu, gerekçeleriyle göstermeye çalıştım. AA'ya eleştirilerimi ise, (a) bu kadar uyduruk bir metne aldanmak; (b) uyarılara çok kaba ve nobran bir karşılık vermek; (c) biraz uyanır gibi olduğunda ise ya bu hatırlatmaları yok saymak ve/ya (daha kötüsü) çeviri metin üzerinde bazı oynamalarla durumu idare etmeye çalışmak... gibi birkaç başlıkta toplamaya çalıştım. Tek tek ve bir arada, bu tavırların bilimsel namus ve ciddiyetle bağdaşmadığı kanısındayım.

Bu dört hafta boyunca, "bütün bunlara ne gerek var; dünyanın ve Türkiye'nin bunca ciddî sorunu, ABD seçimleri, açlık grevleri, Suriye ve Gazze vb varken neden böyle incir çekirdeğini doldurmayan, kimsenin ilgilenmediği şeylerle uğraşıyorsunuz" yollu birkaç (tam sayı vermek gerekirse, üç) okuyucu mektubu da aldım. Galiba birine cevap da verdim. Özetle, *bilim ve bilim ahlâkı için önemli ve dolayısıyla benim için önemli*; hattâ öyle ki, bazen *her şeyden önemli ve istemiyorsanız okumazsınız* diye düşünüyorum. Popüler olmak zorunda değilim; popülist olmak zorunda değilim. Evet, arada sırada, çoğunluk açısından oldukça esoterik böyle konular da çıkar ve genel kamuoyuna sıkıcı gelse de birilerinin sesini yükseltmesi gerekir. *Drosophila melanogaster* (meyve sineği) üzerinden yapılan genetik deneyleri de yıllar yılı nice lise öğrencisini bıkırtmıştır ama biyoloji için önemlidir. Bu toplumun bilim ile sahte-bilimi ayırt etme kapasitesi biraz olsun geliyecekse; orada burada birkaç lisansüstü öğrencisi ile birkaç heyecanlı genç gazeteci, sırf duygusal-düşünsel tercihleri yüzünden her okuduğu "iyi" şeye inanmamayı öğrenecekse; (velev, Osmanlı Ermenilerinin trajedisini gözler önüne sermek gibi) en ulvî özelemlerin dahi gerçeklerden ve gerçek arayışından sapmayı zerrece mazur göstermeyeceği anlayışı, *bütün* kesimlerde yerleşecekse, eh, ne yapayım, *Taraf*'ın toplam 50,000 kusura okuyucusundan bu dört hafta boyunca benim payıma sadece binde biri bile düşmüş olsa, bu kadarı da bana yeter.

Tek bir not kaldı, eklemek istediğim. 6 Ekim'deki *Eski Defterler* programında AA, Hakan Erdem'in bir bir sergilediği sakatlıklar resmigeçidi karşısında, zayıf ve tereddütlü bir tavırla da olsa iki tür savunmaya başvurmuştu, yeterince üzerine gidilmeyen. Birincisi, dikkati habire Torosyan'ın neleri "doğru bildiği"ne çekmek istiyordu örneğin bataryalardaki topların çapı, kalibresi gibi. Oysa Erdem'in de dikkat çektiği üzere, bu tür bilgilerin hepsi 1920'ler, 30'lar ve 40'larda basılmış olan, herkesin ulaşabileceği kaynaklarda mevcuttu. Esasen böyle "kaynak"ları tarihçiler daima doğruları değil yanlışları açısından sınar genel olarak bilimin, çeşitli paradigmaların "doğrulanması" değil "yanlışlanması" yoluyla ilerlemesi gibi.

İkincisi, 6 Ekim'de AA durup durup bir de şunu soruyordu: Peki, bu adam niye böyle bir şey yazsın, hele 1947'de? AA'nın, bu tarihin hiçbir yıldönümüne uymaması, ayrıca BM Soykırım Sözleşmesi'nden de bir yıl önceye gelmesi gibi yorumlarından, illâ soykırım ve Ermeni *diaspora*'sıyla ilgili bir makro açıklama aradığı anlaşılıyordu.

Dinlerken kulaklarıma inanamamıştım, böyle naiflik olur mu diye. İnsanlar her şeyi sırf etnik ve/ya ideo-politik konumları icabı mı yaparlar? Torosyan bir "Ermeni" ve "soykırım mağduru"ndan mı ibarettir? Âhir ömründe ucuz şöhret edinip biraz da para kazanmak istemiş olamaz mı? Kimin içinden, hayatını hayalî öykülerle süslemek geçmez? Tintin'e, Gökler Hâkimi Gordon'a, Yüzbaşı Zefiren Yolagetiren'e, Robur le Conquérant'a, James Bond'a, Abdülcanbaz'a, Lawrence of Arabia'ya benzemek, bu tiplerin bir kısmını yaratanlar dahil, pek çok kişinin gizli arzusu ve *yeterli yalan söyleme nedeni* değil midir?

James Thurber'ın 1939 tarihli, çok ünlü bir hikâyesi vardır, *The Secret Life of Walter Mitty* diye. Orta yaşlı, sıradan, zararsız bir Amerikalı, karısıyla haftalık alışverişleri sırasında, orada burada beklerken kendine çeşitli roller düşler. Donanmada pilot olup fırtınada deniz uçağını düşmekten kurtarır; inanılmaz bir cerraha dönüşüp benzersiz bir ameliyat gerçekleştirir; soğukkanlı bir katil kimliğiyle mahkeme önüne çıkar; İngiliz Hava

Kuvvetleri'nde bir intihar görevini üstlenir. Arada bir karısının sesiyle uyanır ve derken bir sonraki fanteziye geçer.

"Torosyan'ın inanılmaz maceraları" bunu çok andırıyor maalesef. Kendisi okumuş ve ilham almış mıdır, bilemem. Ama AA'nın daha fazla vakit geçirmeden okumasını öneririm.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aşiret ve devlet

Halil Berktaş 22.11.2012

Bitti; Türkiye'nin normalitesine ne kadar normal denebilirse, işte o normale dönüyorum. Geçtiğimiz haftalarda açlık grevleri vardı. İki taraf da bir tırmanma ve boy ölçüşme stratejisi izledi. Sonunda Öcalan konuştu ve bir çözüm bulundu. Ne ki siyaset ve kamuoyu, sırf pratik sonuçlardan ibaret değil. Kullanılan söylemler de başlı başına önemli. "Lâfa değil işe bakmak" günümüzde ancak yarı yarıya geçerli. Çünkü "lâf" da başlı başına iş. Toplumsal hafızayı şekillendiriyor; duruş ve davranışların bir sonraki aşaması için algı kalıpları oluşturuyor.

Örneğin AKP önderliği ve özellikle Başbakan Erdoğan'ın son aylardaki "icraatı"nı bir de bu açıdan değerlendirecek, evet, diyebiliriz ki *Taraf*'ın sert muhalefeti, dar anlamda "yapılan"lardan çok söylenen, konuşulan şeyleri hedef alıyor. Sathın altında ise AKP, daha olumlu bir yönde yürümekte (veya, yürüme potansiyelini koruyor). Peki ama, o "iyi şeyler" yapıncaya kadar kullanılan nefret ve şiddet söyleminin ortaya saçtığı onca zehire ne demeli? Kendi içinde bir olgu olarak bu fanatizm, hiç mi pranga vurmayacak çözüm arayışlarına? Hiç mi tahribatı olmayacak, mevcut ve gelecek kuşaklar üzerinde?

Şu idam meselesi. Erdoğan idam da idam diye tutturdu bir ara. Gerçi bunun olamayacağı, idamın geri getirilemeyeceği açık. Bu yüzden kendi partisi bile hayretle baktı; en hafifi, gündemde değil gibi sözlerle geçiştirildi. İyi de, günler boyu tekrarlanan bu idam sözcüğü, zaten nice vahşet ve şiddetlerin ortasında yaşarken, insan canı almanın büsbütün kanıksanmasına acaba hiç katkıda bulunmadı mı? Adam öldürmenin banalleşmesi ve alelâdeleşmesi eğilimlerini nasıl etkiledi?

Bana sorarsanız, sırf idamı savunması değil, nasıl (hangi gerekçeyle) savunduğu da önemliydi başbakanın. Bir cinayet işlendiğinde, kurbanın ailesinin affetmediği katili bizim devlet olarak affetme (= canını bağışlama) hakkımız yoktur gibi ilginç şeyler söyledi. Genellikle bu, laik hukuka karşı İslâm hukukuna yaslanma çabası olarak yorumlandı.

Bu biraz eksik kalıyor; Erdoğan'ın tam ne gibi bir ilkeliği savunduğunu açıklamıyor. Çünkü sorun İslâmiyetle de sınırlı değil; daha derinde ve eskide. Bir zamanlar devlet yoktu ve dolayısıyla devletin (üzerinde yükseldiği) toplumla dikey iktidar ilişkisi diye bir şey de yoktu. Gerçi bu deyimler çağdaş antropolojide çok değişir oldu ama, kabaca klan ve kabile gibi sözcüklerle anlatmaya çalıştığımız, ortak bir atanın soyundan geldiklerine inanan kandaşlık birimleri, hepsinin üstünde yer alan bir otoriteye (henüz) tabi değillerdi ve dolayısıyla aralarında sadece yatay ilişkiler söz konusuydu.

Bazen birlikte avlanmak ve sonra av ürünlerini takas etmekle başlayan "ticaret" gibi, savaş ve kan dâvâları da bu yatay ilişki biçimlerindendi. Bir klanın (veya "soy"un, "geniş aile"nin) mensubu, başka bir klan, "soy" veya "geniş aile"den birini öldürdüğünde, kurbanın "aile" veya "soy"unun onu affetmeme, yani kovalama, avlama, yakalarsa öldürme hakkı vardı. Bunun alternatifi, katilin tarafının maktulün tarafına bir bedel ödemesiydi. Buna, Roma'nın *Britannia* eyaletini istilâ edip zamanla *England*'a çeviren Anglo-Saksonlar *wergild* veya *wergeld*, Anadolu'ya gelen Türkmen aşiretleri ise *kanlık* diyordu.

Altını çiziyorum; *wergild* veya *kanlık*, çok uzun süre, yerini tutmaya çalıştığı kan dâvâsının kendisi gibi, klanlar arasında yatay olarak "dolaşan" bir ödeme biçimiydi. Ne ki, adına devlet dediğimiz organizma böyle bir kabile toplumu üzerinde adım adım yükselirken, o yatay ilişkilere de müdahale etti ve dikeye dönüştürdü; kendini bütün o akım ve dolaşımların odağına yerleştirdi. Kabile örf ve âdetlerinin yerini (tabii çok uzun bir süreçle) devlet hukuku aldı. Suçu ve cezayı devlet düzenlemeye başladı. *Wergild* klanların birbirlerine değil devlete (yeni Anglo-Sakson krallıklarına) ödediği bir vergi; aynı şekilde *kanlık* da Osmanlı devletine ödenen (*ehl-i örf*'ün topladığı) bir başka vergi oldu. Osmanlı kanunnâmelerinde *kanlık* ve *cürüm ve cinayet akçesi* deyimlerinin yan yana geçmesi, bu dönüşümü yansıtır.

Eğer "ilkel komünizm" gibi idealizasyonlara saplanmayacaksa, bütün kötülüklerden devleti sorumlu tutmak yerine, devletin insanlık için nasıl bir organizasyon ve düzenlilik "yükselişi"ni ifade ettiğini (de) görebilmemiz gerekir. Aşiret hukukuna (ve kan dâvâlarına) kıyasla, herkesi kapsayan bir devlet hukuku elbette bir ilerlemedir; toplumun yararınadır. İlk dönemlerindeki haliyle İslâmiyetin, devraldığı bir kısım aşiret hukuk öğelerini henüz ilga edemeyip özümsemiş olması, iptidaiîliğe dönüşü savunmanın gerekçesi yapılamaz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gazze ve Kürdistan

Halil Berktaş 24.11.2012

21 Kasım Çarşamba akşamı *aHaber*'de bir programa dâvetliydim. Filistin sorunu ve Gazze, dendi. 17:05 gibi masaya oturdum ve önce, kanalın Gazze'deki muhabirini izledik. Pilotsuz İsrail hava araçlarının vınlamaları ve F-16'ların homurtuları. Patlamalar. Ölen çocuklar, bebekler. Hava kederle, yasla ağır.

Hocam ne diyorsunuz, nedir bu durum diye sorulduğunda, dayanamadım; önce, dedim, bu olayı bu kadar sempati ve empatiyle verebilen Türkiye televizyonlarının, Uludere'de yaşananları nasıl verdiğine, daha doğrusu vermediğine de bakmak gerekir. Orası da benzer bir cehennem değil miydi yani; silâhsız insanların tepesine bombalar yağmıyor, gençler ve çocuklar ölmüyor muydu? (Biraz daha fazlasını ise sadece aklımdan geçirdim: Ne yaptı bunca tv haber programı, facia anlaşıldıktan sonra bile, susmaktan gayri? Yalnız *Taraf* değil bütün medya konuşsa ve hükümetten ısrarla hesap sorsaydı, PKK savaş havasına bu kadar kolay girer ve/ya BDP'yi de bu kadar rahat peşinden sürükler miydi?)

Bu sorular ve daha niceleri gayet yerinde, çünkü bir yanda, İsrail ile Filistin'in (ve Gazze Şeridi'nin) ilişkisi; diğer yanda, Türkiye devleti ile Kürtlerin ve Kürdistan'ın ilişkisi, her bakımdan dâvet ediyor bu karşılaştırmayı, vahşice, çılgık çılgıca. Yanlış anlaşılacak için hemen belirtiyim ki bu paralellikler, tekil mağduriyet öykülerinden çok daha karmaşık. İlginçtir: her iki olayın da bir yanında, "haklı"yken "haksız" olmuş, kibir ve gaddarlığa bürünmüş bir "ezen" milliyetçilik var. Yahudiler Ortaçağ'dan 19. yüzyıl sonlarına giderek ağırlaşan bir anti-Semitizme maruz kaldılar. 20. yüzyılda bu, Nazi ırkçılığı ve Holokost'la doruğuna ulaştı. Sürecin tamamı boyunca gelişen karşılığı ise (Pan-Slavizm, Pan-Cermanizm, Yunan *megali idea*'sı ve Türk Turancılığı ile aynı kategoriye dahil edebileceğimiz) Siyonizm oldu. Devlet kurarken ve kurduktan sonra, Arap ve Filistinlilerin canına okudular, okumaya devam ediyorlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun "uzun 19. yüzyıl"daki gerileme ve küçülmesi sırasında Türk-Müslüman nüfus çok acı çekti. Yenilgiler birbirini izledi; terörize edildi; Kırım'da, Kafkasya'da, en önemlisi Balkanlarda "doğduğu diyar"lardan sökülüp atıldı. Bunun da karşılığında, olanca vahşeti, proto-faşizmi ve Sosyal Darwinizmi ile Türk milliyetçiliği gelişti. İlk (İttihatçı) aşamasında, Bulgar ve Yunanlılara yapamadıklarının öfkesini Ermenilerden 1915 soykırımıyla çıkardı. Kemalist Cumhuriyet'te,

gayrimüslim "azınlık"ları da hâlâ süründürürken, asıl Kürtlere kan kusturmaya girişti. Bugün bile bir türlü duramıyor, öğrenemiyor, devam ediyor.

Fakat bir yanda İsrail ve diğer yanda Türkiye devletlerinin, şiddete karşı daha fazla şiddete başvurmaktan başka şey bilmeyen, kafası ancak buna çalışan kör inadı, aynı zamanda muadili ve simetriğini bir kere daha zalimi ve düşmanından öğrenip *ona benzeyen*; kendi "haklı"lığından kendi "haksız"lığına yol alırken milliyetçi nefretlerin "Amerika'sını yeniden keşfeden" PKK ve Hamas gibi iki şiddet hortlağını yaratıyor. Evet, nasıl Kürt halkı mağdur ama PKK bir şiddet hortlağıysa, Filistin ve Gazze halkı da mağdur ama Hamas bir şiddet hortlağı. "Haklı"lığını bir "ilk günah"a, Filistinlilerin yerlerinden yurtlarından edilmişliğine dayandırarak, sonsuza kadar intikam peşinde koşmaya hazır: İsrail'in bir devlet olarak varolma hakkını ve 1993 Oslo Anlaşmalarını tanımıyor; İran'dan aldığı Fecir-5 ve M-75 gibi roketlerden onlarcasını her gün İsrail yerleşim bölgelerine fırlatıyor (bu da onların Silvan baskını gibi): kendine alanında mutlak hegemonya arıyor ve (PKK'nın "hain"lerine yaptığı gibi) "İsrail muhbiri" saydığı herkesi elleri kolları bağlı getirip sokak ortasında infaz etmek suretiyle topluma dehşet mesajları vermekten de geri durmuyor.

Nasıl çıkılır bu sarmaldan? Bilmiyorum. Ama örneğin Roni Margulies'in 21 Kasım yazısındaki "açlık, sefalet, çaresizlik... [öyleyse] roket atan... haklıdır" mantığıyla asla çıkılamayacağı; bu zihniyetin (Kürt halkı gibi) Filistin halkının da en kötü dostu ve danışmanı olduğu kanısındayım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir yanda Fazıl Say, bir yanda Tayyip Erdoğan

Halil Berktaş 28.11.2012

Gazze ve Kürdistan'dan (24 Kasım), güzel güzel Solun eski Filistin maceralarıyla, neden "ne yaparlarsa yapsınlar haklı" olamayacaklarıyla ve bir kere daha "haklı şiddet" meselesiyle devam edecek; Ceren Belge'nin Nebahat Akkoç'la uzun söyleşisini içeren *Ohal'de Feminizm* kitabıyla bir yere bağlamaya çalışacaktım.

Olmadı. Önce Fazıl Say'ın özürü kabahatinden büyük dedirten "açıklama"sı geldi. Ardından Başbakan Erdoğan'ın *Muhteşem Yüzyıl* demeci. TTK başkanının (herhalde başka işi olmadığından) başbakana hararetle arka çıkması. Bir de, *Agos*'un yaptığı bir mülakat aracılığıyla Taner Akçam'dan şahsıma yönelik utanmaz ve terbiyesiz bir saldırı. Bu ve gelecek hafta bunlarla uğraşacağım.

Önce başbakan. Evet, *Muhteşem saçmıyor* (*Taraf*, 26 Kasım). Ama neden ve nasıl? İdam; ecdada hakaret; (bu satırları yazdığım Pazartesi akşamı) BDP'lilerin dokunulmazlığının kaldırılması tam, açlık grevlerinin sona ermesiyle barışa bir kapı aralanıyor mu dendiği sırada. Herhalde fazla rasyonalist kalmış bir tarafım var; ister istemez mantıklı bir izah tarzı arıyorum. Yok, bulamıyorum.

Üstelik, hiç yoktan iş çıkarıyor başımıza. İşte şu Pazartesi öğleden sonraki halim. Üniversitede, odamda çalışıyorum. Hazırlanacak akşam dersi; bir master öğrencimin ABD doktora başvuruları için gerekli referans mektupları; gelen giden; Yaz Okulu hazırlıklarımızda ufak bir kriz. Derken bir de telefon. Allah allah, 49'lu bir numara; kim arar ki beni Almanya'dan? Açıyorum; karşımda nâzik bir ses: Sayın Berktaş, *Die Welt* gazetesindenim; biraz vaktiniz varsa, Başbakan Erdoğan'ın *Muhteşem Yüzyıl* hakkında söylediklerine ilişkin görüşlerinizi alabilir miyiz acaba?

Poff diye patlayacaktım az kalsın; kabalık olmasın diye kendimi zor tuttum. Uzatmayayım; söylediklerimi, transkripsiyonu yapıldıktan sonra geri gelen ve benim redije edip tekrar yolladığım haliyle aktarıyorum.

(1) Bu televizyon dizisi, esas olarak duygusal bir melodram (İngilizce *soap opera* dedim). Tarihi esas olarak egzotik bir arkaplan gibi kullanıp, peşpeşe saray entrikalarını, ihtiras ve kıskançlık öykülerini bu çerçeveye oturtuyor. Belgesellikle ne ilgisi var? Esasen, bırakalım böyle bir melodram dizisini, hiçbir sanat eseri belgesel bir doğruluk iddiasında bulunamaz.

(2) Şahsen benim beğendiğim, hoşlandığım bir dizi değil; *kitsch* buluyorum. Ne ki, dünya böyle milyonlarca tarihsel *kitsch* örneğiyle dolu. Ve bu da düşünce ve ifade özgürlüğü ile sanatsal yaratı özgürlüğünün bir parçası. İnsanlar böyle şeyleri de üretme ve tüketme özgürlüğüne sahip olmalı.

(3) Bütün bu "ecdadımız"a hakaret söylemi, çok eski, çok geri bir zihniyete işaret etmekte. Yani şimdi meselâ İmparator I. Otto'nun veya Prens Bismarck'ın film ve romanlarda nasıl resmedildiği de Almanlar için mi bir alinganlık konusu olmalı? Ya da XIV. Louis, her sabahki *petite levée* töreni sırasında, huzura kabul edilme ayrıcalığına sahip çok az sayıda soylunun önünde, etrafına bir örtü örtünmüş vaziyette lâzımlığının üzerinde otururken gösterilirse (ki tarihî gerçektir), Fransızlar küplere mi binmeli? Kral Arslanyürekli Richard'ın, VIII. Henry'nin veya III. Richard'ın sanat ve edebiyatta resmediliş biçimleri İngilizleri öfkeliendirebilir mi? Bugün kimse, ne sanat ve edebiyata ve ne de "ecdad"ına böyle fetişist, atavistik (atalara tapınmacı) biçimde yaklaşıyor. Ama nedense başbakan, böyle bir popülizmle gelenekçi-milliyetçi duygulara seslenebiliyor! Yeri gelmişken sorayım; Kanunî gerçekten otuz yıl boyunca, yılda elli iki hafta, haftada yedi gün, hiç at sırtından inmemiş miydi ve saray hayatı ya da cinsel hayatı diye bir şey bilmiyor muydu? O kadar çocuğu da at sırtında mı peydahladı, merak ediyorum doğrusu.

(4) Bütün bunların üzerine, başbakanın bu melodram dizisinin yapımcı ve yayımcılarını "yargı" ile tehdit etmesi biniyor ki, bu da işin en korkunç boyutu. Bu, artık absürd bir gülünçlük de değil; gelenekçi, aşırı-muhafazakâr değerlere uygun bir sansür tehdidi demek. Başbakan melodramlardan hoşlanmayabilir (ki ben de hoşlanmıyorum), ama bunun hukuk veya mahkemelerle ne ilgisi var? Bu televizyon dizisini hangi yasayla yargılamaya, belki mahkûm etmeye kalkacaklar? Süleyman'ın aşk hayatının ya da ricalinin entrika ve yalanlarının göstermeyi hangi madde yasaklıyor? Artık bu kadarı da olmaz. Çağdaş dünyanın reddetmesi gereken bir demokrasi düşmanlığı söz konusu.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

TTK'ya yeni işlev: dizi komiserliği

Halil Berktaş 29.11.2012

Galiba bir iki ay önce, gecenin bir vakti uykum gelsin diye *zapping* yaparken, ciddî, asık suratlı bir zat çıkmıştı karşıma. Azarlarcasına konuşuyor ve tarihî dizilerin illâ "doğru tarih" olması gerektiğini, bunun için de "bilimsel" danışmanlık almalarının zorunlu olduğunu anlatıyordu. Elbette "tarihimiz"i en iyi bilen (ona ne şüphe!) Türk Tarih Kurumu bu danışmanlık hizmetini sunmaya hazırды.

Bu ninniye dinlerken ister istemez ağırlaşan göz kapaklarımdan arasından hayal meyal, TTK'nın (Ali Birinci'den sonraki) yeni başkanı Metin Hülagü olduğunu anlamıştım. Aman, diye düşünmüştüm bilincimi yitirirken, yazıp uyarmalı herkesi; *sakın* dizi projelerinizi bu yeni siyasî komiserlik hevesine ve yukarıdan konuşan dâvetine emanet etmeyin. Elini veren kolunu kaptırır. Senaryonuz senaryo, (iyi kötü) sanatınız birazcık şansı varsa bile sanat olmaktan bütünüyle çıkar; Osmanlı tarihinin biricik "doğru"larını takır tukur sıralayan yeni bir resmî ideolojiye esir düşer... Herhalde oralarda bir noktada, vaaz istenen etkiyi göstermiş ve ben de uyuşup dalmış olmalıyım.

Haftalar geçti; başbakanın *Muhteşem Yüzyıl* demecinin ardından TTK başkanı da yeniden ortaya çıktı ve (tabii) başbakanı destekleyerek önerisini tekrarladı: "TTK gibi sağlam bir kaynağın kullanılmasını teklif ediyorum. Yapımcılar gelsin, tarih de, finansman da bizden." Bilvesile, "doğru" tarihten ne anladığını da açıkladı: "İçki içen, gayri resmî ilişkilerde bulunan, bir sürü soyu ve kimden olduğu belli olmayan çocukları sokakta bırakan" bir "Türk imajı" kabul edilemezmiş. "Haremde fitne, fesat, şehvet, ne ararsanız var"mış. Böyle lanse etmek "hareme, Osmanlıya ve padişahlara hakaret"miş. Çünkü Osmanlı padişahları ciddî Müslüman ve halife olduklarından, böyle şeyler yapmış olamazlarmış.

Historiyografi derslerimde, olabilecek en kötü tarihçilik örneklerinden diye bazen okuttuğum bir kitap vardır: Ahmet Akgündüz'ün *Osmanlı'da Harem*'i. Aynen böyle; sultanlar sıkı Müslüman olduklarına göre, haremde ne gibi şeylerin *olmuş olamayacağını* anlatır. Gerçekte, fiiliyatta neler olduğunu ampirik olarak incelemeyiz. Aprioristtir; kendi inancı ve ahlâk kurallarından, tarihin nasıl cereyan etmiş *olması gerektiğini* istihraç etmeye kalkar. Böylece tarihçiyi alır götürür; yerine bir imam koyar.

Birçok Osmanlı minyatürcüsü, Topkapı Sarayı tasvirlerinde harem kısmını üstünkörü resmeder; ayrıntılarını vermez, soyutlar ve şekilsizleştirir padişaha saygıda kusur etmemek uğruna. Ahmet Akgündüz'lerin ve şimdi de yeni TTK başkanının millî ve manevî değerler uğruna tarihi sansürleme zihniyeti, 16. yüzyıl nakkaşlarından farksızdır. Burada, estetik değeri ne denli düşük olursa olsun sanat tartışılıyormuş gibi gözükmesine bakmayın. Asıl dertleri tarihin kendisiyledir; tarihin zamanla ideoloji ve politika karşısında kazandığı özerkliği tekrar geri almak; 19. yüzyılda olduğu gibi tarihi bir kere daha "politikanın nedimesi" kılmak; esas meselesi dünyaya "doğru Türk imajı" vermek bile değil, bu "imaj"ı dünya üzerinden içeriye, topluma empoze etmek olan faydacı bir tarih anlayışını yeniden hâkim kılmak arzusundadırlar.

Ne acı ki bu proje, Ahmet Altan'ın Kemalist otoritarizmin yerini milliyetçi-İslâmcı bir otoritarizm alıyor diye tarif ettiği çerçeveye; AKP liderliğinin ve özellikle Başbakan Erdoğan'ın, yenilgiye uğrayan Atatürkçülüğün aynadaki aksi diyebileceğimiz bir profil vermeye başlamasına tam oturuyor. Birçok ülkede tarih kurum veya dernekleri, ya doğrudan doğruya özerk meslek kuruluşları olarak, aşağıdan yukarı kuruldu, veya başta devlet (kraliyet) eliyle kurulsun bile zamanla özgürlüğüne kavuştu. Türk Tarih Kurumu ise modernist Türk ulus-devletinin bir enstrümanı olarak kuruldu ve hep öyle kaldı. Tek Parti diktatörlüğünde serpildi; devletin resmî tarih ideolojisini inşa etmekle görevlendirildi; en başta, bizatihî varlık nedenini gayet spesifik olarak Türk Tarih Tezi saçmalığı meydana getirdi. Yusuf Halaçoğlu'nun 12 yıl süren başkanlığında, sadece bir "Ermeni masası"na indirgendi. O da bitince, tamamen işlevsizleşmiş ve rüzgârı boşalmış gibi kaldı. Fakat işte şimdi, yeni bir resmî ideoloji özentisinin, Türk-İslâm sentezciliğinin hizmetine koşulmaya çalışılıyor.

(Kuşkusuz bunda, tarihe faydacılıkla yaklaşan herkesin üzerinde düşünmesi gerekenler vardır ama Atatürkçü fayda, ama milliyetçi-muhafazakâr fayda, ama solcu-sosyalist fayda, ama Ermeni soykırımını (güya) daha kolay ispatlama faydası. Ha evet, Ayhan Aktar'ın palavra sözde-cevabını da okudum bu arada. Debelensin biraz. Kahve falına da baktım. İki hafta içinde çok ama çok güleceğiz.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bu da Fazıl Say'ın 'kültürel diktatörlük' özlemi

Halil Berktaş 01.12.2012

(Not 1. Zavallı Ayhan Aktar. İyice cozmüş. Anlamıyor değilim; çok zor durumda. Yapabileceği biricik şey, hatâsını; sarıldığı ve yayına hazırladığı kitabın fiktif olduğunu ve kendisini de yanılttığını, olabildiğince edepli bir şekilde kabul edip, zararı asgariye indirerek bu işten çıkmaktır. Yapamıyor, geri dönemiyor maalesef. Hiçbir

somut eleştiriye de cevap veremiyor. Geriye sadece, hakaret dolu hezeyanları kalıyor. Ne, tarihçiler camiasında ne kadar küçük düştüğünün ve hele bu *HerTaraf* yazılarıyla tiksinti uyandırdığının farkında. Ne de, başına daha neler geleceğinin. Veleve dünyanın en kötü adamı olsam ve beni böyle bin yazı boyu aşağılasa, Torosyan'ı kurmacalıktan kurtaracak mı? Biraz kaloma verdim; kendini iyice ipe çekti. *Enough rope to hang himself with.*)

(Not 2. Haketti. İbret olsun. Dünya sırf Ermeni meselesinden ibaret değildir. Daha büyük ve daha önemli şeyler de vardır, bilim ahlâkını korumak ve yalana doğru dememek gibi. "Fayda" uğruna AA ile aynı yolu izlemek ve bana "soykırım sırrını örtbas etme" suçlaması yöneltmeyi sürdürmek isteyenler varsa, bu son fırsattır; onlar da kredibilitelerini iki paralık etmeden önce, iki kere düşünsünler.)

Şimdi gelemim klasik müziğe ve Fazıl Say'a. Kültür ve zihniyet yapıları alanına son zamanlarda çoğalan müdahaleleri (kadın bedeni, kürtaj ve sezaryen, büyük nüfus, idam söylemi ve katili idam etmeme anlamında "affetme"nin maktulün ailesine ait olması gerektiği fikri, hepsinin üzerine bir de *Muhteşem Yüzyıl* saldırısı) ile Erdoğan, bir tür kültürel diktatörlük özlemini dile getiriyorsa bırakalım arabeskçilere "vatan haini" demeyi; asıl, bunun için sözümona özür dilemek adına *Taraf'a* yazdığı o korkunç ötesi yazıyla, Fazıl Say da artık iyice aşikâr ki bir başka tür kültürel diktatörlük özlemini temsil ediyor.

Markar Esayan'ın 26 Kasım cevabına ne ekleyebilirim acaba? Ne garip, bu konuya ilk defa neredeyse beş yıl önce, 27 Aralık 2007'deki 13. *Okuma Notları*'mda değinmişim. O sırada Fazıl Say üzerindeki "baskılar" nedeniyle İsviçre'ye göçüp yerleşmek istediğini açıklamış. *Taraf'ta* Genç Siviller adına yayınlanan bir yazıda, buna benim o zaman "hayli talihsiz" bulduğum; "çiğ ve gıcık, yıldırı, farklılığa tahammülsüz" dediğim bir karşılık verilmiş. Say'ı bu açıdan savunmuş; o da İslâmî konformizm baskısına karşı ülkede kendini güvende hissedebilmeli, demişim.

Klasik müzik dinlemekten hoşlandığımı, kişisel tercihimin bu olduğunu da belirtmişim (çoğu imzalı Say CD'lerim, Richter, Brendel ve Perahia'larımın birlikte hep elimin altında). Ama, diye devam etmişim, klasik müzik Cumhuriyetin modernite projesinin bir parçası oldu. Türkiye'deki klasik müzik çevreleri genellikle çok Atatürkçü. Onlar için klasik müzik bir insanlık mirasından çok daha fazlası: uygarlık, Batılilik ölçütü. Bir mutlaklık. 19. yüzyıl Avrupa'sının "ilkel"lere bakışından türeyen bir şekilde, diğer "geri" müzik türlerinin tamamen üstünde, apayrı bir yere koyuyorlar. "Laik" hayat tarzıyla özdeşleştiriyor; Mustafa Kemal'in Wilhelm Kempff ile görüşmesini, Bartok ve Hindemith'in Ankara'ya çağrılmasını, alaturka yasağını yitirilmiş bir "altın çağ" nostaljisi içinde anıyorlar.

Öte yandan, o dönemde de Fazıl Say'ın elitist görüşlerini çürütmek adına yazılan bazı şeylerin "halka yabancı" müziğiyle alay etmeye vardığını; böylece Atatürkçülüğün klasik müzik fetişizminin tam zıddında, klasik müziği horlayan bir anlayışın, yer yer Nazilerin "millî müzik" kampanyalarını çağrıştıran deyimlerle uç verdiğini; bu popülizmin, devletçi otoritarizm ile aynı *milliyetçilik* noktasında buluştuğunu kaydetmişim.

Bu tavır bir prensip meselesi; konjonktürel değil ve pazarlık konusu değil; kim ne yaparsa yapsın ve ne derse desin, bu noktada durmaya devam edeceğim. Öte yandan, Fazıl Say zihnen giderek kötölemekte. Markar Esayan en kritik cümleleri iyi yakalamış: "Evet, hatalı bir laf ettim sana, öfkeliyim sana. (...) Tüm evrenselliği savunup, *iğrenç ticari müzikleri hâlâ sana zararlı bulduğumu tüm samimiyetimle tekrarlıyorsam* ve sen yine de kaldığın yerde sayıklıyorsan..." Bunun "uzlaşma arzusu"yla ilgisi sahtekârlıktan ibaret. İtaliklediğim cümle toplum için nelerin "zararlı" olduğunu "samimiyetle" bildirenlere inanılmaz bir üstünlük tanıyor. Toplum bu "samimiyet"i kabul etmek zorunda. Geri çevirmesi ise "kaldığı yerde sayıklamak" demek.

Tarihten hiç ders çıkarmamış; hoşgörü ve kültürel çoğulculuktan zerrece nasibini alamamış; despotik, "kendi kendinin sömürgecisi" bir kültürel diktatörlük projesi.

Tartışmanın dar çerçevesi

Halil Berktaş 05.12.2012

Şimdi gelelim, tartışmanın dar çerçevesine. Olay nedir? Sarkis Torosyan diye bir adam, ABD’de 1947’de üst başlığıyla *From Gallipoli to Palestine* diye (ama hayli uzun bir alt-başlığı da olan) bir kitap yayınlamış. Ayhan Aktar (AA) bunu görmüş, inanmış, doğru kabul etmiş. Bunu önce 2010’da, *Taraf*’taki köşesinde yazdı. Baktım; en azından AA’nın aktardığı kadarıyla Çanakkale faslı gerçek dışı. Bunu, “Torosyan’ın çektiği acılara bütün saygıyla birlikte” mübalağalı bulduğumu yazdım. AA bunun üzerine beni “tipik Türk inkârcılığı”yla suçladı. Bak, dedi, kapı gibi belgesi var Enver Paşa’dan; işte görüyorsun, yapmış bunları.

Gel zaman git zaman, nedense dostlarının hiçbir uyarısını dinlemeyen AA, kitabın Türkçesini yayınladı. Uzun bir önsöz de yazmış. Okudum; sonra İngilizcesini de edinip okudum ve daha derin bir araştırmaya girişmeden, sırf okuduğum kadarıyla, bu kitabın öyle yer yer abartılı filân değil, bütünüyle uydurma olduğu kafamda kesinlik kazandı. Alt-başlığı ve yazarın kendisine bahsettiği çeşitli sıfat ve ünvanlardan başlayıp, Torosyan’ın çocukluğu ve nasıl olup da Harbiye’ye girebildiği bölümlerinden geçerek, Çanakkale ve Külek savaş sahnelerine, sonra ailesinin kaderi ve Cemile’nin kollarında ölmesi gibi en feci anlara varıncaya kadar, hemen hiçbir şey insana gerçeklik hissi vermiyordu. Kullanılan dil ve sözcük hazinesi, Torosyan’ın kafasından bazı durumlarda geçen (geçtiğini söylediği) düşünceler, hattâ kardeşinin can veriş karşısındaki duyguları hepsinde bir tuhafılık vardı. Savaş savaş gibi durmuyor, acı acı gibi durmuyordu. Üstünkörüydü, yapmacıktı; Jules Verne’in *Seksen Günde Devriâlem*’i veya *İki Sene Mektep Tatili*’nden, ya da Jean de la Hire’in *İki Çocuğun Devriâlemi* adlı resimli romanından çıkmışçasına, bir 19. yüzyıl sonu veya 20. yüzyıl başı sergüzeştini çağırıyordu. Zaten o yüzden, bir noktada *İki Çocuğun Devriâlemi*’ndeki bir diğer yüzbaşısı Fransız kolonyal yüzbaşısı Zefiren (ilk Türkçe çevirisindeki adıyla Zefiren Yolagetiren) gibi bir masal kahramanını anımsamıştım.

Daha önce söylemedim ama şimdi, yeri gelmişken belirteyim; bu kitapta öyle bazı kısımlar var ki, siz de baştan sona okursanız aklınız durur.

Örneğin bir yerde, güzel bir kadın Torosyan’ı özel bir akşam geçirmek üzere yemeğe dâvet ediyor, ama kahramanımız tabii kaçıp kurtuluyor ve altından, Talât Paşa’nın kendi metresi aracılığıyla Torosyan’ı zehirleme girişimi çıkıyor. Yani işte tam, sözünü ettiğim Oryantal(istik) macera romanlarına özgü bir episod. Ve tam bir stereotip. Hem askerlik dehası, hem cesur, hem yakışıklı, hem trajik; ister Çanakkale’de, ister Kilikya’da, ister Filistin’de, diğer Osmanlı akranları ve hattâ komutanlarından fersah fersah ileride; her zorluğu alt eden ve her tuzaktan sıyrılan; özetle, çok net söyleyeceğim, *geri ve beceriksiz Türklerin ortasında* (Ermeni, yani Hristiyan ve dolayısıyla) *Batılı, Avrupalı bir üstün insan*. Torosyan Ermeni trajedisinden ve aynı zamanda Oryantalizmden yararlanarak, kendini böyle kurguluyor, dünyaya böyle pazarlıyor.

Okudum ve gördüm bunları. *Hepsini* gördüm ama sadece bir bölümünü, Çanakkale’yle ilgili olanları yazdım. Çünkü (1) En iyi bildiğim konuydu. (2) AA’ya 2010’daki ilk itirazlarım bu noktadaydı. (3) AA da bu noktada bana haddimi bildirmeye kalkmıştı. (4) Önsözünde de sadece bu noktada bir savunma kuruyordu. (5) Sonuç olarak ben, başlı başına bir Torosyan araştırması yapmak niyetinde değildim. (6) Oysa Hakan Erdem, tam bu dönemin uzmanı olarak buna niyetlenip bütün bir kitap yazmaya girişmişti. Konuşmalarımızdan, işi ne kadar kapsamlı tuttuğunu (ve ne müthiş şeyler bulduğunu) da öğrenince, kendim de ayrıca görmüş olsam bile onun bana aktardığı konulara hiç girmemek için, kendimi Torosyan’ın Çanakkale masallarıyla sınırlayan 13 yazıyı kaleme aldım.

Ama geldiğimiz noktada, ben de bunca hakarete karşı çok açık konuşacağım evet Taner Akçam, iyi ve kötü tarihçi farklıdır ve işte konumuz da iyi tarihçilikle kötü tarihçilik arasındaki ciddi ayırım açısından önemli bir nirengi noktasıdır. İyi tarihçi, elindeki kaynağın veya kaynak olduğu söylenen metnin incelenmesine, belirli bir bilgi ve kültür birikimiyle gelir. O zamana kadar (a) o metnin ait olduğu dönemle (meselâ, Çanakkale’de ne olduğu ve ne olmadığıyla) ilgili, daha genel ve sağlam bir bilgi edinmiş; (b) o metin benzeri başka metinler görmüş, ortak üslûp ve yapısal özellikleri hakkında bazı fikirler edinmiş olmalıdır. Ya da şöyle diyelim; öyle bir birikimi varsa, metne daha bir ihtiyatla yaklaşır. Yoksa, işte aynen AA için daha önce dediğim gibi, sazan gibi üzerine atlar ve bir de inatlaşırsa, sonu AA’nın geldiği, hakkında sağda solda “bu adam meczup mu” denmesine yol açacak kadar vahim bir bilimsel, düşünsel ve ahlâkî iflâs noktası olur.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tartışmanın geniş çerçevesi

Halil Berktaş 06.12.2012

Düzeltilme notu: Torosyan’ın kitabı bağlamında, bu hafta üç yazı yazmıştım: (1) Tartışmanın geniş çerçevesi; (2) Tartışmanın dar çerçevesi; (3) Bir metnin iç kritiği ne demektir. Kırk yılda bir, bir karışıklık olmuş; ikinci yazı, yani “dar çerçeve” dün çıktı; asıl giriş, yani “geniş çerçeve” ise bugün yayınlanıyor. Üçünün doğru sırayla okunması bakımından bunu belirtmek ihtiyacını duyuyor ve okuyuculardan özür diliyorum. -Halil Berktaş.

*

Biliyorsunuz, Ayhan Aktar (AA) hakkımda üç yazı yazdı, Torosyan eleştirilerime cevap gibi (28, 29, 30 Kasım 2012, *HerTaraf*). Gibi diyorum, çünkü aslında esasa ilişkin hiçbir somut noktaya cevap vermedi, veremedi. Bunun yerine, sadece ve sadece hakaret etti; Halil şöyledir böyledir dedi. Onlara da geleceğim, ama önce, mesele nedir, onu bir gözden geçirmek istiyorum. Çünkü bu iş, benim kişiliğim veya siyasî geçmişimden çok önemli. Burada bilim söz konusu, bilimsel ahlâk söz konusu, bilim ve tartışma standartları söz konusu. Özetle, birkaç yüz kişi bile ilgilense, bu bir bilim ve kültür sorunu ve dolayısıyla önemli.

Geniş çerçeve şu: 1915’te bir facia yaşandı. İttihatçı milliyetçiliği, Osmanlı Ermenilerini, bizatihî (Müslüman Türk değil) Ermeni oldukları için, bir tehdit olarak algıladı. Tehcirle yerleri yurtlarından etti. Söküp aldı, mülksüzleştirdi, konvoylar halinde yollara sürdü. Doğu ve güneydoğu Anadolu’ya girdikleri andan itibaren, korkunç saldırılara uğradılar. Orada ve Suriye çöllerinde yüz binlercesi öldü. Türk dışişlerinin duayenlerinden Kâmuran Gürün bile 250,000 diyor. *Britannica*’nın 20. yüzyıl edisyonlarında 650,000 rakamı verilmekte. Bazı kaynaklarda bu 850,000’e çıkıyor. Son yıllarda Ermeni diaspora’sının milliyetçi kanatlarında 1.5 milyon “ölü”den söz edilmekte. Bu, başbakanın ve diğer bazı politikacıların Çanakkale’de 250,000 “şehit”ten söz etmesi gibi bir şey. Doğrusu şöyle: 250,000 toplam zayıat rakamı. Ölü sayısı ise 80,000 dolayında. Benzer bir şekilde, 1915-16’da 1.5 milyon Ermeni dendiğinde, bu ölü sayısı değil, ancak tehciye tâbi tutulanların toplamı olabilir.

Öyle veya böyle, bir-iki milyonluk bir Osmanlı Ermeniliği kitlesi devlet eliyle yok edildi. 2005’teki “Osmanlı Ermenileri” konferansının gürültüsü arasında da yazmış ve söylemiştim: tek bir Ermeni öldürülmemiş olsaydı bile, bu tam anlamıyla bir etnik temizlik ve Birleşmiş Milletler’in 1948 Konvansiyonuna göre, evet, bu kadarı da soykırım sayılır. Çünkü bu Ermeni toplumu veya topluluğu varlığını sürdürmenin maddî-manevî koşullarından tümüyle yoksun bırakılmıştı. Kaldı ki, konvoylara ilk saldırı ve katliamların, İttihatçıların hem zekî hem amoral, proto-faşist “kötü ruhlu deha”sı Talât Paşa’nın gizli emirleri doğrultusunda, Teşkilât-ı Mahsusa saha görevlilerince organize edildiğini de çeşitli ipuçlarını birleştirerek saptıyoruz. Ermeniler için “av

mevsimi”nin açılmış olduğu sinyali böyle verildi. Dolayısıyla devletin kendi vahşeti, kâh dinî nedenlerle, kâh mal ve mülklerine göz diktikleri için Ermenilerden nefret eden yerel unsurların vahşetini de tetikledi. Böylece katliamlar, ikincil ve üçüncül halkalar halinde genişledi. Ama hepsi, asıl devlet tezgâhının türevlerinden ibaretti.

Türkiye toplumu, son 10-15 yılda bu soykırım gerçeğiyle, ya da isterseniz Osmanlı Ermenilerinin imhası gerçeğiyle diyelim (bence çok fark etmez) karşılaşılıyor ve yüzleşmeye zorlanıyor. On yıllardır tekrarlanan “Ermeni yalanları” masalı delik deşik oluyor; tarihî gerçekler çoğalan katkılarla ortaya çıkıyor. Yayınlar artıyor, yeni doktora tezleri yazılıyor, arşivlerden her geçen gün taze bilgiler günışığına çıkıyor.

Bu süreç kendi coşku ve heyecanını da yaratıyor ve işte bu noktada dikkatli olmak gerek. Bir tehlike, tarihî gerçeği savunmaktan, genel bir “Ermeni-sever”liğe savrulmak. Buna bağlı bir diğer tehlike, Ermeni *diaspora*’sında yazılan her şeyi ihtiyatsız bir sempatiyle doğru kabul etmek. Oysa her muazzam tarihî olayda olduğu gibi bunun da içinde, velev mağdurlar safında, farklı ideolojik görüşler olur; nefret kaynaklı abartılar olur; yeni göç ettiği toplumda yer tutmak ve öne çıkmak için başına gelenleri bire bin katarak anlatanlar olur; sırf şöhret uğruna, hiç yaşamadığı şeyleri hikâye edenler bile olur. Özellikle Türkiye’nin yeni nesil tarihçileri, bu tür malzemelere yaklaşırken ekstra bir özen göstermelidir. Çünkü ana sahnenin kulisinde bazıları, “işte gördünüz mü, Ermenilerin yazdığı her şey yalandır” diyebilmek için pusuda bekliyor.

Torosyan’ın kitabına ilişkin tartışma, işte bu nedenle ehemmiyet, hattâ vahamet arz ediyor. Ayhan Aktar tamamen bu tuzağa düşmüştür; *Agos* röportajının bir paragrafıyla Taner Akçam, kısmen düşebileceğinin işaretlerini vermektedir. Buradan devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir metnin ‘iç kritiği’ ne demektir

Halil Berktaş 08.12.2012

5 Aralık Çarşamba yerine yanlışlıkla 6 Aralık Perşembe günü çıkan yazımda, sadece Ayhan Aktar’ın (AA) değil, Taner Akçam’ın da (bundan böyle TA) acılı ve mağdur Ermeni *diaspora*’sından gelen her şeyi doğru sayma eğiliminden söz etmiş; 23 Kasım’da *Agos*’a çıkan mülâkatı içindeki bir paragrafta değinmişim. TA o paragrafta şöyle diyordu:

“Torosyan tartışmaları, iyi tarihçi oldukları iddiasındaki bazı entelektüellerimizin el birliği ile bu [soykırım] sırrın[ın] üstünü örtme çabasından başka bir şey değildir. Konuşanı-konuşmayanı ile Ayhan Aktar’ın açtığı ufakık bir kapı, el birliği ile yüzümüze kapatılmaya çalışılıyor. Torosyan’ın anıları Osmanlı ordusundaki Hristiyan askerler ve bu askerlerin ve onların ailelerinin imhası sorunu ile doğrudan ilgili olmasına rağmen bu konuda tek bir kelime, tek bir tartışma duydunuz mu? Hiç, ne oldu bu Hristiyan askerlere; ne oldu bunların ailelerine sorusunu soranı duydunuz mu? Varsa yoksa Çanakkale; varsa yoksa gemiler; efendim gemi batmış mı batmamış mı, yok tarih 18’i mi 19’u muydu; o tepe miydi bu tepe mi? Neresinden tutsanız elinizde kalan tartışmalar. İnsanın utanası geliyor, yüzü kızarıyor yapılan tartışmaya bakınca. Aydınlarının bile böyle olduğu bir ülkede soykırımın bir sır olması, tapu kayıtlarının da ulusal güvenlik nedeniyle saklı tutulması şaşırtıcı değil elbette...”

TA’nın bu tartışmanın sonunda yüzünün daha fazla kızarmayacağını umarım.

Bir kere bu, nasıl bir ucuzluk? TA kendini, otuz yıl önce herkese “revizyonistlik” yakıştırdığımız günlerde mi sanıyor? Kendine yeni bir “ideolojik çatı” bulup onun altından konuşmak, bu defa önüne gelene “soykırım inkârcısı” mı demek zorunda? Uydurma bir metni eleştirmek, derhal “soykırımı örtbas etmek” mi oluyor?

“Fayda” uğruna, uydurmaya uydurma demeyecek miyiz? “Soykırımı örtbas etmek”le suçlayacağı, bula bula beni mi bulmuş?

İkincisi, sanıyor ki Torosyan’ın Çanakkale anlatımı yanlışsa bile diğer yanları doğrudur; yani bu kitaptan giderek “Osmanlı ordusundaki Hristiyan askerler sorunu” gene de tartışılabilir. Ben ve (Agos söyleşisindeki, sonra *Eski DeFTERler* programında genişleterek sürdürdüğü eleştirileri itibarıyla) Hakan Erdem, aslında bu meseleye girmeliymişiz ama girmediğimiz için, soykırımın üstünün örtülmesine katkıda bulunuyormuşuz.

TA burada neyin söz konusu olduğunu acaba gerçekten anlamıyor mu, yoksa anlamazlıktan mı geliyor? Tarihçilikte, bir daha altını çizeyim, öyle her metin kullanılabilir bir kaynak diye kabul edilmez. Üzerinde anı yazıyor diye, illâ anı olmaz; pekâlâ roman da olabilir. Kendisi öğrenmemiş olabilir ama “belge eleştirisi” diye bir mesele vardır. Bir metin evrilir, çevrilir; önce “dış kritiği” yapılır. Yani meselâ el yazmasıysa malzemesine, neyin üzerine yazılmış olduğuna, kalligrafisine, mürekkebine, kullandığı dile ve sözcük hazinesine vb bakılır; bunların, “o dönem”e uygun olup olmadığı incelenir. Metin bu testleri geçerse, o zaman sıra “iç kritiğe” gelir. Bu aşamada anlatılan olayların gerek içsel tutarlılığı, gerekse başka bilinen faktografik çerçeveleri tutup tutmadığı, ya da anlatılan olayların metni kaleme alan kişi(ler) tarafından bilinip bilinemeyeceği gibi şeyler masaya yatırılır.

Olabilecek en basit örnek belki şudur: “Ben, İskender’in generallerinden Batlamyus, İsa’dan 331 yıl önce buradan geçtim.” Sahte olduğunu, İsa’dan önce “İsa’dan önce” diye bir kavram olamayacağından anlarsınız.

TA’nın “gemiler batmış mı batmamış mı, 18’i mi 19’u mu, o tepe mi bu tepe mi” diye hafife aldığı şeyler, bu “iç kritik”le ilgili ve çok önemlidir. Çünkü bu gibi sorulardan hareketle, Torosyan’ın belki hiç Çanakkale’de bulunmadığı; Çanakkale deniz ve kara harekâtının temel nirengi noktalarını bile doğru dürüst bilmediği; basılı kaynaklardan fiktif bir anlatım yarattığı ortaya çıkıyor. Yer yer bu sakatlıklar “İsa’dan 331 yıl önce buradan geçtim” düzeyinde. Dolayısıyla sırf bu kadarı dahi, kitabı güvenilirmez, tarihçilerce kullanılmaz kılıyor.

Üçüncüsü, TA benim eleştirilerimi “gemiler batmış mı batmamış mı” diye karikatürize edip “neresinden tutsanız elinizde kalıyor” dediğinde, benim ve Hakan Erdem’in ayrı ayrı söylediklerimiz ve yazdıklarımızı *çarpıtıyor*, Agos okuyucusuna *yanlış bilgi* veriyor. Esasen bunun kanıtı, AA’nın hakaretnâmesinde bunların bir tekine bile cevap verememesi. Gelecek sefere hepsini sıralayıp, *cevaplar nerede AA, cevaplar nerede TA* diye bir kere daha soracağım.

Tabii, asıl Hakan Erdem’in bombaları henüz patlamamışsa.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Torosyan’ın kimliği açığa çıkınca, sorun halloldu mu

Halil Berktaş 12.12.2012

Hiçbir şey çizgisel ve tek-yanlı değil. Tarihin kavgası çeşitli cephelerde sürüyor.

Bir yandan, Başbakan Erdoğan’ın hem tarihe ilişkin bilgisizliği, hem de bununla elele giden tarihe el koyma; tarihi tarihçilerden çekip alma ve özgürlük alanının dışına çıkarma çabalarıyla savaşıyoruz.

Diğer yandan, resmî ideolojinin karşısında yer alan aydınların bir bölümünün, bilim ahlâkı ve bilim insanının genel sorumluluğu üzerinde düşünmeksizin, tarihçinin misyonunu bir başka “doğru tarih” yorumunu savunmak ve/ya farklı ölçütler açısından “faydalı” bir tarih yapmaktan ibaret sanmalarının sonuçlarıyla savaşıyoruz.

Bu satırları, Yugoslavya'nın çöküşü konulu bir sempozyum için geldiğim Belgrad'da yazıyorum. İstanbul'da Hakan Erdem'in kitabı çıkmış olmalı. O zaman herkes biliyordur artık, hikâyenin sonunu. Hakan benim Çanakkale açısından yaptığım "iç kritiği" Torosyan'ın kitabının bütününe uyguladı ve sırf bu yolla dahi, söz konusu kitabın tümüyle uydurma olduğunu; tarihçilerin bilimsel açıdan kullanabileceği bir gerçek parçacığı içermediğini, üç kere, beş kere, on kere ispatladı.

Bununla da kalmadı; kişi olarak Torosyan'ı araştırdı ve meselâ (a) ABD'ye sadece 1920'de değil, daha önce 1916'da da gelip kardeşinin Philadelphia'daki evinde altı ay kalmış olduğunu; (b) bir nüfus sayımı sırasında verdiği yanıtlardan, sadece altı yıllık tahsili olduğunu (yani ortaokulu dahi bitirmediğini) ortaya koydu.

Başka bir ifadeyle, Torosyan'ın Harbiye'de okuduğu ve bitirdiği, Osmanlı ordusunda subay olarak görev yaptığı, bütün o cephelelerde savaştığı vb tümüyle yalandır.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bunlar da Hakan Erdem'in görüp sordukları (1)

Halil Berktaş 13.12.2012

Evet, geldim Belgrad'dan. Hakan Erdem'in kitabını alıp bir solukta okudum, daha doğrusu göz gezdirdim: *Torosyan'ın Acayip Hikâyesi* (Doğan Kitap, 2012). Bir metne sırf "muhalif fayda"sı açısından bakıp, "bizim taraf"ta (yani meselâ soykırım acılarını yansıtıyor ve yaşıyor, ya da Osmanlı ordusundaki Hristiyan subayların varlığı, kahramanlığı ve trajedisine ışık tutuyor *gibi*) daha fazla kurcalamaksızın olduğu gibi onaylayıp benimseyen tembel ve şabloncu bir *kötü tarihçilik* karşısında, hiçbir ideolojik ve politik tercihte bulunmaksızın sadece gerçeği ararken her şeyi sorgulayıp didik didik eden *iyi tarihçilik* nasıl olur ya da *ahlâklı bir tarihçi* ne yapar, nasıl davranır; en başta tarih öğrencileri olmak üzere bunu görmek isteyen herkes için, bu kitabın çok temel ve kalıcı bir uygulama örneği oluşturduğu kanısındayım.

Kitap uzun ve çok ayrıntılı; Hakan sadece bulgularını değil, "okuma süreci"ni de olduğu gibi kâğıda dökmüş; dolayısıyla Torosyan'ın her bir iddiası karşısında, kafasında beliren ilk soru işaretlerinden temel araştırmasına ve müteaddit kontrollerine kadar bütün adımlarını, "iç sesi" aracılığıyla onunla birlikte yaşıyoruz. Neyse ki, kitabının sonunda her şeyi tekrar, sadeleştirerek özetlemiş (s. 323-355). Buradaki gözlemleri bir yere kadar "iç kritik" düzleminde seyrediyor, yani Torosyan'ın *gerçeği anlatmaya çalıştığını farzedip*, çeşitli sakatlıklarını sergiliyor; neden olmayacağını, yürümeyeceğini ortaya koyuyor. Ancak bundan sonradır ki, Torosyan'ın hayatına ilişkin diğer bazı bilgiler itibarıyla de, tamamen uydurma olduğuyla noktıyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hakan Erdem'in görüp sordukları (2)

Halil Berktaş 15.12.2012

Kaldığım yerden devam ediyorum. (4) Güya Torosyan’a 14 Ocak 1916’da İstanbul’da görev verilmiş. Ve Ermenilerin yok edilmesi planını güya ancak bu sırada, bir kıraathane sohbeti sırasında öğrenmiş. Gene bu sırada, Talât Paşa kendisine suikast düzenlemeye kalmış. Ve İttihatçıların ünlü Dâhiliye Nâzırı, bu iş için metreslerinden Fahriye Hanıma başvurmuş. Ama tabii Torosyan zekâsı ve bileğinin gücüyle gene kaçıp kurtulmuş. Bu tevil götürmez zırvalar karşısında Hakan Erdem ne yapsın; “bunları yanlışlayabilecek tarihi verilere sahip değilim” diye dalgasını geçiyor (s. 339).

(5) Torosyan’a bakılırsa, Çanakkale ve İstanbul’dan sonra Avrupa cephelerinde görev yapmış. Ama bu konuda verdiği bütün bilgiler de sakat. Birlikleri karıştırıyor; olmayan birlikler icat ediyor; komutanı ve kurmay başkanını bilmiyor; Romanya’ya gönderildi dediği tümenler oraya gitmemiş; Galiçya’da 14. Kolordu yok; trende tanıştığını söylediği Binbaşı Yusuf Nuri Bey diye “Osmanlı subayından bozma bir Arap isyanı lideri” yok; Irak’taki Ekim-Kasım 1917 çarpışmalarını, hem tarihleri hem birlikleri bakımından yanlış yazıyor. Filistin Cephesi konusunda iyiden iyiye cahil; Yıldırım Orduları Grubu’nu bir süvari alayı diye sunuyor; rastgele yer adları uyduruyor; söz ettiği bir Osmanlı taarruzunun tarihi de, amacı da, birliklerinin bileşimi de gerçek dışı. Yazdığı hiçbir şey, Mezopotamya cephelerinin bilinen tarihini tutmuyor (Erdem, s. 339-340).

(6) Arap İsyanı’na katıldığı ve hattâ önemli komutanlarından biri olduğu iddiası da tamamen hayalî.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Öksüz-yetim kalmışlık

Halil Berktaş 19.12.2012

Bu olay beni çok tuhaf etti. Kendimi boşlukta, acayip bir konumda hissediyorum. Bir kere, ne olup bittiğini anlayabilmiş değilim. Başta, anladım sanmıştım. *Taraf* her zaman çok zor çıktı ama, son aylarda sürekli durumun “felâket” olduğundan söz ediliyor; faraza bir konferans için yurtdışına gidiyor olsam, “bakalım siz geldiğinizde *Taraf* olur mu” gibi şeyler söyleniyor ve ben de binbir korkuyla, içim paramparça gidip dönüyordum. Yayıncıyla herhangi bir siyasi anlaşmazlık işareti yoktu (ya da bu küt ve düz kafamla ben göremiyordum). Evet, başbakan özel olarak uğraşıyordu gazeteyle, THY alımlarını kısmacasına, devletten her bir ilânı tek tek engellemecesine. Ama bu ve benzer baskıların gazete bünyesine yansıyor çatlaklar yarattığından hiç söz edilmiyordu (ve gene de edilmiyor). Bu arada, Başar Arslan bir haber ajansının kendisiyle yaptığı röportajda çok iyi konuşmuş; *Taraf*’ı bütün editoryal çizgisiyle, kavrayarak ve benimseyerek savunmuştu.

Onun için, bu malî sıkıntıların yarattığı “ne yapmalı,” “nereye gidiyoruz” ve “daha ne kadar dayanabiliriz” türü meselelerin dışında bir şey var mı; hiç kavrayabilmiş değilim. Sezemiyorum ama bilmiyorum (bilmiyoruz) da aslında. Bu da iyi bir durum değil. Her şey bir yana, beş küsur yıldır alışageldiğimiz her türlü tezviratin yeniden ortaya döküldüğü spekülasyonlara yol açıyor. Efendim, *Taraf* zaten başından beri hem derin devletin Kürtlere karşı aracı ve hem de askere karşı AKP için bir yedek lastikmiş de, kendisine verilen gizli görevi doldurduğu ve artık işlevi kalmadığı için kapatılıyor, kapattırılıyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hani nerede bilim ahlâkı

Halil Berktaş 20.12.2012

Torosyan'ın kitabı sorunu kesinlikle bitti. Hık mık edecek bir durum kalmadı. İkincisine, Ayhan Aktar (AA) sorununa geçiyorum.

28-29-30 Kasım küfürnamesinde AA, bilim ahlâkını da sorgulamama ateş püskürüyor. Yok yere mağdur edilmişlik havalarında. Acaba öyle mi gerçekten? Bırakalım, zaten yazdıklarımı. Yeni bir tek örnekle bu işi sonuca bağlayalım.

Torosyan'ın çevirisi genellikle kötü; yer yer ise, tarihî gerçeklere aykırılığını yumuşatmak için, orijinalinden uzaklaşmak pahasına oynanmış bulunuyor. Hakan Erdem ayrıca bir de AA ile değil, sırf Torosyan'la uğraşmak istediğinden, bunları dipnotlarına almış. Belki asıl sorumlusu adına utandığından, zikredip geçiyor. Yalnız biri var ki ana metninde üç sayfa ayırmış (Erdem, 127-129). Tarifi imkânsız bir facia söz konusu.

Malûm, Torosyan'da bir İstanbul görüşmesi var. Güya Enver Paşa, 18 Mart deniz harekâtından iki ay sonra, Torosyan'ı İstanbul'a çağırıyor. Von Sanders ve von der Goltz paşalar da orada. Tarih 18 Mayıs. Bazı konuşmalar geçiyor; Torosyan gene herkese askerlik dersi veriyor ve memnun mesut Çanakkale'ye dönüyor.

Şimdi bütün kitapla birlikte bu toplantının da fabrikasyon olduğu ortaya çıkmış bulunuyor. Ama daha önce, Hakan Erdem de, ben de işaret ettik ki sırf bir "iç kritik" açısından bile içeriği baştan aşağı fauldür. Çünkü Enver Paşa, ilkin Torosyan'a kıyı savunması hakkında bir soru soruyor. Torosyan da cevabında, kıyı boyunca yerleştirilecek hafif topçu bataryalarıyla mayın tarlalarının koruma altına alınmasını öneriyor. Oysa bu, Boğaz'da daha 1914 sonlarından itibaren kurulan ve 18 Mart 1915'te başarı sağlayan savunma sistemi. Torosyan'ın, her şey olup bittikten çok sonra, tâ 18 Mayıs 1915'te bu fikri ilk kendisi söylemiş gibi yapması, oldukça eğlenceli.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Harley-Davidson'cılar

Halil Berktaş 22.12.2012

Yavaş yavaş normale dönüyorum gibi. İlk canhıraş, ne yaptığımı bilmez reaksiyonlarım, bir o uca bir bu uca gitmelerim yatışıyor. En büyük pay gene *Taraf*'ın ve *Taraf* çalışanlarının. Sabah, 7:15 servisinin henüz zor okunur loşluğunda, gazeteyi elime aldığımda, oh, her şey yerli yerinde, her şey olması gerektiği gibi duruyor.

Örneğin şu soğuk ve karlı, okulların kapandığı, benim de evde oturabildiğim nadir Cuma günü, Ergenekon'a; karargâhtan çıkan eylem planlarına; Uludere'nin hesabını veremeyen hava kuvvetleri komutanının lââyık görüldüğü madalyaya; Hrant'ın öldürülmesi dâvâsına bakacak Yargıtay hâkim ve savcısına; başbakanın her konuşmasının ardından gaflarını düzeltmek zorunda kalan kurmaylarına; gene AKP'nin İmralı'da görüşebilmek uğruna da olsa "dindar, namazında-orucunda" bir Apo imal etme çabalarının komikliğine; geçmişteki Mumcu, Kışlalı ve Hablemitoğlu cinayetlerinin "irtica"ya yıkılmasında *Hürriyet*'in oynadığı role ve gene bu bağlamda, Ertuğrul Özkök'ün elbette kendine özgü yanar-dönerliğine varıncaya kadar, *bitmeyen ve bitmeyecek* bir demokrasi mücadelesinin *şu anda olabilecek* bütün cephelerinde mevcut *Taraf*. O yöne de, bu yöne de söyleyecek iki çift lâfı var ve bunu dümdüz söylüyor. Bu yüzden, bütün ikincil farklarıyla birlikte, demokrasi,

özgürlük ve temiz bir toplum isteyen herkes, bir şekilde *Taraf*'ta *Taraf* çalıştığı ve/ya yazarlığı ve/ya okuyuculuğu ve/ya destekçiliği ve savunuculuğunda buluşuyor.

Birkaç ek gözlemim var. Birincisi, bu canlı, yaşayan namus dersini izleyip öğrenmek için aradan beş yıl geçtiği halde, aynı şeyleri eksiksiz hepsini ve aynı dozda söyleyebilen bir başkası da çıkmıyor bir türlü.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Taner Akçam'ın keşfettiği muhteşem komplo

Halil Berktaş 26.12.2012

Güya başka şeyler yazacaktım. Yazmıştım da. Ne ki, Taner Akçam'ın "körle yatıp şaşkı kalktığı" izlenimini veren yazısı çıkageldi (*HerTaraf*, 24 Aralık 2012). Eh, ona da birkaç cevap farz oluyor.

Bir kere, hiç lâfı dolandırmayalım, bu yazının zor yutulur ana mesajı, ortada bir "soykırımı gizleme" çabasının olduğu. Bu iddiayı (başta sırf bana yönelik olarak) Ayhan Aktar (AA) ortaya atmış; 22 Mart 2010'daki ilk Torosyan tanıtımının Çanakkale'yle ilgili bölümlerine 10 Nisan 2010'da "hayır, bunlar olamaz" dediğimde, 3 Mayıs 2010 tarihli cevabında beni derhal "Türk inkârcılığı"yla suçlamaya kalkmıştı. Kitap yayınlanıp tartışma Ekim ayından bu yana süren son aşamasına girdiğinde, bizzat Taner Akçam (TA), 23 Kasım tarihli *Agos* röportajında aynı suçlamayı bu sefer (isim vermeksizin de olsa) hem bana hem Hakan Erdem'e yöneltti. AA'nın "ufak bir pencere açtığı" Osmanlı ordusundaki Hristiyan subaylar konusu üzerinde duracak, Torosyan'ın bu konuya tuttuğu ışığı değerlendirecek yerde, (Çanakkale'de batıp batmayan gemiler ve rasat noktası olan- olmayan tepeler gibi) ıvır zıvır saydığı konularla uğraştığımız için, o pencereyi hemen kapatıp "soykırımı sırrı"nı örtbas etmekle uğraştığımızı söyledi. Bu konuda sırf Hakan ve ben konuştuğumuz, yazıp çizdiğimiz için, kimi kastettiği konusunda hiçbir kuşkuya pay bırakmayacak şekilde, bizleri okurken "yüzünün kızardığı"nı belirtti. "Aydınları böyle" olan bir ülkenin kalanından hayır gelmeyeceği gibi, başka çok ağır ifadeler de kullandı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Taner Akçam'a cevaplar (1) Konu neydi ve (ah o mahut soru) 'neden/şimdi'

Halil Berktaş 27.12.2012

Bu tartışma, polemik, çatışma, anlaşmazlık, her neyse, öncelikle Torosyan'ın kitabı hakkında. Bu kitap tarihçiler için bir kaynak olabilir mi? Yani ciddi, güvenilir bir kaynak olabilir mi? 1915-1920 dönemi için, bu kitap temelinde anlamlı bir şeyler söylenebilir mi? Buradan başladık ve öncelikle bunu konuşuyoruz. Başka her şey, bir noktada fasa fiso. Lâf-ı güzâf.

Neden bunu konuştuğumuz ise ikincil bir soru. Bir kere, ilk soruyu örtbas edemez. Neden ve nasıl olursa olsun, konuşmaya başlamışız bir kere. Bu temel soru, kendi içinde cevaplandırılmalı. *Mezkûr kitap sahih mi, değil mi?*

İkinci soruya, yani neden ve nasıl sorusuna verilecek hiçbir cevap, bu ilk soruyu ve cevabını gölgeleyemez, ekarte edemez, yerine geçemez.

İkincisi, "neden" (veya "neden şimdi") gibi bir soruya, illâ isteniyorsa, iki ayrı tür cevap verilebilir. (A) Benim (ve sanırım Hakan Erdem'in) cevabımız şöyle bir şey olur: (A1) Bizatihî bilimsel bakımdan önemli olduğu için. Bilimde kimseye, neden bu konuyla uğraşıyorsun diye sorulmaz. Genellikle de bu tür sorular kötü niyetli olur zaten; bir tabuyu, kabul edilmiş bir ortodoksiyi veya yerleşik değerler manzumesini sarsıcı sorgulamalarda bulunanlara yöneltilir. Oysa bilim insanı için, incelenebilecek herhangi bir olgu veya objenin mevcut, "orada," ortada olması yeterli sebeptir. Üstelik, bu konuya ilişkin özel incelemeler gösteriyor ki, araştırmanın en hası, en iyisi, herhangi bir "fayda" güdeni değil, "salt merak"tan kaynaklananıdır (*curiosity driven research*). Kim, hangi nedenle, hangi problemi masaya yatırırsa yatırır ve öncelikle sübjektif amaç veya emelleri açısından değil, sonuçları, bulguları üzerinden yargılanabilir, yargılanmalıdır.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cevaplar (2) Veleve, şey oğlu şey olsam...

Halil Berktaş 29.12.2012

23 Kasım'da Agos'ta Taner Akçam'ı (TA), sonra 28-29-30 Kasım'da Ayhan Aktar'ı (AA), ardından 24 Aralık'ta tekrar TA'yı okuyunca, tuhaf bir hisse kapıldım. Sarkis Torosyan'ın yaşamadığı bir hayatın öyküsü uydurup uydurmadığını; ben böyle yaşadım, bunları yaşadım dediği anlatının fiktif olup olmadığını tartışıyoruz. Daha doğrusu, ben onu tartıştığımı sanıyorum. TA ve AA ise, güya onu tartışıyorlar. Ama yazdıklarında, bu konu yok artık. Onun yerine, AA'da sırf bir Halil Berktaş konusu; TA'da ise Halil Berktaş'la birlikte bir de Hakan Erdem konusu var. Torosyan savunusu bu iki kişiye hücumlardan ibaret kalmış. Torosyan'ı eleştirenleri bu suçlamalarla diskredite edersek mesele hallolur zannediyorlar.

Şöyle bir yöntem deneyelim öyleyse; kendi payıma, ben size Halil Berktaş'ı verivereyim. Hani, bir futbol maçı üzerine bahse girilirken, kaç gol fark ve beraberlik halinde ne olacak gibi koşullar da konuşulur ya. Faraza beraberlik "ortada" denir, ya da biri diğerine beraberliği "verir." İşte onun gibi, buyurun alın, sizin olsun Halil Berktaş ve onun bütün kişiliği ve tarihçiliği ve siyasî geçmişi ve 1960-70'lerde nerede, bugün nerede durduğu. İstedığınız gibi tepinin üzerinde; bakalım neye yarayacak. Şimdilik diyelim ki hepsi doğru, AA'nın hakaretlerinin ve TA'nın 1915 Ermeni soykırımının 100. yıldönümünü unutturma faraziyelerinin.

Benim okumam yazmam olmasa, örneğin.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cevaplar (3) Gerçeğe 'partizan' yaklaşım

Halil Berktaş 02.01.2013

Yılın son günü. 2013'e, beni çok düşündüren bir konuyla girmek istedim.

Bu, (tek) bir dâvâya veya bütün bir ideolojik çatıya (topyekûn) angajmanın, başka her şeye ve herkese bakışta nelere yol açtığıyla ilgili. Aslında, 1 ve 8 Ekim 2011’de çıkmış iki yazımın tekrarı.

Hayat giderek daha hızlı akıyor; hafızalar iyice kısalıyor; sorunlar unutulup gidiyor. Bundan bir küsur yıl önce, PKK’nın ve ona uyan BDP’nin 12 Haziran seçimleri öncesinden itibaren içine girdiği barıştan kaçma mecrası tartışılıyordu. Tam da çözüm umutlarının yükseldiği bir noktada, Meclise ve siyasete sırt çevirip, önceden alındığı zamanla anlaşılan “devrimci halk savaşı”na dönüş kararı için ayaküstü her türlü bahaneyi bulmak istiyor; kendilerini eleştirenlere ise “anti-Kürt” diye özetlenebilecek bir yaftayı yapıştırarak, deyim yerindeyse “anti-anti-Kürt” olmaya zorluyorlardı.

Bu tavrı, 1930’lardan 1980’lere Sovyetler Birliği’ni ve/ya uluslar arası komünist hareketi eleştirecek gibi olan herkesin “anti-komünist” diye suçlanıp “anti-anti-komünist” çatı altında kalmaya zorlanmasına benzeterek, İkinci Dünya Savaşı sonrasının Fransa’sından iki örnek vermiştim; bir kere daha aktarıyorum.

Viktor Kravçenko bir Sovyet bürokratyıdı. 1944’te kaçıp ABD’ye sığındı. 46’da anılarını yayınladı : *I Chose Freedom* (Hürriyeti Seçtim). 47’de Fransa’da basıldığında (*J’ai choisi la Liberté*), Sovyetlerdeki tasfiyelere, katliamlara, özellikle de Gulag kamplarına dair anlattıkları yüzünden kıyamet koptu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cevaplar (4) En gülünç apoloji: Torosyan ‘tarihçi değil’miş

Halil Berktaş 03.01.2013

Bazen, herhangi bir tartışma veya polemikte, öyle bir şey denir, öyle bir durum doğar ki, donar kalırsınız. “Akan sular durur” ama pozitif değil negatif anlamda. Karşınızdaki(ler) öyle bir gaf yapmış, o kadar kötü bir duruma düşmüştür ki, onun veya onların adına sıkılır, ne yapacağınızı bilemezsiniz.

Taner Akçam’ın (TA) Taha Akyol’un 20 Aralık 2012’de yayınladığı kısa bir notta söyledikleri, işte böyle bir şey: *“Torosyan’dan Çanakkale savaşları uzmanı askeri tarih profesörü çıkartıp, saldırmak kolay. Sonuçta kendisi savaşırken ailesi imha edilmiş ve travma içinde birisi Torosyan... Anısına bilimsel eser muamelesi çekmek bir başka saygısızlık.”*

Ayhan Aktar’ın (AA) metin tahrifatı ile diğer yalanlarında gülünecek hiçbir yan yok. Bu ise bir boyutuyla düpedüz komik. Ne dediğinin farkında mı? İlk aklına gelen demagojiye mi başvuruyor? Bizimle ve herkesle dalga mı geçiyor? Tartışmayı ve nereye vardığını hiç mi anlamıyor?

Allah allah, biz Torosyan’ın Birinci Dünya Savaşı ve bu arada Çanakkale üzerine bilimsel bir tarih çalışması yaptığını sandık da onu, bak, bu iyi bir tarih kitabı değil; Çanakkale’yi (ve Osmanlı’nın diğer cephelelerini) iyi “bilmiyor” (bu sözcüğe dikkat) diye mi eleştiriyoruz? Yani meselâ bugün herhangi bir master veya doktora öğrencisi, ya da AA gibi bir amatör tarihçi, oturup bir “Çanakkale Savaşları Tarihi” kaleme almış da, ben veya Hakan Erdem akademik bir derginin Kitabiyat bölümüne birkaç “kitap eleştirisi” (*book review*) yazıp, Torosyan’ı aa, bak, onu da “bilmiyor” bunu da “bilmiyor” diye mi suçluyor muyuz? Altını çizeyim; bir “bilgisizlik” eleştirisi miymiş, söz konusu olan? Bulduğumuz “yanlışlar” daha doğru bir Çanakkale (veya Cihan Harbi) tarihi yazılması amacını mı güdüyor muyuz?

Şu tartışmanın izleyicileri her ne kadarsa, kaç meseleyi gerçekten böyle algılamış ve TA'yı okuyup "he yav, essah, Torosyan tarihçi mi ki hatâ yapmasın" diye kafa sallamıştır, merak ediyorum doğrusu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cevaplar (5) Temel bir algı ve idrak sorunu

Halil Berktaş 05.01.2013

Taner Akçam'ın (TA), Torosyan'a "Çanakkale savaşları uzmanı askeri tarih profesörü" ve yazdığı kitaba "bilimsel eser" muamelesi yaptığımız; bu açıdan kusur bulup eleştirdiğimiz (TA "saldırmak" diyor) iddiası, hakikaten absürd; çok sığ ve nafîle bir defansif manevra. Ortada "anıları" diye takdim edilen bir kitap var. Biz de diyoruz ki anı filan değil, düpedüz kurmaca.

Buradan sıra, TA'nın aldığı pozisyonun ikinci ayağına geliyor. Mesele şu: TA muazzam bir kanıt yığını inatla yok saymakta. Ayhan Aktar'la (AA) 2010 başlarındaki ilk tartışmamızın ardından, son dönemde ilkin *Agos*'un Hakan Erdem'le söyleşi çıktı (14 Eylül 2012). Ardından Hakan eleştirilerini daha da genişleterek 6 Ekim'deki *Eski Defterler* programında tekrarladı. Üstelik AA, bazı dikkatli seyircilerin fark ettiği gibi, pek bir şey de diyemedi; sağa döndü sola döndü, yer yer şakaya vurmaya çalıştı ama hiç olmadı. Galiba TA da buna kızmış ki, AA'yı direnemediği için eleştiriyor (*HerTara*f, 24 Aralık). Eh, bunu da aralarında çözsünler artık.

Geçelim; sonra ben tekrar yazmaya başladım; 24-25-27-31 Ekim ve 1-3-7-8-10-14-15-17-21 Kasım 2012 tarihlerinde toplam on üç makalede, Torosyan'ın çürüklüğünün kapsamlı ve çok çeşitli işaretlerini sıraladım. Buna TA'nın cevabının bir bölümü (*Agos*, 23 Kasım), soykırımı örtbas etme suçlamasını bir yana bırakırsak, "Varsa yoksa Çanakkale; varsa yoksa gemiler; ... o tepe miydi bu tepe mi?" gibi küçümseyici ifadelerle, ortaya konan kanıtları hafife almak şeklinde oldu. AA'nın cevabı ise (*HerTara*f, 28-29-30 Kasım) sadece bana hakaretle sınırlı kaldı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(6) Dedenin hayatının tanığı, torunu olabilir mi

Halil Berktaş 09.01.2013

Kör inat yüzünden tel tel dökülüyor; denize düşen yılanı sarılır misali, bir çıkış bulduk sanıp habire daha beter durumlara sürükleniyorlar.

Ayhan Aktar (AA) ve Taner Akçam (TA) melodramında son perde: TA 27-28 Aralık'ta gidip, Torosyan'ın torunu Louise Shreiber'la konuşmuş. Shreiber da "Dedemin askerî kariyeri buradaki Ermeni toplumunda çok iyi bilinir. Kitap dedemin savaştan aklında kalanlardır" demiş. TA bunu, iki gün boyunca *Radikal*'de yazıyor (6-7 Ocak 2013).

"Duyduklarım ve gördüklerim beklentimin çok ötesindeydi" diye anlatıyor.

Birinci tesbit. AA gibi TA da, Torosyan'ın kitabının metin analizi sonucu, iç kritik sonucu ortaya çıkan uydurma karakterini artık zerrece tartışmıyorlar. Hakan Erdem'in kitabı yok. Benim yazdıklarım ve Hakan'dan aktardıklarım yok. Bir "anı" var ki kurmaca olduğu, doğrudan doğruya kendisinin çözümlenmesi sonucu ortaya çıkmış. Bu noktada Hakan'ın ve benim dikkat çektiğimiz noktalar hakkında *tek bir şey* söylemiyorlar. Hani meselâ TA, Torosyan'ın kitabından, çürüttüğümüz on noktayı alsın ve desin ki, hayır, bu çürütme şu şu nedenlerle yanlıştır; Torosyan'ın yazdıkları somut olarak geçerlidir. On değil beş nokta olsun; beş değil üç nokta olsun. Hayır, yok böyle bir çaba. O alanda havlu atmışlar. Onun içindir ki metnin kendisini bırakıp, "kurgu değil gerçek" olduğunu başka yöntemlerle ispatlamaya uğraşıyorlar. TA Aralık sonunda oturup Hakan Erdem'in kitabını ciddi olarak okuyacağına, (belki de neyle karşılaşacağından korkup) bu işten kaçıyor ve Torosyan'ın torununu bulmaya gidiyor.

İkinci tesbit. Bir tarihçilik faciası daha. *Bir kuşağın tanığı, iki kuşak sonrası olabilir mi?* Bazı tarihî olaylar hakkında, bir adam bir şey yazmışsa, onun doğruluğu veya yanlışlığının tanıklığı, ancak akranlarından; sözü edilen olayların içinde veya aşağı yukarı o sırada onunla birlikte yaşamış diğer kişilerden gelebilir.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(7) Sahte belgeler: ikisinin de içeriği uydurma

Halil Berktaş 10.01.2013

Taner Akçam'ın (TA) Torosyan'ın torunu Louise Shreiber'la yaptığı ve duygu sömürsü tonlarında sunduğu röportajdan sonra (*Radikal*, 6-7 Ocak), gerek Ayhan Aktar (AA) ve gerekse TA'ya tekrar bir canlılık gelir gibi oldu. Bu bağlamda, Torosyan'ın kitabındaki Çanakkale "tasdiknâme"si ile kitapta olmayan ama Louise Shreiber'ın TA'ya verdiği ikinci bir "tasdiknâme"yi, web siteleri ve facebook sayfalarına koydular. Torosyan'ın kitabının "kurgu değil gerçek" olduğunu böylece ispatladıklarını sanıyorlar.

Ne ki, bu belgelerin de uydurma olduğu âyân beyan ortada. "İç kritik" yöntemi içeriklerinin sakat ve gerçek dışı olduğunu; "dış kritik" yöntemi ise nasıl bir sahtecilikle üretildiklerini ortaya koyuyor.

Bir kere, "iç kritik" açısından durum neydi, onu hatırlayalım. Bu "tasdiknâme"lerin ilki, Torosyan'ın 19 Şubat ve 18 Mart 1915'te Çanakkale'deki kahramanlıkları nedeniyle, 18 Mayıs 1915'te Enver Paşa tarafından verilmiş; ikincisi Romanya cephesindeki kahramanlıkları nedeniyle 28 Mayıs 1917'de 21. Kolordu komutanı Abdülkerim (Paşa) tarafından verilmiş gözüküyor.

Şimdi bir. İlk "tasdiknâme"nin içeriğinin gerçek dışı olduğu daha önce ortaya konmuştu. 19 Şubat'ta battığı ya da hattâ "tahrib" edildiği söylenebilecek hiçbir düşman gemisi yok. Keza, 18 Mart'ta da böyle topçu ateşiyle ve hele Rumeli Hamidiye tabyasından batırılan bir düşman gemisi yok. Ayrıca, Torosyan'ın bu "batırma" eylemlerine ilişkin anlatımı (ki kendisi net "batırdım" diyor), buram buram palavra kokuyor. Göremeyeceği şeyleri görüyor; batarya cephanesi tüketim kayıtları çok sınırlı sayıda mermi kullanıldığını gösterdiği halde "defalarca" isabet kaydediyor; bataryadan çok uzaktaki Alçı Tepe'yi gözetleme mevzii gibi gösteriyor. TA tabii hafifsemeye kalkar, çünkü sırf bu bilgiler dahi "tasdiknâme"yi berhava etmeye yeterli. Kaldı ki, Edhem Eldem'den naklen Hakan Erdem'in altını çizdiği gibi, meğer Harp Madalyası o tarihlerde verilmemiş.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

(8) Edhem Eldem: her iki belgeyi aynı acemi yazmış

Halil Berktaş 12.01.2013

Tarihçilik hem genel bir bilimsel uğraşıdır (ve dolayısıyla ortak bir metodolojisi, ortak normları, ortak bir meslek ahlâkı vardır). Hem de kendi içinde çeşitli uzmanlıklara ayrılır. Çoğu zaman bu uzmanlıklar, hangi araştırma dillerini bildiğiniz ve dolayısıyla hangi birincil kaynakları okuyabildiğiniz meselesidir. Örneğin bir Avrupa Ortaçağ tarihçisi için Klasik ve Ortaçağ Latincesi esastır ve bunların yanı sıra birkaç modern Avrupa dilinin Ortaçağ versiyonlarını da bilmek zorundadır (Orta İngilizce, Orta Fransızca gibi). Bilmek derken, o dillerle yazılmış orijinal belgeleri (elyazısının zorlukları dahil) okuyup çözebilmeyi kastediyorum. Benzer şekilde, bir Osmanlı tarihi uzmanı dendiğinde de, Osmanlı Türkçesinin çeşitli dönemlerine ve farklı yazılış biçimlerine (*talik*, *nesih*, *sülüs*, *celî sülüs* vb) vâkıf, bu tür belgeleri okuyup çözebilen, bunun için ayrıca Arapça ve Farsça da bilen biri anlaşılır.

Bu, başlı başına önemli bir teknik beceridir ve *Osmanlı tarihçiliğinin kendisi değil, zorunlu, asgarî koşulu* olmakla birlikte, yarı şaka yarı ciddi kendi rekabetlerini de yaratır. Ben Osmanlı tarihçisi değilim ama on yıllardır aralarında yaşıyor ve daha öğrenciliklerinden itibaren okudu-okuyamadı, bak yanlış okudu, falanca zar zor okur ama filanca çok iyi okur diye nasıl çekiştiklerini, yarışıklarını, kılçık attıklarını, dedikodu yaptıklarını; incelemekte olduğu metinde bir yeri okuyamayanların kime gidip okuttuğunu... her gün görüyor, izliyorum.

Bugün 40'ları ve 50'lerinde olan "genç nesil" Osmanlı tarihçileri içinde, halen Boğaziçi'nde olan Edhem Eldem ve bizde Sabancı'da olan Hakan Erdem'in, çalışkanlıkları, zengin birikimleri ve yorum kapasitelerinin yanı sıra, Osmanlıca'yı ve Osmanlı belgelerini "çok iyi okumak" diye özel bir şöretleri de vardır.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(9) Tasdiknâme; Osmaniye nişanı; yarı ümmî kâtip; rütbe ve imza 'mosmor'

Halil Berktaş 16.01.2013

Bu hafta Ayhan Aktar (AA) ve Taner Akçam (TA) cephesinden çıt çıkmadı. TA'nın Louise Shreiber'la görüşmesini *Radikal*'de yayınlamasıyla (6-7 Ocak), pek bir güven gelmiş gibiydi üzerlerine. O kadar ki, AA fiyakalı bir e-mail bile yollamıştı dost çevresine. Torosyan'ın "kurgu değil gerçek"liğini ispatlanmış sayıyor; "takke düştü kel göründü" diye hava basmaya kalkıyor, bu tartışmada hep haksızlığa uğradığını öne sürerek, mazlum pozlarda benden ve Hakan Erdem'den özeleştirici talep ediyordu.

Hayli komik bir durumdu velhasıl; Torosyan'ın kitabının uydurmalığıyla yüzleşmekten kaçıp, kör inatları ve tarihçilik bilmezlikleri içinde, bu sefer gene Torosyan'ın uydurmuş olduğu iki "belge"nin üzerine atlıyorlardı. O kadar cahildiler ki, belki sırf Osmanlıca diye, sahte olabileceğini akıllarına bile getirmeksizin ve başka herhangi bir incelemeye tâbi tutmaksızın yayınlamış; bütün iddialarını getirip bu "kanıt"lara dayandırmışlardı. Ne olacak şimdi? Bu umut da çökünce nereye dönecekler? Elleri hiç ama hiçbir şey kalmıyor.

Neyse, komple bir ispat açısından biz işimize bakalım. İşimiz de çok, zira hem Edhem Eldem'e sorduklarımızın devamı var, hem de Abdülkerim Paşa'nın imzalamış gözüktüğü ikinci "tasdiknâme" hakkında, Devlet Arşivi uzmanlarından Muzaffer Albayrak'ın bir internet sitesindeki, Edhem Eldem'i tamamen doğrulayan bağımsız analizi. Onu da aktaracağız; ama önce sıra Prof. Edhem Eldem'in diğer yanıtlarında.

Halil Berktaş: Peki, özel olarak Taner Akçam'ın Torosyan'ın ailesinden aldığı belge hakkında ne düşünüyorsunuz?

Edhem Eldem: *Kastedilen sanırım Abdülkerim Paşa'nın "tasdiknâme"si. Bu belgenin gerçekliği konusunda düşündüklerimi daha önce aktarmaya çalıştım.*

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

(10) Muzaffer Albayrak: Paşa Kudüs'te; mühürde yanlış, sahtecilik kanıtı

Halil Berktaş 17.01.2013

Edhem Eldem'e sorduğum sorular ve aldığım cevaplar henüz bitmedi ve devamında, Enver Paşa'nın 1915 "tasdiknâme"sindeki imzasının neden biraz benzediği ama tam da benzemediği, gene de aslına uymadığı gibi heyecanlı bölümler de var. Ama daha fazla uzamasın diye (ve biraz da, Edhem'in bunları kendisinin çok daha ayrıntılı bir şekilde yazmak isteyebileceğini düşünerek), şimdilik burada kesiyor ve Taner Akçam'ın Louise Shreiber'dan alıp yayınlamasıyla yeni ortaya çıkan ikinci "tasdiknâme"ye ilişkin bir diğer analize Muzaffer Albayrak'ın dün sözünü ettiğim analizine dönüyorum.

Bir kere, şu temel durumu hatırdta tutalım: söz konusu belge, *kendi içeriğine göre*, Torosyan'a bu sefer Romanya cephesindeki kahramanlıkları nedeniyle 21. Kolordu komutanı Abdülkerim Paşa tarafından verilmiş gözüktüyor. Oysa bütün önceki "iç kritik"ler ve özellikle Hakan Erdem'in çalışması temelinde, bunun mümkün olmadığını biliyoruz, çünkü 1915'te nerede olmuş olursa olsun, 1917 başlarında Torosyan'ın artık Osmanlı ordusunda olması mümkün değil; ilk 1916'da Amerika'ya gittiği ve o yılın altı ayını Philadelphia'da geçirdiği, başka yollardan (1920'deki ABD girişi sırasında kendi beyanıyla) saptanmış bulunuyor. Abdülkerim Paşa'nın 21. değil 20. Kolordu'ya kumanda ettiği ve 51. Tümen'in işbu 20. Kolordu'nun kuruluşuna katılmadığı (Romanya'da değil Irak'ta olduğu) da önceden, Hakan'ın "iç kritiği" sayesinde öğrenmiş olduklarımız arasında.

Dolayısıyla zaten oluşmuş bir hüküm var ve geriye, "belge"nin yazılış özelliklerinin bu sahtelik hükmünü doğrulayıp doğrulamadığı kalıyor.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Empedokles'in ve Hrant'ın pabuçları

Halil Berktaş 19.01.2013

Herhalde hayatımın en kötü günüydü. Hayır, ne 12 Mart'ta yakalandığım ve işkence gördüğüm dönem; sonrasında Mamak. Ne, çok genç yaşında babamı, sonra annemi yitiririm. Ne de, zamanında ne kadar zor gelmiş olursa olsun, sona eren birkaç aşk ve ayrılık.

Hep aklım o uğursuz 19 Ocak 2007'ye gidiyor. Korkunç tesadüf, tam o sabah bir aylığına ders vermek üzere Michigan'a uçmaktayım. Aktarma var; Amsterdam havaalanından Tülay'a telefon ediyorum; rutin şeylerden söz ediyoruz. On saat sonra bu sefer Detroit'e indiğimde, ağlamaktan gözleri kızarmış bir Fatma Müge Göçek. Bütün sözcüklerin ansızın tükenişi. Hayır, gerçek olamaz, gerçek bu değil. Neredeyim, ayda mı? Ann Arbor yolunda duygusuz, bitmek bilmeyen mısır tarlaları.

Altı yıl geçti. O gün ve sonraki günler, galiba çok yaşlanmışım. Havadan sudan konuşamaz oldum. *Bir Ölümün Gölgesinde* kaldım. Uzun süre böyle yaşadım. Böyle de yazmak istiyordum, aynen bu başlıkla. Hepsi neredeyse bitmiş altı bölüm, altı makale. Duruyor. Elim gitmedi. Tamamlayamadım.

Şimdi anmak, anlamak, anlamlandırmak ve bir yerden sonra da rahat bırakmak. Unutmamak ve unutturmamak. Asla. Ve aynı anda tarihselliğini kabullenmek; çok çeğiştirip yormamak.

Hayatı ve ölümüyle, 21. yüzyılın şafağında Türkiye'nin değışmesine herkesten fazla katkıda bulundu. Bazen toplumlar isteriye kapılır. Esen rüzgâr çoğunluğu sürükler; ayak diremek zorlaşır. 1964-1969'da ABD'de, "haklı da haksız da olsa ülkemin yanındayım" (*my country, right or wrong*) demeyip Vietnam savaşına karşı çıkan bir gençlik vardı. Ben de karşıydım ve o gösterilerde vardım ama benim için daha kolaydı, çünkü Amerikalı değildim. Hep düşünürüm; 1912'de Atina veya Sofya'da, marşlar çalınır ve genç kızlar "millî dâvâ" (Büyük Yunanistan veya Büyük Bulgaristan ideali) uğruna Osmanlı ordularıyla savaşmaya giden genç askerlere çiçek atarken, milliyetçilik karşıtı (belki liberal, belki sosyalist) bir Yunan/Bulgar aydını olarak, ne yapardım acaba? Ya da 1914'te aynı sahneler İngiliz, Fransız ve Alman kasabalarında tekrarlanırken? Ya da çılgın kalabalıklar *Sieg, Heil!* diye haykırır; İstiklâl Mahkemeleri ortalığı kasıp kavurur; Moskova duruşmalarında grup grup eski Bolşevik işkence altında alınmış ifadelerle idama yollanır; Sovyet fabrikalarından trenler, üretim kotalarını dolduramamanın "karşı-devrimcilik" olduğu gerekçesiyle Gulag'a kalkarken?

Kipling.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Erdoğan'ın kafasındaki Türk-Kürt nüfus sorunu

Halil Berktaş 24.01.2013

Birinci özür. Dün çıkması gereken yazımı salı öğleden sonra yetiştiremedim. *Taraf*'ın doğduğu ve benim de *Taraf*'ta yazmaya başladığım 15 Kasım 2007'den bu yana, beş yıl iki ay ve (sırf bu köşede) 590 makale boyunca, iş yoğunluğuna bağlı böyle bir kazayı ikinci defa yaşıyorum.

İkinci özür. Torosyan tartışmasına kısa bir ara. Bir iki güncel konu var. Ama diğer meselenin öyle havada kalmasını da istemiyorum. Önümüzdeki hafta, (a) asıl içeriğe; (b) muhataplarımın davranış biçimine; (c) bazı "üçüncü kişi"lerin, Torosyan'ın uydurma bile olsa eleştirilip çürütülmesinden her nasılsa rahatsız olması ve "lâzım mıydı" gibi tuhaf sorular yöneltmesine; (d) bu rahatsızlık da dahil, belirli bir okuyucu kesimini ilgilendirmese de bu tartışmanın neden aslında önemli, hem de çok önemli olduğuna ilişkin bir toparlamayla sonuca bağlayacağım.

Gelelim, aktüalitenin biraz gözden kaçmışa benzeyen ilginç bir boyutuna. Yeni açılım süreci, Paris'teki cinayetler ve Hrant Dink dâvâsındaki (reel veya olası) gelişmelerin yanında, Başbakan Erdoğan'ın 20 Ocak'ta Gaziantep'te söyledikleri kaynadı gibi. Oysa bana hele kültürel açıdan ve orta-uzun vâdede çok önemli geldi. Partisinin il başkanının oğlunun nikâh töreninde konuşan Erdoğan (bundan böyle RTE), ne kadar sevdiğini bildiğimiz o "büyük nüfus" konusuna tekrar girmiş. Doğum kontrolüne toptan, cepheden karşı çıkmış. Bunu bir kompto gibi gösteren ifadeler kullanmış. "Farkında olmadan ilâçlarla vesaire, biraz açık konuşacağım, bu toplulukta kısırlaştırma hareketi yaptılar. Çünkü bu milleti böylece daraltmak, küçültmek istediler" demiş.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Detoks

Halil Berktaş 26.01.2013

Vücutta zamanla biriken toksinleri atmaya, İngilizce veya Fransızca *de-toxification*'dan kısaltıp detoks deniyor. Çeşit çeşit detoks tedavileri var. Daha çok bu gibi şeylere bol vakit (ve tabii para) bulabilen kesimler arasında, son yirmi-otuz yılda moda oldu sanırım. Tam farkında değilsem de.

Peki, Türkleri ve Kürtleriyle bu toplumun kültürel detoksu nasıl gerçekleşecek?

Geçenlerde (geçenlerde dediysem, belki iki ay oldu bile), Boğaziçi'nden genç bir öğrenci geldi; eski-yeni solcuların yaşam öykülerine ve bugün nerede durduklarına ilişkin bir araştırma projesi çerçevesinde benimle de konuştu. Sordukları (ya da benim sorulmadan söylediklerim) içinde bir konu, devrime ne kadar inanıp inanmadığımız ve/ya nasıl bir zaman ufku içinde gerçekleşeceğini tasavvur ettiğimizle ilgiliydi. "O zamanlar" devrimi ne kadar kolay bir süreç gibi düşündüğümüzü anlatmaya çalıştım. Bir, Marksist teoriye inanç, "bilimsel" öngörülerinin mutlaka doğrulanacağı beklentisi ve güveniyle elele gidiyordu. İki, toplum dediğimiz şeyin büyüklüğü, hacmi, uçsuz bucaksız karmaşıklığı hakkında en ufak bir fikrimiz yoktu. Aynen Marksizmin dediği gibi, her şey sınıflardan ibaretti ve işçi sınıfı ile diğer emekçilere "gerçek çıkarları"nı anlatmak onları seferber etmek için yeterliydi. Bu bağlamda üç, en geniş anlamıyla "kültür" dediğimiz şeyin konumlar, kimlikler ve davranışlar üzerindeki belirleyiciliği, bilmediğimiz, hattâ yok saydığımız bir diğer alandı. Olsa olsa gene "sınıf"sallaştırıyor; "burjuva kültürü"ne indiriyor ve bunu eski, eğreti bir elbise gibi, bir çırpıda çıkarılıp atılacak bir şey sanıyorduk.

Şu bir iki haftanın olayları, hızlı gençliğimin bu gibi sığılıklarını hatırlattı. Şimdi, şu 592. yazımda diyeceklerimi daha 12. yazımda da söylemişim: *Siyasal iyimserlik, kültürel kötümserlik* (tarih 22 Aralık 2007; *Taraf* henüz altıncı haftasındaymış, 12 bin satıyormuş ve bütün gazeteler arasında 30.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tatil notları (1) Lincoln'ın ve Atatürk'ün tiz sesi

Halil Berktaş 30.01.2013

- Dersler bitti; sınavları okumak da bitti; not vermek ve notları girmek de bitti (22 Ocak Salı akşamı, sistemin kapanmasına tam beş dakika kala). Öğrenim çıktılarını da yetiştirmek filân derken, gerilim gene de ertesi gün akşama kadar sürdü. 24 Ocak'ta ise *şığa şığa* (bizim eski Girit ağzımızdır, yavaş yavaş demek) tatil havasına girer gibi oldum. Derken akşama doğru hem hükümet, hem devlet, herhalde son Kürt açılımına daha fazla sevinmeyelim diye, ayrı ayrı "hediye"ler sundular: Pınar Selek'e ağırlaştırılmış müebbet; İçişleri Bakanlığı'na Muammer Güler.

- Bu nasıl bir siyasî gelenek ve ne kadar şizoid bir sistemdir; daha uygun bir deyim bulamadığım için, biraz eski de olsa "düzen partileri" diyeceğim işte o düzen partilerine özgü içsel iş bölümünde, AB veya Dışişleri veya Kültür ve Turizm gibi "dışa dönük" bakanlıklara (veya hattâ MEB'e) hangi görece demokratik "vitrin" kişilikleri gelirse gelsin... Sıra, adı üstünde "iç işleri"ne gelir gelmez, en karanlık ve şaibeli unsurların ne kadar güçlü bir hegemonyasıdır, polisi ve jandarmayı ve bilinen-bilinmeyen, legal, yarı-legal veya ekstra-legal bütün diğer aygıtlarıyla "güvenlik devleti"ni ve o "güvenlik devleti"yle koordinasyonu, hep onlara ve gene onlara liyakatini böyle nice hizmet ve aidiyet ve ketumiyetlerle ispatlamış olanlara bıraktıran?!

- Sabah çok erken kalkıp bir haftalığına bir yere kaçacaktım, biraz kopmak, kendi başıma kalmak, huzur ve sükûnet bulmak, kafa dinlemek için. Al sana huzur; haydi şimdi sâkinleş bakalım. Gecenin 3'üne doğru zor daldım ve kör karanlıkta saat çalınca fırladım.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tatil notları (2) Atatürk, Lincoln ve demokrasi

Halil Berktaş 31.01.2013

Abraham Lincoln'ın sesini, sırf iki yıl önce Atatürk'ün sesi konusunda yaşadıklarımızla karşılaştırmak için yazmadım. Daha ciddi bir mesele, Lincoln'ın bu halde de dinleyicisine nasıl seslendiği, kitleleri nasıl ikna edebildiği. Zira hemen ekleyeyim ki Mustafa Kemal'in Mustafa Kemal'ken ve sonra Atatürk'ün Atatürk'ken, genellikle "kitleleri ikna" diye bir derdi olmadı. Hiçbir zaman, bir veya birkaç rakibine karşı seçim yarışına girmek, çıkıp meydanlarda konuşmak ve kendi adına oy talep etmek durumunda kalmadı. Onun siyasası, bir yere kadar ordu ve bürokrasi içinde cereyan eden; bir yerden sonra da kamusal çerçevesi, askerî zaferlerin siyaset sahnesini fethedip üzerinde tekel kurmasıyla oluşan bir siyasaydı. Nitekim Erik Jan Zürcher'in de *Turkey: A Modern History*'sinde işaret ettiği gibi, gerçekten tartışmak ve karar almak gerektiğinde, hemen her zaman (askerî-bürokratik) elitin önünde ve o eliti ikna etmek için konuşuyordu. Meclis'teki bütün müdahaleleriyle birlikte bunun en çarpıcı örneği, her türlü meydan okumayı altetmiş görüldüğü 1927'de, kendi yanılmaz ve alternatifsiz liderliğini tescil ettirmek için yazıp CHF ikinci kongresinde altı günde okuduğu *Nutuk*'tur. Halkın önündeki hitabeti ise daha çok, Cumhuriyetin genel çizgisini teyid etmeye, seçkinler arasında alınmış kararları duyurmaya ve bir ikna söz konusu ise, bakın şimdi bunu yapacaksınız (işte böyle yazacak ve böyle giyineceksiniz) anlamında "ikna" etmeye yönelikti. Yurt gezileri ve inkılâpları tanıtma konuşmaları ile *Onuncu Yıl Nutku*, bu kategoriden sayılabilir.

Lincoln ise, Atatürk'ün *hiç* olmadığı anlamda, *hep* demokratik bir politikacıydı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Tatilden (3) Kahramanlar ve olağanüstülükler

Halil Berktaş 02.02.2013

21. yüzyılın başlarını bir âcil durum ortamında geçirdik. Varolan demokrasiyi korumak, askerî vesayetten kurtarmak ve milim milim geliştirmek için hep olağanüstü şeyler yapmak gerekti. Hâlâ da bu havadan çıktığımız; adım başı yeni bir krizle karşılaşmayacağımıza, demokrasinin artık normal işleyeceğine güven duyduğumuz söylenemez.

“Kanunlara uygun yaşama”yı kabul etmek

Oysa NYRB cilt LX no 1’deki *Lincoln* filmi eleştirisinde Bromwich’in son parmak bastığı nokta, demokrasinin *sıradan* olması gerektiği (ve Spielberg’in de tarihî gerçeklik açısından tek tük hatâlarıyla birlikte, sonuçta bu mesajı iyi verdiği). Ocak 1863’teki Özgürlük Beyannamesi’yle (*Emancipation Proclamation*) Konfederasyon eyaletlerindeki bütün kölelerin derhal âzâd edilmiş sayılması, diyor, olağanüstü bir âcil durum önlemiydi. Oysa bu kötülüğün kökünü Anayasa çerçevesinde kazıyacak kalıcı bir kural gerekliydi. Başkanın iki yıl sonra, Ocak 1865’teki çabası buradan kaynaklanıyordu. “*Lincoln* filminin açık seçik belirttiği gibi, demokrasi varlık nedenini âcil eylemlerde değil, zor ve alelâde bir iş olarak kanun çıkarmada ve kanunlara uygun yaşamayı kabul eden insanların günlük benimseyişinde bulur.” Onun için David Bromwich dönüp dolaşıp, Spielberg’in yer yer dikkati dağıtan süslemelerine karşın, *Lincoln*’ın son tahlilde “onurlu” bir film olduğuna hükmediyor.

Bu satırları okuduğumda, beni ilk ağızda “kanunlara uygun yaşamayı kabul eden insanların günlük benimseyişi” ifadesi çarptı. Türkiye’de böyle bir kabul var mı acaba? Ya da ne kadar var? Atatürkçü ve ulusalcı diye tarif edilen kesimin demokrasiye inanmadığı açık.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hâlâ tatilden (4) Charles Rosen

Halil Berktaş 06.02.2013

“Koyulaşan gece” Baudelaire’i *Balkon*’unda sarar ve içine alır (*La nuit s’épaississait ainsi qu’un cloison*; Cahit Sıtkı anlamı vezne ve mısra uzunluğuna feda etmiş âşıkların arasına değil, ikisinin de etrafına bir duvar, bir koza örüyor; *Kalınlaşan bir duvardı aramızda gece yerine Etrafımızda kalınlaşan bir duvardı gece* demesi doğru olurdu). Lorca’nın *Somnambule Ballad*’ında da mahrem bir meydan vardır. Cabra geçitlerinden yaralı gelen genç kaçakçı ile sığınmak istediği evin sahibi (ve delikanlının sevgilisinin babası), terasa çıkıp genç kızın sarnıçta yüzen cesedine yukarıdan bakar. “Sarhoş jandarmalar kapıyı yumruklar”ken “gece, küçük bir meydan kadar mahrem” oluverir (*La noche se puso intima / como una pequena plaza*).

Birikim, derinlik, çok boyutluluk

Bu içe kapanma, bu mahremiyet daha çok seyahatte başıma geliyor. İstanbul'la, günlük hayatla, mekâna demir atmış rutinlerle sınırlı bir gerçeklikten kopuyor; ayrı, kuytu bir yoğunlukta, çoğu zaman düşünmediğim düşüncelerin akışına kapılıyorum. Sonra uçuş (fiziksel ve mecazî anlamda) bitiyor, büyü bozuluyor ve toprağa dönüyorum. O birkaç saatin kesafetini tel tel ayıklamaksa günler sürüyor.

Charles Rosen ölmüş, hem de tâ 9 Aralık'ta; ben ancak 25 Ocak'ta, Münih yolunda, yerden on kilometre yukarıda, okumayı geciktirdiğim bir dergideki küçük ilândan, sarsılarak öğreniyorum. Ah. Keşke tanışsam dediğim biri daha gitti bu dünyadan. Yan sıradakiler biraz tuhaf bakıyor sanki. Altımızda bulutlar bembeyaz uzanıyor.

Kimdi Charles Rosen? Tarifi çok zor. Birinci sınıf bir konser piyanistiydi; hem müzisyen hem müzik eleştirmeniydi; üstelik, müzik dışı alanlarda da derin düşünen bir kültür ve sanat tarihçisiydi.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hâlâ tatilden (5) Münih'te bir müze sohbeti

Halil Berktaş 07.02.2013

Aylardır ilk defa, büyük bir stres yok üzerimde. Telâşsız uyanıyor, birkaç saat çalışıyor, sokaklarda geziyor, arada bir kahve molası veriyoruz. Ruhun, zihnen dinlendiğimi hissediyorum. (Fakat Türkiye ve/ya Türkiye'yle ilgili şeyler hep orada, pusuda bekliyor. *Kilimanjaro'nun Karları*'nda, bacağı kangren olan beyaz avcı Harry'ye, ölüm bir sırtlan kılığında gelir ve her seferinde biraz daha yaklaşır, uykuyla uyanıklık arasında. Onun gibi.)

Osmanlıya kör bir mimarlık tarihi sergisi

27 Ocak Pazar (müzelere indirimli giriş 1 Euro). *Pinakothek der Moderne* (Modern Sanat Galerisi): önce alt kattaki *Der Architekt* sergisi, tâ İlkçağ ve Mezopotamya'dan başlayıp, toplumsal konumları, imajları, teknikleri, malzemeleri, iddia ve ihtiraslarıyla mimarları gösteren. Bir salon sırf maket; bir salon sırf sesli-görüntülü yaşam öyküleri. Ortaçağ var; Palladio, Michelangelo ve Bramante var. Ama o Yüksek Rönesans'la zamandaş ve rakip Osmanlı, zayıf diyemeyeceğim, yok gibi. Tarihsel obje vitrinlerinde Sinan, tek bir TC banknotundaki tek bir cami görüntüsüne indirgenmiş. Tuhaf, çağdaş mimarlık tarihçiliğinin çok gerisinde bir sunum. Neden, bu alanın dünyadaki en önemli ismi Gülru Necipoğlu'na, olmadı bir öğrencisine vermemişler, anlamak mümkün değil.

Üst katta Picasso'lar, Matisse'ler, Leger'ler, Braque'lar, Max Beckmann'lar var, biliyoruz; ama yorulduk, kafeteryaya girelim dedik. Kalabalık; boş yer yok gibi. Hemen yanımıza orta yaşlı, şık bir Alman karı-koca geldi (orta yaşlı dediysem, bizim yaşlarımızda, yani uzayıp giden bir 50'ler – 60'lar aralığında herhalde).

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tatilden (son) ABD'nin ve TC'nin Cumhuriyetçileri

Halil Berktaş 09.02.2013

Tatil kaldıysa artık. Döneli çok oluyor ve bu bir hafta iş yoğunluğundan cehennem gibi geçti. Ama o sâkin günlerde düşünüp yazmayı planladıklarımı bitiremedim.

Değişimin diyalektiği

Biri, geçen günkü Münih müze sohbetinden devamla, oradaki ve buradaki muhafazakârların benzerlikleri ve ilişkileriyle ilgili. Söylemeye gerek var mı; Türkiye'deki muhafazakârlar deyince tabii AKP'yi değil CHP'yi kastediyorum. Günümüzde en statükocu, en taşlaşmış, değişime en kapalı parti, kesim, ideoloji, ne dersiniz deyin, Atatürkçülük ve Atatürkçü mirasa yaslandığı için/ölçüde de CHP. Bu da tamamen, Marksizmin korumamız gereken görece doğru tesbitlerinden birine uygun: zamanla her şey zıddına dönüşüyor; bir dönem ileri olan zamanla tutuculaşılıyor; bir dönemin yeni kurumları eskiyip daha fazla gelişmenin önünde bir engel, yarılmaması gereken bir kabuk haline geliyor.

Bu noktada, İttihatçılığın ve sonra Kemalizmin "başından beri" (ne demekse) "gerici" olduğu ve "sağı" temsil ettiği fikrine karşı da ki var, böyle düşünenler bir uyarıda bulunmak isterim. Bana göre bu, tarihsel değil idealist bir yaklaşım; her çağın kendine özgü bir siyasî mevzilenişi ve bu çerçevede gelişen kutuplaşmaları olduğunu gözardı ediyor. Daha gerçekçi olan ise belki şöyle bakmak: Modernist Türk milliyetçiliğinin birinci ve ikinci kuşakları, 20. yüzyılın ilk yarısında (Garp) "medeniyet"(i)ni yakalamayı amaçlayan hamleler yaptılar ve bir dizi yeni kurum yarattılar. "Ancak böyle olabilirdi" demek ne kadar yanlışsa, "ah keşke böyle olmasaydı" demek de o kadar yanlış. Ahistorik. Doğrusu, her şeyin bir bedeli olduğunu ve zaman içinde bu bedellerin öne çıktığını akılda tutmak. Tarih somut olarak "öyle" değil *böyle* aktı ve bedeli de *şunlar* oldu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Değinmeler (1)

Halil Berktaş 13.02.2013

Bunlar son iki aya ilişkin birtakım gözlem ve düşünceler; uzun yazamayacağım, ama görmemiş olmak da istemediğim şeyler. Belki öbür güne kalanların ucu bazı *Taraf* yazılarına da uzanır.

İçişleri Bakanlığının gerektirdiği özellikler

Muammer Güler'in hazmı imkânsız tâyininden yola çıkan bir dizi soru: Bu "doğal seleksiyon" nasıl işler? Devlet güveneceği insanları nereden bulur? Alt kademelerden adım adım yukarı çıkan genç bir memur, kritik durumlarda hukuku ve vatandaşı değil teşkilâtı korumayı nasıl öğrenir ve hep böyle davranacağı konusunda üstlerine nasıl güven verir? "Derin" kişi ve kademelerle olumlu işbirliği gibi yazısız davranış kodlarını nasıl

içselleştirir? Korkmayın, bildiğinizi yapın, kimse sizden hesap soramaz sözcüklerini hiç kullanmadan gene de bu mesajları verecek şekilde konuşma becerisi, hangi gizli “tercüme odası”nda edinilir? Her nasılsa “dışarıdan” legalist biri atanır da aşağılara doğru her şeyi sorgulamaya kalkarsa, bütün kapıların yüzüne kapanması nasıl sağlanır?

Bu tür kara kutular bir gün açılacak ve içlerini görebilecek miyiz acaba?

“Büyük nüfus” ve Kürt ekonomisi

(a) Yavaşlamışken tekrar hızlanan bir nüfus artışının Türkiye’nin başına nasıl belâ olacağını herhalde bilmeyen ve yanlış gönderme yaptığı Çin tecrübesinden de çıkaramayan Erdoğan’ın “[en az] üç çocuk” yoluyla “büyük nüfus” konusundaki ısrarının, bütün dünyada çağının geçmişliğine karşın özel olarak Kürtlere yönelik bir endişeden kaynaklandığı, 20 Ocak’ta Gaziantep’te yaptığı bir konuşmayla açıklık kazandı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Organize suç olarak savaş, devletin doğuşu ve PKK

Halil Bertay 14.02.2013

Madalyonun bir yüzünde, hükümetin Terörün Finansmanı Yasa Tasarısı var; diğerinde PKK’nın “kendi” bölgesi ve tabanından, henüz topraksız bir devletin iktidarı olarak, saf gönüllük değil, çoğu zaman cebir temelinde “vergi” toplaması gerçeği. Bu da ister istemez, “ezilenlerin haklı şiddeti”ne ilişkin bir dizi inancı yeniden gündeme getiriyor.

Doğuşu, yayılması ve yozlaşmasıyla “haklı savaş”

Geçmişte uzun uzadıya yazdım: “haklı savaş” kavramı Erken Ortaçağda doğdu. Kavimler Göçü sonucu eski Roma topraklarının tepesine oturan Germen soyluluğunun, başta dur durak bilmeyen bir kavgacılığı vardı. Küçük maiyetleriyle yerel savaş başbuğlarının birbirlerine kıyasıya saldırıp topraklarını genişletmeye çalıştığı, çapulcu ve yağmacı bir “kahramanlık çağı” yaşanıyordu.

Bu kuralsız ve sınırsız yıkıcılığı kısmen de olsa törpülemek içindir ki Kilise, 11. ve 12. yüzyıllarda “Tanrının Barışı” ve “haklı savaş” kavramlarını geliştirdi. Amacı, “haklı savaş” apolojisiyle savaşın daha fazla önünü açmak değil, savaşın ve şiddetin bir bölümünü “haksız” diye tanımlayıp dışlamak ve azaltmaktı. Ne ki, bir kere daha hükmünü yürüten “öngörülemez sonuçlar yasası” oldu. Feodal derebeylerinin (meselâ Fransa’ya) içsel, yatay şiddeti biraz yatıştı gerçi. Ama savaş, “haklı savaş” teorisiyle o zamana kadar varolmayan bir ideolojik desteğe kavuştu. Ortaçağ Avrupası kendi içindeki şiddet potansiyelini bu sayede dışına çevirdi. Daha 11. yüzyıl sonlarından itibaren, İslâm’daki cihadın simetrisini oluşturan Haçlı Seferlerinin dehşeti ortaya çıktı.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Boris'ler, Suphi'ler, Musa Anter'ler

Halil Berktaş 16.02.2013

Hele dünyanın bu köşesindeki her milliyetçilik, bu demek ki her "gecikmiş" milliyetçilik, gelecekte umduğu devlet teritoryalitesi için sırf kendine ait bir mekâna ulaşmak amacıyla, üzerinde yaşadığı toprakları "öteki"lerden temizlemeye kalkıştı. 19. yüzyıldan beri süren bu kanlı oyunun hedeflerine, böyle her milliyetçiliğin sırf etnik-dini "düşman"ları değil, aynı derecede "yabancı" saydığı (Soğuk Savaş söylemiyle "kökü dışarıda" dediği) politik ve ideolojik rakipleri de dahildi. Aynı derecede kindar ve gaddar olmayan (liberaller, demokratlar veya sosyalistler gibi) başka herkesi kâh sindirerek, kâh fizikman yok ederek siyaset tekeliğini gizli-açık bütün muhaliflere "şimdi"den kabul ettirmek, devlet yolunda bütün milliyetçi seferberliklerin canavarlık ortak paydası oldu.

IMRO gerillaları ve sosyalist Boris

İttihatçı milliyetçiliğinin en popüler "sokak" versiyonunun Ziya Gökalp'ten on kat daha etkili ideologu Ömer Seyfettin'in *Bomba* hikâyesinde (1911), bu yöntemlerin tek-yanlılığı içinde çarpıcı bir örneğini buluruz. "Berlin Makedonyası"nda yani 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın bitiminde önce Ayastefanos antlaşmasıyla Bulgaristan'a verilen, sonra Rusya için bu kadarı da fazla diye Berlin Konferansı'nda tekrar Osmanlı'ya bırakılan Makedonya'da Bulgar, Sırp ve Yunan milliyetçi "komita"ları hem birbirleriyle yatay, hem de Osmanlı devletiyle dikey mücadele içindedir. Belki en güçlüleri de, masa başında yitirdikleri Büyük Bulgaristan ideali için savaşan kralcı IMRO (İç Makedonya Devrimci Örgütü) çetecileridir.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Edebiyattan kopya çeken hayat

Halil Berktaş 20.02.2013

Bu milliyetçilikler boğazlaşması öyle bir şeydir ki, "kendilerine kötülük yapılanlar / karşılığında başkalarına kötülük yapar" (*those to whom evil is done / do evil in return*). Bir halkın mağduru bir sonraki halkın zalimi kesilir. Türkler ve Türk milliyetçiliği, 20'lere kadar en azından bir yönüyle "ezilen" değil miydi? Ama sonra ne oldu? Nazi ırkçılığı Holokost'ta altı milyon Avrupa Yahudisinin canını almadı mı? Ama sonra ne oldu? Sırf bu bile, ezen/ezilen millet ayırımını mutlakaştırmamak, mağdurları idealize etmemek, "ne yaparlarsa haklıdır" dememek için yeterli nedendir.

"Ne yaparsa haklı" ne demek

Filistin halkı büyük zulüm gördü ve görüyor; doğru. Peki ya Hamas ve Hizbullah, veya Gazze ve Irak'taki diğer şiddet örgütleri? "Her yaptıkları haklı" mı oluyor böylece? Çocuk-bombalar da mı haklı? Ya da adam kaçıırıp, rehine alıp, aylarca tutup, ikide bir yalvartıp dünyaya video'sunu gönderip sonra da kafasını kesmeler?

Kürt halkı da büyük zulüm gördü; doğru (ve şu anda da konumu eşitsiz; hâlâ bir yığın ayrımcılığa maruz; ama artık büyük zulüm görüyor mu, onu bilemem). Peki ya PKK? Kullandığı şiddetin çeşitli kademeleri ve yönleri? Şiddete dayalı mücadele biçiminin beraberinde getirdiği diğer şiddetler? (a) Devlete karşı şiddetin, (b) örgüt içi şiddetin, (c) o alandaki diğer siyaset odaklarına karşı şiddetin ve (d) doğrudan doğruya Kürt halkına karşı şiddetin zorunlu iççeliği?

Orhan Miroğlu'nun yeni kitabı

Ya, tam Charles Tilly'nin dediği gibi, (velev devlete karşı) elde silâh savaşıırken, tam da elinde silâh olduğu için, bütün diğer icaplarıyla da devletleşmek, savaştığı devlete benzemek?

Orhan Miroğlu'nun *Kuşatmadan İnfaza Musa Anter Cinayeti* kitabı çok önemli.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Değinmeler (2) Aydın Engin'e birkaç itiraz

Halil Berktaş 21.02.2013

Son iki aya ilişkin, uzun yazamayacağım, ama görmemiş olmak da istemediğim bir yığın şey var, demiştim (13 Şubat 2013). Kafamdakilerden biri de, Aydın Engin'in, *Taraf*'ın barış sürecine destek dizisinde açıkladığı, barışı kolaylaştırıcı değil zorlaştırıcı görüşlerle ilgiliydi (11 Şubat). Araya, Orhan Miroğlu'nun *Musa Anter Cinayeti* kitabından yola çıkan üçlü PKK eleştirisi girdi. Daha iyi oldu; asıl şimdi sırası. Öte yandan, pek kısa da kalamadı; dallanıp budaklanıverdi.

"Kürt penceresi" hangisi

Aydın Engin'in demeci "Barışa bir de Kürt penceresinden baksak" başlığını taşıyor. Yazının kalanında da hep "Kürtler neyi hedefleyecek" diye soruyor; "Kürt penceresi" ifadesini tekrarlıyor; "Kürtler için" yeterli olmayabilecek barışlardan söz ediyor. Kıstas olarak "Kürtlerin bir daha PKK gibi bir örgütlenmeye ihtiyaç duymayacakları bir barış"ı getiriyor.

Bence bunların hepsi problemli. Zira "Kürt/ler" diye tek ve genel bir özne yok. Çeşit çeşit Kürtler ve Kürt görüşleri var. Gerçi Aydın Engin de iki yerde ifade tarzını değiştiriyor; "Kürt milliyetçiliğini savunanlar" ile "Kürtlerin ulus-devlet cenderesine sokulmasına karşı olan"lardan söz ediyor. Ama sonuçta, "Kürtler" ve "Kürt penceresi" diye hep o milliyetçi vizyona dönüyor.

Bugün hangi barış gündemde

Bu mesele bugün nasıl bir barış olabileceğiyle de çok yakından ilişkili. Aydın Engin'in bir türlü telaffuz etmediği basit gerçek, bugün varılacak barışın bir tarafı TC ise, diğer tarafının da (genel olarak Kürtler değil) PKK olduğu. Buna bağlı ikinci husus, bunun ancak şimdiki iç savaşı bitiren bir barış olabileceği. Oysa Aydın Engin "barıştan ve barışçı çözümden ne anlaşıldığına gelince sorun biraz karışıyor" deyip, buna "yarım yamalak" değil, (yukarıda da aktardığım gibi) "Kürtlerin bir daha PKK gibi bir örgütlenmeye ihtiyaç duymayacakları bir barış" tanımını eklediğinde, işte asıl karışıklık o zaman başgösteriyor.

Çünkü şimdiki barış, gayet net söyleyeyim, tam da Aydın Engin'in küçümsediği o "yarım yamalak barış" olmak zorunda. Daha iyi anlaşılсын diye sol kültür arkaplanımıza başvurarak, biraz abartılı da olsa "Brest-Litovsk tipi bir barış" diyebilirim. Bu barışla "Kürt sorunu" çözülmüş olmaz, olmayacak. Gerçi, PKK'nın ya sınır dışına çekilmesi ve/ya hattâ silâh bırakması karşılığında, herhalde Kürt haklarında da bir dizi genişleme gerçekleşecek; gidişata bakılırsa, "Türklük" değil "Türkiyelilik" vurgusu anayasaya girecek. Ama bütün bunlar Kürt sorununun nihaî çözümü değil, Kürt sorununun çözümü için daha geniş ve ferah bir barışçı siyasî mücadele alanı ve mecrasının açılması anlamına gelecek. Bundan sonra nihaî çözüm için yılların geçmesi; Kürtleri mağdur eden bütün eşitsizlik ve ayrımcılıkların kültürden ve sosyal ilişkilerden, günlük hayattan silinmesi gerekecek.

Silâhlı mücadele bir "ihtiyaç" sorunu mu

Bu perspektiften bakıldığında, Aydın Engin'in vurguları, açıkçası, yumuşak üslûbuna karşın tipik bir solcu maksimalizmi gibi gözüküyor. Bu izlenimi güçlendiren başka şeyler de var. Örneğin PKK gibi bir örgüte "Kürtlerin" artık "ihtiyaç" duymaması ifadesini anlamakta zorluk çekiyorum. Bu, genel bir "ihtiyaç" sorunu muydu, yoksa bu örgütü kuran ve yöneten (ama kendilerini bütün Kürtlerle özdeş gösteren) insanların ideolojik tercihi sorunu mu?

Bu formülasyonlardan ilki, (çok karşı olduğum bilinen) silâhlı mücadele "zorunlu ve kaçınılmazdı" çünkü "başka çare yoktu" söylemiyle net bir farkı, ayrışmayı yansıtmıyor. Dahası, bu "ihtiyaç"ı toptan ortadan kaldıracak bir barış önerisi, işi büsbütün bulandırıyor. Örneğin bana göre böyle bir "ihtiyaç" şimdi de yok, çünkü (Alper Görmüş'ün geçmişte çok iyi izah ettiği gibi) olabilecek bütün Kürt haklarının barışçı siyasî mücadelesini vermek mümkün ya hep mümkündü, ya da en azından "artık" mümkün. Madalyonun diğer yüzünde, ne yaparsanız yapın "hayır, silâhlı mücadeleye bugün de 'ihtiyaç' var" diyenler şimdi var olduğu gibi, olası bir (onlara göre) "yarım yamalak" barıştan sonra da hep olacak. Dolayısıyla böyle vuzuhsuz, ölçüt olmayan ölçütler, silâhların susması için gerekli asgarilerde uzlaşmayı imkânsız kılmak isteyenler için koz oluşturacak.

İki eleştirim daha var ki özellikle sonuncusu, hem Charles Rosen yazımın bitişiyle, hem IMRO ile PKK arasında yaptığım karşılaştırma ile buluşuyor. Cumartesiye ve sonra gelecek hafta Çarşambaya anlatacağım.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Barış, Türkiye'den başka nerede aranabilir

Halil Berktaş 23.02.2013

Aydın Engin'in "yarım yamalak bir barış"a karşı "Kürt penceresinden bakılırsa görülecek barış" diye öne çıkardığı vizyonda bir önemli koşul, "bir daha PKK gibi bir örgüte ihtiyaç duyma"maları ise, bir diğeri, barışın

Türkiye ile sınırlı kalmaması. İşte asıl bu yaklaşımın hiç olabilirliği yok; "ölme eşeğim ölme"leri, "olmayacak duaya âmin"leri hak ediyor.

Dört parçanın ayrılmazlığı, Kürtlerin ortak vizyonu mu

Akil var iz'an var. Barış Türkiye'den başka nerede aranabilir? Devlet ve PKK, "TC sınırları içinde" değil de neredeki bir barışı konuşabilir?

Aydın Engin'e göre bu, olması gereken şey (mümkün olup olmadığıyla pek ilgili değil gibi). Argümanına "Dört ülkeye... serpiştirilmiş bir halktan söz ediyoruz" diye başlıyor ve Türkiye ile sınırlı bir barışçı çözüm sağlanırsa TC yurttaşı Kürtlerin "öteki parçalara dönüp... biz başımızı kurtardık... Siz artık başınızın çaresine bakın" diyemeyecekleri, demelerinin ahlâklı olmayacağı hükmüne sığıyor.

Hemen bu noktada bile bir tuhaflık var; hem, dört ülkedeki Kürtleri içerecek bir ulus-devletin Kürt milliyetçilerinin hedefi olduğunu vurgulayıp, böylece "Kürtlerin bir ulus-devlet cenderesine sokulması"na karşı çıkarak, "milliyetçiliği çağdışı bir ideoloji olarak... reddeden" Kürtlere hitap tavrını benimsiyor (ki katılıyorum). Ama hem de bu dört parçanın ayrılmazlığı hissine Kürtlerin ortak realitesi, genel Kürtlük halinin vazgeçilmezliği muamelesi yapıyor ki bu, reddettiği fikrin doğruluğu, "dört parçacı" Kürt milliyetçilerinin haklılığı anlamına geliyor.

KCK hem dörtlü konfederasyon olacak, hem de üniter devletlere dokunmayacak

Bir kere bu, ampirik bakımdan yanlış. Türkiye gibi İran, Irak ve Suriye'de de, kaderlerini o ülke çerçevesinde düşünen Kürtler hayli kalabalık. Esasen bu yüzden, tek ve birleşik bir Kürt hareketi de yok, önderliği de yok ve olacak gibi de değil. Nitekim PKK da PJAK gibi eklentileriyle böyle bir şey kurmaya kalkışmıyor; yaptığı, destek ağını ve dayanak noktalarını geniş tutmaktan ibaret (ki o kadarı bile, "alan tecavüzü" yüzünden büyük sorunlarla yüz yüze geliyor). Herkes pekâlâ "sen kendi işine bak" havasında. Bu çerçevede, TC Kürtlerinin diğerlerine "biz başımızı kurtardık" demesi, hiç de Aydın Engin'in iddia ettiği gibi bir kabul edilemezlik hali oluşturmaz. Tam tersine, özellikle Irak ve Suriye Kürt önderliklerine rahat bir soluk bile aldırabilir.

İkincisi, bir yandan dört parçayı birleştirecek bir Kürt ulus-devletini reddederken diğer yandan aynı dört parçaya uzanacak bir KCK'ya sarılmak, birkaç bakımdan iyice abes. Anlaşılan Aydın Engin, "bir örgütlenme modeli olarak KCK"da, daha geniş ve derin tartışılması gereken erdemler görüyor. Bu bağlamda, Öcalan'ın KCK'yı "devlet olmayan bir konfederasyon" olarak tanımlamasına reel bir değer atfediyor. İşbu KCK'nın dört ülkedeki Kürtler arasında şimdi buraya dikkat *"o ülkelerin üniter yapılarına dokunmaksızın"* ama aynı zamanda *"kısıtsız siyasal, kültürel, ekonomik ilişkiler kurma hedefi"*ni (italikler bana ait) ciddiye alınmaya değer buluyor.

Ütopikliğin ötesinde, sonsuz ve sonuçsuz bir maksimalizm

Gerçi hakkını vermek lazım; Aydın Engin de kendi önerisi için "Çok ütopik bulunabilir" demiş. Ama bu, ütopikliği de aşıyor; ciddiye alınacak olsa, şimdiki barış arayışını alabildiğine kıyasızlaştırıp imkânsızlaştırmak için, PKK şahinlerinin dahi aklına gelmeyebilecek bir formül sunuyor.

İlk ve en basit sorun, 1980'lerin ortalarında, Türkiye topraklarında, TC devletiyle başlamış, bu derece somut bir savaşı bitirme görüşmelerinde, PKK'nın bunu nasıl gündeme getireceği, ne talep edeceği ve TC'nin buna nasıl karşılık vereceği. Yani Öcalan (ve/ya Kandil), TC ile barışın koşulu olarak MİT'ten İran, Irak ve Suriye nezdinde tavassutta bulunulmasını mı isteyecek? Daha iyisi, onlar da masaya otursun mu diyecek ki dörtlü KCK konfederasyonunu hep birlikte konuşalım?

Olacak şey mi bu? Neyse ki Abdullah Öcalan'ın, bunun cevabının "siz çıldırmışsınız" veya "lütfen reel şeyler söyleyin" veya "peki, biz gidiyoruz"dan başka bir şey olamayacağını, herhalde Aydın Engin'den daha iyi bildiği umulur.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Arabayı atın önüne koşmamak

Halil Berktaş 27.02.2013

Off. Zar zor bulduğum Cuma akşamını, sadece önümüzdeki haftanın (üç sayfalık, baktıkça insanı ümitsizliğe garkeden) iş listesini yapmak ve sonra hepsine boş verip, sırf kafamı boşaltmak uğruna televizyon karşısında, Vahşi Kuzey'in tayga ormanlarına kar yağmasını seyrederken kendimi de yer altındaki bir kovukta boz aylar gibi kış uykusuna yatmış hayal etmenin ardından...

Ufukta gene bir sol, sosyalizm ve sosyal demokrasi tartışması

Tekrar Cumartesi sabahına; düşünüp yazmaya ayırabildiğim o biricik zaman diliminin, her dakika ve saniyesini ellerden kışkırdığım haftasonumun başına gelmek; çay suyunu koyup kapıdan *Taraf*ı almak; kanapeye oturup ağrıyan sırtımı dayamak ve gümm diye iki önemli yazıya teslimat: Gürbüz Özaltnılı, *Muhalefete kimlik ararken*; Murat Belge, *CHP'den 'sol' çıkarmak*. İkisi de 23 Şubat 2013; ikisine de çok büyük ölçüde katılıyorum; ama aynı zamanda ya net katılmadığım (Murat Belge) veya ne düşündüğümü henüz tam bilmediğim (Gürbüz Özaltnılı) öyle yerler var ki, asıl onları kurcalamak lâzım. Sonuçta, kahve falında nasıl derler, bize "üç vakitte" önce bir sol, CHP ve sosyal demokrasi, ardından da tekrar bir Marksizm ve sosyalizm tartışması gözüküyor.

İyi de, Şubat sonuna dayandık ve ben daha *Değinmeler* (3)'üme gelemedim; Nisan ortalarına kadar Ermeni soykırımına, Mayıs başına kadar Solun 1 Mayıs 77 faciası ve örtbas edilişine nasıl yer ve zaman bulacağım? Bari Aydın Engin'e şu eleştirilerimi çıkarayım aradan.

Barışın konuları ve gelecek

Türkleri ve Kürtleriyle Türkiye'nin gelecekteki her meselesi, bugünkü barış görüşmelerinde ele alınabilir mi acaba? Bir, bu mümkün müdür? İki, taraflardan herhangi birinin istemesi ya da hattâ sadece isteyebilir olması, makul sayılıp gündeme girmesine yeter mi? Üç, işbu "onlar [Kürtler] ister" (veya "aslında istemeleri gerekir") muhakemesi, sosyalizm kökeninden gelen bir takım sol aydınlar olarak bizim de üzerine atlayıp bu olmazsa "yarım yamalak bir barış" olur dememizi mi intâç eder?

Göktürk uydusundan, ya da TC'nin yirmi otuz yıl sonraki uzay kolonilerinden PKK'ya veya onu izleyecek yasal

Kürt partisi ve partilerine de eşit pay, hemen önümüzdeki şu barış çerçevesinde konuşulabilir mi örneğin? Ya da Kürt illerine ne kadar yatırım yapılacağı; bunun ne kadarının "sömürgeci-komprador" (Türk), ne kadarının "millî" (Kürt) burjuvazisine ait olacağı gündeme getirilebilir mi? Gene özel olarak o Kürt illerinde ve belki Türkiye'nin tamamında, belediye başkanları gibi valilerin de halk tarafından seçilmesi, elbette bir anayasa değişikliği konusu olarak, şimdiki barış görüşmelerinde karara bağlanabilir mi?

Dört ülkenin Kürtleri ileride ne yapar, bilmek mümkün mü

Aşıkâr ki bu soruların bazıları (düşündürsün diye) kasıtlı şaka, bazıları yarı-şaka, bazıları ciddî. Örneğin benim gibi daha birçok sol demokrat için, bu ülkenin federal bir yapıya doğru yol alması, yüzde yüz ciddî bir vizyon ve arzu edilir bir gelişme. Ama "şimdi"nin sorunu değil. Savaş halinin sona ermesiyle birlikte daha fazla açılıp genişleyecek olan yasal siyaset sahnesinde yıllar boyu barışçı yoldan verilip belki kazanılabilecek bir mücadele.

Aynı şey, dört ülkedeki Kürtlerin ilişkileri için de geçerli. Bugünkü barışta neler konuşulabilir? Aşağı yukarı belli: KCK tutuklularının salıverilmesi, PKK gerillalarının sınır ötesine çekilmesi, genel af, silâh bırakma, Kandil'dekilerin büyük çoğunluğu için yurda dönüş ve lider kadrosuna Avrupa'da yer, ana dilinde öğrenim hakkı ve diğer kültürel haklar açısından ciddî reformlar, vatandaşlığın etnik "Türklük" değil "Türkiyelilik" kavramı üzerinden tarif edilmesi ve bu gibi adımları garantiye alacak yeni bir anayasa. Altını çizeyim; bunların hepsi olacak da denemez, ama bugün barış için gündemde bunlar var işte.

Peki, silâhların susmasının ardından, dört ülkenin her birindeki Kürtlerin (ister istemez eşit olmayan hız ve kapsamlarda gelişecek) talep ve mücadeleleri, (a) farklı zamanlarda kavuşulacak özerk yönetimleri; (b) bu özerklikler arasında sıklaşan ilişkileri; (c) bu zeminde, ortak *network* ve sair örgütlere doğru bir gidişi; (d) giderek tek ve birleşik bir Kürdistanı beraberinde getirebilir mi?

Getirebilir de, getirmeyebilir de. (A) Getirirse, bence bu, 15-20 yıl sonranın çok daha yumuşak hoşgörü ortamında gerçekleşebilecek anayasa değişiklikleri çerçevesinde, geleceğe dönük bir ilke olarak hep savunduğum kendi kaderini tâyin hakkına girer. Referandumlar yapılır; öyleyse öyle, böyleyse böyle olur. Saygı göstermek gerekir. Ama (B) "getirmelidir ve doğru olan budur" denemez.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tekelci bir milliyetçilik, nerede durabilir

Halil Berktaş 28.02.2013

Açık söyleyeyim: önümüzdeki barış hakkında "yarım yamalak" gibi bütün küçümseyici ifadeler, kimden gelirse gelsin, benim için şaibelidir tıpkı, bir zamanların "AB'ye girelim ama onurumuzla girelim" şarkıları gibi. Zaten herkes görüyor; işin ideolojik iktidar (ya da Türk milliyetçiliği) tarafında CHP ve MHP, *Aydınlık*, *Sözcü* ve Ertuğrul Özkök, diğer yanında ise Nuray Mert gibi "solcu" Kürt "dostları" bütün "olağan şüpheliler" şimdiden ağız birliği içinde.

Sınırötesi siyasal ilişkilerin "kısıtsız"lığı, mevcut devletlerle nasıl çelişmez

Şimdi gelelim, Aydın Engin'in "yarım yamalak olmayacak bir barış"ın koşulu saydığı, benim ise olursa ancak barıştan sonra, gelecekte olur (ama olmayabilir de) dediğim gelişme çizgisinin yani, faraza KCK'nın ya da soruna "sınırötesi" bakma eğiliminde olan (olabilecek) başka bir milliyetçi Kürt örgütünün "dört parça" arasındaki ilişkileri yoğunlaştırma çabalarının, yasal anlamda değil, siyasî bakımdan arzu edilir, sosyalistler veya sosyalist bir kültür kıtasından çıkma sol demokrat aydınlar tarafından desteklenir olup olmadığına.

Bunu yapacak örgüt(ler), sınırötesi kültürel ve ekonomik ilişkiler kuracak, ama devlet/leşme istemeyecek bu mümkün mü? Üstelik, geçen hafta da işaret ettim (23 Şubat), Aydın Engin işin içine "kısıtsız siyasî" ilişkileri de katıyor. Nedir bunlar, bize kim anlatabilir? Ne demek, dört ayrı ülkedeki Kürt örgütlerinin birbiriyle "kısıtsız siyasî ilişkiler" kurması ve hem de bu "kısıtsız siyasî ilişkiler"ın mevcut "üniter [veya başka tür] devlet yapılarına dokunmaması"? Yeryüzünde böyle bir şey var mı? Bu bir oksimoron değil de nedir?

KCK "devlet değil" deyip geçebilir misiniz

Zaten KCK ne? Abdullah Öcalan "devlet olmayan bir konfederasyon" demiş; şimdi bunu (diyelim sosyal bilim ölçütleriyle) hiç tartışmasız kabul mü edeceğiz? Amblemi var. Bayrağı var. Yurttaş olma ve yurttaşlıktan çıkarılma yöntemleri var. Yurttaşlarının vergi yükümlülüğü var [ayrıca bkz Musa Anter'e gelen vergi mektubu hakkında, daha bir hafta önceki yazım, *Edebiyattan kopya çeken hayat*]. "KCK ilke ve amaçlarına ihanet" diye bir kategorisi var ki bu takdirde yurttaşlıktan ihraç kararını "halk özgürlük mahkemesi" veriyor ama nihaî onayı Kongra-Gel'e, yani PKK'ya, yani silâhlı örgütün kendisine kalıyor. Başka bir deyişle, gerilla karargâhı KCK'nın *üzerinde*. Eşi benzeri görülmedik bir "önderlik kurumu" (= Öcalan) faslına hiç girmeyelim. Sadece teritoryalite eksik. İstedığınız kadar "devlet değil" deyin. Aşıkâr ki KCK, "kendi toprağı"na el koymaya hazırlanan bir devlet görünümünde. Dolayısıyla KCK Sözleşmesi bu embryonik devletin anayasası oluyor.

Bütün bunları ilk 17 Mart 2012'de yazmışım, yani neredeyse bir yıl önce. Burada tekrarlamak ihtiyacını şundan duydum: devletleşmek, KCK'nın veya KCK gibi bir örgütün ruhunda var. Zaten bu iş için kurulmuş. Diğer üç devletteki Kürt bölge ve/ya gruplarıyla "kısıtsız siyasî" ilişki kurabileceğini ama bunun "üniter devlet yapılarına dokunmayacağını" nasıl söyler, kimi inandırabilirsiniz?

Bir Kürt milliyetçiliğinin diğerlerini ezmesini solcular destekleyebilir mi

Dahası geçtim, bunun bir barış koşulu olup olmamasını (olamayacağı o kadar açık ki) böyle bir örgütün diğer Kürt parçacıklarıyla ilişkisinde tekелci davranmayacağına nasıl güvenilebilirsiniz? Dört ülkedeki Kürt hareketleri az çok eşit gelişse ve ilişkilerinde biri veya ikisinin hegemonyacılığına çanak tutan bir dengesizlik oluşmasa, gönüllü bir birlik arayışından söz edilebilir.

Ama başını, bilinen siyaset tarzıyla PKK'nın ve/ya KCK gibi araçlarının çekeceği bir "kısıtsız ilişkiler ağı bunun Kürtler için iyi ve demokratik olacağı konusunda, aynı iç rahatlığını duyabilir misiniz? Lenin'in, bütün yanlışlarıyla birlikte ikincil politikalar alanında önemli doğruları da vardı, millî meselede olduğu gibi. Bir ülkenin diğer milliyetleri açısından "boşanma hakkı"ndan yanaydı, evet. Ama aynı anda, her milliyetten mensuplarıyla o ülkenin "proletarya partisi"nin (bugün isterseniz sosyalistleri ve sosyalist kökenli sol demokratları da diyebiliriz) spesifik bir "boşanma"ya karşı çıkıp "birliği" savunmasını, bu yönde tavır alması, ikna edici olmasını ve oy kullanmasını da öngörüyordu. Yani Lenin için, Marksist bilincin bağımsızlığı vardı; "ezilen" milliyetçiliğe teslim edilmesi söz konusu değildi.

Tümden unuttuk mu bunları? Barıştan sonra, milliyetçi bir Kürt partisinin dört parçaya yönelik ilişkiler kurma *hakkını* savunmak, kurmak istediği bu ilişkilerin *içeriğini* onaylamak ve desteklemek anlamına mı gelecek?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Ezilen'in irredantizmi de mi haklı olur

Halil Berktaş 02.03.2013

Irredantizm diye bir şey var(dı): 19. yüzyıl milliyetçiliği ve ulus-devlet inşası süreçlerinin bir parçası(ydı). Milyonlarca insana çektiği acıların, günümüze kadar ardı arkası gelmedi.

Soydaşlar, dış "bizimkiler"

Tipik durum şuydu: Bismarck'ın "demir ve kan" yöntemleriyle bir ulus-devlet kuruluyor, ama egemen etnik grubunun (Almanya ise Almanların, Yunanistan ise Yunanca konuşan Ortodoksların) bir kısmı o ilk çekirdeğin dışında, diyelim (Almanlar için) Ukrayna veya Bohemya'da, veya (Yunanlılar için) Anadolu'da, veya (Bulgarlar için) Ayastefanos Makedonyası'nda [16 Şubat, *Boris'ler*, *Suphi'ler*, *Musa Anter'ler*] kalmış olabiliyordu.

Bu ise, ikinci bir irredantizm aşamasının yaşanması demekti. İtalyanca "kurtarılmamış" anlamında *irredento*'dan geliyor; bu "bizimkiler" in yaşadığı alan bir *irredenta* oluyor. Onları (da) "kurtarma" misyonu, oturdukları *irredenta*'yı ilhak etme çabasına dönüşüyor; bir bütün olarak bu özlem ve atılıma irredantizm adı veriliyor.

"Pan" ve "megali" projeler

Slav veya Germen veya Türk veya Elen (Yunan) kökenli herkesin tek bir ulus-devlette birliği, sakat ve tehlikeli bir projeydi. Sakattı, çünkü etnisiteyi ve dili (etno-lingüistik kökeni), yüzyıllar boyu oluşmuş bütün ortak hayat tecrübelerinin üzerine çıkarıyor; "soydaş"ları günlük yaşam komşularından kopup "büyük millet"e katılmaya çağırıyordu. Tehlikeliydi, çünkü eski iç içeliğin parçalanması ve unsurlarının kâh şu, kâh bu "anavatan"la *enosıs*'i, birleşmesi, ancak düşmanlık, kan ve katliamla mümkündü.

Şu veya bu şekilde "bizim ilk devletimiz"e dâhil edilmemiş "soydaşlarımız"ı yerine göre Dış Slavları, Dış Germenleri (Almanlar), Dış Elenleri (Yunanlılar) veya Dış Türkleri kazanıp genişleme tasavvurları, başlıca iki kılığa büründü. Çok parçalı coğrafyalara yönelik Büyük Devlet milliyetçilikleri (ya da onlara özenen İttihatçılar), "bütün" Germen, Slav ve Türklere yönelik "pan" fikirler geliştirdiler Pan-Germanizm, Pan-Slavizm ve Pan-Türkizm (ya da Turancılık) gibi. Bunlar kâh Wilhelm Reich'inin, kâh Çarlığın, kâh Enver-Talât-Cemal triumvirinin yayılma hayal ve politikalarını besledi.

Küçük milliyetçilikler ile küçük doğmuş ulus-devletler ise "daha büyük" olmak istediler. Bunun klasik örneği *megali idea*'ydı (Büyük Yunanistan ülküsü). Sırp ve Bulgar benzerlerine ilham verdi.

Yirminci Yüzyıl trajedileri

Hepsi 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyıla uzandı ve sonuçları korkunç oldu. Çarlık Rusyası Pan-Slavizmle Güneydoğu Avrupa'ya göz dikti. Büyük Bulgaristan-Sırbistan-Yunanistan hayalleri, sırasıyla 1912-13 Balkan Savaşlarına, 1914 Saraybosna suikastine ve dolayısıyla Birinci Dünya Savaşına, nihayet 1919-22 Küçük Asya macerası ve felâketine (*mikrasiyatiki katastrofi*'ye) yol açtı. Enver'in Turancılığı 1914'te Sarıkamış'tan geçip 1922'de Tacikistan'da noktalandı. Naziler Pan-Germanizm mirasına dört elle sarıldı; Hitler Mart 1938 *Anschluss*'uyla Avusturya'yı, 29-30 Eylül 1938 Münih Anlaşması'yla Südetleri ve 1939'da bütün Çekoslovakya'yı yutar, 1 Eylül 1939'da da Polonya'ya saldırırken hep Avusturya veya Südet veya Polonya Almanlarını "kurtarma"yı kullandı.

Millî Mücadele ve sonrasında Mustafa Kemal, Sovyetler Birliği'yle dostluk uğruna İttihatçılığın Pan-Türkizm mirasını resmen reddetti ve meselâ Türk Ocaklarının faaliyet alanını Türkiye Türkleri ile sınırladı. Ama o zehirli tortu Hatay'ın ilhakında; Yunan *megali idea*'sının devamı olan *enosis*'çiliğe karşı Kıbrıs'ta (bkz Niyazi Kızılyürek'in çalışmaları): 1980'ler ve 90'larda Bosna ve Azerbaycan'da (bkz bu köşede *Ulusalcılığın serhadleri*, 24 Ekim 2009) yer yer satha çıkmaya devam etti. Yehova'nın "seçilmiş kavmi"ne vaat ettiği *Eretz Yisrael* ("İsrail diyarı") tezine Siyonizm sarılıp, Filistinlilerin yaşam hakları pahasına kısmen gerçekleştirdi. Hafız Esad Büyük Suriye uğruna Lübnan'ın canına okudu. Saddam, Pan-Arabizm kısıvesiyle Büyük Irak yaratayım derken bütün Ortadoğu'yu berhava etti.

Sol demokrat ve sosyalistler, Pan-Kürdizmi destekleyebilir mi

Tekrar ediyorum: Bırakalım, bir barış koşulu olmasını. Keza, hukuktan da söz etmiyoruz. Barış sonrasında orta vâdeli geleceğinde, Türkiye kökenli ve PKK'nın mirasını sürdüren bir Kürt milliyetçiliği, *yasallaşmış olacak olan hakları çerçevesinde*, KCK benzeri bir örgüt aracılığıyla, diğer üç ülkenin Kürtlerine yönelik yoğun bir "kısıtsız siyasî ilişkiler" (!) faaliyetine girerse...

Bunca tecrübeden sonra, Türkiye'nin sosyalist ve sol demokratlarının bu yeni Kürt irredantizmini desteklemesi mi yoksa reddetmesi, eleştirmesi, Türk ve Kürtlerin (veya Farsî ve Kürtlerin, Arap ve Kürtlerin, ilh) Türkiye (İran, Suriye, Irak) içinde eşit birlikteliklerini mi savunması gerekir?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sadece Öcalan

Halil Berktaş 06.03.2013

Barış açılımı bir şekilde devam ediyor. Herkes yazıyor zaten isteyen istemeyeni, destekleyeni ve sabote etmeye çalışanı. Sağ-milliyetçi ve sol-ulusalcı bir "Türk red cephesi"nin (üçte iki CHP de dahil) bütün şamatasına karşın AKP soğukkanlı bir dirayet gösterdi ve BDP de aynı havaya girdi. Ama İmralı ile Kandil arasında, anayasada Kürt halkının varlığının mı, herkesin Türkiyeliliğinin mi altının çizileceği, ya da çekilmenin hemen mi, iki yılda mı olacağı gibi konularda farkların belirdiği de açık. Bu çapraşık süreçte daha çok zorluk yaşanacak.

Gülbüz Özeltinli'nin tahlili

Bu iki haftayı beş yazılık bir sol maksimalizm eleştirisiyle geçirdim. Tesadüf; üzerine Markar Esayan'ın Oya Baydar eleştirisi ve Yıldırım Oğur'un gene bir Oya Baydar değinmesi (ikisi de 28 Şubat), sonra Gürbüz Öztatlı'nın *Sakin olmak da bazen iyidir* yazısı geldi (2 Mart). Pazar sabahı itibarıyla, bu kadar.

Hepsini ama özellikle Öztatlı'yı çok önemli buldum. Hem Türk hem Kürt tarafında, önderlikler ile taban veya kitleler arasında bir ayırım yapıyor (kendisi "politik aktörler" ve "toplumsal özneler" terimlerini kullanmış). Türk önderliği (AKP ya da hükümet) ve Kürt tabanı sağlam, diyor; ikisi de kuvvetle barıştan yana. Sallantılı olan, (a) şahin ve güvercinleri, İmralı'sı ve Kandil'i ile Kürt önderliği ve diğer yanda (b) Türk toplumsal tabanı. Nitekim provokasyonlar bu iki kesimi hedef alıyor; kâh Türk milliyetçiliğini galeyana getirip ikide bir Sinop veya Samsun benzeri olaylar yaratmayı; kâh PKK üst kademelerindeki şahinlerin elini güçlendirmeyi ve Kürtlerin Öcalan'a inancını sarsmayı amaçlıyor. Öztatlı belirli bir sol/sosyalist aydın kesimini de, (bana göre, faraza Aydın Engin ve Oya Baydar'da görülen) "Kürtler teslim mi alınacak" ve/ya "yarım yamalak bir barış"a mı razı edilecek endişesine karşı "sakin olmaya" çağırıyor.

Ya tarih (ve gerçek), ya politika; ikincisini neden (artık) yapamam

Uzun uzadıya aktardım, çünkü bu perspektife katılıyorum ve ekleyecek pek bir şeyim yok. Benim derdim başka; bilvesile, Kürt milliyetçi hareketinin gitgide daha iyi görünür olan çehresi, yapısı, iç ilişkileriyle ilgili. Biliyorum, şimdi belirli bir siyaset anlayışına göre, barış sürecinde Öcalan'ı fazla eleştirmemem lâzım. Çünkü çok şey onun Kürt hareketine söz dinletmesine ve bu konumdaki bir insanın yıpratılmamasına bağlı.

Ne ki, bir, kaç kere söylediğim gibi ben bıktım, "şimdi sırası mı"cı veya "neden şimdi"ci bu politik faydacılık tavırlarından. İki, tarihçiliğim şeytanın gör dediğini görmezlikten gelmeme engel. Üç, politikacı için de, kısa vâdeli taktik kaygılar, orta-uzun vâdeli ideolojik ve yapısal sorunları görmeye engel olmamalı. Dört, başka kimse değil de bir ben görüyorsam, ya da Andersen masalındaki gibi "kral[ın] çıplak" olduğunun şuyû bulması benim görüp söylememe kalmışsa, zaten hapı yutmuşuz.

Liderlik, irade, megalomani

Eh, peki, neymiş Abdullah Öcalan sonuçta? İronik olan şu ki, olayların çözümün merkezine yerleştirdiği bu Tek Adam, fikirlerinin yer yer ilkelliğini, abuk subukluğunu geçtim, *insanî* herhangi bir ilişki kurmak isteyeceğiniz biri değil. Kendi payıma, aynı odada olmayı, zorla da olsa tanıştırmayı ve el sıkışmayı bile isteyeceğimi hiç sanmıyorum.

Tutanaklara ve öncesinde, adada konuşulan (ama tutanaklarda yer almayan) şeyler hakkında *aHaber*'de yapılan açıklamalara, gayet müstebit, mütehakkim, astığı astık kestiği kestik bir kişilik yansımakta. Herkese bağırıp çağırma, herkesi aşağılama hakkı var; bunu ne kendisi, ne başkaları sorguluyor. Sırrı Önder'e ve Altan Tan'a çok yukarıdan hitap ediyor; Aysel Tuğluk ve Gültan Kışanak'ı gerillalarla kucaklaştıkları için, politik açıdan haklı ve Kandil'in de yaptığı bir eleştirinin ötesinde, çocuk yerine koyup hakaret yağıdırıyor.

Çevresiyle bütün ilişkisinde, zaten en çok bu dikkat edici; herkesi çocuklaştırıyor, onlar da bunu kabullenip çocuklaşıyor; ortada çeşitli anlamlarda "büyük," kahir ve muktedir olarak, sevimliden çok korkulan bir Öcalan kalıyor.

“Haklı şiddet”in küçük Stalin’i

Siyasette lider olmaya kalkmak için, güçlü bir irade herhalde şart, ama narsizm ve megalomani şart mı, şüpheliyim doğrusu. Bu, demokratik tecrübe ve gelenekleri zayıf toplumlara özgü olsa gerek. Önüne gelen bir Duce, Führer, Başbuğ, Başkan veya Ulu Önder olmaya kalkıyor. Hakını da vermek gerek, kimi başarıyor; kimi öküz kadar olacağım diye şişinen kurbağayı andırıyor.

Ben böyle, sonunda âciz, kifayetsiz muhteris bir megalomaniyi yakından tanıdım. Şimdilerde kendini 1923 Münih Birahane Darbesi sonrasında hapisanede *Mein Kampf*’ını yazan Hitler gibi hayal edip bombastik demeçler veriyor. Öcalan’ın ise aşikâr ki çok daha büyük, amansız ve başarılı bir megalomanisi var. Stalin’in küçüğü bile kolay olunmuyor. Solculara ise, Öcalan’ın yarattığı ve onu bu konuma yükselten “haklı şiddet” fikri ve örgütü üzerine düşünmek kalıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

‘Hareket’ ve ‘nihaî amaç’

Halil Berktaş 07.03.2013

Biliyorsunuz, ben PKK’nın barış umutlarına yan çizip savaş hazırlıklarına girmesini, daha 12 Eylül 2010 anayasa değişikliği referandumu sıralarına dayandırıyorum. Hem bunu, hem 12 Haziran 2013 seçimlerinde aslında barışa değil gerillaya oy istediklerini; belirli bir sol potansiyeli yanlış umut ve vaatlerle alıp şu veya bu bahaneyle “kaçınılmaz” diyecekleri “devrimci halk savaşı”na taşımak niyetinde olduklarını gördüm ve yazdım. “Çözüm çadırları”ndan yıldırım hızıyla ve tam bir emrivakiyle DTK’nın “demokratik özerklik” ilânına gidiş de bunun bir parçasıydı. Bu yüzden, adında emek, barış ve özgürlük gibi hangi güzel sözcükler olursa olsun “blok” a oy vermeyeceğimi açıkladım.

Silâhlı örgütün varlık güvenceleri

Bir miktar saldırıya uğradım elbet. Ama bütün o günübürlük yalanlar çöktü; gerillaya dönüşün çok önceden kararlaştırıldığı anlaşıldı ve haklı çıktım. Şimdiki koşullar farklı, çok daha elverişli. Lâkin o yaşanan ve yazılanları unutmuyorum.

O günden bu yana, PKK’nın neden barıştan kaçtığına çok değinildi. Bir neden olarak, varlığının savaşla özdeşleşmiş olması; artık Kürtlerin hakları ve/ya kurtuluşu değil kendi varlığını sürdürmek uğruna dövüşüyor olması gösterildi. Bu faktör bugün de çok önemli. Nitekim Öcalan’ın Kandil’e mesajları kısmen bu noktaya yönelik. Adeta “fazla güvence” aramalarına karşı; “beni anlamıyorlar” derken bundan yakınıyor. Daha demokratik bir toplumda, herkesin yerinin farklı olacağını görüp buna inanmaya çağırıyor. Bu da benim kafamda, tarihte başka örneklerini de gördüğümüz bir “hareket” ve “nihaî amaç” sorunsalına oturuyor.

Demokrasi ve olağan amaçlar

“Nihaî amaç,” insanlık tarihinde öncelikle iki büyük tektanrı dinin vizyonudur. Yahudilikten çok Hristiyanlık ve Müslümanlık, insanın ruhunu kurtarıp cennete ulaştırmayı öngörür. Bu kültür mirası, seküler politikaya farklı

biçimlerde aktarılır. Her siyasî partinin değil, sadece bazılarının bir “nihaî” amacı olur. Olağan demokrasi koşullarında yarışan çoğu siyasî partinin böyle bir teolojisi ve teleolojisi yoktur. Amaçları, bu demokratik düzen içinde kâh muhalefet ederek, kâh iktidara gelip yeni yasalar çıkararak ve ülkeyi yöneterek, hayatın bir veya birkaç alanında (kendilerine göre) daha iyi koşullar yaratmakla sınırlıdır.

Bu, sonsuz bir süreçtir. Varolanın yerine tamamen farklı (piyajasız ve özel mülkiyetsiz, veya toptan milliyetçi [hattâ ırkçı], veya gerçekten köktendinci) bir düzen getirmek gibi bir toplumsal mühendislik projesi söz konusu değildir. Bir adım ötede, tarihin belirli bir yöne doğru aktığı ve böyle köklü bir alternatifin gelecekte kaçınılmaz olarak gerçekleşeceği hiç varsayılmaz. Yeni koşullar à yeni sorunlar à yeni kısmî çözümler à ve sonra gene yeni koşul ve sorunlar döngüsü (isterseniz helezonî yükselişi diyelim), bilinmesi olanaksız bir geleceğe doğru habire tekrarlanır.

Düzen karşıtlıkları ve “nihaî amaç”ları

Diğer bazı siyasal akım ve partiler ise, bazen orta, bazen daha uzun ve hattâ çok uzun vâdeli bir “nihaî” amacın taşıyıcısıdır. Tipik olarak bunlar radikal, düzen karşıtı, anti-sistemik akımlardır. İllâ sosyalist olmaları gerekmez; karşı çıktıkları düzen veya sistemi kapitalizm değil de çok-uluslu bir imparatorluk (Avusturya-Macaristan, Osmanlılar, Rus Çarlığı) veya başka türlü bir “millî esaret boyunduruğu” (Versailles), genel bir çürüme ve dekadans (Weimar), zayıf ve kadınsı bir demokrasi fetişizmi (liberalizm) olarak da tanımlayabilirler. Buradan ister millî, ister Komünist, ister İslâmî ister Nasyonal Sosyalist, çeşitli devrimler (veya devrim özelemleri, platformları, programları) çıkar.

Dolayısıyla *bu tür* her akım ve/ya parti için, şu veya bu şekilde bir devrim, ulaşılmadıkça rahat edilmemesi gereken bir “nihaî amaç”tır. Düzen içi siyaset sahnesinin, o hareketin hedef kitlesi (dini, ırkı, milleti, cemaati veya [işçi] sınıfı) için, gene o hareketin özlemlerine kısmen uygun iyileşmeler sağlaması yetmez. Asıl önemli olan, siyasetin bizi devrime, arzuladığımız “nihaî” amaca yaklaştırmayıp yaklaştırmadığıdır.

Her şey, “nihaî” amaca feda

Bu, siyasetle ve demokrasiyle egoist ve dar anlamda faydacı bir ilişkinin kurulması demektir. 19. yüzyılın Liberalleri gibi Muhafazakârları da, ne kadar farklı olurlarsa olsunlar “hukuk devleti”ne saygı konusunda az buçuk hemfikirdirler. 20. yüzyıla geldiğimizde, farklı açılardan da olsa Lenin ve Stalin’in de, Mussolini ve Hitler’in de herhangi bir “hukuk devleti” saygısı söz konusu değildir. Legalite, “nihaî amaç” uğruna “istismar” edilmek için vardır.

Buna, bir tek Marksizm ve/ya Leninizm ve/ya Komünizm örneğinde, tarihin akışının da bizden yana olduğu iddiası eklenir. Ve gelecekte tam ve eksiksiz bir kurtuluş, kusursuz bir cennet gibi, büyük dinlerden (Hristiyanlıktan) alındığı aşikâr bir inanca, bir de “bilimsellik” katar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hayat, tarih ve revizyonizm korkusu

1917 Ekim Devrimi, zamanında ve daha epey bir süre, Marksizmin Leninist yorumunun haklılığı gibi yorumlandı. Tarih kesin hükmünü vermişti ve bunun artık değiştirilmesi teklif bile edilemezdi.

19. yüzyılda sosyal demokratlık, sosyalistlik ve komünistlik hep aynı siyasal duruşu anlatıyordu. 1917-20 eşiğine gelindiğinde ise sosyal demokrat ve sosyalist sözcükleri ihanetle kirlenmiş sayıldı; bir tek komünizm tertemiz ve kıpkızıl kaldı. İkinci Enternasyonal terk edildi ve yerine, "21 Koşul"un demir cenderesindeki Komintern kuruldu.

Tarihin yargıları hep değişiyor, hayat revizyonizmi kaçınılmaz kılıyor

Bu hengâmede kimi kişilikler de okkanın altına gitti. Yeni paradigma kahramanlarını Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'lerden seçerken, Kautsky, Bernstein ve Martov'lar dönek olarak etiketlendi. Hele Eduard Bernstein, ben ve benim neslim dâhil, herhalde tek sözcüğünü okumamış binlerce yeniyetme genç tarafından nihilistçe horlandı; Kautsky'den de fazla, "revizyonizm"le bir tutuldu.

Ne ki, tarih aslında olmuş bitmiş, paketlenmiş ve rafa kaldırılmış bir şey değil; tersine, pozitivist ve ampirisist yüzeyselliğe karşı 1960'lardaki *What is History*'siyle (Tarih Nedir) E. H. Carr'ın gösterdiği gibi, bugün ile geçmiş arasında sürekli bir diyalog. Bu, zaman içinde (t, t+1, t+2 ... t+n) noktalarında yaşayan tarihçinin, önündeki veriler ve dolayısıyla zihinsel ufku değiştikçe, bunlardan esinlenerek geçmişe dair sorduğu soru ve verdiği cevapların da habire değişmesi anlamına geliyor.

"Revize edilemez ilkeler"in dogmalaşması kaçınılmazdı

Özetle, temyizsiz yargılar, teoriler ve ilkeler diye bir şey yok ve diyalektiğin kendisine göre de, revizyonizm yasaklanamaz. Ne ki, Marx'ın fikirleri bir düşünme ve analiz yöntemi olmaktan çıkıp bir "izm"e dönüştükçe, her ideolojinin kaderine uğradı; Engels'in, "Hegel'in yöntemi ile sistemi arasındaki çelişki" konusunda yazdıkları, Marksizm için de aynen geçerli oluverdi.

Bu süreçte, Marksizmde, Leninizmde ve Leninizmin (Stalinizm, Maoizm gibi) varyantlarında büyük bir revizyonizm korkusu doğdu. Bir yandan, hayat değiştikçe Marksizm de elbet değişir denip, güya dogmatizme karşı yeterli önlem alındı. Öte yandan, "Marksizmin temel ilkeleri değiştirilemez" (ve değiştirilmek istenirse bu revizyonizm olur) gibi ifadelerle, tarihin akışı karşısında her nasılsa hiç değişmeyebilecek bir "temel ilkeler" nosyonu gene de tahkim edildi. Son tahlilde dogmatizm kazandı; her şeyin tarihsel tarih içinde başlı ve sonlu olduğunu ilân eden Marksizmin kendisi, başlı ve sonlu olmaktan çıkarıldı, ebedileştirildi, tarih dışı bir inanca indirgendi.

"Kapitalizmin haksızlıkları sürdüğüne göre sosyalizm de el'an geçerlidir" diye özetlenebilecek her yaklaşım, bu tarih dışılık tuzağına düşmeye mahkûmdur. Ona ayrıca geleceğim. Şimdilik bana şu kadarı yeterli: 1960'lardan itibaren "klasikler"e ve Komintern Marksizmine bağlılıkla birlikte bu revizyonizm korkusu da Türkiye'ye geldi ve solu içerden çürüten bir etken oldu. Oysa hayat, revizyonizm demek. Sosyalizmin ve Marksizmin kendi tarihi, bunun en açık kanıtını sunuyor.

Sosyalizmin çöküşü, "tek yol devrim"in sorgulanmasını da beraberinde getirdi

Çünkü bakın, 80'lerin sonlarında SSCB ve Doğu Avrupa "halk demokrasileri" çöktü; Çin ise ekonomik anlamda sosyalizmi (veya "sosyalist üretim tarzı"nı) terk edip, "sosyalist politik sistem" diye sadece tek-parti diktatörlüğünü korurken, bu koşulla kapitalist piyasa ekonomisini benimsedi. Böylece (a) sosyalizmin mevcut (kapitalist) üretim ilişkilerini iradî bir müdahaleyle kökten değiştirme iddiası; (b) kapitalizme üstünlük iddiası; (c) tarihin akış yönünde kapitalizmden sonra yer alma, yani kapitalizme göre bir ilerlemeyi temsil etme iddiası kalmadı. Aslında bu, kim kabul etmezse etmesin, maddî bir realite olarak sosyalizmin ve sosyalizm tarihi döneminin sona ermesi demekti.

Fakat iş bununla kalmadı; sosyalizme ilişkin yargıların altüst olması, sosyalist devrimin ve genel olarak devrimlerin, bizatihî devrim fikri ve "tek yol devrim" güveninin sorgulanmasına da yol açtı. Ekim Devrimi, Marksizmin çıkageleceğini haber verdiği işçi sınıfı devriminin ta kendisi miydi gerçekten? Ve hani bu çağın artık geri dönüşü yoktu? Hani devrim, tedricî reformlar çizgisine oranla toplumsal gelişme için daha hızlı ve ferah bir yol açacaktı? İnsanlığı demokrasinin en iyisi ve ilerisine kavuşturacaktı? Devrim ânında çekilen acılar geçici; sonuçta ödenen toplam bedel ise "eski düzen"ın insanlara her gün çektirdiklerine kıyasla çok daha düşük olacaktı?

Bu ve benzeri sorular, tarihin illâ devrimlerle ilerleyeceğine; devrimlerin iyi, zorunlu, kaçınılmaz ve evrensel olduğuna hattâ "ilerleme" fikrinin kendisine ilişkin olanca teorik kurguyu alaşağı ve paramparça etti.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bernstein'ın günahı

Halil Berktaş 13.03.2013

Sabit sanılan bütün yargıların altüst oluşunun beraberinde getirdiği bir namus borcu söz konusu. Üç kuruşluk dürüstlüğümüz varsa, bir vakitler "devrim değil evrim" veya "devrim değil reform" dediği için kötülediğimiz (Bernstein dahil) herkese yeni ve ön yargısız bir yaklaşım zorunlu. Çöken komünizm gibi, *o diğer ve hiç yaşanmamış demokratik sosyalizm de geri gelemeyecek* olsa bile.

Daima emperyalizme, çoğu zaman savaşa da karşı

Eduard Bernstein'ın günahı neydi, örneğin? Hayatı ve mücadelesi, hiç de bizlere tanıtıldığı gibi "kapkara" değil. Marx ve Engels'ten sonraki kuşaklardan tipik bir 19. yüzyıl sosyalisti. 1872'de "Eisenach Programı" yanlısı Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne katılıyor. 1875'te Gotha'daki birlik kongresini hazırlayan grupta. İlginçtir; Marx daha çok Eisenach'lılardan yana ve *Gotha Programı Eleştirisi*'nde Lassalle'cılarının zaferi olarak gördüğü sonuca hayıflanıyor. Bismarck, (Hitler'in 1933'teki Reichstag yangını komplosunu haber verircesine) Kayzer'e karşı iki suikast girişimini bahane edip 1878'de bütün sosyalist örgütlenme, toplantı ve yayınları yasakladığında, Bernstein yurt dışına çıkıyor ve yirmi küsur yılını sürgünde (Zürih ve Londra'da) geçirmek zorunda kalıyor.

Bu, aynı zamanda Yeni Emperyalizm çağının doruğu. Başta "Afrika'nın kapışılması," dünyanın Avrupa dışı alanlarının Büyük Devletler arasında paylaşımının tamamlandığı; (a) iyi mi kötü mü; (b) neden oluyor (tesadüf mü, kaçınılmazlık mı) ve (c) nereye gidiyor (ebedî barışa mı, yeniden paylaşım savaşlarına mı) tartışmalarının kızıştığı bir dönem.

Bernstein, bazen sanılanın aksine, emperyalizme hep karşı çıkıyor ("ultra-emperyalizm" yoluyla barış fikri onun değil Karl Kautsky'nin). 1913'te, Almanya'nın silâhlanması yasa tasarısına karşı SPD'nin sol kanadıyla aynı safta oy kullanıyor.

Pratik mücadele açısından hemen tek büyük hatâsı, Ağustos 1914'te SPD'nin neredeyse tamamıyla birlikte savaş kredilerini onaylamak. O sırada "vatanseverlik" isterisine direnebilen çok az. Ne ki, Bernstein'ın yanılığı kısa sürüyor: 1915 başlarından itibaren sürekli savaş karşıtı cephede; nitekim 1917'de, hem Kautsky hem Liebknecht'le yanyana, savaş aleyhtarı sosyalistleri ortak çatısı Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'nin kuruluşuna katılıyor. 1928'e kadar aktif politikada. 1872 - 1928: 56 yıl. Neredeyse bütün bir hayat. Bugün baktığımızda, hiç de fena bir sicil değil doğrusu.

Kapital'e bütün eleştirileri haklı çıktı

Fakat tabii ortada çok büyük bir sorun da var; Bernstein'ın, bir de Marksizmi yeniden düşünme çabasından kaynaklanıyor. 1896-99 arasında "Sosyalizmin Sorunları" üzerine bir dizi makale yazıyor ve 1899'da, "Sosyalizmin Ön Koşulları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri" kitabını çıkarıyor (*Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*). Bunu 1900'de "Sosyalizmin Tarihi ve Teorisi" (*Zur Geschichte und Theorie des Sozialismus*) izliyor.

Buralarda yazdıkları, bugün herkesin bildiği şeyler, çünkü Bernstein, sonraki yüz yılda iyice belirginleşecek bir dizi olgunun ilk, embriyonik biçimlerine değiniyor. *Kapital*'in, kapitalizmin büyük bir ekonomik krizle çökmesinin kaçınılmaz ve üstelik bu çöküşün yakın olduğu öngörüsü yanlış. Marx'ın, kapitalizmin gelişmesini hızlandırıp bir an evvel çökmesini sağlayacağı gerekçesiyle *laissez-faire* liberalizmini desteklemesi iyiden iyiye sakat ve işçilerin günlük hayattaki bütün pratik taleplerine ters. Kapitalist sanayi o kadar da merkezîleşmiyor ve mülkiyet daralmıyor; tersine, yaygınlaşıyor. Orta sınıflar yokolmuyor; emekçilerin saflarından yükselen girişimciler kapitalist sınıfı beslemeye devam ediyor. İş gününün kısaltılması, çalışma güvencesi, emeklilik hakları gibi her türlü kısa ve orta vâdeli reform mücadelesi ile bunlara uygun devlet müdahalelerini desteklemek lâzım. Bunun için de emekçilerin (siyaseti "burjuva" diye horlamak ve devrimi uzaklaştıracığı korkusuyla reddetmek yerine) siyasete aktif bir ilgi göstermesi gerekiyor.

Kıyamet, "nihaî amaç"tan koptu

Bütün bunların günümüzde doğrulanmışlığı kadar, "tek yol devrim" mantığına ters düştüğü de açık olsa gerek. Zaten bir noktada Bernstein bunu çok net ifade ediyor. Öyle rastgele, hazırlıksız bir fikir, tartışmalar sırasında anlık bir reaksiyon değil; felsefi temelleri de var. Marx'ın sosyalizmi tarihte bir sonraki zorunlu aşama olarak göstermesinin, Hegel metafiziğine kapılmasından kaynaklandığını söylüyor. Hegel, tarihi soyut Aklın kendini adım adım açmıyarak realize etmesi gibi düşünmüştü. Bu da er geç ulaşılacak bir "nihaî amaç" demekti.

Bernstein'a göre, sosyalizmle sonuçlanacak bir tarih akışı tasavvuru da böyle bir metafizikti. Bunun karşısına, demokrasi içinde ve "olursa olur, olmazsa olmaz" diye özetlenebilecek ahlâkî, vicdanî bir tercih olarak sosyalizm mücadelesinin *hareket her şey, nihaî amaç hiç bir şeydir*'ini dikti. Şimşekleri üzerine çekti.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kim birleştirir, kim böler

Halil Berktaş 14.03.2013

Bernstein'in görüşleri, *Manifesto*'dan henüz elli yıl sonra, Marksizmin Marksizm içinden ilk ciddi sorgulanışığıdır. Bu yüzden 19. yüzyıl sonunda birleşik SPD içinde büyük bir tartışma çıktı. Bebel, Kautsky, Wilhelm Liebknecht gibi önemli isimler, Bernstein'ın revizyonizmine karşı çıktı. Kendisi de demokrasi ile ihtilâlcilik arasında gidip gelen; 1917 Ekim Devrimi'ne de, 1919 Spartakist ayaklanmasına da karşı çıkan; "özgürlük daima farklı düşünenin özgürlüğüdür" diyen ama "parti diktatörlüğüne dönüşmeyecek bir proletarya diktatörlüğü" hayalinden de vazgeçemeyen Rosa Luxemburg, *Reform mu, Devrim mi* broşürünü (1900) keza Bernstein'a karşı yazdı.

Demokratik sosyalizm, kendi içinde de demokratik ve hoşgörölüydü

Ama gene de aynı parti içinde yer almaya ve birlikte mücadele etmeye devam ettiler, çünkü o dönemin sosyalizmi henüz çok daha demokrat ve çoğulcuymuştu. Marksizm ve SPD özdeş değildi; biri "sıkı" ve bütünsel bir teori, diğeri genel olarak işçi ve emekçi çıkarları temelinde kurulmuş, içinde derece derece Marksistler olsa da Marksizmi biricik temel saymayan bir siyasî parti, bir kitle partisiydi. "Doğru Marksizm"den "sapmak" ihanet ve burjuvaziye hizmet olarak tanımlanmıyordu. Herhangi bir parti programının Marksizmi (sonra Marksizm-Leninizmi) veya "bilimsel sosyalizm"i birinci maddesinden vazgeçilmez ilân ederek başlaması söz konusu değildi.

Daha önce de belirttiğim gibi, bütün bunlar Leninizm, Ekim Devrimi ve Komintern'le değişti. Sırat köprüsü gibi, kıldan ince kılıçtan keskince bir "doğru teori" anlayışı yerleşti. "Proletaryanın safı" ile "burjuvazinin safı" artık kaba hatlarıyla, açık aidiyetler ve kamuoyunda deklare yer tutuşlar temelinde değil, her türlü dolayım, çıkarsama ve imâyı da içeren çok detaylı bir tarzda ayrıştırıldı. Öyle ki, nasıl 16. yüzyılda şeytan her yerdeydi ve rüyanda gökte uçmak şeytanla işbirliğine yeterli kanıt sayılıyorsa, aynı şekilde burjuvazi de her yere girdi ve "parti çizgisi"nden en küçük sapma tolere edilmez oldu. "Hain"liğin sınırları, bugün Türk popüler kültüründe olduğu gibi, alabildiğine genişledi ve belirsizleşti; oportünizm suçlaması müebbet, revizyonizm suçlaması ölüm fermanı haline geldi.

Komünizm, dışa ve içe karşı, her alanda despotizm ve sektarizm anlamına geldi

Bu süreçte sosyal demokrasi ile komünizm artık farklı anlamlar kazanır ve kesin çizgilerle ayrışırken, birbirlerine ilişkin tavırları bakımından bir asimetri de doğdu, çünkü komünizmin sosyal demokrasiye karşı tavrı, sosyal demokrasinin komünizme ilişkin tavrından daha fazla değişti ve çok sert bir konuma girdi. Sosyal demokratlar genellikle komünistleri hatâlı bir yola girmiş, biraz maceracı ve biraz diktatörlük düşkünü "uzak akraba"ları gibi "aileden" saymayı sürdürdüler. Komünistler ise "aile"ye sızmış "burjuva ajanları" olarak teorileştirdikleri sosyal demokratları atıp dışladıkları gibi, kestirmeden düşman, hattâ 1931-34 arasında en büyük düşman kabul ettiler.

Bu, Bernstein gibi eleştirel bir Marksist ve sosyalistin, bırakalım bir komünist partisini veya tarihsel *panteon*'unu; kendine komünizmin yeni düşünsel evreninde hiç yer bulamayıp olabilecek en aşağılık "ultra" revizyonist diye lânetlenerek Dante'nin *Cehennem*'inin Dokuzuncu Daire'sine atılması demektir. Ne kadar

muazzam bir haksızlık olduğunu ancak bugün daha iyi anlıyoruz, çünkü Bernstein sosyalizm tarihinin çok ciddi, bünyesel, endemik bir sorununa çare arıyordu. Mesele, sosyalist devrimin ve devrim yoluyla sosyalizmin (en hafif deyişle) ufukta gözükmediği, üstelik bu devrim inadının güncel pratiğe açıkça zarar verdiği durum ve koşullarda, sosyalist (sosyal demokrat) bir partinin ne yapıp ne yapamayacağıyla ilgiliydi.

19. yüzyılda sosyalist devrim projesi geleceğe ilişkin bir beklentiden ibaretti

19. yüzyıl sosyalizminde, sosyalist devrim fikri (yani devrimlerin devam edeceği ve bir sonraki devrimin artık bir işçi sınıfı devrimi veya sosyalist devrim olacağı düşüncesi), bir umut, bir beklenti, hattâ Marksizmin “bilimsel”liğini ne kadar benimsediğinize göre bir inanç olarak kuvvetle mevcuttu. Ama henüz devrim fikri sosyalizm fikrini tümüyle ele geçirmemiş, sosyalizme damgasını vurmamış, sosyalizmi devrim ve devrime giden yol dışında düşünülemez hale getirmemişti. Özetle, devrimin kendi Blankist veya Leninist “patika bağımlılığı”nı yaratması söz konusu değildi.

Görülüyor ki epey bir süre devam edeceğim.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Devrimin yeni formülü

Halil Berktaş 16.03.2013

Şunu demek istiyordum: sosyalizm de devrim de Marx’tan önce mevcuttu. Marx ikisini birleştirdi. Sosyalizmi devrime bağladı (başka yolla olmaz dedi). Aynı zamanda devrimi sosyalizme eklemledi (sosyalist bir içerik verdi ve sosyalizmin arabasına koştı). Böylece Marksist bir sosyalizm ve Marksist bir revolüsyonizm yarattı. Yaklaşık 150 yıl boyunca teorik bir üstünlük kurdu.

Dolayısıyla devrimi de, sosyalizmi de Marksist kategoriler dışında düşünmek çok zor, neredeyse imkânsız hale geldi. Ama tarihçilik bunu yapmayı gerektiriyor. Çünkü eskiden çok başarılı sanılan bu sentezin, 21. yüzyıl başlarında deformasyonları öne çıktı. Bir yandan, Marksist Sosyalizm devrimi fazla planladı, reçetelendirdi, bir yığın şarta bağladı. Özerklik ve spontaneitesini yok etti. Diğer yandan Marksist Revolüsyonizm, sosyalizmi istilâ, işgal ve ilhak etti; devrim dışındaki gerçekleşme olanakları silip attı; evrimci olanaklarını yok etti.

Erken sosyalizm ve devrimle gelecek sosyalizm

Farkedileceği gibi, ben Marksizm eleştirime (örneğin Murat Belge’ye kıyasla) daha gerilerden, görece ilksel, primordiyal bir noktadan başlıyorum. Ve biliyorum, burada bir dizi büyük iddia, kocaman kocaman lâflar var. Problemleri ayıklaya ayıklaya gitmek zorundayız. Bana göre bu, (çoğu zaman farkına varmadığımız) Marksist devrim teorisinin inşası ve alt-unsurları ya da devrimin nasıl *aşırı-teorize* edildiği için özellikle geçerli.

Hem belirli bir sosyalizm fikriyatı, hem belirli bir devrim fikriyatı Marx’tan önce mevcuttu dedim.

İlkini daha iyi (ama biraz çarpık) biliyoruz. Marx ve Engels’ten, Saint-Simon ve Fourier’lerin “ütopik,” oysa kendilerinin “bilimsel” bir sosyalizmi temsil ettiğini öğrenmiştik. Ama şimdi bu “bilimsellik” iddiasının yerinde yeller esiyor ve Marksizm de bütün diğer ideolojilerle aynı düzeye inmiş bulunuyor.

Dolayısıyla öncülleriyle farkını da daha iyi anlamak ve ifade etmek lâzım. Bana göre, zaten Marksizm-içi ve Marksizmden yana tercih belirten bir terim olarak "ütopik" sözcüğünü bırakıp, daha nötr "erken sosyalizm" ifadesini kullanmalıyız. İkincisi, kritik ayırımın *siyasî iktidar* noktasında olduğunu görmeliyiz. Marx ve Engels, mevcut (kapalist) düzen içinde küçük ve özel alternatif yaşam projelerinin eşitlikçi modeller sunmasıyla bir yere varılamayacağını; sosyalizm için *iktidarı ele geçirip* toplumu tepeden tırnağa değiştirmek gerektiğini öne sürdüler. Onlar için sosyalizm (a) *siyasal iktidara* ve (b) *iktidar yoluyla, mülkiyet ilişkilerine iradî, radikal, devrimci, anti-sistemik bir müdahale* demekti. Bu adımın tarihin yasaları ve akış yönüne de uygun olduğu ise, çok bilimci bir yüzyılda bilimi de arkamıza alalım diye uydurulmuş bir ek argümandı; yemeğin salçasından ibaretti.

Devrim olasılığının politikaya girişi

Devrim fikriyatı, ya da belirli bir revolüsyonizm için de, keza Marx'tan önce mevcuttu dedim. İşin bu yönü üzerinde o kadar çok durulmaz. Fransız Devrimi, plansız, spontane, kazara oluvermiş bir devrimdi. Çünkü devrimin hemen biraz öncesine dönecek olursak, mutlakiyete ve aristokrasiye tabii tepki vardı ama haydi bunlara karşı bir ihtilâl yapalım diye bir fikir, program veya platform ya da bunu savunan bir parti mevcut değildi. Sadece muhalefet ve hoşnutsuzluk, bir devrim projesi anlamına gelmiyordu.

Derken 1789-1815 fırtınası dünyayı salladı, Avrupa'yı altüst etti ve devrim olasılığını 200 yıl süreyle çıkmamacasına siyasete soktu. Bundan sonra, bir önceki devrimi kaçırdıklarına hayıflanıp bir sonraki devrimin özlemiyle yanıp tutuşanlar ile o devrimi önlemeye çalışanlar hep varoldu. Daha 1790'dan itibaren Edmund Burke'ler devrimin maliyetini anlatmaya koyuldu. Tâ 1910 ve 20'lere kadar Lenin'ler ise devrimin yararı ve son tahlilde görelî ucuzluğunu vurguladı.

Erken revolüsyonizm ve sosyalist devrim

1815 Viyana Kongresi'yle açılan Restorasyon dönemi ve bütün 19. yüzyıl boyunca Avrupa, bir tür erken devrimcilik ateşiyle yanıp tutuşanlarla doluydu. Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah*'ında hem muhafazakâr ortamın boğuculuğunu, hem Julien Sorel'in şahsında kaçırılmış bir kahramanlık çağına duyulan nostaljik hasreti buluruz. Krallar taht ve tâclarına yeniden kavuşmuş; soyluların ayrıcalıkları iade edilmiş; Kilise laik öğretimi tekrar yoketmiş; bürokrasi yetenekli kişilerin özgürce yükselme yolunu tıkamış; sansür, yasaklar ve gizli polis siyaseti boğmuştu.

Madalyonun diğer yüzünde, unutturulması zor anılardan baldırı çıplakların Bastille'i fethinden, *Marseillaise*'den, Beethoven'ın *Eroica*'sı, Beşincisi ve Dokuzuncusundan beslenen *Liberté*, Hürriyet özlemi vardı. Öyleyse evet, tekrar devrim diyenler çoktu. Ama hangi devrim ve nasıl? Habire aynı cumhuriyet devrimi mi? Ya da bizatihi devrim olayı ve fikrine âşık olup, sırf devrim ânı için yaşamak mı, Blanqui gibi?

Bana öyle geliyor ki genç Marx'ın çıkış noktası sosyalizmden çok revolüsyonizmdi. Julien Sorel ve Blanqui'den pek farklı olmayan bir devrimseverdi. Bir noktadan sonra farkı, arzulanen yeni devrimin "bilimsel" formülünü bulduğunu düşünmesiydi.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Engin Ardiç yüzünden, kerhen, tekrar Torosyan

Halil Berktaş 20.03.2013

Gene bir sıkışıklık içindeyim. Bugün ve yarın (16-17 Mart) dışında, uzun süre yazı yazacak vaktim olmayacak. Bir değil iki haftanın toplam altı yazısını şimdi bitirip teslim etmeliyim. Sonra da araya başka herhangi bir şey sokamayacağım. Marksizm, devrim, sosyalizm, "hareket" ve "nihaî amaç" dizisine devam etmeden, güncelliğe bir iki yerinden değineceksem, şimdi değinmem lâzım.

Amerika'ya daha önce hiç gelmemiş biri, "ben beş yıl önce de geldim" der mi

Bu haftanın yazıları bu tür parentezler. Bazıları Torosyan'la ilgili. Herkes bıktı ve yazmayayım diyorum, ama ortada gerçekten tuhaf bir durum var. Size tuhaflığını iki örnekle anlatayım.

(1) Adamın biri 1920'de Ortadoğu'dan ABD'ye göçmen geliyor. Prosedür çerçevesinde, New York limanındaki Ellis Island'da alıkonuyor, sorguya çekiliyor ("mülakat" yapılıyor). Görüşmede, bir soruya cevaben, daha önce de ABD'ye geldiğini, 1916'da geldiğini, Philadelphia'daki kardeşinin yanında altı ay kaldığını söylüyor.

Soru: Bu adamın herhalde yalan söylediği iddia edilebilir mi? ABD'ye girişini kolaylaştırmak için "masum" bir yalan söylemiş olabilir, diye mesele kestirilip atılabilir mi? Bunun kontrolü yok mudur? Hani kanıt, demezler mi? Pasaportuna bakmazlar mı? Bu pasaportum değişik diyecek olsa, ABD Göçmen Bürosu kayıt tutmamış mıdır ki kendi belgelerine çıkarıp bakmasınlar? Yalan söylediği saptanırsa, bu, işini iyice zorlaştırmaz mı? Her şey bir yana; bir tarihsel tanığın kendisi hakkında söylediği, yorumcunun işine gelmeyince, yalandır diye bu kadar hafife alınabilir mi?

Harbiye mezunu 50 yaşında biri, ABD subay yapıp Pasifik'e yollamasın diye "sadece altı yıl ilkokulum var" der mi

(2) O adam ABD'ye girmiş, yerleşmiş.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hakan Erdem'den bir açıklama (ve yorumum)

Halil Berktaş 21.03.2013

Taner Akçam'ın [TA] T24'teki yazısında bir sorun daha var ki çok kritik. Her nedense TA, Torosyan'ın illâ 1916'da Romanya cephesinde bulunmuş olduğunu ispatlamak istiyor. Önünde iki engel var: Romanya "madalyası"nın sahteliğinin ispatlanmış, Hakan Erdem'in ise Torosyan'ın aynı 1916 yılında ABD'de altı ay kaldığını göstermiş olması. Hem bu iki engeli bertaraf etmeye, hem de Torosyan'ın 1916'da Romanya'da olduğuna dair ek ve pozitif kanıt bulmaya (imal etmeye) çalışıyor.

Önlü-arkalı "iki" Yoklama Kartı ve "baştaki yara" sorunu

Bu doğrultuda TA, gidip Louise Schreiber'dan aldığı Romanya "madalya tasdiknâmesi"nin sahte çıkması konusunda hemen hiçbir şey söylemiyor; es geçmeyi tercih ediyor. Torosyan'ın 1916'da ABD'ye geldiğine dair beyanını ise, dün aktardığım "masum yalan" teorisiyle geçiştirmeye kalkıyor. Geriye, o sırada Romanya'da olduğuna dair ayrı, "pozitif" kanıt bulmak kalıyor.

TA bu noktada, bir Askerlik Yoklama Kartı meselesine başvuruyor. Hakan Erdem kendi kitabında, Torosyan'ın kişisel hayatı hakkında bulabildiği bütün bilgilere yer verirken, 1942 yılına ait Askerlik Yoklama Kartını da önlü arkalı basmış; burada Torosyan'ın al yanaklı, pembe tenli, çilli olarak tarif edildiğini de zikretmişti (bkz Erdem, s. 305 vd). TA'ya göre bu, yanlış kişi ve yanlış kartmış. Kendisi "doğrusu bu" diye (güya) "başka" bir Askerlik Yoklama Kartı'nı arkalı-önlü basıyor ve bu kartın arkasında, Torosyan için "başının sol yanında yara izi var" (*scar on left side of head*) dendiğine dikkat çekiyor.

TA bu "saptama"yı şuraya bağlıyor: Torosyan kitabında, Romanya'da başından yaralandığını söylüyor ya. İşte bakın, bu kişinin de başında yara izi var. Öyleyse ikisi aynı. Öyleyse Torosyan burada doğru söylüyor; 1916'da hakikaten Romanya'da. Öyleyse ABD'de olmuş olamaz. Öyleyse 1920'de E Island'da, ben buraya 1916'da da geldim derken yalan söylemiş olmalıdır.

Doğru Yoklama Kartı'nın ön yüzüne, başka bir kartın arka yüzünü eklemek

Torosyan'ın Göçmen Bürosu mülâkatında daha kolay giriş yapmak uğruna yalan söylediği faraziyesi hakkında ne düşündüğümü dün yazdım.

Geriye, bu Askerlik Yoklama Kartı meselesi kalıyor. Bunun uzmanı da Hakan Erdem ve şu sırada oturup bağımsız bir makale yazması imkânsız. Konuyu kendisine sordum; 17 Mart 2013'ta bana yazdıklarını özetleyerek aktarıyorum.

- Hakan Erdem der ki: "Ben Torosyan'ın Askerlik Yoklama Kartını aynen yayınladığım gibi aldığım arşivin künyesini de verdim. Defalarca kontrol ettim. Hiçbir yanlışlık yok. Bu kişi Sarkis Torosyan'dır."
- "Taner Akçam da bir Askerlik Yoklama Kartı veriyor. Güya benimkisi başka bir kişiye, onunkisi ise Sarkis Torosyan'a ait. Ne ki, bu 'iki kart'ın ön yüzleri AYNİ. Evet, bir bakışta anlaşılacağı gibi TA, benim yayınladığım (ve tüm kimlik bilgilerinin bulunduğu) ön yüzü AYNEN yayınlamış. Kendi verdiğinin doğru, benimkinin ise yanlış adama ait olduğunu iddia ediyor."
- "Farklılık, kartların arka yüzünde. TA, benim verdiğimle aynı olan doğru ön yüzün altına, başka bir karta ait olan arka yüzü monte etmiş; onu yayınlıyor. 'Başının sol yanında yara izi' (*scar on left side of head*) bu arka yüzde yer alıyor. Ve Taner Akçam buradan Torosyan'ın anılarındaki Romanya'da yaralanma faslına geçerek, Romanya anlatımının doğruluğunu güya ispatlamış oluyor!"
- "Problem şu ki, bu arka yüzün kime ait olduğunu BİLMİYORUZ. Çünkü TA, kartın (isim, soyisim, adres, imza, yakınların adları gibi her türlü kimlik bilgisinin yer aldığı) ön yüzü diye, benim verdiğim ve gerçekten Sarkis

Torosyan'a ait olan ön yüzü yayınlıyor. Verdiği arka yüzün gerçek ön yüzünü ise bizden saklıyor; dahası, benim verdiğim arşiv bilgilerinden farklı olarak, kendisi bu "belge"yi nereden bulup aldığını hiç söylemiyor. Bir tarihinin asla yapmaması gereken bir şeyi yapıp, 'belge'sini kaynak göstermeden kullanıyor."

Bilim ahlâkı açısından, bu iş nereye gidiyor

Şimdi ben [HB] altını çizeyim ki bu, son derece ağır bir suçlama. Doğruysa, kimse bunun altından kalkamaz. Torosyan'ın uydurma kitabına ve sahte "madalya tasdiknâmeleri"ne inanarak (veya inanmış gibi yaparak) inatlaşmak başka şeydir; o inandığı tanıklığa yer yer keyfince doğru keyfince yalan demek bile başka şeydir; doğrudan doğruya sahte kanıt imal ve monte etmek ise tamamen başka.

Bu, bilim ahlâkının doğrudan ve açıkça ihlâline girer. Böyle şeylerin, örneğin doğa bilimlerindeki karşılığı, araştırma ve deney sonuçlarını bile isteye tahrif etmektir. Hele Amerikan üniversitelerinde, gözünün yaşına bakmazlar. Emsalleri var. Bütün projelerine son verirler; laboratuvarını kapatırlar; tahkikat süresince kişiyi açığa alır ve ofisine girip çıkmasını bile yasaklarlar; vahamet derecesine göre, "iş garantisi" (*tenure*) bile olsa "ahlâki düşkünlük"ten (*moral turpitude*) kapının önüne koyarlar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gelinen noktaya ilişkin, bir özet daha

Halil Berktaş 23.03.2013

Bütün bu umutsuz kafa karıştırma çabaları karşısında, tartışmanın neresinde olduğumuzu bir kere daha hatırlatmak ihtiyacını duyuyorum.

İlk bozgun: Torosyan'ın kitabı ve belgesinin uydurma olduğunun anlaşılması

Çok ayrıntılı olarak Hakan Erdem, daha özet mahiyetinde ben, Torosyan'ın kitabının iç kritiğini yaptık. İler tutar yanı kalmadı. (1) Neresi doğru, neresine güvenilir sorularına cevap verilemeyecek derecede uydurma olduğu ortaya çıktı.

(2) Kitapta yer alan bir "Çanakkale madalyası tasdiknâmesi"nin sahteliği ispatlandı. Üstelik Hakan Erdem (3) Sarkis Torosyan'ın ABD'ye ilk 1916'da gidip altı ay kaldığını (yani o sırada Romanya ve Galiçya'da olamayacağını) ortaya koydu. (4) Gene Hakan Erdem, Torosyan'ın kendi beyanıyla altı yıl öğrenim gördüğünü ispatladı.

İkinci bozgun: "Romanya madalyası"

İnsaf ve iz'an ölçüleri içinde, işin bu noktada bitmiş olması gerekirdi. Ne ki, Ayhan Aktar [AA] ve Taner Akçam [TA] bir türlü durmasını ve susmasını bilemediler. Torosyan'ın "gerçekliği"ne sanki kitabın iç kritiğinin yerini tutabilirmiş gibi dışsal kanıtlar bulmaya kalkıştılar. Bu da onları, dâvâları esastan çürük olduğu için, habire daha büyük çıkmazlara sürükledi.

Bu suyu çıkmışlığın ilk aşaması, TA'nın Torosyan'ın torunundan, dedesi hakkında "hepsi doğrudur ve kanıtı da kitapta yazdıklarıdır" diye, metodolojik açıdan gülünç bir demeçle birlikte, Torosyan'ın kitabına almadığı ikinci bir "madalya tasdiknâmesi"ni de elde edip kendi web sitesine koymasıyla yaşandı. Bunun üzerine AA da tekrar coşup ortalara düştü; sağa sola "bu iş bitmiştir" mektupları yolladı. İnanılmaz bir pişkinlikle, beni ve Hakan Erdem'i dürüst olup özeleştiri yapmaya çağırdı.

Sonra ne oldu? Osmanlıca bilmeksizin her "belge"yi doğru sanıp buldumcuk olanlara karşı, bir dizi ciddi Osmanlı tarihçisi bu ikinci (Romanya) madalyasının da sahte olduğunu ispatladı. En son, *Toplumsal Tarih*'in Şubat 2013 sayısında Edhem Eldem'in kapsamlı incelemesi çıktı. Eldem her iki "madalya tasdiknâmesi"nin (i) tamamen sahte olduğunu ve üstelik (ii) aynı elden çıktığını, en ince ayrıntılarına kadar ortaya koydu. Özetle, "bu iki 'belge'nin sahteliği kabul edilmeksizin artık bu tartışmada hiçbir adım atılamaz" dedi. AA ve TA'yı, bir asgarî olarak bunu kabul etmeye çağırdı.

Hâkim kanaat

Bu arada kamuoyu da hükmünü verdi. Bir yığın kitap tanıtma yazısında ve tv programında, Hakan Erdem'in kitabının Torosyan'ın kitabını tamamen çürüttüğü kabul edildi. Aksi yönde tek bir değerlendirme çıkmadı. Tarihçilerin özel *network*'ları da var. Bazı önemli, dünyaca ünlü kişiler, AA'ya hayli ağır özel uyarılar yazdı.

Yayıncı da bir fikre vardı ki, kitabı sessizce piyasadan çekti. Yeni basımını yapmama kararı aldı. Şimdi sağda solda, kitabı kendilerine getiren AA'ya geçmişti itibariyle güvendikleri için ne kadar pişman oldukları konuşuluyor. Herkes, altı çürük çıkabilir diye ikilinin yeni "katkı"larına şüpheyle bakıyor. Bu bir sansür değil; kimsenin AA ve TA'ya güveni kalmamasının sonucu.

Üçüncü bozgun: "gerçek kimlik" imalâtı

Ama gene de vazgeçmediler ve tabii Edhem Eldem'in iyi niyeti, hiçbir olumlu karşılık bulmadı. Tersine, TA son iki yazımda anlattığım manevraya girişti. Bir tek T24'ün web sitesine koymayı kabul ettiği bir yazıda, Hakan Erdem'in Torosyan'ın kimliğini teşhis edişi konusunda şüphe uyandırıp, Torosyan'ın her şeye rağmen 1916'da Romanya cephesinde olduğunu göstermeyi denedi. Bu arada, nereye varacağını düşünmeden "masum yalan" safsatalarını da ortaya attı.

Üzücüdür ki kendine aldatacak Engin Ardıç'ı buldu. Ardıç nedense bir tek bu son "kanıt"ı öne çıkaran bir yazı yazdı; bu tartışmanın (Torosyan'a inananların zaferiyle) "bitmiş" olduğunu duyurdu.

Komik. Sahte tarihçilik cephesi açısından bu kaçınıcı "iş bitmiştir" iddiası, ben de şaşırdım doğrusu. Ama işte bunun da sonu hüsrana oldu.

Nasreddin Hoca'nın pis ve kelek karpuzu

Bilvesile, gerek konudan hiç anlamayıp sırf ahabap çavuş ilişkileriyle tavır alanlara, gerekse meseleye "Torosyan doğru çıksa da mağdurların (Ermenilerin) lehine bir puan yazılsa" gibi, bilimle ve gerçek arayışıyla ilgisi olmayan bir faydacılıkla bakanlara iki çift lâfım var.

Hayır, Torosyan'ın kitabı hiçbir "fırsat" değildir. Buradan sizin umduğunuz fayda gelmez. Çünkü kitap bütünüyle çökmüş, güvenilir bir kaynak olmaktan çıkmıştır. Nasreddin Hoca, kelek çıkan bir karpuzu önce atmış; sonra susayınca geri dönüp toplamış; eşek pisliği "şurasına dokunmuş burasına dokunmamış" diye diye yiyip bitirmiş. Siz de midesizseniz gene yemeye devam edebilirsiniz. Ama bilim artık bu kitaptan hiçbir doğru parçacığı ayıklayamaz. İsrar, AA ve TA'nın başına gelen gibi, kişinin tüm kredibilitesini yitirmesiyle sonuçlanır.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Noktayı Newroz koydu

Halil Berktaş 27.03.2013

Basit bir şey diyecekken lâfı uzattım, tarihe dalıp gittim. Araya Torosyan girdi. Derken Newroz oldu. Aşağıdaki hemen her şeyi, Cumhuriyet'in ilânı kadar önemli gördüğüm bu gelişmeden önce yazmıştım. Bu parentezi kapatayım ki, sosyalizmin geçmişi ve bugün (hattâ sırf "sol" desek dahi) bir umut olup olamayacağıyla devam edeyim.

Hareket pratik-demokratik, nihaî amaç köktenci-ütopik olursa

Buraya, İmralı tutanaklarına ve Öcalan ile Kandil arasındaki olası farklılık noktalarına ilişkin bazı gözlemlerden geldim (6 Mart). Şimdiki barış sürecinde, PKK için "hareket" mi, "nihaî amaç" mı sorusunun kritik olduğunu düşünüyordum. Bu da bana, tarihin kısmetsiz, hakkı yenmiş isimlerinden Eduard Bernstein'ı hatırlatmıştı. Acaba, demiştim, ünlü "hareket her şey, nihaî amaç hiçbir şeydir" sözü bir siyaset gerçekliği olarak "nihaî amaç" ile onun için mücadele eden "hareket"i birbirinden ayırması bu soruna ışık tutabilir mi?

Tutmasına tutar da, dolaylı bir şekilde tutar ve ince bir düşünce çabası gerektirir kanısındayım. Bence "hareket"e mi "nihaî amaç"a mı öncelik tanınması gerektiği konusunda, her durum için geçerli bir kural getirilemez; bu, nasıl bir "hareket" ve nasıl bir "nihaî amaç"tan söz ettiğimize bağlıdır. 1890'lardaki Bernstein ve demokratik sosyalizm tartışmaları örneğinde, iki boyut söz konusuydu. Birincisi, "nihaî amaç" sırasıyla şiddete dayalı devrim (ihtilâl), sosyalizm ve komünizm hele Batı Avrupa ve Almanya gibi hızla gelişen kapitalist ülkeler örneğinde, aşırı-köktenciydi ve dolayısıyla (küçümsenen "ütopik sosyalist"lerinki kadar) ütopikti, hayalîydi, erişilmez derecede uzaktı. Bu, Ekim Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin yarattığı 70 yıllık ama son tahlilde geçici "pekâlâ olabilirmiş" hissine rağmen, bugün tekrar ve çok daha açık.

İkincisi, orada söz konusu olan "hareket" barışçı ve demokratikti. Baskı ve yasaklara karşın, herhangi bir provokasyona gelmeksizin yasallığı adım adım kazanan, sadece tek tek "bağımsız aday"larla dahi oyunu 400,000'den 800,000'lere ve yüzde 20'lere taşıyabilen bir SPD mevcuttu.

Kazanımlara sosyalizm demek de şart değil; yeter ki muhalefet dönüştürücü olsun

Bu çerçevede, *elbette* Bernstein haklıydı ve iki anlamda "hareket" çok büyük önem taşıyordu. "Hareket"in birinci anlamı, sosyal demokrat parti ve etrafında yarattığı bütün siyasal, kültürel etki kuşaklarıydı. İkinci anlamı, bu "hareket"in ileriye doğru "hareket"iydi; demokrasi ve işçi hakları açısından adım adım elde ettiği kazanımlardı. SPD ikincisini yaptıkça birinci anlamda güçleniyor; hem varlığı hem eylemiyle, iktidarda olmasa

ve belki hiç iktidara gelemeyecek de olsa bizatihî muhalif konumu ve pratiğiyle, toplumun dokusunu içten içe değiştirebilirdi ve değiştiriyordu.

Bernstein'a göre bu, kapitalizmin içinde gelişen sosyalizmdi. Bana göre değil; bu, mevcut (Sanayi Devriminden çıkmış haliyle) kapitalizmi ve demokrasiyi (ikisi aynı şey değil) şu veya bu ölçüde yumuşatan, denetleyen, biraz daha genişleten ve kısmen daha âdil kılan bir gelişme çizgisiydi. Ve benim gözümde meşruluk kazanması için, illâ olduğunun ötesinde (sosyalizm gibi) sıfatlarla taltif edilmesi de gerekmiyor. Ayrıca, kapitalizme "taban tabana zıt" bir sosyalizmin, ister devrim ister evrim yoluyla kurulup yaşayabileceği (veya bugünden programlaştırılabileceği, projelendirilebileceği) de benim için çok kuşkulu.

Ya hareket köktenci-silâhlı, nihaî amaç demokratik olursa

Dolayısıyla Bernstein'la en az şu noktada buluşuyoruz: Demokrasiyi kendi bağrında yaşatan bir hareket olarak büyüüp gelişmek, demokrasiyi genişleterek toplumu daha muhalefetteyken değiştirmek ve ne pahasına olursa olsun, evet, bu "hareket"ın üzerine titreyip varlığını korumak, ezdirmeyip yaşatmak, "devrim yapamadıkça neye yarar" dememek ve dedirtmemek; bu anlamda, silâhlı maceralara sürükleyip belirsiz bir "nihaî amaç"a feda etmemek, çok büyük önem taşıyor.

Buna karşılık, PKK örneğinde başka türlü bir "hareket" söz konusu(ydu). Silâhla başlayıp gelişmiş ve hep öncelikle askerî olmuş(tu). Yani meselâ komünist partileri örneğinde olduğu gibi parti silâha değil, silâh partiye hükmediyor(du). Bu askerî mücadele bütün varlığı haline gelmiş(ti) ve nüfuzu da büyük ölçüde buna bağlı(ydı). Kendi hukuku ve vergi toplaması, bölgesinde hangi gazetelerin satılıp satılmayacağına, belediyelerin hangi projeleri kabul edip etmeyeceğine karışma kapasitesi, hep son tahlilde silâhların gölgesinde faaliyet gösteren "22 yaşındaki siyasî komiserler"e gelip dayanıyor(du).

Sonunda ağır basan "nihaî amaç," yerini barışçı bir "hareket"e bırakacak

Ne ki bu patika bağımlılığının karşısında, bir de sosyalizm ve komünizme göre çok daha kısa-orta vâdeli, dolayısıyla çok daha gerçekçi bir "nihai amaç" var(dı): Kürtlerin hakları, eşitliği, özgürlüğü; mağduriyetlerinin son bulması. Kanımca burada demokratik olan hareket değil nihai amaç(tı) ve bugünkü şekliyle "hareket"ın değil "nihaî amaç"ın yaşaması lâzım(dı).

Öyle görünüyor ki artık Öcalan, PKK ve BDP de bunu tercih ediyor. Adaptasyon ne kadar zor olursa olsun, artık Bernstein tipi bir "hareket" görebiliriz. Bizatihî varlığıyla toplumu değiştirmeye ve Kürt sorununu bu anlamda "çözmeye" aday.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evvel zaman içinde

Halil Berktaş 28.03.2013

 Evvel zaman içinde Siz bilmezsiniz ama, Sovyetler Birliği diye bir ülke vardı... Böyle başlıyorum, çünkü gerçeklik *bu*. Çünkü bugün 20. yüzyıl tarihi derslerime de böyle başlıyorum. Çünkü benim için şu köşenin,

doğruya sadakat açısından üniversiteden farkı yok.

Nostaljik fotoğraflar sosyalizmi

Yukarıdaki resme bakın, sadece bakın ve bir süre hiçbir şey demeyin. Bir sokak performansı. Üç Rustan biri Marx, biri Lenin, biri Stalin olmuş. Yanda, aksesuar olarak bir de Sovyet bayrağı var. İstedığınızle ya da belki hepsiyle resim çektirip, sosyalizmin ve/ya "proletarya devrimleri ve millî kurtuluş savaşları" çağının ve/ya "emperyalizmin toptan çöküşe ve proletarya devrimlerinin dünya çapında zafere ilerlediği" çağın her şeye rağmen bitmediği illüzyonunu, bayrağın altındaki çantaya atacağınız birkaç ruble karşılığı, birkaç dakika yaşayabilirsiniz.

En sarsıcı olan da ne, biliyor musunuz; bugün önüme gelen öğrencilere bu ve benzeri fotoğrafları gösterdiğimde, çoğu espriyi anlamıyor ve benim hissettiğim o koyu, absürd kederi hissetmiyor, zira o üç kişiyi tanımıyor bile. Çoğu 90'larda doğmuş. Bizim kuşağın bilfiil yaşadığı, içimize işleyen 1950'ler, 60'lar, 70'ler ve 80'lere dair en ufak bir *anıları* yok. Ne Lumumba, ne Vietnam, ne Küba, ne Paris baharı, ne Filistin (yani FKÖ, FHKC ve FDHKC'lerin, "M" ve "ML" ve daha "ML" olma yarışındaki Arafat, Habaş ve Havatme'lerin o eski Filistin'i).

Bellek ve gelenek toptan çökerse

Yeats'e göre, kendi görkemli geçmişinin büyük eserlerini incelemeyen bir müzik (veya şiir) ekolü diye bir şey olamaz; onun için de kalkar, denizler aşip kutsal Bizans kentine gider (*Nor is there singing school without studying / Monuments of its own magnificence; / And therefore have I sailed the seas and come / To the holy city of Byzantium.*) Tanrının kutsal ateşinin kucakladığı bilgelere (*O sages standing in God's holy fire*), ruhuna hükmedip kendisini eserleriyle ölümsüz kılmaları için dua eder (*and gather me / Into the artifice of eternity*).

Sosyalizm ve komünizmin öyle bir kutsal şehri, bir Konstantinopolis'i veya bir Mekke'si ve Kâbe'si de yok artık ki şu *ersatz*, elden düşme Marx, Lenin ve Stalin'le fotoğraf çektirmek dışında, gidip akıl fikir almak, kadro eğitimi görmek mümkün olsun. Hacıları da kalmadı; uluslararası komünist hareket, kâh içindeki kâh periferisindeki çoğu sol örgütle birlikte buharlaştı gitti. Herhangi bir kimlik ve kamusal aidiyetin kollektif bir belleği olur; iyi kötü, doğru yanlış bir geleneğe yaslanır; öyküler, marşlar, törenler, bayraklar ve yıldönümleriyle beslenir; kendine özgü bir sanatı, estetik tercihleri vardır. Hattâ öyle ki, bazen içi boşaldıktan sonra bile sırf bunlar yaşar ve yaşatır. Atatürkçülük örneği önümüzde duruyor.

İşte o da rüzgâr gibi geçti

Sosyalizm ve komünizmin bellek transmisyonu ise toptan çöktü; "Leninist hafıza"nın nesilden nesile aktarımı onarımı imkânsız bir kesintiye uğradı. Bunların, yakınmak için değil, geçmişi ıslâh edip kurtarmak gibi olmayacak bir duaya âmin dememek için altını çiziyorum. Bugünün lise ve üniversitelilerinin çok büyük çoğunluğu için, ha Ortaçağ, ha sosyalizm. Ha 8-9. yüzyılların Karolenj İmparatorluğu, ha 1922-1991 arasının SSCB'si. Ha Kısa Pepen, ha "cüce" Deng. Ha Magna Carta, ha 20. Kongre. Ha 1956 Macaristan ve 1968 Çekoslovakya işgalleri, ha Bouvines veya Mohaç meydan muharebeleri. Aynı ölçüde uzak; okuyup ezberleyerek

öğrenilmesi gereken bir tarih. Fazla ilgi de yok açıkçası. Zaman o kadar hızlı akıyor ki, demokrasi kahramanı Walesa ve Havel'ler bile unutuluyor.

Dünyanın sosyalizm diye bir gündemi yok. Zaman zaman kapitalist krizlerin depreşmesi başka, kapitalizme alternatif diye sosyalizmin geri gelmesi başka. Kipling'in kendisi de emperyalistti ama 1897'de İngiliz İmparatorluğuna "mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var" misali bir hatırlatmada bulunmuştu: "Bakın, dünkü bütün ihtişamımız / Sur ve Ninova gibi yerle bir!" (*Lo, all our pomp of yesterday / Is one with Nineveh and Tyre*).

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Ankara'nın ihtiyarları'

Halil Berktaş 03.04.2013

Neredeyse üç hafta oluyor; peşpeşe altı yazı yazıp bırakmıştım, yurtdışına gitmeden önce. Üçü Torosyan, biri "hareket" ve "nihaî amaç" sorunu, ikisi Marksizm ve sosyalizm tarihiyle ilgiliydi. Şimdi gene birkaç güncel konu birikti; onlara değinip, asıl sosyalizm faslına devam etmek istiyorum.

Şişirme ve yalanlamalar

Şu "Türk sözcüğü" bildirisi. Anayasadan Türk sözcüğünün çıkarılmasına karşı, "Türk Milleti'nin kesintisiz egemenliğini esas alan... millî devlet yapısı"nın aynen devamını isteyen metin. Rivayete göre 300 kişi imzalamış. Rivayete göre diyorum, çünkü bazı haberlerde "300'e yakın," diğer bazı versiyonlarında ise "300'den fazla" bilim, devlet, siyaset ve edebiyat adamından söz ediliyor. Belli ki güçlü bir çıkış olsun istenmiş. Ama acaba öyle mi oldu? Benim görebildiğim, şimdiye kadar daha çok içeriği üzerinde duruldu; bileşimi pek yakından incelenmedi.

Bildiriye imzalamış gibi gösterilenlerden en az iki kişi daha sonra bunu yalanladı. Ünlü tarihçi Halil İnalcık'ın ismi üstelik de en başta verilmişti; müzik eleştirmeni, Fazıl Say'ın babası, 1960'ların ilk, orijinal *Türk Solu* dergisinin kurucularından Ahmet Say da alfabetik sırayla A harfinin altında yer alıyordu. Daha sonra işin böyle olmadığı ortaya çıktı. (Kendi payıma, özel olarak Ahmet Say'ı gıyabında kimin dahil etmiş yani bununla kimin bu kadar uğraşmış olabileceğini merak ediyorum doğrusu.)

Ölü doğmuş *think tank*'ler ve folklorik kalıntılar

Bu tür şişirme ve tahrifatın nasıl bir rezalet anlamına geldiği bir yana; kalanlara baktığımızda başlıca iki kategori göze çarpıyor. İlkin, MHP'nin tam merkezi ve ana mecrası içinde değilse bile çevresinde, yörüngesinde gözükken düzenleyiciler ile özel tabanları. 27 Mart'ta Ankara'da yapılan açıklamanın sahipleri: Ümit Özdağ, Mustafa Kafalı, Bican Ercilasun, Sadi Somuncuoğlu, İskender Öksüz. *Yeniçağ* gazetesinden bazı kişiler. Belirli bir Kayseri ve Erciyes Üniversitesi varlığı.

Ümit Özdağ bir zamanlar ASAM'ı kurmuştu. Kemal Gürüz ve Erdoğan Teziç'lerin YÖK'ü de bu tür "stratejik araştırma merkez"lerini diğer bütün yüksek öğrenim kurumlarına yaymaya (bu bir tür kanser olduğu için "metastaz yaptırmaya" demek daha doğru olur) kalkışmıştı. İşte aynı Ümit Özdağ, şimdi de 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü'nü kurmuş ve yönetiyor. Yanında, Sadi Somuncuoğlu'nun başkanlığındaki Millî Düşünce Merkezi. Marjinal ve umarsız bir nasyonalist *realpolitik* arayışı.

Sonra daha klasik *Töre* dergisi ve geçmişte kalmış Soğuk Savaş enstrümanları: Türk Ocakları, Aydınlar Ocağı ve Türk Aydınları Vakfı. Türk Boyları ve Yörük Türkmen Dernekleri Konfederasyonları ile Ankara Seymenler Kulübü. Son üçü pörsümüş bir "folklorik" milliyetçiliğin, yaylada yayık dövüp kılıç kalkan oynamanın kalıntıları.

E., eski, emekli

Bence asıl ilginç olan, bundan sonrası. Bilin bakalım, katılımcı listesiyle birlikte bu bildiride en çok geçen sözcükler hangileri? Öyle iki kelime var ki, hemen göze çarpmayabiliyor ama aslında olayın bütün ruhunu yansıtıyor.

Her nasılsa farkettim ve ondan sonra, deli pösteki sayarmış ya, itiraf edeyim ki öyle oturup hem de birkaç kere saydım: bu metinde *eski* ve *emekli* sözcükleri ile her ikisinin yerine geçen *E.* kısaltması, tam 98 defa yer alıyor. Başka bir deyişle, *E., eski, emekli* memurlar, valiler, müdür ve müfettişler; milletvekilleri, müsteşarlar, bakan ve büyükelçiler; hâkim ve "reis"ler; albay ve generaller; profesör, dekan ve rektörler; hattâ tek tük *emekli* öğretmen, imam ve müftüler, "Türk sözcüğü çıkmasın" bildirisini imzalayanların üçte birini oluşturuyor. Bazıları da *eski* yerine 21. dönem (1999-2002) veya 22. dönem (2002-2007) milletvekili olmayı yeğlemiş. Onları da katarsak, sayı net 100'e ulaşıyor.

Geçmişte yaşayanlar

Hayli acıklı bir tablo. Bir dönem ve eski bir elit göçüyor sahneden. İmparatorluğun nostaljisi içindeki Yahya Kemal, "Kanlıca'nın ihtiyarları / Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları" demişti. Bir bakıma bunlar da "asıl Cumhuriyet"in, Tek Parti asr-ı saadetinin nostaljisi içindeki "Ankara'nın ihtiyarları." Ege ve Akdeniz tatil sitelerinin emekli Atatürkçülüğü, gitmiş keza miadını doldurmuş olan MHP'nin kuyruğuna takılmış.

Sanıldığı gibi anlı şanlı değil; sönük, fersûde bir camia. İstemedenden de olsa bu gerçeğe ayna tuttuğu için, Ümit Özdağ'a teşekkür borçluyuz.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yeni söylem inşası (ve sorunları)

Halil Berktaş 04.04.2013

Barış süreci ve yeni bir Türkiye olasılığının tam neresindeyiz? Geri çekilmenin nasıl olacağı gibi bazı pratik tartışmalar da başladığı halde, bence hâlâ erken ama çok kritik, olmazsa olmaz bir *söylemsel dönüşüm* safhasındayız. Evet, bir bakıma ortada sanki sadece lâf var. Ama bunu hiç somut adım yok diye eleştirmek de pek doğru değil. Otuz yıllık savaştan sonra şimdi olanca zemin "lâf" üzerinden kuruluyor; bütün ortam "lâf" üzerinden oluşuyor. Başka her şeyin kapısını, her iki tarafta mevcut söylemlerin değişimi aralıyor.

Kutsal kitaplardan Foucault'ya

Ahd-i Cedid'deki Aziz Yahya İncili, "Başlangıçta Kelâm vardı" diye başlar. Burada Kelâm, Yunanca Logos'un

karşılığıdır. İlkçağ felsefecilerinde Logos, evrenin düzeni; evrende somutlanan üstün akıl ve mantık gibi anlamlar da taşır.

Madalyonun bir yüzünde, böyle bir "yaradılış" öyküsüne inancım kuşkusuz sıfır; kozmosu, en sufi yorumuyla dahi, ilâhî bir ruhun dışavurumu gibi düşünmem olanaksız. Ama diğer yüzünde, bir kere düşünce ve dil yoluyla ifadesi başlayınca, (tanrı/lar katından geçirilerek de olsa) insanlardan kaynaklanan söz/cüklerin yeni dünyalar kurma, bozma ve değiştirme kapasitesinin *kudretinin* son derece farkındayım. Zaten bunu bize Foucault ve diğer bazı Fransız post-strüktüralistleri öğretti, kırk küsur yıl önce, 1970'lerden başlayarak. Dilin nötr bir iletişim aracından ibaret olmadığı; elbette büyük anlamlandırma ortaklıkları taşıdığı (aksi takdirde hiç işe yaramayacağı) ve fakat "söylem" dediğimiz her bir işaret, sekans ve "önerme"ler bütünlüğünün içine belirli paradigma ve iktidar ilişkilerinin de nüfuz etmiş bulunduğu; dili ortak iletişim için kullanarak konuşur ve yazarken, farkına varmaksızın bunları da alıp kullandığımız noktalarında, belirli bir duyarlılık peydahladık.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Bir zamanlar kardeştiler'

Halil Berktaş 10.04.2013

Spor, televizyonun da katkısıyla, kuşkusuz çağımızın en büyük temaşası. Olimpiyatları, dünya futbol şampiyonalarını milyarlar izliyor. Geceleri üç kanaldan birinde, karşınıza La Liga, Bundesliga veya Spor Toto Süper Ligi, ya da NBA, NFL veya NHL, mutlaka bir şeyler çıkıyor.

Sektörün boyutları

Tam ne kadar büyük bir endüstri olduğunun farkında mıyız acaba? Londra 2012'de Usain Bolt'un 9.63'le kazandığı 100 metre finali, (yarışı NBC'nin canlı vermediği ABD hariç) yeryüzünün kalanında yaklaşık 2 milyar kişiyi ekran başına çekti. 16 Nisan 2011'in *El Clasico*'su 400 milyon; Amerikan futbolunda son *Super Bowl* 100 milyon seyirci buldu. Maracano Stadı'nın ilk kapasitesi 220,000; FIFA'nın emrettiği yeni kapasitesi ise 95,000. Öte yandan gene Amerikan futbolunda, ABD'nin ilk on üniversite stadyumu en az 92,000 kişi alıyor. Birinci sırada 110,000'le Michigan Üniversitesi'nin merkez Ann Arbor branşı var. Oysa Ann Arbor kentinin nüfusu ancak 114,000 kadar!

NBA'de tv rekoru, 72 milyonla 1998'in (yani Michael Jordan'lı yılların) bir Chicago Bulls - Utah Jazz maçında. Kapalı salonların hacmi, NBA için genellikle 19-20 bin, kolejler içinse 9-10 bin ama Kentucky'nin Rupp Arena'sı için bu, 24,000'e ulaşmakta. Beyzbolda Yankee Stadium 50,000, Boston Red Sox'un Fenway Park'ı 37,500 kişilik. Ama unutmamak lâzım ki profesyonel beyzbolda bir sezon 162 maç, tipik bir NBA sezonu 82 maç, ortalama bir kolej basketbol sezonu 31-34 maç; Amerikan futbolunda bir sezon NFL'de (playoff'lar hariç) 16, kolejler arasında 12-14 maç kapsıyor.

Sporcunun kafası ve yüreğinde ne var

Velhasıl yüz milyarlar, hattâ trilyonlarca doların döndüğü muazzam bir alan. Dolayısıyla önemli bir kapitalistleşme göstergesi (örneğin ekonominin çöktüğüne dair masallar uyduracağımıza, Türkiye çapında hemen bütün kulüplerin, Anadolu dâhil, ne gibi paralar karşılığı, ne kadar yabancı futbolcu, basketçi ve voleybolcu ithal ettiğine bakmamız, sol klişecilik için yeterli bir gerçekçilik testi gibi). Ve yığınların, ezici çoğunluğun hayatındaki belki en büyük tutku, tutanak, aidiyet duygusu.

Fakat hayır, kaba bir spor düşmanlığı yapmak için yazmıyorum bunları. Zaten seviyor ve keyifle izliyorum iyi ve çok iyi yapılan her şeyi izlediğim gibi. Ama işte, sonuçta bunlar *insanların* başarısı olduğu için, aklıma da takılıyor ister istemez: bu *insanlar* başka ne yapar; spor dışında ne düşünür, ne hisseder, nasıl yaşarlar? Çoğu zaman bilmiyor ya da merak bile etmiyoruz, çünkü ekran başka her şeylerini silip onları olağanüstü bir fiziksel güç, hız ve beceri boyutuna indirgiyor. O yarı-kapalı dünya çatlayıp da içinden bir şeyler sızarak satha yükseldiğinde, kimileri bundan hoşlanmıyor tabii. Ronaldo İsrailli bir futbolcuyla forma değişmeyi reddettiğinde, istiyorlar ki ruhu ve kafasıyla bizi rahatsız etmesin; hayranlarını “güzel bir hayvan” niteliğiyle eğlendirmeye devam etsin. Ya da Emre Belözoğlu’nun ırkçılığı örtbas edilsin gitsin. Di Canio’nun deklare faşistliği de unutulsun; onunla sırf futbol konuşulsun.

Oysa bana böyle nadir anlarda gördüklerim, illâ iyi ve güzel olmasa bile, gladyatörlerin de birer insan olduğunu hatırlatıyor.

Divac ve Petrovic’ten geriye kalan

Son “Yugoslav Millî Futbol Takımı”nı (*The Last Yugoslavian Football Team*) bu açıdan izlediniz mi hiç? 1987’de 20 yaş altı dünya şampiyonasını kazanan o genç yıldızlar topluluğunun, onca yılın dostluğundan sonra, 1990’ların başında ansızın parçalanmasını anlatıyor. 1992’de, ancak ailesi Saraybosna’da bombalanırken artık istifa etmek zorunda kalan teknik direktör İvan Osim basın toplantısında hüngür hüngür ağlarken, siyasetin “tarafını seç”meye zorladığı oyuncuların, eski takım arkadaşlarından “en müthiş düşmanları” gibi söz etmeleri insanın içini parçalıyor.

2010 yapımı “Bir Zamanlar Kardeştiler” (*Once Brothers*) belgeseli ise basketle ilgili. Geçenlerde ESPN’de rastladım; sessiz kederinden sabaha kadar uyku tutmadı. Film başında ünlü Yugoslav pivot, 16 yıllık NBA (Lakers, Hornets, Sacramento Kings) yıldızı Vlade Divac, Hırvatistan’ın başkenti Zagreb’in sokaklarında, yüzünde buruk bir ifadeyle yürüyor. 2.16’lık boyuyla tanınmaması mümkün değil. Nitekim geçen herkes ardından fısıldaşıyor; birileri yanına gelip “Çetnik” diye hakaret ediyor. Çünkü Divac Sırp, yani jenerik düşman. Oysa 45 yaşındaki Divac, bir, hiç Sırp milliyetçiliğinin bir parçası olmamış. İki, Zagreb’e sevgili arkadaşı, NBA’de tutunamayan ve 28 yaşında bir trafik kazasında ölen, 1980’lerin o eşsiz şütör gardı, bütün Avrupa şampiyonalarının sayı kralı Drazen Petrovic’in ailesini ziyarete gelmiş. Nitekim onu oğulları gibi kucaklıyor, başlıklarına basıyorlar.

Ama “tarafı”nın umurunda mı? Onlar için böyle bir kişisel insanlık yok; sadece “ötekiler” (Sırlar) ve “biz” (Hırvatlar) var. Soru şu: bizim barışımız Türkler için Kürtleri, Kürtler için Türkleri yeniden kişisel insanlıklarına kavuşturacak mı? Biz aydınlar, yazar çizerler buna mı, jenerik düşmanlığın devamına mı katkıda bulunacağız?

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Faşizan bir spor kültürü ve Fatih Terim

Halil Berktaş 11.04.2013

Yeniden birleşirken (6 Nisan Cumartesi) ve *"Bir zamanlar kardeştiler"*i (10 Nisan Çarşamba) yazarken, başlı başına spor konusuna girmek ve hele devam etmek yoktu kafamda. Yugoslavya örneğinde, milliyetçi boy ölçüşmecilikler sonucu yaşanan bölünmelerin, (bırakın ölümleri) en yakın arkadaşların dahi ruhunu nasıl yaktığını anlatmak istemiştım. Bu arada verdiğim bazı yan bilgiler, sporun, daha doğrusu kitlesel spor seyirciliğinin, günümüzde insanların hayatında ne kadar büyük bir yer tuttuğunu hatırlatıyordu.

Elbette bu, toplumda hâkim spor kültürünün siyaset kültürüyle de çok iç içe olması demek. Ne ki, henüz Galatasaray - Mersin İdmanyurdu maçı oynanmamış; çağdaş Türk büyüklerinden Fatih Terim bu gerçeği iyice gözümüze sokmamıştı.

"Zeki, çevik ve ahlâklı" olmak nasıl öğrenilir

ABD'de üniversiteler arası (NCAA) basketbol şampiyonası "Mart çılgınlığı" (*March madness*) olarak anılır. Yöresel liglerindeki normal sezon içi performansları temelinde seçilen 64 takım, dört bölge halinde eliminasyon usulü oynar; son 16, son 8, son 4, derken iki finalist ve şampiyon belirlenir (bu yazı yayınlanmadan, bu yılki kupayı Michigan'ı 82-76 yenen Louisville kaldırdı).

Heyecansa, orada da müthüştür elbet; seyirci saatlerce ayakta bağırır, alkışlar, tempo tutar; orada da antrenörler kendinden geçer; örneğin Rick Pitino'ya baktığınızda, her an kalp krizinden gidecek sanırsınız. Ama ne taraftar ve oyuncular arasında, ne de hakemlere karşı en ufak bir şiddet görülmez veya görülürse de tolere edilmez. (Daha geçen hafta, Rutgers'ın basket antrenörü Mike Price oyuncularına hakaret ettiğı, top fırlattığı ve omuz attığı için işinden oldu.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çatalhöyük

Halil Berktaş 13.04.2013

Murat Belge, geçen günkü *Derin Belirleyiciler* yazısında çok haklıydı (Salı, 9 Nisan). Kendim de bazı şeyler ekleyeyim: Dünya ve Türkiye, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana yeni bir saflaşma içinde. 1815'ten bu yana hep belirli bir siyaset yelpazesi vardı. Önce sağında Muhafazakârlar ve solunda Liberaller yer alırdı. 1917/18'den itibaren Liberallerin yerine çeşitli varyant ve türevleri, en azından serpintileriyle Sosyalizm geçti. Öyle veya böyle, klasik bir sağ-sol anlayışı söz konusuydu.

Siyaset sahnesi yeni şeklini alırken

Soğuk Savaşın sona erişiyile birlikte, bu ıskala ve kendine özgü kutuplaşmaları altüst oldu. Her şeyiyle, dört dörtlük bir yeni tarihsel çağ açıldı (ne kadar, adına ne diyeceğimizi henüz bilemesek de). Mevcut mevzilenmeler çözülüyor; farklı kimlikler beliriyor; dipte, temelde, tektonik plakalar kayıyor ve satıhtaki her şeyi

de kımıldatıyor. Türkiye’de bu sürecin ilk işaretleri, 1990’larda bütün eski siyasî partilerin tıkanıp küçülmesiyle geldi. 21. yüzyıla birlikte AKP öne çıktı ve ezber bozdu. Ve şimdi (nihayet), barış sürecinde ve anayasa değişikliği arayışında bir AKP-BDP yakınlaşması, en azından muhataplaşması da yaşanıyor.

Murat’ın işaret ettiği gibi bu, 1908-1923’te şekillenen modernist ulus-devletin üç mağdur kesimi olarak Müslümanlar, Kürtler ve sınıfsal bir yaklaşımın temsilcisi, emekçileri sesi olma iddiasındaki sosyalistlerden ilk ikisinin, yeni konumlarına yavaş yavaş intibak etmesi demek. Üçüncünün ne olup ne olamayacağı konusunda, belki biraz farklı düşünüyoruzdur; bilmiyorum. Bu konudaki düşüncemi ayrıca (ve daha çok Erol Katırcıoğlu’nun 23 Mart’taki *Aranan muhalefet bulunmuştur* iddiasıyla tartışarak) yazacağım.

Köksüz sosyal demokratlığın hazmedilmemiş kültür karışımı

Şimdilik yapmak istediğim, sadece, bu kayma ve yeniden konumlanmalar sürecinin yerine göre bazı parti, yerine göre bazı bireyleri nasıl iskartaya çıkardığına işaret etmek. Bunun en belirgin örneği tabii CHP. Cumhuriyetin kurucu ve Tek Parti’si, Bismarck’ın “Prusya yolu” ile geleceğin Üçüncü Dünya’sı arasında bir köprüydü. Her iki örnekte olduğu gibi, hem bir diktatörlüğü ve bir dizi otoriter kooptasyonu temsil ediyordu bu, burjuvazinin, işçi sınıfının, kadınların, Kürtlerin, Müslümanların ve akla gelebilecek diğer iktidar rakiplerinin “öz örgüt”leri ve özerkliklerinin yok edilmesi demektir. Hem de karşılığında pederşahî bir bölüşümcülüğü (siyasî bakımdan iğdiş edilen o kesimlerden bir kısmının, bazı taleplerinin karşılanması) ifade ediyordu.

1960’larda CHP, kendini İnönü’yle “ortanın solu”nda ve Ecevit’le “sosyal demokrat” ilân etti. Gene Murat Belge’nin 23 Şubat’taki *CHP’den “sol” çıkarmak* yazısına bir ayrıntıda katılmıyorum: bu, TİP’le gelişen sosyalist solun önünü kesmek için bir aldatmacadan ibaret değildi; 60’larda bütün dünyada sol rüzgârlar esiyordu ve bu ortam CHP’yi de gerçekten etkiliyordu. Asıl önemli olan da şu ki, sırasıyla AP’ye, 12 Mart 1971 rejimine ve Milliyetçi Cephe’ye karşıtlık içinde biçimlendiği 60’lar ve 70’lerde CHP, eski paternalist bölüşümcülüğünü Batı’nın sosyal demokrat geleneğiyle birleştirmeye de çalıştı. O “sosyal demokrat” tanımının tarihsel *demokratlık* ayağı ve birikiminden yoksun olsa da, tuttuğu bu yer “taban kültürü”ne yansdı. Yılmaz Güney, Rahmi Saltuk, Ahmed Arif ve Nâzım Hikmet; Mustafa Akdağ, Ceyhun Atuf ve Attila İlhan; Azra Erhat ve “Mavi Anadolu” onyıllarını CHP de yaşadı. Radikal sol ile arasında “bizim mahalle” örtüşmeleri oluştu.

Çatalhöyük incir yaprağı, Silivri baskını kapatır mı

Bütün bunları neden yazdım? Bugün CHP, barışa açıkça karşı çıkıyor; soldan gelip faşizmi icat eden Mussolini prototipinin Türk taklitçileriyle elele veriyor; ancak Hitler’in DAP’ı (Alman İşçi Partisi) ve NSDAP’ı (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi) kadar “emekçi yanlısı” olan İP’le birlikte, 1923 Münih Birahane Darbesi’ni andıran Silivri saldırıları düzenleyip günümüzün Ludendorff’ları uğruna mahkeme basıyor ve duruşma sabote ediyor bütün bunlar, artık her türlü sorumluluk hissinden de sıyrılmış, çöküşü umursamaz bir serseri mayın, bir “benden sonra tufan” haleti ruhiyesine işaret ediyor.

Öte yandan, bir de Meclise sunduğu anayasa önerisinin giriş bölümü var. Çatalhöyük, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Mezopotamya atıflarıyla, 60’ların hümanist evrenselciliğini çağırıştırır gibi oluyor ama Türkler gelmeden önceki Anadolu halkları, Yunanlılar, Kürtler, Ermeniler bu tabloda hiç yok. Derken olan ve olmayanlarıyla kısmen “Türk Tarih Tezi” esintili bu tuhaf bulamaç da her nasılsa “Türk Ulusu”na dönüşüyor ve Atatürk’ün önderliğine bağlanıyor.

Herhalde çok şairane bulmuşlar. Benimse yapaylık ve sahteliğin bu kadarı içimi bulandırıyor. Bu, belli belirsiz 60'lar kültürünün kırıntılarından oluşmuş bir "yağ satarım, bal satarım" şarkısı. Ebe yerdeki çocukların etrafında "yağ satarım, bal satarım" diye dolaşır; birinin ardına mendil bırakır ve gelip onun yerine oturur ya. Bugün CHP de çok uzun süre ayakta kalmaya mahkûm bir ebe. Çatalhöyük'lerle çocuk kandırmaya çalışıyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Seyir defteri (1)

Halil Berktaş 17.04.2013

SEOUL- Halim ağabeyin ölüm haberi beni Floransa'da yakaladı. Böyle anlarda ilkin kaydetmem; uyuşmuş gibi olurum. Gerçekliği *Duomo*'nun zar zor çıktığım kubbesinden etraftaki tepelere bakarken vurdu. Yumuşaklığını, inceliğini, efendiliğini düşündüm. Geçen yılları düşündüm. Etrafıma bakındım. Şu gördüklerimi görebilseydi ne kadar mutlu olurdu; Rönesans ne kadar Halim Spatar'a göreydi ve Halim Spatar da ne kadar (hiç Maoculuğa değil) tam Rönesansa göreydi diye geçirdim aklımdan. Ona Pazzi Şapeli ile Brancacci'deki Masaccio fresklerini göstermenin ve bir *palazzo* avlusunda Vivaldi dinletmenin hayalini kurdum.

Çağdan çağa, kıtadan kıtaya

Geçen yıl da tam bu vakitlerde olduğu gibi (bkz *Floransa'dan Kürdistan'a*, 11 Nisan 2012) ve iki ayağımı kimbilir kaçınıcı defa bir pabuca sokmak pahasına, bir öğrenim projesi için tekrar gitmiştim Floransa'ya. Pazar akşam döndüm; gazetelere hızla göz gezdirip barış sürecinde ne olup bittiğini anlamaya çalıştım; sonra yeniden ve daha büyük bir bavul hazırladım; Pazartesi sabah o vaziyette üniversiteye gittim; akşam üç saat ders yaptım ve 20:30'da fırlayıp taksiyle İstanbul'un Tuzla'ya göre öbür ucuna, Yeşilköy'e vardım; gece 00:45'te bu sefer dünyanın öbür ucuna, Seoul'a uçtum.

Evet, işe bakın ki, siz 17 Nisan Çarşamba günü bu satırları okurken, ben haftalardır artan bir gerilimin yaşandığı Güney Kore'deyim. Ama bu gazetecilik fırsatı, "işte olayın göbeğindeyim" türü hiçbir özel heyecan vermiyor bana. Tedirgin de değilim; biliyorum, savaş filân çıkmayacak. Tek müttefiki Çin'den bile azar işiten Pyongyang'ın, her halde iç politika kökenli blöfleri, bir şekilde sona erecek. Bense buraya görünüşte hiç alâkasız bir nedenle geldim.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Seyir defteri (2)

Halil Berktaş 18.04.2013

SEOUL/ G. KORE- Dünkü yazımı bir soruyla bitirmiştim: Ya Kuzey Kore kazansaydı ne olurdu? Bugün eski solcular olarak pek çoğumuz, dalga geçecek kadar nefret ediyoruzdur Pyongyang rejiminden. Ama acaba bunu, içinden geldiğimiz uluslararası komünist hareketin çizgisiyle ve kendi tarihsel tavrımızla yan yana koyup karşılaştırıyor muyuz?

Kuzey Kore, dün ve bugün

1953'teki Panmunjom ateşkesinden sonra, iki ülke farklı yönere gitti. Kuzeyde, resmî adıyla Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, tipik bir komünist tek-parti rejimi olmanın da ötesinde, olabilecek en aşırı "düşmanlar" psikozu içine girdi ve dolayısıyla sürekli savaş halinde yaşadı, yaşıyor. Bu militarizm hem aşırı merkezîleşmeyi, hem sivil yatırımların ve sermaye birikiminin ihmali yoluyla düpedüz aşırı fakirleşmeyi beraberinde getirdi. Aşırı merkeziyet, Kim İl-sung, Kim Jong-il ve şimdi Kim Jong-un'uyla Kim ailesinin etrafında oluşan kişiye tapma kültü ve komünist hanedan paradoksunda somutlandı.

Arkasında hem Sovyet, hem (Mao döneminde) Çin desteği olduğu sürece, 1950'ler, 60'lar ve 70'lerde yoksulluk o kadar hissedilmedi. Ama 90'lardan itibaren kıtlık ve açlıklar baş gösterdi. Bugün 25 milyonluk nüfusun 9.5 milyonu aktif, yedek veya paramiliter statüde askerî personel; öte yandan BM tahminlerine göre 16 milyonu "zorunlu gıda yardımı"na muhtaç. Sağlık hizmetleri güya parasız, ama bütçede sağlık alanına kişi başına ortalama 1 dolar ayrıldığından, hastaneler birçok Afrika ülkesinden de kötü durumda. Özetle, her şeyiyle uç noktasına varıp zıddına dönüşmüş bir karikatür, bir hilkat garibesi söz konusu.

Güney Kore, dün ve bugün

1953 ateşkesinin ardından, Güney Kore de 35-40 yıl süreyle askerî ve yarı-askerî diktatörlerce yönetildi. Güneydeki ABD işgal bölgesinde Ağustos 1948'de yapılan seçimleri kazanıp BM tarafından "Kore'deki biricik meşru yönetim" olarak tanınan Syngman Rhee'nin başkanlığı, Soğuk Savaşın tipik bir Amerikan yanlısı ve destekli baskı rejimi haline geldi ve 1960'daki öğrenci hareketleriyle devrildi. Ama Latin Amerika ve Türkiye gibi Güney Kore'de de, darbeler (1961'de General Park Çung-hee, 1979'da General Chun Doo-hwan) ile parlamenter demokrasi tâ 1980'lerin sonlarına kadar birbirini izlemeye ve yer değiştirmeye devam etti. Ordunun egemenlik dönemlerinde işkence ayyuka çıktı. Siyasî faaliyet kısıtlandı, basın özgürlüğü ayaklar altına alındı.

Derken bir noktadan gene Latin Amerika ve Türkiye'de de olduğu gibi, 90'ların başlarından itibaren, durum değişti ve demokrasi artık kalıcı biçimde yerleşmeye başladı. Sovyetlerin çöküşü ve Soğuk Savaşın sona ermesi, Kuzeyi büsbütün yalnızlığa ve sertleşmeye iterken, Güneyde askerî müdahaleleri fuzulî kıldı. 1991'de BM'ye kabul edilen iki devletten Kore Cumhuriyeti, Asya'nın dördüncü ve dünyanın (eşit alım gücü bazında) 12. büyük ekonomisi oldu. Kuzeyin iki misli (25 milyona 50 milyon) nüfusuna karşın, kişi başına yılda 1800 dolara karşı 32,500 dolarlık bir millî gelir seviyesiyle, gene Kuzeyin kabaca yirmi katı diyebileceğimiz bir refah düzeyine ulaştı.

Yerini demokrasiye bırakmak ve bırakamamak

Bu noktada, farklı diktatörlük tipleri üzerinde de düşünmemiz lâzım kuşkusuz. Fransa'da 19. yüzyıl, Birinci, İkinci ve Üçüncü Cumhuriyetler ile Birinci ve İkinci İmparatorlukların gelgitine tanık oldu. Sonunda Cumhuriyet kazandı. Benzer bir salınım 20. yüzyılda ve 21. yüzyıl başlarında da yaşandı, yaşanıyor. Farklı tarihsel geçmişler dâhil (burada analiz edemeyeceğimiz) bir yığın nedenle, öyle görünüyor ki birçok toplumda demokratik veya demokrasiye yatkın bir yapı esas; zaman zaman birilerinin (III. Napolyon'ların, Yunan albaylarının ve Türk MBK-MGK'larının, Videla ve Pinochet'lerin, Peron, Menderes ve Chavez'lerin) demokrasi potansiyelinin üzerine

oturması ise dışsal ve arızî, son tahlilde geçici bir demokrasi kesintisini ifade ediyor. Bu tür otoritarizmler bir dönem çok boğucu bir hal alsın ve insanlara büyük acılar çektirsin de, sonunda yerini güçlenen bir demokrasiye bırakıyor.

20. yüzyılda görülen diktatörlük rejimlerinden İtalyan Faşizmi ve Alman Nazizmi ise, basit birer demokrasi kesintisi değil, toplumun nüfuz ettikleri her zerresinde demokrasiyi yokeden, demokrasiye zıt ve alternatif ideo-politik formasyonlardı. Ve hele Alman Nazizminin, herhalde dış dinamiklerden (savaşın) başka bir yolla yıkılması olanaksızdı.

Demokrasiyi önce *prensip olarak* (proletarya devrimi ve diktatörlüğü teorisi yoluyla) *reddediş* ve buna bağlı olarak, toplumun bütün gözeneklerinde demokrasinin zıddını üretiliş, komünizm için de söz konusu. Onun içindir ki komünizm hiçbir zaman demokratikleşemedi, kendi içinden demokrasiyi üretilmedi. Demokratik bir faşizm gibi demokratik bir komünizm de bir oksimoron; yeryüzünde böyle bir şey olmadı ve olmayacak.

İster Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa, ister Çin, Kuzey Kore ve Küba'da, demokrasiye ancak komünizmin çökmesiyle ulaşıldı veya ulaşılacak. (Ya da, hele Çin örneğinde, ulaşılmazsa dünya için çok kötü olacak.)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Seyir defteri (3)

Halil Berktaş 20.04.2013

SEOUL- Solun geçmişine dair, biraz, Halim ağabeyin ailesinin 1923 Girit mübadillerinden olmuş olmasının çağrıştırdığı bir diğer fikir: Kore Savaşıyla (1950-53) neredeyse zamandaş Yunan İç Savaşı'nı (1946-49) "bizimkiler" kazansaydı, keza, ne olurdu acaba?

Primoukis'lere karşı Butros'lar

Kuşkusuz bize Kore'den çok yakın; o ölçüde de daha acı ve acıklı bir soru. İstanbul'dan Seoul 8000, Atina 560 kilometre. Tek bir (Kuzey) Kore türküsü dinlemedim ve söylemedim ama Nazi işgali sırasındaki ELAS *andartes*'inin olsun, Mihri Belli'nin de gönüllü gittiği DSE *kapetan*'larının olsun, (Nikos Zahariadis'e yakılmışlar dâhil) çok türkü ve marşını dinledim geçmişte. 60'larda bir nesil, (Behice Boran'ın eşi Nevzat Hatko'nun çevirdiği) Themis Kornaros'un *Haydari Kampı*'yla büyüdük. Yıllar sonra Mark Mazower'ın *Inside Hitler's Greece* kitabında, doğu cephesinin özel vahşetinden getirilip Haydari'ye komutan atanan SS subayı, üstlerinin bile "ilkel" diye tarif ettiği Paul Radomski namussuzunun fotoğrafına, ben de o kampta yatmışım ve şahsen tanıyormuşum gibi özel bir nefretle baktım.

Une femme à sa fenêtre (1976) filmi görmüş müydünüz? Türkiye'de *Camdaki Kadın* diye oynadı. General Metaxas 4 Ağustos 1936'da sıkıyönetim ilân etmiştir ve Atina'da bir sabah, polisten kaçmakta olan komünist sendika lideri Butros umutsuzca sığınacak yer aramakta; soylu ama parasız bir İtalyan diplomatının eşi Markiz Margot Santorini (Romy Schneider) ise oteldeki odasının penceresinden sokağı seyretmektedir. Tesadüf, bu insan avına tanık olur ve ânında karar verip Butros'u içeri alır; sonra birbirlerine âşık olurlar. Başlarına neler geldiğini geri dönüşlerle öğreniriz. Hunhar polis şefi Primoukis, Butros'u Nazi işgali, direniş ve İç Savaş boyunca her yerde kovalamış ve sonunda yakalayıp gözlerini oyarak öldürmüştür. Bütün bunlar, iki sevgilinin kızının otuz yıl sonra, 1967'de Yunanistan'a gelip anne ve babasının izini sürmesiyle ortaya çıkar.

KKE iç savaş tuzağına nasıl düştü

Özetle, Butros ve Primoukis iki taban tabana zıt tiptir. Cesareti, sıcak kişiliği ve ahlâkıyla Butros bütün mağdurların; gaddar inadıyla usta av köpeği Primoukis ise dönemin Yunan ve diğer hâkim sınıflarının, hükümetleri ve işgal dönemlerini aşan kalıcılıkta bir simgesidir. Kötüye ve zaferine hınçlanır, iyinin ve yenilgisinin ardından ağlarız (35 yıl önce ağlamıştım nitekim). Ne ki, bu taraflılık refleksi, iki büyük sorunu unutturmamalı.

Üstelik bunlardan ilki, günümüz açısından önemli dersleri de içeriyor. Çünkü orada da, adım adım aleyhe dönen bir kuvvet dengesinin nesnel sonuçlarını kabullenemeyiş; beğenilmeyen bir barışı ve sağcı bir yönetimi sineye çekip ona göre bir mücadele yürütmek yerine, ya hep ya hiç tavrıyla hepsini reddedip kazanılması imkânsız bir savaşa sürükleniş söz konusuydu. 1944-45'te hemen her ülkede, Nazizme direnmiş komünist gerilla güçlerinin silâhlarını bırakıp bırakmayacağı gündeme geldi. İtalya'da Togliatti, Tito'nun ısrarına karşın tuzağa düşmedi ve silâhsızlanmayı kabul etmedi. Yunanistan'da ise KKE, silâh bırakma emrine karşı Aralık 1944'te önce büyük bir gösteri düzenledi; hükümet kuvvetleri ve Atina'ya girmiş bulunan İngiliz birlikleri bu yürüyüşe ateş açınca da, ne oluyor diye düşünmeksizin kanlı bir sokak savaşına girdi. *Dekemvriana* bozgunla sonuçlandı.

Barışa tutunmak gene de mümkündü

Yetmedi; KKE genel sekreteri Zahariadis ikinci büyük hatâsını yapıp, 1946 seçimlerini boykot etti. Bu, sağın dengesiz bir üstünlük sağlaması ve sol üzerinde ezici, provokatif bir baskı kurmasına yol açtı. Amaç KKE'yi kalan güçleriyle silâhlı direnişe itmektir ve üç, Zahariadis herkesin tanıdığı bir hükümete karşı meşruiyet temelini zayıflığına rağmen buraya dikkat artık barışçı siyaset adına yapacak bir şey kalmadığı gerekçesiyle bu son felâketli adımı da attı. Hele ABD varlığı hesaba katıldığında, kabul etmemesi gerektiği çok açık olan bir çatışmayı, bugün "sol"dan PKK'ya yapılan tavsiyelere çok benzer gerekçelerle kabullendi ve karşılığı, ezici bir yenilginin yanı sıra, daha da sağa kayan ülkede özellikle güvenlik güçlerinin koyu anti-komünist kesilip, Lambrakis cinayeti gibi karanlık işlerin ardından 1967-74 cuntasının da temelini oluşturmaları oldu.

Bu trajik sonuca karşın, gelelim ikinci temel probleme: "Küçük Stalin" diye anılan Zahariadis'in ve diğer KKE önderlerinin kafasıyla, muhalefetin mazlum ve mağdur komünistleri kazansalardı ne olacaktı? Bu soruyu, Sovyetlerin çöküşüyle tamamen "anti-emperyalist" bir milliyetçileşme geçiren KKE değil ama, eski "İç" Komünist Partili, sonra Synaspismos'çu, şimdi Syriza'lı bazı tarihçi arkadaşlarım pekâlâ soruyor ve Yunanistan'ın da bir Doğu Avrupa "halk demokrasisi"ne dönüşmüş olması ihtimali karşısında, akıl ve vicdanlarıyla pek işin içinden çıkamıyorlar.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

1915'in abc'si: soykırım sorunu

Halil Berktaş 24.04.2013

Döndüm. Önce, ister istemez bir düzeltme. Halim ağabeyin, Halim Spatar'ın ölümünden yola çıkarak, 1940'ların sonlarında komünist olmuş bir gencin ve sonra bir "eski tüfekçi"nin serüvenine bugünden bakmanın düşündürdükleri ile tesadüfî bir Kore gezisini, zaman içinde tek bir "yolculuk"ta harmanlamaya çalıştığım *Seyir defteri I-II-III*'ün 20 Nisan Cumartesi tarihli sonuncusunda, felâket bir hatâ yapmış; 1945'ten sonra Togliatti'nin, o sırada Stalin'den bile "sol" havalardaki Tito'nun olanca ısrarına karşın tuzağa düşmeyip silâh bırakmayı "kabul etmediği"ni yazmışım. Doğrusu tabii "ettiği" olacaktı. Gerçi bağlamdan ve lâfın gelişinden de anlaşılıyor ama, gene de herkesten özür dilerim.

Bir çalışma planı, proje tasavvuru

Ama işte, döndüm ve dönüşüm, 1915 Ermeni soykırımının sembolik yıldönümü olarak anılan 24 Nisan'ların ve 24 Nisan haftalarının 98'incisine denk geldi. Dolayısıyla, Halim ağabeyi anmaktan yola çıkan "seyir defterleri"ne biraz ara vereceğim. Hiç olmazsa bir hafta ve/ya birkaç yazı boyunca, Neşe Düzel'in benimle yaptığı ve 9 Ekim 2000'de *Radikal*'de yayınlandığında epey gürültü kopartan söyleşiden bu yana, çeşitli konuşma, yazı ve sair mülâkatlarda söylediklerimi birkaç temel noktada toplamak istiyorum.

Sonra da, bu yılın (2013'ün) kalanı ve 2014 boyunca, *Küyerel* için hazırlamaya söz verdiğim "şu kadar soruda Ermeni sorunu" web sitesi veya blogu üzerinde, daha ayrıntılı olarak çalışmaya koyulacağım. Bu da 2015'e benim katkım olsun istiyorum. Yapabileceğimi umuyorum.

Soykırım mı? Evet, soykırım

Birinci soru: 1915'te (veya 1915-16 yıllarında) olup biten, gerçekten soykırım mıdır? Kısa cevap: Evet, aşağıda ve ileride anlatacağım nedenlerle, yerden göğe kadar soykırımdır; 1948 BM Soykırım Sözleşmesi'ndeki soykırım tanımına dört dörtlük uymakta, tam göbeğinde yer almaktadır. Çoğu zaman sanılanın aksine, 1948 tanımı sırf adam öldürmekle, katliam(lar)la sınırlı değildir. Örneğin sözleşmenin ikinci maddesinin (c) fıkrasına göre, herhangi bir "millî, etnik, ırkî veya dinî" grubu, "kısmen veya tamamen yok olmasına yol açacak *yaşam şartlarına* maruz bırakmak" da soykırım demektir (altını ben çizdim). Esasen bu nedenle, konuya geçmişteki katkılarımdan birinde, tek bir kişi ölmeseydi bile başlı başına tehcir olayının, Osmanlı Ermenilerini yerlerinden yurtlarından koparıp, bütün mal ve mülklerini de bıraktıracak bir daha dönmemesine göçürttüğü ve sonuçta, bir etnik-dinî grup olarak varlıklarını sürdüremez, kendilerini yeniden üretemez hale getirdiği için, kasıtlı etnik temizlik demek olduğunu ve soykırım sayılması gerektiğini savunmuştum.

Kasıt unsuru için, nelere bakılmalı

Burada kritik mesele tabii "kasıt" veya "niyet" unsurudur. Yukarıda tarif edilen türden bir "millî, etnik, ırkî veya dinî" grubu, sözleşmenin ikinci maddesinin beş fıkrasında anlatılan yöntemlerle, kısmen veya tamamen yok etme *amacı* varsa, soykırım suçu vardır; böyle bir amaç, kasıt veya niyet yoksa, legal bir kategori olarak soykırımdan söz edilemez. Nitekim soykırım tartışması çoğu zaman bu nedenler, Türk milliyetçi inkârcılığının "hani, niyetin belgesi nerede" türü itirazlarına gelip takılmaktadır.

Öyleyse ikinci soru: Kasıt veya niyet unsuru, illâ "biz Ermenileri kısmen veya tamamen yok etmek istiyoruz; onun için, şu katliam emirlerini derhal yerine getirin..." diye başlayan bir Osmanlı arşiv belgesinin varlığına

indirgenebilir, ancak böyle bir belge bulunduğunda takdirde ispatlanmış sayılabilir mi?

Hayır, bu metodolojik bir saptırmadır. Ona bakarsanız, Hitler'in de Yahudiler için herhangi bir yazılı "nihaî çözüm" talimatı keşfedilmiş değil. Ne ki, madem ceza hukuku konuşuyoruz, pek çok ceza dâvâsında niyet unsurunun genel durumdan çıkarsandığını da unutmamak gerekir. 1915'te Osmanlı Ermenilerinin başına gelenlerin ardında ne gibi bir kasıt veya niyetin yattığını görmek için de, aynı şekilde, pekâlâ olayın genel çerçevesine bakılabilir ve bakılmalıdır.

İdeolojik kasıt, net olarak ortadadır

O genel çerçeve bize şunları gösteriyor: (1) 1915'e giden yolda eski Osmanlıcılığın yerini alan yeni Türk milliyetçiliğinin gayrimüslimlere bizatihi şüpheli, güvenilmez ve düşman unsurlar diye bakışı hızlı bir tırmanış göstermişti. (2) Bu "millî nefret" İttihatçı önderliğinde Ermeni sorununa kesin ve toptan bir çözüm arayışına dönüştü. (3) Bulgar ve Yunanlılardan farklı olarak "bu sefer biz atik davranıp, onlar bize yapmadan biz onlara yapmalıyız" fikri yaygınlık kazandı. (4) 1915'te bütün Osmanlı Ermenileri, başka bir gerekçeyle değil, *sırf Ermeni oldukları için* tehciye tâbi tutuldu. Kaldı ki (5) "birincil" katliamların (bu terimi ayrıca açıklayacağım) ardındaki gizli devlet emirlerinin başka kanıtları da mevcuttur.

Bu kadarı bile fazlasıyla yeterlidir. Esasen bu yüzden ve nerede durduğumu göstermek için, yukarıda da "1915 Ermeni soykırımı" ifadesini kullandım. İşe mecburen buradan başladım. Ama bunun iyi bir şey olup olmadığı, ayrı bir konudur.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tarihsel gerçek, neden hukuktan daha önemli

Halil Berktaş 25.04.2013

Soykırım mıydı, değil miydi sorusuna daha en baştan, net ve kesin cevaplar vererek başladım ki, bunu aşayım ve bir kenara koyup başka şeylerle devam edebileyim. Zira üçüncü soruya soykırım deyiminden hoşlanıp hoşlanmadığıma, ya da bu tartışmayı soykırım mıydı, değil miydi noktasına odaklanarak sürdürmenin yararı olup olmadığına gelince, cevabım belki paradoksal olarak hayır. Bunu izah etmeliyim.

Tarihsel gerçekliği bir klişeye bağlamamak

Birincisi ve en önemlisi, soykırım sözcüğü tarihçiler tarafından da kullanılmakla birlikte, aslen tarihçinin değil hukukçunun, bir savcı veya avukatın terim ve kavram dağarcığının bir parçası. Günümüzde, uluslararası ceza hukukuna girmiş bir suç tanımı.

Dolayısıyla aynı zamanda bir hüküm; bir kalıp, bir etiket ve bir klişe. Tarihsel kavrayışımızı ileri götürmüyor; tersine, öğrenme ve anlama çabasını dondurucu rol oynuyor. Doksan küsur yıllık inkâr ve unutuş-unutturuş biçimlerinden sonra, Türkiye halkı ve kamuoyunun 1915'i uzun uzun konuşma, öğrenme ve anlamaya ihtiyacı var. Bu, bizler gibi özgür aydın ve tarihçilerin bilgilerinin yeterli olup olmaması meselesi değil. Bu konudaki

dünya bilgilerinden on yıllar boyu yalıtılmış ve yerli malı yalanlarla doldurulmuş genç nesillerin “yeniden öğrenme” meselesi.

Bunun için gerilmeden, rahat konuşabilmek; olayı önceden yaftalayıp buna göre peşin hükümle mevzilenmek, siper kazıp içine girmek yerine, veri ve olguları serinkanlılıkla inceleyebilmek lâzım. Soykırım mı, değil mi yaklaşımı ise tam tersini yapıyor; 1915’te tam ne olduğunu, niçin olduğunu, nasıl olduğunu açıklamak yerine, “olan”a bir isim koyuyor ve sonra her şeyi bu ismin ya savunulması ya çürütülmesine bağlıyor. Soykırım demek ancak nihaî bir vargı olabileceksen, bu aşırı yüklü terim hele bir ilk söz, bir başlangıç olarak kullanılırsa, iyiden iyiye engel veya tıkaç rolü oynuyor.

Mahkeme salonundan çıkmak; savunma refleksini katılaştırmamak

Üstelik ikincisi, soykırım sözcüğü geçtiği anda bir dâvâ, bir duruşma, bir mahkeme salonu havası oluşuyor ve özellikle Türkiye kamuoyunun kendini sanıklara ayrılan bölümde hissetmesine yol açıyor.

Hakkımızda bir iddianame hazırlanmış; buna göre bir hüküm verilecek, bir ceza takdir edilecek bu, herkesi geriyor, mukavemeti pekiştiriyor ve gerçeklerin kabulünü değil, ne pahasına olursa olsun reddini özendirmeye başlıyor. “Soykırımı kabul edersek ardından tazminat, hattâ toprak talepleri de gelecek” bu argüman, zımnî bir itirafı içerse bile, inkârın en güçlü dayanağını meydana getiriyor. Gerçek nedir tartışması bitiyor; sadece “soykırımı kabul ettirme politikaları” (*genocide acknowledgement politics*) ile “soykırımı inkâr politikaları” (*genocide denial politics*) kalıyor.

Geniş bir alanı inkârcılığa hediye etmemek

Buna bağlı olarak üçüncü mesele, gerçekler ile inkâr arasındaki sınırın yanlış yerde çizilmesi. Bu bir *içerik* meselesidir; 1915’in iki kritik noktası, (a) bütün gayrimüslimleri ve bu arada Ermenileri artık düşman sayan bir Türk milliyetçiliğin varlığı ve oluşturduğu ideolojik *zemin* ile (b) katliamların gerçekliği ve (c) legal yollardan gönderilen tehcir talimatına paralel *gizli* derin devlet emirlerinin varlığıdır. Shakespeare’in “bir ismin nesi var; gül dediğimiz çiçek, hangi adla olursa olsun aynı derecede güzel kokar” (*What’s in a name? That which we call a rose / by any other name would smell as sweet*) demesi gibi, adına ister soykırım ister Osmanlı Ermenilerinin yok edilmesi veya daha bile yumuşak bir şey deyin; faraza bu üç noktayı kapsayan bir anlayış yeterlidir; hattâ ilk ikisi bile büyük ölçüde yeterlidir, çünkü dehşetin reel boyutlarının kamuoyunda yer etmesi bile resmî tavrın büyük ölçüde çökmesi demektir.

Alternatifi, gerçek ile inkâr arasındaki sınırın bilgiden değil soykırım sözcüğünden geçmesidir. Bu da çok ama çok geniş bir alanı inkârcılığa hediye ediyor. “Soykırım diyorsanız doğrucu, demiyorsanız inkârcısınız.” Bir konferans düşünün ki sırf sizin o sözcüğü, *g-word*’u telaffuz edip etmeyeceğinize bakılıyor. Herkes bunun için gelmiş; başka şey dinlemek istemiyor. Evet, soykırımdır dersiniz Ermeniler alkışlıyor, Türkler yuhluyor ve her iki taraf da ötesiyle ilgilenmiyor. Hayır, soykırım değildir dersiniz tersi oluyor; bu sefer Türkler alkışlıyor, Ermeniler yuhluyor ve gene herkes kabuğuna çekiliyor.

Ve tabii bunun da Türkiye toplumunun sabırla, uzun süre, adım adım aydınlatılmasına en ufak bir katkısı olmuyor.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İknacı bir yol haritası

Halil Berktaş 27.04.2013

Hiçbir toplum yekpare değil. Türkiye’de de, baştan kötü niyetlilerin yanı sıra bir yığın iyi insan da var. Üstelik, birinci ve ikinci nesilleriyle Türk milliyetçiliğinin, ya da İttihatçılığın ve onun (bazı farklarla birlikte) devamı olan Atatürkçülüğün ideolojik hegemonyasının zayıfladığı bir dönemden geçiyoruz. En önemlisi, 2000’lerin ilk yarısına kadar uzanan psikolojik terör mekanizmaları artık çalışmıyor. Eski suskunluğu tekrar empoze etmek olanaksız. Bir kabuk çatlıyor ve bastırılmış sorular âdeta patlıyor, satha fıskırıyor.

Resmiyet dışı tavır ve patikalar

Kimisi İttihatçıları sevmiyor ve sevmediğini de artık çok daha rahat söylüyor. “Atalarımız” olarak görmüyor; onlara bir sadakat borcu yok; Enver ve Talât gibi “kahramanlarımız”ın anısına saygı ve bağlılıkla yükümlü değil. Kimisi 1915’te çok kötü şeyler olduğunu seziyor veya bunu bir şekilde kabul etmeye yatkın. Öğrendiğinde ya da bir parça cesaret kazandığında, Ermenilerin başına korkunç bir şey geldiğini idrak etmeye başlıyor. Ya da zaten aslında ne olup bittiğini kendi kişisel veya aile tarihinden biliyor ve bunları “millî tarih” buzulunun ağırlığıyla aşağılara itmekten vazgeçiyor. Bazı devlet adamlarının şu son on yıla kadar yaptığı gibi, en ufak bir içtenlik içermeyen, buz gibi bir ses tonu ve neredeyse bir sırtlan sırtışıyla “müessif bir olay” gibi sahtelikler gevelemek yerine, gerçek bir acı ve üzüntü duyuyor.

Burada en büyük değişim, dindar kesimde.

[Yazının devamını okumak için tıklayın.](#)

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

632. Buraya kadarmış

Halil Berktaş 01.05.2013

Beş yıl beş buçuk ay ve (sırf bu köşede) 631 yazı. Ayrıca, kâh kendim önererek, kâh istendiği için yaptığım, tam sayfa veya daha uzun verilen özel dosyalar. En başlarda, bir “2007’de ABD” dökümü. Watergate ve Ergenekon karşılaştırması. “Bir baba hindi” (Türkiye *turkey*’den mi geliyor meselesi). İki kere, spor sayfalarına taşınışım (Avrupa atletizm şampiyonası ve Olimpiyatlar). Güneyde bir yerden telefon ettiğimde, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl*’ın, Ahmet Altan’ın onayıyla ilk *Taraf* sayfalarında yayınlanması.

Ve bir de yazamadıklarım... Pazar (28 Nisan) sabahı kalktım, Kasım 2007’den beri *laptop*’umda açtığım dosyaları, aldığım notları ayıkladım teker teker. Biten bir aşkın ardından, sevgiliden gelmiş mektupları içimi kanata kanata tekrar okur, tarih sırasına sokar, etrafına mavi kurdele sarıp bağlar gibi. Toplam 14 klasör yarattım. Türk milliyetçiliği ve “millî hafıza”nın inşası. Atatürkçülük. Ermeni soykırımı (yeniden başlamıştım üstelik). Sosyalizm sorunları. Solun “hafıza”sı ve 1 Mayıs 1977 tartışması. Bundan sonra nasıl bir sol olabilir, ya da olur mu? Torosyan tartışması. Tarih ve politika. “Fayda” gütmeyen, özgür ve her yönde eleştirel bir tarih. Tarihçinin ahlâkı.

No. 632 öncesinde, yarım kalmış taslaklar. 632 sonrasına yönelik tasavvurlar, kısa başlıklar.

Beş saatimi aldı. Böyle 400 küsur doküman, *template* çıktı. Hepsini ayrı bir *usb*'ye kaldırdım. İnşallah unutmam. Belki bir kısmını, önce haftada iki, sonra üç kere bu köşeyi yetiştirmekten ötürü hayalini kurmaktan öteye geçemediğim kitaplarda kullanırım.

Zaten hafta sonları ne yapacağıma yeni bir çözüm bulmam lâzım.

Çok alışmıştım, ama işte buraya kadarmış. Benim Asklepios'a bir horoz borcum da yok (tam tersine). Hoşça kalın.

Kaynak: taraf.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)